

ఓమ్

యజుర్వేద భాష్యము

(౨౧-శం అధ్యాయములు)

పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య

శ్రీ మద్దయానంద సరస్వతీ స్వామినా నిర్మితస్య

సంస్కృతార్య భాష్యాం పమన్వితస్య

వి. శ. ౧౯౨౧ సంవత్సరే

శ్రీ మత్పరోవకారిణి పథయా ప్రకాశితస్య

యజుర్వేద భాష్యస్య

అంధ్రానువాదః

అమవాదకా

పాలడుగు శేషచలాచార్యః

అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి

ప్రథమ సంస్కరణము
కా. శ. ౧౮౮౨ శాస్త్రురి
దయానందాబ్దిము ౧౩౬
నైకాఖ పూర్ణిమ

ముద్రణ :
నాగేంద్ర ప్రింటింగ్ ప్రెస్
శికింద్రాబాదు

వెల : రు. 50-00

మ న వి

ఇందు ప్రతి పదము (1) మూలమంత్రములోను, (2) పదవిభాగములోను
(3) సంస్కృత పదార్థములోను, (4) సంస్కృతాన్వయములోను, (5) తెలుగు పదా
ర్థమునందును మొత్తము ౫ సార్లు ఆవృత్తమగుచున్నది. కావున ప్రమాదముచే
దొరలిన తప్పులను విజ్ఞులు ఈ 5 చోటులందు చూచుకొని సవరించుకొందురు గాక !
మిగతా తప్పులను కూడ పాఠకులు సవరించుకొని మా లోపములను విస్మరించదరు గాక
అని మా వేడుకోలు.

—అచార్యుర్యులు

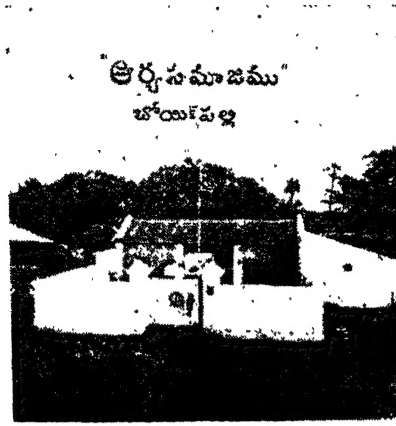
పుస్తకములు వరియువారు :

పం. పి. యస్. ఆచార్య
గురుకులము
కుందేరు పోస్టు
కృష్ణాజిల్లా

అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి
3-5-1008
నారాయణగూడ
హైదరాబాదు

ప్రకాశకుడు :

అన్నే మాధవరావు
ఆర్య గ్రంథాలయము
ముదునూరు పోస్టు
కృష్ణాజిల్లా

ఓమ్

గుప్తదానము

బోయినపల్లి (తోకట్ల) సికింద్రాబాదు ఆర్కాసమాజ కార్యకర్తల ప్రయత్నముచే వేద ప్రచురణార్థమై రు. 8500 లు గుప్తదానము లభించినది. ఏతదర్థము నిష్కామదాత, సమాజ కార్యకర్తలు అభివందనీయతములు. భగవంతుడు ఆ స్త్రీకృత భావముతో కూడిన వీరి ఆయురైశ్వర్యములను వృద్ధిపరచుగాక ! వారికి మా కృతజ్ఞతాపూర్వక వందనములు.

ప్రప్రదాతారం తారిష.

1-5-1960.

శార్వరి

}

కృతజ్ఞుడు,

ప్రకాశకుడు.

భ గ వ త్రో పి తు లు

శ్రీ చావరాల కృష్ణబ్రహ్మవర్మగారు

భూ స్వాములు.

గుంటూరుజిల్లా కాంగ్రెసు మాజీ ప్రెసిడెంటు,
సీతారామాంజనేయాలయ ట్రస్టీ,
సిరిపురం, గుంటూరుజిల్లా.

శ్రీ మద్భక్త కుమార రామన్న చౌదరిగారు

తల్లిదండ్రులు-

శ్రీయుతులు బుల్లి వెంకమ్మ, అంకయ్యగారలు
భారతీ రంగా భవన సంస్థాపకుడు,
ఉచిత హోమియో పశు పక్షి ప్రజా సేవకుడు,
సూర్యారావు పాలెము (దువ్వ),
పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా,

శ్రీ కుందేరు లక్ష్మీనరసు శర్మగారు

నాయీ బ్రాహ్మణులు,

ఆయుర్వేదము వంశ విద్య.

తండ్రి- కీ॥ శే॥ శోభనాద్రిగారు

(సాటిలేని నిదానవేత్త)

కుందేరు పోస్టు, కృష్ణాజిల్లా

భగవత్ప్రేరితులు

శ్రీ పెండ్యాల వీరరాఘవాచార్యులు

అర్చకులు, సత్పురోహితులు.

46 సంవత్సరముల వయస్సు.

తల్లి దండ్రులు—

శ్రీయుతుల శేషమ్మ, వెంకట్రామయ్యవర్మ

గారలు,

మంతెన, కృష్ణాజిల్లా.

శ్రీ తోటకూర అప్పారాయవర్మగారు

వైదిక పురోహితులు,

హైస్కూలు హిందీ పండితులు.

తండ్రి— శ్రీ భూషయ్యవర్మగారు,

తల్లి— శ్రీమతి సీతారత్నమ్మగారు

మంతెన పోస్టు, కృష్ణాజిల్లా

శ్రీ కొత్తపల్లి కోటీశ్వరవర్మగారు

జననము 4-4-1921.

జననీ జనకులు—

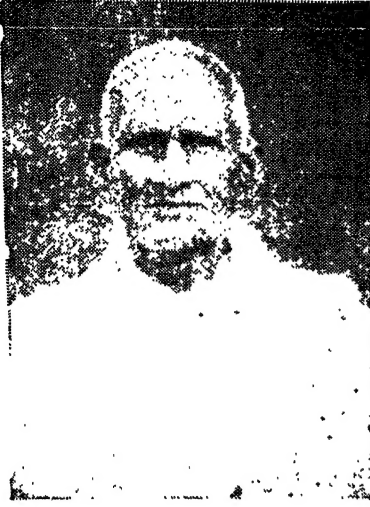
శ్రీయుతులు వెంకటసుబ్బమ్మ, వెంకయ్యగారలు

వ్యవసాయము— తేనె పరిశ్రమ.

ఈశుపుగల్లు పోస్టు, కృష్ణాజిల్లా.

భగవత్ప్రేరితులు

శ్రీ ముసునూరి రామచంద్రయ్య వర్మగారు

వయస్సు 70 ఏళ్లు,

జననీ జనకులు--

శ్రీయుతులు సీతమ్మ, బుచ్చయ్యవర్మలు

శుద్ధ హోలికులు.

మాచవరము, మెదకుజిల్లా.

శ్రీ సూరపనేని సీతారామయ్యగారు

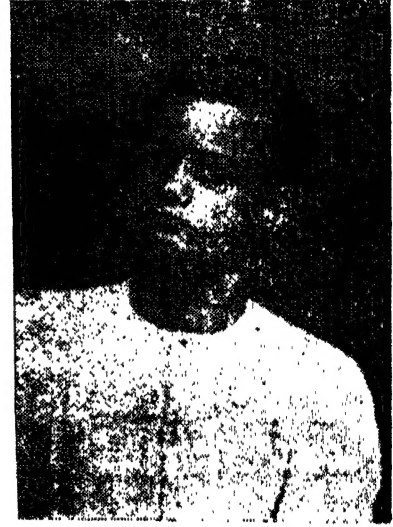
వైదిక పురోహితులు

ఉన్నత విద్యాలయ హిందీ పండితులు,

తండ్రి- శ్రీ వీరభద్రయ్యగారు

తల్లి- శ్రీమతి మాణిక్యమ్మగారు

కుప్పం. చిత్తూరు జిల్లా,

శ్రీ మందలపు వేంకటరామస్వామిగారు

తండ్రి- శ్రీ వీరభద్రయ్యగారు.

తల్లి- శ్రీమతి మల్లమ్మగారు.

సత్పురోహితులు.

వయస్సు- 35 సంవత్సరములు.

మతంగూడెం- ధర్మాజీగూడెం పోస్టు,

పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా.

వీరల ఆస్తికవ్యావమును పరాత్పరుడు పెంపొందింపజేయునుగాక !

చంద్ర వివరణము

21వ అధ్యాయము—20వ మంత్రము బొంబాయి ప్రతిలో 'తురిపో అద్భుత' అని అవగ్రహరహితపాఠమున్నది. 42లో త్రిపార్థాయత్రీ పోను 86 అక్షరములుండుటచే 70 అక్షరములను విరాడ్ ధృతి, 'సోమ్యం మధు'నుండి చివరి 16 అక్షరములు సామ్నీ అనుష్టుప్, 47వ మంత్రములో (అయాట్) వరకు 90 అక్షరములుండుటచే స్వరాడాకృతి, తర్వాత 87 ఉండుటచే నిచ్చదాకృతి అనియు భావించుట ఉచితముగా తోచుచున్నది.

22వ అధ్యాయము—7, 8, 20, 26, 28 మంత్రములలో రెండేసి ఛందస్సులుండుట చేతను, 31లో 16 ఛందస్సులుండుటచేతను ఇందు 34 మంత్రములున్నను ఛందస్సులు 54 అగుచున్నవి. 26వ మంత్రంలో 103 అక్షరములున్నవి. మొదటి 5 అక్షరములను (వాతాయ స్వాహా) దైవీ పంక్తిగాను లేదా మొదటినుండి 97 అక్షరములను భురిక్ సంకృతిగను, తర్వాత 6 అక్షరములను దైవీత్రప్టుగను భావించవలసి వచ్చును లేదా మొత్తము (103)ను ఒకే ఛందస్సుగా స్వీకరించుచో నిచ్చదుత్కృతి యగును. 31వ దానిలో 158 అక్షరములున్నవి. 71 అక్షరములను నిచ్చద్ధృతిగాను, తర్వాత 77 నిచ్చదతిధృతిగాను, మొదటి 10 అక్షరములు (ఆయుర్వజ్ఞేన కల్పతాం స్వాహా) యాజుషీపంక్తిగాను స్వీకరించవచ్చును. కాని, మేము ప్రతి స్వాహాంతభాగమును యాజుషీ పంక్తిగా భావించి, 9 అక్షరములున్న రెండు భాగములను నిచ్చద్యాజుషీపంక్తులుగా భావించి ఛందస్సుల సంఖ్యను నిర్దేశించితిమి. 23వ అధ్యాయము:—31లో 32 అక్షరములకు బదులు 31 ఉన్నవి. పరికించగా 'న' అచ్చుపడియుండలేదు. పదపాఠమును బట్టి సవరించితిమి. 24వ అధ్యాయము—28లో 37 అక్షరములుండుటచే భురిక్ బృహతీ, బొంబాయి ప్రతిలోనైతే 'త్యా' లేదు కనుక బృహతీయే అవుతుంది.

25వ అధ్యాయము—8వ మంత్రములో 'వృక్కాభ్యాంకు బదులు 'వృక్కా' అని మూలములో అచ్చుపడ్డది. కనుక మేము పదపాఠము ననుసరించియే సవరించి ముద్రించితిమి. మహర్షి మంత్ర గణనలో ఈ అధ్యాయమునందు 47 మంత్రములని, మొత్తము యజుర్వేదములో 1975 మంత్రములున్నవని నిర్ణయించెను. కాని భాష్యమందు 48 మంత్రములను చూపించెను. బొంబాయిదానిలో 47 మంత్రములే ఉన్నవి. ఈ అజ్ఞీరు ప్రతిలో 'తంత్యా' భాగమును విడదీసి 'సనో బోధి' అను 19 అక్షరముల భాగమును క్రొత్తగా చేర్చి భురి గృహతీ అని ప్రత్యేక మంత్రముగా నిర్దేశించెను.

26వ అధ్యాయము—28వ మంత్రములో 86 అక్షరములుండుటచే విరాడత్యప్తిగాని స్వరాడత్యప్తిగాని అగును. బొంబాయిదానిలో 'చారణాయ చ' అని 'చ' కారమెక్కువగానున్నది.

29వ అధ్యాయము—బొంబాయిదానిలో 20 మంత్రాలలో అవగ్రహరహిత పాఠముండుటచే నిర్దిష్టానుసారము నిచ్చ త్రిప్టుప్పగును. 30వ అధ్యాయము—22వ మంత్రములో 80 అక్షరములుండుటచే కృతీయగును. కాని, బొంబాయిదానిలోనైతే అవగ్రహ సహిత పాఠముండుటచే 79 అక్షరములే అగుచున్నవి. కనుక నిర్దిష్టానుసారము నిచ్చత్కృతియే యగును,

చందో నిర్దేశములో సవరణలు

పం.	సం.	శ్లో.	నిర్దేశము	నిర్దేశము
21	5	44	నిచ్చత్తిస్తువ్	త్రిస్తువ్
..	7	22	గాయత్రి	విరాడాయత్రి
..	20	31	అనుస్తువ్	నిచ్చదనుస్తువ్
..	34	75	భురిగతిధృతి	నిచ్చదతిధృతి
..	34	65	భురిగతిధృతి	భురిగతి
..	42	86	అతిధృతి	1 విరాడధృతి
				2 సామ్ని అనుస్తువ్
..	47	202	భురిగాకృతి	స్వరాడాకృతి
			అకృతి	నిచ్చదాకృతి
..	52	52	త్రిస్తువ్	విరాడ్రాహీ
				బృహతీ
..	53	53	అతిజగతి	భురిగతిజగతి
..	59	64	ధృతి	అప్తి
22	7	136	అత్యప్తి	రెండు అత్య
				స్తులు
..	8	150	నిచ్చదతిధృతి	రెండు నిచ్చ
				దతిధృతులు
..	17	24	నిచ్చదాయత్రి	గాయత్రి
..	26	103	విరాడభికృతి	1 భురిక్ సంకృతి
				2 దై వీత్రిస్తువ్
..	33	158	ప్రకృతి	14 యాజుషీ
				పంక్తులు
				2 నిచ్చద్యా
				జుషీ పంక్తులు
23	8	67	అత్యప్తి	నిచ్చదత్యప్తి
..	9	31	నిచ్చదత్యప్తి	నిచ్చదనుస్తువ్
..	15	30	నిచ్చదనుస్తువ్	విరాడనుస్తువ్
..	25	32	నిచ్చదనుస్తువ్	అనుస్తువ్
..	38	43	నిచ్చత్పంక్తి	నిచ్చత్తిస్తువ్
..	49	43	అనుస్తువ్	నిచ్చత్తిస్తువ్
24	6	38	విరాడుష్టిక్	విరాట్పంక్తి
..	8	38	విరాడృహతీ	విరాట్పంక్తి
..	10	26	విరాడాయత్రి	స్వరాడాయత్రి
..	11	38	విరాడృహతీ	విరాట్పంక్తి
..	12	84	విరాడనుస్తువ్	స్వరాడనుస్తువ్

..	31	36	విరాట్	బృహతీ
..	22	34	విరాడృహతీ	స్వరాడనుస్తువ్
24	25	42	విరాట్పంక్తి	స్వరాట్పంక్తి
..	28	37	బృహతీ	భురిగృహతీ
..	33	53	భురిగృగతి	భురిగతిజగతి
25	2	121	భురిగతిశక్వర్యా	1 భురిగతి శక్వరీ
				2 అతిశక్వరీ
..	18	47	భురిక్తిస్తువ్	నిచ్చజగతి
..	24	43	త్రిస్తువ్	నిచ్చత్తిస్తువ్
..	28	42	నిచ్చత్తిస్తువ్	విరాత్త్రిస్తువ్
..	34	45	స్వరాట్పంక్తి	భురిక్తిస్తువ్
..	38	41	విరాట్పంక్తి	భురికృతి
..	40	43	భురిక్తిస్తువ్	నిచ్చత్తిస్తువ్
..	44	45	స్వరాట్పంక్తి	భురిక్తిస్తువ్
..	47	37	శక్వరీ	భురికృహతీ
..	48	38	భురిగృహతీ	స్వరాడృహతీ
26	2	66	స్వరాడత్యప్తి	విరాడత్యప్తి
..	5	49	భురిక్తిస్తువ్	భురిగృగతి
..	7	66	జగతి	బ్రాహ్మత్రిస్తువ్
..	9	50	జగతి	స్వరాజ్జగతి
..	11	36	విరాడనుస్తువ్	బృహతీ
..	12	30	విరాడాయత్రి	అర్చీ పంక్తి
				(స్వరాడుష్టిక్)
..	18	22	స్వరాడాయత్రి	విరాడాయత్రి
..	25	24	నిచ్చదాయత్రి	గాయత్రి
27	4	45	త్రిస్తువ్	భురిక్తిస్తువ్
..	17	27	విరాడుష్టిక్	నిచ్చదుష్టిక్
..	25	47	స్వరాట్త్రిస్తువ్	నిచ్చజగతి
..	36	39	స్వరాట్పంక్తి	నిచ్చత్పంక్తి
28	2	51	నిచ్చజగతి	నిచ్చదతిజగతి
..	4	43	త్రిస్తువ్	నిచ్చత్తిస్తువ్
..	30	57	నిచ్చదతిశక్వరీ	భురిక్ శక్వరీ
29	4	43	నిచ్చత్పంక్తి	నిచ్చత్తిస్తువ్
..	20	42	నిచ్చత్తిస్తువ్	విరాట్త్రిస్తువ్
30	12	94	విరాట్పంక్తి	I విరాట్పంక్తి
				2 శక్వరీ
..	22	80	నిచ్చత్కృతి	కృతి

* అధైక వింశతి తమోఽధ్యాయ ఆరభ్యతే

ఓమ్. విశ్వాని దేవ సవిత ర్దురితాని ప రా నువ! యద్భద్రం తన్న ఆ నువ॥

౧౨౧౨. ఇమమిత్యస్య శునఃశేవ ఋషిః, వరుణో దేవతా, నిచ్చద్ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.
అథ విద్యద్విషయ మాహ.

** ఇరువదియొకటవ యధ్యాయ మారంభించ బడుచున్నది. దానిప్రథమ మంత్రమందు విద్వాంసుల విషయము వర్ణించ బడినది.

ఇమం మే వరుణ శ్రుధీ హవ మధ్యా చ మృడయ ।

త్వామవస్య రాచకే॥

॥౧॥

ఇమమ్, మే, వరుణ, శ్రుధి, హవమ్, అధ్య, చ, మృడయ, త్వామ్, అవస్యః, ఆ, చకే

॥౧॥

* (విషయ సూచిక)

[క్రమసంఖ్య]	[మంత్రములు]	[క్రమసంఖ్య]	[మంత్రములు]
౧. విద్యద్విషయము		౯. విద్వాంసులెటుల ప్రవర్తించ	
౧, ౨, ౩, ౪, ౯, ౧౦, ౧౧, ౧౨, ౧౩, ౧౪, ౧౫,		వలెను!	౪౮
౧౯, ౨౦			
౨. భూమాతను గుఱించి	౫	౧౦. విద్వాంసుల యువచేశ మెటు	
౩. జలయాన విషయము	౬, ౭, ౮.	లుండును!	౪౯
౪. వాయ్వాది పదార్థముల ప్రయో			
జనము	౧౬, ౧౭	౧౧. మానవులెటుల మెలగవలయును	
౫. వైద్యునివలె సామాన్య మాన		౫౦, ౫౧, ౫౨, ౫౩, ౫౪, ౫౫, ౫౬, ౫౭, ౫౮, ౫౯, ౬౦	
వులు ఆచరించవలయును	౧౮	౧౨. మానవులెటులుందురు?	౫౧
౬. ప్రజల విషయము	౨౧, ౨౨, ౨౩	౧౩. పూత్యాపితరులు స్వసంతానమును	
౭. మధ్యమ బ్రహ్మచర్యము	౨౪	ఎటువంటివారిగా నొనర్చ	
౮. ఉత్తమ బ్రహ్మచర్యము	౨౫, ౨౬, ౨౭,	వలయును?	౫౪, ౫౫
౨౮, ౨౯, ౩౦, ౩౧, ౩౨, ౩౩, ౩౪, ౩౫, ౩౬, ౩౭,			
౩౮, ౩౯, ౪౦, ౪౧, ౪౨, ౪౩, ౪౪, ౪౫, ౪౬, ౪౭		౧౪. మానవులేమి యొనర్చి యేమి	
		చేయవలయును?	౬౦

† ఈ అధ్యాయములో ౬౧ మంత్రములు, ౬౯ ఛందస్సులు, ౧౪౪౦ పేదములు, ౩౬౧౦ అక్షరములు ఉన్నవి.

** 1981 ఏకమ శక ప్రతికి అనుక్రమి.

[అనువాదకులు]

పదార్థః :- (ఇమమ్) (మే) మమ (వరుణ) ఉత్తమ విద్వాన్ ! (శ్రుధి) శృణు, అత్ర సంహితాయామితి దీర్ఘః. (హవమ్) స్తవనమ్. (అద్య) అస్మిన్నహని. అత్ర నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః. (చ) (మృడయ) (త్వామ్) (అవస్యః) ఆత్మనో ౭వ ఇచ్ఛః (ఆ) (చకే) కామయే, ఆచక ఇతి కాంతి కర్మా, నిఘం, ౨.౬.

॥౧॥

అన్వయః:- హే వరుణ! యో ౭వస్య రహ మిమం త్వామాచకే. స వ్యం మే హవం శ్రుధి. అద్య మాం మృడయ చ.

॥౧॥

భావార్థః :- సర్వే ర్విద్యా కామై రనూచానో విద్వాన్ కమనీయః స విద్యార్థినాం స్వాధ్యాయం శ్రుత్వా సుపరిత్య సర్వానానన్దయేత్,

॥౧॥

పదార్థము :- వరుణ=ఉత్తమ విద్వాంసుడా! అవస్యః=స్వ రక్షణము సఖిలపించు నేను, ఇమమ్=ఈ, త్వామ్=నిన్ను, ఆ చకే=కామించుచున్నాను. అట్టి నీవు, మే హవమ్=నేనొనర్చుస్తుతిని, శ్రుధి=వినుము. చ=మరియు, అద్య=నేడు నాకు, మృడయ=సుఖము సమకూర్చుము.

[౧]

భావార్థము :- విద్యార్థిలాచులందరు అనుక్రమముగ నుపదేశించగలుగు అనూచాన విద్వాంసుని కామించవలయును. అతను విద్యార్థుల స్వాధ్యాయమును శ్రవణమొనర్చి, శ్రేష్ఠముగ పరీక్షించి యందరికి మోదము కలిగింప వలయును.

[౧] ౧౨౧౨

౧౨౧౩. తదిత్యస్య శునఃశేవ ఋషిః, వరుణో దేవతా, నిచ్చత్రిష్టస్పష్టః, ధైవతః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయమాహ.

మరల నా విషయమే చెప్పబడినది.

తత్త్వా యామి బ్రహ్మణా వందమాన స్తదాశాస్తే యజమానో హవిర్భిః।

అహేడమానో వరుణేహ బోధ్య రుశశిస మా న ఆయుః ప్రమోషీః ॥౨॥

తత్, త్వా, యామి, బ్రహ్మణా, వందమానః, తత్, ఆ, శాస్తే, యజమానః,

హవిర్భిరితి హవిః+భిః, అహేడమానః, వరుణ, బ్రహ్మ, బోధి, ఉరుశశిసేత్సురు+శశిస, మా, నః, ఆయుః, ప్ర, మోషీః

॥౨॥

పదార్థః :- (తత్) తమ్ (త్వా) త్వామ్ (యామి) ప్రాప్నోమి (బ్రహ్మణా) వేదవిజ్ఞానేన (వందమానః) స్తు వన్ (తత్) (ఆ) (శాస్తే) ఇచ్చతి (యజమానః) (హవిర్భిః) హోతుం దాతు మర్హైః పదార్థైః (అహేడమానః) సత్క్రియమాణః (వరుణ) అత్యుత్తమ (ఇహ) అస్మిన్ సంసారే (బోధి) బోధయ (ఉరుశంస) బహుభిః ప్రశంసిత (మా) (నః) అస్మాకమ్ (ఆయుః) జీవనం విజ్ఞానం వా (ప్ర) (మోషీః) చోరయే.

॥౨॥

అన్వయః :- సో వరుణ విదవజ్జన! యథా యజమానో హవిర్భిస్తదాశాస్తే, తథా బ్రహ్మణా వన్దమానోఽహం తత్త్వా యామి, హే ఉరుశంస! మయాఽపేడమాన స్త్వమిహ న ఆయుర్యా ప్రమోషీః శాస్త్రం బోధి. ॥౨॥

భావార్థః :- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః, యో యస్మాద్విద్యా మాఘ్నయాత్ స తం పూర్వ మభివాదయేత్, యో యస్యాధ్యాపకః స్యాత్స తస్మై విద్యాదానాయ కవటం న కుర్యాత్. కదాచిత్కేనచిదాచార్యో నాఽవమంతవ్యః. ॥౨॥

పదార్థము :- వరుణ=అత్యుత్తమ విద్వాంసుడా! యజమానః=యజమానుడు, హవిర్భిః=ఇయ్యదగిన పదార్థములతో, తత్=దానినెటుల, ఆ శాస్త్రే=ఆశించుచున్నాడో, అటులనే, బ్రహ్మణా=వేదవిజ్ఞానముచే, వందమానః=స్తవనమొనర్చు నేను, తత్ త్వా=ఆ నిన్ను, యామి=పొందుచున్నాను. ఉరుశంస=అనేకుల ప్రశంసల నందుకొన్న పురుషా! నీవు, అపేడమానః=నాచే సత్కరించ బడుచున్నవాడవై, ఇహ=ఈ లోకమున, నః=మా యొక్క, ఆయుః=జీవనమును విజ్ఞానమును, మా ప్రమోషీః=దొంగిలించకుము, బోధి=శాస్త్రమును బోధించుము. [౨]

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. విద్య నెవని నుండి పొందుచున్నాడో యతనికి ప్రప్రథమమున నమస్కరించవలయును. ఎవనికి శాను చదువు చెప్పినో ఆ విద్యార్థికి విద్యగఱపుట యందు కవట మొనర్చ గూడదు. ఎన్నటికి నెవడును ఆచార్యుని నవమానింప కూడదు. [౨] ౧౨౧౩

౧౨౧౪. త్వమిత్యన్య నామదేవ ఋషిః, అగ్నివరుణౌ దేవతే, స్యురౌత్పంక్తిశ్చందః, పంచమః స్యురః శున స్త మేవ విషయ మాహ.

మఱల నావిషయమే చెప్పబడెను.

త్వం నోఽఅగ్నే వరుణస్య విద్వాన్ దేవస్య హేదోఽఅవఃయాసిసీష్ఠాః।
యజిష్ఠో వహ్నితమః శోశుదానో విశ్వా ద్వేషాఽసి ప్ర ముముగ్ధ్యస్మత్ ॥౩॥

త్వమ్, నః, అగ్నే, వరుణస్య, విద్వాన్, దేవస్య, హేడః, అవ, యాసిసీష్ఠాః,
యజిష్ఠః, వహ్నితమ ఇతి వహ్ని + తమః శోశుదానః, విశ్వా, ద్వేషాఽసి, ప్ర,
ముముగ్ధి, అస్మత్ ॥౩॥

పదార్థః :- (త్వమ్) (నః) అస్మాకమ్ (అగ్నే) పావకవత్ప్రకాశమాన ! (వరుణస్య) శ్రేష్ఠస్య (విద్వాన్) విద్యాయుక్తః (దేవస్య) విదుషః (హేడః) అనాదరః (అవ)నిషేధే (యాసి సీష్ఠాః) యాయాప్రా ప్నయ్యా (యజిష్ఠః) అతిశయేన యజ్ఞా (వహ్నితమః) అతిశయేన వోధా (శోశు

ఛానః శుద్ధః శోధయన్ సన్. (విశ్వా)సర్వాణి (ద్వేషాంసి) ద్వేషాదియక్తాని కర్మాణి. (ప్ర) (ముముద్ధి)ప్రమోచయ, (అస్మత్)అస్మాకం సకాశాత్. ||౩||

అన్వయః :- పే అగ్నే! యజ్ఞిష్టో వహితమః, శోశుచానో విద్వాంస్త్యం వరుణస్య దేవస్య యో హేడస్తమవ యాసీస్థా మా కుర్యాః. పే అగ్నే! త్వం యో నోఽస్మాకం హేడో భవేత్తం మా స్వీకుర్యాః. హే శిక్షక! త్వమస్మద్ విశ్వా ద్వేషాంసి ప్రముముద్ధి. ||౩||

భావార్థః :- కోఽపి మనుష్యో విదుషా మనాదరం, కోఽపి విద్వాన్ విద్యార్థి నా మసత్కారం చ న కుర్యాత్సర్వే మితి త్వేర్హ్యై క్రోధాది దోషాంస్త్యక్త్యా సర్వేషాం సఖాయో భవేయః

పదార్థము :- అగ్నే=అగ్నివలె ప్రకాశించువాడా! యజ్ఞిష్ఠః=బాగుగా యజన మొనర్చువాడవు, వహితమః=చక్కగా ధారణ మొనర్చువాడవు, శోశుచానః=శుద్ధ మొనర్చువాడవు, విద్వాన్=విద్వాంసుడవు నగు, త్వమ్=నీవు, వరుణస్య=శ్రేష్ఠుడు దేవస్య=విద్వాంసుడు నగు వానిని, హేడః=అనాదరము, అవ యాసీస్థాః=ఒనర్చకు ము. ఓ తేజస్వి!నః=మాకు కలుగు ననాదరమునకు కూడ నీవు నస్మృతించకుము. ఓ శిక్షకా! నీవు, అస్మత్=మానుండి, విశ్వా ద్వేషాంసి=ద్వేషాదియక్త సమస్త కర్మలను, ప్రముముద్ధి=దూరమొనర్చుము. [౩]

భావార్థము :- ఏ మానవుడు విద్వాంసుని తిరస్కరించకూడదు. విద్వాంసుడెవడును విద్యార్థులనవమాన పఱచకూడదు. అందఱుకలిసి యీర్ష్యాక్రోధాది దోషములను వీడి పకలజనులకు సఖులు కావలయును. [౩] ౧౨౧౪

౧౨౧౫ న త్వమిత్యన్య వామదేవ ముపి, అగ్నివరుణౌ దేవతే, స్వరాట్పంక్తి శృందః, పంచమః స్వరః పున స్తమేవ విషయమాహ. మఱల విషయ మదియే.

స త్వం నోఽఅగ్నేఽవమో భవోతి నేదిష్టోఽఅస్యా ఉషస్తో వ్యష్టే, అవ యత్వ నో వరుణః రరాణో వీహి మృడీకః సుహవో న ఏది ||౪||

సః, త్వమ్, సః, అగ్నే, అవమః, భవ, ఉతి, నేదిష్ఠః, అస్యాః, ఉషసః, వ్యష్టావితి వి+ఉష్టౌ, అవ, యత్వ, సః, వరుణమ్, రరాణః, వీహి, మృడీకమ్, సుహవ ఇతి సు+హవః, సః, ఏది ||౪||

పదార్థః :- (సః) (త్వమ్) (సః)అస్మాకమ్ (అగ్నే) (అవమః) రక్షకః (భవ) (ఉతి) ఉత్కార్య (నేదిష్ఠః) అతిశయేనాంజికః (అస్యాః) (ఉషసః) ప్రత్యూషవేలాయాః (వ్యష్టౌ) వివిధే ధాతౌ (అవ) (యత్వ) సంగమయ. అత్ర బహుళం చందశీతి వికరణాభావః. (సః) అస్మాకమ్ (వరుణమ్)

ఉత్తమమ్ (రరాణః) రమమాణః (వీహి) వ్యాప్నుహి (మృడీకమ్) సుఖప్రదమ్ (సుహవః) శోభనో హవో దానం యస్య సః(సః) అస్మాన్ (ఏధి) భవ ॥౪॥

అన్వయః :- హేఅగ్నే! యథాఽస్యా ఉపసో వ్యుష్టో వహ్ని ర్నేదిష్ఠో రక్షకశ్చ భవతి తథా స త్వమూతీ నోఽవమో భవ, నో వరుణ మవయత్వ, రరాణః సన్ మృడీకం వీహి, సః సుహవ ఏధి ॥౪॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా ప్రాతఃసమయే సూర్యః సన్నిహితః సన్ సర్వాన్ సన్నిహితాన్ మూర్తాన్ పదార్థాన్ వ్యాప్తోతి, తథాఽస్తే వాసినాం సన్నిధావధ్యాప్తో భూతై వ్రతానాశ్చనో విద్యయా వ్యాప్నుయాత్. ॥౪॥

పదార్థము :- అగ్నే=అగ్నితుల్యుడవైన విద్వాంసుడా! అస్మాః ఉపసః=ఈ ప్రభాత సమయపు, వ్యుష్టో=నానావిధ దాహ కర్మలందు అగ్నియెటుల, నేదిష్ఠః=చాలా దగ్గఱది, రక్షకము నగుచున్నదో అటులనే, సః త్వమ్=అట్టి నీవు, సః=మమ్ములను, ఊతి=ప్రీతితో, అవమః=రక్షించువాడవు, భవ=కమ్ము, సః=మమ్ములను, వరుణమ్=ఉత్తమ గుణముతో, ఉత్తమ విద్వాంసునితో, ఉత్తమ గుణవంతునితో, అవ యత్వ=సంగత మొనరించుము. రరాణః=రమణమొనర్చు నీవు, మృడీకమ్=సుఖమునిచ్చువాని [సమీపమునకు], వీహి=వ్యాపించుము, సః=మాకు, సుహవః=శుభదానమొనర్చువాడవు ఏధి=కమ్ము [౪]

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ప్రాతః కాలమున సూర్యుడెటుల సమీపస్థుడై సన్నిహిత మూర్తపదార్థము అన్నిటియందు వ్యాప్తుడగు చున్నాడో, అటులనే శిష్యుల సన్నిధి శిక్షకుడుండి వారిని స్వకీయ విద్యచే వ్యాప్తమొనర్చును గాక! [౪] ౧౨౦౫

మహిమిత్యస్య వామదేవ ఋషిః, ఆదిత్యా దేవతాః, నిచ్చత్ త్రిష్టుప్ ఛందః, దై వతః స్వరః.

అథ పృథివ్యా విషయమాహ.

పృథీవీవిషయము చెప్పబడినది.

మహిమూ సు మాతరః సుప్రతానా మృతస్య పత్నీ మవసే హవేమ |

తువిక్షతా మజరన్తీ మురూచీ సుకర్మాణ మదితి సుప్రణీతిమ్ ॥౫॥

మహిమ్, ఊచి ఇత్యూచి, సు, మాతరమ్, సుప్రతానామ్, ఋతస్య, పత్నీమ్, అవసే, హుభేమ, తువిక్షతామితి తువి+క్షతామ్, అజరంతీమ్, ఉరూచీ

మ్, సుశర్మాణమితి సు+శర్మాణమ్, అదితిమ్, సుప్రణీతిమ్, సుప్రసీతి మితి సు+ప్రసీతిమ్॥

॥౫॥

పదార్థః :- (మహిం) భూమిమ్ (ఉ) ఉత్తమే (సు) శోభనే (మాతరమ్) మాతరమివ వర్తమానామ్ (సుప్రతానామ్) శోభనాని ప్రతాని సత్యాచరణాని యోషామ్ తేషామ్ (ఋతస్య) ప్రాప్త సత్యస్య (పత్నిమ్) స్త్రీవద్వర్తమానామ్ (అవసే) రక్షణాద్యాయ (హువేమ) ఆదద్యామ (తువిక్షత్రామ్) తువి ర్మహు షత్రం ధనం యస్యాం తామ్ (అజరంతీమ్) వయోహానిరహితామ్ (ఉరూచీమ్) యా ఉరూణి బహుస్యంచతి ప్రాప్నోతి తామ్ (సుశర్మాణమ్) శోభనాని శర్మాణి గృహాణి యస్యా స్తామ్ (అదితిమ్) అఖండితామ్ (సుప్రణీతిమ్) శోభనాః ప్రకృష్టా నీతయో యస్యాం తామ్.

॥౫॥

అన్వయః :- పౌ మనుష్యా! యథా వయం మాతర మివ సుప్రతానా మృతస్య పత్నిం చువిక్షత్రా మజరంతి మురూచీ సుశర్మాణం సుప్రణీతిము మహి నుదితి మవసే సుహువేష తథా యూయ మపి గృహ్లాత.

॥౫॥

భావార్థః :- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా మాతా అపత్యాని పతివ్రతా పతిం చ పాలయతి, తథేయం భూమిః సర్వాన్ రక్షతి.

॥౫॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! మేము, మాతరమ్ = మాతృవత్ స్థితయు, సుప్రతానామ్ = శుభసత్యాచరణములు గల వారియొక్క, ఋతస్య = సత్యమునకు, పత్నిమ్ = పత్నివలె వర్తమానయు, తువిక్షత్రామ్ = అమితధనవతియు, జరంతీమ్ = జీర్ణత్వరహితయు, ఉరూచీమ్ = అశేషపదార్థములను లభింపజేయునదియు, సుశర్మాణమ్ = సుశోభన గృహయుక్తయు, సుప్రణీతిమ్ = ఉత్తమ నీతియుక్తయు, ఉ = ఉత్తమయు, అదితిమ్ = అఖండితయును నగు, మహిమ్ = పృథివిని, అవసే = రక్షణాదుల నిమిత్తము, సు హువేమ = ఎటుల గ్రహించుచున్నామో అటులనే మీరును గ్రహించుడు.

[౫]

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. తల్లి స్వసంతానమును, పతివ్రతయైన పత్ని స్వపతిని ఎటుల పాలించునో అటులనే యీ పృథివియు సకల [జీవులను] పాలించుచున్నది.

[౫] ౧౨౧౬

సుత్రామాణ మిత్యస్య గయస్థాత ఋషిః, అదితి దేవతా, భురిక్ త్రిష్టుప్ ఛందః, ఛై వళః స్వరః.

అథ జలయాన విషయ గూఢా.

జలయాన విషయము చెప్పెను.

సుత్రామాణం పృథివీ ద్యామనేహసః సుశర్మాణ మదితి సుప్రణీతిమ్. దైవీ నాపః స్వరిత్రా మనాగస్త మస్రవన్తి మారుహేమా స్వస్తయే.

॥౬॥

సుత్రామాణమితి సు+త్రామాణమ్, పృథివీమ్, ద్యామ్, అనేహసమ్, సుశ-
ర్మాణమితి సు+శర్మాణమ్, అదితిమ్, సుప్రణీతిమ్, సుప్రసీతిమితి సు+ప్రసీతిమ్,
దైవీమ్, నావమ్, స్వరిత్రామితి సు+అరిత్రామ్, అనాగనమ్, అస్రవస్తీమ్, ఆ,
రుహేమ, స్వస్తయే

॥౬॥

పదార్థః :- (సుత్రామాణమ్) శోభనాని త్రామాణ రక్షణాదీని యస్యా స్తామ్ (పృథివీమ్)
విస్తీర్ణామ్ (ద్యామ్) సుప్రకాశామ్ (అనేహసమ్) అహంతవ్యామ్, నఞ్ హన ఏహ చ. ఉ. ఆ. ౨౨౪.
(సుశర్మాణమ్) సుశోభితగృహమ్ (అదితిమ్) (సుప్రణీతిమ్) బహురాజప్రజాఽఖండితనీతియుక్తా
మ్. (దైవీమ్) దేవానా మాప్తానాం విహుషా మియం తామ్ (నావమ్) నోదయంతి ప్రేరయం
తి యయా తామ్ (స్వరిత్రామ్) శోభనాన్యరిత్రాణి యస్యాం తామ్. (అనాగనమ్) అవిద్య
మానాఽపరాధామ్ (అస్రవంతీమ్) అచ్ఛిద్రామ్ (ఆ) (రుహేమ) అధితిష్ఠేమ. అత్ర సంహితాయా
మితి దీర్ఘః. (స్వస్తయే) సుఖాయ.

॥౬॥

అన్వయః :- పేశిల్పినో! యథా వయం స్వస్తయే సుత్రామాణం పృథివీం ద్యామనేహసం
సుశర్మాణ మదితిం సుప్రణీతిం స్వరిత్రా మనాగస మస్రవంతీం దైవీం నావ మారుహేమ, తథా
యూయ మిమా మారోహత.

॥౬॥

భావార్థః - అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యా యస్యాం బహుని గృహాణి
బహుని సాధనాని బహుని రక్షణాని బహువిధః ప్రకాశో బహవో విద్వాంసశ్చ స్వస్తస్యా
మచ్ఛిద్రాయాం మహత్త్వాం నావిస్థిత్యా, సముద్రాది జలాశయేష్వారపారా దేశాంతర ద్వీ
పాంతరౌ చ గత్వాఽగత్య భూగోల్ఫణాన్ దేశాన్ ద్వీపాంశ్చ విజ్ఞాయ శ్రీమంతో భవంతు ॥౬॥

పదార్థము :- ఓ శిల్పులారా! మేము, స్వస్తయే=సుఖమునకై, సుత్రామాణ
మ్=సురక్షణాదులచే యుక్తమును, పృథివీమ్=విస్తారమును, ద్యామ్=సుశోభన పతి
యు, అనేహసమ్=అహింసనీయమును, సుశర్మాణమ్=సుశోభననిలయముగల స్థాన
మును, అదితిమ్=అఖండితమును, సుప్రణీతిమ్=రాజయొక్కయు ప్రజలయొక్కయు
పూర్ణసీతితో కూడినదియు, స్వరిత్రామ్=శోభనారిత్రములు కలిగి యున్నదియు, అనాగ
నమ్=అపరాధ రహితమును, అస్రవంతీమ్=ఛిద్రరహితమును; దైవీమ్=విద్వాంసులగు
పురుషులకు చెందినదియు, నావమ్=ప్రేరించునదియు నగు నావమీద నెటుల, ఆ
రుహేమ=ఎక్కుచున్నామో అటులనే మీరును అధిరోహించుడు.

[౬]

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవు
లారా! ఎందు అనేక గృహములు, అసంఖ్యసాధనములు, రక్షకులనేకులు, ఎన్నియో రక
ముల ప్రకాశము, ఎక్కువమంది విద్వాంసులు ఉందురో, అట్టి ఛిద్రరహితమగు నావ

యందధిరోహించి సముద్రాదిజలములందు ఆ వైపుతీరములకు, దేశాంతరములకు, ద్వీపాంతరములకు వచ్చుచు బోవుచు, భూగోళస్థ దేశములను ద్వీపములను తెలుసుకొనుచు లక్ష్మీవంతులు కావలయును. [౬] ౧౨౧౭

౧౨౧౮ సునావమిత్యస్య గయప్లాత ఋషిః, స్వర్గా నౌ దేవతా, యవమధ్యా
గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ.

మఱల నావిషయమే.

సునావ మారుహేయ మస్రవన్తి మనాగసమ్, శతారిత్రాస్త్యస్తయే ||౭||

సునావమితి సు+నావమ్, ఆ, రుహేయమ్, అస్రవన్తిమ్, అనాగసమ్,
శతారిత్రామితి శత+అరిత్రామ్, స్వస్తయే, ||౭||

పదార్థః :- (సునావమ్) శోభనాం సునిర్మితాం నావమ్ (ఆ) (రుహేయమ్) (అస్రవంతీమ్) ఛిద్రాది దోషరహితామ్ (అనాగసమ్) నిర్మాణదోషరహితామ్ (శతారిత్రామ్) శతమరిత్రాణి యస్యా స్తామ్ (స్వస్తయే) సుఖాయ. ||౭||

అన్వయః :- హే మనుష్యా యథాహం స్వస్తయేఽస్రవంతీ మనాగసం శతారిత్రాం సునావ మారుహేయం తథాఽస్యాం యూయ మప్యారోహత. ||౭||

భావార్థః :- అత్రవాచకలుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యా మహతీ రావః సుపరీత్య తాసు స్థిత్యా సముద్రాదిపారావారౌ గచ్ఛేయుః. యత్ర బహుస్యరిత్రాదీని స్యుస్తా నావోఽతీవోత్తమాః స్యుః. ||౭||

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! స్వస్తయే=సుఖమునకై, అస్రవంతీమ్=ఛిద్రాది దోషరహితమును, అనాగసమ్=నిర్మాణమునందే దోషము లేనిదియు, శతారిత్రామ్=ఎన్నియో లంగరులు గలదియునగు, సునావమ్=చక్కగా నిర్మించబడిన నావను నేనెటుల, ఆ రుహేయమ్=ఆరోహించుదునో అటులనే దానిమీద మీరును ఎక్కుడు. [౭]

భావార్థము :- ఈ మంత్రము నందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. మనుష్యులు పెద్దనావలను చక్కగా పరీక్షించి, వాని నధిరోహించి, సముద్రాదులను దాటవలయును. ఎక్కువ లంగరులు మొదలగు అరిత్రములున్న నావలు అత్యుత్తములు. [౭]

౧౨౧౯ ఆ న ఇత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, మిత్రావరుణౌ దేవతే,
నిచ్చద్ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ.

ఆ నో మిత్రావరుణా ఘృతై గృహ్యతి ముక్షతమ్.

మధ్వా రజాన్సి సుక్రతా

॥౯॥

ఆ, నః, మిత్రావరుణా, ఘృతైః, గృహ్యతిమ్, ముక్షతమ్, మధ్వా, రజాన్

సి, సుక్రతా ఇతి సుక్రతా

॥౧౦॥

పదార్థః - (ఆ) నమంతాత్ (నః) అస్మాకమ్ (మిత్రావరుణా) ప్రాణోదానావిస
(ఘృతైః) ఉదతైః (గృహ్యతిమ్) క్రోశద్వయమ్ (ముక్షతమ్) సింహతమ్ (మధ్వా) మధునా
లేన (రజాన్సి) లోకాన్ (సుక్రతా) శోభనాః ప్రజ్ఞాః కర్మాణి వా యయో స్తా, ॥౯॥

అన్వయః - సో మిత్రావరుణా ప్రాణోదానవద్వర్తమానో సుక్రతా శిల్పినో యువాం
ఘృతై ర్నో గృహ్యతి ముక్షత మా మధ్వా రజాంసుగృతమ్. ॥౧౦॥

భావార్థః - అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యది శిల్పినో యానాని జలాదిషు చాల
యేయు స్తర్హిత ఉర్ధ్వాఽధోమాగ్నేషు గంతుం శక్తుం. ॥౧౧॥

పదార్థము :- మిత్రావరుణా = ప్రాణోదాన వాయుపులవలె ప్రవర్తించు వార
లారా! సుక్రతా = శుభమైన బుద్ధులు, కర్మములు గలిగిన శిల్పజనులారా! మీరు, ఘృతైః =
జలములచే, నః = మాయొక్క, గృహ్యతిమ్ = రెండుక్రోశముల[మార్గమును], ముక్షతమ్ =
సింహనమొనర్చుడు, మరియు, ఆ మధ్వా = అన్నిదిక్కులనుండి మధుర జలములచే, రజాం
సి = లోకముల నార్ద్రమొనరించుడు, [౧౨]

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. శిల్ప
విద్యలనెఱిగినవారు నావలను జలాది మార్గములందు నడపించుచున్నట్లైతే వారు మీది
క్రింది మార్గములందును వెళ్లుటకు సమర్థులు కాగలుగుదురు. [౧౩] ౧౨౧౯

౧౨౨౦ ప్ర కావశేత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా; త్రిమితీ చందః, దైవతః స్వరః,

పునర్విద్యప్యప్యవయమాహుః.

విద్యాంశుల విషయము.

ప్ర బ్రాహవా సిస్మతం జీవనే న ఆ నో గృహ్యతి ముక్షతం ఘృతేన.

అహా జనే శ్రవయతం యువానా క్షతం మే మిత్రావరుణా హవేమా॥౧౪॥

ప్ర, బ్రాహవా, సిస్మతమ్, జీవనే, నః, ఆ, నః, గృహ్యతిమ్, ముక్షతమ్.

ఘృతేన, ఆ, మా, జనే, శ్రవయతమ్, యువానా, శ్రుతమ్, మే, మిత్రావరుణా,
హవా, ఇమా

॥౯॥

పదార్థః - (ప్ర) (బాహవా) బాహూ ఇవ. అత్ర సుపాం సు లుగిత్యాకారాదేశః (సిన్సృతమ్) ప్రాప్నుతమ్ (జీవసే) జీవితుమ్ (నః) అస్మాన్ (ఆ) (నః) అస్మాకమ్ (గవ్యూతిమ్) క్రోశయుగ్మమ్ (ఉక్షతమ్) సించేతామ్ (ఘృతేన) జలేన (ఆ) (మా) మామ్ (జనే) (శ్రవయతమ్) శ్రావయతమ్ - వృద్ధ్యభావశ్చాందసః (యువానా) యువానౌ మిత్రితామిత్రితయోః కర్తారౌ (శ్రుతమ్) శృణుతమ్. (మే) మమ (మిత్రావరుణా) మిత్రశ్చ వరుణశ్చ తౌ, (హవా) హవాని హవనాని (ఇమా) ఇమాని.

॥౯॥

అన్వయః:- హే మిత్రావరుణా బాహవా యువానా యువాం నో జీవసే మా ప్రసిన్సృతం, ఘృతేన నో గవ్యూతి మోక్షతం, నానాకీర్తి మాశ్రవయతం, మే జన ఇమా హవా శ్రుతమ్. ॥౯॥

భావార్థః - అధ్యాపకోపదేష్టారౌ ప్రాణోదానవత్సర్వేషాం జీవనహేతు భవేతాం, విద్యోపదేశాభ్యాం సర్వేషామాత్మనో జలేన వృజ్ఞానివ సించేతామ్.

॥౯॥

పదార్థము :- మిత్రావరుణా=మిత్రుడా! వరుణుడా! ఉత్తమ పురుషులారా!, బాహవా=బాహుద్వయమువలె నుండు వారలారా! యువానా=సంయుక్తవియుక్తములొనర్చువారలారా! మీరు, నః=మాయొక్క, జీవసే=జీవనమునకై, మా=నాకు, ప్ర సిన్సృతమ్=లభించుడు. ఘృతేన=జలముచే, నః గవ్యూతిమ్=మారెండుక్రోశముల పర్యంత [మార్గమును], ఆ ఉక్షతమ్=చక్కగా ఆర్ద్రమొనరించుడు. నానావిధముల కీర్తిని, ఆ శ్రావయతమ్=చక్కగా శ్రవణమొనరింపజేయుడు. మఱియు, మే జనే=నామనుష్యగణమునందు [జరుగు], ఇమా హవా=ఈ వాద వివాదములను. శ్రుతమ్=వినుడు.

[౯]

భావార్థము :- అధ్యాపకుడు ఉపదేశకుడు ప్రాణోదానములవలె అందఱి జీవనమునకు కారణములగుదురుగాక! జలముతో వృక్షముల సిక్తమొనర్చుచున్నటుల విద్యుపలనను, ఉపదేశమువలనను సకల జనుల యాత్మలను అభిషిక్తమొనర్చుదురుగాక! [౯]

[౯]

౧౨౨౧ శమిత్యస్యాతేయ ఋషిః, ఋత్విజో దేవతాః, భురిక్ పంక్తిశ్చందః, పంచమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱిల విషయమదియే.

శన్నో భవన్తు వాజినో హవేషు దేవతాతా మితద్రవః స్వర్గాః।

జమ్భ యన్తోఽహిం వృక్ష రక్షసి సనేమ్యస్మద్యయవన్నమీవాః॥౧౦॥

శమ్, నః, భవంతు, వాజినః, హవేషు, దేవతాతేతి, దేవ+తాతా, మిత

ద్రవ ఇతి మిత + ద్రవః, స్వర్కా + ఇతి సు + అర్కః, జమ్బయన్తః, అహిమ్, వృకమ్, రజాన్సి, సనేమి, అస్మత్, యుయవన్, అమీవాః ||౧౦||

పదార్థ. - (శమ్) సుఖకారకః (నః) అస్మభ్యమ్ (భవంతు) (వాజినః) ప్రశస్త విజ్ఞాన యుక్తః (హవేషు) దానాదానేషు (దేవతాతా) దేవతా విద్వాంస ఇవ వర్తమానాః (మిత ద్రవః) యే మితం ద్రవంతి తే (స్వర్కాః) సుష్ట్యర్కా అన్నాని వజ్రో వా యేషాం తే (జం భయంతః) వినాశయంతః (అహిమ్) మేఘం సూర్య ఇవ (వృకమ్) ప్రేనమ్ (రజాన్సి) దుష్టాన్ ణీవాన్ (సనేమి) సనాతనం పురాణం, సనేమి ఇతి పురాణ నామ...నిఘం. ౩.౨౩ (అస్మత్) (యుయ వన్) పృథక్కుర్వంతః. (అమీవాః) రోగాన్ ||౧౦||

అన్వయ. - హే స్వర్కామితద్రవో దేవతాతా వాజినో హవేషు విద్వాంసో భవంతో ౭ హిం సూర్య ఇవ వృకం రజాన్సి చ జంభయంతో నః సనేమి శం భవంతు. అస్మద మీవా యుయవన్. ||౧౦||

భావార్థః - అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా సూర్యోఽంధకారం నివర్త్య సర్వాన్ సుఖయతి. తథా విద్వాంసః ప్రాణినాం సర్వాన్ శరీరాత్మరోగాన్ నివార్యనందయేయః ||౧౦||

పదార్థము:- స్వర్కాః = మంచి యన్నమును, వజ్రమును కలిగియున్న వారలారా! మితద్రవః = మితముగా పయనించు వారలారా! దేవతాతః = విద్వాంసులవలె ప్రవర్తించు వారలారా! వాజినః = అత్యుత్తమ విజ్ఞానయుతులారా! హవేషు = ఆదానప్రదానక్రియ లందు చతురుగారా! మీరు, అహిమ్ = మేఘమును సూర్యునివలె, వృకమ్ = దొంగను, ర జాన్సి = దుష్టజీవులను, జంభయంతః = వినాశమొనరించు వారలై, నః = మాకు, సనేమి = సర్వదా, శమ్ = సుఖము చేకూర్చువారలు, భవంతు = కండు. మఱియు, అస్మత్ = మా నుండి, అమీవాః = రోగములను, యుయవన్ = దూరమొనర్చుడు. [౧౦]

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. సూర్యు డెటుల అంధకారమును పారద్రోలి యందఱిని సుఖులుగా నొనర్చుచున్నాడో అటులనే విద్వాంసులు సకల ప్రాణులయొక్క శారీరికాత్మిక రోగములన్నిటిని తొలగించి ఆనంద యుక్తములుగ నొనర్చవలయును [౧౦] ౧౨౨౧

౧౨౨౨ వాజే వాజ ఇత్యన్య ఆత్రేయ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః,

నిచ్యత్ త్రిష్టుప్ చందః, ధై వతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల విషయ మదియే.

వాజేవాజేఽవత వాజినో నో ధనేషు విప్రా అమృతా ఋతజ్ఞాః।

అస్యమధ్యః పిబత మాదయధ్వం తృప్తా యాత పథిభి ర్దేవయానైః ॥౧౧॥

వాజేవాజ ఇతి వాజే+వాజే, అవత, వాజినః, నః, ధనేషు, విప్రాః, అమృతాః, ఋతజ్ఞాఇత్యతజ్ఞాః, అస్య, మధ్యః, పిబత, మాదయధ్వమ్, తృప్తాః, యాత, పథిభిరితి పథి+భిః, దేవయానై రితి దేవ+యానైః. ॥౧౧॥

పదార్థః - (వాజే వాజే) యుద్ధే యుద్ధే (అవత) రక్షస (వాజినః) విజ్ఞానవంతుః (నః) అస్మాన్ (ధనేషు) (విప్రాః) మేధావినః (అమృతాః) ఆత్మస్వరూపేణ నిత్యాః (ఋతజ్ఞాః) య ఋతం సత్యం జానంతి తే (అస్య) (మధ్యః) మధురస్య రసస్య. అత్ర కర్మణి షష్ఠీ (పిబత) (మాదయధ్వమ్) ఆనందయత (తృప్తాః) ప్రీతాః (యాత) గచ్ఛత (పథిభిః) (దేవయానైః) దేవా విద్వాంసో యాంతి యేషు తైః. ॥౧౧॥

అన్వయః :- పే అమృతా ఋతజ్ఞా వాజినో విప్రా యూయం వాజే వాజే ధనేషు నోఽవతాస్య మధ్యః పిబత తేన మాదయధ్వ మనేన తృప్తాః సంతో దేవయానైః పథిభి ర్భ్రాత. ॥౧౧॥

భావార్థః :- యథా విద్వాంసో విద్యాదానోపదేశాభ్యాం సర్వాన్ సుఖయంతి తతైవ రాజపురుషా రక్షాభయదానాభ్యాం సర్వాన్ సుఖయంతు. ధర్మమార్గేషు గచ్ఛంతోఽర్థకామమోక్షాన్ ప్రాప్నువంతు. ॥౧౧॥

పదార్థము :- అమృతాః=ఆత్మస్వరూపముచే వినాశనముచేనివారలారా! ఋతజ్ఞాః=సత్యమును ఎఱుగువారలారా! వాజినః=విజ్ఞానవంతులారా! విప్రాః=బుద్ధిమంతులారా! మీరు, వాజే వాజే=ప్రతియుద్ధములోను, ధనేషు=ధనములందును, నః=మమ్ములను, అవత=రక్షించుడు. అస్య మధ్యః=ఈ మధుర రసములను, పిబత=పానమొనర్చుడు. దానిచే, మాదయధ్వమ్=విశేషానందమును పొందుడు, మఱియు దీనివలన, తృప్తాః=తృప్తులై, దేవయానైః=విద్వాంసులు వెళ్లుటకు యోగ్యములగు, పథిభిః=మార్గములగుండ, యాత=వెళ్లుడు. [౧౧]

భావార్థము :- విద్వాంసులెటుల విద్యాదానము చేతను, క్షపదేశముచేతను అందఱిని సుఖులుగా నొనర్చుదురో అటులనే రాజపురుషులకూడ రక్షించియు, అభయదానమొనగియు నందఱిని సుఖులగ నొనర్చవలయును. ధర్మయు క్తమార్గములందు సంచరించుచు అర్థకామ మోక్షములను పురుషార్థత్రయముల ఫలములను పొందవలయును. [౧౧]

౧౨౨౩ సమిధ ఇత్యస్య స్వర్యోత్రేయ ఋషిః, అగ్ని దేవతా, విరాడనుష్టుప్

ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పున ర్విద్యద్విద్యేయ మాహ.

విద్వాంసుని గుఱించి చెప్పెను :-

సమిద్ధోఽఅగ్నిః సమిథా సుసమిద్ధో వరేణ్యః।

గాయత్రీ ఛందో ఇంద్రియం త్ర్యవి ర్గా ర్వయో దధుః ॥౧౨॥

సమిద్ధ ఇతి సమ్+ఇద్ధః, అగ్నిః, సమిథేతి సమ్+ఇథా, సుసమిద్ధ ఇతి సు+సమిద్ధః, వరేణ్యః, గాయత్రీ, ఛందః, ఇంద్రియమ్, త్ర్యవీరితి త్రి+అవీః, గౌః, వయః, దధుః ॥౧౨॥

పదార్థః :- (సమిద్ధః) సమ్యక్ ప్రదీప్తః (అగ్నిః) వహ్నిః (సమిథా) సమ్యక్ ప్రకాశనః. (సు సమిద్ధః) సుష్టుప్రకాశితః సూర్యః (వరేణ్యః) వరణీయో జనః (గాయత్రీ) (ఛందః) (ఇంద్రియమ్) మనః (త్ర్యవి) త్రయాణాం శరీరేంద్రియాత్మనామపి రక్షణం యస్మాత్ సః. (గౌ)స్తోతా (వయః) జీవనమ్ (దధుః) దధీరన్. ॥౧౨॥

అన్వయః :- యథా సమిద్ధోఽగ్నిః సమిథా సుసమిద్ధో వరేణ్యో గాయత్రీ ఛందశ్చేంద్రియం ప్రాప్నోతి, యథా చ త్ర్యవి ర్గా ర్వయో దధాతి తథా విద్వాంసో దధుః. ॥౧౨॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. విద్వాంసో విద్యయా సర్వేషా ఘాత్యనః ప్రకాశ్య సర్వాన్ జితేంద్రియాన్ కృత్వా దీప్తాయుషః సంపాదయంతు. ॥౧౨॥

పదార్థము :- సమిద్ధః=చక్కగా వెలుగు, అగ్నిః=అగ్ని; సమిథా=మంచి వెలుతురుతో, సుసమిద్ధః=ఎక్కువగా ప్రకాశించు సూర్యుడు; వరేణ్యః=అంగీకరించదగిన జనుడు, గాయత్రీ ఛందః=గాయత్రీఛందస్సు, ఇంద్రియమ్=మనస్సును ఎటులపొందు చున్నవో, మఱియు, త్ర్యవిః=శరీరేంద్రియాత్మల మూటిని రక్షించువాడును, గౌః=ప్రశంసాస్తుతుల నొనర్చువాడును, ఎటుల, వయః=జీవనమును ధరించునో అటులనే విద్వాంసులును, దధుః=ధారణమొనర్చెదరు గాక! (౧౨)

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. విద్వాంసులు విద్యచే నందఱియాత్మలను ప్రకాశితమొనర్చియు, నందఱిని జితేంద్రియులుగ నొనర్చియు పురుషులను దీప్తాయుష్మంతులుగ నొనర్చవలయును. ౧౨౨౩[౧౨]

౧౨౨౩ తనూనపాదిశ్యస్య స్వప్రాక్రేయ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః.

అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారిః స్వరః.

సృజేత్ స మేవ విషయ మాహ.

మఱి నదే విషయము.

తనూనపా చ్చుచివ్రత స్తనూపాశ్చ సరస్వతీ.

ఉష్ణిహో ఛన్ద ఇన్ద్రియం దిత్యవాద్ గౌ ర్వయో దధుః ||౧౩||

తనూనపాదితి తనూ+సపాత్, కుచి+వ్రతః, తనూపా+ఇతి తనూ+పాః,
ప్ర, సరస్వతీ, ఉష్ణిహో, ఛన్దః, ఇన్ద్రియమ్, దిత్యవాడితి దిత్య+వాట్, గౌః, వయః,
దధుః ||౧౩||

పదార్థః :- (తనూనపాత్) యస్తనూం న పాతయతి సః (కుచివ్రతః) పవిత్రధర్మాచరణ
శీలః (తనూపాః) యస్తనూః పాతి (చ) (సరస్వతీ) వాణి (ఉష్ణిహో) (ఛందః) (ఇన్ద్రియమ్) ఇంద్ర
స్య జీవస్య లింగమ్ (దిత్యవాట్) దితయే హితం వహతి. (గౌః) స్త్రీతా (వయః) కామనామ్
(దధుః). ||౧౩||

అన్వయః :- యథా కుచివ్రత స్తనూనపా తనూపాః సరస్వతీ చోష్ణిహో ఛంద ఇన్ద్రియం
దధాతి. యథా చ దిత్యవాడ్ గౌ ర్వయో వర్తయతి తతైతత్సర్వం విద్వాంసో దధుః. ||౧౩||

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యే పవిత్రాచరణా యేషాం వాణి
విద్వాసుశిష్యాః తై స్తే పూర్ణం జీవనం ధర్తు మర్హంతి. ||౧౩||

పదార్థము :- కుచివ్రతః = పవిత్రధర్మమును ఆచరించువాడు. తనూనపాత్ = శరీర
మును పడనీయకుండువాడు, తనూనపాః = శరీరరక్షకుడు, సరస్వతీ = వాణియు, ఉష్ణిహో
ఛందః = ఉష్ణిక్ ఛందస్సు, ఇన్ద్రియమ్ = జీవచిహ్నమును ఎటులధారణమొనర్చు చున్న
వో, దివ్యవాట్ = ఖండనీయపదార్థములకు హితముచేకూర్చువాడును, గౌః = స్త్రీ నొన
ర్చువాడును, వయః = కామనను ఎటుల పెంపొందజేయునో అటులనే ఈ సకలమును
విద్వాంసులు, దధుః = ధారణమొనర్చుదురుగాక! (౧౩)

భావార్థము :- ఈమంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. పవిత్రా
చరణవంతులై, విద్వాసుశిష్యులచే సుసంస్కృతమైన వాణిని కలిగియున్న వారే పూర్ణ
జీవనమును ధరించుటకు యోగ్యులు. (౧౩) ౧౨౨౩

• ౧౨౨౪ ఇడాభిరిత్యస్య స్వస్త్వాత్రేయ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః,
విరాడనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ నూహ.

మఱల నదే విషయము..

ఇడాభి రగ్ని రీడ్యః సోమో దేవోఽఅమర్త్యః।

అనుష్టుప్ ఛన్ద ఇన్ద్రియం పక్షాన్వి ర్గౌ ర్వయో దధుః || ||౧౪||

ఇడాభిః, అగ్నిః, ఈడ్యః, సోమః, దేవః, అమర్త్యః, అనుష్టుప్, అనుస్తు
బిత్వను+స్తుప్, ఛందః, ఇంద్రియమ్, పంచాబ్ది రిత్తి పంచ+అవిః, గోః,
వయః, దధుః

॥౧౪॥

పదార్థః :- (ఇడాభిః) (అగ్నిః) పావక ఇవ.(ఈడ్యః)స్తు తోఽధ్యస్తేషణీయః (సోమః)
ఐశ్వర్యవాన్ (దేవః) దివ్యగుణః (అమర్త్యః) స్వస్వరూపేణ మృత్యురహితః (అనుష్టుప్) (ఛం
దః) (ఇంద్రియమ్) జ్ఞానాదివ్యవహారసాధకమ్. (పంచావిః)యః పంచభి రవ్యతే రత్యతే సః
(గోః) విద్యయా స్తోతవ్యః. (వయః) తృప్తిమ్ (దధుః) దధ్యుః.

॥౧౪॥

అస్వయః :- యథాఽగ్నిరమర్త్యః సోమ ఈడ్యో దేవః పంచావి ర్గో ర్విద్యానిడాభి రను
ష్టుప్ ఛంద ఇంద్రియం వయశ్చ దధ్యాత్తతైతత్సర్వే దధుః.

॥౧౪॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యే ధర్మేణ విద్యైశ్వర్యే ప్రాప్నువంతి
తే సర్వాన్ మనుష్యానేతే ప్రాపయితుం శక్నువంతి.

॥౧౪॥

పదార్థము :- అగ్నిః=అగ్నివలె ప్రకాశవంతుడు, అమర్త్యః=స్వస్వరూపముతో
నాశరహితుడు, సోమః=ఐశ్వర్యవంతుడు, ఈడ్యః=స్తుతింపను, అన్వేషింపను యోగ్యుడు,
దేవః=దివ్యగుణములుగలవాడు, పంచావిః=ఐదింటిచే రక్షణ పొందువాడు, గోః=విద్య
చే స్తుతిపొందనర్హుడు, ఇడాభిః=ప్రశంసలచే, అనుష్టుప్ ఛందః=అనుష్టుప్ ఛందస్సును,
ఇంద్రియమ్=జ్ఞానాది వ్యవహారములసాధించు మనస్సును, వయః=తృప్తిని ఎటులధారణ
మొనర్చునో అటులనే దీనినందరు, దధుః=ధరించెదరు గాక!

(౧౪)

భావార్థము :- ఈమంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. ధర్మముచే
విద్యను ఐశ్వర్యమును పొందు మానవులే అందఱికిని విద్యైశ్వర్యములను లభింపజేయ
గలుగుదురు.

(౧౪)౧౨౨

౧౨౨౬ సుబ్బర్షిరిత్యస్య స్వస్థాత్రేయ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః,

నిచ్చదనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నదే విషయము.

సుబ్బర్షి రగ్నిః పూషణ్వాన్ త స్తీర్ణబ్ధి రమర్త్యః.

బ్రుహతీ ఛన్ద ఇన్ద్రియం త్రివత్సో గౌ ర్వయో దధుః

॥౧౫॥

సుబ్బర్షి రితి సు+బ్బర్షిః, అగ్నిః, పూషణ్వానితీ పూషణ్+వాన్, స్తీర్ణ

బర్హి రితి స్తీర్ణ+బర్హిః, అమర్త్యః, బృహతీ, ఛందః, ఇంద్రియమ్, త్రివత్స
ఇతి త్రి+వత్సః, గోః, వయః, దధుః

॥౧౩॥

పదార్థః :- (సుబర్హిః) సుశోభనం బర్హి రంతరిక్షం యస్మాత్ సః (అగ్నిః) పావకః (పూష
ణ్యాన్) పూషాణః పుష్టికరా గుణా విద్యం తే యస్మిన్ (స్తీర్ణబర్హిః) స్తీర్ణం బర్హిరంతరిక్షం యేన
సః (అమర్త్యః) స్వస్వరూపేణ మృత్యుధర్మరహితః (బృహతీ, ఛందః) (ఇంద్రియమ్) (త్రివత్సః)
త్రిణి దేవేంద్రియమనాంసి వశాం ఇవానుచరాణి యస్య సః (గోః) ధేనుః (వయః) యేన
వ్యేతి వ్యాప్నోతి తత్ (దధుః) దధ్యుః.

॥౧౪॥

అన్వయః :- యథా పూషణ్యాన్ స్తీర్ణబర్హి రమర్త్యః సుబర్హి రగ్నిరివ జనా బృహతీఛం
దశ్చేంద్రియం చ ధ్యాత్ త్రివత్సే గౌరివ వయో చిధ్యాత్ తత్తైవద్ దధుః.

॥౧౫॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథాగ్ని రంతరిక్షే చరతి తథాఽను
కూలో విద్వాంసః సూక్ష్మనిరాకారపదార్థవిద్యాయాం చరంతి. యథా గోరసు పత్సే ధవతి
తథా విద్యదనుకూలా అవిద్వాంస శృరంత్యింద్రియాణి చ వశ మానయేయుః.

॥౧౬॥

పదార్థము :- పూషణ్యాన్ = బలముకలిగించు గుణములతో కూడియున్నవాడు,
స్తీర్ణబర్హిః = ఆకాశమున వ్యాప్తమైనవాడు, అమర్త్యః = స్వస్వరూపముచే నవినాశి, సుబ
ర్హిః = ఆకాశమును శుద్ధమొనర్చువాడు, అగ్నిః = అగ్నితో తుల్యుడనగు పురుషుడు,
బృహతీ ఛందః = బృహతీఛందస్సున, ఇంద్రియమ్ = జీవముయొక్క చిహ్నములను
ధరించునో మరియు, త్రివత్సః = త్రివత్సడనగా దేవేంద్రియ మనములు వత్సములవలె
అనుసరించు చున్నవాడు, గోః = గౌతుల్యుడనగు మానవుడు, వయః = తృప్తి
నెటుల పొందునో అటులనే దీనిని సకల జనులు, దధుః = ధరించెదరుగాక !

(౧౫)

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. అగ్ని
యంతరిక్షమున నడచుచున్నటుల విద్వాంసులు సూక్ష్మములు నిరాకారములు నగు పదా
ర్థముల విద్యయందు నడచుదురు. దూడ ఆవును వెంబడించునటుల పామరులు విద్వాం
సుల ననుగమించి, ఇంద్రియములను వశపఱచు కొనవలయును.

(౧౫) ౧౨౨౬

౧౨౨౭ దురో దేవీ రిశ్యోస్య స్వప్త్యాత్రేయ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః,

అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధార, స్వరః,

అథ వాయు ప్రభృతి పదార్థప్రయోజన ముపదిశ్యతే.

వాయ్యాది పదార్థముల ప్రయోజనము చెప్పబడుచున్నది.

దురో దేవీ రిశ్యో మహీ ర్భూషా దేవో బృహస్పతిః, ప్రక్షిశ్చస్త ఇహే

భ్య్రియం తుర్త్యవాద్ గౌ ర్వయో దధుః

॥౧౬॥

దురః, దేవీః, దిశః, మహీః, బ్రహ్మ, బృహస్పతిః, పంక్తిః, ఛన్దః,
ఇహ, ఇన్ద్రియమ్, తుర్యవాడితి తుర్య+వాట్, గోః, వయః, దధుః॥ ॥౧౬॥

పదార్థః :- (దురః) ద్వారాణి (దేవీః) దేదీప్యమానాః (దిశః)(మహీః) మహాత్యః (బ్రహ్మ) (దేవః) దేదీప్యమానః (బృహస్పతిః) బృహతాం పాలకః సూర్యః (పంక్తిః)(ఛందః)(ఇహ)(ఇన్ద్రియమ్) ధనమ్ (తుర్యవాట్) యస్తుర్యం చతుర్థం వహతి ప్రాప్నోతి సః(గోః)ధేనుః (వయః) జీవనమ్ (దధుః) దధీరన్.

॥౧౬॥

అన్వయః :- మే మనుష్యా యథేహ దేవీ ర్మహీ ద్గురో దిశో బ్రహ్మ దేవో బృహస్పతిః పంక్తిశ్చంద ఇన్ద్రియం తుర్యవాడ్ గౌ ర్వయశ్చ దధు స్తథా యూయ మపి ధరత. ॥౧౬॥

భావార్థః :- నహి కశ్చిదవ్యంతరిక్షస్థ వాయ్వాదిభి ర్వివా జీవితుం శక్నోతి. ॥౧౬॥

పదార్థము:-ఓ మానవులారా! ఇహ=ఈలోకమున. దేవీ=దేదీప్యమానములు, మహీ=గొప్పవియు సగు, దురః=ద్వారములు, దిశః=దిశలను: బ్రహ్మ=అంతరిక్షస్థపవనము, దేవః=ప్రకాశమానుడు, బృహస్పతిః=వెద్దవానిని పాలించువాడునగు సూర్యుడు, మఱియు, పంక్తిశ్చందః=పంక్తిఛందస్సు, ఇన్ద్రియమ్=ధనమును; మఱియు, తుర్యవాట్=నాల్గవదానిని బొందునటువంటి, గోః=గోవు, వయః=జీవనమును, దధుః=ఎటుల ధరించునో అటులనే మీరును జీవనమును ధారణమొనర్చెదరు గాక! [౧౬]

భావార్థము :- అంతరిక్షస్థ వాయ్వాదులు లేనిదే ఏమానవుడు జీవించజాలడు.

౧౨౨౮ ఉష ఇత్యస్య స్వస్త్వాత్రేయ ఋషిః, విశ్వే దేవా దేవతాః.

నిచ్చదనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పున స్త మేవ విషయ మాహ.

మఱల నా విషయమే.

ఉషే యహ్వి సుపేశసా విశ్వే దేవా అమర్త్యాః.

త్రిష్టుప్ ఛన్ద ఇహే న్ద్రియం పష్టవాడ్ గౌ ర్వయో దధుః॥ ॥౧౭॥

ఉషేఽతిత్యషే, యహ్వి ఇతి యహ్వి, సుపేశనేతి సు+పేశసా, విశ్వే, దేవాః, అమర్త్యాః, త్రిష్టుప్, త్రిస్తుబితి త్రి+స్తుప్, ఛన్దః, ఇహ, ఇన్ద్రియమ్, పష్టవాడితి పష్ట+వాట్, గోః, వయః, దధుః॥ ॥౧౭॥

పదార్థః :- (ఉషే) దహన కర్త్ర్యా వివ స్త్రియా (యహీ) మహతీ మహత్త్యా (సుపే శసా) సుస్థు పేశో రూపం యయో స్తా వధ్యాపికోపదేశికే, విభక్తి ర్భాష్యమ్. (విశ్వే) సర్వే (దేవాః) దేదీప్యమానాః పృథివ్యాదయః (అమర్త్యాః) తత్త్వ స్వరూపేణ నిత్యాః (త్రిష్టుప్) (ఛందః) (ఇహ) అస్మిన్ సంసారే (ఇంద్రియమ్) ధనమ్ (వష్టవాట్) యః పశ్యేన పృష్టేన వహతి సః. ఇదం పృషోదరాదినా సిద్ధమ్. (గౌః) వృషభః (వయః) ప్రజననమ్ (దధుః) పిన్న్యుః. ॥౧౭॥

అన్వయః :- హే మనుష్యా యథేహ సుపేశసోషే యహీ అమర్త్యా విశ్వే దేవా త్రిష్టుప్ ఛందః వష్టవాట్ గౌ ర్వయ ఇన్ద్రియం దధు స్తథా యాయ మప్యాచరతి. ॥౧౭॥

భావార్థః :- యథా పృథివ్యాదయః పదార్థాః పరోపకారిణః సన్తి. తథాఽత్ర మనుష్యై ర్భవితవ్యమ్. ॥౧౭॥

పదార్థము :- మానవులారా! ఇహ = ఈ లోకములో, సుపేశసోషే = సుందర రూపం యుక్తలగు అధ్యాపికయు, ఉపదేశికయు, యహీ ఉషే = దహనమొనర్చు ప్రభాత కా లమువలె నుండు పెద్దస్త్రి లిరువురు, అమర్త్యాః = తత్త్వస్వరూపముతో నిత్యములైన, విశ్వే దేవాః = దేదీప్యమానములగు పృథ్వి మొ॥ సకల లోకములు, త్రిష్టుప్ ఛందః = త్రిష్టుప్చందస్సు, వష్టవాట్ = బిభృతో వహనమొనర్చునదగు, గౌః = వృషభము, వయః = ఉత్పత్తిని, ఇంద్రియమ్ = ధనమును ఎటుల ధరించుచున్నవో, అటులనే, దధుః = మీరును ఆచరించుదు.

భావార్థము :- పృథివ్యాది పదార్థములవలె మానవులును ఈ బ్రహ్మనందు పరోపకార పరాయణులు కావలయును. [౧౭] ౧౭౨౦

దై వ్యేశ్యస్య స్వస్త్వాశ్రేయ ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, నిచ్చదనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః;
అథః భిషగ్వ దితరై రాచరితవ్య మిత్యపదిశ్యశే.

దై ద్యునివలె నితరులును ఆచరించవలయునని యుపదేశించబడుచున్నది,

దైవ్యా హోతారా భిషజ్జేనీణ సయజ్ఞా యుజ్ఞా

జగతీ ఛన్ద ఇన్ద్రియ మనడాన్ గౌ ర్వయో దధుః॥ ॥౧౮॥

దైవ్యా, హోతారా, భిషజ్ఞా, ఇన్ద్రేణ, సయజ్ఞేతి స + యజ్ఞా, యుజ్ఞా,

జగతీ, ఛన్దః, ఇన్ద్రియమ్, అనడాన్, గౌః, వయః, దధుః॥ ॥౧౮॥

పదార్థః :- (దై వ్యా) దేవేషు విద్యత్సు కుళతా (హోతారా) దాతారౌ (భిషజ్ఞా) సద్యై ర్యో (ఇంద్రేణ) ఐశ్వర్యేణ (సయజ్ఞా) యో సమానం యంక్త స్తా. (యుజ్ఞా) సమాహితా (జగతీ) (ఛందః) (ఇంద్రియమ్) ధనమ్ (అనడాన్) వృషభః (గౌః) (వయః) కమనీయమ్ (దధుః) దధ్యుః.

అన్వయః :- పే నునుష్యా యథేంద్రేణ సయుజా యుజా దైవ్యా హోతారా భిషజానడాన్ గౌర్జగతీ ఛందశ్చ వయ ఇంద్రియం దధు స్తథైతద్భవంతో దధీరన్. ||౧౮||

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా వైద్యైః స్వేషాం పరేషాం చ రోగాన్నివార్య స్వేఽస్వే చైశ్వర్యవంతః క్రియంతే శతా సర్వైశ్చనుష్యై ర్వర్తితవ్యమ్. ౧౮

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! ఇంద్రేణ=ఐశ్వర్యముతో, సయుజా=ఓస. ధ్యాదులను తగినట్లు[సం]యోగమొనర్చు వారలు, యుజా=సావధాన చిత్తులు, దైవ్యా=విద్వాంసులలో నిపుణులు, హోతారా=విద్యాదులనిచ్చువారు, భిషజా=ఉత్తమములగు వైద్యులిరువురూ, నడాన్=వృషభము, గౌః=గోవు, మఱియు, జగతీఛందః=జగతీఛందస్సు, వయః=సౌందర్యమును. ఇంద్రియమ్=ధనమును, దధుః=ఎటుల ధారణ మొనర్చుదురో అటులనే దీనిని మీరు ధరించుడు. [౧౮]

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. వైద్యులు తమరోగములను, పరులరోగములను పోగొట్టి, తాము ఇతరులు ఐశ్వర్యవంతులు అగునటులనొనర్చుచున్నారు. అటులనే సకలమనుష్యులు ప్రవర్తించవలయును. [౧౮]

౧౨౩౦త్రిస ఇశ్వస్య స్వస్థాశ్రేణ ఋషిః, విశ్వే దేవా దేవతాః, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః శునర్విగ్వద్విషయ మాహ.

మఱల విద్వాంసులను గుఱించి చెప్పబడుచున్నది.

త్రిస ఇడా సరస్వతీ భారతీ మరుతో విశః।

విరాట్ ఛన్ద ఇహేన్ద్రియం ధేను ర్గౌ ర్న వయో దధుః॥ ||౧౯||

త్రిసః, ఇడా, సరస్వతీ, భారతీ, మరుతః, విశః, విరాడితి వి + రాట్,

ఛన్దః, ఇహ, ఇన్ద్రియమ్, ధేనుః, గౌః, న, వయః, దధుః॥ ||౧౯||

పదార్థః :- (త్రిసః)త్రిత్వసంఖ్యావత్యః (ఇడా)భూమిః (సరస్వతీ) వాణీ (భారతీ) ధార గావతీ ప్రజ్ఞా (మరుతః) వాయవః (విశః) మనుష్యాద్యాః ప్రజాః (విరాట్) యద్వివిధం రాజతే తత్ (ఛందః) బలమ్ (ఇహ) అస్మిన్ సంసారే (ఇంద్రియమ్) ధనమ్ (ధేనుః) యా ధాపయతి సా(గౌః) (న) ఇవ (వయః) ప్రాప్తవ్యం వస్తు (దధుః)దధ్యుః. ||౧౯||

అన్వయః :- యథేపేదా సరస్వతీ భారతీ చ త్రిసో మరుతో విశో విరాట్ ఛంద ఇంద్రియం ధేను ర్గౌ ర్న వయశ్చ దధు స్తథా సర్వే మనుష్యా ఏతద్భృత్యా వర్తేరన్. ||౧౯||

భావార్థః :- అత్రోపమావాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా విద్వాంసః సుశీఘ్రతయా వాచా విద్యయా ప్రాణైః పశుభిశ్చైశ్వర్యం లభంతే. తథాఽవై ర్గభివ్యమ్. ||౧౯||

పదార్థము :- ఇహ=ఈ జగత్తునందు, ఇదా=పృథివి, సరస్వతీ=వాణి, మఱియు,
భారతీ=ధారణాశక్తిగలబుద్ధి, తిస్రః=ఈ మూడు, మరుతః=పవనగణము, విశః=నునుః
పార్ధులు, విరాట్=అనేకప్రకారముల దేదీప్యమానమగు, ఛందః=బలము, ఇంద్రియ
మ్=ధనము, మఱియు, ధేనుః గౌః న=పానమొనరింపజేయు గోవువలె, పయః=
పొందయోగ్యమగు వస్తువును, దధుః=ఎటుల ధారణమొనర్చెదరో అటులనే మానవు
లందరు దీనిని ధారణమొనర్చి ప్రవర్తిల్లుదురు గాక! [౧౯]

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందుపమావాచకలుబోధపరమాలంకారములుగలవు.
సుశీతమగు వాణి వలనను, ప్రాణమువలనను, పశువులవలనను విద్వాంసులెటుల ఐశ్వ
ర్యమును పొందుచున్నారో అటులనే ఇతరులందరును పొందవలయును. [౧౯] ౧౨౩౦

౧౨౩౦ త్వష్టేత్యస్య స్వప్త్యాత్రేయ ఋషిః, విశ్వే దేవా దేవతాః, అమృతః ఛందః, గాంధారః స్వరః,
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మఱిల విషయ ముదయే.

త్వష్టా తురీప్రోద్భుత ఇన్ద్రాగ్ని పుష్టివర్ధనా।

ద్విపదా ఛన్ద ఇన్ద్రీయ ముఖై గౌ ర్న వయో దధుః॥ ॥౨౦॥

త్వష్టా, తురీపః, అమృతః, ఇన్ద్రాగ్ని ఇతి ఇన్ద్రాగ్ని, పుష్టివర్ధనేతి పుష్టి+

వర్ధనా, ద్విపదేతి ద్వి+పదా, ఛన్దః, ఇన్ద్రీయమ్, ఉఖై, గౌః, న, పయః, దధుః ౨౦

పదార్థః :- (త్వష్టా) తమాకర్తా (తురీపః) తూర్ణ మాప్నోతి సః (అమృతః). ఆశ్చర్యగుణ
కర్మస్వభావః (ఇంద్రాగ్ని) ఇంద్రశాసత్త్వ తా వాయుగ్ని (పుష్టివర్ధనా)యా పుష్టిం వర్ధ
యత స్తా (ద్విపదా) ద్వాపాదౌ యస్యాం సా (ఛందః) (ఇంద్రియమ్) శ్రోత్రాదికమ్ (ఉఖై)
సేచనసమర్థః (గౌః) (న) ఇవ (పయః) నీవగమ్ (దధుః) ధరేయుః. ॥౨౦॥

అన్వయః :- హేమనుష్యా యేద్భుత స్తు రివ స్త్వష్టా పుష్టి వర్ధనేంద్రాగ్ని ద్విపదా
ఛంద ఇంద్రియ ముఖై గౌ ర్న వయో దధు స్తాన్ విజానీత. ॥౨౦॥

భావార్థః :- అత్రోపమాలంకారః. యథా ప్రసిద్ధోద్భి ర్విద్యుజ్జ్వాలరో బడవానల ఏతే
చత్వారః ప్రాణ ఇంద్రియాణాం గవాదయః పశవశ్చ సర్వస్య జగతః పుష్టిం కుర్వంతి. తత్రైవ
మనుష్యై బ్రహ్మచర్యాదినా స్వస్య పరేషాం చ బలం వర్ధనీయమ్ ॥౨౦॥

పదార్థము :- ఓ మనుష్యులారా! అమృతః=ఆశ్చర్యములగు గుణకర్మ స్వభా
వములచే యుక్తుడు, తురీయః=శీఘ్రముగ లభించువాడు, త్వష్టా=సూక్ష్మముగ నొన
ర్చువాడు, మఱియు; పుష్టివర్ధనా=పుష్టిని పెంపొందజేయునవియగు, ఇంద్రాగ్ని=పవ

నానలములు రెండును; ద్విపదా=రెండు చరణములు గల, ఛందః=ఛందస్సు; ఇంద్రియమ్=శ్రోత్రాదీంద్రియములను, మఱియు. ఉజ్జా=సేచనమొనర్చగల, గౌః న=వృషభమువలె; వయః=దీవనమును, దధుః=ధరించుచున్నవి. వానిని ఎఱుగుడు. [-౨౦]

భావార్థము :- ఈ మంత్ర మందునమాలంకారమున్నది. ప్రసిద్ధాగ్ని, విద్యుదగ్ని, జాతరాగ్ని, బడబానలము అను నాలుగును, ప్రాణము, ఇంద్రియములు, గవాది పశువులును సకల జగత్తును పుష్టమొనర్చుచున్నవి. అటులనే మానవులు బ్రహ్మచర్యాదులచే స్వపరబలములను పెంపొందజేయ వలయును. ౧౨౩౧ (౨౦)

౧౨౩౨ శమితేత్యస్య స్వస్త్వాత్రేయ ఋషిః, విశ్వే దేవా దేవతాః, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.
పునః ప్రజా విషయ మాహ.

ప్రజావిషయ మీమంత్రమందు చెప్పబడినది.

శమితా నో వనస్పతిః సవితా ప్రసువన్ భగమ్.

కకుష్పన్ ఇహేంద్రియం వశా వేహద్వయో దధుః॥ ౨౧॥

శమితా, నః, వనస్పతిః, సవితా, ప్రసువన్తి ప్ర+సువన్, భగమ్,

కకుష్, ఛన్దః, ఇహ, ఇంద్రియమ్, వశా, వేహత్, వయః, దధుః ౨౧॥

పదార్థః :- (శమితా) శాంతిప్రదః (నః) అస్మాకమ్ (వనస్పతిః) ఓషధిరాణో వృక్షాణాం పాలకశ్చ (సవితా) సూర్యః (ప్రసువన్) ఉత్పాదయన్ (భగమ్) ధనమ్ (కకుష్) (ఛందః) (ఇహ) సంసారే (ఇంద్రియమ్) జీవలింగమ్ (వశా) అప్రసూతా (వేహత్) యా ప్రసవం విహంతి సా (వయః) ప్రాప్తవ్యమ్ (దధుః). ౨౧॥

అన్వయః :- సేమనుష్యా యః శమితా వనస్పతిః సవితా భగం ప్రసువన్ కకుష్ ఛంద ఇంద్రియం వశా వేహచ్ఛేహ నో వయో దధు స్తాన్ యూయం విజ్ఞాయోపకురుత. ౨౧॥

భావార్థః :- యేన మనుష్యేణ సర్వరోగప్రణాశికా ఓషధయ అవరకాణ్యుత్తమాని వస్త్రాణి చ సేవ్యంతే స చిరంజీవీ భవతి. ౨౧॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! శమితా=శాంతిప్రదుడు, వనస్పతిః=ఓషధుల రాజు, లేక వృక్షముల పాలకుడు నగు, సవితా=సూర్యుడు, భగమ్=ధనమును, ప్రసువన్=ఉత్పన్న మొనర్చువాడు, కకుష్ఛందః=కకుష్ఠ ఛందస్సు, ఇంద్రియమ్=జీవచ్ఛిము, వశా=గొడ్డుబోతు, వేహత్=గర్భమును స్రావమొనర్చుకొనునది, [ఇవి యన్ని], ఇహ=ఈ లోకమున, నః=మా యొక్క, వయః=పాప్తయోగ్య వస్తువును దధుః=ధారణమొనర్చును. వానిని మీ రెరిగి యుపకారమొనర్చుడు. [౨౧]

భావార్థము :- సర్వరోగ నివారకములగు ఔషధములను, చక్కగా ఆచ్ఛాదన మొనర్చు నుత్తమ వస్త్రములను సేవించు మానవుడు చిరంజీవి కాగలడు. ౧౨౩౨ [౨౧]

స్వాహా త్యజ్ఞస్య స్వస్త్వాత్రేయ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః
పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల విషయ మదియే.

స్వాహా, యజ్ఞం వరుణః సుక్షత్రో భేషజం కరత్.

అతిచన్దా ఇన్ద్రియం బృహదృషభో గౌ ర్వయో దధుః॥ ౧౨౩॥

స్వాహా, యజ్ఞమ్, వరుణః, సుక్షత్ర ఇతి సు+క్షత్రః, భేషజమ్, కరత్,
అతిచన్దా ఇత్యతి+చన్దాః, ఇన్ద్రియమ్, బృహత్, ఋషభః, గౌః, వయః, దధుః॥

పదార్థః :- (స్వాహా) సత్యయా క్రియయా (యజ్ఞమ్) సంగతిమయమ్ (వరుణః) శ్రేష్ఠః (సుక్షత్రః) శోభనం క్షత్రం ధనం యస్య సః. క్షత్రమితి ధన నామ...నిఘం...౨.౧౦. (భేషజమ్) ఔషధమ్ (కరత్) కుర్యాత్ (అతిచందాః) (ఇన్ద్రియమ్) ఐశ్వర్యమ్ (బృహత్) మహత్ (ఋషభః) శ్రేష్ఠః (గౌః) (వయః) కమనీయం నిజవ్యవహారమ్ (దధుః) ధరేయుః. ॥౨౩॥

అన్వయః :- హే మనుష్యా యాయం యథా వరుణః సుక్షత్రః స్వాహా యజ్ఞం భేషజం చ కరద్యోఽతిచందా ఋషభో గౌ ర్బృహదిన్ద్రియం వయశ్చ దత్త స్తథైవ సర్వే దధు రేతజ్ఞానీత. ॥౨౩॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యే సుపథ్యాషధ సేవనేన రోగాన్ సారంతి పురుషార్థేన ధన మాయుశ్చ ధరంతి, తేఽతులం సుఖం లభంతే. ॥౨౩॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! వరుణః=శ్రేష్ఠుడు, సుక్షత్రః=ఉత్తమ ధనవంతుడు, స్వాహా=సత్యక్రియచే, యజ్ఞమ్=సంగతి మయమగు యజ్ఞమును, భేషజమ్=ఔషధమును, కరత్=ఎటుల చేయునో, మఱియు, అతిచందాః=అతి ఛందస్సు మఱియు ఋషభః=ఉత్తమమగు, గౌః=వృషభము, బృహత్ = గొప్ప, ఇన్ద్రియమ్=ఐశ్వర్యమును, మఱియు, వయః=సుందరమగు స్వవ్యవహారమును ధారణమొనర్చు చున్నవో అటులనే అందరు, దధుః=ధరించవలయును. దీనిని మీరెఱుగుడు. [౨౩]

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. సుపథ్యము చేతను, ఔషధ సేవనము చేతను రోగములను నాశనమొనరించువారును, పురుషార్థముచే ధనమును, ఆయువును ధారణమొనర్చువారును అతుల సుఖమును పొందుచున్నారు. ౧౨౩౩ [౨౪]

వసంతేశత్యస్య స్వప్త్యాశ్రేయ ఋషిః, రుద్రా దేవతాః, భురిగన మ్భువ్ చందః, గాంధారః స్వరః
పునస్తమేవ విషయ మాహ.

పెండియు విషయ మదియే.

వసంతేన ఋతునా దేవా వసవ త్రివృతా స్తుతాః।

రథస్తరేణ తేజసా హవిరిన్ద్రో వయో దధుః॥

॥౨౩॥

వసంతేన, ఋతునా, దేవాః, వసవః, త్రివృతేతి త్రి+వృతా, స్తుతాః, రథస్త

రేణేతి రథమ్ + తరేణ, తేజసా, హవిః, ఇన్ద్రో, వయః, దధుః॥

॥౨౩॥

పదార్థః :- (వసంతేన) వసంతి సుఖేన యస్మిన్ స్తేన (ఋతునా) ప్రాప్తవ్యేన (దేవాః) దివ్యాః (వసవః) పృథివ్యాదయోఽష్టౌ ప్రాథమకల్పికా విద్వాంసో వా (త్రివృతా)య స్త్రిషు కాలేషు వర్తంతే తేన (స్తుతాః) ప్రాప్త స్తుతయః (రథంతరేణ) యత్ర రథేన తరతి తత్ తేన (తేజసా) తీక్షణస్వరూపేణ (హవిః) దాతవ్యం వస్తు (ఇంద్రే) సూర్యప్రకాశే (వయః) ఆయుర్వర్ధనమ్ (దధుః).

॥౨౩॥

అన్వయః :- హే మనుష్యా యే వసవో దేవా స్తుతా త్రివృతా వసంతేనర్తునా సహ వర్తనూనా రథంతరేణ తేజసేంద్రే, హవి ర్వయో దధు స్తాన్ స్వరూపతో విజ్ఞాయసంగచ్ఛద్వమ్.

భావార్థః :- యే మనుష్యా వాసహేతున్ దివ్యాన్ పృథివ్యాదీన్ విదుషో వా వసంతే సంగచ్ఛేరస్తే వాసంతికం సుఖం ప్రాపున్నయః.

॥౨౩॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! వసవః=పృథివ్యాద్వష్ట వసువులు, ప్రథమశ్రేణికి జేందిన విద్వాంసులు, దేవాః=దివ్యగుణయుక్తులు, స్తుతాః=స్తుతినిపొందినవారు, త్రివృతా=త్రికాలములందు విద్యమానమైన, వసంతేన ఋతునా = ప్రాణులు సుఖముగ వసించగల వసంతర్తువుతో వర్తమానము, రథంతరేణ=రథముచే తరించదగినది యగు తేజసా=తీక్షణస్వరూపముతో, ఇంద్రే=సూర్యుని ప్రకాశమునందు, హవిః=ఇవ్వదగినది, వయః=ఆయువును పెంచునదియునగు వస్తువును, దధుః=ధారణమొనర్చెదరు. వానిని స్వరూపముచే నెఱిగి సంగతి యొనర్చుడు.

[౨౩]

భావార్థము :- ఏ మానవులు నివసించుటకు హేతువులు దివ్యములునగు పృథివ్యాది లోకములతోను, విద్వాంసులతోను వసంతమున సంగతి యొనర్చుదురో వారు వసంతమునకు జేందిన సుఖమును పొందగలరు.

౧౨౩౪ [౨౩]

గ్రీష్మేజేత్యస్య స్వప్త్యాశ్రేయ ఋషిః, విశ్వే దేవా దేవతాః, అనుష్టుప్ చందః, గాంధారః స్వరః
మధ్యమ బ్రహ్మచర్య విషయ మాహ.

మధ్యమ బ్రహ్మచర్యమును గుఱించి చెప్పెను.

గ్రీష్మేణ ఋతునా దేవా రుద్రాః పఞ్చదశే స్తుతాః।

బృహతా యశసా బలమ్ హవి రిన్ద్రో వయో దధుః॥ ౧౨౪॥

గ్రీష్మేణ, ఋతునా, దేవాః, రుద్రాః, పఞ్చదశ ఇతి పఞ్చ+దశే, స్తుతాః,

బృహతా, యశసా, బలమ్, హవిః, ఇన్ద్రో, వయః, దధుః॥ ౧౨౪॥

పదార్థః :- (గ్రీష్మేణ) సర్వరసగ్రహితా (ఋతునా) జ్యోతిర్వ్యాప్తాపతేన (దేవాః) దివ్య గుణాః (రుద్రాః) దశప్రాణా ఏకాదశ ఆత్మా మధ్యమవిద్వాంసో వా (పంచదశే) (స్తుతాః) ప్రశస్తాః (బృహతా) మహతా (యశసా) కీర్త్యా (బలమ్) (హవిః) ఆదాతివ్యమ్ (ఇన్ద్రో) శీవే (వయః) జీవనమ్ (దధుః) దధ్యుః.

॥౨౪॥

అన్వయః :- హే మనుష్యా యే స్తుతా రుద్రా దేవాః పంచదశే గ్రీష్మేణ ఋతునా బృహతా యశసేన్ద్రో హవి ర్బలం వయశ్చ దధుస్తాన్ యూయం విజాసీత.

॥౨౪॥

భావార్థః :- యే చతుశ్చత్వారింశద్వర్షయుక్తేన బ్రహ్మచర్యేణ బాహవిద్వాంసోఽన్ద్రేషాం శరీరాత్మ బలమున్నయంతి తే భాగ్యశాలినో జాయంతి.

॥౨౪॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా ! స్తుతాః = ఏ ప్రశంసితములగు, రుద్రాః = దశ ప్రాణములు పదకొండవదియైన జీవాత్మా, లేక మధ్యమతరగతికి చెందిన, దేవాః = దివ్య గుణయుక్తులగు నే విద్వాంసులు, పంచదశే = పదిహేనవ వ్యవహారమునందు, గ్రీష్మేణ = సకల రసములను గ్రహించు, ఋతునా = ఉష్ణత్వము లభింపజేయు గ్రీష్మఋతువుతోను, బృహతా యశసా = గొప్ప యశస్సుతోను, ఇన్ద్రో = జీవాత్మలో, హవిః = గ్రహించ యోగ్యమగు, బలమ్ = బలమును, వయః = జీవనమును, దధుః = ధారణమొనర్చు చున్నారో, వారిని మీరెఱుగుడు.

[౨౪]

భావార్థము :- నలుబదినాలుగు వర్షములవరకు బ్రహ్మచర్యమును ధరించి విద్వాంసులై ఇతర మానవుల శరీరబలమును, ఆత్మబలమును వృద్ధిపఱచుచున్నవారే భాగ్యశాలురు కాగలుగుచున్నారు.

౧౨౪౩ [౨౪]

౧౨౪౩ వర్షాభి రిత్యస్య స్వప్రాయశ్చయ ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః
అథోత్తమ బ్రహ్మచర్య విషయ మాహ

ఉత్తమ బ్రహ్మచర్యము చెప్పబడుచున్నది.

వర్షాభి ర్ఋతునాదిత్యా స్తోమే సప్తదశే స్తుతాః। వైరూపేణ విశౌజసా హవి రిన్ద్రో వయో దధుః॥ ౧౨౫॥

॥౨౫॥

వర్షాభిః, ఋతునా, ఆదిత్యాః, స్తోమే, సప్తదశ ఇతి సంప్రదేశే... స్తుతాః,
వైరూపేణ, విశా, ఓజసా, హవిః, ఇన్ద్రో, వయః, దధుః॥

పదార్థః :- (వర్షాభిః) వర్షంతి మేఘా యాసు తాభిః (ఋతునా) (ఆదిత్యాః) ద్వాదశమాసా ఉత్తమా విద్వాంస్తో వా (స్తోమే) స్తుతివ్యవహారే (సప్తదశే) ఏతత్సంఖ్యాకే (స్తుతాః) ప్రశంసితాః (వైరూపేణ) వివిధానాం రూపాణాం భావేన (విశా) ప్రజయా (ఓజసా) బలేన (హవిః) బాహ్వమ్ (ఇంద్రే) జీవే (వయః) కాలపిజ్ఞానమ్ (దధుః) పథ్యుః. ॥౨౫॥

అన్వయః :- హే మనుష్యా యే వర్షాభి రృతునా వైరూపేణాజసా విశా సహ వర్తమానా ఆదిత్యాః సప్తదశే స్తోమే స్తుతా ఇంద్రే హవి ర్వయో దధు స్తాన్ యూయం విజ్ఞాయేసికురుత.

భావార్థః :- యే మనుష్యా విద్యత్సంగేన కాలస్య స్థూలసూక్ష్మగతీ విజ్ఞాయేకక్షణ మపి వ్యర్థం స నయంతి, తే విచిత్ర మైశ్వర్య మాపువంతి. ॥౨౫॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! వర్షాభిః=మేఘములు వర్షించు, ఋతునా=ప్రాప్తయోగ్యముగువర్ష ఋతువుచేతను, వైరూపేణ=అనేకరూపములుండుటచే, ఓజసా=బలముతోగూడినవి, విశా=ప్రజతోపాటు ఉండునటువంటివి, ఆదిత్యాః=ఏ ద్వాదశమాసముల తేక ఏయుత్తమ విద్వాంసులు, సప్తదశే స్తోమే=పదియేడవ స్తుతివ్యవహారమున స్తుతాః=స్తుతి యొనర్చబడినవారలై, ఇంద్రే=జీవాత్మలో, హవిః=ఇవ్వదగిన, కాలవిజ్ఞానమును, దధుః=ధారణ మొనర్చుచున్నారో, వారిని మీ రెఱిగి ఉపకార మొసర్చుడు. [౨౫]

భావార్థము - విద్వాంసుల సంస్కరముచే కాలముయొక్క స్థూల సూక్ష్మగతులను ఎఱిగి ఒక క్షణము కూడ వ్యర్థముగ గడవనివారే నానావిధములగు ఐశ్వర్యములను పొందుచున్నారు. ౧౨౩౬ [౨౫]

శారదేశేత్యస్య స్వస్థాశ్రిత్య ఋషిః, విశ్వే దేవా దేవతాః, విరాడ్ బృహతీ చందః, మధ్యమః స్వరః
పున స్తోమేవ విషయ మాహ.
మఱల నదే విషయము.

శారదేన ఋతునా దేవా ఏకవిలిశ ఋభవః స్తుతాః వై రాజేన శ్రియా
శ్రియలి హవి రిన్ద్రో వయో దధుః॥ ॥౨౬॥

శారదేన, ఋతునా, దేవా, ఏకవిలిశ ఇత్యేక+విలిశే, ఋభవః, స్తుతాః,

వై రాజేన, శ్రియా, శ్రియమ్, హవిః, ఇన్ద్రే, వయః, దధుః॥

॥౨౬॥

పదార్థః :- (శారదేన) శరదీ భవేన (ఋభనా) (దేవాః) (ఏకవింశే) ఏతత్సంఖ్యానే (ఋభవః) మేధావినః (స్తుతాః) (వై రాజేన) విరాజి భవేనాస్థేన (శ్రియా) శోభయా లఙ్ఘ్య వా (శ్రియమ్) లక్ష్మిమ్ (హవిః) దాతవ్య మాదాతవ్యమ్ (ఇంద్రే) జీవే (వయః) కమనీయం సుఖం (దధుః) దధుః.

॥౨౬॥

అన్వయః :- హే మనుష్యా య ఏకవింశే స్తుతా ఋభవో దేవాః శారదేనర్తునా వై రాజేన శ్రియా సహ వర్తమానా ఇంద్రే శ్రియం హవి ర్వయశ్చ దధు స్తాన్ యూయం సేవధ్వమ్.

భావార్థః :- యే సువధ్యకారిణో జనాః శరద్భరోగా భవంతి, తే శ్రియ మాపునవంతి.

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! ఏకవింశే=ఇరువదియొకటవ వ్యవహారములో స్తుతాః=స్తుతి యొనర్చబడినవారు, ఋభవః=బుద్ధిమంతులునగు, దేవాః=ఏ దివ్యగుణ యుక్తులు, శారదేన ఋతునా=శరదృతువు చేతను, వై రాజేన=విరాట్ ఛందస్సునందు ప్రకాశమానమగు అర్థముతోను, శ్రియా=శోభాలక్ష్మ్యులతోను ప్రవర్తించు నే జనులు, ఇంద్రే=జీవాత్మలో, శ్రియమ్=లక్ష్మిని, హవిః=ఇవ్వదగిన వయః=హృత్సముమును, దధుః=ధరించుచున్నారో, వారిని మీరు సేవించుడు. [౨౬]

భావార్థము :- చక్కగా వధ్యము నొనర్చువారలై శరదృతువునందు రోగరహితులుగ నుండువారు లక్ష్మిని పొందుచున్నారు. ౧౨౬౬ [౨౬]

హేమంతేనేత్యస్య ఆత్రేయ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, భురిగనుష్టువ్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నవివ్రయమే.

హేమంతేన ఋతునా దేవా త్రిణవే మరుతః స్తుతాః।

బలేన శక్వరీః సహా హవి రిన్ద్రే వయో దధుః॥

॥౨౭॥

హేమంతేన, ఋతునా, దేవా, త్రిణవే, త్రినవ ఇతి త్రి+నవే, మరుతః, స్తుతాః, బలేన, శక్వరీః, సహా, హవి, రిన్ద్రే, వయః, దధుః॥ ॥౨౭॥

పదార్థః :- (హేమంతేన) వర్షంతే దేహో యస్మింస్తేన (ఋతునా) (దేవాః) దివ్యగుణాః (త్రిణవే) త్రిగుణా నవ యస్మింస్తస్మిన్ సప్తవింశే వ్యవహారే (మరుతః) మనుష్యాః (స్తుతాః) (బలేన) మేఘేన (శక్వరీః) శాక్తనిమిత్తా గాః (సహా) బలమ్ (హవిః)(ఇంద్రే) (వయః) ఇష్ట సుఖమ్ (దధుః).

॥౨౭॥

అన్వయః :- హే మనుష్యా యే త్రిణవే హేమంతేనర్తునా సహ వర్తమానా స్తుతా దేవా మరుతో బలేన శక్వరీః సహో హవి ర్వయ ఇంద్రే దధు స్తాన్ సేవధ్వమ్. ||౨౩||

భావార్థః :- యే సర్వరసపరిపాచకే హేమంతే యథాయోగ్యం వ్యవహారం కుర్వంతి తే బలిష్ఠా జాయంతే. ||౨౩||

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! త్రిణవే=ఇరువదియేడవ వ్యవహారమునందు, హేమంతేన = ఎందు జీవుల దేహవృద్ధి జరుగునో అట్టి, ఋతునా = పొందదగినదగు హేమంతర్తువుతోపాటు ప్రవర్తించువారు, స్తుతాః=ప్రశంసాయోగ్యులు, దేవాః=దివ్య గుణయుక్తు సగు, మరుతః=ప మనుష్యులు, బలేన=మేఘముతోను, శక్వరీః=శక్తికి నిమిత్తములగు గోవులను, సహా=బలమును, మఱియు, హవిః=ఇచ్చుకొన పుచ్చుకొన దగు, వయః=వాంఛిత సుఖమును, ఇంద్రే =జీవాత్మలో, దధుః=ధారణమొనర్చు చున్నారో, వానిని మీరును సేవించుడు. [౨౩]

భావార్థము :- అన్ని రసముల పక్వ మొనరింపజేయు హేమంతర్తువు నందు యథాయోగ్యముగ వ్యవహారమొనరించువారలే అత్యంత బలసంపన్నులగుచున్నారు.

శైశిరేణ స్వస్త్వాత్రేయ ఋషిః, విశ్వే దేవా దేవతాః, భురిగనుష్ఠువ్ ఛందః, గాంధారః స్వరః పునస్తమేవ విషయ మాహ.

పెండియు విషయమయ్యదియే.

శైశిరేణ ఋతునా దేవా స్త్రయస్త్రిశేఽమృతా స్తుతాః।

సత్యేన రేవతీః క్షత్రవి హవి రిన్ద్రే వయో దధుః॥ ||౨౪||

శైశిరేణ ఋతునా దేవాః త్రయస్త్రిశ ఇతి త్రయః+త్రిశిశే, అమృతాః,

స్తుతాః, సత్యేన, రేవతీః, క్షత్రమ్, హవిః, ఇన్ద్రే, వయః, దధుః॥ ||౨౪||

పదార్థః :- (శైశిరేణ) శిశిరేణ (ఋతునా) (దేవాః) దివ్యగుణకర్మ స్వభావాః (త్రయస్త్రింశే) వస్వాది సమూహే(అమృతాః)స్వస్వరూపేణ నిత్యాః(స్తుతాః) ప్రశంసితాః (సత్యేన) (రేవతీః) ధనవతీః శత్రుసేనోల్లంఘికాః ప్రజాః (క్షత్రమ్) ధనం రాజ్యం వా (హవిః)(ఇంద్రే) (వయః) (దధుః).

||౨౪||

అన్వయః :- హే మనుష్యా యేఽమృతాః స్తుతాః శైశిరేణర్తునా దేవాః సత్యేన సహ త్రయస్త్రింశే విద్వాంసో రేవతీ రింద్రే హవిః క్షత్రం వయశ్చ దధు స్తేభ్యో భూమ్యాదివిద్యా గృహీత.

||౨౪||

భావార్థము :- యే పూర్వోక్తానష్టా వసూనేకాదశ రుద్రాన్ ద్వాదశాదిత్యునాం విద్యుతం
యజ్ఞం చేమాన్ త్రయస్త్రింశద్ దివ్యాన్ పదార్థాన్ జానంతి తే తద్యంతం సుఖమున్నవంతి॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! అమృతాః = స్వస్వరూపమునే నిత్యులు,
స్తుతాః = ప్రశంసాయోగ్యులు: శైశిరేణ ఋతునా = పొందయోగ్యులుగు శిశిర ఋతు
వుచే, దేవాః = దివ్యగుణకర్మ స్వభావయుక్తులు, సత్యేన = సత్యముతోపాటు, త్రయ
స్త్రింశే = ముప్పది మూడు వసువులందు విద్వాంసులు, చేవతీః = ధనయుక్తులుగు శత్రు
సేనను లంఘించి పోవు ప్రజలు, ఇంద్రే = జీవమునందు, చావీః = అచ్చిపుచ్చుకొనదగు.
తత్రమ్ = ధనమును లేక రాజ్యమును, వయః = వాంఛితసుఖమును, దధుః = గూరలు
మొనర్చుదురో అట్టివారినుండి పృథివ్యాదుల విద్యును గ్రహించుడు. [౨౮]

భావార్థము :- పూర్వోక్తములగు అష్టవసువులు, ఏకాదశరుద్రులు, ద్వాదశా
దిత్యులు, విద్యుద్యజ్ఞములు అను నీ ముప్పదిమూడు దివ్యపదార్థముల నెఱుంగువారడయ
సుఖమును పొందుచున్నారు. [౨౯]

౧౨౩౦ హోతేత్యన్య స్వస్త్యాక్రేయ ఋషిః, అగ్నిశ్శీఘ్ర సరస్వత్యాద్యా లింగోక్తా దేవతాః,
విచృదప్తి శ్చందః మధ్యమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల విషయ మయ్యదియే.

హోతా యక్షత్ సమిధాగ్ని మిదస్పదేఽశ్వినేన్ద్రాణి సరస్వతీ ఋజో
ధూమో న గోధూమైః కువలై ర్భేషజం మధు శష్టై ర్న తేజ ఇన్ద్రియం పయః
సోమః పరిశ్రుతా పుత్రం మధు వ్యన్త్యాజ్యన్య హోత ర్యజః॥ ౨౯॥

హోతా, యక్షత్, సమిధేతి సమ్ + ఇధా, అగ్నిమ్, ఇడః, వదే, అశ్వినా,
ఇన్ద్రిమ్, సరస్వతీమ్, అజః, ధూమః, న, గోధూమైః, కువలైః, భేషజమ్,
మధు, శష్టైః, న, తేజః, ఇన్ద్రియమ్, పయః, సోమః, పరిశ్రుతేతి పరి + శ్రుతా,
పుత్రమ్, మధు, వ్యంత, ఆజ్యన్య, హోతః, యజః॥ ౨౯॥

పార్థము :- (హోతా) దాతా (యక్షత్) యజేత్ సంగచ్ఛేత్ (సమిధా) ఇందనాదిసాధ
నా (అగ్నిమ్) పావకమ్ (ఇడస్పదే) పృథివ్యస్పృశ్తానే (అశ్వినా) సూర్యాచంద్రభృతౌ (ఇం
ద్రాణి) విద్యుద్యజ్ఞం తేజం చా (సరస్వతీమ్) సుశిక్షితాం చాచమ్ (అజః) ప్రాత్రత్యో మేషః
(ధూమః) ధూమపర్వః (న) ఇవ (గోధూమైః) (కువలైః) కుత్సితం బలం యై నై ర్బదతైః

అత్ర కుశబ్ధ ఇత్యస్తాద్ధాతో రాణాదిః కలన్ వస్త్వయః. (భేషజమ్) ఔషధమ్ (మధు) మధు
రముదకమ్ (శమ్మై) హింసతైః (స) ఇవ (తేజః) ప్రాగల్భ్యమ్. (ఇంద్రియమ్) ధనమ్ (పయః)
దుగ్ధమన్నం వా (సోమః) ఓషధిగణః (పరిస్రుతా) పరితః సర్వతః స్రుతా ప్రాప్తేన రసేన
(స్ఫుతమ్) ఆజ్యమ్ (మధు) ఔద్రమ్ (వ్యంతు) ప్రాప్నువంతు (ఆజ్యస్య) స్ఫుతమ్. అత్ర కర్మణి
షష్ఠీ (సోమః) (యజ) ॥౨౯॥

అస్వయః :- సో హోత ర్యథా హోతేదస్మదే సమిధాగ్ని ముష్టిసేంద్రం సరస్వతీ మజో
ధూమో న కల్పిష్ఠివో గోధూమైః కువలై ర్భేషజం యక్షత్తథా శమ్మై ర్న యాని లేకోమద్విం
ద్రుం సం పయః పరిస్రుతా స సోమో స్ఫుతం మధు వ్యంతు. తైః సహ వర్తనూనమాజ్యస్య యజ.

భావార్థః :- అత్రోపమావాచకలుప్తోపమాలంకారా. యేఽస్య సంసారస్య మధ్యే సాధ
నోపసాధతైః పృథివ్యాదివిద్యం జానంతి తే సర్వే ఉత్తమాన్ సదార్థాన్ ప్రాప్నువంతి. ॥౨౯॥

పదార్థము :- హోతః=యజ్ఞ మొనర్చు పురుషుడా! ఎటుల, హోతా = ఇచ్చు
వాడు, ఇదస్మదే=భూమకి బదులుగ, అన్నమునకు బదులుగ, సమిధా=ఇంధనాది సాధ
నములతో, అగ్నిమ్=అగ్నిని, అశ్వినా=సూర్యచంద్రులను, ఇంద్రమ్ = ఐశ్వర్యమును,
జీవనమును, సరస్వతీమ్ = సుశిశాయ క్తమగు వాణిని, అజః ధూమః న=పొందదగు
ధూమప్రవర్ణముగల గొట్టె వలె నుండు ఏదో జీవము, గోధూమైః=గోధుమలతోను
కువలైః=బలమును నాశనమొనర్చు రేగుపండ్లతోను, భేషజమ్=ఔషధమును, యక్షత్ =
ఎటుల కలుపునో అటులనే, శమ్మైః = హింసల, న = వలెనుండు సాధనములచే,
తేజః=ప్రాగల్భ్యమును, మధు=మధురజలమును, ఇంద్రియమ్=ధనమును, పయః=దుగ్ధ
మును లేక అన్నమును, పరిస్రుతా=సకల దిశలనుండి లభించిన రసముతోకూడినసోమః=
ఓషధుల సమూహము, స్ఫుతమ్=నేయి, మధు=చేనెమొదలగువేనిని, వ్యంతు=పొందు
చున్నారో. అట్టివారితోకూడి, ఆజ్యస్య=స్ఫుతమును, యజ=హోమ మొనర్చుము. [౨౯]

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు ఉపమావాచకలుప్తోపమాలంకారములున్నవి.
ఈ లోకోకములో సాధనోపసాధనములచే పృథివ్యాదుల విద్య నెఱుగువారు సంపూర్ణో
త్తమ సదార్థములను పొందుచున్నారు. ౧౨౪౦ [౨౯]

౧౨౪౧ సోభేత్యస్య స్వస్త్వాత్రేయ ఋషిః, అశ్వాదయో లింగోక్తా దేవతాః, భురిగత్యప్తిశ్చాదః
గాంధారః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

విషయ మయ్యదియే.

హోతా యక్షత్తనూ నప్తాత్ సరస్వతీ మవి ర్మేషో న భేషజం పథా మధు
మతా భరన్నశ్వినేష్టాయ వీర్త్యం బదరై రుప్తవాకాభి ర్భేషజం తోక్మభిః పయః

సోమః పరిస్రుతా ఘృతం మధు వ్యస్తాఽజ్యస్య హోత ర్యజః॥

॥౩౦॥

హోతా, యజ్ఞత్, తనూనపాదితి తనూనపాత్, సరస్వతీమ్, అవిః, మేషః, న, భేషజమ్, పథా, మధుమతేతి మధు+మతా, భరన్, అశ్వినా, ఇంద్రాయ, వీర్యం, బదరైః, ఉపవాకాభి రిత్కుప్+వాకాభిః, భేషజమ్, తోక్మభి రితి తోక్మభిః, పయః సోమః, పరిస్రుతేతి పరి+స్రుతా, ఘృతమ్, మధు, వ్యస్తు, ఆజ్యస్య, హోతః, యజ॥

॥౩౦॥

పదార్థః :- (హోతా) ఆదాతా, (యజ్ఞత్) యజేత్ (తనూనపాత్) యస్తన్వాః ఊనం పాతి నః (సరస్వతీమ్) బహుజ్ఞానవతీం వాచమ్ (అవిః) (మేషః) (న) ఇవ (భేషజమ్) ఔషధమ్ (పథా) మార్గేణ (మధుమతా) బహుదకయుక్తేన (భరన్) ధరన్ (అశ్వినా) (ఇంద్రాయ) ఐశ్వర్యాయ (వీర్యమ్) పరాక్రమమ్ (బదరైః) బదర్యాః ఫలైః (ఉపవాకాభిః) ఉపదేశక్రియాభిః (భేషజమ్) (తోక్మభిః) అపత్త్యైః (పయః) జలమ్ (సోమః) ఓషధిగణః (పరిస్రుతా) పరిశః స్రుతా ప్రాప్తేన (ఘృతమ్) (మధు) (వ్యంతు) (ఆజ్యస్య) (హోతః) హవనకర్తా (యజ) ॥౩౦॥

అన్వయః :- హే హోతర్యథా తనూనపాద్దోతా సరస్వతీ మవి ర్మేషో న మధుమతా పథా భేషజం భరన్మింద్రాయాశ్వినా వీర్యం బదరై రుపవాకాభి ర్భేషజం యజ్ఞత్తథా యానితోక్మభిః పయః పరిస్రుతా సహ సోమో ఘృతం మధు చ వ్యంతు తైస్సహ వర్తమానస్త్యనూజ్యస్య యజ.

భావార్థః :- అశ్రోషమా వాచకలుప్తోపమాలంకారౌ. యే సంగంతారో విద్యా నుశిక్షా సహితాం వాచం ప్రాప్య పథ్యాహారవిహారై ర్విర్యం వర్తయిత్వా పదార్థవిజ్ఞానం ప్రాప్త్యైకేవ ర్యం వర్తయంతి తే జగద్భూషకా భవంతి. ॥౩౦॥

పదార్థము :- హోతః=హవనమొనర్చు మానవుడా! ఎటుల, తనూనపాత్ = దేహములోని న్యూనతను రక్షించువాడు అనగా ఆ లోటును ఏదోవిధముగ పూరించు వాడు, హోతా=గ్రహించువాడు, సరస్వతీమ్=గొప్పజ్ఞానముకలవాడిని, అవిః మేషః న=గొఱవలె, మేకవలె, మధుమతా=గొప్ప బలయుక్తమగు, పథా=మార్గముతో, భేషజమ్=ఔషధమును, భరన్=ధరించుచు, ఇంద్రాయ=ఐశ్వర్యమునకై, అశ్వినా=సూర్యచంద్రులను, వీర్యమ్=పరాక్రమమును, బదరైః=రేగుపండ్లతోను, ఉపవాకాభిః=ఉపదేశరూపక్రియలతోను, భేషజమ్=ఔషధమును, యజ్ఞత్=సంగత మొనర్చునో ఎటులనే తోక్మభిః=సంతానముతోపాటు, పయః=ఏ జలము, మరియు, పరిస్రుతా=సకలదిశలనుండి లభించిన రసముతోపాటు, సోమః=ఏ ఔషధముల స్వభూహము, మృతమ్=నేతిని, మధు=తేనెను, వ్యంతు=పొందునో, అట్టివానితోపాటు ఉండు నీవు, ఆజ్యస్య=ఘృతమును, యజ=హవనమొనరించుము. ॥౩౦॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు ఉపమా, వాచకబుప్తోపమాలంకారములున్నవి. సంగతమొనర్చు జనులు సువిద్యతోను, సుశిక్షతోను యుక్తమగు వాణిని పొంది పథ్యాహార విహారములచే పరాక్రమమును పెంపొంద జేసి, పదార్థముల జ్ఞానమును పొంది ఐశ్వర్యమును వృద్ధి యొసర్చువారు జగదూభవకులగుదురు. ౧౨౪౧ ౩౩౦॥

౧౨౪౨ హోతేత్యస్య స్వస్త్రిత్రేయ ఋషిః, అశ్వాదయో దేవతాః, అతిస్థితి శృందః, వడ్డః స్వరిః. పున స్త మేవ విషయ మాహ. మఱల నవ్విషయమే.

హోతా యక్షన్నరాశః స న నగ్నహం పతి సురయా భేషజం మేషః సరస్వతీ భిషగ్రథో న చంద్ర్యశ్వినో ర్వపా ఇన్ద్రస్య వీర్వం బదరై రుషవా కాభి ర్భేషజం తోక్మభిః పయః సోమః పరిస్రుతా పుత్రం మధు వ్యన్త్యాజ్యస్య హోత్ర ర్యజః॥ ॥౩౧॥

హోతా, యక్షత్, నరాశః సమ్, న, నగ్నహమ్, పతిమ్, సురయా, భేషజమ్, మేషః, సరస్వతీ, భిషక్, రథః, న, చంద్రీ, అశ్వినోః, వపాః, ఇన్ద్రస్య, వీర్వమ్, బదరైః, ఉపవాకాభి రిత్సుప్+వాకాభిః, భేషజమ్, తోక్మభి రితి తోక్మ+భిః, పయః, సోమః, పరిస్రుతేతి పరి+స్రుతా, పుత్రమ్, మధు, వ్యన్త, ఆజ్యస్య హోత్రః, యజః॥ ॥౩౧॥

పదార్థః (హోతా) దాతా (యక్షత్] యజేత్ (నరాశంసమ్) యో సరై రాశస్యతే స్త్రాయతే తమ్ (న) ఇవ (నగ్నహమ్) యో నగ్నాన్ దుష్టాన్ అహోతి కారాగృహే ప్రక్షి పతి తమ్. అత్ర హం ధాతో ర్భాహులకా దౌణాదికో డుః ప్రత్యయః (పతిమ్) స్వామినమ్ (సురయా) ఉదకేన. సురేత్యుదక నామ, నిఘం. ౧.౧౨ (భేషజమ్) జౌషధమ్ (మేషః) ఉప దేష్టా (సరస్వతీ) విద్యాసంబంధినీ వాక్ (భిషక్) వైద్యః (రథః) (న) ఇవ (చంద్రీ) చంద్రం బహువిధం సువర్ణం బిద్యతే యస్య (అశ్వివోః) ద్యౌవా వృథివోః (వపాః) వపంతి యాభిః క్రియాభి స్తాః (ఇంద్రస్య) దుష్టజన విదారకన్య సకాశాత్. (వీర్వమ్) వీరేషు సాధు (బదరైః) బదరీఫలై రివ (ఉపవాకాభిః) ఉపవాకాభి ర్వాగ్భిః (భేషజమ్) చికిత్సకమ్ (తోక్మభిః) అపత్యైః (పయః) దుగ్ధమ్ (సోమః) పరిస్రుతా పరితః స్రుతా ప్రాప్తేన (పుత్రమ్) (మధు) (వ్యన్తు) (ఆజ్యస్య) (హోత్రః) (యజః)

అవ్యయః :- హోతా ర్యజః హోతా నరాశంసం న నగ్నహం పతిం సురయా

సహ వర్తమానం భేషజ మింద్రస్య చీర్ణం యతత్. మేషః సరస్వతీ మిషగ్రాహీ ప చంద్రస్వస్త్విహి
ర్వపా బదరై రుపవాకాభిః సహ భేషజం యతత్తథా యాసి తోక్మభిః సహ పయః సుస్రుతా
సహ సోమో ఘృతం మధు స వ్యంతు, తైః సహ వర్తమాన స్త్వి మాజ్యస్య యజః. ||౩౧||

భావార్థము :- అత్రోపమా వాచకలుప్తోమాలంకారౌ, యేనిర్లజ్ఞాన్ దండయంతి, ప్రపంచసి
యాన్ స్తువంతి, జలేన సహౌషధం సేవంతే తే బలాఽరోగ్యే ప్రావైశ్యశ్యవంతుః బాయంతే.

పదార్థము, - హోతః=ఉపాసనకర్తా! హోతా=ఇచ్చువాడు, సరాశంసమ్ స=
నరులచే స్తుతించబడువానివలె, సగ్నహుమ్ = సగ్నులగు దుష్టులను గొంగొంగొరము పెం
దంచు, పతిమ్=స్వామిని, లేక, సురయా=జలముతోపాటు, భేషజమ్=పరిధమును, లేక
ఇంద్రస్య=దుష్టగణమును చీల్చిచెండాడువానియొక్క, వీర్వమ్=శ్రేష్ఠులగు శుంభిరుల
బలమును, యతత్=ఎటులపొందునో మఱియు, మేషః=ఉపదేశకుడు, సరస్వతీ=విద్యా
సంబంధియగు వాణి, భిష్క్=వైద్యుడు, మఱియు, రథః న=రథమువలె, చంద్రీ=ఎక్కు
వబంగారము గలవాడు, అశ్వినోః=భూమ్యాకాశముల మధ్య, పయః=క్రియలను, లేక,
బదరైః=రేగుపండ్లవలె, ఉపవాకాభిః=సమీపమున లభించిన వానిలతో, భేషజమ్=
ఔషధమును సంగత మొనర్చునో అటులనే ఎవరు, తోక్మభిః = సంతానముతోపాటు,
పయః=పాలు, పరిస్రుతా=అన్నిదిక్కులనుండి లభించు రసముతోపాటు, సుస్రుతా=సమీప
గణము, ఘృతమ్=నేయి, మఱియు, మధు=తేనె పీనినన్నిటిని, వ్యంతు=పొందుదులతో
వారితోపాటు ఉండు నీవు, ఆజ్యస్య=ఘృతమును, యజ = హావన మొనర్చుము. ||౩౧||

భావార్థము :- ఈ మంత్రమందు ఉపమా వాచకలుప్తోపమాంకారములున్నవి.
ఏ మానవులు లజ్జాహీన మానవులను దండించువారును, స్తవనీయులను స్తుతించువా
రును, జలముతోపాటు ఔషధమును సేవించువారును నై యుందురో వారు బలమును
ఆరోగ్యమును పొంది ఐశ్వర్యవంతులగుచున్నారు. ౧౨౪౨ ||౩౧||

౧౨౪౩ హోతేత్యస్య స్వస్త్వాక్రేయ ఋషిః, సరస్వత్యాదయో దేవతాః, విరాడతిధృతి
శ్చందః, పక్షః స్వరః.
పున స్తమేవ విషయ మాహ.
విషయ మయ్యదియే.

హోతా యక్షదేదేత ఆ జుహ్వంతః సరస్వతీ మిన్ద్రం బలేన వర్తయన్మ పుష్
భేణ గవ్యేయ మశ్వినేన్ద్రాయ భేషజం యవైః కర్కశ్చభి ర్మధు లాక్షై ర్న మాస
రం పయః సోమః పరిస్రుతా ఘృతం మధు వ్యస్తావజ్యస్య హోత ర్యజః ||౩౨||
హోతా, యక్షత్, ఇడా, ఈడితః, ఆజుహ్వంత ఇత్యా+జుహ్వంతః, సరస్వ

తీమ్, ఇన్ద్రమ్, బలేన, వర్ధయన్, ఋషభేణ, గవా, ఇన్ద్రీయమ్, అశ్వినా, ఇన్ద్రీయ, భేషజమ్, యవైః, కర్కన్ధుభి రితి కర్కన్ధు+భిః, మధు, లాజైః, న, మాసరమ్, పయః, సోమః, పరిస్రుతేతి పరి+స్రుతా, ఘృతమ్, మధు, వ్యంతు, ఆజ్యస్య, హోతః, యజ||

||౩౨||

పదార్థః :- (హోతా) ప్రశంసితం యోగ్యః (యజత్) యజేత్ (ఇదా) ప్రశంసితయా వాచా (ఈడితః) ప్రశంసితః (అజుహ్వినః) సత్కారేణాహూతః (సరస్వతీమ్) వాచమ్ (ఇంద్రమ్) ఐశ్వర్యమ్ (బలేన) (వర్ధయన్) (ఋషభేణ) గంతుం యోగ్యేన (గవా) (ఇంద్రియమ్) ధనమ్ (అశ్వినా) (ఇంద్రాయ) ఐశ్వర్యాయ (భేషజమ్) (యవైః) యవాదిభి రన్నైః (కర్కంధుభిః) యే కర్కం బదరక్రియాం దదతి తైః (మధు) (లాజః) ప్రస్ఫుల్లితై రన్నైః (న) ఇవ (మాసరమ్) ఓదనమ్ (పయః) రసః (సోమః) ఓషధిగణః (పరిస్రుతా) సర్వతః ప్రాప్తేన రసేన (ఘృతమ్) (మధు) (వ్యంతు) (ఆజ్యస్య) (హోతః) (యజ). ||౩౩||

అన్వయః :- హే హోత ర్యథా ఇడేడిత అజుహ్వినో హోతా బలేన సరస్వతీ మింద్ర మృషభేణ గవేంద్రియ మశ్వినా యవై రింద్రాయ భేషజం వర్ధయన్ కర్కంధుభి ర్మధు లాజై ర్న మాసరం యజ్ఞత్తథా యాని పరిస్రుతా సహ సోమః పయో ఘృతం మధు వ్యంతు తై స్సహ వర్తమాన స్త్వమాజ్యస్య యజ. ||౩౪||

భావార్థః :- అత్రోపమా వాచకలుప్తోపమాలంకారౌ. మనుష్యా బ్రహ్మచర్యేణ శరీరాశ్చ బలం విద్యత్సేవయా విద్యా పురుషార్థేనైశ్వర్యం ప్రాప్య పథ్యాషధపేవనాభ్యాం రోగాన్ హత్యాఽఽరోగ్య మాప్నుయూః. ||౩౫||

పదార్థము :- హోతః=హవన మొనర్చుమానపుడా! ఎటుల, ఇదా=స్తుతియొ నర్చదగు వాణిచే, ఈడితః=ప్రశంసాయుక్తుడు, అజుహ్వినః=సత్కారయుక్తముగ నాహ్వనింపబడిన వాడునగు, హోతా=ప్రశంసించదగిన హోత, బలేన=బలముతో, సరస్వతీమ్=తాణిని, ఇంద్రమ్=ఐశ్వర్యమును, ఋషభేన గవా=నడువగల ఉత్తమ వృషభముచే, ఇంద్రియమ్=ధనమును, అశ్వినా=భూమ్యాకాశములను, యవైః=యవా ద్యన్నములచే, ఇంద్రాయ=ఐశ్వర్యమునకై భేషజమ్=ఔషధమును, వర్ధయన్=పెంచువాడై, కర్కంధుభిః=కేగుచెట్టుక్రియను ధరించుపారిచే, లాజైః న=వికసించిన వడ్ల వతె, మధు=తియ్యని, మాసరమ్=అన్నమును, యజత్=సంగత మొనర్చునో, అటులేనే ఎవడ, పరిస్రుతా=అన్నిదిక్కుల నుండి లభించుచున్న రసముతోపాటు, సోమః=ఔష ధినీమూహమును, పయః=రసమును, ఘృతమ్=నేతిని, మఱియు, మధు=లేనెను, వ్యంతు=విండుదురొ, వాడోపాటు ఉండుచున్న నీవు, ఆజ్యస్య=ఘృతమును, యజ=హవన మొనర్చుము. ||౩౬||

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్రోపమాలంకారమున్నది. మానవులు శరీరాత్మల బలమును పొంది, విద్వాంసులను సేవించి విద్యను పొంది, పురుషార్థముచే ఐశ్వర్యమును పొంది, పథ్యముచేతను జౌషధ సేవనము చేతను రోగములను పోగొట్టి ఆరోగ్యమును పొందుదురు గాక!

౧౨౪౩ ||౩౨||

హోతేత్యస్య స్వస్త్వాత్రేయ ఋషిః, అశ్వాదయో దేవతాః, నిచ్చదప్తిశ్చందః, మధ్యమః స్వరః.
పున స్త మేవ విషయ మాహ.

మఱల నదే విషయము.

హోతా యక్షద్భర్తి ఊర్ణమదా భిషజ్ నాసత్యా భిషజ్శ్వినాశ్వా శిశుమతీ
భిషగ్దేనుః సరస్వతీ భిషగ్దహఽఇన్ద్రాయ భేషజం పయః సోమః పరిస్రుతా ఘృతం
మధు వ్యన్త్యాజ్యస్య హోత ర్యజః॥

||౩౩||

హోతా, యక్షత్, బర్తిః, ఊర్ణమదా ఇత్యూర్ణ+మదాః, భిషక్, నాసత్యా,
భిషజా, అశ్వినా, అశ్వా, శిశుమతీతి శిశు+మతీ, భిషక్, దేనుః, సరస్వతీ, భిషక్,
దుహే, ఇన్ద్రాయ, భేషజమ్, పయః, సోమః, పరిస్రుతేతి పరి+స్రుతా, ఘృతమ్,
మధు, వ్యన్తు, ఆజ్యస్య, హోతః, యజః॥

||౩౩||

పదార్థః :- (హోతా) దాతా (యక్షత్)(బర్తిః)అంతరిదమ్ (ఊర్ణమదాః)య ఊర్ణానా
చ్చాదకాని మృన్నంతి తే. (భిషక్) వైద్యః (నాసత్యా) సత్యకర్తారౌ (భిషజా) సదైవద్య
(అశ్వినా) వైద్యక విద్యావ్యాపిసౌ (అశ్వా) ఆశుగమనశీలా బడవా (శిశుమతీ) ప్రశస్తాః శిశ
వో విద్యంతే యస్యాః సా (భిషక్) రోగనివారకా (దేనుః) ధుగ్ధదాత్రీ గౌః (సరస్వతీ) సరో
విజ్ఞానం విద్యతే యస్యాం సా (భిషక్) వైద్యః (దుహే) దోహనాయ (ఇన్ద్రాయ) ణీవాయ
(భేషజమ్) ఉదకమ్. భేషజమిత్యదక నామ.....నిఘం...౧.౧౨. (పయః) దుగ్ధమ్ (సోమః)
ఓషధిగణః (పరిస్రుతా) (ఘృతమ్) (మధు) (వ్యంతు) (ఆజ్యస్య) (హోతః) (యజః). ||౩౩||

అన్వయః :- మే హోత ర్యథా హోతోర్ణమదా భిషక్ శిశుమత్యశ్వా చ దుహే బర్తి
ర్యక్షత్.నా సత్యాఽశ్వినా భిషజా యజేతాం, భిషగ్దేనుః సరస్వతీ భిషగిన్ద్రాయ యక్షత్తథా
యాని పరిస్రుతా భేషజంపయః సోమోఘృతం మధు వ్యంతు తైః సహ వర్తమానస్తస్మాజ్యస్య
యజః.

||౩౩||

భావార్థః :- అత్రనాచకలుప్రోమాలంకారః.యది మనుష్యా విద్యాసంగతిభ్యాం సర్వేభ్యః
పదార్థైభ్య ఉపకారాన్ గృహ్ణీయన్తస్మి వాయుగ్నివత్ సర్వవిద్యా సుఖాని వ్యాప్నుయః.

పదార్థము :- హోతః=హవన మొనర్చు మానవుడా! ఎటుల, హోతా=ఇచ్చు

వాడు, ఊర్ణమ్రదాః=ఆచ్ఛాదన మొనరించువానిని మర్దన మొనరించువారు, భిషక్=వైద్యుడు, శిశుమతీ=మంచి శిశువులుగలదియు, అశ్వా=శీఘ్రముగ పోవునదియు నగు ఆడగుఱ్ఱము, దుహే=పరిపూర్ణ మొనరించుటకు, బర్హి=అంతరిక్షమును, యక్షత్=సంగత మొనర్చునో, లేక ఎటుల, నాసత్వా=సత్యవ్యవహారమాచరించువారు, అశ్వినా=వైద్యవిద్యావ్యాప్తులు నగు, భిషజా=ఉత్తమ వైద్యులు కలియుదురో, లేక ఎటుల, భిషక్=రోగమును దూరమొనర్చునదియు, ధేనుః=పాలనిచ్చునదియు నగు మొదవు, సరస్వతీ=ఉత్తమ విజ్ఞానయుత యగు వాణి, భిషక్=సామాన్యవైద్యుడు, ఇంద్రాయ=జీనవమునకై సంగతమొనర్చెదరో అటులనే, పరిస్రుతా=అభించిన రసముతో కూడినవారై ఎవరు, భేషజమ్=జలము, పయః=పాలు, సోమః=ఓషధులు, ఘృతమ్=నేయి, మధు=తేనె, వ్యంతు=పొందుదురో, వారితోపాటు ఉండుచున్న నీవు, ఆజ్యస్య=ఘృతమును, యజ=హవనమొనర్చుము.

॥౩౩॥

భావార్థము, - ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్రోపమాలంకారమున్నది. మానవులు విద్యద్వారా సంగతి ద్వారా సకలవదార్థములనుండి యుపకారముల గ్రహించుచో వాయ్యగుల్లవలె సర్వవిద్యా సుఖములను పొందగలరు.

౧౨౪౪ ॥౩౩॥

౧౨౪౫ ఈ తేజస్య స్వస్థావ్రతేయ ఋషిః అశ్వ్యాదయో దేవతాః, భురిగతిధృతిశ్చందః, వక్షః స్వరః, పున స్త మేవ విషయ మాహ. మఱల నదే విషయము.

హోతా యక్షత్ దురో దిశః కవప్యో న వ్యచస్వతీ రశ్వభ్యాం న దురో దిశ ఇన్ద్రో న రోదపీ దుఘే దుహే ధేనుః సరస్వత్యశ్వినేన్ద్రాయ భేషజః శుక్రం న జ్యోతి రిన్ద్రీయం పయః సోమః పరిస్రుతా ఘృతం మధు వ్యన్త్యాజ్యస్య హోత ర్యజః॥

॥౩౪॥

హోతా, యక్షత్, దురః, దిశః, కవప్యః, న, వ్యచస్వతీః, అశ్వభ్యామి త్యశ్వ + భ్యామ్, న, దురః, దిశః, ఇన్ద్రః, న, రోదపీ ఇతి రోదపీ, దుఘ ఇతి దుఘే, దుహే, ధేనుః, సరస్వతీ, అశ్వినా, ఇన్ద్రాయ, భేషజమ్, శుక్రమ్, న, జ్యోతిః, ఇన్ద్రీయమ్, పయః, సోమః, పరిస్రుతేతి పరి + స్రుతా, ఘృతమ్, మధు, వ్యన్తు, ఆజ్యస్య, హోతా, యజ॥

॥౩౪॥

పదార్థః :- (హోతా) ఆదాతా (యజ్ఞత్) (దురః) ద్వారాణి (దిశః) (కవస్వతి) సచ్చిద్రాః (న) ఇవ (వ్యచస్వతిః) (అశ్విత్యామ్) ఇంద్రాగ్నిత్యామ్ (న) ఇవ (దురః) ద్వారాణి (దిశః) (ఇంద్రః) విద్యుత్ (న) ఇవ (రోదసీ) ద్యావాపృథివ్యౌ (దుఘే) అత్ర వా చందసీ కేవలాదపి కవ్ ప్రత్యయః (దుపే) దోహనాయ ప్రపూరణాయ (ధేనుః) ధేను రివ (సరస్వతీ) విజ్ఞానవతి వాక్ (అశ్వినా) సూర్యాచంద్రమసౌ (ఇంద్రాయ) జీవాయ (భేషజమ్) ఔషధమ్ (శుక్రమ్) వీర్య కర ముదకమ్. శుక్రమిత్థుడక నామ...నిఘం...౧.౧౨. (న) ఇవ (జ్యోతిః) ప్రకాశకమ్ (ఇంద్రియమ్) మన ఆది (వయః) దుగ్ధమ్. (సోమః) ఓషధిగణః (సరిస్రుతా) ఘృతమ్ (మధు) (వ్యంతు) (ఆజ్యస్య) (హోతః) దాతః (యజ). ॥ ౩౪ ॥

అన్వయః :- పే హోత ర్యథా హోతా కవస్వ్యో న దురో వ్యచస్వతీ ర్దిశోఽశ్విత్యాం న దురో దిశ ఇంద్రో న దుఘే రోదసీ ధేనుః సరస్వతీంద్రాయాశ్వినా శుక్రం న భేషజం జ్యోతి రింద్రియం దుపే యజ్ఞత్తథా యాని సరిస్రుతా వయః సోమో ఘృతం మధు వ్యంతు తైః సహ వర్తమాన స్త్వ మాజ్యస్య యజ. ॥ ౩౪ ॥

భావార్థః :- అత్రోపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారౌ. యే మనుష్యాః సర్వదిద్వారాణి సర్వర్తు సుఖ కరాణి గృహాణి నిర్మిమీరం స్తే పూర్ణసుఖం ప్రాప్నుయః. నై తేషామభ్యుదయిర సుఖ న్యూనతా క దాచిజ్ఞాయేత. ॥ ౩౪ ॥

పదార్థము :- హోతః = ఇచ్చువాడా! ఎటుల, హోతా = తీసుకొనువాడు, కవస్వతి = సచ్చిద్రములుగల వస్తువుల వలె, దురః = ద్వారములను, వ్యచస్వతీః = వ్యాప్తముగు, దిశః = దిక్కులను, లేక, అశ్విత్యామ్ = ఇంద్రుడు, అగ్ని ఎటుల ఉన్నవో, స = అటులనే, దురః = ద్వారములను, దిశః = దిక్కులను, లేక, ఇంద్రః స = విద్యుత్తుతో సమానముగ, దుఘే = పరిపూర్ణత్వమును చేయు, రోదసీ = ఆకాశము పృథివి, ధేనుః = ఆవు, సరస్వతీ = విజ్ఞానవతియగు రాణి, ఇంద్రాయ = జీవమునకై, అశ్వినా = సూర్యచంద్రులు, శుక్రమ్ స = వీర్యమును నభివృద్ధి పఱచు జలము వలె, భేషజమ్ = ఔషధములను, జ్యోతిః = ప్రకాశ మొనర్చు, ఇంద్రియమ్ = మనస్సాదులను, దుపే = పరిపూర్ణత్వముకొఱకు, యజ్ఞత్ = సంగత మొనర్చునో, అటులనే ఎవరు, సరిస్రుతా = అన్నిదిక్కులనుండి లభించు రసముతో పాటు, వయః = పాలు, సోమః = ఓషధుల సమూహము, ఘృతమ్ = నేయి, మధు = తేనె, [పీని నన్నిటిని] వ్యంతు = పొందుదురో వారితోపాటు ఉన్ననీవు, ఆజ్యస్య యజ = ఘృత ముతో హవన మొనరించుము. [౩౪]

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందుపమా వాచకలుప్తోపమాలంకారములున్నవి. అన్నిదిక్కులకు ద్వారములు కలిగి, అన్ని ఋతువులందు సుఖమును సమకూర్చు గృహములను నిర్మించుకొనువారు పూర్ణసుఖమును పొందగలరు, వారికి అభ్యుదయిర సుఖములందే మాత్రము న్యూనత్వమెన్నటికి సంభవించదు. ౧౨౪౫ [౩౪]

హో తేత్యస్య స్వస్థాశ్రేయ ఋషిః, అశ్వ్యాదయో దేవతాః; భుదిగతిధృతిశ్చందః, వడ్డః స్వరః.
సునస్తమేవ విషయ మాహ.
మఱల విషయ మదియే.

హోతా యక్షత్తుపేశస్రోషే నక్తం దివాశ్వినా సమంజాతే సరస్వత్యా త్విషి
మిన్ద్రే) న భేషజః శ్యేనో న రజసా హృదా శ్రియా న మాసరం పయః సోమః
పరిస్రుతా ఘృతం మధు వ్యన్త్యాజ్యస్య హోత ర్యజః॥ ॥౩౫॥

హోతా, యక్షత్, సుపేశసేతి సు+పేశసా, ఉషేఽఇత్యుషే, నక్తమ్,
దివా, అశ్వినా, సమ్, అంజాతేఽఇత్యంజాతే, సరస్వత్యా, త్విషిమ్, ఇన్ద్రే, న, భేష
జమ్, శ్యేనః, న, రజసా, హృదా, శ్రియా, న, మాసరమ్, పయః, సోమః, పరి
స్రుతేతి పరి+స్రుతా, ఘృతమ్, మధు, వ్యన్తు, ఆజ్యస్య, హోతః, యజః॥ ॥౩౫॥

పదార్థః :- (హోతా) ఆదాతా (యక్షత్) యజేత్ (సుపేశసా) సుఖరూపే స్త్రియా
(ఉషే) కామం దహంత్యా (నక్తమ్) (దివా) (అశ్వినా) వ్యాప్తిమంతా సూర్యాచంద్రమసౌ
(సమంజాతే) సమ్యక్ ప్రకాశయతః (సరస్వత్యా) విజ్ఞానయుక్తయా వాచా (త్విషిమ్) ప్రదీ
ప్తిమ్ (ఇంద్రే) పరమైశ్వర్యవతి ప్రాణిని (న) ఇవ (భేషజమ్) జలమ్ (శ్యేనః) శ్వాయతి విజ్ఞా
పయతీతి శ్యేనో విద్వాన్ (న) ఇవ (రజసా) లోకైః సహ (హృదా) హృదయేన (శ్రియా)
లక్ష్మ్యా శోభయా చా (న) ఇవ (మాసరమ్) ఉదనమ్. ఉపలక్షణమేతత్, తేన సుసంస్కృత మన్న
మాత్రం గృహ్యతే. (పయః) సర్వోపధ రసః (సోమః) సర్వోపధిగణః (పరిస్రుతా) సర్వతః
ప్రాప్తేన రసేన (ఘృతమ్) ఉదకమ్ (మధు) ఘృతమ్ (వ్యంతు) (ఆజ్యస్య) (హోతః) (యజః). ॥౩౫॥

అన్వయః :- హోత ర్యథా సుపేశసోషే నక్తం దివాశ్వినా సరస్వత్యేంద్రే త్విషిం
భేషజం సమంజాతే న చ రజసా సహ శ్యేనో న హోతా శ్రియా న హృదా మాసరం యక్షత్తథా
యాని పరిస్రుతా పయః సోమో ఘృతం మధు వ్యంతు తైః సహ వర్తమానస్తవమాజ్యస్య యజః.

భావార్థః :- అత్రోపమా వాచకలుప్తోపమాలంకారౌ. హే మనుష్యా యథాఽహర్నిశం
సూర్యాచంద్రమసౌ సర్వం ప్రకాశయతో రూపయావన సంపన్నాః పత్న్యుః పతిం పరిచరంతి చ
యథా వా పాకవిద్వావిద్విద్వాన్ పాక కర్మోపదిశతి, తథా సర్వప్రకాశం సర్వపరిచరణం చ
కురుత భోజన పదార్థాంశ్చోత్తమతయా నిర్మిమిధ్యమ్. ॥౩౫॥

పదార్థము :- హోతః = ఇచ్చుమానవుడా! ఎటుల, సుపేశసా = సుందరమగు
స్వరూపము గలవారు, ఉషే = కామమును దహనమొనర్చువారునగు స్త్రీలు, నక్తం
దివా = రేండుంబవళ్ళు, అశ్వినా = వ్యాప్తులగు సూర్యచంద్రులు, సరస్వత్యా = విజ్ఞానయుక్త

మగు వాణితోను, ఇంద్రే=పరమైశ్వర్యవంతమగు ప్రాణీయందు, త్విషమ్=ప్రదీప్తిని, భేషజమ్=జలమును, సమంజాతే=బాగుగా ప్రకాశన మొనర్చు చున్నారో, న=వారి వలెను, మఱియు, రజసా=లోకములతోపాటు ఉండునది, శ్యేనః=విశేషజ్ఞాన మొనగు విద్వాంసుని, న=వలెను, హోతా=తీసుకొనువాడు, శ్రియా న=లక్ష్మితో లేక శోభతో సమానముగ, హృదా=మనస్సుతో, మాసరమ్=అన్నమును లేక బాగుగా సంస్కార మొనర్చబడిన భోజన పదార్థములను, యతుత్=సంగత మొనర్చుదురో అటులనే పరిస్రూతా=అన్నిదిశములనుండి లభించిన రసములతో కూడియున్న, పయః=సకలౌషధముల రసము, సోమః=ఔషధి గణము, ఘృతమ్=నేయి, మధు=తేనె, వీనినన్నిటిని నేవి, వ్యంతు=పొందునో, వానితోపాటు ఉండు చున్న నీవు, ఆజ్యస్య యజ=ఘృతముతో హవన మొనర్చుము.

॥౩౫॥

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు ఉపమావాచకలుప్రోవమాలంకారములున్నవి. ఓ మానవులారా! సూర్యచంద్రులెటుల పగలు రాత్రులందు సకల పదార్థములను ప్రకాశిత మొనర్చుదురో, సుందర రూపయావన సంపన్నులైన స్వధర్మపత్నులు తమ పతుల నెటుల సేవించుదురో లేక పాకవిద్యా నిపుణవిద్వాంసు డెటుల పాకకర్మ నుపదేశించునో, అటులనే అన్నిటిని ప్రకాశపఱచుడు, అన్నిటిని సేవించుడు, భోజనపదార్థములను శ్రేష్ఠముగ పక్వమొనర్చుడు.

౧౨౪౬ [౩౫]

హోతేత్యస్య స్వస్థాస్థిత్రేయ ఋషిః, అశ్వాద్యైదయో దేవతాః, నివృధప్తిశ్చందః, మధ్యమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నవ్విషయమే.

హోతా యక్షదైవ్యా హోతారా భిషజ్జాన్వినేన్ద్రం న జాగ్రువి దివా నక్తం న భేషజైః, కూషమ్ సరస్వతీ భిషక్ సీసేన ద్రుహ ఇన్ద్రియం పయః, సోమః పరిస్రూతా ఘృతం మధు వ్యన్త్యాజ్యస్య హోత ర్యజః॥

॥౩౬॥

హోతా, యక్షత్, దైవ్యా, హోతారా, భిషజ్, అశ్వినా, ఇన్ద్రిమ్, న, జాగ్రువి, దివా, నక్తమ్, న, భేషజైః, కూషమ్, సరస్వతీ, భిషక్, సీసేన, ద్రుహే, ఇన్ద్రియమ్, పయః, సోమః, పరిస్రూతేతి పరి+స్రూతా, ఘృతమ్, మధు, వ్యన్తు, ఆజ్యస్య, హోతః, యజః॥

॥౩౬॥

పదార్థః:- (హోతా) దాతా (యక్షత్) (దైవ్యా) దేవేషు లభ్యా (హోతారా) ఆదా

తారా (భిషజా) వైద్యవద్రోగాపహారకా (అశ్వినా) అగ్నివాయూ (ఇంద్రమ్) విద్యుతమ్ (న) ఇవ (జాగృవి) జాగరూకా కార్యసాధనేప్రమత్తా. అత్ర సుపాం సు లుగితి సోర్లోపః (దివా) (సక్తమ్) (న) (భేషజైః) జలైః (శూషమ్) బలమ్. శూషమితి బల నామ... నిఘం. ౨.౯. (సరస్వతీ) వైద్యకశాస్త్రవిత్ ప్రశస్తజ్ఞానవతి స్త్రీ (భిషక్) వైద్యః (సీసేన) ధనుర్విశేషేణ (దుపే) దుగ్ధే. లట్ప్రయోగః. లోపస్త...ఇతి తలోపః(ఇంద్రియమ్) ధనమ్ (పయః) (సోమః) (పరిస్రుతా) (ఘృతమ్) (మధు) (వ్యంతు) (ఆజ్యస్య) (హోతః) (యజ) ॥౩౬॥

అన్వయః :- పే హోత ర్యథా హోతా దైవ్యా హోతారా భిషజాశ్వినేంద్రం నయక్ష ద్దివా నక్తం జాగృవి సరస్వతీ భిషగ్ భేషజైః సీసేన శూషం న ఇంద్రియం దుపే తథా యాని పరిస్రుతా పయః సోమో ఘృతం మధు వ్యంతు తైః సహవర్తమాన స్తస్మాజ్యస్య యజ. ॥౩౬॥

భావార్థః :- అత్రోసమా వాచక లుప్తోపమాలంకారౌ. పే విద్వాంసో యథా సద్వైద్యా ద్యాః స్త్రీయః కార్యాణి సాధయితు మహర్షిశం ప్రయతంతే యథా వా వైద్యా రోగాన్ని వార్య శరీరబలం వర్ధయంతి తథా వర్తిత్వా సర్వై రానందితవ్యమ్. ॥౩౬॥

పదార్థముః :- హోతః=ఇచ్చువాడా! హోతా=తీసుకొనువాడు, దైవ్యా=దివ్య గుణములు గల వారిలో ప్రాప్తులు, హోతారా=గ్రహణమొనర్చు వారలు, భిషజా=వైద్యునివలె రోగములను దూర మొనర్చువారు నగు, అశ్వినా = అగ్ని వాయువులను, ఇంద్రమ్ న=విద్యుత్తుతో సమానముగ, యక్షత్=ఎటుల సంగతమొనర్చునో, లేక, దివా నక్తమ్=పగలు రాత్రులందు, జాగృవి=మేలుకొనుచుండునది, అనగా కార్యసాధనము నందతిచై తన్యవతి, సరస్వతీ=వైద్యశాస్త్రమును ఎఱుగునది, ఉత్తమ జ్ఞానవతియునగు స్త్రీ, మరియు, భిషక్=వైద్యుడు, భేషజైః=జలములతోను, సీసేన=ధనుస్సుయొక్క విశేషవ్యవహారముతోను, శూషమ్ న=బలమువలె, ఇంద్రియమ్=ధనమును, దుపే = [ఎటుల] పరిపూర్ణ మొనర్చుచున్నారో అటులనే ఎవరు, పరిస్రుతా=సకలదిశలనుండి లభించురసముతోపాటు, పయః=పాలు, సోమః=ఓషధిగణము, ఘృతమ్=నేయి, మధు=తేనె, పీనినన్నిటిని, వ్యంతు=పొందుదురో, వారితోపాటు ఉండుచున్న నీవు, ఆజ్యస్య యజ=ఘృతముతో యజనమొనరించుము, [౩౬]

భావార్థము :- ఇందుపమ వాచకలుప్తోపమాలంకారము లున్నవి. ఓ విద్వాంసులారా! ఎటుల సద్వైద్యురాలండై (స్త్రీలు) రేయుంబవళ్ళు కార్యములను సాధించుటకు ప్రయత్నించుదురో, వైద్యులెటుల రోగముల నివారించి శారీరకబలమును వర్ధింపజేయుదురో అటులనే ప్రవర్తించి అందరు ఆనందమును పొందవలయును, ౧౨౩౭ [౩౬]

౧౨౩౮ హోతేత్యస్య స్వప్రాక్రతేయ ఋషిః, అశ్వ్యాదయో దేవతాః, ధృతిశ్చందః, ఋషభః స్వరః. పునస్తమేవ విషయ మాహ. మఱల విషయ మదియే.

హోతా యక్ష త్రిసో దేవీ ర్న భేషజం త్రయ త్రిధాతవో ఒపసో రూప
మిన్ద్రో హిరణ్యయ మశ్వినేడా న భారతీ వాచా సరస్వతీ మహ ఇన్ద్రాయ ద్రుహః
ఇన్ద్రాయం పయః సోమః పరిస్రుతా ఘృతం మధు వ్యన్వాజ్యస్య హోత ర్యజః॥

హోతా, యక్షత్, త్రిసః, దేవీః, న, భేషజమ్, త్రయః, త్రిధాతవ ఇతి
త్రి+ధాతవః, అపసః, రూపమ్, ఇనే, హిరణ్యయమ్, అశ్వినా, ఇడా, న, భారతీ,
వాచా, సరస్వతీ, మహా, ఇన్ద్రాయ, ద్రుహే, ఇన్ద్రాయమ్, పయః, సోమః, పరిస్రు
తేతి పరి+స్రుతా, ఘృతమ్, మధు, వ్యన్తు, అజ్యస్య, హోతః, యజః॥ ॥౩౭॥

పదార్థః :- (హోతా) విద్యాదాతా (యక్షత్) సంగమయేత్ (త్రిసః) (దేవీః) దేదీప్య
మానా నీతీ(న)ఇవ(భేషజమ్)ఔషధమ్ (త్రయః)తదస్మద్యుష్మత్పదవాచ్యాః(త్రిధాతవః)దధతి
సర్వాన్ విషయానితి ధాతవ స్త్రియో ధాతవో యేషాం తే జీవాః (అపసః) కర్మవంతః. అప్ర
విన్ ప్రత్యయస్య లక్. (రూపమ్)చక్షు ర్విషయమ్ (ఇంద్రే)విద్యుతి (హిరణ్యయమ్)(అశ్వినా)
సూర్యాచంద్రమసౌ (ఇడా) స్తోతు మర్హా. (న) ఇవ (భారతీ) ధారణావతీప్రజ్ఞా (వాచః)
విద్యాసుశిక్షాయుక్త వాణ్యా (సరస్వతీ) పరమవిదుషీ స్త్రి (మహా) మహత్ (ఇంద్రాయ)
ఐశ్వర్యవతే (ద్రుహే) ప్రపూరయతి(ఇంద్రియమ్)ధనమ్ (పయః) రసః(సోమః) ఓషధిగణః (పరి
స్రుతా) సర్వతః ప్రాప్తేన (ఘృతమ్) (మధు) (వ్యంతు) (అజ్యస్య) (హోతః) యజః. ॥౩౭॥

అన్వయః :- హే హోత ర్యథా హోతా త్రిసో దేవీ ర్న భేషజం యక్షత్ యథాఒపస
త్రిధాతవ స్త్రియో హిరణ్యయం రూపమింద్రే యజేరన్. అశ్వినేడా భారతీ న సరస్వతీ వా
చేంద్రాయ మహ ఇంద్రియం ద్రుహే తథా యాని పరిస్రుతా పయ సోమో ఘృతం మధు వ్యంతు
తేః సహ వర్త మాన స్తవమాజ్యస్య యజః. ॥౩౭॥

భావార్థః :- అత్రోపమా వాచక లు...హే మనుష్యా యథాఽస్థి మజ్జ వీర్యాణి శరీరే
కర్మసాధనాని సంతి, యథా చ సూర్యాదయో వాణీ చ సర్వజ్ఞాపకాః సంతి, తథా భూత్వా
సృష్టివిద్యాం ప్రాప్య శ్రీమంతో భవత. ॥౩౭॥

పదార్థము :- హోతః=విద్యగఱపు విద్వాంసుడా! ఎటుల, హోతా=విద్య
గ్రహించువాడు, త్రిసః దేవీః=మూడు దివ్యమైన నీతుల, న=వతె, భేషజమ్=ఔషధ
మును, యక్షత్=పొందునో, లేక ఎటుల, అపసః=కర్మవంతులు, త్రిధాతవః త్రయః=
విషయముల నన్నిటిని ధారణమొనర్చు సత్వరజస్తమోగుణములు గలిగియున్న ము
గ్గురు అనగా అస్మద్ [నేను] యుష్మద్ [నీవు] తత్వ [అన్యపురుష] దవాచ్యములగు
జీవములు, హిరణ్యయమ్=జ్యోతిర్మయమును, రూపమ్=నేత్ర విషయమగు రూపమును,

ఇంద్రే=విద్యుత్తులో పొందుదురో, లేక, అశ్వినా=సూర్యచంద్రులు, మణియు, ఇడా=స్తుతియొసర్చు యోగ్యమగు, భారతీ=ధారణావతియగు బుద్ధి, న=వలె, సరస్వతీ=గొప్ప విదుషి, వాచా=విద్యా సుశిక్షలచే యుక్తమగు వాణితో, ఇంద్రాయ=ఐశ్వర్యవంతునికై, మహాః=అత్యంతమగు, ఇంద్రియమ్=ధనమును, దుహే=ఎటుల పరిపూర్ణత్వమొనర్చునో, అటులనే, పరిస్రతా=అన్నిదిశములనుండి లభించు రసముతోపాటు, పయః=పాలు, సోమః=ఓషధి సమూహము, ఘృతమ్=నేయి, మధు=తేనె విటినన్నిటిని, వ్యంతు=పొందెదరొ హరితోపాటు ఉన్న నీవు, ఆజ్యస్య యజ=ఘృతమును హోమమొనర్చుము.

భావార్థము :- ఈ మంత్రము నందుపమ వాచకలుప్తోపమాలంకారము లున్నవి. మానవులారా! అస్థి మజ్జా వీర్యాదులు శరీరములో కార్యములకు సాధనములై ఎటులున్నవో, లేక ఎటుల సూర్యాదులు మరియు వాణి అన్నిటిని తెలియజేయునవిగానున్నవో, అటులనే అయి స్పష్టివిద్యను గ్రహించి లక్ష్మీవంతులు గండు. ౧౨౪౮ [32]

హోతేత్యస్య స్వస్త్వాత్రేయ ఋషిః; అశ్వాద్ధర యో దేవతాః, భురిక్ కృతిశ్చందః, నిపాదః స్వరః.
పున స్తమేవ విషయ మాహ.
మఱల నా విషయమే.

హోతా యక్షత్ సురేతస మృషభం నర్యావసం త్వష్టార మిన్ద్ర మశ్వినా
భిషజం న సరస్వతీ మోక్షో న జూతి రిన్ద్రియం వృక్తో న రభసో భిషగ్ యశః
సురయా భేషజః శ్రియా న మాసరం పయః సోమః పరిస్రుతా ఘృతం మధు
వ్యన్తా వ్యజ్యస్య హోత ర్యజః॥ ॥౩౮॥

హోతా, యక్షత్, సురేతసమితి సు + రేతసమ్, ఋషభమ్, నర్యావసమితి
నర్య+అవసమ్, త్వష్టారమ్, ఇన్ద్రమ్, అశ్వినా, భిషజమ్, న, సరస్వతీమ్, ఓషః,
న, జూతిః, ఇన్ద్రియమ్, వృక్తః, న, రభసః, భిషక్, యశః, సురయా, భేషజమ్,
శ్రియా, న, మాసరమ్, పయః, సోమః, పరిస్రుతేతి పరి+స్రుతా, ఘృతమ్;
మధు, వ్యన్తు, ఆజ్యస్య, హోతః, యజః॥ ॥౩౮॥

పదార్థః :- (హోతా) ఆ దాతా (యక్షత్) ప్రాప్నుయాత్ (సురేతసమ్) సుష్టు వీర్యమ్
(ఋషభమ్) బలీవర్ధమ్ (నర్యావసమ్) నృషు సాధ్వయః కర్మ యస్య తమ్ (త్వష్టారమ్) దుఃఖ

చ్చేత్తారమ్ (ఇంద్రమ్) పరమైశ్వర్యవంతమ్ (అశ్వినా) వాయువిద్యుతౌ (భిషజమ్) వైద్యవరమ్ (న) ఇవ (సరస్వతీమ్) బహువిజ్ఞానయుక్తాం వాచమ్ (ఓజః) బలమ్ (న) ఇవ (జూతిః) వేగః (ఇంద్రియమ్) మనః (వృకః) వజ్రః. వృక ఇతి వజ్ర నా...నిఘం. ౨. ౨౦. (న) (రథసః) వేగమ్. ద్విత్తియాథే ప్రథమా (భిషక్) వైద్యః యశః ధన మన్నం వా (సురయా) జలేన (భేషజమ్) ఓషధమ్ (శ్రియా) లఙ్ఘ్యా (న) ఇవ (మాసరమ్) సంస్కృత భోజ్యమన్నమ్ (పయః) పాతుం యోగ్యమ్ (సోమః) ఐశ్వర్యమ్ (పరిస్రుతా) సర్వతోఽభిగతేన పురుషార్థేన (ఘృతమ్) (మధు) (వ్యంతు) (ఆజ్యస్య) (హోతః) (యజ). ॥౩౮॥

అన్వయః :- హే హోత స్త్యం యథా హోతా సురేతన మృషభం నర్యావసం త్వష్టార మింద్ర మశ్వినా భిషజం న సరస్వతీ మోజో న యక్షద్భిషగ్వ్యక్తో న జూతి రింద్రియం రథసో యశః సురయా భేషజం శ్రియా న క్రియయా మాసరం యక్ష త్తథా పరిస్రుతా పయః సోమో ఘృతం మధు చ వ్యంతు తైః సహ వర్తమాన స్త్యమాజ్యస్య యజ. ॥౩౮॥

భావార్థః :- అత్రోపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారౌ. యథా విద్వాంసో బ్రహ్మచర్యేణ ధర్మాచరణేన విద్యయా సత్సంగాదినా చాఽఖిలం సుఖం ప్రాప్నువంతి తథా మనుష్యైః పురుషార్థేన లక్ష్మీః ప్రాప్తవ్యా. ॥౩౮॥

పదార్థము :- హోతః=తీసుకొనువాడా! ఎటుల, హోతా=గ్రహీత, సురేత సమ్=శ్రేష్ఠపరాక్రమవంతుని, ఋషభమ్=ఎద్దును, నర్యావసమ్=మానవులందు సుకర్మ లాచరించువానిని, త్వష్టారమ్=దుఃఖహర్తను, ఇంద్రమ్=పరమైశ్వర్యవంతుని, అశ్వినా= వాయు విద్యుత్తులను, భిషజమ్ న=ఉత్తమ వైద్యుని వలెను, సరస్వతీమ్=బహువిజ్ఞాన యుక్తవాణిని, ఓజః న=బలమువలె, యక్షత్=పొందునో, భిషక్=వైద్యుడు, వృకః=వజ్రము, న=వలె, జూతిః=వేగమును, ఇంద్రియమ్=మనస్సును, రథసః=వేగమును, యశః=ధనము లేక అన్నమును, సురయా=జలముతో, భేషజమ్=ఔషధమును, శ్రియా న=ధనముతో సమానమగుక్రియచే, మాసరమ్=చక్కగా ఉడికిన అన్నమును పొందునో, అటులనే, పరిస్రుతా=సకల దిక్కులనుండి లభించిన పురుషార్థముతో, పయః=పానయోగ్యమగు రసము, సోమః=ఐశ్వర్యము, ఘృతమ్=నేయి, మధు=తేనె వీనినన్నిటిని, వ్యంతు=పొందుదురో, వారితోపాటు ఉండుచున్ననీవు, ఆజ్యస్య యజ=ఘృతముతో హవన మొనర్చుము.

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందుపమా వాచకలుప్తోపమాలంకారములున్నవి. విద్వాంసులు బ్రహ్మచర్యముచేతను, ధర్మాచరణముచేతను, విద్యచేతను, సంత్సంగము చేతను, అఖిలసుఖములను పొందు చున్నటులనే, మనుష్యులను పురుషార్థముతో లక్ష్మిని పొందవలయును. ౧౨౪౯ [౩౮]

హోతేత్యస్య స్వప్రాక్రేయ ఋషిః, అశ్వాద్విదయో దేవతాః, నిచ్చదత్వస్థి శ్చందః, గాంధారః స్వరః. పునస్తవేవ విషయ మాహ. మఱల విషయ మదియే.

హోతా యత్తద్వనస్పతిః శమితారః శతక్రతుం భీమం న మన్యుః
రాజానం వ్యాఘ్రం నమస్తాశ్వినా భామః సరస్వతీ భిషగ్నియ దుహఽఇన్ద్రియం
పయః సోమః పరిస్రితా ఘృతం మధు వ్యన్తా వ్యజ్యస్య హోత ర్యజః॥ ॥౩౯॥

హోతా, యక్షత్, వనస్పతిమ్, శమితారమ్, శతక్రతుమితి శత+క్రతుమ్,
భీమమ్, న, మన్యుమ్, రాజానమ్, వ్యాఘ్రమ్, నమస్తా, అశ్వినా, భామమ్,
సరస్వతీ, భిషక్, ఇన్ద్రియ, దుహే, ఇన్ద్రియమ్, పయః, సోమః, పరిస్రితేతి
పరి+స్రితా, ఘృతమ్, మధు, వ్యన్తు, అజ్యస్య, హోతః, యజః॥ ॥౩౯॥

పదార్థః :- (హోతా) ఆదాతా (యక్షత్) (వనస్పతిమ్) కిరణానాం పాలకమ్ (శమితా
రమ్) శాంతిప్రదమ్ (శతక్రతుమ్) అసంఖ్యప్రజ్ఞం బహుకర్మాణం వా (భీమమ్) భయంకరమ్ (న)
ఇవ (మన్యుమ్) క్రోధమ్ (రాజానమ్) రాజమానమ్ (వ్యాఘ్రమ్) సింహమ్ (నమస్తా) వజ్రేణ (అశ్వ
నా) సభాసేనేశా (భామమ్) క్రోధమ్ (సరస్వతీ) ప్రశస్త విజ్ఞానవతీ (భిషక్) వైద్యః (ఇంద్రా
య) ధనాయ (దుహే) ప్రపూరయేత్ (ఇంద్రియమ్) ధనమ్ (పయః) రసమ్ (సోమః) చంద్రః (పరి
స్రితా) (ఘృతమ్) (మధు) మధురం వస్తు (వ్యంతు) (అజ్యస్య) ప్రాప్తు మర్హస్య (హోతః) (యజ).

అన్వయః :- హే హోత ర్యథా భిషగ్నోతా ఇంద్రాయ వనస్పతి మివ శమితారం శతక్రతుం
భీమం న మన్యుం నమస్తా వ్యాఘ్రం న రాజానం యక్షత్ సరస్వత్యశ్వినా భామం దుహే తథా పరి
స్రితేంద్రియం పయః సోమో ఘృతం మధు వ్యంతు తైః సహ వర్తమాన స్తప్తమాజ్యస్య యజ.

భావార్థః :- అత్రోపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారౌ. యే మనుష్యా విద్యయా వహ్నిం
శాంత్యా విద్వాంసం పురుషార్థేన ప్రజ్ఞాం న్యాయేన రాజ్యం చ ప్రాప్త్యైశ్వర్యం వర్ధయంతి త
ఐహిక పారమార్థికే సుఖే ప్రాప్నువంతి. ॥౩౯॥

పదార్థము :- హోతః = గ్రహించువాడా, ఆదాతా! ఎటుల, భిషక్ = వైద్యుడు,
లేక, హోతా = తీసుకొను వాడు, ఇంద్రాయ = ధనమునకై, వనస్పతిమ్ = కిరణములపాలిం
చు వానివలె, శమితారమ్ = శాంతి ప్రదాతను, శతక్రతుమ్ = అసంతబుద్ధులు లేక అనేక
కర్మలు కలిగియున్నవానిని, భీమమ్ న = భయంకరునివలెను, మన్యుమ్ = క్రోధమును,
లేక, నమస్తా = వజ్రముచే, వ్యాఘ్రమ్ [న] = వ్యాఘ్రము [వలె] నున్న, రాజానమ్ = దేదీప్య
మానుడగు రాజును, యక్షత్ = పొందునో, లేక, సరస్వతీ = ఉత్తమ విజ్ఞానము గల స్త్రీ,
మతియు, అశ్వినా = సభాపతి సేనాపతులు, భామమ్ = క్రోధమును, దుహే = పరిపూర్ణ
మొనఘృనో, అటులనే, పరిస్రితా = పొందిన పురుషార్థముతో పాటు, ఇంద్రియమ్ = ధనము,

పయః=రసము, సోమః=చంద్రుడు, ఘృతమ్=నేయి, మధు=మధురమైన.వస్తువు వీని నన్నిటిని, వ్యంతు=పొందుదురో! వారితోపాటు ఉండుచున్న నీవు, అజ్యస్య యజ= ఘృతముతో యాగమొనర్చుము. [౩౯]

భావార్థము :- ఈ మంత్రము నందుపమావాచకలుప్రోపమాలం కారములున్నవి. ఏ మానవులు విద్యచే నగ్నిని, శాంతిచే విద్వాంసుని, పురుషార్థముచే బుద్ధిని, న్యాయముచే రాజ్యమును, పొంది ఐశ్వర్యమును వృద్ధిపఱచుదురో వారే ఈ జన్మయందును, పర జన్మయందును సుఖమును పొందుచున్నారు. ౧౨౫౦ [౩౯]

౧౨౫౧ హోతేత్యస్య స్వస్థాశ్రేయ ఋషిః, అశ్వాద్వయో దేవతాః.

నివృదత్యష్ట్యా ఛందసీ, గాంధారః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల విషయ మదియే.

హోతా యక్షదగ్నిః స్వాహాజ్యస్య స్తోతానామ్ స్వాహా మేదసాం
పృథక్ స్వాహా ఛాగమభ్యిభ్యామ్ స్వాహా మేషః సరస్వత్యై స్వాహాఽఋషభ
మిన్ద్రాయ సిఃహాయ సహసఽఇన్ద్రియః స్వాహాగ్నిం న భేషజః స్వాహా
సోమమిన్ద్రియః స్వాహేంద్రః సుత్రామాణః సవితారం వరుణం భిషజ్ఞాం
పతిః స్వాహా వనస్పతిం ప్రియం పాథో న భేషజః స్వాహా దేవా ఆజ్యపా
జుషాణోఽఅగ్ని ర్భేషజం పయః సోమః పరిసుతా ఘృతం మధు వ్యన్త్యా
జ్యస్య హోతర్యః॥

॥౪౦॥

హోతా, యక్షత్, అగ్నిమ్, స్వాహా, అజ్యస్య, స్తోకానామ్, స్వాహా,
మేదసామ్, పృథక్, స్వాహా, ఛాగమ్, అభ్యిభ్యామిత్యభ్యామ్, స్వాహా,
మేషమ్, సరస్వత్యై, స్వాహా, ఋషభమ్, ఇన్ద్రాయ, సిఃహాయ, సహసే,
ఇన్ద్రియమ్, స్వాహా, అగ్నిమ్, న, భేషజమ్, స్వాహా, సోమమ్, ఇన్ద్రియమ్,
స్వాహా, ఇన్ద్రమ్, సుత్రామాణమితి సు+త్రామాణమ్, సవితారమ్, వరుణమ్

పదార్థః :- (హోతా) ఆదాతా (యత్నః) యశేన్ (అగ్నిమ్) పావకమ్ (స్వాహా) సుష్టుక్రియయా (ఆజ్యస్య) ప్రాప్తుమర్హస్య (స్తోకానామ్) స్వల్పానామ్ (స్వాహా) సుష్టు రక్షణ క్రియయా (మేదసామ్) స్నిగ్ధానామ్ (పుథక్) (స్వాహా) ఉత్తమసిత్త్యా (ధాగమ్) దుఃఖ చేత్తు మర్హమ్ (అశ్విత్యామ్) రాజ్యస్వామి పశుపాలాభ్యామ్. (స్వాహా) (మేషమ్) సేవనకర్తారమ్ (సరస్వత్యై) విజ్ఞానయుక్తాయై వాచే (స్వాహా) పరమోత్తమయా క్రియయా (ఋషభమ్) శ్రేష్ఠం పురుషార్థమ్ (ఇంద్రాయ) పరమైశ్వర్యాయ (సింహాయ) యో హినస్తి జన్తై (సహసే) బలాయ (ఇంద్రియమ్) ధనమ్ (స్వాహా) శోభనయా వాచా (అగ్నిమ్) పావకమ్ (న) ఇవ (భేషజమ్) జౌషధమ్ (స్వాహా) ఉత్తమయా క్రియయా (సోమమ్) సోమలతాద్యోపధిగణమ్ (ఇంద్రియమ్) మనః ప్రభృతీంద్రియ మాశ్రమ్ (స్వాహా) సుష్టు శాంతిక్రియయా విద్యయా చ (ఇంద్రమ్) సేనేశమ్ (సుత్రామాణమ్) సుష్టురక్షకమ్ (సవితారమ్) ఐశ్వర్యకారకమ్ (వరుణమ్) శ్రేష్ఠమ్ (భిషజామ్) వైద్యానామ్ (పతిమ్) పాలకమ్ (స్వాహా) నిదానాదివిద్యయా (వనస్పతిమ్) వనా నాం పాలకమ్ (ప్రియమ్) కమనీయమ్ (పాథః) పాలక మన్నమ్ (న) ఇవ (భేషజమ్) జౌష ధమ్ (స్వాహా) సుష్టువిద్యయా (దేవాః) విద్వాంసః (ఆజ్యపాః) య ఆజ్యం విజ్ఞానం పాంతి రక్షంతి తే (జుహాణః) సేవమానః (అగ్నిః) పావక ఇవ ప్రదీప్తః (భేషజమ్) చికిత్సనీయమ్ (వయః) ఉదకమ్ (సోమః) ఓషధిగణః (పరిస్రుతా) (ఘృతమ్) (మధు) (వ్యంతు) (ఆజ్యస్య) (హోతః) దాతః (యజ).

118011

అన్వయః:-హే హోత ర్యథా హోతాఽఽజ్యస్య స్వాహా స్తోకానాం మేదసాం స్వాహాఽగ్నిం పృథకాన్విహాఽశ్విత్యాం ఛాగం సరస్వత్యై స్వాహా మేష మింద్రాయ స్వాహార్షభం సహసే సింహాయ స్వాహేంద్రియం స్వాహాఽగ్నిం న భేషజం సోమ మింద్రియం స్వాహా సుత్రామాణ మింద్రం భిషజాం పతిం సవితారం వరుణం స్వాహా వనస్పతిం స్వాహా ప్రియం పాథో న భేషజం యక్షద్యథా వాఽజ్యపా దేవా భేషజం జుహోణోఽగ్నిశ్చ యక్షత్ తథా యాని పరిమ్రతా వయః సోమో ఘృతం మధు వ్యంతు తైః సహ వర్తమాన స్త్యమాజ్యస్య యజ.

॥౪౦॥

॥४०॥

శావార్థః :- అత్రోపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారా. యే నునుప్యో విద్యాక్రియా
కాశలయత్నై రగ్నాన్యది విద్యాం విజ్ఞాయ గవాదీన్ పశూన్ సంపాల్య సర్వోపకారం కుర్వంతి.
తేనై ద్యవత్ పశాదుఃశుద్ధంపకా జాయంతే.

118011

పథార్థము:-హోతః=ఇచ్చువాడా! ఎటుల, హోతా=గ్రహించువాడు, ఆజ్యన్త= పొందయోగ్యమగు నేతియొక్క, స్యాహో=ఉత్తమ క్రియతోను, లేక, స్తోకానమ్=స్వల్ప మగు, మేదసామ్=స్నిగ్ధపదార్థముల, స్యాహో=చక్కని రక్షణ క్రియచేతను, అగ్నిమ్=

అగ్నిని, వృథక్ = వేర్వేరు, స్వాహా = ఉత్తమరీతులతోను, అశ్వినభ్యామ్ = రాజ్య స్వామితోను, పశుపాలకులతోను, ఛాగమ్ = దుఃఖమును చేదన మొనర్చుటకు, సరస్వత్యై = విజ్ఞానయు క్త వాణికోరకు, స్వాహా = ఉత్తమ క్రియతో, మేషమ్ = సిక్త మొనర్చువానిని. ఇంద్రాయ = పరమైశ్వర్యముకోరకు, స్వాహా = ఉత్కృష్ట క్రియచేతను, ఋషభమ్ = శ్రేష్ఠపురుషార్థ మును, సహసే = బలమునకై, సింహాయ = శత్రుహంతకుని కొఱకు, స్వాహా = ఉత్తమ వాణితో, ఇంద్రియమ్ = ధనమును, స్వాహా = ఉత్తమక్రియతో, అగ్నిమ్ న = అగ్నివలె, భేష జమ్ = ఔషధమును సోమమ్ = ఓషధినమూహమును, ఇంద్రియమ్ = మనస్సు మొ॥ ఇంద్రియ ములను, స్వాహా = శాంత్యాది క్రియలచేతను, విద్యచేతను, సుత్రామాణమ్ = మంచి రక్ష కుని, ఇంద్రమ్ = సేనాపతిని, భిషజామ్ పతిమ్ = వైద్యులను పాలించువాడును, సవితా రమ్ = ఐశ్వర్యకర్తయునగు, వరుణమ్ = శ్రేష్ఠపురుషుని, స్వాహా = నిదానాది విద్యలచే, వన స్పతిమ్ = వనములను పాలనమొనర్చువానిని, స్వాహా = ఉత్తమ విద్యతోను, ప్రియమ్ = ప్రీతియునర్చ దగిన, పాథః = పాలనమొనర్చు అన్నము, న = వలె, భేషజమ్ = ఉత్తమౌషధ మును, యక్షత్ = పొందునో, లేక ఎటుల, ఆజ్యపాః = విజ్ఞానపాలకులు, దేవాః = విద్వాం సులు, భేషజమ్ = చికిత్స చేయు యోగ్యుని, జుషాణః = నేపించుచు, అగ్నిః = పావకము తో సమానుడగు తేజస్వి సంగతమొనర్చుదురో, అటులనే ఎవరు, పరిస్రతా = నలుగడల నుండి లభించిన రసముతో, పయాః = పాలు, సోమః = ఓషధినమూహము, ఘృతమ్ = నేయి, మధు = తేనె, వీనినన్నిటిని, వ్యంతు = పొందుదురో, వారితోపాటు ఉండుచున్న నీవు, ఆజ్యస్య యజ = నేతితో హవనమొనర్చుము, ॥౪౦॥

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందుపమావాచక లుప్తోపమాలంకారము లున్నవి. విద్యచేతను, క్రియాకౌశల్యముచేతను, ప్రయత్నముచేతను. అగ్నాద్విద్యలనుసాధించి, గవాదిపశువులను జాగుగా పాలించి, అందఱికి నుపకారమొనర్చుమానవులే వైద్యునివలె ప్రజల దుఃఖములను నాశనమొనర్చు వారగుదురు. ౧౨౫౧ ॥౪౦॥

౧౨౫౨ హోతేత్యస్య స్వప్రాయశ్చేయ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, అతిధృతిశ్చందః, షడ్ః స్వరః.
పునస్త మేవ విషయ మాహ,
వెడియు విషయ మదియే.

హోతా¹ యక్షదశ్శినౌ¹ ఛాగస్య¹ వపాయా¹ మేదసో¹ జుషేతా¹ ✱ హవి¹ ర్హోత¹
ర్యజ¹, హోతా¹ యక్షత్సరస్వతీం¹ మేషస్య¹ వపాయా¹ మేదసో¹ జుషతా¹ ✱ హవి¹ ర్హోత¹
ర్యజ¹, హోతా¹ యక్షదిన్ద్రీ¹ మృషభస్య¹ వపాయా¹ మేదసో¹ జుషతా¹ ✱ హవి¹
ర్హోత¹ ర్యజ¹॥ ॥౪౧॥

హోతా, యక్షత్, అశ్వినౌ, ఛాగన్య, వపాయా, మేదసః, జుషేతామ్, హవిః, హోతః, యజ, హోతా, యక్షత్, సరస్వతీమ్, మేషన్య, వపాయా, మేదసః, జుషేతామ్, హవిః, హోతః, యజ, హోతా, యక్షత్, ఇన్ద్రమ్, ఋషభన్య, వపాయా, మేదసః, జుషేతామ్, హవిః, హోతః, యజ॥ ॥౪౦॥

పదార్థః :- (హోతా) దాతా (యక్షత్) (అశ్వినౌ) పశుపాల కృషీవలౌ (ఛాగన్య) అజాదేః (వపాయా) బీజతంతు సంతానికాయాః క్రియాయాః (మేదసః) స్నిగ్ధన్య (జుషేతామ్) సేవేతామ్ (హవిః) హోతవ్యమ్ (హోతః) దాతః (యజ) (హోతా) ఆదాతా (యక్షత్) (సరస్వతీమ్) విజ్ఞానవతీం వాచమ్ (మేషన్య) అవేః (వపాయా) బీజవర్ధికాయాః క్రియాయాః (మేదసః) స్నేహాయుక్తన్య పదార్థన్య (జుషేతామ్) సేవతామ్ (హవిః) ప్రక్షేప్తవ్యం సుసంస్కృత మన్నాదికమ్ (హోతః) (యజ) (హోతా) (యక్షత్) (ఇంద్రమ్) పరమైశ్వర్య కారకమ్ (ఋషభన్య) వృషభన్య (వపాయా) వర్ధికాయా రీత్యాః (మేదసః) స్నేహన్య (జుషేతామ్) సేవతామ్ (హవిః) దాతవ్యమ్ (హోతః) (యజ)॥ ॥౪౦॥

అన్వయః :- పౌ హోత స్త్వం యథా హోతా యక్ష దశ్వినౌ ఛాగన్య వపాయా మేదసో హవి ర్భుషేతామ్ తథా యజ. పౌ హోత స్త్వం యథా హోతా మేషన్య వపాయా మేదసో హవిః సరస్వతీం చ జుషతాం యక్షత్తథా యజ. పౌ హోత స్త్వం యథా హోత ర్షభన్య వపాయా మేదసో హవి రింద్రం చ జుషతాం యక్షత్తథా యజ॥ ॥౪౦॥

భావార్థః :- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే మనుష్యాః పశుసంఖ్యాం బలం చ వర్ధయంతి తే స్వయమపి బలిష్ఠా జాయంతే. యే పశుజం దుగ్ధం తజ్జ మూజ్యం చ స్నిగ్ధం సేవంతే తే కోమల ప్రకృతయో భవంతి. యే కృషికరణాద్యాయైతా న్స్వప్రభా న్మంజంతి తే ధన ధాన్య యుక్తా జాయంతే॥ ॥౪౦॥

పదార్థము, - హోతః=ఇచ్చువాడా! నీవు ఎటుల, హోతా=ప్రదాత, యక్షత్=అనేక ప్రకారముల వ్యవహారములను సంగతి యొనర్చునో, అశ్వినౌ=పశుపాలకులు, వ్యవసాయకులు, ఛాగన్య=మేక, ఆవు, గేదెలు మొ॥ పశుసంబంధములు, వపాయా=విత్తనములు నాటుట, లేక బట్టుట నేయుట మరియు, మేదసః=చిక్కని పదార్థయుక్తములు, హవిః=ఆదానప్రదానము లొనర్చు యోగ్యములు నగు వ్యవహారములను, జుషేతామ్=సేవించుదురో అటులనే, యజ=అట్టి వ్యవహారములతో సంగతి యొనర్చుము. హోతః=ఇచ్చువాడా! నీవు ఎటుల, హోతా=తీసుకొనువాడు, మేషన్య=గొట్టెపోతు యొక్క, వపాయా=బీజమును వృద్ధిజేయుక్రియకు సంబంధించినవియు, మేదసః=స్నిగ్ధపదార్థములకు సంబంధించినవియు, హవిః=అగ్నిదులందు విడచుటకు యోగ్యముగ సంస్కరించబడినవియు నగు అన్నాది పదార్థములను, సరస్వతీమ్=విశేషజ్ఞానవంతమగు వాణిని, జుష

తామ్ = సేవించునో, లేక, యజత్ = ఉక్తపదార్థములను యథాయోగ్యముగ మేలిన మొనర్చునో, అటులనే, యజ = సకల పదార్థములను సమ్మేళనమొనర్చుము. పటోతః = ఓ ఇచ్చువాడా! నీవు ఎటుల, హోతా = తీసుకొనువాడు, ఋషభస్య = ఎడ్డును, వపా యాః = పెంచురీతికిని, మఱియు, మేదసః = స్నిగ్ధపదార్థములకును సంబంధించిన, హవిః = ఇవ్వదగిన పదార్థమును, మఱియు, ఇంద్రమ్ = పరమైశ్వర్యమొనర్చువానిని, బుషతామ్ = సేవించునో, లేక యథాయోగ్యముగ, యజత్ = ఉక్తపదార్థములను సమ్మేలిన మొనర్చునో, అటులనే, యజ = యథాయోగ్య పదార్థములను సమ్మేళనమొనర్చుము. '[౪౧]

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్రోమాలంకారమున్నది. పశువుల సంఖ్యను, బలమును పెంచువాడు తానుకూడ బలవంతుడగును, పశువులనుండి లభించు పాలను, దానినుండి లభించు నేతిని ఉపయోగించు మానవులు కోమలస్వభావము గల వారగుదురు. వ్యససాయాది కర్మలందు నీప్రపభములను వినియోగించువారు ధనధాన్య వంతులగుదురు. [౪౧]

౧౨౨౩ హోతేత్యస్య స్వస్త్వాత్రేయ ఋషిః, హోత్యాదయో దేవతాః, పూర్వస్య శ్రిపాద్ గాయత్రీ ఛందః, సురామాణ ఇత్యతిధృతి శ్చందః, షడ్జః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నవిషయమే.

హోతా యక్షదశ్వినౌ సరస్వతీ మిన్ద్రోః సుత్రామాణ మిమే సోమాః।
సురామాణ ఛాగై ర్న మేషై ర్వషభైః సుతాః శషై ర్న తోక్మభిర్లాజై ర్మహా
స్వన్తో మదా మాసరేణ పరిష్కృతాః శుక్రాః। పయస్వన్తో అమృతాః ప్రస్థితా వో
మధుశ్చుత్ర స్తానశ్వినౌ సరస్వతీన్ద్రోః సుత్రామా వృత్రహా జుషన్తాః సోమ్యం
మధు పిబన్తు మదన్తు వ్యన్తు హోత ర్యజః॥

॥౪౨॥

హోతా, యక్షత్, అశ్వినౌ, సరస్వతీమ్, ఇన్ద్రోమ్, సుత్రామాణమితి సు+
త్రామాణమ్, ఇమే, సోమాః, సురామాణః, ఛాగైః, న, మేషైః, ఋషభైః,
సుతాః, శషైః, న, తోక్మభిరితి తోక్మ+భిః, లాజైః, మహాస్వన్తః, మదాః,
మాసరేణ, పరిష్కృతాః, శుక్రాః, పయస్వన్తః, అమృతాః, ప్రస్థితా ఇతి ప్ర+
స్థితాః, వః, మధుశ్చుత్ర ఇతి మధు+శ్చుతః, తాన్, అశ్వినౌ, సరస్వతీ, ఇన్ద్రోః,

సుతామా, వృత్రహా, జుషంతామ్, సోమ్యమ్, మధు, పిబన్తు, మదన్తు, వ్యన్తు,
హోతః, యజ॥

॥౪౨॥

పదార్థః :- (హోతా) దాతా (యక్షత్) యజేత్ (అశ్వినౌ) అధ్యాపకోపదేష్టారా (సరస్వతీమ్) విజ్ఞానవతీం వాచమ్ (ఇంద్రమ్) పరమైశ్వర్యయుక్త రాజానమ్ (సుత్రామాణమ్) ప్రజాయాః సుష్ఠురక్షకమ్ (ఇమే) (సోమాః) ఐశ్వర్యవంతః సభాసదః (సురామాణః) సుష్ఠుదాతారః (ఛాగైః) (న) ఇవ (మేమైః) (ఋషభైః) (సుతాః) అభిషేకక్రియాజాతాః (శమైః) హింసకైః. అత్రోచాదికో బాహులకాత్కర్తరి యత్ (న) ఇవ (తోకృత్తిభిః) అపత్యైః (లాజైః) భర్జితైః (మహస్వంతః) మహాంసి పూజనాని సత్కరణాని విద్యంతే యేషాం తే. (మదాః) ఆనందాః (మాసరేణ) ఓదనేన (పరిస్కృతాః) పరితః శోభితాః. సంపద్యుపేభ్యః కరోతౌ భూషణ ఇతి సుట్. (శుక్రాః) శుద్ధాః (పయస్వంతః) ప్రశస్తజల దుగ్ధాదియక్తాః (అమృతాః) అమృతాత్మైక రసాః (ప్రస్థితాః) కృతప్రస్థానాః (వః) యుష్మభ్యమ్ (మధుశ్చుతః) మధురాదిగుణా విశ్లిష్ట్యంతో యేభ్యః (తాన్) (అశ్వినౌ) సుసత్కృతౌ పురుషౌ (సరస్వతీ) ప్రశస్తవిద్యాయుక్తా. (స్త్రీ) (ఇంద్రః) (సుత్రామా) సుష్ఠు రక్షకః (వృత్రహా) మేఘస్య హంతా సూర్య ఇవ (జుషంతామ్) సేవంతామ్ (సోమ్యమ్) సోమార్హమ్ (మధు) మధుర రసమ్ (పిబన్తు) (మదన్తు) ఆనందంతు (వ్యన్తు) వ్యాప్నువంతు. (హోతః) (యజ). ॥౪౨॥

అన్వయః :- హోతా ర్యథా హోతాశ్వినౌ సరస్వతీం సుత్రామాణ మింద్రం యక్షద్య ఇమే సురామాణః సోమాః సుతా శ్చాగై ర్మేమై ర్భృషభైః శమై ర్మోకృత్తిభి ర్లాజై ర్భహస్వంతో మదా మాసరేణ పరిష్కృతాః శుక్రాః పయస్వంతో అమృతా మధుశ్చుతః ప్రస్థితా వో నిర్మితా స్తాన్ యక్షద్యథాశ్వినౌ సరస్వతీ సుత్రామా వృత్రహేంద్రశ్చ సోమ్యం మధు జుషంతాం పిబన్తు, మదన్తు. సకలా విద్యా వ్యన్తు తథా యజ. ॥౪౨॥

భావార్థః :- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే సృష్టిపదార్థవిద్యాం సత్యాం వాచం సురక్షకం రాజానం చ ప్రాప్యపశూనాం పయ ఆదిభిః పుష్కంతి తే సురసాన్ సుసంస్మృతావాదీన్ సుపరీక్షితాన్ భోగాన్ యుక్త్యా భుక్త్యా రసాన్ పీత్వా ధర్మార్థకామమోక్షార్థే ప్రయతంతే తే సదా సుఖినో భవంతి. ॥౪౨॥

పదార్థము :- హోతః = తీసుకొనువాడా! ఎటుల, హోతా = ఇచ్చువాడు, అశ్వినౌ = చదువు చెప్పవానిని, ఉపదేశము నిచ్చువానిని ఇరువురను, సరస్వతీం = విజ్ఞానయుక్త వాణిని, సుత్రామాణమ్ = ప్రజలను చక్కగా రక్షించువాడు, ఇంద్రమ్ = పరమైశ్వర్య యుక్తుడు నగు రాజును, యక్షత్ = పొందునో, లేక, సురామాణః = బాగుగా నిచ్చువారు, సోమాః = ఐశ్వర్యవంతులు నగు సభాసదులు, సుతాః = అభిషేకమును పొందినవారు, ఛాగైః = వివాహమునర్చుటకు తగిన పదార్థములవలెను, లేక మేషాది పశువులవలెను, మేమైః = చూడతగిన పదార్థములచేతను, లేక మేషములచేతను, ఋషభైః = శ్రేష్ఠపదార్థము

లచేతను లేక వృక్షభములచేతను, శమ్మైః=హింసకులచేతను, న=ఎటులనో అటుల, తోక్త
 ఖిః=సంతానము చేతను, మఱియు, లాజైః=ధాన్యపు పేలాలచేతను, మహస్వతః=
 సత్కారార్హులైన మానవులు, మదాః=అనందములు, మాసరేణ=పశ్చాన్నములతో
 పాటు, పరిష్కృతాః=శోభాయమానములు, శుక్రాః=శుద్ధములు, పయస్వంతః=ప్రళు
 ససియములగు జల దుగ్ధములచే యుక్తములు, అమృతాః=ఏకరసముగ అమృతముగల
 వియు, పుధుచ్ఛృతః=పుధురాదిగుణములు ఉపకికాసుచున్నవియు, ప్రస్థితాః=ఒక స్థాన
 మునుండి మఱొకస్థానమునకు పోవునవియు సగు, ఇమే హః=మీకై నిర్మించి యున్న
 ప యీ పదార్థములున్నవో, తాన్=వానినన్నిటిని పొందునో, లేక ఎటుల, అశ్వినా=
 చక్కగ సత్కారమును పొందిన పురుషులు, సరస్వతీ=ప్రశంసితమైన విద్యగల విదుషి (స్త్రీ),
 సుత్రామా=చక్కగ రక్షణ మొనర్చువాడు, పృత్రహః=మేఘమును ఛిన్నభిన్న మొన
 ర్చు సూర్యునివలె నున్నవాడు, ఇంద్రః=పరమైశ్వర్యవంతుడైన సజ్జనుడు, సోమ్యమ్=
 శీతలత్వమునకు తగినదానిని, మధు=మాధుర్యమును, జుషంతామ్=సేవింతురో, పిబం
 తు=త్రాగుదురో, మదంతు=ముదితులగుదురో మఱియు సమస్తవిద్యలను పొందుదురో,
 అటులనే నీవును, యజ=సకలపదార్థములను యథాయోగ్యముగ సంగతియొనర్చుము.

భావార్థము:-మంత్రమునందు వాచకలుప్రోపమాలంకారమున్నది. సృష్టిలోనిపదా
 ర్థముల విద్యను, సత్యమైన వాణిని, సురక్షణమొనర్చు రాజును పొంది, పశువులయొక్క
 దుగ్ధాది పదార్థములచే పుష్టులగుచున్నవారలై మంచి రసయుక్తములు, చక్కగా సంస్క
 రించబడినవి సుపరీక్షితములునగు అన్నాది పదార్థములను, యుక్తిపూర్వకముగ సేవించి,
 రసములను పాన మొనరించి ధర్మార్థకామమోక్షముల నిమిత్తము బాగుగ ప్రయత్న
 మొనర్చువారు సదైవ సుఖు లగుదురు.

౧౨౫౩[౪౨]

౧౨౫౪ హోతేశ్వస్య స్వస్థాత్మేయ ఋషిః హోతాగ్రయో దేవతాః, అద్యస్య యాజుషి

పంక్తిశ్చందః, పంచమః స్వరః, ఉత్తరస్యోత్కృతిశ్చందః, షడ్జః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ. మాహ.

మఱల నదే విషయము.

హోతా యక్షదశ్వినౌ భాగస్య హవిష ఆత్తామవ్య మధ్యతో మేద ఉద్భృ
 తం పురా ద్వేషోభ్యః పురా పారుషేయ్యా గృభో ఘస్తాం నూనం మాసేఅజ్ఞా
 తాం యవసప్రథమానాః సుమతేక్షరాణాః శతర్ద్రుద్రియాణా మగ్నిషోత్రాణాం
 పీవోపసననానాం పార్శ్వతః శ్రోణితః శితమృత ఉత్పాదతోఽజ్ఞాదజ్ఞా. దవతా నాం
 కరత ఏవాశ్వినౌ జుషేతా హవి వ్యోత ర్యజః॥

॥౪౩॥

హోతా, యక్షత్, అశ్వినో, చాగస్య హవిషః, ఆత్తామ్, అద్య, మద్యతః, మేదః, ఉద్భృతమిత్యత్, భృతమ్, పురా, ద్వేషోభ్య ఇతి ద్వేషః+భ్యః, పురా, పౌరుషేయ్యాః, గృభః, ఘస్తామ్, నూసమ్, ఘాసే+అజ్రాణామితి ఘాసే+అజ్రాణామ్, యవసప్రథమానామితి యవస+ప్రథమానామ్, సుమత్క్షరాణామితి, సుమత్+క్షరాణామ్, శతరుద్రీయాణామితి శత+రుద్రీయాణామ్, అగ్నిష్వాత్తానామ్, అగ్నిస్వాత్తానామిత్యగ్ని+స్వాత్తానామ్, పివోపవసనానామితి పివః+ఉపవసనానామ్, పార్శ్వతః, శ్రోణీతః, శితామతః, ఉత్సాదత ఇత్యుత్+సాదతః, అక్షాదక్షాదిత్య్ జ్ఞాత్+అజ్ఞాత్, అవత్తానామ్, కరతః, ఏవ, అశ్వినా, జుషేతామ్, హవిః, హోతః, యజ॥

॥ ౪౩ ॥

పదార్థః :- (హోతా) ఆదాతా (యక్షత్) (అశ్వినో) అధ్యాపకోపదేశకా (చాగస్య) (హవిషః) ఆదాతు మర్వస్య (ఆత్తామ్) (అద్య) (మద్యతః) మధ్యాత్ (మేదః) సిద్ధమ్ (ఉద్భృతమ్) ఉత్కృష్టతయా ధృవమ్ (పురా) (ద్వేషోభ్య॥) దుష్టేభ్యః (పురా) (పౌరుషేయ్యాః) పురుషాణాం సమూహే సాధ్వ్యః (గృభః) గ్రహీతుం యోగ్యాయాః (ఘస్తామ్) భతయతామ్. (నూసమ్) నిశ్చితమ్ (ఘాసే అజ్రాణామ్) భోజనే+గ్రే ప్రాప్తవ్యానామ్ (యవసప్రథమానామ్) యవసో యవాన్నం ప్రథమం యేషాం తేషాం (సుమత్ క్షరాణామ్) సుష్టు మదాం క్షరః సంచలనం యేషాం తేషామ్ (శతరుద్రీయాణామ్) శతం రుద్రాః శతరుద్రాః శతరుద్రా దేవతా యేషాం తేషామ్ (అగ్నిష్వాత్తానామ్) అగ్నిః సుష్టాత్తో గృహీతో యై స్తేషామ్ (పివోపవసనానామ్) పివాంస్యుపవసనాన్యాచ్ఛాదనాని యేషాం తేషామ్ (పార్శ్వతః) ఉభయతః (శ్రోణీతః) కటిప్రదేశాత్ (శితామతః) శితస్త్రీక్ష ఆమోఽపరిపక్వం యస్మిన్ స్తస్మాత్ (ఉత్సాదతః) ఉత్సాదనం కుర్వతః (అంగాదంగాత్) ప్రత్యంగాత్ (అవత్తానామ్) సమీభూతానా ముత్పష్టానామంగానామ్. (కరతః) కుర్యాతామ్ (ఏవ) (అశ్వినా) స ద్వేషద్యౌ (జుషేతామ్) (హవిః) అత్తుమర్హమ్ (హోతః) (యజ)

॥ ౪౩ ॥

అన్వయః :- హోత ర్యథా హోతా అశ్వినో యక్షతై చాద్య చాగస్య మద్యతో హవిషో మేద ఉద్భృత మాత్తాం యథా వా పురా ద్వేషోభ్యో గృభః పౌరుషేయ్యాః పురా మసం ఘస్తాం యథా వా యవసప్రథమానాం ఘాసే అజ్రాణాం సుమత్క్షరాణాం శతరుద్రీయాణాం పివోపవసనానా మగ్నిష్వాత్తానాం పార్శ్వతః శ్రోణీతః శితామత ఉత్సాదతో అక్షాదం గాదవత్తానా మేవాశ్వినా కరతో హవి ర్జుషేతాం తథా త్వం యజ.

॥ ౪౩ ॥

భావార్థః :- యే భాగాదీనాం రక్షాం విధాయ తేషాం దుగ్ధాదికం సుసంస్కృత్య భుక్త్యా

ద్యేషాదియుక్తాన్ పురుషాన్నివార్య, సువైద్యానాం సంగం కృత్వా, శోభనం భోజనాఽచ్చాదనం కుర్వంతి తే ప్రత్యంగాద్రోగాన్నివార్య సుఖినో భవంతి. ॥౪౩॥

పదార్థము:- హోతః=ఇచ్చువాడా! ఎటుల, హోతా=తీసుకొనువాడు, అశ్వినౌ=విద్యగలపువారితో, ఉపదేశించువారితో, యక్షత్=సంగతమొనర్చునో, మఱియువారు, అద్య=నేడు, ఛాగస్యమధ్యతః=మేకలుమొదలై నవశువులమధ్యనుండి, హవిషః=గ్రహించదగు పదార్థములోని, మేదః=ఘృతాది స్నిగ్ధభాగమును, ఉద్భృతమ్=ఉద్ధరించబడినదానిని, ఆత్మామ్=తీసుకొనెదరో, లేక ఎటుల, ద్వేషోభ్యః=దుష్టులకుండు, పురా=ప్రథమముననుగృభః=గ్రహణమొనర్చ యోగ్యులు, పౌరుషేయ్యాః=పురుష సమూహమందలి యుత్తమ స్త్రీ కంటె, పురా=ప్రథమమునను, నూనమ్=నిశ్చయముగ, ఘస్తామ్=తీసెదరో, లేక ఎటుల, యవన ప్రథమానామ్=యవలు మొదటి యన్నముగా గలవారును, ఘాసేఽబ్రాణామ్=భోజనమందు ముందుగా లభించునవియు, సుమత్ ఊరాణామ్=శ్రేష్ఠానందమును ఊరింపజేయునవియు, శతరుద్రీయాణామ్=దుష్టులను ఏడిపించు వందల కొలది రుద్రులు దేవతలుగా గలవియు, పీవోప వసనానామ్=మొద్దుగుడ్డలను గలవారును, అగ్నిష్వాత్తానామ్=అగ్ని విద్యను బాగుగా నెఱిగిన వారును, అగు నీ ప్రాణులన్నిటియొక్క, పార్శ్వతః=ఇరు వైపులనుండి, శ్రోణితః=కటి ప్రదేశమునుండి, శితామతః=తీక్షణమైన అవకాష్ఠాన్నముగల ప్రదేశమునుండి, ఉత్సాదతః=ఉత్సాదన మొనర్చు, అంగాదంగాత్=ప్రత్యంగము నుండి వ్యవహారమును, లేక, అవత్తానామ్ ఏవ=నమ్రములగు ఉత్తమాంగములకే చెందిన వ్యవహారమును, అశ్వినా=మంచి వై ద్యులు, కరతః=చేయుదురో మఱియు, హవిః=ఉత్తపదార్థములనుండి తినదగు పదార్థములను, జుషేతామ్=సేవించుదురో, అటులనే, యజ=సకల పదార్థములను, వ్యవహారములను సంగత మొనర్చుము.

భావార్థము :- ఛాగాదివశువులను రక్షించి, వాని దుగ్ధాదులను సుసంస్కరించి, భుజించి, వైరభావమును జూపు పురుషులను నివారించి, సువైద్యుల సంగతి యొనర్చి, శోభనములగు ఆహార వసనాదులను ఒనర్చువారు ప్రత్యవయవము నుండి రోగములను నివారించి సుఖులుగా నుందురు. ౧౨౫౪ [౪౩]

౧౨౫౫ హోతేత్యస్య స్వప్రాగ్రతేయ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, పూర్వస్య యాజుషీ త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః, హవిష ఇత్యుత్తరస్య స్వరాదుత్కృతిశ్చందః, షడ్జః స్వరః.

పున స్త మేవ విషయ మాహ.

మఱిల నా విషయమే.

హోతా యక్షత్ సరస్వతీం మేషస్య హవిష ఆవయదద్య మధ్యతో మేదేఽ ఉద్భృతం పురా ద్వేషోభ్యః పురా పౌరుషేయ్యా గృభో ఘసన్నానం మూపే ౨

అజ్రాణాం యవసప్రథమానామ్ సుమత్క్షరాణామ్ శతరుద్రియాణా మగ్నిష్వాత్తా
నాం పీవోపవసనానాం పార్శ్వతః, శ్రోణితః, శితామతః ఉత్సాదతోఽజ్ఞాదజ్ఞాద
వత్తానాం కరదేవః సరస్వతీ జుషతామ్ హవి ర్హోత ర్యజః॥ ౪౪॥

హోతా, యక్షత్, సరస్వతీమ్, మేషస్య, హవిషః, ఆ, అవయత్, అద్య,
మధ్యతః, మేదః, ఉద్భృతమిత్యత్+భృతమ్, పురా, ద్వేషోభ్యః ఇతి ద్వేషః+
భ్యః, పురా, పౌరుషేయ్యాః, గృభః, ఘనత్, నూనమ్, ఘాసే అజ్రాణామితి
ఘాసే+అజ్రాణామ్, యవసప్రథమానామితి యవస+ప్రథమానామ్, సుమత్క్షరాణా
మితి సుమత్+క్షరాణామ్, శతరుద్రియాణామితి శత+రుద్రియాణామ్, అగ్నిష్వా
త్తానామిత్యగ్ని+స్వాత్తానామ్, పీవోపవసనానామితి పీవః+ఉపవసనానామ్, పార్శ్వ
తః, శ్రోణితః, శితామతః, ఉత్సాదత ఇత్యత్+సాదతః, అజ్ఞాదం గాదిత్యంగాత్+
అంగాత్, అవత్తానామ్, కరత్, ఏవమ్, సరస్వతీ, జుషతామ్, హవిః, హోతః, యజః॥

పదార్థః-(హోతా)దాతా(యక్షత్)(సరస్వతీమ్)వాచమ్(మేషస్య)ఉపదిష్టస్య (హవిషః)
దాతుమర్హస్య (ఆ) (అవయత్) వేతి ప్రాప్నోతి (అద్య) (మధ్యతః) మధ్యే భవాత్ (మేదః)
స్నిగ్ధమ్(ఉద్భృతమ్)ఉద్భృతమ్(పురా)(ద్వేషోభ్యః)శత్రుభ్యః (పురా)(పౌరుషేయ్యాః) పురుష
సంబంధిన్యః (గృభః) గ్రహీతుం యోగ్యాయాః (ఘనత్) (నూనమ్) నిశ్చితమ్ (ఘాసే అజ్రా
ణామ్) భోజనే కమసీయానామ్ (యవస ప్రథమానామ్) మిత్రితామిత్రితాద్యానామ్ (సుమత్
క్షరాణామ్) శ్రేష్ఠానంద వర్షకరాణామ్ (శతరుద్రియాణామ్) బహునాం మధ్యే విద్వదధిష్ఠా
త్యాణామ్ (అగ్నిష్వాత్తానామ్) సుసంగృహీతాగ్నివిద్యానామ్, (పీవోప వసనానామ్) స్థూల
వస్తుధారిణామ్(పార్శ్వతః)సమీపాత్ (శ్రోణితః) కటిప్రదేశాత్ (శితామతః) తీక్ష్ణ స్వభావాత్
(ఉత్సాదతః)గాత్రోత్పదనాత్(అంగాదంగాత్)(అవత్తానామ్)గృహీతానామ్(కరత్) కుర్యాత్
(ఏవమ్)అమునా ప్రకారేణ(సరస్వతీ)విదుషీ స్త్రీ (జుషతామ్)(హవిః)అదాతవ్యమ్ (హోతః)
(అదాతః)(యజః)

॥౪౪॥

అన్వయః :- పా హోత ర్యథా హోతాఽద్య మేషస్య శితామతో హవిషో మధ్యతో య
స్మేద ఉద్భృతం తత్ సరస్వతీం చావయత్యక్షత్ ద్వేషోభ్యః పురా గృభః పౌరుషేయ్యా పురా
నూనం ఘనద్ ఘాసే అజ్రాణాం యవసప్రథమానాం సుమత్క్షరాణాం పీవోపవసనానా మగ్ని
ష్వాత్తానాం శతరుద్రియాణాం పార్శ్వతః శ్రోణిత ఉత్సాదతోఽజ్ఞాదం గాదవత్తానాం సకాశా
ద్విద్యాం కరదేవమేత త్సరస్వతీ జుషతాం తథా త్వం చ హవి ర్యజః॥

॥౪౪॥

భావార్థము :- అత్ర వాచకలుప్రోవమాలంకారః. యే మనుష్యాః సజ్జనసంగేన దుష్టాన్ నివార్థ్య
యుక్తాహార విహారాభ్యా మారోగ్యం ప్రాప్య ధర్మం సేవంతే తే కృతకృత్యా జాయంతే. ||౪౪||

పదార్థము :- హోతః=ఓ తీసుకొనువాడా! ఎటుల, హోతా=ఇచ్చువాడు
అద్య=నేడు, మేషస్య=ఉపదేశమును పొందిన మానవునియొక్క, శితామతః=తీక్షణస్వభా
వమునుండి, హవిషః మధ్యతః=ఇవ్వదగు పదార్థమునందు ప్రసద్దమగు వ్యవహారము
నుండి, మేడః=ఏ స్నిగ్ధపదార్థము, ఉద్భృతమ్=తీయబడియున్నదో దానిని, మఱియు,
సరస్వతీమ్=వాణిని, ఆ అవయత్=పొందునో, మఱియు, యశత్=న త్తరించునో, ద్వేషో
భ్యః పురా=శత్రువులకంటె ముందు, మఱియు గృభః=గ్రహణ యోగ్యయగు, పౌరుషే
య్యాః=పురుష సంబంధిని యగు స్త్రీ కంటె, పురా=ముందు, నూనమ్=నిశ్చయముగ,
ఘనత్=తినునో, ఘాసే అజ్రాణామ్=భోజనమొనర్చుటకు కమనీయములు, యవన ప్రథ
మానామ్=కలిసినవి, కలియనవి, సుమత్ జ్వరాణామ్=శ్రేష్ఠానందమును వర్షింప జేయు
వారు, పివోపవననానామ్=మొద్దుగుడ్డలను ధరించువారు, అగ్నిష్వాత్తానామ్=అగ్ని
విద్యను జాగుగా ఎఱిగినవారు, శతరుద్రీయాణామ్=అనేకులముందట విద్వాంసుల
యభిప్రాయమును ఉంచగలుగువారును, నగువీరందరియొక్క, పార్శ్వతః=సమీపమునుం
డియు, శ్రోణీతః=కటి భాగము నుండియు, ఉత్సాదతః=శరీరమునుండి త్యజించబడు దాని
నుండియు, లేక, అంగాదంగాత్=ప్రత్యంగమునుండియు, అపత్తానామ్=గ్రహించబడిన
వ్యవహారముల విద్యను, కరత్=గ్రహించునో, ఏవమ్=ఇటులనే, సరస్వతీ=పండితురాలగు
స్త్రీయును, దానిని, జుషతామ్=సేవించునో, అటులనే నీవును, హవిః=గ్రహించదగు
వ్యవహారమును, యజ=సంగతి యొనర్చుము. [౪౪]

భావార్థము :- ఈ మంత్రమున వాచకలుప్రోవమాలంకారమున్నది. సజ్జన సాం
గత్య మొచ్చి, దుష్టులను నివారించి, యుక్తాహార విహారములచే నారోగ్యమును పొంది
ధర్మమును సేవించువారు కృత కృత్యులగుదురు. ౧౨౫౫ [౪౪]

౧౨౫౬ హోతేత్యస్య స్వస్త్వాత్రేయ ఋషిః, యజమాన్ ర్విజో దేవతాః, పూర్వస్య భురిక్
ప్రాజాపత్యోష్ఠిక్ ఆచమదిత్యుత్తరస్య భురిగభిశ్చందః, ఋషభః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱుల నవిషయమే.

హోతా యత్తద్విప్ర) మృషభస్య హవిష ఆవయద్దద్య మధ్యతో మేద ఉద్భృ
తః పురా ద్వేషోభ్యః పురా పౌరుషేయ్యా గృభో ఘనస్త్వాన జ్ఞాసే అజ్రాణాం
యవన ప్రథమానా ఇనుమత్తరాణా శతరుద్రీయాణా మగ్నిష్వాత్తానాం పివోపవననా

నాం పార్శ్వతః శ్రోణితః శితామత ఉత్పాదతో ఉక్తాదన్తాదవత్తానాం కరదేవ
మిన్దో జుషతా హవి ర్హత ర్యజః॥ ౪౫॥

హోతా, యక్షత్, ఇన్ద్రమ్, ఋషభస్య, హవిషః, ఆ, అవయత్, అద్య,
మధ్యతః, మేదః, ఉద్భృతమిత్యత్+భృతమ్, పురా, ద్వేషోభ్య ఇతి ద్వేషః+భ్యః,
పురా, పౌరుషేయ్యాః, గృభః, ఘనత్, నూనమ్, ఘాసే+అజ్రాణామ్, యవస
ప్రథమానామితి యవస+ప్రథమానామ్, సుమత్క్షరాణామితి సుమత్+క్షరాణామ్, శత
రుద్రయాణామితి శతరుద్రయాణామ్, అగ్నిష్వాత్తానామ్, అగ్నిస్వాత్తానామితి
అగ్ని+స్వాత్తానామ్, పివోపవసనానామితి పివః+ఉపవసనానామ్, పార్శ్వతః, శ్రో
ణితః, శితామతః, ఉత్పాదత ఇత్యుత్+సాదతః, అక్తాదన్తాదిత్యజ్ఞాత్+అజ్ఞాత్, అవ
త్తానామ్, కరత్, వ్రవమ్, ఇన్ద్రః, జుషతామ్, హవిషః, హోతః, యజః॥ ౪౫॥

పదార్థః :- (హోతా) ఆదాతా (యక్షత్) సత్కుర్యాత్ (ఇంద్రమ్) పరమైశ్వర్యమ్
(ఋషభస్య) ఉత్తమస్య (హవిషః) ఆదాతుమర్హస్య (ఆ)(అవయత్.) వ్యాఘ్నయాత్ (అద్య)
(మధ్యతః) మధ్యే భవాత్ (మేదః) సిద్ధమ్ (ఉద్భృతమ్) ఉత్కృష్టతయా పోషితమ్ (పురా)
పురస్తాత్ (ద్వేషోభ్యః) విరోధిభ్యః (పురా) (పౌరుషేయ్యాః) పురుషసంబంధిన్యా విద్యాయాః
(గృభః) గ్రహీతుం యోగ్యాయాః (ఘనత్) అద్యాత్ (నూనమ్) (ఘాసే అజ్రాణామ్) (యవస
ప్రథమానామ్) యవసస్య విస్తారకాణామ్, (సుమత్క్షరాణామ్) సుష్టు ప్రమాదనాశకానామ్
(శతరుద్రయాణామ్) శతానాం రుద్రాణాం రుష్టరోదకానామ్. (అగ్నిష్వాత్తానాం) అగ్నినా
జాశరాగ్నినా సుష్టు గృహీతాన్నానామ్ (పివోపవసనానామ్) స్థూలదృఢాఽచ్చాదనానామ్
(పార్శ్వతః) ఇత స్తోఽజ్ఞాత్ (శ్రోణితః) క్రమశః (శితామతః) తిక్ష్ణత్వేనోచ్ఛిన్నరోగాత్ (ఉత్పా
దతః) త్యాగమాత్రాత్ (అంగాదంగాత్) ప్రత్యంగాత్ (అవత్తానామ్) ఉదారచేతసామ్ (కరత్)
కుర్యాత్ (వ్రవమ్) (ఇంద్రః) పరమైశ్వర్యపాన్ రాజా (జుషతామ్) సేవతామ్ (హవిషః) రోగనాశకం
వస్తు (హోతః) (యజః).

॥ ౪౫ ॥

అన్వయః :- హోత ర్యథా హోతాః ఘాసే అజ్రాణాం యవసప్రథమానాం సుమత్
క్షరాణా మగ్నిష్వాత్తానాం పివోపవసనానాం శతరుద్రయాణాం సువత్తానాం పార్శ్వతః శ్రోణితః
శితామత ఉత్పాదతో అక్తాదన్తాద్వి రింద్రం చ కరదింశ్రో జుషతాం యథా ఉద్భృతభస్య హవిషో
మధ్యతో మేద ఉద్భృతమావపత్ ద్వేషోభ్యః పురా గృభః పౌరుషేయ్యాః పురా నూనం యక్ష
దేవం ఘనత్ తథా త్వం యజ.

॥ ౪౫ ॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే మనుష్యా విదుషాం సంగేన దుష్టాన్ని వార్య శ్రేష్ఠాన్ సత్కృత్య గ్రహీతవ్యం గృహీత్యాన్ గ్రాహయిత్వా సర్వానున్నయంతి తే పూజ్యా జాయంతే.

॥ ౪౫ ॥

పదార్థము :- హోతః=ఇచ్చేవాడా! ఎటుల, హోతా=తీసుకొనువాడు, ఘాసే అజ్రాణామ్=భోజన మొనర్చుటకు లభించు నవియు, యవస ప్రథమానామ్=యవా ద్యన్నములను, మిశ్రణామిశ్రణపదార్థములను విస్తరింప జేయునవియు, సుమత్ తురాణామ్=బాగుగా ప్రమాదమును నశింపజేయునవియు, అగ్నిష్వాత్తానామ్=ఉదరమునం దున్న జాతరాగ్నిచే గ్రహించబడిన అన్నములు, పీవోపససానామ్=దృఢములును స్థూలములునగు పసనములను, ధరించువారును, శతరుద్రయాణామ్=వందల కొలది దుష్టులను ఏడిపించువారును, అపత్తానామ్=ఉదారచిత్తులగు విద్వాంసులును, నీరందరియొక్క పార్శ్వ తః=సమీపాంగమునుండియు, శ్రోణితః=క్రమముగా, శితామతః=తీక్షణ్యముచే చిన్న మొ నర్చ బడిన రోగము గల యంగము నుండియు, ఉత్సాదతః=త్యాగమాత్రమగు, అంగా దంగాత్=ప్రత్యంగము నుండియు, హవిః=రోగమును వినాశ మొనర్చు వస్తువును, మఱియు, ఇంద్రమ్=పరమైశ్వర్యమును, కరత్=సిద్ధ మొనర్చునో, ఇంద్రః=పరమైశ్వర్య వంతుడగు రాజు దానిని, జుషతామ్=సేవించునో, మఱియు నారాజెటుల, అద్య=నేడు, ఋషభవ్య=ఉత్తమమగు, హవిషః=తీసుకొన దగు పదార్థముయొక్క, మధ్యతః=మధ్య ఉత్పన్నమైన, మేదః=స్నిగ్ధపదార్థము, ఉదృతమ్=శ్రేష్ఠముగ పుష్టమొన ర్చబడిన దానిని అనగా సంభాళించ బడిన దానిని, ఆ అవయత్=వ్యాప్తుడగునో, సకల దిశలనుండి పొందువాడగునో, ద్వేషోభ్యః=వైరులకంటె, పురా=ముందు, గృభః=గ్రహిం చయోగ్యమగు, పౌరుషేయ్యాః=పురుషసంబంధినియగు విద్యాసంబంధమునకు, పురా= పూర్వము, నూనమ్=నిశ్చయముగ, యత్=సత్కరించునో, లేక, ఏవమ్=ఈ విధముగ, ఘనత్=భోజన మొనర్చునో, అటులనే నీవు, యజ=సకల వ్యవహారములతో సంగతి యొనర్చుము.

[౪౫]

భావార్థము - ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. విద్వాంసుల సాంగత్యముచే దుష్టులను నివారించియు, ఉత్తమ శ్రేష్ఠులను సత్కరించియు, గ్రహణ యోగ్యపదార్థముల గ్రహించియు, పరులకు గ్రహణమొనరింప జేసియు అందఱి యున్నతి యొనర్చువారు సత్కారము పొందుటకు యోగ్యులు.

౧౨౫౬ [౪౫]

౧౨౫౭ హోతేత్యన్య స్వస్థాగ్రతేయ ఋషిః, అవ్యయయో దేవతాః, భురిగభిక్యతీ
ఛందసీ, ఋషభః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

వెండియు విషయ మదియే.

హోతా యక్షద్వనస్పతి మభి హి పిష్టతమయా రభిష్టయా రశనయాధిత,
యత్యాశ్వినో ఛాగస్య హవిషః ప్రియా ధామాని యత్ర సరస్వత్యా మేషస్య హ
విషః ప్రియా ధామాని యతేన్ద్రస్యఽఋషభస్య హవిషః ప్రియా ధామాని య
త్రాగ్నేః ప్రియా ధామాని యత్ర సోమస్య ప్రియా ధామాని యతేన్ద్రస్య సు
త్రాష్టః ప్రియా ధామాని యత్ర సవితుః ప్రియా ధామాని యత్ర వరుణస్య ప్రియా
ధామాని యత్ర వనస్పతేః ప్రియా పాథాఽసి యత్ర దేవానా మాజ్యపానాంప్రియా
ధామాని యత్రాగ్నే ర్హోతుః ప్రియా ధామాని తత్రైతాన్పుస్తుత్యేవోప్రస్తుత్యేవోపా
వసక్తద్రభీయనఽఇవ కృత్వీ కరదేవ న్దేవో వనస్పతి ర్జుషతాఽ హవి ర్హోత ర్యజః॥

హోతా, యక్షత్, వనస్పతిమ్, అభి, హి, పిష్టతమయేతి పిష్ట+తమయా,
రభిష్టయా, రశనయా, అధిత, యత్ర, అశ్వినోః, ఛాగస్య, హవిషః, ప్రియా, ధా
మాని, యత్ర, సరస్వత్యాః, మేషస్య, హవిషః, ప్రియా, ధామాని, యత్ర, ఇన్ద్రస్య
ఋషభస్య, హవిషః, ప్రియా, ధామాని, యత్ర, అగ్నేః, ప్రియా, ధామాని, యత్ర,
సోమస్య, ప్రియా, ధామాని, యత్ర, ఇన్ద్రస్య, సుత్రాష్టఽఇతి సు+త్రా
ష్టః, ప్రియా, ధామాని, యత్ర, సవితుః, ప్రియా, ధామాని, యత్ర, వరుణస్య,
ప్రియా, ధామాని, యత్ర, వనస్పతేః, ప్రియా, పాథాఽసి, యత్ర, దేవానామ్, ఆజ్య
పానామిత్యాజ్య+పానామ్, ప్రియా, ధామాని, యత్ర, అగ్నేః, హోతుః, ప్రియా,
ధామాని, తత్రైతాన్, ప్రస్తుత్యేవేతి వో+స్తుత్య+ఇవ, ఉప్రస్తుత్యేవేత్యుప్రస్తుత్య
ఇవ, ఉపావసక్తదిత్యుప్ర+అవసక్తత్, రభీయన+ఇవేతి రభీయనః +ఇవ, కృత్వీ,
కరత్, ప్రికమ్, దేవః, వనస్పతిః, జుషతామ్, హవిః, హోతః, యజః॥ ॥౪౬॥

పదార్థః :- (హోతా)అధికారి(యక్షత్)(వనస్పతిమ్)వటాదికమ్ (అభి)(హి) కిల (పిష్టతమ
యా)(రభిష్టయా)(రశనయా)రశ్మినా(అధిత)ధర్మాత్ (యత్ర) (అశ్వినోః) సూర్యాచంద్రమసోః
(ఛాగస్య)భేదకస్య(హవిషః) దాతు మర్హస్య(ప్రియా)కమనీయాని(ధామాని)జన్మస్థాన నామాని

(యత్ర)(సరస్వత్యాః) సద్యాః, సరస్వతీతి నదీ నా...నిఘం.౧.౧౩, (మేషస్య) అవే(హవిషః) ఆదాతు మర్హస్య (ప్రియా) (ధామాని) (యత్ర) (ఇంద్రస్య) ఐశ్వర్యయు క్తస్య (ఋషభస్య) ప్రాప్తుం యోగ్యస్య(హవిషః)దాతుం యోగ్యస్య(ప్రియా)(ధామాని)(యత్ర)(అగ్నేః)పావకస్య (ప్రియా)(ధామాని)(యత్ర)(సోమస్య)ఓషధిగణస్య (ప్రియా) (ధామాని)(యత్ర) (ఇంద్రస్య) ఐశ్వర్యయు క్తస్య(సుత్రాష్ట్రః)సుఘోరక్షకస్య(ప్రియా)(ధామాని) (యత్ర) (నవితుః) ప్రేరకస్య (ప్రియా)(ధామాని)(యత్ర) (వరుణస్య) శ్రేష్ఠస్య (ప్రియా)(ధామాని) (యత్ర) (వనస్పతేః) వటాదేః(ప్రియా)(పాథాంసి)అన్నాని (యత్ర)(దేవానామ్)పృథివ్యాదీనాం దివ్యానామ్ (ఆజ్య పానామ్)గత్యాపాలకానామ్(ప్రియా)(ధామాని)(యత్ర)(అగ్నేః) విద్యయా ప్రకాశమానస్య (హోతుః)దాతుః(ప్రియా) (ధామాని) (తత్ర) (ఏతాన్) (ప్రస్తుత్యేవ)ప్రకరణేన సంక్లాప్యేవ. (ఉపస్తుత్యేవ)నమీపేన స్తుత్యేవ(ఉపావస్రుక్షత్)ఉపావస్య జేత్ (రభీయస ఇవ)అతిశయేనారబ్ధి స్త్యేవ (కృత్వీ)కృత్యా(కరత్)కుర్యాత్(ఏవమ్)(దేవః)దివ్యగుణః(వనస్పతిః)రశ్మిపాలకోఽగ్నిః (ఋష తామో)సేవతామ్(హవిః)సంస్కృత మన్నాదికమ్(హోతః)(యజ). || ౪౬ ||

అన్వయః:-హే హోత ర్యథా హోతా పిష్టతమయా రభిష్టయా రశనయా యత్రాఽశ్వినోశ్చాగస్య హవిషః ప్రియా ధామాని యత్ర సరస్వత్యా మేషస్య హవిషః ప్రియా ధామాని, యత్రేంద్రస్యర్షభస్య హవిషః ప్రియా ధామాని,యత్రాగ్నేః ప్రియా ధామాని,యత్ర సోమస్య ప్రియా ధామాని,యత్ర సూత్రాష్ట్ర ఇంద్రస్య ప్రియా ధామాని,యత్ర నవితుః ప్రియా ధామాని,యత్ర వరుణస్య ప్రియా ధామాని, యత్ర వనస్పతేః ప్రియా పాథాంసి, యత్రాజ్యపానాం దేవానాం ప్రియా ధామాని,యత్ర హోతు రగ్నేః ప్రియా ధామాని సంతి, తత్రైతాన్ ప్రస్తుత్యేవోపస్తుత్యేవోపావస్రుక్ష ద్రభీయస ఇవ కృత్వీ కార్యేషాపయుంజీతైవం కరద్యథా వనస్పతి ధ్వేవో హవి ర్జ్ఞుతాం హి వనస్పతి మభియక్షదధిత తథా త్వం యజ. || ౪౬ ||

భావార్థః:-అత్రోపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారౌ.యది మనుష్యా ఈశ్వరేణ సృష్టానాం పదార్థానాం గుణకర్మస్వభావాన్ విదిత్యైతాన్ కార్యసిద్ధయే ప్రయుంజీరః స్తస్మిన్ సృష్టాని నుఖాని లభేరన్. || ౪౬ ||

పదార్థము:-హోతః=ఇచ్చువాడా! ఎటుల,హోతా=తీసుకొనువాడు. పిష్టతమయా=బాగుగావిసరబడినవియు,రభిష్టయా=అతిశీఘ్రముగపెరుగునవియు,అనేకవిధముల ఆరంభమగునవియునగు వస్తువులు,రశనయా=రశ్మితో పాటు,యత్ర=ఎక్కడ, అశ్వినోః=సూర్యచంద్రుల సంబంధముచే పాలితములు,భాగస్య=గడ్డిని చేదించి తీసు మేక మొదలగు పశువులయొక్క, హవిషః=ఇవ్వదగు పదార్థమునకు సంబంధించిన, ప్రియా=మనోహరములగు,ధామాని=ఉత్పన్నమగుటకు,నివసించుటకుస్థానములు,నామములులేక, యత్ర=ఎచ్చట,సరస్వత్యాః=నదియొక్కయు,మేషస్య=మగగొట్టయొక్కయు,హవిషః=గ్రహించదగు పదార్థమునకు సంబంధించిన, ప్రియాధామాని=మనోహరములగు జన్మస్థాన స్థానములు లేక,యత్ర=ఎచ్చట,ఇంద్రస్య=ఐశ్వర్య యుక్తమును, ఋషభస్య=ప్రాప్తు యోగ్యమును, హవిషః=ఇవ్వదగినదియు నగు పదారము యొక్క.

ధామాని=మనోహరములగు జన్మ స్థాన నామములు లేక, యత్ర=ఎక్కడ, అగ్నేః=ప్రసిద్ధమును, విద్యుద్రూపమునగు అగ్నియొక్క, ప్రియా ధామాని=మనోహరములగు జన్మ స్థాన నామములు, లేక యత్ర=ఎక్కడ, సోమస్య=ఓషధుల యొక్క, ప్రియా ధామాని=మనోహరములగు జన్మ స్థాన నామములు లేక, యత్ర=ఎక్కడ, సుత్రాష్ట్రః=చక్కగా రక్షించు వాడగు, ఇంద్రస్య=ఐశ్వర్యయుక్తుడగు పురుషుని యొక్క, ప్రియా ధామాని=మనోహరములగు జన్మ స్థాన నామములు, లేక, యత్ర=ఎక్కడ, సవితుః=అందరికి ప్రేరణమునిచ్చు పవనము యొక్క, ప్రియాధామాని=మనోహరములగు ఉత్పత్తిస్థితుల స్థానములు నామములు, లేక, యత్ర=ఎక్కడ, వరుణస్య=శ్రేష్ఠపదార్థముల యొక్క. ప్రియా ధామాని=మనోహరములగు జన్మ స్థాన నామములు లేక,

యత్ర=ఎక్కడ, వనస్పతేః=వటాది వృక్షములయొక్క, ప్రియా=ఉత్తమమైన, పథాంసి=అనగా అవి త్రాగు జలము లేక, యత్ర=ఎక్కడ, ఆజ్యపానామ్=గతి అనగా స్వకక్షయందు భ్రమణి మొనర్చుటచేజీవులను పాలించునవియగు, దేవానామ్=పృథివ్యాది దివ్య లోకములయొక్క, ప్రియా ధామాని=ఉత్తమములగు ఉత్పత్తి స్థితి స్థానరములు నామములు లేక, యత్ర=ఎక్కడ, హోతుః=ఉత్తమ సుఖము నిచ్చునదియు, అగ్నేః=విద్యచే ప్రకాశమానమును నగు అగ్నియొక్క, ప్రియా ధామాని=మనోహరములగు జన్మ స్థాన నామములు ఉన్నవో, తత్ర=అక్కడ, ఏతాన్=ఈ ఉత్తపదార్థముల నన్నిటిని, ప్రస్తుత్యేవ=సమయసమయములందు ప్రకరణమును బట్టి అభిలషించి నటులను, ఉపస్తుత్యేవ=వానిసమీపమున ప్రశంస మొనర్చినటులను ఒనర్చి, ఉపావస్ర్షత్=వానిగుణ కర్మ స్వభావములను బట్టి యథాయోగ్య కార్యములందు ఉపార్జన మొనర్చవలయును. ఈ పదార్థములను సంచయ మొనర్చవలయును. రభీయస ఇవ=అనేక విధములుగ అతీవారంభమువలె, కృత్వీ=చేసి కార్యములందుపయోగించవలెను, ఏవమ్ కరత్=ఈ విధముగ వానిచే వ్యవహార మొనర్చవలయును. లేక ఎటుల, వనస్పతిః=సూర్యాది లోకములయొక్క కిరణములను పాలించునది, దేవః=దివ్య గుణయుక్తయు నగు అగ్ని, హవిః=సంస్కార మొనర్చబడిన, శ్రేష్ఠముగ తయారు చేయబడిన పదార్థములను, జుషతామ్=సేవించునో మఱియు హి=నిశ్చయముగ, వనస్పతిమ్=వటాదివృక్షములను, అభియత్=నలువెపుల నుండి చేరునో, అనగా విద్యుద్రూపమున లభించునో, ఆధిత=వానిని. ధారణ మొనర్చునో, అటులనే నీవు, యజ=సకల వ్యవహారములను సంగతి యొనర్చుము [౪౬]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్రోపమాలంకారమున్నది. మనుష్యులు ఈశ్వరుడు సృజించిన పదార్థములయొక్క గుణకర్మస్వభావములను ఎఱిగివానిని కార్య సిద్ధికై ప్రయోగించ వలయును. వారే యభీష్ట శ్రేష్ఠ సుఖములను పొందగలరు. [౪౬]

౧౨౫౮ హోతేత్యస్య స్వస్త్వాత్రేయ ఋషిః, అశ్వ్యదయో దేవతాః, పూర్వస్య
భురిగాకృతి రయాడిత్యుత్తరస్యాకృతిశ్చందః, వచనః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల విషయ మదియే.

హోతా యక్షదగ్నిరిస్విష్టకృత మయాడగ్ని రశ్వినో శ్చాగస్య హవిషః

ప్రియా ధామాన్యయాట్ సరస్వత్యా మేషస్య హవిషః ప్రియా ధామాన్యయా
డిన్ద్రస్య ఋషభస్య హవిషః ప్రియా ధామాన్యయాడగ్నేః ప్రియా ధామాన్యయాట్
సోమస్య ప్రియా ధామాన్యయాడిన్ద్రస్య సుత్రాష్టః ప్రియా ధామాన్యయాట్ సచితుః
ప్రియా ధామాన్యయాడ్ వరుణస్య ప్రియా ధామాన్యయాడ్ వనస్పతేః ప్రియా
పాథాశస్యయాడ్ దేవానా మాజ్యపానాం ప్రియా ధామాని యక్షదగ్నే ర్హోతుఃప్రియా
ధామాని యక్షత్ స్వం మహిమానమాయజతా మేజ్యాఽఇషః కృణోతు సోఽ
అధ్వరా జాతవేదా జుషతాశ్చ హవి ర్హోత ర్యజః॥

॥౪౭॥

హోతా, యక్షత్, అగ్నిమ్, స్విష్టకృతమితి స్విష్ట+కృతమ్, అయాట్.

అగ్నిః, అశ్వినోః, ఛాగస్య, హవిషః, ప్రియా, ధామాని, అయాట్, సరస్వత్యాః,
మేషస్య, హవిషః, ప్రియా, ధామాని, అయాట్, ఇన్ద్రస్య, ఋషభస్య, హవిషః,
ప్రియా, ధామాని, అయాట్, అగ్నేః, ప్రియా, ధామాని, అయాట్, అగ్నేః, ప్రియా,
ధామాని, అయాట్, సోమస్య, ప్రియా, ధామాని, అయాట్, ఇన్ద్రస్య, సుత్రాష్ట
ఽఇతి సు+త్రాష్టః, ప్రియా, ధామాని, అయాట్, సచితుః, ప్రియా, ధామాని,
అయాట్, వరుణస్య, ప్రియా, ధామాని, అయాట్, వనస్పతేః, ప్రియా, పాథాశసి,
అయాట్, దేవానామ్, ఆజ్యపానామిత్యాజ్యఽపానామ్, ప్రియా, ధామాని, యక్షత్,
అగ్నేః, హోతుః, ప్రియా, ధామాని, యక్షత్, స్వమ్, మహిమానమ్, ఆ, యజ
తామ్, ఏజ్యా+ఇత్యా+ఇజ్యాః, ఇషః, కృణోతు, సః, అధ్వరా, జాతవేదా ఇతి
జాత+వేదాః, జుషతామ్, హవిః, హోతాః, యజః॥

॥౪౭॥

పదార్థః :- (హోతా) ఆదాతా (యత్) సంగచ్ఛేత్ (అగ్నిమ్) పావకమ్ (స్విష్టకృతమ్) స్విష్టేన కృతమ్ స్విష్టకృతమ్ (అయాట్) యజేత్ (అగ్నిః) పావకః (అశ్వినోః) వాయువిద్యుతోః (ఛాగస్య) (హవిషః) ఆదాతు మర్హస్య (ప్రియా) (ధామాని) (అయాట్) యజేత్ (సరస్వత్యాః) వాఙ్మః (మేషస్య) (హవిషః) ఆదాతు మర్హస్య (ప్రియా) (ధామాని) (అయాట్) యజేత్ (ఇంద్రస్య) పరమైశ్వర్యయు క్తస్య (ఋషభస్య) ఉత్కృష్టగుణకర్మస్వభావస్య రాజ్ఞః (హవిషః) గ్రహీతు మర్హస్య (ప్రియా) (ధామాని) (అయాట్) (అగ్నేః) విద్యుతః (ప్రియా) (ధామాని) (అయాట్) (సోమస్య) ఐశ్వర్యస్య (ప్రియా) (ధామాని) (అయాట్) (ఇంద్రస్య) సేనేశస్య (సుత్రాష్ట్ర) సుష్టురక్ష కస్య (ప్రియా) (ధామాని) (అయాట్) (సవితుః) (ప్రియా) (ధామాని) (అయాట్) (వరుణస్య) సరోవృత్కృష్టస్య జలస్య వా (ప్రియా) (ధామాని) (అయాట్) (వనస్పతేః) వటాదేః (ప్రియా) తర్ప కాణి (పాథాంసి) ఫలాదీని (అయాట్) (దేవానామ్) విదుషామ్ (ఆజ్యపానామ్) జ్ఞాతవ్యరక్షకాణాం రసానాం వా (ప్రియా) (ధామాని) (యత్) యజేత్ (అగ్నేః) ప్రకాశకస్య సూర్యస్య (హోతుః) ఆదాతుః (ప్రియా) (ధామాని) (యత్) (స్వమ్) స్వకీయమ్ (మహిమానమ్) మహాత్వమ్ (ఆ) సమం తాత్ (యజతామ్) గృహ్లాతు (ఏజ్యా) సమంతాత్ యష్టుం సంగంతుం యోగ్యాః క్రియాః (ఇషః) ఇచ్చాః (కృణోతు) కరోతు (సః) (అధ్వరా) అహింసనీయాన్ యజ్ఞాన్ (జాతవేదాః) ప్రాప్తప్రజ్ఞః (జుషతామ్) సేవతామ్ (హవిః) సంగంతవ్యం వస్తు (హోతః) యజ.

॥౪౩॥

అన్వయః :- హోతా ర్యథా హోతా స్విష్టకృతమగ్నిం యజద్యథాగ్ని రశ్వినో ఛాగస్య హవిషః ప్రియా ధామాన్యయాట్, సరస్వత్యా మేషస్య హవిషః ప్రియా ధామాన్యయాడింద్రస్యర్హస్య హవిషః ప్రియా ధామాన్యయాడగ్నేః ప్రియా ధామాన్యయాట్, సోమస్య ప్రియా ధామాన్యయాట్, సుత్రాష్ట్ర ఇంద్రస్య ప్రియా ధామాన్యయాట్, సవితుః ప్రియా ధామాన్యయాడ్, వరుణస్య ప్రియా ధామాన్యయాడ్, వనస్పతేః ప్రియా పాథాంస్యయా డాజ్యపానాం దేవానాం ప్రియా ధామాని యత్, హోతు రగ్నేః ప్రియా ధామాని యత్ స్వం మహిమానమాయ జతాం యథా జాతవేదా య ఏజ్యా ఇషః కృణోతు, సో అధ్వరా హవిశ్చ జుషతాం తథా త్వం యజ.

॥౪౩॥

భావార్థః :- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే స్వేష్టసాధకాగ్నాదీన్ సృష్టిస్థాన్ పదార్థాన్ సమ్యగ్విజ్ఞాయ ప్రియాణి సుఖాన్యాపునంతి తే స్వం మహిమానం ప్రథంతే. ॥౪౩॥

పదార్థము :- హోతః = ఇచ్చువాడా! ఎటుల, హోతా = తీసుకొనువాడు, స్విష్టకృతమ్ = జాగుగా కోరబడు పదార్థముచే ప్రసిద్ధ పరచబడినదియగు, అగ్నిమ్ = అగ్నిని, యత్ = పొందునో, మఱియు, అయాట్ = దానిని ప్రశంసించునో, లేక. ఎటుల, అగ్నేః = ప్రసిద్ధిగిని, అశ్వినోః = వాయు విద్యుత్తులయొక్కయు, ఛాగస్య = మేకలు మొదలగు శకువులయొక్కయు, హవిషః = తీసుకొనదగు పదార్థములయొక్కయు, ప్రియా ధామాని = మనోహరములగు జన్మ స్థాన నామములను, అయాట్ = పొందునో, లేక, సరస్వత్యాః = వాణియొక్కయు, మేషస్య = తడపుటకును, ఉత్కృష్టలను జయించుటకును ఇచ్చగించు ప్రాణియొక్కయు, హవిషః = గ్రహణ యోగ్యమగు పదార్థము యొక్కయు, ప్రియా ధామాని =

మనోహరములగు జన్మ స్థాన నామములను, అయాట్ = ప్రశంసించునో, లేక, ఇంద్రస్య = పరమైశ్వర్యయుక్తుడగు, ఋషభస్య = ఉత్తమ గుణ కర్మ స్వభావములుగల రాజు యొక్కయు, హవిషః = గ్రహణయోగ్యమగు పదార్థము యొక్కయు ప్రియా ధామాని = మనోహరములగు జన్మ స్థాన నామములను, అయాట్ = ప్రశంసించునో, లేక, అగ్నేః = విద్యుద్రూపాగ్ని యొక్క, ప్రియా ధామాని = మనోహరములగు జన్మ స్థాన నామములను, అయాట్ = ప్రశంసించునో, లేక, సోమస్య = ఐశ్వర్యముయొక్క, ప్రియా ధామాని = మనోహరములగు జన్మ స్థాన నామములను, అయాట్ = ప్రశంసించునో, లేక, సుత్రామ్మః = చక్కగా రఠించు వాడగు, ఇంద్రస్య = సేనాపతి యొక్క, ప్రియా ధామాని = మనోహరములగు జన్మ స్థాన నామములను, అయాట్ = ప్రశంసించునో, లేక, నవితః = సమ నైశ్వర్యముల నుత్పన్నమొనర్చు ఉత్తమ పదార్థ జ్ఞానముయొక్క, ప్రియా ధామాని = మనోహరములగు జన్మ స్థాన నామములను, అయాట్ = ప్రశంసించునో, లేక, వరుణస్య = సరోవృత్తముడగు పురుషునియొక్కయు జలముయొక్కయు, ప్రియా ధామాని = మనోహరములగు జన్మ స్థాన నామములను, అయాట్ = ప్రశంసించునో, లేక, వనస్పతేః = వటాది వృక్షములయొక్క, ప్రియా పాథాని = తృప్తినొసగు ఫలములను, అయాట్ = పొందునో, లేక, ఆజ్యపానామ్ = తెలుసుకొనదగు పదార్థములను, రఠించువారును, రసపాన మొనరించు వారునగు, దేవానామ్ = విద్వాంసులయొక్క, ప్రియా ధామాని = మనోహరములగు జన్మ స్థాన నామములు, యక్షత్ = కలుపునో, లేక ప్రశంసించునో, లేక, హోతుః = జలాదులను గ్రహణ మొనర్చువాడు, అగ్నేః = ప్రకాశించు వాడునునగు సూర్యునియొక్క, ప్రియా ధామాని = మనోహరములగు జన్మస్థాన నామములను, యక్షత్ = ప్రశంసించునో, స్వప్ మహిమానమ్ = స్వకీయ మహాత్మ్యమును, ఆ యజతామ్ = గ్రహించునో, లేక ఎటుల, జాతవేదాః = ఉత్తమ బుద్ధిని పొందిన పురుషుడు, ఏజ్యాః = మంచివిధముగ సంగయోగ్యములగు ఉత్తమ క్రియలను, ఇషః = కామనలను, కృణోత్ = చేయునో, సః = అతను, అధ్వరా = తృణించుటకు, వినాశ మొనర్చుటకును యోగ్యములు గాని యజ్ఞములను, హవిః = సంగయోగ్యమగు పదార్థమును, జుషతామ్ = సేవించునో, అటులనే నీవు, యజ = సకల వ్యవహారములను సంగత మొనర్చుము.

[౪౭]

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు వాఛకలుప్రోపమాలంకారమున్నది. ఎవరొ స్వేష్టసాధకములగు అగ్ని యిది సృష్టిత పదార్థములను శాగుగా నెఱిగి ప్రియసుఖములను పొందుదురో వారే స్వమహిమను విస్తరింప జేయుదురు.

౧౨౪౫. [౪౮]

౧౨౪౬ దేవం బక్తి రిత్యస్య స్వప్రాత్రేయ ఋషిః, సరస్వత్యాదయో దేవతాః,

త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః.

అథ విద్వాంసః కథం వర్తేరన్నిత్యాహ.

విద్వాంసు డెటుల ప్రవర్తించవలెను ?

దేవం బర్హిః సరస్వతీ సుదేవ మిన్దో అశ్వినా, తేజో న చక్షురక్షో
ర్భర్హిషా దధు రిన్ద్రీయం వసువనే వసుధేయస్య వ్యస్తు యజః॥ ॥౪౮॥

దేవమ్, బర్హిః, సరస్వతీ, సుదేవమితి సు + దేవమ్, ఇన్దో, అశ్వినా, తేజః,
న, చక్షుః, అక్ష్యోః, బర్హిషా, దధుః, ఇన్ద్రీయమ్, వసువన్వజతి వసువనే, వసు
+ ధేయస్యేతి వసు + ధేయస్య, వ్యస్తు, యజః॥ ॥౪౮॥

పదార్థః :- (దేవమ్)దివ్యమ్(బర్హిః)అంతరిక్షమ్(సరస్వతీ)ప్రళస్తవిజ్ఞానయుక్తా స్త్రీ (సుదే
వమ్)శోభనం విద్వాంసమ్(ఇంద్రే) పరమైశ్వర్యే (అశ్వినా) అధ్యాపకోపదేశకా (తేజః) (న) ఇవ
(చక్షుః)నేత్రమ్(అక్ష్యోః)అక్ష్యోః(బర్హిషా)అంతరిక్షేణ(దధుః)(ఇంద్రియమ్)ధనమ్(వసువనే) ధన
ప్రాపదాయ(వసుధేయస్య)వసు ధేయం యస్మిన్ స్తస్య(వ్యంతు)ప్రాపువంతు (యజ)యజతే.

అన్వయః :- పేవిద్వాన్ యథా సరస్వతీంద్రే దేవం సుదేవం బర్హి రశ్వినా చక్షుస్తేజో
న యజ యథా చ విద్వాంసో వసుధేయస్య వసువనేక్ష్యో ర్భర్హిషేంద్రియం దధు ర్వ్యంతు
చ తతైతత్ త్వం ధేహి ప్రాపుహి చ. ॥౪౮॥

భావార్థః :- అత్రోపమా వాచకలుప్తోపమాలంకారా. పే మనుష్యా యథా విదుషీ బ్రహ్మ
చారిణీ కుమారి స్వార్థం హృద్ధం పతిం ప్రాప్యానందతి, తథా విద్యాస్పృష్టిపదార్థబోధం ప్రాప్య
భవద్భి రప్యానందితవ్యమ్. ॥౪౮॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా! ఎటుల, సరస్వతీ = ప్రళంసితమగు విజ్ఞానముగల స్త్రీ,
ఇంద్రే = పరమైశ్వర్యముకొఱకు, దేవమ్ = దివ్యుడు, సుదేవమ్ = సుందరుడు, విద్వాంసుడు
నగుపతిని, బర్హిః = అంతరిక్షము, అశ్వినా = చదివించువాడు, ఉపదేశించువాడు. చక్షుః తేజోన
= కంటియొక్క తేజస్సువలె, యజ = ప్రళంసించుచున్నదో, సంగతి యొనర్చుచున్నదో, మఱి
యు నెటుల విద్వాంసుడు, వసుధేయస్య = ధనమును ధారణ మొనర్చు యోగ్యమైన వ్యవ
హార సంబంధమగు, వసువనే = ధనమును లభింపజేయుట కొఱకు, అక్ష్యోః = కండ్లయొక్క,
బర్హిషా = అంతరిక్షావకాశముచే అనగా దృష్టిచే చూచి, ఇంద్రియమ్ = ఉక్తధనమును, దధుః
= ధరించుదురో, మరియు, వ్యంతు = పొందుచున్నారో, అటులనే దీనిని నీవుధరించుము,
మఱియు పొందుము. [౪౮]

భావార్థము:- ఈ మంత్రములో ఉపమావాచక లుప్తోపమాలంకారములున్నవి. ఓ
మానవులారా! విదుషియగు బ్రహ్మచారిణి కౌన్యతనకై మనోహరుడగు పతినిపొంది, ఎటుల
ఆనందించు చున్నదో అటులనే విద్యాజ్ఞానము, సాంసారిక పదార్థముల జ్ఞానమును పొంది

మీరును ఆనందితులు కావలయును.

౧౨౫౯ [౪౮]

౧౨౬౦ దేవీ ద్వాదశ ఇత్యస్య స్వప్రాశ్రితేయ ఋషిః, అశ్వాద యో దేవతాః,
బ్రాహ్మణ్యైక్ చందః, ఋషభః స్వరః.
పున ర్విద్యదుపదేశః కిద్యశో భవతీత్యాహ.
విద్వాంసుల యువదేశ మెటులుండును?

దేవీ ద్వాదశః అశ్వినా భిషజేన్ద్రే సరస్వతీ । ప్రాణం న పీర్వం నసి ద్వాదశే
దధు రిన్ద్రియం వసువనే వసుధేయస్య వ్యస్తు యజ॥ ॥౪౯॥

దేవీః, ద్వాదశః, అశ్వినా, భిషజా, ఇన్ద్రే, సరస్వతీ, ప్రాణమ్, న, పీర్వమ్,
నసి, ద్వాదశః, దధుః, ఇన్ద్రియమ్, వసువన ఇతి వసు+వనే, వసుధేయస్యేతి వసు+
ధేయస్య, వ్యస్తు, యజ॥ ॥౪౯॥

పదార్థః :- (దేవీ) దేదీప్యమానాః (ద్వాదశః) ప్రవేశనిర్గమార్థాని ద్వాదశాః (అశ్వినా) వాయు
సూర్యా (భిషజా) వై ద్యా (ఇంద్రే) ఐశ్వర్యే (సరస్వతీ) విజ్ఞానవతి (స్త్రి) (ప్రాణమ్) జీవనహేతుమ్ (న)
ఇవ (పీర్వమ్) (నసి) నాసికాయాం (ద్వాదశః) (దధుః) (ఇంద్రియమ్) ధనమ్ (వసువనే) ధనసేవనాయ
(వసుధేయస్య) ధనకోశస్య (వ్యంతు) (యజ) . (౪౯)

అన్వయః :- పా విద్వన్ యథా అశ్వినా సరస్వతీ భిషజేన్ద్రే దేవీద్వాదశః ప్రాప్నువతో నసి
ప్రాణం న పీర్వం ద్వాదశచ్చ దధుర్వసువనే వసుధేయస్యైన్ద్రియం విద్వాంసో వ్యంతు తథా త్వం
యజ . ॥౪౯॥

భావార్థః :- ఆశ్రోపనూ వాచక లుప్తోపమాలంకారా. యథా సూక్త్యాచరద్రప్రకాశో
ద్వాదశేభ్యో గృహం ప్రవిశ్యాంతః ప్రకాశతే శథా విద్వదుపదేశః శ్రోతాప్రవిశ్యస్వాంతే ప్రతా
శతే. ఏవం యే విద్యయా ప్రయతంతే తే శ్రీమహతో జాయంతే . ॥౪౯॥

పదార్థము :- ౬ విద్వాంసుడాః ఋషిః, అశ్వినా భిషజా, సరస్వతీ, ప్రాణమ్, న, పీర్వమ్,
నసి, ద్వాదశః, దధుః, ఇన్ద్రే, ఐశ్వర్యము కొఱకు, దేవీః చాలా ఎక్కు
వగా దీపించు, తళతళ మొలయు, ద్వాదశః ప్రవేశించుటకు నిష్క్రమించుటకు నిశ్చింతబడిన
ద్వాదశములను పొందుచున్న ప్రాణుల యొక్క, నసి ముక్కునందు, ప్రాణమ్ నాసికచ్యు
త్వానము వల్ల, పీర్వమ్ బలమును, మణియు, ద్వాదశః ద్వాదశములను అనగా శరీరమునం
దు ప్రసిద్ధిములగు నవరంద్రములను, దధుః ధారణ మొనర్చుదురో, వసువనే ధనమును
సేవింపఁడు కొఱకు, వసుధేయస్య ధన కోశముయొక్క, ఇంద్రియమ్ ధనమును విధ్వాం

సులు, వ్యంతు = పొందుదురో, అటులనే నీవు, యజ్ = నజల వ్యవహారములను సంగతి యొనర్చుము. [౪౯]

భావార్థము: - ఈ మంత్రమునందు ఉపమా వాచకలుప్తోపమాలంకారములున్నవి. సూర్య చంద్రుల ప్రకాశము ద్వారములగుండ ప్రవేశించి గృహంతరముల నెటులప్రకాశమొనర్చుచున్నదో, అటులనే విద్వాంసుల యుపదేశము కర్ణములద్వారా లోపలప్రవేశించి అంతఃకరణములను ప్రకాశింపజేయు చున్నది. ఇటులనే విద్యచే సుప్రయత్నములొనర్చు వారు శ్రీమంతులగుదురు. ౧౨౬౦ [౪౯]

దేవీ ఉపాసావిత్త్యస్య స్వప్రాణేయ ఋషిః, అశ్వారదయో దేవతాః, త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః, పున ర్మనుష్యాః కథం వర్తేరన్నిత్యాహ. మనుష్యు లెటుల వర్తించవలయును ?

దేవీ ఉపాసా వత్సినా సుత్రామేన్ద్రే సరస్వతీ ! బలం న వాచమాస్యఽఉపాఖ్యాం దధు రిన్ద్రియం వసువనే వసుధేయస్య వ్యస్తు యజ || ౧౨౭౦ ||

దేవీఽఇతి దేవీ, ఉపాసా, ఉపసావిత్త్యసా, అశ్వినా, సుత్రామేతి సు + త్రామా, ఇన్ద్రే, సరస్వతీ, బలమ్, న, వాచమ్, అస్మే, ఉపాఖ్యామ్, దధుః, ఇన్ద్రియమ్, వసువనఽఇతి వసు + వనే, వసుధేయస్యేతి వసు + ధేయస్య, వ్యస్తు, యజ ||

పదార్థః :- (దేవీ)దేవీవ్యమానే(ఉపాసా)సాయం ప్రాతః సంధివేలే. అత్రాస్మేమామపీత్యు పధాద్ధిర్వః (అశ్వినా)సూర్యాచంద్రమసౌ(సుత్రామా)సుష్టు రక్షకా(ఇంద్రే)పరమైశ్వర్యే(సరస్వతీ)విజ్ఞాననిమిత్తాస్త్రి(బలమ్)(న)ఇవ(వాచమ్)(అస్మే)ముఖే(ఉపాఖ్యామ్) ఉభయ వేలాఖ్యామ్. అత్ర ఛాందసో వర్ణలోహో వేతి న లోహః.(దధుః)దధ్యుః(ఇంద్రియమ్)ధనమ్(వసువనే)ధనసేవిచే (వసుధేయస్య)ధనాధారస్య(వ్యంతు)(యజ). ౧౨౮౦ ||

అన్వయః :- హేవిద్యవే! యథా దేవీఉపాసా సుత్రామా సరస్వత్యశ్వినా వసువచే వసుధేయస్యేంద్రే బలం నాస్మే వాచముపాఖ్యామింద్రియం చ దధుః, సర్వాన్ వ్యంతు. చ తథాత్వంయజ భావార్థః :- అత్ర వాచక బుప్తోపమాలంకారః. యే పురుషార్థినో మనుష్యాః సూర్యచంద్ర. సంధ్యావర్ణియమేన ప్రయతంతే, సంధివేలాయాం శయనాల్లస్యాదికం విహాయేశ్వరస్యధ్యానం కుర్వంతి తే పుష్కలాం శ్రియం ప్రాప్నువంతి. ౧౨౯౦ ||

పదార్థము: - ఓవిద్వాంసుడా! ఎటుల, దేవీ = దేవీవ్యమానములగు, ఉపాసా = ఉదయ సాయంత్రములు, సుత్రామా = మంచి రక్షకులు, సరస్వతీ = విశేష జ్ఞానమునకు పాతువగు

స్త్రీ, అశ్వినా = సూర్య చంద్రులు, వసువనే = ధనమును సేవించు వారికొరకు, వసుధేయస్య = ధనాధారమైన వ్యవహారము యొక్క, ఇంద్రే = ఉత్తమైశ్వర్యమునందు, బలమ్ న = బలమువలె, ఆస్యే = ముఖమునందు, వాచమ్ = వాణిని, ఉపాభ్యామ్ = ప్రాతఃసాయంకాలములచే, ఇంద్రియమ్ = ధనమును, దధుః = ధరించెదరో, మరియు, అన్నిటిని, వ్యంతు = పొందుదురో, అటులనే నీవు, యజుః = సకలవ్యవహారములతో సంగత మొనర్చుము. [౫౦]

భా.వార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఏ పురుషార్థపరులు సూర్యచంద్రులవలెను. ఉదయసాయంకాలసమయములవలెను. నియమముగా శ్రేష్ఠప్రయత్నములొనర్చుదురో మఱియు, సంధ్యవేళలందు నిద్రపోవుట, సోమరితనముగ నుండుట మొదలైనవానిని వదలి ఈశ్వరుని ధ్యాన మొనర్చుదురో వారు చాల ధనమును పొందుదురు.

౧౨౬౧ [౫౦]

దేవీ జోష్ఠీ ఇత్యస్య స్వప్త్యాత్రేయ ఋషిః, అశ్వినదయో దేవతాః, త్రిష్టుప్ చణః, దైవతః స్వరః. పున ర్మనుష్యాః కీదృశా భవన్తి త్యాహ. మనుష్యు లెటులుందురో మరల చెప్పబడినది.

దేవీ జోష్ఠీ సరస్వత్యశ్వినేంద్ర మవర్ధయన్. శ్రోత్రం న కర్ణయో ర్యశో జోష్ఠీభ్యాం దధు రింద్రియం వసువనే వసుధేయస్య వ్యస్తు యజ॥ ॥౫౧॥

దేవీఽఇతి దేవీ, జోష్ఠీ ఇతి జోష్ఠీ, సరస్వతీ, అశ్వినా, ఇంద్రియమ్, అవర్ధయన్, శ్రోత్రమ్, న, కర్ణయోః, యశః, జోష్ఠీభ్యామ్, దధుః, ఇంద్రియమ్, వసువన ఇతి వసుఽవనే, వసుధేయస్యేతి వసు + ధేయస్య, వ్యస్తు, యజ॥ ॥౫౧॥

పదార్థః :- (దేవీ) ప్రకాశదాత్రి (జోష్ఠీ) సేవనీయా (సరస్వతీ) విజ్ఞాననిష్ఠితా (అశ్వినా) వాఘువిద్యుతా (ఇంద్రమ్) సూర్యమ్ (అవర్ధయన్) వర్ధయంతి (శ్రోత్రమ్) యేన శృణోతి ఉత్త (న) ఇవ (కర్ణయోః) శ్రోత్రయోః (యశః) కీర్తిమ్ (జోష్ఠీ) భ్యామ్ సేవికాభ్యాం వేలాభ్యామ్ (దధుః) దధతి (ఇంద్రియమ్) ధనమ్ (వసువనే) ధన సేవినే (వసుధేయస్య) ధనకోశస్య (వ్యస్తు) (యజ).

అన్వయః :- పౌ విద్యుత్ యథా దేవీ జోష్ఠీ సరస్వత్యశ్వినేంద్రమవర్ధయన్ మనుష్యా వా జోష్ఠీభ్యాం కర్ణయో ర్యశః శ్రోత్రం న దధు ర్మనుష్యుస్య వసువన ఇంద్రియం వ్యంతు త్యా త్వం యజ.

॥౫౧॥

భా.వార్థః :- అత్రోపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారా. యే సూర్యకారణాని విదంతి తే యశస్వినో భూత్వా శ్రీమంతో భవంతి.

॥౫౧॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా! ఎటుల, దేవీ = ప్రకాశ దాత్రులు, జోష్ఠీ = సేవించ,

యోగ్యములునగు, సరస్వతీ = విశేష జ్ఞాన నిమిత్తలగు ప్రాతఃసాయంకాల వేళలు, అశ్వినా = వాయు విద్యుద్రూపాగులు, ఇంద్రమ్ = సూర్యుని, అవర్ణయన్ = వృద్ధి పఱచుచున్నారో, లేక మనుష్యులు, జ్యోత్స్నాభ్యామ్ = సంసారమునకు సేవ యొనర్చునట్టి ఉదయసాయంకాల వేళలచే, కర్ణయోః = కర్ణములందు, యశః = కీర్తిని, శ్రోత్రమ్ = వచనములను వినుటకు సాధనమగు శ్రోత్రము, న = వలె, దధుః = ధరించుచున్నారో, మఱియు, వసుధేయస్య = ధనముదాచబడిన కోశసంబంధమగు, వసువనే = ధనమును సేవించువారి కొరకు, ఇంద్రియమ్ = ధనమును, వ్యంతుః = విశేషముగ పొందుదురో, అటులనే నీవు, యజః = సకలవ్యవహారములను సంగతి యొనర్చుము. [౫౦]

భావార్థము:—ఈ మంత్రమునందు ఉపమావాచకలుప్రోవమా లంకారములున్నవి సూర్యుని కారణములను ఎఱుగువారే యశస్సులు, ధనవంతులు, కాంతిమంతులు, శోభాయమానులు అగుదురు. ౧౨౬౨ [౫౦]

౧౨౬౩ దేవీ ఇత్యన్య స్వప్రాయే ఋషిః, అశ్వినోదయో దేవతాః, త్రిష్టుప్ ఛందః, దై వతః స్వరః పునరృనుప్యైః, కథం, వర్తితవ్య మిత్యాహ. మానవులెటుల ప్రవర్తించవలయునను విషయము మఱల చెప్పబడినది.

దేవీ ఊర్జాహుతీ దుఘే సుదుఘేన్ద్రే సరస్వత్యశ్వినా భిషజావతః । శుక్రం న జ్యోతి స్తనయో రాహుతీ ధత్త ఇన్ద్రియం వసువనే వసుధేయస్య వ్యస్తు యజ॥ ౫౧

దేవీ ఇతి దేవీ, ఊర్జాహుతీ ఇత్యుర్జాఽహుతీ, దుఘే ఇతి దుఘే, సుదుఘేతి సు+దుఘా, ఇన్ద్రే, సరస్వతీ, అశ్వినా, భిషజా, అవతతః, శుక్రమ్, జ్యోతిః, స్తనయోః, ఆహుతీ ఇత్యాఽహుతీ, ధత్త, ఇన్ద్రియమ్, వసువన ఇతి వసు+వనే, వసుధేయస్యేతి వసు+ధేయస్య, వ్యస్తు, యజ॥ ॥౫౨॥

పదార్థః :: (దేవీ) కమనీయే (ఊర్జాహుతీ) అన్నస్యాహుతీ (దుఘే) ప్రపూరకే ప్రాతఃసాయం వేలే (సుదుఘా) ప్రపూరకా (ఇంద్రే) పరమైశ్వర్యే (సరస్వతీ) విశేషజ్ఞానవతీ (అశ్వినా) అధ్యాపకోపదేశకా (భిషజా) నంద్యైద్యో (అవతతః) రతుతః (శుక్రమ్) శుద్ధం జలమ్ (న) క్షవ (జ్యోతిః) ప్రకాశమ్ (స్తనయోః) (ఆహుతీ) ఆదాతవ్యే (ధత్త) ధరత (ఇంద్రియమ్) ధనమ్ (వసువనే) ధనసేవినే (వసుధేయస్య) భూభారస్య సేవసారస్య మధ్యే (వ్యంతు) (యజ) ॥౫౨॥

అష్టయః :: శౌ విద్యాః సో యూయం యథా దేవీ దుఘే. ఇంద్ర ఊర్జాహుతీ సరస్వతీ సుదుఘా భిషజాఽశ్వినా చ శుక్రం న జ్యోతి రవత స్తథా స్తనయో రాహుతీ ధత్త, వసుధేయస్య

వసువస ఇంద్రియం ధత్తయేనై తాని సర్వే వ్యంతు. హే గుణగ్రాహిన్ తథా త్వం యజః॥ ౫౨॥

భావార్థము:-అత్రోపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారం.యథా సద్వైద్యాః స్వాని వరేషాం చ శరీరాణి రక్షయిత్వా వర్ధయంతి,తథా సర్వైర్ధనం రక్షయిత్వా వర్ధనీయం యేనాఽస్మిన్సంసారేఽతులం సుఖం భూయాత్.

॥౫౨॥

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసులారా!అటుల,దేవీ=మనోహరములగు,దుఃఖే=శ్రేష్ఠత్వమును పూరించు ప్రాతఃసాయంవేళలు,ఇంద్రే=పరమైశ్వర్య నిమిత్తములు,ఊర్జాహుతీ=అన్నాహుతులు,సరస్వతీ=విశేషజ్ఞానమునుకలిగించుస్త్రీ,సుదుఃఖా=స్థుభమునుపూరించువారు,భిషజా=సద్వైద్యులు,అశ్వినా=చదువు చెప్పవారు,ఉపదేశించువారు సగువిధ్యాంసులు, శుక్రమ్ న=శుద్ధ జలమువలె,జ్యోతిః=ప్రకాశమును, అవతః=రక్షించుచున్నారో, అటులనే మీరు,స్తనయోః=శరీరములో స్తనములయొక్క,ఆహుతీ=గ్రహించయోగ్యములగు నేక్రియలున్నవోవానిని,ధత్త=ధరించుడు.మఱియు,వసుధేయస్య=ధనమునకు ఆధారమగుసంసారము మధ్య,వసువనే=ధనమును సేవించుటకై,ఇంద్రియమ్=ధనమును అందఱుపైన ఉదహరించబడిన సమస్త పదార్థములను,వ్యంతు=పొందునటుల ధరించుడు! గుణ గ్రాహకుడా! అటులనే నీవు సకల వ్యవహారములను, యజః=సంగత మొనర్చుము.

భావార్థము:-ఈమంత్రమునందు ఉపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారములున్నవి. మంచివైద్యుడు స్వశరీరమును, ఇతరుల శరీరమును రక్షించి వృద్ధిపొంది, మఱియు వృద్ధిని కలిగింపజేయుచున్నాడో అటులనే అందఱు ధనమును రక్షించి దానిని వృద్ధి పఱచ వలయును,దానివలన సంసారము నందతులసుఖము వర్ధిల్లుగాక!

౧౨౬౩[౫౨]

౧౨౬౩ దేవా దేవానామిశ్యస్య స్వస్త్వాత్రేయ ఋషిః, అశ్వినదయో దేవతా, అతిశక్తి చ్ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పున ర్మనుష్యైః కథం వర్తితవ్య మిత్యాహ. మానవులెటుల ప్రవర్తించవలయును ?

దేవా దేవానాం భిషజా హోతారావిన్ద్ర మశ్వినా । వషట్కారైః సరస్వతీ త్విషిం న హృదయే మతిశి హోతృభ్యాం ధదు రిన్ద్రియం వసువనే వసుధేయస్య వ్యస్తు యజః॥

॥౫౩॥

దేవా, దేవానామ్, భిషజా, హోతారా, ఇన్ద్రమ్, అశ్వినా, వషట్కారై రితి వషట్+కారైః, సరస్వతీ, త్విషిమ్, న. హృదయే, మతిమ్, హోతృభ్యామితి హోతృ+భ్యామ్, ధదుః, ఇన్ద్రియమ్, వసువస ఇతి వసు+వనే, వసుధేయస్యేతి వసు+

ధేయస్య, వ్యస్తు, యజ||

||౫౩||

వదార్థః:-(దేవా)వై ద్యవిద్యయా ప్రకాశమానో(దేవానామ్)సుఖదాత్మ్యాణాం విదుషాం
(భిషజా)చికిత్సకా(హోతారా)సుఖస్య దాతారా(ఇంద్రమ్)పరమైశ్వర్యమ్(అశ్వినా)విద్యావ్యాప్తి
పినో(వషట్కారైః)శ్రేష్ఠైః కర్మభిః(సరస్వతీ)ప్రశస్త విద్యా సుశిక్షా యుక్తా వాఙ్మతీ(త్విషిమ్)
ప్రకాశమ్(న)ఇవ(హృదయే)అంతఃకరణే(మతిమ్)(హోతృభ్యామ్)దాతృభ్యామ్(దధుః)(ఇంద్రి
యమ్)శుద్ధం మనుః(వసువనే)ధనసంవిభాజకాయ(వసుధేయస్య)కోశస్య(వ్యంతు)(యజ). ||౫౩||

అన్వయః :- పే విద్వాంసో భవంతో యథా దేవానాం హోతారా దేవా భిషజాఽశ్వినా
వషట్కారై రింద్రం దధ్యాతాం సరస్వతీ త్విషిం న హృదయే మతిం దధ్యాత్తథాహోతృభ్యాం
సప్తైతా వసుధేయస్య వసువన ఇంద్రియం దధు ర్వ్యంతు, చ పే వసువ్య తథాత్వమపియజః

భావార్థః :- అత్రోపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారా యథా విద్యత్సు విద్వాంసో న ద్వై
ద్యో సత్త్రియయా సర్వానరోగీ కృత్య శ్రీమతః సమాందయతో యథా వా విదుషా వాగ్వి
ద్యాధ్విసాం స్వాంతే ప్రజ్ఞా మున్నయతి తథాఽన్యైర్విద్యాధనే సంచయనీయే.

వదార్థము:-ఓవిద్వాంసులారా!మీరుఎటుల,దేవానామ్=సుఖముకలిగించువిద్వాం
సులమధ్య,హోతారా=శారీరిక సుఖమును కలిగించువారు, దేవా=వై ద్యవిద్యచేప్రకా
శమానులు, భిషజా=వై ద్యులు, అశ్వినా=విద్యావ్యాపకులు,వషట్కారైః=శ్రేష్ఠకార్య
ములతో,ఇంద్రమ్=పరమైశ్వర్యమును ధరించెదరో,సరస్వతీ=ప్రశంసిత విద్యను మఱియు
సుశిక్షాయుతవుగు వాణిని కలిగియున్నస్త్రి,త్విషిమ్ న=ప్రకాశమువలె,హృదయే=అం
తఃకరణమునందు, మతిమ్=బుద్ధిని ధరించునో, అటులనే, హోతృభ్యామ్=ఇచ్చ వారితో
పాటు వైనచెప్పబడ్డ నద్వైద్యులతోసహా వాణివతులగు స్త్రిలును,వసుధేయస్య=కోశము
యొక్క, వసువనే=ధనమును వితరణ మొనర్చువారి కొఱకు, ఇంద్రియమ్=శుద్ధమనస్సు
ను,దధుః=ధరించెదరుగాక! మఱియు, వ్యంతు=పొందుదురుగాక!ఓ పురుషుడా!అహితస్య
సీవున్నయజః=సకల వ్యవహారములను సంగతి యొనర్చుము.

భావార్థము:-ఈ మంత్రమందు ఉపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారములున్నవి.
ఎటుల విద్వాంసులందు విద్వాంసులగు వైద్యులు శ్రేష్ఠక్రియచే నందఱిని నీరోగులుగ
నొనర్చి శ్రీమంతులుగను,కాంతిమంతులుగను,ధనవంతులుగను ఒనర్చెదరో,ఎటులవిద్యా
సుల వాణి విద్యార్థుల మనస్సునందు ఉత్తమజ్ఞానమును వృద్ధి యొనర్చుచున్నదో, అటు
లనే సోధారణమానవులు కూడ విద్యాధనములను సమకూర్చవలయును. ౧౨౬౪

౧౨౬౫ దేవీరిత్యస్య స్వస్త్వాత్రేయ ఋషిః, అశ్వాద్ధరయో దేవతాః, త్రిష్టవ్ ఛందః, దై వతః స్వరః
పున ర్జననీజనకాః స్వసంతానాన్ కీదృశాన్ కుర్యు రిత్యాహ.
తల్లిడండ్రులు తథు సంతానముల నెటువంటి వారిగా నొనర్చవలయును?

దేవీ స్త్రీస్య స్త్రీస్రో దేవీ రశ్వినేడా సరస్వతీ । కూషం న మధ్యే నాభ్యామి
స్త్రీయ దధు రిన్ద్రియం వసువనే వసుధేయస్య వ్యస్తు యజ॥ ॥౫౪॥

దేవీః, త్రిసః, త్రిసః, దేవీః, అశ్వినా, ఇడా, సరస్వతీ, కూషమ్, న, మధ్యే,
నాభ్యామ్, ఇన్ద్రియమ్, దధుః, ఇన్ద్రియమ్, వసువన ఇతి వసు + వనే, వసుధేయస్యేతి
వసు + ధేయస్య, వ్యస్తు, యజ॥ ॥౫౪॥

పదార్థః :- (దేవీః) దేవీవ్యమానాః (త్రిసః) త్రిసంఖ్యాకాః (త్రిసః) (దేవీః) విద్యయా ప్రకా
శితాః (అశ్వినా) అధ్యాపకోపదేశకా (ఇడా) స్త్రావికా (సరస్వతీ) ప్రశస్తవిద్యాయుక్తా (కూషమ్)
బలం సుఖం వా (న) ఇవ (మధ్యే) (నాభ్యామ్) తుండే (ఇంద్రాయ) జీవాయ (దధుః) దధ్యుః (ఇంద్రియ
మ్) అంతఃకరణమ్ (వసువనే) ధనేచ్ఛుకాయ (వసుధేయస్య) ధేయాని వసూని యస్మిన్ స్తవ్య జగ
తః (వ్యంతు) (యజ) ॥౫౪॥

అన్వయః :- పా విద్యార్థిన్ యథా తిస్రో దేవీ రస్యధేయస్య మధ్యే వసువన ఇంద్రాయ
తిస్రో దేవీ ర్ధమ ర్యథాశ్వినేడా సరస్వతీ చ నాభ్యాం కూషన్నేంద్రియం దధ్యుర్వైతేవ ఏతాని
వ్యంతు తథా త్వం యజ ॥౫౪॥

భావార్థః :- ఆత్రోపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారౌ. యథా జనన్యధ్యాపికోపదేశ్చ త్రి
తిస్రో విదుష్యః కుమారి ర్విదమః కృత్వా సుఖయంతి తథా జనకాధ్యాపకోపదేశ్చైవ కుమా
రాన్ విద్యార్థివో విపశ్చితః కృత్వా సుసభ్యాన్ కుర్వుః ॥౫౪॥

పదార్థము :- విద్యార్థిః, అటుల, త్రిసః = తల్లి, అధ్యాపిక, ఉపదేశిక, అను, నీ ముగ్గులు,
దేవీః = దేవీవ్యమాన, లెవ స్త్రీలు, వసుధేయస్య మధ్యే = వసువుల నుంచదగిన శంసాతము
మధ్య, వసువనే = ఉత్తమధనమును, కోరునటువంటి, ఇంద్రాయ = జీవమునకై, త్రిసః =
ఉత్తమ మధ్యమ నికృష్టమైన ముగ్గురు, దేవీః = విద్యచే ప్రకాశమును పొందిన కన్యలను,
దధుః = ధారణమొనర్చుదురో, అటుల అశ్వినా = చదివించువారు, ఉపదేశించువారు, ఇడా =
స్తుత్తింపు స్త్రీ, ముఱియు, సరస్వతీ = ప్రశంసిత విజ్ఞానయు క్తయైన స్త్రీ, నాభ్యామ్ = నాభి
యందుకూషమ్ వ = బలమువలె లేక సుఖమువలె, ఇంద్రియమ్ = మనస్సును ధరించుదురో,
లేక అటుల భీరందరు ఉత్తపదార్థములను, వ్యంతు = పొందుదురో, అటులనే నీవు, యజ =
సకల వ్యవహారములను సంగతి యొనర్చుము. [౫౪]

భావార్థము :- ఈమంత్రమందు పమా వాచక లుప్తోపమాలంకారములున్నవి. అటుల త
ల్లి, అధ్యాపిక, ఉపదేశిక-పండితురాండైన ఈమముగ్గులు, స్త్రీలు, కన్యలను పండితురాండ్రగా
పొనర్చి సుఖమువలె ముచ్చదురో అటులనే విద్వాంసులగుతండ్ర, అధ్యాపకుడు, ఉపదేశకుడు

కుమారులను విద్వాంసులగ నొనర్చి వారిని సుసభ్యులుగ నొనర్చవలయును. ౧౨౬౫ [౨౪౩]

౧౨౬౬ దేవ ఇంద్ర ఇత్యప్య స్వప్త్యాత్రేయ ఋషిః, అశ్వాత్థదయో దేవతాః,
స్వరాట్ శక్వరీ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

పునస్త మేవ విషయ మాహ.

మఱల నవ్విషయమే.

దేవ ఇంద్రో నరాశః త్రివరూథ సురస్వత్వా శ్వభ్యా మీయతే రథః రేతః
న రూప మమృతం జనిత్రో మిన్ద్రాయ త్వష్టా దధ దిన్ద్రీయాణి వసువనే వసుధే
యవ్య వ్యస్తు యజ॥

॥౨౪౪॥

దేవః, ఇన్ద్రోః, నరాశః, త్రివరూథ ఇతి త్రి+వరూథః, సురస్వత్వా,
అశ్వభ్యామిత్యశ్వ+భ్యామ్, ఈయతే, రథః, రేతః, న, రూపమ్, అమృతమ్, జని
త్రమ్, ఇన్ద్రాయ, త్వష్టా, దధత్, ఇన్ద్రీయాణి, వసువన ఇతి వసు+వనే, వసుధే
యవ్యేతి వసు+ధేయస్య, వ్యస్తు, యజ॥

॥౨౪౫॥

పదార్థః:- (దేవః) విద్వాన్ (ఇంద్రః) పరమైశ్వర్యవాన్ (నరాశంసః) యే నరానాశరసంతి
తాన్ (త్రివరూథః) త్రిమ భూమ్యధోఽన్తరిక్షేషు వరూథాని గృహీతి యస్య నః (సోస్వత్వాశ్చ)
సుశిక్షితయా వాచా (అశ్వభ్యామ్) అగ్ని వాయుభ్యామ్ (ఈయతే) గమ్యతే (రథః) యానమ్ (రేతః)
వీర్యమ్ (స) ఇవ (రూపమ్) అశృతిమ్ (అమృతమ్) జలమ్ (జనిత్రమ్) జనకమ్ (ఇంద్రాయ) జీవాయ
(త్వష్టా) ధుఃఖవిచ్ఛేదకః (దధత్) దధాత్ (ఇన్ద్రీయాణి) శ్రోత్రాదీని (వసువనే) ధనసేవినే (వసుధే
యస్య) సరాశరస్య (వ్యంతు) (యజ॥)

॥౨౪౬॥

అన్వయః:- పౌ విద్వాన్ యథా త్రివరూథ ఇంద్రో దేవః సురస్వత్వా, నరాశంసోఽశ్వభ్యాం
రథ ఈయత ఇవ సన్మాగ్రే గమయతి. యథా వా జనిత్ర మమృతం రేతో న రూపం వసుధేయస్య
వసువన ఇంద్రాయేన్ద్రీయాణి త్వష్టా దధత్యైత వీతాని వ్యంతు తథా త్వం యజ॥

॥౨౪౭॥

భావార్థః:- అత్రోపమా వాచక లుప్తోపమాబింకారౌ. పౌ మనుష్యా యది యూయం
ధర్మేష్టా వ్యవహారేణ క్రియం సంచినుయాత త్వర్షి జలాగ్నిభ్యాం చాలితో రథ ఇవ సద్యః సర్వాణి
షుభాని ప్రాప్నుయాత్.

॥౨౪౮॥

పదార్థము:- పౌ విద్వాంసుడా! ఎటుల, త్రివరూథః=భూమిమీదను, భూమిక్రిందను,
అంతరిక్షమునందును, ఇంద్రుగలిగియున్న వాడు, ఇంద్రః=పరమైశ్వర్యంతుడునగు దేవః=
విద్వాంసుడు, సురస్వత్వా=సుశిక్షనుబడసిన వాడిచే, నరాశంసః=మూసవులకు సుశిక్షగలుపు

చారిని, అశ్వభ్యామ్ = అగ్ని వాయువుల ద్వారా, రథః = రమణీయరథము, ఈయతే = చేర్చబడుచున్నటుల, మంచిమార్గమునకు పట్టించుచున్నాడో, లేక ఎటుల, త్వష్టా = దుఃఖమును నాశనమొనర్చువాడు, జనిత్రమ్ = ఉత్తమ సుఖమును గలిగించునవియగు, అమృతమ్ = జలము, మఱియు, రేతః న = వీర్యములవలె, రూపమ్ = రూపమును, వసుధేయస్య = సంసారముమధ్య వసువనే = ధనమును సేవించు, ఇంద్రాయ = జీవముకొఱకు, ఇంద్రియాణి = కర్ణనాసికాదీంద్రియములను, దధత్ = ధారణమొనర్చునో, లేక ఎటుల పైపదార్థములను వీరందరు, వ్యంతు = పొందుదురో, అటులనే నీవు, యజ = సకలవ్యవహారములతో సంగతి యొనర్చుచుండుము.

భావార్థము:- ఈ మంత్రమందు ఉపమానాచకలుప్రోపమాలంకారములున్నవి. ఓ మానవులారా! మీరు ధర్మయుక్తవ్యవహారములచే లక్ష్మిని సంపాదించుచో, అగ్నిజలముల ద్వారా నడపింపబడు రథమువలె శీఘ్రముగ సకల సుఖములను పొందగలరు. [౫౫]

౧౨౬౩ దేవో దేవై రిత్యస్య స్వప్త్యాత్రేయ ఋషిః, అశ్వభ్యాదయో దేవతాః.

నిచృరత్యష్టిశ్చందః, గాంధారక స్వరః.

పున ర్మనుష్యాః కథం వర్తేరన్నిత్యాహ.

మానవులెటుల ప్రవర్తించవలయును?

దేవో దేవై ర్వనస్పతి ర్హిరణ్యవర్ణో అశ్వభ్యాః సరస్వత్యా సుపిష్పల ఇన్ద్రాయ పచ్యతే మధు. ఓజో న జాతి ర్ముషభో న భామం వనస్పతి ర్నో దధ ద్ద్వియాణి వసువనే వసుధేయస్య వ్యస్తు యజ॥

॥౫౬॥

దేవః, దేవైః, వనస్పతిః, హిరణ్యవర్ణ ఇతి హిరణ్య+వర్ణః, అశ్వభ్యా మిత్యశ్వి+భ్యామ్, సరస్వత్యా, సుపిష్పల ఇతి సు+పిష్పలః, ఇన్ద్రాయ, పచ్యతే, మధు, ఓజః, న, జాతిః, ఋషభః, న, భామమ్, వనస్పతిః, నః, దధత్, ఇన్ద్రియాణి, వసువన ఇతి వసు+వనే, వసుధేయస్యేతి వసు+ధేయస్య, వ్యస్తు, యజ ॥౫౬॥

పదార్థః:- (దేవః) ద్యౌతమానః (దేవైః) ప్రకాశకైః (వనస్పతిః) రశ్మిపాలకః (హిరణ్యవర్ణః) తేజఃస్వరూపః (అశ్వభ్యామ్) జలాగ్ని భ్యామ్ (సరస్వత్యా) గతిమత్యా సీత్యా (సుపిష్పలః) శిశునాని పిష్పలాని ఫలాని యస్య సః (ఇంద్రాయ) జీవాయ (పచ్యతే) (మధు) మధురం ఫలమ్ (ఓజః) జలమ్ (నో) ఇష్ట (జాతిః) వేగః (ఋషభః) బలైవ్యః (నో) ఇష్ట (భామమ్) క్రోధమ్ (వనస్పతిః) వహాదీః (నః) అస్మత్వ్యమ్ (దధత్) దధాతి (ఇంద్రియాణి) ధనాని (వసువనే) ధనేష్యకాయ (వసుధేయస్య) సర్వపదార్థాధాత్యైః సరసారస్య (వ్యస్తు) (యజ).

అన్వయః :- పా విద్యన్ ! యథాఽశ్వీభ్యాం దేవైః సహ దేవో హిరణ్యవర్ణో వనస్పతిః సరస్వత్యా సుపిష్ఠుల ఇంద్రాయ మద్వివ పచ్యతే. జాతి రోజో న భామ మృషభో న వనస్పతి ర్వసుధేయస్య నో వసువన ఇంద్రియాణి దధద్యథై తానేతాని వ్యంతు తథా త్వం యజ. ॥౫౬॥

భావార్థః :- అత్రోపమా పాచక లుప్తోపమాలంకారా. పా మనుష్యా భవంతో యథా సూర్యో వృష్ట్యా నదీ స్వజలేన చ వృషాన్ సంరక్ష్య, మధురాణి ఫలాని జనయతి, తథా సర్వార్థం సర్వం వస్తు జనయంతు. యథా చ ధార్మికో రాజా దుష్టాయ క్రుధ్యతి తథా దుష్టాన్ ప్రత్యప్రీతిం కృత్యా శ్రేష్ఠేషు ప్రేమ ధరంతు. ॥౫౬॥

పదార్థము:- ఓ విద్యాంసుడా! ఎటుల, అశ్వీభ్యామ్ = జలము చేతను, విద్యుద్రూపాగ్ని చేతను, దేవైః = ప్రకాశింపజేయు గుణములతోకూడ, దేవః = ప్రకాశమానము, హిరణ్య వర్ణః = తేజః స్వరూపమునగు, వనస్పతిః = కిరణములను రక్షించు సూర్యలోకము, లేక, సరస్వత్యా = అభివృద్ధిజెందు నీతితో కూడ, సుపిష్ఠులః = చక్కని పండ్లు గలిగినరావిమొదలైన వృక్షము, ఇంద్రాయ = ప్రాణికోరకు, మధు = తియ్యని ఫలములను, పచ్యతే = పండవలసిన టులపండించుచున్నదో, మఱియు సిద్ధమగుచున్నదో, లేక, జాతిః = వేగము, ఓజః = జలము వలె, భామమ్ = అటులనే క్రోధమును, ఋషభః = బలముగల ప్రాణివలె, వనస్పతిః = మట్టి చెట్లు మొదలైనవి, వసుధేయస్య = సర్వాధారమగు సంసారము మధ్య, వసువనే = ధనము గోరువారమగు, నః = మాకై, ఇంద్రియాణి = ధనములను, దధత్ = ధారణమొనర్చుచున్న వో, ఎటుల ఈపదార్థములన్నిటిని వీరందరు పొందుచున్నారో, అటులనే నీవును సర్వపదార్థములను, యజ = సంగత మొనర్చుము. [౫౬]

భావార్థము:- ఈ మంత్రము నందుపమ, పాచక లుప్తోపమా లంకారము లున్నవి. ఓ మనుష్యులారా! ఎటుల సూర్యుడు వర్ష మువలనను, నదులు స్వజలములచేతను వృక్షములను సంరక్షణమొనర్చి అన్నివైపులనుండి మధురఫలములను ఉత్పన్న మొనర్చుచున్నవో, అటులనే అందఱికోరికు అన్నివస్తువుల నుత్పత్తి యొనర్చుడు. మఱియు ధార్మిక రాజు దుష్టునిపై క్రోధముంచునటులనే దుష్టుల యెడ అప్రీతి యొనర్చి శ్రేష్ఠులనులట్ల ప్రేమను ధరించుడు. ౧౨౬౭ [౫౬]

౧౨౬౮ దేవం బర్హి రిక్తస్య స్వస్థాశ్రేయ ముషః, అశ్వీరయో దేవతాః.

అతిశక్యరీ ఛందః; పంచమ; స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

విషయ మయ్యదియే.

దేవం బర్హి ర్వారితీనా మధ్వరే స్తీర్ణ మశ్వీభ్యా మూర్ణమద్రాః సరస్వత్యా స్తోన మిన్ద్రో తే సదః. ఈశాయై మన్యుభి రాజానం బర్హి షా దధుర్నియం వస్తు

వనే వసుధేయస్య వ్యస్తు యజ॥

॥౫౭॥

దేవమ్, బర్హిః, వారితీనామ్, అధ్వరే, స్తీర్ణమ్, అశ్వీభ్యామిత్యశ్వీ+భ్యామ్,
ఊర్ణమదా ఇత్యుర్ణ+మదాః, సరస్వత్యా, సోనమ్, ఇన్ద్ర, తే, సదః, ఈశాయై,
మన్యుమ్, రాజానమ్, బర్హిషా, దధుః, ఇన్ద్రీయమ్, వసువన ఇతి వసు+వనే, వసు
ధేయస్యేతి వసు+ధేయస్య, వ్యస్తు, యజ॥

॥౫౭॥

పదార్థః :- (దేవమ్)దివ్యమ్(బర్హిః)అంతరిక్షమ్(వారితీనామ్)వారిణి జలే ఇతి గ్గతి ర్గేషాం
తేషాం(అధ్వరే)అహింసనీయే యజ్ఞే(స్తీర్ణమ్) అచ్ఛాదకమ్ (అశ్వీభ్యామ్) వాయువిద్యుద్భ్యామ్
(ఊర్ణమదాః)య ఊర్ణై రాచ్ఛాదకై ర్మృదంతే తే(సరస్వత్యా) ఉత్తమవాణ్యా (సోనమ్)
సుఖమ్(ఇంద్ర)ఇంద్రియస్వామిన్ జీవ (తే) తవ(సదః)సీదంతి యస్మిన్ సత్(ఈశాయై)యతై శ్వ
ర్యం ప్రాప్నోతి తస్యై (మన్యుమ్) మననమ్ (రాజానమ్) రాజమానమ్ (బర్హిషా) అంతరిక్షేణ
(దధుః)(ఇంద్రియమ్)ధనమ్ (వసువనే) పృథివ్యాదిసేవకాయ (వసుధేయస్య) పృథివ్యాద్యాధా
రస్య(వ్యంతు)(యజ).

॥౫౭॥

అన్వయః :- పా ఇంద్ర యస్య తే సరస్వత్యా సహ సోనం సదోఽస్తి యథోర్ణమదా
అశ్వీభ్యా మధ్వరే వారితీనాం స్తీర్ణం దేవం బర్హి రీశాయై మన్యుం రాజాన మివ బర్హిషా వసు
ధేయస్య వసువన ఇంద్రియం దధు రేతాని వ్యంతు తథా త్వం యజ.

॥౫౭॥

భావార్థః :- అత్రోపమా వాచక లుప్తోపమాంకారౌ. యది మనుష్యా ఆకాశవదక్షోభా
ఆనందప్రదా ఏకాంతప్రాసాదా అభంగాజ్ఞాః పురుషార్థినోఽభవిష్యన్త్యస్య సంసారస్య
మధ్యే శ్రీమంతః కుతో వాభవిష్యన్?

॥౫౭॥

పదార్థము:- ఇంద్ర=స్వకీయేంద్రియముల కధిపతియైనజీవమా!తే=ఏ నీయొక్క,
సరస్వత్యా=ఉత్తమవాణితోపాటు, సోనమ్=సుఖము మఱియు, సదః=కూర్చునుటకుప
యుక్తమగు నావాధియూనము ఉన్నదో, మఱియు, ఎటుల, ఊర్ణమదాః=అచ్ఛాదనమొ
నర్చు పదార్థములచే శిల్పవస్తువులను మర్దనమొనర్చు విధ్యాంసులు, అశ్వీభ్యామ్=వాయు
విద్యుత్తులచే, అధ్వరే=వినాశమొనర్చుటకు యోగ్యముకాని శిల్పయజ్ఞమునందు, వారితీ
నామ్=జలమునందు గతి కలగియున్న పదార్థములను, స్తీర్ణమ్=కప్పనటువంటి, దేవమ్=
దివ్యమైన, బర్హిః=అంతరిక్షమును, ఈశాయై=మానవులుఐశ్వర్యమునుపొందు క్రియకై,
మన్యుమ్=విచారణకై అనగాసకలపదార్థములయొక్కగుణదోషములను, వాని క్రియలను
అలోచించుటకు, రాజానమ్=ప్రకాశవంతుడగు రాజుతో సమానముగ, లేక, బర్హిషా=అంత
రిక్షముతో, వసుధేయస్య=పృథివ్యాద్యాధారముమధ్య, వసువనే=పృథివ్యాదిలోకములకు

సేవయొనర్చు జీవముకొఱకు, ఇంద్రియమ్ = ధనమును, దధుః = ధనము

వ్యంతు = పొందెదరో, అటులనే నీవు సకలపదార్థములను, యజః = సత్త్వగుణసమగ్రము

భావార్థము - ఈ మంత్రమందుపమా వాచకలుప్రోపమాలంకారములున్నవి. మానవులు ఆకాశమువలె ఊభరహితులుగను, కంపములేనివారుగను, ఆనందమొనగూర్చు నే కాంతస్థానయుక్తులుగను, మొక్కువోని ఆజ్ఞగల పురుషార్థులుగ నగుచో నీ సంసారము మధ్య శ్రీమంతులెందుకు కాజాలరు?

౧౨౬౮ [౫౭]

౧౨౬౯ దేవో అగ్ని రిత్యన్య స్వప్రాత్రేయ ఋషిః, అశ్వారదయో దేవతాః, ఆద్యప్యాత్యప్తిశ్చందః, గాంధారః స్వరః, స్విష్టోఽఅగ్ని రిత్యుత్తరస్య నిచ్చత్రిష్టుప్ చందః, ధై వతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱిల విషయ మయ్యదియే.

దేవోఽఅగ్నిః స్విష్టకృద్దేవా న్యక్షద్యధాయథగి హోతారా విన్ద్ర మశ్వినా
వాచా వాచగి సరస్వతీ మగ్నిగి సోమగి స్విష్టకృత్ స్విష్ట ఇన్ద్రః సుత్రామాసవితా
వరుణో భిషగిష్టో దేవో వనస్పతిః స్విష్టా దేవా ఆజ్యపాః స్విష్టోఽఅగ్నిరగ్నినా
హోతా హోత్రే స్విష్టకృద్యతో న దధద్ద్రియ మూర్జ మపచితిగి స్వధాం వసువనే
వసుధేయస్య వ్యస్తు యజః॥

॥౫౮॥

దేవః, అగ్నిః, స్విష్టకృదితి స్విష్ట+కృత్, దేవాన్, యక్షత్, యథాయథ
మితి యథా+యథమ్, హోతారా, ఇన్ద్రమ్, అశ్వినా, వాచా, వాచమ్, సరస్వతీమ్,
అగ్నిమ్, సోమమ్, స్విష్టకృదితి స్విష్ట+కృత్, స్విష్ట ఇతి సు+ఇష్టః, ఇన్ద్రః, సుత్రా
మేతి సు+త్రామా, సవితా, వరుణః, భిషక్, ఇష్టః, దేవః, వనస్పతిః, స్విష్టా ఇతి
సు+ఇష్టాః, దేవాః ఆజ్యపా ఇత్యాజ్య+పాః, స్విష్ట ఇతి సు+ఇష్టః, అగ్నిః, అగ్ని
నా, హోతా, హోత్రే, స్విష్టకృదితి స్విష్ట+కృత్, యశః, న, దధత్, ఇన్ద్రీయమ్,
ఊర్జమ్, అపచితిమిత్యప+చితిమ్, స్వధామ్, వసువన ఇతి వసు+వనే, వసుధేయ

స్వేతి వస్తు + ధేయస్య, వ్యస్త, యజః॥

॥౫౮॥

పదార్థః :- (దేవః)దివ్యః(అగ్నిః) పావకః (స్విష్టకృత్) యః శోభన మిష్టం కరోతి సః (దేవాన్) దివ్యగుణకర్మస్వభావాన్ పృథివ్యాదీన్ (యత్)యతేత్ సంగచ్ఛేత (యథాయథమ్)యథాయోగ్యమ్ (హోతారా) ఆదాతారా (ఇంద్రమ్) సూర్యమ్ (అశ్వినా) వాయువిద్యుతౌ (వాచా)వాణ్యా (వాచమ్)వాణిమ్(సరస్వతీమ్)విజ్ఞానయుక్తమ్ (అగ్నిమ్) పావకమ్(సోమమ్)చంద్రమ్(స్విష్టకృత్)నుష్ఠ సుఖకారీ(స్విష్టః)శోభనశ్శాసావిష్టశ్చ సః(ఇంద్రః)పరమైశ్వర్యయుక్తా రాజా(సుత్రామా)నుష్ఠ పాలకః (సవితా)సూర్యః(వరుణః)జలసముదాయః(భిషక్)రోగవివాళకః (ఇష్టః)సంగంతు మర్హః(దేవః)దివ్యస్వభావః(వనస్పతిః)పిప్పలాదిః(స్విష్టాః)శోభనమిష్టం యేభ్యస్తే(దేవాః)దివ్యస్వరూపాః (ఆజ్యపాః)య ఆజ్యం పాతు మర్హం రసం పిబంతి తే(స్విష్టః)శోభనమిష్టం యస్మాత్సః(అగ్నిః)వహ్నిః(అగ్నివా)విద్యుతా(హోతా) దాతా(హోత్రే) దాత్రే (స్విష్టకృత్)శోభనేష్టకారీ(యశః)క్రికరం ధనమ్ (న)ఇవ(దధత్)ధరేత్ (ఇంద్రియమ్)ఇంద్రస్య లింగం శ్రోత్రాది. (ఊర్జమ్)బలమ్ (అపచిత్) సత్కృతిమ్ (స్వధామ్) అన్నమ్ (వసువనే) ఐశ్వర్య సేవకాయ(వసుధేయస్య)సంసారస్య(వ్యంతు)(యజః).

॥౫౮॥

అన్వయః :- పేవిద్వన్ యథా వసుధేయస్య వసువనే స్విష్టకృద్దేవోఽగ్ని దేవాన్ యథాయథం యత్సద్భావో హోతారా వశ్వినేంద్రం వాచా సరస్వతీం వాచ మగ్నిం సోమం చ యథాయథం గమయతే యథా స్విష్టకృత్స్విష్టః సుత్రామేంద్రః సవితా వరుణో భిషగిష్టో దేవో వనస్పతిః స్విష్టా ఆజ్యపాదేవా అగ్నివా స్విష్టాః హోతా స్విష్టకృదగ్నిహోత్రే యశో నేంద్రియ మూర్జ మపచితి స్వధాం యథాయథం దధద్యథై తానేతాని వ్యంతు తథా యథాయథం యజః ॥౫౮॥

భావార్థః :- అత్రోపమా వాచకలుప్తోపమాలంకారా. యే మనుష్యా ఈశ్వర నిర్మితా నేతన్మంతో క్రయజ్ఞాదీన్ పదార్థాన్ విద్యయోపయోగాయ దధతి తే స్విష్టాని సుఖాని లభంతే. ॥౫౮॥

పదార్థము :- ఓ విధ్యాంశుడా! ఎటుల, వసుధేయస్య = సంసారముమధ్య, వసువనే = ఐశ్వర్యమును సేవించు సజ్జనమనుష్యునకై, స్విష్టకృత్ = చక్కగా కోరిన సుఖముల చేకూర్చునేది, దేవః = దివ్యస్థుండరమునగు, అగ్నిః = అగ్ని, దేవాన్ = ఉత్తమ గుణకర్మ స్వభావములుగల పృథివ్యాదులను, యథాయథమ్ = యథాయోగ్యముగ, యత్ = పొందునో, ఎటుల, హోతారా = పదార్థములను గ్రహించు, అశ్వినా = వాయువిద్యుద్రూపాగులు, ఇంద్రమ్ = సూర్యుని, వాచా = వాణిచే, సరస్వతీమ్ = విశేష జ్ఞానయుక్తమగు, వాచమ్ = వాణిని అగ్నిమ్ = అగ్నిని, సోమమ్ = చంద్రుని యథాయోగ్యముగ నడపించుచున్నవో, లేక ఎటుల, స్విష్టకృత్ = మంచిసుఖమును కలుగజేయువాడు, స్విష్టః = సుందరుడు, అందరిచే కోరబడువాడు, సుత్రామా = చక్కగా పాలించువాడు, ఇంద్రః = పరమైశ్వర్యయుక్తుడనగు రాజు, సవితా = సూర్యుడు, వరుణః = జలసముదాయము, భిషక్ = రోగముల నాశన మొనర్చువైద్యుడు, ఇష్టః = సంగమొనర్చుటకు తగినవాడు, దేవః = దివ్యస్వభావముగలవాడు, వనస్పతిః = రావిమొదలగునవి, స్విష్టాః = సుందరమగు నభిష్ట సుఖము సిద్ధింపజేయువారు, ఆజ్యపాః

=పాసయోగ్యరసమును పానమొనర్చువారు, దేవాః=దివ్యస్వరూపులునగువిధ్వాంసులు, అగ్నినా=విద్యుత్తుతోపాటు, స్విప్తః=[శోభనమగుఇష్టమును సేవవేర్చువాడు]స్విప్తుడు, హోతా=కోరినటువంటి సుందరకార్యము సఫలమగునటుల దానమిచ్చువాడు, స్విష్టకృత్ =శ్రేష్ఠమైన అభీష్టకార్యమునుచేయువాడు, అగ్నిః=అగ్ని, హోత్రే=ఇచ్చువానికొఱకు, యశఃన=కీర్తినొసగుధనమువలె, ఇంద్రియమ్=జీవమునకు చిహ్నములగుకర్ణాదీంద్రియములు, ఊర్జమ్=బలమును, అపచిత్=సత్కారమును, స్వధామ్=అన్నమును, దధత్=ప్రతిదానిని ధరించునో, లేక ఎటులఉక్తపదార్థముల నన్నిటిని అందరు, వ్యంతు=పొందుదురో, అటులనే నీవు, యజ=సకలవ్యవహారములను సంగతి యొనర్చుము. [౫౮]

భావార్థము: - ఈ మంత్రము నందుపమావాచక లుప్తోపమాలంకారములన్నవి. ఈశ్వరుడు నిర్మించినవానిని, ఈమంత్రమందు చెప్పబడిన యజ్ఞాదిపదార్థములను విద్యచేడవ భోగమునకై ధారణమొనర్చువారే అఖిలపితములగుసుఖములనుపొందువారగుచున్నారు.

అగ్ని మద్యేత్యస్య స్వప్రాయశ్రేయ ఋషిః, అగ్నాద్వదయో దేవతాః, ధృతి శ్చ దః. ఋషభః స్వరః పున స్తమేవ విషయ మాహ. మఱల నదే విషయము.

అగ్ని మద్య హోతార మవృణీతాయం యజమానః పచన్ పక్తిః పచన్ పురోడాశాన్ బధ్నన్ న్నశ్విభ్యాం ఛాగః సరస్వత్యై మేషామిన్ద్రాయఽఋషభః సున్వన్ న్నశ్విభ్యాం సరస్వత్యాం ఇన్ద్రాయ సుత్రాష్టే సురాస్తోమాన్ ॥ ౫౯ ॥

అగ్నిమ్, అద్య, హోతారమ్, అవృణీత, అయమ్, యజమానః, పచన్, పక్తిః, పచన్, పురోడాశాన్, బధ్నన్, అశ్విభ్యామిత్యశ్వి+భ్యామ్, ఛాగమ్, సరస్వత్యై మేషమ్, ఇన్ద్రాయ, ఋషభమ్, సున్వన్, అశ్విభ్యా మిత్యశ్వి+భ్యామ్, సరస్వత్యై, ఇన్ద్రాయ, సుత్రాష్ట ఇతి సు+త్రాష్టే, సురాస్తోమానితి సురా+స్తోమాన్ ॥ ౫౯ ॥

పదార్థః:- (అగ్నిమ్) పావకమ్ (అద్య) ఇదానీమ్ (హోతారమ్) సుఖానాం దాతారం (అవృణీత) వృణోతి (అయమ్) (యజమానః) (పచన్) (పక్తిః) (పచన్) (పురోడాశాన్) పాకవిశేషాన్ (బధ్నన్) బధ్నంతి (అశ్విభ్యామ్) ప్రాణాపానాభ్యామ్ (ఛాగమ్) (సరస్వత్యై) విజ్ఞానయుక్తాయై వాచే (మేషమ్) అవిమ్ (ఇంద్రాయ) పరమైశ్వర్యాయ (ఋషభమ్) వృషభమ్ (సున్వన్) సుమయుః (అశ్విభ్యామ్) (సరస్వత్యై) (ఇంద్రాయ) రాక్షే (సుత్రాష్టే) (సురాస్తోమాన్) సురయా రసేన యుక్తాన్ స్తోమాన్ పదార్థాన్.

అన్వయః:- హేనునుష్యా యథాఽయం పక్తిః పచన్ పురోడాశాన్ పచన్ యజమానో హో తారమగ్ని మవృణీత. యథాఽశ్వీభ్యాం ఛాగం సరస్వత్యై మేష మింద్రాయ ద్దళం బధ్నన్నశ్వీ భ్యాం సరస్వత్యై సుత్రాష్ట్ర ఇంద్రాయ సురాసోమాన్ సున్వంత్రథా యూయ మద్య కురుత.

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారౌ. హే మనుష్యా యథా సంగంతారో వైద్యా అపానార్థం ఛాగదుగ్ధం వాగ్వృద్ధ్యర్థ మవిపయ ఐశ్వర్యాయ గోఃపయో రోగనివారణాయౌషధి రసాంశ్చ సంపాద్య సుసంస్కృతాన్వన్నాని భుక్త్వా బలవంతో భూత్వా దుష్టాన్ శత్రూన్ బధ్నంతి [తథా] తే పరమైశ్వర్యం లభంతే. ||౫౯||

పదార్థము:- ఓమనుష్యులారా! ఎటుల, పక్తిః = పక్వ మొనర్చు ప్రకారములను, పచన్ = పక్వ మొనర్చువాడు, సిద్ధ మొనర్చువాడు, మఱియు, పురోడాశాన్ = యజ్ఞాదికర్మలందు ప్ర సిద్ధపాకములను, పచన్ = పక్వ మొనర్చువాడునగు, అయమ్ యజమానః = యజ్ఞ మొనర్చు నితడు, హో తారమ్ = సుఖములనిచ్చు, అగ్నిమ్ = అగ్నిని, అవృణీత = స్వీకరించునో, లేక ఎటుల, అశ్వీభ్యామ్ = ప్రాణాపానములకొఱకు, ఛాగమ్ = ఆడ మేకను, సరస్వత్యై = విశేష జ్ఞానయుక్తమగు వాణికోఱకు, మేషమ్ = గొఱ్ఱను, ఇంద్రాయ = పరమైశ్వర్యమునకై ఋషభమ్ = ఎద్దును, బధ్నన్ = బంధించుచు, లేక, అశ్వీభ్యామ్ = ప్రాణాపానములకొఱకు, సరస్వత్యై = విశేషజ్ఞానయుక్తమగు వాణికోఱకు, మఱియు, సుత్రాష్ట్రే = చక్ర గారషించు ఇంద్రాయ = రాజుకొఱకును, సురాసోమాన్ = ఉత్తమరసయుక్త పదార్థముల [నుండి] సున్వన్ = సారముతీయుచున్నారో, అటులనే మీరు, అద్య = నేడు ఒనర్చుడు, [౫౯]

భావార్థము:- ఈమంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవు, లారా! ఎటుల పదార్థములను సమ్మేళనమొనర్చు వైద్యులు అపానమునకై మేకపాలను, వాణివృద్ధికై గొఱ్ఱపాలను, ఐశ్వర్యవృద్ధికై వృషభమును, రోగనివారణార్థము ఔషధముల రసమును సంపాదించి, సుసంస్కృతాన్నముల భుజించి, బలవంతులై, దుష్టశత్రువులను బంధించుదురో అటులనే వారు పరమైశ్వర్యమునుకూడ పొందుదురు. ౧౨౭౦ [౫౯]

౧౨౭౧ సూపస్థా ఇత్యస్య స్వప్త్యాశ్రేయ ఋషిః. లింగోక్తా దేవతాః, ధృతి శృంధః, ఋషభః స్వరః.

పున ర్మనుష్యైః కిం కృత్వా కిం కర్తవ్య మిత్యాహ.

మానవులేమి యొనర్చి యేమి యొనర్చ వలయును.

సూపస్థా అద్య దేవో వనస్పతి రభవద్దశ్వీభ్యాం ఛాగేన సరస్వత్యై మేషే తేష్టాయ ఽఋషభేణాక్షంత్రాన్ మేదస్త్యః ప్రతి పతతా గృభీషతా వీవుధస్త పురో డాతై రపురశ్వినా సన్వతీన్ద్రః, సుత్రామా, సురాసోమాన్ ||౬౦||

సూపస్థా ఇతి సు+ఉపస్థాః, అద్య, దేవః, వనస్పతిః, అభవత్, అశ్వీభ్యా

మిత్త్యశ్చ + భ్యామ్, ఛాగేన, సరస్వత్యై, మేషేణ, ఇన్ద్రాయ, ఋషభేణ, అక్షన్, తాన్
మేదస్తః, ప్రతి, వచతా, అగృభీషత, అవీవృధస్త, పురోడాశైః, అపుః, అశ్వినా
సరస్వతీ, ఇన్ద్రాః, సుత్రామేతి సు+త్రామా, సురాసోమానితి సురా+సోమాన్॥ ౬౦

పదార్థః:- (సూపస్థాః) యే సుష్టాపతివంతి తే (అద్య) (దేవః) దివ్యగుణః (వనస్పతిః) వటాదిః
(అభవత్) భవేత్ (అశ్వినాభ్యామ్) ప్రాణాపానాభ్యామ్ (ఛాగేన) దుఃఖచేదకేన (సరస్వత్యై) వాచే (మే
షేణ) (ఇంద్రాయ) (ఋషభేణ) (అక్షన్) భుంజీరన్ (తాన్) (మేదస్తః) మేదశః స్నిగ్ధాన్ (ప్రతి)
(వచతా) వచతాని పక్షవాని. అత్రాచాదికోఽతచ్. (అగృభీషత) గృహ్లాంతు (అవీవృధంత) వర్ధం
తామ్ (పురోడాశైః) సంస్కృతాన్ విశేషైః (అపుః) విబంతు (అశ్వినా) ప్రాణాఽపానా (సరస్వతీ)
ప్రశస్తా వాక్ (ఇంద్రః) పరమైశ్వర్యో రాజా (సుత్రామా) సుష్ట రక్షకః (సురాసోమాన్) యే సుర
యాఽభిషవేన సూయంతే తాన్.

॥ ౬౦ ॥

అన్వయః:- పామనుష్యా యథాద్య సూపస్థా దేవో వనస్పతి రివ యేన యేనాశ్వినాభ్యాం
ఛాగేన సరస్వత్యై మేషేణేంద్రాయ ఋషభేణాక్షన్తాన్ మేదస్తః ప్రతివచతా అగృభీషత
పురోడాశై రవీవృధస్తాశ్వినా సరస్వతీ సుత్రామేంద్రః సురాసోమా నపుస్తథా భవానభవదభివేత్.

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే మనుష్యా శ్చాగాది దుగ్ధాదిభిః ప్రాణా
ఽపానరక్షణాయ స్నిగ్ధాన్ పక్వాన్ పదార్థాన్ భుక్తోవృత్తమాన్ రసాన్ పీత్వా వర్ధంతే తే సుసుఖం
లభంతే.

పదార్థము:- ఓమానవులారా! ఎటుల, అద్య=నేడు, సూపస్థాః=చక్కగా సమీపమున
స్థితులైనవారు, దేవః=దివ్యగుణవంతుడగు పురుషుడు, వనస్పతిః=వటవృక్షాదులవలె, అశ్వినా
భ్యామ్=ప్రాణాపానములకొఱకు, ఛాగేన=దుఃఖమును వినాశనమొనర్చు మేక మొఱవ.
పశువుచేతను, సరస్వత్యై=వాణికోఱకు, మేషేణ=పగొట్టెచేతను, ఇంద్రాయ=పరమైశ్వ
ర్యముకొఱకు, ఋషభేన=పయెద్దుచేతను, అక్షన్=ఉపభోగమొనర్చుదురో, తాన్ మేదస్తః
ప్రతి=సుందరములును, స్నిగ్ధములునగు నావశువుల[కొఱకు], వచతా=పక్షయోగ్యము
లగువస్తువులను, అగృభీషత=గ్రహించునో, పురోడాశైః=ప్రథమముగ ఉత్తమ సంస్కా
రములొనర్చుచుండిన విశేషాన్నములచే, అవీవృధంత=వృద్ధినిపొందిరో, ఆశ్వినా=ప్రాణాపా
నములు, సరస్వతీ=ప్రశంసితవాక్కు, సుత్రామా=చక్కగా రక్షించువాడు. ఇంద్రః=పర
మైశ్వర్యవంతుడగురాజు, సురాసోమాన్=అరకుగాతీయబడిన ఔషధుల రసములను, అపుః
=పానమొనర్చెదరో, ఎటులనే మీరును, అభవత్=కండు.

[౬౦]

భావార్థము :- ఈమంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఏమనుష్యులు
శాగాదులయొక్క దుగ్ధాదులచే ప్రాణాపానముల రక్షణకై స్నిగ్ధములు పక్ష్యములు నగు
పదార్థములభుజించి, ఉత్తమరసములను పానమొనర్చి వృద్ధిపొందుదురో, వారే శ్రేష్ఠసుఖ
మును పొందుదురు.

౧౨౭౦ [౬౦]

౧౨౩౨ తామద్యేత్యస్య స్వస్త్వాత్రేయ ఋషిః, లింగోక్తాః దేవతాః, భురిగ్ వికృతిశ్చందః,
మధ్యమః స్వరః.

పునర్మనుష్యాః కథం వర్తేరన్నిత్యాహ.

మానవులెటుల ప్రవర్తించవలయును?

తామద్య ఋషిషలైయఋషీణాం నపాద వృణీతాయం యజమానో
బహుభ్య ఋషజ్గతేభ్య ఋష మే దేవేషు వసు వార్యా యక్ష్యతఃఇతి తా యా
దేవా దేవదానా న్యదు స్తాన్యస్మా ఋష చ శాస్స్వి చ గురస్వేషిత శ్చ హోతరసి
భద్ర)వాచ్యాయ ప్రేషితో మానుషః సూక్తవాకాయ సూక్తా బ్రూహి॥ ॥౬౧॥

తామ్, అద్య, ఋషే, అర్షేయ, ఋషీణామ్, నపాత్, అవృణీత, అయమ్,

యజమానః, బహుభ్య ఇతి బహుభ్యః, ఆ, సంగతేభ్య ఇతి సమ్గతేభ్యః, ఏషః,
మే, దేవేషు, వసు, వారి, ఆ, యక్ష్యతే, ఇతి, తా, యా, దేవాః, దేవ, దానాని, అదుః,
తాని, అన్తై, ఆ, చ, శాస్స్వి, ఆ, చ, గురస్వ, ఇషితః, చ, హోతః, అసి, భద్ర
వాచ్యయేతి భద్ర+వాచ్యాయ, ప్రేషితఃఇతి ప్ర+ఇషితః, మానుషః, సూక్తవాకా
యేతి సూక్త+వాకాయ, సూక్తేతి సు+క్షక్తా, బ్రూహి॥ ॥౬౧॥

పదార్థః:- (తామ్) (అద్య) (ఋషే) మంత్రార్థవిత్ (అర్షేయ) ఋషిషు సాధు స్తత్సంబుద్ధాః.
అత్ర ఛాందసో ధర్మః. (ఋషీణామ్) మంత్రార్థవిదామ్. (నపాత్) అవత్యమ్ (అవృణీత) వృణోతు (అ
యమ్) (యజమానః) యజ్జకర్తా (బహుభ్యః) (ఆ) (సంగతేభ్యః) (యోగేభ్యః) (ఏషః) (మే) మమ
(దేవేషు) విద్యత్సు (వసు) ధనమ్ (వారి) జలమ్ (ఆ) (యక్ష్యతే) (ఇతి) (తా) తాని (యా) యాని (దేవాః) వి
ద్యాంసః (దేవ) విద్యన్ (దానాని) దాతవ్యాని (అదుః) దదతి (తాని) (అన్తై) (ఆ) (చ) (శాస్స్వి) శ్చ
(ఆ) (చ) (గురస్వ) ఉద్యమస్వ (ఇషితః) ఇష్టే (చ) (హోతః) (అసి) భవ (భద్రవాచ్యాయ) భద్రం వా
చ్యం య నై తనై (ప్రేషితః) ప్రేరితః (మానుషః) మనుష్యః (సూక్తవాకాయ) సూక్తాని వాకేషు
యస్య తనై (సూక్తా) సుష్టు వక్తవాని (బ్రూహి)

॥౬౧॥

అన్వయః:- హే ఋషే అర్షేయ ఋషీణాం నపాద్ యజమానోయ మద్య బహుభ్యః సం
గతేభ్య స్త్వా మా వృణీతేష దేవేషు మే వసు వారి చావృణీత. హే దేవ య ఆయక్ష్యతే. దేవా
యా యాని దానాన్యదు స్తాని చాన్తై ఆశాస్స్వి. ప్రేషితః సన్నాగురస్వ చ. హే హోతరిషి
హో మానుషో భద్రవాచ్యాయ సూక్తవాకాయ సూక్తా బ్రూహితి తా పాపవాంశాని. ॥౬౧॥

భావార్థ:-యే మనుష్యా బహూనాం విదుషాం సకాశాద్విద్వాంసం వృత్త్వా వేదాదివిద్యా ఆధీత్య మహర్షయో భవేయ్యు స్తేఽన్యానధ్యాపయితుం శక్నుయ్యః.యే చ దాతారః ఉద్యమినః స్యు స్తే విద్యాం వృత్త్వా అవిదుషా ముపరి దయాం కృత్త్వా విద్యాగ్రహణాయ రోషేణ సంతా డ్యైతాన్ సుసభ్యాన్ కుర్యు స్తేఽత్ర సత్కర్తవ్యాః స్యు రితి. ॥౬౦॥

పదార్థము:-ఋషే=మంత్రార్థమును ఎరుగువాడా!లేక, ఆర్యేయ=మంత్రార్థజ్ఞులలో శ్రేష్ఠుడా!ఋషీణామ్=మంత్రార్థముల నెఱుగువారియొక్క,నపాత్=సంతానము, యజమానః=యజ్ఞ మొనర్చువాడునునగు,అయమ్=ఇతడు,అద్య=నేడు,బహుభ్యః సంగతేభ్యః=ఆనేక యోగ్యపురుషులచే, త్వామ్=నిన్ను,ఆ అవృణీత=స్వీకరించునుగాక!ఏషః=ఇతను, దేవేషు=విద్వాంసులలో, మే=నాయొక్క, వసు=ధనమును, చ=మఱియు, వారి=జలమును స్వీకరించునుగాక,దేవ=ఓవిద్వాంసుడా!ఆయత్యతే=ఏది అన్నిదిక్కుల నుండి సంగతమొనర్చబడునో,చ=మఱియు,దేవా=విద్వాంసులు,యాదానాని=ఏఇవ్వ దగిన పదార్థములను, అదుః=ఇచ్చుచున్నారో, తాని=వానినన్నిటిని,అస్మై=ఈయజ్ఞ మొనర్చువానికై, ఆ శాస్వ=శాగుగాచెప్పుము.ప్రేషితః=చదివించబడిన నీవు,ఆ గురస్వ=శాగుగా ఉద్యమ మొనర్చుము, చ=మఱియు. హోతః=ఓఇచ్చువాడా! ఇషితః=అందఱిచే కోరబడిన,మానుషః=నీవు; భద్రవాచ్యాయ=భద్రము వాచ్యముగా నున్నవానికి, సూక్తవాకాయ=సుకథనము,వ్యాఖ్యానముగల వాక్కులను కలిగి ఉండునట్టి భద్రపురుషునికొఱకు,సూక్తా=చక్కని ఉక్తులను,బ్రూహి=పలుకుము, ఇతి=ఇందు కొరకై ఈ కారణముచే, పైవిధముగ,తా=ఆ యు త్తమపదార్థములను పొందువాడవు, అసి=అగుచున్నావు. [౬౦]

భావార్థము:-ఏ మానవులు అనేకవిద్వాంసులలో ను త్తమవిద్వాంసుని స్వీకరించి, వేదాదివిద్యలను చదివి,మహర్షులగుదురో, వారితరులను చదివించుట కర్హులగుదురు. ఏదాతలు, పురుషార్థపరులై విద్యనుపొంది అవిద్వాంసుల యెడ కరుణించి విద్యాగ్రహణార్థము రోషముతో ఆమూర్ఖులను తాడించుదురో, వానిని సుసభ్యులుగా నొనర్చుదురో,అటు వంటివారే యీలోకమున సమ్మానార్హులగుదురు. [౬౦]

అత్ర వరుణాగ్ని విద్యద్రాఘ ప్రజా శిల్పవాగ్గృహోశ్వశ్చతు వహోత్రాది గుణవర్ణనా దేతదధ్యాయోక్తార్థస్య పూర్వాధ్యాయోక్తార్థేన సహ సంగతిరస్తీతి వేద్యమ్.

ఈ అధ్యాయములో వరుణుడు, అగ్ని, విద్వాంసుడు, రాజు,ప్రజ, శిల్పము, వాణి,గృహము, అశ్విములు, ఋతువులు, హోత మొదలైన పదార్థముల గుణముల వర్ణనయుండుటచే ఈఅధ్యాయమందుచెప్పబడ్డ అర్థమునకుపూర్వాధ్యాయములో చెప్పబడ్డ అర్థముతో సంగతియన్నదని గ్రహించవలయును.

ఇతి శ్రీమత్పరమ హంస పరివ్రాజకాచార్యాణాం శ్రీమన్మహావిదుషాం విరజానంద సర
స్వతీ స్వామినాం శిష్యేణ శ్రీమత్పరమహంస పరవ్రాజకాచార్యేణ శ్రీమద్దయా
నంద సరస్వతీ స్వామినా విరచితే సంస్కృతార్య భాషాభ్యాం విభూషితే
యజుర్వేద భాష్యే ఏకవింశోఽధ్యాయః సమాప్తి మగమత్.

★

కృష్ణామండలాంతర్గత కుండేరు గ్రామవాస్తవ్యులగు పాలడుగు
శేషాచలాచార్య, తదేవ మండలాంతర్గత ముదునూరు గ్రామవాస్తవ్యుడు
అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు అంధీకరించిన శ్రీమద్దయానంద
సరస్వతీ నిర్మిత యజుర్వేద భాషాభాష్యమండలి యిరువది యొకటవ అధ్యాయము సమాప్తము

ఓమ్

౨౨వ అధ్యాయపు విషయసూచిక.

1981 విక్రమ శక అశ్విరేయ వైదిక యంత్రాలయ సంస్కరణమునకు అనుకృతి.

ఈ అధ్యాయములో ౩౪ మంత్రములు. ౫౪ ఛందస్సులు, ౮౩౯ పదములు, ౨౧౨౪ అక్షరములున్నవి.

[క్రమసంఖ్య]	[మంత్రములు]	[క్రమసంఖ్య]	[మంత్రములు]
౧ సర్వశాస్త్రవేత్త ఆవు డెటుల ప్రవర్తించును. ౧		౯. అగ్ని ఎటువంటిది? ౧౬	
౨. ఆయుస్సును మానవులెటుల రక్షించుకొనవలయును? ౨		౧౦. అగ్నిగుణములు. ౧౭	
౩. విద్యాంను డెటులుండవలయును? ౩, ౪		౧౧. అదిత్యాగ్ని ఎటులున్నది? ౧౮, ౧౯	
౪. మానవులు వేనిని వృద్ధిపఱచవలయును? ౫		౧౨. హోమమే ప్రయోజనమునకై యొనర్చవలయును? ౨౦, ౨౩, ౨౪, ౨౫, ౨౬, ౨౭, ౨౮, ౨౯, ౩౦, ౩౧, ౩౨	
౫. మానవులెటుల ప్రవర్తించవలయును? ౬		౧౩. మానవులేమి యొనర్చవలయును? ౨౧	
౬. జగత్తును మానవులెటుల శుద్ధమొనర్చ వలయును? సంస్కరించవలయును? ౭, ౮		౧౪. మనుజులు దేనినఖిలపించవలయును? ౨౨	
౭. ఈశ్వరవిషయము ౯, ౧౦ (గాయత్రివ్యాఖ్య) ౧౧, ౧౨, ౧౩, ౧౪		౧౫. దేని యనుష్ఠానమునకై మానవులు తమ సర్వస్వమును సమర్పించాలి? ౩౩	
౮. యజ్ఞకర్మ ౧౫		౧౬. ఎందుకొఱకు యజ్ఞములను అనుష్ఠించ వలయును? ౩౪	

అథ ద్వావింశోఽధ్యాయ ఆరభ్యతే

ఇప్పుడు ఇరువదిరెండవ అధ్యాయము ఆరంభించ బడుచున్నది,

ఓం విశ్వాని దేవ సవిత ర్ద్వితాని పరాసువ యద్భద్రం తన్న ఆసువ॥

౧౨౩౩ తేజోఽనీత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, సవితా దేవతా, నిచృత్పంక్తి శ్చందః, పంచమః స్వరః.

తత్రాదావాప్తో విద్వాన్ కథం వర్తేతేత్యాహ.

సకల శాస్త్రవేత్తయగు నాప్త విద్వాంసుడెటుల ప్రవర్తించవలయును ?

తేజోఽసి శుక్ర మమృతమాయుష్యా అయుర్యే పాహి । దేవస్య త్వా
సవితః ప్రసవేఽశ్వినో బ్రాహ్మభ్యాం పూష్ణో హస్తాభ్యా మాదదే॥ ॥౧॥

తేజః, అసి, శుక్రమ్, అమృతమ్, ఆయుష్యాః, ఆయుఃపాఽఇత్యాయుః
+పాః, ఆయుః, మే, పాహి, దేవస్య, త్వా, సవితః, ప్రసవఽఇతి ప్ర+సవే,
అశ్వినోః, బ్రాహ్మభ్యామితి బ్రాహ్మ+భ్యామ్, పూష్ణః, హస్తాభ్యామ్, ఆ, దదే ॥౧॥

పదార్థః :- (తేజః)ప్రకాశః(అసి)(శుక్రమ్)వీర్యమ్(అమృతమ్)స్వస్వరూపేణనాశరహితమ్
(ఆయుష్యాః)యః ఆయుః పాతి సః(ఆయుః)జీవనమ్(మే)మమ(పాహి)(దేవస్య)సర్వప్రకాశకస్య
(త్వా)త్వామ్(సవితః)సకలజగదుత్పాదకస్య(ప్రసవే)ప్రసూయంతే ప్రాణినో యస్మిన్ సంసారే
తస్మిన్ (అశ్వినోః)వాయువిద్యుతోః(బ్రాహ్మభ్యామ్)(పూష్ణః)పుష్టికర్తుః సూర్యస్య(హస్తాభ్యామ్)
(ఆ)(దదే)గృహ్లామి, ॥౧॥

అన్వయః:-హే విద్యన్నహం దేవస్య సవిత ర్జగదీశ్వరస్య ప్రసవే అశ్వినో ద్ధారణాకర్షణా
భ్యామివ బ్రాహ్మభ్యాం పూష్ణః కిరడై రివ హస్తాభ్యాం యస్త్యమాదదే యస్త్యమమృతం, శుక్రం
తేజ ఇవ ఆయుష్యా అసి, స త్వం స్వం దీర్ఘాయుః కృత్వా మే మమాఽయుః పాహి. ॥౧॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా శరీరస్థా విద్యుచ్ఛరీరంరక్షతి, యథా
బాహ్వో సూర్యవాయూ జీవనపేతూ స్తః, తథేశ్వరచితేఽస్మిన్ జగతి ఆప్తో విద్వాన్ భవతీతి,
సర్వై ర్వేద్యమ్. ॥౧॥

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా! నేను, దేవస్య=సర్వమును ప్రకాశించువాడు, సవితః
=సకలజగదుత్పత్తియొనర్చువాడునగుజగదీశ్వరునిచే, ప్రసవే=ఉత్పన్న మొనర్చబడిన[ప్రా
ణ్యాదులుత్పన్నమగు] సంసారమునందు, అశ్వినోః=వాయువిద్యుద్రూపాగుల ధారణా
కర్షణ గుణముల వలె [నుండు], బ్రాహ్మభ్యామ్=భుజములచేతను, పూష్ణః=పుష్టినిొసగు
సూర్యుని కిరణములవలె [నుండు], హస్తాభ్యామ్=చేతులతోను, త్వా=ఏ నిన్ను, ఆదదే=

గ్రహించుచున్నానో, ఏ నీవు, అమృతమ్ = స్వస్వరూపముచే వినాశరహితుడవు, శుక్రమ్ =
వీర్యవంతుడవు, తేజః = ప్రకాశముతో సమానుడవు, ఆయుష్షాః = ఆయువును రక్షించువాడ
వునై, ఆసి = ఉన్నావో, అట్టి నీవు సొంత ఆయువును దీర్ఘముగా నొనర్చుకొని, మే = నాయొ
క్క, ఆయుః = ఆయుస్సును, పాహి = రక్షించుము. [౧]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. శరీరము
నందుండు విద్యుత్తు శరీరమును రక్షించుచున్నటుల బయటనున్న సూర్యుడు, పవనము జీవ
నమునకు పోతువులై యున్నవి. అటుల నేతఃశ్వరునిచే రచించబడిన జగత్తులో సకలశాస్త్ర
ముల నెఱిగిన ఆ వైవిధ్యాంసుడును ఉన్నాడని అందఱు గ్రహించవలయును. ౧౨౭౩ [౧]

ఇమామిత్యస్య యజ్ఞ పురుష ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, నిశ్పత్తిష్ఠుః ఛందః, ధైవతః స్వరః.
పున ర్మనుష్యై రాయుః కథం వర్తితవ్య మిత్యాహ.

మానవు లాయువు నెటుల గడపవలయును ?

ఇమా మగృష్టన్ రశనా మృతస్య పూర్వఽఆయుషి విదధేషు కవ్యా ।

సా నో ఽఅస్మిన్ త్పుతఽఆబభూవ ఽఋతస్య సామన్తర మారవన్తి ॥ ౨ ॥

ఇమామ్, అగృష్టన్, రశనామ్ । ఋతస్య, పూర్వే, ఆయుషి, విదధేషు,

కవ్యా, సా, నః, అస్మిన్, సుతే, ఆ, బభూవ, ఋతస్య, సామన్, సరమ్, ఆర
వన్తిత్యా + రవన్తి ॥ ౨ ॥

పదార్థః :- (ఇమామ్) (అగృష్టన్) గణ్ఠీయుః (రశనామ్) వ్యాపికాం రజ్జు మివ. (ఋతస్య)
సత్యస్య కారణస్య (పూర్వే) పూర్వస్మిన్ (ఆయుషి) ప్రాణధారణే (విదధేషు) యజ్ఞాదిషు (కవ్యా)
కవయః. అత్ర సుపాం సు ఇతి విభక్తేర్ధ్యాదేశః, (సా) (నః) అస్మాకమ్ (అస్మిన్) (సుతే) ఉత్పన్నే జగతి
(ఆ) (బభూవ) భవతి (ఋతస్య) సత్యస్య కారణస్య (సామన్) సామన్యం తే కర్మణి (సరమ్) ప్రాప్త
వ్యమ్ (ఆరవన్తి) వ్యక్తశబ్దం వదన్తి. ॥ ౨ ॥

అన్వయః :- పో మనుష్యా యా ఋతస్య సరమారవంత్యా బభూవ. యామిమా మృతస్య
రశనాం విదధేషు పూర్వ ఆయుషి కవ్యా అగృష్టన్, సా అస్మిన్ సుతే నః సామన్నా భూవ. ॥ ౨ ॥

భావార్థః :- యథా రశనయా బిద్ధాః ప్రాణిన ఇత స్తతః పలాయతుం న శక్నువంతి తథా
యుక్త్యా ధృత మాయు రకాలే వ పలాయతే. ॥ ౨ ॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ఏ [బుద్ధి], ఋతస్య = సత్య కారణముయొక్క, సరమ్
= పొందదగిన శబ్దమును, ఆరవన్తి = చక్కగా వ్యక్తముగా పలుకుచు, ఆ బభూవ = చక్కగా

విఖ్యాతమగుచున్నదో, ఇమామ్=ఏ దీనిని, ఋతస్య=సత్యకారణముయొక్క, రసనామ్
=వ్యాప్తమగు త్రాడువలె, విదధేషు=యజ్ఞాదులందు, పూర్ణే=మొదట, ఆయుషి=ప్రా
ణమును ధారణమొనర్చునాయువునిమిత్తము, కవ్యా=ః పులిగు మేధావులు, అగృక్ష్ణన్=
గ్రహించెదరో, సా=ఆబుద్ధి, ఆస్మిన్ సుతే=ఉత్పన్నమైన యీజగత్తునందు, నః=మాయొ
క్క, సామన్=అంతిమకార్యమునందు ప్రసిద్ధుఁగుచున్నది. అనగా కార్యమును సమాప్తి
వరకు చేర్చుచున్నది. [౨]

భావార్థము:-రజ్జువుచే బంధించబడినప్రాణులు ఇటునటు పారిపోజాలవు. అటులనే
యుక్తిపూర్వకముగ ధారణమొనర్చబడిన ఆయువు అకాలమున పాతీసో జాలదు. ౧౨౭౪

౧౨౭౫ అభిధా ఇత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, అగ్ని దేవతా, భువిగనుష్టువ్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.
పునర్విద్వాన్ కీదృశో భవతీత్యాహ.
విద్వాంసు డెటులుండును ?

అభిధా అసి భువనమసి యస్తాసి ధర్తా ।

స త్వమగ్నిం వైశ్వానరః సప్రథసజ్గచ్చ స్వాహా కృతః॥ ॥౩॥

అభిధా=ఇత్యభి+ధాః, అసి, భువనమ్, అసి, యస్తా, అసి, ధర్తా, సః,
త్వమ్, అగ్నిమ్, వైశ్వానరమ్, సప్రథసమితి స+ప్రథసమ్, గచ్చ, స్వాహాకృత
ఇతి స్వాహా+కృతః॥ ॥౩॥

పదార్థః :- (అభిధా) యోభిరధాతి సః (అసి) (భువనమ్) ఉదకమ్. భువన మిశ్మదక వా.
నిఘం. ౧-౧౨. (అసి) (యంతా) నియంతా (అసి) (ధర్తా) సకలవ్యవహారధారకః (సః) త్వమ్
(అగ్నిమ్) పావకమ్ (వై శ్వానరమ్) విశ్వేషు వస్తుషు నాయకమ్. (సప్రథసమ్) ప్రఖ్యాత త్వేన సహ
వర్తమానమ్. (గచ్చ) (స్వాహాకృతః) సత్యక్రియయా నిష్పన్నః. ॥౩॥

అన్వయః :- హే విద్యన్ య స్త్వం భువన మివా సృభిధా అసి, యస్తాసి, స స్వాహాకృతో
ధర్తా త్వం సప్రథసం వై శ్వానర మగ్నిం గచ్చ జానీహి. ॥౩॥

భావార్థః :- యథా సర్వేషాం ప్రాణ్యప్రాణినాం జీవన మూలం జలమగ్నిశ్చాస్తి. తథా
విద్వాంసం సర్వే జానీయుః. ॥౩॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా! ఏ నీవు, భువనమ్ అసి=జలమువలె శీతలుడవు, అభిధాః
అసి=అభిధా క్తవు, యంతా అసి=నియమించువాడవునై యున్నావో, సః=అట్టి నీవు, స్వాహా
కృతః=సత్యక్రియచే సిద్ధుడవు, ధర్తా=సకలవ్యవహారములను ధారణమొనర్చువాడవునై,
సప్రథసమ్=విఖ్యాతితోపాటువ ర్తమానము, వై శ్వానరమ్=సమ స్తపదార్థములకు శేతయు

నగు, అగ్నిమ్ = అగ్నిని, గచ్ఛ = ఎఱుగుము.

[౩]

భావార్థము:- ఎటుల సకలప్రాణులు, అప్రాణులు మనుటకు అగ్నిజలములు మూలకారణములై యున్నవో అటులనే విద్వాంసుని కూడ అందఁజెఱుగవలయును. [౩] ౧౨౭౫

౧౨౭౬ స్వగేత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, విశ్వే దేవా దేవతాః, జగతీ చందః, నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నా విషయమే.

స్వగా త్వా దేవేభ్యః ప్రజాపతయే బ్రహ్మన్నశ్వం భన్త్యామి దేవేభ్యః ప్రజాపతయే తేన రాధ్యాసమ్ । తం బధాన దేవేభ్యః ప్రజాపతయే తేన రాధ్నుహి॥

స్వగేతి స్వ+గా, త్వా, దేవేభ్యః, ప్రజాపతయ ఇతి ప్రజా+పతయే, బ్రహ్మన్, అశ్వమ్, భన్త్యామి, దేవేభ్యః, ప్రజాపతయ ఇతి ప్రజా+పతయే, తేన, రాధ్యాసమ్, తమ్, బధాన, దేవేభ్యః, ప్రజాపతయ ఇతి ప్రజా+పతయే, తేన, రాధ్నుహి॥

పదార్థః :- (స్వగా) స్వయం గచ్ఛతీతి స్వగా స్తం స్వయంగామినమ్. అత్ర విభక్తేర్ధాదేశః (త్వా) త్వమ్ (దేవేభ్యః) విద్యద్భ్యః (ప్రజాపతయే) ప్రజాయాః పాలికాయ (బ్రహ్మన్) విద్యయా వృద్ధ (అశ్వమ్) మహంతమ్ (భం త్యామి) బద్ధం కరిష్యామి (దేవేభ్యః) దివ్యగుణేభ్యః (ప్రజాపతయే) ప్రజాపాలికాయ గృహస్థాయ (తేన) (రాధ్యాసమ్) సమ్యక్సిద్ధో భవేయమ్. (తమ్) (బధాన) (దేవేభ్యః) దివ్యగుణకర్మస్వభావేభ్యః (ప్రజాపతయే) ప్రజాపాలికాయ (తేన) (రాధ్నుహి) సమ్యక్ సిద్ధో భవ.

॥ ౪ ॥

అన్వయః :- పా బ్రహ్మన్నహం త్వా స్వగా కరోమి దేవేభ్యః ప్రజాపతయే శ్వం భం త్యామి. తేన దేవేభ్యః ప్రజాపతయే రాధ్యాసం తం త్వం బధాన, తేన దేవేభ్యః ప్రజాపతయే రాధ్నుహి.

॥ ౫ ॥

భావార్థః :- సర్వై ర్మమైవై ర్విద్యా సుశీఱా బ్రహ్మచర్య సత్సంగైః శరీరాత్మనో ర్మహద్బలం సంపాద్య దివ్యాన్ గుణాన్ గృహీత్వా విద్యద్భ్యః సుఖం దత్వా స్వస్య పరేషాం చ వృద్ధిః కార్యా.

॥ ౬ ॥

పదార్థము:- బ్రహ్మన్ = విద్యచే వృద్ధినిపొందినవాడా! నేను, త్వా = నిన్ను, స్వగా = స్వయముగ గమన మొనర్చువానిగ చేయుచున్నాను, దేవేభ్యః = విద్వాంసులకొఱకు, ప్రజాపతయే = సంతానమును రక్షించు గృహస్థుని కొరకు, అశ్వమ్ = సర్వవ్యాపకమగు మత్తమగుణమును, భన్త్యామి = బద్ధమొనర్చుచున్నాను. తేన = దానిచేత, దేవేభ్యః = దివ్యగుణముల కొఱకు, ప్రజాపతయే = సంతానమును పాలించు గృహస్థుని కొరకు, రాధ్యాసమ్ = చక్క

గా సంసిద్ధుడైనగుడునుగాక! తమ్ = దానిని నీవు, బధాన = బంధించుము, తేన = దానిచే, దేవే భ్యః = దివ్యగుణకర్మస్వభావములు గలవారికి, ప్రజాపతయే = ప్రజలను పాలించువానికొరకు సాధ్నుహి = బాగుగ సిద్ధమగుము. [౪]

భావార్థము:- నమ స్తమానవులు విద్యా సుశిక్షణచేతను, బ్రహ్మచర్య సత్సంగముల చేతను, శరీరాత్మలయొక్క గొప్పబలమును సంపాదించి, దివ్యగుణముల ధరించి, విద్యాంసులకు సుఖముచే కూర్చి, తనయొక్కయు, పరులయొక్కయు అభివృద్ధిని ఒనర్చవలయును.

ప్రజాపతయ ఇత్యవ్య ప్రజాపతి ర్మషిః, ఇంద్రాదయో దేవతాః, అతిధృతి శ్చందః, షడ్జః స్వరః.

పున ర్మనుష్యాః కాన్ వర్తయేయు రిత్యాహ.

మానవులెవరిని వర్తింప జేయవలయును ?

ప్రజాపతయే త్వా జుష్టం ప్రోక్షమీన్ద్రాగ్నిభ్యాం త్వా జుష్టం ప్రోక్షమి వాయవే త్వా జుష్టం ప్రోక్షమి విశ్వేభ్య స్త్వా దేవేభ్యో జుష్టం ప్రోక్షమి సర్వేభ్య స్త్వా దేవేభ్యో జుష్టం ప్రోక్షమి । యోఽఅర్వంతం జిహ్వాసతి తమభ్యమీతి వరుణః ప్రరోమర్తః ప్రరః శ్వా॥ ॥౫॥

ప్రజాపతయ ఇతి ప్రజాపతయే, త్వా, జుష్టమ్, ప్ర, ఉక్షమి, ఇన్ద్రాగ్నిభ్యామితీన్ద్రాగ్నిభ్యామ్, త్వా, జుష్టమ్, ప్ర, ఉక్షమి, వాయవే, త్వా, జుష్టమ్, ప్ర, ఉక్షమి, విశ్వేభ్యః, త్వా, దేవేభ్యః, జుష్టమ్, ప్ర, ఉక్షమి, సర్వేభ్యః, త్వా, దేవేభ్యః, జుష్టమ్, ప్ర, ఉక్షమి, అర్వంతమ్, జిహ్వాసతి, తమ్, అభి, అమీతి, వరుణః, ప్రరః, మర్తః, ప్రరః, శ్వా॥ ॥౫॥

పదార్థః :- (ప్రజాపతయే) ప్రజాపాలకాయ (త్వా) త్వామ్ (జుష్టమ్) పీతమ్ (ప్రోక్షమి) ప్రకృష్టతయా లభిపించామి. (ఇంద్రాగ్నిభ్యామ్) జీవాగ్నిభ్యామ్ (త్వా) (జుష్టమ్) (ప్రోక్షమి) (వాయవే) పవనాయ (త్వా) (జుష్టమ్) (ప్రోక్షమి) (విశ్వేభ్యః) అఖలేభ్యః (త్వా) త్వామ్ (దేవేభ్యః) విద్యుద్భ్యః (జుష్టం) (ప్రోక్షమి) (సర్వేభ్యః) నమ గ్రేభ్యః (త్వా) (దేవేభ్యః) దివ్యేభ్యః పృథివ్యాదిపదార్థేభ్యః (జుష్టమ్) (ప్రోక్షమి) (యః) (అర్వంతమ్) శీఘ్రగా మిన మశ్వమ్ (జిహ్వాసతి) హంతు మిచ్ఛతి (తమ్) (అభి) (అమీతి) ప్రాప్నోతి (వరుణః) శ్రేష్ఠః (ప్రరః) ఉత్కృష్టః (మర్తః) మనుష్యః (ప్రరః) (శ్వా) కుక్కురః.

అన్వయః :- పే విద్వన్ యః పరో వరుణో మర్తో ౨ర్వంతం జిఘాంసతి తమభ్యమీతి, యః పరః శ్వేవ వర్తతే, యస్తం నివారయతి తం ప్రజాపతయే జుష్టం త్వా ప్రోక్షామింద్రాగ్నిభ్యాం జుష్టం త్వాప్రోక్షామి, వాయవే త్వా జుష్టం ప్రోక్షామి, విశ్వేభ్యో దేవేభ్యో జుష్టం త్వా ప్రోక్షామి, సర్వేభ్యో దేవేభ్యో జుష్టం త్వా ప్రోక్షామి. ॥౫॥

భావార్థః :- యే మనుష్యా ఉ త్తమాన్ పశూన్ హింసితు మిచ్ఛేయు స్తే సింహవర్ధంతవ్యాః, య పతాన్ రక్షితుం యతేరం స్తే, సర్వరక్షణాయాధిక ర్తవ్యాః. ॥౫॥

పదార్థము:- ఓవిద్వాంసుడా! పరః = ఉత్తముడు, వరుణః = శ్రేష్ఠుడునగు, యః మర్తః = ఏమానవుడు, అర్వంతమ్ = శీఘ్రముగ నడచుహయమును, జిఘాంసతి = కొట్టినడపదలచుచున్నాడో, తమ్ = అతనికి, అభి అమీతి = అన్నివైపులనుండి లభించుచున్నది, మఱియు, పరః = ఏ ఇతరమానవుడు, శ్వా = కుక్కవలె దుష్కర్మియైయున్నాడో, అతనినిఎవడు నిరోధించుచున్నాడో అట్టి, ప్రజాపతయే = ప్రజలను పాలించువానికి, జుష్టమ్ = ప్రీతికలిగించిన త్వా = నిన్ను, ప్రోక్షామి = బాగుగా సిక్తమొనర్చుచున్నాను. ఇంద్రాగ్నిభ్యామ్ = జీవముకొఱకు, అగ్నికొఱకు, జుష్టమ్ = ప్రీతికల్పించిన, త్వా = నిన్ను, ప్రోక్షామి = చక్కగా ప్రోక్షించుచున్నాను, వాయవే = పవనముకొఱకు, జుష్టమ్ త్వా = ప్రీతియొనర్చిన నిన్ను, ప్రోక్షామి = బాగుగా ప్రోక్షించుచున్నాను. విశ్వేభ్యః = సకల విద్వాంసులకు, జుష్టమ్ త్వా = ప్రీతియొనర్చిన నిన్ను, ప్రోక్షామి = అభిషిక్త మొనర్చుచున్నాను. సర్వేభ్యః దేవేభ్యః = దివ్యములగు పృథివ్యాదులకు, జుష్టమ్ త్వా = ప్రీతి చేకూర్చిననిన్ను, ప్రోక్షామి = అభిషిక్త మొనర్చుచున్నాను. [౫]

భావార్థము:- ఉత్తమపశువులను హింసించగోరు మానవులు సింహమువలె హంతవులగుచున్నారు. వీనిని [ఈ పశువులను] రక్షించుటకు ప్రయత్నించువారలే అందఱిని రక్షించు అధికారము పొంద యోగ్యులగుదురు. [౫] ౧౨౭౭

అగ్నయ ఇత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, అగ్నార్వదయో దేవతాః, ఖరిగతిజగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పున ర్మనుష్యాః కథం వర్తేరన్నిత్యాహ.

మానవులెటుల ప్రవర్తించవలయును?

అగ్నయే స్వాహా, సోమాయ స్వాహాపాం మోదాయ స్వాహా, సవిత్రే స్వాహా వాయవే స్వాహా విష్ణవే స్వాహాద్వాయ స్వాహా, బృహస్పతయే స్వాహా మిత్రాయ స్వాహా వరుణాయ స్వాహా॥ ॥౬॥

అగ్నయే, స్వాహా, సోమాయ, స్వాహా, అపామ్, మోదాయ, స్వాహా,

సవిత్తే, స్వాహా, వాయవే, స్వాహా, విష్ణవే, స్వాహా, ఇంద్రాయ, స్వాహా, బృహ
స్పతయే, స్వాహా, మిత్రాయ, స్వాహా, వరుణాయ, స్వాహా॥ ॥౬॥

పదార్థః :- (అగ్నేయే)పావకాయ (స్వాహా) శ్రేష్ఠయా క్రియయా (సోమాయ) ఓషధిగణ
శోధనాయ (స్వాహా) (అపామ్) జలానామ్ (మోదాయ) ఆనందాయ (స్వాహా) సుఖప్రాప్తికా క్రియా
(సవిత్తే) సూర్యాయ (స్వాహా) (వాయవే) (స్వాహా) (విష్ణవే) వ్యాపకాయ విద్యుద్రూపాయ
(స్వాహా) (ఇంద్రాయ) జీవాయ (స్వాహా) (బృహస్పతయే) బృహతాం పాలకాయ (స్వాహా) (మిత్రా
య) సఖ్యే (స్వాహా) సత్త్రియా (వరుణాయ) శ్రేష్ఠాయ (స్వాహా) ఉత్తమక్రియా. ॥౬॥

అన్వయః :- యది మనుష్యా అగ్నేయే స్వాహా, సోమాయ స్వాహా ౨పాం మోదాయ స్వాహా,
సవిత్తే స్వాహా, వాయవే స్వాహా, విష్ణవే స్వాహా ఇంద్రాయ స్వాహా, బృహస్పతయే స్వాహా,
మిత్రాయ వరుణాయ స్వాహా క్రియేరం స్తర్హి కిం కిం సుఖం న ప్రాప్యేత. ॥౬॥

భావార్థః :- హే మనుష్యా యదగ్నే సంస్కృతం ఘృతాదికం హవిర్హూయతే, తదోషధి
జలం సూర్యతేజో వాయువిద్యుతౌ చ సంశోధైశ్వర్యవర్ధనప్రాణాపానప్రజారక్షణశ్రేష్ఠ
సత్కారనిమిత్తం జాయతే, కించిదపి ద్రవ్యం స్వరూపతో నష్టం న భవతి. కింతు అవస్థాంతరం
ప్రాప్య సర్వత్రైవ పరిణతం జాయతే. అతపవ సుగంధ మిష్టపుష్టిరోగనాశకగుణైర్భుక్తాని
ద్రవ్యాణ్యగ్నే ప్రక్షిప్యోషధ్యాది ఖద్దిద్వారా జగదారోగ్యం సంపాదనీయమ్. ॥౬॥

పదార్థము :- మానవులు, అగ్నేయే = అగ్నికొలుకు, స్వాహా = శ్రేష్ఠక్రియను, సోమా
య = ఔషధములను శోధించుటకు, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, అపామ్ = జలసంబంధమున
కలుగు, మోదాయ = ఆనందమునకై, స్వాహా = సుఖముచేకూర్చుక్రియను, సవిత్తే = సూర్య
మండలార్థము, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, వాయవే = పవనముకొలుకు, స్వాహా = ఉత్తమ
క్రియను, విష్ణవే = [వ్యాపకమగు] విద్యుద్రూపాగ్నికై, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, ఇంద్రా
య = జీవునకై, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, బృహస్పతయే = పెద్దలను పాలించువారికై,
స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, మిత్రాయ = మిత్రునికై, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, వరుణాయ
= శ్రేష్ఠపురుషునకై, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను ఆచరించుచో, ఏ యే యుత్తమసుఖములు
లభించవు ? [౬]

భావార్థము :- ఓ మానవులారా! సంస్కృత మొనర్చబడిన యే ఘృతాది హవిస్సు
అగ్నియందు హోమ మొనర్చబడునో, అయ్యది ఓషధులను, జలమును, సూర్యునితేజస్సును,
వాయువిద్యుత్తులను చక్కగా సంశోధనమొనర్చి ఐశ్వర్యవృద్ధికి కారణమగుచున్నది. మఱి
యు ప్రాణాపానములరక్షణ, ప్రజారక్షణ అనుశ్రేష్ఠసత్కారములకు నిమిత్తమగుచున్నది.
ద్రవ్యమెద్దియు స్వరూపముతో నేమాత్రము నశించదు. కాని అవస్థాంతరమును పొంది
సర్వత్ర పరిణతము జెందును. కనుకనే సుగంధపుష్టి మిష్ట రోగనాశక గుణములుగల పదార్థ

ముల నగ్నియందు వ్రేల్చి ఓషధ్యాది పదార్థముల శుద్ధిద్వారా సంసారమున కారోగ్యము సంపాదించవలయును. [౬]౧౨౭౮

౧౨౭౯ హింకారాయేత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః; ప్రాచాదయో దేవతాః, అత్యప్తి శృందః,
గాంధారః స్వరః.

పున ర్మనుష్యై ర్జగత్ కథం శోధనీయ మిత్యాహ.

మానవులు జగత్తునెటుల శుద్ధమొనర్చ వలయును ?

హింకారాయ స్వాహా హింక్రతాయ స్వాహా క్రన్దతే స్వాహాఽవ క్రి
న్దాయ స్వాహా ప్రోథతే స్వాహా ప్రప్రోథాయ స్వాహా గన్దాయ స్వాహా ఘ్రతాయ
స్వాహా నివిష్టాయ స్వాహాఽప విష్టాయ స్వాహా సన్ధితాయ స్వాహా వల్గతే స్వాహా
ఽఽసీనాయ స్వాహా శయానాయ స్వాహా స్వపతే స్వాహా జాగ్రతే స్వాహా కూజతే
స్వాహా ప్రబుద్ధాయ స్వాహా విజృమ్భమాణాయ స్వాహా విచృతాయ స్వాహా
సఖిహనాయ స్వాహాఽపస్థితాయ స్వాహాఽయనాయ స్వాహా ప్రాయణాయ స్వాహా॥

హింకారాయేతి హిమ్+కారాయ, స్వాహా, హింక్రతాయేతి హిమ్+క్ర
తాయ, స్వాహా, క్రన్దతే, స్వాహా, అవక్రిన్దాయేత్యవ+క్రన్దాయ, స్వాహా, ప్రోథతే,
స్వాహా, ప్రప్రోథాయేతి ప్ర+ప్రోథాయ, స్వాహా, గన్దాయ, స్వాహా, ఘ్రతాయ, స్వాహా,
నివిష్టాయేతి ని+విష్టాయ, స్వాహా, ఉపవిష్టాయేత్యుప+విష్టాయ, స్వాహా, సన్ధితా
యేతి సమ్+దితాయ, స్వాహా, వల్గతే, స్వాహా, ఽసీనాయ, స్వాహా, శయానాయ,
స్వాహా, స్వపతే, స్వాహా, జాగ్రతే, స్వాహా, కూజతే, స్వాహా, ప్రబుద్ధాయేతి ప్ర+
బుద్ధాయ, స్వాహా, విజృమ్భమాణాయేతి వి+జృమ్భమాణాయ, స్వాహా, విచృతా
యేతి వి+చృతాయ, స్వాహా, సఖిహనాయేతి సమ్+హనాయ, స్వాహా, ఉపస్థితాయే
త్యుప+స్థితాయ, స్వాహా, ఆయనాయేత్యా+అయనాయ, స్వాహా, ప్రాయణాయ,
ప్రాయనాయేతి ప్ర+అయనాయ, స్వాహా॥

॥ ౭ ॥

పదార్థః :- (హింకారాయ) యో హిం కరోతి త స్మై (స్వాహా) (హింక్రతాయ) హిం
కృతం యేన త స్మై (స్వాహా) (క్రందతే) ఆహ్వానం రోదనం వా కుర్వతే. (స్వాహా) (అవక్రం

దాయ)నీచైః కృతాహ్వనాయ(స్వాహా)(ప్రోథతే)పర్యాప్తాయ(స్వాహా)(ప్రప్రోథాయ)అత్యంతం పర్యాప్తాయ(స్వాహా)(గంధాయ)(స్వాహా)(ఘ్రాతాయ)యోఽఘ్రాయ తస్మై (స్వాహా)(నివిష్టాయ)యో నివిశతే తస్మై(స్వాహా)(ఉపవిష్టాయ)య ఉపవిశతి తస్మై(స్వాహా)(సందితాయ)యః సమ్యక్ దీయతే ఖండ్యతే తస్మై(స్వాహా)(వల్గతే)గచ్ఛతే (స్వాహా)(ఆసీనాయ)స్థితాయ (స్వాహా)(శయానాయ)శేతే తస్మై (స్వాహా)స్వపతే ప్రాప్తసుషుప్తయే (స్వాహా)(జాగ్రతే)(స్వాహా)(కూజతే)అప్రకటశబ్దోచ్చారకాయ(స్వాహా)(ప్రబుద్ధాయ)ప్రకృప్తజ్ఞానవతే (స్వాహా)(విజృంభమాణాయ)విశేషేణాంగ వినామకాయ(స్వాహా)(విచృతాయ)గ్రంథకాయ (స్వాహా)(సంహానాయ)సంహన్యతే యస్మిన్ తస్మై(స్వాహా)(ఉపస్థితాయ)ప్రాప్తసమీపత్వాయ (స్వాహా)(ఆయనాయ)సమంతాద్విజ్ఞానాయ(స్వాహా)(ప్రాయణాయ)(స్వాహా). ॥౭॥

అన్వయః :-యై ర్మనుష్యై ర్హింకారాయ స్వాహా,హింకృతాయ స్వాహా,క్రందతే స్వాహా ఽవక్రందాయ స్వాహా,ప్రోథతే స్వాహా, ప్రప్రోథాయ స్వాహా, గంధాయ స్వాహా, ఘ్రాతాయ స్వాహా, నివిష్టాయ స్వాహాపవిష్టాయ స్వాహా, సందితాయ స్వాహా, వల్గతే స్వాహాఽఽసీనాయ స్వాహా,శయానాయ స్వాహా,స్వపతే స్వాహా,జాగ్రతే స్వాహా,కూజతే స్వాహా,ప్రబుద్ధాయ స్వాహా, విజృంభమాణాయ స్వాహా,విచృతాయ స్వాహా, సంహానాయ స్వాహాపస్థితాయ స్వాహాఽయనాయ స్వాహా,ప్రాయణాయ స్వాహా క్రియంతే, తైర్దుఃఖాని వియోజ్య సుఖాని లభ్యంతే. ॥౭॥

భావార్థః :-మనుష్యై రగ్నిహోత్రాది యజ్ఞే యావద్ధాయతే తావత్సర్వం ప్రాణీనాం సుఖకారకం భవతి. ॥౭॥

పదార్థము:-ఏ మానవులు,హింకారాయ=హిం అని శబ్దమొనర్చువానికై,స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, హింకృతాయ=హిం అను శబ్దమొనర్చినవానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను,క్రందతే=పిలుచువానికై లేక ఆక్రందనమొనర్చువానికై,స్వాహా=ఉత్తమక్రియను,అవక్రందాయ=క్రిందనుండి[హింసస్వరముతో]పిలుచువానికై,స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, ప్రోథతే=సర్వకర్మలయందు పరిపూర్ణునికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, (ప్రప్రోథాయ) అత్యంత పూర్ణునికై. స్వాహా) ఉత్తమ క్రియను. గంధాయ=సుగంధమునకై,స్వాహా=ఉత్తమక్రియను,ఘ్రాతాయ=ఘ్రాణమొనర్చిన వానికై,స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, నివిష్టాయ=నిరంతరముప్రవేశించువానికై,కూర్చొనువానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, ఉపవిష్టాయ=కూర్చొన్నవానికి,స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, సందితాయ=బాగుగా నివ్వబడిన[లేక ఖండించబడిన]దానికై,స్వాహా=ఉత్తమక్రియను,బల్గతే=నడచువానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, ఆసీనాయ=కూర్చొన్నవానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, శయనాయ=నిద్రించువానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను,స్వపతే=నిద్రను పొందినవానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను.ఆగ్రతే=మేలుకొన్నవానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, కూజతే=కూజించువానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, ప్రబుద్ధాయ=ఉత్తమ జ్ఞానవంతునకై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, విజృంభమాణాయ=బాగుగ ఆనలించుటకై, స్వాహా=

ఉత్తమక్రియసు, విచృతాయ=విశేషరచన యొనర్చువానికై, స్వాహా=ఉత్తమ క్రియను, సంహానాయ=సంఘాత పదార్థములను సమూహముగ నొనర్చువానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, ఉసస్థితాయ=సమీపమున స్థితుడై యున్నవానికి, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, ఆయనాయ=చక్కని విశేషజ్ఞానమునకై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, మఱియు, ప్రాయశాయ=చేర్చించువానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను ఒనర్చెదరో, ఆమానవులకు దుఃఖములు తొలగి సుఖములు సమకూరును. [౭]

భావార్థము:-మానవులచే నగ్నిహోత్రాదులందెంత వ్రేల్చబడునో యది ప్రాణుల కంత సుఖము సమకూర్చునది యగుచున్నది. [౭] ౧౨౭౯

౧౨౮౦ యతే స్వాహేత్యస్య ప్రజావతి రృషిః, ప్రయత్న వంతో జీవాదయో దేవతాః,
నిచ్చదతిధృతి శృందః; పక్షః స్వరః.
పున స్తమేవ విషయ మాహ.
మఱల విషయ మదియే.

యతే స్వాహా ధాతే స్వాహోద్ధ్రావాయ స్వాహోద్ధ్రావాయ స్వాహా
శూక్తారాయ స్వాహా శూక్తాయ స్వాహా నిష్ణాయ స్వాహోత్థితాయ స్వాహా
జ్జవాయ స్వాహా బలాయ స్వాహా వివర్తమానాయ స్వాహా విప్రతాయ స్వాహా
విధూన్వానాయ స్వాహా విధూతాయ స్వాహా శుశూషమాణాయ స్వాహా శృణ్వతే
స్వాహేక్షమాణాయ స్వాహేక్షితాయ స్వాహా వీక్షితాయ స్వాహా నిమేషాయ స్వాహా
యదత్తి తస్మై స్వాహా యత్ పిబతి తస్మై స్వాహా యన్ముత్రం కరోతి తస్మై
స్వాహా కర్వతే స్వాహా కృతాయ స్వాహా॥

॥౮॥

యతే, స్వాహా, ధాతే, స్వాహా, ఉద్ధ్రావాయేర్య్యుత్ + ధ్రావాయ, స్వాహా,
ఉద్ధ్రావాయేర్య్యుత్ + ద్రావాయ, స్వాహా, శూక్తారాయ, స్వాహా, శూక్తాయ,
స్వాహా, నిష్ణాయ, నిసన్నాయేతి ని + సన్నాయ, స్వాహా, ఉత్థితాయ, స్వాహా,
జ్జవాయ, స్వాహా, బలాయ, స్వాహా, వివర్తమాయేతి వి + వర్తమాయ, స్వాహా,
విప్రతాయేతి వి + ప్రతాయ, స్వాహా, విధూన్వానాయేతి విధూన్వానాయ, స్వాహా,
విధూతాయేతి వి + ధూతాయ, స్వాహా, శుశూషమాణాయ, స్వాహా, శృణ్వతే, స్వాహా

ఈక్షమాణాయ, స్వాహా, ఈక్షితాయ, స్వాహా, విక్షితాయేతి వి+ఈక్షితాయ, స్వాహా, నిమేషాయేతి ని+మేషాయ, స్వాహా, యత్, అత్తి, తస్మై, స్వాహా, యత్, పిబతి, తస్మై, స్వాహా, యత్, మూత్రమ్, కరోతి, తస్మై, స్వాహా, కుర్వతే స్వాహా, కృతాయ, స్వాహా॥

॥౮॥

పదార్థం :- (యతే) ప్రయతమానాయ (స్వాహా) సత్క్రియా (ధావతే) (స్వాహా) ఉద్ద్రవాయ ఉద్గర్హం గతాయ ద్రవీభూతాయ (స్వాహా) ఉద్ద్రుతాయ ఉత్కర్షం గతాయ (స్వాహా) శూకారాయ క్షిప్రకారిణే (స్వాహా) శూతాయ క్షిప్రం కృతాయ (స్వాహా) నిషణ్ణాయ నిశచయేనస్థితాయ (స్వాహా) ఉత్థితాయ కృతోత్థానాయ (స్వాహా) జవాయ వేగాయ (స్వాహా) బలాయ (స్వాహా) వివర్తమానాయ విశేషేణ వర్తమానాయ (స్వాహా) వివృత్తాయ వివిధతయా కృతవర్తమానాయ (స్వాహా) విధూన్వానాయ యో వివిధం ధునోతి తస్మై (స్వాహా) విధూతాయ యేన వివిధం ధూతం కంపితం తస్మై (స్వాహా) శుశ్రూషమాణాయ శ్రోతు మిచ్ఛతే (స్వాహా) శృణ్వతే యః శృణోతి తస్మై (స్వాహా) ఈక్షమాణాయ దర్శకాయ (స్వాహా) ఈక్షితాయ అన్వేష దృష్టాయ (స్వాహా) పీక్షితాయ విశేషేణ కృతదర్శనాయ (స్వాహా) నిమేషాయ (స్వాహా) యత్ (అత్తి) భవయతి (తస్మై) (స్వాహా) యత్ (పిబతి) (తస్మై) (స్వాహా) యత్ (మూత్రమ్) (కరోతి) (తస్మై) (స్వాహా) (కుర్వతే) (స్వాహా) (కృతాయ) (స్వాహా). ॥౮॥

అన్వయః :- యే మనుష్యా యతే స్వాహా, ధావతే స్వాహోద్ద్రావాయ స్వాహోద్ద్రుతాయ స్వాహా, శూకారాయ స్వాహా, శూకృతాయ స్వాహా, నిషణ్ణాయ స్వాహోత్థితాయ స్వాహా, జవాయ స్వాహా, బలాయ స్వాహా, వివర్తమానాయ స్వాహా, వివృత్తాయ స్వాహా, విధూన్వానాయ స్వాహా, విధూతాయ స్వాహా, శుశ్రూషమాణాయ స్వాహా, శృణ్వతే స్వాహా, ఈక్షమాణాయ స్వాహా, పీక్షితాయ స్వాహా, నిమేషాయ స్వాహా, యదత్తి తస్మై స్వాహా, యత్ పిబతి తస్మై స్వాహా, యన్మూత్రం కరోతి తస్మై స్వాహా కుర్వతే, స్వాహా, కృతాయ స్వాహా, కుర్వంతి తే సర్వాణి సుఖాని లభంతే. ॥౮॥

భావార్థః :- యే ప్రయత్నధావనాదీనాం సాధకాని సుగంధ్యాది హోమ ప్రభృతీని చ కర్మాణి కుర్వంతి. తే సర్వాణిష్టాని వస్తుని ప్రాప్నువంతి. ॥౮॥

పదార్థము :- ఏ మనుష్యులు, యతే = యత్నశీలురకై, స్వాహా = సత్క్రియను, ధావతే = పరుగిడువారికై, స్వాహా = శ్రేష్ఠక్రియను, ఉద్ద్రావాయ = వైకిపోయిన ఆర్ద్రపదార్థములకై, స్వాహా = సుందరమైన క్రియను, ఉద్ధృతాయ = ఉత్కర్షమును పొందినవానికి, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, శూకారాయ = శీఘ్రత్వమొనర్చువానికి, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, శూకృతాయ = శీఘ్రమొనర్చినవానికి, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, నిషణ్ణాయ = నిశ్చయముగ కూర్చొన్నవానికి, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, ఉత్థితాయ = లేచినవానికై,

స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, జవాహ=వేగమునకై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, బలాయ=బలమునకై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, వివర్తమానాయ=విశేషరీతితో ప్రవర్తమానుడై యుండువానికై, స్వాహా=సత్క్రియను, వివృత్తాయ=విశేషరీతిగ ప్రవర్తించినవానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, విధూన్వాయ=పదార్థమును విధూనన మొనర్చువానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, విధూతాయ=అనేకవిధముల విధూనన మొనర్చినవానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, శుశ్రూషమాణాయ=వినగోరువానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, శ్వణ్వతే=వినుచున్నవానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, ఈక్షమాణాయ=వీక్షించువానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, ఈక్షితాయ=వీక్షించినవానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, వీక్షితాయ=జాగుగా వీక్షించినవానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, నిమేషాయ=కనురెప్పలు మూయుటకై, తెరచుటకై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, యత్ అత్తి=ఎవడు తినుచున్నాడో, తస్మై స్వాహా=అతనికి ఉత్తమక్రియను, యత్ పిబతి=ఎవడు త్రాగుచున్నాడో, తస్మై స్వాహా=అతనికి ఉత్తమక్రియను, యత్ మూత్రం కరోతి=ఎవడు మూత్రమును విడచుచున్నాడో, తస్మై=అతనికి స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, కుర్వతే=చేయువానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, కృతాయ=చేసినవానికై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను చేయుచున్నారో వారందరు సకలసుఖములు పొందుచున్నారు. [౮]

భావార్థము:-ఎవరు సుప్రయత్నములను, ధావనాదిక్రియలను సాధించుకార్యములను, సుగంధాద్రి వస్తువుల హోమకర్మలను చేయుచున్నారో, వారు సకలసుఖములను అభీష్టవస్తువుల నన్నిటిని పొందుచున్నారు. [౮]

తత్సవితు రిత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, సవితా దేవతా, నిచ్చర్ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః
అథేశ్వర విషయమాహ.

ఈశ్వరుని గుఱించి చెప్పబడినది.

తత్సవితు ర్వరేణ్యం భర్గో దేవస్య ధీమహి ధియో యో నః ప్రచోదయాత్॥

తత్, సవితః, వరేణ్యమ్, భర్గః, దేవస్య, ధీమహి,

ధియః, యః, నః, ప్రచోదయాదితి ప్ర+చోదయాత్॥

॥౯॥

పదార్థః:- (తత్) (సవితః) సకలజగదుత్పాదకస్య (వరేణ్యమ్) వరేణ్యం వర్తమన్ మత్స్యత మమ్ (భర్గః) సర్వదోషప్రధాహకం తేజోమయం శుద్ధమ్ (దేవస్య) స్వప్రకాశస్వరూపస్య (సర్వైః) కమనీయస్య సర్వసుఖప్రదస్య (ధీమహి) దధీమహి (ధియః) ప్రజ్ఞాః (యః) పరమాత్మా (నః) అస్మాకమ్ (ప్రచోదయాత్).

॥౯॥

అన్వయః:- హే మనుష్యాః సవిత ర్దేవస్య యద్వరేణ్యం భర్గో వయం ధీమహి. తదేవ యాయం ధరత. యో నః సర్వేషాం ధియః ప్రచోదయాత్ సోఽంతర్యామి సర్వై రుపాసనీయః.

భావార్థః:-సర్వై ర్మనుష్యైః సచ్చిదానందస్వరూపం నిత్యశుద్ధ బుద్ధముక్త స్వభావం సర్వాంతర్యామిణం పరమాత్మానం విహాయైతస్య స్థానేఽన్యస్య కస్యచిత్పదార్థస్యోపాసనాస్థాపనం కదాచిన్నైవ కార్యం కస్మై ప్రయోజనాయ? యోఽస్మాభి రుపాసితః సన్నాస్మాకం బుద్ధీ రధర్మాచరణాన్నివర్త్య ధర్మాచరణే ప్రేరయేత్. యేన శుద్ధాః సంతో వయం తం పరమాత్మానం ప్రాప్యైహిక పారమార్థికే సుఖే భుంజీమహీత్యన్తై.

॥౯॥

పదార్థము:-ఓ మానవులారా! సవితుః=సకలజగదుత్పాదకుడు, దేవస్య=స్వయం ప్రకాశుడు, అందఱుకోరదగు సమస్తసుఖములనిచ్చు వాడునగు పరమేశ్వరునియొక్క, వరేణ్యమ్=స్వీకరించదగినది, అత్యుత్తమమునగు, భర్గః=సమస్తదోషములను దహన మొనర్చు ఏశుద్ధస్వరూపమును మేము, ధీమహి=ధారణమొనర్చెదమో, తత్=దానిని మీరు ధారణమొనర్చుడు, యః=ఎవడు, నః=మనయందఱియొక్క, ధియః=బుద్ధులను, ప్రచోదయాత్=ప్రేరేపించునో అనగా వారిని [మనలనందఱను]సత్కర్మలయందు ప్రవేశమొనరింపజేయునో, ఆ అంతర్యామియైన పరమాత్మ అందఱికి ఉపాసించ యోగ్యుడు.

భావార్థము:- మానవులందరు సచ్చిదానంద స్వరూపుడు, నిత్యశుద్ధ బుద్ధముక్త స్వభావుడు, సర్వాంతర్యామియనగు పరమాత్మను వదలి అతనికిబదులుగా ఇతరవస్తువును దేనినెన్నటికి ఉపాసించకూడదు. ఏ ప్రయోజనముకొఱకు? మేముసాసించిన పరమాత్మ మాబుద్ధులను అధర్మాచరణమునుండితొలగించి ధర్మాచరణమునందుప్రవృత్తమొనరించుటకును, అటుల శుద్ధులైన మేము ఆపరమాత్మనుపొంది ఐహికపారలౌకిక సుఖములను భోగించగలుగుటకును.

ఈ ప్రయోజనములకొఱకు.

[౯]౧౨౮౧

౧౨౮౨ హిరణ్యపాణిత్యస్య మేధాశిథి రృషిః, సవితా దేవతా, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నవ్విషయమే.

హిరణ్యపాణి మూతయే సవితారముపహ్వయే । స చేత్తా దేవతా పదమ్॥

హిరణ్యపాణిమిత్తి హిరణ్య+పాణిమ్, క్షీతయే, సవితారమ్,

ఉప, హ్వయే, సః, చేత్తా, దేవతా, పదమ్॥

॥౧౦॥

పదార్థః:-(హిరణ్యపాణిం)హిరణ్యాని సూర్యాదీని తేజాని పాణౌ స్తవనే యస్య తమ్ (క్షీతయే)రక్షణాద్యాయ(సవితారమ్)సకలైశ్వర్యప్రాపకమ్(ఉప)(హ్వయే)ధ్యానయోగేనా హ్వయే(సః)(చేత్తా)సమ్యగ్జ్ఞానస్వరూపత్వేన సత్యాఽసత్యజ్ఞాపకః(దేవతా)ఉపాసనీయ ఇష్టదేవ ఏవ(పదమ్)ప్రాప్తుమర్హమ్.

॥౧౦॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యమహమూతయే హిరణ్యపాణిం పదం సవితారముపహ్వయే స చేత్తా దేవతాఽస్తీతి యూయం విజానీత.

॥౧౦॥

భావార్థః:-మనుష్యై రితః పూర్వమంత్రార్థస్య వివరణం వేదితవ్యమ్. చేతనస్వరూపస్య పరమాత్మన ఉపాసనాం విహాయ కస్యాన్యస్య జడస్యోపాసనా కదాపి నైవ కార్యా. సహ జడము పాసితం సద్దానిలాభకారకం రక్షకం చ భవతి. తస్మాచ్చేతనైః సర్వైశ్చివై శ్చేతనో జగదీశ్వర ఏవోపాసనీయో నేతరో జడత్వాదిగుణయుక్తః పదార్థః

॥౧౦॥

పదార్థము:-ఓ మానవులారా! నేను, ఊతయే=రక్షాదుల నిమత్తము, హిరణ్యపాణిమ్=సూర్యాదితేజము లెవనిని స్తవ నమోనర్చుచున్నవో, పదమ్=పాండయోగ్యుడు, సవితారమ్=సకలైశ్వర్యములను లభింపజేయువాడునగునట్టి యే జగదీశ్వరుని, ఉపహ్వయే=ధ్యానయోగముచే పిలుచుచున్నానో, సః=అతను, చేత్తా=మంచిజ్ఞానస్వరూపుడగుటచేనత్యమును, మిథ్యను తెలియజేయువాడు, దేవతా=ఉపాసించయోగ్యుడు, ఇష్టదేవుడునై యున్నాడని మీరందఱు గ్రహించుడు. [౧౦]

భావార్థము:-ఈ మంత్రమునుండి గురుమంత్రమనబడు పూర్వోక్త గాయత్రీ మంత్రముయొక్క వివరణమే యనియు, దానిఅర్థముయొక్క తాత్పర్యమిటులుండుననియు గ్రహించవలయును, చేతనస్వరూపుడగు పరమాత్ముని యుపాసనను వదలి ఇతర యే జడమును ఉపాసించజనదు, ఏలయనీ ఉపాసించబడిన జడపదార్థము హానిలాభముల [నొనర్చుట]కు కారకముగారని, ఓంచునదిగాని కాజాలదు. కనుక చేతనములగు సకలజీవులకు చేతన స్వరూపుడగు జగదీశ్వరుడే ఉపాసించయోగ్యుడు. ఇతరములైన జడత్వాదిగుణములతో కూడిన పదార్థములు ఉపాసనీయములు కావు. [౧౦] ౧౨౮౨

౧౨౮౩ దేవస్యేత్యస్య ప్రజావతి రృషిః, సవితా దేవతా, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః, పునస్తమేవ విషయ మాహ, మఱల విషయ మయ్యదియే.

దేవస్య చేతతో మహీం ప్ర సవిత ర్హవామహే । సుమతిః సత్యరాధనమ్ ॥

దేవస్య, చేతతః, మహీమ్, ప్ర, సవితః, హవామహే,

సుమతిమితి సు+మతిమ్, సత్యరాధనమితి, సత్య+రాధనమ్ ॥ ౧౧ ॥

పదార్థః:- (దేవస్య)స్తోతుమర్హస్య(చేతతః)చేతనస్వరూపస్య(మహీమ్) మహాతీమ్ (ప్ర) (సవితః)సర్వసంసారోత్పాదకస్య(హవామహే)ఆదద్యామ(సుమతిమ్) శోభనాం ప్రజ్ఞామ్ (సత్యరాధనమ్)సత్యం రాద్దోతి యయా తామ్.

॥౧౧॥

అన్వయః:- హే సునుష్యా యథా వయం పవిత్రశ్చేతతో దేవస్యేశ్వరస్యోపాసనాం కృత్వా మహీం సత్యరాధనం సుమతిం ప్రహవామహే తద్దైతముపాన్వైతాం యూయంప్రాప్నుత. ॥౧౧॥

భావార్థః:- హేమనుష్యా యేన చేతనస్వరూపేణ జగదీశ్వరేణాఖిలంజగదుత్పాదితం తస్యైవాధానేన సత్యవిధ్యాయుక్తాం ప్రజ్ఞాం యూయం ప్రాప్తుం శక్నుథ నేతరస్య జడస్యారాధనేన

పదార్థము:-ఓమానవులారా! మేము, సవితుః = సమస్త బ్రహ్మకములను తప్పని మొనర్చువాడు, చేతతః = చేతనస్వరూపుడు, దేవస్య = స్తవనీయుడునగు ఈశ్వరుని ఉపాసించి, మహీమ్ = గొప్పదీయు, సత్యరాధసమ్ = జీవమునకు సత్యమును సాధించుసాధనమునగు, సుమతిమ్ = సుందరబుద్ధిని, ప్రహవామహే = ఎటులగ్రహించుచున్నామో అటులనే, ఆవరేశునుపాసించి యాబుద్ధిని మీరు పొందుడు. [౧౦]

భావార్థము:-ఓ మానవులారా! సమస్త సంసారమును సృజించిన చేతన స్వరూప జగదీశ్వరుని నారాధించి, ఉపాసించి మీరందరు సత్యవిద్యాయుక్తమగు సుత్తమబుద్ధిని పొందగలుగుదురు గాని యితర జడపదార్థముల నారాధించి యెన్నటికి పొందజాలరు.

౧౨౪ సుష్టుతి మిత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, సవితా దేవతా, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

వెండియు విషయ మదియే.

సుష్టుతిః సుమతీ వృధో రాతిః సవితరీమహే । ప్ర దేవాయ మతీ విదే॥

సుష్టుతిమ్ సు స్తుతిమితి సు + స్తుతిమ్, సుమతీవృధః, సుమతివృధః ఇతి

సుమతి + వృధః, రాతిమ్, సవితః, ఈమహే, ప్ర, దేవాయ.

మతీవిదే, మతివిద ఇతి మతి + విదే॥

॥౧౨॥

పదార్థః:- (సుష్టుతిమ్) శోభనాం స్తుతిమ్ (సుమతీవృధః) యః సుమతిం వర్ధయతి తస్య, అత్ర సంహితాయాం దీర్ఘః (రాతిమ్) దానమ్ (సవితః) సర్వోత్పాదకస్య (ఈమహే) యాచామహే (ప్ర) (దేవాయ) విద్యాం కామయమానాయ (మతీవిదే) యో మతిం జ్ఞానం విందతి తస్మై, అత్ర సంహితాయా మితి దీర్ఘః. ॥౧౨॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యథా వయం సుమతీవృధః సవిత రిశ్వరస్య సుష్టుతిం కృత్వై తస్మాన్మతీవిదే దేవాయ రాతిం ప్రేమహే, తథైతా మస్మాద్భ్యాయమపి యాచధ్యమ్. ॥౧౨॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యదాయదా పరమేశ్వరస్య ప్రార్థనా కార్యా తదా తదా స్వార్థా పదార్థా వా సర్వశాస్త్రవిజ్ఞానయుక్తా ప్రజ్ఞేవయాచనీయా, యస్యాం ప్రాప్తా యాం జీవాః సర్వాణి సుఖసాధనాని ప్రాప్నువంతి. ॥౧౨॥

పదార్థము:-ఓ మానవులారా! మేము, సుమతీవృధః = ఉత్తమమతి నభివృద్ధిపఱచువాడు, సవితుః = సమస్తమును తప్పని మొనర్చువాడునగు నావరమేశ్వరునియొక్క సుష్టుతిమ్ = సుందర స్తవన మొనర్చి, ఈవిధముగనే, మతీవిదే = జ్ఞానమును పొందినవాడు, దేవాయ =

విద్యాదిగుణముల కామించువాడునగు మనుష్యునికి, రాతిమ్ = ఇచ్చుటను, మ్రేమపే = ఎటుల చక్కగాకోరుచున్నామో, అటులనే మీరును ఈదానక్రియను ఈశ్వరుడగు నితని యాచించుడు. [౧౨]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎప్పుడు పరమాత్ముని ప్రార్థించవలసివచ్చినను తనకుగాని, ఇతరులకుగాని సమస్త సుఖసాధనములను జీవము పొందగలుగునటువంటి యుత్తమబుద్ధినే కోరవలయును. [౧౨] ౧౨౮౪

౧౨౮౫ రాతి మిశ్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, సవితా దేవతా, నిచ్చగ్దాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.
పునస్త మేవ విషయ మాహ.
మఱల నవ్విషయమే.

రాతి^౧ మి^౨శ్య^౩స్య^౪ ప్ర^౫జా^౬ప^౭తి^౮ రృ^౯షి^{౧౦}: స^{౧౧}వి^{౧౨}తా^{౧౩} దే^{౧౪}వ^{౧౫}తా^{౧౬}, ని^{౧౭}చ్చ^{౧౮}గ్దాయ^{౧౯}త్రీ^{౨౦} ఛ^{౨౧}దః, ష^{౨౨}డ్జ^{౨౩}: స్వ^{౨౪}రః॥ ౧౩॥

రాతిమ్, సత్పతిమితి సత్ + పతిమ్, మ్రేమ, సప్తాతరమ్, ఉప,

హ్వయే, ఆనవమిత్యా + సవమ్, దేవవీతయ ఇతి దేవ + వీతయే॥ ౧౩॥

పదార్థః:- (రాతిమ్) దాతారమ్ (సత్పతిమ్) సతాం జీవానాం పదార్థానాం వా పాలకమ్ (మ్రేమ) మహత్తైః (సవితారమ్) సకల జగదుత్పాదకమ్ (ఉప) (హ్వయే) ఉపస్తుయామ్ (ఆనవమ్) సమంతాదైశ్వర్యయుక్తమ్ (దేవవీతయే) దివ్యానాం గుణానాం విదుషాం వా ప్రాప్తయే॥ ౧౩॥

అన్వయః :- మే మనుష్యా యథాఽహం మ్రేమ దేవవీతయే రాతి మానవం సత్పతిం సవితార ముపహ్వయే తథా యూయమప్యేనం ప్రశంసత. ౧౩॥

భావార్థః -- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారౌ. యది మనుష్యా ధర్మార్థ కామసిద్ధిం కామయేరస్తర్హి పరమాత్మానమేవోపాస్య తదా జ్ఞాయాం వరేరన్. ౧౩॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! నేను, మ్రేమ = గొప్ప, దేవవీతయే = దివ్యగుణముల ప్రాప్తికై, విద్వాంసుల ప్రాప్తికై, రాతిమ్ = దాతయు, ఆనవమ్ = సకలైశ్వర్యయుక్తుడు, సత్పతిమ్ = సత్యములు నిత్యవిద్యమానములునగు జీవముల, లేక పదార్థముల పాలకుడు, సవితారమ్ = సకలజగదుత్పాదకుడు నగు జగదీశ్వరుని, ఉపహ్వయే = ధ్యానయోగమున సమీపముగ ఎటుల స్తుతి యొనర్చెదనో అటులనే మీరును అతనిని కీర్తించుడు. [౧౩]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. మానవులు ధర్మార్థ కామములసిద్ధి కామించుచో పరమాత్ముని ఉపాసించి అతని ఆజ్ఞయందు మెలగవలయును. ౧౨౮౫ [౧౩]

దేవవీత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, సవితా, దేవతా, వివీలికామధ్యా నిచ్చగ్దాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.
పునస్త మేవ విషయ మాహ

అదే విషయము మఱల చెప్పబడెను.

దేవస్య సవితు ర్మతి మానవం విశ్వదేవ్యమ్ । ధియా భగం మనామహే॥

దేవస్య, సవితుః, మతిమ్, ఆనవమిత్యా + సవమ్,

విశ్వదేవ్యమితి విశ్వ + దేవ్యమ్, ధియా, భగమ్, మనామహే॥ ॥౧౪॥

పదార్థః:- (దేవస్య) సకల సుఖప్రదాతుః (సవితుః) సకలైశ్వర్య ప్రదాతుః (మతిమ్) ప్రజ్ఞామ్ (ఆనవమ్) సకలైశ్వర్య హేతుమ్ (విశ్వదేవ్యమ్) విశ్వభ్యో దేవోభ్యో హితమ్. (ధియా) ప్రజ్ఞయా (భగమ్) ఉత్తమైశ్వర్యమ్ (మనామహే) యాచామహే. ॥౧౪॥

అన్వయః:- హేమనుష్యా యథా వయం సవితు దేవస్య పరమాత్మనః సకాశాన్మతి మానవం చ ప్రాప్య తయా ధియా సర్వం విశ్వదేవ్యం భగం మనామహే తథా యూయ మపి కురుత. ॥౧౪॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. సర్వై ర్మనుష్యైః పరమేశ్వరోపాసనయా ప్రజ్ఞాం ప్రాప్త్యైతయా పూర్ణ మైశ్వర్యం విధాయ సర్వప్రాణిహితం సంసాధనీయమ్. ॥౧౪॥

పదార్థము:- ఓ మానవులరా! మేము, సవితుః = సకలైశ్వర్యప్రదాతయు, దేవస్య = సమస్త సుఖప్రదాతయునగు పరమాత్మునినుండి, మతిమ్ = బుద్ధిని, ఆనవమ్ = సమస్తైశ్వర్యముల హేతువును పొంది, ధియా = ఆబుద్ధిచే, విశ్వదేవ్యమ్ = సకలవిద్వాంసులకు హితమొనగూర్చు, భగమ్ = ఉత్తమైశ్వర్యమును, మనామహే = ఎటుల యాచించుచున్నామో, అటులనే మీరును కోరుడు. [౧౪]

భావార్థము:- ఈమంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. పరమేశ్వరోపాసనచే నుత్తమబుద్ధి పొంది, దానిచే పూర్ణైశ్వర్యమును గడించి, సకలప్రాణులహితమును చక్కగా సాధించుట మానవులందఱి కర్తవ్యము. [౧౪] ౧౨౮౬

౧౨౮౮ అగ్నిమిత్యప్య సుతంభర ఋషిః, నిచ్చగ్ధాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

అథ యజ్ఞ కర్మ విషయమాహ.

యజ్ఞ కర్మ విషయమును వివరించెను.

అగ్నిం స్తోమేన బోధయ సమిధానో అమర్త్యమ్ ।

హవ్యా దేవేషు నోదధత్॥

॥౧౫॥

అగ్నిమ్, స్తోమేన, బోధయ, సమిధాన ఇతి

సమ్ + ఇధానః, అమర్త్యమ్, హవ్యా, దేవేషు, నః, దదధత్॥

॥౧౫॥

పదార్థః:- (అగ్నిం) పావకమ్ (స్తోమేన) ఇందనసమూహేన (బోధయ) (సమిధానః) ప్రదీప్య మానః (అమర్త్యమ్) కారణరూపేణ మరణధర్మరహితమ్ (హవ్యా) ఆదాతుం దాతు మర్హాణి (దేవే

మ)దివ్యేషు వాయ్వాదిషు(నః)అస్మశ్శ్యమ్(దధత్)దధాతి.

॥౧౫॥

అన్వయః:-హే విద్యన్ యః సమిధానోఽగ్నిం దేవేషు హవ్యామనో దధత్ తమ మర్త్య మగ్నిం స్తోమేన బోధయ ప్రదీపయ.

॥౧౫॥

భావార్థః:-యద్యగ్నో సమిధః ప్రక్షిప్య సుగంధ్యాదిద్రవ్యం జహాయు స్తర్జ్యయం తద్వాయ్వాదిషు విస్తార్య సర్వాన్ ప్రాణినః సుఖయతి.

॥౧౫॥

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా! సమిధానః=చక్కగాదీపించు నే యగ్ని,దేవేషు= దివ్యవాయ్వాది పదార్థములందు, హవ్యా=ఆదానప్రదానములొనర్చదగు పదార్థమును, నః=మాకై, దధత్=ధారణమొనర్చుచున్నదో, అమర్త్యమ్=కారణస్వరూపము అనగా పరమాణుభావముచే వినాశధర్మరహితమగు, అగ్నిమ్=ఆ యగ్నిని, స్తోమేన=ఇంద్రుని సమూహముచే, బోధయ=మేల్కొలుపుము. శాగుగా ప్రజ్వలింపజేయుము. [౧౫]

భావార్థము:-అగ్నియందు సమిధలనుంచి దివ్యములగు సుగంధ పదార్థములను వ్రేల్చుచో నయ్యగ్ని యాపదార్థమును వాయ్వాదులందు వ్యాపింపజేసి సకలప్రాణులకు సుఖము సమకూర్చుచున్నది.

౧౨౮౩[౧౫]

స హవ్యవాశిశ్యస్య ప్రజావతి రృషిః, అగ్ని ర్దేవతా, నిచృద్గాయత్రీ చందః, వడ్డః స్వరః
పున రగ్నిః, కీదృశోఽస్తి త్యాహః
అగ్ని యేటు వంటిది?

స హవ్యవాడమర్త్య ఉశిగ్దూత శ్చనోహితః । అగ్ని ర్దియా సమృణ్వతి॥

సః, హవ్యవాడితి హవ్యవాట్, అమర్త్యః, ఉశిక్, దూతః, చనోహిత ఇతి
చనః+హితః, అగ్నిః, దియా, సమ్, ఋణ్వతి॥

॥౧౬॥

పదార్థః:-సః(హవ్యవాట్)యో హవ్యం వహతి దేశాంతరం ప్రావయతి సః(అమర్త్యః) మృత్యుధర్మరహితః(ఉశిక్)కాంతిమాన్(దూతః)ఇవ వర్తమానః(చనోహితః)యశ్చనాంసితన్నా ని హినోతి ప్రావయతి సః(అగ్నిః)పావకః(ధియా)కర్మణా(సమ్)(ఋణ్వతి)ప్రాప్నోతి.

॥౧౬॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా యోఽమర్త్యో హవ్యవాడుశిగ్ దూత శ్చనోహితోఽగ్ని రస్తి స ధియా సమృణ్వతి.

॥౧౬॥

భావార్థః:-యథా కార్యార్థం ప్రోషితో దూతః కార్యసాధకో భవతి తథా సం ప్రయోజితోఽగ్నిః సుఖకార్యసిద్ధికరో భవతి.

॥౧౬॥

పదార్థము:-ఓ మానవులారా! అమర్త్యః=మృత్యుధర్మరహితము, హవ్యవాట్= హుతద్రవ్యము నొకచోటునుండి మఱియొకచోటునకు చేర్చునది, ఉశిక్=ప్రకాశమాన ము, దూతః=దూతవలెవర్త మానమైనది, చనోహితః=అన్నప్రాప్తికలిగింపజేయునదియు

నగు, అగ్నిః=పయగ్ని యున్నదో, సః=అది, ధియా=కర్మచే అనగా తదుపయోగకరము లగు శిల్పాదికార్యములచే, సమ్ ఋణ్యతి=జాగుగా లభించుచున్నది.

భావార్థము:-కార్యసిద్ధి తమై పంపబడినదూత చేయదగిన పనులనే చేయువాడ గును. అటులనే చక్కగా నియుక్త మొనర్చబడిన యగ్నియు సుఖ[కర] కార్యములను సిద్ధిపజేయునది యగుచున్నది. [౧౬]

౧౨౯౦ అగ్నిం దూత మిత్యశ్య విశ్వరూప ఋషిః, అగ్ని దేవతా. నిచ్చన్దాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః
అథాగ్నిగుణా ఉచ్యంతే.

అగ్నిగుణములు చెప్పబడుచున్నవి.

అగ్నిం దూతం పురోదధే హవ్యవాహ ముపబ్రువే ।

దేవాః ॥ ఆసాదయాద్దిహ ॥

॥౧౭॥

అగ్నిమ్, దూతమ్, పురః, దధే, హవ్యవాహమితి హవ్య+వాహమ్, ఉప, బ్రువే, దేవాన్, ఆ, సాదయాత్, దిహ ॥

॥౧౭॥

పదార్థః:- (అగ్నిమ్) వహ్నిమ్ (దూతమ్) దూతవత్కార్యసాధకమ్ (పురః) అగ్రతః (దధే) ధరా మి (హవ్యవాహమ్) యో హవ్యాని అత్తు మర్హాణి వహతి ప్రావయతి తమ్ (ఉప) (బ్రువే) ఉపదిశామి (దేవాన్) దివ్యాన్ భోగాన్ (ఆ) సమంతాత్ (సాదయాత్) సాదయేత్ ప్రావయేత్ (దిహ) అస్మిన్ సంచారే.

॥౧౭॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా య ఇహ దేవానాసాదయాత్తం హవ్యవాహం దూత మగ్నిం పురోదధే యుష్మాన్ ప్రత్యుపబ్రువే యూయమప్యేవం కురుతేతి.

॥౧౭॥

భావార్థః:- హే మనుష్యా యథాగ్ని ద్వివ్యసుఖప్రదోఽస్తి తథా, వాయ్యాదయోఽపి వర్తంత ఇతి వేద్యమ్.

॥౧౭॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ఇహ=ఈలోకములో నేది, దేవాన్=దివ్యభోగము లను, ఆ సాదయాత్=పది లభింపజేయుచున్నదో అట్టి, హవ్యవాహమ్=భోజనమొనర్చ దగుపదార్థములను లభింపజేయునది, దూతమ్=దూతవలె కార్యసిద్ధి యొనర్చునదియు నగు, అగ్నిమ్=అగ్నిని, పురః=సమతమున, [నేను], దధే=ఉంచుచున్నాను, మఱియు, ఉపబ్రువే=మీరును ఇటులొనర్చుడని మీకు నుపదేశమొనర్చు చున్నాను. [౧౭]

భావార్థము:- మానవులారా! అగ్నివలెనే వాయ్యాదులును దివ్యసుఖప్రదములని యెఱుగుదురుగాక! [౧౭] ౧౨౯౧

విరాడనుష్టుప్ చందః, గాంధారః స్వరః.

పునః సూర్యరూపోఽగ్నిః, కీదృశ ఇత్యాహ.

సూర్యరూపాగ్ని యెటులున్నది?

అజీజన్తో హి పవమాన సూర్యం విధారే శక్మనా పయః।

గోజీరయా రఘీహమాణః పురన్ధ్యా॥

॥౧౮॥

అజీజనః, హి, పవమాన, సూర్యమ్, విధారణతి వి + ధారే, శక్మనా, పయః,

గోజీరయేతి గో + జీరయా, రఘీహమాణః, పురన్ధ్యేతి పురమ్ + ధ్యా॥

॥౧౮॥

పదార్థః:- (అజీజనః) జనయతి (హి) ఖలు (పవమాన) పవిత్రకారక (సూర్యమ్) సవిత్పమండలమ్ (విధారే) ధారయామి (శక్మనా) కర్మణా. శ క్మేతి కర్మ నామ. నిఘం. ౨. ౧. (పయః) ఉదకమ్ (గోజీరయా) గవాం జీరయా జీవనక్రియయా (రంహమాణః) గచ్ఛన్ (పురంధ్యా) యయా పురం దధాతి తయా.

॥౧౮॥

అన్వయః:- హే పవమానాగ్ని వత్పవిత్ర జన యోఽగ్నిః పురంధ్యా రంహమాణః సూర్య మజీజన స్తం శక్మనా గోజీర యా పయశ్చాహం విధారే హి.

॥౧౮॥

భావార్థః:- యది విద్యుత్సూర్యస్య కారణం న స్యాత్త్వర్తి సూర్యోత్పత్తిః కథం స్యాద్వది సూర్యో న స్యాత్త్వర్తి భూగోల ధృతి ర్విప్లవ్యై గవాదిపశుజీవనం చ కథం స్యాత్.

॥౧౮॥

పదార్థము:- పవమాన = పవిత్రమొనర్చు నగ్నివలె పవిత్రుడగు పురుషుడా! నీవు పయగ్ని, పురంధ్యా = పురమును ధారణమొనర్చుక్రియచే, రంహమాణః = పోవుచు, సూర్యమ్ = సూర్యుని, అజీజనః = ప్రకటింపజేయుచున్నదో, దానిని మఱియు, శక్మనా = కర్మచేతను, గోజీరయా = గవాది పశువుల జీవనక్రియచేతను, పయః = జలమునుకూడ నేను, విధారే హి = విశేషించి ధారణమొనర్చుచునే యున్నాను.

భావార్థము:- విద్యుత్సూర్యునికి కారణము కానిచో సూర్యుని యుత్పత్తి యెటుల జరుగును? సూర్యుడు లేకున్నచో భూగోళధారణము మఱియు వర్షముచే గవాది పశువుల జీవనము ఎటుల గడచును?

[౧౮] ౧౨౯౧

—ధృవం—

౧౨౯౦ విభూరిత్యస్య ప్రజావతి రృషిః, అగ్ని రైవతా, భుగ్వికృతి శృందః, మధ్యమః స్వరః,

పునస్తమేవ విషయ మాహ

మఱిల నా విషయమే

విభూ ర్వాత్రాప్రభూః పిత్రా శ్వోఽసి హయోఽస్యత్యోఽసి మయోఽస్యవాసి సప్తిరసి వాఙ్మసి వృషాసి నృమణా అసి । యయు ర్నామాసి శిశు ర్నా

మాస్యాద్విత్వానాం పత్వాన్విహి । దేవా ఆశాపాలా ఏతం దేవేభ్యోఽశ్వం మేధాయ
ప్రోక్షితః రక్షతా । ఇహ రన్తి రిహ రమతా మిహ ధృతి రిహ స్వధృతిః స్వాహా॥

విభూ రితి వి+భూః, మాత్రా, ప్రభూ రితి ప్ర+భూః, పిత్రా, అశ్వః, అసి,
హయః, అసి, అత్యః, అసి, మయః, అసి, అర్వా, అసి, సప్తిః, అసి, వాజీ,
అసి, వృషా, అసి, నృమణాః, నృమనా ఇతి నృ+మనాః, అసి, యయుః, నామ,
అసి, శిశుః, నామ, అసి, ఆదిత్యానామ్, పత్వా, అను, ఇహి, దేవాః, ఆశాపాలా
ఇత్యాశా+పాలాః, ఏతమ్, దేవేభ్యః, అశ్వమ్, మేధాయ, ప్రోక్షిత మితి ప్ర+క్షీ
తమ్, రక్షత, +ఇహ, రన్తిః, ఇహ, రమతామ్, ఇహ, ధృతిః, ఇహ, స్వధృతి రితి
స్వః+ధృతిః, స్వాహా॥

॥౧౯॥

పదార్థః:- (విభూః) వ్యాపకః (మాత్రా) జననీవద్వర్తమానయా పృథివ్యా (ప్రభూః) సమర్థః
(పిత్రా) వాయునా (అశ్వః) యోఽశ్వు తే వ్యాప్నోతి మార్గాన్ సః (అసి) అస్తి. అత్ర సర్వత్ర వ్య
త్యయః (హయః) హయ ఇవ శీఘ్రగామీ (అసి) (అత్యః) యోఽతి సతతం గచ్ఛతి సః (అసి) (మయః)
సుఖకారీ (అర్వా) యః సర్వాన్వచ్ఛతి సః (అసి) (సప్తిః) మూర్తద్రవ్యసంబంధీ (అసి) (వాజీ) వేగవాన్
(అసి) (వృషా) వృష్టికర్తా (అసి) (నృమణాః) యో నృషు నేతృషు పదార్థేషు మన ఇవ సద్యోగామీ
(అసి) (యయుః) యో యాతి సః (నామ) అభ్యసనీయః (అసి) (శిశుః) యః శృతి తనూకరోతి సః
(నామ) వాగ్. నామేతి వాక్యామ... నిఘం-౧. ౧౧. (అసి) (ఆదిత్యానామ్) మాసానామ్ (ప
త్వా) యోఽధః పతతి సః (అను) (ఇహి) పతి (దేవాః) విద్వాంసః (ఆశాపాలాః) య ఆశా దిశః
పాలయంతి (ఏతమ్) వహ్నిమ్. (దేవేభ్యః) దివ్య భోగేభ్యః (అశ్వమ్) వ్యాప్తిశీలమ్. (మేధాయ)
సంగమాయ బుద్ధిప్రాపణాయ దుష్టహింసనాయ వా (ప్రోక్షితమ్) జలేన సిక్తమ్ (రక్షత) (ఇహ)
(రంతిః) రమణమ్. (ఇహ) (రమతామ్) క్రిడతు (ఇహ) (ధృతిః) (ధైర్యమ్) (ఇహ) (స్వధృతిః)
స్వేషాం ధారణమ్ (స్వాహా) సత్యయా క్రియయా,

॥౧౯॥

అన్వయః:- హే ఆశాపాలా దేవాయూయం యో మాత్రా విభూ, పిత్రా ప్రభూ రశ్యోఽ
సి, హయోఽస్యత్యోఽసి, మయోఽస్యర్వాఽసి. సప్తి రసి, వాజ్యసి, వృషాఽసి, నృమణా అసి.
యయు ర్నామాఽసి. శిశుర్నామాస్యాద్విత్వానాం పత్వాఽన్విహి. ఏత మశ్వం స్వాహా. దేవేభ్యో
మేధాయ ప్రోక్షితం రక్షత. యేనేహ రంతి రిహ రమతా మిహ ధృతి రిహ, స్వధృతిః స్వాహా. ॥౧౯॥

భావార్థః:- యే మనుష్యాః పృథివ్యాదిషు వ్యాపకం సర్వేభ్యో వేగవద్యోఽతిశయేన వేగ
వంతం వహ్నిం గుణకర్మస్వభావతో విజానంతి. తే సుఖేనేహ క్రిడంతి.

॥౧౯॥

పదార్థము:- ఆశాపాలాః=దిక్కులను పాలించువారలారా! దేవాః=విద్వాంసు

లారా! మీరు, ఏది, మాత్రా=తల్లితో సమానముగ నుండుపృథ్విచే, విభూః=వ్యాపకము పిత్రా=తండ్రీవలె నున్న పవనముచే, ప్రభూః=సమర్థము, అశ్వః=మార్గములందు వ్యాప్తమునై యున్నదో, హయః అసి=గుఱ్ఱముతో సమానముగ శీఘ్రముగ నడచునదై యున్నదో, అత్యః అసి=నిరంతరము పోవునదై యున్నదో, మయః అసి=సుఖము సమకూర్చునదై యున్నదో, అర్వా అసి=అందఱికి అందునదై యున్నదో, సప్తిః=మూర్తిమంతములగు పదార్థములతో సంబంధముంచునదై యున్నదో, వాజీ అసి=వేగవంశమైయున్నదో, వృషా అసి=వర్షించునదై యున్నదో, నృమణాః=అన్నివిధముల వ్యవహారములను చేకూర్చు పదార్థములందు మనస్సువలె శీఘ్రముగ వెళ్లునదై యున్నదో, యయుః=ప్రాప్తికలిగించు నదియు, వెళ్లునదియు, నామ అసి=ఘేరుగలదియునై యున్నదో, శిశుః=వ్యవహారయోగ్య విషయములను సూక్ష్మమొనర్చునదియు, నామ=ఉత్తమవాణియునై, అసి=ఏది యున్నదో, ఆదిత్యానామ్=నెలలయొక్క, పత్యాః=అధఃపతనమగునదై, అన్విహ=అన్వితమగుచున్నదో, లభించుచున్నదో, ఏతమ్ అశ్వమ్=ఆ యీ వ్యాప్తమగు నగ్నిని, స్వాహా=సత్యక్రియచే, దేవేభ్యః=దివ్యభోగములకొఱకును, మేధాయ=సుగుణముల కలిగించుట కొఱకును, బుద్ధినిపొందుట కొఱకును, దుష్టులను సంహరించుటకును, ప్రోక్షితమ్=జలసిక్తముగ, రక్షత=ఉంచుడు. దానివలన, ఇహ=ఈలోకమున, రంతిః=ఉత్తమసుఖమున రమించునటుల, ఇహ=ఈలోకమున, రమతామ్=క్రీడించుడు మఱియు, ఇహ=ఇచ్చట, ధృతిః=సామాన్యధారణయు. ఇహ=ఇచ్చట, స్వధృతిః=స్వపదార్థముల ధారణయు కలుగుగాక! [౧౯]

పదార్థము:- ఏ మానవులు పృథివ్యాది లోకములందు వ్యాప్తములు, సమస్త వేగవంతములు నగు పదార్థములందలి వేగవంతమగు నగ్నిని గుణకర్మస్వభావముచే నెఱుగుచున్నారో వారిలోకమున సుఖముగ నుండుచున్నారు. [౧౯] ౧౨౯౧

౧౨౯౨ కాయేత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, ప్రజాపత్యాదయో దేవతాః; అద్యస్య విరాడతిధృతిః, ఉత్తరస్య నిచ్చదతిధృతిశ్చందః, షడ్జః స్వరః
అథ కస్మై ప్రయోజనాయ హోమః కర్తవ్య ఇత్యాహ.
ఏ ప్రయోజనమునకై హోమ మొనర్చవలయును?

కాయ స్వాహా కస్మై స్వాహా కత్తమస్మై స్వాహా స్వాహాధిమాధీతాయ
స్వాహా మనః ప్రజాపతయే స్వాహా చిత్తం విజ్ఞాతాయాదిత్యై స్వాహాదిత్యై మహ్యై
స్వాహాదిత్యై సుమృద్ధికాయై స్వాహా సరస్వత్యై స్వాహా సరస్వత్యై పావకాయై
స్వాహా సరస్వత్యై బృహత్యై స్వాహా పూష్టే స్వాహా పూష్టే ప్రవక్ష్యాయ స్వాహా

పూష్టే నరస్థిషాయ స్వాహా త్వష్టే స్వాహా త్వష్టే తురీపాయ స్వాహా త్వష్టే
పురురూపాయ స్వాహా విష్టవే స్వాహా విష్టవే నిభూయపాయ స్వాహా విష్టవే శిపి
విష్టాయ స్వాహా॥

॥౨౦॥

కాయ, స్వాహా, కన్తై, స్వాహా, కతమన్తై, స్వాహా, స్వాహా, ఆధిమిత్యా
+ధిమ్, ఆధీతాయేత్యా+ధీతాయ, స్వాహా, మనః, ప్రజాపతయ ఇతి ప్రజా+పతయే,
స్వాహా, చిత్తమ్, విజ్ఞాతాయేతి వి+జ్ఞాతాయ, అదిత్యై, స్వాహా, అదిత్యై, మహ్యై,
స్వాహా, అదిత్యై, సుమృదీకాయా ఇతి సు+మృదీకాయై, స్వాహా, సరస్వత్యై, స్వాహా
సరస్వత్యై, పావకాయై, స్వాహా, సరస్వత్యై, బృహత్యై, స్వాహా, పూష్టే, స్వాహా,
పూష్టే, ప్రప్రథాయేతి ప్ర+ప్రథాయ, స్వాహా, పూష్టే, నరస్థిషాయ, స్వాహా,
త్వష్టే, స్వాహా, త్వష్టే, తురీపాయ, స్వాహా, త్వష్టే, పురురూపాయేతి పురు+
రూపాయ, స్వాహా, విష్టవే, స్వాహా, విష్టవే, నిభూయపాయేతి నిభూయ+పాయ,
స్వాహా, విష్టవే, శిపివిష్టాయేతి శిపి+విష్టాయ, స్వాహా॥

॥౨౦॥

పదార్థః:- (కాయ) సుఖసాధకాయ విదుషే (స్వాహా) సత్యక్రియా. (కన్తై) సుఖస్వరూపాయ
(స్వాహా) (కతమన్తై) బహునాం మధ్యే వ ర్తమానాయ (స్వాహా) (స్వాహా) (ఆధిమ్) యః సమం
తార్దధాతి శమ్ (ఆధీతాయ) సమంతాద్విద్యావృద్ధయే (స్వాహా) (మనః) (ప్రజాపతయే) (స్వాహా)
సత్యా క్రియా (చిత్తమ్) స్మృతిసాధకమ్ (విజ్ఞాతాయ) (అదిత్యై) పృథివ్యై. అదితి రితి పృథివీ
నా. నిఘం. ౧౦ (స్వాహా) (అదిత్యై) నాశరహితాయై (మహ్యై) మహత్యై వాచే (స్వాహా) (అదిత్యై)
జనన్త్యై (సుమృదీకాయై) సుష్టు సుఖకారికాయై (స్వాహా) (సరస్వత్యై) నర్త్యై (స్వాహా) (సరస్వ
త్యై) విద్యాయుక్తాయై వాచే. (పావకాయై) పవిత్రకర్త్ర్యై (స్వాహా) (సరస్వత్యై) విదుషాం వాచే
(బృహత్యై) మహత్యై (స్వాహా) (పూష్టే) పుష్టికర్త్రే (స్వాహా) (పూష్టే) పుష్టాయ (ప్రప్రథాయ)
ప్రకర్తేణ వధ్యకరణాయ (స్వాహా) (పూష్టే) పోషకాయ (నరంధిషాయ) యో నరాన్ దిదేష్టుపదిశతి
తన్తై (స్వాహా) (త్వష్టే) ప్రకాశాయ. త్విష ఇతోఽత్తమ్. ఉదాదా. పా. ౨. ౧౫. అనేనాయం
సిద్ధః (స్వాహా) (త్వష్టే) విద్యా ప్రకాశకాయ (తురీపాయ) నౌకానాం పాలకాయ (స్వాహా)
(త్వష్టే) ప్రకాశకాయ, (పురురూపాయ) బహురూపాయ (స్వాహా) (విష్టవే) వ్యాపకాయ (స్వాహా)
(నిభూయపాయ) యో నితరాం రక్షితో భూత్వా ఽన్యార్థం పాలయతి తన్తై (స్వాహా) (విష్టవే)
(శిపివిష్టాయ) శిపి స్వాక్రోశత్సు ప్రాణిషు వ్యాప్త్యా ప్రవిష్టాయ (స్వాహా)

॥౨౦॥

అన్వయః :- యై ర్మనుష్యైః కాయ స్వాహా, కస్తై స్వాహా, కతమస్తై స్వాహా ౨౨ధిం ప్రాప్య స్వాహా ౨౨ ధీతాయ స్వాహా, ప్రజాపతయే మనః స్వాహా, విజ్ఞాతాయ చిత్త మదిత్యై స్వాహా, మహ్యై అదిత్యై స్వాహా, సమృద్ధికాయా అదిత్యై స్వాహా, సరస్వత్యై స్వాహా, పావ కాయై సరస్వత్యై స్వాహా, బృహత్యై సరస్వత్యై స్వాహా, పూష్టే స్వాహా, ప్రపథ్యాయ పూష్టే స్వాహా, సరంధిపాయ పూష్టే స్వాహా, త్వష్టే స్వాహా, తురీపాయ త్వష్టే స్వాహా, పురురూపాయ త్వష్టే స్వాహా, విష్ణవే స్వాహా. నిభూయపాయ విష్ణవే స్వాహా, శిపివిష్టాయ విష్ణవే స్వాహా కృతా స్తే కథం న సుఖనః స్యుః? ||౨౦||

భావార్థః :- యే విద్యత్సుభా ౨ధ్యయనాంతఃకరణ విజ్ఞాన వాగ్వాయాదిశుద్ధయే యజ్ఞ క్రియాః కుర్వంతి. తే సుఖినో భవంతి. ||౨౦||

పదార్థము:- ఏ మానవులు, కాయ=సుఖమును సాధించువానికొఱకు, స్వాహా= సత్యక్రియను, కస్తై=సుఖస్వరూపునికొఱకు, స్వాహా=సత్యక్రియను, కతమస్తై=అనే కులలో వర్తమానుడై యున్నవానికై, స్వాహా=సత్యక్రియను, అధీతాయ=సకలదిక్కుల నుండి విద్యావృద్ధికై, స్వాహా=సత్యక్రియను, ప్రజాపతయే=ప్రజలకై పాలించువాని కొఱకును, మనః స్వాహా=మనస్సుయొక్క సత్త్వియను, విజ్ఞాతాయ=విశేషించి ఎఱిగిన వానికొఱకు, చిత్తమ్=స్మృతిసాధకము అనగా చేతనమిచ్చుచై తన్మయమైనమనస్సు, అదిత్యై =భూమికై, స్వాహా=సత్యక్రియను, మహ్యై అదిత్యై=వినాశరహితమగుబృహద్వాణికై స్వాహా=సత్యక్రియను, సమృద్ధికాయై = బాగుగ సుఖము చేకూర్చు, అదిత్యై=తల్లి కొఱకై, స్వాహా=సత్యక్రియను, సరస్వత్యై=నదికొఱకు, స్వాహా=సత్యక్రియను, పావ కాయై సరస్వత్యై=పవిత్రమును కలిగించు విద్యాయుక్తవాణికొఱకు, స్వాహా=సత్య క్రియను, బృహత్యై సరస్వత్యై=గొప్పదైన విద్వాంసులవాణికొఱకు, స్వాహా=ఉత్తమ క్రియను, పూష్టే=పుష్టిని కలిగించువానికొఱకు, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, ప్రపథ్యాయ పూష్టే=ఉత్తమముగ పథ్యమునకుతగిన భోజనమొనర్చుటచే కలుగు పుష్టికొఱకు, స్వాహా =సత్యక్రియను

సరంధిపాయ పూష్టే=మనుష్యుల కుపదేశించువానికై, పుష్టినొసగు వానికొఱకు, స్వాహా=సత్యక్రియను, త్వష్టే=ప్రకాశమొనర్చువానికొఱకు, స్వాహా=సత్యక్రియను, తురీపాయ=నౌకలను పాలించువాని కొఱకును, త్వష్టే=విద్యాప్రకాశమొనర్చువాని కొఱకును, స్వాహా=సత్యక్రియను, పురురూపాయ=బహురూపములు గలవానికి, త్వష్టే =ప్రకాశమొనర్చువానికొఱకు, స్వాహా=సత్యక్రియను, విష్ణవే=వ్యాప్తుడగువానికొఱకు, స్వాహా=సత్యక్రియను, (నిభూయపాయ) నిరంతరము స్వయముగ రక్షితుడై ఇతరులను పాలించువాడును, విష్ణవే = సర్వవ్యాపకుడు నగువానికై, స్వాహా=సత్యక్రియను, శిపి విష్టాయ=అక్రొశించు ప్రాణులందువ్యాప్తిచే ప్రవేశించియున్న, విష్ణవే=వ్యాపకుడై నపర

మాత్మునికై, స్వాహా=సత్యక్రియను చేసేయుందురో, వారేల సుఖవంతులు కారు? [౨]

భావార్థము:-విద్వాంసుల సుఖముకొఱకు, చదువుటకొఱకు, అంతఃకరణపు విశేష జ్ఞానముకొఱకు, వాణివవనాది పదార్థముల శుద్ధికొఱకు యజ్ఞ క్రియలనొనర్చువారు సుఖముగా నుండు వారగుదురు. [౨] ౧౨౯౨

౧౨౯౩ విశ్వో దేవస్యేత్యస్త్య స్వస్థాక్రేయ ఋషిః, విద్వాన్ దేవతా,
ఆర్షసమైష్టే చందః, గాంధారః స్వరః
పున లృనుమైత్యః కిం క ర్తవ్య మిత్యాహ.
మానవుల క ర్తవ్యమేమిటి?

విశ్వో దేవస్య నేతు ర్మర్తో పురీత సఖ్యమ్ ।

విశ్వో రాయ ఇషుధ్యతి ద్యుమ్నం వృణీత పుష్యసే స్వాహా ॥౨౧॥

విశ్వః, దేవస్య, నేతుః, మర్తః, పురీత, సఖ్యమ్, విశ్వః, రాయే, ఇషుధ్యతి, ద్యుమ్నమ్, వృణీత, పుష్యసే, స్వాహా॥ ॥౨౧॥

పదార్థః:- (విశ్వః)సర్వః (దేవస్య)విదుషః (నేతుః) (నాయకస్య (మర్తః) మమవ్యః (పురీత) వృణుయాత్. అత్ర వ్యత్యయే నాత్మసేవదమ్. బహులం చందసీతి శపో లుక్. లిజ్ ప్రయోగో ౭యమ్. (సఖ్యమ్) మిత్రత్వమ్ (విశ్వః) (రాయే) ధనాయ (ఇషుధ్యతి) యాచతే శశాన్ ధరతి వా (ద్యుమ్నమ్) ధనం యశో వా (వృణీత) (పుష్యసే) పుష్టయే (స్వాహా) ॥౨౧॥

అన్వయః:- యథా విశ్వోమ ర్తో నేతు దేవస్య సఖ్యం పురీత. యథా వా విశ్వో మర్త్యోరాయ ఇషుధ్యతి. తథా స్వాహా పుష్యసే ద్యుమ్నం వృణీత. ॥౨౧॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోమాలంకారః. సర్వే మనుష్యా విద్యర్థిః సహ సుహృదో భూత్వా విద్యాం యశశ్చ గృహీత్వా శ్రీమంతో భూత్వా సుపథ్యేన పుష్టాః సంతు. ॥౨౧॥

పదార్థము:- ఎటుల, విశ్వః మర్తః=సకలమనుష్యులు, నేతుః దేవస్య=సకలవ్యవహారములను చక్కజేయువిద్వాంసనాయకునియొక్క, సఖ్యమ్=మైత్రిని, పురీత=స్వీకరించుదురో, లేక ఎటుల, విశ్వః=సకలమానవులు, రాయే=ధనమునకై, ఇషుధ్యతి=యాచించుదురో, లేక జాణములను తమతమ ధనుస్సులందు ధరించుదురో, అటులనే, స్వాహా=సత్యక్రియచేతను, సత్యవాణిచేతను, పుష్యసే=పుష్టికొఱకు, ద్యుమ్నమ్=ధనమును యశస్సును, వృణీత=స్వీకరించవలయును. [౨౧]

పదార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. మనుష్యులందరు విద్వాంసులతో మైత్రి యొనర్చి విద్యాయశస్సులను సంపాదించి, ధనవంతులు

శ్రీమంతులునై, ఉత్తమయోగ్యాహారముచే, సుమార్గముచే పుష్టులగుదురుగాక! [౨౧]

౧౨౯౪ ఆబ్రహ్మన్నిత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, లింగోక్తా దేవతాః, స్వరాదుత్కృతి శృండః, వడ్డః స్వరః

పున ర్మనుష్యైః కిమేష్టవ్యమిత్యాహ.

మానవు లేమేమి యభిలషించవలయును?

ఆ బ్రహ్మన్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవర్చసీ జాయతా మా రాష్ట్రే రాజన్యః
శూర ఇషవ్యోతి వ్యాధీ మహారథో జాయతా దోగ్ధీ ధేను ర్వోధా న్దాన్వాశుః
సప్తిః పురన్ధి ర్యోషా జిహ రథేష్టాః సభేయో యువాన్యస్య యజమాన్యస్య వీరోజాయ
తాం నికామే నికామే నః పర్జన్యో వర్షత్తు ఫలవత్యో నైషధయః పచ్యంతాం యోగ
క్షేమో నః కల్పతామ్॥

॥౨౨॥

ఆ, బ్రహ్మన్, బ్రాహ్మణః, బ్రహ్మవర్చసీతి బ్రహ్మ+వర్చసీ, జాయతామ్,
ఆ, రాష్ట్రే, రాజన్యః, శూరః, ఇషవ్యః, అతివ్యాధీత్యతి+వ్యాధీ, మహారథ ఇతి
మహా+రథః, జాయతామ్, దోగ్ధీ, ధేనుః, వోధా, అన్దాన్, ఆశుః, సప్తిః,
పురన్ధిరితి పురమ్+ధిః, యోషా, జిహ్వుః, రథేష్టాః, రథేష్టా ఇతి రథే+ష్టాః, సభేయః,
యువా, ఆ, అన్యస్య, యజమాన్యస్య, వీరః, జాయతామ్, నికామే నికామ ఇతి నికామే+
నికామే, నః, పర్జన్యః, వర్షత్తు, ఫలవత్య ఇతి ఫల+వత్యః, నః, టషధయః, పచ్యంతామ్,
యోగక్షేమ ఇతి యోగ+క్షేమః, నః, కల్పతామ్॥

॥౨౩॥

పదార్థః:- (ఆ) సమంతాత్ (బ్రహ్మన్) విద్యాదినా సర్వేభ్యో మహాన్! పరమాత్మన్! (బ్ర
హ్మణః) వేదేశ్వరవిత్ (బ్రహ్మవర్చసీ) వేదవిద్యావ్రదీప్తః (జాయతామ్) ఉత్పద్యతామ్ (ఆ)
(రాష్ట్రే) రాజ్యే (రాజన్యః) రాజపుత్రః (శూరః) నిర్భయః (ఇషవ్యః) ఇమమ సాధుః (అతివ్యాధీ)
అతిశయేన వ్యర్థం శత్రూప్తాడయితుం శీలం యన్య సః (మహారథః) మహంతో రథా వీరా
వా యన్య సః (జాయతామ్) (దోగ్ధీ) ప్రపూరికా (ధేనుః) గౌః (వోధా) వాహకః (అన్దాన్)
వృషభః (ఆశుః) శీఘ్రగామీ (సప్తిః) అశ్వః (పురన్ధిః) యా పురూన్ బహూన్ దధాతి సా
(యోషా) (జిహ్వుః) జయశీలః (రథేష్టాః) యో రథే తిష్ఠతి సః (సభేయః) సభాయాం సాధుః
(యువా) ప్రాప్తయావనః (ఆ) (అన్య) (యజమాన్య) యో యజతే దేవాన్ విదుషః సత్క

రోతి సంగచ్ఛతే సుఖాని దదాతి వా తస్య (వీరః) విజ్ఞానవాన్ శత్రుణాం ప్రతేష్టా (జాయతామ్) (నికామే నికామే) నిశ్చితే ప్రత్యేకకామనాయామ్ (నః) అస్మాకమ్ (పర్జన్యః) మేఘః (పర్జతు) (ఫలవత్యః) బహూత్తమఫలాః (నః) అస్మభ్యమ్ (ఓషధయః) యవాదయః (పచ్యంతామ్) పరిపక్వా భవంతు. (యోగక్షేమః) అప్రాప్తస్య ప్రాప్తిలక్షణో యోగ స్తస్య రక్షణం క్షేమః (నః) అస్మభ్యమ్ (కల్పతామ్) సమర్థో భవతు. ||౨౨||

అన్వయః:- పే బ్రహ్మన్! యథా నో రాష్ట్రే బ్రహ్మవర్చసీ బ్రాహ్మణ ఆజాయతా మిష వ్యో ౨ తివ్యాధీ మహారథః శూరో రాజన్య ఆజాయతాం దోగ్ధీ ధేను ర్వోధా ౨ నద్వానాశుః సప్తిః పురంధి ర్యోషా రథేష్టా జిహ్వుః సభేయో యువా ౨ జాయతామస్య యజమానస్య రాష్ట్రే వీరో జాయతాం నో నికామే నికామే పర్జన్యో వర్జత్వాపధయః ఫలవత్యో నః పచ్యంతాం నో యోగక్షేమః కల్పతాం తథా విధేహి ||౨౩||

భావార్థః:- అత్ర వాచక బుద్ధిమాలంకారః. విద్యద్భి రీశ్వరపార్థనయా సప్రైవమును ప్రేయం యతః పూర్ణవిద్యః శూరవీరా మనుష్యాః స్త్రియశ్చ సుఖప్రదాః పశవః సభ్యా మనుష్యాః ఇష్టా వృష్టి ర్మధురఫలయుక్తా అగోగ్ధీ [అనైగతి సాధు]షధయో భవంతు కామశ్చ పూర్ణః స్యాదితి.

పదార్థము:- బ్రహ్మన్ = విద్యాది గుణములచే అందఱికంటె పెద్దవాడవై న పరమేశ్వరా! ఏ విధమున రాష్ట్రే = మారాజ్యములో, బ్రహ్మవర్చసీ = వేదవిద్యచే వర్చస్వియైన, బ్రాహ్మణః = వేదమును మఱియు నీశ్వరునిబాగుగనెఱిగిన బ్రాహ్మణుడు, ఆజాయతామ్ = ఉత్పన్నుడగునో, ఇషవ్యః = బాణమువేయుటలో నుత్తమగుణవంతుడు, అతివ్యాధీ = తీవ్రశత్రువులను వేదించు తాడించు స్వభావముకలవాడు, మహారథః = పెద్దపెద్దరథములు, గొప్పవీరులు కలవాడు, శూరో = నిర్భయుడు, రాజన్యః = రాజపుత్రుడు, ఆ జాయతామ్ = అన్నివిధముల నెటుల జన్మించునో, దోగ్ధీ = కామనలచేతను. దుగ్ధముచేతను, పూరింప జేయునదియగు ధేనుః = వాణి లేక గోవు, వోధా = భారవహనసమర్థమైన, అనద్వాన్ = వృషభము, ఆశుః = శీఘ్రగమనమొనర్చు, సప్తిః = గుఱ్ఱము, పురంధిః యోషా = బహువ్యవహారములను ధారణమొనర్చుస్త్రి.

రథేష్టాః = రథముమీదస్థిరుడై నవాడు, జిహ్వుః = శత్రువులను జయించువాడు, సభేయః = సభయంధుత్తమ సభ్యుడు, యువా = యువకుడు, ఆ జాయతామ్ = పుట్టునో, అన్య యజమానస్య = విద్వాంసుల సత్కరించువాడు, సుఖములసంగతి యొనర్చువాడు, సుఖములు చేకూర్చువాడునగు రాజు రాజ్యమందు, వీరః = విశేషజ్ఞానవంతుడు, శత్రువులను నిర్మూలన మొనరించువాడుజన్మించునో, నః = మాకు, నికామే నికామే = నిశ్చితమగు ప్రతికామనయందు, కార్యమందు, పర్జన్యః = మేఘము, వర్జతు = వర్షించునో, ఓషధయః = ఔషధులు, ఫలవత్యః = అత్యుత్తమఫలవంతములై, నః = మాకొకటై, పచ్యంతామ్ = ఫలించునో, నః = మామొకటై, యోగక్షేమః = ఆప్రాప్తమును ప్రాప్తమొనరింపజేయునది

యోగము[దాని రక్షణము క్షేమము]రక్ష, అనగా మూనిర్వాహమునకు యోగ్యములగు పదార్థముల ప్రాప్తి ఎటుల, కల్పతామ్=సమర్థమగునో ఆవిధానమును జేపట్టుము.అటు వంటి వ్యవహారమును ప్రకటించుము. [౨౨]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు పాచక బుప్తోపమాలంకారమున్నది. విద్వాంసులీశ్వర ప్రార్థనతో పాటు పూర్ణవిద్వాంసులు, శూరవీరులు, అటువంటి గుణవంతులగు స్త్రీలు, సుఖప్రదములగు పశువులు, సభ్యులైన మానవులు, మధురఫలయుక్తములగు అన్నోషధములు కలుగునటులుగను, కామనలు పూర్ణములగునటులుగను అనుష్ఠించవలయును. [౨౨]

పాపాచార్యుల పరిజ్ఞాపతి రృషిః, పాపాచార్యు డేవతాః, స్వరాడనుష్టుప్ చందః, గాంధారః స్వరః..
పునః కిమర్థో హోమో విధేయ ఇత్యాహ.

హోమము నెందుకు విధాన మొనర్చవలయును?

ప్రాణాయ స్వాహాః ౭ ప్రానాయ స్వాహాః వ్యానాయ స్వాహాః చక్షుషే స్వాహాః
శ్రోత్రాయ స్వాహాః వాచే స్వాహాః మనసే స్వాహాః॥ ౨౨॥

ప్రాజ్ఞాయ, స్వాహా, అపానాయ, స్వాహా, వ్యానాయేతి వి+అనాయ,
స్వాహా, చక్షుషే, స్వాహా, శ్రోత్రాయ, స్వాహా, వాచే, స్వాహా, మనసే, స్వాహా॥

పదార్థః:- (ప్రాణాయ) య ఆఖ్యంతరాదృహిర్నిస్సరతి తస్మై (స్వాహా) యోగయుక్తా క్రియా. (అపానాయ) యో జహి ర్దేశాదాఖ్యంతరం గచ్ఛతి తస్మై (స్వాహా) (వ్యానాయ) యో వివిధేష్వంగేష్వనితి వ్యాప్నోతి తస్మై (స్వాహా) వైద్యక విద్యాయుక్తా వాక్ (చక్షుషే) చష్టే పశ్యతి యేన తస్మై (స్వాహా) ప్రత్యక్షప్రమాణయుక్తా వాణీ (శ్రోత్రాయ) శృణోతి యేన తస్మై (స్వాహా) ఆప్తోపదేశయుక్తా గీః (వాచే) వక్త్రీ యయా తస్మై (స్వాహా) సత్యభాషణా దియుక్తా భారతీ (మనసే) మనననిమిత్తాయ సంకల్ప వికల్పాత్మనే (స్వాహా) విచారయుక్తా వాణీ.

అవ్యయః:-యై ర్మనుష్యైః ప్రాణాయ స్వాహా²పానాయ స్వాహా, వ్యానాయ స్వాహా, చక్షుషే స్వాహా, శ్రోత్రాయ స్వాహా, వాచే స్వాహా, నవనీ స్వాహా, చ ప్రయుజ్యతే తే విద్వాంసో జాయంతే.

భావార్థః:-యే మనుష్యాః, యజ్ఞేన శోధితాని జలౌషధి వాయున్న పత్ర పుష్ప ఫల రస కందాదీన్యక్షంతి తేఽరోగా భూత్వా ప్రజ్ఞాబలారోగ్యాయుష్మంతో జాయంతే. ॥౨౩॥

పదార్థము:-ప్రాణాయ=లోపలినుండిబయటకు వెడలు పవనముకొఱకు, స్వాహా=యోగవిద్యాయుక్తక్రియను, అపానాయ=బయటనుండి లోపలకువచ్చు పవనము కొఱకు,స్వాహా=వైద్యకవిద్యాయుక్తక్రియను,వ్యానాయ=సర్వాంగములందు వ్యాప్త

మగు పవనముకొఱకు, స్వాహా=వై ద్యవిద్యావాణిని, చతుషే=ప్రాణులదృష్టికి సాధన
మగు సేత్రేంద్రియముకొఱకు, స్వాహా=ప్రత్యక్ష ప్రమాణయు క్తవాణిని, శోత్రాయ=
వినుటకు సాధనమగు కర్ణేంద్రియముకొఱకు, స్వాహా=శాస్త్రజ్ఞుడగు విద్వాంసుని ఉప
దేశయు క్తమగువాణిని, వాచే=మాటలాడుటకుసాధనమైనవాణికొఱకు, స్వాహా=సత్య
భాషణాదివ్యవహారయు క్తమైన నడవడికను, మనసే=విచారణకు నిమిత్తమైనదినంకల్ప
వికల్పములుగలదియునగు మనస్సుకొఱకు, స్వాహా=అతోచనలతో నిండియున్న
వాణిని ఏ మానవులు ప్రయోగించుదురో, అనగా ఎవరు చక్కగా ఉచ్చారణమొనర్చు
దురో వారు విద్వాంసు లగుదురు.

[౨౩]

భావార్థము:-ఏ మానవులు యజ్ఞముచే శుద్ధమొనర్చబడిన జలములను, ఔషధిని,
పవనమును, అన్నమును, పత్రపుష్పములను, ఫలములను, రసములను, పెండలము కంద
బంగాళా చిలగడ చామ మొ॥ దుంపలను సేవించుదురో ఆరగించుదురో, వారు రోగరహి
తులై, బుద్ధిబలారోగ్యాయుష్మంతులగుదురు.

౧౨౯౫[౨౩]

~*~

౧౨౯౬ప్రాచ్యై దిశో ఇత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, దిశో దేవతాః, నిచృదతి ధృతి శృందః వడ్డః స్వరః
పునః కిమర్థో హోమః క ర్తవ్య ఇత్యాహ.

హోమమెందుల కొనర్పవలయును?

ప్రాచ్యై దిశే స్వాహార్వాచ్యై దిశే స్వాహా దక్షిణాయై దిశే స్వాహా
అర్వాచ్యై దిశే స్వాహా పృతీచ్యై దిశే స్వాహాఅర్వాచ్యై దిశే స్వాహాదీచ్యై దిశే
స్వాహాఅర్వాచ్యై దిశే స్వాహార్ధ్వాయై దిశే స్వాహార్వాచ్యై దిశే స్వాహాఅవాచ్యై
దిశే స్వాహార్వాచ్యై దిశే స్వాహా॥

॥౨౪॥

ప్రాచ్యై, దిశే, స్వాహా, అర్వాచ్యై, దిశే, స్వాహా, దక్షిణాయై, దిశే, స్వాహా
అర్వాచ్యై, దిశే, స్వాహా, పృతీచ్యై, దిశే, స్వాహా, అర్వాచ్యై దిశే, స్వాహా,
ఉదీచ్యై, దిశే, స్వాహా, అర్వాచ్యై, దిశే, స్వాహా, ఊర్ధ్వాయై, దిశే, స్వాహా, అర్వా
చ్యై, దిశే, స్వాహా, అర్వాచ్యై, దిశే, స్వాహా, అర్వాచ్యై, దిశే, స్వాహా॥౨౪॥

పదార్థః:-(ప్రాచ్యై) యా ప్రాశ్నతి ప్రథమాదిత్య సంయోగాత్ తస్యై(దిశే) (స్వాహా)
జ్యోతిః శాస్త్రవిద్యాయుక్తా వాక్ (అర్వాచ్యై) యాఅర్వాగధోఽశ్నతి తస్యై (దిశే)(స్వాహా)
(దక్షిణాయై) యా పూర్వముఖస్య పురుషస్య దక్షిణభాహుసన్నిధౌ వర్తతే తస్యై (దిశే)
(స్వాహా)(అర్వాచ్యై)అధస్తాదవర్తమానాయై (దిశే) (స్వాహా) (ప్రతీచ్యై)యా ప్రత్యక్ అంచతి

పూర్వముఖస్థితపురుషస్యపృష్ఠభాగాతస్యై(దిశే)(స్వాహా)(అర్వాచ్యై)(దిశే)(స్వాహా)(ఉదీచ్యై)
యోదక్ పూర్వాభిముఖస్య జనస్య వామభాగ మశ్చుతి తస్యై (విశే) (స్వాహా) (అర్వాచ్యై)
(దిశే)(స్వాహా)(ఊర్ధ్వాయై)ఊర్ధ్వవర్తమానాయై(దిశే)(స్వాహా) (అర్వాచ్యై) యా అవ విరుద్ధ
మంచతి తస్యై ఉపదిశే (దిశే)(స్వాహా)(అర్వాచ్యై)(దిశే)(స్వాహా)(అర్వాచ్యై)(దిశే)(స్వాహా).

అన్వయః:- యై ర్విద్యద్భిః ప్రాచ్యై దిశే స్వాహాఽర్వాచ్యై దిశే స్వాహా, దక్షిణాయై.
దిశే స్వాహాఽర్వాచ్యై దిశే స్వాహా, ప్రతీచ్యై దిశే స్వాహాఽర్వాచ్యై దిశే స్వాహాఽదీచ్యై దిశే
స్వాహాఽర్వాచ్యై దిశే స్వాహాఽర్ధ్వాయై దిశే స్వాహాఽర్వాచ్యై దిశే స్వాహాఽవాచ్యై దిశే
స్వాహాఽర్వాచ్యై దిశే స్వాహా చ విధీయతే తే సర్వతః కుశలినో భవంతి. ॥౨౪॥

భావార్థః:- హేమనుష్యా శృతస్రీ ముఖ్యా దిశః సంతి.తథా చతస్ర ఉపదిశోఽపి వర్తంత
ఏవమూర్ధ్వాఽర్వాచీ చ దిశా వర్తతే. తా మిలిత్వా దశ జాయంతే ఇతి వేద్యమ్. అనవస్థితా
ఇమా విశ్వ్యశ్చ సంతి. యత్ర స్వయం స్థితో భవేత్ తద్దేశమారభ్య సర్వాసాం కల్పనా భవతీతి
విజానీత. ॥౨౪॥

పదార్థము:-ఏవిధ్యాంసులు,ప్రాచ్యైదిశే=ప్రథమముగ లభించుదిశకై, అనగాము
న్ముందు సూర్యమండలముతోసంయోగమొనరించుదిశకై,స్వాహా=జ్యోతిశ్శాస్త్ర విద్యా
యు క్త వాణిని, అర్వాచ్యైదిశే=క్రిందనుండి సూర్యమండలమునకు లభించుదిక్కునకై,
విషువద్రేఖనుండి ఉత్తరమధ్యాహ్నసూర్యుడు క్రిందికిపోవుదిక్కునకై,స్వాహా=జ్యోతి
శ్శాస్త్రయు క్తవాణిని, దక్షిణాయై దిశే=పూర్వదిశముఖస్థ పురుషునికి దక్షిణ భుజము
నకునమీపముగనుండు దక్షిణపు దిక్కుకొఱకు,స్వాహా=ఉక్తవాణిని, అర్వాచ్యై దిశే=
క్రిందనున్న దిక్కునకై, స్వాహా=ఉక్తవాణిని, ప్రతీచ్యై దిశే=సూర్యమండలమునకు
ప్రతిముఖమును, తిరిగివచ్చు సమయమున లభించునదియు, పూర్వముఖస్థ పురుషునికి
పృష్ఠమున నుండునదియునగు పశ్చిమ దిక్కునకై,స్వాహా=జ్యోతిః శాస్త్రయు క్తవా
ణిని, అర్వాచ్యైదిశే=పశ్చిమమునకు క్రిందనున్న, దిక్కునకై, స్వాహా=జ్యోతిశ్శాస్త్ర
యు క్తవాణిని, ఉదీచ్యైదిశే=పూర్వాభిముఖునికి వామపార్శ్వమును పొందు నుత్తర
దిక్కునకు, స్వాహా=జ్యోతిః శాస్త్రయు క్తవాణిని, అర్వాచ్యై దిశే=భూగోళమునందు
త్తరదిశక్రింద నుండు దిక్కునకై, స్వాహా=జ్యోతిశ్శాస్త్రయు క్తవాణిని, ఊర్ధ్వాయై=
వై నున్నదిశే=దిక్కునకై, స్వాహా=జ్యోతిశ్శాస్త్రయు క్తవాణిని, అర్వాచ్యై=విరుద్ధ
ముగప్రాప్తించునది, ఊర్వదిక్కునకు క్రిందనుండునది అనగా ఒకప్పుడు పూర్వముగను,
మఱొకప్పుడు దక్షిణముగను,ఒకప్పుడు ఉత్తరముగను,ఒకప్పుడు పశ్చిమముగను భావించ
బడు, దిశే=దిక్కునకై, స్వాహా=జ్యోతిశ్శాస్త్ర యు క్తవాణిని,అర్వాచ్యై దిశే=అన్నిటి
కంటెక్రిందనుండు, దిక్కునకై, స్వాహా=జ్యోతిశ్శాస్త్ర విచారయు క్తమగువాణిని,అథా
వైదిశే=భూగోళమునందు చెప్పబడు ప్రతికోణదిక్కునకు క్రిందనుండుదిక్కునకై,స్వా
హా=జ్యోతిశ్శాస్త్రవిద్యాయు క్తమగు వాణిని విధించుదురో,ప్రయోగించుదురో ఛారం

దరు కుశలులు, ఆనందయుతులును అగుదురు.

[౨౪]

భావార్థము:-ఓ మానవులారా! నాలుగు ప్రధానదిశలు, నాలుగు ఉపదిశలు అనగా మూలలు ఉన్నవి. ఇటులనే క్రిందను మీదను దిశలున్నవి. అవి యన్నియు కలిపి పది దిక్కులున్నవని గ్రహించవలయును. ఒక క్రమమున నిర్ణయించ బడజాలనివి అయినను వాని కల్పనకు సమర్థములునునై యున్నవి. వానిని స్థిరపఱచుకొను విషయమున మనుష్యుడు తాను నిలబడియున్న తావు నుండియే సకలదిశలను కల్పనయొనర్చు కొనుగీతిని చేపట్ట వలయును.

[౨౪]

౧౨౯౩ అదృశ్య ఇత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, జలాదయో దేవతాః, అష్టి శృంధః, మధ్యమః స్వరః.

పున స్త మేవ విషయ మాహ.

మఱల విషయ మయ్యుదయే.

అదృశ్యః స్వాహా, వార్ష్యః స్వాహోద్రకాయ స్వాహా తిష్ఠస్తీభ్యః స్వాహా
సప్తస్తీభ్యః స్వాహా స్యందమానాభ్యః స్వాహాకూప్యాభ్యః స్వాహా సూద్యాభ్యః స్వాహా,
ధార్యాభ్యః స్వాహా అర్ణవాయ స్వాహా సముద్రాయ స్వాహా సరిరాయ స్వాహా॥

అదృశ్య ఇత్యత్+భ్యః, స్వాహా, వార్ష్య ఇతి వాః+భ్యః, స్వాహా, ఉద్రకాయ,
స్వాహా, తిష్ఠస్తీభ్యః, స్వాహా, సప్తస్తీభ్యః, స్వాహా, స్యందమానాభ్యః, స్వాహా,
కూప్యాభ్యః, స్వాహా, సూద్యాభ్యః, స్వాహా, ధార్యాభ్యః, స్వాహా, అర్ణవాయ, స్వాహా,
సముద్రాయ, స్వాహా, సరిరాయ, స్వాహా॥

॥౨౫॥

పదార్థః:- (అదృశ్యః) జలేభ్యః (స్వాహా) శుద్ధికారికా క్రియా (వార్ష్యః) వరణీయేభ్యః
(స్వాహా) (ఉద్రకాయ) ఆర్ద్రీకారకాయ (స్వాహా) (తిష్ఠంతీభ్యః) స్థిరాభ్యః (స్వాహా) (సప్తంతీభ్యః)
సద్యో గామినీభ్యః (స్వాహా) (స్యందమానాభ్యః) ప్రసుతాభ్యః (స్వాహా) (కూప్యాభ్యః) కూపేషు
భవాభ్యః (స్వాహా) సూద్యాభ్యః సుష్టు క్లేదికాభ్యః (స్వాహా) (ధార్యాభ్యః) ధర్తుం యోగ్యాభ్యః
(స్వాహా) (అర్ణవాయ) బహుస్వర్ణాంసి విద్యంతే యస్మిన్ ప్రస్తైష్ట (స్వాహా) (సముద్రాయ)
సముద్రవంత్యాపో యస్మిన్ ప్రస్తైష్ట (స్వాహా) (సరిరాయ) కమనీయాయ (స్వాహా) ॥౨౫॥

అన్వయః:- యైర్మనుష్యైర్భక్తజ్ఞేషు సుగంధ్యాది ద్రవ్యహవనాయా అదృశ్యః స్వాహా, వార్ష్యః
స్వాహోద్రకాయ స్వాహా, తిష్ఠంతీభ్యః స్వాహా, స్యందమానాభ్యః స్వాహా, కూప్యాభ్యః స్వాహా,
ధార్యాభ్యః స్వాహా అర్ణవాయ స్వాహా, సరిరాయ స్వాహా చ విధీయతే. తే సర్వేషాం సుఖవ్రథా
జాయంతే.

॥౨౫॥

భావార్థః:- యే మనుష్యా అగ్నే సుగంధ్యాది ద్రవ్యాణి జహుయు. సై జలాదిభ్యు

కారకా భూత్వా పుణ్యాత్మానో జాయంతే జలశుద్ధైవ సర్వేషాం శుద్ధి ర్భవతీతి వేద్యమ్. ॥౨౫॥

పదార్థము:- ఏ మానవులు యజ్ఞకర్మలందు సుగంధ్యాది పదార్థములను హోమ మొనర్చుటకై, అదృశ్యః=సామాన్యజలములకై, స్వాహా=పరిశుద్ధమొనరించు క్రియను, వార్భ్యః=స్వీకరించదగు నత్యుత్తమ జలమునకై, స్వాహా=శుద్ధిపఱచుక్రియను, ఉద కాయ=పదార్థముల నార్ద్రమొనర్చుదానికై, లేక సూర్యకిరణములచే వైకిపోవుచున్న జలమునకై, స్వాహా=శుద్ధమొనర్చుక్రియను, తిష్ఠంతీభ్యః=నిలవయున్న జలములకై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, ప్రవంతీభ్యః=శీఘ్రముగ ప్రవహించు జలములకై, స్వాహా= ఉత్తమక్రియను, స్యందమానాభ్యః=మెల్లమెల్లగా నడచు [కారుచున్న] జలములకై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, కూప్యాభ్యః=నూతులలోని జలములకై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, సూర్యాభ్యః=జాగుగ తడవునవియగు వర్షాదుల జలములకై, స్వాహా=శుద్ధ మొనర్చు క్రియను, ధార్యాభ్యః=ధాణమొనర్చుటకు యోగ్యములుగ నున్న జలములకై, స్వాహా= ఉత్తమక్రియను, అర్ణవాయ=జలములుండు పెద్ద పెద్ద నదముల కొఱకు, స్వాహా=ఉత్తమ క్రియను, సముద్రాయ=నదుల, మహానదుల, నదముల, మహానదముల, సరస్సుల, సెలయేరుల జలములు పోయి చేరు సాగరమునకై, లేక మహాసాగరమునకై, స్వాహా=శుద్ధమొనర్చు క్రియను, సరిరాయ=అతిసుందరము మనోహరము నగు జలమునకై, స్వాహా=దానిని రక్షించుక్రియను. విధాన ప్రయోగముల నొనర్చుదురో, వారు అందఱికి సుఖము చేకూర్చు వారలగుచున్నారు. [౨౫]

భావార్థము:- ఏ మానవులు అగ్నియందు సుగంధ్యాది పదార్థములను హోమ మొ నర్చుదురో, వారు జలాది పదార్థములను శుద్ధమొనర్చువారై పుణ్యాత్ములగుచున్నారు, జలశుద్ధివలననే సకల పదార్థముల శుద్ధి జరుగునని గ్రహించవలయును. ౧౨౯౭[౨౫]

వాతాయేత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, వాతాదయో దేవతాః, విరాడభిక్రృతి శ్చందః, ఋషభః స్వరః.

పున స్త మేవ విషయ మాహ.

మఱల నదే విషయము.

వాతాయ స్వాహా ధూమాయ స్వాహా భ్రాయ స్వాహా మేఘాయ స్వాహా
విద్యోతమానాయ స్వాహా స్తనయతే స్వాహాఽవస్థూర్భతే స్వాహా వర్షతే స్వాహా
ఽవ్వవర్షతే స్వాహోగ్రం వర్షతే స్వాహా శీఘ్రం వర్షతే స్వాహోద్గృహ్ణతే స్వాహా
ద్భుహీతాయ స్వాహా పుష్టతే స్వాహా శీకాయతే స్వాహా పుష్పాభ్యః స్వాహా

హోదునీభ్యః స్వాహా నీహారాయ స్వాహా॥

॥౨౬॥

వాతాయ, స్వాహా, ధూమాయ, స్వాహా, అభ్రాయ, స్వాహా, మేఘాయ,
స్వాహా, విద్యోతమానాయేతి వి+ద్యోతమానాయ, స్వాహా, స్తనయతే, స్వాహా, అవ
స్ఫుర్జత ఇత్యవ+స్ఫుర్జతే, స్వాహా, వర్షతే, స్వాహా, అవవర్షత ఇత్యవ+వర్షతే,
స్వాహా, ఉగ్రమ్, వర్షతే, స్వాహా, శీఘ్రమ్, వర్షతే, స్వాహా, ఉద్గృహ్లాత ఇత్యుత్
+గృహ్లాతే, స్వాహా, ఉద్గృహీతాయేత్యుత్ +గృహీతాయ, స్వాహా, పుష్పతే, స్వాహా,
శీకాయతే, స్వాహా, పుష్పాభ్యః, స్వాహా, హోదునీభ్యః, స్వాహా, నీహారాయ,
స్వాహా॥

॥౨౬॥

పదార్థః:- (వాతాయ) యో వాతి తస్మై (స్వాహా) (ధూమాయ) (స్వాహా) (అభ్రాయ)
మేఘనిమిత్తాయ (స్వాహా) (మేఘాయ) యో మేహతి సింహతి తస్మై (స్వాహా) (విద్యోతమా
నాయ) విద్యుతః ప్రవర్తకాయ (స్వాహా) (స్తనయతే) దివ్యం శబ్దం కుర్వతే (స్వాహా) (అవ
స్ఫుర్జతే) అథో వజ్రవద్ భూతం కుర్వతే (స్వాహా) (వర్షతే) యో వర్షతి తస్మై (స్వాహా)
(అవవర్షతే) (స్వాహా) (ఉగ్రమ్) తీవ్రమ్ (వర్షతే) (స్వాహా) (శీఘ్రమ్) తూర్ణమ్ (వర్షతే)
(స్వాహా) (ఉద్గృహ్లాతే) య ఉద్గర్హం గృహ్లాతి తస్మై (స్వాహా) (ఉద్గృహీతాయ) ఉద్గర్హం గృహీ
తం జలం యేన తస్మై (స్వాహా) (పుష్పతే) పుష్టిం పూరయతే (స్వాహా) (శీకాయతే) యః శీకం
సేవనం కరోతి తస్మై (స్వాహా) (పుష్పాభ్యః) పూర్ణాభ్యః (హోదునీభ్యః) అవ్యక్తం శబ్దం కుర్వతీభ్యః
(స్వాహా) (నీహారాయ) కుహకాయ (స్వాహా)

॥౨౬॥

అన్వయః:- యై ర్మనుష్యై ర్వాతాయ స్వాహా, ధూమాయ స్వాహా, అభ్రాయ స్వాహా, మే
ఘాయ స్వాహా, విద్యోతమానాయ స్వాహా, స్తనయతే స్వాహా, అవస్ఫుర్జతే స్వాహా, వర్షతే
స్వాహా, అవవర్షతే స్వాహా, ఉగ్రం వర్షతే స్వాహా, శీఘ్రం వర్షతే స్వాహా, ఉద్గృహ్లాతే స్వాహా, ఉద్గృహీ
తాయ స్వాహా, పుష్పతే స్వాహా, శీకాయతే స్వాహా, పుష్పాభ్యః స్వాహా, హోదునీభ్యః స్వాహా, నీహ
రాయ స్వాహా, చ ప్రయుజ్యతే తే ప్రాణప్రియా జాయంతే

॥౨౬॥

భావార్థః:- యే యథావిధ్యగ్నిహోత్రాదీన్ కుర్వంతి తే వాయూదిశోధకా భూత్వా
సర్వేషాం హితకరా భవంతి.

॥౨౬॥

పదార్థము:- ఏ మనుష్యులు, వాతాయ=వీచుచున్న పవనముకొఱకు, స్వాహా
=శుద్ధమొనర్చు యజ్ఞక్రియను, ధూమాయ=ధూమమునకై, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను,
అభ్రాయ=మేఘకారణమునకై, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, మేఘాయ=మేఘముకొఱకై,
స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, విద్యోతమానాయ=విద్యుత్తును ప్రవృత్తమొనర్చు కాటుమబ్బుల

కొఱకు, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, స్తనయతే=ఉత్తమ శబ్దము నొనర్చు విద్యుత్తునకై .
 స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, అవస్సూరతే=ఒకదాని కొకటి రాసుకొనుటచే వజ్రమువలెక్రింద
 డెబ్బకొట్టు విద్యుత్తునకై, స్వాహా=శుద్ధమొనర్చు క్రియను, వర్షతే=వర్షించు మేఘము
 నకై, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, అవవర్షతే=కలగలుపుచే క్రిందమీదగుచున్న మేఘములందు
 క్రిందనున్న మేఘమునకై, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, ఉగ్రమ్=అతితీక్షణముగ, వర్షతే=
 వర్షించు మేఘమునకై, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, శీఘమ్=శీఘ్రముగ జడిగా వినరుచు,
 వర్షతే=వర్షించు మేఘమునకై, స్వాహా=ఉక్తక్రియను, ఉద్గ్రహతే=పైపైన మేఘము
 లను గ్రహించు మేఘమునకై, స్వాహా=ఉక్తక్రియను, ఉద్గ్రహితాయ=పైపైననే జల
 ములను గ్రహించు మేఘమునకై, స్వాహా=శుద్ధియొనర్చు యజ్ఞక్రియను, పుష్టతే=పుష్టి
 నొనర్చు మేఘమునకై, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, శీశాయతే=తడపునట్టిదియు, మెల్ల
 మెల్లగా కురియునట్టిదియునగు మేఘమునకై, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, ప్రుష్వాభ్యః=
 పూర్ణముగ ఘనఘోరముగ వర్షించు మేఘముల అవయవములకై, స్వాహా=యజ్ఞక్రియ
 ను, హోదునీభ్యః=అవ్యక్తముగ గడగడమను శబ్దమొనర్చు మేఘములకై, స్వాహా=శుద్ధి
 యొనర్చు యజ్ఞక్రియను, నీహారాయ=మంచుకొఱకు, స్వాహా=శుద్ధమొనరించు యజ్ఞ
 క్రియను చేయుదురో, వారు, జగత్తంతటికి ప్రాణప్రియులగుదురు.

భావార్థము:- ఏ మానవులు యథావిధిగా అగ్నిహోత్రాది యజ్ఞములనొనర్చు
 ఘన్నాథో వారు పవనాది పదార్థములను శోధించువారలై అందఱికి హితము నొనగూర్చు
 వారలగుచున్నారు. [౨౬]౧౨౯౮

అగ్నే స్వాహేత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, అగ్న్యదయో దేవతాః, జగతీ శ్చందః, నిపాదః స్వరః.
 పున స్తమేవ విషయ మాహ.
 వెండియు విషయ మదియే.

అగ్నే స్వాహా సోమాయ స్వాహేన్ద్రాయ స్వాహా పృథివ్యై స్వాహా
 అస్తరిజాయ స్వాహా దివే స్వాహా, దిగ్భ్యః స్వాహా అశాభ్యః స్వాహోర్వై
 దిశే స్వాహా అర్వాచ్యై దిశే స్వాహా॥ ॥౨౭॥

అగ్నే, స్వాహా, సోమాయ, స్వాహా, ఇన్ద్రాయ, స్వాహా, పృథివ్యై,
 స్వాహా, అస్తరిజాయ, స్వాహా, దివే, స్వాహా, దిగ్భ్య ఇతి దిక్ + భ్యః, స్వాహా,
 అశాభ్యః, స్వాహా, అర్వాచ్యై, దిశే, స్వాహా, అర్వాచ్యై, దిశే, స్వాహా॥ ॥౨౭॥

పదార్థః:- (అగ్నయే) జాతరాగ్నయే (సోమాయ) ఉత్తమాయ రసాయ (స్వాహా) (ఇంద్రాయ) జీవాయ విద్యుతే పరమైశ్వర్యాయ వా (స్వాహా) (పృథివ్యై) (స్వాహా) (అంతరిక్షాయ) ఆకాశాయ (స్వాహా) (దివే) ప్రకాశాయ (స్వాహా) (దిగ్భ్యః) (స్వాహా) (ఆశాభ్యః) వ్యాపికాభ్యః (స్వాహా) (ఉర్వై) బహురూపాయై (దిశే) (స్వాహా) (అర్వాచ్యై) నిమ్నాయై (దిశే) (స్వాహా) || ౨౭ ||

అన్వయః:- మనుష్యై రగ్నయే స్వాహా, సోమాయ స్వాహా, ఇంద్రాయ స్వాహా, పృథివ్యై స్వాహా, అంతరిక్షాయ స్వాహా, దివే స్వాహా, దిగ్భ్యః స్వాహా, ఆకాశాయ స్వాహా, దిశే స్వాహా, అర్వాచ్యై దిశే స్వాహా చావశ్యం విధేయాః. || ౨౭ ||

భావార్థః:- యే మమస్య అగ్ని ద్వారా ఓషధ్యాదిమ సుగంధ్యాదిద్రవ్యం విస్తారయేయమై జగద్దితకరః స్యుః. || ౨౭ ||

పదార్థము:- మనుష్యులు, అగ్నయే = పొట్టలోపలి యన్నమును జీర్ణమొనరింపజేయు జాతరాగ్నికై, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, సోమాయ = ఉత్తమరసమునకై స్వాహా = సుందరమైన క్రియను, ఇంద్రాయ = జీవముకొఱకు, విద్యుత్తుకొఱకు, పరమైశ్వర్యముకొఱకు, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, పృథివ్యై = పృథివి కొఱకు, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, అంతరిక్షాయ = ఆకాశమునకై, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, దివే = ప్రకాశము కొఱకు, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, దిగ్భ్యః = పూర్వాది దిశలకై, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, ఆశాభ్యః = ఒకదానిలో నొకటి వ్యాప్తమైయున్న ఈశాన్యాది కోణదిశలకొఱకు, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, ఉర్వై = సమయమునకనేక రూపములను ప్రదర్శించునది, గ్రీష్మవర్షాశీతకాలములందు వేర్వేరు రూపములుగ ప్రతీత మగుచున్నదియునగు, దిశే = దిక్కునకై స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, అర్వాచ్యై దిశే = క్రింది దిశకై, స్వాహా = ఉత్తమక్రియను, అవశ్యముగ జరుపవలయును. [౨౭]

భావార్థము:- అగ్ని ద్వారా అనగా అగ్నియందు హోమమొనరించి యోషధ్యాది పదార్థములందు సుగంధ్యాది పదార్థములను విస్తరింపజేయువారు జగదుపకారకులగుచున్నారు. [౨౭] ౧౨౯౯

నక్షత్రేభ్య ఇత్యస్య ప్రజాపతి ర్మపిః, నక్షత్రాద యో దేవతాః. భరిగప్తి చందసీ, మధ్యమః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నవిషయమే.

నక్షత్రేభ్యః స్వాహా నక్షత్రియేభ్యః స్వాహా అహోరాత్రేభ్యః స్వాహా అర్ధక్షాసేభ్యః స్వాహా మాసేభ్యః స్వాహా అబ్దుతుభ్యః స్వాహా ర్షతేభ్యః స్వాహా సుష్మత్సరాయ స్వాహా ద్యావాపృథివీభ్యాం స్వాహా చంద్రాయ స్వాహా సూర్యాయ

స్వాహా రశ్మిభ్యః స్వాహా వసుభ్యః స్వాహా రుద్రేభ్యః స్వాహాఽదిత్యేభ్యః స్వాహా
మరుద్భ్యః స్వాహా విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః స్వాహా మూలేభ్యః స్వాహా శాఖాభ్యః స్వాహా
వనస్పతిభ్యః స్వాహా పుష్పేభ్యః స్వాహా ఫలేభ్యః స్వాహాఽషధీభ్యః స్వాహా॥౨౦

నక్షత్రేభ్యః స్వాహా, నక్షత్రియేభ్యః స్వాహా, అహోరాత్రేభ్యః స్వాహా,
అర్థమాసేభ్యః ఇత్యర్థ+మాసేభ్యః స్వాహా, మాసేభ్యః స్వాహా, ఋతుభ్యః ఇత్యృ
తు+భ్యః స్వాహా, ఆర్తవేభ్యః స్వాహా, సప్తవ్యవస్థాయ స్వాహా, ద్యావాపృథి
వీభ్యామ్ స్వాహా, చంద్రాయ స్వాహా, సూర్యాయ స్వాహా, రశ్మిభ్యః ఇతి రశ్మి+
భ్యః స్వాహా, వసుభ్యః ఇతి వసు+భ్యః స్వాహా, రుద్రేభ్యః స్వాహా, ఆదిత్యే
భ్యః స్వాహా, మరుత్తేభ్యః ఇతి మరుత్+భ్యః స్వాహా, విశ్వేభ్యః దేవేభ్యః
స్వాహా, మూలేభ్యః స్వాహా, శాఖాభ్యః స్వాహా, వనస్పతిభ్యః ఇతి వనస్పతి+
భ్యః స్వాహా, పుష్పేభ్యః స్వాహా, ఫలేభ్యః స్వాహా, ఓషధీభ్యః స్వాహా॥౨౦॥

పదార్థః:- (నక్షత్రేభ్యః) అక్షిణేభ్యః (స్వాహా) (నక్షత్రియేభ్యః) నక్షత్రాణాం సమూహేభ్యః
(స్వాహా) (అహోరాత్రేభ్యః) అహర్నిశేభ్యః (స్వాహా) (అర్థమాసేభ్యః) (స్వాహా) (మాసేభ్యః) (స్వా
హా) (మాసేభ్యః) (స్వాహా) (ఋతుభ్యః) (స్వాహా) (ఆర్తవేభ్యః) ఋతుజాతేభ్యః (స్వాహా) (సంవత్స
రాయ) (స్వాహా) (ద్యావాపృథివీభ్యామ్) భూమిప్రకాశాభ్యామ్ (స్వాహా) (చంద్రాయ) (స్వాహా)
(సూర్యాయ) (స్వాహా) (రశ్మిభ్యః) రశ్మిభ్యః (స్వాహా) (వసుభ్యః) పృథివ్యాదిభ్యః (స్వాహా) (రుద్రే
భ్యః) ప్రాణజీవేభ్యః (స్వాహా) (ఆదిత్యేభ్యః) అవినాశిభ్యః కాలవాయవేభ్యః (స్వాహా) మరుద్భ్యః
(స్వాహా) (విశ్వేభ్యః) సర్వేభ్యః (దేవేభ్యః) దివ్యగుణేభ్యః (స్వాహా) (మూలేభ్యః) (స్వాహా) (శాఖా
భ్యః) (స్వాహా) (వనస్పతిభ్యః) (స్వాహా) (పుష్పేభ్యః) (స్వాహా) (ఫలేభ్యః) (స్వాహా) (ఓషధిభ్యః)
(స్వాహా). ॥౨౦॥

అన్వయః:- మనుష్యై ర్నక్షత్రేభ్యః స్వాహా నక్షత్రియేభ్యః స్వాహాఽహోరాత్రేభ్యః స్వాహా
అర్థమాసేభ్యః స్వాహా మాసేభ్యః స్వాహార్తుభ్యః స్వాహాఽర్తవేభ్యః స్వాహా, సంవత్సరాయ స్వా
హా, ద్యావాపృథివీభ్యః స్వాహా, చంద్రాయ స్వాహా, సూర్యాయ స్వాహా, రశ్మిభ్యః స్వాహా, వసుభ్యః
స్వాహా, రుద్రేభ్యః స్వాహాఽదిత్యేభ్యః స్వాహా, మరుద్భ్యః స్వాహా, విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః స్వాహా,
మూలేభ్యః స్వాహా, శాఖాభ్యః స్వాహా, వనస్పతిభ్యః స్వాహా, పుష్పేభ్యః స్వాహా, ఫలేభ్యః స్వా
హాఽషధీభ్యః స్వాహా చావశ్య మనుష్టేయాః. ॥౨౦॥

భావార్థః:- మనుష్యా విత్వం మంగధ్యాదిద్రవ్య మగ్నై ప్రక్షిప్త తద్వాయురశ్మిదాహారా

వనస్పత్యౌషధిమూలశాఖాపుష్పఫలాదిను ప్రవేశ్య నర్వేషాం పదార్థానాం శుద్ధిం కృత్వాఽరోగ్యం సంపాదయంతు.

॥౨౨॥

పదార్థము:-మానవులు, నక్షత్రేభ్యః=ఎన్నటికి నష్టముకాని పదార్థములకొఱకు, స్వాహా=ఉత్తమ యజ్ఞక్రియను, నక్షత్రయేభ్యః=ఉత్తపదార్థముల సమూహమునకై, స్వాహా=ఉత్తమయజ్ఞక్రియను, అహోరాత్రేభ్యః=అహోరాత్రములకై, స్వాహా=ఉత్తమ యజ్ఞక్రియను, అర్థ మాసేభ్యః=కృష్ణశుక్లపక్షములకై, స్వాహా=ఉత్తక్రియను, మాసేభ్యః=నెలలకొఱకు, స్వాహా=ఉత్తక్రియను, ఋతుభ్యః=వసంతాది షడ్భుతువుల కొఱకు, స్వాహా=ఉత్తమ యజ్ఞక్రియను, ఆర్తవేభ్యః=ఋతువులందు జనించు ప్రతి ఋతువుల పదార్థములకై, స్వాహా=ఉత్తమ యజ్ఞక్రియను, సంవత్సరాయ=వర్షములకొఱకు, స్వాహా=ఉత్తమ యజ్ఞక్రియను, ద్యావాపృథివీభ్యామ్=ప్రకాశముకొఱకు, భూమి కొఱకును, స్వాహా=ఉత్తమయజ్ఞక్రియను, చంద్రాయ=చంద్రలోకమునకై, స్వాహా=ఉత్తమయజ్ఞక్రియను, సూర్యాయ=సూర్యలోకమునకై, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, రశ్మిభ్యః=సూర్యుల కిరణములకై, స్వాహా=ఉత్తమ యజ్ఞక్రియను, వసుభ్యః=పృథివ్యాది లోకములకై, స్వాహా=ఉత్తక్రియను, రుద్రేభ్యః=దశ ప్రాణములకొఱకు మరియు [జీవము కొఱకు], స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, అదిత్యేభ్యః=అవినాశములగు కాలావయవములకై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, మరుద్భ్యః=పవనములకొఱకు, స్వాహా=అనుకూలక్రియను, విశ్వేభ్యః దేవేభ్యః=సకల దివ్యగుణములకై, స్వాహా=సుందరక్రియను, మూలేభ్యః=అన్నిటి జడములకై, వేళ్లకై, స్వాహా=తదనుకూలక్రియను, శాఖాభ్యః=శాఖలకై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను. పుష్పేభ్యః=పూవులకొఱకు, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, ఫలేభ్యః=ఫలములకై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, మఱియు, ఓషధిభ్యః=ఓషధులకు, స్వాహా=నిత్యము శ్రేష్ఠక్రియను తప్పక యొనర్పవలయును.

[౨౨]

భావార్థము:- మనుష్యులెల్లప్పుడు సుగంధ్యాది ద్రవ్యములను అగ్నియందు వ్రేల్చి వాయువుద్వారాను, సూర్యరశ్మిలద్వారాను, వనస్పత్యౌషధి మూలశాఖాపుష్పఫలాదులందు ప్రవేశింపజేసి, సకలపదార్థములను శుద్ధమొనరించి అరోగ్యమును సంపాదించుట గాక !

[౧౩౦౦]-౨౮

పృథివ్యా ఇత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, లింగోక్తా దేవతాః, నిచ్చదశ్యష్టి శృందః, గాంధారః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱిల విషయ మదియే.

పృథివ్యై స్వాహా=స్తరిజ్యేయ స్వాహా దివే స్వాహా సూర్యాయ స్వాహా
చంద్రాయ స్వాహా=నక్షత్రేభ్యః స్వాహా=దృభ్యః స్వాహా=షధీభ్యః స్వాహా వనస్పతి

భ్యః స్వాహా పరిష్ల వేభ్యః స్వాహా చరాచరేభ్యః స్వాహా సరిస్తృపేభ్యః స్వాహా॥

పృథివ్యై, స్వాహా, అంతరిక్షాయ, స్వాహా, దివే, స్వాహా, సూర్యాయ,
స్వాహా, చంద్రాయ, స్వాహా, నక్షత్రేభ్యః, స్వాహా, అద్భ్యుత్తత్యై+భ్యః, స్వాహా,
ఓషధీభ్యః, స్వాహా, వనస్పతిభ్య ఇతి వనస్పతి+భ్యః, స్వాహా, పరిష్ల వేభ్య ఇతి
పరి+ష్ల వేభ్యః, స్వాహా, చరాచరేభ్యః, స్వాహా, సరిస్తృపేభ్యః, స్వాహా॥ ॥౨౯॥

పదార్థః:- (పృథివ్యై) విస్తృతాయై ధరిత్యై (స్వాహా) ఉత్తమయజ్ఞక్రియా (అంతరిక్షాయ)
ఆకాశాయ (స్వాహా) ఉక్తా క్రియా (దివే) విద్యుతః శుద్ధయే (స్వాహా) యజ్ఞక్రియా (సూర్యాయ)
ఆదిత్యమండలాయ (స్వాహా) తదనురూపా క్రియా (చంద్రాయ) చంద్రమండలాయ (స్వాహా) ఉత్త
మక్రియా (నక్షత్రేభ్యః) తార కేభ్యః (స్వాహా) (అద్భ్యుత్తత్యై) (స్వాహా) (ఓషధీభ్యః) (స్వాహా) (వనస్పతి
భ్యః) (స్వాహా) (పరిష్ల వేభ్యః) తార కేభ్యః (స్వాహా) (చరాచరేభ్యః) స్థావరజంగమేభ్యః (స్వాహా)
(సరిస్తృపేభ్యః) సర్పాదిభ్యః (స్వాహా). ॥౨౯॥

అన్వయః:- యది మనుష్యాః పృథివ్యై స్వాహా అంతరిక్షాయ స్వాహా, దివే స్వాహా, సూర్యాయ
స్వాహా, చంద్రాయ స్వాహా, నక్షత్రేభ్యః స్వాహా అద్భ్యుత్తత్యై స్వాహా ఓషధీభ్యః స్వాహా, వనస్పతిభ్యః
స్వాహా, పరిష్ల వేభ్యః స్వాహా, చరాచరేభ్యః స్వాహా, సరిస్తృపేభ్యః స్వాహా ప్రయుంక్షీరస్త్యై
సర్వం శుద్ధం కర్తుం ప్రభవేయః. ॥౨౯॥

భావార్థః:- యే సుగంధ్యాదిద్రవ్యం పృథివ్యాదిష్వగ్నిద్వారా విస్తార్య వాయుజలద్వారా
ఓషధీమ ప్రవేశ్య సర్వం సంశోధ్యైర్లోగ్యం సంపాదయంతి త ఆయుర్వర్ధకా భవంతి. ॥౨౯॥

పదార్థము:- మనుష్యులు, పృథివ్యై=విస్తృతముగనున్న పృథివీకొఱకై, స్వాహా=
ఉత్తమయజ్ఞక్రియను, అంతరిక్షాయ=అవకాశముకొఱకు, పదార్థములమధ్య పోలుగ
నున్న భాగముకొఱకు, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, దివే=విద్యుత్తుయొక్క శుద్ధికొఱకు
స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, సూర్యాయ=సూర్యమండలపు ఉత్తమత్యము కొఱకు, స్వాహా=
ఉత్తమయజ్ఞక్రియను, చంద్రాయ=చంద్రునికొఱకు, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, నక్షత్రేభ్య
=అశ్వినాద్రి నక్షత్రలోకముల శ్రేష్ఠత్యముకొరకు, స్వాహా=ఉత్తమయజ్ఞక్రియను, అద్భ్యు
=జలములకై, స్వాహా=ఉత్తమ యజ్ఞక్రియను, ఓషధీభ్యః=ఓషధులకై, స్వాహా=
ఉత్తమయజ్ఞక్రియను, వనస్పతిభ్యః=వటవృక్షాదులకొఱకు, స్వాహా=ఉత్తమయజ్ఞక్రియను,
పరిష్ల వేభ్యః=అన్నివైపులనుండి సంచరించు తారాగణములకొరకు, స్వాహా=ఉత్తమ
యజ్ఞక్రియను, చరాచరేభ్యః=స్థావరజంగమ జీవములకొరకు, జడపదార్థములకొరకు,
స్వాహా=ఉత్తమ యజ్ఞక్రియను, సరిస్తృపేభ్యః=ప్రాకులాడు సర్పాది జీవములకొరకు,
స్వాహా=ఉత్తమ యజ్ఞక్రియను బాగుగా జరుపునట్లయితే, సర్వమును శుద్ధియొనర్చుటకు

వారు సమర్థులగుదురు.

[౨౯]

భావార్థము:-నుగంధితపదార్థములను పృథివ్యాదులందగ్ని ద్వారా విస్తరింపజేసి, వ్యాపింపజేసి, పవనజలముల ద్వారా ఓషధ్యాదులందు ప్రవేశమొనరింపజేసి, సర్వమును చక్కగా పరిశుద్ధమొనర్చి ఆరోగ్యమును సాధించువారు ఆయుర్వర్ధకు లగుచున్నారు.

—ॐ—

౧౩౦౨ అసవ ఇత్యన్య ప్రజావతి రృషిః, వస్వాదయో చేవతాః, కృతిశ్చందః నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ

మఱల నా విషయమే

అసవే స్వాహా వసవే స్వాహా విభువే స్వాహా వివస్వతే స్వాహా గణ్ధ్రీ
యే స్వాహా గణపతయే స్వాహాఽభిభువే స్వాహాధిపతయే స్వాహా కూషాయ
స్వాహా సశీసర్పాయ స్వాహా చన్ద్రాయ స్వాహా జ్యోతిషే స్వాహా మలిఘ్లుచాయ
స్వాహా దివా వ్రతయే స్వాహా॥

॥౩౦॥

అసవే, స్వాహా, వసవే, స్వాహా, విభువ ఇతి వి+భువే, స్వాహా, వివస్వతే,
స్వాహా, గణ్ధ్రీయ ఇతి గణ+ధ్రీయే, స్వాహా, గణపతయ ఇతి గణ+పతయే,
స్వాహా, అభిభువ ఇత్యభి+భువే, స్వాహా, అధిపతయ ఇత్యధి+పతయే, స్వాహా,
కూషాయ, స్వాహా, సశీసర్పాయేతి సమ్+సర్పాయ, స్వాహా, చన్ద్రాయ, స్వాహా
జ్యోతిషే, స్వాహా, మలిఘ్లుచాయ, స్వాహా, దివా, వ్రతయే, స్వాహా॥

॥౩౦॥

పదార్థః:-(అసవే)ప్రాణాయ(స్వాహా)(వసవే)యోఽస్మిన్ శరీరే వసతి తస్మై జీవాయ
(స్వాహా)(విభువే)వ్యావకాయ వాయవే(స్వాహా)(వివస్వతే)సూర్యాయ(స్వాహా)(గణ్ధ్రీయే)
యా గణానాం సమూహానాం శ్రీః శోభా తస్మై విద్యుతే (స్వాహా)(గణపతయే)సమూహానాం
పాలకాయ వాయవే(స్వాహా)(అభిభువే) అభిముఖం భావుకాయ(స్వాహా)(అధిపతయే)సర్వస్వా
మినే రాజ్ఞే(స్వాహా)(కూషాయ)బలాయ నై న్యాయ(స్వాహా)(సంసర్పాయ)యః సమ్యక్ సర్పతి
గచ్ఛతి తస్మై(స్వాహా)(చంద్రాయ)సువర్ణాయ.చంద్రమితి హిరణ్య నా.నిఘం.౧.౨.(స్వాహా)
(జ్యోతిషే)ప్రదీపనాయ(స్వాహా)(మలిఘ్లుచాయ)స్తైనాయ. మలిఘ్లుచ ఇతి స్తేన నా.ని.౩.౨౪.
(స్వాహా)(దివావ్రతయే)దినస్య పాలకాయ సూర్యాయ(స్వాహా).

॥౩౦॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యూయ మసవే స్వాహా, వసవే స్వాహా, విభువే స్వాహా, వివస్వతే
స్వాహా, గణ్ధ్రీయే స్వాహా, గణపతయే స్వాహాఽభిభువే స్వాహాధిపతయే స్వాహా, కూషాయ

స్వాహా, సంసర్పాయ స్వాహా, చంద్రాయ స్వాహా, జ్యోతిషే స్వాహా, మలిష్టుచాయ స్వాహా, దివా
పతయే స్వాహా, చ ప్రయుక్షేధ్వమ్.

॥౩౦॥

భావార్థము:-మనుష్యైః ప్రాణాదిశుద్ధయే గ్నౌ పుష్టిక రాది ద్రవ్యం హోతవ్యమ్. ॥౩౦॥

పదార్థము:-ఓమానవులారా! మీరు, అనవే=ప్రాణములకొరకు, స్వాహా=ఉత్తమ
క్రియను, ననవే=శరీరమున నివసించు జీవమునకై, స్వాహా=ఉత్తమ యజ్ఞ క్రియను,
విభువే=వ్యాప్తమగు పవనమునకై, స్వాహా=ఉత్తమయజ్ఞక్రియను, వివస్వతే=సూర్యుని
కొరకు, స్వాహా=ఉత్తమయజ్ఞక్రియను, గణక్రియే=పదార్థములశోభకుకారణభూతమైన
విద్యుత్తుకొరకు, స్వాహా=ఉత్తమయజ్ఞక్రియను, గణపతయే=పదార్థ సమూహములను
పాలించు పవనముకొరకు, స్వాహా=ఉత్తమ యజ్ఞక్రియను, అభిభువే=సమ్ముఖుడగు
వానికై, స్వాహా=ఉత్తమ యజ్ఞక్రియను, అధిపతయే=అందరికిస్వామియగు రాజునకై,
స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, శూషాయ=బలముకొరకు, తీక్ష్ణముకొరకు, స్వాహా=ఉత్తమ
యజ్ఞక్రియను, సంసర్పాయ=బాగుగా ప్రాకులాడు జీవమునకై, స్వాహా=ఉత్తమయజ్ఞ
క్రియను, చంద్రాయ=సువర్ణమునకై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, జ్యోతిషే=సూర్యచంద్ర
తారాగణముల ప్రకాశము కొరకు, స్వాహా=ఉత్తమ యజ్ఞక్రియను, మలిష్టుచాయ=
దొంగకై, స్వాహా=అతనినివ్యవస్థీకరించు ప్రబంధక్రియను, దివాపతయే=దినమునుపాలిం
చుసూర్యునికొరకు, స్వాహా=ఉత్తమ యజ్ఞక్రియను, బాగుగా ప్రయోగించుడు. [౩౦]

భావార్థము:-ప్రాణాదులశుద్ధికై పుష్టిని కలిగించు పదార్థములను అగ్నియందు
హోమ మొనర్చుట మానవులకుచితము.

౧౩౦౨[౩౦]

మథవే స్వాహా, మాధవాయ స్వాహా, శుక్రాయ స్వాహా, శుభయే స్వాహా,
నభవే స్వాహా, నభస్యాయ స్వాహా, ఇషాయ స్వాహా, ఊర్జాయ

మఱల నవ్విషయమే.

మథవే స్వాహా, మాధవాయ స్వాహా, శుక్రాయ స్వాహా, శుభయే స్వాహా,
నభవే స్వాహా, నభస్యాయ స్వాహా, ఇషాయ స్వాహా, ఊర్జాయ,
స్వాహా, సహసే స్వాహా, సహస్రాయ స్వాహా, తపసే స్వాహా, తపస్యాయ

మథవే, స్వాహా, మాధవాయ, స్వాహా, శుక్రాయ, స్వాహా, శుభయే,
స్వాహా, నభవే, స్వాహా, నభస్యాయ, స్వాహా, ఇషాయ, స్వాహా, ఊర్జాయ,
స్వాహా, సహసే, స్వాహా, సహస్రాయ, స్వాహా, తపసే, స్వాహా, తపస్యాయ,
స్వాహా, అగ్నిహవే, పతయే, స్వాహా॥

॥౩౧॥

పదార్థః:- (మధవే) మధురాదిగుణోత్పాదకాయ చైత్రతాయ (స్వాహా) (మాధవాయ) వైశాఖాయ (స్వాహా) (శుక్రాయ) శుద్ధికరాయ జ్యేష్ఠాయ (స్వాహా) (శుచయే) పవిత్రకరాయాఽపాదాయ (స్వాహా) (నభసే) జలవర్షకాయ శ్రావణాయ (స్వాహా) (నభస్యాయ) నభసి భవాయ భాద్రాయ (స్వాహా) (ఇషాయ) అన్నోత్పాదకాయాఽశ్వినాయ (స్వాహా) (క్షిర్ణాయ) బలాన్నోత్పాదకాయ కార్తికాయ (స్వాహా) (సహసే) బలప్రదాయ మార్గశీర్షాయ (స్వాహా) (సహస్యాయ) సహసి సాధవే పాషాయ (స్వాహా) (తపసే) తప ఉత్పాదకాయ మాఘాయ (స్వాహా) (తపస్యాయ) తపసి సాధవే ఫాల్గుణాయ (స్వాహా) (అంహసః) శ్లిష్టస్య (వతయే) పాలకాయ (స్వాహా). ॥౩౦॥

అన్వయః:- హేమనుష్యా భవంతో మధవే స్వాహా, మాధవాయ స్వాహా, శుక్రాయ స్వాహా, శుచయే స్వాహా, నభసే స్వాహా, నభస్యాయ స్వాహా, సహసే స్వాహా, సహస్యాయ స్వాహా, తపసే స్వాహా, తపస్యాయ స్వాహాంహసస్పతయే స్వాహా చానుతిష్ఠంతు.

భావార్థః:- యే ప్రతిదిన మగ్నిహోత్రాదియజ్ఞం యుక్తాహార విహారం చ కుర్వంతి. తేఽరోగా భూత్వా దీర్ఘాయుషో భవంతి. ॥౩౧॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! మీరు, మధవే=మాధుర్యమును సృజింపజేయు చైత్రమాసము కొరకు, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, మాధవాయ=మాధుర్యములందు శ్రేష్ఠమగు వైశాఖ మాసముకొరకు, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, శుక్రాయ=జలదులను పవనవేగముచే శుద్ధపరచు జ్యేష్ఠముకొరకు, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, శుచయే=వర్షా సంపర్కముచే భూమ్యాదులను పవిత్రమొనరించు ఆషాఢము కొరకు, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, నభసే=చక్కగా కాలుమబ్బుల గర్జనలను వినిపింపజేయు శ్రావణము కొరకు, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, నభస్యాయ=ఆకాశమునందు వర్షముచే ప్రసిద్ధమగు భాద్రపదముకొరకు, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, ఇషాయ=అన్నమునుతృప్తి మొదర్చు ఆశ్వయుజ మాసమునకు, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, క్షిర్ణాయ=బలమును మఱియు అన్నమును ఉత్పన్నమొనర్చు నదియు, ఆశ్వయుజమునందు పుష్పించిన సజ్జలు మొదలైన వైరులను పండింపజేసి పుష్టమొనర్చునదియు నగు కార్తికమాసముకొరకు, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, సహసే=బలము నొసగు మార్గశీరమాసముకొరకు, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, సహస్యాయ=జలమునొసగుటలో శ్రేష్ఠమైన పుష్యమాసముకొరకు, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, తపసే=ఋతు పరివర్తనముచే నెమ్మది నెమ్మదిగా శీతమును నివృత్తపఱచునదియు, శీవులశరీరములందు ఉష్ణమును ప్రవృత్తమొనర్చునదియునగు మాఘమాసముకొరకు, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, తపస్యాయ=జీవుల శరీరములందు ఉష్ణమును కలిగించుటలో నుత్తమమగు ఫాల్గుణ మాసముకొరకు, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను, అంహసః=నెలలందు తీవ్రమైయుండు అధిక మౌఢముకొరకు, షష్ఠయే=పాల్వించుటాని కొరకును, స్వాహా=యజ్ఞక్రియను అన్యుష్టాన మొనర్చుదు. [౩౧]

భావార్థము:- ప్రతిదినము అగ్నిహోత్రాది యజ్ఞములనొనర్చుచు, స్వప్రవృత్తి చను

సరించి ఆహార విహారాదుల నొనర్చువారు రోగరహితులై అధికకాలము జీవించు వారలగుదురు. [౩౧] ౧౩౦౮

౧౩౦౯ వాజాయేత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, వాజాదయో దేవతాః, అత్యష్టిశ్చందః, గాంధారః స్వరః.
పునస్త మేవ విషయ మాహ

నుజల నవ్విషయ మిచట చెప్పబడుచున్నది.

వాజాయ స్వాహా ప్రసవాయ స్వాహా పిజాయ స్వాహా క్రతవే స్వాహా
స్వః స్వాహా మూర్ధ్నే స్వాహా వ్యక్షువినే స్వాహాన్తాయ స్వాహాన్తాయ భౌష
నాయ స్వాహా భువనస్య పతయే స్వాహా ధిపతయే స్వాహా ప్రజాపతయే స్వాహా ॥

వాజాయ, స్వాహా, ప్రసవాయేతి ప్ర+సవాయ, స్వాహా, అపిజాయ, స్వా
హా, క్రతవే, స్వాహా, స్వరితి స్వః, స్వాహా, మూర్ధ్నే, స్వాహా, వ్యక్షువిన ఇతి
వి+అక్షువినే, స్వాహా, అన్తాయ, స్వాహా, అన్తాయ, భౌషనాయ, స్వాహా,
భువనస్య, పతయే, స్వాహా, అధిపతయ ఇత్యధిపతయే, స్వాహా, ప్రజాపతయ
ఇతి ప్రజా+పతయే, స్వాహా ॥

॥౩౨॥

పదార్థః:- (వాజాయ) అన్నయ (స్వాహా) (ప్రసవాయ) ఉత్పాదకాయ (స్వాహా) (అపి
జాయ) ఉత్పన్నయ (స్వాహా) (క్రతవే) ప్రజ్ఞాయై కర్మణే వా (స్వాహా) (స్వః) సుఖాయ (స్వాహా)
(మూర్ధ్నే) మస్తకకుర్దయే (స్వాహా) (వ్యక్షువినే) వ్యాపినే విరళాయ (స్వాహా) (అంతాయ)
(స్వాహా) (అంతాయ) అంతే భవాయ (భౌషనాయ) భువనే భవాయ (స్వాహా) (భువనస్య పతయే)
సర్వజగత్స్వమినే (స్వాహా) (అధిపతయే) సర్వాధిష్ఠాతే (స్వాహా) (ప్రజాపతయే) సర్వప్రజాపాల
కాయ (స్వాహా).

॥౩౩॥

అన్వయః:- భో మనుష్యా యూయం వాజాయ స్వాహా, ప్రసవాయ స్వాహా పిజాయ
స్వాహా, క్రతవే స్వాహా, స్వః స్వాహా, మూర్ధ్నే స్వాహా, వ్యక్షువినే స్వాహా, అన్తాయ స్వాహా అన్తాయ
భౌషనాయ స్వాహా, భువనస్య పతయే స్వాహా ధిపతయే స్వాహా, ప్రజాపతయే స్వాహా, చ
సదా ప్రయుంజీధ్వమ్.

॥౩౪॥

భావార్థః :- యే మనుష్యా అన్నావత్య గృహ ప్రజ్ఞా మూర్ధాదిశోధనేన సుఖవర్ధనాయ
సత్త్వం క్రియాం కుర్వంతి తే పరమాత్మాన ముపాస్య ప్రజాధిపతయో భవంతి.

॥౩౫॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! మీరు, వాజాయ = అన్న ముకొరకు, స్వాహా = ఉత్తమ
క్రియను, ప్రసవాయ = పదార్థముల నుత్పన్న మొనర్చుటకు, స్వాహా = ఉత్తమ క్రియను,

అపిజాయ=గృహముకొరకు, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, క్రతవే=బుద్ధికై లేక-కర్మకై
స్వాహా=ఉత్తమ క్రియను, స్వాహా=అత్యంతసుఖము కొరకు, స్వాహా=ఉత్తమ క్రియను,
మూర్ధ్నే=శిరస్సు శుద్ధియగుటకై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, వ్యశ్నువిసే=వ్యాప్తమగు
వీర్యముకొరకు, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, అన్తాయ=వ్యవహారములందంతమున జరుగు
వ్యవహారముకొరకు, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, [అన్తాయ=] అంతమున జరుగు, భౌవ
నాయ=భువనములందు ప్రసిద్ధమగుదానికొరకు, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, భువనస్య=
భువనములను, పతయే=పాలించు పతికొరకు, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, అధిపతయే=
అందఱి అధిపాతకొరకు, అందఱికి శిక్షగరపువానికొరకు, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, ప్రజా
పతయే=సకల ప్రజలను పాలించువాని కొరకు, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, సర్వకాలము
లందు ప్రయోగించుచుండుడు. [౩౨]

భావార్థము:-అన్నమును, సంతానమును, ఇంటిని, బుద్ధిని, శిరస్సును మొ॥వానిని
శోధించుటచే సుఖమును వృద్ధిపరచుటకై సత్యక్రియను ఒనర్చుచువారు పరమాత్మను పా
సించి, ప్రజలను చక్కగా పాలించువార లగుచున్నారు. ౧౩౦౪[౩౨]

అయు ర్యజ్ఞేనేత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, అయు రాదయో దేవతాః, ప్రకృతి శృంభః, తై వతః స్వరః
మనుష్యైః స్వకీయం సర్వస్వం కస్యానుష్ఠానాయ సమర్పణీయ మిత్యాహ.
మానవులు తమ సర్వస్వమును, కలిగియున్న సకలపదార్థములను
దేనిననుపించుటకై సమర్పించవలయును?

అయు ర్యజ్ఞేన కల్పితాః స్వాహాః ప్రాణాః యజ్ఞేన కల్పితాః స్వాహాః
ఽపానాః యజ్ఞేన కల్పితాః స్వాహాః వ్యానాః యజ్ఞేన కల్పితాః స్వాహాః దానాః
యజ్ఞేన కల్పితాః స్వాహాః సమానాః యజ్ఞేన కల్పితాః స్వాహాః చక్షుర్యజ్ఞేన కల్ప
తాః స్వాహాః శ్రోత్రం యజ్ఞేన కల్పితాః స్వాహాః వాగ్యజ్ఞేన కల్పితాః స్వాహాః
మనాః యజ్ఞేన కల్పితాః స్వాహాః అత్యయజ్ఞేన కల్పితాః స్వాహాః బ్రహ్మ యజ్ఞేన
కల్పితాః స్వాహాః జ్యోతిర్యజ్ఞేన కల్పితాః స్వాహాః సర్వ ర్యజ్ఞేన కల్పితాః స్వాహాః
ప్రపంచం యజ్ఞేన కల్పితాః స్వాహాః యజ్ఞో యజ్ఞేన కల్పితాః స్వాహాః॥ ॥౩౩॥

అయుః, యజ్ఞేన, కల్పితామ్, స్వాహాః, ప్రాణాః, యజ్ఞేన, కల్పితామ్, స్వాహాః,
అపానాః, యజ్ఞేన, కల్పితామ్, స్వాహాః,
వ్యానాః, యజ్ఞేన, కల్పితామ్, స్వాహాః,
దానాః, యజ్ఞేన, కల్పితామ్, స్వాహాః,
సమానాః, యజ్ఞేన, కల్పితామ్, స్వాహాః,
చక్షుర్యజ్ఞేన, కల్పితామ్, స్వాహాః,
శ్రోత్రం, యజ్ఞేన, కల్పితామ్, స్వాహాః,
వాగ్యజ్ఞేన, కల్పితామ్, స్వాహాః,
మనాః, యజ్ఞేన, కల్పితామ్, స్వాహాః,
అత్యయజ్ఞేన, కల్పితామ్, స్వాహాః,
బ్రహ్మ, యజ్ఞేన, కల్పితామ్, స్వాహాః,
జ్యోతిర్యజ్ఞేన, కల్పితామ్, స్వాహాః,
సర్వ, యజ్ఞేన, కల్పితామ్, స్వాహాః,
ప్రపంచం, యజ్ఞేన, కల్పితామ్, స్వాహాః,
యజ్ఞో, యజ్ఞేన, కల్పితామ్, స్వాహాః

వ్యాస ఇతి వి+అనః, యజ్ఞేన, కల్పతామ్, స్వాహా, ఉదానఇత్యుత్+అనః, యజ్ఞేన,
కల్పతామ్, స్వాహా, సమాన ఇతి సమ్+అనః, యజ్ఞేన, కల్పతామ్, స్వాహా,
చతుః, యజ్ఞేన, కల్పతామ్, స్వాహా, శ్రోత్రమ్, యజ్ఞేన, కల్పతామ్, స్వాహా,
వాగ్, యజ్ఞేన, కల్పతామ్, స్వాహా, మనః, యజ్ఞేన, కల్పతామ్, స్వాహా, ఆత్మా
యజ్ఞేన, కల్పతామ్, స్వాహా, బ్రహ్మ, యజ్ఞేన, కల్పతామ్, స్వాహా, జ్యోతిః,
యజ్ఞేన, కల్పతామ్, స్వాహా, స్వరితి స్వః, యజ్ఞేన, కల్పతామ్, స్వాహా, పృష్ఠమ్,
యజ్ఞేన, కల్పతామ్, స్వాహా, యజ్ఞః, యజ్ఞేన, కల్పతామ్, స్వాహా॥ ||౩౩||

పదార్థః:- (ఆయుః) ఏతి జీవనం యేన తత్ (యజ్ఞేన) పరమేశ్వరస్య విదుషాం చ సత్కర
ణేన సంగతేన కర్మణా విద్యాదిదానేన సహ (కల్పతామ్) సమర్పయతు. (స్వాహా) సత్క్రియయా.
(ప్రాణః) జీవనమూలో వాయుః (యజ్ఞేన) యోగాభ్యాసాదినా. (కల్పతామ్) (స్వాహా) (అపానః)
అపానయతి దుఃఖం యేన సః (యజ్ఞేన) (కల్పతామ్) (స్వాహా) (వాగ్) సర్వసంధిషు వ్యాప్త
శేష్టానిమి త్తః (యజ్ఞేన) (కల్పతామ్) (యజ్ఞేన) (కల్పతామ్) (స్వాహా) (ఉదానః) ఉదానితి బలయతి
యేన సః (యజ్ఞేన) (కల్పతామ్) (స్వాహా) (సమానః) సమానయతి రసం యేన సః (యజ్ఞేన) (కల్ప
తామ్) (స్వాహా) (చతుః) నేత్రమ్ (యజ్ఞేన) (కల్పతామ్) (స్వాహా) (శ్రోత్రమ్) జ్ఞానేంద్రియాణా
ముపలబ్ధః (యజ్ఞేన) (కల్పతామ్) (స్వాహా) (వాక్) కర్మేంద్రియాణా ముపలబ్ధః (యజ్ఞేన)
(కల్పతామ్) (స్వాహా) (మనః) అంతఃకరణమ్ (యజ్ఞేన) (కల్పతామ్) (స్వాహా) (ఆత్మా) జీవః
(యజ్ఞేన) (కల్పతామ్) (స్వాహా) (బ్రహ్మ) చతుర్వేదవిత్ (యజ్ఞేన) (కల్పతామ్) (స్వాహా) (జ్యోతిః)
జ్ఞానప్రకాశః (యజ్ఞేన) (కల్పతామ్) (స్వాహా) (స్వః) సుఖమ్ (యజ్ఞేన) (కల్పతామ్) (స్వాహా)
(పృష్ఠమ్) ప్రశ్నం శిష్టం చ (యజ్ఞేన) (కల్పతామ్) (స్వాహా) (యజ్ఞః) వ్యాపకః పరమేశ్వరః. య
జ్ఞో వై విష్ణుః ఇతి శతపథే (యజ్ఞేన) పరమాత్మనా (కల్పతామ్) (స్వాహా). ||౩౩||

అన్వయః:- హే మనుష్యా యుష్మాభి రేవ మేషితవ్య మస్మాక మాయుః స్వాహా యజ్ఞేన
సహ కల్పతాం, ప్రాణః స్వాహా యజ్ఞేన సహ కల్పతా మపానః స్వాహా యజ్ఞేన సహ కల్పతాం
వాగ్ సహ స్వాహా, యజ్ఞేన సహ కల్పతా ముదానః స్వాహా, యజ్ఞేన సహ కల్పతాం, సమానః స్వాహా
యజ్ఞేన సహ కల్పతాం చతుః స్వాహా యజ్ఞేన సహ కల్పతాం శ్రోత్రం స్వాహా యజ్ఞేన సహ
కల్పతాం వాక్ స్వాహా, యజ్ఞేన సహ కల్పతాం మనః స్వాహా యజ్ఞేన సాకం కల్పతా మాత్మా
స్వాహా యజ్ఞేన సహ కల్పతాం బ్రహ్మ స్వాహా యజ్ఞేన సహ కల్పతాం జ్యోతిః స్వాహా, యజ్ఞేన
సహ కల్పతాం స్వః స్వాహా యజ్ఞేన సహ కల్పతాం పృష్ఠం స్వాహా, యజ్ఞేన సహ కల్పతాం యజ్ఞః
స్వాహా యజ్ఞేన సహ కల్పతామితి. ||౩౩||

భావార్థః:- మనుష్యై ర్భావజీవనం శరీరం ప్రాణా అంతఃకరణ మింద్రియాణాం సర్వోత్తమా

సామగ్రి చ యజ్ఞాయ విధేయా యేన నిష్పాపాః కృతకృత్యా భూత్వా పరమాత్మానం ప్రాప్యే
హోమముత్ర సుఖ మాప్నుయః.

॥ ౩౩॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా ! మీరిటువంటి కోరికను కలిగియుండవలయును,
మాయొక్క, ఆయుః=జీవించుకాలము, ఆయువు, స్వాహా=మంచిక్రియతో, యజ్ఞేన=
పరమేశ్వరునియొక్కయు, విద్వాంసునియొక్కయు సత్కారముతో కలిసియున్న కర్మ
తోడను, విద్యాదుల దానమిచ్చుటతోడను, కల్పతామ్=సమర్పితమగు గాక! ప్రాణః=జీవ
నమునకుమూలమును, ముఖ్యమును కారణమునగు పవనము, స్వాహా=మంచిక్రియతోను,
యజ్ఞేన=యోగాభ్యాసముతోను, కల్పతామ్=సమర్పితమగుగాక! అపానః=దుఃఖమును
దూరపరచుపాయువు, స్వాహా=ఉత్తమక్రియతోను, యజ్ఞేన=శ్రేష్ఠకార్యముతోను, కల్ప
తామ్=సమర్పితమగుగాక! వ్యానః=అన్నిసంధులలో వ్యాప్తమును, శరీరమును నడిపించు
కర్మ చేయించుటకు నిమిత్తమునగు వ్యానవాయువు, స్వాహా=మంచిక్రియతోను, యజ్ఞేన
=ఉత్తమకార్యముతోను, కల్పతామ్=సమర్పితమగుగాక! ఉదానః=బలమును చేకూర్చు
పవనము, స్వాహా=మంచి క్రియతోను, యజ్ఞేన=ఉత్తమకర్మతోను, కల్పతామ్=సమర్పిత
మగుగాక! సమానః=అంగాంగమునకు అన్న[రస]మును చేర్చించు పవనము, స్వాహా=
ఉత్తమక్రియతోను, యజ్ఞేన=యజ్ఞముతోను, కల్పతామ్=సమర్పితమగుగాక! చతుః=
నేత్రము, స్వాహా=ఉత్తమక్రియతోను, యజ్ఞేన=సత్కర్మతోను, కల్పతామ్=సమర్పిత
మగుగాక! శ్రోత్రమ్=పదార్థముల జ్ఞానము కలిగించు కర్ణాదీంద్రియములు, స్వాహా=
మంచిక్రియతోను, యజ్ఞేన=సత్కర్మతోను, కల్పతామ్=సమర్పితములగుగాక! వాక్=
వాణ్యాది కర్మేంద్రియములు, స్వాహా=ఉత్తమ క్రియతోను, యజ్ఞేన=మంచి కార్యము
తోను, కల్పతామ్=సమర్పితములగు గాక! మనః=మనస్సు, అంతఃకరణము, స్వాహా=
ఉత్తమక్రియతోను, యజ్ఞేన=సత్కర్మతోను, కల్పతామ్=సమర్పితమగుగాక! ఆత్మా=
జీవము, స్వాహా=ఉత్తమక్రియతోను, యజ్ఞేన=సత్కర్మముతోను, కల్పతామ్=సమర్పిత
మగుగాక! బ్రహ్మ=నాలుగు వేదముల నెలుగువాడు స్వాహా=ఉత్తమ క్రియతోను,
యజ్ఞేన=యజ్ఞాదినత్కర్మతోను, కల్పతామ్=సమర్థుడగు గాక! జ్యోతిః=జ్ఞానప్రకాశము,
స్వాహా=ఉత్తమక్రియతోను, యజ్ఞేన=యాగముతోను, కల్పతామ్=సమర్పితమగుగాక!
సర్వాః=సమగ్రము, స్వాహా=ఉత్తమక్రియతోను, యజ్ఞేన=యజ్ఞముతోను, కల్పతామ్=సమ
ర్పితమగుగాక ! వృష్ణమ్=వ్రశ్నలు, అవశిష్ట పదార్థము, స్వాహా=ఉత్తమ క్రియతోను
యజ్ఞేన=యజ్ఞముతోను, కల్పతామ్=సమర్పితమగు గాక! యజ్ఞః=వ్యాపకుడైన పర
మాత్మ, స్వాహా=ఉత్తమక్రియతోను, యజ్ఞేన=తనతోను, కల్పతామ్=సమర్పితుడగు గాక .

భావార్థము:- జీవితము, శరీరము, ప్రాణము, అంతఃకరణము, దేశేంద్రియములు,
సర్వోత్తమ పామగ్రి, మానవుడు కలిగియున్న సమస్తము యజ్ఞమునకు సమర్పించవల
యును. పాపనివృత్తి అతడు పాపరహితుడు, కృతకృత్యుడునై పరమాత్మనుపొంది, ఈ జన్మ

యందును, ద్వితీయ జన్మయందును సుఖమును పొందగలుగును.

౧౩౦౫[౩౩]

౧౩౦౬ ఏకస్మా ఇత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, యజ్ఞో దేవతా, భురిగుప్తిక్ ఛందః, ధై వతః స్వరః.

పునః కిమర్థో యజ్ఞోఽనుష్ఠాతవ్య ఇత్యాహ.

ఎందులకు యజ్ఞానుష్ఠాన మొనర్చవలయును?

ఏకస్మై స్వాహా ద్వాభ్యామ్ స్వాహా శతాయ స్వాహైశతాయ స్వాహా

వ్యష్టై స్వాహా స్వర్గాయ స్వాహా॥

॥౩౪॥

ఏకస్మై, స్వాహా, ద్వాభ్యామ్, స్వాహా, శతాయ, స్వాహా, ఏకశతాయేత్యేక
+ శతాయ, స్వాహా, వ్యష్టై ఇతి వి + ఉష్టై, స్వాహా, స్వర్గాయేతి స్వః + గాయ,

స్వాహా॥

॥౩౪॥

పదార్థః:-(ఏకస్మై)అద్వితీయాయ పరమాత్మనే (స్వాహా) సత్యా క్రియా(ద్వాభ్యామ్)
కార్యకారణాభ్యామ్(స్వాహా)(శతాయ)అసంఖ్యాతాయ పదార్థాయ (స్వాహా) (ఏకశతాయ)
ఏకాధికాయ శతాయ (స్వాహా)(వ్యష్టై) ప్రదీప్తాయై దాహక్రియాయై (స్వాహా) (స్వర్గాయ)
సుఖమకాయ పురుషార్థాయ(స్వాహా).

॥౩౪॥

అన్వయః:-పేమనుష్ఠా యుష్మాఖి రేకస్మై స్వాహా ద్వాభ్యాం స్వాహా శతాయ స్వాహై
కశతాయ స్వాహా వ్యష్టై స్వాహా స్వర్గాయ స్వాహా చ సంప్రయోజ్యా.

॥౩౪॥

భావార్థః:-మనుష్యైర్భక్తి విశేషేణాద్వితీయ ఈశ్వరః ప్రేమపురుషార్థాభ్యా మసం
ఖ్యాతా జీవాశ్చ ప్రసన్నాః కార్యా యేనాఽభ్యుదయికనైః శ్రేయసికే సుఖే ప్రాప్యేతామితి॥౩౪॥

పదార్థము:-ఓ మానవులారా! మీరందఱు, ఏకస్మై=అద్వితీయ పరమాత్ము
డొక్కనికై, స్వాహా=సత్క్రియను, ద్వాభ్యామ్=కార్యకారణద్వయమునకై, స్వాహా
=సత్యక్రియను, శతాయ=అనేక పదార్థములకొరకు, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, ఏక
శతాయ=నూట ఒక్క వ్యవహారములకై లేక పదార్థములకై, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను,
వ్యష్టై=ప్రకాశితములైన పదార్థముల [దాహ] కాల్పుక్రియకై, స్వాహా=ఉత్తమ
క్రియను, స్వర్గాయ=సుఖమును పొందుట కొరకు, స్వాహా=ఉత్తమక్రియను, బాగుగా
సంప్రయుక్త మొనర్చవలయును.

[౩౪]

భావార్థము:-మానవులు భక్తివిశేషముచే నద్వితీయుడైన పరమాత్మను, ప్రేమ
తోను పురుషార్థముతోను అసంఖ్యజీవములనుప్రసన్నములుగ నొనర్చి ఆభ్యుదయికనైః శ్రే
యసిక [మోక్ష]సుఖములను, పొందవలయును.

[౧౪]౧౩౦౬

అత్రాయ ర్వృద్ధ్యగ్ని యజ్ఞ గాయత్ర్యర్థ పదార్థకోధనవిధానాది పర్ణనా దేతదర్శస్య
పూర్వాధ్యామోక్తార్థేన సహ సంగతి ర్వేద్యా.

ఈ అధ్యాయమునందు ఆయుర్వృద్ధి [౨,౩,౪], అగ్ని యొక్క గుణకర్మ
ములు [౬,౧౬,౧౭,౧౮,౧౯], యజ్ఞము ౧౫,౨౦,౨౩,౨౪,౨౫,౨౬,
౨౭,౨౮,౨౯,౩౦,౩౧,౩౨,౩౩,౩౪] గాయత్రీ అర్థము [౯,౧౦,౧౧,౧౨,౧౩,
౧౪], సకల వస్తుకోధన విధానము (౧,౫,౭,౮, ౨౧, ౨౨, ౨౩,] మొదలగు
వాని వర్ణనయుండుటచే ఈ అధ్యాయమందు చెప్పబడ్డ అర్థమునకు పూర్వా
ధ్యాయములో చెప్పబడ్డ అర్థముతో సంగతియున్నదని గ్రహించవలయును.

ఇతి శ్రీమత్పరమ హంస పరివ్రాజకాచార్యాణాం శ్రీమన్మహావిదుషాం విరజానంద
సరస్వతీ స్వామినాం శిష్యేణ శ్రీమత్పరమహంస పరవ్రాజకాచార్యేణ
శ్రీమద్దయానంద సరస్వతీ స్వామినా విరచితే సంస్కృతార్య భాషా
భ్యాం విభూషితే యజుర్వేద భాష్యే ద్వావింశోఽధ్యాయః
సమాప్తః

కృష్ణామండలాంతర్గత కుంచేరు గామివాస్తవ్యులగు పాలిదుగు
కేషాచలార్య, తదేవ మండలాంతర్గత ముదుమారు గ్రామవాస్తవ్యుడు
అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు అంధీకరించిన శ్రీమద్దయానంద
సరస్వతీ నిర్మిత యజుర్వేద భాషాభాష్యమందలి యిరువదిరెండవ అధ్యాయము సమాప్తము

ఓమ్

౨౩వ అధ్యాయపు విషయసూచిక.

1981 విక్రమ శక అబ్దీరు వైదిక యంత్రాలయ సంస్కరణమునకు అనుకృతి.

ఈ అధ్యాయములో ౬౫ మంత్రములు. ౬౬ ఛందస్సులు, 1094 పదములు, 2459 అక్షరములున్నవి.

[క్రమసంఖ్య]	[మంత్రములు]	[క్రమసంఖ్య]	[మంత్రములు]
౧ పరమాత్మ మహిమ	౧, ౨, ౩, ౪, ౫, ౬	౮ శ్రీపురుషుల పరస్పర గుణములు	౪౦, ౪౧, ౪౪, ౪౫, ౪౬,
౨ సృష్టిగుణము	౭		
౩ యోగప్రశంస		౯ ప్రశ్నోత్తరములు	౯, ౧౦, ౧౧, ౧౨,
౪ సృష్టిపదార్థముల ప్రశంస	౧౬, ౧౭		౪౭, ౪౮, ౪౯, ౫౦, ౫౧, ౫౨, ౫౩, ౫౪, ౫౫,
౫ రాజుయొక్కయు, ప్రజల యొక్కయు			౫౬, ౫౭, ౫౮, ౫౯, ౬౦, ౬౧, ౬౨
గుణముల వర్ణన	౨౦, ౨౩,	౧౦ ఈశ్వరుని గుణములు	౬౩, ౬౪, ౬౫
౬ శాస్త్రోపదేశము	౧౭, ౧౪, ౧౫	౧౧ యజ్ఞమునకు వ్యాఖ్య	౫౭, ౫౮
౭ పతన పాతనములు	౩౪, ౩౯, ౪౨, ౪౩	౧౨ రేఖాగణితాదులు వర్ణన	౬౧, ౬౨

అథ త్రయోవింశోఽధ్యాయారంభః

ఇప్పుడిరువదిమూడవ యధ్యాయ మారంభము.

ఓమ్ విశ్వాని దేవ సవిత ద్ధురితాని పరాసువ| యద్భద్రం తన్న ఆసువ॥

౧౩౦౩ హిరణ్యగర్భతస్య ప్రజాపతి రృషిః, పరమేశ్వరో దేవతా, త్రిష్టుప్ చందః, దైవతః స్వరః.

అథేశ్వరః కిం కరోతీత్యాహ.

ఈశ్వరుడేమి చేయుచున్న దిందు చెప్పబడినది.

హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పతిరేక ఆసీత్ | స దాధార

పృథివీం ద్యాముతేమాం కన్తై దేవాయ హవిషా విధేమ॥ ॥౧॥

హిరణ్యగర్భ ఇతి హిరణ్య+గర్భః, సమ్, అవర్తత, అగ్రే, భూతస్య, జాతః,

పతిః, ఏకః, ఆసీత్, సః, దాధార, పృథివీమ్, ద్యామ్, ఉత, ఇమామ్, కన్తై, దేవాయ,

హవిషా, విధేమ॥ ॥౧॥

పదార్థః :- (హిరణ్యగర్భః) హిరణ్యాని సూర్యాదిని జ్యోతింషి గర్భే యస్య కారణ రూపస్య సః(సమ్)సమ్యక్(అవర్తత)(అగ్రే)సృష్టేః ప్రాక్(భూతస్య)ఉత్పన్నస్య కార్యరూపస్య (జాతః)ప్రాదుర్భూతః(పతిః)స్వామీ(ఏకః) అసహాయోఽద్వితీయేశ్వరః (ఆసీత్)(సః)(దాధార) ధృతవాన్ ధరతి ధరిష్యతి వా. అశ్ర తుజాదీనామిత్యభ్యాసం దైర్ఘ్యమ్. (పృథివీమ్) విస్తీర్ణం భూమిమ్(ద్యామ్)సూర్యాదికాం సృష్టిమ్(ఉత) (ఇమామ్) ప్రత్యక్షామ్. (కన్తై) సుఖస్వరూ పాయ (దేవాయ)సభ్యసుఖప్రదాశ్రే షరమాత్మనే (హవిషా) ఆత్మాది సర్వస్వదానేన(విధేమ) పరిచరేము సేవేమహి. విధేమేతి పరిచరణ కర్మా...నిఘం. ౩.౪. ॥౧॥

అన్వయః:- షో మమష్యా యో భూతస్య జగతోఽగ్రే హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్రే సర్వస్యైక్యో జాతః పతి రాసీత్ ఇమాం పృథివీ ముత ద్యాం దాధార తన్మై కన్తై కేవాలయథా వయం హవిషా విధేమ తథా యూయమపి పిదత్త. ॥౧॥

భావార్థః:-అశ్ర చాచక లుప్తోపమాలంకారః, యథా సృష్టిః ప్రలయం గత్వా ప్రకృతిస్థా భవతి పునరుత్పద్యతే. తస్యా అగ్రే య ఏకః పరమాత్మా జాగ్రన్ సన్ భవతి. తదానీం సర్వే జీవా మూర్ఖితా ఇవ భవంతి. స కల్పాంతే ప్రకాశరహితాం పృథివ్యాది రూపాం ప్రకాశసహితాం సూర్యాదిలోక ప్రభృతిం సృష్టిం విధాయ ధృత్వా సర్వేషాం కర్మానుకూలయా జన్మాని రత్వా సర్వేషాం నిర్వాహాయ సర్వాన్ పదార్థాన్ విధత్త. స ఏవ సర్వై రుపాసనీయో దేవోఽస్తీతి వేద్యమ్. ॥౧॥

పదార్థము:-ఓ మానవులారా! ఎవడు, భూతస్య=ఉత్పన్నమైన కార్యరూపజగత్తుకు, అగ్రే=పూర్వము, హిరణ్యగర్భః=సూర్యచంద్రనక్షత్రాది జ్యోతిషులను గర్భరూపమున లోపల కలిగియున్నవాడు, సూర్యుడు మొ॥ కారణరూప పదార్థములలో గర్భమువలె వ్యాపకుడు, స్తవనీయుడు, సమవర్తత=జాగుగ విద్యమానుడు, ఈ సమ స్తజగత్తునకు, ఏకః జాతః పతిః=ప్రసిద్ధుడైన ఒకేయొక పతియునై, ఆసీత్=ఉన్నాడో, సః=అతడు, ఇమామ్ పృథివీమ్=ఈ విస్తారమైన పృథివిని, ఉత=మఱియు, ద్యామ్=సూర్యుడు మొదలగు లోకములను రచించి వానిని, దాధార=త్రికాలములందు ధారణమొనర్చుచున్నాడు. కస్మై శ్రు=అట్టిసుఖస్వరూపుడు, దేవాయ=సుఖిడుడునగు పరమాత్మునికి మేమెటుల, హవిషా=సర్వస్వము దానమొనర్చి, విధేమ=అతనిని సేవింపచున్నామో, అటులనే మీరును ఒనర్చుడు.

భావార్థము:-ఈ మంత్రము నందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. సృష్టి ప్రళయమును పొంది ప్రకృతి యందు స్థిరమై పోవును. మరల ఉత్పన్నమగును. తత్సూర్యము పరమాత్మయొకడే జాగరూకుడై యుండగ జీవములన్నియు మూర్ఛితములవలె నుండును. అతడు కల్పాంతమున ప్రకాశరహితములగు పృథివ్యాదులయొక్కయు, ప్రకాశసహితములగు సూర్యాది లోకముల యొక్కయు సృష్టిని నిర్మించి, ధారణమొనర్చి, కర్తాను కూలముగ అందరికి జన్మలనిచ్చి, అందఱి నిర్వాహోర్థము సకలపదార్థములను విధించుచు న్నాడు. అతనే అందఱికి ఉపాసనీయుడగు దేవుడని తెలుసుకొనవలయును. ౧౩౦౭[౧]

౧౩౦౮ ఉపయామ గృహీత ఇత్యుస్య ప్రజాపతి ర్మషిః, పరమేశ్వరో దేవతా,

నిచ్చదాకృతి శ్చందః, పంచమః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నవ్విషయమే.

ఉపయామ గృహీతోఽసి ప్రజాపతయే త్వా జుష్టం గృహ్లామ్యేష తే యో
నిః సూర్యస్తే మహిమా యస్తేఽహస్త్వంవత్సరే మహిమా సమ్పభూవ యస్తే
వాయావన్తరిక్షే మహిమా సమ్పభూవ యస్తే ద్వివి సూర్యే మహిమా సమ్పభూవ
తస్మై తే మహిమ్నే ప్రజాపతయే స్వాహా దేవేభ్యః॥ ॥౨॥

ఉపయామ గృహీత ఇత్యుపయామ+గృహీతః, అసి, ప్రజాపతయ ఇతి
ప్రజా+పతయే, త్వా, జుష్టమ్, గృహ్లామి, ఏషః, తే, యోనిః, సూర్యః, తే, మహిమా,
యః, తే, అహన్, సంచత్సరే, మహిమా, సమ్పభూవేతి సమ్+బ్రభూవ, యః, తే వాయో

అన్తరిక్షే, మహిమా, సమృద్ధిభూవేతి సమ్+బభూవ, యః, తే, దివి, సూర్యే, మహిమా, సమృద్ధిభూవేతి సమ్+బభూవ, తస్మై, తే, మహిమ్నే, ప్రజాపతయ ఇతి ప్రజా+పతయే, స్వాహా, దేవేభ్యః॥ ॥౨॥

పదార్థః :- (ఉపయామగృహీతః) యో యామై ర్యమనంబంధిభిః కర్మభి రుపసమిపే గృహీతః సాక్షాత్కృతః(అసి)ప్రజాపాలకాయ రాక్షే(త్వా)త్వామ్!(జుప్తమ్) పీతం సేవితం వా (గృహ్లామి)(ఏషః)(తే)తవ(యోనిః) జగత్కారణం ప్రకృతిః (సూర్యః) సవితృమండలిమ్ (తే) తవ (మహిమా)మాహాత్మ్యమ్(యః)(తే)తవ(అహన్) దినే (సంవత్సరే) వర్షే (మహిమా)(సంబభూవ)సంభూతోఽస్తి(యః)(తే)(వాయో)(అంతరిక్షే)(మహిమా)(సంబభూవ)(యః)(తే)(దివి) విద్యుతి సూర్యప్రకాశే వా (సూర్యే)(మహిమా)(సంబభూవ)(తస్మై)(తే)తుభ్యమ్(మహిమ్నే) మహితో భావాయ(ప్రజాపతయే)ప్రజాపాలకాయ(స్వాహా)సద్విద్యాయుక్తా ప్రజ్ఞా (దేవేభ్యః) విద్యద్యభ్యః. ॥౨॥

అన్వయః:- పౌ భగవన్ జగదీశ్వర! య స్తవ ముపాయామగృహీతోఽసి, తం జుప్తం త్వా ప్రజాపతయేఽహం గృహ్లామి. యస్య తే ఏష యోని రస్తి. య స్తే సూర్యో మహిమా, య స్తే అహన్ సంవత్సరే మహిమా సంబభూవ. య స్తే వాయా వంతరిక్షే మహిమా సంబభూవ. య స్తే దివి సూర్యే మహిమా సంబభూవ. తస్మై మహిమ్నే ప్రజాపతయే తే దేవేభ్యశ్చ స్వాహా సర్వైః సంగ్రాహ్యే. ॥౨॥

భావార్థః:- పౌ మనుష్యా యస్య పరమేశ్వరస్యేదం సర్వం జగన్మహిమానం ప్రకాశయతి తస్యోపాసనాం విహాయాన్యస్య కస్యచిత్తస్య స్థానే చోపాసనా నైవ కార్యం. యః కశ్చిద్ బ్రూయాత్ పరమేశ్వరస్య సత్త్వే కిం ప్రమాణమితి తం వ్రతి యదిదం జగద్వర్తతే తత్సర్వం పరమేశ్వరం ప్రమాణయతి త్యుత్తరం దేయమ్॥ ॥౩॥

పదార్థము:- ఓ భగవంతుడా! జగదీశ్వరా! ఏనీవు, ఉపయామగృహీతః అసి = యోగా భ్యాస సంబంధమైన యమాదికర్మలవలన సమీపమున సాక్షాత్కరింపబడిన వాడవు, అనగా హృదయాకాశమున ప్రకటితుడవై యున్నావో, అట్టి, జుప్తమ్ = ప్రితుడవు, సేవించబడిన వాడవునగు, త్వా = నిన్ను, ప్రజాపతయే = ప్రజాపాలన మొనరించు రాజరక్షణకై నేను, గృహ్లామి = గ్రహించుచున్నాను. ఏషః యోనిః = జగత్కారణమగు నీప్రకృతి తే =, ఏనీడై యున్నదో, సూర్యః = ఏ సూర్యుడు, తే మహిమా = నీమహిమ యో, అహన్ = ఏ దినము లోను, సంవత్సరే = సంవత్సరములోను నియమబంధనముద్వారా, తే యః మహిమా = నీ యొక్క ఏమహిమ, సంబభూవ = ఉన్నదో, వాయో = వాయువునందు, అంతరిక్షే = అంతరిక్షమునందు, తే యః మహిమా సంబభూవ = నీయొక్క ఏమహిమ ప్రకటితమైయున్నదో దివి = విద్యుత్సూర్యాదుల ప్రకాశమునను, సూర్యే = సూర్యుని యందును, తే యః మహిమా సంబభూవ = నీయొక్క ఏమహిమ ప్రత్యక్షమై యున్నదో, మహిమ్నే ప్రజాపతయే

=ప్రజాపాలనరూపమైన మహిమ గలిగియున్న, తస్మై తే=అట్టి నీకొఱకు, దేవేభ్యః=విద్వాంసులకొఱకును, స్వాహా=ఉత్తమవిద్యాయు క్తబుద్ధిని అందఱుగ్రహించవలయును.

భావార్థము:-ఓ మానవులారా! ఏ పరమేశ్వరుని మహిమను ఈ జగత్తంతయు వెల్లడి పఱచుచున్నదో ఆపరమేశ్వరుని ఉపాసననువదలి, ఏ ఇతరుని అతనికి బదులుగ ఉపాసించకూడదు. ఎవరైనా పరమేశ్వరుడున్నాడనుటకు ప్రమాణమేమిటి అని అడిగినచో కనబడుచున్న ఈ జగత్తంతయు అతనినే ఋజువు పఱచుచున్నదని చెప్పవలయును. [౨]

౧౩౦౯యః ప్రాణత ఇత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, పరమేశ్వరో దేవతా, త్రిష్టుప్ చుదః, ధైవతః స్వరః. పునస్తమేవ విషయ మాహ. వెండియు విషయ మదియే.

యః ప్రాణతో నిమిషతో మహిత్యైకైకైకద్రాజా జగతో బభూవ । య ఈశే అన్య ద్విపద శ్చతుష్పదః కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ॥ ॥౩॥

యః, ప్రాణతః, నిమిషత ఇతి ని+మిషతః, మహిత్యైతి మహి+త్వా, ఏకః, ఇత్, రాజా, జగతః, బభూవ, యః, ఈశే, అన్య, ద్విపద ఇతి ద్వి+పదః, చతుష్పదః, చతుష్పద ఇతి చతు+పదః, కస్మై, దేవాయ, హవిషా, విధేమ॥ ॥౩॥

పదార్థః:-(యః) పరమాత్మా(ప్రాణతః)ప్రాణి(నిమిషతః)నేత్రాదినా చేష్టాం కుర్వతః (మహిత్యా) స్వమహిమ్నా (ఏకః) అద్వితీయోఽసహాయః (ఇత్) ఏవ(రాజా)అధిష్ఠాతా(జగతః) సంసారస్య(బభూవ)(యః)(ఈశే) ఈషే (అన్య) (ద్విపదః) మనుష్యాదేః (చతుష్పదః) గవాదేః (కస్మై) ఆనందరూపాయ(దేవాయ) కమనీయాయ(హవిషా) భక్తి విశేషేణ(విధేమ) పఠించెను.

అన్వయః:-హే మనుష్యా యథా వయం య ఏక ఇన్మహిత్యా నిమిషతః ప్రాణతో ద్విపదశ్చతుష్పదోఽన్య జగతో రాజా బభూవ. యోఽస్మ్యేశే, తస్మై కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ. తథాఽన్య భక్తి విశేషో భవద్భి ర్విధేయః. ॥౩॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోమాలంకారః. హే మనుష్యా య ఏక ఏవ సర్వస్య జగతో మహారాజాధిరాజోఽఖిలజగన్నిర్మాతా సకలైశ్వర్యయక్తో మహాత్మా న్యాయధీశోఽస్తి తస్మై వోపాసనేన ధర్మార్థకామమోక్షఫలాని ప్రాప్య సర్వే భవంతః సంతుష్టంతు. ॥౩॥

పదార్థము:-ఓమానవులారా! యః ఏకః ఇత్=ఏయొక్కడే, మహిత్యా=స్వమహిమచే, నిమిషతః ప్రాణతః=నేత్రాదులచేష్టయొనర్చు ప్రాణులకు, ద్విపదః=రెండుకాళ్ళు, గల మనుష్యాదులు, చతుష్పదః=నాలుగుపాదములు గల గవాదిపశువులున్న, జగతః=ఈ జగత్తునకు, రాజా=అధిష్ఠాతయై, బభూవ=ఉన్నాడో, యః=ఎవడు, అన్య=ఈ సంసా

రమునకు, ఈశే=సర్వోపరిస్వామియై యున్నాడో, కన్నె=అట్టి ఆనందస్వరూపుడును, దేవాయ=అతి మనోహరుడు నగు పరమేశ్వరుని, హవిషా=విశేషభక్తితో, విధేమ=మేమెటుల సేవించెదమో, అటులనే విశేషభక్తిభావముతో అతనిని మీరును సేవించవలయును. [౩]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్రోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవులారా! ఏ ఒక్కడే జగత్తంతటికి మహారాజాధిరాజు, సకల జగదుత్పాదకుడు, సకలైశ్వర్యయుక్తుడు, మహాత్ముడు, న్యాయాధీశుడునై యున్నాడో, అతనినే ఉపాసించి మీరు ధర్మార్థ కామమోక్షముల ఫలములను పొంది సంతృప్తులగుడు. ౧౩౦౯ [౩]

ఉపయామ గృహీత ఇత్యుపయామ+గృహీతః, అసి, ప్రజాపతయ ఇతి ప్రజా+పతయే, త్వా, జుష్టమ్, గృహ్ణామి, ఏషః, తే, యోనిః, చన్ద్రమా, తే, మహిమా, యః, తే, రాత్రో, సంవత్సరే, మహిమా, సమృభూవ, యస్తే పృథివ్యా, మగ్నో, మహిమా, సమృభూవ, యస్తే నక్షత్రేషు, చన్ద్రమసి, మహిమా, సమృభూవ, తస్మై, తే, మహిమ్నే, ప్రజాపతయే దేవేభ్యః, స్వాహా॥
పున స్తమేవ విషయ మాహ.
మఱల విషయ మయ్యదియే.

ఉపయామ గృహీతోఽసి ప్రజాపతయే త్వా జుష్టం గృహ్ణామ్యేష తే యోని శ్చన్ద్రమా స్తే మహిమా । య స్తే రాత్రో సంవత్సరే మహిమా సమృభూవ య స్తే పృథివ్యా మగ్నో మహిమా సమృభూవ య స్తే నక్షత్రేషు చన్ద్రమసి మహిమా సమృభూవ తస్మై తే మహిమ్నే ప్రజాపతయే దేవేభ్యః స్వాహా॥ ॥౪॥

ఉపయామ గృహీత ఇత్యుపయామ+గృహీతః, అసి, ప్రజాపతయ ఇతి ప్రజా+పతయే, త్వా, జుష్టమ్, గృహ్ణామి, ఏషః, తే, యోనిః, చన్ద్రమా, తే, మహిమా, యః, తే, రాత్రో, సంవత్సరే, మహిమా, సమృభూవేతి సమ్+బిభూవ, యః, తే, పృథివ్యామ్, అగ్నో, మహిమా, సమృభూవేతి సమ్+బిభూవ, యః, తే, నక్షత్రేషు, చన్ద్రమసి, మహిమా, సమృభూవేతి సమ్+బిభూవ, తస్మై, తే, మహిమ్నే, ప్రజాపతయ ఇతి ప్రజా+పతయే, దేవేభ్యః, స్వాహా॥ ॥౪॥

పదార్థః:- (ఉపయామ గృహీతః) ఉపయామేన సత్కర్మణా యోగాభ్యాసేన గృహీతః స్వీకృతః (అసి) (ప్రజాపతయే) ప్రజాపాలకాయ (త్వా) త్వామ్ (జుష్టమ్) నేపితమ్ (గృహ్ణామి) (పీషా) (తే) తవ నృష్టే (యోనిః) జలమ్. యోని రిత్యుదక వా..నిఘం.౧.౧౨. (చంద్రమా) చంద్రలోకః (తే) తవ (మహిమా) (యః) (తే) తవ (రాత్రో) (సంవత్సరే) (మహిమా) (సమృభూవ) (యః) (తే)

(పృథివ్యామ్) అంతరితే భూమౌ వా(అగ్నౌ)(మహిమౌ)(సంభభూవ)(యః)(తే)తవ(నక్షత్రేషు
కారణరూపేణ నాశరహితేషు లోకాంతరేషు.(చంద్రమసి)చంద్రలోకే(మహిమౌ)(సంభభూవ)
(తస్మై)(తే)తవ(మహిమే)ప్రజాపతయే(దేవేభ్యః)(స్వాహా)సత్యాచరణయుక్తా క్రియా. ॥౪॥

అన్వయః:-హే జగదీశ్వర! య స్తవముపయామగృహీతోఽసి,తం త్వా జుష్టం ప్రజాపతయే
౨హ౧ గృహ్లామి. యస్య తే సృష్టావేష యోని ర్జలం యస్య తే సృష్టే చంద్రమా మహిమా
యస్య తే యో రాత్రౌ సంవత్సరే మహిమా చ సంభభూవ, య స్తే సృష్టే పృథివ్యా మగ్నౌ
మహిమా సంభభూవ,యస్య తే సృష్టే యో నక్షత్రేషు చంద్రమసి చ మహిమా సంభభూవ, తస్య
తే తస్మై మహిమే ప్రజాపతయే దేవేభ్యశ్చ స్వాహోఽస్మాభి రనుష్ఠేయా. ॥౪॥

భావార్థః:-హే మమహ్యో యస్య మహిమా సామర్థ్యేన సర్వం జగద్విరాజతే యస్యానంతో
మహిమాఽస్తి యస్య సిద్ధౌ రచనావిశిష్టం సర్వం జగద్బృహంత మస్తి తమేవ సర్వే మమహ్యో
ఉపాసీరన్. ॥౪॥

పదార్థము:- ఓ జగదీశ్వరా! ఏ నీవు, ఉపయామ గృహీతః అసి=సత్కర్మ చేతను
యోగాభ్యాసాది ఉత్తమకర్మల చేతను స్వీకరించ బడియున్నావో, త్వా జుష్టమ్=సేవించ
బడిన నిన్ను,ప్రజాపతయే=ప్రజాపాలకుడగు రాజు యొక్కరక్షణకై, గృహ్లామి=గ్రహణ
మొనర్చుచున్నాను. మనస్సునందు ధరించుచున్నాను. తే సృష్టే=ఏ నీ సృష్టియందు,
ఏషః యోనిః=ఈ జలమున్నదో, తే=ఏ నీయొక్క సంసారము నందు, చంద్రమాః=
చంద్రలోకము, మహిమా=మహిమయై ఉన్నదో, తే=ఏ నీయొక్క, రాత్రౌ సంవత్సరే
=రాత్రి యందును, సంవత్సరమునందును, యః మహిమా సంభభూవ=ఏ మహిమ సంభ
వించెనో, సంభవించుచున్నదో, సంభవించునో, తే=ఏ నీసృష్టియందు, పృథివ్యామ్=అంతరిక్షము
నందు, భూమియందు, అగ్నౌ=అగ్నియందు, యః మహిమా సంభభూవ=ఏ మహిమ
సంభవించెనో, సంభవించుచున్నదో, సంభవించునో, తే=ఏ నీసృష్టిలో, నక్షత్రేషు=కారణ
రూపమున నాశనము జెందని లోక లోకాంతరములందు, చంద్రమసి=చంద్రలోకములో,
యః మహిమా=ఏ గొప్పతనము, సంభభూవ=సంభవించెనో, సంభవించుచున్నదో, సంభవించు
నో, తే=అట్టివిను తస్మై మహిమే=అమహిమకు, ప్రజాపతయే=ప్రజాపాలకుడగురాజు
నకు, దేవేభ్యః=విద్వాంసులకు, స్వాహా=సత్యాచరణయుక్త క్రియలు మేము అనుష్ఠించ
వలయును. [౪]

భావార్థము:-ఓ మానవులారా! ఎవనిమహిమ చేతను, సామర్థ్యము చేతను జగత్స
ర్వము విరాజమానమై యున్నదో, ఎవని మహిమ అనంతమో, ఎవనిని సిద్ధిపజ్జేయుటకు
రచనావిశిష్టమగు సకల జగత్తు దృష్టాంతముగ నున్నదో, అతనినే సమస్తజనులు పాసించ
వలయును. [౪]

పునరీశ్వరః కీదృశోఽస్తి త్యాహ.

మఱల నాయాశ్వురు డెటులున్నాడు?

యుజ్జన్తి వ్రధ్న మరుషం చరన్తం పరి తస్థుషః రోచన్తే రోచనా దివి॥౫

యుజ్జన్తి, వ్రధ్నమ్, అరుషమ్, చరన్తమ్, పరి, తస్థుషః, రోచన్తే, రోచనాః, దివి॥ ॥౫॥

పదార్థః:- (యుంజంతి) యుక్తం కుర్వంతి (వ్రధ్నమ్) మహాంతమ్ (అరుషమ్) అరుషు మర్మసు సీదంతమ్ (చరంతమ్) ప్రాప్నువంతమ్ (పరి) సర్వతః (తస్థుషః) స్థావరాన్ (రోచంతే) ప్రకాశంతే (రోచనాః) దీప్తయః (దివి).

అన్వయః:- యే పరి తస్థుషశ్చరంతం విద్యుతమివ వర్తమాన మరుషం వ్రధ్నం పరమాత్మాన మాత్మనా సహ యుంజంతి. తే దివి సూర్యే రోచనాః కిరణా ఇవ రోచంతే.

భావార్థః:- పే మనుష్యా! యథా ప్రతిబ్రహ్మాండే సూర్యః ప్రకాశతే తథా సర్వస్మిన్ జగతి పరమాత్మా ప్రకాశతే యే యోగాభ్యాసేనాఽన్తర్యామిణం పరమాత్మానం స్వమాత్మనా యుంజతే తే సర్వతః ప్రకాశితా జాయంతే.

పదార్థము:- ఏ పురుషులు, పరితః=అన్నిదిక్కుల నుండి, తస్థుషః=స్థావరజీవములను, చరన్తమ్=పొందుచు విద్యుత్తువలె వర్తమానుడు, అరుషమ్=దెబ్బ తగిలినంత మాత్రముననే ప్రాణ వియోగము సంభవించు మర్మస్థలముల రక్షణకై స్థిరుడు, వ్రధ్నమ్=అంటికంటె గొప్పవాడు, సర్వోపరి విరాజమానుడునగు పరమాత్ముని స్వకీయాత్మలతో, యుంజంతి=సంప్రయుక్త మొనర్చుచున్నారో వారు, దివి=సూర్యుని యందు, రోచనాః=కిరణములవలె, పరమాత్మయందు, రోచంతే=ప్రకాశమాను లగుచున్నారు. [౫]

భావార్థము:- ఓ మానవులారా! ప్రతిబ్రహ్మాండము నందెటుల సూర్యుడు ప్రకాశించుచున్నాడో, అటులనే సర్వజగత్తునందు పరమాత్మ ప్రకాశించుచున్నాడు. ఎవరు యోగాభ్యాసముచే అంతర్యామి యగు పరమాత్మను స్వాత్మతో సంయుక్తమొనర్చుచున్నారో, వారన్నిదిక్కులలో ప్రకాశితు లగుచున్నారు. [౫] ౧౩౧౧

౧౩౧౨ యుంజంత్యస్త్రి ప్రజాపతి రృషిః, సూర్యో చేవతా, విరాగ్నాయత్రి ఛందః, షడ్జః స్వరః.

అథ కేనేశ్వరః ప్రాప్తవ్య ఇత్యాహ.

ఎవడేశ్వరుని పొందగలడు?

యుజ్జన్త్యస్య కామ్యా హరీ విపక్షసా రథే. శోణా దృష్ట్వా నృవాహసా॥౬॥

యుజ్జన్తి, అస్య, కామ్యా, హరీ+ఇత్రి హరీ, విపక్షసేత్రి వి+పక్షసా, రథే,

శోణా, ధృష్టా ఇతి ధృష్టా, నృవాహసేతి నృ+వాహసా॥

॥౬॥

పదార్థః:- (యుంజంతి) అస్య జీవస్య (కామ్యా)కమనీయా(హరీ)హరణశీతా(విపక్షసా) వివిధైః పరిగృహీతా (రథే) యానే (శోణా) రక్తగుణవిశిష్టే (ధృష్టా) దృఢౌ (నృవాహసా) నృణాం వాహకౌ.

॥౬॥

అన్వయః:- పే మనుష్యా యథా శిక్షకాః కామ్యా హరీ విపక్షసా శోణా ధృష్టా నృ వాహసా రథే యుంజంతి, తథా యోగినోఽస్య పరమేశ్వరస్య మధ్య ఇంద్రియాణి మనః ప్రాణా శ్చ యుంజంతి.

॥౬॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా మనుష్యాః సుశిక్షితై ర్హయై రుక్తేన యానేన స్థానాంతరం సద్యః ప్రాప్నువంతి తథైవ విద్యావత్సంగయోగాభ్యానైః పరమాత్మా నం ఊహ్రం ప్రాప్నువంతి.

॥౬॥

పదార్థము:- మానవులారా! శిక్షకులెటుల, కామ్యా=మనోహరములు, హరీ=కొంపోవునవి, విపక్షసా=వివిధవిధములుగ గ్రహించబడినవి, శోణా=రక్తగుణవిశిష్టములు, ధృష్టా=అతిదృఢములు, నృవాహసా=మానవులను ఒకచోటునుండి మఱొకచోటునకు చేర్చునవియగు హయద్వయమును, రథే=రథమునకు, యుంజంతి=జోడించుచున్నారో, అటులనే యోగులు, అస్య=ఈ పరమేశ్వరుని యందు ఇంద్రియములను, అంతఃకరణము లను, ప్రాణములను సంలగ్న మొనర్చుచున్నారు.

[౬]

భావార్థము:- ఈ మంత్రము నందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. మానవులు సుశిక్షితములగు ఘోటకములను పూన్చిన రథము ద్వారా ఒకస్థానము నుండి మఱొక స్థానమునకు ఎటుల పోవుచున్నారో అటులనే విద్యచేతను, సత్యముచేతను, యోగాభ్యాసము చేతను పరమాత్మను శీఘ్రముగా పొందుచున్నారు.

[౬] ౧౩౧౨

యద్వాత ఇత్యస్య ప్రజాపతి ర్మషిః, ఇంద్రో దేవతా, నిచ్చద్ బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

పున ర్మనుష్యః కస్య సంగం కుర్యాదిత్యాహ.

మనుష్యుడెవనితో సంగమొనర్చవలయును?

యద్వాతోఽఅపోఽఅగనీగన్ ప్రియామిన్ద్రస్య తస్వమ్ ।

ఏతత్ సోత రనేన ప్రథా పునరశ్వమా వర్తయాసి నః॥

॥౭॥

యత్, వాతః, అపః, అగనీగన్, ప్రియామ్, ఇన్ద్రస్య, తస్వమ్, ఏతమ్,

సోత్రః, అనేన, ప్రథా, పునః, అశ్వమ్, ఆ, వర్తయాసి, నః॥

॥౭॥

పదార్థః:- (యత్) యం కలాయంతాశ్వమ్ (వాతః) వాయుః (అపః) జలాని (అగనీగన్)

ప్రాప్నువంతి (ప్రియామ్) కమనీయమ్ (ఇంద్రస్య) విద్యుతః (తన్వమ్) విస్తృతం శరీరమ్ (ఏతమ్) (స్తోతః) స్తావక (అనేన) (పథా) మార్గేణ (పునః) (అశ్వమ్) ఆశుగామినమ్ (ఆ) (వర్తయాసి) వర్తయేః (నః) అస్మాన్.

॥౭॥

అన్వయః:- పే స్తోత ర్యథా శిల్పిజనా ఇంద్రస్య ప్రియాం తన్వం వాత ఇవ ప్రాప్య యద్ యమపోఽగనీగః స్తథైత మశ్వ మనేన పథా త్వం ప్రాప్నోషి. పున ర్నోఽస్మానావర్తయాసి. తం భవంతం వయం సత్కుర్యామ.

॥౭॥

భావార్థః :- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. పేమమష్యా యే యుష్మాన్ సుమార్గేణ గమయంతి. తత్సంగేన యూయం వాయువిద్యుదాదివిద్యాం ప్రాప్నుత.

॥౭॥

పదార్థము:- స్తోతః=స్తుతించు పురుషుడా! ఎటుల శిల్పులు, ఇంద్రస్య=విద్యుత్తు యొక్క, ప్రియామ్=అతిసుందరమైన, తన్వమ్=విస్తారయుక్త శరీరమును, వాతః=వవనమువలె పొంది, యత్=కలాయంత్రరూపమగు నే యశ్వమును, అపః=ఏ జలములను, అగనీగన్=పొందుచున్నారో, అటులనే, ఏతమ్ అశ్వమ్=శీఘ్రముగనడచు నీ కలాయం త్రాశ్వమును, అనేన పథా=విద్యుద్రూపమగు మార్గమున నీవు పొందుచున్నావు. పునః=మరల, నః=మమ్ములను, ఆ వర్తయాసి=చక్కగా పరిశ్రమణ మొనరింప జేయు దువు. ఇటు నటు తీసుక పోయెదవు. అట్టి నిన్ను మేము సత్కరించెదము గాక!

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము కలదు. ఎవరు మిమ్ములను సుమార్గమున నడపించుదురో వారి సంగతిచే మీరు వాయువిద్యుదాది విద్యలను పొందుదు.

౧౩౧౩ [౭]

౧౩౦౪ వసవ ఇత్యన్య ప్రజాపతి ర్యపిః, వాయ్యాదయో దేవతాః, అత్యప్తి శ్చందః, గాంధారః స్వరః పునర్విదాంసః కిం కుర్వంతి త్యాహ విద్వాంసు లేమి యోనర్పుదురు?

వసవ స్త్వాఽజ్ఞస్తుః గాయత్రేణ ఛన్దసా రుద్రా స్త్వాఽజ్ఞస్తు త్రైపుభేన ఛన్దసాదిత్యా స్త్వాఽజ్ఞస్తు జాగతేన ఛన్దసా. భూర్భువః స్వర్గజీ ౩ జ్ఞాచీ ౩ న్యవ్యే గవ్య ఽవీతదన్న మత్త దేవా వీతదన్న మద్ధి ప్రజాపతే.

॥౮॥

వసవః, త్వా, అజ్ఞస్తుః, గాయత్రేణ, ఛన్దసా, రుద్రాః, త్వా, అజ్ఞస్తు, త్రైపు భేన, త్రైస్తుభేనేతి త్రై + స్తుభేన, ఛన్దసా, ఆదిత్యాః, త్వా, అజ్ఞస్తు, జాగతేన, ఛన్దసా, భూః, భువః, స్వః, లాజీఽన్, శాచీఽన్, యవ్యే, గవ్యే, వీతత్, అవ్యమ్, అత్త.

దేవాః, ఏతత్, అన్నమ్, అద్ధి, ప్రజాపత ఇతి ప్రజాపతే॥

॥౮॥

పదార్థః:- (వసవః) ప్రథమకల్పా విద్వాంసః(త్వా)త్వామ్ (అంజంతు) కామయంతామ్ (గాయత్రేణ)గాయత్రీఛందోవాచ్యేన(ఛందసా)అర్థేన(రుద్రాః)మధ్యమకల్పా విద్వాంసః(త్వా)త్వామ్ (అంజంతు) (త్రైష్టుభేన) త్రిష్టుప్ ప్రకాశితేనార్థేన (ఛందసా) (ఆదిత్యాః) ఉత్తమా విద్వాంసః(త్వా)(అంజంతు)(జాగతేన)జగతీఛందఃప్రకాశితేనార్థేన(ఛందసా)స్వచ్ఛందేన(భూః) ఇమంతోకమ్(భువః)అంతరిక్షస్థాన్(స్వః)ప్రకాశసాంల్లోకాన్(లాజీన్)స్వస్వకక్షాయాం చలితాన్ (శాచీన్)వ్యక్తాన్(యవ్యే)యవానాం భవనే తేత్రే జాతమ్(గవ్యే)గోర్వికారే (ఏతత్)(అన్నమ్) (అత్త) భక్షయత(దేవాః)విద్వాంసః(ఏతత్)(అన్నమ్) (అద్ధి) భుంక్తు(ప్రజాపతే) ప్రజారక్షక !

అన్వయః :- పే ప్రజాపతే వసవో గాయత్రేణ ఛందసా యం త్వాఽంజంతు, రుద్రా త్రైష్టుభేన ఛందసా యం త్వాఽంజంతుత్వాదిత్యా జాగతేన ఛందసా యం త్వాఽంజంతు, స త్వమేతదన్న మద్ధి. పే దేవా యాయం యవ్యే గవ్య ఏతదన్నమత్త.లాజీన్ శాచీన్ భూర్భువః స్వ ర్లోకాను ప్రాపుత చ.

॥౮॥

భావార్థః :- యే విద్వాంసః సాంగోపాంగాన్ వేదాన్ మనుష్యా నధ్యాపయంతి తే ధన్యవాదార్హా భవంతి.

॥౮॥

పదార్థము:-ప్రజాపతే=ప్రజలను పాలించు రాజా!వసవః=ప్రథమశ్రేణికి చెందిన విద్వాంసులు, గాయత్రేణ=గాయత్రీఛందోవాచ్యమగు, ఛందసా=అర్థముతో, త్వామ్ =ఏ నిన్ను,అంజంతు=కోరెదరో,రుద్రాః=మధ్యమకక్షకు చెందిన, విద్వాంసులు,త్రైష్టుభేన=త్రిష్టుప్ ఛందస్సుతో ప్రకటించబడు,ఛందసా=స్వచ్ఛందముగ నర్థముతో,త్వా= ఏ నిన్ను, అంజంతు=కోరెదరో, ఆదిత్యాః=ఉత్తమ విద్వాంసులు,జాగతేన=జగతీ ఛందస్సుచే ప్రకాశింపబడునర్థముచే, ఛందసా=స్వచ్ఛందముగ,త్వామ్=ఏ నిన్ను, అంజంతు =కోరెదరో, అట్టి నీవు,ఏతత్ అన్నమ్=ఈ అన్నమును, అద్ధి=ఆరగించుము,దేవాః=ఓ విద్వాంసులారా! మీరు, యవ్యే=యవలు పండుపోలములలో పండించినపదార్థములలోను, గవ్యే=గోదుగ్దఘృతాదులలోను చక్కగా కలిసిపోయిన,ఏతత్ అన్నమ్=ఈ అన్నమును అత్త=ఆరగించుదు మఱియు, లాజీన్=స్వకక్షలందు భ్రమణ మొనర్చునవి, శాచీన్=ప్రకటితములు, సువ్యక్తములనగు, భూః=ఈ ప్రత్యక్షలోకమును, భువః=అంతరిక్షస్థ లోకములను, స్వః=ప్రకాశస్థములగు సూర్యాదిలోకములను పొందుడు.

భావార్థము:-ఏ విద్వాంసులు సాంగోపాంగముగ చతుర్వేదములను మనుష్యులకు చదివించుదురో, వారు ధన్యవాదమునకు అర్హులగుచున్నారు. ౧౩౧౪ [౮]

౧౩౧౫ ఈ స్పటిత్యస్య ప్రజాపతి ర్భువిః జిజ్ఞాసు శేవతా, నిచ్చదత్యస్తి శ్చందః, గాంధారః స్వరః.

అథ విద్వాంసఃకింకిం ప్రప్రచ్యా ఇత్యాహ

విద్వాంసుల నేనేమి ప్రశ్నించవలయును?

కః స్విదేకాకీ చరతి కలశ స్విజ్ఞాయతే పునః ।

కిఁగి స్విద్విమస్య భేషజం కిమ్నావపనం మహత్ ॥ ౯౯ ॥

కః స్విత్, ఏకాకీ, చరతి, కః, క్షిఁ ఇత్యుఁ, స్విత్, జాయతే, పునరితి పునః, కిమ్, స్విత్, హిమస్య, భేషజమ్, కిమ్, క్షిఁ ఇత్యుఁ, అవపనమిత్యా + వపనమ్, మహత్ ॥ ౯౯ ॥

పదార్థః:- (కః)(స్విత్)ప్రశ్నే(ఏకాకీ)అసహాయః(చరతి)గచ్ఛతి(కః)(క్ష)వితరే (స్విత్) (జాయతే)(పునః) (కిమ్) (స్విత్) (హిమస్య) శీతస్య (భేషజమ్) ఔషధమ్ (కిమ్)(క్ష)(అవపనమ్) సమంతాద్వపతి యస్మిన్ స్తత్ (మహత్)విస్తీర్ణమ్. ॥౯౯॥

అన్వయః:-హే విద్వాంసో వయం యుష్మాన్ కః స్విదేకాకీ చరతి?క ఁ స్విత్ పునః పున ర్జాయతే? కిం స్విద్విమస్య భేషజం? కిము మహదావపనమ స్తీతి పృచ్ఛామః. ॥౯౯॥

భావార్థః:- ఏతేషాం ప్రశ్నానా ముత్తరస్మిన్మంత్ర ఉత్తరాణి కథితానీతి వేద్యమ్. మనుష్యా ఈదృశానేవ ప్రశ్నాన్ కుర్యుః. ॥౯౯॥

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసులారా! మేము మిమ్ముల నడుగుచున్నాము. కః స్విత్ =ఎవడు, ఏకాకీ=ఏకాకిగ, ఒంటరిగ, చరతి=విచరించుచున్నాడు? క్ష=మరియు, కః స్విత్ =ఎవడు, పునః=మాటిమాటికి, జాయతే=ప్రకటితుడగుచున్నాడు? కిమ్ స్విత్=ఏది, హి మస్య=శీతమునకు, భేషజమ్=ఔషధము? కిమ్ క్ష=ఏది, మహత్ అవపనమ్=బీజవపన మునకు గొప్ప స్థానము? [౯]

భావార్థము:-ఉత్తప్రశ్నల సమాధానములు ముందు మంత్రమునందు చెప్పబడిన వని గ్రహించవలయును. మనుష్యులిటువంటి జిజ్ఞాసల నొనర్చుచుండవలయును? [౯]

౧౪౦౬ సూర్య ఇత్యస్య ప్రజాపతి ర్ముఖి, సూర్యో దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పూర్వోక్త ప్రశ్నానాముత్తరాణ్యహం

పూర్వమంత్రమునందలి ప్రశ్నలకు సమాధానమిచ్చుచున్నాడు.

సూర్య ఏకాకీ చరతి చన్ద్రమా జాయతే పునః ।

అగ్ని ర్హిమస్య భేషజం భూమి రావపనం మహత్ ॥ ౧౦౦ ॥

సూర్యః, ఏకాకీ, చరతి, చన్ద్రమాః, జాయతే, పునరితి పునః, అగ్నిః,

హిమస్య, భేషజమ్, భూమిః, అవపనమిత్యా+వపనమ్, మహత్॥ ॥౧౦॥

పదార్థః:- (సూర్యః)సవితా(ఏకాకీ)(చరతి)(చంద్రమాః)చంద్రలోకః(జాయతే)(పునః) (అగ్నిః)పావకః(హిమస్య)(భేషజమ్)(భూమిః)(అవపనమ్)(మహత్). ॥౧౦॥

అన్వయః:- హే జిజ్ఞాసవో మనుష్యాః! సూర్య ఏకాకీ చరతి. పునశ్చంద్రమాః ప్రకాశితో జాయతే. అగ్ని ర్హిమస్య భేషజం, భూమి ర్మహదావపనమస్తీతి యూయం విత్త. ॥౧౧॥

భావార్థః:-అస్మిన్ సంసారే సూర్యః స్వాకర్షణేన స్వస్వైవ కణాయాం వర్తతే. తస్యైవ ప్రకాశేన చంద్రాదయో లోకాః ప్రకాశితా భవంతి. అగ్నినా తుల్యం శీతనివారకం వస్తు, పృథివ్యా తుల్యం మహత్ తేత్రం కిమపి నాస్తీతి మనుష్యై ర్వేదితవ్యమ్. ॥౧౦॥

పదార్థము:-ఓ జిజ్ఞాసువులారా!సూర్యుడు,ఏకాకీ=స్వావలంబుడై స్వకక్షయందు చరతి=సంచరించు చున్నాడు.పునః=ఆ సూర్యుని ప్రకాశముచేతనే, చంద్రమాః=చంద్రలోకము, జాయతే=ప్రకాశితమగు చున్నది. అగ్నిః=నిప్పు, హిమస్య=శీతమునకు, భేషజమ్=ఓషధి, భూమిః=పృథివి, మహత్ అవపనమ్=వపనయోగ్యమగు గొప్ప స్థానము, అని మీరు గ్రహించుడు. [౧౦]

భావార్థము:-ఈ సంసారమున సూర్యుడు స్వకీయాకర్షణశక్తిచే స్వకీయకక్షయందు మెలగు చున్నాడు. అతని ప్రకాశముచేతనే చంద్రాదిలోకములు ప్రకాశితములగు చున్నవి. అగ్నితో సమానమైన శీతనివారకమగువస్తువు, పృథ్వితో సమానమగు బీజవపనమునకు మహత్తేత్రమును ఇతర మెద్దియు లేదు అని మానవులు గ్రహించవలయును. ౧౩౧౬ [౧౦]

౧౩౧౭ కా స్విదాసీ దిత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, జిజ్ఞాసు రేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః పునః ప్రశ్నానాహ.

మఱల ప్రశ్నల జెప్పుచున్నాడు

కా స్విదాసీత్పూర్వచిత్తిః కిటిస్విదాసీద్భూహద్వయః ।

కా స్విదాసీత్పిల్లిపిల్లా కా స్విదాసీత్పిశజ్జిలా॥ ॥౧౧॥

కా, స్విత్, ఆసీత్, పూర్వచిత్తి రితి పూర్వ+చిత్తిః, కిమ్, స్విత్, ఆసీత్,

బృహత్, వయః, కా, స్విత్, ఆసీత్, పిల్లిపిల్లా, కా, స్విత్, ఆసీత్, పిశజ్జిలా॥

పదార్థః:- (కా)(స్విత్)(ఆసీత్)ఆస్తి(పూర్వచిత్తిః)పూర్వాచాసౌ చిత్తిః ప్రథమా స్మృతి విషయా(కిమ్)(స్విత్) (ఆసీత్) (బృహత్) మహత్ (వయః) యో వేతి గచ్ఛతి స పక్షి (కా) (స్విత్) (ఆసీత్)(పిల్లిపిల్లా)అర్ధిభూతా చిక్కణా శోభనా.శ్రీ రై వ పిల్లిపిల్లా.శ.౧౩.౨.౬.౧౬.

(కా)(స్విత్)(ఆసీత్)(పిశంగిలా)యా పిశం ప్రకాశరూపం గిలతి సా. పిశమితి రూప నామ.

అన్వయః:- పే విద్వాంసో వయం యుష్మాన్ ప్రతి కాస్విత్ పూర్వచిత్తి రాసీత్? కింస్విద్ బృహద్యయ ఆసీత్? కాస్విత్ పిలిప్పిలాఽఽసీత్ కాస్విత్ పిశంగిలాఽఽసీదితి పృచ్ఛామః. ||౧౧||

భావార్థః:- ఏతేషా ముత్తరాణ్యుత్తరత్ర మంత్రే సంతి. యది విదుషః ప్రతి ప్రశ్నాన్న కుర్యు స్తర్హి విద్వాంసోఽపి న భవేయః. ||౧౧||

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసులారా! మేము మిమ్ము ప్రశ్నించుచున్నాము. కా చిత్ = ఏది, పూర్వచిత్తిః ఆసీత్ = ప్రప్రథమ స్మృతి విషయమై యున్నది? కిమ్ స్విత్ బృహత్ వయః ఆసీత్ = ఎగురు గొప్పవిహంగమ మెద్ది? కాస్విత్ = ఏది, పిలిప్పిలా ఆసీత్ = ఆర్ద్ర భూతమై నున్నగా శోభాయమానమైన వస్తువు? కా స్విత్ పిశంగిలా = ప్రకాశరూప మును మ్రింగు వస్తువేది? [౧౧]

భావార్థము:- వీని సమాధానములు తర్వాత మంత్రమునందున్నవి. విద్వాంసుల నిటుల ప్రశ్నించనిచో తామును విద్వాంసులు కాజాలరు. ౧౩౧౭ [౧౧]

౧౩౧౮ ద్యౌరాసీదిత్యస్య ప్రజాపతి ర్యపి, విద్యుదాదయో దేవతాః, నిచ్ఛదనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

అథ ప్రాక్రప్తోత్తరాణ్యహ.

పూర్వ ప్రశ్నలకు ప్రత్యుత్తరములు

ద్యౌ రాసీత్ పూర్వచిత్తి రశ్వ ఆసీద్బృహద్యయః ।

అవి రాసీత్ పిలిప్పిలా రాత్రి రాసీత్ పిశజిలా॥ ||౧౨||

ద్యౌః, ఆసీత్, పూర్వచిత్తి రితి పూర్వ+చిత్తిః, అశ్వః, ఆసీత్, బృహత్,

వయః, అవిః, ఆసీత్, పిలిప్పిలా, రాత్రిః, ఆసీత్, పిశజిలా॥ ||౧౨||

పదార్థః:- (ద్యౌః)దివ్యగుణప్రదా వృష్టిః. ద్యౌ రైవ వృష్టిః. శత. కాం. ౧౩. ౨. ౬. ౧౪. (ఆసీత్) అస్తి (పూర్వచిత్తిః) ప్రథమస్మృతివిషయా (అశ్వః) యోఽశ్నుతే మార్గాన్ సోఽగ్నిః (ఆసీత్)(బృహత్)మహత్(వయః)యో వేతి గచ్ఛతి సః (అవిః)రక్షణాదిక ర్ద్రీ పృథివీ (ఆసీత్) (పిలిప్పిలా)(రాత్రిః)(ఆసీత్)(పిశంగిలా). ||౧౨||

అన్వయః:- పే జిజ్ఞాసవః పూర్వచిత్తి ద్యౌరాసీద్ బృహద్యయోఽశ్వ ఆసీత్ పిలిప్పిలా ఽవి రాసీత్ పిశంగిలా రాత్రి రాసీ దితి యయం బుద్ధధ్వమ్. ||౧౨||

భావార్థః:- పోషణ మూర్త్యురపాద్యగ్నితాపేన సర్వగుణసంపన్నాఽన్నాదినా సంపాద

స్థితినిమిత్తా వృష్టి ర్జాయతే తతః సర్వరత్నా ధ్యా భూర్భవతి. సూర్యాగ్నినిమిత్తే నై వ ప్రాణినాం శయనాయ రాత్రి ర్జాయతే.

॥౧౨॥

పదార్థము:-జిజ్ఞాసువులారా ! పూర్వచిత్తిః=ప్రప్రథమస్మృతి విషయము, దౌః ఆసీత్=దివ్యగుణప్రదమగు వృష్టియై ఉన్నది. బృహత్ వయః=ఎగురునటువంటిది,అశ్వః ఆసీత్=మార్గమున వ్యాపించు పక్షివలె నగ్నిఉన్నది.పిలిప్పిలా=వర్ష ముచే తడిసి నున్నగా శోభాయమానముగా నుండునది,అవిః ఆసీత్=అన్నాదులచే రక్షాద్యుత్తమగుణములను ప్రకటించు పృథివియై యున్నది.పిశంగిలా=ప్రకాశమును మ్రింగివేయునది, అంధకార మును వ్యాపింపజేయునది,రాత్రిః ఆసీత్=రాత్రి అయియున్నది.అని గ్రహించుడు.[౧౨]

భావార్థము:-హవన సూర్యరూపాదులగు అగ్నియొక్క తాపముచేతను, సర్వ గుణ సంపన్నములగు అన్నాదులచేతను సంసారస్థితికి హేతుభూతమగువృష్టి సంభవించు చున్నది. ఆ వర్ష ముచే పృథివి ఓషధ్యాద్యుత్తమ పదార్థయుక్త యగుచున్నది. సూర్య రూపాగ్ని వలననే ప్రాణుల విశ్రాంతి కొఱకు రాత్రి కలుగుచున్నది. ౧౩౧౮[౧౨]

వాయు రిత్యవ్య వ్రజాపతి రృషిః, బ్రహ్మదయో దేవతాః, భురిగతిజగతి ఛందః, నిపాదః స్వరః.

అథ విద్యద్భి ర్మనుష్యాః క్వ యోజనీయా ఇత్యాహ

మానవులు విద్వాంసుల నెక్కడ నియోగించవలయును?

వాయు వ్యో పచతై రవత్యసీతగ్రీవ ఛాగై ర్మృగోధ శ్చమనైః శల్మలి ర్వృధ్యాః । వీషః స్య రాథ్యో వృషా వద్భి శ్చతు ర్భి రేదగన్ బ్రిహ్మకృష్ణశ్చ నోఽవతు నమోఽగ్నయే॥

॥౧౩॥

వాయుః, త్వా, పచతైః, అవతు, అనీతగ్రీవ ఇత్యసీత+గ్రీవః, ఛాగైః, వ్యగ్రోధః, చమనైః, శల్మలిః, వృధ్యా, వీషః, స్యః, రాథ్యః, వృషా, వద్భిరితి వద్ +భిః, చతుర్భి రితి చతుః+భిః, ఆః, ఇత్, అగన్, బ్రిహ్మ,అకృష్ణః,చ,నః,అవతు, నమః, అగ్నయే॥

॥౧౩॥

పదార్థము:- (వాయుః) అదిమః స్థూలః, కార్యభూతుః (త్వా) త్వామ్ (పచతైః) ఫరిషాంక పరిణా మైః (అవతు) రక్షతు (అనీతగ్రీవః) అనితా కృష్ణా గ్రీవా శిఖా యస్య సః (ఛాగైః) ఛేదనైః (వ్య గ్రోధ్య) వటుః (చమనైః) మేష్టైః (శల్మలిః) వృక్షవిశేషః (వృధ్యా) వర్షచేన (వీషః) (స్యః) సః (రాథ్యః) రథేషు హితా రథ్యాస్తాసు కుశలః (వృషా) వర్షకః (వద్భిః) పాదైః, అత్త, వర్ణవృక్ష్య యేన దన్య డః, (చతుర్భిః) (అ) (ఇత్) ఏవ (అగన్) గచ్ఛతి. (బ్రహ్మ) చతుర్వేదవిత్ (అకృష్ణః) అవిద్యాంధకారరహితః (చ) (నః) అస్మాన్ (అవతు) ప్రవేశయతు (నమః) అన్నమ్ (అగ్నయే) ప్రకాశ

మానాయ విదుషే.

॥౧౩॥

అన్వయః :- పే విద్యార్థిన్ పఠతై ర్వాయు శ్చగై రసితగ్రీవ శ్శమనై ర్మ్యగ్రోథో వృద్ధ్యా శాల్మలి స్త్యాఽవతు. య ఏష రాథ్యో వృషా స్య చతుర్భిః పద్భి రిత్ త్యాఽగన్ యో ఽకృష్ణో బ్రహ్మో చ సోఽస్మానవతు. తస్మా అగ్నయే విద్యయా ప్రకాశమానాయ నమో దేయమ్.

భావార్థః :- పే మనుష్యా వాయుః ప్రాణేనాగ్నిపాచసేన సూర్యోవృష్ట్యా వృక్షాః పలా దిభి రశ్వాదయో గత్యా విద్వాంసః శిక్షయా యుష్మాన్ రక్షంతి. తాన్ యూయం విజానీత విదుష సృక్తురుత చ.

॥౧౩॥

పదార్థము :- ఓ విద్యార్థీ! పఠతై = సుపాకములచే, వాయుః = స్థూలకార్యరూప మైన పవనము, ఛాగైః = చేదన క్రియలచే, అసితగ్రీవః = నల్లని శిఖలుగల అగ్ని, చమనై = మేఘములచే, స్యగ్రోథః = పటవృక్షము, వృద్ధ్యా = పెంపుచే, శల్మలిః = బూరుగుచెట్టుః త్యా = నిన్ను, అవతు = పాలించుగాక! ఏషః = పయియ్యది, రాథ్యః = మార్గములందు సంచ రించుటయందు కుశలము, వృషా = సుఖవర్షకమునై ఉన్నదో, స్యః = అయ్యది, చతుర్భిః ఇత్ = గమన మొనర్చు నాలుగు కాళ్లచే నిన్ను, ఆగన్ = పొందుగాక! చ = మఱియు, అకృ ష్టః = అవిద్యాంధకారముక్తుడగు, బ్రహ్మో = చతుర్వేదవిత్తుగునే యుత్తమ విద్వాంసుడు, నః = మమ్మునకల సద్గుణములందు, అవతు = ప్రవేశమొనరించునో, అగ్నయే = విద్యచే ప్రకా శమానుడు చతుర్వేదములను చదివినవాడు నగునా విద్వాంసునకు, నమః = అన్నమీయ వలయును.

[౧౩]

భావార్థము :- ఓ మానవులారా! పవనము ప్రాణాది శ్వాసములచేతను, అగ్ని అ న్నాదుల పవనముద్వారాను, సూర్యుడు వృష్టిచేతను, వృక్షములు ఫలాదులచేతను, అశ్వా దులు గతి ద్వారాను, విద్వాంసులు సుశిక్షచేతను మిమ్ము రక్షించుచున్నారు. వారిని మీరె టుగుడు. విద్వాంసులను సత్కరించుడు.

౧౩౧౯ [౧౩]

—ॐ—

సఙ్గితో రశ్మినేత్యవ్య ప్రజాపతి రృషిః. బ్రహ్మ దేవతా, నిచ్చరమష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వర పున ర్విద్వాంసః కిం కుర్య రిత్తాహ విద్వాంసు లేమి చేయవలయును?

సఙ్గితో రశ్మినా రథః సఙ్గితో రశ్మినా హయః ।

సఙ్గితో ఽప్రప్నోషుకా బ్రహ్మ సోమపురోగవః॥

॥౧౪॥

సఙ్గిత ఇతి సమ్ + శితః, రశ్మినా, రథః, సఙ్గిత ఇతి సమ్ + శితః, రశ్మినా, హయః, సఙ్గిత ఇతి సమ్ + శితః, అప్సిత్త్యప్ + సు, అప్నుకా ఇత్యప్ను + జ్ఞాః, బ్రహ్మ, సోమపురోగవ ఇతి సోమ + పురోగవః॥

॥౧౪॥

॥ ୧୪ ॥

॥०४॥

॥ ७४ ॥

03-00[04]

॥०४॥

॥०३॥

॥ ॐ ॥

అన్వయః:-హే వాజిం స్త్వం స్వయం తన్వం కల్పయన్వ స్వయం విదుషో యజన్వ. స్వయం జపన్వ చ యత స్తే మహిమా ౭న్యేన సహ న సంనశే. ||౧౫||

భావార్థః :- యథా౭గ్నిః స్వయం ప్రకాశః స్వయం సంగతః స్వయం సేవమానో౭స్తి తథా యే జిజ్ఞాసవః స్వయం పురుషార్థయక్తా భవంతి తేషాం మహిమా కదాచిన్న నశ్యతి.

పదార్థము:- వాజిన్ = ఓ జ్ఞానాపేక్షగల జనుడా ! నీవు, స్వయమ్ = స్వయముగ, తన్వమ్ = స్వశరీరమును, కల్పయన్వ = సమర్థవంతముగ నొనర్చుకొనుము. స్వయమ్ = స్వయముగ సువిద్వాంసులను, యజన్వ = కలియుము, స్వయమ్ = స్వయముగ వారిని, జపన్వ = సేవించుము. ఇటులొనర్చుటచే, తే మహిమా = నీయొక్క మహిమ, ప్రతాపము, అన్యేన సహ = ఇతరునితోపాటు, న సన్నశే = వినష్టము చెందకుండును గాక ! [౧౫]

భావార్థము:-ఎటుల అగ్ని తనంతటతాను ప్రకాశితమగునో, తానే లభించునో, తానే సేవకు లభిమగునో అటులే జ్ఞానవిపాసువులు స్వయముగ పురుషార్థయక్తులగుదురు. వారిప్రతాపము, గొప్పతనమేన్నటికి విలీనముజెందదు. ౧౫౨౧[౧౫]

౧౫౨౨. న వా ఇత్యన్య ప్రజాభి ర్భవః, సవితా దేవతా, విరాడ్ జగతి ఛందః, నిషాదః స్వరః.

అథ మమష్యా కీదృశా భవేయ రిత్వాహ

మానవు లేటులుండవలయును?

నవా ౭ఉ ౭ ఏతస్మిన్యస్తే న రిష్యసి దేవా ౭౨||౭ఇదేషి పథిభిః సుగేభిః , యత్రాసతే సుకృతో యత్ర తే యయుస్తత్ర త్వా దేవః సవితా దధాతు ||౧౬||

న, వై, క్షిం ఇత్యం, ఏతత్, మ్రియస్తే, న, రిష్యసి, దేవాన్, ఇత్, ఏషి, పథిభి రితి పథి+భిః, సుగేభి రితి సు+గేభిః, యత్ర, ఆసతే, సుకృత ఇతి సు+కృతః, యత్ర, తే, యయుః, తత్ర, త్వా, దేవః, సవితా, దధాతు || ౧౬||

పదార్థః:-(న)నిషేధే(వై)విశ్చయేన(క్ష)వితర్కే(ఏతత్)(మ్రియస్తే)(న)(రిష్యసి) హింధి (దేవాన్)దివ్యాన్ గుణాన్ విదుషో వా (ఇత్) ఏవ (ఏషి) ప్రాప్నోషి (పథిభిః)మార్గైః(సుగేభిః) సుఖేన గంతుం యోగ్యైః(యత్ర)(ఆసతే)ఉపవిశంతి(సుకృతః)ధర్మాత్మానః(యత్ర) (యత్ర) (తే)యోగినో విద్వాంసః(యయుః)యాంతి. (తత్ర)(త్వా) త్వామ్(దేవః)స్వప్రకాశః(సవితా) నకల జగదుత్పాదకః పరమేశ్వరః(దధాతు)ధరతు. ||౧౬||

అన్వయః:-హే విద్యార్థిన్ యత్ర తే సుకృత ఆసతే, సుఖం యయు ర్యత్ర సుగేభిః పథిభిః స్త్వం దేవానేషి. యత్రైతదు వర్తతే పీత స్త్వంన మ్రియసే న వై రిష్యసి, తత్రేత్ త్వా సవితా దేవో దధాతు. ||౧౬||

భావార్థము:-యది మనుష్యా స్వస్వరూపం జానీయు, స్తర్హి తేఽవి నాశిత్యం విద్యుః, యది భర్తృణ మార్గేణ గచ్ఛేయు, స్తర్హి సుకృతా మానందం ప్రాప్నుయ్యుః. యది పరమాత్మానం సేవేరఽస్తర్హి సత్యే మార్గే జీవాన్ దధ్యుః. ॥౧౬॥

పదార్థము:-ఓ విద్యార్థీ! యత్ర=ఎచ్చట, తే సుకృతః=ధర్మాత్ములు, యోగులు నగు నా విద్వాంసులు, ఆసతే=కూర్చునెదరో, మఱియు సుఖమును, యయుః=పొందెదరో, యత్ర=ఎక్కడ, సుగేభిః=సుఖముగవెళ్ళదగిన, పథిభిః=మార్గములద్వారా నీవు, దేవాన్=దివ్యములు శ్రేష్ఠములునగు గుణములను, లేక విద్వాంసులను, పషి=పొందుచున్నావో, మఱియు నెక్కడ, ఏతత్=ఈ పూర్వోక్తవృత్తాంత మంతయు, ఉ=ఉన్నదో, మఱియు స్థితుడవై న నీవు, న మ్రియసే=నశింపవో, న వై రిష్యసి=ఇతరులను నాశనమొనరించవో, తత్ర. ఇత్=అక్కడనే, త్వా=నిన్ను, సవితా=సకలజగత్తు మత్పన్న మొనర్చు పరమేశ్వరుడు, దేవః=స్వప్రకాశుడు, దధాతు=స్థాపించుగాక ! [౧౬]

భావార్థము:-మనుష్యులు స్వరూపముల నెఱుగుచో అవి నాశిత్యమును ఎఱుగగలరు. ధర్మయుక్త మార్గమున చరించుచో సుకర్మలనాచరించువారు పొందునానందమును పొందగలరు. పరమాత్మను సేవించు వారగుచో జీవములను సత్యమార్గము నందు నడవగలరు. ౧౩౨౨[౧౬]

అగ్ని రిత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, అగ్నిదయో దేవతాః, అతిశక్యశ్చా ఛందసీ, పంచమః స్వరః.
అథ కే వశవ ఇత్యాహ.

పశు వేదియను విషయము చెప్పబడుచున్నది.

అగ్నిః పశు రాసీత్తేనా యజన్త స ఏతం లోకమజయద్ యస్మిన్నగ్నిః స తే లోకో భవిష్యతి తజ్జేష్యసి పిబైతా అపః । వాయుః పశురాసీత్తేనా యజన్త స ఏతం లోకమజయద్యస్మిన్ వాయుః స తే లోకో భవిష్యతి తం జేష్యసి పిబైతా అపః । సూర్యః పశురాసీత్తేనా యజన్త స ఏతం లోకమజయద్ యస్మిన్ సూర్యః స తే లోకో భవిష్యతి తం జేష్యసి పిబైతా అపః ॥ ॥౧౭॥

అగ్నిః, పశుః, ఆసీత్, తేన, అయజంత, సః, ఏతమ్, లోకమ్, అజయత్, యస్మిన్, అగ్నిః, సః, తే. లోకః, భవిష్యతి, తమ్, జేష్యసి, పిబ, ఏతాః,

అపః, వాయుః, పశుః, ఆసీత్, తేన, అయజంత, సః, ఏతమ్, లోకమ్, అజయత్, యస్మిన్, వాయుః, సః, తే, లోకః, భవిష్యతి, తమ్, జేష్యసి, పిబ, ఏతాః, అపః, సూర్యః, పశుః, ఆసీత్, తేన అయజంత. సః, ఏతమ్, లోకమ్, అజయత్, యస్మిన్, సూర్యః, సః, తే, లోకః, భవిష్యతి, తమ్, జేష్యసి, పిబ, ఏతాః, అపః॥

పదార్థః:- (అగ్నిః) పహ్నిః (పశుః) దృశ్యః (ఆసీత్) అస్తి (తే) (అయజంత) అయజతు (సః) (ఏతమ్) (లోకమ్) ద్రష్టవ్యమ్ (అజయత్) జయతి (యస్మిన్) లోకే (అగ్నిః) (సః) (తే) తవ (లోకః) (భవిష్యతి) (తమ్) (జేష్యసి) (పిబ) (ఏతాః) (అపః) జలాని (వాయుః) (పశుః) ద్రష్టవ్యః (ఆసీత్) (తేన) (అయజంత) (సః) (ఏతమ్) వాయుధిష్ఠాత్మకమ్ (లోకమ్) (అజయత్) జయతి (యస్మిన్) (వాయుః) (సః) (తే) (లోకః) (భవిష్యతి) (తమ్) (జేష్యసి) ఉత్పన్నయసి (పిబ) (ఏతాః) (అపః) ప్రాణాన్ (సూర్యః) (పశుః) దృశ్యః (ఆసీత్) (తేన) (అయజంత) (సః) (ఏతమ్) సూర్యాధిష్ఠితమ్ (లోకమ్) (అజయత్) జయతి (యస్మిన్) (సూర్యః) (సః) (తే) (లోకః) (భవిష్యతి) (తమ్) (జేష్యసి) (పిబ) (ఏతాః) (అపః) వ్యాప్తాన్ ప్రకాశాన్. ॥౧౭॥

అన్వయః:- హే జిజ్ఞాసో యస్మిన్ సోఽగ్నిః పశు రాసీత్తేనాఽయజంత. తేన త్వం. యజ. యథా స విద్వాంస్తేనైతం లోక మజయత్తతం జయ, తం చేజేష్యసి తర్హి సోఽగ్నిస్తే లోకో భవిష్యతి. అత స్తవమేతా యజ్ఞేన శోధితా అపః పిబ. యస్మిన్ స వాయుః పశురాసీ ద్యేనయజమానా అయజంత. తేన త్వం యజ యథా స ఏతం లోక మజయత్తథా త్వం జయ. యది తం జేష్యసి. తర్హి స వాయుస్తే లోకో భవిష్యతి. అవస్తవమేతా అపః పిబ. యస్మిన్ సూర్యః పశురాసీత్తేనాఽయజంత యథా స ఏతం లోక మజయత్ తథా త్వం జయ. యది త్వం తం జేష్యసి తర్హి స సూర్యస్తే లోకో భవిష్యతి. తస్మాత్తవమేతా అపః పిబ. ॥౧౭॥

భావార్థః:- హే మనుష్యాః సర్వేషు యజ్ఞేష్యగ్నాద్విదేవ పశూన్ జానంతు నైవ ప్రాణి నోఽత్ర హింసనీయా హోతవ్యా వా సంతి య ఏవం విదిత్వా సుగంధ్యాది ద్రవ్యాణి సుష్ణం స్కృత్యాఽగ్నౌ జహ్వతి తాని వాయుం సూర్యం చ ప్రాప్య వృష్టిద్వారా నిపర్త్య ఉషధీః ప్రాణాన్ శరీరం బుద్ధిం చ క్రమేణ ప్రాప్య సర్వాన్ప్రాణిన ఆహ్లాదయంతి. ఏతత్కర్తారః పుణ్యస్య మహత్వేన పరమాత్మానం ప్రాప్య మహీయంతి. ॥౧౭॥

పదార్థము:- విద్యా జిజ్ఞాసూ! అస్మిన్ = చూడదగిన ఏయిజగత్తులో, సః అగ్నిః = అయగ్ని, పశుః ఆసీత్ = చూడతగినదై యున్నదో. తేన = దానిచే యజ్ఞకర్త తెలుల, అయజంత = యజ్ఞ మొనర్చెదరో, ఆ విధముగ నీవును యజ్ఞన మొనరించువు. సః = ఆ విధ్యాంశు తెలుల, ఏతమ్ లోకమ్ = దృశ్యమానమగు నీలోకమును, అజయత్ = జయించు చున్నాడో అటులనే దీవిని జయించుము. తమ్ = దానిని, జేష్యసి = జయించినట్లైతే, అగ్నిః = అయగ్ని, తే లోకః = నీకు చూడదగినదిగ, భవిష్యతి = కాగలదు. కనుక నీవు, ఏతాః అపః = యజ్ఞముచే ముగియబడిన యీ జలములను, పిబ = త్రాగుము. యస్మిన్ = ఎందు, సః వాయుః = జ

పవనము, పశుః ఆసీత్ = చూడదగినదై యున్నదో, మఱియు దేనిచే యజ్ఞ మొనరించువారు, ఆయజంత = యజ్ఞ మాచరించు చున్నారో, తేన = దానిచే నీవు యాగమొనరించుము. సః = ఆ విద్వాంసుడు ఎటుల, పతమ్ లోకమ్ = ఈ వాయుమండలముండు లోకమును, అజయత్ = జయించునో అటులనే నీవు జయించుము. తమ్ జేష్యసి = దానిని జయించుచో, వాయుః = ఆపవనము, తే లోకః భవిష్యతి = నీకు చూడదగినది అగును. కావున నీవు, పతాః అపః = యజ్ఞ శోధితములు ప్రాణరూపములునగు నీపవనములను, పిబ = ధారణమొనరించుము. యస్మిన్ = ఎచ్చట, సూర్యః పశుః ఆసీత్ = సూర్యమండలము చూడదగినదై యున్నదో, తేన ఆయ జంత = దానిచే యజ్ఞ కర్తలు యజ్ఞమాచరించవలయును. సః = ఆవిద్వాంసుడెటుల, పతత్ లోకమ్ అజయత్ = సూర్యమండలాధిపతిమగు నీ లోకమును జయించుచున్నాడో అటు లనే నీవు జయించుము. తమ్ జేష్యసి = దానిని నీవు జయించుచో, సః సూర్యః = ఆ సూర్య మండలము, తే లోకః భవిష్యతి = నీకు చూడదగినదిగా కాగలదు, కావున నీవు, పతాః అపః = యజ్ఞ ముచే శుద్ధములై సంసారమున ఛాత్రమగుచున్న ఈసూర్యప్రకాశములను, పిబ = గ్రహించుము. [౧౭]

భావార్థము :- ఓ మానవులాడా! సకలయజ్ఞములందు అగ్నియందులే పశువులు గా నెఱుగుడు. కాని ప్రాణులీయజ్ఞమున చంపదగినవి కావు. హోమమొనర్చదగినవియు కావు. ఎవరై నా యిటుల తెలుసుకొని సుగంధ్యాది మంచిపదార్థములను చక్కగా సంస్కరించి అగ్నియందు హోమమొనర్చుచో, ఆ పదార్థములు వాయువును, సూర్యుని పొంది వృష్టిద్వారా తిరిగివచ్చి ఓషధులను, ప్రాణములను, శరీరమును, బుద్ధిని క్రమము గా పొంది సకల ప్రాణములను అహోద పఱచుచున్నవి. ఈ యజ్ఞకర్మ నాచరించువారు పుణ్యాధిక్యముచే పరమాత్ముని పొంది సత్కారార్హులు కాగలుగుదురు. ౧౩౨౩ [౧౭]

౧౩౨౩ అథ ప్రాణాయామేశ్వర్య మంత్రస్య ప్రజాపతి ర్యుపిః, ప్రాణాదయో దేవతాః,

విరాడ్ జగతీ ఛందః, నిహదః స్వరః.

పున ర్మనుష్యైః కిం కిం విక్షేయ మిత్యాహ.

మానవు లేమేమి తెలుసుకొనవలయును ?

ప్రాణాయ స్వాహాః ప్రాణాయ స్వాహాః వ్యానాయ స్వాహాః।

అమ్మేఽఅమ్మికేఽమ్బలికే న మా నయతి కశ్చన।

ససత్త్వత్వకః సుభద్రికాం కామ్మీలవాసిషిమ్॥

॥౧౮॥

ప్రాణాయ, స్వాహాః, అపానాయ, స్వాహాః, వ్యానాయేతి ఐక్యతాయ, స్వాహాః

అమ్మే, అమ్మికే, అమ్బలికే, న, మా, నయతి, కశ్చ, న, ససత్త్వత్వకః, సుభద్రికా

మితి సు+భద్రికామ్, క్రామ్పీల వాసినిమితి కామ్పీల+వాసినిమ్

॥౧౮॥

పదార్థః:- (ప్రాణాయ) ప్రాణపోషణాయ (స్వాహా) సత్యవాక్ (అపానాయ) (స్వాహా) (వ్యానాయ) (స్వాహా) (అంబే) మాతః (అంబికే) పితామహి (అంబాలికే) ప్రపితామహి (న) విషేధే (మా) మామ్ (నయతి) వశే స్థాపయతి (కః) (చన) కోఽపి (సస స్తి) స్వపితి (అశ్వకః) అశ్వ ఇవ గంతా జనః (సుభద్రికామ్) సుష్టు కళ్యాణకారికామ్. (కాంపీలవాసినిమ్) కం సుఖం పీలతి బధ్నాతి గృహ్ణాతి కంపిలః, స్వాధేఽణ్, తం వాసయితుం శీలమస్యా స్తాం లక్ష్మీమ్. ॥౧౮॥

అన్వయః:- పే అంబేఽంబికేఽమ్యూలికే కశ్చనాశ్వకో యాః కాంపీలవాసినిం సుభద్రికా మాదాయ సస స్తి న మా నయతి, అతోఽహం ప్రాణాయ స్వాహాఽపానాయ స్వాహా వ్యానాయ స్వాహా చ కరోమి. ॥౧౮॥

భావార్థః :- పే మనుష్యా యథా మాతా పితామహీ ప్రపితామహ్యపత్యాని సుశిక్షాం నయతి తథా యుష్మాభి రపి స్వసంతానాః శిక్షణీయాః. ధనస్య స్వభావోఽస్తి. యత్రేదం సంచియతే తాన్నిద్రాబూనలసాన్ కర్మహీనాన్ కరోతి అతో ధనం ప్రాప్యోపి పురుషార్థ ఏవ కర్తవ్యః. ॥౧౮॥

పదార్థము:- అంబే=అమ్మా, అంబికే=అయ్యమ్మా!, అంబాలికే=మునినాయ నమ్మా! కశ్చన అశ్వకః=అశ్వముతో సమానుడైన యొకానొక శ్రీఘ్రగామి జను డు, కాంపీలవాసినిమ్=సుఖగ్రాహులగు మానవులను నివసంపజేయు శీలముగలదియు, సుభద్రికామ్=ఉత్తమ కల్యాణమొనగూర్చునదియునగు లక్ష్మిని పొంది, సస క్తి=నిద్రించు చున్నాడు. కాని అది [లక్ష్మి]మా=నన్ను, న నయతి=వశమొనర్చుకొనజాలదు. కావున నేను, ప్రాణాయ=ప్రాణపోషణమునకై, స్వాహా=సత్యవాణిని, అపానాయ=దుఃఖ మును తొలగించుటకై, స్వాహా=సుశిక్షితవాణిని, వ్యానాయ=శరీరమంతట వ్యాప్తమ గు నాత్మకై, స్వాహా=సత్యవాణిని వినియోగించుచున్నాను. [౧౮]

భావార్థము:- ఓమానవులారా! ఎటుల తల్లి, నాయనమ్మ, మునినాయనమ్మ సం తానమునకు సుశిక్ష గఱపుదురో, అటులనే మీరును మీ సంతానమునకు శిక్ష గఱపవల యును. తాను సంచయమై యున్నచోటనున్న వారిని నిద్రాకువులుగను, సోమరులు గను, కర్తవ్యహీనులుగను నొనర్చుట' ధనముయొక్క స్వభావమైయున్నది. కావున ధన మును పొందియు మానవుడు పురుషార్థమునే ఆచరించవలయును. [౧౮]

౦౩౨౫ గణానాం క్షేత్రస్య ప్రజాపతి రృషిః, గణపతి ర్దేవతా, శక్వరీ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

పున ర్మనుష్యైః కీర్త్యకః పరమాత్మోపాసనీయ ఇత్యాహ.

మానవులెటువంటి పరమాత్మ నుపాసించవలయును?

గణానాం త్వ గణపతిః హవామహే ప్రియాణాం త్వ ప్రియపతిః హ

వామహే నిధీనాం త్వా నిధిపతిః హవామహే వసో మమ ఆహ మజాని గర్భధ
మా త్వ మజాని గర్భధమ్॥ ౧౯॥

గణానామ్, త్వా, గణపతి మితి గణ+పతిమ్, హవామహే, ప్రియాణామ్,
త్వా, ప్రియపతిమితి ప్రియ+పతిమ్, హవామహే, నిధీనామితి ని+ధీనామ్, త్వా, ని
ధిపతి మితి, నిధి+పతిమ్, హవామహే, వసో ఇతి వసో, మమ, ఆ, అహమ్,
అజాని, గర్భధమితి గర్భ+ధమ్, ఆ, త్వమ్, అజాని, గర్భధమితి గర్భ+ధమ్॥

పదార్థః :- (గణానామ్)సమూహానామ్ (త్వా) త్వామ్ (గణపతిమ్) సమూహపాలకమ్
(హవామహే)స్వీకుర్మహే (ప్రియాణామ్)కమనీయానామ్ (త్వా) (ప్రియపతిమ్)కమనీయం పాల
కమ్, (హవామహే) (నిధీనామ్) విద్యాదిపదార్థసోషకాణామ్ (త్వా) (నిధిపతిమ్) నిధీనాంపాలకమ్
(హవామహే) (వసో) వసంతి భూతాని యస్మిన్ వసు స్తత్సంబుద్ధౌ (మమ) (ఆ) (అహమ్)
(అజాని)జానీయామ్ (గర్భధమ్) యో గర్భం దధాతి తమ్, (ఆ) (త్వమ్) (అజాని)ప్రాప్నుయః
(గర్భధమ్)ప్రకృతిమ్. ౧౯॥

అన్వయః :- హే జగదీశ్వర వయం గణానాం గణపతిం త్వా హవామహే. ప్రియాణాం
ప్రియపతిం త్వా హవామహే. నిధీనాం నిధిపతిం త్వా హవామహే. హే వసో మమ హ్యయా
ధికో భూయాః. యం గర్భధం త్వమాజాని, తం గర్భధ మహమాజాని. ౧౯॥

భావార్థః :- హే మమహ్యాయః సర్వస్య జగతో రక్షక ఇష్టానాం విధాతౌ శ్వర్యాణాం
ప్రదాతా ప్రకృతేః పతిః సర్వేషాం బీజాని విదధాతి తమేవ జగదీశ్వరం సర్వ ఉపాసీరన్. ౧౯॥

పదార్థము:-ఓజగదీశ్వరా! మేము, గణానామ్=గణముల మధ్య, గణపతిమ్ త్వా
=గణముల పాలించుడవగు నిన్ను, హవామహే=స్వీకరించుచున్నాము. ప్రియా
ణామ్=అతి ప్రియులగు సుందరుల మధ్య, ప్రియపతిమ్ త్వా=అతిప్రియులు సుందరులు
సగు వారిని పాలించు నిన్ను, హవామహే=ప్రశంసించుచున్నాము. నిధీనామ్=విద్యా
దిపదార్థముల బలవలచువారి మధ్య, నిధిపతిమ్ త్వా=విద్యాదిపదార్థముల రక్షించు
వ్లాడవగు నిన్ను, హవామహే=స్వీకరించుచున్నాము. వసో=సకలప్రాణులు ఎవనియందు
వసించుచున్నవో అట్టి ఓ జగదీశ్వరా! నీవు, మమ=నాకు న్యాయాధీశుడవుకమ్మ, గర్భ
ధమ్=గర్భమువలె సంసారమును ధారణమొనర్చు నేప్రకృతిని, త్వమ్=ధారణమొనర్చుచు
నీవు, ఆ అజాని=జన్మాది దోషరహితుడవై చక్కగా బొందుచున్నావో, గర్భధమ్=అట్టి
ప్రకృతిని ధరించు నిన్ను, అహమ్=నేను, ఆ అజాని=జాగుగా నెలుగుదునుగాక! [౧౯]

భావార్థము:-ఓ మానవులారా! ఎవడు సకలజగత్తుకు రక్షకుడో, అభీష్టసుఖముల
సొంతగుచున్నాడో, ఐశ్వర్యములను ప్రదానమొనర్చు చున్నాడో, ప్రకృతిని పాలించు

చున్నాడో, సకలబీజములను విధించుచున్నాడో అట్టి యా జగదీశ్వరునినే అందఱు ఉపాసించవలయును.

౧౩౨౫[౧౯]

౧౩౨౬ తా ఉభా విత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, రాజప్రజే దేవతే, స్వరాడనుష్టుప్ చండః, గాంధారః స్వరః.

అథ రాజప్రజాజనాః పరస్పరం కథం వర్తేరన్నిత్యాహ.

రాజు ప్రజలు పరస్పరమెటుల మెలగవలయును ?

తాఉభౌ చతురః పదః సమ్ప్రసారయావ స్వర్గే లోకే ప్రోర్ణవాథాం వృషా వాజీ రేతోధా రేతో దధాతు॥ ॥౨౦॥

తా, ఉభౌ, చతురః, పదః, సమ్ప్రసారయావేతి సమ్+ప్రసారయావ, స్వర్గ ఇతి స్వః+గే, లోకే, ప్ర, ఊర్ణవాథామ్, వృషా, వాజీ, రేతోధా ఇతి రేతః+ధాః, రేతః, దధాతు॥ ॥౨౦॥

పదార్థః:- (తా) ప్రజా రాజానౌ (ఉభౌ) (చతురః) ధర్మార్థకామమోక్షాన్ (పదః) ప్రాప్త వ్యాన్ (సంప్రసారయావ) విస్తారయావ (స్వర్గే) సుఖమయే (లోకే) ద్రష్టవ్యే (ప్ర) (ఊర్ణవాథామ్) ప్రాప్నుయాథామ్. (వృషా) దుష్టాసాం శక్తిబంధకః (వాజీ) విజ్ఞానవాన్ (రేతోధా) యో రేతః క్షేప మాలింగనం దధాతి సః (రేతః) వీర్యం పరాక్రమమ్ (దధాతు).

॥౨౦॥

అన్వయః:- పా రాజప్రజే యువాం ఉభౌ తా యథా స్వర్గే లోకే చతురః పదః ప్రోర్ణ వాథాం తత్ర తాసాం వా మధ్యాపకోపదేశకౌ సంప్రసారయావ. యథా రేతోధా వృషా వాజీ రోక్షా ప్రజాను రేతో. వీర్యం దధ్యాత్తథా ప్రజాపి దధాతు.

॥౨౦॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాంకారః. యది రాజప్రజే పితృపుత్రవద్వర్తేయతాం తత్త్వే ధర్మార్థకామమోక్షఫలనిధిం యథావత్ప్రాప్నుయాతాం యథా రాజా ప్రజానుఖిలీతే వర్గ యే తథా ప్రజా అపి రాజ్ఞః సుఖిలీతే ఉన్నయేత్.

॥౨౦॥

పదార్థము:- ఓరాజా ! ప్రజలారా ! ఉభా=మీరురువురు, తా=రాజుప్రజలు, ఎటుల స్వర్గే లోకే=సుఖమయము, ద్రష్టవ్యమునగు వ్యవహారమున లేక పదార్థమున, చతురఃపదః= పొందదగిన ధర్మార్థ కామమోక్షములను పదములను, ప్రోర్ణవాథామ్=పొందుదురో, అటులనే అధ్యావకులము, ఉపదేశకులమునగు మేము, సంప్రసారయావ=విస్తరింపజేయు దుముగాక ! ఎటుల, రేతోధా=అలింగనము అనేగా ఇతరులను కలుపుకొను స్వభావము గలవాడు, వృషా=దుష్టులసామర్థ్యమును నిరోధించువాడు, వాజీ=విశిష్టజ్ఞానవంతుడునగు రాజుప్రజలలో, రేతః=స్వపరాక్రమమును స్థాపించునో, అటులనే ప్రజలము, దధాతు=వర్ధిల్పించుదురాక !

[౨౦]

భావార్థము:-ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. రాజు ప్రజలు పితాపుత్రులవలె మెలగుచో ధర్మార్థ కామ మోక్షముల సిద్ధి యథావతు పొంద గలరు.రాజు ప్రజలయొక్క సుఖమును బలమును వృద్ధిపఱచునటులనే ప్రజలును రాజు యొక్క సుఖమును బలమును పెంపొందింప జేయవలయును. ౧౩౨౬[౨౦]

౧౩౨౭ ఉత్సక్త్యా ఇత్యస్త్య ప్రజావతి రృషిః, న్యాయాధీశో దేవతా, భురిగ్గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునా రాజ్ఞా దుష్టాచారాః సమ్యగ్ దండనీయా ఇత్యాహ.

దుష్టాచారులను రాజు బాగుగా దండించవలయును.

ఉత్సక్త్యా అవ గుదం ధేహి సమజ్జో చారయా వృషన్.

యః స్త్రీణాం జీవభోజనః॥

॥౨౧॥

ఉత్సక్త్యా ఇత్యుత్ + స్తక్త్యాః, అవ, గుదమ్, ధేహి, సమ్, అజ్జమ్, చారయ,

వృషన్, యః, స్త్రీణామ్, జీవభోజన ఇతి జీవ + భోజనః॥

॥౨౧॥

పదార్థః:- (ఉత్సక్త్యాః) ఉత్సవం సక్తిని యస్యాస్త స్త్యాః ప్రజాయాః (అవ) (గుదమ్) క్రిడామ్ (ధేహి) (సమ్) (అంజమ్) ప్రసిద్ధన్యాయమ్ (చారయ) ప్రావయ. అత్ర సంహితాయామితి దీర్ఘః (వృషన్) శక్తిమన్ (యః) (స్త్రీణామ్) (జీవభోజనః) జీవా భోజనం భక్షణం యస్య సః. ॥౨౧॥

అన్వయః :- పా వృషన్ యః స్త్రీణాం జీవభోజనో వ్యభిచారి వ్యభిచారిణీ వా స్త్రీ వరైత. తం తాం చ నిగృహోత్సక్త్యా స్తాడయ స్వప్రజాయాం చ గుదమవ ధేవ్యాజ్ఞం సంచారయ. ॥౨౧॥

భావార్థః:- పా రాజన్ యే విషయ సేవాయాం క్రిడంతో జనాః క్రిడంత్యః స్త్రీయో పా వ్యభిచారం వర్తయేయ స్తే తాశ్చ తీవ్రేణ దండేన శాసనీయాః. ॥౨౧॥

పదార్థము:- వృషన్ = ఉత్త శక్తిమంతుడా! స్త్రీణామ్ = స్త్రీలమధ్య, యః జీవభోజనః = ప్రాణుల ముంసమును తినేవాడు, వ్యభిచారియునగు పురుషుడు ఎవడుండునో ఆటులనే పురుషులమధ్య వ్యభిచారిణియగునే స్త్రీ యుండునో, ఆ స్త్రీ పురుషుల నిరువుర నుబంధించి, ఉత్సక్త్యాః = తలక్రిందుగా వ్రేలాడవేసి ధండించి, స్వప్రజలమధ్య, అవ గుదమ్ = ఉత్తమ సుఖమును, ధేహి = ధరింపజేయుము, మఱియు, అంజమ్ = ప్రసిద్ధన్యాయమును, సంచారయ = చక్కగా నడుపుము. [౨౧]

భావార్థము:- ఓ రాజా! విషయలోలుపులై చరించు పురుషులు, స్త్రీలు వ్యభిచారమును పెంచుచున్నచో ఆ స్త్రీపురుషులను తీవ్రదండనముచే శిక్షించలయును.

౧౩౨౮ యకానకావిశ్వస్య ప్రజాపతి ర్ముఖే, రాజప్రజే దేవతే, విరాడనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మఱల నవిష్వపయమే.

యకానకౌ శక్తున్తికా హలగితి వచ్చతి ।

అహన్తి గ్రభే పసో నిగల్గితి ధారకా॥

॥౨౨॥

యకా, అనకౌ, శక్తున్తికా, అహలక్, ఇతి, వచ్చతి, అ, హన్తి, గ్రభే,

పసః, నిగల్గితి, ధారకా

॥౨౨॥

పదార్థః:- (యకా)యా(అనకౌ)అసౌ ప్రజా(శక్తున్తికా)అల్పా పక్షిణీవ నిర్బలా(అహలక్) సమంతాద్ధలం విలేఖనమచ్చతి సః(ఇతి)అనేన ప్రకారేణ(వంచతి)ప్రలంభతే (అ) (హంతి) (గ్రభే)ప్రజాయామ్(పసః)రాష్ట్రీమ్(నిగల్గితి)భృశం నిగల్గితీవ వర్తతే.(ధారకా)సుఖస్య ధర్మి.

అన్వయః:- యస్మాం గ్రభే రాజా పసో రాష్ట్రీమాహంతి సా ధారకా ప్రజా నిగల్గితి యతో యకానకౌ శక్తున్తికా శక్తున్తికేవ వర్తతే తస్మాదిమామాహలగ్రాజా వచ్చతి॥౨౨॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యది రాజా న్యాయేన ప్రజాయా రక్షణం న కుర్యాదకృత్వా కరం గృహీయాత్తర్హి యథా ప్రజాః క్రమశః ఊహా భవంతి తథా రాజా ఒపి నష్టో భవతి. యది విద్యావినయాభ్యాం ప్రజాః సంరక్షేత్తర్హి రాజప్రజే సర్వతోవర్ధితామ్.

పదార్థము:-గ్రభే=ప ప్రజలయందు రాజు, పసః=స్వకీయరాజ్యమును, అహంతి=ఎఱుగునో, లేక పొందునో, ధారకా=సుఖము ధరింపగలుగు నా ప్రజ, నిగల్గితి=నిరంతర సుఖమును మింగుచున్నదానివలె ఉండగలుగుచున్నది. ఏలయన, యకా అనకౌ=ఏయీ ప్రజ యున్నదో అది, శక్తున్తికా=అల్పవిహంగమువలె నిర్బలమైయున్నది. కావున నీ ప్రజను, అహలక్=భూమియందంతట చక్కగా నాగలిసి నడిపించు రాజు అనగా నాగలిచే దున్న బడు భూమినుండి శిస్తును పొందు రాజు, వంచతి ఇతి=ప్రజలకు సుఖము లభించు విధము గానే తన కరధనమును తాను పొందుచున్నాడు. [౨౨]

పదార్థము:-ఈ మర్శనములో వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఒకవేళ రాజు న్యాయముతో ప్రజను రక్షించక ప్రజనుండి కప్పమును గ్రహించుచో, ప్రజల నశించుటతోపాటు రాజును నశించిపోవును. విద్యావినయములచే ప్రజలను చక్కగా రక్షించుచో రాజు ప్రజలు[ఇరువురు] సకలవిధముల వృద్ధిపొందుదురు. ౧౩౨౮[౨౩]

—o—o—o—

౧౩౨౯ యకోనకావిశ్వస్య ప్రజాపతి ర్ముఖే, రాజప్రజే దేవతే, బృహతి ఛందః, శుక్లమః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మఱల నా విషయమే.

యకోఽసకౌ శకున్తక అహలగితి వచ్చతి ।

వివక్షత ఇవ తే ముఖ మధ్వర్యో మా న స్త్వమభిభాషథాః ॥౨౩॥

యకః, అసకౌ, శకున్తకః, అహలక్, ఇతి, వచ్చతి, వివక్షత ఇవేతి వివ

క్షతః+ఇవ, తే, ముఖమ్, అధ్వర్యోఽఇత్యధ్వర్యో,మా,నః, త్వమ్, అభి, భాషథాః॥

పదార్థః:- (యకః)యః(అసకౌ)అసౌ రాజా (శకుంతకః)నిర్బలః పక్షివ (అహలక్)సమం తాద్విలిఖతం యథాస్యాత్తథా(ఇతి) (వచ్చతి)వంచితో భవతి(వివక్షత ఇవ)వక్తు మిచ్ఛేరివ(తే) తవ(ముఖమ్)అన్యమ్(అధ్వర్యో)యోఽధ్వరమివాచరతి తత్సంబుధౌ(మా)(నః)అస్మాన్(త్వమ్) (అభి)(భాషథాః)వదేః. ॥౨౩॥

అన్వయః:- హే అధ్వర్యో త్వం నో మాభిభాషథా మిథ్యాభాషణం వివక్షత ఇవ తే ముఖం మా భవతు. యద్దేవం యకోఽసకౌ కరిష్యసి తస్మి శకుంతక ఇవ రాజాఽహలగితి న వంచతి.

భావార్థః:- అత్ర లుప్తోపమాలంకారః. రాజా కదాచిన్మిత్యాప్రతిజ్ఞః పరుషవాదీన స్వాన్న కంచిద్వంచయేత్. యద్యయమన్యాయం కుర్యాత్తర్హి స్వయమపి ప్రజాభి ర్వంచితః స్యాత్.

పదార్థము:- అధ్వర్యో=యజ్ఞమువలె నాచరించు రాజా, త్వమ్=నీవు, నః=మమ్ముల గుఱించి, మా అభిభాషథాః=అనత్యమాడకుము. వివక్షత ఇవ=అవకతవకగా గప్పాలు కొట్టువాని ముఖమువలె, తే ముఖమ్=నీ ముఖము కాకుండును గాక! ఈవిధముగ, యకః అసకౌ=ఏ యీరాజు ప్రగల్భములాడుచో [అతను] శకుంతకః=నిర్బలభగమువలె, అహలక్=సమూలముగ ఉచ్చిన్నుడై నటులగును. ఇతి=ఈ విధముగ, వంచతి=వంచించబడును. [౨౩]

భావార్థము:- ఈమంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారము. రాజు ఎన్నటికి అనత్యప్రతిజ్ఞ యొనర్చువాడుగాని, కటువచనము పలుకువాడుగాని కాగూడదు. ఎవరిని వంచించగూడదు. రాజే అన్యాయమొనరించుచో తానుగూడ ప్రజలవలన వంచించబడును.

మాతా చేత్యస్య ప్రజావతి ర్పటః, భూమి సూర్యా దేవతే, నిచ్చదనుష్టువ్ చందః, గాంధారః స్వరః. పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నా విషయమే.

మాతా చ తే పితా చ తేఽగ్రం వృక్షస్య రోహతః ।

ప్రతిలామీతి తే పితా గ్రభే ఘ్నుష్టి ఘజతీనయత్ ॥౨౪॥

మాతా, చ తే, పితా, చ, తే, అగ్రమ్, వృక్షస్య, రోహతః, ప్రతిలామి, ఇతి,
తే, పితా, గభే, ముష్టిమ్, అతనయత్ || ౨౪ ||

పదార్థః:- (మాతా) పృథివీ వ ర్తమానా మాతా (చ) (తే) తవ (పితా) సూర్య ఇవ వ ర్త
మానః పితా (చ) (తే) తవ (అగ్రమ్) ముఖ్యశ్రియమ్ (వృక్షస్య) వృక్షతుం చే త్తుం యోగ్యస్య సంసారా
రాఖ్యస్య రాజ్యస్య (రోహతః) (ప్రతిలామి) స్నిహామి. (ఇతి) (తే) తవ (పితా) (గభే) ప్రజాయామ్
(ముష్టిమ్) ముష్ట్యా ధనగ్రాహకం రాజ్యమ్ (అతనయత్) తనసయశ్యలంకరోతి. || ౨౪ ||

ఇయం వై మాతాఽసౌ పితా తాభ్యామేవై నం స్వర్గం లోకం గమయత్యగ్రం వృక్షస్య
రోహత ఇతి. శ్రీరైస్ రాష్ట్రస్యాగ్రం బిశ్రియమేవై నం రాష్ట్రస్యాగ్రం గమయతి ప్రతిలామితి
తే పితా గభే ముష్టి మతనయదితి. విద్ వై గభో రాష్ట్రం ముష్టి రాష్ట్రమేవావిశ్యాహంతి
తస్మాద్ రాష్ట్రీ విశం ఘాతుకః. || శ. కాం. ౧౨; ౨, బ్రాహ్మ, ౩, కం. ౩. ||

అన్వయః:- పే రాజన్ యది తే పృథివీ వ మాతా చ సూర్య ఇవ తే పితా చ వృక్షస్యా
గ్రం రోహతః. యది తే పితా గభే ముష్టి మతనయత్త్వి ప్రజాజనోఽహం ప్రతిలామితి. || ౨౪ ||

భావార్థః :- యో మాతాపితరౌ పృథివీ సూర్య వదైర్యవిద్యా ప్రకాశితౌ న్యాయేన
రాజ్యం పాలయిత్వాగ్రం శ్రియం ప్రాప్య ప్రజా భూషయిత్వా స్వస్య పుత్రం రాజనిత్యా
యత్తం కుర్యాత్ తా రాజ్యం కర్తు మర్హేతామ్. || ౨౪ ||

పదార్థము:- ఓరాజా; తే మాతా = పృథివీ వలె సహనశీలయు గౌరవించునదియు
నగు నీ తల్లి, చ = మరియు, తే పితా = సూర్యునివలె తేజస్వియు, పాలకుడునగు నీతం
డ్రి, చ = కూడ, వృక్షస్య = చేది; చ యోగ్యమగు సంసారమును వృక్షరూప రాజ్యముయొ
క్క, అగ్రమ్ = ముఖ్యమగు శ్రీని, శోభను, లక్ష్మిని, రోహతః = ఆరూఢులగుచో, పితా =
నీతండ్రి, గభే = ప్రజలలో, ముష్టిమ్ = పిడికిలి నిండా ధనము సేకరించబడగలుగు రాజ్య
మును, అతనయత్ = ప్రకాశింపజేయుచున్నచో, ఇతి = ఈ విధపు ప్రజయైన నేను, ప్ర
తిలామి = ఆ రాజును బాగుగ ప్రేమించువాడనయ్యెదను. [౨౪]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఏ తల్లి
దండ్రులు భూమి తరణులవలె దై ర్యవిద్యా ప్రకాశకులై న్యాయముతో రాజ్యమును
పాలించి, ఉత్రమ శ్రీని, లక్ష్మిని పొంది ప్రజలను సుశోభిత మొనరించి, తన కొడుకును రాజ
నీతి విజ్ఞునిగా చేయుదురో వారిరువురు రాజ్యమొనర్చుట కర్హులు. [౨౪]

మాతా చేత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, భూమి సూర్యా దేవతే, నిచృరనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరం:

పున ర్మాతా పితరౌ కీదృశౌ భవేతా మిత్యాహ.

తల్లిదండ్రు లెటులుండవలయును.

మాతా చ తే పితా చ తే అగ్రే వృక్షస్య క్రిడతః ।

వివక్షత ఇవ తే ముఖం బ్రహ్మన్ మా త్వం వదో బ్రహు॥ ॥౨౭॥

మాతా, చ, తే పితా, చ, తే, అగ్రే, వృక్షస్య, క్రిడతః, వివక్షత ఇవేతి వి+వ

క్షతః+ఇవ, తే, ముఖమ్, బ్రహ్మన్, మా, త్వమ్, వదః, బ్రహు॥ ॥౨౭॥

పదార్థః:- (మాతా) పృథీవీవజ్జననీ (చ) (తే) (పితా) సూర్యవద్వర్తమానః (చ) (తే) (అగ్రే) విద్యారాజలక్ష్మ్యాం (వృక్షస్య) రాజ్యస్య మధ్యే (క్రిడతః) (వివక్షత ఇవ) (తే) తవ ముఖమ్ (బ్రహ్మన్) చతుర్వేదవిత్ (మా) (త్వమ్) (వదః) వదే (బ్రహు).

అన్వయః:- మే బ్రహ్మన్ యస్య తే మాతా చ యస్య తే పితా చ వృక్షస్యాగ్రే క్రిడత స్తస్య తే వివక్షత ఇవ యన్ముఖం తేన త్వం బ్రహు మా వదః.

భావార్థః:- యో మాతాపితరా సుశీలౌ ధర్మాత్మానౌ శ్రీమంతౌ కులీనౌ భవేతాం తాభ్యాం శిక్షిత ఏవం పుత్రో మితభాషీ భూత్వా కీర్తి మాప్నోతి.

పదార్థము:- బ్రహ్మన్ = నాలుగు వేదముల నెఱిగిన సజ్జనుడా! తే = సూర్యునితో సమానుడవు తేజస్వినియగు నే నీయొక్క, మాతా చ = పృథివితో సమానమైన తల్లియు, తే పితా చ = ఏ నీయొక్క తండ్రియు, వృక్షస్య = సంసారయావ రాజ్యమునందు, అగ్రే = విద్యారాజ్యముల శోభ యందు, క్రిడతః = రమించుచున్నారో, తే = అట్టి నీ యొక్క, వివక్షత ఇవ = అధికముగ చెప్పగోరు మనుష్యుని ముఖమువలె, ముఖమ్ = ముఖమున్నది. దానిచే, త్వమ్ = నీవు, బహు = ఎక్కువగా, మా వదః = మాటలాడకుము. [౨౮]

భావార్థము:- సుశీలురు, ధర్మాత్ములు, శ్రీమంతులు, కులీనులునగు తల్లిదండ్రుల ద్వారా శిక్షితుడైన పుత్రుడు మితభాషియై కీర్తిని పొందగలుగుచున్నాడు. [౨౯]

౧౩౩౨ ఊర్ధ్వ మిత్యస్య ప్రజావతి రృషిః, శ్రీర్దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః

పునా రాజపురుషః కామతృప్త్యాం కుర్వ్యు రిత్యాహ.

మరల రాజపురుషులు ఎవరిని అభివృద్ధిపఱచవలెను.

ఊర్ధ్వా మేనా ముచ్చాపయ గిరౌ భారణి హరన్నివ.

అథా నైః మధ్య మేదతాశీతే వాతే పున నివ॥ ॥౩౦॥

ఊర్ధ్వామ్, ఏనామ్, ఉత్, శ్రాప్తయ, గిరౌ, భారమ్, హరన్నివేతి హరన్ + ఇవ, అథ, అ నైః, మధ్యమ్, ఏదతామ్, శీతే, వాతే పునన్నివేతి పునన్ + ఇవ॥ ॥౩౦॥

పదార్థః:- (ఊర్ధ్వామ్) ఉత్కృష్టామ్, ఏనామ్ = రాజ్యశ్రీయా యుక్తాం ప్రజామ్, (ఉత్)

శ్రాపయ = ఊర్ధ్వం నయ, గిరౌ = పర్వతే (భారమ్) (హరన్నివ) (అథ) అస్యై = అస్యాః, (మధ్యమ్) ఏధతామ్ = వర్ధతామ్, (శీతే) వాతే = వాయో, పునన్నివ = పృథక్ కుర్వన్నివ. ||౨౬||

ఊర్ధ్వమేనా ముచ్ఛాపయేతి. శ్రీ రై వ రాష్ట్ర మశ్వమేధః శ్రియమేవాస్మై రాష్ట్ర మూర్ధ్వ ముచ్ఛయతి, గిరౌ భారభి హరన్నివేతి. శ్రీరై వ రాష్ట్రస్య భారః శ్రియమేవాస్మై రాష్ట్రభి సంసహ్యత్యథో శ్రియమేవాస్మిన్ రాష్ట్రమధినిదధాతి, అథాస్మై మధ్యమేధతామితి శ్రీరై వ రాష్ట్రస్య మధ్యభి శ్రియమేవ రాష్ట్రే మధ్యతోఽ న్నాద్యం దదాతి శీతే వాతే పునన్నివేతి, ఊమో వై రాష్ట్రస్య శీతం ఊమమేవాస్మై కరోతి. శత. కాం. ౩ బ్రా. ౩. కం. ౧, ౨, ౩, ౪.

అన్వయః:- పేరాజన్ త్వం గిరౌ భారం హరన్నివై నామూర్ధ్వా ముచ్ఛాపయ. అథాస్మై మధ్యం ప్రాప్య శీతే వాతే పునన్నివ భవానేధతామ్. ||౨౬||

భావార్థః:- అత్రోపమాలంకారః. యథాకశ్చిద్భారవాట్ శిరసి పృష్టే వా భారముక్తాప్య గిరి మారుహ్యోపరి స్థాపయేత్తథా రాజా శ్రియ మున్నతిభావం నయేత్. యథా వా కృషీ వలా బుసాదిభ్యోఽన్నం పృథక్ కృత్య భుక్త్యా వర్ధంతే, తథా సత్యన్యాయేన సత్యాసత్యే పృథక్ కృత్య న్యాయకారి రాజా నిత్యం వర్ధతే. ||౨౬||

పదార్థము:- ఓ రాజా! గిరౌ = పర్వతము మీదకు, భారమ్ = భారమును, హరన్నివ = చేర్చువానివలె, ఏనామ్ = ఈ రాజ్యలక్ష్మి యుక్తులు, ఊర్ధ్వామ్ = ఉత్తమ శ్రేణికి జెం దినవారు నగు ప్రజలను, ఉచ్ఛాపయ = సదా అధికాధికముగ నున్నతి పఱచుము. అథ = ఇప్పుడు, అస్మై మధ్యమ్ = ఈ ప్రజలయొక్క మధ్యభాగముగు లక్ష్మిని పొంది, శీతే వాతే = శీతలపవనమునందు, పునన్నివ = వ్యవసాయ మొనర్చువాని క్రియచే ధాన్యాదు లెటుల శుద్ధములగునో, పవనయోగముచే జలములెటుల స్వచ్ఛములగునో అటులనే నీ వును, ఏధతామ్ = వృద్ధిని పొందుము. [౨౬]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు ఉపమాలంకారములు రెండున్నవి. భారవా హకుడెటుల తన తలమీదనో, వీపుమీదనో బరువు నెత్తుకొని పర్వతము నెక్కి యీ బరు వును వైన స్థాపించుచున్నాడో, అటులనే రాజు లక్ష్మిని ఉన్నతి పఱచవలయును. కర్షకులు ధాన్యమును తప్పతాలునుండి వేటుకేసి భుజించి వృద్ధియగుచున్నటుల సత్యము చేతను న్యాయముచేతను సత్యాసత్యములను వేటుపఱచి, న్యాయమొనర్చురాజు నిత్యము వృద్ధిని పొందుచున్నాడు. ౧౩౪౨ [౨౬]

౦౩౪౩ ఊర్ధ్వమేన మిత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, శ్రీరైవతా అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నవ్విషయమే.

ఊర్ధ్వమేన ముచ్చయతాద్ గిరౌ భారభి హరన్నివ

అథాస్య మధ్యమేజ్ఞతు శీతే వాతే పునన్నివ

॥౨౩॥

ఊర్ధ్వమ్, ఏనమ్, ఉత్, శ్రియతాత్, గిరా, భారమ్, హరన్నివేతి హరన్ + ఇవ, అథ, అస్య, మధ్యమ్, ఏజ్ఞతు, శీతే, వాతే, పునన్నివేతి పునన్ + ఇవ॥ ॥౨౩॥

పదార్థః:-ఊర్ధ్వమ్ = అగ్రగామినమ్, ఏనమ్ = రాజానమ్, ఉచ్ఛయతాత్ = ఉచ్ఛితం కుర్యాత్, గిరా = పర్వతే, (భారమ్) (హరన్నివ) (అథ) అస్య = రాష్ట్రస్య (మధ్యమ్) ఏజ్ఞతు = సత్కర్మసు చేష్టతామ్, (శీతే) (వాతే) (పునన్నివ). ॥౨౩॥

అన్వయః:- మే ప్రజా విద్వన్ భవాన్ గిరా భారం హరన్నివై నం రాజాన మూర్ధ్వ ముచ్ఛయతాత్. అథాస్య మధ్యం ప్రాప్య శీతే వాతే పునన్నివై జతు. ॥౨౩॥

భావార్థః:- అత్రోపమాలంకారా. యథా సూర్యో మేఘమండలే జలభారం సీత్యా వర్ష యిత్యా సర్వానున్నయతి తదైవ ప్రజా రాజపురుషానున్నయే దధర్మాచరణాద్భిభియాచు.

పదార్థము:- ప్రజాస్థవిద్వాంసుడా! నీవు, గిరా భారమ్ వహన్నివ = పర్వతము మీదకు భారమును చేర్చువానివలె, ఏనమ్ = ఈరాజును, ఊర్ధ్వమ్ = సకల వ్యవహారము లందు అగ్రగామిగ, ఉచ్ఛయతాత్ = ఉన్నతి యుక్తునిగ నొనర్చుము, అథ = దీని తర్వా త, అస్య మధ్యమ్ = ఈ రాజ్యపు మధ్యభాగమగు లక్ష్మిని పొంది, శీతే వాతే = శీతలవా యువునందు, పునన్నివ = శుద్ధములగుచున్న అన్నాదులవలె, ఏజ్ఞతు = ఉత్తమ కర్మలందు చేష్టలొనర్చుచుండుము. [౨౩]

భావార్థము:- ఈ మంత్రము నందుపమాలంకారములు రెండున్నవి. సూర్యుడు మేఘమండలమునకు జలమును చేర్పించి యటనుండి వర్షింపజేసి యందఱిని అభివృద్ధి పఱచుచున్నటులనే ప్రజలు రాజ పురుషులను వృద్ధిపఱచవలయును. అధర్మాచరణము నకు వెఱవవలయును. ౧౩౩౩ [౨౩]

యదస్యా ఇత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, ప్రజాపతి ర్దేవతా, నిచృదనుష్టువ్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ

మఱల నా విషయమే

యదస్యా అగ్నిహుభేద్యాః కృధు స్థూలముపాతసత్.

ముష్కావిదస్యా ఏజతో గోశఫే శక్తులావివ॥

॥౨౪॥

యత్, అస్యాః, అగ్నిహుభేద్యా ఇత్యగ్ని హు + భేద్యాః, కృధు, స్థూలమ్, ఉపా తపదీత్యప్ర + అతసత్, ముష్కా, ఇత్, అస్యాః, ఏజతః, గోశఫ ఇతి గో + శఫే,

శ్రావయ = ఊర్వం నయ, గిరౌ = పర్వతే (భారమ్) (హరన్నివ) (అథ) అన్యైః = అస్యాః, (మధ్యమ్) ఏధతామ్ = వర్తతామ్, (శీతే) వాతే = వాయో, పునన్నివ = పృథక్ కుర్వన్నివ. ౨౨౬

ఉర్వమేనా ముచ్చాపయేతి. శ్రీ రై వ రాష్ట్ర మశ్వమేధః శ్రీయమేవాస్మై రాష్ట్ర మూర్వ ముచ్చయతి, గిరౌ భారణి హరన్నివేతి. శ్రీ రై వ రాష్ట్రస్య భారః శ్రీయమేవాస్మై రాష్ట్రణి సంసహ్యత్యథో శ్రీయమేవాస్మిన్ రాష్ట్రమధినిదధాతి, అథాన్యై మధ్యమేధతామితి శ్రీ రై వ రాష్ట్రస్య మధ్యణి శ్రీయమేవ రాష్ట్రే మధ్యతోఽ న్నాద్యం దదాతి శీతే వాతే పునన్నివేతి, ఊమో వై రాష్ట్రస్య శీతం ఊమమేవాస్మై కరోతి. శత. కాం. ౩. బ్రా. ౩. కం. ౧, ౨, ౩, ౪.

అన్వయః:- పేరాజన్ త్వం గిరౌ భారం హరన్నివై నామూర్వా ముచ్చాపయ. అథాన్యై మధ్యం ప్రాప్య శీతే వాతే పునన్నివ భవానేధతామ్. ౨౨౭

భావార్థః:- అత్రోపమాలంకారః. యథాకశ్చిద్భారవాట్ శిరసి పృష్టే వా భారముత్థాప్య గిరి మారుహ్యోపరి స్థాపయేత్తథా రాజా శ్రీయ మున్నతిభావం నయేత్. యథా వా కృషీ వలా బుసాదిభ్యోఽన్నం పృథక్ కృత్య భుక్త్యా వర్తంతే, తథా సత్యన్యాయేన సత్యాసత్యే పృథక్ కృత్య న్యాయకారి రాజా నిత్యం వర్తతే. ౨౨౮

పదార్థము:- ఓ రాజా! గిరౌ = పర్వతము మీదకు, భారమ్ = భారమును, హరన్నివ = చేర్చువానివలె, ఏనామ్ = ఈ రాజ్యలక్ష్మి యుక్తులు, ఊర్వామ్ = ఉత్తమ శ్రేణికి జెందినవారు నగు ప్రజలను, ఉచ్చాపయ = సదా అధికాధికముగ మన్నతి పఱచుము. అథ = ఇప్పుడు, అన్యై మధ్యమ్ = ఈ ప్రజలయొక్క మధ్యభాగమగు లక్ష్మిని పొంది, శీతే వాతే = శీతలపవనమునందు, పునన్నివ = వ్యవసాయ మొనర్చువాని క్రియచే ధాన్యాదు తెలుల శుద్ధములగునో, పవనయోగముచే జలములెలుల స్వచ్ఛములగునో అటులనే నీ వును, ఏధతామ్ = వృద్ధిని పొందుము. [౨౯]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు ఉపమాలంకారములు రెండున్నవి. భారవా హకుడెటుల తన తలమీదనో, వీపుమీదనో బరువు నెత్తుకొని పర్వతము నెక్కి యా బరు వును వైన స్థాపించుచున్నాడో, అటులనే రాజు లక్ష్మిని ఉన్నతి పఱచవలయును. కర్షకులు ధాన్యమును తప్పతాలునుండి వేటుజేసి భుజించి వృద్ధియగుచున్నటుల సత్యము చేతను న్యాయముచేతను సత్యాసత్యములను వేటుపఱచి, న్యాయమొనర్చురాజు నిత్యము వృద్ధిని పొందుచున్నాడు. ౧౩౪౨ [౨౯]

౦౩౦౩ ఊర్వమేన మిత్యప్య ప్రజాపతి రృషిః. శ్రీధేవతా అనుష్టుప్ చందః. గాంధారః స్వరః
పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నవ్విషయమే.

ఊర్వమేన ముచ్చయతాద్ గిరౌ భారణి హరన్నివ

అథాస్య మధ్యమేజతు శీతే వాతే పునన్నివ

॥౨౩॥

ఊర్ధ్వమ్, ఏనమ్, ఉత్, శ్రీయతాత్, గిరా, భారమ్, హరన్నివేతి హరన్ + ఇవ, అథ, అస్య, మధ్యమ్, ఏజతు, శీతే, వాతే, పునన్నివేతి పునన్ + ఇవ॥ ॥౨౩॥

పదార్థః:-ఊర్ధ్వమ్ = అగ్రగామినమ్, ఏనమ్ = రాజానమ్, ఉచ్ఛ్రయతాత్ = ఉచ్ఛ్రితం కుర్యాత్, గిరా = పర్వతే, (భారమ్) (హరన్నివ) (అథ) అస్య = రాష్ట్రస్య (మధ్యమ్) ఏజతు = సత్కర్మసు చేష్టతామ్, (శీతే) (వాతే) (పునన్నివ). ॥౨౩॥

అన్వయః:- పే ప్రజా విద్వన్ భవాన్ గిరా భారం హరన్నివైనం రాజాన మూర్ధ్వ ముచ్ఛ్రయతాత్. అథాస్య మధ్యం ప్రాప్య శీతే వాతే పునన్నివై జతు. ॥౨౩॥

భావార్థః:- అత్రోపమాంకారా. యథా సూర్యో మేఘమండలే జలభారం నీత్వా వర్ష యిత్యా సర్వానున్నయతి తథైవ ప్రజా రాజపురుషానున్నయే దధర్మాచరణాద్విభీయాచ్ఛ.

పదార్థము:- ప్రజాస్థవిద్వాంసుడా! నీవు, గిరా భారమ్ వహన్నివ = పర్వతము మీదకు భారమును చేర్చువానివలె, ఏనమ్ = ఈరాజును, ఊర్ధ్వమ్ = సకల వ్యవహారము లందు అగ్రగామిగ, ఉచ్ఛ్రయతాత్ = ఉన్నతి యుక్తునిగ నొనర్చుము, అథ = దీని తర్వా త, అస్య మధ్యమ్ = ఈ రాజ్యపు మధ్యభాగమగు లక్ష్మిని పొంది, శీతే వాతే = శీతలవా యువునందు, పునన్నివ = శుద్ధములగుచున్న అన్నాదులవలె, ఏజతు = ఉత్తమ కర్మలందు చేష్టలొనర్చుచుండుము. [౨౩]

భావార్థము:- ఈ మంత్రము నందుపమాంకారములు రెండున్నవి. సూర్యుడు మేఘమండలమునకు జలమును చేర్చించి యటనుండి వర్షింపజేసి యందఱిని అభివృద్ధి పఱచుచున్నటులనే ప్రజలు రాజ పురుషులను వృద్ధిపఱచవలయును. అధర్మాచరణము నకు వెఱవవలయును. ౧౩౩౩ [౨౩]

యదస్యా ఇత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, ప్రజాపతి ర్దేవతా, నిచ్చదనుష్టువ్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ

మఱల నా విషయమే

యదస్యా అగ్నిహుభేద్యాః కృధు స్థూలముపాతసత్.

ముష్కావిదస్యా ఏజతో గోశఫే శక్తులావివ॥

॥౨౪॥

యత్, అస్యాః, అగ్నిహుభేద్యా ఇత్యగ్ని హు+భేద్యాః, కృధు, స్థూలమ్, ఉపా

తప్తవిత్తువ+అతసత్, ముష్కా, ఇత్, అస్యాః, ఏజతః, గోశఫ ఇతి గో+శఫే,

శక్తులా వివేతి శక్తులొ+ఇవ॥

॥౨౮॥

పదార్థః:-యత్ = యః, అస్యాః = ప్రజాయాః, అంహుభేద్యాః = అంహుమపరాధం
యా భిన్నతస్యాః, కృధు = హ్రస్వమ్, కృధ్వితి హ్రస్వ నామ...౩ ౨. స్థూలమ్ = మహత్ కర్మ,
ఉపాతనత్ = ఉపభూషయేత్ (ముష్క) మూషకౌ, ఇత్ = ఏవ. (అస్యాః) ఏజతః = కంపయతః
గోశః = గోఖురచిహేన్, శకులావివ = హ్రస్వో మత్స్యోవివ. ॥౨౮॥

అన్వయః:-యద్యో రాజా రాజపురుషశ్చాస్యా అంహుభేద్యాః కృధు స్థూలం కర్మోపా
తనతావస్యా ఏజతో గోశేఫే శకులావివ ముష్కావిదేజతః. ॥౨౮॥

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. యథా ప్రీతిమంతో మత్స్యోవల్పేఽపి జలాశయే
నివసత స్తథా రాజరాజపురుషావల్పేఽపి కరలాభే న్యాయేన ప్రీత్యా వర్తేయాతాం, యది
దుఃఖచ్ఛేదికాయాః ప్రజాయాః స్వల్పమహదుత్తమం కర్మ ప్రశంసయేతాం తస్మి తౌ ప్రజా
ఉపరక్తాః కృత్వా స్వవిషయే ప్రీతిం కారయేతామ్. ॥౨౮॥

పదార్థము:- యత్ = ఏరాజు, లేక రాజపురుషుడు, అస్యాః అంహుభేద్యాః = అప
రాధముల వినాశనమునరించు ఈ ప్రజల యొక్క, కృధు = సూక్ష్మ కర్మను, స్థూలమ్ =
గొప్ప కర్మను, ఉపాతనత్ = సుశోభిత మొనరించునో, ఆయిరువురు, అస్యాః = ఇతనిచే,
ఏజతః = కర్మచేయించుచున్నారు. మఱియు వారు స్వయముగా, గోశః = ఆవు గిట్టచే
భూమిమీద నేర్పడిన గుంటలోని, శకులావివ = రెండు చిన్నచేపలవలె, ముష్కా = ప్రజల
నండి పొందిన కరమును దొంగిలించుచు కంపితులగుదురు. [౨౮]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు ఉపమాలంకారమున్నది. ఒకదానితో నొకటి
ప్రేమించుకొను చేపల చిన్నచిన్న గుంటలలోను జలాశయములందును వసించున్నటుల
రాజు, రాజపురుషులు అల్పకరము పొందినప్పటికిని న్యాయపూర్వకముగ ప్రీతితో 'ప్రవ
ర్తించవలయును. దుఃఖములను తొలగించు ప్రజల అల్పకర్మనే గాని, గొప్ప కర్మనే గాని
ప్రశంసించు వారగుచో వారిరువురు ప్రజలను ప్రసన్నులుగా నొనర్చి తమ విషయము
నందును వారికి ప్రీతి జనింప జేయువారగుదురు. ౧౩౩౪[౨౮]

—o—o—o—

యద్దేవాన ఇత్యస్య ప్రజావతి రృధిః, విద్వాంసో దేవతాః, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల విషయ మయ్యుదయే.

యద్దేవాసో లలామగుం ప్రవిష్టిమిన్న మావిషః సక్త్వా దేదిశ్యతే నారీ సత్య
స్యాక్షిభువోయతా॥

॥౨౯॥

యత్, దేవాసః, లలామ గుమితి లలామ + గుమ్, ప్ర, విష్టిమినమ్, ఆవిషుః,
సక్ష్నా, దేదిశ్యతే, నారీ, సత్యస్య, అక్షిభువ ఇత్యక్షీ + భువః, యథా॥ ॥౨౯॥

పదార్థః:-యత్ = యమ్, దేవాసః = విద్వాంసః, లలామగుమ్ = యేన న్యాయేనేపాసం
గచ్ఛంతి ప్రాప్నువంతి తమ్, (ప్ర)విష్టిమినమ్ = విశిష్టా బహవః ప్టిమా ఆర్థీభూతాః పదార్థా
విద్యంతే యస్మిన్ తమ్, ఆవిషుః = వ్యాప్నుయుః, సక్ష్నా = శరీరావయవేన, దేదిశ్యతే = భృశ
ముపదిశ్యేత, నారీ = నరస్య స్త్రీ, (సత్యస్య) (అక్షిభువః) యదక్షిణి భవతి ప్రత్యక్షం తస్య, (యథా).

అన్వయః:- పే రాజన్! యథా సత్యస్యాక్షిభువో మధ్యే వర్తమానా దేవాసః సక్ష్నా నారీవ
యద్విష్టిమినం లలామగుం న్యాయం ప్రావిషు ర్యథా చాఽపైన సత్యమేవ దేదిశ్యతే తథా
త్వమాచర.

॥౨౯॥

భావార్థః:- అత్రోపమాలంకారః. యథా శరీరాంగైః స్త్రీపురుషౌ లక్ష్యేతే తథా
ప్రత్యక్షాదిప్రమాదైః సత్యం లక్ష్యతే. తేన సత్యేన విద్వాంసో యథా ప్రాప్తవ్య మార్థీభావం
ప్రాప్నుయు స్తథేతరే రాజప్రజాస్థాః స్త్రీపురుషౌ విద్యయా వినయం ప్రాప్య సుఖ మన్విచ్ఛంతు.

పదార్థము:- ఓరాజా! యథా = ఎటుల, సత్యస్య = సత్యమును, అక్షిభువః = కండ్ల
యెదుట ప్రకటితమునగు ప్రత్యక్ష వ్యవహారము మధ్య వ్యవహరించు, దేవాసః = విద్వాం
సులు, సక్ష్నా = తొడచే లేక స్వశరీరాంగముచే, నారీ = స్త్రీవలె, విష్టిమినమ్ = సుందరమును
ఆర్ద్రమునగు పదార్థములు గలదియు, లలామగుమ్ = మనోహరచిత ఫలములను లభింప
జేయునదియునగు, యత్ = ఏ న్యాయమును, ప్రావిషుః = పొందుదురో, శాస్త్రవేత్తలగు
విద్వాంసులెటుల సత్యమును, దేదిశ్యతే = నిరంత ముపదేశించుదురో, అటులనే మీరును
ఆచరించుడు.

[౨౯]

భావార్థము:- ఈ మంత్రము నందుపమాలంకారము గలదు. శరీరాంగములచే స్త్రీ
పురుషులు లక్షింపబడు చున్నటులుగనే ప్రత్యక్షాది ప్రమాణములచే సత్యము లక్షింప
బడుచున్నది. ఆ సత్యముచే విద్వాంసులు పొందనగు కోమలత్వమును ఎటుల పొందెదరో
అటులనే రాజుకు ప్రజలకు సంబంధించిన స్త్రీ పురుషులు విద్యచే వినయమును పొంది
సుఖమును కోరుదురుగాక!

౧౩౩౫[౨౯]

౧౩౩౬ యద్ధరిణ ఇత్యస్య ప్రజావతి రృషిః, రాజా దేవతా, నిచ్ఛదనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః
పునః రాజా కథ మాచరే దిత్యాహ
ఆ రాజేటుల ఆచరించవలయును?

యద్ధరిణో యవమత్తి న పుష్టం పకు మన్యతే.

కూద్రా యదర్యజారా న పోషాయ ధనాయతి ॥

॥౩౦॥

యత్, హరిణః, యవమ్, అత్తి, న, పుష్టమ్, పశు, మన్యతే, కూద్రా, యత్, అర్యజారేత్యర్యజారా, న, పోషాయ, ధనాయతి॥ ॥౩౦॥

పదార్థః:-యత్ = యః, హరిణః = పశుః, (యవమ్)(అత్తి)(న)(పుష్టమ్) పశు = పశుమ్, (మన్యతే) కుద్రా = కూద్రస్య స్త్రీ, యత్ = యా, అర్యజారా అర్యో స్వామివై క్యో జారయతి వయసా హంతి సా, న = నిషేధే, పోషాయ = పుష్టయే, ధనాయతి = ఆత్మనో ధనమిచ్ఛతి. ॥౩౦॥

ఆన్వయః:-యత్ యో రాజా హరిణో యవమత్తివ పుష్టం పశు న మన్యతే న యద్యర్యజారా కూద్రేవ పోషాయ న ధనాయతి. ॥౩౦॥

భావార్థః:-యో రాజా పశువద్యవ్యభిచారే వర్తమానః ప్రజాపుష్టిం న కరోతి. న ధనాఢ్యో కూద్రా రాజా దాసీవ సద్యో రోగీ భూత్వా పుష్టిం వినాశ్య ధనహీనతయా దరిద్రః సన్ మ్రియతే. తస్మాద్రాజా కదాచిదీర్ష్యాం వ్యభిచారం చ నాచరేత్. ॥౩౦॥

పదార్థము:-యత్ = ఏరాజు, హరిణః = హరిణము ఎటుల, యవమ్ = పొలములో మొలచిన యవాదినస్యములను, అత్తి = తినుచున్నదో, అటులనే, పుష్టమ్ = పుష్టమైన, పశుమ్ = చూడదగిన తన ప్రజను. హృష్టపుష్టులుగా నుండుటచూచి, యత్ = ఎవడు, న మన్యతే = [సంతపించక] తినునో, అతను, యత్ అర్యజారా = యజమానుని, లేక వై శ్మణి[వడుచు తనపు]వయస్సునుండి వృద్ధులుగా నొనర్చు, కూద్రా = దాసియైనకూద్రస్త్రీవలె, పోషాయ = పుష్టికొఱకు, న = కాదు ధనాయతి = [కేవలము] తనకొఱకే ధనమును వాంఛించువాడగును. [౩౦]

భావార్థము:-ఏరాజు పశువువలె వ్యభిచారమునందురతుడై ప్రజలను బలవఱచడో వాడు ధనాధ్యురాలయ్యును. జారకర్మయొనరించుచు దాసియై చరించు కూద్రకులస్త్రీవలె శీఘ్రముగ రోగియై తన బలమును పోగొట్టుకొని, ధనాభావముచే దరిద్రుడై చనిపోవును. కావున రాజు ఎన్నటికి ఈర్ష్యనుగాని, వ్యభిచారమును గాని ఆచరించగూడదు.

౧౩౩౩ యదర్యజ ఇత్యన్య ప్రజావతి రృషిః, రాజప్రజే దేవతే, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః
పునః స రాజా కేన హేతునా నశ్యతీత్యాహ
ఆ. రాజేకారణముచే నశించిపోవును?

యదర్యజో యవ మత్తి న పుష్టం బహు మన్యతే ।

కూద్రో యదర్యాయై జారో న పోష మనుషువ్యతే ॥

యత్, హరిణః, యవమ్, అత్తి, న, పుష్టమ్, బహు, మన్యతే, కూద్రః

యత్, అర్థాయై, జారః, న, పోషమ్, అను, మన్యతే॥

॥౩౧॥

పదార్థః:- (యత్)యః, (హరిణః) (యవమ్) (అత్తి) భవయతి, (న) (పుష్టమ్) ప్రజాజనమ్ (బహు) అధికమ్ (మన్యతే) జానాతి శూద్రః మూర్ఖకులోత్పన్నః (యత్) యః (అర్థాయై) అర్థాయాః స్వామినో వై శ్యస్య వా స్త్రియాః (జారః) వ్యభిచారేణ వయో హంతా (న) నిషేధే (పోషమ్) పుష్టిమ్ (అను) (మన్యతే).

॥౩౧॥

అన్వయః : యద్యః శూద్రోఽర్థాయై జారో భవతి స యథా పోషం నానుమన్యతే యత్ యో రాజా హరిణో యవమత్తివ పుష్టం ప్రజాజనం బహు వ మన్యతే. స సర్వతః ఊణో జాయతే.

॥౩౧॥

భావార్థః అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యది రాజా రాజపురుషాశ్చ పరస్త్రి వేశ్యా గమనాయ పశువద్యంతరే తాన్ సర్వే విద్వాంసః శూద్రానివ జానంతి. యథా శూద్ర ఆర్య కులే జారో భూత్వా సర్వాన్ సంకరయతి తథా బ్రాహ్మణ ఉత్రియ వైశ్యాః శూద్రకులే వ్యభిచారం కృత్వా వర్ణసంకరనిమిత్తా భూత్వా నశ్యంతి.

॥౩౧॥

పదార్థము:- యత్ శూద్రః=మూర్ఖులకులములో పుట్టిన ఏ మూఢుడు, అర్థాయై=స్వస్వామి భార్యతోనో లేక వైశ్య స్త్రీతోనో, జారః=వ్యభిచరించి తన ఆయువును ఊణింప జేసుకొనుచున్నాడో, అతడు ఎటుల, పోషమ్=బలమును, పుష్టిని, న అనుమన్యతే=అనుమానమొనర్చజాలడో, లేక, యత్=ఏరాజు, హరిణః=మృగము, యవమ్=మొలచిన యవాదిసస్యములను తినుచున్నటుల, పుష్టమ్=ధనసంతాన స్త్రీసుఖైశ్చర్యములచే పుష్టమై యున్న తన ప్రజను, బహు న మన్యతే=అధికముగా భావించడో, ఆరాజు అన్నివిధముల ఊణించి నశించిపోవును.

[౩౧]

భావార్థము:- ఈ సుంతమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఏ రాజు లేక రాజపురుషులు పరస్త్రి వేశ్యాగమనములకై పశువులవలె వ్యవహరించుదురో వారిని విద్వాంసులు శూద్రతుల్యులుగా నెంచెదరు. ఎటుల మూర్ఖశూద్రుడు శ్రేష్ఠకులములందు వ్యభిచరించి యందఱిని వర్ణసంకరమొనర్చు వాడగునో అటులనే బ్రాహ్మణ ఉత్రియ వైశ్యులును శూద్రకులముతో వ్యభిచరించి వర్ణసంకరమునకు కారకులై నశించిపోవుచున్నారు.

౧౩౩౮ దధిక్రాన్త ఇత్యస్య ప్రజాపతి ర్మషిః, రాజా దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పునః స రాజాకస్యేవ కిం వర్తయేదిత్యాహ.

ఆరాజు ఎవరివలె దేవినభివృద్ధి పలుచవలయును ?

దధిక్రాన్తో అకరిషం జిష్ఠో రశ్వస్య వాజినః॥

మద్రభిన్తో ముఖా కరత్ ప్రణ ఆయాషిః తారిషత్॥

॥౩౨॥

దధిక్రావ్ ఇతి దధి+క్రావ్, అకారిషమ్, జిష్టోః, అశ్వస్య, వాజినః, సురభి, నః, ముఖా, కరత్, ప్రవః, ఆయాంషి, తారిషత్ || ౩౨ ||

పదార్థః:- (దధిక్రావః) యో దధీన్ పోషకాన్ ధారకాన్ వా కామ్యతి తస్య, (అకారి షమ్) కుర్యామ్ (జిష్టోః) జయశీలస్య (అశ్వస్య) అశుగామినః (వాజినః) బహువేగవతః, (సురభి) ప్రశస్త సుగంధియుతాని, (నః) అస్మాకమ్, (ముఖా) ముఖాని, (కరత్) కుర్యాత్, (ప్ర) (నః) (అస్మాకమ్) (ఆయాంషి) (తారిషత్) సంతారయేత్.

అన్వయః:- పౌరాజన్ యథాఽహం దధిక్రావో వాజినో జిష్ఠీరశ్వస్యేవ వీర్యమకారిషం తథా భవాన్ నః సురభి ముఖేవ వీర్యం ప్రకరన్న ఆయాంషి తారిషత్.

భావార్థః:- యథాఽశ్వశిఖకా అశ్వాన్ వీర్యరక్షణనియమేన బలిష్ఠాన్ సంగ్రామే విజయ నిమిత్తాన్ కుర్వంతి శతై వాధ్యావకోపదేశకాః కుమారాన్ కుమారీంశ్చ పూర్ణేన బ్రహ్మచర్య సేవనేన విద్యాయుక్తాన్ విదుషీశ్చ కృత్వా శరీరాత్మబలాయ ప్రవర్త్య దీర్ఘాయుషో యుద్ధ శాలినాన్ సంపాదయేయః.

పదార్థము:- రాజా! నేనెటుల, దధిక్రావః=ధరించు వారికి, పోషించు వారికి లభించునది, వాజినః=అధిక వేగముగలది, జిష్టోః=జయించునది, అశ్వస్య=శ్రీఘ్రగమనము గలదియనగు గుఱ్ఱమువలె పరాక్రమమును, అకారిషమ్=చేయుదునో, అటులనే నీవు, నః=మాయొక్క, సురభి=సుగంధి యుక్తములైన, ముఖా=ముఖములవలె పరాక్రమమును, ప్ర కరత్=అభివృద్ధిపఱచుము. నః=మాయొక్క, ఆయాంషి=ఆయువులను, తారిషత్= వాని యవధులకు చేర్చుము.

భావార్థము:- అశ్వశిఖకులెటుల హయములను పరాక్రమరక్షణ నియమములచే బలిష్ఠములుగను, సంగ్రామమునందు విజయము చేకూర్చునవిగను నొనర్చుచున్నారో, అటులనే అధ్యావకోపదేశకులు బాలబాలికలను పూర్ణబ్రహ్మచర్య సేవనముచే విద్యాం సులుగాను, విదుషీనులుగాను చేసి వారిని శరీరాత్మబలములకై ప్రవృత్తులుగ నొనర్చి దీర్ఘాయుష్మంతులుగాను, యుద్ధవిద్యాకుశలులుగాను ఒనర్చెదరు గాక! ౧౩౩౮[౩౨]

—ॐ—

౧౩౩౯ గాయత్రీత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, విద్వాంసో దేవతాః, ఉష్ణిక్ ఛందః, ఋషభః, స్వరః.
పున స్త మేవ విషయ మాహ.
మఱల నా విషయమే.

గాయత్రీ త్రిష్టబ్జగత్యనుష్టుప్జ్యై సహ.
బృహత్యుష్ణిహో కకుప్సా చీభిః శమ్యన్తు త్వా || ౩౩ ||
గాయత్రీ, త్రిష్టప్, త్రిస్తబితి త్రి+స్తుప్, జగతీ, అనుష్టుప్, అను+స్తుబిత్యను

+స్తువ్, పంక్త్యా, సహ, బృహతీ ఉష్ణిహా, కకువ్, సూచీభిః, శమ్యన్తు, త్వా ॥౩౩॥

పదార్థః:- (గాయత్రీ) గాయంతం త్రాయమాణా (త్రిష్టుప్) యాఽధ్యాత్మికాధిభౌతికాధి
దైవికాని త్రిణి సుఖాని స్తోభతే స్రజ్ఞాని సా(జగతీ) జగద్వద్విస్తీర్ణా (అనుష్టుప్) యయాఽను
ష్టోభతే సా, (పంక్త్యా) విస్తృతయా క్రియయా, (సహ) (బృహతీ) మహదర్థా, (ఉష్ణిహా) యయా ఉషః
స్నిహ్యతితయా, (కకువ్) లాలిత్యయుక్తా, (సూచీభిః) సీవన సాధికాభిః, (శమ్యంతు) (త్వా) త్వామ్,

అన్వయః:- హే విద్వాన్ యే విద్వాంసః పంక్త్యా సహ గాయత్రీ త్రిష్టుజగత్సమష్టుబుష్టిహా
సహ బృహతీ కకుప్పుచీభి రివ త్వా త్వాం శమ్యంతు. తాం స్త్వం సేవస్వ. ॥౩౩॥

భావార్థః :- యే విద్వాంసో గాయత్ర్యాదిఛందో ౭ ర్థవిజ్ఞాపనేన మనుష్యాన్ విదుషః
కుర్వంతి సూచ్యా భిన్నం వస్త్రమివ భిన్నమతా న్యనుసందధత్యైకమత్యే స్థాపయంతి తే జగ
త్కుల్యాణకారకా భవంతి. ॥౩౩॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా ! ఏ విద్వాంసులు, పంక్త్యా సహ=విస్తారయు క్తమగు
పంక్తి ఛందస్సుతోపాటు, గాయత్రీ=పాటపాడు వానిని రక్షించుగాయత్రీ, త్రిష్టుప్=
ఆధ్యాత్మిక, ఆధిభౌతిక, ఆధిదైవికములగు త్రివిధ ముఖములను నివారించు త్రిష్టుప్,
జగతీ=జగత్తువలె విస్తీర్ణముగ వ్యాపించు జగతీ ఛందస్సు, అనుష్టుప్=వెనుకనుండి సం
సార దుఃములను స్తంభింపజేయు అనుష్టుప్పు, ఉష్ణిహా=ఉషఃకాలమును లభింపజేయు
ఉష్ణిక్కు [ఈ ఛందస్సు] తోపాటు, బృహత్=గంభీరాశయముగల బృహతి, కకువ్=లలి
తపదముల యర్థముతో యు క్తమైన కకుప్పందస్సు[తో], సూచీభిః=సూదులచే వస్త్రము
కుట్టబడునటుల, త్వా=నిన్ను, శమ్యంతు=శాంతియుక్తులుగ నొనర్చుదురో, నకల విద్యలను
బోధగఱపుదురో వారిని నీవు సేవించుము. [౩౩]

భావార్థము:- ఏ విద్వాంసులు గాయత్ర్యాది ఛందస్సుల అర్థమును విప్పిజెప్పి
మానవులను విద్వాంసులుగ నొనర్చెదరో, మఱియు సూది చినిగిపోయిన గుడ్డలను కుట్టి
నటుల భిన్న భిన్న మతములను సత్యమునందు కలిపివేసి వారినందఱిని [సత్యమైన] ఏక
మతమునందు స్థాపించుచున్నారో శారు జగత్తునకు కళ్యాణము సమకూర్చు వారగు
చున్నారు. ౧౩౩౯[౩౩]

౧౩౪౦ ద్విపదా ఇత్యన్య ప్రజాపతి ర్మహిః, ప్రజా దేవతాః, నిచ్చదమష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః
పునర్విద్వాంసః కిం కుర్వ్య రిత్యాహ
విద్వాంసు లేమి యొనర్చుదురు?

ద్విపదా యా శ్చతుష్పదా త్రిపదా యాశ్చ షట్పదాః॥

విచ్చన్దా యాశ్చ సచ్చన్దాః సూచీభిః శమ్యన్తు త్వా॥

ద్విపదా ఇతి ద్వి+పదాః, యాః, చతుష్పదా ఇతి చతుః+పదాః, త్రిపదా ఇతి త్రి+పదాః, యాః, ఛ, షట్పదా ఇతి షట్+పదాః, విచ్ఛనా ఇతి వి+చ్ఛందాః, యాః, ఛ, సచ్ఛందా ఇతి సచ్ఛనాః, సూచీభిః. శమ్యన్తు. త్వా॥ ॥౩౪॥

పదార్థః:- (ద్విపదాః) ద్వే పదే యాసు తాః (యాః) (చతుష్పదాః) చత్వారి పదానియాసు తాః, (త్రిపదాః) త్రిణి పదాని యాసు తాః (యాః) (ఛ) (షట్పదాః) షట్పదాని యాసు తాః, (విచ్ఛందాః) వివిధాని ఛందాంస్యర్జనాని యాసు తాః (యాః) (ఛ) (సచ్ఛందాః) సమానాని ఛందాంసి యాసు తాః, (సూచీభిః) అనుసంధాన సాధికాభిః, క్రియాభిః, (శమ్యన్తు) (త్వా) ॥౩౪॥

అన్వయః :- యే విద్వాంసః సూచీభి ర్వా ద్విపదా యా శ్చతుష్పదా యా త్రిపదా యాశ్చ షట్పదా యా విచ్ఛందా యాశ్చ సచ్ఛందా స్తాం గ్రాహయిత్వా శమ్యంతు శమం ప్రావయంతు. తాన్ నిత్యం సేవన్వ. ॥౩౪॥

భావార్థః:- యే విద్వాంసో మమష్యాన్ బ్రహ్మచర్యనియమేన వీర్యవృద్ధిం ప్రాప్యారోగాన్ జితేంద్రియాన్ విషయాన క్తి విరహాన్ కృత్వా ధర్మైశ్చ వ్యవహారే చాలయంతి తే సర్వేషాం పూజ్యా భవంతి. ॥౩౪॥

పదార్థము,- ఏ విద్వాంసులు, సూచీభిః=సంధులను కలిపివేయు క్రియలచే, ద్విపదాః=రెండు పాదములు గలవియు, చతుష్పదాః=నాలుగుపాదములు గలవియు త్రిపదాః=మూడుపాదములు గలవియు, యాః=ఏవియున్నవో, షట్పదాః=ఆరు పాదములు గలవియు, విచ్ఛందాః=అనేకవిధముల పరాక్రమము గలవియు, యాః=ఏవియున్నవో, ఛ=మఱియు, సచ్ఛందాః=ఒకేవిధమైన ఛందస్సులు గలవి, యాః=ఏవియున్నవో, ఆయా. క్రియలను, త్వా=నీకు గ్రహింపజేసి, శమ్యంతు=శాంతిసుఖములను లభింపజేయు చున్నారో, వారిని నిత్యము సేవించుము. [౩౪]

భావార్థము:- ఏ విద్వాంసులు మానవులను బ్రహ్మచర్యనియమముచే వీర్యవృద్ధిని కలిగించి, నీరోగులుగను, జితేంద్రియులుగను, విషయాన క్తి రహితులుగను ఒనర్చి ధర్మయుక్త వ్యవహారమునందు నడపుచున్నారో వారందఱికి పూజ్యాలు, సత్కరించుటకు తగినవారు నగుచున్నారు. ౧౩౩౦ [౩౪]

౧౩౩౦ మహావామ్నస్ ఇత్యప్య ప్రజాపతి రృషిః, ప్రజా వేదతా ఖురిగుప్తిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః.

పునర్విద్వాంసః కీదృశా భవేయు రిత్యాహ.

విద్వాంసు లెటులుండవలయును ?

మహానామ్నో రేవతో విశ్వా ఆశాః ప్రభూవరీః।

మైమే ర్విద్యతో వాచః సూచీభిః శమ్యన్తు త్వా

మహానామ్న్య ఇతి మహానామ్న్యః, రేవత్యః, విశ్వాః, ఆశాః, ప్రభూ
వరీతి ప్రభూవరీ, మైఘీ, విద్యుత ఇతి విద్యుతః, వాచః, సూచీభిః, శమ్యన్తు, త్వా॥

పదార్థః :- (మహానామ్న్యః) మహన్నామ యాసాం తాః, (రేవత్యః) బహుధనయుక్తాః, (విశ్వాః) అఖిలాః, (ఆశాః) దిశః, (ప్రభూవరీః) ప్రభుత్వయుక్తాః (మైఘీ) మేఘనామిమాః, (విద్యుతః) (వాచః) (సూచీభిః) (శమ్యంతు) (త్వా) త్వామ్.

॥౩౫॥

అన్వయః :- పౌ జిజ్ఞాసో సూచీభి ర్వా మహానామ్నో రేవత్యః ప్రభూవరీ ర్విశ్వా ఆశా
ఇవ మైఘీ ర్విద్యుత ఇవ చ వాచ స్త్యా శమ్యంతు. తా స్త్వం గృహీణ.

॥౩౫॥

భావార్థః :- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః యేషాం వాచో దిగ్వత్సర్వాసు విద్యాను
వ్యాపికా మేఘస్థా విద్యునివ సర్వార్థప్రకాశికాః సంతి తే శాంత్యా జితేంద్రియత్వం ప్రాప్య
మహాకీర్తయో జాయంతే.

॥౩౫॥

పదార్థము :- ఓజిజ్ఞాసువా! సూచీభిః=సంధానమొనర్చు క్రియలవలన, మహానా
మ్న్యః=పెద్దపేరు గడించినవి, రేవత్యః=అనేక విధములగు ధనములుగలవి, ప్రభూవరీః
=ప్రభుత్వముతో కూడినవియు నగు, విశ్వాః ఆశాః=ఏ సకలదిశలున్నవో వానివలెను,
మైఘీః=మేఘ సంబంధములగు, విద్యుతః=ఏ విద్యుత్తులున్నవో వానివలెను, వాచః=
వాణులు, త్వా=నిన్ను, శమ్యంతు=శాంతియుక్తము లొనర్చుగాక. వానిని నీవు గ్రహిం
చుము.

[౩౫]

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమా లంకారమున్నది. ఎవరి
వాణి దిశలవలె సకలవిద్యలందు వ్యాప్తము, మేఘమునందుండు విద్యుత్తువలె అర్థమును
ప్రకాశపఱచునదియునై యున్నదో, ఆ విద్వాంసులు శాంతితో జితేంద్రియమును
పొంది గొప్ప కీర్తిమంతులగుదురు.

౧౩౪౧[౩౫]

౧౩౪౨ నార్య ఇత్యస్య ప్రజావతి రృషిః, స్త్రియో దేవతాః, భురిగుప్తక్ ఛందః, ఋషభః, స్వరః

అథ కవ్యాః కియద్ బ్రహ్మచర్యం కుర్యు రిత్యాహ.

కన్యలెంత బ్రహ్మచర్యము ననుష్ఠించవలయును?

నార్య స్తే పత్నీ లోమ విచిన్వన్తు మనీషయా.

దేవానాం పత్నీ దిశః సూచీభిః శమ్యన్తు త్వా॥

॥౩౬॥

నార్యః, తే. పత్నీ, లోమ, విచిన్వన్తు, మనీషయా, దేవానామ్, పత్నీః,

దిశః, సూచీభిః, శమ్యన్తు, త్వా॥

॥౩౬॥

పదార్థః:- (నార్యః)నరాణాం స్త్రియః(తే)తవ,(పత్న్యః) స్త్రియః,(లోమ) అనుకూలం రచనమ్,(వి) (చిన్వంతు) సంచితం కుర్వంతు. (మనీషయా) మనస ఈషణకర్త్ర్యా ప్రజ్ఞయా, (దేవానామ్)విదుషామ్,(పత్న్యః)స్త్రి యః,(దిశః)(సూచీభిః)అను సంధానక్రియాభిః,(శమ్యంతు) (త్వా)త్వామ్. ॥౩౬॥

అన్వయః:-హే విదుష్యాధ్యాపికే యాః కుమార్యో మనీషయా తే లోమ విచిన్వంతు తా దేవానాం నార్యః పత్నీన్వ భవంతు. హే కుమారి యా దేవానాం పత్నీన్వ భూత్వా సూచీభిః దిశ ఇవ శుద్ధా విదుష్యః సంతి తాస్త్యా త్వాం శమ్యంతు. ॥౩౬॥

భావార్థః:-యాః కన్యా ఆద్యే వయసి ఆషోడశాదాచతుర్వింశద్వర్షబ్రహ్మచర్యేణ విద్యా సుశిక్షాప్రాప్త్య స్వసదృశానాం పత్న్యః స్యుః స్తాః దిశ ఇవ సుప్రకాశితకీర్తయో భవంతి. ॥౩౬॥

పదార్థము:-ఓ విదుషీ ! అధ్యాపకులారా ! ఏ కన్యలు, మనీషయా=తీక్షణబుద్ధితో, తే లోమ=నీయొక్క అనుకూలములగు ఆజ్ఞలను,వచనములను,విచిన్వంతు=సంచయన మొనర్చెదరో,ఆకన్యలు, దేవానామ్=పండితులకు, నార్యః=ధర్మపత్నులగుదురు గాక ! ఓ కుమారీ ! ఏమహిళలు విద్వాంసులకు,పత్న్యః=పత్నులై, సూచీభిః=అనుసంధింపజేయు క్రియలచే,దిశః=దిక్కులవలె శుద్ధమగు పాకవిద్యను చదివియున్నారో,వారు,త్వా=నీకు, శమ్యంతు=శాంతిజ్ఞానముల లభింపజేయుదురు గాక ! [౩౬]

భావార్థము:-ఏకన్యలు ప్రథమ వయస్సులో అనగా ౧౬నుండి౨౪ సం॥ల వయస్సు వరకు బ్రహ్మచర్యముతో విద్యను,ఉత్తమశిక్షను పొంది స్వసదృశపురుషులకు పత్నులగు దురో వారు దిక్కులవలె ఉత్తమ ప్రకాశవంతమగు కీర్తిగలవారలగుదురు. ౧౩౪౨[౩౬]

౧౩౪౩ రజతా ఇత్యన్య ప్రజావతి రృషిః,స్త్రియో దేవతాః, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః
పున స్తాః కీద్యశో భవేయు రిత్యాహ.
ఆ కన్యలెటులుండవలెను?

రజతా హరిణీః సీసా యుజో యుజ్యంతే కర్మభిః ।

అశ్వస్య వాజిన స్త్వచి సిమాః శమ్యన్తు శమ్యన్తిః॥ ॥౩౭॥

రజతాః, హరిణీః,సీసాః, యుజః యుజ్యన్తే,కర్మభి రితి కర్మ+భిః,అశ్వస్య,

వాజినః, స్త్వచి, సిమాః,శమ్యన్తు, శమ్యన్తిః॥ ॥౩౭॥

పదార్థః:- (రజతాః)అనురక్తాః,(హరిణీః)ప్రశస్తా హరో హరణం విద్యతే యాసాం తాః॥ (సీసాః)ప్రేమబంధికాః. అత్ర 'షిక్షో'బంధనే-ఇత్యస్మాదౌ ఛాదికః కన్యః ప్రత్యయోఽన్యేషామపీతి దీర్ఘః (యుజః)సమాహితాః,(యుజ్యం తే) (కర్మభిః) ధర్మాభిః క్రియాభిః. (అశ్వస్య)వ్యాఘ్ర, శిలస్య(వాజినః)ప్రశస్తబలవతః,(త్వచి)సంవరణే,(సిమాః)ప్రేమద్వాబద్ధాః,(శమ్యంతు)అనందంతు.

(శమ్యంతీః) శమం ప్రాప్నువతీః ప్రాపయంతో వా.

॥౩౭॥

అన్వయః:-యథా స్వయంవరా వాజినోఽశ్వస్యత్వచి సంయుజ్యంతే తథా కర్మభీ రజతా హరిణీః సీసా యుజః శమ్యంతీః సీమా హృద్యాన్ పతీన్ ప్రాప్య శమ్యంతు.

॥౩౭॥

భావార్థః:-హే మనుష్యా యే సుశిక్షితాః స్వయంవరా భూత్వా స్త్రీపురుషాః స్వేచ్ఛయా పరస్పరస్మిన్ ప్రీతా వివాహం కుర్వంతి. తే భద్రాన్ లావణ్యగుణస్వభావయుక్తాన్ సంతానా నుత్పాద్య సదానందంతి.

॥౩౭॥

పదార్థము,-స్వయంవరవిధానముచే పెండ్లియాడిన (స్త్రీ) లెటుల,వాజినః=ప్రశం సితమగు బలము గలవాడును, అశ్వస్య=ఉత్తమ గుణములందు వ్యాప్తుడు నగుపతికి, త్వచి=సంవరణమొనర్చుటలో,యుజ్యంతే=సంలగ్నులగునొనర్చబడుదురో, అనగాభ ర్తను వస్త్రాదులచే నాచ్ఛాదనమొనర్చుట మొదలగు సేవలందు పాల్గొందురో, అటులనే, కర్మభిః =ధర్మయు క్త క్రియలచే, రజతాః=అనురాగమును,ప్రీతిని పొందిన వారును,హరిణీః= ప్రశంసనీయమైనస్వీకరణము గలవారును, సీసాః=ప్రేమగలవారును,యుజః=సావధాన చిత్తతై యోగ్యకార్యము లొనరించువారును, శమ్యంతీః=శాంతిని పొందినవారును, లభింపజేయువారును, సీమాః=ప్రేమచే బద్ధురాండ్రును నగు[స్త్రీలు]తమహృదయము లకంటెప్రియులైన పతులను పొంది,శమ్యంతు=ఆనందము ననుభవించెదరు గాక! [౩౭]

భావార్థము :- ఓ మనుష్యులారా ! సుశిక్షితులు, స్వయంవరమును ఒనర్చిన వారలునగునే స్త్రీపురుషులు స్వేచ్ఛగ పరస్పరము ప్రీతులై వివాహ మొనర్చుకొను చున్నారో వారు అందము,గుణము, సుస్వభావములు గల సంతానమును కని సదా ఆనందించుదురు.

౧౩౪౩[౩౭]

౧౩౪౪ కువిదం గేత్యస్య ప్రజావతి రృషిః, సఖానదో చేవతాః, నిచృత్సంక్తిః, శ్చూదః, పంచమః స్వరః
అథాధ్యాపకాధ్యేతారః కీదృశః స్యు రిత్యాహ.

చదువువారు, చెప్పవారు ఎటువంటివారుగా నుండవలయును.

కువిదగ్గ యవమన్తో యవజ్ఞేద్యథా దాన్త్యనుపూర్వం వియాయ ।

ఇహేహైషాజ్ కృణుహి భోజనాని యే బర్హిష్తో నమఃఽఉక్తిం యజన్తి. ॥౩౮॥

కువిత్, అగ్గ, యవమన్త ఇతి యవ+మంతః, యవమ్, చిత్, యథా, దాన్తి, అనుపూర్వ మిత్యను+పూర్వమ్, వియాయేతి వి+యాయ, ఇహేహేతీహ+ఇహ,ఏషామ్, కృణుహి, భోజనాని, యే, బర్హిష్ఠః, నమఃఽఉక్తిమితి నమః+ఉ

క్రిమ్, యజ్ఞస్తి

॥౩౮॥

పదార్థః:-(కువిత్)బహువిజ్ఞానయుక్తః, (అంగ) మిత్ర (యవమంతః)బహుయవాది ధాన్య యుక్తాః(యవమ్)ధాన్యసమూహమ్,(చిత్)అపి,(యథా) (దాంతి) ఛిందంతి(అనుపూర్వమ్)అను కూల్యమనతిక్రమ్య, (వియూయ) వియోజ్య సమ్మిశ్ర్య చ, (ఇహేహ)అస్మిన్నస్మిన్వ్యవహారే, (ఏషామ్)జనానామ్,(కృణుహి)కురు, (భోజనాని)పాలనార్థాన్యన్నాని, (యే)(బర్హిషః) జలస్య (నమఉక్తిమ్)నమసోఽన్నస్య వచనమ్,(యజంతి)నంగచ్ఛంతే.

॥౩౮॥

అన్వయః:- హే అంగ ! కువిత్ త్వమిహేహైసాం యథా యవమంతో కృషీవ యవం వియూయ చిదప్యనుపూర్వం దాంతి యే చ బర్హిషో నమ ఉక్తిం యజంతి. తేషాం భోజనాని కృణుహి.

॥౩౮॥

భావార్థః:-అత్రోపమాంకారః. హే అధ్యాపకాధ్యేతారో యూయం యథా కృషీవ లాః పరస్పరస్య క్షేత్రాణి పర్యాయేణ లునంతి. బుసాదిభ్యోఽన్నాని పృథక్కృత్యాన్యాన్ భోజయిత్వా స్వయం భుంజతే, తత్రైవేహ విద్యావ్యవహారే నిష్కవటతయా విద్యార్థిభి రధ్యాపకానాం సేవా మధ్యాపకై ర్విద్యార్థినాం విద్యావృద్ధిం చ కృత్యా పరస్పరాన్ భోజనాదినా సత్కృత్య సర్వ ఆనందంతు.

॥౩౮॥

పదార్థము:-అంగ=ఓ మిత్రుడా ! కువిత్=బహువిజ్ఞానవంతుడా ! నీవు,ఇహేహ= ఈ యీ వ్యవహారమునందు, ఏషాం=ఏ యీ మనుష్యులు, యవమంతః=యవాదినస్య యుక్త వ్యవసాయమొనర్చువారు,యథా=ఎటుల,యవమ్=యవాది ధాన్యమును పొట్టు నుండి,వియూయ=వేరుచేసి,చిత్=మరియు,అనుపూర్వమ్=క్రమముగ,దాంతి=ఛేదించు చున్నారో వారి యొక్కయు మఱియు, యే=ఎవరైతే, బర్హిషః=జలములకు, నమ ఉక్తిమ్=అన్నమునకు సంబంధించిన వాక్కును,యజంతి=ఉచ్చరించి సత్కరించుచున్నారో వారలయొక్కయు,భోజనాని=భోజనములను,కృణుహి=చేయుము,[వారి భోజనములను ఆరగించుము].

[౩౮]

భావార్థము:-ఈ మంత్రము నందుపమాంకారము కలదు. ఓ అధ్యాపకులారా ! అధ్యేతలారా ! మీరు కృషీవలులెటుల పరస్పరక్షేత్రములను వంతులప్రకారముగా కోసుకొని, పొట్టునుండి ధాన్యమును వేరుచేసి, ఇతరులకు భోజనము పెట్టి తాము భుజించుదురో అటులనే ఇచట విద్యావ్యవహారమునందు నిష్కవటముగ విద్యార్థులు అధ్యాపకుల సేవను,అధ్యాపకులు విద్యార్థుల విద్యావృద్ధిని నొనర్చి,ఒకరినొకరు భోజనాదులచే సత్కరించుకొని యందఱు ఆనందము ననుభవించవలయును.

౧౩౪౩[౩౮]

౧౩౪౪ కత్వా ఛతీ త్వస్య ప్రజాపతి రృషిః, అధ్యావకో దేవతా,భురిగ్రాయత్రీ ఛందః మడ్జః స్వరః
పునరధ్యాపకా విద్యార్థినాం కీదృశీం పరీక్షాం గృహ్ణీయు రిత్యాహ.
శిక్షకులు విద్యార్థులనెటుల పరీక్షించవలయును.

క స్తాస్వ చ్యుతి క స్తాస్వ విశాస్తి కస్తే గాత్రాణి శమ్యతి |

క ఉ తే శమితా క్రవిః ||

|| ౩౯ ||

కః, త్వా, అచ్యుతి, కః, త్వా, వి, శాస్తి, కః, తే, గాత్రాణి, శమ్యతి, కః, ఉత

ఇత్యుత, తే, శమితా, క్రవిః

|| ౩౯ ||

పదార్థః:- (కః) (త్వా) త్వామ్, (అచ్యుతి) సమంతాచ్చిన త్తి, (కః) (త్వా) త్వామ్, (వి) (శాస్తి) విశేషేణోపదిశతి. (కః) (తే) తవ, (గాత్రాణి) అంగాని, (శమ్యతి) శామ్యతి శమం ప్రాప్నోతి. అత్ర వా చందసీతి దీర్ఘత్వాభావః. (కః) (ఉ) వితరే (తే) తవ, (శమితా) యజ్ఞస్య కర్తా, (కవిః) సర్వశాస్త్రవిత్.

|| ౩౯ ||

అన్వయః:- పా అధ్యేతస్తాస్వ త్వాం క అచ్యుతి. క స్తాస్వ విశాస్తి? క స్తే గాత్రాణి శమ్యతి? క ఉ తే శమితా? కవి రధ్యావకోఽస్తి?.

|| ౩౯ ||

భావార్థః:- అధ్యాపకా అధ్యేతౌన్ ప్రత్యేవం పరిజ్ఞాయాం పృచ్ఛేయుః. కే యష్మాక మధ్యయనం ఛిందంతి? కే యష్మానధ్యయనాయోపదిశంతి? కేఽంగానాం శుద్ధిం యోగ్యాం చేష్టాం చ జ్ఞాపయంతి? కోఽధ్యాపకోఽస్తి? కిమధీతం?, కిమధ్యేతవ్యమస్తీత్యాది పృష్ట్యా సుపరి ఙ్గ్యోత్తమానుత్సాహోధమాన్ ధిక్ కృత్వా విద్యామున్నయేయుః.

|| ౩౯ ||

పదార్థము:- అధ్యయన మొనరించు విద్యార్థి ! త్వా=నిన్ను, కః=ఎవడు, అచ్యుతి= చేదించుచున్నాడు? కః=ఎవడు, త్వా=నిన్ను, విశాస్తి=బాగుగ చదివించు చున్నాడు? కః=ఎవడు, తే గాత్రాణి=నీ యంగములకు, శమ్యతి=శాంతి చేకూర్చు చున్నాడు? కః ఉ=ఎవడు, తే శమితా=నీకు యజ్ఞకర్త, కవిః=సకలశాస్త్రముల నెఱిగి చదివించు వాడెవడు?

[౩౯]

భావార్థము:- ఎవరు మీ యధ్యయనమును భంగపఱచు చున్నారు? ఎవరు విద్యాధ్యయనమునకై మీకు ఉపదేశించుచున్నారు? ఎవరు అంగముల శాచమును, యోగ్య చేష్టను తెలియజెప్పచున్నారు? చదివించు వారెవరు? ఏమిచదివితిరి? ఏమి చదువవలయును? ఇటుల అధ్యాపకులు చదువువారిని పరీక్షతో ప్రశ్నించి చక్కగ పరీక్షించి, ఉత్తమ విద్యార్థుల కుత్సాహము గొలిపియు, దుష్టస్వభావముగల వారిని ధిక్కరించియు, అవమానపఱచియు, విద్యావృద్ధి యొనరించవలయును.

౧౩౪౫ [౩౯]

౧౩౪౬ ఋతవ ఇత్యన్య ప్రజావతి రృషిః, ప్రజా దేవతాః, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పునః స్త్రీపురుషాః కథం వర్తేరన్నిత్యాహ.

స్త్రీపురుషులెటుల ప్రవర్తించవలయును?

ఋతవస్త ఋతుధా పర్వ శమితారో విశాసతు |

సంవత్సరస్య తేజసా శమీభిః శమ్యన్తు త్వా॥

॥౪౦॥

ఋతవః, తే, ఋతుః, ధేత్వైతు + థా, పర్వ, శమితారః, వి, శానతు, సంవత్స

రస్య, తేజసా, శమీభిః, శమ్యన్తు, త్వా

॥౪౦॥

పదార్థః:- (ఋతవః) వసంతావ్యాః, (తే) తవ, (ఋతుః) ఋతుభ్యః, (పర్వ) పాలనమ్, (శమితారః) అధ్యయనాధ్యాపనాభ్యే యజ్ఞే శమాదిగుణానాం ప్రాపకాః, (వి శానతు) విశేషేణోపదిశంతు, (సంవత్సరస్య) (తేజసా) జలేన తేజ, ఇత్యుదక నా, నిఘం. ౧. ౧౨. (శమీభిః) కర్మభిః, (శమ్యన్తు) త్వా = త్వామ్.

॥౪౦॥

అన్వయః:- హే విద్యార్థీన్ యథా తే ఋతవ ఋతుథా పర్వేవ శమితారోఽభ్యేతారం విశానతు. సంవత్సరస్య తేజసా శమీభి స్త్యా త్వాం శమ్యంతు తాం స్తవం సదైవ సేవస్వ. ॥౪౦॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః, యథా ఋతవః పర్యాయేణ స్థాని స్థాని లింగాన్యభివద్యంతే, తథైవ స్త్రీపురుషాః పర్యాయేణ బ్రహ్మచర్య గృహస్థ వానప్రస్థ సంన్యాసా శ్రమాన్ కృత్వా బ్రాహ్మణా బ్రాహ్మణ్యశ్చ ధ్యాపయేయుః. ఉత్రియాః ప్రజా రక్షంతు. వైశ్యాః కృష్యాదిక మున్నయంతు. శూద్రశ్చైతాన్ సేవంతామితి.

॥౪౦॥

పదార్థము:- ఓ విద్యార్థీ ! ఎటుల, తే = నీయొక్క, ఋతవః = వసంతాది ఋతువులు, ఋతుథా = ప్రతి ఋతువుయొక్క గుణముచే, పర్వ = పాలించునో అటులనే, శమితారః = అధ్యయనాధ్యాపనాభ్య యజ్ఞముందు శమదమాది గుణముల లభింపజేయు నధ్యాపకులు చదువువారికి, వి శానతు = విశేషించి ఉపదేశించవలయును. సుతీయు, సంవత్సరస్య = సంవత్సరపు, తేజసా = జలముచేతను, శమీభిః = కర్మలచేతను, త్వా = నీకు, శమ్యంతు = శాంతి నిచ్చెదరుగాక ! వారిని నీవెల్లప్పుడు సేవించుము.

[౪౦]

భావార్థము:- ఈ చుంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఋతువులెటుల వంతులప్రకారము తమ తమ చిహ్నములను పొందుచున్నవో అటులనే స్త్రీపురుషులు క్రమముగ బ్రహ్మచర్య గృహస్థాశ్రమములందు ప్రవేశించి వానప్రస్థులై వనమునందుండి తపమొనర్చి సంన్యాసమును స్వీకరించవలయును. బ్రాహ్మణుడు, బ్రాహ్మణి చదివించవలయును, ఉత్రియులగు స్త్రీపురుషులు ప్రజలను రక్షించవలయును. వైశ్య స్త్రీపురుషులు వ్యవసాయమును అభివృద్ధి పఱచవలయును. శూద్ర స్త్రీపురుషులు బ్రాహ్మణాదులకు సేవయొనర్చవలయును.

౧౩౪౬ [౪౦]

౧౩౪౭ అర్థమాసా ఇత్యన్య ప్రజాపతి ర్మమి. ప్రజా దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః
అథ బాలకేషు మాత్రాదయః కథం వర్తేరన్నిత్యాహ.
బాలురందు మాత్రాదు లెటుల మెలగవలయును ?

అర్థమాసాః పరూషి తే మాసా ఆచ్యన్తు శమ్యన్తః ।

అహోరాత్రాణి మరుతో విలిప్తమితి సూదయన్తు తే॥ ౪౧॥

అర్థమాసా ఇత్యర్థ + మాసాః, పరూషి, తే, మాసాః, ఆ, చ్యన్తు, శమ్యన్తః, అహోరాత్రాణి, మరుతః, విలిప్తమితి విలిప్తమ్, సూదయన్తు, తే ॥౪౧॥

పదార్థః:- (అర్థమాసాః) కృష్ణశుక్లపక్షాః, (పరూషి) కఠోరాణి పచనాని, (తే) తవ, (మాసాః) చైత్రాదయః, (ఆ) సమంతాత్. (చ్యన్తు) చిందంతు, (శమ్యంతః) శాంతిం ప్రాప్యంతః, (అహోరాత్రాణి) (మరుతః) మనుష్యాః, (విలిప్తమ్) విరుద్ధమల్పమపి వ్యసనమ్ (సూదయన్తు) దూరికారయన్తు, (తే) తవ.

॥౪౧॥

అన్వయః:- పే విద్యార్థిన్నహో రాత్రాణ్యర్థమాసా మాసాశ్చాయూషీవ తే తవ పరూషి శమ్యంతో మరుతః దుర్వ్యసనాన్యాచ్యన్తు. తే తవ మాసా విలిప్తం సూదయన్తు.

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యది మితా పిత్రధ్యావకోపదేశకాతి ధయో బాలానాం దుర్గుణాన్న నివర్తయేయ స్తర్హితే శిష్టా కదాచిన్న భవేయుః ॥౪౧॥

పదార్థము:- ఓ విద్యార్థులారా! అహోరాత్రాణి = దివారాత్రములు, అర్థమాసాః = శుక్ల కృష్ణపక్షములు, మాసాః = చైత్రాదిమాసము లెటుల ఆయువును హరించుచున్నవో అటులనే, తే = నీయొక్క, పరూషి = కఠోరపచనములకు, శమ్యంతః = శాంతి కలిగించుచు, మరుతః = ఉత్తమ మానవులు దుష్కర్మలను, ఆచ్యన్తు = వినాశమొనరించుదురు గాక ! మఱియు, తే విలిప్తమ్ = కించినాత్ర మైనను నీకున్న దుర్వ్యసనమును, సూదయన్తు = తొలగింప జేయుదురుగాక !

[౪౧]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. తల్లిదండ్రులు, అధ్యాపకోపదేశకులు, అతిథులు బాలుర దుర్గుణములను నివారణమొనరించనిచో వారెన్నటికి శిష్టులు కాజాలరు.

౧౩౪౭ [౪౧]

౧౩౪౮ దైవ్యా ఇత్యస్య ప్రజాపతి ర్పిషి భురిగుప్తిక్ ఛందః, ఋషభః, స్వరః,

అథాధ్యాపకాదయః కథం వర్తేరన్నిత్యాహ.

చదివించువారు మొ॥ సజ్జనులెటుల ప్రవర్తించవలయును ?

దైవ్యా అధ్వర్యవ స్త్వా చ్యన్తు వి చ శాసతు ।

గాత్రాణి పర్వశ స్తే నిమాః కృణ్వన్తు శమ్యన్తి॥ ౪౨॥

దైవ్యాః, అధ్వర్యవః, త్వా, ఆ, చ్యన్తు, వి, చ, శాసతు, గాత్రాణి,

పర్వశ ఇతి పర్వశః, తే, సిమాః, కృణ్వన్తు, శమ్యంతీః

॥౪౨॥

పదార్థః:-(దైవ్యాః)దేవేషు విద్యుత్తు కుశలాః,(అధ్వర్యవః) ఆత్మనోఽహింసాఖ్యయజ్ఞ మిచ్ఛంతః,(త్వా)త్వామ్,(అ)చ్యంతు)చిందంతు,(వి)(చ) (శాసతు) ఉపదిశంతు, (గాత్రాణి) అంగాని(పర్వశః)సంధింతః(తే)తవ,(సిమాః)ప్రేమబద్ధాః,(కృణ్వంతు)(శమ్యంతీః)దుష్టస్వభావం నివారయంత్యః.

॥౪౨॥

అన్వయః:-హే విద్యార్థిన్ విద్యార్థిని వా దైవ్యా అధ్వర్యవ స్తావి విశాసతు చ తే తవ దోషానాచ్యంతు పర్వశో గాత్రాణి పరీక్షంతాం సిమాః శమ్యంతీః సత్యో మాతరోఽప్యేవం శిక్షాం కృణ్వంతు.

॥౪౨॥

భావార్థః:-అధ్యాపకోపదేశకాఽతిథయో యదా బాలకాన్ శిక్షయేయు స్తదా దుర్గుణాన్ వినాశ్య విద్యాం ప్రాపయేయు రేవమధ్యాపకోపదేశికా విదువ్యః స్త్రియోఽపి కన్యాః ప్రత్యాచరేయుః.వైద్యకశాస్త్రరీత్యా శరీరావయవాన్ సమ్యక్ పరీక్ష్యాపదాన్యపి ప్రదద్యుః.

పదార్థము:-ఓవిద్యార్థి,ఓవిద్యార్థిని! దైవ్యా=విద్యాంసులలో కుశలులు,అధ్వర్యవః=స్వరక్షారూపమగు యజ్ఞము నఖిలపించు వారునగు అధ్యాపకోపదేశకులు, త్వా=నీకు,వి శాసతు=విశేషోపదేశ మొనరించుదురు గాక! చ=మఱియు,తే=నీదోషములను,అ చ్యంతు=వినాశమొనరించుదురు గాక! పర్వశః=సంధిసంధుల నుండి, గాత్రాణి=అంగములను పరీక్షించుదురు గాక! సిమాః=ప్రేమతో బద్ధురాండ్రై,శమ్యంతీః=దుష్టస్వభావమును దూరమొనర్చు తల్లి మొదలగు సాధ్వీమహిళలు ఇటువంటి శిక్షనే,కృణ్వంతు=గఱపుదురు గాక!

[౪౨]

భావార్థము:-అధ్యాపకోపదేశకులు,అతిథులు బాలకులకు శిక్షగఱపునప్పుడు వారి దోషములను వినాశమొనరించి వారికి విద్యాప్రాప్తిని కలిగించ వలయును. అటులనే అధ్యాపికలు,ఉపదేశికలునై న విదుషీమతల్లులు కన్యలనుగుఱించియు ఆచరించవలయును. వైద్యకశాస్త్రరీత్యా శరీరావయవములను చక్కగా పరీక్షించి ఔషధములను గూడ ఇవ్వవలయును.

౧౩౪౮[౪౨]

౧౩౪౯ ద్వైరీత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, రాజా దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః పునరధ్యాపకాదయః కీదృశా భవేయు రిత్యాహ.

అధ్యాపకాదు లెటువంటివారుగా నుండవలయును?

ద్వైస్తే పృథ్వివ్యస్తరీక్షం వాయుచ్ఛిద్రం పృణాతు తే ।

సూర్యస్తే నక్షత్రైః సహ లోకం కృణోతు సాధుయా॥

॥౪౩॥

ద్వ్యః, తే, పృథ్వి, అన్తరీక్షమ్, వాయుః, ఛిద్రమ్, పృణాతు,తే,సూర్యః,తే,

నక్షత్రైః, సహ, లోకమ్, కృణోతు, సాధుయేతి సాధు+యా || ౪౩ ||

పదార్థః:- (ద్యౌః) ప్రకాశరూపా విద్యుత్ (తే) తవ, (పృథివీ) భూమిః, (అంతరిక్షమ్) ఆకాశమ్, (వాయుః) వసవః (చంద్రమ్) ఇంద్రియమ్ (పృణాతు) సుఖయతు (తే) తవ, (సూర్యః) సవితా (తే) తవ, (నక్షత్రైః) (సహ) (లోకమ్) దర్శనీయమ్, (కృణోతు) (సాధుయా) సాధు సత్యమ్. || ౪౩ ||

అన్వయః:- హే శిష్యే! ధ్యాపికే వా యథా ద్యౌః పృథివ్యంతరిక్షం వాయుః సూర్యో నక్షత్రైః సహ చంద్రశ్చ తే చంద్రం పృణాతు. తే తవ వ్యవహారం సాధోతు. తథా తే తవ సాధుయా లోకం కృణోతు. || ౪౩ ||

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా పృథివ్యాదయః సుఖప్రదాః సూర్యాదయః ప్రకాశకాః పదార్థాః సంతి తత్రైవాధ్యాపికా ఉపదేశకాశ్చాధ్యాపికా అవ్యుపదేశికాశ్చ సర్వాన్ సన్మార్గస్థాన్ కృత్వా విద్యాప్రకాశం జనయంతు. || ౪౩ ||

పదార్థము:- ఓ శిష్యులారా! అధ్యాపికలారా! ఎటుల, ద్యౌః = ప్రకాశరూపమైన విద్యుత్తు, పృథివీ = భూమి, అంతరిక్షమ్ = ఆకాశము, వాయుః = వసవము, సూర్యః = సూర్యు లోకము, మణియు, నక్షత్రైః సహ = నక్షత్రములతోపాటు చంద్రలోకము, తే చంద్రమ్ = నీ ప్రత్యేకేంద్రియమునకు, పృణాతు = సుఖము సమకూర్చునో, తే = నీవ్యవహారమును సిద్ధమొనర్చునో అటులనే, తే సాధుయా = నీయొక్క ఉత్తమసత్యము, లోకమ్ = దర్శనీయ లోకమును, కృణోతు = సాధించును గాక ! [౪౩]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. పృథివ్యాదులు సుఖమిచ్చునవిగను, సూర్యాదులు ప్రకాశము కలిగించునవిగను ఎటులున్నవో అటులనే అధ్యాపకోపదేశకులగు స్త్రీపురుషులిరువురు అందఱిని సన్మార్గస్థులుగ నొనర్చి విద్యాప్రకాశమును కలిగింపవలెను. ౧౩౪౯ [౪౩]

౧౩౫౦ శంత ఇత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, రాజా దేవతా, శష్టిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః
పునర్రాత్రాదిభిః కిం కర్తవ్యమిత్యాహ,
మాత్రాదులేమి యునర్చవలయును ?

శం తే పరేభ్యో గాత్రేభ్యః శమస్త్యవరేభ్యః।

శమస్తభ్యో మజ్జభ్యః శమస్త్యు త్తనై తవ॥ || ౪౪ ||

శమ్, తే, పరేభ్యః, గాత్రేభ్యః, శమ్, అస్తు, అవరేభ్యః, శమ్, అస్తభ్య ఇత్యస్త+భ్యః, మజ్జభ్య ఇతి మజ్జ+భ్యః, శమ్, ఊఁ ఇత్యూఁ, అస్తు, త్తనై, తవ

పదార్థః:- (శమ్) సుఖమ్, (తే) తుభ్యమ్, (పరేభ్యః) ఉత్కృష్టేభ్యః (గాత్రేభ్యః) (శమ్) (అస్తు)

(అవరేభ్యః)మధ్యస్థేభ్యో నికృష్టేభ్యో వా,(శమ్)(అన్తభ్యః)అన్తభ్యః,చందస్యపి దృశ్యత ఇత్యనేన హలాదావప్యనక్ష,(మజ్జభ్యః)(శమ్)(ఉ)(అన్తు)(తన్వై)శరీరాయ(తవ). ॥ ౪౪ ॥

అన్వయః:-హే విద్యామిచ్ఛో యథా పృథివ్యాదితత్త్వం తవ తస్యే శమస్తు, పరేభ్యో గాత్రేభ్యః శం వరేభ్యో గాత్రేభ్యః శమస్తు.అన్తభ్యో మజ్జభ్యఃశమస్తు,తథా స్వకీయై రుత్తమగుణ కర్మస్యభావై రధ్యావకాస్తే శంకరా భవంతు. ॥ ౪౪ ॥

భావార్థః:-అత్రవాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా మాతా పిత్రాఽధ్యాపకోపదేశకైః సంతానానాం దృఢాంగాని వృథా ధావశ్య స్యు రైవైః కల్యాణం కర్తు మర్హేయమస్తథా ఽధ్యాపనీయ ముపదేశ్యవ్యం చ. ॥ ౪౪ ॥

పదార్థము:-ఓ విద్యాభిలాషి! పృథివ్యాది తత్త్వము లెటుల,తవ తన్వై=నీ శరీర మునకై,శమ్ అన్తు=సుఖపాతువులగునో,పరేభ్యః=అత్యంతోత్తమములగు,గాత్రేభ్యః= అంగములకై,శమ్=సుఖ [పాతువులగునో] ఉ=మఱియు, అవరేభ్యః=ఉత్తమములైన వానికంటె తక్కువనియు, మధ్యమములు నికృష్టములునగు అంగములకై,శమ్ అన్తు= సుఖరూపములగునో! అన్తభ్యః=ఎముకలకు,మజ్జభ్యః=శరీరమునందుండు కొవ్వునకు,శమ్= సుఖపాతువులగునో, అటులనే ఉత్తమగుణకర్మ స్వభావములచే నధ్యాపకులు, తే=నీకు సుఖముచే కూర్చువారలగుదురు గాక! [౪౪]

భావార్థము:-ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. తల్లిదండ్రులు,అధ్యాపకోపదేశకులు తమ సంతానముల అంగములు ధాతువులు ఇతరులకుకళ్యాణ మొనర్చుటకు యోగ్యములు పుష్టములునెటుల కాగలుగునోఅటుల చదివించవలయును, ఉపదేశించవలయును. ౧౩౫౦[౪౪]

౧౩౫౧ కః స్విదిశ్యస్య ప్రజావతి రృషిః, జిజ్ఞాసు రైవతా, నివృదమస్తుచ్ఛో చందః, గాంధారః స్వరః. అథ విదుషః ప్రతి ప్రశ్నా వీవం కర్తవ్యా ఇత్యాహ. విద్వాంసులనిటుల ప్రశ్నల నడుగవలయును.

కః స్విదేకాకే చరత్తి క ఉ స్విజ్ఞాయతే పునః।
కిలి స్విద్ధిఃస్య భేషజం కిమ్వావపనం మహత్॥ ॥ ౪౫ ॥

కః,స్విత్, ఏకాకీ, చరత్తి, కః,ఉః ఽ ఇత్యూఽ, స్విత్, జ్ఞాయతే,పునరిత్తి పునః, కిమ్, స్విత్, హిమస్య, భేషజమ్, కిమ్,ఉః ఽ ఇత్యూఽ,ఆవపన మిత్యా+వపనమ్, మహత్ ॥ ౪౫ ॥

పదార్థః:-(కః)(స్విత్)(ఏకాకీ)అనహయోఽద్వితీయః (చరత్తి) ప్రాప్తోఽస్తి. (ఉ) (ఉ)

(స్విత్)అపి,(జాయతే)(పునః)(కిమ్)(స్విత్)(హిమస్య)శీతస్య, (భేషజమ్) ఔషధమ్, (కిమ్) (ఉ) (ఆవపనమ్)సమస్తాత్సర్వాధారమ్;(మహత్).

॥౪౫॥

అన్వయః:-హేవిద్వాన్ అస్మిన్ సంసారే కః స్విదేకాకి చరతి? క ఉ-స్విత్ పున ర్జాయతే? కిం స్విద్విమస్య భేషజం ? కిము మహదావపన మస్తీతి? వదస్య.

॥౪౫॥

భావార్థః:-అసహాయః కో భ్రమతి? శీతనివారకః కః? కః పునః పునరుత్పద్యతే మహదు త్పత్తిస్థానమ్ కిమస్తీత్యేతేషాం ప్రశ్నానా ముత్తరేణ మంత్రేణ సమాధానాని వేది తవ్యాని.

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా! ఈ లోకమునందు, కః స్విత్=ఎవడు,ఏకాకి=ఒంట రిగా,అసహాయుడుగ,చరతి=నడచుచున్నాడు ? లభించుచున్నాడు ? ఉ=మరియు, కః స్విత్=ఎవడు, పునః=మాటిమాటికి, జాయతే=ఉత్పన్నమగు చున్నాడు ? కిం స్విత్= ఏది,హిమస్య=శీతమునకు,భేషజమ్=ఔషధము? కిమ్ ఉ=మఱియునెద్ది, మహత్ ఆ వప నమ్=చక్కగా సకలజీజములను విత్తుటకు గొప్ప ఆధారము? వీనిని చెప్పుము. [౪౫]

భావార్థము:-సహాయము లేకుండ భ్రమణమొనర్చున దెవరు ? మాటిమాటి కెవడు పుట్టుచున్నాడు ? శీతనివృత్తమొనర్చున దెద్ది ? గొప్ప ఉత్పత్తి స్థానమెయ్యది ? ఈ ప్రశ్నల సమాధానము ముందు మంత్రమునందు గాంచవచ్చును. ౧౩౫౧[౪౫]

—o—

౧౩౫౨ సూర్య ఇత్యస్య ప్రజాపతి ర్మపి,సూర్యాదయో దేవతాః,అనుష్టుప్ ఛండుః,గాంధారః స్వరః పునః పూర్వోక్త ప్రశ్నోక్తరాజ్యాహ.

పూర్వోక్త ప్రశ్నలకిచ్చట ప్రత్యుత్తరము లివ్వబడుచున్నవి.

సూర్య ఏకాకి చరతి చంద్రమా జాయతే పునః ।

అగ్ని ర్హిమస్య భేషజం భూమి రావపనం మహత్ ॥

॥౪౬॥

సూర్యః, ఏకాకి, చరతి, చంద్రమా, జాయతే, పునరితి పునః

అగ్నిః హిమస్య, భేషజమ్, భూమిః, ఆవపనమిత్యా+వపనమ్,మహత్.

పదార్థః:-సూర్యః)సూర్యులోకః,(ఏకాకి)అసహాయః, (చరతి):(చంద్రమాః) అష్టాదశర శ్చంద్రః,(జాయతే) ప్రకాశితో భవతి,(పునః) వశ్యాత్(అగ్నిః)పావకః, (హిమస్య) శీతస్య,(భేష జమ్)ఔషధమ్,(భూమిః) భవంతి భూతాని యస్యాం సా పృథివీ,(ఆవపనమ్) సమంతాద్వపంతి యస్మిన్ స్తత్,(మహత్)విస్తీర్ణమ్.

॥౪౬॥

అన్వయః:-హే జిజ్ఞాసో ! సూర్య ఏకాకి చరతి. చంద్రమాః పునర్జాయతేఽగ్నిర్హిమస్య భేషజం, మహదావపనం భూమిరస్తీతి.

॥౪౬॥

భావార్థః:-హే విద్వాంసో! సూర్యః స్వస్త్వైవ పరిభౌ భ్రమతి.న కస్య చిత్లోకస్య పరితః.

చంద్రాదిలోకా స్తేనైవ ప్రకాశితా భవంతి. అగ్నిరేవ శీతవిశాళక స్సర్వబీజవపనార్థం మహత్ శ్శేత్రం భూమిరేవా స్తీతి. యూయం విజానీత. ॥౪౬॥

పదార్థము:- ఓ జిజ్ఞాసూ ! సూర్యః=సూర్యలోకము, ఏకాకి=ఒంటరిగా, చరతి=స్వపరిధియందు తిరుగుచున్నది. చంద్రమాః=ఆనందమిచ్చు చంద్రుడు, పునః=మాటిమాటికి జాయతే=ప్రకాశించుచున్నాడు. అగ్నిః=పావకము, హిమస్య భేషజమ్=శీతమున కాష ధము. మఱియు, మహత్=గొప్పదగు, ఆవపనమ్=సకలబీజములు చక్కగా వపనమొన ర్చుట. కాధారమైనది, భూమిః=భూమియై యున్నది. [౪౬]

భావార్థము:-విద్వాంసులారా ! సూర్యుడు తనపరిధిలోనే భ్రమించుచున్నాడు. ఏలోకాంతరముచుట్టు తిరుగుట లేదు. చంద్రాదిలోకములు ఆ సూర్యుని ప్రకాశముచేతనే ప్రకాశితములు. అగ్నియే శీతనాళకము, మఱియు సకలబీజముల వపనమునకు గొప్ప శ్శేత్రము భూమియై యున్నదని గ్రహించుడు. ౧౩౫౨[౪౬]

౧౩౫౩-కిం స్విధిత్వస్య ప్రజాపతి ర్భూమిః శిజ్ఞాను ర్దేవతా. అమప్టుమ్ ఛందః, నాంధారః స్వరః.

పునః ప్రశ్నానాహ.

మఱల ప్రశ్నలను చెప్పెను.

కిం స్విత్సూర్యసమం జ్యోతిః కిం సముద్రసమం సరః ।

కిం స్విత్ పృథివ్యై వర్షీయః కస్య మాత్రా న విద్యతే ॥౪౭॥

కిమ్, స్విత్, సూర్యసమమితి సూర్య+సమమ్, జ్యోతిః కిమ్, సముద్ర సమ మితి సముద్ర+సమమ్, సరః, కిమ్, స్విత్, పృథివ్యై, వర్షీయః కస్య, మాత్రా, న విద్యతే ॥౪౭॥

పదార్థము:- (కిమ్)(స్విత్) (సూర్యసమమ్) సూర్యేణ తుల్యమ్, (జ్యోతిః) ప్రకాశస్వరూపమ్, (కిమ్) (సముద్రసమమ్) (సరః) సరంతి జలాని యస్మిన్ తడాగే తత్. (కిమ్)(స్విత్)(పృథివ్యై) పృథివ్యాః అత్ర పంచమృధే చతుర్థి. (వర్షీయః) వృద్ధమ్, (కస్య) (మాత్రా) మీయతే యయా సా, (న) (విద్యతే) భవతి. ॥౪౮॥

అన్వయము:- హే విద్యన్ కింస్విత్ సూర్యసమం జ్యోతిః? కిం సముద్రసమం సరః? కింస్విత్ పృథివ్యై వర్షీయః? కస్య మాత్రా న విద్యత ఇతి. ॥౪౯॥

భావార్థము:- అదిత్యవత్తేజస్వి, సముద్రవదుదధి, భూమే రధికం చ కిం, కస్య చ పరిమాణం వా స్తీత్యేతేషాం ప్రశ్నానాముత్తరాణి పరస్మిన్ మంత్రే వేదితవాని. ॥౫౦॥

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా! కిం స్వీత్=ఏది, సూర్యసమమ్=సూర్యునికి సమమైన, జ్యోతిః=ప్రకాశస్వరూపము? కిమ్=ఏది, సముద్రసమమ్=సముద్రముతో సమానమైన, సరః=జలము ప్రవహించుటకు, పడుటకు, వచ్చుటకు. పోవుటకు ఆధారమగు జలాశయమెద్ది? కిం స్వీత్=ఏది, పృథివ్యై=పృథివికంటె, వర్షీయః=చాలా పెద్దది? కస్య=దేనికి, మాత్రా=తూచబడు పరిమాణము, న విద్యతే=లేదు? [౪౭]

భావార్థము:-ఆదిత్యునితో తుల్యమైన తేజస్వి, సముద్రముతో సమమైన జలాధారము, భూమికంటె పెద్దది ఏది? దేనికి పరిమాణము లేదు? ఈ నాలుగు ప్రశ్నలకు సమాధానము ముందు మంశ్రమున తెలుసుకొనవచ్చును. ౧౩౫౩[౪౭]

౧౩౫౪ బ్రహ్మేశ్వర్య ప్రజాపతి రృషిః, బ్రహ్మదయో దేవతాః అమఘ్నవ్ ఛందః, గాంధారః, స్వరః. అథై తేహ ముత్తరాణ్యహ.

ఉక్తప్రశ్నలకు సమాధానము లిందు చెప్పబడుచున్నవి.

బ్రహ్మ సూర్యసమం జ్యోతి ర్ద్యౌః సముద్ర సమః సరః

ఇన్ద్రః పృథివ్యై వర్షీయాన్ గోస్తు మాత్రా న విద్యతే॥ ॥౪౮॥

బ్రహ్మః సూర్యసమమితి సూర్య+సమమ్, జ్యోతిః, ద్యౌః, సముద్రసమమితి సముద్ర+సమమ్, సరః, ఇన్ద్రః, పృథివ్యై, వర్షీయాన్, గోః, తు, మాత్రా, న, విద్యతే, ॥౪౮॥

పదార్థః:-బ్రహ్మబృహత్ సర్వేశ్వరీ మహదనంతమ్. (సూర్యసమమ్) (జ్యోతిః) ప్రకాశకమ్, (ద్యౌః) అంతరిక్షమ్, (సముద్రసమమ్) సముద్రేణ సమానః, (సరః) (ఇంద్రః) సూర్యః, (పృథివ్యై) పృథివ్యాః, (వర్షీయాన్) అతిశయేన వృద్ధో మహాన్, (గోః) వాచః, (తు) (మాత్రా) (న) (విద్యతే) భవతి. ॥౪౯॥

అన్వయః:-హే జిజ్ఞాసీ త్వం సూర్యసమం జ్యోతి ర్బ్రహ్మ, సముద్రసమం సరో ద్యౌః, పృథివ్యై వర్షీయానింద్రో, గోస్తు మాత్రా న విద్యత ఇతి విజానీహి. ॥౪౯॥

భావార్థః:-న కించిత్ స్వప్రకాశేన బ్రహ్మణా సమం జ్యోతి ర్విద్యతే, సూర్యప్రకాశేన యుక్తేన మేఘేన తుల్యో జలాశయః, సూర్యేణ తుల్యో లోకేశో, వాచా తుల్యం వ్యవహారసాధకం కించిదపి పస్త సభవతీతి సర్వే నిశ్చిన్వంతు. ॥౪౯॥

పదార్థము:-ఓజిజ్ఞాసువా! నీవు, సూర్యసమమ్=సూర్యునితో సమానమగు, జ్యోతిః=స్వప్రకాశస్వరూపము, బ్రహ్మ=అన్నిటికంటె పెద్ద అనంతమైన పరమేశ్వరుడు. సముద్ర సమమ్=సముద్రముతో సమానమగు, సరః=సరస్సు, ద్యౌః=అంతరిక్షము, పృథివ్యై=పృథివి

కంఠ, వర్షి యాన్ = పెద్దది, ఇంద్రః = సూర్యులొకము, గోః = వాణికి, తు = అయితే, మాత్రా = మానము పరిమాణము, న విద్యతే = లేదని ఎఱుగుము. [౪౮]

భావార్థము:- స్వయంప్రకాశుడగు బ్రహ్మతో నుద్దియగు జ్యోతియెద్దియు లేదు. సూర్యప్రకాశముతో యు క్తమైన మేఘమునకు సాటియైన జలాశయమును లేదు. సూర్య సముదగు లోకేశుడు లేడు. వాణితో తుల్యమగు వ్యవహార సాధకమగు వదార్థమెద్దియు లేదు. అని అందరు నిశ్చయించుకొనవలయును. ౧౩౫౪ [౪౮]

పృచ్ఛామీత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, ప్రప్టు సమాధాతారా దేవతేః, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః. పునః ప్రశ్నానాహ.

మఱల నీమంత్రమందు ప్రశ్నలను చెప్పుచున్నాడు.

పృచ్ఛామి త్వా చితయే దేవసఖ యది త్వమత్ర మనసా జగన్త.

యేషు విష్ణుత్రిషు పదేష్వేష్టైస్తేషు విశ్వం భువన మావివేశా ౩॥౭॥ ॥౪౯॥

పృచ్ఛామి, త్వా, చితయే, దేవసఖేతి దేవ+సఖ, యది, త్వమ్, అత్ర, మనసా, జగన్త, యేషు, విష్ణుః, త్రిషు, పదేషు, ఆ ఇష్ట ఇత్యా+ఇష్టః, తేషు, విశ్వమ్, భువనమ్, ఆ, వివేశ ॥

॥౪౯॥

పదార్థః:- (పృచ్ఛామి) (త్వా) త్వామ్, (చితయే) చేతనాయ, (దేవసఖ) దేవానాం విదుషాం సుహృద్, (యది) (త్వమ్) (అత్ర) (మనసా) అంతఃకరణేన, (జగంథ) (యేషు) (విష్ణుః) వ్యావకేశ్వరః (త్రిషు) (పదేషు, (పదేషు) నామస్థానజన్మాభ్యేషు, (ఏష్టః) (తేషు) (విశ్వమ్) (భువనమ్) (ఆ) (వివేశ) అవిష్టో వ్యాప్తోఽస్తి. ॥౪౯॥

అన్వయః:- హే దేవసఖ యది త్వమత్ర మనసా జగంథ. తస్మిన్ త్వా చితయే పృచ్ఛామి యో విష్ణుర్వేషు త్రిషు పదేష్వేష్టైస్తేషు తేషు వ్యాప్తః సన్ విశ్వం భువన మావివేశ. తం చ పృచ్ఛామి.

భావార్థః:- హే విద్యున్ యశ్చేతనః సర్వవ్యాపి పూజితం యోగ్యః. పరమేశ్వరోఽస్తి తం మహ్య ముపదిశ.

॥౪౯॥

పదార్థము:- దేవసఖ = విద్యాంసుల మిత్రమా ! యది = ఒకవేళ, త్వమ్ = నీవు, అత్ర = ఈ విషయమున, మనసా = అంతఃకరణముచే, జగంథ = ఎఱుగుచున్నచో, త్వా = నిన్ను, చితయే = చేతనార్థము, పృచ్ఛామి = అడుగుచున్నాను. విష్ణుః = పవిత్రుడు, వ్యాప్తుడైన పరమాత్మ. యేషు త్రిషు = ఏమూడురకములైన, పదేషు = పాండ యోగ్యములగు జన్మ : వాము. తేషు నమూలందు, ఏష్టః = చక్క గా ఇష్టుడై యున్నాడో, తేషు = అందు వ్యాప్తుడగుచు,

విశ్వమ్ భువనమ్ = సకల భువనములందు, ఆ వివేక = చక్కగా ప్రవేశించు చున్నాడో, ఆ పరమాత్ముని గుఱించిగూడ నిన్ను ప్రశ్నించు చున్నాను. [౪౯]

భావార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా! చేతనుడు, సర్వవ్యాపకుడు, పూజార్హుడు [ఉపాసనీయుడు, ప్రశంసనీయుడు, స్తవనీయుడు] నైన యే పరమేశ్వరుడున్నాడో అతనిని గుఱించి నాకుపదేశించుము. ౧౩౫౫ [౪౯]

—o—

౧౩౫౬ అపిత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, ఈశ్వరో దేవతా, నిచ్యత్ త్రిష్టుప్ చందః, ధైవతః స్వరః.

అథై తేషా ముత్తరాణ్యహ.

వీనికి ప్రత్యుత్తరములు.

అపి తేషు త్రిషు ప్రదేష్వస్మి యేషు విశ్వం భువన మావివేశ.

స్తద్యః పర్యేమి పృథివీ ముత ద్యామేకేనాజ్ఞేన దివో అస్య పృష్ఠమ్ || ౫౦ ||

అపి, తేషు, త్రిషు, ప్రదేషు, అస్మి, యేషు, విశ్వమ్, భువనమ్, అవివేకేత్యా + వివేశ, స్తద్యః, పరి, ఏమి, పృథివీమ్, ఉత, ద్యామ్, ఏకేన, అజ్ఞేన, దివః, అస్య, పృష్ఠమ్ || ౫౦ ||

పదార్థః:- (అపి) (తేషు) పూర్వోక్తేషు, (త్రిషు) (ప్రదేషు) ప్రాప్తుం యోగ్యేషు నామస్థాన జన్మాశ్లేషు (అస్మి) (యేషు) (విశ్వమ్) అఖిలమ్, (భువనమ్) జగత్, (అవివేశ) సమంతాద్విష్టమస్తి (స్తద్యః) (పరి) సర్వతః, (ఏమి) ప్రాప్తోఽస్మి. (పృథివీమ్) భూమి మంతరిక్షం వా, (ఉత) ద్యామ్ సర్వ ప్రకాశమ్ (ఏకేన) (అంగేన) కమనీయేన, (దివః) ప్రకాశమానస్య సూర్యాదిలోకస్య (అస్య) (పృష్ఠమ్) ఆధారమ్. ౫౦౦

అన్వయః:- హే మనుష్యా యోజగత్సప్తేశ్వరోఽహం యేషు త్రిషు ప్రదేషు విశ్వం భువన మావివేశ తేష్వప్యహం వ్యాప్తోఽస్మి. అస్య దివః పృష్ఠం పృథివీ ముత ద్యాంచై కేనాంగేనః స్తద్యః పర్యేమి. తం మాం సర్వే యాయ ముపాధ్వమ్. ౫౦౧

భావార్థః:- యథా సర్వాన్ జీవాన్ ప్రతీశ్వర ఉపదిశతి. అహం కార్యకారణాత్మకే జగతి వ్యాప్తోఽస్మి. మయా వినై కః పరమాణు రవ్యవ్యాప్తో నాస్తి. సోఽహం యత్ర జగన్నాస్తి. తత్రాశ్చ నంతస్యరూపేణ పూర్ణోఽస్మి. యదిదం జగదతివిస్తీర్ణం భవంతః పశ్యంతి. తదిదం మత్స్యన్నిధావేకాణుమ్రాతమపి నాస్తితి. తత్రైవ విద్వాన్ విజ్ఞాపయేత్. ౫౦౨

పదార్థము:- ఓమానవులారా! జగత్సప్తయైన నేను, యేషు త్రిషు ప్రదేషు = జన్మనామ స్థానములు అను పొందదగిన యేవదములందు, విశ్వమ్ భువనమ్ = సకలజగత్తు, అవివేశ = నలునైః ప్రతినుండిః ప్రవేశించుచున్నదో, తేషు = ఆ జన్మనామ స్థానములందు, అపి = కూడ,

అస్మి=వ్యాప్తుడనై యున్నాను, అన్య దివః=ప్రకాశమానమగు నీ సూర్యాదిలోకముల, పృథ్వీ=ఉపరితల భాగమును, పృథివీమ్=భూమి లేక అంతరిక్షమును, ఉత=మఱియు, ద్యామ్=సమస్తప్రకాశమును, ఏకేన అంగేన=అతిమనోహరమును, పొందదగినదియునగు నొకే వ్యవహారముచే, లేక దేశముచే, సద్యః=శీఘ్రముగ, పరి ఏమి=అన్నిదిక్కులనుండి ప్రాప్తుడనగుచున్నాను. అట్టి నా యుపాసనయే మీరందరొనర్చుడు. [౫౦]

భావార్థము:- జీవులన్నిటికి పరమాత్మ ఉపదేశించుచున్నాడు. నేను కార్యకారణాత్మకముగ నున్న జగత్తున వ్యాప్తుడనై యున్నాను. నేను వ్యాప్తముకాని ఒక్కపరమాణువు కూడ లేదు. జగత్తులేనిచోట గూడ నేనంతస్వరూపముతో పరిపూర్ణుడనై యున్నాను. మీరు చూచుచున్న అతి విస్తారమైన యీ జగత్తు నాయెదుట అణుమాత్రమైనను కాజాలదు. ఈ సంగతి అటులనే విద్వాంసులందరికి తెలియజెప్పవలయును. ౧౩౫౬ [౫౦]

౧౩౬౩ కేవలం ఇత్యన్య ప్రకాశతి రృషిః, పరమేశ్వరో దేవతా, పంక్తిశ్చందః, పంచమః స్వరః.

అథేశ్వర విషయే ప్రశ్నానాహ.

ఈశ్వరుని గుఱించి రెండు ప్రశ్నలను చెప్పెను.

కేవలస్త్రః పురుష ఆ వివేక కాన్యస్త్రః పురుషే అర్పితాని ।

ఏతద్ బ్రహ్మన్నుప వహ్లామసి త్వా కిమిస్విత్ నః ప్రతివోచాన్యత్ర ॥ ౫౧ ॥

కేఘ, అన్తరిత్త్రస్త్రః, పురుష, ఆ, వివేక, కాని, అన్తరిత్త్రస్త్రః, పురుషే, అర్పితాని,

ఏతత్, బ్రహ్మన్, ఉప, వహ్లామసి, త్వా, కిమ్, స్విత్, నః, ప్రతి, వోచాసి, అత్ర ॥ ౫౧ ॥

పదార్థః:- (కేఘ) (అంతః) మధ్య, (పురుష) సర్వత్ర పూర్ణః, (ఆ) (వివేక) ప్రవిష్టోఽస్తి (కాని) (అంతః) మధ్య, (పురుషే) (అర్పితాని) స్థాపితాని, (ఏతత్) (బ్రహ్మన్) (బ్రహ్మవిద్విద్యన్, (ఉప) (వహ్లామసి) ప్రధానాభవామః (త్వా) త్వామ్, (కిమ్) (స్విత్) (నః) అస్మాన్, (ప్రతి) (వోచాసి) ఉచ్యాః, అత్ర వేటి మధ్యమైకవచనే వా ఛందసి సర్వే విధయో భవంతీ త్యుమాగమః. ॥ ౫౧ ॥

అన్వయః:- హే బ్రహ్మన్ ! కేఘ పురుషోఽన్తరావివేక? కాని పురుషేఽన్తరర్పితాని యేన వయ ముపవహ్లామసి. ఏతత్త్వా త్వాం ప్రచ్ఛామ స్తస్మింస్విదస్త్యత్ర నః ప్రతివోచాసి.

భావార్థః:- చతుర్వేద విద్విద్వానితరై ర్జనై రేవం ప్రప్రవ్యః. హే వేదవిద్విద్యన్ ! పూర్ణః పరమేశ్వరః. కేఘ ప్రవిష్టోఽస్తి? కాని చ తదంతర్గతాని సంతి? ఏతత్ పృష్టో భవాన్ యథాభ్యేన శ్రీశ్రీతు. యేన వయం ప్రధానపురుషా భవేమ. ॥ ౫౧ ॥

పదార్థము:- బ్రహ్మన్ = వేదము నెఱిగిన విద్వాంసుడా ! అంతః పురుషః = సర్వత్ర

పూర్ణుడై యున్న పరమేశ్వరుడు, కేమ = ఎందు లోపల, ఆ వివేక = ప్రవేశించుచున్నాడు? కాని = ఏమి, పుకుషే = పూర్ణేశ్వరునియందు, అంతః = లోపల, అర్పితాని = స్థాపనయైనర్పబడి యున్నవి? ఏ జ్ఞానముచే మేము, ఉపవహ్లోమసి = ప్రధానులము కాగలుగుదుమో, ఏతత్ = ఆ యీ జ్ఞానమును, త్యా = నిన్ను ప్రశ్నించు చున్నాము. కిం స్వీత్ = అది, ఏదై యున్నదో, అత్ర = ఈ విషయమునందు, నః ప్రతి = మాకు, వోదాసి = చెప్పము. [౫౦]

భావార్థము:- నాలుగు వేదముల నెఱిగిన విద్వాంసుని నితరులిటుల ప్రశ్నించ వలయును. ఓ వేదజ్ఞుడా! విద్వాంసుడా! పూర్ణుడైన పరమాత్మ వేనిలో ప్రవిష్టుడై యు న్నాడు? ఏవి యతని యందంతర్గతములై యున్నవి? ఈ మాట మిమ్ముల నడుగు చున్నాము. ఏజ్ఞానముచే మేము త్తమపురుషులము కాగలుగుదుమో దానిని యదార్థ ముగ వచింపుడు. ౧౩౫౭ [౫౦]

పంచస్వంత ఇత్యన్య ప్రజావతి ర్మషిః, పరమేశ్వరో దేవతా, విరాట్ త్రిష్టుప్ చందః, ధైవతః స్వరః. పూర్వమంత్రోక్త ప్రశ్నయో రుత్తర మాహ. పూర్వమంత్రములో నడిగిన ప్రశ్నలకిందు ప్రత్యుత్తరములు.

ప్రచ్ఛన్వన్తః పురుష ఆవివేక తన్వన్తః పురుషే అర్పితాని ।

ఏతత్త్వాత్ర ప్రతిమన్వానో అస్మి న మాయయా భవన్యత్తరో మత్ ॥ ౫౨ ॥

ప్రచ్ఛన్వీతి ప్రచ్ఛ+ను, అన్తరిత్యన్తః, పురుషః, ఆ, వివేక, తాని, అన్తరిత్యన్తః.

పురుషే, అర్పితాని, ఏతత్, త్వా, అత్ర, ప్రతిమన్వాన ఇతి ప్రతి+మన్వానః, అస్మి, న, మాయయా, భవసి, ఉత్తర ఇత్యుత్+ తరః, మత్ ॥ ॥ ౫౨ ॥

పదార్థః:- (పంచను) భూతేషు తస్మాత్తాసు వా (అంతః) (పురుషః) పూర్వః పరమాత్మా, (అ) (వివేక) స్వవ్యాప్త్యై విష్టోఽస్తి (తాని) భూతాని తస్మాత్తాడి వా (అంతః) ఘర్భే (పురు షే) పూర్ణే పరమాత్మని, (అర్పితాని) స్థాపితాని. (ఏతత్) (త్వా) త్వామ్, (అత్ర) (ప్రతిమన్వానః) ప్రత్యక్షేణ విజానన్; (అస్మి) (న) (మాయయా) ప్రజ్ఞయా. మాయేతి ప్రజ్ఞా నా... ని ఘం. ౩. ౨. (భవసి) (ఉత్తరః) ఉత్కృష్టం తారయతి సమాదధాతి సః (మత్) మమ సకాశాత్ ॥ ౪౨ ॥

అన్వయః:- హేజ్ఞానో పంచస్వంతః పురుష ఆవివేక. తాని పురుషేన్త రర్పితాని. ఏత రత్ర త్వా ప్రతిమన్వానోఽహం సమాధాతాన్మి. యది మాయయా యుక్త స్త్వం భవసి తర్హి మదుత్తరః సమాధాతాశ్చిన్నాస్తీతి విజానీహ. ॥ ౫౨ ॥

భావార్థః:- పరమేశ్వర ఉపదేశితి. హే మనుష్యామదుత్తరః కోఽపి నాస్తి. అహమేవ సర్వే హమాభారః సర్వమభివ్యాప్య ధరామి. మయి వ్యాప్తే శరవాణి వస్తూని స్వస్వనియమే స్థితాని సంతి. హే పరోత్తమా యోగినో విద్వాంసో భవంతో మమేదం విజ్ఞానం విజ్ఞాపయత. ॥ ౫౨ ॥

పదార్థము:-ఓజిజ్ఞాసువా! పంచను అంతః=పంచభూతములందును, పంచతన్మాత్ర
 లందును, పురుషః = పూర్ణపరమాత్మ, ఆ వివేక=స్వవ్యాప్తిచే చక్కగా వ్యాప్తుడగు
 చున్నాడు. తాని=ఆ పంచభూతములు తన్మాత్రలు, పురుషే=పూర్ణపురుషుడైన పర
 మాత్మయొక్క, అంతః=లోపల, అర్పితాని=స్థాపితములై యున్నవి. ఏతత్=ఇది, అత్ర=
 ఈజగత్తునందు, త్వా=నీకు, ప్రతిమన్వానః=ప్రత్యక్షముగ నెఱుగుచు సమాధాన మిచ్చు
 వాడనై, అస్మి=ఉన్నాను. ఒక వేళనీవు, మాయయా=ఉత్తమ బుద్ధియు క్తుడవు, భవసి=
 అగుచో, మత్=నాకంటె, ఉత్తరః=శ్రేష్ఠుడైన సమాధానకర్త ఎవడును, న=లేడని
 యెఱుగుము. [౫౨]

భావార్థము:-పరమేశ్వరు డుపదేశించుచున్నాడే. మానవులారా! నాపైన ఎవడూ
 లేడు. నేనే అందరికాధారుడనై, అన్నిటిలో వ్యాప్తుడనై ధారణమొనర్చు చున్నాను.
 నేను వ్యాప్తుడనై యుండుటచేతనే సకల పదార్థములు స్వస్వనియమములందు స్థితములై
 యున్నవి. సర్వోత్తమలగు యోగులారా! విద్వాంసులారా! మీరు నాయీ విజ్ఞాన
 మును తెలియజేయుడు. ౧౩౫౮ [౫౨]

౧౩౫౮ కాస్విదిత్యన్య ప్రజాపతి ర్మపిః, ప్రష్టా దేవతా, అనుష్టుప్, ఛందః, గాంధారః. స్వరః.

పునః ప్రశ్నానాహ.

మఱల ప్రశ్నలు.

కా స్విదాసీ త్పూర్వచిత్తిః కిం స్విదాసీత్ బృహద్వయః ।

కా స్విదా సీత్పిల్పిలా కా స్విదాసీత్ విశజ్జిలా ॥

॥౫౩॥

కా, స్విత్, ఆసీత్, పూర్వచిత్తిరితి పూర్వ+చిత్తిః, కిమ్, స్విత్, ఆసీత్,
 బృహత్, వయః, కా, స్విత్, ఆసీత్, పిల్పిల్పిలా, కా, స్విత్, ఆసీత్, విశజ్జిలా ॥ ॥౫౩॥

పదార్థః:- (కా) (స్విత్) (ఆసీత్) (పూర్వచిత్తిః) పూర్వస్విన్ననాదౌ సంచయనాఖ్యా (కిమ్)
 (స్విత్) (ఆసీత్) (బృహత్) మహత్, (వయః) ప్రజననాత్మకమ్, (కా) (స్విత్) (ఆసీత్) (పిల్పిల్పిలా)
 అర్దీభూతా, (కా) (స్విత్) (ఆసీత్) (విశంగిలా) అవయవాంతః కర్త్రీ. ॥౫౩॥

అన్వయః:- పే విద్యన్నత్ర జగతి కా స్విత్ పూర్వచిత్తి రాసీత్? కిం స్విద్ బృహద్వయ
 ఆసీత్? కాస్విత్ పిల్పిల్పిలా ఆసీత్? కాస్విత్ విశంగిలా ఆసీదితి భవంతం పృచ్ఛామి. ॥౫౩॥

భావార్థః:- అత్ర చత్వారః ప్రశ్నా స్తేషాం సమాధానాని పరస్పరప్రతి త్ర ద్రష్టవ్యాని.

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా! ఈ జగత్తునందు, కాస్విత్=ఏది, పూర్వచిత్తిః, ఆసీత్
 =అనాది సమయమున సంచితమై యున్నది? కిం స్విత్=ఏది, బృహత్, వయః=గొప్ప

ఉత్పన్నస్వరూపమై, ఆసీత్ = ఉన్నది? కా స్వీత్ = ఏది, పిలిప్పిలా = తడిసి జిగటగా బురదగా, ఆసీత్ = ఉన్నది? కా స్వీత్ = ఏది, పిశంగలా = అవయవములను లోపలకు ముడుచుకొనునదై, ఆసీత్ = ఉన్నది? నిన్నిది అడుగుచున్నాను. [౫౩]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు నాలుగు ప్రశ్నలున్నవి. వాని సమాధానములు ముందు మంత్రములో చూడవచ్చును. ౧౩౫౯ [౫౩]

—ॐ—

౧౩౬౦ ద్యౌరాసీదిత్యన్యప్రజావతి రృషిః, సమాధాతా దేవతా, నిచ్ఛదనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః, స్వరః. పూర్వప్రశ్నానా ముత్తరాణ్యాహ. పూర్వప్రశ్నలకు ప్రత్యుత్తరములు.

ద్యౌ రాసీత్పూర్వ చిత్తి రశ్వ ఆసీద్ బృహద్వయః ।

అవి రాసీత్పిలిప్పిలా రాత్రి రాసీత్పిశజీలా ॥ ౫౪ ॥

ద్యౌః, ఆసీత్, పూర్వచిత్తిరితి పూర్వ+చిత్తిః, అశ్వః, ఆసీత్, బృహత్, వయః, అవిః, ఆసీత్, పిలిప్పిలా, రాత్రిః, ఆప్తీత్, పిశజీలా ॥ ౫౪ ॥

పదార్థః:- (ద్యౌః) విద్యుత్, (ఆసీత్) (పూర్వచిత్తిః) ప్రథమం చయనమ్, (అశ్వః) మహత్తత్వమ్, (ఆసీత్) (బృహత్) మహత్, (వయః) ప్రజననాత్మకమ్, (అవిః) రక్షికా ప్రకృతిః, (ఆసీత్), (పిలిప్పిలా) (రాత్రిః) రాత్రివద్వర్తమానః ప్రలయః (ఆసీత్) (పిశంగిలా) సర్వేషామవయవానాం నిగలికా. ౫౫ ॥

అన్వయః:- పోజిజ్ఞానో ద్యౌః పూర్వచిత్తి రాసీదశో బృహద్వయ ఆసీదవిః పిలిప్పిలా ౭ సీద్రాత్రిః పిశంగిలా ౭ ౭సీదితి త్వం విజానీహ. ౫౬ ॥

భావార్థః:- హే మనుష్యా యా ౭ తీవసూక్ష్మా విద్యుత్తాన్ ప్రథమా పరిణతి ర్మహదాఖ్యం ద్వితీయా పరిణతిః, ప్రకృతిర్మూలకారణ మపరిణతిః, ప్రలయః సర్వస్థూల వినాశకో ౭ స్థితి విజానీత.

పదార్థము:- ఓ జిజ్ఞాసువా ! ద్యౌః = విద్యుత్తు, పూర్వచిత్తిః ఆసీత్ = ప్రప్రథమ సంచయమైయున్నది. అశ్వః = మహత్తత్వము, బృహత్ వయః ఆసీత్ = పెద్ద ఉత్పత్తిస్వరూపమై యున్నది. పిలిప్పిలా = తడిసి జిగటగా బురదగానున్నది. అవిః ఆసీత్ = రక్షించు ప్రకృతియై యున్నది. రాత్రిః = రాత్రివలెనుండు ప్రలయము, పిశంగిలా = సకలావయవములను [సర్వస్వరూపములను] మ్రింగునదై, ఆసీత్ = ఉండెను. అని నీ వెఱుగుము. [౫౭]

భావార్థము:- ఓ మానవులారా ! అతిసూక్ష్మమైన యేవిద్యుత్తు ఉన్నదో యది ప్రథమపరిణామము, మహత్తత్వము ద్వితీయ పరిణామము, మఱియు అన్నిటికి మూల

కారణమైన ప్రకృతి పరిణామరహితమైనది. ప్రళయము సకలస్థూల జగత్తును వినాశన మొనర్చునదై యున్నదని గ్రహించుడు. ౧౩౬౩[౫౪]

౧౩౬౧ కా ఈమిత్యవ్య ప్రజాపతి రృషిః, ప్రప్తా దేవతా, అనుష్టుప్చందః, గాంధారః స్వరః.
పునః ప్రశ్నానాహం.

మఱల ప్రశ్నలను చెప్పుచున్నాడు.

కా ఈమరే పిశగ్గిలా కా ఈం కురుపిశగ్గిలా ।

క ఈమాస్కంద మర్షతి క ఈం వన్ధాం వినర్పతి॥ ౧౩౬౨॥

కా, ఈమ్, అర్షే, పిశంగిలా, కా, ఈమ్, కురుపిశంగిలేతి కురు+పిశగ్గిలా,

కః, ఈమ్, అస్కందమిత్యా+స్కందమ్, అర్షతి, కః, ఈమ్, వన్ధామ్, వి, నర్పతి ॥౧౩౬౩॥

పదార్థః:- (కా) (ఈమ్) సముచ్చయే, (అర్షే) నీచసంబోధనే, (పిశంగిలా) రూపావరణకారిణీ, (కా) (ఈమ్) (కురుపిశంగిలా) (కః) (ఈమ్) (అస్కందమ్) (అర్షతి) ప్రాప్నోతి. (కః) (ఈమ్) ఉదకస్య, (వంధామ్) మార్గమ్, (వి) (నర్పతి). ౧౩౬౪॥

అవ్యయః:- అర్షేన్త్రి! కా ఈం పిశంగిలా? కా ఈం కురుపిశంగిలా? క ఈమాస్కందమర్షతి? క ఈం వంధాం వినర్పతితి నమాధేహి. ౧౩౬౫॥

భావార్థః:- కేన రూప మాప్రియతే? కేన కృష్యాది ర్నశ్యతే? కః శీఘ్రం ధావతి? కశ్చ మార్గే ప్రసరతితి చత్వారః ప్రశ్నాస్తేషాముత్తరాణి పరస్మిన్మంత్రే వేదితవాన్తి. ౧౩౬౬॥

పదార్థము:- అర్షే=ఓ విదుషీన్త్రి! కా ఈమ్=ఏది మాటిమాటికి, పిశంగిలా=రూప ముల నావరణమొనర్చునదై యున్నది? కా ఈమ్=ఏది సారెసారెకు, కురుపిశంగిలా= కురుపిశంగిలములను మ్రొంగునదై యున్నది? కా ఈమ్=ఏది మాటిమాటికి, అస్కందమ్=విలక్షణగతిని, అర్షతి=పొందుచున్నది? మఱియు, కః=ఏది, ఈమ్=జలముయొక్క, వంధామ్=మార్గమున, వి నర్పతి=విశేషముగ వ్యాపించి నడచున్నది? [౫౫]

భావార్థము:- దేనిచే రూపమావరించ బడుచున్నది? దేనిచే కృష్యాదులు వినష్టము లగుచున్నవి? ఏది శీఘ్రఫలాయన మొనర్చును? ఎయ్యది దారిలో వ్యాపించును? ఇవి నాలుగుప్రశ్నలు. వీని సమాధానములను ముందు మంత్రములో తెలుసుకొనవచ్చును.

౧౩౬౭ అత్యవ్య ప్రజాపతి రృషిః, ప్రప్తా దేవతా, స్వరః, అనుష్టుప్చందః, గాంధారః స్వరః.
పూర్వప్రశ్నావా ముత్తరాణ్యాహం.
పూర్వమంత్రములోని ప్రశ్నలకు సమాధానములు,

అజారే పిశగ్గిలా శ్వావిత్ కురుపిశగ్గిలా ।

శశ ఆస్కన్ద మర్షత్యహిః పన్థాం వి సర్పతి॥

॥౫౬॥

అజా,అరే,పిశగ్గిలా,శ్వావిత్, శ్వావిదితి శ్వా+విత్, కురుపిశగ్గిలేతి కురు+

గ్గిలా, శశః, ఆస్కన్దమిత్యా+స్కన్దమ్, అర్షతి, అహిః, వి, సర్పతి॥ ॥౫౬॥

పదార్థః:- (అజా) జన్మరహితా ప్రకృతిః, (అరే) సంబోధనే, (పిశంగిలా) (శ్వావిత్) పశువిశేష ఇవ, (కురుపిశంగిలా) కురోః కృతస్య కృష్టాదేః పిశాన్యంగాని గిలతి సా, (శశః) పశు విశేష ఇవ వాయుః, (ఆస్కన్దమ్) సమంతాదుల్లుత్య గమనమ్, (అర్షతి) ప్రాప్నోతి, (అహిః) మేఘః, (పంథామ్) పంథానమ్, (వి సర్పతి) వివిధతయా గచ్ఛతి. ॥౫౬॥

అన్వయః:- అరే మనుష్యా అజా పిశగ్గిలా శ్వావిత్కురుపిశంగిలాఽస్తి. శశ ఆస్కన్ద మర్షత్యహిః, పంథాం విసర్పతితి విజానీత. ॥౫౬॥

భావార్థః:- పామనుష్యా అజా యాఽజా ప్రకృతిః సర్వకార్యప్రలయాధికారిణీ కార్య కార్యణాఖ్యా స్వకార్యం స్వస్మిన్ ప్రచాలయతి. యా సేధా కృష్టాదికం వినాశయతి యో వాయుః శశ ఇవ గచ్ఛన్ సర్వం శోషయతి, యో మేఘః సర్ప ఇవ గచ్ఛతి. తాన్ నిజానీత.

పదార్థము:- అరే=ఓ మానవులారా ! అజా=జన్మరహిత ప్రకృతి, పిశంగిలా= విశ్వముయొక్క రూపమును ప్రలయ కాలమున మింగునది, శ్వావిత్=ఏదుపండి, కురుపిశం గిలా=కృషియొనర్చబడిన వ్యవసాయపు టంగములను నాశనమొనరించునది. శశః= చెవులపిల్లివలె వేగయు క్తమును, కృష్టాదులను ఖరఖరలాడించునదియు నగు వాయువు, ఆస్కన్దమ్=బాగుగా గంతులు వేయుచు, ఒక పదార్థమునుండి మఱియొక పదార్థమును శీఘ్రముగ, అర్షతి=పొందుచున్నది. మఱియు, అహిః=మేఘము, పంథామ్=మార్గమున, వి సర్పతి=వివిధగతులచే వ్యాపించుచు పోవును. ఈ విషయము నెఱుగుడు. [౫౬]

భావార్థము:- ఓ మానవులారా! ఏప్రకృతి కార్యరూపమున నున్న జగత్తంతటినీ ప్రలయమొనర్చి కార్యకారణరూపమున నున్న స్వకార్యమును తనలోనే లయమొనర్చు కొనునదై యున్నదో, ఏ యేదుపండి కృష్టాదులను నాశనమొనర్చునో, ఏ వాయువు శశమువలె పీచును అన్నిటినీ ఎండింపజేయునో, ఏ మేఘము సర్పమువలె భూమి మీద పోవునో వానినన్నిటినీ తెలుసుకొనుడు. ౧౩౬-౨ [౫౬]

౧౩౬౩ కత్యస్త్యేత్యన్య ప్రజావతి రృషిః, ప్రప్తా దేవతా, నివృత్తిష్టువో ఛందః, కై శకః స్వరః
పునః ప్రశ్నానాహ.
మఱిల ప్రశ్నలు.

కత్యస్య విష్టాః కత్యక్షరాణి కతి హోమాసః కతిధా సమిద్ధః।

యజ్ఞస్య త్వా విదథా పృచ్ఛమత్ర కతి హోతార ఋతుశో యజన్తి ॥౫౭॥

కతి, అన్య, విష్టాః, విష్టా ఇతి వి + స్టాః, కతి, అక్షరాణి, కతి, హోమాసః, కతిధా, సమిద్ధ ఇతి సమ్ + ఇద్ధః, యజ్ఞస్య, త్వా, విదథా, పృచ్ఛమ్, అత్ర, కతి, హోతారః, ఋతుశ ఇత్యుత్తుకః, యజన్తి ॥౫౭॥

పదార్థః:- (కతి) (అన్య) (విష్టాః) విశేషేణ తిష్ఠతి యజ్ఞో యాసు తాః (కతి) (అక్షరాణి) ఉదకాని, అక్షర మిత్యదక నా... నిఘం. ౧. ౧౨. (కతి) (హోమాసః) దానాఽఽదానాని, (కతిధా) కతి ప్రకారే, (సమిద్ధః) జ్ఞానాదిప్రకాశకాః సమిద్రూపాః. అత్ర ఛాందసోపద్యైకమ స్తేన ధన్య ద్విత్వం సంపన్నమ్ (యజ్ఞస్య) సంయోగాదుత్పన్నస్య జగతః, (త్వా) త్వామ్, (విదథా) విజ్ఞానాని, (పృచ్ఛమ్) పృచ్ఛామి, (అత్ర) (కతి) (హోతారః) (ఋతుశః) ఋతుమృతుం వ్రతీ, (యజన్తి) సంగచ్ఛంతే. ॥౫౭॥

అన్వయః:- పా విద్వన్నస్య యజ్ఞస్య కతి విష్టాః? కత్యక్షరాణి? కతి హోమాసః? కతిధా సమిద్ధః? కతి హోతార ఋతుశో యజంతీత్యత్ర విషయే విదథా త్వాఽహం పృచ్ఛమ్

భావార్థః:- ఇదం జగత్ క్వ తిష్ఠతి? కత్యస్య నిర్మాణసాధనాని? కతి వ్యాపారయోగ్యాని కతివిధం జ్ఞానాదిప్రకాశకం? కతి వ్యవహార ఇతి పంచ ప్రశ్నా స్తేషాముత్తరాణ్యుత్తరత్ర ప్రేద్యాని. ॥౫౮॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా! అన్య యజ్ఞస్య = సంయోగజన్యము సంసారరూపము నగు ఈయజ్ఞమునకు, కతి విష్టాః = సంసారరూపయజ్ఞము విశేషించి స్థితమైయున్న విష్టలు ఎన్ని? కతి అక్షరాణి = జలాదిసాధనములెన్ని? కతి హోమాసః = ఆదానప్రదానములకు యోగ్యములైన పదార్థములెన్ని? కతిధా సమిద్ధః = జ్ఞానాదుల సాధకములగు సమిద్రూపములు ఎన్నివిధములు, కతి హోతారః = ఆదానప్రదానములొనర్చు హోతాలెంత మంది, ఋతుశః = వసంతాది ఋతువులందు, యజన్తి = సంగతమొనర్చు చున్నారు? ఈ విధముగ, అత్ర = ఈ విషయములో, విదథా = విజ్ఞానములను, త్వా = నిన్ను, నేను, పృచ్ఛమ్ = ప్రశ్నించుచున్నాను. [౫౭]

భావార్థము:- ఈ జగత్కైక్కడ స్థితమైయున్నది? దీనియత్పత్తి సాధనములెన్ని? వ్యాపారయోగ్యములగు వస్తువు లెన్ని? జ్ఞానాదిప్రకాశక వస్తువు లెన్నివిధములు? వ్యవహార లెదరు? ఈ అయిదు ప్రశ్నల సమాధానములు తత్వాత మంత్రములో తెలుసుకొనదగును. ౧౩౬౩ [౫౭]

౧౩౬౪ పడన్యోత్త్యస్య ప్రజావతి రృషిః, సమిధా [సమాధాతా అని ఉండుట యుచితము].
దేవతా, నిర్వృత్తిష్టుప్ ఛ రః, దైవశః స్వరః

పూర్వప్రశ్నానా ముత్తరాణ్యాహ

పూర్వమంత్ర కథిత ప్రశ్నలకు ప్రత్యుత్తరములు

షడన్య విష్టాః శతమ్ క్షరాణ్యశీతి ర్హోమాః సమిధో హ తిస్రః ।

యజ్ఞస్య తే విదథా ప్ర బ్రవీమి సప్త హోతార ఋతుశో యజన్తి ॥౫౮॥

షట్, అన్య, విష్టాః, విష్టా ఇతి వి+స్టాః, శతమ్, అక్షరాణి, అశీతిః, హో
మాః, సమిధ ఇతి సమ్+ఇధః, హ, తిస్రః, యజ్ఞస్య, తే, విదథా, ప్ర, బ్రవీమి,
సప్త, హోతారః, ఋతుశ ఇతి ఋతు+శః యజన్తి ॥౫౮॥

పదార్థః:- (షట్) ఋతవః, (అన్య) (విష్టాః) (శతమ్) (అక్షరాణి) ఉదకాని, (అశీతిః) ఉపలక్షణ
మేతదసంఖ్యస్య, (హోమాః) (సమిధః) సమిధ్యతే, ప్రదీప్యతే జ్ఞానం యాభి స్తాః, (హ) కిల, (తిస్రః)
(యజ్ఞస్య) (తే) తుభ్యమ్, (విదథా) (విజ్ఞానాని), (ప్ర) ప్రకర్షేణ, (బ్రవీమి) (సప్త) పంచప్రాణా మన
ఆత్మా చ, (హోతారః) దాతార ఆదాతారః, (ఋతుశః) (యజన్తి).

అన్వయః:- పౌ జిజ్ఞాసవోఽన్య యజ్ఞస్య షడ్ విష్టాః శతమక్షరాణ్యశీతి ర్హోమా స్తిస్రో
హ సమిధః సప్త హోతార ఋతుశో యజన్తి తస్య విదథా తేహం ప్రబ్రవీమి.

భావార్థః:- పౌ జ్ఞాన మీషువో జనా యస్మిన్ యజ్ఞే షడ్ ఋతవః స్థితిసాధకా అసం
ఖ్యాని జలాదీని వస్తూనీ వ్యవహారసాధకాని బహవో వ్యవహారయోగ్యాః పదార్థాః సర్వేప్రాణ్య
ప్రాణినో హోత్రాదయః సంగచ్ఛంతే. యత్ర చ జ్ఞానాదిప్రకాశికా త్రివిధా విద్యాః సంతి తం
యజ్ఞం యూయం విజానీత.

పదార్థము:- ఓ జిజ్ఞాసువులారా! అన్య యజ్ఞస్య=ఈసంగతమగు జగత్తునకు, షట్=
ఆరు రుతువులు, విష్టాః=విశేషస్థితికి నాధారములైన విష్టలు, శతమ్ అక్షరాణి=జలాదుల
యుత్పత్తి సాధనము లసంఖ్యాకములు, అశీతిః హోమాః=ఆదానప్రదానయోగ్యవస్తువు
లసంఖ్యాకములు, తిస్రః=ఆధ్యాత్మికాది భౌతికాధి దైవికములు అనుమూడు, హ సమిధః
=ప్రసిద్ధి కెక్కిన జ్ఞానాదుల ప్రకాశకములగు విద్యలు, సప్త=పంచప్రాణములు, మనస్సు,
ఆత్మ ఈ యేడు, హోతారః=ఇచ్చిపుచ్చుకొను వ్యవహారములకు కర్తలు, ఋతుశః=వసం
తాది ప్రతి రుతువునందు, యజన్తి=సంగతులగుచున్నారు. ఆ జగత్తుయొక్క, వితథా=విజ్ఞా
నములను, తే=నీకు, నేను, ప్రబ్రవీమి=చెప్పుచున్నాను. [౫౮]

భావార్థము:- జ్ఞానమునభిలషించు జనులారా! ఏ జగద్రూప యజ్ఞమునందు స్థితి
సాధకములగు షడ్గుతువులు, అసంఖ్యములగు జలాదివస్తువులు, వ్యవహారయోగ్య పదార్థము

లున్నవో, ఎవట సకలప్రాణులు, అప్రాణులు, హోతలు మున్నగువారు సంగతులగుచు
న్నారో, ఎక్కడ జ్ఞానాది ప్రకాశములగు త్రివిధ విద్యలున్నవో ఆ యజ్ఞమును మీరు
తెలుసుకొనుడు. ౧౩౬౪[౫౮]

౧౩౬౫ కోఁ స్యేత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, ప్రజ్ఞా దేవతా, నిచృత్ త్రిష్టుప్ చందః, ధైవతః, స్వరః
పునః ప్రశ్నానాహ

మఱల ప్రశ్నల నడుగుచున్నాడు.

కో అస్య వేద భువనస్య నాభిం కో ద్యావాపృథివీ అంతరిక్షమ్ ।

కః సూర్యస్య వేద బృహతో జనిత్రం కో వేద చన్ద్రమనం యతోజాః ॥

కః, అస్య, వేద, భువనస్య, నాభిమ్, కః, ద్యావాపృథివీ ఇతి ద్యావాపృథివీ,
అంతరిక్షమ్, కః, సూర్యస్య, వేద, బృహతః, జనిత్రమ్, కః, వేద, చన్ద్రమనమ్,
యతోజా ఇతి యత్రః+జాః॥ ॥౫౯॥

పదార్థః:- (కః) (అస్య) (వేద) జానాతి, (భువనస్య) సర్వాధికరణస్య సంసారస్య, (నాభిమ్)
మధ్యమాంగం బంధనస్థానమ్, (కః) (ద్యావాపృథివీ) సూర్యభూమి, (అంతరిక్షమ్) ఆకాశమ్, (కః)
(సూర్యస్య) సవిశృంఖలస్య, (వేద) జానాతి, (బృహతః) మహతః, (జనిత్రమ్) కారణం జనకం హ
(కః) (వేద) (చంద్రమనమ్) చంద్రలోకమ్, (యతోజాః) యస్మాజ్జాతః. ॥౫౬॥

అన్వయ:- హే విద్యనన్య భువనస్య నాభిం కో వేద? కో ద్యావాపృథివీ అంతరిక్షం
వేద? కో బృహతః సూర్యస్య జనిత్రం వేద? యో యతోజాస్తం చంద్రమనం చ కో వేదేతి
వచనాధేహి. ॥౫౯॥

భావాత్మకః:- అన్య జగతో భావకం బంధనం భూమిసూర్యాంతరిక్షాణి మహతః సూర్యస్య
కాశణం చుష్మాదుత్పన్నశ్చంద్రస్తం చ కో వేదేతి చతుర్థాం ప్రశ్నానాముత్తరాణి పరస్మి
న్మౌలే పండితి వేదవ్యక్తమ్. ॥౫౯॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా! అస్య భువనస్య=సకలమునకాధార భూతమగు
నీ జగత్తుయొక్క, నాభిమ్=బంధనస్థానమగు మధ్యభాగమును, కః వేద=ఎవడు ఎవడు
చున్నాడు? కః=ఎవడు, ద్యావాపృథివీ=సూర్యుని మఱియొక పృథివిని, అంతరిక్షమ్=ఆకా
శమును ఎఱుగును? కః=ఎవడు, బృహతః సూర్యస్య=గొప్ప సూర్యమండలముయొక్క,
జనిత్రమ్=ఉపాదానమునులేక నిమిత్తకారణమును, వేద=ఎఱుగుచున్నాడు? బృహతో
జా=దేవినుండి ఉదయించెనో, చంద్రునియొక్క ఆ ఉత్పత్తిని, మఱియు, చంద్ర
మనం=చంద్రలోకమును, కః వేద=ఎవఁడెఱుగుచున్నాడు? దీనికి సమాధానమునగుభూమి

భావార్థము:-ఈ జగత్తుయొక్క ధారణకర్తను, బంధనమును, భూమి సూర్యాస్త
రిక్షములను, మహాంతఃకై న సూర్యుని కారణమును, దేనినుండి చంద్రుడువృత్తెనో దానిని
ఎవడు ఎటుగుచున్నాడను నీనాలుగు ప్రశ్నలకు జవాబులు ముందు మంత్రమునం
దెలుగదగును.

౧౩౬౫[౫౯]

౧౩౬౬ వేదాహమిత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, సమాధాతా దేవతా, త్రిష్టుప్ చందః దైవతః స్వరః

పూర్వ ప్రశ్నానా ముత్తరాణ్యాహ

పూర్వమంత్రోక్త ప్రశ్నలకు సమాధానములు

వేదాహ మస్య భువనస్య నాభిం వేద ద్యావాపృథివీ అంతరిక్షమ్ ।

వేద సూర్యస్య బృహతో జనిత్ర మథో వేద చంద్రమనం యతోజాః॥౬౦॥

వేద, అహమ్, అస్య, భువనస్య, నాభిమ్, వేద, ద్యావాపృథివీ ఇతి ద్యావా
+ పృథివీ, అంతరిక్షమ్, వేద, సూర్యస్య, బృహతః, జనిత్రమ్, అథో ఇత్యథో, వేద,
చంద్రమనమ్, యతోజా ఇతి యతః + జాః॥

॥౬౦॥

పదార్థః:- (వేద) (అహమ్) (అస్య) (భువనస్య) (నాభిమ్) బంధనమ్, (వేద) (ద్యావాపృథివీ)
ప్రకాశప్రకాశా లోకసమూహా (అంతరిక్షమ్) ఆకాశమ్, (వేద) సూర్యస్య (బృహతః) బృ
హత్పరిమాణాయుక్తస్య, (జనిత్రమ్) (అథో) (వేద) (చంద్రమనమ్) (యతోజాః)

॥౬౦॥

అన్వయః:- వేద జిజ్ఞాసోఽస్య భువనస్య నాభిమహం వేద ద్యావాపృథివీ అంతరిక్షం వేద
బృహతః సూర్యస్య జనిత్రం వేద, అథో యతోజాస్తం చంద్రమనశ్చాహం వేద.

॥౬౦॥

వదార్థము:-ఓ జిజ్ఞాసూ ! అస్య భువనస్య=సకలమున కధికరణమగు నీ భువనము
యొక్క, నాభిమ్=బంధనస్థానమును, కారణరూప మధ్యభాగమునగు పరబ్రహ్మను, అహమ్
=నేను, వేద=చెప్పుచున్నాను, మఱియు, ద్యావాపృథివీ=ప్రకాశితములు అప్రకాశితములు
నగు లోకసమూహములను, అంతరిక్షమ్=ఆకాశమునుకూడ, వేద=నేనే చెప్పుచున్నాను
బృహతః సూర్యస్య=గొప్పదగు సూర్యులొకమునకు, జనిత్రమ్=ఉపాదాన కారణమగు
తైజసమును, నిమిత్తకారణమగు బ్రహ్మను. వేద=ఎటుగుచున్నాను? అథో=దీనియనంత
రము, యతోజాః=ఏ పరమాత్మనుండి చంద్రుడుదయించెనో ఆపరమాత్ముని, మఱియు,
చంద్రమనమ్=చంద్రుని, వేద=చెప్పుచున్నాను.

[౬౦]

భావార్థము:-విద్వాంసుడు త్వర మిచ్చును:-ఓ జిజ్ఞాసువా! ఈజగత్తుయొక్క బంధ
నము అనగా స్థితికారణము, ప్రకాశితములు-అప్రకాశితములు, మధ్యస్థమైన ఆకాశము
అను సూర్యులొకమునకు కారణమును, సూర్యులందరి ఉపాదాననిమిత్తకారణములను,

ఏతత్సమస్తమును నేనెఱుగుదును. బ్రహ్మయే ఈ సకలమునకు నిమిత్తకారణము, మఱియు ప్రకృతి ఉపాదానకారణమునై యున్నది.

౧౩౬౬[౬౦]

౧౩౬౭ పృచ్ఛామీత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, ప్రష్టా దేవతా, నిదృత్ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః
పునః ప్రశ్నానాహ

మరల ప్రశ్నల వేయుచున్నాడు

ప్రచ్ఛామి త్వా పరమస్తం పృథివ్యాః ప్రచ్ఛామి యత్ర భువనస్య నాభిః ।

ప్రచ్ఛామి త్వా వృష్టో అశ్వస్య రేతః ప్రచ్ఛామి వాచః పరమమ్ వ్యోమ॥

ప్రచ్ఛామి, త్వా, పరమ్, అంతమ్, పృథివ్యాః, ప్రచ్ఛామి, యత్ర, భువనస్య, నాభిః, ప్రచ్ఛామి, త్వా, వృష్టః, అశ్వస్య, రేతః, ప్రచ్ఛామి, వాచః, పరమమ్, వ్యోమేతి వి+ఓమ॥

॥౬౧॥

పదార్థః:- (ప్రచ్ఛామి) (త్వా) త్వామ్, (పరమ్) పరభాగస్థమ్, (అంతమ్) సీమానమ్, (పృథివ్యాః) (ప్రచ్ఛామి) (యత్ర) (భువనస్య) (నాభిః) మధ్యాకర్షణేన బంధకమ్, (ప్రచ్ఛామి) (త్వా) త్వామ్, (వృష్టః) సేచకస్య, (అశ్వస్య) బలవతః, (రేతః) వీరస్థమ్, (ప్రచ్ఛామి) (వాచః) వాచ్యాః (పరమమ్) ప్రకృప్తమ్, (వ్యోమ) ఆకాశరూపం స్థానమ్.

॥౬౧॥

అన్వయః:- హే విద్యన్నహం త్వా త్వాం పృథివ్యా అంతం పరం ప్రచ్ఛామి. యత్ర భువనస్య నాభి రస్తీతం ప్రచ్ఛామి యద్ వృష్టో అశ్వస్య రేతోఽస్తి, తత్ ప్రచ్ఛామి, వాచః పరమం వ్యోమ త్వా ప్రచ్ఛామీతి వదోత్తరాణి.

॥౬౧॥

భావార్థః:- పృథివ్యాః సీమా లోకస్యాకర్షణేన బంధనం బలినో జనస్య పరాక్రమో వాక్ పారగశ్చ కోఽస్తి తేహం ప్రశ్నానా ముత్తరాణి పరస్మిన్ మంత్రే వేదితవ్యాని.

॥౬౧॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా ! నేను, త్వా=నిన్ను, పృథివ్యాః=పృథివియొక్క, పరమ్ అంతమ్=పరభాగమగు అవధిని, ప్రచ్ఛామి=అడుగుచున్నాను. యత్ర=ఎచ్చట, భువనస్య=లోకముయొక్క, నాభిః=మధ్యభాగమున నుండి ఆకర్షించి బంధనమునర్చుచున్నదానిని, ప్రచ్ఛామి=ప్రశ్నించుచున్నాను. వృష్టః=[వర్షింపజేసి] సేచనమునర్చువాడును, అశ్వస్య బలవంతుడునగు పురుషునియొక్క, రేతః=పవరాక్రమమున్నదోదానిని, ప్రచ్ఛామి=అడుగుచున్నాను. వాచః=వేదత్రయరూపములోనున్న వాణియొక్క, పరమమ్=ఉత్తమమగు, వ్యోమ=ఆకాశరూపస్థానమును, త్వా=నిన్ను, ప్రచ్ఛామి=అడుగుచున్నాను. నీవు ప్రత్యుత్తరమిమ్ము.

[౬౧]

భావార్థము:- పృథివియొక్క సీమయెద్ది? లోకమును ఆకర్షించు బంధనమేది? బల

వంతుని పరాక్రమమేది? వాక్పారగుడు ఎవడు? అను నీ ప్రశ్నలకు త్వరము తర్వాత మంత్రమునందు తెలుసుకొనవచ్చును.

౧౩౬౭[౬౧]

౧౩౬౮ ఇయమిత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, సమాధాతా దేవతా, విరాట్ త్రిష్టప్ ఛందః, దైవతః, స్వరః పూర్వ ప్రశ్నానా ముత్తరాణ్యాహ పూర్వమంత్రోక్త ప్రశ్నలకు సమాధానములు

ఇయం వేదిః పరో అంతః పృథివ్యా అయం యజ్ఞో భువనస్య నాభిః ।

అయమ్ సోమో వృష్ణో అశ్వస్య రేతో బ్రహ్మాయం వాచః పరమం వ్యోమం॥౬౨॥

ఇయమ్, వేదిః, పరః, అంతః, పృథివ్యాః, అయమ్, యజ్ఞః, భువనస్య, నాభిః, అయమ్, సోమః, వృష్ణః, అశ్వస్య, రేతః, బ్రహ్మ, అయమ్, వాచః, పరమమ్, వ్యోమేతి వి+ఓమ

॥౬౨॥

పదార్థః:- (ఇయః) (వేదిః) మధ్యరేఖా (పరః) (అంతః) (పృథివ్యాః) భూమేః, (అయమ్) (యజ్ఞః) సర్వైః పూజనీయో జగదీశ్వరః, (భువనస్య) సంసారస్య, (నాభిః) అయమ్ (సోమః) ఓషధిరాజః, (వృష్ణః) వీర్యకరస్య; (అశ్వస్య) బలేన యుక్తస్య జనస్య, (రేతః) (బ్రహ్మ) చతుర్వేద విత్, (అయమ్) (వాచః) వాణ్యాః, (పరమమ్) (వ్యోమ) స్థానమ్.

॥౬౨॥

అన్వయః:- హే జిజ్ఞాసో ఇయం వేదిః పృథివ్యాః పరోఽస్తోఽయం యజ్ఞో భువనస్య నాభిరయం సోమో వృష్ణోఽశ్వస్య రేతోఽయం బ్రహ్మ వాచః పరమం వ్యోమాఽస్తీతి విద్ధి. ॥౬౨॥

భావార్థః:- హే మనుష్యా యద్యస్య భూగోలస్య మధ్యస్థారేఖా క్రియేత త్స్వి సా ఉపరిష్టాత్ భూమేరంతం ప్రాపునవతీ సతీ వ్యాససంక్షాం లభతే. అయమేవ భూమేరంతోఽస్తీ. సర్వేషాం మధ్యాకర్షణం జగదీశ్వరః సర్వేషాం ప్రాణీనాం వీర్యకర ఓషధిరాజః సోమో వేదపాఠగో వాక్పారగోఽస్తీతి యూయం విజానీత.

॥౬౨॥

భావార్థము:- ఓ జిజ్ఞాసూ! ఇయమ్ వేదిః=ఈమధ్యరేఖ, పృథివ్యాః=భూమి యొక్క, పరః అంతః=పరభాగమైన యవధి, అయమ్ యజ్ఞః=ప్రత్యక్షగుణములుగలవాడును, అందఱికి పూజనీయుడునగు నీ జగదీశ్వరుడు, భువనస్య=సంసారమునకు, నాభిః=నియతస్థితికి బంధకుడు, అయమ్ సోమః=ఓషధులలోను త్తమము అంశుమంతమునగునీసోమము, వృష్ణః అశ్వస్య=పరాక్రమవంతుడు బలవంతుడైన జనునియొక్క, రేతః=పరాక్రమము. అయమ్ బ్రహ్మ=చతుర్వేదవిత్తగు నీబ్రహ్మ, వాచః=వేదత్రయరూపముగనున్న వాణికి, పరమమ్ వ్యోమ=ఉత్తమమైన స్థానము అని నీవు గ్రహించుము.

[౬౨]

భావార్థము:-ఓ మనుష్యులారా! ఈ భూమికి మధ్యస్థముగ నొక రేఖను గీయుచో అది పైనుండి భూమియంతమును స్పర్శించును. అది వ్యాసమనబడును. అదియే భూమికి అంతావధి అనియు, సకలలోకములకు మధ్య ఆకర్షణకర్త జగదీశ్వరుడనియు, సర్వప్రాణులకు పరాక్రమ కర్త, జౌషధములందు త్తమము అంశుమంతమునై నది సోమము అనియు, వేదపారగుడగు పురుషుడు వాణిపారంగతుడు అనియు మీరెఱుగుడు, ౧౩౬౮[౬౨]

౧౩౬౯ సుభూరిత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, సమాధాతా దేవతా, విరాడనుష్టుప్ ఛందః, గాంధార్యస్వరః
ఈశ్వరః కీదృశ ఇత్యాహ
ఈశ్వరుడెటువంటివాడు?

సుభూః స్వయమ్భూః ప్రథమోఽన్తర్మహాత్మ్యర్ణవే ।

దధే హ గర్భ మృత్వియం యతో జాతః ప్రజాపతిః ॥౬౩॥

సుభూ రితి సు+భూః, స్వయమ్భూరితి స్వయమ్+భూః, ప్రథమః, అంతః, మహతి, అర్ణవే, దధే, హ, గర్భమ్, మృత్వియమ్, యతః, జాతః, ప్రజాపతి రితి ప్రజా+పతిః॥ ॥౬౩॥

పదార్థః:- (సుభూః)యః సుష్టు భవతీతి, (స్వయంభూః)యః స్వయంభవత్యుత్పత్తి నాశ రహితః, (ప్రథమః) అదిమః, (అంతః) మధ్యే, (మహతి) (అర్ణవే) యత్రాత్మాంసుదకాని సంబద్ధాని సంతి తస్మిన్సంసారే (దధే) దధాతి, (హ) కిల, (గర్భమ్) బీజమ్, (మృత్వియమ్) ఋతుసమాప్తోఽస్య తమ్, (యతః) యస్మాత్, (జాతః) (ప్రజాపతిః) ప్రజాపాలకః సూర్యః. ॥౬౩॥

అన్వయః:- హే జిజ్ఞాసో యతః ప్రజాపతి ర్వాతో యశ్చ సుభూః స్వయంభూః ప్రథమో జగదీశ్వరో మహత్కర్ణవేఽన్తర్మత్వియం గర్భం దధే తం హ నర్చే జనా ఉపాసీరన్, ॥౬౩॥

భావార్థః:- యది యే మనుష్యాః సూర్యాదీనాం పరం కారణం ప్రకృతిం తత్ర బీజధారకం పరమాత్మానం చ విజానీయు స్తస్మి తేఽస్మిన్సంసారే విస్తీర్ణసుఖా భవేయుః. ॥౬౩॥

పదార్థము:- ఓ జిజ్ఞాసూ! యతః=ఏ జగదీశ్వరుని నుండి, ప్రజాపతిః=విశ్వరతుడుగు సూర్యుడు, జాతః=ఉత్పన్నమయ్యెనో, సుభూః=చక్కగ విద్యమానుడు, స్వయంభూః=స్వయంప్రసిద్ధుడు, ఉత్పత్తి నాశరహితుడు, ప్రథమః=అందఱికంటె నుత్తముడునైన, ఏ పరమాత్మ, మహతి అర్ణవే అంతః=విశాలమును, జలములచే సంబద్ధమును నగు లోకము యొక్క మధ్య, మృత్వియమ్ గర్భమ్=సమయానుకూలముగ ప్రాప్తమగు బీజమును, దధే=ధారణమొనర్చు చున్నాడో, హ=అతనినే అందఱు ఉపాసించవలయును. [౬౩]

భావార్థము:- ఏ మానవులు సూర్యాదిలోకముల కుత్తమ కారణమగు ప్రకృతిని,

ఆ ప్రకృతియందుత్పత్తి శక్తిని ధారణమొనర్చు పరమాత్ముని ఎటుగుదురో వారే యీ లోకమున విస్తారమైన సుఖమును పొందువారగుదురు.

౧౩౬౯[౬౩]

౧౩౭౦ హోతా యత్పద్యత్యప్రజాపతి రృషిః, ఈశ్వరో దేవతా, విరాడుష్టిక్ ఛందః, ఋషభఃస్వరః
ఈశ్వరః కథముపాస్య ఇత్యాహ
ఈశ్వరు నెటుల నుపాసించవలయును?

హోతా యత్తత్ ప్రజాపతిః సోమస్య మహిమ్నః!

జుషతాం పిబతు సోమః పితృహోతృ ర్యజః॥

॥౬౪॥

హోతా, యత్తత్, ప్రజాపతి మితి ప్రజా+పతిమ్, సోమస్య, మహిమ్నః,

జుషతామ్, పిబతు, సోమమ్, హోతః, యజః॥

॥౬౪॥

పదార్థః:- (హోతా) ఆదాతా, (యత్తత్) యజేత్ పూజయేత్, (ప్రజాపతిమ్) విశ్వస్య పాలకం స్వామినమ్. (సోమస్య) సకలైశ్వర్యయుక్తస్య (మహిమ్నః) మహతో భావస్య సకా శాత్, (జుషతామ్) (పిబతు) (సోమమ్) సర్వాషధిరసమ్, (హోతః) దాతః, (యజః) పూజయ.

అన్వయః:- మే హోతర్యథా హోతా సోమస్య మహిమ్నః ప్రజాపతిం యత్కజ్జుషతాం చ, సోమం చ పిబతు తథా త్వం యజ పిబ చ.

॥౬౪॥

భావార్థః:- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. మే మనుష్యా యథా విద్వాంసోఽస్మిన్మృగతి రచనాది విశేషైః పరమాత్మునో మహిమానం విదిత్వైనముపాసంతే. తత్తత్తతం యూయ మప్యుపాధ్యం యథేమే యుక్త్యైషధాని సేవిత్యా లురోగా జాయంతే తథా భవంతోఽపి భవంతు.

పదార్థము:- హోతః=దానమిచ్చువాడా! ఎటుల, హోతా=గ్రహించుపురుషుడు, సోమస్య=సకలైశ్వర్యయుక్తుడు, మహిమ్నః=గొప్పవాడగుటచే, ప్రజాపతిమ్=విశ్వపాలకుడై యున్న స్వామిని, యజేత్=పూజించునో లేక యతనిని, జుషతామ్=సేవించి ప్రసన్నునిగ నొనర్చునో, మఱియు, సోమమ్=సర్వోత్తమములగు ఓషధులరసమును, పిబతు=పానమొనర్చునో, అటులనే, నీవు, యజ=అతనిని పూజించుము, మఱియు ఉత్తమోషధి రసమును పానమొనర్చుము.

[౬౪]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓమానవులారా! విద్వాంసులెటుల ఈ జగద్రచనాది విశేషచిహ్నములచే పరమాత్ముని మహిమను ఎఱిగి యతని నుపాసించెదరో, అటులనే మీరును అతనిని ఉపాసించుడు. ఎటుల ఈవిద్వాంసులు యుక్తిపూర్వకముగ పథ్యపదార్థములను సేవించి రోగరహితులగు చున్నారో అటులనే మీరును ఉండుడు.

౧౩౭౦[౬౪]

౧౩౩౧ ప్రజాపతే నేత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, ఈశ్వరో దేవతా,విరాట్ త్రిష్టుప్ ఛందః,ధైవతఃస్వరః
పున స్తమేవ విషయ మాహ.
మఱిల నా విషయమే.

ప్రజాపతే న త్వదేతాన్యన్యో విశ్వా రూపాణి పరి తా బభూవ । యత్కామా
స్తే జుహుమ స్తన్నో అస్తు వయః స్యామ వతయో రయీణామ్ ॥౬౫॥

ప్రజాపత ఇతి ప్రజా+పతే. న. త్వత్, ఏతాని, అన్యః, విశ్వా, రూపాణి, పరి,
తా, బభూవ, యత్కామా ఇతి యత్+కామాః, తే,జుహుమః, తత్, నః, అస్తు, వ
యమ్, స్యామ, వతయః, రయీణామ్ ॥౬౫॥

పదార్థః- (ప్రజాపతే) సర్వస్యాః ప్రజాయాః పాలక స్వామిన్నీశ్వర (న) (త్వత్) తవ న
కాశాత్ (ఏతాని) పృథివ్యాదీని భూతాని (అన్యః)భిన్నః, (విశ్వా) సర్వాణి, (రూపాణి) స్వరూ
పయుక్తాని, (పరి) (తా) తాని, (బభూవ) భవతి, (యత్కామాః)యః పదార్థః కామో యేషాం
తే, (తే) తవ, (జుహుమః) ప్రశంసామః, (తత్) కమనీయం వస్తు (నః) అస్మభ్యమ్, (అస్తు)భవతు
(వయమ్) (స్యామ) భవేమ, (వతయః)స్వామినః పాలకాః, (రయీణామ్) విద్యా సువర్ణాది
ధనానామ్. ॥౬౫॥

అన్వయః- మే ప్రజాపతే పరమాత్మన్కృత్ త్వదన్యస్తా తాన్యేతాని విశ్వా రూపాణి
వస్తూని న పరి బభూవ. యత్కామా వయం త్వం జుహుమ స్తన్నోఽస్తు తే కృపయా వయం
రయీణాం వతయః స్యామ. ॥౬౫॥

భావార్థః-యది పరమేశ్వరాదు త్తమం బృహదైశ్వర్యయుక్తం సర్వశక్తి మధ్వస్తు కించి
దపి నాస్తి తర్హి తుల్యమపి న.యో విశ్వాత్మా విశ్వనష్టాఽతైశ్వర్యప్రద ఈశ్వరోఽస్తి
తస్యైవ భక్తివిశేషేణ పురుషార్థేనైహిక మైశ్వర్యం యోగాభ్యాసేన పారమార్థికం సామర్థ్యం
ప్రాప్నుయామ. ॥౬౫॥

పదార్థము:-ప్రజాపతే=సకలప్రజలకు రక్షకుడవగు స్వామీ! ఈశ్వరా!తా ఏతాని
=అయీ పృథివ్యాది భూతములమీదను మఱియు,విశ్వా రూపాణి=స్వరూపయు క్తము
లగు సకల వస్తువులమీదను,త్వత్ అన్యః=నీకంటెనన్యుడెవడును, న పరిబభూవ=బలవంతు
డుగా లేడు.యత్కామాః=ఏయేరామనలు కలిగినవారమై, వయమ్=మేము, నిన్ను,
జుహుమః=ప్రశంసించెదమో, తత్=అయా కామనలకు యోగ్యమగు వస్తువులు, నః=
మాకు,అస్తు=లభించుగాక! తే=భవత్కృపచే మేము,రయీణామ్=విద్యాసువర్ణాది ధన
ములకు,వతయః=రక్షకులగు స్వాములము,స్యామ=అగుదుముగాక! [౬౫]

భావార్థము:-పరమేశ్వరుని కంటె ఉత్తమము, గొప్పదియు, ఐశ్వర్యయుక్తము,

సర్వశక్తివంతమునగు పదార్థమెద్దియు లేనప్పుడు అతనికి తుల్యమైనదియు నేదియులేదు. విశ్వాత్పడు, విశ్వస్రవ, అఖిలైశ్వర్యప్రముడునగు నే యీశ్వరుడున్నాడో, యతనిశక్తి విశేషముచేతను, స్వపురుషార్థము చేతను ఇహలోకాభ్యుదయమును, యోగాభ్యాసమును నేవించి పరలోకసామర్థ్యమును మేము పొందెదముగాక !

అత్ర పరమాత్మ మహిమా, సృష్టిగుణవర్ణనం, యోగప్రశంసా, ప్రశోభితరాణి,
సృష్టిపదార్థ ప్రశంసనం, రాజప్రజాగుణవర్ణనం, శాస్త్రాద్యుపదేశోఽధ్య
యన మధ్యాపనం, (స్త్రీ) పురుషగుణవర్ణనం, పునః ప్రశోభితరాణి
పరమేశ్వర గుణవర్ణనం, యజ్ఞవ్యాఖ్యా, రేఖాగణితాది
చోక్తమత ఏతదర్థస్య పూర్వాధ్యాయోక్తార్థేన
నహ సంకతి రస్తితి శేషమ్

ఈ అధ్యాయమునందు ౧ వరమాత్ర మహిమ [౧, ౨, ౩, ౪ ౫, ౬], ౨ సృష్టిగుణము[౭], ౩ యోగప్రశంస, ౪. ప్రశ్నోత్తరములు [౯, ౧౦, ౧౧, ౧౨, ౫, సృష్టివదార్థముల ప్రశంస [౧౬, ౧౭], ౬ రాజయొక్కయు, ప్రజల యొక్కయు గుణముల వర్ణన [౨౦, ౨౩], ౭ శాస్త్రోపదేశము [౧౩, ౧౪, ౧౫], ౮ పతన పాతనములు [౩౩, ౩౯, ౪౨, ౪౩], ౯ శ్రీపురుషుని వరస్పరగుణములు [౪౦, ౪౧, ౪౪, ౪౫, ౪౬], ౧౦ ప్రశ్నోత్తరముల ౪౮, ౪౯. ౫౦, ౫౧, ౫౨ ౫౩. ౫౪, ౫౫, ౫౬, ౫౭, ౫౮, ౫౯, ౬౦, ౬౧, ౬౨], ౧౧. ఈశ్వరుని గుణములు [౬౩, ౬౪. ౬౫] ౧౨ యజ్ఞము నకు వ్యాఖ్య[౫౭, ౫౮] ౧౩ రేఖాగణితాదుల వర్ణన [౬౧, ౬౨] యు దుటచే ఈ అధ్యాయమందు చెప్పబడ్డ అర్థమునకు పూర్వాధ్యాయములో చెప్పబడ్డ అర్థముతో సంగతియున్నదని గ్రహించవలయును.

కతి శ్రీమద్భగవత్ సాంసరపరివ్రాజకాచార్యాణాం పరమవిదుషాం శ్రీమద్విరజానంద
సరస్వతీస్వామినాం శిష్యేణ దయానందసరస్వతీస్వామినా విరచితే
సంస్కృతార్థ భాషాభ్యాం విభాషితే సుప్రమాణయుక్తే
యజుర్వేద భాష్యే త్రయోవింశోఽధ్యాయః
సమా పః

కృష్ణామండలాంతర్గత కుందేరు గ్రామవాస్తవ్యులగు పారిడుగు
కేపాచలాచార్యు, తదేవ మండలాంతర్గత ముదునూరు గ్రామవాస్తవ్యుడు
జేపే కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు అంధీకరించి శ్రీమద్దయానంద
రెడ్డిని నిర్మిత యజుర్వేద భాషాభాష్యమండలి యిరువదిమూడవ అధ్యాయము సమాప్తము

యజుర్వేదము

౨౪ వ అధ్యాయము

లోని

కృమి కీట పశు పక్షి తిర్యక్కుల విజ్ఞానము

ఈ 24 వ అధ్యాయములో పశుపక్షుల, సర్పాదుల, వన్యమృగముల, జలచరముల, కీటాదుల గుణములు వర్ణించబడినవని మహర్షి దయానందు డధ్యాయాంతమున నిర్దేశించి యుండెను. ఇంతియగాక వెనుకటి ౨౩ వ అధ్యాయముతో సంగతియు నున్నదని సూచించెను.

సకల విద్యలు వేదమున బీజరూపమున నున్నవి. మానవులకు సకలజీవులతో సంపర్కమున్నది. కావున వానినుండి యేయేలాభములు, హానులు సంభవించునో ఇందు నిర్దేశించబడినవి. ఇందు ఆయాతిర్యక్తాదులు గుణమునుబట్టి, రంగునుబట్టి, ఆకారమునుబట్టి, స్వభావకర్మలను బట్టి సూచించబడినవి. ఈ జంతువిద్య యందలి రహస్యమును పరిశీలించి సంఘోపయోగముగ విషయములను వెల్లడించుట చాలా అవసరము.

గుఱ్ఱములకు, ఎడ్లకు, ఆవులకు, గేదలకు, కోళ్ళకు, గొఱ్ఱలకు, మేకలకు ఉన్న రంగులను బట్టి, సుడులనుబట్టి వాని గుణములను, మంచుచెడులను నిర్ణయించుకొనుట రైతాంగమునందును ప్రజానీకమునందును ప్రచలితమైయున్నది. వారును, ఆధునిక జంతుశాస్త్రజ్ఞులును ఇరువురు ఈ విషయముమీద పరిశోధించి మాతన ఫలితములను లోకమున కందించగలరని నమ్ముచున్నాము.

ఈ అధ్యాయమును సరళముగ అర్థముచేసుకొనుటకై ముందు మహర్షి దయానందుని వ్యాఖ్యానమునుండి కొన్ని వాక్యముల నుదహరించు చున్నాము.

అత్ర సర్వత్ర దేవతాపదేన త త్తద్గుణయోగాత్ పశవో వేదితవ్యాః(౧)యా యస్య పశో రేవతా౨స్తీ స తద్గుణో౨స్తీతి వేద్యమ్. (మం.౧౩,౧౯) యే పశవః పక్షిణశ్చ వాయుగుణాః సూర్యగుణాః సంతి తై స్తదనుకూలాని కార్యాణి సాధనీయాని. (౪) యే మనుష్యా వాయ్వ గ్న్యాదిగుణా స్పృశూన్ పాలయంతి తే సర్వోపకారకా భవంతి. (మం. ౮). చంద్రాది గుణ యుక్తాః పశవః సంతి తై స్తత్తత్కార్యం మనుష్యైః సాధ్యమ్ (మం.౨).

అని పలుతావులందు నిర్దేశించబడినది. ఇందు ఏయే దేవతలు గలవిగా ఏయే జంతువులు చెప్పబడియున్నవో ఆయా దేవతాగుణము లాయా పశువులందుండుననియు, వానిని చక్కగా గమనించి ఉపకారమును పొందమనియు సూచించెను.

ఇందు “అలశతే” అను ప్రయోగమును గాంచి యనేకులు యజ్ఞము నం దాయా దేవతల నుద్దేశించి ఆయా పశువుల బలినొపగుటయే మంత్రాశయమని భావించువారును గలరు.

వారిరొక చిన్న మనవి:-యజ్ఞమునకు మరొక నామధేయము అధ్వరము. హింసారహితమైనది అని అధ్వరశబ్దార్థము అట్టిచో యజ్ఞమునందు హింస జరుగదని వేరుగా చెప్పనవసరము.

రము లేదుగదా ! ఆలభతే పదమునకు చంపుట అను అర్థము రాజాలదు. ఎవరైనా అటుల గ్రహించుచో వైదికసాహిత్యమును వారెచుగరని భావించవలయును. వేదమునందు పదేపదే పశువులను పెంచవలయును, పోషించవలయునని బోధించబడినది, 'యజ్ఞమునందు ముఖ్యముగా పిరిచే బలివస్తువుగ భావించబడు గోవు 'అఘ్న'గా కీర్తించబడినది. అది చంపదగినది కాదు, కొట్టతగినదియు కాదని ఆ శబ్దమే నిర్దేశించుచున్నది. కావున వైదిక ధర్మమును మననమొనర్చి సిద్ధాంతీకరించుకొనవలసి యున్నది.

ఆలభతే శబ్దము(౧౧, ౧౬, ౨౦-౨౯) మొత్తము ౧౨ మంత్రములలో కనబడుచున్నది. ౩౦ వ అధ్యాయపు ౨౨ వ మంత్రములో కూడ ఉన్నది. ఈ మంత్రములన్నిటిలో చతుర్థి విభక్త్యంతములకు ద్వితీయా బహువచనాంతములు జోడించబడినవి. ౧౧ వ మంత్రములో ఋతువు లాఱింటికి ధూమ్ర శ్వేత కృష్ణ అరుణ పిశంగవర్ణములు చెప్పబడినవి. రంగులు బలియివ్వ బడుటకు సాధనములు కాజాలవుగదా ! ఇక ఆయారంగులుగల జంతువులను గ్రహించుచో అవి యేవియగును ? ఇచ్చట సంస్కృత పదార్థములో ఆ=నమంతాత్, లభతే=ప్రాప్నోతి, చక్కగ పూర్తిగ లభించుట, పొందుట అని యర్థమొనర్పబడినది. మిగతా తావులలో నిదియే యర్థమొనర్పబడినది. ఆయాకార్యములకై ఆయా వస్తువులు లేక ప్రాణులు ఉపయోగకరములు కావున బుద్ధిమంతులు వాని వలన లాభము పొందవలయునని ఉపదేశము. మిగతా పదకొండు మంత్రములందు సరిగా ఐదేసి విషయములకై ఐదేసి వస్తువులు చెప్పబడినవి. కాని సర్వత్ర ఒకే సారి 'ఆలభతే' ప్రయోగించబడినది. అన్నిటికి దానినే అన్వయము చేసుకొనవలయును.

౧౬వ మంత్రములో భిన్నభిన్నమరుత్తులకు - మర్త్యులకు విద్వాంసులేమీ గ్రహించెదరో అటులనే మీరును గ్రహించుడనెను. ౨౦వ మంత్రములో పిట్టల పేరులున్నవి కావున పక్షివిజ్ఞునిని అనుకరించుడనియు, ౨౧లో జలచరముల పేర్లుండుటచే జలజంతుపాలనవిత్తును అనుకరించుడనియు, ౨౨, ౨౩, ౨౪ మంత్రములలో పక్షులపేర్లున్నవి కావున పక్షిగుణ విజ్ఞానిని పక్షికర్మవిత్తును అనుకరించుడనియు, ౨౫వ మంత్రములో కాల వాచక శబ్దములుండుటచే కాలవిదుని అనుకరించుడనియు, ౨౬వ మంత్రములో భూచర జంతువుల పేరులుండుటచే స్థలచరజంతుగుణ విత్తును అనుకరించుడనియు ఉపదేశించబడినది. ౨౯వ మంత్రములో 'ప్రజాపతయే పురుషాన్ హస్తినః' ప్రజాపాలకుడగు రాజునకై పురుషులను గజములను ఆలభించుమనియున్నది. అయితే వానిని బలి యొనర్చి యజ్ఞముచేయమనియే భావించవలసినదేనా? కనుక యజ్ఞమునందు పశు వధ యుండదని విచారశీలురు గ్రహించవచ్చును.

ఇంతియగాక ఈ వేదములోని ౨౩ వ అధ్యాయపు ౧౭ వ మంత్రములో "అగ్నిః పశు రాసీత్; వాయుః పశురాసీత్, సూర్యః పశురాసీత్" అగ్నివాయు సూర్యులు పశువులనియు, యజ్ఞకర్తలు "తేన అయజంత" వానితో యజ్ఞమొనరించిననియు, 'సః ఏతమ్ అజయత్' అతడి లోకమును జయించెననియు అటులనే నీవు 'తంతేవ్యసి' వానిని జయించుచో, ఆ అగ్ని దులు "తే.లోకః భవిష్యతి" నీ లోకములు - నీకు దర్శనీయములగుననియు చెప్పబడియున్నది. కావున నీ ౨౪వ అధ్యాయములో పశుహింసాయుక్త యజ్ఞమేదియు బోధించబడలేదనియు

నిందు జలస్థలాకాశచరములగు పశుపక్షి తిర్యక్కుల విజ్ఞానము ప్రకటించ బడెననియు, మానవుల విద్యను గ్రహించి లాభమును గ్రహించవలయుననియు మహర్షి దయానందుడు వేదమునకు తగిన యర్థము యోగజన్య దివ్యదృష్టిచే నొనర్చియుండెను. ఖిజ రూపముగ నిచ్చట నిర్దేశించబడిన విజ్ఞానమును విశదీకరించుట జంతుశాస్త్రవిశేషజ్ఞుల పనియై యున్నది.

ఆయా కాలములకై ఆయాజంతువులను పరిగ్రహించ వలసినదిగా చెప్పబడిన మంత్రములున్నవి. కొన్నిచోటులందు “కొఱకు” అని అర్థము వచ్చు చతుర్థీవిభక్త్యంత శబ్దములు, కొన్నిచోటులందు ఫలానా నిమిత్తము అని సూచించుటకై షష్ఠీవిభక్త్యంత శబ్దములు ప్రయోగించబడినవి. ఆయా దేవతలు గలవి యని ప్రథమాంతములుగను, ఆయా జంతువులను గ్రహించవలయునని ద్వితీయా విభక్త్యంతములుగను శబ్దములు వాడబడినవి.

౧,౨,౩,౪,౫,౬,౭,౮,౯,౧౦,౧౧,౧౨,౧౩,౧౪,౧౫ మంత్రములందు ఏ యే జంతువుల కే యే దేవతలలో ప్రథమాంత శబ్దములతో నిర్దేశించబడినది. ౧౧,౧౨,౧౩,౧౬,౨౦,౨౧,౨౨,౨౩,౨౪,౨౫,౨౬,౨౭,౨౮,౨౯,౩౦,౩౧,౩౨,౩౩,౩౪ మంత్రములలో ఏ యే ప్రయోజనముల కే యే పశువులు ప్రయోగపడునది చతుర్థీ విభక్త్యంత శబ్దములతో చెప్పబడినది. ౧౮,౩౫,౩౬,౩౭,౩౮,౩౯,౪౦. మంత్రములలో దేని నిమిత్త ముప్రయోగపడునో షష్ఠ్యంత శబ్దములలో చెప్పబడినది.

మేమును నివట స్వాధ్యాయశీలుర కుప్రయోగపడునటుల జంతువిశేషములను తెలుపు యాగికములగు ప్రథమా ద్వితీయా విభక్త్యంత శబ్దములను విడిగాను, ఏ యే దేవతగుణములు గలవి యున్నవో వానిని దైవతములని ప్రత్యేకముగను, ఏ యే ప్రయోజనములకు, కార్యములకు ఆయా జంతువులు పేర్కొనబడినవో ఆయా చతుర్థ్యంత షష్ఠ్యంత శబ్దములను చేర్చేరు అనుక్రమణికలుగనిచ్చుచున్నాము.

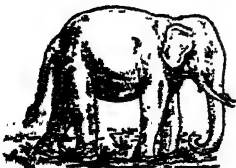
వాని సహాయమున ఎక్కడ ఏజంతువు ఏ గుణము గలదిగ, ఎందుల కుప్రయోగపడునదిగ నిర్దేశించబడియున్నదో సరళముగ సమన్వయ పఱచుకొనగలరని ఆశించుచున్నాము.

ఈ ఆధ్యాయమునందలి విజ్ఞానమును మననమొనర్చువారికి ఈ అనుక్రమణికలు ఎక్కువగా తోడ్పడగలవని భాష్యము మధ్య విశేషాను బంధముగ మేము చేర్చుచున్నాము.

ఈ అనుక్రమణిక. యందాయా మంత్రముల సంఖ్య నిర్దేశించబడినది.

వికారి ౧౮౮౧ }
మకరసంక్రాంతి.

ఇట్లు బుధజన విధేయులు
శేషాచలార్య, కేశవార్యశాస్త్రి

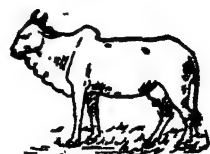
౨౪ వ అధ్యాయములోని తిర్యక్కుల అనుక్రమణిక

ప్రథమా ద్వితీయా విభక్త్యంతములు .

అ	ఉ	ఈ	కృమి	ఐ	మృగవాహాః	ఐ
అంజినకః	౪	ఊర్ధ్వపృష్ఠి	౪	కృష్ణ ౧,౩౦,౩౬,౪౦	మృగవాహాః	౧౨
అజగర	౩౮	బు	౪	కృష్ణగ్రీవ ౪	మృగవాహాః	౧
అధోరామా	౧	బుఱ	౩౬	కృష్ణగ్రీవాః ౬,౯,౧౪	మృగవాహాః	౧౫
అధ్యారోహకర్ణ	౪	బుశ్య	౩౭	కృష్ణమృగ ౧	మృగవాహాః	౧౨
అనద్వాహ	౮,౧౩	బుశ్యాన్	౨౭	కృష్ణాంజి ౪	మృగవాహాః	౩,౫,౧౨
అనుసృష్టాన్	౧౬	బుషభ	౭	కృష్ణాః ౧౦,౧౫,౧౮	మృగవాహాః	౧౮
అన్యత ఏన్య	౮	బుషభాః	౧౩	కృష్ణాన్ ౧౧	మృగవాహాః	౧
అన్యతః శితికాహు	౨	వి	౧౩	కృష్ణాన్ ౧౨	మృగవాహాః	౧
అన్యతః శితిరంద్ర	౨	ఏ	౩౬	కృష్ణాన్ ౧౩	మృగవాహాః	౧
అన్యవాప	౩౭	క	౩౬	కృష్ణాన్ ౧౪	మృగవాహాః	౧
అరుణ	౩	కంకః	౩౧	కృష్ణాన్ ౧౫	మృగవాహాః	౧
అరుణ బ్రతు	౨	కకరాన్	౨౦	కృష్ణాన్ ౧౬	మృగవాహాః	౧
అరుణాన్	౧౧	కకటః	౩౧	కృష్ణాన్ ౧౭	మృగవాహాః	౧
అలఱ	౩౪	కపింజలి	౩౮	కృష్ణాన్ ౧౮	మృగవాహాః	౧
అల్పాంజి	౪	కపింజలాన్	౨౦	కృష్ణాన్ ౧౯	మృగవాహాః	౧
అవరోకి డ	౯	కపింజలాన్	౨౦	కృష్ణాన్ ౨౦	మృగవాహాః	౧
అవలిపా	౩	కపింజలాన్	౨౦	కృష్ణాన్ ౨౧	మృగవాహాః	౧
అవిజ్ఞాతా	౫,౯	కర్మంధూరోహితః	౨	కృష్ణాన్ ౨౨	మృగవాహాః	౧
అశ్వ	౧	కర్ణః	౩౦	కృష్ణాన్ ౨౩	మృగవాహాః	౧
అనిత	౩౭	కర్ణాః	౩	కృష్ణాన్ ౨౪	మృగవాహాః	౧
అ	౩౮	కలివింక	౩౧	కృష్ణాన్ ౨౫	మృగవాహాః	౧
అఖు	౩౮	కలివింకాన్	౨౦	కృష్ణాన్ ౨౬	మృగవాహాః	౧
అఖాన్	౨౬	కల్పామాః	౭	కృష్ణాన్ ౨౭	మృగవాహాః	౧
అగ్నేయ	౧	కళ	౩౮	కృష్ణాన్ ౨౮	మృగవాహాః	౧
అతి	౩౪	కళాన్	౨౬	కృష్ణాన్ ౨౯	మృగవాహాః	౧
అరణ్యః అజ	౩౨	కశ్యప	౩౭	కృష్ణాన్ ౩౦	మృగవాహాః	౧
అరణ్యః మేష	౩౦,౩౮	కాలికా	౩౫	కృష్ణాన్ ౩౧	మృగవాహాః	౧
అశ్వినౌ	౧	కుండ్యదాచి	౩౭	కృష్ణాన్ ౩౨	మృగవాహాః	౧
ఉ	౧౩	కుటరు	౩౯	కృష్ణాన్ ౩౩	మృగవాహాః	౧
ఉజాత	౩౭	కుటరూన్	౨౭	కృష్ణాన్ ౩౪	మృగవాహాః	౧
ఉద్ర	౩౭	కుశికాః	౨౪	కృష్ణాన్ ౩౫	మృగవాహాః	౧
ఉన్నత	౭,౭	కుశివయ	౩౫	కృష్ణాన్ ౩౬	మృగవాహాః	౧
ఉపధ్యస్తా	౧౪	కుశివయాన్	౨౧	కృష్ణాన్ ౩౭	మృగవాహాః	౧
ఉలి	౩౧	కులుంగ	౩౨	కృష్ణాన్ ౩౮	మృగవాహాః	౧
ఉలూక	౩౮	కులుంగాన్	౨౭	కృష్ణాన్ ౩౯	మృగవాహాః	౧
ఉలూకాన్	౨౩	కుర్రు	౩౪	కృష్ణాన్ ౪౦	మృగవాహాః	౧
ఉష్ణ	౩౯	కృకలాప	౪౦	కృష్ణాన్ ౪౧	మృగవాహాః	౧
ఉష్ణాన్	౨౮	కృకవాకు	౩౫	కృష్ణాన్ ౪౨	మృగవాహాః	౧

[illegible]

మైత్రవరుణ్య	౨,౮	అవాంతరదిశాభ్య	౨౬	బృహస్పతయే	౨౮,౩౭	సాధ్యేభ్యః	౨౭
యామాః	౩	అశ్విభ్యాం	౨౩	భూమ్యై	౨౬	సోమాయ	౨౨,౨౪,౩౨
రాద్ర	౩౯	అహోరాత్రయోః		మత్త్యై	౩౯	స్వతవద్యభ్యః	౧౬
రాద్రాః	౩	సంధిభ్యః	౨౫	మనుష్యరాజాయ	౩౦	స్వవస్థాయ	౧
వాయవ్య	౧	అహ్నే	౨౫	మన్యవే	౩౩	హిమవతే	౩౦
వాయవాభ్యః	౯	ఆదిత్యేభ్యః	౨౭	మరుద్యై	౧౬(౪)	హేమంతాయ	౧౧,౨౦
వారుణాః	౨	ఇంద్రాగ్నిభ్యాం	౨౨	మాసేభ్యః	౨౫	హియై	౩౫
వారుణాః	౧౫	ఇంద్రాయ	౧,౪౦	మిత్రాయ	౨౮,౨౯,౨౨	షష్ఠీ	
వైద్యుతాః	౧౦	ఈశానాయ	౨౮	మిత్రావరుణాభ్యాం	౨౩		
వైద్యుషచ	౧	ఉష్ణిహే	౧౨	...మృత్యవే	౩౭	విభక్త్యంతములు	
వైద్యుషి	౩౬	ఋషభాయ	౩౦	యామాయ	౩౦		
వైశ్వకర్మణాః	౧౭	కకుభే	౧౩	రాత్ర్యై	౨౫,౩౬	అకూపారస్య	౩౫
వైశ్వదేవాః	౧౪	కామాయ	౩౯	రుద్రాయ....	౩	అగ్నిహోత్రానాం	౧౮
వైశ్వదేవ్య	౫	క్రీడిభ్యః	౬౧	రుద్రేభ్యః	౨౭	అపామ్	౩౭
కువాసీరియాః	౧౮	క్షిప్రశ్యేనాయ	౩౦	వనస్పతిభ్యః	౨౩	అపూరసాం	౩౭
సారస్వతీ	౧	గాయత్ర్యై	౧౨	వరుణాయ	౨౦,౨౨,౨౮	అర్ధమాసానాం	౩౭
సారస్వత్య	౪,౧౪	...గృహపతయే	౨౪	వరుణాయ	౩౦,౩౮	అహ్నే	౩౬
సావిత్ర	౩౫	గృహమేధిభ్యః	౧౬	వర్షాభ్యః	౧౦,౨౦	ఆదిత్యానాం	౬,౩౯
సావిత్రాః	౧,౨,౧౪	గ్రీష్మాయ	౧౧,౨౦	వసంతాయ	౧౧,౨౦	ఇంద్రస్య	౩౨
సామాపాష్ట	౧	చతుషే	౨౯	వసుభ్యః	౨౭	ఇతరజనానాం	౩౬
సామ్యాః	౨,౯,౧౪	జగత్త్యై	౧౨	వాచస్పతయే	౩౪	ఋతుజామ్	౩౮
సారి	౩౩	త్రిప్తుజే	౧౨	వాచే	౫,౨౯,౩౧	గంధర్వాణాం	౩౭
సార్యయామా	౧	త్యష్టే	౨౪,౨౮	వాయవే	౨౨,౩౦,౩౪	చంద్రమనః	౩౫
చతుర్థీ		దిగ్భ్యః	౨౬	విరాజే	౧౩	దిశాం	౩౯
		దివే	౨౬	విశ్వేభ్యోదేవేభ్యః	౨౭	నీలంగోః	౩౦
విభక్త్యంతములు		దేవ జామిభ్యః	౨౪	వైశ్వదేవః	౪౦	విత్తాణాం	౧౮(౩)
		దేవానాం పక్షిభ్యః	౫	శరదే	౧౧,౨౦	విత్తాణాం	౩౮
అంతర దిశాభ్యః	౨౬	దేవానాం పక్షిభ్యః	౫	శరవ్యాయై	౪౦	బుద్ధిషదాం	౧౮
అంతరిక్షాయ	౨౬	ధాతే	౫,౯,౩౧	శార్థాలాయ	౩౦	జాహ్వ్యః	౧
అగ్నేయే	౧౬,౨౩,౨౪	నదీపతయే	౩౪	శిశిరాయ	౧౧,౨౦	మాయోః	౩౨
అగ్ని సోమాభ్యాం	౨౩	రన్నిత్యై	౩౮	శ్రోత్రాయ	౨౯	మాసా(వాం)న్	౩౭
అతి చండసే	౧౩	పంచ్యై	౬౩	శ్వా	౪౦	రక్షసాం	౪౦
ఆదిత్యై	౯(౫)	పర్జన్యాయ	౨౧	సంవత్సరాయ	౨౫	వనస్పతీవాం	౬,౩౮
ఆద్యుభ్యః	౨౧	...వశుపతయే	౩	సముద్రాయ	౨౧,౩౦	వాజినాం	౩౯
అనీకవతే	౧౬	ప్రజాపతయే	౨౯,౩౦	సరస్వతే	౩౩	వాతస్య	౩౫
అనుమత్య	౩౨	ప్రతిశ్రుతాయై	౩౨	సరస్వత్యై	౩౩	విశ్వేషాందేవావాం	౫౦
అనుష్టుభే	౧౨	బృహత్యై	౧౩	సాంతవసేభ్య	౧౬	సర్పాణాం	౩౬
ఆరణ్యాయ	౩౯					సోమవతాం	౨౮

అథ చతుర్వింశోఽధ్యాయార్ఘ్యః

ఇప్పుడు ఇరువది నాలవ అధ్యాయము * ఆరంభము

ఓమ్ విశ్వాని దేవ సవిత ర్ద్వితాని పరాసువ యద్భద్రం తన్న ఆ సువ॥౧॥

అశ్వ ఇత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, ప్రజాపతి దేవతా, భురిక్ సంకృతిశ్చందః, గాంధారః స్వరః.

అథ మనుష్యైః పశుభ్యః కీదృశ ఉపకారో గ్రాహ్య ఇత్యాహ.

మానవులు పశువులనుండి ఎటువంటి యుపకారమును గ్రహించవలయును ?

అశ్వస్తాపరో గోమృగస్తే ప్రాజాపత్యాః కృష్ణగ్రీవ ఆగ్నేయో రరాతే పురస్తాత్ సారస్వతీ మేష్ట్య ధస్తాద్ధన్వో రాశ్వినా వధోరామా బాహ్వోః సామాప్రాష్ఠాః క్షామో నాభ్యామ్ సౌర్యయామా శ్వేతశ్చ కృష్ణశ్చ పార్శ్వయో స్త్యాష్ట్రౌ లోమశ సక్థౌ సక్థ్యో వాయవ్యః శ్వేతః పుచ్చ ఇన్ద్రాయ స్వప్రస్థాయ వేహదైష్ట్యవో వామనః

అశ్వః, తూపరః, గోమృగ ఇతి గో+మృగః, తే, ప్రాజాపత్యా ఇతి ప్రాజా+పత్యాః, కృష్ణగ్రీవ ఇతి కృష్ణ+గ్రీవః, ఆగ్నేయః, రరాతే, పురస్తాత్, సారస్వతీ, మేష్ఠీ, అధస్తాత్, హన్వోః, రాశ్వినౌ, అధోరామా విత్యధః+రామా, బాహ్వోః, సామాప్రాష్ఠాః క్షామః, నాభ్యామ్, సౌర్యయామా, శ్వేతః, చ, కృష్ణః, చ, పార్శ్వయోః, త్యాష్ట్రౌ, లోమశ సక్థావితీ లోమశ+సక్థౌ, సక్థ్యోః, వాయవ్యః, శ్వేతః, పుచ్చే, ఇంద్రాయ, స్వప్రస్థాయ యేతి సు+అప్రస్థాయ, వేహత్, దైష్ట్యవః, వామనః॥౧॥

పదార్థః:-అశ్వః=ఆశుగామీ తురంగః, తూపరః=హింసకః, గోమృగః=గౌరివ వర్తమానో గవయః, (తే)ప్రాజాపత్యాః=ప్రజాపతిః మార్యో దేవతా యేషాం తే, కృష్ణగ్రీవః=కృష్ణా గ్రీవా యస్య సః, ఆగ్నేయః=ఆగ్నిదేవతాకః, రరాతే=రిలాతే, పురస్తాత్=ఆదితః

*1981 విక్రమ శక అక్షిరే నైదిక యంత్రాలయ సంస్కరణమునకు అనుకృతి.

ఈ అధ్యాయములో ౧౦ మంత్రములు. ౪. చందస్సులు, ౬౨౪ పదములు, ౧౪౨౩ తక్షరములున్నవి.

సారస్వతీ=సరస్వతీ దేవతా యస్యాః సా, మేషీ=శబ్దకర్త్రీ మేషస్య స్త్రీ, (అధస్తాత్) హవోః
=ముఖావయవయోః, ఆశ్వినౌ=అశ్వదేవతాకౌ, అధోరామౌ=అధో రమణయయోస్తా,
(బాహ్వో) సౌమాపౌష్టః=సోమపూషదేవతాకః, శ్యామః=కృష్ణవర్ణః, నాభ్యామ్=మధ్యే,
సౌర్యయామౌ=సూర్యయమ సంబంధినౌ, శ్వేతః=శ్వేతవర్ణః, (చ)(కృష్ణః)(చ)పార్శ్వయోః
=వామదక్షిణభాగయోః, త్వాష్ట్రౌ=త్వష్ట్రదేవతాకౌ, లోమశ సక్తౌ=లోమాని విద్యంతే
యస్య తల్లోమశం సక్తి యయోస్తా, సక్తోభ్యః=పాదావయవయోః, వాయవ్యః=వాయుదేవ
తాకః, శ్వేతః=శ్వేతవర్ణః, (పుచ్ఛే) ఇంద్రాయ=ఐశ్వర్య యుక్తాయ, స్వపత్నాయ=శోభ
నాన్యపాంసి కర్మాణి యస్య తస్మై, వేహత్=అకాలే వృషభోపగమనేన గర్భఘాతినీ, వైష్ణవః
=విష్ణుదేవతాకః, వామనః=వక్రాంగః. ||౧||

అన్వయః:- హే మనుష్యా యూయమశ్వస్తూపరో గోమృగస్తే ప్రాజాపత్యాః కృష్ణగ్రీవ
ఆగ్నేయః పురస్తాద్రరాటే మేషీ సారస్వతీ అధస్తాద్దన్వోర్భాహ్వోరధో రామా వాశ్వినౌ సౌమా
పౌష్టః శ్యామౌ నాభ్యాం పార్శ్వయోః శ్వేతశ్చ కృష్ణశ్చ సౌర్యయామౌ సక్తోభ్యో ర్లోమశ
సక్తౌ త్వాష్ట్రౌ పుచ్ఛే శ్వేతో వాయవ్యో వేహదై వైష్ణవో వామనశ్చ స్వపత్నాయేంద్రాయ
సంయోజయత. ||౧||

భావార్థః:-యే మనుష్యా అశ్వాదిభ్యః కర్మాణి సంసాధ్యైశ్వర్యమున్నీయ ధర్మ్యాణి
కర్మాణి కుర్వంతే సౌభాగ్యవంతో భవేయుః. అత్ర సర్వత్ర దేవతాపదేన తత్త్వద్ గుణయోగాత్
పశవో వేదితవ్యాః. ||౧||

పదార్థము :- ఓ మానవులారా! అశ్వః=శ్రీఘ్రముగ నడచు గుఱ్ఱము, తూపరః=
హింసించు పశువు, గోమృగః=గోవువలెనుండు గవయము, తే ప్రాజాపత్యాః=అవి ప్రజా
పాలకుడగు సూర్యుడు దేవతగాగలవి అనగా సూర్యలోకపు గుణములుగలవి, కృష్ణగ్రీవః
=నల్లనికంఠముగల పశువు, ఆగ్నేయః=అగ్ని దేవతగాగలది; పురస్తాత్=ప్రథమమునుండి,
రరాటే=లలాటము నిమిత్తము, మేషీ=[శబ్దకర్త్రీయగు] ఆడగొట్టె, సారస్వతీ=సరస్వ
తీ దేవతగాగలది, అధస్తాత్=క్రిందనుండి, హవోః=వామదక్షిణభాగములుగ నున్నముఖా
వయవమగు గడ్డమునిమిత్తము, బాహ్వోః=భుజములనిమిత్తము, అధోరామౌ=క్రిందరమిం
చునవి, ఆశ్వినౌ=అశ్వములు దేవతలుగాగల పశువులు, సౌమాపౌష్టః=సోమ యుక్తు
దేవతలుగాగలది, శ్యామః=నల్లని రంగుగల పశువు, నాభ్యామ్=బొడ్డునందు మఱియు,
పార్శ్వయోః=ఎడమ కుడివైపులందు, శ్వేతః చ కృష్ణః చ=తెల్లరంగు, నల్ల రంగు
గలవి, సౌర్యయామౌ=సూర్యునికి యమునికి సంబంధములగు పశువులు, సక్తోభ్యః=
కాళ్లయొక్క సంధులదగ్గటి భాగములలో, లోమశ సక్తౌ=ఎక్కువరోమములున్న సక్తు
లుగలవి త్వాష్ట్రౌ=త్వష్ట్రదేవతగాగల పశువులు; పుచ్ఛే=తోకలో, శ్వేతః=తెల్లరంగు
గలది, వాయవ్యః=వాయువు దేవతగాగలది. వేహత్=కామోద్దీపనము కాకుండగనే
[ఎదగాక పూర్వమే] అబోతు దగ్గఱకుపోయి గర్భము [చూలు]ను పోగొట్టుకొనుగోవు,
వైష్ణవః=విష్ణుదేవతగాగలది, వామనః=మఱియు పొట్టిశరీరమువలె కొద్దిగా వంగిన

అవయవములు గల పశువు, వీని నన్నిటని, స్వపస్యాయ=అతి సుందరములగు కర్మలుగల వాడు, ఇంద్రాయ=ఐశ్వర్యముక్తుడు నగు పురుషునకై సంయోగపఱచుము. అనగా ఆ యా ప్రత్యేకాంగముల కానంద నిమిత్తకములగు ఉక్తగుణములు గల పశువులను నియమించుడు. [౧]

భావార్థము :- అశ్వాదిపశువులచే కార్యములను సాధించి, ఐశ్వర్యము నభివృద్ధి పఱచి ధర్మానుకూలముగ పని యొనర్చు వారు తమ భాగ్యవంతులగుదురు.

ఈ ప్రకరణము నందంతట దేవతాపదముచే నా యా గుణములు గలిగియుండు [నాయా] పశువులను గ్రహించవలయును. ౧౩౭౨[౧]

రోహిత ఇత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, సోమదయో దేవతాః, నిచృత్ సంకృతి శ్చంద్యః, గాంధారః స్వరః. పునః కే వశవః కీదృశగుణా ఇత్యాహ.

ఏ పశువు లెటువంటి గుణములు గలవను విషయము చెప్పబడు చున్నది.

రోహితో ధూమ్రరోహితః కర్కశ్ఠరోహిత స్తే స్రామ్యా బభ్రు రరుణబభ్రుః శుకబభ్రుస్తే వారుణాః శితిరన్ధ్రోఽన్యతః శితిరన్ధ్రః సమన్తశితి రన్ధ్రస్తే సావిత్రాః శితి బాహురన్యతః శితిబాహుః సమన్త శితిబాహుస్తే బార్హస్పత్యాః పృషతీ క్షుద్రపృషతీ స్థూలపృషతీ తా మైత్రావరుణ్యః॥ ॥౨॥

రోహితః, ధూమ్రరోహిత ఇతి ధూమ్ర+రోహితః, కర్కశ్ఠరోహిత ఇతి కర్కశ్ఠ+రోహితః, తే, స్రామ్యాః, బభ్రుః, అరుణబభ్రురితి అరుణ+బభ్రుః, శుక బభ్రురితి శుక+బభ్రుః, తే, వారుణాః, శితిరన్ధ్రో+ఇతి శితి+రన్ధ్రః, అన్యతః శితి రన్ధ్రో ఇత్యన్యతః+శితిరన్ధ్రః, సమంత శితిరన్ధ్రో ఇతి సమన్త+శితిరన్ధ్రః, తే, సావి త్రాః, శితిబాహు రితి శితి+బాహుః, అన్యతః శితిబాహు రిత్యన్యతః+శితిబాహుః, సమన్త శితి బాహురితి సమన్త+శితిబాహుః, తే, బార్హస్పత్యాః, పృషతీ, క్షుద్రపృషతీ, క్షుద్ర+పృషతీ, స్థూల పృషతీతి స్థూల+పృషతీ, తా, మైత్రావరుణ్యః॥ ॥౨॥

పదార్థః:-రోహితః=రక్తవర్ణః, ధూమ్రరోహితః=ధూమ్రరక్తవర్ణః, కర్కశ్ఠరోహితః=కర్కశ్ఠ ర్మదరిఫలమివ రోహితః, (తే)స్రామ్యాః=సోమదేవతాతా, బభ్రుః=పశుల

సదృశవర్ణః, అరుణబ్రతుః=అరుణేన యక్తో బ్రతు ర్వర్ణో యస్య సః, శుకబ్రతుః=శుక స్వేవ బ్రతు ర్వర్ణో యస్య సః, (తే)(వారుణాః)వరుణదేవతాకాః, (శితిరంధ్రః)శితిః శ్వేతతా రంధ్రే యస్య సః, అన్యంతః శితిరంధ్రః=అన్యతోఽన్యస్మిన్ రంధ్రాణాం శితయో యస్య సః, సమంత శితిరంధ్రః=సమంతతో రంధ్రాణాం శితయః శ్వేతచిహ్నాని యస్య సః, (తే)సావిత్రాః=సవితృ దేవతాకాః, శితిబాహుః=శితయో బాహ్వో ర్యస్య సః, అన్యతఃశితిబాహుః=అన్యతఃశితయో బాహ్వో ర్యస్య సః, సమంతశితిబాహుః=సమంతాచ్ఛితయో బాహ్వో ర్భుజస్థానయో ర్యస్య సః, (తే)బార్హస్పత్యాః=బృహస్పతి దేవతాకాః, పృషతీ=అంగైః సుసిక్తా, ఋద్రపృషతీ=ఋద్రాణి పృషంతి యస్యాః సా, స్థూలపృషతీ=స్థూలాని పృషంతి యస్యాః సా, (తాః)మైత్రా వరుణ్యః=ప్రాణోదాన దేవతాకాః.

॥౨॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా యుష్మాభి ర్యే రోహితో ధూమ్రరోహితః కర్కంధురోహితశ్చ సంతి తే సామ్యాః. యే బ్రతు రరుణభ్రతు శుకభ్రతుశ్చ సంతి తే వారుణాః. యే శితిరంధ్రోఽన్యత శ్శితిరంధ్రః, సమంతశితిరంధ్రశ్చ సంతి తే సావిత్రాః. యే శితిబాహురన్యతః శితిబాహుః సమంతశితిబాహుశ్చ సంతి తే బార్హస్పత్యాః, యాః పృషతీ ఋద్రపృషతీ స్థూలపృషతీ చ సంతి తా మైత్రావరుణ్యో భవంతీతి బోధ్యమ్.

॥౨॥

భావార్థః:-యే చంద్రాది గుణయుక్తాః పశవః సంతి తైస్తత్త్వార్థం మనుష్యైః సాధ్యమ్.

॥౨॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! మీకు, రోహితః=సామాన్యపు ఎఱుపు గలది, ధూమ్రరోహితః=ధూమ్రవర్ణపు ఎఱుపుగలది, కర్కంధు రోహితః=పండిన రేగుపండు వంటి ఎరుపుగలది, తే=ఆ యా పశువులు, సామ్యాః=సోమదేవతలు అనగా సోమగుణ ముగలవి. బ్రతుః=ముంగినవలె ధూమ్రవర్ణము గలది, అరుణ బ్రతుః=ఎఱుపుకు తిరిగిన ముంగినవంటి రంగుగలది, శుకబ్రతుః=చిలుకవంటి రంగుగలది, తే=ఆ యా పశువులు, వారుణాః=వరుణుడు దేవతగా గలవి అనగా శ్రేష్ఠమైనవి. శితిరంధ్రః=శితిరంధ్రము అనగా మర్మస్థానాదులందు తెలుపుగలది, అన్యతః శితిరంధ్రః=ఇతరచోట్ల, ఇతర అంగములందును రంధ్రములవలె తెలుపుగుర్తులుగలది. సమన్త శితిరంధ్రః=అన్నిచోట్ల రంధ్రములవలె శ్వేతచిహ్నములుగలది, తే=ఆ యా పశువులు, సావిత్రాః=సవితదేవతగా గలవి. శితిబాహుః=ముందు భుజ[పాద]ములందు తెల్లపొడలుగలది, అన్యతః శితిబాహుః=ఇతర అంగములందు తెల్లనినుచ్చలుగలది, సమంత శితిబాహుః=అంతట ముంగాళ్ళయందు తెల్ల పొడలుగలది, తే=ఆ యా పశువులు, బార్హస్పత్యాః=బృహస్పతి దేవతగాగలవి, పృషతీ=అన్ని అవయవములచే, చక్కగ సిక్తమైనది, ఋద్రపృషతీ=రంగురంగుల చిన్నచిన్న పొడలు గలది, స్థూలపృషతీ=పెద్దపెద్ద పొడలుగలది, తాః=అవన్నీ, మైత్రావరుణ్యః=ప్రాణోదానములు దేవతలుగా గలవి అని ఎఱుగవలయును.

[౨]

భావార్థము:-చంద్రాదుల ఉత్తమ గుణములుగల పశువులతో వానివాని గుణా

సుకూలములగు పనులను మానవులు సాధించవలయును.

౧౩౭౩[౨]

శుద్ధవాల ఇత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, అశ్వాద్ధాదయో దేవతాః, నిచ్చదతిజగతీ చందః, నిషాదః స్వరః
పునః కీదృశగుణాః పశవః ఇత్యాహ.

ఎటువంటిగుణములు గల పశువులున్నవి ?

శుద్ధవాలః సర్వశుద్ధవాలో మణివాలస్త ఆశ్వినాః శ్రేతః శ్రేతాక్షోరుణస్తే
రుద్రాయ పశుపతయే కర్ణా యామా అవలిప్తా రౌద్రా నభోరూపాః పార్జన్యాః॥

శుద్ధవాల ఇతి శుద్ధ+వాలః, సర్వశుద్ధవాల ఇతి సర్వ+శుద్ధవాలః, మణివాల ఇతి
మణి+వాలః, తే, ఆశ్వినాః, శ్రేతః, శ్రేతాక్ష ఇతి శ్రేత+అక్షః, అరుణః, తే, రుద్రాయ,
పశుపతయ ఇతి పశు+పతయే, కర్ణాః, యామా, అవలిప్తా ఇత్యవ+లిప్తాః, రౌద్రాః
నభోరూపా ఇతి నభః+రూపాః, పార్జన్యాః॥

॥౩॥

పదార్థః:- శుద్ధవాలః=శుద్ధా వాలా యస్య సః, సర్వశుద్ధవాలః=సర్వే శుద్ధా వాలా
యస్య సః, మణివాలః=మణిరివ వాలా యస్య సః, (తే)ఆశ్వినాః=సూర్యచంద్రదేవతాకాః,
శ్రేతః=శ్రేతవర్ణః, శ్రేతాక్షః=శ్రేతే అక్షిణీ యస్య సః, అరుణః=రక్తవర్ణః, (తే)రుద్రాయ
=దుష్టానాం రోదకాయ, పశుపతయే=పశూనాం పాలకాయ, కర్ణాః=యైః కార్యాణి
కుర్వంతి తే, యామాః=వాయుదేవతాకాః, అవలిప్తాః=అవలిప్తాన్యవచితాన్యంగాని యేషాం
తే, రౌద్రాః=ప్రాణాదిదేవతాకాః, నభోరూపాః=నభ ఇవ రూపం యేషాం తే, పార్జన్యాః
=మేఘదేవతాకాః.

॥౩॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యుష్మాభి ర్యే శుద్ధవాలః సర్వశుద్ధవాలో మణివాలశ్చ సంతి
తే ఆశ్వినాః. యే శ్రేతః శ్రేతాక్షోరుణశ్చ సంతి తే పశుపతయే రుద్రాయ. యే కర్ణాః సంతి
తే యామాః, యే అవలిప్తాః సంతి తే రౌద్రాః, యే నభోరూపాః సంతి తే పార్జన్యశ్చ
వేదితవ్యాః.

॥౩॥

భావార్థః:- యో యస్య పశో ధేవతా ౨ స్తి. స తద్గుణో ౨ స్తితి వేద్యమ్.

॥౩॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! శుద్ధవాలః=శుద్ధమైన వెంట్రుకలు, లేక శుద్ధము
లగు చిన్నచిన్న అంగములు గలది, సర్వశుద్ధవాలః=అంతయు శుద్ధములైన వెంట్రుకలు
గలది, మణివాలః=మణులవలె నిగనిగలాడు వెంట్రుకలుగలది అగు నేపశువులు, తే=అవ
న్నీ, ఆశ్వినాః=సూర్యచంద్రులు దేవతలుగా గలవి అనగా సూర్యునివలె చంద్రునివలె
నివ్వగుణములుగలవి, శ్రేతః=శ్రేతవర్ణముగలది, శ్రేతాక్షః=శ్రేతవర్ణముగలది

అరుణః=ఎఱ్ఱని రంగుగలది, తే=అవి, పశుపతయే=పశువుల రక్షించువానికి మఱియు,రు
ద్రాయ=దుష్టులనేడించువానికి [అయియున్నవి] కర్ణాః=వేనిచే కార్యములొనర్చుచు
న్నారో అవి, యానూః=వాయువు దేవతగా గలవి. అవలిప్తాః=ఉన్నతావయములు
గలవి, స్థూలశరీరముగలవి, రాద్రాః=ప్రాణవాయువు మొదలై నవి దేవతలుగా గలవి.
నభోరూపాః=ఆకాశమువలె నీలిరంగుగల పశువులు, అవన్నీ, పార్జన్యాః=మేఘముదేవ
తలుగా గలవి అని ఎఱుగవలయును. [౩]

భావార్థము:- ఏ పశువున కేది దేవతయో అది ఆ దేవతాగుణములు గలిగియు
న్నదని గ్రహించవలయును, ౧౩౭౪[౩]

పృశ్ని రిత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, మారుతాదయో దేవతాః, విరాడతిధృతి శృందః, షడ్జః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱుల నా విషయమే.

పృశ్ని తిరశ్చీన పృశ్ని రూర్ధ్వపృశ్నిస్తే మారుతాః ఫల్గూర్లోహితోర్ణీ పల
క్షీ తాః సారస్వత్యః స్థిహాకర్ణః శుణ్డాకర్ణోఽద్యాలోహ కర్ణస్తే త్వాష్ట్రాః కృష్ణగ్రీ
వః శితికక్షోఽజ్ఞోనక్థ స్త ఐన్ద్రాగ్నిః కృష్ణాజ్ఞో రల్పాజ్ఞో ర్మహాజ్ఞో స్త ఉషస్త్రాః॥

పృశ్నిః, తిరశ్చీన పృశ్ని రితి తిరశ్చీన+పృశ్నిః, ఊర్ధ్వపృశ్ని రిత్కూర్ధ్వ+
పృశ్నిః, తే, మారుతాః, ఫల్గాః, లోహితోర్ణీతి లోహిత+క్షీర్ణీ, పలక్షీ, తాః, సార
స్వత్యః, స్థిహాకర్ణః, స్థిహాకర్ణ ఇతి స్థిహా+కర్ణః, శుణ్డా+కర్ణః, శుండకర్ణ ఇతి శుణ్
+కర్ణః, అద్యాలోహకర్ణ ఇత్యద్యాలోహ+కర్ణః, తే, త్వాష్ట్రాః, కృష్ణగ్రీవ ఇతి కృష్ణ
+గ్రీవః, శితికక్ష ఇతి శితి+కక్షః, అజ్ఞోనక్థ ఇత్యజ్ఞో+నక్థః, తే, ఐన్ద్రాగ్నిః, కృష్ణాజ్ఞో
రితి కృష్ణ+అజ్ఞో, అల్పాజ్ఞో రిత్యల్ప+అజ్ఞో, మహాజ్ఞో రితి మహా+అజ్ఞో, తే, ఉషస్త్రాః

పదార్థః:-పృశ్నిః=ప్రప్తివ్యః, తిరశ్చీనపృశ్నిః=తిరశ్చీనః పృశ్నిః స్పర్శో యస్య సః,
(తే)మారుతాః=మరుద్దేవతాకాః, ఫల్గాః=యా ఫలాని గచ్ఛతి ప్రాప్నోతి సా, లోహితోర్ణీ
క్షీర్ధ్వపృశ్నిః=క్షీర్ధ్వ ఉత్కృష్టః పృశ్నిః స్పర్శో యస్య సః, =లోహితా క్షీర్ణా యస్యాః సా,
పలక్షీ=పలే చంచలే అక్షిణీ యస్యాః సా, (తాః) సారస్వత్యః=సరస్వతీ దేవతాకాః, స్థిహా
కర్ణః=స్థి హేన కర్ణే యస్య సః, శుండకర్ణః=శుండో శుక్లౌ కర్ణౌ యస్య సః, అధ్యా

లోహకర్ణః=అధిగతం చ తల్లోహం చ సువర్ణం తద్వద్వర్ణో యస్య సః, లోహమితి హిరణ్య నా...నిఘం.౧.౨.(తే)త్వాప్తాః=త్వప్తదేవతాకాః, కృష్ణగ్రీవః=కృష్ణా గ్రీవా యస్య సః, శితికక్షః=శితి శ్చేతా కక్షా పార్శ్వ యస్య సః, అంజినక్థః=అంజీని ప్రసిద్ధాని సక్తీని యస్య సః, (తే)ఐంద్రాగ్నాః=వాయువిద్యుద్దేవతాకాః, కృష్ణాంజిః=కృష్ణా విలిఖతా అంజి ర్గతిర్యస్య సః, అల్పాంజిః=అల్పగతిః, మహాంజిః=మహాగతిః, (తే) ఉషస్యాః=ఉషాదేవతాకాః. ॥౪౫॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా యే పృశ్ని స్తిరశ్చీనపృశ్ని రూర్ధ్వపృశ్నిశ్చ సంతి తే మారు తాః.యాః ఫల్గూ ర్లోహితోర్ణీ వలక్షీ చ సంతి తాః సారస్వత్యః. యే స్త్రీహాకర్ణః శుంతాకర్ణో ౭ధ్యాలోహకర్ణశ్చ సంతి తే త్వాప్తాః. యే కృష్ణగ్రీవః శితికక్షో ౭జ్ఞానక్థశ్చ సంతి త ఐంద్రా గ్నాః.యే కృష్ణాంజి రల్పాంజి ర్మహాంజిశ్చ సంతి త ఉషస్యాశ్చ భవంతీతి వేద్యమ్. ॥౪॥

భావార్థః:-యే పశవః వక్షిణశ్చ వాయుగుణా, యే నదీగుణా, యే సూర్యగుణా, యే వాయువిద్యుద్గుణా, యే చోషాగుణాః సంతి, తై స్తదనుకూలాని కార్యాణి సాధనీయాని. ॥౪॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ప్రశ్నిః=అడగదగినది, తిరశ్చీనపృశ్నిః=అడ్డముగ స్పర్శించునది, ఉర్ధ్వపృశ్నిః=ఉన్నతము, ఉత్తమమునగు స్పర్శముగలది. తే=అవి, మారు తాః=మరుద్దేవతాగుణము గలవి, ఫల్గూః=ఫలములను పొందునది.లోహితోర్ణి=లోహి తవర్ణపు ఉన్ని వెంట్రుకలు గలది, వలక్షీ=చంచలములు చవలములునగు నయనములు గలది, తాః=అవి, సారస్వత్యః=సరస్వతి దేవతగా గలవి, స్త్రీహాకర్ణః=స్త్రీహారోగ చిహ్న ములు గల చెవులుగలది, శుంతాకర్ణః=శుష్కకర్ణములుగలది, అధ్యాలోహకర్ణః=చక్క గా లభించిన సువర్ణముతో సమానములైన కర్ణములుగలది. తే=ఆ పశువులు, త్వాప్తాః =త్వప్తదేవతగాగలవి.కృష్ణగ్రీవః=నల్లని మెడగలది, శితికక్షః=పార్శ్వభాగములలోతెల్లని రంగుగలది, అంజినక్థః=లావుగా స్పష్టముగా కనబడు దృఢములైన తొడలుగలది, తే= అటువంటి పశువులు, ఐంద్రాగ్నాః=పవనము విద్యుత్తు దేవతలుగాగలవి, కృష్ణాంజిః= ఎగిరెగిరి నడచునది, అల్పాంజిః=మందగమనముగలది, మహాంజిః=పెద్ద నడకగలది, తే= ఆ పశువులు, ఉషస్యాః=ఉషస్సు దేవతగాగలవి అని ఎఱుగవలయును. [౪]

భావార్థము,- ఏ పశుపక్షులు పవనగుణములు గలవో, ఏవి నదీగుణములుగలవో ఏవి సూర్యగుణములు గలవో, ఏవి పవన విద్యుత్తుల గుణములు గలవో, ఏవి ప్రాతః కాలపు గుణములు గలవో వానిచేత వాని యనుకూలములగు కార్యములనే సాధించ వలయును.

౧౩౭౫[౪]

శిల్పా ఇత్యన్య ప్రణాథి ర్మహిః విశ్వేదేవా దేవతాః, నిచ్చర్ బృహతిః ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నవిషయమే.

శిల్పా వైశ్వదేవ్యో రోహిణ్యో త్ర్యవయో వాచేఽవిజ్ఞాతా అదిత్యై సరూపా

ధాత్రే వత్సతర్యో దేవానాం పత్నీభ్యః॥

॥౫॥

శిల్పాః, వైశ్వదేవ్య ఇతి వైశ్వ+దేవ్యః, రోహిణ్యః, త్ర్యవయ ఇతి త్రి+
అవయః, వాచే, అవిజ్ఞాతా ఇత్యవి+జ్ఞాతాః, అదిత్యై, సరూపా ఇతి స+రూపాః,
ధాత్రే, వత్సతర్యః, దేవానామ్, పత్నీభ్యః॥

॥౫॥

పదార్థః:- శిల్పాః=సురూపాః శిల్పకార్యసాధికాః, వైశ్వదేవ్యః=విశ్వదేవదేవతాకాః
రోహిణ్యః=ఆరోధుమర్తాః, త్ర్యవయః=త్రివిధాశ్చ తా అవయాశ్చ తాః(వాచే). అవిజ్ఞాతాః
=విశేషేణాజ్ఞాతాః, అదిత్యై=పుథివ్యై, సరూపాః=సమానం రూపం యాసాంతాః, ధాత్రే
=ధారకాయ, వత్సతర్యః=అతిశయేన వత్సా అల్పవయసః, దేవానామ్=దివ్యగుణానాం
విదుషామ్, పత్నీభ్యః=భార్యాభ్యః.

॥౫॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యుష్మాభి ర్భాః శిల్పా వైశ్వదేవ్యో వాచే రోహిణ్యస్త్ర్య
వయో౨దిత్యా అవిజ్ఞాతాః ధాత్రే సరూపా దేవానాం పత్నీభ్యో వత్సతర్యశ్చ తా విక్షేయాః.

భావార్థః:- యే సర్వే విద్వాంసః శిల్పవిద్యయా౨ నేకాని యానాదీని రచయేయుః పశూ
నాం చ పాలనం కృత్వోపయోగం గృహ్ణీయు స్తే శ్రీమంతః స్వ్యః.

॥౫॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! మీరు, శిల్పాః=అందమైన రూపముగలవి. శిల్ప
కార్యములను సాధించునవి, వైశ్వదేవ్యః=విశ్వదేవతలు దేవతలుగాగలవి, వాచే=వాణి
కొఱకు, రోహిణ్యః=క్రిందినుండి మీదికి ఎక్కగలిగినవి యగు, త్ర్యవయః=మూడు రక
ముల గొఱ్రెలు, అదిత్యై=భూమికొఱకు, అవిజ్ఞాతాః=విశేషించి అజ్ఞాతములైన గొఱ్రె
లు మొదలైనవి, ధాత్రే=ధారణమొనర్చుటకు, సరూపాః=ఒకేరూపముగలవి, దేవా
నామ్ పత్నీభ్యః=దివ్యగుణములు గల విద్వాంసుల స్త్రీలకొఱకు, వత్సతర్యః=చాలా
లేతవయస్సుగల పెయ్యిదూడలు అని ఎఱుగవలయును,

[౫]

భావార్థము:- ఏ విద్వాంసులు శిల్పవిద్యచే ననేక యానాదుల నిర్మించి పశువు
లను పాలించి వానితో పని తీసుకొందురో వారే ధనవంతులు కాగలరు. ౧౩౭౬[౫]

కృష్ణగ్రీవా ఇత్యస్య ప్రజాపతి ర్యపి, అగ్న్యదయో దేవతాః, విరాడుష్టిక్ ఛందః, ఋషభః స్వర.
పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నా విషయమే

కృష్ణగ్రీవా అగ్నేయాః శితిభ్రవో వసూనాం రోహితా రుద్రాణాః క్షేతా అవ
రోకిణ అదిత్యానాం సభోరూపాః పార్జన్యాః ॥

॥౬॥

కృష్ణగ్రీవా ఇతి కృష్ణ+గ్రీవాః ఆగ్నేయాః, శితిభ్రవ ఇతి శితిభ్రవః, వసూ
నామ్, రోహితాః, రుద్రాణామ్, శ్వేతాః, అవరోకిణ ఇత్యవ+రోకిణః, ఆదిత్యానామ్,
నభోరూపా ఇతి నభః+రూపాః, పార్జన్యాః॥ ॥౬॥

పదార్థః:-కృష్ణగ్రీవాః=కృష్ణా కర్షి కా గ్రీవా నిగరణం యేషాం తే, ఆగ్నేయాః=అగ్ని
దేవతాకాః, [శితిభ్రవః]=శితి శ్వేతాః భూ భుకుటి ర్భాసాం తాః, వసూనామ్=పృథివ్యా
దీనామ్, రోహితాః=ర క్తవర్ణాః, రుద్రాణామ్=ప్రాణాదీనామ్, శ్వేతాః=శ్వేతవర్ణాః,
అవరోకిణః=అవరోధకా, ఆదిత్యానామ్=సూర్యసంబంధినాం మాసానామ్, నభోరూపాః=
నభ ఉదకమివ రూపం యేషాం తే, పార్జన్యాః=మేఘదేవతాకాః. ॥౬॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యే కృష్ణగ్రీవా స్త ఆగ్నేయాః, యే శితిభ్రవ స్తే వసూనాం,
యే రోహితా స్తే రుద్రాణాం, యే శ్వేతా అవరోకిణ స్త ఆదిత్యానాం, యే నభోరూపా స్తే
చ పార్జన్యాః బోధ్యాః. ॥౬॥

భావార్థః:-మనుష్యై రగ్నేరాకర్షణక్రియా పృథివ్యాదీనాం ధారణక్రియా వాయూనాం
ప్రరోహణక్రియా ఆదిత్యానా మవరోధికా మేఘానాం చ జలవర్షికాః క్రియా విదిత్వా కార్యే
మూపయోజ్యాః. ॥౬॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! కృష్ణగ్రీవాః=ముడుచుకొన్న మెడగలవి, లాగు
కొని మేతనుమ్రుంగునవి, ఆగ్నేయాః=అగ్ని దేవతగా గలవి, శితిభ్రవః=తెల్లని కనురెప్పలు
గలవి, వసూనామ్=పృథివ్యాది వసువులకు చెందినవి, రోహితాః=ఎఱ్ఱరంగుగలవి, రుద్రా
ణామ్=ప్రాణాది ఏకాదశరుద్రులకు చెందినవి, శ్వేతాః=తెల్లరంగు గలవి, అవరోకిణః=
అవరోధించునవి, ఆదిత్యానామ్=సూర్యసంబంధములగు మాసములకు చెందినవి. నభో
రూపాః=జలమువలె రూపముగలవి, పార్జన్యాః=మేఘము దేవతగాగలవి, అనగా మేఘ
సదృశ గుణములు గలవని గ్రహించవలయును. [౬]

భావార్థము:- అగ్నియొక్క ఆకర్షణ క్రియను, పృథివ్యాదుల ధారణక్రియను
వాయువుయొక్క ప్రరోహణక్రియను, ఆదిత్యుల అవరోధక్రియను, మేఘములయొక్క
వర్షణక్రియను, ఎరిగి కార్యములందు చక్కగా వినియోగించవలయును. ౧౩౭౭[౬]

ఉన్నత ఇత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, ఇంద్రాదయో దేవతాః, అతిజగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱిల నవ్విషయమే.

ఉన్నత ఋషభో హనున స్త ఐన్ద్రావైష్టవా

ఉన్నతః శితిబాహుః శితిప్రప్తస్త ఇన్ద్రాబార్హస్పత్యాః

శుకరూపా వాజినాః కల్మాషా ఆగ్నిమారుతాః శ్యామాః పౌష్టాః ॥౭॥

ఉన్నత ఇత్యుత్+నతః, ఋషభః, వామనః, తే, ఇన్ద్రావైష్ణవాః, ఉన్నత,

ఇత్యుత్+నతః, శితిబాహురితి శితి+బాహుః, శితి ప్రప్త ఇతి శితి+ప్రప్తః, తే, ఇన్ద్రా
బార్హస్పత్యాః, శుకరూపా ఇతి శుక+రూపాః, వాజినాః, కల్మాషాః, ఆగ్నిమా
రుతా ఇత్యాగ్ని + మారుతాః, శ్యామాః, పౌష్టాః ॥౭॥

పదార్థః:- ఉన్నతః=ఉచ్చితః, ఋషభః=శ్రేష్ఠః, వామనః=వక్రాంగః, (తే)ఇన్ద్రా
వైష్ణవాః=విద్యుద్వాయుదేవతాకాః, (ఉన్నతః) శితిబాహుః=శితి స్తనూ కర్తారౌ బాహూ
ఇవ బలం యస్య సః, శితిప్రప్తః=శితి స్తనూకరణం పుష్టం యస్య సః, (తే)ఇన్ద్రాబార్హ
స్పత్యాః=వాయుసూర్యదేవతాకాః, శుకరూపాః=శుకస్య రూపమివ రూపం యేషాం తే,
వాజినాః=వేగవంతః, కల్మాషాః=శ్వేతకృష్ణవర్ణాః, ఆగ్నిమారుతాః=ఆగ్నివాయుదేవతాకాః,
శ్యామాః=శ్యామవర్ణాః, పౌష్టాః=పుష్టినిమిత్తమేషుదేవతాకాః. ॥౭॥

అన్వయః:- పౌ మనుష్యా భవద్భి ర్యే ఉన్నత ఋషభో వామనశ్చ సంతి. త ఇన్ద్రావైష్ణ
వాః. య ఉన్నతః శితిబాహుః శితి ప్రప్తశ్చ సంతి త ఇన్ద్రాబార్హస్పత్యాః. యే శుకరూపా
వాజినాః కల్మాషాః సంతి త ఆగ్నిమారుతాః. యే శ్యామాః సంతి తే చ పౌష్టాః విజ్ఞేయాః.

భావార్థః:- యే మనుష్యాః పశూనా మున్నతిం పుష్టిం చ కుర్వంతి తే నానావిధాని
సుఖాని లభంతే. ॥౭॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ఉన్నతః=ఎత్తైనది, ఋషభః=శ్రేష్ఠమైనది, వా
మనః=వక్రాంగములు గలిగి బొట్టిగానుండునది. తే=అవన్నీ, ఇన్ద్రావైష్ణవాః=విద్యు
ద్వాయువులు దేవతలుగాగలవై యున్నవి, ఉన్నతః=ఉన్నతమైనది, శితిబాహుః=ఇతరప
దార్థములను ఛేదించు బాహువుల వంటిబలముగలది, శితిప్రప్తః=కుఱుచవీపుగలది, తే=ఆ
పశువులన్నియు, ఇన్ద్రా బార్హస్పత్యాః=వాయువు సూర్యుడు దేవతలుగాగలవి. శుక
రూపాః=చిలుకలవలె రూపములను కలిగినవి, వాజినాః=వేగముగలవి, కల్మాషాః=
జుట్టరంగుగలవి, ఇవన్నీ, ఆగ్నిమారుతాః=ఆగ్నిపవనములు దేవతలుగాగలవి, శ్యామాః=
నల్లరంగుకలవి, పౌష్టాః=పుష్టినిమిత్తము మేఘము దేవతగాగలవి అని గ్రహించవలయును.

భావార్థము:- పశువులయున్నతి, పుష్టి కలిగించువారలు నా నా ప్రకారముల
సుఖమును పొందగలరు. ౧౩౭౮[౭]

ఏతా ఇత్యన్య ప్రజావతి రృషిః, ఇంద్రాగ్నాదయో దేవతాః, విరాట్ బృహతి ఛందః, మధ్యమః స్వరః.
పున స్తమేవ విషయమాహ.
మఱల నదేవిషయము.

ఏతా ఇన్ద్రాగ్నా ద్విరూపా అగ్నిహోమీయా వామనా అనడ్వాహా అగ్నవై
ష్టవా వశా మైత్రావరుణ్యోఽన్యత ఏన్యో మైత్ర్యః॥ ౧౮॥

ఏతాః, ఇన్ద్రాగ్నాః, ద్విరూపా ఇతి ద్వి+రూపాః, అగ్నిహోమీయాః, వామనాః
అనడ్వాహాః, అగ్నవైష్టవాః, వశాః, మైత్రావరుణ్యః, అన్యత ఏన్య ఇత్యన్యతః+ఏ
న్యః, మైత్ర్యః॥ ౧౮॥

పదార్థః:- (ఏతాః) పూర్వోక్తాః (ఇంద్రాగ్నాః) వాయు విద్యుత్సంగినః (ద్విరూపాః) ద్వే
రూపే యాసాం తాః, (అగ్నిహోమీయాః) సోమాగ్ని దేవతాకాః, (వామనాః) వక్రాయవాః,
(అనడ్వాహాః) వృషభాః, (అగ్నవైష్టవాః) అగ్ని వాయు దేవతాకాః, (వశాః) వంధ్యాగావః,
(మైత్రావరుణ్యః) ప్రాణోదానదేవతాకాః, (అన్యత ఏన్యః) యా అన్యతో యంతి ప్రాప్నువంతి
తాః (మైత్ర్యః) మిత్రస్య ప్రియే వర్తమానాః. ౧౮॥

అన్వయః:- పే మనుష్యా యుష్మాభి ర్భా ఏతా ద్విరూపాః సంతి తా ఇంద్రాగ్నాః.
యే వామనా అనడ్వాహాః సంతి తే అగ్నిహోమీయా అగ్నవైష్టవాశ్చ. యా వశాః సంతి తా
మైత్రావరుణ్యః. యా అన్యతఏన్యః సంతి తాశ్చ మైత్ర్యో విజ్ఞేయాః. ౧౮॥

భావార్థః:- యే మనుష్యా వాయ్వగ్నాద్వి గుణాన్ పశూన్ పాలయంతి తే సర్వోప
కారకా భవంతి. ౧౮॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ఏతాః ద్విరూపాః=పూర్వోక్తములైన రెండు
రెండు రూపములుగల యీ పశువులు, ఇంద్రాగ్నాః=వాయు విద్యుత్తులకు తోడుగా
నుండునవి, వామనాః=వంకర ఆవయవములుగలవి, పొట్టివియగు, అనడ్వాహాః=ఎద్దులు
అగ్నిహోమీయాః=సోమము అగ్ని దేవతలుగాగలవి, మఱియు, అగ్నవైష్టవాః=అగ్ని
మఱియు వాయువు దేవతలుగా గలవి, వశాః=గొడ్డుటావులు, మైత్రావరుణ్యః=ప్రా
ణము మఱియు ఉదానము దేవతలుగాగలవి, అన్యత ఏన్యః=ఇతరచోటులనుండి లభించు
నవి, మైత్ర్యః=మిత్రుని ప్రియవ్యవహారమునందుండునవి అని తెలుసుకొనదగును. [౧]

భావార్థము:- వాయువు అగ్ని మొదలైనవాని గుణములుగల గవాధిపశువులను
పాలించువారు అందరికి ఉపకార మొనర్చువారలగుచున్నారు. ౧౩౭౯[౧]

కృష్ణగ్రీవా ఇత్యస్త్య ప్రజాపతి రృషిః, అగ్నిదయో దేవతాః, నిచృత్సంక్తి శృందః, సంచమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నదే విషయము.

కృష్ణగ్రీవా ఆగ్నేయా బ్రథవః సౌమ్యాః శ్వేతా వాయవ్యా అవిజ్ఞాతా అది
త్యై సరూపా ధాతే వత్సతర్యో దేవానాం పత్నీభ్యః॥ ౯౯॥

కృష్ణగ్రీవా ఇతి కృష్ణ+గ్రీవాః, ఆగ్నేయాః, బ్రథవః, సౌమ్యాః, శ్వేతాః,
వాయవ్యాః, అవిజ్ఞాతా ఇత్యవి+జ్ఞాతాః, అదిత్యై, సరూపా ఇతి స+రూపాః, ధాతే,
వత్సతర్యః, దేవానామ్, పత్నీభ్యః॥ ౯౯॥

పదార్థః:- (కృష్ణగ్రీవాః) కృష్ణకంఠాః, (ఆగ్నేయాః) అగ్నిదేవతాకాః, (బ్రథవః) నకులవర్ణ
వద్వర్ణయుక్తాః (సౌమ్యాః) సోమదేవతాకాః (శ్వేతాః) (వాయవ్యాః) వాయుదేవతాకాః (అవి
జ్ఞాతాః) న విశేషేణ జ్ఞాతా విధితాః, (అదిత్యై) అఖండితాయై జనిత్వక్రియాయై. అదితి ద్జనిత్వ
మితి మంత్రప్రామాణ్యాదత్రాదితి శబ్దేన గృహ్యతే. (సరూపాః) సమానం రూపం యాసాం తాః
(ధాతే) ధారకాయ వాయవే (వత్సతర్యః) అతిశయేన వత్సాః (దేవానామ్) సూర్యాదీనామ్,
(పత్నీభ్యః) పాలికాభ్యః క్రియాభ్యః. ౯౯॥

అన్వయః:- పా మనుష్యా యుష్యాశ్చి ర్యే కృష్ణగ్రీవా స్త ఆగ్నేయాః. యే బ్రథవ స్తే
సౌమ్యాః. యే శ్వేతా స్తే వాయవ్యాః. యే అవిజ్ఞాతా స్తే అదిత్యై, యే సరూపా స్తే ధాతే,
యా వత్సతర్య స్తాశ్చ దేవానాం పత్నీభ్యో విజ్ఞేయాః. ౯౯॥

భావార్థః:- యే పశవః కర్షకా నిగలకా అగ్నివద్వర్తమానా, య ఓషధీవర్ధారకాః. య
ఆవరకా స్తే వాయువద్వర్తమానాః. యే అవిజ్ఞాతా స్తే ప్రజననాయ, యే ధాతృగుణా స్తే
ధారణాయ, యే సూర్యకిరణవద్వర్తమానాః పదార్థాః సంతి తే వ్యవహారసాధనే ప్రయోజ్యాః.

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! మీరు, కృష్ణగ్రీవాః=నల్లనిమెడ గల పశువులు,
ఆగ్నేయాః=అగ్ని దేవతగాగలవి; బ్రథవః=ముంగిసరంగువలె రంగుగలవి, సౌమ్యాః=
సోముడు దేవతగాగలవి, శ్వేతాః=తెల్లగానున్నవి, వాయవ్యాః=వాయువు దేవతగాగలవి.
అవిజ్ఞాతాః=ఏవి విశేష చిహ్నముచే నేమియు ఎఱుగబడనివై యున్నవో అవి, అదిత్యై
=అఖండితమగు జనన క్రియకు, సరూపాః=సమానములగు రూపములుగలవి, ధాతే
ధారణమొనర్చు పవనముకొరకు, మఱియు, వత్సతర్యః=చిన్న చిన్న లేగదూడలు, దేవా
నామ్=సూర్యాదిలోకములయొక్క, పత్నీభ్యః=పాలించు క్రియలకొఱకు [అని] ఎరు
గవలయును. [౯]

భావార్థము,- దున్నునవి, మ్రింగునవి యగు నే పశువులు అగ్నివలెనున్నవో, ఏవి

ఓవధులవలె గుణములను ధరించునవి, ఏవి కప్పనవియు నైయున్నవో, అవి వాయువు వలె నున్నవి. ఏవి అవిజ్ఞాతములో ఎటుగబడజాలనివో అవి [సంతాన] ఉత్పత్తి కొఱకు, ఏవి ధాతృగుణములు గలవైయున్నవో అవి ధారణమొనర్చుటకును, ఏ పదార్థములు సూర్య కిరణములవలె నున్నవో అవి వ్యవహారములను సాధించుటయందును ప్రయోగించ బడ వలయును.

౧౩౮౦[F]

కృష్ణా భౌమా ఇత్యన్య ప్రజావతి ర్మహిః, అంతరిక్షాదయో దేవతాః, విరాడ్ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః పువస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నదే విషయము.

కృష్ణా భౌమా ధూమ్రా ఆ న్తరిక్షే బృహన్తో దివ్యాః

శబలా వైద్యుతాః సిద్ధా స్తారకాః॥

॥౧౦॥

కృష్ణాః భౌమాః, ధూమ్రాః, ఆ న్తరిక్షేః, బృహన్తః, దివ్యాః, శబలాః, వైద్యు

తాః, సిద్ధాః, తారకాః॥

॥౧౦॥

పదార్థః:- (కృష్ణా) కృష్ణవర్ణా విలేఖననిమిత్తా వా (భౌమాః) భూమిదేవతాకాః (ధూమ్రాః) ధూమ్రవర్ణాః (అంతరిక్షాః) అంతరిక్షదేవతాకాః (బృహన్తః) వర్ణకాః (దివ్యాః) దివ్యగుణకర్మ స్వభావాః (శబలాః) కించిచ్ఛ్చేతాః (విద్యుతాః) విద్యుద్దేవతాకాః (సిద్ధాః) మంగలకారిణః (తారకాః) దుఃఖస్య పారే కారిణః.

॥౧౦॥

అన్వయః:- పౌ మనుష్యా యుష్మాభి ర్యే కృష్ణా స్తే భౌమాః. యే ధూమ్రా స్త ఆంతరిక్షాః. యే దివ్యా బృహన్తః శబలా స్తే వైద్యుతాః, యే సిద్ధా స్తే చ తారకా విజ్ఞేయాః.

భావార్థః:- యది మనుష్యాః కర్షణాది కార్యసాధకాన్ వశ్యాది పదార్థాన్ భూమ్యాదిమ సంయోజయేయు స్త్వర్తి తే మంగల మాప్నుయుః.

॥౧౦॥

పదార్థము, - ఓ మానవులారా! కృష్ణాః=నల్లరంగుగలవి, షేత్రాదులను దున్ను నవి, భౌమాః=భూమి దేవతగాగలవి, ధూమ్రాః=ధూమ్రవర్ణముగలవి, అంతరిక్షాః=అంతరిక్షము దేవతగాగలవి, దివ్యాః=దివ్యగుణకర్మ స్వభావయుక్తములై, బృహన్తః=వర్ణకములనై, శబలాః=కొద్దిగా తెల్లగానున్నవి, వైద్యుతాః=విద్యుత్తు దేవతగా గలవియై యున్నవి. సిద్ధాః=మంగళమును సమకూర్చునవి, తారకాః=దుఃఖమును తరింపజేయునవై యున్నవి.

[౧౪]

భావార్థము:- దున్నుటమొదలైన కార్యములను సాధించువశువులను పదార్థములను, భూమ్యాదులందు సంయోగమొనరించుచో మానవులు ఆనంద మంగళములను పొందగలరు.

॥౧౦॥

ధూమ్రానిత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, వసంతాదయో దేవతాః, విరాడ్ బృహతి ఛందః, మధ్యమః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహా.
మఱల అదే విషయము.

ధూమాన్ వస్తంతాయాలభతే శ్వేతాన్ గ్రీష్మాయ కృష్ణాన్ వర్షాభ్యః

అరుణాన్ పృషతో హేమంతాయ పిశంజాన్ శిరాయ॥ ౧౧౧॥

ధూమాన్, వస్తంతాయ, అ, లభతే, శ్వేతాన్, గ్రీష్మాయ, కృష్ణాన్, వర్షాభ్యః,

అరుణాన్, శరదే, పృషతో, హేమంతాయ, పిశంజాన్, శిరాయ॥ ౧౧౧॥

పదార్థః:- (ధూమాన్) ధూమ్రవర్ణాన్ పదార్థాన్ (వసంతాయ) వసంతరౌ సుఖాయ (అ) సమంతాత్ (లభతే) ప్రాప్నోతి (శ్వేతాన్) శ్వేతవర్ణాన్ (గ్రీష్మాయ) గ్రీష్మరౌ సుఖాయ (కృష్ణాన్) కృష్ణవర్ణాన్ కృషిసాధకాన్ వా (వర్షాభ్యః) వర్షరౌ కార్యసాధనాయ (అరుణాన్) అరక్షాన్ (శరదే) శరదృతౌ సుఖాయ (పృషతో) స్థూలాన్, (హేమంతాయ) హేమంతరౌ కార్యసాధనాయ (పిశంజాన్) రక్షితవర్ణాన్ (శిరాయ) శిరరౌ వ్యవహారసాధనాయ. ౧౧౧॥

అన్వయః:- యో మనుష్యో వసంతాయ ధూమాన్, గ్రీష్మాయ శ్వేతాన్, వర్షాభ్యః కృష్ణాన్, శరదే అరుణాన్, హేమంతాయ పృషతో, శిరాయ పిశంజానాలభతే. న సతతం సుఖ భవతి. ౧౧౧॥

భావార్థః:- మనుష్యై ర్యస్మిన్నుతౌ యే పదార్థాః సంచయనీయాః సేవనీయాశ్చ స్యుస్తాన్ సంచిత్యసంసేవ్యారోగా భూత్వా ధర్మార్థ కామ మోక్షసాధనాన్యన్యష్టాతవ్యాని. ౧౧౧॥

పదార్థము:- ఏమనుష్యుడు, వసంతాయ = వసంత ఋతువునందలి సుఖమునకై, ధూమాన్ = ధూమ్రరంగుగల పదార్థములను, గ్రీష్మాయ = గ్రీష్మఋతువునందలి ఆనందమునకై, శ్వేతాన్ = తెల్లనిరంగుగలవానిని, వర్షాభ్యః = వర్షర్తువునందు కార్యసిద్ధికై, కృష్ణాన్ = నల్లనిరంగుగలవానిని, లేక వ్యవసాయకార్యములను సాధించువానిని, శరదే = శరదృతువునందలి సుఖమునకై, అరుణాన్ = ఎఱునిరంగుగలవానిని, హేమంతాయ = హేమంత ఋతువునందు కార్యమును సాధించుటకు, పృషతో = స్థూలమైనవానిని, శిరాయ = శిరరర్తుసంబంధములైన కార్యములను సాధించుటకు, పిశంజాన్ = కొంచెమెఱుపుగానుండు పసుపురంగుగల పదార్థములను, అ లభతే = చక్కగా పొందునో, అతను నిరంతరము సుఖమును పొందగలుగుచున్నాడు. [౧౧]

భావార్థము:- ఆ యా ఋతువులందు ఏయే పదార్థములు సంచయమొనర్చదగినవో, సేవనీయములలో వానిని మానవులు సమకూర్చుకొని చక్కగా సేవించి, నీరోగులై ధర్మార్థ కామ మోక్షములను సాధించు వ్యవహారముల నాచరించవలయును. [౧౧]

త్ర్యవయ ఇత్యస్య ప్రజావతి రృషిః, అగ్న్యైదయో దేవతాః, విరాడనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నదే విషయము.

త్ర్యవయో గాయత్ర్యై పశ్చావయ త్రిష్టుభే దిత్యవాహా.

జగత్త్ర్యై త్రివత్సా అనుష్టుభే తుర్యవాహ ఉష్టిహే॥

॥౧౨॥

త్ర్యవయ ఇతి త్రి+అవయః, గాయత్ర్యై, పంచావయ ఇతి పంచ+అవయః,
త్రిష్టుభే, త్రిస్తభ ఇతి త్రి+స్తుభే, దిత్యవాహ ఇతి దిత్య+వాహః, జగత్త్ర్యై, త్రి+
వత్సా ఇతి త్రి+వత్సాః, అనుష్టుభే, అనుస్తభ ఇత్యను స్తుభే, తుర్యవాహ ఇతి తుర్య+
వాహ, ఉష్టిహే॥

॥౧౨॥

పదార్థః:- (త్ర్యవయః) తిస్రోవయో యేషాం తే (గాయత్ర్యై) గాయతో రక్షికాయై
(పంచావయః) పంచ అవయో యేషాం తే. (త్రిష్టుభే) త్రయాణాం శారీరవాచిక మానసానాం
సుఖానాం స్తంభనాయ స్థిరీకరణాయ (దిత్యవాహః) దితౌ ఖండనేభవా దిత్యా న దిత్యా అదిత్యా
ప్రాన్ యే వహంతి ప్రాపయంతి తే దిత్యవాహః (జగత్త్ర్యై) జగద్రక్షణాయై క్రియాయై (త్రివత్సాః)
త్రయో వత్సా త్రిమ వా నివాసో యేషాం తే (అనుష్టుభే) అను స్తంభాయ, (తుర్యవాహః) యే
తుర్యం చతుర్థం వహంతి తే (ఉష్టిహే) ఉత్కృష్టతయా స్నిహ్యతి యయా తస్యై క్రియాయై.

అన్వయః:- యే త్రవయో గాయత్ర్యై పంచావయ త్రిష్టుభే దిత్యవాహో జగత్త్ర్యై
త్రివత్సా అనుష్టుభే తుర్యవాహ ఉష్టిహే చ ప్రయతేరస్తే సుఖనః స్యుః.

॥౧౨॥

భావార్థః: యథా విద్వాంసో ఒధీతై ర్గాయత్ర్యాదిఛందోలైః సుఖాని వర్ధయంతే
తథా పశుపాలికా ఘృతాదీని వర్ధయేయః.

॥౧౨॥

పదార్థము:- త్రవయః=మూడు గొట్టలుగలవారు, గాయత్ర్యై=పాడువానిని
రక్షించు నామెకొఱకును: పంచావయః=ఐదు గొట్టలు గలవారు, త్రిష్టుభే=శారీరిక
వాచిక మానసికసుఖములను స్థిర మొనర్చుటకును, దిత్యవాహః=వినాశమందు * ప్రసిద్ధ
ముకాని వానిని లభింపజేయువారు, జగత్త్ర్యై=సంసారమును రక్షించు క్రియకొఱకును,
త్రివత్సాః=మూడు దూడలు గలవారు లేక మూడు స్థానములందు నివాసముగలవారు
అనుష్టుభే=వెనుకనుండి ఆపుక్రియ కొఱకును, తుర్యవాహః=తన పశువులలో నాల్గవ
దానిని లభింపజేయువారు, ఉష్టిహే=ఉత్తమరీతిగ ప్రసన్నత లభించు క్రియకొఱకును,

* మంత్రవదపాతములందును, పతార్థాదులందును “దిత్యవాహ” అనుపాతమును చూపించుచు
అర్థము “అదిత్యవాహః” అని చేయబడినది. ఇక్కడ అకారము పూర్వము చెందవచ్చును
గాని ఆటలను సూచించబడలేదు.
—(అనువాదకులు)

చక్కగా ప్రయత్న మొనర్చుచో వారందఱు సుఖము కావచ్చును.

[౧౨]

భావార్థము:-విద్వాంసులెటుల చదివిన గాయత్ర్యాది ఛందస్సుల అర్థములతో సుఖములను పెంపొందజేయుచున్నారో అటులనే పశుపాలకులును ఘృతాదులను వర్ధింప జేయవలయును.

౧౩౮౩[౧౩]

—o—o—o—

పశువాడిత్యస్య ప్రజాపతి కృషిః, విరాజాదయో దేవతాః, నిచ్చదన మ్మవ్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నదే విషయము.

పష్టవాహో విరాజ ఉజ్జిణో బృహత్యా ఋషభాః ।

కకుభేననద్వాహః ప్రక్ష్యై ధేనవోఽతిచందసే॥

॥౧౩॥

పష్టవాహ ఇతి పష్ట+వాహః, విరాజ ఇతి వి+రాజే, ఉజ్జిణః, బృహత్యై,

ఋషభాః, కకుభే, అనద్వాహః, ప్రక్ష్యై, ధేనవః, అతిచందస ఇత్యతి+చందసే.

పదార్థః:- (పష్టవాహః)యే పఠేన పృష్ఠేన వహంతి తే, (విరాజే)విరాట్ ఛందసే (ఉజ్జిణః)వీర్యసేచనమర్థాః (బృహత్యై)బృహతీఛందోఽర్థాయ (ఋషభాః) (కకుభే) కకుబుష్టిక్ ఛందోఽర్థాయ (అనద్వాహః) శకటవహనమర్థాః (ప్రక్ష్యై) పంక్తి ఛందోఽర్థాయ (ధేనవః) దుగ్ధ ధాత్ర్యః (అతిచందసే) అతిజగత్త్వాది ఛందోఽర్థాయ.

॥౧౩॥

అన్వయః:- యై ర్మనుష్యై ర్విరాజే పష్టవాహో బృహత్యా ఉజ్జిణః కకుభే ఋషభాః పంక్త్యా అనద్వాహోఽతి ఛందసే ధేనవః స్వీక్రియంతే, తేఽతిసుఖం లభంతే.

॥౧౩॥

భావార్థః:- యథా విద్వాంసో విరాడాది ఛందోభ్యో బహుని విద్యాకార్యాణి సాధ్ను వంతి తథోష్ఠాదిభ్యః పశుభ్యో గృహస్థా అఖిలాని కార్యాణి సాధ్నుయః.

॥౧౩॥

పదార్థము:- ఏ మనుష్యులచే, విరాజే=విరాట్ ఛందస్సునకై, పష్టవాహః= వీపుతో భారవహన మొనర్చునవి, బృహత్యై=బృహతీ ఛందస్సులోని అర్థమునకై ఉజ్జిణః=వీర్యసించన మొనర్చుటకు సమర్థములైనవి, కకుభే=కకుబుష్టిక్చందస్సులయొక్క అర్థమునకై, ఋషభాః=అత్యంత బలముగల ప్రాణులు, పంక్త్యై=పంక్తి ఛందస్సులయొక్క అర్థమునకై, అనద్వాహః=శకటవహన సమర్థములగు ఎద్దులు, అతి ఛందసే= అతిజగత్త్వాది ఛందస్సుల అర్థమునకై, ధేనవః=పాడియావులు స్వీకరించబడునో వారు అత్యంతసుఖమును పొందుదురు.

[౧౩]

భావార్థము:- విరాడాది ఛందస్సులద్వారా విద్వాంసులు ఎటుల బహువిద్యా

కార్యములను సాధించుదురో అటులనే ఉష్మాది పశువులచే గృహస్థులును అఖిలకార్యము
లనుసాధించవలయును. ౧౩౮౪[౧౩]

కృష్ణగ్రీవా ఇత్యస్య ప్రజాపతి రృచిః, అగ్నిర్దేవతాః, భురిగతిజగతి ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నదే విషయము.

కృష్ణగ్రీవా ఆగ్నేయా బ్రతువః సౌమ్యా ఉపధ్వస్తాః సావిత్రా వత్సతర్యః
సారస్వత్యః శ్యామాః పౌష్టాః పృశ్నయో మారుతా బహురూపా వైశ్వదేవా వశా
ద్యావాప్రథివీయాః॥ ॥౧౪॥

కృష్ణగ్రీవా ఇతి కృష్ణ+గ్రీవాః, ఆగ్నేయాః, బ్రతువః, సౌమ్యాః, ఉప
ధ్వస్తా ఇత్యుప+ధ్వస్తాః, సావిత్రాః, వత్సతర్యః, సారస్వత్యః, శ్యామాః, పౌష్టాః,
పృశ్నయః, మారుతాః, బహురూపా ఇతి బహు+రూపాః, వైశ్వదేవా ఇతి వైశ్వ+
దేవాః, వశాః, ద్యావా ప్రథివీయాః॥ ॥౧౪॥

పదార్థః:- (కృష్ణగ్రీవాః) కృష్ణకంతాః (ఆగ్నేయాః) అగ్నిదేవతాకాః, (బ్రతువః) సర్వస్వ
ధారకాః పోషకా వా (సౌమ్యాః) సోమదేవతాకాః (ఉపధ్వస్తాః) ఉపాధవతితాః (సావిత్రాః)
సవిశ్వదేవతాకాః (వత్సతర్యః) న్రాస్త్వా వత్సా యాసాం తాః (సారస్వత్యః) వాగ్దేవతాకాః
(శ్యామాః) శ్యామవర్ణాః (పౌష్టాః) పుష్టికరమేషుదేవతాకాః (పృశ్నయః) ప్రష్టవ్యాః (మారుతాః)
మనుష్యదేవతాకాః (బహురూపాః) బహుని రూపాణి యేషాం తే (వైశ్వదేవాః) విశ్వేదేవతాకాః
(వశాః) దేదీప్యమానాః (ద్యావాప్రథివీయాః) ద్యావాప్రథివీ దేవతాకాః. ॥౧౪॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యుష్మాభి ర్యే కృష్ణగ్రీవా స్త ఆగ్నేయాః. యే బ్రతువ స్తే
సౌమ్యాః. య ఉపధ్వస్తా స్తే సావిత్రాః. యా వత్సతర్య స్తాః సారస్వత్యః. యే శ్యామా స్తే
పౌష్టాః. యే పృశ్నయ స్తే మారుతాః. యే బహురూపా స్తే వైశ్వదేవాః, యే వశా స్తే చ
ద్యావాప్రథివీయా విక్షేయాః. ॥౧౪॥

భావార్థః:- యథా శిల్పినో ౭ గ్నాదిభ్యః పదార్థేభ్యో ౭ నేకాని కార్యాణి సాధ్నువంతి
తథా కృషీవలాః పశుభి ర్గృహూని కార్యాణి సాధ్నుయః. ॥౧౪॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! మీరు, కృష్ణగ్రీవాః=పవి నల్లని మేడగలవో అవి,
ఆగ్నేయాః=అగ్ని దేవతగా గలవి. బ్రతువః=అందరిని ధరించుకొనించున వేవి యున్నవో
అవి, సౌమ్యాః=సోముడు దేవతగా గలవి. ఉపధ్వస్తాః=క్రింద సమీపమున నేచి పడియు
న్నవో అవి, సావిత్రాః=సవిత్ దేవతగా గలవి. వత్సతర్యః=వత్స చిన్న చిన్న లేదూడలున్న

వో అవి, సారస్వత్యః=వాణి దేవతగాగలవి, శ్యామాః=ఏవి నల్లనిరంగుగలిగియున్నవో అవి, పౌష్టాః=పుష్టినొసగు మేఘము దేవతగాగలవి, పృశ్నయః=ప్రశ్నించ యోగ్యములైన వేవి యున్నవో అవి, మారుతాః=మనుష్యుడు దేవతగాగలవి, బహురూపాః=బహురూపములు గలవి. అనేకరూపములు గలవి ఏవి యున్నవో అవి, వైశ్వదేవాః=సకల విద్వాంసులు దేవతలుగా గలవి, వశాః=నిరంతరము దేదీప్యమానములుగ నేవి యున్నవో అవి, ద్యావాప్రథివీయాః=ఆకాశవృథువులు దేవతలుగా గలవి, అని ఎఱుగవలయును.

[౧౪]

భావార్థము:- శిల్పులెట్లు అగ్నాద్విద్యదార్థములచే నానావిధకార్యములను సాధించుచున్నారో అట్లులేనే కృషివలులు పశువులచే బహుకార్యములను సాధించవలెను.

ఉక్తా ఇత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, ఇంద్రాదయో దేవతాః, విరాడుష్టిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః, పునస్తమేవ విషయ మాహ. మఱల అదే విషయము.

ఉక్తాః సజ్చరా ఏతా ఇంద్రాగ్నాః కృష్ణా వారుణాః

పృశ్నయో మారుతాః కాయా స్తూపరాః॥

॥౧౫॥

ఉక్తాః, సజ్చరా ఇతి సమ్+చరాః, ఏతాః, ఇంద్రాగ్నాః, కృష్ణాః, వారుణాః, పృశ్నయః, మారుతాః, కాయాః, తూపరాః॥

॥౧౫॥

పదార్థః:- (ఉక్తాః) కథితాః, (సంచరాః) యే సమ్యక్ చరంతి తే, (ఏతాః) (ఇంద్రాగ్నాః) ఇంద్రాగ్ని దేవతాకాః (కృష్ణాః) కర్ష కాః (వారుణాః) వరుణదేవతాకాః (పృశ్నయః) విచిత్రచిహ్నాః (మారుతాః) (కాయాః) ప్రజాపతి దేవతాకాః (తూపరాః) హింసకాః.

॥౧౫॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యుష్మాభి రేతా ఉక్తాః సంచరా ఇంద్రాగ్నాః కృష్ణాః వారుణాః పృశ్నయో మారుతా స్తూపరాః కాయాశ్చ సంతీతి బోధ్యమ్.

॥౧౫॥

భావార్థః:- యే నానాదేశసంచారిణః ప్రాణిన స్సంతి తై ర్మనుష్యా యథాయోగ్యా నుపకారాన్ గృహ్ణీయః.

॥౧౫॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా ! మీరు, ఏతాః ఉక్తాః=ఈ చెప్పబడినవి, సంచరాః=బాగుగా నడచున వేవియున్నవో అవి, ఇంద్రాగ్నాః=ఇంద్రుడు ఆగ్ని దేవతలుగాగలవి కృష్ణాః=తొగునవి, దున్నునవి ఏవియున్నవో అవి, వారుణాః=వరుణుడు దేవతగా గలవి, పృశ్నయః=చిత్రవిచిత్రచిహ్నము గలవేవియున్నవో యవి, మారుతాః=మనుష్యునివలె స్వభావము గలవి, తూపరాః=హింసకములేవియున్నవో అవి, కాయాః=

ప్రజాపతి దేవతగాగలవి అని గ్రహించవలయును. [౧౫]

భావార్థము:-అనేక దేశములందు సంచరించు పశ్వాది ప్రాణులేవియున్నవోవాని నుండి మానవులు యథాయోగ్యముగ నుపకారములను పొందవలయును. ౧౩౮౬ [౧౫]

అగ్నయ ఇత్యన్యప్రజాపతి ర్పిషిః, అగ్నార్షదయో దేవతాః, శక్వరీ ఛందః, దైవతః స్వరః

పునః కస్మై కే రక్షణీయా ఇత్యాహ

దేని కొఱకేది రక్షించ తగియున్నది ?

అగ్నయేఽనీకవతే ప్రథమజానాలభతే మరుద్భ్యః సాన్తవనేభ్యః సవాత్యాన్ మరుద్భ్యో గృహమేధిభ్యో బస్కిహన్ మరుద్భ్యః క్రీడిభ్యః సఙిస్తృష్టాన్ మరుద్భ్యః స్వతవద్భ్యోఽనుస్తృష్టాన్ ॥౧౬॥

అగ్నయే, అనీకవత ఇత్యనీక+వతే, ప్రథమజానితి ప్రథమ+జాన్, ఆ, లభతే, మరుద్భ్య ఇతి మరుత్+భ్యః, సాన్తవనేభ్యః ఇతి సామ్+తవనేభ్యః, సవాత్యానితి స+వాత్యాన్, మరుద్భ్య ఇతి మరుత్+భ్యః, గృహమేధిభ్య ఇతి గృహ+మేధిభ్యః బస్కిహన్, మరుద్భ్య ఇతి మరుత్+భ్యః, క్రీడిభ్య ఇతి క్రీడి+భ్యః, సఙిస్తృష్టానితి సమ్+స్తృష్టాన్, మరుద్భ్య ఇతి మరుత్+భ్యః, స్వతవద్భ్య ఇతి స్వతవత్+భ్యః, అనుస్తృష్టానిత్యను+స్తృష్టాన్ ॥౧౬॥

పదార్థః:-అగ్నయే) పావక ఇవ వర్తమానాయ సేనాపతయే (అనీకవతే) ప్రశంసిత సేనాయ(ప్రథమజాన్)ప్రథమాద్విస్తీర్ణాత్కారణాదుత్పన్నాన్(ఆ)(లభతే)(మరుద్భ్యః)వాయు వద్యర్తమానేభ్యో మనుష్యేభ్యః (సాంతవనేభ్యః) సమ్యక్ తపనం బ్రహ్మచర్యాద్యాచరణం యేషాం తేభ్యః(సవాత్యాన్)సమానవాతే భవాన్(మరుద్భ్యః)ప్రాణ ఇవ ప్రియేభ్యః(గృహమేధిభ్యః)గృహమేధిభ్యః(వస్కిహన్) చిరప్రసూతాన్, (మరుద్భ్యః) (క్రీడిభ్యః) ప్రశంసితక్రీడేభ్యః, (సంస్తృష్టాన్)సమ్యగ్గుణయక్తాన్,(మరుద్భ్యః)మనుష్యేభ్యః(స్వతవద్భ్యః)స్వతో వాసో యేషాం తేభ్యః(అనుస్తృష్టాన్)అనుషంగిణః. ॥౧౬॥

అన్వయః:-హే మమష్యా యథా విద్వాంసోఽనీకవతేఽగ్నయే ప్రథమజాన్, సాంతావనేభ్యో మరుద్భ్యః సవాత్యాన్, గృహమేధిభ్యో మరుద్భ్యో బస్కిహన్, క్రీడిభ్యో మరుద్భ్యః సఙిస్తృష్టాన్, స్వతవద్భ్యో మరుద్భ్యోఽనుస్తృష్టానాలభతే తత్రైవ యూయ మేతా నాలభధ్యమ్.

భావార్థము:-యథా విద్యద్భి ర్విద్యాద్భిః పశవశ్చ పాల్యంతే తథైవేతరై ర్మనుష్యైః పాలీయః.

॥౧౬॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! విద్యాంసులెటుల, అనీకవతే=ప్రశంసిత మగు సేనను ఉంచువాడును, అగ్నియే=అగ్నివలె తేజస్వియై వర్తిలువాడునగు సేనాధీశు నకై, ప్రథమజాన్=విస్తారయు క్తకారణములచే ఉత్పన్నములై నవానిని, సాంతపనేభ్యః= శ్రేష్ఠమైన బ్రహ్మచర్యాద్యాచరణములు గలవారు, మరుద్భ్యః=ప్రాణమువలె ప్రీతినిజనిం పజేయు వారునగు నరులకై, సవాత్యాన్=సమానపవనమునం దుత్పన్నములై నవారిని, గృహమేధిభ్యః=గృహమునందు ధీరబుద్ధిగల గృహస్థులైన, మరుద్భ్యః=మనుష్యులకై, బహ్నిహోన్=చిరకాల ప్రసూతములను, క్రీడిభ్యః మరుద్భ్యః=ప్రశంసితములగు విహారా నందములు గల మానవులకై, సంసృష్టాన్=మంచిగుణములు గలవానిని, స్వతవద్భ్యః మరుద్భ్యః=స్వతంత్రనివాసము గల మానవులకై, అనుసృష్టాన్=అనుసంగులగువారిని, ఆ లభతే=పొందుచున్నారో అటులనే మీరును వీరిని పొందవలయును. [౧౬]

భావార్థము:- విద్యాంసులు విద్యార్థులను, పశువులను పాలించు చున్నటులనే ఇతర మనుష్యులును పాలించవలయును. ౧౩౮౭[౧౬]

ఉక్తా ఇత్యస్య ప్రజాపతి ర్భవీః, ఇంద్రాగ్నౌరయో దేవతాః, ఖరిగ్నాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.
పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల అదే విషయము.

ఉక్తాః సక్షురా ఏతా ఇన్ద్రాగ్నౌః ప్రాశ్నజ్ఞా మాహేన్ద్రా

బహురూపా వైశ్వకర్మణాః ॥

॥౧౭॥

ఉక్తాః, సక్షురా ఇతి సమ్+చరాః, ఏతాః, ఇన్ద్రాగ్నౌః, ప్రాశ్నజ్ఞాః, ప్రాశ్న

జ్ఞా ఇతి ప్ర+శ్నజ్ఞాః, మాహేన్ద్రా ఇతి మహా+ఇన్ద్రాః, బహురూపా ఇతి బహు+
రూపాః, వైశ్వకర్మణా ఇతి వైశ్వ+కర్మణాః ॥ ॥౧౭॥

పదార్థము:- (ఉక్తాః) నిరూపితాః (సంచరాః) సంచరంతి యేషు తే మార్గాః, (ఏతాః) (ఇంద్రాగ్నౌః) వాయువిద్యుద్దేవతాకాః (ప్రాశ్నంగాః) ప్రకృష్టాని శృంగాణి యేషాం తే, (మా హేన్ద్రాః) మహేన్ద్రదేవతాకాః (బహురూపాః) బహువర్ణయుక్తాః (వైశ్వకర్మణాః) విశ్వకర్మ దేవతాకాః.

॥౧౭॥

అన్వయము:- మహామహ్య యుష్మాభి ర్య ఏతా ఇంద్రాగ్నౌః ప్రాశ్నంగా మహేన్ద్రా

బహురూపా వై శ్వకర్మణాః సంచరా ఉక్తా ప్రేమ గంతవ్యమ్.

॥౧౭॥

భావార్థః:-యథా విద్యద్భిః పశ్యాదిపాలనమార్గా ఉక్తా స్తతైవ వేదే ప్రతిపాదితాః సంతి.

॥౧౭॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ఐంద్రాగ్నాః=వాయువిద్యుత్తులు దేవతలుగా గలవి, ప్రాశ్యంగాః=ఉత్తమములైన కొమ్ములు గలవి, మాహేంద్రాః=మహేంద్రుడు దేవతగాగలవి, బహురూపాః=అనేకరంగులతో కూడినవై ఏవియున్నవో అవి, వై శ్వకర్మణాః=విశ్వకర్మదేవతగా గలవి, సంచరాః=చక్కని రాకపోకలు గల మార్గములు, ఏతాః ఉక్తాః=ఏవి మీకు చెప్పబడియున్నవో, వానియందు మీరు సంచరించవలయును. [౧౭]

భావార్థము:- పశుపాలనాదులందు విద్యాంసులే మార్గముల జెప్పియున్నారో అటులనే ఆ మార్గములు వేదములందు ప్రతిపాదితములై యున్నవి. ౧౭౮[౧౭]

ధూమ్రా ఇత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, పితరో దేవతాః భురిగతి జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల అదే విషయము.

ధూమ్రా బ్రభునీకాశాః పిత్రాణాం సోమవతాం బ్రథవో ధూమ్రనీకాశాః పిత్రాణాం బర్హిషదాం కృష్ణా బ్రభునీకాశాః పిత్రాణామగ్నిష్వాత్తానాం కృష్ణాః పృషన్త ప్రైయమ్భుకాః ॥

॥౧౮॥

ధూమ్రాః, బ్రభునీకాశాః, బ్రభునికాశా ఇతి బ్రభు+నీకాశాః, పిత్రాణామ్, సోమవతామితి సోమ+వతామ్, బ్రథవః, ధూమ్రనీకాశాః, ధూమ్రనీకాశా ఇతి ధూమ్ర+నీకాశాః, పిత్రాణామ్, బర్హిషదామ్, బర్హిషదామితి బర్హి+షదామ్, కృష్ణాః, బ్రభునీకాశాః, బ్రభునికాశా ఇతి బ్రభు+నీకాశాః, పిత్రాణామ్, అగ్నిష్వాత్తానామ్, అగ్నిష్వాత్తానా మిత్యగ్ని+ష్వాత్తానామ్, కృష్ణాః, పృషన్తః, ప్రైయమ్భుకాః॥ ॥౧౮॥

పదార్థః:- (ధూమ్రాః) ధూమ్రవర్ణాః (బ్రభునీకాశాః) పశులనదృశాః (పిత్రాణామ్) జనకజననీనామ్ (సోమవతామ్) సోమగుణయుక్తావామ్, (బ్రథవః) పృష్టికర్తారః, (ధూమ్రనీకాశాః) (పిత్రాణామ్) (బర్హిషదామ్) యే బర్హిషి సభాయాం సిద్ధంతి తే, (కృష్ణాః) కృష్ణవర్ణాః (బ్రభునీకాశాః) పాలకపదృశాః (పిత్రాణామ్) (అగ్నిష్వాత్తానామ్) గృహీతాగ్నివిద్యానామ్ (కృష్ణాః) కృష్ణవర్ణాః (పృషన్తః) పృష్టకర్తారాః, (ప్రైయమ్భుకాః) (ప్రైయమ్భుకాః) ప్రైయమ్భుకారే వ్యర్థభక్తం, అతథం యేహం తే.

అన్వయః:- హే మనుష్యా యుష్మాఖిః సోమవతాం పితౄణాం బ్రాహ్మణీకాశాః ధూమ్రా బర్హిషదాం పితౄణాం కృష్ణా ధూమ్రనీకాశా బ్రహ్మోఽగ్నిష్వాత్తానాం పితౄణాం బ్రాహ్మణీకాశా కృష్ణాః పృషంత స్త్రైయంబకాశ్చ సంతీతి విజ్ఞేయాః. ||౧౮||

భావార్థః:- యే జనకా విద్యాజన్మదాతారశ్చ సంతి తేహం ఘృతాదిభి ర్గవాదిదానైశ్చ యథాయోగ్యం సత్కారః కర్తవ్యః. ||౧౮||

పదార్థము:- ఓ మనుష్యులారా ! మీరు, సోమవతామ్=సోమశాంతి గుణయుక్తు లగు, పితౄణామ్=జననీజనకులైన మాతాపితరులకు, బ్రాహ్మణీకాశాః ధూమ్రాః=ముంగిన వలె ధూమ్రవర్ణము కలవి, బర్హిషదామ్ పితౄణామ్=సభమధ్యను కూర్చునువారు పాలించువారునగు విద్వాంసులకు, కృష్ణాః=నల్లరంగు గలవి, ధూమ్రనీకాశాః=పొగవంటి ధూమ్రవర్ణము గలవి, మఱియు, బ్రహ్మ=పుష్టి నొసగునవియు, అగ్నిష్వాత్తానామ్= అగ్నివిద్యను గ్రహించిన వారును, పితౄణామ్=పాలించువారునగు విద్వాంసులకు, బ్రాహ్మణీకాశాః కృష్ణాః=పెంచువారివలె నున్న నల్లనిరంగు గలవి, పృషంతః=లావులంగములు గలవి, త్రైయంబకాః=మూడు అధికారములందు లక్షణములు గలవియునగు పదార్థములు లేక ప్రాణులున్నవని గ్రహించవలయును. [౧౮]

భావార్థము:- విద్యను, జన్మను కలిగించు జనకులకు, ఘృతాదిపదార్థముల చేతను, గవాదుల దానముచేతను యథాయోగ్యముగ సత్కారమొనర్చవలయును. [౧౮]

—ॐ—

ఉక్తాః సంచరా ఇత్యన్య ప్రజావతి రృషిః, వాయు ర్దేవతా, త్రిపాద్యత్రి ఛందః షడ్జః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నదే విషయము.

ఉక్తాః సచ్చరా ఏతాః శునాసీరీయాః శ్వేతా వాయవ్యాః శ్వేతాః సౌర్యాః॥

ఉక్తాః సచ్చరా ఇతి సమ్+చరా, ఏతాః, శునాసీరీయాః, శ్వేతాః, వాయవ్యాః, శ్వేతాః సౌర్యాః॥ ||౧౯||

పదార్థః:- (ఉక్తాః) (సంచరాః) (ఏతాః) (శునాసీరీయాః) శునాసీర దేవతాకాః (కృషి సాధకాః) (శ్వేతాః) శ్వేతవర్ణాః, (వాయవ్యాః) వాయువద్దివ్యగుణాః (శ్వేతాః) (సౌర్యాః) సూర్యవత్ప్రకాశమానాః. ||౧౯||

అన్వయః:- హే మనుష్యా యూయం య ఏతాః శునాసీరీయాః సంచరా వాయవ్యాః శ్వేతాః సౌర్యాః శ్వేతాశ్చీకా స్తాన్ కార్యేషు సంప్రయుంధ్వమ్. ||౧౯||

భావార్థః:- యో యన్య వశో దేవతా ఉక్తాః స తద్గుణో గ్రాహ్యః. ||౧౯||

పదార్థము:- ఓ మానవులారా ! శునాసీరీయాః=శునాసీరము దేవతగాగలవి, స్వవ

సాయమును సాధించునవి, సంచరాః=రాకపోకలొనరించునవి, వాయవ్యాః=గాలివలె దివ్యగుణయు క్తములు, శ్వేతాః=తెల్లనిరంగు గలవి, సౌర్యాః=సూర్యునివలె ప్రకాశమానములు, శ్వేతాః=తెల్లరంగు గలవియునగు, ఏతాః=ఏ యీ పశువులు, ఉక్తాః=చెప్పబడియున్నవో, వానిని మీరు స్వకార్యములందు చక్కగా వినియోగించుకొన వలయును.

భావార్థము:-ఏది ఏ పశువునకు దేవతగా చెప్పబడినదో అది ఆ పశువుయొక్క గుణమని గ్రహించవలయును. ౧౩౯[౧౯]

వసంతాయేత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, వసంతాదయో దేవతాః, విరాడ్ జగతి చందః, నిషాదః స్వరః.

పున్య కన్యై కే సమాశ్రయితవ్యా ఇత్యాహ.

దేనికొరకు వేనిని సమాశ్రయించ వలయును.

వసంతాయ కపిష్ఠాలానలభతే గ్రీష్మాయ కలవింకాన్ వర్షాభ్య స్త్రిత్తిరీన్
రదే వర్తికా హేమంతాయ కకరా శ్శిరాయ వికకరాన్ ॥ ౨౦॥

వసంతాయ, కపిష్ఠలాన్, ఆ, లభతే, గ్రీష్మాయ, కలవింకాన్, వర్షాభ్య, త్రిత్తిరీన్, శరదే, వర్తికాః, హేమంతాయ, కకరాన్, శిరాయ, వికకరానితి వి+కకరాన్ ॥ ౨౦॥

పదార్థః:- (వసంతాయ) (కపింజలాన్) పక్షివిశేషాన్, (ఆ) (లభతే) (గ్రీష్మాయ) (కలవింకాన్) చటకాన్ (వర్షాభ్య) (త్రిత్తిరీన్) (శరదే) (వర్తికాః) పక్షివిశేషాః, (హేమంతాయ) (కకరాన్) పక్షి విశేషాన్ (శిరాయ) (వికకరాన్) వికరకాన్ పక్షివిశేషాన్. ॥ ౨౦॥

అన్వయః:- హేమనుష్ఠాః పక్షివిజ్ఞానో వసంతాయ యా కపింజలాన్ గ్రీష్మాయ కలవింకాన్ వర్షాభ్య స్త్రిత్తిరీ శ్శరదే వర్తికా హేమంతాయ కకరాశ్శిరాయ వికకరానాభతే తాన్ యాయం విజానీత. ॥ ౨౦॥

భావార్థః:- యస్మిన్యస్మిన్మతే యే యే పక్షిణః ప్రముదితా భవంతి తే తే తద్గుణావిజ్ఞేయాః.

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! పక్షులవెఱిగినవాడు, వసంతాయ=వసంతర్తువునకై, కపింజలాన్=కపింజలమును పక్షులను, గ్రీష్మాయ=గ్రీష్మర్తువునకై, కలవింకాన్=కలవింకములను పక్షులను, వర్షాభ్య=వర్షర్తువుకొరకు, త్రిత్తిరీన్=త్రిత్తిరిపక్షులను, శరదే=శరదృతువునకై, వర్తికాః=బాతులను, హేమంతాయ=హేమంతర్తువునకై, కకరాన్=కకరములను పక్షులను, మఱియు, శిరాయ=శిరర్తువుకొరకు, వికకరాన్=వికకరములను విహంగములను, ఆ లభతే=సమకూర్చుకొను చున్నాడు. వానిని మీరును గ్రహించుడు.

భావార్థము:- ఏ యే రుతువులందేయే ఖగములు ప్రముదితములగునో ఆయా

[పతుల]యా[ఋతు]గుణములు గలవని గ్రహించవలయును.

౧౩౯౧[౨౦]

౧౩౯౨ సముద్రాయేత్యన్య ప్రజావతి కృషిః, వరుణో దేవతాః, విరాట్ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

పునః కే కిమర్థాః సేవనీయాః ఇత్యాహ.

ఏవి ఎందులకు సేవించదగినవి ?

సముద్రాయ శిశుమారానాభతే పర్జన్యాయ ముష్ణాకా నద్యో మత్యన్
మిత్రాయ కుశీపయాన్ వరుణాయ నాక్రాన్ || ౨౧ ||

సముద్రాయ, శిశుమారానితి శిశు + మారాన్, ఆ, లభతే, పర్జన్యాయ, ముష్ణా
కాన్, అద్య ఇత్యత్ + భ్యః, మత్యన్, మిత్రాయ, కుశీపయాన్, వరుణాయ,
నాక్రాన్ || ౨౧ ||

పదార్థః:- (సముద్రాయ) మహాజలాశయా (శిశుమారాన్) యే స్వ శిశూన్ మారయంతి
తాన్ (ఆ) (లభతే) (పర్జన్యాయ) మేఘయ (మండుకాన్) (అద్యః) (మత్యన్) (మిత్రాయ) (కుశీ
పయాన్) (వరుణాయ) (నాక్రాన్). || ౨౧ ||

అన్వయః:- హే మనుష్యా యథా జలజంతుపాలనవిత్ సముద్రాయ శిశుమారాన్ పర్జ
న్యాయ మంశూకానద్యో మత్యన్ మిత్రాయ కుశీపయాన్ వరుణాయ నాక్రావాభతే తథా
యూయమప్యాలభధ్యమ్. || ౨౧ ||

భావార్థః:- యథా జలచరజంతుగుణవిద స్తాన్ వర్జయితుం నిగృహీతుం వా శక్నువంతి
తథా ౨ న్యేప్యాలభరంతు. || ౨౧ ||

పదార్థము:- ఓ మానవులారా ! జలచరముల పాలనమెఱుగువాడు, సముద్రాయ
= మహాజలాశయములకై, శిశుమారాన్ = అత్యశిశువులను మారణమొనర్చు శిశుమారము
లను, పర్జన్యాయ = మేఘమునకై, మండుకాన్ = మండుకములను, అద్యః = జలములకై,
మత్యన్ = మత్స్యములను, మిత్రాయ = మిత్రునివలె సుఖము చేకూర్చు సూర్యునికై,
కుశీపయాన్ = కుశీపయమను అడవిజాతిమృగములను, వరుణాయ = వరుణునికొఱకై,
నాక్రాన్ = ప్రకమకరాది జలజంతువులను, ఆ లభతే = చక్కగా పొందుచున్నాడు. అటు
లనే మీరును పొందుడు. [౨౧]

భావార్థము:- జలచర జంతువుల గుణముల నెఱుగు వారు వానిని వృద్ధిచేయుటకు,
నిగ్రహించుటకు సమర్థులగుచున్నటులనే ఇతరులు సాచరించవలయును. ౧౩౯౨[౨౧]

సోమాయేత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, సోమాదయో దేవతాః, విరాడ్ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయమాహ.
మఱల నదే విషయము.

సోమాయ హరిసానాలభతే వాయవే బలాకా ఇన్ద్రాగ్నిభ్యాం క్రుక్షాన్
మిత్రాయ మధ్గున్ వరుణాయ చక్రవాకాన్॥ ౨౨॥

సోమాయ, హరిసాన్, ఆ, లభతే, వాయవే, బలాకాః, ఇన్ద్రాగ్నిభ్యామితీన్ద్రా

గ్ని+భ్యామ్, క్రుక్షాన్, మిత్రాయ, మధ్గున్, వరుణాయ, చక్రవాకానితి చక్ర+వా
కాన్॥ ౨౨॥

పదార్థః:- (సోమాయ) చంద్రాయాషధి రాజాయ వా (హంసాన్) పక్షివిశేషాన్ (ఆ లభతే)
(వాయవే) (బలాకాః) బలాకానాం స్త్రీయః, (ఇంద్రాగ్నిభ్యామ్) (క్రుక్షాన్) సారసాన్,
(మిత్రాయ) (మధ్గున్) జలకాకాన్ (వరుణాయ) (చక్రవాకాన్). ౧౨॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యథా పక్షిగుణవిజ్ఞానీ జనః సోమాయ హంసాన్ వాయవే
బలాకా ఇంద్రాగ్నిభ్యాం క్రుంచాన్ మిత్రాయ మధ్గున్ వరుణాయ చక్రవాకా నాలభతే తథా
యూయమపాలభధ్వమ్. ౨౨॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యై ర్య ఉత్తమాః పక్షిణః సంతి
తే ప్రయత్నేన సంపాల్య వర్ధనీయాః. ౨౨॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! పక్షిగుణవిజ్ఞానముగల పురుషుడెట్లుల, సోమాయ
= చంద్రుని కొఱకు లేక ఉత్తమాషధియగు సోమముకొఱకు, హంసాన్ = హంసలను,
వాయవే = గాలికొఱకు, బలాకాః = కొంగలను, ఇంద్రాగ్నిభ్యామ్ = ఇంద్రాగ్నుల కొఱకు,
క్రుంచాన్ = సారసములను, మిత్రాయ = మిత్రునికై, మధ్గున్ = నీటికాకులను. లేక ఉష్ణ
పక్షిని, వరుణాయ = వరుణుని కొరకు, చక్రవాకాన్ = చక్రవాకమిధునమును, ఆ లభతే =
సమకూర్చుచున్నాడో అట్లులే మీరును సంపాదించుడు. [౨౨]

భావార్థము:- ఈ మంత్రము నందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. మను
ష్యులు ఉత్తమవిహంగములను యత్నపూర్వకముగ పెంచి వృద్ధిజేయవలయును. [౨౨]

సోమాయ ఇత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, ఇంద్రాగ్నిభ్యాం దేవతాః, పక్షిశృంగః, పంచమః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నావిషయమే.

అగ్నేయే కుటరూ నాలభతే వనస్పతిభ్య ఉలూకా నగ్నిషోమాభ్యాం చాషా
నశ్విభ్యాం మయూరాన్ మిత్రావరుణాభ్యాం కపోతాన్ ॥ ౨౨ ॥

అగ్నేయే, కుటరూన్, ఆ, లభతే, వనస్పతిభ్య ఇతి వనస్పతిభ్యః, ఉలూకాన్,
అగ్నిషోమాభ్యామ్, చాషాన్, అశ్విభ్యామిత్యశ్వి+భ్యామ్, మయూరాన్, మిత్రావరుణా
భ్యామ్, కపోతాన్ ॥ ౨౩ ॥

పదార్థః:- (అగ్నేయే) పావకాయ (కుటరూన్) కుక్కుటాన్ (ఆ) (లభతే) (వనస్పతిభ్యః)
(ఉలూకాన్) (అగ్నిషోమాభ్యామ్) (చాషాన్) (అశ్విభ్యామ్) (మయూరాన్) (మిత్రావరుణా
భ్యామ్) (కపోతాన్).

॥ ౨౩ ॥

అన్వయః:- పే మనుష్యా యథా పక్షిగుణవిజ్ఞనోఽగ్నేయే కుటరూన్ వనస్పతిభ్య ఉలూకా
నగ్నిషోమాభ్యాం చాషా నశ్విభ్యాం మయూరాన్ మిత్రావరుణాభ్యాం కపోతానాలభతే. యూ
యమ ప్యాలభధ్వమ్.

॥ ౨౩ ॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే కుక్కుటాదీనాం పక్షిణాం గుణాన్
జానంతి. తే నదైతాన్ వర్ణయంతి.

॥ ౨౩ ॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! పక్షిగుణగుణ విదుడగు పురుషుడెటుల, అగ్నేయే
= అగ్నికొఱకు, కుటరూన్ = కోళ్ళను, వనస్పతిభ్యః = పుష్పించకయే ఫలించు వనస్పతి
వృక్షములకై, ఉలూకాన్ = గుడ్లగూబలను, అగ్నిషోమాభ్యామ్ = అగ్ని సోమములకై,
చాషాన్ = నీలకంఠ పక్షులను, అశ్విభ్యామ్ = సూర్యచంద్రుల కొఱకు, మయూరాన్ =
మయూరములను, మిత్రావరుణాభ్యామ్ = మిత్రావరుణులకై, కపోతాన్ = పావురములను,
ఆ లభతే = చక్కగా పొందుచున్నాడో, అటులనే వీనిని మీరును పొందుడు. [౨౩]

భావార్థము:- ఈ మంత్రము నందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. కోడి
మొదలగు పక్షుల గుణములను ఎఱిగినవారెల్లప్పుడు వానిని వృద్ధిజేయుదురు. [౨౩]

సోమాయేత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, సోమాదయో దేవతాః, భురిక్ వంక్త శ్చందః, వంచమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱి నా విషయమే.

సోమాయ లభానాలభతే త్వష్టే కౌలీకాన్గోషాదీ ర్దేవాన్తాం పత్నీభ్యః కులీకా
దేవతామిత్యేగ్నేయే గృహపతయే పారుష్మాన్ ॥ ౨౪ ॥

సోమాయ, లవాన్, ఆ, లభతే, త్వష్టే. కాలికాన్, గోషాదీః, గోసాదీః
గో+సాదీః, దేవానామ్, పత్నీభ్యః, కులీకాః, దేవజామిభ్య ఇతి దేవ+జామిభ్యః,
అగ్నయే, గృహపతయ ఇతి గృహ+పతయే, పారుష్ణాన్ ॥ ౨౨ ॥

పదార్థః:-(సోమాయ)ఐశ్వర్యాయ,(లవాన్)(ఆ) (లభ తే)(త్వష్టే)ప్రకాశకాయ(కాలీ
కాన్)పక్షివిశేషాన్(గోసాదీః)యా గాః సాదయంతి హింసంతి తాః పక్షిణీః(దేవానామ్) విదు
షామ్(పత్నీభ్యః)స్త్రీభ్యః(కులీకాః)పక్షిణీవిశేషాః(దేవజామిభ్యః)విదుషాం భగినీభ్యః(అగ్నయే)
అగ్నిరివ వర్తమానాయ(గృహపతయే)గృహపాలకాయ(పారుష్ణాన్)పక్షివిశేషాన్. ॥౨౩॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా యథా పక్షికర్మవిజ్ఞనః సోమాయ లవాన్త్వష్టే కాలీ
కాన్ దేవానాం పత్నీభ్యో గోసాదీ దేవజామిభ్యః కులీకా అగ్నయే గృహపతయే పారుష్ణా
నాలభతే తథా యాయ మప్యాలభధ్వమ్. ॥౨౪॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే మనుష్యాః పక్షిణాం స్వభావజాని
కర్మాణి విదిత్వా తదనుకరణం కుర్వంతి తే బహుశ్రుత వద్భవంతి. ॥౨౫॥

పదార్థము:-ఓ మానవులారా ! పతులకర్మలను తెలుసుకొనిన పురుషుడెటుల,
సోమాయ=ఐశ్వర్యమునకై, లవాన్=లావుకపిట్టలను, త్వష్టే=ప్రకాశము కొఱకు,
కాలికాన్=కాలిక విహంగములను, దేవానామ్ పత్నీభ్యః=విద్వాంసుల స్త్రీలకై,
గోసాదీః=గోవులను హింసించు పిట్టలను, దేవజామిభ్యః=విద్వాంసుల తోబుట్టువులకై,
కులీకాః=కులీకములను పిట్టలను, అగ్నయే గృహపతయే=అగ్నివలె నుండు గృహ
పాలకునకై, పారుష్ణాన్=పారుష్ణపిట్టలను, ఆ లభతే=పొందుచున్నాడో, అటులనే మీరును
పొందుదు. [౨౪]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోమాలంకారమున్నది. ఏ మను
ష్యులు పతులయొక్క స్వభావజనితములగు కర్మములను ఎఱిగి వాని ననుసరించుదురో
వారు బహుశ్రుతునితో తుల్యులగుదురు. ౧౩౯౫[౨౪]

అష్టా ఇత్యస్య ప్రజాపతి ర్పక్షిః, కాలావయవా దేవతాః, విరాట్పుంక్షింధా, పంచమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నదే విషయము.

అహే పారాపతా నాలభతే రాత్ర్యే పీఠాపూ రహోరాత్రయోః సన్నిభ్యో
అహో రాత్రేభ్యో రాత్ర్యోహ స్పృహక్షుధాయ మహతః మహద్భాన్ ॥ ౨౬ ॥

అహో, పారావతాన్, ఆ, లభతే, రాత్రి, సీచాపూః, అహోరాత్రయోః,
 నన్దిభ్య ఇతి నన్ది+భ్యః, జతుః, మాసేభ్యః, దాత్యోహాన్, సంవత్సరాయ మహతః,
 సుప్రణానితి సు+ప్రణాన్ ॥ ౨౩ ॥

భావార్థః:- (అహో) దివసాయ (పారావతాన్) కలరవాన్ (ఆ) (లభతే) (రాత్రి) (సీచాపూః),
 పక్షివిశేషాన్ (అహోరాత్రయోః) (సంధిభ్యః) (జతుః) పక్షివిశేషాన్ (మాసేభ్యః) (దాత్యోహాన్)
 కృష్ణకాకాన్ (సంవత్సరాయ) వర్షాయ (మహతః) (సుప్రణాన్) శోభనపఠాన్ పక్షిణః. ॥ ౨౩ ॥

అన్వయః:- మే మనుష్యా యథా కాలవిజ్ఞనో, ౭ హ్న పారావతా న్రాత్ర్య సీచాపూ
 రహోరాత్రయోః సంధిభ్యో జతు ర్మాసేభ్యో దాత్యోహాన్ సంవత్సరాయ మహతః సుప్రణా
 నాలభతే తథా యూయమప్యేతానాలభధ్వమ్, ॥ ౨౪ ॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే మనుష్యాః స్వస్వ సమయానుకూల,
 క్రిడకావాం పక్షిణాం స్వభావం విదిత్వా స్వస్వభావం కుర్యుస్తే బహువిద స్సన్యః. ॥ ౨౪ ॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా ! కాలజ్ఞుడైన పురుషుడెటుల, అహ్న=పగలు
 నకై, పారావతాన్=కలరవమొనరించు పావురములను, రాత్రి=రాత్రికొఱకై, సీచా
 పూః=సీచాపుపిట్టలను, అహోరాత్రయోః సంధిభ్యః=దివారాత్రముల సంధులకొఱకు
 అనగా ఉదయసాయంత్రములకై, జతుః=జతువనుపతులను, మాసేభ్యః=నెలలకొఱకు,
 దాత్యోహాన్=నల్లని కాకులను, మఱియు, సంవత్సరాయ=సంవత్సరమునకై, మహతః
 గొప్పగొప్ప, సుప్రణాన్=సుందరములైన పక్షుములుగల పతులను, ఆ లభతే=చక్కగా
 పొందుచున్నాడో, అటులనే మీరును వానిని సమకూర్చుడు. [౨౫]

భావార్థము,- ఈమంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. వానివాని
 సమయమునకనుకూలముగ క్రిడించుపతుల స్వభావమును ఎఱిగి ఎవరు స్వస్వభావమును
 అటుల చేసుకొనెదరో వారు బహువిదులగుదురు, ౧౩౯౬ [౨౫]

భూమ్యా ఇత్యన్య ప్రజావతి రృషిః, భూమ్యాదయో దేవతాః, భురిగమన్యప్ ఛండః, గాంధారిః స్వరః
 పునస్తమేవ విషయ మాహ--
 మఱల నా విషయమే.

భూమ్యా అఖానాలభతే ౭ న్దరిజ్యే, పాక్షాన్ దివే
 కళాన్ దిగ్భ్యో నన్దిభ్యో బభ్రుకా నవాంతరదిశాభ్యః ॥ ౨౬ ॥
 భూమ్యా అఖాన్, ఆ, లభతే, ఆ న్దరిజ్యే, పాక్షాన్, దివే, కళాన్, దిగ్భ్యో

(సాధ్యేభ్యః)సాధితుం యోగ్యేభ్యః(కులుంగాన్)పశువిశేషాన్.

॥౨౭॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా యథా పశుగుణవిజ్ఞానో వసుభ్య ఋశ్యాన్ రుద్రేభ్యో రురూనా దిత్యేభ్యో న్యంకూన్ విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః పృషతాన్సాధ్యేభ్యః కులుంగానాలభతే శత్రైతాన్ యూయమప్యాలభధ్వమ్.

॥౨౭॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః.యే మనుష్యా మృగాదీనాం వేగగుణాన్ విదిత్వోపకుర్యుః స్తే అత్యంతం సుఖం లభేరన్.

॥౨౭॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! పశువుల గుణములనెఱుగు మానవుడు,వసుభ్యః =అగ్నిది వసువులకై, ఋశ్యాన్=ఋశ్యజాతి హరిణములను, రుద్రేభ్యః=ప్రాణాది రుద్రులకై, రురూన్=రురుమృగములను, ఆదిత్యేభ్యః=ద్వాదశమాసములకై, న్యంకూన్ =మగజింకలను [లేకదుప్పలను], విశ్వేభ్యః దేవేభ్యః=సకల దివ్యపదార్థములకై, లేక సకలశ్రేష్ఠవిద్వాంసులకై, పృషతాన్=పృషత్తు (లేడి) జాతివిశేషమృగములను, సాధ్యే భ్యః=సాధించుటకు యోగ్యులైనవారికై, కులుంగాన్=కులుంగములను పశువిశేషము లను, ఆ లభతే=చక్కగా పొందుచున్నాడో, అటులనే వీనిని మీరునుపొందుడు, [౨౭]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఏ మానవులు మృగాదులయొక్క వేగగుణములను ఎఱిగి ఉపకారమొనర్చుదురో వారు అత్యంత సుఖమును పొందుదురు.

౧౩౯౮[౨౭]

ఈశానాయేత్యస్య ప్రజావతి రృషిః, ఈశానాదయో దేవతాః, బృహతీ ఛందః,మధ్యమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

విషయ మయ్యుచియే.

ఈశానాయ త్వా పరస్వత ఆ లభతే మిత్రాయ గౌరాన్

వరుణాయ మహిషాన్ బృహస్పతయే గవయాన్ త్వష్ట్రే ఉష్మాన్ ॥౨౮॥

ఈశానాయ, త్వా, పరస్వతః, ఆ, లభతే, మిత్రాయ, గౌరాన్, వరుణాయ, మహి

షాన్, బృహస్పతయే, గవయాన్, త్వష్ట్రే, ఉష్మాన్ ॥

॥౨౮॥

పదార్థః:- (ఈశానాయ)సమర్థాయ జనాయ, (త్వా)త్వామ్ (పరస్వతః) మృగవిశేషాన్, (ఆ, లభతే) (మిత్రాయ) (గౌరాన్) (వరుణాయ) (మహిషాన్) (బృహస్పతయే) (గవయాన్) (త్వష్ట్రే) (ఉష్మాన్).

॥౨౮॥

అన్వయః:-హే రాజన్ ! యో మనుష్య ఈశానాయ త్వా పరస్వతో మిత్రాయ గౌరాన్

వరుణాయ మహిషాన్ బృహస్పతయే గవయాన్ త్వష్టేఽఽ ఉష్టానాలభతే స ధనధాన్యయుక్తో జాయతే. ॥౨౮॥

భావార్థము:-యే పశుభ్యో యథావదుపకారాన్ గృహ్ణీయం నై సమర్థాః స్మ్యః. ॥౨౮॥

పదార్థము:- ఓ రాజా! ఏ మనుష్యుడు, ఈశానాయ=సమర్థుడగు మానవునికై త్వా=నిన్ను మఱియు, పరస్వతః=పరస్వతములను మృగవిశేషములను, మిత్రాయ=మిత్రునికై, గౌరాన్=గౌరమృగములను, వరుణాయ=అతిశ్రేష్ఠునికై, మహిషాన్=దున్నలను, బృహస్పతయే=బృహస్పతికై, మహాత్ముల రక్షకుల కొఱకు, గవయాన్=గవయమృగములను, త్వష్టే=త్వష్టకు అనగా పదార్థవిద్యచే పదార్థములను సూక్ష్మ మొనర్చువానికొఱకు, ఉష్టాన్=ఉష్టములను, ఆ లభతే=పొందుచున్నాడో అతను ధనధాన్యయుక్తు డగుచున్నాడు. [౨౮]

భావార్థము:- పశువులనుండి యథావతుగా ఉపకారము పొందువారు సమర్థు లగుదురు. ౧౩౯౯[౨౮]

౧౪౦౦ ప్రజాపతయ ఇత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, ప్రజాపత్యాదయో దేవతాః, విరాడనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

విషయ మయ్యదియే.

ప్రజాపతయే పురుషాన్ హస్తిన అ లభతే వాచ ప్లషీం

శ్చక్షుషే మశకా శ్రోత్రాయ భృజ్జాః॥

॥౨౯॥

ప్రజాపతయ ఇతి ప్రజా+పతయే, పురుషాన్, హస్తినః, ఆ, లభతే, వాచే,

ప్లషీన్, చక్షుషే, మశకాన్, శ్రోత్రాయ, భృజ్జాః॥

॥౨౯॥

పదార్థము:- (ప్రజాపతయే) ప్రజాస్వామినే, (పురుషాన్) (హస్తినః) కుంజరాన్, (ఆ, లభతే) (వాచే) (ప్లషీన్) జంతువిశేషాన్, (చక్షుషే) (మశకాన్) (శ్రోత్రాయ) (భృజ్జాః). ॥౨౯॥

అన్వయః:-యో మనుష్యః ప్రజాపతయే పురుషాన్ హస్తినో వాచే ప్లషింశ్చక్షుషే మశకాన్ శ్రోత్రాయ భృంగా ఆలభతే స బలిష్ఠో దృఢేంద్రియో జాయతే. ॥౨౯॥

భావార్థము:-యే ప్రజారక్షణాయ చతురంగిణిం సేనాం జితేంద్రియతాం చ సమాచరంతి. తే శ్రీమంతో భవంతి. ॥౨౯॥

పదార్థము:- ఏ మానవుడు. ప్రజాపతయే=ప్రజలను పాలించు రాజునకై, పురు

షాన్ = పురుషులను, మఱియు, హ స్తినః = పనుగులను, వాచే = వాణికోటకు, ప్లుషీన్ = ప్లుషియను జీవములను, చతుషే = స్నేతమునకై, మశకాన్ = దోమలను, శ్రోత్రాయ = కర్ణమునకై, భృంగాః = తుమ్మెదలను, ఆ లభతే = పొందునో, అతడు బలశాలి, పుష్టావయవములు గలవాడు నగుచున్నాడు. [౨౯]

భావార్థము:- ప్రజారక్షణకై చతురంగిణి సేనగలవారు జితేంద్రియత్వమును అచరించువారు శ్రీమంతులగుదురు. ధనవంతులు కాంతిమంతులు నగుదురు. ౧౪౦౦ [౨౯]

ప్రజాపతయ ఇత్యన్య ప్రజాః తి రృషిః, ప్రజాపత్యాదయో దేవతాః, నిచృదిభృతి శృందః, వడ్డః స్వరః. పునస్తమేవ విషయ మాహ. మఱల నవ్విషయమే.

ప్రజాపతయే చ వాయవే చ గోమృగో వరుణాయారణ్యో మేషో యమాచు కృష్ణో మనుష్య రాజాయ మర్కటః శార్దూలాయ రోహిదృషభాయ గవయా ఊప్ర క్షేనాయ వర్తికా నీలజ్గో కృమిః సముద్రాయ శిశుమారో హిమవతే హస్తీ॥౩౦॥

ప్రజాపతయ ఇతి ప్రజా+పతయే, చ, వాయవే, చ, గోమృగ ఇతి గో+మృగః, వరుణాయ, ఆరణ్యః, మేషః, యమాచు, కృష్ణః, మనుష్యరాజాయేతి మనుష్య+రాజాయ, మర్కటః, శార్దూలాయ, రోహిత్, ఋషభాయ, గవయా, ఊప్రక్షేనాయేతి ఊప్ర+క్షేనాయ, వర్తికా, నీలజ్గో, కృమిః, సముద్రాయ, శిశుమార ఇతి శిశు+మారః, హిమవత ఇతి హిమ+వతే, హస్తీ॥ ॥౩౦॥

పదార్థః:- (ప్రజాపతయే) ప్రజాపాలకాయ (చ) తత్సంబంధిభ్యః (వాయవే) (చ) తత్సంబంధిభ్యః, (గోమృగః) యో గాం నూర్హి శుంధతి సః, (వరుణాయ) (ఆరణ్యః) వనే భవః (మేషః) అవిజాతివిశేషః (యమాచు) న్యాయాధికాయ (కృష్ణః) కృష్ణగుణవిశిష్టః (మనుష్యరాజాయ) నరేశాయ (మర్కటః) శానరః (శార్దూలాయ) మహానీలవాయ (రోహిత్) రక్తగుణవిశిష్టో మృగః, (ఋషభాయ) శ్రేష్ఠాయ సభ్యాయ, (గవయా) గవయస్యస్త్రి (ఊప్రక్షేనాయ) ఊప్రగామినే క్షేనాయేవ తక్తమానాయ (వర్తికా) (నీలం గో) యో నీలం గచ్ఛతి తస్య (కృమిః) క్షుద్రజంతువిశేషః, (సముద్రాయ) (శిశుమారః) బాలహంశా, (హిమవతే) బహుని హిమాని విద్యంతే యస్య తస్మై (హస్తీ).

అన్వయః:- హే మనుష్యా యుష్మాభిః ప్రజాపతయే చ వాయవే చ గోమృగో వరుణా
యారణ్యో మేషో యమాయ కృష్ణో మనుష్యరాజాయ మర్కటః శార్దూలాయ రోహిదృష
భాయ గవయీ ఊప్రశ్యేనాయ వర్తికా నీలంగోః కృమిః సముద్రాయ శిశుమారో హిమవతే
హస్తీ చ సంప్రయోక్తవ్యః. ||౩౦||

భావార్థః:- యే మనుష్యా మనుష్యసంబంధ్యుత్తమాన్ ప్రాణినో రక్షంతి తే సాంగో
పాంగబలా జాయంతే. ||౩౦||

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ప్రజాపతయే=ప్రజాపాలకునికై, చ=మఱియు
వాని సంబంధీకుల కొఱకు, వాయవే=వాయువుకొఱకు, చ=వాయుసంబంధములగు
పదార్థములకొఱకు, గోమృగః=వృధివిని శుద్ధమొనర్చునది, వరుణాయ=అత్యుత్తము
నికై, ఆరణ్యః మేషః=అడవిగొట్టె, యమాయ=న్యాయాధీశునికైః కృష్ణః=కృష్ణ
మృగము, మనుష్యరాజాయ=మానవుల రాజునకై, మర్కటః=వానరము, శార్దూ
లాయ=మహాసింహముగ కేసరికై, రోహిత్=ఎఱ్ఱమృగము, ఋషభాయ=శ్రేష్ఠసభ్య
పురుషునికై, గవయీ=ఆడగవయము, ఊప్రశ్యేనాయ=శీఘ్రగామియగు శ్యేనపక్షి
వలె నుండువానికి, వర్తికా=బాతు, నీలంగోః=నీలమును పొందు లఘుకీటకమునకై,
కృమిః=సూక్ష్మకీటకము, సముద్రాయ=సముద్రమునకై, శిశుమారః=బాలకులనుహిం
సించు శిశుమారము, హిమవతే=హిమఖండము లనేకములున్న పర్వతమునకై, హస్తీ
=ఏనుగు మీచే చక్కగ సంప్రయోగించబడవలయును. [౩౦]

భావార్థము,- ఏ మానవులు మానవులకు సంబంధించిన ఉత్తమ ప్రాణులను
రక్షించుదురో వారు సాంగోపాంగముగ బలవంతులగుదురు. ||౩౦||

—॥३౦॥—

మయు రిత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, ప్రాజాపత్యాదయో దేవతాః, స్వరాట్ త్రిష్టప్ ఛందః,
దైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

విషయ మయ్యదియే.

మయుః ప్రాజాపత్య ఉలో హలిక్షో వృషదలిశస్తే ధాత్రే దిశాం కజ్జో-
ధుజ్జగ్నేయీ కల్విజ్జో లోహితాహిః పుష్కరస్తాదస్తే త్వాష్ట్రా వాచే క్రుజ్జః||

మయుః, ప్రాజాపత్య ఇతి ప్రాజా+పత్యః, ఉలః, హలిక్షః, వృషదలిశ ఇతి
వృష+దలిశః, తే, ధాత్రే, దిశామ్, కజ్జః, ధుజ్జా, అగ్నేయీ, కల్విజ్జః, లోహి

తాహి రితి లోహిత + అహిః, పుష్కరసాద ఇతి పుఃకర + సాదః, తే, త్వాష్ట్రాః, వాచే, క్రుజ్ఞః॥

॥౩౧॥

పదార్థః:- (మయః) కిన్నరః (ప్రాజాపత్యః) ప్రజాపతి దేవతాకః, (ఉలః) కుద్రకృమిః (హలిక్షణః) మృగేంద్రవిశేషః, (వృషదంశః) మార్జాలః (తే) (ధాత్రే) ధారకాయ (దిశామ్) (కంకః) లోహపృష్ఠః (ధుజ్ఞా) పక్షివిశేషః (ఆగ్నేయీ) (కలవింకః) చటకః (లోహితాహిః) లోహితశ్చాసావ హిశ్చ (పుష్కరసాదః) యః పుష్కరే సీదతి, (తే) (త్వాష్ట్రాః) త్వష్టృదేవతాకాః (వాచే) (క్రుంచః).

అన్వయః:- హే మనుష్యాః యుష్మాభిః ప్రాజాపత్యో మయు రులో హలిక్ష్యో వృషదంశశ్చ తే ధాత్రే కంకో దిశాం ధుంక్షా ఆగ్నేయీ కలవింకో లోహితాహిః పుష్కరసాద స్తే త్వాష్ట్రాః వాచే క్రుంచశ్చ వేదితవ్యాః.

॥౩౧॥

భావార్థః:- యే శృగాలసర్పాదీన్ వశం నయంతి. తే ధురంధరా స్సంతి.

॥౩౧॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ప్రాజాపత్యః = ప్రజాపతిదేవతగా గలవాడు, మయః = నిందితమనుష్యుడు కిన్నరుడు, ఉలః = లఘుకీటకము, హలిక్ష్యః = విశిష్టసింహము, వృషదంశః చ = మఱియు మార్జాలము, తే = మొదలై నవి అవి, ధాత్రే = ధరించు వాని కొఱకు, కంకః = లోహపృష్ఠము రాబిందు, దిశామ్ = దిశలకొఱకు, ధుంక్షా = ధుంక్షులను పక్షి విశేషము, ఆగ్నేయీ = అగ్ని దేవతగా గలది, కలవింకః = ఊరబిచ్చుక, (పావురము) లోహితాహిః = ఎఱుటి పాము, మఱియు, పుష్కరసాదః = చెఱువులలో నుండునది, తే = మొదలై నవి, త్వాష్ట్రాః = త్వష్ట దేవతగాగలవి, మఱియు, వాచే = వాడికై, క్రుంచః = సారసము అని మీరు గ్రహించవలయును.

[౩౧]

భావార్థము:- శృగాల సర్పాదులను వశమొనర్చువారు ధురంధరులగుదురు [౩౧]

సోమాయేత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, సోమాయో దేవతాః, భురిగ్భగతి ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

విషయ మయ్యదియే.

సోమాయ కలుజ్గ ఆరణ్యోఽణో నకులః శక్తా తే హౌష్ఠాః క్రోష్టా మాయో రిన్ద్రస్య గౌరమృగః పిద్యో నృజ్ఞుః కక్కుట స్తే ఽనుమత్త్యై ప్రతిభ్రుత్కాయై చక్రవాకః॥

॥౩౨॥

సోమాయ, కలుజ్గః, ఆరణ్యః, అజః, నకులః, శక్తా, తే, హౌష్ఠాః, క్రోష్టా,

మాయోః, ఇన్ద్రిన్య, గౌరమ్మగ ఇతిగౌర+మ్మగః, పిద్యః, న్యఙ్కః, కక్కుటః, తే,
అనుమత్యై ఇత్యను+మత్యై, ప్రతిశ్రుత్కాయా ఇతి ప్రతి+శ్రుత్కాయై, చక్రవాక
ఇతి చక్ర+వాకః॥ ౩౨॥

పదార్థః:- (సోమాయ) (కులుంగః) పశువిశేషః (ఆరణ్యః) అరణ్యేభవః, (అజః) ఛాగజాతి
విశేషః (నకులః) (శకా) శకః శక్తిమాన్. అత్ర సుపాం సు లుగిత్యాకారాదేశః (తే) (పాష్టాః) పుష్టి
కరసంబంధినః (కోష్ఠా) శృగాలః (మాయోః) శృగాలవిశేషస్య (ఇంద్రస్య) ఐశ్వర్యయుక్తస్య,
(గౌరమ్మగః) (పిద్యః) మృగవిశేషః (న్యంకుః) మృగవిశేషః (కక్కుటః) అయమపి మృగవిశేషః (తే)
(అనుమత్యై) (ప్రతిశ్రుత్కాయై) ప్రతిశ్రావికాయై (చక్రవాకః) వక్షివిశేషః. ౩౨॥

అన్వయః:- పే మనుష్యా యది యుష్మాభిః సోమాయ కులుంగ ఆరణ్యోఽజో నకులః
శకా చ తే పాష్టా మాయోః క్రోష్టేంద్రస్య గౌరమ్మగో యే పిద్యో న్యంకుః కక్కుటశ్చ తేను
మత్యై ప్రతిశ్రుత్కాయై చక్రవాకశ్చ సంప్రయుజ్యతే తద్విహుకృత్యం కర్తుం శక్యేత॥ ౩౨॥

భావార్థః:- య ఆరణ్యేభ్యః పశ్వాదిభ్యోఽపుష్పకారం కర్తుం జానీయు నై సిద్ధకార్యా
జాన్యంతే. ౩౨॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! సోమాయ=సోమునికై, కులుంగః=కులుంగ
పశువు, ఆరణ్యః అజః=అడవిమేక, నకులః=ముంగిస, శకా=శకమను సామర్థ్యము గల
పశువిశేషము, తే=ఆ ఇయ్యవి, పాష్టాః=పుష్టిని కలిగించువానితో సంబంధము గలవి,
మాయోః=శృగాలవిశేషముకొఱకు, క్రోష్టా = సామాన్యగోమాయువు, ఇంద్రస్య=
ఐశ్వర్యయుక్త పురుషునికై, గౌరమ్మగః=తెల్లనిహరిణము, పిద్యః=పిద్యమృగవిశేషము
న్యంకుః=వేణుజాతి హరిణము, కక్కుటః=కక్కుటమృగవిశేషము. ఏవి ఉన్నవో, తే=
అవి, అనుమత్యై=అనుమతికొఱకు, మఱియు, ప్రతిశ్రుత్కాయై=విన్నది వినుపించు
దానికొఱకు చక్రవాకః=చక్రవాకమిథునము, మీచే చక్కగా నియోగించబడుచో,
బహుకార్యములొనర్చుటకు సమర్థులు కాగలుగుదురు. [౩౨]

భావార్థము:- వన్యమృగముల ద్వారా కూడ ఉపకారమొనర్చుట ఎఱుగువారు
సిద్ధకార్యులగుదురు. ౧౪౦౩[౩౨]

౧౪౦౪ సారీశ్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, మిత్రాదయో దేవతాః, ఖరిగ్గగతి ఛందః, నిపాదః స్వరః.
పువస్తమేవ విషయ మాహ.
విషయ మయ్యదియే.

సారీ బ్రహ్మకా కార్గః సృజయః, శయాణక్తస్మై మైత్రాః.

సరస్వత్యై శారిః పురుషవాక్ శ్వావిద్భామీ శార్దూలో వృకః

వృదాకు వై మన్యవే సరస్వతే శుకః పురుషవాక్ ||

||౩౩||

సౌరీ, బలాకా, శార్గః, సృజయః, శయాండ్క ఇతి శయ+అండకః, తే, మై

త్రాః, సరస్వత్యై, శారిః, పురుషవాగితి పురుష+వాక్, శ్వావిత్, శ్వావిదితి శ్వా+విత్,

భౌమీ, శార్దూలః, వృకః, వృదాకుః, తే, మన్యవే, సరస్వతే, శుకః, పురుషవాగితి

పురుష+వాక్ ||

||౩౩||

పదార్థః:- (సౌరీ)సూర్యో దేవతా యస్యాః సా (బలాకా) విశేషపక్షిణీ (శార్గః)శార్గశ్చ తకః. అత్ర ఛాందసో వర్ణలోప ఇతి జలోపః (సృజయః) పక్షివిశేషః (శయాండ్కః) పక్షివిశేషః (తే) (మైత్రాః) ప్రాణదేవతాకాః (సరస్వత్యై) నద్యై (శారిః) శుకో (పురుషవాక్) శుకః (శ్వావిత్) సేధా, (భౌమీ) పృథివీదేవతాకాః (శార్దూలః) వ్యాఘ్రవిశేషః (వృకః) చిత్రకః (వృదాకుః) సర్పః (తే) (మన్యవే) క్రోధాయ (సరస్వతే) సముద్రాయ (శుకః) శుద్ధిక్మత్ పక్షివిశేషః (పురుషవాక్) పురుషస్య వాగివ వాగ్యస్య సః.

||౩౩||

అన్వయః:- పే మనుష్యా యుష్మాభి ర్భ్యా సౌరీ సా బలాకా యే శార్గః సృజయః శయాండ్కశ్చ తే మైత్రాః శారిః పురుషవాక్ సరస్వత్యై శ్వావిత్ భౌమీ శార్దూలో వృకః వృదాకుశ్చ తే మన్యవే శుకః పురుషవాక్ చ సరస్వతే విజ్ఞేయాః.

||౩౩||

భావార్థః:- యే బలాకాదయః పశుపక్షిణ వైషాం మధ్యాత్ కేచిత్పాలనీయాః కేచిత్తాడనీయాః సంతీతి వేద్యమ్.

||౩౩||

పదార్థము:- ఓమానవులారా! సౌరీ=సూర్యుడు దేవతగాగల, బలాకా=కొంగ, శార్గః=పాలపిట్ట. సృజయః=సృజయపక్షి, శయాండ్కః=శయాండ్కపిట్ట, తే=ఆ యివి, మైత్రాః=ప్రాణము దేవతగాగలవి, శారిః=ఆడచిలుక, పురుషవాక్=మనుష్యుని వత మాటలాడు చిలుక, సరస్వత్యై=నదికొఱకు, శ్వావిత్=ఏదుపంది, భౌమీ=భూమి దేవతగా గలది. శార్దూలః=కేసరి సింహము, వృకః=తోడేలు, వృదాకుః=సర్పము, తే=ఆ యివి, మన్యవే=క్రోధముకొఱకు, మఱియు, శుకః=శుద్ధియొనర్చు శుకవిహంగవిశేష ము, పురుషవాక్=మనుష్యుని పలుకులవంటి పలుకులుగల పక్షి, సరస్వతే=సముద్రము కొరకని మీరు తెలుసుకొనవలయును.

[౩౩]

భావార్థము:- బలాకాది పశుపక్షులందు కొన్ని పాలనీయము లనియు, కొన్ని దండనీయములనియు గ్రహించవలయును.

౧౪౦౪ [౩౩]

సువర్ణ ఇత్యన్య ప్రజావతి రృషిః, అగ్నాన్యదయో దేవతాః, స్వరాట్ శక్వరీ చందః, ధైవతః స్వరః
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
విషయ మయ్యుదియే.

సువర్ణః పార్జన్య ఆతి ర్వాహసో దర్విదా తే వాయవే బృహస్పతయే వాచ
స్పతయే వైంగరాజోఽలజ ఆంతరిక్షః స్లవో మధుర్మత్స్య పే నదీపతయే ద్యావా
పృథివీయః కూర్మః॥ ॥౩౪॥

సువర్ణ ఇతి సు+వర్ణః, పార్జన్యః, ఆతిః, వాహసః, దర్విదేతి దర్వి+దా, తే.
వాయవే, బృహస్పతయే, వాచః, పతయే, వైంగరాజ ఇతి వైంగ+రాజః, అలజః,
ఆంతరిక్షః, స్లవః, మధుః, మత్స్యః, తే, నదీపతయ ఇతి నదీ+పతయే, ద్యావా
పృథివీయః, కూర్మః॥ ॥౩౪॥

పదార్థః:- (సువర్ణః) శోభనపతనః (పార్జన్యః) పర్జన్యవర్షణః (ఆతిః) పక్షివిశేషః (వాహసః)
అజగరః సర్పవిశేషః (దర్విదా) కాష్ఠాభి త్ పక్షివిశేషః (తే) (వాయవే) (బృహస్పతయే) బృహతాం
పాలికాయ (వాచః) (పతయే) పాలికాయ (వైంగరాజః) పక్షివిశేషః (అలజః) పక్షివిశేషః (ఆంత
రిక్షః) అంతరిక్షదేవతాకః (స్లవః) వర్షికా (మధుః) జలకాకః (మత్స్యః) (తే) (నదీపతయే) సము
ద్రాయ (ద్యావాపృథివీయః) ప్రకాశభూమిదేవతాకః (కూర్మః) కచ్చపః. ॥౩౪॥

అన్వయః:- పామనుష్యా యుష్మాభి ర్భః సువర్ణః స పార్జన్యో య ఆతి ర్వాహసో దర్విదా
చ తే వాయవే వైంగరాజో బృహస్పతయే వాచస్పతయే లలజ ఆంతరిక్షో యే స్లవో మధు
ర్మత్స్యశ్చ తే నదీపతయే యః కూర్మః స ద్యావాపృథివీయశ్చ విజ్ఞేయః. ॥౩౪॥

భావార్థః:- యే మేఘాదితుల్యగుణాః పశుపక్షివిశేషాః సంతి తే కార్యోపయోగాయ
నియోజనీయాః. ॥౩౪॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! సువర్ణః=శోభనపతనము లేక శోభనగమనము
గల పక్షి, పార్జన్యః=మేఘమువంటి గుణము గలది, ఆతిః=ఆతి యను పక్షి, వాహసః=
కొండచిలువ, దర్విదా=కాష్ఠమును చిన్నచిన్న మొనర్చు [వడ్రంగి] పక్షి, తే=ఆయి
వన్నీ, వాయవే=పవనము కొఱకు, వైంగరాజః=వైంగరాజమును పక్షి, బృహస్పతయే=
గొప్ప గొప్ప పదార్థముల కొఱకు, వాచః పతయే=వాణిని పాలించువాని కొఱకు,

అలజః=అలజపక్షి, అంతరిక్షః=అంతరిక్షము దేవతగాగలది, స్లవః=సీటిలో నీదులాడు
తాతు, మద్గుః=నీరుకోడి, మత్స్య=చేపలు ఏవియున్నవో, తే=అవన్ని, నదీపతయే=
సముద్రముకొఱకు, మఱియు, కూర్మః=ఏతాజేలు ఉన్నదో అది, ద్వాపాపృథివీయః
=ప్రకాశము భూమి దేవతలుగా గలదని మీరెఱుగవలయును. [౩౪]

భావార్థము:- మేఘాదులతో సమానగుణములు గల పశుపక్షులను కార్యముల
ఉపయోగమునకై నియమించవలయును. ౧౪౦౫[౩౪]

పురుషమృగ ఇత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, చంద్రద్రావయో దేవతాః, నివృచ్ఛక్వరీ ఛందః, ధై వతః స్వరః
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
విషయ మయ్యదియే.

పురుషమృగ శ్చన్ద్రోమసో గోధా కాలికా దర్వాఘాట స్తే వనస్పతీనాం కృ
కవాకుః సావిత్రో హాఽసో వాతస్య నాక్రో మకరః కులీపయ స్తేఽకూపారస్య హ్రి
యై శల్మకః॥ ౧౩౫॥

పురుషమృగ ఇతి పురుష+మృగః, చంద్రమనః, గోధా, కాలికా, దర్వాఘా
టః, దర్వాఘాత ఇతి దారు+అఘాతః, తే, వనస్పతీనామ్, కృకవాకురితి కృక+వా
కుః, సావిత్రః, హాఽసః, వాతస్య, నాక్రః, మకరః, కులీపయః, తే, అకూపారస్య,
హ్రియై, శల్మకః॥ ౧౩౫॥

పదార్థః:- (పురుషమృగః)యః పురుషాన్ మార్ష్టి స పశువిశేషః (చంద్రమనః) చంద్రస్య,
(గోధా) (కాలికా) (దర్వాఘాటః) శతపత్రకః (తే) (వనస్పతీనామ్) (కృకవాకుః) కుక్కుటః
(సావిత్రః) సవితృదేవతాకః (హంస) (వాతస్య) (నాక్రః) నక్రాజ్ఞాతః (మకరః) (కులీపయః) జలజంతు
విశేషః (తే) (అకూపారస్య) సముద్రస్య (హ్రియై) లజ్జాయై (శల్మకః) కంటక పతయ క్తః శ్వావిత్.

అన్వయః:- హే మనుష్యా యుష్యాభి ర్యః పురుషమృగః స చంద్రమసో యే గోధా కా
లికా ద్వాపాఘాటశ్చ తే వనస్పతీనాం యః కృకవాకుః స సావిత్రో యో హంసః స వాతస్య
యే నాక్రో మకరః కులీపయశ్చ తేఽకూపారస్య యః శల్మకః స హ్రియై చ విక్షేయాః. ౧౩౫॥

భావార్థః:- యే చంద్రాదిగుణాః పశుపక్షివిశేషా స్తే మనుష్యై ర్విక్షేయాః. ౧౩౫॥

పదార్థము,- ఓ మానవులారా! పురుషమృగః=పురుషులను శుద్ధమొనర్చు నే

మృగవిశేషమున్నదో అది, చంద్రమసః=చంద్రునికొఱకు, గోధా=ఉడుము, కాలకా=కాలక పక్షి, ద్వారాఘాటః=చెట్టుగొట్టు పిట్ట పవియున్నవో, తే=అయవి, వనస్పతీ నామ్=వనస్పతులకు సంబంధించినవి, కృకవాకుః=కోడి, సాపిత్రః=సవితా దేవతగా గలది, హంసః=హంస, వాతస్య=పవనార్థము, నాక్రః=నక్రశిశువు, మకరః=మొసలి, కులిపయః=మఱియుజలజంతువిశేషము లేవి యున్నవో, తే=అవి, అకూపారస్య=సముద్రముకొఱకు, శల్యకః=ముళ్ళపంది, హియై=లజ్జకొఱకు మిరు గ్రహించవలయును.

భావార్థము:- చంద్రాదుల గుణములతో కూడియున్న విశిష్టపశుపక్షులు పవి యున్నవో వానిని మానవులెఱుంగవలయును. ౧౪౦౬[౩౫]

పశీత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, అశ్విన్యాదయో దేవతాః, నిచ్చజ్జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

విషయ మయ్యుచియే.

ఏణ్యహ్నో మణ్డాకో మూషికా తిత్తిరి సే సర్పాణాం లోపాశ ఆశ్వినః
కృష్ణో రాత్ర్యో ఋక్షో జతూః సుషిలీకా త ఇతరజనానాం జహకా వైష్ణవీ॥౩౬॥

ఏణీ, అహ్నః, మణ్డాకః, మూషికా, తిత్తిరి, తే, సర్పాణామ్, లోపాశః
ఆశ్వినః, కృష్ణః, రాత్ర్యో, ఋక్షః, జతూః, సుషిలీకేతి సుషి+లీకా, తే, ఇతరజ
నానామితర+జనానామ్, జహకా వైష్ణవీ॥ ౩౬॥

పదార్థః:-(ఏణీ)మృగీ(అహ్నః)దినస్య(మంచూకః)(మూషికా) (తిత్తిరి) (తే) (సర్పా
ణామ్)(లోపాశః)వనచరపశువిశేషః (ఆశ్వినః) అశ్వదేవతాః (కృష్ణః) కృష్ణవర్ణః, (రాత్ర్యో)
(ఋక్షః)భల్లుకః,(జతూః)(సుషిలీకా)పతా చ పక్షివిశేషా (తే) (ఇతరజనానామ్)ఇతరే చ తే
జనా ఇతరజనాస్తేషామ్.(జహకా)గాత్రసంకోచిని(వైష్ణవీ)విష్ణుదేవతాకా. ౩౬॥

అన్వయః:-పామనుష్యా యుష్మాభి రైణీ సాహ్నో,యేమండూకో మూషికా తిత్తి
రిశ్చ తే సర్పాణాం, యో లోపాశః స ఆశ్వినో, యః కృష్ణః స రాత్ర్యో య ఋక్షో జతూః
సుషిలీకా చ త ఇతరజనానాం యా జహకా సా వైష్ణవీ చ విజ్ఞేయాః. ౩౬॥

భావార్థః:-యే దినాదిగుణాః పశుపక్షివిశేషాస్తే చ తద్ గుణతో విజ్ఞేయాః. ౩౬॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ఏణీ=ప ఆడహరిణమున్నదో అది, అహ్నః=
దినముకొఱకు,మండూకః=మండూకము, మూషికా=మూషికము, తిత్తిరి=ఆడతిత్తిరి,

మొదలైనవి ఏ ప్రాణులున్నవో, తే=అపి, సర్వాణామ్=సర్పములకు, లోపాళః=వన
చర పశువిశేషము, అశ్వినః=అశ్వదేవతగాగలది, కృష్ణః=కృష్ణమ్మగమేది యున్నదో
అది, రాత్ర్యై=రాత్రికొఱకు, ఋక్షః=ఋగ్వేదములు, జతాః=జతానామక జంతు
విశేషము, సుషీలీకా=సుషీలీకా నామకపక్షి విశేషము ఏవి యున్నవో, తే=అపి, ఇతర
జనానామ్=ఇతరమనుష్యుల కొఱకు, జహకా=అంగములను ముడుచుకొను పక్షి విశే
షము, వైష్ణవీ=విష్ణువు దేవతగా గలదనియు మీరు గ్రహించవలయును, [౩౬]

భావార్థము:-దినాదుల గుణములుగల యే పశుపక్షివిశేషములున్నవో అవి తత్త
ద్గుణములచేతనే తెలుసుకోదగియున్నవి. ౧౫౦౩[౩౬]

అన్యవాప ఇత్యన్య ప్రజావతి రృషిః, అర్థమాసాద యో దేవతాః, కురిగ్జగతి చందః, నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల విషయ మయ్యదియే.

అన్యవాప్తో^౧ అర్థమాసానా^౨ మృశ్యో^౩ మయూరః^౪ సుప్తర్ణ^౫ స్తే^౬ గన్ధర్వాణా^౭ మ
పాముద్రో^౮ మాసాన్^౯ కశ్యపో^{౧౦} రోహిత్^{౧౧} కుండృణాచీ^{౧౨} గోలత్తికా^{౧౩} తే^{౧౪} అప్సరసాం^{౧౫}
మృత్యవే^{౧౬} అనీతః॥ ౩౭॥

అన్యవాప ఇత్యన్య+వాపః, అర్థమాసానామిత్యర్థ+మాసానామ్, ఋశ్యః, మ
యూరః, సుప్తర్ణ ఇతి సు+ప్తర్ణః, తే, గన్ధర్వాణామ్, అపామ్, ఉద్రః, మాసాన్, క
శ్యపః, రోహిత్, కుండృణాచీ, గోలత్తికా, తే, అప్సరసామ్, మృత్యవే, అనీతః॥ ౩౭॥

పదార్థః:-(అన్యవాపః)కోకిలాఖ్యః పక్షివిశేషః(అర్థమాసానామ్)(ఋశ్యః)మృగవిశేషః,
(మయూరః)(సుప్తర్ణః)పక్షివిశేషః(తే)(గంధర్వాణామ్) గాయకానామ్ (అపామ్) జలానామ్
(ఉద్రః)జలచరః కర్కటాఖ్యః(మాసాన్)మాసానామ్. అత్ర విభక్తివ్యత్యయః (కశ్యపః)కచ్ఛపః
(రోహిత్)మృగవిశేషః(కుండృణాచీ)వనచరీ(గోలత్తికా)వనచరవిశేష(తే)(అప్సరసామ్)కిరణ
దీనామ్(మృత్యవే)(అనీతః)కృష్ణగుణః పశువిశేషః. ౧౫౦౪॥

అన్వయః:-సౌ మనుష్యా యుష్మాఖి ర్యో అన్యవాపః సోఅర్థమాసానాం య ఋశ్యో
మయూరః సుప్తర్ణశ్చ తే గాంధర్వాణామపాం చ య ఉద్రః స మాసాన్ యే కశ్యపో రోహిత్
కుండృణాచీ గోలత్తికా చ తేఅప్సరసాం యోఅనీతః సమృత్యవే చ విక్షేయాః. ౧౫౦౫॥

భావార్థము:- యే కాలాదిగుణాః పశుపక్షిణ స్త ఉపకారిణః సంతీతి వేద్యమ్. ||౩౩||

పదార్థము:- ఓ మానవులారా ! అన్యవాషః=కోకిలపక్షి యేదియున్నదో అది, అర్ధమాసానామ్=పక్షములకొఱకు, ఋశ్యః=ఋశ్యజాతి మృగము, మయూరః=మయూరము, సుషర్జః=మంచి జెక్కలుగల పక్షివిశేషము మొదలైన వేదియున్నవో, తే=అవి, గంధర్వాణామ్=పాడువారికొఱకు మఱియు, అపామ్=జలములకొఱకునైయున్నవి, ఉద్రః=ఉద్రనామక జలచరవిశేషమేదియున్నదో అది, మాసాన్=నెలలకొఱకు, కశ్యపః=కూర్మము, రోహిత్=మృగవిశేషము, కుండ్మణాచీ=కుండ్మణాచీయను వనచరవిశేషము, గోలత్తికయను పశువిశేషము ఏదియున్నవో, తే=అవి, అప్సరసామ్=కిరణాది పదార్థముల కొఱకు, మఱియు, అసితః=నల్లని గుణముగల పశువిశేషమేది యున్నదో అది, మృత్యువే=మృత్యువుకొఱకు అని మీరు గ్రహించుడు. [౩౭]

భావార్థము:- కాలాదుల గుణములుగల పశుపక్షులేవి యున్నవో అవి ఉపకార మొనర్చునవని గ్రహించవలయును. ౧౪౦౮[౩౭]

వర్షాహూ రిత్యన్య ప్రజావతి రృషిః, వర్షారయో దేవతాః, సర్వాదజగతి ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నా విషయమే.

వర్షాహూ రృతూనామాఖుః కశో మాన్థాలస్తే పితౄణాం బలాయాజగరో
వసూనాం కపిజ్జలః కపోత ఉలూకః శశస్తే నిర్వృత్యై వరుణాయారణ్యో మేషః॥

వర్షాహూ రితి వర్ష+అహూః, ఋతూనామ్, అఖుః, కశః, మాన్థాలః, తే, పితౄ
ణామ్, బలాయ, అజగరః, వసూనామ్, కపిజ్జలః, కపోతః, ఉలూకః, శశః, తే, నిర్వ
త్త్యా+ఇతి నిః+ఋత్వై, వరుణాయ, ఆరణ్యః, మేషః ॥ ||౩౮||

పదార్థము:- (వర్షాహూః) యా వర్షా ఆహ్వాయతి సా భేకి (ఋతూనామ్) వసంతాదీనామ్ (అఖుః) మూషకః (కశః) శాసనీయః (మాంథాలః) జంతువిశేషః (తే) (పితౄణామ్) పాలకానామ్, (బలాయ) (అజగరః) మహాస్వర్పః (వసూనామ్) (కపిజ్జలః) (కపోతః) (ఉలూకః) (శశః) పశువిశేషః (తే) (నిర్వృత్యై) (వరుణాయ) (ఆరణ్యః) అరణ్యే భవః, (మేషః) పశువిశేషః ||౩౮||

అన్వయః:- హే మనుష్యా యుష్మాభి ర్యా వర్షాహూః సా ఋతూనామాఖుః కశో మాంథాలశ్చ తే పితౄణాం బలాయాజగరో వసూనాం కపిజ్జలః కపోత ఉలూకః శశశ్చ తే నిర్వృత్యై

య ఆరణ్యో మేషః స వరుణాయ చ విజ్ఞేయాః.

॥౩౮॥

భావార్థము:-యే ఋత్వాది గుణాః పశుపక్షిణ స్తే తద్గుణా విజ్ఞేయాః.

॥౩౮॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా ! వర్షాహూః=వర్షమును ఆహ్వానించు నే ఆడ కప్పయున్నదో అది, ఋతునామ్=వసంతాది ఋతువుల కొఱకు, ఆఖుః=మూషము కళః=నేర్పుటకు తగిన కళ యను పశువిశేషము, మాంథాలః=మాంథాలమును జంతు విశేషము మొదలైన వేవియున్నవో, తే=అవి, పితృనామ్=పాలించువారి కొఱకు బలాయ=బలముకొఱకు, అజగరః=కొండశిలువ, వసూనామ్=అగ్నియై వసువులకొరకు, కపింజలః=కపింజలము, కపోతః=పావురము, ఉలూకః=గుడ్లగూబ, శళః=చందేలు మొదలైన వేవి యున్నవో, తే=అవి, నిర్వత్యై=నిర్వతికొరకు, వరుణాయ=మఱియు వరుణుని కొరకు, ఆరణ్యో మేషః=అడవిగొట్టెపోతు అని మీరు గ్రహించవలయును.

భావార్థము:- ఋత్వాది గుణయుతములగు నే యే పశుపక్షులున్నవో అవి ఆ యా గుణములు గలవని గ్రహించవలయును.

౧౪౦౯[౩౮]

శ్విత్ర ఇత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, ఆదిత్యాదయో దేవతాః, స్వరాట్ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

విషయ మయ్యుదియే.

శ్విత్ర ఆదిత్యానా ముష్టోఽఘృణీవాన్ వార్ధీనస స్తే మత్త్యాఅరణ్యాయ
సృమరో రురూ రౌద్రః క్వయః కుటరుద్ధాత్యైహ స్తే వాజినాం కామాయ పికః॥౩౯॥

శ్విత్రః, ఆదిత్యానామ్, ఉష్ట్రః, ఘృణీవాన్, ఘృణీవానితి ఘృణీ+వాన్, వార్ధీ
నసః, తే, మత్త్యై, అరణ్యాయ, సృమరః, రురూ, రౌద్రః, క్వయః, కుటరుః, ధాత్యై
హః, తే, వాజినామ్, కామాయ, పికః॥ ॥౩౯॥

పదార్థము:- (శ్విత్రః) విచిత్రః పశువిశేషః (ఆదిత్యానామ్) కాలావయవానామ్ (ఉష్ట్రః) (ఘృణీ
వాన్) తేజస్విపశువిశేషః (వార్ధీనసః) కంతే స్తనవాన్మహానజః (తే) (మత్త్యై) ప్రజ్ఞాయై (అరణ్యాయ)
(సృమరః) గవయః (రురూ) మృగవిశేషః (రౌద్రః) రుద్రదేవతాకః (క్వయః) పక్షివిశేషః (కుటరుః)
కుక్కుటః (ధాత్యై హః) కాకః (తే) (వాజినామ్) (కామాయ) (పికః) కోకిలి.

॥౩౯॥

అన్వయము:- సో మనుష్యా యుష్మాభి ర్యః శ్విత్రః స ఆదిత్యానామ్. య ఉష్ట్రోఽఘృణీవాన్
వార్ధీనశ్చ తే మత్త్యై. యః సృమరః సోఅరణ్యాయ. యో రురూ స రౌద్రః యే క్వయః

కుటరు ర్దాత్యోహశ్చ తే వాజినామ్. యః పికః స కామాయ చ విజ్ఞేయాః.

॥౩౯॥

భావార్థము:-యే ఆదిత్యాది గుణాః పశువిశేషాః సై తత్తత్ స్వభావాః సంతీతి వేద్యమ్.

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ఇంద్రుఁడు=చిత్రవిచిత్ర రంగులుగల పశువిశేష మేది యున్నదో, అది, ఆదిత్యానామ్=కాలముయొక్క అవయవములకొరకు, ఉష్ణః=జ్వలంబు, ఘృణీవాన్=తేజస్సుగల పశువిశేషము, వార్ధీనసః=కంఠముందు పెద్దస్తనములు గల మేక మొదలైన వేవియున్నవో అవి, మత్యైః=బుద్ధికొరకు, సృమరః=గవయమేది యున్నదో అది, అరణ్యాయ=వనముకొరకు, రురుః=రురువనుమృగవిశేషమేదియున్న దో అది, రాద్రః=రుద్రుడు దేవతగాగలది, క్వయిః=క్వయి యనుపక్షి, కుటరుః=కోడి పుంజు, దాత్యోహః=కాకి మొదలైన వేవియున్నవో, తే=అవి, వాజినామ్=గుఱ్ఱము లకొరకు, పికః=కోకిలయేదియున్నదో అది, కామాయ=కామముకొరకు అని మీరు జాగుగా గ్రహించవలయును. [౩౯]

భావార్థము:- ఆదిత్యాదుల గుణవిశేషములు కలిగియున్న పశుపక్షులేవియున్న వో, అవి ఆయా స్వభావములు గలవని తెలుసుకొనవలయును. ౧౪౧౦[౩౯]

ఖడ్గ ఇత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, విశ్వేదేవాదయో దేవతాః, శక్వరీ ఛందః, దైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

విషయ మయ్యదియే.

ఖడ్గో^౧వైశ్వదేవః^౨ శ్వా^౩ కృష్ణః^౪ కర్ణో^౫ గర్దభ^౬ స్తరక్ష^౭ స్తే^౮ రక్షసా^౯ మిష్టాయ^{౧౦} సూ^{౧౧}
కరః^{౧౨} సీ^{౧౩}హి^{౧౪} మారుతః^{౧౫} కృకలాసః^{౧౬} పిప్పకా^{౧౭} శకుని^{౧౮} స్తే^{౧౯} శరవ్యాయై^{౨౦} విశ్వేషాం^{౨౧}
దేవానాం^{౨౨} పృష్ఠతః॥

॥౪౦॥

ఖడ్గః, వైశ్వదేవ ఇతి వైశ్వ+దేవః, శ్వా, కృష్ణః, కర్ణః, గర్దభః, స్తరక్షః,
తే, రక్షసామ్, ఇష్టాయ, సూకరః, సీహిహి, మారుతః, కృకలాసః, పిప్పకా,
శకునిః, తే, శరవ్యాయై, విశ్వేషామ్, దేవానామ్, పృష్ఠతః॥

॥౪౦॥

పదార్థము:- (ఖడ్గః)తుండశృంగపశువిశేషః (వైశ్వదేవః) విశ్వేషాం దేవానా మయమ్ (శ్వా)
కుక్కురః (కృష్ణః) కృష్ణగుణవిశేషః (కర్ణః) దీర్ఘకర్ణః (గర్దభః) పశువిశేషః (త్వరక్షః) వ్యాఘ్రః (తే)
(రక్షసామ్) (ఇష్టద్రావ్య) విదారకాయ (సూకరః) యః సుష్టు శుద్ధిం కరోతి స బలిహో వరాహః

(సింహః)హింసకోవ్యాఘ్రః(మారుతః)మరుద్దైవతాకః(కృకలాసః)సరటః(పిప్పకా)పక్షిణి(శకునిః)
(తే) (శరవ్యాయై) శరపక్షు కుశలాయై (విశ్వేషామ్) అజలానామ్ (దేవానామ్) విదుషామ్
(ప్రవతః)మృగవిశేషాః.

॥౪౮॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా యుష్మాక్ రథః ఖగ్గః స వై శ్వదేవో. యే కృష్ణః శ్వా కర్ణో గర్గభ
స్తరమశ్చ తే రక్షసాం, యః సూకరః స ఇంద్రాయ, యః సింహః స మారుతో, యే కృకలాసః
పిప్పకా శకునిశ్చ తే శరవ్యాయై, యే పృషత స్తే విశ్వేషాం దేవానాం విశ్వేయాః.

॥౪౯॥

భావార్థః:-యే సర్వే పశుపక్షిణః సర్వగుణాః సంతి తాన్ విజ్ఞాయ వ్యవహారిసిద్ధయే సర్వే
మనుష్యా నియోజయంతామితి.

॥౫౦॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ఖగ్గః=పెద్దవియు పదునై నవియు నగు కొమ్ము
లుగల ఖగ్గమృగ మేదియున్నదో అది, వై శ్వదేవః=సకల విద్వాంసులది, కృష్ణః=నల్ల
రంగుగల, శ్వా=కుక్క, కర్ణః=పెద్దచెవులుగల, గర్గభః=గాడిద, మజీయు, తరతుః=
వ్యాఘ్రము మొదలైన వేవి యున్నవో, తే=అవన్ని, రక్షసామ్=దుష్టహింసకు లగు
రక్కసుల కొఱకు, సూకరః=పంది యేదియున్నదో అది, ఇంద్రాయ=శత్రువులను నుగ్గు
చేయురాజుకొఱకు, సింహః=సింహ మేదియున్నదో అది, మారుతః=మరుత్తు దేవతగా
గలది, కృకలాసః=తొండ[ఊసర వెల్లి], పిప్పకా=పతన్నామ స్త్రీపక్షివిశేషము, శకునిః=
పక్షిమొదలైన వేవియున్నవో, తే=అవి, శరవ్యాయై=శరవులందుకుళలుడైనవానికొఱకు
ప్రవతః=ప్రవజ్ఞాతి హరిణివిశేషము లేదియున్నవో అవి, విశ్వేషామ్ దేవానామ్=సకల
విద్వాంసులకొఱకు అని మీరు గ్రహించవలయును.

[౪౦]

భావార్థము:-సకలగుణములు గలిగిన యే యే పశుపక్షులున్నవో వాని నెఱిగి
మానవులందఱు వ్యవహారిసిద్ధికై వానిని వినియోగించవలయును.

౧౪౧౧[౪౦]

అస్మిన్నధ్యాయే పశు పక్షి మృగ సరిస్పృష జలజంతు కృమ్యాదీనాం గుణవర్ణనా దేత
దర్థస్య పూర్వాధ్యాయాక్రాంత్యేన సహ సంగతి రస్తీతి బోధ్యమ్.

ఈ అధ్యాయమునందు పశువుల, పక్షుల, మృగముల, సరిస్పృషముల, జలజంతువుల,
కృమికీటకముల గుణవర్ణనములుండుటచే దీని యర్థమునకు పూర్వాధ్యాయమున
చెప్పబడ్డ అర్థముతో సంగతియున్నదని గ్రహించవలయును.

ఇతి శ్రీమత్సరమ హంస పరివ్రాజకాచార్యాణాం వరమవిదుషాం శ్రీవిరజానంద
సరస్వతీస్వామినాం శిష్యేణ శ్రీమత్సరమహంసపరివ్రాజకాచార్యేణ శ్రీదయానంద
సరస్వతీస్వామినా విరచితే సంస్కృతార్థ భాషాశ్లాఘం విభూషితే సువ్ర
మాణయుక్తే యజుర్వేద భాష్యే చతుర్వింశోఽధ్యాయః సమాప్తః.

★

కృష్ణామండలాంతర్గత కుండేరు గామివాస్తవ్యులగు పాలకుగు
శేషాలాచార్య, తదేవ మండలాంతర్గత ముదుమారు గ్రామవాస్తవ్యుడు
అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు అధ్యక్షించిన శ్రీమద్దయానంద
సరస్వతీ నిర్మిత యజుర్వేద భాషాభాష్యమందలి యిరువదిమూడవ అధ్యాయము సమాప్తము.

అథ పంచవింశోఽధ్యాయారమ్భః

ఇప్పుడు ఇరువది యైదవ అధ్యాయము * ఆరంభము

ఓం విశ్వాని దేవ సవిత ర్దురితాని పరాసువ । యద్భద్రం తన్న ఆసువ ॥౧॥

శాద మిశ్యస్య ప్రజాపతి రృషిః సరస్వత్యాదయో దేవతాః, పూర్వస్య ఖురిక్ ఛక్వరీ,
అదిత్యా నిత్యుత్తరస్య నిచృరతి శక్వరీ ఛండః, చైవతః స్వరః

అథ కేన కిం కర్తవ్య మిత్యాహ

ఎవడేమి చేయవలయును ?

శాదం దద్భి రవకాం దన్తమూలై ర్మృదం బరైన్విస్తే గాన్దబిష్టాభ్యాం

సరస్వత్యా అగ్రజిహ్వాం జిహ్వాయా ఉత్సాదమవక్త్రీ న్దేన తాలు వాజిహి హను
భ్యామవ ఆస్త్వేన వృషణ మ్మాణ్డాభ్యామ్, ఆదిత్యాన్ శక్రశుభిః పన్థానం భూభ్యాం
ద్యావాపృథివీ వర్తేభ్యాం విద్యుతం కనీనకాభ్యాశ్శక్రాయ స్వాహా కృష్ణాయ స్వాహా
పార్యాణి పక్షౌణ్యవార్యా ఇక్షవో అవార్యాణి పక్షౌణి పర్యా ఇక్షవః ॥ ౧॥

శాదమ్, దద్భిరితి దత్+భిః, అవకామ్, దన్తమూలైః రితి దన్త+మూలైః,

మృదమ్, బరైన్వి, తే.గామ్, దబిష్టాభ్యామ్, సరస్వత్యై, అగ్రజిహ్వా మిత్యగ్ర+
జిహ్వామ్, జిహ్వాయాః, ఉత్సాదమిత్యుత్+సాదమ్, అవక్త్రేనేత్యవ+క్త్రీందేన, తాలు,
వాజిమ్, హనుభ్యామితి హను+భ్యామ్, అపః, ఆస్త్వేన, వృషణమ్, ఆణ్డాభ్యామ్,

* 1981 ఏకమ శక అశ్మీరు వైదిక యంత్రాలయ సంస్కరణమునకు అనుకృతి.

ఈ అధ్యాయములో ౪౮ మంత్రములు, ౫౦ ఛందస్సులు, ౧౦౧౦ పదములు, ౨౪౯౯ అక్షరములున్నవి.

— * వి ష య సూ చి క * —

౧ పాంసారిక పదార్థముల గుణములు ౪౫, ౬,
౭, ౮, ౯, ౧౨.]

౨ పశ్వాదిప్రాణులకు నేర్పుటపాలించుట ౨౬, ౨౭

౩ స్వకీయాంగములరక్షణ [౧, ౨, ౩, ౪]

౪ పరమేశ్వరుని ప్రార్థన ౧౦, ౧౧, ౧౩, ౧౮, ౧౯,

౫, యజ్ఞప్రశంసా [౧౪, ౧౫, ౧౬, ౧౮, ౨౩,]

౬ బుద్ధిని ఇచ్చుట ౨౧ [౪౮

౭ ధర్మేచ్ఛ ౨౨, ౨౩, ౨౪, ౨౫, ౨౮, ౨౯, ౩౦, ౪౭,

౮ అశ్వగుణముల వర్ణన, అశ్వశిక్ష (దానికినడక

నేర్పుట) [౩౧, ౩౨, ౩౩, ౩౪, ౩౬, ౩౭, ౩౮, ౪౧, ౪౨,]

౯ ఆత్మజ్ఞానము [౪౩]

౧౦ ధనప్రాప్తి [౪౪, ౪౫, ౪౬,]

అదిత్యాన్, శ్రుశ్రుతి రితి శ్రుశ్రుతిః, వస్థానమ్, భూమామ్, ద్యావాపృథివీ, ఇతి
ద్యావాపృథివీ, వర్తభ్యామితి వర్తః+భ్యామ్, విద్యుతమితి వి+ద్యుతమ్, కనీనకా
భ్యామ్, శుక్రాయ, స్వాహా, కృష్ణాయ, స్వాహా, పార్యాణి, పక్ష్యాణి, అవార్థ్యాః,
ఇక్షవః, అవార్థ్యాణి, పక్ష్యాణి, పార్యాః, ఇక్షవః ॥

॥౧॥

పదార్థః:- (శాదమ్)శీయతే చింతి యస్మిన్ స్తం శాదమ్ (దద్భిః)దంతైః (అవకామ్)రక్ష
కామ్ (దంతములైః)దంతానాం మూలైః, (మృదమ్)మృత్తికామ్ (బరైన్విః)పంపపృష్ఠైః (తే)
తవ (గామ్)వాణిమ్ (దంష్ట్రాభ్యామ్)ముఖదంతాభ్యామ్ (సరస్వత్యై)ప్రళస్తవిజ్ఞానవత్త్యై వాచే
(అగ్రజిహ్వామ్)జిహ్వాయా అగ్రమ్, (జిహ్వాయాః) (ఉత్సాదమ్)ఉత్సాదం సీదంతి యస్మిన్ స్తమ్
(అవక్రందేన)వికలతా రహితేన (తాలు)అస్యావయవమ్ (వాజమ్)అన్నమ్ (హనుభ్యామ్)ముఖైక
దేశాభ్యామ్ (అపః)జలانی (అస్యేన)అస్యందంతి క్లేదీభవంతి యస్మిన్ స్తేన (వృషణమ్)వర్షయితారమ్
(ఆండాభ్యామ్) (ఆదిత్యాన్)ముఖ్యాన్ విదుషః (శ్రుశ్రుతిః)ముఖాభిః కేతైః (పంథానమ్)మార్గామ్
(భ్రూభ్యామ్)నేత్ర గోలకోర్ధ్వైవయవాభ్యామ్ (ద్యావాపృథివీ) సూర్యభూమీ (వర్తోభ్యామ్)
గమనాగమనాభ్యామ్ (విద్యుతమ్) తడితమ్ (కనీనకాభ్యామ్) తేజోమయాభ్యాం కృష్ణ గోలక
తారకాభ్యామ్ (శుక్రాయ) వీర్యాయ (స్వాహా) బ్రహ్మచర్యక్రియయా (కృష్ణాయ) విద్యాకర్ష
ణాయ (స్వాహా) సుశీలతాయుక్తయా క్రియయా (పార్యాణి)పరితుం పూరయితుం యోగ్యాని
(పక్ష్యాణి)పరిగ్రహీతుం యోగ్యాని కర్మాణి నేత్రోర్ధ్వలోమాని వా (అవార్థ్యాః)అవారేభవాః
(ఇక్షవః)ఇక్షుదండాః (అవార్థ్యాణి) అవారేషు భవాని (పక్ష్యాణి) పరిగ్రహణాని లోమాని వా
(పార్యాణి)పరితుం పాలయితుం యోగ్యాః (ఇక్షవః)గుడాదినిమిత్తాః.

॥౧॥

అన్వయః:- పా జిజ్ఞాసో విద్యార్థిన్ ! తేదద్భిః శాదం దంతములై ర్బరన్వై శ్చావకాం
మృదం దంష్ట్రాభ్యాం సరస్వత్యై గాం జిహ్వాయా అగ్రజిహ్వా మవక్రందే నోత్సాదం తాలు
హనుభ్యాం వాజమాస్యేనావ ఆండాభ్యాం వృషణం శ్రుశ్రుతి రాదిత్యాన్ భ్రూభ్యాం పంథా
నం వర్తోభ్యాం ద్యావాపృథివీం కనీనకాభ్యాం విద్యుత్తమహం బోధయామి. త్వయా శుక్రాయ
స్వాహో కృష్ణాయ స్వాహో పార్యాణి పక్ష్యాణ్యవార్థ్యా ఇక్షవో వార్థ్యాణి పక్ష్యాణి పార్యా
ఇక్షవశ్చ సంగ్రహ్యః.

॥౧॥

భావార్థః:- అధ్యపకాః శిష్యాణా మంగాన్యపదేశేన పుష్టాని కృత్వావహార విహారా
దికం సంబోధ్య సర్వా విద్యాః ప్రాపయ్యాఖండితం బ్రహ్మచర్యం సేవయిత్వైశ్వర్యం ప్రాపయ్య
సుఖినః సంపాదయేయః.

॥౧॥

పదార్థము:- సుజ్ఞానమునభిలషించు విద్యార్థి! తే=నీకు, దద్భిః=దంతములచే, పం
ద్లచే, శాదమ్=కొఱకు వ్యవహారమును, దంతములైః=మూలదంతములతో, మఱియు

వర్చస్వీ=వృష్ణదంతములతో, అవకామ్ మృదమ్=రక్షించు మట్టిని, దంష్ట్రాభ్యామ్=కోటలచే, సరస్వత్యై=విశేషజ్ఞానము గలవాణి కొఱకు, గామ్=వాణిని, జిహ్వాయాః=జిహ్వవలన, అగ్రజిహ్వమ్=జిహ్వగ్రభాగమును, అవక్రందేన=వ్యాకులత్వరహిత వ్యవహారములచే, ఉత్సాదమ్ తాలు=ఊర్ధ్వమున స్థితమైన తాలువును, హనుభ్యామ్=గడ్డము యొక్క ప్రక్కభాగములచే, దవడలచే, వాజమ్=అన్నమును, ఆస్మేన=భోజనాది పదార్థముల నార్ద్రమైనదని నోటిచే, అహః=జలములను, అండాభ్యామ్=వీర్యమును చక్కగా ధారణమొనర్చు అండకోశములచే, వృషణమ్=వీర్యమును వర్షింపజేయు నంగమును, శ్రృశ్రుభిః=ముఖము నందున్న గడ్డపు వెంట్రుకలచే. ఆదిత్యాన్=ముఖ్య విద్వాంసులను, భూభ్యామ్=కనుగ్రుడ్లమీద నున్న కనుబొమలచే, పంథానమ్=మార్గమును, వర్మాభ్యామ్=రాకపోకలచే, ద్యావాపృథివీ=సూర్యుని మఱియు భూమిని, కనీనకాభ్యామ్=తేజస్సుతో నిండియున్న నల్లగుడ్డుగల కనుగ్రుడ్లచే, విద్యుతమ్=విద్యుత్తును నేను బోధించుచున్నాను. నీవు, శుక్రాయ=వీర్యమునకై, స్వాహా=బ్రహ్మచర్యము చేతను, కృష్ణాయ=విద్యనాకర్షించుటకై, స్వాహా=సుందర శీలయుతమైన క్రియచేతను, పార్యాణి పఞ్చాణి=పూరింపదగిన, పరిగ్రహింపదగిన కర్మలను, లేక కనుచెప్పవెంట్రుకలను, ఆవార్యాః ఇక్షవః=నది యివతల తీరమున పండిన చెఱుకుగడలను, అహార్యాణి=నది యొక్క యీ తీరమున పండిన పదార్థములను, పఞ్చాణి=పరిగ్రహణములను లేక రోమములను, పార్యాః ఇక్షవః=పాలించదగిన బెల్లపుచెఱుకు మొదలగు పదార్థములను సంగ్రహించవలయును. [౧]

భావార్థము:- అధ్యాపకులు శిష్యుల యవయవములను ఉపదేశముద్వారా ను పుష్టములుగ నొనర్చి, ఆహారవిహారాదికములను చక్కగా బోధించి, సకలవిద్యలు లభింపజేసి, అఖండిత బ్రహ్మచర్యమును సేవింపజేసి, ఐశ్వర్యప్రాప్తి యొనరింపజేసి [వారిని] సుఖులుగ నొనర్పవలయును, ౧౪౧౨[౧]

వాతమిత్యప్య ప్రజాపతి ర్మహిః, ప్రాణాదయో దేవతాః, భురిగతి శక్యత్యా ఛందసీ, ధైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నయ్యదియే.

వాతం ప్రాణేనాప్రానేన నాసీకేఽఉపయామ మధరేణోష్ఠేన సదుత్తరేణ
ప్రకాశేనాంతర మమాకాశేన బాహ్యం వివేష్యం మూర్ధ్నా స్తనయిత్తుం నిర్వాధేనా
శనిం మస్తిష్ఠేణ విద్యుతం కనీనకాభ్యాం కర్ణాభ్యాం శ్రోత్రం శ్రోత్రాభ్యాం

కర్ణ తేదనీ మధరకణ్ఠేనాపః శుష్కకణ్ఠేన చిత్తం మన్యాభి రదితిం శీర్షా నిర్పతిం
నిర్జరల్పేన శీర్షా సంక్రోశైః ప్రాణాన్ రేష్మాణభిస్తుపేన ॥ ౨౧ ॥

వాతమ్, ప్రాణేన, అపానేనేత్యప+అనేన, నాసికే ఇతి నాసికే, ఉపయామ
మిత్యుప+యామమ్, అధరేణ, ఓష్ఠేన సత్, ఉత్తరేణేత్యుత్+త, రేణ, ప్రకాశేనేతి
ప్ర+కాశేన, అన్తరమ్, అనూకాశేన, అనుకాశేనేత్యను+కాశేన, బాహ్యమ్, నివే
ష్యమితి ని+వేష్యమ్, మూర్ధ్నా, స్తనయిత్నుమ్, నిర్భాధేనేతి నిః+భాధేన, అశనిమ్,
మస్తిష్కేణ, విద్యుతమితి వి+ద్యుతమ్, కనీనకాభ్యామ్, కర్ణాభ్యామ్, శ్రోత్రమ్,
శ్రోత్రాభ్యామ్, కర్ణా, తేదనీమ్, అధరకణ్ఠేనేత్యధర+కణ్ఠేన, అపః, శుష్కకణ్ఠేనేతి,
శుష్కకణ్ఠేన, చిత్తమ్, మన్యాభిః, అదితిమ్, శీర్షా, నిర్పతిమితి, నిః+ముతిమ్, నిర్జరల్పే
నేతి నిః+జరల్పేన, శీర్షా, సంక్రోశైః రితి సమ్+క్రోశైః, ప్రాణాన్, రేష్మాణమ్,
స్తుపేన ॥

॥ ౨౧ ॥

పదార్థః:-(వాతమ్)వాయుమ్(ప్రాణేన)(అపానేన)(నాసికే)నాసికాచిద్రే(ఉపయామమ్)
ఉపగతం నియమమ్(అధరేణ)ముఖాదధస్తేన(ఓష్ఠేన)(సత్)(ఉత్తరేణ)ఉపరిస్తేన(ప్రకాశేన)(అంత
రమ్)మధ్యస్థ మాఖ్యంతరమ్(అనూకాశేన)అనుప్రకాశేన (బాహ్యమ్) బహిర్భవమ్ (నివేష్యమ్)
నిశ్చయేన వ్యాప్తుం యోగ్యమ్(మూర్ధ్నా)మస్తకేన (స్తనయిత్నుమ్) శబ్దనిమిత్తాం విద్యుతమ్
(నిర్భాధేన)నితరాం బాధేన హేతునా(అశనిమ్)వ్యాపికాం ఘోషయుక్తమ్(మస్తిష్కేణ)శిరస్థ
మజ్జా తంతు సమూహేన(విద్యుతమ్)విశేషేణ ద్యోతమానామ్(కనీనకాభ్యామ్) ప్రదీప్తాభ్యాం
కమనీయాభ్యామ్(కర్ణాభ్యామ్)శ్రవణసాధకాభ్యామ్ (శ్రోత్రమ్) శృణోతి యేన తత్(శ్రోత్రా
భ్యామ్)శృణోతి యాభ్యాం గోలకాభ్యాం తాభ్యాం (కర్ణా) కరోతి శ్రవణం యాభ్యాం తౌ
(తేదనీమ్)శ్రవణక్రియామ్(అధరకంఠేన) అధస్తేన కంఠేన(అపః)జలని(శుష్కకంఠేన)(చిత్తమ్)
విజ్ఞానసాధికా మంతఃకరణ వృత్తిమ్(మన్యాభిః)విజ్ఞానక్రియాభిః(అదితిమ్)అవినాశికాం ప్రజ్ఞామ్
(శీర్షా)శిరసా,(నిర్పతిమ్)భూమిమ్(నిర్జరల్పేన) నితరాం జరరీభూతేన (శీర్షా)శిరసా (సంక్రోశైః)
సమ్యగాహ్వయైః,(ప్రాణాన్)(రేష్మాణమ్)హింసకమ్(స్తుపేన)హింసచేన.

॥ ౨౧ ॥

అన్వయః:- పా జిజ్ఞాసో మనుషదేశగ్రహణేన త్వం ప్రాణేనాపానేన వాతం నాసికే ఉప
యామ మధరేణాప్యేనోత్తరేణ ప్రకాశేన సదంతర మనూకాశేన జాహ్వాం మూర్ధ్నా నివేష్యం
నిర్భాణేన సహ స్తనయిత్తు మశనిం మస్తీష్కేణ విద్యుతం కనీనకాభ్యాం కర్ణాభ్యాం కర్ణా
శ్రోత్రాభ్యాం చ శ్రోత్రం తేదనీ మధరకంఠేనాపః శుష్కకంఠేన చిత్తం మన్యాభిరదితిం శీర్షా
నిర్వృతిం నిర్జర్జలేన శీర్షా సంక్రోశైః ప్రాణాన్ ప్రాపుహి. స్తుపేన హింసనేన రేష్మాణమ
విద్యాదిరోగం హింధి.

॥౨॥

భావార్థః:-సర్వై ర్మనుష్యైః ప్రథమవయసి సర్వైః శరీరాదిభిః సాధనైః శరీరాశ్శబ్దలే
సంసాదనీయే అవిద్యా కుశిజా కుశీలాదయో రోగాః సర్వథా హంతవ్యాః.

॥౩॥

పదార్థము:- ఓ జిజ్ఞాసూ ! నా యువదేశగ్రహణముచే నీవు, ప్రాణేన=ప్రాణము
చేతను, అపానేన=అపానముచేతను, వాతమ్=గాలిని, నాసికే=నాసికాపుటములు,
ఉపయామమ్=ప్రాప్తించిన నియమమును, అధరేణ ఓష్ఠేన=క్రింది పెదవిచేతను, ఉత్తరేణ
ప్రకాశేన=ప్రకాశించు పై పెదవి చేతను, సదంతరమ్=మధ్యనున్న ముఖాదిస్థానమును
అనూకాశేన=వెనుకనుండి ప్రకాశించు అంగముతో, జాహ్వామ్=బయటి యంగమును,
మూర్ధ్నా=శిరస్సుతో, నివేష్యమ్=నిశ్చయముగా వ్యాపించ యోగ్యమైనదానిని, నిర్భా
ణేన=సతతము తాడనమొనరించు కారణముతోపాటు, స్తనయిత్తుమ్=శబ్దమొనరించు,
అశనిమ్=విద్యుత్తును, మస్తీష్కేణ=నెత్తిలోని కొవ్వుచేతను, సరములచేతను, విద్యు
తమ్=ఎక్కువగా ప్రకాశించువిద్యుత్తును, కనీనకాభ్యామ్=ప్రదీప్తములును కమనీయవములు
నగు, కర్ణాభ్యామ్=శబ్దమును వినిపింపజేయు పవనములద్వారా, కర్ణౌ=శ్రవణ సాధన
ములగు శ్రోత్రములను, శ్రోత్రాభ్యామ్=వినుకర్ణకుహరములచేత, శ్రోత్రమ్=శ్రవణేం
ద్రియమును, మటియు, తేదనీమ్=శ్రవణమొనర్చు క్రియను, అధరకంఠేన=కంఠము యొ
క్క క్రిందిభాగముచేత, అపః=జలములను, శుష్కకంఠేన=ఎండిపోవుచున్న కంఠముచే,
చిత్తమ్=విశేషజ్ఞానమును సిద్ధింపజేయు సంతాకరణముయొక్క ప్రవర్తనమును, మన్యా
భిః=విశేషజ్ఞానముయొక్క క్రియలచే, అదితిమ్=వినాశనమును పొందనటువంటి ఉత్తమ
బుద్ధిని, శీర్షా=శిరస్సుచే, నిర్వృతిమ్=భూమిని, నిర్జర్జలేన=నిరంతరము జీర్ణమై అన్ని
విధముల పరిపక్వము చెందిన, శీర్షా=శిరస్సుచేతను, సంక్రోశైః=చక్కని ఆహ్వానముల
చేతను, ప్రాణాన్=ప్రాణములను పొందుము, మటియు, స్తుపేన=హింసచేత, రేష్మా
ణమ్=హింసకుని, అవిద్యాది[హింసక] రోగములను నాశనమొనరించుము.

[౨]

భావార్థము:- మానవులు ప్రథమవయస్సునందు సంపూర్ణశరీరాది సాధనములచే
శారీరికాత్మిక బలములను చక్కగా సంపాదించవలయును. అవిద్య, కుశిజ, నిద్రనియ
న్వభావము మొదలైన రోగములను అన్ని విధముల హనన మొనర్చవలయును. [౩]

మకా నిత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, ఇంద్రాదయో దేవతాః, భురిక్కుతి శృందః, నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

విషయ మయ్యుచ్యే.

మకాన్ కేతై రిన్ద్రోఽః స్వపసా వహేన బృహస్పతిః శకునిసాదేన

కూర్మా ఇచ్చై రాక్రమణః స్థూరాభ్యా మృక్షలాభిః కపిజ్జలాన్ జవం జఙ్ఘభ్యా మధ్వానం బాహుభ్యాం జామ్బీలేనారణ్య మగ్ని మతి రుగ్భ్యం పూషణం దోర్భ్యా మశ్వినౌ వలిసాభ్యాం రుద్రః రోరాభ్యామ్ ॥ ౧౩ ॥

మకాన్, కేతైః, ఇన్ద్రోమ్, స్వపసేతి మ+అపసా, వహేన, బృహస్పతిమ్, శకునిసాదేనేతి శకుని+సాదేన, కూర్మాన్, ఇచ్చైః, ఆక్రమణమిత్యా+క్రమణమ్, స్థూరాభ్యామ్, ఋక్షలాభిః, కపిజ్జలాన్, జవమ్, జఙ్ఘభ్యామ్, అధ్వానమ్, బాహుభ్యామితి బాహు+భ్యామ్, జామ్బీలేన, అరణ్యమ్, అగ్నిమ్, అతిరుగ్భ్యమిత్యతి రుగ్+భ్యామ్, పూషణమ్, దోర్భ్యమితి దోః+భ్యామ్, అశ్వినౌ, అలిసాభ్యామ్ రుద్రమ్, రోరాభ్యామ్ ॥ ౧౩ ॥

పదార్థః:- (మకాన్) (కేతైః) శిరస్థై ర్బాలైః (ఇంద్రమ్) ఇశ్వర్యమ్ (స్వపసా) సుష్టుక రృణా (వహేన) ప్రావణేన (బృహస్పతిమ్) బృహత్త్యా వాచః స్వామినం విద్వాంసమ్ (శకునిసాదేన) యేన శకునీన్సాదయతి తేన (కూర్మాన్) కచ్చపాన్ (ఇచ్చైః) ఋరైః (ఆక్రమణమ్) (స్థూరాభ్యామ్) స్థూలాభ్యామ్ (ఋక్షలాభిః) గత్వాదానైః (కపిజ్జలాన్) పక్షివిశేషాన్ (జవమ్) వేగమ్, (జంఘాభ్యామ్) (అధ్వానమ్) సూర్యమ్ (బాహుభ్యామ్) భుజాభ్యామ్ (జామ్బీలేన) ఫలవిశేషేణ (అరణ్యమ్) వనమ్ (అగ్నిమ్) పావకమ్ (అతిరుగ్భ్యమ్) రుచీచ్ఛాభ్యామ్ (పూషణమ్) పుష్టిమ్ (దోర్భ్యమ్) భుజబండాభ్యామ్ (అశ్వినౌ) ప్రజారాజానౌ (అంసాభ్యామ్) భుజమూలాభ్యామ్ (రుద్రమ్) రోదయితారమ్ (రోరాభ్యామ్) కథనశ్రవణాభ్యామ్. ॥ ౧౩ ॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యూయం కేతై రింద్రం శకునిసాదేన కూర్మాన్ మకాన్ స్వపసా వహేన బృహస్పతిం స్థూరాభ్యా మృక్షలాభిః కపిజ్జలాన్ జంఘాభ్యా మధ్వానం జవ మంసాభ్యాం బాహుభ్యాం ఇచ్చై రాక్రమణం జామ్బీలేనారణ్య మగ్ని మతిరుగ్భ్యం పూషణం దోర్భ్యా మశ్వినౌ ప్రాపుత రోరాభ్యాం రుద్రం చ. ॥ ౧౩ ॥

భావార్థము:- మనుష్యై ర్బహుభి రుపాయై నుత్తమా గుణాః ప్రాణీనాం విస్మయశ్చ నివారణీయాః.

॥౩॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! [మీరు] కేతైః=శిరోజములచే, ఇంద్రమ్=ఐశ్వర్యమును, శకునిసాదేన=పతులను నిలబెట్టు వ్యవహారముచే, కూర్మాన్=తాబేళ్ళను మఱియు, మశకాన్=దోమలను, స్వపసా = ఉత్తమ కార్యముచేతను, వహేన=ప్రాణముచేతను, బృహస్పతిమ్=బృహద్వాణీయొక్క, స్వామియైన విద్వాంసుని, ఘోరాభ్యామ్=స్థూలములగు, ఋక్షలాభిః=గతులచేతను, గ్రహణాది క్రియలచేతను, కపింజరాన్=కంపిజలమను పతులను, జంభాభ్యామ్=జంఘలచే, అథ్వానమ్=మార్గమును, మఱియు, జవమ్=వేగమును, అంసాభ్యామ్=భుజములములచేతను, బాహుభ్యామ్=భుజములచేతను, మఱియు, శపైః=డెక్కలచేతను, ఆక్రమణమ్=నడకను, జాంబీలేన=నేరేడు మొదలైన ఫలములచే. అరణ్యమ్=అడవిని, మఱియు, అగ్నిమ్=అగ్నిని, అతిరుగ్భ్యామ్=అతిపరుచితోను, ప్రీతితోను, ఇచ్ఛతోను, పూషణమ్=పుష్టిని మఱియు, దోర్భ్యామ్=భుజదండములచే, అశ్వినౌ=ప్రజలను, రాజును పొందుడు. మఱియు, రోరాభ్యామ్=కథన శ్రవణములచేత, రుద్రమ్=ఏడ్పించువానిని పొందుడు.

[౩]

భావార్థము:- మనుష్యులు అశేషోత్తమోపాయములచే నుత్తమ గుణములను పొందవలయును. విఘ్నములను దూరమొనర్చవలయును.

౧౪౧౪[౩]

—ॐ—

అగ్నే రిత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః. అగ్నోదయో దేవతాః, స్వరాడ్ ధృతిశ్చందః, ఋషభః స్వరః.

పునః కస్య కా క్రియా కర్తవ్యే త్యాహ.

ఎవరేక్రియ యొనర్చవలయును ?

అగ్నేః పక్షతి వాయో ర్విపక్షతి రింద్రస్య తృతీయా సోమస్య చతుర్థ్యా దీత్యై పంచమీస్తాఽత్యై షష్ఠీ మరుతామ్ సప్తమీ బృహస్పతే రష్టమ్యుర్యమై నవమీ ధాతు ర్దశమీన్ద్రైకాదశీ వరుణస్య ద్వాదశీ యమస్య త్రయోదశీ ॥

॥౪॥

అగ్నేః, పక్షతిః, వాయోః, విపక్షతి రితి ని+పక్షతిః, ఇంద్రస్య, తృతీయా, సోమస్య, చతుర్థీ, అదీత్యై, షష్ఠమీ, ఇస్తాఽత్యై షష్ఠీ, మరుతామ్, సప్తమీ, బృహస్పతేః, అష్టమీ, అర్షమ్యుః, నవమీ, ధాతుః, దశమీ, ఇన్ద్రస్య, ఏకాదశీ, వరుణస్య,

ద్వాదశీ, యమస్య, త్రయోదశీతి త్రయః+దశీ ||

|| ౪ ||

పదార్థః:- (అగ్నేః) పావకస్య (పక్షతిః) పక్షస్య విగ్రహస్య మూలమ్ (వాయోః) పవనస్య (నిపక్షతిః) నిశ్చితస్య మూలమ్ (ఇంద్రస్య) సూర్యస్య (తృతీయా) త్రయాణాం పూరణా క్రియా (సోమస్య) చంద్రస్య (చతుర్థి) చతుర్థాం పూరణా (అదిత్యై) అంతరిక్షస్య (పంచమీ) పంచానాం పూరణా (ఇంద్రాణ్యై) ఇంద్రస్య విద్యుద్రూపస్య స్త్రీవ వర్తిమానాయై దీప్త్యై (షష్ఠీ) షడ్జ్ఞాం పూరణా (మరుతాం) వాయూనామ్ (సప్తమీ) సప్తానాం పూరణా (బృహస్పతేః) బృహతాం పాఠకస్య మహా త్తప్తస్య (అష్టమీ) అష్టానాం పూరణా (అర్యష్టః) అర్యాణాం స్వామినాం సత్కర్తుః (నవమీ) నవానాం పూరణా (ధాతుః) ధారకస్య (దశమీ) దశానాం పూరణా (ఇంద్రస్య) ఐశ్వర్యవతః (ఏకాదశీ) ఏకాదశానాం పూరణా (వరుణస్య) శ్రేష్ఠస్య (ద్వాదశీ) ద్వాదశానాం పూరణా (యమస్య) న్యాయాధీశస్య (త్రయోదశీ) త్రయోదశానాం పూరణా.

|| ౪ ||

అన్వయః:- పే మనుష్యా యుష్మాభి రగ్నేః పక్షతి ర్వాయో ర్నిపక్షతి రింద్రస్య తృతీయా సోమస్య చతుర్థాదిత్యై పంచమీంద్రాణ్యై షష్ఠీ మరుతాం సప్తమీబృహస్పతే రష్టమ్యర్యష్టై నవమీ ధాతు ర్దశమీంద్రస్యైకాదశీ వరుణస్య ద్వాదశీ యమస్య త్రయోదశీక్రియాః కర్తవ్యాః.

భావార్థః:- పే మనుష్యా యుష్మాభిః క్రియావిజ్ఞాన సాధనై రగ్నాద్విదీనాం గుణాన్ విదిత్వా సర్వాణి కార్యాణి సాధనీయాని.

|| ౪ ||

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! మీరు, అగ్నేః=అగ్నియొక్క, పక్షతిః=సకల దిక్కులనుండి గ్రహించదగు యోగ్యవ్యవహారముయొక్క మూలము, వాయోః=పవనముయొక్క, నిపక్షతిః=నిశ్చితవిషయము యొక్క మూలము, ఇంద్రస్య=సూర్యుని యొక్క, తృతీయా=మూడవక్రియను, సోమస్య=చంద్రునియొక్క, చతుర్థి=నాలుగవ క్రియను, అదిత్యై=అంతరిక్షముయొక్క, పంచమీ=ఐదవక్రియను, ఇంద్రాణ్యై=స్త్రీవలె నుండు విద్యుద్రూపాగ్ని జ్వాలయొక్క, షష్ఠీ=ఆరవక్రియను, మరుతామ్=పవనములయొక్క, సప్తమీ=ఏడవక్రియను, బృహస్పతేః=పెద్దవానిని పాలించు మహా త్తప్తముయొక్క, అష్టమీ=ఎనిమిదవక్రియను. అర్యష్టః=యజమానులను సత్కరించు వానియొక్క, నవమీ=తొమ్మిదవ క్రియను, ధాతుః=ధరించువానియొక్క, దశమీ=పదియవక్రియను, ఇంద్రస్య=ఐశ్వర్యవంతునియొక్క, ఏకాదశీ=పదునొకండవ క్రియను, వరుణస్య=శ్రేష్ఠపురుషునియొక్క, ద్వాదశీ=పందెండవక్రియను, యమస్య=న్యాయాధీశుడగు రాజుయొక్క, త్రయోదశీ=పదమూడవ క్రియను ఆచరించవలెను. [౪]

భావార్థము:- ఓ మానవులారా! మీరు క్రియలయొక్క విశేషజ్ఞానముల చేతను, సాధనములచేతను, అగ్నాద్విది పదార్థముల గుణముల నెఱిగి సకలకార్యములను సాధించవలయును,

౧౪౧౫ [౪]

ఇంద్రాగ్నేయ రిత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, ఇంద్రాదయో దేవతాః, స్వరాద్వికృతి శృందః, మధ్యమః స్వరః.
పునః కిమర్థా కా భవతీత్యాహ.

దేని కొఱకేది యున్నది?

ఇంద్రాగ్నేయః పక్షతిః సరస్వత్యై నిపక్షతి ర్మిత్రస్య తృతీయాఽపాం చతుర్థీ
నిరృత్యై పంచమ్యగ్నిషోమయోః షష్ఠీ సర్పాణాం సప్తమీ విష్ణోరష్టమీ పూష్ణో
నవమీ త్వష్ట ర్దశమీన్ద్రస్యైకాదశీ వరుణస్య ద్వాదశీ యమ్యై త్రయోదశీ ద్యావా
పృథివ్యో ర్దక్షిణం పార్శ్వం విశ్వేషాం దేవానా ముత్తరమ్ ॥ ౫ ॥

ఇంద్రాగ్నేయః, పక్షతిః, సరస్వత్యై, నిపక్షతి రితి ని+పక్షతిః, మిత్రస్య,
తృతీయా, అపామ్, చతుర్థీ, నిరృత్యై ఇతి నిః+ముత్యై, పంచమీ, అగ్నిషోమయోః,
షష్ఠీ, సర్పాణామ్, సప్తమీ, విష్ణోః, అష్టమీ, పూష్ణః, నవమీ, త్వష్టః, దశమీ,
ఇన్ద్రస్య ఏకాదశీ, వరుణస్య, ద్వాదశీ, యమ్యై, త్రయోదశీతి త్రయః+దశీ, ద్యావా
పృథివ్యోః, దక్షిణమ్, పార్శ్వమ్, విశ్వేషామ్, దేవానామ్, ఉత్తరమ్ ॥ ౫ ॥

పదార్థః-(ఇంద్రాగ్నేయః)వాయుపావక యోః, (పక్షతిః) (సరస్వత్యై) (నిపక్షతిః) (మిత్ర
స్య)సఖ్యః, (తృతీయా) (అపామ్) జలానామ్, (చతుర్థీ) (నిరృత్యై) భూమ్యై, (పంచమీ) (అగ్ని
షోమయోః) శీతోష్ణకారకయో ర్జలాగ్నేయః, (షష్ఠీ) (సర్పాణామ్) (సప్తమీ) (విష్ణోః) వ్యాపకస్య,
(అష్టమీ) (పూష్ణః) పోషకస్య, (నవమీ) (త్వష్టః) ప్రదీప్తస్య, (దశమీ) (ఇంద్రస్య) జీవస్య, (ఏకా
దశీ) (వరుణస్య) శ్రేష్ఠజనస్య, (ద్వాదశీ) (యమ్యై) యమస్య, న్యాయకరుః, స్త్రియై, (త్రయోదశీ)
(ద్యావాపృథివ్యోః) ప్రకాశభూమ్యాః, (దక్షిణమ్) (పార్శ్వమ్) (విశ్వేషామ్) సర్వేషామ్, (దేవా
నామ్) విదుషామ్, (ఉత్తరమ్)

॥ ౫ ॥

అన్వయః- పా మనుష్యా యూయ మింద్రాగ్నేయః పక్షతిః సరస్వత్యై నిపక్షతి ర్మిత్రస్య
తృతీయాఽపాం చతుర్థీ నిరృత్యై పంచమ్యగ్నిషోమయోః షష్ఠీ సర్పాణాం సప్తమీ విష్ణో రష్టమీ
పూష్ణో నవమీ త్వష్ట ర్దశమీన్ద్రస్యైకాదశీ వరుణస్య ద్వాదశీ యమ్యై త్రయోదశీ చ క్రియా
ద్యావాపృథివ్యో ర్దక్షిణపార్శ్వం విశ్వేషాం దేవానా ముత్తరం చ విజానీత.

॥ ౫ ॥

భావార్థః-మనుష్యై రేతేషాంవిజ్ఞానాయ వివిధాః క్రియాః కృత్వా కార్యాణిసాధనీయాని.

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! మీరు, ఇంద్రాగ్నియ్యై=పవనము యొక్కయు, అగ్నియొక్కయు, పక్షతిః=సకలదిక్కులనుండి గ్రహించదగిన యోగ్యవ్యవహారమునకు మూలమగు మొదటిక్రియ, సరస్వత్యై=వాణికోటకు, నిపక్షతిః=నిశ్చిత పక్షమునకు మూలమగు రెండవక్రియ, మిత్రస్య=మిత్రునియొక్క, తృతీయా=మూడవక్రియ, ఆ పామ్=జలములయొక్క, చతుర్థీ=నాలుగవక్రియ, నిర్మత్యై=భూమియొక్క, పంచమీ=ఐదవక్రియ, అగ్నిషోమయోః=వేడిని, చల్లిని కలిగిపడేయు అగ్నియొక్కయు, జలములయొక్కయు, షష్ఠీ=ఆటవక్రియ, సర్వాణామ్=పాములయొక్క, సప్తమీ=ఏడవక్రియ, విష్ణోః=వ్యాపకేశ్వరునియొక్క, అష్టమీ=ఎనిమిదవక్రియ. పూష్ణః=పుష్టిని కలిగించువానియొక్క, నవమీ=తొమ్మిదవక్రియ, త్వష్టః=ప్రదీప్తమైనదానియొక్క, దశమీ=పదియవక్రియ, ఇంద్రస్య=జీవముయొక్క, ఏకాదశీ=పదనొకండవక్రియ, వరుణస్య=శ్రేష్ఠ జనుని యొక్క, ద్వాదశీ=పండెండవ క్రియ, యమ్యై=న్యాయమొనర్చు వానియొక్క (స్త్రీ) కొఱకు, త్రయోదశీ=పదమూడవక్రియ [ఇటుల] ఏ యే క్రియలున్నవో, వాని నన్నిటిని, మఱియు, ద్యావా పృథివ్యోః=ప్రకాశముయొక్కయు, భూమియొక్కయు, దక్షిణమ్ పార్శ్వమ్=దక్షిణపార్శ్వమును, మఱియు, విశ్వేషామ్ దేవానామ్=సకల విద్వాంసులయొక్క ఉత్తరమ్=ఉత్తర దిశను ఎఱుగుడు. [౫]

భావార్థము:-మానవు లీ పదార్థముల విజ్ఞానమునకై వివిధక్రియల నొనర్చికార్యములను సాధించవలయును. ౧౪౧౬[౫]

మరుతామిత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, మరుతాదయో దేవతాః, నివృతతిధృతి శృణోః, పక్షః స్వరః. పునస్తమేవ విషయ మాహ. అవ్యిపయమే.

మరుతామ్ స్కన్ధా విశ్వేషాం దేవానాం ప్రథమా కీకసా రుద్రాణాం ద్వితీయా ద్దిత్యానాం తృతీయా వాయోః పుచ్చ మగ్నిషోమయో ర్భాసదౌ క్రుశ్వా శ్రోణీభ్యా మింద్రా బృహస్పతీ ఊరుభ్యాం మిత్రావరుణా వల్గభ్యా మాక్రమణి స్థూరాభ్యాం బలిం కుష్ఠాభ్యామ్ ॥ ॥౬॥

మరుతామ్, స్కన్ధాః, విశ్వేషామ్, దేవానామ్, ప్రథమా, కీకసా, రుద్రాణామ్ ద్వితీయా, ఆద్దిత్యానామ్, తృతీయా, వాయోః, పుచ్చమ్, అగ్నిషోమయోః, భాసదౌ,

క్ర॒జ్ఞోఽశ్రో॑ణీ॒భ్యా మి॒త్తి శ్రో॑ణీ + భ్యామ్, ఇ॒న్ద్రో బృ॒హస్ప॑తీ॒ ఇన్ద్రో + బృ॒హస్ప॑తీ, ఊ॒రు
భ్యామి॒త్యూరు + భ్యామ్, మి॒త్రావ॑రుణౌ, అ॒ల్గాభ్యామ్, అ॒క్రమ॑ణమి॒త్యా + క్రమ॑ణమ్,
స్థూ॒రాభ్యామ్, బ॒లమ్, కు॒ష్ఠాభ్యామ్ ॥

॥౬॥

పదార్థః:- (మరుతామ్) మనుష్యాణామ్, (స్కంధాః) భుజదండమూలాని, (విశ్వేషామ్) (దేవానామ్) విదుషామ్ (ప్రథమా) ఆదిమా (కీకసా)భృశం శాసనాని, (రుద్రాణామ్) (ద్వితీయా) తాడనక్రియా, (ఆదిత్యానామ్) అఖండిత న్యాయాధీశానామ్ (తృతీయా) న్యాయక్రియా, (వాయోః) (పుచ్చమ్) పశోరవయవమ్ (అగ్నిషోమయోః) (భాసదౌ) యో భాసం ప్రకాశం దద్యాతాంతా, (క్రంచౌ) పక్షిపశేషా (శ్రోణీభ్యామ్) కటిప్రదేశాభ్యామ్ (ఇంద్రాబృహస్పతీ) వాయుసూర్యౌ, (ఊరుభ్యామ్) జానున ఊర్వాభ్యాం పాదావయవాభ్యామ్ (మిత్రావరుణౌ) ప్రాణోదానౌ (అల్గాభ్యామ్) అలం గంత్వాభ్యామ్, అత్ర ఛాందసో వర్ణలోప ఇతి టిలోపః (అక్రమణమ్) స్థూరాభ్యామ్ స్థూలాభ్యామ్, అత్ర కపిలకాదిత్యాలిప్తవికల్పః, (బలమ్) (కుష్ఠాభ్యామ్) నిష్కర్షాభ్యామ్

అన్వయః:- యే మనుష్యా యుష్మాభి ర్మరుతాం స్కంధా విశ్వేషాం దేవానాం ప్రథమా కీకసా రుద్రాణాం ద్వితీయా ఆదిత్యానాం తృతీయా వాయోః పుచ్చమగ్నిషోమయో రాభస దౌ క్రంచౌ శ్రోణీభ్యామింద్రా బృహస్పతీ ఊరుభ్యాం మిత్రావరుణౌ వల్గాభ్యామా క్రమణం కుష్ఠాభ్యాం స్థూరాభ్యాం బలం చ నిష్పాదనీయమ్

॥౬॥

భావార్థః:- మనుష్యై ర్భుజబలం స్వాంగపుష్టి దుష్టతాడనం న్యాయప్రకాశాదీని చ కర్మాణి సదా కర్తవ్యాని.

॥౬॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! మీరు, మరుతామ్ = మనుష్యులయొక్క, స్కంధాః = స్కంధములుగానున్న, విశ్వేషామ్ దేవానామ్ = సకల విద్వాంసులయొక్క, ప్రథమా = మొదటిక్రియ, మఱియు, కీకసా = గొప్ప శాసనములైన, రుద్రాణామ్ = ఏడ్చించు విద్వాంసులయొక్క, ద్వితీయా = ద్వితీయమైన తాడనరూప క్రియ, ఆదిత్యానామ్ = అఖండితమగు న్యాయము నొనర్చు విద్వాంసులయొక్క, తృతీయా = మూడవ న్యాయ క్రియ, వాయోః = పవనసంబంధమగు, పుచ్చమ్ = పశువులు తన శరీరమునకు గాలి వినరు కొను సాధనమగు పుచ్చము, అగ్నిషోమయోః = అగ్నిజలముల సంబంధమైన, భాసదౌ క్రంచౌ = ప్రకాశమునొసగు విహంగ విశేషములు లేక సారసములు, శ్రోణీభ్యామ్ = పిఱుదలచే, ఇంద్రాబృహస్పతీ = పవన పతంగములు, ఊరుభ్యామ్ = తొడలచే, మిత్రావరుణౌ = ప్రాణోదానములు, అల్గాభ్యామ్ = పరిపూర్ణముగ నడచుప్రాణులచే, అక్రమణమ్ = నడక, మఱియు, కుష్ఠాభ్యామ్ = నిష్కర్షములచేతను, స్థూరాభ్యామ్ = స్థూలపదార్థములచేతను, బలమ్ = బలము [వీనినన్నిటిని] సాధించవలయును,

[౬]

భావార్థము:- మానవులు భుజబలము, స్వాంగపుష్టి, దుష్టతాడనము, న్యాయప్రకా

శము మొదలైన కార్యములు సదా యొనరించవలయును.

౧౭౧౩[౬]

పూషణమిత్యన్య ప్రజావతి రృషిః, పూషాదయో దేవతాః, నిచృదప్తి శృందః, మధ్యమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల విషయ మయ్యదియే.

పూషణం వనిష్ఠునాహీన్ త స్థూలగుదయా సర్పాన్ గుదాభి ర్విహ్రుత
అన్తై రరపో వస్తి నా వృషణ మాణ్డాభ్యాం వాజినా శేపేన ప్రజా రేతసా చాషాన్
పితైన ప్రదరాన్ పాయునా కూశ్మా శ్చకపిండైః ॥ ౧౭౧ ॥

పూషణమ్, వనిష్ఠునా, అన్తాహీన్ త్యన్త+అహీన్, స్థూలగుదయేతి స్థూల+గు
దయా, సర్పాన్, గుదాభిః, విహ్రుత ఇతి వి+హ్రుతః, అన్తైః, అపః, వస్తి నా, వృషణమ్,
అణ్డాభ్యామ్, వాజినమ్, శేపేన, ప్రజామితి ప్ర+జామ్, రేతసా, చాషాన్, పితైన,
ప్రదరాన్, పి+దరాన్, పాయునా, కూశ్మాన్, శ్చకపిండై రితి శ్చక+పిండైః ॥ ౧౭౧ ॥

పదార్థః:- (పూషణమ్) పుష్టికరమ్ (వనిష్ఠునా) యాచనేన (అంధాహీన్) అంధాన్ సర్పాన్
(స్థూలగుదయా) స్థూలయా గుదయా సహ, (సర్పాన్) (గుదాభిః) (విహ్రుతః) విశేషేణ కుటిలాన్
(అన్తైః) ఉదరస్థై ర్నాదీవిశేషైః (అపః) జలాని (వస్తి నా) నాభే రథో భాగేన (వృషణమ్) పిర్యా
ధారమ్ (అండాభ్యామ్) అండాకారాభ్యాం వృషణావయవాభ్యామ్ (వాజినమ్) అశ్వమ్ (శేపేన)
లింగేన (ప్రజామ్) సంతతిమ్ (రేతసా) పిర్యేణ (చాషాన్) భక్షణాని (పితైన) (ప్రదరాన్) ఉదరావ
యవాన్ (పాయునా) ఏతదింద్రియేణ (కూశ్మాన్) శాసనాని. అత్ర కశ ధాతో ర్మకప్రత్యయోఽ
న్యేషామపీతి దీర్ఘశ్చ (శ్చకపిండైః) శక్తేః సంఘాతైః. ॥ ౧౭౧ ॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యూయం వనిష్ఠునా పూషణం స్థూలగుదయా సహ వర్తమా
నానంధాహీన్ గుదాభిః సహితాన్ విహ్రుతః సర్పానాన్తై రరపో వస్తి నా వృషణమాం
డాభ్యాం వాజినం శేపేన రేతసా ప్రజాం పితైన చాషాన్ ప్రదరాన్ పాయునా శ్చకపిండైః
కూశ్మాన్ నిగృహీత. ॥ ౧౭౧ ॥

భావార్థః:- యేన యేన యద్యత్కార్యం సిద్ధ్యేత్తేన తేనాంగేన పదార్థేన వా తత్తత్సా
ధనీయమ్. ॥ ౧౭౧ ॥

పదార్థము, - ఓ మానవులారా ! మీరు, వనిష్ఠునా = యాచనముచే, పూషణమ్ =

పుష్టిచేయుదానిని, స్థూలగుదయా=స్థూలగుదేంద్రియముతోపాటు, అంధాహీనో=వర్తమానములైన అంధభుజంగములను, గుదాభిః=గుదేంద్రియములతో పాటు, వర్తమానములైన; విహుతఃసర్వాన్=కుటిలనాగములను, అంత్రైః=ప్రేవులచే, అపః=జలములను, వస్తీనా=నాభిక్రింది భాగముచే, పృషణమ్=అండకోశమును, అండాభ్యామ్=అండద్వయముచే, వాజినమ్=గుఱ్ఱమును, శేపేన=లింగముచేతను, మఱియు, రేతసా=వీర్యముచేతను, ప్రజామ్=సంతానమును, పిత్రేన=పితృముచే, చాషాన్=భోజనములను, ప్రదరాన్=పొట్టయొక్క అంగములను, పాయునా=గుదేంద్రియము చేతను, మఱియు, శకపిండైః=శక్తుల సమాతములచేతను, కూశ్మాన్=శాసనములను, శిఖలను నిరంతరము గ్రహించుడు. [౭]

భావార్థము:- దేని దేనిచే నే యే కార్యములు సిద్ధములగునో, ఆ యా యంగముచే లేక పదార్థముచే నా యా కార్యము సాధించవలయును. ౧౪౧౮[౭]

ఇంద్రస్యేత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, ఇంద్రాదయో దేవతాః, నిచ్చరభిక్తుతి శ్శూరః, ఋషభః స్వరః.

పునః కస్య కస్య గుణాః పశుషు సంతీత్యాహ.

పశువులలో నెవరెవరి గుణములున్నవి ?

ఇన్ద్రస్య క్రోడోఽదిత్యై పాజస్యం దిశా జత్రవోఽదిత్యై భసజ్జీమూతాన్ హృదయాప్రశేనాన్తరిక్షం పురీతతా నభ ఉదర్యేణ చక్రవాకో మతస్సాభ్యాం దివం వృక్కాభ్యాంగిరీన్ ప్లాశిభిరుపలాన్ ప్లిహ్ని వత్మికాన్ క్లోమభి ర్గాభి ర్గుల్మాన్ హిరాభిః స్రవస్తీ ర్హృదాన్ కుక్షిభ్యాః సముద్రముదరేణ వైశ్వానరం భస్మనా॥౮॥

ఇన్ద్రస్య, క్రోడః, అదిత్యై, పాజస్యమ్, దిశామ్, జత్రవః, అదిత్యై, భసత్, జీమూతాన్, హృదయాప్రశేన, అన్తరిక్షమ్, పురీతతా, పురితతేతి పురి+తతా, నభః, ఉదర్యేణ, చక్రవాకా వితి చక్ర+వాకౌ, మతస్సాభ్యామ్, దివమ్, వృక్కాభ్యామ్, గిరీన్, ప్లాశిభి రితి ప్లాశి+భిః, ఉపలాన్, ప్లిహ్ని, వత్మికాన్, క్లోమభి రితి క్లోమ+భిః, గ్గాభిః, గుల్మాన్, హిరాభిః, స్రవంతీః, హృదాన్, కుక్షిభ్యామితి కుక్షి

+భ్యామ్, సముద్రమ్, ఉదరేణ, వైశ్వానరమ్, భస్మనా॥

॥౮॥

పదార్థః:- (ఇంద్రస్య)విద్యుతః (క్రోడః)నిమజ్జనమ్ (అదిత్యై)పుణివై (పాజస్యమ్) పాజస్యన్నేషు సాదు (దిశామ్) (జత్రవః) సంధయః (అదిత్యై)దివే ప్రకాశాయ, అదితి ర్ద్యా వితి ప్రమాదాత్. (భనత్) దీపనమ్ (జీమూతాన్) మేఘాన్, అత్ర జేన్మాత్ చోదాన్త ఇత్యసేనాయం సిద్ధః. (హృదయాపశేన) యే హృదయే ఆనమంతాదుపశేతే స హృదయాపశో జీవస్తేన. (అంతరిక్షమ్) అవకాశమ్ (పురీతతా) హృదయస్థయా నాశ్యా (నభః) ఉదకమ్ (ఉదర్యేణ) ఉదరే భజేన (చక్రవాకా) పక్షివిశేషావివ (మతస్నాభ్యామ్) గ్రీవోక్షయభాగాభ్యామ్ (దివమ్) ప్రకాశమ్ (వృక్కాభ్యామ్) యాభ్యాం వర్జంతి తాభ్యామ్ (గిరీన్) వైలాన్ (ప్లాశిభిః) ప్రకర్షేణాశన క్రియాభిః (ఉపలాన్) మేఘాన్, ఉపల ఇతి మేఘనామను... నిఘ. ౧ ౧౦ (స్లిహ్ని) హృదయస్థావయవేన (వశ్మికాన్) మార్గాన్ (క్లోమభిః) క్లేదవైః (గ్లాభిః) హర్షక్షయైః (గుల్మాన్) పక్షిణపాశ్చ్యవదరస్థితాన్ (హిరాభిః) వృద్ధిభిః (సప్తవంతీ) నదీః (ప్రాదాన్) జలాశయాన్ (కుక్షిభ్యామ్) (సముద్రమ్) (ఉదరేణ) (వైశ్వానరమ్) సర్వేషాం ప్రకాశకమ్ (భస్మణా) దగ్ధశేషేణ నిస్సారేణ.

॥౯॥

అన్వయః:- పా మనుష్యా యుష్మాభిః ప్రయత్నే సేంద్రస్య క్రోడోఽదిత్యై పాజస్యం దిశాం జత్రవోఽదిత్యై భనచ్చ విజ్ఞేయాః జీమూతాన్ హృదయాపశేన పురీతతాంతరిక్షముదర్యేణ నభశ్చక్రవాకా మతస్నాభ్యాం దివం వృక్కాభ్యాం గిరీన్ ప్లాశిభి రుపలాన్ స్లిహ్ని వశ్మికాన్ క్లోమభిగ్లార్భిశ్చ గుల్మాన్ హిరాభిః సప్తవంతీర్వాదాన్ కుక్షిభ్యాం సముద్రముదరేణ భస్మనా చ వైశ్వానరం యూయం విజానీత.

॥౧౦॥

భావార్థః:- యది మనుష్యా అనేకాన్ విద్యాబోధాన్ ప్రాప్య యుక్తావారవిహారైః సర్వాణ్యంగాని సంపాద్య రోగాన్నివారయేయ స్తర్హితే ధర్మార్థ కామమోక్షానాభ్యుదయః. ॥౧౧॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! మీరు ప్రయత్నముచే, ఇంద్రస్య=విద్యుత్తు యొక్క, క్రోడః=నిమజ్జనము, అదిత్యై=పుణివికై, పాజస్యమ్=ఉత్తమాన్నము, దిశామ్=దిక్కులయొక్క, జత్రవః=సంధి అనగా అవి పరస్పరము కలియుట, అదిత్యై=అఖండితమగు ప్రకాశమునకై, భనత్=మంట, వీనినన్నిటిని నెఱుగవలయును, జీమూతాన్=మేఘములను, హృదయాపశేన=హృదయమునందు శయనించు జీవముచే, పురీతతా=హృదయస్థమగు నాడిచే, అంతరిక్షమ్=హృదయముయొక్క అవకాశమును, ఉదర్యేణ=ఉదరమున కలుగు వ్యవహారముచే, నభః=జలము, మఱియు, చక్రవాకా=చక్రవాక మిథునములవలె నుండు పదార్థములను, మతస్నాభ్యామ్=గొంతుకయొక్క రెండు వైపుల భాగములచే, దివమ్=ప్రకాశమును, వృక్కాభ్యామ్=ప క్రియలచే అవగుణముల విసర్జనము జరుగునో ఆ క్రియలచే, గిరీన్=పర్వతములను, ప్లాశిభిః=ఉత్తమ భోజనాది క్రియలచే, ఉపలాన్=వేరువిధముగానుండు మేఘములను, స్లిహ్ని=హృదయస్థ స్లిహ్నిం గముచే, వశ్మికాన్=మార్గములను, క్లోమభిః=ఆర్ద్రతత్వముచే, మఱియు, గ్లాభిః=హర్ష

గ్లానులచే, గుల్మాన్ = కుడిప్రక్కన కడుపులో నుండు పదార్థములను, హిరాభిః = ఉన్న తులచే, స్రవంతీః = నదులను, వ్రాదాన్ = చిన్న పెద్ద జలాశయములను, కుక్షిభ్యామ్ = గర్భములచే, సముద్రమ్ = చక్కగా జలముచేరునటువంటి సముద్రమును, ఉదరేణ = పొట్ట చే మఱియు, భస్మనా = కాలిన పదార్థముచేత, శేషించిన బూడిదచే, వై శ్వానరమ్ = అందఱిని ప్రకాశపఱచు నగ్నిని మీరు తెలుసుకొనుడు. [౮]

భావార్థము:- మానవులనేక విద్యాబోధలను పొంది, యుక్తాహార విహారములచే సర్వాంగములను సంపుష్ట మొనరించి, రోగములను నివారించుచో ధర్మార్థకామ మోక్షములను పొందగలరు. ౧౪౧౯[౮]

విధృతి మిత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, పూషాదయో దేవతాః, భురిగత్యప్తిశ్చందః, గాంధారః స్వరః.

పునః కేన కిం భవతీత్యాహ.

దేనిచే నేమగును ?

విధృతిం నాభ్యా మృతః రసేనాహో యూష్ణా మరీచీ ర్విప్రుడ్ధీ ర్మీహార మూష్మణా శీనం వసయా ప్రష్వా అశ్రుభి ర్హ్రాదునీ దూషికాభి రస్నా రక్షాంసి చిత్రాణి గౌర్నక్షత్రాణి రూపేణ పృథివీం త్వదా జుమ్భకాయ స్వాహా ॥౯॥

విధృతి మితి, వి+ధృతిమ్, నాభ్యా, మృతమ్, రసేన, అహః, యూష్ణా, మరీచీః, విప్రుడ్ధీ రితి విప్రుట్ + భిః, నీహారమ్, ఊష్మణా, శీనమ్, వసయా, ప్రష్వాః, అశ్రుభిరిత్యశ్రు + భిః, హ్రాదునీః, దూషికాభిః, అస్నా, రక్షాంసి, చిత్రాణి, అంగైః, నక్షత్రాణి, రూపేణ, పృథివీమ్, త్వదా, జుమ్భకాయ, స్వాహా ॥౯॥

పదార్థః:- (విధృతిమ్) విశేషేణ ధారణామ్ (నాభ్యా) శరీరస్య మధ్యావయవేన (మృతమ్) ఆజ్యమ్ (రసేన) (అహః) జలని (యూష్ణా) క్వథితేన రసేన (మరీచీః) కిరణాన్ (విప్రుడ్ధీః) విశేషేణ పూర్ణైః (నీహారమ్) ప్రభాతసమయే సోమవద్వర్తమానమ్ (ఊష్మణా) ఊష్ణతయా (శీనమ్) సంకుచితం మృతమ్ (వసయా) నివాసపాతునా జీవనేన (ప్రష్వాః) పుష్టంతి సింహంతి యాభి స్తాః (అశ్రుభిః) రోదంతైః (హ్రాదునీః) శబ్దానామవ్యక్తోచ్ఛారణక్రియాః (దూషికాభిః) విక్రియాభిః (అస్నా) రుధిరాణి (రక్షాంసి) పాలయతవ్యాని (చిత్రాణి) అద్భుతాని (అంగైః) అవయవైః (నక్షత్రాణి) (రూపేణ) (పృథివీమ్) భూమిమ్ (త్వదా) మాంసరుధిరాదీనాం సంవరకేణేంద్రియేణ (జుమ్భకాయ) అతివేగవతే (స్వాహా) సత్త్వాం వాచమ్. ॥౯॥

అన్వయః:- పే మనుష్యాయాయం నాభ్యా విధృతిం ఘృతం రసేనాపో యూష్ణా మరీచి ర్విప్రుడ్ ఖి ర్నిహార మూష్మణా కీనం వసయా ప్రుష్వా అశ్రుశ్చార్ద్రాదునీ రూషికాఖి శ్చిత్రాణి రక్షాన్యస్నాంగై రూపేణ నక్షత్రాణి త్వచా పృథివీం విదిత్వా జుంబకాయ స్వాహా ప్రయంగ్వమ్.

॥౯॥

భావార్థము:- మనుష్యై ర్ధారణాఖిః కర్మభి ర్ద్వర్వ్యసనాని రోగాశ్చ నివాఙ్మ సత్యభాషణాది ధర్మలక్షణాని విచార్య ప్రవర్తనీయమ్.

॥౯॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! మీరు, నాభ్యా=నాభిచే, విధృతిమ్=విశేషధారణను, ఘృతమ్=నేతిని, రసేన=రసముచే, అహః=జలములను, యూష్ణా=కషాయముగ చేయబడిన రసముచే, మరీచిః=కిరణములను, విప్రుడ్భిః=విశిష్టపూరణ పదార్థముల చేత, నీహారమ్=మంచును, ఊష్మణా=వేడిచే, కీనమ్=పేరుకొన్న నేతిని, వసయా=నివాసమునకు పేతువైన శీవనముచే, ప్రుష్వా=తడుపుక్రియలచే, అశ్రుఖిః=కన్నీటిచే, హోదునీః=శబ్దముల అస్పష్టోచ్ఛారణక్రియలను, రూషికాఖిః=వికారక్రియలచే, చిత్రాణి=చిత్రవిచిత్రములగు, రక్షాంసి=పాలించదగిన, అస్నా=రుధిరాది పదార్థములను, అంగైః=అంగములచే, మఱియు, రూపేణ=రూపముచేతను, నక్షత్రాణి=తారాగణములను మఱియు, త్వచా=మాంస రుధిరాదులను కప్పియుంచు చర్మాదులచే, పృథివీమ్=పృథివిని ఎఱిగి, జుంబకాయ=అతివేగవంతునికై, స్వాహా=సత్యవాణియొక్క ప్రయోగమును ఉచ్ఛారణ మొనర్చుము

[౯]

భావార్థము:- మానవులు ధారణాదికర్మలచే దుర్వ్యసనములను రోగములను నివారించి, సత్యభాషణాది ధర్మలక్షణములను విచారించి ప్రవర్తించవలయును.

[౯]

—॥—

హిరణ్యగర్భ ఇత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, హిరణ్యగర్భో దేవతా, త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

అథ పరమాత్మా కీదృశోఽస్తీత్యావా.

పరమాత్మ యెటువంటి వాడను విషయము చెప్పబడినది.

హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పతిరేక ఆసీత్ ।

స దాధార పృథివీం ద్యామృతేమాం కస్యై దేవాయ హవిషా విధేమ॥౧౦॥

హిరణ్యగర్భ ఇతి హిరణ్యగర్భః, సమ్, అవర్తత, అగ్రే, భూతస్య, జాతః,

పతిః, ఏకః, ఆసీత్, సః, దాధార, పృథివీమ్, ద్యామ్, ఉత, ఇమామ్, కస్యై, దేవాయ, హవిషా, విధేమ ॥

॥౧౦॥

పదార్థః:- (హిరణ్యగర్భః) హిరణ్యాని సూర్యాదితేజాంసి గర్భే యస్య స పరమాత్మా, (సమ్) (అవ ర్తత) వర్తమాన ఆసీత్ (అగ్రే) భూమ్యాదిసృష్టేః ప్రాక్ (భూతస్య) ఉత్పన్నస్య (జాతః) ప్రాదుర్భూతస్య. అత్ర పవ్యర్థే ప్రథమా (పతిః) పాలకః (ఏకః) అనహాయః (ఆసీత్) అస్తి (సః) (దాధార) ధరతి, (పృథివీమ్) ఆకర్షణేన భూమిమ్ (ద్యామ్) ప్రకాశమ్ (ఉత) అపి (ఇమామ్) సృష్టిమ్ (కస్మై) సుఖకారకాయ (దేవాయ) ద్యౌతమానాయ (హవిషా) హోతవ్యేన పదార్థేన (విధేమ) పరిచరేమ.

॥౧౦॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యథా వయం యో హిరణ్యగర్భో జాతో జాతస్య భూతస్యై కోఽగ్రేఽపి రాసీత్ సర్వప్రకాశకోఽవ ర్తత, స పృథివీముత ద్యాం నందధార. య ఇమాం సృష్టిం కృతవాన్ తస్మై కస్మై దేవాయ పరమేశ్వరాయ హవిషా విధేమ తథా యాయ మపి విధత్త.

భావార్థః:- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా యేన పరమేశ్వరేణ సూర్యాది సర్వం జగన్నిర్మితం స్వసామర్థ్యేన ధృతం చ తస్యైవోపాసనాం కురుత. ॥౧౦॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! హిరణ్యగర్భః=సూర్యాది తేజఃపదార్థము లెవని లోపల ఇమిడియున్నవో ఆ పరమాత్మ, జాతః=ప్రాదుర్భూతము, మఱియు, భూతస్య =ఉత్పన్నమునైన జగత్తునకు, ఏకః=అనహాయుడైన ఒకే యొకడు, అగ్రే=భూమ్యాది సృష్టికి పూర్వమును, పతిః ఆసీత్=పాలించువాడై యున్నాడు. మఱియు నందఱిని ప్రకాశమొనర్చువాడై, అవ ర్తత=వర్తమానుడో, సః=అతను, పృథివీమ్=స్వీయాకర్షణ శక్తిచే పృథివిని, ఉత=మఱియు, ద్యామ్=ప్రకాశమును, సమ్ దాధార=చక్కగాధరించుచున్నాడు. మఱియు, ఇమామ్=ఎవడిసృష్టిని పిరిచించి యుండెనో, అట్టి కస్మై=సుఖమొనర్చువాడును, దేవాయ=ప్రకాశమానుడు నగు పరమాత్మునికై, హవిషా=హోమమొనర్చదగు పదార్థముచే, విధేమ=మేమెటుల సేవించెదమో మీరును అటులే సేవించుదురుగాక! [౧౦]

భావార్థము:- ఈ ఘంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవులారా! ఏ పరమాత్మ స్వసామర్థ్యముచే సూర్యాది సమస్త లోకములను నిర్మించెనో, ధారణమొనరించెనో అతనినే ఉపాసించవలయును. ౧౪౨౧[౧౦]

యః ప్రాణత ఇత్యస్య ప్రజాపతి ర్మపిః, ఈశ్వరో దేవతా, త్రిష్టవ్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.
ఘనస్తమేవ విషయ మాహ.
విషయ మయ్యదియే.

యః ప్రాణతో నిమిషతో మహి త్వైక్ష ఇద్రాజా జగతో బ్రహ్మ ।

య ఈశే అన్య ద్విపద శ్చతుష్పదః కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ ॥

యః, ప్రాణతః, నిమిషత ఇతి ని+మిషతః, మహిత్యేతి మహి+త్వా, ఏకః, ఇత్, రాజా, జగతః, బభూవ, యః, ఈశే, అన్య, ద్విపద ఇతి ద్వి+పదః, చతుష్పదః, చతుః పద ఇతి చతుః+పదః, కన్తై, దేవాయ, హవిషా, విధేమ ॥౧౧॥

పదార్థః:- (యః)సూర్యః (ప్రాణతః)ప్రాణినః (నిమిషతః) చేష్టాం కుర్వతః (మహిత్యా) మహిత్యేన (ఏకః) అనహాయః (ఇత్) ఏవ (రాజా) ప్రకాశకః (జగతః) సంసారస్య (బభూవ) భవతి (యః) (ఈశే) ఐశ్వర్యం కరోతి (అన్య) (ద్విపదః) ద్వి పాదౌ యన్య తస్య మనుష్యాదేః (చతుష్పదః) చత్వారః పాదౌ యన్య గవాదే స్తస్య (కన్తై) సుఖకారకాయ (దేవాయ) దీపకాయ (హవిషా) ఆదానేన (విధేమ) సేవేమహి. ॥౧౧॥

అన్వయః:- పౌ మనుష్యా యథా వయం యః ప్రాణతో నిమిషతో జగతో మహిత్యైక ఇద్రాజా బభూవ యోఽన్య ద్విపద శ్చతుష్పద ఈశే తన్తై కన్తై దేవాయ హవిషా విధేమ తథా యూయమప్యనుతిష్ఠత. ॥౧౧॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యది సూర్యో న స్యాత్తస్మా స్థావరం జంగమం చ జగత్ స్వకార్యం కర్తు మనమర్థం స్యాత్. యః సర్వేభ్యో మహాన్ సర్వేషాం ప్రకాశక ఐశ్వర్యప్రాప్తిపేతు రస్తి. స సర్వై ర్యుక్త్యా సేవనీయః. ॥౧౧॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా ! యః=ఏ సూర్యుడు, ప్రాణతః=శ్వాసించు ప్రాణులను, నిమిషతః=చేష్టయొనరించువానిని, జగతః=జగత్తును, మహిత్యా=గొప్పతనముచే, ఏకః=అనహాయుడై, ఇత్=నిశ్చయముగ, రాజా=ప్రకాశమొనర్చువాడై, బభూవ=ఉండుచున్నాడో, యః=ఎవడు, అన్య ద్విపదః చతుష్పదః=రెండుకాళ్లు గల మనుష్యాదులు, నాలుగు కాళ్లుగల గవాది పశువులు గల యీ జగత్తును, ఈశే=ప్రకాశవరచుచున్నాడో, అట్టి, కన్తై=సుఖము సమకూర్చువాడును, దేవాయ=ప్రకాశకుడునగు జగదీశ్వరునకు, హవిషా=గ్రహించ దగు. పదార్థము ద్వారా, వ్యవహారము ద్వారా, విధేమ=మేమెటుల సేవించెదమో, అటులనే మీరును అనుష్ఠించుడు. [౧౧]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. సూర్యుడు లేకున్నచో వృక్షాది స్థావరములు, మనుష్యాది జంగమములు స్వకార్యముల నొనర్చుటకు సమర్థములు కాజాలవు. ఎవడు సమస్తముకంటె పెద్దవాడో, సర్వమును ప్రకాశపఱచుచున్నాడో, ఐశ్వర్యప్రాప్తికి పేతువై యున్నాడో, అట్టి యీశ్వరుడందఱికి యుక్తి [యోగము] చే సేవనీయుడై యున్నాడు. ౧౪-౨౨ [౧౧]

యస్యేత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, ఈశ్వరో దేవతా, స్వరాట్ పంక్తిశ్చందః, పంచమః స్వరః.

పునః సూర్యవర్జన విషయ మాహ.

సూర్యవర్జనము.

యస్యేమే హిమవంతో మహిత్యా యస్య సముద్రః సరయా సహాహుః ।

యస్యేమాః ప్రదిశో యస్య బాహూ కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ ॥ ౧౨ ॥

యస్య, ఇమే, హిమవంత ఇతి హిమ+వంతః, మహిత్యేతి మహి+త్వా.

యస్య, సముద్రమ్, సరయా, సహ, ఆహుః, యస్య, ఇమాః, ప్రదిశ ఇతి ప్ర+దిశః, యస్య, బాహూ ఇతి బాహూ, కస్మై, దేవాయ, హవిషా, విధేమ ॥ ౧౨ ॥

పదార్థః:- (యస్య) (ఇమే) (హిమవంతః) హిమాలయాదయః, పర్వతాః (మహిత్యా) మహాత్వేన (యస్య) సముద్రమ్ అంతరిక్షమ్ (సరయా) స్నేహసేన (సహ) (ఆహుః) కథయంతి, (యస్య) (ఇమాః) (ప్రదిశః) దిశో విదిశశ్చ (యస్య) (బాహూ) భుజవద్వర్తమానాః (కస్మై) సుఖ రూపాయ (దేవాయ) కమనీయాయ (హవిషా) హవనయోగ్యేన పదార్థేన (విధేమ) పరిచరేమ. ॥ ౧౨ ॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యస్య సూర్యస్య మహిత్యా మహాత్వేనేమే హిమవంత ఆకర్షితాః ప్రకాశితాః సంతి యస్య సరయా సహ సముద్ర మ్మాహు ర్యస్యేమా దిశో యస్య ప్రదిశశ్చ బాహూ ఇవాహు స్తస్మై కస్మై దేవాయ హవిషా వయం విధేమ. ఫలం యూయ మపి విధత్త. ॥ ౧౨ ॥

భావార్థః:- హే మనుష్యా యః సర్వేభ్యో మహాన్ సర్వప్రకాశకః సర్వేభ్యో రసస్య హర్తా యస్య ప్రతాపేన దిశా ముపదిశాం చ విభాగో భవతి స సవిత్పత్నీకో యక్త్యా సేవితవ్యః.

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! యస్య=ఏ సూర్యునియొక్క, మహిత్యా=మహిమచే, ఇమే హిమవంతః=ఈ హిమాలయాది పర్వతము లొకర్నితములై ప్రకాశితము: లగుచున్నవో, యస్య=ఎవనియొక్క, సరయా సహ=స్నేహముతోపాటు, సముద్రమ్=చక్కగా జలములు నిలుచు నంతరిక్షమును, ఆహుః=చెప్పుచున్నారో, యస్య=ఎవనికి ఇమాః=ఈ దిశలు, యస్య=ఎవనికి, ప్రదిశః=విదిశలు, బాహూ=బాహువులవలె వర్తమానములని చెప్పుచున్నారో, అట్టి కస్మై=సుఖస్వరూపమును, దేవాయ=మనోహరము నగు సూర్యమండలమునకై, హవిషా=హోమమొనర్చదగు పదార్థముచే మేము, విధేమ=సేవావిధాన మొనర్చుచున్నాము. ఇటులనే మీరును విధానమొనర్చుడు, [౧౨]

భావార్థము:- ఓ మానవులారా! ఎవడందఱికంటె పెద్దవాడో, అన్నిటిని ప్రకాశపఱచువాడో, సకల పదార్థములనుండి రసమును తీసుకొనువాడో, ఎవని ప్రతాప

మున దిశలు విదిశలు విభాగమొనర్చబడుచున్నవో, అట్టి సూర్యుడు యుక్తిచే సేవించ
యోగ్యుడై యున్నాడు, ౧౪౨౩[౧౨]

య ఆత్మదా ఇత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, పరమాత్మా దేవతా, నిచృత్ త్రిప్టుచ్ ఛందః, దైవతః స్వరః.
పునరుపాసిత ఈశ్వరః, కిం దదాతీత్యాహ.

ఉపాసించబడిన పరమాత్మ యేమి ప్రదాన మొనర్చును ?

య ఆత్మదా బలదా యన్య విశ్వఽఉపాసతే ప్రశిషం యన్య దేవాః ।

యన్యచ్చాయాఽమృతం యన్యమృత్యుః కన్యై దేవాయ హవిషా విధేమ॥

యః, ఆత్మదా ఇత్యాత్మ+దాః, బలదా ఇతి బల+దాః, యన్య, విశ్వే, ఉపా
సత ఇత్యప్ర+అస+తే, ప్రశిషమితి ప్ర+శిషమ్, యన్య, దేవాః, యన్య, ఛాయా,
అమృతమ్, యన్య, మృత్యుః, కన్యై, దేవాయ, హవిషా, విధేమ ॥ ౧౪౨౩

పదార్థః:- (యః) (ఆత్మదాః) య ఆత్మానం దదాతి సః (బలదాః) యో బలం దదాతి సః,
(యన్య) (విశ్వే) (ఉపాసతే) (ప్రశిషమ్) (ప్రశాసనమ్ (యన్య) (దేవాః) విద్వాంసః (యన్య) (ఛాయా)
అశ్రయః (అమృతమ్) (యన్య) (మృత్యుః) (కన్యై) (దేవాయ) (హవిషా) (విధేమ). ౧౪౨౩

అర్వయః:- హే మనుష్యా య ఆత్మదా బలదా యన్య ప్రశిషం విశ్వే దేవా ఉపాసతే,
యన్య సకాశాత్ సర్వే వ్యవహారా జాయంతే, యన్యచ్చాయాఽమృతం, యన్యాజ్ఞాభంగో మృత్యు
స్తన్యై కన్యై దేవాయ వయం హవిషా విధేమ. ౧౪౨౩

భావార్థః:- హే మనుష్యా యన్య జగదీశ్వరస్య ప్రశాసనే కృతాయాం మర్యాదాయాం
సూర్యాదయో లోకా నియమేన వర్తంతే. యేన సూర్యేణ వినా వర్షా ఆయుఃక్షయశ్చ న
జాయతే స యేన నిర్మిత స్తన్యైవోపాసనాం సర్వే మిలిత్యా కుర్వంతు. ౧౪౨౩

పదార్థము,- ఓ మానవులారా! యః=ఎవడు, ఆత్మదాః=ఆత్మను ఇచ్చువాడై
యున్నాడో, బలదాః=బలమునిచ్చువాడై యున్నాడో, యన్య=ఎవనియొక్క,
ప్రశిషమ్=ఉత్తమ శిష్యు, విశ్వే దేవాః = సమస్త విద్వాంసులు, ఉపాసతే = ఉపా
సించుచున్నారో, యన్య=ఎవని సాన్నిధ్యమున సకల వ్యవహారములు సాధించ బడుచు
న్నవో, యన్య=ఎవనియొక్క, ఛాయా=అశ్రయము, అమృతమ్=అమృత స్వరూప
మో, యన్య=ఎవని అజ్ఞాభంగము, మృత్యుః=మరణమునకు తుల్యమో, అట్టి; కన్యై
=నుఖరూపుడును, దేవాయ=స్తుతియొగ్గుడునగు పరమాత్మునికి మేము. హవిషా=
హోమపదార్థముచే, విధేమ=సేవావిధాన మొనర్చెదముగాక! [౧౩]

భావార్థము:- ఓ మానవులారా! ఏ జగదీశ్వరుని శ్రేష్ఠశాసనమున నేర్పఱచబడిన మర్యాదయందు సూర్యాదిలోకములు నియమబద్ధములై వర్తమానములై యున్నవో, ఏ సూర్యుడు లేనిచే వర్షము, ఆయుఃక్షయము కాజాలవో అట్టి సవిత్వమండలమును ఎవడు సృజించెనో ఆ పరమాత్మనే అందరు కలిసి ఉపాసించవలయును. ౧౪౨౪[౧౩]

౧౪౨౫ ఆ స ఇత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, యజ్ఞో దేవతా, నిచ్చక్షగతి ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునర్యమప్త్యైః కిమేష్టవ్య మిత్యాహ.

మానవులు దేని నఖిలపించ వలయును ?

ఆ నో భద్రాః క్రతవో యన్తు విశ్వతోఽదద్ధాసో అపరీతాస ఉద్భిదః ।

దేవా నో యథా సదమిద్వృధే అనన్నప్రాయవో రక్షితారో దివే దివే॥

ఆ, నః, భద్రాః, క్రతవః, యన్తు, విశ్వతః, అదద్ధాసః, అపరీతాస ఇత్య

పరి+ఇతాసః, ఉద్భిద ఇత్యుత్+భిదః, దేవాః, నః, యథా, సదమ్, ఇత్, వృధే, అనన్, అప్రాయవ ఇత్యప్ర+అయువః, రక్షితారః, దివే దివ ఇతి దివే+దివే॥౧౪॥

పదార్థః:- (ఆ) (నః) అస్మాన్ (భద్రాః) కల్యాణకరః (క్రతవః) యజ్ఞాః ప్రజ్ఞా వా (యంతు) ప్రాప్నువంతు (విశ్వతః) సర్వతః (అదద్ధాసః) అహింసితాః (అపరీతాసః) అన్యై రవ్యాప్తాః (ఉద్భిదః) య ఉద్భిందంతి (దేవాః) పృథివ్యాదయ ఇవ విద్వాంసః (నః) అస్మాకమ్ (యథా) (సదమ్) సీదంతి ప్రాప్నువంతి యస్యాం తామ్ (ఇత్) ఏవ (వృధే) వృద్ధయే (అనన్) భవంతు (అప్రాయవః) అనష్టాయుషః (రక్షితారః) రక్షకాః (దివేదివే) ప్రతిదినమ్. ॥౧౪॥

అన్వయః:- హే విద్వాంసో యథా నోఽస్మాన్ విశ్వతో భద్రా అదద్ధాసో అపరీతాస ఉద్భిదః క్రతవ ఆ యంతు యథా నః సదం ప్రాప్తా అప్రాయవో దేవా ఇద్దివే దివే వృధే రక్షితారోఽనన్ తథాఽనుతిష్ఠంతు. ॥౧౪॥

భావార్థః:- సర్వై ర్మనుష్యైః పరమేశ్వరస్య విజ్ఞానాద్విదుషాం సంగేన పుష్కలాః ప్రజ్ఞాః ప్రాప్య సర్వతో ధర్మమాచర్య నిత్యం సర్వేషాం రక్షకై ర్భవితవ్యమ్. ॥౧౪॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసులారా! ఎటుల, నః=మాకు, విశ్వతః=సకల దిశలనుండి భద్రాః=కల్యాణ మొనగూర్చునవియు, అదద్ధాసః=వినాశనము నొందనవియు, అపరీతాసః=ఇతరముచే వ్యాప్తములు కానివియు, అనగా సర్వకార్యము లందుత్తములును, ఉద్భిదః=దుఃఖములను దశన మొనర్చునవియు నగు, క్రతవః=యజ్ఞములు, లేక బుద్ధిబలము, ఆ యంతు=చక్కగా లభించగలవో, యథా=ఎటుల, సదమ్=ఎందున్మిథులై

పొందుచున్నారో అట్టి సదస్సులను పొందినవారు. అప్రాయుషః=జయువు నశించిన వారు నగు, దేవాః=పృథివ్యాదులవలె నుండు విద్వాంసులు, ఇతః=నిశ్చయముగ, దివే=దివే=ప్రతిదినము, నః=మాయొక్క, వృక్షే=వృద్ధిచొనుటకు, రక్షితాః=పాలించువారై అసన్=ఉందురో, అటుల ననుష్ఠించుడు. [౧౪]

భావార్థము:- మానవులందరు పరమేశ్వరుని విజ్ఞానమువలనను, విద్వాంసులసాం గత్యము వలనను, పుష్కల ప్రజ్ఞల పొంది, అన్ని విధముల ధర్మమాచరించి నిత్యము సకలమునకు రక్షకులై మెలగవలయును, ౧౪౨౫[౧౪]

౧౪౨౬ దేవానా మిత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, విద్వాంసో దేవతాః, జగతీ శంధః, నిషాదః శ్శరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నవ్విషయమే.

దేవా¹నా¹ం భద్రా¹ సుమతి¹ రృ¹జాయతా¹ం దేవా¹నా¹ం రాతి¹ రభి¹ నో¹ నివర్తతా¹ం |
దేవా¹నా¹ం సఖ్యముపసేదిమా¹ వయం¹ దేవా¹న ఆయుః¹ ప్రతిరన్తు¹ జీవసే¹ ||౧౫||

దేవా¹నా¹మ్, భద్రా¹, సుమతి¹ రితి¹ సు+మతిః, ఋజాయతామ్, ఋజాయతా¹
మిత్యృజాయతామ్, దేవా¹నా¹మ్, రాతిః, అభి, నః, ని, వర్తతామ్, దేవా¹నా¹మ్,
సఖ్యమ్, ఉప, సేదిమ, ఆ, వయమ్, దేవాః, నః, ఆయుః, ప్రతిరన్తు, జీవసే||౧౫||

పదార్థః:- (దేవానామ్)విదుషామ్ (భద్రా)శ్శాణకరి(సుమతిః)శోభనాప్రజ్ఞా (ఋజాయతామ్)సరళికుర్వతామ్ (దేవానామ్)దాతృణామ్ (రాతిః)విద్యాదిదానమ్ (అభి)సర్వతః (నః) అస్మాన్ (ని) (వర్తతామ్) (దేవానామ్) విదుషామ్ (సఖ్యమ్) మిత్రత్వమ్ (ఉప) (సేదిమ) ప్రాప్నుయామ (ఆ) (వయమ్) (దేవాః) విద్వాంసః (నః) అస్మాకమ్ (ఆయుః) ప్రాణధారణమ్ (ప్ర) (తిరంతు) పూర్ణం భోజయంతు (జీవసే) జీవితుమ్. ||౧౫||

అన్వయః:- హే మనుష్యా యథా దేవానాం భద్రా సుమతి రస్మావృజాయతాం దేవానాం రాతి ర్నిలస్మానభి నివర్తతాం వయం దేవానాం సఖ్యముపసేదిమ దేవా సో జీవస ఆయుః ప్రతిరంతు తథా యుష్మాన్ ప్రతి వర్తంతామ్. ||౧౫||

భావార్థః:- సర్వై ర్మనుష్యై రాష్ట్రానాం విదుషాం సకాశాత్ ప్రజ్ఞాః ప్రాప్య బ్రహ్మచర్యేణాయుః సంవర్ధ్య సదైవ ధార్మికైః సమామిత్రతా రక్షణీయా. ||౧౫||

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ఎటుల, దేవానామ్=విద్వాంసులయొక్క, భద్రా=శ్శాణకమొనగూర్చు, సుమతిః=ఉత్తమబుద్ధి మాకరిన సమన్వలను, ఋజాయతామ్

=సరళ మొనర్చునో, దేవానామ్=ఇచ్చునటువంటి విద్వాంసులయొక్క, రాతిః=విద్యాది పదార్థములయొక్క దానము, నః=మాకు, అభి ని ప ర్తతామ్=అన్నివైపులనుండి లభించునో, సకలగుణ సంపన్నులుగ నొనర్చునో, వయమ్=మేము, దేవానామ్=విద్వాంసులయొక్క, సఖ్యమ్=మిత్రత్వమును, ఉప సేదిమ=చక్కగా పొందుదుమో, దేవాః=విద్వాంసులు, నః=మాకు, జీవ సే=జీవించుటకై, ఆయుః=ప్రాణధారణ మొనర్చు ఆయువును, ప్రతిరఃతు=పూర్తిగ భోగింపజేయుదురో అటులనే మీయెడలను ప్రవర్తించెదరుగాక !

భావార్థము:-మానవులందరు పూర్ణశాస్త్రవేత్తలగు విద్వాంసుల సాన్నిధ్యమున ఉత్తమబుద్ధులను పొంది బ్రహ్మచర్యాశ్రమముచే నాయువును వృద్ధిపొందించి, నిరతము ధార్మికజనులతో మైత్రి నెఱపుదురు గాక !

౧౪౨౬[౧౫]

౧౪౨౭ తాన్పూర్వయేశ్వస్య ప్రజాపతి రృషిః, విశ్వేదేవా దేవాః, జ*తీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నా విషయమే.

తాన్పూర్వయా నివిదా హూమహే వయం భగం మిత్ర మదితిం దక్షమన్రిధమ్, అర్వమణం వరుణః సోమ మశ్వినా సరస్వతీ నః సుభగా మయస్కరత్ ||

తాన్, పూర్వయా, నివిదేతి ని+విదా, హూమహే, వయమ్, భగమ్, మిత్రమ్, అదితిమ్, దక్షమ్, అన్రిధమ్, అర్వమణమ్, వరుణమ్, సోమమ్, అశ్వినా, సరస్వతీ, నః, సుభగేతి సు+భగా, మయః, కరత్ ||

|| ౧౬ ||

పదార్థః: (తాన్)పూర్వోక్తాన్(పూర్వయా)పూర్వైః స్వీకృతయా (నివిదా)వేదవాచా, నివిదితి వాక్నా...నిఘం.౧.౧౧.(హూమహే)స్పర్ధేమహి (వయమ్) (భగమ్) ఐశ్వర్యకారకమ్ (మిత్రమ్)సర్వస్య సుశృద్ధమ్(అదితిమ్)అఖండితప్రజ్ఞమ్(దక్షమ్) చతురమ్ (అన్రిధమ్) అహింస నీయమ్(అర్వమణమ్)ప్రజాయాః పాలకమ్(వరుణమ్)శ్రేష్ఠమ్(సోమమ్)ఐశ్వర్యవంతమ్(అశ్వినా) అధ్యాపకోపదేశకా(సరస్వతీ)సర్వవిద్యాయుక్తా(నః)అస్త్రశ్యమ్(సుభగా)సుప్తైశ్వర్యా(మయః) సుఖమ్(కరత్)కుర్యాత్.

|| ౧౬ ||

అన్వయః:-హే మనుష్యా యథా వయం పూర్వయా నివిదా దక్షమర్వమణ మన్రిధం భగం మిత్ర మదితిం వరుణం సోమ మశ్వినా హూమహే యథా సుభగా సరస్వతీ నో యుష్మభ్యం చ మయస్కరత్తథా తాన్ యూయ మప్యాహ్వయత కురుత చ.

|| ౧౬ ||

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపకూలంకారః. మనుష్యై ర్యద్యద్యేదోక్తం కర్మ తత్త

దేవానుష్ఠేయం, యథా సద్విద్యాద్భిక్షః స్పర్ధయా విద్యాం వర్జయంతి తత్తైవ సర్వై ర్విద్యా
వర్జనీయా. యథా పూర్ణవిద్యా మాతా సంతానాన్ సుశిక్షయా పిద్యాః ప్రాపయ్య వర్జయతి,
తత్తైవ సర్వైః సర్వస్మై సుఖం జత్వా సర్వే వర్జనీయాః. ॥౧౬॥

పదార్థము:-ఓ మానవులారా! పయమ్=మేమెటుల, పూర్వయా=పూర్వసజ్జను
లచే స్వీకరించబడిన, నివిదా=వేదవాణిచే, దక్షమ్=దక్షుడును, అర్యమణమ్=ప్రజాపాలకు
డును, అస్త్రిధమ్=వినాశ యోగ్యుడు కానివాడును, భగమ్ = ఐశ్వర్యము కలిగించు
వాడును, మిత్రమ్=అందఱికి మిత్రుడును, అదితిమ్=అఖండితమగు బుద్ధిగలవాడును,
వరుణమ్=శ్రేష్ఠుడును, సోమమ్=ఐశ్వర్యవంతుడైన వానిని, అశ్వినా=అధ్యేతను,
అధ్యాపకుని, హూమహే=పరస్పరము స్పర్ధించుకొనుచు కొరుచున్నామో, ఎటుల,
సుభగా=నుందరై శ్వర్యముగలిగియున్న, సరస్వతీ=సమ ప్రవిద్యలచే పూర్ణయైనవేదవాణి,
నః=మా కొఱకు, మీకొఱకు, మయః=సుఖమును, కరత్=కల్పించునో ఆటులనే, తాన్=
ఆ సజ్జనులను మీరును కొరుడు, సుఖము చేకూర్చుడు. [౧౬]

భావార్థము:-ఈ మంత్రము నందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. మను
ష్యులు వేదోక్తమైన ఏయే కర్మయున్నదో ఆయాకర్మనే అనుష్ఠించవలయును. ఎటుల
సద్విద్యార్థులు స్పర్ధచే పోటీపడి విద్యను వృద్ధిపరచుదురో, అటులనే అందరును పెంపొం
దించవలయును. ఎటుల పూర్ణవిదుషియైన తల్లి సంతానమునకు సుశిక్షచే విద్యలను లభింప
జేసి పెంపొందజేయునో అటులనే అందరు అందరికి సుఖము చేకూర్చి అందరిని వృద్ధి
పఱచవలయును. ౧౫౭[౧౬]

తన్న ఇత్యస్య గోతమ ఋషిః, వాయుదేవతా భురిక్ త్రిష్టుప్ ఛందః, తైవతః స్వరః.

పునః కః కిం కుర్వాదిత్యాహ.

మఱల ఎవరు ఏమిచేయవలయునను విషయముచెప్పెను,

తన్నో వాతో మయోభు వాతు భేషజం తన్మాతా పృథివీ తత్త్రితా ద్యౌః ।
తద్గ్రావాణః సోమసుతో మయోభువ స్తదశ్వినా శృణుతం ధిష్ణ్యా యువమ్ ॥౧౭॥

తత్, నః, వాతః, మయోభివతి మయః+భు, వాతు, భేషజమ్, తత్, మూతా,
పృథివీ, తత్, పితా, ద్యౌః, తత్, గ్రావాణః, సోమసుత ఇతి సోమ+సుతః, మయో
భువ ఇతి మయః+భువః, తత్, అశ్వినా, శృణుతమ్, ధిష్ణ్యా, యువమ్ ॥౧౭॥

పదార్థః:-(తత్)(నః)అస్మభ్యమ్(వాతః)వాయుః (మయోభు) సుఖకారి (వా) ప్రాప

యతు(భేషజమ్)కౌషధమ్(తత్)(మాతా) మాన్యప్రదా(వృధివీ) విస్తీర్ణాభూమిః(తత్)(పితా)
పాలనహేతుః(ద్యౌః)సూర్యః(తత్)(గ్రావాణః)మేఘాః(సోమసుతః)ఓషధైశ్వరోత్పాదకాః
(మయోభువః)సుఖం భావుకాః(తత్)(అశ్వినా)అధ్యాపకోపదేశకౌ(శృణుతమ్)(ధిష్ఠ్యా) భూమి
వద్గర్తారౌ(యువమ్)యువామ్.

॥౧౩॥

అన్వయః:-హే అశ్వినా ధిష్ఠ్యా యువమ స్మాఖి రధీతం శృణుతం యథా నో వాత స్తన్మ
యోభు భేషజం వాతు తన్మాతా వృధివీ తత్పితా ద్యౌ ర్వాతు తతోస్సోమసుతో మయో భువో
గ్రావాణో వాన్తు తద్భువృభ్యమవ్యన్తు.

॥౧౩॥

భావార్థః:-యన్య వృధివీవ మాతా, ద్యౌరివ పితా భవేత్ స సర్వతః కుళభీఖాత్వా
సర్వాసరోగాఞ్చతురాన్ కుర్యాత్.

॥౧౩॥

పదార్థము:-అశ్వినా=అధ్యాపకులారా ! అధ్యేతలారా ! 'ధిష్ఠ్యా=భూమివలె
ధారణమొనర్చు వారగు, యువమ్=ఘోరిరువురు, మేము చదివినదానిని, శృణుతమ్=
వినుడు, ఎటుల,నః=మాకై,వాతః=పవనము,తత్ మయోభు=ఆ సుఖకరమగు, భేషజమ్
=ఓషధిని, వాతు=లభింపజేయునో, తత్=ఆ ఓషధిని, మాతా=మాన్యమొసగు, వృధివీ
=విస్తారమైనభూమి, మఱియు, తత్=దానిని, పితా=పాలనహేతువగు,ద్యౌః=సూర్య
మండలము లభింపజేయునో, మఱియు, తత్=దానిని, సోమసుతః=ఓషధిని ఐశ్వర్య
మును ఉత్పన్నమొనర్చునవి, మయోభువః=సుఖభావన మొనర్చునవియగు, గ్రావాణః
=మేఘములులభింపజేయునో,తత్=ఆ సకలవ్యవహారములు మీకును లభించుగాక! [౧౩]

భావార్థము:-ఎవనికి వృధివితో సమానమైన తల్లి, సూర్యునితో సమానమైన
తండ్రి కలరో, అతడన్నివిధముల కుళలుడు, సుఖయునై యుండఱిని నీరోగులుగను,
చతురులుగ నొనర్చగలడు.

౧౩-౨౨ [౧౩]

—ॐ॥—

తమీశాన మిత్యన్య గోతమ ఋషిః, ఈశ్వరో దేవతాః, భురిక్ త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః.

పునరీశ్వరః కీదృశః కిమర్థ ఉపాసనీయ ఇత్యాహ.

ఈశ్వరు డెటువంటివాడు? ఎందులకతడు ఉపాసించుటకు తగినవాడు.

తమీశానం జగత స్తస్థుష స్పతిం ధియం జిన్వమవసే హూమహే వ్రయమ్।

పూషా నో యత్రా వేదస్తా మసద్వృధే రక్షితా పాయు రదభ్యః స్వస్తయే ॥౧౪॥

తమ్, ఈశానమ్, జగతః, తస్థుషః, పతిమ్, ధియం జిన్వమితి ధియమ్+
జిన్వమ్, అవసే, హూమహే, వ్రయమ్, పూషా, నః, యథా, వేదస్తామ్, అసత్.

వృధే, రక్షితా, పాయుః, అదబ్ధః, స్వస్తయే ॥

॥౧౮॥

పదార్థః:-(తమ్)(ఈశానమ్)ఈశనశీలమ్(జగతః)జంగమస్య (తష్టమః)స్థావరస్య(తతిమ్) పాలకమ్ (ధియంజిన్యమ్) యో ధియం ప్రజ్ఞాం జిన్వతి ప్రీతాతి తమ్ (అవసే) రక్షణాద్యాయ (హూమపే)స్తుమః(వయమ్)(పూషా)పుష్టికర్తా(నః)అస్మికమ్ (యథా) (వేదసామ్) ధనానామ్ (అనత్) భవేత్ (వృధే) వృద్ధయే (రక్షితా) రక్షణకర్తా (పాయుః) సర్వస్య రక్షకః (అదబ్ధః) అహింసకః(స్వస్తయే)సుఖాయ.

॥౧౮॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా వయమవసే జగతి స్తస్థుషస్పతిం ధియం జిన్వం తమీశానం హూమపే న యథా నో వేదసాం వృధే పూషా రక్షితా స్వస్తయే పాయు రదబ్ధోఽనత్తథా యూయం కురుత న చ యుష్మత్భ్య మవ్యస్తు.

॥౧౮॥

భావార్థః:-సర్వే విద్వాంసః సర్వాప్రత్యేవ ముషశేయు ర్యస్య సర్వశక్తిమతో నిరాకారస్య సర్వత్ర వ్యాపకస్య పరమేశ్వరస్యోపాసనం వయం కుర్మ స్తమేవ సుఖైశ్వర్యవర్ధకం జానీమ స్తస్మైవోపాసనం యూయ మపి కురుత తమేవ సర్వోన్నతికరం చ విజానీత. ॥౧౮॥

పదార్థము:-ఓ మానవులారా! వయమ్=మేము, అవసే=రక్షాదుల నిమిత్తము, జగతః=జగత్తు యొక్కయు, తష్టమః=అచరజగత్తు యొక్కయు, పతిమ్=రక్షకుడు, ధియం జిన్వమ్=బుద్ధిని తృప్తముగను, ప్రసన్నముగను, శుద్ధముగ నొనర్చువాడు, తమ్ ఈశానమ్=సర్వమును వశమందుంచువాడునునగు నా పరమాత్ముని, హూమపే=స్తుతి యొనర్చెదము. యథా=అతడెటుల, నః=మాయొక్క, వేదసామ్=ధనములయొక్క, వృధే=పృద్ధికై, పూషా=పుష్టికర్తయు, రక్షితా=రక్షకుడును, స్వస్తయే=సుఖమునకై, పాయుః=సర్వరక్షకుడును, అదబ్ధః=హింసించనివాడునునై, అనత్=ఉన్నాడో, అటులనే మీరును అతనిని స్తుతించుడు. మఱియు నతడును మీకొఱకును రక్షాదులనొనర్చు వాడును అగుగాక !

[౧౮]

భావార్థము:-విద్వాంసు లందరు సకలమానవుల కిటులుపదేశించవలయును. సర్వ శక్తిమంతుడు, నిరాకారుడు, సర్వవ్యాప్తుడునగు నేపరమేశ్వరుని మేముపాసించుచున్నామో, అటుల నతనినే సుఖైశ్వరముల పెంపొందజేయువాడని గ్రహించుదుముగాక ! అతనినే మీరును ఉపాసించుడు. అతనినే అందఱికి ఉన్నతి చేకూర్చువాడని యెరుగుడు.

౧౭౨౬[౧౮]

స్వస్తీ న ఇత్యస్య గోతమ ముపి, ఈశ్వరో దేవతా, పృథావ్ బృహతి ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

పునర్మనుష్యైః కిమేష్టవ్య మిత్యాహ.

మానవులు దేనిని కోరవలయును ?

స్వస్తి న ఇంద్రో వృద్ధశ్రవాః స్వస్తి నః పూషా విశ్వవేదాః ।

స్వస్తి న స్రాక్ష్యోఽ అరిష్టనేమిః స్వస్తి నో బృహస్పతి ర్దధాతు ॥౧౯॥

స్వస్తి, నః, ఇంద్రః, వృద్ధశ్రవా ఇతి వృద్ధ+శ్రవాః, స్వస్తి, నః పూషా, విశ్వవేదా ఇతి విశ్వ+వేదాః, స్వస్తి, నః, స్రాక్ష్యః, అరిష్టనేమి రిశ్యరిష్ట+నేమిః, స్వస్తి, నః, బృహస్పతిః, దధాతు ॥ ౧౯॥

పదార్థః:- (స్వస్తి) సుఖమ్ (నః) అస్మత్త్వమ్ (ఇంద్రః) పరమైశ్వర్యవాసీశ్వరః (వృద్ధశ్రవాః) వృద్ధం శ్రవః శ్రవణం యస్య సః (స్వస్తి) (నః) (పూషా) సర్వతః పోషకః (విశ్వవేదాః) విశ్వం సర్వం జగద్వేదో ధనం యస్య సః, (స్వస్తి) (నః) తార్క్ష్యః అశ్వ ఇవ. తార్క్ష్య ఇశ్యశ్వ నామ... నిఘం. ౧. ౧౪. (అరిష్టనేమిః) యోఽరిష్టాని సుఖాని ప్రాపయతి సః. ఆతారిష్టోపపదాణ్ణిష్ఠో ప్రాపణే ధాతో రాణాదికో మిః ప్రత్యయః (స్వస్తి) (నః) (బృహస్పతిః) బృహతాం మహత్తత్వాదీనాం స్వామీ పాలకః (దధాతు). ॥౧౯॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యో వృద్ధశ్రవా ఇంద్రో నః స్వస్తి, యో విశ్వవేదాః పూషా నః స్వస్తి, య స్రాక్ష్య ఇవారిష్టనేమిః సన్నః స్వస్తి, యో బృహస్పతి ర్దధాతు, న యష్మత్త్వమపి సుఖం దధాతు. ॥౧౯॥

భావాద్ధః:- మనుష్యై ర్యథా స్వాగ్ధం సుఖమేష్టవ్యం తథాఽన్యార్థ మప్రేషితవ్యం యథా కశ్చిదపి స్వాగ్ధం దుఃఖం నేచ్ఛతి తథా పరార్థమపి నైషితవ్యమ్. ॥౧౯॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా ! వృద్ధశ్రవాః=ఎక్కువగా వినువాడు, ఇంద్రః= పరమైశ్వర్యవంతుడునగునే యీశ్వరుడు, నః=మాకై, స్వస్తి=ఉత్తమసుఖమును, విశ్వవేదాః=జగత్తంతటిలో వేదమే ధనముగా గలవాడును, పూషా=అందఱిని పుష్టిపఱచు వాడునునై యెవడు, నః=మాకై, స్వస్తి=సుఖమును, తార్క్ష్యః=గుఱ్ఱమువలె, అరిష్టనేమిః=సుఖములను లభింపజేయువాడై ఎవడు, నః=మాకై, స్వస్తి=ఉత్తమసుఖమును మఱియు... బృహస్పతిః=మహత్తత్త్వమునకు స్వామి, పాలకుడునగు నే పరమేశ్వరుడు నః=మాకై, స్వస్తి=శ్రేష్ఠసుఖమును, దధాతు=ధారణమొనర్చునో, అతను మీకొఱకును సుఖమును ధరించుగాక ! [౧౯]

భావార్థము:- మనుష్యులు తమకై సుఖమభిలషించు నటులనే అన్యులకొఱకు ననేషింపవలయును, తమకై యెన్నటికి దుఃఖమెటుల నభిలషించరో యటులనే పరుల కొఱకును కోరకూడదు. ౧౪౩౦[౧౯]

శృషదశ్వా ఇత్యస్త్య గోతమ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, జగతీ ఛందః, నిపాదః స్వరః.

పునః కే కిం కుర్యు రిత్యాహ.

ఎవరు ఏమి చేయవలయును ?

పృషదశ్వా మరుతః పృశ్నిమాతరః శుభంయావానో విదధేషు జగ్మయః ।

అగ్నిజిహ్వో మనవః సూరచక్షస్తో విశ్వే నో దేవా అవసా గమన్తిహ ॥౨౦॥

పృషదశ్వా ఇతి పృషత్ + అశ్వాః, మరుతః, పృశ్నిమాతర ఇతి పృశ్ని + మాతరః, శుభం యావాన ఇతి శుభమ్ + యావానః, విదధేషు జగ్మయః, అగ్నిజిహ్వో ఇత్యగ్ని + జిహ్వః, మనవః, సూరచక్షస్త ఇతి సూర + చక్షనః, విశ్వేనః, దేవాః, అవసా, ఆ, అగమన్, ఇహ ॥౨౦॥

పదార్థః:- (పృషదశ్వాః) పృషతః పుష్ట్యాదినా సంసిక్తాంగా అశ్వా యేషాం తే (మరుతః) మనుష్యాః (పృశ్నిమాతరః) పృశ్నిరంతరితం మాతా యేషాం వాయూనాం తే ఇవ. (శుభం యావానః) యే శుభం కల్యాణం యాంతి ప్రాప్నువంతి. తే. అత్ర వాచ్ఛందసి సర్వే విధయో భవంతీతి ద్వితీయాయా అలుక్ (విదధేషు) సంగ్రామేషు (జగ్మయః) సంగంతారః (అగ్నిజిహ్వః) అగ్ని రివ సుప్రకాశితా జిహ్వా వాణీ యేషాం తే. జిహ్వేతి వాజ్ నా... నిఘం. ౧. ౧౧ (మనవః) మననశీలాః (సూరచక్షః) సూర ఇశ్వర్యే ప్రేరణే వా చక్షో దర్శనం యేషాం తే (విశ్వే) సర్వే (నః) అస్మాన్ (దేవాః) విద్వాంసః (అవసా) రక్షణార్థేన సహ (ఆ) (అగమన్) ప్రాప్నువంతు (ఇహ) అస్మిన్సంసారే వర్తమానసమయే వా. ॥౨౦॥

అన్వయః:- యే పృశ్నిమాతర ఇవ పృషదశ్వా మరుతో విదధేషు శుభంయావానో జగ్మయో అగ్నిజిహ్వః సూరచక్షస్తో విశ్వే దేవా మనవో అవసా సహ వర్తంతే త ఇహ నో అస్మా నాగమన్. ॥౨౦॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యై ర్విదుషాం సంగః సదైవ ప్రాప్త సీయో యథా అస్మిన్ష్టా తి సర్వే వాయవః సర్వేషాం జీవనహేతవః సంతి తథా అత్ర జంగమేషు విద్వాంసః సంతి. ॥౨౦॥

పదార్థము:- పృశ్నిమాతరః = మాన్యతనోసగు అంతరిక్షము మాతృ తుల్యముగ మైలగువాయువుల వలె సున్నవారు, పృషదశ్వాః = పుష్ట్యచే సంసిక్తములైన యుగము లుగల గుఱ్ఱములను గలిగియున్నవారు, మరుతః = మనుష్యులు, మఱియు, విదధేషు = యుద్ధములందు, శుభంయావానః = ఉత్తమసుఖమును పొందువారు, మఱియు, జగ్మయః = తోడుగ పయనించువారు, అగ్నిజిహ్వః = అగ్నివలె ప్రకాశితమగు వాణిగలవారు, సూర

సక్షసః=ఐశ్వర్యమునందునో ప్రేరణమునందునో దర్శనమగువారు, విశ్వే దేవాః=సకల దేవతలు, నునవః=జనులు, అవసా=రక్షాదులచే వర్తమానులై నవారు ఎవరు ఉన్నారో వారు, ఇహ=ఈ సంసారమున, లేక ఈ సమయములో, నః=మాకు, ఆ అగమన్=అభించుదురు గాక!

[౨]

భావార్థము:- ఈమంత్రమునందు వాచకలుప్రోవమాలంకారమున్నది, ఎల్లప్పుడు మానవులు విద్వాంసుల సంగమమునే వాంఛించవలయును. ఈ జగత్తునందెటులవాయువు మొదలైన సకల పదార్థములు అందఱికి జీవనపాతువులై ఉన్నవో అటులనే విద్వాంసులు ఈ జగత్తు నందు చేతనములతో ఉన్నారు.

౧౪౩౧[౨]

భద్రమిత్యస్య గోతమ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, నిచృత్ త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః.

పున ర్మనుష్యైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ.

మానవు లేమి చేయవలయును ?

భద్రం కర్ణేభిః శృణుయామ దేవా భద్రం వశ్యేమాక్షభి ర్యజతాః ।

స్థిరై రంగై స్తుష్ట వాఙ్ స స్తనూభి ర్యశేమహి దేవహితం యదాయుః॥

భద్రమ్, కర్ణేభిః, శృణుయామ, దేవాః, భద్రం, వశ్యేమ, అక్షభి రిత్త్యక్ష+భిః,

యజతాః, స్థిరైః, అంగైః, తుష్టవాఙ్ సః, తుష్టవాఙ్ స ఇతి తుష్ట+వాఙ్ సః,

తనూభిః, వి, అశేమహి, దేవహితమితి దేవ+హితమ్, యత్, ఆయుః ॥౨౧॥

పదార్థః:- (భద్రమ్) సత్యలక్షణకరం వచః (కర్ణేభిః) శ్రోత్రైః (శృణుయామ) (దేవాః) విద్వాంసః (భద్రమ్) కల్యాణమ్ (వశ్యేమ) (అక్షభిః) చక్షుర్భిః (యజతాః) సంగంతారః (స్థిరైః) దృఢైః (అంగైః) అవయవైః (తుష్టవాంసః) స్తువంతః (తనూభిః) శరీరైః (వి అశేమహి) ప్రాపుయామ (దేవహితమ్) దేవేభ్యో విద్యద్యో హిలమ్. (యత్) (ఆయుః) జీవనమ్. ॥౨౧॥

అన్వయః:- హే యజతా దేవా విద్వాంసో భవత్సంగేన వయం కర్ణేభి ర్భద్రం శృణుయామాక్షభి ర్భద్రం వశ్యేమ స్థిరై రంగై స్తుష్టవాంసః సంత స్తనూభి ర్యశేమహి నాయుస్తద్ వ్యశేమహి.

॥౨౧॥

భావార్థః:- యది మనుష్యా విద్యత్సంగేన విద్వాంసో భూత్వా సత్యం శ్రుణుయ్యః సత్యం వశ్యేయం ర్జగదీశ్వరం స్తుయ్య స్తస్మి తే దీప్తాయుషో భవేయ్యః. మనుష్యై రసత్యశ్రవణం కుదర్శనం మిథ్యా స్తుతి ర్యభిచారశ్చ కదాపి నైవ కర్తవ్యః.

॥౨౧॥

పదార్థము:- యజ్ఞతాః=తోడు పయనించువారలారా, దేవాః=విద్వాంసులారా! మీ సాంగత్యముచే మేము. కర్ణభిః=కర్ణములచే, భద్రమ్=శత్రువును గ్రహించగలుగు శుభవచనమును, శృణుయామ=విందుముగాక, అతభిః=కంఠచే, భద్రమ్=కళ్యాణమును, పశ్యేమ=చూచెదముగాక! స్థిరైః=దృఢములగు, అంగైః=అవయవములచే, తుష్టువాంసః=స్తుతియొనర్చు వారలమై, తనూభిః=శరీరములచే, దేవహితమ్=విద్వాంసులకు సుఖము సమకూర్చు, యత్ ఆయుః=ఏ ఆయువున్నదో దానిని, వి అశేమహి=బాగుగా పొందుదుముగాక! [౨౦]

భావార్థము:- మానవులు విద్వాంసుల సాంగత్య మొనర్చి విద్వాంసులై సత్యమును వినుచో, సత్యమును చూచుచో జగదీశ్వరుని స్తుతించుచో, స్వర్గాయుష్మంతు లగుదురు. మానవు లసత్యమును పినకూడదు. కుద్యష్టితో చూడగూడదు, అబద్ధము స్తుతి ప్రార్థనాప్రశంసల నొనర్చగూడదు, ఎన్నటికి న్యభిచరించగూడదు. ౧౪౩౨[౨౦]

శశమిత్యస్య గోతమ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, త్రిష్టుప్ చందః, రై వతః స్వరః.

పునరస్తదర్థం కే కిం కుర్యు రిత్యాహ.

మనకోటకెవరేమి యొనర్చవలయును ?

శశమిన్ను శరదో అన్తి దేవా యత్రా నశ్చక్రా జరసం తనూనామ్ ।

పుత్రానో యత్ర పితరో భవంతి మా నో మధ్యా రీరిషతాయు ర్గన్తః ॥౨౨॥

శతిమ్, ఇత్, ను, శరదః, అంతి, దేవాః, యత్ర, నః, చక్ర, జరసమ్, తనూనామ్,

పుత్రానః, యత్ర, పితరః, భవంతి, మా, నః, మధ్యా, రీరిషత, రిరిషతేతి రిరిషత

ఆయుః, గన్తః ॥

॥౨౨॥

పదార్థ:- (శతమ్) శతవార్షికమ్ (ఇత్) ఏవ(ను)నద్యః (శరదః) శరదృశ్వంతాని, (అంతి) అంతికే(దేవాః) విద్వాంసః (యత్ర) యస్మిన్, అత నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః. (నః) అస్మాకమ్ (చక్ర) కుర్వంతు. అత్ర ద్యుచోఽత స్తిజ్ ఇతి దీర్ఘః. (జరసమ్) జరాః (తనూనామ్) శరీరాణామ్ (పుత్రానః) పుత్రావస్తా జన్యదుఃఖాత్ తాతారః (యత్ర) (పితరః) పితర ఇవ వర్తమానాః (భవంతి) (మా) (నః) అస్మాకమ్ (మధ్యా) పూర్ణాయుషో భోగస్య మధ్యే (రీరిషత) ఘృత (ఆయుః) శీవనమ్ (గంతోః) గమనమ్. ॥౨౩॥

అన్వయః:- హే దేవా భవదంతి స్థితానాం నోఽస్మాకం యత్ర రమానాం జరసం శరం శరదః స్యు స్తన్న చక్ర. యత్ర పుత్రాన ఇత్ పితరో భవంతి తన్నో గంతో రాయు ర్మధ్యా మా శీరిషత. ॥౨౩॥

భావార్థము:- మనుష్యైర్ద్విర్వ మప్తచత్వారింశ ద్వర్షపరిమితం బ్రహ్మచర్యం సదా సేవ
నీయమ్. యేన పితృమ విద్యమానేమ పుత్రా అపి పితరో భవేయూః. యథా శతవాద్విక షూయతు
ర్య్యతీయా తదైవ శరీరాణాం జరావస్థా భవేత్. యది బ్రహ్మచర్యేణ సహ న్యూనాన్యూన్య
నాని సంపదాని ర్వర్షాణి వ్యతీతాని స్యుస్తతః పశ్చాదవ్యతిమైశు సేన యే వీర్యక్షయం కుర్వంతి
తస్మి తే సరోగా నిర్బుద్ధయో భూత్వా దీర్ఘాయుషః కదాపి న భవంతి. ||౨౨||

పదార్థము:- దేవాః=ఓ విద్వాంసులారా! అంతి=మీ సమీపముననున్న, నః=
మాకు, యత్ర=ఏ వ్యవహారమునందు, తనూనామ్=శరీరములయొక్క, జరసమ్=వృద్ధా
వస్థ మతీయు, శతమ్ శరదః=నూరు సంవత్సరములు పూర్తయగునో ఆ వ్యవహారమున,
ను=శీఘ్రముగ, చక్ర=ఓనర్చుడు. యత్ర=ఎక్కడ, సుత్రాసః=వార్ధక్య దుఃఖమునుండి
రక్షించు పుత్రులు, ఇత్=నిశ్చయముగ, పితరః=తండ్రివలె వర్తమానులై, భవంతి=ఉం
డుచున్నారో, నః=అట్టి మా యొక్క, గంతోః=నడకను మతీయు, ఆయుః=ఆయు
వును, మధ్యా=పూర్తి వయస్సున, భోగించనియక మధ్యలోనే, మారీరిషత=సాశన
మొనరించకుము, [౨౨]

భావార్థము:- మానవులెల్లప్పుడు ౪౦ సంవత్సరముల బ్రహ్మచర్యమును సేవించ
వలయును, తండ్రి జీవించియుండగనే తనయుడును పిత కావలయును, అనగా వారికిని
సంతానము కలుగవలయును. నూరు సంవత్సరములు గడచిన తర్వాతనే వృద్ధావస్థ కలు
గవలయును. బ్రహ్మచర్యముచే కనీసము ౨౫ సంవత్సరములు జరిపినను తదనంతరము
అతి మైశునముచే వీర్యమును సాశన మొనరించువారలగుచో వారు రోగులై నిర్బుద్ధు
లై యెన్నటికి దీర్ఘాయుష్టులు కాజాలరు. ౧౪౩౩[౨౨]

అదితి రిశ్యశ్య ప్రజాపతి రృషిః, ద్యౌరిశ్యాదయో దేవతాః, త్రిష్టుప్ చందః, తై వతః స్వరః.
అథాదితి శబ్దస్యానేకాఽర్థాః సంతీత్యాహ.
అదితి శబ్దమున కనేకార్థములున్నవని చెప్పెను.

అదితి ర్ద్యౌరదితి ర్నన్తరిక్ష మదితి ర్మాతా స పితా స పుత్రః ।

విశ్వే దేవా అదితిః పశ్చజనా అదితి ర్జాత మదితి ర్జన్త్రమ్ ॥ ౨౩॥

అదితిః, ద్యౌః, అదితిః, అంతరిక్షమ్, అదితిః, మాతా, సః, పితా, సః, పుత్రః,
విశ్వే, దేవాః, అదితిః, పశ్చ, జనాః, అదితిః, జాతమ్, అదితిః, జన్త్రమితి జన్త
త్తమ్ ॥ ||౨౩||

పదార్థః:- (అదితిః) అఖండితా (ద్యౌః) కారణరూపేణ ప్రకాశః (అదితిః) అవినాశి (అంతరిక్షమ్) ఆకాశమ్ (అదితిః) వినాశరహితా (మాతా) సర్వస్య జగతో జననే ప్రకృతిః (సః) పరమేశ్వరః (పితా) నిత్యపాలకః (సః) (పుత్రః) ఈశ్వరస్య పుత్ర ఇవావినాశి (పితౄ) సర్వే (దేవాః) దివ్యగుణాది యుక్తాః పృథివ్యాదయః (అదితిః) కారణరూపేణ నాశరహితా (పంచ) పంచసంఖ్యాకాః (జనాః) మనుష్యాః ప్రాణా వా (అదితిః) స్వాత్మరూపేణ నిత్యమ్ (జాతమ్) యత్ కించిదుత్పన్నం కార్యమ్ (అదితిః) కారణరూపేణ నిత్యమ్ (జనిత్యమ్) ఉత్పన్నమానమ్. ౨౩

అన్వయః:- హే మనుష్యా యుష్మాభి ర్ద్యౌ రదితి రంతరిక్ష మదితి ర్మాతా స పితా స పుత్రశ్చాదితి ద్విశేష దేవా అదితిః పంచ జనా అదితి ర్జాతజ్జనిత్యహృదితి రస్తీతి వేద్యమ్. ౨౩

భావార్థః:- హే మనుష్యా భవంతో యత్ కించిత్ కార్యం జగత్ పశ్యంత తదదృష్టకారణం విజానంతు. జగన్నిర్మాతారం పరమాత్మానం జీవం పృథివ్యాదీని తత్త్వాని యజ్ఞాతం యచ్చ జనివ్యతే యా చ ప్రకృతి స్తత్సర్వం స్వరూపేణ నిత్యమస్తీ న కదాప్యస్యాభావో భవతి. స చాభావాద్యావోత్పత్తి ర్భవతీతి విశ్లేయమ్. ౨౩

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! మీరు, ద్యౌః = కారణరూపమున నున్న ప్రకాశము, అదితిః = అఖండితము; అంతరిక్షమ్ = అంతరిక్షము, అదితిః = అవినాశి, మాతా = సకల జగత్తు నుత్పన్న మొనర్చు ప్రకృతి, సః = ఆ పరమేశ్వరుడు, పితా = నిత్యముపాలించువాడు మఱియు, సః పుత్రః = ఈశ్వరునికి పుత్రునివలె [అవినాశియై] వర్తమానమైయున్న, [జీవము] అదితిః = కారణరూపమున నాశనము చెందనివి, విశ్వే దేవాః = దివ్యగుణములు గల పృథివ్యాది సకలపదార్థములు. అదితిః = కారణరూపమున వినాశరహితములు, పంచ జనాః = పంచమనుష్యులు లేక పంచప్రాణములు, అదితిః = కారణరూపమున అవినాశులు మఱియు, జాతమ్ = కార్యరూపము వహించిన జగత్తంతయు, జనిత్యమ్ = ఉత్పన్నము కాబోవునదంతయు, అదితిః = కారణరూపముచే నిత్యము అని యెఱుగవలయును ౨౩

భావార్థము:- ఓ మానవులారా! మీరు కార్యరూపమున గాంచు జగత్తంతయు నదృష్టకారణమని యెఱుంగుడు. జగన్నిర్మాతయైన పరమాత్మను, జీవమును, పృథివ్యాదితత్త్వములను, పుట్టినదానిని, పుట్టుచున్నదానిని, పుట్టబోవుదానిని, ప్రకృతిని ఈ నమస్తమును స్వరూపముచే నిత్యమనియు, దీనికెన్నడు అభావము లేదనియు, అభావముచే భావోత్పత్తి యెన్నటికి కాలదనియు ఎఱుగవలయును. ౧౪౩౩ [౨౩]

మా న ఇశ్వస్య గోతమ ఋషిః, మిత్రాదయో దేవతాః, త్రిష్టప్త చందః, ధైవతః స్వరః.

పునః కేఽస్మాకం కిం న కుద్యు రిత్యాహ.

ఎవరు మాయొక్క యేవనిని చేయకూడదు?

మా నో మిత్రో వరుణో అర్యమాయ రిన్ద్రో ఋబుజ్ఞౌ మరుతః పరిఖ్యన్.

యద్వాజినో దేవజాతస్య సప్తేః ప్రవక్ష్యామో విదధే వీర్యాణి ॥ ౨౪ ॥

మా, నః, మిత్రః, వరుణః, అర్యమా, ఆయుః, ఇన్ద్రః, ఋభుక్షాః, మరుతః,
పరి+ఖ్యన్, యత్, వాజినః, దేవజాతస్మై తి దేవ+జాతస్య, సప్తేః, ప్రవక్ష్యామః
ఇతి ప్ర+వక్ష్యామః, విదధే, వీర్యాణి ॥ ౨౪ ॥

పదార్థః: (మా)నిషేధే(నః)అస్మాకమ్ (మిత్రః) ప్రాణ ఇవ సఖా (వరుణః) ఉదాన ఇవ శ్రేష్ఠః (అర్యమా)న్యాయాధీశ ఇవ నియంతా (ఆయుః) జీవనమ్ (ఇంద్రః) రాజా (ఋభుక్షాః) మహాంశః (మరుతః) మనుష్యాః (పరిఖ్యన్) వర్జయేయః (యత్) యాని (వాజినః) వేగవతః (దేవజాతస్య) దేవై ర్దివ్యై స్తైః ప్రసిద్ధస్య (సప్తేః) అశ్వస్య (ప్రవక్ష్యామః) ప్రవదిష్యామః (విదధే) యుద్ధే (వీర్యాణి) బలాని. ॥ ౨౪ ॥

అన్వయః:- హే విద్వాంసో యథా మిత్రో వరుణో అర్యమేంద్రశ్చ ఋభుక్షా మరుతో న ఆయుర్వ్యా పరిఖ్యన్. యేన వయం దేవజాతస్య వాజినః సప్తే రివ విదధే యద్వీర్యాణి ప్రవక్ష్యామః స్తాని మా పరిఖ్యన్. తథా యాయ ముపదిశత. ॥ ౨౪ ॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాంకారః. యథా సర్వే మనుష్యాః స్వేషాం బలాని వర్జయతు మిచ్ఛేయ స్తై వాన్యేషామపి వర్జయతు మిచ్ఛంతు. ॥ ౨౪ ॥

పదార్థము, - ఓ విద్వాంసులారా! ఎటుల, మిత్రః=ప్రాణతుల్య, మిత్రుడు, వరుణః=ఉదాన సమశ్రేష్ఠుడు, అర్యమా=న్యాయాధీశునివలె నియమమొనర్చువాడు, ఇంద్రః=రాజ మణియు. ఋభుక్షాః=మహాత్ములు, మరుతః=జనులు, నః=మా యొక్క ఆయుః=ఆయువును, మా పరిఖ్యన్=వినాశమొనర్చకుండురో, దేని వలన మేము, దేవజాతస్య=దివ్యగుణములచే ప్రసిద్ధము, వాజినః=వేగవంతమునగు, సప్తేః=గుఱ్ఱముతో తుల్యుడగు శ్రేష్ఠ వీరపురుషునితోడి; విదధే=యుద్ధమందు, యత్=ఏ బలములను, ప్రవక్ష్యామః=ప్రవచించెదమో వానిని నాశనమొనరించకుండురో, అటుల మీరు ఉపదేశించుడు.

భావార్థము, - ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాంకారమున్నది. మానవులందఱెటుల స్వబలముల అభివృద్ధిని ఆకాంక్షించుదురో, అటులనే ఇతరుల బలమునుకూడ పెంపొందజేయ నిచ్ఛగించవలయును ౧౪౩౫[౨౪]

యన్నిర్దిశేత్యస్య గోతమ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, నిచ్చత్ త్రిమృత్ చందః, దైవతః స్వరః.

పున ర్మనుష్యాః కిం కుర్వ్య రిత్యాహ.

మానవు లేమి యొనర్చవలయును ?

యన్నిర్దిజ్ఞా రేక్షసా ప్రావృతస్య రాతిం గృభీతా మ్ముఖతో నయన్తి |
సుప్రాజ్ఞో మేమ్యద్విశ్వరూప ఇన్ద్రా పూష్టోః ప్రియమప్యేతి పాథః || ౨౫ ||

యత్, నిర్దిజ్ఞా, నిర్నిజేతి నిః + నిజా, రేక్షసా, ప్రావృతస్య, రాతిమ్, గృభీ
తామ్, ముఖతః, నయన్తి, సుప్రాజ్ఞేతి సుప్రాజ్ఞ, అజః, మేమ్యత్, విశ్వరూప
ఇతి విశ్వ + రూపః, ఇన్ద్రాపూష్టోః, ప్రియమ్, అపి ఏతి, పాథః || ౨౫ ||

పదార్థః:- (యత్) యే (నిర్దిజ్ఞా) సురూపేణ (రేక్షసా) ధనేన, రేక్ష ఇతి ధన నా... నిఘం. ౨.
౨౦. (ప్రావృతస్య) య క్తస్య (రాతిమ్) దానమ్ (గృభీతామ్) గృహీతామ్ (ముఖతః) అగ్రతః
(నయన్తి) ప్రావయన్తి (సుప్రాజ్ఞే) యః సుష్టు పృచ్ఛతి సః, (అజః) జన్మాదిరహితః (మేమ్యత్)
ప్రాపువన్ (విశ్వరూపః) విశ్వం రూపం యస్య సః, (ఇంద్రాపూష్టోః) విద్యుద్వాయోః (ప్రియమ్)
కమనీయమ్ (అపి) (ఏతి) ప్రాప్నోతి (పాథః) అన్నమ్. || ౨౫ ||

అన్వయః:- యన్మనుష్యా నిర్దిజ్ఞా రేక్షసా ప్రావృతస్య రాతిం గృభీతాం సతీం ముఖతో
నయన్తి యో మేమ్యత్ సుప్రాజ్ఞో విశ్వరూపోఽజ ఇంద్రాపూష్టోః ప్రియం పాథోఽప్యేతి తే
స చ సుఖమాపువన్తి. || ౨౫ ||

భావార్థః:- యే ధనం ప్రాప్య సత్కర్మసు వ్యయం కుర్వన్తి తే పర్వాన్ కామానాపువన్తి.

పదార్థము:- యత్ = పమనుష్యులు, నిర్దిజ్ఞా = సౌందర్యముతోను, రేక్షసా = ధన
ముచేతను, ప్రావృతస్య = కూడియున్న జనునియొక్క, రాతిమ్ = ఇవ్వవలసిన శోక, గృభీ
తామ్ = తీసుకొన్న వస్తువును, ముఖతః = ముందుగానే. నయన్తః = లభింపజేయుదురో
మఱియు, మేమ్యత్ = పొందుచున్నవాడు, సుప్రాజ్ఞే = బాగుగా అడుగువాడు, విశ్వరూ
పః = సంసారమెవనికి రూపమైయున్నదో అతడు, అజః = జన్మమరణాది దోషములచే
రహితుడు, అవినాశియునైన ఏ జీవుడు, ఇంద్రాపూష్టోః = విద్యుత్తు మఱియు, వననసం
బంధమైన, ప్రియమ్ = మనోహరమగు, పాథః = అన్నమును, అప్యేతి = పొండునో, ఆ
మానవులు, ఆ జీవుడు అందఱు ఆనందమును పొందుదురు. [౨౫]

భావార్థము:- ధనమును గడించి సత్కర్మలయందు వ్యయమొనర్చు వారలందరికి
[అభిప్సిత] సకల కామములు లభించును. గరికె- [౨౫]

గరికె ఏష ఇత్యస్య గోతమ ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, నిచ్చజ్జగతి ఛందః, నిపాదః స్వరః.

పునః కేన సహ కే పాలనీయా ఇత్యాహ.

దేనితోపాటు ఏవి పాలించదగినవి ?

ఏష భాగః పురో అశ్వేన వాజినా పూష్ణో భాగో నీయతే విశ్వదేవ్యః । అభి
ప్రియం యత్పురో డాశ మర్వతా త్వష్టేదేనః సాశ్రవసాయ జిన్వతి ॥ ౨౬ ॥

ఏషః, భాగః, పురః, అశ్వేన, వాజినా, పూష్ణః, భాగః, నీయతే, విశ్వదేవ్య
ఇతి విశ్వ+దేవ్యః, అభిప్రియమిత్యభి+ప్రియమ్, యత్, పురోడాశమ్, అర్వతా,
త్వష్టా, ఇత్, ఏనమ్, సాశ్రవసాయ, జిన్వతి ॥ ౨౬ ॥

పదార్థము:- (ఏషః) (భాగః) చేదకః (పురః) పురస్తాత్ (అశ్వేన) (వాజినా) (పూష్ణః) షోషకస్య,
(భాగః) సేవనీయః (నీయతే) ప్రాప్య తే (విశ్వదేవ్యః) విశ్వేషు సర్వేషు దేవేషు సాధుః (అభిప్రియమ్)
సర్వతః కమనీయమ్ (యత్) యమ్ (పురోడాశమ్) (అర్వతా) గంతా (త్వష్టా) తనూకర్తా (ఇత్)
(ఏనమ్) పూర్వోక్తమ్ (సాశ్రవసాయ) శోభనం శ్రవః కీర్తి ర్యస్య స సుశ్రవా స్తస్య భావాయ
(జిన్వతి) ప్రీణాతి. ॥ ౨౬ ॥

అన్వయః:- విద్యద్భి ర్య ఏష పురో విశ్వదేవ్యః పూష్ణో భాగశ్చాగో వాజినా అశ్వేన సహ నీ
యతే యదభిప్రియం పురోడాశ మర్వతా సహ త్వష్టేన సాశ్రవసాయేజ్జిన్వతి స సదాపాలనీయః.

భావార్థము:- యద్యశ్వాదిభిః సహన్యా నజాదీన్ షకూన్ వర్ణయేయు స్తర్హితే మనుష్యాః
సుఖమున్నయేయుః. ॥ ౨౬ ॥

పదార్థము:- విచ్ఛాంసులు. ఏషః=ఏ ఇయ్యది, పురః=ప్రథమము, విశ్వదేవ్యః=
సకలః విచ్ఛాంసులకు శ్రేష్ఠము, పూష్ణః భాగః=పుష్టిని సమకూర్చు దానియొక్క సేవించ
యోగ్యమునగు, భాగః=పదార్థముల చిన్నాభిన్నము ఒనర్చు నేప్రాణి, వాజినా=వేగ
వంతమైన, అశ్వేన=గుఱ్ఱముతో నీయతే=పొందబడుచున్నదో. మఱియు, అభిప్రియమ్
=అన్నివైపులనుండి మనోహరమును, పురోడాశమ్=పురోడాశమును యజ్ఞ భాగము
నగు, యత్=దేనిని అర్వతా=చేర్చించు గుఱ్ఱముతోపాటు, ఏనమ్=ఉక్త భాగమును,
త్వష్టా=పదార్థములను సూక్ష్మమొనర్చువాడు, సాశ్రవసాయ=ఉత్తమకీర్తిమంతు డగు
టకు, ఇత్=నిశ్చయముగ, జిన్వతి=పొంది ప్రసన్నుడగునో, అతను సదైవ పాలించనర్హుడు,

భావార్థము:- అశ్వాదులతో పాటు మేక మొదలగు (ఇతర) పశువులను అభి
వృద్ధి పఱచుచో ఆ మనుష్యులు సుఖమును అభివృద్ధిపరచగలరు. ౧౪౩౭ [౨౬]

చుట్టవిషయ మిత్యస్య ప్రజాపతి ర్మపి, యజ్ఞో దేవతా, త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః.

పునః కేన కే కిం కుర్వంతితార్థావా.

దేనిచే నెవరేమి చేయుదురు ?

యద్ధవిష్య పృథుశో దేవయానం త్రి రానుషాః పర్యశ్నన్మయన్తి ।
అత్ర పూష్టః ప్రథమో భాగ ఏతి యజ్ఞం దేవేభ్యః ప్రతివేదయన్నజః ॥౨౧॥

యత్, హవిష్యమ్, ఋతుశ ఇత్యృతు+శః, దేవయానమితి దేవ+యా
నమ్, త్రిః, మానుషాః, పరి, అశ్వమ్, నయన్తి, అత్ర, పూష్టః, ప్రథమః, భాగః,
ఏతి, యజ్ఞమ్, దేవేభ్యః, ప్రతివేదయన్నతి ప్రతి+వేదయన్, అజః ॥ ॥౨౧॥

పదార్థః: (యత్)యే(హవిష్యమ్)హవిరోభ్యో హితమ్(ఋతుశః) ఋతుశ్చర్వామ్ (దేవయా
నమ్)దేవానాం ప్రాపణసాధనమ్(త్రిః)త్రివారమ్(మానుషాః)(పరి)సర్వతః (అశ్వమ్) ఆశుగామి
నమ్(నయన్తి)ప్రాప్నువంతి(అత్ర)అస్మిన్. అత్ర ఋచి తు ను ఘ.ఇతి దీర్ఘత్వమ్(పూష్టః)పుష్టేః
(ప్రథమః)ఆదిమః(భాగః)సేవనీయః(ఏతి)ప్రాప్నోతి(యజ్ఞమ్) (దేవేభ్యః) విద్యత్యుభ్యః (ప్రతివేద
యన్)విజ్ఞాపయన్(అజః)చకువిశేషః. ॥౨౨॥

అన్వయః:-యచ్చే మానుషాః ఋతుశో హవిష్యం దేవయాన మశ్వం త్రిః పరినయన్తి.
యో౨త్ర పూష్టః ప్రథమో భాగో దేవేభ్యో యజ్ఞం ప్రతివేదయన్నజ ఏతి స సదా రక్షణీయః.

భావార్థః:-యే స్రత్యృత్వాహారవిహారాన్ కుర్వంత్య శ్వాజాది పశుభ్యః సంగతాని
కార్యాణి. కుర్వంతి తే౨త్యంతం సుఖం లభంతే. ॥౨౩॥

పదార్థము:- యత్ మనుష్యాః=ఏ మనుష్యులు, ఋతుశః=ఋతుఋతుపురకు
యోగ్యమగు, హవిష్యమ్=హోమ మొనర్చదగు పదార్థములకు హితకరము, దేవయా
నమ్=దివ్యగుణవంతులగు విద్వాంసుల సాంగత్యము లభింపజేయునది, అశ్వమ్=శీఘ్ర
గామియురగు ప్రాణిని, త్రిః=మూడుసారులు, పరి నయన్తి=సలువై పులకు చేర్చుచు
న్నారో, లేక అత్ర=ఈ సంసారమున, పూష్టః=పుష్టి సంబంధము, ప్రథమః భాగః=
ప్రథమముగ సేవనయోగ్యమునై, దేవేభ్యః=విద్వాంసులకై, యజ్ఞమ్=సత్కారము
ను, ప్రతివేదయన్=తెలియజెప్పుచున్న, అజః=మేక యను నే పశువిశేషము, ఏతి=లభిం
చుచున్నదో అది సదా రక్షణీయము [౨౪]

భావార్థము,- ఏ మానవులు ప్రతిఋతువునందు తత్తదనుగుణాహారవిహారము
లొనర్చెదరో, ఆశ్వాజాది పశువులనుండి సంగతములగు కార్యములొనర్చెదరో వార
త్యంత సుఖమును పొందుదురు ౧౪౩౯[౨౪]

హోతేత్యన్య గోతమఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, నిచ్చత్ త్రిపుష్ పుండః, రై వతః స్వరః
పునర్మనుష్యాః కిం కుర్వ్య రిత్యాహ.

మానవులేమి యొనర్చవలయును ?

హోతా¹ అధ్వర్యు రావయా అగ్ని మిథో² గ్రావగ్రాభ ఉత శశీస్తా³ సువిప్రః⁴॥

తేన⁵ యజ్ఞేన⁶ స్వరక్కుతేన⁷ స్విష్టేన⁸ వక్షణా⁹ అ¹⁰ పృణధ్వమ్¹¹ ॥ ౨౨ ॥

హోతా¹, అధ్వర్యుః, ఆవయా ఇత్యా²+వయాః, అగ్నిమిథ ఇత్యగ్నిమ్+
ఇన్ధః, గ్రావగ్రాభ ఇతి గ్రావ+గ్రాభః, ఉత, శశీస్తా³, సువిప్ర⁴ ఇతి సు+విప్రః,
తేన⁵ యజ్ఞేన⁶ స్వరక్కుతే నేతి సు+అరక్కుతేన, స్విష్టేనేతి సు+ఇష్టేన, వక్ష
ణాః, అ, పృణధ్వమ్¹¹ ॥ ౨౨ ॥

పదార్థః:- (హోతా) ఆదాతా (అధ్వర్యుః) అహింసాయజ్ఞమిచ్ఛుః (ఆవయా) యేనావయ
జంతి సః (అగ్నిమిథః) అగ్నిప్రదీపకః (గ్రావగ్రాభః) యో గ్రావాణం మేఘం గృహ్లాంతి సః (ఉత)
(శంస్తా) ప్రశంసకః (సువిప్రః) శోభనా విప్రా మేధావి నో యస్మిన్ సః (తేన) (యజ్ఞేన) సంగతేన
(స్వరంకృతేన) సువ్యలంకృతేన, అత్ర కపిలకాదిత్వాద్రేఫః (స్విష్టేన) శోభనేనేష్టేన (వక్షణాః)
నదీః, వక్షణా ఇతి నదీ నా... నిఘం. ౧. ౧౩. (అ) (పృణధ్వమ్) సమంతాత్సఖయత. ॥ ౨౨ ॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యథా హోతా అవయా అగ్నిమిథో గ్రావగ్రాభః సంస్తోత
సువిప్రో అధ్వర్యు రేవ స్వరంకృతేన స్విష్టేన యజ్ఞేన వక్షణా అలంకరోతి తథా తేన యాయ
మపార్థపృణధ్వమ్. ॥ ౨౨ ॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే మనుష్యా సుగంధ్యాది సుసంస్కృ
తానాం హవిషాం వహ్నా ప్రక్షేపేణ వాయు వర్షాజలాదీని శోధయత్వా నద్యాది జలాని శోధ
యంతి తే నదా సుఖయంతి. ॥ ౨౨ ॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! హోతా=గ్రహించువాడు, లేక, ఆవయా=
యజ్ఞసంగము, దానములను చక్కగ నొనర్చుతగువాడు, అగ్నిమిథః=అగ్నిని ప్రదీప్త
మొనర్చువాడు, గ్రావగ్రాభః=మేఘమును గ్రహించగలుగువాడు, శంస్తా=ప్రశంసించు
వాడు, ఉత=మఱియు, సువిప్రః=సమీపముననే మంచిబుద్ధిమంతులు కలవాడు, అధ్వ
ర్యుః=అహింసాయజ్ఞము నభిలషించువాడు నగు శ్రేష్ఠజనుడు, స్వరంకృతేన=సుందర
ముగ సుశోభిత మొనర్చబడిన, స్విష్టేన=సుందరభావముచే నెటులకోరునో, మఱియు,
యజ్ఞేన=లభించిన యజ్ఞాద్యుత్తమ కార్యములచే, వక్షణాః=ఎటుల నదులను నిండింపజే
యునో అనగా యాగమొనర్చుటచే వర్షించును గాన ఆవర్షాజలములచే నదులను నింపునని
భావము. అటుల, తేన=ఆ కార్యముచే మీరును, ఆపృణధ్వమ్=బాగుగ సుఖముననుభ
వించుడు,

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఏ మానవులు సుసంధ్యాదులచే సుసంస్కృతములైన హవిస్సుల కన్నియముల వ్రేల్చుటచే వాయు వర్షాజలాదులను పరిశుద్ధపఱచుమరో వారెల్లప్పుడు భుజముల ననుభవించుదురు.

యూప వ్రస్కాః కత్యస్య యోతమ ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, భురిక్ తిష్ఠవో న దః, దైవతా స్వరః.
పున స్తే కిం కుర్యు రిత్థాహ.
వారేమి యునర్చెదరు ?

యూపవ్రస్కాః ఉత యే యూపవాహో శ్చషాలమ్ యే అశ్వయాపాయ తక్షతి యే చార్వతే పచనమ్ సమృద్ధ్యంతో తేషా మభిగూర్తి ర్న ఇన్వతు ॥౨౯॥

యూపవ్రస్కాః ఇతి యూప+వ్రస్కాః. ఉత, యే, యూపవాహో ఇతి యూప+వాహః, చషాలమ్, యే, అశ్వయాపాయేతి అశ్వ+యాపాయ, తక్షతి, యే, చ, అర్చతే, పచనమ్, సమృద్ధ్యంతి, సమ్+భరన్తి, ఉతో ఇత్తుతో, తేషామ్, అభిగూర్తి రిత్త్యభి+గూర్తిః, నః, ఇన్వతు ॥ ౨౯ ॥

పదార్థః:- (యూపవ్రస్కాః) యూపస్య స్తోత్రస్య ఛేదకాః (ఉత) అపి (యే) (యూపవాహో) యే యూపం వహంతి తే. (చషాలమ్) యూపావయవమ్ (యే) (అశ్వయాపాయ) అశ్వస్య బంధనార్థాయ స్తోత్రాయ (తక్షతి) తక్షంతి తమాకుర్వంతి. అత్ర పచనవ్యర్థయేనైక పచనమ్ (యే) (చ) (అర్చతే) అశ్వానాం (పచనమ్) పాకసాధనమ్ (సంభరంతి) సమృద్ధరంతి పుష్టంతి వా (ఉతో) అపి (తేషామ్) (అభిగూర్తిః) అభ్యుద్యమః (నః) అస్మాన్ (ఇన్వతు) వ్యాప్నోతు ప్రాప్నోతు. ॥౨౯॥

అన్వయః:- యే యూపవ్రస్కాః ఉతాపి యే యూపవాహో అశ్వయాపాయ చమాలం తక్షతి. యే చార్వతే పచనం సంభరంతి. ఉతో యే ప్రయతంతే తేషా మభిగూర్తి ర్న ఇన్వతు.

భావార్థః:- యే శిల్పినో ఒశ్వబంధనాదీని కాష్టవిశేషజాని వస్త్రాని నిర్మియతే, యే చ వైద్యా అశ్వాదీనా మౌషధాని సంభారాంశ్చ సంగ్రహ్యంతి తే సవోద్యమినః సంతో ఒస్మాన్ ప్రాప్నువంతు. ॥౨౯॥

పదార్థము:- యే యూపవ్రస్కాః=ఎవరు యజ్ఞ స్తోత్రమును చేయుదురో, అతను మఱియు, యే=ఎవరు, యూపవాహో=యజ్ఞ స్తోత్రమును చేర్పించుమరో, అశ్వయాపాయ=గుఱ్ఱమును కట్టుటకై, చషాలమ్=స్తోత్ర భాగమును, తక్షతి=నరకి చెక్కుదురో, యే చ=ఎవరు, అర్చతే=గుఱ్ఱమునకై, పచనమ్=పాక మొనరించు కార్యమును, సం

భరంతి=చక్కగా ధారణమొనర్చుదురో లేక బలవలుచెదరో, ఉతో=మఱియును త్తమ
యత్న మొనర్చుదురో, తేషామ్=వారియొక్క, అభిగూర్తిః=అన్నివిధముల ఉద్యమము,
నః=మాకై, ఇన్వతు=వ్యాప్తమగు గాక! ప్రాప్తమగుగాక! [౨౯]

భావార్థము:- ఏ కారుకశిల్పులు కాప్తముచే తయారగు అశ్వబంధనాది వస్తువు
లను నిర్మించుదురో, ఏ వైద్యులు అశ్వాదులకు ఔషధసంభారములను సేకరించుదురో,
వారు సతతము ఉద్యమవంతులై మాకు లభించుదురుగాక! ౧౪౪౦[౨౯]

ఉప ప్రాగా దిత్యస్య గోతమ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

పునః కే కేషాం సకాశాత్ కిం గృహ్ణీయ రిత్వాహ.

ఎవరు ఎవరినుండి యేమి గ్రహించవలయును ?

ఉప ప్రాగాత్పుమన్యే దాయి మన్య దేవానామాశాఽఉప వీతపృష్ఠః ।

అన్వేనం విప్రా ఋషయో మదన్తి దేవానాం పుష్టే చక్రమా సుబన్ధుమ్॥

ఉప, ప్ర, అగాత్, సుమదితి సు+మత్, మే, అధాయి, మన్య, దేవానామ్,
ఆశాః, ఉప, వీతపృష్ఠ ఇతి వీత+పృష్ఠః, అను, ఏనమ్, విప్రాః, ఋషయః,
మదన్తి, దేవానామ్, పుష్టే, చక్రమ, సుబన్ధుమితి సు+బంధుమ్॥ ॥౩౦॥

పదార్థః:- (ఉప)పామిష్యే (ప్ర)అగాత్ (ప్రాప్నూయాత్ (సుమత్) స్వయమ్ (మే) మమ,
(అధాయి)ధ్రియతే (మన్య)విజ్ఞానమ్ (దేవానామ్)విదుషామ్ (ఆశాః)దిశః (ఉప) (వీతపృష్ఠః) వీతం
వ్యాప్తం పృష్ఠం యస్య సః (అను) (ఏనమ్) (విప్రాః) మేధావినః (ఋషయః) మంత్రార్థవిదః
(మదంతి)కామయంతే (దేవానామ్) విదుషామ్ (పుష్టే) పుష్టే జనే (చక్రమ) కుర్యామ్, అత్ర
సంహితాయామితి దీర్ఘః (సుబంధుమ్)శోభనా బంధవో భ్రాతరో యస్య తమ్. ॥౩౦॥

అన్వయః:- యేన సుమత్ స్వయం దేవానాం వీతపృష్ఠో యజ్ఞోఽధాయి యేనై కేషాం
యేచ మన్మాద్యాకాశోపప్రాగాద్యమేన మనుదేవానాం పుష్టే ఋషయో విప్రా ఉపమదంతి
తం సుబంధుం వయం చక్రమ. ॥౩౦॥

భావార్థః:- హే విదుషాం సకాశాద్విజ్ఞానం ప్రాప్యగ్నయో భవంతి, తే సర్వాన్ విజ్ఞాన
దానేన పోషయంతి. యేనోన్యోన్యస్సోన్నతిం విధాయ సిద్ధకామా భవంతి. తే జగద్దిత్యపిణో
జాయంతే. ॥౩౦॥

పదార్థము:- ఎవడు, సుమత్=తానే, దేవానామ్=విద్వాంసులయొక్క, వీతః
పృష్ఠః=వ్యాప్తపృష్ఠమగు నుత్తమవ్యవహారమును, అధాయి=ధరించెనో, దేనివలన వారి

యొక్కయు, మే=నా యొక్కయు, మన్మ=విజ్ఞానమును మఱియు. ఆశా=దిశాదిశాం
తరములను, ఉప ప్ర అగాత్=పొందునో! ఏన్=ఏ యీ ప్రత్యక్ష వ్యవహారమునకు, అను
=అనుకూలముగ, దేవానామ్=విద్వాంసులమధ్య పుష్టుడు బలవంతుడునగు పురుషునికై
ఋషయః=మంత్రార్థముల నెఱుగువారు, పిప్రా=ధీరబుద్ధిగల పురుషులు, ఉపమదంతి
=సమీపస్థులై ఆనందమును పొందుదురో, అట్టి, సుబంధుమ్=సుందర సోదరులు గల
పురుషుని మేము, చక్రమ=ఉత్పన్న మొనర్చెదము గాక! [౩౦]

భావార్థము:- విద్వాంసులవద్ద ఉత్తమజ్ఞానమును పొంది ఋషులీగువారు అంద
ఱికి విజ్ఞాన దాన మొసగి పోషించుదురు, ఎవరు అన్నోన్యము హితమొనగూర్చి సిద్ధకాము
లగుదురో వారు జగద్గితైషులగుదురు. గళగళ[౩౦]

—o—o—o—

గళగళ-౨ యద్వాజిన ఇత్యన్య గోతమ ఋషిః, యజ్ఞో దేవాశా, త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః

పునః కే కైః కిం కుర్యు రిత్యాహ.

ఎవరు వేనిచే నేమి యొనర్చవలయును?

యాద్వాజినో దామ స్తద్దాన మర్వతో య శీర్షణ్యా రశనా రజ్జు రస్య ।
యద్వా ఘాస్య ప్రభృత మ్నాస్యే తృణాని సర్వా తా తే అపి దేవేష్యన్తు ॥౩౧॥

యత్, వాజినః, దామ, స్తద్దానమితి సమ్+దానమ్, అర్వతః, యా, శీర్షణ్యా,
రశనా, రజ్జుః, అస్య, యత్, వా, ఘ, అస్య, ప్రభృత మితి ప్ర+భృతమ్, అస్యే,
తృణమ్, సర్వా, తా, తే, అపి, దేవేషు, అన్తు ॥ ౩౧ ॥

పదార్థః:-(యత్)(వాజినః)ప్రళ స్తవేగవతః(దామ)ఉదరబంధనమ్ (సందానమ్) పాదాది
బంధనాదీని(అర్వతః)బలిష్ఠస్యాశ్వస్య(యా) శీర్షణ్యా శిరసి భవా(రశనా) వ్యాఘ్రపతీ (రజ్జుః)
(అస్య)(యత్)(వా)(ఘ)ఏవ(అస్య)(ప్రభృతమ్)ప్రకర్తేణ ధృతమ్(అస్యే)ముఖే(పుష్కమ్) ఘానవిశే
షమ్(సర్వా)సర్వాణి(తా)తాని(తే)వప అపి(దేవేషు)విద్యుక్తు, (అన్తు). ॥౩౧॥

అన్వయః:-హే విద్యన్ వాజినోఽస్యార్వతో యద్దామ సందానం యా శీర్షణ్యా రశనా
రజ్జు ర్యద్వాఽస్యాస్యే తృణం ప్రభృతం తా సర్వా తే సంతు. ఏతత్సర్వం ఘ దేవేష్యన్తు.

భావార్థః:-యేఽశ్వాన్ సుశిక్ష్య సర్వావయవ బంధనాని సుందరాణి భక్ష్యం భోజ్యం
పేయం చ శ్రేష్ఠ మౌషధముత్తమం చ కుర్వంతి. తే విజయాదీని కార్యాణి సాధ్యం శక్నువంతి.

పదార్థము,- ఓ విద్వాంసులారా! వాజినః=ప్రళ స్తవేగముగల, అస్య అర్వతః=

బలవంతమగు నీ గుట్టము యొక్క, యత్ దామ=ఏ ఉదరబంధనము, తంగువాటు, మఱియు, సందానమ్=ముందు వెనుక కాళ్ళకు కట్టుతాడు, లేక, శీర్షణ్యా=శిరమునందుండునది, రశనా=నోటిలో వ్యాపించియుండునది అగు, రజ్జుః=త్రాడు మొదలైనవి, ఏవి వా=అథవా, అస్య ఆస్యే=ఈగుట్టము యొక్క ముఖమందు, యత్ తృణమ్=గడ్డి, గరిక మొదలగు ఏ తృణవిశేషము, ప్రభృతమ్=చక్కగా ధరించబడి యుండునో, తా సర్వా=ఆ పదార్థములన్నీ, తే=నీవి యగుగాక! పైన చెప్పిన ఆ సకల వస్తువులు, ఘ=నిశ్చయముగ, దేవేషు=విద్వాంసులందును, అపి=కూడ, అస్తు=ఉండుగాక! (౩౧)

భావార్థము:- ఎవరు అశ్వములకు సుశిక్ష గఱపి, వాని సకలావయవ బంధనములను సుందరములుగను, శ్రేష్ఠములగు భక్ష్యభోజ్యవేయములను, ఉత్తమోపధిని చేయుచున్నారో వారు విజయాది కార్యములను సాధించగలుగుచున్నారు. ౧౪౪౨[౩౧]

యదశ్వస్యేత్యస్య గోతమ ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, నిచ్చత్ త్రిపుత్ చందః, ధైవతః స్వరః.

పునః కథం కే రజ్జౌ ఇత్యాహ.

ఎవరు ఎటుల రక్షించుటకు తగినవారై యున్నారు?

యదశ్వస్య క్రివిషో మక్షికాశ్చ యద్వా స్వరౌ స్వధితౌ రిప్తమ్ అస్తి ।

యద్ధస్తయోః శమితీ ర్హస్తభేషు సర్వా తా తే అపి దేవేష్యస్తు ॥౩౨॥

యత్, అశ్వస్య, క్రివిషః, మక్షికా, అశ, యత్, వా, స్వరౌ, స్వధితావితీ స్వ+ధితౌ, రిప్తమ్, అస్తి, యత్, హస్తయోః, శమితీ, యత్, నభేషు, సర్వా, తా, తే, అపి, దేవేషు, అస్తు ॥ ॥౩౨॥

పదార్థః:- (యత్)యా (అశ్వస్య)అశుగామినః (క్రివిషః) గంతుః (మక్షికా) (అశ) అశ్నాతి (యత్) యా (వా) (స్వరౌ) (స్వధితౌ) వజ్రవద్యర్థమానౌ (రిప్తమ్) ప్రాప్తమ్ (అస్తి) (యత్) (హస్తయోః) (శమితీ) యజ్ఞస్య కర్తుః (యత్) (నభేషు) (సర్వా) సర్వాణి (తా) తాని (తే) తవ (అపి) (దేవేషు) విద్యత్సు (అస్తు). ॥౩౨॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యద్యా మక్షికా క్రపిషోశ్వస్యాశ్చ వా యత్ స్వరౌ స్వధితౌ తైః శమితీ ర్హస్తయౌ ర్యద్రిప్తం యచ్చ నభేషు రిప్తమ్ అస్తి తాః సర్వాస్తే సంతు. ఏతశ్చ ర్వం దేవేష్యస్తు. ॥౩౨॥

భావార్థః:- మనుష్యై రిదృశాయాం శాలాయామశ్వా బంధనీయా యత్రైషాం రుధి

రాచికం మక్షికాదయో న పిణేయః. యథా యజ్ఞకర్తుర్హస్తయో ర్లిప్తం హవిః ప్రజాలనాదీనా నివారయంతి. తద్దైవాశ్వాదీనాం శరీరే బిప్రాని ధూల్వాదీని నివృత్తం నివారయంతు. ||౩౨||

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! యత్ మక్షికా=ప ఈగ, క్రవిషః=నడచునది యు, అశ్వస్య=శీఘ్రముగ పోవునదియునగు గుఱ్ఱమును, ఆశ=భోజనమొనర్చు చున్నదో, అనగా మల[మూత్ర] రుధిరాదులను తినుచున్నదో, వా=లేక, యత్ స్వరౌ= ఏ స్వరములు, స్వధితౌ=వజ్రమువలె ఉన్నవో, లేక, శమితుః=యజ్ఞము చేయువానియొక్క, హస్తయోః=చేతులలో, యత్=ఏ వస్తువు, పిష్టమ్=ప్రాప్తమైయున్నదో, యత్=ఏది, నభేషు=నఖములందు ప్రాప్తమై, అస్త్రీ=ఉన్నదో, తాః సర్వాః=ఆ సకలపదార్థములు, తే=నీవి యగుగాక! మఱియు ఈ సమస్త వ్యవహారములు, దేవేషు=విద్వాంసులందు, అపి=కూడ, అస్తు=కలుగుగాక! [౩౨]

భావార్థము:- గుఱ్ఱముల రుధిరమును దోమలు పీల్చజాలకుండునటుల మంచి అశ్వశాలలందు గుఱ్ఱములను కట్టిజేయవలయును, యజ్ఞ మొనర్చు వానిచేతికి అంటుకొని యున్న హవిస్సును కడిగి వదలించుకొనునటుల అశ్వాది పశువుల శరీరమునందంటియున్న దుమ్మును నిత్యము దులుపుచుండవలయును. గణక[౩౨]

యదూ వధ్యమిత్యస్య గోతమ ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, నిచృత్ త్రిప్టుష్ ఛందః, దైవతః స్వరః.

పునః కే కిమర్థం కిం న కుర్వ్య రిత్యాహ.

ఎవరు ఎవరికి ఏమి చేయకూడదు ?

యదూ¹వధ్య² ముదర³స్యా⁴ప్రవా⁵తి య ఆ⁶మస్య⁷ క్రి⁸విషో⁹ గ¹⁰న్తో¹¹ అ¹²స్తి¹³.

సు¹⁴క్ర¹⁵తా¹⁶ తచ్చ¹⁷మి¹⁸తారః¹⁹ కృ²⁰ణ్వ²¹న్తా²²త మే²³ధ²⁴మ్²⁵ శృ²⁶త²⁷పా²⁸కం²⁹ ప³⁰చ³¹న్తు ||౩౩||

యత్, ఊ¹వధ్యమ్², ఉ³దరస్య⁴, అ⁵ప్రవా⁶తీ⁷ప్ర+వా⁸తి, యః, ఆ⁹మస్య¹⁰, క్రి¹¹విషః¹², గ¹³న్తః, అ¹⁴స్తి, సు¹⁵క్ర¹⁶తే¹⁷తి సు+క్ర¹⁸తా, తత్, శ¹⁹మి²⁰తారః, కృ²¹ణ్వ²²ంతు, ఉ²³త, మే²⁴ధమ్, శృ²⁵త²⁶పా²⁷కమి²⁸తి శృ²⁹త+పా³⁰కమ్, ప³¹చ³²న్తు|| ||౩౩||

పదార్థము:- (యత్) (ఊవధ్యమ్) మలీనమ్ (ఉదరస్య) ఉదరస్య సకాశాత్ (అప్రవాతి) అప్రగచ్ఛతి, (యః) (ఆమస్య) అపరిపక్వస్య (క్రవిషః) భక్షితస్య (గంధః) (అస్తి) (సుక్రతా) సుక్రతం సుష్టు సంస్కృతమ్, అత్రాకారాదేశః (తత్) (శమితారః) శాంతికారా (కృణ్వంతు) కుర్వంతు (ఉత)

నిస్సారయ(ఇతి)(యే)(చ)(అర్వతః) అశ్వస్య (మాంసభిక్షామ్) మాంసయాచనామ్ (ఉపాసతే) (ఉతో) అపి (తేషాం) అభిగూర్తిః ఆభ్యుద్యమః (సః) అస్మాన్ (ఇన్ద్రతు) ప్రాప్నోతు. ||౩౫||

అన్వయః:-యేఒర్వతో మాంసభిక్షాముపాసతే చ యేఒశ్వమీం హంతవ్య మాహు స్తాన్నిర్వార దూరే ప్రక్షిప్యే వాజినం పక్ష్యం పరిపశ్యంతి.ఉతో అపి తేషాం సురభి రభిగూర్తి ర్న ఇన్ద్రత్వితి. ||౩౫||

భావార్థః:-యేఒశ్వాదిశ్రేష్ఠానాం పశూనాం మాంస మత్తు మిచ్ఛేయు స్తే రాజాదిభిః శ్రేష్ఠై ర్నిరోష్ఠవ్యా యతో మనుష్యాణా ముద్యమసిద్ధిః స్యాత్. ||౩౫||

పదార్థము:- యే=ఎవరు, అర్వతః=గుఱ్ఱముయొక్క, మాంసభిక్షామ్=మాంస యాచనమును, ఉపాసతే=అభిలషించుదురో, మఱియు,యే=ఎవరు గుఱ్ఱమును, ఈమ్ =పొందినవారై చంపదగినదని, ఆహుః=చెప్పదురో, అటువంటివారిని, ని హర=నిరం తరము దూరమున తొలగించుము, యే=ఎవరు,వాజినమ్=వేగవంతమగు నశ్వమునకు. పక్ష్యమ్=పూర్తిగా నేర్పి,పరిపశ్యంతి=అన్నివిధముల చూచుచున్నారో, ఉతః=మఱియు, తేషామ్=వారియొక్క,సురభిః=సుగంధము,మఱియు,అభిగూర్తిః=అన్నివిధములఉద్య మము, సః=మాకు, ఇన్ద్రతు=లభించుచుగాక, వారి సత్కార్యములు మాకు చెందును గాక! ఈ విధముగ దూరము చేర్చుడు, [౩౫]

భావార్థము,- మానవుల ఉద్యమములను సిద్ధింప జేయుటకై రాజు మొదలైన శ్రేష్ఠపురుషులు తురంగాద్భుత్తమ పశువుల మాంసభక్షణమును వాంఛించు వారిని నిరోధించవలయును. ౧౪౪౬[౩౫]

యస్మిన్మిత్తస్య గోతమ ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, భురిక్ పంక్తిశ్చందః, పంచమః స్వరః.

పునః కేన కిం నిరీక్షణీయ మిత్యాహ.

ఎవరు దేనిని చూడవలయును ?

యస్మిన్మిత్తం మూఁసప్తచన్యా ఉఖాయా యా పాత్రాణి యూష్ణ ఆసేచనాని।
 ఊష్ణస్త్వాపిధానా చరూణామఙ్గాః సూనాః పరిభూష్తస్త్వయమ్ || ౩౬ ||

యత్, నీక్షణమితి ని+ఈక్షణమ్, మూఁసప్తచన్యా ఇతి మూఁసప్తచన్యాః, ఉఖాయాః, యా, పాత్రాణి, యూష్ణః, ఆసేచనానీత్యా+సేచనాని, ఊష్ణస్త్వా, అపి ధానేత్వపి+ధానా, చరూణామ్, అంకాః, సూనాః, పరి, భూష్తంతి, అశ్వమ్ ||౩౬||

పదార్థః:-(యత్)(నీక్షణమ్) నిశ్శుష్టం తదీక్షణం దర్శనం చ తత్ (మాంసప్తచన్యాః)

మాంసం పంచతి యస్యాం తస్యాః (ఉభాయాః) స్థాబ్యాః (యా) యాని, (పాత్రాణి) యూష్ణః
వర్ధకస్య, (ఆసేచనాని) సమంతాత్ సింఛంతి, యైస్తాని (ఊష్మణ్యా) ఊష్మసు సాఘాని, (అభి
ధానా) ఆచ్ఛాదనాని, (చరూణామ్) పాత్రాణామ్ (అంకాః) లక్షితాః (సూనాః) ప్రసూతాః
(పరి) సర్వతః (భూషన్తి) అలంకుర్వంతి (అశ్నన్). ॥౩౬॥

అన్వయః:-యా ఊష్మణ్యాః పిథానాః సేచనాని పాత్రాణి యన్మాంస్పచన్యా
ఉభాయా నీక్షణం చరూణామంకాః సూనా యూష్ణోఽశ్వం పరిభూషంతి తాని స్వీకర్తవ్యాని.

భావార్థః:-యది కేనచిదశ్వాదీనా ముపకారిణాం పశూనాం శుభానాం లక్షణం
మాంసాహారం కుర్వంత్యై తేభ్యో దండో యథావరాధం దాతవ్య ఏవ. ॥౩౬॥

పదార్థము:- యా=పది, ఊష్మణ్యా=వేచివో ఉపయుక్తము, అపిథానా=క
ప్పటకు దగినదియు నై యున్నదో, మఱియు, ఆసేచనాని=తడుపునటువంటి, పాత్రా
ణి=పాత్రలు పవియున్నవో, మాంస్పచన్యాః=మాంసమునుపండు, ఉభాయాః=గిన్నె
ను, యత్ నీక్షణమ్=ఏ నికృష్ట వీక్షణమున్నదో, చరూణామ్=పాత్రలు, అంకాః=గు
ర్తులు వేయబడి, సూనాః=ప్రసద్ధములై పవియున్నవో, యూష్ణః=వృద్ధియొనర్చువాని
యొక్క, అశ్వమ్=గుఱ్ఱమును, పరిభూషంతి=పవి అన్ని దిక్కుల నుండి సుశోభితము
లొనర్చుచున్నవో, అవియన్నియు స్వీకరించదగినవి. [౩౬]

భావార్థము:-ఎవరై నా గుఱ్ఱము మొదలైన ఉపకారి పశువులయొక్కయు
ఉత్తమ విహంగములయొక్కయు మాంసమును తినినట్లైతే వారిని అపరాధము ననుస
రించి దండించవలయును. ౧౪౪౭[౩౬]

మా త్వేత్యస్య గోతమ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, స్వరాట్ పంక్తిశ్చందః, పంచమః స్వరః.

పున ర్మనుష్యై గ్మాంసభక్షణం న కర్తవ్య మిత్యాహ.

మానవులు మాంసమును భక్షించగూడదు ?

మా త్వాగ్ని ర్ధ్వనయా ధూమగన్ధి ర్మౌఖా భ్రాజన్త్యభి విక్త జప్తేః ।

ఇష్టం వీతమభిగూర్తం వషట్కృతం తం దేవాసః ప్రతి గృష్టన్యశ్వమ్॥

మా, త్వా, అగ్నిః, ధ్వనయాత్, ధూమగన్ధితి ధూమ+గన్ధిః, మా, ఉఖా,

భ్రాజన్తి, అభి, విక్త, జప్తేః, ఇష్టమ్, వీతమ్, అభిగూర్తమిత్యభి+గూర్తమ్,

వషట్కృతమితి వషట్+కృతమ్, తమ్, దేవాసః, ప్రతి, గృష్టన్తి, అశ్వమ్॥౩౭॥

పదార్థః:- (మా) (త్యా) తమ్ (అగ్నిః) పావకః (ధ్వనయీత్) శబ్దయేత్ (ధూమగంధిః) ధూమగంధో యస్య సః (మా) (ఉఖా) స్థాలీ (ప్రాజంతీ) ప్రకాశమానా (అభి) సర్వతః (విక్త) విజానీత (జప్రః) జిప్రతి యస్యాః సా (ఉష్టమ్) అభిప్సితమ్ (వీతమ్) ప్రాప్తమ్ (అభిగూర్తమ్) అభితః కృతోఽద్యమమ్ (వషట్ కృతమ్) క్రియాసిద్ధమ్ (తమ్) (దేవానః) విద్వాంసః (వ్రతి) (గృళ్లంతి) గృహ్లాంతి (అశ్వమ్) వేగవంతమ్. || ౩౭ ||

అన్వయః:- హే మనుష్యా యథా దేవాసో యమిష్టం వీతమభిగూర్తం వషట్కృత మశ్వం వ్రతిగృహ్లాంతి తం యూయ మభి విక్త. త్వాతం ధూమగంధి రగ్ని ర్భా ధ్వనయీత్తం జప్రి ప్రాజంత్యుఖా మా ధ్వనయీత్.

భావార్థః:- హే మనుష్యా యథా విద్వాంసో మాంసాహారిణో నివార్యాఽశ్వాదీనాం వృద్ధిం రక్షాం చ కుర్వంతి, తథా యూయ మపి కురుత. అగ్నివిధి విఘ్నేశ్వః పృథగ్రక్షత.

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ఎటుల, దేవానః=విద్వాంసులు, ఇష్టమ్=కోరి ఓడినది, వీతమ్=ప్రాప్తమైనది, అభిగూర్తమ్=నలుదిశలనుండి ఉద్యమమొనర్చునది, వషట్ కృతమ్=క్రియచే సిద్ధించబడినది, అశ్వమ్=వేగవంతమునగునే గుఱ్ఱమును, గృహ్లాంతి=పరిగ్రహించుదురో, దానిని మీరు, అభి=అన్నిదిక్కులనుండి, విక్త=ఎఱుగుడు, త్యా=దానిని, ధూమగంధిః=ధూమమునందు గంధమున్న, అగ్నిః=అగ్ని, మా ధ్వనయీత్=శబ్దమొనర్చుకుండును గాక! తమ్=దానిని, జప్రి=వాసన చూచుటకు సాధనమైన వస్తువు, ప్రాజంతీ ఉఖా=ప్రకాశించు వంటపాత్ర, మా=హింసించుకుండును గాక! [౩౭]

భావార్థము:- ఓ మానవులారా! విద్వాంసులెటుల మాంసాహారులను నివారించి అశ్వాది పశువులవృద్ధి రక్షణలొనర్చుదురో అటులనే మీరును ఒనర్చుడు. మఱియు అగ్నివిధివిఘ్నముల నుండి వేరుపఱచుడు.

౧౪౪౮ [౩౭]

—o—

నిక్రమణమి త్యన్య గోతమ ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, విరాట్పుంక్తి శృందః, పంచమః స్వరః.

పున నైవేవ విషయ మాహ.

విషయ మయ్యదియే.

నిక్రమణం నిషదనం వివర్తనం యచ్చ పద్వీశ మర్వతః ।

యచ్చ పపౌ యచ్చ ఘాసిం జఘాన సర్వా తా తే అపి దేవేష్యస్తు ॥ ౩౮ ॥

నిక్రమణమితి నిక్రమణమ్, నిషదనమ్, నిసదనమితి ని+సదనమ్, వివర్తనమితి వి+వర్తనమ్, యత్, చ, పద్వీశమ్, అర్వతః, యత్, చ, పపౌ, యత్, చ, ఘాసిమ్, జఘాన, సర్వా, తా, తే, అపి, దేవేషు, ఆస్తు ॥ || ౩౮ ||

పదార్థః: (నిష్క్రమణమ్) నిరంతరం క్రమతే యస్మిన్ స్తత్ (నిషదనమ్) నితరాం నీదంతి యస్మిన్ స్తత్ (వివర్తనమ్) విశేషేణ వర్తంతే యస్మిన్ స్తత్ (యత్) (చ) (పద్వీశమ్) యతాన్ దేమ విశతి తత్ (అర్వతః) అశ్వస్య (యత్) (చ) (పపా) విబతి (యత్) (చ) (ఘాసిమ్) అదనమ్ (జఘాస) అత్తి (సర్వాః) సర్వాణి (తా) తాని (తే) తవ అపి (దేవేషు) దివ్యేషు గుణేషు అస్తు.

అన్వయః:- పా విద్వాన్ యత్తైర్వతో నిక్రమణం నిషదనం వివర్తనం యచ్చ పద్వీశం యచ్ఛాయం పపా యచ్చ ఘాసిం జఘాస తాః సర్వా యుక్త్యా సంతు తద్దేవేష్యస్త్యుః. ||౩౮||

భావార్థః:- పా మనుష్యా భవంతోఽశ్వాదీనాం సుశిక్షణేన భత్య పేయ దాసేన సర్వాణి కార్యాణి సాఘ్నవంతు. ||౩౯||

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా ! తె=నీ యొక్క, అర్వతః=గుట్టము యొక్క, నిష్క్రమణమ్=వెడలుట, నిషదనమ్=కూర్చునుట, వివర్తనమ్=విశేషప్రవర్తనము, చ=మఱియు, యత్=ఏది, పద్వీశమ్=పాదములందున్నదో, యత్ చ=మఱియు నిది దేనిని పపా=త్రాగునో, యత్ చ ఘాసిమ్=మఱియు నే గడ్డిని, జఘాస=తినునో, తా సర్వా=ఆ కార్యములన్నియుయు క్తిపూర్వకముగ నుండుగాక! మఱియు ఇదంతయు, దేవేషు అపి=దివ్యములగు ఉత్తమ గుణములు గల వారియందుకూడ, అస్తు=కలుగుగాక! (౩౮)

భావార్థము:- ఓ మనుష్యులారా! మీరు గుట్టములకు సుశిక్ష గఱపి మంచి భత్యములను పేయములను బెట్టి స్వకీయ కార్యముల నన్నిటని సాధించుడు. ౧౪౪౯[౩౮]

యదశ్వాయేత్యన్య గోతమ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, విరాట్ పంక్తిశ్చందః, వంచమః స్వరః, పునర్దమేవ విషయ మాహ. మఱల విషయ మయ్యదియే.

యదశ్వా¹య వా²న ఉ³ప⁴స్త⁵ప్ర⁶ణ⁷న్య⁸ధీ⁹ వా¹⁰నం యా¹¹ హి¹²ర¹³ణ్యా¹⁴న్య¹⁵స్మై¹⁶ ।
స్త¹⁷న్దా¹⁸న్ద¹⁹మ²⁰ర్వ²¹న్తం ప²²ద్వీ²³శం ప్రి²⁴యా²⁵ దే²⁶వే²⁷ష్వా²⁸యా²⁹మ³⁰య³¹న్తి³² ॥ ౩౯ ॥

యత్, అశ్వా¹య, వా²నః, ఉ³ప⁴స్త⁵ప్ర⁶ణం⁷తీ⁸త్య⁹వ+ స్త¹⁰ప్ర¹¹ణం¹²తి, అ¹³ధీ¹⁴వా¹⁵నమ్ అ¹⁶ధి, వా¹⁷నమి¹⁸త్య¹⁹ధి+వా²⁰నమ్, యా, హి²¹ర²²ణ్యా²³ని, అ²⁴స్మై, స్త²⁵ందా²⁶న్దమి²⁷తి స్త²⁸మ్+దా²⁹నమ్, అ³⁰ర్వ³¹న్తమ్, ప³²ద్వీ³³శమ్, ప్రి³⁴యా, దే³⁵వే³⁶షు, ఆ, యా³⁷మ³⁸య³⁹న్తి, య⁴⁰మ⁴¹య⁴²న్తి⁴³తి⁴⁴ య⁴⁵మ⁴⁶య⁴⁷న్తి⁴⁸ ॥

పదార్థః:- (యత్) (అశ్వాయ) (వానః) వస్త్రమ్ (ఉపస్తప్రణంతి) ఆచ్ఛారయంతి (అధీవానమ్) వానమ్) ఉపరిస్థాపనీయమ్ (యా) యాని (హిరణ్యాని) హిరణ్యై ర్నిర్మితాని ఆభరణాదీని

(అస్త్రై) (సందానమ్) శిరోబంధనాది (అర్చన తమ్) గచ్ఛంతమ్ (పడ్వీశమ్) పద్విర్విశంతమ్ (ప్రియా) ప్రియాణి (దేవేషు) విష్వత్సు (అ) సమంతాత్ (యామయంతి) నియమయంతి. ||౩౯||

అన్వయ:- పా మనుష్యా భవంతో ఒస్మా అశ్వాయ యద్వాసోఽధీవాసం సందానం యా హిరణ్యాన్యస్త్యంతి యం పడ్వీశమర్చంత మాయామయంతి తాని సర్వాణి దేవేషు
ప్రియా: సంతు. ||౩౯||

భావార్థ:- యది మనుష్యా అశ్వాదీన్ పశూన్ యథావద్రక్షయిత్వోపకారం గృహ్ణీయు
స్తస్తీ బహుకార్యసిద్ధ్యవశాత్ స్మరి: ||౩౯||

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! మీరు, అస్త్రై అశ్వాయ=ఈ గుఱ్ఱమునకై, యత్ వాసః=ఏ వస్త్రము, అధీవాసమ్=పైన కప్పబడి యున్నదో, సందానమ్=ముఖ బంధనము మొదలై నవి, యా హిరణ్యాని=సువర్ణముచే తయారైన యే ఆభరణము లను, ఉపస్త్యంతి=కప్పదురో, పడ్వీశమ్=కాళ్ళతో ప్రవేశించుచు, అర్చంతమ్=వెళ్ళు చుచున్న యే గుఱ్ఱమును, ఆ యామయంతి=చక్కగా నియమమునందుంచుదురో, ఆ కార్యములు పదార్థములు అన్నియు, దేవేషు=విద్వాంసులయందు, ప్రియా=ప్రీతికరము లగు గాక! [౩౯]

భావార్థము:- మానవులు గుఱ్ఱము మొదలగు పశువులను చక్కగా పోషించి రక్షించి ఉపకారము గ్రహించుచో బహుకార్యసిద్ధిచే సుపకారయుక్తు లగుదురు. [౩౯]

యత్ ఇత్యర్థ గోతమ ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, భురిక్ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల విషయమిదియే.

యత్తే సాదే మహస్సా శూక్రతస్య పార్శ్వవా కళయా వా తుతోద.

సురీచేవ తా హవిషో అధ్వరేషు సర్వా తా తే బ్రహ్మణా సూదయామి॥

యత్, తే, సాదే, మహస్సా, శూక్రతస్య, పార్శ్వ, వా, కళయా, వా, తుతోద, సురీచేవేతి సురీవా + ఇవ, తా, హవిషః, అధ్వరేషు, సర్వా, తా, తే, బ్రహ్మణా, సూదయామి ॥

||౪౦||

పదార్థ:- (యత్) యతః (తే) తవ (సాదే) స్థిత్యధికరణే (మహస్సా) మహత్వేన (శూక్ర తస్య) శీఘ్రం శక్తితస్య. శ్రితి ఉప్ర నా...నిఘం. ౨. ౧౫. (పార్శ్వస్య) పార్శ్వము కణాను సాధూని (వా) (కళయా) తాడనసాధనేన (వా) (తుతోద) తుద్యాత్ (సురీచేవ) యథా స్రుచా ప్రేర

యంతి తథా తా తాని (హవిషః) హోతుమర్హస్య (అధ్వరేషు) అహింసనీయేషు యజ్ఞేషు (సర్వా) సర్వాణి (తా) తాని (తే) తుభ్యమ్ (బ్రహ్మణా)ధనేన(సూదయామి)ప్రాపయామి.॥౪౦॥

అన్వయః:- హే విద్వత్ సే సాదే మహసా శూకృతస్య కళయా వా యత్పూర్ణా వా తుతోదతాతాన్యధ్వరేషు హవిషః స్రుచేవ కరోషి తా సర్వా తే బ్రహ్మణాఽహం సూదయామి.

భావార్థః:-అత్రోపమాఽలంకారః. యథా యజ్ఞసాధనై ర్హవీంష్యగ్నో ప్రేరయంతి. తథైవాశ్వాదీని సుశిక్షారీత్యా ప్రేరయేయుః. ॥౪౦॥

పదార్థము,- ఓ విద్వాంసుడా! తే=సీ యొక్క, సాదే=కూర్చొను స్థానమున, మహసా=గొప్పతనముచే, వా=లేక, శూకృతస్య కళయా=శీఘ్రముగ నేర్పబడిన గుఱ్ఱముయొక్క కొరడాచే, పార్ష్ణ్య=ప్రక్కటెముకలు, వా = లేక, ప్రక్కలందు కొట్టుట మొదలగు కార్యములచే, తుతోద=సాధారణముగ తోలుట మొదలగు, యత్ = ఏ కార్యములున్నవో, తా=వానినన్నిటిని, అధ్వరేషు=యజ్ఞములందు, హవిషః=హోమ మొనర్పదగు పదార్థముల సంబంధమైన, స్రుచేవ=స్రుక్కు ఎటుల ప్రేరేపించునో అటుల నొనర్చుచున్నావు, తా సర్వా=ఆ కార్యములన్నియు, తే=నీకై, బ్రహ్మణా=ధనముతో. సూదయామి=లభింపజేయుచున్నాను, [౪౦]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందుపమా లంకారమున్నది. యజ్ఞసాధనములచే హోమయోగ్య పదార్థములను అగ్నియందు[[వేల్చుటకు]]ప్రేరేపించుచున్నటుల ఆశ్వాదులను సుశిక్ష ద్వారా ప్రేరేపించవలయును. ౧౪౫౧[౪౦]

చతుస్త్రిశదిత్యస్య గోతమ ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, త్రిష్టుప్ చందః, దైవతః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
విషయ మయ్యుదయే.

చతుస్త్రిశదిత్యజినో దేవబన్దో ర్వ జ్జీర్ణ రశ్వస్య స్వధితి స్సమేతి।

అచ్చిద్రా గాత్ర వయునా కృణోతు పరుష్పరురను ఘుష్యా విశస్త ॥౪౧॥

చతుస్త్రిశదితి చతుః+త్రిశిత్, వాజినః, దేవబన్దోరితి దేవ+బన్దోః,

వజ్జీః, అశ్వస్య, స్వధితి రితి స్వ+ధితిః, సమ్, ఏతి, అచ్చిద్రా, గాత్ర, వయునా, కృణోతు, పరుష్పరుః, పరుఃపరురితి పరుః+పరుః, అనుఘుష్యేత్యను+ఘుష్య, వి, శస్త ॥

॥౪౧॥

పదార్థః:- (చతుస్త్రింశత్) శిక్షణాని (వాజినః) వేగవతః (దేవ బంధోః) దేవా విద్వాంసో బంధువద్యస్య అస్య (వంక్రీః) కుటిలా గతీః (అశ్వస్య) (స్వధితీః) వజ్ర ఇవ వ ర్తమానః (సమ్) సమ్యక్ (పతి) గచ్ఛతి (అచ్చిద్రా) చిద్రహితాని (గాత్రా) గాత్రాణి (వయునా) వయునాని ప్రజ్ఞానాని (కృణోతు) (పరుష్పరుః) మర్తమర్త్య (అనుఘువ్య) అనుకూల్యేన ఘోషయిత్వా. అత్ర సంహితాయామితి దీప్తః (వి) విశేషేణ (శస్త్ర) చింత.

॥౪౧॥

అన్వయః:- పా మనుష్యా యథా అశ్వశిక్షకో దేవబంధో ర్వాజినో అశ్వస్య చతుస్త్రింశద్వంక్రీః సమేవ్యచ్చిద్రా గాత్రా వయునా కృణోతు తస్య పరుష్పరురనుఘువ్య స్వధితి రివ రోగాన్ యూయం విశస్త్ర.

॥౪౧॥

భావార్థః:- పా మనుష్యా యథా చతురో అశ్వశిక్షక శ్చతుస్త్రింశద్విచిత్రా గతీ రశ్వం నయతి. వైష్ట్య శ్చారోగిణం కరోతి. తత్రై వాన్యేషాం పశూనాం రక్షణేనోన్నతీః కార్యా. ॥౪౧॥

పదార్థము,- ఓ మానవులారా! ఎటుల అశ్వశిక్షకుడు, దేవబంధోః=విద్వాంసు లను బంధువులవలె కలిగియున్నదియు, వాజినః=వేగవంతమునగు, అశ్వస్య=గుఱ్ఱము యొక్క, చతుస్త్రింశత్=ముప్పదినాలుగు, వంక్రీః=వంకరటింకర నడతలు, సమ్ పతి=పాంచనో మఱియు, అచ్చిద్రా=చేదభేదరహితములగు, గాత్రా=గాత్రములను, వయు నా=ఉత్తమజ్ఞానములను, కృణోతు=చేయునో, అటులనే దానియొక్క, పరుష్పరుః=ప్రతి మర్తస్థానమును, అనుఘువ్య=అనుకూలముగ మ్రోగించి, స్వధితిః=వజ్రములవలె సున్న మీరు రోగములను, వి శస్త్ర=విశేషముగ చిన్నభిన్న మొనర్చుడు, [౪౧]

భావార్థము,- ఓ మానవులారా! గుఱ్ఱములకు నేర్పు చతురు డెటుల ఇచ్చిత్ర విచిత్ర గతులను గుర్రమునకు నేర్పునో, వైద్యుడెటుల ప్రాణులను రోగరహితములుగ నొనర్చునో అటులనే ఇతర పశువులను కూడ రక్షించి ఉన్నతిని పొందవలయును, [౪౧]

ఏకస్తద్విష్ట రిత్యన్య గోతమ ఋషిః, యజమానో దేవతా, స్వరాట్ వంక్రీ శ్చందః, వంచమః స్వరః. పునః కథం పశవః శిక్షణీయా ఇత్యాహ. పశువులకెటుల శిక్ష గలుపవలయును ?

ఏకస్తద్విష్ట. రశ్వస్యా విశస్తా ద్వా యన్తరా భవత్ స్తథ ఋతుః ।

యా తే గాత్రాణామృతుథా కృణోమి తాతా పిష్ఠానాం ప్ర జుహోమ్యగ్ని ॥౪౨॥

ఏకః, త్వష్టః, అశ్వస్య, విశస్తేతి వి+శస్తా, ద్వా, యన్తరా, భవత్, తథా ఋతుః, యా, తే, గాత్రాణామ్, ఋతుధేత్యృతు+థా, కృణోమి, తాతేతి తాతా,

పిణ్డానామ్, ప్ర, జుహోమి అగ్నౌ ॥

॥౪౨॥

పదార్థః:-(ఏకః) అనహోయః (త్వష్టే) ప్రది ప్తస్య (అశ్వస్య) తురంగస్య అత్ర సంహితా
యామితి దీప్తుః (విశస్తా) విచ్ఛేదకః (ద్వా) ద్వై (యంతారా) నియామక్ (భవతః) (తథా)
తేన ప్రకారేణ (ఋతుః) వసంతాదిః (యా) యాని (తే) తవ (గాత్రాణామ్) అంగానామ్
(ఋతుథా) ఋతోః (కృణోమి) (తాతా) తాని తాని (పిండానామ్) (ప్ర) (జుహోమి) (అగ్నౌ)
పావకే.

॥౪౨॥

అన్వయః:- పే మనుష్యా యథైక ఋతు స్తవష్ట రశ్వస్య విశస్తా భవతి. యా ద్వా
యంతారా భవత స్తథా, యా తే గాత్రాణాం పిండానామృతుథా వస్తూన్యహం కృణోమి
తాతాఽగ్నౌ ప్రజుహోమి.

॥౪౨॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథాఽశ్వశిక్షకాః ప్రత్యృత్యశ్వాన్ సు? .
క్షయంతి. తథా గురవో విద్యార్థినాం చేష్టకరణాని శిక్షయంతి. యథాఽగ్నౌ పిండాన్
హుత్వా వాయుం శోధయంతి, తథావిద్యార్థిగ్నౌ వవిద్యాభ్రమాన్ హుత్వా ఆత్మనః శోధయంతి.

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ఎటుల, ఏకః ఋతుః=ఒకే వసంతాది ఋతువు,
త్వష్టే=శోభాయమానచుగు, అశ్వస్య=గుఱ్ఱముయొక్క, విశస్తా=విశేషించి రూపా
దుల భేదమును చేయున దగుచున్నదో లేక, ద్వా=ప రెండు, యంతారా=నియమిం
చునవి, భవతః=అగుచున్నవో, తథా=అటులే, తే=నీయొక్క, గాత్రాణామ్=అంగ
ములయొక్క లేక, పిండానామ్=పిండములయొక్క, ఋతుథా=ఋతుసంబంధములగు
పదార్థములను, యా=వేనిని నేను, కృణోమి=చేయుదునో, తా తా=వాని నన్నిటిని
అగ్నౌ=అగ్నియందు, ప్ర జుహోమి=హోమమొనర్చుచున్నాను. [౪౨]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. గుఱ్ఱము
లకు నేర్పువారెటుల ప్రతి ఋతువులందు అశ్వములకు బాగుగ నేర్పుదురో, అటులే
గురువులు విద్యార్థులకు క్రియల నాచరించుట నేర్పుచున్నారు, లేక అగ్నియందు పిండ
ముల వ్రేల్చి పవనమును ఎటుల శుద్ధి యొనర్చుచున్నారో అటులే విద్యారూపాగ్ని
యందు అవిద్యాభ్రమలను వ్రేల్చి ఆత్మలను శోధించుదురు. ౧౪౫౩ [౪౨]

మాత్వేత్యస్య గోతమ ఋషిః, ఆత్మా దేవతా, నిచ్చత్ తిష్ఠప్ ఛందః, దై వతః స్వరః.

పున ర్మమప్యై రాత్మాదయః కథం శోధనీయా ఇత్యాహ.

మానవులు ఆత్మాదిపదార్థముల నెటుల శుద్ధపఱచవలయును ?

మా త్వా తవత్ ప్రియ ఆత్మాపియన్తం మా స్వధీతి స్తస్య ఆ తిష్ఠిపత్తే.

మా తే గృద్ను రవిశస్తాఽతిహోయ చిద్రా గాత్రాణ్యసినా మిథూ కః ॥ ॥౪౩॥

మా, త్వా, తవత్, ప్రియః, ఆత్మా, అపియన్తమిత్యపి+యన్తమ్, మా, స్వధితి రితి స్వ+ధితిః, తన్వః, ఆ, తిష్ఠిపత్, తిష్ఠిపదితి తిస్థిపత్, తే, మా, తే, గృధ్నుః, అవిశస్తేత్యవి+కస్తా, అతిహోయేత్యతి+హోయ, చిద్రా, గాత్రాణి, అనినా, మిథూ, కరితి కః॥

॥౪౩॥

పదార్థః:- (మా)నిషేధే (త్వా)త్వామ్ (తవత్) తవేత్ (ప్రియః) యః ప్రీతాతి కామయత ఆనందయతి వా (ఆత్మా) స్వస్వరూపమ్ (అపియన్తమ్) యోఽప్యేతి తమ్ (మా) (స్వధితిః) వజ్రః (తన్వః) శరీరస్య మధ్యే (ఆ) (తిష్ఠిపత్) సమంతాత్ స్థావయేత్ (తే) తవ (మా) (తే) తవ (గృధ్నుః) అభికాంక్షకః (అవిశస్తా) అవిచ్ఛేదకః (అతిహోయ) అత్యంతం త్యక్త్వా (చిద్రా) చిద్రాణి (గాత్రాణి) అంగాని (అనినా) ఖగ్దేన (మిథూ) మిథః (కః) కుర్యాత్.

॥౪౩॥

అన్వయః:- హే విద్యమాన్తే ప్రియ ఆత్మాపి యంతం త్వా త్వామతిహోయమా తవత్. స్వధితి స్తే తస్యే మా తిష్ఠిపత్తే చిద్రా గాత్రాణ్యవిశస్తా గృధ్నుర్మా తిష్ఠిపదసినా మిథూ మా కః ॥౪౩॥

భావార్థః:- సర్వై ర్మనుష్యైః స్వస్వ ఆత్మా శోకే న నిపాతనీయః కస్యాప్యపరి వజ్రో న నిపాతనీయః. కస్యాప్యపకారో న విచ్ఛేదనీయశ్చ.

॥౪౩॥

పదార్థము:- విద్వాంసుడా ! తే=నీ యొక్క, ప్రియః=ప్రీతిని ఆనందమును కలిగించునది, ఆత్మా=నీ నిజరూపమగు ఆత్మతత్వము, అపియన్తమ్=నిశ్చయముగ లభించుచున్న, త్వా=నిన్ను, అతిహోయ=బాగుగ వదలి, మా తవత్=సంతాపమును పొందకుండునుగాక! స్వధితిః=వజ్రము, తే తన్వః=నీ యొక్క శరీరమధ్యమున, మా తిష్ఠిపత్=స్థితమొనరించకుండునుగాక! మీయొక్క, చిద్రా=చిన్నభిన్నములైన, గాత్రాణి=అంగములను, అ విశస్తా=ప్రత్యేకించి విచ్ఛేదన మొనర్చనివాడు, గృధ్నుః=అభి కాంక్షకుడు, మా=స్థితమొనరింపకుండ చేయుగాక! అనినా=కత్తిచే, మిథూ=పరస్పర ము, కః=చేష్టయొనర్చుకుందురు గాక!

[౪౩]

భావార్థము:- మానవులందరు తమ ఆత్మలను శోకమునందు పడనీయకూడదు. ఎవరిమీదను వజ్రమును వదలకూడదు. ఎవని ఉపకారమును విచ్ఛేదన మొనర్చకూడదు.

౧౪౫౫ న వా ఇత్యస్య గోతమ ఋషిః, ఆత్మా దేవతా, స్వరాట్ పంక్తిశ్చందః, పంచమః స్వరః.

పునర్మునుష్యైః కీదృశాని యానాని కర్తవ్యానిత్యాహ.

మానవులెటువంటి రథములను నిర్మించవలయును ?

న వా ఓఉఽవృత్స్మియపే న రిష్యసి దేవా ॥౨॥ ఓఽదేషి పథిభిః సుగేభిః। హరీ తే యుక్తా పృషతీ అభూతా ముపాస్థాద్వాజీ ధురి రాసభస్య॥ ॥౪౪॥

న, వై, ఊఁ ఇత్యుఁ, ఏతత్, మ్రియసే, న, రిష్యసి, దేవాన్, ఇత్, ఏషి, వశిఁభిః, సుగేభిః, హరీ ఇతి హరీ, తే యుజ్ఞా, పృషతీ ఇతి పృషతీ, అభూతామ్, ఉప, అస్థాత్, వాజీ, ధురి, రాసభస్య ॥ ౪౪ ॥

పదార్థః:- (న)నిషేధే(వై)నిశ్చయేన(ఉ)ఇతి విశక్యే(ఏతత్)విజ్ఞానం ప్రాప్య (మ్రియసే) (న) (రిష్యసి)హస్తి (దేవాన్) విరుషః (ఇత్) ఇవ(ఏషి)పశ్యతి(సుగేభిః)సుష్టు గచ్ఛంతి తేషు తైః (హరీ)హరణితా (తే) తవ (యుంజా) యోజకా (పృషతీ)స్థలా (అభూతామ్) భవేతామ్ (ఉప) (అస్థాత్) ఉపశిష్టేత్ (వాజీ)వేగవాన్ (ధురి) ధారణే (రాసభస్య) అశ్వసంబంధస్య.

అన్వయః:- హే విద్వాన్ యద్యేతద్విజ్ఞానం ప్రాప్సిషి. తర్హి న త్వం మ్రియసే న వై రిష్యసి సుగేభిః పశ్యతి దేవానిదేషి, యది తే పృషతీ యుంజా హరీ అభూతాము తస్మి వాజీ రాసభస్య ధుర్గుపాస్థాత్.

భావార్థః:- యథా విద్యయా సంయుక్తై ర్వాయు జలాగ్నిభి ర్భుజై రథేష్టిత్వా మార్గాన్ సుఖేన గచ్ఛంతి. తథై వాత్మజ్ఞానేన స్వస్వరూపం నిర్వం బుద్ధ్యా మరణ హింసాత్రాసం విహాయ దివ్యాని సుఖాని ప్రాప్నుయః.

పదార్థము:- విద్వాంసుడా; ఏతత్=ఈపూర్వోక్తవిజ్ఞానమును పొందినచో, న మ్రియసే=మరణించవు, న వై రిష్యసి=చంపనుకూడ చంపవు, ఇంతియగాక, సుగేభిః=సుగమములగు. పశ్యతి=మార్గములద్వారా, దేవాన్ హి=విద్వాంసులనే, ఏషి=పొందుదువు, తే=నీయొక్క, పృషతీ=స్థూలశరీరయుక్తములు, యుంజా=యోజకములు నగు గుఱ్ఱములు, హరీ=చేర్పించునవి, అభూతామ్ ఉ=అగుచో, వాజీ=వేగవంత మగు గుఱ్ఱమొకటి, రాసభస్య=అశ్వజాతికి సంబంధించిన కంచరగాడిదను, ధురి=ధరించుటకు, ఉప అస్థాత్=ఉపసీతమగుగాక! [౪౪]

భావార్థము:- ఎటుల విద్యచే చక్కగా ప్రయోగమునరించబడిన వాయుజలాగ్నులతో యుక్తమైన రథమందు స్థితులై మార్గములను సుఖముగ దాటెదరో, అటులనే ఆత్మజ్ఞానముచే తన స్వరూపమును నిత్యమని యెరిగి మరణముయొక్కయు, హింసయొక్కయు భయమును వదిలి దివ్యసుఖములను పొందవలయును. ౧౪౫ [౪౪]

సుగవ్య మివ్యస్య గోతమ ఋషిః, ప్రజా దేవతా, స్వరాట్ పంక్తిశ్చందః, పంచమః స్వరః.

తై రాజ్యోన్నతిః స్వాదిత్యాహ.

ఎవరిచే రాజ్యోన్నతి జరుగగలదు ?

సుగవ్యం నో వాజీ స్వశ్వస్య పుంసః పుత్రాః ౨॥౬౬౩౮ ఏతత్ స్వాధ్యాయః

రయిమ్ । అనాగా స్త్యమ్ నోఽ అదితిః కృణోతు క్షత్రం నోఽ అశ్వో వనతామ్
హవిష్మామ్ ॥

॥౪౫॥

సుగవ్యమితి సు+గవ్యమ్+నః, వాజీ, స్వశ్వమితి సు+అశ్వమ్, పుంసః,
పుత్రాన్, ఉత, విశ్వాపుషమ్, విశ్వపుషమితి విశ్వ+పుషమ్, రయిమ్, అనాగా
స్త్య మిత్యనాగః+త్వమ్, నః, అదితిః, కృణోతు, క్షత్రమ్, నః, అశ్వః, వనతామ్,
హవిష్మామ్ ॥

॥౪౫॥

పదార్థః:- (సుగవ్యమ్) సుష్టు గోభ్యో హితమ్ (నః) అస్మాకమ్ (వాజీ) అశ్వః (స్వశ్వమ్)
శోభనేష్వశ్వేషు భవమ్ (పుంసః) పుంస్త్యయక్తాన్ పురుషార్థినః (పుత్రాన్) (ఉత) అపి (విశ్వా
పుషమ్) సమగ్రపుష్టికరమ్ (రయిమ్) ధనమ్ (అనాగా స్త్యమ్) అనవరాధత్వమ్ (నః) అస్మాన్
(అదితిః) కారణరూపేణావినాశినీ భూమిః (కృణోతు) (క్షత్రమ్) రాజ్యమ్ (నః) అస్మాకమ్ (అశ్వః)
వ్యాప్తిలః (వనతామ్) సంభజతామ్ (హవిష్మాన్) ప్రశస్తాని హవింషి సుఖదానాని యస్మై నః.

అన్వయః:- యో నో వాజీ సుగవ్యం స్వశ్వశ్చక్రోతి, యో విద్యాన్ పుంసః పుత్రానుత
విశ్వాపుషం రయిం చ ప్రాప్నోతి. యథాఽతిథి ర్నోఽనాగాస్త్యశ్చక్రోతి తథా భవాన్
కృణోతు. యథా హవిష్మానశ్వో నః క్షత్రం వనతాం తథా త్వం నేవస్వ ॥౪౫॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే జితేంద్రియా బ్రహ్మచర్యేణ వీర్య
వంశోఽశ్వ ఇవాఽమోఘవీర్యాః పురుషార్థేన ధనం ప్రాప్నువంతో న్యాయేన రాజ్యమున్న
యేయ సై సుఖనః స్యుః. ॥౪౫॥

పదార్థము, - నః వాజీ = ఏ మా గుఱ్ఱము, సుగవ్యమ్ = సుందర గోవులకై సుఖ
స్వరూపముచు, స్వశ్వమ్ = మంచి గుఱ్ఱములలో ప్రసిద్ధమునగు కార్యమును చేయుచు
న్నదో. లేక ఏ విద్యాంసుడు. పుంసః = పురుషత్వముచే యుక్తుడు పురుషార్థి, పుత్రాన్ =
పుత్రులను, ఉత = మరియు, విశ్వాపుషమ్ = సమగ్రముగ పుష్టియొనర్చు, రయిమ్ = ధన
మును పొందునో, లేక ఎటుల, అదితిః = కారణరూపమున అవినాశియగు భూమి, నః =
మాకొఱకు, అనాగా స్త్యమ్ = అవరాధరహితముగు నటుల చేయుచున్నదో, అటులనే
మీరు, కృణోతు = చేయుదురు గాక! లేక ఎటుల, హవిష్మాన్ = ప్రశంసిత సుఖమును చే
కూర్చు, అశ్వః = వ్యాప్తిలమైన ప్రాణి, నః క్షత్రమ్ = మాయొక్క రాజ్యమును, వన
తామ్ = సేవించునో, అటుల మీరుచు సేవించుడు. [౪౫]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎవరు జి
తోంద్రియులు, బ్రహ్మచర్యముచే వీర్యవంతులు, గుఱ్ఱమువలె అమోఘ వీర్యులునై పురు

పార్థముచే ధనమును గడించినవారై న్యాయముతో రాజ్యమును ఆభివృద్ధిపఱచుదురో వారునుఖులగుదురు.

౧౪౫౬[౪౫]

ఇమా ను కమిత్యస్య గోతమ ఋషిః, విశ్వే దేవా దేవతాః, భురిక్ శక్వరి ఛందః, దైవతః స్వరః.

పునః కే శ్రీమంతో భవంతీత్యాహ.

ధనవంతులెవరయ్యెదరు ?

ఇమా ను కం భువనా సీషధామేన్ద్రశ్చ విశ్వే చ దేవాః।

ఆదిత్యై రిన్ద్రః సగణో మరుద్భి రస్మభ్యం భేషజా కరత్.

యజ్ఞం చ న స్తన్వం చ ప్రజాం చాదిత్యై రిన్ద్రః సహ సీషధాతి॥ ౪౬॥

ఇమా,ను,కమ్, భువనా, సీషధామ, సీషధామేతి సీసధామ,ఇన్ద్రః,చ, విశ్వే,
చ, దేవాః, ఆదిత్యైః, ఇన్ద్రః, సగణ ఇతి స+గణః, మరుద్భి రితి మరుత్+భిః,
అస్మభ్యమ్, భేషజా, కరత్, యజ్ఞమ్, చ, నః, తన్వమ్, చ, ప్రజామితి ప్రజా
జామ్, చ,ఆదిత్యై, ఇంద్రః, సహ, సీషధాతి, నిసధాతీతి నిసధాతి॥ ౪౬॥

పదార్థః:-(ఇమా)ఇమాని (ను)సద్యః(కమ్)సుఖమ్ (భువనా) భువనాని (సీషధామ) సాధ
యేమ (ఇంద్రః)పరమేశ్వర్యవాన్ రాజా (చ)(విశ్వే)నర్త్యే (చ)(దేవాః) విద్వాంసః సభాసదః
(ఆదిత్యైః)మానైః(ఇంద్రః) సూర్యః (సగణః) గణైః సహ వర్తమానః (మరుద్భిః)మనుష్యైః
సహ(అస్మభ్యమ్)(భేషజా) భేషజాని (కరత్)కుర్యాత్ (యజ్ఞమ్)విద్యత్సత్కారాదికమ్(చ)(నః)
(అస్మాకమ్)(తన్వమ్)శరీరమ్(చ)(ప్రజామ్)సంతానాదికమ్(చ)(ఆదిత్యైః) ఉత్తమైర్విద్యద్భిః
సహ(ఇంద్రః)ఐశ్వర్యకారి సభేః(సహ)(సీషధాతి)సాధయేత్. ౪౬॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా యథేంద్రశ్చ విశ్వే దేవాశ్చేమా విశ్వా భువనా ధరంతి, తథా
వయం కం ను సీషధామ, యథా సగణ ఇంద్ర ఆదిత్యైః సహ సర్వాంట్లోకాన్ ప్రకాశయతి,
తథా మరుద్భిః సహ వై ద్యోఽస్మభ్యం భేషజా కరత్. యథాఽఽదిత్యైః సహేంద్రో నోయజ్ఞం
చ తన్వం చ ప్రజాం చ సీషధాతి తథా వయం సాధ్నుయామ.

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే మనుష్యాః సూర్య వన్నియమేన
వర్తిత్వా శరీరమరోగమాత్మానం విద్వాంసం సంసాధ్య పూర్ణం బ్రహ్మచర్యం కృత్వా స్వయం
వృతాం వృద్ధ్యాం స్త్రియం స్వీకృత్య,తత్ర ప్రజా ఉత్పాద్య సుఖిత్య పిదుషీకుర్వంతి తే, శ్రీయః
పతయో జాయంతే.

౪౬॥

పదార్థము,- మానవులారా! ఎటుల, ఇంద్రః=పరమైశ్వర్య వంతుడగు రాజు, చ=మణియు, విశ్వే దేవాః=సకలదేవతలు, చ=క్షూడ, ఇమా భువనా=ఈసకలలోకములను ధరించుచున్నారో అటుల మేమును, కమ్=సుఖమును, ను=శ్రీఘ్రముగ, సీషధామ=సాధించెదముగాక! లేక ఎటుల, సగణః=సహచారులగు గణములతో యుక్తుడై, ఇంద్రః=సూర్యుడు, ఆదిత్యైః=మానములతో కూడినవాడై సమస్తలోకములను ప్రకాశిత మొనర్చునో, అటులనే, మరుద్భిః=మనుష్యులతో కూడియున్న వైద్యుడు, అస్మభ్యమ్=మా కొఱకు, క్షేపజా=క్షేపధములు, కరత్=చేయుగాత! ఎటుల, ఆదిత్యైః సహ=ఉత్తమ విద్వాంసులతో కూడియున్న, ఇంద్రః=పరమైశ్వర్యవంతుడగు సభాపతి, నః=మాయొక్క, యజ్ఞమ్=విద్వాంసులసత్కారము మొదలగు ఉత్తమకార్యములను, చ=మణియు, తన్వమ్=శరీరమును, చ=మణియు, ప్రజామ్=సంతానమును, చ=కూడ, సీషధాతి=సిద్ధింపజేయునో అటులనే మేమును సాధించుదుము గాక! [౪౬]

భావార్థము;- ఇందువాచకలుప్రోపమాలంకారమున్నది. ఏమనుష్యులు సూర్యుని వలె నియమముగ ప్రవర్తించి శరీరమును నీరోగముగ నొనర్చి, తాను విద్వాంసుడున్ననై పూర్ణబ్రహ్మచర్యము నొనర్చి, స్వయంపృథయు, హృద్యయు నగు స్త్రీని స్వీకరించి, ఆమె యందు సంతానమును గని [వారికి] సుఖిగఱపి విద్వాంసులుగ నొనర్చుదురో వారు శ్రీయః పతులగుదురు. ౧౪౩[౪౬]

౧౪౧౪ అగ్నే త్వష్టో అంతమః, అగ్ని రైవతా, శక్వరీ చందః, దైవతః స్వరః.

పునః కే సత్కర్తవ్యాః సంతిత్యాహ.

సత్కరించుటకు తగినవారెవరు ?

అగ్నే త్వష్టో అంతమః ఉత త్రాతా శివో భవా వరూధ్యః ।

వసురగ్ని ర్వసుశ్రవా అచ్చా నక్షి ద్యుమత్తమశి రయిం దాః॥ ౧౪౨॥

అగ్నే, త్వష్టమ్, నః, అంతమః, ఉత, త్రాతా, శివః, భవ, వరూధ్యః, వసుః, అగ్నిః, వసుశ్రవా ఇతి వసు+శ్రవా, అచ్చ, నక్షి, ద్యుమత్తమమితి ద్యుమత్+తమమ్, రయిమ్, దాః ॥ ౧౪౨॥

పదార్థః:- (అగ్నే) వేదవిదధ్యావకోపదేశక! (త్వష్టమ్) (నః) అస్మాకమ్ (అంతమః) నికటస్థః (ఉత) అపి (త్రాతా) పాలకః (శివః) కల్యాణకారీ (భవ) అత్ర ద్భవ్యచోఽతస్తిజ ఇతి దీర్ఘః (వరూధ్యః) (వరూధేషు) గృహేషు సాధుః (వసుః) విద్యాసు వాసయితా (అగ్నిః) పావక ఇవ (వసుశ్రవా)

వసూని ధనాని శ్రవణేయస్య సః(అచ్చ)అత్ర నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః(సః)ప్రాప్నోషి, ఇతథాతో రయంప్రయోగః(ద్యుమ త్తమమ్)అతశ్చయేన ప్రకాశవంతమ్(రయమ్)ధనమ్(దాః)దద్యాః॥౪౭॥

అన్వయః:-హే అగ్నే త్వమగ్నిరివ నోఽస్తమ స్త్రాతా శివ ఉత వరూధ్యో వసుశ్రవా వసు రభవ. యో ద్యుమ త్తమం రయమస్మభ్యమచ్చ దాః. అస్మాన్నః స త్వమస్మాభిః సత్కర్తవ్యోఽసి.

భావార్థః:-మనుష్యైః సర్వోపకారిణో వేదాది శాస్త్రవైత్తరోఽధ్యాప కోపదేశకా విద్వాంసః సదైవ సత్కర్తవ్యాః. తే చ సత్కృతాః సంతః సర్వేభ్యః సదుపదేశా ద్యుత్తమగు ణాన్ ధనాదికం చ సదా ప్రయచ్ఛేయః, యేన పరస్పరస్య ప్రీత్యుపకారేణ మహాన్ సుఖ లాభః స్యాదితి. ॥౪౭॥

పదార్థము:- అగ్నే=వేదవేత్తవు, అధ్యాపకుడవు, ఉపదేశకుడవునగు విద్వాం సుడా, నీవు, అగ్నిః=అగ్నితుల్యుడవు, సః=మా యొక్క, అంతమః=సమీపస్థుడవు, త్రాతా =రక్షకుడవు, శివః=కళ్యాణకారివి, ఉత=మఱియు, వరూధ్యః=ఇండ్ల యందు త్తము డవు, వసుశ్రవాః=శ్రవణమునందు బహుధనములు గలవాడవు, వసుః=విద్యలందు నివ సింపజేయువాడవు భవ=కమ్ము, ఏ[నీవు], ద్యుమ త్తమమ్=మిక్కిలి ప్రకాశవంతమైన, రయమ్=ధనమును మా కొఱకు, అచ్చ దాః=చక్కగా నిచ్చెదవో మఱియు మాకు, నః=ప్రాప్తించెదవో అట్టి, త్వమ్=నీవు మాచే సత్కారము పొందనర్హుడవు. [౪౭] భావార్థము.- మనుష్యులు అందరికి ఉపకారమొనర్చువారిని, వేదశాస్త్రముల నెఱిగిన వారిని, అధ్యాపకులను, ఉపదేశములను, విద్వాంసులను సర్వదా సత్కరించవలయును, మఱియు సత్కారమును పొందిన ఆ విద్వాంసులుకూడ అందరికై ఉత్తమోపదేశాది సద్గుణములను, ధనాది పదార్థములను సదాప్రసాదించవలయును. ఇటుల పరస్పర ప్రీత్యు పకారములచే గొప్పగొప్ప సుఖముల లాభము పొందుదురుగాక! ౧౪౫౮[౪౭]

తంత్రేత్యస్య గోతమ ఋషిః, విద్వాన్ దేవతా, భురిగ్భూహతి ఛందః, మధ్యమః, స్వరః.

పున ర్మనుష్యై రిహ కథం వర్తితవ్య మిత్యాహ.

మానవు లీ జగత్తు నందెటుల ప్రవర్తించ వలయును ?

తం త్వా శోచిష్ఠ దీదివః స్తుమ్నాయ నూనమీమహే సఖిభ్యః ।

స నో భోధి కృధీ హవ మురుష్యాణో అఘాయతః సమస్మాత్ ॥౪౮॥

తమ్, త్వా, శోచిష్ఠ, దీదివ ఇతి దీదివః, స్తుమ్నాయ, నూనమ్, ఈమహే

సఖిభ్య ఇతి సఖి+భ్యః, సః, సః, భోధి, కృధీ, హవమ్, ఉరుష్య, సః, అఘాయతః,

అప్తయత ఇత్యఘ+యతః, సమస్మాత్ ||

|| ౪౮ ||

పదార్థః:- (తమ్) (త్యా) త్యామ్ (శోచిష్ఠ) సద్గుతైః ప్రకాశమాన (దీదివః) విద్యాదిగుణైః శోభావన్ ! (సున్నాయ) సుఖాయ (నూనమ్) నిశ్చితమ్ (ఈమపే) యాచామపే (సఖభ్యః) మిత్రేభ్యః (సః) (సః) అస్మాన్ (బోధి) బోధయ (శ్రుధీ) శ్రుణు (నూనమ్) అహోష్వనమ్ (ఉరుష్య) రక్ష (సః) అస్మాకమ్ (అఘాయతః) అత్మనోఽఘమాచరతః (సమస్తాత్) అధర్మేణ తుల్యగుణక ర్మ స్వభావాత్ || ౪౮ ||

అన్వయః:- హే శోచిష్ఠ దీదివో విద్వాన్ యస్తస్య నో బోధి. తం త్యా సున్నాయ సఖభ్యో నూనం వయ మిమపే. స త్వన్నో హవం శ్రుధీ సమస్తా దఘాయత ఉరుష్య చ. || ౪౮ ||

భావార్థః:- విద్యార్థినోఽధ్యాపకాన్ ప్రత్యేవం వదేయు ర్భవంతో యదస్మాభి రధీతం తత్పరీక్షంతామ్. అస్మాన్ దుష్టాచారాత్ పృథగ్రతంతు. యతో వయం సర్వైః సహ మిత్ర వద్వరైమహి. || ౪౮ ||

పదార్థము:- శోచిష్ఠ=ఉత్తమ గుణములచే ప్రకాశవంతుడా ! దీదివః=విద్యాది గుణములచే శోభాయుక్తుడవైన విద్వాంసుడా ! ఏ నీవు, సః=మాకు, బోధి=బోధించెదవో, తం త్యా=అట్టి నిన్ను, సున్నాయ=సుఖముకొఱకు, మఱియు, సఖభ్యః=మిత్రుల కొఱకు, నూనమ్=నిశ్చయముగ మేము, ఈమపే=యాచించుచున్నాము, సః=ఆ నీవు, సః=మాయొక్క, హవమ్=పిలుపుచు, శ్రుధీ=వినుము, మఱియు, సమస్మాత్=అధర్మమువంటి గుణకర్మస్వభావములు గలిగిన, అఘాయతః=అత్మాపరాధము నాచరించు దుష్టతస్కరాదులనుండి, ఉరుష్య=మమ్ములను రక్షించుము. [౪౮]

భావార్థము:- విద్యార్థులు అధ్యాపకులతో నిటుల చెప్పవలయును, మేము చదివినదానిని పరీక్షించుడు. మమ్ములను దుష్టాచారములనుండి వేఱుపఱచి రక్షించుడు. అందువలన మేమందరితో మిత్రులవలె మెలగగలము, ౧౪౫౯ [౪౮]

అస్మిన్నధ్యాయే నృప్తిస్త పదార్థగుణవర్ణనం వశ్యాదిప్రాణినాం శిఙ్గారక్షణం స్వాంగరక్షణం
పరమేశ్వర ప్రార్థనం యజ్ఞప్రశంసా ప్రజ్ఞాప్రావణం ధర్మేచ్ఛాఽశ్వగుణకథనం
తచ్చిక్షణ మాత్మజ్ఞాన ధనప్రాపణయో ర్విధానం చోక్తమతః పతదధ్యా
యోక్తాధస్య పూర్వాధ్యా యోక్తార్థేన సహ సంగతి రస్తీతి వేద్యమ్.

ఈ అధ్యాయమునందు సంసారములోని పదార్థముల గుణముల వర్ణనము, వశ్యాదిప్రాణులకు శిక్ష గఱపుట నేర్పుట, స్వాంగరక్షణ, పరమేశ్వర ప్రార్థన, యజ్ఞప్రశంస, బుద్ధినిచ్చుట, ధర్మమునందిచ్చు, అశ్వగుణ కథనము, దానికి నడక మొదలైనవి నేర్పుట, ఆత్మజ్ఞానము, ధనము ప్రాప్తించు విధానము చెప్పబడినవి. అందుచే నీ యధ్యాయమునందు చెప్పబడిన అర్థము యొక్క సంగతి పూర్వాధ్యాయమున చెప్పబడిన అర్థముతో గలదని తెలుసు కొనవలయును.

ఇతి శ్రీమత్పరమ హంస పరివ్రాజకాచార్యాణాం శ్రీయుతపరమవిదుషాం విరజానంద
సరస్వతీ స్వామినాం శిష్యేణ పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యేణ శ్రీదయానంద
సరస్వతీ స్వామినా విరచితే సంస్కృతార్య భాషాశ్వాస సమన్వితే సుప్ర
మాణయుక్తే యజుర్వేద భాష్యే పంచవింశోఽధ్యాయః సమాప్తః.

★

కృష్ణామండలాంతర్గత కుందేరు గ్రామవాస్తవ్యులగు పాలడుగు
శేషాచలార్య, తదేవ మండలాంతర్గత ముదునూరు గ్రామవాస్తవ్యుడు
జన్మ కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు ఆంధ్రీకరించిన శ్రీమద్దయానంద
సరస్వతీ నిర్మిత యజుర్వేద భాషాశ్వాసమండలి యిరువదివిడవ అధ్యాయము సమాప్తము.

అథ షడ్ వింశోఽధ్యాయ ఆరభ్య తే

ఇపుడీరువది యావ అధ్యాయము * ప్రారంభమగుచున్నది.

విశ్వానిదేవ సవిత ద్ధృతితాని పరాసువ । యద్భద్రం తన్న అనువ ॥౧॥

౧౪౬౦ అగ్నిరిత్యస్య యాజ్ఞవల్క్య ఋషిః, అగ్నిర్విదయో దేవతాః, అభికృతిశ్చన్దః, ఋషభః స్వరకః

అథ మనుష్యై స్తత్త్యేభ్య ఉపకారా యథావత్సంగ్రాహ్యే ఇత్యాహ.

మానవులు తత్త్వములతో యథావత్తుగా నుపకారమును పొందవలయునను
విషయము వర్ణించబడెను.

అగ్నిశ్చ పృథివీ చ సన్నతే తే మే సన్నమతా మదో వాయుశ్చాస్త్రక్షం చ
సన్నతే తే మే సన్నమతా మదఽప్రిత్యశ్చ ద్యౌశ్చ సన్నతే తే మే సన్నమతా

* విషయసూచిక

[క్రమసంఖ్య]	[మంత్రములు]	[క్రమసంఖ్య]	[మంత్రములు]
పురుషార్థ ఫలవర్ణనము	౧	రాణి పదుపకారము	౧౨
అందరికి వేదపఠన శ్రవణాధికారము	౨	సుసంతాన మెటుల తయారగును?	౨౦, ౨౪
పరమేశ్వర నిరూపణము	౩, ౧౮	విద్యాంసుని నిరూపణము	౮, ౯, ౧౩, ౧౪, ౧౫, ౧౬, ౧౭, ౨౧, ౨౨, ౨౩, ౨౪
మానవు లేమిచేయవలయును?	౫, ౬, ౭, ౧౯		
రాజు సత్కారము	౧౦		
రాజకృత్యము	౧౧	సుందర గృహనిర్మాణము	౨౬

* 1981 విక్రమ శక అశ్విరు వైదిక యంత్రాలయ సంస్కరణమునకు అనుకృతి.

ఈ అధ్యాయములో ౨౬ మంత్రములు, ౨౬ ఛందస్సులు, ౪౫౭ పదములు, ౧౦౬౧ అక్షరములున్నవి.

[అనువాదకులు]

మదఁఆపశ్చ వరుణశ్చ సన్నతే తే మే సన్నమతామదః । సప్తసదసదో అష్టమీ
భూతసాధనీ । సకామాన్ ॥ ౧ ॥ అధ్వనస్కురు సంజ్ఞానమస్తు మేఽమునా ॥ ౧ ॥

అగ్నిః, చ, పృథివీ, చ, సన్నతేఽఇతి సమ్+నతే, తే ఇతి తే, మే, సమ్,
నమతామ్, అదః, వాయుః, చ, అన్తరిక్షమ్, చ, సన్నతే ఇతి సమ్+నతే, తే ఇతి
తే, మే, సమ్, నమతామ్, అదః, ఆదిత్యః, చ, ద్యౌః, చ, సన్నతే ఇతి సమ్+నతే,
తే ఇతి తే, మే, సమ్, నమతామ్, అదః, ఆపః, చ, వరుణః, చ, సన్నతే ఇతి
సమ్+నతే, తే ఇతి తే, మే, సమ్, నమతామ్, అదః, సప్త, సనసద ఇతి సమ్
+సదః, అష్టమీ, భూతసాధనీతి భూత+సాధనీ, సకామానితి స+కామాన్, అధ్వ
నః, కురు, సంజ్ఞానమితి సమ్+జ్ఞానమ్, అస్తు, మే, అమునా ॥ ౧ ॥

పదార్థః:- (అగ్నిః) పావకః (చ) (పృథివీ) (చ) (సన్న తే) (తే) (మే) మహ్యామ్, (సమ్) సమ్యక్
(నమతామ్) అనుకూలం కుర్వాతామ్ (అదః) (వాయుః) (చ) (అన్తరిక్షమ్) (చ) (సన్న తే) అనుకూలే
(తే) (మే) మహ్యామ్, (సమ్) (నమతామ్) (అదః) (ఆదిత్యః) సూర్యః (చ) (ద్యౌః) తత్రప్రకాశః (చ)
(సన్న తే) (తే) (మే) మహ్యామ్ (సమ్) (నమతామ్) (అదః) (ఆపః) జలాని (చ) (వరుణః) తదవయవీ
(చ) (సన్న తే) (తే) (మే) మహ్యామ్ (సమ్) (నమతామ్) (అదః) (సప్త) (సంసదః) సమ్యక్ సీదన్తి
యాసు తాః (అష్టమీ) అష్టానాం పూరణా (భూతసాధనీ) భూతానాం సాధికా (సకామాన్)
సమాన స్తుల్యః కామో యేషాం తాన్ (అధ్వనః) మార్గాన్ (కురు) (సంజ్ఞానమ్) సమ్యగ్జ్ఞాన
మ్. (అస్తు) (మే) మహ్యామ్ (అమునా) పవం ప్రకారేణ. ॥ ౧ ॥

అన్వయః:- సో మనుష్యా యథా యే మేఽగ్నిశ్చ పృథివీ చ సన్నతే తే అదః సన్నమతాం
యే మే వాయుశ్చాన్తరిక్షం చ సన్నతే స్త సే అదః సన్నమతామ్. యే మే ఆదిత్యశ్చ ద్యౌశ్చ
సన్నతే తే అదః సన్నమతామ్, యే మే ఆపశ్చ వరుణశ్చ సన్నతే స్త సే అదః సన్నమతాం, యా
అష్టమీ భూతసాధనీ సప్త సంసదః సకామానధ్వనః కుర్వాత్ తథా కురు. అమునా మే సంజ్ఞాన
మస్తు తతైతత్సర్వం యుష్మాకమవ్యస్తు. ॥ ౧ ॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యద్యగ్నాద్ది పశ్యభూతాని.. యథా
వద్విజ్ఞాయ కశ్చిత్ప్రయుజ్జీత తస్మి తాని వర్తమానమదః సుఖం ప్రాపయన్తి. ॥ ౧ ॥

పదార్థము:- ఓమానవులారా! ఎట్లు (మే) నాకు (అగ్నిః చ పృథివీ చ) పయగ్ని మఱి
యు భూమి (సన్నతే) అనుకూలములొ (తే) ఆరెండు (అదః) వీనికి (సన్నమతామ్)

అనుకూల మొనర్చు గాక ! (మే) నాకు (వాయుః చ ఆస్తరిక్షమ్ చ) ఏ వాయువు మ
జీయు ఆకాశము (సన్నతే) అనుకూలములై యున్నవో (తే) ఆ రెండు (అదః) వీనికి
(సన్నమతామ్) అనుకూల మొనర్చుగాక ! (మే) నాకు (ఆదిత్యః చ ద్యౌః చ) సూర్యుడు
మజీయు అతని ప్రకాశము ఏవి (సన్నతే) అనుకూలములై యున్నవో (తే) ఆ
రెండు (అదః) వీనికి (సన్నమతామ్) అనుకూలము చేయుచు గాక ! (మే) నాకు (ఆవః)
జలము మజీయు (వరుణః) దాని యొక్క అవయవములు (చ) కూడ ఏవి (సన్నతే)
అనుకూలములై యున్నవో (తే) ఆ రెండు (అదః) వీనికి (సన్నమతామ్) అనుకూల
మొనర్చును గాక ! (అప్సమీ) ఎనిమిదవ (భూతసాధనీ) ప్రాణుల కార్యములను సిద్ధమొన
ర్చునదేది శోక (సప్త) ఏడు (సంసదః) జనులు జాగుగా స్థిరులై యుండునే సభలు (స
కామాన్) సమాన కోరికలు గల (అధ్వనః) మార్గములను చేయునో అటులనే మీరును
(కురు) చేయుడు. (అమునా) ఈ విధముగా (మే) నాకు (సంజ్ఞానమ్) ఉత్తమ జ్ఞానము
(అస్తు) ప్రాప్తమగు గాక ! అటులనే ఇదంతయు మీకును ప్రాప్తమగుగాక ! [౧]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమందు వాచకలు ప్రోషణాలంకారమున్నది. అగ్ని మొద
లగు పంచతత్త్వ(భూత)ములను యథావతుగా దెలిసికొని యెవరైన వానినుపయోగిం
చిన యెడల నవి వర్తమానమైన యా యత్యుత్తమ సుఖమును లభింపజేయగలవు.

౧౪౬౧ యథేమామిత్యన్య తాగాః రృషిః, ఈశ్వరో దేవతా, స్వరాదశ్యష్టిశ్చన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

అథేశ్వరః సర్వేశ్వో మనుష్యేశ్వో వేద పఠన శ్రవణాధికారం దదాతీత్యాహ.

ఈశ్వరుడు సర్వమానవులకు వేదము చదువుటకు, వినుటకు అధికారమొసంగుచున్నాడు.

యథేమాం వాచం కల్యాణీ మావదాని జనేభ్యః । బ్రహ్మరాజన్యాభ్యామ్
శూద్రాయ చార్యాయ చ స్వామ్యాయ చారణాయ । ప్రియో దేవానాం దక్షిణాయై దాతురిహ
భూయాసమయం మే కామః సమృద్ధతామప మాదో నమతు॥ ॥౨॥

యథా, ఇమామ్, వాచమ్, కల్యాణీమ్, ఆవదానీ త్యా+వదాని, జనేభ్యః,
బ్రహ్మరాజన్యాభ్యామ్, శూద్రాయ, చ, అర్యాయ, చ, స్వామ్యాయ, చ, అరణాయ, ప్రియః,
దేవానామ్, దక్షిణాయై, దాతుః, ఇహ, భూయాసమ్, అయమ్, మే, కామః, సమ్,
ఋద్ధతామ్, ఉప, మా, అదః, నమతు॥ ॥౨॥

పదార్థః:- (యథా) యేన ప్రకారేణ (ఇమామ్) ప్రత్యక్షీకృతామ్ (వాచమ్) నేన చతుష్ట

యీం వాణీమ్(కల్యాణీమ్)కల్యాణనిమిత్తామ్(ఆపదాని)సమస్తాదుపదిశేయమ్ (జనేభ్యః) మను
 ష్యేభ్యః (బ్రహ్మరాజన్యాభ్యామ్) బ్రహ్మ బ్రాహ్మణశ్చ రాజన్యః క్షత్రియశ్చ తాభ్యామ్. (శూ
 ద్రాయ) శూద్రవర్ణాయ (చ) (అర్యాయ) వైశ్యాయ. అర్యః స్వామివైశ్యయో రితి పాణిని
 సూత్రమ్ (చ) (స్వాయ) స్వకీయాయ (చ) (అరణాయ) సల్లక్షణాయ ప్రాప్తాయా న్యజ్ఞాయ
 (ప్రియః)కమనీయః(దేవానామ్)విదుషామ్(దక్షిణాయై) దానాయ(దాతుః) దానకర్తుః (ఇహ)
 అస్మిన్ సంసారే(భూయాసమ్) (అయమ్)(మే)మమ(కామః) (సమ్) (ఋధ్యతామ్) వర్ధతామ్
 (ఉప)(మా)మామ్(అదః)పరోక్షసుఖమ్(నమతు)ప్రాప్నోతు. ||౨||

అన్వయః:-హే మనుష్యా యథాఽహమీశ్వరో బ్రహ్మరాజన్యాభ్యామర్యాయశూద్రాయ
 చ స్వామ్య చారణాయ చ జనేభ్య ఇహేహం కల్యాణీం వాచమావదాని యథా భవంతోఽ
 ప్యావదన్తు. యథాఽహం దాతుర్దేవానాం దక్షిణాయై ప్రియో భూయాసం, మేఽయం కామః
 సమృద్ధతాం, మాఽద ఉపనమతు తథా భవంతోఽపి భవన్తు. తద్భవతా మప్యస్తు. ||౨||

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. పరమాత్మా సర్వాన్మనుష్యాన్ప్రతీద ముపదిశతీయం
 వేదచతుష్టయా వాక్ సర్వమనుష్యాణాం హితాయ మయోపదిష్టా నాఽత్ర కస్యాప్యనధికా
 రోఽస్తితి. యథాఽహం పక్షపాతం విహాయ సర్వేషు మనుష్యేషు వర్తమానః సన్ప్రియోఽస్మి
 తథా భవంతోఽపి భవన్తు. ఏవస్మృతే యుష్మాకం సర్వే కామాః సిద్ధా భవిష్యన్తితి. ||౨||

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ఈశ్వరుడనైన నేనెట్లు (బ్రహ్మ రాజన్యాభ్యా
 మ్) బ్రాహ్మణ క్షత్రియుల కొఱకును (అర్యాయ) వైశ్యుల కొఱకును (శూద్రాయ)
 శూద్రుల కొఱకును, (చ) మఱియు (స్వామ్య) వాఙ్మీలకొఱకు, భృత్యుల కొఱకు
 (చ) మఱియు (అరణాయ) ఉత్తమ లక్షణయుక్తుడై లభించిన అంత్యజుని నిమిత్తము
 (చ) కూడ (జనేభ్యః) చెప్పబడిన యీ మానవులందరి కొఱకును (ఇహ) ఈ సంసారము
 వ (ఇమామ్) ఈ ప్రకటించబడిన, (కల్యాణీమ్) సుఖము నొసగు (వాచమ్) చతుర్విధ
 వేద రూపవాక్కులను, (ఆపదాని) ఉపదేశించుచున్నానో అటులనే మీరును బాగుగాను
 పడేశించెదరు గాక! ఎట్లునేను [దాతుః]దానమొసగు వారి యొక్క సంసర్గముగలవా
 రలగు (దేవానామ్) విద్వాంసులకు (దక్షిణాయై) దానాదుల నిమిత్తము (ప్రియః) మ
 నోహరుడను, ప్రియుడను (భూయాసమ్) అగుదునో మఱియు (మే) నాయొక్క (అ
 యమ్) ఈ (కామః) కోరిక (సమృద్ధతామ్) బాగుగా పెంపొందునో (మా) నాకు
 (అదః) ఆ పరోక్షసుఖము (ఉప, నమతు) ప్రాప్తమగునో అటులనే మీరును అగుదురు
 గాక! మఱియు నా కోరిక, సుఖము, మీకును ప్రాప్తములగును గాక! [౨]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమందుపమాలంకారమున్నది. పరమాత్మ మానవులంద
 ఱ కీవిధముగ నుపదేశించుచున్నాడు. "ఈ ఋగ్వేదాది వేదరూప కల్యాణ కారిణియైన
 వాణిని మానవులందరి హితము నిమిత్తముపదేశించితిని. ఇంద్రుడగును అధికారము క
 లదు, ఎట్లు నేను పక్షపాత రహితుడనై సర్వమానవులలో శర్తమానుడను ప్రియుడ

నునై యున్నానో అటులనే మీరును కండు ! అట్లు చేయుటవలన మీ కోరికలన్ని
సీద్దించును

౧౪౬౧[౨]

౧౪౬౨ బృహస్పత ఇత్యస్య గృత్సమద ఋషిః, ఈశ్వరో ధేవతా, భురిగత్యప్తిశ్చక్షః, గాఢారః స్వరః.
శ్రవః చ ఈశ్వరః కిం కరోతీత్యాహ.

మరల నా ఈశ్వరుడెమి చేయుచున్నాడను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను,

బృహస్పతే॑ అతి॑ యద్రో॑ అర్హాద్ద్యుమద్విభాతి॑ క్రతుమజ్జనే॑షు॑ యద్దీద॑ య
చ్ఛవన॑ఽఋతప్రజాత॑ తదస్మాను॑ ద్రవిణం॑ ధేహి॑ చిత్రమ్॑ ఉపయామ॑ గృహీతో॑ఽ
సి బృహస్పతయే॑ త్వైష తే॑ యోని ర్బృహస్పతయే॑ త్వా ॥

॥౩॥

బృహస్పతే, అతి, యత్, అర్యః, అర్హాత్, దుమ దితి ద్యు + మత్, విభాతీతి
వి + భాతి, క్రతు మదితి క్రతు + మత్, జనేషు, యత్, దీదయత్, శవసా, ఋతప్రజా
తేత్యృత + ప్రజాత, తత్, అస్మాను, ద్రవిణమ్, ధేహి, చిత్రమ్, ఉపయామ గృహీత
ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, బృహస్పతయే, త్వా, ఏషః, తే, యోనిః, బృహ
స్పతయే, త్వా ॥

॥౩॥

పదార్థః:- (బృహస్పతే) బృహతాం ప్రకృత్యాదీనాం జీవానాం చ పాలకేశ్వరః (అతి)
(యత్) (అర్యః) స్వామిశ్వరః. అర్యః స్వామివైశ్యయోః. అర్య ఇతీశ్వరనా... నిఘం. ౨. ౨౨.
(అర్హాత్) యోగ్యాత్ (ద్యుమత్) ప్రశస్త ప్రకాశయుక్తం మనః (విభాతి) విశేషతయా ప్రకాశతే
(క్రతుమత్) ప్రశస్తప్రజ్ఞాకర్మయుక్తమ్ (జనేషు) మనుష్యేషు (యత్) (దీదయత్) ప్రకాశయత్సత్
(శవసా) బలేన (ఋతప్రజాత) ఋతం సత్యం ప్రజాతం యస్మాత్తత్సంబుధౌ (తత్) (అస్మాను)
(ద్రవిణమ్) ధనం యశశ్చ (ధేహి) (చిత్రమ్) ఆశ్చర్యమ్ (ఉపయామ గృహీతః) ఉపగతయమై ర్విదితః
(అసి) (బృహస్పతయే) బృహత్యా వాచః పాలనాయ (త్వా) త్వామ్ (ఏషః) (తే) తవ (యోనిః)
ప్రమాణమ్ (బృహస్పతయే) బృహతామాప్తానాం పాలకాయ (త్వా) త్వామ్.

॥౩॥

అన్వయః:- పా బృహస్పతే యస్త్యముపయామ గృహీతోఽసి, తం త్వా బృహస్పతయే
యవైర్ద్రుష తే యోని రస్తి తస్మై బృహస్పతయే త్వా వయం స్వీకుర్యః. పా ఋతప్రజాతార్య
స్త్యం జనేష్వర్హార్యద్ద్యుమత్ క్రతుమదతివిభాతి యచ్ఛవసా దీదయదస్తి తచ్చిద్రం విజ్ఞానం
ద్రవిణం చాస్మాను ధేహి.

॥౩॥

భావార్థః:- పా మనుష్యా యస్మాన్మహాస్తయాబుర్నాయకార్యణీ యాన్కశ్చిదపి పదార్థో నాస్తి యేన వేదావిర్భావద్వారా సర్వే మనుష్యా భూషితా, యేనాద్భుతం విజ్ఞానం ధనం చ విస్తరితం, యో యోగాభ్యాస గమ్యోఽస్తి, న పవేశ్వరోఽస్మాభిః సర్వైరుపాసనీయతమోఽస్తి విజానీః.

॥౩॥

పదార్థము:- (బృహస్పతే) గొప్పగొప్ప ప్రకృత్యాది పదార్థములను, జీవములను పాలించు సేవ్యుడవైనయే సీవు (ఉపయామగృహీతః) ప్రాప్తమైన యమనియమాది యోగసాధనములచే తెలిసికొనబడిన వాడవై (అసి) ఉన్నావో. అట్టి నిన్ను (బృహస్పతయే) గొప్ప వేదవాణిని పాలించుట కొఱకును (తే) ఏ నీయొక్క (ప్రపః యోనిః బృహస్పతయే) గొప్ప గొప్ప ఆప్త విద్వాంసులను పాలించు నేయీ ప్రమాణమున్నదో అద్దాని కొఱకును (త్వా) నిన్ను మేము స్వీకరించుచున్నాము. (ఋతప్రజాత) ఎవనినుండి సత్యము ఉత్తమముగనుత్పన్నమయ్యెనో అట్టి (అర్యః) పరమాత్మవైన ఓ భగవంతుడా ! సీవు (జనేషు) మానవులందు (అర్హాత్) యోగ్యమైన కోరికచే (యత్ ద్యుమత్) ప్రశంసితమును ప్రకాశయు క్తమునగు నేమనస్సు లేక (క్రతుమత్) ప్రశంసితబుద్ధి మఱియు కర్మయు క్తమైన మనస్సు (అతివిభాతి) విశేషించి ప్రకాశమానమై యున్నదో లేక (యత్) ఏది (శవసా) బలముతో (దీదయత్) ప్రకాశింపుచు వర్తమానమై యున్నదో, (తత్) ఆ (చిత్రమ్) ఆశ్చర్యరూపజ్ఞానమును (ద్రవిణమ్) ధనమును, యశస్సును (అస్మాను) మా యందు (ధేహి) స్థాపించుము. [౩]

భావార్థము:- ఓ మానవులారా ! ఎవనికంటె గొప్ప దయాళువు న్యాయకారి, అత్యంతసూక్ష్మ పదార్థమెద్దియును లేదో లేక యెవడు వేదములను ప్రకటించుట ద్వారా సర్వమానవులను సుశోభితమొనర్చెనో లేక ఎవడు అద్భుతజ్ఞానమును, ధనమును, సంసారమున విస్తృతమొనర్చెనో, ఎవడు యోగాభ్యాసమువలన పొందుటకు యోగ్యుడవైన యున్నాడో ఆ పరమాత్మయే మనకందఱికి నుపాసించుటకు పరమయోగ్యుడై యున్నాడని మీరు తెలిసికొనుడు.

౧౪౬౨ [౩]

౧౪౬౩ ఇంద్రోత్త్యస్య రమ్యాః ఋషిః, ఇంద్రో దేవతాః, స్వరాడ్ జగతీ ఛందః, నిపాదః స్వరః.

పున ర్మనుష్యాః కిం కుర్వ్య రిత్యాహ.

మరల మానవులేమి చేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను,

ఇంద్రో గోమన్త్రిహో యాహీ పితౌ సోమః | శతక్రతో విద్యద్భిర్గౌవభిః | సుతమ్ | ఉప్రయామ గృహీతో సీన్ద్రాయ త్వా గోమత ఏష తే యోని రిన్ద్రాయ త్వా గోమతే ||

॥౪॥

ఇంద్రి, గోమన్మిత్తి గో+మన్, ఇహ, ఆ, యాహి, పిబ, సోమమ్, శతక్రతో
ఇతి శత+క్రతో, విద్యద్భిరితి విద్యత్+భిః, గ్రావభిరితి గ్రావ+భిః, సుతమ్, ఉపయా
మ గృహీత ఇత్యుప యామ+గృహీతః, అసి, ఇన్ద్రాయ, త్వా, గోమత ఇతి గో+
మతే, ఏషః, తే, యోనిః, ఇన్ద్రాయ, త్వా, గోమత ఇతి గో+మతే ॥ ౪ ॥

పదార్థః:- (ఇంద్రి) విద్యన్ మనుష్య (గోమన్) ప్రశస్తా గౌరవాః విద్యతే యస్య తస్మిన్
బుధౌ (ఇహ) అస్మిన్ సంసారే (ఆ) (యాహి) ప్రాపుహి (పిబ) అత్ర వ్యవహారేషు ఇతి దీప్తః
(సోమమ్) రసమ్ (శతక్రతో) శతమసంఖ్యః క్రతుః ప్రజ్ఞా యస్య తస్మిన్ బుధౌ (విద్యద్భిః) విద్య
మానైః. అత్ర వ్యత్యయేన పరస్మైపదమ్ (గ్రావభిః) మేఘైః (సుతమ్) నిష్పన్నమ్ (ఉపయా
మ గృహీతః) ఉపయామైర్గృహీతాని జితాని ఇన్ద్రాయాణి యేన సః (అసి) (ఇన్ద్రాయ) ఐశ్వర్యాయ
(త్వా) త్వామ్ (గోమతే) ప్రశస్తృపృథిరాజ్య యుక్తాయ (ఏషః) (తే) (యోనిః) నిమిత్తమ్
(ఇన్ద్రాయ) ప్రశస్తైశ్వర్యవతే (త్వా) త్వామ్ (గోమతే) ప్రశస్తవాగ్దతే. ॥ ౪ ॥

అన్వయః:- మే శతక్రతో గోమన్మిన్ద్ర త్వమిహ యాహి విద్యద్భిర్గ్రావభిః సుతం సోమం
పిబ యత స్త్యముపయామ గృహీతోఽసి తస్మాత్ గోమత ఇన్ద్రాయ త్వా యస్మై ష్వ తే యోని
రస్తి తస్మై గోమత ఇన్ద్రాయ త్వా చ వయం సత్కుర్మః. ॥ ౪ ॥

భావార్థః:- యే వై ద్యశాస్త్ర విద్యాసిద్ధాని మేఘేనోత్పన్నాన్ ఐశ్వర్యాధాని సేవస్తే యోగం
చాభ్యస్యన్తి తే సుతైశ్వర్యయుక్తా జాయంతే. ॥ ౪ ॥

పదార్థము:- (శతక్రతో) వందలకొలది విధముల బుద్ధిగలవాడా ! మఱియు (గోమ
న్) ప్రశంసిత వాక్కులు గలవాడా ! (ఇంద్రి) విద్యాగనుడవైన పురుషుడా ! నీవు (ఆ,
యాహి) రమ్ము. (ఇహ) ఈ ప్రపంచమున (విద్యద్భిః) విద్యమానమైయున్న (గ్రావభిః)
మేఘముల వలన (సుతమ్) జనించిన (సోమమ్) సోమవల్లగాది ఓషధులయొక్క రసమును
(పిబ) త్రాగుము. అందువలన నీవు (ఉపయామగృహీతః అసి) యమనియమములచే నిం
ద్రయములను గ్రహించిన వాడవు అనగా నింద్రియములను జయించినవాడవు, కావున
(గోమతే) ప్రశస్తృ పృథిరాజ్యయుక్తపురుషుని కొఱకును (ఇన్ద్రాయ) ఉత్తమమైన
ఐశ్వర్యముకొఱకును (త్వా) నిన్ను, మఱియు (తే) ఏ నీయొక్క (ఏషః) ఈ (యోనిః) కార
ణమై యున్నదో, అట్టి (గోమతే) ప్రశంసితమైన వాడికొఱకును, (ఇన్ద్రాయ) ప్రశంస
ితైశ్వర్యయుక్త పురుషుని కొఱకును, (త్వా) నిన్ను మేము సత్కురించు చున్నాము. [౪]

భావార్థము:- ఎవరు వైద్యశాస్త్ర విద్యవలన సిద్ధములును, మేఘములవలన
జనించినవియునగు ఓషధులను సేవించుచున్నారో, మఱియు యోగాభ్యాసము చేయు

చున్నారో వారు సుఖములు ఐశ్వర్యముక్తులునగుచున్నారు.

౧౪౬౩[౪]

ఇంద్రోశ్వస్య రిమ్యాక్షీ ఋషిః, సూర్యో దేవతా, భురిక్ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధై వతః స్వరః.

పున ర్మనుష్యైః కిం క్రియేత ఇత్యాహ.

మఱల మనుష్యు లేమి చేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

ఇన్ద్రాయాహి వృత్రహన్ పిబా సోమ ఋ శతక్రతో ।

గోమద్భిః గ్రావభిః సుతమ్ । ఉప యామగృహీతోఽసీన్ద్రాయ త్వా

గోమతఽవృష తే యోని రిన్ద్రాయ త్వా గోమతే॥ ॥౫॥

ఇన్ద్ర, ఆ, యాహి, వృత్రహన్తితి వృత్ర+హన్, పిబ, సోమమ్, శతక్రతో ఇతి శత+క్రతో, గోమద్భిరితి గోమత్ + భిః, గ్రావ భి రితి గ్రావ + భిః, సుతమ్, ఉప యామ గృహీత ఇత్యుప యామ+గృహీతః, అసి, ఇన్ద్రాయ, త్వా, గోమత ఇతి గో+మతే, వృషః, తే, యోనిః, ఇన్ద్రాయ, త్వా, గోమత ఇతి గో+మతే ॥౫॥

పద్యాః:- (ఇన్ద్ర) సర మైశ్వర్యయు క్త(అ)సమవ్రాత్(యాహి)గచ్ఛ (వృత్రన్)యో వృత్రం మేఘం హన్తి స సూర్య స్తద్వత్(పిబ)అత్ర ద్వ్యచోఽత స్తిజ ఇతి దీర్ఘః(సోమమ్)ఐశ్వర్యకారకం రసమ్(శతక్రతో)బహుప్రజ్ఞాకర్మయు క్త(గోమద్భిః)బహవో గావః కిరణా విద్యంతే యేషు తైః (గ్రావభిః)గర్జనాయ తైర్మేఘైః(సుతమ్)నిష్పాదితమ్(ఉపయామగృహీతః)సునియమై ర్నిగృహీతాత్మా(అసి)(ఇన్ద్రాయ)ఐశ్వర్యాయ(త్వా)త్వామ్(గోమతే)బహుధేన్వాసి యుక్తాయ (వృషః) (తే)తప (యోనిః)గృహమ్(ఇన్ద్రాయ)ఐశ్వర్యమిచ్ఛకాయ(త్వా)త్వామ్(గోమతే)ప్రశస్తభూమి రాజ్యయుక్తాయ.

అన్వయః:- హే శతక్రతో వృత్రమన్నిష్ఠ్రి త్వం గోమద్భిర్గావభిః సహాయాహి. సుతం సోమం పిబ. యత స్తవం గోమత. ఇన్ద్రాయోపయామ గృహీతోఽసి, తం త్వా యస్యైష తే. గోమత ఇన్ద్రాయ యోని రస్తి తం త్వా చ వయం సమకర్మామ.

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్య యథా మేఘహస్తా సూర్యః సర్వస్య జగతో రసం పీత్వా వర్షయిత్వా సర్వం జగత్ప్రీణాతి. తథైవ త్వం మహాషధిరసాన్ పిబ, ఇశ్వరోన్మతయే ప్రయతస్వ చ.

పదార్థము:- (శతక్రతో) అధికబుద్ధి, మఱియు కర్మలను గలిగియున్నవాడా !

(వృతహన్) మేఘహంతకుడగు సూర్యునివలె శత్రువులను నాశనమునకు వాడా! (వృత్తంబు) పరమైశ్వర్యము క్త విద్వాంసుడా! నీవు (గోమద్భిః) అధికముగ ప్రకాశించు కిరణములు విద్యమానములై యుండు పదార్థములతోను (గ్రావభిః) గర్జనలతో వర్షింపుచున్న మేఘములతోను (ఆయాహి) రమ్ము. మఱియు (సుతమ్) ఉత్పన్నమైన (సోమమ్) ఐశ్వర్యము నొసగు రసమును (పిబ) త్రాగుము. అందువలన నీవు (గోమతే) అధికముగ పాలనొసగు గోవులతోకూడిన (ఇంద్రాయ) ఐశ్వర్యముకొఱకు (ఉపయామగ్మహీతః అసి) ఉత్తమ నియమములతో నాత్మను గ్రహించినవాడవై ఉన్నావు. కావున సట్టి (త్వా) నిన్ను (తే ఏషః) ఏ నీయియ్యది(గోమతే) ప్రశంసిత భూరాజ్యయుక్తుడును(ఇంద్రాయ) ఐశ్వర్యమును గోరువాడునునగు వాని. నిమిత్తము (యోనిః) గృహమున్నదో, అట్టి (త్వా) నిన్ను మేము సత్కరించుచున్నాము. [౫]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారము. మనుష్యా! మేఘహంతకుడైన సూర్యుడెటుల సకలజగత్తు నుండి రసమును గ్రహించి, వర్షము కురిపించి సకల జగత్తును ప్రసన్నపఱచు చున్నాడో, అటులనే నీవు గొప్పగొప్ప ఉపధుల రసమును త్రాగుము. మఱియు ఐశ్వర్యోన్నతికై తాగుగ త్రయత్నమొనర్చుము [౫]

ఋతవానమిత్యస్య ప్రాదురాక్షిర్యపీః, వైశ్వానరో దేవతా, జగతి ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పున ర్మమమైత్యః కిం క ర్తవ్యమిత్యాహా.

మఱల మానవులేమి చేయవలయునను విషయ మీ మంత్రముందు చెప్పబడెను.

ఋతవానం వైశ్వానర మృతస్య జ్యోతిషస్పతిమ్, అజస్రం ఘర్మమీమహే, ఉపయామ గృహీతోఽసి వైశ్వానరాయ త్వేష తే యోనిరైశ్వానరాయ త్వా॥

ఋతావానమ్, ఋతవాన మిత్యృత+వానమ్, వైశ్వానరమ్, ఋతస్య, జ్యోతిషః, పతిమ్, అజస్రమ్, ఘర్మమ్, ఈమహే, ఉప యామగృహీత ఇత్యుపయామ + గృహీతః, అసి, వైశ్వానరాయ, త్వా, ఏషః, తే, యోనిః, వైశ్వానరాయ త్వా॥

పదార్థః:- (ఋతవానమ్) య ఋతం జలం వనతి సంభజతి తమ్ (వైశ్వానరమ్) విశ్వేషాం నరాణాం మధ్యే రాజమానమ్ (ఋతస్య) జలస్య (జ్యోతిషః) ప్రకాశస్య (పతిమ్) పాలకమ్ (అజస్రమ్) నిరస్తరమ్ (ఘర్మమ్) ప్రతాపమ్. (ఈమహే) యాచామహే (ఉపయామగృహీతః) సునియమై ర్నిగృహీతా నః కరణః (అసి) (వైశ్వానరాయ) విశ్వస్య నాయకాయ (త్వా) (ఏషః) (తే)

(యోనిః) గృహమ్ (వైశ్వానరాయ) (త్వా) త్వామ్.

॥౬॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యథా వయమృతావానం వైశ్వానరమృతస్య జ్యోతిషస్పతిం ఘర్మమజ్ఞమిమహే, యథా యాయమప్యేనం యాచత. యస్త్యం వైశ్వానరాయోషయామ గృహీతోఽసి త్వం త్వా యస్త్యేష తే యోనిరస్తి తం త్వా చ వైశ్వానరాయసత్కుర్మస్తథా యాయమపి కురుత.

॥౬॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యోఽగ్నిర్జలాదీని మూర్తాని ద్రవ్యాణి స్వర్ణేజపా భిరస్తి నిరస్తరం జలమాకర్షతి చ తం విదిత్వా మనుష్యాః సర్వర్తు సుఖకారకం గృహ సులంకుర్యుః.

॥౬॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా ! ఎట్లు మేము (ఋతావానమ్) జలమును సేవింపించునది (వైశ్వానరమ్) సకల మానవులందు ప్రకాశమానము (ఋతస్య) జలమును మజీయు (జ్యోతిషః) ప్రకాశమును, (పతిమ్) పాలించునదియనగు (ఘర్మమ్) ప్రతాపమును, (అజస్య) నిరంతరము (ఈమహే) కోరుచున్నామో, అటులనే మీరును దీనిని గోరుడు. ఏ మీరు (వైశ్వానరాయ) ప్రపంచ నాయకుని నిమిత్తము (ఉపయామగృహీతః) మంచి నియమములతో మనస్సును జయించిన వారై (అసి) ఉన్నారో, (త్వా) అట్టి మిమ్ము మజీయు నే (తే) మీయొక్క (ఏషః) ఈ (యోనిః) గృహమున్నదో అట్టి (త్వా) మిమ్ము (వైశ్వానరాయ) సర్వలోకముల హితము కొఱకు సత్కార యుక్తముగ నొనర్చుచున్నామో అటులనే మీరును చేయుడు.

[౬]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. అగ్ని, జలాది మూర్తివృత్తులగు పదార్థముల నేది తన తేజస్సుతో చిన్నభిన్న మొనర్చి నిరంతరము జలము నాకర్షించుచున్నదో దానిని తెలిసికొని మానవులు సకల ఋతువులలో సుఖము నొసగు గృహమును నిర్మించవలయును.

౧౪౬౬ [౬]

౧౪౬౬ వైశ్వానరస్యేత్యస్య కుత్సఃకుత్సః, వైశ్వానరోఽగ్నిర్దేవతా, జాతి చంద్రః, నిషాదః స్వరః.

పున ర్మనుష్యాః కిం కుర్మ్య రిత్యాహ.

మఱల మనుష్యులేమి చేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

వైశ్వానరస్య సుమతౌ స్యామ రాజా హి కం భువనానా మభిశ్రీః |

ఇతో జాతో విశ్వమిదం విచక్షే వైశ్వానరో యతతే సూర్యేణ |

ఉపయామ గృహీతోఽసి వైశ్వానరాయ త్వేష తే యోని ర్వైశ్వానరాయ త్వా ||

వైశ్వానరస్య, సుమతావితీ సు+మతౌ, స్యామ, రాజా, హి, కమ్, భువ

నానామ్, అభిశ్రీరిత్య భి+శ్రీః, ఇతః, జాతః, విశ్వమ్, ఇదమ్, వి, చప్టే, వైశ్వా
నరః, యతతే, సూర్యేణ, ఉపయామ గృహీత ఇత్యుపయామ+గృహీతః, అసి,
వైశ్వానరాయ, త్వా, ఏషః, తే, యోనిః, వైశ్వానరాయ, త్వా॥ ॥౭॥

పదార్థః:- (వైశ్వానరస్య) విశ్వస్య నాయకస్య (సుమతౌ) శోకనాయాం బుద్ధౌ (స్వామి)
భవేమ (రాజా) ప్రకాశమానః (హి) ఖలు (కమ్) సుఖమ్. (భువనానామ్) (అభిశ్రీః) అభిశ్రీః సర్వతః
శ్రియో యస్య సః (ఇతః) అస్మాత్ కారణాత్ (జాతః) ప్రకటః చన్ (విశ్వమ్) సర్వం జగత్ (ఇదమ్)
(వి, చప్టే) ప్రకాశయతి (వైశ్వానరః) విద్యువగ్నిః (యతతే) (సూర్యేణ) సూర్యమంతతేన (ఉప
యామగృహీతః) సునియమైః స్వీకృతః (అసి) (వైశ్వానరాయ) అగ్నియే (త్వా) త్వామ్ (ఏషః)
(తే) తవ (యోనిః) గృహమ్ (వైశ్వానరాయ) అగ్ని కార్యసాధనాయ (త్వా) త్వామ్. ॥౭॥

అన్వయః:- వయం యథా రాజా భువనానామభిశ్రీః కం హి సాధ్నోతి ఇహో జాతః సన్
విశ్వమిదం విచప్టే. యథా సూర్యేణ సహ వైశ్వానరో యతతే తథా వయం వైశ్వానరస్య
సుమతౌ స్వామి. హే విద్వాన్ యత స్తవముపయామగృహీతోఽసి తస్మాద్వైశ్వానరాయ త్వా
యవైష్వ తే యోని రస్తి తం త్వా చ వైశ్వానరాయ సత్కరోమి. ॥౭॥

భావార్థః:- యథా సూర్యేణ సహ చన్ద్రమా రాత్రిం సుభూషయతి తథా సురాజ్ఞా
ప్రజా ప్రకాశితా భవతి విద్వాన్ శిల్పిజనశ్చ వహ్నినా సర్వోపయోగిని కార్యాణి సాధ్నోతి.

పదార్థము:- ఎటుల (రాజా) ప్రకాశమానుడు (భువనానామ్) లోకముల మధ్య
(అభిశ్రీః) సకల దిక్కుల నుండి ఐశ్వర్య శోభాయుక్తుడు నగు సూర్యుడు (కమ్ హి) సు
ఖము నే సిద్ధపరచుచున్నాడో, మఱియు (ఇతః) ఈ కారణము వలన (జాతః) ప్రసిద్ధుడై
(ఇదమ్) ఈ, (విశ్వమ్) విశ్వమును (వి చప్టే) ప్రకాశ పరచుచున్నాడో, లేక ఎట్లు (సూ
ర్యేణ) సూర్యునితో పాటు (వైశ్వానరః) విద్యు ద్రూపాగ్ని (యతతే) యత్నవంతముగ
నున్నదో, అటులనే మేము (వైశ్వానరస్య) జగన్నాయకుడైన పరమేశ్వరుని యొక్క
లేక ఉత్తమ సభాపతి యొక్క (సుమతే) దేశకాలముల నెఱుగు, ఫల కవటాది దోష
రహితమునైన అత్యుత్తమ బుద్ధి యందు (స్వామి) ఉండుము గాక! ఓ విద్వాంసుడా! నీవు
(ఉపయామగృహీతః) సుందర నియమములతో స్వీకృతుడవై (అసి) ఉన్నావు, కనుక
(వైశ్వానరాయ) అగ్ని నిమిత్తము, (త్వా) నిన్ను (తే ఏషః యోనిః) ఏ నీ యీ
గృహమున్నదో, అట్టి (త్వా) నిన్ను కూడ (వైశ్వానరాయ) అగ్ని సాధ్య కార్యమును
సాధించుటకై సత్కరించుచున్నాను. [౭]

భావార్థము:- సూర్యునితోకూడ చంద్రుడెట్లు రాత్రిని సుశోభిత మెనర్చుచున్నాడో,
అటులనే ఉత్తమ రాజువలన ప్రజలు ప్రకాశితులగుచున్నారు. మఱియు విద్వాంసులైన

శిల్పిలు అగ్నిచే సర్వోపయోగ కార్యములను సిద్ధింపజేయుచున్నారు. ౧౪౬౬[౭]

౧౪౬౭ వైశ్వానర ఇత్యన్య కుత్స ఋషిః వైశ్వానరో దేవతా, జగతి ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పున ర్మనుష్యాః కింవత్ కిం కుర్యు రిత్యాహ.

మఱల మానవులు దేనివలె నేమిచేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

వైశ్వానరో న ఊతయఽఆ ప్రయాతు పరావతః॥ అగ్ని రుక్తేన వాహసా॥

ఉపయామగృహీతోఽసి వైశ్వానరాయ త్వైష తే యోని ర్వైశ్వానరాయ త్వా॥౧౮॥

వైశ్వానరః, నః, ఊతయే, ఆ, ప్ర, యాతు, పరావతః, అగ్నిః, ఉక్తేన,

వాహసా, ఉపయామగృహీత ఇత్యుప యామ+గృహీతః, అసి, వైశ్వానరాయ,

త్వా, ఏషః, తే, యోనిః, వైశ్వానరాయ, త్వా ॥౧౮॥

పదార్థః:- (వైశ్వానరః) విశ్వేషు నాయకేషు విద్యత్సు రాజమానః (నః) అస్మాకమ్ (ఊతయే) రక్షణదాద్యాయ (ఆ) (ప్ర, యాతు) గచ్ఛతు. (పరావతః) దూరదేశాత్ (అగ్నిః) పావక వద్యర్థమానః (ఉక్తేన) ప్రశంసనీయేన (వాహసా) ప్రాపదేన (ఉపయామగృహీతః) విద్యావిచార పంయుక్తః (అసి) (వైశ్వానరాయ) ప్రకాశమానాయ (త్వా) త్వామ్ (ఏషః) (తే) తవ (యోనిః) గృహమ్ (వైశ్వానరాయ) (త్వా) త్వామ్. ॥౧౮॥

అన్వయః:- యథా వైశ్వానరః పరావతో న ఊతయ ఆ ప్రయాతు తథా అగ్నిరుక్తేన వాహసా సహోచ్ఛీతు. యస్తస్య వైశ్వానరాయోపయామగృహీతోఽసి తం త్వా యస్యైవ తే వైశ్వానరాయ యోని రస్తి తం త్వా చ స్వీకుర్వః. ॥౧౮॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక బుద్ధోపమాంకారః. యథా సూర్యో దూరదేశాత్స్వప్రకాశేన దూరస్థాన్ పదార్థాన్ ప్రకాశయతి తథా విద్వాంసః స్వసూచదేశేన దూరస్థాన్ జిజ్ఞాసున్ ప్రకాశయన్తి. ॥౧౮॥

పదార్థము:- ఎట్లు (వైశ్వానరః) సకల నాయక జనులలో ప్రకాశించు విద్వాంసు డు (పరావతః) దూరమునుండి (నః) మాయొక్క (ఊతయే) రక్షణకై (ఆ ప్ర యాతు) భాగుగా వచ్చునో అటులనే [అగ్నిః] అగ్నివలె తేజోవంతుడగు మానవుడు, [ఉక్తేన] ప్రశంసించదగిన (వాహసా) వ్యవహారముతో ప్రాప్తమగు గాక! ఏ నీవు (వైశ్వానరాయ) ప్రకాశమానునికొఱకు (ఉపయామగృహీతః) విద్యా విచార యుక్తుడవై (అసి) ఉన్నావో

అట్టి(త్వా)నిన్ను మఱియు(తే)ప నీయొక్క(ఏషః)ఈ గృహము(వై శ్వానరాయ) సకల నాయకులలో ను త్తముని కొఱకు (యోనిః)గృహమై యున్నదో, [దానిని మఱియు] అట్టి (త్వా) నిన్ను కూడ, మేము స్వీకరింతుము గాక ! [౮]

భావార్థము:-ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. సూర్యుడెట్లు దూరదేశమునుండి తన ప్రకాశముతో దూరస్థ పదార్థములను ప్రకాశపఱచుచున్నాడో, అటులనే విద్వాంసులు తమ సుందరోపదేశములచే దూరస్థ జిజ్ఞాసువులను ప్రకాశితమొనర్చుచున్నారు, [౮] ౧౪౬౭

౧౪౬౮ అగ్నిరిత్యస్య కుత్స ఋషిః, వై శ్వానరో దేవతా, జగతి చంద్రః, నిషాదః స్వరః.

పునః తైః కస్మాత్ కిం యాచనీయమిత్యాహ.

మఱల నెవరు ఎవనినుండి నేమి కోరవలయును?

అగ్నిర్మషిః పవమానః పాఞ్చజన్యః పురోహితః, తమిమహేమహాగయమ్.

ఉపయామగృహీతోఽస్యగ్నయే త్వా వర్చస ఏష తే యోని రగ్నయే త్వా

వర్చసే ॥

॥౯॥

అగ్నిః, ఋషిః, పవమానః, పాఞ్చజన్య ఇతి పాఞ్చ+జన్యః, పురో

హిత ఇతి పురః+హితః, తమ్, ఈమహే, మహాగయమితి మహా+గయమ్, ఉప

యామ గృహీత ఇత్యుపయామ+గృహీతః, అసి, అగ్నయే, త్వా, వర్చసే, ఏషః,

తే, యోనిః, అగ్నయే, త్వా, వర్చసే

॥౯॥

పదార్థః:-(అగ్నిః) పావకవద్విద్యయా ప్రకాశితః (ఋషిః) మన్తార్థవేత్తా (పవమానః) పవిత్రః(పాఞ్చజన్యః)పశ్చానాం పశ్చాను వా జినేషు పాధుః(పురోహితః)పురస్తాద్దితకారి(తమ్) (ఈమహే)యాచామహే(మహాగయమ్) మహాస్త్రో గయా గృహాడి ప్రజా ధనం వా యస్య తం. గయమితి గృహ నా...నిఘం.౩.౪.అపత్యనా...నిఘం.౨.౨, ధన నా...చ నిఘం.౨.౧౦.(ఉప యామగృహీతః)(అసి)(అగ్నయే)విదుషే(త్వా)త్వామ్ (వర్చసే) అధ్యాపనాయ (ఏషః) (తే) (యోనిః)నిమిత్తమ్(అగ్నయే)(త్వా)త్వామ్.(వర్చసే)విద్యాప్రకాశాయ. ॥౯॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా యః పాఞ్చజన్యః పురోహితః పవమాన ఋషిరగ్నిరస్తి తం మహాగయం యథా వయమిమహే తథా త్వం వర్చసేఽగ్నయే ఉపయామగృహీతోఽసి. కస్మాత్ త్వా యస్తే యేష తే యోని ర్వర్చసేఽగ్నయేఽస్తి తం త్వా చ పయ మిమహే తథైతం యూ

య మహిహర్షమ్.

॥౯॥

భావార్థము:-సర్వైర్వర్తనుమైర్వర్తేదశాస్త్రవిద్యోభ్యే విద్యదభ్యుః సదా విద్యాప్రాప్తిర్యదాచ
నీయా యేన మహత్వం ప్రాప్నుయుః.

॥౯॥

పదార్థము.-ఓ మానవులారా! ఎవడు (పాఞ్చజన్యః) పంచ జనులలో లేక పంచ
ప్రాణముల యొక్క క్రియలలో నుత్తముడు (పురోహితః) మొదట హితమొనర్చువా
డు (పవమానః) పవిత్రుడు (ఋషిః) మంత్రార్థవేత్త, మఱియు (అగ్నిః) విద్యచే న
గ్నివలె ప్రకాశితుడనై యున్నాడో, (తమ్ మహాగయమ్) గొప్ప గృహములు, సం
తానము, ధనము గలగి యున్నవానిని మేము, (ఈ మహే) ఎటుల యాచించుచు
న్నామో, అటులనే మీరును (వర్చసే) చదివించు వానికొఱకు మఱియు (అగ్నయే) విద్యాం
సుని నిమిత్తము (ఉపయామగృహీతః అసి) సమీప నియమములచే గ్రహించబడిన వాడ
వై ఉన్నావు. కావున (త్యా) నిన్ను, మఱియు (తే) ఏ నీయొక్క (ఏషః) ఈ (యో
నిః) నిమిత్తము (వర్చసే) విద్యాప్రకాశము కొఱకు మఱియు (అగ్నయే) విద్యాంసుని
కొఱకునై యున్నదో, అట్టి (త్యా) నిన్ను మేము ప్రార్థించుచున్నాము. గనుక నటులనే
మీరును చేయుడు,

[౯]

భావార్థము:-అందఱు మహత్త్వమును బడయునటుల విద్యాప్రాప్తికై సకల
మానవులు వేదవేత్తలైన విద్యాంసులను సదా ప్రార్థించుచుండ వలయును. ౧౪౬౨ [౯]

౧౪౬౨ మహానిత్యవ్య వసిష్ఠ ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, నిచ్చజ్జగతి ఛర్షః, నిషాదః స్వరః.

అథ రాజసత్కారమాహ.

ఇపుడు రాజసత్కార విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడుచున్నది.

మహాఽ॥ ౧॥ ౨॥ ఇన్ద్రో వజ్రహస్తః షోడశీ శర్మ యశ్చతు హస్త

ప్రాప్మానం యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి । ఉపయామ గృహీతోఽసి

మహేన్ద్రాయ త్వేష తే యోనిర్మహేన్ద్రాయ త్వా॥

॥౧౦॥

మహాన్, ఇన్ద్రః, వజ్రహస్త ఇతి వజ్ర+హస్తః, షోడశీ, శర్మ, యశ్చతు

హస్త, ప్రాప్మానమ్, యః, అస్మాన్, ద్వేష్టి, ఉపయామ గృహీత ఇత్యుపయామ

+ గృహీతః, అసి, మహేన్ద్రాయేతి మహా+ఇన్ద్రాయ, త్వా, ఏషః, తే, యోనిః,

మహేన్ద్రాయేతి మహా+ఇన్ద్రాయ, త్వా ॥

॥౧౦॥

పదార్థః:- (మహాన్) బృహత్తమః (ఇన్ద్రః) పరమైశ్వర్యయుక్తో రాజా (వజ్రహస్తః) వజ్రో హస్తయోర్యస్య సః (షోడశి) షోడశకలాయుక్తః (శర్మ) శృణ్వన్తి దుఃఖాని యస్మిన్ తద్బ్రహ్మ. శర్యేతి గృహ నా... నిఘం. ౩. ౧౩. (యచ్ఛతు) పదాతు (హస్త) (పాపానామ్) దుష్టకర్మకారిణమ్. (యః) (అస్మాన్) (ద్యేష్టి) అప్రితయతి (ఉపయామగృహీతః) (అసి) (మహేష్ఠాయ) మహద్గుణ విశిష్టాయ (త్యా) త్యామ్. (ఏషః) (తే) (యోసి) నిమిత్తమ్ (మహేష్ఠాయ) (త్యా) త్యామ్. ॥౧౦॥

అన్వయః:- పే మనుష్యా ! వజ్రహస్తః షోడశి మహానింద్రః శర్మ యచ్ఛతు యోఽస్మాన్ ద్యేష్టి తం పాపానం హస్త యస్త్యం మహేష్ఠాయోపయామగృహీతోఽసి తం త్వా యస్యైష తే మహేష్ఠాయ యోని రస్తి యం త్వా చవయం సత్కుర్యామ. ॥౧౦॥

భావార్థః:- పే ప్రజాజనా యో యష్కల్యం సుఖం పదార్థాత్ దుష్టాన్ హన్యాన్తుః శ్వర్యం వర్తయేత్స యుష్మాభిః సత్కర్తవ్యః. ॥౧౦॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా ! (వజ్రహస్తః) హస్తములందు వజ్రము గలవాడు (షోడశి) షోడశ కలాయుక్తుడు (మహాన్) గొప్పవాడు (ఇన్ద్రః) పరమైశ్వర్యవంతుడు వైన రాజు (శర్మ) దుఃఖములు వినాశనము పొందునట్టి గృహమును (యచ్ఛతు) ఇచ్చును గాక ! (యః) ఎవడు (అస్మాన్) మమ్ము (ద్యేష్టి) వైర భావముతో చూచుచున్నాడో, (పాపానామ్) చెడు కర్మలొనర్చు నాపాపాత్ముని (హస్త) చంపుగాక ! ఏ నీవు (మహేష్ఠాయ) గొప్ప గుణయుక్తుడైన వానికొఱకు (ఉపయామగృహీతః అసి) ప్రాప్తమైన నియమములతో గ్రహించ బడినవాడవై ఉన్నావో, అట్టి (త్యా) నిన్ను, మఱియు నే (తే ఏషః) నీయొక్క ఇది (మహేష్ఠాయ) ఉత్తమ గుణములు గల వారి కొఱకు (యోసి) నిమిత్తమై యున్నదో అట్టి (త్యా) నిన్నును మేము సత్కరించెదము గాక !

భావార్థము:- ఓ ప్రజలారా ! ఎవరు మీకు సుఖము నొసగుదురో దుష్టులను చంపుదురో గొప్ప ఐశ్వర్యమును పెంపొంద జేయుదురో, అట్టివారు మీచే నిరంతము సత్కరించదగి యున్నారు. ౧౩౬౯ [౧౦]

౧౩౭౦ తం వ ఇత్యస్య నోధా గోతమ ఋషిః, అగ్నిదేవతా, విరాడనుష్టుప్ ఛండ్సః, గాథారః స్వరః.

పునః రాజా కిం కుర్యాదిత్యాహ.

మఱల రాజు యేమిచేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

తం వో దస్మమ్మత్రీషహం వసోర్మన్దాన మన్దనః॥

అభివత్సన్న స్వసరేషు దేనవై ఇన్ద్రజీర్ణిర్నవామహే

॥౧౧॥

తమ్, వః, దస్మమ్, ఋతీషహమ్, ఋతినహ మిక్యత్తి + సహమ్, వసోః
మన్దానమ్, అన్దః, అభి, వత్సమ్, న, స్వసరేషు, ధేనవః, ఇన్ద్రమ్, గీర్భిరితి
గీః + భిః, నవా మహే॥

॥౧౧॥

పదార్థః:- (తమ్) (వః) యుష్మశ్యమ్ (దస్మమ్) దుఃఖోపశయితారమ్ (ఋతీషహమ్)
గంధహమ్, అశ్ర సంహితాయామితి దీర్ఘః (వసోః) ధనస్య (మన్దానమ్) ఆనన్దన్తమ్ (అన్దః)
అన్నస్య (అభి) సర్వః (వత్సమ్) (న) (ఇవ) (స్వసరేషు) దినేషు (ధేనవః) గావః (ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్య
వన్తమ్ (గీర్భిః) వాగ్భిః (నవామహే) స్తుమిమహే.

॥౧౧॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా వయం స్వసరేషు ధేనవో వత్సం న యం దస్మమృతిషహం
వసోరన్దసో మన్దానమిన్ద్రం వో గీర్భిరభి నవామహే-తథా తం భవన్తోఽపి నదా ప్రీతిభావేన
స్తువన్తు.

॥౧౧॥

భావార్థః:- అత్రోపమాలంకారః, యథా గావః ప్రతిదినం స్వం స్వం వత్సం పాలయన్తి
ఇత్యైవ ప్రజారక్షకః పురుషః ప్రజా నిత్యం రక్షేత్, ప్రజాయై ధనధాన్యైః సుఖాని వర్ధయేత్.

పదార్థము:- ఓ మానవులారా: మేము (స్వసరేషు) దినములందు (ధేనవః) గోవులు
(వత్సమ్) ఎట్లు దూడలను (న) అటులనే, (దస్మమ్) దుఃఖవినాశకుడు (ఋతీషహమ్)
నడవడిని సహించువాడు (వసోః) ధనము యొక్కయు (అన్దః) అన్నము యొక్కయు
(మన్దానమ్) ఆనందమును పొందినవాడు (ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యవంతుడనైన యేనభావతి
(వః) మీకొఱకు (గీర్భిః) వాక్కులతో, (అభినవామహే) సకలదిక్కులనుండి స్తుతించు
చున్నామో, అటులనే (తమ్) ఆ సభాపతిని మీరుకూడ నదా ప్రీతిభావముతో స్తుతించుడు.

భావార్థము:- ఈ మంత్ర మందుపమాలంకారమున్నది. గోవులెట్లు ప్రతిదినము
తమ తమ దూడలను పోషించుచున్నవో, అటులనే ప్రజారక్షకుడైన పురుషుడు ప్రజలను
నిత్యము రక్షించవలయును. ప్రజలకు, ధనధాన్యాన్నాది పదార్థములచే సుఖమును
పెంపొంద జేయవలయును.

౧౪౭౦ [౧౧]

౧౪౭౧ యద్వాహివ్యమిత్యన్య నోధా గోతమ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాడ్ గాయత్రీ ఛందః, వడ్డః స్వరః.
పునః సా రాజ్ఞే కిం కుర్వాదిత్యాహ.

మఱల నారాణి యేమిచేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

యద్వా హిష్టన్తదగ్నయే బ్రహదర్చ విభావసోః

మహిషీవ త్వద్రయి స్త్వద్వాజ్ఞా ఉదీరతే॥

॥౧౨॥

యత్, వాహిష్ఠమ్, తత్, అగ్నయే, బృహత్, అర్చ, విభావసో ఇతి విభా
+వసో, మహిషీపేత్రి మహిషీ+ఇవ, త్వత్, రయి, త్వత్, వాజాః, ఉత్, ఈరతే॥

పదార్థః: (యత్)(వాహిష్ఠమ్)అతిశయేన వాహయితారమ్(తత్)(అగ్నయే)పావకాయ
(బృహత్)మహత్ (అర్చ) సత్కురు (విభావసో) ప్రకాశితధన (మహిషీవ) యథా రాక్షి తథా
(త్వత్)తవ సకాశాత్ (రయిః)ధనమ్(త్వత్)(వాజాః)అన్నాదీని(ఉత్)అపి(ఈరతే)ప్రాప్నువన్తి.

అన్వయః:- హే విభావసో అగ్నయే యదే బృహద్వాహిష్ఠమ్ స్తి తదర్చ. తద్వయమశ్య
చేమ మహిషీవ త్వద్రయ స్త్వద్వాజాశ్చేదీరతే తం వయం సత్కుర్యామః. ॥౧౨॥

భావార్థః:-యథా రాక్షి సుఖప్రాపికా మహాధనప్రదా భవతి. తత్తైవ రాజ్ఞః సకాశాత్ప్రే
ధనమన్యాన్యత్తమాని వస్తాని చ ప్రాప్నుయః. ॥౧౩॥

పదార్థము:- (విభావసో) ప్రకాశిత ధనము గల విద్వాంసుడా! (అగ్నయే)అగ్ని
కొఱకు, (బృహత్) గొప్పదియు (వాహిష్ఠమ్) బాగుగ చేర్చగలిగినదియు నగు,
యత్ =పదియున్నదో దానిని(అర్చ)సత్కరించుము. (తత్) దానిని మేమును సత్కరించె
దముగాక! (మహిషీవ)రాడివలె(త్వత్) నీ నుండి (రయిః) ధనమును, మఱియు, (త్వత్)
నీనుండి(వాజాః)అన్నాది పదార్థములును(ఉత్) (ఈరతే) లభించుచున్నవి. అట్టి నిన్ను
మేము సత్కరించెదము గాక! ॥౧౪॥

భావార్థము:- ఎట్లురాణి సుఖములు కలుగజేయునదియు, అధిక ధన మొసగెడి
దియునై యున్నదో, అటులనే రాజదగ్గఱుండి సకలప్రజలు ధనమును ఉత్తమములై న
ఇతర వస్తువులను పొందవలయును. ॥౧౫॥

౧౫౭౨ ఏహిత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః, అగ్నిదేవతాః, విరాడ్గాయత్రీ చంద్రః, పక్షః స్వరః
విద్యద్భిః కిం కార్యమిత్యాహ

విద్వాంసు లేమి చేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

ఏహిత్యామ బ్రహ్మణీ తే అగ్న ఇత్థేతరా గిరః, ఏభిర్వర్ధాన ఇన్ధుభిః ॥౧౬॥

ఆ, ఇహి, ఊఁ ఇత్యూఁ, సు, బ్రహ్మణీ, తే, అగ్నే, ఇత్థా, ఇతరాః,

గిరః, ఏభిః, వర్ధానే, ఇన్ధుభిరీన్ధు+భిః॥ ॥౧౭॥

పదార్థః:- (అ)సమస్తాత్ (ఇహి)ప్రాప్నుహి (ఉ)వితర్కే (సు)శోభనే (బ్రహ్మణీ)ఉపదిశేయమ్
(తే)శుభ్యమ్ (అగ్నే)ప్రకాశితప్రజ్ఞ (ఇత్థా)అస్మాదేహిః (ఇతరా)వ్యయోఽజ్ఞాతాః (గిరః) వాచః
(ఏభిః) (వర్ధానే)వృద్ధో భవ (ఇన్ధుభిః)జలాదిభిః. ॥౧౮॥

అన్వయః:- హే అగ్నేఽహమిత్థా త ఇతరా గిరః సు బ్రవాణి యత స్త్వమేతా ఏహి ఉ
ఏభి రిన్దుభి ర్వర్ధాసే. ||౧౩||

భావార్థః:- యయా శిక్షయా విద్యార్థినో విజ్ఞానేన వర్ధేత్ స్తమేవ విద్యాంసఉపదిశేయుః.

పదార్థము,- (అగ్నే) ప్రకాశిత మగు బుద్ధి గలిగిన విద్యాంసుడా! నేను(ఇత్థా)
ఈ హేతువుచే (తే) మీకొఱకు (ఇతరా) మీరు తెలిసికొనని యితరములగు (గిరః)
వాక్కులను (సు, బ్రవాణి) సుచరముగ నుపదేశింతును. కావున మీరీ వాక్కులను
(ఁ, ఇహి) చక్కగా పొందుడు (ఉ) మఱియు (ఏభిః ఇన్దుభిః) ఈ జలాది పదార్థము
లచే (వర్ధాసే) వృద్ధి పొందుడు. ||౧౩||

భావార్థము:- ఏశిక్షవలన విద్యార్థులు విజ్ఞానముచే నభివృద్ధి చెందుదురో ఆ శిక్ష
(విద్య)నే విద్యాంసు లుపదేశించవలయును. ౧౪౭౨[౧౩]

౧౪౭౩ ఋతవ ఇత్యన్య భారద్వాజ ఋషిః, సంవత్సరో దేవతాః భురిగృహతీ ఛన్దః, నిపాదః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ

మరల నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

ఋతవస్తే యజ్ఞం వితన్వస్తు మాసా రక్షస్తు తే హవిః।

సంవత్సరస్తే యజ్ఞం దధాతు నః ప్రజాం చ పరిపాతు నః ||౧౪||

ఋతవః, తే, యజ్ఞమ్, వి, తన్వస్తు, మాసా, రక్షస్తు, తే, హవిః, సంవ

త్సరః, తే, యజ్ఞమ్, దధాతు, నః, ప్రజామితి ప్ర + జామ్, చ, పరి, పాతు, నః॥

పదార్థః:- (ఋతవః) వసంతాద్యః (తే) తవ (యజ్ఞమ్) సత్కారాది వ్యవహారమ్ (వి)
(తన్వస్తు) విస్తృతము (మాసా) కార్తికాదయః (రక్షస్తు) (తే) తవ (హవిః) హోతవ్యం వస్తు
(సంవత్సరః) (తే) తవ (యజ్ఞమ్) (దధాతు) (నః) అస్మాకమ్ (ప్రజామ్) (చ) (పరి) (పాతు) రక్షతు
(నః) అస్మాకమ్. ||౧౪||

అన్వయః:- హేవిద్య! స్తే యజ్ఞమృతవో వితన్వస్తు తే హవి ర్మాసా రక్షస్తు, తే యజ్ఞం
నః సంవత్సరో దధాతు. నః ప్రజాం చ పరిపాతు. ||౧౪||

భావార్థః:- విద్యార్థిగర్భనుష్ఠైః సర్వాభిః సామగ్రిభిర్విద్యావర్ధకో వ్యవహారః సదా వర్ధ
నీయో వ్యాయేన ప్రజాశ్చ పాలనీయాః. ||౧౪||

పదార్థము:- ఓ విద్యాంసుడా! (తే) నీయొక్క (యజ్ఞమ్) సత్కారాది వ్యవహారము
లను, (ఋతవః) వసంతాది ఋతువులు, (వి, తన్వస్తు) విస్తృతమున రర్చను గాక! తే హవిః

నీ హోమ యోగ్యవస్తువులను, మాసాః = కార్తికాదిమాసములు [రక్షన్తు] రక్షించునుగాక ! తే=యజ్ఞమ్ నీ యజ్ఞమును, సః = మాయొక్క, సంవత్సరః=వత్సరము [దధాతు]పుష్టమొనర్చును గాక ! [చ]మఱియు[నః] మాయొక్క [ప్రజామ్] ప్రజలను [పరి,పాతు]సకలదిశలనుండి రక్షించు గాక ! [౧౪]

భావార్థము:-విద్వాంసులు సకలసామగ్రితో విద్యావర్ధక వ్యవహారములను సదా పెంపొందజేయవలయును. న్యాయముతో ప్రజలను కాపాడుచుండవలయును. [౧౪]

౧౪౭౪ ఉపహ్వర ఇత్యస్య వత్స ఋషిః, విరాట్ దేవతా విరాడ్ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః

పునస్తమేవ విషయ మాహా

మరల నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడినది

ఉపహ్వరే గిరీణామ్ సజ్జమే చ నదీనామ్ । ధియా విప్రో అజాయత॥౧౫॥

ఉపహ్వర ఇత్యు+పహ్వరే, గిరీణామ్, సజ్జమ ఇతి సమ్+గ్రమే, చ,

నదీనామ్, ధియా, విప్రో, అజాయత

॥౧౫॥

పదార్థః:-(ఉపహ్వరే)నికతే(గిరీణామ్) తైలానామ్ (సజ్జమే) మేలనే (చ) (నదీనామ్) (ధియా)ప్రజ్ఞయా కర్మణా వా (విప్రో)మేధావీ విప్ర ఇతి మేధావి నామ నిఘం.౩.౧౫ (అజాయత)జాయతే.

॥౧౫॥

అన్వయః:-యో మనుష్యో గిరీణాముపహ్వరే నదీనాం చ సజ్జమే యోగేనేశ్వరం విచారేణ విద్యాం చోపాసీత, స ధియా విప్రో అజాయత.

॥౧౫॥

భావార్థః:-యే విద్వాంసః పఠితై వైకా నై విచారయన్తి తే యోగిన ఇవ ప్రాజ్ఞా భవన్తి.

పదార్థము:-ఏ మానవుడు[గిరీణామ్]పర్వతములయొక్క[ఉపహ్వరే]సమీపమున [చ]మఱియు[నదీనామ్] నదులయొక్క [సజ్జమే] సంగమమందు యోగాభ్యాసముచే నీశ్వరుని విచారణచే విద్యను ఉపాసించునో, అతడు[ధియా]ఉత్తమబుద్ధి యుక్తుడు లేక కర్మయుక్తుడనై[విప్రో]విచారశీల బుద్ధిమంతుడు,[అజాయత]అగుచున్నాడు. [౧౫]

భావార్థము:-ఏ విద్వాంసు లధ్యయన మొనర్చి యేకాంతమున ధ్యానమొనరించు దురో వారు యోగులవలె ఉత్తమ బుద్ధిమంతులగుదురు. ౧౪౭౪[౧౫]

౧౪౭౫ ఉచ్చేత్యస్య మహీయన ఋషిః । అగ్నిదేవతాః నిచ్చర్ద్ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః

పునస్తమేవ విషయ మాహా

మరల నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడినది.

ఉచ్చా తే జాతమన్తసో దివి సద్భూమ్యాదదే ఉగ్రాగ్నిశర్మ మహి శ్రవః॥

ఉచ్చా, తే, జాతమ్, అన్తసః, దివి, సత్, భూమి,

ఆ, దదే, ఉగ్రమ్, శర్మ, మహి, శ్రవః॥

॥౧౬॥

పదార్థః:- (ఉచ్చా) ఉచ్చమ్ (తే) తవ (జాతమ్) నిష్పన్నమ్ (అన్తసః) అన్నాత్ (దివి) ప్రకాశే (సత్) వర్తమానమ్ (భూమి) అత్ర సుపాం సులుగితి విభక్తేర్లుక్ (ఆ, దదే) గృహ్ణామి (ఉగ్రమ్) ఉత్కృష్టమ్ (శర్మ) గృహమ్ (మహి) మహత్ (శ్రవః) ప్రశంసనీయమ్. ॥౧౬॥

అన్వయః:- హే విద్వన్నహం తే యదుచ్చాన్తసో జాతం దివి సదుగ్రం మహి శ్రవః శర్మాదదే తద్ భూమివ భవతు. ॥౧౬॥

భావార్థః:- అత్ర వాచకః బుద్ధిప్రమాలంకారః. విద్వద్భి ర్మనుష్యైః సూర్యకిరణ వాయు మస్త్యన్నాది యుక్తాని మహాస్త్యుచ్చాని గృహాణి రచయిత్వా తవ నివాసేన సుఖం భోక్తవ్యమ్.

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా! నేను, [తే] నీయొక్క [ఉచ్చా] ఉచ్చమైన [అన్తసః] అన్నముతో [జాతమ్] ప్రసిద్ధమైనదియు [దివి] ప్రకాశమున [సత్] వర్తమానముచు [ఉగ్రమ్] ఉత్తమమును [మహి] గొప్పదియు [శ్రవః] ప్రశంసా యోగ్యముచునగు [శర్మ] ఏ గృహమును [ఆ, దదే] బాగుగా గ్రహణమొనర్చు చున్నానో, అది [భూమి] భూమివలె దృఢమగుగాక! ॥౧౬॥

భావార్థము:- ఈ మంత్రమందు వాచక బుద్ధిప్రమాలంకారమున్నది. విద్వాంసులు సూర్యప్రకాశము, వాయువు బాగుగా ప్రవేశించునట్టివియు, అన్నాదులతో యుక్తమైనట్టివియు, మిగుల యెత్తైనవియునగు గృహములను నిర్మించుకొని, వాని యందువసించి సుఖమునుభవించవలయును. ౧౪౭౫ ॥౧౬॥

౧౪౭౬ స న ఇత్యశ్చ మహియవ బుషిః ఇంద్రో దేవతా । నిర్వాద్ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః
పునస్త మేవ విషయ మాహ

మరల నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

స న ఇన్ద్రాయ యజ్యవే వరుణాయ మరుద్భ్యః పరివోవిత్పరి స్రవః॥౧౭॥

సః, నః, ఇన్ద్రాయ, యజ్యవే, వరుణాయ, మరుద్భ్య ఇతి మరుత్ + భ్యః।

పరివోవిదితి పరివ + విత్, పరి, స్రవః॥ ॥౧౭॥

పదార్థః:- (సః) (నః) అస్మాకమ్ (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యాయ (యజ్యవే) సంగతాయ

(వరుణాయ) శ్రేష్ఠాయ (మరుద్భ్యః) మనుష్యేభ్యః (వరివోవిత్) వరచరణవేత్తా (వరి) (స్రవ) ప్రాప్నుహి. ||౧౭||

అన్వయః:-హే విద్వత్సన మరుద్భ్యో న ఇన్ద్రాయ యజ్ఞపే వరుణాయ. వరివోవిత్ సంప్రప్తం వరిప్రసవ. ||౧౭||

భావార్థః:-యేన విదుషా యావత్సామర్థ్యం ప్రాప్యేత తేన తావతా సర్వేషాం సుఖం వర్ధనీయమ్. ||౧౭||

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా ! [సః] ఆ నీవు [మరుద్భ్యః] మానవులకొఱకు [నః] మాయొక్క [ఇన్ద్రాయ] ఇశ్వర్యము కొఱకు [యజ్ఞపే] సంగతికొఱకు, మఱియు [వరుణాయ] శ్రేష్ఠుడనముకొఱకు [వరివోవిత్] సేవాకార్యము నెఱుగుచు [పరిస్రవ] సకలదిక్కుల నుండి ప్రాప్తమగుచుండుము. [౧౭]

భావార్థము:-విద్వాంసులు కలిగియున్నంత సామర్థ్యముచే సమస్త ప్రజలయొక్క సుఖమును పెంపొందజేయుచుండ వలయును. ౧౪౭౬ [౧౭]

౧౪౭౭ ఏనేశ్వస్య మహీయవ ఋషిః, విద్వాన్, చేవతా । స్వనాద్ గాయత్రీ ఛన్దః, వడ్డః స్వరః.

ఈశ్వరః కథముసాస్య ఇత్యాహ

ఈశ్వరు నెటులుపాసించవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

ఏనా విశ్వాన్యర్య ఆ ద్యుమ్నాని మానుషాణామ్ । సిషాసన్తో వనామహే॥

ఏనా, విశ్వాని, అర్యః, ఆ, ద్యుమ్నాని, మానుషాణామ్,

సిషాసన్తః, సిసాసన్త+ఇతి సిసా+సన్తః, వనామహే ||౧౮||

పదార్థః:-(ఏనా) ఏనాని (విశ్వాని) సర్వాణి (అర్యః) ఈశ్వరః (ఆ) (ద్యుమ్నాని) ప్రదీప్తాని యశాంసి (మానుషాణామ్) మనుష్యాణామ్ (సిషాసన్తః) సేవితమిచ్చన్తః (వనామహే) యాచామహే. ||౧౮||

అన్వయః:-యోఽర్హో మానుషాణామేనా విశ్వాని ద్యుమ్నాని శాస్త్రితం సిషాసన్తో వయం సుఖాన్యావనామహే. ||౧౮||

భావార్థః:-యేనేశ్వరేణ మనుష్యాణాం సుఖాయ ధనాని వేదా భోజ్యాదీని వస్త్రాని చోత్పాదితాశ్చ తస్మై హోషాసనా సర్వై ర్మనుష్యైః సదా కర్తవ్యా. ||౧౮||

పదార్థము:-[అర్యః] ఏ యాశ్వరుడు [మానుషాణామ్] మానవులయొక్క [ఏనా విశ్వాని] ఈ సమస్త [ద్యుమ్నాని] శోభాయ మానములగు కీర్తులను శేషశాసనపు

చున్నాడో అతనిని[సిపాన స్తః] సేవించ నిచ్చగించుచున్న మేము[అ,వనామపే]సుఖము లను గోరుచున్నాము. [౧౮]

భావార్థము:-మానవుల సుఖముకొఱకు వేదములను,ధనములను,తీనుటకు,త్రాగుటకు యోగ్యములైన వస్తువుల నుత్పన్నమొనర్చిన నీశ్వరుని సర్వమానవులు సదా ఉపాసించుచుండవలయును. ౧౪౭౭[౧౮]

అనువీరై రిత్యస్య మగ్గల ఋషిః । విద్వాంసో దేవతాః, పుష్టాః ఛందః, దైవతః స్వరః.
పున ర్మనుష్యైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ
మరల మానవు లేమీ చేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

అను పీరై రను పుష్టాస్త్య గోభిరన్వ శైవరను సర్వేణ పుష్టైః ।

అను ద్విపదాను చతుష్పదా వయన్దేవా నో యజ్ఞమృతుథా నయన్తు॥౧౯॥

అను, పీరైః, అను, పుష్టాస్త్య, గోభిః, అను, అశ్వైః, అను, సర్వేణ,
పుష్టైః, అను, ద్విపదేతి ద్వి+పదా, అను, చతుష్పదా, చతు+పదేతి

చతు+పదా, వయమ్, దేవాః, నః, యజ్ఞమ్, ఋతుథేత్యృతు+థా,నయన్తు ॥౧౯॥

పదార్థః:-(అను)(పీరైః)ప్రశస్తబలైః (అను) (పుష్టాస్త్య)పుష్టా భవేమ(గోభిః) ధేనుభిః
(అను)(అశ్వైః)(అను)(సర్వేణ) (పుష్టైః)(అను)(ద్విపదా) మనుష్యాదినా (అను)(చతుష్పదా)
గవాదినా(వయమ్)(దేవాః)విద్వాంసః(నః)అస్మాకమ్ (యజ్ఞమ్) ధర్మవ్యవహారమ్ (ఋతుథా)
ఋతుభిః (నయన్తు)పాపయన్తు. ॥౧౯॥

అన్వయః:-హే విద్వాంసో యథా వయం పుష్టైర్వీరైరను పుష్టాస్త్య, పుష్టైరోభిరనుపు
ష్టామ, పుష్టైరశ్వైర్నుపుష్టామ, సర్వేణాను పుష్టామ,ద్విపదాను పుష్టామ, చతుష్పదాను
పుష్టామ, తథా దేవా నో యజ్ఞమృతుథా నయన్తు. ॥౧౯॥

భావార్థః:-మనుష్యైర్వీరపురుషాన్ పశూంశ్చ సంపాద్యమాను పోషణీయమ్. సదా ఋత్య
నుకూలో వ్యవహారః కర్తవ్యశ్చ. ॥౧౯॥

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసులారా ! ఎట్లు[వయమ్]మేము[పుష్టైః]పుష్టులు[పీరైః]
ప్రశస్తమైవ బలముగలవారువగు వీరపురుషులయొక్క [అను,పుష్టాస్త్య]పుష్టిచే పుష్టివం
టలనుగడుమో, బలముగలిగిన[గోభిః]గోవులయొక్కపుష్టిచే[అను]పుష్టిపాతులమగుదు

మో,బలిష్ఠములై న[అశ్రేష్ఠ]అశ్వములయొక్క బలముచే,[అను]పుష్టివంతులమగుదుమో
[సర్వేణ]సర్వముయొక్క పుష్టిచే[అను]పుష్టివంతులమగుదుమో,[ద్విపదా]రెండు పాద
ములు గలిగిన మనుష్యాది ప్రాణులయొక్క పుష్టిచే[అను]పుష్టివంతులగుదుమో,మఱియు
[చతుష్పదా]నాలుగు కాళ్ళుగలిగిన గోవు మొదలగు వానియొక్క[అను]పుష్టిచే పుష్టి
వంతులమగుదుమో, అటులనే [దేవాః] విద్వాంసులు [నః]మాయొక్క[యజ్ఞమ్]ధర్మ
యుక్త వ్యవహారమును[ఋతుథా]ఋతువులచే[సయన్తు]పొందెదరుగాక ! [౧౯]

భావార్థము:-మానవులు, వీరులను, గోవు మొదలగు పశువులను, బాగుగా బల
యుక్తమొనర్చి తదనంతరము తాము, పుష్టిమంతులై సదా వసంతాది ఋతువుల కను
కూల వ్యవహార మొనర్చవలయును. ౧౪౭౮[౧౯]

౧౪౭౯ అగ్నే ఇత్యశ్చ మేధాతిథి రృషిః,విద్వాన్ దేవతా. గాయత్రీ ఛందః,షడ్జః స్వరః.

కథ మపత్యాని ప్రశస్తాని స్యు రిత్యాహ

సంతాన మేతుల ఉత్తమము కాగలదు?

అగ్నే పత్నిరిహా వహ దేవానాముశతీ రుపః త్వష్టారమ్ సోమపీతయే॥౨౦॥

అగ్నే, పత్నిః, ఇహ, ఆ, వహ, దేవానామ్, ఉశతీః, ఉప,

త్వష్టారమ్, సోమపీతయ ఇతి సోమ+పీతయే॥

॥౨౦॥

పదార్థః:-(అగ్నే)అధ్యాపకా౭ధ్యాపికే వా (పత్నిః)(ఇహ)(ఆ)(వహ)ప్రాపయ (దేవా
నామ్)విదుషామ్(ఉశతీః) కామయమానాః (ఉప) (త్వష్టారమ్) దేదీప్యమానమ్ (సోమపీతయే)
(సోమస్య) పానాయ. ॥౨౦

అన్వయః:-హే అగ్నే త్వమిహ స్వపవృతాన్ పతీ నుశతీర్యేవానాం పత్నిః సోమపీతయే
త్వష్టారముపా వహ. ॥౨౦॥

భావార్థః:-యది మనుష్యాః కన్యాః సుశిత్యవిమషీః కృత్వా స్వయంవృతాన్ హృద్యాన్
పతీన్ ప్రాపయ్య ప్రేష్టా సంతానానుత్పాదయే యు న్నర్హి తాన్యశ్చత్యాన్యతీవ ప్రశంసితానిభవన్తి.

పదార్థము:-(అగ్నే)అధ్యాపకుడా, లేక అధ్యాపికా ! నీవు,ఇహ=ఈ గృహశ్రమ
మందు స్వసదృశగుణయుక్తులగు పతులకు,లేక,ఉశతీః=కామనాయు క్తలై న,దేవానామ్
విద్వాంసులయొక్క,పత్నిః=స్త్రీలకు,మఱియు,సోమపీతయే=ఉత్తమ ఓషధులయొక్క
రసమును త్రాగుటకై,త్వష్టారమ్=తేజస్సుగల పురుషుని, ఉప,ఆ,వహ=బాగుగా సమీప
మున పొందుము. లేక పొందుదురుగాక ! [౨౦]

భావార్థము:- ఏ మనుష్యులు కన్యకలకు బాగుగా శిక్షగఱపి విదుషీమణులుగ నొనర్చి, స్వయంవర విధిసమర్పించి ప్రేయమైన పతులను లభింపజేసి, ప్రేమతో సంతానోత్పత్తిని చేయించుదురో, ఆట్టివారి సంతానము అత్యంత ప్రశంసితమగు చున్నది.

౧౩౨౦ అభిశ్యస్య మేఘాతిథి రృషిః విద్యాన్ దేవతాః । గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

కే విద్యాంసో భవేయ రిత్యాహ

ఏవమ విద్యాంసు లగుదురను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

అభి యజ్ఞం గృణీహి నో గ్నావో నేష్టః పిబ ఋతునా ।

త్వంహి రత్నదా అసి॥

॥౨౧॥

అభి, యజ్ఞమ్, గృణీహి, నః, గ్నావః, నేష్టరితి నేష్టః, పిబ, ఋతునా,

త్వమ్, హి, రత్నదా ఇతి రత్నధాః, అసి॥

॥౨౧॥

పదార్థః:- (అభి) అభిముఖ్యే (యజ్ఞమ్) ప్రాస్తవ్యవహారమ్ (గృణీహి) స్తుహి (నః) అస్మాకమ్ (గ్నావః) ప్రకస్తవాగ్నిన్. గ్నేతి వాకేనా... నిఘం. ౧. ౧౧. (నేష్టః) నేతః (పిబ) (ఋతునా) వసంతా ద్యేన సహ (త్వమ్) (హి) (రత్నధాః) రమణీయవస్తుధరా (అసి).

॥౨౧॥

అన్వయః:- హే గ్నావో నేష్టస్త్యమృతునా సహ నో యజ్ఞమభి గృణీహి, యత స్త్వం హి రత్నదా అసి తస్మాత్సీదోషధిరసాన్ పిబ.

॥౨౧॥

భావార్థః:- యే సుశిక్షితాయా వాచః సజ్జతం వ్యవహారం జ్ఞాతుమిచ్ఛేయ్యు నై విద్యాంసో భవేయః.

॥౨౧॥

పదార్థము:- గ్నావః = ప్రకస్తవాక్కుగల, నేష్టః = నాయకుడా ! నీవు, ఋతునా = వసంతాది ఋతువులతో, నః = మాయొక్క, యజ్ఞమ్ = ఉత్తమ వ్యవహారమును, అభి గృణీహి = సమ్ముఖమున స్తుతించుము, పిలయన, త్వంహి = నీవే, రత్నధాః = ప్రసన్నతకు హేతువైన వస్తువును ధరించు కర్తవై, అసి = ఉన్నావు, కావున నుత్తమ ఉపధులయొక్క రసములను, పిబ = త్రాగుము,

[౨౧]

భావార్థము:- ఏవరు మంచి శిక్షను బడసి వాణియొక్క సంగతమగు వ్యవహారము ను దెలిసికొనుట కిచ్చగింతురో వారు విద్యాంసులగుదురు.

౧౩౨౦ [౨౧]

౧౩౨౧ ద్రవిణోదా ఇత్యస్య మేఘాతిథిరృషిః । సోమో దేవతాః, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పున ర్విశ్వద్వి ర్మమ్యవైః కిం కార్యమిత్యాహ.

విద్వాంసులైన మనుష్యులేమిచేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను

ద్రవిణోదాః, విపీషతి జుహోత ప్ర చ తిష్ఠత । నేష్టాద్వైతపుష్కతః॥౨౨॥

ద్రవిణోదా ఇతి ద్రవిణః+దాః విపీషతి, జుహోత, ప్ర, చ, తిష్ఠత,

నేష్టాత్, ఋతుభిరిత్వైతు+భిః, ఇష్టత॥

॥౨౨॥

పదార్థః:- (ద్రవిణోదాః) యో ద్రవిణో ధనం యశో వా వదాతి సః (విపీషతి) పాతు మిచ్ఛతి (జుహోత) (ప్ర, చ) (తిష్ఠత) ప్రతిష్ఠాం లభన్ముష్ (నేష్టాత్) వినయాత్ (ఋతుభిః) వసన్తాదిభిః సహ (ఇష్టత) ప్రాప్నుత.

॥౨౨॥

అన్వయః:- యో మనుష్యా యథా ద్రవిణోదా ఋతుభిః సహ నేష్టాద్ద్రవం విపీషతి తథా యూయం రసమిష్టత జుహోత ప్రతిష్ఠత.

॥౨౨॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యో విద్వాంసో మనుష్యా యథా సర్వైవిద్యాః పథ్యేనోత్తమ విద్యయా స్వయమరోగాః సంతోఽన్యాన్ రోగాత్ పృథక్ పృథక్ ప్రశంసాం లభన్తే తథైవ యుష్మాభి రప్యాచరణీయమ్.

॥౨౨॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ఎట్లు (ద్రవిణోదాః) ధనమును లేక యశము నొసగు జనుడు (ఋతుభిః) వసంతాది ఋతువులతో (నేష్టాత్) వినయముచే రసమును, (విపీషతి) త్రాగ దలంచుచున్నాడో, అటులనే మీరును రసమును, ఇష్టత=పొందుడు. జుహోత=గ్రహణ మొనర్చుడు లేక హవన మొనర్చుడు. చ=మఱియు, ప్రతిష్ఠత=ప్రతిష్ఠను పొందుడు,

౧౪౮౧[౨౨]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ విద్వాంసులారా! ఉత్తమ వైద్యుడు ఎటుల సుందర పథ్య భోజనము వలనను, ఉత్తమ విద్య వలనను తాము స్వయముగ రోగరహితులై ఇతరులను రోగములనుండి కాపాడి ప్రశంసాపాత్రులగుచున్నారో, అటులనే మీరును అవశ్య మాచరించవలయును. ౧౪౮౧[౨౨]

౧౪౮౨ తవాయ మిత్యస్య మేధాతిథి ర్భూమిః, విద్వాన్ దేవతా భురిక్ పంక్తిశ్చన్దః, పశ్చిమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

తవాయం సోమస్త్య మేహ్యర్వాజ్ శశ్వత్తమః సుమనా ఆస్య పాహి ।

ఆస్మిన్యజ్ఞే ధర్మిష్యానిషద్యా దధిష్యేమం జితరైః ఇన్దు మిన్ద్రా॥ ॥౨౩॥

తవ, అయమ్, సోమః, త్వమ్, ఆ, ఇహి, అర్వాజ్, శశ్వత్తమమితి శశ్వత్
+తమమ్, సుమనా ఇతి సు+మనాః అస్య, పాహి, అస్మిన్, యజ్ఞే, బర్హిషి, ఆ,
నిషద్య, నిసద్యేతి ని+సద్యదధిష్య ఇమమ్, జతరే, ఇన్దమ్, ఇన్ద్ర|| ॥౨౩॥

పదార్థః:-(తవ)(అయమ్)(సోమః)ఐశ్వర్యయోగః(త్వమ్)(ఆ,ఇహి) సుమనాత్రాపుషి

(అర్వాజ్) ఆఖిముఖ్యం ప్రాచ్యః (శశ్వత్తమమ్) అతీతయేన శశ్వదనాదిభూతమ్ (సుమనాః)
ధర్మకార్యే ప్రసన్నమనాః (అస్య) (పాహి) (అస్మిన్) (యజ్ఞే) సంగత్తవ్యే (బర్హిషి) ఉత్తమే
పామని(ఆ)(నిషద్య)నితరాం స్థిత్యా.అత్ర సంహితాయామితి దీర్ఘః(దధిష్య)ధర(ఇమమ్)(జతరే)
ఉదరాగ్నో (ఇన్దమ్)రోగహరాషధిరసమ్(ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్యమిచ్ఛో. ॥౨౩॥

అన్వయః:-హే ఇన్ద్ర! విద్యవ్యస్తవాయం సోమోఽస్తి, తం త్వమేహి.సుమనా అర్వాజ్
సన్నస్య శశ్వత్తమం పాహి. అస్మిన్ బర్హిషి యజ్ఞే నిషద్య జతర ఇమమిందుం చాదధిష్య. ॥౨౩॥

భావార్థః:-విద్వాంసః సర్వైః సహాఖిముఖ్యం ప్రాచ్య ప్రసన్నమనసః సంతః సనాతనం
ధర్మం విజ్ఞానజ్ఞోపదిశేయః పశ్యమన్నాది సేవేరన్ సర్వైః పురుషార్థైః ప్రయతేరశ్శు. ॥౨౩॥

పదార్థము:- ఇన్ద్ర)=పరమైశ్వర్యమునఖిలపించు విద్వాంసుడా!, తవ=నీయొక్క
అయమ్ సోమః=ఐశ్వర్యముయొక్క ఏయీ యోగమున్నదో దానిని, త్వమ్=నీవు ఆ,
ఇహి=బాగుగా పొందుము, సుమనాః=ధర్మ కార్యమందు ప్రసన్న చిత్తుడవు, అర్వాజ్
=సమ్ముఖమునప్రాప్తుడవు,అస్య=ఈనీఅత్మయొక్క, శశ్వత్తమమ్=అనాది తమధర్మము
లనువిశేషించి, పాహి=రక్షించుము, అస్మిన్=బర్హిషి=ఈ ఉత్తమమైన, యజ్ఞే=పొందద
గిన వ్యవహారమందు, నిషద్య=నిరంతరము స్థితమై, జతరే=జతరాగ్ని యందు,ఇమమ్=
ప్రక్షత్యమైయున్న యీ, ఇన్దమ్=రోగవినాశకములగు ఓషధుల యొక్క రసమును
ఆ,దధిష్య=బాగుగా ధరించుము. [౨౩]

భావార్థము:-విద్వాంసులందఱికి సమ్ముఖులై ప్రసన్నచిత్తులై సనాతన ధర్మ
మును, విజ్ఞానమును, ఉపదేశించుచుండవలయును. పద్యములై న అన్నాదులను తినుచు
నుండవలయును. సదా పురుషార్థమున ప్రవృత్తులై యుండవలయును, ౧౪౮౨[౨౩]

౧౪౮౩ ఆమేవేత్యవ్య గృత్సమద ఋషిః, విద్వాన్ దేవతా, జగతి ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

అమేవ నః సుహవా ఆ హి గత్తవ ని బర్హిషి సదతనా రణిష్టన.

అథా మదస్య జుజుషాహా అన్తస్త్వస్త్వ దేవేభిర్జనిభిః సుమద్గణః ॥౨౪॥

అమేవేత్తమా+ఇవ, నః, సుహవా+ఇతి సు+హవాః, ఆ, హి, గన్తన,
ని, బర్హిషి, సదతన, రణిష్టన, అథ, మదస్య, జుజుషాణః, అన్తసః, త్వష్టః, దేవే
భిః, జనిభిరితి జని+భిః, సుమద్గణ ఇతి సుమత్+గణః॥ ॥౨౪॥

పదార్థః:- (అమేవ) ఉత్తమం గృహమివ (నః) అస్మాన్ (సుహవాః) శోభనావహ్నినాః (ఆ) (హి) కిం (గన్తన) గచ్ఛత (ని) నితరామ్ (బర్హిషి) ఉత్తమే వ్యవహారే (సదతన) సదత (రణిష్టన) వదత (అథ) అనంతరమ్. అత్ర నిపాతస్య చేతి దీప్య (మదస్య) ఆనన్త (జుజుషాణః) ప్రసన్నః సేవమానః (అన్తసః) అన్నాదే ర్మధ్యే (త్వష్టః) దేదీప్యమానః (దేవేభిః) దివ్యగుణైః (జనిభిః) జన్మభిః (సుమద్ గణః) సుమద్ గణః. ॥౨౪॥

అన్వయః:- హే త్వష్టో జుజుషాణః సుమద్ గణః సం స్త్వం దేవేభిర్జనిభిః సహాన్తసో మదస్యాథామేవాన్యానాన్వయ. హేవిద్వాంసః సుహవా యాయ మమేవ బర్హిషి న ఆ గన్తన. అత్ర హి నిపదతన రేణిష్టనచ. ॥౨౪॥

భావార్థః:- అత్రోపమాంకారః. యే స్వయముత్తమే వ్యవహారే స్థిత్యాన్యాయో స్థాపయే యస్తే సదానన్దేయః స్త్రీపురుషాః ప్రీత్యా సంయుజ్యయాన్యవత్కాని జనయేయుస్తాని దివ్యగుణాని జాయంతే. ॥౨౪॥

పదార్థము:- త్వష్టః=తేజోవంతుడవగు విద్వాంసుడా! జుజుషాణః=ప్రసన్న చిత్తుడవై గురువు మొదలగువారిని సేవించుచు, సుమద్గణః=సుందరమైన ప్రవన్న మండలిగల నీవు, దేవేభిః=ఉత్తమ గుణములతోను, జనిభిః=జన్మలతోను, అన్తసః=అన్నాది ఉత్తమ పదార్థముల యొక్క ప్రాప్తి యందు, మదస్య=ఆనందితుడవుకమ్ము. అథ=తదనంతరము, అమేవ=ఉత్తమ గృహమువలె నితరులను ఆనందపఱచుము. ఓ విద్వాంసు లారా! సుహవాః=సుందరముగ పిలచు మీరు ఉత్తమ గృహమువలె, బర్హిషి=ఉత్తమ వ్యవహారమున, నః=మాకు, ఆ గన్తన=భాగుగా లభించుడు ఈస్థానమందు, హి=నిశ్చితముగ, నినదతన=నిరంతరము కూర్చుండుడు, మణియు, రణిష్టన=భాగుగా నుపదేశించుడు. [౨౪]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమునందు ఉపమాంకారమున్నది. ఎవరు స్వయముగ నుత్తమ వ్యవహారమందు స్థితులై, ఇతరులను స్థితమొనర్తురో వారు సదా ఆనందితులగుచుండురు. స్త్రీపురుషులుత్కాంతాపూర్వకముగా సంయోగమొనర్చి యే సంతానమును గందురో వారుత్తమ గుణములు గలవారగుదురు. ౧౪౫౩ [౨౪]

౧౪౫౪ స్వాదిత్యయేత్యస్య మధుచ్ఛన్తా ఋషిః, సోమో దేవతా నివృద్ గాయత్రీ ఛందః, మద్ జ్యోతిరః

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నచే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

స్వాదిష్ఠయా మదిష్ఠయా పవన్స్వ సోమ ధారయా ఇన్ద్రాయ పాతవే సుతః॥

స్వాదిష్ఠయా, మదిష్ఠయా, పవన్స్వ సోమ, ధారయా,

ఇన్ద్రాయ, పాతవే, సుతః

॥౨౫॥

పదార్థః:-(స్వాదిష్ఠయా) అతిశయేన స్వాదుయుక్తయా (మదిష్ఠయా) అతిశయేనానన్ద
ప్రదయా (పవన్స్వ) పవిత్రో భవ(సోమ) ఇశ్వర్యయుక్త(ధారయా) ధారణకర్త్ర్యా (ఇన్ద్రాయ)
ఇశ్వర్యాయ (పాతవే) పాతం రక్షితుమ్(సుతః) నిష్పాదితః.

॥౨౫॥

అన్వయః:- హే సోమ ! విద్యస్తలం య కంద్రాయ పాతవే సుతోఽస్తి తస్య స్వాది
ష్ఠయా ధారయా పవన్స్వ.

॥౨౫॥

భావార్థః:-యే విద్వాంసో మనుష్యాః సర్వరోగప్రణాశక మానందప్రద మోషధిరసం
పీత్వా శరీరాత్మానౌ పవిత్రయన్తి. తే ధనాఞ్శా జాయన్తే.

॥౨౫॥

పదార్థము:-సోమ=ఇశ్వర్య యుక్త విద్వాంసుడా! మీరు, ఇన్ద్రాయ=సంపత్తిని,
పాతవే=రక్షించుటకై, సుతః=తీయబడిన యే రసమున్నదో, దానియొక్క, స్వాదిష్ఠ
యా=అతిస్వాదు యుక్తమును, మదిష్ఠయా=అత్యానంద మొనగనదియు, ధారయా=
ధారణ మొనర్చునదియునగు క్రియచే, పవన్స్వ=పవిత్రులు కండు.

[౨౫]

భావార్థము:-వివిద్వాంసులు సర్వరోగముల నాశకము ఆనందప్రదమునగు ఓషధి
సములను త్రాగి స్వశరీరమును, ఆత్మను పవిత్ర పఱచు చున్నారో, వారు ధనాఞ్శులగు
చున్నారు.

౧౪౮౪[౨౫]

౧౪౮౫ రతోహేత్యస్య మధుచ్చన్దా ఋషిః అగ్నిర్దేవతా గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ

మరల నచే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

రతోహే విశ్వచ్చర్షణీరభి యోని మపోహతే ద్రోణే సదస్థమానదత్ ॥౨౬॥

రతోహేతి రక్షః+హే, విశ్వచ్చర్షణీరితి విశ్వ+చ్చర్షణీ, అభి, యోనిమ్,
అహః+హతే, ద్రోణే, సదస్థమితి సద+స్థమ్, ఆ, అనస్తత్ ॥

॥౨౬॥

పదార్థః:- (రక్షోహ) యో రక్షాంసి దుష్టాన్ ప్రాణినో హన్తి సః (విశ్వచర్షణః) విశ్వస్యాఽ
భలస్య ప్రకాశకః (అభి) అభిరశః (యోనిమ్) గృహమ్ (అపోహతే) అపహ సువర్ణేన ప్రాప్తే. ఆప ఇతి
హిరణ్యనా.... నిఘం. ౧. ౨ (ద్రోణ) హాత్రవిశేషే (సదస్థమ్) సమానస్థానమ్ (అ) (అసదత్) తిష్ఠేత్.

అన్వయః:- ఈ రక్షోహ విశ్వచర్షణ ర్విద్యానపోహతే ద్రోణ సదస్థం యోనిమభ్యాసవత్స
సర్వం సుఖమాప్నూయాత్.

||౨౬||

భావార్థః:- యోగవిద్యాహిన్ద్రో విద్యాప్రకాశకః సర్వస్త్ర సుఖం చేషు సువర్ణాది
యుక్తేషు గృహేషు స్థిత్యా విచారం కుర్యుస్తే సుఖినో జాయంత ఇతి.

||౨౬||

పదార్థము:- రక్షోహ = దుష్టప్రాణులను వధించువాడు, విశ్వచర్షణః = విశ్వమును
ప్రకాశపఱచు వాడునగు నే విద్వాంసుడు, అపోహతే = సువర్ణము వలన లభించిన, ద్రోణే
౨౦ శేర్ల అన్నపాత్రయందు, సదస్థమ్ = సమాన స్థితిగల, యోనిమ్ = గృహమందు, అభి
౨ అసదత్ = బాగుగా స్థితమగునో, అట్టి విద్వాంసుడు సంపూర్ణ సుఖమును పొందును.

భావార్థము:- ఎవరు అవిద్యా అజ్ఞానముల నాశనమొనర్చుదురో, ఎవరు విజ్ఞాన
ప్రకాశకులో, సకల ఋతువులలో సుఖకరములు సువర్ణాదియు క్తములు నైన గృహము
లందు కూర్చొని ఎవరు విచారించురో అట్టి వారు సుఖవంతులగుదురు. ౧౪౮౫ [౨౬]

అస్మిన్నధ్యాయే పురుషార్థఫలవర్ణనం సర్వేషాం మనుష్యాణాం వేదవతన శ్రవణాధికారాః

పరమేశ్వర విద్యత్సత్య నిరూపణ మగ్న్యూరి పదార్థకథనం యజ్ఞవర్ణనం

సుందర గృహ నిర్మాణ ముత్తమస్థానే స్థితి శ్లోకా౨౩ ఏతదర్థవ్య

పూర్వాధ్యాయోక్తాశ్చేన సహ సంగతి రస్థితి వేద్యమ్.

ఈ అధ్యాయమునందు పురుషార్థఫలవర్ణనము, మానవులందరికి వేదాధ్యయన శ్రవణాధి

కారములు, పరమేశ్వరుని యొక్కయు విద్వాంసుని యొక్కయు సత్యము

యొక్కయు నిరూపణము, అగ్న్యూరి పదార్థముల కథనము, యజ్ఞము,

సుందర గృహనిర్మాణము, ఉత్తమస్థానస్థితి మొదలైనవి చెప్పబడినవి,

ఇందువలన ఈ అధ్యాయార్థమునకు పూర్వాధ్యాయమున చెప్ప

బడిన అర్థముతో సంగతి కలదని గ్రహించవలయును

ఇతి శ్రీమత్సరమ హంస పరివ్రాజకాచార్యాణాం శ్రీపరమవిదుషాం విరచానంద సరస్వతీ

స్వామిసాం శిష్యేణ శ్రీమత్ పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యేణ శ్రీమద్దయానంద

సరస్వతీస్వామినా విరచితే సంస్కృతార్థభాషాభ్యాం సమన్వితే సువ్రమాణ

యుక్తే యజుర్వేద భాష్యే పట్టపింశో ౨ ధ్యాయః పూర్తిమగాత్.

★

కృష్ణామండలాంతర్గత కుందేరు గామివాస్తవ్యులగు పాలడుగు

శేషాచలాచార్య, తదేవ మండలాంతర్గత ముదుమూరు గ్రామవాస్తవ్యుడు

జన్మ కేశవార్థకాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు అంధీకరింపిన శ్రీమద్దయానంద

సరస్వతీ నిర్మిత యజుర్వేద భాషాభాష్యమండలి యిరువదియారవ అధ్యాయము సమాప్తము.

అథ సప్త వింశోఽధ్యాయ ఆరభ్య తే

—ॐ—

కపుడిరుడ యేడవ అధ్యాయము * ఆరంభమగు చున్నది.

విశ్వానిదేవ సవిత ధృతితాని పరాసువ । యద్భద్రం తన్న ఆసువ ॥౧॥

౧౮౫౧ సమా శత్యస్య స్యాగ్నిర్మహిః. అగ్నిచ్ఛేవతా । త్రిష్టుప్ చస్తః । ధైవతః స్వరః.

అథా వైః కథమాచరణీయ మిత్యాహ.

ఆప్తులెట్లు ప్రవర్తించవలయునను విషయము చెప్పబడెను.

సమాస్త్యాఽగ్ని ఋతవో వర్తయన్తు సంవత్సరాఽఋషయో యాని సత్యా ।

సం దివ్యేన దీదిహి రోచనేన విశ్వా ఆ భాహి ప్రదిశ శ్చతస్రః॥౧॥

సమాః, త్వా, అగ్నే, ఋతవః, వర్తయన్తు, సంవత్సరాః, ఋషయః, యాని,

* ౨౭ వ అధ్యాయ పు విషయ సూచిక

[క్రమసంఖ్య]	[మంత్రములు]	[క్రమసంఖ్య]	[మంత్రములు]
౧. సత్యప్రళంసా విజ్ఞావనము	౧	౧౬. కారణవర్ణనము	౨౬, ౨౫
౨. ఆప్తుని కర్తవ్యము	౪౩	౧౭. ధనపుటుపయోగము	౩౨
౩. ఉత్తమగుణముల స్వీకారము	౨	౧౮. పరస్పర రక్షణ	౩౫
౪. అనిష్టనివృత్తి	౩, ౪	౧౯. వాయుగుణ వర్ణనము	౧౨, ౨౩, ౨౪, ౨౫, ౨౬, ౩౧, ౩౨, ౩౩, ౩౪
౫. జీవితమును పొడిగించుట	౫	౨౦. ఈశ్వరగుణవర్ణనము	౧౦, ౨౦, ౨౯, ౩౬,
౬. మిత్రవిశ్వాసము	౬	౨౧. శూరవీర కృత్యకథనము	౩౭
౭. సర్వత్ర కీర్తిపొందుట	౭	౨౨. ప్రసన్నవజ్రచుట	౩౦
౮. ఇశ్వర్యమును పెంచుట	౮	౨౩. మిత్రుని రక్షించుట	౪౧, ౪౨
౯. అల్పమృత్యునివారణము	౯	౨౪. విద్వాంసుల జత్రయము	౨౭, ౨౮, ౩౩, ౩౪, ౩౫, ౩౬, ౪౦
౧౦. యజ్ఞ మొనర్చుట (సఖప్రాప్తి)	౧౩	౨౫. స్వాత్మరక్షణ	౨౪, ౩౫
౧౧. బహుధనధారణము	౨౨	౨౬. వీర్య రక్షణ	౪౪
౧౨. సుందరవాచోగ్రహణము	౧౯	౨౭. యుక్తాహారవిహారములు	౪౫
౧౩. సద్గుణేచ్ఛ	౨౩		
౧౪. అగ్నిప్రళంసా౧౧, ౧౪, ౧౫ ౧౬, ౧౭, ౧౮,			
౧౫. విద్యాధనములవృద్ధి	౧౯, ౨౨		

* 1981 విక్రమ శక అక్షీరు వైదిక యంత్రాలయ సంస్కరణమునకు అనుకృతి.

ఈ అధ్యాయములో ౪౫ మంత్రములు, ౪౫ ఛందస్సులు, ౬౯౦ పదములు, ౧౫౯౧ అక్షరములున్నవి.

[అనువాదకులు]

సత్యాసమ్, దివ్యేన, దీదిహి, రోచనేన, విశ్వాః, ఆ, భాహి, ప్రవిశ ఇతి ప్ర-
దిశః, చతస్రః॥

॥౧॥

పదార్థః:-సమావర్తాడి(త్వా) త్వామ్ (అగ్నే) విద్యన్ (ఋతవః) శరదాదయః(వర్ష
యన్తు) (సంవత్సరాః) (ఋషయః) మంత్రార్థవిజః (యాని) (సత్యా) సత్త్వ సామాని తై కాల్యా
బాధ్యాని కర్మాణి (సమ్) (దివ్యేన) అతిశుద్ధేన (దీదిహి) కామయ (రోచనేన) ప్రదీపనేన(విశ్వాః)
అభిలాః (అ)సమస్తాత్(భాహి)ప్రకారయ (ప్రదిశః) ప్రకృష్టగుణయుక్తా దిశః (చతస్రః)పతత్సం
ఖ్యాప్రమితాః.

॥౧॥

అన్వయః:-హే అగ్నే ! సమా ఋతవః సంవత్సరా ఋషయో యాని సత్యా సన్తి తే
త్వా వర్షయన్తు.యథాఽగ్నిర్దివ్యేన.రోచనేన విశ్వాశ్చతస్రః ప్రదిశః ప్రకాశయతి తథా విద్యాం
సందిదిహి. న్యాయ్యం ధర్మమా భాహి.

॥౧॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. అప్తైః సర్వదా సత్యా విద్యాః కర్మాణి
చోపదిశ్య సర్వేషాం శరీరిణామారోగ్యపుష్టి ర్విద్యాచుశితే చ వర్తసేయే. యథా సూర్యః స్వస్థం
నిహితాన్ప్రకాశయతి తథా సర్వే మనుష్యాః సుశీతయా సదైవానన్దయిష్యంతః.

॥౧॥

పదార్థము:-అగ్నే=విద్యాంసుడా ! సమా=వర్షములు,ఋతవః=శరదాద్యఋతు
వులు, సంవత్సరాః=ప్రభవాది సంవత్సరములు, ఋషయః=మంత్రార్థముల నెఱుగు
విద్యాంసులు[మఱియు] యాని సత్యా=సత్యకర్మ లేవియున్నవో అవి, త్వా=నిన్ను,
వర్షయన్తు=పెంపొందజేయును గాక ! ఎటులగ్ని, దివ్యేన=శుద్ధమైన, రోచనేన=ప్రకా
శముతో, విశ్వా ప్రదిశః=సమస్త ఉత్తమ గుణయుక్తములగు, చతస్రః=నలుదిక్కులను
ప్రకాశింప జేయుచున్నదో, అటులనే విద్యను, సం దీదిహి=నుందరముగా కోరుము.
మఱియు న్యాయయుక్త ధర్మమును, ఆభాహి=బాగుగా ప్రకాశపఱచుము. [౧]

భావార్థము:-ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది.సూర్యుడెట్లు
తన యెనుటనున్న పదార్థములను ప్రకాశితపఱచునో అటులనే పురుషులు సర్వకాల
సర్వావస్థలయందు సత్యవిద్యను, ఉత్తమ కర్మల నుపదేశించుచు సమస్త శరీరధారుల
యొక్క ఆరోగ్యమును పుష్టిని, విద్యను, సుశీలత్వమును, పెంపొందజేయవలెను.మఱియు
నట్టి సుశీతచే మానవులందఱిని సర్వదా ఆనందితులుగ జేయుచుండవలయును. [౧]

ఈ ప్రశస్త్యస్వాగ్ని ర్భవః సామిధేన్యో దేవతాః । త్రిమూర్త్యః । ధైవతా స్వరకః.

విద్యాంస ఏవోత్తమాధికారే యోజనీయా ఇత్యాహః.

విద్యాంసులనే ఉత్తమాధికారమునందు నియుక్తపఱచ వలయును.

సం చేద్యస్వాగ్నే ప్ర చ భోధయై నముచ్చ తిష్ఠ మహతే సౌభగాయ.

మా చ రిషదువసత్తా తే అగ్నే బ్రహ్మణస్తే యశసః సస్తు మాఽన్యే॥౨॥

సమ్, చ, ఇద్యస్వ, అగ్నే, ప్ర, చ, బోధయ, ఏనమ్, ఉత్, చ, తిష్ఠ, మహతే, సౌభగాయ, మా, చ, రిషత్, ఉపసత్తేత్యుప+సత్తా, తే, అగ్నే, బ్రహ్మణః, తే, యశసః, సస్తు, మా, అన్యే॥ ౨॥

పదార్థః: (సమ్) సమ్యక్ (చ) (ఇద్యస్వ) ప్రదిప్తో భవ. (అగ్నే) అగ్నివద్వర్తమాన (ప్ర) (చ) (బోధయ) (ఏనమ్) జిజ్ఞాసుమ్ (ఉత్) (చ) (తిష్ఠ) (మహతే) (సౌభగాయ) శోభనస్య భగవై శ్వశ్వర్యస్య భావాయ (మా) (చ) (రిషత్) హింస్యాత్, (ఉపసత్తా) య ఉపసీదతి సః (తే) తవ (అగ్నే) (బ్రహ్మణః) చతుర్వేదవిదః (తే) (యశసః) కీర్తేః (సస్తు) (మా) నిషేధే (అన్యే). ౨॥
అన్వయః:- హే అగ్నే త్వం సమిద్యస్వైవం ప్రబోధయ చ మహతే సౌభగాయ చో తిష్ఠ. ఉపసత్తా భవాన్ సౌభగం మా రిషత్. హే అగ్నే తే బ్రహ్మణోఽన్యే చ మా సస్తు తే యశస ఉన్నతిం చ మా రిషత్. ౨॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే విద్వద్భ్యో భిన్నాజ్ఞానానుత్తమాఽధికారే న యోజయన్తి సదోన్నతయే ప్రయతస్తేఽన్యాయేన కంచిన్న హింసన్తి చ తే కీర్త్యశ్వర్యయుక్తా భవన్తి. ౨॥

పదార్థము:- అగ్నే=అగ్నివంటి తేజస్సుగల విద్వాంసుడా! నీవు, సమ్ ఇద్యస్వ=బాగుగా ప్రకాశవంతుడవు కమ్ము. చ=మఱియు, ఏనమ్=ఈ జిజ్ఞాసువులకు, ప్రబోధయ=బాగుగా బోధించుము, చ=మఱియు, మహతే=గొప్ప, సౌభగాయ=సౌభాగ్యవంతుడవగుటకై, ఉత్ తిష్ఠ=ఉద్బుతుడవు కమ్ము. మఱియు, ఉపసత్తా=సమీపమున కూర్చొను నీవు సౌభాగ్యమును, మా రిషత్=పాడొనర్చుము. అగ్నే=తేజోవంతుడవైన జనుడా! తే=నీయొక్క, బ్రహ్మణః=చతుర్వేదముల నెఱుగువారు, అన్యే=భిన్నబుద్ధిగల వారుగ, చ=చూడ, మాసస్తు=కాకుండుచుగాక! చ=మఱియు, నీవు, తే యశసః=నీ కీర్తియొక్క ఉన్నతిని నష్టపఱచకుము. [౨]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఏవరు విద్వాంసులు కానివారిని ఉత్తమాధి కారమందు నియుక్తమొనర్చరో, సదా ఉన్నతికై ప్రయత్నింతురో, మఱియు నన్యాయముగ నెవరిని దండించరో, అట్టివారు కీర్తి వంతులు ఐశ్వర్యయుక్తులనగు చున్నారు. ౧౪౨౭[౨]

౧౪౨౭ తామిశ్యస్యాగ్ని రృషిః । అగ్నిదేవతా । విరాట్ త్రిష్టుప్ ఛందః । తై వతః స్వరః । జిజ్ఞాసుభిః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ ।

జిజ్ఞాసువు లేమి చేయవలయునను విషయము మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

త్వామ్ గేన్ వృణతే బ్రాహ్మణా ఇమే శివో అగ్నే సంవరణే భవః॥

సప్తత్నహో నో అభిమాతి జిచ్చ స్వే గయే జాగృహ్య ప్రయుచ్చన్ ॥౩॥

త్వామ్, అగ్నే, వృణతే, బ్రాహ్మణాః, ఇమే, శివః, అగ్నే, సంవరణ ఇతి సం+వరణే, భవ, నః, సప్తత్న హేతి సప్తత్న+హో, నః, అభిమాతి జిచిత్సభి మాతి +జిత్, చ, స్వే, గయే, జాగృహి, అప్రయుచ్చత్వ ప్ర+యుచ్చన్ ॥౩॥

పదార్థః:-(త్వామ్) (అగ్నే) విద్యన్ (వృణతే) స్వీకుర్వన్తి (బ్రాహ్మణాః) బ్రహ్మవిదః (ఇమే) (శివః) ముఖలకారి (అగ్నే) పావకవత్ ప్రకాశమాన(సంవరణే) సమ్యక్ స్వీకరితే (భవ) అత్ర ద్వితీతత స్తిజ ఇతి దీర్ఘః (నః) అస్మాకమ్ (సప్తత్నహో) శత్రుదోషహంతా (నః) అస్మాన్ (అభిమాతిజిత్) అభిమానజిత్, (చ) (స్వే) స్వకీయే (గయే) గృహే (జాగృహి) (అప్రయుచ్చన్) ప్రమాదమకుర్వన్.

॥౩॥

అన్వయః:-పే అగ్నే పావకవద్వర్తమాన య ఇమే బ్రాహ్మణాస్తాం వృణతే, తాన్ ప్రతిత్వం సంవరణే శివో భవ, నోఽస్మాకం సప్తత్నహో భవ పే అగ్నేఽప్రయుచ్చన్నభి మాతి జిచ్చ త్వం స్వే గయే జాగృహి నోఽస్మాంశ్చ జాగృతాన్ కురు.

॥౩॥

భావార్థః:-యథా విద్వాంసో బ్రహ్మ స్వీకృత్య ముఖలమాఘ్నవన్తి, దోషాన్ ఘ్నన్తి, తథా జిజ్ఞాసవో బ్రహ్మవిదః ప్రాప్య ముఖలాచరణాః సన్తః కుశీలతాం ఘ్నన్త్యావస్థం విహాయ విద్వాముష్యయన్తు చ.

॥౩॥

పదార్థము:-అగ్నే=తేజోవంతుడవగు విద్వాంసుడా! అగ్నివలె వర్తమానుడా! ఇమే బ్రాహ్మణాః=ఏ యీ బ్రహ్మవేత్తలు, త్వామ్=నిన్ను, వృణతే=స్వీకరించుచున్నారో వారికై నీవు, సంవరణే=చక్కగ స్వీకరించుటలో, శివః=మంగళ కారుడవు భవ=కమ్ము, నః సప్తత్నహో=మా శత్రువులయొక్క దోషములను చంపువాడవు కమ్ము. అగ్నే=అగ్నివలె ప్రకాశించువాడా!, అప్రయుచ్చన్=ప్రమాద మొనర్చనివాడవు, చ=మఱియు, అభిమాతిజిత్=అభిమానమును జయించువాడవు నగు నీవు, స్వే గయే=స్వగృహమున, జాగృహి=మేలుకొనుము, అనగా గృహ కార్యములను నెరవేర్చుటలో నిద్రా లస్యాదులను త్వజించుము, నః=మమ్ముకూడ చైతన్యవంతులుగ నొనర్చుము [౩]

భావార్థము:-విద్వాంసులు బ్రహ్మను స్వీకరించి ఆనంద మంగళములను పొంది దోషముల నెట్లు నిర్మూలా మొనర్చుచున్నారో, అటులనే జిజ్ఞాసువులు బ్రహ్మవేత్తలై న విద్వాంసులను బడసి ఆనంద మంగలాచరణము లొనర్చుచు, చెడు స్వభావములను

సమూలముగ నాశ మొనర్చి, సోమరితనమును త్యజించి, విద్యను ఉన్నతి పఱచుచుండ నలయును.

౧౪౮౮[౩]

౧౪౮౯ ఇహైవేత్యస్యాగ్ని రృషిః । అగ్నిదేవతా । స్వరాట్ త్రిష్టుప్ ఛందః । దైవతఃస్వరః ।

అథ రాజధర్మ విషయ మాహ ।

ఇపుడు రాజధర్మవిషయ మీ మంత్రముందు చెప్పబడెను.

ఇహై వాగ్నేఽఅధి ధారయా రయి మా త్వా నిక్రన్పూర్వచితో నికారిణః ।

క్షత్ర మగ్నే సుయమ మస్తు తుభ్య ముపసత్తా వర్ధతాం తేఽనిష్ప్రతః ॥ ౪ ॥

ఇహ, ఏవ, అగ్నే, అధి, ధారయ, రయిమ్, మా, త్వా, ని, క్రన్, పూర్వ

చిత ఇతి పూర్వ+చితః, నికారిణ ఇతి ని+కారిణః, క్షత్రమ్, అగ్నే, సుయమమితి

సు+యమమ్, అస్తు, తుభ్యమ్, ఉపసత్తేత్యుప+సత్తా, వర్ధతామ్, తే, అనిష్ప్రతః,

అనిష్ప్రత ఇత్యని+ష్ప్రతః ॥ ౪ ॥

పదార్థః:- (ఇహ) అస్మిన్ సంసారే (ఏవ) (అగ్నే) విద్యుత్పవర్తరమాన (అధి) ఉపరిభావే (ధారయ) అక్ష సంహితాయా మితి దీర్ఘః. (రయిమ్) శ్రియమ్. (మా) (త్వా) త్వామ్ (ని) నీచైః (క్రన్) కురుః (పూర్వచితః) పూర్వై వ ప్రాప్తవిజ్ఞానాదిభి ర్యృద్ధాః (నికారిణః) నితరాన్తరం స్వభావాః (క్షత్రమ్) ధనం రాజ్యం వా (అగ్నే) వినయప్రకాశత (సుయమమ్) సుష్టుయమా యస్మాత్తత్ (అస్తు) (తుభ్యమ్) (ఉపసత్తా) ఉపసీదన్ (వర్ధతామ్) (తే) తవ (అనిష్ప్రతః) అనుపహింసితః.

అన్వయః:- హే అగ్నే త్వమిహ రయిం ధారయ పూర్వచితో నికారిణస్తా మానిక్రన్. హే అగ్నే తే సుయమం క్షత్రమస్తు యేనోపసత్తా సన్ననిష్ప్రతో కూతై వ భవాన్నధివర్ధతామ్. తుభ్యం క్షత్రం సుఖదాతృ భవతు.

భావాద్యః:- హే రాజస్సేవం వినయం ధరేర్యేన పూర్వవృద్ధా జనాస్తాన్ బహుమన్యేరన్ రాక్ష్యే సునియమాన్ ప్రవర్తయః యేన స్వయం స్వరాజ్యం చ విఘ్నవిరహం కూత్వా సర్వతో వర్ధేత భవంతం సర్వోపరి ప్రజా మన్యేత చ.

పదార్థము:- హే, అగ్నే=విద్యుత్పవలే వర్తమానమై యొన్న పూర్వచితాని నీవు, ఇహ=ఈ సంసారమున, రయిమ్=అశ్రియ, ధారయ=ధరించుము, పూర్వచితః=మొదట పొందిన విజ్ఞానాదులచే శ్రేష్ఠమైనవారు, నికారిణః=నిరంతరము కర్మ చేయు

స్వభావము గలవారు. తాను నిన్ను, మా ని క్రన్ = నిచగతిని పొందకుండ జేయుదురు గాక! హే, అగ్నే = విషయముచే శోభాయమానమగు సభాపతి! తే = నీకు, సుయమమ్ = సుందరముగ నియమమును నడపునట్టి, ఉత్తమ్ = ధనము లేక రాజ్యము, అస్తు = కలుగుగాక, అందువలన, ఉపసత్తా = సేవమున కూర్చుని యున్నవాడవై, అనిష్టతః ఏవ = హింసను లేక విఘ్నమును పొందకుండగనే నీవు, అధి వర్తతామ్ = అధికముగ వృద్ధిపొందుము, తుభ్యమ్ = నీకు రాజ్యము లేక ధనము సుఖదాయకమగుగాక! [౪]

భావార్థము:- ఓ రాజా! నీవు ప్రాచీనులైన వృద్ధులు నిన్ను బాగుగా కీర్తించునట్టి ఉత్తమ విషయమును ధరించుము, రాజ్యమున మంచి నియమములను ప్రవృత్తపఱచుము, అందువలన నీవు, నీ రాజ్యము విఘ్నరహితమై నలుదిక్కుల వ్యాపింపగలను. ప్రజలు నిన్ను సర్వోపరిగా గౌరవింతురు. ౧౪౮౯ [౪]

౧౪౯౦ ఉత్తేణేత్యస్యాగ్నిర్మహిః । అగ్నిర్దేవతా । స్వరాట్ పశ్యేత్తీశ్వరః । పంచమః స్వరః ।

పునస్తమేవ విషయ మాహ ।

మఱల నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

ఉత్తేణాగ్నే స్వాయుః సఖిరభస్వ మిత్రేణాగ్నే మిత్రధేయే యతస్వ ।

సజాతానామ్ మధ్యమస్థా ఏధి రాజ్ఞామగ్నే విహవ్యో దీదిహీహ ॥౫॥

ఉత్తేణ, అగ్నే, స్వాయు రితి సు, ఆయుః, సమ్, రభస్వ, మిత్రేణ, అగ్నే, మిత్రధేయ ఇతి మిత్ర + ధేయే, యతస్వ, సజాతానా మితి స + జాతానామ్, మధ్యమస్థా ఇతి మధ్యమ + స్థాః, ఏధి, రాజ్ఞామ్, అగ్నే, విహవ్య ఇతి, వి + హవ్యః, దీదిహీ, ఇహ ॥ ౧౫ ॥

పదార్థః:- (ఉత్తేణ) రాజ్యేన ధనేన వా (అగ్నే) పావకవత్తేజస్విన్ (స్వాయుః) శోభనం చ తదాయుశ్చ (సమ్) సమ్యక్ (రభస్వ) అరంభం కురు (మిత్రేణ) ధార్మికైర్విద్యద్విధి ర్మిత్రైః సహ (అగ్నే) విద్యావినయప్రకాశక (మిత్రధేయే) మిత్రైర్వర్తవ్యే వ్యవహారే (యతస్వ) (సజాతానామ్) సమానజన్మవామ్ (మధ్యమస్థా) మధ్యే భవా మధ్యమా పక్షపాతరహితా స్తేషు తిష్ఠ తితి (ఏధి) భవ (రాజ్ఞామ్) ధార్మికాణాం రాజాధిరాజానాం మధ్యే (అగ్నే) వ్యాయప్రకాశక (విహవ్య) విశేషేణ స్తోమం యోగ్య (దీదిహీ) ప్రకాశితో భవ (ఇహ) అస్మిన్ సంసారే రాజ్యాధికారే వా.

అన్వయః:- సో అగ్నే ! న్వమిహ ఉత్తేణ సహ స్వాయుః సంరభస్వ. సో అగ్నే మిత్రేణ

సహ మిత్రధేయే యతస్వ. హే అగ్నే ! సజాతానాం రాజ్ఞాం మధ్యే మధ్యమస్థా ఏధి విహవ్యః
సన్ దీదిహి చ.

॥౫॥

భావార్థము:-రాజా సదా బ్రహ్మచర్యేణ దీప్తాయః సత్యధర్మప్రియై రమాతైః సహ
మిత్రయితానైః రాజభిః సహ సుచక్రిః పక్షపాతం విహాయ న్యాయాధీశః సర్వైః సులక్షణైః
ర్యుక్తిః సన్ దుష్టవ్యసనవిరహో భూత్వా ధర్మాన్తకామమోక్షాన్ దై ర్యేణ శాస్త్రాన్ ప్రమాదేన
చ శనైశ్శనైః సాధయేత్.

॥౫॥

పదార్థము:-హే, అగ్నే=అగ్నివలె తేజోవంతుడవైన విద్వాంసుడా! నీవు, ఇహ
=ఈ జగత్తునందు లేక రాజ్యాధికారమందు, క్షత్రేణ=రాజ్యముతో లేక ధనముతో,
స్వామ్యః=సుందరమయిన యువావస్థను, సమ్ రభస్వ=బాగుగా ప్రారంభించుము,
హే, అగ్నే=విద్యావినయములతో శోభాయమాననుడవగు ఓ రాజా!, మిత్రేణ=ధర్మా
త్ములు, విద్వాంసులునైన మిత్రులతో, మిత్రధేయే=మిత్రులచే ధరించతగిన యోగ్య
మైన వ్యవహారమునందు, యతస్వ=ప్రయత్న మొనరించుము, అగ్నే=న్యాయమును
ప్రకాశపఱచు సభాపతి ! సజాతానామ్=ఒకేపర్యాయము జనించినవారు, సమానవయ
స్సుగలవారు, రాజ్ఞామ్=ధర్మాత్ములునైన రాజాధికారుల మధ్య, మధ్యమస్థాః=మధ్య
స్థుడవు, వాది ప్రతివాదులకు సాక్షివి, ఏధి=కమ్ము, మఱియు, విహవ్యః=విశేషస్తుతికి
యోగ్యుడవై, దీదిహి=ప్రకాశవంతుడవు కమ్ము, [౫]

భావార్థము:- సభాపతియైన రాజు, సదా బ్రహ్మచర్యముతో దీప్తాయువుం
తుడు, సత్యధర్మమందు ప్రీతినుంచు మంత్రులతో విచారించువాడు, ఇతర రాజులతో
చక్కని సంధిచేసుకొనువాడు, పక్షపాతమును త్యజించిన న్యాయాధీశుడు, సకల శుభగుణ
యుక్తుడు, దుష్టవ్యసనములకు దూరుడునై ధర్మ, అర్థ, కామ, మోక్షములను, దై ర్యముగా
శాంతముగా, ప్రమాదరహితముగా నెమ్మది నెమ్మదిగా సాధించవలయును. ౧౪౯౦[౫]

౧౪౯౦ అతి నిహ ఇత్యస్యాగ్నిర్వపిః । అగ్నిర్దేవతా । భురిగ్భృహతి ఛందః । మధ్యమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

అతి నిహో అతి సిధోఽత్య చిత్తిమత్యరాతి మగ్నే విత్వా హ్యగ్నే

దురితా సహ స్వాథాఽస్మభ్యః సహ వీరాఽరయిన్దాః॥

॥౬॥

అతి, నిహః, అతి, సిధః, అతి అచిత్తిమ్. అతి, అరాతిమ్, అగ్నే,

విశ్వాహి, అగ్నే, దురి తేతి దుః+క్షతా, సహస్వ, అథ, అస్మభ్యమ్, సహ వీరామితి
సహ+వీరామ్, రయిమ్, దాః॥

॥౬॥

పదార్థః:- (అతి) అతిశయేన (నిహః) యోజనత్యం నిరరాం జహతి సః (అతి) (స్రిధః)
దుష్టాచారాన్ (అతి) అతిక్రమ్య (అచిత్తిమ్) అజ్ఞానమ్ (అతి) (అరాతిమ్) అదానమ్. (అగ్నే)
తేజస్విన్సభావతే (విశ్వా) సర్వాణి (హి) ఖలు (అగ్నే) దృఢవిద్య (మరితాని) మష్టాచరణాని
(సహస్వ) (అథ) (అస్మభ్యమ్) (సహవీరామ్) పిరైః సహవర్తమానాం సేనామ్ (రయిమ్) ధనమ్
(దాః) రద్యాః.

॥౬॥

అన్వయః:- హే అగ్నే త్వమతి నిహః సన్ స్రిధోఽతి సహస్వాచిత్తి మప్యరాతిం సహస్వ.
హే అగ్నే త్వం హి విశ్వా దురితాఽతినహస్వాఽథాఽస్మభ్యం సహవీరాం రయిం చ దాః.

భావార్థః:- యే దుష్టాచారత్యాగినః కుత్సితానాం నిరధికా అజ్ఞానమదానం చ పృథక్
కూర్వాణా దుర్వ్యసనేభ్యః పృథక్పూతాః సుఖదుఃఖయోః సోఽథావో వీరసేనాప్రియా యథా
గుణానాం జనానాం యోగ్యం సత్కారం కుర్వంతః సస్త్రోన్యాయేన రాజ్యం పాలయేయుస్తే
సదా సుఖినో భవేయ రితి.

॥౬॥

పదార్థము:- అగ్నే = తేజోవంతుడ వగునో సభావతీ ! నీవు, అతి నిహః=
నిశ్చయముగ అసత్యమును త్యజించువాడవగుచు, స్రిధః=దుష్టాచారములను, అతి సహ
స్వ=అధికముగ సహించుము. అచిత్తిమ్=అజ్ఞానమును, అతి=అతిక్రమించుము. అరా
తిమ్=దాన నిషేధమును [అదానమును] సహించుము. హే, అగ్నే=దృఢమైన విద్య
గలవాడా! తేజోవంతుడా! విద్వాంసుడా; నీవు, హి=మాత్రమే, విశ్వాదురితా=సమస్త
దుష్టాచరణములను, అతి=అధికముగ సహించుము, అథ=అటుపిమ్మట, అస్మభ్యమ్=
మాకు, సహవీరామ్=వీరపురుషులతో గూడిన నైస్యమును, రయిమ్ = ధనమును,
దాః=ఒసగుము,

[౬]

భావార్థము:- ఎవరు దుష్టాచారములను త్యజించుదురో, కుత్సితుల నడ్డగించు
దురో, అజ్ఞానమును అదానమును వేఱు [దూర]పఱచుదురో, దుర్వ్యసనములకు దూర
ముగ నుండురో, సుఖదుఃఖములను సహించుదురో, వీరపురుషులైన నైస్యములతో ప్రీతి
గలిగి-యుండురో, గుణానుకూలముగ ప్రజలను బాగుగా సత్కరించుదురో, న్యాయ
సమ్మతముగ రాజ్యమును పరిపాలించుదురో, అట్టి వారు సదాసుఖులు కాగలుగుదురు.

౧౪౯౨ అనాధృత్య ఇత్యప్యగ్నిర్మపిః । అగ్నిదేవతా । నిర్వృగతి ఛన్దః । నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెన.

అనా ధృత్యో జ్ఞాతవేదా అనిష్ఠతో విరాడగ్నే ఉత్త్రో భృద్దీ హిహ ।

విశ్వా ఆశాః ప్రముఞ్చన్మనిషీర్భియః శివేభిరద్య పరి పాహి నో వృధే॥

అనాధృష్యః, జాతవేదా+ఇతి జాత+వేదాః, అనిష్టతః, అనిష్టత ఇత్యని
+స్తతః, విరాడితి వి+రాట్, అగ్నే, క్షత్రి భృదితి, క్షత్రి+భృత్, దీదిహి, ఇహ,
విశ్వాః, ఆశాః, ప్రముఞ్చన్మితి ప్ర+ముఞ్చన్, మానుషీః, భియః, శివేభిః, అద్యః,
పరి, పాహి, సః, వృధే॥

॥ 21 ॥

పదార్థః:- (అనాధృష్యః) అనై యర్థస్య తమయోగ్యః (జాతవేదాః) జాతవిద్యః (అనిష్టతః)
దుఃఖాత్పుభగ్నాః (విరాట్) విశేషేణ రాజమానః (అగ్నే) సుసంగృహీతరాజనీతే (క్షత్రభృత్)
యా క్షత్రం రాజ్యం క్షత్రి సః (దీదిహి) కామయ (ఇహ) అస్మిన్ రాజ్యవ్యవహారే (విశ్వాః)
సకలాః (ఆశాః) దిశః (ప్రముఞ్చన్) ప్రకర్ణేణ ముక్తా కుర్వన్ (మానుషీః) మనుష్యసంబంధినీః
(భియః) రోగదోషాదికాః (శివేభిః) కల్యాణకారభిః సభైః (అద్యః) ఇదానీమ్ (పరి) సర్వతః
(పాహి) రక్ష (సః) అస్మాన్ (వృధే) వర్తనాయ.

॥ 21 ॥

అన్వయః:- హే అగ్నే యోఽద్యేహ మానుషీర్భియో నాశయ శివేభిః సహనిష్టతోఽ
నాధృష్యో జాతవేదా విరాట్ క్షత్రభృదస్తే. స త్వం నో దీదిహి విశ్వా ఆశాః ప్రముఞ్చన్స్తవం
నో వృధే పరి పాహి.

॥ 21 ॥

భావార్థః:- యే రాజ రాజపురుషాః ప్రజాః సంతోష్య మగ్గలాచరణాః సర్వవిద్యాన్యాయ
ప్రియాః సస్తే ప్రజాః పాలయేయస్తే సర్వదిక్ ప్రవృత్తకీర్తయః స్యుః.

॥ 21 ॥

పదార్థము:- హే, అగ్నే = బాగుగా రాజనీతిని సంగ్రహపఱచు నో రాజా! నీవు,
అద్యః = ఇప్పుడు, ఇహ = ఈ రాజ్య వ్యవహారమున, మానుషీః = మానవ సంబంధమైన,
భియః = రోగ శోకాది భయములను నష్టమొనర్చుము. ఏనీవు, శివేభిః = కల్యాణకారులైన
సభ్య సజ్జనులతో పాటు, అనిష్టతః = దుఃఖముల నుండి వేరైనవాడవు, అనాధృష్యః =
ఇతరులచే బెదిరించుటకు తగనివాడవు, విట్ = విశేషప్రకాశ మానుడవు, క్షత్రభృత్ =
రాజ్యపోషకుడవునై యున్నావో, అట్టి నీవు, సః = మమ్ము, దీదిహి = కోరుము, విశ్వాః
ఆశాః = సకల దిశలను, ప్రముఞ్చన్ = బాగుగా ముక్తపఱచుచున్న వాడవై, వృధే = మో
సృద్ధి నిమిత్తము, పరిపాహి = సర్వదిశల నుండి రక్షించుము.

[2]

భావార్థము:- ఏరాజు లేక రాజపురుషులు ప్రజలను సంతృప్తపరచి మంగళాచరణ
మునర్చుదురో, సకల విద్యాయుక్తులు న్యాయ ప్రియులునై యుండుచు ప్రజలను రక్షిం
చుదురో అట్టిరాజపురుషులు సమస్తదిశలలో వ్యాపించిన కీర్తిగలవారగుదురు. ౧౪౯-౨ [2]

౧౪౯౩ బృహస్పత ఇత్యస్య ప్రజాపతి ర్మహిః । విశ్వేదేవా దేవతాః । త్రిష్టుప్ చక్షః । దైవతః స్వరః
ప్రసన్నమేవ విషయ మాహ.

మఱియు నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

బృహస్పతే సవిత ర్గోప యైనఁగి సఁగి శివం చిత్సంతరాఁ సఁగి శిశాధి
వర్ధయేను మహతే సౌభగాయ విశ్వఽవన మను మదన్తు దేవాః ॥౨॥

బృహస్పతే, సవితః, బోధయ, ఏనమ్, సఁగిత మితి సమ్+శితమ్, చిత్,
సన్తరామితి సమ్+తరామ్, సమ్, శిశాధి, వర్ధయ, ఏనమ్ మహతే, సౌభగాయ,
విశ్వే, ఏనమ్, అను, మదన్తు, దేవాః॥ ॥౨॥

పదార్థః:- (బృహస్పతే) బృహతాం పాలక (సవితః) పితైశ్వర్యర్యయుక్త (బోధయ)
సచేతనం కురు (ఏనమ్) రాజానమ్ (సంశితమ్) తీక్షణబుద్ధిస్వభావమ్ (చిత్) (సన్తరామ్) అతితరామ్
(సం, శిశాధి) సమ్యక్ శిక్షస్య (వర్ధయ) (ఏనమ్) (మహతే) (సౌభగాయ) ఉత్తమైశ్వర్యభావాయ
(విశ్వే) సర్వే (ఏనమ్) (అను) వశ్యాత్ (మదన్తు) ఆనన్దన్తు (దేవాః) సుసభ్యా విద్వాంసః. ॥౨॥

అన్వయః:- హే బృహస్పతే ! సవితః పూర్ణబుద్ధిపదేశక! త్వమేనం సంశితం కుర్వన్
బాధయ సంశిశాధి చిదపి ప్రజాః సన్తరాం శిశాధ్యేనం మహతే సౌభగాయ వర్ధయ విశ్వే దేవా
ఏన మనుమదన్తు.

భావార్థః:- యో రాజసభోపదేశకః, స పతాన్ దుర్వ్యసనేభ్యో నివర్త్య సుశీలాన్
సంపాద్య మహైశ్వర్యవృద్ధయే ప్రవర్తయేత్.

పదార్థము:- బృహస్పతే=సజ్జనులను రక్షించు గొప్పవాడా! సవితః=విదైశ్వర్య
యుక్తుడా! సంపూర్ణ బుద్ధిపదేశకుడా! నీవు, ఏనమ్=ఈ రాజును, సంశితమ్=తీక్ష
ణబుద్ధిస్వభావముగల వానినిగా జేయుచు, బోధయ=చేతనాయుక్తముగ నొనర్చుము.
సమ్ శిశాధి=మంచిశిక్ష గఱపుము, చిత్=మఱియు, సన్తరామ్=అతిశయముగ ప్రజలకు శిక్ష
గఱపుము, ఏనమ్=ఈరాజును, మహతే=గొప్ప, సౌభగాయ=ఉత్తమైశ్వర్యము కలుగు
టకై, వర్ధయ=అభివృద్ధిపఱచుము. మఱియు, విశ్వేదేవాః=సమస్త సుందరులైన సభ్య
విద్వాంసులు, ఏనమ్=ఈరాజునకు, అనుమదన్తు=ప్రసన్నులు, అనుకూలురు నగుదురుగాక!

భావార్థము:- రాజసభకుపదేశించువాడే రాజులను దుర్వ్యసనములనుండి తొల
గించి, సుశీలత్వమును ప్రాప్తింపజేసి మహదైశ్వర్యవృద్ధికై ప్రవృత్తపఱచ వలయును.

౧౪౯౪ అముత్రేత్యస్య ప్రజాపతి ర్మహిః, అశ్వాదయో దేవతాః, త్రిష్టుప్ చక్షః, దైవతః స్వరః.

అథాధ్యాపకోపదేశకైః కిం కార్య మిత్యాహ.

అధ్యాపకుడు, ఉపదేశకుడు యేమి చేయవలయును ?

అముత్ర భూయాదధ యద్యమస్య బృహస్పతే అభిశస్తే రముఞ్చః ।

ప్రత్యేహతా మశ్వినా మృత్యు మస్మాద్దేవానా మగ్నే భిషజ్ఞా శచీభిః ॥౯॥

అముత్రభూయా దిత్యముత్ర+భూయాత్, అధ, యత్, యమస్య, బృహస్పతే, అభిశస్తే రిత్త్యభి+శస్తేః, అముఞ్చః, ప్రతి, ఔహతామ్, అశ్వినా, మృత్యుమ్, అస్మాత్, దేవానామ్, అగ్నే, భిషజ్ఞా, శచీభిః॥ ॥౯॥

పదార్థః:- (అముప్రభూయాత్) పరజన్మని భావినః, అత్రాముత్రోప పదాద్ భూదాతోః క్యప్ (అధ) అథ (యత్) (యమస్య) నియంత్రః (బృహస్పతే) మహతాం పాలక (అభిశస్తే) సర్వతోఽపరాధాత్ (అముఞ్చః) ముఞ్చ్యాః (ప్రతి) (ఔహతామ్) వితర్కేణ సాధ్నుతామ్ (అశ్వినా) అధ్యాపకోపదేశకా (మృత్యుమ్) (అస్మాత్) (దేవానామ్) (అగ్నే) సద్వైద్య (భిషజ్ఞా) ఔషధాని (శచీభిః) కర్మభిః ప్రజ్ఞాభి ర్వా. ॥౯॥

అన్వయః:- హే బృహస్పతే త్వమముత్ర భూయాదభిశస్తే రేన మముఞ్చః, అధ యద్యో యమస్య శాసనే తిష్ఠే త్వస్య మృత్యు మముఞ్చః, హే అగ్నే త్వం యథాఽశ్వినా శచీభి ర్భిషజా ప్రత్యేహతాం తథాఽస్మాద్దేవానా మారోగ్యం సమ్పాదయ. ॥౯॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. త ఏవ శ్రేష్ఠా అధ్యాపకోపదేశకా యేత్ర పరత్ర చ సుఖాయ సర్వాన్ సుశిక్షయేయు ర్యేన బ్రహ్మచర్యాదీని కర్మాణి సేవయిత్వా మనుష్యా అల్పమృత్యు మానస్తపోనిం చ నాపున్యః. ॥౯॥

పదార్థము:- హే ! బృహస్పతే=గొప్పవారిని కాపాడు విద్వాంసుడా, నీవు, అముత్రభూయాత్=పరజన్మమునందగు, [పరజన్మయొక్క] అభిశస్తే=సకలాపరాధముల మండి, అముఞ్చః=విముక్తినిొందుము. అథ=తదనంతరము, యత్=ఎవడు యమస్య=ధర్మాత్ముడు నియమకర్తయునగువాని యొక్క శిక్ష [శాసనము] యందుండునో అతనియొక్క, మృత్యుమ్=మృత్యువును తప్పించుము. అగ్నే=ఉత్తమవై ద్యుడా! నీవు, ఎట్లు అశ్వినా=అధ్యాపకోపదేశకులు, శచీభిః=కర్మలచే లేక బుద్ధులచే, భిషజ్ఞా=రోగ నివారక పదార్థములను, ప్రతి ఔహతామ్=విశేష తర్కముతో సిద్ధపఱచుదురో అటులే, అస్మాత్=ఇందువలన, దేవానామ్=విద్వాంసులకు ఆరోగ్యమును చేకూర్చుము.

భావార్థము:- ఈ ముత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. బ్రహ్మచర్యాది కర్మలను సేవించి అల్పవస్థయందే మృత్యువును, అనందముయొక్క హానిని, పొందకుండు

నటుల ఎవరి లోకమందును పరలోకమందును సుఖము కలుగుటకై సమ స్తమునకు మంచి శివనాసగదరో వారే శ్రేష్ఠులై న అధ్యాపకులు, ఉపదేశకులు నై యున్నారు. ౧౪౯౪[౮]

౧౪౯౫ ఉద్వయమిత్యస్యాగ్ని ర్మహిః, మారోఽ దేవతా, విరాడనుష్టుక్ శస్త్రః, గాథారః స్వరః.
అథేశ్వరోపాసన విషయ మూహ.

ఇపుడీశ్వరోపాసన విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

ఉద్వయ వ్రమసస్వరి స్వః పశ్యంత ఉత్తరమ్.

దేవం దేవతా సూర్య మగన్మ జ్యోతి రుత్తమమ్॥ ౧౦౦॥

ఉత్, వ్రయమ్, తమసః. పరి, స్వరితి స్వః, పశ్యంతః, ఉత్తర మిత్యుత్ + తరమ్, దేవమ్, దేవతేతి దేవ + త్రా, సూర్యమ్, అగన్మ, జ్యోతిః, ఉత్తమ మిత్యుత్ + తమమ్॥ ౧౦౦॥

పదార్థః:- (ఉత్) ఉత్కర్షే (వయమ్) (తమసః) అన్తకారాత్పుంసర్వమానమ్ (పరి) సర్వతః (స్వః) సుఖసాధకమ్ (పశ్యంతః) ప్రేక్షమాణాః (ఉత్తరమ్) సర్వేషాం లోకానాముత్తార కమ్ (దేవమ్) ద్యోతమానమ్ (దేవతా) దేవేషు వర్తమానమ్ (సూర్యమ్) చరాచరాత్మానమ్ (అగన్మ) ప్రాప్నుయామ (జ్యోతిః) ప్రకాశమానమ్ (ఉత్తమమ్) అతిశ్రేష్ఠమ్ ౧౦౦॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యథా వయం తమసః పుంసృతం జ్యోతిః సవిచ్ఛిన్నజ్వలం పశ్యంతః స్వరుత్తరం దేవత్రోత్తమం సూర్యం జగదీశ్వరం దేవం పర్యుదగన్మ తథా తం యూ యమపి ప్రాప్నుత. ౧౦౦॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే మనుష్యాః సూర్యమివావిద్యాన్త కారాత్పుంసృతం స్వప్రకాశం మహాదేవం సర్వోత్కృష్టం సర్వాన్తర్యామిణం పరమాత్మాన మేవోపాసతే, తే ముక్తిసుఖమపి లభన్తే. ౧౦౦॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ఎట్లు, వయమ్ = మేము, తమసః = అంధకారము నుండి వేరుగా వర్తమానమైన, జ్యోతిః, = ప్రకాశమాన సూర్యమండలమును, పశ్యంతః = చూచుచు, స్వః = సుఖసాధకుడు, ఉత్తమమ్ = సమస్త ప్రజలను దుఃఖములనుండి తరింప జేయువాడు, దేవతా = దివ్యపదార్థములందును, విద్వాంసులయందును వర్తమానుడు, ఉత్తమమ్ = అతి శ్రేష్ఠుడు, సూర్యమ్ = చరాచరము. యొక్క ఆత్మ. దేవమ్ = ప్రకాశ మానుడువగు జగదీశ్వరుని, పరి ఉత్ అగన్మ = నకల దిశలనుండి ఉత్కర్షణతా పూర్వకముగా పొందెదమో, అటులనే మీరును ఆజగదీశ్వరుని పొందుదు. [౧౦]

భావార్థము:-ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఏ జనులు సూర్యునివలె నవిద్యారూపాంధకారమునుండి వృథాగూఢుడు, స్వయంప్రకాశుడు, గొప్పవాడు, సర్వోత్కృష్టుడు, సర్వంశర్యామియునైన పరమేశ్వరునే ఉపాసించుచున్నారో వారే ముక్తి సుఖములను నిర్విఘ్నముగ, ప్రీతి పూర్వకముగ, తప్పక పొందుచున్నారు.

౧౪౯౬ ఊర్ధ్వ ఇత్యస్యాగ్ని రృషిః, అగ్నిర్దేవతా, ఉష్టిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః.

అథాఽగ్నిః కీదృశ ఇత్యాహ.

ఇపుడగ్నియెటులున్నదను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

ఊర్ధ్వః అస్య సమిధో భవన్త్యుర్ధ్వ శుక్రా శోచీష్యగ్నేః।

ద్యుమత్తమా సుప్రతీకస్య సూనోః॥

॥౧౧॥

ఊర్ధ్వః, అస్య, సమిధ ఇతి సమ్+ఇధః, భవన్తి, ఊర్ధ్వః, శుక్రా, శోచీ ష్య, అగ్నేః, ద్యుమత్తమేతి ద్యుమత్+తమా, సుప్రతీకస్యేతి సు+ప్రతీకస్య, సూనోః॥

అగ్నేః, ద్యుమత్తమేతి ద్యుమత్+తమా, సుప్రతీకస్యేతి సు+ప్రతీకస్య, సూనోః॥

పదార్థః:-(ఊర్ధ్వః) ఉత్తమాః (అస్య) (సమిధః) సమ్యక్ ప్రదీపికాః (భవన్తి) (ఊర్ధ్వః) ఉర్ధ్వని (శుక్రా) శుద్ధాని (శోచీషి) తేజాంసి (అగ్నేః) పావకస్య (ద్యుమత్తమా) అతిశయేన ప్రశస్తప్రకాశయుక్తాని (సుప్రతీకస్య) శోభనాని ప్రతీకాని ప్రతీతికరాణి కర్మాణి యస్య తస్య సూనోః) ప్రాణిగర్భవిమోచకస్య.

॥౧౧॥

అన్వయః:-పే మనుష్యా యస్యాఽస్య సుప్రతీకస్య సూనో రగ్నే యార్ధ్వః సమిధః ఊర్ధ్వః ద్యుమత్తమా శుక్రా శోచీషి భవన్తి తం విజానీత.

॥౧౧॥

భావార్థః:-పే మనుష్యా యోఽయమూర్ధ్వగన్తా సర్వదర్శనహేతుః సర్వేషాం పాలన నిమిత్తోఽగ్ని రస్తి, తం విజ్ఞాయ కార్యాణి సతతం సాధుత.

॥౧౧॥

పదార్థము:-ఓ మానవులారా! సుప్రతీకస్య=సుందర ప్రతీతికారక కర్మలతో యుక్తుః, సూనోః=ప్రాణులయొక్క గర్భములను విడిపించువాడునగు, అస్య అగ్నేః= ఏయీ యగ్నికి, ఊర్ధ్వః=ఉత్తమములైన, సమిధః=చక్కగా ప్రకాశింపజేయు సమిధలు, ఊర్ధ్వః=పైకిబోవునవి, ద్యుమత్తమమ్=అత్యుత్తమప్రకాశయుక్తములు, శుక్రా=శుద్ధములునగు, శోచీషి=తేజస్సులు, భవన్తి=ఉండుచున్నవో, దానిని మీరు తెలిసికొనుడు. [౧౧]

భావార్థము:-ఓ మానవులారా! పైకిబోవునది, సమస్త జనులు చూచుటకు హేతువైనది, సర్వరక్షణకు కారణమైనదియునగు నే యీ యగ్నికలదో, దానిని తెలిసికొని నింతరము కార్యములను సాధించుచుండుడు.

౧౪౯౬ [౧౧]

౧౫౯౭ తనూనపాదిత్యస్థాని రృషిః, విశ్వే దేవా దేవతాః, ఉష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

అథ వాయుః కింవత్ కార్యసాధకోఽస్తీత్యాహ.

వాయువేవనివలె కార్యసాధకమై యున్నది ?

తనూన పాదసురో విశ్వవేదా దేవో దేవేషు దేవః ।

పథో అనక్తు మధ్వా ఘృతేన॥

॥౧౭॥

తనూన పాదితి తనూ+నపాత్, అసురః, విశ్వవేదా ఇతి విశ్వ+వేదాః,

దేవః, దేవేషు, దేవః, పథః, అనక్తు, మధ్వా, ఘృతేన॥

॥౧౭॥

పదార్థః:- (తనూనపాత్) యస్తమామ శరీరేషు న పతతి సః (అసురః) ప్రకాశరహితో వాయుః (విశ్వవేదాః) యో విశ్వం విందతి సః (దేవః) దివ్యగుణః (దేవేషు) దివ్యగుణేషు వస్తుషు (దేవః) కమనీయః (పథః) మార్గాన్ (అనక్తు) (మధ్వా) మధురేణ (ఘృతేన) ఉదతేన సహ.

అన్వయః:- పాదసునుష్ఠా యో దేవేషు దేవోఽసురో విశ్వవేదాస్తనూన పాదేవో మధ్వా ఘృతేన సహ పథోఽనక్తు, తం యూయం విజానీత.

॥౧౭॥

భావార్థః:- యథా పరమేశ్వరో మహాదేవో విశ్వవ్యాపీ సర్వేషాం సుఖకరోఽస్తీ తథా వాయురప్యస్తి సహ్యతేన వినా కల్పిదపి కుత్రచిద్ గన్తుం శక్నోతి.

॥౧౭॥

పదార్థము,- ఓ మానవులారా! దేవేషు=ఉత్తమ గుణములుగల పదార్థములలో, దేవః=ఉత్తమ గుణము గలది, అసురః=ప్రకాశరహితమైనదియునగు వాయువు, విశ్వ వేదాః=సమస్తమునకు లభించెడిదియు, తనూనపాత్=శరీరమునందు పడనిదియు, దేవః=కోరదగినదియునై యేది, మధ్వా=మధురమైన, ఘృతేన=జలముతో, పథః=శ్రోత్రాది మార్గములను, అనక్తు=ప్రకటించునో దానిని మీరు తెలిసికొనుడు. [౧౭]

భావార్థము:- విశ్వవ్యాపి యైన పరమేశ్వరుడెట్లు అన్నింటియందును వ్యాపించి సమస్తమునకు సుఖమొసగువాడై యున్నాడో వాయువుకూడ అటులనే అయియున్నది. ఏలయన నీవాయువే లేనిచో నెవరు నెచటికిని బోజాలరు. ౧౫౯౭ [౧౭]

౧౫౯౮ మధ్వేత్యప్యాగ్ని రృషిః, యజ్ఞో దేవతా, నిచ్చదుష్టిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

సృజః కీదృశా జనాః సుఖనః స్యు రిత్యాహ.

మఱల నెటువంటి మనుష్యుడు సుఖపంతుడగునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

మధ్వా యజ్ఞం సక్షపే పీత్యానో నరాభిసోఽలగ్నౌ ।

స్సుక్పదైవః సవితా విశ్వవార్ధః॥

॥౧౮॥

మధ్యా, యజ్ఞమ్, నక్షత్రే, ప్రీతానః, నరాశః సః ।

అగ్నే, సుకృదితి సు+కృత్, దేవః, సవితా, విశ్వవార ఇతి విశ్వవారః॥

పదార్థః:- (మధ్యా) మధురేణ వచనేన (యజ్ఞమ్) సంగతం వ్యవహారమ్ (నక్షత్రే) ప్రాప్నోషి (ప్రీతానః) కామయమానః (నరాశంసః) తా నరాన్ రంసతి సః (అగ్నే) విద్వాన్ (సుకృత్) యః సుష్టు కరోతి సః (దేవః) వ్యవహారా (సవితా) ఐశ్వర్యమిచ్ఛకః (విశ్వవారః) యో విశ్వం వృజోతి సః. ॥౧౩॥

అన్వయః:- హే అగ్నే యో నరాశంసః సుకృద్విశ్వవారః ప్రీతానః సవితా దేవ స్త్వం మధ్యా యజ్ఞం నక్షత్రే తం వయం ప్రసాదయేమ. ॥౧౩॥

భావార్థః:- యే మనుష్యా యజ్ఞే సుగర్హాదిహోమేన వాయుజలే శోధయిత్వా సర్వాన్ సుఖయన్తి, తే సర్వాణి సుఖాని ప్రాప్నువన్తి. ॥౧౩॥

పదార్థము:- హే ! అగ్నే=విద్వాంసుడా! నరాశంసః=మానవులను ప్రశంసించు వాడవు, సుకృతమ్=ఉత్తమ కార్యమొనర్చువాడవు, విశ్వవారః=ప్రశంసను స్వీకరించు వాడవు, ప్రీతానః=కోరుచున్న వాడవు, సవితా=ఐశ్వర్యమును కోరువాడవు, దేవః=వ్యవహారమునందు చతురుడవు నై నయే నీవు, మధ్యా=మధుర వాక్కులతో, యజ్ఞమ్=సంగత వ్యవహారమును, నక్షత్రే=పొందుచున్నావో, అట్టి నిన్ను మేము ప్రసన్న పఱచెదము గాక! [౧౩]

భావార్థము:- ఏమానవులు యజ్ఞమందు సుగంధ్యాది పదార్థములను హోమము నర్చి వాయుజలములను శుద్ధమొనర్చి సమ స్తమునకు సుఖమును కలుగజేయుచున్నారో అట్టి మాఁపులే సకల సుఖములను పొందుచున్నారు. ౧౪౯౮ [౧౩]

౧౪౯౯ అచ్చేత్యస్యాగ్ని రృషిః, వహ్ని రేవతా, భురిగుప్తిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

అథాగ్నినోపకారో గ్రాహ్య ఇత్యాహ.

ఇపు డగ్నివలననుపకారమును పొందవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

అచ్చాయ మేతి శవసా పృతేనేడానో వహ్ని ర్నమసా ।

అగ్నిః స్రుచో అధ్వరేష ప్రయత్ను॥

॥౧౪॥

అచ్చ అయమ్, ఏతి, శవసా, పృతేన, ఈడానః, వహ్నిః ।

నమసా, అగ్నిమ్, స్రుచః, అధ్వరేష, ప్రయత్నితి ప్రయత్ + సు॥౧౪॥

పదార్థః:- (అచ్చ) (అయమ్) (ఏతి) గచ్ఛతి (శవసా) బలేన (పృతేన) బలేన సహ (ఈడానః)

స్తువన్ (వహ్నిః) విద్యాయా వోధా (నమసా) పృథివ్యాద్యస్తేన (అగ్నిమ్) పావకమ్ (స్రుచః) హోమసాధనాని (అధ్వరేషు) అహింసనీయేషు (ప్రయత్సు) ప్రయత్నసాధ్యేషు వర్తమానేషు.

అన్వయః:- హేమనుష్యా యోఽయమీదానో వహ్నిః ప్రయత్నస్వధ్వరేషు వససా ఘృతేన నమసా సహ వర్తమానమగ్నిం స్రుచశ్చాచైచ్ఛతీ తం యూయం సత్కురుత.

[౧౪]

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హేమనుష్యా యోఽగ్నిర్విద్యైచ్ఛతేన యుక్తో యానేషు ప్రయత్నః కన్ పలేన పద్యో గమయతీ. తం విజ్ఞా యోపకరుత.

[౧౫]

పదార్థము:-ఓ మానవులారా! అయమ్=ఏ యితడు, ఈదానః=స్తుతించువాడు, వహ్నిః=విద్యనుచేర్చువాడునగు విద్యాంసుడు, ప్రయత్సు=ప్రయత్నముచేసాధించతగిన, అధ్వరేషు=విష్ణుములకు భిన్నముగనున్న యజ్ఞముందు, వససా=బలముతో, ఘృతేన=జలముతో, నమసా=పృథివ్యాది అన్నములతో వర్తమానమైన, అగ్నిమ్=అగ్నిని మఱియు, స్రుచః=హోమ సాధనములైన స్రువాదులను, అచ్చ పతి=బాగుగా పొందుచున్నాడో, అట్టి విద్యాంసుని మీరు సత్కరించుడు.

[౧౬]

భావార్థము:-ఈ మంత్రముందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. జనులారా! ఏయగ్ని ఇంధన జలములతో కూడియున్న యానములందు ప్రయుక్త మొనర్చబడి బలముతో శీఘ్రముగా నడిపించుచున్నదో, అట్టి దానిని దెలిసికొనిడిపకారము పొందుడు.

౧౫౦౦ న యక్షదశ్యస్యాగ్ని రృషిః, వాయురేవతా, స్వరాదుష్టిక్ చన్దః, ఋషభః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయి మావా.

మఱల నదే విషయ మీ మంత్రముందు చెప్పబడెను.

స యక్షదస్య వహ్నిమాన మగ్నేః స ఈం మన్ద్రా సు ప్రాయసః ।

వసుశ్చేతిష్ఠో వసుధాతమశ్చ॥

॥౧౭॥

సః, యక్షత్, అస్య, మహిమావమ్, అగ్నేః, సః,

ఈమ్, మన్ద్రా, సుప్రాయస ఇతి సు+ప్రాయసః, వసుః,

చేతిష్ఠః, వసుధా తమ ఇతి, వసు+ధాతమః, చ॥

॥౧౮॥

పదార్థః:- (సః) (యక్షత్) యజేత్సజ్జేత (అస్య) (మహిమావమ్) మహాబ్ధమ్ (అగ్నేః) పావకస్య (సః) (ఈమ్) జలమ్ (మన్ద్రా) అనన్దప్రదాని హవీంస (సుప్రాయసః) హోధనాని ప్రయాంసి ప్రితావ్యన్నాదీని యస్మాత్తస్య (వసుః) వాసయితా (చేతిష్ఠః) అతియైన చేతా సంజ్ఞాతా. (వసుధాతమః) యోఽతిశయేన వసూని దధాతి సః (చ) కనుచ్చయే.

॥౧౯॥

అన్వయః:- స మనుష్యః సుప్రయసోఽస్యాగ్నే రృహిమానం యక్షత్స వసుశ్చేతిష్ఠో వసు ధాతమశ్చ సన్నిం మస్తా యక్షత్. ॥౧౫॥

భావార్థః:-య క్షమగ్నే రృహత్యం విజానీయాత్సోఽతిధనీ స్యాత్. ॥౧౫॥

పదార్థము:-సః=పూర్వోక్తుడైన ఆవిద్యాంసుడు, సుప్రయసః=ప్రీతి కారకములు సుందరములునగు అన్నాదులకు పేతువైనవాడు, అన్యతగ్నేః=ఈయగ్నియొక్క, మహి మానమ్=గొప్పతనమును, యక్షత్=జాగుగా పొందును గాక! మఱియు, సః=అతడు, వసుః=నివాసమునకు పేతువై, చేతిష్ఠః=అధికముగ తెలిసికొనువాడై, చ=మఱియు వసుధాతమః=అత్యంత ధనములనుధరించువాడై, ఈమ్=జలమును మఱియు, మస్తా= అనందదాయకములగు హోమ యోగ్య పదార్థములనుపొందునుగాక! [౧౫]

భావార్థము:-వపురుషుడేవిధముగా అగ్నియొక్క గొప్పతనమును తెలిసికొనునో ఆత డధికధనవంతుడగును. ౧౫౦౦[౧౫]

౧౫౦౧ ద్వారో దేవీత్యస్యాఽగ్ని రృషిః, దేవ్యో దేవతాః, నిచ్చదుష్టిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱిల నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

ద్వారో దేవీ రన్వన్య విశ్వే వ్రతా దదన్తే అగ్నేః ।

ఉరువ్యచసో ధామ్నా పత్య మానాః॥ ॥౧౬॥

ద్వారః, దేవీ, అను, అన్వ, విశ్వే, వ్రతా, దదన్తే, అగ్నే, ఉరువ్యచస

ఇత్యురు + వ్యచసః, ధామ్నా, పత్యమానాః॥ ॥౧౬॥

పదార్థః:-(ద్వారః) ద్వారాణి (దేవీ) దేవీవ్యమానాని (అను) (అన్వ) (విశ్వే) సర్వే (వ్రతా) స్వతఃభావచాదీని (దదన్తే)(అగ్నేః)పావకస్య(ఉరువ్యచసః)బహువ్యాపకస్య(ధామ్నా) స్థానైవ (పత్యమానాః) స్వామిత్యం కుర్యాదాః. ॥౧౬॥

అన్వయః:-హేవిశ్వే పత్యమానా ఉరువ్యచసోఽస్యాగ్నే ధామ్నా దేవీ ద్వారో వ్రతాఽను దదన్తే తే సై వ్యవస్థా జాయన్తే. ॥౧౬॥

భావార్థః:-యేఽగ్నివిద్యాయా ద్వారాణి జానన్తి తే సత్యాచారాః సన్తోఽనుమోదన్తే.

పదార్థము:-విశ్వే పత్యమానాః=నాయకులైన యేవిద్యాంసులందరు, ఉరు వ్యచ సః=అనేకములందు వ్యాపకమైయున్న, అన్వ అగ్నేః=ఈయగ్నియొక్క, ధామ్నా= స్థానముచే, దేవీః=ప్రకాశితములగు, ద్వారః=ద్వారములను, మఱియు వ్రతా=సత్య

భాషణాది ప్రతములను, అను దదన్తై=అనుకూలముగ నుపదేశించుదురొ, వారు నుండ
రై శ్వర్యవంతులగుదురు. [౨౬]

భావార్థము:-ఎవరు అగ్ని విద్యయొక్క ద్వారము[పద్ధతు]లను తెలిసికొనుచు
న్నారో వారు సత్యాచరణమొనర్చుచు సత్యంతానందతులగుచున్నారు. ౧౫౦౧[౧౬]

౧౫౦౨ తే అస్మేత్యస్యాగ్ని రృషిః, యజ్ఞో దేవతా, విరాడుష్టిక్ చక్షః, ఋషభః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

తే అస్య యోషణే దివ్యే న యోనా ఉషాసా నక్తా ।

ఇమం యజ్ఞమవతా మధ్వరం నః॥ ॥౧౭॥

తే ఇతి తే, అస్య, యోషణే ఇతి యోషణే, దివ్యే ఇతి దివ్యే, న, యోనా,
ఉషాసానక్తా, ఉషాసానక్తే త్యుషాసానక్తా, ఇమమ్, యజ్ఞమ్, అవతామ్, అధ్వరమ్, నః.

పదార్థః:-(తే) (అస్య) (యోషణే) భాక్యే వర్తమానే (దివ్యే) దివ్యస్వరూపే (న) ఇవ
(యోనా) గృహే (ఉషాసానక్తా) రాత్రిన్దివా (ఇమమ్) (యజ్ఞమ్) (అవతామ్) రక్షేతామ్
(అధ్వరమ్) అహింసనీయమ్ (నః) అస్మాకమ్. ॥౧౭॥

అన్వయః:-హే మనుష్యాస్తే ఉషాసానక్తాఽస్య యోనా దివ్యే యోషణే న నో యమి
మమధ్వరం యజ్ఞమవతాం తం యూయం విజానీత. ॥౧౭॥

భావార్థః:-అశ్రోషమాలంకారః. యథా విమషీ పఞ్చి గృహకృత్యాని సాధ్నోతి తథా
వహ్నినా జాతే రాత్ర్యహ్ని సర్వం వ్యవహారం సాధ్నుతః. ॥౧౭॥

పదార్థము:-ఓమానవులారా! తే ఉషాసానక్తా=దివానక్తములు రెండు, అస్య=
ఈపురుషునియొక్క, యోనా=గృహంబున, దివ్యే=ఉత్తమ రూపముగల, యోషణే న=
ఇరువుర స్త్రీలవలె, నః=మాయొక్క, ఇమమ్=ఏయీ, అధ్వరమ్ యజ్ఞమ్=వినాశన
మొనర్చ దగని యజ్ఞమును, అవతామ్=రక్షించుదురో. దానిని మీరును తెలిసికొనుడు.

భావార్థము:-ఈ మంత్ర మందుపమాంకారమున్నది. ఎట్లు విదుషియైన స్త్రీ
గృహకృత్యములను సాధించుచున్నదో, అటులవే అగ్నివలన జనించిన దివా రాత్రములు
నమస్త వ్యవహారములను సిద్ధపఱచుచున్నవి. ౧౫౦౨[౧౭]

౧౫౦౩ దై వ్యేత్య స్యాగ్ని రృషిః, అగ్ని దేవతా, భురిగ్గాయత్రీ చక్షః, షష్ఠ్యః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

దైవ్యా హోతారా ఊర్ధ్వమధ్వరం నోఽగ్నేర్జిహ్వో మభి

గృణీతమ్ । కృణుతం నః స్విష్టిమ్॥

॥౧౮॥

దైవ్యా, హోతారా, ఊర్ధ్వమ్, అధ్వరమ్, నః, అగ్నేః, జి హ్వోమ్, అభి,

గృణీతమ్, కృణుతమ్, నః, స్విష్టిమితి సు+ఇష్టిమ్॥

॥౧౮॥

పదార్థః:- (దైవ్యా) దేవేషు విద్యత్సు భవో విద్వాంసా (హోతారా) సుఖస్య దాతారా (ఊర్ధ్వమ్) ప్రాప్తోన్నతిమ్ (అధ్వరమ్) ఆహింసనీయం వ్యవహారమ్ (నః) అస్మాకమ్ (అగ్నేః) పావకస్య (జిహ్వోమ్) జ్వాలామ్ (అభి) (గృణీతమ్) ప్రశంసేతామ్ (కృణుతమ్) కురుతమ్ (నః) (స్విష్టిమ్) శోభనా ఇష్టిర్యస్యా స్తామ్.

॥౧౮॥

అన్వయః:- యా దైవ్యా హోతారా న ఊర్ధ్వమధ్వర మభిగృణీతం తా నః స్విష్టిమగ్నేర్జిహ్వం కృణుతమ్.

॥౧౮॥

భావార్థః:- యది జిజ్ఞాస్వధ్యాపకా వగ్నివిద్వాం జానీయాతాం, ధర్మి పిశ్వసోన్నతిం కుర్యాతామ్.

॥౧౮॥

పదార్థము:- దైవ్యా=విద్వాంసులతో ప్రసిద్ధులునగునే యిరువురు విద్వాంసులు, హోతారా=సుఖమునొసగువారు, నః=మాయొక్క, ఊర్ధ్వమ్=ఉన్నతి పొందినదియు అధ్వరమ్=చెడగొట్ట దగనిదియునగు వ్యవహారమును, అభిగృణీతమ్=సమస్తవిధముల ప్రశంసించుచున్నారో, ఆ యిరువురు, నః=మాయొక్క, స్విష్టిమ్=సుందరమైన యజ్ఞము నిమిత్తము, అగ్నేః=అగ్నియొక్క, జిహ్వోమ్=జ్వాలను, కృణుతమ్=సిద్ధమొనర్తురుగాక!

భావార్థము:- జిజ్ఞాసువులు, అధ్యాపకులు అగ్నివిద్యను తెలిసికొనినవారగుచో, వారు విశోన్నతి యొనర్చవలయును.

౧౫౦౩[౧౮]

తిస్రో దేవీర్భూరేద్రానదన్విడా సరస్వతీ భారతీ మహీగృణానా॥౧౯॥

పున ర్మనుష్యైః కీదృశీ వాణీ సేవనీయా ఇత్యాహ

మఱల మానవులెట్టి వాణిని సేవించవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

తిస్రో దేవీ ర్భూరేద్రానదన్విడా సరస్వతీ భారతీ మహీగృణానా॥౧౯॥

తిస్రః, దేవీః, భూరిః, ఆ, ఇదమ్, సదస్త, ఇడా,

సరస్వతీ, భారతీ, మహీ, గృణానా॥

॥౧౯॥

పదార్థః:- (తిస్రః) త్రిశ్శసంఖ్యాకాః (దేవీః) కమనీయాః (బహిః) అన్తరిక్షమ్ (అ) సమస్తాత్ ఇదమ్ (సదస్తు) ప్రాపువస్తు (ఇదా) స్తోతుమర్హా (సరస్వతీ) ప్రశస్తవిజ్ఞానవతీ (భారతీ) సర్వ శాస్త్రధారిణీ (మహీ) మహతీ (గృణానా) స్తువంతీ. ॥౧౯॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యూయం యా మహీ గృణానేదా సరస్వతీ భారతీ చ తిస్రో దేవీ రిదం బర్హిరాసదస్తు తాం సమ్యగ్విజానీశ. ॥౧౯॥

భావార్థః:- యే మనుష్యా వ్యవహారకుళలాం సర్వశాస్త్రవిద్యాస్వేతాం సత్త్వాదివ్యవహారధర్మిణాం వాణీం ప్రాపుయ స్తే స్తుత్యాః సన్తో మహాన్తో భవేయుః. ॥౧౯॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! మీరు, మహి = గొప్పదియు, గృణానా = స్తుతించు నదియునగు, ఇదా = స్తుతించదగినది, సరస్వతీ = ప్రశస్త విజ్ఞానము గలది మఱియు, భారతీ = సర్వశాస్త్రములను ధరించునదియును, తిస్రః దేవీః = కోరదగిన ఏమూడువాక్కులు ఇదమ్ బర్హిః = ఈయంతరిక్షమున, అసదస్తు = బాగుగా ప్రాప్తములగునో అత్రివిధవాణులను బాగుగా తెలిసికొనుడు. [౧౯]

భావార్థము:- ఏమానవులు వ్యవహారమున చతురము, సకల శాస్త్రవిద్యాయుక్తము, సత్త్వాది వ్యవహారములను ధరించునదియునగు వాణిని పొందెదరో, వారు స్తుతించదగినవారై గొప్పవారగుదురు. ౧౫౦౪[౧౯]

—ధృవం—

౧౫౦౫ తన్న ఇత్యస్యాగ్ని రృషిః, త్వష్టా దేవతా, విశ్వదుష్టిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

ఈశ్వరాత్ కిం ప్రార్థనీయ మిత్యాహ

ఈశ్వరుని నేమి ప్రార్థించవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

తన్నస్త్రీప్త మద్భుతం పురుక్షు త్వష్టా సువీర్యమ్।

రాయస్పృషం విష్యతు నాభిమస్మే॥

॥౨౦॥

తమ్, నః, తురీవమ్, అద్భుతమ్, పురుక్షు, త్వష్టా, సువీర్యమితి సు + వీర్యమ్, రాయః, పోషమ్, వి, స్వతు, నాభిమ్, అస్మే + ఇత్యస్మే॥ ॥౨౦॥

పదార్థః:- (తమ్) పవిత్రమ్ (నః) అస్మాన్ (తురీవమ్) యత్తురసద్య ఆప్నోతి తమ్ (అద్భుతమ్) ఆశ్చర్యగుణాత్మ స్వభావమ్ (పురుక్షు) యత్ పురుషు బహుషు ఓయతి వసతి తత్ (త్వష్టా) విద్యయా ప్రకాశిత ఈశ్వరః (సువీర్యమ్) సుష్టుబలమ్ (రాయః) ధనస్య (పోషమ్) పుష్టిమ్ (విస్యతు) విముఞ్చతు (నాభిమ్) మధ్యప్రదేశమ్ (అస్మే) అస్మాకమ్. ॥౨౦॥

అన్వయః:- త్వష్టాఽస్మే నాభిః ప్రతి తురీవమద్భుతం పురుషు సువీర్యం తం రాయస్పృషం దదాతు నో దుఃఖాద్వివ్యతు చ. ॥౨౦॥

భావార్థః:-హే మనుష్యా యచ్చీఘ్రకార్యాశ్చర్యభూతం బహువ్యాపకం ధనం బలం వాస్తే తద్యాయ మీశ్వర ప్రార్థనయా ప్రాప్యానన్వితా భవతః. ||౨౦||

పదార్థము:-త్యష్టా=విద్యచే ప్రకాశితుడగు నీశ్వరుడు, అస్మే=మాయొక్క, నా భిమ్=మధ్యప్రదేశమును గుఱించి, తురిపమ్=శీఘ్రత్వమునుబొందెడిది, అద్భుతమ్=ఆశ్చర్య రూపగుణకర్మ స్వభావములతో కూడినది, పురుషు=బహుపదార్థములందు వసించునది, సువీర్యమ్=సుందరబలయుక్తమైనదియునగు, తమ్=రాయః=ఆప్రసిద్ధ ధనముయొక్క, పోషమ్=పుష్టినిబసగుగాక! మఱియు నః=మమ్ము దుఃఖములనుండి, విస్మృతు=విడిపించుగాక!

భావార్థము:-ఓ మానవులారా! శీఘ్రకారియు, ఆశ్చర్యరూపమును, అనేకమందు వ్యాపకము నగునే ధనము లేక బలము కలదో దానిని మీరు ఈశ్వరప్రార్థనచే బొంది ఆనందితులగుడు. ౧౫౦౫[౨౦]

వనస్పత ఇత్యన్య ప్రజావతి రృషిః, విద్వాంసో దేవతాః. విరాడుష్టిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

జిజ్ఞాసుః కీదృశో భవేదిత్యాహ

జిజ్ఞాసువు ఎటులుండవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

వనస్పతే॑వ॑ సృ॒జా రరా॑ణస్త॒నా దే॑వేషు॑! అగ్ని॒ర్హవ్య॑ శ॒మితా॑ సూ॒దయాతి॑॥

వనస్పతే॑ అవ॑, సృ॒జ, రరా॑ణః, త్మనా॑, దే॑వేషు॑,

అగ్నిః, హ॒వ్యమ్, శ॒మితా॑, సూ॒దయాతి॑॥

||౨౧||

పదార్థః:-(వనస్పతే) వనస్య సమ్భవినీయస్య శాస్త్రస్య పాలక (అవ) (సృజ) అత్ర ద్వ్యవోఽతస్తేజ ఇతి దీప్తిః (రరాణః) రమమాణః (త్మనా) అశ్మనా (దేవేషు) దివ్యగుణేష్వివ విద్యత్సు (అగ్నిః) పావకః (హవ్యమ్) ఆదాతుమర్హమ్ (శమితా) యజ్ఞసంబంధీ (సూదయాతి) సూక్ష్మకృత్య వాయా ప్రసారయతి. ||౨౧||

అన్వయః:-హే వనస్పతే యథా శమితా అగ్నిర్హవ్యం సూదయాతి తథా త్మనా దేవేషు రరాణః సన్ హవ్యమన్యజ.

||౨౧||

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా దివ్యేష్వన్తరిణాదిషు వహ్నిరాజతే, తథా విద్యత్సు స్థితో జిజ్ఞాసుః సుప్రకాశితాత్మా భవతి. ||౨౧||

పదార్థము:-వనస్పతే=సేవించదగిన శాస్త్రమునకు రక్షకుడవగు జిజ్ఞాసూ ! శమితా=యజ్ఞసంబంధమైన, అగ్నిః=అగ్ని, హవ్యమ్=గ్రహించదగిన హోమద్రవ్యములను, సూదయాతి=సూక్ష్మపఱచి వాయువునందెటుల వ్యాపింపజేయుచున్నదో అటులనే, త్మనా=నీయాత్మచే, దేవేషు=దివ్యగుణములవలె మన్న విద్వాంసులలో, రరాణః=రమణమొనర్చుచు గ్రహించదగిన పదార్థములను, అవన్యజ=జాగుగా నిర్మాణమొనర్చుము.

భావార్థము:-ఈనుండునందు వాచక లుప్తావమాంకమున్నది. ఎట్లు శుద్ధమైన ఆకాశాదులందు అగ్నిశోభాయమానమగుచున్నదో, అటులనే విద్వాంసులలో స్థితుడైన జిజ్ఞాసువు సుందరము ప్రకాశితమునగు స్వరూపముగల వాడగుచున్నాడు.

అగ్నే స్వాహాత్యస్య ప్రజాపతి రృషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, నివృదుష్టిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః

పున ర్మనుష్యైః కిం కార్య మిత్యాహ

మఱల మనుష్యు లేమిచేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

అగ్నే స్వాహా కృణుహి జాతవేద ఇన్ద్రాయ హవ్యమ్ ।

విశ్వేదేవా హవిరిదం జుషంతామ్॥

॥౨౨॥

అగ్నే, స్వాహా, కృణుహి, జాతవేద ఇతి జాత+వేదః, ఇన్ద్రాయ,

హవ్యమ్, విశ్వే, దేవాః, హవిః, ఇదమ్, జుషంతామ్॥

॥౨౨॥

పదార్థః:-అగ్నే విద్యన్ (స్వాహా) సత్యాం వాచమ్ (కృణుహి) కురు (జాతవేదః) ప్రకటవిద్య (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యాయ (హవ్యమ్) ఆదాతు మర్హమ్ (విశ్వే) సర్వే (దేవాః) విద్వాంసః (హవిః) గ్రాహ్యం వస్తు (ఇదమ్) (జుషంతామ్) సేవంతామ్.

॥౨౨॥

అన్వయః:-హే జాదవేదో అగ్నే త్వమిన్ద్రాయ స్వాహా హవ్యం కృణుహి. విశ్వేదేవా ఇదం హవిర్బుషంతామ్.

॥౨౨॥

భావార్థః:-యది మనుష్యా ఐశ్వర్యవర్ధనాయ ప్రయతేరంస్తస్మి సత్యం పరమాత్మానం విదుషశ్చ సేవేరన్.

॥౨౨॥

పదార్థము:-జాతవేదః=విద్యయందు ప్రసిద్ధుడవు, అగ్నే=విద్వాంసుడవునగు పురుషుడా! నీవు, ఇన్ద్రాయ=ఉక్త ఐశ్వర్యముకొఱకు, స్వాహా=సత్యవాణిని మఱియు, హవ్యమ్=గ్రహించ దగిన పదార్థమును, కృణుహి=ప్రసిద్ధపఱచుము, మఱియు, విశ్వే దేవాః=సమస్త విద్వాంసులు, ఇదమ్ హవిః=గ్రహించదగిన యీయుత్తమ వస్తువును, జుషంతామ్=సేవించెదరుగాక!

[౨౨]

భావార్థము:-ఐశ్వర్యమును పెంపొందజేయుటకై ప్రయత్నించు మానవుడు సత్యమును, పరమాత్మను, విద్వాంసులను సేవించుచుండవలయును,

౧౫౦౭[౨౨]

హివో అన్నేత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, వాయుదేవతా, నివృత్తిప్తుష్ ఛన్దః, దైవతః స్వరః.

కీన్ద్రశం సంతానం సుఖయతీత్యాహ.

ఎటువంటి సంతానము సుఖంబుజేయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

పివో అన్నా రయివృధః సుమేధాః శ్వేతః సిషక్తి నియుతామభిశ్రీః।

తే వాయవే సమనసో వితస్థ ర్యశ్వేన్నరః స్వప్త్యాని చక్రుః ॥౨౩॥

పివో అన్నేతి పివః+అన్నా, రయివృధ ఇతి రయి+వృధః, సుమేధా ఇతి సు+మేధాః, శ్వేతః, సిషక్తి, సిస్త్తితి సిసక్తి, నియుతామితి ని+యుతామ్, అభిశ్రీ రిత్యభి+శ్రీః, తే, వాయవే, సమనసః ఇతి స+మనసః, వి, తస్థః, విశ్వా, ఇత్, నరః, స్వ పత్యానీతి సు+అప్త్యాని, చక్రుః॥ ॥౨౩॥

పదార్థః:- (పివో అన్నా) పివాంసి పృష్టిక రాణ్యన్నాని యేషు (రయివృధః) యే రయిం వర్తయంతే తే (సుమేధాః) శోభనా మేధా ప్రజ్ఞా యేషాన్తే (శ్వేతః) గన్తా వర్తకో వా (సిషక్తి) నిశ్చింతి (నియుతామ్) నిశ్చింతగతీనామ్ (అభిశ్రీః) అభిశ్రీః శోభా యస్య సః (తే) (వాయవే) వాయువిద్యాయై (సమనసః) సమానవిజ్ఞానాః (వి, తస్థః) తిష్ఠేయుః (విశ్వా) అఖలాని (ఇత్) ఏవ (నరః) నాయకాః (స్వప్త్యాని) శోభనాని చ తాన్యప్త్యాని (చక్రుః) కుర్వుః. ॥౨౩॥

అన్వయః:- యే సమనసో రయివృధః సుమేధా నరః పివో అన్నా విశ్వా స్వప్త్యాని చక్రుః. త ఇద్యాయవే వితస్థ ర్యదా నియుతామభిశ్రీః శ్వేతో వాయుః సర్వాన్ సిషక్తి. తదా స శ్రీమాన్ జాయతే. ॥౨౩॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా వాయుః సర్వేషాం జీవనమూల మస్తి తథోత్తమాన్యప్త్యాని సర్వేషాం సుఖనిమిత్తాని జాయంతే. ॥౨౩॥

పదార్థము:- సమనసః=సమాన జ్ఞానముగలవారు, రయివృధః=ధనమును పెం పొందజేయువారు, సుమేధాః=సుందరబుద్ధిమంతులు, నరః=నాయకులు, పివో అన్నా= పృష్టికారకాన్నము గల వారునగు నేపురుషులు, విశ్వా స్వప్త్యాని=సుందర సంతానము ను, చక్రుః=కనెదరో, తే ఇత్=వాచే, వాయవే=వాయువిద్య కొఱకు, వితస్థః=విశేష ముగ స్థితమగుదురు. ఎపుడు, నియుతామ్=నిశ్చింతగతి గల జనులయొక్క, అభిశ్రీః= సర్వవిధముల శోభాయుక్తమును, శ్వేతః=గమనశీలముగలది, లేక ఉన్నతిని కలుగజేయు నదియునగు వాయువు సమ స్తమును, సిషక్తి=తడుపుచున్నదో, అప్పుడు అదిశోభాయుక్త మైనదగుచున్నది. [౨౩]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. వాయు వెట్లు అందటి జీవనమునకు మూలాధారమో అటులనే ఉత్తమ సంతానము అందటి సుఖములకు నిమిత్తమగుచున్నది. ౧౫౦౮ [౨౩]

౧౫౦౯ రాయ ఇత్యస్త్య వసిష్ఠ ఋషిః, వాయుశ్చవతా, త్రిష్టుప్ చందః, ధైవతః, స్వరః.

పునర్మనుష్యేణ కిం కార్యమిత్యాహ

మణల మానవులేమి చేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

రాయే ను యం జజ్ఞతూ రోదస్తీమే రాయే దేవీ ధిషణా ధాతి దేవమ్ ।

అధ వాయుం నియుతః సశ్చత స్వా ఉత శ్వేతం వసుధితం నిరేకే॥౨౪॥

రాయే, ను, యమ్, జజ్ఞతుః, రోదస్తీ ఇతి రోదస్తీ, ఇమే ఇత్రమే, రాయే, దేవీ, ధిషణా, ధాతి, దేవమ్, అధ, వాయుమ్, నియుత ఇతి నియుతః, సశ్చత, స్వాః, ఉత, శ్వేతమ్, వసుధితిమితి వసుధితిమ్, నిరేకే॥ ౨౪॥

పదార్థః:- (రాయే) ధనాయ (ను) సప్యః (యమ్) (జజ్ఞతుః) జనయతః (రోదస్తీ) ద్యావా పృథివ్యా (ఇమే) ప్రత్యక్షే. అత్ర వాచ్ఛదసి సర్వే విధయో భవంతీతి ప్రకృతభావాభావః (రాయే) ధనాయ (దేవీ) దివ్యగుణా (ధిషణా) ప్రక్షేప వర్తమానా (ధాతి) దధాతి (దేవమ్) దివ్యం పతిమ్ (అధ) అథ (వాయుమ్) (నియుతః) నిశ్చయేన మిశ్రణామిశ్రణకర్తారః (సశ్చత) ప్రాప్నువంతి. అత్ర వ్యత్యయః (స్వాః) సమృద్ధిః (ఉత) (శ్వేతమ్) వృద్ధమ్ (వసుధితిమ్) పృథివ్యాది వచూహం ధితి ర్యస్మాత్తమ్ (నిరేకే) నిర్గతశక్తేస్థానే. ॥౨౪॥

అన్వయః:- పామనుష్యా ఇమే రోదస్తీ రాయే యం జజ్ఞతు దైవీ ధిషణా యం దేవం రాయే ను ధాతి. అథ నిరేకే స్వా నియుతః శ్వేతముల వసుధితిం వాయుం సశ్చత తం యూయం విజానీత. ॥౨౪॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. పామనుష్యా భవంతి బలాదిగుణయుక్తం సర్వస్య ధర్తారం వాయుం విజ్ఞాయ ధనప్రక్షం వర్తయన్తు యద్యేకాస్తే స్థిత్యాఽస్య ప్రాణస్య ద్వారా స్వాత్మానం పరమాత్మానం చ జ్ఞాతుమిచ్ఛేయస్తస్త్వవయోః సాక్షాత్కారో భవతి.

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ఇమే రోదస్తీ=ఈ భూమ్యాకాశములు, రాయే=ధనార్థము, యమ్=దేవిని, జజ్ఞతుః=ఉత్పన్న మొనర్చునో, దేవీ=ఉత్తమ గుణముగలది, ధిషణా=బుద్ధివలె నుండునదియగు స్త్రీ, దేవమ్=ఏ యుత్తమ పతిని, రాయే=ధనము కొఱకు, ను=శీఘ్రముగా, ధాతి=ధరించుచున్నదో, అధ=దీని తర్వాత, నిరేకే=నిశ్శంక స్థానమున, స్వాః=తనసంబంధీకులైనవారు, నియుతః=నిశ్చయముగకలిపివేయువారు లేక వేరుచేయువారు, శ్వేతమ్=వృద్ధుని, ఉత=మఱియు, వసుధితిమ్=పృథివ్యాది వస్తువులను ధరించుటకు పాతువునైన, వాయుమ్=వాయువును, సశ్చత=పొందుచున్నారో, దానిని మీరు తెలిసికొనుడు. [౨౪]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవు

లారా! మీరు బలాదిగుణయు క్తమును. సమ స్తమును ధరించునదియునగు వాయువును తెలిసికొని ధనమును, బుద్ధిని పెంపొందజేయుదురు గాక ! ఏకాంతమున స్థితులై ఈ ప్రాణము చ్చావారా తమ స్వరూపమును, పరమాత్మను తెలిసికొన దలంచినయెడల ఆత్మ, పరమాత్మలు రెండును సాక్షాత్కారములగును. ౧౫౦౯[౨౪]

ఆప ఇత్యశ్య హిరణ్యగర్భ ఋషిః, ప్రజాపతి చైవతా, స్వరాట్త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

ఘన స్తమేవ విషయ మాహ

మఱల నచే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

అహో హ యదబృహతీ ర్విశ్వమా యన్ గర్భం దధానా జనయన్తీ రగ్నిమ్.

తతో దేవానాం సమవర్తతాస్తు రేక్షః కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ ॥

అహః, హ, యత్, బృహతీః, విశ్వమ్, ఆయన్, గర్భమ్,

దధానాః, జనయన్తీః, అగ్నిమ్, తతః, దేవానామ్, సమ్, అవర్తత,

అసుః, ఏకః, కస్మై, దేవాయ, హవిషా, విధేమ ॥

॥ ౨౫ ॥

పదార్థః:- (ఆహః) వ్యాపికా స్తస్మాత్తాః (హ) ఖలు (యత్) యమ్ (బృహతీః) బృహత్యః (విశ్వమ్) కృతప్రవేశమ్ (ఆయన్) గచ్ఛన్తి (గర్భమ్) మూలం ప్రధానమ్ (దధానాః) ధరన్త్యః సత్యః (జనయన్తీ) ప్రకటయన్త్యః (అగ్నిమ్) సూర్యాద్యాఖ్యమ్ (తతః) తస్మాత్ (దేవానామ్) దివ్యానాం పృథివ్యాదీనామ్ (సమ్) సమ్యక్ (అవర్తత) వర్తయ (అసుః) ప్రాణః (ఏకః) అనహాయః కస్మై సుఖనిమిత్తాయ (దేవాయ) దివ్యగుణాయ (హవిషా) ధారణేన (విధేమ) పరిచరేమ. ॥ ౨౫ ॥

అన్వయః:- బృహతీ ర్జనయన్తీ ర్యద్విశ్వం గర్భం దధానాః సత్య ఆప ఆయం స్తతోఽగ్నిం దేవానామేకోఽసుః సమవర్తత తస్మై హ కస్మై దేవాయ వయం హవిషా విధేమ. ॥ ౨౫ ॥

భావాద్ధః:- హే మనుష్యా యాని స్థూలాని పృథ్వీతత్త్వాని దృశ్యస్తే, తాని సూక్ష్మాత్ప్రకృతి కార్యాత్ప్రజ్ఞోచితస్మాత్తా ఖ్యాదుత్పన్నాని విజానీత. యేషాం మధ్యే య ఏకః సూక్ష్మాత్మా వాయురస్తి. స సర్వేషాం ధర్మేతి బుద్ధ్యధ్వమ్. యది తద్వారా యోగాభ్యాసేన పరమాత్మానం జ్ఞాతుమిచ్ఛేత తస్మై తం సాక్షాద్విజానీత. ॥ ౨౫ ॥

పదార్థము:- బృహతీః = మహత్పరిమాణము గలవి, జనయన్తీ = పృథి వ్యాదులను ప్రకటించునది, యత్ విశ్వమ్ = సమ స్తమునందు ప్రవేశించియున్నది, గర్భమ్ = సమ స్తమునకు ప్రధానమూలమైన దానిని, దధానాః = ధరించునవి, అహః = వ్యాపక జలములయొక్క సూక్ష్మమాత్రలు, ఆయన్ = ప్రాప్తములగునో, తతః = దానివలన, అగ్నిమ్ = సూర్యాది రూ

పాగ్నిని, దేవానామ్=ఉత్తమ పృథ్వివాది పదార్థములయొక్క సంబంధమును, ఏకః=అసహాయమునునైన ఒక, ఆసుః=ప్రాణమును, సమ్వర్తః=బాగుగా ప్రవృత్త పఱచునోహ=నిశ్చయముగ, కస్మై=అట్టి సుఖమునకు నిమిత్తము, దేవాయ=ఉత్తమ గుణయుక్తుడునగు నీశ్వరుని మేము, హవిషా=ధారణమొనర్చుటచే, విధేమ=దేవించు వారముగుడుము గాక! [౧౫౧౦౨౫]

భావార్థము:- ఓ మానవులారా! స్థూలపంచతత్త్వము లేవి కనబడుచున్నవో వానియొక్క సూక్ష్మప్రకృతికార్యములు పంచతన్మాత్రములనెడి వానినుండిఉత్పన్నములయ్యెనని యెఱుంగుడు. వానిమధ్య సూత్రాత్మయైన యే ఒక వాయువున్నదో అది అందఱిని ధరించుచున్నదని తెలిసికొనుడు. ఎవరావాయువు ద్వారా యోగాభ్యాసముచే పరమాత్మను తెలిసికొన దలంతురో వారు ఆ పరమాత్మను సాక్షాత్తుగా తెలిసికొనగలరు. [౨౫]

యశ్చిదిత్యస్య హిరణ్యగర్భ ఋషిః, ప్రజాపతి ధైవతా, త్రిమృష్ శక్త్యై, దైవతః స్వరః.

కే జనా మోదన్త ఇత్యాహ

ఏ మానవు లానందితులగు చున్నారో చెప్పబడెను.

యశ్చిదాపో మదినా పర్య పశ్యద్దక్షం దధానా జనయన్తి ర్యజ్ఞమ్ ।

యో దేవేష్యధి దేవ ఏక ఆసీత్కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ ॥౨౬॥

యః, చిత్, ఆపః, మహినా, పర్య పశ్యదితి పరి+అపశ్యత్,

దక్షమ్, దధానాః, జనయన్తిః, యజ్ఞమ్, యః, దేవేషు,

అధి, దైవః, ఏకః, ఆసీత్, కస్మై, దేవాయ, హవిషా, విధేమ ॥౨౬॥

పదార్థః:- (యః) పరమేశ్వరః (చిత్) (ఆపః) వ్యాప్తిశీలాః సూక్ష్మాస్తన్మాత్రాః (మహినా) స్వస్య మహిమా వ్యాపక త్వేన (పర్యపశ్యత్) సర్వతః పశ్యతి (దక్షమ్) బలమ్ (దధానాః) ధరన్త్యః (జనయన్తిః) ఉత్పాదయన్త్యః (యజ్ఞమ్) సంగతం సంసారమ్ (యః) (దేవేషు) ప్రకృత్యాది జీవేషు (అధి) ఉపరిభావే (దేవః) దివ్యగుణకర్మ స్వభావః (ఏకః) అద్వితీయః (ఆసీత్) అస్తి (కస్మై) సుఖస్వరూపాయ (దేవాయ) సర్వసుఖప్రదాయ (హవిషా) తదాజ్ఞాయోగాభ్యాస కారణేన (విధేమ) సేవేమహి.

॥౨౬॥

అన్వయః:- యో మహినా దక్షం దధానా యజ్ఞం జనయన్తి రావః సన్తి, తాః పర్యపశ్య

ద్యోదేవేష్వకోఽధి ఆసీత్తస్మై చిత్ కస్మై దేవాయ వయం హవిషా విధేమ. ||౨౬||

భావార్థము:-హే మనుష్యా యే భవంత్యసర్వస్య ద్రష్టారం ధర్తార మద్వితీయ మధిష్ఠాతారం పరమాత్మానం జ్ఞానం యోగం నిర్వచ్యత్యన్తి త ఆనన్దితా భవన్తి. ||౨౬||

పదార్థము:-యః=ఏ పర మేశ్వరుడు, మహినా=తనవ్యాపకత్వమహిమచే, దక్షమ్ =బలమును, దధానాః=ధరించునవియు, యజ్ఞమ్=సంగత సంసారమును, జనయన్తిః =ఉత్పన్న మొనర్చునవియు, ఆపః=వ్యాప్తిశీలములునగు సూక్ష్మజలముల యొక్క సూక్ష తన్మాత్ర లేవియున్నవో వానిని, పర్యవశ్యత్=అన్నివై పులనుండి చూచుచున్నాడో, యః= ఏ ఈశ్వరుడు, దేవేషు=ఉత్తమ గుణములు గలిగిన ప్రకృతి మొదలగువాని యందును, జీవములందును, ఏకః=ఒకే, అధి దేవః=ఉత్తమ గుణకర్మ స్వభావములు గలిగినవాడై, ఆసీత్=ఉన్నాడో అతనిని, చిత్=మాత్రమే, కస్మై=సుఖస్వరూపుడును, దేవాయ= నకలసుఖదాతయునగు ఈశ్వరుని మేము, హవిషా=ఆజ్ఞాపాలనముచే మఱియు యో గాభ్యాసముయొక్క ధారణచే, విధేమ=సేవించెదము గాక ! [౨౬]

భావార్థము:-ఓ మానవులారా ! ఎవరు సర్వద్రష్టయు, ధర్తయు, కర్తయు, అద్వితీయుడు, అధిష్ఠాతయునగు పరమాత్మను దెలిసికొనుటకై నిత్యము యోగాభ్యా సము చేయుచున్నారో వారు ఆనందితులగు చున్నారు. ౧౫౧౧[౨౬]

౧౫౧౨ ప్రయాభిత్వస్య వసిష్ఠ ఋషిః, వాయుర్దేవతా, స్వరాట్ సంక్లిశ్యన్తః పశ్యమః స్వరః.

విదుషా కథం భవితవ్య మిత్యాహ

విద్వాంసు లెటులుండవలయునో ఆ విషయ మీ ఘంత్రమందు చెప్పబడెను

ప్రయాభి॑స్యాసీ॑ ద్వాశ్వా॑న్సమచ్ఛా॑ నియుద్భి॑ర్వాయ॑ విష్టయే॑ దురో॑జే॑.

ని నో॑ ర్తయి॑షి సుభో॑జసం॑ యువస్వ॑ ని పీ॑రం గవ్య॑ మశ్వ్యం॑ చ రాధః॑॥

ప్ర॑యాభిః, యా॑సి, ద్వాశ్వా॑న్ సమ్, అచ్ఛా॑, నియుద్భి॑రితి నియుత్+భిః,

వా॒యో ఇతి॑ వాయో, విష్టయే॑, దురో॑జే, ని, నః, ర్తయి॑మ్, సుభో॑జ సమితి॑

సు+భో॑జసమ్, యువస్వ॑, ని, పీ॑రమ్, గవ్య॑మ్, అశ్వ్యమ్, చ, రాధః॑॥౨౭॥

పదార్థము:-(ప్ర) (యాభిః) కమనీయాభిః (యాసి) ప్రాప్నోసి (ద్వాశ్వాంసమ్) సుఖస్య దాతారమ్ (అచ్ఛా) అప్ర నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః (నియుద్భిః) నియుతైర్గుణైః (వాయో) వాయు రివ, వర్తమాన (ఇష్టయే) అభీష్టసుఖాయ (దురోజే) గృహే (ని) నితరామ్ (నః) అస్మాకమ్ (ర్తయిమ్) ధనమ్ (సుభోజసమ్) సుష్టు భోజాంసి భోజనాని యస్మాత్తమ్ (యువస్వ) మిశ్రయస్వ

(స) (పీరమ్) ప్రాప్తవిజ్ఞానాదిగుణమ్ (గవ్యమ్) గోభ్యో హితమ్ (అశ్వమ్) అశ్వేభ్యో హితమ్
(చ) (రాధః) ధనమ్. ॥౨౧॥

అశ్వము:- హేవిర్షన్ వాయో వాయురీవ త్వం క్రయాః ప్నియుష్మి రిష్టయేఒచ్చయాసి
సురోణే నః సుభోజనం రయిం నియువస్వ పీరం గవ్యమశ్వ్యం చ రాధో ని యువస్వ. ॥౨౧॥

భావార్థము:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యతా వాయుః సర్వాణి జీవనాదీనిష్టాని
కర్మాణి సాధోతి, తథా విద్వాన్జ్ఞాన్ సంసారే వర్తేత. ॥౨౧॥

పదార్థము:- వాయో = వాయువువలె నున్న విద్వాంసుడా! సీవు, ప్రయాణి =
జాగుగా కోరతగిన, నియుష్మి = నియతములై న గుణములతో, ఇష్టయే = అభీష్టచుభార్యము
అచ్చయాసి = జాగుగా ప్రాప్తమగుచున్నావు. సురోణే = గృహమున, నః = మాయొక్క,
సుభోజనమ్ = సుందరభోగమునను హేతువు, రాశ్వాంసమ్ = సుఖదమునగు, రయిమ్ =
ధనమును, ని యువస్వ = నిరంతరము మిశ్రిత మొనర్చుచుండుము, పీరమ్ = విజ్ఞానాది
గుణములను పొందినది, గవ్యమ్ = గోహితకరమైనది, చ = మఱియు, అశ్వ్యమ్ = అశ్వము
లకు హితమైనదియునగు, రాధః = ధనమును, ని = నిరంతరము పొందుచుండుము. [౨౧]

భావార్థము:- ఈ మంత్రముందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. వాయు
వెట్లు సకల జీవనాది ఇష్టకర్మలను సద్ధవజచు చున్నదో అటులానే విద్వాంసుడి సంసార
ముందు వర్తించవలయును. గ౧౧౨[౨౧]

గ౧౧౩ ఆ న ఇత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, వాయుర్దేవతా, త్రిష్టుప్ ఛందః, కైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ

మరల నదే విషయ మీ మంత్ర మందుచెప్పబడెను

ఆ నో నియుష్మిః శతినీభి రధ్వరభి సహస్రిణీభి రుప యాహి యజ్ఞమ్।

వాయో అస్మిన్తవనే మాదయస్వ యూయం పాత స్వస్తిభిః సదా నః॥

ఆ, నః, నియుద్భిరితి నియుత్ + భిః, శతినీభిః, అధ్వరమ్,

సహస్రిణీభిః, ఉప, యాహి, యజ్ఞమ్, వాయో ఇతి వాయో, అస్మిన్, సవనే.

మాదయస్వ, యూయమ్, పాత, స్వస్తిభిరితి స్వస్తి + భిః, సదా, నః ॥౨౨॥

పదార్థము:- (ఆ) (నః) అస్మాక్ (నియుష్మిః) నిశ్చితైశ్చిక్రణామిశ్రణై ర్గమనాగమనైః
(శతినీభిః) శతం బహూని కర్మాణి విద్యతే యాసు తాభిః (అధ్వరమ్) అహంసనీయమ్ (సహస్రి
ణీభిః) సహస్రాణ్యసంఖ్యా వేగా విద్యతే యాసు గతిమ తాభిః (ఉప) (యాహి) ప్రాప్నుహి

(యజుమ్) సంగతవ్యం: వ్యవహారమ్ (పాఠో) వాయురివ బలివన్-బిద్వన్ (అస్మిన్) (సేవసే) ఉత్పత్త్యధికరణే జగతి (మాదయస్వ) ఆనన్దయస్వ(యూయమ్)(పాత)రక్షత (స్వస్తిభిః) సుఖైః సహ (సదా) సర్వస్మిన్ కాలే (నః) అస్మాన్.

॥౨౮॥

అన్వయః:- పాఠో వాయురివ బలివన్-బిద్వన్ (అస్మిన్) (సేవసే) ఉత్పత్త్యధికరణే జగతి (మాదయస్వ) ఆనన్దయస్వ(యూయమ్)(పాత)రక్షత (స్వస్తిభిః) సుఖైః సహ (సదా) సర్వస్మిన్ కాలే (నః) అస్మాన్.

॥౨౯॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. విద్వాంసో యథా వాయవో వివిదాభి ర్గతిభిః సర్వాన్ పుష్టన్తి. తథైవ సుశితయా సర్వాన్ పోషయన్తు.

॥౩౦॥

పదార్థము:- వాయో=వాయువువలె బలవంతుడవైన విద్వాంసుడా! ఎట్లు వాయువు, నియుద్భిః=నిశ్చితముగ కలిసినవి లేక వేరుగ రాకపోకలొనర్చునవి, శతినీభిః=బహుకర్మలు గలవి, సహస్రిణీభిః=అతివేగముగలవియగు నడకలతో, అస్మిన్ సవసే=ఉత్పత్తికాధారమైన యీ జగత్తులో, నః=మాయొక్క, అధ్వరమ్=చెఱపరానిది, యజుమ్=సంగతి యోగ్యమునగు వ్యవహారమును, ఉప=సమీపమున పొందుచున్నదో అటులనే నీవు, ఆ యాహి=బాగుగా లభించుము. మాదయస్వ=ఆనందితుడవగుము. ఓ విద్వాంసులారా! యూయమ్=మీరు ఈ విద్యచే, స్వస్తిభిః=సుఖములతో, నః=మమ్ము, సదా=సర్వకాలములందు, పాత=రక్షణచేయుడు.

[౨౮]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. వాయు వెట్లు వివిధ గమనములతో సకల పదార్థములను పుష్టపఱచుచున్నదో అటులనే విద్వాంసులు సుశితచే సమస్త జనులను పుష్టపఱచవలయును.

౧౫౧౩ [౨౯]

౧౫౧౪ నియుత్వానిత్యస్య గృత్సమద ఋషిః, వాయుర్దేవతా, నిచ్చద్ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః అశ్వేష్యరః కీర్త్య ఇత్యాహ

ఇప్పు డీశ్వరు డెటులున్నాడను విషయ మీ మంత్రమందుచెప్పబడెను

ని యుత్వాన్ వాయవా గహ్యాయ బిశ్చక్రో అయామి తే ।

గస్తాసి సున్వతో గృహమ్ ॥

॥౩౧॥

నియుత్వాన్, వాయో+ఇతి వాయో, ఆ, గహి, అయమ్,

శ్చక్రః, అయామి, తే, గస్తా, అసి, సున్వతః, గృహమ్ ॥

॥౩౨॥

పదార్థః:- (నియుత్వాన్) నియన్తా (పాఠో) పవన ఇవ (ఆ) (గహి) సమన్తాత్ ప్రాప్నుహి (అయమ్) (శ్చక్రః) పవిత్రకర్తా (అయామి) ప్రాప్నుమి. (తే) తవ (గస్తా) (అసి) (సున్వతః)

అభిషేకం కుర్వతః (గృహమ్).

|| ౨౯ ||

అన్వయః:- హే వాయో నియుత్వా సీక్ష్వర స్త్వం ఇహ కామ్యం శుక్రో గన్తా వాయుః సున్వతో గృహం చచ్చతి. తథా మా మా గహి. యత స్త్వమీక్ష్వరోఽపి తస్మాత్తే స్వరూప మహమయామి.

|| ౩౦ ||

భావార్థః:- అత్ర వాచక బుప్తోపమాలంకారః. యతా వాయుః సర్వశోభకః సర్వవ్రత గన్తా సర్వప్రియోఽస్తి తథేక్ష్వరోఽపి వర్తతే.

|| ౩౧ ||

పదార్థము:- వాయో = వాయువువలె శీఘ్రగామి! నీవు, నియుత్వాన్ = నియుమక ర్తవు ఈశ్వరుడవు శుక్రః = పవిత్రకర్తయు, గన్తా = గమనకీలమునునగు, అయమ్ ఈ వాయువు, సున్వతో = రసము పిండువానియొక్క, గృహమ్ = గృహమును ఎటుల పొందుచున్నదో అటులనే నాకు, అగహి = బాగుగా లభించుము, అపి = నీవు ఈశ్వరుడవు కనుక నీ స్వరూపమును నేను, అయామి = ప్రాప్తించు చున్నాను.

[౨౯]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమందు వాచక బుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఈశ్వరుడు కూడ వాయువువలె సమస్తమును శోధించువాడు సర్వవ్రత గమన మొనర్చువాడు, సమస్తమునకు ప్రాణముకంటెను ప్రియమైనవాడునునై యున్నాడు.

[౩౦]

౧౫౧౫ వాయో శుక్ర ఇత్యస్య పురుషిధ ఋషిః, వాయుర్దేవతా, అనుష్టుప్ చందః, గాఢారో స్వరః. పునర్ననుష్ట్యేణ కిం కార్యమిత్యాహ

మరల మానవు డేమి చేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను

వాయో శుక్రోఽఅయామి తే మధ్వోఽ అగ్రం దివిష్టిషు ।

ఆ యాహి సోమ పీతయే స్పార్హ్వా దేవ నియుత్వతా ॥ ౩౦ ॥

వాయో + ఇతి వాయో, శుక్రః, అయామి, తే, మధ్వః, అగ్రమ్, దివిష్టిషు, ఆ, యాహి, సోమపీతయ ఇతి సోమ + పీతయే, స్పార్హ్వా, దేవ, నియుత్వతా ॥ ౩౦ ॥

పదార్థః:- (వాయో) వాయునివ వర్తమాన (శుక్రః) శుద్ధికరః (అయామి) ప్రాప్నోమి. (తే) తవ (మధ్వః) మధురస్య (అగ్రమ్) ఉత్తమం భాగమ్ (దివిష్టుషు) దివ్యాను సంగతిషు (ఆ, యాహి) (సోమపీతయే) సదాపిదరిసపానాయ (స్పార్హ్వా) యః స్పృహయతి తస్యాఽయమ్ (దేవ) దివ్యగుణసమృన్న (నియుత్వతా) వాయువా సహ.

|| ౩౦ ||

అన్వయః:- హేవాయో యో వాయునివ శుక్ర స్త్వమపి తే మధ్వోఽగ్రం దివిష్టివ్యహమ యామి. హే దేవ స్పార్హ్వా స్త్వం నియుత్వతా పహి-సోమపీతయ ఆయాహి.

|| ౩౦ ||

భావార్థః:- అత్ర వాచక బుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా యథాహివాచకః సర్వాన్

రసగన్ధాదీన్ పితౄణాం సర్వాన్ పోషయతి, తథా త్వం సర్వాన్ పృషాణి. ౩౬౦॥

పదార్థము:-వాయో=వాయువువలె నుండు విద్యోంసుడా! శుక్రః=నీవు శుద్ధి
కారకుడవు, తే మధ్వః=నీ మధుర వచనముయొక్క, అగ్రమ్=ఉత్తమ భాగమును, దివి
ప్తిష్ఠు=ఉత్తమ స్థానమునందు నేను, ఆయామి=పొందుచున్నాను, దేవ=ఉత్తమగుణ
యుక్త విద్యోంసుడా! స్వాహ్వాః=ఉత్తమ గుణభిలాషయుక్తుని పుత్రుడవైన నీవు,
నియుత్పతా=వాయువలె పాటు, సోమపీతయే=ఉత్తమ ఓషధులయొక్క రసమును
త్రాగుటకై, ఆయామి=చక్కగా సమీపించుము. [౩౦]

భావార్థము:-ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మాన
వడా! ఎట్లు వాయువు సమస్తరస, గంధాదుల నారగించి సర్వమును పుష్టివంతముగ
కొనర్చుచున్నదో అటులనే నీవును సమస్తమును పుష్టిపఱచు చుండుము. ౧౫౧౫[౩౦]

౧౫౧౬ వాయురిత్యస్యామిద ఋషిః, వాయుద్దేవతా, గాయత్రీ ఛందః, పక్షిః స్వరః.

అథ విద్యద్భిః కిం కార్య మిత్యాహ

కపుడు విద్యాంసు లేమి చేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందుచెప్పబడెను

వాయు రగ్రేగా యజ్ఞప్రీ సాకం గన్మనసా యజ్ఞమ్ శివో నియుద్భిః శివాభిః॥

వాయుః, అగ్రేగా+ఇత్యగ్రే+గాః, యజ్ఞ ప్రీతి యజ్ఞ+ప్రీః, సాకమ్,

గన్, మనసా, యజ్ఞమ్ । శివః, నియుద్భిరితి నియుత్+భిః, శివాభిః ॥౩౧॥

పదార్థః:- (వాయుః) ధవళః (అగ్రేగాః) యోగ్రే గచ్ఛతి సః (యజ్ఞప్రీః) యో యజ్ఞం
ప్రీతి పూరయతి సః (సాకమ్) సహ (గన్) గచ్ఛతి (మనసా) (యజ్ఞమ్) (శివః) మజ్జలమయః
(నియుద్భిః) నిశ్చితాభిః క్రియాభిః (శివాభిః) మజ్జలకారిణిభిః. ॥౩౧॥

అన్వయః:-హే విద్యన్! యథా వాయుర్నియుద్భిః శివాభి ర్యజ్ఞం గన్, తథా శివో అగ్రేగా
యజ్ఞప్రీః సంస్త్వం మనసా సాకం యజ్ఞమాయాహి. ॥౩౧॥

భావార్థః:-అథ వాచక లుప్తోపమాలంకారః. అత్రాయామీతి పదం పూర్వమన్తాదను
వర్తతే. యథా వాయురనేత్రైః పదార్థై స్సహ గచ్ఛత్యాగచ్ఛతి తథా విద్యాంసో ధర్మాణి
కర్మాణి విజ్ఞానేన ప్రాప్నువన్తు. ॥౩౧॥

పదార్థము:-ఓ విద్యాంసుడా! ఎట్లు, వాయుః=వాయువు, నియుద్భిః=నిశ్చి
తములైన, శివాభిః=మంగల కారకములగు క్రియలతో, యజ్ఞమ్=యజ్ఞమును, గన్=
ప్రాప్తమగుచున్నదో, అటులనే, శివః=మంగల స్వరూపుడవు, అగ్రేగాః=అగ్రగామిని,
యజ్ఞప్రీః=యజ్ఞమును పూర్ణపఱచువాడవునగు నీవు, మనసా=మనస్సుయొక్క వృత్తి

తో; సాకమ్=పాటు, యజ్ఞమును పొందుము.

[౩౧]

భావార్థము:-ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఈ మంత్ర మందు గల(ఆ యాహి)అను పదములయొక్క అనుకృతి పూర్వమంత్రమునుండి వచ్చు చున్నది, ఎట్లు వాయువు అనేక పదార్థములతోపాటు వచ్చుచు, పోవుచునున్నదో, అటులనే విభావనులు కూడ ధర్మయుక్త కర్మలను విజ్ఞానముతో పొందవలయును. ౧౫౧౬ [౩౦]

౧౫౧౭ వాయు తత్వస్య గృహ్యమద ఋషిః, వాయుదైవతా, వాయుత్రి ఛన్దః, వక్షోః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ

మరల నదే విషయ మీ మంత్ర మందుచెప్పబడెను

వాయో యే తే సహస్రిణో రథాస్తస్మై భూ గహి నియుత్వాన్సోమపీతయే॥

వాయో ఇతి వాయో, యే, తే, సహస్రిణః, రథానః, తేభిః,

ఆ, గహి, నియుత్వాన్, సోమపీతయ ఇతి సోమ+పీతయే॥

॥౩౨॥

పదార్థః:-(వాయో) పవనవద్య ర్తమాన (యే) (తే) తవ(సహస్రిణః)ప్రళక్ష్ణః సహస్రిం జనా విద్యంతే యేషు తే(రథానః)రమణీయాని యానాని (తేభిః) తైః(ఆ)(గహి)ప్రాప్నుహి (నియుత్వాన్) సమర్థః సన్ (సోమపీతయే) సోమస్య పానాయ. ॥౩౨॥

అన్వయః:-హే వాయో వాయురివ వర్తమాన విప్లవన్ ! యే తే సహస్రిణో రథానః సన్తి తేభిః సహ నియుత్వాన్ త్వం స్త్యం సోమపీతయ ఆ గహి. ॥౩౨॥

భావార్థః:-అప్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా యథా వాయోరసంభ్యా రమణీయా గతయః సన్తి, తథా వివిధాభి గతిభిః సమర్థా భూతైర్విశ్వరూపం భుక్త్యర్థమ్. ॥౩౨॥

పదార్థము:-వాయో=వాయువు వలెనున్న విభావనుడ! తే=నీయొక్క, సహస్రిణః=వేలకొలది ప్రళక్ష్ణమానవులచే యుక్తములు, రథానః=సుందరములు ఆరామ మొసగునవియైన ఏయానములున్నవో, తేభిః=వానిని కలిగియున్న, నియుత్వాన్=సమర్థుడవైన నీవు, సోమపీతయే=హిమోషధి రసమును త్రాగుటకై, ఆగహి=రమ్ము[౩౨]

భావార్థము:-ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మూనవు లారా! ఎట్లు రమణీయములైన అసంఖ్యాక గతులు వాయువునకున్నవో అటులనే అనేక విధములైన నడకలతో సమర్థులై బళ్ళవ్యమును భోగించుడు. ౧౫౧౭ [౩౨]

౧౫౧౮ ఏకయేతస్య గృహ్యమద ఋషిః, వాయుదైవతా, విశ్వుత్రిష్టుప్ ఛన్దః, వైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ

మరల నదే విషయ మీ మంత్రమందుండెను

ఏకయా చ దశభిశ్చ స్వభూతే ద్వాభ్యా మిష్టయే వింశతీ చ,

తిస్సృభిశ్చ వహసే త్రింశతా చ నియుద్భిర్వా య విహతా విముఞ్చ||౩౩||

ఏకయా, చ, దశభిరితి దశ+భిః, చ, స్వభూత+ఇతి స్వ+భూతే,ద్వాభ్యామ్,

ఇష్టయే, వింశతీ, చ, తిస్సృభిరితి తిస్స+భిః, చ, వహసే, త్రింశతా, చ, నియు

ద్భిరితి నియుత్+భిః,వాయో ఇతి వాయో, ఇహ,తా, వి, ముఞ్చ|| ౩౩||

పదార్థః:-(ఏకయా)గత్యా (చ)(దశభిః)దశవిధాబిర్గతిభిః(చ)(స్వభూతే)స్వకీయైశ్వర్యే (ద్వాభ్యామ్)విద్యాపురుషార్థాభ్యామ్ (ఇష్టయే)విద్యాసంగతయే (వింశతీ) (చ)(తిస్సృభిః) (చ)(వహసే) ప్రాప్నోషి (త్రింశతా)వతత్సంఖ్యాకైః (చ)(నియుద్భిః)(వాయో)(ఇహ) (తా)తాని (వి,ముఞ్చ)విశేషేణ త్యజ.

||౩౩||

అన్వయః:-హే స్వభూతే వాయో ! యథా పవన ఇపాష్టయే ఏకయా చ దశభిశ్చ ద్వాభ్యామిష్టయే వింశతీ చ తిస్సృభిశ్చ త్రింశతా చ నియుద్భిః సహ యజ్ఞం వహతి తథా వహసే.స త్వం తా వి ముఞ్చ.

||౩౩||

భావార్థః:-అత్ర వాచక బుప్తోషమాలంకారః.యథా వాయు రిన్ద్రియైఃప్రాణైరనేకాభి ర్గతిభిః పృథివ్యాదిలోకైశ్చ సహ సర్వశ్రేష్ఠం సాధోన్తి,తథా విద్వాంసోఽపి సాధ్నుయః.

పదార్థము:-స్వభూతే=స్వకీయైశ్వర్యముతో శోభాయమానా ! వాయో = వాయుతుల్య విద్వాంసుడా ! ఎట్లు వాయువు, ఇహ=ఈజగత్తుయొక్క సంగతికై, ఏక యా=ఒక విధమైన నడకచే, చ=మఱియు, దశభిః=పది విధములైన నడకలచే, చ= మఱియు ద్వాభ్యామ్=విద్యా పురుషార్థములచే, ఇష్టయే=విద్యాసంగతికై, వింశతీ= రెండు ఇరువైలు నలుబది, చ=మఱియు తిస్సృభిః=త్రివిధ గతులతో, చ=మఱియు త్రింశతా=ముప్పది,చ=మఱియు,నియుద్భిః=నిశ్చిత నియమములతో,యజ్ఞమును పొం చుచున్నదో అటులనే, వహసే=పొందుచున్నావు. అట్టి నీవు, తా=వానియన్నింటిని, ఫిముఞ్చ=పశేషముగ వెడల్పించుము. అనగా వానినుభదేశించుము. [౩౩]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచకబుప్తోషమాలంకారమున్నది.ఎట్లు వాయువు ఇంద్రియములతోను ప్రాణముతోను,అనేక నడకలతోను పృథివ్యాది లోకములతోపాటు అందఱి యభీష్టమును సాధించుచున్నదో అటులనే విద్వాంసులు కూడ సాధించవలెను.

౧౫౧౯ తవ వాయ ఇత్యప్యాఽక్షరస ఋషిః, వాయుర్దేవతా, నిచ్చర్ద గాయత్రీ చంద్రః,షడ్విజః స్వరః.

అథ కింవద్యాయః స్వీకర్తవ్య ఇత్యాహ.

ఇప్పుడు దేనివలె వాయువును స్వీకరించవలయునను విషయ మీ మంత్రమందుండెను

తవ వాయ వృతస్పతే త్వష్టర్జామాతరమ్భతః । అవాంసిస్యా వృణీమహే॥

తవ, వాయో+ఇతి వాయో, ఋతస్పతే, ఋతస్పత ఇత్కృత

+వతే, త్వష్టః, జామాతః, అద్భుత, అవాంసి, ఆ, వృణీమహే ॥౩౪॥

పదార్థః:-(తవ) (వాయో) బహుబలి (ఋతస్పతే) సత్యపాలక (త్వష్టః) విద్యయా ప్రదీ
ప్తస్య (జామాతః) కన్యాపతి వద్వర్తమాన (అద్భుత) అశ్చర్యకర్మణ్ (అవాంసి) రక్షణాదీని
(ఆ) (వృణీమహే) స్వీకరుచుచున్నామో.

అన్వయః:-హే ఋతస్పతే జామాతరమ్భతః! వాయో వయం యాని త్వష్టర్జామాతరం
స్యా వృణీమహే తాని త్వమపి స్వీకరు.

భావార్థః:-యథా జామాతాఽఽశ్చర్య గుణః సత్యసేవకః । స్వీకర్తవ్యోఽస్తి. తథా
వాయు రపి వరణీయోఽస్తి.

పదార్థము:-ఋతస్పతే=సత్యరక్షకా! జామాతః=అల్లునివలెనున్నవాడా! అద్భుత
=అశ్చర్యరూపకర్మ చేయువాడా! వాయో=బహుబలియుక్త విద్వాంసుడా! మేము,
త్వష్టః=విద్యచే ప్రకాశితుడవై న, తవ=నీయొక్క, అవాంసి=ఏరక్షణాదీకర్మలను, ఆ వృణీ
మహే=స్వీకరించుచున్నామో, వానిని నీవుకూడ స్వీకరించుము. [౩౪]

భావార్థము:-అట్లు అట్లుడు శ్రేష్ఠములగు నాశ్చర్యకర గుణములుగలవాడు, సత్యై
శ్వరుని సేవకుడునై స్వీకరించ యోగ్యుడగుచున్నాడో, అటులనే వాయువును స్వీకరిం
చుటకు యోగ్యమగుచున్నది. ౧౫౧౯[౩౪]

౧౫౨౦ అభి త్వేత్యన్య వసిష్ఠ ఋషిః, వాయుదేవతా, స్వరాడనుష్టుప్ ఛందః, గాథారః స్వరః.

అథ రాజధర్మ మాహ

ఇప్పుడు రాజధర్మ విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

అభి త్వా కూర నోనుమోఽదుగ్ధా ఇవ ధేనవః ।

ఈశాన మన్య జగతః స్వర్వృక్ష మీశాన మిన్ద్రో తస్థుషః॥ ॥౩౫॥

అభి, త్వా, కూర, నోనుమః, అదుగ్ధా ఇవేత్య దుగ్ధాః+ఇవ, ధేనవః, ఈశానమ్,

అన్య, జగతః, స్వర్వృక్ష మితి స్వః+దృశమ్, ఈశానమ్, ఇన్ద్రో, తస్థుషః ॥౩౫॥

పదార్థః:- (అభి) (త్వా) త్వామ్ (శూర) నిర్భయ (నోనుమః) శృశం సత్కుర్యామ ప్రశంసేమ (అదుగ్ధాశ్చ) అవిద్యమానవయస ఇవ (ధేనవః) గావః (ఈశానమ్) ఈశానశీలమ్ (అస్య) జగతః జంగమస్య (స్వర్వృశమ్) సుఖేన ద్రష్టుం యోగ్యమ్ (ఈశానమ్) (ఇన్ద్ర) సభేశ (తస్థః) స్థావరస్య.

॥౩౫॥

అన్వయః:- హే శూరేన్ద్ర! ధేనవోఽదుగ్ధా ఇవ వయమస్య జగత స్తస్థః ఈశానం స్వర్వృశ మివేశానం త్వాఽభినోనుమః.

॥౩౫॥

భావార్థః:- అత్రోపమాలంకారః. హే రాజన్ ! యది భవాన్ పక్షపాతం విహాయేశ్వర వన్నాయాధీశో భవేద్యది కదాచిద్యయం కరమపి న దద్యామ తథాఽవ్యస్మాన్ రక్షేత్తస్మిన్ చ్చదనుమాలా వయం సదా భవేమ.

॥౩౫॥

పదార్థము:- శూర=నిర్భయుడా! ఇన్ద్ర=సభాపతి! అదుగ్ధా ధేనవః ఇవ=పాలు లేని గోవులవలె సున్న మేము, అస్య జగతః=ఈచర జగత్తుయొక్కయు, తస్థః=అచర జగము యొక్కయు, ఈశానమ్=నియంతవు, స్వర్వృశమ్=సుఖపూర్వకముగ చూడదగిన ఈశ్వరతుల్యుడవు, ఈశానమ్=సమర్థుడవునైన, త్వా=నిన్ను, అభి నోనుమః=సమ్ముఖులమై సత్కరించెదము, లేక ప్రశంసించెదముగాక!

[౩౫]

భావార్థము.- ఈమంత్రమందు వాచకలుప్రోపమాలంకారమున్నది. రాజా! నిపుపక్ష పాతమును విడనాడి ఈశ్వరునివలె న్యాయాధీశుడవై, మేముకప్పుడు పన్నులనీయకున్న ను, మమ్ముల రక్షింతువేని మేము సదా నీకనుకూలముగ నుండుము.

౧౫౨౦ [౩౫]

౧౫౨౧ న త్వావానిత్యస్య శమ్ముఖార్థ స్పృశ్య ఋషిః. పరమేశ్వరో దేవతా, స్వరాట్ పంక్తిశ్చందః, పఞ్చమః స్వరః.

ఈశ్వర ఏవోపాసనీయ ఇత్యాహ.

ఈశ్వరుడే ఉపాసించదగినవాడను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను

న త్వావా॑ ౨॥౨ అన్యో దివ్యో॑ న పార్థి॑వో న జ్ఞాతో॑ న జని॑ష్యతే ।

అశ్వా॑యన్తో మఘ॑వన్నిస్త్ర) వాజినో॑ గవ్య॑స్తస్త్రా హవా॑మహే ॥౩౬॥

న, త్వావానితి త్వా+వాన్, అన్యః, దివ్యః, న, పార్థివః, న, జ్ఞాతః,

న, జనిష్యతే, అశ్వాయన్తః అశ్వయన్త ఇత్యశ్వ+యన్త, మఘ

వన్నితి మఘ+వన్, ఇన్ద్ర), వాజినః, గవ్యన్తః, త్వా, హవామహే ॥౩౬॥

పదార్థః:- (న) (త్వావాన్) త్వత్సదృశః (అన్యః) భిన్నః (దివ్యః) శుద్ధః (న) (పార్థివః)

పృథివ్యాం విదితః (స) (జాతః) ఉత్పన్నః (స) (జనిష్యతే) ఉత్పన్నతే (అశ్వాయంతే) అత్మ
 నోఽశ్వ మిచ్చంతః (మఘవన్) పరమపూజితైశ్వర్య (ఇంద్ర) సర్వముఖ విచారక (వాజినః)
 వేగవంతః (గవ్యంతః) గాం వాజీం చక్షాదాః (త్వా) (హవామహే) స్తుమేమః. [౩౬]

అన్వయః:- హే మఘవన్నింద్రేంద్ర వాజికో గవ్యంతైశ్వాయంతో వయం త్వా హవామహే.
 యతః కశ్చిదశ్వః పదార్థో న త్వావాన్ దివో న పాథివో న జాతో న జనిష్యతే తస్మాద్
 భవానేవాఽస్మాకముపాస్యో దేవోఽస్తి. [౩౭]

భావాన్తః:- న కోపి పరమేశ్వరేణ సదృశః శుద్ధో జాతో వా జనిష్యమాణో వర్తమాణో
 వాఽస్తి అతఃచ సర్వైశ్చ మమైశ్వర్యేణ విహీయాన్యైశ్చ కస్యోప్యపాసనాఽన్య స్థానే నైవ
 కార్యా ఇదమేవ కర్మేహముత్ర చానన్దప్రదం విజ్ఞేయమ్. [౩౮]

పదార్థము:- మఘవన్ = సూజితో త్తమైశ్వర్యము కలవాడా ! ఇంద్ర = సకల దుఃఖ
 వినాశక పరమేశ్వరా ! వాజినః = వేగవంతులము, గవ్యంతః = ఉత్తమవాక్కు పలుకువా
 రము, అశ్వాయంతః = శీఘ్రత్వమును గోరుచున్న వారమునైన మేము, త్వా = నిన్ను,
 హవామహే = స్తుతించుచున్నాము. పరియన, అన్యః = ఇతర పదార్థమేదియు, త్వావాన్ =
 నీవలె, దివ్యః = శుద్ధమైనది, న = లేదు. పాథివః = సృణివియందు ప్రసిద్ధమైనది, న జాతః =
 ఎద్దియును ఉత్పన్నము కాలేదు. న జనిష్యతే = నట్టనూబోదు. కావున నీవే మాకుపాస్య
 దేవుడవు. [౩౯]

భావాన్తము:- పరమేశ్వరునితో సమానుడైన శుద్ధుడు పుట్టలేదు. కనుకనే మాన
 వులతనిని ఎదలి యితరము దేనిని అతనికి బదులుగా నెన్నడును ఉపాసించ జనదు. ఇహ
 పరలోకములందీ కర్మనే ఆనందదాయకమని గ్రహించవలయును. ౧౫౨౦[౩౯]

త్వామిదిత్యన్య శమ్యుక ర్హస్యశ్చ ఋషిః. (ఇంద్ర) దేవతా, నిర్మదనుష్టుప్ ఛందః, గాథారః స్వరః.
 పునా రాజధర్మవిషయ మాహ
 మరల రాజధర్మ విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను

త్వామిద్ధి హవామహే సతా వాఙస్య క్రారవః ।
 త్వాం వృత్రేష్టిన్ద్రో సర్వత్తి సర్వస్తాం కాష్టా స్వర్వతః॥ [౪౦]
 త్వామ్, ఇత్, హి, హవామహే, సతా. వాఙస్య, క్రారవః, త్వామ్ వృత్రేష్ట,
 ఇంద్రో సర్వత్తిమితిసత్, పతిమ్, నరః, త్వామ్, కాష్టాసు, అర్వతః ॥౪౧॥

పదార్థః:- (త్వామ్) (ఇత్) ఏవ (హి) (హవామహే) గృహీతముః (సతా) సంగ్రామే

(వాజస్య) విద్యావిజ్ఞానజన్యస్య కార్యస్య (కారవః) కర్తారః (త్వామ్) (వృత్రేషు) ఘనేషు (ఇన్ద్రే) సూర్య ఇవ జగత్పాలక (సత్పతిమ్) సత్యస్య ప్రచారేణ పాలకమ్ (నరః) నేతారః (త్వామ్) (కాష్ఠాసు) దిశు (అర్వతః) ఆశుగామినోఽశ్వస్యేవ. ॥౩౧॥

అన్వయః:- పేషన్ద్రే వాజస్య హి కారవో నరో వయం సాతా త్వాం వృత్రేషు సూర్య మివ సత్పతిం త్వామర్వత ఇవ సేనాయాం పశ్యేమ కాష్ఠాసు త్వమిద్ధవామహే. ॥౩౨॥

భావార్థః:- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. హే సేనాపతే! యువాం సూర్యవన్నా యాజయప్రకాశకా కిద్దినాం సంసృహితారౌ సత్యస్య ప్రచారకౌ భవేతమ్. ॥౩౩॥

పదార్థము:- ఇన్ద్రే = సూర్యునివలె జగద్రక్షకా! రాజా! వాజస్య = విద్యచే లేక విజ్ఞానముచేనగు కార్యమును, హి = మాత్రమే, కారవః = చేయువారము, నరః = నాయకులమునై న మేము, సాతా = రణమందు, త్వామ్ = నిన్ను, వృత్రేషు = మేఘములందు సూర్యునివలె, సత్పతిమ్ = సత్యప్రచారముచే రక్షకుడవై న, త్వామ్ = నిన్ను, అర్వతః = శీఘ్రగామియైన గుఱ్ఱమువలె సేనయందు చూచెదముగాక! కాష్ఠాసు = దిశలయందు, త్వామ్ ఇత్ = నిన్నే గ్రహణమొనర్చెదముగాక! [౩౪]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ సేనాపతీ మఱియు సభాపతీ! మీయిరువురు సూర్యునివలె న్యాయమును, మఱియు అభయమును, ప్రకాశింపజేయువారును, శిల్పులను సంగ్రహపజుచు వారును, సత్యమును ప్రచారమొనర్చువారునునగుదురు గాక! ౧౫౨౨[౩౫]

స త్వమిత్యస్య శమ్యుక్తార్హస్సత్య ఋషిః, ఇంద్రో దేవతా, స్వరాడ్ బృహతీ చందః, నిషాదః స్వరః. విద్వాన్ కిం కరోతీత్యాహ.

విద్వాంసుడేమిచేయుచున్నాడను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను

స త్వం నశ్చిత్ర వజ్రహస్త ధృష్టుయా మహస్త వా నోఽఅద్రివః ।

గామశ్వః రథ్యమిన్ద్రే సంకిర సత్రా వాజం న జిగ్యుషే॥ ॥౩౬॥

సః, త్వమ్, నః, చిత్ర, వజ్రహస్తేతి వజ్ర+హస్త, ధృష్టుయేతి

ధృష్టు+యా, మహః, స్తవానః, అద్రి వ ఇత్యద్రి+వః, గామ్,

అష్వమ్, రథ్యమ్, ఇన్ద్రే, సమ్, కిర, సత్రా, వాజమ్, న, జిగ్యుషే॥ ॥౩౭॥

పదార్థః:- (సః) పూర్వోక్తః (త్వమ్) (నః) అస్మత్వమ్ (చిత్ర) ఆశ్చర్యస్వరూప (వజ్ర

హస్త) (ధృష్టుయా) ప్రగల్భతయా (మహా) మహత్ (స్తవానః) స్తువన్ (అద్రివః) ప్రశస్తాశ్చ
మయవస్తుయుక్త (గామ్) వృషభమ్ (అశ్వమ్) (రథమ్) రథస్య వో ఛారమ్ (ఇన్ద్ర) (నమ్)
(కిర) ప్రావయ (సత్రా) సత్యమ్ (వాజమ్) విజ్ఞానమ్ (స) క్షవ (కిగ్మమ్) జయకీలాం. ౩౩౦

అన్వయః:-హే చిత్ర వజ్రహస్తాద్రివ ఇన్ద్ర! ధృష్టుయా మహా స్తువానః స త్వం కిగ్మమ్
నః సత్రా వాజం న గాం రథమ్ మక్షం సంకిర. ౩౩౧

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. యథా మేఘసంబంధీ సూర్యో వృష్ట్యా సర్వాన్ సమ్య
ధ్వాతి. తథా విద్వాన్ సత్యవిజ్ఞానేన సర్వైశ్శక్యం ప్రకాశయతి. ౩౩౨

పదార్థము:- చిత్ర=ఆశ్చర్యరూపా! వజ్రహస్త=వజ్రమును హస్తమునందుభరిం
చిన వాడా, అద్రివః=ప్రశస్తమైన రాతితో నిర్మించిన వస్తువులు/అవాడా! ఇన్ద్ర!=శత్రునా
శక! విద్వాంసుడా! ధృష్టుయా=మొండితనముతో, మహా=అధికముగ, స్తువానః=
స్తుతించుచు, నః=ఆపూర్వోక్తుడవైన, త్వమ్=నీవు కిగ్మమ్=జయించు పురుషునికొఱకు,
మఱియు, నః=మా నిమిత్తము, సత్రా=సత్యమైన, వాజమ్ న=విజ్ఞానమువలె గామ్=
ఎద్దును, రథమ్=రథమునకు యోగ్యమైన, అశ్వమ్=గుఱ్ఱమును, సంకిర=బాగుగా
ప్రాప్తించుము, [౩౩]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు మేఘ
సంబంధియైన సూర్యుడు వర్షముచేత సమస్తమును సంబద్ధపఱచుచున్నాడో అటులనే
విద్వాంసుడు సత్యముయొక్క విజ్ఞానముచే సకలైశ్వర్యమును ప్రకాశపఱచుచున్నాడు.

౧౫౨౨ కయా న ఇత్యస్య హమదేవ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, గాయత్రీధన్వః, ఋగ్వేదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ

మరల సదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను

కయా నశ్చిత్ర ఆ భువదూతీ సదావృధః సఖా । కయా శచిష్టయా వృతా॥

కయా, నః, చిత్రః, ఆ, భువత్, ఊతీ, సదావృధ ఇతి

సదా+వృధః । సఖా, కయా, శచిష్టయా, వృతా॥

॥౩౩॥

పదార్థః:- (కయా) (స) అస్మాన్ (చిత్రః) అద్యుతః (అ. భువత్) భవేత్ (ఊతీ) రక్షదాది
క్రియయా. అత్ర సుపామితి హార్యసవర్ణాదేః (సదావృధః) యః సదా వర్తతే తస్య (సఖా)
(కయా) (శచిష్టయా) అతిశయియ క్రియయా (వృతా) యా వర్తతే తయా. ౩౩౦

అన్వయః:-హే విద్వాన్ ! చిత్రః సదావృధః సఖా ౨ భువత్కయోతీ సో రక్షే. కయా
శచిష్టయా వృతా ౨ అస్మాన్ని యోజయే. ౩౩౧

భావార్థము:-యోఽద్యుతగుణకర్మ స్వభావో విద్వాన్ సర్వస్య మిత్రం భూత్వా కుకర్మాణి నివర్త్య సుకర్మణి రస్మాన్ యోజయేత్సోఽస్మాభిః సత్కర్తవ్యః. ||౩౯||

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా! చిత్రః=ఆశ్చర్యకరమైన కర్మచేయువాడు, సదా వృధః=సదావృద్ధిని జెందువాడునగు వానికి, సఖా=మిత్రుడవు, ఆభువత్=కమ్ము, కయా ఉతీ=పదై నా రక్షణాది క్రియతో, నః=మమ్ము రక్షించుము. కయా శచిష్టయా=ఆత్యంత దగ్గరసంబంధముగల, వృతా=వర్తమాన క్రియతో మమ్ము యుక్తపఱచుము.

భావార్థము:-ఆశ్చర్యకరములైన గుణకర్మస్వభావములు గల యే విద్వాంసుడు సనుస్తమునకు మిత్రుడగునో, కుకర్మలనుండి నివృత్త మొనర్చి ఉత్తమకర్మలతో మనలను యుక్తపఱచునో అతనిని మనము సత్కరించవలయును. ౧౫౨౪[౩౯]

౧౫౨౫ కస్త్యేత్యన్య వామచేత ఋషిః, కంద్రో దేవతా, నిర్వద్ గాయత్రీ ఛందః, పడః స్వరః.

ప్రసస్తమేవ విషయమాహ

మరల సదే విషయ ఏ మంత్రమందు చెప్పబడెను

కస్త్యే సత్యో మదానామ్ మహిహిష్ఠో మత్సదన్తః । దృఢా చిద్రుజే వసు॥

కః, త్వా సత్యః, మదానామ్, మహిహిష్ఠః, మత్సత్,

అన్తః, దృఢా, చిత్, ఆరుజ+ఇత్వా+రుజే, వసు॥

||౪౦||

పదార్థము:-(కః) సుఖద్రః (త్వా) త్వామ్ (సత్యః) సత్య సాధుః (మదానామ్)హర్షా తామ్ (మహిహిష్ఠః) అతిశయేన మహత్వయుక్తః (మత్సత్) ఆనన్దయేత్ (అన్తః) అన్నాత్ (దృఢా) దృఢాని (చిత్) ఇవ (ఆరుజే) సమస్తాద్రోగాయ (వసు) వసూని ద్రవ్యాణి. అత్ర సుపాం సులుగీతి జనో లుక్.

||౪౦||

అన్వయము:-హే విద్వాన్! యః కః సత్యో మహిహిష్ఠో విద్వాంస్తాన్తస్యో మదానామ్ మధ్యే మత్సదారుజే జాపధాని చిదవ దృఢా వసు సంచినయాత్సోఽస్మాభిః పూజనీయః. ||౪౦||

భావార్థము:-అత్రోపమాంకారము. యః సత్యప్రియ ఆనన్దప్రదో విద్వాన్ పరోపకారాయ రోగనివారణాయోపధమివ వస్తూని సంచినయాత్స వస సత్కారమర్హేత్. ||౪౦||

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా! కః=సుఖదాత, సత్యః=శ్రేష్ఠులలో నుత్తముడు, మహిహిష్ఠః=అతిమహత్వయుక్త విద్వాంసుడునగు నెవడు, త్వా=నిన్ను, అన్తః=అన్నము వలనకలుగు మదానామ్=ఆనందములమధ్య, మత్సత్=ప్రసన్నపఱచునో, ఆరుజే=సమస్త రోగములకై జాపధములనెట్లు సమకూర్చునో, చిత్=అటులనే, దృఢా=దృఢముగ, వసు=ద్రవ్యములను సంచయ మొనర్చునో, అట్టివాడు మాకు పూజనీయుడు. [౪౦]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచకలుస్తోపమాలంకారమున్నది. సత్యప్రియుడు ఆనంద ప్రదుడునగునే విద్వాంసుడు పరోపకారము కొఱచును, రోగనివారణార్థమును ఓషధతుల్య వస్తువులను సంచయమొనర్చునో అట్టి విద్వాంసుడే సత్కారము పొందుటకు యోగ్యుడు.

౧౫౨౨[౪౦]

అభీషుణ ఇత్యస్య వామదేవ ఋషిః, ఇష్టో దేవతా, పాదనిచ్చద్ గాయత్రీ ఛందః, ఉదేశ్య స్వరః.

శ్రీ దృశా జనా ధనం లభంత ఇత్యాహ

ఎటువంటి ప్రజలు ధనమును జడయుదురను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను

అభీ షు ణః సఖీనా మవితా జరిత్రాణామ్, శతం భవా స్మృతయే ||౪౧||

అభి, ను, నః, సఖీనామ్, అవితా, జరిత్రాణామ్, శతమ్, భవాసి, హితయే||

పదార్థః:- (అభి) సర్వతః, అత్ర నిపాతస్య చేతి వీర్యః (ను) శోభనే (నః) అస్మాకమ్ (సఖీనామ్) మిత్రాణామ్ (అవితా) రక్షకః (జరిత్రాణామ్) స్తోత్రాణామ్ (శతమ్) (భవాసి) భవే (హితయే) ప్రీత్యాద్యాయ.

||౪౧||

అన్వయః:- హేవిద్యవన్ యస్తస్యం నః సఖానాం జరిత్రాణాం చావితోతయే శతం సుఖివాః సోఽభిపూజ్యః స్యాః.

||౪౧||

భావార్థః:- యే మనుష్యాః సుహృదాం రక్షకా అసంఖ్యసుఖప్రదా అనాథానాం రక్షణే ప్రవర్తంతే తేనసంఖ్యం ధనం లభంతే.

||౪౧||

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా! ఏ నీవు, నః=మా యొక్క, సఖీనామ్=మిత్రులకు మఱియు, జరిత్రాణామ్=స్తుతించు జనులకు, అవితా=రక్షకుడవు, హితయే=ప్రీతి మొదలగువాని నిమిత్తము, శతమ్=శతవిధములుగా, ను భవాసి=సుందరపద్ధతిని నిర్మించువాడవునగుచున్నావో, అట్టి నీవు, అభి=అన్నివైపులనుండి సత్కార యోగ్యుడవగుదువు గాక.

భావార్థము:- ఏమానవులు తమమిత్రుల రక్షకులై, అసంఖ్యాక విధముల సుఖమును చేకూర్చువారై, అనాథులను రక్షించుటకు ప్రయత్న మొనర్చుచున్నారో వారు అమిత ధనమును పొందుచున్నారు.

౧౫౨౩[౪౧]

౧౫౨౩ యజ్ఞా యజ్ఞేత్యస్య శమ్యుర్ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, ఋహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ

మరల నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను

యజ్ఞా యజ్ఞా వోఽఅగ్నయే గిరా గిరా చ దక్షసే । ప్రప్ర

వసు మమృతం జాతవేదసం ప్రియం మిత్రం న శంసిషమ్ || ౪౨ ||

యజ్ఞా యజ్ఞేతి యజ్ఞా+యజ్ఞా, వః, అగ్నయే గిరాగిరేతి గిరా+గిరా.

చ, దక్షసే, ప్రప్రేతి ప్ర+ప్ర, వయమ్, మృతమ్, అజాత వేద

సమితి జాత+వేదసమ్, ప్రియమ్, మిత్రమ్, న, శంసిషమ్ || ౪౨ ||

పద్యము:- (యజ్ఞా యజ్ఞా) యజ్ఞే యజ్ఞే. అత్ర సుపాం సులుగిత్యాకారాదేశః (వః) యుష్మాన్ (అగ్నయే) పావకాయ (గిరాగిరా) వాణ్యావాణ్యా (చ) (దక్షసే) బలాయ (ప్రప్ర) ప్రకష్టేణ (వయమ్) (అమృతమ్) నాశరహితమ్ (జాతవేదసమ్) జాతవిజ్ఞానమ్ (ప్రియమ్) ప్రీతివిషయమ్ (మిత్రమ్) సఖాయమ్ (న) ఇవ (శంసిషమ్) ప్రశంసేయమ్. || ౪౨ ||

అన్వయః:- పా మమష్యా యథాహమగ్నయే గిరాగిరా దక్షసే చ యజ్ఞాయజ్ఞా వో యుష్మాన్ ప్రశంసిషమ్. వయం జాతవేదస మమృతం ప్రియం మిత్రం న వో యుష్మాన్ ప్రశంసేమ, తథా యూయమప్యాచరత. || ౪౨ ||

భావార్థము:- అత్రోపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారం. యే మనుష్యాః సుశీతతయా వాణ్యా యజ్ఞానుష్ఠాయ బలం వర్ధయిత్వా మిత్రవద్విదుషః సత్కుత్య సంగచ్ఛంతే, తే బహుజ్ఞా ధన్యాశ్చ జాయంతే. || ౪౨ ||

పద్యము:- ఓ మానవులారా! ఎట్లు నేను, అగ్నయే = అగ్నికొఱకు గిరాగిరా = ప్రతివాక్కుతోను, చ = మఱియు, దక్షసే = బలార్థము, యజ్ఞాయజ్ఞా = ప్రతి యజ్ఞము నఁడును, వః = మిమ్ము, ప్రప్ర శంసిషమ్ = ప్రశంసించునో, వయమ్ = మేము, జాతవేదసమ్ = జ్ఞాని, అమృతమ్ = ఆత్మరూపముతో అవినాశి, ప్రియమ్ = ప్రీయుడునగు, మిత్రమ్ న = మిత్రునివలె మిమ్ము నెటుల ప్రశంసించెదమో, అటులనే మీరును ఆచరించుచుండుడు.

భావార్థము:- ఈ మంత్రమందు ఉపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారములున్నవి. ఏ మానవులు ఉత్తమ శీత వాక్కుతో యజ్ఞానుష్ఠాన మొనర్చి బలము పెంపొందజేసి, మిత్రులవలె విధాంసులను సత్కరించి సమాగమమొనర్చు చున్నారో వారు బహుజ్ఞాన ముగలవారు ధనికులునగుచున్నారు. ౧౨౭[౪౨]

౧౨౭ పాహి న ఇత్యస్య భాగవముషిః, అగ్నిర్దేవతా, స్వరాడనుష్టుప్ ఛందః, గాఢారః స్వరః.

అప్రాః కిం కుర్వ్యురిత్యాహ

౭ పై ధర్మాత్ములు యేమిచేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

పాహి నో అగ్న ఏకయా ప్రాప్త్యాత ద్వితీయయా ।

పాహి గీర్భిస్తి సృఖి రుర్జాం పతే పాహి చతస్సఖి చ్చసో॥ ॥౪౩॥

పాహి, నః, అగ్నే, ఏకయా, పాహి, ఉత, ద్వితీయయా,
పాహి, గీర్భిరతి గీః+భిః, తిస్సఖిరతి తిస్స+భిః, ఊర్జామ్,

పతే, పాహి, చతస్సఖిరతి చతస్స+భిః, చ్చసో ఇతి వసో॥ ॥౪౩॥

పదార్థము:- (పాహి) రక్ష (నః) అస్మాన్ (అగ్నే) పావవద్విష్వన్ (ఏకయా) సుశితయా (పాహి) (ఉత) అపి (ద్వితీయయా) అధ్యావనక్రియయా (పాహి) (గీర్భిః) వాగ్భిః (తిస్సఖిః) కర్మోపాసనా జ్ఞానజ్ఞాపికాభిః (ఉర్జామ్) జలానామ్ (పతే) పాలక (పాహి) (చతస్సఖిః) పరార్థ కామమోక్ష విజ్ఞాపికాభిః (వసో) సువాసనద. ॥౪౩॥

అన్వయము:- పా వసో అగ్నే త్వమేకయా సో అస్మాన్ పాహి. ద్వితీయయా వాహి. తిస్సఖిః గీర్భిః పాహి. పా ఊర్జాం పతే త్వం సో అస్మాన్ చతస్సఖి రుత పాహి. ॥౪౩॥

భావార్థము:- అప్తా నాస్య దుపదేశాధ్యావనాద్వా మనుష్యకల్యాణకరం విజానన్తి. అతో ఓహర్నిశమజ్ఞాననుకమ్య సదోపదిశ త్యధ్యాపయన్తి చ. ॥౪౩॥

పదార్థము:- వసో = సుందర వాసమొసగువాడా, అగ్నే = అగ్నివలె తేజస్వీయగు విద్వాంసుడా! నీవు, ఏకయా = ఉత్తమ శిక్షతో, నః = మమ్ము, పాహి = రక్షించుము. ద్వి తీయయా = రెండవదగు అధ్యావనక్రియచే, పాహి = రక్షించుము. తిస్సఖిః = కర్మోపాసన జ్ఞానములను తెలియజేయు మూడు, గీర్భిః = వాగులచే, పాహి = రక్షించుము. ఉర్జామ్ = బలముల యొక్క, పతే = రక్షకుడా! నీవు, చతస్సఖిః = ధర్మ, అర్థ, కామ మోక్షముల యొక్క విజ్ఞానములను తెలియజేయు చతుర్విధ వాక్కులతో, ఉత = కూడ మమ్ము రక్షించుము. [౪౩]

భావార్థము:- సత్యవాదులు, ధర్మాత్ములు, అప్తులు ఉపదేశాధ్యావనములు దక్క నితరములను మానవులకు కల్యాణకరములైన సాధనములుగ భావించరు. కావుననే వారు అజ్ఞానులపై కనికరించి నిరంతరము ఉపదేశించుచు, చదిపించుచున్నారు. ౧౫౨౮

౧౫౨౯ ఉద్దేశపాతమిత్యర్థ శమ్మ్య రృపిః, వాయుదేవతా, స్వరాద్యృపాతీ ఛర్జః, మధ్యమః స్వరః.

పుస్తకమేవ విషయ మాహ

మరల సదే విషయ మి మంత్రమందు చెప్పబడెను

ఉద్దేశ నపాతరీస హినాయమస్త్య యు ర్దాశేష హవ్యదాతయే ।

భువద్వాజే స్వవితా భువ ద్భృధఽక్షత త్రాతా తనూనామ్॥

॥ ౪౪ ॥

క్షిరః, నపాతమ్, సః, హిన, అయమ్, అస్మయః

రిత్య స్మయః, దాశేమ, హవ్యదాతయః+ఇతి హవ్య+దాతయే, భువత్,

వాజేషు, అవితా, భువత్, వృధే, ఉత, త్రాతా, తనూనామ్॥

॥ ౪౪ ॥

పదార్థః:- (క్షిరః) పరాక్రమస్య (నపాతమ్) అవాతితారం విద్యాబోధనమ్ (సః) (హిన) హిను వర్తయ. అప్రి హ గి తా వృద్ధౌ చేత్స్యన్తల్లోఽభ్య మైకివచనే వర్ణవ్యవ్యయేన ఉకారస్య అకారః (అయమ్) (అస్మయః) యోఽస్మాన్ కానుయతే (దాశేమ) స్వీకుర్యామ (హవ్యదాతయే) దాతవ్యానాం దానాయ (భువత్) భవేత్ (వాజేషు) సంగ్రామేషు (అవితా) రక్షితా (భువత్) భవేత్ (వృధే) వర్తనాయ (ఉత) అపి (త్రాతా) (తనూనామ్) శరీరాణామ్. ॥ ౪౪ ॥

అన్వయః:- పే=విద్యార్థిన్ ! స=స్వమూర్తే నపాతం హిన యతోఽయం భవానస్మయ ర్వాజేషుభితా భువమతాపి తనూనాం వృధే త్రాతా భువత్. తతస్తాం హవ్యదాతయే వయం దాశేమ. ॥ ౪౪ ॥

భావార్థః:-యః పరాక్రమం పీర్థం చ న హన్యాచ్ఛరీరాత్మనో ర్వర్ధకః సన్ రక్షకః స్యాదాప్తాస్తైస్తై విద్యాం దద్యుః. యోఽస్మాద్విరీతోఽజితేన్ద్రియో దుష్టాచారి నిన్దకో భవేత్స విద్యాగ్రహణేఽధికారి న భవతీతి పేద్యమ్. ॥ ౪౪ ॥

పదార్థము:- ఓ విద్యార్థీ! సః=అనీవు, క్షిరః=పరాక్రమమును, నపాతమ్=నష్టము చేయని విద్యాబోధను, హిన=వృద్ధిపఱచుము. అందువలన, అయమ్=ప్రత్యక్షముగనున్న నీవు, అస్మయః=మమ్మును కోరువాడవు మఱియు, వాజేషు=సంగ్రామములందు అవితా=రక్షించువాడవు, భువత్=అగుము, ఉప=మఱియు, తనూనామ్=శరీరముల వృద్ధి, వృధే=పెంపొందుటకై, త్రాతా=పాలించువాడవు, భువత్=అగుదువుగాక! కావున నీకు, హవ్యదాతయే=ఇవ్వదగిన పదార్థములనిచ్చుటకై మేము, దాశేమ=స్వీకరించెదము గాక! [౪౪]

భావార్థము:- ఎవరు బలపరాక్రమములను నష్టమొనర్చక శరీరాత్మల నున్నతిపఱచుచు రక్షకులగుదురో అట్టివారికి ఆస్తులు చదువుచెప్ప వలయును. ఎవరుదీనికి వ్యతిరేకముగ లంపటులు, దుష్టాచారులు, నిందకులు నగుదురో వారు విద్యను గ్రహించుట కధికారులు కారని యెఱుంగుడు. ౧౫౨౯ [౪౪]

౧౫౩౦ సంవత్సర ఇత్యస్య శమ్భుర్భుషిః. అగ్నిర్దేవతా, నివృరభి కృతిశ్చక్షః । ఋషభః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ .

మరల నడ విషయ మీ మంత్రముందు చెప్పుకొను

సంవత్సరోఽసి పరివత్సరోఽసిదావత్సరోఽసి ద్వత్సరోసి వత్సరోఽసి ।
ఉషసస్తే కల్పన్తా అహో రాత్రాస్తే కల్పన్తా మర్దమాసాస్తే కల్పన్తాం మాసాస్తే
కల్పన్తా ఋతవస్తే కల్పన్తా సంవత్సరస్తే కల్పతామ్ । ప్రేత్యాఽపిత్యై సం వాఙ్మ
ప్ర చ సారయ । సుప్తర్ణ చిదసి తయా దేవతయాఽఙ్గిరస్స ద్భ్రువః సీద ॥ ౪౫ ॥

సంవత్సరః, అసి, పరివత్సర+ఇతి పరి+వత్సరః, అసి, ఇదావత్సర ఇతిదా
+వత్సరః, అసి, ఇద్వత్సర ఇతిత్+వత్సరః, అసి, వత్సరః, అసి, ఉషసః, తే,
కల్పన్తామ్, అహోరాత్రాః, తే, కల్పన్తామ్, అర్దమాసా+ఇత్యర్దమాసా, తే, కల్ప
న్తామ్, మాసాః, తే, కల్పన్తామ్, ఋతవః, తే, కల్పన్తామ్, సంవత్సరః, తే, కల్ప
తామ్, ప్రేత్యా+ఇతి ప్ర+ఇత్యై, ఏత్యా+ఇత్యా+ఇత్యై, సమ్, చ, అఙ్మ, ప్ర, చ,
సారయ । సుప్తర్ణ చిదితి సుప్తర్ణ+చిత్, అసి, తయా, దేవతయా, అంగిరస్వదిత్యఙ్
గిరః+వత్, ద్భ్రువః, సీద ॥ ౪౫ ॥

పదార్థః:- (సంవత్సరః) సంవత్సర ఇవ నియమేన వర్తమానః (అసి) (పరివత్సరః) వర్జితవో
వత్సర ఇవ దుష్టాచారత్యాగీ (అసి) (ఇదావత్సరః) నిశ్చయేన సమంతాన్ వర్తమానః సంవత్సర
ఇవ (అసి) (ఇద్వత్సరః) నిశ్చితసంవత్సర ఇవ (అసి) (వత్సరః) వర్ష ఇవ (అసి) (ఉషసః) ప్రభా
తాః (తే) తుభ్యమ్ (కల్పన్తామ్) సమర్థా భవన్తు (అహోరాత్రాః) రాత్రి దినాని (తే) (కల్పన్తామ్)
(అర్దమాసాః) సితాసితాః పక్షాః (తే) (కల్పన్తామ్) (మాసాః) చైత్రాదయః (తే) (కల్పన్తామ్)
(ఋతవః) వసన్తాద్యాః (తే) (కల్పన్తామ్) (సంవత్సరః) (తే) (కల్పతామ్) (ప్రేత్యై) ప్రకృప్తేన
ప్రాప్త్యై (ఏత్యై) సమన్తాన్ గత్యై (సమ్) సమ్యక్ (చ) (అఙ్మ) ప్రాపుహి (ప్ర) (చ) (సారయ)
(సుప్తర్ణచిత్) యః శోభనాని పర్ణాని పాలనాని చినోతి సః (అసి) (తయా) (దేవతయా) దివ్యగుణ
యుక్తయా సమయరూపయా (అంగిరస్వత్) సూత్రాత్మప్రాణవత్ (ద్భ్రువః) దృఢః (సీద) స్థిరో భవ.

అన్వయః:- హే విద్యన్ జిజ్ఞాసో! వా యత స్త్యం సంవత్సరోఽసి పరివత్సరోఽసిదావత్స
రోఽసిద్వత్సరోఽసి వత్సరోఽసి తస్మాత్తే కల్యాణకర్య ఉషసః కల్పన్తాం తే మజ్జలప్రదా అహో
రాత్రాః కల్పన్తాం, తే అర్దమాసాః కల్పన్తాం, తే మాసాః కల్పన్తాం, తే ఋతవః కల్పన్తాం, తే

సంవత్సరః కల్పతాం. త్వం చ ప్రేతైశ్చ సమశ్చత్వమేత్యై స్వప్రభావం ప్రసారయ చ యత
త్వం సుపర్ణచిదః తస్మాత్తయా దేవతయా సహానీరస్వదే ద్రువః సీద. ||౪౫||

భావార్థము:-య ఆప్తా మనుష్యా వ్యర్థం కాలం స నయన్తి, సునియమై ర్వర్తమానాః
కర్తవ్యాని మర్హంతి, త్యక్తవ్యాని త్యజంతి, తేషాం సుప్రభాతః శోభనా అహోరాత్రా అర్థమాసా
మాసా ఋతవక్తృ గచ్ఛంతి, తస్మాత్ప్రకర్షగతయే ప్రయత్య సుమార్గేణ గత్వా శుభాన్ గుణాన్
సుఖాని చ ప్రసారయేయః. సులక్షణాయా వాచా సత్త్వా చ సహితా ధర్మగ్రహణే ధర్మ
త్యాగే చ పృథోత్సాహో సదా భవేయ రితి. ||౪౫||

పదార్థము:-విద్వాంసుశా! లేక జిజ్ఞాసువా! నీవు, సంవత్సరః=సంవత్సరమువలె
నియమముగ వర్తమానుడ వై, అసి=ఉన్నావు, పరివత్సరః=త్యాజ్య వత్సరమువలె దురా
చరణత్యాగివై, అసి=ఉన్నావు, ఇదావత్సరః=నిశ్చయముతో బాగుగా వర్తమాన మగు
వత్సరమువలె, అసి=ఉన్నావు, ఇద్యత్సరః=నిశ్చితసంవత్సరమువలె, అసి=ఉన్నావు, వత్సరః=
సంవత్సరమువలె, అసి=ఉన్నావు, కావున, తే=నీకు, ఉపనః=కల్యాణ కారిణియగు ఉప
స్థులు ప్రభాతవేళలు, కల్పన్తామ్=సమర్థములగుగాక! తే=నీకు, అహోరాత్రాః=రాత్రిం
బగళ్ళుమంగళదాయకములు, కల్పన్తామ్=సమర్థములగుగాక! తే=నీకు, అర్థమాసాః=శుక్ల
కృష్ణ పక్షములు, కల్పన్తామ్=సమర్థములగుగాక! తే=నీకు, మాసాః=చైత్రాది మాస
ములు, కల్పన్తామ్=సమర్థములగు గాక! తే=నీకు, ఋతవః=వసంతాదిఋతువులు, కల్ప
న్తామ్=సమర్థములగుగాక! తే=నీకు, సంవత్సరః=సంవత్సరము, కల్పతామ్=సమర్థమగు
గాక! చ= మఱియు నీవు, ప్రేత్యై=ఉత్తమత్వప్రాప్తికై, సమ్ అఙ్ఘ=బాగుగా ప్రా
ప్తించుము, చ=మఱియు నీవు, ఏత్యై=బాగుగా వెళ్ళుటకై, ప్రసారయ=నిప్రభావ
మును విస్తరింప జేయుము, సుపర్ణచిత్ అసి=సుందర రక్షణకు సాధనములను సంవయ
మొనర్చువాడవు, అటులయున్నందువలన, తయా దేవతయా=ఉత్తమగుణ యుక్తమైన
సమయ రూపదేవతతోపాటు, అంగిరస్వత్=సూత్రాత్మయగు ప్రాణవాయువువలె, ద్రువః
=దృఢనిశ్చయముగ. సీద=స్థిరమగుము. [౪౫]

భావార్థము:-ఆ పురుషులెవరు కాలమునువ్యర్థపుచ్చరో, సుందరనియమములతో
వర్తించుదురో, కర్తవ్యకర్మలను చేయుదురో, చేయరాని కర్మలను త్యజించుదురో వారి
యొక్క ప్రభాతకాలము, దివారాత్రములు, పక్షములు, మాసములు, ఋతువులు మున్న
గునవన్నియు. బాగుగా జరిగిపోవును. కావున ఉత్తమగతినిమిత్రము ప్రయత్నించి మంచి
మార్గమున నడచి శుభగుణములను, సుఖములను విస్తరింపజేయవలయును. సులక్షణముల
వాక్కుతో సహితము లేక స్త్రీతో సహితముగ ధర్మగ్రహణమందును త్యజించుట
యందును సదా దృఢమైన ఉత్సాహవంతులుగ నుండవలయును, ౧౫౩౦[౪౫]

అస్మిన్న ధ్యాయే సత్యప్రశంసా విజ్ఞాపనం, సర్వగుణస్త్వికారో, రాజ్యవర్జన మనిష్ఠనివారణం, జీవన
వృద్ధి ర్మిత్రవిశ్వాసః, సర్వత్ర కీర్తికరణ మైశ్వర్యవర్జనమల్పమృత్యు నివారణం, శుద్ధికరణం,
సుకృతానుష్ఠానం, యజ్ఞ కరణం, బహుధనధారణం, స్వామిత్వ ప్రతిపాదనం, సువాగ్ధ్య
హణం, సద్గుణేచ్ఛాఽగ్ని ప్రశంసా, విద్యాధనవర్జనం, కారణవర్జనం, ధనోప
యోగః, పరస్పరేషాం రక్షణం, వాయుగుణవర్జన మారాధనాఽపేక్షయ
కథన మిశ్వర గుణవర్జనం, కూరపీఠ కృత్యకథనం, ప్రసన్నతా
సంపాదనం, మిత్రరక్షణం, విద్యదాశ్రయః, స్వాత్మపాలనం
వీర్యరక్షణం యుక్తాహార విహారశో క్తమత సత
దధ్యా యోక్తార్థస్య పూర్వాధ్యా యోక్తా
జ్ఞేన సహ సంగతి రస్తితి వేద్యమ్.

ఈ అధ్యాయమందు సత్యప్రశంస నెఱుగుట, ఉత్తమ గుణములను స్వీకరించుట, రాజ్యము నభివృద్ధి పఱచుట, అనిష్ఠనివృత్తి, జీవితమును పెంచుట, మిత్రునిపై విశ్వాసముంచుట, సర్వత్ర కీర్తిని జడయుట, ఐశ్వర్యము నభివృద్ధిపఱచుట, అల్పమృత్యు నివారణము, శుద్ధియొనగొట్టట, సత్యగ్నానుష్ఠానము, యజ్ఞ మొనర్చుట, బహుధనమును ధరించుట, స్వామిత్వ ప్రతిపాదనము, సుందర వాణిగ్రహణము, సద్గుణేచ్ఛ, అగ్నిప్రశంస, విద్యాధనములను అభివృద్ధిపఱచుట, కారణవర్జన, ధనోపయోగము, పరస్పర రక్షణ, వాయుగుణ వర్జన, ఆధారాజేయ కథనము, ఈశ్వరుని గుణవర్జన, కూరపీఠ కృత్యముల కథనము, ప్రసన్నతా సంపాదనము, మిత్రరక్షణ, విద్వాంసుల నాశ్రయించుట, స్వాత్మపాలనము, వీర్యరక్షణ, యుక్తాహారవిహారములు, మున్నగు విషయములు చెప్పబడి యున్నవి. కావున నీ అధ్యాయమందు చెప్పబడిన అర్థమునకు పూర్వాధ్యాయము నందు చెప్పబడిన అర్థముతో సంబంధమున్నదని యెఱుంగవలయును.

[౨౩ వ అధ్యాయము సమాప్తము]

జతి శ్రీమత్పరమ హంస పరివ్రాజికాచార్యాణాం పరమవిదుషాం శ్రీయతవిరజానంద సరస్వతీస్వామివాం శిష్యేణ శ్రీపరమహంస పరివ్రాజికాచార్యేణ శ్రీమద్దయానంద సరస్వతీస్వామినా విరచితే సంస్కృతార్థభాషాఖ్యాం సమన్వితే సుప్రమాణ యుక్తే యజ్ఞ ర్షేదభాష్యే సప్తవింశత మోఽధ్యాయః పూర్తిమగమత్.

★

కృష్ణామండలాంతర్గత కుందేరు గ్రామవాస్తవ్యులగు పాలకుగు శేషాచలాచార్య, తదేవ మండలాంతర్గత ముదునూరు గ్రామవాస్తవ్యుడు శిష్య శేషాచార్యశాస్త్రి, గురుశిష్యు బిరుదురు అధీశిరించిన శ్రీమద్దయానంద సరస్వతీ నిర్మిత యజ్ఞ ర్షేద భాష్యామండలి యిరువది యేడవ అధ్యాయము సమాప్తము

అథాష్టా వింశోఽధ్యాయ ఆరభ్య తే

ఇప్పుడునమ్ ఎనిమిదవ అధ్యాయము * ఆరంభమును చున్నది.

విశ్వానిదేవ సవిత రుర్వితాప్త పరాసువ । యద్భద్రద్రం తన్న ఆనువ ॥౧॥

హోతేత్యస్య బృహదక్టో వామదేవ బువిః, ఇన్ద్రో రేవతా, నివృత్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, నై వతః స్వరః.
అశ మనుష్యైర్బ్రహ్మణేన కిళం బలం వర్ధనీయ మిత్యాహ.

మానవులు, యజ్ఞమువలన నెట్లు బలమును పెంపొందజేయునలయును?

హోతా యక్షత్స మిదేన్ద్ర మిడస్పదే నాభా పృథివ్యా అధి । దివో
వర్షన్తస్ మిధ్యత్తఽఓజిష్ఠశ్చర్షణీ సహం వేత్వాఽన్యస్య హోతర్యజ ॥౧॥

హోతా యక్షత్, సమిదేతి సమ్ + ఇధా, ఇన్ద్రమ్, ఇడః, పదే, నాభా, పృథి
వ్యాః, అధి, దివః, వర్షన్ । సమ్, ఇధ్యత్తే, ఓజిష్ఠః, చర్షణీ సహమ్, చర్షణీసహ
మితి చర్షణీ + సహమ్, వేతు, ఆన్యస్య, హోతః, యజ॥ ॥౧॥

పదాన్తః:- (హోతా) ఆదాతా (యక్షత్) యజేత్ (సమిధా) జ్ఞానప్రకాశేన (ఇన్ద్రమ్)
విద్యురాఖ్యమగ్నిమ్ (ఇడః) వాత్యాః. అత్ర జసాదిషు ఛన్దసి వా వచనమితి యాడభావః (పదే)
ప్రాస్త్యే (నాభా) నాభౌమధ్యే (పృథివ్యా) భూమేః (అధి) ఉపరి(దివః) ప్రకాశస్య (వర్షన్)
పక్షే మేఘమండలే (సమ్) (ఇధ్యత్తే) ప్రదీప్యతే (ఓజిష్ఠః) అతిశయేన బలి (చర్షణీసహమ్) యే

* ౨౦ వ అధ్యాయ పు విషయ సూచిక

[క్రమసంఖ్య]	[మంత్రములు]	[క్రమసంఖ్య]	[మంత్రములు]
హోతృగుణములు ౧-౩౪		విద్యాంసుల కర్తవ్యము ౨౧-౨౩	
రాజపురుషులు ౨-౪, ౪౭		వాడగణములు ౩౭ ౩౮	
సుఖము పొందుట కర్తులు ౫-౮, ౧౦, ౧౩-౧౭, ౨౪-౨౭, ౨౯		అశ్వినుల గుణములు ౪౧	
ఆప్తవైద్యుడు ౯		హోతకర్తవ్యములు ౩, ౪౬	
ధన ప్రళంస ౧౮, ౩౦, ౩౩		యజ్ఞ వర్ణనము ౧, ౩౯	
సుగృహ నిర్మాణము ౧౯, ౨౮, ౩౬		విద్యుత్పాతన ౩౧, ౩౨, ౩౪, ౩౫, ౪౦ ౪౨, ౪౫.	

* 1981 ఏప్రిల్ ౪క అక్టోబరు వైదిక యంత్రాలయ సంస్కరణమునకు అనుకృతి.
ఈ అధ్యాయములో ౪౬ మంత్రములు, ౪౬ ఛందస్సులు, ౯౬౭ పదములు, ౨౫౦౪ అక్షరములున్నవి

చర్వణీన్ మనుష్యసమూహాన్ సహజే తేషామ్ (వేతు)ప్రాప్నోతు(అజ్యస్య)ఘృతాదికమ్. అప్ర
కర్మణి వప్తి (హోతః) యజమాన (యజ) సంగచ్ఛన్తే. ॥౧॥

అన్వయః:- హోతా తస్యైవ యథా హోతా సమీధేదన్నతే పృథివ్యా నాథా దివోఽధి
పర్వైన్మిన్ద్రం యక్షత్రేనాజితః సన్ చర్వణీనహం మధ్యే సమీధ్యోః ఆజ్యస్య వేతు తథా యజః॥౧॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యైర్వేద మశ్నే, సుస్వప్నాప్రదవ్య
మగ్నో ప్రతిష్ఠ మేఘమండలం ప్రావయ్య కలం సోధయిత్వా సర్వాన్ధం కలం వర్తనీయమ్. ॥౧॥

పదార్థము:- హోతః=యజమానుడా! హోతా=శుభగుణ గ్రహణ కర్త,
సమీధా=జ్ఞాన ప్రకాశముతో, ఇదః=వాణిసంబంధమైన, వచే= పొందదగిన పృథవీహారము
నందు, పృథివ్యా=భూమి యొక్క, నాథా=మధ్యను మఱియు ఏవః=ప్రకాశము
యొక్క, అధి=పైనను, పర్వతైన్=పర్వతము మేఘమండలమునందు, ఇన్ద్రమ్=విద్యుద్ధ్రా
పాగ్నిని, యక్షన్=సంగతమొనర్చునో, దానిచే ఓజిష్ఠః=ఆతిశయ బలముగలిగిన వాడై,
చర్వణీసహోమ్=మానవ సమూహములను సహించు యోధులలో, సమ్ ఇధ్యతే=జాగుగా
నెటులప్రకాశింపడునో, మఱియు ఆజ్యస్య=ఘృతాదులు, వేతు=ఎటులప్రాప్తము
లగునో, అటుల నీవు, యజ=సమాగమ మొనర్చుచుండుము. [౧]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. మానవులు
వేదమంత్రములతో సుగంధ్యాది ద్రవ్యములను అగ్నియందువ్రేల్చి మేఘమండలమునకు
చేర్చించి, జలమును శుద్ధపఱచి సమస్తమునకు బలమును కలుగజేయవలయును. [౧]

౧౫౩౨ హోతేత్యస్య బృహదుక్తే వామదేవ ఋషిః కర్ష్యో దేవతా, నిచ్చక్షగతీ ఛందః, నివాహః స్వరః.

రాజపురుషాః కీదృశాః స్ఫురత్యాహ

రాజపురుషు లెట్లు లుండవలయునను విషయము.

హోతా యక్షత్రసూన పాతమూతిభి ర్జేతార మపరాజితమ్ ఇన్ద్రం దేవత
స్వర్విదం పథిభి ర్మధు మత్త మై ర్నరాశ బి సేన తేజసా వేత్వాజ్యస్యహోతర్యజః॥

హోతా, యక్షత్, తస్మానపాతమితి తస్మా నపాతమ్, క్షాతిభిరిత్యూతి+భిః,
జేతారమ్, అపరాజిత మిత్యపరా+జితమ్, ఇన్ద్రమ్, దేవమ్, స్వర్విదమితి స్వః
+విదమ్, పథిభిరితి పథి+భిః, మధుమత్త మైరితి మధుమత్+తమైః, నరాశ బి సేన,
తేజసా, వేతు, ఆజ్యస్య, హోతః, యజ॥ ॥౨॥

సదార్థము:- (హోతా) సుఖస్య ప్రదాతా (యజుత్) సంగచ్ఛేత (తనూనపాతమ్) యః శరీరాదః వాత రమ్ (ఊతభిః) రజాదిభిః (జేతారమ్) జయశీలమ్ (అవరాజితమ్) అస్యైః పరాజేతుమః క్యమ్ (ఇన్ద్రీమ్) పరమైశ్వర్యకారకం రాజానమ్ (దేవమ్) విద్యావినయాభ్యాం సుశోభితమ్ (స్వర్ణదమ్) ప్రాప్తసుఖమ్ (పథిభిః) ధర్మైః స్యాద్ధైః (మధుమ త్తమైః) అతిశయేన మధురజలాదియుక్తైః (నరాశంసేన) సరైః రాశంసేన (తేజసా) ప్రాగల్భ్యైః (వేతు) ప్రాప్నోతు (అజ్యస్య) పక్ష్యయమ్. అప్ర కర్మణ చక్షి (హోతః) (యజు). ॥౨॥

అన్వయము:- హే హోతా కృపాన్ యథా హోతోతిభి ర్మధు మత్తమైః పథిభిః సనూనపాతం జేతారమ్ రజాదీనం స్వర్ణదరం దేవమిన్ద్రీం యజుత్ నరాశంసేన తేజసాఽజ్యస్య వేతు ల్కథా యజు. ॥౨॥

భావాన్తః:- అప్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యది రాజానః స్వయం న్యాయమార్గేషు సచ్ఛస్తైః ప్రజానాం విదా వేదధ్యస్తేఽవరాజితారః సన్తః శత్రూణాం విజేతారః స్యుః ॥౩॥

సదార్థము:- హోతా = గ్రహించు పురుషుడా ! ఎట్లు, హోతా = సుఖదాత, ఊతిభిః = రతణలతో మఱియు, మధుమ త్తమైః = అతిమధురమైన జలాదులతో యుక్తములగు, పథిభిః = ధర్మయుక్త మార్గముల, తనూనపాతమ్ = శరీరముల రక్షకుడును, జేతారమ్ = జయశీలుడును, అవరాజితమ్ = శత్రువులకు జయించశక్యముకాని వాడును, స్వర్ణదమ్ = సుఖమును పొందినవాడును, దేవతమ్ = విద్యావినయములచే సుశోభితుడును ఇన్ద్రీమ్ = పరమైశ్వర్యకారకుడైన రాజును, యజుత్ = సేవించగలడో, నరాశంసేన = మానవులచే ప్రకరించబడిన, తేజసా = ప్రతిభచే, అజ్యస్య = తెలిసికొనదగిన విషయమును, వేతు = పొందగలవో, అటుల, యజు = సంగమొనరించుము. [౨]

భావాన్తము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఏరాజులు రాజ్యముయొక్క న్యాయమార్గమున తాము నడచుచు ప్రజలను రక్షించుచుందురో, వారు పరాజయమును పొందనివారై శత్రువులను జయించువారగుదురు. ౧౫౩౨ [౨]

హోతేత్యస్య బృహదుక్థో వామదేవ ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, స్వరాట్ పంక్తిశ్శబ్దః, పంచమః స్వరః. పునస్తమేవ విషయ మాహ. మఱుల నదే విషయము.

హోతా యత్తదేవాభి రిన్ద్రో మీడిత మాజుహ్వీన మమ ర్త్యమ్ ।
దేవో దేవైః సవీర్యో వజ్రహస్తః పురస్తరో వేత్యాజ్యస్య హోతర్యజ ॥౩॥

హోతా, యత్తత్, ఇదాభి, ఇన్ద్రీమ్, ఈడితమ్, అజుహ్వీన మిత్యా + జుహ్వీ

నమ్ । అమర్త్యమ్, దేవః, దేవైః, సవీర్య ఇతి స+వీర్యః, వజ్రహస్త ఇతి వజ్ర
+హస్తః, పురస్తర ఇతి పురమ్+దరః, వేతు, ఆజ్యస్య, హోతః, యజ ॥౩॥

పదార్థః:- (హోతా) (యక్షత్) (ఇదాభిః) సుశిక్షితాభిర్యాగ్భిః (ఇన్ద్రీమ్) పరమపితౄశ్వర్య
సమ్పన్నమ్ (ఈడితమ్) ప్రశస్తమ్ (ఆజహ్వనమ్) స్పృహమానమ్ (అమర్త్యమ్) సాధారణైర్భువ
మైరసదృశమ్ (దేవః) విద్యాన్ (దేవైః) విద్యుద్భిః సహ (సవీర్యః) బలహీనతః (వజ్రహస్తః)
వజ్రాణి శస్త్రాణి హస్తే యస్య సః (పురస్తరః) యోరీపురాణి దృఢాణి సః (వేతు) ప్రాప్నోతు
(ఆజ్యస్య) విజ్ఞానేన రక్షితుం యోగ్యస్య రాజ్యస్య (హోతః) (యజః).

అన్వయః:- హే హోతా స్తవం యథా హోతేదాభి రమర్త్యమా జహ్వన మిడిత మిన్ద్రీం
యక్షధృతామయం వజ్రహస్తః పురస్తరః సవీర్యో దేవో దేవైః సహజ్యస్యావయవాన్ వేతు
తథా యజ.

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా రాజ రాజపురుషాః పితృవత్ప్రజాః
పాలయేయస్తతైవ ప్రజా పతాన్ పితృవత్సేవేరన్. య ఆప్తివిద్యదనుమత్యా సర్వాణి
కార్యాణి కుర్యు స్తే భ్రమం నాపున్యయః.

పదార్థము:- హోతః=ఓ గ్రహీతా! ఎట్లు, హోతా=సుఖదాత, ఇదాభిః=మంచి
శిక్షిత వాక్కులతో, అమర్త్యమ్=సాధారణ మనుష్యులకు విలక్షణము, ఆజహ్వనమ్=
పోటీచేయువాడు, ఈడితమ్=ప్రశంసించుడు, ఇన్ద్రీమ్=ఉత్తమ విద్యైశ్వర్యముక్తుడునగు
రాజపురుషుని, యక్షత్=పొందునో, ఎట్లు, వజ్రహస్తః=హస్తములందు శస్త్రాస్త్రముల
ధరించుచున్నవాడు, పురస్తరః=శత్రువుల నగరములను ధ్వంసమొనర్చువాడు, సవీర్యః=
బలయుక్తుడునగు, దేవః=ఈవిద్యాంసుడు, దేవైః=విద్యాంసులతోపాటు, ఆజ్యస్య=విజ్ఞాన
ముతోరక్షించదగిన రాజ్యావయములను, వేతు=పొందునో అటుల నీవు, యజ=సమాగ
మము చేయుము.

[౩]

భావార్థము:- ఈమంత్రముందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు రాజ
రాజపురుషులు తండ్రివలె ప్రజలను పాలించుచుండురో అటులనే ప్రజలను వారిని తండ్రి
వలె సేవించవలయును. ఆప్తివిద్యాంసుల అనుమతితో నెవరు సమస్తకార్యములు చేయు
దురో వారు భ్రమను పొందజాలరు.

౧౫౩౩[౩]

౧౫౩౩ హోతేత్యస్య బృహదుక్తో వామదేవ ఋషిః, రుద్రో దేవతా, త్రిష్టుప్ ఛందోదైవతః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ
సుఖం నచే విషయము.

హోతా యక్షద్భర్తి పిన్దం నిషద్వరం వృషభం సర్యావసమ్ |

వసుభీరుద్దై రాదిత్యైః సయుగ్భిర్భర్తి రాసదద్వేత్వాజ్యస్య హోతర్యజ ||

హోతా, యక్షత్, బర్హిషి, ఇన్ద్రమ్, నిషద్వరమ్, నిసద్వరమితి నిసత్ +
వరమ్, వృషభమ్, సర్యావసమితి సర్య + అవసమ్, వసుభిరితి వసు + భిః, రుద్దైః,
ఆదిత్యైః, సయుగ్భిరితి సయుక్ + భిః, బర్హిః, ఆ, అనదత్, వేతు, ఆజ్యస్య,
హోతః, యజ ||

|| ౪ ||

పదార్థః:- (హోతా) (యక్షత్) (బర్హిషి) ఉత్తమాయాం విద్యత్సభాయామ్ (ఇన్ద్రమ్)
నీత్యా సుశోభమానమ్ (నిషద్వరమ్) నిషదన్తి వరాః శ్రేష్ఠా మనుష్యా యస్య సమీపే తమ్
(వృషభమ్) సర్వోత్కృష్టం బలిష్ఠమ్ (సర్యావసమ్) వృష సాధూన్యపాంసి కర్మాణి యస్య తమ్
(వసుభిః) ప్రథమకలైః (రుద్దైః) మధ్యకలైః (ఆదిత్యైః) ఉత్తమకలైః విద్యద్భిః
(సయుగ్భిః) యే యుక్తవై తైః (బర్హిః) ఉత్తమాం సభామ్ (ఆనదత్) ఆనీదతి (వేతు) ప్రాప్నోతు
(ఆజ్యస్య) కర్తవ్యస్య న్యాయస్య (హోతః) (యజ) ||

అన్వయః:- హే హోతర్హోతా యథా సయుగ్భిర్వసుభీరుద్దైరాదిత్యైః సహ బర్హిషి
నిషద్వరం వృషభం సర్యావసమిన్ద్రం యక్షదాజ్యస్య బర్హిరాసదత్సుఖం వేతు తథా యజ ||

భావార్థః:- అత్ర పాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా వృథివ్యాపయో లోకాః ప్రాణా
దయో వాయవః కాలావయవాః మాసాః సహ వర్తన్తే తథా యే రాజప్రజాజనాః పరస్ప
రానుకూల్యే వర్తిత్యా సభాయా ప్రజాపాలనం కుర్వంతే శ్రేష్ఠం ప్రశంసాం ప్రాప్నువన్తి ||

హోతః = ఉత్తమ దానమునిచ్చు పురుషుడా! హోతా = సుఖముగోరు పురుషు
డెట్లు, సయుగ్భిః = కలిసిమెలిసి యోగము చేయువారు, వసుభిః = ప్రథమ తరగతికి చెందిన
వారు, రుద్దైః = మధ్యతరగతికి చెందినవారు, ఆదిత్యైః = ఉత్తమతరగతికి చెందినవారునగు
విద్వాంసులతోకూడి, బర్హిషి = ఉత్తమ విద్వాంసుల సభయందు, నిషద్వరమ్ = శ్రేష్ఠ
జనుల సమీపమున కూర్చుండు నట్టి వాడును, వృషభమ్ = సర్వోత్తమ బలిష్ఠుడును,
సర్యావసమ్ = మానవుల ఉత్తమ కార్యములను సేవించువాడును, ఇన్ద్రమ్ = నీతితోఁగోభించు
వాడునునగు రాజును, యక్షత్ = పొందగలడో, ఆజ్యస్య = చేయదగిన న్యాయముయొక్క,
బర్హిః = ఉత్తమ సభయందు, ఆ అనదత్ = స్థితమగుచున్నాడో, మఱియు, వేతు = సుఖమును
పొందగలడో, అటులనే, యజ = నీవు పొందుము. [౪]

భావార్థము:- ఈమంత్రముందు పాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు వృథి
వ్యాధిలోకములు, ప్రాణాది వాయువులు, కాలముయొక్క అవయవములు, మానవులు

ఒకదానితో ఒకటి కలిసి వర్తమానములై యున్నవో, అటులనే పీఠాబ్రహ్మలు పరస్పరానుకూలముగ ప్రవర్తించి సఖద్వారా ప్రజాపాలనము చేయుదురో వారు ఉత్తమ ప్రళయసను పొందుదురు.

౧౫౭౭[౪]

హోతేత్యస్య బృహదక్తో వామదేవ ఋషిః, ఇంద్రో దేవతా. విచ్ఛరతి జగతి ఛన్దః, నిపాతః స్వరః.

పునః కీదృశో జనాః సుఖానో భవంతి త్యాహ

మఱల నదే విషయము.

హోతా యక్షవోజ్ఞో న వీర్యశీనహో ద్వార ఇన్ద్రో మవర్దయన్ ।

సుప్రాయణా అస్మిన్ యజ్ఞే విశ్రయంతా మృతా వృధో ద్వార

ఇన్ద్రోయ మీధుషే వ్యవ్రాజ్యస్య హోత ర్యజః॥

॥౫॥

హోతా, యక్షత్, ట్ఞః, న, వీర్యమ్, సహః, ద్వారః, ఇన్ద్రమ్, అవర్దయన్, సుప్రాయణాః, సుప్రాయనా ఇతి సు + ప్రాయణాః, అస్మిన్, యజ్ఞే, విశ్రయంతా, వృధో, ద్వారః, ఇన్ద్రోయ, మీధుషే, వ్యవ్రాజ్యస్య, హోతః, యజః॥

॥౫॥

పదార్థః:- (హోతా) (యక్షత్) (ట్ఞః) జలతేగః ట్ఞః ఇత్యుదకనా...నిఘం.౧.౧౨ (న) ఇవ (వీర్యమ్) బలమ్ (సహః, సహనమ్ (ద్వారః) ద్వారాణి (ఇన్ద్రమ్) ఇశ్వర్యమ్ (అవర్దయన్) వర్దయన్తు (సుప్రాయణాః) శోభనాని స్రక్పప్తాన్యయనాని యాసు తాః (అస్మిన్) వర్తమానే (యజ్ఞే) సంగన్తవై్య సంసారే (వి) (శ్రయంతామ్) సేవంతామ్ (ముతావృధః) యా ముపం సత్యం వర్దయన్తి తాః (ద్వారః) విద్యాపినయద్వారాణి (ఇన్ద్రోయ) పరమైశ్వర్యయుక్తాయ (మీధుషే) స్నిగ్ధాయ సేచన సమర్థాయ (వ్యవ్రాజ్య) ప్రాప్నువన్తు (అజ్యస్య) విక్షేయస్య రాజ్యవిషయస్య (హోతః) (యజః).

॥౫॥

అన్వయః:- హోతర్యథా యాః సుప్రాయణా ద్వార ట్ఞో న వీర్యం సహ ఇన్ద్రం చావర్దయన్ తా ముతావృధో ద్వారో మీధుష ఇన్ద్రోయాస్మిన్ యజ్ఞే విద్వాంసో విశ్రయంతా మౌజ్యస్య వ్యవ్రాజ్య హోతా న యక్షత్తథా యజః.

॥౫॥

భావాద్ధః:- ఆత్మోపమా చాచక్ బుద్ధోపమాలంకారాః యే ధనుష్కాః అస్మిన్ సంసారే విద్యాధర్మద్వారాణ్యుపాత్మ్య పదార్థవిద్యాం సంసేవైక్యవర్ధం వర్దయన్తి తేభిశ్చాని సుఖాని ప్రాప్నువన్తి.

॥౫॥

పదార్థము:-హోతా=యజ్ఞముచేయు పురుషుడా! ఎట్లు, సుప్రాయణాః=సం
దరావకాశముగలవి, ప్రకృష్టాయనములుగలవియునైన, ద్వారాః=పద్వారములు, ఓజాన=
జలవేగమువలె, పిర్వమ్=జలమును, సహా=సహనమును, మతీయు, ఇన్ద్రమ్=ఐశ్వర్యమును
అవర్ధయన్=పెంపొందజేయుచున్నవో, ఋతావృధాః=సత్యమును పెంపొందజేయు,
ద్వారాః=ఆ విద్యావినయద్వారములను, మీధుషే=స్నిగ్ధ పీర్యవంతుడగు, ఇన్ద్రాయ=
ఉత్తమైశ్వర్య యుక్తుడైన రాజునిమిత్రము, అస్మిన్ యజ్ఞే=సంగతియోగ్యమైన యీ
సంసారమున విద్వాంసులు, విశ్రయంతామ్=విశేషముగ నేమించుచున్నారో, ఆజ్యస్య=
తెలఁకొనదగిన రాజ్యవిషయములను, వ్యస్త=పొందుచున్నారో, మతీయు హోతా=
గ్రహీతుడు, యజ్ఞత్=యజ్ఞ మొనర్చునో, అటులనే, యజ=నీవు యజ్ఞ మొనర్చుము. [౫]

భావార్థము:-ఈ మంత్రమందుపపమ మతీయు వాచక లుప్తోపమాలంకారము
గలవు. ఏమానవులీ సంసారమున విద్యాధర్మములయొక్క ద్వారములను ప్రసిద్ధమొనర్చి,
పదార్థవిద్యను జాగుగా నేమించి ఐశ్వర్యమునభివృద్ధి పఱచుచున్నారో, వారు అతులనుఖ
ములను పొందుచున్నారు. ౧౫౩౫ [౫]

—०००—

౧౫౩౬ హోతేత్యస్య బృహదుక్తో వామదేవ ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, త్రిష్టుప్ చందః, దైవతః స్వరః
పునర్మనుష్యైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ.

మఱిల మానవు లేమి చేయవలయునను విషయము.

హోతా యక్షద్దుషే ఇన్ద్రస్య ధేనూ సుదుషే మాతరా మహీ ।

సవాతరా న తేజసా వత్సమిన్ద్ర మవర్ధతాం వీతామాజ్యస్య హోతర్యజ ॥

హోతా యక్షత్, ఉషే + ఇత్యుషే, ఇన్ద్రస్య, ధేనూ + ఇతి ధేనూ, సుదు
షే + ఇతి సు + దుషే, మాతరా, మహీ + ఇతి మహీ, సవాతరా వితి, స + వాతరా, న,
తేజసా, వత్సమ్, ఇన్ద్రమ్, అవర్ధతామ్, వీతామ్, ఆజ్యస్య, హోతాః, యజ ॥౬॥

పదార్థః:-(హోతా) (యజ్ఞత్) (ఉషే) ప్రతాపయుక్త (ఇన్ద్రస్య) విద్యుత్తః (ధేనూ)
మృదాత్ర్యా గావో (సుదుషే) సుష్టు-కామప్రపూరితే(మారరా) మాతృవద్వర్తమానే (మహీ)
మహత్వా (సవాతరా) వాయుభాసహ వర్తమానో (స) ఇవ (తేజసా) తీక్షణప్రతాపేన (వత్సమ్)
(ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యమ్ (అవర్ధతామ్) వర్ధత (వీతామ్) ప్రాప్నుతామ్ (ఆజ్యస్య) ప్రతేస్తుం
యోగ్యస్య (హోతాః) (యజ).

॥౬॥

అన్వయః:-హే హోర స్తవం యథేన్ద్రస్య సుదుషే మాతరా మహీ ధేనూ సవాతరా

నోపే భౌతికసూర్యుఁగ్నోన్మేజినేన్ద్రం వత్సం చితాం హోతాఽఽజ్యస్య యత్పదవర్ధతాం తథా యజః.

[౬]

భావార్థము:-అత్రోపమా వాచక బుప్తోపమాలంకారం. హే మనుష్యా యూయం యథా వాయునా ప్రేరితౌ భౌమవిద్యుతావగ్నీ సూర్యలోకతేజో వర్ధయతో యథా శేనువర్షర్తమావే ఉపే సర్వేషాం వ్యవహారాణా మారంభనిః ర్తికే భవతస్తథా ప్రయుచ్యధ్వమ్.

||౬||

పదార్థము:-హే హోతా=సుఖదాతా! ఎట్లు, ఇన్ద్రోన్మే=విద్యుత్తుయొక్క, సుదు ఘే మాతరా=సుందరమైన కోరికలను పూర్తిజేయు తల్లులవలెఉన్న, మహీ శేను, సవా తరా న=వాయువుతో వర్తమానములై పాలనొసగురెండుగొప్ప గోవులవలెనున్న, ఉపే =ప్రతాపయు క్తభౌతిక సూర్యరూపాగులురెండు, తేజసా=తీక్షణప్రతాపముతో, ఇన్ద్రోమ్ వత్సమ్=పరమైశ్వర్యయు క్తజాలకుని, పితామ్=అభింశుచున్నవో, మజీయు, హోతా=దాత, అజ్యస్య యత్పత్=పాఠవేయదగిన వస్తువును సంగతమొనర్చునో, మజీయు అవ ర్ధతామ్=వృద్ధియగునో, అటుల, యజ=నీవు యజ్ఞ మొనర్చుము.

[౬]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందువమయు వాచక బుప్తోపమాలంకారమును గలవు. ఓ మానవులారా! ఎట్లుమీరు వాయువుచే ప్రేరేపించబడిన భౌతికాగ్ని, విద్యుదగ్ని, సూర్యలోకముయొక్క తేజస్సును పెంపొందజేయునో, మజీయు నెట్లు దుగ్ధదాత్రీ గోవులవలె వర్తమానములు ప్రతాపయు క్తములునగు దివారాత్రములు సకల వ్యవహార ముల ఆరంభనివృత్తులను జేయునవిగాకాగలవో, అటుల నీవు యత్న మొనర్చుచుండుము.

౧౫౩౩ హోతేత్యస్య బృహదుక్తో గోతమ ఋషిః, అశ్వినౌ దేవతే, జగతీ ఛందః, నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ

మఱల నదే విషయము

హోతా¹ యత్తద్దైవ్యా హోతారా² భిషజా³ సఖాయా⁴, హవిషేన్ద్రం⁵ భిషజ్యతః⁶!

కవీ⁷ దేవా⁸ ప్రచేతసా⁹విన్ద్యాయ¹⁰ ధత్త¹¹ ఇన్ద్రియం¹² వీత¹³ మాజ్యస్య హోతర్యజ¹⁴ ॥

హోతా¹, యత్తత్², దైవ్యా³, హోతారా⁴, భిషజా⁵, సఖాయా⁶, హవిషా⁷, ఇన్ద్రోమ్⁸
భిషజ్యతః⁹ కవీ+ఇతి¹⁰ కవీ¹¹, దేవా¹², ప్రచేతసా¹³ విత్తి ప్ర+చేతసా¹⁴, ఇన్ద్రియం¹⁵, ధత్తః¹⁶,

ఇన్ద్రియమ్, వీతామ్, ఆజ్యస్య, హోతాః, యజ ॥

||౭||

పదార్థము:-(హోతా) సుఖప్రదాతా (యత్) (దైవ్యా)దేవేషు విద్యుత్తు సామా(హో

తాదా) రోగం నివర్త్య సుఖస్య ప్రదాతారా (భిషజా) చికిత్సకౌ (సఖాయా) సుహృదౌ (హావిషా) యథాయోగ్యేన గృహీతవ్యవహారేణ (ఇన్ద్రోమ్) పరమైశ్వర్య మిచ్ఛుకం జీవమ్ (భిషజ్యతః) చికిత్సాం కురుతః (కపి) ప్రాజ్ఞా (దేవౌ) వైద్యకవిద్యయా ప్రకాశమానౌ (ప్రచేతసౌ) ప్రకృష్ట విజ్ఞానయుక్తా (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యాయ (ధత్తః) ధర్మాతామ్ (ఇన్ద్రీయమ్) ధనమ్ (పితామ్) పాపుతామ్ (ఆజ్యస్య) నిదానాచేః (హోతః) యుక్తాహార విహారకృత్ (యజ) ప్రాపుషి.

అన్వయః:- హే హోత స్తవం యథా హోతాఽఽజ్యస్య యక్షదైవ్యా హోతారా సఖా యా కపి ప్రచేతసౌ దేవౌ భిషజా హవిషేన్ద్రం భిషజ్యత ఇన్ద్రాయేన్ద్రీయం ధత్త, ఆయుర్జీతాం తథా యజ. ||౭||

భావాద్ధము:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యా యథా సదైవర్యా రోగిణోఽనుకంప్యావధాదినా రోగాన్నివార్త్యైశ్వర్యాయుషీ వర్ధయన్తి, తథా యూయం సర్వేషు మైత్రీం భావయిత్వా సర్వేషాం సుఖాయుషీ వర్ధయత. ||౭||

పదార్థము:- హోతః = యుక్తాహార విహార మొనర్చు వైద్యుడా! ఎట్లు, హోతా = సుఖమొనగువాడు, ఆజ్యస్య = తెలిసికొనదగిన నిదానాదివిషయములను, యక్షత్ = సంగత మొనర్చునో, దైవ్యా = విద్వాంసులతో నుత్తములు, హోతారా = రోగములనివృత్త పఱచి సుఖమునొసగు వారలు, సఖాయా = పరస్పరమిత్రులు, కపి = బుద్ధిమంతులు, ప్రచేతసౌ = ఉత్తమవిజ్ఞానయుక్తులు, దేవౌ = వైద్యవిద్యచే ప్రకాశవంతులనగు, భిషజా = చికిత్సచేయు నిరువురు వైద్యులు, హవిషా = యథాయోగ్యముగ గ్రహించతగిన వ్యవహారముతో, ఇన్ద్రోమ్ = పరమైశ్వర్యమును గోరు జీవమునకు, భిషజ్యతః = చికిత్సచేయుమరో, ఇన్ద్రీయమ్ = ఉత్తమ ఐశ్వర్యము కొరకు, ఇన్ద్రీయమ్ = ధనమును, ధత్తః = ధరించుదురో మఱియు ఆయువును, పితామ్ = పొందుదురో అటులే నీవును, యజ = పొందుము. [౭]

భావాద్ధము:- ఈమః త్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవులారా! ఎట్లు శ్రేష్ఠ వైద్యులు రోగులపై కనికరించి ఓషధాయులచే రోగముల నివృత్త పఱచి, ఐశ్వర్యమును ఆయువును పెంపొంద జేయుమరో, అటులనే మీరును సమస్త ప్రాణులందు మిత్రవృత్తితో ప్రవర్తించి సమస్త ఆయుస్సుఖములను పెంపొందజేయుడు.

౧౭౩౮ హోతేశ్వస్య బృహదుక్తో వామదేవ్య ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, నిచ్చక్షగతి ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ
మఱల నదే విషయము

హోతా యక్షత్తస్యో దేవీర్న భేషజం త్రయన్త్రిధాతవోఽపస్త ఇదా

సరస్వతీ భారతీ మహీః ఇన్ద్రో పత్నీ ర్హవిష్క తీర్వ్యన్వాఽజ్యస్య హోతర్యజః॥

హోతా యక్షత్, తిస్రః, దేవీః, న, భేషజమ్, త్రయః, త్రిధాతవ ఇతి త్రి
+ధాతవః, అపసః, ఇడా, సరస్వతీ, భారతీ, మహీః, ఇన్ద్రో పత్నిరీతి స్త్రో+పత్నీః
హవిష్మతీః, వ్యన్తు, ఆజ్యస్య, హోతః, యజ॥

॥౮॥

పదార్థః:- (హోతా) విద్యాయా దాతా ౨. ౨. దాతా వా (యక్షత్) (తిస్రః) త్రివ్యసం
ఖ్యాకాః (దేవీః) సకల విద్యాప్రకాశికాః (న) ఇవ (భేషజమ్) ఔషధమ్ (త్రయః) అధ్యాపకోప
దేశకవైర్యాః (త్రిధాతవః) త్రయోఽస్థిమజ్జవీర్యాణి ధాతవో యేభ్యస్తే (అపసః) కర్మకాః
(ఇడా) ప్రశంసితమర్హా (సరస్వతీ) బహువిజ్ఞానయంత్రా (భారతీ) సుష్టువిద్యాయా ధారికా పోషికా
వా వాణీ (మహీః) మహతీః పూజ్యాః (ఇన్ద్రోపత్నీః) ఇన్ద్రస్య జీవస్య పత్నీః త్రివర్షక్రమానాః
(హవిష్మతీః) వివిధ విజ్ఞానసహితాః (వ్యన్తు) ప్రాప్నువన్తు. (ఆజ్యస్య) ప్రాప్తుం యోగ్యస్యా ౨
ధ్యాపనా ౨ ధ్యయన వ్యవహారస్య (హోతః) (యజ).

॥౯॥

అన్వయః:- హే హోతర్యథా హోతా ౨ ఆజ్యస్య యక్షత్. యథా త్రిధాతవో ౩ పసన్తు
యస్తీస్రో దేవీర్న భేషజం మహీ ఇడా సరస్వతీ భారతీ చ హవిష్మతీ రిన్ద్రోపత్నీ ర్వ్యన్తుచభాయజ

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోఽమూలంకారః. యథా ప్రశస్తా విజ్ఞానవతీ సుమేధా చ
స్త్రీయః స్వసదృశాన్ పతీన్ ప్రాప్య మోదంతే తథా ౨ ధ్యాపకోపదేశకవైర్యా మనుష్యాః స్తుతి
విజ్ఞాన యోగధారణా యుక్తా స్త్రివిధా వాచః ప్రాప్యా ౨ ౨ నన్దన్తి.

॥౧౦॥

పదార్థము:- హే, హోతః=సుఖమునుగోరు మానవుడా! ఎట్లు, హోతా=విద్య
నొసగు అధ్యాపకుడు, ఆజ్యస్య=చదివి, చదివించురూపములోనున్న పొందదగిన వ్యవహా
రమును, యక్షత్=పొందునో ఎట్లు, త్రిధాతవః=ఎముకలు, కొప్పు, వీర్యము, అనుధా
తువర్ధక శ్రయము, అపసః=కర్మలలో పనిచేయుచు, త్రయః= అధ్యాపకుడు, ఉపదేశకుడు
వైద్యుడు, తిస్రః దేవీనః=సర్వవిద్యలను ప్రకాశపచు మూడువాక్కులవలె, భేషజమ్=
ఔషధమును, మహీః=గొప్ప పూజ్యమైనది, ఇడా=ప్రశంసించదగినది, సరస్వతీ=అధిక
విజ్ఞానము గలది, మణీయు భారతీ=సుందర విద్యను ధరించునదిలేక పోషించునది, హవి
ష్మతీః=వివిధ విజ్ఞానములసహితముగ, ఇన్ద్రోపత్నీః=జీవాత్మయొక్క పత్నివలె వర్తమా
నమునైన వాణిని, వ్యన్తు=పొందుదురో అటులనే నీవు, యజ=వారియొక్క సంగతి
యొనర్చుము.

[౮]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచకలుప్తోమూలంకారమున్నది. ఎట్లు ప్రశస్తలు,
విజ్ఞానవతులు, ఉత్తమ బుద్ధివతులునైన స్త్రీలు తమకు దగిన పతులనుపొంది ప్రసన్న
లగుచున్నారో అటులనే అధ్యాపకులు, ఉపదేశకులు, వైద్యులు స్తుతి జ్ఞానయోగధార
ణాయుక్తులై త్రివిధవాక్కులను పొంది ఆనందితులగుచున్నారు.

౧౫౩[౮]

౧౫౩౯ హోతే త్వస్య ప్రజాపతి రృషిః ఇన్ద్రో దేవతా నివృదతి జగతి చంద్రః నిషాదఃస్వరః.
ఘనస్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నదే విషయము.

హోతా యత్త్వస్త్వార మిన్ద్రం దేవం భిషజిసుయజం

ఘృతశ్రియమ్ పురురూపః సురేతనం మఘాన

మిన్ద్రాయ త్వస్త్వా దధదిన్ద్రయాణి వేత్వాజ్యస్య హోతర్యజః॥

॥౯॥

హోతా, యత్త్వ, త్వస్త్వారమ్, ఇన్ద్రమ్, దేవమ్, భిషజమ్, సుయజమితి
సు+యజమ్, ఘృత శ్రియమితి ఘృత+శ్రియమ్, పురురూపమితి పురు+రూపమ్,
సురేతన మితి సు+రేతనమ్, మఘానమ్, ఇన్ద్రాయ, త్వస్త్వా, దధత్. ఇన్ద్రయాణి,
వేతు, అజ్యస్య, హోతః, యజః॥

॥౯॥

పదార్థః:- (హోతా) (యత్త్వ) (త్వస్త్వారమ్) దోషవిచ్ఛేదకమ్ (ఇన్ద్రమ్) ఐశ్వర్యవస్తమ్
(దేవమ్) దేవీశ్వమానమ్ (భిషజమ్) వైద్యమ్ (సుయజమ్) సుష్టుసంగస్తారమ్ (ఘృతశ్రియమ్)
ఘృతేనోదతేన శోభమానమ్ (పురురూపమ్) బహురూపమ్ (సురేతనమ్) సుష్టువీర్యమ్ (మఘో
నమ్) షరమపూజిత ధనమ్ (ఇన్ద్రాయ) జీవాయ (త్వస్త్వా) ప్రకాశకః (దధత్) ధరన్ సన్ (ఇన్ద్ర
యాణి) శ్రోత్రాదీని ధనాని వా (వేతు) ప్రాప్నోతు (అజ్యస్య) జ్ఞాతుం యోగ్యస్య (హోతః) (యజ).

అన్వయః:- హే హోతర్యథా హోతా త్వస్త్వారం సురేతనం మఘోనం పురురూపం ఘృత
శ్రియం సుయజం భిషజం దేవమిన్ద్రం యక్షదాజ్యస్యేన్ద్రాయేన్ద్రయాణి దధత్సన్ త్వస్త్వా వేతు
పథా యజ.

॥౯॥

భావాద్ధః:- అత్ర వాచక బుద్ధోపమాంకారః. హే మనుష్యా యూయమాప్తం రోగ
నివారకం శ్రేష్ఠేషధ దాయకం ధవైశ్వర్యవర్ధకం వైద్యం సేవిత్వా శరీరాత్మాంతః కరణేన్ద్ర
యాణాం బలం వర్ధయిత్వా పరమైశ్వర్యం ప్రాప్నుత.

॥౯॥

పదార్థము:- హోతః=శుభగుణప్రదాతా, ఎట్లు, హోతా=పథ్యాహార విహార
కర్త, త్వస్త్వారమ్=ధాతు వైషమ్యము వలన జనించిన దోషములను నష్ట పఱచు
సుందర పరాక్రమ యుక్తుడు, మఘోనమ్=పరమప్రశస్త ధనవంతుడు, పురురూపమ్=
బహురూపములు గలవాడు, ఘృతశ్రియమ్=జలముతో శోభాయమానుడు, సుయజమ్=
సుందర సంగమొనర్చువాడు, భిషజమ్=వైద్యుడు, దేవమ్=తేజస్వి, ఇన్ద్రమ్=ఐశ్వర్య
వంతుడనగు పురుషునితో, యక్షత్=సంగమొనర్చుచున్నాడో, మఱియు, అజ్యస్య=

తెలిసకొనదగిన వచనమునకు, ఇద్దారియ=ప్రేరకుడైన జీవునికొఱకు, ఇన్ద్రియాణి=చెవి మొదలగు ఇన్ద్రియములను లేక ధనమును, దధత్=ధరింపుచు, త్వష్టా=తేజస్వియగుచు, వేతు=పొందునో, ఆటలనే నీవును, యజ=పొందుము. [౯]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవు లారా! మీరు ఆపుడు, సత్యవాది, రోగనివాచకమగు సుందరమైన మందులనిచ్చువాడు, ధనైశ్వర్యములను పెంపొందజేయువాడునగు వైద్యునిసేవించి, శరీరాత్మంతః కరణేంద్రియములను పెంపొందజేసి పరమైశ్వర్యమును బడయుడు. ౧౫౩౯[౯]

౧౫౪౦ హోత త్వష్ట ప్రజాపతి రృషిః బృహస్పతి క్షేవతా స్పిరాడతి జగతి చక్షః నిహరః స్వరః.
పున స్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నడే విషయము.

హోతా యక్షద్వనస్పతి ఓ శమితారః శత క్రతుం ధియో

జోష్టారమిన్ద్రియమ్ మధ్వా సమజ్జన్మథిభిః సుగేభిః స్వదాతి

యజ్ఞం మధునా ప్పుతేన వేత్వాజ్యస్య హోతర్యజః॥

॥౧౦॥

హోతా, యక్షత్, వనస్పతిమ్, శమితారమ్, శత క్రతుమితి శత+క్రతుమ్
ధియః, జోష్టారమ్, ఇన్ద్రియమ్, మధ్వా, సమజ్జన్మితి సమ్+అజ్జన్, పథిభిరితి
పథి+భిః, సుగేభిరితి సు+గేభిః, స్వదాతి, యజ్ఞమ్, మధునా, ప్పుతేన, వేతు ఆజ్యస్య,
హోతః, యజః॥ ॥౧౦॥

పదార్థః:-(హోతా) (యక్షత్) (వనస్పతిమ్) వనానాం కిరణానాం స్వామినం సూర్యమ్
(శమితారమ్) యజమానస్య (శతక్రతుమ్) అనంతభ్యాత ప్రజ్ఞమ్ (ధియః) ప్రజ్ఞాయాః కర్మణో
వా (జోష్టారమ్) పీఠం సేవమానమ్ (ఇన్ద్రియమ్) ధనమ్ (మధ్వా) మధురేణ విజ్ఞానేన (సమజ్జన్)
సమ్యక్ ప్రకటయన్ (పథిభిః) మార్గైః (సుగేభిః) సుఖేన గమనాధికరణైః (స్వదాతి) అన్వదేత.
అత్ర వ్యత్యయేన పరస్మైపదమ్ (యజ్ఞమ్) సంగతం వ్యవహరమ్ (మధునా) మధురేణ (ప్పుతేన)
అశ్లేషోదకేన వా (వేతు) వ్యాప్నోతు (ఆజ్యస్య) విక్షేయస్య సంసారస్య (హోతః) దాపర్జన
(యజ) ప్రాప్నుహి. ॥౧౦॥

అన్వయః:- హోతర్యజా హోతా వనస్పతిమివ శమితారం శతక్రతుం ధియో జోష్టా

రం యక్షన్మధ్యా సుగేభిః పశుభి రాజ్యస్యేన్ద్రియం సమజ్ఞాన్ స్వదాతి మధునా ఘృతేన యజ్ఞం వేతు తథా యజ. ౧౦౦॥

భావార్థము:-ఆత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే మనుష్యాః సూర్యవద్విద్యా ప్రజ్ఞా ధర్మైశ్వర్య ప్రాప్తక ధర్మమార్గైర్గచ్ఛంతః సుఖాని భుజ్యేరంస్తే స్వేషామపి సుఖప్రదా భవన్తి.

పదార్థము:-హోతా=దానమొసగు పురుషుడా ! హోతా=యజ్ఞకర్త, వనస్పతిమ్=కిరణములకు స్వామియైన సూర్యునికి తుల్యుడు, శమితారమ్=యజమాని, శతక్రతుమ్=అనేకవిధములైన ప్రజ్ఞలు కలవాడు, ధియః జ్యోష్టారమ్=బుద్ధినిలేక కర్మను ప్రసన్నముగా సేవించువాడునగు పురుషుని, యక్షత్=ఎటుల సంగమొనర్చునో, మధ్యా=మధురవిజ్ఞానముతో, సుగేభిః పశుభిః=సుఖపూర్వకముగ గమనమొనర్చుట కాధారమైన మార్గములద్వారా, ఆజ్యస్య=తెలిసికొనదగిన సంసారముయొక్క, ఇన్ద్రియమ్=ధనమును, సమజ్ఞాన్=జాగుగా ప్రకటించుచు, స్వదాతి=ఆస్వాదింపచునో, మఱియు మధునా=మధురమైన, ఘృతేన=ఘృతముచే లేక జలముచే, యజ్ఞమ్=సంగతికి యోగ్యమైన వ్యవహారమును, వేతు=పొందునో అటులనే మీరుకూడ, యజ=పొందుడు. [౧౦]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఏమానవులు సూర్యుని వలె విద్యాబుద్ధి, ధర్మ, ఐశ్వర్యములను ప్రాప్తిపజ్ఞేయు ధర్మయు క్తమార్గము లందుచరించుచు సుఖములను భోగింతురో, వారు ఇతరులకు సుఖమునొసగు వారగుచున్నారు. ౧౦౪౦[౧౦]

౧౦౪౧ హోతే త్యస్య ప్రజావతి రృషిః ఇన్ద్రో దేవతా నిచృచ్ఛ కృరీ ఇన్దః పై వతః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నదే విషయము.

హోతా యక్షదీన్ద్రోఽస్వాహాజ్యస్య స్వాహా మేదసః స్వాహా

స్త్రోకానాస్వాహా స్వాహా కృతీనాస్వాహా హవ్యసూక్తీనామ్ ।

స్వాహా దేవా ఆజ్యపా జుషాణా ఇన్ద్ర ఆజ్యస్య వ్యస్తు హోతర్యజ్ఞ॥౧౦౧॥

హోతా, యక్షత్, ఇన్ద్రమ్, స్వాహా, ఆజ్యస్య, స్వాహా, మేదసః, స్వాహా, స్త్రోకానామ్, స్వాహా, స్వాహా కృతీనామితి స్వాహా+కృతీనామ్, స్వాహా, హవ్యసూక్తీనామితి హవ్య+సూక్తీనామ్, స్వాహా, దేవాః, ఆజ్యపా ఇత్యాజ్య+పాః, జుషాణాః,

ఇన్ద్రోః, ఆజ్యస్య, వ్యస్తు, హోతః, యజః॥

॥౧౧॥

పదార్థః: (హోతా) (యజత్) (ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యమ్ (స్వాహా) సత్త్వాం వాచమ్ (ఆజ్యస్య) జ్ఞాతుమర్హస్య (స్వాహా) సత్యక్రియయా (మేదసః) స్నిగ్ధస్య (స్వాహా) (స్తోకానామ్) అపత్వానామ్ (స్వాహా) (స్వాహా) కృతీనామ్ సత్యవాక్రి యాఽనుష్ఠానానామ్ (స్వాహా) (హవ్యసూక్తీనామ్) బహుని హవ్యానాం సూక్తాని యాసు తాసామ్ (స్వాహా) (దేవాః) (విద్వాంసః) (ఆజ్యపాః) య ఆజ్యం పిబన్తి వాఽఽజ్యేన రక్షన్తి తే (జుషాణాః) ప్రితాః (ఇన్ద్రో) పరమైశ్వరద్రః (ఆజ్యస్య) (వ్యస్తు) (హోతః) (యజః).

॥౧౧॥

అన్వయః:-హోతాతద్యధేన్ద్రో హోతాఽఽజ్యస్య స్వాహా, మేదసః స్వాహా, స్తోకానాం స్వాహా, స్వాహాకృతీనాం స్వాహా, హవ్యసూక్తీనాం స్వాహా, స్వాహాస్థానం యజద్యథా స్వాహాఽఽజ్యస్య జుషాణా ఆజ్యపా దేవా ఇన్ద్రం వ్యస్తు తథా యజ.

॥౧౧॥

భావార్థః:-అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యే పురుషా శరీరాత్మాఽపత్య సత్క్రియా విద్యానాం వృద్ధిం చిక్షన్తి తే సరవతః సుఖాపన్నా భవన్తి.

॥౧౧॥

పదార్థము:-హోతః=విద్యాదాతా ! ఎట్లు, ఇన్ద్రోః=పరమైశ్వర్యదాత యగు, హోతా=విద్యోన్నతిని గ్రహించువాడు, ఆజ్యస్య స్వాహా=తెలిసికొనదగిన శాస్త్రము యొక్క సత్యవాణిని, మేదసఃస్వాహా=స్నిగ్ధధాతువుయొక్క యథార్థక్రియను, స్తోకానామ్ స్వాహా=చిన్నపిల్లల యొక్క ఉత్తమ ప్రియవాక్కును, స్వాహా కృతీనామ్=సత్యవాగనుష్ఠానముల యొక్కయు క్రియల అనుష్ఠానముల యొక్కయు హోమక్రియ ను, హవ్యసూక్తీనామ్=అధికముగ గ్రహించ దగిన శాస్త్రములయొక్క సుందర వచన యుక్త బుద్ధుల ఉత్తమ క్రియాయుక్తమైన, ఇన్ద్రమ్=పరమైశ్వర్యమును, యజత్=పొందునో ఎట్లు, స్వాహా=సత్యవాణిచే, ఆజ్యస్య=స్నిగ్ధవచనమును, జుషాణాః=ప్రసన్న పఱచినవారు, ఆజ్యపాః=ఘృతాదులను త్రాగువారు లేక దానిచే రక్షణచేయువారు నైన, దేవాః=విద్వాంసులు ఐశ్వర్యమును, వ్యస్తు=పొందుదురో, అటుల నీవు యజ=యజ్ఞము చేయుము.

[౧౧]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఏపురుషులు శరీర, ఆత్మ, నంతాన, సత్కార, విద్యాదులను వృద్ధిచేయదలంచుచున్నారో వారుసమస్త విధముల సుఖయుక్తులగుచున్నారు.

౧౫౪౧[౧౧]

౧౫౪౨ దేవ మిశ్యస్యా శ్వినా ఋషిః ఇన్ద్రో దేవతా నిచ్ఛరతి జగతి ఛన్దః నిషాదిః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

దేవం బ్లిర్నిన్ద్రోగీనుదేవం దేవైర్నిర పత్ స్తీర్ణం వేద్యామవర్ధయత్ ।

వస్తోర్వృతం ప్రాక్తోర్భృతః డిరాయా బర్హిష్మతోఽ

త్యగా ద్వసువనే వసుధేయస్య వేతు యజః॥

॥౧౨॥

దేవమ్, బర్హిః, ఇన్ద్రమ్, సుదేవమితి సు+దేవమ్, దేవైః, వీరవదితి వీర
+వత్, స్తీర్ణమ్, వేద్యామ్, అవర్తయత్, వస్తోః, వృతమ్, ప్ర, అక్తోః, భృతమ్,
రాయా, బర్హిష్మతః, అతి, అగాత్, వసువన ఇతి వసు+వనే, వసుధేయస్యేతి
వసు+దేయస్య, వేతు యజః॥

॥౧౨॥

పదార్థః:- (దేవమ్) దివ్యగుణమ్ (బర్హిః) అంతరిక్షమివ బహ్నిరిత్యంతరిక్ష నా...నిఘం.౧.౩
(ఇన్ద్రమ్) పరమేశ్వర్యకారకమ్ (సుదేవమ్) శోభనం విద్వాంసమ్ (దేవైః) విద్యద్భిః (వీరవత్)
పీతైస్తుల్యమ్ (స్తీర్ణమ్) కాష్ఠైర్లవిషా చాఽఽచ్చాదనీయమ్ (వేద్యామ్) సావనాధారే కుణ్డే
(అవర్తయత్) వర్తయేత్ (వస్తోః) దినే (వృతమ్) స్వీకృతమ్ (ప్ర) (అక్తోః) రాత్రా (భృతమ్)
ఘృతమ్ (రాయా) ధనేన (బర్హిష్మతః) అంతరిక్షస్య సమ్మన్తో విద్యతే యేహం తాన్ (అతి)
(ఉల్లక్షఘనే) (అగాత్) గచ్ఛతి (వసువనే) ధనానాం సంవిభాగే (వసుధేయస్య) వసూని ధేయాని
యస్మిన్ స్తస్య జగతః (వేతు) (యజః). ॥౧౨॥

అన్వయః:- హే విద్వన్ యథా బర్హిష్మతోఽత్యగాద్వసుధేయస్య వసువనే వేద్యాం స్తీర్ణం
వస్తోర్వృతమక్తోర్భృతం హుతం ద్రవ్యం నైరోగ్యం ప్రావర్తయత్సుఖం వేతు తథా బర్హిరివ
రాయా సహ దేవం దేవైః సహ వీరవద్వర్తమానం సుదేవమిన్ద్రం యజః. ॥౧౨॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా యజమానో వేద్యాం సమిత్సు
చితం హుతఘృతమగ్నిం వర్తయిత్వాఽంతరిక్షస్థాని వాయుజలాదీని శోధయిత్వా రోగనివారణేన
సర్వాన్ ప్రాణినః ప్రీతయతి తత్రేవ సజ్జవా జనా ధనాదినా సర్వాన్ సుఖయన్తి ॥౧౨॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా! ఎట్లు, బర్హిష్మతః=అంతరిక్షముతో సంబంధముగల
వాయుజలములను, అతి అగాత్=ఉల్లంఘించునో, వసుధేయస్య=ధనములను ధారణమొ
సర్పు జగత్తుయొక్క, వసువనే=ధనములను సేవించుటకై, వేద్యామ్=హవన కుండమందు,
స్తీర్ణమ్=సమిధా ఘృతాదులతో రక్షింపదగినది, వస్తోః=వగటియందు, వృతమ్=స్వీకరించ
బడినది, అక్తోః=రాత్రియందు, భృతమ్=ధరించి హవనముచేయబడిన ద్రవ్యము నైరోగ్య
మును, ప్ర అవర్తయత్=భాగుగా పెంపొందజేయునో, మఱియు సుఖముచు, వేతు=
లభింపజేయునో అటులనే, బర్హిః=అంతరిక్షతుల్యుడు, రాయా దేవమ్=ధనముతోపాటు
ఉత్తమ గుణములుకలవాడు, దేవైః=విద్వాంసులతో, వీరవత్=వీరులవలె నర్తమానుడు,
ఇన్ద్రమ్=ఉత్తమేశ్వర్యమును కలుగజేయు వాడునగు, సుదేవమ్=సుందరవిద్వాంసుని,

యజః = సేవించుము,

[౧౨]

భావార్థము, - ఈ మంత్రముందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు యజమానుడు వేదియందలి సమీపముందు జాగుగా హోమమునర్చి సేయివేసి అన్నిని ప్రజ్ఞులంపజేసి, అంతరిక్షవాయుజలాదులను శుద్ధమొనర్చి లోగనివారణమొనర్చి సకలప్రాణులను తృప్తిపఱచుచున్నాడో అటులనే సజ్జనులగు నాదులచే అందఱిని సుఖవంతులుగ నొనర్చుదురు.

౧౨౭౩ దేవీ విశ్వస్య శ్వివా వ్యపిః ఇన్ద్రో వవతాః కురికో శక్తిర్వి చక్రః పదచమః శ్చరః

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నడచే విషయము.

దేవీర్ద్వార ఇన్ద్రునజ్ఞాతే వీడ్వీర్యామ న్న వర్తయన్ .

ఆ వత్సేన తరుణేన కుమారేణ చ మీవతా పార్వాణామరేణు

కకాటం నుదన్తాం వసువనే వసుధేయస్య వ్యస్తు యజః॥ ౧౨౩॥

దేవీః, ద్వారః, ఇన్ద్రమ్, సజ్జః పూత + ఇతి సమ్ + పూతే, వీడ్వీః, యామన్,

అవర్తయన్, ఆ, వత్సేన, తరుణేన, కుమారేణ, చ, మీవతా, అప, అర్వాణమ్,

రేణుకకాటమితి రేణు + కకాటమ్, నుదన్తామ్, వసువన ఇతి వసు + వనే, వసుధే

యస్యేతి వసు + ధేయస్య, వ్యస్తు, యజః॥ ౧౨౩॥

పదార్థః:- (దేవీ) దేవీవ్యమానాః (ద్వారః) ద్వారాణి (ఇన్ద్రమ్) ఇన్ద్రవ్యమ్ (సంఘాతే) సంజంధే (వీడ్వీః) విశేషేణ స్తోతుం యోగ్యాః (యామన్) యామని మార్గే (అవర్తయన్) వర్తయన్తి (ఆ) (వత్సేన) వత్సవద్యర్తమానేన (తరుణేన) యువావృష్టేన (కుమారేణ) అకృతవివాహేన (చ) (మీవతా) హింసతా (అప) (అర్వాణమ్) గచ్ఛన్తమశ్వమ్ (రేణుకకాటమ్) రేణుకైర్భుక్తం కూపమ్ (నుదన్తామ్) ప్రేరయన్తు (వసువనే) (వసుధేయస్య) (వ్యస్తు) ప్రాప్నువన్తు (యజః).

అన్వయః:- హే విద్యన్ యథా వీడ్వీ ర్దేవీ ర్ద్వారో రేణుకకాటం యామన్ వర్తయన్త్యా తరుణేన మీవతా కుమారేణ వత్సేన చ సహ వర్తమాన మర్వాణ మిన్ద్రో మావర్తయన్, వసువనే సజ్ఞాతే వసుధేయస్య విఘ్నం నుదన్తున్తాం వ్యస్తు, తథా యజః. ౧౨౩

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా యథా పథికా మార్గే వర్తమానం కూపం నివాహ్య శుద్ధం మార్గం కృత్వా ప్రాణినః సుఖేన సమయన్తి తథా జాల్యావశా

యాం వివాహోదీన్విష్మాన్ని వార్య విద్యాం ప్రాచయ్య స్వసత్తానాన్ సుఖమార్గే గమయన్తు.

ఓ విద్యాంనుడా! ఎట్లు, వీడ్వీ=విశేషముగ స్తుతించదగినవి, దేవీ=ప్రకాశమానములునగు, ద్వారః=ద్వారములు, రేణుక కాటమ్=ధూళియు క్తకూపమును, అనగా చీకటి జావిని, యామన్=మార్గమునందువదలి, తరుణేన మివతా=చుష్టులనుహించించు యువక శూరునితో, చ=మఱియు, కుమారేణ వత్సేన=దూడవలె ప్రజలతో వర్తమానుడగు బ్రహ్మచారితోకూడి, అర్వాణమ్=నడచుచున్న గుఱ్ఱమును, మఱియు ఇన్ద్రోమ్=ఐశ్వర్యమును, ఆ అవర్తయన్=పెంపొందజేయునో, వసువనే = ధనమును సేవించదగిన, సజ్ మాతే=సంబంధమున, వసుధేయస్య=ధనధారక సంసారముయొక్క విఘ్నమును, అప నుదస్తామ్=ప్రేరితమొనర్చుము. మఱియు, వ్యస్త=పొందుము, అటుల, యజ=పొందుము. [౧౩]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవులారా! ఎట్లు జాటసారులు మార్గమున వర్తమానమైయున్న అంధకూపమును తప్పించి మార్గమును సరిచేయించి ప్రాణులను సుఖముగ చేర్చుచున్నారో అటులనే జాల్యావస్థ యందు వివాహోది విఘ్నములను తొలగించి విద్యను ప్రాప్తింపజేసి స్వసంతానమును సుఖమార్గమున నడిపించవలయును. ౧౫౪౩[౧౩]

౧౫౪౪ దేవీ త్యస్యా శ్విశా వృషీ అహోరాత్రం దేవతే స్వరాట్ వక్షిశ్చన్దఃపంచమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

దేవీ ఉషాసా నక్తేన్ద్రం యజ్ఞే ప్రయత్య హ్వేతామ్ దైవీర్విశః

ప్రాయా సిష్టా సుప్రీతే సుధితే వసువనే వస్తు ధేయస్య వీతాం యజ॥౧౪॥

దేవీ ఇతి దేవీ, ఉషాసానక్తా, ఉషాసానక్తే త్యుషసా+నక్తా, ఇన్ద్రమ్, యజ్ఞే ప్రయతీతి ప్ర+యతి, అహ్వేతామ్, దైవీ, విశః, ప్ర, అయాసిష్టామ్, సుప్రీతే ఇతి సు+ప్రీతే, సుధితే ఇతి సు+ధితే, వసువనే ఇతి వస్తు+వనే, వస్తుధేయస్యేతి వస్తు+ధేయస్య, వీతామ్, యజ॥ ॥౧౪॥

పదార్థః:-(దేవీ) దేవీశ్యమానే (ఉషాసానక్తా) రాత్రిదినే (ఇన్ద్రోమ్) పరమైశ్వర్యవంతం యజమానమ్ (యజ్ఞే) సంగంతవ్యే యజ్ఞాదివ్యవహారే(ప్రయతి) ప్రయతంతే యస్మిన్ స్తత్ర (అహ్వేతామ్) ఆహ్వయతః (దేవీ) దేవానాం న్యాయకారిణాం విషుషామిమాః (విశః) ప్రజాః (ప్ర

(అయాసిష్టామ్)ప్రాప్నోతిః(సుప్రీతే)సుప్తః ప్రీతి ర్భాగ్యం తే(సుధితే)సుప్తః హితక రే(వసువనే) ధనవిభాగే (వసుధేయస్య) కోపస్య (వీతామ్) వ్యాప్నోతామ్ (యజః).

అన్వయః:- హే విద్వాన్ యథా సుప్రీతే సుధితే దేవీ ఉపాసానక్తా ప్రయతి యజ్ఞ ఇన్ద్రోమ హ్వేతాం వసుధేయస్య వసువనే దేవీర్వికః ప్రాయాసిష్టాం సర్వం జగద్వేతాం వ్యాప్నోతాం తథా యజః.

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా యథాఽహర్నిశం నియమేన వర్తిత్యా ప్రాణినో వ్యవహారయంతి తథా యూయం నియమేన వర్తిత్యా బ్రహ్మ అన్వేష్య సుఖయత.

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా! ఎట్లు, సుప్రీతే=సుందరప్రీతికి హేతువులు, సుధితే= మంచిహితకరములు, దేవీ=ప్రకాశమానములునగు, ఉపాసా నక్తా=రాత్రి పగలు, ప్రయతి =ప్రయత్నమునకు కారణమైన, యజ్ఞే=సంగతికి యోగ్యమగు యజ్ఞాది వ్యవహారము లందు, ఇన్ద్రోమ్=పరమైశ్వర్యముక్తుడగు యజమానుని, అహ్వేతామ్=అహ్వనించునో, వసుధేయస్య=ధనమును ధారణమొనర్చిన ధనాగారముయొక్క, వసువనే=ధనవిభాగ మందు, దై వీ=న్యాయస్థులైన విద్వాంసులకు లభించిన ఈ, వికః=ప్రజలకు, ప్ర, అయాసిష్టామ్=ప్రాప్తములగు చున్నవో, మఱియు సర్వజగమునకు, వీతామ్=ప్రాప్తములగునో అటులనీవు, యజ=యజ్ఞ మొనర్చుము. [౧౪]

భావార్థము,-ఈమంత్రమంను వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవు లారా! ఎట్లు రాత్రి పగలు నియమముగవర్తించి పాణులయొక్క శబ్దాదివ్యవహారములను చేయించుచున్నవో, అటులనే మీరును నియమముగ ప్రవర్తించి ప్రజలకానందము కలుగ జేసి సుఖము చేకూర్చుడు. ౧౫౪౪[౧౪]

౧౫౪౫ దేవీ ఇత్యస్యాస్మి నావృష్టా ఇన్ద్రో దేవతా. ఖరిగతి జగతి చంద్ర నిపాదః స్వరః.

పునస్తమేవ పితయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

దేవీ జ్యోష్టివను ధితి దేవమిన్ద్రో మవర్తతామ్ ।

అయావ్యన్యాహ ద్వేషాన్సాన్యా వక్షద్వసు వార్యాణి

యజమానాయ శిక్షితే వసువనే వసుధేయస్య వీతాం యజః॥ ౧౫౫॥

దేవీ ఇతి దేవీ, జ్యోష్టి, ఇతి జ్యోష్టి వసుధితి ఇతి వసు+ధితి, దేవమ్,

ఇన్ద్రోమ్, అవర్తతామ్, అయావి, అన్యా, అఘా, ద్వేషాంసి, ఆ, అన్యా, వత్తత్, వసు, వార్యాణి, యజమానాయ, శిక్షిత ఇతి శిక్షితే, వసువన ఇతి వసు+వనే, వసు ధేయస్యేతి వసు+ధేయస్య, వీతామ్, యజ॥

॥౧౫॥

పదార్థః:-(దేవీ) దేవీకమానే (జోష్ఠీ) సేవమానే (వసుధితీ) ద్రవ్యధారికే (దేవమ్) ప్రకాశస్వరూపమ్ (ఇన్ద్రోమ్) సూర్యమ్ (అవర్తతామ్) వర్తయతః (అయావి) పృథక్కురుతః (అన్యా) ఖిన్నా (అఘా) అన్యకారరూపా (ద్వేషాంసి) ద్వేషయుక్తాని జన్తుజాతాని (ఆ)(అన్యా) ఖిన్నా ప్రకాశరూపోషాః (వత్తత్) వహేత (వసు) ధనమ్ (కార్యాణి) వారిషాదకేషు సాధుని (యజమానాయ) పురుషార్థినే (శిక్షితే) కృతశిక్షే సత్యే (వసువనే) పృథివ్యాదీనాం సంవిభాగే జగతి (వసుధేయస్య) అర్తరిక్షస్య మధ్యే (వీతామ్) వ్యాప్నుతామ్ (యజ) యజ్జం కురు. ॥౧౫॥

అన్వయః:- పౌ విద్యన్ యథా వసుధితీ జోష్ఠీ దేవీ ఉపాసానక్తేన్ద్రం దేవమవర్తతాస్త యో రన్యాఽఘా ద్వేషాంస్థాయావ్యన్యా చ వసు వార్యాణి చ వత్తత్. యజమానాయ వసు ధేయస్య వసువనే శిక్షితే వీతాం తథా యజ.

॥౧౫॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. పౌ మమష్యా యూయం యథా రాత్రి దినే విభక్తేనతీ మనుష్యాదీనాం సర్వం వ్యవహారం వర్తయతస్తయో రాత్రిః ప్రాణినః స్వాప యిత్యా ద్వేషాదీన్నివర్తయతి అన్యద్దినశ్చ తాన్ ద్వేషాదీన్ ప్రాపయతి సర్వాన్ వ్యవహారాన్ ప్రద్యోతయతి చ తథా యోగాభ్యాసేన రాగాదీన్ నివార్య శాస్త్రాదీన్ గుణాన్ ప్రాప్య సుఖాని ప్రాప్నుత.

॥౧౫॥

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా! ఎట్లు,వసుధితీ=ద్రవ్యములను ధరించునవి,జోష్ఠీ=సకల పదార్థములను సేవించునవి, దేవీ=ప్రకాశమానములునగు దివారాత్రములు, దేవమ్=ప్రకాశస్వరూపుడైన, ఇన్ద్రోమ్=సూర్యుని, అవర్తతామ్=పెంపొందజేయుచున్నవో - దివారాత్రములమధ్య,అన్యా=ఒకటియైన, అఘా=అంధకారరూపరాత్రి,ద్వేషాంసి=ద్వేషయుక్తజంతువులను, ఆ అయావి=జాగుగా వేరుచేయునో, అన్యా=ఆరెండింటి యఃదొకటియైన ప్రాతఃకాలము ఉపస్సు, వసు=ధనమును, వార్యాణి=ఉత్తమజలము లను, వత్తత్=పొందునో, యజమానాయ=పురుషార్థునికొఱకు, వసుధేయస్య=ఆకాశ ముమధ్య, వసువనే=పృథివ్యాదుల విభాగమేర్పడునట్టి జగత్తునందు, శిక్షితే=మానవులు శిశువు గఱపునట్టి దివారాత్రములు,వీతామ్=వ్యాప్తములగునో,యజ=[నీవటుల]యజ్జ మొనర్చుము.

[౧౫]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవు లారా! మీరు ఎట్లు దివారాత్రములు విభాగమునుపొంది మనుష్యాది ప్రాణులయొక్క సకల వ్యవహారములను పెంపొందజేయుచున్నవో,అందు రాత్రి ప్రాణులను నిద్రింపజేసి

దేవపాదులను నివృత్తపజచుచున్నది. పశులు ఆదేహాదులను పొంది సమస్త వ్యవహారములను ప్రకటించుచున్నది. అటులనే గ్రాహకాలమున యోగాభ్యాసముచే రాగాదిదోషముల నివృత్తి, శాంతి మొదలగు గుణముల ప్రాప్తియొనర్చు శుభములను పొందుడు. ౧౫౪౫ [౧౫]

౧౫౪౬ దేవీ ఇత్యస్యా ష్టా వృషీ, ఇన్ద్రో దేవతా, ఖరిగా కృతః ఛన్దః, నిపాదః స్వరః.
పునఃప్రమేవ ష్టపదు మాహ.
మనల నదే పాదయము.

దేవీ క్షిర్రాహుతి దుఘే సుదుఘే పయనేన్ద్రో మవర్తతామ్ । ఇష్టమూర్జ
మన్యావక్షత్సగ్ధిసపీతి మన్యా నవేన పూర్వమ్ దయమానే పురాణేన నవ
మధాతామూర్జ మూర్జాహుతిక్షిర్రాయమానే వసు వార్యాణి
యజమానాయ శిక్షితే వసువనే వసుధేయస్య పీతాం యజ॥ ౧౬॥

దేవీ+ఇతి దేవీ, క్షిర్రాహుతి ఇత్యూర్జా+అహుతి, దుఘే, సుదుఘే ఇతి సు
+దుఘే, పయసా, ఇన్ద్రోమ్, అవర్తతామ్, ఇష్టమ్, క్షిర్రమ్, అన్యా, వక్షత్, సగ్ధిమ్,
సపీతి మితి స+పీతిమ్, అన్యా, నవేన, పూర్వమ్, దయమానే ఇతి దయమానే,
పురాణేన, నవమ్, అధాతామ్, క్షిర్రమ్, క్షిర్రాహుతి+ఇత్యూర్జా అహుతి, క్షిర్రయ
మానే+ఇత్యూర్జయ మానే, వసు, వార్యాణి, యజమానాయ, శిక్షితే+ఇతి శిక్షితే,
వసువన ఇతి వసు+వనే, వసుధేయస్యేతి వసు+ధేయస్య, పీతామ్, యజ॥ ౧౬॥

పదార్థః:-(దేవీ) దివ్యగుణప్రాపికే (క్షిర్రాహుతి) బలప్రాణధారికే (దుఘే) సుఖానాం
ప్రపూరికే (సుదుఘే) సుష్ణకామవృత్తికే (పయసా) జలన (ఇన్ద్రోమ్) ఇష్టవర్తమా (అవర్తతామ్) వర్త
యతః (ఇష్టమ్) అన్నమ్ (క్షిర్రమ్) బలమ్ (అన్యా) రాత్రిః (వక్షత్) ప్రాణయతి (సగ్ధిమ్) సమానం
భోజనమ్ (సపీతిమ్) పానన సహ వర్తమానమ్ (అన్యా) దినాభ్యా (నవేన) నవినేన (పూర్వమ్)
(దయమానే) రాత్ర్యా (పురాణేన) ప్రాచీనేన స్వరూపేణ (నవమ్) సపీనం స్వరూపమ్ (అధా
తామ్) దధ్యాతామ్ (క్షిర్రమ్) ప్రాణనమ్ (క్షిర్రాహుతి) బలస్యాదాత్మ్యే (క్షిర్రయమానే) బలం
కుర్యాణి (వసు) ధనమ్ (వార్యాణి) పరిశుమర్షాణి కర్మాణి (యజమానాయ) సజ్జత్యై ప్రవర్తి
మానాయ జీవాయ (శిక్షితే) విద్యర్థిరుపదిష్టే (వసువనే) ధనధానాధికరణే (వసుధేయస్య) వసై వి
శ్వవర్ణం ధేయం యత్ర శస్యేశ్వరస్య (పీతామ్) వ్యాప్నుతామ్ (యజ) సంఘోష్య॥ ౧౬॥

ఇన్ద్రోమ్, అవర్తతామ్, అయావి, అన్యా, అఘా, ద్వేషాంసి, ఆ, అన్యా, వక్షత్, వసు, వార్యాణి, యజమానాయ, శిక్షిత ఇతి శిక్షితే, వసువన ఇతి వసు+వనే, వసు ధేయస్యేతి వసు+ధేయస్య, వీతామ్, యజ॥

॥౧౫॥

పదార్థము:- (దేవీ) దేవీకమాసే (ఇన్ద్రోమ్) సేవమాసే (వసుధితీ) ద్రవ్యధారికే (దేవమ్) ప్రకాశస్వరూపమ్ (ఇన్ద్రోమ్) సూర్యమ్ (అవర్తతామ్) వర్తయతః (అయావి) పృథక్కురుతః (అన్యా) ిన్నా (అఘా) అన్యకారరూపా (ద్వేషాంసి) ద్వేషయుక్తాని జన్తుజాతాని (ఆ) (అన్యా) ిన్నా ప్రకాశరూపాః (వక్షత్) వహత (వసు) ధనమ్ (కార్యాణి) వారిషారకేషు సాధుని (యజమానాయ) పురుషార్థినే (శిక్షితే) కృతశిక్షే సత్యే (వసువనే) పృథివ్యాదీనాం సంవిభాగే జగతి (వసుధేయస్య) అవర్తతస్య మధ్యే (వీతామ్) వ్యాప్నుతామ్ (యజ) యజ్ఞం కురు. ॥౧౫॥

అన్వయము:- హే విద్యున్ యథా వసుధితీ జోష్టి దేవీ ఉపాసనక్రేస్త్యం దేవమవర్తతాస్త యో రన్యాఽఘా ద్వేషాంస్థాయావ్యవ్యా చ వసు వార్యాణి చ వక్షత్. యజమానాయ వసు ధేయస్య వసువనే శిక్షితే వీతాం తథా యజ. ॥౧౫॥

భావార్థము:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా యూయం యథా రాత్రి దివే విభక్తేనతీ మనుష్యాదీనాం సర్వం వ్యవహారం వర్తయత స్తయో రాత్రిః ప్రాణివః స్వాప యిత్యా ద్వేషాదీన్నివర్తయతి అన్వర్తనక్య తాన్ ద్వేషాదీన్ ప్రాపయతి సర్వాన్ వ్యవహారాన్ ప్రత్యోతయతి చ తథా యోగాభ్యాసేన రాగాదీన్ నివార్య శాస్త్రాదీన్ గుణాన్ ప్రాప్య సుఖాని ప్రాప్నుత.

॥౧౫॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా! ఎట్లు, వసుధితీ=ద్రవ్యములను ధరించునవి, జోష్టి= సకల పదార్థములను సేవించునవి, దేవీ=ప్రకాశమానములునగు దివారాత్రములు, దేవ మ్=ప్రకాశస్వరూపుడైన, ఇన్ద్రోమ్=సూర్యుని, అవర్తతామ్=పెంపొందజేయుచున్నవో దివారాత్రములమధ్య, అన్యా=ఒకటియైన, అఘా=అంధకారరూపరాత్రి, ద్వేషాంసి= ద్వేషయుక్తజంతువులను, ఆ అయావి=శాగుగా వేరుచేయునో, అన్యా=ఆరెండింటి యందొకటియైన ప్రాణికాలము ఉషస్సు, వసు=ధనమును, వార్యాణి=ఉత్తమజలము లను, వక్షత్=పొందునో, యజమానాయ=పురుషార్థునికొఱకు, వసుధేయస్య=అకాశ ముమధ్య, వసువనే=పృథివ్యాదుల విభాగమేర్పడునట్టి జగత్తునందు, శిక్షితే=మానవులు శిక్షను గలుపునట్టి దివారాత్రములు, వీతామ్=వ్యాప్తములగునో, యజ=[నీవటుల]యజ్ఞ మొనర్చుము.

[౧౫]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవు లారా! మీరు ఎట్లు దివారాత్రములు విభాగమునుపొంది మనుష్యాది ప్రాణులయొక్క సకల వ్యవహారములను పెంపొందజేయుచున్నవో, అందు రాత్రి ప్రాణులను నిద్రింపజేసి

దేవేషాదులను నివృత్తపఱచుచున్నది. పగలు ఆ దేవేషాదులను పొంది సమస్త వ్యవహారములను ప్రకటించుచున్నది. అటులనే ప్రాతఃకాలమున యోగాభ్యాసముచే రాగాదిదోషముల నివృత్తి, శాంతి మొదలగు గుణముల ప్రాప్తియొనర్చి సుఖములను పొందుదు. ౧౫౪౫ [౧౫]

౧౫౪౬ దేవీ ఇత్యస్యా ధ్వినా వృషీ, ఇన్ద్రో దేవతాః పురిగా కృతి ఛన్దః నిషాదః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నదే విసయము.

దేవీ ఊర్జాహుతీ దుఘే సుదుఘే పయసేన్ద్రో మవర్ధతామ్ । ఇష్టమూర్త
మన్యావక్షత్స్పర్శినపీతి మన్యా నవేన పూర్వమ్ దయమానే పురాణేన నవ
మధాతామూర్త మూర్జాహుతీః ఊర్జయమానే వసు వార్యాణి
యజమానాయ శిక్షితే వసువనే వస్తుధేయస్య వీతాం యజ॥ ౧౬॥

దేవి+ఇతి దేవీ, ఊర్జాహుతీ ఇత్యూర్జా+అహుతీ, దుఘే, సుదుఘే ఇతి సు
+దుఘే, పయసా, ఇన్ద్రోమ్, అవర్ధతామ్, ఇష్టమ్, ఊర్జమ్, అన్యా, వక్షత్, స్పర్శిమ్,
సపీతి మితి స+పీతిమ్, అన్యా, నవేన, పూర్వమ్, దయమానే ఇతి దయమానే,
పురాణేన, నవమ్, అధాతామ్, ఊర్జమ్, ఊర్జాహుతీః ఇత్యూర్జా అహుతీ, ఊర్జయ
మానే+ఇత్యూర్జయ మానే, వసు, వార్యాణి, యజమానాయ, శిక్షితే+ఇతి శిక్షితే,
వస్తువన ఇతి వసు+వనే, వస్తుధేయస్యేతి వసు+ధేయస్య, వీతామ్, యజ ॥ ౧౬॥

పదార్థః:- (దేవీ) దివ్యగుణప్రాపికే (ఊర్జాహుతీ) బలప్రాణధారికే (దుఘే) సుఖానాం
ప్రపూరికే (సుదుఘే) సుష్టుకామవృత్తికే (పయసా) జలైన (ఇన్ద్రోమ్) ఐశ్వర్యమ్ (అవర్ధతామ్) వర్ధ
యతః (ఇష్టమ్) అన్నమ్ (ఊర్జమ్) బలమ్ (అన్యా) రాత్రీ (వక్షత్) ప్రాప్తయతి (స్పర్శిమ్) సమాసం
భోజనమ్ (సపీతిమ్) పానేన సహ వర్తమానమ్ (అన్యా) దినాభ్యా (నవేన) నవినేన (పూర్వమ్)
(దయమానే) రాత్ర్యా (పురాణేన) ప్రాచీనేన స్వరూపేణ (నవమ్) నవినం స్వరూపమ్ (అధా
తామ్) దధ్యాతామ్ (ఊర్జమ్) ప్రాణనమ్ (ఊర్జాహుతీ) బలస్యాదాత్ర్యా (ఊర్జయమానే) బలం
కుర్వాణే (వసు) ధనమ్ (వార్యాణి) పరిశుభ్రాణి కర్మాణి (యజమానాయ) సక్తత్యై ప్రవర్తి
షానాయ జీవాయ (శిక్షితే) విద్యద్భిరుపదిష్టే (వసువనే) ధనధానాధికరణే (వస్తుధేయస్య) వస్త్రై
శ్వర్యం ధేయం యత్ర సస్యేశ్వరస్య (వీతామ్) వ్యాఖ్యతామ్ (యజ) సంకర్షణమ్ ॥ ౧౬॥

అన్వయః:- హే షడ్వన్ యథా వసుధేయస్య వసువనే వర్తమానే విద్యద్భిర్వసు వార్యాణి శిక్షితే రాత్రిదినే యజమానాయ వ్యవహారం పితాం తతోహాచుతీ దేవీ వయసా దుఘే సుదుఘే సత్యావ్యిమవస్థితాం తయోరన్యా కషమూర్జం వక్షవన్యా సపీతిం సద్గిం వక్షద్దయమానే సత్యో సవేన పూర్వం పురాణేన సవమధాతా మూర్జయమానే ఊర్జాహుతి ఊర్జమధాతాం తథా యజ.

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా యథా రాత్రిదినే వర్త మానస్వరూపేణ పూర్వాపరస్వరూపిజ్ఞాపికే ఆహారవిహారప్రాపికే వర్తేతే, తథాఽగ్నో హుతా ఆహుతయః సస్వసుఖప్రచూరికా జాయంతే. యది మనుష్యాః కాలస్య సూక్ష్మామపి వేలాం వ్యర్థాం నయేయు ర్వాప్యోది పదార్థాన్న శోధయేయు రదృష్ట మనుమానేన న విద్యుస్తర్హి సుఖమపి నాప్నుయః.

॥౧౬॥

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా! ఎట్లు, వసుధేయస్య=ఐశ్వర్యమును ధరించదగిన ఐశ్వరునియొక్క, వసువనే=ధనదానములకు స్థానమైన జగత్తులో వర్తమానులై యున్న విద్వాంసులచే, వార్యాణి=గ్రహించదగిన, వసు=ధనముయొక్క, శిక్షితే=శిక్షనొసగబడు దివారాత్రములు, యజమానాయ=సంగతికై ప్రవృత్తమైన జీవముకొఱకు వ్యవహార మును, పీతామ్=వ్యాపింపజేయుచున్నవో అటులనే, ఉర్జాహుతి=బల ప్రాణములను ధరించునవి, దేవీ=ఉత్తమగుణములను ప్రాప్తింపజేయునవియగు దివారాత్రములు, వయ సా=జలముతో, దుఘే=సుఖములను పూరించునో, సుదుఘే=సుందరమనోరథములను పెంపొందజేయునో, ఇన్ద్రీమ్=ఐశ్వర్యములను, అవర్తతామ్=పెంపొందజేయుచున్నవో, అన్యా=వానియందొకటి, కషమ్=అన్నమును, ఊర్జమ్=బలమును, వక్షత్=చేర్చుచున్నది మఱియు, అన్యా=దినము, సపీతిమ్=త్రాగుటతో పాటు, సద్గిమ్=సరిగానమానమైన భోజనమును చేర్చుచున్నది, దయమానే=గమనాగమన గుణములుగలిగిన వెనుకటిముం దటి రాత్రుక్కు రెండు ప్రవృత్తములై, నవేన=నూతన పదార్థముతో పాటు, పూర్వమ్=ప్రాచీన వస్తువును, మఱియు పురాణేన=పురాతనముతో పాటు, నవమ్=నవీనమైన వస్తువును, అధాతామ్=ధారణచేయుచున్నవో, ఊర్జయమానే=బలమునొసగునవి, ఉర్జా హుతి=వయస్సును తగ్గించుటచే బలమును హరించునవియగు దివారాత్రములు, ఊర్జమ్=జీవనమును ధరించుచున్నవో, అటులనే నీవు, యజ=యజ్ఞ మొనర్చుము, [౧౬]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవు లారా! ఎట్లు రాత్రి, పగలు వానివర్తమానరూపముతో పూర్వాపరరూపమును తెలియ జేయునవి, మఱియు ఆహారవిహారములను ప్రాప్తింపజేయునవి యగుచున్నవో, అటు లనే అగ్నియందు హోమమొనర్చబడిన ఆహుతులు సమస్తసుఖములను పూర్ణపఱచెడి పగుచున్నవి. ఓ మానవుడు కాలముయొక్క సూక్ష్మభాగమునై ననువ్యర్థముగ పోగొట్టునో, వాయువు మొదలగు పదార్థములను పరిశుద్ధమొనర్చడో, అనుమానముతో నదృష్ట

విషయమును తెలిసికొనడో అట్టిమానవుడు సుఖమునెన్నటికి పొందజాలడు. [౧౬]

౧౫౪౭ దేవా ఇత్యస్యా శ్వినా వృషీ అశ్వినౌ దేవతే భురిగ్జగతీ ఛన్దః నిపాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నదే విషయము.

దేవా దైవ్యా హోతారా దేవమిన్ద్రో మవర్ధతామ్ హతాఘశః సావా భార్వా

వసు వార్యాణి యజమానాయ శిక్షితౌ వసువనే వసుధేయస్య పితౌ యజ॥

దేవా, దైవ్యా, హోతారా, దేవమ్, ఇన్ద్రోమ్, అవర్ధతామ్, హతాఘశః సావా
సావితీ హత+అఘశః సా, ఆ, అభార్ష్టామ్, వసు, వార్యాణి, యజమానాయ, శిక్షి
తౌ, వసువన ఇతి వసు+వనే, వసు ధేయస్యేతి వసు+ధేయస్య, పితౌమ్, యజ॥

పదార్థః:- (దేవా) సుఖప్రదాతారా (దైవ్యా) దేవేషు దివ్యేషు గుణేషు భవా(హోతా
రా) ధర్తారా వాయుపావకా (దేవమ్) దివ్యగుణమ్ (ఇన్ద్రోమ్) సూర్యమ్ (అవర్ధతామ్) వర్ధ
యతామ్ (హతాఘశంసా) హతా అఘశంసాః సైనా యాభ్యాస్తై(ఆ)(అభార్ష్టామ్)దహతామ్
(వసు) ధనమ్ (వార్యాణి) వర్తమహ్నాణ్యుదకాని(యజమానాయ)(శిక్షితౌ)విజ్ఞాపితౌ (వసువనే)
(వసుధేయస్య) (పితౌమ్) వ్యాఘ్నతామ్ (యజ).

॥౧౭॥

అన్వయః:- పే విద్యవ్యథా దైవ్యా హోతారా దేవా వాయువహ్ని ఇన్ద్రం దేవమ
వర్ధతాం హతాఘశంసా రోగానాభార్ష్టాం యజమానాయ శిక్షితౌ సస్తౌ వసుధేయస్య వసువనే
వసు వార్యాణి చ పితౌ తథా యజ,

॥౧౮॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యది మనుష్యా వాయువిద్యుతౌ సూర్య
నిమిత్తే విజ్ఞాయోపయుజ్య ధనాని సజ్జీనుయు స్తర్తి ప్రేననాశకాః స్యుః.

॥౧౯॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా! ఎట్లు, దైవ్యా=ఉత్తమగుణములతో ప్రసిద్ధములు,
హోతారా=జగత్తును ధరించునవి, దేవా=సుఖమొసగునవియగు వాయువు అగ్ని,
దేవమ్=దివ్యగుణయుక్తమగు, ఇన్ద్రోమ్=సూర్యుని, అవర్ధతామ్=పెంపొందజేయుచు
న్నవో, హతాఘశంసా=దొంగలను నిర్మూలించుటకు పేతువులైన రోగములను, ఆ,
అభార్ష్టామ్=భాగుగా నాశనమొనర్చునో, యజమానాయ=కర్మయ దు ప్రవృత్తమైన
జీవముకొఱకు, శిక్షితౌ=తెలియజేయబడినవో, వసుధేయస్య=సకలైశ్వర్యమున కాధార
మైన ఈశ్వరునియొక్క, వసువనే=ధనరాసములకు స్థానమైన జగత్తునందు, వసు=ధన

మును మతీయు వాక్యణి=గ్రహించదగిన జలములను, పితౄమ్=హస్తములగునో, అటుల నీవు, యజ=యజ్ఞ మొనర్చుము. [౧౭]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. మానవులు సూర్యలోకమునకు కారణములైన వాయు, విద్యుత్తులను దెలిసికొని ఉపయోగించి ధనసంచయమొనర్చుచో దొంగలను చంపువారు కాగలరు. ౧౫౪౭[౧౭]

౧౫౪౮ దేవీ ఇత్యస్త్యా క్షినా వృషీ శన్దో దేవతా అతిజగతి ఛన్దః నిషాదః స్వరః.

ప్రసస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

దేవీస్త్రస్ర ప్తిస్తో దేవీః పతి మిన్ద్ర మవర్తయన్ అస్పృ

క్షధారతీ దివ యి రుద్రైర్వజ్ఞ యి సరస్వతీడా వసుమతీ

గృహస్థస్థు వనే వసుధేయస్య వ్యస్త్ర యజ॥

॥౧౮॥

దేవీః, తిస్రః, తిస్రః, దేవీః, పతిమ్, ఇన్ద్రమ్, అవర్తయన్, అస్పృక్షత్,

భారతీ, దివమ్, రుద్రైః, యజ్ఞమ్, సరస్వతీ, ఇడా, వసుమతీతి వసు+మతీ, గృ

హన్, వసువన ఇతి వసు+వనే, వసుధేయస్యైతి వసు+ధేయస్య, వ్యస్త్ర.యజ॥

పదార్థః:- (దేవీ) దేవ్యః (తిస్రః) త్రిత్వసంఖ్యాకాః (తిస్రః) పునరుక్త్యమతిశయ భోధనా క్తమ్ (దేవీ) దివ్యాః క్రియాః (పతిమ్) పాలకమ్ (ఇన్ద్రమ్) సూర్యమివ తీవమ్ (అవర్తయన్) వర్తయన్తి (అస్పృక్షత్) స్పృశేత్ (భారతీ) భారికా (దివమ్) ప్రకాశమ్ (రుద్రైః) ప్రాణైః (యజ్ఞమ్) సగ్రవర్ణం వ్యవహారమ్ (సరస్వతీ) విజ్ఞానయుక్తా వాక్ (ఇడా) ప్రశంసనీయా వాణి (వసుమతీ) జహూని వసుని ద్రవ్యాణి విద్యంతే యస్మాం నా (గృహన్) గృహస్థాన్ గృహణి వా (వసువనే) (వసుధేయస్య) (వ్యస్త్ర) (యజ). ॥౧౮॥

అన్వయః:-హే విద్యున్ యా రుద్రైర్భారతీ దివం సరస్వతీ యజ్ఞం వసుమతీడా గృహస్థర్వైశ్చ దేవీస్త్రస్ర ప్తిస్తో దేవీః పతిమిన్ద్రోచావర్తయన్. వసుధేయస్య వసువనే గృహన్ వ్యస్త్ర. కాస్త్యం యజ భవానస్పృక్షత్. ॥౧౮॥

భావార్థః:-యథా జలాగ్నిహేయగతయో దివ్యాః క్రియాః సూర్యప్రకాశం చ వర్తయన్తి, తథా యే మనుష్యాః సకల విద్యాధారికా మఖిక్రియాహేతుం సర్వదోషగుణ విజ్ఞాపి కాం త్రివిధాం వాచం విజానన్తి తేఽన్విసర్వద్రవ్యాకరే సంసారే క్రియమాన్సువన్తి. ॥౧౮॥

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా ! రుద్రేః=ప్రాణములచే, భారతీ=ధరించునది, దివమ్=ప్రకాశమును, సరస్వతీ=విజ్ఞానయుక్తవాణి, యజ్ఞమ్=సంకతి యోగ్యమైన వ్యవహారమును, వసుమతీ ఇడా=బహుద్రవ్యముల అది ప్రకాశించునది యగు వాణి, గృహీన్=గృహములనులేక గృహస్తులకు ధరించుచున్నది, దేవీతిస్త్యః=దేవీ=ఏమూడు దివ్యక్రియలు "ఇచట పునరుక్తి అతిశయావశ్యకతను తెలియజేయుటకై యున్నది" పతిమ్ ఇన్ద్రోమ్=పాలించువాడును సూర్యునివలె లేజ్జియునైన జీవమును, అవర్తయన్=పెంపొందజేయుచున్నవో, వసుధేయ్య=ధనకోశముయొక్క, వసువనే=ధనదానము లందు గృహములవద్ద, వ్యస్త=సమీపించుచున్నవో వానిని మీరు, యజ=పొందు. మఱియు మీరు, అస్పృశత్=అభిలషింపుడు. [౧౮]

భావార్థము:-ఎట్లు జల, అగ్ని, వాయువులయొక్క గతులు ఉత్తమక్రియలను సూర్యుని ప్రకాశమును పెంపొంద జేయుచున్నవో, అటులనే ఏమానవులు సకల విద్యలను ధరించునట్టిదియు, సమస్తక్రియలకు హేతువై నట్టిదియు, సమస్తదోషగుణము లను తెలియజేయునట్టిదియునైన త్రివిధముగానున్న వాణిని తెలియుచున్నారో వారు సకల ద్రవ్యముల కాధారమైన సంసారమందు లక్ష్మిని బడయుచున్నారు. ౧౫౪౮[౧౮]

౧౫౪౯ దేవ ఇన్ద్రో నరాళిసః త్రివర్తయత్ శతేన శితి పృష్ఠానా మాహితః సహస్రేణ

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

దేవ ఇన్ద్రో నరాళిసః త్రివర్తయత్ శతేన దేవమిన్ద్రో
మవర్తయత్ । శతేన శితి పృష్ఠానా మాహితః సహస్రేణ
ప్రవర్తతే మిత్రావరుణే దన్య హోత్ర దుర్హతో బృహస్పతి
స్తోత్ర మశ్వినా అధ్వర్యవం వసువనే వసుధేయస్య పేతు యజ ॥ ౧౯ ॥

దేవః, ఇన్ద్రోః, నరాళిసః, త్రివర్తయత్ ఇతి త్రి+వర్తయః, త్రి+బన్ధుర ఇతి త్రి+బన్ధురః, దేవమ్, ఇన్ద్రోమ్, అవర్తయత్ శతేన, శితి పృష్ఠానా మితి శితి+పృష్ఠానామ్, ఆ హిత ఇత్యాహితః, సహస్రేణ, ప్రవర్తతే, మిత్రా వరుణా, ఇత్, అన్యః, హోత్రమ్, అర్హతః, బృహస్పతిః, స్తోత్రమ్, అశ్వినా, అధ్వర్యవమ్, వసువన ఇతి

వసు+వనే, వసుధేయస్యేతి వసు+ధేయస్య, వేతు, యజః॥ ౧౦౯॥

పదార్థము:- (దేవః) జీవః (ఇంద్రః) ఇశ్వర్యమిచ్ఛుః (సరాశంసః) యో సరాశ్చంసతి స్త్రీతి (త్రివరూధః) త్రిణి త్రివిధసుఖప్రదాని వరూథాని గృహాణి యస్య సః (త్రిబన్ధరః) త్రయో బన్ధురా బన్ధనాని యస్య సః (దేవమ్) దేవీవ్యమానమ్ (ఇంద్రమ్) విద్యుత్తమ్ (అవర్తయత్) వర్తయేత్ (శతేన) ఏతత్సజ్జ్ఞా కేన కర్మణా (శిశివృష్టానామ్) కేరయ స్తీక్షా గతయః పృష్టే యేషా నైషామ్ (అహితః) సమస్తాద్యతః (సహస్రేణ) అసంఖ్యేన పురుషార్థేన (ప్ర, వర్తతే) (మిత్రావరుణా) ప్రాణోదానా (ఇత్) ఏవ (అస్య) జీవస్య (హోత్రమ్) అదనమ్ (అర్హతః) (బృహస్పతిః) బృహతాం పాలకోవిద్యుద్రూపోఽగ్నిః (స్తోత్రమ్) స్తుతవంతి యేన తత్ (అశ్వినా) సూర్యాచంద్రమసౌ (అధ్వర్యవమ్) య ఆత్మనోఽధ్వరమిచ్ఛతి తమ్. అత్ర వాచ్యుద్దసీత్యమ్యపి గుణావాదేశా (వసు వనే) యో వసుని వసుతే యాచతే తస్మై (వసుధేయస్య) సంసారస్య (వేతు) (యజః)॥ ౧౦౯॥

అన్వయః:- హే విద్యున్ ! యథా త్రిబన్ధరస్త్రి వరూథో సరాశంసో దేవ ఇంద్రం శతేనేంద్రం దేవమవర్తయవ్యః శిశివృష్టానాం మధ్య అహితః సహస్రేణ ప్రవర్తతే మిత్రావరుణా స్వేద్ధోత్ర మర్హతో వసుధేయస్య బృహస్పతిః స్తోత్రమశ్వినాఽధ్వర్యవం వసువనే వేతు, తథా యజః॥ ౧౦౯॥

భావార్థము:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యేషామప్యాప్త్రివిధసుఖకరాణి తై కాల్య ప్రబన్ధాని గృహాణి రచయిత్వాఽసజ్జ్ఞం సుఖమవాప్య పథ్యం భోజనం యాచమానాయ యథాయోగ్యం వస్తు దదాతి, తే కీర్తిం లభన్తే. ॥ ౧౦౯॥

పదార్థము:- ఓ విద్యాంసులారా ! ఎట్లు, త్రిబన్ధరః=బుష్టాది రూప త్రివిధ బంధ నములుగలవాడు, త్రివరూధః=సుఖదాయకములగు మూడుగృహములకు స్వామి, సరా శంసః=మానవులను స్తుతించువాడు, ఇంద్రః=ఇశ్వర్యమునుగోరువాడునగు, దేవః=జీవుడు శతేన=శతవిధములైన కర్మలచే, దేవమ్=ప్రకాశమానుడగు, ఇంద్రమ్=విద్యుత్తురూపా గ్నిని, అవర్తయత్=పెంపొందజేయుచున్నాడో ఎవడు, శిశివృష్టానామ్=దేనివీపుపై కూర్చుచుండుటవలన శీఘ్ర గమనము జరుగుచున్నదో, అట్టి పశువులమధ్య, అహితః=జా గుఘాస్థిరుడై, సహస్రేణ=అసంఖ్య పురుషార్థములతో, ప్రవర్తతే=పవృత్తమగుచున్నాడో మిత్రావరుణా=ప్రాణోదానములు, అస్య ఇత్ హోత్రమ్=దీనికే భోజనమై యున్నవో] అర్హతః=యోగ్యతకలిగియున్న జీవసంబంధమైన, వసుధేయస్య=సంసారముయొక్క, బృహస్పతిః=పెద్దపెద్దపదార్థములను కాపాడు విద్యుత్తురూపాగ్ని, స్తోత్రమ్=స్తుతిసాధ నమును, అశ్వినా=సూర్యచంద్రులను, అధ్వర్యవమ్=స్వయముగ యజ్ఞమునుకోరుజనుని, వసువనే=ధనమును కోరువానికై; వేతు=కమనీయముగ నొనర్చునో అటులనే, యజః=సంగమొనర్చుడు. [౧౦౯]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఏమానవులు వలవిధములైన సుఖమును కలుగజేయు, త్రివిధ (సూత, భవిష్యత్తు, వర్తమాన) కాలము

అకు తగిన ప్రబంధములుండునట్టి గృహములను నిర్మించి యసంఖ్య సుఖములనుపొందుచు, పథ్యమైనభోజనమొనర్చుచు, నడిగినవారికి యథా యోగ్య పదార్థములనొసగుచున్నారో వారుకీర్తినిపొందుచున్నారు.

౧౫౪౯[౧౯]

౧౫౫౦ దేవ ఇత్యస్యాప్యేనా వృషిః ఇన్ద్రో దేవతాః నివృతతి శక్వరీ ఛన్దః పంచమః స్వరః

పునర్విద్వాంసః కిం కుర్వన్తి త్యాహ.

విద్వాంసులేమి చేయుచున్నారను విషయ మీ మంత్రముందు చెప్పబడెను.

దేవో దేవై ర్వ న స్పతి ర్హిరణ్యవర్ణో మధుశాఖః

సుపిప్పలో దేవ మిన్ద్రో మవర్తయత్ దివమగ్రేణా స్పృక్ష

దాన్తరిక్షం పృథివీమ్ దృఢిహీద్వసువనే వసుధేయస్య వేతు యజ॥౨౦॥

దేవః, దేవైః, వనస్పతిః, హిరణ్య వర్ణ+ఇతి హిరణ్య+వర్ణః, మధుశాఖ+ ఇతి మధు+శాఖః, సుపిప్పల+ఇతి, సు+పిప్పలః, దేవమ్, ఇన్ద్రోమ్, అవర్తయత్,

దివమ్, అగ్రేణ, అస్పృక్షత్, ఆ, అన్తరిక్షమ్, పృథివీమ్, అదృఢిహీత్, వసువన ఇతి వసు+వనే, వసు+ధేయస్యేతి వసు+ధేయస్య, వేతు, యజ॥౨౦॥

పదార్థః:-(దేవః) దివ్యగుణప్రియ (దేవైః)దేవీష్యమానైః(వనస్పతిః)కిరణానాం పాలకః (హిరణ్యవర్ణః)హిరణ్యాని తేజాసి పద్మాని యస్య సః (మధుశాఖః)మధురాః శాఖా యస్య (సుపిప్పలః) సుస్థరఫలః (దేవమ్) దివ్యగుణమ్ (ఇన్ద్రోమ్) దానిద్ర్యవిదారకమ్ (అవర్తయత్) వర్తయతి (దివమ్) ప్రకాశమ్ (అగ్రేణ) పునస్సరేణ (అస్పృక్షత్) స్పృశేత్ (ఆ) సమస్తాత్ (అన్తరిక్షమ్) అవకాశమ్ (పృథివీమ్) భూమిమ్ (అదృఢిహీత్)ధరేత్(వసువనే) వసుప్రదాయ జీవాయ (వసుధేయస్య) జగతః (వేతు) (యజ), ॥౨౦॥

అన్వయః:-హే విదవాన్! యథా దేవైః సహ వర్తమానో హిరణ్యవర్ణో మధుశాఖః సుపిప్పలో దేవో వనస్పతిరేవ మిన్ద్రోమవర్తయదగ్రేణ దివమస్పృక్షదన్తరిక్షం తత్స్థాన్లోకాన్ పృథివింకృదృఢిహీద్వసువనే వసుధేయస్య వేతు తథా యజ. ॥౨౦॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా వనస్పతయో మేఘం వర్షయన్తి, సూర్యశ్చ లోకాన్దరతి, తథా విద్వాంసో విద్యాయాచినం విద్యాధినం వర్షయన్తి. ॥౨౦॥

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా! ఎట్లు, దేవైః=దివ్యప్రకాశమాన గుణములతో వర్తమానము, హిరణ్యవర్ణః=సువర్ణమువలె ప్రకాశించు ఆకులుగలది, మధుశాఖః=మ

ధురశాఖాయుక్తము, సుపిష్ఠిణః=సుపిష్ఠ ఫలములుగలది, దేవః=ఉత్తమగుణదాత, వనస్పతిః=సూర్యకీరణములకు జలమును చేర్చించి ఉష్ణత్వమును శాంతపఱచి కిరణములను కావాడు వనస్పతి, దేవమ్ అవర్తయత్=ఉత్తమగుణములుగలదియై దారిద్ర్యమును నాశన మొనర్చు మేఘమును, అవర్తయత్=పెంపొందజేయుచున్నదో, అగ్రేణ=అగ్రగామియగు టచే, దేవమ్=ప్రకాశమును, అస్పృశత్=కామించునో, అస్తరిషమ్=అవకాశమును, అందు స్థితములై యున్న లోకములను, పృథివీమ్=భూమిని, ఆ అదృంహీత్=బాగుగా భరించునో, వసుధేయస్య=గుహారమునకు, వసువనే=ధనదాతయైన జీవునికొఱకు, వేతు=ఉత్పన్నమగునో, అటులమీరు, యజ=యజ్ఞ మొనర్చుడు. [౨౦]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు వనస్పతి జలమును వైశివంపి మేఘమును పెంపొందజేయుచు, సూర్యుని, ఇతర లోకములను భరించుచున్నదో అటులనే విద్యార్థులు విద్యనుకోరు విద్యార్థులను పెంపొందజేయుచున్నారు. యజు[౨౦]

౧౫౫౧ దేవ మిత్యస్మాద్యనా వృత్తిః ఇన్ద్రోదేవతాః | త్రిప్తిమ్ ఛన్దః | దైవతః స్వరః ||
పూర్వస్తమేవ విషయ మూహ.

మరల నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

దేవం బర్హి ర్వారితీనాం దేవమిన్ద్రో మవర్తయత్ | స్వాస్థస్థ మిన్ద్రోణా

సన్న మన్యా బర్హింష్ట్య భృభూద్యసువనే వసుధేయస్య వేతు యజ || ౨౧ ||

దేవమ్, బర్హిః, వారితీనామ్, దేవమ్, ఇన్ద్రమ్, అవర్తయత్, స్వాస్థస్థ మితి

సు+అ స్థమ్, ఇన్ద్రోణ, అసన్నమిన్ద్రా+సన్నమ్, అన్యా, బర్హింష్టి, అభి, అభూత్, క్షనువస్త ఇతి వస్తు+వనే, వస్తుధే యస్యేతి వస్తు+ధేయస్య, వేతు, యజ ||

పదార్థః:- (దేవమ్) దేవ్యమ్ (బర్హిః) అస్తరిషమ్ (వారితీనామ్) వరణీయానాం పదార్థానాం మధ్యే (దేవమ్) దేవ్యగుణమ్ (ఇన్ద్రమ్) విద్యుతమ్ (అవర్తయత్) వర్తయతి (స్వాస్థస్థమ్) సుష్ట్యానతే యస్మిన్ ప్రతి (ఇన్ద్రోణ) ఈశ్వరేణ (అసన్నమ్) సమీపస్థమ్ (అన్యా) అన్యాని (బర్హింష్టి) అస్తరిషావయవాః (అభి) అభిః (అభూత్) భవేత్ (వసువనే) పదార్థవిద్యా యాచినే (వసుధేయస్య) సర్వద్రవ్యాధారస్య జగతో మధ్యే (వేతు) (యజ). [౨౧]

అన్వయః:- హే విద్యవ్ ! యథా దేవం వారితీనాం మధ్యే వర్తమానం స్వాస్థస్థమిన్ద్రోణా సన్నమిన్ద్రం బర్హిదేవమవర్తయన్త్యా బర్హింష్ట్యభృభూద్యసువనే వసుధేయస్య వేతు, లథా యజ.

భావార్థము:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే విద్వాంసో మనుష్యా యాయం
యథాభివ్యాప్తమాకాశం సర్వాన్ విదార్థానభివ్యాప్తోతి సర్వేషాం సమీపమస్తి. తథేవైకస్య
సమీపవర్తినం జీవం విజ్ఞాయాస్మిన్సంసారే సుపాత్రాయ యావమానాయ దానం వచరః॥౨౦॥

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా! ఎట్లు, దేవమ్=దివ్యమైనది, వాఁతీనామ్=గ్రహించు
దగిన పదార్థములమధ్య వర్తమానమైనది, సాసత్త్వమ్=సంబంధస్థితికి ఆధారమైనది, ఇన్ద్రే
ణ=పరమేశ్వరునితోపాటు, అసన్నమ్=నికటవర్తియునైన, బర్హి=ఆకాశము, దేవమ్ఇన్ద్రే
మ్=ఉత్తమగుణములుగల విద్యుత్తును, అవర్తయత్=పైపొడవేయుచున్నదో, అన్యో బ
ర్హింషి=అంతరిక్షముయొక్క ఇతరావయవములందు, అభి అభూత్=అన్నివైపులనుండి
వ్యాప్తమగుచున్నదో, వసుధేయస్య=సమస్తద్రవ్యములకు ఆధారమైన జగత్తుమధ్య, వసు
పనే=పదార్థవిద్యను గోరువానికి, జేతు=ప్రాప్తమగునో అటులనే మీరును, యజ=
ప్రాప్తమొనర్చుడు. [౨౦]

భావార్థము:-ఈమంత్రమును వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ విద్వాంసు
లారా! ఎట్లు సకలదిక్కులందు వ్యాప్తమైన ఆకాశము సమస్త పదార్థములతో వ్యాప్త
మగుచున్నదో, మఱియు సమస్తమునకు సమీపమునందుండుచున్నదో, అటులనే ఈశ్వరునికి
నికటవర్తియైన జీవునితెలిసికొని, మీరు ఈసంసారమందు యాచించు సుపాత్రునకు ధనా
దులను దానమొసగుడు. ౧౫౫౧[౨౦]

౧౫౫౨ దేవ ఇత్యస్యా శ్రియా వృషీ అగ్నిదేవతా, నివృత్ త్రిష్టవ్ ఛన్దః, దైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

దేవో అగ్నిః, స్విష్ట కృద్దేవమిన్ద్రో మవర్తయత్. స్విష్టం కుర్వన్స్విష్ట
కృత్ స్విష్ట మద్య కరోతు నో వస్తువనే వసుధేయస్య వేతు యజ॥౨౧॥
దేవః, అగ్నిః, స్విష్ట కృదితి స్విష్ట+కృత్, దేవమ్, ఇన్ద్రోమ్, అవర్తయత్,
స్విష్టమితి సు+ఇష్టమ్, కుర్వన్, స్విష్ట కృదితి స్విష్ట+ కృత్, స్విష్టమితి సు+
ఇష్టమ్, అద్య, కరోతు. నః, వస్తు వన ఇతి వస్తు+వనే, వస్తుధేయస్యేతి వస్తు
+ధేయస్య, వేతు, యజ॥ ॥౨౧॥

పదార్థము:- (దేవః) దివ్యగుణః (అగ్నిః) పావకః (స్విష్టకృత్) యః శోభనమిష్టం కరోతి

సః (దేవమ్) దివ్యగుణమ్ (శ్రేష్ఠమ్) జీవమ్ (అవర్తయత్) వర్తయేత్ (స్విప్తమ్) శోభనశ్చ తదిప్తమ్ (కుర్వన్) సమ్నాచయన్ (స్విప్తకృత్) ఉత్తమేష్టకారీ (స్విప్తమ్) అతిశయనాభిప్సితమ్ (అద్య) (కరోతు) (సః) అస్మక్భ్యమ్ (వసువనే) (వసుధేయస్య) (వేతు) (యజ). ||౨౨||

అన్వయః:- హే విద్యున్ యథా స్విప్తకృద్దేవోఽగ్నిరిష్టం దేవ మవర్తయ ద్యథా చ స్విప్తం కుర్వన్ స్విప్తకృత్సమ్నగ్నిః స్విప్తం కరోతి తథాఽద్య సః సుఖం కరోతు, ధనం వేతు వసుధేయస్య వసువనే యజ చ. ||౨౨||

భావాన్తః:- అత్ర వాచక బుప్తోపమాలంకారః. యథా గుణకర్మ స్వభావై ర్విజ్ఞాతః కర్మసు సంప్రయుక్తోఽగ్ని రభిష్టాని కార్యాణి సాధ్నోతి తథా విద్యుద్భి ర్వర్తికవ్యమ్. ||౨౨||

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసులారా! ఎట్లు, స్విప్తకృత్ = సుందరమైన ఇష్టసాధకము, దేవః = ఉత్తమగుణములుగలదియునగు, అగ్నిః = అగ్ని, ఇంద్రం దేవమ్ = ఉత్తమగుణములుగల జీవమును, అవర్తయత్ = పెంపొందజేయునో మఱియు నెటుల, స్విప్తమ్ = సుందరమైన అభిలాషను, కుర్వన్ = సిద్ధపఱచుచున్న, స్విప్తకృత్ = బాగుగాకోరబడుచున్న అగ్ని, స్విప్తమ్ = అధికముగకోరబడిన కార్యమును చేయుచున్నదో, అటులనే, అద్య = నేడు, సః = మానిమి త్తము సుఖమును, కరోతు = చేయుము, వేతు = ధనమును ప్రాప్తింపజేయుము. మఱియు వసుధేయస్య = సకల ద్రవ్యముల కాధారమైన జగత్తుమధ్య, వసువనే = పదార్థవిద్యను కోరుచున్న మానవునకు, యజ = దానమొనగుము. [౨౨]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక బుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు గుణకర్మ స్వభావముల ననుసరించి తెలిసికొనబడినదై కర్మలందు నియు క్తమొనర్చబడిన అగ్ని అభిష్టకార్యములను సాధించుచున్నదో అటులనే విద్వాంసులు వర్తించవలయును. [౨౨]

౧౫౫౩ అగ్ని మిత్త్యస్యా శ్వివా వృషేః అగ్నిదేవతాః కృతి శృన్వః నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదేవిషయము

అగ్ని మద్య హోతార మవృణీతాయం యజమానః పచన్ వక్త్రీః

పచన్ పురోడాశం బద్ధున్ని స్థాయ చ్చాగమ్ । సూప్తస్థా అద్య దేవో

వన్తస్పతి రభవద్విస్థాయ చ్చాగేన అద్యత్తం మేదస్తః ప్రతి పచ

తాగ్రభీదవీ వృధ త్పురోడాశేన త్వామద్య ఋషే॥

||౨౩||

అగ్నిమ్, అద్య, హోతారమ్, అవృణీత, అయమ్, యజమానః, పచన్,

పత్తిః, పచన్, పురోడాశమ్, బధ్నన్, ఇన్ద్రాయ, ఛాగమ్, సూషస్థా ఇతి సు+
ఉపస్థాః, అద్య, దేవః, వనస్పతిః, అభవత్, ఇన్ద్రాయ, ఛాగేన, అద్యత్, తమ్
మేదస్త్యః, వ్రతి, వచతా, అగ్రభీత్, అవీవృధత్, పురోడాశేన, త్వామ్, అద్య, ఋషే॥

పదార్థః:- (అగ్నిమ్) విద్వాంసమ్ (అద్య) ఇదానీమ్ (హోతారమ్) (అవృణీత) వృణు
యాత్ (అయమ్) (యజమానః) (పచన్) (పత్తిః) పాకాన్ (పచన్) (పురోడాశమ్) పాకవిశే
షమ్ (బధ్నన్) బధ్నం కుర్వన్ (ఇన్ద్రాయ) ఐశ్వర్యాయ (ఛాగమ్) శ్లోక చింతి రోగాన్ యేన
తమ్ (సూషస్థాః) యే సూష తిష్ఠన్తి తే (అద్య) (దేవః) (వనస్పతిః) వనస్య కిరణసమూహస్య
పాలకః సూర్యః (అభవత్) భవేత్ (ఇన్ద్రాయ) ఐశ్వర్యాయ (ఛాగేన) చేదనేన (అద్యత్) అత్తి
(తమ్) (మేదస్త్యః) మేదసః స్నిగ్ధాత్ (వ్రతి) (వచతా) (అగ్రభీత్) గృహ్లాతి (అవీవృధత్) (పురో
డాశేన) (త్వామ్) (అద్య) (ఋషే) మస్త్రార్థవత్. ॥౨౩॥

అన్వయః:- హే ఋషే విద్వన్ యథాఽయం యజమానోఽద్యేన్ద్రాయ పత్తిః పచన్
పురోడాశం పచత్ ఛాగం బధ్నన్నగ్నిం హోతారమవృణీత, యథా వనస్పతిచేన ఇన్ద్రాయ
ఛాగేనాద్యాభవన్మేదస్త్యమద్యత్ పచతా సూషస్థాః స్యుస్తథా వ్రత్యగ్రభీత్పురోడాశేనావీ
వృధత్తథా త్వామద్యాఽహం వర్ధయేయం త్వం చ తథా వర్తస్య. ॥౨౩॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోఽమాలంకారః. యథా పావకకర్తారశ్శాకాదీని ఛిత్వా
భిత్వాఽన్నవృక్షానాని పచన్తి, తథా సూర్యః సర్వాన్ పచతి. యథా సూర్యో వృష్టిద్వారా
సర్వాన్ వర్ధయతి, తథా సేవాదిద్వారా మస్త్రార్థద్రష్టారో విద్వాంసః సర్వైర్వర్ధయన్తి. ॥౨౩॥

పదార్థము:-, ఋషే=మంతార్థమునెఱుగు విద్వాంసుడా! ఎట్లు, అయమ్
యజమానః=యజ్ఞ మొనర్చు పురుషుడు, అద్య=నేడు, ఇన్ద్రాయ=ఐశ్వర్యప్రాప్తికై,
పత్తిః=పాకములను, పచన్=వండుచు, పురోడాశమ్=హోమముకొఱకు పాకవిశేష
మును, పచన్=వండుచు మఱియు, ఛాగమ్=రోగములను నాశనమొనర్చు మేకను,
బధ్నన్=కట్టివేయుచూ, హోతారమ్ = యజ్ఞముచేయుటలో కుశలుడు, అగ్నిమ్=
తేజస్వియునగు విద్వాంసుని, అవృణీత=స్వీకరించుచున్నాడో, ఎట్లు, వనస్పతిః దేవః=
కిరణసమూహమును కాపాడు ప్రకాశయు క్తసూర్యమండలము, ఇన్ద్రాయ=ఐశ్వర్యము
కొఱకు, ఛాగేన=చేదన మొనర్చుటతోపాటు, అద్య=ఇప్పుడు, అభవత్ =ప్రసిద్ధమగుచున్న
దో, మేదస్త్యః=స్నిగ్ధము లేక నెమ్ముమండి, తమ్=ఆ హుతపదార్థములను, అద్యత్=తినుచు
నున్నదో, పచతా=సమస్త పదార్థములను పచన మొనర్చుచున్న సూర్యునిచే, సూషస్థాః=
దగ్గర నిలబడునవియగునో అటులనే, వ్రతి అగ్రభీత్=గ్రహించుచున్నాడు, పురోడాశేన=
హోమముకొఱకు వండబడిన పదార్థవిశేషముతో, అవీవృధత్=అధికముగ వృద్ధియగుచు
న్నాడు అటులనే, త్వామ్=మిమ్ము, అద్య=నేను పెంపొందజేయుదును. కావున మీరును

అటులనే పరిపుడు.

[౨౩]

భావార్థము:-ఈమంత్రముందు వాచక లుప్తోపమాంకారమున్నది. ఎట్లు వంట చేయువారు కూరగాయలు మొదలగువానిని తరిగి, నూరి, దంచి, రుబ్బి అన్నము, పులుసు, మొదలగు వానిని వండుచున్నారో అటులనే సూర్యుడు సమస్త పదార్థములను వండుచున్నాడు. ఎట్లు సూర్యుడు వర్షముద్వారా సర్వ పదార్థములను పెంపొంద జేయుచున్నాడో, అటులనే సకల మానవులు మంత్రార్థములను గ్రహించు విద్వాంసులను సేవాదులచే పెంపొందజేయవలయును.

౧౫౫౩[౨౩]

౧౫౫౪ హోతే త్యస్య వరస్వతి ఋషిః | అగ్నిదేవతా | స్వరాద్ జగతి ఛన్దః | నిషాదః స్వరః

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదేవిషయము

హోతా యక్షత్స మిధానం మహద్యశః సుసమిద్ధం

వరేణ్య మగ్నిమిన్ద్రం వయోధసమ్ | గాయత్రీం ఛన్ద

ఇన్ద్రియం త్ర్యవిం గాం వయో దధ ద్వేత్వాజ్యస్య హోత ర్యజ || ౨౪ ||

హోతా, యక్షత్, సమిధానమితి సమ్+ఇధానమ్, మహత్, యశః | సుసమిద్ధమితి సు+సమిద్ధమ్, వరేణ్యమ్, అగ్నిమ్; ఇన్ద్రిమ్, వయోధసమితి వయః+ధసమ్, గాయత్రీమ్, ఛన్దః, ఇన్ద్రియమ్, త్ర్యవిమితి త్రి+అవిమ్, గామ్, వయః, దధత్, వేతు. ఆజ్యస్య, హోతః, యజ ||

|| ౨౪ ||

పద్యాః:- (హోతా) దాతా (యక్షత్) సజ్జచ్ఛేత (సమిధానమ్) సమ్యక్ ప్రకాశమానమ్ (మహత్) (యశః) క్రిమ్ (సుసమిద్ధమ్) సుష్ణ ప్రదీప్యమానమ్ (వరేణ్యమ్) వర్తమన్ (అగ్నిమ్) పావకమ్ (ఇన్ద్రిమ్) పరమైశ్వర్యకారకమ్ (వయోధసమ్) కమనీయాయుర్ధారకమ్ (గాయత్రీమ్) సదృశాన్ ప్రకాశయన్తీమ్ (ఛన్దః) స్వాతన్త్ర్యమ్ (ఇన్ద్రియమ్) ధనం శ్రోత్రాది వా (త్ర్యవిమ్) యా త్రిధావతి తామ్ (గామ్) పృథివీమ్ (వయః) జీవనమ్ (దధత్) ధరన్ (వేతు) (ఆజ్యస్య) (హోతః) (యజ).

|| ౨౪ ||

అన్వయః:- హే హోత స్త్వం యథా హోతాగ్నిమివ సమిధానం సుసమిద్ధం వరేణ్యం మహద్యశో వయోధస మిన్ద్రం గాయత్రీం ఛన్ద ఇన్ద్రియం త్ర్యవిం గాం వయశ్చ దధత్సన్యత్ రాజ్యస్య వేతు తథా యజ.

|| ౨౪ ||

భావార్థము:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారము. యే సద్విద్యావిజ్ఞానానాం హాసం కుర్వన్తి, తేఽతులాం కీర్తిం ప్రాకర్య సుఖయన్తి.

పదార్థము:-హోతా=విద్యార్థులను గ్రహించువాడా! అట్లు, హోతా=వాచయగు పురుషుడు, అగ్నిమ్=అగ్నితుల్యము, సమిధానమ్=బాగుగా ప్రకాశించునది, సుసమిద్ధమ్=సుందర శోభాయమానమైనది వరేణ్యః=గ్రహించదగినదియునగు, సుహృత్ యశః=కీర్తిని, వయోధనమ్=ఆభీష్టావస్థను ధరింపజేయునది, ఇన్ద్రమ్=ఉత్తమైశ్వర్యము నొసగునదియునగు యోగమును, గాయత్రీమ్=సత్యమైన అర్థములను ప్రకాశపజుచుగాయ త్రిని, ఛన్ద్రః=స్వతంత్రమును, ఇన్ద్రియమ్=ధనమును లేక శ్రోత్రాదీంద్రియములను, త్ర్యవిమ్=త్రివిధములుగ రక్షించు, గామ్=పృథివిని కుఱియు, వయః=జీవనమును, దధత్=ధరించుచు, యతత్=సంగమొనర్చునో మజియు, ఆజ్యస్య=విజ్ఞానముయొక్క రహస్యమును, వేతు=పొందునో అటులనే మీరును, యజ=సమాగమమొనర్చుడు. [౨౪]

భావార్థము:-వాచక లుప్తోపమాలంకారమిందున్నది. సద్విద్యావిజ్ఞానములకు దానమొనర్చువారతులకీర్తిని బడసి తాముసుఖులై, ఇతరులకు సుఖంపజేయుచున్నాను.

౧౫౫౫ హోతే త్యస్య సరస్వతీ ఋషిః ఇన్ద్రో దేవతా భరిగతి జగతి ఛన్దఃనిపాదః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నదే విషయము.

హోతా యత్తత్తనూన పాత ముద్భిదం యం గర్భమదితి ర్దధే

శుచి మిన్ద్రం వయోధనమ్ । ఉష్ణిహం ఛన్ద ఇన్ద్రియం

దిత్యవాహం గాం వయో దధద్యేత్వాజ్యస్య హోత ర్యజః॥ ౨౫॥

హోతా, యత్తత్, తనూన పాతమితి తనూన పాతమ్, ఉద్భిద మిత్యత్ +భిదమ్, యమ్, గర్భమ్, అదితిః, దధే, శుచిమ్, ఇన్ద్రమ్, వయోధనమితి వయః+ధనమ్, ఉష్ణిహమ్, ఛన్దః, ఇన్ద్రియమ్, దిత్యవాహ మితి దిత్య+వాహమ్, గామ్, వయః, దధత్, వేతు, ఆజ్యస్య, హోతః, యజః॥ ౨౫॥

పదార్థము:-(హోతా) ఆవాతా (యతత్) (తనూనపాతమ్) శరీరాదిరక్షకమ్ (ఉద్భిదమ్) యే ఉద్భిద్య జాయతే తమ్ (యమ్) (గర్భమ్) గర్భ ఇవ స్థితమ్ (అదితిః)మాతా (సదే)దధాతి (శుచిమ్) పవిత్రమ్ (ఇన్ద్రమ్) సూర్యమ్ (వయోధనమ్) వయోనర్థకమ్ (ఉష్ణిహమ్) ఉష్ణిహో

ప్రతిపాదితమ్ (చన్దః) జలఃసమ్ (ఇన్ద్రోయమ్) ఇన్ద్రోన్ద్ర శీవస్య లిక్లమ్ (దిత్యవాహమ్) యో
దిత్యాన్ ఖడ్గితాన్ వహతి గమయతి తమ్ (గామ్)వాచమ్(వయః)శునీయాన్(దధత్)(వేతు)
(అజ్యస్య)(హోతః)(యజః). ॥౨౫॥

అన్వయః:-హోతోతర్యభా హోతా వహన పాత ముద్భవ మచితి గర్భమివ యం దధే
వయోధనం శుచిమిన్ద్రం యక్షదాజ్యసోలిష్ఠిచం చన్ద ఇన్ద్రోయం దిత్యవాహం గాం వయశ్చ
దధత్సన్ వేతు ఖడ్గితాన్ యజః. ॥౨౫॥

భావాన్తః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హేమనుష్యా భవంతో యథా మాతా గర్భం
జాతం బాలం చ రక్షతి తథా శరీరమిన్ద్రోయాణాం చ రక్షయిత్వా విద్యాయుషీ వర్ధయన్తు. ॥౨౫॥

పదార్థము:-హోతః=జ్ఞాన యజ్ఞకర్తా! ఎట్లు,హోతా=శుభగుణములను గ్రహిం
చువాడు, తనూనపాతమ్=శరీరాది రక్షకము, ఉద్భిదమ్=శరీరమును భేదించుకొనివచ్చు
నదియగు, గర్భమ్=గర్భమును, ఎట్లు, అదితిః=తల్లిధరించుచున్నదో, అటులనే, యమ్=
దేనిని,దధే=ధరించుచున్నాడో,వయోధనమ్=ఆయుర్వర్ధకుడు, శుచిమ్=పవిత్రుడునగు,
ఇన్ద్రోమ్=సూర్యునికి, యక్షత్=హవన పదార్థముచేర్చుచున్నాడో,అజ్యస్య=విజ్ఞానసంబం
ధమగు,ఉష్ణిహమ్=ఉష్ణిక్ ఛందస్సుతోచెప్పబడినదానిని,చన్దః=బలకరమును,ఇన్ద్రోయమ్=
జీవముయొక్క శ్రోత్రాదిచిహ్నములను, దిత్యవాహమ్ గామ్=ఖండితములను చేర్చెడు
వాణిని మఱియు,వయః=అతి సుందరవిహంగములను, దధత్=ధరించుచు,వేతు=పొందు
నో అటులనే వీనియన్నింటిని, పీరందఱిని, నీవు యజః=సంగతమొనర్చుము. [౨౫]

భావాన్తము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవు
లారా! ఎట్లు తల్లి గర్భమును,పుట్టినశిశువును రక్షించుచున్నదో,అటులనే మీరుశరీరమును
ఇంద్రియములను కాపాడుకొని విద్యను, ఆయువును వర్ధింపజేయుడు. ౧౫౫[౨౫]

౧౫౫౬ హోతేత్యన్ద్ర సరస్వతీ ఋషిః ఇన్ద్రో దేవతా నిచ్చచ్ఛక్వశి చన్దః రైవతః స్తోగః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

హోతా యక్షద్ది దేన్ద్య మీడితం వృత్త్ర హస్తమ మిడాభి

ఁద్యజినహః సోమ మిన్ద్రం వయోధనమ్ । అనుష్టుప్తం చన్ద

ఇన్ద్రోయం పఞ్చావిం గాం వయో దధద్వే త్వాజ్యస్య హోత ర్యజ ॥౨౬॥

హోతా, యక్షత్, ఈదేన్ద్యమ్,ఈడితమ్ వృత్త్రహస్త మమితి వృత్త్రహన్

+తమమ్,ఇడాభిః,ఈద్యమ్,సహః,సోమమ్,ఇన్ద్రమ్,వయోధనమితి వయః+ధనమ్.

అనుష్టుభమ్, అనుస్తుభ ఓత్తమ+స్తుభమ్, ఛన్దః, ఇన్ద్రియమ్, పశ్చాప్తి ఓత్తి
పశ్చా+అవిమ్, గామ్, వయః, దధత్, వేతు, ఆజ్యస్య, హోతా, యజ || ౨౬ ||

పదార్థః:- (హోతా) ఆదాతా (యత్) సంగచ్ఛేన (ఈడేన్యమ్) స్తోమమర్హమ్ (ఈడి
తమ్) ప్రశస్తమ్ (వృత్రహస్తమమ్) అతిశయేన వృత్రస్య మేఘస్య హస్తారం సూర్యమివ (ఇడా
భిః) సుశిక్షితాభి ర్వాఙ్మిః (ఈడ్యమ్) ప్రశంసితమర్హమ్ (సహః) బలమ్ (సోమమ్) సోమోద్యోషధి
గణమ్ (ఇన్ద్రియమ్) జీవమ్ (వయోధనమ్) మనుష్యానాం ప్రాణానాం ధారకమ్ (అనుష్టుభమ్)
అనుష్టుభకమ్ (ఛన్దః) స్వాతంత్ర్యమ్ (ఇంద్రియమ్) శ్రోత్రాది (పశ్చాప్తిమ్) యా పశ్చాప్రాచాన్
రక్షతి తామ్ (గామ్) పృథివీమ్ (వయః) కమనీయమ్ వస్తు (దధత్) ఛరత్సన్ (వేతు) (ఆజ్యస్య)
విజ్ఞాతుమర్హస్య (హోతః) (యజ). || ౨౬ ||

అన్వయః:- హే హోతర్యథా హోతా వృత్రహస్త మమివేదాభి ర్దేన్య మిడితం సహ ఈ
డ్యం సోమం వయోధన మిన్దం యత్సద్విన్ద్రియ మనుష్టుభం ఛన్దః పశ్చాప్తిం గాం వయశ్చా౭౭
జ్యస్య మధ్యే దధద్యేతు తథైతాన్ యజ. || ౨౬ ||

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యేషునుష్యా న్యాయేన ప్రశస్తగుణైః
సూర్యోద్యోషమితాః ప్రశస్తా భూత్వా విజ్ఞేయాని వస్తుని విదిత్వా స్తుతి ర్మలం జీవనం ధనం జితే
న్ద్రియతాం రాజ్యం చ ధరన్తి తే ప్రశంసార్థా భవన్తి. || ౨౬ ||

పదార్థము:- హోతః=యజ్ఞముచేయువాడా! ఎట్లు, హోతా=శుభగుణములను
గ్రహించుపురుషుడు, వృత్రహస్తమమ్=మేఘము సత్యంతముగ చిన్నాభిన్న మొనర్చు
సూర్యుని వలె, ఇడాభిః=సుశిక్షిత వాక్కులతో, ఈడేన్యమ్=స్తుతించ దగినది, ఈడి
తమ్=ప్రశంసితమునగు, సహః=బలమును, ఈడ్యమ్=ప్రశంసించదగినవగు, సోమమ్=
సోమోద్యోషధిగణమును మఱియు, వయోధనమ్=మనోహరములగు ప్రాణములను
ధరించునదియగు, ఇన్ద్రియమ్=జీవాత్మను, యత్=సంగతమొనర్చునోమఱియు, ఇన్ద్రియమ్=
శ్రోత్రాదులను, అనుష్టుభమ్=అనుకూలముగనవరోధ మొనర్చుదానిని, ఛన్దః=స్వతంత్రము
ను, పశ్చాప్తిమ్=పంచప్రాణములను రక్షించు, గామ్=పృథివిని మఱియు, ఆజ్యస్య=తెలిసి
కొనదగిన జగత్తుమధ్య, వయః=అభీష్టవస్తువును, దధత్=ధరించుచు, వేతు=ప్రాప్తమగు
నో, పొందునో అటులనే మీరు వీనివన్నింటిని, యజ=సంగతమొనర్చుదు. [౨౬]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఏమానవులు
న్యాయముచేతను ప్రశంసితగుణముచేతను సూర్యునివలె ప్రశంసితులై, తెలుసుకొనయో
గ్యములగు వస్తువులను తెలుసుకొని స్తుతి, బల, జీవన, ధనజితేంద్రియత్వములను, రాజ్య
మును ధరించుచున్నారో, వారు ప్రశంసాపాత్రులగుచున్నారు. ౧౫౫౬ [౨౬]

౧౫౫౭ హోతే త్యన్య సరస్వత్యృషిః ఇంద్రో దేవతా స్వరాడతి జగతీ చన్దః నిషాదః స్వరః.
పురస్తమేవ విషయ మాహ.
మరలి సదే విషయము.

హోతా యక్షత్సు బర్హిషం పూషణ్యన్త మమర్త్యః సీదన్తం
బర్హిషి ప్రియే వయోధనమ్ । బృహతీం చన్ద
ఇన్ద్రియం త్రివత్సం గా వయో దధద్వే త్వాజ్యస్య హోతా ర్యజః॥ ॥౨౭॥

హోతా యక్షత్, సుబర్హిషమితి సు+బర్హిషమ్, పూషణ్యన్త మితి పూ
షణ్+వన్తమ్, అమర్త్యమ్, సీదన్తమ్, బర్హిషి, ప్రియే, అమృతా, ఇన్ద్రిమ్,
వయోధనమితి వయః+ధనమ్, బృహతీమ్, చన్దః, ఇన్ద్రియమ్, త్రివత్స మితి
త్రి+వత్సమ్, గామ్, వయః, దధత్, వేతు, అజ్యస్య, హోతా, యజ ॥౨౭॥

పదార్థః:- (హోతా) ఆదాతా (యక్షత్) (సుబర్హిషమ్) శోభనం బర్హిర స్తరిత ముదకం వా
యస్య తమ్ (పూషణ్యన్తమ్) బహుపుష్టియు క్తమ్ (అమర్త్యమ్) మృత్యుధర్మరహితమ్ (సీదన్తమ్)
తీవ్రన్తమ్ (బర్హిషి) ఆకాశమివ వ్యాప్తే (ప్రియే) కమనీయే పరమాత్మస్వరూపే (అమృతా)
నాశధర్మరహితే. అప్ర విభక్తే రాకారాదేః (ఇన్ద్రిమ్) స్వకీయం జీవస్వరూపమ్ (వయోధనమ్)
ప్రయః కర్మోపాసనాజ్ఞానాని వత్సా ఇవ యస్య తమ్. (గామ్) ప్రాప్తవ్యం బోధమ్ (వయః)
కమనీయం సుఖమ్ (దధత్) (వేతు) ప్రాప్నోతు (అజ్యస్య) (హోతా) (యజ). ॥౨౭॥

అన్వయః:- హోతా తన్త్యం యథా స హోతా మృతా బర్హిషి ప్రియే సీదన్తమమర్త్య
పూషణ్యన్తం సుబర్హిషం వయోధన మిన్ద్రం యక్షత్స ఆజ్యస్య బృహతీం చన్ద ఇన్ద్రియం త్రివ
త్సం గాం వయశ్చ దధత్సన్ కల్యాణం వేతు తతైతాని యజ. ॥౨౭॥

భాష్యః:- అత్రి వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే మనుష్యా శ్రోత్రియం బ్రహ్మనిష్ఠం
యోగినం సేవన్తే తే సర్వాణ్యభీష్టాని సుఖాని లభన్తే. ॥౨౭॥

పదార్థము:- హోతా = దాన మొసగు పురుషుడా! నీవు యెట్లు, హోతా = శుభ
సంఘములను గ్రహించు ప్రసిద్ధ పురుషుడు, అమృతా = నాశరహితుడు, బర్హిషి = ఆకాశము
వలె వ్యాప్తుడు, ప్రియే = కోరదగినవాడునగు పరమేశ్వరుని స్వరూపమున, సీదన్తమ్ =
స్థిరమైనవాడు, అమర్త్యమ్ = శుద్ధస్వరూపముతో మృత్యురహితుడు, పూషణ్యన్తమ్ =
మిగులదృఢుడు, సుబర్హిషమ్ = సుందరమైన ఆకాశము లేక జలములుగలవాడు, వయో
ధనమ్ = వ్యాప్తిని ధరించువాడునునగు, ఇన్ద్రిమ్ = తన జీవస్వరూపమును, యక్షత్ = సంగ
మొనర్చునో, అతడు, అజ్యస్య = తెలిసికొనదగిన విజ్ఞానమునకు సంబంధించిన, బృహతీమ్

ఛన్దః = బృహతీఛందస్సును, ఇన్ద్రియమ్ = శ్రోత్రాదీంద్రియములను, త్రివత్సమ్గామ్ = కర్మ ఉపాసనా జ్ఞానములను పుత్రతల్పములుగ కల్గెయున్న వేదసంబంధమైన పొండద గినబోధను, మణియు, వయః = మనోహరమగు సుఖమును, దధత్ = ధరించుచున్న కల్యాణమును, వేతు = పొందుచున్నాడో, అటులనే పేసిన, యజః = సంగతమొనర్చుము. [౨౭]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. వేదపాఠకుడు, బ్రహ్మసింధుడునగు యోగిని సేవించువారు సకలభీష్టసుఖములను పొందుచున్నారు. [౨౭]

౧౫౫౦ హోతే త్యస్య సరస్వత్యపిః ఇత్యో) కేవతా స్వరాట్ శక్వరీ ఛన్దః దైవతః స్వరః.
పున స్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నదే విషయము.

హోతా యక్షద్యవస్వతీః సుప్రాయణా ఋతావృధో ద్వారో
దేవీ ర్హిరణ్యయా ర్భిహ్మణ మిన్ద్రం వయోధనమ్ । ప్రక్షిం ఛన్ద
ఇహేన్ద్రియం తుర్యవాహం గాం వయో దధద్యవ స్తైజ్యస్య హోత ర్యజః॥

హోతా, యక్షత్, వ్యచస్వతీః, సుప్రాయణాః, సుప్రాయనా ఇతి సు+
ప్రాయనాః, ఋతావృధః, ఋత వృధ ఇతి ఋత+వృధః, ద్వారః, దేవీః, హిర
ణ్యయాః, బ్రహ్మణమ్, ఇన్ద్రమ్, వయోధన మితి వయః+ధనమ్, ప్రక్షక్తిమ్,
ఛన్దః, ఇహ, ఇన్ద్రియమ్, తుర్యవాహ మితి తుర్య+వాహమ్, గామ్, వయః,
దధత్, వ్యన్తు, ఆజ్యస్య, హోతః, యజః॥

॥ ౨౮ ॥

పదార్థః:- (హోతా) (యక్షత్) (వ్యచస్వతీః) గమనావకాశయుక్తాః (సుప్రాయణాః)
సుష్టు ప్రాయణం ప్రకర్షణ గమనం యాసు తాః (ఋతావృధః) యా ఋతం యథాయోగ్యం
సత్యం వర్తయన్తి తాః (ద్వారః) ద్వారాణి (దేవీః) దివ్యగుణాః (హిరణ్యయాః) సువర్ణాదిభి
రనులిప్తాః (బ్రహ్మణమ్) చతుర్వేదవిదమ్ (ఇన్ద్రమ్) విదైశ్వర్యమ్ (వయోధనమ్) కమనీయానాం
విద్యాబోధాదీనాం ధాతారమ్ (ప్రక్షక్తిమ్) (ఛన్దః) (ఇహ) అస్మిన్ సంపారే (ఇన్ద్రియమ్) ధనమ్
(తుర్యవాహమ్) యస్తుర్యం చతుర్గుణం భారం వహతి తమ్ (గామ్) (వయః) గమనమ్ (దధత్)
(వ్యన్తు) ప్రాప్నువన్తు (ఆజ్యస్య) ప్రాప్తవ్యస్య ఘృతాదిసమ్మిశ్ర పదార్థస్య (హోతః) (యజః).

అన్వయః:- హే హోత స్తవం యథేహ హోతా వ్యచస్వతీః సుప్రాయణా ఋతావృధో
హిరణ్యయా దేవీ ద్వారో వయోధనమ్ బ్రహ్మణమిన్ద్రం ప్రక్షక్తిం ఛన్ద ఇన్ద్రియం తుర్యవాహం

గాం వయశ్చ దధవాభ్యుచ్చైత్యాని యతుః యథా చ జనా వ్యస్తు తథైతాని యజ. ॥౨౮॥

భావార్థము:-అత్ర వాచక లు...మనుష్యా అత్యుత్తమాని సుందర ద్వారాణి సువర్ణాది యుక్తాని గృహాణి రచయిత్వా చత్ర నివాసం విద్యాభ్యాసం చ కుర్యస్తేఽరోగాజాయస్తే. ॥౨౮॥

పదార్థము:-హోతా=యజ్ఞముచేయు పురుషుడా! ఎట్లు, ఇహ=ఈ ప్రపంచము న, హోతా=గ్రహించువాడు, వ్యచన్వతీ=వెలుపలకు వచ్చుటకవకాశము గలవి, సుప్రా యథా=సుందరముగ బయటికి వచ్చుటకుపీల్చె నవి, ఋతావృధః=సత్యమును పెంపొం దజేయునవి, హిరణ్యయా=బంగారువన్నె చిత్రముగలవి, దేవీ=ఉత్తమ గుణయుక్త ములునగు, ద్వారః=ద్వారములను, వయోధనమ్=కోరదగినవిద్యను మఱియు బోధా దులను ధారణ మొనరించువాడు, బ్రహ్మణమ్=చతుర్వేదజ్ఞాత, ఇన్ద్రీయమ్=విద్యారూపై శ్వర్యముగలవాడునగు విద్వాంసుని, పంక్తిమ్చన్దః=పంక్తి ఛందస్సును, ఇన్ద్రీయమ్=ధనమును, తుర్యవాహమ్ గామ్=నాలుగురెట్లు బరువుమోసుకొని పోగలుగు ఎద్దును, మఱియు, వయః=గమనమును, దధత్=ధరించుచు, ఆజ్యస్య=పొందదగిన ఘృతాదులకు సంబంధించిన పదార్థములను, యతుః=పొందునో మఱియు నెట్లు మానవునకు, వ్యస్తు =ప్రాప్తములగునో, [అటుల] వీనియన్నింటిని నీవు, యజ=పొందుము. [౨౮]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాంకారమున్నది. మానవులు అత్యుత్తమ సుందర ద్వారములుగలిగిన సువర్ణాది పదార్థయుక్తములగు గృహములను నిర్మించుకొని అందునివసించి విద్యాభ్యాసముచేయువారు రోగరహితులగుచున్నారు.

ॐ హోతే శ్యస్య సరస్వశ్యుషిః। అహోరాత్రే దేవతే। నిచ్చదతి శక్యశి చన్దః। పంచమ స్వరః।

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

హోతా యక్షత్సుపేశసా సుశిల్పే బృహతీ ఉభే నక్తోషసా

న దర్శతే విశ్వ మిన్ద్రం వయోధనమ్ । త్రిష్టుభం చన్ద ఇహేన్ద్రీయం

పష్ట వాహం గాం వయోదధ ద్వీతా మాజ్యస్య హోత ర్యజః॥ ॥౨౯॥

హోతా, యక్షత్, సుపేశనేతి సు+పేశసా, సుశిల్పే ఇతి సు+శిల్పే,

బృహతీ ఇతి బృహతీ, ఉభే+ఇత్సుభే, నక్తోషసా, నక్తోషనేతి నక్తోషసా, న,దర్శ తే+ఇతి దర్శతే, విశ్వమ్, ఇన్ద్రమ్, వయోధన మితి వయః+ధనమ్, త్రిష్టుభమ్,

త్రిస్తభమితి త్రి+స్తుభమ్, ఛన్దః, ఇహ, ఇన్ద్రియమ్, ప్రప్త వాహమితి పప్త+వా
హమ్, గామ్, వయః, దధత్, పీతామ్, ఆజ్యస్య, హోతః, యజః॥ ॥౨౯॥

పదార్థః:-(హోతా) ఆదాతా (యతత్) (సుపేశసా) సుక్తరస్వరూపవస్తౌ విద్వాంసా
వధ్యాపకా (సుశిల్పే) సున్దరాణి శిల్పాని యయోస్తే (బృహతీ) మహత్యా (ఉభే) ద్వే (నక్తోషాసా)
రాత్రిదినే (స) ఇవ (దర్శతే) ద్రష్టవ్యే (విశ్వమ్) సర్వమ్ (ఇన్ద్రియమ్) ఋతమైశ్వర్యమ్ (వయోధనమ్)
కామనాధారకమ్ (త్రిష్టుభమ్) ఏతచ్ఛన్దోఽర్థమ్ (ఛన్దః) బలమ్ (ఇహ) అస్మిన్జ్యోతి (ఇన్ద్రియమ్)
(ప్రప్తవాహమ్) యః పప్తేన పృష్టేన వహతి తమ్ (గామ్) వృషమ్ (వయః) (దధత్) (పీతామ్)
ప్రాప్నుతామ్ (ఆజ్యస్య) ప్రాప్తుం యోగ్యం ఘృతాదిపదార్థస్య సమ్మన్వియమ్ (హోతః) (యజః).

అన్వయః:- యోగ్యతా స్తస్యం యథేహ బృహత్పృథ్వీ సుశిల్పే దర్శతే నక్తోషాసా స సుపే
శసా విశ్వం వయోధన మిన్ద్రియం త్రిష్టుభం ఛన్దో వయ ఇన్ద్రియం పప్తవాహం గాం స పీతాం
యథాఽఽజ్యస్యైతాని దధత్సన్ హోతా యక్షత్తా యజః. ॥౨౯॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే సకలైశ్వర్య కరాణి శిల్పకర్మాణిహ
సాధ్నువన్తి. తే సుఖినో జాయన్తే. ॥౨౯॥

పదార్థము:-హోతః=యజ్ఞముచేయు పురుషుడా! ఎట్లు, ఇహ=ఈజగత్తునందు,
బృహతీ ఉభే=గొప్పవైన రెండు, సుశిల్పే=సుందర శిల్పకార్యములుగలవి, దర్శతే=
చూడదగినవియగు, నక్తోషాసా న=రేయుంబగళ్ళవలెనున్న, సుపేశసా=సుందరరూపం
తులు, అధ్యాపకోపదేశకులు నగు ఇరువురు విద్వాంసులు, విశ్వమ్=సమస్తమును, వయో
ధనమ్=కామనలకాధారమగు, ఇన్ద్రియమ్=ఉత్తమైశ్వర్యమును, త్రిష్టుభమ్=త్రిష్టుభం
దస్సుయొక్క అర్థమును, ఛన్దః=బలమును, వయః=ఆయువును, ఇన్ద్రియమ్=శ్రోత్రా
దీంద్రియములను మఱియు, పప్తవాహమ్ గామ్=వీపుమీద బరువుతీసికొనివెళ్ళు ఎద్దును,
పీతామ్=పొందుచున్నారో అటులనే, ఆజ్యస్య=పొందదగిన ఘృతాది పదార్థముల
యొక్క సంబంధములైన వీనిని, దధత్ హోతా=ధరించుచు గ్రహణకర్త, యక్షత్ =
పొందుచున్నాడో అటులనే నీవును, యజః=యజ్ఞ మొనర్చుము. [౨౯]

భావార్థము:-వాచక లుప్తోపమాలంకారమిందున్నది. ఈ జగత్తునందు సంపూర్ణైశ్వ
ర్యమును కలుగజేయు శిల్పకార్యములను సాధించు వారు సుఖులగుచున్నారు. [౨౯]

౧౫౬౦ హోతే త్యక్య సరస్వత్యప్యి ఆశ్వినౌ దేవతే, నిచ్చదతి శక్వరీ ఛన్దః పంచమః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నదే విషయము.

హోతా యక్షత్ప్రదేతసా దేవానా ముత్తమం యశో హోతారా

దై॒వ్యా క॒పీ స॒యజే॑న్ద్రం॒ వయో॑ధ॒సమ్॒ జగ॑తీం చ॒న్ద ఇ॒న్ద్రియ

మ॒న॒ద్వాహం॑ గాం వయో దధ ద్వీ॒తా మా॑జ్య॒స్య హో॑త ర్యజ॑॥ ॥౩౦॥

హో॑తా, య॒క్షత్, ప్ర॒చే॑త సే॒తి ప్ర॒చే॑తసా, దే॒వానా॑మ్, ఉ॒త్త॒మ మి॒త్యుత్

+త॒మమ్, య॒శః, హో॑తారా, దై॒వ్యా, క॒పీ ఇ॒తి క॒పీ, స॒యజే॑తి స॒+య॒జా,

ఇ॒న్ద్రం॒మ్, వయో॑ధ॒సమి॒తి వయః॑+ధ॒సమ్, జగ॑తీమ్, చ॒న్దః, ఇ॒న్ద్రియ॑మ్, అ॒న॒ద్వా

హమ్, గామ్, వయః, దధత్, వీ॒తామ్, ఆ॒జ్య॒స్య, హో॑తః, యజ॑॥ ॥౩౦॥

పదార్థః:- (హోతా) (యక్షత్) (ప్రచేతసా) ప్రకృష్టం చేతో విజ్ఞానం యయో స్తా (దేవానామ్) వినుషామ్ (ఉత్తమమ్) (యశః) కీర్తిమ్ (హోతారా) దాతారా (దైవ్యా) దేవేషు దివ్యేషు కర్మసు సాహు (కపీ) మేధావిన్ (సయుజా) యా సహైవ యుక్తస్తా (ఇన్ద్రం) పరమైశ్వర్యమ్ (వయోధసమ్) కమనీయ సుఖధారకమ్ (జగతీమ్) (చన్దః) (ఇన్ద్రియమ్) ధనమ్ (అనద్వాహమ్) శకటవాహకమ్ (గామ్) వృషభమ్ (వయః) విజ్ఞానమ్ (దధత్) (వీతామ్) ప్రాపుతామ్ (ఆజ్యస్య) విజ్ఞేయస్య (హోతః) (యజ). ॥౩౦॥

అన్వయః:- హే హోత స్తవం యథా దేవానాం ప్రచేతసా సయుజా దైవ్యా హోతారా కపి అధ్యాపకాఽధ్యేతారా శ్రోతాశ్రావయితారా వోత్తమం యశో వయోధస మిన్ద్రం జగతీం చన్దో వయ ఇన్ద్రియ మనద్వాహం గాం చ వీతాం యథాఽజ్యస్య మధ్య పతాని దధత్ సన్ హోతా యక్షత్తథా యజ. ॥౩౦॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యది మనుష్యాః పురుషార్థం కుర్ముర్త్యై విద్యాం కీర్తిం ధనం చ ప్రాప్య మానసీయా భవేయుః. ॥౩౦॥

పదార్థము:- హోతః=దానమిచ్చుపురుషుడా! ఎట్లు, దేవానామ్=విద్యాంసులకు సంబంధించిన, ప్రచేతసా=ఉత్కృష్ట విజ్ఞానముగలవారు, సయుజా=తోడుగాకలిసి మెలిసి యుండువారు, దైవ్యా=ఉత్తమ మార్గములందు సాధువులు, హోతారా=దాతలు, కపి=బుద్ధిమంతులునై అధ్యాపకాధ్యేతలు లేక విసుషారు వినుపించువారు, ఉత్తమమ్ యశః=ఉత్తమకీర్తిని, వయోధసమ్=ఆభీష్టసుఖమునుధరించునదగు, ఇన్ద్రం=ఉత్తమైశ్వర్యమును, జగతీం చన్దః=జగతీచందస్సును, వయః=విజ్ఞానమును, ఇన్ద్రియమ్=ధనమును అనద్వాహమ్ గామ్=బండినిలాగు ఎద్దును, వీతామ్=పడయుచున్నారో ఎట్లు, ఆజ్యస్య=తెలిసికొనదగిన పదార్థములమధ్య చెప్పబడిన యీసమస్త పదార్థములను, దధత్, హోతా=ధరించుచున్న గ్రహణకర్త, యక్షత్=పొందుచున్నాడో, అటులనే యజ=నీవునుపొందుము.

భావార్థము, - ఈమంత్రముందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. మానవులుపురు

పార్థమొనర్చిన యెడల విద్యను, కీర్తిని, ధనమును బడసి పూజనీయులగుదురు. ౧౫౬౦ [౩౦]

౧౫౬౧ హోతే త్యస్య సరస్వత్యపిః॥ వాణ్యో దేవతాః॥ భురిక్ ఛక్షురీ ఛన్దః॥ తైవతః స్వరః॥
పుస్తమేవ విషయ మాహ॥
మరల నచే విషయము.

హోతా యత్తత్పే శస్వతీస్తిస్రో దేవీర్హిరణ్యయా భారతీ

ర్బుహతీ ర్మహీః, పతి మిన్ద్రం వయోధనమ్ । విరాజం ఛన్ద

ఇహేన్ద్రియం ధేనుం గాం న వయో దధద్యన్తా వ్యజ్యస్య హోత ర్యజః॥౩౧॥

హోతా, యత్తత్, పేశస్వతీః, త్రినః, దేవీః, హిరణ్యయాః, భారతీః,

బృహతీః, మహీః, పతిమ్, ఇన్ద్రమ్, వయోధన మితి వయః+ధనమ్, విరాజమితి వి

+రాజమ్, ఛన్దః, ఇహ, ఇన్ద్రియమ్, ధేనుమ్, గామ్, న, వయః, దధత్, వ్యన్తు,

అజ్యస్య, హోతః, యజః॥

॥౩౧॥

పదార్థః:- (హోతా) (యత్తత్) (పేశస్వతీః) ప్రశస్తసురూపవతీః (త్రినః) త్రివ్యసంఖ్యాః (దేవీః) దాత్ర్యః (హిరణ్యయాః) హిరణ్యప్రకారాః (భారతీః) ధారికాః (బృహతీః) (మహీః) మహత్సంయుక్తాః (పతిమ్) పాలకమ్ (ఇన్ద్రమ్) రాజానమ్ (వయోధనమ్) చిరాయుర్ధారకమ్ (విరాజమ్) వివిధానాం పదార్థానాం ప్రకాశకమ్ (ఛన్దః) బలకరమ్ (ఇహ) (ఇన్ద్రియమ్) ఇన్ద్రి రీవైర్బుధ్ధం సుఖమ్ (ధేనుమ్) దుగ్ధధాత్రీమ్ (గామ్) (న) ఇవ (వయః) కమనీయమ్ (దధత్) (వ్యన్తు) ప్రాప్నువన్తు (అజ్యస్య) (హోతః) (యజః). ॥౩౧॥

అన్వయః:- హే హోతర్యథేహ యో హోతా తిస్రో హిరణ్యయాః పేశస్వతీర్ భారతీర్బృహతీ ర్మహీ ధేవీ స్త్రివిధా వాచో వయోధనం పతి మిన్ద్రం విరాజం ఛన్ద వయ ఇన్ద్రియం చ యత్తత్స ధేనుం గాం న వ్యన్తు, తతైతాని దధత్సన్నాజ్యస్య ఫలం యజ. ॥౩౧॥

భావార్థః:- అత్రోపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారౌ. యే మమప్యాః కర్మోపాసనాజ్ఞానా విజ్ఞాపికాం వాణీం విజానన్తి, తే మహతీం కీర్తిం ప్రాప్నువన్తి. యథా ధేను ర్వత్సాన్ తర్పయన్తి, తథేహ విద్వాంసోఽజ్ఞాన్ బాలకాన్ తర్పయన్తి. ॥౩౧॥

పదార్థము:- హోతః=యజ్ఞ ముచేయు పురుషుడా! ఎట్లు, ఇహ=ఈజగత్తునందు హోతా=శుభగుణగ్రహీత, హిరణ్యయాః=సువర్ణ మువలె ప్రియములు, పేశస్వతీః=సుందర రూపముగలవారు, భారతీః=ధారణ మొనర్చువారు, బృహతీః=గొప్పగంభీర రాజుల మహీః=మహాపురుషులచే గ్రహించబడినవారు, దేవీః=దానశీలునగు, త్రినః=ముగ్గురు స్త్రీలను లేక

త్రివిధవాక్కును, వయోధిసమ్, పతిమ్ = పీఠాయుష్మంతుడగు, రక్షకుని ఇంద్రమ్ = రాజును, విరాజమ్ = వివిధపదార్థముల ప్రకాశకమగు, ఛన్దః = పరాత్ ఛందస్సును, వయః = శోరదగిన వస్తువును, ఇన్ద్రియమ్ = జీవులు సేవించిన సుఖమును, యజత్ = పొందునో అతడు, ధేనుమ్ గామ్ న = పాలనిచ్చు అవునత మాకు, వ్యస్తు = ప్రాప్తమగునో అటులనే వీనియన్నింటిని, దధత్ = ధరించుచు, ఆజ్యన్య = పొందదగిన విజ్ఞానభరితమును, యజ = పొందుము. [౩౧]

భావార్థము:- ఈ చంద్రమును వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఏ మానవులు కర్మ, ఉపాసన విజ్ఞానములను తెలియజేయు వాణిని ఎఱుగుచున్నారో, వారు గొప్పకీర్తిని పొందుచున్నారు. ఎట్లుగోవులు దూడలను తృప్తిపఱచుచున్నవో అటులనే విద్యాంసులు మూర్ఖులైన బాలబుద్ధిగల ప్రజలను తృప్తిపఱచుచున్నారు. ౧౫౬౧ [౩౧]

౧౫౬౨ హోతే త్యన్య సరస్వత్యమ్॥ ఇన్ద్రియే దేవతాః కురిక్ ఛన్దః ఛన్దః దైవతః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నచే విషయము.

హోతా యజ్ఞత్సరేతసం త్వష్టారం పుష్టి వర్ధనం రూపాణి

బిభ్రతం పృథక్ పుష్టి మిన్ద్రం వయో ధనమ్ । ద్విపదం ఛన్ద

ఇన్ద్రియ ముజ్జైతం గాం న వయో దధ ద్వేత్వాజ్యన్య హోత ర్యజ ॥౩౨॥

హోతా, యజ్ఞత్, సురేతసమితి సు + రేతసమ్, త్వష్టారమ్, పుష్టి వర్ధన

మితి పుష్టి + వర్ధనమ్, రూపాణి. బిభ్రతమ్, పృథక్, పుష్టిమ్, ఇన్ద్రిమ్, వయోధ

సమితి వయః + ధనమ్. ద్విపద మితి ద్వి + పదమ్, ఛన్దః, ఇన్ద్రియమ్, ఉజ్జైతమ్,

గామ్, న, వయః, దధత్, వేతు, ఆజ్యన్య, హోతః, యజ॥ ॥౩౨॥

పదార్థః:- (హోతా) (యజత్) (సురేతసమ్) శోభనం రేతో వీర్యం యన్య తమ్ (త్వష్టారమ్) దేదీప్యమానమ్ (పుష్టివర్ధనమ్) యః పుష్ట్యా వర్ధయతి తమ్ (రూపాణి) (భిభ్రతమ్) ధరన్తమ్ (పృథక్) (పుష్టిమ్) (ఇన్ద్రిమ్) పరమైశ్వర్యమ్ (వయోధనమ్) (ద్విపదమ్) ద్వౌ పాదౌ యస్మిన్ తత్ (ఛన్దః) (ఇన్ద్రియమ్) (ఉజ్జైతమ్) వీర్యసేచన సమర్థమ్ (గామ్) యువావస్థానం వృషభమ్ (న) ఇవ (వయః) (దధత్) (వేతు) (ఆజ్యన్య) (హోతః) (యజ). ॥౩౨॥

అన్వయః:- హే హోత స్త్యం యథా హోతా సురేతసం త్వష్టారం పుష్టివర్ధనం రూపాణి

పుథక్ బిభ్రతం వయోధనం పుష్టిమిన్ద్రం ద్విపదం ఛన్ద ఇన్ద్రియ ముపాదం గాం న వయో
దధత్సన్నాజ్యస్య యతద్యేషు తథా యజ.

13౨॥

భావార్థము:-అత్రోపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారా. హే మనుష్యా యథా పృషభో
గా గర్భిణీః కృత్వా ఏశున్ వర్ధయతి, తథా గృహస్థాః స్త్రీ గర్భవతీః కృత్వా ప్రజా వర్ధయే
యుః. యది సంతానేచ్ఛా స్యాత్తర్హి పుష్టిః సంపాదనీయా. యథా సూర్యో నూపజ్ఞాపకోఽస్తి
తథా విద్వాన్ విద్యానుశితే ప్రకాశయతి.

1౩౩॥

పదార్థము:-హోతా=చానమొసగు పురుషుడా! ఎట్లు, హోతా=శుభగుణము
లను గ్రహించు పురుషుడు, సురేశసమ్=సుందర పరాక్రమవంతుని, త్వష్టాశమ్=ప్రకా
శమానుని, పుష్టివర్ధనమ్=పుష్టిచే పెంపొందజేయువానిని, రూపాణి పృథక్ బిభ్రతమ్=
సుందర రూపములను వేరువేరుగ ధరించువానిని, వయోధనమ్=వృద్ధవయస్సుగల
వానిని, పుష్టిమ్=పుష్టియుక్తుని, ఇన్ద్రిమ్=ఉత్తమైశ్వర్యమును, ద్విపదమ్=రెండుపాద
ములుగల మనుష్యాదులను, ఛన్దః=స్వాతంత్ర్యమును, ఇన్ద్రియమ్=శ్రోత్రాదీంద్రియ
ములను, ఉపాదమ్ గామ్=వీర్యసేచనమొనర్చుటలో సమర్థమైన పడుచుపద్ధువలె, వయః=
ఆయువును, దధత్=ధరించుచు ఆజ్యస్య=విజ్ఞానసంబంధమైన పదార్థమును, యతత్=
హోమమొనర్చునో, మఱియు, వేతు=పొందునో అటులనే, యజ=హోమమొనర్చుము

భావార్థము:-ఈమంత్రమందుపమానవాచకలుప్తోపమాలంకారములున్నవి. ఓమాన
వులారా! ఎట్లు ఆబోతు గోవులకు గర్భాధానమొనర్చి పశువులనభివృద్ధిజేయుచున్నదో,
అటులనే గృహస్థులుస్త్రీలను గర్భవతులుగనొనర్చి ప్రజాభివృద్ధియొనర్చవలయును. సంతా
నమును గోరువారు శరీరాదుల సవశ్యము పుష్టిపఱచవలయును. సూర్యుడెట్లు రూపజ్ఞాపకు
డై యున్నాడో అటులనే విద్వాంసుడు విద్యను, శిక్షను ప్రకాశపఱచువాడగుచున్నాడు.

౧౫౯౩ హోతే త్యస్య సరస్వత్యృషిః ఇన్ద్రో దేవతాః నిచరత్య ప్రిశ్నన్తః॥ గాథారః స్వరః,

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

హోతా యత్తద్వన్త స్పతిశిశమితాశిత క్రతుశిహిరణ్యవర్జ ముక్తినశి
రశనాం బిభ్రతం వశిం భగమిన్ద్రం వయోధనమ్ కకుభం ఛన్ద ఇహే
న్ద్రియం వశాం వేహతం గాం వయోదధ ద్వేత్యాజ్యస్య హోత ర్యజ॥౩౩॥

హోతా, యత్తత్, వన్త స్పతిమ్, శమితారమ్, శతక్రతు మితి శత + క్రతుమ్,

హిరణ్య పర్ణమితి హిరణ్య+పర్ణమ్, ఉక్తిన్మ్, రక్షణమ్, బిభ్రతమ్, వశిమ్,
భగమ్, ఇన్ద్రిమ్, వయోధన్మితి వయః+ధన్మ్, క్షకుభమ్, ఛన్దః, ఇహ, ఇన్ద్రి
యమ్, వశామ్, వేహతమ్, గామ్, వయః, దధత్, వేతు, అజ్యన్య, హోతః, యజ॥

పదార్థము:- (హోతా) (యజత్) (వనస్పతిమ్) కిరణపాలకం సూర్యమ్ (శమితారమ్)
శాన్తికరమ్ (శతక్రతుమ్) ఒహంప్రజ్ఞమ్ (హిరణ్యపర్ణమ్) హిరణ్యాని తేజాని వర్ణాని పాలకాని
యస్య తమ్ (ఉక్తిన్మ్) ఉక్తాని వస్తుం యోగ్యాని ప్రశస్తాని వచనాని యస్య తమ్ (రక్షణమ్)
అజ్ఞతమ్ రశనేత్యజ్ఞతీనా...నిఘం.౩.౫. (బిభ్రతమ్) ధరస్తమ్ (వశిమ్) వశకర్తారమ్ (భగమ్)
సేవనీయమైశ్వర్యమ్ (ఇన్ద్రిమ్) జీవమ్ (వయోధన్మ్) ఆయుర్ధారకమ్ (క్షకుభమ్) స్తమ్భకమ్ (ఛన్దః)
అహ్లాదకరమ్ (ఇహ) (ఇన్ద్రియమ్) ధన్మ్ (వశామ్) వశ్యామ్ (వేహతమ్) గర్భస్రావికామ్ (గామ్)
(వయః) మనీయం వస్తు (దధత్) (వేతు) (అజ్యన్య) (హోతః) (యజ). ॥౩౩॥

అన్వయము:- హే హోత స్తవం యథేహాజ్యన్య హోతా శమితారం హిరణ్యపర్ణం వనస్పతి
మివ శతక్రతుముక్తిసం రక్షణం బిభ్రతం వశిం భగం వయోధన్ మిన్ద్రం క్షకుభం ఛన్ద ఇన్ద్రియమ్
వశాం వేహతం గాం వయశ్చ దధత్సన్యక్షదేవుతు తథా యజ. ॥౩౩॥

భావార్థము:- అత్ర వాచక లుప్తిః...యే మనుష్యా సూర్యవద్విద్యాధర్మసుశిక్షా ప్రకా
శకా ధీమన్తఃస్వాత్మాని ధరస్తో విద్యైశ్వర్యం ప్రాప్త్యాఽన్యేభ్యో దదతితే ప్రశంసామాప్నునన్తి.

పదార్థము:- హోతః=దానమిచ్చు పురుషుడా! ఎట్లు, ఇహ=ఈసంసారమందు,
అజ్యన్య=ఘృతాది ఉత్తమ పదార్థములను, హోతా=హోమమొనర్చువాడు, శమితా
రమ్=శాంతికారకుని, హిరణ్యపర్ణమ్=తేజోరూపరక్షణములు గలవానిని, వనస్పతిమ్=
కిరణపాలకుడగు సూర్యునివలె, శతక్రతుమ్=అధికబుద్ధిగలవానిని, ఉక్తిన్మ్=ప్రశస్తము
లును చెప్పదగినవియు నగు వాక్కులచే యుక్తుని, రక్షణమ్=అంగుళిని, బిభ్రతమ్=ధరిం
చువానిని, వశిమ్=వశమందుచువానిని, భగమ్=సేవించదగిన ఐశ్వర్యమును, వయోధ
న్మ్=ఆయుర్వర్ధకమును, ఇన్ద్రిమ్=జీవమును, క్షకుభమ్=అర్థనిరోధకుని, ఛన్దః=ప్ర
సన్నతాకారకుని, ఇన్ద్రియమ్=ధన్మును, వశామ్=గొడ్డుటావును మఱియు, వేహత
మ్ గామ్=ఈచుకపోవు గోవును మఱియు. వయః=అభిష్ట వస్తువును, దధత్=ధరించు
చు, యజత్=యజ్ఞ మొనర్చునో, వేతు=అభిలషించునో అటులనే నీవు, యజ=యజ్ఞ మొ
నర్చుము. [౩౩]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తిఃపమాలంకారమున్నది. ఏ మానవులు
సూర్యునివలె ప్రకాశపటచువారుబుద్ధిమంతులునునై తమయంగములనుధరించుచు, విద్యను
ఐశ్వర్యమును బడసి ఇతరులకిచ్చుచున్నారో వారు ప్రశంసను పొందుదురు. ౧౫౬౩ [౩౩]

౧౫౬౪ హోతేత్యస్య సరస్వత్యపిః । అగ్ని దేవతా । అతిశక్వశి చన్దః । వంచమః స్వరః,
పునస్త మేవ విషయ మాహ
మఱల విషయ మదియే.

హోతా యక్షత్వాహో కృతీ రగ్నిం గృహపతిం పృథగ్వరుణం భేషజం
కవిం క్షత్రమిన్ద్రం వయోధనమ్ । అతిచన్దనం చన్ద ఇన్ద్రియం బృహదృషభం గాం
వయో దధద్వ్యన్త్యాజ్యస్య హోత ర్యజః॥

॥౩౪॥

హోతా, యక్షత్, స్వాహో కృతీ రితి స్వాహో+కృతీః, అగ్నిమ్, గృహప
తిమితి గృహ+పతిమ్, పృథక్, వరుణమ్, భేషజమ్, కవిమ్, క్షత్రమ్, ఇన్ద్రిమ్,
వయోధనమితి వయః+ధనమ్, అతిచన్దన మిత్యతి+చన్దనమ్, చన్దః, ఇన్ద్రియమ్,
బృహత్, ఋషభమ్, గామ్, వయః, దధత్, వ్యన్తు, ఆజ్యస్య, హోతః, యజః॥౩౪॥

పదార్థః:- (హోతా) (యక్షత్) (స్వాహోకృతీః) వాణ్యాదిభిః క్రియాః (అగ్నిం) పావక
మివ వర్తమానం (గృహపతిం) గృహస్య పాలకం (పృథక్) (వరుణం) శ్రేష్ఠం (భేషజం)
భాషధమ్ (కవిమ్) మేధావినమ్ (క్షత్రమ్) రాజ్యమ్ (ఇన్ద్రిమ్) రాజానమ్ (వయోధనమ్) కమ
నీయం జీవనధారకమ్ (అతిచన్దనమ్) అతిజగత్పాది త్రితిపాదితమ్ (చన్దః) (ఇన్ద్రియమ్) శ్రోతాది
కమ్ (బృహత్) (ఋషభమ్) అతిశ్రేష్ఠమ్ (గామ్) (వయః) (దధత్) (వ్యన్తు) (ఆజ్యస్య) (హోతః) యజః.

అన్వయః:- హోతా తస్యం యథా హోతా స్వాహోకృతీ రగ్నిమివ గృహపతిం వరుణం
పృథగ్భేషజం కవిం వయోధన మిన్ద్రం క్షత్ర మతిచన్దనం చన్దో బృహదిన్ద్రియ మృషభం గాం
వయశ్చ దధత్సన్త్యాజ్య స్వాహుతిం యక్షద్యథా జనా ఏతాని వ్యన్తు తథా యజః. ॥౩౪॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక బుద్ధిః మాలంకారః. యే మనుష్యాః పేదస్థాని చన్దాన్త్యతిచన్దాన్సి
చాధీత్యార్థవిదో భవన్తి, తే సర్వా విద్యాః ప్రాప్నువన్తి.

॥౩౪॥

పదార్థము:- హోతః=యజ్ఞ మొనర్చు మానవుడా! ఎట్లు, హోతా=గ్రహించు
పురుషుడు, స్వాహోకృతీః=వాక్కు మొదలగువానిచే సిద్ధమొనర్చిన [[క్రియలను], అగ్ని
మ్=అగ్నివలెనున్న తేజస్విని, గృహ పతిమ్=గృహరక్షకుని, వరుణమ్=శ్రేష్ఠుని, భేషజ
మ్=భాషధమును, కవిమ్=బుద్ధిశాలిని, వయోధనమ్=మనోహరమైన ఆయువును ధరిం
చువానిని, ఇన్ద్రిమ్=రాజును, క్షత్రమ్=రాజ్యమును, అతిచన్దనమ్=అతిజగతీ మొదలగు
చందస్సులచే చెప్పబడిన అర్థమును, చన్దః=గాయత్రీ మొదలగు చందస్సులను, బృహత్=
గొప్పవైన, ఇన్ద్రియమ్=చెవి మొదలగు ఇంద్రియములను, ఋషభమ్ గామ్=అతిశక్తి పురు

మైన ఎద్దును, మఱియు, వయః=ఆయువును, దధత్=ధరించుచు, అజ్యస్య=ఘృతా హుతితో, యజత్=హోమ మొనర్చునో, మఱియు నెట్లు ప్రజలు వీనియన్నింటిని, వ్యస్తు= అభిలషించుదురో అట్లులనిస్తే, యజ=హోమ మొనర్చుము. [౩౪]

భావార్థము:-వాచక లుప్తోఽమాలంకారమందున్నది. ఏ మానవులు వేదస్థములైన గాయత్రీ మొదలగు ఛందస్సులను మఱియు నతిజగతి మొదలగు అతిఛందస్సులనుచదివి అర్థమును తెలిసికొనెడి వారగుచున్నారో వారు సమస్తవిద్యులను పొందుచున్నారు.

౧౫౬౫ దేవమిత్యస్య సరస్వత్స్వపిః । ఇన్ద్రో దేవతా, భురిక్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః । దైవతః స్వరః
కీప్యకా జనా వర్తస్త ఇత్యాహ

మానవు లెట్లు వృద్ధి యగుచున్నారను విషయ మీమంత్రమందు చెప్పబడెను.

దేవం బర్హిర్వయోధసం దేవమిన్ద్రో మవర్తయత్ । గాయత్ర్యా ఛన్దసేన్ద్రియం
చక్షు రిన్ద్రో వయో దధద్వస్తువనే వస్తుధేయస్య వేతు యజ॥ [౩౫]

దేవమ్, బర్హిః, వయోధసమితి వయః+ధసమ్, దేవమ్, ఇన్ద్రోమ్, అవర్త
యత్, గాయత్ర్యా, ఛన్దసా, ఇన్ద్రియమ్, చక్షుః, ఇన్ద్రో, వయః, దధత్, వస్తువన
ఇతి వస్తు+వనే, వస్తుధేయస్యేతి వస్తు+ధేయస్య, వేతు, యజ॥ [౩౫]

పదార్థః:- (దేవమ్) దివ్యగుణమ్ (బర్హిః) అంతరిక్షం (వయోధసం) వయోవర్ధకం (దేవం) దివ్యస్వరూపం (ఇన్ద్రోమ్) సూర్యమ్ (అవర్తయత్) వర్తయతి (గాయత్ర్యా) (ఛన్దసా) (ఇన్ద్రియమ్) ఇన్ద్రోస్య జీవస్య లింగమ్ (చక్షుః) నేత్రమ్ (ఇన్ద్రో) శీవే (వయః) జీవనమ్ (దధత్) ధరత్ (వస్తువనే) ధన విభాజకాయ (వస్తుధేయస్య) ప్రవ్యాఽధారస్య సంసారస్య (వేతు) ప్రాప్నోతు (యజ) సంగచ్ఛస్య.

అన్వయ:- హే విద్వాన్ ! యథా దేవం బర్హిర్వయోధసమ్ దేవమిన్ద్రో మవర్తయద్యథా చ గాయత్ర్యా ఛన్దసా చక్షురిన్ద్రియం వయశ్చేన్ద్రోదధత్వస్తువధేయస్య వస్తువనే వేతు తథాయజ.

భావార్థః:- అత్ర వాచకలుప్తోఽ.... యథాఽకాశే సూర్యప్రకాశో వర్తతే తథా దేవేషు ప్రజ్ఞా వర్తతే యేఽస్మిన్సంసారే వేదద్వారా సర్వాః సత్యవిద్యా జానీయుస్తే సర్వతో వర్ధేరన్.

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా ! ఎట్లు, దేవమ్ = ఉత్తమగుణములు గల, బర్హిః = అంతరిక్షము, వయోధసం = ఆయుర్వర్ధకమును, దేవం = ఉత్తమ రూపముగలదియునగు ఇన్ద్రోమ్ = సూర్యుని, అవర్తయత్ = పెంపొందజేయు చున్నదో అనగా నడచుట కవకాశ మొసగుచున్నదో మఱియు నెట్లు, గాయత్ర్యా ఛన్దసా = గాయత్రీఛందస్సుతో, ఇన్ద్రియం = శీవముయొక్క చిహ్నమైన, చక్షుః = నేత్రేంద్రియమును, మఱియు, వయః = జీవన

మును, ఇన్ద్రో=జీవమందు, దధత్=ధరించుచు, వసుధేయస్య=ద్రవ్యముల కాధారమైన సంసారముయొక్క, వసువనే=ధవనిభాగమొనర్చు చూసవునితోటకు, వేతు=ప్రాప్తము గునో, అటుల మీరు, యజ=సమాగమమొనర్చుడు. [౩౫]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఆకాశమునం దెట్లు సూర్యప్రకాశము అభివృద్ధియగుచున్నదో అటులనే వేదాధ్యాయసముపలన బుద్ధి అభివృద్ధియగుచున్నది. ఎవరీజగత్తునందు వేదముద్వారా సమస్త సత్త్వవిద్యులనెఱుగుచురో వారు అన్నివిధముల సభివృద్ధిపొందుదురు. ౧౫౬౫[౩౫]

౧౫౬౬ దేవీరిత్యస్య సరస్వత్యృషిః । ఇన్ద్రో దేవతా । కురిక్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః । దైవతః స్వరః ।

ముమ్యైః కీదృశాని గృహాణి నిర్మాతవ్యానీ త్యాహ

మానవులెటువంటి గృహములను నిర్మించవలయును ?

దేవీ ర్ద్వారో వయోధనశిశుచిమిన్ద్రో మవర్తయత్ । ఉష్టిహో ఛన్దసేన్ద్రియం ప్రాణమిన్ద్రో వయో దధద్వసువనే వసుధేయస్య వ్యస్తు యజ ॥ ॥౩౬॥

దేవీః, ద్వారః, వయోధనమితి వయః+ధనమ్, శుచిమ్, ఇన్ద్రోమ్, అవర్తయత్, ఉష్టిహో, ఛన్దసా, ఇన్ద్రియమ్, ప్రాణమ్, ఇన్ద్రో, వయః, దధత్, వసువన ఇతి వసు+వనే, వసుధే యస్యేతి వసు+దేయస్య వ్యస్తు, యజ ॥ ॥౩౬॥

పదార్థః:-(దేవీః) దేవీప్రమానాని (ద్వారః)గమనాగమనార్థాని ద్వారాణి(వయోధనమ్) జీవనధారకమ్(శుచిమ్)పవిత్రమ్(ఇన్ద్రోమ్)శుద్ధం వాయుమ్(అవర్తయత్)వర్తయన్తి(ఉష్టిహో)(ఛన్దసా)(ఇన్ద్రియమ్)ఇన్ద్రోణ జీవేన జుష్టమ్(ప్రాణమ్)(ఇన్ద్రో)జీవే(వయః)కమనీయం ప్రియమ్(దధత్) ధరన్తస్ (వసువనే)ద్రవ్యయాచినే(వసుధేయస్య)ధనాఽఽధారస్య కోపస్య(వ్యస్తు) (యజ).

అన్వయః:-హే విద్యన్ యథా దేవీర్ద్వారో వయోధనం శుచిమిన్ద్రోమిన్ద్రియం ప్రాణమిన్ద్రో వసుధేయస్య వసువనేఽవర్తయత్ వ్యస్తు. తథోష్టిహో ఛన్దసై తాన్ వయశ్చ దధత్సన్ యజ.

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః.యాని గృహాణి పన్ముఖద్వారాణి సర్వతో వాయుసంస్పృశిణి పన్తి.తత్ర నివాసేన జీవనం పవిత్రతా బలమారోగ్యం చ వర్ధతే తస్మాద్భవం ద్వారాణి బృహన్తి గృహాణి నిర్మాతవ్యాని. ॥౩౬॥

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా! ఎట్లు,దేవీః=ప్రకాశమానములైన, ద్వారః=రాక పోకలకై యున్న ద్వారములు, వయోధనమ్=జీవనమునకాధారమైన, శుచిమ్ ఇన్ద్రోం

=శుద్ధవాాయువును, ఇన్ద్రియః=జీవునిచేచేపించబడిన, ప్రాణమ్=ప్రాణమును, ఇన్ద్రో=జీవనిమిత్తము, వసుధేయస్య=ధనాధారమగు కోశముయొక్క, వసువనే=ధనమును కోరువానికై, అవధయత్=పెంపొంచజేయుచున్నవో, స్వస్తు=శోభాయమానములగునో ఆటలు, ఉష్ణివో ఉష్ణసా=ఉష్ణికో ఉంచుచుచేసిపూర్వోక్త పదార్థములను మఱియు, వయః=కామించదగిన పియపదార్థములను, దగత్=ధరించుచు నిపుహవనమొనర్చుము. [౩౬]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక బుద్ధిపరమాలంకారమున్నది. వాయువు బాగుగా కచ్చుటకు పోవుటకుఁజేలుగానుండునట్లు ఎదురుబొదురు ద్వారములుంచి గృహములను నిర్మించి వానియందు నివసించుటవలన సారోగ్యాయువులు, పవిత్రత, బలము క్షుద్ధియుగుచున్నవి. కావున నధికద్వారములుగల పెద్దపెద్దయుండ్లను నిర్మించవలయును

౧౫౬= దేవీత్యస్య సరస్వత్యప్రసాదః ఇతి దేవతా . భురిగతిజగతీ చంద్రః నిషాదః స్వరః.

పునర్జన్మమువ్యాస కథం వర్ణించునీ త్యాహ.

మానవుల లెట్టుల వృద్ధిపొందవలయును?

దేవీ కృషాసానక్తా దేవమిన్ద్రం వయోధనం దేవీ దేవ మవర్ధతామ్ | అనుష్టుభా
ఛన్దోఃస్థియం బలమిన్ద్రే వయో దధద్వస్తువనే వస్తుధేయస్య వీత్రాం యజ || ॥౩౭॥

దేవీ+ఇతి దేవీ, ఉపాసానక్తా, ఉపసాన క్తేత్సుపసా నక్తా, దేవమ్, ఇన్ద్రమ్
 వయోధనమితి వయః+ధనమ్, దేవీ, దేవమ్, అవర్తతామ్, అనుష్టుభా, అనుష్టుభే
 త్యను+స్తుభా, చనసా, ఇన్ద్రియమ్, బలా, ఇన్ద్రే, వయః, దధత్, వసువన ఇతి
 వసు+వనే, వసుధేయస్యేతి వసు+దేయస్య, వీతాం, యజ॥

పదార్థః:-(దేవీ)దేవీష్టమాసే(ఉపాసానక్తా)రాత్రిందినేఇవాధ్యాపికాఽధ్యైత్ర్యాస్త్రీయా
(దేవమ్) దివ్యగుణమ్ (ఇంద్రియమ్) జీవన్(వయోధనమ్)(దేవీ) దివ్యా పతివ్రత్రా స్త్రీ (దేవమ్)
దివ్యం ప్రసంగం పతిమ్(అవర్తతామ్)(ఆనుష్టుభా)(ఛందసా)(ఇంద్రియమ్)ఇంద్రియా జీవన సేవితమ్
(బలం)(శక్తి) జీవే(వయః)ప్రాణధారణం (దధత్)(ననువసే) (వసుధేయస్య)(వీతాం)యజః

అస్వయః:- హే విద్వాన్ యథోపాసానక్తేప దేవీ వయోధనం దేవమిన్ద్రం దేవీ దేవమివా
వర్ణతాం, యథా చ వసుధేయస్య వసువనే వీతాం తథా వయో దధత్సన్ననుష్టుభా చక్రసేన్ద్ర
ఇవోరీయం బలం యజ.

1324

భావార్థము:- అత్ర వాచ్యః బుద్ధిప్రమాణంకారః. సే మనుష్యా యథా సీత్యా స్త్రీపురుషౌ

వ్యవస్థయాఽహోరాత్రా చ వర్తేతే. తథా ప్రీత్యా భర్తవ్యవస్థయా చ భవంతో వర్తంతామ్. ||౩౭||

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా! ఎట్లు, ఉపాసానక్తా=రాత్రింజగళ్ళవలె, దేవీ= సుందరీమణులు శోభాయమానలునగుచదివించు, చదువుకొను స్త్రీలగువారు, వయోధనం= దేహమును ధరించునది, దేవం = ఉత్తమగుణయు క్తమునగు, ఇన్ద్రో= జీవమును, దేవీ=ఉత్తమవతివ్రతయైన స్త్రీ, దేవం=ఉత్తమ స్త్రీవ్రతుడు లంపటాది దోషరహితుడు నగు పతిని పెంపొందజేయునో! నటులనే, అవర్ధతాం=పెంపొందజేయు మణియు, నెట్లు, వసుధేయస్య=ధనాధారమగు కోశముయొక్క, వసువనే=ధనముకోరువానినిమి త్తము, వీతామ్=ఉత్పత్తిచేయునో, అటుల, వయః=ప్రాణములయొక్క ధారణము ను, దధత్=పుష్టిపఱచుచు, అనుష్టుభా ఛన్దసా=అనుష్టుప్ ఛందస్సుచే, ఇన్ద్రో=జీవా త్మయందు, ఇన్ద్రోయం=జీవముచే సేవించబడినదానిని, బలం=బలమును, యజః=సంత త మొనర్చుము. [౩౭]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. మానవు లారా! ఎట్లు ప్రీతివలన స్త్రీపురుషులును, వ్యవస్థవలన దివారాత్రములును పెంపొందు చున్నవో అటులనే ప్రీతిచేతను ధర్మముయొక్క వ్యవస్థ చేతను మీరు అభివృద్ధి యగు దురుగాక! ౧౫౬౭[౩౭]

౧౫౬౮ దేవీత్యస్య సరస్వత్యృషిః | ఇన్ద్రో దేవతా | భురిగతిజగతి ఛన్దః | నిషాదః స్వరః.

అథ స్త్రీ పురుషౌ కిం కుర్యాత్ మిత్యాహ

ఇపుడు స్త్రీ పురుషు లేమి చేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

దేవీ జోష్ఠీ వసుధితీ దేవమిన్ద్రం వయోధనం దేవీ దేవ

మవర్ధతామ్ | బ్రుహత్యా ఛన్దసేన్ద్రీయ జి శ్రోత్రమిన్ద్రేవయో

దధద్వసువనే వసుధేయస్య వీతాం యజః ||

||౩౮||

దేవీ+ఇతి దేవీ జోష్ఠీ+ఇతి జోష్ఠీ. వసుధితీ ఇతి వసు+ధితీ. దేవమ్,

ఇన్ద్రోమ్, వయోధనమితి వయః+ధనమ్, దేవీ+ఇతి దేవీ, దేవమ్, అవర్ధతామ్,

బ్రుహత్యా, ఛన్దసా, ఇన్ద్రీయమ్, శ్రోత్రమ్, ఇన్ద్రో, వయః, దధత్, వసువన ఇతి

వసు+వనే, వసుధేయస్యేతి వసు+ధేయస్య, వీతామ్, యజః ||

||౩౮||

పదార్థము:- (దేవీ) దేవీత్యమానే (జోష్ఠీ) ప్రీతిమత్యా (వసుధితీ) విద్యాధారికే (దేవం)

దివ్యగుణం సంతానం (ఇన్ద్రం) అన్నరాతారం (వయోధనం) జీవనధారకం (దేవీ) ధర్మాత్మాత్మ (దేవం) ధర్మాత్మానం పతిం (అవర్తతాం) బృహత్తా (ఛన్దసా) (ఇన్ద్రోయం) ఇన్ద్రోజేశ్వరేణ సృష్టమ్ (శ్రోత్రం) కర్జిత్రావకం (ఇన్ద్రో) క్షేపే (వయః) కమనీయం సుఖం (దధత్) (వసువనే) (వసుధేయస్య) (పితామ్) వ్యాప్నుతః (యజ). ॥౩౮॥

అన్వయః:- హే విద్వన్ యథా దేవీ జోష్టి వసుధితీ స్త్రియా వయోధన మిన్ద్రం దేవం దేవీ దేవమివ ప్రాప్యోవర్తతామ్. బృహత్తా ఛన్దసేన్ద్రో శ్రోత్ర మిన్ద్రోయం పితాం. తథా వసుధేయస్య వసువనే వయో దధత్సన్ యజ. ॥౩౮॥

భావార్థ:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్య యథాఽధ్యాపికోపదేశితే స్త్రియా స్వసంతానానన్యాః కన్యాః స్త్రియశ్చ విద్యాశిక్షాశ్లాఙ్గం వర్తయత స్తథా స్త్రిపురుషౌ పరమప్రీత్యా విద్యాపిచారేణ స్వసంతానాన్ వర్తయేతాం స్వయం చ వర్ధేతామ్. ॥౩౮॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా ! ఎట్లు, దేవీ=తేజస్వినులు, జోష్టి=ప్రీతిగలవారు వసుధితీ=విద్యనుధరించి చదువను, చదివించనుగల స్త్రీలిరువురు, వయోధనమ్=జీవనధారకుడగు, ఇంద్రమ్=అన్నదాతను, దేవమ్=ధర్మాత్ముడగుపతిని, దేవీ దేవమ్=ధర్మాత్మురాలైన స్త్రీ దివ్యగుణవంతమగు సంతానమును పొందినటుల పొంది, అవర్తతామ్=ఉన్నతిని పొందుదురో, బృహత్తా ఛన్దసా=బృహత్తీఛందస్సుచే, ఇన్ద్రో=జీవాత్మయందు, ఇన్ద్రోయమ్=ఈశ్వరుడు నిర్మించిన, శ్రోత్రమ్=శబ్దమువినుటకు హేతువైన చెవిని, పితామ్=వ్యాప్తమగునో అటులనే, వసుధేయస్య=ధనాధారమైన కోశముయొక్క, వసువనే=ధనము కోరునిమిత్తము, వయః=ఉత్తమమనోహరమగు సుఖమును, దధత్=ధరించుచు, యజ=యజ్ఞాదులనొనర్చును. [౩౮]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. మానవులారా! ఎట్లు చదివించు, ఉపదేశించు స్త్రీలు తమసంతానమును ఇతరకన్యలను లేక స్త్రీలను విద్యాశిక్షణలచే నభివృద్ధిచేయుచున్నారో. అటులనే స్త్రీపురుషులు పరమప్రీతితో విద్యాపిచారణతోపాటు తమసంతానములను పెంపొందజేసి తామును అభివృద్ధిజెందవలెను.

౧౫౬౯ దేవీ ఇత్యన్య సరస్వత్యపిః । ఇన్ద్రో దేవతా నిచృచ్ఛక్యతి ఛన్దః । ధైవతః స్వరః

పునర్మనుష్యైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ.

మరల మానవు లేమి చేయవలయునను విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

దేవీ ఉరాహతీ దుమే ముదుమే పయసేన్ద్రం వయోధనం

దేవీ దేవమవర్తతాం ప్రజ్క్త్యా ఛన్దసేన్ద్రోయ పిత్రక్రమిన్ద్రో

వయోదధద్వసువనే వసుధేయస్య పితాం యజ॥

దేవీ+ఇతి దేవీ, ఊర్జాహుతీ+ ఇత్సూర్జా+అహుతీ, దుష్టేఇతి దుష్టే, ను
దుష్టే ఇతి ను+దుష్టే, వయసా, ఇన్ద్రీయమ్, వయోధన మితి వయః+ధనమ్, దేవీ
+ఇతి దేవీ, దేవమ్, అవర్తతామ్, పంక్త్యా, ఛన్దసా, ఇన్ద్రీయమ్, శుక్రమ్, ఇన్ద్రో, వయః,
దధత్, వసువన ఇతి వసు+వనే, వసుధేయస్యేతి వసు+ధేయస్య, పితామ్, యజ॥

పదార్థః:- (దేవీ)దాత్ర్యా(ఊర్జాహుతీ)సుసంస్కృతానా హుతీ(దుష్టే)పూరితే(సుదుష్టే)
సుష్టుకామప్రపూరితే (వయసా) జలవర్షణేన (ఇన్ద్రీయమ్) జీవమ్ (వయోధనమ్) ప్రాణధారిణమ్
(దేవీ) పతివ్రతా విదుషీ స్త్రీ (దేవమ్) స్త్రీవ్రతం విద్వాంసం (అవర్తతామ్) పంక్త్యా (ఛన్దసా)
(ఇన్ద్రీయమ్) ధనమ్ (శుక్రమ్) క్షిర్యమ్ (ఇన్ద్రో) శక్తే (వయః) కమనీయం సుఖమ్ (దధత్) (వసు
వనే)ధనసేవినే (వసుధేయస్య) (పితామ్) (యజ॥

॥౩౯॥

అన్వయః:- హే విద్వాన్ యథా దుష్టే సుదుష్టే దేవీ ఊర్జాహుతీ వయసా వయోధనమి
న్ద్రం దేవీ దేవమివావర్తతాం పంక్త్యా ఛన్దసా ఇన్ద్రో శుక్రమిన్ద్రీయం క్షితాం, తథా వసుధేయస్య
వసువనే వయో దధత్సన్ యజ॥

॥౩౯॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా యథా౨ గ్నో ప్రాప్తా౨౨
హుతి శ్రేణుమండలం ప్రాప్య పునరాగత్య చ శుద్ధేన జలేన సర్వం జగత్పృష్టాతి తథా విద్యా
గ్రహణ దానాభ్యాం సర్వం పోషయత్.

॥౩౯॥

పదార్థము, - ఓ విద్వాంసుడా! ఎట్లు, దుష్టే = పదార్థములను పూరించునవి, మఱియు
సుదుష్టే = సుందరమైన కోరికలను పూర్ణపఱచునవి, దేవీ = సుగంధము నొసగునవియగు
ఊర్జాహుతీ = మంచినంసాగ్గరమొనర్చబడిన అన్నముయొక్క రెండాహుతులు, వయసా =
జలముయొక్క వర్షముచే, వయోధనమ్ = ప్రాణధారియైన, ఇన్ద్రీయమ్ = జీవమును, దేవీ =
పతివ్రతయైన విదుషీ స్త్రీ ఎటుల, దేవమ్ = వ్యభిచారాది దోషరహితుడగుపతిని పెంపొం
దజేయుచున్నదో, అటులనే, అవర్తతామ్ = పెంపొందజేయునో పక్షక్త్యా, ఛన్దసా =
పంక్తిఛందస్సుతో, ఇన్ద్రో = జీవాత్మనిమిత్తము, శుక్రమ్ = పరాక్రమమును, మఱియు,
ఇన్ద్రీయమ్ = ధనమును, పితామ్ = లభింపజేయునో, అటులనే, వసుధేయస్య = ధనాగార
ముయొక్క, వసువనే = ధనమును సేవించువానినిమిత్తము, వయః = సుందరమైన గ్రాహ్య
సుఖమును, దధత్ = ధరించుచు, యజ = యజ్ఞమొనర్చుము.

[౩౯]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవు
లారా! ఎట్లు అగ్నియందు వ్రేల్చబడిన ఆహుతి మేఘమండలమునకు వెళ్ళి తిరిగి వచ్చి శుద్ధి
చేయబడిన జలముతో సకలభవనమును పుష్టిపఱచుచున్నదో అటులనే విద్యను గ్రహించి
దానమొనర్చి సకలమును బలపఱచుడు.

౧౫౬౯ [౩౯]

౧౫౩౦ దేవా ఇత్యస్య సరస్వత్యస్త్వపిః । ఇన్ద్రో దేవతా । అతిజగతి ఛన్దః । నిషాదః స్వరః ।

ప్రసః ॥ పుంసాశ్వాం కిం కర్తవ్య మిత్యాహ ।

మరల స్త్రీ పురుషులేమి చేయవలయునను విషయ మీమంత్రమందు చెప్పబడెను.

దేవా దైవ్యా హోతారా దేవమిన్ద్రం వయోధనం దేవా

దేవమవర్ధతామ్ । త్రిష్టుభా ఛన్దసేన్ద్రియం త్విషిమిన్ద్రే

వయో దధద్వన్తువనే వసుధేయస్య వీతామ్ యజ ॥

॥౪౦॥

దేవా, దైవ్యా, హోతారా, దేవమ్, ఇన్ద్రమ్, వయోధనమితి వయః+
ధనమ్, దేవా, దేవమ్, అవర్ధతామ్, త్రిష్టుభా, త్రిన్దుభేతి త్రి+న్దుభా, ఛన్దసా,
ఇన్ద్రియమ్, త్విషిమ్, ఇన్ద్రే, వయః, దధత్, వసువన్ ఇతి వసు+వనే, వసు
ధేయస్యేతి వసు+ధేయస్య, వీతామ్, యజ ॥

॥౪౦॥

పదార్థః:- (దేవా) కమనీయా విద్వాంసా (దైవ్యా) కమనీయేషు కుళతా (హోతారా)
దాతారా వధ్యావకోపదేశకా (దేవమ్) కామయమానమ్ (ఇన్ద్రమ్) జీవమ్ (వయోధనమ్) ఆయు
ర్ధారకమ్ (దేవా) శుభగుణాన్ కామయమానా మాతాపితరా (దేవమ్) కమనీయం పుత్రమ్ (అవ
ర్ధతామ్) వర్ధయతః (త్రిష్టుభా) (ఛన్దసా) (ఇన్ద్రియమ్) శ్రోత్రాది (త్విషిమ్) ప్రకాశయుక్తమ్
(ఇన్ద్రే) ప్వాత్మని (వయః) (దధత్) (వసువనే) (వసుధేయస్య) (వీతామ్) (యజ) ॥౪౦॥

అన్వయః:- హే హోతారా యథా దైవ్యా దేవా వయోధనం దేవమిన్ద్రం దేవా
దేవమివావర్ధతాం తథా వసుధేయస్య వసువనే వీతామ్, హే విద్వాన్ త్రిష్టుభా ఛన్ద సేన్ద్రే
త్విషిమిన్ద్రియమ్ వయో దధత్సన్ త్వం యజ. ॥౪౦॥

భాయర్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా ౨ ధ్యావకోపదేశకా విద్యాద్ధిశిష్యా
మాతాపితరావత్యానివర్ధయతస్తథా విద్వాంసా స్త్రీపురుషౌపేదవిద్యయాసర్వాన్ వర్ధయేతామ్.

పదార్థము:- హోతారా=దానశీలురై నఅధ్యావకోపదేశకులారా! ఎట్లు, దైవ్యా=
కోరదగినపదార్థములను తయారుచేయుటయందునిపుణులైన, దేవా=కోరదగినఇరువురు
విద్వాంసులు, వయోధనమ్=ఆయూర్ధారకము, దేవమ్ ఇన్ద్రమ్=కామించునదియునగు జీవా
త్మను, దేవా=శుభగుణములను కోరు తల్లిదండ్రులు, దేవమ్=అభిష్టపుత్రుని అభివృద్ధి
చేయునది ఆటలు, అవర్ధతామ్=పెంపొంద జేయుదురు, వసుధేయస్య=ధనకోశము
యొక్క, వసువనే=ధనమును సేవించువానికి, వీతామ్=ప్రాప్తమగుడు. మఱియునో
విద్వాంసుడా! త్రిష్టుభా ఛన్దసా=త్రిష్టువ్ ఛందస్సుచే, ఇన్ద్రే=ఆత్మయందు, త్విషిమ్=

ప్రకాశయు క్తములగు, ఇన్ద్రియమ్=కర్ణాదీంద్రియములను, మఱియు, వయః=సుఖమును, దధత్=ధరించుచు నీవు, యజ=యజ్ఞాది ఉత్తమకర్మలను చేయుము. [౪౦]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమందు వాచక బుద్ధిపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు చదివించువారు ఉపదేశించువారు విద్యార్థులను, శిష్యులను, తలిదండ్రులు సంతానమును పెంపొంద జేయుచున్నారో అటులనే విద్యార్థులైన శ్రీపురుషులు వేదవిద్యచే అందఱిని పెంపొంద జేయవలయును. ౧౫౭౦[౪౦]

—అంతు—

౧౫౭౧ దేవీరిత్యస్య సరస్వత్యపిః : ఇన్ద్రియే దేవతా : భుక్తిః జగత్తిచ్ఛః : నిపాదః స్వరః.

అథ రాజప్రజాధర్మ విషయ మేవ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

ఇప్పుడు రాజప్రజల ధర్మ విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను.

దేవీ స్త్రిన స్త్రిస్తో దేవీ ర్యయోధనం పతి మిన్ద్రో

మవర్తయన్ । జగత్త్యా ఛన్ద సేన్ద్రియ శూషమిన్ద్రో వయో

దధన్వనువనే వసుధేయస్య వ్యన్తు యజ॥

॥౪౧॥

దేవీః, త్రిస్రీః, త్రిస్రః, దేవీః, వయోధనమతి వయః+ధనమ్, పతిమ్, ఇన్ద్రియమ్, అవర్తయన్, జగత్త్యా, ఛన్దసా, ఇన్ద్రియమ్, శూషమ్, ఇన్ద్రో, వయః, దధత్, వసువన ఇతి వసు+వనే, వసుధేయస్యేతి వసు+ధేయస్య, వ్యన్తు.యజ॥

పదార్థః:- (దేవీ) దేవీవ్యమానా విరుష్యః (త్రిస్రీ) త్రిత్యసంఖ్యాకాః, (త్రిస్రః) అధ్యాపకోపదేశక పరీక్షిత్ర్యః (దేవీః) అత్రాదరాధ్యం ద్విరుక్తిః (వయోధనమ్) జీవనధారకమ్ (పతిమ్) పాలకం స్వామినం (ఇన్ద్రియమ్) పరమైశ్వర్యవంతం సమ్రాజమ్ (అవర్తయన్) వర్తయేయః (జగత్త్యా) (ఛన్దసా) (ఇన్ద్రియమ్) (శూషమ్) బలమ్ (ఇన్ద్రో) స్వాత్మని (వయః) శత్రుబలవ్యాపకమ్ (దధత్) (వసువనే) (వసుధేయస్య) (వ్యన్తు) వ్యాపునన్తు (యజ)

॥౪౧॥

అచ్యయః:- పా విద్యన్ యథా తిస్తో దేవీ స్త్రిస్తో దేవీ ర్యయోధనం పతిమిన్ద్రోమవర్తయన్ వ్యన్తు, తథా జగత్త్యా ఛన్ద సేన్ద్రో శూషమిన్ద్రియం వయో చధన్వన్ వసుధేయస్య వసువనే యజ.

భావార్థః:- అత్ర వాచక బుద్ధిపమాలంకారః. యథా ౨ ధ్యాపకోపదేశక పరీక్షకాః శ్రీపురుషాః ప్రజాసువిద్యాసదుపదేశాన్ ప్రచారయేయస్తథా రాజై తేహం యథావద్రక్షాం కుర్యాదేవం రాజప్రజాజనాః పరస్పరం ప్రీతాః సన్తః సర్వతో వృద్ధిం ప్రాప్నువన్తు. ॥౪౧॥

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా! ఎట్లు, తిస్రః దేవీః=తేజస్వినులైన విదుషీమణులు ముగ్గురు, తిస్రః దేవీః=చదివించు స్త్రీ, ఉపదేశించు స్త్రీ, పఠింపించు స్త్రీ ఈ ముగ్గురు విదుషీమణులు, వయోధనమ్=జీవనమును ధరించువాడగు, వతిమ్=రక్షకుడైన స్వామిని, ఇన్ద్రమ్=ఉత్తమమైన ఐశ్వర్యముగల చక్రవర్తిరాజును, అవర్తయన్=పెంపొందజేయుదురో, మఱియు, వ్యస్తమ్=వ్యాప్తములగుదురో అటులనే, జగత్యా ఛన్దసా=జగతీఛందస్సుచే, ఇన్ద్రే=తనఅత్మయందు, శూషమ్ వయః=శత్రుసేనయందు వ్యాపకమగు తనబలమును, మఱియు, ఇన్ద్రీయమ్=చెవిమొదలగు ఇంద్రియములను, దధత్=ధరింపుచు, వసుధేయస్య=ధనాగారము యొక్క, వసువనే=ధనదాతనిమిత్రము, యజ=అగ్నిహోత్రాది యజ్ఞములొనర్చుము. [౪౦]

భావార్థము:-ఈనుఁత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు చదివించు, ఉపదేశించు, పఠింపించు, స్త్రీపురుషులు ప్రజలలో విద్యను, శ్రేష్ఠమైన ఉపదేశములను ప్రచారముచేయుదురో అటులనే రాజు వీరిని యథావిధిగ రక్షించవలయును. ఈవిధముగా రాజు, ప్రజలు పరస్పరము ప్రసన్నులై సమస్తవిధముల వృద్ధి నొందవలయును.

౧౫౭౩ దేవ ఇత్యస్య సరస్వత్యపి. (ఇన్ద్రో) దేవతా. నివృదతిజగతి ఛన్దః. నిషాదః స్వరః.

అథ విద్యద్భిః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ

మరల విద్వాంసు లేమి చేయ వలయునను విషయ మీమంత్రమందు చెప్పబడెను.

దేవో నరాళభిసో దేవ మిన్ద్రం వయోధనం దేవో దేవ

మవర్తయత్. విరాజా ఛన్దసేన్ద్రీయగీర్వాపమిన్ద్రే

వయోదధద్వస్తువనే వసుధేయస్య వేతు యజ॥

॥౪౨॥

దేవః, నరాళ సః, దేవమ్, ఇన్ద్రమ్, వయోధన మితి వయః+ధనమ్ ।

దేవః, దేవమ్, అవర్తయత్, విరాజేతి వి+రాజా, ఛన్దసా, ఇన్ద్రీయమ్, గీర్వాపమ్,

ఇన్ద్రే, వయః, దధత్, వస్తువన ఇతి వస్తు+వనే వస్తుధేయస్యేతి వస్తు+ధేయస్య

వేతు, యజ॥

॥౪౨॥

పదాంతః:- (దేవః) విద్వాన్ (నరాళంసః) యో నరైరాళంస్యతే సః. (దేవమ్) దివ్యగుణ కర్మవ్యభావమ్ (ఇన్ద్రమ్) రాజానమ్ (వయోధనమ్) చిరంజీవినమ్ (దేవః) విద్వాన్ (దేవమ్) విద్వాంమ్ (అవర్తయత్) వర్తయేత్ (విరాజా) (ఛన్దసా) (ఇన్ద్రీయమ్) (గీర్వాపమ్) (ఇన్ద్రే) (వయః) (దధత్) (వస్తువనే) (వస్తుధేయస్య) (వేతు) (యజ).

॥౪౨॥

అన్వయః:-హే విద్యన్ యథా నరాశంసో దేవో వయోధనమ్ దేవమిన్ద్రం దేవో దేవ మివావర్తయద్విరాజా ఛన్దసేన్ద్రో రూపమిన్ద్రోయం వేతు. యథా వసుధేయస్య వసువనే వయో దధత్సన్ యజ.

[౪౨]

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః.విద్యద్భిః కదాచిత్పరస్పరస్మి స్మిష్ట్యయాఽ న్యోఽన్యస్య హాని ర్నైవ కార్యా. కిన్తు సదైవ ప్రీత్యా వృద్ధిః సమ్పాదనీయా.

[౪౨]

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా ! ఎట్లు, నరాశంసః=మానవునిచే ప్రశంసించబడిన, దేవః=విద్వాంసుడు, వయోధనమ్=అధికవయస్సు గలవాడు, దేవమ్=ఉత్తమగుణకర్త స్వభావయుక్తుడునగు, ఇన్ద్రమ్=రాజును, దేవః=విద్వాంసుడు, దేవమ్= విద్వాంసు నివలె, అవర్తయత్=పెంపొందజేయునో అటులనే, విరాజా, ఛన్దసా=విరాట్ ఛందస్సు చే, ఇన్ద్రో=అత్మయందు, రూపమ్=సుందరరూపముగల, ఇన్ద్రోయమ్=శ్రోత్రాది కంద్రియములను, వేతు=పొందునో, అటులనే, వసుధేయస్య=ధనాగారముయొక్క, వసువనే=ధనమును సేవించు ప్రజలకొఱకు, వయః=అభిష్టసుఖమును, దధత్=ధరించుచున్న నీవు యజ=సంగమ మొనర్చుము లేక దానమొనర్చుము.

[౪౨]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. విద్వాంసులె న్నడును పరస్పరము దేవించుకొని ఒకరికొకరు హానిని కలుగజేసికొనకూడదు.మఱే మనిన ప్రీతితో సదా ఉన్నతి నొందుచుండవలయును.

౧౫౭౨[౪౨]

౧౫౭౩ దేవ ఇత్యన్య సదస్యకృత్పిః । ఇన్ద్రో దేవతా । నిచ్చదతిజగతి ఛన్దః । నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయ మీ మంత్రమందు చెప్పబడెను

దేవో వనస్పతిరైవ మిన్ద్రం వయోధనం దేవో దేవ

మవర్తయత్ । ద్విపదా ఛన్దసేన్ద్రోయం భగ మిన్ద్రో

వయో దధద్వస్తువనే వస్తుధేయస్య వేతు యజ॥

॥౪౩॥

దేవః, వనస్పతిః, దేవమ్, ఇన్ద్రమ్, వయోధనమితి వయః +ధనమ్,దేవః,

దేవం, అవర్తయత్, ద్విపదేతి ద్వి+పదా, ఛన్దసా, ఇన్ద్రాయం, భగం, ఇన్ద్రో,వయః,

దధత్, వస్తువన ఇతి వస్తు+వనే, వస్తుధేయస్యేతి వస్తు +ధేయస్య. వేతు, యజ॥

పదార్థః:- (దేవః) దివ్యగుణః (వనస్పతిః) వనానాం పాలకో వటాదిః (దేవం) దివ్యగుణం (ఇన్ద్రం) ఐశ్వర్యం (వయోధనం) ఆయుర్ధారకం (దేవః) దివ్యః సభ్యః (దేవం) దివ్యగుణస్వ

భావం విద్వాంసం (అవర్తయత్) (ద్విపదా) (ఛన్దసా) (ఇన్ద్రియం) ధనం (భగం) ఐశ్వర్యం (ఇన్ద్రో) (వయః) కమనీయం సుఖం (దధత్) (వసువనే) (వసుధేయస్య) (వేతు) (యజ) ॥౪౩॥

అన్వయః:-పా పిద్యన్ యథా వనస్పతి దైవో వయోధనం దేవమిన్ద్రం దేవో దేవమివా వర్తయత్. ద్విపదా ఛన్దసేన్ద్రోభగ మిన్ద్రియం వేతు తథా వసుధేయస్య వసువనే వయో దధ త్సన్ యజ. ॥౪౩॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. విద్వాంసో మనుష్యా యుష్మాభి ర్యథా వన స్పతయః పుష్కలం జలమధస్తాదాకృప్య వాయో మేఘమండలే చ ప్రసార్య సర్వానుద్భిజ్ఞో రక్షన్తి, యథా చ రాజపురుషా రాజపురుషానవన్తి. తథా వర్తతైశ్వర్యమున్నేయమ్ ॥౪౩॥

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా ! పట్టు, వనస్పతిః=వనరక్షకమగు వటాదివృక్షము, దేవః=ఉత్తమగుణములుగలది, వయోధనమ్=ఆధికవయస్సుగలది, దేవమ్=ఉత్తమగుణ యుక్తమునగు, ఇన్ద్రోమ్ = ఐశ్వర్యమును దేవః = ఉత్తమ సభ్యతగల మానవుడు, దేవమ్=ఉత్తమస్వభావముగల విద్వాంసుని, [పెంపొందించినటుల] అవర్తయత్ = పెంపొం దజేయునో, ద్విపదా = రెండుపాదములుగల, ఛన్దసా = ఛందస్సుచే, ఇన్ద్రో = ఆత్మయందు, భగమ్ = ఐశ్వర్యమును, మజీయు, ఇన్ద్రియమ్ = ధనమును, వేతు = పొందునో, అటులనే, వసు ధేయస్య = ధనకోశముయొక్క, వసువనే = ధనమొసగువానిమిత్తము, వయః = అభీష్ట సుఖమును, దధత్ = ధరించుచు నీవు, యజ = యజ్ఞ మొనర్చుము. [౪౩]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ విద్వాంసు లై నమానవులారా! వనస్పతులు పుష్కలజలమును భూమిక్రిందనుండి ఆకర్షించి వాయు మండలమున, మేఘమండలమున, వ్యాపింపజేసి సమస్తతటాదులను రాజపురుషులు, రాజపురుషులను రక్షించుచున్నటుల వర్తించి ఐశ్వర్యము నభివృద్ధిపఱచవలయును. [౪౩]

౧౫౭౪ దేవమిత్యస్య పరస్మత్కృషిః । ఇన్ద్రో దేవతా । భుగిగతిజగతీ ఛన్దః । నిషాదః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల విషయ మదియే.

దేవం బర్హిర్వారితీనాం దేవ మిన్ద్రం వయోధనం దేవం
దేవమవర్తయత్ । కకుభా ఛన్దసేన్ద్రియం యశ ఇన్ద్రో
వయోదధద్వసువనే వసుధేయస్య వేతు యజ॥ ॥౪౪॥

దేవం, బర్హిః, వారితీనాం, దేవం, ఇన్ద్రం, వయోధనమితి వయః+ధనం,
దేవం, దేవం, అవర్తయత్, కకుభా, ఛన్దసా, ఇన్ద్రియం, యశః, ఇన్ద్రో, వయః,

దధత్, వస్తువస్త ఇతి వస్తు + వనే, వస్తుధేయస్యేతి వస్తు + ధేయస్య, వేతు, యజ॥

పదార్థః:- (దేవం) దివ్యం (బహ్విః) ఉదకం. బహ్వి రిక్కువకనా..నిఘం.గం.౧౨. (వారితీ నాం) అంతరిక్షస్థ సముద్రాణాం, (దేవం) దివ్యం (కర్షం) రాజావం (వయోధనం) బహు వయోధారకం (దేవం) దివ్యగుణం, (దేవం) ప్రకాశమానం (అవర్తయత్) వర్తయేత్ (కకు ఖా, ఛన్దసా) (ఇన్ద్రియం) ఇన్ద్రియ స్థ జీవస్య లింగం (యశః) కీర్తిం (కన్దే) సరమైశ్వర్యే (వ యః) (దధత్) వసువనే (వసుధేయస్య) (వేతు) (యజ॥)

అన్వయః:- హే విద్వన్ యథా వారితీనాం దేవం బహ్విర్యయోధనం దేవ విన్ద్యం దేవం దేవం చావర్తయత్కకుఖా ఛన్దసేన్ద్రియం యశ ఇన్ద్రియం వేతు. గథా వసుధేయస్య వసువనే వయో దధద్యజ.

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే విద్వాంసో మనుష్యా యథోచితం సముద్రాన్ ప్రపూర్య జన్తూన్ సంరక్ష్య ముక్తాదీని రక్షాని జనయతి. ఏథా ఛన్దేణ ధనకోశం ప్రపూర్యాన్యాన్ దరిద్రాన్ సంరక్ష్య కీర్తిం వర్తయత.

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసులారా! ఎట్లు, వారితీనామ్ = అంతరిక్షము సముద్రము యొక్క, దేవమ్ = ఉత్తమమగు, బహ్విః = జలము, వయోధనమ్ = అధికసయస్సుగలవాడు, దేవమ్ = ఉత్తముడునగు, ఇన్ద్రిమ్ = రాజును మఱియు, దేవమ్ = ఉత్తగుణవంతుడు, దేవమ్ = ప్రకాశంతుడునగు ప్రతిజీవమును, అవర్తయత్ = పెంపొందజేయుచున్నదో, కకుఖా ఛన్ద సా = కకుఖ్ ఛందస్సుచే ను త్తమైశ్వర్యము నిమిత్తము, యశః = కీర్తిని మఱియు, ఇన్ద్రియ మ్ = జీవమునకు చిహ్నరూపములైన శ్రోత్రాదీన్ద్రియములను, వేతు = ప్రాప్తమగు గున్నదో, అటులనే, వసుధేయస్య = భరణకోశము యొక్క, వసువనే = భనమును వింను వానికొఱకు, వయః = అభీష్టసుఖమును, దధత్ = ధరించుచు, యజ = యజ్ఞ మొనర్చుడు. [౪౪]

భావార్థము:- ఈమంత్రిమందువాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది విద్వాంసులైన మానవులారా! ఎట్లు జలము సముద్రమును నింపి జీవమునురక్షించి ముత్యము మొదలగురత్నములనుత్పత్తిచేయుచున్నదో అటులనే ధర్మముచే ధనాగారమునునింపి ఇతర దరిద్రులను బాగుగా కాపాడి కీర్తిని పెంపొందజేయుడు.

౧౫౭౫ దేవ ఇత్యస్య సర్వస్యపిః । ఇక్సో దేవతా । స్వరాదతిజగతి ఛన్దః । నిషాదః స్వరః ।
పునస్తమేవ విషయ మాహ ।
మరల నదే విషయము.

దేవో అగ్నిః స్వీష్ట కృద్దేవ మిన్ద్రం వయోధనం దేవో
దేవ మవర్తయత్ । అతిఛన్దసా, ఛన్దసేన్ద్రియం క్షత్ర

మిన్దే, వయో దధద్వసుదేయస్య వసువనే వేతు యజ॥

॥౪౫॥

దేవః, అగ్నిః, స్విష్ట కృదితి స్విష్ట + కృత్. దేవం, ఇంద్రం, వయోధనమితి వయః
+ ధనం, దేవః, దేవం, అవర్తయత్, అతిచన్త సేత్యతి + చన్తసా, చన్తసా, ఇన్ద్రి
యం, క్షత్రం, ఇన్ద్రే, వయః, దధత్, వసుధేయస్యేతి వసు + ధేయస్య, వసువన
ఇతి వసు + వనే, వేతు, యజ॥

॥౪౫॥

పదార్థః:- (దేవః) సర్వజ్ఞః (అగ్నిః) స్వప్రకాశ స్వరూప ఈశ్వరః (స్విష్టకృత్) యః శోభ
నమిష్టం కరోతి సః (దేవమ్) ధార్మికమ్ (ఇన్ద్రమ్) జీవమ్ (వయోధనమ్) ఆయుషో ధర్తారమ్
(దేవమ్) విద్వాన్ (దేవమ్) విద్యార్థినమ్ (అవర్తయత్) వర్తయతి (అతిచన్తసా) అతిజగత్పాదినా
(చన్తసా) ఆహ్లాదకరణ (ఇన్ద్రియమ్) జీవేన సేవితమ్ (క్షత్రమ్) రాజ్యమ్ (ఇన్ద్రే) విద్యావినయా
న్వితే (వయః) కమనీయం వస్తు (దధత్) (వసుధేయస్య) (వసువనే) (వేతు) వ్యాప్నోతు (యజ)॥

అన్వయః:- పా విద్వాన్ యథా స్విష్టకృద్దేవోఽగ్నిర్వయోధనం దేవమిన్ద్రం దేవో దేవమి
వావర్తయదతిచన్తసా చన్తసేన్ద్రే వసుధేయస్య వసువనే వయః క్షత్రమిన్ద్రియం దధత్సన్ వేతు
కథా యజ॥

॥౪౫॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. పా విద్వాంసో మనుష్యా యథా పరమే
శ్వరేణదయయా సర్వాన్ పదార్థాన్ ఉత్పాద్య జీవేభ్యః సపర్య జగద్వృద్ధిః కృతా తథా విద్యా
వినయసత్సంగపురుషార్థం ధర్మానుష్ఠానై రాజ్యం వర్తయత.

॥౪౫॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా! ఎట్లు, స్విష్టకృత్ = సుందరమైన అభీష్టమును సిద్ధప
ఱచువాడు, దేవః = సర్వజ్ఞుడు, అగ్నిః = స్వయంప్రకాశ స్వరూపుడు నగునీశ్వరుడు, వయో
ధనమ్ = వయస్సును ధరించువాడు, దేవమ్ = ధార్మికుడు గగు, ఇన్ద్రమ్ = జీవమును, దేవః = వి
ద్వాంసుడు, దేవమ్ = విద్యార్థిని [వృద్ధిపఱచినటుల] అవర్తయత్ = పెంపొందచేయుచున్నాడో
అతిచన్తసా చన్తసా = అతిజగతీ మొదలగు ఆనందకారకములగు చన్తస్సులతో, ఇన్ద్రే = విద్యా
వినయముక్తుడగు రాజునిమిత్రము, వసుధేయస్య = ధనకోశముయొక్క, వసువనే = ధన
దాతనిమిత్రము, వయః = మనోహరమైనవస్తువును, క్షత్రమ్ = రాజ్యమును, మఱియు, ఇన్ద్రి
యమ్ = జీవునిచే సేవించబడిన ఇంద్రియమును, దధత్ = ధరింపుచు, వేతు = వ్యాప్తమగునో
అటులనే, యజ = యజ్ఞాదు్యుత్తమకర్మలనుచేయుము.

[౪౫]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. విద్వాంసులై న
మానవులారా! ఎట్లు పరమేశ్వరుడు తనదయతో సమస్తపదార్థములనుత్పత్తిచేసి జీవ
ములకర్పించి జగత్తునువృద్ధిచేసినో, అటులనే విద్యావినయ సత్సంగ పురుషార్థ, ధర్మా

సుష్మానములవలన రాజ్యమును అభివృద్ధిజేయుదు.

౧౫౭౫[౪౫]

౧౫౭౬ అగ్నిమిత్యస్యసరస్వత్యృషిః । ఇన్దో దేవతా । ఆకృతి శ్చస్త్రః । పంచమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ.

మరల నదే విషయము.

అగ్ని మద్య హోతార మవృణోతాయం యజమానః పచన్ పత్తీః
పచన్ పురోడాశమ్బుధ్నన్నిన్ద్రాయ వయోధసే చాగమ్ । సూప్తస్థా
అద్య దేవో వనస్పతి రభవ దిన్ద్రాయ వయోధసే చాగేన అఘత్తం
మేదస్తః ప్రతి పచతాఽగ్రభీద వీవృధ త్పురోడాశేన త్వామద్యఽఽఽఽ॥

అగ్నిం, అద్య, హోతారం, అవృణోత, అయిం, యజమానః, పచన్, పత్తీః
పచన్, పురోడాశం, బుధ్నన్, ఇన్ద్రాయ, వయోధస ఇతి వయః+ధసే, చాగం.
సూప్తస్థా+ఇతి సు+ఉప్తస్థాః, అద్య, దేవః, వనస్పతిః, అభవత్, ఇన్ద్రాయ, వయో
ధస ఇతి వయః+ధసే, చాగేన, అఘత్తం మేదస్తః, ప్రతి, పచతా అగ్రభీత్,
అపీ వృధత్, పురోడాశేన, త్వాం, అద్య యుషే॥

॥౪౬॥

పదార్థః:- (అగ్నిమ్) తేజస్విసమ్ (అద్య) ఇదానీమ్ (హోతారమ్) (అవృణత) వృణ
యాత్ (అయమ్) (యజమానః) యజ్ఞకర్తా (పచన్) (పత్తీః) నానావిధాన్ పాకాన్ పచన్
(పురోడాశమ్) (బుధ్నన్) (ఇన్ద్రాయ) పరమైశ్వర్యాయ (వయోధసే) సర్వేషాం శివవర్ధకాయ
(చాగమ్) ఛేదకమ్ (సూప్తస్థాః) యే సూపే తిష్ఠన్తి తే (అద్య) (దేవః) విద్వాన్ (వనస్పతిః) వనా
నాం పాలకః (అభవత్) భవేతి (ఇన్ద్రాయ) శత్రువినాశకాయ (వయోధసే) (చాగేన) ఛేదనేన
(అఘత్తమ్) భుంజీయాతామ్ (మేదస్తః) స్నిగ్ధాత్ (ప్రతి) (పచతా) పరిపక్వభావం ప్రాప్తేన (అగ్ర
భీత్) గృప్తీయాత్ (అపీవృధత్) వర్ధక (పురోడాశేన) (త్వామ్) (అద్య) (యుషే) మువ్రాగ్ధవత్.

అన్వయః:- హే యుషే యథాయం యజమానోద్య పత్తీః పచన్ పురోడాశం పచన్
గ్నిం హోతారమద్యావృణోత తథా వయోధస ఇన్ద్రాయ చాగం బుధ్నన్ వృణుహి. యథాద్య
వనస్పతిర్దేవో వయోధస ఇన్ద్రాయ చాగేనోద్యతోదభవత్తథా సూప్తస్థా భవన్తు యథా పచతా
పురోడాశేన మేదస్తస్తావం ప్రత్యగ్రభీదవీవృధత్తథా, హే యజమానహోతారా యువాం పురో
డాశమఘత్తమ్.

॥ - ౬ ॥

భావార్థః:- అత్ర వాచ్య బుధ్నోమూలంకారః. యథా సూదా ఉత్తమస్యన్నాసీ వ్యంజ

నాని చ వత్సా భోజయేయ్యు త్తై తాన్ భోక్తారో విద్వాంసో మానయేయః । యథాఽజా
చయః పశవో ఘాసాదికం భుక్త్వా సమ్యక్ పచన్తి తతైవ భుక్తమన్నం పాచయేయ్యు రితి ॥౪౬॥

పదార్థము:- ఋషే=మంత్రార్థము నెఱుగు విద్వాంసుడా! ఎట్లు, అయమ్=యజ
మానః=యజ్ఞ మొనర్చునితడు, అప్య=ఇప్పుడు, పక్షీ=నానావిధములైన పాకములను
పచన్=వంచుచు మఱియు, పురోడాశమ్=యజ్ఞ మునందు హోమ మొనర్చుపదార్థముల
ను, పచన్=వంచుచు, అగ్నిమ్=తేజస్వియైన, హోతారమ్=హోతను, అద్య=నేడు
అవృణీత=వరించునో అటులనే, వయోధనే=అందఱిజీవనములను పెంపొందజేయునది
యగు, ఇన్ద్రాయ=ఉత్తమైశ్వర్యముకొఱకు, ఛాగమ్=చేదన మొనర్చుమేక మొదలగు పశు
వును, బధ్నన్=కట్టివేయుచుస్వీకరించుడు. ఎట్లు నేడు, వనస్పతిః=వనములరక్షకుడగు,
దేవః=విద్వాంసుడు. వయోధనే=ఆయుర్వర్ధకుడు, ఇన్ద్రాయ = శత్రువినాశకుడునగు
రాజ నిమిత్తము, ఛాగేన=చేదనముతోనుద్యతుడు, అభవత్=అగునో అటులనే సకల ప్ర
జలు, సూపస్థాః=సుందరముగ సమీపమునందుండువారుగాకావలయును, ఎటుల, పచతా=
వండిన, పురోడాశేన=యజ్ఞ పాకముతో, మేదస్తాః=స్నిగ్ధత్వముతో, త్వామ్=నిన్ను,
ప్రతి అగ్రభీత్=గ్రహించునో, అపి వృధత్=పెంపొందజేయునో, అటులనే ఓ యజమాను
డా! హోతా! మీయిరువురు యజ్ఞ ముయొక్క శేషభాగమును, అఘత్తమ్=భుజింపుడు.

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు వంట
వారు ఉత్తమఅన్నమును, వ్యంజనములను తయారుజేసి భోజనము చేయించెదరో, అటు
లనే తినువారును వారిని సత్కరించవలయును. ఎట్లు మేకమొదలగు పశువులు గడ్డిమొద
లగువానిని తిని భాగుగా జీర్ణింపజేసికొనుచున్నవో అటులనే తినిన అన్నాదులను భాగు
గాజీర్ణింపజేసికొందురుగాక!

౧౫౭౬[౪౬]

అత్ర హోతృగుణ వర్ణనం । వాగశ్విగుణ ప్రతిపాదనం । పునః ద్వోతృకృత్య ప్రతిపాదనం । యజ్ఞ
వర్ణనం । విద్యత్ర్యశంసా చోక్తౌత ఏతదర్థవ్య పూర్వాధ్యాయార్థేన సహ సంగతి రస్తితి బోధ్యమ్.

ఈ అధ్యాయమందు హోతగుణములును, వాణిగుణములును, అశ్విగుణములును, హోతకర్త
వ్యములును, యజ్ఞ ముయొక్క వ్యాఖ్య విద్వాంసుల ప్రశంసయు వివరించబడెను. కావున నీఅధ్యాయము
యొక్క అర్థమునకును, పూర్వాధ్యాయము యొక్క అర్థమునకును సంబంధమున్నదని యెఱుంగవలెను

ఇతి శ్రీమత్పరమ హంస పరివ్రాజకాచార్యాణాం శ్రీయతపరమవిదుషాం విరజానంద
సరస్వతీప్రసాదాం శిష్యేణ పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యేణ శ్రీమద్దయానంద
సరస్వతీప్రసాదాం విరచితే సంస్కృతార్యభాషాభ్యాం సమన్వితే సుప్రమాణ
యక్తే యజుర్వేదభాష్యేష్టా వింశోఽధ్యాయః పూర్తింప్రాప.

★

కృష్ణామండలాంతర్గత కుందేరు గ్రామవాస్తవ్యులగు పాలడుగు
శేషాలాచార్య, తదేవ మండలాంతర్గత ముదునూరు గ్రామవాస్తవ్యుడు
అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు అంధీకరించిన శ్రీమద్దయానంద
సంస్కృతి నిర్మిత యజుర్వేద భాషాభాష్యమందలి యిరువది యెనిమిదవ అధ్యాయము సమాప్తము.

అధైకోనత్రింశోఽధ్యాయః ఆరభ్యతే

—ॐ—

ఇప్పటినుండి తొమ్మిదవ అధ్యాయము * ఆరంభమగు చున్నది.

విశ్వానిదేవ సవిత ధృతితాన్తి పరాసుప । యద్భద్రం తన్న ఆసుప ॥౧॥

౧౫౭౭ సమిధ ఇత్యశ్య బృహదుక్తో వామదేవ్య ఋషిః, అగ్నిదేవతా, త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః.

అథ మనుష్యైర్గృహీతాదినా కిం సాధ్యమిత్యాహ.

మానవులు జలాదుల వలన సేమేమి సిద్ధింపజేయవలెను:

సమిద్ధో అజ్ఞాన్ కృదరం మతీనాం ఘృత మగ్నే మధుమత్ పిన్వమానః ।

వాజీ వహన్ వాజినం జాతవేదో దేవానాం పక్షి ప్రియ మా స్రథస్థమ్ ॥౧॥

సమిద్ధఇతిసమ్+ఇద్ధః, అజ్ఞాన్, కృదరమ్, మతీనాం, ఘృతం, అగ్నే,

మధుమదిత్తి మధు+మత్, పిన్వ మానః, వాజీ, వహన్, వాజినం, జాతవేద ఇతి

* ౨౯ వ అధ్యాయపు విషయసూచిక

[క్రమసంఖ్య] విషయము	[మంత్రములు]	[క్రమసంఖ్య] విషయము	[మంత్రములు]
౧. అగ్నినిరూపణము	౧-౪	౧౨. శిల్పినిరూపణము.	౩౨-౩౪
౨. విద్యన్నిరూపణము	౧౧,౧౪	౧౩. శోభ	౩౦
౩. గృహనిరూపణము	౫,౬	౧౪. శస్త్రాస్త్రానిరూపణము.	౩౯-౪౩
౪. అధ్యాపకోపదేశకుల నిరూపణము,	౩-౧౦	౧౫. సేనానిరూపణము.	౨౨, ౩౮, ౫౨
౫. వాణీనిరూపణము.	౧౪, ౧౫	౧౬. జ్ఞానులరక్షణ.	౨౯, ౩౭, ౪౭
౬. అశ్వనిరూపణము,	౧౬ ౨౧	౧౭. సృష్టినుండి ఉపకారగ్రహణము.	౫౩, ౫౫, ౬౦
౭. అగ్నినిరూపణము.	౧౭, ౧౩	౧౮. విఘ్నవివారణము.	౪౯
౮. విద్యన్నిరూపణము.	౨౩, ౨౫-౨౮, ౩౬	౧౯. శత్రుసేనావరాజయము.	౪౪-౪౬
౯. ప్రళస్తపచార్తములు.	౧౯, ౨౦, ౨౪	౨౦. స్వసేవారక్షణ	౪౮-౫౧, ౫౪, ౫౬, ౫౭
౧౦. గృహద్వారనిర్మాణము.	౩౦	౨౧. పశుపులగుణములు.	౫౮, ౫౯
౧౧. రాత్రిందివములు.	౩౧	౨౨. యజ్ఞవర్జన.	౩౫, ౬౦

* 1981 విక్రమ శక అక్షిరు వైదిక యంత్రాలయ సంస్కరణమునకు ఆమకృతి.

ఈఅధ్యాయములో ౬౦ మంత్రములు, ౬౧ ఛందస్సులు, ౧౦౬౩ పదములు, ౨౭౧౪ అక్షరములున్నవి.

[అనువాదకులు]

జాత+వేదః, దేవానాం, వక్షి, ప్రియం, ఆ, సదస్థమితి సద+స్తమ్॥ ౧౧॥

పదార్థః:-(సమిధః)సమ్యక్ ప్రదితః(అక్షాన్)వ్యక్తే శవన్(కృదరమ్)ఉదరమ్(మతీనామ్) మనుష్యాణామ్ (ఘృతమ్) ఉదకమాజ్యం వా (అగ్నే) అగ్నివద్వర్తమాన (మధుమత్) మధురా బహవో గుణా విద్యంతే యస్మిన్ తత్ (పిన్వమానః) సేవమానః(వాజీ) వేగవాన్ జనః(వహన్) (వాజినమ్) వేగవంత మశ్వమ్ (జాతవేదః) జాతప్రక్ష (దేవానామ్) విదుషామ్ (వక్షి) వహసి ప్రాపయసి (ప్రియమ్) ప్రిణన్తి యస్మిన్ తత్ (ఆ) సమస్తాత్ (సదస్థమ్) సహస్థానమ్. ౧౧॥

అన్వయః:-హే జాతవేదోఽగ్నే విద్యన్ యథా సమిద్దోఽక్షన్నగ్ని ర్మతీనాం కృదరం మధుమదేఘృతం పిన్వమాసో వాజినం వాజీ వహ నివ దేవానాం సదస్థమావహతి తథా ప్రియం వక్షి ప్రాపయ.

౧౧॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః, యది మనుష్యా జాతరాగ్నిం ప్రదితం రక్షేయు ర్భాహ్యమగ్నిం సంప్రయుక్తం ప్రప్రయమశ్వవద్యానాని దేశాంతరం సదస్థః ప్రాపయేత్.

పదార్థము:-జాతవేదః=ప్రసిద్ధబుద్ధమంతాడా! అగ్నే=అగ్నివలెతేజోవంతుడవైన విద్వాంసుడా! ఎట్లు, సమిధః=బాగుగామండి, అక్షాన్=ప్రకటమగుచున్న అగ్ని, మతీనామ్=మానవులయొక్క, కృదరమ్=ఉదరములను మఱియు, మధుమత్=మిగులను త్తమ గుణములుగల, ఘృతమ్=జలమును, లేక నేతిని, పిన్వమానః=సేవించునో, ఎట్లు, వాజీ=వేగవంతుడైన మానవుడు, వాజినమ్=శీఘ్రగామియైన గుఱ్ఱమును, వహన్=నడిపించుచున్నాడో, అటులనే, దేవానామ్=విద్వాంసులతో, సదస్థమ్=సహస్థితిని, ఆ=పొందుచున్నాడు అటులనే, ప్రియమ్=ప్రితికి నిమిత్తమైన స్థానమును, వక్షి=పొందుము. [౧]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. మనుష్యుడు జతరాగ్నిని ప్రదితముగనుంచి జాహ్యగ్నిని కలాకౌశలాదులందుపయోగించుచో, అట్టి యగ్ని గుఱ్ఱములవలె యానములను దేశాంతరమునకు శీఘ్రముగాచేర్చగలడు. ౧౧౭౭[౧]

ఘృతేనేత్యస్య బృహదుక్తో నామదేవ్య ఋషిః, అగ్నిదేవతా, విరాట్ త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః. పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

ఘృతేనా జ్ఞాన్తం వతో దేవయానా న్ప్రజ్ఞాన న్వాజ్యప్యేతు దేవాన్.

అను త్వా సప్తే ప్రదిశః సవంతాన్స్తథా మస్తై యజమానాయ ధేహి॥౨॥

ఘృతేన, అజ్ఞాన్, సమ్, వతో, దేవయానా నితి దేవ+యానాన్, ప్రజ్ఞాన

న్నితి¹ ప్ర+జానన్, వాజీ, అపి, ఏతు, దేవాన్, అను, త్వా, సప్తే, ప్రదిశ ఇతి
ప్ర+దిశః, సప్తంతామ్, స్వహమ్, అస్మై, యజమానాయ, ధేహి॥ ౧౧౨॥

పదార్థః:-(ఘృతేన) ఉపకేనాస్మేన వా (అజ్ఞాన్) ప్రకటికవన్ (సమ్) సమ్యక్ (చక్షః)
మార్గాన్ (దేవయానాన్) దేవా విద్వాంసో యాన్తి గచ్ఛన్తి యేషు తాన్ (ప్రజానన్) ప్రక
ష్టేణ బుధ్యమాన (వాజీ) వేగవాన్ (అపి) (ఏతు) ప్రాప్నోతు (దేవాన్) విదూషః (అను) (త్వా)
త్వామ్ (సప్తే) అశ్వ ఇవ వేగకారక (ప్రదిశః) సర్వాదిశః (సప్తంతామ్) సమవయన్తు (స్వహమ్)
అన్నమ్ (అస్మై) (యజమానాయ) (ధేహి). ౧౧౩

అన్వయః:-హే సప్తేశ్వ ఇవ వర్తమాన విద్వన్! యథా వాక్యశ్చ్యగ్ని ఘృతేనాజ్ఞాన్
దేవయానాన్చక్షః సమేతు. తం ప్రజాన్తసంస్త్యం దేవాదేహి యేన త్వాఽనుప్రదిశః సప్తంతాం
త్వమస్మై యజమానాయ స్వధాం ధేహి. ౧౧౪

భావార్థః:-అత్ర వాచక బుప్రోపమాలంకారః. యోగ్యజ్ఞితాది ప్రయుక్తైర్వాప్యయానైః
సద్యో మార్గాన్ గత్వాఽఽగత్య సర్వాసు దిశు భ్రమేయు సై తత్ర పుష్కలాన్యన్నాదీని సం
ప్రాప్య ప్రజ్ఞయా కార్యాణి సాధ్యం శక్నువన్తి. ౧౧౫

పదార్థము:-సప్తే=గుఱ్ఱముతో సమానవేగముగలిగియున్న విద్వాంసుడా! ఎట్లు,
వాజీఅపి=వేగవంతమైన అగ్నికూడ, ఘృతేన=నేతితో లేక జలముతో, అజ్ఞాన్=ప్రకటి
తమై, దేవయానాన్ పథః=విద్వాంసులునడచుచున్న మార్గములను, సమ్, ఏతు=బాగు
గాబొందుచున్నదో దానిని, ప్రజానన్=బాగుగానెఱుగుచున్ననీవు, దేవాన్=విద్వాంసు
లను, ఏహి=పొందుము. అందువలన, త్వా=నిన్ను, అను ప్రదిశః=అనుకూలములైన
సమస్తదిక్కులతో విదిక్కులతో, సప్తంతామ్=సంబంధ మొనర్చుగాక! నీవు, అస్మై యజమా
నాయ=యజ్ఞముచేయునీవురుషునకు, స్వధామ్=అన్నమును, ధేహి=ధరించుము. [౧]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక బుప్రోపమాలంకారమున్నది. ఏపురుషులు
అగ్ని, జలాదులతో ప్రయుక్తములై ఆవిరివలన నడచు యానములవలన శీఘ్రముగా
మార్గములందు రాకపోకలొనర్చుదురో సమస్తదిశలయందు భ్రమణమొనర్చుదురో, వారు
ఆయాప్రదేశములందు సర్వత్ర పుష్కలముగ అన్నాదులను బడసి బుద్ధితో కార్యములను
సాధించగలుగుచున్నారు. ౧౧౬[౧]

౧౧౭ ఈద్య ఇత్యన్య బృహదుక్తో వామదేవ్య ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, పంచక్షన్తః, పంచమః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నదే విషయము.

ఈద్యశ్చాపి పన్త్యశ్చ వాజిన్నాశు శ్చాఽపి మేధ్యశ్చ సప్తే । అగ్నిష్ట్య

దే॒వై ర్వసు॑భిః స॒జోషాః ప్రి॑తం వహ్నిం వహతు జాతవే॑దాః॥ ॥౩॥

ఈ॑డ్యః, చ, అసి, వ॒న్త్యః, చ, వా॒జిన్, ఆ॒కుః, చ, అసి, మే॑ధ్యః, చ, స॒వ॒తే, అగ్నిః, త్వా, దే॒వైః, వసు॑భిరితి వసు+భిః, స॒జోషా ఇతి స+జోషాః, ప్రి॑తమ్, వహ్నిమ్, వహతు, జాతవే॑దా ఇతి జాత+వేదాః॥ ॥౩॥

పదార్థః:- (ఈడ్యః) ప్రోతుమర్హః (చ) (అసి) (వన్త్యః) వన్తితుం నమస్కర్తుం యోగ్యః (చ) (వాజిన్) ప్రశస్తవేగవన్ (ఆకుః) శీఘ్రగామి (చ) (అసి) (మేధ్యః) సంగమనీయః (చ) (సవతే) అశ్వ ఇవ పురుషార్థిన్ (అగ్నిః) పావకః (త్వా) త్వామ్ (దేవైః) దివ్యగుణైః (వసుభిః) పృథివ్యా దిభిః సహ (సజోషాః) సమానప్రీతిః (ప్రితమ్) ప్రశస్తమ్ (వహ్నిమ్) వోధారమ్ (వహతు) (జాతవేదాః) జాతవిత్తః. ॥౩॥

అన్వయః:- పా వాజిన్ సవతే శిల్పిన్ విద్వాన్ యతో జాతవేదాః సజోషాః సన్భవాన్ వసుభి ర్దేవైః సహ ప్రీతిం వహ్నిం వహతు. యం చ త్వా త్వామగ్ని ర్వహతు. తస్మాత్త్వమీద్యశ్చాసి వన్త్యశ్చాసి, ఆకుశ్చాసి, మేధ్యశ్చాసి. ॥౩॥

భావార్థః:- యే మనుష్యాః పృథివ్యాదివికారై ర్భావాదీని రచయిత్వా తత్ర వేగవంతం వోధార మగ్నిం సంప్రయుక్ష్కేరంస్తే ప్రశంసనీయా మాన్యాః స్యుః. ॥౩॥

పదార్థము:- వాజిన్ = ప్రశంసితమైనవేగముగలవాడా! సవతే = గుఱ్ఱమువలె పురుషార్థియు, ఉత్సాహయు, శిల్పియునైన విద్వాంసుడా! ఏకారణమున, జాతవేదాః = ప్రసిద్ధ భోగములుగలవాడవు, సజోషాః = సమానప్రీతియు క్షుడవునైన నీవు, వసుభిః = పృథివిమొదలగు, దేవైః = దివ్యగుణములు గల పదార్థములతో, ప్రీతమ్ = ప్రశంసనబడిన, వహ్నిమ్ = యజ్ఞ మందు హోమ మొనర్పబడిన పదార్థములను మేఘమండలమునకు చేర్చుటగ్నిని, వహతు = పొందుదువో. మఱియు, త్వా = ఏనిన్ను, అగ్నిః = అగ్ని చేర్చునో, [ఆ] నీవు, ఈడ్యః చ అపి = స్తుతియోగ్యుడవై ఉన్నావు, వన్త్యః చ = నమస్కరించదగిన వాడవు కూడ అయి యున్నావు, చ = మఱియు, ఆకుః = శీఘ్రగామివి, చ = మఱియు, మేధ్యః = సమాగముము చేయదగినవాడవునై, అసి = ఉన్నావు. [౩]

భావార్థము:- ఏమానవులు పృథివ్యాది వికారములతో వాహనాదులను నిర్మించుకొని, వానియందు వేగముగా చేర్చుటగ్నిని సంప్రయుక్తపఱచుదురో వారు ప్రశంసా యోగ్యులైన మాన్యులగుదురు. ౧౫౭౯ [౩]

ప్రేక్షమిత్యప్య బృహదుక్తో వామదేవ్య ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచృత పంక్తిశ్చన్ద్రః, హృమః స్వరః. పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

నీతిర్ణం బర్హిః సుష్టరీమా జుషాణోరు పృథు ప్రథమానం పృథివ్యామ్ దేవే
భి ర్భుక్త మదితిః సజోషాః సోనం కృత్వానా సువితే దధాతు ॥౪॥

స్తీర్ణం, బర్హిః, సుష్టరీమ, సుస్తరీ మేతి సు+స్తరీమ, జుషాణా, ఉరు,
పృథు ప్రథమానం, పృథివ్యాం, దేవేభిః, యుక్తం, అదితిః, సజోషా ఇతి స+
జోషా, సోనం, కృత్వానా, సువితే, దధాతు॥ ॥౪॥

పదార్థః:- (స్తీర్ణమ్) సర్వతోఽగ్లో పాక్షైరాచ్ఛాదితం యానమ్ (బర్హిః) అస్తరితమున
కం వా (సుష్టరీమ) సుష్ట స్త్రీణీమ. అత్ర సంహితాయామితి దీప్తః (జుషాణా) సేవమానా (ఉరు)
బహు (పృథు) విస్తీర్ణమ్ (ప్రథమానమ్) ప్రఖ్యాతమ్ (పృథివ్యామ్) భూమ్ (దేవేభిః) దిత్యైః
పదార్థైః (యుక్తమ్) (అదితిః) నాశరహితా (సజోషా) సమానైః సేవితా (సోనమ్) సుఖమ్
(కృత్వానా) కుర్వంతీ (సువితే) ప్రేరితే దధాతు. ॥౪॥

అన్వయః:- హే విద్వన్ వయం యథా పృథివ్యామురు పృథు, ప్రథమానం స్తీర్ణం బర్హి
జుషాణా సజోషా దేవేభి ర్భుక్తం సోనం కృత్వానా అదితి ర్విద్యుత్సర్వసువితే దధాతు సుష్ట
రీమ. తథా త్వం ప్రయతస్వ. ॥౪॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక బుప్తోషమాలంకారః. హే మనుష్యా యా పృథివ్యాదిమ వ్యా
ప్తాఽఖడ్గితా విద్యుద్విస్తీర్ణాని కార్యాణి సంసాధ్య సుఖం జనయతి. తాం కార్యేషు ప్రయుజ్య
ప్రయోజనసిద్ధిం సమ్పాదయత. ॥౪॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా ! ఎట్లు, పృథివ్యామ్ = భూమియందు, ఉరుపృథు
= గొప్పవిరివిగలది, ప్రథమానమ్ = ప్రఖ్యాతమైనది, స్తీర్ణమ్ = సకలాంగోపాంగములతో
పూర్ణమైనదియునగు, యానమును, బర్హిః = జలమును లేక అంతరిక్షమును, జుషాణా =
సేవించునది, సజోషాః = సమానగుణములుగలవారిచే సేవించబడినది, దేవేభిః = దివ్యపదార్థ
ములతో, యుక్తమ్ సోనం = కూడిన సుఖమును, కృత్వానా = చేయునదియునగు, అదితిః =
నాశరహితముగవిద్యుత్తు సమస్తమును, సువితే = ప్రేరేపించిన యంత్రమందు, దధాతు =
ధరించునో, దానిని మేము, సుష్టరీమ = సుందరముగ విస్తరింప జేయుదుమో అటులనే
మీరును ప్రయత్నముచేయుడు. [౪]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక బుప్తోషమాలంకారమున్నది. ఓ మానవు
లారా! ఏవిద్యుత్తు పృథివ్యాదులందు వ్యాప్తమై, అఖండితమై, విస్తృతముగ గొప్పగొప్ప
కార్యములను సిద్ధపఱచి సుఖముచుత్పత్తిజేయుచున్నదో, దానిని కార్యములందు ప్రయు

క్తవతిచి ప్రయోజనమును సాధించుడు.

౧౫౦[౪]

౧౫౦ ఏతా ఇత్యన్య బృహదుక్థో వామదేవ్య ఋషిః, అగ్నిదేవతా, త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః.
విద్యుద్వాహనస్తే గృహాణి స్యు రిత్యాహ.

ఎట్టి ద్వారములుగల గృహములుండవలయునను విషయము.

ఏతా ఉ వః సుభగా విశ్వరూపా విషక్షోభిః శ్రయమాణా ఉదాతైః ।

ఋష్యాః సతీః కవషాః శుమ్భమానా ద్వారో దేవీః సుప్రాయణా భవన్తు॥

ఏతాః, ఉచిత్యాహ, వః, సుభగా+ఇతి సు+భగాః, విశ్వరూపా ఇతి
విశ్వ+రూపాః, వి, షక్షోభిరితి పక్ష+భిః, శ్రయమాణాః, ఉత్, ఆతైః, ఋష్యాః
సతీః, కవషాః, శుమ్భమానాః, ద్వారాః, దేవీః, సుప్రాయణాః సుప్రాయనా ఇతి సు+
ప్రాయనాః, భవన్తు॥

॥౫॥

పదార్థః:- (ఏతా) దీప్తయః (ఉ) వితర్కే (వః) యుష్మత్కథమ్ (సుభగాః) సుప్రైవ్యశ్యర్థ
ప్రదాః (విశ్వరూపాః) వివిధరూపగుణాః (వి) షక్షోభిః పక్షైః (శ్రయమాణాః) సేవమానాః
(ఉత్) ఉత్కృష్టతయా (ఆతైః) సతతం గమకైః (ఋష్యాః) మహత్యః. ఋష్య ఇతి మహన్నా
...నిఘం. ౩. ౩. (సతీః) విద్యమానాః (కవషాః) శబ్దం కుర్వాణాః (శుమ్భమానాః) సుశోభితాః
(ద్వారాః) (దేవీః) దేవీప్రమానాః (సుప్రాయణాః) సుఖేన గమనాదికరణాః (భవన్తు) ॥౫॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యథా వ ఏతాః సుభగా విశ్వరూపా ఋష్యాః కవషాః శుమ్భ
మానాః సతీ దేవీ ద్వార ఉదాతైః షక్షోభిః శ్రయమాణాః షక్షివక్త క్తయ ఇవ సుప్రాయణా
భవన్తు తాదృశీయ భవన్తో రచయన్తు.

॥౫॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోప.... హే మనుష్యైర్విద్యుతాని గృహద్వారాని రాత్రవ్యాని,
యేభ్యో వాయునిరోధో న స్పృహ్యథాఽస్తరితేఽనిరుద్ధాః పక్షిణాః సుఖేన గచ్ఛన్త్యాగచ్ఛన్తి,
తథా తేషు గత్తవ్యమాగత్తవ్యం చ.

॥౫॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! ఎట్లు, వః=మీయొక్క, ఏతాః=ఈదీప్తములు, సు
భగాః=సుందరై శ్వర్గదాయకములు, విశ్వరూపాః=వివిధరూపములుగలవి, ఋష్యాః=
చాలయెత్తువెడల్పుగలవి, కవషాః=మాటలాడిన శబ్దమును ప్రతిధ్వనింపచేయునవి, శుమ్భ
మానాః=సుందరశోభాయు క్తములు, సతీః=అగుచు, దేవీః=రంగులతో మెరియుచున్నవి,
ఉత్ ఆతైః=నిరంతరము బాగుగా వెళ్ళుటకు హేతువులగు, షక్షోభిః=ఇరు గెలుకుల
నుండి, శ్రయమాణాః=సేవించిన పక్షులయొక్క బారులవలె, సుప్రాయణాః=సుఖముగా

పోవుటకాధారములైన ద్వారాః=ద్వారములు, విశేషము=సర్వత్ర గృహములందుండునో అటుల, ఉ=మీరుకూడనిర్మించుదురు గాక! [౫]

భావార్థము:-ఈమంత్రముందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. మానవులు, వాయువు అగకుండ బాగుగాపేచుద్వారములుగలగృహములను నిర్మించవలయును. అకాశమునందెట్లు అటంకములేకుండ వకులు సుఖపూర్వకముగ నెగురుచున్నచో అటులనే ఆద్వారములందు రాకపోకలుజరుగవలయును. ౧౫౮౧[౫]

౧౫౮౨ అస్తరేత్యస్య బృహదుక్థో వామదేవ్య ఋషిః, మనుష్యా దేవతాః, త్రిష్టుప్తస్య, దైవతః స్వరః. పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నచే విషయము.

అస్తరా మిత్రా వరుణా చరన్తీ ముఖం యజ్ఞానామ్ సన్విదానో । ఉషా సావిత్రీ సుహిరణ్యే సుశిల్పే ఋతస్య యోనా విహ సాదయామి ॥౬॥

అస్తరా, మిత్రావరుణా, చరన్తీ+ఇతి చరన్తీ, ముఖమ్, యజ్ఞానామ్, అభి, సన్విదానే+ఇతి సమ్+విదానే, ఉషాసా, ఉషసేత్సుషసా, వామ్, సుహిరణ్యే+ఇతి సు+హిరణ్యే, సుశిల్పే+ఇతి సు+శిల్పే, ఋతస్య, యోనా, విహ, సాదయామి॥

పదార్థః:-(అస్తరా) అస్తరా (మిత్రావరుణా) ప్రాణోదానా (చరన్తీ) ప్రాపునవత్యో (ముఖమ్) (యజ్ఞానామ్) సకేగస్తవ్యానామ్ (అభి) పదార్థానామ్ (సన్విదానే) సమ్యగ్విజ్ఞాపితే (ఉషాసా) ప్రాతఃసాయం వేలే (వామ్) యువామ్ (సుహిరణ్యే) సుష్టుతే తోయుతై (సుశిల్పే) సుష్టుశిల్పక్రియా యయోస్తే (ఋతస్య) సత్యస్య (యోనా) నిమిత్తే (విహ) అస్మిన్ గృహే (సాదయామి) స్థాపయామి. ॥౬॥

అన్వయః:- హే శిల్పవిద్యా ప్రచారకా విద్వాంసా యథాహమస్తరా మిత్రావరుణా చరన్తీ యజ్ఞానామ్ ముఖమభి సన్విదానే సుహిరణ్యే సుశిల్పే ఉషాసా ఋతస్య యోవావిహ సాదయామి తథా వామ్ మహ్యం స్థాపయేత్మమ్. ॥౬॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా ప్రాతః సాయం వేలే శుద్ధస్థాన సేవితే మనుష్యాణాం ప్రాణోదానవత్పుఖకారికే భవతస్తథా శుద్ధదేశే నిర్మితం బహువిస్తీర్ణ ద్వారం గృహం సర్వథా సుఖయతి. ॥౬॥

పదార్థము:-శిల్పవిద్యాప్రచారకులైన విద్వాంసద్వయమా! ఎట్లునేను, అస్తరా= శరీరములోపల, చరన్తీ=ప్రాప్తములగుచున్న, మిత్రావరుణా=ప్రాణోదానములను, య

జ్ఞానాం=సంగతికిదగిన పదార్థములయొక్క, ముఖం=ముఖ్యభాగమును, అభిసంవిదానే=సర్వవిధముల సమ్యక్ జ్ఞానమునకు హేతువులు, సుహిత్యే=సుందర తేజోయు క్తములు, సుశిల్పే=సుందరశిల్పనై పుణ్యముగలవియునై న, ఉపాసా=వ్రాతఃసాయంకాలవేళలను, ఋతస్య=సత్యమునకు, యోసా=నిమిత్తమైన, ఇహ=ఈగృహమందు, సాదయామి=స్థాపించుచున్నానో, అటులనే, వాం=మీరువురు నానిమిత్తము స్థాపించుడు [౬]

భావార్థము:-ఈమంత్రముచు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు శుద్ధస్థానమున సేవించబడిన ఉదయసాయంకాలవేళలు మానవులకు ప్రాణోదానములవలె సుఖదాయకములగుచున్నవో, అటులనే భుద్ధప్రదేశమున నిర్మించబడిన పెద్దపెద్దద్వారములు గల గృహము సకలవిధముల సుఖమునొసగుచున్నది. ౧౫౮౨[౬]

ప్రథమేత్యన్య బృహదుక్తో వాచదేవ్య ఋషిః, అశ్వినౌ దేవతే, త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

అథాఽధ్యయనాధ్యాపనే కథం స్యాత్సామిత్యాహ.

ఇట్లు చదువుట, చదివించుట నెటులుండవలయునను విషయము.

ప్రథమా వాచసరథినా సువర్ణా దేవా పశ్యంతా భువనాని విశ్వా । అపి

ప్రయం చోదనా వాం మిమానా హోతారా జ్యోతిః ప్రదిశా దిశంతా ॥౭॥

ప్రథమా, వాం, సరథి నేతి స+రథినా, సువర్ణేతి సు+వర్ణా, దేవా, పశ్యంతా,

భువనాని, విశ్వా, అపి+ప్రయమ్, చోదనా, వాం, మిమానా, హోతారా, జ్యోతిః,

ప్రదిశేతి ప్ర+దిశా, దిశంతా॥

॥౭॥

పదార్థః:-ప్రథమా (వామ్) యవయోః (సరథినా) రథిభిః సహ వర్తమానౌ (సువర్ణా) శోభనో వర్ణో యయోస్తా (దేవా) దేదీప్యమానా (పశ్యంతా) సమీక్షమాణౌ (భువనాని) నివాసాఽధికరణాని (విశ్వా) నర్వాణి (అపిప్రయమ్) ప్రీణామి. జ్యోత్యుల్లక్ ప్రయోగోఽయమ్ (చోదనా) ప్రేరణాని కర్మాణి (వామ్) యువామ్ (మిమానా) నిశ్చేతారౌ (హోతారా) దాతారౌ (జ్యోతిః) ప్రదీప్తిః (ప్రదిశా) ప్రకర్షణ బోధయంతా (దిశంతా) ఉచ్చారయంతా. ॥౭॥

అన్వయః:- హే విద్యార్థినో యో ప్రథమా సరథినా సువర్ణా విశ్వా భువనాని పశ్యంతా వాం చోదనా మిమానా జ్యోతిః ప్రదిశా దిశంతా హోతారా దేవా విద్వాంసౌ కుర్యాతాం యథా త్వమహమపి ప్రయన్తథా వాం యువాం తౌ ప్రాప్నుతమ్. ॥౭॥

భావార్థః:-అప్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే విద్యార్థినో నిష్కాపశ్యేన విదుషః సేవంతే. తే విద్యార్థప్రకాశం లభంతే. యది విద్వాంసః కపటాలస్యే విహాయ నర్వాన్ సత్యముప

దిశేయు స్తర్హి తే సుఖినః కథం న జాయేరన్?

౧౭౧

పదార్థము:- విద్యార్థిత్వయమా ! ప్రథమా=మొదటివారు, సరథినా=రథము గలవారితో వర్తమానులు, సువర్ణా=సుందర గౌరవర్ణముగల ప యిరువురు విద్యార్థులు, విశ్వాభువనాని=నివసించుట కాధారమైన సమ స్తలోకములను, వశ్యస్తై=చూచుచున్న వారై, వాం=మీయిరువురియొక్క, చోదనా=ప్రేరణారూప కర్మలను, మిమానా=పరిశీలించుచున్న, జ్యోతిః=ప్రకాశమును, ప్రదిశా=భాగముగా తెలిసికొనుచున్న వారుచునై మణియు, దిశంతా=ఉచ్చరించుచున్న మిమ్ము, హోతాదా=దానకీలురు, దేవో=తేజోవంతులు నైన విద్యార్థులుగనొనర్చుదురో, వారిని నేనుఎట్లు, అపిప్రయం=తృప్తిపఱచుచున్నానో అటులనే, వాం=మీరిరువురు అవిద్యార్థులను పొందుడు. [౭]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుబ్ధోపమాంకారమున్నది. పవిద్యార్థులు నిష్కవటముగా విద్యార్థులను సేవించుచున్నారో వారువిద్యాప్రకాశమును పొందుచున్నారు. విద్యార్థులు కపటమును, అలస్యమును త్యజించి నర్దులకు సత్వోపదేశము చేయుచో వారుసుఖులెట్లు కాకుందురు? ౧౫౮౩[౭]

అదిత్యైరిత్యన్య బృహదుక్తో వామదేవ్య ఋషిః, సరస్వతీ రేవతా, త్రిమృన్ ఛన్దః, ధై వకః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

అదిత్యై ర్నో భారతీ వస్తు యజ్ఞిసరస్వతీ సహ రుద్రే ర్న ఆపిత్.

ఇదోపహూతా వసుభిః సజోషా యజ్ఞం నో దేవీ రమృతేషు ధత్త ॥౮॥

అదిత్యై, నః, భారతీ, వస్తు, యజ్ఞం, సరస్వతీ, సహ, రుద్రేః, నః, ఆపిత్

ఇదా, ఉప హూతేత్యుప+హూతా, వసుభిరితి వసు+భిః, సజోషా ఇతి సజోషాః,

యజ్ఞం, నః, దేవీః, అమృతేషు, ధత్త॥

॥౮॥

పదార్థః:- (అదిత్యై) పూర్ణవిద్యావద్విః (నః) అన్యుభ్యమ్ (భారతీ) సర్వవిద్యాధర్మీ సర్వథా పోషికా (వస్తు) కామయతామ్ (యజ్ఞమ్) సంగతం యోగ్యం బోధమ్ (సరస్వతీ) ప్రశస్త విజ్ఞానవతీ వాక్ (సహ) (రుద్రేః) మధ్యమై ర్విద్యద్విః (నః) అస్మాన్ (ఆపిత్) ప్రాప్నుయాత్ (ఇదా) స్త్రావికా వాక్ (ఉపహూతా) యథావత్సన్నిహ (వసుభిః) ప్రథమ కలై ర్విద్యద్విః (సజోషా) సమానైః సేవికా (యజ్ఞమ్) ప్రాప్తవ్యమానందమ్ (నః) అస్మాన్ (దేవీః) త్రివిధా

వాణిః (అమృతేషు) నాశరహితేషు జీవాదిపదార్థేషు (ధత్త) ధరత ధత్త వా. ॥౮॥

అన్వయః:- హే విద్వన్ భవాన్ యా ఆదిత్యైరుచదిష్టోపహూతా భారతీ నో యజ్ఞం సంపాదయతి, తయా సహ నోఽస్మాన్వస్తు చూరుదైర్మ్యచదిష్టా సరస్వతీ నోఽస్మానాపీత్, యా సజోషా ఇదా వసుఖి చుచదిష్టా సతీ యజ్ఞం సాధోతి. హే జనా తా దేవీ రస్మానమృతేషు దధ్యుస్తాయూయ మన్యుభ్యం ధత్త. ॥౮॥

భావార్థము:- మనుష్యైరుత్తమమధ్యమ నికృష్టానాం విదుషాం సకాశాచ్ఛృతా పఠితా వా పితౄణాం వాణీ స్వీకార్యా. స మూర్ఖాణాం సకాశాత్. సా వాణీ మనుష్యాణాం సర్వదా సుఖసాధికా భవతి. ॥౮॥

పదార్థము:- ఓ విద్వాంసుడా! నీవు, ఆదిత్యైః=పూర్ణవిద్యగల ఉత్తమవిద్వాంసులు ఉపదేశించిన, ఉపహూతా=యథావత్సర్వతో గ్రహించబడిన, భారతీ=సర్వవిద్యలను ధరించి సకలవిధముల పుష్టిని సగుణేవాణి, నః=మాకు, యజ్ఞం=సంగతము యోగ్యమునైన బోధను సాధించుచున్నదో, సహ=దానితోకూడ, నః=మమ్ము, వస్తు=కోరువారుగజేయుము, చుదైర్మ్యః=మధ్యతరగతి విద్వాంసులుపదేశించిన, సరస్వతీ=ఉత్తమప్రశస్తవిజ్ఞానయుక్తమైన యేవాణి, నః=మాకు, ఆపీత్=ప్రాప్తమగునో, సజోషా=సమానమైన విద్వాంసులు సేవించిన, ఇదా=స్తుతికి హేతువైన యేవాణి, వసుఖి=ప్రథమ తరగతివిద్వాంసులచే నుపదేశించబడినదై, యజ్ఞమ్=పాండదగిన ఆనందమును సాధించుచున్నదో, ఓ మానవులారా! దేవీః=దివ్యరూపములైన ఆ త్రివిధవాక్కులు మమ్ము, అమృతేషు=నాశరహిత జీవనాది నిత్యపదార్థములందు ధరించుగాక! వానిని మీరును మా నిమిత్తము, ధత్త=ధరించుడు. [౮]

భావార్థము:- మానవులు ఉత్తమ, మధ్యమ, నికృష్టవిద్వాంసులనుండి వినియోచ దివియో విద్యను, వాణిని స్వీకరించవలయునే గాని మూర్ఖులనుండి స్వీకరించకూడదు. వాణి మానవులకు సర్వకాలములందును సుఖమొనగెడిదియగుచున్నది. ౧౫౮౪[౮]

౧౫౮౫ త్వష్టేత్యస్య బృహదుక్తో వామదేవ్య ఋషిః॥ త్వష్టా దేవతాత్రిష్టుప్ చస్త్యః తైవతః స్వరకః. పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

త్వష్టా పీరం దేవకామం జజాన్ త్వష్ట రర్వా జాయత ఆకు రశ్వః ।
 త్వష్టేదం విశ్వం భువనం జజాన్ బహోః కర్తార మిహ యక్షి హోతః॥౯॥
 త్వష్టా, పీరం, దేవ కామమితి దేవ+కామం, జజాన్, త్వష్టః, అర్వా.

జాయతే, అశుః, అశ్వః, త్వష్టా, ఇవం, విశ్వం, భువనం, జజాన్, బహోః, కర్తారం, ఇహ, యక్షి, హోతృ రితి హోతః॥

॥౯॥

పదార్థః:-(త్వష్టా) విద్యావిసమయైః ప్రకాశమానః (వీరమ్) (దేవకామమ్) యో దేవాన్ విదుషః కామయతే తమ్ (జజాన్) జనయతి (త్వష్టా) ప్రవీక్ష్యామిక్షణాత్ (అర్వా) శీఘ్రంనా (జాయతే) (అశుః) తీవ్రవేగః (అశ్వః) తురగః (త్వష్టా) స్వార్థప్రకాశితః (ఇదమ్) (విశ్వమ్) సర్వమ్ (భువనం) లోకజాతమ్ (జజాన్) జనయతి (బహోః) బహువిధస్య సంసారస్య (కర్తారమ్) (ఇహ) అస్మిన్సంసారే (యక్షి) యజసి సజ్జచ్ఛసే (హోతః) ఆదాతః.

॥౯॥

అన్వయః:-హే హోతస్త్వం త్వష్టా విద్యాన్ దేవకామః వీరం జజాన్. యథా త్వష్ట రాశు రర్వాశ్చో జాయతే, యథా త్వష్టేదం విశ్వం భువనం జజాన్. తం బహోః కర్తారమిహ యక్షి, తథా వయమపి కుర్యామ.

॥౯॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే విద్యాకామాస్తనుష్ఠాన్వితుః కుర్వ్య ర్శ్యే సద్యోజాతశివోఽశ్వ ఇవ తీవ్రవేగేన విద్యాః ప్రాప్నోతి. యథా బహువిధస్య సంసారస్య ప్రవీక్ష్యరః సర్వాన్యవస్థాపయతి. తథాఽధ్యాపకాఽధ్యేతారో భవన్.

॥౯॥

పదార్థము:-హోతః=గ్రహించుజనుడా! నీవు ఎట్లు, త్వష్టా=విద్యాద్యుత్తమగుణములతో శోభితుడగు విద్వాంసుడు, దేవకామమ్=విద్వాంసులనుకోరువాడగు, వీరమ్=వీరపురుషుని, జజాన్=ఉత్పత్తిచేయుచున్నాడో, ఎట్లు, త్వష్టా=ప్రకాశరూప శిక్షణవలన, అశుః=శీఘ్రగామి, అర్వా=వేగవంతమునగు, అశ్వః=గుట్టము, జాయతే=కలుగుచున్నదో, ఎట్లు, త్వష్టా=స్వరూపముతో ప్రకాశితుడైన ఈశ్వరుడు, ఇదమ్ విశ్వమ్ భువనమ్=ఈనమస్తలోకములను, జజాన్=ఉత్పత్తిచేయుచున్నాడో, బహోః=బహువిధములైన సంసారమును, కర్తారమ్=రచించు నాపరమాత్మను, ఇహ=ఈజగత్తునందు, యక్షి=పూజించుము. అటులనే మేమును చేయుదుము.

[౯]

భావార్థము:-వాచక లుప్తోపమాలంకారమిందున్నది. వివిద్వాంసులు విద్యను కోరుమానవులను విద్వాంసులుగ జేయుదురో, ఎవరశీఘ్రముగ శిక్షనుపొందినగుట్టమువలె బహుశీఘ్రముగా విద్యనుపొందుచున్నారో, బహువిధములైన లోకములకు ప్రప్తయైన ఈశ్వరుడు సమస్తము వ్యవస్థీకరించున్నాడో అటుల అధ్యాపకాధ్యేతలు కావలెను.

[౯]

అశ్వ ఇత్యన్య బృహదుక్తో నామదేవ్య ఋషిః సూర్యో దేవకా! నిచ్చత్రిమృపే చంద్రః! దైవతః స్వరః పునస్తమేవ నిషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

అశ్వో ఘృతేన తృన్యా సమక్త ఉప దేవాః ౨॥౭॥ ఋతుశః పాథ ఏతు.

వనస్పతి¹ దేవలోకం ప్రజానన్మగ్నినా² హవ్యా స్వదితాని³ వక్షత్⁴ ||౧౦||

అశ్వః, ఘృతేన, తృన్యా, సమక్త ఇతి సంతా⁵క్తః, ఉప, దేవాన్, ఋతు
శ+ఇత్యుతు+శః, పాథః, ఏతు, వనస్పతిః, దేవలోక మితి దేవ+లోకం, ప్రజా
నన్మితి ప్ర+జానన్, అగ్నినా, హవ్యా, స్వదితాని, వక్షత్ ||

||౧౦||

పదార్థః:- (అశ్వః) అశ్వుగామి వహ్నిః (ఘృతేన) ఉపకేన (తృన్యా) ఆశ్మనా. అత్రా కార
లోహో విభక్త్యాదేశశ్చ (సమక్తః) సమ్యక్ ప్రకటయన్ (ఉప) దేవాన్ దివ్యాన్ వ్యవహారాన్
(ఋతుశః) ఋతావృతా (పాథః) అన్నం (ఏతు) ప్రాప్నోతు (వనస్పతిః) వనానాం కిరణానాం
పాలకః సూర్యః (దేవలోకం) దేవానాం విదుషాం లోకం దర్శకం వ్యవహారం (ప్రజానన్)
ప్రక్షణేణ వివక్షన్ (అగ్నినా) పావకేన (హవ్యా) ఆత్మమహ్వాణి (స్వదితాని) ఆస్వాదితాని (వక్షత్)
వహేత్ ప్రాపయేత్.

||౧౦||

అన్వయః:- హే విద్యన్ దేవలోకం ప్రజానన్మగ్న్యో యథా ఘృతేన సంయోజితోఽశ్వ
స్త్రన్యా ఋతుశో దేవాన్ సమక్తః సన్ పాథ ఉపైతు. అగ్నినా సహ వనస్పతిః స్వదితాని
హవ్యా వక్షత్తథా తృన్యా వర్తస్య.

||౧౦||

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే విద్వాంసో మనుష్యాః! యథా సూర్య
ఋతాన్ విభక్త్యోత్తమాని సేవితవ్యాని వస్త్రాని జనయతి. తథోత్తమానధమాన్ విద్యార్థిశో విద్యా
శ్చాపి విద్యాశ్చా పృథక్ పరీత్య సుశిక్షితాన్ సంపాదయన్తు ఆవిద్యాశ్చ నివర్తయన్తు. ||౧౦||

పదార్థము:- విద్వాంసుడా! దేవలోకమ్ = అందఱికి మార్గముచూపెట్టు విద్వాంసు
లమార్గమును, ప్రజానన్ = బాగుగా తెలిసికొనుచు ఎట్లు, ఘృతేన = జలముతో సంయుక్త
పఱచిన, అశ్వః = అతిశీఘ్రగామియగు అగ్ని, తృన్యా = ఆత్మతో, ఋతుశః = ప్రతిఋతు
వునందు, దేవాన్ = ఉత్తమవ్యవహారములను, సమక్తః = బాగుగా ప్రకటపఱచుచు, పాథః =
అన్నముచు, ఉపపతు = దగ్గరగా పొందునో, అగ్నినా = అగ్నితోపాటు, వనస్పతిః = కిరణరక్ష,
కుడగు సూర్యుడు, స్వదితాని = స్వాదిష్ఠములు, హవ్యా = తినదగినవియగు అన్నములను,
వక్షత్ = పొందజేయునో, అటులనే ఆత్మతో వర్తించుడు. [౧౦]

భావార్థము:- ఈమంత్రముందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ విద్వాంసు
లారా! ఎట్లు సూర్యుడు ఋతువులను విభజించి, ఉత్తమములు సేవనయోగ్యములుగను వస్తు
వులను తృప్తము చేయుచున్నాడో, అటులనే ఉత్తమాధమ, విద్యార్థులను, విద్యావిద్యులను
వేరువేరుగ పరీక్షించి సుశిక్షితులుగ నొనర్చవలెను, ఆవిద్యును నివృత్త మొనర్చవలెను.

—ॐ—

౧౫౨: ప్రజాపతేరిత్యస్య బృహదుక్తో వామదేవ్య ఋషిః | అగ్నిర్దేవతా | త్రిష్టుప్శస్థః | ధైవతః స్వరః.
పునర్మనుష్యైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ.

మరల మానవులేమి చేయవలయునను విషయము.

ప్రజాపతే తపసా వావృధానః సద్యో జాతో దధిషే యజ్ఞ మగ్నే ।

స్వాహా కృతేన హవిషా పురోగా యాహి సాధ్యా హవి రదస్తు దేవాః॥

ప్రజాపతే రితి ప్రజాపతేః, తపసా, వావృధానః, వావృధాన ఇతి వవృ
ధానః, సద్యః, జాతః, దధిషే, యజ్ఞం, అగ్నే, స్వాహా కృతేనేతి స్వాహా+కృతేన
హవిషా, పురోగా ఇతి పురో+గా, యాహి, సాధ్యా, హవిః, అదస్తు దేవాః॥

పదార్థః:- (ప్రజాపతేః) ప్రజాయాః పాలకస్య (తపసా) ప్రతాపేన (వావృధానః) వృ
మానః (సద్యః, జాతః) శీఘ్రం ప్రసిద్ధఃసన్ (దధిషే) ధరిసి (యజ్ఞం) (అగ్నే) హవఃవశ్యర్తమాన
విద్యన్ ! (స్వాహాకృతేన) సుష్టుసంస్కారక్రియయా నిష్పాదితేన (హవిషా) దానఃసుష్లేదః(పురో
గా) అగ్రగణ్యా అగ్రగామినో వా (యాహి) ప్రాప్నుహి (సాధ్యా) సాధనసాధ్యాః (హవిః) అత్తవ్య
మన్నం (అదస్తు) భుజ్జితాం (దేవాః) విద్యాంహి. ॥౧౦॥

అన్వయః:- హే అగ్నే ! త్వం సద్యో జాతః ప్రజాపతే తపసా వావృధానః స్వాహాకృతేన
హవిషా యజ్ఞం దధిషే. యే పురోగాః సాధ్యా దేవా హవి రదస్తు తాన్యాహి ప్రాప్నుహి॥౧౦॥

భావార్థః:- యే మనుష్యాః సూర్యవక్త్రజాపాలకా ధర్మేణ ప్రాప్తస్య పదార్థస్య భోక్తారో
భవన్తి. తే సర్వోత్తమా గద్యంతే. ॥౧౦॥

పదార్థము:- విద్వాంసుడా! అగ్నే=అగ్నివలె లేచోవంతుడా! నీవు, సద్యః=శీఘ్ర
ముగ, జాతః=ప్రసిద్ధుడవు, ప్రజాపతే=ప్రజారక్షకుడగు నీ ఈశ్వరునియొక్క, తపసా=
ప్రతాపముచే, వావృధానః=పొందువాడవునై, స్వాహాకృతేనా=సుందర సంస్కారరూప
క్రియతో సిద్ధమైన, హవిషా=హోమమునందు ప్రేర్చిదగిన పదార్థముతో, యజ్ఞమ్=
యజ్ఞమును, దధిషే=ధరించుచున్నావు. పురోగాః=ముఖ్యులు లేక అగ్రగాములు, సాధ్యాః
=సాధనములతో సిద్ధపఱచువారునగు, దేవాః=ఏ విద్వాంసులు, హవిః=గ్రాహ్యమైన
అన్నమును, అదస్తు=భోజనముచేయుదురో, వారిని, యాహి=పొందుము. [౧౦]

భావార్థము:- ఏమానవులు సూర్యునివలె ప్రజారక్షకులు ధర్మముచేలిభించిన పదా
ర్థమును భోగించువారగుచున్నారో, వారు సర్వోత్తములుగ నెన్నబడుచున్నారు. [౧౦]

౧౫౨౮ యదస్త్ర ఇత్యస్య భాగ్గవో ఒమదగ్నిర్మపి॥ యజమానో దేవతా త్రిమిత్ చస్త్ర॥ దైవతకర్మక
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నదే విషయము.

యదక్ర¹న్దః ప్ర²థమం జాయమా³న ఉద్యన్తు⁴ముద్రాదు⁵త వా పురీషా⁶త్ ।

శ్రే⁷నస్య పక్షే హరి⁸ణస్య బాహూ ఉప⁹స్తుత్యం మహి¹⁰జాతం తే¹¹ అర్వ¹²న్ ॥

యత్, అక్ర¹న్దః, ప్ర²థమం, జాయమా³నః, ఉద్యన్తు⁴త్ + యన్, సము
ద్రాత్, ఉత, వా, పురీషాత్, శ్రే⁷నస్య, పక్షే, హరి⁸ణస్య, బాహూ + ఇతి బాహూ,
ఉప⁹స్తుత్య మిత్య ప + స్తుత్యం, మహి, జాతం, తే, అర్వ¹²న్ ॥ ౧౧౨ ॥

పదార్థః:- (యత్) యదా (అక్ర¹న్దః) శబ్దం కురుషే (ప్ర²థమం) (జాయమా³నః) (ఉద్యన్) ఉదయం ప్రాప్నువన్ (సముద్రాత్) అన్తరిక్షాత్. సముద్ర ఇత్యన్తరిక్ష నా... నిఘం. ౧. ౩. (ఉత) అపి (వా) (పురీషాత్) పాలికాత్ పరమాత్మనః (శ్రే⁷నస్య) పక్షిణః (పక్షా) పక్షా (హరి⁸ణస్య) హర్తుం శీలస్య వీరస్య (బాహూ) భుజౌ (ఉప⁹స్తుత్యం) ఉపగతస్తుతిపదయం (మహి) మహత్కర్మ (జాతం) (తే) తవ (అర్వ¹²న్) అశ్వ ఇవ వేగవద్విద్యన్. ॥ ౧౧౨ ॥

అన్వయః:- హే అర్వ¹²న్ విద్యన్! యత్సముద్రాదు⁵త వా పురీషాత్ప్రథమం జాయమా³నో వాయురివోద్యం స్త్యమక్రన్దస్తరా తే హరి⁸ణస్య బాహూ శ్రే⁷నస్య పక్షేవ ఏతత్ మహి జాత ముపస్తుత్యం భవతి. ॥ ౧౧౨ ॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా యథా ౨న్తరిక్షాత్ప్రకటో వాయుః కర్మాణి కారయతి తథా శుభాన్నగుణాన్ యూయం స్వీకురుత యథా పశూనాం మధ్యేఽశ్వో వేగవాన్తి తథా శత్రూణాం నిగ్రహే వేగవన్తః శ్రే⁷న ఇవ వీరసేనా ప్రగల్భా భవత. యద్యేవం కురుత తస్మి నర్వం యుష్మాకం ప్రశంసితం స్యాత్. ॥ ౧౧౨ ॥

పదార్థము:- అర్వ¹²న్ = గుఱ్ఱమువలె వేగముగలవిద్యాంసుడా! యత్ = ఎపుడు, సముద్రాత్ = అంతరిక్షమునుండి, ఉత వా = అథవా, పురీషాత్ = రక్షకుడైన పరమాత్మనుండి, ప్రథమమ్ = మొదట, జాయమా³నః = ఉత్పన్నమైన వాయువువలె, ఉద్యన్ = ఉదయించి, అక్ర¹న్దః = ధ్వనిచేయుచున్నావో, అపుడు, హరి⁸ణస్య = హరిణశీలుడవువీరుడవునైన, తోనీయుక్క, బాహూ = భుజములు, శ్రే⁷నస్య = శ్రే⁷నపక్షియొక్క, పక్షా = టెక్కలవలె బలకరములై యున్నవి, మహి = మహత్కర్మ, జాతమ్ = ప్రసిద్ధమై, ఉపస్తుత్యమ్ = స్తుత్యవిషయమగుచున్నది. [౧౨]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవులారా! ఎట్లు అంతరిక్షమునుండి జనించినవాయువు కర్మలచు చేయించుచున్నదో అటులనే మానవులయొక్క శుభగుణములను మీరు గ్రహించుడు. ఎట్లు పశువులలో గుఱ్ఱము వేగముగలదై యున్నదో అటులనే శత్రువులనడ్డగించుటలో వేగవంతులు శ్రే⁷నపక్షితుల్యులునగు వీరపురుషుల సేనను గలిగి దృఢమైన సాహసము గలవారగుడు. అటులొనర్చినచో మీ

కర్మలన్నియు ప్రకృతములగును.

౧౫౫౮[౧౨]

౧౫౫౯ యమేశత్యక్తృభాగవో జమదగ్నిర్మమిః అన్నైవతా భురిక్ తిష్ఠవో ఛక్రః దైవతః శ్చరః.
చరస్తమేవ నిషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

యమేన¹ దత్తం త్రిత² ఏనమాయున³ గిన్ద్ర⁴ ఏణం ప్రథమోఽపధ్య⁵ తిష్ఠత్⁶.
గన్దర్వో⁷ఽ⁸ అస్య రశనా మగృహ్ణాత్సూరా దశ్వం వనవో⁹ నిరతప్త¹⁰ ॥౧౬॥

యమేన¹. దత్తం, త్రిత², ఏనం, ఆయునక్, అయునగిత్య యునక్, ఇం
ద్రః, ఏనం, ప్రథమః, అధి, అతిష్ఠత్, గన్దర్వః, అస్య, రశనా, అగృహ్ణాత్,
సూరాత్, అశ్వం, వనవః. నిః, అతష్టత్॥ ॥౧౭॥

పదార్థః:-(యమేన)నియన్త్రా వాయునా(దత్తం)(త్రితః)తిథ్యః పృథివీజలాన్తరిక్షేభ్యః
(ఏనం) వహ్నిం (ఆయునక్) యునక్తి (ఇన్ద్రః)విద్యుత్(ఏనం)అత్ర ఛాన్దసం ఇత్సం (ప్రథమో)
విస్తీర్ణః ప్రఖ్యాతః (అధి) (అతిష్ఠత్) ఉపరి తిష్ఠతి(గన్దర్వః)గోః పృథివ్యా ధరా(అస్య)సూర్యస్య
(రశనాం) రశనావత్కిరణగతిం (అగృహ్ణాత్) గృహ్ణతి (సూరాత్) సూర్యాత్ (అశ్వం) ఆకుగా
మినం వాయుం (వనవః) విద్వాంసః (నిః) (అతష్ట) తష్టోతి తనూకరోతి. ॥౧౮॥

అన్వయః:-పా వనవో య ఇన్ద్రస్త్రితో యమేన దత్తమేనమాయునగేనం ప్రాప్య ప్రథ
మోఽధ్యతిష్ఠత్. గన్దర్వః సన్నస్య రశనా మగృహ్ణా దస్మాత్సూరాదశ్వం నిరతప్త, తం యూయం
విస్తారయత్. ॥౧౯॥

భావార్థః:-పా మనుష్యా ఈశ్వరేణేహ యస్మిన్ పదార్థే యాదృశీ పదార్థరచనా కృతా
తాం యూయం విద్యయా సంవిత్తై తాం పృష్టివిద్యాం గృహీత్వా² సేకాని సుఖాని సాధుత చ.

పదార్థము:-వనవః=విద్వాంసులారా! ఇన్ద్రః=ఏవిద్యుత్తు, త్రితః=పృథివీజలాంకా
శములనుండి,యమేన=నియమక ర్తయైనవాయువుచే,దత్తమ్=దత్తమైనదో,అనగాఉత్ప
న్న మొనర్చబడినదో, ఏనమ్=ఈయగ్నిని, ఆయునక్=యు క్తపఱచుచున్నదో,ఏనమ్=దీ
నినిపొంది, ప్రథమః=విస్తీర్ణమైన ప్రఖ్యాత విద్యుత్తు,అధ్యతిష్ఠత్=సర్వోపరి స్థిత మగుచు
న్నదో, గన్దర్వః=పృథివిని ధరించుచు, అస్య=ఈసూర్యునియొక్క, రశనామ్=పాశము
వలెనున్న కిరణములగతిని,అగృహ్ణాత్=గ్రహించుచున్నదో, సూరాత్=ఈసూర్యునినుండి
అశ్వం=శీఘ్రగామియైన వాయువును, నిరతప్త=సూక్ష్మపఱచుచున్నదో, దానినిమీరును
విస్తృతపఱచుదు. ॥౨౦॥

భావార్థము:-మానవులారా! ఈ కర్మముచేచోకమునఁ దేవదార్థమునఁ దేరచనయొనర్చె నోదానిని మీరువిద్యవలన నెఱిగి ఈసృష్టివిద్యను గ్రహించి అన్ని సుఖములనుసాధించుడు.

౧౫౯౦ అసీత్యస్య తార్గవో జామదగ్నిర్మపిః అగ్నిర్దేవతా విరాట్ త్రిష్టుష్పద్యః దైవతః స్వరః.

ఓనస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

అసీ యమోఽఅస్మాదితోఽఅర్వన్ అసీ త్రితో గుహ్యేన వ్రతేన ।

అసి సోమేన సమయా విప్రుక్త ఆహు స్తే త్రిణి దివి బన్ధనాని॥ ౧౫॥

అసీ, యమః, అసి, ఆదిత్యః, అర్వన్, అసి, త్రితః, గుహ్యేన, వ్రతేన,

అసి, సోమేన, సమయా, విప్రుక్త+ఇతి విప్రుక్తః, ఆహుః, తే, త్రిణి, దివి, బన్ధనాని॥ ౧౫॥

పదార్థః:- (యమః) నియంతా న్యాయాధీశ ఇవ (అసి) (ఆదిత్యః) సూర్యవద్యిద్యయా ప్రకాశితః (అర్వన్) వేగవాన్ వహ్నిరివ ఏర్తమాన ఇవ (అసి) (త్రితః) త్రిభ్యః (గుహ్యేన) గుప్తేన (వ్రతేన) శీలేన (అసి) (సోమేన) ఐశ్వర్యేణ (సమయా) సమీపే (విప్రుక్తః) విశేషేణ సమ్మర్శః (ఆహుః) కథయన్తి (తే) తవ (త్రిణి) (దివి) ప్రకాశే (బన్ధనాని). ౧౫॥

అన్వయః:- హే అర్వన్ యత స్తస్మిం గుహ్యేన వ్రతేన త్రితో యమ ఇవాస్మాదిత్యభివాసి, పిద్యన్తివాసి, సోమేన సమయా విప్రుక్తోఽసి, తస్య తే దివి త్రిణి బన్ధనాన్యాహుః. ౧౫॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక బుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా యుష్మాభిర్నా యేశాదిత్య సోమాదిగుణైర్భవితవ్యం యథాఽస్య సంసారస్య మథ్యే వాయుసూర్యా కర్తృణైర్బన్ధనాని సన్తి తైవ పరస్పరస్య శరీరవాజ్మేమనసాకర్షణైః ప్రేమబన్ధనాని కర్తవ్యాని. ౧౫॥

పదార్థము:- అర్వన్ = వేగవంతమైన అగ్నికి సమానమైన జనుడా! నీవు, గుహ్యేన = గుప్తమైన, వ్రతేన = శీలస్వభావముతోను తథా, త్రితః = కర్మ, ఉపాసనా, జ్ఞానములతోను యుక్తుడవై, యమః = నియమకర్తయగు న్యాయాధీశునివలె, అసి = ఉన్నావు, ఆదిత్యః = సూర్యునివలె విద్యతో ప్రకాశితుడవై, అసి = ఉన్నావు, విద్వాంసునివలె, అసి = ఉన్నావు, సోమేన = ఐశ్వర్యమునకు సమీపమున, విప్రుక్తః = విశేషముగ సంబద్ధుడవై, అసి = ఉన్నావు కావున అట్టి, తే = నీయొక్క, దివి = ప్రకాశమున, త్రిణి బన్ధనాని = మూడు బంధనములను అనగా ఋషి, దేవ, పితృ ఋణముల బంధనములను, ఆహుః = చెప్పుచున్నారు. [౧౫]

భావార్థము:- ఈ మంత్రమందు వాచక బుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవు

లారా ! మీరు న్యాయాధీశ సూర్యచంద్రాదుల గుణములచే యుక్తులు కావలయును. ఈలోకములో వాయుసూర్యులయొక్క ఆకర్షణములచే బంధనముబుగ్గులుల బలస్థైర్యము మనోవాక్కాయములయొక్క ఆకర్షణములచే ప్రేమబంధనము లొనర్చుడు. ౧౫౯౦ [౧౪]

—o—o—o—

౧౫౯౧ త్రితీత్యశ్య శార్గవో జమదగ్నిర్మపిః! అగ్నిచ్చేవతా, భురిక్ పక్షిక్తి శ్శస్త్రః! వచ్చమః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నదే విషయము.

త్రితీ తల ఆహ ర్దివి బద్ధనాని త్రిణ్ణపున్ త్రిణ్ణన్తః సముద్రే । ఉతేవ

మే వరుణ శ్చన్ తస్యర్వ న్యత్ర తల ఆహః పరమం జనిత్రమ్ ॥౧౫॥

త్రితీ. తే. ఆహః. దివి. బద్ధనాని. త్రిణ్ణ. అప్సి త్త్రమ్+ను. త్రిణ్ణ. అన్త
రిత్యన్తః, సముద్రే, ఉతే వేత్త్యత-ఇవ, మే, వరుణః, చన్త్రానిర్వన్, యత్ర, తే.
ఆహః, పరమం, జనిత్రమ్॥ ॥౧౫॥

పదార్థః:- (త్రిణ్ణ) (తే) తవ (ఆహః) కథయన్తి (దివి) విద్యాప్రకాశే (బద్ధనాని) (త్రిణ్ణ) (అపు) ప్రాణేషు (త్రిణ్ణ) (అన్తః) మధ్యే (సముద్రే) అన్తరిక్షే (ఉతేవ) యథోత్తేజః (మే) మమ (వరుణః) శ్రేష్ఠః (చన్త్రాని) అర్చసి. చన్త్రతీత్యర్పతి కర్మా... నిఘం. ౩. ౧౩. (అర్చన్) విజ్ఞాన యుక్త (యత్ర) యస్మిన్ జన్మని (తే) తవ. అత్ర ఋచి తు ను ఘేతి దీప్తుః (ఆహః) (పరమం) ప్రకృష్టం (జనిత్రమ్) ॥౧౫॥

అన్వయః:- మే అర్చన్ విద్యన్ యత్ర దివి తే త్రిణ్ణ బద్ధనాని విద్యాంస ఆహుర్విత్తాపు త్రిణ్ణ యత్రాన్తర్మధ్యే సముద్రే చ త్రిణ్ణ బద్ధనాన్యాహుస్తే చ పరమం జనిత్ర మాహః యేన వరుణః సన్ విదుషః చన్త్రస్య తేవ తాని మే సన్తు. ॥౧౫॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాంకారః. మే మనుష్యా ఆత్మమనఃశరీరైర్బ్రహ్మ చర్యేణ విద్యాసు నియతా భూత్వా విద్యాసుశిక్షే సజ్జీనుత. ద్వితీయం విద్యాజన్మ ప్రాప్త్యా ద్వితా భవత. యేన యేన సహ యావాన్ స్వస్య సంబన్ధోఽస్తి తం విజానీత. ॥౧౫॥

పదార్థము:- అర్చన్=విజ్ఞానయుక్తవిద్యాంసుడా! యత్ర దివి=పవిత్రాప్రకాశమున, తే=నీయొక్క, త్రిణ్ణ బద్ధనాని=త్రివిధబంధనములను విద్యాంసులు, ఆహః=చెప్పుచున్నారో అప్పు=ఏ ప్రాణములందు, త్రిణ్ణ=మూడు, అన్తః=పమధ్యలో మఱియు, సముద్రే=పలంతరిక్షమున, త్రిణ్ణ=మూడుబంధనములను, ఆహః=చెప్పుచున్నారో, మఱి

యు, తే=సీయొక్క, పరమమ్ జనిత్రమ్=ఉత్తమజన్మను చెప్పుచున్నారో, దానివలన
వరుణః=శ్రేష్ఠుడవై విద్వాంసులను, చన్ద్రి=నక్కరించుచున్నావో, అవియన్ని, ఉతేవ
=ఉత్పేక్షవలె, మే=నావియగు గాక! [౧౫]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవు
లారా! కిరీరాశ్మమనస్సులతో బ్రహ్మచర్యముతో విద్యలందు నియతులై, విద్యను, సుశి
తును సంపదయమొనరుడు. ద్విత్వీయ విద్యాజన్మను జడసి పూజితులగుడు. మఱియు దేనితో
మికెంతసంబంధమున్నదో దానిని తెలిసికొనుడు. ౧౫౯౧[౧౫]

౧౫౯౨ ఇమేత్త్వై భాగ్నో జమదగ్నిర్భువిః॥ అగ్నిర్దేవతా॥ నిశ్చత్రిన్ధువ్ ఛద్వః॥ దైవతః స్వరః.
మనుష్యైరశ్వ రక్షణేన కిం సాధ్యమిత్యాహ.

మానవులు గుఱ్ఱములనుంచుటవలన నేమిసాధించవచ్చును?

ఇమా తే వాజిన్తవ మార్జనా నీమా శఫానాం సన్నితు ర్నిధానా ।

అత్ర తే భద్రా రక్షనా అపశ్య ఋతస్య యా అభిరక్షన్తి గోపాః॥

ఇమా, తే, వాజిన్, అప్రమార్జనానిత్యవ+మార్జనాని, ఇమా, శఫానాం సన్ని,
తుః, నిధానేతి ని+ధానా, అత్ర, తే, భద్రాః, రక్షనాః, అపశ్యం, ఋతస్య, యాః,
అభిరక్షన్తిత్యభి+రక్షన్తి, గోపాః॥

॥౧౬॥

పదార్థః:-(ఇమా) ఇమాని ప్రత్యక్షాః (తే) ఏవ (వాజిన్) అశ్వశవ వేగాదిగుణ సేనాధీశ
(అప్రమార్జనాని) శుద్ధికరణాని(ఇమా)ఇమాని(శఫానాం) ఖురాణాం(సన్నితుః)రక్షణాని యమస్య
(నిధానా) నిధానాని స్థానాని (అత్ర) అస్మిన్ పై న్యే, అత్ర సంహితాయామితి దీర్ఘః(తే) తవ
(భద్రాః) శుభః(రీః) (రక్షనాః) రక్షణః (అపశ్యం) పశ్యామి (ఋతస్య) యదార్థం, అత్ర కర్మణి
షష్ఠీ (యాః) (అభిరక్షన్తి) సర్వతః పాన్తి (గోపాః) పాలికాః

॥౧౬॥

అర్పయః:- హే వాజిన్ ! యథాఽహం తే తవే మాశ్వప్యావమార్జనానీమా శఫానాం
నిధిం నిధానాఽపశ్యమత్ర తేఽశ్వస్య యాభద్రా గోపా రక్షనా ఋతస్యాభి రక్షన్తి, తా అప
శ్యం తథా చ్చంద్రం పశ్య.

॥౧౬॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే పాన్తి సేనాశ్వాదీనాం శుద్ధిం తచ్చఫా
నాం రక్షణాయాయసో నిష్క్రితస్య యోజనమన్యాని రక్షనాదీని చ సంయోజ్య సుశిక్య రక్షన్తి
తే యుద్ధాదిషు కార్యేషు కృతసిద్ధయో భవన్తి.

॥౧౬॥

పదార్థము:-వాజిన్=గుఱ్ఱమువలె వేగాదిగుణయుక్త సేనాధీశుడా, ఎట్లు, నేను,

తే=నియా, ఇమా = ప్రత్యక్షహయములయొక్క, అవమార్జనాని=కుద్ది క్రియలను, మఱియు, శఫానామ్ సనితుః=నిట్టలనుంచుచునుముయొక్క, ఇమా సెథానా=ఈ స్థానములను, అపశ్యమ్=చూచుచున్నానో, అత్ర=ఈ సేవయందు, తే=నిగుట్టుముయొక్క భద్రాః=సుందరములు శుభకారిణులు, గోపాః=ఉబ్బదనమునుండికాపాడుచునుగను, యాః రశనాః=పీకశ్శృప్తాశ్శు, ఋతస్య=సత్యమును, అభిరక్షన్తి=నమస్తవిధముల రక్షించుచున్నవో, వానిని నేను ఎటుల కనుగొందునో అటులనే మీరును కనుగొనుడు. [౧౬]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎవరు స్నానముచే గుట్టుముమొదలగువాని కుద్ది యొనర్చుచు మఱియు వానినిట్టలరక్షణకై లోహముతో నిర్మించబడిన నాడాలను కొట్టించి మఱియు కశ్యపుతాడు మొదలగు సాధనములను సంయుక్తమొనర్చి మంచితమొనగె రక్షించుచున్నారో వారు యుద్ధాది కార్యములందు సిద్ధిపొందెడి వారగుచున్నారు. ౧౫౯౨[౧౬]

ఆత్మానమిత్యన్య భాగవో ఇమదగ్ని రృషిః; అగ్నిశ్చేవతా, త్రిష్టుప్ చక్షుః, వై వతః శ్వరః
యానరచనేన కిం కార్యమిత్యాహ.
యానరచనతో నేమిచేయవలయునను విషయము

ఆత్మానం తే మనసా రాదజానా మవో దివాపతయన్తం పతంగమ్ |

శిరోఽపశ్యం పథిభిః సుగేభి రరేణుభి ర్జేహమానం పతత్రి ||౧౭||

ఆత్మానమ్, తే, మనసా, ఆరాత్, అజానామ్, అవః, దివా, పతయన్తమ్,

పత జ్జమ్, శిరః, అపశ్యమ్, పథిభిరితి పథి+భిః, సుగేభిరితి సు+గేభిః, అరేణుభి రిత్వరేణుః+భి, జేహమానమ్, పతత్రి ||

||౧౭||

పదార్థః:- (ఆత్మానం) (తే) తవ (మనసా) విజ్ఞానేన (ఆరాత్) నికలే (అజానాం) జానామి (అవః) అదస్తాత్ (దివా) అన్తరిక్షేణ నవా (పతయన్తం) పతన్తం గచ్ఛన్తం సూర్యం ప్రతి (పతంగం) (శిరః) దూరాచ్చిర ఇవ లక్ష్మమాణం (అపశ్యం) (పథిభిః) మూర్ధైః (సుగేభిః) సుఖేన గమనాధి కరణైః (అరేణుభిః) అవిద్యమానా రేణువో యేషు వైః (జేహమానం) ప్రయత్నేన గచ్ఛన్తం (పతత్రి) పతనశీలమ్. ||౧౭||

అన్వయః:- సేవిద్వన్నహం యథా మనసారాదవో దివా పతంగం ప్రతి పతయన్తం తే పతత్రి శిర ఆత్మానమజానాం. అరేణుభిః సుగేభిః పథిభి ర్జేహమానం పతత్రి శిరోఽపశ్యం తథా త్వం పశ్య. ||౧౭||

భావార్థము:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా యూయం సర్వేభ్యో వేగ వత్తమం సదోబ్రహ్మయితారం వహ్నిమివ చాత్మానంశశ్యత సంప్రయుక్తైరగ్నాద్విభిస్సహితేషు యానేషు స్థిత్యా జలస్థలా స్థరితేషు ప్రయత్నేన గచ్ఛతాఽగచ్ఛత. యథా శిర ఉత్తమాజ్ఞమస్తి తతైవ విమానయానము త్తమం మస్తవ్యం. ॥౧౭॥

పదార్థము:-విదవాంసుడా! నేను, ఎట్లు, మనసావిజ్ఞానముతో, ఆరాత్=దగ్గఱ నుండి, అవః=క్రిందనుండి, దివా=ఆకాశమునుండి, పతయన్తమ్ పతంగమ్=నడచుచున్న సూర్యునకు ప్రతిగా, తే=నియొక్క ప్రతతి=పక్షివలెనెగురుచున్నదియు, శిరః=దూరము నకు కిరస్సువలె లక్ష్యమానమగు చున్నదియునగు, ఆత్మానమ్=ఆత్మస్వరూపమును అజానామ్=ఎఱుగుచున్నానో మఱియు, అరేణుభిః సుగేభిః పథిభిః=ధూళిరహితములై నిర్మలముగా సుఖపూర్వకముగ నడువవీలగు మార్గములగుండ, జేహమానమ్=ప్రయత్న ముతో వెళ్ళుచు, పతత్రి కిరః=పక్షివలె నెగురుచు దూరమునుండి కిరస్సువలె గోళాకార ముగ లక్షితములగు విమానాది యానములను, అపశ్యమ్=చూచుచున్నానో అటులనే నీవును చూడుము. [౧౭]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవు లారా! మీరు అన్నిటికంటె నతివేగముగలిగి శీఘ్రముగానడిపించు నగ్నివలెనే మీఆత్మల నుచూడుడు. సంప్రయుక్తమొనర్చబడిన అగ్నిదులతోగూడిన యానములందుకూర్చొని జలస్థల ఆకాశములందు ప్రయత్నపూర్వకముగ సంచారమొనర్చుడు. ఎట్లుశిరస్సు ఉత్త మాంగమో అటులనే విమానయానమును ఉత్తమముగ భావించవలయును. ౧౫౯౩[౧౭]

౧౫౯౩ అత్రేత్యన్య భార్గవో జమదగ్నిర్వపిః । అగ్నిరేవతా, త్రిప్టుచ్ఛన్దః । దైవతః స్వరః.

అథ శూరపీరాః కిం కుర్వన్తి వ్యత్యాహ.

ఇపుడు శూరపీరులేమి చేయవలయునను విషయము.

అత్రా తే రూప ముత్తమ మప్యన్యం జిగీషమాణ మిష ఆ వదే గోః

యదా తే మర్త్యో అను ధోగ మాన డాదిగ్ గ్రనిష్ఠు ఓషధీ రజీగః ॥౧౮॥

అత్రా తే, రూపమ్, ఉత్తమ మిత్యత్ + తమమ్, అప్యన్యమ్, జిగీషమా

ణమ్, ఇషః, ఆ, వదే, గోః, యదా, తే, మర్త్యః, అను, ధోగమ్, ఆనన్, ఆత్, ఇత్, గ్రనిష్ఠః, ఓషధీః, అజీగరి త్య జీగః॥ ॥౧౮॥

పదార్థః:-అత్ర అస్మిన్ వ్యవహారే. అత్ర సంహితాయామితి దీప్తిః (తే) తవ (రూపం) (ఉత్తమం) (అవశ్యం) పశ్యేయం (జిగీషమాణం) శత్రూన్ విజయమాకం (తవ) అన్నాని (అ) సమస్తాన్ (వదే) ప్రాపణీయే (గోః) వృథివ్యాః (యదా) (తే) తవ (మత్తః) మనుష్యః (అను) అనుకూల్యే (భోగం) (ఆనందం) వ్యాప్నోతి. ఆనందం వ్యాప్తికర్తా నిఘం. ౩. ౧౨. (అత్) అనంతరం (ఇత్) ఏవ (గ్రసిష్టః) అతిశయేన గ్రసితా (ఓషధీః) (అజీగః) నిగతిః. ౧౧౨

అన్వయః:-పే వీర తే జిగీషమాణ ముత్తమం రూపం గోః వదేత్ర ఇషత్పాపవ్యం, తే మర్తో యదా భోగమానన్. తదాఽఽదిద్ గ్రసిష్టః సంత్త్యమోషధీ చన్యజీగః. ౧౧౨

భావార్థః:-పే మనుష్యా యథోత్తమాని వశ్యాదీని సేవాక్లాని విజయకరణి స్యుత్తకా శూరవీరా విజయపేతవో భూత్వా భూమిరాశ్యే భోగాన్ ప్రాప్నువన్తు. ౧౧౨

పదార్థము:-ఓ వీరపురుషుడా! తే=నీ, జిగీషమాణమ్ ఉత్తమమ్ రూపమ్=శత్రువు లనుజయించగోరు ఉత్తమరూపమును మఱియు, గోః=వృథివిహిత, వదే=పాపదగిన, అత్ర =ఈవ్యవహారమున, ఇషః=అన్నములను, ఆ అవశ్యమ్=బాగుగా చూచెదను గాక! తే=వి యొక్క మత్తః=మనుష్యుడు, యదా=ఎపుడు, భోగమ్=భోగ్యవస్తువును, ఆనందం=పొందు చున్నాడో, అపుడు, అత్ ఇత్=ఆతరువాతనే, గ్రసిష్టః=అతిగాతన్న నీవు, ఓషధీః=ఓష ధులను, అను అజీగః=అనుకూలముగ భోగింతువుగాక! [౧౨]

భావార్థము:-ఓమానవులారా! ఎట్లు ఉత్తమమైన గుఱ్ఱము మొదలగు సేనాంగ ములు విజయమును కలుగజేయునవియగునో, అటులనే శూరవీరులు విజయమునకు పోతు వులై భూలోక రాజ్యమున భోగములను పొందెదరుగాక! ౧౧౨[౧౨]

అను త్వేత్యవ్య భాగవో జమదగ్నిర్మపి॥ మనుష్యో దేవతా॥ విరాట్ త్రిపుష్ ఛన్యః॥ చైవతః స్వరః॥
మనుష్యైః కథం రాజప్రజాకార్యాణి సాధనీయానిత్యాహ॥
మానవులెట్లు రాజప్రజల కార్యములను సాధించవలయును ?

అను త్వా రథో అను మర్యో అర్హన్నను గావోఽను భగః కనీనామ్॥
అను వ్రాతాస స్తవ సఖ్య మీయు రను దేవా మమిరే వీర్య నే ॥౧౩॥
అను, త్వా, రథః, అను, మర్యః, అర్హన్, అను, గావః, అను, భగః, కనీనామ్, అను, వ్రాతాసః, తవ, సఖ్యమ్, ఈయుః, అను, దేవాః, మమిరే, వీర్యమ్, తే॥ ॥౧౩॥

పదార్థః:-(అను) వశ్యాదానుకూల్యే వా (త్వా) త్వాం (రథః) యానాని(అను)(మర్యః) మనుష్యాః (అర్హన్) అశ్వ ఇవ వర్తమాన (అను) (గావః) (అను) (భగః) ఐశ్వర్యం (కనీనాం)

కమనీయానాం జనానాం (అను) (వ్రాతానః) మనుష్యాః. వ్రాతా ఇతి మనుష్య నా...నిఘం.
౨.౩. (తవ) (సఖ్యం) మిత్రస్య భావం వా (ఈయుః) ప్రాప్నుయూః (అను) (దేవాః) విద్వాంసః
(మమిరే) మినుయుః (వీర్యం) వరాక్రమం జలం (రే) తవ. ॥౧౯॥

అన్వయః:- హే అర్హన్ విత్తన్ ! కే కసినాం మధ్యే వర్తమానా దేవా వ్రాతాసోఽను
వీర్య మనుమమిరే తవ సఖ్యం చాస్వీయుష్టాను రథో త్వాఽను మర్యో త్వాఽను గావో
త్వాఽను భగశ్చ భవతు. ॥౧౯॥

భావార్థః:- యదే మనుష్యాః సుశీఘ్రా భూత్వాఽన్యాన్ సుశీఘ్రాన్ కుర్యుస్తేషాం మధ్యా
దుత్తమాన్సభానదః సమ్మాన్య సభాసదాం మధ్యాదత్తుత్తమం సభేశం స్థాపయిత్వా రాజప్రజా
ప్రధాన పురుషాణామే కానుమత్యా రాజకార్యాణి సాధయేయుష్త్వి సర్వేషామనుకూలా
భూత్వా సర్వాణి కార్యాణ్యాలం కుర్యుః ॥౧౯॥

పదార్థము:- అర్హన్ = గుఱ్ఱమువలె వర్తమానుడవైన విద్వాంసుడా ! కే = నీకు
కసినామ్ = శోభాయమానులగు మానవుల మధ్య వర్తమానులైన, దేవాః = విద్వాం
సులు, వ్రాతాసః = మనుష్యులు, అను వీర్యమ్ = బలపరాక్రముల కనుకూలముగ, అను
మమిరే = ఊహించుదురు గాక ! మజియు, తవ = నీయుక్క, సఖ్యమ్ = మైత్రిని, అను
ఈయుః = అనుకూలముగ పొందుదురుగాక ! త్వా అను = నీకనుకూలముగ, రథః = విమా
నాదియానములు, త్వా అను = అనుకూలముగ లేక వెనుక ఆశ్రీతుడై, మర్యః = సాధా
రణమనుష్యుడు, త్వా అను = నీకనుకూలములుగ, గావః = గోవులు, త్వా అను = నీ కను
కూలముగ, భగః = విశ్చర్యము కలుగు గాత ! [౧౯]

భావార్థము:- మానవులు సుశీఘ్రులై, ఇతరులను సుశీఘ్రులుగనొనర్చి వారియందుత్త
ములను సభాసదులుగను, సభాసమలలో నత్యుత్తముని సభాపతిగను నియమించి, రాజ
ప్రజలు ప్రధాన పురుషులు నొకే యనుమతి [సర్వసమ్మతి] తో రాజకార్యములను
సాధించుచో సకలప్రజలనుకూలులై సమస్తకార్యములను పూర్తిచేయుదురు. [౧౯]

౧౫౯౫ హిరణ్యశ్శక్తి ఇత్యశ్య జమరగ్నిర్వపిః । అగ్నిర్దేవతా నిచృత్రిష్టుష్ట్యః । దైవతః స్వరః.

మనుష్యైర్గర్భ్యాది పదార్థగుణవిజ్ఞానేన కిం సాధ్యమిత్వాహ.

మానవులు అగ్నిర్దేవపదార్థములయొక్క గుణజ్ఞానమువలన సేమిసాధించవలెను.

హిరణ్య శ్శక్తోఽయోఽస్య పాదా మనోజవా అవర్త ఇన్ద్రో ఆసీత్ ।

దేవా ఇదస్య హవి రద్య మాయన్యోఽఅర్చ్యంతం ప్రథమో ఽధ్యతిష్ఠత్ ॥౨౦॥

హిరణ్య శ్శక్తి + ఇతి హిరణ్య + శ్శక్తిః. అయః, అస్య, పాదాః, మనోజ

వాచిత్తి మనః+జవాః, అవరః, ఇన్ద్రః, ఆస్తిత్, దేవాః, ఇత్, అస్య, హవిరద్యమ్
మితి హవిః+అద్యమ్, అర్చున్, యః, అర్చస్తమ్, ప్రథమః, అధ్యత్వత్ విత్పత్తి+
అతిష్ఠత్

॥౨౦॥

పదార్థః:- (హిరణ్యశ్లోకః) హిరణ్యాని తేజాని నిర్జ్వానానీ యస్మిన్ (ఆయః) సువర్ణం. అయ ఇతి హిరణ్య నా...నిఘం.౧౨. (అన్ద్రః) (పాదాః) పద్యైశ్చ గచ్ఛన్తి యైశ్చే (మనోజవాః) మనసో జవో వేగ ఇవ జవో వేగో యేషాస్తే (అవరః) నవీనః (ఇన్ద్రః) పరమైశ్వర్యపాతు ర్విద్యుదివ సభేకః (ఆస్తిత్) భవేత్ (దేవాః) విద్వాంసః సభాసభః (ఇత్) పితృ (అస్య) (హవిరద్యం) దాతుమర్హమత్తం యోగ్యం చ (ఆయన్) ప్రాప్నుయూః (యః) (అర్చస్తం) అర్చవత్ప్రాప్ను వస్తం వహ్నిం (ప్రథమః) ఆదిమః (అధ్యత్వత్) ఉపరి శిష్టేత్. ॥౨౦॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యోఽవరో హిరణ్యశ్లోక ఇన్ద్రః ఆస్తిష్ఠ్యః ప్రథమోఽర్చస్తమ్ యశ్చాధ్యత్వదన్య పాదా మనోజవాః స్యుర్దేవా అస్య హవిరద్యమిదాయన్ తం యూయ మాశ్రయత. ॥౨౦॥

భావార్థః:- యే మనుష్యా అగ్న్యధి పదార్థానాం గుణకర్మస్వభావాన్ యథావజ్ఞానీ యుస్తే బహున్యద్భుతాని కార్యాణి పాద్యం శక్నుయూః. యే ప్రీత్యా రాజకార్యాణి ప్రాప్ను యుస్తే సత్కారం, యే నాశయేయుస్తే దక్షిణం చావశ్యం ప్రాప్నుయూః. ॥౨౦॥

పదార్థము:- మానవులారా! అవరః=నవీనుడు, హిరణ్యశ్లోకః=శృంగమువలెనున్న తేజస్సుగలవాడు, ఇన్ద్రః=ఉత్తమైశ్వర్య వంతమగు విద్యుత్తువలె సభాపతిగ, యః ఆస్తి త్=ఎవడుఅగునో, ప్రథమః=మొదట, అర్చస్తమ్=గుఱ్ఱమువలె మార్గమును పొందుచు న్న అగ్నికి మఱియు, ఆయః=సువర్ణమునకు, అధ్యత్వత్ = ఎవడు అపెఠ్ఠాతయో అనగా అగ్నిప్రయుక్తమగు యానముపై కూర్చుని నడిపించునో, అన్యః=ఈరాజుయొక్క పాదాః=పాదములు, మనోజవాః=మనస్సువలె వేగముగలవియగునో అనగా కాలితో నడచుకార్యమును విమోచాదులతో జేయవలయును. దేవాః=విద్వాంసులైన సభాసదులు అన్య హవిరద్యమ్=ఈరాజు ఇవ్వదగిన మఱియు భుజింపదగిన అన్నమును, ఇత్ ఆయన్ =తప్పక పొందుదురో అతనినిమీరు తెలిసికొనుడు. [ఆశ్రయించుడు.] [౨౦]

భావార్థము:- ఏమానవులు అగ్న్యధి పదార్థములయొక్క గుణకర్మస్వభావము లను యథావతుగా తెలిసికొందురో వారుమీగుల అద్భుతకార్యములను సాధించగలరు. ఎవరుప్రీతితో రాజకార్యములను సిద్ధపఱచెదరో వారు సత్కారమును, ఎవరుసప్తపఱచెదరో వారుశిక్షను తప్పకపొందవలయును. ౧౪౯౬ [౨౦]

—॥౨౧॥—

ఈర్వాన ఇత్యన్య భాగ్గవో జమదగ్నిర్వపిః మనుష్యా దేవతా భురిక్ వక్త్రీశ్చక్షః వజ్రముః స్వరః

ఏదృశా రాజపురుషా విజయమాపునన్తి త్యాహ.

ఎటువంటిరాజపురుషులు విజయముపొందుచున్నారను విషయము.

ఈర్వాస్తాసః సిలిక మధ్యమాసః సఖీశూరణాసో దివ్యాసో అత్యాః।

హాసీసా ఇవ శ్రేణీశో యతన్తే యదాక్షిప్ రివ్య మజ్మమశ్వాః ॥౨౧॥

ఈర్వాస్తాస ఇత్తిర్క+అస్తాసః, సిలిక మధ్య మాస ఇత్తి సిలిక + మధ్యమాసః, సమ్, శూరణాసః, దివ్యాసః, అత్యాః, హాసీసా ఇవేతి హాసీసాః + ఇవ, శ్రేణీశ శ ఇత్తిశ్రేణీ+ఈ, యతంతే, యత్, అక్షిప్ రివ్యమ్, అజ్మమ్, అశ్వాః॥

పదార్థః:- (ఈర్వాస్తాసః) ఈర్వః ప్రేరితః స్థితిప్రాప్తో యేషాన్తే (సిలిక మాధ్యమాసః) సిలికః, సం లగ్నో మధ్యదేశో యేషాం తే (సమ్) (శూరణాసః) సద్యో రణో యుద్ధవిజయో యేభ్యస్తే (దివ్యాసః) ప్రాప్తదివ్యశిషాః (అత్యాః) సతతగామినః (హంసాఇవ) హంసవద్ గన్తారః (శ్రేణీశః) బద్ధపక్షిక్తయః (యతన్తే) (యత్) యే (అక్షిప్) ప్రాపుయః (దివ్యమ్) శుద్ధమ్ (అజ్మమ్) అజన్తి గచ్ఛన్తి యస్మిన్తం మార్గమ్ (అశ్వాః) ఆశుగామినః.

అన్వయః:- షా మనుష్యా యద్యేగ్నాదయ ఇవేర్వాస్తాసః సిలికమధ్యమాసః శూరణాసో దివ్యాసోత్యా అశ్వాః శ్రేణీశో హంసా ఇవ యతన్తే దివ్యమజ్మం సమాక్షిప్తుస్తాన్ యూయం ప్రాపుత. ॥౨౧॥

భావార్థః:- అశ్రోషమాలంకారః, యేషాం రాజపురుషాణాం సుశిక్షితా దివ్యగతయో విజయహేతవస్పద్యో గామినః ప్రేరణామనుగన్తారో హంసవద్ గతయోత్యా అగ్నాదయః పదార్థా ఇవ కార్యసాధకాః సన్తి తే సర్వత్ర విజయమాపునన్తి. ॥౨౧॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! అగ్నాదిపదార్థములవలె, ఈర్వాస్తాసః=ప్రేరేపించబడినకూర్పుండు స్థానముగలవి, సిలికమధ్యమాసః=గదాదులచేసంలగ్నమైన మధ్యప్రదేశములు గలవి, శూరణాసః=యుద్ధమందు శీఘ్రముగ విజయమునకు హేతువులైనవి, దివ్యాసః=ఉత్తమశిక్షితములు, అత్యాః=నిరంతరమునడచునవి, యత్ అశ్వాః=శీఘ్రగాములునైన యే గుఱ్ఱములు, శ్రేణీశః=పంక్తులుగతీర్చి, హంసా=హంసలవలె, యతన్తే=ప్రయత్నముచేయుచున్నవో మఱియు, దివ్యమ్ అజ్మమ్=శుద్ధమార్గమున, సమ్ ఆక్షిప్=వ్యాప్తములగుచున్నవో వానిని మీరుపొందుడు, [౨౧]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోషమాలంకారమున్నది. ఏరాజపురుషులయొక్క సుశిక్షితములు ఉత్తమగతిగలవియునగు గుఱ్ఱములు అగ్నాదిపదార్థములవలె కార్యసాధకములగుచున్నవో వారుసర్వత్రవిజయమును పొందుచున్నారు. [౨౧]

తవేత్యశ్చ భాగవో జమద్గ్నిర్భూషః॥ వాయవో దేవతాః, వివాటో క్రిష్ణుః చక్షః॥ వైవతః శుకః॥

మనుష్యైర్వ శరీరం శరీరం ప్రాకృతం కికాకృతం వేత్తాహ॥

మానస్తలనిత్య శరీరమునుపొంది యేమిచేయవలెను.

తవ శరీరం పతయిష్టు వ్రర్షైస్తవ చిత్తం వాత ఇవ ద్రజీమాన్॥

తవ శృణ్గాః విష్టితా పురుత్రారణ్యేషు జర్భురాణా చరన్తి॥ ౨౨॥

తవ, శరీరం, పతయిష్టు, అర్షన్, తవ, చిత్తమ్, వాత+ఇవేతి వాతః+

ఇవ, ద్రజీమాన్, తవ, శృణ్గాః, విష్టితా, విస్తీర్ణేతి వి+ష్టితా, పురుత్రేతి పురు+త్రా.

అరణ్యేషు, జర్భురాణా, చరన్తి॥

॥౨౨॥

పదార్థః:- (తవ) (శరీరమ్) (పతయిష్టు) పతయిష్మి (అర్షన్) అశ్చ తవ పతయమాన్ (తవ, చిత్తమ్) అన్తఃకరణమ్ (వాతఇవ) వాయువత్ (ద్రజీమాన్) వేగవాన్ (వ్ర) (శృణ్గాః) శృంగాః వోచ్ఛృతాని సేనాగ్గాని (విష్టితా) విశేషేణ స్థితాని (పురుత్రా) పురుషు జహుషు (అరణ్యేషు) జగ్గలేషు (జర్భురాణా) శృంగం పోషకాని ధారకాణి (చరన్తి) గచ్ఛన్తి. ॥౨౨॥

అన్వయః:- హే అర్షన్ పీర ! యస్య తవ పతయిష్టు శరీరం తవ చిత్తం వాత ఇవ ద్రజీమాన్ తవ పురుత్రారణ్యేషు జర్భురాణా విష్టితా శృణ్గాః చరన్తి స త్వం ధర్మమానిచ॥ ౨౨॥

భావాద్ధః:- అత్రోపమాలంకారః. యే మనుష్యా అనిత్యేషు శరీరేషు స్థిత్యా నిత్యాని కార్యాణి సాధ్యవన్తి తేజతుల సుఖమాప్నువన్తి యే వనస్థాః పశవ ఇవ భృత్యాః సేనాశ్చ వర్తన్తే తేజశ్చవత్సవ్యోగామినో భూత్వా శత్రూన్ విజేతుం శక్నువన్తి. ॥౨౨॥

పదార్థము:- అర్షన్ = గుఱ్ఱమువలె విర్రమానుడవైన వీరపురుషుడా! తవ = పనీ యొక్క, పతయిష్టు శరీరమ్ = నాశనశీలమగు శరీరము, తవచిత్తమ్ = ప నీ అంతఃకరణము యొక్కవృత్తి, వాతఇవ = వాయువువలె, ద్రజీమాన్ = వేగముగలదో అనగా శీఘ్రముగా దూరస్థవిషయములయొక్క తత్త్వములనెఱుగునో, తవ = పనీ యొక్క, పురుత్రా = గొప్ప గొప్ప అరణ్యేషు = అడవులలో, జర్భురాణా = శీఘ్రముగ ధారణపోషణలొనర్చునవి, విష్టితా = విశేషముగ స్థితములు, శృణ్గాః = శృంగములవలె యెత్తుగానున్నవియునగు సేనాంగములు, చరన్తి = విచరించుచున్నవో, అట్టి నీవు ధర్మాచరణమొనర్చుము. [౨౨]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక బుద్ధిప్రమాణం కారమున్నది. ఏమారవులు అనిత్యశరీరములందు స్థితులై నిత్యకార్యములను సాధించుచున్నారో వారతుల సుఖము లను పొందుచున్నారు. మఱియు నెవరికివస్యపశువులవలె భృత్యులు, సై నకులున్నారో

వారు గుఱ్ఱములవలె దేవులగాములై శత్రువులను జయించుటకు సమర్థులగున్నారు. [౨౨]

ఉప శ్రీశృష్ట ఖాగ్గో జమకన్నిర్మపిః మనుష్యా దేవతాః ఖరిక్ పంక్తిశ్చన్దః పశ్చమఃస్వరః.

పశ్చిమా విద్వాంసో హితైఃపిణ ఇత్యాహ

విద్వాంసు లెఱుల హితైః పులగుచున్నారును విషయ మీమంత్రమందుండెను

ఉప ప్రాగాచ్చసనం వాజ్మర్వా దేవద్రీచా మనసా దీప్యానః । అజః

పురో నీయతే నాభిరస్మాను ప్రశ్చా త్కవయో యన్తి రేభాః॥ ౨౩॥

ఉప, ప్ర, అగ్నాత్, శసనమ్, వాజీ, అర్వా, దేవద్రీచా, మనసా, దీప్యానః ।

అజః, పురః, నీయతే, నాభిః, అన్య, అను, ప్రశ్చాత్, కవయః, యన్తి, రేభాః॥ ౨౩॥

విద్యార్థః:- (ఉప) సామిప్యే (ప్ర) (అగ్నాత్) గచ్చన్తి (శసనమ్) శంసన్తి హింసన్తి యస్మిన్
స్తవ్యద్భమ్ (వాజీ) వేవాన్ (అర్వా) గన్తాఽశ్వః (దేవద్రీచా) దేవానశ్చతా ప్రాప్నువతా
(మనసా) (దీప్యానః) దీప్యమానః సన్ (అజః) ఔషధశీలః (పురః) (నీయతే) (నాభిః) మధ్యభాగః
(అన్య) (అను) అనుకూల్యే (ప్రశ్చాత్) (కవయః) మేధావినః (యన్తి) ప్రాప్నువన్తి (రేభాః)
సర్వవిద్యా స్తోతారః. రేభ ఇతి స్తోత్ర నా... నిఘం. ౩. ౧౬.

౨౩౩

అన్వయః:- యో దీధ్యానోఽజో వాజ్మర్వా దేవద్రీచా మనసా శసన ముపప్రాగాత్
విద్యర్థిరన్య నాభిః పురో నీయతే తం ప్రశ్చాత్ రేభాః కవయః అనుయన్తి.

౨౩౪

భావార్థః:- యే విద్వాంసో దివ్యేనవిచారేణ తురక్లాన్ సుశిక్ష్యాగ్నాద్విదీన్ సంసాద్యైశ్వ
ర్యం ప్రాప్నువన్తి తే జగద్వైపిణో భవన్తి.

౨౩౫

పదార్థము:- దీధ్యానః= సుందరముగ ప్రకాశమానము, అజః= విసరివేయునది, వా
జీ= వేగవంతమైనది, అర్వా= నేర్పరియైనదియునగు నేగుఱ్ఱము, దేవద్రీచా= విద్వాంసులకు
ప్రాప్తమగుచు, మనసా= మనస్సుతో, శసనమ్= హింసజరుగు యుద్ధమును, ఉప ప్ర అ
గ్నాత్= బాగుగా సమీపమున పొందుచున్నదో; విద్వాంసులచే, అన్య= దీనియొక్క, నాభిః=
మధ్యభాగము అనగా వీపు, పురః= ముందు, నీయతే= పొందబడుచున్నదో అనగా దానిపై
కూర్చునుచున్నారో; దానిని, ప్రశ్చాత్= అతరువాత, రేభాః= సకలవిద్యలను స్తుతించు,
కవయః= ధీశాలురు బుద్ధిచుఃతులు, అనుయన్తి= అనుకూలముగ పొందుచున్నారు. [౨౩]

భావార్థము:- పదివిద్వాంసులు ఉత్తమవిచారణచే గుఱ్ఱములకు మంచిశిక్షనొసగియు,
అగ్నాద్విదపదార్థములను సిద్ధపఱచియు వైశ్వర్యమును పొందుచున్నారో వారు లోకము
నకు మేలుచేయువారగుచున్నారు.

౧౫౯౯ [౨౩]

[illegible]

ఏ జనులు రాజ్యభాగము చేయుట కర్హులను నివారము.

ఉప్వ ప్రాగాత్పరమం యత్సృజన్కమహ్నాఽఽ॥ ఒకవ్యా ప్తిరరం మూరరం

చ. అద్యా దేవాతో జుష్టతమో హి గమ్యః కథాశ్చైవ బ్రహ్మైవ వాచ్యమి.

ఉప, ప్ర, అగ్రాత్, వరమమ్, యత్, సభస్థ మితి సభ-స్థమ్, అర్హానా,
అష్ట, పితరమ్, మాతరమ్, ష, అష్ట, దేవాన్, జ్యోత్సన తతి జ్యోత్స. తమః,
హి, గమ్మాః, అభ, ఆ, శాన్తే, ద్రావషే, వార్హాణి॥ ॥౨౪॥

సంకల్పః:- (ఉప) (ప్ర) (అగాత్) ప్రాప్నోతి (వచనమ్) (యతి) యః (సంకల్పమ్) సంకల్పా
నమ్ (అర్వాన్) జ్ఞానీ జనః. అత్ర నతోపాథానశాస్త్రణః (అచ్చ) సమ్యక్. అత్ర విచార్యమేతి వ్యక్తః
(పితరమ్) జనకమ్ (మాతరమ్) జననీమ్ (చ) (అద్య) తానీమ్. అత్ర విచార్యమేతి వ్యక్తః
(దేవాన్) విదుషః (జుష్టతమః) అతిశయేన సేవితః (హి) ఖలు (మూర్ఖ) ప్రాప్నోతి (అచ్చ) ఆ
సమన్తాత్ (శాస్త్రే) ఇచ్చతి (దాశుషే) దాతే (వార్ధాణి) స్త్రీకార్ధాణి శోభ్యంత్యుః. ॥ ౨ ॥

అన్వయః:- పో బిస్వన్ యద్యోఽర్హన్ జష్టమస్మత్ పరమం సత్త్వం పితరం మూలం
దేవాఽప్రద్యా శాస్త్రేఽథ రాశుషే వార్హణ్యోఽప్రాగాత్ సః ివా స్మిన్మస్మ గుహ్యే. || ౭ ||

భావాధ్యక్షః అత్ర వాచక లుప్తోఽమాలంకారః. యే న్యాయవినియోభ్యాం నిర్దోశాచాన్
కుర్యన్తి తే ఉత్తమం జన్మ శ్రేష్ఠాన్మదాత్థాన్ విద్వాంసం పితరం విమఃశీం చాత్మన్ ప్రాన్తి
విద్యద్భక్తా భూత్వా మామప్సుఖం ప్రాప్నుయ్యుః సై రాజ్యమనుశాసితం కర్నుయ్యుః. 120

పదార్థము:-ఓవిద్వాంసుడా ! యత్ అర్వాన్=ఏజ్ఞాని,జుష్టతమః=అతిశయముగ నేమిఃచబడినవాడై, పరమమ్=ఉత్తమమైన, సద్ధర్మమ్=స్నేహితులస్థానమును, పితరమ్=తండ్రిని, మాతరమ్=తల్లిని, చ=మఱియు, దేవాన్=విద్వాంసులను, అవ్యు=కపును, ఆ, శాస్త్రే=అధికముగకోరుచున్నాడో, అథ=కడచూడ, దాశుషే=దాశులనిమిత్రము, చార్యాణి=స్వీకరించదగిన, భుజించదగినవస్తువులను, ఉపప్ర అగాష్=ప్రక్కముగ నమీపమున పొందుచున్నాడో అతనిని, హి=మాత్రమే మీరు, అచ్యగమ్యా=చక్కగా పొందును.

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎవరు న్యాయ విషయములతో పరోపకారములనుచేయుచున్నారో వారు ఉత్తమజన్మలను శ్రేష్ఠపదార్థములను, విద్వాంసులైన తల్లిదండ్రులను జడసి, విద్వాంసులను సేవించి గొప్ప సుఖములను పొందుదురు. వారు రాజ్యశాసనముచేయుటకు సమర్థులునగుదురు. [౨౪]

౧౬౦౧ చమిష్ట ఇత్యర్చ్య మనుష్య గృహిణిద్వాన్ దేవతా నివృత్తిష్టుప్ చన్దః దైవతః స్వరః.

ధార్మికాః కిం కుర్వన్తి త్యాహ.

ధార్మికు లేమి చేయవలయునను విషయము.

సమిష్టో అద్య మనుషో దురోజే దేవో దేవాన్యజసి జాతవేదః | ఆ చ

వహ మిత్రమహ చ్చిక్తిత్వాన్వం దూతః కవి కసి ప్రచేతాః || ౧౨ ||

సమిష్టఇతి సమ్ + ఇష్టః, అద్య, మనుషః, దురోజే, దేవః, దేవాన్,
యజసి, జాతవేద ఇతి జాత + వేదః, ఆ, చ, వహ, మిత్రమహ + ఇతి మిత్ర +
మహః, చిక్తిత్వాన్, త్వమ్, దూతః, కవిః, అసి, ప్రచేతా + ఇతి ప్ర + చేతాః || ౧౨ ||

వివాహః:- (సమిష్టః) సమ్యక్ ప్రకాశిం (అద్య) ఇదానీమ్ (మనుషః) మననశీలః (దురోజే)
శృణో (దేవః) విద్వాన్ (దేవాన్) విమహో దివ్యగుణాన్ వా (యజసి) సజ్జచ్ఛసే (జాతవేదః)
ప్రాత్ర్రక్తి (ఆ) (చ) (వహ) ప్రాప్నుహి (మిత్రమహః) మిత్రాణి మహాయతి పూజయతి తత్సం
బుద్ధౌ (చిక్తిత్వాన్) విజ్ఞానవాన్ (త్వమ్) (దూతః) యో మనోతి తాపయతి దుష్టాన్యః (కవిః)
ప్రాత్ర్రక్తిో మేధాన్ (అసి) (ప్రచేతాః) ప్రకృష్టశ్చేతః సంజ్ఞానమస్య సః. || ౧౨ ||

అన్వయః:- ఈ జాతవేదో మిత్రమహో విద్యం స్తవ్యమద్య సమిద్ధోఽగ్నిరవ మనుషో దేవః
సన్ యజసి చిక్తిత్వాన్వః కవి దురోజే అసి స త్వం దేవాంశ్చవహ. || ౧౨ ||

భావార్థః:- యథాఽగ్నిర్దీపాదిహావేద గృహాణి ప్రకాశయతి, తథా ధార్మికా విద్వాంసః
సాన్ని కులాని ప్రదీపయన్తి. యే సర్వైః సహ మిత్రవద్వర్తన్తే త ఏవ ధార్మికాః సన్తి || ౧౨ ||

పదార్థము:- జాతవేదః = ఉత్తమబుద్ధిని బడిసినవాడా ! మిత్రమహః = మిత్రులకు
సత్కారమునర్చు విద్వాంసుడా ! త్వమ్ = నీవు, సమిద్ధః = బాగుగా ప్రకాశితమైన అగ్నివలె,
మనుషః = మననశీలుడవు, దేవః = విద్వాంసుడవునై, యజసి = స్నేహముచేయు చున్నావు,
చ = మఱియు, చిక్తిత్వాన్ = విజ్ఞానవంతుడవు, దూతః = దుష్టులకు దుఃఖమునుకలుగజేయు
వాడవు, ప్రచేతాః = ఉత్తమ చేతనముగలవాడవు, కవిః = సకలవిషయములందు అవ్యాహత
బుద్ధిగలవాడవునై అసి = ఉన్నావు అట్టి నీవు, దురోజే = గృహమందు, దేవాన్ = విద్వాంసు
లను లేక ఉత్తమగుణములను, ఆ వహ = బాగుగాపొందుము. [౧౨]

భావార్థము:- ఎట్లు అగ్ని దీపకాదిరూపములతో గృహములను ప్రకాశపఱచుచున్నదో
అట్లులే ధార్మికులై విద్వాంసులు తమకులములను ప్రకాశితమొనర్చుచున్నారు. ఎవరు
అందఱియెడల మిత్రులవలె వ్యవహరించుచున్నారో వారే ధర్మాత్ములు. ౧౬౦౧ [౧౨]

౧౬౦౨ తనూన పాదిత్యస్య జమదగ్నిశృపిః విద్యాన్ తేవతా నిశ్చక్షిష్టుశ్చక్షః దైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నచే విషయము.

తనూన పాత్వథ ఋతస్య యానాన్మధ్వా సమజ్ఞాన్ తస్వదయా సుజిహ్వా ।

మన్మాని ధీభి రుత యజ్ఞ మ్మన్ద దేవతా చ కృణు హ్యర్హరమ్ నః ॥౨౬॥

తనూన పాదితి తనూ+నపాత్, పథః, ఋతస్య, యానాన్, మధ్వా, సమ
జ్ఞాన్నితి సమ్+అజ్ఞాన్, స్వదయ, సుజిహ్వాతి సు+జిహ్వా, మన్మాని, ధీభిః ఉత,
యజ్ఞమ్, మ్మన్దన్, దేవతేతి దేవ+తా, చ, కృణుహి, అర్హరమ్, నః ॥౨౬॥

పదార్థః:- (తనూనపాత్) యస్తమాన్విస్తృతాన్ కదార్థాన్ న పావయతి తస్యముక్తౌ
(పథః) (ఋతస్య) సత్యస్య జలస్య వా (యానాన్) యాంతి యేషు తాన్ (మధ్వా) మాధు
ర్యేణ (సమజ్ఞాన్) సమ్యక్ ప్రకటికుర్వన్ (స్వదయ) ఆశ్వాదయ. అత్ర సంహితాయా మితి పీఠ్యః
(సుజిహ్వా) శోభనా జిహ్వ వాగ్వా యశ్య తస్యముక్తౌ (మన్మాని) యానాని (ధీభిః) ప్రజ్ఞాభిః
కర్మభిర్వా (ఉత) అపి (యజ్ఞమ్) సజ్జమనీయం వ్యవహరమ్ (ముత్తమ్) సంసాధయన్ (దేవత్రా)
దేవేషు విద్యుషు స్థిత్యా (చ) (కృణుహి) కురు (అర్హరమ్) అహంసనీయమ్ (నః) అస్మాకమ్ ॥౨౬॥

అన్వయః:- హే సుజిహ్వా తనూనపాత్ చ్యవ్యుతస్య యానాన్మధోఽగ్నిరివ మధ్వా సమజ్ఞా
స్వదయ. ధీభిర్మన్మాన్యుత నోఽర్హరం యజ్ఞముత్త దేవత్రా చ కృణుహి. ॥౨౬॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. ధామ్యైకైర్మనుష్యైః కళ్యాణధనేవతేన
సుప్రకాశితైర్భవితవ్యమ్. ఆప్తేషు విద్యుషు స్థిత్యా ప్రజ్ఞాః ప్రాప్యాహంసాభ్యో ధర్మః సేవితవ్యః.

పదార్థము:- సుజిహ్వా=సుందరమగు జిహ్వ, లేక వాణినికలిగియున్నవాడా! తనూ
నపాత్=విస్తృత పదార్థములను పారవేయనివిద్యాంసుడా! నీవు, ఋతస్య=సత్యము లేక
జలము యొక్క, యానాన్=చంచలసాధనములను, పథః=మార్గములను అగ్నివలె, మ
ధ్వా=మధుర భావముతో, సమజ్ఞాన్=చక్కగ జాగుచేయుచు, స్వదయ=ఆస్వాదించుము
అనగా ప్రసన్నుడవుకమ్మ, ధీభిః=బుద్ధులచే లేక కర్మలచే, మన్మాని=యానములను,
ఉత=మఱియు, నః=మా యొక్క, అర్హరమ్ యజ్ఞమ్=నష్టమొనర్చదగని, సంకతమొనర్చ
దగినవ్యవహారమును, మ్మన్దన్=బాగుగాసాధించుచు, చ=కూడ=దేవత్రా=విద్యాంసు
లలోస్థితుడవై, కృణుహి=చేయుము. [౨౬]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ధామ్యైకై న
మానవులు పథ్యకరములైన బాపధములను సేవించి సుందరముగ ప్రకాశితులై ఆపుతైన

విద్యానులయందు స్థితిలై బుద్ధులనుజడఁగి అహంసామాపదగృమును నేవించురుగాక!

—॥॥—

౧౬౦౩ నరాళగోళేశ్వర్యం జనున్నీర్మపి, విద్యాజ్ఞేవతా త్రిస్తుభ్యక్షః తైవతః స్వరః.

పునక్రమేవ విషయ మాహ.

కురల నచే విషయము.

నరాళగోళేశ్వర్య మహిమాన మేషా మున స్తోషామ యజతస్య యజ్ఞైః
యే సుక్రతః కుచయో ధియన్తాః స్వదన్తి దేవా ఉభయాని హవ్యా॥౨౭॥

నరాళగోళేశ్వర్య మహిమానమ్, ఏషామ్, ఉప, స్తోషామ, యజతస్య, యజ్ఞైః,
యే, సుక్రతః వ ఇతి సు+క్రతః, కుచయః, ధియన్త ఇతి ధియమ్+ధాః, స్వద
న్తి, దేవా, ఉభయాని, హవ్యా॥ ॥౨౭॥

పదార్థము:-నరాళంనస్య సతైః ప్రశంసితస్య (మహిమానమ్) మహత్వమ్ (ఏషామ్)(ఉప)
(స్తోషామ) ప్రశంసేమ. తే తే ఉత్తముజువచనే చూచమ్. (యజతస్య) సజ్జన్తం యోగ్యస్య
(యజ్ఞైః) సక్షావితతైః (యే) (సుక్రతవః) శోభనప్రజ్ఞా కర్మాణః (కుచయః) పవిత్రాః (ధియ
న్తాః) యే శ్రేష్ఠాం ప్రజ్ఞాముక్తయః కర్మ వర్తతే తే (స్వదన్తి) భుజ్జతే (దేవాః) విద్వాంసః(ఉభ
యాని) శరీరాత్మ సుఖసరాణి(హవ్యా) హవ్యాని అత్తు మర్హాణి. ॥౨౭॥

అన్వయము:-హే మనుష్యా యథా వయం యే సుక్రతవః కుచయో ధియన్తా దేవా ఉభ
యాని హవ్యా స్వదన్త్యేషాం యజ్ఞైర్నరాళంనస్య యజతస్య వ్యవహారస్య మహిమానముపస్తో
షామ తథా యూయమపి కురత. ॥౨౭॥

భావము:-అప్ర వాచః బుష్టోమాలంకారః. యే స్వయం శుద్ధాః ప్రాజ్ఞా వేదశాస్త్ర
విదో న భవన్తి తేజన్యానపి విదవాః విచిత్రాన్కున్తుం న శక్నువన్తి యేషాం యాదృశా గుణా
యాదృశాని కర్మాణి స్యు స్తాని ధర్మాత్మభి ర్యథావత్ప్రశంసితవ్యాని. ॥౨౭॥

పదార్థము:-ఓమానపులరా! సుక్రతవః=సుందరబుద్ధి, కర్మబుగలవారు, కుచయః=
పవిత్రులు, ధియన్తాః=శ్రేష్ఠధారణావతీ యైనబుద్ధినికర్మలనుధరించువారునైన, యేదేవాః=
పవిత్రాంసులు, ఉభయాని=శరీరాత్మలను రెంటికి సుఖముకొనగు, హవ్యా=భోజనమునకు
తగిన పదార్థములను, స్వదన్తి=భోగించుచున్నారో, ఏషామ్ యజ్ఞైః=ఈవిద్వాంసులయొ
క్క సత్సంగాదిరూపయజ్ఞములచే, నరాళంనస్య=మానవులచే పొగడ్తజెందిన, యజతస్య=
సంగమమొనర్చదగిన వ్యవహారముయొక్క, మహిమానమ్=గొప్పతనమును, ఉపస్తోషామ
=సమీపమున ప్రశంసించెదమో అటులనే మీరును చేయుడు. [౨౭]

భావార్థము:-ఈమంత్రముందు వాచక అప్రోక్షమాలుకారమున్నది. ఏవరు స్వయముగ పవిత్రులు బుద్ధిమంతులు, చేదకాస్త్రవేత్తలు కావో వారు ఇతరులను కూడ విద్వాంసులుగను, పవిత్రులుగనుచేయజాలరు, ఏవరికెట్టిగురుములు ఎట్టి కర్మలుండువో వానిని ధర్మాత్ములు యధార్థముగ ప్రకరించవలయును.

౧౬౦౩[౨౨]

౧౬౦౪ ఆజుహ్వన ఇత్యశ్చ జమదగ్నిర్మపి. అగ్నిదేవతా! న్మనావేజ్మహతీ భవ! మహ్యమః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నదే విషయము.

ఆజుహ్వీన ఈడ్యో వద్వ్యాయా హ్యగ్నే వసుఖిః సజోషాః॥

త్వం దేవానా మసి యహ్వా హోతా స ఏనాన్మజీష్టితో యజీయాన్॥

ఆజుహ్వీనఇత్యా+జుహ్వీనః, ఈడ్యః, వద్వ్యః, చ, ఆ, యాహి, అగ్నే,
వసుభిరితి వసు+భిః సజోషా ఇతి స+జోషాః, త్వమ్, దేవానామ్, అసి, యహ్వా
హోతా, సః, ఏనాన్: యక్షి, ఇష్టితః, యజీయాన్॥ ॥౨౩॥

పదార్థః:-ఆజుహ్వీనః సమస్తాత్ స్వర్తమాసః (ఈడ్యః) ప్రకరించుట యోగ్యః (వద్వ్యః).
వసుస్కరణీయః (చ) (ఆ) (యాహి) అగచ్ఛ (అగ్నే) పావకవత్పిత్ర విద్యన్ (వసుఖి) వాస
హేతు భూతై ర్విద్యద్విస్సహ (సజోషాః) సమానప్రీతిసేవినః (త్వమ్) (దేవానామ్) విదుషామ్ (అసి)
(యహ్వా) మహాగుణవిష్ట. యహ్వా ఇతి మహాన్నామ...నిఘం.౩౩ (హోతా)దాతా (సః)
(ఏనాన్) (యక్షి) సజ్గచ్ఛ (ఇష్టితః) ప్రేరితః (యజీయాన్) అతిశయేన యయా సంగస్తా.౨౨,
అన్వయః:-హే యహ్వోగ్నే యస్త్యం దేవానాం హోతా యజీయానసి. ఇమతః
సన్నేనాన్ యక్షి. స త్వం వసుఖిః సహ సజోషా ఆజుహ్వీన ఈడ్యో వద్వ్యైతై తానాయాహి.

భావార్థః:-యది మనుష్యాః పిత్రాత్మావాం ప్రకరించుటాం విదుషాం సగ్గేన స్వయం
పవిత్రాత్మావో భవేయు స్తే ధర్మాత్మానః సంతః సర్వత్ర సత్కృతాః స్యుః. ॥౨౩॥

పదార్థము:-యహ్వా=గొప్పగుణయు క్తుడా, అగ్నే=అగ్నివలెపవిత్రమైనవిద్వాంసుడా!
త్వమ్=ఏనీవు, దేవానామ్=విద్వాంసులమధ్య, హోతా=దానశీలుడవు, యజీ
యాన్=అతి సమాగమమొనర్చగల వాడవునై, అసి=ఉన్నావో, ఇష్టితః=ప్రేరేపించబడి
నవాడవై, ఏనాన్=ఈవిద్వాంసులతో, యక్షి=స్నేహ మొనర్చుము, సః=అట్టినీవు, వసుఖిః=
నివాసమునకు హేతుభూతులై నవిద్వాంసులతో, సజోషాః=సమానప్రీతిని నిర్వహించు
వారలు, ఆజుహ్వీనః=శాగుగాస్వర్తించువాడు. ఈడ్యః వద్వ్యః=ప్రకరింపనియుడు, వంఛ
నియుడునగు నీ విద్వాంసుల సమీపమునకు, ఆ యాహి=వచ్చుచుండుము. [౨౪]

విద్వాంసులయందు స్థితులై బుద్ధులనుబడసి అహింసారూపభగ్నమును నేవించురుగాక!

—ॐ—

౧౬౦౩ న రాశ శ్రి స శ్రిత్యస్య జమదగ్ని రృషిః, విద్యావేదతా, త్రిష్టుప్త్యన్తః, దైవతః, స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

నరాశ రీసస్య మహిమాన మేషా ముః స్తోషామ యజతస్య యజ్ఞైః
యే సుక్రతవః శుచయో ధియన్తాః స్వదన్తి దేవా ఉభయాని హవాన్॥౨౭॥

నరాశ శ్రిసస్య, మహిమానమ్, ఏషామ్, ఉప, స్తోషామ, యజతస్య, యజ్ఞైః.
యే, సుక్రత వ ఇతి సు+క్రతవః, శుచయః, ధియన్త ఇతి ధియమ్+ధాః, స్వద
న్తి, దేవా, ఉభయాని, హవాన్॥ ౨౭॥

పదార్థః:- (నరాశంసస్య) నరైః ప్రశంసితస్య (మహిమానమ్) మహాశ్వమ్ (ఏషామ్) (ఉప)
(స్తోషామ) ప్రశంసేమ. లేట్ ఉత్తమబలవచనే రూపమ్. (యజతస్య) సజ్జన్తం యోగ్యస్య
(యజ్ఞైః) సజ్గాదిలక్షణైః (యే) (సుక్రతవః) శోభనప్రజ్ఞా కర్మాణః (శుచయః) పవిత్రాః (ధియ
న్తాః) యే శ్రేష్ఠాం ప్రజ్ఞాముత్తమం కర్మ దధతి తే (స్వదన్తి) భుజ్వా తే (దేవాః) విద్వాంసుః (ఉభ
యాని) శరీరాత్మ సుఖకరాణి (హవాన్) హవాన్తి అస్తు మర్హాణి. ॥౨౭॥

అన్వయః:- పౌ మనుష్యా యథా వయం యే సుక్రతవః శుచయో ధియన్తా దేవా ఉభ
యాని హవాన్తి స్వదన్త్యేషాం యజ్ఞైర్న రాశంసస్య యజతస్య వ్యవహారస్య మహిమానము సస్తో
షామ తథా యాయమపి కురుత. ॥౨౭॥

భావాద్ధః:- అప్ర వాచక బుద్ధోపమాలంకారః. యే స్వయం శుద్ధాః ప్రాజ్ఞా వేదశాస్త్ర
విదో న భవన్తి తేనాన్యవపి విరుషః పవిత్రాన్కర్తుం న శక్నువన్తి యేషాం యాదృశా గుణా
యాదృశాని కర్మాణి స్యు స్తాని ధర్మాత్మభి ర్యథావప్రశంసితవ్యాని. ॥౨౭॥

పదార్థము:- ఓమానవులారా! సుక్రతవః=సుందరబుద్ధి, కర్మలుగలవారు, శుచయః=
పవిత్రులు, ధియన్తాః=శ్రేష్ఠ ధారణావతీయై నబుద్ధినికర్మలనుధరించువారునై న, యే దేవాః=
ఏవిద్వాంసులు, ఉభయాని=శరీరాత్మలకు రెంటికి సుఖమునొసగు, హవాన్=భోజనమునకు
తగిన పదార్థములను, స్వదన్తి=భోగించుచున్నారో, ఏషామ్ యజ్ఞైః=ఈవిద్వాంసులయొ
క్క సత్సంగాదిరూపయజ్ఞములచే, నరాశంసస్య=మానవులచే పొగడ్తజెందిన, యజతస్య=
సంగమమొనర్చదగిన వ్యవహారముయొక్క, మహిమానమ్=గొప్పతనమును, ఉపస్తోషామ
=సమీపమున ప్రశంసించెదమో అటులనే మీరును చేయుడు. [౨౭]

భావార్థము:-ఈమంత్రముందు వాచక లుబ్ధోపమాంశమున్నది. ఎవరు స్వయముగ పవిత్రులు బుద్ధిమంతులు, వేదశాస్త్రవేత్తలుకారో వారు ఇంద్రులను కూడ విద్వాంసులుగను, పవిత్రులుగనుచేయజాలరు, ఎవరికెట్టిగుణములు ఎట్టి కర్మలుండునో వానిని ధర్మాత్ములు యధార్థముగ ప్రశంసించవలయును.

౧౬౦౩[౨౭]

౧౬౦౪ ఆజుహ్వన ఇత్యస్య జమరిగ్నిర్మహిః అగ్నిదేవతా సైవాత్మబ్రహ్మతీ ఛందః మధ్యమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

ఆజుహ్వన ఈడ్యో వద్వ్యాచాయా హ్యగ్నే వసుఖిః సజోషాః।

త్వం దేవానా మసి యహ్వా హోతా స ఏనాన్యక్షిప్తితో యజీయాన్॥

ఆజుహ్వనఇత్యా+జుహ్వనః, ఈడ్యః, వద్వ్యః, చ, ఆ, యాహి, అగ్నే, వసుఖిరితి వసు+ఖిః సజోషా ఇతి స+జోషాః, త్వమ్, దేవానామ్, అసి, యహ్వా హోతా, సః, ఏనాన్: యక్షి, ఇప్తితః, యజీయాన్॥

॥౨౮॥

పదార్థః:-ఆజుహ్వనః సమస్తాత్ స్వర్తమానః (ఈడ్యః) ప్రశంసితం యోగ్యః (వద్వ్యః). నమస్కరణీయః (చ) (ఆ) (యాహి) అగచ్ఛ (అగ్నే) పావకవత్పవిత్ర విద్వన్ (వసుఖిః) వాస హేతు భూతైర్విద్యద్భిస్సహ (సజోషాః) సమానప్రీతినివినః (త్వమ్) (దేవానామ్) విదుషామ్ (అసి) (యహ్వా) మహాగుణవిశిష్ట. యహ్వా ఇతి మహన్నామ...నిఘం.౩౩ (హోతా)దాతా (సః) (ఏనాన్) (యక్షి) సజ్గచ్ఛ (ఇపి తః) ప్రేరితః (యజీయాన్) అతిశయేన యయా సంగంతా. ॥౨౯॥

అన్వయః:-హే యహ్వోఽగ్నే యస్తవం దేవానాం హోతా యజీయానసి. ఇపితః సన్నేనాన్ యక్షి. స త్వం వసుఖిః సహ సజోషా ఆజుహ్వన ఈడ్యో వద్వ్యై తానాయాహి.

భావార్థః:-యది మనుష్యాః పవిత్రాత్మానాం ప్రశంసితాం విదుషాం సగ్గేన స్వయం పవిత్రాత్మానో భవేయ స్తే ధర్మాత్మానః సంతః సర్వత్ర సత్కృతాః స్యుః.

॥౩౦॥

పదార్థము:-యహ్వ=గోప్యగుణయుక్తుడా, అగ్నే=అగ్నివలెపవిత్రమైనవిద్వాంసుడా! త్వమ్=ఏనీవు, దేవానామ్=విద్వాంసులమధ్య, హోతా=దానశీలుడవు, యజీయాన్=అతి సమాగమమొనర్చగల వాడవునై, అసి=ఉన్నావో, ఇపితః=ప్రేరేపించబడినవాడవై, ఏనాన్=ఈవిద్వాంసులతో, యక్షి=స్నేహమొనర్చుము, సః=అట్టినీవు, వసుఖిః=నివాసమునకు హేతుభూతులైనవిద్వాంసులతో, సజోషాః=సమానప్రీతిని నిర్వహించువారలు, ఆజుహ్వనః=బాగుగాస్వర్తించువాడు. ఈడ్యః వద్వ్యః=ప్రశంసనీయుడు, వంఙనీయుడునగు నీ విద్వాంసుల సమీపమునకు, ఆ యాహి=వచ్చుచుండుము.

[౩౦]

భావార్థము:-మానవులు పవిత్రాత్ములు, ప్రశంసితములునై న విద్వాంసులన్నీహమున స్వయముగ పవిత్రాత్ములై ధర్మాత్ములగుచో సర్వత్ర సత్కారమునుబడయుదురు.

౧౬౦౫ ప్రాచీనమిత్యస్య జమదగ్నిర్వృషిః | అస్తరిక్షం దేవతా | భురిక్ పక్షోక్తిశ్చస్తః | పశ్చిమః స్వంః
పునస్తమేవ విషయ మాహ |
మరల నదే విషయము.

ప్రాచీనం బర్హిః పృథివీ పృథివ్యా వస్తో రస్యా వృజ్యతే అగ్రేఅహ్నిమ్ |
వృ ప్రథతే వితరం వరీయో దేవేభ్యో అదితయే స్తోనమ్ || ౨౯ ||

ప్రాచీనమ్, బర్హిః, పృథివీ ప్ర+ధివీ, పృథివ్యాః, వస్తోః, అస్యాః, వృజ్య
తే, అగ్రే, అహ్నిమ్, వి, క్షిం ఇత్యుచ్ఛ, పృథతే, వితరమితి వి + తరమ్, వరీ
యః, దేవేభ్యః, అదితయే, స్తోనమ్ || ౨౯ ||

పదార్థః:- (ప్రాచీనమ్) ప్రాక్షనమ్ (బర్హిః) అస్తరిక్షవద్ వ్యాపకం బ్రహ్మ (ప్రధిశా)
ప్రకృష్టయా దిశా నిర్దేశేన (పృథివ్యాః) భూమేః (వస్తోః) దినాత్ (అస్యాః) (వృజ్యతే) త్యజ్యతే
(అగ్రే) ప్రాతఃసమయే (అహ్నిమ్) దినానామ్ (వి) (క్ష) (ప్రథతే) ప్రకటయతి (వితరమ్) విశే
షేణ సవారకమ్ (వరీయః) అతిశయేన వరణీయం వరమ్ (దేవేభ్యః) విద్యుద్భ్యః (అదితయే)
అవినాశినే (స్తోనమ్) సుఖమ్. || ౨౯ ||

అన్వయః:- హే మనుష్యా యదస్యాః పృథివ్యా మధ్యే ప్రాచీనం బర్హిర్వస్తోర్ వృజ్య తే
అహ్నిమ్ అగ్రే దేవేభ్యః క్ష అదితయే వితరం వరీయః స్తోనం విప్రథతే తద్యాయం ప్రదిశా విజా
నీత ప్రాపుచ్ఛ చ. || ౨౯ ||

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే విద్యుద్భ్యః సుఖం దద్యుస్తే సరోష్ఠిప్ర
మం సుఖం లభేరన్ యథా౭౭ప్రకాశం సర్వామిదిక్షు పృథివ్యాదిషు చ వ్యాప్తమస్తి. తథా
జగదీశ్వరః సర్వత్ర వ్యాప్తోఽస్తి. యే తమీదృశం పరమాత్మనం ప్రాతరుపాసతే తే ధర్మాత్మానః
సస్తో విస్తీర్ణముఖా జాయంతే. || ౨౯ ||

పదార్థము:- ఓ మానవులారా! అస్యాః పృథివ్యాః=ఈభూమిమధ్య, ప్రాచీనమ్=
సనాతనము, బర్హిః=అంతరిక్షమువలెవ్యాపకమగుబ్రహ్మము, వస్తోః=దినముయొక్కప్రకా
శమువలన, వృజ్యతే=వేరగుచున్నదో, అహ్నిమ్=దినములయొక్క, అగ్రే=ఆరంభమున,
దేవేభ్యః=విద్వాంసులనిమిత్తము, క్ష=మణియు, అదితయే=అవినాశియగుఆత్మకొఱకు,
వితరమ్=విశేషించి దుఃఖములనుండి తరింపజేయునో, వరీయః=అతిశ్రేష్ఠమైన, స్తోన
మ్=సుఖమును, విప్రథతే=విశేషించిప్రకటించుచున్నదో, దానిని, మీరు, ప్రదిశా=వేద

శాస్త్రనిర్దేశమువలన తెలిసికొనుడు, పొందుడు.

[౨౯]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. పఠకువిద్వాంసులకు సుఖమొనగుదురో వారు సర్వోత్తమసుఖమును పొందెదరు ఎట్లు ఆకాశము సమస్తదిశలయందును, పృథివ్యాదులయందును వ్యాపించియున్నదో అటులనే జగదీశ్వరుడు సర్వత్ర వ్యాపించి యున్నాడు: ఎవరట్టి ఈశ్వరుని ప్రాతఃకాలమున నుపాసించుదురో వారు ధర్మాత్ములై విస్తీర్ణసుఖములు గలవారగుదురు.

౧౬౦౫[౨౯]

౧౬౦౬ వ్యచస్వతీరిత్యస్య జమర్షిర్భువీః స్త్రియో దేవతాః । నివృత్తిర్మహిః శస్త్రః । వైవతః స్వరః ।
పునః స్త్రీపురుషౌ కిం కుర్యాత్తామిత్యాహ ।

మరల స్త్రీపురుషు లేమి చేయవలయునను విషయము.

వ్యచస్వతీ రుద్వియా వి శ్రయన్తాం పతిభ్యో న జనయః శుమ్భమానాః ।

దేవీ ద్వారో బృహతీ ర్విశ్వ మిన్వా దేవేభ్యో భవత సుప్రాయణాః ॥౩౦॥

వ్యచస్వతీః, ఉద్వియా, వి, శ్రయన్తామ్, పతిభ్య ఇతి పతి+భ్యః, న, జనయ,

శుమ్భమానాః, దేవీ, ద్వారః, బృహతీః, విశ్వమిన్వా ఇతి విశ్వమ్+ఇన్వాః,

దేవేభ్యః, భవత, సుప్రాయణాః, సుప్రాయణ ఇతి సుప్రాయణాః ॥౩౦॥

పదార్థః:- (వ్యచస్వతీః) శుభగుణేషు వ్యాప్తిమతీః (ఉద్వియా) బహుత్వేన (వి) (శ్రయన్తామ్) నేవన్తామ్ (పతిభ్యః) గృహీతపాణిభ్యః (న) ఇవ (జనయః) జాయాః (శుమ్భమానాః) సుశోభాయుక్తాః (దేవీః) దేవీష్టమానాః (ద్వారః) ద్వారోఽవకాశరూపాః (బృహతీః) మహతీః (విశ్వమిన్వాః) విశ్వవ్యవహారవ్యాపిన్యః (దేవేభ్యః) దివ్యగుణేభ్యః (భవత) (సుప్రాయణాః) సుష్టుప్రకృప్తమయనం గృహం యాసు తాః.

॥౩౦॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యథా ఉద్వియా వ్యచస్వతీ ర్బృహతీ ర్విశ్వమిన్వాః సుప్రాయణా దేవీద్వారో నేవ పతిభ్యో దేవేభ్యః శుమ్భమానా జనయః సర్వాన్ స్వస్వఙ్గీన్ విశ్రయన్తాం తథా యాయం సర్వవిద్యాను వ్యాపకా భవత.

॥౩౦॥

భావార్థః:- అత్రోపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారౌ. యథా వ్యాపకా దిశోఽవకాశ ప్రదానేన సర్వేషాం వ్యవహార సాధకత్వేనానన్దప్రదాః సన్తి, తత్రైవ పరస్పరస్మిన్ప్రీత్యాః స్త్రీపురుషౌ దివ్యాని సుఖాని లభ్యాన్వైష్టేషాం హితకరాః స్యుః.

॥౩౦॥

పదార్థము:- ఓ మానవులారా ! ఎట్లు, ఉద్వియా=అధికముగ శుభగుణములచే, వ్యచస్వతీః=వ్యాప్తురాండ్రు, బృహతీః=గొప్పవారు, విశ్వమిన్వాః=సమస్తవ్యవహారములందు వ్యాప్తురాండ్రు, సుప్రాయణాః=శ్రేష్ఠగృహములను గలవారు, దేవీః=ఆభూషణా

దులతో ప్రకాశమానలు, ద్వాదశః స=దర్శాజాలవలె అవకాశముగలవారు, పతిభ్యః దేవేభ్యః =పాణిగ్రహణ మొనర్చిన దివ్యగుణయుక్త పతుల నిమిత్తము, శుమ్భమానాః=ఉత్తమ శోభాయమానలునై జనయః=సమస్త స్త్రీలు తమపతులను, విశ్రయంతామ్=విశేషముగ నేమిఁతురో టటులనే మిఁగును సమస్త విద్యలలో వ్యాపకులు, భవతః=కండు. [౩౦]

భావార్థము:-వాచక లుప్తోపమాలంకారమిందున్నది. వ్యాపకమైనదిశలు అవకాశ మొనగునవి, సమస్తవ్యవహార సాధకములునగుటచే, ఆనందమొనగెడివగుచున్నటులనే పరస్పరము ప్రసన్నులై న స్త్రీపురుషులు తమసుఖములనుబడసి ఇతరులకుహితకారులగుదురు.

౧౬౦౩ ఆ సుష్వయస్తీత్యస్య జమదగ్నిర్మపి. స్త్రీయా దేవతాః॥ త్రిష్టుప్సస్యః దైవతః స్వరః.

అథ రాజప్రజా ధర్మమాహ.

ఇపుడు రాజప్రజా ధర్మ విషయము.

ఆ సుష్వయస్తీ యజతే ఉపాకే ఉపాసానక్తా సదతామ్ ని యోనా ।

ద్రివ్యే యోషణే బృహతీ సురుక్మే. అధి శ్రియమ్ శుక్ర) పిశం దధానే ॥౩౧॥

ఆ, సుష్వయస్తీ, సుష్వయస్తీ ఇతి సు+స్వయస్తీ. యజతే ఇతి యజతే, ఉపాకే, ఇత్యుపాకే, ఉపాసానక్తా, ఉపసానక్తే త్యుపసానక్తా, సదతామ్, ని, యోనా, ద్రివ్యే+ఇతి ద్రివ్యే, యోషణే ఇతి యోషణే, బృహతీ+ఇతి బృహతీ, సురుక్మే+ఇతి సు+రుక్మే. అధి, శ్రియమ్, శుక్ర) పిశమితి శుక్ర)+పిశమ్, దధానే ఇతి దధానే॥ ॥౩౧॥

పదార్థః:-(ఆ) సమస్తాత్ (సుష్వయస్తీ) సుష్టుశయానే ఇవ. అత్ర వర్ణవ్యత్యయేన పస్య స్థానే యః (యజతే) సక్లచ్చతే (ఉపాకే) సన్నిహితే (ఉపాసానక్తా) రాత్రిదినే (సదతామ్) గచ్ఛతః (ని) నితరామ్ (యోనా) కాలాఖ్యే కారణే (ద్రివ్యే) దివ్యగుణకర్మస్వభావే (యోషణే) స్త్రీయావిన (బృహతీ) మహాన్త్యై (సురుక్మే) సుశోభమానే (అధి) ఉపరి (శ్రియమ్) శోభాం లక్ష్మీం వా (శుక్ర) పిశమ్ శుక్రం భాస్వరం పిశం తద్విపరీతం కృష్ణం చ (దధానే) ధారయన్త్యై ॥౩౧॥

ఆన్వయః:-హే విద్వాన్ ! యది ద్రివ్యే యోషణే ఇవ సురుక్మే బృహతీ అధిశ్రియం శుక్ర పిశం చ దధానే సుష్వయస్తీ ఉపాకే ఉపాసానక్తా యోనా న్యా సదతామ్ తే భవాన్ యజతే చర్వ్యటలాం శ్రియం ప్రాప్నయత్.

॥౩౧॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే సునుష్యా యథా కాలేన సహ వర్తమానే రాత్రిదినే పరస్పరేణ సమ్మన్తే విలక్షణ స్వరూపేణ వర్తేతే. తథా రాజప్రజే పరస్పరం

ప్రీత్యా వర్తేయాతామ్.

॥౩౧॥

పదార్థము:-ఓవిద్వాంసులారా! దివ్యేయోషణే=ఉత్తమ గుణకర్మ ఫలముగల ఇరువురి స్త్రీలవలె, సురుక్మే=సుందరశోభాయుక్త ల, బృహతీ=గొప్పవి, అధిశ్రయమ్=అధికశోభను, లేక లక్ష్మిని, శుక్రపిమ్ = ప్రకాశాంధకార రూపములను, దధాసే=ధరించుచు, సుష్వయస్త్రీ:నిద్ర. చుచున్నవారివలె, ఉపాకే=నికటన ర్తినులై, ఉపాసానక్తా=దివారాత్రములు, యోనౌ=కాలరూపకారణమునందు, ని ఆ సదతామ్=నిరంతరము జాగుగానడచుచున్నచోవానితో, యజతే=సంగతమొనర్చుచో సతులశోభను పొందెదరు.

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ మానవులారా! ఎట్లు కాలముతోపాటు వర్తమానములైన రాత్రింబగళ్ళు ఒకదానినొకటిసంబంధించి విలక్షణ స్వరూపముతో ప్రవర్తించుచున్నవో, అటులనే రాజు, ప్రజలు పరస్పరము ప్రీతియుక్తముగ వ్యవహరించవలెను.

౧౬౦౭[౩౧]

౧౬౦౮ దైవ్యేత్యస్య ఆమదగ్నిర్బహిః విద్వాంసో దేవతాః॥ అష్టి త్రిష్టుప్ చన్దః దైవతః స్వరః.

అథ శిల్పిభిః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ.

ఇపుడు శిల్పులు యేమిచేయవలసినను విషయము.

దైవ్యా హోతారా ప్రథమా సువాచా మిమానా యజ్ఞం మనుషోయజ్ఞదైయై।
ప్రచోదయన్తా విదధేషు క్రూరా ప్రాచీనం జ్యోతిః ప్రదిశా దిశన్తా ॥౩౨॥

దైవ్యా, హోతారా, ప్రథమా, సువాచేతి సు+వాచా, మిమానా, యజ్ఞమ్,
మనుషః, యజ్ఞదైయై, ప్రచోదయన్తేతి ప్ర+చోదయన్తా, విదధేషు, క్రూరా+ఇతి
క్రూరా ప్రాచీనమ్, జ్యోతిః, ప్రదిశేతి ప్ర+దిశా దిశన్తా॥

॥౩౨॥

పదార్థము:- (దైవ్యా) దేవేషు కుశల (హోతారా) దాతారా (ప్రథమా) ప్రఖ్యాతా (సువాచా) ప్రశస్తవాచా (మిమానా) విదధతా (యజ్ఞమ్) సంగతిమయమ్. (మనుషః) మనుష్యాన్ (యజ్ఞదైయై) యజ్ఞమ్ (ప్రచోదయన్తా) ప్రేరయన్తా (విదధేషు) విజ్ఞానేషు (క్రూరా) శిల్పినౌ (ప్రాచీనమ్) ప్రాక్తనమ్ (జ్యోతిః) శిల్పవిద్యాప్రకాశమ్ (ప్రదిశా) వేదాదిశాస్త్రప్రదేశేన నిర్దేశేన ప్రమాణేన (దిశన్తా) ఉపదిశన్తే.

॥౩౨॥

అన్వయము:- పామనుష్యా యో దైవ్యా హోతారా ప్రథమా సువాచా మిమానా యజ్ఞం యజ్ఞదైయై మనుషో విదధేషు ప్రచోదయన్తా ప్రదిశా ప్రాచీనం జ్యోతిర్దిశన్తా క్రూరా భవేతాం తాభ్యాం శిల్పవిజ్ఞానశాస్త్ర మధేయమ్.

॥౩౨॥

భావార్థము:- అత్ర కారుకజ్ఞే ద్వివచన మధ్యాపక హస్తక్రియా శిక్షకాభిప్రాయమ్. యే

శిల్పిః స్యుస్తే యావద్విజానీయు ప్రావత్సర్వ మన్యేభ్యః శిక్షయేయుః. యః ఉత్తరోత్తరం విద్యానంతతి ర్వదేత. || ౩౨ ||

పదార్థము:-ఓ మానవులారా! దైవ్యా=విద్యాంసులతో కుశలులు, హోతారా=దానశీలురు, ప్రథమా=ప్రసిద్ధులు, సువాచా=ప్రశంసితవాక్కు గలవారు, మిమానా=విధించువారు, యజ్ఞమ్=సంగతిరూప యజ్ఞమును, యజ్ఞధ్యై=చేయుటకు, మనుషః=మనుష్యులను, విదభేషు=విజ్ఞానములందు, ప్రచోదయంతా=ప్రేరేపించువారు, ప్రదిశా=వేదశాస్త్ర ప్రమాణములతో, ప్రాచీనమ్ జ్యోతిః=సనాతన శిల్పవిద్యా ప్రకాశమును, దిశంతా=ఉపదేశించువారునగు కారూ=పయిరువురు శిల్పులుగలరో వారినుండి శిల్పవిజ్ఞానశాస్త్రము చదువవలయును. [౩౨]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందుగల (కారూ) శబ్దములధ్యాపకుడు, చేతిపనులశిక్షకుడు ఈయిరువురు శిల్పులుఅనునభిప్రాయముతో ద్వివచనముగ ఉన్నది. శిల్పులై నవారువారికి తెలిసినశిల్పవిద్యలనన్నింటిని ఇతరులకునేర్పవలయును. అందువలనను త్తరోత్తరము విద్యాసంతతి పెంపొందును. ౧౬౦౮ [౩౨]

౧౬౦౯ ఆ న ఇత్యస్య జమదగ్నిర్వపిః వాగేవతా భురిక్ పక్ష క్తిశ్చన్దః పృథుః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నచే విషయము.

ఆ నో యజ్ఞం భారతీ తాయమేత్విడా మనుష్యదిహ చేతయన్తీ తిస్రో

దేవీ బర్హి రేఽఽస్రోనః సరస్వతీ స్వపసః సదన్తు || || ౩౩ ||

ఆ, సః. యజ్ఞమ్, భారతీ, తాయమ్, ఏతు, ఇడా, మనుష్యత్, ఇహ, చేతయన్తీ, తిస్రః, దేవీః, బర్హిః, ఆ, ఇదమ్, స్రోనమ్, సరస్వతీ, స్వపస+ఇతి సు+అపసః, సదన్తు || || ౩౩ ||

పదార్థము:-(అ) సమంతాత్(సః) అస్మత్కమ్(యజ్ఞమ్) శిల్పవిద్యా ప్రకాశమయమ్ (భారతీ) ఐతద్విద్యాధారికా క్రియా (తాయమ్) వ్యక్తమ్ (ఏతు) ప్రాప్నోతు (ఇడా) సుశిక్షితా మధురా వాక్ (మనుష్యత్) మానవవత్ (ఇహ) అస్మిన్ శిల్పవిద్యా గ్రహణవ్యవహారే (చేతయన్తీ) ప్రజ్ఞాపయన్తీ (తిస్రః) (దేవీః) దేదీప్యమానాః (బర్హిః) ప్రవృద్ధమ్ (ఆ) (ఇదమ్) (స్రోనమ్) సుఖకారకమ్ (సరస్వతీ) జ్ఞానవతీ ప్రజ్ఞా(స్వపసః) సుప్తపానీ కర్మాణి యేహంతాన్ (సదన్తు) ప్రాపయన్తు.

అన్వయము:-హే మనుష్యా యా భారతీ ఇడా సరస్వతీహ నస్తాయం యజ్ఞం మనుష్యచ్చేతయన్త్యస్మానైతు. ఇమాన్తిస్రో దేవీ రిదం బర్హిః స్రోనం స్వపసోఽస్మానా సదన్తు. || ౩౩ ||

భావార్థము:-అత్ర శిల్పవ్యవహారే సుష్మాదేశక్రియా విధిజ్ఞాపనం విద్యాధారణం చేపట్టే యదీమాః తిస్రో రీతీర్మనుష్యా గృహీత్యుస్త్రా మహత్సుఖమశ్నువీరన్. ॥౩౩॥

పదార్థము:-మానవులారా ! భారతీ=శిల్పవిద్యను ధరించుక్రియ, ఇడా=సుందర శిక్షిత చుధురవాణి, సరస్వతీ=విజ్ఞానముగలబుద్ధి ఇవియేవి. ఇహ=ఈశిల్పవిద్యనుగ్రహించువ్యవహారమున, నః=మాకు, తూయమ్=వర్తకమైన, యజ్ఞమ్=శిల్పవిద్యారూపయజ్ఞమును, మనుష్యత్=మానవుని వలె, చేతయన్తీ=ఎరుగజేయు చున్నవై, ఆ ఏతు=సకల దిశల నుండిప్రాప్తములగునో; పూర్వోక్తములైన, తిస్రఃదేవీ=ప్రకాశమానములైన యీ ముగ్గురు, ఇదమ్బద్ధిః సోన్యనమ్=పెంపొందిన సుఖకరమైన యీపనిని, స్వపనః=సుందరకార్యములుగల మాకు, ఆ సదన్తు=జాగుగా లభింపజేయుదురుగాక! [౩౩]

భావార్థము:-ఈశిల్పవ్యవహారమున సుందరమైన ఉపదేశములను, క్రియావిధులను తెలియజేయుట, విద్యాధారణము అభీష్టమైయున్నది. కావున ఈ మూడువిధానములను మానవులుగ్రహించినచో గొప్పసుఖమును అనుభవించగలరు. ౧౬౦౯ [౩౩]

౧౬౧౦ య ఇమ ఇశ్యన్య జమదగ్నిర్మపిః విద్వాన్ దేవతాః త్రిపుష్ ఛన్దః దైవతః స్వరః
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నదే విషయము.

య ఇమే ద్యావా పృథివీ జనిత్రీ రూపై రపిఃశత్రుభవనాని విశ్వా ।

తమద్య హోత రిషితో యజీయాన్ దేవం త్వష్టార మిహ యక్షి విద్వాన్ ॥

యః, ఇమే ఇత్రమే, ద్యావా పృథివీ ఇతి ద్యావా పృథివీ, జనిత్రీ ఇతి జనిత్రీ, రూపైః, అపిఃశత్ర, భువనాని, విశ్వా, తమ్, అద్య, హోతః, ఇషితః, యజీయాన్, దేవమ్, త్వష్టారమ్, ఇహ, యక్షి, విద్వాన్ ॥ ॥౩౪॥

పదార్థము:-(యః) విద్వాన్ (ఇమే) ప్రత్యక్షే (ద్యావాపృథివీ) విద్యద్యూమీ (జనిత్రీ) అనేక కార్యోత్పాదికే (రూపైః) విచిత్రాభిరాహుతిభిః (అపిఃశత్ర) అవయవయతి (భువనాని) లోకాన్ (విశ్వా) విశ్వాని సర్వాన్ (తమ్) (అద్య) ఇదానీమ్ (హోతః) ఆదాతః (ఇషితః) ప్రేరితః (యజీయాన్) అతిశయేన యష్టా సజ్జన్తా (దేవమ్) (త్వష్టారమ్) వియోగసంయోగాది కర్తారమ్ (ఇహ) అస్మిన్ వ్యవహారే (యక్షి) సజ్జన్తసే (విద్వాన్) స్వతో విద్యాప్తః ॥౩౪॥

అన్వయము:-హే హోతర్యో యజీయానిషితో విద్యావ్యథేశ్వర ఇహ రూపై రిమే జనిత్రీ ద్యావాపృథివీ విశ్వా భువనాన్యపిఃశత్ర తథా తం త్వష్టారం దేవ మద్య త్వం యక్షి తస్మాత్స త్కర్తవ్యోఽసి. ॥౩౪॥

భావార్థము:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. మనుమైర్యస్యాం సృష్టౌ పరమాత్మనో
రచనావిశేషాన్ విజ్ఞాయ తదైవ శిల్పవిద్యా సంప్రయోజ్యా. ॥౩౪॥

పదార్థము:- హోతః = గ్రహించుమానవుడా! యజీయాన్ = తిరయముగ సమా
గమమొనర్చువాడవు, ఇషితః = త్రేపించబడినవాడవు, విద్వాన్ = సమస్తవిశలగుండి వి
ద్యనుగ్రహించువిద్వా సుడవునగు, యః = నీవు, ఈశ్వరుడు, ఇహ = ఈప్రపంచమున, రూపైః
= చిత్రవిచిత్రమైన ఆకారములతో, జనిత్రీ = అనేక కార్యములనుత్పత్తిచేయునవియగు,
ఇమే ద్యావా పృథివీ = ఈ విద్యుద్భూములను, విశ్వాభువనాని = సమస్త లోకములను,
అపిశత్ = అవయవరూపములుగ చేయుచున్నాడు అటుల, త్వష్టారం = వియోగ సంయో
గములను, ఉత్పత్తిప్రళయములను చేయువాడగు, తమ్ దేవమ్ = ఆయీశ్వరుని, అద్య =
నేడు, యః = సంగమ మొనర్చుచున్నావు కావున సత్కారయోగ్యుడవై యున్నావు.

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. మానవులీ
సృష్టియందు పరమాత్మ రచనలయొక్క విశేషములను తెలిసికొని శిల్పవిద్యను ప్రయో
గించవలయును. ౧౬౧౦[౩౪]

౧౬౧౧ ఉపావసృజేత్యుజ్జమదగ్నిర్వపిః అగ్నిర్దేవతా నిచ్చత్రిష్టుభ్యస్తః దైవతః స్వరః.

ప్రత్యుత్తు హోతవ్య మిత్యాహ.

ప్రతిబుత్తువునందు హోమము చేయవలయునను విషయము.

ఉపావ¹ సృజ² త్మన్యా³ సమజ్ఞన్⁴ దేవానాం⁵ పాథ⁶ ఋతుథా⁷ హవీ⁸ః⁹ పి¹⁰.

వనస్పతిః¹ శమితా² దేవో³ అగ్నిః⁴ స్వదన్తు⁵ హవ్యం⁶ మధునా⁷ ఘృతేన⁸॥౩౫॥

ఉపావ¹ సృజేత్యు² ప్ర+వసృజ, త్మన్యా³, సమజ్ఞన్⁴ తి సమ్+అజ్ఞన్, దేవా⁵
నామ్, పాథః, ఋతుథ్యేత్యుత్తు+థా, హవీ⁸ః, వనస్పతిః, శమితా, దేవః, అగ్నిః,
స్వదన్తు, హవ్యమ్, మధునా, ఘృతేన॥ ॥౩౫॥

పదార్థము:- (ఉపావసృజ) యథావద్దేహి (త్మన్యా) అగ్నా (సమజ్ఞన్) సమ్యక్ మిశ్రికుర్వాన్
(దేవానామ్) విరుపాం (పాథః) భోగ్యమన్నాదిః మ్(ఋతుథా) ఋతౌ (హవీః) ఆదాతవ్యాని
(వనస్పతిః) కిరణానాం స్వామి (శమితా) శాంతికరః (దేవః) దివ్యగుహో మేఘః (అగ్నిః) పావకః
(స్వదన్తు) ప్రాప్నువన్తు (హవ్యమ్) అతవ్యమ్ (మధునా) మధురాదర సేవ (ఘృతేన) ఘృతాదినా.

అన్వయము:- హే విద్యంస్తవం దేవానాం పాథో మధునా ఘృతేన సమజ్ఞన్ త్మన్యా హవీః
ఋతుథోపావసృజ తేన త్వయా దత్తం హవ్యం వనస్పతిః శమితా దేవో అగ్నిశ్చ స్వదన్తు॥౩౫॥

భావార్థః:-మనుష్యైః శుద్ధానాం పదార్థానామృతావృతౌ హోమః కర్తవ్యో యేన తద్గుణం ద్రవ్యం సూక్ష్మం ధూత్వా క్రమేణాగ్ని సూర్యమేఘాన్ ప్రాప్త్య పృష్టిద్వారా సర్వోపకారి స్థాతౌ.

[౩౫]

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా ! నీవు, దేవానామ్=విద్వాంసుల యొక్క, హోమః=భోగించదగిన అన్నాదులను, మధునా=మధురాది మృదు రసయు క్తము లైన, ఘృతేన=ఘృతాదులతో, సమజ్జన్=బాగుగాకలుపుచు, తృన్యా=స్వకీయాత్మచే, హవింషి=తీసికొనదగిన, తినదగినపదార్థములను, ఋతుభా=ప్రతిఋతువునందు, ఉపావస్థా=యథావిధిగా నిచ్చుచుండుము అనగా హోమము చేయుచుండుము. అట్టి సేవిచ్చిన, హవ్యమ్=భోజనమునకుతగిన పదార్థమును, పనస్పతిః=కిరణములకు స్వామియైన సూర్యుడు, శమితా=శాంతికర్త, దేవః=ఉత్తమగుణములుగల మేఘము, అగ్నిః=అగ్ని, స్వదత్తు=పొందునుగాక! అనగా హోమ మొనర్చబడినపదార్థములు వానియన్నిటికిచేరునుగాక. [౩౫]

భావార్థము:-మానవులు ప్రతిఋతువునందు హోమము చేయుచుండవలయును. అందువలన నాద్రవ్యములు సూక్ష్మములై క్రమముగా అగ్నిసూర్య మేఘములను పొంది వర్ష ముద్వారా సమస్తమున కుపకార మొనర్చునవి యగును. ౧౬౧౧ [౩౫]

౧౬౧౨ సద్య ఇత్యస్య జపదగ్ని రృషిః అగ్ని ర్దేవతా నిచ్చ త్త్రిష్టుక్పక్షః దైవతః స్వరః.

కీర్త్యజనః సర్వానానన్దయతీ త్యాహ.

మానవుడెట్లు సమస్తమున కానందము కలుగజేయుచున్నాడను విషయము.

సద్యో జాతో వ్యమిమీత యజ్ఞ మగ్ని ర్దేవా నా మభవత్పురోగాః।

అస్య హోతుః ప్రదిశ్యతస్య వాచి స్వాహా కృతమిహ వి రదన్తు దేవాః॥

సద్యః, జాతః, వి, అమిమీత, యజ్ఞమ్, అగ్నిః, దేవానామ్, అభవత్,

పురోగా+ఇతి పురః+గాః, అస్య, హోతుః, ప్రదిశీతి ప్ర+దిశి, ఋతస్య, వాచి,

స్వాహా కృతమితి స్వాహా+కృతమ్, హవిః, అదన్తు, దేవాః॥ ॥౬౬॥

పదార్థము:- (సద్యః) శీఘ్రమ్ (జాతః) ప్రకటిభూతః సన్ (వి) విశేషేణ (అమిమీత) మిమీతే (యజ్ఞమ్) అనేకవిధ వ్యవహారమ్ (అగ్నిః) విద్యా ప్రకాశితో విద్వాన్ (దేవానామ్) విదుషామ్ (అభవత్) భవతి (పురోగాః) అగ్రగామీ (అస్య) (హోతుః) ఆదాతుః (ప్రదిశి) ప్రదిశన్తి యయా తస్యామ్ (ఋతస్య) సత్యస్య (వాచి) వాఙ్మాయా (స్వాహాకృతమ్) సత్యేన నిష్పాదితం కృతహోమం వా (హవిః) అత్తవ్యమన్నాదికమ్ (అదన్తు) భుజ్జతామ్ (దేవాః) విద్వాంసః ॥౬౬॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యస్సద్యో జాతో అగ్నిర్దేవతృతస్య ప్రదిశి వాచి యజ్ఞం వ్యమి

మీత దేవానాం పురోగా అభవదస్య స్వాహోక్తం హవి దేవా అదస్తు. తం సర్వోపరి విరాజ మానం మన్యధ్వమ్.

॥౩౬॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోఽమాలంకారః. యథా సూర్యః సర్వేషాం ప్రకాశకానాం మధ్యే ప్రకాశకోఽస్తి తథా యో విప్లవస్స విద్యాన్సర్వోపకారి జనో భవతి స ఏవ సర్వేషా మానస్తస్య భోజయితా భవతి.

॥౩౬॥

పదార్థము:-ఓ మానపులారా! సద్యః=శీఘ్రముగా, జాతః=ప్రసిద్ధుడు, అగ్నిః= విద్యచేప్రకాశితుడునైన ఏవిద్యాంసుడు, హోతుః=గ్రహించుపురుషునియొక్క, ఋతస్య =సత్యముయొక్క, ప్రదిశి వాచి=నిర్దేశించువాణియందు, యజ్ఞమ్=అనేకవిధములైన సత్యవ హారములను, వి అమిమీత=విశేషముగ నిర్మాణమొనర్చుచు, దేవానామ్=విద్యాంసుల లో, పురోగాః=అగ్రగామి, అభవత్=అగుచున్నాడో, అస్య=ఇతనియొక్క, స్వాహోక్త తమ్=సత్యవ్యవహారముతో సాధించబడిన లేక హోమమొనర్చగా మిగిలిన, హవిః=భోజ నమునకుతగిన అన్నాదులను, దేవాః=విద్యాంసులు, అదస్తు=తిందురో అతనిని సర్వో పరి విరాజమానునిగ ఎఱుంగుడు.

[౩౬]

భావార్థః:-ఇందు వాచక లుప్తోఽమాలంకారమున్నది. ఎట్లు సూర్యుడు సమస్త ప్రకాశకపదార్థములమధ్య ప్రకాశించుచున్నాడో అటులనే విద్యాంసులలో సర్వో పకారియైన విద్యాంసుడు ఎవడున్నాడో, అతడే అందరికానందమును భోగింపజేయు వాడగుచున్నాడు.

౧౬౧౨[౩౬]

—ॐ—

౧౬౧౩ కేతుమిత్యస్య మధుఛన్దా ఋషిః విద్యాంసో దేవతాః గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

ఆప్తాః కీదృశా ఇత్యాహ.

ఆప్తు లెటులుందురను విషయము.

కేతుం కృణ్వన్న కేతవే పేశో మర్యా ఆపేశసే సముషద్భి రజాయథాః॥

కేతుమ్, కృణ్వన్, అకేతవే, పేశః, మర్యాః, ఆపేశసే, సమ్, ఉషద్భిరి త్యుషత్+భిః, అజాయథాః॥

॥౩౭॥

పదార్థః:- (కేతుమ్) ప్రజ్ఞామ్. కేతురితి ప్రజ్ఞా నా....నిఘం.౩.౯. (కృణ్వన్) కుర్వన్ (అకే తవే) అవిద్యమాన ప్రజ్ఞాయ జనాయ (పేశః) హిరణ్యమ్ పేశఇతి హిరణ్య నా...నిఘం.౧.౨. (మర్యాః) మనుష్యాః (ఆపేశసే) అవిద్యమానం పేశః సువర్ణం యస్య తస్మై నరాయ (సమ్) సమ్యక్ (ఉషద్భిః) య ఉషన్తి హవి ర్దహన్తి తై ర్యజమానైః (అజాయథాః)

॥౩౭॥

అన్వయః:-హే విద్యన్ యథా మర్యా ఆపేశసే పేశోఽకేతవే కేతుం కుర్వన్తి, తై రుష ద్భిః సహ ప్రజ్ఞాం శ్రయం చ కృణ్వన్ సప్త్యం సమజాయథాః.

॥౩౭॥

భావార్థః:-అత్ర వాచక లుప్తోప....త ఏవ అప్తా యే ప్వాత్మ వదన్యేషామపి సుఖమిచ్ఛన్తి తేషామేవ సంగేన విద్యాప్రాప్తి రవిద్యాహానిః శ్రీయో లాఙ్ఘో దరిద్రతాయా వినాశశ్చ భవతి.

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా! ఎట్లు, మర్యాః=మానవులు, అవేశసే=సువర్ణము లేనివానికై, పేశః=సువర్ణమును, మణీయు, అకేతవే=బుద్ధిలేనివానికై, కేతుమ్=బుద్ధిని కలుగజేయుచున్నారోఅటుల ఉపద్భిః=హోమ మొనర్చు యజమానులతోపాటు బుద్ధిని, ధనమును, కృణ్వన్=చేయుచునీవు, సమ్మజాయథాః=జాగుగాప్రసిద్ధుడవుకమ్ము.[౩౭]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎవరుతనకత్త వలె నితరులకు సుఖమునుకొందురో వారే ఆప్తులు. అట్టివారిన్నేహమువలన విద్యా ప్రాప్తియు, అవిద్యానాశనమును, ధనలాభమును, దారిద్ర్యవినాశమునుకలుగుచున్నవి.

౧౬౧౪ జీమూతస్యేవేత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః, విద్యాప్తేవతా, నిచ్చక్రిష్టువ్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.
వీరా రాజపురుషా కిం కుర్వ్య రిత్వాహ.

వీరులైన రాజపురుషు లేమి చేయవలయునను విషయము.

జీమూత్యనేవ భవతి ప్రతీకం యద్వర్మి యాతి సమదా మువస్థే ।

అనావిద్ధయా తన్వా జయ త్వఃస త్వా వర్మణో మహిమా పిపర్తు ॥౩౮॥

జీమూతస్యేవేతి జీమూతస్య+ఇవ, భవతి, ప్రతీకమ్, యత్, వర్మి, యాతి, సమదామితి స+మదామ్, ఉపన్య+ఇత్యుప+స్థే అనావిద్ధయా, తన్వా, జయ, త్వమ్, సః, త్వా, వర్మణః, మహిమా, పిపర్తు ॥౩౮॥

పదార్థః:-(జీమూతస్యేవ) యథా మేఘస్య (భవతి) (ప్రతీకమ్) యేన ప్రత్యేతి తల్లిజమ్ (యత్) (వర్మి) కవచవాన్ (యాతి) ప్రాప్నోతి (సమదామ్) సహ మదేన హర్షేణ వర్తన్తే యత్ర యుద్ధేషు తేషామ్ (ఉపస్థే) సమీపే (అనావిద్ధయా) అప్రాప్త హతయా (తన్వా) శరీరేణ (జయ) (త్వమ్) (సః) (త్వా) త్వామ్ (వర్మణః) రక్షణస్య (మహిమా) మహత్వమ్ (పిపర్తు) పాలయతు.

అన్వయః:-యద్యో వర్మ్యనావిద్ధయా తన్వా సమదామువస్థే ప్రతీకం యాతి స జీమూ తస్యేవ విద్యుద్భవతి. పో విద్వన్ యత్త్వా వర్మణో మహిమా పిపర్తు స త్వం శత్రూన్ జయ.

భావార్థః:-అత్రోపమాలంకారః. యథా మేఘస్య నేనా సూర్యప్రకాశమావృణోతి తథా కవచాదినా శరీరమావృణుయాత్. యథా సమీపస్థయోః సూర్యమేఘయోః సంగ్రామో భవతి తథైవ వీరై రాజపురుషై ర్యోద్ధవ్యమ్ సర్వతో, రక్షాపి విధేయా.

పదార్థము:-యత్వర్మి=కవచముగల యే యోధుడు, అనావిద్ధయా=ఏమాత్రము

దెబ్బతగలని, గాయముపడని, తన్వా=శరీరముతో, సమదామ్=అనందముతో నెచట వర్తించునోఅట్టి, ఉపస్థే=యుద్ధసమీపమున, ప్రతీకమ్=నిశ్చయమొనర్చుచిహ్నమును, యాతి=పొందుచున్నాడో, సః=ఆతడు, జీమాతస్యేవ=మేఘముదగ్గఱ విద్యుత్తువలె, భవతి=అగుచున్నాడు. ఓ విద్వాంసుడా! త్వా=పనిచు, వర్మణః=రక్షణయొక్క, మహిమా=మహాత్వము, పివర్తు=పాలించునో అట్టి, త్వం=నీవు శత్రువులను, జయ=జయించుము.

భావార్థము:-ఈమంత్రముందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు మేఘము యొక్క పై న్యము సూర్యప్రకాశమునకు అడ్డుతగులుచున్నదో అటులనే కవచాదులతో శరీరము నాచ్ఛాదన మొనర్చవలయును. ఎట్లు సమీపస్థసూర్యునకు మేఘమునకు సంగ్రామము జరుగుచున్నదో అటులనే పీఠులైన రాజపురుషులు యుద్ధము రక్షణమునొనర్చవలెను.

౧౬౧౩ ధన్వనేత్యన్య ధారద్వాజ ఋషిః పీఠా దేవతాః త్రిష్టుప్ చన్దః దైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

ధన్వనా గా ధన్వనాజిం జయేమ ధన్వనా తీవ్రాః సమదో జయేమ ।

ధన్వః శత్రో రపక్రామం కృణోతి ధన్వనా సర్వాః ప్రదిశో జయేమ॥౩౯॥

ధన్వనా, గాః, ధన్వనా, ఆజిమ్, జయేమ, ధన్వనా, తీవ్రాః, సమద + ఇతి స + మదః, జయేమ, ధన్వః, శత్రోః, అపక్రామ మిత్యప + క్రామమ్, కృణోతి, ధన్వనా, సర్వాః, ప్రదిశ + ఇతి ప్ర + దిశః, జయేమ॥ ॥౩౯॥

పదార్థః:- (ధన్వనా) ధనురాదిశస్త్రాస్త్రవిశేషేణ (గాః) వృధిపిః (ధన్వనా) (ఆజిమ్) సక్గామమ్. ఆజావతి సక్గామ నా... నిఘం. ౨. ౧౩. (జయేమ) (ధన్వనా) శతఘ్నాదిభిః శస్త్రాస్త్రైః (తీవ్రాః) తీవ్రవేగవతిః శత్రూణాం సేనాః (సమదః) మదేన సహ వర్తమానాః (జయేమ) (ధన్వః) శస్త్రాస్త్రమ్ (శత్రోః) అరేః (అపక్రామమ్) అపగతశ్చాసౌ కామశ్చ తమ్ (కృణోతి) కరోతి (ధన్వనా) (సర్వాః) (ప్రదిశః) దిశోపదిశః (జయేమ).

॥౩౯॥

అన్వయః:- పౌ ధీరా యథా వయం యద్ధన్వః శత్రోరపక్రామం కృణోతి, తేన ధన్వనా గా ధన్వనాఽభిం చ జయేమ. ధన్వనా తీవ్రాః సమదో జయేమ. ధన్వనా సర్వా ప్రదిశో జయేమ. తథా యూయమప్యేతేన జయత.

॥౩౯॥

భావార్థః:- యది మనుష్యా ధనుర్వేద విజ్ఞానక్రియా కుశలా భవేయస్తర్హి సర్వత్రైవ తేషాం విజయః ప్రకాశేత యది విద్యావినయ శౌర్యాది గుణైర్భూగోలైక రాజ్యమిచ్ఛేయ

స్త్రీ కిమప్యశక్యం న స్వాత్.

॥౩౯॥

పదార్థము:-వీరపురుషులారా! ధనుః=పశువులు, శత్రోః=శత్రువులయొక్క, అపకామమ్ కృణోతి=కోరికలను నష్టముచేయుచున్నదో, ధన్వనా=అధనుస్సుమొదలగు శస్త్రాస్త్రవిశేషములతో ఎట్లు మేము, గాః=పృథ్విని మఱియు, ధన్వనా=ఉక్త శస్త్రవిశేషముతో, అజిమ్=సంగ్రామమును, జయేమ=జయింతుమో, ధన్వనా=ఋరంగి మొదలగు శస్త్రాస్త్రములతో, తీవ్రాః=తీవ్ర వేగముగలవి, సమదః=అనందముతోకూడి నవియగు శత్రువుల సేనలను, జయేమ=జయింతుమో, ధన్వనా=ధనువుతో, సర్వాః ప్రదిశః=సకలదిశా ప్రదిశలను, జయేమ=జయించుచున్నామో, అటులనే మీరుచు ఈధనువు మొదలగువానితో జయించుడు. [౩౯]

భాషార్థము:-మానవులు ధనుర్వేదవిజ్ఞానక్రియలలో కుశలులగుచో వారుసమస్త దిశలయందును విజయవంతులై ప్రకాశితులగుదురు. విద్యావినయశూరత్వాది గుణము లతోభూగోళము నందెకరాజ్యమును కోరినచు ఏమాత్రము అశక్యముకాదు. [౩౯]

౧౬౧౬ వక్ష్యన్తీవేత్యన్య భారద్వాజ ఋషిః పీఠా దేవతాః నిచృత్తిష్టుపున్యఃఛైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

వక్ష్యన్తీవేదా గనీగన్తి కర్ణం ప్రియ సఖాయం పరివస్వజ్ఞానా ।

యోషేవ శిజ్ క్తే విత్తతాధి ధన్వన్ జ్యా ఇయమ్ సమనే పారయన్తి॥౪౦॥

వక్ష్యన్తీవేతి వక్ష్యన్తి ఇవ,ఇత్,ఆగనీగన్తి,కర్ణమ్, ప్రియమ్, సఖాయమ్

పరివస్వజ్ఞానా. పరివస్వజ్ఞానేతి పరి+సస్వజ్ఞానా, యోషేవేతి యోషా+ఇవ, శిజ్ క్తే, విత్తతేతి వి+తత, అధి, ధన్వన్, జ్యా, ఇయమ్, సమనే, పారయన్తి॥౪౦॥

పదార్థము:- (వక్ష్యన్తివ) యథా వదివ్యన్తి విదుషి (స్త్రీ) తథా (ఇత్) ఏవ (ఆగనీగన్తి)భృశం బోధం ప్రాపయన్తి (కర్ణమ్) శ్రుతస్తుతిమ్ (ప్రియమ్) కమనీయమ్ (సఖాయమ్) సుహృద్వద్వర్త మానమ్ (పరివస్వజ్ఞానా) పరితః సర్వతః సంగం కుర్వాణా (యోషేవ) (స్త్రీ) (శిజ్ క్తే) శబ్దయతి (విత్తతా) విస్తృతా (అధి) ఉపరి (ధన్వన్) ధన్వని (జ్యా) వ్రత్యజ్ఞా(ఇయమ్) (సమనే)సగ్గామే (పారయన్తి) విజయం ప్రాపయన్తి. ॥౪౦॥

అన్వయము:- సో పీఠా యేయం విత్తతా ధన్వన్నధి జ్యా వక్ష్యన్తీవేదా గనీగన్తి కర్ణం ప్రియం సఖాయం పఠిం పరివస్వజ్ఞానా యోషేవ శిజ్ క్తే సమనే పారయన్తి వర్తతే.తాన్నిర్భా

శుం బద్ధం చాలయితుం చ విజానీత.

॥౪౦॥

భావార్థము:-అత్ర ద్వ్యభిషమాలంకార....యది మనుష్యా ధనుర్జాది శస్త్రాస్త్రరచన సమ్మ
స్థచాలనక్రియా విజ్ఞాయేరన్. త ర్హిమాముపదేశికాం, మాతరమివ సుఖప్రదాం పత్నీం విజయ
సుఖం చ ప్రాప్నుయః.

॥౪౦॥

పదార్థము:-వీరపురుషులారా! ఇయమ్ వితతా=ఏయీవిస్తారయు క్తమైన, ధన్వ
న్=ధనువునందు, అధి=పై నతగిలించబడిన, జ్యా=అల్లెత్రాడు.వత్సస్తీవ=చెప్పటకునిద్ద
మైనవిషపివలె, ఇత్=నిశ్చయముగ, అగనీగ న్తి=శీఘ్రబోధనుకలిగించుచు, కర్ణమ్=శ్రు
తస్తుతి, ప్రియమ్=ప్రియుడు, సఖాయమ్=మిత్రునివలె వ ర్తమానుడునై యున్న పతిని,
పరిపస్వజానా యోషేవ=సర్వవిధముల సంగమొనర్చు స్త్రీ మాటలాడు చున్నటుల,
శిజ్ క్తే=శబ్దముచేయుచున్నదో, సమనే=యుద్ధమందు, పారయ స్తీ=విజయమును కలు
గించుచు వ ర్తమానమైయున్నదో, అట్టిదానిని నిర్మించుట, ధరించుట, ప్రయోగించుట
తెలిసికొనుడు.

[౪౦]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు రెండుపమాంకారములున్నవి. మానవుడు ధనువు
యొక్క అల్లెత్రాడు మొదలగు శస్త్రాస్త్రముల నిర్మాణసంబంధమును,దానినిప్రయోగిం
చుటమొదలగు క్రియలను తెలిసికొనుచో ఉపదేశించునది, మఱియు తల్లివలె సుఖమొనగు
నదియునగు పత్నిని, విజయసుఖమును పొందుదురు.

౧౬౧౬[౪౦]

౧౬౧౭ త ఆచర స్తీ ఇత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః॥ వీరా దేవతాః॥ శిష్టుశ్చన్దః॥ దైవతః స్వరః॥

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

తే॒ఆచర॑స్తి సమ॑నే॒వ యోషా॑ మాతే॑వ పుత్రం బిభృ॑తా ముప॑స్థే ।

అప॑ శత్రూ॑ నివృ॒త్యాసంవిదా॑నే ఆర్త్తి॑ఽఇమే॑ విఘ్న॑రస్తి అమి॑త్రాన్॥

తే ఇతి॑ తే. ఆచర॑స్తి ఇత్యా॑+చర॑స్తి సమ॑నేవేతి సమనా॑+ఇవ, యోషా॑,

మాతేవేతి॑ మాతా॑, ఇవ, పుత్రమ్, బిభృతామ్. ఉపస్త ఇత్యు ప+స్థే, అప॑, శత్రూన్,

విఘ్నతామ్, సంవిదానే ఇతి॑ సమ్ + విదానే, అర్త్తి ఇత్యా॑ర్త్తి, ఇమే॑+ఇతీమే,

విఘ్నః॑ స్తి, విఘ్నః॑ స్తి ఇతి॑ వి+ఘ్నర॑స్తి, అమి॑త్రాన్॥

॥౪౧॥

పదార్థము:-(తే) ధనుర్జ్యే (ఆచర స్తి)సమంతాత్ ప్రాప్నువత్స్యా (సమనేవ) సమ్యక్ ప్రాణ

ఇవ ప్రియా (యోషా) విదుషి (స్త్రీ) (మాతేవ) జననీవ (పుత్రమ్) సంతానమ్ (భిభృతామ్) ధరేతామ్ (ఉపస్థే) సమీపే (అప) దూరేఽరణే (శత్రూన్) అశీన్ (విభృతామ్) తాడయేతామ్ (సంవిదానే) సమ్యగ్విజ్ఞాన నిమిత్తే (ఆర్తీ) ప్రాప్యమాణే (ఇమే) (విష్ఫుర స్త్రీ) విశేషేణ చాలయంత్యో (అమిత్రాన్) మిత్రభావరహితాన్.

॥౪౦॥

అన్వయః:- పే పీరా యే యోషా సమనేవ పతిం మాతేవ పుత్రం విభృతాముపస్థే ఆచరన్తీ శత్రూనవ విద్యతామిమే సంవిదానే ఆర్తీ అమిత్రాన్ విష్ఫురన్తీ వరేతే తే యథావత్ సప్రయుక్త్యమ్.

॥౪౦॥

భావార్థః:- అత్ర ద్వాపువమాంకారౌ. యథా హృద్యా (స్త్రీ) పతిం విదుషీ చ మాతా పుత్రం సమ్ప్రేషయతస్తథా ధనుర్జ్యే సంవిదితక్రియే శత్రూన్ పరాజిత్య పీరాన్ ప్రసాదయతి.

పదార్థము:- వీరపురుషులారా! రెండుధనువులయొక్క నారిత్రాడులు, యోషా సమనేవ=ప్రాణమువలె పతికిబాగుగాప్రియమైనవిదుషి (స్త్రీ) స్వపతిని మఱియు, మాతేవ పుత్రమ్=మాత తనసంతానమును, విభృతామ్=ఎటులధరించుదురో అటులనే, ఉపస్థే=సమీపమున, ఆచరన్తీ=బాగుగా లభించినవై, శత్రూన్=శత్రువులను, అపవిద్యతామ్=దూరముగ తరుమునో, సంవిదానే=మంచివిజ్ఞాననిమిత్తములు, ఆర్తీ=ప్రాప్తములు, అమిత్రాన్=శత్రువులను, విష్ఫురన్తీ=విశేషించి కంపింపజేయుచున్నవియునగు, ఇమే=ఏ యా ధనుర్ద్వయము ఉన్నదో, తే=ఆ రెంటిని యథావిధిగా ప్రయోగించుడు. అనగా వానిని ఉపయోగించుడు.

[౪౧]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు రెండుపమాంకారములున్నవి. ఎట్లు హృదయము నకుప్రియమైన (స్త్రీ) పతిని, మఱియు విదుషియైనతల్లి తనపుత్రుని బాగుగా పుష్టిపఱచుదురో అటులనే బాగుగాప్రసిద్ధములు, ఉపయోగకరములు నగు ధనువుయొక్క అల్లెత్రాళ్ళు రెండు శత్రువులను పరాజితపఱచి వీరులనుప్రసన్నపఱచుచున్నవి. ౧౬౧౩ [౪౧]

౧౬౧౪ బహీనామిత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః, వీరా దేవతాః, త్రిష్టప్ చంద్రః, చైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

బహీనామ్ పితా బహు రస్య పుత్ర శ్చిశ్చ కృణోతి సమనావ గత్య ।

ఇప్రుధిః సజ్కాః పృతనాశ్చ సర్వాః పృష్ఠే నినద్ధో జయతి ప్రసూతః॥

బహీనామ్, పితా, బహుః, అస్య, పుత్రః, చిశ్చ, కృణోతి, సమనా, అవగ

త్యేత్య వ+గత్య, ఇప్రుధిరితీప్రు+ధిః, సజ్కాః, పృతనాః, చ, సర్వాః, పృష్ఠే,

నినద్ధ ఇతి ని + సద్ధః. జయతి, ప్రసూత + ఇతి ప్ర + సూతః॥

॥౪౨॥

పదార్థః:- (బహ్వానామ్) బాహ్వానామ్ (పితా) పితృవద్రక్షకః (బహుః) బహుగుణః (అన్య) (పుత్రః) సంతాన ఇవ సమృద్ధిః (చిశ్వా) చిశ్వశ్చేతి శబ్దం (కృణోతి) కరోతి (సమనా) సంగ్రామాన్. అత్రాకారాదేశః (అవగత్య) (ఇమధిః) ఇమసో ధీయస్తే యస్మిన్యః (సంకాః) సమవేతా విక్రీర్ణా వా (పృతనాః) సేనాః (చ) (సర్వాః) (కృష్ణే) పశ్చాద్భాగే (నినద్ధః) నిశ్చయేన సద్ధో బద్ధః (జయతి) (ప్రసూతః) ఉత్పన్నః.

॥౪౨॥

అన్వయః:- పే పీరా యో బహ్వానాం పితేవాన్య బహుః పుత్ర ఇవ పృష్ఠే నినద్ధ ఇమధిః ప్రసూతః సన్ సమనావగత్య చిశ్వా కృణోతి యేన పీరః సర్వాః సంకాః పృతనాశ్చ జయతి తం యథావద్రక్షత.

॥౪౨॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథాఽనేకాసాం కన్యానాం బహూనాం పుత్రాణాం చ పితౄపితృశబ్దైః సంక్షిప్తో భవతి. తథైవ ధనుర్జ్యేషుధయః సంమిలితా అనేకవిధ శబ్దాన్ జనయన్తి. యన్య వామహస్తే ధనుః పృష్ఠే ఇమధి ర్యో దక్షిణేన హస్తేనేషుం నిసార్య ధనుర్జ్యేషు సంయోజ్య విమచ్యాఽభ్యాసేన శీఘ్రకారిత్వం కరోతి స ఏవ విజయూ భవతి.

పదార్థము:- ఓ వీరపురుషులారా! బహ్వానామ్ = అనేకవింటినారులయొక్క, పితా = తండ్రీవలెనున్న, అన్య = ఈతండ్రీయొక్క అనేకగుణములుగల, పుత్రః = పుత్రునివలెసంబంధముగలదై, పృష్ఠే = వెనుక భాగమున, నినద్ధః = నిశ్చయముగకట్టబడిన, ఇమధిః = ఏయమ్ముల పొది, ప్రసూతః = ప్రకటితమై, సమనాః = సంగ్రామములను, అవగత్య = పొంది, చిశ్వా = చిం, చిం, చిం అనుద్వని, కృణోతు = చేయుచున్నదో మజీయు దేనివలనవీరపురుషుడు, సర్వాః సంక్తాః పృతనాః = ఏకత్రింశమైన లేక వ్యాపించియున్న సకల సేనలను, జయతి = జయించుచున్నాడో దానిని యథావిధి రక్షించుడు.

[౪౨]

భావార్థము:- ఇందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు అనేకకన్యల, అనేక పుత్రులతండ్రీ అవత్యశబ్దముతో సంయుక్తుడగుచున్నాడో అటులనే విల్లు, నారిజాణములు కలిసి అనేకవిధములైన ధ్వనులనుత్పత్తిచేయుచున్నవో, ఎవడు వామహస్తమున విల్లు, వీపువై ఇమధిధరించి, కుడిచేతితో జాణమునుతీసి వింటినారితో సంధానమొనర్చి అభ్యాస మొనర్చి తొందరగ వేయుకత్తిని వృద్ధిచేసుకొనునో వాడు విజయుడగుచున్నాడు. [౪౨]

—॥౪౩॥—

౧౬౦౯ రథ ఇక్ష్వన్య భారద్వాజ ఋషిః। పీరా దేవతాః, జగతి ఛన్దః। నిషాదః స్వర్యః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

రథే తిష్ఠన్నయతి వాజినః పురో యత్ర యత్ర కౌమయతే సుషార్థధిః।

అభీశూనాం మహిమానం పనాయత మనః పశ్చాదను యచ్ఛన్తి రశ్మయః॥

రథే, తిష్ఠన్, నయతి, వాజినః, పురః, యత్ర యత్రేతి యత్ర+యత్ర,
కామయతే, సుషారథిః, సుసారథి రితి సు+సారథిః. అభీశూనామ్, మహిమా
నమ్, పనాయత. మనః, పశ్చాత్, అను, యచ్ఛన్తి, రశ్మయః॥ ॥౪౩॥

పదార్థః:- (రథే) రమణీయే భూలాంతరిక్షగమకే యానే (తిష్ఠన్) (నయతి) గమయతి
(వాజినః) అశ్వానగ్నాదీనాం (పురః) అగ్రే (యత్రయత్ర) యస్మిన్యస్మిన్స్థానమ్ దేశే వా
(కామయతే) (సుషారథిః) శోభనశ్వాసా సారథిశ్చాపశ్వానామగ్నాదీనాం వా నియంత్రా(అభీ
శూనామ్) అభిః సద్యోగన్త్రాణామ్ (మహిమానమ్) మహత్వమ్ (పనాయత) ప్రశంసత (మనః)
(పశ్చాత్) (అను) (యచ్ఛన్తి) నిగ్రహన్తి (రశ్మయః) రజ్జవః కిరణా వా. ॥౪౩॥

అన్వయః:- పౌ విద్వాంసః సుషారథీ రథే తిష్ఠన్ యత్రయత్ర కామయతే. తత్ర వాజి
నః పురో నయతి. యేషాం మనః సుశిక్షితం హస్తగతా రశ్మయః పశ్చాదశ్వాననుయచ్ఛన్తి. తేషా
మభీశూనాం మహిమానం యూయం పనాయత. ॥౪౩॥

భావార్థః:- యది రాజరాజపురుషాః సామ్రాజ్యం భువం విజయం చేచ్ఛేయన్తి
సుశిక్షితానమాత్మానాం శ్వాద్యన్యా చాలయంతీ అలం సామగ్రిధ్యక్షాక్షుప్తాస్త్రాణి శరీరావృ
బలం చావశ్యం సమూదయేయః. ॥౪౩॥

పదార్థము:- ఓవిద్వాంసులారా ! సుషారథిః=మంచిసారథి గుఱ్ఱములను, లేక అ
గ్నాదులను నియమమునందుంచువాడు, రథే=రమించుటకు తగినదై పృథివ్యాకాశజల
ములందు నడచు యానమందు, తిష్ఠన్=కూర్చుని, యత్రయత్ర=ఏయేసంగ్రామమును,
లేక దేశమును, కామయతే=కోరునో ఆయా తావులకు, వాజినః=గుఱ్ఱములను లేక
అగ్నాదిపదార్థములను, పురః=ముందు, నయతి=నడిపించుచున్నాడు, మనః=ఎవరి మ
నస్సు సుశిక్షితముగను, రశ్మయః=కణ్ఠపుత్రాళ్ళు లేక కిరణములు హస్తగతములునై ఎవరి
కున్నవో, పశ్చాత్=తరువాత కూడ గుఱ్ఱములను, లేక అగ్నాదులను, అనుయచ్ఛన్తి=అను
కూలముగ నిగ్రహమొనర్చుచున్నారో అట్టి, అభీశూనామ్=సమస్తదిశలనుండి శీఘ్రముగ
నడచువారియొక్క, మహిమానమ్=మహత్వమును మీరు, పనాయత=ప్రశంసించుడు.

భావార్థము:- రాజు, రాజపురుషులు, చక్రవర్తిరాజ్యమును కోరినచో, సుశిక్షిత
లగు సుంతులను, అశ్వాదులను, మఱియు నడిపించు ఇతరసామాగ్రిని అధ్యక్షులను, శస్త్రాస్త్ర
ములను, శరీరాత్మలబలమును తప్పక సాధించవలయును. ౧౬౧౯ [౪౩]

మరల నదే విషయము.

తీవ్రాన్వోషా న్కృణ్వతే వృషపాణయోఽశ్వా రథేభిః సహ వాజయన్తః।
అవక్రామన్తః ప్రపదై రమిత్రాన్ ఓణన్తి శత్రూన్॥ రనపవ్యయన్తః ॥౪౪॥

తీవ్రాన్, ఘోషాన్, కృణ్వతే, వృషపాణయ ఇతి వృష+పాణయః, అ
శ్వాః, రథేభిః, సహ, వాజయన్తః, అవక్రామన్త ఇత్యవ+క్రామన్తః, ప్రపదై రితి
ప్ర+పదైః, అమిత్రాన్, ఓణన్తి, శత్రూన్, అనపవ్యయన్త ఇత్యనప+వ్యయన్తః

పదార్థః:- (తీవ్రాన్) ఓణ్ణాన్ (ఘోషాన్) శబ్దాన్ (కృణ్వతే) కుర్వన్తి (వృషపాణయః)
రక్షకా వృషా బలిష్ఠా వృషభాదయ ఉత్తమాః ప్రాణినః పాణివద్యేషాం తే (అశ్వాః) ఆశుగమ
యితారః (రథేభిః) రమణీయై ర్వావైః (సహ) (వాజయన్తః) వీరాదీన్ సద్యో గమయన్తః
(అవక్రామన్తః) ధర్షయన్తః (ప్రపదైః) ప్రకృప్తైః పారగమవైః (అమిత్రాన్) మిత్రభావరహి
తాన్ (ఓణన్తి) కయం ప్రావయన్తి (శత్రూన్) అరీన్ (అనపవ్యయన్తః) అపవ్యయమప్రావయన్తః.

అన్వయః:- సే వీరా యే వృషపాణయో రథేభిః సహ వాజయన్తః ప్రపదై రమిత్రాన్
వక్రామన్తోఽశ్వాస్తీవ్రాన్ ఘోషాన్కృణ్వతేనపవ్యయన్తః సన్తః శత్రూన్ ఓణన్తి తాన్
యూయం ప్రాణవత్పాలయత. ॥౪౪॥

భావార్థః:-యది రాజపురుషా హస్త్యశ్వవృషభాదీన్ భృత్యానధ్యాతాంశ్చ సుశిక్త్యానేక
విధాని యానాని నిర్భాయ శత్రూన్ విజేతుమభిలషన్తి తస్మి తేషాం ద్రువో విజయో భవతి.

పదార్థము:- ఓవీరపురుషుడా ! వృషపాణయః=కరములవలె రక్షించెడి బలముగల
వృషభాద్యుత్తమ ప్రాణులను గలిగియున్న వారు, రథేభిః = రమణమొనర్చ దగిన
యానములతో, సహ=కూడ, వాజయన్తః=వీరులను శీఘ్రముగానడిపించగలవి, ప్రపదైః=
ఉత్తమగతులతో, అమిత్రాన్=మిత్రత్వము లేని దుష్టులను, అవక్రామన్తః = భయ
పెట్టినవి, అశ్వాః=శీఘ్రముగానడిపించగలవియు నైనయేగుట్టుములు, తీవ్రాన్ ఘోషాన్=
ఉగ్రశబ్దములను, కృణ్వతే=చేయుచున్నవో, మఱియు, అనపవ్యయన్తః=వృధముగ ఖర్చు
పెట్టించని యే యోధులు, శత్రూన్=వైరులను, ఓణన్తి = ఓణపఱచు చున్నారో,
వారిని మీరు ప్రాణమువలె కాపాడుదు. [౪౪]

భావార్థము:- రాజపురుషులు గజము, గుట్టుము, వృషభము మొదలగు వానికి
భృత్యులకు అధ్యక్షులకు మంచిశిక్షనొసగి అనేకవిధములై నయానములను నిర్మించి శత్రువు
లనుబయించుటకభిలషించుచో అట్టివారికినిశ్చలమైన దృఢవిజయముకలుగుచున్నది. [౪౪]

౧౬౨౧ రథవాహన మిత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః, వీరా చేవతాః, త్రిమృత్ ఛందః, దైవతః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నచే విషయము.

రథవాహనః^౧భిహవి^౨ రస్య నామ^౩ యత్రాయుధం^౪ నిహిత మస్య^౫ వర్మ^౬ ।

తత్ర^౭ రథ ముప^౮ శగ్మ^౯భిసదేమ^{౧౦} విశ్వాహో^{౧౧} వయ^{౧౨} సుమనస్యమానాః॥

రథవాహనమ్, రథవాహన మితి రథ+వాహనమ్, హవిః, అస్య, నామ, యత్ర, ఆయుధమ్, నిహిత మితి ని+హితమ్, అస్య, వర్మ, తత్ర, రథమ్, ఉప, శగ్మమ్, సదేమ, విశ్వాహో, వయమ్, సుమనస్యమానా ఇతి సు+మనస్యమానాః॥

పదార్థః:- (రథవాహనమ్) రథాన్వహంతి గమయంతి యేన తత్ (హవిః) ఆదాతవ్యా గ్నిస్తనజలకాష్ఠధాతాద్విది (అస్య) యోధుః (నామ) (యత్ర) యానే (ఆయుధమ్) భుకుండిశతఘ్నై సిధనుర్వాణశక్తి పద్మపాశాది (నిహితమ్) ఘృతమ్ (అస్య) యోధుః (వర్మ) కవచమ్ (తత్ర) తస్మిన్. అత్ర ఋచితును... ఇతి దీర్ఘః (రథమ్) రమణసాధనం యానమ్ (ఉప) (శగ్మమ్) సుఖమ్ శగ్మమితి సుఖ నా... నిఘం. ౩. ౬. (సదేమ) ప్రాపుయామ్ (విశ్వాహో) సర్వేష్వహస్సు (వయమ్) (సుమనస్యమానాః) సుప్టుచిచారయంతః.

॥౪౫॥

అన్వయః:- హే వీరా అస్య యత్ర రథవాహనం హవిరాయుధమస్య వర్మ చ నామ చ నిహితం తత్ర సుమనస్యమానా వయం శగ్మం రథం విశ్వాహోప సదేమ.

॥౪౬॥

భావార్థః:- హే మనుష్యా యస్మిన్యానేఽగ్నాద్విదిశ్చ యుజ్యతే. తత్ర యుద్ధసా మగ్రీః సంస్థాప్య నిత్యమస్వీత్య స్థిత్యా సువిచారేణ శత్రుభిః సహసంయుద్ధ్య నిత్యం సుఖం ప్రాపుంత.

పదార్థము:- ఓ వీరపురుషులారా! అస్య=ఈ యోధుని యొక్క, యత్ర=ఏయాన మందు, రథవాహనమ్=విమానాదియానముల నడిపించునది, హవిః=గ్రహించదగినదియు నగు అగ్ని, ఇంధనములు, జలము, కాష్ఠములు, ధాతువు, మొదలగు సామగ్రి, మఱియు, ఆయుధమ్=ఫిరంగి, తుపాకి, ఖడ్గము, ధనువు, బాణములు, శక్తి, పద్మపాశము, మున్నగు శస్త్రములు, అస్యవర్మ=ఈ యోధుని కవచము, నామ=నామము, నిహితమ్=స్థితములై యున్నవో, తత్ర=ఆయానమందు, సుమనస్యమానాః=సుందరముగ విచారించుచు, వయమ్=మేము, శగ్మమ్=సుఖమును, మఱియు, రథమ్=రమణయోగ్యమగునా యానమును, విశ్వాహో=సర్వకాలములందు, ఉపసదేమ=దగ్గరగ పొందెదము గాక! [౪౫]

భావార్థము:- ఓ మానవులారా ! ఏ యానమున అగ్ని, అశ్వాదులు సంయుక్త

మొనర్చబడుచున్నవో దానియందు యుద్ధసామాగ్రినుంచి నిత్యముదానిని కనిపెట్టిచూచుచు, దానిపై కూర్చొని, సుందరవిచారములతో జాగుగానాలోచించుచు, శత్రువులతో చక్కగాయుద్ధమొనర్చి నిత్యము సుఖమును పొందుడు. ౧౬౨౦[౪౫]

౧౬౨౨ స్వాదుషశ్చ సద ఇత్యన్యథారద్యాజ ఋషిః | వీరా చేవతాః | త్రిష్టుప్ చస్తః | స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నచే విషయము.

స్వాదు షశ్చసదః పితరో వయోధాః కృచ్చ్రేశ్రితః శక్తివన్తో గభీరాః ।

చిత్రసేనా ఇమబలా అమృధాః సతో వీరా ఉరవో వ్రాతసాహః ॥౪౬॥

స్వాదుషశ్చసదః, స్వాదుసశ్చసద ఇతి స్వాదు+సశ్చసదః పితరః, వయో
ధా ఇతి వయః+ధాః, కృచ్చ్రేశ్రిత ఇతి కృచ్చ్రే+శ్రితః, శక్తివన్తః, శక్తివన్త
ఇతి శక్తి+వన్తః, గభీరాః, చిత్రసేనాఇతి చిత్ర+సేనాః, ఇమబలా ఇతిమ+బలాః,
+అమృధాః, సతోవీరా ఇతి సతః+వీరాః, ఉరవో, వ్రాతసాహః, వ్రాతసహ
ఇతి వ్రాత+సాహః॥ ॥౪౬॥

పదార్థః:- (స్వాదుషశ్చసదః)యే స్వాదుష భోజ్యార్థస్నేషు సమ్యక్ సీదన్తి తే(పితరః)
పాలనక్షమాః (వయోధాః) యే దీర్ఘం వయో జీవనం దధతి తే(కృచ్చ్రేశ్రితః) యే కృచ్చ్రే
కష్టే శ్రితః కష్టం సేవమానాః (శక్తివన్తః) సామర్థ్యయుక్తాః. అత్ర చస్తసీర ఇతి వత్సమ్ (గభీరాః)
ఆగాధాశయాః (చిత్రసేనాః) అద్భుతపైన్యాః (ఇమబలాః) ఇమభిః శస్త్రాస్త్రైస్సహ బలం
వైన్యం యేషాస్తే (అమృధాః) అకోమలాక్షా దృఢాక్షాః (సతోవీరాః) సతో విద్యమానస్య
సైన్యస్య మధ్యే వీరాః ప్రాప్తయుద్ధ విద్యాశిఖాః (ఉరవో) విశాలజఘనోరస్కాః (వ్రాతసాహః)
యే వ్రాతాన్ వీరాణాం సమూహస్సహస్తే తే. ॥౪౬॥

అన్వయః:- హే యోద్ధారో వీరా యాయం యే స్వాదుషంసదో వయోధాః కృచ్చ్రేశ్రితః
శక్తివన్తో గభీరాశ్చిత్రసేనా ఇమబలా అమృధా ఉరవో వ్రాతసాహః సతోవీరాః పితరః స్యుస్తా
నాశ్రిత్య యుద్ధం కురుత. ॥౪౬॥

భావార్థః:- తేహమేవ సదా విజయో రాజ్యశ్రీః ప్రతిష్ఠా దీర్ఘ మాయు ర్బలం విద్యాశ్చ
భవన్తి యే స్వాధిష్ఠాత్వణా మాప్తానాం శాసనే తిష్ఠన్తి. ॥౪౬॥

పదార్థము:- యుద్ధము చేయగల వీరపురుషులారా! మీరు, స్వాదుషంసదః=భుజిం

చదగిన అన్నాదివదార్థములను లెస్సగా నేపించువారు, వయోధాః=అధికవయస్సుగల వారు కృచ్ఛేశ్రితః=ఉత్తమకార్యసిద్ధికై కష్టపడువారు, శక్తివన్తః=సామర్థ్యముగలవారు, గభీరాః=మహాశయులు, చిత్రసేనాః=ఆశ్చర్యగుణయు క్తనైస్యముగలవారు, ఇషుబలాః=శస్త్రాస్త్రసహిత నైస్యముగలవారు, అమృతాః=దృఢమైనశరీరముగలవారు, ఉరవః=గొప్ప తొమ్ము, జంఘలుగలవారు, వ్రాతసాహాః=వీరులసమూహమును సహించువారు, సతోపిరాః=విద్యమాన సేనలమధ్య యుద్ధవిద్యాశిక్షను బడసినవీరులు, పితరః=పాలించగల వాగునగునే రాజపురుషులుందురో వారిని నాశ్రయించి యుద్ధమొనర్చుడు. [౪౬]

భావార్థము:- ఎవరు తమ అధిష్ఠాతలు, ఆపులు, సత్యవాదులునైన సజ్జనుల యొక్క శిక్షయందు స్థితమగుచున్నారో, వారికి సదా విజయమును, రాజ్యశ్రీ, ప్రతిష్ఠ అధికవయస్సు, బలము, విద్య ఇవీయన్ని లభించుచున్నవి. ౧౬౨౨[౪౬]

బ్రాహ్మణాః ఇత్యన్య భారద్వాజ ఋషిః ధనుర్వేదాద్యధ్యవశా దేవతాః, విరాట్ ఛన్దః, నిషాదః స్వరః. కే సత్కర్తివ్యా ఇత్యాహ.

ఎవరిని సత్కరించవలయునను విషయము.

బ్రాహ్మణాః, పితరః, సోమ్యానః శివే నో ద్యావాపృథివీ అనేహసా ।

పూషా నః పాతు దురితాదృతావృధో రక్ష మాకిర్నో అఘశఃస ఈశత॥

బ్రాహ్మణానః, పితరః, సోమ్యానః, శివే ఇతి శివే, నః, ద్యావా పృథివీ + ఇతి ద్యావా పృథివీ, అనేహసా, పూషా, నః, పాతు, దురితాదితి దుః + ఇతాత్, ఋతావృధః, ఋతావృధః, ఇత్యృత + వృధః, రక్ష, మాకిః, న, అఘశఃస ఇత్యఘ + శఃస, ఈశత॥ ॥౪౭॥

వదార్థః:- (బ్రాహ్మణానః) వేదేశ్వరవిదః (పితరః) పాలకాః (సోమ్యానః) యే సోమ గుణాన్వన్తి తే (శివే) కల్యాణకరే (నః) అన్యభవమ్ (ద్యావాపృథివీ) ప్రకాశభూమి (అనేహసా) అవినాశినో (పూషా) పుష్టికరః (నః) అస్మాన్ (పాతు) (దురితాత్) దుష్టాన్యాయా చరణాత్ (ఋతావృధః) య ఋతం సత్యం వర్తయన్తి తే (రక్ష) అత్ర ద్వ్యవౌత స్తే ఇతి దీప్యః (మాకిః) నిషేధే (నః) అస్మాన్ (అఘశంసః) పాపప్రళంసీ స్తేనః (ఈశత) సమర్థో భవేత్. ॥౪౭॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యే సోమ్యాన ఋతావృధః పితరో బ్రాహ్మణాసో విద్వాంసో నః కల్యాణకరా అనేహసా ద్యావాపృథివీ చ శివే భవతః. పూషా పరమాత్మా నో దురితాత్ పాతు యతో నో హింసితు మఘశంసో మాకి రీశత తాన్ రక్ష. స్తేనాఙ్ఘ్రిహి. ॥౪౭॥

భావార్థః:-పేమనుష్ఠా యే విద్వాంసో యుష్మాన్ ధర్మైశ్చ తేప్రవర్త్యదుష్టాచారాత్ పృథక్ రక్షన్తి, దుష్టాచారిణాం బలం నిరున్యస్త్యస్మాకం పుష్టిం జనయన్తి, తే సదా సత్కర్తవ్యాః.

పదార్థము:-మానవులారా! సోమ్యాసః=ఉత్తమానందకారక గుణములకుదగిన వారు, ఋతావృధః=సత్యమునభివృద్ధిజేయువారు, పితరః=రక్షకులు, బ్రాహ్మణాసః=వేదమును, ఈశ్వరునిఎఱుగు విద్వాంసులు, నః=మాకు కల్యాణకరు లగుదురు గాక! అనేహసా=కారణరూపముచే అవినాశములగు, ద్యావాపృథివీ=ప్రకాశ పృథువులుశివములగుగాక! పూషా=పుష్టినిసగుపరమాత్మ, నః=మమ్ము.దురితాత్=దుష్టాన్యాయాచరణలనుండి, పాతు=రక్షించుగాక! అందువలన, నః=మమ్ము హింసించుటకు, అమృశంసః=పాపమును ప్రశంసించుదొంగ, మాకిఃఈశతః=సమర్థుడు కాకుండుగాక! అట్టి విద్వాంసులను, నీపురక్షించుము, దొంగలనుహతమార్చుము. [౪౭]

భావార్థము:-ఓమానవులారా! పవిత్రాంసులు మిమ్ము ధర్మయుక్త కర్తవ్యమున ప్రవృత్తపఱచి, దుష్టాచరణములనుండితొలగించి, దుష్టాచారులయొక్క బలమునునష్టపఱచి మమ్ము పుష్టిపఱచుదురో, వారు సదా సత్కరించదగి యున్నారు. ౧౬౨౩[౪౭]

—o—o—o—

౧౬౨౪ సువర్ణమిత్యస్య భారద్యాః ఋషిః, వీరా దేవతాః, త్రిష్టుప్ చందః, దైవతః స్వరః.

పునః రాజధర్మ మాహ.

మరల రాజధర్మ విషయము.

సువర్ణం వస్తే మృగో అస్యా దంతో గోభిః సంసద్ధా పతతి ప్రసూతా।

యత్రా నరః సం చ వి చ ద్రవన్తి తత్రాస్మభ్య మిషవఃశర్మ యజీసన్॥

సువర్ణ మితి సు+వర్ణమ్, వన్తే, మృగః, అస్యాః, దంతః, గోభిః సన్నద్ధేతి సమ్+సద్ధా, పతతి, ప్రసూతేతి ప్ర+సూతా, యత్ర, నరః, సమ్, చ, వి, చ, ద్రవన్తి, తత్ర, అస్మభ్యమ్, ఇషవః, శర్మ, యజీసన్॥ ॥౪౮॥

పదార్థః:- (సువర్ణమ్) శోభనాని పర్ణాని పాలనాని పూరణాని యస్య తం రథాదికమ్ (వస్తే) ధరతి (మృగః) యో మార్పి కస్తూర్యా సః (అస్యాః) (దంతః) దామ్యతే జనైః సః (గోభిః) ధేనుభిస్సహ(సన్నద్ధా) సమ్యక్ బద్ధా (పతతి) (ప్రసూతా) ప్రేరితా సతీ (యత్ర) యస్యామ్ అత్ర ఋచితును... ఇతి దీర్ఘః (నరః) నాయకాః (సమ్) సమ్యక్ (చ) (వి) విశేషేణ (చ) (ద్రవన్తి) గచ్ఛన్తి (తత్ర) (అస్మభ్యమ్) (ఇషవః) బాణాద్యాః శస్త్రవిశేషాః (శర్మ) సుఖమ్ (యంసన్) యచ్ఛన్తు దదతు.

అన్వయః:- పే వీరాయత్ర సేనాయాం నరో నాయకాః స్యు ర్భూ సుపర్ణం వస్తే. యత్ర గోభిస్సహ దంతో మృగ ఇవ ఇషవో ధావన్తి యా నన్నద్ధా ప్రసూతా శత్రుషు పతతి. ఇతస్తతశ్చిప్యా వీరాః సంద్రవన్తి విద్రవన్తి చ తత్రాస్త్రభ్యం భవంతః శర్మ యంసన్. ||౩౮||

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. పే రాజపురుషా యుష్మాఖిః శత్రుభిరప్రధర్షిణీ రుష్టా పుష్టా సేనా సంపాదనీయా తస్యాం సుఃఖీకీతా యోద్ధారోఽధ్యక్షాశ్చ రక్షణీయాస్తేః శస్త్రాస్త్రప్రతేపణేషు కుశలైర్జ్వలైర్విజయః ప్రాప్తవ్యః. ||౩౮||

పదార్థము:- ఓ వీరపురుషులారా ! యత్ర = ఏ సేనయందు, నరః = నాయకులు, దురోపసేన, సుపర్ణమ్ = పూర్ణరక్షణకు సాధనములగు రథాదులను, వస్తే = ధరించుచున్నదో, మఱియు నెచట, గోభిః = గోవులతోపాటు దంతః = దమనము చేయబడిన, మృగః = కస్తూరిచే శుద్ధమొనర్చు మృగమువలె, ఇషవః = బాణాచి శస్త్రవిశేషములు నడచుచున్నవో ఏసేన, నన్నద్ధా = బాగుగకట్టబడినదై, ప్రసూతా = ప్రేరేపించబడినదై శత్రువులమీద, పతతి = పడుచున్నదో, చ = మఱియు నిటునటు, అస్యాః = ఈ సేనయొక్క వీరపురుషులు, సమ్ద్రవన్తి = తెన్నగానడుచుదురో, చ = మఱియు, వి = విశేషముగ పరుగెత్తుదురో, తత్ర = ఆ సేనయందు, అస్త్రభ్యమ్ = మానిమి త్రముమీరు, శర్మ = సుఖమును, యంసన్ = ఒనగుడు. [౪౮]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఓ రాజపురుషులారా! మీరు శత్రువులకు లొంగని బలిష్ఠమైనట్టి సేనను సిద్ధపఱచుడు. అందు చక్కగా శిక్షితులైన యోధులను, అధ్యక్షులనుంచుడు, శస్త్రాస్త్రములను నడపుటతో కుశలులైన వారివలన విజయమును పొందుడు. ౧౬౨౪ [౪౮]

౧౬౨౫ ఋజీత ఇత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః! వీరా దేవతాః విరాడనుష్టుప్ ఛందః! స్వరః.

పునర్మనుష్యైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ.

మరల మానవులేమి చేయవలయునను విషయము.

ఋజీతే పరివృజ్ గద్ధి నోఽశ్మా భవతు నస్తనూః।

సోమో అధి బ్రవీతు నోఽదితిః శర్మ యచ్ఛతు॥ ||౪౯||

ఋజీతే, పరి, వృజ్ గద్ధి, నః, అశ్మా, భవతు, నః, తనూః, సోమః, అధి

బ్రవీతు, నః, అదితిః, శర్మ, యచ్ఛతు॥ ||౪౯||

పదార్థః:- (ఋజీతే) సరలే వ్యవహారే (పరి) సర్వతః (వృజ్ గద్ధి) వర్జయ (నః) అస్మాకమ్ (అశ్మా) యథా పాపాణః (భవతు) (నః) అస్మాకమ్ (తనూః) శరీరమ్ (సోమః) ఓషధిరాజః (అధి)

(బ్రవీతు) (నః) అస్తభ్యమ్ (అదితిః) పృథివి (శర్మ) గృహం మఖం వా (యచ్ఛతు) దదాతు॥౪౯॥
 అన్వయః:-హే విద్వత్స్త్వమ్మజీతే నోఽస్మాకం శరీరాద్రోగాన్ పరివృక్ష్యద్వి యతో న స్తనూ
 రశ్మా భవతు. యః సోమాఽస్తి తం యాచాదితి రస్తి తే భవానోఽధి బ్రవీతు. నః శర్మ చ
 యచ్ఛతు. ॥౪౯॥

భావార్థః:-యది మనుష్యా బ్రహ్మచర్యౌషధిపథ్య సునియమ సేవనేన శరీరాణి రక్షే
 యుస్తస్మి తేషాం శరీరాణి దృఢాని భవేయ్యర్థథా శరీరాణాం పార్థివాది గృహమస్తి తథా
 జీవేస్యేదం గృహమ్. ॥౪౯॥

పదార్థము:-ఓ విద్వాంసుడా ! నీవు, ఋజీతే=సరళవ్యవహారమున, నః=మాశరీ
 రములనుండి రోగములను, పరివృక్ష్యద్వి=సకలవిధముల దూరపఱచుము. అందువలన, నః
 షనూః=మాశరీరములు, అశ్మా భవతు=రాతివలెదృఢములగుగాత!సోమః=ఉత్తమఓషధి
 యేదియున్నదో మఱియు, అదితిః=పృథివియున్నదో, ఆరెండిటియొక్క, అధిబ్రవీతు=
 అధికారోపదేశమును మీరు[మాకు]జనర్చుడు. మఱియు నః=మాకు, శర్మ=సుఖమును,
 లేక గృహమును, యచ్ఛతు=జనగుడు. [౪౯]

భావార్థము:-మానవులు బ్రహ్మచర్య, ఔషధ, పథ్య, సుందర నియమములయొక్క
 సేవనమువలన శరీరములను కాపాడుకొందురో వారిశరీరములు దృఢములగును. శరీరము
 లకెట్లు పృథివ్యాదులచే నిర్మించబడినగృహమున్నదో అటులనే జీవమునకీశరీరము గృహ
 మై యున్నది. ౧౬౨౫[౪౯]

౧౬౨౬ జజ్ఞోఘన్తీత్యస్య భారద్యాః ఋషిః, వీరా దేవతాః। విరాడనుష్టుప్ చందః। గాధారః స్వరః
 పునా రాజధర్మ మాహ.
 మరల రాజధర్మ విషయము.

ఆ జజ్ఞోఘన్తీ సాన్వేషాం జఘనాం॥౨॥ ఉపజిఘ్నతే ।
 అశ్వాజని ప్రచేతసోఽశ్వాన్తప్త మత్సుచోదయ॥ ॥౫౦॥

ఆ, జజ్ఞోఘన్తీ, సాను, ఏషామ్, జఘనాన్, ఉప, జిఘ్నతే, అశ్వా జనీత్యశ్వ
 +జని, ప్రచేతస ఇతి ప్ర+చేతసః, అశ్వాన్, సప్తిత్స్వీతి సమత్+ను, చోదయ॥

పదార్థః:-(అ) సమనాత్ (జజ్ఞోఘన్తి) భృశం ఘ్నన్తి తాడయన్తి (సాను) అవయవమ్
 (ఏషామ్) అశ్వాదీనామ్ (జఘనాన్) యూనః (ఉప) (జిగ్ఘ్నతే) ఘ్నన్తి గమయన్తి(అశ్వాజని)
 యా అశ్వాన్ జనయతి సుశిక్షితాన్ కరోతి తత్సమ్ముద్ధౌ (ప్రచేతసః) శిక్షయా వ్రకషేణ విజ్ఞాపి
 తాన్ (అశ్వాన్) తురగ్గాన్ (సమత్స) సక్గామేషు (చోదయ) ప్రేరయ. ॥౫౦॥

అన్వయః:- పే అశ్వాజని విదుషి రాజ్ఞి యథా పిరా ఏషాం సాను ఆజ్ఞేఘ్నైః జఘనా నుప జిగ్ఘ్నేతే తథా త్వం సమత్సు ప్రచేతసోఽశ్వాఞ్శ్చోదయ ॥౫౦॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా రాజా రాజపురుషాశ్చ యానా శ్వచాలన యుద్ధవ్యవహారాన్ జానీయుస్తథా తత్త్వియోఽపి విజానస్తు. ॥౫౦॥

పదార్థము:- అశ్వాజని = గుఱ్ఱములకు శిక్షనొసగునో విదుషీ! రాజ్ఞీ! ఎట్లు విరపురుషులు, ఏషామ్ = ఈ గుఱ్ఱములు మొదలగు వానియొక్క, సాను = అవయవములను, ఆజ్ఞేఘ్నైః = బాగుగా శీఘ్రముగా కొట్టుదురో, జఘనాన్ = పడుచు వారిని, ఉపజిగ్ఘ్నేతే = సమీపముననుండి నడిపించుదురో అటులే నీవు, సమత్సు = సంగ్రామములందు, ప్రచేతసః = శిక్షచే విశేషముగ చేతనము కలుగజేయబడిన, అశ్వాన్ = గుఱ్ఱములను, చోదయ = ప్రేరేపించుము.

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు రాజు, రాజపురుషులు విమానాది రథములను, గుఱ్ఱములను నడిపించుట మఱియు యుద్ధవ్యవహారములనెఱుగుదురో అటులనే వారిస్త్రిలును ఎఱుగవలయును. ౧౬-౨౬ [౫౦]

౧౬-౨౭ అహిరివేత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః మహావీరః సేనాపతిర్దేవతా త్రిష్టుప్ చంద్రః ప్రవతః స్వరః పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

అహి¹ రివ¹ భో¹గైః పర్యే¹తి బాహుం జ్యాయా¹ హేతిం

పరి¹బాధ¹ మానః । హన్త¹ఘ్నా విశ్వా¹ వయనాని

విద్వా¹ స్పుమా¹ స్పుమా¹ఽన్తం పరి¹ పాతు¹ విశ్వతః॥ ॥౫౧॥

అహి¹రివేత్యహిః + ఇవ, భో¹గైః, పరి¹, ప్రి¹తి, బాహుమ్, జ్యాయాః, హేతిమ్,

పరి¹బాధ¹మాన ఇతి పరి + బాధమానః, హన్త¹ఘ్న ఇతి హన్తి + ఘ్నః, విశ్వా¹.

వయనాని, విద్వాన్ పుమాన్, పుమాన్సమ్, పరి, పాతు, విశ్వతః॥ ॥౫౧॥

పదార్థః:- (అహిరివ) మేఘ ఇవ గర్జనమ్ అహిరితి మేఘ నా... నిఘం. ౧. ౧౦. (భోగైః) (పరి) సర్వతః (ప్రి) ప్రాప్నోతు (బాహుమ్) బాధకం శత్రుమ్ (జ్యాయాః) ప్రత్యక్షాయాః (హేతిమ్) బాధమ్ (పరిబాధమానః) సర్వతో నివారయన్ (హన్తఘ్నః) యో హస్తాభ్యాం హన్తి సః (విశ్వా) సర్వాణి (వయనాని) విజ్ఞానాని (విద్వాన్) (పుమాన్) పురుషార్థీ (పుమాన్సమ్) పురుషార్థిన్సమ్ (పరి) సర్వథా (పాతు) రక్షతు (విశ్వతః) సంపారే భవాద్విఘ్నైత్. ॥౫౧॥

అన్వయః:- పే మమప్య యో హస్తఘ్నో విద్వాన్ పుమాన్ భవాన్ జ్యాయా హేతిం

ప్రక్షిప్య బాహుం పరిబాధమానః పుమాంసం విశ్వతః పరి పాతు సోఽహిరివ భోగై ర్విశ్వా
వయునాని ప ర్యేతి. ||౫౧||

భావార్థము:-అత్రోపమాలంకారః. యో విద్యాన్ బాహుబలంః శస్త్రాస్త్రప్రక్షేపణ విచ్ఛ
త్రాన్నివారయన్పురుషార్థేన సర్వాన్ సర్వస్మాద్రక్షన్ మేఘవత్సుఖ భోగవర్ధకఃస్యాత్స సర్వాన్
మనుష్యాన్ విద్యాః ప్రాపయితుం సమర్థో భవేత్. ||౫౧||

పదార్థము:-ఓ మానవుడా ! హ స్తఘ్నః=హ స్తములతో కొట్టి చంపువాడవు,
విద్యాన్=విద్యాంసుడవు, పుమాన్=పురుషార్థుడవునగునే నీవు, జ్ఞాయాః=వింటిత్రాటితో
హేతిమ్=బాణమును వేసి, బాహుమ్=బాధనుకలుగజేయు శత్రువును, పరిబాధమానః=
సకలదిశలనుండి అడ్డగించుచు, పుమాంసమ్=పురుషార్థుని, విశ్వతః=సర్వవిధముల, పరి
పాతు=నలువై పులనుండి కాపాడుదువో. అట్టి నీవు, అహిరివ=మేఘమువలె గర్జించుచు, భో
గైః=ఉత్తమభోగములతో సహితముగ, విశ్వా=వయునాని సమ స్తవిజ్ఞానములను, పరి
వీతి=సకలదిశలనుండి పొందెదవు. [౫౧]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచకలుప్రోపమాలంకారమున్నది. ఏవిద్యాంసుడు
భుజబలము గలిగినవాడై శస్త్రాస్త్రములను నడుపు నేర్పుగలవాడై శత్రువులను నివృత్త
పఱచుచు పురుషార్థముతో అందఱిని కాపాడుచు మేఘమువలె సుఖమును, భోగములను
పెంపొంద జేయువాడై ఉండునో అట్టివిద్యాంసుడు సకల మానవులకు విద్యను గఱపు
టకు సమర్థుడగును. ౧౬౨౭ [౫౧]

—ॐ—

౧౬౨౮ వసస్పత ఇత్యవ్య భారద్వాజ ఋషిః | సువీరో దేవతా | భురిక్ పంక్తిశ్చన్దః | వంచమః స్వరః |
పునా రాజప్రజాధర్మ విషయ మాహ |
మరల నదే విషయము.

వసస్పతే వీడ్వజ్గో హి భూయా అస్మత్సఖా ప్రతరణః సువీరః |

గోభిః సన్నద్ధో అసి వీడయ స్వాస్తాతా తే జయత్తు జేత్వాని || ౫౨ ||

వసస్పతే, వీడ్వజ్గ ఇతి వీడు+అఙ్గః, హి, భూయాః, అస్మత్సఖేత్యస్మత్
+సఖా, ప్రతరణ ఇతి ప్ర+తరణః, సువీర ఇతి సు+వీరః, గోభిః, సన్నద్ధ ఇతి
సమ్+నద్ధః, అసి, వీడయస్వ, ఆన్ధ్రాతేత్యా+న్ధ్రాతా, తే, జయత్తు, జేత్వాని ||

పదార్థము:- (వసస్పతే) కిరణానాం రక్షకః సూర్య ఇవ వనాదీనాం పాలకవిద్వాన్ రాజన్
(వీడ్వజ్గః) ప్రశంసితాఙ్గః (హి) (భూయాః) భవేః (అస్మత్సఖా) అస్మాకం మిత్రమ్ (ప్రతరణః)

శత్రుబలస్యోల్లఘ్నకః (సువీరః) శోభనా పీరా యస్య సః (గోభిః) పృథివ్యాదిభిః (సన్నద్ధః) తత్సరః సమ్మద్ధః (అసి) (వీడయస్య) దృఢాన్ కురు (ఆస్థాతా) సమస్తాత్ స్థిరః సేనాపతిః (తే) తవ (జయతు) (జేత్వాసి) జేతుం యోగ్యాని శత్రునై న్యాని. ౧౫౨॥

అన్వయః:- పో వనస్స తే త్వమస్తత్సఖా ప్రతరణః సుపీరో వీడ్వక్తో హి భూయాః. యతో గోభిః సన్నద్ధోఽన్యతోఽస్మాన్ వీడయస్య త ఆస్థాతా వీరో జేత్వాసి జయతు. ౧౫౨॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా సూర్యేణ కిరణానాం కిరణైః సూర్యస్య నిత్యః సమ్మన్తోఽస్తి తథా రాజసేనా ప్రజానాం సమ్మన్తో భవతుం యోగ్యః యది సేనేశాదయో జితేంద్రియాః శూరవీరాః స్యుస్త్వి సేనాః ప్రజా అపి తాదృశ్యోభవేయుః.

పదార్థము:- వనస్స తే=కిరణరక్షకుడైన సూర్యునివలె వనాదులరక్షకుడవు విద్వాంసుడవునగునో రాజా! నీవు, అస్త్రత్సఖా=మారక్షకుడవు, మిత్రుడవు, ప్రతరణః=శత్రువుల బలమునుల్లంఘించగల వాడవు, సువీరః=సుందర వీరపురుష యుక్తుడవు, వీడ్వక్ష్ణః=వ్రశంసిత అవయవములుగలవాడవు, హి=నిశ్చయముగ, భూయాః=కమ్ము, అందువలన నీవు గోభిః=పృథివిమొదలగువానితో, సన్నద్ధః అసి=సంబంధముంచుటకు తత్పరుడవై ఉన్నావు కావున మమ్ము, వీడయస్య=దృఢపఱచుము. తే=నీయొక్క, ఆస్థాతా=యుద్ధమందు స్థిరముగనుండగల వీర సేనాపతి, జేత్వాసి=జయించుటకు యోగ్యులైన శత్రువులను, జయతు=జయించునుగాక! ౧౫౨

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లుసూర్యునితో కిరణములకు, కిరణములతో సూర్యునకు సంబంధమున్నదో అటులనే రాజునకు, సేనకు ప్రజలకు సంబంధముండుట యోగ్యము. సేనాపతి మొదలగువారు జితేంద్రియులై శూరవీరులైనచో సేన, ప్రజలు అటువలెనే జితేంద్రియులు కావలయును. ౧౬౨౮ [౧౨]

—o—o—o—

౧౬౨౯ దివ ఇత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః। వీరో దేవతాః, విరాట్ జగతీ చంద్రః। నిపాదః స్వరః.

పునర్మమప్తైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ.

మరల మానవులేమి చేయవలయునను విషయము.

దివః పృథివ్యాః పర్యోజ ఉద్భృతం వనస్పతిభ్యః పర్యాభృతః సహః ।

అపామోజ్మానం పరి గోభి రావృత మిన్ద్రస్య వజ్రహిహవిషా రథం యజ॥

దివః, పృథివ్యాః, పరి, ఓజః, ఉద్భృత మిత్యుత్+భృతమ్, వనస్పతిభ్యఇతి వనస్పతి+భ్యః, పరి, ఆభృతమిత్యా+భృతమ్, సహః, అపామ్, ఓజ్మానమ్, పరి, గోభిః, ఆవృత మిత్యా+వృతమ్, ఇన్ద్రస్య, వజ్రమ్, హిహవిషా రథమ్ యజ॥ ౧౩॥

పదార్థః:-(దివః) సూర్యాత్ (పృథివ్యాః) భూమేః (పరి) (ఓజః) పరాక్రమమ్ (ఉద్భృతమ్) ఉత్కృష్టతయా ధృతమ్ (వనస్పతిభ్యః) వటాదిభ్యః (పరి) (ఆభృతమ్) సమస్తాత్ పోషితమ్ (సహః) బలమ్ (అపామ్) జలానాం సకాశాత్ (ఓజ్మానమ్) పరాక్రమయుక్తం రసమ్ (పరి) (గోభిః) కిరణైః (ఆవృతమ్) ఆచ్ఛాదితమ్ (ఇన్ద్రీస్య) సూర్యస్య (వజ్రమ్) కులిశమివ (హవిషా) ఆదానేన (రథమ్) యానమ్ (యజ). ॥౫౩॥

అన్వయః:-హే విద్వంస్త్యం దివః పృథివ్యా ఉద్భృతమోజః పరియజ, వనస్పతిభ్య ఆభృతం సహః పరియజ, అపాం సకాశాదోజ్మానం పరియజ ఇన్ద్రీస్య గోభిరావృతం వజ్రం రథం హవిషా యజ. ॥౫౩॥

భావార్థః:-మనుష్యైః పృథివ్యాదిభ్యో భూతేభ్యస్తజ్ఞాయాః సృష్టేశ్చ సకాశాద్ బలపరాక్రమా వర్ధనీయా తద్యోగేన చ విమానాదీని యానాని నిర్మాతవ్యాని. ॥౫౩॥

పదార్థము:-ఓవిద్వాంసుడా! నీవు, దివః=సూర్యునివలన, పృథివ్యాః=భూమివలన, ఉద్భృతమ్=శ్రేష్ఠముగా ధరించబడిన, ఓజః=పరాక్రమమును, పరియజ=సర్వదిక్కుల నుండియొసగుము, వనస్పతిభ్యః=వటాదివనస్పతుల నుండి, ఆభృతమ్=బాగుగాబలపఱచబడిన, సహః=బలమును, పరి=సమస్తదిశలనుండి ఒసగుము, అపామ్=జలసంబంధమునుండి, ఓజ్మానమ్=పరాక్రమవంతమైన రసమును, పరి=నలువై పులనుండి యొసగుము, మఱియు, ఇన్ద్రీస్య=సూర్యునియొక్క, గోభిః=కిరణములతో, ఆవృతమ్=కూడిప్రకాశించు, వజ్రమ్=వజ్రసదృశమగు, రథమ్=యానమును, హవిషా=గ్రహణముతోసంగతమొనర్చుము.

భావార్థము:-మానవులు పృథివిమొదలగు భూతములతోను మఱియు వానినుండి ఉత్పన్నమైన సృష్టिसంబంధముతో బలపరాక్రమములను పెంపొందజేసి వానియోగమున విమానాదియానముల నిర్మించ వలయును. ౧౬౨౯[౫౩]

౧౬౩౦ ఇన్ద్రీస్యేత్యన్యథారద్యాజ ఋషిః! వీరో దేవతాః, సన్పత్త్రిష్టవ్ ఛన్దః! ధైవతః స్వరకః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

ఇన్ద్రీస్య వజ్రో మరుతా మనీకం మిత్రస్య గర్భో వరుణస్య నాభిః ।

సేమా నో హవ్యదాతిం జుషాణో దేవ రథ ప్రతి హవ్యా గృభాయ॥

ఇన్ద్రీస్య, వజ్రః, మరుతామ్, అనీకమ్, మిత్రస్య, గర్భః, వరుణస్య, నాభిః, నః, ఇమామ్, నః, హవ్యదాతి మితి హవ్య+దాతిమ్, జుషాణః, దేవ, రథ, ప్రతి, హవ్యా, గృభాయ॥ ॥౫౪॥

పదార్థః:- (ఇంద్రియ) విద్యుత్తః (వజ్రః) నిపాతః (మరుతామ్) మనుష్యాణామ్ (అనీకమ్) సైన్యమ్ (మిత్రస్య) సఖ్యః (గర్భః) అస్తస్థ ఆశయః (వరుణస్య) శ్రేష్ఠస్య (నాభిః) ఆత్మనో మధ్యవర్తీ విచారః (సః) (ఇమామ్) ప్రత్యక్షామ్ (సః) అస్మాన్ (హవ్యదాతిమ్) దాతవ్యానాం దానమ్ (జుషాణః) సేవమానః (దేవ) దివ్యవిద్య (రథ) రమణీయస్వరూప (ప్రతి) (హవ్యా) ఆదాతుమర్హాణి వస్తుని (గృభాయ) గృహాణ.

॥౫౪॥

అన్వయః:- హే దేవ యథేమాం హవ్యదాతిం జుషాణస్స త్వం య ఇంద్రియ వజ్రో మరుతా మనీకం మిత్రస్య గర్భో వరుణస్య నాభి రస్తి తం నోఽస్మాన్ హవ్యా చ ప్రతి గృభాయ.

భావార్థః:- యేషాం మనుష్యాణాం సేనాఽతిశ్రేష్ఠా విద్యుద్విద్యా మిత్రాశయ ఆస్త విచారో విద్యాదిదానం స్వీకృతాని సన్త్యజ్యేభ్యో దేయాని చ తే సర్వతో మగ్గలావృతాః స్యుః.

పదార్థము:- దేవ = ఉత్తమ విద్యగలవాడా! రథ = రమణీయస్వరూపా! విద్వాంసా! ఇమామ్ హవ్యదాతిమ్ = ఈ యియ్యదగిన పదార్థముల దానమును. జుషాణః = సేవించుచు, సః = పూర్వోక్తుడవైన నీవు, ఇంద్రియ వజ్రః = విద్యుత్పనము, మరుతామ్ = మానవులయొక్క, అనీకమ్ = సేన, మిత్రస్య = మిత్రునియొక్క, గర్భః = అంతః కరణాశయము, మణీయు, వరుణస్య = శ్రేష్ఠజనునియొక్క, నాభిః = అత్మయొక్క మధ్య వర్తివిచారమేదియున్నదో, దానిని మణీయు, సః = మమ్ములను, హవ్యా = గ్రహించదగిన వస్తువులను, ప్రతిగృభాయ = ప్రతిగ్రహించుము. అనగా స్వీకరించుము. [౪౫]

భావార్థము:- ఏమానవులయొక్క సైన్యమతిశ్రేష్ఠమో విద్యుద్విద్యను మిత్రుని ఆశయమును, ఆ పుత్రులైన సత్యవర్తలయొక్క విచారమును, మణీయు విద్యాదిదానములను స్వీకరించి ఇతరులకొనగనుచుందురో వారు సర్వవిధముల మంగళయుక్తులగుదురు. [౪౬]

౧౬౩౧ ఉపశ్వాశయేత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః, వీరా దేవతాః, భుక్ త్రిపుష్ ఛన్దః, రై వతః స్వరః, పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

ఉప శ్వాసయ పృథివీ ముత ద్యాం పురుత్రా తే మనుతా విష్టిత జ్ఞగత్.

స దున్దుభే సజ్జా రిన్ద్రేణ దైవైర్దూరాద్దవీయో అప సేధ శత్రూన్ ॥ ౫౫ ॥

ఉప, శ్వాసయ, పృథివీమ్, ఉత, ద్యామ్, పురుత్రేతి పురుత్రా, తే, మను

త్రామ్, విష్టితమ్, విస్థితమితి వి+స్థితమ్. జగత్. సః, దున్దుభే, సజ్జాతి సజ్జాః,

ఇన్ద్రేణ, దైవైః, దూరాత్, దవీయః, అప, సేధ, శత్రూన్ ॥ ౫౫ ॥

పదార్థః:- (ఉప) (శ్వాసయ) ప్రాణయ (పృథివీమ్) అన్తరిక్షమ్ (ఉత) అపి (ద్యామ్)

విద్యుత్ప్రకాశమ్ (పురుతా) బహువిధమ్ (తే) తవ (మనుతామ్) విజానాతు(విష్టితమ్) వ్యాప్తమ్ (జగత్) (సః) (దున్దుభే) దున్దుభిరవ గమ్భీరగచ్ఛన (సజాః) సంయుక్తః (ఇంద్రేణ) ఐశ్వర్యేణ యుక్తైః (దేవైః) దివైర్విద్యద్విద్విస్సదైరావ (మారాత్) (దవీయః) అతిమారమ్ (అప) (సేధ) దూరికురు (శత్రూన్). ॥౫౫॥

అన్వయః:- హే దున్దుభే శ్వమింద్రేణ దేవైః సజాహూరాచ్యత్రాన్ దవీయోపసేధపురుతా పృథివీముత ద్యాముపశ్వాసయ. భవాన్ తాభ్యాం విష్టితం. జగన్మనుతాం తస్య తే రాజ్యమానాన్తితం స్యాత్.

॥౫౫॥

భావార్థః:- యే మనుష్యా విద్యుద్విద్యాజై రస్మైః శత్రూన్ దూరే ప్రక్షిప్తైశ్వర్యేణ విదుషో దూరాదాహూయ సత్కుర్సు ర త్తరిత విద్యుద్ భ్యాం వ్యాప్తం సర్వం జగద్విజ్ఞాయ వివిదా విద్యాః క్రియాః సాధయేయస్తే జగదానన్తయితారః స్యు.

॥౫౫॥

పదార్థము:- దున్దుభే = భేరివలె గర్జించువాడా! సః = అట్టిసీపు, ఇంద్రేణ = ఐశ్వర్యముతో యుక్తుడవు, దేవైః = ఉత్తమవిద్వాంసులతో లేక ఉత్తమగుణములతో, సజాః = సంయుక్తుడవునై, మారాత్ దవీయః = దూరాతిదూరమునందున్న, శత్రూన్ = శత్రువులను, అపసేధ = తొలగించుము. పురుతా = బహువిధమైన, పృథివీమ్ = ఆకాశమును, ఉత = మఱియు, ద్యామ్ = విద్యుత్ప్రకాశమును, ఉపశ్వాసయ = దగ్గజగజీవనముధరింపఁజేయుము, అంతరిత విద్యుత్తులతో, విష్టితమ్ = వ్యాప్తమై యున్న, జగత్ = లోకమును, మనుతామ్ = తెలిసికొనుము, తే = అట్టి నీరాజ్యము ఆనందితమగు గాక! [౫౫]

భావార్థము:- ఏమానవులు విద్యుత్తువిద్యచే తయారై నలస్రములతో శత్రువులను దూరపఱచి, ఐశ్వర్యముతో విద్వాంసులను దూరమునుండి రప్పించి సత్కరించుదురో, అంతరితవిద్యుత్తులతో వ్యాప్తమైయున్న సకల జగమును తెలిసికొని వివిధవిధములై నవిద్యలను, క్రియలను సిద్ధపఱచుదురో, అట్టివారు జగత్తునకానందము కలుగజేయువారగుదురు.

ఆక్రందయేత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః | వాదయతారో వీరా దేవతాః | భురిక్ త్రిప్టుప్ చన్దః | ధైరవతఃస్వరః

రాజపురుషైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ.

రాజపురుషులేమి చేయవలయునను విషయము.

ఆ క్రన్దయ॑ బల॑ మోజో॑ న ఆధా॑ నిష్ఠనిహి॑ దురితా॑ బాధ॑మానః॑ ।

అప॑ ప్రోథ॑ దున్దుభే॑ దుచ్చ॑న ఇత॑ ఇన్ద్రస్య॑ ముష్టి॑ రపి॑ వీరయస్వ॑ ॥౫౬॥

ఆ, క్రన్దయ, బలమ్, ఓజః, నః, ఆ, ధా, నిః, స్తనిహి, దురితేతి దుః+

ఇతా. బాధమానః, అప. ప్రోథ, దున్దుభే, దుచ్చనాః, ఇతః, ఇన్ద్రస్య, ముష్టిః,

అసి, వీడయస్వ॥

॥౫౬॥

పదార్థః:-(ఆ) (క్రందయ) సమస్తాదాహ్వయ రోదయ వా (బలమ్)(ఓజః) పరాక్రమమ్ (నః) అస్మభ్యమ్ (ఆ) (ధాః) ధేహి (నిః) నితరామ్ (స్తనిహి) విస్త్రణిహి (దురితా) దుష్టాని వ్యసనాని (బాధమానః) నివారయన్ (అప) (ప్రోథ)పరి ప్రాప్నుహి(దుస్తుభే)దుందుభి రివ గర్జిత సేన (దుచ్చునాః) దుష్టాః శ్వాన ఇవ వర్తమానాః (ఇతః) సేనాయాః (ఇన్ద్ర)స్య విద్యుతః (ముష్టిః) ముష్టిరివ (అసి) (వీడయస్వ) దృఢయ.

॥౫౬॥

అన్వయః:-హే దుస్తుభే దురితా బాధమానస్తస్యం నో బలమాక్రందయాజ ఆధాః వైస్త్వం నిష్టనిహి యే దుచ్చునా స్తానపాక్రందయ, యత స్త్వం ముష్టిరసి తస్మాదిత ఇన్ద్రస్య వీడయస్వ సుఖాని ప్రోథ.

॥౫౬॥

భావార్థః:-రాజపురుషైః శ్రేష్ఠాః సత్కర్తవ్యా దుష్టా రోదనీయాః సర్వేషాం దుర్వ్యసనాని దూరికారయిత్వా సుఖాని ప్రాప్తవ్యాని.

॥౫౬॥

పదార్థము:-దుందుభే=భేరివలె గర్జించునట్టి సేనలుగల సేనాపతి! దురితా=దుష్టవ్యసనములను, బాధమానః=నివృత్తిచేయుచున్న నీవు, నః=మానిమి త్తము, బలమ్=బలమును, ఆ క్రందయ=కలుగజేయుము, ఓజః=పరాక్రమమును, ఆధాః=బాగుగాధరించుము. సైన్యమును, నిష్టనిహి=విస్తృతపఱచుము, దుచ్చునాః=దుష్టకుక్కలవలె మెలగుచున్న వారిని, అప=తీవ్రముగ నేడిపించుము, పలయనగ నీవు, ముష్టిః అసి=విడికిళ్లవలె ప్రబంధక ర్తవై ఉన్నావు కావున, ఇతః=ఈ సైన్యమువలన, ఇన్ద్రస్య=విద్యుత్తుయొక్క అవయవములను వీడయస్వ=దృఢపఱచుము. మఱియు సుఖములను, ప్రోథ=పూరించుము. [౫౬]

భావార్థము:-రాజపురుషులు శ్రేష్ఠులను సత్కరించి, దుర్మార్గులను దండించి ఏడిపించవలయును. సకలమానవుల దుర్వ్యసనములను దూరపఱచి సుఖమును పొందవలయును.

ఆమూరిత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః॥ వాదయతారో వీరా దేవతాః॥ భురిక్ వంక్తిశ్చన్దః వజ్రమఃస్వరః పునస్తమేవ విషయ మాహ॥
మరల నదే విషయము.

ఆమూరజ ప్రత్యా వర్తయేమాః కేతు మద్దున్దుభి ర్వావదీతి ।

సమశ్వ పర్వాశ్చరన్తి నో వరోఽస్మాక మిన్ద్ర రథినో జయన్తు॥ ॥౫౭॥

ఆ, అమూః. అజ, ప్రత్యావర్తయేతి ప్రతి+ఆవర్తయ, ఇమాః, కేతు మదితి కేతుమత్, దున్దుభిః. వావదీతి, సమ్, అశ్వపర్వా ఇత్యశ్వ+పర్వాః, చరన్తి. న, వరః, అస్మాకమ్, ఇన్ద్ర, రథినః. జయంతు॥ ॥౫౭॥

పదార్థః:- (ఆ) సమస్తాత్ (అమూః) శత్రుసేనాః (అజ) పక్షిప్రత్యావర్తయ (ఇమూః) స్వసేనాః (కేతుమత్) కేతుః ప్రశస్తా ధ్వజా యాను తాః. అత్ర స్త్రీప్రత్యయస్య లుక్ (దున్దభిః) (వావదీతి) (సమ్) (అశ్వపర్ణాః) అశ్వనాం పర్ణాని పాలనాని యాను సేనాను తాః (చరన్తి) గచ్ఛన్తి (నః) అస్మాన్ (నరక) నాయకాః (అస్మాకమ్) (ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్యయుక్త! రథినః ప్రశస్త రథయుక్తా వీరాః (జయన్తు).

॥౫౭॥

అన్వయః:- పౌండ్రో త్వమమౌ రాజ. ఇమూః కేతుమత్ ప్రత్యావర్తయ, యథా దున్దభి ర్వావదీతి తథా నోఽశ్వపర్ణాః సజ్జరన్తి. యేఽస్మాకం రథినో నరః శత్రూజ్ఞాయన్తు తే సత్కృతాః స్యుః.

॥౫౭॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోఽ... యే రాజపురుషాః శత్రుసేనా నివర్తయితుం స్వసేనా యోధయితుం సమర్థాః స్యుస్తే సర్వత్ర శత్రూజ్ఞేతుం శక్నుయః.

॥౫౭॥

పదార్థము:- ఇన్ద్రో = పరమైశ్వర్యయుక్తుడవై న రాజపురుషుడా! నీవు, అమూః = ఆశత్రుసేనలను, ఆ అజ = చాల దూరముగా పారద్రోలుము, కేతుమత్ = ధ్వజముగల, ఇమూః = ఈ సేనలను, ప్రతి ఆ వర్తయ = త్రిప్పి తీసికొనిరమ్ము, ఎట్లు, దున్దభిః = భేరి, వావ దీతి = అత్యంతముగ మోగునో, అట్లులే, నః = మాకు, అశ్వపర్ణాః = గుఱ్ఱముల పాలించు సేనలు, సమ్, చరన్తి = బాగుగా సంచరించుచున్నవి, అస్మాకమ్ = మా యొక్క, రథినః నరః = ఏ వీరనాయకులు ప్రశంసితరథములపై నెక్కి శత్రువులను, జయన్తు = జయింతురో, వారు సత్కారమునుపొందుదురుగాక!

[౫౭]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఏరాజపురుషులు శత్రుసైన్యములను నివారించుటకు తమసైన్యములను యుద్ధమొనర్చుటకు సమర్థులుగనుందురో వారు సర్వత్ర శత్రువులను జయించుటకు సమర్థులుకాగలుగుదురు. [౫౭]

—ॐ—

ఆగ్నేయ ఇత్యవ్య భారద్వాజ ఋషిః। విద్వాంసో దేవతాః, భురిగత్యప్తిశ్చన్దః। గాథారః స్వరః
అథ కీర్తనాః పశవః కిం గుణా ఇత్యాహ.

ఏ పశువులెటువంటి గుణములుగలవి?

ఆగ్నేయః కృష్ణగ్రీవః సారస్వతీ మేషీ బుభుః సౌమ్యః ప్రౌష్ఠః శ్యామః
శీతిపృష్ఠో బార్హస్పత్యః శిర్షో వైశ్వదేవ ఇన్ద్రోఽరుణో మారుతః కల్మాష ఐన్ద్రా
గ్నః సఙ్గిహితోఽధోరామః సావిత్రో వారుణః కృష్ణ ఏకశితిపాత్యేత్యః ॥ ౫౮ ॥

ఆగ్నేయః, కృష్ణగ్రీవ ఇతి కృష్ణ+గ్రీవః. సారస్వతీ, మేషీ, బుభుః, సౌ
మ్యః, ప్రౌష్ఠః, శ్యామః, శీతిపృష్ఠ ఇతి శీతి+పృష్ఠః, బార్హస్పత్యః, శిర్షః, వైశ్వ

దేవ+ఇతి వై శ్వ+దేవః, ఐన్ద్రః, అరుణః, మారుతః. కల్మాషః, ఐన్ద్రాగ్నః, సంహిత ఇతి సమ్+హితః, అధోరామ+ఇత్త్యధః+రామః, సావిత్రః, వారుణః, కృష్ణః, ఏకశితి పా దిత్యేక+శితిపాత్, పేత్వః॥

॥౩౮॥

పదార్థః:-(అగ్నేయః) అగ్ని దేవతాకః (కృష్ణగ్రీవః) కృష్ణా గ్రీవా యస్య సః(సారస్వతీ) సరస్వతీదేవతాకా (మేషీ) (బ్రహ్మ)సూమ్రవర్ణః(సౌమ్యః)సౌమదేవతాకః(పాష్టః)సూషదేవతాకః (శ్యామః) శ్యామవర్ణః (శితిపృష్ఠః) కృష్ణపృష్ఠః(బార్హస్పత్యః) బృహస్పతిదేవతాకః (శిల్పః) నానావర్ణః(వై శ్వదేవః)విశ్వదేవదేవతాకః (ఐన్ద్రః) ఇన్ద్రదేవతాకః (అరుణః) రక్తవర్ణః(మారుతః) మరుద్దేవతాకః (కల్మాషః) శ్వేతకృష్ణవర్ణః (ఐన్ద్రాగ్నః) ఇన్ద్రాగ్నిదై వత్యః(సంహితః) దృఢాక్షః (అధోరామః) అధఃక్రీడి (సావిత్రః) సవిత్పదేవతాకః (వారుణః) వరుణదై వత్యః (కృష్ణః) (ఏకశితిపాత్) ఏకం శితిః పాదోఽస్య(పేత్వః) పతనశీలః.

॥౩౯॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యూయం య అగ్నేయః స కృష్ణగ్రీవో, యా సారస్వతీ సా మేషీ,యఃసౌమ్యః స బ్రహ్మ ర్యః పాష్టః స శ్యామో,బార్హస్పత్యః స శితిపృష్ఠో,యో వై శ్వదేవః సఃశిల్పో,య ఐన్ద్రః సోఽరుణో,యో మారుతః స కల్మాషః, య ఐన్ద్రాగ్నఃస సంహితో,యః సావిత్రః సోఽధోరామో,య ఏకశితిపాత్యేత్వః కృష్ణః స వారుణశ్చేత్వేతాన్ విజానీత. ॥౪౦॥

భావార్థః:-హే మనుష్యా యుష్యాశి ర్యద్యద్ దైవత్యా యే యే పశవో విఖ్యాతాస్తే తత్తద్గుణాఽతిరి పా స స్తీతి వేద్యమ్.

॥౪౧॥

పదార్థము:-ఓమానవులారా! మీరు,ఆగ్నేయః=అగ్ని దేవతగాగలది అనగా అగ్ని యొక్క ఉత్తమగుణములతో యేదియు క్తమైయుండునోఅది,కృష్ణగ్రీవః=నల్లనికంఠము గలపశువు.ఏది,సారస్వతీ=సరస్వతి అనగ వాణియొక్క గుణములుగలదో అది,మేషీ=[ఆ డగొత్త]మేషము, ఏది, సౌమ్యః=చంద్రునియొక్క గుణములుగలదో అది బ్రహ్మః=ధూమ్రవర్ణముగల పశువు. ఏది, పాష్టః=పుష్టిమొదలగు గుణములుగలదో అది, శ్యామః=శ్యామవర్ణయు క్తపశువు.ఏది, బార్హస్పత్యః=గొప్పఆకాశాదులయొక్క పాలనాది గుణయు క్తమైయున్నదో అది,శితిపృష్ఠః=నల్లనిపిపుగల పశువు, ఏది, వైశ్వదేవః=సమ స్తవిద్వాంసులయొక్క గుణములు గలదో అది, శిల్పః=అనేక వర్ణయు క్తమైన పశువు, ఇన్ద్రః=ఏదిసూర్యునిగుణములుగలదో అది, అరుణః=రక్తవర్ణయు క్త పశువు, ఏది, మారు తః=వాయువుయొక్క గుణములుగలదో అది, కల్మాషః=కల్మాష (ఖాకీ) వర్ణయు క్త పశువు, ఏది, ఐన్ద్రాగ్నః=సూర్యాగ్నుల యొక్క గుణములుగలదో అది, సంహితః= లావైన దృఢమైన అంగములుగల పశువు, సావిత్రః=ఏది సూర్యునియొక్కగుణములతో కూడియున్నదో అది, అధోరామః=క్రిందతిరిగెడివక్షి. ఏది, ఏకశితిపాత్=ఒకకాలు నలు పుగలిగినది,పేత్వః=ఎగురునది మఱియు,కృష్ణః=నల్లరంగుగలదియునై యున్నదో అది

వారుణః=జలము యొక్క శాంత్యాదిగుణములు గలిగియున్నది. ఈ విధముగా వీని యన్నింటిని తెలిసికొనుడు. [౫౮]

భావార్థము:-ఓమానవులారా! మీరు, ఏయేదేవతాకములుగ ఏయేపశువులువిఖ్యాతములై యున్నవో అవిఆయాగుణములుగలవిగా నుపదేశించబడెననియెఱుంగవలెను.

అగ్నయ ఇత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః అగ్నోదయో దేవతాః భురిగతిశక్యతీ చంద్రః పశుమఃస్వరః॥

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

అగ్నయే¹ అ²నీక³వ⁴తే⁵ రో⁶హితా⁷జ్ఞో⁸ ర⁹న¹⁰ద్వా¹¹ న¹²ధో¹³రా¹⁴మా¹⁵ సా¹⁶వి¹⁷త్రో¹⁸ పౌ¹⁹ష్ఠో²⁰
ర²¹జ²²త²³నా²⁴భీ²⁵ వై²⁶శ్వ²⁷దే²⁸వా²⁹ పి³⁰శ³¹క్లో³² తూ³³ప్ర³⁴రా³⁵ మా³⁶రు³⁷తః³⁸, క³⁹ల్మా⁴⁰ష⁴¹ అ⁴²గ్నే⁴³యః⁴⁴
కృ⁴⁵ష్ణో⁴⁶ అ⁴⁷జః⁴⁸ సా⁴⁹ర⁵⁰స్వ⁵¹తీ⁵² మే⁵³షీ⁵⁴ వా⁵⁵రు⁵⁶ణః⁵⁷ పే⁵⁸త్వః॥ ॥౫౯॥

అగ్నయే, అ¹నీ²క³వ⁴త⁵+ఇ⁶త్య⁷నీ⁸క⁹+వ¹⁰తే, రో¹¹హి¹²తా¹³జ్ఞో¹⁴ రి¹⁵తి రో¹⁶హి¹⁷త¹⁸+అ¹⁹జ్ఞో²⁰,
అ²¹న²²ద్వా²³న్, అ²⁴ధో²⁵రా²⁶మా²⁷వి²⁸త్య²⁹ధః³⁰+రా³¹మా³², సా³³వి³⁴త్రో³⁵, పౌ³⁶ష్ఠో³⁷, ర³⁸జ³⁹త⁴⁰నా⁴¹భీ⁴²+ఇ⁴³తి ర⁴⁴జ⁴⁵
త⁴⁶+నా⁴⁷భీ⁴⁸, వై⁴⁹శ్వ⁵⁰దే⁵¹వా⁵² వి⁵³తి వై⁵⁴శ్వ⁵⁵+దే⁵⁶వా⁵⁷, పి⁵⁸శ⁵⁹క్లో⁶⁰ తూ⁶¹ప్ర⁶²రా⁶³, మా⁶⁴రు⁶⁵తః⁶⁶, క⁶⁷ల్మా⁶⁸షః⁶⁹,
అ⁷⁰గ్నే⁷¹యః⁷², కృ⁷³ష్ణః⁷⁴, అ⁷⁵జః⁷⁶, సా⁷⁷ర⁷⁸స్వ⁷⁹తీ⁸⁰, మే⁸¹షీ⁸², వా⁸³రు⁸⁴ణః⁸⁵, పే⁸⁶త్వః॥ ॥౫౯॥

పదార్థః:- (అగ్నయే) విజ్ఞానాదిగుణ ప్రకాశాయ (అనీకవతే) ప్రశస్తసేనాయుక్తాయ (రోహితాజ్ఞో)రోహితాః రక్తఅజ్ఞయో లక్షణాని యస్య సః (అనద్వాన్) వృషభః (అధోరామా) అధోభాగే శ్వేతవర్ణా (సావిత్రా) సవితృగుణా (పౌష్ఠా) పూషదైవత్యా (రజతనాభీ) రజతవర్ణ నాభియుక్తా (వైశ్వదేవా) (పిశక్లో) పీతవర్ణా (తూప్రరా) అవిద్యమానశృక్లో (మారుతః) మరుద్ దైవత్యః (కల్మాషః) (అగ్నేయః) అగ్నిదైవత్యః (కృష్ణః) (అజః) (సారస్వతీ) వాక్ గుణః (మేషీ) (వారుణః) జలగుణః (పేత్వః) శిఘ్రగామి. ॥౬౦॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యూయం యే¹ అ²నీ³క⁴ వ⁵తే⁶ అగ్నయే⁷ రో⁸హి⁹తా¹⁰జ్ఞో¹¹ ర¹²న¹³ద్వా¹⁴న్, సా¹⁵వి¹⁶త్రా¹⁷ వ¹⁸ధో¹⁹రా²⁰మా²¹, పౌ²²ష్ఠో²³ ర²⁴జ²⁵త²⁶నా²⁷భీ²⁸, వై²⁹శ్వ³⁰దే³¹వా³² తూ³³ప్ర³⁴రా³⁵, పి³⁶శ³⁷క్లో³⁸ మా³⁹రు⁴⁰తః⁴¹, క⁴²ల్మా⁴³షః⁴⁴ అ⁴⁵గ్నే⁴⁶యః⁴⁷, కృ⁴⁸ష్ణో⁴⁹ అ⁵⁰జః⁵¹ సా⁵²ర⁵³స్వ⁵⁴తీ⁵⁵ మే⁵⁶షీ⁵⁷ వా⁵⁸రు⁵⁹ణః⁶⁰ పే⁶¹త్వ⁶²శ్చ⁶³స్తి. తాన్వథాగుణం సంప్రయోజయ. ॥౬౧॥

భావార్థః:- అత్ర పశువాం యావన్తో గుణా ఉక్తాస్తే సర్వే గుణా ఏకస్మిన్నగ్నో సంహితాః సంకీర్తితేద్యమ్. ॥౬౨॥

పదార్థము:- ఓమానవులారా! మీరు, అ¹నీ²క³వ⁴తే=ప్రశంసిత వైశ్యముగలవాడు,

గ్నయే=విజ్ఞానాదిగుణప్రకాశకుడునైన సేనాపతినిమిత్రము, రోహితాజ్ఞః=రక్తచిహ్నములుగల, అనద్వాన్=ఎద్దు, సావిత్త్రా=సూర్యుని యొక్క గుణములుగలవి, అధోరామౌ=క్రిందిభాగమున తెలుపువర్ణము గలవి, పౌష్టా=పుష్టిమొదలగు గుణయుక్తములు, రజతనాభీ=వెండి వర్ణమువంటి నాభిగలవి, వైశ్వదేవౌ=సమస్త విద్వాంసులతో సంబంధము గలవి, తూపరా=కొమ్ములు లేనివి, పిశ్గజ్ఞా=పసుపుపచ్చని రెండు పశువులు, మారుతః=వాయువు దేవతగా గలది, కల్తామః=భాకీవర్ణయుక్తము, ఆగ్నేయః=అగ్ని దేవతగా గలది, కృష్ణః అజః=నల్లని మేకపోతు, సారస్వతీ=వాక్కుగుణములు గలది, మేషీ=గొట్టె, మఱియు, వారుణః=జలముయొక్క గుణములుగలది, పేక్ష్యః=శీఘ్రగాములగు ఏయేపశువు లున్నవో వానియన్నింటిని గుణానుకూలముగ నుపయోగించుకొనుడు. [అనగా వానివాని గుణములను తెలిసికొని ఉపయోగించుకొనవలయును.] [౫౯]

భావార్థము:-ఈమంత్రముందు పశువులయొక్క గుణములెన్ని చెప్పబడియున్నవో అవియన్నియు నొక్కఅగ్నియందే యున్నవని యెఱుంగవలయును. ౧౬౩౫ [౫౯]

౧౬౩౬ అగ్నయ ఇత్యస్య భారద్వాజ ఋషిః। అగ్నయో దేవతాః పూర్వస్య విరాట్ ప్రకృతిః।

వైరాజాభ్యామిత్యుత్తరస్య ప్రకృతిశ్చః రైవతః స్వరః.

కీర్తికా జనాః కార్యాణి సాధ్యం శక్నువన్తీ త్యాహ.

ఎటువంటిమానవులు కార్యములను సాధించగలరను విషయము.

అగ్నయే గాయత్రాయ త్రివృతే రాథస్తరాయాష్టాకపాలి ఇన్ద్రాయ త్రైస్తుభాయ పఞ్చదశాయ బార్హత్యాయైకాదశకపాలో విశ్వేభ్యో దేవేభ్యో జాగతేభ్యః సప్తదశేభ్యో వైరూపేభ్యో ద్వాదశకపాలో మిత్రావరుణాభ్యా మానుష్టభాభ్యా మేకవిలిశాభ్యం వైరాజాభ్యం పయస్యా బృహస్పతయే పాణక్తాయ త్రిణవాయ శాక్వరాయ చరుః సవిత్ర బౌష్టిహాయ త్రయప్రిలిశాయ రైవతాయ ద్వాదశకపాలః ప్రాజాపత్య శ్చరు రదిత్యై విష్ణవత్త్యై చరు రగ్నయే వైశ్వానరాయ ద్వాదశకపాలోఽనుమత్యా అష్టాకపాలః॥

॥౬౦॥

అగ్నయే, గాయత్రాయ, త్రివృత+ఇతి త్రి+వృతే, రాథస్తరాయేతి, రాథమ్+తరాయ, అష్టాకపాలి ఇత్యష్టా+కపాలః, ఇన్ద్రాయ, త్రైస్తుభాయ, త్రైస్తు

భాయేతి తై + స్తుభాయ, వజ్రదశ యేతి పశ్య + దశాయ బార్హతాయ, ఏకాదశకపాల
 ఇత్యేకాదశ + కపాలః, విశ్వేభ్యః, దేవేభ్యః, జాగతేభ్యః, సప్తదశేభ్యః ఇతి సప్త +
 దశేభ్యః, వైరూపేభ్యః, ద్వాదశకపాల ఇతి ద్వాదశ + కపాలః, మిత్రా వరుణాభ్యామ్,
 అనుష్టుభాభ్యామ్, అనుస్తుభాభ్యా మిత్యాను + స్తుభాభ్యామ్ । ఏకవింశాభ్యా మిత్యేక
 + వింశాభ్యామ్, వైరాజాభ్యామ్, పయస్యా, బృహస్పతయే, పాణక్తాయ, త్రిణ
 వాయ, త్రిన వాయేతి త్రి + నవాయ, శాక్వరాయ, చరుః, సవితే, ఔష్ఠిహాయ, త్రియ
 త్రిభ్యశాయేతి త్రయః + త్రిభ్యశాయ, రైవతాయ, ద్వాదశ కపాల + ఇతి ద్వాదశ + క
 పాలః, ప్రాజాపత్య + ఇతి ప్రాజా + పత్యః, చరుః, అదిత్యై, విష్ణు పత్న్యై ఇతి
 విష్ణు + పత్న్యై, చరుః, అగ్నయే, వైశ్వానరాయ, ద్వాదశ కపాల + ఇతి ద్వాదశ
 + కపాలః, అనుమత ఇత్యను + మత్యై, అష్టా కపాల ఇత్యష్టా + కపాలః॥ 60॥

పదార్థః:- (అగ్నయే) పావకాయ (గాయత్రాయ) గాయత్రాదిచంద్రో విజ్ఞాపితాయ (త్రి
 వృతే) యస్త్రిభిః సత్వజస్తమో గుడైర్యుక్తస్తస్మై (రాభస్తరాయ) యో రతై సముద్రాదీం
 స్తరతి తస్మై అష్టాకపాలః అష్టసుకపాలేషు సంస్కృతః (ఇంద్రాయ) ఐశ్వర్యాయ (త్రైపుటాయ)
 త్రిపుత్ చందనా ప్రఖ్యాతాయ (పశ్చిదశాయ) పశ్చిదశచయస్మిన్ సన్తికస్తస్మై (బార్హతాయ) బృహ
 తాం సమ్మన్ధినే (ఏకాదశకపాలః) ఏకాదశసు కపాలేషు సంస్కృతః పాకః (విశ్వేభ్యః) సమస్తే
 భ్యః (దేవేభ్యః) దివ్యగుణభ్యో జనేభ్యః (జాగతేభ్యః) జగతీ బోధితేభ్యః (సప్తదశేభ్యః) ఏత
 త్పశ్చభ్యాయాసంఖ్యాతేభ్యః (వైరూపేభ్యః) వివిధస్వరూపేభ్యః (ద్వాదశకపాలః) ద్వాదశసు కపా
 లేషు సంస్కృతః (మిత్రావరుణాభ్యామ్) ప్రాణోదానాభ్యామ్ (అనుష్టుభాభ్యామ్) (ఏకవింశాభ్యా
 మ్) ఏతత్సక్షాభ్యాయుక్తాభ్యామ్ (వైరాజాభ్యామ్) విరాట్ చంద్రోజ్ఞాపితాభ్యామ్ (పయస్యా)
 పయసి జతే కుశతా (బృహస్పతయే) బృహతాం పాలకాయ (పాణక్తాయ) పక్షిమ సాధవే (త్రిణ
 వాయ) త్రిభిః కర్మోపాసనా జ్ఞానైః స్తుతాయ (శాక్వరాయ) శక్తిజాయ (చరుః) పాకః (సవి
 తే) ఐశ్వర్యోత్పాదకాయ (ఔష్ఠిహాయ) ఉష్ణిగోధితాయ (త్రయస్త్రింశాయ) ఏతత్సక్షాభ్యాయ
 (రైవతాయ) ధనసమ్మన్ధినే (ద్వాదశకపాలః) ద్వాదశసు కపాలేషు సంస్కృతః (ప్రాజాపత్యః)
 ప్రజాపతీ దేవతాః (చరుః) స్థానీపాకః (అదిత్యై) అఖణ్డతాయా అన్తరీక్షరూపాయ (విష్ణుపత్న్యై)
 విష్ణునా వ్యాపకేన పాలితాయ (చరుః) పాకః (అగ్నయే) విద్యుద్రూపాయ (వైశ్వానరాయ),
 విశ్వేషు సర్వేషు నరేషు రాజమానాయ (ద్వాదశకపాలః) (అనుమత్యై) యానుమత్యతే తస్మై

(అష్టాకపాలః) అష్టసు కపాలేషు సంపాదితః.

॥౬౦॥

అన్యయః:- పే మనుష్యా యుష్మాభిస్త్రివృతే రాథ న్తరాయ గాయత్రాయాగ్నయేఽష్టా కపాలః, పశ్చాదశాయ తైత్తిష్ఠభాయ బార్హతాయేన్ద్రాయే కాదశకపాలో, పశ్చేభ్యో జాగతేభ్యో సప్తదశేభ్యోవై రూపేభ్యోదేవేభ్యోద్వాదశకపాలఅనుష్ఠభాభ్యామేకవింశాభ్యాంవై రాజాభ్యాం మిత్రావరుణాభ్యాం పయస్యా బృహస్పతయే పాజ్ క్తాయ త్రిణవాయ శాక్వరాయ చరు రా స్థిహాయ త్రయస్త్రింశాయ దైవతాయ సవిత్రే ద్వాదశకపాలః, ప్రాజాపత్యశ్చరు, రదిత్యైవిష్ణు పత్యై చరు, రైశ్వానరాయాగ్నయే ద్వాదశకపాలోఽనుమత్యఅష్టాకపాలశ్చ నిర్వాహవ్యః

భావార్థః:- యేఽగ్నాదిప్రయోగాయాష్టా విధాదీని యన్త్రాణి నిర్మిమీరంస్తే పృథ్వైర్వ్యక్తైః పదార్థైరనేకాని కార్యాణి సాంఘం శక్నుయిరితి.

॥౬౦॥

పదార్థము:- ఓమానవుడా! మీరు, త్రివృతే=సత్వ, రజస్, తమోగుణములను నీమూడు గుణములతోకూడినది, రాథ న్తరాయ=రథములతో అనగా జలయానములతో సముద్రాదులను దాటునది, గాయత్రాయ=గాయత్రీఛందస్సుతో తెలియజేయబడినదియునగు, అగ్నయే=అగ్నినిమిత్తము, అష్టాకపాలః=ఎనిమిదిపాత్రలయందు సంస్కరించబడినది; పశ్చాదశాయ=పదిపేను విధములది, తైత్తిష్ఠభాయ=త్తిష్ఠవ్ ఛందస్సుతో ప్రఖ్యాతమైనది బార్హతాయ=పెద్దలతోసంబంధముచునదియునగు, ఇన్ద్రాయ=ఐశ్వర్యముకొఱకు, ఏకాదశకపాలః=పదునొకండుపాత్రలందు సంస్కారముచేయబడిన పాకము; విశ్వేభ్యః జాగతేభ్యః=సకలజగతీ ఛందస్సులతో తెలియజేయబడినవారు, సప్తదశేభ్యః=పదిపేడవవారు, వై రూపేభ్యః=వివిధరూపములుగలవారు, దేవేభ్యః=దివ్యగుణయుక్తులునగు మానవుల నిమిత్తము, ద్వాదశకపాలః=పన్నెండుపాత్రలయందు సంస్కారము చేయబడిన పాకము, అనుష్ఠభాభ్యామ్=అనుష్ఠవ్ ఛందస్సుతో ప్రకాశితములు, ఏకవింశాభ్యామ్వై రాజాభ్యామ్=ఇరువదొకటవ విరాట్ ఛందస్సుతో తెలియజేయబడినవగు, మిత్రావరుణాభ్యామ్=ప్రాణోదానముల నిమిత్తము, పయస్యా=జలక్రియయందు కుశలులైన ఇరువురు విద్వాంసులు; బృహస్పతయే=పెద్దరక్షకుడు, పాజ్ క్తాయ=ప. క్తులలో శ్రేష్ఠుడు, త్రిణవాయ=కర్మ ఉపాసన, జ్ఞానములతోస్తుతించబడినవాడు, శాక్వరాయ=శక్తిచే ప్రకటితుడునైనవానికై, చరుః=పాకము; రైశ్వానాయ=ఉష్ణిక్ ఛందస్సుతో తెలియజేయబడిన, త్రయస్త్రింశాయ=ముప్పదిమూడవ, దైవతాయ=ధనసంబంధీకుడు, సవిత్రే=ఐశ్వర్యమునుత్పత్తిచేయువాడు నగువానికై, ద్వాదశకపాలః=పన్నెండుపాత్రలయందు వండబడినది, ప్రాజాపత్యః=ప్రజాపతి దేవతగాగల, చరుః=మూతివెడల్పుపాత్రయందు వండబడిన అన్నము; అదిత్యైః=అఖండతము, విష్ణుపత్యైః = వ్యాపకుడగు ఈశ్వరునిచేరక్షితమైన అంతరిక్షమునకై చరుః=పాకము; వై శ్వానరాయ=సకల మానవులలో ప్రకాశమైయున్న, అగ్నయే=విద్యుత్తురూపాగ్నికొఱకు, ద్వాదశకపాలః=పన్నెండుపాత్రలయందు వండబడినది, మఠీయు, అనుమత్యైః=వెనుక విశ్వసించు వాని నిమిత్తము, అష్టాకపాలః=ఎనిమిది పాత్ర

అర్థు సిద్ధపఱచిన పాకమును వండవలయును.

[౬౦]

ప్రాణావార్థముః-ఏమానవులు అగ్ని మొదలగువానిని ప్రయుక్తపఱచుటకై. ఎనిమిది విధముల యంత్రములను నిర్మింతురో వారు సృష్టించబడిన ప్రసిద్ధపదార్థములతో ననేక కార్యములను సిద్ధపఱచగలరు.

౧౬౩౬ [౬౦]

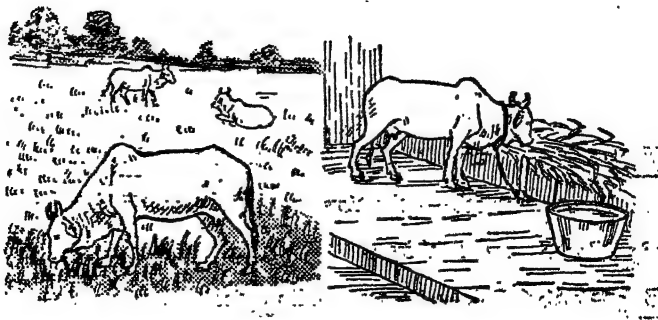
అస్మిన్నధ్యాయే అగ్నివిద్యద్వహ ప్రాణాపానాఽధ్యావకోవదేశక వాగశ్యాగ్ని విద్యత్రప్రశంస నియ వదార్థ గృహధ్వార రాత్రివశిల్వి శ్రీశస్త్రాస్త్రీ సేవాజ్ఞాని రజా సృష్ట్యవకారగ్రహణ విష్ణు నివారణ శత్రుసేవా వరాజయస్వసేవా సంగరక్షణ వశుగుణయజ్ఞానాం నిరూపణా దేతదర్థస్య పూర్వా ధ్యా యోక్తార్థేన సహ సంగతి రస్తీతి బోధ్యమ్.

ఈఅధ్యాయమందు, అగ్ని, విద్వాంసుడు; గృహము, ప్రాణాపానములు, అధ్యావకోవదేశకులు, వాణి, శ్వము, అగ్ని, విద్వాంసుడు, ప్రశస్తవదార్థములు, గృహధ్వారములు, దివారాత్రములు, శిల్వి, శ్రీశస్త్రాస్త్రీయలు, సేవ, జ్ఞానులక్షణ, సృష్టివలన సువకారగ్రహణము, విష్ణునివారణము, శత్రు సేవారాజయను స్వనైన సంగక్షణ, వశుగుణము, యజ్ఞము వీని నిరూపణము గడుట వలన నీ యధ్యాయము యొక్క అర్థము. పూర్వాధ్యాయమందు చెప్పబడిన కర్మ తో సంబంధము గలిగి యున్నదిని యెఱుంగవలయును

ఇతి శ్రీమన్యజుర్వేద మహానామ పరివార్జికాచారాణాం, పరమవిదుషాం శ్రీవిరజానంద సరస్వతీస్వామి నాం శిష్యేణ వచనమా స చరిత్రాజకాచార్యేణ శ్రీమద్దయానంద సరస్వతీస్వామి నాం పితృ తే సంస్కృతకార్యభాషాభ్యాంఽభూపితే సుప్రమాణ యుక్తే యజుర్వేదభాష్యే ఏకోన తి శోఽధ్యాయః సంపూర్ణః.

★

కృష్ణామండలాత్కత కుండేరు గామవాస్తవ్యులగు పాలిడుగు శేషచలాచార్య, తదేవ మండలాత్కత ముదునూరు గ్రామవాస్తవ్యుడు షన్నే కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు ఆంధ్రీఃరించిన శ్రీమద్దయానంద సరస్వతీ నిర్మిత యజుర్వేద భాషాభ్యమందలి యిరువది తొమ్మిదవ అధ్యాయము సమాప్తము.

ఓమ్

ముప్పదియవ అధ్యాయము - సంఘ నిర్మాణము

మానవసంఘము శ్రేష్ఠమైనది. మానవుడు సంఘజీవి. అతనిజీవనము ప్రాణులన్నిటికన్న మిన్న. అతనికొఱకే లోకము పుట్టినదా అని ఆనిపించును. కాని ఆతడును ఇంకొకరికై పుట్టి యున్నాడు. ఈ పరస్పరానురాగ భావమే సంఘమునకు ప్రాణము.

ఆశువలద్యాయములో ఆయా జంతువులు పిట్టలు ఎటుల ఉపయోగకరములో. ఎటుల హానికరములో వివరించబడినది. ప్రస్తుతమీ ౩౦వ అధ్యాయములో మానవులెటుల ఉపకరించవలయునో చెప్పుచున్నాడు.

నేటివరకు వేదముల ఆశయము. ప్రయోజనము యజ్ఞకర్మలనియే భావించుచువచ్చిరి కాని మహర్షి వానిని సకలవిద్యల కాకరమని యుద్ఘోషించెను.

యజ్ఞమనగా జంతుబలి ప్రధానమైనదని పౌరాణికులు భావించిరి తదనుసారమీవేదములోని ౨౨-౨౯ అధ్యాయములను అశ్వమేధయజ్ఞ ప్రకరణముగ భావించిరి. అటులే యీ ౩౦వ అధ్యాయమును పురుష మేధమని నిర్ణయించిరి. కానిదయానందుడు ౩౯వ అధ్యాయమును పురుష మేధముగ భావించి, మృతదహన సంస్కారముగ నిర్దేశించియుండెను.

ఉవ్వటుని భాష్య మీ మంత్రములకులేదు. మహిధరుని భాష్యమున్నది. అందు బ్రాహ్మణాది నలుబది యెనమండుగురను ప్రథమ యూపమనందును, మిగతా వారిలో ౧౧ గురు చొప్పున ౧౧ యూపములందును, చివరకు మిగులు ౧౪ మందిని పదమూడవ యూపమునను, వివిధ రూపజంతువులను ఎనిమిదింటిని పదునాలుగవ యూపమున బంధించి యజ్ఞాంతమున బ్రాహ్మణాదులను వదలిచెట్టి ఎనిమిది పశువులను వధించ వలయుననియు,

ఆ తర్వాత యజమాను డడకి పోయి సంస్కరించవలయుననియు ఉన్నది. అందలి యే శబ్దముల కీ యర్థము, కార్యనిర్దేశము జరుగగలదో అనూహ్యము. ఇందలిచతుర్థ్యంతములను దేవతాపదములని మహిధరుడు నిర్దేశించెను. విచారశీలపాఠకుల మననార్థమింత పేర్కొనుట భావ్యముగ భావించితిమి.

దయానందుడు పౌరాణిక భావములకు స్వస్తి తెప్పి నిష్కళంకమైన భావములను ప్రదర్శించెను. వేదము చేరుతో అప్పటివరకు నడచు సకలాచార భావములు నాటినుండి పౌరాణికములనియు, ఆవైదికములనియు భావించబడసాగెను.

ఆనేక యుపజాతుల నిర్దేశమిందు జరిగినదని పౌరాణికులమంతవ్యము. దయానందుడు వేదమును ఈశ్వరీయ జ్ఞానముగ భావించుటచే నిందు రూఢిశబ్దములు లేవనియు, యోగిగము లేయున్నవనియు, కనుకనవి నేటిజాత్యుపజాతుల భావమును బలవలచ జాలవనియు నిరూపించెను.

ఈయధ్యాయములో సుమారు ౧౭౦భిన్న భిన్నమనఃప్రవృత్తులుల్లేఖించ బడినవి, ఇందు శ్లాఘ్యములు నున్నవి, నింద్యములునున్నవి. సంఘోపయోగమునకై యిరువుర నెటులుపయోగించవలెను? ఇందు మొదటి నాలుగు మంత్రములైతే గాయత్రీ మంత్రవాఖ్యాలు. ౫ నుండి ౨౧ వరకున్న మంత్రములలో చతుర్థ్యంత శబ్దములకు ద్వితీయాంత శబ్దములు చేర్చబడియున్నవి. కాని క్రియాపద మెద్దియు మనయోగించబడలేదు. ౨౨వ మంత్రములో మాత్రము అచ్చటికి అన్వయంఘ్ర నట్లుల “షతా అష్టా... ఆరిషేత” అని చెప్పబడినది. వక్త యొక్క ఆశయమును గ్రహించుటకై

కొన్ని అను క్తశబ్దములను ఊహించవలసియు న్నది. దానినే అధ్యాహారమందును ఇక్కడ యేకశబ్దమును అధ్యాహార మొనర్చవలయును?

పరమభక్తుడైన దయాళువుడగు పరమపిత పరమదయాళువునగు పరమాత్ముని యాశ్రయము గ్రహించినవాడై ప్రతి మంత్రమునందు రెండు విరుద్ధక్రియలను అధ్యాహార మొనర్చి వ్యాఖ్యానించెను. కొన్ని చతుర్థ్యంతములను ప్రయోజనార్థము నందు వ్యాఖ్యానించి, ఆయాసుకర్మలకై ఆయాసుగుణశీలర సమ కూర్చవలె ననియు, కొన్ని చతుర్థ్యంతములకు “ప్రవృత్తుడై న” అను అధ్యాహారమును చేర్చి ద్వితీయాంతమునకు విశేషణముగ వ్యాఖ్యానించి. అయా కుకర్మలను తొలగించవలెననియు రెండువిరుద్ధక్రియలను ప్రతి మంత్రమునందధ్యాహార మొనర్చిరి. విచార శీలరీ యధ్యాహారమును గాంచి పులకితులు కాకమానరు.

ఈఅధ్యాయమునందు దేవతలు వేర్వేరుగ నున్నారు. మానవసంఘ నిర్మాణమును నిర్దే

శించిన మంత్రములలో కొన్నిటికి విద్వాంసులు, కొన్నిటికిశ్వరుడు, మఱికొన్నిటికిగణనుండిచివరివరకు ఈశ్వరుడు, రాజు ఇరువురు దేవతలుగనున్నారు. కనుక దయానందుడు విశేషించి వీనిప్రతి పదార్థమునందు “ఓ పరమాత్మ! లేక ఓరాజా” అని సంబోధించియున్నాడు.

ఇహపరలోకములకు పరోక్షనియంత పరమాత్మ. ఈలోకపు ప్రవృత్తునియంత రాజు. సంఘమును సంస్కరించి సుఖవంతముగ నొనర్చుటకు వీరిసహాయమావశ్యకముగదా! సంఘసంస్కర్త సంఘసేవకు డీయధ్యాయమును సూక్ష్మముగ విచారించి ఇందలి యాశ్రయములను గ్రహించవలయును.

సంఘనిర్మాణ తత్పరులైన పాఠకులీభావములను గ్రహించి తనయింటినుండియే నీసంస్కరణలను అమలునందు జెట్టి లోకోపకారమొనర్చగలరని భావించుచున్నాము. అందులకై యీయధ్యాయమునందలి మనః ప్రవృత్తులను క్రమణిచయునించేర్చుచున్నాము.

[అచార్యార్పణం]

౩౦ వ అధ్యాయపు ద్వితీయాంతముల అనుక్రమణిక

అంజనీకారం	౧౪	అశీత్వరీమ్	౧౫	అవిజాతాం	౧౫	ఉపసేక్తారం	౧౨
అంధమ్	౧౦	అధికత్వినం	౧౮	అవిపాలం	౧౧	వీదిధిషుఃపతిం	౯
అకితవమ్	౮	అనుక్షత్తారం	౧౧, ౧౩	అశ్వసం	౧౧	కంటకీకారిం	౮
అగ్నేధ్యధమ్	౧౨	అనుచరమ్	౧౩	అశ్వసాదం	౧౩	కర్మారం	౭
అజపాలమ్	౧౧	అనురుధమ్	౯	అనూం	౧౪	కత్వినం	౧౮
అజినసంధమ్	౧౫	అవగల్భం	౧౭	అంధమ్	౧౬	కారిమ్	౬, ౨౦
అతికుల్వమ్	౨౨	అభిక్రోశకం	౨౦	అడంబరాహూతం	౧౯	కింపూరుషమ్	౧౬
అతికృశం	౨౨	అభిప్రశ్నినం	౧౦	అదివపదగ్ధం	౧౮	కితవం	౮, ౧౮
అతికృష్ణం	౨౨	అభిషేక్తారం	౧౨	ఇమకారం	౭	కిరాతం	౧౬
అతిదీర్ఘం	౨౨	అభినర్తారం	౧౪	ఉన్మత్తం	౮	కిర్మిరం	౨౧
అతిలోమశం	౨౨	ఆయస్తాపం	౧౪	ఉపదామ్	౯	కిలాసం	౨౧
అతిష్కర్షణీం	౧౫	అయోగూం	౫	ఉపపతిం	౯	కినాశం	౧౧
అతిష్ఠూలం	౨౨	అర్తసిం	౧౯	ఉపమంథితారం	౧౨	కుజ్జం	౧౦
అతిప్రాస్థమ్	౨౨	అవతోకారం	౧౫	ఉపనదం	౯	కుమారీపుత్రం	౬

కృష్ణంపింగాళం	౨౧	దార్వాహారం	౧౨	బధిరం	౧౦	శంఖధ్వం	౧౯
కైవర్తం	౧౬	దుర్మదం	౮	బహువాదినం	౧౯	శాబల్యాంగ్రామ్యం	౨౦
కోశకారిం	౧౪	ధనుష్కారం	౩	బ్రాహ్మణం	౫	శుక్లంపింగాళం	౨౧
కాలాలం	౭	ధైవరమ్	౧౬	భషం	౧౯	శూద్రం	౫
క్లిబం	౫	నక్షత్రదర్శం	౧౦	భాగదుఘం	౧౩	శైలూషం	౬
క్షత్తారం	౧౩	నిసరం	౧౪	భిషజం	౧౦	శామ్న-౩౦	౧౬
ఖలితిం	౨౧	నైషాదం	౮	భీమలం	౬	శ్వనినం	౭
గణకం	౨౦	పరివిత్తిం	౯	మణికారం	౭	సఖాచరం	౬
గాం	౧౮	పరివివిదానమ్	౯	మాగదం	౫	సఖాస్థానం	౧౮
గృహపం	౨౦	పరివేష్టారం	౧౨, ౧౩	మానస్కృతం	౧౪	సిద్ధులం	౧౭
గోఘాతం	౧౮	పరిష్కందం	౧౩	మార్గారం	౧౬	సూతం	౬
గోపాలం	౧౧	పర్ణకం	౧౬	మూకం	౧౯	సైలగం	౧౮
గోవ్యచ్ఛమ్	౧౮	పర్యాయినం	౧౫	మృగయుం	౭	స్తేనహృదయం	౧౩
గ్లావినం	౧౭	పాణిఘ్నం	౨౦	మైనాలం	౧౬	స్త్రీసఖం	౬
చరకాచార్యం	౧౮	పీఠనం	౧౩	యమసూం	౧౫	స్మరకాఠిం	౯
చర్మముం	౧౫	పీఠసర్పిణం	౨౧	యోక్తారం	౧౩	స్రామం	౧౦
చాండాం	౨౧	పీఠానం	౨౧	రజయిత్రీం	౧౨	స్వవనం	౧౭
జంభకం	౧౬	పుంశ్చలూం	౫, ౨౦	రజ్జుసర్పం	౭	వంశవర్తనం	౨౧
జనవాదినం	౧౭	పేశస్కారిం	౯	రథకారం	౬	వనపం	౧౯
జాగరణం	౧౭	పేశితారం	౧౨	రాజన్యం	౫	వాణిజం	౧౩
జారం	౯	పౌల్కినం	౧౭	రేఖం	౬	విత్తిం	౧౫
జ్యోకారం	౭	పాంజిష్టం	౮	వపం	౩	విజర్ణరాం	౧౫
తఱాణం	౬	ప్రకరితారం	౧౨	వామనం	౧౦	విమోక్తారం	౧౭
తలవమ్	౨౦	ప్రచ్ఛిదం	౧౭	వాసఃవల్పుతీం	౧౨	వీణావాదం	౧౯, ౨౦
తస్కరం	౫	ప్రతిపదం	౮	విత్తదం	౧౧	వైందం	౧౬
తూణవర్ధమ్	౧౯, ౨౦	ప్రశ్నపివాకం	౧౦	విదలికారిం	౮	వాస్తీపం	౧౧
త్రిప్తినం	౧౪	ప్రశ్నినం	౧౦	వైశ్యం	౫	హర్యతుం	౨౧
దావపం	౧౯	ప్రియవాదినం	౧౩	వ్రాత్యం	౮	హిరణ్యకారం	౭౧

[ఆచార్యులు]

ఓమ్

అథ త్రింశోఽధ్యాయ ఆరభ్యతే

ఇపుడు ముప్పదియవ అధ్యాయము * ఆరంభమగు చున్నది.

విశ్వానిదేవ సవిత ర్దురితాన్తి పరాసువ । యద్భద్రం తన్న ఆసువ ॥౧॥

* 1981 విక్రమ శక అక్షిరు వైదిక యంత్రాలయ సంస్కరణమునకు అనుక్యతి.

ఈ అధ్యాయములో ౨౨ మంత్రములు, ౨౩ ఛందస్సులు, ౪౩౮ పదములు, ౧౪౦౮ అక్షరములున్నవి.

[అనువాదకులు]

౧౬౩౩ దేవేశ్వర్య నారాయణ ఋషిః సవితా దేవతా త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః.

తత్రాదాక్షిణ్యరాత్కిం ప్రార్థనీయ మిత్యావా.

ఈశ్వరు నేమి ప్రార్థించవలయును?

దేవ సవితః ప్రసువ యజ్ఞం ప్రసువ యజ్ఞపతిం భగాయ । దివ్యో

గన్ధర్వః కేతపూః కేతన్నః పునాతు వాచస్పతి ర్వాచన్నః స్వదతు ॥౧॥

దేవ, సవితరితి సవితః, ప్ర, సువ, యజ్ఞమ్, ప్ర, సువ, యజ్ఞ పతిమితి
యజ్ఞ+పతిమ్, భగాయ, దివ్యః, గన్ధర్వః, కేతపూరితి కేత+పూః, కేతమ్. నః,
పునాతు, వాచః, పతిః వాచమ్, నః, స్వదతు॥ ౧౧॥

పదార్థః:- (దేవ) దివ్యస్వరూప (సవితః) సకలైశ్వర్యయు క్త జగదుత్పాదక (ప్ర) ప్రకర్షణ(సువ)
సంపాదయ (యజ్ఞమ్) రాజధర్మాఖ్యమ్ (ప్ర) (సువ) ఉత్పాదయ (యజ్ఞపతిమ్) యజ్ఞస్య రాజ్య
స్య పాలకం (భగాయ) ఐశ్వర్యయుక్తాయ ధనాయ. భగ ఇతి ధన నా....నిఘం ౨.౧౦. (దివ్యః)
దివి శుద్ధస్వరూపే భవః (గన్ధర్వః) యో గాం పృథివీం ధరతి సః (కేతపూః) యః కేతం విజ్ఞా
నం పునాతి సః (కేతమ్) ప్రజ్ఞానమ్. కేత ఇతి ప్రజ్ఞా నా...నిఘం. ౩.౯. (నః) అస్మాకమ్ (పునాతు)
పవిత్రయతు (వాచస్పతిః) వాణ్యాః పాలకః (వాచమ్) వాణీమ్ (నః) అస్మాకమ్ (స్వదతు)
అస్వాదయతు. ౧౧॥

అన్వయః:- హే దేవ సవితర్జగదీశ్వర త్వం యో దివ్యో గన్ధర్వః కేతపూ రాజా నః కేతం
పునాతు. యో వాచస్పతి ర్నీవాచం స్వదతు, తం యజ్ఞపతిం భగాయ ప్రసువ, యజ్ఞప్రసువ.

భావార్థః:- యో విద్యాశాస్త్రవర్ధకః శుద్ధ గుణకర్మ స్వభావో రాజ్యం పాతుం యథా
యోగైశ్వర్యవర్ధకో ధార్మికాణాం పాలకః పరమేశ్వరోపాసకః సకలశుభగుణాఢ్యో భవేత్స
వ రాజా భవతుం యోగ్యో భవతి. ౧౧॥

పదార్థము:- దేవ=దివ్యస్వరూపా! సవితః=సమ సైశ్వర్య యుక్తా! జగత్తునుత్పత్తి
శేయు జగదీశ్వరా! దివ్యః=శుద్ధస్వరూపుడు, గన్ధర్వః=పృథివిని ధరించువాడు, కేతపూః=
విజ్ఞానమును పవిత్ర పఱచువాడునగునేరాజు, నః=మాయొక్క, కేతమ్=బుద్ధిని,
పునాతు=పవిత్రపఱచునో మఱియు, వాచః పతిః=వాక్కుయొక్క రక్షకుడై, నః
వాచమ్=మావాక్కును, స్వదతు=మధురముగ ప్రിയమైనదిగ నొనర్చునో, యజ్ఞపతిమ్=
అట్టిరాజ్యరక్షకరాజును, భగాయ=ఐశ్వర్యయుక్త ధనమునిమిత్రము, ప్రసువ=ఉత్పన్న
మొనర్చుము. మఱియు, యజ్ఞమ్=రాజ ధర్మరూప యజ్ఞమును కూడ, ప్ర సువ=
సిద్ధపఱచుము.

భావాద్ధము:-ఎవడు విద్యాశీషులను పెంపొందజేయువాడు, శుభగుణకర్త స్వభావము క్తుడు, రాజ్యమును రక్షణ జేయుటకై యథా యోగ్యము నైశ్చర్యమును పెంపొందజేయు వాడు, ధర్మాత్ములను రక్షించు వాడు, పరమేశ్వరోపాసకుడు, సమస్త శుభగుణయుక్తుడుగ నుండునో అట్టివాడే రాజగుటకు యోగ్యుడగుచున్నాడు. [౧]

౧౬౩౮ తత్సవితుర్వితర్వ్య నారాయణ ఋషిః సవితా దేవతా, నిచ్చవ్గాయత్రీ ఛందః మక్షజః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ,

మంత్ర సదే విషయము.

తత్సవితు ర్వరేణ్యం భర్గో దేవస్య ధీమహి ।

ధియో యో నః ప్రచోదయాత్ ॥

॥౨॥

తత్. సవితుః, వరేణ్యమ్, భర్గః, దేవస్య, ధీమహి, ధియః, నః, ప్రచోదయాదితి ప్రచోదయాత్ ॥ ౨ ॥

పదార్థః:-(తత్)(సవితుః)సమస్తవిజగదుత్పాదకస్యసర్వైశ్వర్యప్రదస్య(వరేణ్యమ్)వర్తమన్తమత్యుత్తమమ్ (భర్గః) శృష్టిని ముఖాని యస్మాత్తత్(దేవస్య) సుఖప్రదాతుః(ధీమహి)ధరేమ(ధియః)ప్రజ్ఞాః కర్మాణి వా (యః) (నః) అస్మాకమ్ (ప్రచోదయాత్) ప్రేరయేత్. ॥౨॥

అన్వయః:-హే మనుష్యా యో నో ధియః ప్రచోదయాత్ తస్య సవితుడేవస్య యద్వరేణ్యం భర్గో యథా వయం ధీమహి, తథా తద్భూయమపి దధేభ్యమ్. ॥ ౨ ॥

భావాద్ధః:-అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః.యథా పరమేశ్వరో జీవాన శుభాచరణాన్నివర్త్య శుభాచరణే ప్రవర్తయతి,తథా రాజాపి కుర్యాత్.యథా పరమేశ్వరే పితృభావం కుర్వాన్తి తథా రాజన్యపి కుర్యుర్యథా పరమేశ్వరో జీవేషు పుత్రభావమాచరతి తథా రాజాపి స్రజాసు పుత్రభావమాచరేత్ యథా పరమేశ్వరః సర్వదోషక్లేశాన్యాయేభ్యోనివృత్తోఽస్తి తథైవ రాజాపి భవేత్. ॥౨॥

పదార్థము:-ఓమానవులారా! యః=ఎవడు, నః ధియః=మాబుద్ధులను లేక కర్మలను, ప్రచోదయాత్=ప్రేరేపించునో అట్టి, సవితుః=సమస్తవిజగదుత్పాదకుడు,దేవస్య=సకలైశ్వర్యములను, మతీయు, సుఖములనొసగు ఈశ్వరునియొక్క, వరేణ్యం=గ్రహించదగినది అత్యుత్తమమైనది, భర్గః=దుఖములను నాశన మొనర్చునదియునగు నేశుద్ధస్వరూపమున్నదో దానిని మేమెటుల, ధీమహి=ధరించుచున్నామో అటులనే, తత్=ఆశుద్ధస్వరూపమును మీరును ధరించుడు. [౨]

భావార్థము:-ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. పరమేశ్వరు డెట్లుజీవులనుఅశుభాచరణములనుండివేటుపఱచి శుభాచరణములందు ప్రవృత్తపఱచుచున్నాడో, అటులనే రాజును చేయవలయును. పరమేశ్వరు నెట్లు తండ్రిగా విశ్వసించుచున్నారో అటులనే రాజునుకూడ తలంచవలయును. పరమేశ్వరుడెట్లు జీవులయెడల పుత్రభావముతో వ్యవహరించుచున్నాడో అటులనే రాజుకూడ ప్రజలయెడల పుత్రులవలె ప్రవర్తించవలయును. పరమేశ్వరుడెట్లు సకలదోషక్షేణాన్యాయములకు దూరముగవేరై యున్నాడో అటులనే రాజుకూడ నుండవలయును. [౨]

౧౬౩౯ విశ్వానీత్యస్య నారాయణ ఋషిః | సవితా దేవతా | గాయత్రీ ఛందః | షడ్జః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

విశ్వాని దేవ సంతర్ధురితాని పరాసువ యద్భద్రం తన్న ఆ సువ || ౩ ||

విశ్వాని, దేవ, సవితః, దురితానీతి దుః+ఇతాని, పరా, సువ, యత్, భద్రమ్, తత్, సః, ఆ, సువ || ౩ ||

పదార్థః:- (విశ్వాని) సమగ్రాని (దేవ) దివ్యగుణకర్మ స్వభావ (సవితః) ఉత్తమగుణకర్మ స్వభావేషు ప్రేరక పరమేశ్వర దుష్టాచరణాని దుఃఖాని వా (పరా) దూరార్థే (సువ) గమయ (యత్) (భద్రమ్) భగవదీయం ధర్మాచరణం సుఖం వా(తత్) (సః)(అస్మభ్యమ్) (ఆ) సమస్తాత్ (సువ) జనయ.

|| ౩ ||

అన్వయః:- హే దేవ సవిత స్తవమస్తద్విశ్వాని దురితాని పరా సువ యద్భద్రం తన్న ఆ సువ.

భావార్థః:- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథోపాసితో జగదీశ్వరస్వభక్తాన్ దుష్టాచారాన్నివర్త్య శ్రేష్ఠాచారే ప్రవర్తయతి. తథా రాజాఽపి ప్రజా అధర్మాన్నివర్త్య ధర్మే ప్రవర్తయేత్, స్వయమపి తథా స్యాత్.

|| ౩ ||

పదార్థము:- దేవ=ఉత్తమ గుణకర్మస్వభావయక్త! సవితః=ఉత్తమ గుణకర్మ స్వభావములకై ప్రేరేపించు పరమేశ్వరా! నీవు మాయొక్క, విశ్వాని దురితాని=సమస్త దుష్టాచరణలను, పరాసువ=దూరమొనర్చుము. మఱియు, యత్ భద్రం=కల్యాణకర ధర్మయక్తాచరణము లేక సుఖమేదియున్నదో, తత్=దానిని, సః=మానిమి త్తము ఆసువ=బాగుగా నుత్పత్తిజేయుము. [౩]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు ఉపాసించబడిన జగదీశ్వరుడు తనభక్తులను దుష్టాచరణలనుండి నివృత్తపఱచి శ్రేష్ఠాచరణములందు ప్రవృత్తపఱచుచున్నాడో అటులనే రాజుకూడ ప్రజల నధర్మమునుండి నివర్తించి

ధర్మమందు ప్రవర్తించజేసి తానుకూడ నటులనే ప్రవర్తించవలయును.

[౩]

౧౬౪౦ విభక్తారమిత్యస్య మేధాతిథిర్మపిః సవితా దేవతా, గాయత్రీ ధన్వః పక్షిః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

విభక్తారమిహవామహే వసోః శ్చిత్రస్య రాధసః ।

సవితారం నృచక్షసమ్॥

॥౪॥

విభక్తారమితి విభక్తారమ్, హవామహే, వసోః, చిత్రస్య, రాధసః ।

సవితారమ్, నృచక్షసమితి నృచక్షసమ్॥

॥౪॥

పదార్థః:- (విభక్తారమ్) విభాజయితారమ్ (హవామహే) ప్రళంసేమ (వసోః) సుఖానాం వాసహేతోః (చిత్రస్య) అద్భుతస్య (రాధసః) ధనస్య (సవితారం) జన్యుతారమ్ (నృచక్షసమ్) నృణాం ద్రష్టారం ఋష్యాత్మావమ్.

॥౫॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా యం వసోశ్చిత్రస్య రాధసో విభక్తారం సవితారం నృచక్షసం వయం హవామహే తం యూయమప్యహ్వయత.

॥౫॥

భావార్థః:- అత్ర వాచక బుప్తోషమాలంకారః. హే రాజన్ యథా పరమేశ్వరః స్వచ్ఛ కర్మానుకూలం స్వజీవేభ్యః ఫలం దదాతి, తథా భవానపి దదాతు యథా జగదీశ్వరో యాదృశం యస్య కర్మ పాపం పుణ్యం యావ చ్ఛాస్తీ తావదేవ తాదృశం తస్మై దదాతి. తథా త్వమపి యస్య యావద్వస్తు యాదృశం కర్మ చ తావత్తాదృశం చ తస్మై దేహి. యథా పరమేశ్వరః పక్షపాతం విహాయ సర్వేషు జీవేషు వర్తతే, తథా త్వమపి భవ.

॥౬॥

పదార్థము:- ఓమానవులారా! వసోః=సుఖములకు నివాసహేతువు, చిత్రస్య=ఆశ్చర్యరూపమునగు, రాధసః=ధనముయొక్క, విభక్తారం=విభాగమొనర్చువాడు, సవితారమ్=సవస్తోత్పాదకుడు, నృచక్షసమ్=సకల మానవులందు అంతర్యామిస్వరూపముతో సమస్తకార్యములను చూచువాడునగు నేపరమాత్మను మేము, హవామహే=ప్రళంసించెదమో అతనిని మీరుకూడ ప్రళంసించుడు.

[౪]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక బుప్తోషమాలంకారమున్నది. ఓరాజా! ఎట్లు పరమేశ్వరుడు సమస్తజీవులకు వానివాని కర్మానుకూలముగ ఫలిత మొసగుచున్నాడో అటులనే నీవుకూడ నొసగుము. ఎట్లు జగదీశ్వరుడు ఎవనియొక్క పాపపుణ్య రూపకర్మ లెటులెంతగాయున్నవో అతనికి అటులనే ఫలితమునొసగుచున్నాడో అటులనే నీవుకూడ నెవనియొక్క వస్తువు లేక కర్మయెటులుండునో వానికి అటులనే అంతేఫలితమునొసగుము

పరమేశ్వరుడెట్లు పక్షపాతములేకుండ సమస్తజీవులందు వర్తించుచున్నాడో అటులనే
నీవును వర్తిచుము. [౪]

బ్రహ్మణ ఇత్యన్య నానాయణ ఋషిః పరమేశ్వరో దేవతా స్వరాడతి శక్వరీ ఛన్దః పశ్చిమః స్వరః.
ఈశ్వర వద్రాజ్ఞాఽపి కర్తవ్య మిత్యాహ.
ఈశ్వరునివలె రాజుకూడ చేయవలయునను విషయము.

బ్రహ్మణే బ్రాహ్మణం క్షత్రాయ రాజన్యం మరుద్భ్యో వైశ్యం తపసే
శూద్రం తమసే తస్కరం నారకాయ వీరహణం పాశ్మనే క్లిబమాక్ర
యామా అయోగూం కామాయ పుంశ్చలూ మతిక్రుష్టాయ మాగధమ్॥

బ్రహ్మణే, బ్రాహ్మణమ్, క్షత్రాయ, రాజన్యమ్, మరుద్భ్యితి మరుత్+
భ్యః, వైశ్యమ్, తపసే, శూద్రమ్, తమసే, తస్కరమ్, నారకాయ, వీరహణమ్,
వీరహన్తమితి వీర+హణమ్, పాశ్మనే, క్లిబమ్, అక్రాయాయా ఇత్యా+క్రాయా
యై, అయోగూమ్, కామాయ, పుంశ్చలూమ్, అతిక్రుష్టాయేత్యతి+క్రుష్టాయ,
మాగధమ్॥

॥౫॥

పద్యః:- (బ్రహ్మణే) వేదేశ్వరవిజ్ఞానప్రచారయ (బ్రాహ్మణమ్) వేదేశ్వరవిధమ్ (క్షత్రాయ)
రాజ్యాయ పాలనాయ వా (రాజన్యమ్) రాజపుత్రం (మరుద్భ్యః) పశ్వాదిభ్యః ప్రజాభ్యః (వైశ్య
మ్) విశు ప్రజాను భవమ్ (తపసే) సన్తాపజన్యాయ సేవనాయ (శూద్రమ్) ప్రీత్యా సేవకం
శుద్ధిః తమ్ (తమసే) అన్తకారాయ ప్రవృత్తమ్ (తస్కరమ్) చోరమ్ (నారకాయ) నరకే దుఃఖ
బన్ధసే భవాయ కారాగారాయ (వీరహణమ్) యో వీరాన్ హన్తి తమ్ (పాశ్మనే) పాపాచర
ణాయ ప్రవృత్తం (క్లిబమ్) నపుంసకమ్ (అక్రయా యై) అక్రమన్తి ప్రాణినో యస్యాం తస్యై
హింసాయై ప్రవర్తమానం (అయోగూం) అయసా శస్త్రవిశేషణ సహ గస్తారమ్ (కామాయ)
విషయసేవనాయ ప్రవృత్తాన్ (పుంశ్చలూమ్) పుంభిః సహ చలిచిత్తాం వ్యభిచారిణీమ్ (అతిక్ర
ష్టాయ) అత్యస్తనిష్ఠనాయ ప్రవర్తకమ్ (మాగధమ్) నృశంసమ్.

॥౫॥

అన్వయః:- మే పరమేశ్వర రాజన్ వా త్వమత్ర బ్రహ్మణే బ్రాహ్మణం, క్షత్రాయ రాజ
న్యం, మరుద్భ్యో వైశ్యం, తపసే శూద్రం, నరకాయో జనయ, తమసే తస్కరం, నారకాయ వీరహణం,
పాశ్మనే క్లిబమాక్రాయాయా అయోగూం, కామాయ పుంశ్చలూ మతిక్రుష్టాయ మాగధక్ర
దాదే గమయ.

॥౫॥

భావార్థము:- పేరాజన్ యథా జగదీశ్వరో జగతి పరోపకారయ పదార్థాన్ జనయతి దోషాన్నివారయతి, తథా త్వమిహ రాజ్యే సజ్జనానుక్కర్షయ, దుష్టాన్ నిఃసారయ, దణ్డయ, తాడయ చ యతః శుభగుణానాం ప్రవృత్తిర్ధర్మ్యసనానాశ్చ నివృత్తిః స్వాత్. ౧౫౧

పదార్థము:- ఓపరమేశ్వరా! లేక రాజా! నీవీజగత్తులలో, బ్రహ్మణే=వేదముయొక్కయు నీశ్వరునియొక్కయు జ్ఞానప్రచారార్థము, బ్రాహ్మణమ్=వేదేశ్వరుల నెఱుగువానిని, ఉత్రాయ=రాజ్యము లేక రాజ్యరక్షణనిమిత్తము, రాజన్యం=రాజపుత్రుని మరుద్భవం=పశువుమొదలగు ప్రజలకొఱకు, వైశ్యమ్=ప్రజలలో ప్రసిద్ధుడైనవానిని, తపసే=సంతాపజన్య సేవలకొఱకు, శూద్రమ్=ప్రీతితో సేవచేయువానిని మఱియు శుద్ధిచేయు శూద్రుని నలువైపుల నుత్పన్న మొనర్చుము, తమసే=అంధకారము నిమిత్తము ప్రవృత్తుడైన, తస్కరం=చోరుని, నారకాయ=దుఃఖ సంబంధము నందు కలిగిన కారాగారమునిమిత్తము, వీరహణం=వీరులను చంపువానిని, పాపృనే=పాపాచరణకై ప్రవృత్తుడైన, క్షీణం=నశించునకుని, ఆక్రయాయై=ప్రాణులు భీతాహములై పాటిపోవునటుల హడలెత్తించుటకై హింసార్థము ప్రవృత్తుడైన, అయోగూం=లోహనిర్మితాయుధ విశేషము ధరించి సంఛరించు వానిని, కామాయ=విషయ సేవనార్థము ప్రవృత్తురాలు, పుంశ్చలూం=పురుషులసంపర్కముచే చంచలచిత్తురాలై మెలగునట్టివ్యభిచారిణీస్త్రీనిమఱియు, అతిక్రూపాయ=అధికముగ నిందించుటకై ప్రవృత్తుడైన, మూగధమ్=భట్టు సుమూగ మొనర్చుము. [౫]

భావార్థము:- ఓరాజా! ఎట్లు పరమేశ్వరుడు జగత్తులలో పరోపకారము నిమిత్తము పదార్థముల నుత్పత్తిచేయుచు దోషములను నివృత్తపఱచుచున్నాడో అటులనే నీవీరాజ్యమందు సజ్జనుల నున్నతిపఱచి దుష్టులను తొలగించి దండించుము. అందువలన శుభగుణ ప్రవృత్తి, దుర్వ్యసన నివృత్తి యగుగాక! ౧౬౪౧ [౫]

౧౬౪౨ నృతాయేత్యన్య నారాయణ ఋషిః పరమేశ్వరో దేవతా నివృద్ధప్తిశ్చన్దః మధ్యమః స్వరః.

పునా రాజపురుషైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ.

మరల రాజపురుషు లేమిచేయవలయును?

నృతాయ సూతం గీతాయ శైలూషం ధర్మాయ సభాచరం

నరిష్టాయై భీమలం నర్మాయ రేభః హిహసాయ కారి మానన్దాయ స్త్రీషణం

ప్రమదే కుమారీ పుత్రం మేధాయై రథక్రూరం ధైర్యాయ తక్షణమ్, ౧౬౪౩

నృతాయ, సూతమ్, గీతాయ, శైలూషమ్, ధర్మాయ, సభాచరమితి సభా

+చరమ్, నరిష్ఠాయై, భీమలం, నర్మాయ, రేభమ్, హసాయ, కారిమ్, అనన్దాయై
త్యానన్దాయ, స్త్రీషఖమ్, స్త్రీనఖమితిస్త్రీ+నఖమ్, ప్రసుద ఇతి ప్ర)+మదే, కుమారీ
పుత్రమితి కుమారీ+పుత్రమ్, మేధాయై, రథకారమితి రథ+కారమ్, ధైర్యాయ,
తజ్జణమ్॥

॥౬॥

పదార్థః:- (నృతాయ) నృత్యా (సూతమ్) ఉత్రియాద్ బ్రాహ్మణ్యం జాతమ్ (గీతాయ)
గానాయ (చైలూషమ్) గాయనమ్ (ధర్మాయ) ధర్మరక్షణాయ (సభాచరమ్) యః సభాయాం
చరతి తమ్ (నరిష్ఠాయై) అశికయితా దుష్టా నరాః సన్తి యస్యాం తస్యై ప్రవృత్తం (భీమలం)
యో భీమాన్ భయంకరాన్ లాత్యాదదాతి తమ్ (నర్మాయ) కోమలత్వాయ (రేభమ్)
స్తోతారం. రేభ ఇతి స్తోతృనామ... నిఘం. ౩. ౧౬ (హసాయ) హసనాయ ప్రవృత్తమ్ (కారిమ్)
ఉపహాసకర్తారం (అనన్దాయ) (స్త్రీషఖమ్) స్త్రీయా మిత్రం పతిమ్ (ప్రమదే) ప్రమాదాయ ప్రవృత్తం
(కుమారీపుత్రం) వివాహాత్పూర్వం వ్యభిచారేనోత్పన్నం (మేధాయై) ప్రజ్ఞాయై (రథకారమ్)
విమానాదిరచకం శిల్పినం (ధైర్యాయ) (తజ్జణం) తమాకర్తారం.

॥౬॥

అన్వయః:- పా జగదీశ్వర రాజన్ వా త్వం నృతాయ సూతం, గీతాయ చైలూషం, ధ
ర్మాయ సభాచరం. నర్మాయ రేభమానన్దాయ, స్త్రీషఖం, మేధాయై రథకారం, ధైర్యాయ తజ్జణ
మాసువ. నరిష్ఠాయై భీమలం, హసాయ కారిం, ప్రమదే కుమారీపుత్రం పరాసువ.

॥౬॥

భావార్థః:- రాజపురుషైః పరమేశ్వరోపదేశేన రాజాజ్ఞాయా చ సర్వే శ్రేష్ఠా ధార్మికా
జనా ఉత్సాహనీయా, హాస్యభయస్రదా నివారణీయా, అనేకాః సభాః నిర్మాయ సర్వా వ్యవస్థాః
శిల్పవిద్యోన్నతిశ్చ కార్యా.

॥౬॥

పదార్థము:- ఓజగదీశ్వరా; అథవా రాజా! నీవు, నృతాయ=నృత్యము చేయుటకై
సూతం=ఉత్రియునివలన బ్రాహ్మణ్యస్త్రికిపుట్టిన సూతుని, గీతాయ=గానార్థము, చైలూ
షం=పాడునటుని, ధర్మాయ=ధర్మరక్షణకై, సభాచరమ్=సభయందుచరించు సభాపతిని,
నర్మాయ=కోమలతా నిమిత్తము, రేభం=స్తుతించు వానిని, అనన్దాయ=ఆనందమును
భోగించునిమిత్తము, స్త్రీ షఖమ్=స్త్రీతో మైత్రి గలిగియుండు పతిని, మేధాయై=బుద్ధి
నిమిత్తము, రథకారమ్=విమానాదులను నిర్మించు శిల్పిని, ధైర్యాయ=ధైర్యము నిమి
త్తము, తజ్జణమ్=సునిశితమైన కార్యమొనర్చు వడ్రంగిని ఉత్పన్నమొనర్చుము, నరిష్ఠా
యై=అతిదుష్టనరుల గోష్ఠి నిమిత్తము ప్రవృత్తుడైన, భీమలమ్=భయంకర విషయము
లను గ్రహించువానిని, హసాయ=నవ్వులకై ప్రవృత్తుడగు, కారిమ్=ఎగతాళిచేయు
వానిని, మతియు, ప్రమదే=ప్రమాదము నిమిత్తము ప్రవృత్తుడైన, కుమారీపుత్రమ్=
వివాహమునకు పూర్వము వ్యభిచారమువలన సుత్పన్నమైన వానిని దూరపఱచుము.

భావార్థము:- రాజపురుషులు పరమేశ్వ రోపదేశమువలనను, రాజాజ్ఞ చేతను సమస్త శ్రేష్ఠ ధర్మాత్ములకుత్సాహమొనగవలయును. పరిహాసము చేయువారిని భయముకలిగించువారిని నివృత్తపఱచి అనేకసఖలను నిర్మించి సకలవ్యవర్థలను, శిల్ప విద్యను ఉన్నతిపఱచు చుండవలయును.

౧౬౪౨.౩

౧౬౨౩ తపన ఇత్యస్త్య నారాయణ ఋషిః విద్వాంసో దేవతాః నిచ్చదప్తిశ్చస్తః పశ్యమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

తపసే కౌలాలం మాయాయై కర్మారబిరూపాయ మణికారభీశుభే వపతి
శరవ్యాయా ఇషుకారభీషేత్యై ధనుష్కారం కర్మణే జ్యోకారం దిష్టాయ
రజస్తర్జం మృత్యవే మృగయు అన్తకాయ శ్వనినమ్॥ ౧౬॥

తపసే, కౌలాలమ్, మాయాయై, కర్మారమ్, రూపాయ, మణికారమితి
మణి+కారమ్, శుభే, వపమ్, శరవ్యాయై, ఇషుకారమితి+కారమ్, హేత్యై.ధను
ష్కారమ్, ధనుః కారమితి ధనుః+కారమ్, కర్మణే, జ్యోకారమితి జ్యో+కారమ్,
దిష్టాయ, రజ్జస్తర్జమితి రజ్జ+స్తర్జమ్, మృత్యవే, మృగయుమితి మృగ+
యుమ్, అన్తకాయ, శ్వనినమితి శ్వ+నినమ్॥ ౧౬॥

పదార్థః:- (తపసే) తపనాయ (కౌలాలం) కులాలపుత్రం (మాయాయై) ప్రజ్ఞావృద్ధయై.
మాయేతి ప్రజ్ఞా నా....నిఘం.౩.౯౦ (కర్మారం)యః కర్మాణ్యలం కరోతి తమ్ (రూపాయ) సు
రూపనిర్మాపకాయ (మణికారం)యో మణిన్ కరోతి తం (శుభే) శుభాచరణాయ (వపం)యో
వపతి తేత్రాణి కృషీవల ఇవ విద్యాదిశుభాన్ గుణాన్ స్తం (శరవ్యాయై) శరణాం నిర్మాణాయ
(ఇషుకారం) య ఇషూన్ బాణాన్ కరోతి తమ్ (హేత్యై) వజ్రాది శస్త్ర నిర్మాణాయ (ధను
ష్కారం) యో ధనురాదీని కరోతి తం (కర్మణే) క్రియాసిద్ధయై (జ్యోకారం) యో జ్యోం ప్రత్య
జ్ఞాం కరోతి తమ్ (దిష్టాయ) దిశత్యుత్యుజతి యేన తస్మై (రజస్తర్జం) యో రజ్జః సృజతి తం
(మృత్యవే) మృత్యుకరణాయ ప్రవృత్తం (మృగయుం) య ఆత్మానో మృగాన్ హస్తుమిచ్ఛతి
తం వ్యాధం (అన్తకాయ)యో అన్తం కరోతి తస్మై హితకరం (శ్వనినం) బహుశ్వపాలం. ౧౬॥

అన్వయః:- హే జగదీశ్వర నరేశ! వా త్వం తపసే కౌలాలం, మాయాయై కర్మారం, రూపా
య మణికారం, శుభే వపం, శరవ్యాయై ఇషుకారం, హేత్యై ధనుష్కారం, కర్మణే జ్యోకారం,

దుష్టాయ రజ్జుసర్జమానువ, మృశ్యువే మృగయు, నుస్తకాయ శ్వనినం పరానువ. ||౭||

భావార్థము:- రాజపురుషైర్భూషణ పరమేశ్వరేణ సృష్టౌ రచనావిశేషా దర్శితాస్తథా శిల్ప విద్యయా సృష్టిచృష్టా నైవ చ రచనా విశేషాః కర్తవ్యాః. హింసకాః శ్వపాలినశ్చాండాలారయో కూరే నివాసనీయాః. ||౮||

పదార్థము:- ఓ జగదీశ్వరా! లేక రాజా! నీవు, తపసే=కుండలను కాల్చు తాపమును సహించుటకై, కౌలాలమ్=కులాలుని, మాయాయై=బుద్ధిని పెంచుటకై, కర్మారమ్=ఉత్తమ శోభిత కార్యమొనర్చగల వానిని, రూప్యాయ=సుందర స్వరూపమును నిర్మాణమొనర్చుటకై, మణికారమ్=మణిని చేయువానిని, శుభే=శుభాచరణార్థము, వషమ్=పొలమునందు విత్తనములను విత్తు కృషీవలునివలె విద్యార్థి శుభగుణములను విత్తువానిని, శరవ్యాయై=బాణములుచేయు నిమిత్తము, ఇషుకారమ్=బాణకర్తను, హస్తైర్వ=వజ్రాది ఆయుధములుచేయు నిమిత్తము, ధనుష్కారమ్=ధనువు మొదలగు వాని నిర్మాతను, కర్మణే=క్రియాసిద్ధికై, జ్యౌకారమ్=అల్లెత్రాడు చేయువానిని, దిష్టాయ=మఱియు అతిరచనకలిగించు దానినిమిత్తము, రజ్జుసర్జమ్=త్రాడునునిర్మించువాని నుత్పన్న మొనర్చుడు, మఱియు, మృత్యవే=హత్యచేయుటకు ప్రవృత్తుడైన, మృగయుమ్=వ్యాధుని, మఱియు, అస్తకాయ=అంత మొనర్చువానికి హితమొనర్చు, శ్వనినమ్=అధికముగ కుక్కలను పెంచువానిని దూరమొనర్చుము. ||౯||

భావార్థము:- పరమేశ్వరు డెట్లు సృష్టియందు రచనా విశేషమును చూపెట్టెనో అటులే రాజపురుషులు శిల్పవిద్యతో సృష్టియొక్క దృష్టాంతములతో విశేష రచనను చేయుచుండవలయును. మఱియు హింసకులను, కుక్కలను పెంచు చండాలురను దూరముగ నివసింపజేయవలయును. ||౧౦||

౧౬౨౪ నదీభ్యః కృత్యస్య వారాయణ ఋషిః | విద్వాంసో దేవతాః, కృతిశ్శస్త్రాః | నిషాదాః స్వరకాః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

నదీభ్యః పౌశ్లోజిష్ట మృక్షీకాభ్యో నై షాదం పురుష వ్యాఘ్రాయ
దుర్మదం గన్ధర్వా పురోభ్యో వ్రాత్యం ప్రయుగ్యు ఉన్మత్తయి
సర్పదేవజనేభ్యోఽప్రతి పద మయేభ్యః కితవ మీర్యతాయ అకితవం
పిశాచేభ్యో విదలక్తారిం యాతు ధానేభ్యః కణ్ణికారిమ్ || ||౧౧||

నదీభ్యః, పౌశ్లోజిష్టమ్, ఋక్షీకాభ్యః, నై షాదమ్, నై సాదమితి నై + సా

దమ్, పురుషవ్యాఘ్రాయేతి పురుష+వ్యాఘ్రాయ, దుర్మదమితి దుః+ మదమ్,
గన్ధర్వాప్సరోభ్య ఇతి గన్ధర్వాప్సరః+భ్యః, వ్రాత్యమ్, ప్రయుగ్భ్య + ఇతి
ప్రయుక్+భ్యః, ఉన్మతేత మిత్యత్+మత్తమ్, సర్వదేవ జనేభ్య ఇతి సర్వ+
దేవ జనేభ్యః, అప్రతివద మిత్య ప్రతి+వదమ్, అయేభ్యః, క్రితవమ్, ఈర్ష్యాతాయై,
అకితవమ్, పిశాచేభ్యః, విదలక్రారి మితి విదల+క్రారిమ్, యాతుధానేభ్య + ఇతి
యాతు+ధానేభ్యః, కంటక్రారి మితి కణ్ఠకి+క్రారిమ్॥

॥8॥

పదార్థః:- (నదీభ్యః) సరిదివ్వనాడు ప్రవృత్తం (పౌజ్ఞేష్టం) పుక్కునం (ఋషీకాభ్యః) యా
ఋషా గతీః కుర్వన్తి తాభ్యః ప్రవృత్తం (నైషాదం) నిషాదస్య పుత్రం (పురుషవ్యాఘ్రాయ)
వ్యాఘ్ర ఇవ పురుష సైన్యై హితం (దుర్మదం) దుర్గతో దుష్టో మదోఽభిమానం యస్య తం
(గన్ధర్వాప్సరాభ్యః) గన్ధర్వాప్సరసశ్చ తాభ్యః ప్రవృత్తం (వ్రాత్యం) అనంస్కృతం (ప్రయుగ్భ్యః)
యే ప్రయుజ్జితే తేభ్యః ప్రవృత్తం (ఉన్మత్తం) ఉన్మాదరోగిణం (సర్వదేవజనేభ్యః) సర్వాశ్చదే
వజనాశ్చ తేభ్యో హితం (అప్రతివదం) అనిశ్చితబుద్ధిం (అయేభ్యః) య అయ్యస్తే ప్రాప్యస్తే
పదార్థాస్తేభ్యః ప్రవృత్తం (కితవం) ద్యూతకారిణం (ఈర్ష్యాతాయై) కమ్పనాయ ప్రవృత్తం (అకి
తవం) అద్యూతకారిణం (పిశాచేభ్యః) పిశాచా నష్టాఽఽశా యేషాం తే పిశాచాః, అథవా పిశ
చమవయవిభూతం సర క్తం వా మాంసమాచామ నిభక్షయన్తితి పిశాచాః, ఉభయథావృషోదరాది
త్వాత్పిద్ధిః (విదలకారిమ్) యా విగతాన్దలాన్ కరోతి తామ్ (యాతుధానేభ్యః) యాన్తి
యేషు తే యాతవో మార్గాస్తేభ్యో ధనం యేషాస్తేభ్యః ప్రవృత్తమ్ (కణ్ఠకి కారిమ్) యా
కంటకిం కరోతి తామ్

॥౮॥

అన్వయః:- పౌ జగదీశ్వర నృప వా త్వం నదీభ్యః పౌజ్ఞేష్టమృషీకాభ్యో నైషాదం పురు
షవ్యాఘ్రాయ దుర్మదం, గన్ధర్వాప్సరోభ్యో వ్రాత్యం, ప్రయుగ్భ్య ఉన్మత్తం, సర్వదేవజనేభ్యోఽ
ప్రతివదమయేభ్యః కిత వమీర్యతాయా అకితవం, పిశాచేభ్యో విదలకారిం, యాథాతుధానేభ్యః
కణ్ఠకికారిం పరాసువ

౧౮॥

భావార్థః:- పౌ రాజన్ యథా పరమేశ్వరో దుష్టేభ్యో మహాత్మానో దూరే వాసయతి.
దుష్టాః పరమేశ్వరాద్దూరే వసన్తి తథాః త్వం దుష్టేభ్యో దూరే వస. దుష్టాంశ్చ స్వతో దూరే
వాసయ, సుశిక్షయా సాధూన్ సమ్పాదయ వా.

॥౧౯॥

పదార్థము:- ఓ జగదీశ్వరా! అథవా రాజా! నీవు, నదీభ్యః=నదులను శ్రవ్యపఱచు
నిమిత్తము ప్రవృత్తుడై న, పౌజ్ఞేష్టమ్=పుక్కునుని, ఋషీకాభ్యః=గమనమొనర్చు స్త్రీల
నిమిత్తము ప్రవృత్తుడై న, నైషాదమ్=నిషాదపుత్రుని, పురుషవ్యాఘ్రాయ=వ్యాఘ్ర
మువలె హింసకపురుషునకు హితకారియగు, దుర్మదమ్=దుష్టాభిమానిని, గన్ధర్వాప్సరో

భ్యః=పాదుచు నృత్యముచేయు స్త్రీలనిమిత్తము ప్రవృత్తుడైన, వ్రాత్యమ్=సంస్కార రహిత మానవుని, ప్రయుగ్భ్యః=ప్రయోగించువారి నిమిత్తము ప్రవృత్తుడైన, ఉన్మత్తమ్=ఉన్మాదరోగిని, సర్వదేవజనేభ్యః=సర్వములకు, మూర్ఖులకు హితకారియగు, అప్రతిపదమ్ = సంశయాత్ముని, అయేభ్యః = పాసగు పదార్థముల నిమిత్తము ప్రవృత్తుడైన, కితవమ్=జూదరినిఃకార్యతాయై=కంపన నిమిత్తము ప్రవృత్తుడైన, అకితవమ్=జూదమాడనివానిని, పిశాచేభ్యః=దురాచారము లొనర్చుటచే ఆశను నష్టపఱచుకొన్నవానిని, లేక రక్తసహితముగ వచ్చిమాంసము తినుటకై ప్రవృత్తురాలైన, విదలకారీమ్=వేటువేటుగముక్కులుచేయు నామెను, మఱియు, యాతుధానేభ్యః=మార్గము లనుండి ధనము తెచ్చువాని నిమిత్తము ప్రవృత్తురాలైన, కట్టకీకారీమ్=కంటకములను ముండగ నాటునామెను వేటుచేయుము. దూరమొనర్చుము. ||౮||

భావార్థము:- ఓ రాజా! పరమేశ్వరుడెట్లు దుష్టులనుండి మహాత్ములను దూరముగ నుంచుచున్నాడో, మఱియు దుష్టులు పరమేశ్వరునకు దూరముగ వసించుచున్నారో అటులనే నీవు దుష్టులకు దూరముగనుండి, దుష్టులను నీనుండి దూరముగ వసంపజేయుము. అథవా సుశిక్షచే శ్రేష్టులుగ నొనర్చుము. ||౮||

౧౬౪౫ నన్దయ ఇత్యన్య నారాయణ ఋషిః । విద్వాన్ దేవతాః ఖరిగత్యష్టిశ్చన్దః । మధ్యమః స్వరః ।
పునస్తమేవ విషయమాహ ।
మరల నదే విషయము.

నన్దయే జ్ఞారం గ్రేహయోప పతి మార్తయై పరివిత్తతం నిర్మత్యై పరి వివి
దాన మరాధ్యై ఏదిధిఃపతిం నిష్కృత్యై పేషస్కారీం సంజ్ఞానాయ
స్మరకారీం ప్రక్రామో ద్యాయోపసదం వర్ణాయానురుధం బలాయోపదామ్॥

నన్దయ+ఇతి సమ్+దయే, జ్ఞారమ్, గ్రేహాయ, ఉపపతి మిత్యుప+పతిమ్,
ఆర్త్యా ఇత్యా+ఋత్యై, పరివిత్త మితి పరి+విత్తమ్, నిర్మత్యా ఇతి నిః ఋ
త్యై, పరివివిదాన మితి పరి+వివిదానమ్, అరాధ్యై, ఏదిధిః పతిమిత్యేదిధిః
+పతిమ్, నిష్కృత్యై, నిః కృత్యా+ఇతి నిః కృత్యై, పేషస్కారీమ్, పేషః క్కారి
మితి పేషః+క్కారీమ్, సంజ్ఞానాయేతి సమ్+జ్ఞానాయ, స్మరకారీతి స్మర+క్కారీమ్,

ప్రకామోద్యాయేతి ప్రకామ+ఉద్యాయ. ఉప్రసద్ద మిత్యు వ+సదమ్ వర్ణాయ, అను
రుద్ద మిత్యును+రుధమ్, బలాయ, ఉప్రదామిత్యు వ+దమ్॥ ॥౯॥

పదార్థః:- (సన్ధయే) పరస్మిన్ సమాగమనాయ ప్రవ ర్తమానమ్ (జారమ్) వ్యభిచారిణమ్ (గే
హోయ) గృహపత్నీ సజ్జమాయ ప్రవృ త్తమ్ (ఉపపత్తిమ్ యః పత్యుః సమీపే వ ర్తతే తమ్ ఆర్యై)
కామపీడాయై ప్రవృ త్తమ్ (పరివి త్తమ్) కృతవివాహే కనిష్ఠే బన్ధావవివాహితం జ్యేష్ఠమ్ (నిర్మ
త్యై) పృథివ్యై ప్రవృ త్తమ్. ని రృతిరితి పృథివీనా...నిఘం.౧.౧ (పరివివిదానమ్) అప్రా త్తదాయే
జ్యేష్ఠే ప్రా త్తదాయం కనిష్ఠమ్ (ఆరాధ్యై) అవిద్యమాన సంసిద్ధయే ప్రవృ త్తమ్ (ఏదిధిః ప
తిమ్) అకృతవివాహోయాం జ్యేష్ఠాయాం పుత్రామూఢాకనిష్ఠా తస్యాః పతిమ్ (నిష్కృత్యై)
ప్రాయశ్చిత్తాయ ప్రవ ర్తమానమ్ (వేశస్కారిమ్) రూపక ర్త్రీమ్ (సజ్జానాయ) సమ్యక్ జ్ఞానమ్
కామప్రబోధం తస్మై ప్రవృ త్తమ్ (స్మరకారిమ్) యా స్మరం కామం కరోతి తాం దూతికామ్
(ప్రకామోద్యాయ) యః ప్రకృ ప్తైః కామైరుద్యత తస్మై (ఉపసదమ్) యః సమీపే సీదతి తమ్
(వర్ణాయ) స్వీకరణాయ ప్రవృ త్తమ్ (అనురుధమ్) యోఽనురుణద్ధి తమ్ (బలమ్) బలవృద్ధయే
(ఉపదామ్) ఉప సమీపే దీయతే తామ్ ॥౯॥

అన్వయః:- పా జగదీశ్వర సభేశ రాజన్ వా త్వం సన్ధయే జారం, గేహోయోపపత్తి మా
ర్యై పరివి త్తం, నిర్మత్యై పరివివిధానమరాధ్యై ఏదిధిః పతిం నిష్కృత్యై వేశస్థారిం సజ్జ
జ్ఞానాయ స్మరకారిం ప్రకామోద్యాయోపసదం, వర్ణాయానురుధం, బలాయోపదాం పరానుప.

భావార్థః:- పా రాజన్ యథా పరమేశ్వరో జారాదీన్ దుష్టాన్ దణ్డయతి తథా త్వమే
తాన్ దణ్డ య. యభేశ్వరః పాపత్యాగినో నిగృహ్ణోతి తథా త్వం ధార్మికాననుగ్రహోణ ॥౯॥

పదార్థము:- ఓ జగదీశ్వరా! లేక సభాపతి రాజా! నీవు, సన్ధయే=పరస్మిన్ గమన
మునకై ప్రవృ త్తుడైన, జారమ్=వ్యభిచారిని, గేహోయ=గృహపత్ని సంగమము నిమి
త్తము ప్రవృ త్తుడైన, ఉపపత్తిమ్=పతి కలిగియున్న నామెతో వ్యభిచరించు రెండవపత్ని,
ఆ ర్యై=కామపీడనిమి త్తము ప్రవృ త్తుడైన, పరివి త్తమ్=తమ్మునకు పెండ్లి కాగావివాహము
కాని జ్యేష్ఠుని, నిర్మత్యై=పృథివి నిమి త్తము ప్రవృ త్తుడైన, పరివివిదానమ్=జ్యేష్ఠుడు
తనభాగము పంచుకొనక పూర్వమే భాగము పంచుకొనిన చిన్నతమ్ముని, ఆరాధ్యై=
అవిద్యమాన పదార్థమును సాధించుటకై ప్రవృ త్తుడైన, ఏదిధిః పతిమ్=జ్యేష్ఠపుత్రికకు
వివాహము కాక పూర్వమే వివాహితయైన చిన్నకుమార్తెపత్ని, నిష్కృత్యై=ప్రాయశ్చి
త్తము నిమి త్తము ప్రవృ త్తురాలగు, వేశస్కారిమ్=శృంగార విశేషములచే రూపమును
చూపెట్టు వ్యభిచారిణిని, సమ్ జ్ఞానాయ=ఉత్తమ కామదేవుని మేలుకొలుపుటకు ప్రవృ
త్తురైన, స్మరకారిమ్=కామమును రేకెత్తించు కుంటెనక తైను, ప్రకామోద్యాయ=
ఉత్కృష్టకర్మలచే నుద్యుత్తుడైనవానికై, ఉపసదమ్=స్నేహితుని, వర్ణాయ=స్వీకరించుటకు

ప్రవృత్తుడై, అనురుధమ్ = వెనుకనుండి అడ్డుతగులువానిని, బలాయ = బలము నభివృద్ధి
జేయు నిమిత్తము, ఉపదామ్ = కానుకను, (నజరానాలను) అథవా లంచములను దూర
పఱచుము. ||F||

భావార్థము:- ఓ రాజా! పరమేశ్వరు డెట్లు జారాది దుష్టులను దండించుచున్నా
డో అటులనే నీవును వీరిని దండించుము. మఱియు నీశ్వరు డెటుల పాపకర్మలను విడ
నాడువానిపై దయ చూపుచున్నాడో అటులనే నీవును ధార్మికుల ననుగ్రహించుచుం
డుము. [F]

౧౬౪౬ ఉత్పాదేభ్య ఇత్యస్య నారాయణ ఋషిః విద్వాన్ దేవతా భురిగత్యప్తిశ్చస్తః గాథారః స్వరః.
పునః ప్రమేవ విషయ మాహ.
మరల నదే విషయము.

ఉత్పాదేభ్యః కుబ్జం ప్రముదే వామనం ద్వార్యః స్రామః స్వప్నాయాన్ధ
మధర్మాయ బధిరం ప్రవిత్రాయ భిషజం ప్రజ్ఞానాయ నక్షత్ర దర్శ మా
శిక్షాయై ప్రశ్నిన ముపశిక్షాయై అభిప్రశ్నినం మర్యాదాయై ప్రశ్నవివాకమ్ ||

ఉత్పాదేభ్య ఇత్యుత్ + సాదేభ్యః కుబ్జమ్, ప్రముద + ఇతి ప్ర + ముదే
వామనమ్, ద్వార్య + ఇతి ద్వార్య + భ్యః, స్రామమ్, స్వప్నాయ, అన్ధమ్, అధర్మాయ,
బధిరమ్, ప్రవిత్రాయ, భిషజమ్, ప్రజ్ఞానాయైతి ప్ర + జ్ఞానాయ, నక్షత్ర దర్శమితి నక్ష
త్ర దర్శమ్, అశిక్షాయై ఇత్య + శిక్షాయై, ప్రశ్నినమ్, ఉపశిక్షాయై ఇత్యుప + శిక్ష
యై, అభిప్రశ్నిన మిత్యభి + ప్రశ్నినమ్, మర్యాదాయై, ప్రశ్న వివాకమితి ప్రశ్న
వివాకమ్ || ||౧౦||

పదార్థః:- (ఉత్పాదేభ్యః) నాశేభ్యః ప్రవృత్తమ్ (కుబ్జమ్) వక్రాంగమ్ (ప్రముదే) ప్రకష్టానస్తా
య (వామనమ్) హస్తాంగమ్ (ద్వార్యః) సవర్ణేభ్య అచ్చాదనేభ్యః ప్రవృత్తమ్ (స్రామమ్) సహ
తం ప్రప్రవితకలనేత్రమ్ (స్వప్నాయ) నిద్రాయై (అన్ధమ్) (అధర్మాయ) ధర్మచరణరహితాయ
(బధిరమ్) శ్రోత్రవికలమ్ (ప్రవిత్రాయ) రోగనివారణేన శుద్ధికరణాయ (భిషజమ్) వైద్యమ్ (ప్ర
జ్ఞానాయ) ప్రకష్టజ్ఞానవర్ధవాయ (నక్షత్రదర్శమ్) యో నక్షత్రాణాం చక్ర్యత్యేర్దర్శయతి వా
తమ్ (అశిక్షాయై) సమస్తావ్యవహారానాయ (ప్రశ్నినమ్) ప్రశ్నా ప్రశ్న విద్యస్తే యస్య (ఉ

పశిక్షాయై) ఉపవేదాదివిద్యోపాదానాయ (అప్రప్రీతమ్) అభివః బహవః పశ్చాద్ విద్యస్తే. యస్య తమ్ (మర్యాదాయై) న్యాయాన్యాయవ్యవస్థాయై (ప్రశ్నోపవాకమ్) యః ప్రశ్నోన్ వివేచయతి తమ్.

॥౧౦॥

అన్వయః:- పో పరమేశ్వర రాజన్! వా త్వముత్సాదేభ్యః కుబ్జం, ప్రముచే వామనం, ద్వా ర్భ్యః స్రావం, స్వప్నాయాన్వమధర్మాయ బధిరం పరాసువ, పవిత్రతాయ ఖషణం, ప్రజ్ఞానాయ నక్షత్రదర్శమాశిక్షాయై ప్రశ్నినముప శిక్షాయా అభిప్రశ్నినం, మర్యాదాయై ప్రశ్నోపవాక మాసువ.

భావార్థః:- పో రాజన్! యథేశ్వరః పాపాచరణఫలప్రదానేన కుబ్జవామనసప్రపంచలనే త్రాస్తబధిరాన్ మనుష్యాదీన్ కరోతి, విషగ్న్వోతిర్విదధ్యాపకపరీక్షకప్రశ్నోత్తరవివేచకేభ్యః శ్రేష్ఠకర్మఫలదానేన పవిత్రతా ప్రజ్ఞావిద్యాగ్రహణాధ్యాపన పశిక్షా ప్రశ్నోత్తరకరణ సా మర్థ్య్యా దదాతి, తత్రైవ త్వం యేన యేవాగ్నేన నరా విచ్ఛేష్టస్తే తస్య తస్మాన్సోప్రసరి చర్జి నిపాతనేన వై ద్యాదీనాం ప్రతిష్ఠాకరణేన చ రాజధర్మం సకతమున్నయ.

॥౧౦॥

పదార్థము:- ఓ పరమేశ్వర! లేక రాజా! నీవు, ఉత్సాదేభ్యః=నాశమొనర్చుటకు ప్రవృత్తుడైన, కుబ్జమ్=గూనివానిని, ప్రముచే=ప్రబల కామాద్యానందము నిమిత్తము, వామనమ్=పొట్టివానిని, ద్వా ర్భ్యః = ఆచ్ఛాదనార్థము, స్రావమ్=నేత్రములనుండి నిరంతరము నీళ్లుకారువానిని, స్వప్నాయ=నిద్రించుటకై, అన్వమ్=అంధుని, మఱియు అధర్మాయ=ధర్మాచరణ లేనివాని నిమిత్తము, బధిరమ్=చెవిటివానిని వేఱుచేయుము మఱియు, పవిత్రతాయ=రోగమును నివృత్తిపఱచుటకై, ఖషణమ్=వైద్యుని, ప్రజ్ఞానాయ=ఉత్తమ జ్ఞానమును పెంపొందజేయు నిమిత్తము, నక్షత్రదర్శమ్=నక్షత్రములను చూచువానిని అథవా నక్షత్రములవలన నుత్తమ విషయములను చూపెట్టు గణితజ్ఞుడైన జ్యోతిషుని, ఆశిక్షాయై=బాగుగా విద్యను గ్రహించుటకై, ప్రశ్నినమ్=ప్రశంసిత ప్రశ్నకర్తను, ఉపశిక్షాయై=ఉపవేదాది విద్యలను గ్రహించుటకై, అభిప్రశ్నినమ్=సమస్త దిశలనుండి బహుప్రశ్నలు వేయువానిని, మఱియు, మర్యాదాయై=న్యాయాన్యాయ ములయొక్క వ్యవస్థనిమిత్తము, ప్రశ్నోపవాకమ్=ప్రశ్నలకు వివేచించి సమాధానమొసగువాని నుత్పన్న మొనర్చుము.

॥౧౦॥

భావార్థము:- ఓ రాజా! ఈశ్వరు డెట్లు పాపాచరణముయొక్క ఫలిత మొసగు టచే అవిటి, కుంటి, గ్రుడ్డి (మరుగుజ్జు) ఎల్లప్పుడు కంటియందు పుసికట్టువాడు, చెవిటి, మూగ, మున్నగు మానవులను నిర్మించుచున్నాడో, మఱియు, వైద్యుడు, జ్యోతిషుడు, అధ్యాపకుడు, పరీక్షకుడు, ప్రశ్నోత్తర వివేచకుడు మొదలగువారికి శ్రేష్ఠ కర్మలఫలిత మొసగుటకై పవిత్రబుద్ధి, విద్యాగ్రహణము, అధ్యయనము, అధ్యాపనము, పరీక్షించుట ప్రశ్నోత్తరము లొనర్చుట మొదలగుసామర్థ్యముల నొసగుచున్నాడో, అటులనే నీవును ఏయేయంగములతో మానవులు విరుద్ధకార్యము లొనర్చుచున్నారో ఆయా అంగము లకు తగినదండన విధించియు, వైద్యాదుల ప్రతిష్ఠగావించియు రాజధర్మమును నిరంత

రము ఉన్నతి పఠచుచుండుము.

॥౧౦॥

౧౬౪౩ అర్చేభ్య ఇత్యన్వారాయణ ఋషిః విద్వాన్ దేవతాః స్వరాధతికర్షరీ ఛన్దఃఃఽఞ్చముః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

అర్చేభ్యో హన్తిపం జవాయాశ్వపం పుష్ట్యై గోపాలం వీర్యాయా

విపాలం తేజసేఽజపాల మిరాయై కీనాశం కీలాలాయ సురాకారం

భద్రాయ గృహపతిశ్రేయసే విత్తధమాధ్యక్ష్యాయాను క్షత్తారమ్ ॥౧౧॥

అర్చేభ్యః, హన్తి పమితి హన్తి+పమ్, జవాయ, అశ్వపమిత్యశ్వ+పమ్, పుష్ట్యై గోపాల మితి గో+పాలమ్, వీర్యాయ, అవిపాల మిత్యవి+పాలమ్, తేజసే, అజపాల మిత్యజ+పాలమ్, ఇరాయై, కీనాశమ్, కీలాలాయ, సురాకార మితి సురా+కారమ్. భద్రాయ, గృహపమితి గృహ+పమ్ శ్రేయసే, విత్తధ మితి విత్త+ధమ్, అధ్యక్ష్యాయేత్యధి+అక్ష్యాయ, అనుక్షత్తారమిత్యను+క్షత్తారమ్॥

పదార్థః:- (అర్చేభ్యః) ప్రాపకేభ్యః (హన్తిపమ్) హన్తీనాం పాలకమ్ (జవాయ) వేగాయ (అశ్వపమ్) అశ్యానాం రక్షకం శిక్షకమ్ (పుష్ట్యై) రక్షణాయ (గోపాలమ్) గవాం పాలకమ్ (వీర్యాయ) వీర్యవృద్ధయే (అవిపాలమ్) అవీనాం రక్షకమ్ (తేజసే) తేజోవర్ధనాయ (అజపాలమ్) అజానాం రక్షకమ్ (ఇరాయై) అన్నాదివృద్ధయే. ఇత్యన్వనా...నిఘం ౨.౩ (కీనాశమ్) కృషివలమ్ (కీలాలాయ) అన్నాయ. కీలాల ఇత్యన్వనా...నిఘం. ౨.౪ (సురాకారమ్) సోమనిష్పాదకమ్ (భద్రాయ) కల్యాణాయ (గృహమ్) గృహాణాం రక్షకమ్ (శ్రేయసే) ధర్మార్థకామప్రాప్తయే (విత్తధమ్) యో విత్తం ధనం దధాతి తమ్ (అధ్యక్ష్యాయ) అధ్యక్షాణాం భావాయ (అనుక్షత్తారమ్) సారథ్యనుకూలమ్.

॥౧౧॥

అన్వయః:- హే ఈశ్వర రాజన్! హే త్వమర్చేభ్యో హన్తిపం జవా యాశ్వపం, పుష్ట్యై గోపాలం, వీర్యాయావిపాలం, తేజసేఽజపాలమిరాయై కీనాశం, కీలాలాయ సురాకారం, భద్రాయ గృహపం, శ్రేయసే విత్తధమాధ్యక్ష్యాయానుక్షత్తారమానువ.

॥౧౧॥

భావార్థః:- రాజపురుషైః సుశిక్షితాన్ హన్తిరక్షకాదీన్ సజ్జప్యైర్మతైర్భూహవో వ్యవహారాః సాధనీయాః.

॥౧౧॥

పదార్థము:-ఓ ఈశ్వరా! లేక రాజా! నీవు, అర్చేభ్యః=ప్రాప్తిని కలుగ జేయువారి నిమిత్తము, హస్తీవమ్=గజములరక్షకుని, జపాయ=వేగము నిమిత్తము, అశ్వపమ్=అశ్వ రక్షకుని అశ్వశిక్షకుని, పుష్ట్యై=పుష్టిని కలుగజేయుటకై, గోపాలమ్=గోవులను పాలించు వానిని, వీర్యాయ=వీర్యాభివృద్ధికై, అవిపాలమ్=గొఱ్ఱలవానిని, తేజసే=తేజోవృద్ధికై, అజపాలమ్=మేకలను పాలించు వానిని, ఇరాయై=అన్నాదుల నభివృద్ధి పరచుటకై, కీనాశమ్=కృషివలుని, కీలాళాయ=అన్నము నిమిత్తము, సురాకారమ్=సోమఓషధియొక్క రసమును తీయువానిని. మఱియు, భద్రాయ=కల్యాణార్థము, గృహపమ్=గృహరక్షకుని, శ్రేయసే=ధర్మ, అర్థ, కామప్రాప్తి నిమిత్తము, విత్తధమ్=ధనమును ధరించువానిని, మఱియు, ఆధ్యతాయ=అధ్యక్షుల స్వత్తము నిమిత్తము, అనుక్షత్తారమ్=అనుకూల సారథిని ఉత్పన్న మొనర్చుము. [౧౧]

భావార్థము:-రాజపురుషులు మంచి శిక్షితులగు హయరక్షకాదులను గ్రహించి వారిచే ననేక వ్యవహారములను సాధించ వలయును. ||౧౧||

భాయా ఇత్యస్య నారాయణ ఋషిః విద్వాన్ దేవతా విరాట్పుంక్షి ఛందః గాథార స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

భాయై దార్వాహారం ప్రభాయా అగ్నేయధం బ్రిద్ధస్య విష్టపాయాభిషేక్తారం వర్షిష్ఠాయ నాకాయ పరివేష్టారం దేవలోకాయ పేశితారం మనుష్యలోకాయ ప్రకరి తారభిసర్వేభ్యో లోకేభ్య ఉపసేక్తార మవఽఋత్యై వధాయోపమన్వితారం మేధాయ వాసఃపల్నాతీం ప్రకామాయ రజయిత్రమ్॥

భాయై, దార్వాహారమితి దారు+ఆహారమ్, ప్రభాయా ఇతి ప్ర+భాయై, అగ్నేయధ మిత్యగ్ని+వధమ్, బ్రిద్ధస్య, విష్టపాయ, అభిషేక్తారమ్, అభిషేక్తార మిత్యభి+సేక్తారమ్, వర్షిష్ఠాయ, నాకాయ, పరివేష్టార మితి పరి+వేష్టారమ్, దేవ లోకాయేతి దేవ+లోకాయ, పేశితారమ్, మనుష్యలోకాయేతి, మనుష్య+లోకాయ, ప్రకరితారమితి ప్ర+కరితారమ్, సర్వేభ్యః, లోకేభ్యః ఉపసేక్తారమిత్యప + సేక్తారమ్, అవ ఋత్యై ఇత్యవ+ఋత్యై, వధాయ, ఉపమన్వితార మిత్యవ+మన్వితా

రమ్, మేధాయ, వాసఃపల్పూలీమ్ మితి వాసః+పల్పూలీమ్, ప్రకామాయేతి ప్ర+
కామాయ, రజయిత్రీమ్॥

॥౧౨॥

పదార్థః:- (భాయై) దీప్త్యై (దార్వాహరమ్) యో దారూణి కాష్ఠాన్యాహరతి తమ్
ప్రభాయై(అగ్నేర్వధమ్)అగ్నిశ్చై ధశ్చ తత్ (బ్రధ్నస్య)అశ్వస్య.బ్రధ్న ఇత్యశ్వనా...నిఘం.౧.౧౪
(విష్టపాయ) విశస్తి యత్ర తస్మై మార్గాయ (అభిషేక్తారమ్) అభిషేకకర్తారమ్ (వర్షిష్ఠా
య); అతివృద్ధాయ శ్రేష్ఠాయ (నాకాయ) అవిద్యమానదుఃఖాయ (పరివేష్టారమ్) పరివేషకర్తా
రమ్ (దేవలోకాయ) దేవానాం దర్శనాయ (పేశితారమ్) విద్యావయవ వేత్తారమ్ (మను
వ్యలోకాయ) మనువ్యత్వవర్జనాయ (ప్రకరితారమ్) వితేప్తారమ్ (సర్వేభ్యః) (లోకేభ్యః)
సంహతేభ్యః (ఉపసేక్తారమ్) ఉపసేచనకర్తారమ్(అవఙ్ముత్యై)విరుద్ధప్రాప్తయే (వధాయ) హన
వాయ ప్రవృత్తమ్ (ఉపమన్వితారమ్) సమీచే విలోడితారమ్ (మేధాయ) సజ్జమాయ (వాసః
పల్పూలీమ్) వాససాం శుద్ధికమ్ (ప్రకామాయ) ప్రకృష్టకామనాసిద్ధయే (రజయిత్రీమ్॥
వివిధరాగకారిణీమ్

॥౧౨॥

అన్వయః:- పా జగదీశ్వర రాజన్ వా త్వం భాయై దార్వాహరం, ప్రభాయా అగ్నేర్వ
ధం, బ్రధ్నస్య విష్టపాయాభిషేక్తారం,వర్షిష్ఠాయ నాకాయ పరివేష్టారం,దేవలోకాయ పేశితారం,
మనువ్యలోకాయ ప్రకరితారం, సర్వేభ్యో లోకేభ్య ఉపసేక్తారం, మేధాయ వాసః పల్పూలీం,
ప్రకామాయ రజయిత్రీ మాసువ. అవఙ్ముత్యై వధాయోపమన్వితారం పరాసువ. ॥౧౨॥

భావార్థః:- రాజపురుషాదిమనుష్యైరీశ్వరస్వప్తేః సకాశాత్సర్వాః సామగ్రిగ్రాహ్యస్తాభిః
శరీరబలం విద్యాన్యాయప్రకాశో మహాత్ముఖం రాజ్యాభిషేకాః దుఃఖవివాహో విద్యత్సజ్జో మను
వ్యస్యభావో వస్త్రాదీనామిత్రతా నిష్పాదనీయా విరోధశ్చ త్యక్తవ్యః. ॥౧౨॥

పదార్థము:-ఓ జగదీశ్వరా! అథవా రాజా! నీవు భాయై=దీప్తికొఱకు,
దార్వాహరమ్=ఇంధనములు సమకూర్చు వానిని, ప్రభాయై=కాంతి శోభలకై,
అగ్నేర్వధమ్=అగ్నిని, ఇందనములను, బ్రధ్నస్య=గుఱ్ఱముయొక్క, విష్టపాయ=మార్గ
ము నిమిత్తము, అభిషేక్తారమ్=అభిషేకించి రాజుగా చేయువానిని, వర్షిష్ఠాయ=
అతిశ్రేష్ఠము, నాకాయ=సమస్త దుఃఖరహితమునగు సుఖవిశేషము కొఱకు, పరివేష్టార
మ్=వడ్డించువానిని, దేవలోకాయ=విద్వాంసుల ధర్మముకొఱకు, పేశితారమ్=విద్య
యొక్క అవయవముల నెఱుగు వానిని, మనువ్యలోకాయ=మానవత్వమును చూ
చుటకు, ప్రకరితారమ్=వితేషమొనర్చు వానిని,సర్వేభ్యః లోకేభ్యః=సమస్త లోకముల
కొఱకు, ఉపసేక్తారమ్=ఉపసేచన మొనర్చువానిని, మేధాయ=సంగమార్థము, వాసః
పల్పూలీమ్=వస్త్రములను శుద్ధిజేయు ఓషధిని, మఱియు,ప్రకామాయ=ఉత్తమకోరిక
సిద్ధికొఱకు, రజయిత్రీమ్=ఉత్తమమైన రంగులువేయు ఓషధిని ప్రకటించుము. మఱి
యు,అవఙ్ముత్యై=విరుద్ధముగ ప్రాప్తమగు,వధాయ=హత్యచేయుటకై ప్రవృత్తుడైన,
ఉపమన్వితారమ్=తాడనాదులచే పీడనకలుగ జేయుదుష్టనిదూరమొనర్చుము. [౧౨]

భావార్థము:-రాజపురుషాది మానవులు ఈశ్వరనిర్మిత సృష్టినుండి సమస్తసామాగ్రిని గ్రహించి వానితో శారీరికబలమును విద్యాన్యాయములప్రకాశమును, గొప్ప సుఖమును, రాజ్యాభిషేకమును, దుఃఖ వినాశమును, విద్యాంసుల స్నేహమును, మానవులస్వభావమును, వస్త్రాదుల పవిత్రతను బాగుగా సంసిద్ధపఱచవలయును. విరోధమును త్యజించవలయును.

౧౬౪౮[౧౨]

౧౬౪౯ ఋతయ ఇత్యశ్య సారాయణ ఋషిః ఈశ్వరో దేవతా కృతిశ్చస్తోమో నిహవః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ

మరల నదే విషయము.

ఋతయే స్తేన హృదయం వైరహత్యాయ పిశునం వివిక్త్యై త్తత్తారమ్
పద్రప్త్యాయానుక్షత్తారం బలాయాను చరం భూమ్నో పరిష్కన్దం
ప్రియాయ ప్రియవాదిన మరిష్ట్యై అశ్వసాదః స్వర్గాయ లోకాయ
భాగదుఘం పరిష్టాయ నాకాయ పరివేష్టారమ్॥

॥౧౩॥

ఋతయే, స్తేన హృదయ మితి స్తేన+హృదయమ్, వైరహత్య యేతి
వైర+హత్యాయ, పిశునమ్, వివిక్త్యై+ఇతి వి+విక్త్యై, త్తత్తారమ్, ఔపద్రప్త్యై
యేత్యేప+ద్రప్త్యాయ, అనుక్షత్తార మిత్యను+క్షత్తారమ్, బలాయ, అనుచరమిత్యను
+చరమ్ భూమ్నో, పరిష్కన్దమ్, పరిష్కన్ద మితి పరి+ష్కన్దమ్, ప్రియాయ,
ప్రియవాదిన మితి ప్రియ+వాదినమ్, అరిష్ట్యై, అశ్వసాద మిత్యశ్వ + సాదమ్,
స్వర్గాయేతి స్వః+గాయ, లోకాయ, భాగదుఘమితి భాగ+దుఘమ్, పరిష్టాయ,
నాకాయ, పరివేష్టార మితి పరి+వేష్టారమ్॥

॥౧౩॥

పదార్థః:- (ఋతయే) హింసాయై ప్రవృత్తమ్ (స్తేనహృదయమ్) చోరస్య హృదయవిష
హృదయమస్య తమ్ (వైరహత్యాయ) వైరం హత్యాచ యస్మిన్ కర్మణి తస్మై ప్రవర్తమా
నమ్ (పిశునమ్) విరుద్ధసూచకమ్ (వివిక్త్యై) వివేకాయ (త్తత్తారమ్) తత్తాత్తారకం ధర్మా
త్మానమ్ (ఔపద్రప్త్యాయ) ఉపద్రప్తిత్వానం (అనుక్షత్తారమ్) (బలాయ)(అనుచరమ్)(భూ
మ్నో) బహుత్వానం (పరిష్కన్దమ్) సర్వతో రేతసః సేక్తారమ్ (ప్రియాయ) ప్రీత్యై (ప్రియ

వాదినమ్) (అరిష్ట్యై) కుశలప్రాస్తయే(అశ్వసాదమ్) యోఽశ్వాన్ సాదయతి తమ్ (స్వర్గాయ) సుఖవిశేషాయ (లోకాయ) దర్శనాయ సప్తతాయ వా (భాగదుఘమ్) యో భాగాన్ దోగ్ధి ప్రపివర్తి తమ్(వర్షిష్ఠాయ) అతిశయేన వృద్ధాయ (నాకాయ) అవిద్యమానదుఃఖాయాఽఽనన్దాయ (పరివేష్టారమ్) పరితః సర్వతో వ్యాప్తవిద్యం విద్యాంసమ్. ॥౧౩॥

అన్వయః:- పే పరమాత్మన్ పే రాజన్ వా త్వమృతయే స్తేనహృదయం, వైరహత్యా య పిశునం పరాసువ. వివిక్తై శత్రూర మౌపద్రప్త్యాయానుక్షత్తారం, బలాయాఽనుచరం, భూమే పరిష్కన్తం, ప్రియాయ ప్రియవాదినమరిష్ట్యై అశ్వసాదం, స్వర్గాయ లోకాయ భాగదుఘం, వర్షిష్ఠాయ నాకాయ పరివేష్టార మానువ. ॥౧౩॥

భావార్థః:- రాజాదిమనుష్యై ర్దుష్టసంఖ్యం విహాయ శ్రేష్ఠసంఖ్యం విధాయ వివేకాదీన్యతృప్త్యాద్య సుఖయితవ్యమ్. ॥౧౩॥

పదార్థము:-ఓపరమాత్మ! లేక రాజా! నీవు, ఋతయే=హింసచేయుటకు ప్రవృత్తుడైన, స్తేనహృదయం=చోరునివలె కపటము గలవానిని మఱియు, వైరహత్యాయ=వైరమునందు, హత్యకర్మలంచుప్రవృత్తుడైన, పిశునమ్=నిందకుని వేటుపఱచుము, వివిక్తై=యథార్థవిజ్ఞాననిమిత్తము, శత్రూరం=తాడననుండిరక్షించుధర్మాత్ముని, ఔపద్రప్త్యాయ=ఉపద్రప్తయగుటకై, అనుక్షత్తారం=ధర్మాత్మునకు అనుకూలముగ వర్తించువానిని, బలాయ=బలముకొఱకు, అనుచరం=సేవకుని, భూమే=సృష్టిఅధికమగుటకై, పరిష్కన్తం=సకలదిక్కులనుండి పీర్ణముచే తడుపువానిని, ప్రియాయ=ప్రితినిమిత్తము, ప్రియవాదినం=ప్రియవాదిన, అరిష్ట్యై=కుశలప్రాప్తికై, అశ్వసాదం=గుఱ్ఱముల నడుపువానిని, స్వర్గాయ=సుఖవిశేషమును, లోకాయ=చూచుటకు, లేక సంచితమొనర్చుటకు, భాగదుఘం=అంశములను పూర్ణపఱచువానిని, వర్షిష్ఠాయ=అతిశ్రేష్ఠము, నాకాయ=సమస్తదుఃఖరహితమునగు నానందముకొఱకు, పరివేష్టారం=సమస్తదిశలందు వ్యాపించిన విద్యగల విద్యాంసుని ప్రకటించుము, [౧౩]

భావార్థము:-రాజాద్యుత్తమ మానవులు దుష్టసాంగత్యమును త్యజించి శ్రేష్ఠుల స్నేహమొనర్చి వివేకాదులనుత్పన్నమొనర్చి సుఖులు కావలయును. ౧౬౪౯[౧౩]

౧౬౫౦ మన్వశ ఇత్యవ్యై వారాయణ ఋషిః॥ రాశేశ్వరౌ దేవతే॥ నిచ్చదత్తప్రశ్నః॥ గాన్ధారః స్వరః పునస్తమేవ విషయమాహ.

మరల నదే విషయము.

మన్వశే^౧యన్^౨తాపం^౩ క్రోధాయ^౪ నిసరం^౫ యోగాయ^౬ యోక్తార్త^౭ః
శోకాయా^౮ఽభిసర్తారం^౯ క్షేమాయ^{౧౦} విమోక్తార^{౧౧} ముత్కూల^{౧౨} నికూలేభ్య^{౧౩} త్రిష్టిన్తం^{౧౪} వపుషే^{౧౫}
మానస్కృత^{౧౬}ః శీలా^{౧౭} యజ్ఞనీకారీం^{౧౮} నిర్మత్త్యై^{౧౯} కోశకారీం^{౨౦} యమా^{౨౧}యాసూమ్॥

మన్యవే, అయన్తావ మిత్త్యయః+తావమ్, క్రోధాయ, నిసరమితి ని+
సరమ్, యోగాయ, యోక్తారమ్, శోకాయ, అభిసర్తార మిత్త్యభి+సర్తారమ్, క్షేమా
య, విమోక్తారమితి వి+మోక్తారమ్, ఉత్కూల నికూలేభ్య ఇత్కూత్కూల+నికూ
లేభ్యః, త్రిప్థినమ్, త్రిప్థినమితి త్రి+ప్థినమ్, వపుషే, మానస్కృతమ్, మానః
క్రృతమితి మానః+క్రృతమ్, శీలాయ, ఆఞ్జజన్జికారి మిత్యాజ్జనీ+కారిమ్, నిర్వత్త్యా+
ఇతి నిః+ఋత్వై, క్రోశకారిమితి క్రోశ+కారిమ్, యమాయ, అసూమ్॥ ॥ 1౪॥

పదార్థః:- (మన్యవే) ఆ న్తర్యక్రోధాయ ప్రవృత్తమ్ (అయస్తావమ్) లోహసువర్ణ తావకమ్
(క్రోధాయ) జాహ్యకోపాయ ప్రవృత్తమ్ (నిసరమ్) యో నిశ్చింతం సరతి గచ్ఛతి తమ్
(యోగాయ) యుజ్జన్తి యస్మిన్ ప్రస్మై (యోక్తారమ్) యోజకమ్ (శోకాయ) (అభిసర్తారమ్)
అభిముఖ్యే గస్తారమ్ (క్షేమాయ) రక్షణాయ (విమోక్తారమ్) దుఃఖాద్విమోచకమ్ (ఉత్కూల
నికూలేభ్యః) ఊర్ధ్వనిచతలేభ్యః (త్రిప్థినమ్) యే త్రిషు జలస్థలా న్తరిక్షేషు తిష్ఠన్తి తే త్రిష్టా బహ
వత్త్రిష్టా విద్యంతే యన్య తమ్ (వపుషే) శరీరహితాయ (మానస్కృతమ్) మనస్కృతేషు విచారేషు
కుశలమ్ (శీలాయ) జితేంద్రియత్వాదిశీలినే (ఆజ్ఞనీకారిమ్) ఆజ్ఞనీః ప్రసిద్ధాః క్రియాః కర్తుం శీలం
యస్యాస్తామ్ (నిర్వత్వై) భూమ్యై (కోశకారిమ్) యా కోశం కరోతి తామ్ (యమాయ) రద్ధ
దానాయ ప్రవృత్తమ్ (అసూమ్) యాఽన్యతి ప్రక్షిపతి తామ్. ॥ ౧౫॥

అన్వయః:- పే జగదీశ్వర రాజన్ వా త్వం మన్యవేఽయస్తావం, క్రోధాయ నిసరం. శోకా
యాభిసర్తారం, యమాయాసూం పరాసువ. యోగాయ యోక్తారం, క్షేమాయ విమోక్తార ము
త్కూలనికూలేభ్యస్త్రిప్థినం. వపుషే మానస్కృతం, శీలాయాఽఽజ్ఞనీకారిం, నిర్వత్వై కోశ
కారిమాసువ.

భావార్థః:- పే రాజాదయో మనుష్యా యే తప్తం లోహమివ క్రుద్ధా అన్యేషాం పరి
తావతా ధర్మనియమానాం వినాశకాః స్యుస్తాన్ దణ్డయిత్వా యోగాభ్యాసకర్తారీన్ సత్కృత్య
సర్వత్ర యానగమకాన్ సక్లృప్త్యా యథావత్ సుఖం యుష్మాభి ర్వర్ధనీయమ్. ॥ ౧౬॥

పదార్థము:- ఓ జగదీశ్వరా! అథవా సభావతియైన రాజా! నీవు, మన్యవే=ఆ న్తర్య
క్రోధముకొఱకు ప్రవృత్తుడైన, అయస్తావమ్=లోహమును లేక సువర్ణమును తేలిపి
జేయువానిని, క్రోధాయ=జాహ్యక్రోధము నిమిత్తము ప్రవృత్తుడైన, నిసరమ్=నిశ్చి
తముగ నడచువానిని, శోకాయ=శోకముకొఱకు ప్రవృత్తుడైన, అభిగర్తారం=సమ్ము
ఖముగ నడచువానిని మఱియు, యమాయ=దండించుటకు ప్రవృత్తురాలైన, అసూమ్=
క్రోధముతోనిటునటు హస్తాదులను జూచునామెను దూరమొనర్చుము. మఱియు, యో
గాయ=యోగాభ్యాసముకొఱకు, యోక్తారం=యోగముచేయువానిని, క్షేమాయ=రక్ష

ఇతై, విమోక్తారం = దుఃఖములనుండి తప్పించువానిని, ఉత్కూలనికూలేభ్యః = పైకి కిందకు పార్యములకు ఎక్కించుటకు దింపుటకు, త్రిష్ఠినమ్ = జల, స్థల, ఆకాశము లందుండు విమానాది యానములుగల పురుషుని, వపుషే = శరీర హితముకొఱకు, మానస్కృతం = మనస్సుతోనాలోచించుటలో ప్రవీణుడైనవానిని, శీలాయ = జితేంద్రియత్వాద్యుత్తమ స్వభావములుగలవానికై, అంజనీకారీం = ప్రసీద్ధక్రియలొనర్చు స్వభావముగల స్త్రీని, మఱియు, నిర్మత్యై = భూమికై, కోశకారీం = కోశసంచయమొనర్చు స్త్రీని ఉత్పత్తిజేయుము. లేక ప్రకటించుము.

భావార్థము: - రాజాదిమానవులారా! ఎవరు తపించిన లోహమువలె క్రోధమును పొంది ఇతరులకు దుఃఖమును కలుగజేసి ధర్మనియమములను నష్టపఱచుదురో వారినిదండించి, యోగాభ్యాసాదులను చేయువారిని సత్కరించి సమస్తప్రదేశములందు వాహనములను నడిపించువారిని సమకూర్చి మీరు సుఖమును యథావతుగా పెంపొందజేయవలెను.

౧౬౫౧ యమా యేత్యస్య నారాయణ ఋషిః | రాశేశ్వరౌ దేవతే | విరాట్ కృతిశ్చన్దః | నిషాదః స్వరః
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నదే విషయము.

యమాయ యమసూ మధర్వభ్యోఽవతోకాఽ సంవత్సరాయ పర్యాయినీం
పరివత్సరాయా విజాతా మిదావత్స రాయా తీత్వరీ మిద్వత్సరాయా తిష్క్వ-
ద్వరీం వత్సరాయ విజర్జరాఽ సంవత్సరాయ పలిక్ష్మీ మృభుభ్యోఽ జిన
స్తస్థాసాద్యేభ్య శ్చర్మముమ్॥

॥౧౭॥

యమాయ, యమసూమితి యమ+సూమ్, అథర్వభ్య ఇత్యథర్వ+భ్యః,
అవతోక్తా మిత్యవ+తోకాం, సంవత్సరాయ, పర్యాయినీం, పర్యాయినీమితి పరి+
యినీం, పరివత్సరాయేతి. పరి+వత్సరాయ, అవిజాతా మిత్యవి+జాతాం, ఇదావ-
త్సరాయ, అతీత్వరీ మిత్యతి+ఇత్వరీం, ఇద్వత్సరాయే తీత్+వత్సరాయ, అతిష్క్వ-
ద్వరీం, అతిష్క్వద్వరీ మిత్యతి+స్క్వద్వరీం, వత్సరాయ, విజర్జరామితి వి+జర్జరామ్
సంవత్సరాయ, పలిక్ష్మీం, ఋభుభ్యఇత్యృభు+భ్యః, అజినస్తస్థ మిత్యజిన+స్తస్థం.
సాద్యేభ్యః, చర్మముమితి చర్మ+ముమ్

॥౧౭॥

పదార్థః :- (యమాః) నియత్రే (యమసూమ్) యా యమాన్ నియస్త్రీన్ సూతే
కామ్ (అథర్వభ్యః) అహింసకేభ్యః (అవతోకామ్) నిరవత్యమ్ (సంవత్సరాయ) (పర్యాయినీమ్

పరితః కాలక్రమజ్ఞామ్ (పరివత్సరాయ) ద్విత్వీయవర్ష నిర్ణయాయ (అవిజాతామ్) అప్రమాతాంబ్ర
హ్మచారిణీమ్ (ఇదావత్సరాయ) ఇదావత్సర స్తృప్తియ స్తత్రకార్యసంపాదనాయ. అప్రవర్ణవ్యభ్య
యః (అతీత్వరీమ్) అతిగమనశీలామ్ (ఇద్వత్సరాయ) పృథ్విమాయ వర్షాయ (అతిష్కద్వరీమ్) అతి
శయేన యా స్కన్ధతి జానాతి తామ్. (వత్సరాయ) సామాన్యాయ (విజర్ణరామ్) విశేషేణ జర్ణరీ
భూతామ్ (సంవత్సరాయ) చతుర్థాయాను వత్సరాయ, అత్రానోః పూర్వపదస్య లోఽః (పరి
క్రీమ్) శ్వేతకేశామ్ (ఋభుభ్యః) మేధావిభ్యః (అజినసన్ధమ్) జేతుమయోగ్యాన్ సంపదాతి తమ్.
అత్ర జి ధాతోః కర్మణి నక్ ఉ౩.౨. (సాధ్యేభ్యః) యే సాధుం యోగ్యాస్తేభ్యః (చర్మమ్) మ్
యశ్చర్మ విజ్ఞానం మ్నాత్వభ్యస్యతి తమ్.

॥౧౫॥

అన్వయః:- మే జగదీశ్వర రాజన్ వా త్వం యమాయ యమసూ మమభర్తృభ్యోఽవతో
కాం, సంవత్సరాయ పర్యాయణీం, పరివత్సరాయా విజాతా మిదావత్సరాయా తీవ్రక్రి మిహ్మస్య
రాయాతిష్కద్వరీం, వత్సరాయ విజర్ణరాం, సంవత్సరాయ పరిక్రీ మ్భుభ్యోఽజినసన్ధం, సాధ్యేభ్య
శ్చర్మమ్నమానువ,

॥౧౬॥

భావార్థః:- ప్రభవాదిషష్ఠిసంవత్సరేషు పృథ్వి పృథ్వి కృత్యా ద్వాదశ యుగాని భవన్తి.
ప్రత్యేకయుగే క్రమేణ సంవత్సరపరివత్సరేదావత్సరానువత్సరే ద్వత్సరాః పృథ్విసంజ్ఞా భవన్తి.
తాన్ సర్వకాలావయవమూలాన్ విశేషతయా యాః స్త్రియో యథావద్విజ్ఞాయ వృద్ధన్మ
నయన్తి. తాః స్వార్థసిద్ధి మాపునన్తి.

॥౧౭॥

పదార్థము:- ఓజగదీశ్వరా! లేక రాజా! నీవు, యమాయ=నియమకర్త కొఱకు,
యమసూమ్=నియంతల నుత్పత్తిజేయునామెను, అభర్తృభ్యః=అహింసకుల నిమిత్తము,
అవతో కాం=సంతానముదగ్గరలేని స్త్రీని, సంవత్సరాయ=ప్రథమసంవత్సరార్థము, పర్యా
యిణీం=సర్వదిశలనుండికాలక్రమమును తెలుసుకొనగలనామెను, పరివత్సరాయ=రెండవ
వర్షమునిర్ణయమునకై, అవిజాతాం=బ్రహ్మచారిణీయగు బిడ్డలుగనని కన్యను, ఇదావత్స
రాయ=మూడవ ఇదావత్సరమున కార్యసాధనార్థము, అతిష్కద్వరీమ్=అతీత్యము నడచు
నామెను, ఇద్వత్సరాయ=ఐదవఇద్వత్సరజ్ఞానార్థము, అతిష్కద్వరీమ్=అతీత్యముగ తెలు
సుకొనునామెను, వత్సరాయ=సామాన్య సంవత్సరము కొఱకు, విజర్ణరాం=వృద్ధస్త్రీని,
సంవత్సరాయ=నాల్గవ అనువత్సరము కొఱకు, పరిక్రీమ్=శ్వేతకేశములుగల నామెను,
ఋభుభ్యః=బుద్ధిమంతుల నిమిత్తము, అజినసన్ధం=జయించుటకు శక్యముగాని పురుషు
లతో మైత్రినెఱపువానిని, సాధ్యేభ్యః=మఱియు సాధనయోగ్యకార్యములనిమిత్తము.
చర్మమ్నమ్=విజ్ఞానశాస్త్రాభ్యాసముచేయు పురుషుని ఉత్పత్తిచేయుము. [౧౫]

భావార్థము:- ప్రభవాది ౬౦ సంవత్సరములలో నై దేసి చొప్పున ౧౨ పన్నెండు
యుగములగుచున్నవి, ఆప్రతియొక్కయుగమునందు క్రమముగ సంవత్సరము, పరివత్సరము
ఇదావత్సరము, అనువత్సరము, ఇద్వత్సరము అని ఐదుసంజ్ఞలు కలవు. కావున నాకాలముల
యొక్క అవయవములన్నిటిని, అన్ని మూలసంవత్సరములను విశేషముగ నేస్త్రీలు యథా

వతుగా తెలిసికొని వ్యర్థముగపోగొట్టరో వారు సమస్తప్రయోజనసిద్ధినిపొందుచున్నారు.

౧౬౫౨ సరోభ్యో ఇత్యవ్య నారాయణ ఋషిః రాశేశ్వరా తేవతే । విరాట్ కృతిశ్చక్షుః । నిపాదః స్వరః

పునస్తమేన విషయమాహ ।

మదల నదే విషయము.

సరోభ్యో ధైవరం ముపస్థావరాభ్యో దాశం వైశ్వాభ్యో వైన్దం నడ్వ

లాభ్యః శౌష్కలం పారాయ మార్గార మవారాయ కేవర్తం తీర్థేభ్య

ఆన్దం విషమేభ్యో మైనాలభి స్వనేభ్యః పర్ణకం గుహాభ్యః కిరాతభి

సానుభ్యో జమ్భకం పర్వతేభ్యః కిమ్పూరుషమ్

॥౧౬॥

సరోభ్యః+ఇతి సరః + భ్యః, ధైవరమ్, ఉపస్థావరాభ్యః ఇత్యుప్+స్థావరా

భ్యః, దాశమ్, వైశ్వాభ్యః, వైన్దమ్, నడ్వలాభ్యః, శౌష్కలమ్, పారాయ, మార్గార

మ్, అవారాయ, కేవర్తమ్, తీర్థేభ్యః, ఆన్దమ్, విషమేభ్యః ఇతి వి+సమేభ్యః,

మైనాలమ్, స్వనేభ్యః, పర్ణకమ్, గుహాభ్యః, కిరాతమ్, సానుభ్యః, ఇతిసాను+భ్యః

జమ్భకమ్, పర్వతేభ్యః, కిమ్పూరుషమ్, కిమ్పూరుష మితి కిమ్ +పురుషమ్ ॥౧౬॥

పదార్థః:- (సరోభ్యః) తడాగేభ్యస్తారణాయ (ధైవరమ్) ధీవరస్యావత్యమ్ (ఉపస్థావరాభ్యః) ఉపస్థితాభ్యోఽవరాభ్యో నికృష్టక్రియాభ్యః. (దాశమ్)దాశత్యపై తమ్ (వైశ్వాభ్యః) వేశ్వా అల్పజలాశయా స్తా ఏవ తాభ్యః(వైన్దమ్) నిపాదస్యావత్యమ్.(నడ్వలాభ్యః)నడా విద్యస్తే యాసు భూమిషు తాభ్యః (శౌష్కలమ్) యశ్శుష్కలై రృత్వైన్దీవతి తమ్(పారాయ) మృగ కర్మపమాప్త్యర్థం ప్రవృత్తమ్. (మార్గారమ్) యో మృగాణామరివ్యాధస్తస్యావత్యమ్ (అవారాయ) అర్పించిన మాగమనాయ (కేవర్తమ్)జలే నౌకాయాః పరావారయోగమకమ్(తీర్థేభ్యః) తరన్తి యైస్తీర్యస్తే వా తేభ్యః (ఆన్దమ్) బన్ధితారమ్ (విషమేభ్యః) నికటదేశేభ్యః (మైనాలమ్) యో మైనం కామదేవమతి వారయతి తం టితేన్ద్రియమ్ (స్వనేభ్యః) శబ్దేభ్యః(పర్ణకమ్)యః పర్ణేషు పాలనేషు కుత్సితస్తమ్ (గుహాభ్యః) కన్దరాభ్యః (కిరాతమ్) జనవిశేషమ్ (సానుభ్యః)తైల శిశిరేభ్యః (జమ్భకమ్) యో జమ్భయతి నాశయతి తమ్.(పర్వతేభ్యః) గిరిభ్యః (కిమ్పూరుషమ్) జాకలం కుత్సితం మనుష్యమ్.

॥౧౬॥

అన్వయః:- ఓ జగదీశ్వర రాజన్ వా! త్వం సరోభ్యో ధైవరముపస్థావరాభ్యో దాశం॥

వై శస్తాభ్యో వై స్తం, నడ్వలాభ్యః శాష్కలం, విషమేభ్యో మైసాలమవారాయ కేవర్తం, తీర్థేభ్య అనన్తమాసువ. పారాయ మార్గారం, స్వనేభ్యః వర్ణకం, గుహాభ్యః కిరాతం, సానుభ్యో జమ్భకం, పర్వతేభ్యః కిమ్పూరుషం పరాసువ. ||౧౬||

భావార్థః:- మనుష్యా ఈశ్వరగుణకర్మస్వభానుకూలైః కర్మభి ర్ధీవరాదీన్ సంగ్రహ్య, వ్యాధాదీన్ పరిత్యజ్యోత్తమం సుఖం ప్రాప్నువన్తు. ||౧౬||

పదార్థము, - ఓజగదీశ్వరా! లేక రాజా! నీవు, సరోభ్యః = తటాక [తరణ] నిమిత్తము, ధైవరమ్ = పల్లెవాని కుమారుని, ఉపస్థాపరాభ్యః = సమీపస్థ నికృష్టక్రియల నిమిత్తము, దాశమ్ = ఏమైనా పొందు సేవకుని, వై శస్తాభ్యః = చిన్న చిన్న జలాశయముల ప్రబంధముకొఱకు, వై స్తం = నిపాదుని సంతానమును, నడ్వలాభ్యః = కీకసగడ్డియున్న భూమికై, శాష్కలమ్ = చేపలతో జీవించువానిని, విషమేభ్యః = వికటదేశములకొఱకు, మైసాలం = కామదేవునడ్డగించువానిని, అవారాయ = తనవైపు [ఒడ్డు] నకువచ్చుటకై, కేవర్తం = జలమందు నౌకను ఈదరికి ఆదరికి చేర్చువానిని, తీర్థేభ్యః = దాటుసాధనములకొఱకు, అన్తం = బంధించువాని సుత్పన్నమొర్చుము, పారాయ = హరిణాదుల చేష్టలను సమాప్త పఱచుటకు ప్రవృత్తుడైన, మార్గారం = వేటకానిపుత్రుని, స్వనేభ్యః = శబ్దములకొఱకు, వర్ణకం = రక్షించుటలోనిది తుడగుభిల్లుని, గుహాభ్యః = గుహలనిమిత్తము, కిరాతం = పట్టలనుకొట్టువానిని, సానుభ్యః = శిఖరములపై నుండుటకై ప్రవృత్తుడైన, జమ్భకం = నాశనమొనర్చు వానిని, మఱియు, పర్వతేభ్యః = కొండలనుండి, కిమ్పూరుషం = కుత్సితుడైన అడవి మనుష్యుని దూరమొనర్చుము. [౧౬]

భావార్థము:- మానవులు ఈశ్వరునియొక్క గుణకర్మ స్వభావములకనుకూలములగు కర్మలతో ధీవరాది సేవకులను శిక్షించి కిరాతాది హింసకులను విడనాడి ఉత్తమ సుఖములను పొందుదురుగాక! ౧౬౫౨ [౧౬]

—o—o—o—

౧౬౫౩ భీభత్సాయా శత్యస్య నారాయణ ఋషిః | రాజేశ్వరౌ దేవతే | విరాట్ ధృతిశ్చన్దః | ఋషభః స్వరః పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

భీభత్సాయై పౌల్కనం వర్ణాయ హిరణ్యక్రారం తులాయై వాణీజం పశ్చాదోషాయ గ్లావిన్తం విశ్వేభ్యో భూతేభ్యః సిద్ధులం భూత్యై జాగరణమభూత్యై స్వపనమార్త్యై జనవాదినం వ్యృద్ధ్యై అవగల్భున సతీశరాయ ప్రచ్ఛిదమ్ || 1౭ ||

భీభత్సాయై, పౌల్కనమ్, వర్ణాయ, హిరణ్యక్రారమితి హిరణ్య+క్రారమ్, తులాయై, వాణీజమ్, పశ్చాదోషాయేతి పశ్చ+దోషాయై, గ్లావిన్తమ్, విశ్వేభ్యః,

భూతేభ్యః సిద్ధులమ్, భూత్యై, జాగరణమ్, అభూత్యై, స్వప్నమ్, ఆర్త్యై+ఇత్యై
ఋత్యై, జనవాదిన మితి జన+వాదినమ్, వృద్ధ్యై+ఇతి వి+ఋద్యై, అప్రగల్భ
మిత్యవ+గల్భమ్, సశరాయేతి సమ్+శరాయ, ప్రచ్ఛిదమితి ప్ర+చ్ఛిదమ్॥

పదార్థః:- (బీభత్సాయై) కర్తవ్యనాయ ప్రవృత్తమ్. (పౌల్కనమ్) పుక్కునస్యాన్వజ
స్యాఽపత్యమ్. అత్ర పృషాదరాదిత్యాదభీష్టసిద్ధిః (వర్ణాయ) సురూపసంపాదనాయ (హిరణ్య
కారమ్) సువర్ణకారం సూర్యం వా (తులాయై) తోలనాయ (వాణిజమ్) వణిగపత్యమ్ (పశ్చా
దోషాయ) పశ్చాద్దోషదానాయ ప్రవృత్తమ్ (గ్లావినమ్) అపాక్షితారమ్ (విశ్వేభ్యః) సర్వేభ్యః
(భూతేభ్యః) (సిద్ధులమ్) సిద్ధ్యాః సుఖసాధకా విద్యస్తే యస్య తమ్ (భూత్యై) ఐశ్వర్యాయ (జాగ
రణమ్) జాగృతిమ్ (అభూత్యై) అనైశ్వర్యాయ (స్వప్నమ్) నిద్రామ్. (ఆర్త్యై) పీడానివృత్తయే
(జనవాదినమ్) ప్రస్తా జనవాదా విద్యస్తే యస్య తమ్ (వృద్ధ్యై) విగతా చాసౌ ఋద్ధిశ్చ వృద్ధి
స్త్యై (అప్రగల్భమ్) ప్రగల్భతారహితమ్ (సంశరాయ) సమ్యగ్భింసనాయ ప్రవృత్తమ్ (ప్రచ్ఛిద
మ్) యః ప్రచ్ఛిన్నత్తి తమ్. ॥౧౩॥

అన్వయః:- షో ఈశ్వర వా రాజన్! త్వం బీభత్సాయై పౌల్కనం, పశ్చాదోషాయ గ్లావి
నమభూత్యై స్వప్నం, వృద్ధ్యై అప్రగల్భ సంశరాయ ప్రచ్ఛిదం పరాసువ. వర్ణాయ హిరణ్య
కారం, తులాయై వాణిజం, విశ్వేభ్యో భూతేభ్యః సిద్ధులం, భూత్యై జాగరణమార్త్యై జనవాదిన
మాసువ: ॥౧౩॥

భావార్థః:- యే మనుష్యా సీచసం త్వక్తోవృత్తమసంకల్పం కుర్వన్తి తే సర్వవ్యవహారనిర్వృ
త్తికర్తవ్యస్తో జాయంతే. యేఽనలసాః సన్తః సిద్ధయే యతంతే తే సుఖం, యే చాఽలసాస్తే చ
దారిద్ర్యమాపున్వన్తి. ॥౩॥

పదార్థము:- బీభత్సాయే! అథవా రాజా! సిన్ధు, బీభత్సాయై=బెదరించుటకు, భయ
పెట్టుటకు ప్రవృత్తుడైన, పౌల్కనం=పాకీవానిని, పశ్చాదోషాయ=పరోక్షమున దోష
మునాపాదించుటకై ప్రవృత్తుడైన, గ్లావినం=హర్షమును నష్టపఱచువానిని, అభూత్యై=
దారిద్ర్యము నిమిత్తము సమర్థమైన, స్వప్నం=నిద్రను, వృద్ధ్యై=సంపదను పాడొనర్చు
టకు ప్రవృత్తుడైన, అప్రగల్భం=ప్రగల్భరహితపురుషునిమఱియు, సంశరాయ=బాగుగా
చంపుటకు ప్రవృత్తుడైన, ప్రచ్ఛిదం=అధికముగ చేదనమొనర్చువానిని దూరమొనర్చుము, మ
ఱియు, వర్ణాయ=సుందరమైన రూపమును నిర్మించుటకై, హిరణ్యకారం=స్వర్ణ కారుని
అథవా సూర్యుని, తులాయై=తూకముచేయుటకై, వాణిజమ్=వణిక్కుత్త్రుని, విశ్వేభ్యః
భూతేభ్యః=సమస్తప్రాణులకొఱకు, సిద్ధులం=సుఖమును సిద్ధింపజేయువాడు, సహాయ
కులు గలవానిని, భూత్యై=ఐశ్వర్యము కొఱకు, జాగరణం=ప్రబోధించువానిని మఱి
యు, ఆర్త్యై=పీడానివారణకై, జనవాదినం=మానవులకు ప్రశంసించదగినవాడవివాదము
చేయును త్తమమానవుని ఉత్పన్నమొనర్చుము, అథవా ప్రకటించుము, [౧౩]

భావార్థము:-ఏమానవులు నీచులసాంగత్యమును విడనాడి సత్పురుషులసాంగత్యముచేయుచున్నారో వారుసమస్త వ్యవహారములసిద్ధిచే ఐశ్వర్యముకలవారగుచున్నారు, ఎవరు సోమరులై పడియుండక వ్యవహారముల సాధించుటకై యత్నముచేయుచుందురో వారు సుఖవంతులగు చున్నారు. కాని సోమరులైన వారు దారిద్ర్యమును పొందుచున్నారు.[అనగా దరిద్రులగుదురు.]

౧౬౫౩[౧౭]

—ॐ—

అక్షరాజాయేత్యస్య నారాయణ ఋషిః, రాజేశ్వరౌ దేవతే, నిచృతృకృతిశ్చవృః, ధైర్యఃస్వరః.
పునస్తపేవ విషయమాహ
మరల నరే విషయము.

అక్షరాజాయ కీ॒త్ర॒వం కృ॒తాయా॑ది॒నవద్ర॑ర్శం త్రే॒తాయై క॒ల్పి॒నం ద్వా॒పరా॑
యాది క॒ల్పి॒న మా॒స్కన్దా॑య స॒భాస్థా॑ణుం మృ॒త్యవే గో॑వ్యచ్చ మ॒స్తకాయ॑
గో॒ఘాతం॑ త్తుదే యో గాం వి॒క్ర॒ంత న్తం భిక్ష॑మాణ ఉ॒పతి॑ష్ఠతి దుష్కృ॒తా
తాయ చర॑కాచార్యం ప్రాప్య॑నే సై॒లగమ్॑॥

॥౧౮॥

అక్షరాజాయేత్యక్ష + రాజాయ, కీత్రవమ్, కృతాయ, ఆది నవద్రర్శ మిత్యాది
నవ+ద్రర్శమ్, త్రేతాయై, కల్పినమ్, ద్వాపరాయ, అది కల్పిన మిత్య ది+కల్పి
నమ్, ఆస్కన్దాయేత్య+స్కన్దాయ, సభాస్థాణుమితి సభా+స్థాణుమ్, మృత్యవే, గో
వ్యచ్చ మితి గో+వ్యచ్చమ్, అస్తకాయ, గోఘాత మితి గో+ఘాతమ్, త్తుదే, యః,
గామ్, విక్రంత న్తమితి వి+క్రంతన్తమ్, భిక్షమాణః, ఉపతిష్ఠతి త్యుప్+తిష్ఠతి,
దుష్కృతాయ, దుఃకృతాయేతి దుః+కృతాయ, చరకా చార్య మితి చరక+ఆచార్యమ్,
ప్రాప్యనే, సైలగమ్॥

॥౧౮॥

పదార్థః:- (అక్షరాజాయ) యే॒త్యై క్రి॒డన్తి తే॒షాం రా॒జా తస్మై హి॒తమ్ (కీతవమ్)
పూ॒ర్వత॑కారిణమ్ (కృతాయ) (ఆది॒నవద్ర॑ర్శమ్) య ఆ॒రౌ నవాన్ ప॒శ్యతి॑ తమ్ (త్రేతాయై)త్ర
యాణాం భ॒వాయ (కల్పినమ్)కల్పః ప్ర॒శస్తం సామర్థ్యం విద్యతే॑ యస్య తమ్(ద్వాపరాయ)
ద్వాపరౌ యస్మిన్తస్మై(అధికల్పినమ్)అధికతసామర్థ్యంయ క్తమ్. (ఆస్కన్దాయ) సమస్తాచో

వణాయ (సభాస్థాణుమ్) సభాయాం స్థితమ్. (మృత్యవే) మారణాయ (గోవ్యచ్ఛమ్) గోమ విచేష్టితారమ్ (అన్తకాయ) నాశాయ (గోఘాతమ్) గవాం ఘాతకమ్ (తుభే) (యః) (గామ్) ధేనుమ్ (వికృన్తన్తమ్) విచ్ఛేదయన్తమ్ (భిక్షమాణః) (ఉపతిష్ఠతి) (దుష్కృతాయ) దుష్టాచారాయ ప్రవృత్తమ్ (చరకాచార్యమ్) చరకాణాం భక్షకాణామాచార్యమ్ (పాపృనే) పాపాత్మనే హితమ్ (నైలగమ్) సీలాశ్శస్య దుష్టస్యాపత్యం నైలగమ్. ॥౧౮॥

అన్వయః:- పా జగదీశ్వర వా రాజన్! త్వమక్షరాజాయ కితవం మృత్యవే గోవ్యచ్ఛ మన్తకాయ గోఘాతం, తుభే యో గాం చిన్తత్తి తం వికృన్తన్తం, యో భిక్షమాణ ఉపతిష్ఠతి, దుష్కృతాయ తం చరకాచార్యం, పాపృనే నైలగం పరాశువ. కృతాయాఽఽదిసవదర్శం, తై తాయై కల్పినం ద్వాపరాయాఽధికల్పినమాస్కన్దాయ సభాస్థాణు మాశువ. ॥౨౦॥

భావార్థః:- యో జ్యోతిర్విదాదినత్యాచరణాన్ సత్కుర్వన్తి దుష్టాచారాన్ గోఽఘ్నదీన్ తాడయన్తి తే రాజ్యం కర్తుం శక్నువన్తి. ॥౧౮॥

పదార్థము:- ఓజగదీశ్వరా! లేక రాజా! నీవు, అక్షరాజాయ=పాచికలతో నాడు వారిలో రాజై నవానికి హింసకారియైన, కితవం=జూదమాడువానిని, మృత్యవే=హత్య చేయుటకై, గోవ్యచ్ఛమ్=గోవులయెడల చెడుగా వ్యవహరించు వానిని, అన్తకాయ= నాశనమొనర్చుటకై, గోఘాతం=గోహత్యచేయు వానిని, తుభే=ఆకలికై, యః=ఎవడు, గామ్=గోవును వధించునో, వికృన్తన్తమ్=అట్టి కోయువానిని, భిక్షమాణః=బిచ్చము అడుగుచు, ఉపతిష్ఠతి=ఎవడుదగ్గరకువచ్చుచున్నాడో, దుష్కృతాయ=దుష్టాచరణకై ప్రవృత్తుడైన, చరకాచార్యం=భక్షణ చేయువారికి గురువగునతనిని, పాపృనే=పాపికి హింస కారియైన, నైలగం=దుష్టుని యొక్క పుత్రుని దూరమొనర్చుము, కృతాయ=చేసిన దాని నిమిత్తము, ఆది సవదర్శం=ఆదియందు నవీనులను చూచువానిని, త్రేతాయై= మూడగుటకై, కల్పినం=ప్రళంఘిత సామర్థ్యముగలవానిని, ద్వాపరాయ=ఇద్దఱు ఎవరికి ఇటు సంబంధులుగా నుందురో అతనికొఱకు, అధికల్పినం=అధికతర సామర్థ్యము క్తుని, మతీయు, ఆస్కన్దాయ=బాగుగా నెండబెట్టుటకై, సభాస్థాణుమ్=సభయందు స్థిరమ గువానిని ప్రకటించుము, లేక ఉత్పన్నమొనర్చుము. [౧౮]

భావార్థము:- ఏమానవులు జ్యోతిస్కుడుమొదలగు సత్యాచరణగలవారిని సత్కరించుచు, గోహత్యాదులనుచేయు దుర్మార్గులను దండించుచున్నారో వారు రాజ్యము చేయుటకు సమర్థులగుచున్నారు. ౧౮౫౪[౧౮]

ప్రతి శ్రుత్కాయా ఇత్యన్య వారాయణ ఋషిః, రాజేశ్వరా దేవతే, ఖరిగృతిశ్చన్తః, ఋషభః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నదే విషయము.

ప్రతి శ్రుత్కాయా అర్తతనం ఘోషాయ భవ మన్తాయ బహువాదిన

మనస్తాయ మూకటిశబ్దాయా డమ్మర ఘాతం మహాసే వీణావాదం క్రోశాయతూణ
వధ్య మవర స్పరాయ శబ్దభ్యం వనాయ వనపమన్యతోఽరణ్యాయ దావపమ్॥

ప్రతి శ్రుత్కాయాఞ్చిప్రతిశ్రుత్కాయై అర్తనమ్, ఘోషాయ, భషం,
అన్తాయ, బహువాదిన మితి బహు+వాదినమ్, అన్తాయ, మూకం, శబ్దాయ, ఆడ
మ్మరాఘాత మిత్యాడమ్మర+అఘాతమ్, మహాసే, వీణావాద మితివీణా+వాదం,
క్రోశాయ, తూణవధ్యమితి తూణవ+ధ్యమ్, అవరస్పరాయ, అవరప్రరాయేతి అవ
ర+ప్రరాయ, శబ్దభ్యమితి శబ్ద+భ్యమ్, వనాయ, వనపమితి వన+పమ్, అన్యతో
రణ్యాయేత్యన్యతః+అరణ్యాయ, దావపమితి దావ+పమ్॥ ॥౧౯॥

పదార్థః:- (ప్రతిశ్రుత్కాయై) ప్రతిజ్ఞాత్వైర్ (అర్తనం) ప్రాపకం (ఘోషాయ) (భషం)
పరిభాషకం (అన్తాయ) సమీపాయ ససీమాయ వా (బహువాదినం) (అనస్తాయ) నిః సీమాయ
(మూకం) అవాచం (శబ్దాయ) ప్రవృత్తం (ఆడమ్మరాఘాతం) ఆడమ్మరస్యాఘాతకం కోలా
హలకర్తారం (మహాసే) మహాతే (వీణావాదం) వాద్యవిశేషం (క్రోశాయ) రోదనాయ ప్రవృ
త్తం (తూణవధ్యం) యస్తూణవం ధమతి తమ్ (అవరస్పరాయ) యోఽవరేషాం పరస్తస్మై
(శబ్దభ్యమ్) యః శబ్దాన్ ధమతి తమ్ (వనాయ) (వనపమ్) జగ్గలరక్షకమ్ (అన్యతోఽరణ్యాయ)
అన్యతోఽరణ్యాని యస్మిన్ దేశే తద్విశాళాయ ప్రవృత్తం. (దావపం) వనదాహకం, ॥౧౯॥

అన్వయః:- హే పరమేశ్వర! రాజన్ వా త్వం ప్రతిశ్రుత్కాయా అర్తనం, ఘోషాయ భ
షమస్తాయ బహువాదినమనస్తాయ మూకం, మహాసే వీణావాదమవరస్పరాయ శబ్దభ్యం, వనాయ
వనపమానువ. శబ్దాయాడమ్మరాఘాతం, క్రోశాయ తూణవధ్యమన్యతోరణ్యాయదావపమ్మరానువ.

భావార్థః:- మనుష్యైః స్వకీయైః స్త్రీపురుషాదిభి రధ్యాపన సంవాదాది వ్యవహారాః సాధనీయా,

పదార్థము:- ఓపరమేశ్వరా! లేక రాజా! నీవు, ప్రతిశ్రుత్కాయై=ప్రతిజ్ఞ చేయు
వానికొఱకు, అర్తనమ్=ప్రాప్తినికలిగించువానిని, ఘోషాయ=చాటించుటకై, భషం=
సకలదిశలనుండి మాటలాడువానిని, అన్తాయ=సమీపమునునన్న వానికై లేక మర్యాద
గలవానికై, బహువాదినం=అధికముగ మాటలాడు వానిని, అనస్తాయ=మర్యాదలేని
వానికొఱకు, మూకం=మూగవానిని, మహాసే=గొప్పవాని కొఱకు, వీణావాదం=వీణ
వాయించువానిని, అవరస్పరాయ=క్రిందిశత్రువులకొఱకు, శబ్దభ్యం=శంఖమూదువానిని
మఱియు, వనాయ=వనముకొఱకు, వనపం=అడవిరక్షకుని ఉత్పన్న మొనర్చుము. శబ్దా
య=శబ్దముచేయుటకు ప్రవృత్తుడైన, ఆడమ్మరాఘాతం=కోలాహలముచేయువానిని,
క్రోశాయ=తిట్టుటకు ప్రవృత్తుడైన, తూణవధ్యం=వాద్యవిశేషమును వాయించువానిని,

వణాయ (సభాస్థాణమ్) సభాయాం స్థితమ్. (మృత్యువే) మారణాయ (గోవ్యచ్ఛమ్) గోమ
విచేష్టితారమ్ (అన్తకాయ) నాశాయ (గోఘాతమ్) గవాం ఘాతకమ్ (శుభే) (యః) (గామ్)
ధేనుమ్ (వికృన్తన్తమ్) విచ్ఛేదయన్తమ్ (భిక్షమాణః) (ఉపత్తిష్ఠతి) (దుష్కృతాయ) దుష్టాచా
రాయ ప్రవృత్తమ్ (చరకాచార్యమ్) చరకాణాం భక్షకాణామచార్యమ్ (పాప్మనే) పాపాత్మనే
హితమ్ (సైలగమ్) సీలాజ్ఞస్య దుష్టప్ర్యాపత్యం సైలగమ్. [౧౮]

అన్వయః:- హే జగదీశ్వర వా రాజన్! త్వమతరాజాయ కీతవం మృత్యువే గోవ్యచ్ఛ
మన్తకాయ గోఘాతం, శుభే యో గాం చిన్త తం వికృన్తన్తం, యో భిక్షమాణ ఉపత్తిష్ఠతి. దు
ష్కృతాయ తం చరకాచార్యం, పాప్మనే సైలగం పరాసువ. కృతాయాఽఽదినవదర్శం, త్రై
తాయై కల్పినం ద్వాపరాయాఽధికల్పినమాస్కన్దాయ సభాస్థాణ మాసువ. [౨౦]

భానార్థః:- యే జ్యోతిర్విరాదినత్యాచరణాన్ సత్కుర్వన్తి దుష్టాచారాన్ గోఽఘ్నాదీన్
తాడయన్తి తే రాజ్యం కర్తుం శక్నువన్తి. [౧౯]

పదార్థము:- ఓజగదీశ్వరా! లేక రాజా! నీవు, అతరాజాయ=పాచికలతో నాడు
వారిలో రాజై నవానికి హింసకారియైన, కీతవం=జూదమాడువానిని, మృత్యువే=హత్య
చేయుటకై, గోవ్యచ్ఛమ్=గోవులయెడల చెడుగా వ్యవహరించు వానిని, అన్తకాయ=
నాశనమొనర్చుటకై, గోఘాతం=గోహత్యచేయువానిని, శుభే=ఆకలికై, యః=ఎవడు,
గామ్=గోవును వధించునో, వికృన్తన్తమ్=అట్టి కోయువానిని, భిక్షమాణః=భిచ్చము
అడుగుచు, ఉపత్తిష్ఠతి=ఎవడుదగ్గరకువచ్చుచున్నాడో, దుష్కృతాయ=దుష్టాచరణకై ప్రవృ
త్తుడైన, చరకాచార్యం=భిక్షణ చేయువారికి గురువగునతనిని, పాప్మనే=పాపికి హిం
సకారియైన, సైలగం=దుష్టుని యొక్క పుత్రుని దూరమొనర్చుము, కృతాయ=చేసిన
దాని నిమిత్తము, అది నవదర్శం=ఆదియందు నవీనులను చూచువానిని, త్రైతాయై=
మూడగుటకై, కల్పినం=ప్రళంభిత సామర్థ్యముగలవానిని, ద్వాపరాయ=ఇద్దఱు ఎవరికి
ఇటు సంబంధులుగా నుందురో అతనికొఱకు, అధికల్పినం=అధికతర సామర్థ్యముక్తుని,
మతీయు, ఆస్కన్దాయ=భాగుగా నెండబెట్టుటకై, సభాస్థాణమ్=సభయందు స్థిరమ
గువానిని ప్రకటించుము, లేక ఉత్పన్నమొనర్చుము. [౧౮]

భావార్థము:- ఏమానవులు జ్యోతిష్కుడుమొదలగు సత్యాచరణగలవారిని సత్క
రించుచు, గోహత్యాదులనుచేయు దుర్మార్గులను దండించుచున్నారో వారు రాజ్యము
చేయుటకు సమర్థులగుచున్నారు. ౧౬౫౪ [౧౯]

ప్రతి శ్రుత్కాయా ఇత్యస్య వారాయణ ఋషిః! రాశేశ్వరా చేవతే, ఖరిగ్భృతిశ్చన్దః! ఋషభః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.
మరల నదే విషయము.

ప్రతి శ్రుత్కాయా అర్తతనం ఘోషాయ భవ మన్తాయ బహువాదిన

మనస్తాయ మూకః^१శబ్దాయా^२ డమ్బర^३ మాతం^४ మహా^५సే^६ వీణా^७వాదం^८ క్రోశాయ^९తూణ^{१౦}
వద్ధ^{१౧} మవర^{१౨} స్పరాయ^{१౩} శజ్జ^{१౪}ధ్వం^{१౫} వనాయ^{१౬} వనపమన్యతో^{१౭}రణ్యాయ^{१౮} దావపమ్॥

ప్రతి శ్రుత్కాయా^१ప్రతిప్రతి+శ్రుత్కాయై^२ అర్తనమ్, హోషాయ, భషం,
అన్తాయ, బహువాదిన మితి బహు+వాదినమ్, అన్తాయ, మూకం, శబ్దాయ, ఆడ
మ్బరామాత మిత్యా^३డమ్బర+ఆమాతమ్, మహాసే, వీణా^४వాద మితి^५వీణా+వాదం,
క్రోశాయ, తూణ^६వద్ధమితి తూణ^७వ+ద్ధమ్, అక్షరస్పరాయ, అవర^८వరాయే^९తి అవ
ర+ప్రాయ, శజ్జ^{१౦}ధ్వమితి శజ్జ^{१౧}ధ+ద్ధమ్, వనాయ, వనపమితి వన+పమ్, అన్యతో^{१౨}
రణ్యాయే^{१౩}త్యన్యతో+అరణ్యాయ, దావపమితి దావ+పమ్॥

॥౧౯॥

పదార్థః:- (ప్రతిశ్రుత్కాయై) ప్రతిజ్ఞాత్వై (అర్తనం) ప్రాపకం (హోషాయ) (భషం)
పరిభాషకం (అన్తాయ) సమీపాయ ససీమాయ వా (బహువాదినం) (అనన్తాయ) నిః సీమాయ
(మూకం) అవాచం (శబ్దాయ) ప్రవృత్తం (ఆడమ్బరామాతం) ఆడమ్బరస్యామాతకం కోలా
హళకర్తారం (మహాసే) మహాతే (వీణావాదం) వాద్యవిశేషం (క్రోశాయ) రోదనాయ ప్రవృ
త్తం (తూణవద్ధం) యస్తూణవం ధమతి తమ్ (అవరస్పరాయ) యోఽవరేషాం పరస్తస్మై
(శబ్దధ్వమ్)యః శబ్దాన్ ధమతి తమ్ (వనాయ) (వనపమ్)జ్వలరక్షకమ్ (అన్యతోరణ్యాయ)
అన్యతోరణ్యాని యస్మిన్ దేశే తద్వినిశాయ ప్రవృత్తం. (దావపం) వనదాహకం, ॥౧౯॥

అన్తయః:- హే పరమేశ్వర! రాజన్ వా త్వం ప్రతిశ్రుత్కాయా అర్తనం, హోషాయ భ
షమన్తాయ బహువాదినమనన్తాయ మూకం, మహాసే వీణావాదమవరస్పరాయ శబ్దధ్వం, వనాయ
వనపమానువ. శబ్దాయాడమ్బరామాతం, క్రోశాయ తూణవద్ధమన్యతోరణ్యాయ దావపమ్మరానువ.

భావార్థః:- మనుష్యైః స్వకీయైః స్త్రీపురుషాదిభి రధ్యాపన సంవాదాది వ్యవహారాఃసాధనీయా,

పదార్థము:-ఓవరమేశ్వరా! లేక రాజా! నీవు, ప్రతిశ్రుత్కాయై=ప్రతిజ్ఞ చేయు
వానికొఱకు, అర్తనమ్=ప్రాప్తినికలిగించువానిని, హోషాయ=చాటించుటకై, భషం=
సకలదిశలనుండి మాటలాడువానిని, అన్తాయ=సమీపముచున్న వానికై లేక మర్యాద
గలవానికై, బహువాదినం=అధికముగ మాటలాడు వానిని, అనన్తాయ=మర్యాదలేని
వానికొఱకు, మూకం=మూగవానిని, మహాసే=గొప్పవాని కొఱకు, వీణావాదం=వీణ
వాయించువానిని, అవరస్పరాయ=క్రిందిశత్రువులకొఱకు, శబ్దధ్వం=శంఖమూదువానిని
మఱియు, వనాయ=వనముకొఱకు, వనపం=అడవిరక్షకుని ఉత్పన్న మొనర్చుము. శబ్దా
య=శబ్దముచేయుటకు ప్రవృత్తుడైన, ఆడమ్బరామాతం=కోలాహలముచేయువానిని,
క్రోశాయ=తిట్టుటకు ప్రవృత్తుడైన, తూణవద్ధం=వాద్యవిశేషమును వాయించువానిని,

అన్యతోరణ్యాయ= అన్యము అనగా నీశ్వరీయస్పష్టిలోనే ఎచటవనమున్నదో ఆదేశము యొక్క హానికొఱకు [ప్రవృత్తుడైన], దావపం=వనమును దహనమొనర్చు వానిని దూరమొనర్చుము.

భావార్థము:-మానవులు తమ స్త్రీపురుషాదులతో చదివించుట, సంవాదమొనర్చుట మున్నగు వ్యవహారముల నొనర్పవలయును. ౧౬౫౫[౧౯]

సర్వా యేశ్వర్య నారాయణ ఋషిః! రాశేశ్వరా దేవతే! భురిగతిఃగతి ఛన్దః! ఋషభః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము

న్రాయ పుంశ్చలూమ్ హసాయ కారిమ్ యదసే శాబ్దల్యామ్

గ్రామణ్యమ్ గణక మభిక్రోశకం తాన్మ హసే వీణావాదం

పాణిఘ్నం తూణవద్ధం తాన్మత్తాయా నన్దాయ తలవమ్ ॥౨౦॥

న్రాయ, పుంశ్చలూమ్, హసాయ, కారిమ్, యదసే, శాబ్దల్యామ్, గ్రామణ్యమ్, గ్రామన్ద్య మితి గ్రామ+న్ద్యమ్, గణకం, అభిక్రోశక మిత్త్యభి+క్రోశకం తాన్, మహసే, వీణావాదమితి వీణా+వాదం, పాణిఘ్నమితి పాణి+ఘ్నం తూణ వద్ధమితి తూణ వ+ద్ధం, తాన్, న్మత్తాయ, అనన్దాయేత్యా+నన్దాయ, తలవమ్ ॥౨౦॥

పదార్థః :- (నర్నాయ) క్రిడాయై ప్రవృత్తామ్. (పుంశ్చలూమ్) వ్యభిచారిణీం స్త్రీయమ్ (హసాయ) హసనాయ ప్రవృత్తమ్ (కారిమ్) విశేషకమ్ (యదసే) జలజన్తవే ప్రవృత్తామ్ (శాబ్దల్యామ్) శబలస్య కర్షురవర్ణస్య సుతామ్ (గ్రామణ్యమ్) గ్రామస్య నాయకమ్ (గణకమ్) గణితవిదమ్ (అభిక్రోశమ్) యోఽభిశః క్రోశతి అహ్వయతి తమ్ (తాన్) (మహసే) పూజనాయ (వీణావాదమ్) (పాణిఘ్నమ్) యః పాణిభ్యాం హన్తి తమ్ (తూణవద్ధమ్) యస్తూణవం ధమతి తమ్ (తాన్) (న్మత్తాయ) నన్దనాయ (అనన్దాయ) (తలవమ్) యో హస్తాది తలాని వాతి హస్తాన్తి తమ్. ॥౨౦॥

అన్వయః:- హే పరమేశ్వర రాజన్ వా త్వం నర్నాయ పుంశ్చలూమ్, హసాయ కారిమ్, యదసే శాబ్దల్యామ్ వరాసువ. గ్రామణ్యం గణకమభిక్రోశకం తాన్మహసే వీణావాదం పాణిఘ్నం, తూణవద్ధం తాన్మత్తాయానన్దాయ తలవమాసువ. ॥౨౦॥

భావార్థ:- మనుష్యై ర్వాన్య వ్యభిచారాది దోషాన్ ప్రవృత్తైః గానవాదిత్ర నృత్యాది కర్మణాం శిక్షాన్ ప్రాప్యానందితవ్యమ్ ॥౨౦॥

పదార్థము:-ఓపరమేశ్వరా! లేక రాజా! నీవు, నర్నాయ=క్రిడతై ప్రవృత్తురాలైన

పుంశ్చల్కాం=వ్యభిచారిణి స్త్రీని, హాసాయ=నవ్వుటకు ప్రవృత్తుడైన, కారిం=పిచ్చి యై త్తినవానిని, మఱియు, యాదసే=జలజంతువులను చంపుటకు ప్రవృత్తురాలైన, కాబ ల్యాం=చిత్రవర్ణములుగల మానవుని కన్యను దూరమొనర్చుము, గ్రామణ్యం=గ్రామా ధీశుని, గణకం=జ్యోతిష్కుని మఱియు, అభిక్రోశకం= నలువైపుల నుండి పిలుచు వానిని, తాన్=పీరినందఱిని, మహాసే=సత్కారార్థము, వీణావాదం=వీణవాయిం చు వానిని, పాణిష్టుం=హస్తములతో వాద్యములను వాయించువానిని మఱియు, తూణ వధ్యం=పిల్లనగ్రోవిని వాయించువానిని, తాన్=వారినందఱను, నృత్యాయ=నృత్యము చేయుటకై మఱియు, ఆనన్దాయ=ఆనందమునిమిత్తము, తలవమ్=తాళము మొదలగు వానిని వాయించువానిచుత్పన్న మొనర్చుము. లేక ప్రసిద్ధపఱచుము. [౨౦]

భావార్థము:-మానవులు ఎగతాళి, వ్యభిచారాది దోషములను త్యజించి పాడుట వాయించుట నృత్యముచేయుట మున్నగుశిక్షలను బడసి ఆనందింతులు కావలయును.

అగ్నయ శత్యస్య నారాయణ ఋషిః రాజేశ్వరౌ దేవతేఃపురిగత్యష్టిశ్చన్దః గాన్ధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నదే విషయము.

అగ్నయే పీవానం పృథివ్యై పీత సర్పిణం వాయవే చాణ్డాలం అస్తరిజాయ
వలిశనర్తనం దివే ఖల్లితిలి సూర్యాయ హర్యక్షం నక్షత్రేభ్యః కిర్మిరం
చన్ద్రమసే క్రిలాస మహ్నా శుక్లం పిజ్గాక్ష లి రాత్ర్యై కృష్ణం పిజ్గాక్షమ్॥

అగ్నయే, పీవానం, పృథివ్యై, పీతసర్పిణ మితి పీత+సర్పిణం, వాయవే,
చాణ్డాలం, అస్తరిజాయ, వలిశనర్తన మితి వలిశ+నర్తనం, దివే, ఖల్లితి, సూ
ర్యాయ, హర్యక్షమితిహరి+అక్షం, నక్షత్రేభ్యః, కిర్మిరం, చన్ద్ర)మసే, క్రిలాసం, అహ్నా,
శుక్లం, పిజ్గాక్షమితి పిజ్గ+అక్షం, రాత్ర్యై, కృష్ణం, పిజ్గాక్షమితి పిజ్గ+అక్షమ్ ॥౨౧॥

పదార్థః:- (అగ్నయే) పావకాయ (పీవానమ్)స్థూలమ్. (పృథివ్యై)(పీతసర్పిణమ్)పీతేన సర్పిణుం శీలం యస్య తమ్ (వాయవే) వాయుస్సర్పాయ (చాణ్డాలమ్) (అస్తరిజాయ) సూర్య పృథివ్యోర్మధ్యస్థాయాఽఽకాశాయ (చంద్రనర్తనమ్) చంద్రేన సర్పిణుం శీలం యస్య తమ్. (దివే) క్రిడాదు ప్రవృత్తమ్. (ఖల్లితిమ్) నిర్బాలశరస్సుమ్ (సూర్యాయ) (హర్యక్షమ్) హరిదాం హస రాణామక్షిణీ ఇవాక్షిణీ యస్య తమ్ (నక్షత్రేభ్యః)క్షత్రాణాం విరోధాయ ప్రవృత్తేభ్యః (కిర్మిర

రమ్) కర్మవర్ణమ్ (చన్ద్రమసే) (కిలాసమ్) తపశ్చ్యేతవర్ణమ్ (అహ్నా) (శుక్లమ్) శుద్ధమ్ (పి
జ్గాతమ్) పిణ్డే పీతవర్ణేఽక్షిణీ యన్య తమ్ (రాత్ర్యై) (కృష్ణమ్) కృష్ణవర్ణమ్ (పిజ్గాతమ్) పీతా
క్షమ్.

॥౨౦॥

అన్వయః:- పా పరమేశ్వర! రాజన్! వా త్వమగ్నయే పీవానం పృథివ్యై పీతసర్పిణ
మన్తరిణాయ వంశన ర్తినం, సూర్యాయ హర్యక్షం, చన్ద్రమసే కిలాసమహ్నా శుక్లం పిజ్గాతమా
సువ. వాయవే చాడ్జాలం, దివే ఖలతిం, నక్షత్రేభ్యః కిర్మిరం, రాత్ర్యైకృష్ణం పిజ్గాతం పరాసువ.

భావార్థః:- అగ్నిర్హి స్థూలం చన్ద్రం శక్నోతి న సూక్ష్మం, పృథివ్యాం పీతసర్పిణఃసతతం
విచరన్తి, నేతరే విహంగమాశ్చడ్జాలన్య శరీరాగతో వాయు ర్ద్వర్గస్తత్వాన్న సేవనీయ ఇత్యాది. ౨౦

పదార్థము:- ఓపరమేశ్వరా! లేక రాజా! నీవు, అగ్నయే=అగ్నికొఱకు, పీవానం=
లావైన పదార్థమును, పృథివ్యై=పృథివికొఱకు, పీతసర్పినం=కాళ్లు లేకుండ పొట్టపై
పాకుచు నడచు సర్పము మొదలగువానిని, అన్తరిణాయ=ఆకాశపృథివులకు మధ్యంత
రిక్షమున ఆడుటకై, వంశన ర్తినం=వాసపుగడతోనృత్యమొనర్చునటాదులను, సూర్యాయ=
సూర్యునియొక్క వేడి ప్రకాశము లభించుటకై, హర్యక్షం=కోతివంటిచిన్న నేత్రములుగల
శీతప్రధానదేశ మానవులను, చన్ద్రమసే=చంద్రునివలె నానందమునొసగుటకై, కిలాసం=
కొంచెము తెలుపువర్ణముగలవానిని మఱియు, అహ్నా=పగటికొఱకు, శుక్లం=శుద్ధమైన
పిజ్గలం=పసుపుపచ్చని నేత్రములుగలవాని సుత్పత్తిచేయుము, వాయవే=వాయువు
యొక్క స్వరూపకొఱకు, చాడ్జాలమ్=పాకీవానిని, దివే=క్రీడాార్థముప్రవృత్తుడైన! ఖలతిం=
బట్టతలవానిని, నక్షత్రేభ్యః=రాజ్య విరోధము కొఱకు ప్రవృత్తులైనవారి నిమిత్తము,
కిర్మిరం=చిత్రవర్ణముగలవానిని మఱియు, రాత్ర్యై=అంధకారముకొఱకు ప్రవృత్తమైన
కృష్ణం=నలుపురంగు గల, పిజ్గాతమ్=పసుపుపచ్చని నేత్రములుగల [పిల్లికండ్ల] వానిని
దూరమొనర్చుము.

[౨౦]

భావార్థము:- అగ్ని స్థూలదార్థములను కాల్చుటకు సమర్థతగలదగుచున్నది. కాని
సూక్ష్మపదార్థములను కాల్చజాలదు. భూమిమీద నిరంతరము సర్పాదులు తిరుగుచున్నవి
కాని వజ్రాదులట్లు తిరుగజాలవు. పాకీవాని శరీరము నుండి వచ్చినగాలి దుర్గంధయుక్త
మగుటచే సేవించదగినదికాదు. మొదలైన తాత్పర్యముల నెఱుంగవలయును. [౨౦]

౧౫౫౦ అతై తానిత్యన్య వారాయణ ఋషిః! రాశేశ్వరా దేవతే! నిదృత్యుతిశ్చన్దః! నిషాదః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల విషయ మదియే

అతైతానస్తా విహానాలభతేఽతిదీర్ఘం చాతి హస్త్వం చాతిస్థూలం చాతికృ
శ్చం చాతిశుక్లం చాతికృష్ణం చాతికుల్వం చాతిలోమశఞ్చ అశూద్ధా! అశూద్ధా! హ్యశూద్ధా! స్తే

ప్రాజాపత్యాః మూగధఃపుంశ్చరీ క్షితవః క్షీబో అశూద్రాః అబ్రాహ్మణాస్తే ప్రాజాపత్యాః
 అథ, ఏతాన్, అష్టౌ, విరూపా నితి వి+రూపాన్, ఆ, లభతే, అతిదీర్ఘమి
 త్యతి+దీర్ఘం, చ, అతి హ్రస్వమితి అ+హ్రస్వం, చ, అతిస్థూల మిత్యతి+
 స్థూలం, చ, అతి కృశ మిత్యతి+కృశం, చ, అతిశుక్లమిత్యతి+శుక్లం, చ, అతి
 కృష్ణ మిత్యతి+కృష్ణం, చ, అతి కుల్ప మిత్యతి+కుల్పం, చ, అతి లోమశ మిత్య
 తి+లోమశం, చ, అశూద్రాః, అబ్రాహ్మణాః, తే, ప్రాజాపత్యాః+ఇతి ప్రాజా+ప
 త్యాః, మూగధః, పుంశ్చరీ, క్షితవః, క్షీబః, అశూద్రాః అబ్రాహ్మణాః, తే, ప్రాజా
 పత్యాఇతి ప్రాజా+పత్యాః॥

॥౨౨॥

పదార్థః:- (అథ) అనంతరే (ఏతాన్) పూర్వోక్తాన్ (అష్టౌ) (విరూపాన్) వివిధస్వరూ
 పాన్ (ఆ) సమస్తాత్. (లభతే) ప్రాప్నోతి (అతిదీర్ఘమ్) అతిశయేన దీర్ఘం (చ) (అతిహ్రస్వ
 మ్) అతిశయేన హ్రస్వం (చ) (అతిశుక్లం) (చ) (అతికృశం) (చ) (అతిశుక్లం) (చ) (అతి
 కృష్ణం) (చ) (అతికుల్పం) లోమరహితం (చ) (అతిలోమశం) అతిశయేన లోమయుక్తం (చ)
 (అశూద్రాః)న శూద్రా అశూద్రాః (అబ్రాహ్మణాః)న బ్రాహ్మణాః అబ్రాహ్మణాః (తే) (ప్రాజా
 పత్యాః) ప్రజాపతి దేవతాకాః (మూగధః) నృశంసః (పుంశ్చరీ) యా పుంశ్చరీతచిత్రా వ్యభిచారిణీ
 (క్షితవః) ద్యూతశీలః (క్షీబః) నపుంసకః (అశూద్రాః) అవిద్యమానః శూద్రో యేషాస్తే (అబ్రాహ్మణాః)
 అవిద్యమానో బ్రాహ్మణో యేషాస్తే (తే) (ప్రాజాపత్యాః) ప్రజాపతే రిమే తే. ॥౨౨॥

అన్వయః:- పే రాజానో యథా విద్వానతిదీర్ఘం చాతిహ్రస్వం చాతిస్థూలం చాతికృశం
 చాతిశుక్లం చాతికృష్ణం చాతికుల్పం చాతిలోమశం చైతాన్విరూపానష్టవాలభతే, తథాయాయ
 మప్యాలభధ్వమ్. అథ యేశూద్రా అబ్రాహ్మణాః ప్రాజాపత్యాః సన్తి తేషాం లభేరన్. యో
 మూగధో యా పుంశ్చరీ క్షితవః క్షీబోశూద్రా అబ్రాహ్మణాస్తే దూరే వాసనీయాః, యే ప్రా
 జాపత్యాస్తే సమీపే నివాసనీయాః. ॥౨౩॥

భావార్థః:- అత్ర వాచకలు... పే మమష్యా యథా విద్వాంసః సూక్ష్మమహత్పదా
 ర్థాన్ విజ్ఞాయ యథాయోగ్యం వ్యవహారం సాధువన్తి తథాన్యేషి సాధువన్తు. సరైవప్రజా
 పతేర్విరసోపాసనా నిత్యం కర్తవ్యా ఇతి. ॥౨౩॥

పదార్థము, - ఓరాజులారా! ఎట్లు విద్వాంసుడు, అతిదీర్ఘం = చాలపొడుగైనది, చ =
 మఱియు, అతిహ్రస్వం = చాలకురుచైనది, చ = మఱియు, అతిస్థూలం = అతిస్థూలమైనది,
 చ = మఱియు, అతికృశం = మిగుల సన్ననిది, చ = మఱియు, అతిశుక్లం = మిక్కిలి తెల్ల
 నిది, చ = మఱియు, అతికృష్ణం = మిక్కిలి నల్లనిది, చ = మఱియు, అతికుల్పం = ఏమియు

రోమములు లేనిది, చ=మఱియు, అతిలోమశం=అధికరోమములు కలది, చ ఏతాన్ విరూపాన్ అష్టే=అనేకవిధములైన రూపములుగల ఈయెనిమిదింటిని, అలభతే=జాగు గాపొందుచున్నాడో అటులనే మీరును పొందుడు, అథ=దీని యనంతరము అశూ ద్రాః=శూద్రులు కానివారు, అబ్రాహ్మణాః=బ్రాహ్మణులు కానివారు, ప్రాజాపత్యాః=ప్రజాపతిదేవతగాగలవారై యెవరున్నారో, తే=వారుకూడ లభించెదరుగాక! మాగధః=మానవులలో నిందితులు, పుంశ్శ్రీ=వ్యభిచారిణి, కితవః=జూదరి, క్లిబః=నపుంసకుడు, అశూ ద్రాః=శూద్రులు లేనివారు, అబ్రాహ్మణాః=బ్రాహ్మణులు లేనివారు ఎవరెవరున్నారో వారినందరిని ధూరముగా నుంచవలయును మఱియు నెవరు, ప్రాజాపత్యాః=రాజునకు లేక ఈశ్వరునికి సంబంధీకులలో, తే=వారు సమీపముననివసింపజేయబడవలయును. [౨౨]

భావార్థము:- ఈమంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది, ఎట్లు విధ్యాం సులు చిన్న పెద్దపదార్థములను దెలిసికొని యథాయోగ్యముగ వ్యవహారమును సాధించు చున్నారో అటులనే ఇతర ప్రజలుకూడ చేయవలయును. నకలప్రజలు ప్రజారక్షకుడైన ఈశ్వరునియొక్కయు రాజుయొక్కయు ఆజ్ఞను నేవించి నిత్యము ఉపాసించవలెను. [౨౨]

అస్మిన్నధ్యాయే పరమేశ్వర స్వరూప రాజకృత్యయో ర్వర్ణనా దేతదర్థస్య
పూర్వాధ్యాయేన సహ సజ్గతి రస్తితి వేద్యమ్.

ఈ అధ్యాయమందు పరమేశ్వరుని స్వరూపవర్ణనయు, రాజకృత్యము యొక్క వర్ణనయు నుండుటవలన నీ అధ్యాయము యొక్క అర్థమునకు పూర్వాధ్యాయము యొక్క అర్థముతో సంబంధము గలదని యెఱుంగవలయును.

ఇతి శ్రీమత్పరమ హంస పరివ్రాజకాచార్యాణాం శ్రీయుత విరజానంద సరస్వతీ
స్వామినాం శిష్యేణ శ్రీమహాపరమహంస పరివ్రాజకాచార్యేణ దయానంద
సరస్వతీస్వామినా నిర్మితే సంస్కృతార్థభాషాభ్యాం విభూషితే నుప్రమాణ
యక్తే యజుర్వేదభాష్యేత్రి. శ్లో. ౨. ధ్యాయః పూర్తిమగాత్.

కృష్ణామండలాంతర్గత కుండేరు గ్రామవాస్తవ్యులగు పాలడుగు
శేషాచలాచార్య. తదేవ మండలాంతర్గత ముదుమారు గ్రామవాస్తవ్యుడు
అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు ఆంధ్రీకరించిన శ్రీమద్దయానంద
సరస్వతీ నిర్మిత యజుర్వేద భాషాభాష్యమందలి ముప్పదియవ అధ్యాయము సమాప్తము.

191౪ ఫుటలో అ. 23 మం. 60 యొక్క సంస్కృత భావార్థమిది

భావార్థ:- విద్వాన్ బ్రూయాత్-హేతిజ్ఞానోఽన్య జగతో బిన్దస్థితి కారణం-లోకత్రయస్య కారణం సూర్యా చంద్రీమసో శ్చోపాదాననిమిత్తే ఏతత్సర్వమహం జానామి. బ్రహ్మేవాస్య సర్వస్య నిమిత్తం కారణం ప్రకృతి శ్చోపాదానమితి.

౬౦

సయానందాష్టము ౧౩౬. శార్వణీ శ్రీరామనవమి. సృష్టి (ఆర్య) శకము ౧౯౭, ౨౯, ౪౯, ౦౬౧
నాగేంద్ర ప్రింటింగ్ ప్రెస్, మహంకాశీ వీధి, సికింద్రాబాదు.

యజుర్వేద భాష్యము

(౩౧-౪౦ అధ్యాయములు)

[చతుర్థాంశము]

పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య
 శ్రీ మద్దయానంద సరస్వతీ స్వామినా నిర్మితస్య
 సంస్కృతాఽఽ భాష్యాభ్యాం సమన్వితస్య
 శ్రీ మత్పరోపకారిణీ సభయా ప్రకాశితస్య
 యజుర్వేద భాష్యస్య
 ఆంధ్రానువాదః

అనువాదకులు :

పాలిడుగు శేషచలాచార్య
 అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి

ప్రకాశకులు :

శ్రీ మద్దయానంద వేదానుసంధాన సదనము
 నారాయణగూడ - హైదరాబాదు-౨౯

ప్రథమ ముద్రణ ౧౦౦౦

ఆర్యశకము ౧౯౭౨.౨౯.౪౯,౦౬౩

కా. శ. ౧౮౮౪ శుభకృత్

వి. శ. ౨౦౧౯

ద. శ. ౧౩౮

క్రీ. శ. ౧౯౬౨ డిశంబరు

మార్గశిర బి|| ౩౦.

ముద్రణ :

౫౭౬ వ పుటవరకు

నాగార్జున ప్రింటింగ్ వర్క్స్

హైదరాబాదు,

౫౭౭ వ పుటనుండి చివరివరకు

స్వారాజ్య ప్రింటింగ్ వర్క్స్

సికింద్రాబాదు.

వెల 15 రూపాయలు.

— సూచన —

ఇంతదనుక తెలుగులో వాడబడుచున్న “గొం” కు బదులు నాగరికీలో వాడబడు యమముల
బ్లి. క్ల రూపము లిందు వాడబడినవి. ప్రతిపదము మంత్రములో, పదపాఠములో, సంస్కృత
పదార్థములో, అన్వయములో, తెలుగు పదార్థములో మొత్తము ౫ సార్లు గోచరించగలదు.
కనుక పాఠకులు గమనించి పొరపాటు లున్న సవరించుకొనగలరని ఆశించుచున్నాము.

లభించు స్థానములు :

అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి

శ్రీ మద్దయానంద వేదానుసంధాన సదనము

౩-౫-౧౦౦౩ - నారాయణగూడ

హైదరాబాదు-౨౯

పి. యస్. ఆచార్య

గురుకులము - కుందేరు పోస్టు

కృష్ణా జిల్లా

స్థిరమయిన విలాసము :

అన్నే మాధవరావు

ఆర్య గ్రంథాలయము

ముదునూరు పోస్టు - కృష్ణా జిల్లా

య జు ర్వే ద దే వ త లు

ముపులతో సహా మంత్రసంఖ్యా నిర్దేశయు క్తముగా దేవతానుక్రమణిక విడిగాముద్రించబడినది.

దేవతల పేరులు — అధ్యాయములు.

అంగిరసః	౧౯	అన్నవాన్ విద్వాన్	౧౮	ఇంద్రసవిత్పవరుజాః	౨౦
అంతరిః	౨౯	అపాం పతిః	౧౦	ఇన్ద్రాగ్ని	౨:౩:౭:౧౪:౧౫:
అంతరిక్షదయః	౨౪	అష్టవితారౌ	౧		౧౭:౩౩
అంబా	౧౧	అబోషధ్యౌ	౪	ఇన్ద్రాగ్న్యదయః	౨౪
అగ్నయః	౩౩,౩౮	అర్చమాసాదయః	౨౪	ఇన్ద్రాదయః	౮:౨౨:౨౪:౨౫
అగ్నిః	౧-౬:౯-౧౩:౧౫:	అర్యమాది మ త్రోక్తాః	౯	ఇన్ద్రాబృహస్పతీ	౯
	౨౫-౨౯:౩౩-౩౮	అవయజ్జసూర్యాః	౬	ఇడా	౧౯
అగ్నిపరుణౌ	౨౧	అశ్వః	౯	ఇవాచయౌ లింగోక్తాః	౨౭
అగ్నివాయు సూర్యాః	౩	అశ్వి సరస్పతీన్ద్రాః	౨౦	ఇషుః	౧౭
అగ్నివాయూ	౨	అశ్వినౌ ౭,౧౦,౧౨,౧౪,౧౯,		ఈశానః	౩౧
(౧౦)అగ్నిహోమౌ	౨	౨౦ ౨౮,౨౯,౩౩,౩౪,౩౮		ఈశానదయః	౨౪
అగ్నిసరస్పత్యౌ	౨	(౪౧)అశ్విన్యదయః	౨౪	ఈశ్వరః	౨:౪:౭:౧౩:౧౪:
అగ్నిసవితారౌ	౧	అశ్వాదయః	౨౧:౨౪		౨౩:౨౫:౨౬:౩౦:౩౫-౩౮
అగ్నిసూర్యౌ	౩	అశ్వాదయౌ లింగోక్తాః	౨౧	ఈశ్వరసభాధ్యక్షే	౫
అగ్న్యబృహస్పతీః	౪	అహోరాత్రం దేవతే	౨౮	ఈశ్వరసభేశౌ రాజానౌ	౮
అగ్న్యశ్వేన్ద్ర-సరస్వత్యాద్యా		అహోరాత్రే	౨౮	ఉగ్రాదయౌ లింగోక్తాః	౩౯
లింగోక్తాః	౨౧	ఆతిథ్యాదయౌ లి.గోక్తాః	౧౯	(౭౪)ఉపదేశకాః	౨౦
అగ్న్యదయః	౨౧-౨౬:౨౯	ఆత్మా ౭,౧౮,౧౯,౨౫,౩౨,		ఉషః	౩౪
అగ్న్యదయౌ లి.గోక్తాః		ఆదిత్యోగృహపతిః	౮ [౪౦	ఉషా	౩౪
౧౪,౩౪,౩౯ [౯:౧౦:౧౧		ఆదిత్యః	౩,౧౩,౧౭,౩౧	ఉషాపానక్తౌ	౨౦
అగ్న్యదయౌ మంత్రోక్తాః		(౫౦)ఆదిత్యాః	౧౫,౩౩,౩౪	ముతవః	౧౩ ౧౪
అగ్న్యదియుక్తఆత్మా	౧౮	ఆదిత్యాదయః	౨౧,౨౪	ముతువిద్యావిద్విద్వాన్	౧౮
అగ్న్యదివిద్యా విదాత్మా	౧౮	అపః	౨-౪:౬:౧౦-౧౩:౧౪,	ముత్విజః	౨౧
(౨౧)అహ్మ్య	౧౨		౨౦,౩౫,౩౬,౩౮	(౮౧)ముభవః	౧౪
అదితిః	౧౧,౨౧	ఆయురాదయః	౨౨	ముషయః	౩౪
ఆదిత్యాదయౌలింగోక్తాః	౧౧	ఆనన్దీ రాజపతీన్	౧౦	ఏకరుద్రః	౧౬
అధ్యాత్మం పాఞ్డాః	౩౪	ఇందుః	౧౮	ఓషధయః	౧౨
అధ్యాపకః	౨౩	ఇంద్రోః	౧,౨,౩,౬,౮-౧౦:	ఓషధిః	౧౨
అధ్యాపకోపదేశకౌ	౧౧,౨౦		౧౨,౧౫,౧౭,౨౧:౨౩,	కః	౧౨
అధ్వర్యు దేవతే	౩౩		౨౬-౨౮:౩౨-౩౬:౩౮	కాలవిద్యావిదాత్మా	౧౮
అనుమతిః	౩౪	ఇంద్రబృ హస్పత్యాదయః	౧౭	కాలావయవాః	౨౪
అన్నమ్	౩౪	ఇంద్రమరుతౌ	౩:౩౩	(౮౯)కృషీవలాః	౧౨:౩౫
(౩౦)అన్నపతిః	౧౮	(౫౯)ఇంద్రవాచసూ	౭,౩౩	కృషీవలాః కవయః	౧౨

క్షత్రపతి:	౧౦:౧౧:౧౩	పతి:	౮	(౧౭౦)బ్రహ్మ	౨౪:౪౦
గణపతి:	౧౧:౨౩	పత్ని:	౮:౧౨:౧౩	బ్రహ్మబ్రహ్మ:	౩:౩౪
గరుడా:	౧౨	పదార్థవిద్యా:	౧౮ [౨౫:౩౨	బ్రహ్మదయ:	౨౩
గృహపతి:	౮	పరమాత్మా:	౪:౧౦:౧౫:౨౦	భగ:	౩౪
గృహపతియో రాజాదయ:	౮	పరమేశ్వర:	౮:౨౩:౨౭:౩౦	(౧౭౪)భగవాన్	౩౪
గృహపతియో విశ్వదేవా:	౮	పరమేశ్వరవిద్యాంసా:	౩౨ [౩౨	భిషగ్వరా:	౧౨
గృహపతి:	౮:౧౯	పరమేశ్వ ప్రజాపతి:	౮	భిషజ:	౧౨
గృహపతి ర్మహా:	౮	పవమాన:	౨౨	భూమి సూర్య:	౨౩
గ్రీష్మర్తు:	౧౪:౧౫	పశుపాలన విద్యావిద్యా:	౧౮	భూమ్యదయ:	౨౪
(౧౦౦)చంద్రమా:	౧౮	పశువిద్యావిద్యా:	౧౮	మమవా:	౭
చంద్రాదయ:	౨౪	పితర:	౨:౧౨:౧౯:౨౪:౩౫	(౧౮౦)మన:	౩:౩౪
చాతుర్మాస్యా మరుత:	౧౭	(౧౪౩)పురుష:	౩౧	మనుష్య:	౨౯
చికిత్స:	౧౨	పురుషేశ్వర:	౨౩	మనుష్యా:	౨౯
ఛందాంసి:	౧౪	పురోహిత యజమాన:	౧౧	మరుత:	౩:౧౫:౧౭:౩౪:౩౯
జగదీశ్వర:	౭:౧౪	పూషా:	౩౪:౩౮	(౧౮౪)మరుతాదయ:	౨౫
జలాదయ:	౨౨	పూషాదయ:	౨౫	మహాపతి: సేనాపతి:	౨౯
జాతవేద:	౧౩:౩౫	పూషాదయో మంత్రోక్త:	౧	మహేంద:	౩౩
జాయాపతి:	౧౧	పూషాదయో లింగోక్త:	౩౮	మానూతాదయ:	౨౪
జిజ్ఞాసు:	౨౩	(౧౮౦)పురిపి:	౩౫-౩౭	మాసా:	౨౨
(౧౧౦)జీవేశ్వర:	౧౨	ప్రతివ్యాదయ:	౧౪	(౧౮౮)మత్ర:	౧౧
తనూపాత్:	౨౦	ప్రజా:	౬:౨౩:౨౫	మత్రాదయ:	౨౪:౨౫
తిగ్రో దేవ్య:	౨౦	ప్రజాపతయ:	౮	మత్రాదయో మంత్రోక్త:	౯
త్వష్టా:	౨:౬:౨౦:౨౭:౨౯	ప్రజాపతయో గృహస్థా:	౮	మత్రాదయో లింగోక్త:	౧౨:౩౬ [౨౧:౩౩
దంపతి:	౮:౧౧:౧౨:౧౪:౧౫	ప్రజాపతి:	౧౩:౭:౧౧:౧౩-౧౪:౧౫:౧౬:౧౭:౧౮:౧౯:౨౦:౨౩:౨౪:౨౭	మత్రాపరుహ:	౨:౭:౧౦:
దిక్:	౧౭			మత్రేశ్వర్యసహిత ఆత్మా:	౧౮
దిగాదయో లింగోక్త:	౩౯		౩౫:౩౯	(౧౮౫)మేఘ:	౪
దిశ:	౯:౧౪:౨౨	ప్రజాపత్యాదయ:	౨౨:౨౪	మేఘావిన:౧౪ [౧౯:౨౫:౨౯	
(౧౧౮)దేవ్య:	౨౭	ప్రజాసభ్యరాజాన:	౬	యజ్ఞాన: ౪:౯: ౦:౧౨:	
దైవ్యాధ్యవకోపదేశక:	౨౦	ప్రజాసేనాపతి:	౭ [౨౨	యజ్ఞమాన పురోహిత:	౧౧
ద్యౌవాపురిపి:	౨:౬:౩౮	ప్రయత్నవంతో జీవాదయ:		యజ్ఞమాన ర్త్విజ:	౨౧
ద్యౌవాపురివ్యా:	౬:౧౩:౩౪:౩౭	(౧౬౦)ప్రస్థా:	౨౩	యజ్ఞ: ౧౮:౧౪:౧౭:౧౯:	
ద్యౌరిత్యాదయ:	౨౫	ప్రస్థస్థ సమాధాతార:	౨౩	౨౨:౨౫:౨౭:౩౬:౩౮	
ద్యౌ విద్యుత:	౧	ప్రజాపత్యాదయ:	౧౪	(౨౦౧)యజ్ఞపతి:	౭
ద్రవిణోదా:	౧౧	పాపజ:	౭:౧౩	యజ్ఞపురుష:	౧౭
ధనాదియ క్త ఆత్మా:	౧౮	(౧౬౪)ప్రజా:	౧౩	యజ్ఞవానాత్మా:	౧౮
ధనుర్వేదాధ్యపహ:	౨౯	పాపజాదయ:	౨౨:౨౩:౨౫	యజ్ఞాంగవాన్ ఆత్మా:	౧౮
ధాన్యదా ఆత్మా:	౧౮	ప్రజాపతయో లింగోక్త:	౩౯	యజ్ఞానుష్ఠాతాత్మా:	౧౮
భూషా:	౧౦	బహుద్రా:	౧౬	యజ్ఞానుష్ఠానాత్మా:	౧౮
సక్షతాదయ:	౨౨	బృహస్పతి:	౨:౩:౬:౯:౧౩:	యమ:	౩౫
(౧౩౦)నిర్భతి:	౧౨		౧౮:౨౮:౩౬	యోగి:	౭
న్యాయాపిఠ:	౨౩	బృహస్పతి స్తోమ:	౮		

యోద్ధా	౧౭	వాయవః	౨౯	శరద్ధృతుః	౧౫
ఁత్సవన్ ధనవన్ ఆత్మా	౧౮	వాయుః ౧;౭;౧౧;౧౪;౨౦;		శీఘ్రః	౧౫
(౨౧౧)రక్షేష్టుః	౯	౨౪;౨౫;౨౭;౩౩;౩౮		శ్రీః	౧౯;౨౩;౩౯
రసవిద్విద్వాన్	౧౮	వాయుః సవితా దేవతే	౩౫	శ్రీమదాత్మా	౧౮
రసవిద్వావిద్విద్వాన్	౧౮	వాయు సవితారౌ	౩౫	సంగోమాది విదాత్మా	౧౮
రాజధర్మరాజాదయః	౯	(౨౫౩)వాయ్వాదయః	౨౩	సంవత్సరః	౨౬
రాజప్రజే	౨౩	వాస్తుపతిః	౩	సభాపతిః	౨౦
రాజా	౨౦;౨౩	వాస్తుపతి రగ్నిః	౩	(౨౯౦)సభాపతి రాజా	౬
రాజాదయో గృహపతయః	౮	వాస్తు రగ్నిః	౩	సభాపతి ర్గృహమానః	౧౧
రాజాదయో గృహస్థాః	౮	విదుషీ	౧౪;౧౫	సభాసదః	౨౩
రాజేశ్వరౌ	౩౦	విద్యుత్	౫	సభేశః	౨౦
రాజై శ్వర్యాది యుక్తాత్మా	౧౮	విద్యుదాదయః	౨౩	సమాంతగణిత విదాత్మా	౧౮
(౨౨౧)రాజ్యవానాత్మా	౧౮	విద్విద్రాజానౌ	౩౨	సమాధాతా	౨౩
రాతిః	౩౪	విద్వాన్	౪;౧౨;౧౫;౧౯;	సమిద్	౨౦
రుచిః	౩;౧౬;౨౮	౨౨;౨౪;౨౫;౨౬;౨౯;		సమోద్	౯ [౮
రుద్రాః	౧౧;౧౫;౧౬;౨౧	౩౦;౩౨;౩౩;౩౭		సమోద్ మాండలికౌ రాజానౌ	
రుద్రాదయః	౩౮	విద్వాంసః	౬;౭;౧౪;౧౫;	సరస్వతీ	౧౯;౨౦;౨౯;౩౪;
లింగోక్తాః	౨౦-౨౨;౩౪;౩౬	౧౯;౨౧-౨౩;౨౫-౨౭;		సరస్వత్యాదయః	౨౧;౨౫;౩౮
చనస్సతిః	౨౦	౨౯;౩౦;౩౩;౩౭		సవితార౬౬;౯;౧౧;౧౨;౧౭;	
వరుణః	౪;౬;౭;౧౦;౧౨;౧౩	విరాజాదయః	౨౪ [త్మాగౌ	౧౯;౨౨;౨౩;౩౦;౩౩-౩౮	
౧౯-౨౧;౨౪;౩౩		విషమాంతగణితవిద్యావిదా		సవితా అశ్వినౌ చ	౬
వర్షర్షః	౧౫	విష్టుః	౧;౨;౫;౬;౧౨;౧౩;	సవితా గృహపతిః	౮
చరాదయః	౨౪	విష్టు ర్గృజ్ఞః	౫ [౩౪	(౩౦౪)సవితాదయః	౩౯
వస్తేతః	౧౫	(౨౬౭)విశ్వకర్మా	౧౭;౧౮	సవితాది మంత్రోక్తాః	౧౦
వసంతాదయః	౨౪	విశ్వకర్మార్మగ్నిర్వా	౧౮	సవితా వయః	౩౯
(౨౩౩)వసవః	౧౫	విశ్వకర్మార్మగ్నిర్వా	౧౮	సామదేవ్యః	౨౭
వసుద్రాదిత్యవిశ్వేదేవాః	౧౧	విశ్వకర్మార్మగ్నిర్వా	౧౮	సామోద్వాహ	౧౮
వస్వాదియః	౨౨;౨౪ [౧౪	విశ్వేదేవాః	౧౮	సామోద్వాహ	౧౮
వస్వాదయో మంత్రోక్తాః	౧౧	విశ్వేదేవాః	౧౮	సామోద్వాహ	౧౮
వస్వాదయో లింగోక్తాః	౧౧	విశ్వేదేవాః	౧౮	సామోద్వాహ	౧౮
వహ్నిః	౨౬ [౧౪	విశ్వేదేవాః	౧౮	సామోద్వాహ	౧౮
వాక్	౫;౨౯;౩౮	విశ్వేదేవాః	౧౮	సామోద్వాహ	౧౮
వాగదయో లింగోక్తాః	౩౯	విశ్వేదేవాః	౧౮	సామోద్వాహ	౧౮
వాగ్విద్యుత్	౪	విశ్వేదేవాః	౧౮	సామోద్వాహ	౧౮
వాగ్విద్యుత్	౪	విశ్వేదేవాః	౧౮	సామోద్వాహ	౧౮
(౨౪౩)వాజాదయః	౨౨	విశ్వేదేవాః	౧౮	సామోద్వాహ	౧౮
వాజీ	౧౧	విశ్వేదేవాః	౧౮	సామోద్వాహ	౧౮
వాణ్యః	౨౫	విశ్వేదేవాః	౧౮	సామోద్వాహ	౧౮
వాతః	౬;౧౫;౩౮	విశ్వేదేవాః	౧౮	సామోద్వాహ	౧౮
వాతాదయః	౨౨;౩౬	విశ్వేదేవాః	౧౮	సామోద్వాహ	౧౮
వాదయితారౌ వీరాః	౨౯	విశ్వేదేవాః	౧౮	సామోద్వాహ	౧౮

సోమగ్నా దిత్య విష్ణు మార్య	ఉశవాః	౧౩,౧౪.౧౮	దేవవాతః	౯,౧౦
బృహస్పతయః	ఋజశ్చైః	౩౩	దేవవాతభరతౌ	౩
సోమదయః	ఋజిష్వః	౩౪	దేవశ్రవ దేవవాతౌ	౧౧,౧౮
(౩౨౨)ప్రియః	దౌత్యేః దీర తమాః	౫	దేవశ్రవ దేవవాతౌ భారతౌ	౩౪
సౌష్ఠా	(౩౦) దౌర్జ్వభః	౩	(౩౦) దేవశ్రవాః	౭
సౌష్ఠేశ్వరః	కణ్వః	౧౧,౧౭,౩౪,౩౭	దేవశ్రవాదేవవాతశ్చభారతౌ	౩౪
స్వర్గా నౌ	కశ్యపః	౮	దేవశ్రవో దేవవాతౌ	౧౮
స్వాహాకృతయః	కాశీవత సుకీర్తిః	౨౦[౩౩,౩౪	దేవాః	౮,౧౮
హిరణ్యగర్భః	కుత్స్నః	౮,౧౨,౧౬,౧౮,౨౬,	ధ వః	౧౨
(౩౨౮)హిరణ్యం తేజః	(౩౫) కుత్సీదిః	౩౩	(౭౫) నాభానేదిః	౧౧
హేమంతర్షః	కుమారహారితః	౧౨	నాభానేదిష్ఠః	౯,౧౧
హోతా	కురువిందుః	౮	నారాయణః	౩,౩౦,౩౧
(౩౩౧)హోతృదయః	కుశేతః	౩౩	సృషేధః	౩౩
	కుశ్రీః	౧౧	సృషేధ పురుషమేధా	౨౦
ఋషులు	(౪౦) కూర్మః	౩౩	(౮౦) నోధాః	౩౪
అంగిరసః	కూర్మగార్తమదః	౩౪	నోధా గోతమః	౨౬
అగస్త్యః	కృత్వః	౭	పరమేష్ఠీ	౧౫,౧౬
అగ్నిః	కౌండిన్యః	౨౦	పరమేష్ఠీ కుత్వః	౧౬
అజిత్తః	గయప్లాతః	౨౧	పరమేష్ఠీ వా కుత్వః	౧౬
అత్రిః	(౪౫) గర్గః	౨౦	౮౫)పరమేష్ఠీ ప్రజాపతిః	౧,౨
(౭) అశ్రతిరధః	గౌలవః	౧౮	పరమేష్ఠీ ప్రజాపతిర్వాదేవాః	౧౬
అరుణ త్రసదన్యూ	గృత్వః	౧౭[౨౬,౨౭,౩౪	పరాశరః	౩౩
అశ్వతర్యా	గృత్వమదః	౭,౧౧,౧౭,౨౦,	పాయుః	౧౧
అశ్వినౌ	గోతమః	౩౨,౧౨,౧౩,౨౫,	పావకాగ్నిః	౧౨
అంగిరసః		౨౬,౩౪	(౯౦)పురుషిమః	౨౩
(౧౧) అంగిరసః హిరణ్య	(౫౦) గౌతమః	౬	పురుషిమధాజమిధౌ	౩౩
స్తాజః	గౌరీవితిః	౩౩	పురోధాః	౧౧
అత్రేయః	చిత్రః	౧౧	పూర్వదేవాః	౧౮
స్వప్తి అత్రేయః	జమదగ్నిః	౧౧,౨౯,౩౩	ప్రగౌతః	౩౩
అథిర్వాణః	జయః	౧౮	(౯౫)ప్రజాపతిః	౨,౪,౧౧,
(౧౫)అదిత్యాదేవాః	(౫౫)తాపనః	౯,౧౨,౩౩		౧౨,౧౬,౧౯,౨౦,
అదిత్యా దేవా వా	త్రితః	౧౧,౧౨,౩౩		౨౨-౨౫,౨౭,౨౮,౩౩
అభూతిః	త్రితరాః	౧౩	ప్రతిక్షత్రః	౩౩
అవత్సారః	త్రిశోకః	౭,౩౩	ప్రబంధుః	౩ [౩౩,౩౪
ఆసురిః	త్రిసదన్యూః	౭	ప్రస్కన్యః	౭,౮,౧౧,౨౦,
(౨౦) ఇంద్రః	(౬౦) దక్షః	౩౩,౩౪	ప్రాజాపత్యో యజ్ఞః	౩౪
ఇంద్రవిశ్వామిత్రౌ	దధిక్రావా	౯	(౧౦౦) ప్రాదురాక్షిః	౨౬
ఇంద్రాగ్ని	దధ్యజ్ఞాతర్వణః	౧౯,౩౬,౩౭	ప్రియమేధాః	౧౨,౧౫
ఇంద్రాబృహస్పతీ	దమనః	౩౫	బింధుః	౩
ఉత్తీర్ణః	దీర తమాః	౬,౧౨,౩౭-౪౦	బృహదుక్తో గోతమః	౨౮
(౨౫) ఉత్తరనారాయణః	(౬౫) దేవలః	౨,౩౩	బృహదుక్తోవామదేవః	౨౮

౧౦౫) బృహదుక్తో వామదేవ్యః	వారుణిః	౩ [ఆదిత్యః ౧౧	సుతంభరః ౨౨ [చ్యవదాః ౧౨
బృహద్వివః ౩౩ [౨౮, ౨౯	(౧౪౦) వారుణిః సప్తధృతిః	(౧౪౦) వారుణిః సప్తధృతిః	(౧౮౦) సుతజేతృ మధు
బృహస్పతిః ౯, ౧౬	విదర్భిః ౨౦	విదర్భిః ౨౦	సునీతిః ౩౩
స్వయంభుబ్రహ్మ ౩౨ [౩౩, ౩౪	విధృతిః ౧౭	విధృతిః ౧౭	సుబంధుః ౩
భరద్వాజః ౩, ౭, ౮, ౧౩, ౧౮	విభార్ధి ౩౩	విభార్ధి ౩౩	సుశ్రుతః ౩
౧౧౦) భరద్వాజః శిరంబితః ౩౫	విరూపః ౩, ౧౧-౧౩	విరూపః ౩, ౧౧-౧౩	సువహోత్రః ౩౩, ౩౪
భారద్వాజః ౩, ౭, ౮, ౧౧, ౧౭, ౧౯, ౨౬, ౨౯, ౩౩	(౧౪౫) విరూపాక్షః ౧౨	(౧౪౫) విరూపాక్షః ౧౨	(౧౮౫) సోమతః ౧౧
భారవః ౨౭	వివస్వాన్ ౮	వివస్వాన్ ౮	సోమాహుతిః ౧౧, ౧౨
భార్గవో జమదగ్నిః ౨౯	విశ్వకర్మా ౧౪, ౧౮	విశ్వకర్మా ౧౪, ౧౮	స్వయంభు బ్రహ్మ ౩౨
భిషక్ ౧౨ [కర్మా ౧౭	విశ్వదేవః ౧౪	విశ్వదేవః ౧౪	హిరణ్యగర్భః ౧౨, ౧౩, ౨౭
౧౧౫) భువనపుత్రో విశ్వ	విశ్వమనాః ౧౧	విశ్వమనాః ౧౧	హిరణ్యస్తూపః ౩౩, ౩౪
మధుచ్ఛందాః ౩, ౫-౮, ౧౨	(౧౫౦) విశ్వరూపః ౨౨, ౩౩	(౧౫౦) విశ్వరూపః ౨౨, ౩౩	హిరణ్యస్తూప ఆంగిరసః ౩౪
౧౫, ౨౦, ౨౧, ౨౬, ౨౯, ౩౩	విశ్వవారాః ౩౩	విశ్వవారాః ౩౩	(౧౯౧) హైమవర్చిః ౧౯, ౩౦
మధుచ్ఛందాః సుతజేతౌ ౧౭	విశ్వామిత్రః ౩, ౩, ౧౧, ౧౨, ౨౧, ౨౨, ౩౩, ౩౬	విశ్వామిత్రః ౩, ౩, ౧౧, ౧౨, ౨౧, ౨౨, ౩౩, ౩౬	(ఇందరి జంబముపులు)
మనుః ౩౩	విశ్వావసుః ౧౨, ౧౭	విశ్వావసుః ౧౨, ౧౭	అరుణత్రయదస్య
మయోభూః ౧౧	విశ్వే దేవాః ౧౪	విశ్వే దేవాః ౧౪	అశ్వినౌ
(౧౨౦) మహీయవః ౨౬	(౧౮౫) విహవ్యః ౩౪	(౧౮౫) విహవ్యః ౩౪	ఇంద్రో విశ్వామిత్రౌ
ముద్రలిః ౨౬	వై భానసః ౮, ౧౯	వై భానసః ౮, ౧౯	ఇంద్రాగ్ని
మేధః ౩౩	వైశ్వామిత్రో మధుచ్ఛందాః ౩	వైశ్వామిత్రో మధుచ్ఛందాః ౩	ఇంద్రా బృహస్పతి
మేధాభామః ౩౨	శంఖః ౧౯	శంఖః ౧౯	దేవవాత భృతౌ
మేధాతిథిః ౩, ౫-౮, ౨౨, ౨౫, ౨౬, ౩౦, ౩౩-౩౬	శంయుః ౩ [౩	శంయుః ౩ [౩	దేవశ్రివ దేవవాతౌ
(౧౨౫) యజ్ఞపురుషః ౨౨	(౧౬౦) శంయు ర్భార్తృ సృత్యః	(౧౬౦) శంయు ర్భార్తృ సృత్యః భృతౌ
యాజ్ఞవల్క్యః ౩, ౨౬	శమ్ముః ౨౭	శమ్ముః ౨౭	సృమేధ పురుషమేధ
రమ్యాక్షిః ౨౬	శమ్ము ర్భార్తృ సృత్యః ౨౭	శమ్ము ర్భార్తృ సృత్యః ౨౭	పురుషభాజమితౌ
ఋశః ౩౩	శాకల్పః ౬	శాకల్పః ౬	కుతకక్ష సుకక్ష
ఋశో భానాతః ౩౩	శాసః ౮, ౧౮	శాసః ౮, ౧౮	
(౧౩౦) రోపాముద్రా ౧౭	(౧౬౫) శివసంకల్పః ౩౪	(౧౬౫) శివసంకల్పః ౩౪	(అనేకముపులు)
రౌగాక్షిః ౨౬	శునః శేఫః ౧౦-౧౨, ౧౮, ౩౫	శునః శేఫః ౧౦-౧౨, ౧౮, ౩౫	ఆదిత్యాః దేవాః
సత్సః ౪, ౭, ౧౬, ౨౬	శ్రీకామః ౩౨	శ్రీకామః ౩౨	దేవాః
సత్సప్రీః ౧౨, ౩౩	శ్రుతకక్ష సుకక్ష ౩౩	శ్రుతకక్ష సుకక్ష ౩౩	పూర్వదేవాః
సత్సారః ౧౨, ౧౩, ౩౩	శ్రుతబంధుః ౩	శ్రుతబంధుః ౩	విశ్వవారాః
సత్సారః కాశ్యపః ౭	(౧౭౦) శ్వావశ్యః ౧౨, ౩౭	(౧౭౦) శ్వావశ్యః ౧౨, ౩౭	విశ్వే దేవాః
(౧౩౫) వారుణః ౯, ౧౦, ౧౨	సంకుసుకః ౩౫	సంకుసుకః ౩౫	సప్త ఋషయః
వసుయుః ౧౭	సప్త ఋషయః ౧౭	సప్త ఋషయః ౧౭	౧. వశిష్ఠ
వశిష్ఠః ౩, ౫, ౭-౯, ౧౨, ౧౫, ౧౭, ౨౦, ౨౧, ౨౬, ౨౭	సప్తధృతి ర్భారు ౩	సప్తధృతి ర్భారు ౩	౨. అత్రి
౩౩, ౩౪ [౨౧, ౨౭, ౩౩, ౩౬	సరస్వతీ ౨౮	సరస్వతీ ౨౮	౩. గౌతమ
వామదేవః ౨, ౩, ౧౦, ౧౩, ౧౭	(౧౭౫) సర్పరాక్షీ కద్రూః ౩	(౧౭౫) సర్పరాక్షీ కద్రూః ౩	౪. కశ్యప
	సవితా ౧౩	సవితా ౧౩	౫. భరద్వాజ
	సింధుద్వీపః ౧౧	సింధుద్వీపః ౧౧	౬. జమదగ్ని
	సుచీతః ౩౩, ౩౫	సుచీతః ౩౩, ౩౫	౭. విశ్వామిత్ర

శ్రీ యర్రం బిక్కి రెడ్డి గారు,
యర్రం వారి పాలెం, బాపట్ల తాలూకా, గుంటూరు జిల్లా;

జననము:—1906 అక్టోబరు 15;

తల్లి:—నాగమాంబ; తండ్రి:—కోటిరెడ్డి,

బాల్యమునుండి ఖద్దరుధారి; నిత్యభగవద్గీతా పారాయణ పరుడు;

ధర్మ తత్పరుడు;

1934 లో నూతన పాడు గ్రామములో ధర్మసత్రమును నిర్మించెను.

కృషీవరుడు, ఋణగ్రామి, సత్యసంధుడు,

సతీమణి శ్రీమతి సో॥ చింకమ్మ. జననము 1910;

అతిథి సేవా తత్పరురాలు. పురంధ్ర.

పేరుపేదముద్రణకై 400 రూ.లు దానమిచ్చిన ఉదార వదాన్యులు.

భగవంతుడు పీరి కుటుంబము నందాప్తి కృత్యాభివమును పెంపొందజేయు గాక!

భగవత్ప్రేరితులు

శ్రీ చిలుకూరి రామమూర్తి చర్యగారు
తండ్రి:- వెంకయ్య; తల్లి:- సుబ్బమ్మ
వయస్సు. 80 సం॥ కమ్మవారు.
వైదిక పురోహితులు.
1925 నుండి వేదప్రచారకులు.
ఆచంట-పశ్చిమగోదావరి జిల్లా

శ్రీ చలగళ్ల సుబ్బారాయుడు గారు
తండ్రి:- తిరపయ్య; తల్లి:- వద్దమ్మ
80 సం॥ ల వయస్సు (1961) లో
పరమ పదించిరి.
మహర్షిదయానందుని శిష్యులు. వ్రతజ్ఞాపీరులు,
ఆచంట-పశ్చిమగోదావరి జిల్లా.

శ్రీ వణుకూరు పురుషోత్తమ శర్మగారు
నాయీ బ్రాహ్మణులు
వైదిక ధర్మానుయాయ
సత్పురోహితులు
కుందేరు. కృష్ణాజిల్లా

భగవత్ప్రేరితులు

శ్రీ యలమంచిలి గోపాలరావుపర్మగారు

తండ్రి : బాలకోటయ్య

తల్లి : రత్నమ్మ (కుందేరు; కృష్ణాజిల్లా)

పైదిక ధర్మాభిమానులు,

(మాచవరం; మైదకుజిల్లా)

శ్రీ వైద్య రామదేవ శాస్త్రిగారు

ఆయుర్వేదపత్న

తండ్రి : అంజయ్య; తల్లి : సుసమ్మ

వయస్సు ౩౨; దృఢమైన ఆర్యులు

ధూరిపేట, హైదరాబాదు.

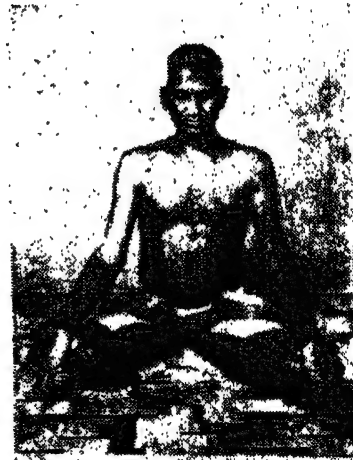
శ్రీ అన్నేయెంకట్రామయ్యగారు

కూర్మకులావతంసులు;

రైతు. తేనెపరిశోమ;

పైదిక ధర్మాభిమాని.

త్రిపుర వల్లూరు. కృష్ణాజిల్లా.

శ్రీమన్నెకుందూరి సత్యనారాయణగారు

తండ్రి : వీరన్న; తల్లి : సుబ్బమ్మ

కూర్మకులావతంసులు;

శ్రీమదయానందుని అనుయాయి;

౧౯౪౦ నుండి ఆర్యధర్మ ప్రచారకులు

దేవ; పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా.

ధ గ వ త్రే రి తు లు

శ్రీ దుర్గా సత్యనారాయణ దంపతులు - తణుకు.

శ్రీ సత్యనారాయణగారి

తలిదండ్రులు :

వెంకటరత్నమ్మ-

సూర్యనారాయణలు.

జన్మస్థానము :

పితాపురం (తూ. గో. జిల్లా)

వయస్సు : ౬౨ సం॥లు.

శ్రీమతి కృష్ణదేవీగారి

తలిదండ్రులు :

మానేపల్లి గవరమ్మ-

చంద్రయ్యగారలు.

జన్మస్థానము :

మండపాక (ప. గో. జిల్లా)

వయస్సు : ౫౨ సం॥లు.

శ్రీ గుంటక నరసయ్య పంతులుగారు

(హైదరాబాదు)

తండ్రి : రాజన్న. తల్లి : టాయమ్మ

గోపాలపురం - కరీంనగరు జిల్లా

వయస్సు ౫౬ సం॥లు

పద్యశాలి సంఘ పితామహులు.

వైదిక ధర్మాభిమానులు

వృత్తి : సంఘ సేవ.

శ్రీ అన్నే వెంకట్రామయ్య. అప్పయ్యగార్ల ద్వితీయ కుమార్తె

స్వగ్రీయ శ కుంతలా దేవి [జోట్లవల్లూరు]

[జననము 16.12.39 మరణము 20.5.59]

మా అభిమానపాతకుల సహకార సానుభూతుల వలననే ఈ బృహత్కార్యములో సగమున తెక్కువభాగము సేటికి పూర్తి చేయ గలిగితిమి. కావున మేమెంతయో కృతజ్ఞులము.

యజుర్వేద భాష్యము నాలుగు భాగములుగ పూర్తియగును. అందు రెండు భాగములు (౧, ౩ సంపుటములు) ముద్రించబడి చదువరుల కందించ బడినవి. ఇది మూడవదిగ ప్రకటించ బడుచున్నను వేదభాష్యక్రమములో నాల్గవ సంపుటము - చివరిది. ఇందు పురుషమాత్రము, ఈశోపనిషత్తు మొదలైనవి ఉన్నవి.

ఈ సంపుటము ముద్రణకై చాల శ్రమవడవలసివచ్చినది. రెండు సంవత్సరములకంటె నెక్కువ కాలము పట్టుటయే గాక రెండు ముద్రణాలయములలో పని చేయించ వలసి వచ్చినది.

మిగిలియున్న రెండవసంపుటము (౧౧-౨౦ అధ్యాయములు) ముద్రణకై ప్రత్యేకముగ కంపోజింగునెక్సన్ పెట్టబడినది. పని సాగుచున్నది. సాధ్యమయినంత త్వరలో పాతకుల సమక్షమున ఉంచబడగలదు.

వేద భాష్యముతోపాటు అనేక అనుక్రమణికలను కూడ తయారుచేయుట అత్యవసరముగ గోచరించుటచే మంత్రముల దేవతల విర్దేశముతోనహా “ఋషుల అనుక్రమణిక” ను; అటలనే మంత్రముల-ఋషులనిర్దేశముతో నహా “దేవతానుక్రమణిక”ను వేర్వేర ముద్రించితిని. వీని వలన ఏయే దేవత ఎచ్చుచెచ్చుట వర్ణించబడెను? ఆ యా మంత్రములకు ఋషు లెవరో? తేలికగా గ్రహించగలరు. ఋష్యనుక్రమణిక వలన ఆ యా ఋషు లేయే మంత్ర ముల కున్నార? ఆచ్చట దేవతలు ఎవరు? అను విషయములను సులభముగ గ్రహించగలరు. ఈ రెండు అను క్రమణికలు కేవల మధ్యాయములనే నిర్దేశించుచు నీసంపుటములోను ప్రకటించబడినవి. ఇటులనే ఏ యే ఛందస్సు ఏయే తావులందు వాడబడినదో తెలియజేయు “ఛందస్సుల అనుక్రమణికయు” ముద్రించబడినది. ఈ వేదమునం దునయోగించబడిన ౧౧,౧౦౬ శబ్దములు ఏ మే తావులందు వచ్చినవో తెలుపు “పదానుక్రమణిక”; ఏమంత్ర మెచటనున్నదో తెలుపు “మంత్రానుక్రమణిక”; మహర్షి ప్రతి మంత్రారంభము నంగుండు విషయమును విర్దేశించియుండెను. వాని నన్నిటిని విడివిడిగా విషయముల ననుసరించి విభజించి సమకూర్చి “మంత్రార్థ విషయ మాచిక” అనునవి ప్రకటించబడినవి. మహర్షి ప్రతి అధ్యాయము చివర ఆ యా యధ్యాయముల లోని విష యములను విర్దేశించెను. వాని నన్నిటిని ఆకారాదిక్రమములో సమకూర్చి “యజుర్వేదములో నేమున్నది;” అను పేరుతో పేరుగ ముద్రించి యున్నాను. అదియు నిషట జత పరచ బడినది. ఏ భాషలో నెవరును సమకూర్చని అను క్రమణిక లనేకము ఆంధ్రపాతకుల కందించబడుచున్నవి.

ఆంధ్రభాషా పాహిత్యవిర్మాణము టరిగినదాది నేటివరకు ఆంధ్రభాషలో ప్రతిపదార్థ తాత్పర్యములతో నే యొక్క వేదము పూర్తిగ ప్రకటించబడి యుండలేదు. ఆంధ్రభాషలో వెలువడుచున్న యీ భాష్యమును అదిరించుట, దానివలన లాభము పొందుట, ఆనందించుట కేవలము ఆంధ్రభాషవారి కొక్కరికే చెల్లును. కావున ఈ యపూర్వ కృతిని గ్రహించి ఆంధ్రపాతకు లందరు కృతివతులు గావలయునని మా వాంఛ.

“శ్రీమద్దయాపంద వేదాను సంధాన సదవము” అను పేరుతో శుద్ధ వైదిక సాహిత్యము ఇకముందు ప్రకటించబడును.

ఆంధ్రప్రజలు అదభిమానములు జూపి యజుర్వేదముకంటె ఐదు రెట్లు పెద్దదియగు మహర్షిరచిత ఋగ్వేద భాష్యమువకు కూడ ఆంధ్రానువాద మొనర్చునటుల పోత్సహించెదరని ఆశించుచున్నాను.

మార్చి ౨౦ బి ౩౦
శుభకృత్
డి 26-12-1962
చారాయణగూడ
హైదరాబాదు-౨౯

ఇట్లు విన్నవింతు
వైదిక ధర్మానురాగి
వేదభాష్య ప్రకాశన ప్రబంధకర్త
అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి

అధైక త్రింశత్తమాధ్యాయార్ముః

—: ౦ :—

ముప్పదియొకటవ అధ్యాయము పార్వరంభము.

ఓం. విశ్వాని దేవ సవిత ధృతితాని పరాసువ! యద్భద్రం తన్న ఆసువ॥౧॥

౧౯౫౯ సహస్ర శీర్షేత్యస్య నారాయణ ఋషిః; పురుషో దేవతా, విశ్వదనుష్ఠావృందః, గాంధారః స్వరః.

అథ పరమాత్మన ఉపాసనాస్తుతి పూర్వకం సృష్టి విద్యా విషయ మాహ.

పరమాత్ముని ఉపాసనాస్తుతి పూర్వకముగ సృష్టివిద్యావిషయమును చెప్పెను.

సహస్ర శీర్షా పురుషః సహస్రాక్షః సహస్రపాత్ ।

స భూమిభిః సర్వతః స్పృత్యాఽత్యతిష్ఠ దృశాఙ్గులమ్ ॥౧॥

సహస్రశీర్షేతి సహస్ర + శీర్షా, పురుషః, సహస్రాక్ష ఇతి సహస్ర + అక్షః,

సహస్రపాదితి సహస్ర + పాత్, సః, భూమిమ్, సర్వతః, స్పృత్యా, అతి, అతి

ష్ఠత్, దృశాఙ్గులమితి దశ + అఙ్గులమ్ ॥౧॥

పదార్థః :- (సహస్రశీర్షా) సహస్రాక్ష్యసంఖ్యాతాని శిరాంసి యస్మిన్ సః, (పురుషః) సర్వత్ర పూర్ణో జగదీశ్వరః, పురుషః, పురిషాదః పురిశయః పూర్వతే ర్వా పూరయత్యంత రిక్యంతర పురుష మభిప్రేత్య. యస్మాత్ పరం నాపర మస్తి కించిద్యస్మాన్నాజీయో న జ్ఞాయోఽస్తి కిచ్చిత్ వృక్ష ఇవ స్తథో దివి తిష్ఠత్యేక పైనేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వమిత్యపి విగమో భవతి విరు. అ. ౨. ౪౦. ౩. (సహస్రాక్షః) సహస్రాక్ష్యసంఖ్యాతాన్యక్షీణి యస్మిన్ సః, (సహస్రపాత్) సహస్రాక్ష్యసంఖ్యాతాః పాదా యస్మిన్ సః, (సః) (భూమిమ్) భూగోలమ్, (సర్వతః) సర్వస్మాదేకాత్ (స్పృత్యా) అభివ్యావ్య (అతి) ఉల్లంఘనే (అతిష్ఠత్) తిష్ఠతి (దశాంగు లమ్) వజ్రస్థూలమాక్ష్మభూతాని దశాంగులాన్యఙ్గాని యన్య తజ్జగత్ ॥౧॥

అన్వయః :- హేమనుష్యాః యః సహస్రశీర్షా సహస్రాక్షః సహస్రపాత్ పురుషోఽస్తి. స సర్వతో భూమిం స్పృత్యా దృశాఙ్గుల మత్యతిష్ఠ త్రమేవోపాసీద్వమ్. ॥౧॥

భావార్థః :- హే మనుష్యా యస్మిన్ పూర్ణే పరమాత్మన్యన్మదాదీనా మసంఖ్యాతాని శిరాన్యక్షీణి పదాదీన్యఙ్గాని చ సన్తి. యో భూమ్యా ద్యువలక్షితం వజ్రభిః స్థూలై ర్భూతైః మూక్షై శ్చ యుక్తం జగత్ స్వసక్తయా ప్రపూర్వ యత్ర జగన్నాస్తి తత్రాఽపి పూర్ణోఽస్తి, తం సర్వ విరూపాకారం పరిపూర్ణం సచ్చిదానందస్వరూపం నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తవ్యభావం పరమేశ్వరం విహయాన్య సోఽపాసనాం యూయం తదాచిన్మైవ కురుత. కిన్త్యసోఽపాసనేన ధర్మార్థకామమోక్షే నలం కుర్యాత. ॥౧॥

పదార్థము :- మానవులారా! సహస్రశీర్షః=పా్రిణుల శిరస్సు లన్నిటిని తనలో గలిగియున్నవాడు, సహస్రాక్షః=వేలకొలది నేత్రములను తనలో గలిగియున్నవాడు,

సహస్రపాత్ = సకల ప్రాణుల యసంఖ్యాకములగు పాదములను తనలో కలిగియున్న వాడునై, పురుషః = సర్వత్ర పరిపూర్ణుడు, వ్యాపకుడునై యే జగదీశ్వరుడున్నాడో, సః = అతను. సర్వతః = సకల ప్రదేశములనుండి, భూమిమ్ = భూగోళమునందు, స్పృత్వా = అన్ని వైపులనుండి వ్యాప్తుడై, దశాంగులమ్ = పంచస్థూల భూతములు, పంచసూక్ష్మ భూతములు అను పది యవయవముల రూపములోనున్న సకల జగత్తును, అతి అతిష్ఠత్ = ఉల్లంఘించి స్థితుడై యున్నాడు. అనగా అన్నిటికంటె వేరుగాగూడ స్థితుడై యున్నాడు. (౧)

భావార్థము :- మానవులారా! మన మానవులందఱి అసంఖ్యమ స్తకములు, నయ నములు, పాదములు మొదలైన అవయవములు, ఏ పూర్ణ పరమాత్మయందున్నవో, భూమ్యాదులచే ఉపలక్షితమై పంచస్థూల పంచసూక్ష్మ భూతములతో కూడియున్న జగత్తును తన శక్తిచే వింపి, జగత్తులేని చోటగూడ (వ్యాపించి) ఎవడు పూర్ణుడగుచున్నాడో, అట్టి సకల జగత్ప్రసృష్ట, పరిపూర్ణుడు, సచ్చిదానందస్వరూపుడు, విత్యభుద్ధబుద్ధ ముక్త స్వభావుడునగు పరమేశ్వరుని వదలి ఇతరుని నెన్నడును ఉపాసించకుడు. మఱేమనిన ఆ యీశ్వరుని ఉపాసనచే ధర్మార్థ కామమోక్షములను పొందుడు. ౧. [౧౬౫౯]

౧౬౬౦ పురుష ఇత్యన్య నారాయణ ఋషిః; ఈశానో దేవతా, నిబృదనుష్టుప్ చందః, గాంధారః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయమాహ.

మరల నయ్యదియే.

పురుష ఏవేదశ్చి సర్వం యద్భూతం యచ్ఛ భావ్యమ్ ।

ఉతామృతత్వస్యేశానో యదన్నే నాతిరోహతి ॥౨॥

పురుషః, ఏవ, ఇదమ్, సర్వమ్, యత్, భూతమ్, యత్, చ, భావ్యమ్, ఉత, అమృతత్వస్యేత్యమృత + త్వస్య, ఈశానః, యత్, అన్నేన, అతిరోహతీత్యతి + రోహతి ॥౨॥

పదార్థః :- (పురుషః) సత్త్వై ర్గుణకర్మవ్యభావైః పరిపూర్ణః (ఏవ) (ఇదమ్) ప్రత్యక్షైః ప్రత్యక్షైత్యకం జగత్ (సర్వమ్) సంపూర్ణమ్ (యత్) (భూతమ్) ఉత్పన్నమ్ (యత్) (చ) (భావ్యమ్) ఉత్పత్త్యుమానమ్ (ఉత) అపి (అమృతత్వస్య) అవిశానో మోక్షసుఖస్య కారణస్య వా (ఈశానః) అధిష్ఠాతా (యత్) (అన్నేన) పృథివ్యాదినా (అతిరోహతి) అత్యంతం వర్ధతే. ॥౨॥

అన్వయః :- హే మనుష్యా యద్భూతం యచ్ఛ భావ్య ముతాపి యదన్నేనాతిరోహతి తదిదం సర్వ మమృతత్వస్యేశానః పురుష ఏవ రచయతి. ॥౨॥

భావార్థః :- హే మనుష్యా యేనేశ్వరేణ యదా యదా సృష్టి రభూత్తదా తదా నిర్మితా ఇదా నీం ధరతి, పునర్విశాశ్య రచిష్యతి, యదాదారేణ సర్వం వర్ధతే, వర్ధతే చ తస్మేన సభేకం ఫల మాత్మానముపాసేద్ధ్యం వాఽస్మాదితరమ్ ॥౨॥

పదార్థము :- మానవులారా ! యత్=ఏది, భూతమ్=ఉత్పన్నమైయున్నదో, చ=మతీయు, యత్ భావ్యమ్=ఏది యుత్పన్నమవనున్నదో, ఉత=మతీయు, యత్ అన్నేన=ఏది పృథివ్యాదుల సంబంధముచే, ఆతిరోహతి=మిక్కిలి వృద్ధిజెందుచున్నదో, ఇదమ్ సర్వమ్=అయీ ప్రత్యక్ష పరోక్షరూపములొనున్న జగత్తంతటిని, అమృత్యస్య=అవినాశియైన మోక్షసుఖమునకు, కారణమునకు, ఈశానః=అధిష్టాతయు, పురుషః ఏవ=సత్యములైన గుణకర్మ స్వభావములతో పరిపూర్ణుడైన బరమాత్మయే సృష్టించుచున్నాడు. ౨.

భావార్థము :- మానవులారా ! ఏ ఈశ్వరుడు సృష్టి జరిగినప్పుడెల్లా సృష్టించియుండెనో, ఇప్పుడు ధరించుచున్నాదో, ఇకముందును నాశనమొనర్చి రచించునో, ఎవని యాధారముమీద సకలము ఉన్నదో, వృద్ధియగుచున్నదో ఆ పరమేశుడైన పరమాత్మునినే ఉపాసించుడు. అతని తప్ప నితరుని పేవించకుడు. ౨. [౧౬౬౦]

౧౬౬౧ ఏతావనిత్యస్య నారాయణ ఋషిః, పురుషో దేవతా, నిచృదనుష్ఠప్ చందః, గాంధారః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నా విషయమే.

ఏతావానస్య మహిమాతో జ్ఞాయాశ్చ పూరుషః ।

పాదోఽస్య విశ్వా భూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివి ॥౩॥

ఏతావాన్; అస్య, మహిమా, అతః, జ్ఞాయాన్; చ, పూరుషః, పురుష-ఇతి పురుషః, పాదః, అస్య, విశ్వా, భూతాని, త్రిపాదితి త్రి + పాత్, అస్య అమృతమ్, దివి. ॥౩॥

పదార్థః :- (ఏతావాన్) దృశ్యాదృశ్యం బ్రహ్మాండరూపమ్ (అస్య) జగదీశ్వరస్య (మహిమా) మాహాత్మ్యమ్. (అతః) అస్మాత్ (జ్ఞాయాన్) అతిశయేన ప్రకాశస్తే మహాన్ (చ) (పూరుషః) పరిపూర్ణః (పాదః) ఏకోఽంశః. (అస్య) (విశ్వా) విశ్వాని సర్వాణి (భూతాని) పృథివ్యాదీని (త్రిపాత్) త్రియః పాదా యస్మిన్ (అస్య) జగత్సృష్టే (అమృతమ్) నాశరహితమ్ (దివి) ద్యౌతవాత్మకే వ్యవహరే. ॥౩॥

అన్వయః :- హే మనుష్యాః! అస్య పరమేశ్వరవైశిష్ట్యావాన్ మహిమాఽతోఽయం పురుషో జ్ఞాయానస్య చ విశ్వా భూతాన్యేకః పాదోఽస్య త్రిపాదమృతం దివి వర్తతే. ॥౩॥

భావార్థః :- ఇదం సర్వం సూర్యచంద్రాదిలోకలోకాంతరం చరాచరం యావజ్జగదస్తి తచ్చిత్ర విచిత్ర రచనానుమానేనేశ్వరస్య మహత్త్వం సంపాద్యోత్పత్తిస్థితి ప్రలయరూపేణ కాలత్రయే హ్రాసవృద్ధ్యాదిలాపి పరమేశ్వరస్య చతుర్థాంశే తిష్ఠతి, నైవాన్య కురీయాంశస్యావ్యవధింప్రాప్నోతి అన్య సామర్థ్యస్యాంశత్రయం ప్యేఽవినాశిని మోక్షస్వరూపే సదైవ వర్తతే, నానేవ కథనేవతస్యాఽనంతత్వం విహన్యతే కింతు జగదపేక్షయా తస్య మహత్త్వం జగతో న్యూనత్వం జ్ఞాప్యతే. ॥౩॥

పదార్థము :- మానవులారా : ఏలావాన్ = ఈ దృశ్యాదృశ్య బ్రహ్మాండము, అన్య మహిమా = ఈ జగదీశ్వరుని మహత్వసూచకమైయున్నది. అతః = ఈ బ్రహ్మాండము కంటెను, పురుషః = పరిపూర్ణుడైన పరమాత్మ, జ్ఞాయాన్ = పెద్దవాడు, అతిప్రళంసితుడు, చ = మఱియు, విశ్వాభూతాని = పృథివ్యాదిచరాచరజగత్తంతయు, అన్య పాదః = ఈ ఈశ్వరునియందొక అంశమై యున్నది. మఱియు, అన్యః = ఈ జగత్సప్తయొక్క, త్రిపాద్ = మూడు అంశముల, అమృతమ్ = నాశరహితమగు మహిమ, దివి = ద్యౌత నాత్మకమగు స్వస్వరూపము నందున్నది. ౩.

భావార్థము :- సూర్యచంద్రాది లోకలోకాంతర చరాచర జగత్తంతయు (తన) చిత్రవిచిత్ర రచనయొక్క అనుమానముచే పరమేశ్వరుని మహిమను ప్రసిద్ధపఱచి, ఉత్పత్తిస్థితి ప్రళయరూపముచే త్రికాలములందు క్షీణించినను, వృద్ధిజెందినను పరమేశ్వరుని ఒక చతుర్థాంశములోనే అంతర్హితమై యుండును గాని, ఆ ఈశ్వరుని చతుర్థాంశపు అవధిని కూడ ముట్టజాలడు. మఱియు నీ యీశ్వరునియొక్క మూడుపాదములు అతని అవివాశియగు మోక్షస్వరూపమున సదైవ ఉండుచున్నవి. ఇటుల చెప్పబడి జగత్తుకంటె అతని మహత్వము, జగత్తుయొక్క న్యూనత్వము గ్రహించబడునుగాని యీశ్వరుని యనంతత్వమునకు భంగమువాటిల్లదు. ౩. [౧౬౬౧]

౧౬౬౨ త్రిపాదిత్యస్య వారాయణ ఋషిః, పురుషో దేవతా, అమృతమ్ చందః, గాంధారిః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ.

మఱుల నా విషయమే.

త్రిపాదూర్ధ్వ ఉదైత్పురుషః పాదోఽన్యేహాభవత్ పునః ।
తతో విష్వజ్ వ్యక్రామత్సాశనానశనే అభి ॥౪॥

త్రిపాదితి త్రి + పాత్, ఊర్ధ్వః, ఉత్, ఐత్, పురుషః పాదః, అన్యః, ఇహ, అభవత్. పునరితి పునః, తతః, విష్వజ్, వి, అక్రామత్, సాశనానశనే ఇతి సాశనానశనే, అభి. ॥౪॥

పదార్థః :- (త్రిపాత్) త్రయః పాదా అంశాః యన్య సః (ఊర్ధ్వః) సర్వేభ్య ఉత్కృష్టః సంసారాత్ వృథా ముక్తిరూపః (ఉత్) (ఐత్) ఉదేతి (పురుషః) పాలకః (పాదః) ఏకో భాగః (అన్య) (ఇహ) జగతి (అభవత్) భవతి (పునః) పునః పునః (తతః) తతోఽనంతరమ్ (విష్వజ్) యో విమ వర్యతాశ్చాతి ప్రాప్నోతి (వి) విశేషేణ (అక్రామత్) వ్యాప్నోతి (సాశనానశనే) ఆశనేన భోజనేన సహ వర్తమానం సాశనం, న విద్యతేఽశనం యన్య తదశనం సాశనశ్చానశనశ్చ తే ప్రాణ్యప్రాణిన్ (అభి) అభింక్ష్య. ॥౪॥

అన్వయః :- సూర్వోక్త త్రిపాత్ పురుష ఉర్ధ్వ ఉదైత్. అన్య పాద ఇహ పున రభవత్, తతః సాశనానశనే అభి విష్వజ్ సన్ వ్యక్రామత్. ॥౪॥

భావార్థః:-అయం పరమేశ్వరః కార్యజగతః పృథగంశత్రయేణ ప్రకాశితః సన్ ఏకాంశస్వపా మర్థ్యేన సర్వం జగత్పునః పునరుత్పాదయతి చక్రాత్ తస్మిన్ చరాచరే జగతి వ్యాప్య తిష్ఠతి॥౪॥

పదార్థము:-త్రిపాత్=పూర్వోక్తాంశత్రయము కలిగియున్నవాడు, పురుషః= పాలకుడు నగు పరమేశ్వరుడు, ఊర్ధ్వః=సర్వోత్తమమైన ముక్తిస్వరూపుడు, సంసార మునకు భిన్నుడునై, ఉత్ ఐత్=ఉదయించుచున్నాడు, అన్యః=ఈ పురుషుని, పాదః= ఒకయంశము, ఇహ పునః అభవత్=ఈ జగత్తునందు మాటిమాటికి ఉత్పత్తి ప్రళయ చక్రమువలె కలుగుచున్నది. తతః=దీని యనంతరము, సాశనానశనే అభి=తిను చేతన వస్తువులు, తినజాలని జడవస్తువులు, ఈ రెంటియందు, విష్వజ్=సర్వత్ర ప్రాప్తుడై, వి అక్రామత్=విశేషించి వ్యాప్తుడగు చున్నాడు. ౪.

భావార్థము:-పూర్వోక్త పరమేశ్వరుడు కార్యజగత్తుకు భిన్నుడై అంశత్రయముచే ప్రకాశితుడయ్యెను. ఏకాంశమగు స్వసామర్థ్యముచే సకలలోకములను మాటిమాటికి సృజించు చున్నాడు. తదనంతరము చరాచర జగత్తులో వ్యాప్తుడై స్థితుడగుచున్నాడు. ౪. [౧౬౬౨]

౧౬౬౩ తతో విరాడిత్యన్య నారాయణ ఋషిః, స్రష్టా దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయమాహ.

మరల నా విషయమే.

తతో విరాడజాయత విరాజో అధి పూరుషః ।

స జాతో అత్యరిచ్యత ప్రశ్నాద్భూమి మథో పురః ॥౫॥

తతః, విరాడితి వి + రాట్, అజాయత, విరాజ ఇతి వి + రాజః, అధి, పూరుషః, పురుష ఇతి పురుషః, సః, జాతః అతి, అరిచ్యత, ప్రశ్నాత్, భూమిమ్, అథో ఇత్యథో, పురః. ॥౫॥

పదార్థః:- (తతః) తస్మాత్పూర్వాదాదిపురుషాత్ (విరాట్) వివిధైః పదార్థై రాజతే ప్రకాశతే స విరాట్ బ్రహ్మాండరూపః (అజాయత) జాయతే (విరాజః) (అధి) ఉపరి అధిష్ఠాతా (పూరు షః) పరిపూర్ణః పరమాత్మా (సః) (జాతః) ప్రాదుర్భూతః (అతి) (అరిచ్యత) అతిరిక్తో భవతి (ప్రశ్నాత్) (భూమిమ్) (అథో) (పురః) పురస్తాద్వర్తమానః. ॥౫॥

అన్వయః:-హే మనష్యా నైతో విరాడజాయత విరాజో అధి పూరుష అథో స పురో జ్ఞాతో అత్యరిచ్యత ప్రశ్నాద్భూమిం జనయతి తం విజానీత. ॥౫॥

భావార్థః:-పరమేశ్వరాదేవ సర్వం సమిష్టరూపం జగజ్జాయతే. స చ తస్మాత్పృథగ్భూతో వ్యాప్తోఽపి తత్కల్పాంతలిప్తోఽన్య వర్వస్యాదిష్ఠాతా భవతి.

ఏవం సామాన్యేన జగన్నిర్మాణ ముక్త్యా విశేషతయా భూమ్యాదినిర్మాణం క్రమేణోచ్యతే. ॥౫॥

పదార్థము :—మానవులారా : తతః=ఆ సనాతన పూర్ణపరమాత్మనుండి, విరాట్= వివిధప్రకారములైన పదార్థములచే ప్రకాశవంతమగు విరాడ్బ్రహ్మాండరూప సంసారము, అజాయత=ఉత్పన్నమగుచున్నది. విరాజః=విరాట్సంసారమునకు, అధి=పైన అధిష్టా తగ, పూరుషః=పరిపూర్ణ పరమాత్మ ఉండుచున్నాడు. అథో=దీనియనంతరము, సః= ఆ పురుషుడు, పురః జాతః=పూర్వమునుండి ప్రసిద్ధుడై, అతి అరిచ్యత=జగత్తుకంటె అతిరిక్తుడై యుండుచున్నాడు. పశ్చాత్=ఆతర్వాత, వెనుక, భూమిమ్=భూమిని ఉత్పన్న మొనర్చుచున్నాడు. ఈ విషయమును ఎఱుగడు. ౫.

భావార్థము :—పరమేశ్వరుని నుండియే సమష్టిరూపములోనున్న జగత్తుతయు నుత్పన్నమగుచున్నది. అతడే జగత్తుకంటె వేఱుగానుండి వ్యాప్తుడై కూడ ఉన్నాడు. దాని దోషములతో లిప్తుడు కాకుండ దానికంతటికి అధిష్టాతయై యున్నాడు.

ఈ విధముగ జగద్రచనావిధానమును సామాన్యముగ చెప్పి విశేషించి భూమ్యా దుల రచనాకృమమును జెప్పుచున్నాడు. ౫. [౧౬౬౩]

౧౬౬౪ తస్మాదిత్యస్య నారాయణ ఋషిః, పురుషో దేవతా, విరాడనుష్ఠవ చందః, గాంధారః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయమాహ.

విషయ మయ్యదియే.

తస్మాద్విజ్ఞాత్ సర్వహూతః సంభృతం పృషదాజ్యమ్ ।

ప్రశూన్తాశ్చక్రే వాయువ్యా నరణ్యా గ్రామ్యా శ్చ యే ॥౬॥

తస్మాత్ః యజ్ఞాత్, సర్వహూత ఇతి సర్వ + హూతః, సంభృతమితి సమ్ + భృతమ్, పృషదాజ్యమితి పృషత్ + ఆజ్యమ్ ప్రశూన్, తాన్, చక్రే, వాయు వ్యాన్, ఆరణ్యాః, గ్రామ్యాః, చ, యే ॥౬॥

పదార్థః :—(తస్మాత్) పూర్వోక్త (యజ్ఞాత్) పూజనీయాత్ పురుషాత్ (సర్వహూతః) సర్వై ర్హూయతే ఆదీయతే తస్మాత్ (సంభృతమ్) సమ్యక్ విధం జాతమ్ (పృషదాజ్యమ్) దధ్యాజ్యాది భోజ్యం వస్తు (ప్రశూన్) (తాన్) (చక్రే) కరోతి (వాయువ్యాన్) వాయువద్గుణాన్ (ఆరణ్యాః) అరణ్యే భవాః సింహాదయః (గ్రామ్యాః) గ్రామే భవా గవాదయః (చ) (యే) ॥౬॥

అవ్యయః :—హే మనుష్యా స్తస్మాత్ సర్వహూతో యజ్ఞాత్పుర్వం పృషదాజ్యం సంభృతం య ఆరణ్యా గ్రామ్యాశ్చ తాన్ వాయువ్యాన్ ప్రశూన్ య శ్చక్రే తం విజానీత ॥౬॥

భావార్థః :—యేన సర్వై ర్గుహీతవ్యేన పూజ్యేన జగదీశ్వరేణ పర్వజగదీతాయ దధ్యాది భోగ్యం వస్తు గ్రామిష్ఠా వనస్థాశ్చ వశవో విర్మితా స్తం సర్వ ఉపాసీరన్. ॥౬॥

పదార్థము :—ఓ మానవులారా : తస్మాత్=పూర్వోక్తుడు, సర్వహూతః=అందఱిచే గ్రహింపబడినవాడు, యజ్ఞాత్=పూజనీయుడు, పురుషుడునైన పరమాత్మనుండి,

పృషదాజ్యమ్ = దధ్యాది భోగయోగ్యములగు వస్తువులు, సంభృతమ్ = చక్కగ ఉత్పన్నమైనవి. ఆరణ్యః = వన్యములగు సింహాదులు, చ = మఱియు, గ్రామ్యాః = గవాదిగ్రామ్యజంతువులు, యే = ఏవియున్నవో, తాన్ వాయవ్యాన్ పశూన్ = వాయుగుణములుగల ఆ పశువులను, చక్రే = ఎవడుత్పన్నము చేయుచున్నాడో అతనిని తెలుసుకొనుడు. ౬.

భావార్థము :- అందఱికి గ్రహీతవ్యుడు, పూజ్యుడు నగునే జగదీశ్వరునిచే జగద్ధితమునకై దధ్యాది భోగ్యవస్తువులు, గ్రామ్యములు వన్యములునగు పశువులు సృజింపబడినవో అతనిని అందరు ఉపాసించవలయును ౬. [౧౬౬౪]

౧౬౬౫ తస్మాదిత్యస్య నారాయణ ఋషిః, ప్రశ్నేశ్వరో దేవతా, అనుష్టుప్ వందః, గాంధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నా విషయమే.

తస్మాద్ద్యజ్ఞా త్సర్వహత ఋచః సామాని జజ్ఞిరే ।

చందాంసి జజ్ఞిరే తస్మాద్ద్యజ్ఞ స్తస్మాదజాయత ॥౭॥

తస్మాత్, యజ్ఞాత్, సర్వహత ఇతి సర్వ + హతః, ఋచః, సామాని జజ్ఞిరే, చందాంసి, జజ్ఞిరే, తస్మాత్, యజ్ఞః, తస్మాత్, అజాయత ॥౭॥

పదార్థః :- (తస్మాత్, పూర్వాత్ (యజ్ఞాత్) పూజనీయతమాత్ (సర్వహతః) పర్యే జాహ్నతి సర్వం సమర్పయంతి వా యన్తై (ఋచః) ఋగ్వేదః (సామాని) సామవేదః (జజ్ఞిరే) జాయంతే. (చందాంసి) అథర్వవేదః (జజ్ఞిరే) (తస్మాత్) పరమాత్మనః (యజ్ఞః) యజుర్వేదః (తస్మాత్) (అజాయత) జాయతే. ॥౭॥

అవ్యయః :- హే మనుష్యాః : యష్మాభిస్తస్మాద్ద్యజ్ఞాత్సర్వహతః పరమాత్మన ఋచః సామాని జజ్ఞిరే, తస్మాచ్ఛందాంసి జజ్ఞిరే, తస్మాద్ద్యజ్ఞ రజాయత. వ విజ్ఞాతవ్యః. ॥౭॥

భావార్థః :- హే మనుష్యాః : భవంతో యస్మాత్పర్యే వేదా జాయంతే, తం పరమాత్మాన ముపాసీరన్, వేదాచ్ఛాదియారన్, తదాజ్ఞానుకూలం చ వర్తిత్యా సుఖినో భవన్తు. ॥౭॥

పదార్థము :- ఓ మానవులారా ! తస్మాత్ = అట్టి పూర్వుడు, యజ్ఞాత్ = అత్యంత పూజనీయుడు, సర్వహతః = అందఱిచే సకలపదార్థములు సమర్పించబడువాడు నగు పరమాత్మనుండి, ఋచః = ఋగ్వేదము, సామాని = సామవేదము, జజ్ఞిరే = ఉత్పన్నములగుచున్నవి. తస్మాత్ = ఆ పరమాత్మనుండి, చందాంసి = అథర్వవేదము, జజ్ఞిరే = ఉత్పన్నమగుచున్నది. తస్మాత్ = ఆ పురుషునినుండి, యజ్ఞః = యజుర్వేదము, అజాయత = ఉత్పన్నమగుచున్నది. అతనిని ఎఱుగుడు. (౭) [౧౬౬౫]

భావార్థము :- మానవులారా ! వేదములన్నియు నెవనిమండి పుట్టినవో ఆపరమాత్మను ఉపాసించుడు. వేదమును చదువుడు దాని ఆజ్ఞానుకూలముగ ప్రవర్తించి సుఖులు గండు.

౧౬౬౬ తస్మాదిత్యస్య నారాయణ ఋషిః, పురుషో దేవతా, నిచ్ఛదనుష్ఠవః ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పునస్తదేవ విషయ మాహ.

మఱల నా విషయమే.

తస్మాదశ్వా అజాయంత యే కే చోభయాదతః ।

గావో హ జజ్ఞిరే తస్మాత్తస్మాజ్జాతా అజావయః ॥౧౮॥

తస్మాత్, అశ్వాః, అజాయంత, యే, కే, చ, ఉభయాదతః, ఉభయాదత ఇత్యుభయ + దతః, గావః, హ, జజ్ఞిరే, తస్మాత్, తస్మాత్, జాతాః, అజావయః ॥౧౮॥

పదార్థః :- (తస్మాత్) పరమేశ్వరాత్ (అశ్వాః) కురంగాః (అజాయంత) ఉత్పన్నాః (యే) (కే) (చ) గర్భభాదయః (ఉభయాదతః) ఉభయో రధ ఉర్ధ్వభాగయో ర్థంతా యేషా నై (గావః) దేనవః. గావ ఇత్యుపలక్షణ మేకదతామ్, హ = కిల, (జజ్ఞిరే) ఉత్పన్నాః (తస్మాత్) (తస్మాత్) (జాతాః) ఉత్పన్నాః (అజావయః) అజా శ్చవయ శ్చ కే. ॥౧౮॥

అన్వయః :- హే మనుష్యాః యుష్మాకమశ్వా యే కే చోభయాదతః సన్తి, కే తస్మాద జాయంత. తస్మాద్గావో హ జజ్ఞిరే తస్మాదజావయో జాతా ఇతి వేద్యమ్ ॥౧౮॥

భావార్థః :- హే మనుష్యా! యాయం గవాశ్వాదయో గ్రామ్యాః సర్వే వశవో యస్మాత్స నాతనాత్ పూర్ణాత్పురుషాదేవోత్పన్నా స్తస్మాజ్జోల్లంఘనం కదాపి మా కురుత. ॥౧౮॥

పదార్థము :- మనుష్యులారా! మీకు, అశ్వాః = గుఱ్ఱములు మఱియు, చ = గర్భభా దయలు, ఉభయాదతః = క్రిందమీద దంతములుగలవి, యే కే = ఏవియున్నవో అవి, తస్మాత్ = ఆ పరమేశ్వరునినుండి, అజాయంత = ఉత్పన్నములై నవి, తస్మాత్ = అతనినుండి, గావః = గోవులు. (ఇది క్రింది పల్లుగల పశువులకు ఉపలక్షణము కనుక క్రిందిదంతములు గల ఇతర పశువులన్నియు గ్రహించబడును.) హ = నిశ్చయముగ, జజ్ఞిరే = ఉత్పన్నములై నవి. మఱియు, తస్మాత్ = అతనినుండి, అజావయః = గొట్టెలు మేకలు, జాతాః = ఉత్పన్నము లై నవి, అని ఈ విధముగ గ్రహించవలయును. (౧) [౧౬౬౬]

భావార్థము :- మానవులారా! మీరు గవాశ్వాది గ్రామ్యపశువులన్ని ఏ పూర్ణ పురు షుడైన పరమాత్మనుండి ఉత్పన్నములయ్యెనో అతని ఆజ్ఞను ఎన్నటికి ఉల్లంఘించకుడు.

౧౬౬౭ తం యజ్ఞమిత్యస్య నారాయణ ఋషిః, పురుషో దేవతా, నిచ్ఛదనుష్ఠవః ఛందః, గాంధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మరల నా విషయమే.

తం యజ్ఞం బర్హిషీ ప్రోక్షన్ పురుషం జాతమగ్రతః ।

తేన దేవా అయజంత సాధ్యా ఋషయశ్చ యే ॥౧౯॥

తమ్, యజ్ఞమ్, బిర్హిషీ, ప్ర, ఔక్షన్, పురుషమ్, జాతమ్, అగ్రతః, తేన, దేవాః, అయజంత, సాధ్యాః, ఋషయః, చ, యే ॥౯॥

పదార్థః :- (తమ్) ఉక్తమ్, (యజ్ఞమ్) సంపూజనీయమ్ (బిర్హిషీ) మానసే జ్ఞానయజ్ఞే (ప్ర) ప్రకర్షణ (ఔక్షన్) పించంతి. (పురుషమ్) పూర్ణమ్ (జాతమ్) ప్రాదుర్భూతం జగత్కర్తారమ్ (అగ్రతః) సృష్టేః ప్రాక్ (తేన) తదుపదిష్టేన వేదేన (దేవాః) విద్వాంసః (అయజంత) పూజయంతి (సాధ్యాః) సాధనం యోగాభ్యాసాదికం కుర్వంతో జ్ఞానీనః (ఋషయః) మంత్రార్థవిదః (చ) (యే) ॥౯॥

అన్వయః :- హే మనుష్యాః ! యే దేవాః సాధ్యా ఋషయశ్చ యమగ్రితో జాతం యజ్ఞం పురుషం బిర్హిషి ప్రాక్షన్ త ఏన తేనావజన్త చ తం యాయం విజానీత. ॥౯॥

భావార్థః :- విద్యద్వి ర్మనుష్యైః సృష్టిక ర్తేభ్యరో యోగాభ్యాసాదినా సదా హృదయాంతరిక్షే ద్యాతస్యః పూజనీయశ్చ. ॥౯॥

పదార్థము :- మానవులారా! దేవాః=విద్వాంసులు, చ=మరియు. సాధ్యాః=యోగాభ్యాసాది సాధనము లొనర్చువారు, ఋషయః=మంత్రార్థము నెఱుగు జ్ఞానులునైనవారు, యే=ఎవరు, అగ్రతః=సృష్టికి పూర్వమునుండి, జాతమ్=ప్రసిద్ధుడు. యజ్ఞమ్=చక్కగా పూజింపయోగ్యుడు. పురుషమ్=పూర్ణుడునగునే పరమాత్మను, బిర్హిషీ=మానసమగు జ్ఞాన యజ్ఞమునందు, ప్ర ఔక్షన్=ధారణమొనర్చుచున్నారో వారలే, తేన=అతడుపదేశించిన వేదముద్వారా, అయజంత=అతనిని పూజించుచున్నారు. అతనిని మీరును ఎఱుగుడు. (౯)

భావార్థము :- విద్వాంసులగు మానవులు సృష్టిక ర్తయైన ఈశ్వరుని యోగాభ్యాసాదులచే సర్వదా హృదయకాశమునందు ద్యావించనలయును, పూజించవలయును. ౯. [౧౬౬౭]

౧౬౬౮ యత్పురుష మిత్యన్య నారాయణ ముషిః, పురుషో దేవతా, నివృదనుష్ఠప్ చందః, గాంధారః స్వరః. పునస్తమేవ విషయ మాహ. మఱల విషయమదియే.

యత్పురుషం వ్యదధుః కత్తిధా వ్యకల్పయన్ ।

ముఖం కిమస్యాస్తీత్కిమ్బాహూ కిమూరూ పాదా ఉచ్యేతే ॥౧౦॥

యత్, పురుషమ్, వి, అదధుః, కత్తిధా, వి, అకల్పయన్, ముఖమ్, కిమ్, అస్య, అస్తీత్, కిమ్, బాహూ ఇతి బాహూ, కిమ్, ఉరూ ఇత్యూరూ, పాదా, ఉచ్యేతే, ఇత్యుచ్యేతే ॥౧౦॥

పదార్థః :- (యత్) యమ్ (పురుషమ్) పూర్ణమ్ (వి) వివిధప్రకారేణ (అదధుః) ధరంతి (కత్తిధా) కతిప్రకారైః (వి) విశేషేణ (అకల్పయన్) కథయంతి (ముఖమ్) ముఖస్థానీయం శ్రేష్ఠమ్ (కిమ్) (అస్య) పురుషస్య (అస్తీత్) అస్తి (కిమ్) (బాహూ) భుజబలభృత్ (కిమ్) (ఉరూ) జానున ఉర్ధ్వ వయవస్థానీయమ్ (పాదా) నీచస్థానీయమ్ (ఉచ్యేతే). ॥౧౦॥

అన్వయః :- హే విద్వాంసో ధవంతో యద్యం పురుషం వ్యదధు స్తం కతిథా వ్యకల్ప
యన్నస్య స్పష్టే ముఖం కిమాసీద్బాహూ కిముచ్చ్యేతే, ఉరూ పాదౌ చ కిముచ్చ్యేతే. ॥౧౦॥

భావార్థ :- హే విద్వాంసో ఒత్త్ర సంసారేనసంఖ్యం సామర్థ్య మీశ్వరస్యాస్తి, తత్త్ర సము
దాయే ముఖము త్రమాజ్ఞం బాహ్వదీని చాజ్ఞాని కాని సన్తి? ఇతి బుద్ధిత. ॥౧౦॥

పదార్థము :- విద్వాంసులారా! యత్ పురుషమ్ = ఏ పూర్ణ పరమాత్మను మీరు, వి అద
ధుః = వివిధ ప్రకారముల ధారణ మొనర్చుచున్నారో అతనిని, కతిథా = ఎన్ని విధములుగ,
వి అకల్పయన్ = విశేషించి చెప్పుచున్నారు [కల్పన యొనర్చుచున్నారు?] అన్యః = ఈయీశ్వ
రుని స్పష్టిలో, ముఖమ్ = ముఖమువలె క్రేష్టుడు, కిమ్ ఆసీత్ = ఎవడు? బాహూ = భుజుల
మును ధరించునది, కిమ్ = ఎవరు? ఉరూ = ఊరువుల [వలె] కార్య మొనరించువారు, పాదా =
పాదములవలె అడుగున పడియున్నవారు, కిమ్ ఉచ్చ్యేతే = ఎవరుగ చెప్పబడుచున్నారు? ౧౦.

భావార్థము :- విద్వాంసులారా ! ఈ విశ్వమందీశ్వరుని సామర్థ్య మసంఖ్యముగా
నున్నది. ఆ సముదాయమునందు ఉత్తమాంగమగు ముఖము, బాహ్వద్యంగములు ఎవ్వయో
చెప్పుడు. ౧౦. [౧౬౬౮]

౧౬౬౯ బ్రాహ్మణ ఇత్యన్య నారయణ ఋషిః, పురుషో దేవతా, నివృదనుష్టుప్ ఛందః, గాండారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ.

మఱల నా విషయమే.

బ్రాహ్మణోఒన్య ముఖ మాసీద్బాహూ రాజన్యః కృతః ।

ఉరూ తదన్య యదైశ్వర్యః ప్రద్యామి తూద్రో అజాయత ॥౧౧॥

బ్రాహ్మణః, అన్య, ముఖమ్, ఆసీత్, బాహూ ఇతి బాహూ, రాజన్యః, కృతః,
ఉరూ ఇత్యూరూ, తత్, అన్య, యత్, వైశ్వర్యః, ప్రద్యామితి వత్ + భ్యామ్, తూద్రః.
అజాయత ॥౧౧॥

పదార్థః :- (బ్రాహ్మణః) వేదేశ్వరవి దనయోః సేవక ఉపాసకోవా (అన్య) ఈశ్వరన్య (ముఖమ్)
ముఖమివోత్తమః (ఆసీత్) అస్తి (బాహూ) భుజావివ బలవీర్యయుక్తః (రాజన్యః) రాజపుత్రః (కృతః)
విష్పన్నః (ఉరూ) ఉరూ ఇవ వేగాదికర్మకారీ (తత్) (అన్య) (యత్) (వైశ్వర్యః) యో యత్ర తత్ర విశతి
ప్రవిశతి తదపత్యమ్ (ప్రద్యామి) సేవానిరభిమానాభ్యామ్ (తూద్రః) మూర్ఖత్వాదిగుణవిశిష్టో మనుష్యః
(అజాయత) జాయతే. ॥౧౧॥

అన్వయః :- హే జ్ఞానవో యాయ మస్య స్పష్టే బ్రాహ్మణో ముఖ మాసీద్, బాహూ
రాజన్యః కృతః, యదూరూ తదన్య వైశ్వ ఆసీత్. వద్వాం తూద్రో అజాయతేత్సుత్రరాణి యథా
కర్మం విజాసిత. ॥౧౧॥

భావార్థః :- యే విద్యాకమదమాదిషూత్తమేషు గుణేషు ముఖమివోత్తమా స్తే బ్రాహ్మణాః,
యేఒధికవీర్యా బాహువత్కర్మసాధకా స్తే క్షత్రియాః, యే వ్యవహరవిద్యాకుశలా స్తే వైశ్యా, యే

చ సేవాయాం సాధవో విద్యాహీనాః పాదావివ మూర్ఛత్వాది నీచ గుణయుక్తాస్తే కూద్యః కార్యా మస్తవ్యాశ్చ. ॥౧౦॥

పదార్థము :-జిజ్ఞాసువులారా ! అస్య=ఈశ్వరుని సృష్టిలో, బ్రాహ్మణః=వేదమును ఈశ్వరుని ఎఱిగినవాడు. ఈ రెంటిని నేనించువాడు ఉపాసించువాడు, ముఖమ్ అసీత్=ముఖతుల్యముగ ఉత్తముడగు బ్రాహ్మణుడై యున్నాడు, బాహూ=భుజమువలె బలపరా క్రమ యుక్తుడు, రాజన్యః=క్షత్రియుడు, కృతః=చేయబడెను, యత్ ఉరూ=తొడల వలె వేగాదికార్యము లొనరించువా డెవడున్నాడో, తత్=అతడు, అస్య వైశ్యః=అన్ని చోట్ల ప్రవేశించు వైశ్యుడై యున్నాడు, పద్భ్యామ్=నేవచేతను, నిరభిమానముచేతను, కూద్యః=మూర్ఛత్వాది గుణయుక్తుడగు కూదుడు, అజాయత=ఉత్పన్నుడయ్యెను, ఈ ప్రత్యుత్తరములను క్రమముగ నెఱుగుడు. ౧౦.

భావార్థము :-విద్యచేత, శమదమాద్యుత్తమ గుణములచేత ముఖమువలె ఉత్త ములగువారు బ్రాహ్మణులుగా, అధిక పరాక్రమవంతులు భుజములవలె కార్యముల సాధించు వారు క్షత్రియులుగా, వ్యవహారవిద్యయందు ప్రవీణులైనవారు వైశ్యులుగా, నేవయందు ప్రవీణులై విద్యావిహీనులై పాదములవలె మూర్ఛత్వాది నీచగుణయుక్తులై యున్నవారు కూదులుగా చేయబడవలెను, తలచబడవలయును. ౧౦. [౧౬౬౯]

౧౬౬౦ చంద్రమా ఇత్యస్య నారాయణ ఋషిః, పురుషో దేవతా, అనుష్ఠపుండః, గాంధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ. విషయ మయ్యుదియే.

చంద్రమా మనసో జాతశ్చక్షోః సూర్యో అజాయత ।

శ్రోత్రాద్వాయు శ్చ ప్రాణ శ్చ ముఖాదగ్ని రజాయత ॥౧౧॥

చంద్రమాః, మనసః, జాతః, చక్షోః, సూర్యః, అజాయత, శ్రోత్రాత్, వాయుః, ప్ర, ప్రాణః, చ, ముఖాత్, అగ్నిః, అజాయత. ॥౧౧॥

పదార్థ :- (చంద్రమాః) చంద్రులోకః (మనసః) మనసశీలా శ్చామర్థ్యాత్ (జాతః) (చక్షోః) జ్యోతిఃస్వరూపాత్ (సూర్యః) సూర్యులోకః (అజాయత) జాతః (శ్రోత్రాద్) శ్రోత్రావకాశరూప సామర్థ్యాత్ (వాయుః) (చ) ఆకాశవర్షదేశాః (ప్రాణః) జీవననిమిత్తః (చ) (ముఖాత్) ముఖజ్యోతి ర్మయా దృక్షణరూపాత్ (అగ్నిః) పావకః (అజాయత) ॥౧౧॥

అన్వయః :-హే మమస్యా ! అస్య బ్రాహ్మణః పురుషస్య మనసశ్చంద్రమా జాత శ్చక్షోః సూర్యో అజాయత శ్రోత్రాద్వాయుశ్చ ప్రాణశ్చ ముఖాదగ్ని రజాయతేతి బుద్ధ్యధ్వమ్. ॥౧౧॥

భావార్థః :-యదిదం సర్వం జగత్కారణాదీశ్వరేణోత్పాదితం వర్తతే, తత్ర చంద్రులోకో మనః స్వరూపః సూర్యశ్చక్షుఃస్థానీ వాయుః ప్రాణశ్చ శ్రోత్రవ స్మృఖిమవాగ్ని లోమపదోషధి ర్వనస్సతయో నాదీవన్నద్యోఽప్తవత్సర్వతాది ర్వర్తత ఇతి నేదితవ్యమ్. ॥౧౧॥

పదార్థము :- మానవులారా ! ఈ పూర్ణబ్రహ్మయొక్క, మనసః=జ్ఞానస్వరూపమైన సామర్థ్యమునుండి, చంద్రోమాః=చంద్రలోకము, జాతః=ఉత్పన్నమైనది, చక్షోః=జ్యోతి స్వరూపమైన సామర్థ్యముచే, సూర్యః అజాయత=సూర్యమండల ముత్పన్నమైనది. శ్రోత్రాత్=శ్రోత్రమును అవకాశరూప సామర్థ్యమునుండి, వాయుః=వాయువు, చ=మఱియు అకాశము, చ=మఱియు, ప్రాణః=జీవనమునకు నిమిత్తమగు దశప్రాణములు మఱియు, ముఖాత్=ముఖజ్యోతిర్మయమగు భక్షణస్వరూప సామర్థ్యమునుండి, అగ్నిః అజాయత=అగ్ని ఉత్పన్నమైనదని మీ రెఱుగవలయును. ౧౨.

భావార్థము :- కారణమునుండి ఈ జగత్తంతటిని ఈశ్వరుడుత్పన్న మొనర్చెను. అందు చంద్రలోకము మనఃస్వరూపము, సూర్యలోకము నేత్రరూపము, వాయుప్రాణములు శ్రోత్రములవంటివి, ముఖము అగ్నితుల్యము, రోమతుల్యములు ఓషధులు వనస్పతులు. నదులు నాడీ తుల్యములు, పర్వతాదులు అస్థినదృశములు అని యెఱుగవలెను. ౧౨ [౧౬౩౦]

౧౬౩౧ నాభ్యా ఇత్యవ్య నారాయణ ఋషిః, పురుషో దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారిః స్వరః.

పునస్తపేవ విషయ మాహ. విషయ మయ్యదియే.

నాభ్యా ఆసీద్ అంతరిక్షమ్ శ్రీరో ద్యౌః సమవర్తత ।

ప్రద్యామ్ భూమి ర్దిశః శ్రోత్రాత్ తథా లోకాన్ ॥ అకల్పయన్ ॥ ౧౩ ॥

నాభ్యాః, ఆసీత్, అంతరిక్షమ్, శ్రీర్ష్య, ద్యౌః, సమ్, అవర్తత, ప్రద్యామితి ప్రత్ + భ్యామ్, భూమిః, దిశః, శ్రోత్రాత్, తథా, లోకాన్, అకల్పయన్ ॥ ౧౩ ॥

పదార్థః :- (నాభ్యాః) అవకాశమయా నృద్యవర్తిసామర్థ్యాత్ (ఆసీత్) అస్తి (అంతరిక్షమ్) మధ్య వర్త్యాకాశమ్ (శ్రీర్ష్య) శిర ఇవోత్తమసామర్థ్యాత్ (ద్యౌః) ప్రకాశయుక్తలోకః (సమ్) (అవర్తత) (ప్రద్యామ్) పృథివీ కారణ రూపసామర్థ్యాత్ (భూమిః) (దిశః) పూర్వాద్యాః (శ్రోత్రాత్) అవకాశ మయాత్ (తథా) తేనైవ ప్రకారేణ (లోకాన్) (అకల్పయన్) కథయన్తి. ॥ ౧౩ ॥

అన్వయః :- హే మనుష్యా యథాఽన్య నాభ్యా అంతరిక్షమాసీ చ్చీర్ష్వ ద్యౌః ప్రద్యామ్ భూమిః సమవర్తత శ్రోత్రాద్దిశో లకల్పయన్ ప్రథాఽన్యాంల్లోకానుత్పన్నాన్ విజానీత. ॥ ౧౩ ॥

భావార్థః :- హే మనుష్యా ! యద్యదత్ర సృష్టౌ కార్యభూతం వస్తు వర్తతే తత్తత్సర్వం విరాఢాఖ్యస్య కార్యకారణస్యావయవరూపం వర్తత ఇతి వేద్యమ్. ॥ ౧౩ ॥

పదార్థము :- మానవులారా ! ఎటుల పురుషుడైన యీ పరమేశ్వరునియొక్క, నాభ్యా=అవకాశరూప మధ్యమ సామర్థ్యమునుండి, అంతరిక్షమ్ ఆసీత్=లోకములమధ్య నున్న అకాశము కలిగినదో. శ్రీర్ష్య=శిరస్సుతో సమానమగు ఉత్తమ సామర్థ్యమునుండి, ద్యౌః=ప్రకాశయుక్తలోకము, ప్రద్యామ్=పృథివికి కారణరూపమగు సామర్థ్యమునుండి, భూమిః=పృథివి, సమ్ అవర్తత=చక్కగా వెలసినదో, శ్రోత్రాత్=అవకాశరూప సామ

ర్థమునుండి, దిశః=పూర్వాది దిశలు, అకల్పయన్=కల్పించబడినవో, తథా=అటులనే ఈశ్వరుని సామర్థ్యముచే నితరలోకము లుత్పన్నములై నవని గ్రహించుడు. ౧౩.

భావార్థము :- మానవులారా ! ఈ సృష్టియందు కార్యరూపములుగ నే యేవస్తువు లున్నవో అవి యన్నియు విరాడ్రూపకార్యకారణముల అవయవరూపములని గ్రహించ వలయును. ౧౩. [౧౬౭౧]

౧౬౭౨ యత్పురుషేత్యన్య నారాయణ ఋషిః, పురుషో దేవతా, నివృతసుష్టువ్ శందః, గాంధారః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయమాహ. మఱల విషయమదియే.

యత్పురుషేణ హవిషా దేవా యజ్ఞ మతన్వత ।

వసంతోఽస్యాస్తీదాజ్యం గ్రీష్మ ఇధ్మః శరద్ధవిః ॥౧౪॥

యత్, పురుషేణ, హవిషా, దేవాః, యజ్ఞమ్, అతన్వత, వసన్తః, అస్య, ఆస్తీత్, ఆజ్యమ్, గ్రీష్మః, ఇధ్మః, శరత్, హవిః. ౧౪

పదార్థః :- (యత్) యదా (పురుషేణ) పూర్వేన పరమాత్మనా (హవిషా) హోతు మాదాతు మర్హేణ (దేవాః) విద్వాంసః (యజ్ఞమ్) మానసం జ్ఞానమయమ్ (అతన్వత) విస్తృతంతి (వసన్తః) పూర్వాహ్లాః (అస్య) యజ్ఞస్య (ఆస్తీత్) అస్తి (ఆజ్యమ్) గ్రీష్మః మధ్యాహ్నః (ఇధ్మః) పృథీపకః (శరత్) అర్ధరాత్రీః (హవిః) హోతవ్యం దివ్యమ్. ॥౧౪॥

అన్వయః :- హే మనుష్యా ! యదవిషా పురుషేణ నహ దేవా యజ్ఞమతన్వత తదాఽన్య వసన్త ఆజ్యం గ్రీష్మ ఇధ్మః శరద్ధవి రాసీదితి యాయ మపి విజానీత. ॥౧౪॥

భావార్థః :- యదా బాహ్యసామగ్రిభావే విద్వాంసో సృష్టికర్తృశీశ్వరస్యోపాననాఖ్యం మానసం జ్ఞానయజ్ఞం విస్తారయేయు న్నదా పూర్వాహ్లాదికాల ఏవ సాధనరూపేణ కల్పనీయః. ॥౧౪॥

పదార్థము :- మానవులారా! యత్=ఎప్పుడు, హవిషా పురుషేణ=గ్రహించుటకు యోగ్యుడగు పూర్ణ పరమాత్మునితోపాటు, దేవాః=విద్వాంసులు, యజ్ఞమ్=మానసజ్ఞాన మైన యజ్ఞమును, అతన్వత=విస్తృత మొనర్చుచున్నారో, అప్పుడు, అస్య=ఈ యజ్ఞము నకు, వసన్తః=పూర్వాహ్లాకాలము, ఆజ్యమ్=ఘృతము, గ్రీష్మః=మధ్యాహ్నకాలము, మఱియు, శరత్=అర్ధరాత్రి, హవిః=హోమ మొనర్చదగిన పదార్థములుగ, ఆస్తీత్= ఉన్నవి అని గ్రహించుడు. ౧౪.

భావార్థము :- బాహ్యసామగ్రి లభించని స్థితిలో విద్వాంసులు సృష్టికర్తయగు నీశ్వ రుని ఉపాసనరూప మానసజ్ఞానయజ్ఞమును విస్తృత మొనర్చినప్పుడు పూర్వాహ్లాది కాల ములనే సాధనరూపములుగ కల్పన యొనర్చుకొనవలయును. ౧౪. [౧౬౭౨]

౧౬౭౩ సప్తాశ్వేత్యన్య నారాయణ ఋషిః, పురుషో దేవతా, అనుష్టుప్ శందః, గాంధారః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయమాహ. మఱల విషయమదియే.

సప్తాస్యాసన్నధయ త్రిః సప్త సమిధః కృతాః ।

దేవా యద్యజ్ఞం తన్వానా అబధ్నన్పురుషం ప్రశుమ్ ॥౧౫॥

సప్త, అస్య, ఆసన్, పరిధయ ఇతి పరి + ధయః, త్రిః, సప్త, సమిధ ఇతి సప్త + ఇదః, కృతాః, దేవాః, యత్, యజ్ఞమ్, తన్వానాః, అబధ్నన్, పురుషమ్, ప్రశుమ్. ౧౫

పదార్థః :- (సప్త) గాయత్ర్యాదీని ఛందాసి (అస్య) (యజ్ఞస్య) (ఆసన్) సన్తి (పరిధయః) పరితః సర్వతఃసూత్రాద్ధీయస్తే యే తే (త్రిః) త్రివారమ్ (సప్త) ఏకవింశతిః పృక్కృతిః మహత్తత్వం, అహంకారః, చక్షుసూక్ష్మభూతాని, వజ్రస్థూలాని, వజ్రజ్ఞానేంద్రియాణి, సత్సర్వజ స్తమాంసి, త్రయో గుణా శ్రేష్ఠ్యేకవింశతిః (సమిధః) సామగ్రీభూతాః (కృతాః) నిష్పాదితాః (దేవాః) విద్వాంసః (యత్) యమ్ (యజ్ఞమ్) మానసం జ్ఞానమయమ్ (తన్వానాః) విస్తృణవన్తః (అబధ్నన్) బధ్నన్తి (పురుషమ్) పరమాత్మానమ్ (ప్రశుమ్) దృష్టవ్యమ్. ॥౧౫॥

అన్వయః :- హే మనుష్యాః ! యద్యం యజ్ఞం తన్వానా దేవాః పశుం పురుషం హృద్య బధ్నన్తస్యాఽస్య సప్త పరిధయ ఆసం త్రిః సప్త సమిధః కృతా స్తం యథావద్ విజానీత. ॥౧౫॥

భావార్థః :- హేమనుష్యా యాయమియ మనేకవిధ కల్పిత పరిధ్యాదిసామగ్రీయుక్తం మానసం యజ్ఞం కృత్వా పూర్ణమిశ్వరం విజ్ఞాయ సర్వాణి పర్యాయజనాని సాధ్నుత. ॥౧౫॥

పదార్థము :- మానవులారా! యత్ యజ్ఞమ్ = ఏ మానసజ్ఞాన యజ్ఞమును, తన్వానాః దేవాః = విస్తృతమొనర్చు విద్వాంసులు, ప్రశుమ్ = జ్ఞాతవ్యుడైన, పురుషమ్ = పరమాత్మను హృదయమునందు, అబధ్నన్ = బంధించుచున్నారో, అస్య = ఆయీ యజ్ఞమునకు, సప్త = గాయత్ర్యాది సప్తఛందస్సులు, పరిధయః ఆసన్ = నలువంకల దారముతో చుట్టిన ఏడువరుసలవలె నున్నవి. త్రిఃసప్తః = ఇరువది యొకటి అనగా పృక్కృతి, మహత్తత్వము, అహంకారము, పంచస్థూలభూతములు, సూక్ష్మభూతములు, పంచజ్ఞానేంద్రియములు, సత్సర్వజ స్తమములను గుణత్రయములు, సమిధః = సామగ్రీలుగ, కృతాః = చేయబడినవి, ఆ యజ్ఞమును యథావతుగ నెఱుగుడు. ౧౫.

భావార్థము :- మానవులారా! అనేకవిధముల కల్పిత పరిధి ఘోరమైన సామగ్రిచే కూడుకొన్న యీ మానసయజ్ఞ మొనర్చి దానివలన పూర్ణ పరమేశ్వరుని గ్రహించి సకలార్థములను సాధించుడు. ౧౫. [౧౬౭౩]

౧౬౭౩ యజ్ఞేనేత్యస్య నారాయణ ఋషిః, పురుషో దేవతా, విరాట్ త్రిష్టవ ఛందః, దైవతః స్వరః,

పునస్తపేవ విషయ మాహ. మఱల విషయమిదియే.

యజ్ఞేన యజ్ఞ మయజ్ఞ స్త దేవాస్తాన్తి ధర్మాణి ప్రథమాన్యాసన్ ।

తేహ నాకం మహిమానః సచ స్తయత్ర పూర్వే స్తాధ్యాః సన్తి దేవాః॥౧౬॥

యజ్ఞేన, యజ్ఞమ్, అయజ్ఞ స్త, దేవాః, తాని, ధర్మాణి, ప్రథమాని, ఆసన్, తే, హ, నాకమ్, మహిమానః, సచ స్త, యత, పూర్వే, సాధ్యాః, సన్తి, దేవాః ॥౧౬॥

పదార్థః :- (యజ్ఞేన) ఉత్తేన జ్ఞానేన (యజ్ఞమ్) పూజనీయం సర్వరక్షక మగ్నివత్తవనమ్ = (అయజ్ఞ స్త) పూజయన్తి (దేవాః) విద్వాంసః (తాని) ఈశ్వరపూజనాదీని (ధర్మాణి) ధారణాత్మకాని (ప్రథమాని) అనాదిభూతాని ముఖ్యాని (ఆసన్) సన్తి (తే) (హ) ఏవ (నాకమ్) ఆవిద్యమానమఃఖం ముక్తిసుఖమ్ (మహిమానః) మహత్వయుక్తాః (సచ స్త) సమవయన్తి పౌర్ణవ్యన్తి (యత్ర) యస్మిన్ సుఖే (పూర్వే) ఇతః పూర్వసంభవాః (సాధ్యాః) కృతసాధనాః (సన్తి) (దేవాః) దేదీప్య మానా విద్వాంసః. ॥౧౬॥

నిరుక్తకార ఇమం మంత్రమేవం వ్యాచక్షే—యజ్ఞేన యజ్ఞమయజ్ఞ స్త దేవా అగ్నినాగ్ని మయజ్ఞ స్త దేవా అగ్నిః పశు రాస్తేత్తమాలభన్త, తేనాయజంతేతి చ జ్యోహ్మణమ్. తాని ధర్మాణి ప్రథమాన్యాసన్. తే హ నాకం మహిమానః సమసేవన్త. యత్ర పూర్వే సాధ్యాః సన్తి దేవాః సాధనాద్యుష్టానే దేవగణా ఇతి నైరుక్తాః నిరు. ఆ. ౧౨. ఖం. ౪౧.

అన్వయః :- హే మనుష్యా యే దేవా యజ్ఞేన యజ్ఞ మయజ్ఞ స్త తాని ధర్మాణి ప్రథమాన్యా సన్, తే మహిమానః సంతో యత్ర పూర్వే సాధ్యా దేవాః సన్తి, తన్నాకం హ సచస్త తద్వాయ మప్యోప్పుత. ॥౧౬॥

భావార్థః :- మనుష్యై ర్యోగాభ్యాసాదినా సదా పరమేశ్వర ఉపాసనీయః. అనేనానాదికారీష ధర్మేణ ముక్తిసుఖం ప్రాప్య పూర్వవిద్యద్వదానన్తితవ్యమ్. ॥౧౬॥

పదార్థము :- మానవులారా ! దేవాః = ఏ విద్వాంసులు, యజ్ఞేన = పూర్వోక్తయజ్ఞ ముచే, యజ్ఞమ్ = పూజనీయుడు, సర్వరక్షకుడు, అగ్నివత్తేజస్వియునైన ఈశ్వరుని, అయ జంత = పూజించుచున్నారో, తాని ధర్మాణి = ఆ ఈశ్వర పూజాది ధారణరూప ధర్మములు, ప్రథమాని = అనాదిరూపములుగ ముఖ్యములై, ఆసన్ = ఉన్నవి. తే = ఆవిద్వాంసులు, మహి మానః = మహత్వముతోకూడినవారు, యత్ర = ఏ సుఖములో, పూర్వే సాధ్యాః = ఇంతకు పూర్వము కృతసాధనులైన, దేవాః = ప్రకాశవంతులైన విద్వాంసులు, సన్తి = ఉన్నారో, నాకమ్ హ = ఆసకల దుఃఖరహిత ముక్తిసుఖమునే, సచ స్త = పొందుచున్నారు. దానిని మీరును పొందుడు. ॥౧౬॥

భావార్థము :- యోగాభ్యాసాదులచే మానవులు నిరంతరము ఈశ్వరుని ముపాసించ వలయును. అనాదికాలమునుండి ప్రవృత్తమైన యీధర్మమువలన ముక్తిసుఖమును పొంది, పూర్వము ముక్తిపొందిన విద్వాంసులవలె ఆనందమనుభవించుట మానవుల కర్తవ్యము. ౧౬. [౧౬౭౪]

౧౬౭౫ అద్యు ఇత్యుక్తౌక్తర నారాయణ ఋషిః, ఆదిత్యో దేవతా, భుక్ త్రిపుష్ చందః, దైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయమాహ. మఱల విషయమిదియే.

అద్యుః సమ్భృతః పృథివ్యై రసాచ్చ విశ్వకర్మణః సమవ ర్తతాగే ।

తస్య త్వష్టా విదధత్రాపమేతి తన్మర్త్యస్య దేవత్వ మాజానమగే ॥౧౭॥

అద్యుః ఇత్తత్ + భ్యః, సమ్భృత ఇతి సమ్ + భృతః, పృథివ్యై, రసాత్, చ, విశ్వకర్మణ ఇతి విశ్వ + కర్మణః. సమ్, అవ ర్తత, అగే, తస్య, త్వష్టా, విదధతి వి + దధత్, రూపమ్, ఏతి, తత్, మర్త్యస్య, దేవత్వమితి దేవ + త్వమ్, ఆజాన మిత్యా + జానమ్, అగే ॥౧౭॥

పదార్థ :- (అద్యుః) జితేభ్యః (సమ్భృతః) సమ్యక్ పుష్టః (పృథివ్యై) పృథివ్యాః. ఆత్ర వజ్ర మ్యర్థే చతుర్థి. (రసాత్) జిహ్వాపిషయాత్. (చ) (విశ్వకర్మణః) విశ్వాని సర్వాణి సత్వాని కర్మాణి యస్యాశ్రియేణ తస్మాత్పూర్వ్యాత్ (సమ్) (అవ ర్తత) వర్తతే (అగే) పాగ్ (తస్య) (త్వష్టా) తనూకర్త (విదధత్) విధానం కుర్వాన్ (రూపమ్) స్వరూపమ్ (ఏతి) (తత్) (మర్త్యస్య) మనుష్యస్య (దేవత్వమ్) విద్యత్వమ్ (ఆజానమ్) సమన్తాజ్ఞానానాం మనుష్యాణామిదంక ర్తవ్యంకర్మ (అగే) ఆదితః.

అన్వయః :- హే మనుష్యా ! యోఽద్యుః పృథివ్యై విశ్వకర్మణశ్చ సమ్భృత ప్రస్థాదగ్రి సాదగ్రి ఇదం సర్వం సమవ ర్తత తస్మాఽన్య జగతో తద్రూపం త్వష్టా విదధదగ్రి మర్త్యస్యా జానం దేవత్వ మేతి. ॥౧౭॥

భావార్థః :- హే మనుష్యా ! యోఽఖిలకార్యకర్తా పరమాత్మా కారణాత్ కార్యాణి నిర్మి మీతే సకలస్య జగతః శరీరాణాం రూపాణి విదధతి తత్క్షణానం తదజ్ఞాపాలనమేవ దేవత్వ మస్తేతి జావీత. ॥౧౭॥

పదార్థము :- మానవులారా ! అద్యుః=జలములకంటె, పృథివ్యై=పృథివికంటె, విశ్వకర్మణః=సకలకర్మలకాశ్రయమైన సూర్యునికంటె, సంభృతః=చక్కగా పుష్టమైన, రసాత్ అగే=రసముకంటె పూర్వము ఏ యీ జగత్సంతయు, సమ్ వర్తత=వర్త మానమై యున్నదో, తస్య=ఆ యీ జగత్తుయొక్క, తత్ రూపమ్=ఆ స్వరూపమును, త్వష్టా=సూక్ష్మమొనర్చు ఈశ్వరుడు, విదధత్=విధాన మొనర్చుచు, అగే=ఆదిమకాల ములో, మర్త్యస్య=మనుష్యునియొక్క ఆజానమ్=చక్కని కర్తవ్యకర్మను, దేవత్వమ్=విద్యత్తును, ఏతి=పొందుచున్నాడు. ౧౭.

భావార్థము :- మానవులారా ! సంపూర్ణ కార్యమొనర్చు పరాత్పరుడు కారణము నుండి కార్యమును సృజించుచున్నాడు. జగతుయొక్క సకల శరీరరూపములను నిర్మించు చున్నాడు. అతని జ్ఞానము, అతని ఆజ్ఞాపాలనయే దేవత్వము అని ఎఱుగుడు. ౧౭. [౧౬౭]

౧౬౭౬ పేదామిత్యాప్యోక్తరనారాయణః ఋషిః, ఆదిత్యో దేవతా, విష్ణుశి త్రిపుష్ ఛందః, దైవతః స్వరః.

అథ విజ్ఞానం జిజ్ఞాసవే కథముపదిశేదిత్యాహ.

విద్వాంసుడు జిజ్ఞాసువునకెటుల ఉపదేశించ వలయును

వేదాహ మేతం పురుషం మహా న్త మాదిత్య వర్ణం తమసః పరస్తాత్ ।

తమేవ విదిత్వాతి మృత్యు మేతి నాన్యః పన్థ విద్యతే యనాయ ॥౧౮॥

వేద. అహమ్, ఏతమ్, పురుషమ్, మహా న్తమ్, ఆదిత్య వర్ణమిత్యాదిత్య + వర్ణమ్, తమసః, పరస్తాత్, తమ్, ఏవ, విదిత్వా, అతి, మృత్యుమ్, ఏతి, న, అన్యః, పన్థః, విద్యతే. అయనాయ. ॥౧౮॥

పదార్థః :- (వేద)జ్ఞానామి. (అహమ్)(ఏతమ్) పూర్వోక్తం పరమాత్మానమ్ (పురుషమ్) స్వస్వరూపేణ పూమ్. (మహా న్తమ్) మహాగుణశీలమ్ (ఆదిత్యవర్ణమ్) ఆదిత్యస్య వర్ణః స్వరూప మివ స్వరూపం యస్య తం స్వప్రకాశమ్ (తమసః) అజ్ఞానాదందకారాద్వా (పరస్తాత్) పరస్మిన్ పరమానమ్ (తిమ్)(ఏవ) (విదిత్వా) జ్ఞాయ (అతి, ఉల్ల ఘేన) మృత్యుమ్, దుఃఖపరిదం మరణమ్ (ఏతి) గచ్ఛతి (న) (అన్యః) బన్ధుః పన్థః) మార్గః విద్యతే భవతి (అయనాయ) అభీష్టస్థానాయమోక్షయ.

అన్వయః :- హే జిజ్ఞాసోఽహం యమేతం మహా న్త మాదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తా ద్వర్త మానం పురుషం వేద, తమేవ విదిత్వా భవాన్మృత్యు మేతి. అన్యః పన్థ ఆయనాయ న విద్యతే ॥౧౮॥

భావార్థః :- యది మనుష్యా ఐహికపారమార్థికే సుఖే ఇచ్ఛేయం సర్వే పర్యేఖ్యో బృహత్త మం స్వప్రకాశానంద స్వరూప మజ్ఞానలేఖాద్ధారే పరమానం పరమాత్మానం జ్ఞాత్యైవ మరణాద్య గాధ దుఃఖసాగరాత్ పృథగ్భవితుం శక్తుం సైత్యమేవ సుఖవ్రదో మార్గోఽస్తి. ఆస్థాదన్యః కశ్చిదపి మనుష్యాణాం ముక్తిమార్గో న భవతి. ॥౧౮॥

పదార్థము :- జిజ్ఞాసువులారా ! అహమ్ = నేను, ఏతత్ = ఈ పూర్వోక్తుడు, మహా న్తమ్ = గొప్పగొప్ప గుణములతో యు కుడు, ఆదిత్యవర్ణమ్ = సూర్యునివలె ప్రకాశస్వరూ పుడు, తమసః పరస్తాత్ = అంధకారములేక అజ్ఞానమునుండి వేరుగానున్నవాడునగు పురు షమ్ = స్వస్వరూపముచే సర్వత్రి నిండియున్న ఏ పరమాత్మను, వేద = ఎర గుచున్నానో, తత్ ఏవ = అతనినే, విదిత్వా = మీ రెఱిగి, మృత్యుమ్ అతి ఏతి = దుఃఖదాయక మగు మరణ మును ఉల్లంఘించి పోగలుగుదురు. కావి, అన్యః పంథాః = దీనికంటె భిన్నమైన మార్గము, అయనాయ = అభీష్టస్థానమైన మోక్షమునకై, న విద్యతే = లేనే లేదు. ॥౧౮॥

భావార్థము :- ఐహికాముష్మిక సుఖములను మానవు డభిలషించుచూ అన్నిటికంటె మిక్కిలి పెద్దవాడు, స్వయంప్రకాశుడు, మతీయు ఆనందస్వరూపుడు, అజ్ఞానమునుండి పృథగ్వర్తమానుడునగు పరమాత్మను ఎఱిగియే అగాధ దుఃఖసాగరమునుండి వేరు కాగలుగుచున్నాడు. ఇదియే సుఖదాయకమైన మార్గము. దీనికంటె భిన్నముగ మానవులకు ముక్తిమార్గ మితర మెద్దియులేదు. ॥౧౮॥

[౧౬౭౬]

పునస్తవేన విషయ మాహ. మఱల విషయమదియే.

ప్రజాపతి శ్చరతి గర్భే అన్తరజాయమానో బహుధా వి జాయతే ।

తస్య యోనిం పరి పశ్యంతి ధీరా స్తస్మిన్ హ తస్థు ర్భువనాని విశ్వా ॥౧౯॥

ప్రజాపతి రితి ప్రజా + పతిః. చరతి, గర్భే. అన్తః, అజాయమానః, బహుధా, విః జాయతే, తస్య, యోనిమ్, పరి, పశ్యన్తి, ధీరాః, తస్మిన్, హ, తస్థుః, భువనాని, విశ్వా ॥౧౯॥

పదార్థః :- (ప్రజాపతిః) ప్రజాపాంక్ జగదీశ్వరః (చరతి) (గర్భే) గర్భస్థే జీవాత్మని (అన్తః) హృది (అజాయమానః) స్వస్వరూపేణానుత్పన్నః సన్ (బహుధా) బహువిధానైః (వి) విశేషేణ (జాయతే) ప్రకటో భవతి (తస్య) ప్రజాపతేః (యోనిమ్) స్వరూపమ్ (పరి) సర్వతః (పశ్యన్తి) ప్రేక్షంతే (ధీరాః) ధ్యానవస్త్రః (తస్మిన్) జగదీశ్వరే (హ) ప్రసిద్ధమ్ (తస్థుః) తిష్ఠన్తి (భువనాని) భవన్తి యేషాం తాని లోకజాతాని (విశ్వా) సర్వాణి. ॥౧౯॥

అన్వయః :- హే మనుష్యా యోఽజాయమానః ప్రజాపతి ర్గర్భేఽన్తశ్చరతి, బహుధా విజాయతే, తస్య యం యోనిం ధీరాః పరిపశ్యన్తి, తస్మిన్ హ విశ్వా భువనాని తస్థుః. ॥౧౯॥

భావార్థః :- యోఽయం సర్వరక్షక ఈశ్వరః స్వయం మనుత్పన్నః సన్, స్వసామర్థ్యా జగదుత్పాద్య, తత్కారితః ప్రవిశ్య, సర్వత్ర విచరిత్య, యమనేకప్రకారేణ ప్రసిద్ధం విద్వాంస ఏవ జానంతి తం జగదధికరణం సర్వవ్యాపకం పరమాత్మానం విజ్ఞాయ మనుష్యై రావధితవ్యమ్. ॥౧౯॥

పదార్థము :- మానవులారా ! అజాయమానః = స్వస్వరూపముచే ఉత్పన్నముకానివాడు, ప్రజాపతిః = ప్రజారక్షకుడైన యే జగదీశ్వరుడు, గర్భే = గర్భస్థుడైన జీవాత్మయందును, అన్తః = అందటి హృదయములలోను, చరతి = విచరించు చున్నాడో, మఱియు, బహుధా వి జాయతే = అనేకవిధముల ప్రకటితమగు చున్నాడో, తస్య = ఆ ప్రజాపతి యొక్క, యోనిమ్ = ఏ స్వరూపమును, ధీరాః = ధ్యానశీలులైన విద్వాంసులు, పరిపశ్యన్తి = అన్నివైపులనుండి చూచుచున్నారో, తస్మిన్ హ = అతనిలోనే, విశ్వా భువనాని = సకల లోకలోకాంతరములు, తస్థుః = స్థితములై యున్నవి. ॥౧౯॥ [౧౬౩౩]

భావార్థము :- ఏయీ సర్వరక్షకుడగు ఈశ్వరుడు, తాను పుట్టకయే స్వసామర్థ్యముచే జగత్తును రచించి అందు ప్రవేశించి సర్వత్ర విచరించునో, అనేకవిధముల ప్రసిద్ధమైన యే ఈశ్వరుని విద్వాంసులే ఎరుగుచున్నారో, జగత్తున కారూరుడు సర్వవ్యాపకుడైన ఆ పరమాత్మను ఎఱిగి మానవుడనందమును అనుభవించవలయును. ॥౧౯॥

౧౬౩౪ యో దేవేభ్య ఇత్యప్రోక్షిత వారాయణ ఋషిః; సూర్యో దేవతా; అనుష్టుప్ ఛందః; గాంధారః స్వరః.

పునస్తవేన విషయ మాహ. మఱల విషయమదియే.

యో దేవేభ్య ఆతపతి యో దేవానాం పురోహితః ।

పూర్వో యో దేవేభ్యో జాతో నమో రుచాయ బ్రాహ్మయే ॥౨౦॥

యః, దేవేభ్యః, ఆతపతీత్యా + తపతి, యః, దేవానామ్, పురోహిత ఇతి
పురః + హితః, పూర్వః, యః, దేవేభ్యః, జాతః, నమః, రుచాయ, బ్రాహ్మయే ॥౨౦॥

పదార్థః:- (యః) సూర్యః, (దేవేభ్యః) దివ్యగుణేభ్యః పృథివ్యా దిభ్యః (ఆతపతి) వమం శాస్త్రపతి
(యః) (దేవానామ్) పృథివ్యాదిలోకానామ్ (పురోహితః) పురస్తాద్ధితాయ మధ్యే ధృతః/పూర్వః (యః)
(దేవేభ్యః) పృథివ్యాదిభ్యః (జాతః) ఉత్పన్నః (నమః) అన్నమ్ (రుచాయ) రుచికరాత్ (బ్రాహ్మయే)
యో బ్రాహ్మణః పరమేశ్వరస్య పత్యమివ తస్మాత్. అతోభయత్ర పశ్యమ్యర్థే చతుర్థీ. ॥౨౦॥

అన్వయః :- హే మనుష్యాః ! యో దేవేభ్య ఆతపతి, యో దేవానాం పురోహితో, యో
దేవేభ్యః పూర్వో జాత స్తస్మాదుగ్రీచాయ బ్రాహ్మయే నమో జాయతే. ॥౨౦॥

భావార్థః :- హే మనుష్యా యేన జగదీశ్వరేణ పర్యేషాం హితాయాన్నాద్యుత్పాదన నిమిత్తః
సూర్యో నిర్మిత స్తమేవ సతత ముపాసేద్దమే. ॥౨౦॥

పదార్థము :- మానవులారా ! యః = ఏ సూర్యలోకము, దేవేభ్యః = ఉత్తమ గుణ
ములు కలిగిన పృథివ్యాదులకై, ఆతపతి = బాగుగా తపించుచున్నదో, యః = ఏది, దేవా
నామ్ = పృథివ్యాదిలోకములమధ్య, పురోహితః = మొదటినుండియే స్థితమొనర్చబడియున్న
దో, యః = ఏది, దేవేభ్యః = పృథివ్యాదులకంటె, పూర్వః = ముందుగ, జాతః = ఉత్పన్నమై
యున్నదో, రుచాయ = రుచినికలిగించునది, బ్రాహ్మయే = పరమేశ్వరుని సంతానము వలె
నున్నదియునగు ఆ సూర్యలోకమునుండి, నమః = అన్నము ఉత్పన్నమగుచున్నది. ౨౦.

భావార్థము :- ఓ మానవులారా ! అందఱి హితమునకై అన్నాదుల ఉత్పత్తికి
నిమిత్తమగు సూర్యుని సృజించిన ఆ పరమేశ్వరునినే ఉపాసించుడు. ॥౨౦॥ [౧౬౭౦]

౧౬౭౦ రుచమిత్యస్తోత్రర నారాయణ ఋషిః; విశ్వే దేవా దేవతాః; అశువువ శవ్యః, గన్ధారః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయమాహ. మఱల విషయమయ్యరియే.

రుచం బ్రాహ్మం జనయంతో దేవా అగ్రే తదబ్రువన్

యన్ త్యైవం బ్రాహ్మణో విద్యాత్తస్య దేవా అస్తన్వశే ॥౨౧॥

రుచమ్, బ్రాహ్మమ్, జనయంతః, దేవాః, అగ్రే, తత్, అబ్రువన్, యః,
త్వా, ఏవమ్, బ్రాహ్మణః, విద్యాత్, తస్య, దేవాః, అస్తన్, వశే. ॥౨౧॥

పదార్థః :- (రుచమ్) రుచికరమ్ (బ్రాహ్మమ్) బ్రాహ్మోపాసకమ్ (జనయంతః) విష్ణుద
శుంకః (దేవాః) విద్వాంసః (అగ్రే) (తత్) బ్రహ్మతన ప్రకృతిస్వరూపమ్ (అబ్రువన్) బ్రువన్తు.

(ఈ) (త్యా) (ఏవమ్) అమునా ప్రకారేణ (బ్రాహ్మణః) (విద్యాత్) విజానీయాత్ (తస్య) (దేవాః) విద్యా సః (అసన్) స్యుః (వశే) తదధీనాః. ॥౨౦॥

అన్వయః :- హే బ్రాహ్మణ! యే రుచం బ్రాహ్మం త్యా జనయంతో దేవా అగ్రే తదబ్రువన్, యో బ్రాహ్మణ ఏవం విద్యాత్తస్య తే దేవా వశే అసన్. ॥౨౦॥

భావార్థః :- ఇదమేవాఽఽద్యం విద్యత్కృత్యమస్మి, యద్వేదేశ్వరధర్మాదిషు రుచి రుచ దేశా ద్యావన దార్మికత్వ జితేంద్రియత్వ శరీరాత్మబలవర్ధన మేవం కృతే నతి సర్వే దివ్యా గుణా భోగాశ్చ ప్రాప్తం శక్తాః. ॥౨౦॥

పదార్థము :- ఒ బ్రాహ్మనిష్ఠుడా : రుచమ్=రుచికారకుడవు, బ్రాహ్మమ్=బ్రాహ్మో పాసకుడవు, త్యా=నిన్ను, జనయన్తః=సంపన్న మొనర్చుచు, దేవాః=ఏ విధ్యాంసులు, అగ్రే=ముందు, తత్=బ్రాహ్మ జీవ ప్రకృతు సర్వరూపమును, అబ్రువన్=చెప్పుదురో, యః బ్రాహ్మణః=ఏ బ్రాహ్మణుడు, ఏవమ్ విద్యాత్=ఇటుల ఎటుగునో, తస్య=అతనికి దేవాః=ఆ విధ్యాంసులు, వశే=వశమునందు, అసన్=ఉండురు గాక! ౨౦. [౧౯౩౯]

భావార్థము :- వేదేశ్వర ధర్మాదు లందలిరుచి, ఉపదేశము, అధ్యాపనము, దార్మికత్వము, జితేంద్రియత్వము, శరీరాత్మ బలవర్ధనము ఇవియే విధ్యాంసులకు ప్రప్రధాన కర్తవ్యములు. ఇటు లొనర్చుటవలననే సకలోత్తమ గుణములు, భోగములు లభించగలవు.

౧౬౮౦ శ్రీ శ్చ త ఇక్ష్వాక్యైశ్చ నారాయణ మునిః; ఆదిత్యో దేవతా; నివృద్ధాన్ తిష్ఠన్ చక్షుః; దైవతః సర్వః. పున స్తమేవ య మాహ. మఱల విషయమదియే.

శ్రీ శ్చ తే లక్ష్మీ శ్చ వత్సో వహో రాత్రే ప్రార్థ్యే నక్షత్రాణి రూప మశ్వినో వ్యాత్తమ్. ఇష్టన్నిషాణాముం మ ఇషాణ సర్వలోకం మ ఇషాణ ॥౨౧॥

శ్రీః, చ, తే, లక్ష్మీః, చ, వత్సో, అహో రాత్రే ఇత్యహో రాత్రే, ప్రార్థ్యే, ఇతి ప్రార్థ్యే నక్షత్రాణి, రూపమ్, అశ్వినో, వ్యాత్తమితి చి + ఆ త్తమ్. ఇష్టన్ ఇషాణ, అముమ్, మే, ఇషాణ. సర్వలోకమితి సర్వ + లోకమ్, మే, ఇషాణ. ॥౨౧॥

పదార్థః :- (శ్రీః) సకలా కోణ (చ) (తే) క్షవ. (లక్ష్మీః) పర్యమేశ్వర్యమ్ (చ) (వత్సో) ప్రీతద్య రూపానే (అహో రాత్రే) (ప్రార్థ్యే) (నక్షత్రాణి) (రూపమ్) (అశ్వినో) సూర్యావంద్యమసౌ (వ్యాత్తమ్) విశాసితం ముఖమివ. ఆత్ర ఏ అజ్ఞా పూర్వాద్దుదాజ్ఞా తాత్యో క్షుః (ఇష్టన్) ఇచ్చన్ (ఇషాణ) కామయ (అముమ్) ఇతః పరం ప్రరోక్షం సుఖమ్ (మే) మహ్యమ్ (ఇషాణ) ప్రాప్తయ (సర్వలోకమ్) సర్వేషాం దర్శనమ్ (మే) మహ్యమ్ (ఇషాణ) ॥౨౧॥

అన్వయః :- హే జగదేశ్వర! యస్య తే శ్రీ శ్చ లక్ష్మీ శ్చ వత్సో వహో రాత్రే ప్రార్థ్యే, యస్య తే సుష్టా శ్వినో వ్యాత్తం, నక్షత్రాణి రూపం, స త్వం మేఽము మిష్టన్నిషాణ, మే సర్వలోక మిషాణ, మే సర్వాణి సుఖానిషాణ. ॥౨౧॥

భావార్థము :- హే రాజాదయో మనుష్యాః సుతేశ్వరస్య వ్యాయాదయో గుణాః. వ్యాప్తిః కృపా పురుషార్థః సత్యం రచనం సత్యా వియమాశ్చ వన్తి. తత్తైవ యుష్మాకమపి వస్తు. యతో యుష్మాక ముత్తరోత్తరం సుఖం వర్ధేతేతి. ॥౨౨॥

అత్యేశ్వర సృష్టి, రాజగుణ వర్ణనా దేతదధ్యాయోక్తార్థస్య పూర్వాధ్యాయోక్తార్థేన సహ సంగతి రస్థితి వేద్యమ్.

పదార్థము:- జగదీశ్వరాః తే = ఏనీయొక్క, శీః = నిఖిలశోభ, చ = మణియు, లక్ష్మీః = సర్వైశ్వర్యము, చ = మణియు, పత్న్యోః = ఇద్దఱి స్త్రీలవలెనున్నవో, అహోరాత్రే = రేయుం బవళ్లు, పార్శ్వే = వెనుకముందులో, ఏ నీదుసృష్టిలో, అశ్వినో = సూర్యచంద్రులు, వ్యాత్తమ్ = తెఱచిన ముఖముతో తుల్యములో, నక్షత్రాణి = నక్షత్రములు, రూపమ్ = రూపవంతములునై యున్నవో అట్టి నీవు, మే = నాయొక్క, అముమ్ = షరోక్షసుఖమును, ఇష్టన్ = కోరువాడనై, ఇషాణ = లభింపజేయుము. మే = నాకు, సర్వలోకమ్ = అందఱి దర్శనమును, ఇషాణ = లభింపజేయుము, నాకు సకల సుఖములను, ఇషాణ = సమకూర్చుము. ౨౨.

భావార్థము :- రాజాదిమానవులారా! ఈశ్వరుని న్యాయాది గుణములు, వ్యాప్తి, కృప, పురుషార్థము, సత్యసృష్టి, సత్యనియమములు ఎటులున్నవో, అటులే మీవి కూడ ఉండ వలయును. దానివలన మీకు ఉత్తరోత్తరము సుఖమభివృద్ధి జెందును గాక! ౨౨. [౧౬౮౦]

ఈ అధ్యాయమునందు (౧) ఈశ్వరుని సృష్టి (౨) రాజగుణముల వర్ణన యుండుటచే ఈ అధ్యాయము నందు చెప్పబడిన అర్థమునకు పూర్వాధ్యాయమునందు చెప్పబడ్డ అర్థముతో సంగతి యున్నదని గ్రహించవలెను.

ఇతి శ్రీమత్సవరమహానాం పరివ్రాజకాచార్యాణాం శ్రీ పరమవిదుషాం విరజానంద సరస్వతీ స్వామినాం శిష్యేణ శ్రీ పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యేణ శ్రీ మద్దయానంద పరస్వతీ స్వామినా విరచితే సంస్కృతార్య భాషాభ్యాం సమన్వితే ముద్రపమాణ యుక్తే యజుర్వేదభాష్య ఏకతింశ త్తమోఽధ్యాయః సమాప్తః.

★

కృష్ణామండలాంతర్గత కుందేరు గ్రామ వాస్తవ్యుడగు

పాలిరుగు శేషాచలాచార్య, తదేవ మండలాంతర్గత ముదునూరు

గ్రామ వాస్తవ్యుడు అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు ఆంధ్రీకరించిన

శ్రీ మద్దయానంద పరస్వతీ యజుర్వేద భాషాభాష్యమంధరి 30వ అధ్యాయము సమాప్తము.

అథ ద్వాత్రింశత్తమాధ్యాయార్భః

—: ౦ :—

ముప్పదిరెండవ అధ్యాయము ఆరంభము.

ఓ॒శ్శిమ్॑ వి॒శ్వాని॑ దే॒వ స॒విత॑ ర్ధ॒రితాని॑ ప॒రాసు॑వ॒ యద్భద్రం॑ తన్న ఆ సు॒వ॥౧॥

౧౬౮౧ తదేవేత్యస్య న్యయంబు బ్రహ్మ ఋషిః, పరమాత్మా దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాంధారః స్వరః, అథ పరమేశ్వరః కీదృశ ఇత్యాహ. పరమేశ్వరు డెట్టివాడను విషయమును చెప్పెను.

తదే॒వాగ్ని॑ స్తదాది॒త్య స్తద్వా॑యు స్తదు॒ చంద్ర॑మాః ।

తదే॒వ శు॒క్రం తద్ బ్ర॒హ్మ తా ఆ॒పః స ప్ర॒జాప॑తిః ॥౧॥

తత్, ఏ॒వ, అ॒గ్నిః, తత్, ఆది॒త్యః, తత్, వా॒యుః, తత్, ఊ॑ ఇ॒త్యూ, చంద్ర॑ మాః, తత్, ఏ॒వ, శు॒క్రమ్, తత్, బ్ర॒హ్మ, తా, ఆ॒పః, స, ప్ర॒జాప॑తి రితి ప్రజాపతి పతిః ॥౧॥

పదార్థ :- (తత్) సర్వజ్ఞం సర్వవ్యాపి సనాతన మనాది సచ్చిదానందస్వరూపం సత్యశుద్ధబుద్ధ ము క్తస్వభావం న్యాయకారి దయాలు జగత్సృష్ట జగద్ధర్మ సర్వాస్త్రామి(ఏవ)విశ్వయే, (అగ్నిః) జ్ఞానస్వరూపత్వాత్ స్వప్రకాశత్వాచ్చ(తత్)(అదిత్యః)సరియే సరస్వాదాతృత్వాత్(తత్)(వాయుః) అనంతబలత్వ సర్వధర్మత్వాభ్యామ్ (తత్) (ఊ) (చంద్రమాః) అనన్తస్వరూపత్వాదాహ్లాదకత్వాచ్చ (తత్)(ఏవ)(శుక్రమ్)అకుకారిత్వా చ్చుద్ధభావాచ్చ. (తత్)(బ్రహ్మ)సర్వేభ్యో మహత్వాత్(తాః) (అపః)సర్వత్ర వ్యాపకత్వాత్(సః)(ప్రజాపతిః)సర్వస్యాః ప్రజాయాః స్వామిత్వాత్. ॥౧॥

అన్వయః :- హే మనుష్యా స్తదే॒వాగ్ని॑ స్తదాది॒త్య స్తద్వా॑యు స్తచ్చంద్ర॑మా స్తదే॒వ శు॒క్రం తద్ బ్రహ్మ, తా ఆపః, స ఊ ప్రజాపతి రప్తేవం యాయం విజానీత. ॥౧॥

భావార్థ :- హేమనుష్యా యథేశ్వరస్యేమాన్యగ్న్యదీని గౌణికాని నామాని సన్తి, తథా॒న్యః పీన్యాదీన్యపి వర్తన్తే. అస్మైవోపాసనా ఫలవతీ భవతీతి వేద్యమ్, ॥౧॥

పదార్థము :- మానవులారా : తత్ ఏ॒వ=సర్వజ్ఞుడు, సర్వవ్యాపి, సనాతనుడు, అనాది, సచ్చిదానందస్వరూపుడు, నిత్యుడు, శుద్ధుడు, బుద్ధుడు, ము క్తస్వభావుడు, న్యాయకారి, దయా లువు, జగత్సృష్ట, ధారణకర్త మతీయు అందఱిలో అంతర్యామియునైన యతడే, అగ్నిః = జ్ఞానస్వరూపుడు, స్వయంప్రకాశితుడునగుటచే అగ్ని, తత్=అతడు, అదిత్యః=ప్రళయ సమయమున అన్నిటిని గ్రహించువాడగుటచే అదిత్యుడు, తత్=అతడు, వాయుః=అనంత బలశాలి, అన్నిటికి ధర్త యగుటచే వాయువు, తత్=అతడు, చంద్రమాః=అనందస్వరూ పుడు, అనందకారకుడు నగుటచే చంద్రుడు, తత్ ఏ॒వ=అతడే, శుక్రమ్=శిష్యుకారి రేక శుద్ధభావము గలవాడగుటచే శుక్రుడు, తత్=అతడు, బ్రహ్మ, తాః=అతడు, అపః= సర్వవ్యాపకు డగుటచే అస్స, ఊ=మతీయు, సః=అతడు, ప్రజాపతిః=సకలప్రజలకు స్వామియగుటచే ప్రజాపతియునై యున్నాడని మీఠంద రెఱుగవలయును. ౧.

భావార్థము:-మానవులారా! ఈయగ్న్యొది గౌణనామము లెటుల ఈశ్వరున కున్నవో అటులనే ఇంద్రాది నామములు నున్నవి. అతని ఉపాసనయే ఫలవంతము కాగలదని గ్రహించుడు. ౧. [౧౬౮౧]

౧౬౮౨ సర్వ ఇత్యన్య స్వయంభు బ్రహ్మ ఋషిః, పరమాత్మా దేవతా, అనుష్టుప్ చందః, గాందారః స్వరః.
పున స్తమేవ విషయమాహ. మఱల నా విషయమే.

సర్వే నిమేషా జ్ఞిరే విద్యుతః పురుషాదధి ।

నై న మూర్ధ్వం న తిర్యక్చాం న మధ్యే పరి జగ్రభత్. ॥౨॥

సర్వే, నిమేషా ఇతి ని + మేషాః, జ్ఞిరే, విద్యుత ఇతి వి + ద్యుతః, పురుషాత్, అధి, న, ఏనమ్, ఊర్వమ్, న, తిర్యక్చామ్, న, మధ్యే, పరి, జగ్రభత్. ॥౨॥

పదార్థః :- (సర్వే) (నిమేషాః) నేత్రోష్ఠీలనాది లక్షణాః కలా కాష్ఠాది కాలావయవాః (జ్ఞిరే) జాయంతే. (విద్యుతః) విశేషేణ ద్యౌతమానాత్ (పురుషాత్) పూర్వాద్విధోః (అధి) (న) ఏనరే (ఏనమ్) పరమాత్మానమ్ (ఊర్వమ్) ఉపరిష్ఠమ్ (న) (తిర్యక్చామ్) తిర్యక్ స్థితమధస్తం వా (న) (మధ్యే) (పరి) పర్యకః (జగ్రభత్) గృహ్లాతి.

అన్వయః :- హే మనుష్యా! యస్మాద్విద్యుతః పురుషా త్వర్వే నిమేషా అధి జ్ఞిరే, తమేవం కోఽపి నోర్ధ్వం న తిర్యక్చాం న మధ్యే పరి జగ్రభత్తం యాయం పేవద్యమ్. ॥౨॥

భావార్థః :- హేమనుష్యా! యస్య విర్మాణేన సర్వే కాలావయవా జాతా, యచ్ఛోర్ధ్వ మధో మధ్యే పార్శ్వతో దూరే వికచే వా కథయతు మశక్యం, యత్ సర్వత్ర పూర్ణం బ్రహ్మా౭స్తి తద్యోగాభ్యాసేన విజ్ఞాయ సర్వే భవంత ఉపాసీరన్. ॥౨॥

పదార్థము :- మానవులారా! విద్యుతః పురుషాత్ = విశేషముగ ప్రకాశించు పూర్ణ పరమాత్మనుండి, సర్వే నిమేషాః = నిమేష కాల కాష్ఠాది సకల కాలావయవములు, అధి జ్ఞిరే = అధికముగ నుత్పన్నమగుచున్నవి. ఏనమ్ = అట్టి ఆ పరమాత్ముని ఎవరును, న ఊర్వమ్ = పైనుండిగాని, న తిర్యంచమ్ = అడ్డముగాగాని, నలుదిశలనుండి గాని, క్రిందినుండి గాని, న మధ్యే = మధ్యనుండిగాని, పరిజగ్రభత్ = సంపూర్ణముగ గ్రహించజాలరు. అతనిని మీరు నేవించుడు. ౨.

భావార్థము :- మానవులారా! కాలావయవము లెవనిచే విర్మించబడినవో, ఎవడు పై న, క్రింద, మధ్య, పార్శ్వము, దూరము, సమీపము అని చెప్ప శక్యుడు గాదో, ఏ బ్రహ్మ అంతట నిండియున్నాడో అతనిని ఎఱిగి యోగాభ్యాసముచే ఉపాసించుడు. ౨. [౧౬౮౨]

౧౬౮౩ న తస్యేత్యన్య స్వయంభు బ్రహ్మ ఋషిః, హరణ్యగర్భః పరమాత్మా దేవతా, విచ్ఛక్తి
పంక్తి శ్చందః, పఞ్చమః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయమాహ. మఱల నావిషయమే.

సోఽతీతానాగతేషు కల్పేషు జగదుత్పాదనాయ పూర్వం ప్రకటో భవతి, స ధ్యానశీలేన మనుష్యేణ జ్ఞాతవ్యో నాన్యేనేతి భావః. ॥౪॥

పదార్థము :-జనాః=విద్వాంసులారా ! ఏషః హ=ఈ ప్రసిద్ధపరమాత్మ, దేవః=ఉత్తమ స్వరూపుడు, సర్వాః=సకలదిక్కులందు, ప్రదిశాః=విదిశలందు, అను=అనుకూలముగ వ్యాప్తుడై. స ఉ=అతడే, గర్భే అంతః=అంతఃకరణ మధ్యమున, పూర్వః=ప్రథమ కల్పాదిలో, హ=ప్రసిద్ధముగ జాతః=ప్రకటితుడైనవాడు, సః ఏవ జాతః=అతడే ప్రసిద్ధుడైన వాడు, సః జన్మవ్యమాణః=అతడే రాబోవు కల్పములందు ప్రథమ ప్రసిద్ధిని పొందును, సర్వతోముఖః=అన్ని దిశలందు ముఖాద్యవయవములు కలవాడు, అనగా ముఖాదీంద్రియముల కార్యము సర్వత్ర యొనర్చువాడు, ప్రత్యక్ష=ప్రతిపదార్థమును పొందువాడు, తివ్యతి=అచలుడునై సర్వత్ర స్థితుడై యున్నాడు. అతడే మీకు ఉపాసించుటకు, తెలుసుకొనుటకు యోగ్యుడై యున్నాడు. ౪.

భావార్థము :-ఈ పూర్వోక్త పరమేశ్వరుడు జగత్తు నుత్పన్నమొనర్చి ప్రకాశితుడు, సకల దిశలందు వ్యాప్తుడు, సర్వవ్యాపకుడునగుటచే ఇంద్రియములు లేకుండగనే సకలేంద్రియముల కార్య మొనర్చువాడు, సకలప్రాణుల హృదయమున స్థిరమైన వాడునునై యున్నాడు. అతడు భూత భవిష్యత్కల్పములందు జగదుత్పత్తికై ముందు ప్రకటితుడగును, అతడు ధ్యానశీలుడైన మానవునకు తెలుసుకొనదగినవాడు. ఇతరుల కగమ్యుడు. ౪.

౧౬౦౫ యస్మాదిత్యస్య స్యయంభు ఇహృ జుషిః, పరమేశ్వరో దేవతా, భురిక్ తీష్ఠుస్సన్తః, దైవతః స్వరః పువ స్తమేవ విషయ మాహ. మఱల నా విషయమే.

యస్మా జ్ఞాతం న పురా కిచ్చనైవ య ఆ బ్రభూవ భువనాని విశ్వా ।

ప్రజాపతిః ప్రజయా సభిరరరాణ త్రిణి జ్యోతీంషి సచతే స షోడశీ ॥౫॥

యస్మాత్, జాతమ్, న, పురా, కిమ్, చన, ఏవ, యః, ఆ బ్రభూవేత్యా + బ్రభూవ, భువనాని, విశ్వా, ప్రజాపతి రితి ప్రజా + పతిః, ప్రజయా, సభిరరరాణ ఇతి సమ్ + రరాణః, త్రిణి, జ్యోతీంషి, సచతే, సః, షోడశీ ॥౫॥

పదార్థః :- (యస్మాత్) పరమేశ్వరాత్ (జాతమ్) ఉత్పన్నమ్ (న) నిషేధే (పురా) పురస్తాత్ (కిమ్) (చన) కిచ్చదపి (ఏవ) (యః) (ఆ బ్రభూవ) సమస్తాదృవతి (భువనాని) లోకజాతాని సర్వాఽధికరణాని (విశ్వా) సర్వాణి (ప్రజాపతిః) ప్రజాయాః పాలకోఽధిష్ఠాతా (ప్రజయా) ప్రజాతయా (సమ్) (రరాణః) సమ్యక్ రమమాణః (త్రిణి) విద్యుత్పూర్వచన్ద్రరూపాణి (జ్యోతీంషి) తేజోమయాని ప్రకాశకాని (సచతే) సమవైతి (సః) షోడశీ షోడశ కలా యస్మిన్ సన్తి సః. ॥౫॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః ! యస్మాత్ పురా కిచ్చన న జాతం, య స్సర్వత ఆ బ్రభూవ, యస్మిన్ విశ్వా భువనాని వర్తన్తే, స ఏవ షోడశీ ప్రజయా సహ సంరరాణః ప్రజాపతి త్రిణి జ్యోతీంషి సచతే. ॥౫॥

భావార్థము :- యస్మాదీశ్వరోఽనాది ర్వర్తతే తత స్తస్మాత్పూర్వం కిమపి భవతు స్తు శక్యమ్. స ఏవ సర్వాను ప్రజాను వ్యాప్తో జీవానాం కర్మాణి పశ్యన్ సంప్రదనుకూలఫలం దదన్న్యాయం కరోతి, యేన ప్రాణాదీని షోడశ వస్తుని సృష్టాన్యతః స షోడిశీక్రుచ్చతే. ప్రాణః, శరీర్దాఽకాశం, వాయు రగ్ని ర్జలం, పృథివీన్ద్రియం, మనోఽన్నం, వీర్యం, తపో, మత్స్యః, కర్మ. లోకాః నామ చ షోడశకలాః. ప్రశ్నోపనిషది వ్యష్టే ప్రశ్నే వర్ణితాః. ఏతత్పూర్వం షోడశాత్మకం జగత్ పరమాత్మని వర్తతే తేనైవ నిర్మితం పాల్యతే చ. ॥౫॥

పదార్థము :- మానవులారా! యస్మాత్ పురా=ఏ పరమేశ్వరునకు పూర్వము, కిమ్ చన=ఏమియు, స జాతమ్=పుట్టియుండలేదో, యః=ఎవడన్ని దిక్కులలో, అబిభావ=చక్కగా వెలయుచున్నాడో, ఎవనిలో, విశ్వా భువనాని=సకల వస్తువుల కాధారమగు సమస్తలోకములు ఇమిడియున్నవో, సః ఏవ=అతడే, షోడశీ=షోడశకలలు గలవాడు, ప్రజయా=ప్రజలతో, సమ్ రరాణః=చక్కగా రమణమొనర్చుచు, ప్రజాపతిః=ప్రజా రక్షకుడు. అధిష్ఠాతయనై, త్రిణి జ్యోతీంషి=తేజోమయములగు విద్యుత్పూర్వచంద్రి ప్రకాశకజ్యోతులను సచతే=సంయోగ పఱచుచున్నాడు. ౫.

భావార్థము :- ఈశ్వరు డనాదియగుటచే నతనికి పూర్వమేమియు నుండజాలదు. అతడే సకలప్రజలందు వ్యాప్తుడై జీవముల కర్మలను పర్యవేక్షించును. తదనుకూల ఫలము నొసగుచు న్యాయమొనర్చును. ప్రాణాదిషోడశ పదార్థములను సృష్టించుటచే నతడు షోడశి యని పిలువబడుచున్నాడు. ౫

(ప్రాణము, శ్రద్ధ, ఆకాశము, వాయువు, అగ్ని, జలము, పృథ్వి, ఇంద్రియము, మనస్సు, అన్నము, వీర్యము, తపస్సు, మంత్రము, కర్మ, లోకము, నామము.) ఈ షోడశకలలు ప్రశ్నోపనిషత్తులో [చెప్పబడి] ఉన్నవి. షోడశ వస్తురూపములో నున్న జగత్తంతయు పరమాత్మలో విమిడియున్నది. దీనిని సృజించి పాలించువాడతడే. ౫. [౧౬౮౬]

యేనేత్యస్య స్వయం బ్రహ్మ ఋషిః, పరమాత్మా దేవతా, నివృక్తి ఉప్తువ చందః, దైవతః సర్వః
పున స్తమేవ విషయ మాహ. చురల నావిషయమే.

యేన ద్యౌ రుగ్రా పృథివీ చ ద్రృఢా యేన స్వః స్తభితం యేన నాకః ।
యో అన్తరిక్షే రజసో విమానః కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ ॥౬॥

యేన, ద్యౌః, ఉగ్రా, పృథివీ, చ, ద్రృఢా, యేన, స్వరిత్తి స్వః, స్తభితమ్, యేన, నాకః, యః, అన్తరిక్షే, రజసః, విమాన ఇతి వి+మానః, కస్మై, దేవాయ, హవిషా, విధేమ. ॥౬॥

పదార్థము :- (యేన) జగదీశ్వరేణ (ద్యౌః) సూర్యాదిప్రకాశవాన్ పదార్థః (ఉగ్రా) తీవ్రతేజస్కా (పృథివీ) భూమిః (చ) (ద్రృఢా) దృఢీకృతా (యేన) (స్వః) సుఖమ్ (స్తభితమ్) ధృతమ్ (యేన) (నాకః) అవిద్యమానదుఃఖో మోక్షః (యః) (అన్తరిక్షే) మధ్యవర్తిన్యకాశే (రజసః) లోకసమూహస్య. లోకా

రజాంస్యవ్యస్త ఇతి నిరుక్తమ్. (విమానః)వివిధం మానం యస్మిన్ సః(కస్మై)సుఖస్వరూపాయ (దేవాయ)స్వప్రకాశాయ సకలసుఖదాత్రే (హవిషా) ప్రేమభక్తిభావేన(విధేమ)పరిచరేమ ప్రిప్ను యామ వా. ॥౬॥

అన్వయః :- హేమనుష్యాః యేనోగ్రా ద్యోః పృథివీ చ దృఢా,యేన స్వః స్తభితం,యేన నాకః స్తభితో యోఽస్తరిక్షే వర్తమానస్య రజసో విమానోఽస్తి, తస్మై కస్మై దేవాయ వయం హవిషా విధేమైవం యాయామప్యేనం సేవధ్యమ్. ॥౬॥

భావార్థః :- హే మనుష్యాః యః సకలస్య జగతో ధర్మా పర్వసుఖప్రదాతా మోక్షసాధక ఆకాశ ఇవ వ్యాప్తః పరమేశ్వరోఽస్తి, తస్మైవ భక్తిం కురుత. ॥౬॥

పదార్థము :- మానవులారా! యేన=ఏ జగదీశ్వరునిచే, ఉగ్రా ద్యోః=తీవ్ర తేజస్సు గల ప్రకాశయుక్త సూర్యాది పదార్థములు, చ=మఱియు, పృథివీ=భూమి,దృఢా=దృఢ మొనర్చుటచేనో,యేన నాకః=ఎవడు సకలదుఃఖ రహితమగు మోక్షమును ధారణ మొన ర్చెనో. యః=ఎవడు,అంతరిక్షే=మధ్యనున్న ఆకాశములో స్థితుడై,రజసః=లోక సమూ హమును, విమానః=వివిధముగ మానమొనర్చువాడై యున్నాడో అట్టి, కస్మై=సుఖ స్వరూపుడు,దేవాయ=స్వయంప్రకాశమానుడు. సకల సుఖదాతయునగు నీశ్వరుని మేము, హవిషా=ప్రేమతో,భక్తిభావముతో విధేమ=సేవించెదముగాక! పొందెదముగాక ! [ఇటు లనే మీరును అతనిని సేవించుడు.] ౬.

భావార్థము :- మానవులారా ! సకల జగద్ధర్మ, సర్వసుఖ ప్రదాత, మోక్షసాధకుడు, ఆకాశమువలె వ్యాప్తుడనగు నే పరమేశ్వరుడున్నాడో అతనినే భజించుడు. ౬.

యం కృష్ణసీత్యస్య స్వయం బ్రహ్మ ఋషిః, పరమాత్మా దేవతా; స్వరాడతిజగతి చనః, నిషాదః స్వరః, పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

యం క్రష్ణసీత అవసా త స్తభానే అభ్యైక్షితాం మనసా రేజమానే ।

యత్రాద్ది సూర ఉదితో విభాతి కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ॥

అపోహా యద్ బృహతీ ర్యశ్చిదాపః. ॥౭॥

యమ్:క్రష్ణసీత్యతి క్రష్ణసీ,అవసా, తస్తభానే ఇతి త స్త+భానే, అభి, ఐక్షే తామ్, మనసా, రేజమానే ఇతి రేజమానే, యత్ర, అధి, సూరః, ఉదిత ఇత్యుత్ + ఇత, విభాతీతి వి+భాతి, కస్మై, దేవాయ, హవిషా, వీధేమ, ఆపః, హ, యత్, బృహతీః, యః, చిత్, ఆపః. ॥౭॥

పదార్థః :- (యమ్)(కృష్ణసీ)గుణైః ప్రళంసనీయే(అవసా)క్షణాదినా(త స్తభానే)దారికే(అభి) ఆభిముఖ్యే(ఐక్షేతామ్)ఈక్షేతాం పశ్యతః(మనసా)విజ్ఞానేన(రేజమానే)పలవ్యైః భృమవ్యైః(యత్ర) యస్మిన్ (అధి)ఉపరి(సూరః)సూర్యః(ఉదితః) ఉదయం ప్రిప్నుః (విభాతి) వికేషేణ ప్రకాశయన్

ప్రకాశయితా భవతి(కన్యై)సుఖసాధకాయ(దేవాయ)కుద్ధస్వరూపాయ(హవిషా)అదాతప్యేష యోగా
భ్యాసేన(విధేను)(అపః)వ్యాప్తాః హ,కిర(యత్)యాః(బృహతీః) మహాత్మః (యః) (చిత్) అపి
(అపః)అకాశః. ॥౭॥

అన్వయః :-హే మనుష్యాః యం పరమాత్మానం ప్రాప్తే తస్తభానే రేజమానే క్రద్ధపీడ్యావా
పృథివ్యావనసా నర్వం ధరతో యత్ర సూర్యోద్భుదితో, యద్ యా బృహతీ రాహో హ యశ్చ
దావః నన్తి. తాశ్చిదపి విభాతి, తం తే చాధ్యావకోపదేశకౌ మనసా అభ్యైక్షేతాం, తస్మై కన్యై
దేవాయ హవిషా వయం విధేమైనం యూయ మపి భజత. ॥౭॥

భావార్థః :-హేమనుష్యాః యత్ర సర్వాభివ్యాపకేశ్వరే సూర్యపృథివ్యాయో లోకా భ్రమంతః
నన్తే దృశ్యంతే యేన ప్రాణ ఆకాశోఽపి వ్యాప్త స్తం స్వాత్మస్థం యూయ ముపాసేద్వమ్. ॥౭॥

పదార్థము:-యమ్=ఏపరమాత్మను పొందునవిలేక అతని యధికారములో నుండు
నవి,తస్తభానే=నకలమునుధారణమొనర్చునవి,రేజమానే=చాలాయమానములు, క్రందపీ
=స్వగుణములచే ప్రకంపించదగినవియగు సూర్యపృథివీలోకములు, అవసా=రక్షెదులచే
అన్నిటిని ధారణమొనర్చుచున్నవో. యత్ర=ఏ పరమేశ్వరునియందు, సూరః=సూర్య
లోకము, అభి ఉదితః=అభికముగ ఉదయమును పొందినదో, యత్=ఏ,బృహతీః=
మహాత్తరమగు, అపః హ=వ్యాప్తజల మేది ఉన్నదో,యః చిత్=పదై న,అపః=అకాశ
మున్నదో, దానినికూడ, విభాతి=విశేషించి ప్రకాశకమొనర్చుచు ప్రకాశకుడగుచున్నాడో
ఆ పరమేశ్వరుని అధ్యావకోపదేశకులు, మనసా=విజ్ఞానముతో, అభి ఐక్షేతామ్=అభి
ముఖులై గాంచెదరు. కన్యై=అట్టి సుఖసాధకుడు, దేవాయ=కుద్ధిస్వరూపుడునగు పర
మాత్మను, హవిషా=గ్రహించదగిన యోగాభ్యాసముచే మేము, విధేమ=సేవించువార
మగుదుముగాక; అతనిని మీరును భజించుడు. ౭.

భావార్థము :- మానవులారా ! అన్నిదిక్కులనుండి వ్యాపకుడైన యే పరమాత్మ
యందు పృథివీ సూర్యాదిలోకములు భ్రమించుచున్నటుల గోచరమగుచున్నవో, ప్రాణా
కాశములుకూడ యెవనిచే వ్యాప్తములై యున్నవో స్వాత్మయందు స్థితుడైన ఆ పరమా
త్మను మీరుపాసించుడు. ౭. [౧౬౦౭]

యేన ఇత్యన్య స్వయమ్ము బ్రహ్మ ఋషిః; పరమాత్మా దేవతా; విచృక్త త్రిష్టవ్ చందః, దైవతః స్వరః.
పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల వావిషయమే.

వేన స్తత్ప్రశ్నస్య నిహితం గుహా నద్యత్ర విశ్వం భవత్యేకనీడమ్ ।

తస్మిన్నిదం సర్వే చ విచైత్తి సర్వభి స ఓత్తః ప్రోతశ్చ విభూః ప్రజాసు ॥౮॥

వేనః, తత్, ప్రశ్నత్, నిహితమితి ని + హితమ్, గుహా, సత్, యత్ర, విశ్వమ్,
భవతి, ఏకనీడమిత్యేక + నీడమ్, తస్మిన్, ఇదమ్, సమ్, చ, వి, చ, ఏత్తి, సర్వమ్, సః, ఓత్త
ఇత్యా + ఉతః, ప్రోత ఇతి ప్ర + ఉతః, చ, విభూరితి వి + భూః, ప్రజాస్వితీ
ప్ర + జాసు ॥౮॥

పదార్థః :- (వేనః) పక్షిణో విద్వాన్ (తత్) చేతన బ్రహ్మ (పశ్యత్) పశ్యతి. (నిహితమ్) స్థితమ్ (గుహ) గుహాయాం బుద్ధౌ గుప్తే కారణే వా (సత్) నిత్యమ్ (యత్ర) యస్మిన్ (విశ్వమ్) సర్వం జగత్ (భవతి) (ఏకనీడమ్) ఏకస్థానమ్ (తస్మిన్) (ఇదమ్) జగత్ (సమ్) (చ) (వి) (చ) (ఏతి) (సర్వమ్) (సః) (ఓతః) ఊర్ధ్వతన్త్రః పట ఇవ (పోతః) తిర్యక్తన్త్రము పట ఇవ (చ) (విభూః) వ్యాపకః (ప్రజాసు) ప్రకృతి జీవాదిభు. ॥౮॥

అన్వయః :- హే మనుష్యాః ! యత్ర విశ్వ మేకనీడం భవతి, తద్గుహ నిహితమ్ సదా వేనః పశ్యత్. తస్మిన్నిదం సర్వం సమేతి చ ప్యేతి చ, స విభూః ప్రజాస్వీతః పోతశ్చ. స ఏవ సర్వై రుపాసనీయోఽస్తి. ॥౮॥

భావార్థః :- హేమనుష్యాః ! విద్వానేవ యం బుద్ధిబలేన జానాతి యః సర్వేషా మాకాశాదీనాం పదార్థానా మధికరణ మస్తి. యత్ర సంహారకాలే సర్వం జగత్ప్రియతే, సర్గకాలే చ యతో నిస్సరతి, యేన వ్యాప్తేన వినిశ్చేదవిచక్షున వర్తతే, తం విహాయాన్యం కల్పేదభ్యుపాస్యమిశ్వరం మావిజానన్తు.

పదార్థము :- మానవులారా! యత్ర=ఎవనియందు, విశ్వమ్=సమస్త జగత్తు, ఏక నీడమ్=ఏకాశ్రయముగలది, భవతి=అగుచున్నదో, తత్ గుహ=ఆ గుహయందు, గుప్త కారణమునందు, నిహితమ్=స్థితుడు, సత్=నిత్యుడు, చేతనుడునగు బ్రహ్మను, వేనః=పండితుడైన విద్వాంసుడు, పశ్యత్=జ్ఞానదృష్టిచే చూచుచున్నాడు. తస్మిన్=అతనియందు, ఇదమ్ సర్వమ్=ఈ సకలజగత్తు, సమ్ ఏతి=ప్రళయసమయమున లీనమగును, చ=మఱియు సుత్పత్తి సమయములో, వి=పుథక్ స్థూలరూపముగ, చ=కూడ అగుచున్నది. సః=అతను, విభూః=వివిధరీతుల వ్యాప్తుడై, ప్రజాను=ప్రజలలో, ఓతః=పడుగులోని వస్త్రము[పోగుల]వలె, చ=మఱియు పోతః=పేకలోని వస్త్రము[పోగుల]వలె వ్యాప్తుడగు చున్నాడో అతడే అందఱికి ఉపాసనీయుడు. ౮.

భావార్థము :- మానవులారా ! ఎవనిని విద్వాంసుడుమాత్రమే బుద్ధిబలముచే నెఱుగునో, ఎవడు ఆకాశాది పదార్థముల కారధుడో, ప్రళయము నందెవనియందు విశ్వము లీనమగునో, ఉత్పత్తి సమయమున నెవనినుండి వెలువడుచున్నదో, మఱియు నేవ్యాప్తేశ్వరుడు లేకుండగ నే వస్తువు ఖాళీగా లేదో, అట్టివానిని త్యజించి యితరుని నెవనిని ఉపాస్య దేవునిగ భావించకుడు. ౮.

[౧౬౮౮]

౧౬౮౮ ప్ర తదిత్యస్య స్వయమ్ము బ్రహ్మ ఋషిః; విద్వాన్ దేవతా, నిచ్చక్త త్రిష్టవ్ ఛస్తః, రైవతః స్వరః. పునస్తమేవ విషయ మాహ. మఱల నావిషయమే.

ప్ర తద్వోచేద్రమృతం ను విద్వాన్ గన్ధర్వో ధామ విభృతం గుహా సత్ ।
త్రీణి ప్రదాని నిహితా గుహాన్య యస్తాని వేద స ప్రితుః పితాన్ సత్ ॥౯॥

ప్ర, తత్, వోచేత్, అమృతమ్, ను, విద్వాన్, గన్ధర్వః, ధామ, విభృత మితి వి + భృతమ్, గుహా, సత్, త్రీణి, ప్రదాని, నిహితేతి ని + హితా, గుహా, అన్య, యః, తాని, వేద, సః, ప్రితుః, పితా, అస్తత్ ॥౯॥

పదార్థము :- (ప్ర)తత్ చేతనం బ్రహ్మ (వోచేత్) గుణకర్మస్వభావత ఉపదేశేత్ (అమృతమ్) నాశరహితమ్ (ను)నవ్యః (విద్వాన్) పణితుః (గర్వర్యః) యో గాం వేదవాచం ధరితి సః ధామ ముక్తి-
సుఖస్య స్థానమ్ (విభృతమ్) విశేషేణ ధృతమ్. (గుహ)బుద్ధౌ సత్ (త్రిజీ) ఉత్పత్తిస్థిః
ప్రళయః కాలా వా (పదాని) జ్ఞాతుష్చాణి (నిహితా) నిహితాని (గుహ) బుద్ధౌ (అస్య) అవినాశినః (యః)
(తాని) (వేద) జ్ఞానాత్రి (సః) (పితృః) జనక స్వేత్వరస్య వా (పితా, జ్ఞానప్రదానేనా స్థితత్వేన వా రక్షకతః
(అసత్) భవేత్. ॥౯॥

అన్వయము :- హే మనుష్యాః యో గర్వరోష్వి విద్వాన్ గుహ విభృత మమృతం ధామ తత్
సన్ను ప్రవోచేత్ యాన్వస్య గుహ విహితాని పదాని త్రిజీ సన్నితాని చ వేద, స పితృః పితృలసత్.

భావార్థము :- హేమనుష్యా ! య ఈశ్వరస్య ముక్తిసాధకం బుద్ధిస్థం స్వరూప ముపదేశేయ
ర్యథార్థతయా పదార్థానాం పరమాత్మన శ్చ గుణకర్మస్వభావాన్ విజానియ స్తే వయోస్సద్భావాం
పితృజ్ఞా మపి పితరో భవతుం యోగ్యాః స స్థితి విజానీత. ॥౯॥

పదార్థము :- మానవులారా ! గంధర్వః = వేదవాణిని ధరించిన, యః విద్వాన్ = ఏ
విద్వాంసుడు, గుహ = బుద్ధిలో, విభృతమ్ = విశేషించి ధారణమొనర్చబడిన, అమృతమ్ =
నాశరహితమైన, ధామ = ముక్తిస్థానమును. తత్ = ఆ, సత్ = నిత్యచేతన బ్రహ్మను గుఱించి,
ను = శీఘ్రముగ, ప్ర వోచేత్ = గుణకర్మస్వభావములతో సహా ఉపదేశించునో మఱియు
అన్వ = ఈ అవినాశిబ్రహ్మయొక్క. గుహ = జ్ఞానమునందు, నిహితా = స్థితములైన, పదాని
= తెలుసుకోదగిన, త్రిజీ = ఉత్పత్తిస్థితి ప్రళయములను మూడు, భూత భవిష్యద్వర్తమాన
ములను మూడు కాలములేవి ఉన్నవో, తాని = వానిని ఎవడు, వేద = ఎఱుగుచున్నాడో, సః
= అతడు, పితృః = తనతండ్రికి, లేక సర్వరక్షకుడైన ఈశ్వరునికి, పితా = జ్ఞానమిచ్చువాడు
లేక ఆ స్థితత్వరక్షకుడు, అసత్ = అగునుగాక : ౯.

భావార్థము :- ఓ మనుష్యులారా ! ఏ విద్వాంసులు ఈశ్వరుని ముక్తిసాధకమును,
బుద్ధిస్థ స్వరూపమును ఉపదేశించెదరో, సరిగా పదార్థములయొక్కయు, ఈశ్వరునియొక్కయు
గుణకర్మ స్వభావములను ఎఱుగుదురో, వారు వయస్సునందు పెద్దలైన పితృుల
రక్షణకుకూడ యోగ్యులగు చున్నారు అని ఎఱుగుడు. ౯. [౧౬౮౯]

స న ఇత్యస్య స్వయంభు బ్రహ్మ జుషిః, పరమాత్మా దేవతా, నివృత్ తిష్ఠన్ చందః, దైవతః స్వరః.

పునస్తప్తేవ విషయమాహ. మరల నా విషయమే.

సన్తో బన్ధు ర్జన్వితా స విధాతా ధామాని వేద భువనాని విశ్వా ।

యత్ర దేవా అమృత మానశానా స్తృతీయే ధామన్న ధైర్యయన్త ॥౧౦॥

సః, నః, బన్ధుః, జన్వితా, సః, విధాతేతి వి + ధాతా, ధామాని, వేద, భువనాని, విశ్వా,

యత్ర, దేవాః, అమృతమ్, ఆనశానాః, తృతీయే, ధామన్, అధైర్యయన్తేత్యధి +
ఐరయన్త ॥౧౦॥

పదార్థః :- (సః) (సః) అస్మాకమ్ (బన్ధుః) భౌతేవ మాన్యః సహాయః (జనితా) జనయితా. అత్ర జనితా మస్త్రీ ఇతి అ. ౬. ౪. ౫౩ జీ లోపః. (సః) (విధాతా) సర్వేషాం పదార్థానాం కర్మఫలానాం చ విధానకర్తా (ధామాని) జన్మస్థాననామాని వేద, జ్ఞానాని (భువనాని) లోక లోకాంతరాణి (విశ్వా) సర్వాణి (యత్ర) యస్మిన్ జగదీశ్వరే (దేవాః) విద్వాంసః (అమృతమ్) మోక్షసుఖమ్ (అనశానాః) ప్రాప్నువంతః (తృతీయే) జీవప్రకృతిభ్యాం విలక్షణే (ధామన్) ధామవ్యాధారభూతే (అద్యైరయస్త) సర్వత్ర స్వేచ్ఛయా విచరన్తి. ॥౧౦॥

అన్వయః :- హేమనుష్యా! యత్ర తృతీయే ధామన్నమృతమానశానా దేవా అద్యైరయస్త, యో విశ్వా భువనాని రామాని చ వేద, స నో బన్ధుర్జనితా, స విధాతాస్త్రీతి విశ్చిన్తత. ॥౧౦॥

భావార్థః :- హేమనుష్యా! యస్మిన్ శుద్ధస్వరూపే పరమాత్మని యోగినో విద్వాంసో ముక్తి సుఖం ప్రాప్య మోక్షస్తే స ఏవ సర్వజ్ఞః సర్వోత్పాదకః సర్వదా సహాయకారి చ మస్తవ్యో నేతరఇతి.

పదార్థము :- మానవులారా! యత్ర = ఏ, తృతీయే = జీవప్రకృతులకు విలక్షణమైన భూమన్ = ఆధారరూపమైన జగదీశ్వరునియందు, అమృతమ్ = మోక్షసుఖమును, అనశానాః = పొందుచున్నవారై, దేవాః = విద్వాంసులు, అద్యైరయస్త = సర్వత్ర స్వేచ్ఛగ విచారించుచున్నారో, ఎవడు, విశ్వా భువనాని = సకల లోకలోకాంతరములను, మత్రియు, ధామాని = జన్మస్థాన నామములను, వేద = ఎఱుగుచున్నాడో, సః = ఆ పరమాత్మ, సో = మాకు, బంధుః = భౌతృత్వములైన మాన్యసహాయకుడు, జనితా = ఉత్పన్న మొనర్చువాడు, సః = అతడు, విధాతా = సకల పదార్థములను, కర్మఫలములను విధాన మొనర్చువాడనై యున్నాడని నిశ్చయ మొనర్చుము. ౧౦.

భావార్థము :- మనుష్యులారా! ఏ శుద్ధస్వరూపుడగు పరమాత్మయందు, యోగి రాజులు, విద్వాంసులు ముక్తి సుఖమును పొంది ఆనందించుచున్నారో అతడే సర్వజ్ఞుడు, సర్వోత్పాదకుడు మత్రియు నెల్లప్పుడు సహాయకారుడు అని స్వీకరించవలయును. ఇతరుని స్వీకరించగూడదు. ౧౦. [౧౬౯౦]

పరీత్యేత్యన్య స్వయంభు బ్రహ్మ ఋషిః, పరమాత్మా దేవతా, ఏచ్ఛత్ప్రీష్టువ చందః, దైవతః సర్వః. పునస్తమేవ విషయ మాహ. మఱల నా విషయమే.

పరీత్య భూతాని పరీత్య లోకాన్ పరీత్య సర్వాః ప్రదిశో దిశశ్చ ।

ఉప్తస్థాయ ప్రథమజా మృతస్యాత్మనాత్మానమభి సం వివేశ ॥౧౧॥

పరీత్యేతి పరి + ఇత్య, భూతాని, పరీత్యేతి పరి + ఇత్య, లోకాన్, పరీత్యేతి పరి + ఇత్య, సర్వాః, ప్రదిశ ఇతి ప్ర + దిశః, దిశః, చ, ఉప్తస్థాయేత్సుప్త + స్థాయ, ప్రథమజామితి ప్రథమ + జామ్, మృతస్య, ఆత్మనా, ఆత్మానమ్, అభి, సమ్, వివేశ ॥౧౧॥

పదార్థః :- (పరీత్య) పరితః సర్వతోఽభివ్యాప్య (భూతాని) (పరీత్య) (లోకాన్) దృష్ట్యాన్ పృథివీమార్కాదీన్ (పరీత్య) (సర్వాః) (ప్రదిశః) అగ్నేయాద్యా ఉపదిశః (దిశః) పూర్వాద్యాః (చ)

అధః ఉపరి చ (ఉపస్థాయ) పతిత్వా సంసేవ్య వా (ప్రథమజామ్) ప్రథమోత్పన్నాం వేదచతుష్ట
యామ్ (ఋతస్య) సత్యస్య (ఆత్మనా) స్వస్వరూపేణాన్తఃకరణేన చ (ఆత్మానమ్) స్వరూప
మధిష్ఠానం వా (అభి) ఆభిముఖ్యే (సమ్) సమ్యక్ (వివేక) ప్రవిశతి ॥౧౦॥

అన్వయః:- పేవిద్వన్! త్వం యో భూతాని పరిత్యజోకాన్ పరిత్యజ సర్వాః ప్రదిశో
దిశశ్చ పరిత్యజ ఋతస్యాత్మాన మభిసంవివేక. ప్రథమజా ముపస్థాయాత్మనా తం ప్రాప్నుహి ॥౧౦॥

భావార్థః:- పేమనుష్యా! యూయం ధర్మాచరణ వేద యోగాభ్యాస సత్యజ్ఞాదిభిః
కర్మభిః శరీరపుష్టి మాత్మాన్తఃకరణశుద్ధిం చ సంపాద్య సర్వత్రాభివ్యాప్తం పరమాత్మానం
లభ్యా సుఖినో భవత ॥౧౦॥

పదార్థము:- విద్వాంసుడా! భూతాని=ప్రాణులందు, పరిత్యజ=అన్నివైపుల
నుండి వ్యాప్తుడై, లోకాన్=సూర్యాది లోకములందు, పరిత్యజ=వ్యాప్తుడై, చ=మ
ఱియు క్రింద మీద, సర్వాః ప్రదిశః=అగ్నేయాది పది దిశలందు, మఱియు, దిశః=
పూర్వాది దిశలందు, పరిత్యజ=అన్నివైపులనుండి వ్యాప్తుడై, ఋతస్య = సత్యము
యొక్క, ఆత్మానమ్=స్వరూపము నందు లేక అధిష్ఠానమునందు, అభిసమ్వివేక=ఎవడు
సమ్ముఖమున చక్కగ ప్రవేశించు చున్నాడో అతనిని, ప్రథమజామ్=ప్రథమ కల్పాదిలో
ఉత్పన్నమైన వేదచతుష్టయ వాణిని, ఉపస్థాయ=చదివి లేక చక్కగా సేవించి,
ఆత్మనా=నీ శుద్ధస్వరూపముచే లేక అంతఃకరణముచే పొందుము ౧౦.

భావార్థము :- మానవులారా! మీరు ధర్మాచరణము, వేదాభ్యాసము,
యోగాభ్యాసము, సత్సంగము మొదలైన కర్మలచే శారీరకపుష్టిని, ఆత్మాంతఃకరణముల
శుద్ధిని సంపాదించి, సర్వత్ర నిండియున్న పరమాత్మను పొంది సుఖులు గండు. ౧౦౯౧

౧౦౯౨ పరిత్యజ్య స్వయమ్ముబ్రహ్మ ఋషిః, పరమాత్మా, దేవతా, నిచృత్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః
పున స్తమేవ విషయ మాహ. మజల విషయ మయ్యదియే.

పరి ద్యావాపృథివీ సద్య ఇత్వా పరి లోకాన్ పరి దిశః పరి స్వః ।

ఋతస్య తన్తుం వితతం విచృత్య తదపశ్య తదభవత్త దాసీత్ ॥౧౦౨॥

పరి, ద్యావా పృథివీ ఇతి ద్యావాపృథివీ, సద్యః, ఇత్వా, పరి, లోకాన్,
పరి, దిశః, పరి, స్వరితి స్వః, ఋతస్య, తన్తుమ్, వితతమితి వి + తతమ్, విచృత్యేతి
వి + చృత్య, తత్, అపశ్యత్, తత్, అభవత్, తత్, ఆసీత్ ॥౧౦౨॥

పదార్థః:- (పరి) సర్వతః (ద్యావాపృథివీ) సూర్యభూమి (సద్యః) శీఘ్రమ్ (ఇత్వా) ప్రాప్య
(పరి) సర్వతః (లోకాన్) ద్రష్టవ్యాన్ సృష్టిస్థాన్ భూగోలాన్ (పరి) (దిశః) పూర్వాద్యాః
(పరి) (స్వః) సుఖమ్ (ఋతస్య) సత్యస్య (తన్తుమ్) కారణమ్ (వితతమ్) విస్తృతమ్ (విచృత్య)
వివిధతయా గ్రన్థిత్యా బధ్వా (తత్) (అపశ్యత్) పశ్యతి (తత్) (అభవత్) భవతి (తత్)
(ఆసీత్) అస్తి ॥౧౦౨॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా! యః పరమేశ్వరో ద్యావాపృథివీ సద్య ఇత్వా పర్యవశ్య ద్యౌ లోకాన్ సద్య ఇత్వా పర్యభవత్. యో దిశః సద్య ఇత్వా పర్యాసీద్యః స్వః సద్య ఇత్వా పర్యవశ్యద్య ఋతస్య వితతం తస్తు విచృత్య తత్సుఖమవశ్యద్యేన తత్సుఖ మభవద్యత స్తద్విజ్ఞాన మాసీత్తం యథావద్విజ్ఞాయోపాసీరన్ ||౧౨||

భావార్థః:-యే మనుష్యాః పరమేశ్వర మేవ భజన్తి, తన్నిర్మితాం సృష్టిం సుఖాయోప భుజ్యతే, య ఇహికం పారమార్థికం విద్యాజన్యం సుఖం చ సద్యః ప్రాప్య సతత మానన్తన్తి ||౧౨||

పదార్థము:-మానవులారా! ప ఈశ్వరుడు, ద్యావాపృథివీ = సూర్యుని = భూమిని, సద్యః = శీఘ్రముగ, ఇత్వా = పొంది, పరి అవశ్యత్ = అన్నివైపులనుండి చూచుచున్నాడో, ఎవడు, లోకాన్ = చూడదగిన సృష్టిస్థభూగోళములను శీఘ్రముగ పొంది, పరి అభవత్ = అన్నివైపులనుండి ప్రకటితు డగుచున్నాడో, ఎవడు, దిశః = పూర్వాదిదిశలను శీఘ్రముగ పొంది, పరి = అన్నిదిక్కులనుండి చూచుచున్నాడో, ఎవడు, ఋతస్య = సత్యము యొక్క, వితతమ్ = విస్తృతమైన, తంతుమ్ = కారణమును, విచృత్య = వివిధ విధముల బంధించి, తత్ = ఆసుఖమును చూచునో, ఎవనిచే, తత్ = ఆసుఖము కలిగెనో, మఱియు ఎవని నుండి, తత్ = ఆవిజ్ఞానముకలిగెనో అతనిని యథావతుగా నెఱిగి ఉపాసించుడు. ౧౨

భావార్థము:- ఏ మానవులు పరమేశ్వరునే భజించుచున్నారో, అతడు నిర్మించిన సృష్టిని సుఖమునకై ఉపయోగించు చున్నారో, వారు ఇహికాముష్మిక విద్యాజన్య సుఖములను శీఘ్రముగ పొంది నిరంతరము ఆనందితు లగుదురు. ౧౨. ౧౬౯౩

౧౬౯౩ సదసస్పతి మిత్తస్య మేధాకామ ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, భురిగ్గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః పున స్తమేవ విషయ మాహ. మఱల విషయ మయ్యదియే.

సదసస్పతి మద్భుతం ప్రియ మిన్ద్రస్య కామ్యమ్ ।

సని మేధా మయాసి షడ్జి స్వాహా || ౧౩ ||

సదసః, పతిమ్, అద్భుతమ్, ప్రియమ్ ఇన్ద్రస్య, కామ్యమ్, సనిమ్, మేధామ్, అయాసిష్టమ్, స్వాహా || ౧౩ ||

పదార్థః:- (సదసః) సఖాయా జ్ఞానస్య న్యాయస్య దణ్డస్య వా (పతిమ్) పాలకం స్వామి నమ్ (అద్భుతమ్) ఆశ్చర్యగుణకర్మస్వభావమ్. (ప్రియమ్) ప్రీతివిషయం ప్రసన్నకరం ప్రసన్నం వా (ఇన్ద్రస్య) ఇన్ద్రాయాణాం స్వామినో జీవస్య (కామ్యమ్) కమనీయమ్ (సనిమ్) సనన్తి సం విభజన్తి సత్యానన్త్యేయయా తామ్ (మేధామ్) సజ్జతాం ప్రజ్ఞామ్ (అయాసిష్టమ్) ప్రాప్నుయామ్ (స్వాహా) సవ్యయా క్రియయా వాచా వా || ౧౩ ||

అన్వయః:- హే మనుష్యా! అహం స్వాహా యం సదసస్పతి మద్భుత మిన్ద్రస్య కామ్యం ప్రియం పరమాత్మాన ముపాస్య సంసేవ్య చ సనిం మేధా మయాసిషం తం పరిచరైశ్చితాం యూయమపి ప్రాప్నుత || ౧౩ ||

భావార్థము :—యే మనుష్యాః సర్వశక్తిమంతం పరమాత్మానం సేవంతే, తే సర్వా విద్యాః ప్రాప్య శుద్ధయా ప్రజ్ఞయా సర్వాణి సుఖాని లభంతే. ॥౧౩॥

పదార్థము :—మానవులారా! నేను, స్వాహా=సత్యక్రియచే, సత్యవాణిచే, నద సః=సభకు, జ్ఞానమునకు, న్యాయమునకు, దండనమునకు, పతిమ్=రక్షకుడు, అద్భుతమ్=ఆశ్చర్యమైన గుణకర్మస్వభావములు కలవాడు. ఇంద్రస్య=ఇంద్రియముల కధిపతియైన జీవమునకు, కామ్యమ్=కమనీయుడు, ప్రియమ్=ప్రీతివిషయమున ప్రసన్నమైన రుచివాడు, లేక ప్రసన్నరూపుడునగునే పరమాత్మను ఉపాసించి, సేవించి, పనిమ్=సత్యా సత్యములను చక్కగా విడదీయు, మేధామ్=ఉత్తమబుద్ధిని, అయాసిషమ్=పొందుదునో, ఆయాశ్వరుని సేవించి యీబుద్ధిని మీరును పొందుదు. ౧౩

భావార్థము :—సర్వశక్తిమంతుడగు పరమాత్మను ఏ మానవులు సేవించుదురో వారన్నివిధ్యలను పొంది శుద్ధబుద్ధిచే సకలసుఖములను సేవించుదురు. [౧౩] ౧౬౯౩

౧౬౯౪ యామిత్యస్య మేధాకామ బుద్ధిః, పరమాత్మా దేవతానిచ్చదనుష్టుప్ చంద్రః, గాథారః స్వరః.

మనుష్యై రీశ్వరాద్ బుద్ధి ర్యాచనీయేత్యాహ.

మానవు లీశ్వరునుండి బుద్ధిని యాచించవలయును.

యామ్ మేధామ్ దేవగణాః పితరశ్చోపాసంతే । తయా మామద్య మేధయాగ్నే మేధావినమ్ కురు స్వాహా ॥౧౪॥

యామ్, మేధామ్, దేవగణా ఇతి దేవ+గణాః, పితరః, చ, ఉపాసంత ఇత్యు ప+ఆసంతే, తయా, మామ్, అద్య, మేధయా, అగ్నే, మేధావినమ్, కురు, స్వాహా ॥౧౪॥

పదార్థము :—(యామ్) (మేధామ్) ప్రజ్ఞాం ధనం వా. మేధేతి ధన నా...నిఘం. ౨. ౧౦. (దేవగణాః) దేవానాం విరుపాం సమూహః (పితరః) పాలయితారో విజ్ఞానినః (చ) (ఉపాసంతే) ప్రాప్య సేవంతే (తయా) (మామ్) (అద్య) (మేధయా) (అగ్నే) స్వప్రకాశత్వేన విద్యావిజ్ఞాపక! (మేధావినమ్) ప్రశస్తా మేధా విద్యతే యస్య తమ్ (కురు) (స్వాహా) సత్యయా వాచా. ॥౧౪॥

అన్వయము :— హే అగ్నే! విద్యన్నధ్యాపక! జగదీశ్వర! వా దేవగణాః పితరశ్చ యాం మేధా ముపాసంతే, తయా మేధయా మామద్య స్వాహా మేధావినం కురు. ॥౧౪॥

భావార్థము :—మనుష్యాః పరమేశ్వర ముపాస్మాంతం విద్వాంసం సంసేవ్య శుద్ధం విజ్ఞానం ధర్మజం ధనజ్ఞు పాప్తు మిచ్ఛేయు రన్యాంతైవం ప్రాపయేయుః ॥౧౪॥

పదార్థము :— అగ్నే=స్వయంప్రకాశ స్వరూపుడవగుటచే విద్యను విజ్ఞాపనమొనర్చు ఈశ్వరుడా! లేక అధ్యాపకుడవైనవిద్వాంసుడా! దేవగణాః=అనేక విద్వాంసులు చ=మఱియు, పితరః=రక్షించుజ్ఞానులు, యామ్ మేధామ్=ఏ బుద్ధిని లేక ధనమును

ఉపాసతే=పొంది సేవించుచున్నారో, తయా మేధయా=ఆబుద్ధిచే, లేక ధనముచే, మామ్=నన్ను, అద్య=నేడు, స్వాహా=సత్యవాణిచే, మేధావినమ్=ప్రశంసితబుద్ధి లేక ధనము కలిగిన వానిగా, కురు=ఒనర్చుము. ౧౪ .

భావార్థము :- మనుష్యులు పరమేశ్వరుని ఉపాసనను ఆ ప్రవిధ్యాంసుల సేవను చక్కగా నొనరించి, శుద్ధవిజ్ఞాన ధర్మములచే కలిగిన ధనమును పొందుట కిచ్చగించెదరు గాక! ఇతరులకు కూడనటులనే లభింపజేయుదురు గాక! ౧౪. ౧౬౯౪

౧౬౯౫ మేధామిత్యస్య మేధాకామ ఋషిః, పరమేశ్వర విద్వాంసా
దేవతే, నిచ్చద్ బృహత్ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ. మఱల విషయ మయ్యదియే.

మేధామ్మే వరుణో దదాతు మేధామగ్నిః ప్రజాపతిః । మేధామిన్ద్రోశ్చ
వాయుశ్చ మేధామ్ ధాతా దదాతు మే స్వాహా ॥౧౫॥

మేధామ్, మే, వరుణః, దదాతు, మేధామ్, అగ్నిః, ప్రజాపతి రితి ప్రజా+
పతిః, మేధామ్, ఇన్ద్రోః, చ, మేధామ్, ధాతా, దదాతు, మే, స్వాహా ॥౧౫॥

పదార్థః :- (మేధామ్) శుద్ధాం ధియం ధనం వా (మే) మహ్యమ్ (వరుణః) శ్రేష్ఠః
(దదాతు) (మేధామ్) (అగ్నిః) విద్యాప్రకాశితః (ప్రజాపతిః) ప్రజాయాః పాలకః (మేధామ్)
(ఇన్ద్రోః) పరమేశ్వర్యవాన్ (చ) (వాయుః) బలిష్ఠో బలవ్రదః (చ) (మేధామ్) (ధాతా) సర్వస్య
సంసారస్య రాజ్యస్య (దదాతు) (మే) మహ్యమ్ (స్వాహా) ధర్మయ్యా క్రియయా. ॥౧౫॥

అన్వయః:- హేమనుష్యా! యథా వరుణః పరమేశ్వరో విద్వాన్ వా స్వాహా మే మేధాం
దదాతు. అగ్నిః ప్రజాపతి ర్మేధాం దదాతు. ఇన్ద్రో మేధాం దదాతు. వాయుశ్చ మేధాం
దదాతు. ధాతా చ మే మేధాం దదాతు. తథా యుష్మభ్యమపి దదాతు. ॥౧౫॥

భావార్థః:-మనుష్యా యథాఽత్పార్థం గుణకర్మస్వభావం సుఖం చేచ్ఛేయు సాదృశమే
వాఽన్యార్థమ్. యథా స్వప్రీత్యన్నతయే ప్రార్థయేయు స్తథా పరమేశ్వరస్య విదుషాశ్చ సకా
శాదస్యేషామపి ప్రార్థయేయు ర్న కేవలం ప్రార్థనా మేవ కుర్ముః; కిం తస్మిన్ సత్త్వాచరణమపి.
యదాయదా విదుషాం సమీపం గచ్ఛేయు స్తదా తదా సర్వేషాం కల్యాణాయ పశ్యోన్మత్త రాణి
కుర్ముః ॥౧౫॥

పదార్థము :- మానవులారా! ఎటుల, వరుణః=అతిశ్రేష్ఠుడైన పరమేశ్వరుడు
లేక విద్వాంసుడు, స్వాహా=ధర్మయు క్త క్రియచే, మే=నాకోటకు, మేధామ్=శుద్ధ
బుద్ధి లేక ధనమును, దదాతు=ఇచ్చునో, అగ్నిః=విద్యాప్రకాశితుడు, ప్రజాపతిః=ప్రజా
రక్షకుడు, మేధామ్=బుద్ధిని ప్రసాదించుకో, ఇంద్రః=పరమేశ్వర్యవంతుడు, మేధామ్
=బుద్ధి నొసగునో, చ=మఱియు, వాయుః=బలదాత, బలవంతుడు, మేధామ్=బుద్ధిని
ఇచ్చునో, చ=మఱియు, ధాతా=సకలసంసారమును లేక రాజ్యమును ధరించునీశ్వ

రుడు లేక విద్వాంసుడు, మే = నాకు బుద్ధిని, ధనమును, దదాతు = ఇచ్చునో అటులనే మీకును ప్రసాదించుగాక !

౧౫

భావార్థము :- మనుష్యుడెటుల తనకొరకు గుణకర్మ స్వభావములను సుఖములను వాంఛించునో అటులనే పరులకై కూడ కోరవలయును. ఎటుల తనయున్నతని అభిలషించునో, అటులనే పరమేశ్వరుని సాన్నిధ్యమున, విద్వాంసుల సాంగత్యమున అన్యులయున్నతినై ప్రార్థించవలయును. కేవలము ప్రార్థనమొనర్చుటయేగాదు, సత్యాచరణము కూడ ఆచరించవలయును. విద్వాంసుల సాన్నిధ్యమున కేగినప్పుడెల్లా అందఱి కళ్యాణముకొఱకు ప్రశోత్తరముల జరుపవలయును. (౧౫. ౧౬౯౫)

౧౬౯౬ ఇదం మ ఇత్యన్య శ్రీ కామ ఋషిః, విద్యుద్రాజానౌ దేవతే, అనుష్టుప్ చందః, గాథారః స్వరః. పున స్తమేవ విషయ మాహ. మఱల విషయ మయ్యుద్ధియే.

ఇదం మే బ్రహ్మ చ క్షత్రం చోభే శ్రియ మక్నుతామ్ । మయి దేవా దధతు శ్రియ ముత్తమాం తస్యై తే స్వాహా॥౧౬॥

ఇదమ్, మే, బ్రహ్మ, చ, క్షత్రమ్, చ, ఉభే ఇత్యుభే, శ్రియమ్, అక్నుతామ్, మయి, దేవాః, దధతు, శ్రియమ్, ఉత్తమామిత్యత్ + తమామ్, తస్యై, తే, స్వాహా॥

పదార్థః:- (ఇదమ్)(మే)మమ (బ్రహ్మ) వేదేశ్వర విజ్ఞానం చక్షుక్నుతమ్ (చ) (క్షత్రమ్) రాజ్యం ధనుర్వేదవిద్యా క్షత్రియకులమ్ (చ) (ఉభే) (శ్రియమ్) రాజ్యలక్ష్మిమ్ (అక్నుతామ్) ప్రాప్నుతామ్ (మయి) (దేవాః) విద్వాంసః (దధతు) ధరన్తు (శ్రియమ్) శోభాం లక్ష్మిం చ. (ఉత్తమామ్) అతి శ్రేష్ఠామ్ (తస్యై) శ్రియై (తే) తుభ్యమ్ (స్వాహా) సత్యాచరణయా క్రియయా. ॥౧౬॥

అన్వయః:- సావరమేశ్వర! భవత్యుపయా, హే విద్యక! చవ పురుషార్థేన చ స్వాహా మే మమేదం బ్రహ్మ చ క్షత్రం చోభే శ్రియ మక్నుతాం, యథా దేవా మయ్యుత్తమాం శ్రియం దధతు, తథాఽన్యైష్యపి. సా జిజ్ఞాసో! తే తుభ్యం చస్యై వయం ప్రయతేమహి. ॥౧౬॥

భావార్థః:- అత్ర వాచకలుప్తో పమాలజ్కారః. యే మనుష్యాః పరమేశ్వరాజ్ఞా పాలనేన విదుషాం సేవయా సత్కారేణ సర్వేషాం మనుష్యాణాం మధ్యాద్రాహ్మణ క్షత్రియో సుశిశ్మ విద్యాది సద్గుణైః సంయోజ్య, సర్వేషా మున్నతిం విధాయ, స్వాత్మవత్ సర్వేషా వర్తేరన్, తే సర్వపూజ్యాః స్యు రితి. ॥౧౬॥

పదార్థము:- ఓ పరమేశ్వరా! మీకృపచేతను, ఓ విద్వాంసుడా! నీపురుషార్థము వలనను, స్వాహా = సత్యాచరణ క్రియచే, మే = నాయొక్క, ఇదమ్ = ఈ, బ్రహ్మ = వేదేశ్వరుల విజ్ఞానము లేక వాని(జ్ఞాత) నెఱుగు పురుషుడు, చ = మరియు, క్షత్రమ్ = రాజ్యము, ధనుర్వేదవిద్య, క్షత్రియకులము, చ = మరియు, ఉభే = ఈయిరువురు, శ్రియమ్ = రాజ్యలక్ష్మిని, అక్నుతామ్ = పొందుదురుగాక! ఎటుల, దేవాః = విద్వాంసులు, మయి = నానిమిత్తము, ఉత్తమామ్ = అతిశ్రేష్ఠమైన, శ్రియమ్ = రాజ్యలక్ష్మిని, అక్నుతామ్ = పొందుదురో. ఎటుల, దేవాః = విద్వాంసులు, మయి = నానిమిత్తము ఉత్తమామ్ । శ్రియమ్ = అతిశ్రేష్ఠశోభను లేక లక్ష్మిని, దధతు = ధరించుమరో! [అటులనే ఇతరులకు.] ఓ జిజ్ఞాసువా! తే = నీకొఱకును, తస్యై = ఆ శ్రీనిమిత్తము, మేమును [అటులనే] ప్రయత్నించెదము గాక !

౧౬

భావార్థము :- ఈ మంత్రమునందు వాచకలుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఏమానవులు పరమేశ్వరుని ఆజ్ఞాపాలనము వలన, విద్వాంసుల సేవాసత్కారముల వలన సకల మానవులమధ్య బ్రాహ్మణక్షత్రియులకు సుందరశిక్షా విద్యాది సద్గుణములచే సుసంపన్నులుగ నొనర్చి అందఱియున్నతికై విధానమొనరించి తన ఆత్మవలెనే అందఱియందును ప్రవర్తించెదరో, వారందఱికి పూజించ యోగ్యులయ్యెదరు. ||౧౬|| ౧౬౯౬

ఈ అధ్యాయమునందు పరమేశ్వరుడు, విద్వాంసుడు, బుద్ధి, ధనము వీని ప్రాప్తికి ఉపాయముల వర్ణన యుండుటచే ఈ అధ్యాయము నందున్న యర్థమునకు పూర్వాధ్యాయమున చెప్పబడ్డ అర్థముతో సంగతి కలదని గ్రహించవలయును.

అత్ర పరమేశ్వర విద్యత్ ప్రజ్ఞా ధన ప్రాప్త్యుపాయ గుణ వర్ణనా దేతదర్థస్య పూర్వాధ్యాయోక్తార్థేన సహ సజ్గతి ర్వేద్యా.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యాణాం శ్రీయతపరమవిదుషాం శ్రీవిరజానంద సరస్వతీ స్వామినాం శిష్యేణ శ్రీపరమహంస పరివ్రాజకాచార్యేణ శ్రీమద్దయానంద సరస్వతీ స్వామినా విరచితే సంస్కృతార్థభాషాభ్యాం సమన్వితే సుప్రమాణయుక్తే యజుర్వేదభాష్యే ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః పూర్తిమ గాత్

కృష్ణా మండలాంతర్గత కుందేరు గ్రామవాస్తవ్యులగు పాలిడగు శేషాచలార్య, తదేవమండలాంతర్గత ముదునూరు

గ్రామవాస్తవ్యుడు అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు ఆంధ్రీకరించిన శ్రీమద్దయానంద సరస్వతీ నిర్మిత యజుర్వేదభాషాభాష్యమందలి ౩౨వ అధ్యాయము సమాప్తము.

— ఇతి —

అథ త్రయ త్రింశత్తమాధ్యాయారంభః

—:0:—

ముప్పదిమూడవ అధ్యాయము ప్రారంభము.

ఓం విశ్వాని దేవ సవిత ధృతితాని పరాసువాయద్భద్రం తన్న ఆ సువ ॥౧॥

౧౬౯౭ అస్మైత్యస్య వత్సప్రీతృషిః, అగ్నయో చేవతాః, స్వరాట్ పంక్తిశ్చన్దః, పశ్చముః స్వరః॥
అథాగ్నోద్ధి పదార్థాణా విజ్ఞాయ కార్యం సాధ్య మిత్యాహ॥

అగ్నోద్ధి పదార్థములను తెలిసికొని కార్యమును సాధించవలయును.

అస్యా జరాసో దమా మరిత్రా అర్చద్ధామాసో అగ్నయః పావకాః శ్వితీ
చయః శ్వాత్రాసో భురణ్యవో వన్దదో వాయవో న సోమాః ॥౧॥

అస్య, అజరాసః, దమామ్, అరిత్రాః, అర్చద్ధామాస ఇత్యర్చత్ + ధూమా
సః, అగ్నయః, పావకాః, శ్వితీచయః, శ్వాత్రాసః, భు రణ్యవః, వన్దదః, వ ననద
ఇతి వన + నదః, వాయవః, న, సోమాః ॥౧॥

పదార్థః:- (అస్య)ఋరమేశ్వరస్య(అజరాసః)వయో హానిరహితాః(దమామ్)గృహాణామ్॥
అత్రనుడభావే పూర్ణసవర్ణదీప్యః (అరిత్రాః)యోఽరిభ్యస్త్రాయ నై తే (అర్చద్ధామాసః)అర్చన్తః
సుగన్ధియుక్తా ధూమా యేషా నై(అగ్నయః)విద్యుదాదయః(పావకాః)పవిత్రకరాః (శ్వితీచయః)
యే శ్వితిం శ్వేతవర్ణం చిన్వన్తి తే (శ్వాత్రాసః)శ్వాత్రం ప్రవృద్ధం ధనం యేభ్య నై, శ్వాత్రమితి
ధన వా...నిఘం. ౨. ౧౦.(భురణ్యవః)ధర్తారో గతిమన్తశ్చ (వన ర్దదః) యే వనేషు రశ్మిషు
సీదన్తి తే, అత్ర వా ఛన్దసీతి రుడాగమః(వాయవః)వవనాః(న)ఇవ(సోమాః)ఐశ్వర్యప్రాపకాః ॥౧॥

అన్వయః:- హే మనుష్యా! యేఽస్య జగదీశ్వరస్య సృష్టావజరాసోఽరిత్రా అర్చ
ద్ధామాసః పావకాః శ్వితీచయః శ్వాత్రాసో భురణ్యవః సోమా అగ్నయో వన్దదో వాయవో
న దమాం ధారకాః సన్తి, తాన్ యూయం విజానిత॥౧॥

భావార్థః:- అత్రోపమాంకారః. యది మనుష్యా అగ్నివాయ్వాదీన్ సృష్టిస్థాన్ పదా
ర్థాన్ విజానీయు స్తేర్హేతేభ్యో బహూ మపకారాన్ గ్రహీతుం శక్నుయః॥౧॥

పదార్థము :- మానవులారా!(అస్య)ఈ పూర్వాధ్యాయోక్త ఈ శ్వరుని సృష్టి
యందు(అజరా సః) ఒకే అవస్థగలవి (అరిత్రాః) శత్రువుల నుండి కాపాడునవి(అర్చద్ధా
మాసః)సుగంధిత ధూమయు క్తములు(పావకాః) పవిత్రకారకములు(శ్వితీచయః)శ్వేత
వర్ణమును కూడబెట్టునవి(శ్వాత్రాసః) ధనాభివృద్ధికి హేతువులు(భురణ్యవః) ధారణమొ
నర్చునవి లేక గమనశీలముగలవి (సోమాః)ఐశ్వర్యమును పొందునవి యగు(అగ్నయః)
విద్యుదాద్యగులు(వనర్దదః)వనములందుండు లేక కిరణములందుండు (వాయవఃన)
వాయువు, అవతే (దమామ్)గృహమును ధరించునవేది యున్నవో వానిని మీరు
తెలిసికొనుడు ॥౧౬॥

భావార్థము :- ఇందుపరమా లంకార మున్నది. మానవులు అగ్ని వాయ్యాది సృష్టిసిత పదార్థములను తెలిసికొనుచో వానివలన ననేకోపపకారములను గ్రహించ గలుగుచున్నారు ॥౧॥

౧౬౯౭

హరయ ఇత్యన్య విశ్వరూప ఋషిః, అగ్నయో దేవతాః, గాయత్రీ ఛందః, అగ్నయో దేవతాః, షడ్జః స్వరః
పున స్తమేవ విషయ మాహ. మఱల నదే విషయము.

హరయో ధూమకేతవో వాతజాతా ఉప ద్యవి. యతస్తే వృథగగ్నయః ॥౨॥

హరయః, ధూమకేతవ ఇతి ధూమ + కేతవః, వాతజాతా + ఇతి వాత

జాతాః, ఉప, ద్యవి, యతస్తే, వృథక్, అగ్నయః ॥౨॥

పదార్థః :- (హరయః) హరణశీలాః (ధూమకేతవః) కేతురివ ధూమో జ్ఞాపవో యేషాస్తే (వాతజాతాః) వాయునా ప్రాప్తతేజసాః (ఉప)(ద్యవి) ప్రకాశే (యతస్తే)(వృథక్)వృథక్ వర్ణవ్యత్యయః (అగ్నయః) పావకాః. ॥౨॥

అన్వయః :- హే మనుష్యా! యే ధూమకేతవో వాతజాతా హరయో అగ్నయో వృథక్ ద్యవి ఉప యతస్తే, తాం కార్యసిద్ధయే సంప్రయుజ్యగ్నమ్. ॥౨॥

భావార్థః :- హేమనుష్యా యేషాం ధూమో విజ్ఞాపకో వాయుః ప్రదీపకో హరణ శీలతా చ యేషు వర్ణతే, తేషామగ్నయః సంతీతి విజానీత ॥౨॥

పదార్థము :- ఓమానవులారా (ధూమకేతవః) పతాకమువలె తెలియజేయు ధూమముగలవి (వాతజాతాః) వాయుపువలన తేజమునుపొందునవి (హరయః) హరణ శీలములునగునే (అగ్నయః) అగ్నులు (వృథక్) పలు విధములుగ (ద్యవి) ప్రకాశ నిమిత్తములై (ఉపయతస్తే) యత్నముచేయుచున్నవో వానిని కార్యసిద్ధికై ఉపయోగించుడు.

భావార్థము :- మానవులారా! వేనిని ధూమము జ్ఞానమును కలుగజేయునో, వాయువు ప్రదీప్తమొనర్చునో, వేనియందు హరణశీలత్వమున్నదో అవి యగ్నులని తెలుసుకొనుడు. ॥౨॥

౧౬౯౮

౧౬౯౯ యజాన ఇత్యన్య గోతమ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, నిచ్చుదాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః ॥

విద్యద్భి ర్మమప్యైః కిం కార్య మిత్యాహ ॥ విద్వాంసు లేమి చేయవలయును ?

యజానో మిత్రావరుణా యజా దే వా ॥౨॥౨ ఋతం బ్రుహత్ ।

అగ్నే యక్షి స్వం దమమ్ ॥౩॥

యజ, నః, మిత్రా వరుణా, యజ, దేవా, ఋతమ్, బ్రుహత్, అగ్నే. యక్షి, స్వమ్, దమమ్ ॥౩॥

పదార్థః :- (యజ) సత్కురు (నః) అస్మాకమ్ (మిత్రావరుణా) సుహృచ్చేష్టా (యజ) దేవ్యాపదిశ, అత్రోభయ త్రద్యవో ౨ తస్మిన్ ఇతి దీర్ఘః (దేవాన్) విదుషశ్చ (ఋతమ్) సత్యమ్ (బ్రుహత్) మహత్ (అగ్నే) విద్యన్ (యక్షి) సంగమయ (స్వమ్) స్వకీయమ్ (దమమ్) గృహమ్ ॥౩॥

అన్వయః :- పే అగ్నే! త్వం నో మిత్రావరుణా దేవాంశ్చ యజ. బృహద్రతం యజ. యేన స్వం దమం యశ్చ॥౩॥

భావార్థః :- పే విద్వాంసో జనా! అస్మాకం మిత్ర శ్రేష్ఠవిదుషాం సత్కర్తారః సత్యో వదేశకాః స్వగృహకార్యసాధకా యాయం భవత. ॥౩॥

పదార్థము:- (అగ్నే) విద్వాంసుడా! నీవు (నః) మాయొక్క (మిత్రావరుణా) మిత్రులను శ్రేష్ఠజనులను (దేవాన్) విద్వాంసులను (యజ) సత్కరించుము. (బృహత్ ఋతమ్) గొప్ప సత్యమును (యజ) ఉపదేశించుము. దానిచే (స్వమ్ దమమ్) స్వకీయ గృహమును (యశ్చ) సంగతమొనరించుము ॥౩॥

భావార్థము :- విద్వాంసులారా! మీరు మామిత్రులను, శ్రేష్ఠులను, విద్వాంసులను సత్కరించు వారుగను, సత్యోపదేశకులుగను, స్వగృహకార్యసాధకులుగను గండు.

౧౭౦౦ యక్షేత్యన్య విశ్వరూప ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా. నిచ్చోగయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరలనదే విషయము.

యుక్ష్యే హి దేవహూతమా^౧॥ అశ్వా^౨॥౭ అగ్నే రథీ^౩ రివ^౪ ।

ని హోతా పూర్వ్యః సదః ॥౪॥

యుక్ష్య, హి, దేవహూతమా^౧నితి దేవ+హూతమా^౨, అశ్వా^౩, అగ్నే, రథీ^౪రి వేతి రథీః+రివ^౫, ని, హోతా^౬, పూర్వ్యః, సదః ॥౪॥

పదార్థః :- (యుక్ష్య)యోజయ. అత్ర ద్వ్యచోఽత స్తిత్ ఇతి దీర్ఘః, (హి) ఖలు (దేవహూత మాన్)యే దేవైర్విద్యద్భి ర్హూయ నే మ్నాయ నే తేఽతిశయతాప్తాన్ (అశ్వాన్) ఆశుగామినో ౭గ్నాదీన్ తురగ్గా వా (అగ్నే) విద్యత్ (రథీ రివ)యథా సారథి స్తథా. అత్ర మత్స్యర్థే ఈర్ ప్రత్యయః (ని) నితరామ్ (హోతా) ఆదాతా (పూర్వ్యః) పూర్వైః కృతవిద్యః (సదః) అత్రాడ భావః ॥౪॥

అన్వయః :- పే అగ్నే! త్వం రథీ రివ దేవహూతమానశ్వాన్ యుక్ష్య, హోతా పూర్వ్యః స హి సదః ॥౩౩. ౪॥

భావార్థః :- అత్రోపమాలంకారః. యథా సుశిక్షితః సారథి రక్షైవ రనేకాని కార్యాణి సాధోతి తథా కృతవిద్యో జనో ౭గ్నాదీభి రనేకాని కార్యాణి సాధ్నుయాత్ ॥౩౩ ౪॥

పదార్థము:- (అగ్నే) విద్వాంసుడా! నీవు (రథీ రివ) సారథివలె (దేవహూతమాన్) విద్వాంసులచే నత్యంతము స్తుతించబడిన (అశ్వాన్) శ్రీఘ్రగాములైన అగ్నాదులను లేక గుఱ్ఱములను (యుక్ష్య) సంగ్రహము క్తమొనర్చుము (పూర్వ్యః) పూర్వజులైన విద్వాంసుల వలన విద్యను పొందినవాడవు (హోతా) గ్రహించువాడవునై (హి) నిశ్చయముగ (ని సదః) స్థిరుడ వగుము ॥౪॥

భావార్థము :- ఇందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. ఉత్తమశిక్షితుడైన సారథి గుఱ్ఱముతో ననేక కార్యముల నెట్లు సాధించుచున్నాడో, అటులనే విద్వాంసుడు
2)

అగ్న్యోదులతో ననేక కార్యములను సాధించవలయును ॥౪॥

[౧౭౦౦]

౧౭౦౧ ద్వ ఇత్యస్య కుత్సబుషిః, అగ్నిర్దేవతా, స్వరాట్ పంక్తిశ్చన్దః, పఞ్చమః స్వరః
రాత్రిదివసౌ జగత్పాలకా విత్తాహ్వా. రాత్రింబగళ్ళు జగమును రక్షించుచున్నవి.

ద్వే విరూపే చరతః స్వర్ధే అన్యాన్యా వత్స ముపధాపయేతే హరి రన్యస్యాం
భవతి స్వధావాన్తి క్కో అన్యస్యాం దదృశే సువర్చా ॥౫॥

ద్వే ఇతి ద్వే, విరూపే ఇతి వి+రూపే, చరతః, స్వర్ధే ఇతి సు+అర్ధే,
అన్యాన్యే త్యన్యా+అన్యా, వత్సమ్, ఉప, ధా పయేతే ఇతి ధాపయేతే, హరిః, అన్య
స్యామ్, భవతి, స్వధావానితి స్వధా+వాన్, శుక్రః, అన్యస్యామ్, దదృశే, సువ
ర్చా ఇతి సు+వర్చాః ॥౫॥

పదార్థః :- (ద్వే) (విరూపే) విరుద్ధస్వరూపే (చరతః) (స్వర్ధే) సుష్టు అర్ధః ప్రయోజ
నం యయోస్తే (అన్యాన్యా) భిన్నా భిన్నా ఏకైకా కాలభేదేన (వత్సమ్) వసన్తి భూతాన్య
స్థిం స్తం సంసారం వదతి సతతమితి వత్సో బాలస్తం వా (ఉప) (ధాపయేతే) పాయయతః
(హరిః) మనోహరి చన్దో బాలో వా (అన్యస్యామ్) రాత్రా యోషితి వా (భవతి) (స్వధా
వాన్) ప్రశస్తస్వధా అమృతరూపా గుణా విద్యన్తే యస్మిన్ సః (శుక్రః) పావకః సూర్య
ఆకుకారి బాలశ్చ (అన్యస్యామ్) ప్రకాశరూపాయాం. దివసవేలాయాం జాయాయాం వా
(దదృశే) దృశ్యతే (సువర్చాః) సుష్టు తేజాః ॥౫॥

అన్వయః :- హే మనుష్యా! యథా స్వర్ధే ద్వే విరూపే స్త్రియా చరతోఽన్యాన్యా చ
వత్స ముపధాపయేతే తయో రన్యస్యాం స్వధావాన్ హరి ర్భవతి శుక్రః సువర్చా అన్యస్యాం
దదృశే తథా ద్వే రాత్రహాని వర్తే ఇతి జానిత ॥౫॥

భావార్థః :- అత్రానుభయాభేదరూపకోఽలక్ష్యారః :- యథా ద్వే స్త్రియా వా గావా
వపత్యప్రయోజనే పృథక్ పృథక్ వర్తమానే కాలభేదేనైకం బాలం పాలయేతాం తయో రేక
స్యాం హృద్యో మహాగుణీ శాన్తిశీలో బాలో జాయేత. ఏకస్యాశ్చ శ్రీఘికారి తేజస్వీ శత్రుతా
పకో బాలో జాయేత, తథా ద్వే రాత్రహాని భిన్నస్వరూపే కాలభేదే నైకం సంసారం పాల
యతః. కథం రాత్రి రమృతవర్తకం చిత్తప్రసాదకం చన్ద్రమస ముత్పాద్య దివసరూపా చ పావక
రూపం శోభనప్రకాశం సూర్యముత్పాద్యేతి పూర్వాన్వయః ॥౫॥

పదార్థము :- మానవులారా! (స్వర్ధే) సుందర ప్రయోజనముగల (ద్వే) ఇరువురు
(విరూపే) భిన్న భిన్న రూపముగలిగియున్న స్త్రిలు (చరతః) భోజనాదులనాచరించుచు
(అన్యాన్యా) ఒక్కొక్కరు భిన్న భిన్న సమయములందు (వత్సమ్) నిరంతరము మాట
లాడు ఒకనొక బాలకునికి (ఉపధాపయేతే) సమీపించి పాలుత్రాగించుచున్నారు.
(అన్యస్యామ్) ఆయిరువురియందొకా మెకు (స్వధావాన్) ప్రశస్త శాంత్యాన్యమృతతుల్య
గుణయుక్తుడగు (హరిః) మనస్సును హరించు పుత్రుడు (భవతి) ఎట్లు అగుచున్నాడో
మఱియు (శుక్రః) శ్రీఘికారి (సువర్చాః) సుందరతేజస్వీయగు [పుత్రుడు] (అన్యస్యామ్)
రెండవఆమె యందెటుల (దదృశః) కనబడుచున్నాడో అటులనే సుందర ప్రయోజనము

గల రెండు నలుపు తెలుపు వేర్వేరు రూపములుగల రాత్రి, పగలు వర్తమానములై యున్నవి. మఱియునొక్కొక్కటి వేటువేటు సమయములందు సంసారరూపజాలునొకనికి దుగ్గాదులు త్రాగించుచున్నవి. ఆరెంటియందొకటియగు రాత్రియందు అమృతసూతియై మనస్సును ప్రసన్నపఱచు చంద్రుడుత్పన్నమగుచున్నాడు. మఱియు రెండవదియగు దినమునందు పక్షికళయ, సుందరతేజము గలవాడునునగు సూర్యరూప పుత్రుడు కనబడుచున్నాడు అని మీరెఱుంగవలయును.

భావార్థము :- ఈమంత్రమందను భయా భేదరూపకా లంకారమున్నది. ఎట్లు ఇరువురు స్త్రీలు లేక రెండుఆవులు సంతాన ప్రయోజనముగలవియై వేర్వేలుగా నుండుచు భిన్నభిన్న సమయములందొక జాలకుని రక్షించుచో, ఆయిరువురియందొక రైకు మనోహరుడు మహాగుణి, శాంతిశీలుడునగు జాలుడును, రెండవ యామెయందు శీఘ్రకారి, తేజస్వి, శత్రుతాపకుడునగు జాలకుడునుకలుగునో, అటులే భిన్న రూపముగల దివారాత్రములు రెండు వేటు వేటు సమయములందొక సంసార రూపజాలుని పాలించుచున్నవి. రాత్రి అమృతమును వర్షించి చిత్తమును ప్రసన్నపఱచు చంద్రరూప జాలకుని ఉత్పత్తిచేసియు, మదియు దినరూపస్త్రీ తేజోమయ సుందరప్రకాశముగల సూర్యరూప పుత్రుని నుత్పత్తిచేసియు నని పూర్వముతో నన్వయము. ౫ [౧౭౦౧]

[౧౭౦౨] అయమిత్యన్య కుత్స ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా, భురిక్పంక్తిశ్చన్దః, పఞ్చమః స్వరః.

విద్యద్భిః కిం కర్తవ్యమిత్యాహ॥ విద్యాంసు లేమి చేయవలయును ?

అయ మిహ ప్రథమో ధాయ దాతృభి ర్హోతా యజిష్ఠో అధ్వరేష్విద్యః ।
యమప్నవానో భృగవో విరురుచు ర్వనేషు చిత్రం విభ్వం విశే విశే ॥౬॥

అయమ్, ఇహ, ప్రథమః, ధాయ, దాతృభి రితి దాతృ+భిః, హోతా, యజిష్ఠః, అధ్వరేషు, ఈడ్యః, యమ్, అప్నవానః, భృగవః, విరురుచు రితి వి+రురుచుః, వనేషు, చిత్రమ్, విభ్వమితి విభ్వమ్, విశే విశ ఇతి విశే+విశే ॥౬॥

పదార్థః :- (అయమ్) విద్యుదాదిస్వరూపః (ఇహ) అస్మిన్ సంసారే (ప్రథమః) విస్తీర్ణః (ధాయ) ధ్రియతే (దాతృభిః) ధర్తుభిః (హోతా) సుఖదాతా (యజిష్ఠః) అతిశయేన యస్తా సక్లమయితా (అధ్వరేషు) అహంసనీయేషు వ్యవహారేషు (ఈడ్యః) అధ్యేషణీయః (యమ్) (అప్నవానః) సుసంతానయుక్తాః సుశిష్యాః (భృగవః) పరిపక్వజ్ఞానాః (విరురుచుః) విశేషేణ దీపయేయుః (వనేషు) కిరణేషు వా (చిత్రమ్) అద్భుతగుణ కర్మస్వభావమ్ (విభ్వమ్) విభుం విద్యుదాఖ్యమగ్నిమ్ (విశే, విశే) ప్రజాయై, ప్రజాయై ॥౩౩ ౬॥

అన్వయః :- పా మనుష్యా యథా దాతృభి రిహ విశే విశేఽయం ప్రథమో హోతా యజిష్ఠోఽధ్వరేష్విడ్యో ధాయ, యథా భృగవశ్చాప్నవానో యం వనేషు చిత్రం విభ్వం విరురుచుస్తం యూయం ధరత ప్రకాశయత చ ॥౩౩ ౬॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యే విద్యాంస ఇహ విద్యుద్విద్యాం జానంతే సర్వాః ప్రజాః సర్వసుఖయుక్తాః కర్తుం శక్నువన్తి ॥౩౩ ౬॥

పదార్థము :- మానవులారా! ఎట్లు(ధాతృభిః) ధరించువారితో (ఇహ) ఈసంసారమున(విశేషితే) ప్రజలకొఱకు(అయమ్) ఈ (ప్రథమః)విస్తారముగలది (హోతా)సుఖదాత(యజ్ఞిమః) అతిశయముగ సంగత మొనర్చునది(అధ్వరేషు) రక్షణీయ వ్యవహారములందు(ఈద్యైః)అన్వేషించదగినవిద్యుదగ్ని(ధాయి)ధారణచేయబడుచున్నదో, మఱియు నెట్లు(భృగవః)దృఢమైనజ్ఞానముగలవారు(అప్న వానః)సుసంతానయుతులునగునుత్తమ శిష్యులు (వనేషు) వనములందు అథ వా కిరణములతో(చిత్రమ్)ఆశ్చర్యరూప గుణకర్తృస్వభావములుగలది(యమ్విభ్వమ్) వ్యాపకమునగునే విద్యుద్దాపాగ్నిని (విరుచుః) విశేషముగపొందుదురో దానిని అటులనే మీరును ధరించి ప్రకాశపఱచుడు॥౬॥

భావార్థము:- ఇందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. ఏ విద్వాంసులీ లోకమున విద్యుద్విద్యను తెలుసుకొనుచున్నారో వారు సకలప్రజలను సుఖసమన్వితులుగ నొనర్చుటకు సమర్థులగుచున్నారు॥౬॥

౧౭౦౩ త్రిణి శతేత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, స్వరాట్ పంక్తిశ్చన్తః, పఞ్చమః స్వరః శిల్పినో విద్వాంసః కిం కుర్య రిత్యాహ. శిల్పులు, విద్వాంసులు ఏమిచేయవలెను?

త్రిణి శతా త్రి సహస్రాణ్యగ్నిం త్రిభి శచ్చ దేవా నవ చా సపర్యన్।
ఔక్షన్ ఘృతై రస్తృణన్నై రస్మాఽఆది ధోతారం న్యసాదయన్త ॥౭॥

త్రిణి. శతా, త్రి, సహస్రాణి, అగ్నిమ్, త్రిభి శత్, చ, దేవాః, నవ, చ, అసపర్యన్, ఔక్షన్, ఘృతైః, అస్తృణన్, బర్హిః, అస్మై, ఆత్, ఇత్, హోతారమ్, ని, అసాదయన్త ॥౭॥

పదార్థః :- (త్రిణి)శతా శతాని (త్రి)త్రిణి (సహస్రాణి) సహస్రకోశమార్గమ్ (అగ్నిమ్) (త్రింశత్) పృథివాదీన్, (చ)దేవాః విద్వాంసః, (నవ) (చ) (అసపర్యన్) సేవేరన్ (ఔక్షన్) సిక్చేరన్ (ఘృతైః) ఘృతాదిభి రుదకేన వా (అస్తృణన్) ఆచ్ఛాదయన్త (బర్హిః) అస్తరితమ్ (అస్మై) అగ్నియే (ఆత్) అభితః (ఇత్) ఏవ (హోతారమ్) హవనకర్తారమ్ (ని) నితరామ్ (అసాదయన్త) స్థాపయన్త ॥౭॥

అన్వయః :- పా మనుష్యా! యథా త్రింశచ్చ నవ చ దేవాస్త్రీణి శతా త్రి సహస్రాణ్యగ్ని మసపర్యన్ ఘృతై రౌక్షన్ బర్హిరస్తృణన్నస్మై హోతార మాదిన్నసాదయన్త, తథా యూయమపి కురుత ॥౭॥

భావార్థః :- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే శిల్పినో విద్వాంసోఽగ్నిజలాది పదార్థాన్ యానేషు సంప్రయోజ్యోత్తమ మధ్యమ నికృష్ట వేగై రనేకాని శతాని సహస్రాణి క్రోశాన్సార్గం గన్తుం శక్నుయ స్తేఽస్తరితేఽపి యాతుం సమర్థా జాయన్తే ॥౭॥

పదార్థము :- మానవులారా! ఎట్లు (త్రింశత్) పృథివిమొదలగు ముప్పదింటిని (చ) మఱియు (నవ) తొమ్మిదింటిని (చ దేవాః) మఱియు సకల విద్వాంసులు, (త్రిణిశతా) మూడువందల (త్రి) (సహస్రాణి) మూడువేలకోసుల మార్గమున (అగ్నిమ్) అగ్నిని (అసపర్యన్) సేవించుదురో (ఘృతైః) నేతితో, లేక జలములతో (ఔక్షన్

తడవుదురో (బర్హి) అంతరిక్షమును (అస్త్రాణ) ఆచ్ఛాదిత మొనర్చుదురో (అస్త్రై) ఈ అగ్ని నిమిత్తము (హోతారమ్) హవన మొనర్చు వానిని (అత్, ఇత్) సకలదిశల నుండియు (ని, ఆసాదయన్త) నిరంతరము స్థాపితమొనర్చుదురో, అటులనే మీరును చేయుడు.

భావార్థము :- ఇందు వాచకలు ప్రోపమాలంకారమున్నది. విద్వాంసులైన యే శిల్పులు అగ్ని జలాది పదార్థములను యానములందు సంయుక్తపఱచి ఉత్తమ, మధ్యమ, నికృష్ట వేగములతో ననేకవందల వేల కోసులమార్గము పోగలరో వారు ఆకాశమున పయనించుటకు సమర్థులగుచున్నారు ||౭|| [౧౭౦౩]

౧౭౦౩ మూర్ధానమిత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, భురి క్రిష్ణుః ఛన్దః, దైవతః స్వరః పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

మూర్ధానం దివో అరతిం పృథివ్యా వైశ్వానర మృత ఆ జాత మగ్నిమ్ | కవిః సప్రాజ మతిథిం జనానా మాసన్నా పాత్రం జనయన్త దేవాః ||౮||

మూర్ధానమ్, దివః, అరతిమ్, పృథివ్యా, వైశ్వానరమ్, ఋతే, ఆ, జాతమ్, అగ్నిమ్, కవిమ్, సప్రాజమితి సమ్ + రాజమ్, అతిథిమ్, జనానామ్, ఆసన్, ఆ, పాత్రమ్, జనయన్త, దేవాః, ||౮||

పదార్థః :- (మూర్ధానమ్) శిరోవదున్నతప్రదేశే సూర్యరూపేణ వర్తమానమ్ (దివః) ఆకాశస్య (అరతిమ్) ప్రాప్తమ్ (పృథివ్యా) (వైశ్వానరమ్) విశ్వభ్యో నరేభ్యో హితమ్ (ఋతే) యజ్ఞనిమిత్తమ్ (ఆ) సమన్తాత్. (జాతమ్) ప్రాదుర్భూతమ్ (అగ్నిమ్) పావకమ్ (కవిమ్) క్రాంతదర్శకమ్, (సప్రాజమ్) యః సమ్యగ్రాజతే తమ్ (అతిథిమ్) అతిథివద్వర్తమానమ్ (జనానామ్) మనుష్యాణామ్ (ఆసన్) ముఖే ఉత్పన్నమ్ (ఆ) సమన్తాత్, (పాత్రమ్) పాన్తి రక్షన్తి యేన తమ్ (జనయన్త) ప్రాదుర్భావయేయః (దేవాః) విద్వాంసః ||౮||

అన్వయః :- హే మనుష్యా! యథా దేవా దివో మూర్ధానం పృథివ్యా అరతిం వైశ్వానర మృత ఆజాతం కవిం సప్రాజం జనానా మతిథిం పాత్రమాసన్నగ్ని మా జనయన్త, తథా యూయ మప్యేనం ప్రాదుర్భావయేత్ ||౮||

భావార్థః :- అత్ర వాచకలు....యే పృథివ్యపావయాకాశేషు వ్యాప్తం విద్యుదాఖ్య ఘ్నిం ప్రాదుర్భావ్య యన్తాదిభి ర్భుక్త్యా చాలయేయస్తే కిం కిం కార్యం న సాధయేయః ||౮||

పదార్థము :- మానవులారా! ఋత్యు (దేవాః) విద్వాంసులు (దివః) ఆకాశము యొక్క (మూర్ధానమ్) వైభాగమున సూర్యరూపమున వర్తమానమైయున్నదియు (పృథి వ్యా) భూమిమీద (అరతిమ్) ప్రాప్తించునది, (వై శ్వానరమ్) సకలమానవులకు హితమొనర్చునది. (ఋతే) యజ్ఞ నిమిత్తము (ఆ జాతమ్) బాగుగా ప్రకటితమైనది (కవిమ్) సర్వమును చూపెట్టునది (సప్రాజమ్) బాగుగా ప్రకాశమానము (జనానామ్) మానవులకు (అతిథిమ్) ప్రథమమున భోజనభాగమును తీసికొను అతిథివలె నున్నది (పాత్రమ్) రక్షణపాతువు (ఆసన్) ఈశ్వరుని యొక్క ముఖరూప సామర్థ్యమును దృష్టు మైనదియు

నగు (అగ్నిమ్) అగ్నిని (ఆజనయన్త) బాగుగా ప్రకటించుదురో అటులనే మీకును దీనిని ప్రకటించుడు.

భావార్థము :- ఇందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎవరు పృథివి జల వాయు ఆకాశములందు వ్యాప్తమైయున్న విద్యుద్రూపాగ్నిని ప్రకటించి యంత్రకళాదులను యుక్తితో నడిపింతురో వారు ఏపనులను సాధించలేరు? (౧౭౦౪)

౧౭౦౫ అగ్ని రిత్యన్య భరద్వాజ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః మనుష్యః సూర్యవద్దోషా హవ్యాదిత్యాహ.

మానవుడు సూర్యునివలె దోషములను వినాశ మొనర్చవలయును.

అగ్ని ర్వృత్రాణి జజ్ఞన ద్ద్రవిణస్య ర్వి పన్యయా । సమిద్ధః శుక్ర ఆహుతః ॥౯॥

అగ్నిః, వృత్రాణి, జజ్ఞ మనత్, ద్ద్రవిణస్యః, విపన్యయా, సమిద్ధ ఇతి సమ్+ఇద్ధః, శుక్రః, ఆహుత ఇత్యా హుతః ॥౯॥

పదార్థః :- (అగ్నిః) సూర్యాదిరూపః (వృత్రాణి) మేఘావయవాః (జజ్ఞనత్) శృశం హన్తి (ద్రవిణస్యః) ఆత్మనో ద్రవిణ మిచ్ఛుః. (విపన్యయా) విశేషవ్యవహారయంత్రా (సమిద్ధః) సమ్యక్ ప్రదీప్తః, (శుక్రః) శీఘ్రకర్తా (ఆహుతః) కృతాహ్వానః ॥౯॥

అన్వయః :- పే విద్వత్! యథా సమిద్ధః శుక్రోఽగ్నిర్వృత్రాణి జజ్ఞన త్తథా ద్రవిణస్య రాహుతో భవాన్ విపన్యయా దుష్టాన్ శృశం హన్యాత్ ॥౯॥

భావార్థము :- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా వ్యవహారవిత్పురుషో ధనం ప్రాప్య సత్కృతో భూత్వా దోషా హన్తి తథా సూర్యో మేఘం తాడయతి ॥౯॥

పదార్థము :- విద్వాంసులారా! ఎట్లు, సమిద్ధః = బాగుగాప్రదీప్తము, శుక్రః = శీఘ్ర కారీయునైన, అగ్నిః = సూర్యాదిరూపాగ్ని, వృత్రాణి = మేఘావయవములను, జజ్ఞనత్ = శీఘ్రముగ నఱకుచున్నదో, అటులనే, ద్రవిణస్యః = ధనమునాకాషించువారు, ఆహుతః = పిలువబడినవారునగు మీరు, విపన్యయా = విశేషవ్యవహారయంత్రచే దుష్టులను శీఘ్రముగా వధించుడు ॥౯॥

భావార్థము :- ఇందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు వ్యవహారవిడుడగు పురుషుడు ధనమును సంపాదించి సత్కారమును పొంది దోషములను నాశమొనర్చుచున్నాడో, అటులనే సూర్యుడు మేఘమును తాడనమొనరించుచున్నాడు ॥౯॥ ౧౭౦౫

[౧౭౦౬] విశ్వేభి రిత్యన్య మేధాతిథి రృషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాట్ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

విశ్వేభిః స్తోమ్యం మధ్వగ్న ఇన్ద్రేణ వాయునా, పిబా మిత్రస్య ధామభిః ॥౧౦॥

విశ్వేభిః, స్తోమ్యమ్, మధు, అగ్నే, ఇన్ద్రేణ, వాయునా, పిబ, మిత్రస్య, ధామభిరితి ధామ+భిః ॥౧౦॥

పదార్థః :- (విశ్వేభిః) అఖలైః (సోమ్యమ్) సోమేష్వోషభిః కవమ్ (మధు) మధురాది
గుణయుక్తం రసమ్ (అగ్నే) అగ్ని రివ వర్తమాన విద్యతా (ఇన్ద్రోణ) సర్వేహం ధాతకేణ (వా
యునా) బలవతావనేన (పిబ) అత్ర ద్యౌచోఽత ప్తిజ ఇతి దీర్ఘః (మిత్రస్య) సుహృదః (ధామభిః) స్థానైః

అన్వయః :- పే అగ్నే త్వం యథా సూర్యో విశ్వేభి ర్ధామభి రిన్ద్రోణ వాయునా సహ
సోమ్యం మధు పిబతి, తథా మిత్రస్య విశ్వేభి ర్ధామభిః సోమ్యం మధు రసం త్వం పిబ ॥౧౦॥

భావార్థః :- అత్ర వాచక లు...పే మనుష్యా! యూయం యథా సూర్యః సర్వస్యా
ద్రవమాకృష్య వర్షి త్యా సర్వాన్ పదార్థాన్ పుష్టాతి తథా విద్యావినయాభ్యాం సర్వాన్ పుష్టిత

పదార్థము :- అగ్నే = అగ్నివలె వర్తమానుడవు, తేజోవంతుడవునైన
విద్యాంసుడా! నీవు ఎట్లుసూర్యుడు, విశ్వేభిః ధామభిః = సమస్త గృహములతో, ఇన్ద్రోణ =
ధనమునుధరించు, వాయునా = బలముగలవాయువుతోడను, సోమ్యమ్ = ఉత్తమాష
ధులలో నుండు మధురాది గుణములుగల రసమును, త్రాగుచున్నాడో, అటులనే, మిత్ర
స్య = మిత్రునియొక్క సమస్త స్థానముల నుండి సుందరమైన ఓషధులరసమును, పిబ =
త్రాగుము. ॥౧౦॥

భావార్థము :- ఇందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. మానవులారా! మీరు
సూర్యుడు సమస్త పదార్థములనుండి రసమును పీల్చి, వర్షింపజేసి, సమస్త పదార్థములను
పుష్టిపరచుచున్నటులనే విద్యావినయములచే అందఱిని పుష్టి పఱచుడు.

౧౭౦౭ ఆ యదిత్యస్య పరాశర ఋషిః, అగ్నిశ్చైవతా, విరాట్ త్రిష్టుష్పత్యః, చై వతః స్వరః
పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము,

ఆ యదిషే నృపతిం తేజ ఆనత్ శుచి రేతో నిషిక్తం ద్వారభీకే. అగ్నిః
శర్ధ మనవద్యమ్ యువానభి స్వాధ్యాయ జనయ త్సూద యచ్చ ॥౧౧॥

ఆ, యత్, ఇషే, నృపతి మితిన్య+పతిమ్, తేజః, ఆ నత్, శుచి, రేతః,
నిషిక్తమ్, నిషిక్త మితి ని+సిక్తమ్, ద్వ్యాః, అభీకే, అగ్నిః, శర్ధమ్, అనవద్యమ్,
యువానమ్, స్వాధ్య మితి సు+ఆధ్యమ్, జనయత్, సూదయత్, చ ॥౧౧॥

పదార్థః :- (ఆ) (యత్) యదా (ఇషే) వృష్ట్యై, (నృపతిమ్) సూర్యం రాజానమివ
(తేజః) యజ్ఞోపవీ (ఆనత్) సమస్తాత్ వ్యాప్నోతి. ఆనడితి వ్యాప్తి కర్మా...నిఘం. ౨. ౧౮
(శుచి) పవిత్రమ్ (రేతః) వీర్యకరం జలమ్ (నిషిక్తమ్) అగ్నావాజ్యాదిప్రతేపణేన నితరాం
సిక్తం విస్తృతమ్ (ద్వ్యాః) ఆకాశస్య షష్ఠ్యర్థేఽత్ర ప్రథమా (అభీకే) సమీపే (అగ్నిః) సూర్య
రూపః (శర్ధమ్) బలహేతుమ్ (అనవద్యమ్) సర్వదోషరహితమ్ (యువానమ్) యువత్వసమ్మా
దకమ్ (స్వాధ్యమ్) యః సుప్తౌ ధ్యాయతే తమ్ (జనయత్) జనయతి (సూదయత్) తరతి
వర్షయతి (చ) ॥౧౧॥

అన్వయః :- పే మనుష్యా! యదిషే నిషిక్తం శుచి తేజో నృపతి మానట్ తదాగ్నిః
శర్ధ మనవద్యమ్, యువానం స్వాధ్యం రేతో ద్వారభీకే జనయత్సూదయచ్చ ॥౧౧॥

భావార్థః :-యథా౭ గౌ హుతం ద్రవ్యం తేజసా సహైవ సూర్యం ప్రాప్నోతి, సూర్యో వర్షి త్యా సర్వా౯ పాలయతి, తథా రాజా ప్రజాభ్య కరానాకృప్య దుర్భిక్షే పునర్దత్వా శ్రేష్ఠాన్ సమ్పూర్ణ, దుష్టాన్ సత్తాద్య, ప్రాగల్భ్యం బలఞ్చ ప్రాప్నోతి ॥౧౧॥

పదార్థము :- మానవులారా! యత్ = ఎప్పుడు, ఇషే = వర్ష ముకొఱకు, నిషి క్తమ్ = అగ్నియందు ఘృతాదులు పడుటవలన నిరంతరము పెంపొందినది, శుచి = పవిత్ర మైనది యునగు, తేజః = యజ్ఞమువలనలేచినతేజము, నృపతిమ్ = రాజు తేజము వ్యాప్త మైనటుల సూర్యుని, ఆఆనట్ = బాగుగావ్యాప్తమగు చున్నదో అపుడు, అగ్నిః, = సూర్యరూపాగ్ని, శర్దమ్ = బలహేతువు, అనవద్యమ్ = నిర్దోషము, యువా నమ్ = యౌవనమును కలుగ జేయునది, స్వాధ్యమ్ = సమస్త జనులచే ధ్యానించ బడునది, రేతః = వరాక్రమవంతమునైన వర్షజలమును. ద్యౌః అభీశే = ఆకాశ సమీపమున, జనయత్ = ఉత్పన్నమొనర్చి, చ సూదయత్ = వర్షింపజేయుచున్నది.

భావార్థము :- ఇందు వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. ఎటులగ్ని యందు హోమము చేయబడిన ద్రవ్యము తేజముతో పాటు సూర్యుని పొందుచున్నదో, మఱియు సూర్యుడు జలాదులు నాకర్షించి వర్షింపజేసి సమస్తమును కాపాడుచున్నాడో, అటులనే రాజు ప్రజలనుండి పన్ను తీసికొని, దుర్భిక్షకాలమున తిరిగి ఇచ్చి శ్రేష్ఠులను బాగుగా పాలించి, దుష్టులను దండించి, బలప్రాగల్భ్యములను పొందుచున్నాడు. [౧౭౦౭] ॥౧౧॥

[౧౭౦౮] అగ్న ఇత్యస్య విశ్వవారా ఋషిః అగ్నిర్దేవతా, నిచృత్రిష్టువ్ చన్దః, ధైవతః స్వరః॥

పున ర్విద్వద్భిః కిం కార్యమిత్యాహ. మరల విద్వాంసులేమి చేయవలయును?

అగ్నే శర్ద మహతే సౌభగాయ తవ ద్యుమ్నాన్యత్తమాని సస్తు. స జా సప్త్యమిసుయమమా కృణుష్వ శత్రూయతామభి తిష్ఠా మహాఽసి ॥౧౨॥

అగ్నే, శర్ద, మహతే, సౌభగాయ, తవ, ద్యుమ్నాని, ఉత్తమానిత్యుత్ + తమాని, సస్తు, సమ్, జా సప్త్యమ్, జా సప్త్య మితి జాః + సప్త్యమ్, సుయమమితి సు + యమమ్, ఆ, కృణుష్వ, శత్రూయతామ్, శత్రూయతామితి, శత్రూ + తామ్, అభి, తిష్ఠ, మహాఽసి ॥౧౨॥

పదార్థము—(అగ్నే)విద్వాన్!రాజన్!వా!(శర్ద)దుష్టగుణశత్రునాశకం బలమ్,అత్ర సుపాం సు లుగితి సో ద్ధక్ . శర్ద ఇతి బల వా . . నిఘం.౨.౯.(మహతే)(సౌభగాయ)శోభనై శ్వర్యస్య భావాయ(తవ)(ద్యుమ్నాని)ధనాని యశాంసి వా(ఉత్తమాని) శ్రేష్ఠాని(సస్తు)(సమ్)(జాసప్త్య మ్)జాయాపతేర్భావం జాసప్త్యమ్. అత్ర ఛాస్తసో వర్ణలోప ఇతి యాతోపః సుడాగమశ్చ (సుయమమ్)సుప్త్య యమో నియమో యస్మింస్తమ్,(ఆ)(కృణుష్వ)కురువర్త(శత్రూయతామ్), శత్రుత్వ మిచ్ఛతామ్(అభి)(తిష్ఠ) అత్ర ద్వ్యచోఽత స్తిజ ఇతి దీర్ఘః(మహాఽసి)తేజాంసి ॥౧౨॥

అన్వయః— హే అగ్నే!త్వం మహతే సౌభగాయ శర్ద కృణుష్వ, యతస్తవ ద్యుమ్నాన్యత్తమాని సస్తు,త్వంజాసప్త్యం సుయమం సమాకృణుష్వ,శత్రూయతాం మహాన్యభితిష్ఠ॥౧౨॥

భావార్థము :- యే సుసంయమినో మనుష్యాః సన్ని, తేహం మహదైశ్వర్యం బలం కీర్తిః సుశీలా భార్యా శత్రుపరాజయశ్చ భవతి॥౧౨॥

పదార్థము:- (అగ్నే)విద్వాంసుడా!లేక రాజా! నీవు(మహాతే సౌభగాయ)గొప్ప సౌభాగ్యముకొఱకు(శర్ద)దుష్టగుణములను, శత్రువులను నాశమొనర్చు బలమును(అకృణుష్య) జాగుగా పెంపొందించుము. అందువలన(తవ)నీయొక్క(ద్యుమ్నాని)ధనములు లేక యశస్సులు(ఉత్తమాని సస్తు)శ్రేష్ఠములగును. నీవు (జాస్వత్యమ్) స్త్రీపురుషభావమును (సుయమమ్) సుందరనియమయు క్తము, శాస్త్రానుకూలమునగు బ్రహ్మచర్యయు క్తము(సమ్ ఆ) జాగుగా నొనర్చుము. మఱియు నీవు (శత్రూయతాన్) శత్రువులగుట కిచ్చగించిన మానవులయొక్క (మహాంసి) తేజములను (అభి తిష్ఠ) తిరస్కృతమొనర్చుము ॥౧౨॥

భావార్థము :- ఉత్తమసంయమములగు మానవులకు గొప్ప ఐశ్వర్యము, బలకీర్తులు, ఉత్తమశీలవతియైన స్త్రీ, శత్రువుల పరాజయము లభించును ॥౧౨॥ ౧౭౦౮

౧౭౦౯ త్యామిత్యన్య భరద్వాజ ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, భురిక్ పంక్తిశ్చన్దః, పంచమః స్వరః పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

త్వామ్ హి మన్ద్రతమ మర్కశోక్తై ర్వర్మమహే మహి నః శ్రోష్యగ్నే ।
ఇన్ద్రం న త్వా శవసా దేవతా వాయుం పృణన్తి రాధసా నృతమాః ॥౧౩॥

త్వామ్, హి, మన్ద్రతమమితి మన్ద్ర+తమమ్, అర్కశోక్తై రిత్వర్క+
శోక్తైః, వవ్రమహే, మహి, నః, శ్రోషి, అగ్నే, ఇన్ద్రమ్, న, త్వా, శవసా,
దేవతా, వాయుమ్, పృణన్తి, రాధసా, నృతమా ఇతి నృ+తమాః ॥౧౩॥

పదార్థము:- (త్వామ్)(హి)యతః(మన్ద్ర)తమమ్ అతిశయేన ప్రశంసాదిసత్కృతమ్ (అర్కశోక్తైః)అర్కః సూర్య ఇవ శోకాః ప్రకాశా యేషా నైః (వవ్రమహే)స్వీకుర్మహే(మహి)మహా ద్వచః(నః)అస్మాకం బ్రహ్మచర్యాదిసత్కర్మసు ప్రవృత్తానామ్(శ్రోషి)శృణోషి. అత్ర వికరణస్య లుక్(అగ్నే)అగ్ని రివ స ర్తమాన విద్యతః!(ఇన్ద్రమ్)(సూర్యమ్)(న)ఇవ(త్వా)తామ్(శవసా)బలేన (దేవతా)దివ్యగుణయుక్తమ్, అత్ర సుపో లుక్(వాయుమ్)వాతమివ(పృణన్తి)పిపురతి (రాధసా)ధనేన(నృతమాః)యేతిశయేన సేతారః శ్రేష్ఠా జనాః ॥౧౩॥

అన్వయః :- పే అగ్నే!హి యతో నో మహి శ్రోషి తస్మాత్మన్ద్రతమం త్వమర్కశోక్తై ర్వయం వవ్రమహే, నృతమాః శవసా ఇన్ద్రం న వాయుమివ చ దేవతా త్వా రాధసా పృణన్తి.

భావార్థము:- అత్రోపమావాచక లుప్తోపమాలంకారౌ. యే దుఃఖాని సోధ్యా సూర్యవత్తేజస్వినో వాయువద్బలిష్ఠా విద్యాశిక్షే గృహ్లాన్తి తే మేఘేన సూర్య ఇవ సర్వేషా మానవజాతీయపురుషోత్తమాజాయన్తే.

పదార్థము :- అగ్నే = అగ్నివలెనుండురాజు ! లేక విద్వాంసుడా ! హి = ఏ కారణముచే నీవు, నః = బ్రహ్మచర్యాది సత్కర్మలలో ప్రవృత్తులైన మా యొక్క, గహి = మహాగంభీర వాక్కులను, శ్రోషి = వినుచున్నావో ఆకారణముచే, మన్త్రిత మమ్ = అతిశయముగ ప్రశంసాదులచే సత్కారమునుపొందిన, త్వామ్ = నిన్ను, అర్క శోక్తైః = సూర్యునివంటి తేజస్సు కలిగియున్న ప్రజలతో మేము, వవృమహే = స్వీకరించుచున్నాము. మఱియు, నృతమాః = విశేషించి శ్రేష్ఠనాయకులు, శవసా = బలయుక్తులై, ఇన్ద్రీమ్ న = సూర్యునివలె తేజోవంతులై, మఱియు, వాయుమ్ = వాయువువలె బలవంతులై దేవతా = దివ్యగుణయుక్తులై త్వా = నిన్ను, రాధసా = ధనముచే, వృణన్తి = పాలించుచున్నారు. లేక పూరించుచున్నారు ||౧౩|| ౧౭౦౬

భావార్థము:- ఇందుపమా వాచకలుప్రోపమాలంకారము లున్నవి. దుఃఖములను సహించి సూర్యునివలె తేజోవంతులును వాయువువలె బలవంతులునునైనయే విద్వాంసులు విద్యను, సుశిక్షను గ్రహించుచున్నారో, వారు మేఘముచే నానందపఱచు సూర్యునివలె సమస్తమున కానందమొనగవారై ఉత్తమ పురుషులగు చున్నారు ||౧౩||

౧౭౧౦ త్వ ఇత్యవ్య వసిష్ఠ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, అచష్టుష్పదః, గాధారః స్వరః||

విద్యద్వదితర జనై ర్వర్తితవ్య మిత్యాహ. విద్వాంసుల వలె నితరులును వర్తించవలెను.

త్వే అగ్నే స్వాహుత ప్రియాసః సన్తు సూరయః । యన్తారో యే మఘవానో జనానా మూర్వాన్దయన్త గోనామ్ ||౧౪||

త్వే ఇతి త్వే, అగ్నే, స్వాహుతేతి సు+ఆహుత, ప్రియాసః, సన్తు, సూరయః, యన్తారః, యే, మఘవాన ఇతి మఘ+వానః, జనానామ్, ఊర్వాన్, దయన్త, గోనామ్ ||౧౪||

పదార్థః :- (త్వే)తవ(అగ్నే)విద్యః! స్వాహుత)సుష్ట్యాదత్త విద్య! (ప్రియాసః)ప్రీతికరాః (సన్తుసూరయః) విద్వాంసః(యన్తారః)నిగృహేతేన్ద్రియాః(యే)(మఘవానః)బహు ధనయుక్తాః (జనానామ్)మనుష్యాణాం మధ్యే (ఊర్వాన్) హింసకాన్ (దయన్త)దయన్తే ఘ్నన్తి(గోనామ్) పృథివీ ధేన్వాదీనామ్. అత్ర గోః పాదాన్తే అ. ౭. ౧. ౫౦. ఇతి నుడాగమః ||౧౪||

అన్వయః :- హే స్వాహుతా ౭ గ్నే ! యే జనానాం మధ్యే వీరాయన్తారో మఘవానో గోనా మూర్వాన్దయన్త తే సూరయన్తే ప్రియాసః సన్తు ||౧౪||

భావార్థః :- హే మనుష్యా ! యథా విద్వాంసో ౭ గ్నివిద్య పదార్థ విద్యాం గృహీత్వా విద్య త్రిప్రియా భూత్వా, దుష్టా హత్వా, గవాదీ రక్షిత్వా మనుష్యప్రియా భవన్తి. తథా యూయమపి భవత ||౧౪||

పదార్థము :- స్వాహుత = జాగుగా విద్యను గ్రహించిన వాడా ! అగ్నే = విద్వాంసుడా ! జనానామ్ = మానవుల మధ్య వీరపురుషులు, యన్తారః = జితేన్ద్రియులు

మఘవానః=బహుధనముతో కూడిన వారునగు యే=ఎవరు, గోసామ్=భూమి, అథవా గోవుమొదలగు వానియొక్క, ఊర్వా=హింసకులను, దయన్త=వధించుచున్నారో, సూరయః=ఆ విద్వాంసులు, త్వే=నీకు, ప్రియాసః=ప్రియులు, సన్తు=అగుదురుగాక ॥౧౪॥

భావార్థము :- మానవులారా! విద్వాంసులెటుల అగ్నిధి పదార్థముల విద్యను గ్రహించి విద్వాంసులకు ప్రియులై, దుష్టులను వధించి, గోవుమొదలగు వానిని రక్షించి మానవులకు ప్రియులగుచున్నారో అటులనే మీరును చేయుడు ॥౧౪॥ ౧౭౧౦

౧౭౧౧ శ్రుధీత్యస్య ప్రస్కన్య ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః
అథ రాజధర్మ విషయ మాహ. రాజధర్మ విషయము.

శ్రుధి శ్రుత్కర్ణ వహ్నిభి ర్దేవై రగ్నే సయావభిః । ఆ సీదన్తు బర్హిషి మిత్రో
అర్వమా ప్రాతర్యావాణో అధ్వరమ్ ॥౧౫॥

శ్రుధి, శ్రుత్కర్ణైః శ్రుత్+కర్ణ, వహ్నిభి రితి వహ్నిభిః, దేవైః, అగ్నే,
సయావభిరితి సయావ+భిః, ఆ, సీదన్తు, బర్హిషి, మిత్రః, అర్వమా, ప్రాతర్యా
వాణః, ప్రాతర్యావాన ఇతి ప్రాతః+యావానః, అధ్వరమ్ ॥౧౫॥

పదార్థః :- (శ్రుధి) శృణు (శ్రుత్కర్ణ) అర్థివచః శ్రోతారా కర్ణౌ యస్య తత్సమ్బద్ధౌ
(వహ్నిభిః) కార్యనిర్వాహకైః (దేవైః) విద్యద్భిః సహ (అగ్నే) పావకద్వర్తమాన విద్యన్
రాజన్ వా (సయావభిః) యే సహ యాన్తి తైః (ఆ) (సీదన్తు) (బర్హిషి) అన్తరిక్షణవ సభా
యామ్ (మిత్రః) పక్షపాతరహితః సర్వేషాం సహృత్ (అర్వమా) యోఽర్వాన్ వైశ్యాన్
స్వామినో వా మన్యతే సః (ప్రాతర్యావాణః) యే ప్రాతర్యాన్తి రాజ్యకార్యాణి ప్రాపయన్తి
(అధ్వరమ్) అహింసనీయ రాజ్యవ్యవహారమ్ ॥౧౫॥

అన్వయః:-హే శ్రుత్కర్ణాగ్నే! సయావభిర్వహ్నిభి ర్దేవైః సహాధ్వరం శ్రుధి. ప్రాతర్యా
వాణో మిత్రోఽర్వమా చ బర్హిష్వాసీదన్తు ॥౧౫॥

భావార్థః:-సభాపతివా రాజా సుపరీక్షితానమాత్యాన్ స్వీకృత్య, తైః సహ సదసి స్థిత్యా
వివద మానవచాంసి శ్రుత్వా సమీక్ష్య యథార్థో వ్యాయః కర్తవ్యః ॥౧౫॥

పదార్థము :- శ్రుత్కర్ణ=యాచించువారి మాటలను వినువాడా! అగ్నే=
అగ్నివలె తేజోవంతుడవగునో విద్వాంసుడా! లేక రాజా! నీవు, సయావభిః=తోడవచ్చు
వారు, వహ్నిభిః=కార్యనిర్వాహమొనర్చు వారునగు, దేవైః=విద్వాంసులతో కూడి,
అధ్వరమ్=రక్షించదగిన రాజ్య వ్యవహారమును, శ్రుధి=వినుము. మఱియు, ప్రాత
ర్యావాణః=ప్రాతః కాలముననే రాజకార్యములను లభింపజేయువారు, మిత్రః=పక్ష
పాత రహితుడు, అందఱికి మిత్రుడు మఱియు, అర్వమా=వైశ్యులను లేక తమ నాయ
కులను యథార్థముగ విశ్వసించువాడు వీరందఱు, బర్హిషి=అంతరిక్ష సదృశ పరిషత్తు
నందు, ఆసీదన్తు=చక్కగా కూర్చుందురు గాక! ॥౧౫॥

భావార్థము :- సభాపతియైన రాజు చక్కగా పరీక్షితులైన మంత్రులను స్వీకరించి వారితోపాటు సభయందాసీనుడై వివాదమొనర్చు వారిమాటలను విని, వానిని విచారించి యథార్థమైన న్యాయమును కలుగజేయవలయును. ||౧౫||

౧౭౧౨ విశ్వేషా మిత్యస్య గోతమ ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, స్వరాట్ పంక్తిశ్చన్దః, పంచమః స్వరః

పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరుల నదే విషయము.

విశ్వేషా మదితి ర్యజ్ఞియానాం విశ్వేషా మతిథి ర్మానుషాణామ్ । అగ్ని ర్దేవానా మవ ఆ వృణానః సుమృదీకో భవతు జాతవేదాః ||౧౬||

విశ్వేషామ్, అదితిః, యజ్ఞియానామ్, విశ్వేషామ్, అతిథిః, మానుషాణామ్, అగ్నిః, దేవానామ్, అవః, ఆవృణాన ఇత్యా + వృణానః, సుమృదీక ఇతి సు + మృదీకః, భవతు, జాతవేదా ఇతి జాత + వేదాః ||౧౬||

పదార్థః :- (విశ్వేషామ్) సర్వేషామ్, (అదితిః) అఖండీతబుద్ధిః (యజ్ఞియానామ్) యే యజ్ఞం పూజనమర్పయి తే (విశ్వేషామ్) సర్వేషామ్ (అతిథిః) పూజనీయః (మానుషాణామ్) మనుష్యాణామ్ (అగ్నిః) తేజస్వీ రాజా (దేవానామ్) విదుషామ్ (అవః) రక్షణాదిరమ్ (ఆవృణానః) సమస్తాన్ స్వీకుర్వన్ (సుమృదీకః) సుష్టుసుఖప్రదః (భవతు) (జాతవేదాః) ఆవిర్భూత విద్యా యోగ ప్రజ్ఞః ||౧౬||

అన్వయః :- హే సభాపతే! భవాన్ విశ్వేషాం యజ్ఞియానాం దేవానాం మధ్యేదితిర్విశ్వేషాం మానుషాణా మతిథి రవ ఆవృణానః సుమృదీకో జాతవేదా అగ్ని ర్భవతు ||౧౬||

భావార్థః :- మనుష్యై ర్యః సర్వేషు విద్యత్యు గమ్భీరబుద్ధిః సర్వమనుష్యేషు మాన్యః ప్రజారక్షాదిరాజకార్యం స్వీకుర్వాణః సర్వసుఖదాతా వేదాదిశాస్త్రవేత్తా కూరో భవేత్, స. రాజా కర్తవ్యః ||౧౬||

పదార్థము :- సభాపతీ! నీవు, విశ్వేషామ్ యజ్ఞియానామ్ దేవానామ్ = పూజించుటకు సత్కరించుటకు యోగ్యులైన విద్వాంసుల మధ్య, అదితిః = అఖండిత బుద్ధిగలవాడవు, విశ్వేషామ్ మనుష్యాణామ్ అతిథిః = సకలమానవులకు పూజనీయుడవు, అవః = రక్షాదులను, ఆవృణానః = బాగుగా స్వీకరించువాడవు, సుమృదీకః = మందర సుఖమువొసగు వాడవు, జాతవేదాః = విద్యా యోగాభ్యాసములచే ప్రసిద్ధబుద్ధి గలవాడవు, అగ్నిః = తేజస్వివియుసగు రాజువుగ, భవతు = కమ్ము ||౧౬||

భావార్థము :- మానవులు సకల విద్వాంసులలో గంభీర బుద్ధిగలవాడు, సమస్త మానవులలో మానసీయుడు, ప్రజారక్షణాది రాజకార్యములను స్వీకరింపజువాడు, సకల సుఖదాత, వేదాది శాస్త్రముల నెఱుగువాడు, కూరవీరుడుగ నెవడును నునో అతనినే రాజు గాజేయవలయును. ||౧౬||

౧౭౧౩ మహాశత్యస్య లుకోధానాక ఋషిః, సవితా దేవతా, భురిక్ ప్రతిష్ఠావే శ్చన్దః, వైశత్యః స్వరః

పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

మహా అగ్నేః సమిధానస్య శర్మణ్యనాగా మిత్రే వరుణే స్వస్తయే । శ్రేష్ఠే
స్యామ సవితః సవీమని తద్దేవానా మహో అద్యా వృణీమహే ॥౧౭॥

మహా, అగ్నేః, సమిధా నస్యేతి సమ్+ఇధానస్య, శర్మణి, అనాగాః,
మిత్రే, వరుణే, స్వస్తయే, శ్రేష్ఠే, స్యామ, సవితః, సవీమని, తత్, దేవానామ్,
అహః, అద్య, వృణీమహే ॥౧౭॥

పదార్థః :- (మహా) మహతః (అగ్నేః) విజ్ఞానవతః సభాపతేః (సమిధానస్య) ప్రకాశ
మానస్య (శర్మణి) ఆశ్రయే (అనాగాః) అనపరాధినః. అత్ర సుపాం సులుగితి జసః స్థానే సుః
(మిత్రే) సుహృది (వరుణే) స్వీకర్తవ్యే జనే (స్వస్తయే) సుఖాయ (శ్రేష్ఠే) ఉత్తమే (స్యామ)
భవేమ (సవితః) సకలజగదుద్పాదకస్య పరమేశ్వరస్య (సవీమని) అజ్ఞాయామ్ (తత్) వేదో
క్తమ్ (దేవానామ్) విదుషామ్ (అహః) రక్షణాదికమ్ (అద్య) అస్మిన్ దివసే. అత్ర నిపాతస్య
చేతి దీర్ఘః (వృణీమహే) స్వీకుర్మహే ॥౧౭॥

అన్వయః :- వయం రాజపురుషా మహా సమిధానస్యాగ్నేః శర్మణి శ్రేష్ఠే మిత్రే వరుణే
చానాగాఃప్యామ అద్య సవితః సవీమని వర్తమానాః స్వస్తయే దేవానాం తదవో వృణీమహే.

భావార్థః :- ధార్మిక విద్యద్భి రాజపురుషులై రధర్మం విహాయ ధర్మే ప్రవర్తిత్యాః పర
మేశ్వరస్య సృష్టే వివిధా రచనా దృష్ట్యా స్వేషామస్యేషాం చ రక్షణం విధాయేశ్వరస్య
ధన్యవాదా హాచార్యాః ॥౧౭॥

పదార్థము :- రాజ పురుషులమైన మేము, మహా = గొప్ప వాడు, సమిధా
నస్య = ప్రకాశమానుడు, అగ్నేః = విజ్ఞాన వంతుడునైన సభాపతియొక్క, శర్మణి =
ఆశ్రయమున, శ్రేష్ఠే = శ్రేష్ఠమైన, మిత్రే = మిత్రుని విషయమున, వరుణే = స్వీకరించ
దగిన మానవుల విషయమునను, అనాగాః స్యామ = అపరాధ రహితులముయ్యదము
గాక, అద్య = నేడు, సవితః = సకల జగదుద్పాదకుడైన పరమేశ్వరుని యొక్క,
సవీమని = అజ్ఞాయందు వర్తమానులమై, స్వస్తయే = సుఖము కొఱకు, దేవానామ్
= విద్వాంసులయొక్క, తత్ = ఆవేదోక్త, అహః = రక్షణాది కర్మలను, వృణీమహే
= స్వీకరించుచున్నాము. ॥౧౭॥

భావార్థము :- ధార్మిక విద్వాంసులైన రాజపురుషులు అధర్మమును త్యజించి,
ధర్మమందు ప్రవృత్తులై పరమేశ్వరుని సృష్టియందలి వివిధ విధములైన సభవశులు గాంచి,
తమను ఇతరులను రక్షించుచు ఈశ్వరునకు ధన్యవాదములర్పించుచు నుండవలెను. ॥౧౭॥

౧౭౧౧ ఆప శ్చిత్త్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, స్వరాట్ పంక్తిశ్చందః, పంచమా స్వరః ।
అధ్యాపకోపదేశకో కిం కుర్యాతా మిత్యాహుః. అధ్యాపకులు ఉపదేశకు డేమి షేయవలయును?

ఆప శ్చిత్త్యస్యన్ స్తర్ద్యో న గావో వక్షన్మృతం జరితారస్త ఇష్టాః । యాహి
వాయు ర్మ నియుతో నో అప్రా త్వభిహి ద్భి ర్దయసే వి వాజాః ॥౧౮॥

అపః, చిత్, పిప్లుః, స్తర్ల్యః, న, గావః, నక్ష, ఋతమ్, జరితారః, తే, ఇన్ద్ర, యాహి, వాయుః, న, నియు త ఇతి ని+యుతః, నః, అచ్చ, త్వమ్, హి, దీభిః, దయసే, వి, వాజా ॥౧౮॥

పదార్థః :- (అపః)జలాని(చిత్)అపి(పిప్లుః)వర్షస్తే(స్తర్ల్యః)స్త్రుణన్తి యాభి స్తాః (న)ఇవ (గావః)కిరణాః(నక్ష)వ్యాప్తునన్తి(ఋతమ్)సత్యమ్(జరితారః)స్తావకాః (తే) (ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్యయుక్త విద్వజ్! (యాహి) (వాయుః) పవనః (న) ఇవ (నియుతః) వాయోర్యేగాదయో గుణాః (నః) అస్మాక్ (అచ్చ) అత్ర నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః (త్వమ్) (హి) ధీభిః ప్రజ్ఞాభిః కర్మభిర్వా (దయసే) కృపాం కరోషి (వి) (వాజా) విజ్ఞానవతః. ॥౧౮॥

అన్వయః:- హే ఇన్ద్ర! తే తవ జరితార ఆప ఇవ పిప్లుస్తర్ల్యో గావో న ఋతం నక్ష తథా వాజాన్మో నియుతశ్చ వాయుర్న త్వమచ్చ యాహి, హి యతో ధీభి ర్విదయసే తస్మాచ్చి దపి సత్కర్తవ్యోఽసి. ॥౧౮॥

భావార్థః :- ఆత్మోపమాలంకారః,యది పదార్థానాం గుణకర్మ స్వభావస్తావకా ఉపదేశ కాఽధ్యాపకాః స్యుస్తర్లి సర్వే మనుష్యా విద్యావ్యాపీనః సన్తో దయావన్తో భవేయుః ॥౧౮॥

పదార్థము:- ఇన్ద్ర = పరమైశ్వర్యయుక్త విద్వాంసుడా! తే జరితారః = నిన్ను స్తుతించువారు, ఆపః = జలములవలె, పిప్లుః = ముందునకు సాగిపోవుదురు, మఱియు, స్తర్ల్యః = విస్తారమునకు హేతువులై న, గావః న = కిరణములవలె, ఋతమ్ = సత్యమున, నక్ష = వ్యాప్తులగు చున్నారు. అటలసే,నియుతః = వేగాది గుణములుగల, వాయుః న = వాయువువలె, వాజా నః = విజ్ఞానముగల మమ్మును, త్వమ్ = నీవు, అచ్చ = బాగుగా, యాహి = పొందుము, హి = ఏకారణమున, ధీభిః = బుద్ధితో లేక కర్మలతో, వి దయసే = విశేషించి దయజూపు చున్నావో ఆ కారణముచే, చిత్ = కూడ సత్కార యోగ్యుడవు. ॥౧౮॥

భావార్థము :- ఇందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. పదార్థముల యొక్క గుణకర్మ స్వభావములను స్తుతించు వారు. ఉపదేశకులు అధ్యాపకులు నగుచో సర్వమానవులు విద్యల యందు వ్యాప్తులై దయగల వారగుదురు ॥౧౮॥ ౧౭౧౪

౧౭౧౫ గావ ఇత్యస్య పురుమిధాజమిధా వృషీ, ఇన్ద్రవాయూ దేవతే, గాయత్రీ చన్దః, షడ్జః స్వరః మనుష్యైరాభాషణాది రక్షణీయమిత్యాహ. మానవులు ఆభాషణాదులను రక్షించవలయును.

గావ ఉపావతావతం మహీ యజ్ఞస్య రప్సదా । ఉభా కర్ణా హిరణ్యయా ॥౧౯॥

గావః, ఉప, అవత, అవతమ్, మహీ ఇతి మహీ, యజ్ఞస్య, రప్సదా, ఉభా, కర్ణ, హిరణ్యయా ॥౧౯॥

పదార్థః :- (గావః)కిరణా ధేనవో వా (ఉప) సమీపే (అవత) రక్షత (అవతమ్) రక్షణీ యం వేద్యాదిగర్తమ్, (మహీ) మహత్యా ద్యావౌపృథివ్యా (యజ్ఞస్య) (రప్సదా) యే రప్స రూపం దత్తస్తే (ఉభా) ద్వే (కర్ణా) కర్ణా శ్రోతే (హిరణ్యయా) హిరణ్య ప్రచురే. ॥౧౯॥

అన్వయః :- పే మనుష్యా! యథా గావ ఉభా రపుదా మహీ రక్షన్తి, తథా యూయం హిరణ్యయా కర్ణా యజ్ఞస్యావత ముపావత. ॥౧౯॥

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తో ... యథా సూర్యకిరణా గవాదిపశవశ్చ సర్వం వస్తుజాతం రక్షన్తి, తథైవ మనుష్యై రుక్మాది నిర్మితం కుణ్డలాద్యాభూషణం సదా రక్షణీయమ్ ౧౯.

పదార్థము :- మానవులారా! ఎట్లు, గావః=గోవులు లేక కిరణములు, రపుదా=రూపము నొసగునవి, మహీ ఉభా=గొప్పవియునగు ఆకాశ వృథువుల రెంటిని రక్షించుచున్నవో, అటులనే మీరును, హిరణ్యయా=సువర్ణాభూషణ సమన్వితములైన, కర్ణా=రెండుచెవులను, మఱియు, యజ్ఞస్య=సంగతమగు యజ్ఞముయొక్క, అవతమ్=వేద్యాది అవయవములను, ఉప అవత=దగ్గరగ నుండి రక్షించుడు ॥౧౯॥

భావార్థము :- ఇందు వాచకలుప్తోపమాంకారమున్నది. ఎట్లు సూర్యకిరణములు, గోవులు మొదలగు పశువులు సమస్త వస్తువులను రక్షించుచున్నవో అటులనే మానవులు సువర్ణాదులచే నిర్మించబడిన కుండలాది ఆ భూషణములను సదా రక్షించుచుండవలయును ॥౧౯॥

౧౭౧౫

౧౭౧౬ యదర్హేత్యస్య వసీష్ఠ ఋషిః, సవితా దేవతా, నిచ్చగ్గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః

రాజా కీదృశో భవేదిత్యాహ. రాజేటు లుండ వలయును.

యదద్య సూర ఉదితేనాగా మిత్రో అర్యమా । సువాతి సవితా భగః॥౨౦॥

యత్, అద్య, సూరే, ఉదిత ఇత్యుత్+ఇతే, అనాగాః, మిత్రః, అర్యమా, సువాతి, సవితా, భగః ॥౨౦॥

పదార్థః :- (యత్) యః (అద్య) (సూరే) సూర్యే (ఉదితే) (అనాగాః) అధర్మాచరణ రహితః (మిత్రః) సర్వేషాం సుహృత్ (అర్యమా) న్యాయకారీ (సువాతి) ఉత్పాదయేత్ (సవితా) రాజనియమైః ప్రేరకః (భగః) ఐశ్వర్యవాన్ ॥౨౦॥

అన్వయః :- పే మనుష్యా! యదోదిత్య ఉదితే సూరేనాగా మిత్రః సవితా భగోఽర్యమా స్వాస్థ్యం సువాతి, స రాజ్యం కర్తు మర్హేత్ ॥౨౦॥

భావార్థః :- పే మనుష్యా! యథోదితేనాగా తమో నివృత్త్య ప్రకాశే సతి సర్వే ఆవస్థితా భవన్తి, తథైవ ధార్మికే రాజని సతి ప్రజాసు సర్వథా స్వాస్థ్యం భవతి ॥౨౦॥

పదార్థము :- మానవులారా! అద్య=నేడు, సూరే=సూర్యుడు, ఉదితే=ఉదయమగునపుడు అనగా ప్రాతఃకాలమున, అనాగాః=అధర్మాచరణరహితుడు, మిత్రః=సుహృత్తు, సవితా=రాజ్య నియమములచే ప్రేరేపించు వాడు, భగః=ఐశ్వర్య వంతుడు, అర్యమా యత్=న్యాయకారియు నై యే రాజు ఆరోగ్యమును సంపాదించునో ఆ రాజు రాజ్యము చేయుటకు యోగ్యుడగును. ॥౨౦॥

భావార్థము :- మానవులారా! ఎట్లు సూర్యుడుదయించగనే చీకటి నివృత్తియై వెలుగు రాగానే సమస్త ప్రజలు ఆనందితులగుచున్నారో అటులనే రాజు ధర్మాత్ముడుగ నున్నప్పుడు ప్రజల యందన్ని విధముల ఆరోగ్యము పెంపొందును. ॥౨౦॥ ౧౭౭౬

౧౭౭౭ ఆ సుత ఇత్యస్య సునీతి రృషిః, వేనో దేవతా, నిచ్చద్ గాయత్రీ ఛన్దః షడ్విః, స్వరః
పునస్తమేవ విషయ మాహా. మరల నదే విషయము.

ఆ సుతే సింశ్చత శ్రియమ్ రోదస్యోరభి శ్రియమ్ । రసా దధీత వృషభమ్ ॥

*తం ప్రత్నథా అయం వేనః ॥౨౧॥

ఆ, సుతే, సింశ్చత, శ్రియమ్, రోదస్యోః, అభిశ్రియమిత్యభి+శ్రియమ్,
రసా, దధీత, వృషభమ్ ॥౨౧॥

పదార్థః :- (ఆ) సమస్తాత్ (సుతే) ఉత్పన్నే జగతి (సింశ్చత) (శ్రియమ్) శోభాయుక్తమ్
(రోదస్యోః) ద్యౌవాప్యధివ్యోః (అభిశ్రియమ్) అభిః శోభకమ్ (రసా) రసానన్దప్రదా జనాః.
అతః సుపామితీ దాదేశః (దధీత) (వృషభమ్) బలిష్ఠమ్ ॥౨౧॥

అన్వయః :- హే మనుష్యా! రసా యూయం సుతే వృషభం రోదస్యో రభిశ్రియం శ్రియం
సభావతి మాసింశ్చత. స చ యుష్యాన్ దధీత ॥౨౧॥

భావార్థః :- మమప్యైరాజ్యోన్నత్యా జగతః ప్రకాశః సౌందర్యాదిగుణవాన్ బలిష్ఠో
విద్యాన్ శూరః పూర్ణాజ్ఞో జనో రాజ్యైర్భిషేక్తవ్యః. స చ ప్రజాను సుఖం దధ్యాత్ ॥౨౧॥

పదార్థము:- మానవులారా! రసా = ఆనందమొసగు మీరు, సుతే = ఉత్పన్నమైన
జగత్తునందు, వృషభమ్ = అతిబలము గలవాడు, రోదస్యోః = ఆకాశమును భూమిని,
అభిశ్రియమ్ = సర్వవిధముల శోభితమొనర్చువాడు, శ్రియమ్ = శోభాయుక్తుడనగు
సభావతియైన రాజును, ఆ సింశ్చత = బాగుగా నభిషేకమొనర్చుడు, మఱియు చా
సభావతి మిమ్ము, దధీత = ధారణమొనర్చును గాక! ॥౨౧॥

భావార్థము:- మానవులు రాజ్యముయొక్క ఉన్నతిచే జగత్ప్రకాశకుడు, సౌం
దర్యాదిగుణయుక్తుడు, అతిబలవంతుడు, విద్యాంసుడు, శూరుడు, పూర్ణవయస్కుడు
నైన మానవుని రాజుగ నభిషేకించవలయును. మఱియు నారాజు ప్రజలకు సుఖము
సమకూర్చవలయును ॥౨౧॥

౧౭౭౭

౧౭౭౮ ఆతిష్ఠవమిత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, భురిక్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, దైవతః స్వరః
అథ విద్యుదగ్నిః కీదృశ ఇత్యాహ. విద్యుదగ్ని యేటువంటిది?

ఆ తిష్ఠన్తం పరి విశ్వే అభూషణ్యయో వసాన శ్చరతి స్వరోచిః । మహా
త్తద్భృష్టో అనురస్య నామా విశ్వరూపో అమృతాని తస్మై ॥౨౨॥

ఆ తిష్ఠన్తమిత్యా+తిష్ఠన్తమ్, పరి, విశ్వే, అభూషన్, శ్రియః, వసానః,

* "తం ప్రత్నథా అయం వేనః" ఇవి రెండు ప్రతికలు. ౭ వ అ. ౧౨, ౧౬ మంత్రములు. ఏదో
కర్మాకారణ విశేషార్థమిట వేర్కొనబడినవి. కనుక అర్థము వ్రాయలేదు. పూర్వపాత్యభ్యుచూచుకొన
వలెను.

చరత్తి, స్వరోచి రిత్తి స్వ+రోచిః, మహత్, తత్, వృష్టః, అసురస్య, నామ, ఆ, విశ్వరూప ఇతి విశ్వ+రూపః, అమృతాని, తస్థౌ ||౨౨||

పదార్థః :- (ఆతిష్ఠంతమ్) సమన్తాత్ స్థిరమ్ (పరి) సర్వతః (విశ్వే) సర్వే (అభూషన్) భూషయేయుః (శ్రియః) ధనాని శోభా వా (వసానః) స్వీకుర్వాణః(చరతి)(స్వరోచిః) స్వకీయా రోచి ర్దీప్తి ర్యస్య సః (మహత్) (తత్) (వృష్టః) వర్షకస్య (అసురస్య) హింసకస్య విద్యుదాఖ్య స్యాగ్నేః (నామ) సంజ్ఞా (ఆ) (విశ్వరూపః) విశ్వం సమగ్రం రూపం యస్య సః (అమృతాని) నాశరహితాని వస్తూని. అత్ర సప్తమ్యుక్తే షష్ఠీ (తస్థౌ) తిష్ఠతి ||౨౨||

అన్వయః :- పే విద్వాంసో! విశ్వే భవంతో యథా శ్రియో వసానః స్వరోచి ర్విశ్వరూ పోఽగ్నిశ్చరత్వమృతాని తస్థౌ, తథైతమాతిష్ఠంతం పర్యభూషన్. యద్వృష్టోఽసురస్యాస్య మహ త్తన్నామాన్తి, తేన సర్వాణి కార్యాణ్యలంకురుత ||౨౨||

భావార్థః :- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యతోఽయం విద్యుదాఖ్యోఽగ్నిః సర్వ పదార్థస్థోఽపి న కిచ్చిత్రప్రకాశయతి. తస్మాదస్యాసురేతి నామ, య ఏతద్విద్యాం జానన్తి, తే సర్వతః సుభూషితా భవన్తి ||౨౨||

పదార్థము :- విద్వాంసులారా! విశ్వే = మీరందఱు, శ్రియః = ధనమును లేక శోభలను, వసానః = ధరించుచున్నది, స్వరోచిః = స్వయముగనే దీప్తివంతము, విశ్వ రూపః = సమస్త పదార్థముల యందాయా రూపములతో ప్యాప్తమునగు నగ్ని, చరతి = చరించుచు మఱియు, అమృతాని = నాశరహితవస్తువులలో నెట్లు, తస్థౌ = స్థితమై యున్నదో, అటులనే, ఆతిష్ఠంతమ్ = బాగుగా స్థిరమైయున్న యీ యగ్నిని, పరి అభూ షన్ = సకలదిశలనుండి శోభితమొనర్చుడు, వృష్టః = వర్షింపజేయునది, అసురస్య = హింసకము నగు నీ విద్యుద్రూపాగ్నికిని, మహత్ = గొప్పదియను, తత్ = పరోక్షనామ మున్నది కనుక, దానితో సమస్త కార్యములను శోభితమొనర్చుడు ||౨౨||

భావార్థము :- ఇందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. విద్యుద్రూపాగ్ని సకల పదార్థములందు స్థిరమై యుండియు నేమాత్రము ప్రకాశితము కాకుండుటచే దీనికి అసురనామము కలిగెను. ఎవరీ విద్యుద్రూపాగ్నిని తెలిసికొనుచున్నారో వారు సకల విధముల సుభూషితు లగుచున్నారు ||౨౨||

౧౭౦౯ ప్ర వ ఇత్యస్య సుచీక ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, భురిక్ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః మనుష్యైరీశ్వర ఏవ పూజ్య ఇత్యాహ. మానవు లీశ్వరునే పూజించవలయును.

ప్ర వో మహే మన్దమానా యన్ద్రసోఽర్చా విశ్వానరాయ విశ్వాభువే ।

ఇన్ద్రస్య యస్య సుమఖభిసహో మహిశ్రవో నృమజ్జు రోదసీ సపర్యతః ||౨౩||

ప్ర, వః, మహే, మన్దమానాయ, అన్దసః, అర్చా, విశ్వానరాయ, విశ్వా భువే, విశ్వభువ ఇతి విశ్వ+భువే, ఇన్ద్రస్య, యస్య, సుమఖమితి సు+మఖమ్, 4)

సహాః, మహీ, శ్రవః, స్పృష్టమ్, చ, రోదసీ ఇతి రోదసీ, సవర్యతః || ౨౩ ||

పదార్థః :- (ప్ర) (వః) యుష్మత్సర్వమ్ (మహీ) మహతే (మన్దమానాయ) ఆనన్ద స్వరూపాయ (అన్దసః) అన్నాదేః, అత్ర విభక్తివ్యత్యయః (అర్చ) సత్కురుత. అప్ర వచనవ్యత్యయో ర్యచోఽతస్తిజ ఇతి దీర్ఘశ్చ (విశ్వానరాయ) విశ్వే సరా నాయకా యస్మాత్తస్మై (విశ్వాభువే) యో విశ్వే భవతే ప్రాప్నోతి విశ్వాభూ ర్యస్య వా విశ్వం భవతి యస్మాదితి వా సస్మై. అత్రోభయత్ర సంహితాయామితి దీర్ఘః (ఇన్ద్రస్య) పరమేశ్వరస్య (యస్య) (సుమఖమ్) శ్రవణా నా మఖా యజ్ఞా యస్మాత్తమ్ (సహా) బలమ్ (మహీ) మహత్ (శ్రవః) యశః (స్పృష్టమ్) ధనమ్ (చ) (రోదసీ) ద్యావాపృథివ్యా (సవర్యతః) సేవతే || ౨౩ ||

అన్వయః :- హే మనుష్య! త్వం రోదసీ యస్మేన్ద్రస్య సుమఖం స్పృష్టుం సవర్యో మహీ శ్రవశ్చ సవర్యత స్తస్మై విశ్వానరాయ మహే మన్దమానాయ విశ్వాభువే ప్రార్చ, స వోఽన్దసః సుఖం దదాతు. || ౨౩ ||

భావార్థః :- హే మనుష్యా! యేనోత్పాదితం ధనం బలం చ సర్వైః సేవ్యతే స సవ మహాయశస్య సర్వాధ్యక్ష ఆనన్దమయః సర్వవ్యాప్త ఈశ్వరో యుష్మాభిః పూజ్యః ప్రార్థనీయశ్చ. స యుష్మత్వం ధనాదిజన్యం సుఖం దాస్యతి. || ౨౩ ||

పదార్థము :- మానవుడా! నీవు, రోదసీ = ఆకాశభూములు, యస్య ఇన్ద్రస్య = ఏ పరమేశ్వరుని యొక్క, సుమఖమ్ = సుందర యజ్ఞము కలిగియున్న, స్పృష్టమ్ = ధనమును, సహా = బలమును, చ = మరియు, మహీ = గొప్ప, శ్రవః = యశమును, సవ ర్యతః = సేవించుచున్నవో, విశ్వానరాయ = సమస్త మానవుల కాధారుడు, మహీ = గొప్పవాడు, మన్దమానాయ = ఆనంద స్వరూపుడు, విశ్వాభువే = సమస్తమునకు ప్రాప్తమగువాడు, లేక సమస్త భూమికి స్వామి, లేక సంసార మెవనినుండి జనించు చున్నదో అట్టి ఆ యీశ్వరుని, ప్ర అర్చ = పూజచేయుము. అనగా నతనిని విశ్వసిం చుము. అతడు, వః = మీ కొఱకు, అన్దసః = అన్నాదులయొక్క సుఖము నొసగును || ౨౩ ||

భావార్థము :- మానవులారా! ఎవని వలన నుత్పన్నమైన ధన బలాదులను సకల జనులు సేవించుచున్నారో అట్టి మహాక్తి ర్వింతుడు, సమస్తమునకు స్వామియు, ఆనంద స్వరూపుడును, సర్వవ్యాప్తుడైన ఈశ్వరుడు మీకు పూజనీయుడు. ప్రార్థించ యోగ్యుడు. అతడు మీకు ధనాదుల వలన కలుగు సుఖముల నొసగును || ౨౩ || ౧౭౧౯

౧౭౨౦ బృహన్నిధిత్యస్య త్రిశోక ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, నిచ్చద్ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః

మనుష్యః పరమేశ్వర మేవ మిత్రం కుర్యా దిత్యాహ.

మానవులు పరమేశ్వరుని మిత్రునిగ చేసికొన వలయును.

బృహన్నిధిధృ ఏషాం భూరి శస్త్రం ప్రథుః స్వరుః । యేషా మిన్ద్రో
యువా సఖా || ౨౪ ||

బృహన్, ఇత్, ఇధ్యః, ఏషామ్, భూరి, శస్త్రమ్, ప్రథుః, స్వరుః,
యేషామ్, ఇన్ద్రః, యువా, సఖా || ౨౪ ||

పదార్థః :- (బృహత్) మహా (ఇత్) ఏవ (ఇధ్యః) ప్రదీప్తః (ఏహమ్) మనుష్యాణామ్ (భూరి) బహు (శస్తమ్) స్తుత్యం కర్మ. (పృథుః) విస్తీర్ణః (స్వరుః) ప్రతాపకః (యేహమ్) (ఇన్ద్రః) పరమైశ్వర్యవాక్ పరమాత్మా (యువా) ప్రాప్తయోవనః (సఖా) మిత్రమ్ ॥౨౪॥

అన్వయః :- యేహమిధ్యః పృథుః స్వరు ర్యువా బృహన్నిన్ద్రః సఖాఽస్త్రేహమిదూభరి శస్తం భవతి ॥౨౪॥

భావార్థః :- అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యస్యోత్తమః పరమేశ్వరః సఖా భవేత్ స యథాఽస్మిన్ బ్రహ్మాణే సూర్యః ప్రతాపయుక్తోఽస్తి, తథా ప్రతాపయుక్తః స్యాత్ ॥౨౪॥

పదార్థము :- యేహమ్ = ఎవరికి, ఇధ్యః = తేజస్వి, పృథుః = విస్తార యుక్తుడు, స్వరుః = ప్రతాపవంతుడు, యువా = యువకుడు, బృహత్ = మిగుల గొప్పవాడు, ఇన్ద్రః = ఉత్తమైశ్వర్యము గలవాడునగు పరమాత్మ, సఖా = మిత్రుడో, ఏహమ్ ఇత్ = నిశ్చయముగా వారికర్మ యే, భూరి శస్తమ్ = మిగుల స్తుతి యోగ్యమగుచున్నది. ॥౨౪॥

భావార్థము :- ఇందు వాచకలుప్తోపమాలంకార మున్నది. ఎవనికి ఉత్తమ పరమేశ్వరుడు మిత్రుడగునో అతడి బ్రహ్మాండమున సూర్యునివలె ప్రతాపవంతుడగును.

౧౩౨౧ ఇన్ద్ర ఇత్యన్య మధుచ్ఛన్వా ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, నిచ్చర్ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః పునర్మనుష్యాః కిం కుర్యు రిత్వాహ. మరల మానవు లేమి చేయవలయును ?

ఇన్ద్రోహి మత్యన్ధస్థో విశ్వేభిః సోమపర్వభిః । మహాఽ౨॥ ౬ అభిష్టి రోజసా ॥౨౫॥

ఇన్ద్రో, ఆ, ఇహి, మత్సి, అన్ధసః, విశ్వేభిః, సోమపర్వభిరితి సోమ పర్వ+భిః, మహాః, అభిష్టిః, ఓ జసా ॥౨౫॥

పదార్థః :- (ఇన్ద్ర) ఐశ్వర్యప్రద! విద్వా! (ఆ) (ఇహి) ప్రాప్నుహి (మత్సి) తృప్తో భవ మద తృప్తా. శపో లుక్. (అన్ధసః) అన్నాత్ (విశ్వేభిః) అభిలైః (సోమపర్వభిః) సోమాద్యో షధీ నా మవయవైః (మహాః) (అభిష్టిః) అభియష్టవ్యః సర్వతః పూజ్యః. పృషోదరాదిత్యాదిప్రసిద్ధిః (ఓజసా) పరాక్రమేణ సహ ॥౨౫॥

అన్వయః :- హే ఇన్ద్ర! యత స్తవమోజసా సహ మహానభిష్టి ర్విశ్వేభిః సోమపర్వభి రన్దసో మత్సి, తస్మాదస్మానేహి ॥౨౫॥

భావార్థః :- హే మనుష్యా! యస్మాదన్నాదే ర్మనుష్యాదీనాం శరీరాదే ర్నిర్వాహో భవతి, తస్మాదేహం వృద్ధి సేవనాహారవిహారా యథావద్విజానీయుః ॥౨౫॥

పదార్థము :- ఇన్ద్ర = ఐశ్వరము నొసగు విద్వాంసుడా! నీవు, ఓజసా = పరాక్రమముతో, మహాః = గొప్పవాడవు, అభిష్టిః = సర్వవిధముల సత్కారార్హుడవు, విశ్వేభిః సోమపర్వభిః = సమస్త సోమోద్యోషధుల యొక్క అవయవములతోను, అన్ధసః = అన్నము వలనను, మత్సి = తృప్తి జెందుచున్నావు కావున మాకు, ఆ ఇహి = ప్రాప్తమగుము ॥౨౫॥

భావార్థము :- మానవులారా! అన్నాదులతో మనుష్యాది ప్రాణులయొక్క శరీరాదుల నిర్వాహము జరుగుచున్నది. కావున వీని వృద్ధి సేవనాహారవిహారములను యథావిధిగా తెలిసికొనుడు. ||౨౫|| ౧౭౨౧

౧౭౨౨ ఇన్ద్రో ఇత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, భురిక్ పంక్తిశ్చన్దః, పంచముః స్వరః రాజపురుషాః కీదృశాః స్యు రిత్యాహ. రాజపురుషు లెటులుండ వలయును?

ఇన్ద్రో వృత్రమవృణో చ్చర్ధనీతి ప్రమాయినా మమినాద్వర్పణీతిః ।
అహన్స్యబిసముశధ గ్వసేష్వావి ర్ధేనా అకృణోద్రామ్యాణామ్ ||౨౬||

ఇన్ద్రో, వృత్రమ్, అవృణోత్, శర్ధనీతి రితి శర్ధ+నీతిః, ప్ర, మాయినామ్, అమినాత్, వర్పణీతిః, వర్పనీతిరితి వర్ప+నీతిః, అహన్, వ్యభిసమితి వి+అ సమ్, ఉశధక్, వసేషు, ఆవిః, ధేనాః, అకృణోత్, రామ్యాణామ్ ||౨౬||

పదార్థః :- (ఇన్ద్రో) సూర్య ఇవ ప్రతాపీ సభేశః (వృత్రమ్) దుష్టం శత్రుం ప్రకాశావ రకం మేఘమివ ధర్మావరకమ్ (అవృణోత్) యద్దాయ వృణుయాత్ (శర్ధనీతిః) శర్ధస్య బలస్య నీతి ర్నయనం ప్రాపణం యస్య (ప్ర)మాయినామ్ మాయా కుల్పితా ప్రజ్ఞా విస్మృతే యేషా న్తాన్. అత్ర కర్మణి వష్టి (అమినాత్) హింస్యాత్, (వర్పణీతిః) వర్పాణాం నానావిధానాం రూపాణాం నీతిః ప్రాప్తిర్యస్య సః(అహన్) హన్యాత్ (వ్యంసమ్) విగతా అంసా భుజమూ లాని యస్య తమ్ (ఉశధక్) య ఉశన్తి పరస్యం కామయన్తి తాన్ దహతి సః (వసేషు) స్థితం తస్కరమ్ (ఆవిః) ప్రాదుర్భూతే (ధేనాః) వాణీః (అకృణోత్) కుర్యాత్ (రామ్యాణామ్) రమ యన్తి ఆనందయన్తి తేషామ్. ||౨౬||

అన్వయః :- శర్ధనీతి ర్వర్పనీతి రుశధగిన్ద్రో వృత్ర మవృణోత్, మాయినాం ప్రామిణాత్ వసేషు వ్యంసమహన్, రామ్యాణాం ధేనా ఆవి రకృణోత్స పవ రాజా భవతుం యోగ్యః ||౨౬||

భావార్థః :- అత్ర వాచకలుప్తోపమాలజ్కారః. యే సూర్యవత్సుశీఘ్రతా వాచః ప్రకట యన్తి, అగ్నిర్వ నానీవ దుష్టాన్ శత్రూన్దహన్తి, దినం రాత్రిమివ ఫలకాపట్యా విద్యాన్దకారాదీన్ నివర్తయన్తి, బలమావిష్కర్షన్తి తే సుప్రతిష్ఠితా రాజజనా భవన్తి. ||౨౬||

పదార్థము :- శర్ధనీతిః=బలమును పొందినవాడు, వర్పణీతిః=నానావిధ రూప ములు గలవాడు, ఉశధక్=పరపదార్థములను గోరుచోరాదులను నష్టపఱచువాడు, ఇన్ద్రో=సూర్యునివలె ప్రతాపవంతుడునగు సభావతి. వృత్రమ్=ప్రకాశమునడ్డుపఱచు మేఘమువలెనుండు ధర్మనిరోధక దుష్ట శత్రువును, అవృణోత్=యుద్ధము కొఱకు స్వీక రించ వలెను, మాయినామ్=ఫల కపటాది దుష్టబుద్ధులు గలవారిని, ప్ర అమినాత్= చంపవలెను. వసేషు=వసము లిందుండు, వ్యంసమ్=కపటమును భుజములుగల చోరు లను, అహన్=హత్యచేయవలెను, మఱియు, రామ్యాణామ్=ఆనందమొనగను ఉపదేశ ముల యొక్క, ధేనాః=వాక్కులను, ఆవిః అకృణోత్=ప్రకటించవలెను. అట్టి వాడే రాజగుటకు యోగ్యుడు ||౨౬||

భావార్థము :- ఇందు వాచకలుప్రతిప మాలంకార మున్నది. ఎవరు సూర్యుని వలె సుశిక్షిత వాక్కులను ప్రకటించుచున్నారో, అగ్ని వనములను దహించునటుల దుష్ట శత్రువులను హతమార్చుదురో, రాత్రిని పగలు వివృత్తపఱచినటుల ఛలక పటా విద్యారూపాంధకారాదులను నివృత్తపఱచుదురో, బలమును ప్రకటించుదురో వారు మంచి ప్రతిపితులగు రాజపురుషులగు చున్నారు. ॥౨౬॥ ౧౭౨౨

౧౭౨౩ కుత ఇత్యస్యాగస్త్య ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, విరాట్ త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

కుతస్త్యమిన్ద్ర మాహినః సన్నేకో యాసి సత్పతే కిస్త ఇత్థా సమృచ్చసే సమరాణః శుభానై ర్వోచే స్తన్నో హరివో యత్తే అస్మే॥

*మహా ౨॥౬ ఇన్ద్రో య ఓజసా కదాచనస్తరీరసి కదాచన ప్రయుచ్చసి॥౨౭॥

కుతః, త్వమ్, ఇన్ద్ర, మాహినః, సన్, ఏకః, యాసి, సత్పత, ఇతి సత్ + పతే, కిమ్, తే, ఇత్థా, సమ్, పృచ్చసే, సమరాణ ఇతి సమ్ + అరాణః, శుభానైః, వోచేః, తత్, నః, హరివ + ఇతి హరి + వః, యత్, తే, అస్మే + ఇత్త్యస్మే ॥౨౭॥

పదార్థః :- (కుతః) కస్మాత్, (త్వమ్) (ఇన్ద్ర) సభేశ! (మాహినః) పూజ్యమానో మహాత్మేన యుక్తః (సన్) (ఏకః) అసహాయః (యాసి) గచ్ఛసి (సత్పతే) సతః సత్యస్య వ్యవహారస్య సతాం పురుషాణాం వా పాలక! (కిమ్) (తే) తవ (ఇత్థా) అస్మాద్దేతోః (సమ్) (పృచ్చసే) పృచ్చ. లేట్ (సమరాణః) సమ్యగ్గచ్ఛన్ (శుభానైః) మజ్జలమయై ర్వచనై స్సహ (వోచేః) వదేః (తత్) ఏకాకి కారణమ్ (నః) అస్మాత్ (హరివః) ప్రళస్తా హరయో హరణ శీలా అశ్వా విద్యస్తే యస్య తస్య మ్ముద్ధో (యత్) యతః (తే) తవ (అస్మే) వయమ్ ॥౨౭॥

అన్వయః :- పే సత్పతే ఇన్ద్ర! మాహిన స్త్యమేకః సన్ కుతో యాసి? కిస్త ఇత్థా? పే హరివో! యదస్మే తే తస్మాత్సమరాణ స్త్యన్నః సమృచ్చసే, శుభానై స్తదోవచేత్ ॥౨౭॥

భావార్థః :- రాజప్రజా పురుషైః సభాధ్యక్ష ఏవం వక్తవ్యః - పే సభావతే భవతా ౭నహో యేన కిమపి రాజకార్యం న కర్తవ్యమ్. కిన్తు సజ్జన రక్షణే దుష్టతాడనే చాస్మదాది సహాయ యుక్తేన సదైవ స్థాతవ్యమ్. శుభాచరణయుక్తే నాస్మదాది శిష్టసమ్మత్యా మృదువచనైశ్చ, సర్వాః ప్రజాః శాసనీయాః ॥౨౭॥

పదార్థము :- సత్పతే = శ్రేష్ఠ సత్యవ్యవహారములను లేక శ్రేష్ఠ పురుషులను రక్షించువాడా! ఇన్ద్ర = సభాపతి, మాహినః = మహాత్వయ్యుక్తుడవు, సత్కారమును పొందినవాడవునై, త్వమ్ = నీవు, ఏకః సన్ = తోడులేని ఒంటరివాడవై, కుతః యాసి = ఏకారణమును పొందుచున్నావు లేక తిరుగుచున్నావు? కిమ్ తే ఇత్థా =

* ఈ మంత్రములో చివర మహా..., కదా..., కదా..., అను ప్రతీకములు అ. ౭. మం. ౧౦; అ. ౮. మం. ౨, ౩ లుగ చెప్పబడిన ౩ మంత్రములవి. ఏదో కర్మకాండ విశేషము కొఱిగట్ట వ్రాయ బడినవి. అందువలన వీని యర్థ మిచట వ్రాయలేదు. కావున సచట నుండియే తెలిసి కొనవలెను.

ఈ విధముగా చేయుటవలన నీకు ప్రయోజన మేమి? , హరివః = ప్రశంసితములు మనోహరములునగు గుఱ్ఱములుగల ఓరాజా!, యత్ = ఏకారణమున, అస్మే = మేము, తే = నీ వారమై యున్నామో, ఆకారణముననే బాగుగా నడచుచు నీవు, నః = మమ్ము, సమ్ పృచ్ఛసే = చక్కగా అడుగుము, మఱియు, శుభానైః = మంగల మయవాక్కులతోపాటు, తత్ = ఏకాకిగా నుండు ఆకారణమును, వోచేః = చెప్పము॥౨౭॥

భావార్థము :- రాజప్రజా పురుషులు సభాధ్యక్షుడైన రాజుతో “నోసభావతి ! నీవు ఒంటరిగా నే రాజకార్య మైనను చేయకుము. సజ్జనులను రక్షించుటలోను, దుష్టులను దండించుటలోను అస్మదాదుల సహాయము పొందువాడవై సదా యుండుము, శుభాచరణ యుక్తముచేతను, మాబోటి శిష్టులసమ్మతి ననుసరించియు, మృదువచన ములతోను సమస్త ప్రజలను శిక్షించవలయును” అని చెప్పవలయును. ౨౭ ॥౧౭౨౩॥

౧౭౨౩ ఆ తదిత్యస్య గోరివితి రృషిః, ఇ స్తో ధేవతా, భురిక్ పంక్తిశ్చ స్తః, వజ్రముః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

ఆ తత్ ఇన్ద్రాయవః పనస్తాభి య ఊర్వమ్ గోమస్తమ్ తితృత్సాన్ , సకృత్త్వమ్ యే పురుపుత్రామ్ మహీమ్ సహస్రధారా బృహతీమ్ దుదుక్షన్ ॥౨౮॥

ఆ, తత్, తే, ఇన్ద్ర, ఆయవః, పనస్త, అభి, యే, ఊర్వమ్, గోమస్త మితి గో+మస్తమ్, తితృత్సాన్, సకృత్త్వమ్ మితి సకృత్+త్వమ్, యే, పురుపుత్రామితి పురు+పుత్రామ్, మహీమ్, సహస్ర ధారామితి సహస్ర+ధారామ్, బృహతీమ్, దుదుక్షన్, దుధుక్షన్నితి దుధుక్షన్ ॥౨౮॥

పదార్థః :- (ఆ) (తత్) రాజకర్మ, (తే) తవ, (ఇన్ద్ర) రాజ, (ఆయవః) యే సత్యం యన్తి తే మనుష్యాః ప్రజాః. ఆయవ ఇతి మనుష్యనా...నిఘం. ౨. ౩., (పనస్త) ప్రశంసే యుః, (అభి) అభిముఖ్యే (యే) (ఊర్వమ్) హింసకమ్, (గోమస్తమ్) దుష్టా గావ ఇన్ద్రియాణి యస్య తమ్, (తితృత్సాన్) తర్దితుం హింసతు మిచ్ఛేయుః లేట్, (సకృత్త్వమ్) యా సకృతేక వారం సూతే తామ్, (యే) పురు (పుత్రామ్) బహవో ౭ న్నాది వ్యక్తిమస్తః పుత్రా యస్యా స్తామ్, (మహీమ్) మహతీం భూమిమ్, (సహస్ర ధారామ్) సహస్రం ధారా హిరణ్యదయో యస్యాస్తాం యద్వా యా సహస్ర మసక్షణ్యాతం ప్రాణి జాతం ధరతి, (బృహతీమ్) విస్తీర్ణామ్, (దుదుక్షన్) దోద్ధు మిచ్ఛేయుః. అత్ర వర్ణ వ్యత్యయేన ధన్య దః ॥౨౮॥

అన్వయః :- హే ఇన్ద్ర! య ఆయవః సకృత్త్వమ్ పురుపుత్రాం సహస్రధారాం బృహతీం మహీం దుదుక్షన్ యే గోమస్త మూర్వమభి తితృత్సాన్ యే చ తే తదా పనస్త తాన్ త్వం సతతమున్నయ ॥ ౩౩. ౨౮॥

భావార్థః :- యే రాజభక్తా దుష్టహింసకా ఏకవారే బహుభల పుష్పప్రదాం. సర్వ ధారికాం భూమిం దోద్ధుం సమర్థా స్స్యున్తే రాజకార్యాణి కర్తు మ్నై యుః ॥౨౮॥

పదార్థము :- ఇంద్రో = ఓరాజా, యే ఆయవః = సత్యమును పొందునే ప్రజలు, సకృత్స్వమ్ = ఒకేపర్యాయము వంటనిచ్చునది, పురుషుత్రామ్ = అన్నాది వ్యక్తిసుంతులగు పుత్రు లనేకులను గలిగియున్నది. సహస్రధారామ్ = అసంఖ్య సువర్ణాదిధాతువులను ప్రవాహ రూపముగ గలిగి యున్నది, లేక అసంఖ్య ప్రాణి కోటిని ధరించునది, బృహతీమ్ = విస్తార యుక్తమైనదియునగు, మహీమ్ = విశాల భూమిని, దుదుక్షః = పితుక తలంచుదురో అనగా దాని వలన కోరికల ఫలింప వలయునని తలంచెదరో, యే = మానవులు, గోమన్తమ్ = దూషితేంద్రియములు గలిగిన లంపటుడు, ఊర్వమ్ = హింసకబనుడునగు వానిని, అభి తిత్వత్సాన్ = సమ్ముఖులై వధించ కోరుదురో మఱియు, తే = నీయొక్క, తత్ = ఆరాజ్య కర్మను, ఆపనన్త = ప్రశంసించుదురో వారిని నీవు ఉన్నతి పఱచుచుండుము

భావార్థము :- ఎవరు, రాజ భక్తులు, దుష్టులను హింసించువారు ఒక్క పర్యాయమే ఒహు ఫలపుష్పముల నొసగునది, సమన్తమును ధరించునదియునగు భూమిని పితుకుటకు సమర్థులునగుదురో వారే రాజకార్య మొనర్చుటకు యోగులు ॥౨౮॥

౧౭౨౫ ఇమామిత్యస్య కుత్స ఋషిః, ఇంద్రో దేవతా, జగతి ఛందః, నిషాదః స్వరః॥
పునన్తమేవ విషయ మాహ.. మరల నదే విషయము.

ఇమాన్తే ధియం ప్ర భరే మహో మహీమస్య స్తోత్రే ధిషణా య త్త ఆనజే ।
తముత్సవే చ ప్రసవే చ సాసహి మిన్ద్రం దేవాసః శవసా మదన్మను ॥౨౯॥

ఇమామ్, తే, ధియమ్, ప్ర, భరే, మహః, మహీమ్, అస్య, స్తోత్రే, ధిషణా, యత్, తే, ఆనజే, తమ్, ఉత్సవ ఇత్యుత్ + నవే, చ, ప్రసవ ఇతి ప్ర + నవే, చ, సాసహిమ్, ససహిమితి ససహిమ్, ఇన్ద్రమ్, దేవాసః, శవసా, అమదన్, అను ॥౨౯॥

పదార్థః:-ఇమామ్, (తే) తవ, (ధియమ్) ప్రజ్ఞాం కర్మ వా, (ప్ర) (భరే) ధరే, (మహః) మహతః, (మహీమ్) ఘృహజ్యోమ్ మహీతి, వాజ్ నా...నిఘం, ౧. ౧౧. (అస్య) మమ, (స్తోత్రే) స్తవనే, (ధిషణా) ప్రజ్ఞా, (యత్) యమ్, (తే) (తామ్), అత్ర కర్మణి షష్ఠీ (ఆనజే) వ్యసక్తి, (తమ్) (ఉత్సవే) కర్తవ్యానన్తశమయే, (చ) (ప్రసవే) ఉత్పత్తే, (చ) సాసహిమ్ భృశం సోధారమ్, (ఇన్ద్రమ్) పరమబలి యోగేన శత్రూణాం విదారకమ్, (దేవాసః) విద్వాంసః, (శవసా) బలేన, (అమదన్) ఆనన్దేయుః, (అను) అనుమాల్సేన ॥౨౯॥

అన్వయః:- హే ఇన్ద్రాహం మహీమిమాన్తే ధియం ప్రభరే స్తోత్రే ౭ స్య ధిషణా యత్త ఆనజే తం శవసా సాసహిమిన్ద్రం మహ ఉత్సవే చ ప్రసవే చ దేవాసో ౭న్వమదన్ ॥౨౯॥

భావార్థః :- యే రాజాదయో మనుష్యా విద్యన్ముగ్ధ ఉత్తమాం ప్రజ్ఞాం వాచం చ గృహ్లాన్తి తే సత్కార్యమకూలాః సన్తః స్వయమానన్దితా భూత్యా ౭న్వానానన్దయన్తి ॥౨౯॥

పదార్థము :- సభాధ్యక్షా ! నేను, మహీమ్ = సుందరము పూజ్యమునగు, ఇమామ్ తే ధియమ్ = నీ యొక్క యీ బుద్ధిని లేక కర్మను, ప్ర భరే = ధరించు చున్నాను, స్తోత్రే = స్తుతించుటలో, అస్య ధిషణా = ఈ నాయొక్క బుద్ధి, యత్ తే = ఏ నిన్ను, ఆనతే = ప్రకటించు చున్నదో అట్టి, శవసా = బలముతో, సాసహిమ్ = శీఘ్రముగా సహించు వాడు, ఇన్ద్రోమ్ = ఉత్తమ బలయోగముతో శత్రువులను విదీర్ఘ పఱచు వాడునునగు సభాపతిని, మహాఃఉత్సవే.చ = గొప్ప కార్యమును, చేయ దగిన ఆనందసమయమునను, ప్రసవే చ = ఉత్పత్తిలోను, దేవాసః = విద్వాంసులు, అను అమదః = అనుకూలముతో నానందపఱచుదురు గాక ॥౨౯॥

భావార్థము :- ఏ రాజాది మానవులు విద్వాంసుల వలన నుత్తమ బుద్ధిని లేక వాటిని గ్రహించుదురో వారు సత్యాను కూలురై స్వయముగ నానందితులై ఇతరు లను ప్రసన్న పఱచు చున్నారు॥౨౯॥ [౧౭౨౫]

1726 విభ్రాదిత్యస్య విభ్రాదృషిః, సూర్యో దేవతా, విరాట్ జగతి ఛన్దః, నిషాదః స్వరః
పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

విభ్రాడ్ బృహత్పిబతు సోమ్యం మధ్వయు ర్దధద్ద్యజ్జపతా వవిహృతమ్।
వాతజాతో యో అభిరక్షతి త్మనా ప్రజాః పుపోష పురుధా వి రాజతి ॥౩౦॥

విభ్రాడితి వి+భ్రాట్, బృహత్, పిబతు, సోమ్యమ్, మధు, ఆయుః, దధత్, యజ్జపతావితియజ్జ+పతౌ, అవిహృతమితిహృ+హృతమ్, వాతజాత ఇతి వాత +జాతః, యః, అభిరక్షతీత్యభి+రక్షతి, త్మనా, ప్రజా ఇతి ప్ర+జాః, పుపోష, పురుధా, వి, రాజతి ॥౩౦॥

పదార్థః—(విభ్రాట్)యో విశేషేణ భ్రాజతే సః(బృహత్)మహత్(పిబతు) (సోమ్యమ్) సోమేష్వోషధీషు భవం రసమ్(మధు)మధురాదినా గుణేన యుక్తమ్(ఆయుః)జీవనమ్(దధత్)దరణ (యజ్జపతౌ)యజ్జస్య యుక్తస్య వ్యవహారస్య పాలకే స్వామిని (అవిహృతమ్) అఖడ్గితమ్(వాత జాతః)వాయువా ప్రాప్త వేగః (యః) (అభిరక్షతి) (త్మనా) ఆత్మనా (ప్రజాః) (పుపోష) పుష్ట్యాతి (పురుధా)బహుధా(వి)(రాజతి)విశేషేణ ప్రకాశతే ॥౩౦॥

అన్వయః—యో వాతజాతః సూర్య ఇవ విభ్రాడవిహృతమాయుర్యజ్జపతౌ దధత్ త్మనా ప్రజా అభిరక్షతి పుపోష పురుధా విరాజతి చ స భవా బృహత్ సోమ్యం మధు పిబతు.

భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తిపమాలాక్ష్యరః. హే రాజాదయో మనుష్యా యథా సూర్యో వృష్టిద్వారా సర్వేషాం జీవనం పాలనం కరోతి తద్యత్సర్వం గుణై ర్మహాన్తో భూత్వా న్యాయవినయాభ్యాం ప్రజాః సతతం రక్షన్తు ॥౩౦॥

పదార్థము :- (యః) ఎవడు (వాతజాతః) వాయువుచే వేగమును పొందినవాడు సూర్యునివలె (విభ్రాడ్) విశేష ప్రకాశముగల ఏరాజపురుషుడు (అవిహృతమ్) అఖడ్గ

సంపూర్ణ, (ఆయుః) జీవనమును (యజ్ఞపతౌ) యుక్తవ్యవహార పాలకుడు అధిష్ఠాత యునగు వానియందు (దధత్) ధరించుచు (తృనా) ఆత్మతో (ప్రజాః) ప్రజలను (అభి రక్షతి) సకల విధముల రక్షణ చేయుచు (పుపోష) పుష్ట పఱచుచు మఱియు (పురుధా) బహువిధముల (వి రాజతి) విశేషముగ ప్రకాశమానుడగుచున్నాడో, అట్టి నీవు (బృహత్) గొప్ప (సోమ్యమ్) సోమాద్యోషధులయొక్క (మధు) మిష్టాది గుణయుక్తరసమును, (పిబతు) త్రాగుము ||౩౦||

భావార్థము :—ఇందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. ఓ రాజాది మానవు లారా! సూర్యుడెటుల వర్ష ముద్ధారా సమస్త జీవములయొక్క జీవనములను పాలించు చున్నాడో, ఆ సూర్యునివలె నుత్తమ గుణములతో గొప్పవారలై న్యాయ వినయ ములతో ప్రజలను నిరంతరము కాపాడుచుండుడు ||౩౦||

1727 ఉదుత్యమిత్యస్య ప్రసక్త్యా ఋషిః, సూర్యో దేవతా, నిచ్చర్ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః||

అథ సూర్యమణ్డలం కీదృశ మిత్యాహ||

ఇప్పుడు సూర్యమండల మెటులున్నదను విషయమీమంత్రమందు చెప్పబడెను||

ఉదు త్యం జాతవేదసం దేవం వహన్తి కేతవః, దృశే విశ్వాయ సూర్యమ్ ||౩౧||

ఉ॥ ఇత్యు॥ తి, ఉ, త్యమ్, జాతవేదసమితి జాత + వేదసమ్, దేవమ్,

వహన్తి, కేతవః, దృశే, విశ్వాయ, సూర్యమ్ ||౩౧||

పదార్థ—(ఉత్) ఆశ్చర్యే (ఉ) (త్యమ్) తమ్, (జాతవేదసమ్) జాతేషు పదార్థేషు విద్యమానమ్ (దేవమ్) దేదీప్యమానమ్ (వహన్తి) (కేతవః) కిరణాః (దృశే) దర్శనాయ (విశ్వాయ) విశ్వస్య. అత్ర వ్యర్థే చతుర్థి (సూర్యమ్) సవిత్తమణ్డలమ్ ||౩౧||

అన్వయః—హే మనుష్యా యం జాతవేదసం దేవం సూర్యం విశ్వాయ దృశే కేతవ ఉద్య వాన్తి త్యం యూయం విజానీత ||౩౧||

భావార్థః—అత్ర వాచక లు...యథా కిరణైః సూర్యః సంసారం దర్శయతి, స్వయం సుశోభతే తథా విద్వాంసోఽఖిలా విద్యాః శిక్షా దర్శయిత్వా సుశోభేత్ ||౩౧||

పదార్థము :—ఓ మానవులారా! (జాతవేదసమ్) ఉత్పన్నమైన పదార్థములలో విద్య మానము (దేవమ్) మిటమిటలాడునదియునగు (సూర్యమ్) ఏ సూర్యమండలమును (విశ్వాయ) లోకమును (దృశే) చూచుటకొఱకు (కేతవః) కిరణములు (ఉత్ వహన్తి) వైకి ఆశ్చర్యమును లభింపజేయుచున్నవో (త్యమ్) (ఉ) అట్టి సూర్యునినే మీరు తెలిసి కొనుడు ||౩౧||

భావార్థము :— ఇందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు సూర్యుడు కిరణములచే లోకమును చూపెట్టుచు తాను సుశోభితు డగుచున్నాడో అటులనే విద్వాంసులు సకల విద్యలను, శిక్షణలను ప్రదర్శించి శోభితులగుదురుగాక! ||౩౧||

1728 యేనేత్యన్య ప్రస్కన్య ఋషిః, సూర్యో దేవతా, నిచ్చద్ గ్రాయత్రీ ఛందః, షడ్ విః స్వరః॥
పునః రాజధర్మ విషయ మాహ॥

మరల రాజధర్మ విషయము॥

యేనా పావక చక్షసా భురణ్యన్తం జనాన్ ॥ ౨ ॥ అను । త్వం వరుణ పశ్యసి ॥ ౩ ॥

యేన పావక, చక్షసా, భురణ్యన్తమ్, జనాన్, అను, త్వమ్, వరుణ, పశ్యసి ॥ ౩ ॥

పదార్థః—(యేన) అత్ర సంహితాయామితి దీర్ఘః (పావక) పవిత్రకారక! (చక్షసా) వ్యక్తేన దర్శనేనోపదేశేన వా (భురణ్యన్తమ్) పాలయన్తమ్ (జనాన్) అస్మదాదిమనుష్యాన్ (అను) (త్వమ్) (వరుణ) రాజా! (పశ్యసి) ॥ ౩ ॥

అన్వయః—హే పావక వరుణ విరవ్యం స్తవం యేన చక్షసా భురణ్యన్త మనుపశ్యసి. తేన జనాన్ పశ్య తవానుకూలాశ్చ వయం వర్తేమహి ॥ ౩ ॥

భావార్థః—అత్ర వాచకలు...యథా రాజరాజపురుషా యాద్యశేన వ్యవహారేణ ప్రజాను వర్తేరన్ తథైవ భావేనైతేషు ప్రజా అపి వర్తేరన్ ॥ ౩ ॥

పదార్థము—(పావక) పవిత్రమైనవాడా! (వరుణ) శ్రేష్ఠ విద్వాంసుడా! లేక రాజా! (త్వమ్) నీవు (చక్షసా) ప్రకటదృష్టితో (లేక) ఉపదేశముతో (భురణ్యన్తమ్) రక్షించుచు (అను, పశ్యసి) అనుకూలముగ చూచుచున్నావు. యేన = కనుక (జనాన్) మాబోటి మానవులను చూడుము. నీకనుకూలముగ మేమును ప్రవర్తింతుము ॥ ౩ ॥

భావార్థము—ఇందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. ఎట్లు రాజు, రాజ పురుషులు ఎట్టి వ్యవహారముతో ప్రజలయందు ప్రవర్తితురో అట్టి భావముతోనే ప్రజలు కూడ వారియెడల ప్రవర్తించవలయును ॥ ౩ ॥

1729 దైవ్యావిత్యన్య ప్రస్కన్య ఋషిః, విద్వాన్ దేవతా, నిచ్చద్ గ్రాయత్రీ ఛందః, షడ్ విః స్వరః॥
పున స్తమేప విషయ మాహ॥

మరల నదే విషయము॥

దైవ్యా వధ్వరూః అగతభి రథేన సూర్య త్వచా మధ్వా యజ్ఞభి సమక్షాథే॥

*తం ప్రౌత్నథా । అయం వేనః । చిత్రం దైవానామ్. ॥ ౩౩ ॥

దైవ్యా, అధ్వరూః ఇత్యధ్వరూః, ఆ, గతమ్, రథేన, సూర్యత్వచేతి

సూర్యత్వచా, మధ్వా, యజ్ఞమ్, సమ్, అక్షజ్ఞాథే ఇత్యక్షాథే ॥ ౩౩ ॥

* ఈ మూడు ప్రతీకలు ౭వ అధ్యాయములో శిష్యునిది ౧౨, ౧౬, ౪౨ మంత్రములవి. కర్మకాండ విశేష ప్రయోజనమునకై యిచ్చట పేర్కొనబడినవి. కావున వీనియర్థము విడువబడినది. పూర్వస్థానమున వ్రాయబడినది.

పదార్థః—(దై వ్యో)దేవేషు దివ్యేషు విష్వస్సు గురేషు వా కుశలా(అధ్వర్యు)యావా త్వనోఽధ్వర మహింసా యజ్ఞమిచ్ఛంతే(ఆ)(గజమ్)గచ్ఛతమ్(రథేన)గమింతేన యానేన (సూర్య త్వచా)సూర్య ఇవ దేదీప్యమానా త్వగ్భూహ్యమావరణం యస్య తేన(మథా)కోమలసామగ్ర్యా (యజ్ఞమ్)యాత్రాఖ్యం సక్లామాఖ్యం హవనాఖ్యం వా(సమ్)(అజ్ఞాథే) ౩౩॥

అన్వయః—హే దై వ్యావధ్వర్యూ సూర్యత్వచా రథేనాగతం మధ్యా యజ్ఞం చ సమ జ్ఞాథే॥ ౩౩॥ భావార్థః—రాజాదిమునుష్యైః సూర్యప్రకాశ ఇవ విమానాదీని యానాని సంగ్రామం హవనాదికం రచయిత్వా యాత్రాది వ్యవహారాః సాధనీయాః॥ ౩౩॥

పదార్థము—దై వ్యో=అత్యుత్తమ విద్వాంసులందు లేక గుణములందు ప్రవీణులారా! అధ్వర్యూ=అహింసారూపయజ్ఞమును కోరు పురుషద్వయమా!మీరు,సూర్య త్వచా=సూర్యునివలె ప్రకాశమగు శాహ్సవరణము కలిగియుండి, రథేన=నడచునట్టి విమానాదియానములతో, అగతమ్=రండు. మఱియు, మధ్యా=కోమలసామగ్రితో, యజ్ఞమ్=యాత్రను—సంగ్రామమును లేక హవనరూప యజ్ఞమును. సమ్ అజ్ఞాథే=శాగుగా ప్రకటించుడు. ॥౩౩॥

భావార్థము—రాజాదిమానవులు సూర్యప్రకాశమువలె విమానాదియానములను, సంగ్రామహవనాదులను సృజించి యాత్రాద్యనేకవ్యవహారములను సాధించుచునుండ వలయును. ॥౩౩॥ 1729

1780. ఆ న ఇత్యస్యాగస్త్య ఋషిః, సవితా దేవతా, త్రిష్టుప్ చందః, దైవతః స్వరః.

అథోపదేశకాః కిం కుర్మ్య రిత్యాహ, ఉపదేశకులేమి చేయవలయును?

ఆ న ఇడాభి ర్విదధే సుశస్తి విశ్వానరః సవితా దేవ ఏతు ।

అపి యథా యువానో మత్సథా నో విశ్వం జగదభిపిత్వే మనీషా ॥౩౪॥

ఆ, నః, ఇడాభిః, విదధే, సుశస్తితి సు+శస్తి, విశ్వానరః, సవితా, దేవః,

ఏతు, అపి, యథా, యువానః, మత్సథ, నః, విశ్వమ్, జగత్, అభిపిత్వ

ఇత్యభి+పిత్వే, మనీషా.

॥౩౪॥

పదార్థః—(ఆ)సమస్తాత్(నః)అస్మాకమ్(ఇడాభిః)సుశీతాభి ర్వాగ్భిః(విదధే) విజ్ఞాపనీయే వ్యవహారే(సుశస్తి)శోభనా శస్తిః ప్రశంసా యస్మింస్తత్(విశ్వానరః)విశ్వేషాం నాయకః(సవితా) సూర్య ఇవ భాసమానః(దేవః)దివ్యగుణః(ఏతు)ప్రాప్నోతు(అపి) (యథా) (యువానః) ప్రాప్తయోవనా బ్రహ్మచర్యేణాధీశవిద్యాః(మత్సథ)ఆనందత. అత్ర సంహితాయామితి దీర్ఘః(నః)అస్మాకమ్(విశ్వమ్)సమగ్రమ్ (జగత్) జగ్గమం పుత్రగవాదికమ్ (అభిపిత్వే) అభిముఖ్యగమనే (మనీషా) మేధా॥ ౩౪॥ అన్వయః—హే యువానో! యథా విశ్వానరో దేవః సవితేడాభిర్విదధే సుశస్తి నో విశ్వం జగదైతు, తథాభిపిత్వే యూయం మత్సథ. యా నో మనీషా తామపి శోధయత. ॥౩౪॥

భావార్థః—అత్రోపమావాచక లుప్తోపమాలజ్కారౌ. యే సూర్యవద్విద్యయా ప్రకాశాత్మనః శరీరాత్మభ్యాం ప్రాప్తయోవనాః సుశీతా జితేంద్రియాః సుశీలా భవంతి. తే సర్వానుపదేశేన విజ్ఞాపయితుం శక్నువంతి. ॥౩౪॥

పదార్థము-యువానః=ప్రాప్తయోవనులై బ్రహ్మచర్యముతోపాటు విద్యాధ్యయన మొనర్చిన ఉపదేష్టలారా! యథా=ఏట్లు, విశ్వానరః=విశ్వమునకు నాయకుడు, దేవః =ఉత్తమగుణములుగలవాడు, సవితా=సూర్యునివలె ప్రకాశమానుడునగు విద్యాం సుడు, ఇడాభిః=వాక్కులతో, విదధే=తెలియజేయదగిన వ్యవహారమున, నః=మా యొక్క, సుశస్తి=సుందరప్రశంసాయుక్తమైన, విశ్వమ్ జగత్=సమస్త చేతనములైన పుత్రగవాదులకు, ఆ ఏతు=చక్కగా లభించునో అటులనే, అభిపిత్యే=సన్మఖులగుట యందు మీరు, మత్సథ=ఆనందితులగుడు, నః=మాయొక్క, మనీషా=ఏ బుద్ధిగలదో దానిని, అపి=కూడ శుద్ధమొనర్చుడు. ||౩౪||

భావార్థము—ఇందుపమా వాచకలుప్రోషమాలంకారము లున్నవి. ఎవరు సూర్యుని వలె విద్యచే ప్రకాశస్వరూప స్వశరీరాత్మలతో యువావస్థను పొంది సుశిక్షితులు, జితేంద్రియులు, సుశీలురు నగుచున్నారో వారు అందఱి కుపదేశించి జ్ఞానము కలుగజేయుటకు సమర్థు లగుచున్నారు. ||౩౪|| 1730

1731. యద ద్యేత్యన్య శ్రుతకక్ష సుకక్షా వృషీ సూర్యో దేవతా, నిసిలికామధ్యా నిచ్చద్గాయత్రీ. ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పునర్మనుష్యః కిం కుర్యాదిత్యాహ, మరల మానవులేమి చేయవలయును ?

యదద్య కచ్చ వృత్రహన్తుదగా అభి సూర్య । సర్వం తద్దన్య తే వశే. ||౩౫||

యత్, అద్య, కత్, చ, వృత్రహన్తి వృత్ర+హన్, ఉదగా ఇత్యుత్+ అగాః, అభి, సూర్య, సర్వమ్, తత్, ఇన్య, తే, వశే. ||౩౫||

పదార్థః—(యత్)(అద్య)అస్మిన్ దినే(కత్)కదా(చ)(వృత్రహన్)మేఘహస్తా సూర్య ఇవ (ఉత్ అగాః)ఉదయం ప్రాపయ(అభి)(సూర్య)విద్యైశ్వర్యోత్పాదక(సర్వమ్)(తత్)(ఇన్య)(తే) (వశే) ||౩౫|| అన్వయః—హే వృత్రహన్ సూర్యేన్య! తే యదద్య సర్వం వశేఽస్తి తత్ కచ్చాభ్యుదగాః. ||౩౫|| భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్రోషమాలంకారః. యే పురుషాః సూర్య వదవిద్యాధ్యకారం దుష్టతాం చ నివార్య సర్వం వశిభూతం కుర్వన్తి తేఽభ్యుదయం ప్రాప్నువన్తి

పదార్థము—వృత్రహన్=మేఘహంతకుడైన సూర్యునివలె శత్రుహంతకుడా! సూర్య=విద్యారూపైశ్వర్యోత్పాదకా! ఇన్య=అన్నదాతా! సజ్జనపురుషా! అద్య=నేడు, యత్, సర్వమ్=ఏ సమస్తము, తే వశే=నివశ మందున్నదో, తత్=దానిని, కత్ చ=ఎప్పుడు, అభి ఉత్ అగాః=సర్వదిశలనుండి ఉదితముగ, ప్రకటితముగ సన్నద్ధ మొనర్చుము. ||౩౫||

భావార్థము—ఇందు వాచకలుప్రోషమాలంకారమున్నది. ఏ పురుషులు సూర్యుని వలె విద్యారూపాంధకారమును, దుష్టత్వమును, నివృత్తపఱచి సమస్తమును వశము చేసికొనుచున్నారో వారభ్యుదయమును పొందుదురు. ||౩౫|| 1731.

1732. తరణి రిత్వన్య వ్రస్కణ్య ఋషిః, సూర్యో దేవతా, నిచ్చదనుష్టుషన్త, గాన్ధారిః స్వరః.

అథ రాజపురుషాః కీచృకాః స్వర్ణ రిత్యాహ. రాజపురుషు లెటు లుండవలయును?

తరణి రి వ్విశ్వదర్శతో జ్యోతిష్కృదసి సూర్య । విశ్వ మాభాసి రోచనమ్ ॥౩౬॥

తరణిః, విశ్వదర్శత ఇతి విశ్వ+దర్శతః, జ్యోతిష్కృత్, జ్యోతిః

కృదితి జ్యోతిః+కృత్, అసి, సూర్య, విశ్వమ్, ఆ, భాసి, రోచనమ్ ॥౩౬॥

పదార్థః—(తరణిః)తారకః(విశ్వదర్శతః)విశ్వేన ద్రష్టవ్యః(జ్యోతిష్కృత్)యో జ్యోతింపి కరోతి సః(అసి)(సూర్య)సూర్యవదవర్తమానరాజన్!(విశ్వమ్)సమగ్రం రాజ్యమ్(ఆ)(భాసి)ప్రకాశయసి(రోచనమ్)రుచికరమ్. ॥౩౬॥ అన్వయః—యే సూర్య ! యథా తరణి ర్విశ్వదర్శతో జ్యోతిష్కృత్ సవితా రోచనం విశ్వం ప్రకాశయతి తథా భవమసి, యతో న్యాయవినయేన రాజ్యమాభాసి తస్మాత్సత్కర్తవ్యోఽసి. ॥౩౬॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యది రాజపురుషా విద్యా ప్రకాశకాః స్వస్తిర్హి సర్వా నానన్దయిషుం శక్నుయూః.

పదార్థము—సూర్య = సూర్యునివలె వర్తమానుడవైన తేజోవంతుడా ! ఎట్లు, తరణిః=అంధకారమునుండి తరింపజేయునది, విశ్వదర్శతః=విశ్వమునకు చూడదగినది, జ్యోతిష్కృత్ = అగ్నిని, విద్యుత్తును, చంద్రుని, నక్షత్రములను, గ్రహతారాదులను ప్రకాశపరచు సూర్యలోకము, రోచనమ్=రుచికారకమగు, విశ్వమ్ = సమస్త రాజ్యమును ప్రకాశపఱచుచున్నదో అటులనే నీవును, అసి=ఐయున్నావు, కావున న్యాయముతోను, వినయముతోను రాజ్యమును, ఆ భాసి=బాగుగా ప్రకాశపరచుచున్నావు. కనుక సత్కారమును పొందదగినవాడవై యున్నావు. ॥౩౬॥

భావార్థము—వాచక లుప్తోమాలంకార మిందున్నది. ఏ రాజపురుషులు విద్యా ప్రకాశకులగుదురో వారు అందఱి కానందమొసగుటకు సమర్థు లగుదురు. ॥౩౬॥ 1782

1783. తత్సూర్యస్య దేవత్వస్య కుత్స ఋషిః, సూర్యో దేవతా, త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః.

అథేశ్వర విషయ మాహ. ఇందీశ్వర విషయము చెప్పబడెను.

తత్సూర్యస్య దేవత్వం తన్నహిత్వం మధ్యా కర్తో ర్వితత్తత్సం జభార ।

యదేదయుక్త హరితః సధస్థాదాద్రాత్రీ వాస న్తనుతే సిమన్తై. ॥౩౭॥

తత్, సూర్యస్య, దేవత్వమితి దేవ+త్వమ్, తత్, మహిత్వమితి మహి+త్వమ్, మధ్యా, కర్తోః, వితత్త మితి వి+తత్తమ్, సమ్, జభార, యదా, ఇత్, అయుక్త,

హరితః, సధస్థాదితి సధ+స్థాత్, ఆత్, రాత్రీ, వాసః, తనుతే, సిమన్తై ॥౩౭॥

పదార్థః—(తత్) (సూర్యస్య)చరాచరాత్మనః పరమేశ్వరస్య (దేవత్వమ్) దేవస్య భావమ్ (తత్)(మహిత్వమ్) మహిమానమ్ (మధ్యా) మధ్యే. అత్ర విభక్తే రాకారాదేశః(కర్తో)కర్తృం సమర్థస్య (వితత్తమ్) విస్తృతం కార్యం జగత్ (సమ్) (జభార) జహార హరితి. అత్ర హస్య భః (యదా)(ఇత్)(అయుక్త)సమాహితో భవతి(హరితః)హియ న్తే పదార్థా యాసు తా దిశః(సధ

స్థాత్ సమానస్థానాత్ (అత్) అనస్తరమ్ (రాత్రి) రాత్రివత్ (వాసః) అచ్ఛాదనమ్ (సమతే) విస్తృతాతి (సమస్తై) సర్వస్త్వై. ||౩౩|| అన్వయః—హే మనుష్యా! జగదీశ్వరోఽనంతరిక్షము ధ్యాహరితో యదా వితతం చ సం జభార సిమస్తై రాత్రి వాసస్తనుతే. అస్సద్ధస్తాదదయుక్త తత్కర్తవీ! సూర్యస్య దేవత్వం తస్మహిత్వం యూయం విజానీత. ||౩౩|| భావార్థః—హే మనుష్యా! భవంతో యేనేశ్వరేణ సర్వం జగద్రచ్యతే ధ్రియతే పాల్వితే వినాశయతే చ తమే వాస్య మహిమానః విదిత్వా సతత మేత ముపాసీరన్.

||౩౩||

పదార్థము—మానవులారా! జగదీశ్వరుడు అంతరిక్షముయొక్క, మధ్యా = మధ్య, యదా = ఎప్పుడు, హరితః = పదార్థములు హరించబడు దిశలను, వితతమ్ = విస్తృత కార్యజగత్తును, సమ్ జభార = పంహరించి తనయందు లీనమొనర్చుకొనునో అప్పుడు, సిమస్తై = సమస్తమునకు, రాత్రి = రాత్రినదృశమగు, వాసః = అంధకార రూపాచ్ఛాదనమును, తనుతే = వ్యాపింపజేయుచున్నాడు. అత్ = ఆ తరువాత, సద స్థాత్ = ఒక స్థానమునుండి, అనగా సర్వసాక్షిత్వాదులనుండి నిష్పత్తుడై ఏకాగ్రచిత్తుడై, ఇత్ = నిశ్చయముగా, అయుక్త = సమాధిస్థుడగుచున్నాడు. కర్తవీ = చేయుటకు సమర్థుడైన, సూర్యస్య = చరాచరాత్మయగు పరమేశ్వరునియొక్క, తత్ దేవత్వమ్ = ఆ దేవత్వమును, తత్ మహిత్వమ్ = అతని ఆ గొప్పతనమును మీరు తెలిసికొనుడు. ||౩౩||

భావార్థము—మానవులారా! మీరు ఏ యీశ్వరునిచే సమస్త జగత్తు నిర్మించబడి, ధరించబడి, పాలించబడి, వినాశమొనరించబడుచున్నదో అతనియొక్క మహిమను తెలిసికొని నిరంతరము అతనినే యుపాసించుచు నుండవలయును. ||౩౩|| 1733

1784. తన్నిత్రస్యేత్యన్య కుశ్చ ఋషిః, సూర్యో దేవతా, త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము

తన్నిత్రస్య వరుణస్యాభి చక్షే సూర్యో రూపం కృణుతే ద్యౌరుపస్థే ।

అనస్తమన్యద్రుశదస్య పాజః కృష్ణ మన్యద్ధరితః సమ్భరన్తి ||౩౪||

తత్, మిత్రస్య, వరుణస్య, అభిచక్ష ఇత్యభిచక్షే, సూర్యః, రూపమ్,

కృణుతే, ద్యౌః, ఉపస్థ ఇత్యుపస్థే, అనస్తమ్, అన్యత్, రుశత్, అన్యః.

పాజః, కృష్ణమ్, అన్యత్, హరితః, సమ్, భరన్తి.

||౩౪||

పదార్థః—(తత్) (మిత్రస్య) (ప్రాణస్య (వరుణస్య) ఉదానస్య (అభిచక్షే) అభిచక్షణి (సూర్యః) చరాచరాత్మా (రూపమ్) (కృణుతే) కరోతి నిర్మమితే (ద్యౌః) ప్రకాశస్య (ఉపస్థే) సమీపే (అనస్తమ్) అవిద్యమారోః అన్తాయస్య తత్ (అన్యత్) అస్మద్భిన్నమ్ (రుశత్) శుక్లం శుద్ధస్వరూపమ్ (అన్యః) (పాజః) బలమ్ (కృష్ణమ్) నిశ్చప్తవర్ణమ్ (అన్యత్) (హరితః) హరిణీభా దిశః (సమ్) (భరన్తి) హరన్తి అన్వయః—హే మనుష్యా! ద్యౌరుపస్థే వర్తమానః సూర్యో మిత్రస్య వరుణస్య చ తద్రూపం కృణుతే యేన జవోఽభిచక్షే. అన్య రుశత్పాజోఽనస్తమన్యదస్తి. అన్యత్కృష్ణం హరితః సంభరన్తి విజానీత. ||౩౪|| భావార్థః—హే మనుష్యా! యదనస్తం బ్రహ్మ తత్రుక్పతేర్జీవేభ్యః శ్చాన్యదస్తి. ఏవం ప్రకృత్యాఖ్యం కారణం విభువర్తతే. తస్మాద్దృష్టాయతే తత్తత్సమయం.

ప్రాప్త్యేకరనియమేన విసశ్యతి, యథా జీవాః ప్రాణోదానాశ్చాం సర్వాన్ వ్యవహారాన్ సాధుపన్తి, తతైవేశ్వరః స్వేనానన్త సామర్థ్యేనాస్మిన్పత్తి స్థితి ప్రలయాన్ కరోతి. ||౩౨||

పదార్థము—మానవులారా! దోష్టః=ప్రకాశమునకు, ఉపస్థే=సమీపమున వర్తమానుడు అనగా అంధకారమునకు భిన్నుడగు, సూర్యః = చరాచరమునకాత్మ, మిత్రస్య=ప్రాణముయొక్కయు, వరుణస్య=ఉదాసముయొక్కయు, అతేరూపమ్=ఆరూపముచు, కృణుతే=రచించుచున్నాడు. దానివలన మానవుడు, అభిచక్షే=చూచుచున్నాడు. గ్రహించుచున్నాడు. అస్య=ఈ పరమాత్మయొక్క, రుశత్=శుద్ధస్వరూపము, పాజః=బలము, అనన్తమ్=అపరిమితము, అన్యత్=భిన్నమునై యున్నది. మఱియు, అన్యత్ కృష్ణమ్=అవిద్యాది మలినగుణముగల వేరు జగత్తుకు, హరితః = దిశలు, సమ్ భరన్తి=ధరించుచున్నవి. [అని గ్రహించవలెను.] ||౩౩||

భావార్థము—మానవులారా! ఏ యనంతబ్రహ్మమున్నదో అది ప్రకృతి, జీవముల కంటె భిన్నముగ నున్నది. అటులనే ప్రకృతి రూపకారణము విభువై సర్వత్ర నిండి యున్నది. దానివలన సుతృన్నమగునదంతయు కాలము వచ్చుసరికి ఈశ్వరుని నియమానుసారము నశించుచున్నది. ఎట్లు జీవములు ప్రాణోదానములతో సమస్త వ్యవహారములను సాధించుచున్నవో అటులనే ఈశ్వరుడు తన అనంత సామర్థ్యముతో నీ జగత్తుయొక్క ఉత్పత్తి, స్థితి, ప్రలయముల నొనర్చుచున్నాడు. ||౩౪|| 1784

1785. బద్ధహానిత్యస్య జమదగ్ని ధృష్టిః, విద్వేదేవా చవత్తాః, బృహతీ ఛస్టః, మధ్యమః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నచే విషయము.

బద్ధహానిత్యః ||౨||౨ అసి సూర్య బిడదిత్య మహాన్ ||౨||౨ అసి ।

మహస్తే నతో మహిమా పనస్య తేఽద్ధా దేవ మహాన్ ||౨||౨ అసి ||౩౯||
బట్, మహాన్, అసి, సూర్య, బట్, ఆదిత్య, మహాన్, అసి, మహా,
తే, నతః, మహిమా, పనస్యతే, అద్ధా, దేవ, మహాన్, అసి ||౩౯||

పదార్థః—(బట్) సబ్యమ్(మహాన్) మహాత్వాదిగుణవిశిష్టః (అసి)భవసి (సూర్య)చరాచరాఽస్మిన్(బట్)అనన్తజ్ఞాన(ఆదిత్య)అదినాశస్వరూప(మహాన్)(అసి)(మహా)మహతః (తే)తవ(నతః)సత్యస్వరూపస్య(మహిమా)(పనస్యతే) స్తూయరే(అద్ధా) ప్రసిద్ధమ్(దేవ)దివ్యగుణకర్మస్వభావయుక్త!(మహాన్)(అసి). ||౩౯|| అన్వయః—హే సూర్య యత స్తస్యం బద్ధహానిత్యే. హే ఆదిత్య! యత స్తస్యం బద్ధహానిత్యే. నతో మహాస్తే మహిమా పనస్యతే. హే దేవ! యత స్తమద్ధా మహానిత్యే. తస్మాదస్మాద్భిరుపాస్మోఽసి. ||౩౯|| భావార్థః—హే మమహా! యస్యేశ్వరస్య మహిమానం పృథివీసూర్యాదిపదార్థా జ్ఞాపయన్తి, యః సర్వేభ్యో మహానస్తి తం విహాయ కస్యాప్యస్యస్యోపాసనా నైవ కార్యా. ||౩౯||

పదార్థము—సూర్య=చరాచరాంతర్యామీ! ఈశ్వరా! నీవు, వట్=సత్యమవు, మహాన్=మహాత్వాది గుణయుక్తుడవునై, అసి=ఉన్నావు, ఆదిత్య=అవిनाశిస్వరూపా! నీవు వట్=అనంత జ్ఞానవంతుడవు, మహాన్=గొప్పవాడవునై, అసి=ఉన్నావు, నతః=సత్యస్వరూపుడవు, మహా= మహంతుడవునగు, తే=నీయొక్క, మహిమా=

మహాత్మ్యము, పనస్యతే = ప్రజలచే స్తుతించబడుచున్నది. దేవ = దివ్యగుణకర్తృస్వభావ
యుక్తా! ఓ ఈశ్వరా! నీవు, అద్ధా = ప్రసిద్ధుడవు, మహాన్ = మిగుల గొప్పవాడవునై,
అసి = ఉన్నావు, కనుక నీవు మాకు ఉపాసించుటకు యోగ్యుడవై యున్నావు. ||౩౯||

భావార్థము— ఓ మానవులారా! ఏ ఈశ్వరునియొక్క మహిమను పృథివి,
సూర్యుడు మొదలగు పదార్థములు తెలియజేయుచున్నవో, ఎవడన్నిటికంటెను
గొప్పవాడో అట్టి పరమాత్మను విడనాడి ఏ యితరమును ఉపాసించకూడదు. ||౩౯||

1786. బట్ సూర్యోత్పత్త్యః ఉమదగ్ని రృషిః, సూర్యో దేవతా, భురిక్ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః
పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

బట్ సూర్య శ్రవసా మహాన్ ౨||౬ అసి సత్రా దేవ మహాన్ ౨||౬ అసి ।
మహ్నీ దేవానా మసుర్యః పురోహితో విభు జ్యోతి రదాభ్యమ్ ||౪౦||

బట్, సూర్య, శ్రవసా, మహాన్, అసి, సత్రా, దేవ, మహాన్,
అసి, మహ్నీ, దేవానామ్, అసుర్యః, పురోహిత ఇతి పురః+
హితః, విభ్యితి వి+భు, జ్యోతిః, అదాభ్యమ్ ||౪౦||

పదార్థః—(బట్) సత్యమ్(సూర్య) సవిత్పవత్సర్వప్రకాశక (శ్రవసా) యశసా ధనేన వా
(మహాన్)(అసి)(సత్రా)సత్యేన(దేవ)దివ్యసుఖప్రద! (మహాన్) (అసి)(మహ్నీ) మహత్వేన (దేవా
నామ్)పృథివ్యాదీనాం విదుషాం వా(అసుర్యః)అసుభ్యః ప్రాణభ్యో హితః(పురోహితః)పురస్తార్థి
తకారీ(విభు)వ్యాపకమ్(జ్యోతిః) ప్రకాశకం స్వరూపమ్ (అదాభ్యమ్) అహింసనీయమ్. ||౪౦||
అన్వయః—హే బట్ సూర్య! యత స్త్వం శ్రవసా మహానసి. హే దేవ సత్రా మహానసి. యతస్త్వం
దేవానాం పురోహితో మహ్నీ అసుర్యః సన్నదాభ్యం విభు జ్యోతిః స్వరూపోఽసి, తస్మాత్సత్కర్త
వ్యోఽసి. ||౪౦|| భావార్థః—హే మనుష్యా యే నేష్యరేణ సర్వేషాం పాలనాయాన్నా
ద్యుత్పాదికా భూమి ర్మేఘప్రకాశకారీ సూర్యో నిర్మితః, స ఏవ పరమేశ్వర ఉపాసితం
యోగ్యోఽస్తి. ||౪౦||

పదార్థము—బట్ = శ్లోతస్వరూపా! సూర్య = సూర్యునివలె సర్వప్రకాశకా! నీవు,
శ్రవసా = యశముతోలేక ధనముతో, మహాన్ అసి = మిగుల గొప్పవాడవై యున్నావు.
దేవ = ఉత్తమ సుఖదాతా! సత్రా = సత్యముచే, మహాన్ అసి = గొప్పవాడవై ఉన్నావు.
మఱియు నీవు, దేవానామ్ = పృథివ్యాదులకు, విద్వాంసులకు, పురోహితః = ప్రథమము
నుండి హితకారివి, మహ్నీ = మహాభ్యముతో, అసుర్యః = ప్రాణులకు హితైషివి, అదా
భ్యమ్ = ఆ సైకత్యముచే రక్షింపయోగ్యుడవు, విభు = విద్యాపరుడవు, జ్యోతిః =
ప్రకాశస్వరూపుడవు, కనుక సత్కరించదగినవాడవై యున్నావు. ||౪౦||

భావార్థము— ఓ మానవులారా! ఏ యీశ్వరుడు అందఱిని పాలించుటకై
అన్నాదుల నుత్పత్తిచేయు భూమిని, మేఘమును ప్రకాశపఱచు సూర్యుని నిర్మించెనో
ఆ పరమేశ్వరుడే ఉపాసించదగినవాడై యున్నాడు. ||౪౦|| 1786

1787 శ్రాయంత ఇత్యేత్యస్య నృమేధ ఋషిః, సూర్యో దేవతా, నిచ్చద్ బృహతి ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః
పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

శ్రాయంత ఇవ సూర్యం విశ్వేదిన్ద్రస్య భక్షత.

వసూని జాతే జనమాన ఓజసా ప్రతి భాగం న దీధిమ ||౪౦||

శ్రాయంత ఇవేతి శ్రాయంతః+ఇవ, సూర్యమ్, విశ్వా, ఇత్, ఇన్ద్రస్య, భక్షత,

వసూని, జాతే, జనమానే, ఓజసా, ప్రతి, భాగమ్, న, దీధిమ ||౪౦||

పదార్థ—(శ్రాయంత ఇవ) సమాశ్రయంత ఇవ. అత్ర గుణే ప్రాప్తే వ్యత్యయేన వృద్ధిః (సూర్యమ్) స్వప్రకాశమ్ సర్వాత్మానం జగదీశ్వరమ్ (విశ్వా) సర్వాణి(ఇత్)ఏవ (ఇన్ద్రస్య)పర మైశ్వర్యస్య(భక్షత)సేవధ్వమ్ (వసూని)వస్తూని(జాతే) ఉత్పన్నే(జనమానే)ఉత్పన్నమానే. అత్ర వికరణ వ్యత్యయః(ఓజసా) సామర్థ్యేన(ప్రతి)(భాగమ్) సేవనీయమంశమ్(న)ఇవ(దీధిమ)ప్రకాశ యేమ. ౪౦ అన్వయః—హే మనుష్యా యథా వయమోజసా జాతే జనమానే చ జగతి సూర్యం శ్రాయంత ఇవ విశ్వా వసూని ప్రతి దీధిమ భాగం న సేవేమహి. తథేదిన్ద్రస్యేమం యూయం భక్షత. ||౪౦|| భావార్థః—అత్రోపమాలక్ష్కారః. యది వయం పరమేశ్వరం సేవమానా విద్వాంస ఇవ భవేమ, తర్హి సర్వ మైశ్వర్యం లభేమహి. ||౪౦||

పదార్థము—మానవులారా! ఎట్లు మేము, ఓ జసా=సామర్థ్యముతో, జాతే= ఉత్పన్నమైనదియు, జనమానే=ఉత్పన్నము కాబోవునదియునగు జగత్తులో, సూర్యమ్ స్వయంప్రకాశస్వరూపుడు, సర్వాంతర్యామియునగు పరమేశ్వరుని, శ్రాయంత ఇవ= ఆశ్రయించుచున్నవారివలె, విశ్వా వసూని=సమస్తస్తువులను, ప్రతి దీధిమ=ప్రకాశిత మొనర్చెదమో, భాగమ్ న = సేవనయోగ్యమైన స్వకీయభాగమును సేవించెదమో, అటులనే, ఇత్ = నిశ్చయముగ, ఇన్ద్రస్య=ఉత్తమైశ్వర్యముయొక్క భాగమును మీరు, భక్షత=సేవించుడు. ||౪౦||

భావార్థము—వాచకలుప్తోపమాలంకారమిందున్నది. మేము పరమేశ్వరుని సేవించుచు విద్వాంసులవలె నగుచో నిహమున సకలైశ్వర్యములను పొందెదము. ౪౦||౧౭౩౭

1788, అద్యా దేవా ఇత్యస్య కుత్స ఋషిః, సూర్యో దేవతా, నిచ్చత్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః.

విద్వాంసః కీదృశాః స్యు రిత్యాహ. విద్వాంసు లెట్లు లుండవలయును?

అద్యా దేవా ఉదితా సూర్యస్య నిరభిహసః పిపృతా నిరవద్యాత్ ।

తన్నో మిత్రో వరుణో మామహన్తా మదిత్తిః । సిన్ధుః పృథివీ ఉత ద్యౌః ||౪౧||

అద్య, దే వాః, ఉదితేత్యుత్+ఇతా, సూర్యస్య, నిః, అభిహసః,

పిపృత, నిః, అవద్యాత్, తత్, నః, మిత్రః, వరుణః, మామహన్తామ్,

మమహన్తామితి మమహన్తామ్, అదితిః, సిన్ధుః, పృథివీ, ఉత, ద్యౌః.

పదార్థః—(అద్య)అత్ర నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః(దేవాః)విద్వాంసః(ఉదితా)ఉదితే. అత్రాఽఽకారా దేశః(సూర్యస్య)సవితుః(నిః)నితరామ్(అహసః)అపరాధాత్ (పిప్రుశ) వ్యాఘ్నత. అత్ర సంహితాయ-మితి దీర్ఘః. (నిః) నితరామ్(అవద్యాత్) నింద్యాత్ దుఃఖాత్(తత్)తస్మాత్(నః)అస్మాన్ (మిత్రః)సుహృత్(వరుణః)శ్రేష్ఠః(మామహన్తామ్)సత్కుర్వన్తు(అదితిః)అన్తరిక్షమ్(సిన్ధుః)సాగరః (పృథివీ)భూమిః(ఉత)అపి(ద్యౌః)ప్రకాశః. ||౪౨|| అన్వయః—హే దేవా విద్వాంసో యూయం యతః సూర్యస్యోదితాఽద్యాంహసో నో నిప్సిప్యతావద్యాచ్చ నిప్సిప్యత. తన్నిత్రో వరుణోఽదితిః సిన్ధుః పృథివీ ఉత ద్యౌ రస్మాన్ మామహన్తామ్. ||౪౩|| భావార్థః—యే విద్వాంసో మనుష్యాః ప్రాణాదివత్సర్వాన్ సుఖయన్తి. అపరాధాద్ధూరే రక్షన్తి, తే జగద్భాషకాః సన్తి. ||౪౪||

పదార్థము—దేవాః=విద్వాంసులారా! మీరు, సూర్యస్య=సూర్యుడు, ఉదితా =ఉదయమగుచుండగా, అద్య=నేడు, అహసః=అపరాధమునుండి, నః=మమ్ము, నిః=నిరంతరము రక్షించుచుండుడు మఱియు, అవద్యాత్=నిందితదుఃఖమునుండి, నిః పిప్రుత=నిరంతరము కాపాడుచుండుడు. తత్=కనుక, మిత్రః=మిత్రుడు, వరుణః= శ్రేష్ఠుడు, అదితిః=అంతరిక్షము, సింధుః=సముద్రము, పృథివీ=భూమి, ఉత=మఱియు, ద్యౌః=ప్రకాశము, ఇవన్నియు మమ్ము, మామహన్తామ్, సత్కురించునుగాక !

భావార్థము—ఏ విద్వాంసులు ప్రాణాదులవలె నందఱిని సుఖంపజేయుచు నపరాధములనుండి దూరముగ నుంచుదురో, వారు జగత్తును భూషింపజేయువారగుదురు.

1789. ఆ కృష్ణే నేత్యస్య హిరణ్యస్తావ ఋషిః, సూర్యో దేవతా, విరాట్ త్రిష్టుప్యన్తః, చ వతః స్వరః
అథ సూర్యమణ్డలం కీదృశ మిత్యాహ. సూర్యమండల మెటువంటిది ?

ఆ కృష్ణేన రజసా వర్తమానో నివేశయన్నమృతం మర్త్యమ్ ।

హిరణ్యయేన సవితా రథేన దేవో యాతి భువనాని పశ్యన్ ||౪౩||

ఆ, కృష్ణేన, రజసా, వర్తమానః, నివేశయన్నితి ని+వేశయన్, అమృతమ్, మర్త్యమ్, చ, హిరణ్యయేన, సవితా, రథేన, ఆ, దేవః, యాతి, భువనాని, పశ్యన్

పదార్థః—(ఆ)సమన్తాత్(కృష్ణేన) కర్షణేన(రజసా)లోకసమూహేన సహ (వర్తమానః) (నివేశయన్)స్వ స్వ ప్రదేశేషు స్థాపయన్ (అమృతమ్)ఉదకమమరణధర్మక మాకాశాదికం వా. అమృత మిత్యుదకనామ...నిఘం. ౧.౧౨.(మర్త్యమ్)మనుష్యాది ప్రాణిజాతమ్ (చ)(హిరణ్యయేన)జ్యోతిర్మయేన(సవితా)సూర్యః(రథేన)రమణీయేన స్వరూపేణ(ఆ) (దేవః) ప్రకాశమానః (యాతి)గచ్ఛతి(భువనాని)(పశ్యన్)దర్శయన్. అత్రాన్తర్గతో ణ్యర్థః. ||౪౩|| అన్వయః—హే మనుష్యా యో హిరణ్యయేన రథేన కృష్ణేన రజసా సహ వర్తమానో భువనాని పశ్యన్ దేవః సవితాఽమృతం మర్త్యం చ నివేశయన్నయాతి. స ఈశ్వరనిర్మితః సూర్యో లోకోఽస్తి. ౪౩|| భావార్థః—హే మనుష్యా యథా ఏతద్భాగోలాద్యైర్లోకైః సహ తస్య సూర్యస్యాకర్షణం యో

వృష్టిద్వారా అమృతాత్మక ముదకం వర్షయతి యశ్చ సర్వేషాం మూర్తద్రవ్యాణాం చర్మ యితాఽస్తి తథా సూర్యాదయోఽపీశ్వరాకర్షణేన ధ్రియస్త ఇతి వేద్యమ్. ॥౩౩॥

పదార్థము—మానవులారా! హిరణ్యయేన = జ్యోతిస్వరూపముతోను రథేన = రమణీయస్వరూపముతోను, కృష్ణేన = ఆకర్షణముచే పరస్పరసంబద్ధమైన, రజసా = లోకసమూహముతోను, ఆ వర్తమానః = తన భ్రమణమును ఆవృత్తమొనర్చుచు, భువ నాని = సమస్త లోకములను, పశ్యన్ = చూపెట్టుచు, దేవః = ప్రకాశమానుడైన, సవితా = ఏ సూర్యదేవుడు, అమృతమ్ = జలమును, లేక అవినాశములగు నాకాశములను, చ = చుచు, మర్త్యమ్ = మరణధర్మముగల ప్రాణిమాత్రులను, నివేశయన్ = వాని వాని ప్రదేశములందు స్థాపించుచు, ఆయాతి = ఉదయాస్తనమయములందు వచ్చుచు పోవుచు నున్నాడో ఆ సూర్యుడిశ్వరునిచే నిర్మించబడియున్నాడు. ॥౩౩॥

భావార్థము.—మానవులారా! ఎటు లీభూగోళాదిలోకములతోడ నా సూర్యుని ఆకర్షణమున్నదో, అతడు వృష్టిద్వారా అమృతరూపజలమును వర్షింపజేయుచున్నాడో, సకల మూర్తద్రవ్యములను చూపెట్టుచున్నాడో, ఆ సూర్యుడు ఇతర లోకములను అన్నియు నటులనే యీశ్వరుని యాకర్షణముచే భారణమొనర్చుచు యున్న నిర్మించవలయును. ॥౩౩॥

1740. ప్ర వావృజ ఇత్యన్య వసిష్ఠ ఋషిః, వాయు దైవతా, నిచ్చత్ త్రిష్టుప్ చందః, దైవతః స్వరః అథ వాయుసూర్యౌ కీదృశా విత్త్యాహ. వాయుసూర్యు లెటు వంటివారు ?

ప్ర వావృజే సుప్రయా బర్హి రేషామా విశ్వతీవ బీరితే ఇయాతే । విశా మక్తో రుషసః పూర్వహూతౌ వాయుః పూషా స్వస్తయే నియుత్వాన్ ॥౪౪॥
ప్ర, వావృజే, వావృజ ఇతి వవృజే, సుప్రయా ఇతి సుప్రయాః, బర్హిః, ఏషామ్, ఆ, విశ్వతీవ, విశ్వతీవేతి విశ్వతీ+ఇవ, బీరితే, ఇయాతే, విశామ్, అక్తోః, ఉషసః, పూర్వహూతౌ+పూర్వ+హూతౌ, వాయుః, పూషా, స్వస్తయే, నియుత్వాన్. ॥౪౪॥

పదార్థః—(ప్ర) (వావృజే) ప్రజతి గచ్ఛతి (సుప్రయా) సుష్టుప్రయః ప్రగమన మన్య సః (బర్హిః) ఉదకమ్ (ఏషామ్) మనుష్యాణామ్ (ఆ) (విశ్వతీవ) ప్రజాపాలకావిన(బీరితే) అస్తరితే (ఇయాతే) గచ్ఛతః (విశామ్) ప్రజానాం మధ్యే (అక్తోః) రాత్రే (ఉషసః) దివసన్య (పూర్వహూతౌ) పూర్వైః శబ్దితౌ (వాయుః) పవనః (పూషా) సూర్యః (స్వస్తయే) సుఖాయ (నియుత్వాన్) నియు తోఽశ్వా ఆశుకారిణో వేగాదిగుణా యన్య సః. ॥౪౪॥ అన్వయః—హే మనుష్యా యథా పూర్వహూతౌ సుప్రయా నియుత్వాన్ వాయుః పూషా చైషాం స్వస్తయే ప్రవావృజే విశాం విశ్వతీవ బీరితే బర్హిరా ఇయాతే. తథోక్తో రుషసశ్చ బర్హిః ప్రాపుతః. ॥౪౪॥ భావార్థః— అత్రోపమావాచక బుద్ధోపమాల్పకారా. హే మనుష్యా యో వాయుసూర్యౌ న్యాయకారి

రాజేవ పాలకా నైస్తాపీశ్వరనిర్మితౌ వర్తతే ఇతి బోధ్యమ్.

॥౪౪॥

పదార్థము.—మానవులారా! ఎట్లు, పూర్వహారాతౌ = పూర్వీకులచే ప్రశంసించబడిన, సుప్రయాః = సుందరముగ నడచునది, నియుత్వాన్ = తొందరపఱచు వేగాదిగుణములు గలదియునగు, వాయుః = వాయువు మఱియు; పూషా = సూర్యుడును, ఏషామ్ = ఈ మానవులయొక్క, స్వస్థయే = సుఖముకొఱకు, ప్ర వావృజే = ప్రకర్షముతో నడచుచున్నారో, విశామ్ = ప్రజలమధ్య, విశ్పతీవ = ప్రజారక్షకులైన యిరువురు రాజులవలె, బీరితే = అంతరిక్షమున, ఆ ఇయాతే = వచ్చుచు పోవుచు నున్నారో అటులనే, అక్తోః = రాత్రియొక్కయు, ఉషసః = పగటియొక్కయు, బర్హిః = జలమును పొందుచున్నారు.

॥౪౪॥ 1740

భావార్థము—ఇందుపమా వాచకలుప్తోపమాలంకారము లున్నవి. మానవులారా! ఏ సూర్యవాయువులు న్యాయకారియైన రాజువలె పాలకులై యున్నవో అవి ఈశ్వరునిచే సృజింపబడినవని గ్రహించవలయును.

॥౪౪॥ 1740

1741 ఇంద్రవాయిత్వస్య మేధాతిథి రృషిః, ఇన్ద్రీవాయూ దేవతే, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః మనుష్యా విద్యుదాది పదార్థాన్ విజ్ఞాయ కిం కుర్యు రిత్వాహ.

మానవులు విద్యుదాది పదార్థముల నెఱిగి యేమి చేయవలయును ?

ఇన్ద్రీవాయూ బృహస్పతిం మిత్రాఽగ్నిం పూషణం భగమ్ ।

ఆ దిత్వాన్మారుతం గణమ్.

॥౪౫॥

ఇన్ద్రీవాయూ ఇతీన్ద్రీవాయూ, బృహస్పతిమ్, మిత్రా, అగ్నిమ్, పూషణమ్, భగమ్, ఆదిత్యాన్, మారుతమ్, గణమ్.

॥౪౫॥

పదార్థః—(ఇన్ద్రీవాయూ) విద్యుత్పవనా(బృహస్పతిమ్) బృహతాం పాలకం సూర్యమ్ (మిత్రా)మిత్రం ప్రాణమ్. అత్ర విభక్తే రాకారాదేశః(అగ్నిమ్)పావకమ్(పూషణమ్)పుష్టికరమ్ (భగమ్)ఐశ్వర్యమ్(ఆదిత్యాన్)ద్యౌరళమాసాన్(మారుతమ్) మరుత్సమ్మన్దినమ్ (గణమ్) సమూహమ్. ॥౪౫॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! యథా వయ మిన్ద్రీవాయూ బృహస్పతిం మిత్రాగ్నిం పూషణం భగమాదిత్యాన్ మారుతం గణం విజ్ఞాయోపయుజ్ఞోమహి తథా యాయ మపి ప్రయుజ్ఞేగ్ద్యమ్. ॥౪౫॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః, మనుష్యైః సృష్టిస్థాన్ విద్యుదాదీన్ పదార్థాన్ విజ్ఞాయ సంయుజ్య కార్యాణి సాధనీయాని.

॥౪౫॥

పదార్థము—మానవులారా! మేము, ఇన్ద్రీవాయూ = విద్యుత్తును, వాయువును, బృహస్పతిమ్ = పెద్దలను రక్షించు సూర్యుని, మిత్రా = ప్రాణమును, అగ్నిమ్ = అగ్నిని, పూషణమ్ = పుష్టికారకుని, భగమ్ = ఐశ్వర్యమును, ఆదిత్యాన్ = పండ్రెండు మాసములను, మారుతమ్ గణమ్ = వాయుసంబంధమగు సమూహమును తెలుసుకొని ఎటుల ఉపయోగింతుమో అటులనే మీరును వానిని ప్రయోగించుడు.

॥౪౫॥

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది, మానవులు సృష్టిస్త
విద్యుత్తు మొదలగు పదార్థముల నెఱిగి జాగుగా ప్రయోగించి కార్యములను సాధించ
వలయును. ||౪౫|| 1741

1742 వరుణ ఇత్యన్య మేధాతిథి రృషిః, వరుణో దేవతా, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పున రధ్యావకోపదేశకా కీదృశా విత్త్యాహ. అధ్యావకోపదేశకు లెటు లుండవలయును?

వరుణః ప్రావితా భువన్మిత్రో విశ్వాభి రూతిభిః । కరతాం నః సురాధనః ||౪౬||

వరుణః, ప్రావితేతి ప్ర+అవితా, భువత్, మిత్రః, విశ్వాభిః, ఊతిభి
రిత్యూ తి+భిః, కరతామ్, నః, సురాధన ఇతి సు+రాధనః. ||౪౬||

పదార్థః—(వరుణః) ఉదాన ఇవ ఉత్తమో విద్వాన్ (ప్రావితా) రక్షకః (భువత్) భవేత్
(మిత్రః) శరణ ఇవ ప్రియః సఖా(విశ్వాభిః) సమగ్రాభిః(ఊతిభిః) రక్షాదిక్రియాభిః(కరతామ్) కుర్యా
తామ్(నః) అస్మాన్(సురాధనః) సమృద్ధనయక్తాన్. ||౪౬|| అన్వయః—హే అధ్యావకోప
దేశకా విద్వాంసౌ యథా వరుణో మిత్రశ్చ విశ్వాభి రూతిభిః ప్రావితా భువత్ తథా భవన్తౌ
నః సురాధనః కరతామ్. ||౪౬|| భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః, యేధ్యావ
కోపదేశకాః ప్రాణవత్సర్వేషు ప్రితా ఉదానవచ్చరీరాత్మబలప్రదాః స్యుస్త ఏవ సర్వేషాం
రక్షకాః సర్వానాధ్యాన్ కర్తుం శక్నుయః. ||౪౬||

పదార్థము—అధ్యావకోపదేశకులైన విద్వాంసులారా! ఎట్లు, వరుణః=ఉదాన
వాయువువలె నుత్తమ విద్వాంసుడు, మిత్రః=ప్రాణవాయువువలె ప్రియమిత్రుడును,
విశ్వాభిః ఊతిభిః=సమస్త రక్షణాది క్రియలచే, ప్రావితా = రక్షకుడును, భువత్ =
అగునో అటులనే మీ యిరువురు, నః=మమ్ము, సురాధనః = సుందరధనయుక్తులుగ,
కరతామ్=చేయుడు. ||౪౬||

భావార్థము—వాచకలుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. ఏ అధ్యావకోపదేశకులు
ప్రాణములవలె నందఱిని ప్రేమించువారును, ఉదానవాయువువలె శరీరాత్మలకు
బలమునొసగువారును నగుదురో వారే యందఱిని రక్షించువారును సకల ప్రజలను
ధనాధ్యులుగ నొనర్చుటకు సమర్థులు నగుదురు. ||౪౬|| 1942

1743 అధిత్యన్య కుత్సిది రృషిః, విశ్వేదేవా దేవతా, నిచ్చత్విపీలికామధ్యా గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః

పున ర్మనుష్యైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ. మానవు లేమి చేయవలెను?

అధి న ఇన్ద్రోషాం విష్ణో సజాత్యానామ్ । ఇతా మరుతో అశ్వినా ||

*తమ్రుత్సథా, అయం వేనః । యే దేవానః । ఆస్త ఇడాభిః । విశ్వేభిః

*ఇందలి అ. ౩. మం ౧౨, ౧౬, ౧౮; అ. ౩౩. మం. ౧౦; ఆ ౩. మం. ౩౩లు ఆయాస్థానములందు
వ్యాఖ్యానించ బడినవి. ఇచ్చట కర్మకాండ విశేషార్థమై వాని ప్రతికలుంచబడినవి.

సోమ్యం మధు । ఓ మాసశ్చర్షణీ ధృతః.

॥౪౭॥

అధి, నః, ఇన్ద్ర, ఏషామ్, విష్ణో ఇతి విష్ణో, సజాత్యానా మితి స+
జాత్యానామ్, ఇత, మరుతః, అశ్వినా.

॥౪౭॥

పదార్థః—(అధి)ఉపరిభావే(నః)అస్మాకమ్(ఇన్ద్ర)పరమైశ్వర్యప్రద విద్యన్! (ఏషామ్) ప ర్త
మానానామ్(విష్ణో)వ్యాపకపరమాత్మన్!(సజాత్యానామ్)అస్మద్విధానామ్(ఇత)ప్రాపుత. అత్ర
ద్యౌచోఽత స్తేజ ఇతి దీప్తిః(మరుతః)మనుష్యాః(అశ్వినా)అధ్యాపకోపదేశకా. అన్వయః—
హే ఇన్ద్ర హే విష్ణో హే మరుతః హే అశ్వినా యూయం సజాత్యానా మేషాం నో మధ్యేఽధి
స్వామిత్య మిత. ॥౪౭॥ భావార్థః—అత్ర వాచకలుప్తోపమాలక్ష్కారః. యే విద్వాంస ఈశ్వర
పదస్మాను వర్తేరం స్తేషు వయం తథైవ వర్తేమహి.

॥౪౭॥

పదార్థము—ఇన్ద్ర) = పరమైశ్వర్యదాత వైన యో విద్వాంసుడా! విష్ణో = వ్యాపక
పరమేశ్వరా! మరుతః = మానవులారా! అశ్వినా = అధ్యాపకోపదేశకులారా! మీరందరు,
సజాత్యానామ్ = మాకు సహాయకులై నవారికి, ఏషామ్ నః = ఈ మాకు మధ్య, అధి
= స్వామిత్యమును, ఇత = పొందుడు.

॥౪౭॥

భావార్థము—వాచకలుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. ఏవిద్వాంసులు ఈశ్వరుని
వలె పక్షపాతమును త్యజించి సమదృష్టితో మా విషయమున వర్తింతురో వారివిషయ
మున మేము కూడ నటులనే వర్తించుచుందుము.

॥౪౭॥ 1743

1744 అగ్న ఇన్ద్రస్య ప్రతిక్షత్ర ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, నిచృత్ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవశఃస్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

అగ్న ఇన్ద్ర వరుణ మిత్ర దేవాః శర్ధః ప్ర యన్త మారుతోత విష్ణో ।

ఉభా నాసత్యా రుద్రో అధ గ్నాః పూషా భగః సరస్వతీ జుషన్త ॥౪౮॥

అగ్నే, ఇన్ద్ర, వరుణ, మిత్ర, దేవాః, శర్ధః, ప్ర, యన్త, మారుత, ఉత,
విష్ణో, ఇతి విష్ణో, ఉభా, నాసత్యా, రుద్రః, అధ, గ్నాః, పూషా, భగః, సరస్వతీ,
జుషన్త.

॥౪౮॥

పదార్థః—(అగ్నే)విద్యాప్రకాశక!(ఇన్ద్ర)మహైశ్వర్యయుక్త! (వరుణ)అతి శ్రేష్ఠ (మిత్ర)
సుహృత్(దేవాః)విద్వాంసః(శర్ధః) శరీరాత్మబలమ్ (ప్ర) (యన్త)ప్రయచ్ఛత, అత్ర శపో లుక్
(మారుత)మనుష్యాణాం మధ్యే వర్తమాన(ఉత)అపి(విష్ణో)వ్యాపనశీల(ఉభా) ద్వా (నాసత్యా)
అవిద్యమానాసత్యస్వరూపా వధ్యాపకోపదేశకా(రుద్రః)దుష్టానాం రోదయితా(అధ)అథ(గ్నాః)
సుశిక్షితా వాచః(పూషా)పోషకః(భగః)ఐశ్వర్యవాన్(సరస్వతీ)ప్రళ స్తజ్ఞానయుక్తా స్త్రీ(జుషన్త)

సేవన్తామ్. అతాడభావః. ॥౪౮॥ అన్వయః—హే అగ్నే ఇన్ద్రో వరుణ మిత్ర మారుతోత విష్ణో! దేవా యాయ మస్త్రభ్యం శర్ధః ప్రయన్త. ఉభా నాసత్యా రుద్రో గ్నాః పూషా భగోఽధ సరస్వతీ చాఽస్మాజ్జుపన్త. ॥౪౯॥ భావార్థః—మనుష్యై ర్విరుషాం సేవసేన విద్యాసుశిక్షే గృహీత్యాఽ న్యేపి విద్వాంసః కార్యాః. ॥౪౮॥

పదార్థము—అగ్నే=విద్యాప్రకాశకా! ఇన్ద్రో = గొప్ప ఐశ్వర్యముగలవాడా! వరుణ=అతిశ్రేష్ఠా! మిత్ర=మిత్రుడా! మారుత = మానవులందుండువాడా! ఉత=మఱియు, విష్ణో=వ్యాపనశీలా! దేవాః=విద్వాంసులారా! మీరు మాకు, శర్ధః=శరీరాత్మలయొక్క బలమును, ప్రయన్త=ఒసగుడు, ఉభా నాసత్యా = సత్యస్వరూపులగు నధ్యాపకోపదేశకులుఇరువురు, రుద్రః = దుష్టులనేడిపించువాడు, గ్నాః=సుశిక్షితవాణి, పూషా=పోషకుడు, భగః=ఐశ్వర్యవంతుడు, అధ=మఱియు వీనితర్వాత, సరస్వతీ=ప్రశస్తజ్ఞానముగల స్త్రీ, వీరందఱు, జుపన్త=మమ్ము సేవించుమరుగాక !

భావార్థము—మానవులు విద్వాంసులను సేవించి, విద్యాసుశిక్షలను బడసి, ఇతరులనుకూడ విద్వాంసులుగ నొనర్చవలయును. ॥౪౮॥ 1744

1745 ఇన్ద్రాగ్ని ఇత్యస్య వత్సార ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, నిచృష్టిగతి చన్దః, నిచాదః స్వరః.

అధ్యాపకాఽధ్యేతారః కిం కుర్వ్య రిత్యాహ.

ఉపాధ్యాయుడు విద్యార్థులు పమి చేయవలయును ?

ఇన్ద్రాగ్ని మిత్రావరుణా దితిభిస్త్వః పృథివీం ద్యాం మరుతః

పర్వతాన్ ॥౨॥ అపః । హువే విష్ణుం పూషణం బ్రహ్మణ

స్పతిం భగం సు శభిసభిసవితార మూతయే॥

॥౪౯॥

ఇన్ద్రాగ్ని ఇతిన్ద్రాగ్ని, మిత్రావరుణా, అదితిమ్, స్వరితి స్త్వః, పృథి

వీమ్, ద్యామ్, మరుతః, పర్వతాన్, అపః, హువే, విష్ణుమ్, పూషణమ్, బ్రహ్మణః, పతిమ్, భగమ్, సు, శభిసమ్, సవితారమ్, మూతయే. ॥౪౯॥

పదార్థః—(ఇన్ద్రాగ్ని)సంయుక్తౌ విద్యుదగ్ని(మిత్రావరుణా)మిత్రాప్రాణోహసౌ (అదితిమ్)అన్తరిక్షమ్(స్వః)సుఖమ్(పృథివీమ్)భూమిమ్(ద్యామ్)సూర్యమ్(మరుతః) మననశీలాన్మనుష్యాన్(పర్వతాన్)మేఘాన్ తైలాన్ వా(అపః)జలాని(హువే) స్తుయామ్(విష్ణుమ్)వ్యాపకమ్(పూషణమ్)పుష్టికర్తారమ్.(బ్రహ్మణస్పతిమ్)బ్రహ్మణస్య వేదస్య వా పాలకమ్(భగమ్)ఐశ్వర్యమ్(సు)సద్యః(శంసమ్)ప్రశంసనీయమ్(సవితారమ్)ఐశ్వర్యకారకం రాజానమ్(మూతయే)రక్షణాద్యాయ. ॥౪౯॥ అన్వయః—హే మనుష్యా యథాహమూతయ ఇన్ద్రాగ్ని మిత్రావరుణాదితిం పృథివీం ద్యాం మరుతః పర్వతానపో విష్ణుం పూషణం బ్రహ్మణస్పతిం భగం శంసం సవితారం స్వర్ను హువే. తతైతాన్ యాయ మపి ప్రశంసత. ॥౪౯॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలక్ష్యరః. అధ్యాపకాఽధ్యేతృభిః ప్రకృతి మారభ్య భూమిపర్యంతాః పదార్థా రక్షణాద్యాయ విజ్ఞేయాః. ॥౪౯॥

భావార్థము—పూజనీయులైన రాజపురుషులారా! విద్వాంసులారా! మీరు మా కెల్లప్పుడు అవిరోధులు, ఛలకపటాదిరహితులు, భయనివారకులును గండు. చోరవ్యాఘ్రాదులనుండియు, మార్గశోధనములొనర్చి నూయి గోయి మొదలైన నవానినుండియు మమ్ము కాపాడుచుండుడు, అని ప్రజలు రాజపురుషులను సదా ప్రార్థించుచుండ వలయును.

॥౫౧॥ 1747

1748 విశ్వ ఇత్యన్య లుక ఋషిః, విశ్వే దేవా దేవతాః, నిచ్చత్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, దైవతః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

విశ్వే అద్య మరుతో విశ్వ ఊతీ విశ్వే భవన్త్యగ్నయః సమిధాః । విశ్వే

నో దేవా అవసా గమన్తు విశ్వ మస్తు ద్రవిణం వాజోఅస్మై ద్దా ॥౫౨॥

విశ్వే, అద్య, మరుతః, విశ్వే, ఊతీ, విశ్వే, భవన్తు, అగ్నయః, సమిధా ఇతి సమ్+ఇద్ధాః, విశ్వే, నః, దేవాః, అవసా, ఆ, గమన్తు, విశ్వమ్, అస్తు, ద్రవిణమ్, వాజః, అస్మా ఇత్యస్మై.

॥౫౨॥

పదార్థః—(విశ్వే)సర్వే(అద్య)(మరుతః)మరణధర్మాణో మనుష్యాః(విశ్వే)సర్వే(ఊతీ)రక్షణాదిక్రియయా(విశ్వే)(భవన్తు)(అగ్నయః)పావకాః(సమిధాః)ప్రదీప్తాః(విశ్వే)(నః)అస్మా నస్మాగ్ం వా(దేవాః)విద్వాంసః(అవసా)రక్షణాద్యేన సహ(ఆ)సమన్తాత్ (గమన్తు) ప్రాప్తువన్తు (విశ్వమ్) సర్వమ్(అస్తు)(ద్రవిణమ్)ధనమ్(వాజః)అన్నమ్(అస్మై)మనుష్యాయ. ॥౫౨॥ అన్వయః—సే రాజారయో మనుష్యా అద్య యథా విశ్వే భవన్తో విశ్వే మరుతో విశ్వే సమిధా అగ్నయ ఊతీ నో రక్షకా భవన్తు విశ్వే దేవా అవసా సహ నోఽస్మావాగమన్తు. తథా విశ్వం ద్రవిణం వాజ శ్చాస్మై అస్తు. ॥౫౨॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలక్షణాః. మనుష్యై ర్భార్యదృశం సుఖం స్వార్థ మేష్టవ్యం తాదృశ మన్యార్థం చాత్ర యే విద్వాంసో భవేయ స్తే స్వయమధర్మాచరణా తృప్తగ్ భూత్వాఽన్యసే తాదృశాన్ కుర్వ్యుః.

॥౫౨॥

పదార్థము—రాజాదిమానవులారా! అద్య=నేడు, విశ్వే=మీరందరు, విశ్వే, మరుతః = మరణధర్మముగల మానవులందరు మఱియు, విశ్వేసమిధాః అగ్నయః=ప్రదీప్తములైన సకలాగ్నులు, ఊతీ = రక్షణక్రియలతో, నః = మాకు రక్షకములు, భవన్తు=ఎటులగునో, విశ్వేదేవాః=సమస్త విద్వాంసులు, అవసా= రక్షణాదులతో, నః=మాకు, ఆ గమన్తు=ఎట్లు ప్రాప్తులగుదురో అటులనే, విశ్వమ్ ద్రవిణమ్=సమస్త ధనమును, వాజః=అన్నమును, అస్మై=ఈ మానవునకు, అస్తు=లభించునుగాక!

భావార్థము—వాచకలుప్తోపమాలంకారమిందున్నది. ఎట్లు మానవులు తమకెటు వంటి సుఖము కావలయునని కోరుదురో అటువంటిదానినే ఇతరులకుకూడ కల్పించ వలయును.విద్వాంసు లీజగమునందు తాము అధర్మాచరణరహితులై ఇతరులను కూడ నటువంటివారిగా నొనర్చవలెను.

॥౫౩॥ 1748

1749 విశ్వే దేవా ఇత్యస్య సుహౌత్ర ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, త్రిమిత్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

పున ర్మనుష్యైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ. మానవు లేమి చేయవలెను ?

విశ్వే దేవాః శృణుతేమః హవం మే యే అన్తరిక్షే య ఉప ద్యవిష్ట ।

యే అగ్నిజిహ్వ ఉత వా యజత్రా ఆ సద్యాస్మి బర్హిషి మాదయద్వమ్ ॥

విశ్వే, దేవాః, శృణుత, ఇమమ్, హవమ్, మే, యే, అన్తరిక్షే, యే, ఉప, ద్యవి, స్థ, యే, అగ్నిజిహ్వ ఇత్యగ్ని + జిహ్వః, ఉత, వా, యజత్రాః, ఆస ద్యత్యా + సద్య, అస్మిన్, బర్హిషి, మాదయద్వమ్. ॥౫౩॥

పదార్థః—(విశ్వే)(దేవాః)విద్వాంసుః(శృణుత)(ఇమమ్)(హవమ్)అధ్యయనాధ్యాపనవ్యవహారమ్(మే)మమ(యే)అన్తరిక్షే(యే)(ఉప)(ద్యవి)ప్రకాశే(స్థ)వేదితారో భవత(యే)(అగ్నిజిహ్వః)అగ్ని ర్జిహ్వవద్యేషా నే(ఉత)అపి(వా)(యజత్రాః)సజ్జనారః పూజనీయాః(ఆసద్య)స్థిత్యా(అస్మిన్)(బర్హిషి)సభాయా మాసనే వా(మాదయద్వమ్)హర్షయత్. ॥౫౩॥ అన్వయః—హే విశ్వే దేవా యూయం యేఅన్తరిక్షే యే ద్యవి స్థ యేఅగ్నిజిహ్వ ఉత వా యజత్రాః పదార్థాః సన్తి తేషాం వేదితారః స్థ మ ఇమం హవముసశృణుత. అస్మిన్ బర్హిష్యాసద్య మాదయద్వమ్. ॥౫౩॥ భావార్థః—హే మనుష్యా యూయం యావన్తో భూమావన్తరిక్షే ప్రకాశే చ పదార్థాః సన్తి తాన్ బుద్ధ్యా విధుషాం సభాం విధాయ విద్యార్థినాం పరీక్షాం కృత్వా విద్యాసుశిక్షే వర్గయిత్వా స్వయమానన్దితా భూత్వాఅన్యాన్ సతత మానన్దయత. ॥౫౩॥

పదార్థము—విశ్వేదేవాః = సకల విద్వాంసులారా! మీరు, అన్తరిక్షే = ఆకాశము నంధు, యే = పవి; ద్యవి = ప్రకాశమందు, యే = పవి; అగ్నిజిహ్వః = అగ్నిని జిహ్వగా గలిగినవి, యే = పవి; ఉత = మరియు, వా = లేక, యజత్రాః = సంగతి యొనర్చునవి పూజనీయములునగు నేపదార్థములున్నవో వానినెఱుగువారలు, స్థ = కండు, మే ఇమమ్ హవమ్ = నా యీ అధ్యాపనాధ్యయనవ్యవహారమును, ఉప శృణుత = దగ్గరగ నుండి వినుడు. అస్మిన్ బర్హిషి = ఈ సభయందు లేక ఈ యాసనముమీద, ఆసద్య = ఆసీనులై, మాదయద్వమ్ = ఆనందితులు కండు. ॥౫౩॥

భావార్థము—మానవులారా! మీరు భూమిపైన అంతరిక్షమున ప్రకాశమునందును ఎన్ని పదార్థములున్నవో వానిని తెలిసికొని, విద్వాంసుల సభజేసి, విద్యార్థులను పరీక్షించి, విద్యను శిక్షను పెంపొందజేసి స్వయముగ ఆనందితులై, ఇతరులను నిరంతరము ఆనందితులుగ జేయుచుండుడు. ॥౫౩॥ 1749

1750 దేవేభ్య ఇత్యస్య వామదేవ ఋషిః, విశ్వే దేవా దేవతాః, నిశ్చత్ త్రిమిత్ ఛందః, ధైవతః స్వరః

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

దేవేభ్యో హి ప్రథమం, యజ్ఞయేభ్యోఽమృతత్వః సువసి భాగముత్తమమ్ ।

అద్విద్యామానః సవిత ర్వా యర్హేఽనూచీనా జీవితా మానుషేభ్యః ॥౫౪॥

దేవేభ్యః, హి, ప్రథమమ్, యజ్ఞియేభ్యః, అమృతత్వ మిత్యమృత+
త్వమ్, సువసీ, భాగమ్, ఉత్తమమిత్యత్+త్వమ్, ఆత్, ఇత్, దామానమ్,
సవితః, వి, ఊర్ధ్వే, అనూచీనా, జీవితా, మానుషేభ్యః. ||౫౪||

పదార్థః—(దేవేభ్యః)విద్యర్థ్యః(హి)యతః(ప్రథమమ్) (యజ్ఞియేభ్యః) యజ్ఞసిద్ధికరేభ్యః
(అమృతత్వమ్)మోక్షస్య భావమ్(సువసీ)ప్రేరయసి(భాగమ్) భజనీయమ్ (ఉత్తమమ్) శ్రేష్ఠమ్
(ఆత్)అనంతరమ్(ఇత్) ఏవ (దామానమ్) యోదరాతి తమ్ (సవితః) సకలజగదుత్పాదక (వి)
(ఊర్ధ్వే)విస్తారయసి(అనూచీనా)యై రన్వభృన్తి జానన్తి తాని(జీవితా)జీవనపాతూని కర్మాణి
(మానుషేభ్యః) ||౫౪|| అన్వయః—హే సవిత ర్జగదీశ్వర! హి యజ్ఞియేభ్యో దేవేభ్య ఉత్తమం
ప్రథమ మమృతత్వం భాగం సువసీ మానుషేభ్యో ఆదిదామాన మనూచీనా జీవితా చ పూర్ణమే
తస్మాదస్మాద్ధి రుపాసనీయోఽసి. ||౫౪|| భావార్థః—హేమనుష్యాః పరమేశ్వరస్యైవ
యోగేన విద్యర్హణేన చ సర్వోత్తమసుఖం మోక్షం ప్రాప్నుత. ||౫౪||

పదార్థము—సవితః=సమస్త జగదుత్పాదకా! జగదీశ్వరా! నీవు, యజ్ఞియేభ్యః
దేవేభ్యః=యజ్ఞసిద్ధినొనర్చు విద్వాంసులకు, ఉత్తమమ్ ప్రథమమ్=శ్రేష్ఠము ముఖ్యము
నగు, అమృతత్వమ్=మోక్షభావమును, భాగమ్=సేవించదగిన సుఖమును, సువసీ=
ప్రేరేతమొనర్చుచున్నావు. ఆత్ ఇత్=ఆ తరువాతనే, దామానమ్=సుఖమునొసగు
ప్రకాశమును, అనూచీనా= తెలిసికొనుటకు సాధనములను, జీవితా= జీవితమునకు
పాతువులునైన కర్మలను, మానుషేభ్యః=మానవులకొఱకు, వి ఊర్ధ్వే=విస్తృత
పఱచుచున్నావు, హి=కావున నీవు ఉపాసనీయుడవై యున్నావు. ||౪౫||

భావార్థము—మానవులారా! పరమేశ్వరుని యోగమువలనను, విద్వాంసుల
స్నేహమువలనను సర్వోత్తమసుఖముగు మోక్షమును పొందుడు. ||౪౫|| 1750

1751 ప్రవాయ మిత్యస్య ఋశిశ్చ ఋషిః, వాయు ర్దేవతా, త్రిష్టుప్సవ్యః, దైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

ప్ర వాయు మచ్చా బృహతీ మనీషా బృహద్రయి విశ్వవారభి రథప్రామ్ ।
ద్యుతద్యామా నియుతః పత్యమానః కవిః కవి మియక్షసి ప్రయజ్యో. ||౫౫||

ప్ర, వాయుమ్, అచ్చ, బృహతీ, మనీషా, బృహద్రయిమితి బృహత్
+రయిమ్, విశ్వవారమితి విశ్వ+వారమ్, రథప్రామితి రథ+ప్రామ్, ద్యుతద్యా
మేతి ద్యుతత్+యామా, నియుత ఇతి ని+యుతః, పత్యమానః, కవిః, కవిమ్,
ఇయక్షసి, ప్రయజ్యో ఇతి ప్ర+యజ్యో. ||౫౫||

పదార్థః—(ప్ర)(వాయుమ్)ప్రాణాదిలక్షణమ్(అచ్చ) శోభనే, అత్ర నిపాతస్య చేతి దీప్యః
(బృహతీ)మహతీ(మనీషా)ప్రజ్ఞా (బృహద్రయిమ్) బృహన్తో రయయో యస్మిన్ స్తమ్ (విశ్వవా

రమ్)యో విశ్వం సృజోతి తమ్ (రథప్రామ్) యో రథాన్ యానాని ప్రాతి వ్యాప్నోతి తమ్ (ద్యుతద్యామా) ద్యుతదీప్యమానమగ్నిం యాతి తమ్. అత్ర విభక్తేర్లుక్, సంహితాయామితి డీర్ఘః(నియుతః)నిశ్చితాన్(పత్యమానః)ప్రాప్నువన్(కవిః)మేధావీ విద్వాన్(కవిమ్) మేధావినమ్ (ఇయక్షసి)యష్టుం సక్లస్తు మిచ్ఛసి(ప్రయజ్ఞో)ప్రకృష్టతయా యజ్ఞకర్తః. ॥౫౫॥ అన్వయః— హే స్రయజ్ఞో విద్వన్! నియుతః పత్యమానః కవిః సంస్త్యం యా తే బృహతీ మనీషా తయా బృహద్రయం విశ్వవారం రథప్రామ్ ద్యుతద్యామా వాయుం కవిం చాచ్చ ప్రేయక్షసి తస్మా త్సరైవై సస్కర్తవోఽసి. ॥౫౫॥ భావార్థః—యే విద్వాంసం ప్రాప్య పూర్ణాం విద్యా ప్రజ్ఞా మఖలం ధనం చ ప్రాప్నుయన్తే సస్కర్తవ్యాః స్యుః. ॥౫౫॥

పదార్థము—ప్రయజ్ఞో = బాగుగ యజ్ఞమొనర్చు విద్వాంసుడా! నియుతః = నిశ్చయాత్మక పురుషులను, పత్యమానః = పొందువాడవు, కవిః = బుద్ధిశాలివి, విద్వాం సుడవునగు నీవు నీయొక్క, బృహతీ మనీషా = మిక్కిలి చురుకైన యే బుద్ధిగలదో దానితో, బృహద్రయమ్ = అధికధనములనిమిత్తము, విశ్వవారమ్ = సమస్తమును గ్రహించునది, రథప్రామ్ = విమానాదియానములకు వ్యాప్తమగునది, ద్యుతద్యామా = అగ్నిని ప్రదీప్తమొనర్చునదియునగు, వాయుమ్ = ప్రాణాదిస్వరూపవాయువును, మతీయు, కవిమ్ = బుద్ధిశాలిని, అచ్చ ప్ర ఇయక్షసి = బాగుగ సంబంధమొనర్చదలంచి యున్నావు కావున అందఱికి సత్కారయోగ్యుడవగుచున్నావు. ॥౫౫॥

భావార్థము—ఎవరు విద్వాంసులను పొంది పరిపూర్ణవిద్యను, బుద్ధిని సమగ్ర ధన ములను పొందుదురో వారు సత్కార యోగ్యులగుదురు. ॥౫౫॥ 1751

1752 ఇన్ద్రీవాయా ఇత్యస్య మధుచ్ఛవౌ ఋషిః, ఇన్ద్రీవాయా దేవతే, గాయత్రీ ఛందః, పక్షః, స్వరః.

అథ విద్వాంసః కిం కుర్యు రిత్యాహ. విద్వాంసు లేమి చేయవలెను ?

ఇన్ద్రీ^Iవాయూ^Iఇమే^I సుతా^I ఉప^I ప్రయోభి^I రాగతమ్^I । ఇన్ద్రవో^I వాముశన్తి^I హి॥౫౬॥

ఇన్ద్రీ^Iవాయూ^I+ఇతీన్ద్రీ^Iవాయూ, ఇమే^I, సుతాః^I, ఉప^I, ప్రయోభి^Iరితి^I ప్రయః^I భిః^I, ఆ, గతమ్^I, ఇన్ద్రవః^I, వామ్^I, ఉశన్తి^I, హి^I. ॥౫౬॥

పదార్థః—(ఇన్ద్రీవాయూ) విద్యుత్పవనవిద్యావిదౌ (ఇమే) (సుతాః) నిష్పాదితాః (ఉప) (ప్రయోభిః)కమనీయై ర్గుణకర్మస్వభావైః(ఆ)(గతమ్)సమంతాత్ ప్రాప్నుతమ్ (ఇన్ద్రవః) సోమా ద్యోషధిరసాః(వామ్)యువామ్(ఉశన్తి)కామయన్తే(హి) యతః ॥౫౬॥ అన్వయః—ఇన్ద్రీ వాయూ యుష్మదర్థ మిమే సుతాః పదార్థాః సన్తి హిన్ద్రవో వాముశన్తి తస్మాత్ ప్రయోభి స్తానుపాగతమ్ ॥౫౬॥ భావార్థః—హే విద్వాంసో యతో యాయ మస్మాక ముపరి కృపాం విధత్త తస్మాద్యుష్మాన్ సర్వే ప్రాప్తుమిచ్ఛన్తి. ॥౫౬॥

పదార్థము—ఇన్ద్రీవాయూ = విద్యుత్తు వాయువుల విద్యులనెఱుగు విద్వాంసు లారా! మీ కొఱకు, ఇమే సుతాః = సిద్ధమొనర్చబడిన యీ పదార్థములున్నవి, హి = కావున, ఇన్ద్రవః = సోమాద్యోషధుల రసములు, వామ్ = మీ యిరువురను, ఉశన్తి = కోరు చున్నవి అనగా అవి మీకు యోగ్యములై యున్నవి. కావున, ప్రయోభిః = ఉత్తమగుణ

బర్హిషః, ఆ, యతమ్, రుద్రవర్తనీ ఇతి రుద్రవర్తనీ.

॥౫౮॥

పదార్థః—(ద్రస్రా)దుష్టానాం నివారకౌ (యువాకవః) యే యువాం కామయన్తే తే (సుతాః)నిష్పన్నాః(నాసత్యా)అవిద్యమానా సత్యాచరణౌ(వృక్షబర్హిషః)వృక్షం వర్జితం బర్హి ర్యస్తే (ఆ) (యాతమ్) సమస్తాత్ ప్రాప్నుతమ్ (రుద్రవర్తనీ) రుద్రస్య వర్తనీ రివ వర్తనీ ర్యయో స్తా ॥౫౮॥ అన్వయః—హే నాసత్యా రుద్రవర్తనీ ద్రస్రా యే వృక్షబర్హిషో యువాకవః సుతాః సన్తి తాన్ యువా మాయాతమ్. ॥౫౮॥ భావార్థః—విదుషాం యోగ్యతాఽస్తి యే విద్యాః కామయన్తే తేభ్యో విద్యా దద్యుః. ॥౫౮॥

పదార్థము—నాసత్యా=అసత్యాచరణ విదూరగులారా! రుద్రవర్తనీ=దుష్టుల నేడిపించు న్యాయాధీశునివలె నాచరించువారలారా! ద్రస్రా=దుష్టనివారక విద్వాంసులారా! వృక్షబర్హిషః = యజ్ఞమునకు భిన్నముగ భోజనార్థము, యువాకవః = మీ యిరువుర నభిలషించునవి, సుతాః=సిద్ధమొనర్చబడినవియునగు నేపదార్థములున్నవో వానిని మీరు, ఆ యాతమ్=జాగుగ పొందుడు. ॥౫౮॥

భావార్థము—విద్యులను కోరువారికి విద్యుల నొసగుట విద్వాంసులకు యోగ్యమై యున్నది. ॥౫౮॥ 1754

1755 విదద్యదీత్యస్య కుశిక ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, భురిక్ వక్త్రీశ్చన్దః, వజ్రముః స్వరః.

అథ స్త్రీ కిం కుర్వాదిత్యాహ. స్త్రీ. యేమి చేయవలయును ?

విదద్యదీ సరమా రుగ్గ మద్రే ర్మహి పాథః పూర్వ్యభి సద్య్కక్.

అగ్రన్నయత్సప్రద్యక్షరాణా మచ్చా రవం ప్రథమా జానతీ గాత్. ॥౫౯॥

విదత్, యది, సరమా, రుగ్గమ్, అద్రేః, మహి, పాథః, పూర్వ్యమ్, సద్య్కక్, కరితి కః, అగ్రమ్, నయత్, సువదీతి సు+వదీ, అక్షరాణామ్, అచ్చ, రవమ్, ప్రథమా, జానతీ, గాత్. ॥౫౯॥

పదార్థః—(విదత్) జానీయాత్, అడభావః (యది) అశ్ర నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః (సరమా) సమానం రమా రమణ మస్యాః సా(రుగ్గమ్)రోగిణమ్(అద్రేః)మేఘాత్ (మహి)మహాత్ (పాథః) అన్నమ్(పూర్వ్యమ్)పూర్వం లబ్ధమ్(సద్య్కక్)యః సహృదీతి సః(కః)కుర్వాత్ (అగ్రమ్) పురః (నయత్) ప్రాప్నువత్ (సువదీ)శోభనా పాదా యస్యాః సా(అక్షరాణామ్)(అచ్చ)సమ్యక్, అశ్ర నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః(రవమ్)శబ్దమ్(ప్రథమా)ప్రఖ్యాతా (జానతీ)విజ్ఞానపతి (గాత్) ప్రాప్నోతు. ॥౫౯॥ అన్వయః—యది సరమా ప్రథమా సుపద్యక్షరాణాం రవం జానతీ రుగ్గం విదదగ్ర న్నయత్సప్రద్యక్ పూర్వ్యం మహ్యద్రే రుత్సన్నం పాథః కః కుర్వాత్పతిమచ్చ గాత్వర్హి సా సర్వం సుఖ మాప్నుయాత్ ॥౫౯॥ భావార్థః—యా స్త్రీ సైద్యవస్సర్వేషాం హితకారిణ్యా పథవదన్నం సాధ్యం శక్నుయా ద్యథాయోగ్యం భాషణం విజ్ఞానీయం సోత్తమం సుఖం సతత మాప్నుయాత్.

॥౫౯॥

కర్మస్వభావములతోపాటు వానిని, ఉప ఆ గతమ్ = దగ్గఱగా జాగుగా పొందుడు ౫౬
భావార్థము—విద్వాంసులారా! మీరు మాపై కృప చూపుచున్నారు. కావున
ప్రజలందఱు మిమ్ము దర్శించ కుతూహలపడుచున్నారు. ||౫౬|| 1752

1753 మిత్రమిత్యస్య మధుచ్ఛ్వా ఋషిః, మిత్రావరుణౌ దేవతే, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.
పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

మిత్రః హువే పూతదక్షం వరుణం చ రిశాదసమ్ ।

ధియం ఘృతాచీమ్ సాధన్తా.

||౫౭||

మిత్రమ్, హువే, పూతదక్షమితి పూత+దక్షమ్, వరుణమ్, చ, రిశాద
సమ్, ధియమ్, ఘృతాచీమ్, సాధన్తా. ||౫౭||

పదార్థః—(మిత్రమ్) సుహృదమ్ (హువే) స్వీకరోమి (పూతదక్షమ్) పవిత్రబలమ్ (వరుణమ్)
ధార్మికమ్ (చ) (రిశాదసమ్) హింసకానాం హింసకమ్ (ధియమ్) శ్రజ్ఞామ్ (ఘృతాచీమ్) యా ఘృత
ముదక మజ్జతి తాం రాత్రిమ్. ఘృతాచీతి రాత్రి నా...నిఘం...౧. ౭, (సాధన్తా) సాధన్తే".
||౫౭|| అన్వయః—హే మనుష్యా! యథాఽహం ధియం ఘృతాచీఞ్చ సాధన్తా పూతదక్షం
మిత్రం రిశాదసం వరుణఞ్చ హువే తథై తౌ యాయమపి స్వీకురుత, ||౫౭|| భావార్థః—
అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా ప్రాణోదానౌ ప్రజ్ఞాం రాత్రిఞ్చ సాధుత స్తథా
విద్వాంసః సర్వాణ్యుత్తమాని సాధనాని గృహీత్వా కార్యసిద్ధిం కుర్వన్తు. ||౫౭||

పదార్థము—మానవులారా! ఎట్లు నేను, ధియమ్ = బుద్ధిని, ఘృతాచీమ్ = శీతల
జలమును పొందు రాత్రిని, సాధన్తా = సిద్ధపఱచువారిని, పూతదక్షమ్ = శుద్ధబలయుక్తు ని,
మిత్రమ్ = మిత్రుని, రిశాదసమ్ = దుష్టహింసకుని చంపగలవానిని, వరుణమ్ = ధార్మి
కుని, హువే = స్వీకరించుచున్నానో, అటులనే వీరిని మీరును స్వీకరించుడు. ||౫౭||

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. ఎట్లు ప్రాణోదానములు
బుద్ధిని, రాత్రిని సిద్ధపఱచుచున్నవో అటులనే విద్వాంసులు సమస్త ఉత్తమ సాధనము
లను గ్రహించి కార్యములను సాధించవలయును. ||౫౭|| 1753

1754 ద్రసేత్యస్య మధుచ్ఛ్వా ఋషిః, అశ్వినౌ దేవతే, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః, స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

ద్రస్రా యువాకవః సుతా నాసత్యా వృక్తబర్హిషః । ఆ యాతః పురుద్రవ ర్తసి॥

*తప్తృత్సాథా । ఆయం వేదః ॥

ద్రస్రా, యువాకవః, సుతాః, నాసత్యా, వృక్తబర్హిషః ఇతి వృక్త+

*విష్ణు అధ్యాయములోని ౧౨, ౧౬ మంత్రముల ప్రతికలిపట కర్మకాండ విశేషమున కుపకరించు
టకై పేర్కొన బడినవి.

బర్హిషః, ఆ, యాతమ్, రుద్రవర్తనీ ఇతి రుద్రవర్తనీ.

॥౫౮॥

పదార్థః—(ద్రస్రా)దుష్టానాం నివారణౌ (యువాకవః) యే యువాం కామయన్తే తే (సుతాః)నిష్పన్నాః(నాసత్యా)అవిద్యమానా సత్యాచరణౌ(వృక్షబర్హిషః)వృక్షం వర్జితం బర్హి ర్యైస్తే (ఆ) (యాతమ్) సమస్తాన్ ప్రాపుతమ్ (రుద్రవర్తనీ) రుద్రస్య వర్తనీ రివ వర్తనీ ర్యయో స్తే ॥౫౮॥ అన్వయః—హే నాసత్యా రుద్రవర్తనీ ద్రస్రా యే వృక్షబర్హిషో యువాకవః సుతాః సన్తి తాన్ యువా మాయాతమ్. ॥౫౮॥ భావార్థః—విదుషాం యోగ్యతాఽస్తి యే విద్యాః కామయన్తే తేభ్యో విద్యా దద్యుః. ॥౫౮॥

పదార్థము—నాసత్యా=అసత్యాచరణ విదూరగులారా! రుద్రవర్తనీ=దుష్టుల నేడిపించు న్యాయాధీశునివలె నాచరించువారలారా! ద్రస్రా=దుష్టనివారక విద్వాంసులారా! వృక్షబర్హిషః = యజ్ఞమునకు భిన్నముగ భోజనార్థము, యువాకవః = మీ యిరువుర నభిలషించునవి, సుతాః=సిద్ధమొనర్చబడినవియునగు నేపదార్థములున్నవో వానిని మీరు, ఆ యాతమ్=జాగుగ పొందుడు. ॥౫౮॥

భావార్థము—విద్యులను కోరువారికి విద్యుల హాసగుట విద్వాంసులకు యోగ్యమై యున్నది. ॥౫౮॥ 1754

1755 విదవ్యదీత్యస్య కుశిక ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, భురిక్ వక్త్రీశ్చన్తః, వజ్రముః స్వరః.

అథ స్త్రీ కిం కుర్యాదిత్యాహ. స్త్రీ. యేమి చేయవలయును ?

విదవ్యదీ సరమా రుగ్గ మద్రే ర్మహి పాథః పూర్వ్యభి సద్ధ్యిక్కః ।

అగ్రన్నయత్సుపద్యక్షరాణా మచ్చా రవం ప్రథమా జానతి గాత్. ॥౫౯॥

విదత్, యది, సరమా, రుగ్గమ్, అద్రేః, మహి, పాథః, పూర్వ్యమ్, సద్ధ్యిక్, కరితి కః, అగ్రమ్, నయత్, సుపదీతి సు+పదీ, అక్షరాణామ్, అచ్చ, రవమ్, ప్రథమా, జానతి, గాత్. ॥౫౯॥

పదార్థః—(విదత్) జానీయాత్, అడభావః (యది) అత్ర నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః (సరమా) సమానం రమా రమణ మస్యాః సా(రుగ్గమ్)రోగిణమ్(అద్రేః)మేఘాత్ (మహి)మహాత్ (పాథః) అన్నమ్(పూర్వ్యమ్)పూర్వం లబ్ధమ్(సద్ధ్యిక్)యః సహజ్ఞాతీతి సః(కః)కుర్యాత్ (అగ్రమ్) పురః (నయత్) ప్రాపుతమ్ (సుపదీ)శోభనా పాదా యస్యాః సా(అక్షరాణామ్)(అచ్చ)సమ్యక్, అత్ర నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః(రవమ్)శబ్దమ్(ప్రథమా)ప్రభాగతా (జానతి)విజ్ఞానవతి (గాత్) ప్రాప్నోతు. ॥౫౯॥

అన్వయః—యది సరమా ప్రథమా సుపద్యక్షరాణాం రవం జానతి రుగ్గం విదదగ్ర న్నయత్సద్ధ్యిక్ పూర్వ్యం మహాద్రే రుత్పన్నం పాథః కః కుర్యాత్పుతిమచ్చ గాత్త్వర్తి సా సర్వం సుఖ మాప్నుయాత్ ॥౫౯॥ భావార్థః—యే స్త్రీ వైద్యవత్సర్వేషాం హితకారిణ్యైః పథవదన్నం సాధ్యం శక్నుయా ద్యథాయోగ్యం భాషణం విజానీయాత్ సోత్తమం సుఖం సతత మాప్నుయాత్. ॥౫౯॥

పదార్థము—యది = ఒక వేళ, పరమా = పతి కనుకూలముగ రమించునది, ప్రథమా = ప్రఖ్యాత, సుపది = సుందరపాదములు గలది, అక్షరాణామ్ రవమ్ = అకారాచి వర్ణముల ఉచ్చారణను, జానతీ = ఎఱుగునదియునై, రుగ్గమ్ = రోగగ్రస్త ప్రాణిని, విదత్ = తెలిసికొనుచో, అగ్రమ్ = ముందుకు, నయత్ = చేర్చునది, సద్ర్యక్ = తోడుగా నుండునది, పూర్వ్యమ్ = పూర్వప్రజలు పొందినది, మహి = మహాగుణయుక్తము, అద్రే = మేఘములవలన నుత్పన్నమైనదియునగు, పాథః = అన్నమును, కః = చేయుచోలసగా భోజనార్థము సిద్ధపఱచుచో మతియు పతిని, అచ్చ = బాగుగా, గాత్ = పొందుచో, ఆమె సకలసుఖములను పొందగలదు. ||౫౯||

భావార్థము—ఏ (స్త్రీ) వై ద్యునివలె నను స్త్రమునకు హితమొనగూర్చు నోషధివలె నన్నమును తయారుచేయుటకు సమర్థురాలై యథాయోగ్యముగ మాటలాడుట యెఱుగునో, ఆ (స్త్రీ) ఉత్తమసుఖమును నిరంతరము పొందును. ||౫౯|| 1755

1756 నహిత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, వైశ్వానరో దేవతా, భురిక్ త్రిష్టుప్ ఛందః, దై వతః స్వరః. అథ మనుష్యాః కథం మోక్షమాప్నువన్తిత్యాహ. మానవు లెట్లు మోక్షమును పొందుచున్నారు?

నహి స్పృశమవిదన్నస్య మస్మాద్వైశ్వానరా త్పుర ఏతార మగ్నేః । ఏమేన మవృధన్నమృతా అమర్త్యం వైశ్వానరం శ్చైత్రజిత్యాయ దేవాః. ||౬౦||

నహి, స్పృశమ్, అవిదన్, అన్యమ్, అస్మాత్, వైశ్వానరాత్, పురఏతార మితి పురః+ఏతారమ్, అగ్నేః, ఆ, ఈమ్, ఏనమ్, అవృధన్, అమృతాః, అమర్త్యమ్, వైశ్వానరమ్, శ్చైత్రజిత్యాయ, దేవాః. ||౬౦||

పదార్థః—(నహి)(స్పృశమ్)దూతమ్(అవిదన్)విజానన్తి(అన్యమ్)(అస్మాత్)(వైశ్వానరాత్) సర్వసరహితకరాత్(పురఏతారమ్)అగ్రే గస్తారం శీఘ్రకారిణం(అగ్నేః)పావకాత్ (ఆ) (ఈమ్) సర్వతః(ఏనమ్)(అవృధన్)వర్తయన్తి(అమృతా)మృత్యుధర్మరహితాః (అమర్త్యమ్) మృత్యుధర్మరహితమ్ (వైశ్వానరమ్) విశ్వస్య నాయకమ్ (శ్చైత్రజిత్యాయ)యయా క్రియయా శ్చైత్రాణి జయన్తి తస్యా భావాయ (దేవాః) విద్వాంసః ||౬౦|| అన్వయః—యేఽమృతా దేవా అమర్త్యం వైశ్వానరం శ్చైత్రజిత్యాయై నామావృధన్త ఈమస్మాద్వైశ్వానరా దగ్నేః పుర ఏతార మన్యం స్పృశం నహివిదన్ ||౬౦|| భావార్థః—యే నాశోత్పత్తిరహితా మనుష్య దేవధరా జీవా విజయాయోత్పత్తినాశరహితం జగత్స్వామినం పరమాత్మాన ముపాస్యాతో భిన్నం తద్వస్నోపాసన్తే తే బన్ధం విహాయ మోక్ష మభి గచ్ఛేయః ||౬౦||

పదార్థము—అమృతాః = ఆత్మస్వరూపముచే మరణ ధర్మరహితులగు, దేవాః = ఏ విద్వాంసులు, అమర్త్యమ్ = నిత్యవ్యాపకము, వైశ్వానరమ్ = సకలమును నడిపించు నదియునగు, ఏనమ్ = ఈ యగ్నిని, శ్చైత్రజిత్యాయ = భూములను జయించు క్రియల భావము లభించుటకై, ఆ అవృధన్ = బాగుగా పెంపొందజేయుచున్నారో వారు, ఈమ్

= సర్వవిధముల, అస్మాత్ వై శ్వానరాత్ = సకలమానవులకు హితకారియైన ఈ, అగ్నేః
= అగ్నికంటె, పుర ఏతారమ్ = ముందుచేర్చు, అన్యమ్ స్పృశమ్ = ఇంకొకదూతగ దేనిని,
నహి అవిదన్ = ఎఱుగరు.

॥౬౦॥

భావార్థము—ఉత్పత్తి వినాశరహితములు మానవదేహధారులునైన యేజీవులు
విజయమునకై ఉత్పత్తి వినాశరహితుడు జగత్స్వవియునైన పరమాత్మను ఉపా
సించుచు నతనికంటె భిన్నమును అతనితో సమానముగ నుపాసించవో అవి బంధ
విముక్తములై మోక్షమును పొందగలవు.

॥౬౦॥ 1756

1757 ఉక్రగేత్యస్య భరద్వాజ ఋషిః, ఇన్ద్రాగ్ని దేవతే, నిచ్ఛదాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరిః.

సభాసేనేశా కిం కుర్యాతా మిత్యాహ. సభాసేనాపతు లేమి చేయవలెను ?

ఉక్రగా విఘునినా మృధఽఇన్ద్రాగ్ని హవామహే । తా నో మృడాత ఈదృశే॥౬౧

ఉక్రా, విఘునేతి వి + ఘునినా, మృధః, ఇన్ద్రాగ్ని ఇతీన్ద్రాగ్ని, హవా

మహే, తా, నః, మృడాతః, ఈదృశే.

॥౬౧॥

పదార్థః—(ఉక్ర) ఉక్రబల తేజస్విస్వభావౌ. అత్ర విభక్తే ర్లుక్. సంహితాయా మితి
దీర్ఘః(విఘునినా)విశేషేణ హవంతా (మృధః) హింసకాన్ (ఇన్ద్రాగ్ని) సభాసేనాధీశౌ (హవా
మహే)అహ్వయామః(తా)తా(నః) అస్మాన్ (మృడాతః) సుఖయతః (ఈదృశే) ఈదృగ్ లక్షణే
సక్లామాది వ్యవహారే. ॥౬౧॥ అన్వయః—హే మనుష్యా ! వయం యావుగ్ర మృధో విఘు
నినేన్ద్రాగ్ని హవామహే తా ఈదృశే నోఽస్మాన్మృడాతః ॥౬౧॥ భావార్థః—యౌ సభా
సేనాధ్యక్షౌ పక్షపాతం విహేయ బలం వర్ధయిత్వా శత్రూన్ విజయన్తే తే సర్వేషాం సుఖ
ప్రదౌ భవతః

॥౬౧॥

పదార్థము—మానవులారా! మేము, ఉక్రగా = అధిక బలతేజ స్వభావముగలవారు,
మృధః = హింసకులను, విఘునినా = విశేషించి వధించువారునగు, ఇంద్రాగ్ని = ఏ సభా
పతి సేనాపతులను, హవామహే = పిలచుచున్నామో, తా = వారిరువురు, ఈదృశే =
ఇట్టి సంగ్రామాది వ్యవహారములలో, నః = మమ్ము, మృడాతః = సుఖంపజేయు
చున్నారు.

॥౬౧॥

భావార్థము—ఏ సభాధ్యక్షుడు ఏ సేనాపతి పక్షపాతమును విడనాడి బలమును
పెంపొందజేసి శత్రువులను జయించుచున్నారో, వారు అందఱికి సుఖము చేకూర్చు
వారలగుచున్నారు.

॥౬౧॥ 1757

1758 ఉపాస్మా యిత్యస్య దేవల ఋషిః, సోమో దేవతా, నిచ్ఛద్ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరిః

అథాధ్యాపకాద్యేతారః కథం వర్తేరన్నిత్యాహ.

ఉపాధ్యాయుడు విద్యార్థులు ఎట్లు ప్రవర్తించ వలయును ?

ఉపాస్మై గాయతా నరః పవమానా యేన్దవే । అభిదేవాః ॥౬౨॥ ఇయక్షతే ॥౬౨॥

ఉప, అస్మై, గాయత్ర, నరః, పవమానాయ ఇన్దవే, అభి, దేవాన్, ఇయక్షతే

పదార్థః—(ఉప)(అస్మై)(గాయత్ర)శాస్త్రాణి పాఠయత. అత్ర సంహితాయామితి దీర్ఘః (నరః)నాయకాః(పవమానాయ)పవిత్రకర్త్రే(ఇన్దవే)ఋజవే విద్యార్థినే(దేవాన్) విదుషః (ఇయక్షతే)యష్టుం సత్కర్తు మిచ్ఛతే. అత్ర ఛాన్దసో వర్ణలోప ఇత్యభ్యాస యకారలోపః ॥౬౨॥

అన్వయః—హే నరోయూయం దేవా నభీయక్ష తేఽస్మై పవమానాయేన్దవ ఉపగాయత. ॥౬౨॥ భావార్థః—అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యథా జిజ్ఞాసవోఽధ్యాపకాన్ సస్తుష్టాన్ కర్తుమిచ్ఛన్తి; తథాఽధ్యాపకా అపి తానధ్యాపయితు మిచ్ఛేయః. ॥౬౨॥

పదార్థము—నరః = నాయకులారా! అధ్యాపకాదులారా! మీరు, దేవాన్ = విద్యార్థినులను, అభి = సర్వవిధముల, ఇయక్షతే = సత్కరించదలించుచు, పవమానాయ = పవిత్రపఠించుచు, అస్మై ఇన్దవే = ఈ ఋజువిద్యార్థికి, ఉపగాయత = నికటస్థులై శాస్త్రములను చదివించుడు. ॥౬౨॥

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. జిజ్ఞాసువు తెల్లు అధ్యాపకులను సంతుష్టపఠించదలించుచున్నారో అటులనే అధ్యాపకులు కూడ వారిని చదివించుట కిచ్ఛగలిగి యుండవలయును. ॥౬౨॥ 1758

1759 యే త్వేక్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, ఇక్షో దేవతా, త్రిష్టుప్త్యన్తః, దైవతః స్వరః.

అథ రాజధర్మ విషయ మాహ. రాజధర్మ విషయము.

యే త్వాహే హత్యే మఘవన్నవర్తన్యే శామ్నరే హరివో యే గవిష్టా । యే త్వా నూనమదుదన్తి విప్రాః పిబేన్త్ర సోమమ్ సగణో మరుద్భిః ॥౬౩॥

యే, త్వా, అహిహత్య ఇత్యహి+హత్యే, మఘవన్నితి మఘ+వన్, అవర్ధన్, యే, శామ్నరే, హరివ ఇతి హరి+వః, యే, గవిష్టావైతి గో+ఇష్టా, యే, త్వా, నూనమ్, అనుమదున్తిత్వను+మదున్తి, విప్రాః, పిబ, ఇన్త్ర, సోమమ్, సగణ ఇతి స+గణః, మరుద్భి రితి మరుత్+భిః. ॥౬౩॥

పదార్థః—(యే)(త్వా)త్వామ్(అహిహత్యే)అహిర్యేఘస్య హత్యా హననం యస్మిన్ స్తస్మిన్ (మేఘవన్)పరమపూజితధనయుక్త! సేనాపతే(అవర్ధన్)వర్ధయేయః (యే)(శామ్నరే) శమ్నరస్య మఘస్యాఽయం సక్లామ స్తస్మిన్(హరివః)ప్రళస్తా హరయః కిరణా ఇవాశ్వా విద్యన్తే యస్య తత్సముద్భౌ(యే)(గవిష్టా)గవాం కిరణానాం సక్లాత్వామ్(యే)(త్వా) త్వామ్(నూనమ్)నిశ్చితమ్ (అనుమదున్తి)అనుకూలేభ్యన హృష్యన్తి(విప్రాః)మేధావినః(పిబ)(ఇన్త్ర) పరమైశ్వర్యయుక్త విద్వన్! (సోమమ్) సరౌషధ రసమ్ (సగణః) గణైః సహ వర్తమానః(మరుద్భిః)వాయుభి రివ మనుష్యైః ॥౬౩॥ అన్వయః—హే మఘవన్! యే విప్రా అహిహత్యే గవిష్టా సూర్యమివ త్వాఽవర్ధన్. హే హరివో! యే శామ్నరే విద్యుత మివ త్వాఽవర్ధన్. యే నూనం త్వామనుమ

దన్తి, యే చ త్వాం రక్షన్తి, సే ఇన్ద్రో! తై ర్మరుద్భిః సహ సగణః సూర్యో రసమివ మనుమైః
సహ సోమం పిబ. ॥౬౩॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా మేఘ
సూర్యసంక్లామే సూర్యస్యైవ విజయో జాయతే తథా మూర్ఖాణాం విదుషాం సక్లామే
విదుషామేవ విజయో భవతి. ॥౬౩॥

పదార్థము—మఘవన్ = ఉత్తమ పూజనీయ ధనముగల సేనాపతి! యే పిప్రాః =
ఏ విద్వాంసులు, అహిహత్యే = మేఘమును వధించు, గవిష్టే = కిరణసంగతిగల సంగ్రామ
మునందు కిరణములు సూర్యుని తేజస్సును [వృద్ధిపఱచు]నటుల, త్వా = నిన్ను, అవర్ధన్
= ఉత్సాహపఱచుదురో, హరిషః = ప్రశంసిత కిరణములవలె ప్రకాశించు గుఱ్ఱములుగల
శూరవీరులారా!, శామ్భరే = మేఘసూర్యుల సంగ్రామముందు విద్యుత్తువలె, త్వా =
నిన్ను, యే = ఎవరు, పెంపొందజేయుదురో, యే = ఎవరు, నూనమ్ = నిశ్చయముగనిన్ను,
అను మదన్తి = అనుకూలత్వమువలన నానందింపజేయుచున్నారో, యే = ఎవరు నిన్ను
రక్షించుచున్నారో, ఇన్ద్రో = ఉత్తమైశ్వర్యవంతా! మరుద్భిః = వాయువులవలెనున్న
ఆ మానవులతోగూడ, సగణః = గణములతో గూడియున్న సూర్యుడురసమునుగ్రహించు
చున్నటులనే, సోమమ్ = శ్రేష్ఠమైన ఓషధిరసమును, పిబ = త్రాగుము. ॥౬౩॥

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. ఎట్లు సూర్యమేఘముల
సంగ్రామమునందు సూర్యునికే విజయము కలుగుచున్నదో అటులనే మూర్ఖులకు
విద్వాంసులకు జరుగు సంగ్రామములందు విద్వాంసులకే విజయము కలుగుచున్నది.

1760 జనిష్ఠా ఇత్యస్య గౌరీవితి ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, త్రిష్టుప్శుప్తః, దైవతః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

జనిష్ఠా ఉగ్రః సహసే తురాయ మన్ద్ర ఓజిష్ఠో బహులాభిమానః ।

అవర్ధన్తిన్ద్ర మ్మరుతశ్చిదత్ర మాతా యద్వీర దధన్దనిష్ఠా. ॥౬౪॥

జనిష్ఠాః, ఉగ్రః, సహసే, తురాయ, మన్ద్రః, ఓజిష్ఠః, బహులాభిమాన
ఇతి బహుల+అభిమానః, అవర్ధన్, ఇన్ద్రమ్, మరుతః, చిత్, అత్ర, మాతా,
యత్, వీరమ్, దధన్త, ధనిష్ఠా. ॥౬౪॥

పదార్థః—(జనిష్ఠా)జనయే. అత్ర లుబ్ధకభావః (ఉగ్రః) తేజస్విస్వభావః (సహసే) బలాయ
(తురాయ) శ్రీమత్భావాయ (మన్ద్రః) స్తుత ఆనందప్రదః (ఓజిష్ఠః) అతిశయేన ఓజస్వీ (బహులాభిమానః)
బహులో బహువిధోఽభిమానో యస్య సః (అవర్ధన్) వర్ధయేయః (ఇన్ద్రమ్) సూర్యమ్ (మరుతః)
వాయవః (చిత్) ఇవ (అత్ర) అస్మిన్ రాజ్యపాలనవ్యవహారే (మాతా) జననీ (యత్) యమ్ (వీరమ్)
కౌర్యాదిగుణయుక్తం పుత్రమ్ (దధన్త) అపోషయత్. అనకారాగమ శ్చాన్దస్య (ధనిష్ఠా) అతిశ
యేన ధనినీ, ॥౬౪॥ ఆన్వయః—సే రాజన్ ధనిష్ఠా మాతా యద్వీరం దధన్దన్ద్రం మరు
తశ్చిదివ సభ్యా యం త్వా మవర్ధయన్తి త్వమత్ర సహసే తురాయ ఉగ్రో మన్ద్ర ఓజిష్ఠో బహు
లాభిమానః సన్ సుఖం జనిష్ఠాః. ॥౬౪॥ భావార్థః—ఆత్రోపమాలంకారః. యః స

బ్రహ్మచర్యేణ శరీరాల్పబలయ్యుక్తో విద్యాన్ స మష్టాన్ ప్రత్యుగ్రాః కఠినస్వభావః శ్రేష్ఠే సోఽన్యస్వభావః సన్ బహుసునభ్యావృతో ధర్మాత్మా భూత్వా న్యాయవినయాభ్యాం రాజ్యం పాలయేత్ స సర్వతో లభివర్తేత్. ||౬౪||

పదార్థము—ఓ రాజా!ధనిష్ఠా=అత్యంత ధనముగల,మాతా=తల్లి, యత్ వీరమ్=శూరత్వాది గుణయుక్త పుత్రుడవగు నే నిన్ను, దధనత్=పుష్టిపఱచుచున్నదో,మఱియు,చిత్=ఎట్లు,ఇంద్రమ్=సూర్యుని,మరుతః=వాయువులు పెంపొందజేయునో,అటులనే సభాసదులు ఏనిన్ను, అవర్తన్=యోగ్యతాదులతో పెంపొందజేయుదురో అట్టి నీవు, అత్ర=ఈ రాజ్యపాలన రూపవ్యవహారమున,సహసే=బలముకొఱకును,తురాయ=వేగమునిమిత్తమును,ఉగ్రః=తేజస్వ్యభావముగలవాడవు, మన్త్రః=స్తుతిప్రశంసలను పొందిన వాడవు ఆనందప్రమడవు, ఓజిష్ఠః=అతిశయ పరాక్రమవంతుడవు, బహులాభిమానః=బహువిధ పదార్థముల అభిమానముగలిగినవాడవునై సుఖమును, జనిష్ఠాః=ఉత్పన్న మొనర్చుము. ||౬౪||

భావార్థము—ఉపమాలంకార మిందున్నది.ఎవడు స్వయముగ బ్రహ్మచర్యముతో శరీరాత్మ బలయుక్తుడు విద్యాంసుడునై యుండునో వాడు దుష్టులయెడ ఉగ్రుడు కఠిన స్వభావముగలవాడు, శ్రేష్ఠులపట్ల తద్భిన్నస్వభావముగలవాడు నగుచు, మిగుల సుత్తమసభ్యులతో కూడినవాడు, ధర్మాత్ముడునై న్యాయముతోను వినయముతోను రాజ్యమును రక్షించగలడు. అత డన్నివిధముల అభివృద్ధి జెందును. ||౬౪|| 1760

1761 ఆ తూ న ఇత్యన్య వామదేవ ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, గాయత్రీ ఛందః, షడ్భః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

ఆ తూ న ఇన్ద్రో వృత్రహన్తస్మాక మర్థమా గహి । మహాన్త్రహీభి ర్ఘాతీభి.

ఆ, తు, నః, ఇన్ద్రో, వృత్రహన్తితి వృత్ర+హన్,అస్మాకమ్, అర్థమ్,

ఆ, గహి, మహాన్, మహీభిః, ఊతిభిరిత్యూతి+భిః.

||౬౫||

పదార్థః—(ఆ)సమన్తాత్(తు)క్షిప్రమ్. అత్ర ఋచి తును...ఇతి దీర్ఘః(నః)అస్మాన్(ఇన్ద్రో) పరమైశ్వర్యవన్ (వృత్రహన్) శత్రుణాం వినాశక (అస్మాకమ్)(అర్థమ్)వర్తనమ్ (ఆ) (గహి) ప్రాప్నుహి(మహాన్)పూజనీయశ్రమః(మహీభిః)మహాతీభిః(ఊతిభిః)రఘాదిభిః. ||౬౫||

అన్వయః—హే వృత్రహన్తిన్ద్రో! త్వమస్మాకమర్థ మాగహి. మహాన్ సన్త్రహీభి ర్ఘాతీభి ర్ఘోఽస్మాన్ త్వాదధనత్. ||౬౫|| భావార్థః—అత్ర పూర్వస్మాన్త్రాదధనదితి పదమనువర్తతే. హే రాజన్! యథా భవానస్మాకం రక్షకోఽస్తి తథా వయమపి భవంతం వర్తయేమ సర్వే వయం ప్రిత్యా మిలిత్యా దుష్టాన్నివార్య శ్రేష్ఠాన్ ధనాధ్యాన్ కుర్యామ. ||౬౫||

పదార్థము—వృత్రహన్ = శత్రువినాశక! ఇన్ద్రో = ఉత్తమైశ్వర్యముగల రాజా! నీవు,అస్మాకమ్=మాయొక్క,అర్థమ్=వృద్ధిని,ఉన్నతినీ,ఆ గహి=బాగుగా పొందుము మఱియు, మహాన్ = అత్యంత పూజనీయుడవై, మహీభిః ఊతిభిః = గొప్ప రక్షణాది క్రియలచే, నః=మమ్ము, తు ఆ దధనత్=శీఘ్రముగ బాగుగ పుష్టిపఱచుము. ||౬౫||

భావార్థము—పూర్వమంత్రమునుండి యీ మంత్రమునకు (దధనత్) అనుపదము అనువృత్తి వచ్చినది. ఓ రాజా! ఎట్లు నీవు మారక్షకుడవు, వర్తకుడవునై యున్నావో అటు లనే మేముకూడ నిన్నభివృద్ధిపఱచెదము. మనమందఱము ప్రేమతో కలిసిమెలిసి దుష్టులను తొలగించి శ్రేష్టులను ధనాధ్యులుగ నొనర్చుదము.

॥౬౫॥

1782 త్వమిష్టేత్యస్య నృమేధ ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, భురిగనుష్టువ్ ఛన్దః, గాధారః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల విషయ మయ్యుదియే.

త్వమిష్టే ప్రతూర్తి స్వభివిశ్వా అసి స్పృధః అశస్తిహా

జనితా విశ్వతూరసి తన్తూర్య తరుష్యతః.

॥౬౬॥

త్వమ్, ఇన్ద్ర, ప్రతూర్తిష్వితి ప్ర+తూర్తిషు, అభి, విశ్వాః, అసి, స్పృధః, అశస్తిహేత్య శస్తి+హా, జనితా, విశ్వతూరితి విశ+తూః, అసి, త్వమ్, తూర్య, తరుష్యతః.

॥౬౬॥

పదార్థః—(త్వమ్)(ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్యప్రద(ప్రతూర్తిషు) హననకర్మసు సక్గామేషు (అభి) (విశ్వాః) సర్వాః (అసి) భవసి (స్పృధః) స్పర్ధమానా ఈర్ష్యాయుక్తాః శత్రుసేనాః (అశస్తిహా) అప్రశంసానాం దుష్టానాం హంతా (జనితా) సుఖాని ప్రాదుర్భావుః (విశ్వతూః) విశ్వాన్ శత్రూన్ తూర్యతి హి నస్తి సః (అసి) (త్వమ్) (తూర్య) హింధి (తరుష్యతః) హనిష్యతః శత్రూన్.

॥౬౬॥

అన్వయః—హే ఇన్ద్ర! యత స్తవం ప్రతూర్తిషు విశ్వా స్పృధోఽభ్యసి. అశస్తిహా జనితా విశ్వాతూస్స స్తవం విజయవానసి తస్మాత్తరుష్యతస్తూర్య. భావార్థః—యే పురుషా అధర్మకర్మనివర్తకాః సుఖానాం జనకా యుద్ధవిద్యాసు కుశలాః స్యున్తే శత్రూన్ విజేతుం శక్నుయూః.

॥౬౬॥

పదార్థము—ఇన్ద్ర=ఉత్తమైశ్వర్యము నొసగు రాజా! త్వమ్=నీవు, ప్రతూర్తిషు = హననకర్మలు జరుగు సక్గామములందు, విశ్వాః స్పృధః=శత్రువుల యొక్క ఈర్ష్యాలువులై సకలనై నికులను, అభి అసి=తిరస్కరించుచున్నావు. మఱియు, అశస్తిహా=ప్రశంసలను పొందజాలని దుష్టులను హింసించువాడవు. జనితా=సుఖముల నుత్పత్తి జేయువాడవు. విశ్వతూః=సమస్త శత్రువులను వినాశమొనర్చువాడవు. త్వమ్ అసి = విజయముగలవాడవునై యున్నావు. కనుక, తరుష్యతః=హననమొనర్చు శత్రువులను, తూర్య=వధించుము.

॥౬౬॥

భావార్థము—ప రాజపురుషులు అధర్మయుక్త కర్మనివర్తకులు, సుఖోత్పాదకులు, యుద్ధవిద్యాకుశలుడు నగుదురో వారు శత్రువులను జయించుటకు సమర్థులగుదురు.

1783 అను తే శుష్మ మిత్యస్య నృమేధ ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, పక్షి-శ్చన్దః, వజ్రము స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

అను తే శుష్మం తురయన్త మీయతుః క్షోణీ శిశుం న మాతరా ॥

విశ్వానే స్పృధః శ్నధయన్త మన్యవే వృత్రం యద్విన్తృ తూర్వసి. ॥౬౭॥

అను, తే, శుష్మమ్, తురయన్తమ్, ఈయతుః, క్షోణీ ఇతి క్షోణీ, శిశుమ్, న, మాతరా, విశ్వాః, తే, స్పృధః, శ్నధయన్త, మన్యవే, వృత్రమ్, యత్, ఇన్తృ, తూర్వసి. ॥౬౭॥

పదార్థః—(అను) (తే) తవ(శుష్మమ్) శత్రూణాం శోషకం బలమ్(తురయన్తమ్) హింసన్తమ్(ఈయతుః)గచ్ఛతః (క్షోణీ) స్వపరభూమి. క్షోణీతి పృథివీ నా...నిఘం.౧.౧. (శిశుమ్) బాలకమ్(న)ఇవ(మాతరా)మాతాపితరౌ(విశ్వాః)అఖిలః(తే) తవ (స్పృధః) అరిసేనాః (శ్నధయన్త)శ్నధయన్తి హతా భవన్తి.అతాడభావః(మన్యవే)క్రోధాత్.పంచమ్యర్థే చతుర్థీ(వృత్రమ్)న్యాయావరకం శత్రుమ్(యత్)యమ్(ఇన్తృ)శత్రువిదారక(తూర్వసి)హింసన్తి. ॥౬౭॥

అన్వయః—హే ఇన్తృ యస్య తే తురయన్తం శుష్మం శిశుం మాతరా న క్షోణీ అన్వయతున్తస్య తే మన్యవే విశ్వాః స్పృధః శ్నధయన్త, యద్వ్యం వృత్రం శత్రుం త్వం తూర్వసి న పరా ణితో భవతి. ॥౬౭॥ భావార్థః—అత్రోపమాలంకారః. యేహం రాజపురుషాణాం హృష్టాః పుష్టా యుద్ధం ప్రతిజానానాః సేనాన్యైః సర్వత్ర విజయ మాప్నుయూః. ॥౬౭॥

పదార్థము—ఇంద్ర=శత్రువులను నాశనమొనర్చు రాజా! తే = ఏ నీయొక్క, తురయన్తమ్=శత్రువులను చంపునది, శుష్మమ్ = శత్రువులను శోషింపజేయునదియు నగు బలమును, శిశుమ్ = బాలకుని, మాతరా న=తల్లిదండ్రులవలె, క్షోణీ = స్వపరభూములు, అను ఈయతుః=అనుకూలములుగ లభించుచున్నవో, తే=ఆ నీయొక్క, మన్యవే=క్రోధమువలన, విశ్వాః స్పృధః=స్పర్ధించు సకల శత్రునైనవము, శ్నధయన్త =నష్టప్రభృత్తుముగ వధించబడుచున్నది. యత్ వృత్రమ్ = న్యాయమును నిరోధించు నే శత్రువును నీవు, తూర్వసి=కొట్టి చంపుచున్నావో వాడు పరాజితుడగుచున్నాడు॥౬౭॥

భావార్థము—ఉపమాలంకార మిందున్నది. హృష్టములు, బలిష్ఠములు, యుద్ధ ప్రతిజ్ఞ యొనర్చునవి యగు సేన లేరాజులకు కలవో ఆ రాజులు సర్వత్ర విజయపంతులగుదురు. ॥౬౭॥ 1768

1764 యజ్ఞ ఇత్యప్య కుత్స ఋషిః, ఆదిత్యా దేవతాః, నిచృజ్జగతి ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

యజ్ఞో దేవానాం ప్రత్యేతి సుమ్న మాదిత్యాసో భవతా మృడయన్తః । ఆ

వోఽర్వాచీ సుమతి ర్వవృత్యాదభిహో శ్చిద్యా వరివో విత్తరాసత్. ॥౬౮॥

యజ్ఞః, దేవానామ్, ప్రతి, ఏతి, సుమ్నమ్, ఆదిత్యానః, భవత, మృడయన్తః, ఆ, వః, అర్వాచీ, సుమతి రితి సు+మతిః, వవృత్యాత్, అభిహోః,

చిత్, యా, పరివోవిత్తరేతి పరివో విత్ + తరా, అసత్.

॥౬౮॥

పదార్థః—(యజ్ఞః)సంజన్యవ్యః సజ్జామాది వ్యవహారః(దేవానామ్)విదుషామ్(ప్రతి)(పతి) ప్రాప్నోతి(సుమ్నమ్)సుఖం కర్తుమ్ (ఆదిత్యానః) సూర్యవ త్తేజస్వినః(భవత)అత్ర సంహితాయా మితి దీర్ఘః(మృడయన్తః)సుఖయన్తః (ఆ) (హ)యుష్మాకమ్ (అర్వాచీ)అస్మదభిముఖి (సుమతిః) శోభనా ప్రజ్ఞా(వపుత్యాత్)అవర్తతామ్.వృత్ర ధాతో ర్లిజి వికరణాత్మనే పదం వ్యత్యయేన క్లు ర్ద్విత్వం చ (అంహోః) అపరాధినః(చిత్)అపి (యా) (పరివోవిత్తరా) యాఽతిశయేన పరిచరణ లక్ష్మి(అసత్)స్యాత్. ॥౬౮॥ అన్వయః—హే ఆదిత్యానః పూర్ణవిద్యా! యుయం యథా దేవానాం యజ్ఞో సుమ్నం ప్రత్యేతి తథా మృడయన్తో భవత. యథా వో పరివో విత్తరా ఽర్వాచీ సుమతి రావపుత్యా దంహో శ్చిత్తథా సుఖకరీ అసత్ ॥౬౮॥ భావార్థః—అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. యస్య దేశస్య మధ్యే పూర్ణవిద్యా రాజకర్మకరః స్య స్తత్ర సర్వేషా మేకా మతి ర్భూత్వా సుఖ మత్యంతం వర్తేత. ॥౬౮॥

పదార్థము—ఆదిత్యానః = సూర్యునివలె తేజోవంతులు, పూర్ణవిద్యావంతులునైన జనులారా! ఎట్లు, దేవానామ్ = విద్వాంసులయొక్క, యజ్ఞః = సంగతి యోగ్యమైన సంగ్రామాది వ్యవహారము, సుమ్నమ్ = సుఖపఱచుటకు, ప్రత్యేతి = ఎదురుగ నేతెంచి ప్రాప్తమగుచున్నదో అటులనే మీరు, మృడయన్తః = సుఖమును గలుగజేయువారు, భవత = అగుడు, ఎట్లు, హః = మీయొక్క, పరివో విత్తరా = అత్యంతసేవను పొందినది, అర్వాచీ = మా కభిముఖమైనదియునగు, సుమతిః = ఉత్తమబుద్ధి, అవపుత్యాత్ = బాగు గావర్తించుచున్నదో, అంహోః = అపరాధికి, చిత్ = కూడ, అటులనే మా యనుకూల బుద్ధి సుఖమును కలుగజేయునది, అసత్ = అగునుగాక! ॥౬౮॥

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. ఏ దేశమున పూర్ణవిద్యాం సులైన రాజు ప్రజలు నుదురో అచట నందఱు నేకాభిప్రాయముగలవారై మిగుల సుఖముగ వర్దిల్లుదురు. ॥౬౮॥ 1764

1765 అదద్ధేభి రిత్యస్య భరద్వాజ ఋషిః, సవితా దేవతా, నిచృష్టగతి ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.
పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

అదద్ధేభిః సవితః ప్రాయుభిష్టవ్యభి శివోభి రద్య పరి పాహి నో గయమ్ ।
హిరణ్యజిహ్వః సువితాయ నవ్యనే రక్ష మోకి ర్నోఽఅఘశభిస ఈశత.
అదద్ధేభిః, సవిత రితి సవితః, ప్రాయుభి రితి ప్రాయుభిః, త్వమ్, శివేభిః, అద్య, పరి, పాహి, నః, గయమ్, హిరణ్యజిహ్వ ఇతి హిరణ్య + జిహ్వః, సువి తాయ, నవ్యనే, రక్ష, మోకి, నః, అఘశంసః, ఈశత. ॥౬౯॥

పదార్థః—(అదద్ధేభిః)అహింసితైః (సవితః)అనేకపదార్థోత్పాదక తేజస్విన్! విద్యస్ రాజన్! (పాయుభిః)రక్షణైః(త్వమ్)(శివేభిః)రత్యాణాంరక్షైః(అద్య)(పరి)(పాహి)రక్ష(నః)అస్మాకమ్

(గయమ్) ప్రశంసనీయ మపత్యం ధనం గృహం వా. గయ ఇత్యపత్య నామ. నిఘం. ౨. ౨. ధన నామ. ౨. ౧౦. గృహ నామ చ. ౩. ౪. (హిరణ్యజిహ్వః) హిరణ్యం హితరమణీయా జిహ్వ వాగ్యస్య సః. హితరమణ మృవతీతి వా హృదయరమణ మృవతీతి వా. నిరు... ౨. ౧౦. జిహ్వేతి వాజ్ఞామ. నిఘం. ౧. ౧౧. (సువితాయ) ఐశ్వర్యాయ (నవ్యసే) అతిశయేన నవీనాయ (రక్ష) అత్ర ద్వ్యవోఽతప్తిజ ఇతి దీర్ఘః (మాకిః) నిపేధే (నః) అస్మాన్ (అఘశంసః) అఘస్య పాపస్య స్తోతా చోరః (ఈశత) సమర్థో భవేత్. ॥౬౯॥ అన్వయః—హే సవిత స్త్వమదజ్ఞేభిః శివేభిః పాయుభి రద్వ్య వో గయం పరిపాహి హిరణ్యజిహ్వః సన్ నవ్యసే సువితాయ నో రక్ష. యతోఽఘశంసో నో మాకి రిశత. ॥౬౯॥ భావార్థః—ప్రజాజన్యైః రాజపురుషా ఏవం సమ్పాదనీయా యూయ మస్మాక మపత్య ధన గృహాదీనాం పదార్థానాం రక్షణేన నవీనం నవీన మైశ్వర్యం ప్రాప్యన్త్య స్మశ్యం పీడాప్రదాన్తూరే రక్షత.

॥౬౯॥

పదార్థము—సవితః=అనేక పదార్థోత్పాదకుడవు, తేజోవంతుడవు, విద్వాంసు డవునై న రాజా! త్వమ్=నీవు, అద్ర్భేభిః=అహింసితములు, శివేభిః=కళ్యాణకరములు నగు, పాయుభిః=రక్షణలతో, అద్య=నేడు, నః=మాయొక్క, గయమ్=ప్రశంసించ దగిన సంతానమును, ధనమును, గృహమును, పరిపాహి = సర్వవిధముల రక్షించుము. హిరణ్యజిహ్వః=సర్వహితమందు రమించదగిన వాక్కుగల నీవు, నవ్యసే = అత్యంత నూతన, సవితాయ=ఐశ్వర్యము కొఱకు, నః=మమ్ము రక్షించుము. అందువలన, అఘ శంసః = పాపమును పొగడు దుష్టుడు చోరుడు మామీద, మాకిః ఈశత = శాసకుడు కాకుండును గాక!

॥౬౯॥

భావార్థము—ప్రజలు రాజపురుషులను “రాజపురుషులారా! మీరు మా సంతాన మును, ధనమును, గృహములను, పదార్థములను కాపాడుచు కొత్తకొత్త ఐశ్వర్యము లను లభింపజేసి, పీడను కలుగజేయు దుష్టులనుండి మమ్ము దూరముగనుంచి రక్షించు” డని సంబోధించవలయును.

॥౬౯॥ 1765

1766 ప్ర వీరయేత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, వాయు ర్దేవతా, విరాట్ త్రిష్టుప్ చంద్రః, దైవతః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. నురల నదే విషయము.

ప్ర వీరయా కుచయో దద్రిరే వామధ్వర్యుభి ర్మధుమన్తః సుతానః । వహ వాయో నియుతో యాహ్యచ్ఛా పిబా సుతస్యాన్త స్తోమదాయ. ॥౭౦॥

ప్ర, వీరయేతి వీర+యా, కుచయః, దద్రిరే, వామ్, అధ్వర్యుభిరిత్య ధ్వర్యుభిః, మధుమన్త ఇతి మధు+మన్తః, సుతానః, వహ, వాయో ఇతి వాయో, నియుత ఇతి ని+యుతః, యాహి, అచ్చ, పిబ, సుతస్య, అన్తనః, మదాయ.

॥౭౦॥

పదార్థః—(ప్ర) (వీరయా) వీరయు క్తయా (కుచయః) పవిత్రాః (దద్రిరే) విదీర్ఘాన్ కుర్వన్తి. వ్యత్యయే నాత్రాత్మనేపదమ్. (వామ్) యువయోః రాజప్రజాజన్యోః (అధ్వర్యుభిః) హింసాఽ

న్యాయవర్జితైః సహ (మధుమంతైః) ప్రళప్తవిజ్ఞానయుక్తాః (సుతాసః) విద్యాసుశిక్షాభ్యాం నిష్పన్నాః (వహ) ప్రావయ (వాయో) వాయువద్వర్తమాన బలిష్ఠ రాజన్! (నియుతః) నితరాం మిశ్రితా మిశ్రితాన్ వాయ్వాదిగుణాన్ (యాహి) ప్రాప్నుహి (అచ్చ) సమ్యక్. అత్ర నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః (పిబ) అత్ర ద్వ్యచోఽతస్తిజ ఇతి దీర్ఘః (సుతస్య) నిష్పన్నస్య (అన్తస్య) అన్నస్య (మదాయ) అనన్తాయ అన్యాయః—హే రాజప్రజాజనా యే వాం మధుమంతైః సుతాసః శుచయో జనా అధ్వర్యుభిః వీరయా సేనయా శత్రూన్ ప్రదద్మిరేతైః సహ హే వాయో త్వం నియుతః వహ. అచ్చ యాహి మదాయ సుతస్యాన్తసో రసం పిబ. ||౩౦|| భావార్థము—యే పవిత్రాచరణా రాజప్రజాభక్తా విజ్ఞానవన్తో వీరసేనయా శత్రూన్ విదృణన్తి తాన్ ప్రాప్య రాజాఽఽనన్దితో భవేత్ తథా స్వస్మా అనన్త మిచ్ఛేత్తథా రాజా ప్రజాజనభ్యోఽపి కాజ్ఞేత. ||౩౦||

పదార్థము—రాజప్రజలారా! వామ్ = మీ యిరువురియొక్క, మధుమంతైః = ప్రళం సిత జ్ఞానయుక్తులు, సుతాసః = విద్యవలసన శిక్షణవలనను సిద్ధపఱచబడిన వారునగు, శుచయః = ఏవవిశ్రమానవులు, అధ్వర్యుభిః = హింసనుండి, అన్యాయమునుండి దూరముగ నుండువారితోను, వీరయా = వీరపురుషులతో కూడిన సేనలతోను శత్రువులను, ప్రదద్మిరే = బాగుగా విదీర్ణ పఱచుచున్నారో వారితో, వాయో = వాయువువలె బలిష్ఠుడవైన రాజా! నీవు, నియుతః = నిరంతరము సంయుక్త వియుక్త మొనర్చు వాయ్వాదులగుణములను, వహ = పొందుము. మఱియు, అచ్చ యాహి = బాగుగ ప్రార్థనపడవుకమ్మ మఱియు, మదాయ = ఆనందము కొఱకు, సుతస్య = సిద్ధపఱచబడిన, అన్తస్య = అన్నముయొక్క రసమును, పిబ = త్రాగుము. ||౩౦||

భావార్థము—ఎవరు పవిత్రాచరణులు రాజునకు ప్రజలకు హితైషులు విజ్ఞాన వంతులునై వీరనై న్యముతో శత్రువులను చీల్చి చెండాడుదురో అట్టివారిని బడసి రాజు ఆనందితుడగునుగాక! రాజేటుల తన నిమిత్తము ఆనందమును కోరునో అటులనే రాజ పురుషులకొఱకు ప్రజలకొఱకును కోరవలయును. ||౩౦|| 1766

1767 గావ ఇత్యస్య వసిష్ఠ యుపిః, మిత్రావరుణౌ దేవతే, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

అథ పృథివీసూర్యా కీదృశా విత్త్యాహ. తరణి ధరణు లెటులున్నవి?

గావ ఉపావతావతం మహీ యజ్ఞస్య రప్సదా । ఉభా కర్ణా హిరణ్యయా. ||౩౧||

గావః, ఉప, అవత, అవతమ్, మహీ ఇతి మహీ, యజ్ఞస్య, రప్సదా, ఉభా, కర్ణా, హిరణ్యయా. ||౩౧||

పదార్థము—(గావః) కిరణాః (ఉప) (అవత) రక్షత (అవతమ్) కూపమ్ (మహీ) ద్యావాపృథివ్యో (యజ్ఞస్య) సజ్జతస్య సంసారస్య (రప్సదా) సురూపప్రదే (ఉభా) ఉభే (కర్ణా) కర్తృ (హిరణ్యయా) జ్యోతిష్ప్రచరే. ||౩౧|| అన్యాయః—హే మనుష్యా! యథా రప్సదా ఉభా కర్ణా హిరణ్యయా మహీ యజ్ఞస్యావతమివ రక్షితే భవతో గావశ్చ రక్షకాః స్యుః ప్రథైతాన్ యాయ ముపావత. ||౩౧|| భావార్థము—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా కృషీవలాః కూపోదకేన క్షేత్రాణ్యరామాంశ్చ సంరక్ష్య శ్రీమన్తో భవన్తి తథా పృథివీసూర్యా సర్వేషాం శ్రీకారకే భవతః. ||౩౧||

పదార్థము-మానవులారా! రప్పుడా = సుందరరూపము నొసగునవి, కర్ణా = కార్యసాధకములు, హిరణ్యయా = జ్యోతిస్వరూపములు, మహీ = మహత్పరిమాణములునగు సూర్యుడు, భూమి, ఉభా = రెండు, యజ్ఞస్య = సంగత సంసారమునకు, అవతమ్ = కూపమువలె రక్షకము తెట్లగుచున్నవో మణియు, గావః = కిరణములును రక్షకము తెటులగుచున్నవో అటులనే వీనిని మీరు, ఉప అవత = రక్షించుడు. ||౭౦||

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. రై తులెట్లు నూనీసిటతో పొలమును తోటలను బాగుగా కాపాడి ధనవంతులగుచున్నారో అటులనే భూమి సూర్యుడు సమస్తమునకు ధనకారకము లగుచున్నవి. ||౭౦|| 1767

1768 కావ్యయోరిత్యస్య దక్ష ఋషిః, విద్వాన్ దేవతా, నిచ్చద్గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

అథాధ్యాపకోపదేశక విషయ మాహ. అధ్యాపకోపదేశకుల విషయము.

కావ్యయో రాజానేషు క్రత్వా దక్షస్య దురోణే । రిశాదసా సదస్తతః । ||౭౧||

కావ్యయోః, ఆజానేష్విత్వా + జానేషు, క్రత్వా, దక్షస్య, దురోణే,
రిశాదసా, సదస్త ఇతి సద + స్తే, ఆ. ||౭౧||

పదార్థః—(కావ్యయోః)కవిభి ర్విద్యద్వి ర్నిర్మితయో ర్వ్యవహార పరమార్థ ప్రతిపాదకయో ర్గ్రన్థయోః (ఆజానేషు) సమస్తాజ్ఞాయ నై విద్వాంసో యై స్తేషు పఠనపాఠనాది వ్యవహారేషు (క్రత్వా)ప్రజ్ఞయా కర్మణా వా(దక్షస్య)కుశలస్య జనస్య(దురోణే)గృపే(రిశాదసా)అసిద్ధ్యాది దోషనాశకా వధ్యాపకోపదేశకా(సదస్తే)సహ తిష్ఠన్తి యత్ర(ఆ)సమస్తాత్. ||౭౧|| అన్వయః—
పే రిశాదసా కావ్యయో రాజానేషు క్రత్వా దక్షస్య సదస్తే దురోణే యువా మాగచ్ఛతమ్.
భావార్థః—హే మనుష్యా! యా వధ్యాపకోపదేశకా రాజప్రజాజనాన్ ప్రాజ్ఞాన్ బలయుక్తా సరోగాన్ పఠస్పరస్మిన్ ప్రీతిమతో ధర్మాత్మనః పురుషార్థినః సంపాదయేతాం తా పిశ్యవప్స త్కర్తవ్యోస్తః. ||౭౧||

పదార్థము—రిశాదసా = అవిద్యాది దోషనాశకులైన అధ్యాపకోపదేశకులారా! కావ్యయోః = కవులు విద్వాంసులు నిర్మించిన, వ్యవహార పరమార్థములను ప్రతిపాదించు గ్రంథముల, ఆజానేషు = విద్వాంసులుగ నొనర్చులుగు పఠనపాఠనాది వ్యవహారములందు, క్రత్వా = బుద్ధితో లేక కర్మతో, దక్షస్య = కుశలుడగు పురుషునియొక్క, సదస్తే దురోణే = కలసిమెలసి కూర్చుడు గృహమునకు మీరు, ఆ = వచ్చుచునుండుడు.

భావార్థము—మానవులారా! ఏ అధ్యాపకోపదేశకులు రాజును ప్రజలను బుద్ధి మంతులుగ, బలయుక్తులుగ, నీరోగులుగ, పఠస్పర ప్రీతిగలవారుగ, ధర్మాత్ములుగ, పురుషార్థులుగను చేయుదురో వారు తండ్రివలె సత్కరించబడుటకు తగినవారు. ||౭౧||

1769 రై వ్యావిత్యస్య దక్ష ఋషిః, అధ్వర్యా దేవతే, నిచ్చద్ గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

అథ యాన నిర్మాణ విషయ మాహ. యాన నిర్మాణ విషయము.

దై¹వ్యా వధ్వరూ² ఆ గ³త⁴భి⁵ ర⁶థే⁷న సూ⁸ర్య⁹త్వ¹⁰చా : మ¹¹ధ్వా య¹²జ్ఞ¹³భి¹⁴ స¹⁵మ¹⁶జ్ఞా¹⁷థే॥

*త¹మ్రు²త్స³థా⁴ । అ⁵యం⁶ వే⁷నః ॥

॥౭౩॥

దై¹వ్యా, అ²ధ్వ³రూ⁴ ఇ⁵త్య⁶ధ్వ⁷రూ⁸, ఆ, గ⁹త¹⁰మ్, ర¹¹థే¹²న, సూ¹³ర్య¹⁴త్వ¹⁵చే¹⁶తి
సూ¹ర్య²+త్వ³చా, మ⁴ధ్వా, య⁵జ్ఞ⁶మ్, స⁷మ్, అ⁸జ్ఞో⁹జ్ఞా¹⁰థ ఇ¹¹త్య¹²జ్ఞా¹³థే. ॥౭౩॥

పదార్థః—(దై వ్యా) దేవేమ విద్యత్సు కుశలౌ (అధ్వరూ) ఆత్మనో²ధ్వర మహింసా మిచ్చనై(ఆ) (గతమ్) ఆగచ్ఛతమ్ (రథేన) రమణపేతునా యానేన(సూర్యత్వచా)సూర్య ఇవ ప్రదిప్తా త్వగ్ యస్య తేన(మధ్వా)మధురభాషణేన(యజ్ఞమ్) గమనాఖ్యం వ్యవహారమ్ (సమ్) (అజ్ఞాథే)ప్రకటయతమ్. ॥౭౩॥ అన్వయః—హే దై వ్యా వధ్వరూ సూర్యత్వచా రథేనాగత మాగత్య మధ్వా యజ్ఞం సమజ్ఞాథే. ॥౭౩॥ భావార్థః—మమమ్యై ర్యాని భూజలాస్తరిత గమకాని సుశోభితాని సూర్యవప్రకాశితాని యానాని నిర్మాతవ్యాని తై రభీష్టాః కామాః సాధనీయాః. ॥౭౩॥

పదార్థము—దై వ్యా=విద్యాంసులలో కుశలప్రవీణులు, అధ్వరూ = స్వకీయా త్మతో నహింసారూప ధర్మమును కోరుచున్న వారునగు విద్యాంసులారా! మీరిరువురు, సూర్యత్వచా = సూర్యునివంటి కాంతిగలవారు, రథేన = ఆనందమునకు పేతువగు యానముతో, ఆగతమ్ = రండు. మఱియు వచ్చి, మధ్వా = మధురభాషణముతో, యజ్ఞమ్ = గమనాఖ్య వ్యవహారమును, సమ్ అజ్ఞాథే = బాగుగ ప్రకటించుడు. ॥౭౩॥

భావార్థము—మానవులు పృథివీజల అంతరిక్షములందు విహారమొనరించగలవి, ఉత్తమ శోభాయమానములు సూర్యునివలె ప్రకాశించునవియునగు యానములను నిర్మించి వానివలన నభీష్టకామములను సాధించవలయును. ॥౭౩॥ 1769

1770 తిరశ్చీన ఇత్యన్య ప్రజాపతి రృషిః, సూర్యో దేవతా, త్రిష్టుప్ చంద్రః, దైవతః స్వరః.

అథ విద్వద్విషయ మాహ. విద్యాంసుని విషయము.

తి¹ర²శ్చీ³నో⁴ వి⁵త⁶తో⁷ ర⁸శ్మి⁹ రే¹⁰షా¹¹మ¹²ధః¹³ స్వి¹⁴దా¹⁵సీ¹⁶త¹⁷దు¹⁸పరి¹⁹ స్వి²⁰దా²¹సీ²²త²³ ।

రే¹తో²ధా³ అ⁴స⁵న్మ⁶హి⁷మా⁸న⁹ అ¹⁰స¹¹న్ త¹²స్వ¹³ధా¹⁴ అ¹⁵వ¹⁶స్తా¹⁷త్ప్ర¹⁸య¹⁹తిః²⁰ ప²¹ర²²స్తా²³త్ .

తి¹ర²శ్చీ³నః, వి⁴త⁵త ఇ⁶తి వి⁷+త⁸తః, ర⁹శ్మిః, ఏ¹⁰షా¹¹మ్, అ¹²ధః, స్వి¹³త్, ఆ¹⁴సీ¹⁵త్, ఉ¹⁶పరి, స్వి¹⁷త్, ఆ¹⁸సీ¹⁹త్, రే²⁰తో²¹ధా ఇ²²తి రే²³తః+ధాః, అ²⁴స²⁵న్, మ²⁶హి²⁷మా²⁸నః, అ²⁹స³⁰న్, స్వ³¹ధా, అ³²వ³³స్తా³⁴త్, ప్ర³⁵య³⁶తి రి³⁷తి ప్ర³⁸+య³⁹తిః, ప⁴⁰ర⁴¹స్తా⁴²త్. ॥౭౪॥

పదార్థ—(తిరశ్చీనః) తిర్వగ్గమనః (వితతః) విస్తృతః(రశ్మిః) కిరణో దీప్తిః(ఏషామ్)విద్యుత్ పూర్వాదీనామ్ (అధః) అర్వాక్(స్విత్)అపి(ఆసీత్)అస్తి(ఉపరి)(స్విత్) (ఆసీత్)అస్తి(రేతోధాః)

*ఇచ్చటకూడ ౭వ అధ్యాయములోని ౧౨, ౧౬ మంత్రముల ప్రతికలు కర్మకాండ విశేషము నకై పేర్కొన బడినవి.

యే రేతో వీర్యం దధతి తే(ఆసన్)సస్తు (మహిమానః) పూజ్యమానాః(ఆసన్)స్వః(స్వధా)యే
స్వం దధతి తే. అత్ర విభక్తిలోపః(అవస్తాత్)అవరస్మాత్(ప్రయతిః)ప్రయతనశీలం(పరస్మాత్)పర
స్మాత్. ॥౭౪॥ అన్వయః-పే మనుష్యా! ఏషాం తిరశ్చిన్ వితతో రశ్చి రధః స్విదాసీదు
పరి స్విదాసీ దవస్తాత్పరస్తాచ్చ ప్రయతి రస్తి. తద్విజ్ఞానేన రేతోధా ఆసన్ మహిమానః స్వధా
సన్తో భవంత ఉపకారకా ఆసన్. ॥౭౪॥ భావార్థః-పే మనుష్యా! యస్యా విద్యుతో దీప్తి
రస్తస్తా సతీ సర్వాను దిషు వ్యాప్తాస్తి సై వ సర్వం దధాతీతి యూయం విజానీహ. ॥౭౪॥

పదార్థము-మానవులారా! ఏషామ్=ఈ విద్యుత్సూర్యాదులయొక్క, తిరశ్చిన్
వక్రగమనము గలది, వితతః=విస్తారయు క్తమునగు, రశ్చిః=కిరణము లేక దీప్తి, అధః
=క్రింద, స్విత్=కూడ, ఆసీత్=ఉన్నది, ఉపరి=పై న, స్విత్=కూడ, ఆసీత్=ఉన్నది,
మఱియు, అవస్తాత్=ఇటునుండియు, పరస్తాత్=అటునుండియు, ప్రయతిః=ప్రయత్న
శీలముగలదై యున్నది. దాని విజ్ఞానముతో, రేతోధాః=పరాక్రమమును ధరించగల
వారుగ, ఆసన్=కండు, మఱియు మీరు మహిమానః=పూజ్యులు, స్వధా = స్వకీయ
ధనాదిపదార్థములను ధరించువారలనగుచు ఉపకారులు, ఆసన్=కండు. ॥౭౪॥

భావార్థము-మానవులారా! ఏ విద్యుదీప్తి అన్నిటిలోపలనుండి సమస్త దిశలలో
వ్యాపించియున్నదో అదియే సమస్తమును ధరించుచున్నదని యెఱుంగుడు. ॥౭౪॥

1771 ఆ రోదసీత్యన్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, విద్వాన్ దేవతా, నిచృజ్జగతి చన్యః, నిషాదః స్వంః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల విషయ మయ్యదియే.

ఆ రోదసీఽఅపృణదా స్వర్తహజ్జాతం యదేన మపసోఽఅధారయన్ ।

సోఽఅధ్వరాయ పరిణీయతే కవి రత్తోన వాజసాతయే చనోహితః. ॥౭౫॥

ఆ, రోదసీ ఇతి రోదసీ, అప్రణత్, ఆ, స్వః, మహత్, జాతమ్,
యత్, ఏనమ్, అపసః, అధారయన్, సః, అధ్వరాయ, పరి, నీయతే, కవిః,
అత్యః, న, వాజసాతయ ఇతి వాజ+సాతయే, చనోహిత ఇతి చనః+హితః.

పదార్థః-(ఆ) సమస్తాత్ (రోదసీ) ద్యావాపృథివ్యా (అపృణత్)పృణాతి వ్యాప్నోతి(ఆ)
(స్వః)అస్తరిక్షమ్(మహత్)(జాతమ్)(యత్)(ఏనమ్)(అపసః)కర్మాణి(అధారయన్) ధారయన్తి
(సః)(అధ్వరాయ)అహంసాఖ్యాయ శిష్యమయాయ యజ్ఞాయ(పరి)సర్వతః (నీయతే) ప్రాప్యతే
(కవిః)శబ్దపేతుః(అత్యః)యోఽతతి వ్యాప్నోత్యధ్వనం సోఽత్యః(న)ఇవ(వాజసాతయే)వాజస్య
వేగస్య సంభవనాయ(చనోహితః)చనసే పృథివ్యాధ్వన్నాయ హితకారి. చన ఇత్యన్ననామ...
నిరు. ౬.౧౬. ॥౭౫॥ అన్వయః-పే మనుష్యా! యద్యో విద్యుద్రూపోఽగ్ని రోదసీ మహా
జ్ఞాతం స్వశ్చాఽప్రణ దేనమపన అధారయన్, యశ్చ కవి రధ్వరాయ వాజసాతయే చాత్యో న
విద్వద్భిః పరిణీయతే స చ నో హితోఽస్తి తి యూయం విజానీత. ॥౭౫॥ భావార్థః-మనుష్యై
రనేకవిద్యై ర్విజ్ఞానకర్తృభి ర్విద్యుద్విద్యార్థం లభ్యై భూమ్యాదిషు వ్యాప్తో విభాజకశ్చ సాధితః సన్
యానాదీనాం సద్యో గమయితాఽగ్నిః కా ర్యేమాపయోక్తవ్యః. ॥౭౫॥

పదార్థము—యత్ = ఏ విద్యుద్రూపాగ్ని, రోదసీ = సూర్యుని మఱియు పృథివిని, మహత్ = పెద్దది, జాతమ్ = ప్రసిద్ధమునగు, స్వః = అంతరిక్షమును, ఆ అపృణత్ = బాగుగ వ్యాప్తమగునో, ఏనమ్ = [ఏ] ఈ యగ్నిని, అపసః = కర్మలు, ఆ అధారయన్ = బాగుగా ధరించుచున్నవో మఱియు, కవిః = శబ్దము కలుగుటకు హేతువైన యే యగ్ని, అధ్వరాయ = అహింసానామక శిల్పవిద్యారూప యజ్ఞముకొఱకు, వాజసాతయే = వేగమును బాగుగ సేవించుటకొఱకును, అత్యః న = మార్గమున వ్యాప్తమగు గుఱ్ఱమువలె, విద్వాంసులచే, పరి నీయతే = పొందబడుచున్నదో, సః = అది, చనోహితః = పృథివ్యాద్యన్నములకు హితకరమైనదని మానవులారా! మీరు తెలిసికొనుడు. ||౭౫||

భావార్థము—మానవు లనేకవిధములైన విజ్ఞానములవలనను, కర్మలవలనను విద్యుద్రూపాగ్ని విద్యను బడసి భూమి మొదలగు వానియందు వ్యాప్తము, విభాగకర్త, సాధితము, యానాదులను శీఘ్రముగ చేర్చునదియనగునగ్నిని కార్యములందు ప్రయుక్త పఱచవలయును. ||౭౫|| 1771

1772 ఉక్తేభి రిత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, ఇన్ద్రాగ్ని దేవతే, గాయత్రీ చంద్రః, షడ్జః స్వరః.

కీదృశా జనాః సత్కారాః స్యు రిత్యాహ. ఎటువంటి జనులు సత్కరించ యోగ్యులు ? ఉక్తేభి ర్వృత్తృహస్తమా యా మన్దానా చిదా గిరా । ఆజ్ఞాపై రావివాసతః ||౭౬|| ఉక్తేభిః, వృత్తృహస్తమేతి వృత్తృహన్ + తమా, యా, మన్దానా, చిత్, ఆ, గిరా, ఆజ్ఞాపై, రావివాసత ఇత్యా + వివాసతః. ||౭౬||

పదార్థః—(ఉక్తేభిః) ప్రశంసనీయైః స్తుతిసాధకై ర్వేదవిభాగై ర్మన్తైః (వృత్తృహస్తమా) అతిశయేన వృత్తాణా మావరకాణాం పాపినాం హస్తారా(యా)యా(మన్దానా)ఆనస్తప్రదౌ, అత్ర సర్వత్ర విభక్తే ర్దాదేశః (చిత్) ఇవ (ఆ) సమన్తాత్ (గిరా) వాణ్యా(ఆజ్ఞాపై)సమన్తాద్ ఘోషైః(రావివాసతః)సమన్తాత్ పరిచరతః. ||౭౬|| అన్వయః—యా మన్దానా వృత్తృహస్తమా సభాసేనాధ్యక్షా చిదివ గిరా ఆజ్ఞాపై రుక్తేభిశ్చ శిల్పవిజ్ఞాన మావివాసత స్తావధ్యాపకోపదేశకా మనుష్యై రాసేవనీయా. ||౭౬|| భావార్థః—యే మనుష్యాః ! సభాసేనాధ్యక్షులవలె విద్యాదికార్యముల యొక్క సాధకులై సూపదేశైః సర్వాన్ విదుషః సమృద్ధయన్తః ప్రవృత్తాః స్యున్త ఏవ సరైః సత్కర్తవ్యా భవేయః. ||౭౬||

పదార్థము—యా = ఏ [యధ్యాపకోపదేశకులు], మన్దానా = అనందదాతలు, వృత్తృహస్తమా = ధర్మనిరోధక పాపులను నాశనమొనర్చువారును నగు సభాసేనావతుల, చిత్ = వలె, గిరా = వాణిచేతను, ఆజ్ఞాపై = మంచి ధర్మనిచేతను, ఉక్తేభిః = యోగ్య స్తుతులకు సాధకములగు వేదభాగస్థ మంత్రములతోను శిల్పవిజ్ఞానమును, రావివాసతః = బాగుగా సేవించుచున్నారో ఆయధ్యాపకోపదేశకులను మానవులు, ఆ = బాగుగ సేవించవలయును. ||౭౬||

భావార్థము—ఏ మానవులు సభాసేనాధ్యక్షులవలె విద్యాదికార్యముల యొక్క సాధకులై సుందరోపదేశములతో సర్వులను విద్వాంసులుగ నొనర్చ ప్రవృత్తులగుదురో

వారే సకలజనులచే సత్కరించబడుటకు యోగ్యులు.

॥౭౬॥ 1772

1773 ఉప న ఇత్యన్య సుహోత్ర ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, నిచృద్గాయత్రీ ఛన్దః, వడ్డః స్వరః.

అథ పితరా స్వసంతానాన్ ప్రతి కిం కుర్యాతామిత్యాహ.

మాతాపితరులు స్వసంతానమునకై యేమి యొనర్చవలెను ?

ఉప నః సూనవో గిరః శ్రృణ్వన్త్యమృతస్య యే । సుమృడీకా భవన్తు నః॥౭౭॥

ఉప, నః, సూనవః, గిరః, శ్రృణ్వన్తు, అమృతస్య, యే, సుమృడీకా ఇతి
సు+మృడీకాః, భవన్తు, నః.

॥౭౭॥

పదార్థః—(ఉప)(నః)అస్మాకమ్ (సూనవః) అపత్యాని(గిరః) (శ్రృణ్వన్తు)(అమృతస్య)నాశ
రహితస్య పరమేశ్వరస్య నిత్యస్య వేదస్య వా(యే)(సుమృడీకాః)సుష్టు సుఖకరాః(భవన్తు)(నః)
అస్మాభ్యమ్. ॥౭౭॥ అన్వయః—యే నః సూనవో అమృతస్య గిర ఉపశ్రృణ్వన్తు తే నసు
మృడీకా భవన్తు. ॥౭౭॥ భావార్థః—యది మాతాపితరా స్వపుత్రాన్ కన్యాన్ బ్రహ్మ
చర్యేణ వేదవిద్యయా సుశిక్షయా చ యక్తాన్ కృత్వా శరీరాత్మబలవతః కుర్యాతాం తస్మి
తేభ్యోఽత్యంత సుఖకరా స్యాతామ్.

॥౭౭॥

పదార్థము—యే నః సూనవః = ఏ మాసంతానము, అమృతస్య = నాశరహిత పర
మేశ్వరునకు సంబంధించిన లేక నిత్యమైన వేదముయొక్క, గిరః = వాక్కులను, ఉప
శ్రృణ్వన్తు = అధ్యాపకుడు మొదలగువారి దగ్గఱనుండి విందురో వారు, నః = మాకు,
సుమృడీకాః = ఉత్తమ సుఖము నొసగువారు, భవన్తు = అగుదురుగాక!

॥౭౭॥

భావార్థము—తలిదండ్రులు తమ పుత్రపుత్రికలను బ్రహ్మచర్యముతో వేదవిద్యను,
ఉత్తమశిక్షను గఱపి శరీరాత్మ బలములుగలవారిగ చేయుచో సంతానమున కత్యంత
హితకరులైన వారగుదురు.

॥౭౭॥ 1773

1774 బ్రహ్మణీత్యన్య అగస్త్య బుఃషిః, ఇన్ద్రమరుతౌ దేవతే, విరాట్ త్రిష్టుష్పన్దః, ధైవతః స్వరః.

పునర్విద్వాంసః కిం కుర్య రిత్యాహ. మరల విద్వాంసు లేమి చేయవలెను ?

బ్రహ్మణీ మే మతయః శశిః సుతాసః శుష్మఽఇయర్తి ప్రభృతో మేఽఅద్రీః ।

ఆ శానతే ప్రతి హర్యన్త్యుక్తేమా హరీ వహతస్తా నో అచ్చ. ॥౭౮॥

బ్రహ్మణీ, మే, మతయః, శశి, సుతాసః, శుష్మః, ఇయర్తి, ప్రభృత
ఇతి ప్ర+భృతః, మే, అద్రీః, ఆ, శానతే, ప్రతి, హర్యన్తి, ఉక్తా, ఇమా,
హరీ ఇతి హరీ, వహతః, తా, నః, అచ్చ.

॥౭౮॥

పదార్థః—(బ్రహ్మణీ)ధనాని(మే)మహ్యామ్ (మతయః) మేధావినః. మతయ ఇతి మేధావి
నామ...నిఘం. కిం. (శశి) సుఖమ్ (సుతాసః) విద్యాసుశిక్షాభ్యాం నిష్పన్నా ఐశ్వర్యవన్తః

(శుష్కః) బలకరః (ఇయ ర్తి) అర్పయతి. అత్రా న్తర్గతో ణిచ్ (ప్రభృతః) ప్రకషేణ హవనాదినా పోషితః (మే) మహ్యమ్ (అద్రిః) మేఘః (ఆ) (శాస తే) ఆశాం కుర్వన్తి (ప్రతి) (హర్యన్తి) కామయన్తే (ఉక్తా) ప్రశంసనీయాని వేదవచాంసి (ఇమా) ఇమాని (హరి) హరణశీలాపధ్యాపకాఽధ్యేతారౌ (వహతః) ప్రాపయత్ (తా) తాని (నః) అన్యభ్యమ్ (అచ్చ) ॥౩౮॥ అన్వయః—సుతాసో మరయౌ మే యాని బ్రహ్మణి ప్రతి హర్యన్తి ఇమాక్తాఽఽశాసతే శుష్కః ప్రభృతోఽద్రి స్తే యత్ సమియర్తి తా తాని నోఽన్యభ్యం హర్యచ్చ వహతః. ॥౩౮॥ భావార్థః—హే విద్వాంసో యేన కర్మణా విద్యా మేధోన్నతిః స్యాత్తత్కరుత. యే యుష్మద్విద్యాసుశిక్షే కామయన్తే తాన్ ప్రీత్యా ప్రయచ్ఛత యే భవద్భ్యోఽధిక స్తేభ్యో యూయం విద్యాం గృహ్లాత. ॥౩౮॥

పదార్థము—సుతానః = విద్యా సుశిక్షాయుక్తులు, ఐశ్వర్యముగలవారు, మతయః = బుద్ధిమంతులు, మే = నాకొఱకు, బ్రహ్మణి = ఏధనములను, ప్రతి హర్యన్తి = ప్రతీతితో గోరుదురో మఱియు, ఇమా ఉక్తా = ప్రశంసించదగిన యీ వేదవచనములను, ఆ శాసతే = అభిలషించుచున్నారో మఱియు, శుష్కః = బలకరము, ప్రభృతః = బాగుగ హవనాదులతో బలపఱచబడిన, అద్రిః = మేఘము, మే = నాకు, శమ్ = ఏ సుఖమును, ఇయ ర్తి = చేకూర్చుచున్నదో, తా = వానిని, నః = మాకు, హరి = హరణశీలురైన అధ్యాపకవిద్యార్థు లిరువురు, అచ్చ వహతః = బాగుగ లభింపజేయుచున్నారు. ॥౩౮॥

భావార్థము—విద్వాంసులారా! ఏక ర్తచే విద్యయు, మేధయు నున్నతినొందునో ఆ క్రియ నొనర్చుడు. ఎవరు మీనుండి విద్యా సుశిక్షలను కామించెదరో వారికి ప్రీతితో నొసగుడు. ఎవరు మీకంటె నధిక విద్వాంసులో వారినుండి మీరు విద్యను గ్రహించుడు.

1775 అను త్తమిత్యన్య అగన్త్య ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, త్రిష్టుప్ చన్దః, దైవతః స్వరః.

అథేశ్వర విషయ మాహ. ఈశ్వర విషయము చెప్పబడినది.

అనుత్తమా తే మఘవన్తిర్ను న త్వావాచి ॥౨౭॥ అస్తి దేవతా విదానః ।

న జాయమానో నశతే న జాతో యాని కరిష్యా కృణుహి ప్రవృద్ధ. ॥౨౯॥

అనుత్తమ్, ఆ, తే, మఘవన్తితి మఘ+వన్, నకిః, ను, న, త్వావాచితి

త్వా+వాన్, అస్తి, దేవతా, విదానః, న, జాయమానః, నశతే, న, జాతః, యాని, కరిష్యా, కృణుహి, ప్రవృద్ధేతి ప్ర+వృద్ధ. ॥౨౯॥

పదార్థః—(అను త్తమ్) అప్రేరేతమ్. నసత్తా నిసత్తాను త్త...అ.౮.౧.౬౧. ఇతి నిపాతనమ్. (ఆ) స్మరణే (తే) (మఘవన్) బహుధనయుక్త (నకిః) ఆకాశ్టాయామ్ (ను) సద్యః (న) (త్వావాన్) త్వయా సవ్యశః (అస్తి) (దేవతా) దేవ ఏవ దేవతా. స్వాధ్యే తత్. (విదానః) విద్యాన్ (న) (జాయ మానః) ఉత్పన్నమానః (నశతే) వ్యాప్నోతి. నశదితి వ్యాప్తి కర్మా. నిఘం. ౨.౧౯. (న) (జాతః) ఉత్పన్నః (యాని) జగదుత్పత్త్యాదికర్మాణి (కరిష్యా) కరిష్యసి. సిక్ లోపో దీర్ఘశ్చాత్ర ఛాన్దసః (కృణుహి) కరోషి. లడ్యే లోట్ (ప్రవృద్ధ). ॥౨౯॥ అన్వయః—హే ప్రవృద్ధ మఘవన్తీశ్వర యస్య తేఽనుత్తం స్వరూపమస్తి న కోఽపి త్వావాన్ దేవతా విదానో న్యస్తి. భవాన్ న జాయమానోఽస్తి. న జాతోఽస్తి. యాని కరిష్యా కృణుహి చ తాని కల్పిన్నకి రానశతే న

భావార్థః—త్వం సర్వోపాస్యోఽసి. ||౩౯|| భావార్థః—హే మనుష్యా! యః పరమేశ్వరోఽఖలైశ్చ ర్వోఽసదృశోఽనస్తవిద్యో నోత్పద్యతే నోత్పన్నో నోత్పన్నతే, సర్వభ్యో మహానస్తి. తమేవ యూయం సతత ముపాసీత. ||౩౯||

పదార్థము—ప్రవృద్ధ=అందఱికంటె శ్రేష్ఠుడా! సర్వపూజ్యా! మఘవన్=అధిక ధనముగలవాడా! ఈశ్వరా! తే=ఏ నీయొక్క, అను తత్వం=అప్రేరిత స్వరూపమున్న దో, త్వావాన్=[అట్టి]నీ వంటి, దేవతా=పూజ్యమైన యిష్టదైవము[గాని], విదానః=విద్వాంసుడు[గాని], ను=నిశ్చయముగ నెవరును, న=లేరు, నీవు, జాయమానః=పుట్టువాడవును, న=కావు, జాతః న=పుట్టినవాడవును కావు. యాని=జగదుత్పత్తి మొదలగు నేకార్యములను, కరిష్యా=చేయుదువో, కృణుహి=చేయుచున్నావో వానినె వడును, నకిః ఆ నశతే=స్మరణశక్తితో వ్యాపుడు కాజాలడు. అట్టి నీవు సమస్త మునకు నుపాస్యదేవుడవై యున్నావు. ||౩౯||

భావార్థము—మానవులారా! పరమేశ్వరుడు సకలైశ్వర్యవంతుడు, అసదృశుడు, అనంతవిద్యాయుక్తుడు, పుట్టనివాడు, పుట్టుటయులేదు, పుట్టబోదును, అన్నిటికంటె గొప్పవాడునునై యున్నాడు. అటివానినే మీరు నిరంతరము ఉపాసించుడు. ||౩౯||

1776 తదిత్యన్య బృహద్వివ ఋషిః, మహేశ్వో దేవతా, పక్షిశృంగ, పశుమః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల విషయ మయ్యదియే.

తదిదాన భువనేషు జ్యేష్ఠ యతో జ్ఞే ఉగ్రస్త్వేషన్యమ్మః ।

సద్యో జ్ఞానో నిరిణాతి శత్రూనను యం విశ్వే మదన్త్యామాః॥

తత్, ఇత్, ఆన, భువనేషు, జ్యేష్ఠమ్, యతః, జ్ఞే, ఉగ్రః, త్వేషన్యమ్ ఇతి త్వేష+న్యమ్మః, సద్యః, జ్ఞానః, నిరిణాతి, శత్రూన్, అను, యమ్, విశ్వే, మదన్తి, ఊమాః. ||౪౦||

పదార్థః—(తత్)(ఇత్)(ఆన)అస్తి. అత్ర చన్తస్యభయభేతి లిట ఆర్థధాతుకసంజ్ఞాభావః. (భువనేషు)లోకలోకాస్తరేషు(జ్యేష్ఠమ్)వృద్ధం శ్రేష్ఠమ్ (యతః) యస్మాత్ (జ్ఞే) (ఉగ్రః)తిక్ష్ణ స్వభావః (త్వేషన్యమ్మః) త్వేషం సుప్రకాశితం న్యమ్మం ధనం యస్య సః (సద్యః)(జ్ఞానః) జాయ మానః(నిరిణాతి)హినస్తి(శత్రూన్)(అను)(యమ్)(విశ్వే)సర్వే(మదన్తి)హృవ్యన్తి(ఊమాః)రక్షాది కర్మకర్తారః ||౪౦|| అన్వయః—హే మనుష్యా! యత ఉగ్రస్త్వేషన్యమ్మో వీరో జ్ఞే యో జ్ఞానః శత్రూన్ సద్యో నిరిణాతి విశ్వా ఊమా యమనుమదన్తి తదిదేవ బ్రహ్మ భువనేషు జ్యేష్ఠ మాసేతి విశాసీత. ||౪౦||

భావార్థః—హే మనుష్యా! యస్యోపాసనచూఢారా వీరత్వ ముపలభ్య శత్రూన్ హస్తం శక్నువన్తి, యముపాస్య విద్వాంస ఆనన్దితా భూత్వా సర్వానా నన్తయన్తి తమేవ సర్వోత్కృష్టం సర్వోపాస్యం పరమేశ్వరం సర్వే నిశ్చిన్తన్తు. ||౪౦||

పదార్థము—మానవులారా! యతః = ఎవనినుండి, ఉగ్రః = తేజస్వభావముగల, త్వేషన్మమః = సుందర ప్రకాశిత ధనముగల వీరపురుషుడు, జజ్ఞే = ఉత్పన్నమయ్యెనో, జజ్ఞానః = ఉత్పన్నమైన వాడెవడు, శత్రూన్ = శత్రువులను, సద్యః = శీఘ్రముగ, నిరిణాతి = నిరంతరము హత్యచేయుచున్నాడో, విశ్వే ఊమాః = రక్షణాది కర్మలొనర్చువారందఱు, యమ్ అను మదంతి = ఎవనివెనుక ఆనందించుచున్నారో, తత్ ఇత్త = ఆ పరమాత్మ, పరబ్రహ్మయే, భువనేషు = లోకలోకాంతరములలో, జ్యేష్ఠమ్ = అన్నిటికంటె గొప్పవాడై, మాన్యుడై, శ్రేష్ఠుడై, ఆన = ఉన్నాడు. అని మీరు తెలుసుకొనుడు. ౮౦॥

భావార్థము—మానవులారా! ఎవని నుపాసించుటవలన శూరులు వీరత్వమును బడసి శత్రువులను చంపగలుగుచున్నారో, ఎవని నుపాసించి విద్వాంసులు ఆనందితులై యందఱికి నానందమును కలుగజేయుచున్నారో యతనినే సర్వోత్కృష్టుడు సర్వోపాస్యుడు, పరమేశ్వరుడు అని సర్వులు నిశ్చయించుకొనవలయును. ॥౮౦॥ 1776

1777 ఇమా ఇత్యస్య మేధాతిథి రృషిః. విశ్వే దేవా దేవతాః. నిచృద్ బృహతి ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల విషయ మయ్యుదియే.

ఇమా ఉ త్వా పురూషసో గిరో వర్తన్తు యా మమ ।

పావకవర్ణాః శుచయో విపశ్చితోఽభి స్తోమై రనూషత.

॥౮౧॥

ఇమాః, ఉ[ఁ] ఇత్తూ[ఁ], త్వా, పురూషసో, పురుషసో ఇతి పురు + వసో, గిరః, వర్తన్తు, యా, మమ, పావకవర్ణా ఇతి పావక + వర్ణాః, శుచయః, విపశ్చిత ఇతి విష + చిత్తః, అభి, స్తోమైః, అనూషత.

॥౮౧॥

పదార్థః—(ఇమాః)వత్సమాణాః(ఉ)నిశ్చయార్థే(త్వా)త్వామ్(పురూషసో)పురుషు బహుషు వాసకర్తాః(గిరః)వాచః(వర్తన్తు)వర్తయన్తు (యా)(మమ) (పావకవర్ణాః) పావకవత్ పవిత్రో గౌరో వర్ణో యేషాస్తే బ్రహ్మవర్చస్వినః(శుచయః)పవిత్రీభూతాః(విపశ్చితః) విద్వాంసః(అభి) (స్తోమైః) పదార్థవిద్యాప్రశంసనైః(అనూషత)ప్రశంసన్తు. ॥౮౧॥ అన్వయః—హే పురూషసో!

పరమాత్మాన్! యా ఇమా మమ గిర స్తావి ఉ వర్తన్తు. తాః ప్రాప్య పావకవర్ణాః శుచయో విపశ్చిత స్తోమై రభ్యనూషత. ॥౮౧॥ భావార్థః—మనుష్యైః సదై వేత్సవర మ్మతి ప్రార్థనోపాసనాభి స్తదన్తిత్వప్రతిపాదనేనాభ్యాం సత్యభాషణాభ్యాం స్వవాచః శుద్ధాః సంపాద్య విద్వాంసో భూత్వా సర్వాః పదార్థవిద్యాః ప్రాప్తవ్యాః.

॥౮౧॥

పదార్థము—పురూషసో = బహుపదార్థములందు వసించు పరమాత్మా! యాః ఇమాః మమ గిరః = ఏ యీనావాణులు నన్ను, ఉ = నిశ్చయముగ, వర్తన్తు = విస్తరింపజేయునో వానిని పొంది, పావకవర్ణాః = అగ్నివంటి వర్ణముగల తేజోవంతులు, శుచయః = పవిత్రులునైన, విపశ్చితః = విద్వాంసులు, స్తోమైః = పదార్థ విద్యలయొక్క ప్రశంసలతో, అభి అనూషత = సర్వవిధముల ప్రశంసించుదురు గాక! ॥౮౧॥

భావార్థము—మానవులు సదా ఈశ్వర స్తుతిప్రార్థనోపాసనాదులతోను, ఈశ్వర సత్త్వా ప్రతిపాదనముతోను, అభ్యాస సత్యభాషణములతోను స్వవాక్కులను శుద్ధపఱచు కొని విద్వాంసులై సకల పదార్థ విద్యలను పొందవలయును. ||౮౦|| 1777

1778 యస్యేత్యస్య మేధాతిథి రృషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, నిచ్చద్ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

అథ రాజధర్మ విషయ మాహ. రాజధర్మ విషయము.

యస్యా¹యం విశ్వ² ఆర్ద్రో³ దాసః⁴ శేవధిపా⁵ అరిః⁶ ।

తిరశ్చిద్ర్యే⁷ రుశమే⁸ పవీరవి⁹ తుభ్యేతో¹⁰ అజ్యతే¹¹ రయిః¹². ||౮౧||

యస్య, అయమ్, విశ్వః, ఆర్ద్రః, దాసః, శేవధిపా ఇతి శేవధి+పాః, అరిః, తిరః, చిత్, అర్ద్రే, రుశమే, పవీరవి, తుభ్య, ఇత్. సః, అజ్యతే, రయిః

పదార్థః—(యస్య)(అయమ్)(విశ్వః)సర్వః(ఆర్ద్రః)ధర్మగుణకర్మస్వభావః(దాసః) సేవకః (శేవధిపాః)యః శేవధిం నిధిం పాతి రక్షతి ధర్మాదికార్యేకతే చ న వ్యేతి స శేవధిపాః. నిధిః శేవధిరితి యాస్కః నిరు. ౨.౩(అరిః)శత్రుః(తిరః)అన్తర్దానం గతః(చిత్)అపి(అర్ద్రే)ధనస్వామిని వై శ్యాదా(రుశమే)హింసకే (పవీరవి) యో ధనాది రక్షాయై పవీరం శస్త్రం వాతి ప్రాప్నోతి తస్మిన్(తుభ్య)తుభ్యమ్. అత్ర వా ఛాస్తసో వర్ణలోపః.(ఇత్)ఏవ(సః)(అజ్యతే)ప్రాప్యతే(రయిః) ధనమివ. ||౮౧|| అన్వయః—హే రాజన్! యస్య తవాయం విశ్వ ఆర్ద్రో దాసః శేవధిపా అరిః పవీరవీ రుశమేర్ద్రే తిరశ్చిత్తుభ్యేతస్య రయి రజ్యతే. ||౮౧|| భావార్థః—యస్య రాజ్ఞః సర్వ ఆర్యా రాజ్యరక్షకాః సేవకాః సన్తి ధనాదికరస్యాదాతా చ శత్రుస్తస్మాదపి యేన భవతా ధనాదికరో గృహ్యతే, స సర్వోత్తమశ్రీః స్యాత్. ||౮౧||

పదార్థము—రాజా! యస్య=ఏ నీకు, అయమ్ విశ్వః ఆర్ద్రః = ధర్మయుక్త గుణ కర్మ స్వభావములుగల యీ సకల పురుషవర్గము, దాసః=సేవకునివలె ఆజ్ఞాకారియై [యున్నదో] శేవధిపాః=కుదుపజెట్టిన ధనపు రక్షకుడు అనగా ధర్మాదికార్యముల నొనర్చియో, రాజున కీయవలసిన పన్ను నిచ్చియో వ్యయపఱచనివాడు, అరిః = మఱియు, శత్రువు, పవీరవి=ధనాదుల రక్షణకై శస్త్రమును పట్టువాని నిమిత్తము మఱియు, రుశమే=హింసక వ్యవహారము నిమిత్తము, రుశమే=హింసకవ్యవహారము నిమిత్తము, అర్ద్రే=ధనాధిపతులైన వై శ్యాదుల నిమిత్తము, తిరఃచిత్ =దాగియుండు వాడుకూడ, తుభ్య=[ఏ]నీ కొఱకు, ఇత్ =నిశ్చయముగ [ఆజ్ఞాబద్ధుడై]యున్నాడో, సః=ఆ నీవు, రయిః=ధనమువలె, అజ్యతే=ప్రాప్తమగుచున్నావు. ||౮౧||

భావార్థము—ఏ రాజునకు సమస్త ఆర్యులు రాజ్యరక్షకులు ఆజ్ఞాపాలకులునై యున్నారో, ధనము మొదలైన పన్నుల నెగజెట్టు శత్రువులనుండి కూడ నెవడుధనాదులను, కరములను గ్రహించునో అత డందఱికంటె నుత్తమ శోభగలవాడగుచున్నాడు.

1779 అయమిత్యస్య మేధాతిథి రృషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, నిచ్చద్ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

అయ[ఁ]ఁగి సహస్ర[ఁ] మృషి[ఁ]భిః సహస్కృతః సముద్ర[ఁ] ఇవ పప్రథే[ఁ] ।

సత్యః సో[ఁ] అస్య మహిమా గృణే[ఁ] శవో[ఁ] యజ్ఞేషు విప్ర[ఁ]రాజ్యే[ఁ]. ॥౮౩॥

అయమ్, సహస్రమ్, మృషిభి రిత్య[ఁ]షి+భిః, సహస్కృతః, సహః

కృత ఇతిసహః+కృతః, సముద్ర ఇవేతి సముద్రః+ఇవ,పప్రథే,సత్యః, సః, అస్య, మహిమా, గృణే, శవః, యజ్ఞేషు, విప్రరాజ్య ఇతి విప్ర+రాజ్యే.

పదార్థః—(అయమ్)రాజా(సహస్రమ్)(ముషిభిః)వేదార్థవిద్విః(సహస్కృతః)సహసా బలిన నిష్పన్నః(సముద్ర ఇవ)సాగర ఇవా[ఁ]న్త రిక్షమివ వా(పప్రథే)భవతి(సత్యః)సత్సు వ్యవహారేషు విద్యత్సు వా పాదుః(సః)(అస్య)(మహిమా)మాహాత్మ్యమ్(గృణే)స్తామి(శవః)బలమ్(యజ్ఞేషు)సగ్గ తేషు రాజకర్మసు(విప్రరాజ్యే)విప్రాణాం మేధావినాం(రాజ్యే రాష్ట్రే. ॥౮౩॥ అన్వయః— పా మనుష్యా! యద్యయం సభేశో రాజా రాజర్షిభిః సహ సహస్ర మనజ్ఞ్యం జ్ఞానం ప్రాప్తః సహస్కృతః సత్వోన్త్యస్య మహిమా సముద్ర ఇవ పప్రథే తర్హి న ప్రజాజనో[ఁ]హమస్య యజ్ఞేషు విప్రరాజ్యే చ శవో గృణే. ॥౮౩॥ భావార్థః—యే రాజాదయో రాజజనా విద్య తగ్గప్రియాః సాహసినః సత్యగుణకర్మస్వభావా మేధావిరాజ్యే[ఁ]ధికృతాః సగ్గతాని న్యాయ వినయయుక్తాని కర్మాణి కుర్వ్య స్తేహ మాకాశమివ కీర్తి ర్విస్తీర్ణా భవతి. ॥౮౩॥

పదార్థము—మానవులారా! అయమ్=సభాపతియైన యీ రాజు,ముషిభిః = వేదార్థ వేత్తలైన రాజర్షులతో, సహస్రమ్=అనేక ప్రకారములైన జ్ఞానమునుపొందిన వాడు, సహస్కృతః=బలసంయుక్తుడు, సత్యః=మతియు శ్రేష్ఠవ్యవహారములలో లేక విద్వాంసులలో నుత్తమ చతురుడునై యుండుచో, అస్య=ఇతనియొక్క, మహిమ= మహాత్మ్యము,సముద్ర ఇవ=సముద్రమువలె లేక అంతరిక్షమువలె,పప్రథే=ప్రసిద్ధమగుచో, సః=అట్టి పూర్వోక్త ప్రజయైన నేను ఈ రాజుయొక్క, యజ్ఞేషు = సంగతములైన రాజకార్యములందు మతియు, విప్రరాజ్యే=బుద్ధిమంతుల రాజ్యమందు, శవః = బల మును, గృణే=స్తుతించుచున్నాను. ॥౮౩॥

భావార్థము—ఏ రాజు రాజపురుషులు విద్వాంసుల స్నేహమందు ప్రీతిగలవారు సాహసులు, సత్యగుణ కర్మ స్వభావయుక్తులునై బుద్ధిమంతులైన వారి రాజ్యమందు అధికారమును పొంది సంగతములు న్యాయ పినయ యుక్తములునగు కార్యములొన ర్చుదురో వారికిర్తి ఆకాశమువలె విస్తరించుచున్నది. ॥౮౩॥ 1779

1780 అదభేభి రిత్యస్య భరద్వాజ మృషిః, సవితా దేవతా, నిచ్చజ్జగతి చంద్రః, నిపాదః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

అదభేభిః సవితః పాయుభిష్ట్య[ఁ]శివేభి ర్ద్య పరి పాహి నో గయమ్ ।

హిరణ్యజిహ్వాః సువితాయ నవ్యసే రక్ష మాకి ర్నో అఘశఙ్గిస ఈశత॥

అదద్ధేభిః, సవితరితి సవితః, పాయుభి రితి పాయుభిః, త్వమ్, శివేభిః, అద్య, పరి, పాహి, నః, గయమ్, హిరణ్యజిహ్వా ఇతి హిరణ్య+జిహ్వాః, సువితాయ, నవ్యసే, రక్ష, మాకిః, నః, అఘశంసః, ఈశత. ॥౮౪॥

పదార్థము—(అదద్ధేభిః)అహింసనీయైః(సవితః)సకలైశ్వర్యయుక్త(పాయుభిః)వివిధై రక్షణోపాయైః(త్వమ్)(శివేభిః)మంగలకారతైః(అద్య)(పరి)సర్వతః(పాహి)రక్ష(నః)అస్మాకమ్(గయమ్)ప్రజామ్ (హిరణ్యజిహ్వాః) హిరణ్యా హితరమణీయా జిహ్వో వాగ్ యస్య (సువితాయ) ఐశ్వర్యాయ(నవ్యసే)అతిశయేన నవినాయ(రక్ష)పాలయ. అత్ర ద్వ్యచోత సజ్జ ఇతి దీర్ఘః(మాకిః)విషేధే(నః)అస్మాన్(అఘశంసః)దుష్టః ప్రేనః(ఈశత)సమర్థో భవేత్. ॥౮౪॥ అన్వయః—హే సవితా రాజం స్తవమద్యాదదద్ధేభిః శివేభిః పాయుభి ర్నో గయం పరిపాహి హిరణ్యజిహ్వాః స నవ్యసే సువితాయ నోపాస్మాన్ రక్ష. యతోఽఘశంసోఽస్తదుపరి మాకి రీశత. ॥౮౪॥

భావార్థము—రాజాం యోగ్యతాఽస్తి. సర్వస్యాః ప్రజాయాః సంతానాన్ బ్రహ్మచర్య విద్యాదాన స్వయంపర వివాహై ర్దన్యుభ్యో రక్షణేన చోన్నయేయ రితి. ॥౮౪॥

పదార్థము—సవితః=సమగ్రైశ్వర్యయుక్త రాజా! త్వమ్=నీవు, అద్య=నేడు, అదద్ధేభిః=చెఱపుటకు వీలుగానివి, శివేభిః=మంగళకరములునగు, పాయుభిః=అనేక విధములైన రక్షణోపాయములచే, నః=మాయొక్క, గయమ్=ప్రజలను, పరి పాహి=అన్నివైపులనుండి రక్షించుము, హిరణ్యజిహ్వాః=సర్వహితమందు రమణమొనర్చుదగిన వాక్కులతో కూడినవాడవై, నవ్యసే=అత్యధిక నవీన, సువితాయ=ఐశ్వర్యము నిమిత్తము, నః=మమ్ము, రక్ష=రక్షించుము. దానిచే మామీద, అఘశంసః=దుష్టులు చోరులు, ఈశత=శాసనమొనర్చు సమర్థులు, మాకిః=కాకుందురుగాక! ॥౮౪॥

భావార్థము—సమస్త ప్రజల సంతానమునకు బ్రహ్మచర్య విద్యాదాన స్వయం పర వివాహముల నొనరించియు, చోర దుర్మార్గులనుండి కాపాడియు నభివృద్ధిపఱచుట రాజులకు యోగ్యమై యున్నది. ॥౮౪॥ 1780

1781 ఆ నో ఇత్యన్య జమదగ్ని రృషిః, వాయు ర్దేవతా, విరాడ్ బృహస్పతి ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః. పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

ఆ నో యజ్ఞం దివిస్పృశం వాయో యాహి సుమమ్నుభిః అన్తః. పవిత్ర ఉపరి శ్రీణాన్దోఽయఙ్గి కుక్రో అయామి తే. ॥౮౫॥

ఆ, నః, యజ్ఞమ్, దివిస్పృశమితి దివి+స్పృశమ్, వాయో ఇతి వాయో, యాహి, సుమమ్నుభి రితి సుమమ్నుభిః, అన్త రిత్యన్తః, పవిత్రే, ఉపరి, శ్రీణామ్, అయమ్, కుక్రః, అయామి, తే. ॥౮౫॥

పదార్థః—(అ)నమస్తాత్ (నః) అస్మాకమ్ (యజ్ఞమ్) సజ్గతం వ్యవహారమ్ (దివి స్పృశమ్) విద్యాప్రకాశయుక్తమ్ (వాయో) వాయువద్వర్తమాన (యాహి) ప్రాప్నుహి (సుమన్నభిః) శోభనై ర్విజ్ఞానైః (అన్తః) ఆభ్యంతరే (పవిత్రః) శుద్ధాత్మా (ఉపరి) ఉత్కర్షే (శ్రీ)చానః ఆశ్రయం కుర్వాణః (అయమ్) (శుక్రః) ఆశుకర్తా వీర్యవాన్ (అయామి) ప్రాప్నోమి (తే)తవ. ౮౫॥ అన్వయః—హే వాయో రాజన్! యథాఽహమన్తః పవిత్ర ఉపరి శ్రీచానోఽయం శుక్రః సన్ సుమన్నభి స్తే దివిస్పృశం యజ్ఞమయామి తథా త్వం సో దివిస్పృశం యజ్ఞ మాయాహి. ॥౮౫॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలింగాః. యాదృశేన వర్తమానేన వృత్తేన రాజా ప్రజాసు చేష్టేత తాదృశేనైవ భావేన ప్రజా రాజని వర్తేత. ఏవ ముఖా మిలిత్వా సర్వం న్యాయవ్యవహారమలం కుర్వాతామ్. ॥౮౫॥

పదార్థము—వాయో = వాయువువలె వర్తమానుడవై యున్న రాజా! ఎట్లు నేను, అన్తః = అంతఃకరణమందు, పవిత్రః = పరిశుద్ధుడను, ఉపరి = ఉన్నతిని, శ్రీచానో = ఆశ్రయించువాడను, అయమ్ శుక్రః = శీఘ్రకర్తను పరాక్రమవంతుడనునై, సుమన్నభిః = సుందర విజ్ఞానములతో, తే = నీ యొక్క, దివిస్పృశమ్ = విద్యాప్రకాశయుక్తమగు, యజ్ఞమ్ = సంగత వ్యవహారమును, అయామి = పొందుచున్నానో, అటు లనే నీవు, నః = విద్యాప్రకాశయుక్తము, ఉత్తమమునగు మా వ్యవహారమును, ఆ యాహి = జాగుగ పొందుము. ॥౮౫॥

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్తోపమాలింగమున్నది. రాజేటు వంటి ప్రవర్తనతో ప్రజలపట్ల వ్యవహరించునో అటువంటి భావముతోనే ప్రజలు రాజు విషయమునను ప్రవర్తించవలయును. ఈ విధముగ రాజు ప్రజలు నేకమై సమస్త న్యాయవ్యవహారములను నిర్వహించవలయును. ॥౮౫॥ 1781

1782 ఇన్ద్రీవాయా ఇత్యస్య తాపస ఋషిః, ఇన్ద్రీవాయా దేవతే, నిచ్చర్చ్ఛ
బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

ఇన్ద్రీవాయా సుసందృశా సుహవేహ హవామహే । యథా నః

సర్వ ఇజ్జనోఽనమీవః సజ్గమే సుమనా అసత్. ॥౮౬॥

ఇన్ద్రీవాయా ఇతీన్ద్రీ+వాయా, సుసన్దృశేతి సు+సన్దృశా, సుహవేతి

సు+హవా, ఇహ, హవామహే, యథా, నః, సర్వః, ఇత్, జనః, అనమీవః,

సజ్గమ ఇతి సమ+గమే, సుమనా ఇతి సు+మనాః, అసత్. ॥౮౬॥

పదార్థః—(ఇన్ద్రీవాయా)రాజప్రజాజనౌ(సుసన్దృశా)సుష్ఠు సవ్యక్ ద్రష్టారౌ(సుహవా) సుష్టాహవనీయా(ఇహ) (హవామహే) స్వీకుర్మహే (యథా)(నః)అస్మాకమ్ (సర్వః)(ఇత్)ఏవ (జనః)(అనమీవః)అరోగః(సజ్గమే)సజ్గామే సమాగమే వా.సజ్గమ ఇతి సజ్గామ నా...నిఘం.౧౭ (సుమనాః)ప్రసన్నచిత్తః(అసత్)భవేత్. ॥౮౬॥ అన్వయః—వయం యో సుసన్దృశా సుహవా

ఇన్ద్రివాయా ఇవ హవామహే యథా సజ్జమే నోఽనమీవః సుమనాః సర్వే జనో అనత్ తథా తౌ కుర్యాతామ్. ॥౮౬॥ భావార్థః—అత్రోపమాలంకారః. తథైవ రాజప్రజాజనాః ప్రయతేరన్ యథా సర్వే మనుష్యాదయః ప్రాణినోఽరోగాః ప్రసన్నమనసో భూత్వా పురుషార్థినఃస్యః

పదార్థము—మేము, సుసందృశా = సుందరముగ బాగుగ చూచువారు, సుహవా = బాగుగ నాహ్వానించదగినవారును నగు, ఇన్ద్రివాయా = ఏ రాజును, ఏ ప్రజలను, ఇహ = ఈ జగత్తునందు, హవామహే = స్వీకరించుచున్నామో, యథా = ఎట్లు, సజ్జమే సంగ్రామమునందు లేక సమాగమమునందు, నః = మాయొక్క, సర్వ ఇత్ జనః = సమస్త మానవులు, అనమీవః = రోగరహితులును, సుమనాః = ప్రసన్న చిత్తులును, అనత్ = అగు దురో అటుల వారిరువు రొనర్చెదరుగాక! ॥౮౬॥

భావార్థము—ఈ మంత్రముం దుపమాలంకార మున్నది. మానవాది సకలప్రాణులు, రోగరహితములు, ప్రసన్న చిత్తములునై పురుషార్థులగునట్లు రాజు ప్రజలు ప్రయత్న మొనర్చవలెను. ॥౮౬॥ 1782

1783 ఋధగిత్వస్య జమదగ్ని రృషిః, మిత్రావరుణౌ దేవతే, నిచ్చద్భృహతీ ఛన్దః మధ్యమః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల విషయ మయ్యదియే

ఋధగిత్వా స మర్త్యః శశమే దేవతాతయే ।

యో నూనం మిత్రావరుణౌ వభిష్టయ ఆచక్రే హవ్యదాతయే. ॥౮౭॥

ఋధక్, ఇత్తా, సః, మర్త్యః, శశమే, దేవతాతయ ఇతి దేవ + తాతయే, యః, నూనమ్, మిత్రావరుణౌ, అభిష్టయే, ఆచక్ర ఇత్యా + చక్రే, హవ్యదాతయ ఇతి హవ్య + దాతయే. ॥౮౭॥

పదార్థః—(ఋధక్) యా సమృద్ధోతి సః(ఇత్తా) అస్మాద్దేవోః (సః) (మర్త్యః) మనుష్యః (శశమే) శామ్యతి. నిరుపద్రవో భవతి. అత్ర ఏత్యాఖ్యానలోపాభావ శ్చాన్తసః (దేవతాతయే) దేవేభ్యో దివ్యగుణేభ్యో వా(యః)(నూనమ్) నిశ్చితమ్ (మిత్రావరుణౌ) ప్రాణోదానావిన రాజ ప్రజాజనౌ(అభిష్టయే) అభిష్టసుఖప్రాప్తయే(ఆచక్రే) సేవతే. అత్ర గన్ధనావతేవణ...అ. ౧.౭. ౩౨ ఇతి కరోతే సేవనార్థ ఆత్మసేవదమ్ (హవ్యదాతయే) హవ్యానా మాదాతు మర్హాణా మాదా నాయ. ॥౮౭॥ అన్వయః—యో దేవతాతయ ఋధగ్భ్రూర్భిష్టయే హవ్యదాతయే చ మిత్రావరుణౌ నూన మాచక్రే స నర ఇత్తా శశమే. ॥౮౭॥ భావార్థః—యే శమదమాది గుణాన్వితాః రాజప్రజాజనా ఇష్టసుఖసిద్ధయే ప్రయతేరన్. స్తేఽవశ్యం సమృద్ధిమన్తో భవేయుః.

పదార్థము—దేవతాతయే = విద్వాంసులకొఱకు, లేక దివ్యగుణముల నిమిత్తము, ఋధక్ = సమృద్ధిమంతుడైన, యః మర్త్యః = ఏ మానవుడు, అభిష్టయే = అభిష్టసుఖమును పొందుటకును, హవ్యదాతయే = గ్రహించదగిన పదార్థములను పొందుటకును, మిత్రావరుణౌ = ప్రాణోదానములవలెనున్న రాజును ప్రజలను, నూనమ్ = నిశ్చితముగ,

ఆ చక్రే = సేవించుచున్నాడో, సః = ఆ మానవుడు, ఇత్థా = ఈ పై పాతువులన, శశమే = ఉపద్రవరహితుడు శాంతుడు నగుచున్నాడు. ॥౮౭॥

భావార్థము—శమదమాది గుణయుక్తులైన ఏ రాజపురుషులు ఏ ప్రజలు ఇష్ట సుఖసిద్ధికై ప్రయత్నము చేయునురో వారవశ్యముగ సమృద్ధిమంతులగుదురు. ॥౮౭॥

1784 ఆ యాతమిత్యవ్య వసిష్ఠ యిహి, అశ్వినౌ దేవతే, నిశ్చంద్ బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః, పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

ఆ యాతముప భూషతం మధ్వః పిబత మశ్వినా । దుగ్ధం

పయోవృషణా జేన్యావసూ మా నో మర్దిష్వత్త మాగతమ్. ॥౮౮॥

ఆ, యాతమ్, ఉప, భూషతమ్, మధ్వః, పిబతమ్, అశ్వినా, దుగ్ధమ్, పయః, వృషణా, జేన్యావసూ ఇతి జేన్యా+వసూ, మా, నః, మర్దిష్వత్తమ్, ఆ, గతమ్. ॥౮౮॥

పదార్థః—(ఆ)(యాతమ్)ప్రాశ్నుతమ్(ఉప) (భూషతమ్)అలంకురుతమ్ (మధ్వః) మధురం వైద్యకశాస్త్రసిద్ధం రసమ్. అత్ర కర్మణి వష్టి (పిబతమ్) (అశ్వినా) విద్యాదిశుభగుణవ్యాపినౌ రాజప్రజాజనౌ(దుగ్ధమ్)పూర్ణం కురుతమ్(పయః)ఉదకమ్, పయ ఇచ్ఛిష్యదక నా...నిఘం. ౧.౧౭ (పూషణా) వీర్యవన్తౌ (జేన్యావసూ)యా జేన్యాన్ జయశీలాన్ వాసయతో యద్యా జ్యేన్యం జేతవ్యం జితం వా వసు ధనం యాభ్యాం తౌ (మా) (నః) అస్మాన్ (మర్దిష్వత్తమ్) హింస్తమ్(ఆ) (గతమ్) సమన్తాత్ప్రాశ్నుతమ్. ॥౮౮॥ అన్వయః—హే వృషణా జేన్యావసూ అశ్వినా! యువాం సుఖ మాయాతం ప్రజా ఉపభూషతం మధ్వః పిబతం పయో దుగ్ధం నోఽస్మాన్మా మర్దిష్టం ధర్మేణ విజయ మాగతమ్. ॥౮౮॥ భావార్థః—యే రాజప్రజాజనాః సర్వాన్ విద్యా సుశిక్షాభ్యా మలం కుర్వ్యః సర్వత్ర కుల్యాదిద్వారా జలం గమయేయః శ్రేష్ఠా న్నహింసిత్వా దుష్టాన్ హింస్య స్తే విజేతారః సంతోషతులాం శ్రియం ప్రాప్య సతతం సుఖం లభేరన్. ॥౮౮॥

పదార్థము—వృషణా=పరాక్రమవంతులారా! జేన్యావసూ = జయశీలురైన జనులను వసింపజేయు వారలారా! వసువులను జయించదగినవారలారా! లేక వసువులనుజయించిన వారలారా! అశ్వినా=విద్యాది శుభగుణములందు వ్యాప్తులైన రాజ ప్రజలారా! మీ యిరువురు సుఖమును, ఆ యాతమ్ = బాగుగ పొందుడు. ప్రజలను, ఉపభూషతమ్=సుశోభిత మొనర్చుడు, మధ్వః=వైద్యకశాస్త్రరీతితో సిద్ధపఱచబడిన మధురరసమును, పిబతమ్=త్రాగుడు. పయః=జలమును, దుగ్ధమ్ = పూరించుడు. అనగా నెవరును జలాభావముచే దుఃఖితులు కాగూడదు. నః=మమ్ము, మా మర్దిష్వత్తమ్ = హింసించకుడు. ధర్మముతో విజయమును, ఆ గతమ్=బాగుగ పొందుడు. ॥౮౮॥

భావార్థము—ఏ రాజ ప్రజలు అందఱిని విద్యతోను ఉత్తమశిక్షతోను సుశోభితులుగ, నొనర్తురో కాలువలు మొదలగు జలమార్గములద్వారా సర్వత్ర జలమునుచేర్చె

దరో శ్రేష్ఠులను హింసించక దుష్టులను హింసింతురో వారు జయశీలురై సాటిలేని లక్ష్మిని బడసి నిరంతరము సుఖమును బడసెదరు. ||౮౮|| 1784

1785 ప్రైత్విత్వస్య కణ్య ఋషిః, విశ్వే దేవా దేవతాః, భురిగనుష్టువ్ ఛన్దః, గాన్ధారః స్వరః.

పున ర్మనుష్యాః కిం కుర్యు రిత్యాహ. మరల మానవు లేమి చేయవలయును ?

ప్రైతు బ్రహ్మణస్పతిః ప్ర దేవ్యే తు సూనృతా । అచ్చా వీరం

నర్యం పక్తిరాధనం దేవా యజ్ఞం నయన్తు నః. ||౮౯||

ప్ర, ఏతు, బ్రహ్మణః, పతిః, ప్ర, దేవీ, ఏతు, సూనృతా, అచ్చ, వీరమ్,

నర్యమ్, పక్తిరాధనమితి పక్తి+రాధనమ్, దేవాః, యజ్ఞమ్, నయన్తు, నః.

పదార్థః—(ప్ర)(ఏతు)ప్రాప్నోతు(బ్రహ్మణస్పతిః)ధనస్య వేదస్య వా పాలకః స్వామీ(ప్ర) (దేవీ)శుభగుణై ర్దేవ్యమానా(ఏతు)ప్రాప్నోతు(సూనృతా)సత్యలక్షణోజ్ఞ్యలితా వాక్ (అచ్చ) అత్ర. నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః(వీరమ్)(నర్యమ్)నృషు సాధుమ్ (పక్తిరాధనమ్) పక్తిః సమూ హస్య రాధః సంసిద్ధి ర్యస్మాత్తమ్(దేవాః) విద్వాంసః (యజ్ఞమ్) సగతధర్మ్యం వ్యవహారకర్తా రమ్(నయన్తు)ప్రాపయన్తు వా(నః)అస్మాన్. ||౮౯|| అన్వయః—హే మనుష్యా యూయం యథా నోఽస్మాన్ బ్రహ్మణస్పతిః ప్రైతు సూనృతా దేవీ ప్రైతు నర్యం పక్తిరాధనం యజ్ఞం వీరం దేవాఽచ్చ నయన్తు. తథాఽస్మాన్ ప్రాప్నుత. ||౮౯|| భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలక్ష్యారః. యే విదుషః సత్త్వాం వాచం సర్వోపకారాన్ వీరాంశ్చ ప్రాప్నుయ్య సై సమ్యక్ సుఖోన్నతిం కుర్యుః. ||౮౯||

పదార్థము—మానవులారా! మీరు, నః=మాకు, బ్రహ్మణః పతిః=ధనరక్షకుడు లేక వేదరక్షకుడునగు విద్వాంసుడు, ప్ర ఏతు=ఎట్లు ప్రాప్తమగునో, సూనృతా= సత్యలక్షణోజ్ఞ్యలితము, దేవీ = శుభగుణములతో ప్రకాశమానమునగు వాక్కు, ప్ర ఏతు=ఎట్లు ప్రాప్తమగునో, నర్యమ్=మానవులలో నుత్తముడు, పక్తిరాధనమ్= సమూహమును సమాయత్తపఱచువాడు, యజ్ఞమ్ = సంగతధర్మయుక్త వ్యవహార కర్తయు, వీరమ్ = శూరుడు వీరుడునగు పురుషుని, దేవాః = విద్వాంసులు, అచ్చ నయన్తు=జాగుగపొందెదరో అటులనే మాకు ప్రాప్తము గండు. ||౮౯||

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎవరు విద్వాంసులను సత్యవాణిని సర్వోపకారులగు వీరపురుషులను పొందెదరో వారు జాగుగా సుఖము నభివృద్ధిపఱచెదరు. ||౮౯|| 1785

1786 చన్ద్రమా ఇత్యస్య త్రిత ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా నిచౌద్ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

చన్ద్రమా అప్రస్వన్తరా సుప్రర్ణో ధావతే దివి రయిం పికజ్ఞం

బహులం పురుస్సృహతి హరి రేతి కనిక్రదత్.

||౯౦||

తీవ త్రింశన్ముహూర్తాన స్తరం ప్రతి ప్రదేశమాక్రమిత్ సోపా యుష్మాఖి ర్నిద్రాలస్యే విహాయ సుఖాయ సేవనీయా

॥౯౩॥

పదార్థము—ఇన్ద్రాగ్ని = అధ్యాపకోపదేశకులారా! అపాత్ = పాదములు లేనిది, పద్వతీభ్యః = అనేకపాదములుగల [నిద్రించు] ప్రజలకంటె, పూర్వా = ముందుగ నుత్పన్నమై, అయమ్ = ఓయియ్యది, ఆ అగాత్ = వచ్చుచున్నదో, శిరః హిత్వి = శిరము లేకుండగనే అనగ శిరస్సుగల ప్రాణులయొక్క, జిహ్వయా = వాక్కులతో, వావదత్ = శీఘ్రముగ మాటలాడుచున్నదో అనగా కోడి మొదలగువాని కూతలవలన నుషః కాలము ప్రతీతమగుచుండుటచే మాటలాడు ధర్మము ఉషఃకాల మందారోపించబడు చున్నది. చరత్ = విచరించుచున్నదో మఱియు, త్రింశత్ = ముప్పది, పదా = ప్రాప్తికి సాధకములైన ముహూర్తములను, ని అక్రమిత్ = నిరంతరము ఆక్రమించుచున్నదో ఆ ప్రాతఃకాలమును మీరు తెలిసికొనవలయును.

॥౯౩॥

భావార్థము—మానవులారా! ఏది వేగముగలిగినది, పాదములు శిరము మొదలగు నవయవరహితమైనది, ప్రాణులు మేలుకొనుటకుముందు జరుగు మెలకువకు హేతువునగుచు ప్రాణులయొక్క ముఖములచే శీఘ్రముగ పలుకుచున్నదానివలె ౩౦ ముహూర్తము (౬౦ ఘడియ)లకు తరువాత ప్రతిస్థానము నాక్రమించుచున్నదో, ఆ ప్రాతఃకాలమును మీరు నిద్రాలస్యముల ద్యజించి సుఖమునకై సేవించవలయును.

॥౯౩॥

1790 దేవాన ఇత్యన్య మను రృషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, పక్షిశృప్తః, పక్షమః స్వరః.

కే మనుష్యా విద్వాంసో భవతు మర్హన్తి త్యాహ. ఎట్టిమానవులు విద్వాంసులు కాగలరు.

దేవాసో హి ప్తా మనవే సమన్యవో విశ్వే సాకల్లిసరాతయః ।

తే నో అద్య తే అప్రస్తుచే తు నో భవన్తు వరివోవిదః.

॥౯౪॥

దేవాసః, హి, స్త్ర, మనవే, సమన్యవ ఇతి స+మన్యవః, విశ్వే, సాకమ్,

సరాతయ ఇతి స+రాతయః, తే, నః, అద్య, తే, అప్రమ్, తుచే, తు, నః,

భవన్తు, వరివోవిద ఇతి వరివః విదః.

॥౯౪॥

పదార్థః—(దేవాసః)విద్వాంసః(హి)(స్త్ర)ప్రసిద్ధౌ. అత్ర నిపాసన్య చేతి దీర్ఘః పన్వం చ ఛాన్దసమ్(మనవే)మనుష్యాయ. (సమన్యవః) సమానో మన్యః క్రోధో యేషాస్తే(విశ్వే)సర్వే (సాకమ్)సహ(సరాతయః)సమానా రాతయో దానాని యేషాస్తే (తే)(నః)అస్మాకమ్ (అద్య) (తే)(అప్రమ్) భవిష్యతి కాలే(తుచే) పుత్రపౌత్రాద్యాఃపితౄణాం. తుగిశ్యుత్య నా... నిఘం.౨.౨. (తు)(నః)అస్మాకమ్(భవన్తు)(వరివోవిద)యే వరివః పరిచారణం విదన్తి జానన్తి. యద్వా వరివో ధనం వేదయన్తి ప్రాపయన్తి తే ॥౯౪॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! యే సరాతయః సమన్యవో విశ్వే దేవాసః సాక మద్య నో మనవే స్మ వరివోవిదో భవన్తు తే త్వపరం నస్తుచేతస్త్రభృత్తు వరివోవిదో భవన్తు తే హి యుష్మభ్యం వరివోవిదః స్వ్యః

॥౯౪॥

భావార్థః—యే మనుష్యాః! పరస్పరేభ్యః సుఖాని దద్యు ర్యే సాకం దుష్టానా ముపరి క్రోధం

కుర్చుచే పుత్రపౌత్రవస్తో భూత్వా మనుష్యసుఖోన్నతయే సమర్థా విద్వాంసో భవతు మర్హతై.

పదార్థము—మానవులారా! సరాశయః = సమానముగ దానమొనర్చువారలు, సమన్యవః = సమానమైన క్రోధముగలవారునునగు, విశ్వే దేవాసః = ఏ సకలవిద్వాంసులు, సాకమ్ = కలసి, అధ్య = నేడు, నః మనవే = మా మానవుల నిమిత్తము, స్మ = ప్రసిద్ధులైన, వరివోవిదః = సత్కారమును తెలుసుకొనువారు, లేక ధనమును లభింపజేయువారు, భవన్తు = అగుదురో, తు = మఱియు, తే = వారు, అవరమ్ = భవిష్యత్కాలమున, నః = మాయొక్క, తుచే = పుత్రపౌత్రాది సంతానార్థము మాకొఱకును సత్కారము నెఱుగువారు లేక ధనమును లభింపజేయువారు నగుదురో, తే హి = వారే మీనిమిత్తము కూడ సత్కారము నెఱుగువారు లేక ధనము లభింపజేయువారును నగుదురుగాక !

॥౯౪॥

భావార్థము—ఏ మానవు లొకరికొకరు సుఖము చేకూర్చుదురో, ఎవరు కలిసి దుష్టులపై క్రోధమొనర్చెదరో వారే పుత్రపౌత్రవంతులై, మానవుల సుఖోన్నతికై సమర్థులగు విద్వాంసులగుటకు యోగ్యులగుచున్నారు.

॥౯౪॥ 1790

1791 అపాధమదిత్యస్య సృషేధ ఋషిః, ఇనో దేవతా, భురిక్ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరిః. అథ కే జనా దుఃఖనివారణసమర్థాః సస్తీత్యాహ. ఏ మానవులు దుఃఖనివారణ సమర్థులగుదురు

అపాధమదభిశస్తీ రశస్తీహాస్థేనో ద్యుమ్నాభవత్ .

దేవాస్త ఇన్ద్ర సఖ్యాయ యేమిరే బృహద్భానో మరుద్గణ. ॥౯౫॥

అప, అధమత్, అభిశస్తీ రిత్యభి+శస్తీః, అశస్తీ హేత్యశస్తీ+హా, అథ, ఇన్ద్రః, ద్యుమ్నీ, ఆ, అభవత్, దేవాః, తే, ఇన్ద్ర, సఖ్యాయ, యేమిరే, బృహద్భానో ఇతి బృహత్+భానో, మరుద్గణేతి మరుత్+గణ. ॥౯౫॥

పదార్థః—(అప)దూరికరణే(అధమత్) ధమతి(అభిశస్తీః)అభితో హింసా(అభిశస్తీహా)అప్రశస్తానాం దుష్టానాం హస్తా(అథ)(ఇన్ద్రః)పరమైశ్వర్యవాన్ సభాపతి రాజా. (ద్యుమ్నీ)బహుప్రశంసాధనయుక్తః(ఆ)(అభవత్) భవతు(దేవాః) విద్వాంసః (తే)తవ (ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్యప్రదసభాపతే! రాజన్! (సఖ్యాయ) మిత్రత్వాయ (యేమిరే) సంయమం కుర్వన్తి (బృహద్భానో) బృహన్తో భానవః కిరణా ఇవ కీర్తయో యస్య తత్సముద్భౌ (మరుద్గణ) మరుతాం మనుష్యాణాం వాయూనాం వా గణః సమూహో యస్య తత్సముద్భౌ ॥౯౫॥ అన్వయః—యే బృహద్భానో మరుద్గణ ఇన్ద్ర! దేవాస్తే సఖ్యాయ యేమిరే ద్యుమ్నీనో భవానభిశస్తీ రపాధమదశాస్తీహోఽభవద్భవతు ॥౯౫॥ భావార్థః—యే మనుష్యా! ధార్మికాణాం న్యాయాధీశానాం ధనాధాన్యనాం వా మిత్రతాం కుర్వన్తి తే యశస్వినో భూత్వా సర్వేషాం దుఃఖనివారణాయ సూర్యవద్భవన్తి.

॥౯౫॥

పదార్థము—బృహద్భానో = గొప్ప కిరణములవలె ప్రకాశించు కీర్తిగలవాడా! మరుద్గణాః = మానవులచే అథవా పవన సమూహముచే కార్యమును సాధించువాడా!

ఇన్ద్రో=పరమైశ్వర్యము నొసగు సభాపతి! రాజా! దేవాః=విద్వాంసులు, తే సభాయో
=నీ స్నేహముకొఱకు, యేమిరే=సంయమమొనర్చుచున్నారు. మఱియు, ద్యుమ్నీ
=అధికప్రశంసరూప ధనయుక్తుడవు, ఇన్ద్రోః=పరమైశ్వర్యవంతుడవునగు నీవు, అభిశ స్త్రీః
=అందరినుండి హింసలను, అవ అధమత్=చూరముగ బెదిరించి తఱుముచున్నావు,
అశ స్త్రీహో=దుష్టనాశకుడవు, అభవత్=కమ్ము. ॥౯౫॥

భావార్థము—ఏ మానవులు ధార్మిక న్యాయాధీశులతో లేక ధనాధ్యులతో మైత్రి
చేయుదురో, వారు యశస్సులై సమస్త దుఃఖనివారణకై సూర్యునివలెనగుచున్నారు.

1792 ప్ర వ ఇత్యస్య నృమేధ ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, విచృత్ బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

పున ర్మనుష్యైః కిం క ర్తవ్య మిత్యాహ. మానవులేమి యొనర్చవలెను.

ప్ర వ ఇన్ద్రోయ బృహతే మరుతో బ్రహ్మర్చిత । వృత్రబహనతి

వృత్రహ శతక్రతు ర్వజ్రేణ శతవర్షణా. ॥౯౬॥

ప్ర, వః, ఇన్ద్రోయ, బృహతే, మరుతః, బ్రహ్మ, అర్చిత, వృత్రమ్,
హనతి, వృత్రోహేతి వృత్ర+హః, శతక్రతు రితి శత+క్రతుః, వజ్రేణ, శత
వర్షణేతి శత+వర్షణా. ॥౯౬॥

పదార్థః—(ప్ర) (వః) యుష్మభ్యమ్ (ఇన్ద్రోయ) పరమైశ్వర్యాయ (బృహతే) (మరుతః) మను
ష్యాః (బ్రహ్మ) ధనమన్నం వా (అర్చిత) సత్కురుత (వృత్రమ్) మేఘమ్ (హనతి) హన్తి. అత్ర బహు
లం ఛన్దసీతి శబో లక్ న (వృత్రహ) యో వృత్రం హన్తి (శతక్రతుః) శతమనశ్చాతాః క్రతవః
ప్రజ్ఞాః కర్మాణి వా యస్య సః (వజ్రేణ) శస్త్రాన్త్రువిశేషేణ (శతవర్షణా) శతస్యానశ్చాతస్య
జీవజాతస్య పర్వా పాలనం యస్మాత్తేన ॥౯౬॥ అన్వయః—హే మరుతో మనుష్యా! యః
శతక్రతుః సేనాపతిః శతవర్షణా వజ్రేణ వృత్రహ సూర్యో వృత్ర మివ బృహత ఇన్ద్రోయ
శత్రూన్ హనతి వో బ్రహ్మ ప్రావయతి తం యూయం ప్రార్చత ॥౯౬॥ భావార్థః—అత్ర
వాచకలుప్తోపమాల్పకారః. హే మనుష్యా! యే సూర్యో మేఘమివ శత్రూన్ హత్యా యుష్మ
దర్థ మైశ్వర్య మున్నయన్తి తేషాం సత్కారం యూయం కురుత సదా కృతజ్ఞా భూత్వా కృత
ఘ్నతాం త్యక్త్వా ప్రజ్ఞాః సన్తో మహదైశ్వర్యం ప్రాప్నుత. ॥౯౬॥

పదార్థము—మరుతః=మానవులారా! శతక్రతుః=అసంఖ్యాత బుద్ధులుగలవాడు
లేక అసంఖ్యాత కర్మలుగలవాడు నగునే సేనాపతి, శతవర్షణా=అసంఖ్యజీవులయొక్క
పాలనమొనర్చు, వజ్రేణ=శస్త్రాన్త్రములతో, వృత్రహ=మేఘహంతకుడై నసూర్యుడు,
వృత్రమ్=మేఘమును [హననమొనర్చుచున్నటుల], బృహతే=గొప్ప, ఇంద్రాయ=
ఐశ్వర్యముకొఱకు శత్రువులను, హనతి=అంతమొనర్చుచున్నాడో మఱియు, వః =
మీకొఱకు, బ్రహ్మ=ధనమును లేక అన్నమును లభింపజేయుచున్నాడో, అతనిని మీరు,
ప్ర అర్చత=సత్కరించుడు. ॥౯౬॥

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు వాచకలుప్రోపమాలంకారమున్నది. మానవులారా! ఎవరు మేఘమును హాసనమొనర్చు సూర్యునివలె శత్రువులను హతమార్చి మీ నిమిత్తము ఐశ్వర్యము నున్నతిపఱచుచున్నారో వారిని మీరు సత్కరించుడు. సదా కృతజ్ఞులై కృతఘ్నతను త్యజించి ప్రాజ్ఞులై మహదైశ్వర్యమును పొందుడు. ॥౯౬॥

1798 అస్మేత్యస్య మేధాతిథి రృషిః, మహేంద్రో దేవతా, స్వరాట్ సతో బృహతీ ఛందః, మఘమః స్వరః, అథ మనుషైః పరమాత్మా స్తోతవ్య ఇత్యుపదిశ్యతే. మానవులు పరమాత్మను స్తుతించ వలెను.

అస్మేదిన్ద్రో వావృధే వృష్ణ్యః శవో మదే సుతస్య విష్ణవి ।

అద్యా తమస్య మహిమాన మాయవోఽనుష్టువన్తి పూర్వథా. ॥౯౭॥

*ఇమా ఉత్వా । యస్యామయః సహస్రమ్ । ఊర్ధ్వ ఊషణః ॥

అస్య, ఇత్, ఇన్ద్రోః, వావృధే, వవృధ ఇతి వవృధే, వృష్ణ్యమ్, శవః, మదే, సుతస్య, విష్ణవి, అద్య, తమ్, అస్య, మహిమానమ్, ఆయవః, అను, స్తువన్తి, పూర్వథేతి పూర్వ+థా. ॥౯౭॥

పదార్థః—(అస్య)సంసారస్య(ఇత్)ఏవ (ఇన్ద్రోః) పరమైశ్వర్యయుక్తో రాజా (వావృధే)వర్గయతి (వృష్ణ్యమ్)వృషా సమర్థ స్తస్యేమమ్ (శవః)బల ముదకం వా. శవ ఇతి ఉదక నా... నిఘం. ౧.౧౨. (మదే)ఆనందాయ(సుతస్య) ఉత్పన్నస్య(విష్ణవి)వ్యాపకే పరమేశ్వరే. అత్ర వాచ్ఛన్దసీతి ఘి సంజ్ఞాకార్యాభావే గుణాదేశేఽవాదేశః. (అద్య) అత్ర నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః (తమ్) (అస్య) పరమాత్మనః (మహిమానమ్) మహత్త్వమ్ (ఆయవః) యే స్వకర్షణలాని యాన్తి తే మనుష్యాః. ఆయవ ఇతి మనుష్య నా...నిఘం. ౨. ౩ (అను) (స్తువన్తి) ప్రశంసన్తి (పూర్వథా) పూర్వే ఇవ ॥౯౭॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! య ఇన్ద్రో జీవో విష్ణవి సుతస్యాఽస్య మదే వృష్ణ్యం శవోఽద్య వావృధేఽస్య పరమాత్మన ఇన్మహిమానం పూర్వథా యవోనుష్టువన్తి తం యూయమపి స్తువత. ॥౯౭॥ భావార్థః—హే మనుష్యా! యది యూయం సర్వత్ర వ్యాపకస్య సర్వజగదుత్పాదకస్యాఖిలాధారకస్య పరమైశ్వర్యప్రాపకస్యాజ్ఞాం మహిమానం చ విజ్ఞాయ సర్వస్య సంసారస్రోపకారం కురుత, తర్హి యూయమ్ సతత మానందం ప్రాప్నుతేతి.

పదార్థము—మానవులారా! ఇన్ద్రోః = ఏపరమైశ్వర్యయుక్త రాజు, విష్ణవి = వ్యాపక పరమాత్మయందు, సుతస్య = ఉత్పన్నమైన, అస్య = ఈ సంసారముయొక్క, మదే = ఆనందముకొఱకు, వృష్ణ్యమ్ = పరాక్రమమును, శవః = బలమును మఱియు జలమును, అద్య = ఈ వర్తమాన సమయమునందు, వావృధే = పెంపొందజేయుచున్నాడో, అస్య ఏ యీపరమాత్మయొక్క, మహిమానమ్ = మహిమను, ఇత్ = నిశ్చయముగ, పూర్వథా

*ఇచ్చట క్రమముగ అ. ౩౩. మం. ౮౧-౮౩; అ. ౧౧. మం. ౩౨ మంత్రముల ప్రతీకములు కర్మకాండ విశేషార్థమై ఉదహరించ బడినవి.

=పూర్వజులవలె, ఆయవః = తమతమ కర్మఫలములనుపొందు మానవులు, అను స్తువంతి
= అనుకూలముగ స్తుతించుచున్నారో, తమ్ = అతనిని మీరుకూడ స్తుతించుడు. ॥౯౭॥

భావార్థము—మానవులారా! మీరు సర్వవ్యాపకుడును, సకల జగదుత్పాదకు
డును, సర్వాధారుడును, ఉత్తమైశ్వర్యపాలకుడునగు నీశ్వరునియొక్క అజ్ఞును మహి
మను తెలిసికొని సమస్త జగత్తున కుపకారమొనర్చినచో మీరు నిరంతరము ఆనందమును
పొందుదురు. ॥౯౭॥ 1793

ఈ యధ్యాయమందు అగ్ని, ప్రాణోదానములు, దివారాత్రుళ్లు,
సూర్యుడు, అగ్ని, రాజు, ఐశ్వర్యము, ఉత్తమయానము, విధ్యాం
సుడు, లక్ష్మి, వైశ్వానరుడు, ఈశ్వరుడు, ఇంద్రుడు, ఋద్ధి, వరు
ణుడు, అశ్వినులు, అన్నము, సూర్యుడు, రాజు వ్రజలు, పరీక్షకుడు,
ఇంద్రవాాయువులు మున్నగు పదార్థముల గుణముల వర్ణన యున్నది.

కావున నీ యధ్యాయమందు చెప్పబడిన అర్థమునకు
పూర్వాధ్యాయమునందు చెప్పబడిన అర్థముతో
సంబంధమున్నదని యెఱుంగవలయును.

ఇతి శ్రీ మత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యాణాం శ్రీయుత
పరమవిదుషాం విరజానన్ద సరస్వతీస్వామినాం శిష్యేణ శ్రీమద్దయానన్ద
సరస్వతీస్వామినా విరచితే సంస్కృతార్యభాషాభ్యాం సమన్వితే
సుప్రమాణయుక్తే యజుర్వేదభాష్యే త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః
సమాప్త మగతమ్.

కృష్ణా మండలాంతర్గత కుందేరు గ్రామవాస్తవ్యులగు
పాలడగు కేశాచలార్య, తదేవమండలాంతర్గత ముదునూరు
గ్రామవాస్తవ్యుడు అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు ఆంధ్రీకరించిన
శ్రీ మద్దయానన్ద సరస్వతీ నిర్మిత యజుర్వేదభాషాభ్యామందలి ౩౩ వ అధ్యాయము సమాప్తము.

—(ఇతి)—

అథ చతుస్త్రింశాధ్యాయారమ్భః

—0—

ముప్పదినాల్గవ అధ్యాయము ప్రారంభము

ఓం విశ్వాని దేవ సవిత ధ్విరి తాని పరాసువ । యద్భద్రం తన్న ఆ సువ ॥౧॥

1794యజ్ఞాగ్రత ఇత్యన్య శివసంకల్ప ఋషిః, మనో దేవతా, విరాట్ త్రిష్టుప్ చంద్రః, దైవతః స్వరః.

అథ మనసో వశీకరణ విషయమాహ.

ఈ మంత్రమందిపుడు మనస్సును వశపరచుకొను విషయము వివరించబడినది.

యజ్ఞాగ్రతో దూర ముదైతి దైవం తదు సుప్తస్య తథైవైతి । దూర్జమం

జ్యోతిషాం జ్యోతి రేక న్తస్మై మనః శివసంకల్ప మస్తు. ॥౧॥

యత్, జాగ్రతః, దూరమ్, ఉదైతీత్యుత్+ఐతి, దైవమ్, తత్, ఊఽ
ఇత్యుఽ, సుప్తస్య, తథా, ఏవ, ఏతి, దూర్జ మ మితి దూరమ్+గమమ్,
జ్యోతిషామ్, జ్యోతిః, ఏకమ్, తత్, మే, మనః, శివసంకల్పమితి శివ+
సంకల్పమ్. అస్తు. ॥౧॥

పదార్థః—(యత్ జాగ్రతః) (దూరమ్) (ఉదైతి) ఉద్గచ్ఛతి (దైవమ్) దేవ ఆత్మని భవం
దేవస్య జీవాత్మనః సాధన మితి వా (తత్) యత్, వ్యత్యయః (ఉ) (సుప్తస్య) శయనస్య (తథా)
తేనైవ ప్రకారేణ (ఏవ) (ఏతి) అన్తర్గచ్ఛతి (దూర్జమమ్) యద్దూరం గచ్ఛతి గమయతి వాఽనేక
పదార్థాన్ గృహ్ణోతి తత్ (జ్యోతిషామ్) శబ్దాదివిషయప్రకాశకానామిన్ద్రియాణామ్. (జ్యోతిః)
ప్రకాశకం ప్రవర్తక మాత్మా మనసా సంయుజ్యతే మన ఇన్ద్రియేణేద్రియమర్థేనేతి మహర్షి వా
త్సాన్వయనోక్తేః (ఏకమ్) అసహాయమ్ (తత్) (మే) మమ (మనః) సంకల్పవికల్పాత్మకమ్ (శివసం
కల్పమ్) శివః కల్యాణకారి ధర్మవిషయః సంకల్ప ఇచ్ఛా యస్య తత్ (అస్తు) భవతు. అన్వయః—
హే జగదీశ్వర విద్యన్ వా భవదనుగ్రహేణ యద్ దైవం దూర్జమం జ్యోతిషాం జ్యోతిరేకం
జాగ్రతో దూరముదైతి, తదు సుప్తస్య తథైవైతి, తస్మై మనః శివసంకల్పమస్తు. భావార్థః—
యే మనుష్యాః పరమేశ్వరాజ్ఞానేవనం విద్యత్సంగం కృత్వా అనేకవిధసామర్థ్యయుక్తం మనః
శుద్ధం సమ్పాదయన్తి, యజ్ఞాగృతావస్థాయాం విస్తృతవ్యవహారం తత్పుషుస్తే శాస్త్రం భవతి
యద్యేగవతాం వేగవత్తరం, జ్ఞానస్య సాధకత్వాదిన్ద్రియాణామపి ప్రవర్తకం నిగృహ్ణన్తి
తేఽకుభవ్యవహారం విహాయ కుభాచరణే ప్రేరయితుం శక్తువన్తి. ॥౧॥

పదార్థము—జగదీశ్వరా! లేక, [విద్వాంసుడా!] ని కృపచే, యత్=ఏది, దైవమ్
=ఆత్మయందుండునది లేక జీవాత్మకు సాధనమైనది, దూరంగమమ్=దూరముపోవు
నది, మానవుని దూరముగ తీసుకొని వెళ్లునది, అనేకపదార్థములను గ్రహించునది, జ్యోతి
షామ్=శబ్దాది విషయములను ప్రకాశపఱచు శ్రోతాదీన్ద్రియములను, జ్యోతిః=

ప్రవృత్తపటచునది, ఏకమ్ = ఒంటరిది, జాగ్రతః = జాగ్రతావస్థయందు, దూరమ్ = దూరదూరముగ, ఉత్పతి = పరుగిడునదై యున్నదో, ఉ = మఱియు, తత్ = ఏది, సుప్తస్య = నిద్రించుచున్న వానికికూడ, తథా ఏవ = అదే ప్రకారముగా, ఏతి = లోపలకు అంతఃకరణములోపలికి ప్రవేశించుచున్నదో, తత్ మే మనః = సంకల్పవికల్పాత్మకమైన ఆ నా మనస్సు, శివసంకల్పమ్ = కల్యాణకర ధర్మమునకు సంబంధించిన కోరికగలది, అస్తు = అగుగాక!

॥౧॥

భావార్థము—ఏ మానవులు పరమేశ్వరునియొక్క ఆజ్ఞను పాలించి, విద్వాంసుల సాంగత్యమొనర్చి, వివిధసామర్థ్యములుగల మనస్సును శుద్ధపటచుచున్నారో, ఏమనస్సు జాగ్రతావస్థయందు విస్తృతవ్యవహారములుగలదై సుషుప్తవస్థయందు శాంతినిపొందుచున్నదో, ఏవరు వేగముగల పదార్థములలో నతివేగముగలదియు, జ్ఞానమునకు సాధనమగుటచే నింద్రియముల ప్రవర్తకమునగు మనస్సును వశపటచుకొనుచున్నారో, వారు అశుభవ్యవహారములను విడనాడి శుభవ్యవహారములందు మనస్సును ప్రవృత్తమొనర్చుటగుచున్నారు.

॥౧॥ 1794

1795 యేన కర్మాణిత్వస్య శివసంకల్ప ఋషిః, మనో దేవతా, త్రిష్టుప్ చందః, దైవతః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

యేన కర్మాణ్యపసో మనీషిణో యజ్ఞే కృణ్వంతి విదధేషు ధీరాః ।

యదపూర్వం యక్షమన్తః ప్రజానాం తన్మే మనః శివసంకల్ప మస్తు॥

యేన, కర్మాణి, అపసః, మనీషిణః, యజ్ఞే, కృణ్వంతి, విదధేషు, ధీరాః, యత్, అపూర్వమ్, యక్షమ్, అన్తరిత్వన్తః, ప్రజానామితి ప్ర+జానామ్, తత్, మే, మనః, శివసంకల్పమితి శివ+సంకల్పమ్ అనన్తు

॥౨॥

పదార్థః—(యేన)మనసా(కర్మాణి)కర్తురీప్సితతమాని క్రియమాణాని (అపసః) అపః కర్మ తద్వన్తః సదా కర్మవిష్టాః (మనీషిణః) మనస ఈషిణో దమనకర్తారః (యజ్ఞే)అగ్నిహోత్రాదౌ ధర్మేణ సజ్జవ్యవహారే యోగాభ్యాసే వా(కృణ్వంతి)కుర్వంతి(విదధేషు)విజ్ఞానయుద్ధాదివ్యవహారేషు (ధీరాః)ధ్యానవన్తో మేధావినః, ధీర ఇతి మేధావి నా... నిఘం. ౩. ౧౫.(యత్)(అపూర్వమ్) అనుత్తమగుణకర్మస్వభావమ్. (యక్షమ్)పూజనీయం సంగతం వా. అత్రాణాదికః సన్ ప్రత్యయః(అన్తః)మధ్యే (ప్రజానామ్) ప్రాణిమాత్రాణామ్.(తత్)(మే) మమ(మనః)మననవిచారాత్మకమ్(శివసంకల్పమ్)ధర్మేష్టమ్(అస్తు) ॥౨॥ అన్వయః—హే పరమేశ్వర వా విద్యనృపత్యజేన యేనాపసో మనీషిణో ధీరా యజ్ఞే విదధేషు చ [కర్మాణి]కృణ్వంతి, యదపూర్వం ప్రజానా మన్తర్మకం వర్తతే తన్మే మనః శివసంకల్పమస్తు. ॥౨॥ భావార్థః—మనుష్యైః పరమేశ్వరసోపాసనేన సువిచారవిద్యానత్పక్షగై రన్తఃకరణ మధర్మాచారాన్నివర్త్య ధర్మాచారేప్రవర్తనీయమ్.

॥౨॥

పదార్థము—పరమేశ్వరా! లేక విద్వాంసుడా! ఎప్పుడు నీ సాంగత్యముచే, యేన =

ఏ మనస్సుతో, అపసః = సదా కర్మ ధర్మనిష్ఠులు, మనీషిణః = మనస్సును దమనమొనర్చు వారు, ధీరాః = ధ్యానించు బుద్ధిమంతులు, యజ్ఞే = అగ్నిహోత్రాదులందు లేక ధర్మ సంబంధ వ్యవహారమందు, అథవా యోగ యజ్ఞమందును, విదధేషు = విజ్ఞానమునకు సంబంధించిన వ్యవహారములందును, యుద్ధాది వ్యవహారములందును, కర్మాణి = అత్యంత ఇష్టకర్మలను, కృణ్వంతి = చేయుచున్నారో, యత్ = ఏది, అపూర్వమ్ = సర్వోత్తమ గుణ కర్మ స్వభావముగలది, ప్రజానామ్ అన్తః = అన్ని ప్రాణుల హృదయములందు, యజ్ఞమ్ = పూజనీయమగుచున్నదో, అథవా కలసి ఏకమగుచున్నదో, తత్ మే మనః = అట్టి మనన విచారాత్మకమగు నా మనస్సు, శివసంకల్పమ్ = ధర్మైష్ట్యము, అస్తు = అగుగాక!

॥౨॥

భావార్థము—మానవులు పరమేశ్వ రోపాసనవలనను, సుందరవిచారములతోను, విద్యతోను, సత్సంగముతోను, తమ అంతఃకరణములను అధర్మాచరణమునుండి తొలగించి, ధర్మాచరణమందు ప్రవృత్తమొనర్చవలయును.

॥౨॥

1798 యత్ ప్రజ్ఞానమిత్యస్య శివసంకల్ప ఋషిః, మనో దేవతా, స్వరాట్ త్రిష్టుప్తస్థః, దైవతః స్వరః పున న్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

యత్ప్రజ్ఞాన ముత చేత్తో ధృతిశ్చ యజ్ఞోతి రన్త రమృత మ్రుజాసు ।

యస్మా న్న ఋతే కిచ్చిన కర్మ క్రియతే తన్నే మనః శివసంకల్ప మస్తు. ॥౩॥

యత్, ప్రజ్ఞానమితి ప్ర+జ్ఞానమ్, ఉత, చేతః, ధృతిః, చ, యత్, జ్యోతిః, అన్తః, అమృతమ్, ప్రజాన్వీతి ప్ర+జాసు, యస్మాత్, స, ఋతే, కిమ్, చన, కర్మ, క్రియతే, తత్, మే, మనః, శివసంకల్పమితి శివ+సంకల్పమ్, అస్తు.

॥౩॥

ఫదార్థః—(యత్)(ప్రజ్ఞానమ్)ప్రజానాతి యేన తద్బుద్ధిస్వరూపమ్(ఉత)అపి (చేతః) చేతతి స్మరతి యేన తత్(ధృతిః) ధైర్యరూపమ్(చ)చకారాల్లజ్ఞాదీన్యపి కర్మాణి యేన క్రియన్తే(యత్)(జ్యోతిః)ద్యోతమానమ్(అన్తః)అశ్వన్తరే(అమృతమ్)నాశరహితమ్(ప్రజాసు)జనేషు(యస్మాత్) మనసః(స)(ఋతే)వివా(కిమ్)(చన)కిచ్చిరపి(కర్మ)(క్రియతే)(తత్)(మే)జీవాత్మనో మమ(మనః) సర్వకర్మసాధకమ్ (శివసంకల్పమ్) శివే కల్యాణకరే పరమాత్మని కల్ప ఇచ్ఛాఽస్య తత్ (అస్తు) భవతు. ॥౩॥ అన్వయః—హే జగదీశ్వర పరమయోగీ! విద్వన్వా! భవజ్ఞాపనేన యత్ప్రజ్ఞానం చ ఉత చేతః [ధృతి] ర్యచ్చ ప్రజాన్వన్త రమృతం జ్యోతి ర్యస్మాద్భృతే కిచ్చిన కర్మ న క్రియతే తన్నే మనః శివసంకల్పమస్తు. ॥౩॥ భావార్థః—హే మమహ్య! యదన్తః కరణ బుద్ధి చిత్త మనోఽపాజ్ఞాన వృత్తిత్వాచ్చతుర్విధ మన్తః ప్రకాశం ప్రజానాం సర్వకర్మసాధకం నాశరహితం మనోఽస్తి తస్మాద్యే సత్యాచరణే చ ప్రసర్త్య పక్షపాతాన్యాయాన్ అధర్మాచరణా ద్యాయం నివర్తయత.

॥౩॥

ఫదార్థము—జగదీశ్వరా! లేక పరమయోగీ! లేక విద్వాంసుడా! నీవు తెలియ

శైవ్యుటచే: యత్ = ఏది, ప్రజ్ఞానమ్ = విశేష జ్ఞానోత్పాదక బుద్ధిస్వరూపము, ఉత = మఱియును, చేతః = స్మృతికి సాధనము, ధృతి = దైర్ఘ్యస్వరూపము, చ = మఱియు, లజ్జాది కర్మలకు హేతువు, ప్రజాసు అన్తః = మానవుల అంతఃకరణమునందు ఆశ్మకు మిత్రమగుటచే, అమృతమ్ = నాశరహితము, జ్యోతిః = ప్రకాశస్వరూపము [నై యున్నదో], యస్మాత్ ఋతే = ఏదిలేనిదే, కిమ్ చన కర్మ = ఏ పనియును, న క్రియతే = చేయఁడదో, తత్ మే మనః = జీవాత్మనగు నా యొక్క సకల కర్మలకు సాధనరూప మైనట్టి ఆ మనస్సు, శివసంకల్పమ్ = కల్యాణకారియైన పరమాత్మను అభిలషించునది, అస్తు = అగుగాక !

॥౩॥

భావార్థము—మానవులారా! అంతఃకరణ, బుద్ధి, చిత్త, అహంకార స్వరూప వృత్తులుగలదై నాలుగువిధములుగ లోపల ప్రకాశమొనర్చునది, ప్రాణుల సమస్త కర్మలను సాధించునది, అవినాశియునైన ఏ మనస్సుకలదో, దానిని మీరు న్యాయ సత్యాచరణలముయందు ప్రవృత్తపఱచి, పక్షపాత, అన్యాయ, అధర్మాచరణములనుండి నివృత్తమొనర్చుడు.

॥౩॥ 1796

1997 యేనేదమిత్యస్య శివసంకల్ప ఋషిః, మనో దేవతా, త్రిప్టువ్ ఛందః, దైవతః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

యేనేదం భూతం భువనం భవిష్యత్పరిగృహీత మమృతేన సర్వమ్ ।

యేన యజ్ఞ స్తాయతే సప్తహోతా తన్నే మనః శివసంకల్ప మస్తు. ॥౪॥

యేన, ఇదమ్, భూతమ్, భువనమ్, భవిష్యత్, పరిగృహీతమితి ఫరి+ గృహీతమ్, అమృతేన, సర్వమ్, యేన, యజ్ఞః, తాయతే, సప్తహోతేతి సప్త+ హోతా, తత్, మే, మనః, శివసంకల్పమితి శివ+సంకల్పమ్, అస్తు. ॥౪॥

పదార్థః—(యేన)మనసా(ఇదమ్)వస్తుజాతమ్ (భూతమ్) అతీతమ్ (భువనమ్)భవతీతి భువనమ్ వర్తమానకాలస్య సంబంధి, జాతాదికః క్యుః (భవిష్యత్) యదుత్పత్త్యమానం భావి (పరిగృహీతమ్) పరితః సర్వతో గృహీతం జ్ఞాతమ్ (అమృతేన)నాశరహితేన పరమాత్మనా సహాయుక్తేన (సర్వమ్) సమగ్రమ్ (యేన) (యజ్ఞః) అగ్నిష్టోమాదిర్విజ్ఞానమయో ప్యవహరో వా (తాయతే)తన్యతే విస్తీర్ణతే(సప్తహోతా) అగ్నిష్టోమేపి సప్త (తన్) (మే) మమ(మనః)యోగయుక్త చిత్తమ్ (శివసంకల్పమ్) శివో మోక్షరూపసంకల్పో యస్య తత్ (అస్తు)భవతు. ॥౪॥ అన్వయః—హే మనుష్యా!యేనామృతేన భూతం భువనం భవిష్యత్సర్వమిదం పరిగృహీతం భవతి యేన సప్తహోతా యజ్ఞస్తాయతే, తన్నే మనః శివసంకల్పమస్తు. ॥౪॥ భావార్థః—హే మనుష్యా! యచ్చిత్తం యోగాభ్యాససాధనోపసాధనసిద్ధం భూత భవిష్యద్వర్తమానజ్ఞం సర్వసృష్టివిజ్ఞాతృకర్మోపాసనాజ్ఞానసాధకం వర్తతే తత్సదైవ కల్యాణప్రియం కురుతు. ॥౪॥

పదార్థము—మానవులారా! యేన అమృతేన = నాశరహితుడైన పరమాత్మతో కూడియున్న యే మనస్సుతో, భూతమ్ = గడచినది, భువనమ్ = వర్తమాన కాలమునకు

సంబంధించినది, భవిష్యత్ = ముందు జరుగబోవునది, సర్వమ్ ఇదమ్ = ఈ సమస్తము, ఈ త్రికాలస్థ వస్తువులన్నియు, పరిగృహీతమ్ = సకలదిశలనుండి గృహీతమగుచున్నవో అనగా తెలిసికొనబడుచున్నవో, యేన = చేనివలన, సప్తహోతా = సప్తహోతలు [గల అగ్నిష్టోమము] ఏడుగురు హోతలు లేక పంచప్రాణములు, ౬ వది జీవాత్మ, ౭వది అవ్యక్తము అను ఇచ్చిపుచ్చుకొను నీ యేడు ఉన్న, యజ్ఞః = యగ్నిషోమాది యజ్ఞము అథవా విజ్ఞానరూప వ్యవహారము, తాయతే = విస్తృతము చేయబడుచున్నదో, మే = నాయొక్క, తత్ మనః = యోగయుక్తమైన ఆచిత్తము, శివసంకల్పమ్ = మోక్ష రూపసంకల్పముగలది, అస్తు = అగుగాక!

॥౪॥

భావార్థము—మానవులారా! ఏ చిత్తము యోగాభ్యాసపు సాధనోపసాధనము లచే సిద్ధమైనది, భూత, భవిష్యత్ వర్తమానములను త్రికాలముల జ్ఞాత, సమస్తస్మృతిని తెలిసికొనునది, కర్మ ఉపాసన జ్ఞానములకు సాధకమునై యున్నదో దానిని సదా కల్యాణమునందు ప్రియమైనదిగ నొనర్చుడు.

॥౪॥ 1797

1798 యస్మిన్నిత్యస్య శివసంకల్ప ఋషిః, మనో దేవతా, ప్రతిష్ఠాప్ ఛందః, దైవతః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

యస్మి న్నైః సామ యజ్ఞాంషి యస్మి ప్రతిష్ఠితా రథనాభా వివారాః ।

యస్మిన్ చిత్తే సర్వ మోతం ప్రజానాం తన్నే మనః శివసంకల్ప మస్తు ॥

యస్మిన్, ఋచః, సామ, యజ్ఞాంషి, యస్మిన్, ప్రతిష్ఠితా, ప్రతిష్ఠితేతి

ప్రతి+స్థితా, రథనాభావివేతి రథనాభా+ఇవ, అరః, యస్మిన్, చిత్తమ్, సర్వమ్,

ఓతమిత్యా+ఉతమ్, ప్రజానామితి ప్ర+జానామ్, తత్, మే, మనః, శివసంకల్పమ్

మితి శివ+సంకల్పమ్, అస్తు.

॥౫॥

పదార్థః—(యస్మిన్)మనసి(ఋచః)ఋగ్వేదః (సామ)సామవేదః (యజ్ఞాంషి) యజుర్వేదః (యస్మిన్)(ప్రతిష్ఠితా)ప్రతిష్ఠితాని (రథనాభావివ) యథా రథస్య రథచక్రస్య మధ్యమే కాష్ఠే సర్వేఽవయవా లగ్నా భవన్తి తథా (అరః)రథచక్రావయవా(యస్మిన్)(చిత్తమ్) సర్వపదార్థ విషయజ్ఞానమ్(సర్వమ్)సమగ్రమ్ (ఓతమ్)సూత్రే మణిగణా ఇవ ప్రోతమ్ (ప్రజానామ్) (తత్) (మే)మమ (మనః) (శివసంకల్పమ్) శివః కల్యాణకారో వేదాదిసప్తశాస్త్రప్రచార సజ్కాలా యస్మిన్ చిత్తే (అస్తు) భవతు ॥౫॥ అన్వయః—రథనాభా వివారా యస్మిన్మనసి ఋచః సామ యజ్ఞాంషి ప్రతిష్ఠితా యస్మిన్నథర్యాణః ప్రతిష్ఠితా భవన్తి యస్మిన్ ప్రజానాం సర్వం చిత్త మోతమస్తి తన్నే మనః శివసంకల్ప మస్తు. ॥౫॥ భావార్థః—అత్రోపమానాచక లుప్తోప మాలక్ష్కారా. సౌ మనుష్యా! యుష్యాభి ర్యస్య స్వాస్థ్య ఏవ వేదాదిచరణ పాఠనవ్యవహారో ఘటతే తత్ మన ఏవ వేదాది విద్యాధారం యత్ర సర్వేషాం వ్యవహారాణాం జ్ఞానం సజ్జితం భవతి తదన్తః కరణం విద్యాధర్యాచరణేన పవిత్రం సంపాదనీయమ్.

॥౫॥

పదార్థము—యస్మిన్ = ఏ మనస్సునందు, రథనాభావివ అరః = ఎల్లు రథచక్ర

ముయొక్క మధ్యనుండు అడ్డలోనికి ఆకులు తగిలి యుండుచున్నవో అటులనే, ఋచః ఋగ్వేదము, సామః = సామవేదము, యజుః = యజుర్వేదము, ప్రతిష్ఠితా = సమస్త దిశలనుండిస్థితములై యున్నవో, యస్మిన్ = దేనియందు అథర్వవేదము స్థితమైయున్నదో, యస్మిన్ = దేనియందు, ప్రజానామ్ = ప్రాణులయొక్క, సర్వమ్ = సమగ్రము, చిత్తమ్ = సర్వవిదార్థ సంబంధజ్ఞానము, ఓతమ్ = సూత్రమునందలి మణులవలె సంయుక్తమై యున్నదో, తత్ మే మనః = అట్టి నా మనస్సు, శివసంకల్పమ్ = కల్యాణకరము, వేదాది సత్యశాస్త్రముల ప్రచారరూప సంకల్పముకలదియు, అస్తు = అగుగాక! ॥౫॥

భావార్థము—మానవులారా! ఏ మనస్సుయొక్క స్వాస్థ్యమునందే వేదాది విద్యల కాధారముకలుగునో, దేనియందు సమస్త వ్యవహారముల జ్ఞానము యేకత్రిత మగుచున్నదో, అట్టి ఆ యంతఃకరణమును మీరు విద్యచేతను పవిత్రపఱచుడు. ॥౫॥

1799 సుపారధిరిత్యస్య శివసంకల్ప ఋషిః, మనో దేవతా, స్వరాట్ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల విషయ మయ్యదియే

సుపారధి రశ్వానివ యన్మనుష్యా న్నేనీయతే॥ భీశుభి ర్వాజిన ఇవ ।

హృత్ప్రతిష్ఠతం యద జిర జ్ఞవిష్ఠతం తస్మై మనః శివసంకల్ప మస్తు॥౬॥

సుపారధిః సుపారధిరితి సు+సారధిః, అశ్వానివేత్యశ్వాన్+ఇవ, యత్,

మనుష్యాన్, నేనీయతే, అభీశుభిరత్యభీశు+భిః, వాజిన+ఇవేతి వాజినః+ఇవ, హృత్ప్రతిష్ఠమ్, హృత్ప్రతిష్ఠమితి హృత్+ప్రతిష్ఠమ్, యత్, అజిరమ్, జవిష్ఠమ్, తత్, మే, మనః, శివసంకల్పమితి శివ+సంకల్పమ్, అస్తు. ॥౬॥

పదార్థః—(సుపారధిః) శోభనశ్వాసౌ సారధి ర్వాచాలయితా తథా (యత్) (మనుష్యాన్) మనుష్యగ్రహణ ముఖయలక్షకం ప్రాణిమాత్రస్య (నేనీయతే) భృశమితస్తతో నయతి గమయతి (అభీశుభిః) రశ్మిభిః, అభీశవ ఇతి రశ్మి నా...నిఘం.౧. ౫ (వాజిన ఇవ) సుశిక్షితానశ్వానివ (హృత్ప్రతిష్ఠమ్) హృది ప్రతిష్ఠా స్థితి ర్యస్య తత్ (యత్) (అజిరమ్) విషయాదిషు ప్రక్షేపరం జరాద్య వస్తారహితం చా (జవిష్ఠమ్) అతిశయేన వేగవత్తరమ్ (తత్) (మే) మమ (మనః) (శివసంకల్పమ్) మగ్గలనియమేష్టమ్ (అస్తు) భవతు. ॥౬॥ అన్వయః—యత్ సుపారధిరశ్వానివ మనుష్యాన్నేనీయతే అభీశుభి ర్వాజిన ఇవ నియచ్ఛతి చ బలాత్ సారధి రశ్వానివ ప్రాణినో నయతి యద్దృష్టతిష్ఠ మజిరం జవిష్ఠమస్తి తస్మై మనః శివసంకల్ప మస్తు. ॥౬॥ భావార్థః—అత్రోపమాలంకారః

యత్రాసక్తం తత్తైవ ప్రగ్రహైః సారధిః తురజ్గానివ వశే స్థావయతి సర్వేఒవిద్వాంసో యదనువర్తంతే విద్వాంసశ్చ యత్స్వీకృతం కుర్వంతి యచ్ఛుద్ధం సత్పుణకార్యశుద్ధం సద్దుఃఖకారి యజ్ఞతం సిద్ధిం యదజితమసిద్ధిం ప్రయచ్ఛతి తస్మై మనుష్యైః స్వవశం సదా రక్షణీయమ్.

పదార్థము—యత్ = ఏ మనస్సు, సుపారధిః = చక్కని నేర్పరియైన సారధి, బండివాడు, అశ్వానివ = కళ్లముతో గుఱ్ఱములను యెటుబడితే అట్లు నడిపించుచున్న

టుల, మనుష్యాన్ = మానవాది ప్రాణులను, నేనీయతే = తొందరతొందరగా ఇటు నటు నడిపించుచున్నదో, మఱియు, అభీశుఖిః = పగములతో, వాజినః = వేగవంతములైన గుఱ్ఱములను సారథి స్వాధీనపఱచుకొనుచున్నటుల నియమము నందునుంచునో, యత్ = ఏది, హృత్ప్రతిష్ఠమ్ = హృదయమందుండునది, అజిరమ్ = విషయాదులయందు ప్రేరేపించునది, అథవా వృద్ధాద్యవస్థా రహితము, జవిష్ఠమ్ = అత్యంత వేగవంతమునునై యున్నదో, తత్ మే మనః = ఆ నా మనస్సు, శివసంకల్పమ్ = మంగలమయ నియమముల నభిలషించునది, అస్తు = అగుగాక! ||౬||

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు ఉపమాలంకారములు రెండున్నవి. ఏ పదార్థము నందాసక్తియుండునో అక్కడికే బలాత్కారముగ సారథి గుఱ్ఱములను వశమునందుంచి నడపునట్లు ప్రాణులను తీసికొని వెళ్లును. మఱియు సారథి కల్గెముతో గుఱ్ఱములను వశమునందుంచినట్లు [[ప్రాణులను] వశమునందుంచును. సకలమూర్ఖులు దేనికి వశవర్తులై ప్రవర్తించుదురో, విద్వాంసులు దేనిని తమ స్వాధీనము నందుంచుకొనుదురో, ఏది శుద్ధమైన సుఖమును కలుగజేయునది, అశుద్ధమైన దుఃఖమును కలుగజేయునది యగునో, ఏది జయించబడిన సిద్ధిని, జయించబడకున్న అసిద్ధిని కలుగజేయునో, అట్టి మనస్సును మానవులు సదా వశమునందుంచుకొనవలయును. ||౬|| 1799

1800 పితృమిత్యస్యాగస్త్య ఋషిః, అన్నం దేవతా, ఉష్ణిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః

అథ కః శత్రూన్ విజేతుం శక్నోతి త్యాహ. ఎవరు శత్రువులను జయించగలరు ?

పిత॑తం ను స్తో॑షమ్మహో॑ ధర్మా॑ణ న్తవి॑షిమ్ ।

యస్య॑ త్రితో వ్యో॑జసా వృ॒త్రం విప॑ర్వ మర్ద॒యత్. ||౭||

పిత॑మ్, సు, స్తో॑షమ్, మహాః, ధర్మా॑ణమ్, తవి॑షిమ్, యస్య॑, త్రితః,

వి, ఓజ॑సా, వృ॒త్రమ్, విప॑ర్వమితి వి+పర్వమ్, అర్ద॒యత్. ||౭||

పదార్థః—(పిత॑మ్)అన్నమ్(ను)నద్యః(స్తో॑షమ్)స్తు వే(మహాః)మహా స్తమ్(ధర్మా॑ణమ్) పక్ష పాతరహితం న్యాయాచరణం ధర్మమ్(తవి॑షిమ్)బలముక్తాం సేనామ్. తవి॑షితి బల నా...నిఘం. ౨. ౯. (యస్య॑)(త్రితః)త్రిమకాలేషు, సప్తమ్యర్థే తసిః (వి) (ఓజ॑సా)ఉదకేన సహ. ఓజస ఇత్యుదక నా...నిఘం. ౧. ౧౨. (వృ॒త్రమ్)మేఘమ్(విప॑ర్వమ్)విగతాని పర్వాణి గ్రన్థయో యస్య తమ్ (అర్ద॒యత్)అర్దయతి నాశయతి. ||౭|| అన్వయః—అహం యస్య పిత॑తం మహో ధర్మా॑ణం తవి॑షిం ను స్తో॑షం స రాజపురుషః త్రితః సూర్య ఓజసా సహ వర్తమానం విపర్వం వృత్రం వర్దయదివ శత్రూజ్ఞేతుం శక్నోతి. ||౭|| భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యేన సత్యో ధర్మోబలవతి సేనా పుష్కలాన్నాదిసామగ్రి చ ద్రియతే, స సూర్యో మేఘమివ శత్రూన్ విజేతుం శక్నుయాత్. ||౭||

పదార్థము—నేను, యస్య = ఎవనియొక్క, పిత॑మ్ = అన్నమును, మహాధర్మా॑ణమ్ = గొప్పదైన పక్షపాతరహిత న్యాయాచరణ ధర్మమును, తవి॑షిమ్ = బలముగల

సేనను, ను=శీఘ్రముగా, స్తోషమ్=స్తుతించుచున్నానో, ఆ రాజపురుషుడు, త్రితః= మూడు కాలములందు; సూర్యుడెటుల, ఓజసా=జలముతోగూడియున్న, విపర్వమ్= భిన్న భిన్నములై పోయిన గ్రంథులుగల, వృత్రమ్=మేఘమును, వి అర్థయత్ = విశేష ముగ నష్టపఱచుచున్నాడో, అటులనే శత్రువులను జయించుటకు సమర్థుడగుచున్నాడు.

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎవడు సత్య ధర్మమును, శక్తిసామర్థ్యములుగలిగిన నై న్యమును, పుష్కలముగ నన్నాది సామ గ్రులను ధరించునో, అతడు సూర్యుడు మేఘమును నాశనమొనర్చుచున్నటులనే శత్రు వులను జయించగలుగుచున్నాడు. ||౭|| 1800

1801 అన్విదిత్యస్యాగస్త్య బుషిః, అనుమతి ర్దేవతా, నిచృదనుష్టుప్ చందః, గాఢారః స్వః.

పున ర్మనుష్యైః కిం కర్తవ్యమిత్యాహ. మరల మానవు లేమి చేయవలయును ?

అన్విదనుమతే త్వం మన్యాసై శఙ్ఖ న స్కృధి ।

క్రత్యే దక్షాయ నో హిను ప్రణ ఆయాఙ్విషి తారిషః. ||౮||

అను, ఇత్, అనుమత ఇత్యను+మతే, త్వమ్, మన్యాసై, శమ్, చ, నః, కృధి, క్రత్యే, దక్షాయ, నః, హిను, ప్ర, నః, ఆయాఙ్విషి, తారిషః ||౮||

పదార్థః—(అను) (ఇత్) ఏన (అనుమతే) అనుకూలా మతి ర్యస్య తస్యమ్ముద్ధా (శ్వమ్) (మన్యాసై)మన్యస్య (శమ్)సుఖమ్(చ) (నః)అస్మాన్ (కృధి)కురు (క్రత్యే)ప్రజ్ఞాయై (దక్షాయ) బలాయ చతురత్యాయ వా(నః)అస్మాన్(హిను)వర్ణయ(ప్ర)నః(అస్మాక్) (ఆయాంషి) బీజనా దీని(తారిషః)సన్తారయసి. ||౮|| అన్వయః—హే అనుమతే సభాపతే విస్వస్తిత్వం యచ్చ మనుమన్యాసై తేన యక్తాన్నస్కృధి, క్రత్యే దక్షాయ నో హిను, న ఆయాంషి చేస్త్రితారిషః. భావార్థః—మనుష్యైర్యథా స్వార్థసిద్ధయే ప్రయత్నే తతైవాన్యార్థేఽపి ప్రయత్నో విధేయః యథా స్వస్య కల్యాణవృద్ధి అన్వేష్యే తథాఽన్వేషామపి. ఏవం సర్వేషాం పూర్ణమాయుః సమృద్ధసీయమ్. ||౮||

పదార్థము—అనుమతే=అనుకూల బుద్ధిగల సభాపత్యయైన విద్వాంసుడా! త్వమ్ =నీవు. దేనిని. శమ్=సుఖకరమని, అను మన్యాసై =అంగీకరించెదవో దానిని గలిగి యున్న వారముగ, నః=మమ్ము, కృధి=చేయుము, క్రత్యే=బుద్ధిగొఱకు, దక్షాయ= బలముగొఱకు లేక చాతుర్యము నిమిత్తము, నః=మమ్ము, హిను=అభివృద్ధిపఱచుము. చ=మఱియు, నః=మాయొక్క, ఆయాంషి=ఆయువులను, ఇత్=నిశ్చయముగ, ప్ర తారిషః=జాగుగా పూర్తియొనర్చుము. ||౮||

భావార్థము—మానవులెటుల స్వార్థసిద్ధికై ప్రయత్న మొనర్చెదరో అటులనే ఇతరులకై కూడ, ప్రయత్న మొనర్చవలయును, ఎటుల తమ కల్యాణాభివృద్ధిని కోరు దురో, అటులనే ఇతరులకుకూడ వాంఛించవలయును. ఇటుల సకలజనుల ఆయువు గడవవలయును. ||౮|| 1801

1802 అను న ఇత్యస్యాగస్త్య ఋషిః, అనుమతిర్దేవతా, నిచ్ఛదనుష్టుప్ ఛందః, గాఢారః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల విషయ మయ్యదియే.

అను నోఽద్యానుమతి ర్యజ్ఞ నేవేషు మన్యతామ్ ।

అగ్నిశ్చ హవ్యవాహనో భవతం దాశుషే మయః. ॥౯॥

అను, నః, అద్య, అనుమతిరిత్యను + మతిః, యజ్ఞమ్, దేవేషు, మన్యతామ్,

అగ్నిః, చ, హవ్యవాహన ఇతి హవ్య + వాహనః, భవతమ్, దాశుషే, మయః॥

పదార్థః—(అను)(నః)అస్మాకమ్(అద్య)ఇదానీమ్(అనుమతిః)అనుకూలం విజ్ఞానమ్(యజ్ఞమ్) సుఖదాన సాధనం వ్యవహారమ్(దేవేషు)విద్యత్సు (మన్యతామ్) (అగ్నిః)పావకవ త్రేజస్వీ తజ్జ్ఞో వా (చ) సముచ్చయే (హవ్యవాహనః) యో హవ్యాని గ్రహీతుం యోగ్యాని వస్తుని వహతి ప్రాపయతి(భవతమ్)(దాశుషే)దాత్రే(మయః)సుఖకారిణౌ.మయ ఇతి సుఖ నా..నిఘం.౩.౬.౯॥ అన్వయః—యోఽనుమతి రద్య దేవేషు నో యజ్ఞ మనుమన్యతాం స హవ్యవాహనోఽగ్నిశ్చ యువాం దాశుషే మయః సుఖకారిణౌ భవతమ్. ॥౯॥ భావార్థః—యే మనుష్యా సత్కర్మానుష్ఠానేఽనుమతిదాతారో దుష్టకర్మానుష్ఠానస్య నిషేధకా స్తేఽగ్నాదివిద్యయా సుఖం సర్వేశ్వరః ప్రయచ్చన్తి.

॥౯॥

పదార్థము—అనుమతిః = అనుకూల విజ్ఞానముగల యే జనుడు, అద్య = నేడు, దేవేషు = విద్వాంసులలో, నః = మాయొక్క, యజ్ఞమ్ = సుఖమునకు సాధనరూపమైన వ్యవహారమును, అను మన్యతామ్ = అనుకూలముగ నంగీకరించునో అతడు, చ = మఱియు, హవ్యవాహనః అగ్నిః = గ్రహించదగిన పదార్థములను లభింపజేయు అగ్ని వంటి తేజస్వీ లేక అగ్ని విద్యనెఱిగిన విద్వాంసుడు, ఆ మీ యిరువురు, దాశుషే = దాన శీలమానవునికి, మయః = సుఖకారులు, భవతమ్ = అగుడు.

॥౯॥

భావార్థము—ఏ మానవులు సత్కర్మానుష్ఠానమున కనుమతి నొసగుదురో, మఱియు దుష్కర్మానుష్ఠానమును నిషేధింతురో వారు అగ్ని మొదలగు విద్యలచే సమస్త ప్రజలకు సుఖము నొసగుదురు.

॥౯॥ 1802

1808 సినివాళీత్యస్య గృత్సమద ఋషిః, సినివాళీ దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాఢారః స్వరః.

అథ విదుష్యః కుమార్యః కిం కుర్యు రిత్యాహ.

విదుషీమణులై న కుమారీరత్నము లేమి చేయవలయును ?

సినివాలి పృథుష్టుకే యా దేవానామసి స్వసా ।

జుషస్య హవ్య మాహూతం ప్రజాం దేవి దిదిడ్ధి నః. ॥౧౦॥

సినివాలి, పృథుష్టుకే, పృథుస్తుక ఇతి పృథు + స్తుకే, యా, దేవానామ్,

అసి, స్వసా, జుషస్య, హవ్యమ్, ఆహూతమిత్యా + హూతమ్ ప్రజామితి

ప్ర+జామ్, దేవి, దిదిష్ఠి, నః.

॥౧౦॥

పదార్థః—(సినీవాలి) సినీ ప్రేమబద్ధా చాసౌ బలకారిణి చ తస్మిన్ముద్ధౌ (పృథుష్టుకే) పృథు ర్విస్తీర్ణా మ్మకా స్తుతిః కేశభారః కామో వా యస్య తస్మిన్ముద్ధౌ, నువన్తు తే పృథుకేశ భారే పృథుకామే వా (యా) (దేవానామ్) విదుషామ్ (అసి) (స్వస్) భగిని (జుషస్వ) సేవస్వ (హవ్యమ్) అదాతుమర్హమ్ (అహుతమ్) సమస్తాత్ పరదీక్షాదికర్మభిః స్వీకృతం పతిమ్ (ప్రజామ్) సుసస్తాసరూపామ్ (దేవి) విదుషి (దిదిష్ఠి) దిశ దేహి. అత్ర దిశ ధాతో ర్మహులం ఛన్దస్తి శిషః శ్లుః (నః) అస్మభ్యమ్. ॥౧౦॥ అన్వయః—హే సినీవాలి పృథుష్టుకే! దేవి విదుషి కుమారి! యా ఛన్దం దేవానాం స్వస్+సి సా హవ్య మాహుతం పతిం జుషస్వ, నః ప్రజాం దిదిష్ఠి. భావార్థః— హే కుమార్యో! యూయం బ్రహ్మచర్యేణ సమగ్రా విద్యాః ప్రాప్య యువతయో భూత్వా స్వేష్టాన్ స్వపరిక్షితాన్ వర్తమర్హాన్ పతీన్ స్వయం పృణుత తైః సహస్వస్వ ప్రజా ఉత్పాదయత.

పదార్థము—సినీవాలి=ప్రేమయుక్తురాలై బలమునొసగుదానా! పృథుష్టుకే= విస్తృతస్తుతి, విశాల శిరోజములు, లేక విపుల కామన కలిగియున్నదానా! దేవి=విదుషి కుమారి! యా = ఏ నీవు, దేవానామ్ = విద్వాంసులకు, స్వసా అసి = సోదరివియై ఉన్నావో అనీవు, హవ్యమ్ = గ్రహించదగినవాడు, అహుతమ్ = బాగుగా పర దీక్షాది కర్మలచే స్వీకరించబడినవాడునగు పతిని, జుషస్వ = సేవించుము. నః = మా నిమిత్తము, ప్రజామ్ = సుందరసంతానరూప ప్రజను, దిదిష్ఠి = ఇమ్ము. ॥౧౦॥

భావార్థము—ఓ కుమారికలారా! మీరు బ్రహ్మచర్యాశ్రమములో సమస్త విద్యలను బడసి యువతులై మీకు అభీష్టమైనవారిని, స్వయముగ పరీక్షించి వరించదగిన పతులను స్వయముగ వరించుడు. ఆ పతులతో నానందించుచు పుత్రాదుల సుతృన్న మొనర్చుడు. ॥౧౦॥ 1803

1804 పశ్చేత్యస్య గృత్యమద ఋషిః, సరస్వతీ దేవతా, సచ్చవనుష్టుప్ చందో, ప్రైవతః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

పశ్చ నద్యః సరస్వతీ మపి యన్తి సప్రోతసః ।

సరస్వతీ తు పశ్చాదా సో దేశే భవత్సరిత్. ॥౧౧॥

పశ్చ, నద్యః, సరస్వతీమ్, అపి, యన్తి, సప్రోతస ఇత్తి స+ప్రోతసః,

సరస్వతీ, తు, పశ్చాదా, సా, ఉ ఇత్యూ, దేశే, అభవత్, సరిత్. ॥౧౧॥

పదార్థః—(పశ్చ) పశ్చజ్ఞానేంద్రియవృత్తయః (నద్యః) నదీప్రవాహరూపాః (సరస్వతీమ్) ప్రకప్తజ్ఞానవతీం వాచమ్ (అపి) (యన్తి) ప్రాప్నువన్తి (సప్రోతసః) సమానం మనో రూపం ప్రోతః ప్రవాహోయానా వైః (సరస్వతీ) (తు) అపధారణే (పశ్చాదా) పశ్చజ్ఞానేంద్రియశబ్దాదివిషయ ప్రతిపాదనేన పశ్చప్రకారాః (సా) (ఉ) (దేశే) స్వనివాసే స్థానే (అభవత్) సరిత్ (సరిత్) యా సరస్వతీ గచ్ఛతి సా. ॥౧౧॥ అన్వయః—మనుష్యైః సప్రోతసః పశ్చ నద్యః యాం సరస్వతీ మపి యన్తి సా ఉ సరిత్ సరస్వతీ దేశే పశ్చాదా చ్యవదితి విజ్ఞేయా. ॥౧౧॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యైర్యా వాచే పశ్చశబ్దాదివిషయాశ్రితా సరిద్వర్తతే తాం విజ్ఞాయ.

యథావత్ప్రసార్య మధురా శ్లక్షా ప్రయోక్తవ్యా.

॥౧౧॥

పదార్థము—సస్రోతసః = ఒకేవిధమైన మనోరూప ప్రవాహముగలవి, నద్యః = నదులవలె ప్రవాహరూపములునగు, పశ్చ = పంచజ్ఞానేంద్రియముల వృత్తులు, సరస్వతీమ్ = ప్రశస్తజ్ఞానయుక్తమగు నే వాణిని, అపి యన్తి = పొందుచున్నవో, సా ఉ సరిత్ సరస్వతీ = నడచు ఆ వాణియే, దేశే = తన నివాసస్థానమున, పశ్చాదా = పంచజ్ఞానేంద్రియముల శబ్దాదిపంచవిషయములను ప్రతిపాదించుటచే నై దువిధములుగా, తు = మాత్రమే, అభవత్ = అగుచున్నదని మానవులెఱుంగవలయును.

॥౧౧॥

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. మానవులు ఏ వాణి శబ్దాదిపంచవిషయముల నాశ్రయించి, నదివంటి ప్రవాహముగలదై యున్నదో అట్టిదానిని దెలిసికొని యథావిధిగా ప్రచారమొనర్చి మృదుమధురవాణిని ప్రయోగించవలయును.

॥౧౧॥

1805 త్వమగ్నై శత్యస్య హిరణ్యస్తాప అగ్గిరస ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విరాట్ జగతి ఛన్దః, నిషాదః స్వరః

అథ జన్తై రిశ్వరాజ్ఞా పాత్యైత్యాహ. మానవులీశ్వరాజ్ఞను పాలించ వలయును.

త్వ మగ్నై ప్రథమో అగ్గీరా ఋషి ర్దేవో దేవానా మభవః శివః సఖా ।
తవ వ్రతే కవయో విద్మనాపసోఽజాయంత మరుతో భ్రాజ దృష్టయః. ॥౧౨॥

త్వమ్, అగ్నై, ప్రథమః, అగ్గీరాః, ఋషిః, దేవః, దేవానామ్, అభవః, శివః, సఖా, తవ, వ్రతే, కవయః, విద్మనాపస ఇతి విద్మనా + అపసః, అజాయంత, మరుతః, భ్రాజదృష్టయ ఇతి భ్రాజత్ + ఋష్టయ. ॥౧౨॥

పదార్థః—(త్వమ్) (అగ్నై) పరమేశ్వర విద్వన్ వా (ప్రథమః) ప్రఖ్యాతః (అగ్గీరాః) అగ్నానాం రస ఇవ వర్తమానో యద్వాఽగ్గీభ్యో జీవాత్మభ్యో సుఖం రాతి దదాతి సః (ఋషిః) జ్ఞాతా (దేవః) దివ్యగుణకర్మస్వభావః (దేవానామ్) విదుషామ్ (అభవః) భవే (శివః) కల్యాణకారీ (సఖా) మిత్రః (తవ) (వ్రతే) శీలే నియమే వా (కవయః) మేధావినః (విద్మనాపసః) విద్మనాని విదితాన్యపాంసి కర్మాణి యేషాంతే (అజాయంత) జాయంతే (మరుతః) మనుష్యాః (భ్రాజదృష్టయః) భ్రాజన్త్యః శోభమానా ఋష్టయ ఆయుధాని యేషాన్తే ॥౧౨॥ అన్వయః—హే అగ్నై! యత స్త్వమ్ ప్రథమోఽగ్గీరా దేవానాం దేవః శివః సఖా ఋషి రభవ స్తస్మాత్తవ వ్రతే విద్మనాపసో భ్రాజదృష్టయః కవయో మరుతోఽజాయంత. ॥౧౨॥ భావార్థః—యది మనుష్యాః సర్వసుహృదం విద్వాంసం సర్వమిత్రం పరమాతానశ్చ సఖాయం మత్వా విజ్ఞాన నిమిత్తాని కర్మాణి కృత్వా ప్రకాశితాత్మానో భవేయ స్తర్హితే విద్వాంసో భూత్వా పరమేశ్వరస్యాజ్ఞాయాం వర్తితుం శక్నుయః ॥౧౨॥

పదార్థము—అగ్నై = పరమేశ్వరా! విద్వాంసుడా! త్వమ్ = నీవు, ప్రథమః = ప్రఖ్యాతుడవు, అగ్గీరాః = అవయవములయొక్క సారభూతమైన రసమువలె నుండువాడవు, లేక జీవాత్మలకు సుఖమునొసగువాడవు, దేవానామ్ = విద్వాంసులమధ్య,

దేవః = ఉత్తమగుణకర్మస్వభావ యుక్తుడవు, శివః = కల్యాణకరుడవు, సఖా = మిత్రుడవు, ఋషిః = జ్ఞానివి, అభవః = అగుదువు కావున, తవ = నీయొక్క, వ్రతే = స్వభావమునందు. లేక, నియమమునందు, విద్యనాపనః = ప్రసిద్ధకర్మలుగలవారు, భ్రాజదృష్టయః = సుందరములైన ఆయుధములు గలవారు, కవయః = బుద్ధిశాలురునైన, మరుతః = మానవులు, అజాయంత = పుట్టుచున్నారు. ||౧౨||

భావార్థము—మానవులు సమస్తమునకు మిత్రుడు, విద్వాంసుడు, సమస్తమునకు హితమొనగూర్చువాడునగు పరమాత్ముని మిత్రునిగ భావించి విజ్ఞానము నిమిత్తము కర్మలొనర్చి ప్రకాశితాత్మలుగల వారగుచో వారు విద్వాంసులైన పరమేశ్వరుని ఆజ్ఞయందు ప్రవర్తించగలరు. ||౧౨|| 1805

1806 త్వన్న ఇత్యన్య పారణ్యస్తావ ఆగ్నేరస ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, త్రిష్టుప్ చందః, దైవతః స్వరః.

రాజేశ్వరా కథం సేవనీయా విత్యాహ. రాజును, ఈశ్వరుని ఎట్లు సేవించవలయును ?

త్వన్నో అగ్నే తవ దేవ పాయుభి ర్మమోనో రక్ష తన్వన్ చ వన్త్య ।

త్రాతా తోకన్య తనయే గవా మన్య నిమేషమ్ రక్షమాణ న్తవ వ్రతే. ||౧౩||

త్వమ్, నః, అగ్నే, తవ, దేవ, పాయుభిరితి పాయు + భి, మమోనః, రక్ష, తన్వః, చ, వన్త్య, త్రాతా, తోకన్య, తనయే, గవామ్, అసి, అనిమేష మిత్యని + మేషమ్, రక్షమాణః, తవ వ్రతే. ||౧౩||

పదార్థః—(త్వమ్)(నః) అస్మాకమ్ (అగ్నే) రాజన్నీశ్వర వా (తవ) (దేవ) దివ్యగుణకర్మ స్వభావ (పాయుభిః) రక్షాదిభిః (మమోనః) బహుధనయుక్తాన్ (రక్ష)(తన్వః) శరీరాణి(చ)(వన్త్య) వర్దితుం సోతుం యోగ్య (త్రాతా) రక్షితా(తోకన్య) అవత్యన్య (తనయే) పౌత్రన్య. అత్ర విశక్తి వ్యత్యయే (గవామ్) ధేనవాదినామ్ (అసి) (అనిమేషమ్) నిరస్తరమ్ (రక్షమాణః)(తవ) (వ్రతే) సునియమే. ||౧౩|| అన్వయః—హే అగ్నే! దేవ తవ ప్రతే వర్తమానాన్ మమోనోఽస్తాన్ తవ పాయుభిస్త్యం రక్ష. నస్తన్వశ్చ రక్ష. హేవన్త్య! యతస్త్యమనిమేషం రక్షమాణస్తోకన్య తనయే గవాంశ్చ త్రాతాసి తస్మాదస్మాభి ర్నిత్యం సత్కర్తవ్య ఉపాసనీయ శ్చాసి. ||౧౩|| భావార్థః—అత్ర క్లేబాలంకారః. య ఈశ్వర గుణకర్మస్వభావాజ్ఞాను కూలత్వే వర్తన్తే యేషా మిశ్వరో విద్వాంసశ్చ సతతం రక్షకాః సన్తి తే శ్రియా దీర్ఘాయుషా ప్రణాభిశ్చ రహితా కదా చిన్న భవన్తి. ||౧౩||

పదార్థము—దేవ = ఉత్తమగుణకర్మ స్వభావయుక్తా! అగ్నే = రాజా! లేక ఈశ్వరా! తవ = నీయొక్క, వ్రతే = ఉత్తమ నియమమునందు వర్తమానులము, మమోనః = బహుధనయుక్తులమునైన మమ్ము, తవ = నీయొక్క, పాయుభిః = రక్షణాదులకు హేతువులైన కర్మలచే, త్వమ్ = నీవు, రక్ష = రక్షించుము, చ = మరియు, నః = మాయొక్క, తన్వః = శరీరములను రక్షించుము, వన్త్య = స్తుతించదగిన పరమేశ్వరా! నీవు, అనిమేషమ్ = విరంతరము, రక్షమాణః = రక్షించువాడవు, తోకన్య = సంతానమునకు

తనయే = పౌత్రులకు, గవామ్ = గవాదులకును, త్రాతా = రక్షకుడవునై, అసి = ఉన్నావు. కనుక మేము సర్వదా సత్కరించుటకును, ఉపాసించుటకును యోగ్యుడవై యున్నావు. ||౧౩||

భావార్థము—ఈ మంత్రమునందు శ్లేషాలంకారమున్నది. ఏమానవులు పరమేశ్వరునియొక్క గుణకర్మ స్వభావములకును, ఆజ్ఞలకును అనుకూలముగ వర్తించు దురో మఱియు నెవరికి ఈశ్వరుడు, విద్వాంసులు నిరంతరము రక్షకులై యుండురో, వారు లక్ష్మీహీనులు, దీర్ఘాయురహితులు, సంతానహీనులు, నెన్నటికి కాజాలరు. ||౧౩||

1807 ఉత్తానాయామిత్యస్య దేవశ్రవదేవవాతౌ భారతాన్మపీ, అగ్నిరేవతా, త్రిష్టుప్త్యంతః, ప్రైవతః స్వరః పున ర్విద్వాన్ కిం కుర్యా దిత్యాహ. విద్వాంసు లేమి చేయవలయును ?

ఉత్తానాయా మవ భరా చికిత్వా స్తద్వ్యః ప్రవీతా వృషణం జజాన ।

అరుషస్తూప్తో రుశదస్య పాజ ఇదాయాన్పుత్రో వయనేజనిష్ట. ||౧౪||

ఉత్తానాయామ్, అవ, భర, చికిత్వాన్, స్తద్వ్యః, ప్రవీతేతి ప్ర+వీతా, వృషణమ్, జజాన, అరుషస్తూప్త ఇత్యరుష+స్తూప్తః, రుశత్, అస్య, పాజః, ఇదాయాః, పుత్రః, వయనే, అజనిష్ట.

||౧౪||

పదార్థః—(ఉత్తానాయామ్) ఉత్కృష్టతయా విస్తీర్ణాయాం భూమావస్తరితే వా(అవ) అర్వాచినే(భర)అత్ర ద్వ్యవోఽతస్తిజ ఇతి దీర్ఘః(చికిత్వాన్)జ్ఞానవాన్(సత్యః)(ప్రవీతా)కమితా (వృషణం) వృష్టికరం యజ్ఞమ్(జజాన) జనయతే. అత్రాస్తగ్రతో ణిచ్ ప్రత్యయః (అరుషస్తూప్తః) యోఽరుషానహింసకాన్ ఉచ్చాపయతి సః (రుశత్) సురూపమ్ (అస్య) (పాజః)బలమ్ (ఇదాయాః) ప్రశంసితాయాః (పుత్రః)(వయనే)విజ్ఞానే (అజనిష్ట) జాయతే ||౧౪|| అన్వయః—హే విద్వన్ స్త్యం యథా చికిత్వాన్ ప్రవీతా విద్వానుత్తానాయాం వృషణ జజానాఽరుషస్తూప్త ఇదాయాః పుత్రో వయనేజనిష్టాఽస్య రుశత్పాజశ్చాఽజనిష్ట తథా నద్యోఽవశర ||౧౪||

భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాంకారః. యది మనుష్యా అస్యాం సృష్టౌ బ్రహ్మచర్యాదినా కుమారాన్ కుమారింశ్చ ద్విజాన్ సమ్పాదయేయస్తవ్యేతే సద్యో విద్వాంసః స్యుః ||౧౪||

పదార్థము—ఓ విద్వాంసుడా! ఎటుల, చికిత్వాన్ = జ్ఞానవంతుడు, ప్రవీతా = కామించువాడునగు విద్వాంసుడు, ఉత్తానాయామ్ = ఉత్కృష్టముగ విస్తరించియున్న భూమియందు లేక అంతరిక్షమున, వృషణమ్ = వర్షమునకు హేతువైన యజ్ఞమును, జజాన = ప్రకటించునో, మఱియు, అరుషస్తూప్తః = రక్షకుల నున్నతివలచువాడు, ఇదాయాః = ప్రశంసిత స్త్రీయొక్క, పుత్రః = పుత్రుడు, వయనే = విజ్ఞానమున, అజనిష్ట = ప్రసిద్ధమగునో, మఱియు, అస్య = దీనియొక్క, రుశత్ = సుందరరూపయుక్తుడు, పాజః = బలము ప్రసిద్ధమునగుచున్నదో, అటులనే నీవు, సద్యః = శీఘ్రముగా, అవ భర = నీ పక్షమును పుష్టపఱచుము.

||౧౪||

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. మానవు లీ సృష్టియందు బ్రహ్మచర్యాదుల సేవనముతో పుత్రపుత్రికలను ద్విజులుగ నొనర్చుచో వీరందఱు శీఘ్రముగా విద్వాంసులు కాగలుగుదురు. ||౧౪|| 1807

ఇడాయా ఇత్యస్య దేవశ్రవదేవవాతౌ భారతావృషీ, అగ్నిదేవతా, విరాడనుష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః
కింభూషో జనో రాజ్యాధికారే స్థాపనీయ ఇత్యాహ.

ఎట్టి మానవుడు రాజ్యాధికారమునందు స్థాపించబడుటకు యోగ్యుడు ?

ఇడాయా స్త్వా పదే వయం నాభా ప్రథివ్యా అధి ।

జాతవేదో ని ధీమహ్యగ్నే హవ్యాయ వోధవే. ||౧౫||

ఇడాయా, త్వా, పదే, వయమ్, నాభా, ప్రథివ్యా, అధి, జాతవేద ఇతి
జాత+వేదః, ని, ధీమహి, అగ్నే, హవ్యాయ, వోధవే. ||౧౫||

పదార్థః—(ఇడాయా) ప్రశంసితాయా వాచః (త్వా) త్వామ్ (పదే) ప్రతిష్ఠాయామ్ (వయమ్) అధ్యాపకోపదేశకాః (నాభా) నాభౌ మధ్యే (ప్రథివ్యా) విస్తీర్ణాయా భూమిః (అధి) ఉపరి (జాతవేదః) బాతప్రజ్ఞాన (ని) నితరామ్ (ధీమహి) స్థాపయేమ (అగ్నే) అగ్నిరిప షేజస్యిన్ విద్యన్ రాజన్! (హవ్యాయ) హోతుం రాతుమర్హమ్. అత్ర విభక్తివ్యత్యయః (వోధవే) వోధుం ప్రాప్తం ప్రాపయితుం చా ||౧౫|| అన్వయః—హే జాతవేదో! అగ్నే! వయమిడాయాః పదే ప్రథివ్యా అధి నాభా త్వా హవ్యాయ వోధవో ని ధీమహి ||౧౫|| భావార్థః—హే విద్యన్ రాజన్! యస్మిన్నధికారే త్వాం వయం స్థాపయేమ తమధికారం ధర్మపురుషార్థాభ్యాం యథావత్సాధ్యుహి. ||౧౫||

పదార్థము—జాతవేదః=ప్రసిద్ధ ప్రజ్ఞావంతుడా! అగ్నే=అగ్నివలె తేజోవంతా! విద్వాంసా, రాజా ! వయమ్=అధ్యాపకోపదేశకులమైన మేము, ఇడాయాః=ప్రశంసితవాణియొక్క, పదే=వ్యవస్థయందును, ప్రథివ్యా=విస్తృతభూమిమీద, నాభా=మధ్యభాగమునను, త్వా=నిన్ను, హవ్యాయ=ఇవ్వదగిన పదార్థములను, వోధవే=పొందుటకు లేక లభింపజేయుటకు, ని ధీమహి=నిరంతరము స్థాపించుచున్నాము||౧౫||

భావార్థము—విద్వాంసుడవైన రాజా ! ఏ అధికారమునందు నిన్ను మేము స్థాపించుచున్నామో, ఆ యధికారమును నీవు ధర్మముతోను, పురుషార్థముతోను, యథావిధిగా నెఱవేర్చుము. ||౧౫|| 1808

1809 ప్రమన్మహ ఇత్యస్య నోధా ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, విరాట్ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

మనుష్యై ర్విద్యాధర్మా వర్తనీయా విత్యాహ.

మానవులు విద్యను, ధర్మమును పెంపొందజేయవలయును ?

ప్ర మన్మహే శవసావాయ శూష మాజూషం గిర్వణనే అజీరస్వత్ । సువ వ్రక్తిభిః

స్తువత ఋగ్మయా యార్చా మార్కం సరే విశ్రుతాయ.

॥౧౬॥

ప్ర, మన్మహే, శవసానాయ, శూషమ్, అజ్గూషమ్, గిర్వణసే, అజ్గిరస్వత్, సువృక్తిభిరితి సువృక్తి + భిః, స్తువతే, ఋగ్మయాయ, అర్చామ, అర్థమ్, సరే, విశ్రుతాయేతి వి + శ్రుతాయ.

॥౧౬॥

పదార్థః—(ప్ర) (మన్మహే)యోచామహే. మన్మహ ఇతి యార్చా కర్మా నిఘం ౩. ౧౯. (శవసానాయ) విజ్ఞానాయ (శూషమ్) బలమ్ (అజ్గూషమ్) విద్యా శాస్త్రబోధమ్. అజ్గూష ఇతి పద నామ. నిఘం. ౪. ౨. (గిర్వణసే) గిరః సుశిక్షితా వాచో వనన్తి సంభజన్తి వా తస్మై (అజ్గిరస్వత్) ప్రాణవత్ (సువృక్తిభిః) సుష్టు స్వతః దోషాన్ యాసు క్రియాసు తాభిః (స్తువతే) యః శాస్తార్థాన్ స్థాతి (ఋగ్మయాయ) యోజుచో మిసోవ్యధితే తస్మై (అర్చాయ) సత్కుర్యామ (అర్థమ్) అర్చనీయమ్ (సరే) నాయ కాయ (విశ్రుతాయ) విశేషణ శ్రుతా గుణా యస్మిం తస్మై అన్వయః—హే మనుష్యా! యథా వయం సువృక్తిభిః శవసానాయ గిర్వణసే ఋగ్మయాయ విశ్రుతాయ స్తువతే సరేజ్గిరస్వదాజ్గూషం శూషం ప్రమన్మహే వీతమర్కమర్చామ తత్రైతం ప్రతి యూయమపి పర్వధమ్ ॥౧౬॥ భావార్థః—అప్రోపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారా. మనుష్యైః సత్కీరణీయస్య సత్కారం నిరాదరణీయస్య నిరాసం కృత్వా విద్యార్థార్థౌ సతతం వర్ధనీయా.

॥౧౬॥

పదార్థము—మానవులారా! మే మెట్లు, సువృక్తిభిః = సిద్ధుషములైన క్రియలతో, శవసానాయ = విజ్ఞానము నిమిత్తము, నిర్వణసే = సుశిక్షితవాక్కులతో కూడినవాడు, ఋగ్మయాయ = ఋక్కులను పఠించువాడు, విశ్రుతాయ = విశిష్టగుణములు గలవాడని చెప్పబడువాడు, స్తువతే = శాస్త్రాశయములను బోధించువాడు, సరే = నాయకుడు నగు మానవునికై, అజ్గిరస్వత్ = ప్రాణమువలె, అజ్గూషమ్ = విద్యా శాస్త్రముల బోధ అను, శూషమ్ = బలమును, ప్ర మన్మహే = కోరుచున్నామో, మణియు, అర్థమ్ = ఈ పూజనీయపురుషుని, అర్చామ = సత్కరించెదమో, అటులనే ఈ విద్వాంసులవల్ల మీరును ప్రవర్తించుడు.

॥౧౬॥

భావార్థము—ఈ మంత్రమందుపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారములున్నవి. మానవులు సత్కరించదగినవారిని సత్కరించి, నిరాదరించదగినవారిని నిరాదరించి, విద్యను, ధర్మమును, నిరంతరము అభివృద్ధిపఱచు చుండవలయును.

॥౧౬॥ 1809

1810 ప్ర ప ఇత్యస్య సోహ ఋషిః, ఇశ్వో దేవతా, నిచ్చత్రిక్షటుప్ చంద్రః, రైవతః స్వరః.

అథ కే పితరః సన్తిత్యాహ. ఎవరు పితరులు ?

ప్ర వో మహే మహి నమో భేరధ్వ మాజ్గూష్యభి శవసానాయ సామ ।

యేనా నః పూర్వే పితరః పదజ్ఞా అర్చన్తో అజ్గిరసో గా అవిన్దన్. ॥౧౭॥

ప్ర, వః, మహే, మహి, నమః, భరధ్వమ్, అజ్గూష్యమ్, శవసానాయ,

సామ, యేన, నః, పూర్వే, పితరః, పదజ్ఞా ఇతి పద+జ్ఞాః, అర్చంతః, అగ్గీరసః, గాః, అవిన్దన్. ||౧౦౭||

పదార్థః—(ప్ర) (నః) యుష్మశ్యమ్ (మహే) మహాతే (మహి) మహత్సత్కార్యమ్ (నమః) సత్కార్యమ్ వా (భరధ్వమ్) భరత (అజ్గ్ గూషమ్) అజ్గ్ గూషాయ సత్కార్యాయ బలాయ వా హితమ్ (శవసానాయ) బ్రహ్మచర్యసుశిక్షాభ్యాం శరీరాత్మబలయుక్తాయ (సామ) సామవేదమ్ (యేన) అత్ర సంహితాయా మితి దీప్యః (నః) అస్మాకమస్మాన్ వా (పూర్వే) పూర్వజాః (పితరః) పాలకా జ్ఞానినః (పదజ్ఞాః) యే పదం జ్ఞాతవ్యం ప్రాపణీయమాత్మస్వరూపం జానంతి తే (అర్చంతః) సత్కార్యాయాం కుర్వంతః (అగ్గీరసః) సర్వస్వాః సృష్టే ర్విద్యాజివిదః (గాః) సుశిక్షితా వాచః (అవిన్దన్) లమ్బయేరన్ ||౧౦౭|| అన్వయః—హే మనుష్యా! యథా పదజ్ఞా నోఽస్మాసర్వస్తోఽగ్గీరసః పూర్వే నః పితరో యేన మహే శవసానాయ వశ్చాఽఽగ్గూష్మం సామగాశ్చావిన్దన్ తేన తేభ్యో యూయం మహి నమః ప్రభరధ్వమ్ ||౧౦౭|| భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా! యే విద్వాంసో యుష్మాన్ విద్యాసుశిక్షాభ్యాం పిసశ్శిరో ధార్మికాన్ కుర్వంతానేన పూర్వాఽధీతవిద్యాన్ పితౄన్ విజానీతి. ||౧౦౭||

పదార్థము—మానవులారా! ఎటుల, పదజ్ఞాః = తెలిసికొనదగిన లేక పొందదగిన ఆత్మస్వరూపము నెఱిగినవారు, నః = మమ్ము, అర్చంతః = సత్కరించువారు, అగ్గీరసః = సృష్టివిద్యయొక్క నమస్త అవయవముల నెఱుగువారు, పూర్వే = మొట్టమొదటి వారు, పితరః = రక్షకులు, జ్ఞానులునైనవారు, యేన = ఎందువలన, మహే = గొప్పవాడు, శవసానాయ = బ్రహ్మచర్యముచే, ఉత్తమశిక్షచే శరీరాత్మ బలములుగలవాడునగు వానికొఱకును, నః = మీనిమిత్తమును, అజ్గూష్మమ్ = సత్కారములేక బలముకొఱకు ఉపయోగించు, సామ = సామవేదమును మఱియు, గాః = సుశిక్షితవాక్కులను. అవిన్దమ్ = లభింపచేయుదురో, అందువలననే వారికిమీరు, మహి = గొప్పసత్కారమునిమిత్తము; నమః = ఉత్తమకర్మను, లేక అన్నమును, ప్రభరధ్వమ్ = ధరించుడు. ||౧౦౭||

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. మానవులారా! ఏ విద్వాంసులు మిమ్ము విద్యచేతను, ఉత్తమశిక్షణచేతను, పండితులుగను, ధర్మాత్ములుగను చేయుదురో, అట్టి ప్రథమపండితులనే మీరు పితరులుగ నెఱుంగుడు.

1811 ఇచ్చస్తీత్యస్య దేవశ్రవా దేవవాతశ్చ భారతావృషి ఇష్టో దేవతా,

నిచ్చత్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, దైవతః సర్వః.

అథా వై లక్షణ మాహ. ఆ పుని లక్షణము ?

ఇచ్చన్తి, త్వా, సోమ్యాసః, సఖాయః, సున్వన్తి, సోమం దధతి ప్రయాసి ।

తీతిక్షన్తే అభిశన్తిం జనన్తా మిన్ద్ర త్వదా కశ్చన హి ప్రకేతః. ||౧౦౮||

ఇచ్చన్తి, త్వా, సోమ్యాసః, సఖాయః, సున్వన్తి, సోమమ్, దధతి, ప్ర

యా¹గి²సి, తి³తి⁴క్ష⁵స్తే, అ⁶భి⁷శ⁸స్తే మి⁹త్వ¹⁰భి¹¹+శ¹²స్తీ¹³మ్, జ¹⁴నా¹⁵నా¹⁶మ్, ఇ¹⁷న్ద్రో, త్వ¹⁸త్, ఆ, కః, చ¹⁹న, హి, ప్ర²⁰కే²¹త ఇ²²తి ప్ర²³+కే²⁴తః.

॥౧౮॥

పదార్థః—(ఇచ్చ¹న్తి)(త్వా²)త్వా³మ్(సో⁴మ్యా⁵సః)సో⁶మే⁷మై⁸న్ద్రో⁹న్ద్రా¹⁰ది¹¹మ్ సా¹²ధ¹³పః(స¹⁴ఖాయః) సు¹⁵హృ¹⁶దః స¹⁷న్ద్రః(సు¹⁸న్ద్రన్తి)ని¹⁹ష్ఠా²⁰దయ²¹న్తి(సో²²మమ్) ఐ²³శ్వ²⁴ర్యా²⁵ది²⁶కమ్ (ద²⁷ధతి)ధ²⁸రన్తి (ప్ర²⁹యాంసి) క³⁰మ³¹నీ³²యా³³ని వి³⁴జ్ఞా³⁵నా³⁶దీ³⁷ని (తి³⁸తి³⁹క్షస్తే)న⁴⁰హ⁴¹స్తే(అ⁴²భి⁴³శస్తీమ్)దు⁴⁴ర్వ⁴⁵చ⁴⁶న⁴⁷వా⁴⁸దమ్ (జ⁴⁹నా⁵⁰నామ్)మ⁵¹ను⁵²ష్యా⁵³ణా⁵⁴మ్(ఇ⁵⁵న్ద్రో)రా⁵⁶జన్! (త్వ⁵⁷త్)త⁵⁸వ స⁵⁹కా⁶⁰శా⁶¹త్ (అ) స⁶²మ⁶³న్తా⁶⁴త్ (కః)(చ⁶⁵న)అ⁶⁶పి(హి)య⁶⁷తః (ప్ర⁶⁸కే⁶⁹తః) ప్ర⁷⁰కృ⁷¹ష్టా⁷² కే⁷³తా ప్ర⁷⁴జ్ఞా⁷⁵య⁷⁶స్య సః ॥౧౮॥ అస్ప⁷⁷యః—హే ఇ⁷⁸న్ద్రో! యే సో⁷⁹మ్యా⁸⁰సః స⁸¹ఖాయః సో⁸²మం సు⁸³న్ద్రన్తి ప్ర⁸⁴యాంసి ద⁸⁵ధతి,జ⁸⁶నా⁸⁷నా⁸⁸మ⁸⁹భి⁹⁰శస్తీ⁹¹మా తి⁹²తి⁹³క్షస్తే చ తాం స⁹⁴న్ద్రం స⁹⁵త⁹⁶తం స⁹⁷త్క⁹⁸రు హి య⁹⁹త స¹⁰⁰న్ద్రే ప్ర¹⁰¹కే¹⁰²తః క¹⁰³చ్చ¹⁰⁴న నా¹⁰⁵స్తి త¹⁰⁶స్మా¹⁰⁷ప్స¹⁰⁸ర్వే త్వా త్వా¹⁰⁹మి¹¹⁰చ్చన్తి ॥౧౮॥ భా¹¹¹వార్థః—హే మ¹¹²ను¹¹³ష్యా! ఇ¹¹⁴హ ని¹¹⁵న్ద్రా¹¹⁶స్తు¹¹⁷తి¹¹⁸హీ¹¹⁹ని¹²⁰లా¹²¹భా¹²²దీ¹²³న్ తి¹²⁴తి¹²⁵క్షః పు¹²⁶రు¹²⁷షార్థి¹²⁸నః స¹²⁹రై¹³⁰వ్యః స¹³¹హ మై¹³²త్రి¹³³మా¹³⁴చ¹³⁵ర¹³⁶స్త ఆ¹³⁷ప్తాః స్యు¹³⁸స్తే స¹³⁹రై¹⁴⁰వ్యః సే¹⁴¹వ¹⁴²నీ¹⁴³యాః స¹⁴⁴ర్క¹⁴⁵ర్త¹⁴⁶వా¹⁴⁷న్ త¹⁴⁸వ స¹⁴⁹ర్వే¹⁵⁰షా¹⁵¹మ¹⁵²ధ్యా¹⁵³ప¹⁵⁴కా¹⁵⁵ఉ¹⁵⁶ప¹⁵⁷దే¹⁵⁸ష్టా¹⁵⁹ర¹⁶⁰శ్చ¹⁶¹స్యః

పదార్థము—ఇ¹న్ద్రో=స²ఖా³ధ్య⁴తు⁵డ⁶వై న రా⁷జా! ఎ⁸వరు, సో⁹మ్యా¹⁰సః = ఐ¹¹శ్వ¹²ర్య¹³ము పొ¹⁴ండు¹⁵ట¹⁶లో నారి¹⁷తే¹⁸రి¹⁹న²⁰వారు, స²¹ఖాయః = మి²²త్రు²³లు²⁴నై, సో²⁵మమ్ = ఐ²⁶శ్వ²⁷ర్యా²⁸దు²⁹లను, సు³⁰న్ద్రన్తి=సా³¹ధి³²ంచు³³చు³⁴న్నారో, ప్ర³⁵యాంసి=కో³⁶ర³⁷దగి³⁸న వి³⁹జ్ఞా⁴⁰నా⁴¹ది గు⁴²ణ⁴³ము⁴⁴లను, ద⁴⁵ధతి =ధరి⁴⁶ంచు⁴⁷చు⁴⁸న్నారో, మ⁴⁹ఱియు, జ⁵⁰నా⁵¹నా⁵²మ్=మా⁵³న⁵⁴వు⁵⁵లయొ⁵⁶క్క, అ⁵⁷భి⁵⁸శస్తీమ్=దు⁵⁹ర్వ⁶⁰చ⁶¹నము⁶²లను, వా⁶³ద⁶⁴వి⁶⁵వా⁶⁶దము⁶⁷లను, ఆ తి⁶⁸తి⁶⁹క్షస్తే = బా⁷⁰గు⁷¹గా స⁷²హి⁷³ంచు⁷⁴చు⁷⁵న్నారో, అ⁷⁶ట్టి వారి⁷⁷ని నీ⁷⁸పు ని⁷⁹రం⁸⁰తరము స⁸¹త్కరి⁸²ంచు⁸³చు⁸⁴ండుము. త్వ⁸⁵త్=నీ⁸⁶కంటె, ప్ర⁸⁷కే⁸⁸తః = ఉ⁸⁹త్త⁹⁰మ బు⁹¹ద్ధి⁹²మంతు⁹³డు, కః చ⁹⁴న=ఎ⁹⁵వరును లే⁹⁶డు, హి = క⁹⁷నుక, త్వా = ని⁹⁸న్ను స⁹⁹మ¹⁰⁰స్త¹⁰¹ప్ర¹⁰²జు¹⁰³లు, ఇ¹⁰⁴చ్చన్తి=కో¹⁰⁵రు¹⁰⁶చు¹⁰⁷న్నారు.

॥౧౮॥

భా¹వార్థము—ఏ మా²న³వు లీ లో⁴కమున ని⁵ందా⁶స్తు⁷తు⁸లను, హీ⁹ని లా¹⁰భా¹¹దు¹²లను స¹³హి¹⁴ంచు పు¹⁵రు¹⁶షార్థు¹⁷లై, స¹⁸ర్వ¹⁹భూ²⁰తము²¹లవ²²ట్ల మి²³త్రు²⁴ని²⁵వ²⁶లె మె²⁷లగు²⁸చు నా²⁹ప్తు³⁰లగు³¹దు³²రో వారందఱికి సే³³వ³⁴నీయు³⁵లు, స³⁶త్కరి³⁷ంచ³⁸దగి³⁹నవారు నగు⁴⁰చున్నారు. మ⁴¹ఱియు నట్టి⁴²వారే యందఱికి అ⁴³ధ్యా⁴⁴పకు⁴⁵లు, ఉ⁴⁶ప⁴⁷దేశకు⁴⁸లు కా⁴⁹వలయును.

॥౧౮॥ 1811

1812 న త ఇ¹త్య²స్య దే³వ⁴శ్ర⁵నా దే⁶వ⁷వా⁸తశ్చ భా⁹రతా¹⁰వృ¹¹షి, ఇ¹²న్ద్రో దే¹³వతా.

ని¹చ్చ²త్రి³మ్⁴టు⁵వ్ ఛ⁶న్దః, దై⁷వతః స్వ⁸ంః.

పు¹నః స²ఖా³ధ్య⁴క్షః కిం కు⁵ర్యా⁶ది⁷త్యా⁸హ. స⁹ఖా¹⁰ధ్య¹¹క్షు¹²డై¹³న రా¹⁴జ ప¹⁵మి¹⁶ చే¹⁷య వ¹⁸లయును?

న తే¹ దూ²రే ప³ర⁴మా చి⁵ద్ర⁶జ్ఞా⁷న్యా⁸ తు ప్ర⁹యా¹⁰హి హ¹¹రి¹²వో హ¹³రి¹⁴భ్యా¹⁵మ్ ।

స్థి¹రాయ వృ²ష్ణే³ స⁴వ⁵నా కృ⁶తే మా యు⁷క్తా గ్రా⁸వా⁹ణః స¹⁰మి¹¹ధా¹²నే అ¹³గ్నో ॥౧౯॥

న, తే, దూ¹రే, ప²ర³దూ, చి⁴త్, ర⁵జా⁶నీ, ఆ, తు, ప్ర, యా⁷హి, హ⁸రి⁹వ ఇ¹⁰తి హ¹¹రి¹²+వః, హ¹³రి¹⁴భ్యా¹⁵మి¹⁶తి హ¹⁷రి¹⁸+భ్యా¹⁹మ్, స్థి²⁰రాయ, వృ²¹ష్ణే, స²²వ²³నా, కృ²⁴తా, ఇ²⁵మా, యు²⁶క్తాః, గ్రా²⁷వా²⁸ణః, స²⁹మి³⁰ధా³¹న ఇ³²తి స³³మ³⁴+ఇ³⁵ధా³⁶నే, అ³⁷గ్నో.

॥౧౯॥

పదార్థః—(న)నిషేధే (తే)తవ సకాశాత్ (దూరే) విప్రకృష్టే (పరమా) పరమాణి దూర
స్థాని (చిత్)అపి (రజాంసి) స్థానాని (ఆ) (తు) హేతా (ప్ర) (యాహి) గచ్ఛ (హరివః) ప్రశస్తా
హరి విద్యేతే యస్య తప్తమ్ముద్రా (హరిభ్యామ్) ధారణాకర్షణ వేగగుణై ర్యుక్తాభ్యాం పురక్షా
భ్యాం జలాఽగ్నిభ్యాం వా (స్థిరాయ) (వృష్టే) సుఖసేచకాయ పదార్థాయ (సవనా) ప్రాతః
సవనాదీని కర్మాణి (కృతా) కృతాని (ఇమా) ఇమాని (యుక్తాః) వీక్షాతాః (గ్రావాణః) గర్జనా
కర్తారో మేఘాః. గ్రావేతి మేఘ నా. నిఘం. ౧. ౧౦. (సమిధానే) సమిధ్యమానే, అప్ర యకో
లుక్ (అగ్నౌ) ॥౧౯॥ అన్వయః—హే హరివో రాజన్! యథా సమిధానేఽగ్నౌ ఇమా
సవనా కృతా తు గ్రావాణో యుక్తా భూత్వాఽఽగచ్ఛన్తి తథా స్థిరాయ వృష్టే హరిభ్యామా
ప్రయాహి ఏవం కృతే పరమాచిద్రజాంసి తే దూరే న భవన్తి ॥౧౯॥ భావార్థః—అప్ర
వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే విద్వాంసో! యథా పావకేనోత్పాదితా వృష్టితా మేఘాః
పృథివ్యాః సమిపే భవన్త్యాకర్షణేన దూరమపి గచ్ఛన్తి, తథాఽగ్నిదీప్యమానైర్గమసే కృతా
కోపి దేశో దూరే న భవతి. ఏవం పురుషార్థం కృత్వాఽలమైశ్వర్యాణి ఐనయన్ ॥౧౯॥

పదార్థము—హరివః = ప్రశస్తమైన గుఱ్ఱములుగల రాజా! ఎటుల, సమిధానే =
ప్రదీప్తపటచబడిన, అగ్నౌ = అగ్నియందు, ఇమాః సవనాః = ఈ ప్రాతఃసవనాదీయజ్ఞ
కర్మలు, కృతాతు = చేయబడుచునుండుటచే, గ్రావాణః = గర్జించు మేఘములు, యుక్తాః
= గుంపులుగాకలిసి వచ్చుచున్నవో, అటులనే, స్థిరాయ = దృఢము, వృష్టే = సుఖదాయ
కమునై న విద్యాదిపదార్థముకొఱకు, హరిభ్యామ్ = ధారణాకర్షణ వేగ గుణములతో
కూడిన గుఱ్ఱములతో, లేక అగ్ని జలములతో, ఆ ప్రయాహి = జాగుగారమ్ము ఇట్లు
చేయుటవలన, పరమా = దూరస్థములైన, రజాంసి చిత్ = స్థానములురుండ, తే = నీకు
దూరే = దూరము, న = కావు. ॥౧౯॥

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. ఓ విద్వాం
సులారా! ఎటు లగ్నివలన నుత్పన్నమొనర్చబడిన వర్షపు మేఘములు భూమిని సహి
పించునో, ఆకర్షణచే దూరముకూడ వెళ్లునో, అటులనే అగ్నిచే సిద్ధములైన యానము
లతో ప్రయాణమొనర్చుచో నేదేశము దూరముకాదు. ఈ విధముగా పురుషార్థమొ
నర్చి సంపూర్ణైశ్వర్యముల నుత్పత్తి యొనర్చుడు. ॥౧౯॥ 1812

1313 అపాఠ మిత్యస్య గోతమ ఋషిః, సోమో దేవతా, నిచృత్ త్రిష్టుప్ చందః, దైవతః స్వరః.

అథ రాజధర్మ విషయ మాహ. రాజధర్మ విషయము చెప్పెను.

అపాఠం యుత్సు పృతనాసు పప్రిభి స్సర్వా మపాం వృజనస్య గోపామ్ ।

భరేషుజాః సుక్షితిభి సుశ్రవస్తం జయస్తం త్వా మను మదేమ సోమ. ॥౨౦॥

అపాఠమ్, యుత్స్వతి యుత్ + సు, పృతనాసు, పప్రిమ్, స్సర్వామ్, స్వః
సామితి స్వః + సామ్, అపామ్, వృజనస్య, గోపామ్, భరేషు జామితి భరేషు
+ జామ్, సుక్షితిమితి సు + క్షితిమ్, సుశ్రవస్తమితి సు + శ్రవస్తమ్, జయస్తమ్,

త్వామ్, అను, మదేమ, సోమ.

॥౨౦॥

పదార్థః—(అషాఢమ్)సోమమ[న]ర్హమ్(యుత్సు)యుద్దేమ (పృతనాసు)మనుష్య సేనాసు (పప్రిమ్)పూర్ణబలవిద్యం పాలకం వా(స్వర్హమ్) యః స్వః సుఖం సనతి సమ్భజతి తమ్ (అప్పామ్) యోఽపో జలాని ప్రాణాన్ సనోతి దదాతి తమ్(వృజనస్య)బలస్య (గోపామ్)రక్షకమ్ (భరేషు జామ్)భరేషు భరణీయేషు సక్లా మేషు జేతారమ్ (సుశీతిమ్) శోభనా ఊతిః పృథివీరాజ్యం యస్య తమ్. ఊతిరితి పృథివీ నా...నిఘం. ౧. ౧. (సుశ్రవసమ్) శోభనాని శ్రవాంస్యన్నాని యశాంసి వా యస్య తమ్ (జయంతమ్) శత్రుతాం విజేతారమ్ (త్వామ్) (అను) పశ్యాత్ (మదేమ) (సోమ) సకలైశ్వర్యసమ్పన్న! ॥౨౦॥ అన్వయః—పా సోమ రాజన్ సేనాపతే! వా వయం యం యుత్సవపాదం పృతనాసు పప్రిం స్వర్హామహ్నం వృజనస్య గోపాం భరేషు జాం సుశీతిం సుశ్రవసం జయంతం త్వా మను మదేమ ॥౨౦॥ భావార్థః—యస్య రాజ్యః సేనాపతే ర్వోత్తమస్వభావేన రాజసేనాః ప్రజాజనాః ప్రీతాః స్యు ర్యేషు ప్రీతేషు రాజా ప్రీతః ప్యాత్రత్ర ధ్రువో విజయో నిశ్చలం పరమైశ్వర్యం పుష్కలా ప్రతిష్ఠా చ భవతి. ॥౨౦॥

పదార్థము—సోమ = సకలైశ్వర్యములతోగూడిన రాజా! లేక సేనాపతి! మేము, యుత్సు = యుద్ధములందు, అషాఢమ్ = అసహ్యుడవు, పృతనాసు = మానవుని సేనలలో, పప్రిమ్ = పూర్ణబలవిద్యాయుక్తుడవు, లేక రక్షకుడవు, స్వర్హామ్ = సుఖమును సేవించు వాడవు, అప్పామ్ = జలములను లేక ప్రాణముల నొసగువాడవు, వృజనస్య = బలము యొక్క, గోపామ్ = రక్షకుడవు, భరేషుజామ్ = ధరించదగిన సంగ్రామములందు జయించువాడవు, సుశీతిమ్ = సుందరభూరాజ్యముగలవాడవు, సుశ్రవసమ్ = సుందర మైనఅన్నము, లేక కీర్తిగలవాడవు, జయంతమ్ = శత్రువులను జయించువాడవునగు, త్వామ్ = నిన్ను, అను మదేమ = అనుమోదించెదముగాక! ॥౨౦॥

భావార్థము—ఏ రాజుయొక్క లేక సేనాపతియొక్క ఉత్తమ స్వభావముచే రాజపురుషులు, సేనలు, ప్రజలు, ప్రసన్నులుగ నుందురో, మఱియు వేని ప్రసన్నతలో రాజు ప్రసన్నుడుగ నుండునో, అచట దృఢమైన విజయము, నిశ్చలమైన ఉత్తమైశ్వర్యము, మంచి ప్రతిష్ఠయు నుండును. ॥౨౦॥ 1813

1814 సోమ ఇత్యస్య గోతమ ఋషిః, సోమో దేవతా, భురిక్ పక్షిశ్చన్దః, దైవతః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

సోమో దేనుఁగి సోమో అర్వన్త మాకుఁగి సోమో వీరం కర్మణ్యం దదాతి ।
సాదన్త్యం విదధ్యుఁగి సభేయం పితృశ్రవణం యో దదాశ దన్తై. ॥౨౧॥

సోమః, దేనుమ్, సోమః, అర్వన్తమ్, ఆకుమ్, సోమః వీరమ్, కర్మ
ణ్యమ్, దదాతి, సాదన్త్యమ్, సదన్త్యమితి సదన్త్యమ్, విదధ్యమ్, సభే
యమ్, పితృశ్రవణ మితి పితృ+శ్రవణమ్, యః, దదాశత్, అన్తై. ॥౨౧॥

పదార్థః—(సోమః)ఐశ్వర్యవాన్ (ధేనుమ్) విద్యాధారాం వాచమ్ (సోమః) సత్యాచారే ప్రేరకః(అర్వస్తమ్) వేగేన గచ్ఛంతమశ్వమ్ (ఆశుమ్) మార్గాన్ సద్యోఽశ్నువంతమ్(సోమః)శరీరాత్మబలమ్(పీరమ్)శత్రుబలాని వ్యాప్నువంతమ్(కర్మణ్యమ్)కర్మణా సమ్మన్నమ్(దదాతి) (సాదన్యమ్) సాదనేషు స్థాపనేషు సాధుం (విదభ్యమ్) విదధే యజ్ఞే సాధుమ్ (సభేయమ్) సభాయాం సాధుమ్(పితృశ్రవణమ్)పితుః సకాశాచ్ఛ్రవణం యస్య తమ్ (యః) (దదాశత్) దదాతి (అస్మై) సోమాయ రాజ్ఞేఽధ్యాయకాయోవదేశకాయ వా. ॥౨౧॥ అన్వయః—యో మనుష్యోఽస్మై సోమాయోచితం దదాశత్తస్మై సోమో ధేనుం దదాతి సోమోఽర్వస్తమాశు దదాతి సోమః కర్మణ్యం సాదన్యం విదభ్యం పితృశ్రవణం సభేయం పీరం చ దదాతి. ॥౨౧॥ భావార్థః—యేఽధ్యాపకోపదేశకా! రాజపురుషా! వా సుశిక్షితాం వాచమగ్నాద్విదితత్త్వవిద్యాం పురుషజ్ఞానం సభ్యతాశ్చ సర్వేశ్వః ప్రదద్యుస్తే సర్వైః సత్కర్తవ్యాః స్మ్యః. ॥౨౧॥

పదార్థము—ఏ మానవుడు, అస్మై=ధర్మాత్ముడైన ఈ రాజునకు ఈఅధ్యాపకునకు, లేక ఈ ఉపదేశకునకు ఉచితపదార్థములను, దదాశత్ = ఇచ్చుచున్నాడో అతనికి, సోమః=ఐశ్వర్యవంతుడైన ఉపర్యుక్త పురుషుడు,ధేనుమ్= విద్యాధారమగు వాక్కును, దదాతి=ఇచ్చుచున్నాడు, సోమః = సత్యాచరణమునందు ప్రేరిపించు రాజు, అర్వస్తమ్=వేగముగా నడుచునది, ఆశుమ్ = మార్గమును శీఘ్రముగా దాటి పోవునదియునగు గుఱ్ఱము నిచ్చుచున్నాడు. మఱియు,సోమః = శరీరాత్మబలయుక్త రాజు, కర్మణ్యమ్ = కర్మపీరుడైన పురుషార్థిని, సాదన్యమ్ = స్థాపనావ్యవస్థయందు ప్రవీణుడైనవానిని, విదభ్యమ్ = యజ్ఞ కార్య కుశలుని, పితృశ్రవణమ్ = ఆచార్యుని నుండి పితరునినుండి విద్యనభ్యసించువానిని, సభేయమ్ = సభయందు గూర్చినదగిన వానిని,పీరమ్ = శత్రువుల బలములందు వ్యాప్తుడగు శూరపీరుపురుషుని ఇచ్చుచున్నాడు.

భావార్థము—ఏ అధ్యాపకుడు, ఏ ఉపదేశకుడు, ఏ రాజపురుషుడు సుశిక్షిత వాక్కును, అగ్ని మొదలగువాని తత్త్వవిద్యను, పురుషజ్ఞానమును, సభ్యతను, సమస్త ప్రజలకొనగుదురో, వారు సకల ప్రజలకు సత్కరించ యోగ్యు లగుదురు. ॥౨౧॥1814

1815 త్వమిత్యస్య గోతమ ఋషిః, సోమో దేవతా, నిచ్చత్రిష్టవృద్ధః, దైవతః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

త్వమిమా ఓషధీః సోమ విశ్వా స్తమపో అజనయ స్వజ్ఞాః ।

త్వమా తతన్తో ర్వస్తరిక్షం త్వం జ్యోతిషా వి తమో వవర్థ. ॥౨౨॥

త్వమ్, ఇమాః, ఓషధీః, సోమ, విశ్వాః, త్వమ్, అపః, అజనయః,

త్వమ్, గాః, త్వమ్, ఆ, తతన్త, ఉరు, అన్తరిక్షమ్, త్వమ్, జ్యోతిషా, వి,

తమః. వవర్థ.

॥౨౨॥

పదార్థః—(త్వమ్) (ఇమాః) (ఓషధీః)సోమోద్యాః (సోమ) సోమవర్ణిన సర్వరోగవివాశక! (విశ్వాః)సర్వాః(త్వమ్)(అపః)జలాని కర్మ వా(అజనయః)జనయే(త్వమ్)(గాః)వృత్తిభేదాః వా

(త్వమ్)(అ)(తతస్థ)తనోపి(ఉరు)బహు(అ)స్తరిక్షమ్(జలమాకాశం వా(త్వమ్)(జ్యోతిషా)ప్రకాశేన
(వి) (తమః)అన్తకారం రాత్రిమ్ (వవర్త) వృణోషి. ||౨౨|| అన్వయః—హే సోమ రాజన్!
యస్త్వం విశ్వా ఇమా ఓషధీ స్త్వం సూర్యఇవాపస్త్యం గాత్వాజనయ స్త్వం సూర్య ఉర్వస్త
రిక్షమా తతస్థ సవితా జ్యోతిషా తమ ఇవ న్యాయేనాన్తర్యాయం వివర్త, స త్వమస్మాభిర్మాన
నీయోఽసి. ||౨౨|| భావార్థః—యే జనా ఓషధ్యో రోగానివ దుఃఖాని హరన్తి ప్రాణా
ఇవ బలం జనయన్తి యే రాజజనాః సూర్యో రాత్రిమివాపస్త్యం విద్యాన్తకారం నివర్త
యన్తి తే జగత్సృజ్యో కుశో స స్యుః. ||౨౨||

పదార్థము—సోమ = ఉత్తమ సోమలత ఓషధులవలె రోగనాశకుడవగునో రాజా!
త్వమ్ = ఏ నీవు. ఇమాః విశ్వాః ఓషధీః = ఈ సకల సోమలతాది ఓషధులను, త్వమ్ = నీవు
సూర్యునివలె, అవః = జలములను, లేక కర్మను, మఱియు, త్వమ్ = నీవు, గావః = పృథి
విని. లేక గోవులను, అజనయః = ఉత్పన్న మొనర్చుదువో, లేక ప్రకటించుదువో, త్వమ్
= [ఏ]నీవు సూర్యునివలె, ఉరు = గొప్ప అవకాశమును ఆతతస్థ = విస్తృతపఱచు
చున్నావో, త్వమ్ = [ఏ]నీవు సూర్యుడు, జ్యోతిషా = ప్రకాశముచే, తమః = అంధకా
రమును రూపుమాపుచున్నటుల న్యాయముచే నన్తర్యాయమును, వివర్త = ఆచ్ఛాదిత
మొనర్చుదువో లేక నివృత్తపఱచుదువో ఆ నీవు మాకు మానసియుడవై యున్నావు.

భావార్థము—ఓషధులెటుల రోగములను హరించునో అటులనే ఏ మానవులు
దుఃఖములను రూరమొనర్చుచున్నారో, ప్రాణములవలె బలములను ప్రకటపఱచు
చున్నారో, ఏ రాజపురుషులు, సూర్యుడు రాత్రిని రూపుమాపుచున్నటుల అధర్మ
మును, అవిద్యాంధకారమును నివృత్తపఱచుదువో, వారు జగత్సృజ్యాలెందులకుకారు?

1816 దేవేనేత్యస్య గోతమ ఋషిః, సోమో దేవతా, నిచ్చత్రిష్టటుచ్ఛవః, దైవతః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల విషయ మయ్యుదియే.

దేవేన నో మనసా దేవ సోమ రాయో భాగమ్ సహసా వన్నభి యుధ్య ।

మా త్వా తనదీషే వీర్యస్యోభయేభ్యః ప్ర చిత్తన్ గవిష్టా. ||౨౩||

దేవేన, నః, మనసా, దేవ, సోమ, రాయః, భాగమ్, సహసా వన్నితి

సహసా+వన్, అభి, యుధ్య, మా, త్వా, ఆ, తనత్, ఈశిషే, వీర్యస్య, ఉభ
యేభ్యః, ప్ర, చిత్తన్, గవిష్టా+విత్తి గో+ఇష్టా. ||౨౩||

పదార్థః—(దేవేన)దివ్యగుణకర్మస్వభావయుక్తేన(నః) అస్మభ్యమ్(మనసా)(దేవ) దివ్యగుణ
సమ్పన్న(సోమ)అఖిలైశ్వర్యప్రాపక! (రాయః)ధనస్య(భాగమ్) సేవయించుంశమ్ (సహసావన్)
సహోదధికం బలం విద్యతే యస్య తత్సమ్మద్ధౌ, అత్ర ప్రథమార్థే తృతీయాయా అలక్ (అభి)
(అభిముఖ్యే) (యుధ్య)యోధయ గమయ. అత్ర అస్త్రార్థావితణ్యర్థః యుధ్యభి ర్గతికర్తా నిఘం
౨. ౧౪.(మా)నిషేదే(త్వా)త్వామ్(అ)(తనత్) సమ్మచేత్ అత్రోపసర్గాచ్చాదైర్భ్య ఇత్యాద్యై
షీయ పాతాత్తమధాతోః స్వగణే లేట్ప్రయోగః సమర్థో భవతి(వీర్యస్య) వీరకర్మణః. అత్రాధి

గర్భదయేశాం కర్మణి ౨.౩.౫౨. ఇతి కర్మణి వష్టి (ఉభయేభ్యః) ఐహికపారమార్థికసుఖభ్యః (ప్ర) (చికిత్స) రోగనివారణాయేవ విఘ్ననివారణోపాయం కురు. అత్ర సంహితాయామితి దీర్ఘః (గవిష్టా)గోః స్వర్గస్య సుఖవిశేషస్వేష్టావిచ్ఛాయాం సత్యామ్. ॥౨౩॥ అన్వయః—సహ సావస్తోమ!చేవ! రాజన్! యస్తస్య దేవేన మనసా రాయా భాగం నోఽభియుధ్య యతస్తస్యం వీర్య స్వేషమే త్వా కశిన్మా అతనత్ స స్వం గవిష్టాపుభయేభ్యః ప్రచికిత్స. ॥౨౩॥ భావార్థః— రాజాదివిద్యద్భిః కవటాదిదోషాన్ విహాయ శుద్ధేన భావేన సర్వేభ్యః సుఖమభిలష్య వీర్యం పద్ద నీయం యేన దుఃఖనివృత్తిః సుఖవృద్ధి రిహోముత్ర చ స్యాత్తత్ర సతతం ప్రయతితవ్యమ్. ॥౨౩॥

పదార్థము—సహసావన్ = అధికతర సేనాబలము గలవాడా, సోమ = సంపూర్ణ శ్వర్యప్రాపకా! దేవ = దివ్యగుణయుక్తా! ఓ రాజా! నీవు, దేవేన = ఉత్తమగుణ కర్మ స్వభావయుక్తమైన, మనసా = మనస్సుతో, రాయః = ధనముయొక్క, భాగమ్ = అంశమును, నః = మానిమిత్తము, అభి యుధ్య = సర్వవిధముల అన్నివైపులనుండి లభింపజేయుము. సీహ, వీర్యస్య = వీరకార్య మొనర్చుటకు, ఈ శిషే = సమర్థవంతుడవగు చున్నావు కావున, త్వా = నిన్ను ఎవరు, మా ఆ తనత్ = అణగద్రొక్కజాలరు అట్టివీవు, గవిష్టా = సుఖవిశేషేచ్ఛ కలిగినవృద్ధుడు, ఉభయేభ్యః = ఇహపరలోకములయొక్క సుఖ ముకొఱకు, ప్ర చికిత్స = రోగనివారణమువలె విఘ్ననివృత్తికి ఉపాయము లొనర్చు చుండుము. ॥౨౩॥

భావార్థము—రాజాది విద్వాంసులు, కవటాది దోషములను త్యజించి, పరిశుద్ధ భావముతో సమస్త ప్రజలకు సుఖమును వాంఛించి, పరాక్రమమును పెంపొందజేయ వలయును. ఏ కర్మవలన దుఃఖనివృత్తియు సుఖవృద్ధియు నిహపరలోకములందు కలు గునో, అట్టి కర్మలొనర్చుటకు నిరంతరము ప్రయత్నము చేయుచుండవలయును ॥౨౩॥

అష్టావిశ్వస్యా౭౭గ్గీరసో హిరణ్యమూప ఋషిః, సవితా దేవతా, భురిక్ వక్త్రీశ్వరః, పంచమః స్వగః. అథ సూర్యః కిం కరోతీ త్యాహ. సూర్యుడేమి చేయుచున్నాడు?

అష్టా వ్యభ్యక్తృకుభః పృథివ్యా త్రీ ధన్వ యోజనా సప్త సిన్ధూన్ ।

హిరణ్యాక్షః సవితా దేవ అగ్రద్ధద్రత్నా ద్రాకుషే వార్యాణి. ॥౨౪॥

అష్టా, వి, అఖ్యత్, కకుభః, పృథివ్యాః, త్రీ, ధన్వ, యోజనా, సప్త, సిన్ధూన్, హిరణ్యాక్ష ఇతి హిరణ్య+అక్షః, సవితా, దేవః, ఆ, అగ్రాత్, దదత్, రత్నా, ద్రాకుషే, వార్యాణి. ॥౨౪॥

పదార్థః—(అష్టా)(వి)(అఖ్యత్)విఖ్యాపయతి (కకుభః)సర్వా దిశః. కకుభ ఇతి దిశ్ నా... నిఘం. ౧.౬.(పృథివ్యాః)భూమేః సమ్మన్వినీ(త్రి)త్రీణి(ధన్వ)ధన్వేశ్వరైశ్చ నా. నిఘం. ౧. ౩. (యోజనా)యోజనాని(సప్తసిన్ధూన్)భౌమసముద్రమారభ్య మేఘాదూర్వా౭వయవపర్యవ్రాన్ సాగరాన్(హిరణ్యాక్షః)హిరణ్యాని జ్యోతింషి అక్షిణీవ యస్య సః (సవితా)సూర్యః (దేవః)

ద్యోతకః(అ)(అగాత్)అగచ్ఛతి(దధత్)దధానః సన్(రత్నా)రమణయాని పృథివీస్థాని (దాశుషే) దానశీలాయ జీవాయ (వార్యాణి) వర్తుం స్వీకర్తుం యోగ్యాని. ||౨౪|| అన్వయః—హే మనుష్యా! యథా హిరణ్యాక్షో దేవః సవితా దాశుషే వార్యాణి రత్నా దధత్ త్రీ ధన్వ యోజనా సప్త సిన్ధూన్ పృథివ్యా అష్టా కకుభో వృఖ్యదాగాచ్చ రక్షేచ యూయం భవతః||౨౫|| భావార్థః—హే మనుష్యా! యథా సూర్యుణాం పృథివీమారభ్య ద్వాదశకోవపర్యస్తగురువృక్షముత్తయతానాం సప్తపిదానామపామవయవాః సర్వా దిశశ్చ విభజ్యస్తే, ఏర్వాదినా సర్వేశ్వరః సుఖం దీయతే, తథా శుభగుణకర్మస్వభావై ర్దిగంతాం కీర్తిం సమాప్య వివిధైశ్వర్యదానేన మనుష్యాదీన్ ప్రాణినః సవతం సుఖయత. ||౨౫||

పదార్థము—మానవులారా! ఎటుల, హిరణ్యాక్షః = నేత్రములవలె రూపమును దర్శింపజేయు జ్యోతులు గలవాడు, దేవః = ప్రేరకుడు, సవితా = సూర్యుడు, దాశుషే = దానశీలములైన ప్రాణులకొఱకు. వార్యాణి = స్వీకరించదగిన, రత్నా = పృథివి యొక్క ఉత్తమపదార్థములను, దధత్ = ధారణమొనర్చుచు, త్రీ = మూడు, ధన్వ = అవకాశరూపములగు, యోజనా = [౧౨ క్రోసులు] యోజనములు మఱియు, సప్త + సిన్ధూన్ = పృథివిమీదనున్న సముద్రము మొదలు మేఘముల వైయవయవముల పర్యంతము ఉన్న ఏడు సముద్రములను, మఱియు, పృథివ్యా = భూమికి సంబంధించిన, అష్టా కకుభః = ఎనిమిది దిశలను, విఅఖ్యత్ = ప్రసిద్ధముగా ప్రకాశింపఱచుచున్నాడో, అటులనే మీరును కండు. ||౨౫||

భావార్థము—మానవులారా! సూర్యునిచే నెటుల భూమినుండి పన్నెండుకోసుల పర్యంతము ఉన్న తేలికబరువులతో కూడిన సప్తవిధ జలముల అవయవములు మఱియు సకలదిశలు విభజింపబడుచున్నవో, వర్షాదులచే సమస్తమునకు సుఖమొసగబడుచున్నదో, అటులనే శుభగుణ, కర్మస్వభావములచే దిగంతమైన కీర్తిని వ్యాపింపజేసి, అనేకవిధములైన ఐశ్వర్యముల దానముచే, మానవాది ప్రాణులను నిరంతరము సుఖపఱచుచుండుడు. ||౨౫|| 1817

హిరణ్యపాణి రిత్యస్మాగ్గిరసో హిరణ్యపూత ఋషిః, సవితా దేవతా, నిచ్చక్షగతి చన్దః, నిపాదః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే చెప్పబడినది.

హిరణ్యపాణిః సవితా విచర్షణి రుభే ద్యావాప్రథివీ అన్తరీయతే ।

అపామీవాం బాధతే వేతి సూర్యమభి కృష్ణేన రజసా ద్యామృణోతి ||౨౬||

హిరణ్యపాణిరితి హిరణ్య + పాణిః, సవితా, విచర్షణిరితి వి + చర్షణిః, ఉభే + ఇత్యుభే, ద్యావాప్రథివీ ఇతి ద్యావాప్రథివీ, అన్తః, ఈయతే, అప, అమీ వామ్, బాధతే, వేతి, సూర్యమ్, అభి, కృష్ణేన, రజసా, ద్యామ్, ఋణోతి ||౨౬||

పదార్థ—(హిరణ్యపాణిః) హిరణ్యం జ్యోతిః పాణిరివ యన్య సః (సవితా) ఐశ్వర్యప్రదః (విచర్షణిః) విశేషేణదర్శకః(ఉభే)(ద్యావాప్రథివీ)(ప్రకాశభూమి (అన్తః) మధ్యే(ఈయతే) ప్రాప్య

గచ్ఛతి(అప)దూరికరణే(అమీవామ్)వ్యాధిరూపమస్తకారమ్(బాధతే)దూరికరోతి(వేతి)అస్తమేతి (సూర్యమ్)సవిప్రలోకః. అత్ర విభక్తివ్యవస్థయః(అభి)సర్వసః(కృష్ణేన)సృష్టసృష్టేన (రజసా) అస్త కారలక్షణేన(ద్యామ్)(ఋణోతి)గచ్ఛతి ప్రాప్నోతి. ఋణోతితి గతికర్మా నిఘం. ౨.౧౪. ॥౨౫॥
అన్వయః—హే మనుష్యా ! యో హిరణ్యపాణి ర్విచక్షణః సపితా సూర్యం యదోభే ద్యావా పృథివి అంతరీయతే తదాఽమీవామసబాధతే యదా చ వేతి తదా కృష్ణేన రజసా ద్యామభి ఋణోతి. తం యూయం విజానీర. ॥౨౫॥ భావార్థః—హే మనుష్యా ! యథా సూర్యః సన్నిహితాఁల్లోకానాకృష్ట ధరతి తదైవాఽనేకలోకాఽలంకృతం సూర్యాదికం సర్వం జగ దభివ్యాప్యఽఽకృష్టేశ్వరోదధాతీతి యూయం విజానీత,సహీష్వరమస్తరేణ సర్వస్య విధాతా ధర్తా అన్యః కృత్సమ్భవితు మర్హతి. ॥౨౫॥

పదార్థము—మానవులారా! ఎవడు, హిరణ్యపాణిః=హస్తములవలె జలాదులను గ్రహించు ప్రకాశరూప కిరణములుగలడు, విచక్షణః = విశేషించి సమస్తమును చూ పెట్టువాడు, సపితా = సమస్త పదార్థముల ఉత్పత్తికి హేతువునైన, సూర్యమ్ = సూర్యుడు ఎప్పుడు, ఉభే ద్యావాపృథివి=భూమ్యాకాశముల రెంటి, అన్తః = మధ్య, ఈయతే=ఉదయించి తిరుగుచున్నాడో, అప్పుడు, అమీవామ్ = వ్యాధిరూపాంధకార మును, అప బాధతే=దూర మొనర్చుచున్నాడు, మఱియు, వేతి=అస్తమించునపుడు, కృష్ణేన రజసా=గాఢాంధకారరూపముతో, ద్యామ్ = ఆకాశమును, అభి ఋణోతి= సమస్తదిశలనుండి వ్యాపించుచున్నాడు, అట్టి సూర్యుని మీరు తెలిసికొనుడు. ॥౨౫॥

భావార్థము—ఓ మానవులారా ! ఎట్లు సూర్యుడు తన సమీపమునందున్న లోక ముల నాకర్షించి ధరించుచున్నాడో, అటులనే అనేక లోకములకు శోభాయమాను డగు సూర్యుని, సమస్తజగత్తును వ్యాపించి ఆకర్షించి, ఈశ్వరుడు ధరించుచున్నాడని యెఱుంగుడు. ఏలయన నీశ్వరుడుదక్క సమస్తమును సృష్టించి ధరించువా డీశరు డెవ్వడు కాజాలడు. ॥౨౫॥ 1818

1819 హిరణ్యహస్త ఇత్తి హిరణ్య+హస్తః, అసురః, సునీఫ+ఇతి సు+నీఫః,

విరాట్ త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్తుతః

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

హిరణ్యహస్తో అసురః సునీఫః సుమృడీకః స్వవానిత్వ స్వ+వాన్ యా త్వర్వాజ్ .

అప్రసేధ ప్రక్షసో యాతుధానాన స్థాదేవః ప్రతిదోషం గృణానః. ॥౨౬॥

హిరణ్యహస్త ఇతి హిరణ్య+హస్తః, అసురః, సునీఫ+ఇతి సు+నీఫః, సుమృడీక ఇతి సు+మృడీకః, స్వవానిత్వ స్వ+వాన్, యాతు, త్వర్వాజ్, అప్రసే ధన్ని త్వప్ర+సేధన్, రక్షసః, యాతుధానానితి యాతు+ధానాన్, అస్థాత్, దేవః, ప్రతిదోషమితి ప్రతి+దోషమ్, గృణానః. ॥౨౬॥

పదార్థః—(హిరణ్యహస్తః) హిరణ్యాని జ్యోతింషి హస్తవద్యస్య సః (అసురః) ప్రతేష్టా (సునీధః)యః సుష్టు నయతి సః(సుమృడికః)సుష్టు సుఖకరః(స్వవాన్)స్వే స్వకీయాః ప్రకాశాద యో గుణా విద్యస్తే యస్మిన్ సః. అత్ర దీర్ఘదటి సమానపాదే అ. ౮. ౩. ౯. ఇతి రుత్వే భో భగో...ఇత్యనేన రోర్యాదేశే చ, హలి సర్వేషామితి లోపః(యాతు) ప్రాప్నోతు(అర్వాజ్) యోఽర్వాచీనాన్ అచ్చతి ప్రాప్నోతి సః (అపసేధన్) దూరికుర్వన్ (రక్షసః) దస్యచోరాదీన్ (యాతుధానాన్)అన్యాయేన పరపదార్థధారకాన్ (అస్థాత్) ఉత్తిష్ఠతి ఉదేతి (దేవః) ప్రకాశకః (ప్రతిదోషమ్)ప్రతిజనం యో దోష స్తమ్. అత్రోత్తరపదలోపః (గృణానః)ఉచ్చారయన్ ప్రకటయన్. ||౨౬|| అన్వయః—హే మనుష్యా! యో హిరణ్యహస్తః సునీథోఽసురః సుమృడికః స్వవాన్ దేవో రక్షసో యాతుధానానపసేధన్ ప్రతిదోషం గృణానశ్చాస్థాతోఽర్వాజస్మత్సుఖాయ యాతు. తద్వద్యాయం భవత. ||౨౬|| భావార్థః—హే మనుష్యా! నదై వౌదార్యేణ యాచమానేభ్యో హిరణ్యాదికం దత్వా దుష్టాచారాన్ తిరస్కృత్య ధార్మికేభ్యః సుఖం ప్రదాయాఽహర్నిశం సూర్యవత్ప్రళంబితా భవత.

||౨౬||

పదార్థము—మానవులారా! హిరణ్యహస్తః = హస్తములవలెనుండు ప్రకాశములుగలది, సునీధః = జాగుగా లభింపజేయునది, అసురః = జలాదులను విరజిమ్మునది, సుమృడికః = సుందరసుఖకరము, స్వవాన్ = స్వకీయప్రకాశాది గుణయుక్తము, దేవః = ప్రకాశకమునగు నే సూర్యలోకము, యాతుధానాన్ = అన్యాయముగ నితరుల పదార్థములను ధరించు, రక్షసః = దోషపీడికాండ్రు, దొంగలు మొదలగువారిని, అపసేధన్ = నిఘ్నత్తవఱచుచు, అనగా దోషపీడికాండ్రు, దొంగలు మొదలగువారు చోరాదికృత్యములు సూర్యోదయమైనపిమ్మట జరుపజాలరు. కాని రాత్రిల్లు మాత్రమే వారు పనులు జరుపుకొందురు. మఱియు, ప్రతిదోషమ్ = మానవులకున్న దోషములను, గృణానః = ప్రకటించుచు, అస్థాత్ = ఉదయించుచున్నదో, అది, అర్వాజ్ = తనసమీపమందున్న పదార్థములను పొందుచున్నదై, మా సుఖముకొఱకు, యాతు = ప్రాప్తించుగాక!, దానివలెనే మీరును కండు.

||౨౬||

భావార్థము—మానవులారా! అడుగువారికి నుదారపూర్వకముగా సువర్ణాదుల నొసగి, దుష్టాచారులను తిరస్కరించి, ధార్మికులకు సుఖమును కలుగజేసి, ప్రతిదినము సూర్యునివలె ప్రళంబితు లగుడు.

||౨౬|| 1819

1820 యే త ఇత్యస్యాగ్గిరసో హిరణ్యస్తాప ఋషిః, నవితా దేవతా,

విరాట్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, దైవతః స్వరః.

అథాధ్యాపకోవదేశక విషయ మాహ.

అధ్యాపక, ఉపదేశకుల విషయ మిందు జెప్పెను.

యే తే పన్థాః సవితః పూర్వ్యాసోఽరేణవః సుకృతా అన్తరిక్షే ।

తేభి ర్నో అద్య పథిభిః సుగేభి రక్షా చ నో అధి చ బ్రూహి దేవ||౨౭||

యే, తే, పన్థాః, సవితరితి సవితః, పూర్వ్యాసః, అరేణవః, సుకృతా ఇతి సు+కృతాః, అన్తరిక్షే, తేభిః, నః, అద్య, పథిభిరితి పథిభిః, సుగేభిరితి సు+గేభిః,

రజే, చ, నః, అధి, చ, బ్రూహి. దేవ.

॥౨౭॥

పదార్థ—(యే)(తే)వ(పథాః)మార్గాః అత్ర వచనవ్యక్తయేనైకవచనమ్(సవితః)సవిత్ప్రదైశ్చర్యప్రద(పూర్వాన్యః)పూర్వైర్వరావృతైః సేవితాః(అరేణవః)అవిద్యమానా రేణవోయేషు తే(సుకృతాః)సుష్ఠునిష్ఠాదితాః(అన్తరిక్షే)ఆకాశే(తేభిః)తైః(నః)అస్మాన్(అద్య)ఇదానీమ్(పథిభిః)మార్గైః(సుగేభిః)సుఖేన గమనాఽధికరణైః(రక్షః)అత్ర ద్వ్యచోఽతస్తిజ ఇతి దీప్య(చ)(నః)అస్మాన్(అధి)ఉపరిభావే(చ)(బ్రూహి)ఉపదిశ(దేవ)సుఖవిద్యయోర్దాతః. ॥౨౭॥ అన్వయః—హే సవిత్తేవాలేప్తవిద్యన్! యస్య తే సూర్యస్యాన్తరిక్షే ఇవ యే పూర్వాన్యసోఽరేణవః సుకృతాః పథాః సన్తి తేభిస్సుగేభిః పథిభిరద్యనో నయ.తత్ర గచ్ఛతో నో రక్ష చ సోఽస్మాంశ్చాధి బ్రూహి. ఏవం సర్వాన్ ప్రతి బోధయ. ॥౨౭॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే విద్వాంసో! యుష్మాభి ర్యథా సూర్యస్యాన్తరిక్షే నిర్మలాః మార్గాః సన్తి, తత్రైవోపదేశాధ్యాపనాభ్యాం విద్యాధర్మసుశీలప్రదాః పథానః ప్రాచరణీయాః. ॥౨౭॥

పదార్థము—సవితః=సూర్యునివలె నైశ్వర్యముల నొసగువాడా! దేవ=విద్యా సుఖములదాతా! ఆప్తవిద్వాంసుడా! తే=ఏ నీకు, అన్తరిక్షే = ఆకాశమున సూర్యుని గమనమునకు శుద్ధమార్గము లున్నటులనే, యే పూర్వాన్యః=పూర్వజులైన ఆప్తులు సేవించినవి, అరేణవః=రేణురహితములు, సుకృతాః=సుందరసద్దములగునీ, పంథాః=మార్గములున్నవో, తేభిః సుగేభిః = సుఖపూర్వకముగా ప్రయాణమొనర్చగలుగు, పథిభిః=ఆ మార్గములద్వారా, అద్య=నేడు, నః=మమ్ము నడిపించుము. ఆ మార్గముల నడచుచున్న మమ్ము, రక్ష చ=రక్షించుము కూడ, చ = మఱియు, నః = మాకు, అధి బ్రూహి=అధికముగ నుపదేశించుము. ఇటులనే సమస్త ప్రజలను మేలుకోలుపుము.

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. విద్వాంసులారా! మీరు ఆకాశమున సూర్యుని నిర్మలమార్గము లెటులున్నవో, అటులనే ఉపదేశముచేతను, అధ్యాపనముచేతను విద్యాధర్మ సుశీలప్రదములైన మార్గములను ప్రచారమొనర్చుడు.

॥౨౭॥ 1820

1821 ఉభేత్యన్య ప్రస్కంధ్య ఋషిః, అశ్వినౌ దేవతే, నిచ్చగ్దాయత్రీ ఛందః, షడ్జి: స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే ఇందు చెప్పెను.

ఉభా పిబత మశ్వినోభా నః శర్మ యచ్ఛతమ్ । అవిద్రియాభి రూతిభిః ॥౨౮॥

ఉభా, పిబతమ్, అశ్వినా, ఉభా, నః, శర్మ, యచ్ఛతమ్, అవిద్రి

యాభిః, ఉతిభి రిత్తూతి+భిః.

॥౨౮॥

పదార్థః—(ఉభా) ద్వా (పిబతమ్) (అశ్వినా) సూర్యాచన్ద్రమసావివాఽధ్యాపకోపదేశకా (ఉభా)ద్వా (నః) అన్యథమ్ (శర్మ)శ్రేష్ఠం శరణం సుఖం వా (యచ్ఛతమ్)దధ్యాపమ్(అవిద్రియాభిః)అచ్చిద్రాభిః(ఉతిభిః)రక్షణాదిభిః. ॥౨౮॥ అన్వయః—హే అశ్వినా ఉభా యువాం యశ్రోత్తమం రసం పిబతం తచ్చర్మోభా యువామవిద్రియాభి రూతిభి రక్షితం గృహం నో యచ్ఛతమ్. ॥౨౮॥ భావార్థః—అధ్యాపకోపదేశకైః సదోత్తమగృహ రచన నివాసోపదేశాన్ కృత్వా యత్ర పూర్ణా రక్షా స్యాత్తత్ర సర్వే ప్రేరణీయాః ॥౨౮॥

పదార్థము—అశ్వినా=సూర్యచంద్రులవలెనున్న అధ్యాపకోపదేశకులారా! ఉభా =మీ ఇరువురు ఎచట ఉత్తమ రసమును, పిబతమ్ = త్రాగుదురో, శర్మ = ఆ ఉత్తమ ఆశ్రయస్థానమును లేక సుఖమును, ఉభా=మీ రిరువురు, అవిద్రియాభిః=చిద్రహితములగు, ఊతిభిః=రక్షణాది క్రియలచే సురక్షితగృహమును, నః = మా నిమిత్తము, యచ్చతమ్=ఒకగుడు. ||౨౮||

భావార్థము—అధ్యాపకోపదేశకులు సదా ఉత్తమగృహమును నిర్మించి నివాసముండుట కవదేశములొనర్చి పూర్ణరక్షణ జరుగు విషయమునందు అందఱిని ప్రేరేపించవలయును. ||౨౮|| :821

1822 అష్టస్వతీ మిత్యస్య కుత్స ఋషిః, అశ్వినౌ దేవతే, విరాట్ త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః.
పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల విషయ మయ్యదియే.

అష్టస్వతీ మశ్వినౌ వాచ మస్తే కృతం నో దస్రా వృషణౌ మనీషామ్ ।

అద్యుత్యేఽవసే ని హ్వయే వాం వృధే చ నో భవతం వాజసాతౌ. ||౨౯||

అష్టస్వతీమ్, అశ్వినౌ, వాచమ్, అస్తేఽఋత్యస్తే, కృతమ్, నః, దస్రా, వృషణౌ, మనీషామ్, అద్యుత్యే, అవసే, ని, హ్వయే, వామ్, వృధే, చ, నః, భవతమ్, వాజసాతౌవిత్తి వాజ+సాతౌ. ||౨౯||

పదార్థః—(అష్టస్వతీమ్)పశస్తాస్యస్థాంసి కర్మాణి విద్యంతే యస్మాస్తామ్ (అశ్వినౌ) సకల విద్యావ్యాపినావధ్యాపకోపదేశకా! (వాచమ్)వాణీమ్ (అస్తే) అస్మాకమ్ (కృతమ్)కురుతమ్ (నః) అస్మాకమ్ (దస్రా) దుఃఖోపశయితారౌ (వృషణౌ) సుఖస్య వర్ధయితారౌ (మనీషామ్) ఉత్తమాం బ్రహ్మమ్(అద్యుత్యే)అవిద్యమానాని ద్యుతాని యస్మిం ప్రస్థిన్యవే(అవసే)రక్షణాయ (ని, హ్వయే)నితరాం స్తౌమి(వామ్)యువామ్(వృధే)వర్ధనాయ(చ)(నః) అస్మాకమ్ (భవతమ్) (వాజసాతౌ) వాజస్య ధనస్య విభాజకే సక్షామే. ||౩౦|| అన్వయః—హే దస్రా వృషణౌ అశ్వినౌ యువామస్తే వాచం మనీషా చాష్టస్వతీం కృతం నోఽద్యుత్యేఽవసే స్థాపయతమ్. వాజసాతౌ నో వృధే చ భవతం యౌ వామహన్నిహ్వయే తౌ మామున్నయతమ్||౩౦|| భావార్థః—యే మనుష్యా నిష్కవటానాప్రాన్తయాల్లాన్ విదుషః సతతం సేవస్తే తే ప్రగల్భా ధార్మికా విద్వాంసో భూత్వా సర్వతో వర్ధమానా విజయినః సస్తః సర్వేభ్యః సుఖగా భవంతి.

పదార్థము—దస్రా=దుఃఖనాశకులారా!వృషణౌ=సుఖవర్ధకులారా!అశ్వినౌ=సమస్తవిద్యలందు వ్యాప్తులైన అధ్యాపకోపదేశకులారా! మీ రిరువురు, అస్తే = మాయొక్క, వాచమ్=వాక్కును, చ=మఱియు, మనీషామ్ = బుద్ధిని, అష్టస్వతీమ్=ప్రశస్త కర్మలుగలదానిగ, కృతమ్=చేయుడు, నః = మమ్ము, అద్యుత్యే = జూదములులేని కర్మయందు, అవసే=రక్షణకై స్థిరమొనర్చుడు.వాజసాతౌ=ధనమును విభజించగల సంగ్రామమందు, నః = మాయొక్క, వృధే = వృద్ధినిమిత్తము, భవతమ్=ఉద్యతులగుడు, వామ్=ఏ మిమ్ము,ని హ్వయే=నిరంతరము స్తుతించుచున్నానో ఆ మీ రిరువురు నన్ను ఉన్నతిపఱచుడు. ||౩౦||

ఆ కృష్ణేన రజసా వర్తమానో నివేశ యన్నమృతం మర్త్యం ఛ ।

హిరణ్యయేన సవితా రథేన దేవో యాతి భువనాని పశ్యన్. ॥౩౧॥

ఆ, కృష్ణేన, రజసా, వర్తమానః, నివేశ యన్నితి ని + వేశయన్,
అమృతమ్, మర్త్యమ్, చ, హిరణ్యయేన, సవితా, రథేన, ఆ, దేవః, యాతి,
భువనాని, పశ్యన్. ॥౩౧॥

పదార్థః—(ఆ)సమస్తాత్ (కృష్ణేన)కర్మ తేన (రజసా) లోకసమూహేన సహ (వర్తమానః) (నివేశయన్)నిత్యం ప్రవేశయన్ (అమృతమ్) నాశరహితం కారణమ్ (మర్త్యమ్) నాశసహితం కార్యమ్ (చ) (హిరణ్యయేన) తేజోమయేన (సవితా) ఐశ్వర్యప్రదః (రథేన) రమణీయేన స్వరూపేణ (ఆ) (దేవః) దేదీప్యమానః (యాతి) ప్రాప్నోతి (భువనాని) భవనాధికరణాని వస్తూని (పశ్యన్) సంప్రేక్షమాణః. ॥౩౧॥ అన్వయః—హే విద్యుత్ స్వం య ఆకృష్ణేన రజసా సహ వర్తమానః సతత మమృతం మర్త్యం నివేశయన్ హిరణ్యయేన రథేన సవితా దేవో విద్యుద్భువనాని యాతి తం పశ్యన్ సన్ సప్రయుక్తః. ॥౩౧॥ భావార్థః—హే మనుష్యా! యా విద్యుత్కార్యం కారణం సప్రకాశ్య సర్వత్రాఽభివ్యాప్తా తేజోమయీ సద్యోగామినీ సర్వాకర్షికా వర్తతే తాం ప్రేక్షమాణః సంతః సంప్రయుజ్యాఽభిష్టాని సద్యో యాత.

॥౩౧॥

పదార్థము—ఓ విద్వాంసుడా! నీవు, ఆ కృష్ణేన = ఆకర్షితమైన, రజసా = లోక సమూహముతో, వర్తమానః = వర్తమానమై నిరంతరము, అమృతమ్ = నాశరహిత కారణమును, చ = మరియు, మర్త్యమ్ = నాశసహితకార్యమును, నివేశయన్ = వాని వాని నియమిత] కక్షలందు స్థిరపఱచుచు, హిరణ్యయేన = తేజఃస్వరూపమగు, రథేన = రమణీయ స్వరూపముతో, సవితా = ఐశ్వర్యదాత, దేవః = దేదీప్యమానమునగునే విద్యుద్ద్రూపాగ్ని, భువనాని = సంసారస్థవస్తువులను, యాతి = ప్రాప్తమగుచున్నదో, దానిని, పశ్యన్ = చూచుచు బాగుగా ప్రయోగించుడు.

॥౩౧॥

భావార్థము—మానవులారా! ఏ విద్యుత్తు కార్యకారణములను బాగుగా ప్రకాశితపఱచి, సర్వత్ర వ్యాపించి, తేజఃస్వరూపమై, శీఘ్రగామినియై, సమస్తము నాకర్షించు సరైయున్నదో దానిని జూచినవారై సంప్రయోగించి అభీష్టస్థానములకు శీఘ్రముగా వెళ్ళుచుండుడు.

॥౩౧॥ 1824

1825 ఆ రాత్రీత్యస్య కుశ్చ ఋషిః, రాత్రిర్దేవతా, వత్సా బృహతీ ఛన్దః, మధ్యమః, స్వరః.

అథ రాత్రివర్ణన మాహ. రాత్రి వర్ణన ఇందు చెప్ప బడెను.

ఆ రాత్రి పార్థివః రజః పితు రప్రాయ ధామభిః ।

దివః సదాః పితు వి తిష్ఠ స ఆ త్వేషం వర్తతే తమః ॥౩౨॥

ఆ, రాత్రి, పార్థివమ్, రజః, పితుః, అప్రాయ, ధామభిరితి ధామ+భిః,

దీవః సదాఽసి, బృహతీ, వి, తిష్ఠతే, ఆ, త్వేషమ్, వర్తతే, తమః. || ౩౨ ||

పదార్థః—(అ)సమస్తాత్(రాత్రి)రాత్రిః. అత్ర లిక్లవ్యస్యయః(పార్థివమ్)పృథివ్యాః సమస్తాన్తి (రజః)లోకః(పితుః)మధ్యలోకస్య(అప్రాపి)పూర్వజే(ధామభిః)సర్వైస్తావైః(దీవః)ప్రకాశస్య (సదాఽసి) సీదన్తి యేషు తాన్యధికరణాని (బృహతీ) మహతీ (వి) (తిష్ఠతే, తిష్ఠతే, ఆక్రమతే వ్యాప్తోతి(ఆ)(త్వేషమ్)స్వకాంత్యా ప్రకృప్తమ్(వర్తతే)(తమః)అన్దకారః || ౩౨ || అన్వయః— హే మనుష్యా! యా బృహతీ రాత్రిదీవః సదాఽసి వితిష్ఠతే యయా పితుః, ధామభిః పార్థివం రజ ఆ అప్రాపి, యస్మాశ్చ త్వేషం తమ ఆ వర్తతే తాం యుక్త్యా సేవధ్వమ్. || ౩౨ || భావార్థః— హే మనుష్యా! యా పృథివ్యాదేశ్చాయా రాత్రౌ ప్రకాశం నిరోధయతి సర్వ మావృణోతి తాం యథావత్స్వేషవస్తామ్. || ౩౨ ||

పదార్థము—ఓ మానవులారా! బృహతీ రాత్రి=ఏ గొప్పరేతిరి, దీవః=ప్రకాశము యొక్క, సదాఽసి=స్థానమునందు, వి తిష్ఠతే = వ్యాప్తమగుచున్నదో, ఏరాత్రి, పితుః = తనకు సూర్యునికి మధ్యస్థములగు లోకముల, ధామభిః = సమస్త స్థానములలో [పాటు], పార్థివమ్=పృథివీసంబంధమైన, రజః=లోకమును, ఆ అప్రాపి=జాగుగా పూరించునో మఱియు దేనియొక్క, త్వేషమ్=స్వకాంతిచే నభివృద్ధిజెందిన, తమః= అంధకారము, ఆ వర్తతే=వచ్చుచుపోవుచు నున్నదో, దానిని యుక్తితో సేవించుడు.

భావార్థము—మానవులారా! పృథివి మొదలగువానియొక్క ఏ నీడ రాత్రు లందు ప్రకాశమున కడ్డుతగులుచున్నదో అనగా సమస్తము నావరించుచున్నదో దానిని మీరు యథావిధిగా సేవించుడు. || ౩౨ || 1825

1828 ఉష ఇత్యస్య గోతమ ఋషిః, ఉషదేవతా, నిచ్చత్పరోష్టిక్ చంద్రః, ఋషభః స్వరః.

పున రుషో వర్ణన ముప దిశ్యతే. మరల ఉషఃకాల వర్ణన.

ఉషస్తచ్చిత్ర మా భరా స్మభ్యం వాజినీవతి ।

యేన త్రోకం చ తనయం చ ధామహే. . || ౩౩ ||

ఉష, తత్, చిత్రమ్, ఆ, భర, అస్మభ్యమ్, వాజినీవతీ వాజినీ వతి,

యేన, త్రోకమ్, చ, తనయమ్, చ, ధామహే.

|| ౩౩ ||

పదార్థః—(ఉషః)ఉషోవద్వర్తమానే(తత్)(చిత్రమ్) అద్భుతస్వరూపమ్(ఆ) (భర) పోషయ (అస్మభ్యమ్)(వాజినీవతి)బహ్వన్నాదై ర్విశ్వర్యయు క్తే(యేన)(తోకమ్)సద్యోజాత మపత్యమ్(చ) (తనయమ్)ప్రాప్తకుమారావప్తమ్(చ)(ధామహే)ధరేమ. || ౩౩ || అన్వయః—హే వాజినీ వ త్యుషర్యద్వర్తమానే శ్రీ! యథా వాజినీవశ్యుపా యాద్యశం చిత్రం స్వరూపం ధరతి, తత్తా దృశ మస్మభ్యం త్వమాభర యేన వయం తోకం చ తనయం చ ధామహే. || ౩౩ || భావార్థః— అత్ర వాచక లుప్తోఽమాలకారః. యథా సర్వం శోభాయుక్తా మగ్గలప్రదా ప్రభాతవేలా సర్వ వ్యవహారధారిణా వర్తతే తథాభూతాః శ్రీయో యది స్యు స్తర్హితాః సదా స్వం స్వం పతిం ప్రసాద్య పుత్రపౌత్రాదినా ఆనన్దం లభేరన్.

|| ౩౩ ||

పదార్థము—వాజినీవతి=అధికముగ అన్నాదైశ్వర్యములు కలిగినదానా! ఉషః
=ప్రాతఃకాలమునంటి కాంతిగలదానా! ఓ స్త్రీ! ఎటులధికముగ నన్నము మొదలగు
ఐశ్వర్యములకు పోతునైన ప్రాతఃకాలసమయము, చిత్రమ్ = ఎట్టి ఆశ్చర్యస్వరూప
మును ధరించుచున్నదో, తత్ = అటులనే, అట్టిరూపమును నీవు, అస్మభ్యమ్ = మానిమి
త్తము, ఆ భర = బాగుగా పుష్టిపఱచుము. యేన = అందువలన మేము, తోకమ్ = సద్యో
జాతబాలకుని, చ = మఱియు, తనయమ్ = కుమారావస్థలోనుండు తనయుని, చ =
కూడ, ధామహే = ధరించెదముగాక !

॥౩౩॥

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. ఎట్లు సకల
శోభాయుక్తము, కల్యాణము నొసగునదియునగు ప్రభాతసమయము సకల వ్యవహార
ములను ధరించెడిదై యున్నదో అటులనే స్త్రీలును అట్టివారలగుచో వారు సదా తమ
తమ పతులను ప్రసన్నపఱచి, పుత్రపౌత్రాదులతోకూడి ఆనందమును పొందుదురు. ॥౩౩॥

1827 ప్రాత రిత్యన్య వసిష్ఠ ఋషిః, అన్నద్వయో లిక్తోక్తా దేవరః, నిచ్చృజ్జగతీ చన్దః, నిషాదః స్వరః

పున ర్మనుష్యాః కిం కుర్యు రిత్యాహ. మరల మానవు లేమి చేయవలయును ?

ప్రాత రగ్నిం ప్రాత రిన్ద్రోభి హవామహే ప్రాత ర్మిత్రావరుణా ప్రాత రశ్వినా ।
ప్రాత ర్భగం పూషణం బ్రహ్మణస్పతిం ప్రాతః సోమ ముత రుద్రభి హువేమ॥

ప్రాతః, అగ్నిమ్, ప్రాతః, ఇన్ద్రమ్, హవామహే, ప్రాతః, మిత్రా
వరుణా, ప్రాతః, అశ్వినా, ప్రాతః, భగమ్, పూషణమ్, బ్రహ్మణః, పతిమ్,
ప్రాతరితి ప్రాతః, సోమమ్, ఉత, రుద్రమ్, హువేమ.

పదార్థః—(ప్రాతః)ప్రభాతే(అగ్నిమ్) పవిత్రం స్వప్రకాశం పరమాత్మానం పావకమగ్నిం
వా (ప్రాతః) (ఇన్ద్రమ్) పరమైశ్వర్యమ్ (హవామహే) ఆదద్యామాహ్వాయేమ వా (ప్రాతః)
(మిత్రావరుణా) ప్రాణోదానౌ (ప్రాతః) (అశ్వినా)మధ్యాహ్నోపదేశకౌ (ప్రాతః)(భగమ్)భజ
నీయం భాగమ్(పూషణమ్)పుష్టికరం భోగమ్(బ్రహ్మణః)ధనస్య వేదస్య(పతిమ్)స్వామినం పాల
కమ్(ప్రాతః)(సోమమ్)ఓషధిగణమ్ (ఉత) అపి(రుద్రమ్)శీపమ్ (హువేమ)గృహ్ణీయామ. ॥౩౪॥
అన్వయః—హే మనుష్యా!యథా వయం ప్రాత రగ్నిం ప్రాత రింద్రం ప్రాతర్మిత్రావరుణా ప్రాత
రశ్వినా హవామహే ప్రాత ర్భగం పూషణం బ్రహ్మణస్పతిం ప్రాతః సోమ ముత రుద్రభి హు
వేమ తథా యూయ మప్యాచరత. ॥౩౪॥భావార్థః—యే మనుష్యాః ప్రాతః పరమేశ్వరోపాసన
మగ్నిహోత్రమైశ్వర్యోన్నత్యుపాయం ప్రాణాపానపుష్టికరణమధ్యాహ్నోపదేశకాన్ విదుషః ఓషధి
సేవనం జీవనం చ ప్రాప్తుం జ్ఞాతుం చ ప్రయతంతే తే సర్వైః సుఖైరలంకృతాః స్యుః. ॥౩౪॥

పదార్థము—ఓ మానవులారా! మే మెటుల, ప్రాతః=ప్రాతఃకాలమున, అగ్నిమ్
=పవిత్రుడు లేక స్వప్రకాశ స్వరూపుడునగు పరమాత్మను, లేక అగ్నిని, ప్రాతః =
ప్రాతఃకాలమున, ఇన్ద్రమ్=ఉత్తమైశ్వర్యమును, ప్రాతః=ప్రభాతసమయమున,మిత్రా
వరుణా=ప్రాణోదానములను, మఱియు, ప్రాతః=వేకువజామున. అశ్వినా=అధ్యా

పకుని, ఉపదేశకుని, హవామహే = గ్రహించెదమో లేక ఆహ్వానించెదమో, ప్రాతః = ప్రాతఃకాలమున, భగమ్ = సేవించదగిన భాగమును, పూషణమ్ = పుష్టికారకమగు భోగమును, బ్రహ్మణస్పృతిమ్ = ధనమును, లేక వేదమును రక్షించువానిని, ప్రాతః = ప్రభాతసమయమున, సోమమ్ = సోమాది ఓషధిగణమును, ఉత = మరియు, రుద్రమ్ = జీవమును, హువేమ = స్వీకరించెదమో గ్రహించెదమో అటులనే మీరుచు ఆచరించుడు.

భావార్థము—ఏ మానవులు ప్రాతఃకాలమున పరమేశ్వరోపాసనను, అగ్నిహోత్రమును, ఐశ్వర్యోన్నతికి ఉపాయమును, ప్రాణాపానముల పోషణమును, అధ్యాపకోపదేశకులను, విద్వాంసులను, ఓషధి సేవనమును, జీవాత్మను [వీనిని] పొందుటకు, లేక తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నము చేయుచున్నారో, వారు సమస్త సుఖములతో సుఖాఖితులగుచున్నారు.

॥౩౪॥ 1827

1828 ప్రాతర్జిత మిత్యస్య వస్తి ఋషిః, భగో దేవతా, నిచ్చత్తిష్టుప్ చక్షః, ధైవతః స్వరః.

మనుష్యా ఐశ్వర్యం సంపాదయేయ రిత్యాహ.

మానవు లైశ్వర్య (ధన) మును సంపాదించవలయును.

ప్రాతర్జితం భగముగ్రహహువేమ వయం పుత్ర మదితే ర్యో విధర్తా ।

ఆద్రశ్చిద్యం మన్యమాన స్తురశ్చిద్రాజా చిద్యం భగం భక్షిత్యాహ ॥౩౫॥,

ప్రాతర్జిత మితి ప్రాతః + జితమ్, భగమ్, ఉగ్రమ్, హువేమ, వయమ్ పుత్రమ్, అదితేః, యః, విధర్తేతి వి + ధర్తా, ఆద్రః, చిత్, యమ్, మన్యమానః, తురః, చిత్, రాజా, చిత్, యమ్, భగమ్, భక్షి, ఇతి, ఆహ. ॥౩౫॥

పదార్థః—(ప్రాతః)ప్రభాతే(జితమ్)స్వపురుషార్థేన లబ్ధమ్(భగమ్)ఐశ్వర్యమ్(ఉగ్రమ్)అన్యతస్కృష్టమ్(హువేమ)గృహ్ణీయామ(వయమ్) (పుత్రమ్)(అదితేః)అవినాశినః సేకారణ్యన మానుః(యః)(విధర్తా)యో వివిధాన్ పదార్థాన్ ధరతి నః(ఆద్రః)పుత్రస్య పుత్రః(చిత్) అమ(యమ్)(మన్యమానః)విజానన్(తురః)త్వరమాణః(చిత్)అపి(రాజా)రాజమానః(చిత్)(యమ్)(భగమ్)ఐశ్వర్యమ్(భక్షి)సేవన్య(ఇతి)అనేన ప్రకారేణ(ఆహ)పరమేశ్వర ఉపదేశతి. ॥౩౫॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! యథా వయం ప్రాత ర్యో విధర్తా ఆద్రశ్చిద్యం మన్యమాన స్తురశ్చిద్రాజాఽస్తియం భగం చిద్యక్షిత్యాహ తమదితేః పుత్రం జితముగ్రం భాగం హువేమ తథా యూయమపి స్వీకురుత. ॥౩౫॥ భావార్థః—అప్ర చాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా! యుష్యాభిః సదా ప్రాతరారభ్య శయనపర్యంతం యథాశక్తి సామర్థ్యేన విద్యయా పురుషార్థేనైశ్వర్యోన్నతిం విధాయాఽఽనన్తో భోక్తవ్యో దరిద్రేభ్యః సుఖం దేయ మిత్యాహపేశ్వరః. ॥౩౫॥

పదార్థము—ఓ మానవులారా! ఎట్లు, వయమ్ = మేము, ప్రాతః = ప్రభాతసమయమున, విధర్తా = వివిధపదార్థములను ధరించునది, ఆద్రఃచిత్ = న్యాయాదులందు తృప్తిపొందనివానికి పుత్రమునై, యః = ఏది [ఉన్నదో], యమ్ = ఏ ఐశ్వర్యమును, మన్యమానః = విశేషముగా తెలిసికొనువాడై, తురః చిత్ = శీఘ్రకారియునై, రాజా

= శోభాయుక్తు డునగు రాజు ఉన్నాడో, యమ్ భగమ్ చిత్ = ఏ ఐశ్వర్యమును, భక్షి ఇతి ఆహ = నీవు సేవించుచుని యీశ్వరు డుపదేశించుచున్నాడో, అదితే = అవినాశికారణమువలెనున్న తల్లి యొక్క, పుత్రమ్ = పుత్రము అనగా—రక్షకము, జితమ్ = స్వపురుషార్థము వలన పొందబడినది, ఉగ్రమ్ = ఉత్కృష్టమునగు, భగమ్ = ఆ ఐశ్వర్యమును, హువేమ = గ్రహించెదమో, అటులనే మీరును స్వీకరించుడు. ||౩౫||

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. మానవులారా! మీరు సదా ప్రాతఃకాలమునుండి నిద్రించువరకు యథా శక్తి సామర్థ్యములతోను విద్యతోను, పురుషార్థముతో నైశ్వర్యము నభివృద్ధిపఱచి ఆనందము ననుభవించవలెను. దరిద్రులకు సుఖము చేకూర్చుచుండవలయునని ఈశ్వరు డుపదేశించుచున్నాడు.

1829 భగ ఇత్యస్య పసిష్ఠ ఋషిః, భగవాన్ దేవతా, నిచృత్ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

అభేశ్వర ప్రార్థనాదిక విషయ మాహ. ఈశ్వర ప్రార్థన.

భగ ప్రణేతృగ సత్యరాధో భగేమాం ధియ ము దవా దదన్మః ।

భగ ప్ర నో జనయ గోభి రత్వై ర్భగ ప్ర నృభి ర్నవన్తః స్వామ॥

భగ, ప్రణేతః, ప్రనేత రితి ప్ర+నేతః, భగ, సత్యరాధ ఇతి సత్య+రాధః, భగ, ఇమామ్, ధియమ్, ఉత్, అవ, దదత్, నః, భగ, ప్ర, నః, జనయ, గోభిః, అత్వైః, భగ, ప్ర, నృభిరితి నృ+భిః, నృవన్త+ఇతి నృ+వన్తః స్వామ

పదార్థః—(భగ) ఐశ్వర్య యు క్త! (ప్రణేతః) పురుషార్థం ప్రతిప్రేరక (భగ) ఐశ్వర్యప్రద! (సత్యరాధః) సత్పు సాధూని రాధాంసి ధనాని యస్య తత్సమ్ముద్ధౌ (భగ)భజనీయ! (ఇమామ్) వర్తమానామ్(ధియమ్) ప్రజ్ఞామ్ (ఉత్)(అవ)రక్ష. అత్ర ద్వ్యవోతత స్తజ ఇతి దీర్ఘః(దదత్)దదానః(నః) అస్మాకమ్ (భగ)విద్యై శ్వర్యప్రద! (ప్ర)(నః)అస్మాన్(జనయ)ప్రకటయ (గోభిః)ధేన్వాదిభిః(అత్వైః)అశ్వాదిభిః(భగ)భజమాన!(ప్ర)(నృభిః)నాయకైః(నృవన్తః) (స్వామ) భవేమ ||౩౬|| అన్వయః—హే భగ ప్రణేత ర్భగ సత్యరాధో భగ త్వం నోఽస్మాకమిమాం ధియం దదత్సదుదవ. హే భగ!త్వం గోభి రత్వై ర్నృభిస్సహ నోఽస్మాన్ ప్రజనయ. హే భగ!యేన వయం నృవన్తః ప్రస్వామ తథా విధేహి ||౩౬|| భావార్థః—మనుష్యైశ్వర్యదా యదేశ్వరస్య ప్రార్థనా విదుషాం నః క్రియేత తదా ప్రక్షేపయాచనియోతాపి నన్త పురుషాః. ||౩౬||

పదార్థము—భగ = ఐశ్వర్యవంతా! ప్రణేతః=పురుషార్థముపట్ల ప్రేరేపించునో యీశ్వరా! భగ=ఐశ్వర్యదాతా! సత్యరాధః=విద్యమాన పదార్థములం దుత్తమ ధనములుగలవాడా! భగ = సేవించదగిన విద్వాంసుడా! నీవు, నః ఇమామ్ ధియమ్ = మాకున్న యీబుద్ధిని, దదత్ = ఒనగించు, ఉత్ అవ = బాగుగారక్షించుము, భగ = విద్యార్థురై శ్వర్యమునొసగువాడా! ఈశ్వరా! లేక విద్వాంసుడా! నీవు, గోభిః = గోవుమొదలగు పశువులతో, అత్వైః = గుఱ్ఱము మొదలగు వాహనములతో, నృభిః = నాయకులు కుల నిర్వాహకులునగు మానవులతో, నః = మమ్ము, ప్ర జనయ = ప్రకటపఱచుము, భగ =

*భజనీయా! విద్వాంసుడా! ఎటుల మేము, నృవంతః = ప్రశంసనీయులగు మానవులుగల వారముగ, ప్రస్యామ = బాగుగా కాగలుగుదుమో, అట్లు చేయుము. ||౩౬||

భావార్థము—మానవులు భగవంతుని ప్రార్థించినపుడు, విద్వాంసుల సేవించినపుడు సదా సుబుద్ధి శ్రేష్ఠపునుషుల పొత్తు కావలయునని కోరుచు నుండవలయును.

1880 ఉతేదానీమిత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, భగో దేవతా, పక్షీక్లిష్టాంతః, పంచమః స్వరః.

అతైశ్వర్యోన్నతి విషయ మాహ. ఐశ్వర్యోన్నతి విషయము నిందు చెప్పెను.

ఉతేదానీం భగవంతః స్యామోత ప్రపిత్య ఉత మధ్యే అహ్నీమ్ ।

ఉతోదితా మఘవన్తూర్యస్య వయం దేవానామ్ సుమతౌ స్యామ ||౩౭||

ఉత, ఇదానీమ్, భగవంతః+ఇతి భగ+వంతః, స్యామ, ఉత, ప్రపిత్య ఇతి ప్ర+పిత్యే, ఉత, మధ్యే, అహ్నీమ్, ఉత, ఉదితేత్యుత్+ఇతా, మఘవన్తితి మఘ+వన్, సూర్యస్య, వయమ్, దేవానామ్, సుమతావతి సు+మతౌ, స్యామ||

పదార్థః—(ఉత)అపి (ఇదానీమ్)వర్తమానసమయే(భగవంతః) సకలైశ్వర్యయుక్తాః (స్యామ) (ఉత)అపి (ప్రపిత్యే) పదార్థానాం ప్రాపణే (ఉత) (మధ్యే) (అహ్నీమ్) దివసానామ్ (ఉత) (ఉదితా)ఉదయసమయే (మఘవన్)పరమపూజితధనయుక్త! (సూర్యస్య)(వయమ్)(దేవానామ్) విదుషామ్(సుమతౌ)(స్యామ) ||౩౭|| అన్వయః—హే మఘవన్!వయ మిదానీ ముత ప్రపిత్యే ఉత భవిష్యతి ఉతాహ్నీం మధ్యే భగవంతః స్యామ. ఉత సూర్యసోదితా దేవానాం సుమతౌ భగవంతః స్యామ ||౩౭|| భావార్థః—మనుష్యైర్యర్థమానే భవిష్యతి చ యోగైశ్వర్యసోన్మితే ల్లోకికస్య వ్యవహారస్య వర్తనే ప్రశంసాయాఞ్చ సతతం ప్రయతితవ్యమ్ ||౩౭||

పదార్థము—మఘవన్ = ఉత్తమధనయుక్తా! ఈశ్వరా! లేక విద్వాంసుడా! వయమ్ = మేము, ఇదానీమ్ = వర్తమాన సమయమున, ఉత = మఱియు, ప్రపిత్యే = పదార్థములయొక్క ప్రాప్తియందు, ఉత = మఱియు భవిష్యత్కాలమందు, ఉత = మఱియు, అహ్నీమ్ = దినములందు, మధ్యే = మధ్యన, భగవంతః స్యామ = సకలైశ్వర్య యుక్తుల మగుదుము గాక! ఉత = మఱియు, సూర్యస్య = సూర్యునియొక్క, ఉదితా = ఉదయ కాలమందు, దేవానామ్ = విద్వాంసులయొక్క, సుమతౌ = ఉత్తమబుద్ధియందు సకలైశ్వర్య యుక్తులము, స్యామ = అగుదుముగాక ! ||౩౭||

భావార్థము—మానవులు వర్తమాన, భవిష్యత్కాలములందు యోగైశ్వర్యోన్నతిని, లోకికవ్యవహారముల నభివృద్ధి యొనర్చుటయందును, ప్రశంసయందును నిరంతరము ప్రయత్న మొనర్చవలయును. ||౩౭|| 1880

1881 భగ ఇత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, భగవాన్ దేవతా, నిచృత్ త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే చెప్పబడినది.

భగ ఏవ భగవాన్ ॥ అస్తు దేవాస్తేన వయం భగవన్తః స్యామ ।

తం త్వా భగ సర్వ ఇజ్ఞోహ వీతి న నో భగ పుర ఏతా భవేహా. ॥౩౮॥

భగః, ఏవ, భగవానితి భగ+వాన్, అస్తు, దేవాః, తేన, వయమ్, భగ వన్త ఇతి భగ+వన్తః, స్యామ, తమ్, త్వా, భగ, సర్వః, ఇత్, జ్ఞోహవీతి, సః, నః, భగ, పుర ఏతే పురః+ఏతా, భవ, ఇహా. ॥౩౮॥

పదార్థః—(భగః)భజనీయః సేవనీయః(ఏవ)(భగవాన్)ప్రళస్తైశ్వర్యయుక్తః(అస్తు)భవతు (దేవాః) విద్వాంసః (తేన)భగవద్వరూపేణ భగవతా పరమేశ్వరేణ సహ (వయమ్) (భగవన్తః) సకలజ్ఞానాధిపతయః (స్యామ)భవేమ (తమ్) (త్వా) త్వామ్ (భగ) అఖలజ్ఞానాధిపతయః! (సర్వః) అఖలజ్ఞానాధిపతయః(ఇత్)ఏవ (జ్ఞోహవీతి)భృతమాహ్వయతి (సః)(నః)అస్మాకమ్(భగ)సకలైశ్వర్యప్రద ! (పురఏతా)యః పురస్తాదేతి సః (భవ)(ఇహా) ॥౩౮॥ అన్వయః—హే దేవా! యో భగ ఏవ భగవాన్ అస్తు తేన వయం భగవన్తః స్యామ. హే భగ! తం త్వా సర్వ ఇజ్ఞోహవీతి. భగ! స త్వ మిహ సః పురఏతా భవ ॥౩౮॥ భావార్థః—హే మనుష్యా! యూయం యః సకలైశ్వర్య సంపన్నః పరమేశ్వర స్తేన యే చాస్మోపాసకా విద్వాంస స్తైస్సహ సిద్ధాః శ్రీమన్తస్య భవత యో జగదీశ్వరో మాతాపితృవదస్మాను కృపయతి తద్భక్తిపురః సరేణేహ మనుష్యానైశ్వర్య వతః సతతం కురుత ॥౩౮॥

పదార్థము—దేవాః=విద్వాంసులారా! ఎవడు, భగ ఏవ = నిశ్చయముగ సేవ నీయుడు, భగవాన్ = ప్రళస్తైశ్వర్యయుక్తుడు, అస్తు = అగునో, తేన=ఆ ఐశ్వర్య రూపునితో, ఐశ్వర్యవంతుడైన పరమేశ్వరునితో, వయమ్=మేము, భగవన్తః=సమ గైశ్వర్యయుక్తుఁము, స్యామ = అగుదుముగాక! భగ = పరిపూర్ణజ్ఞానాధిపతయ! ఈశ్వరా! తమ్ త్వా=అట్టి నిన్ను, సర్వం ఇత్=సమస్తప్రజలు, జ్ఞోహవీతి=శ్రీమముగా పిలచుచున్నారు. భగ=సకలైశ్వర్యదాతా! సః=అట్టి నీవు, ఇహ=ఈ జగత్తునందు, నః=మాకు, పుర ఏతా=అగ్రగామివి, భవ=అగుము. ॥౩౮॥

భావార్థము—ఓ మానవులారా! మీరు సకలైశ్వర్యయుక్తుడగు నే పరమేశ్వరుడు కలదో, అతనివలనను, మఱియు నెవరిట్టి పరమేశ్వరుని ఉపాసించు విద్వాంసులు కలరో, వారివలనను సిద్ధులు, శ్రీమంతులుకండు. ఏ పరమేశ్వరుడు తల్లి, తండ్రివలె మనపై దయచూపుచున్నాడో, అతని భక్తి పురస్కరముగ నీ లోకమునందు మానవు లను ఐశ్వర్యవంతులుగ నిరంతర మొనర్చుచుండుడు. ॥౩౮॥ 1881

1882 సమధ్యరాయ ఇత్యస్య వసిష్ఠ ఋషిః, భగో దేవతా, త్రిష్టుప్ చందః, దైవతః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

సమధ్యరాయోషసో నమస్త దధిక్రావేవ కువయే ప్రదాయ ।

అర్వాచీనం వసువిదం భగం నో రథ మివాశ్వా వాజిన ఆ వహన్తు ॥౩౯॥

సమ్, అధ్వరాయ, ఉషసః, నమస్త, దధిక్రా వేవేతి దధి+క్రావా ఇవ, శుచయే, పదాయ, ఆర్వాచీనమ్, వస్తు విదమితి వస్తు+విదమ్, భగమ్, నః, రథ మివేతి రథమ్+ఇవ, అశ్వాః, వాజినః, ఆ, వహన్తు. ||౩౯||

పదార్థః—(సమ్)(అధ్వరాయ) అహింసామయాయ వ్యవహారాయ (ఉషసః) ప్రభాతాః (నమస్త) నమస్త (దధిక్రావేవ)యథా ధారకః క్రమితోఽశ్వస్తథా (శుచయే)పవిత్రాయ (పదాయ) ప్రాపణీయాయ (ఆర్వాచీనమ్) ఇదానీ న్నమ (వసువిదమ్) యేన పసూని వివిధాని ధనాని విస్తృతి తమ్ (భగమ్)ఐశ్వర్యము క్రమ్ (నః)అస్మాన్ (రథమివ) రమణీయం యాన మివ(అశ్వాః) ఆశుగామినః (వాజినః)శురంగాః(ఆ)(వహన్తు) గమయన్తు ||౩౯|| అన్వయః—హే మనుష్యా! ఉషసో దధిక్రావేవ శుచయే పదాయాఽధ్వరాయ సన్నమస్త వాజినోఽశ్వా రథమివ నోఽర్వాచీనం వసువిదం భగం ప్రాపయన్తి తథైతే భవన్త ఆ వహన్తు ||౩౯|| భావార్థః—అత్ర ద్వాపుపమాలక్ష్కారౌ—యే మనుష్యా ఉషర్వద్విద్యాధర్మౌ ప్రకాశయన్తి అశ్వయా నానీవ సద్యః సమగ్ర మైశ్వర్యం సర్వాః ప్రాపయన్తి తే శుచయో విద్వాంసో విజ్ఞేయాః||౩౯||

పదార్థము—మానవులారా! ఉషసః = ప్రభాతసమయములు, దధిక్రావేవ = బాగుగాధరించి యతిక్రమించగల గుఱ్ఱమువలె, శుచయే = పవిత్రము, పదాయ = పొంద దగినది, అధ్వరాయ = హింసారూపాధర్మరహితమునైన వ్యవహారము నిమిత్తము, సమ్ నమస్త = మంచిగనమ్రములగుచున్నవి, అనగా ప్రాతఃకాలమున సత్వగుణాధిక్యత వలన సమస్తప్రాణుల చిత్తములు శుద్ధములు నమ్రములు నగుచున్నవి, అశ్వాః = శీఘ్ర గాములైన, వాజినః = గుఱ్ఱములు, రథ మివ = రమణీయయానమును వ్రహ్మసమైర్వహిం నటుల, నః = మాకు, అర్వాచీనమ్ = ఈ సమయమునకు తెందినది, వసువిదమ్ = అనేక విధములైన ధనప్రాప్తికి హేతువునైన, భగమ్ = ఐశ్వర్యమును లభింపజేయుచున్నవి. అట్టి యీ రెంటిని మీరు, ఆ వహన్తు = బాగుగా నడివించెదరుగాక! ||౩౯||

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు రెండుపమాలంకారములున్నవి. ఏ మానవులు ప్రాతఃకాలమువలె విద్యను, ధర్మమును ప్రకాశపఱచుచున్నారో మఱియు గుఱ్ఱముల యానములవలె శీఘ్రముగ సకలైశ్వర్యముల నందరికి చేకూర్చుచున్నారో, ఆ పవిత్ర విద్వాంసులు తెలిసికొనదగినవారై యున్నారు. ||౩౯|| 1832

1833 అశ్వావతీరిత్యవ్య వసిష్ఠ ఋషిః, ఉషా దేవతా, నిచ్యత్ త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః

విదుష్యః కిం కుర్మ్య రిత్యాహ. విదుషీమతల్లు లేమి చేయవలయును ?

అశ్వావతీ ర్గోమతీ ర్న ఉషాసో వీరవతీః సద ముచ్చన్తు భద్రాః ।

పుత్రం దుహానా విశ్వతః ప్రపీతా యాయం పాత స్వస్తిభిః సదా నః. ||౪౦||

అశ్వా వతీః, అశ్వవతీ రిత్యశ్వ+వతీః, గోమతీ రితి గో+మతీః, నః,

ఉషాసః, ఉషస ఇత్యుషసః, వీరవతీరితి వీర+వతీః, సదమ్, ఉచ్చన్తు, భద్రాః,

ఘృతమ్, దుహానాః, విశ్వతః, ప్రపీతా+ఇతి ప్ర+పీతాః, యూయమ్, పాత, స్వస్తిభిః, సదా, నః. ॥౪౦॥

పదార్థః—(అశ్వావతీః)ప్రశస్తాన్యశ్వాని వ్యాప్తిశీలాన్యదకాని విద్యంతే యాసు తాః(గోమతీః)బహవో గావః కిరణా విద్యంతే యాసు తాః (నః)అస్మాకమ్(ఉషాసః) ప్రభాతాః (వీరవతీః) బహవో వీరాః సన్తి యాసు తాః (సదమ్)సీదన్తి యస్మిన్ తత్ (ఉచ్చన్తు)వివసన్తు(భద్రాః) భన్త నీయాః కల్యాణకర్యః (ఘృతమ్) శుద్ధం ప్రదీప్తముదకమ్ ఘృతమిత్యుదక నా...నిఘం.౧.౧౨. (దుహానా)ప్రపూర్యన్త్యః (విశ్వతః) సర్వతః (ప్రపీతాః) ప్రకర్షేణ పీతా వృద్ధాః (యూయమ్) (పాత)రక్షత(స్వస్తిభిః) స్వాస్థ్యప్రదైః సుఖైః (సదా) (నః) అస్మాన్ ॥౪౦॥ అన్వయః— హే విదుష్యః స్త్రియో!యథాశ్వావతీగోమతీర్విరవతీర్భద్రాఘృతం దుహానా విశ్వతః ప్రపీతా ఉషాసోఽస్మాకం సదం ప్రాప్నువన్తి తథాఽస్మాకం సదం భవన్త్య ఉచ్చన్తు నోఽస్మాన్ యూయం స్వస్తిభిః సదా పాత ॥౪౦॥ భావార్థః—ఆత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః యథా ప్రభాతవేలా జాగ్రతాం మనుష్యాణాం సౌఖ్యప్రదా భవన్తి తథా విదుష్యః స్త్రియా కుమారీణాం విద్యార్థిణీనాం కన్యానాం విద్యానుశిక్షాసౌభాగ్యం వర్ధయిత్వా సదై తా ఆనన్దయన్తు॥౪౦

పదార్థము—విదుషీమతల్లులారా! ఎటుల, అశ్వావతీః = ప్రశస్తవాన్యప్తి శీలజలములుగలవి, గోమతీః=బహుకరణయు క్తములు, వీరవతీః=అనేక వీరపురుషసంయు క్తములు, భద్రాః=కల్యాణకరములు, ఘృతమ్=శుద్ధజలమును, దుహానాః = పూరించునవి, విశ్వతః=అన్నివైపులనుండి, ప్రపీతాః = అధికముగ నభివృద్ధిజెందినవియునగు, ఉషాసః=ప్రభాతవేళలు మాయొక్క, సదమ్=సభకు లభించుచున్నవో, అనగా ప్రకాశింపజేయుచున్నవో లేక ప్రవృత్తపఱచుచున్నవో, అటులనే మానభలందు మీరు, ఉచ్చన్తు=సమాప్తపఱచుడు, సమావేశలగుడు.] మఱియు,నః=మమ్ము, యూయమ్=మీరు, స్వస్తిభిః=స్వస్థతనొనగు సుఖములతో, సదా=ఎల్లప్పుడు, పాత=రక్షించుడు.

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. ఎట్లు ప్రాతఃకాలము మేలుకొనియున్న మానవులకు సుఖమునొసగెడిదగుచున్నదో అటులనే విదుషీమణులు విద్యార్థిమలగు కుమారీ కన్యలకు విద్యానుశిక్షా సౌభాగ్యములను అభివృద్ధిపఱచి సదై వ అట్టి యీ కన్యలను ఆనందితలుగ జేయుచుండవలయును.॥౪౦॥1893

1894 పూషన్నిత్యన్య సుహోత్ర ఋషిః, పూషా దేవతా, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

అశ్వేషరాప్తసేవివః కీదృశా భవన్తిత్యాహ. ఈశ్వరుని ఆప్తజనులను సేవించువారలెటులుందురు?

పూషన్తవ వ్రతే వయం న రిష్యేమ కదా చన । స్తోతారస్త ఇహ స్మసి ॥౪౧॥

పూషన్, తవ, వ్రతే, వయమ్, న, రిష్యేమ, కదా, చన, స్తోతారః, తే, ఇహ, స్మసి. ॥౪౧॥

పదార్థః—(పూషన్)పుష్టికారక ! (తవ) (వ్రతే) శీలే నియమే వా (వయమ్)(న) నిషేధే (రిష్యేమ)(కదా)(చన)కదాచిదపి(స్తోతారః)స్తుతికర్తారః(తే) తవ(ఇహ)(స్మసి)స్మృతి ॥౪౧॥ అన్వయః—హే పూషన్ పరమేశ్వర ఆప్తవిద్యన్! వా వయం తవ వ్రతే తస్మాద్వరై మహియ

తో న కదా చన రిష్యేమ. ఇహ తే స్తోతారః సంతో వయం సుఖనః స్మసి ॥౪౧॥ భావార్థః—
యే మనుష్యాః పరమేశ్వరస్యాప్తస్య వా గుణకర్మ స్వభావానుకూలా వర్తంతే తే కదా
చిన్నప్తసుఖా న జాయంతే ॥౪౧॥

పదార్థము—పూషన్ = పుష్టికారక పరమేశ్వరా! లేక ఆ ప్రవిధ్వాంసుడా! వయమ్
= మేము, తవ వ్రతే = నీ స్వభావమునందు, లేక నియమమునందు, కదా చన = ఎన్న
టికిని, మా చిత్తము, న రిష్యేమ = చలించనీయకుండునటుల వర్తించెదముగాక! ఇహ
= ఈ లోకమందు, తే స్తోతారః = నిన్ను స్తుతించువారలమై మేము సుఖవంతులము,
స్మసి = అగుచున్నాము. ॥౪౧॥

భావార్థము—ఏ మానవులు పరమేశ్వరుని లేక ఆ ప్రవిధ్వాంసుల గుణకర్మస్వభా
వముల కనుకూలముగ ప్రవర్తించుచున్నారో వా రెన్నటికిని నప్తసుఖులు కారు. [వారి
సుఖము లెన్నటికి నశించవు.] ॥౪౧॥ 1834

1835 పథస్పథః పరిపతిం వచస్యా కామేన కృతో అభ్యాసడర్కమ్ .

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల విషయ మయ్యదియే.

పథస్పథః పరిపతిం వచస్యా కామేన కృతో అభ్యాసడర్కమ్ .

స నో రాసచ్చురుధ శ్చంద్రాగ్రా ధియం ధియః సీషధాతి ప్ర పూషా॥

పథస్పథః, పథః పథ ఇతి పథః+పథః, పరి పతి మితి పరి+పతిమ్,

వచస్యా, కామేన, కృతః, అభి, ఆ నత్, అర్కమ్, సః, నః, రాసత్, శురుధః,

చంద్రాగ్రా ఇతి చంద్ర+అగ్రాః, ధియం ధియ మితి ధియం+ధియమ్, సీషధాతి,

సీషధాతీతి సీషధాతి, ప్ర. పషా.

॥౪౨॥

పదార్థః—(పథస్పథః) మార్గస్య మార్గస్య (పరిపతిమ్) స్వామినమ్ (వచస్యా) వచసా వచనేన.
అత్ర సుపాం సులుగితి సూత్రేణ విభక్తే ర్భాదేశః (కామేన) (కృతః) నిష్పన్నః (అభి) అభితః (ఆనత్)
వ్యాప్తితి (అర్కమ్) అర్చనీయమ్ (సః) (నః) అస్మభ్యమ్ (రాసత్) దదాతు (శురుధః) యాః శురుధో
దుఃఖాని రుద్ధన్తి తాః (చంద్రాగ్రాః) చంద్రమాహ్లాదన మగ్రం ముఖ్యం యాసా న్తాః (ధియం
ధియం) ప్రజ్ఞాం ప్రజ్ఞాం కర్మ కర్మ వా (సీషధాతి) సాధ్నుయాత్ (ప్ర) (పూషా) పుష్టికర్తా ॥౪౨॥
అన్వయః—హే మనుష్యా యో వచస్యా కామేన కృతః పూషా జగదీశ్వర ఆప్తో వా శురుధః
చంద్రాగ్రాః సాధనాని నో రాసద్ధియం ధియం ప్రసీషధాతి స శుభగుణకర్మస్వభావానభ్యానత్
తమర్కం పథస్పథః పరిపతిం వయం స్తుయామ ॥౪౨॥ భావార్థః—హే మనుష్యా యో జగదీ
శ్వరః సర్వేషాం సుఖాయ వేదప్రకాశం కామయత ఆప్తో ధ్యాపయతుమిచ్ఛతి. యో సర్వేభ్యః
శ్రేష్ఠాం ప్రజ్ఞాం సత్కర్మశిక్షాం చ ప్రదత్తస్తా సర్వసన్మార్గస్వామిసౌ సదా సత్కర్తవ్యౌ ॥౪౨॥

పదార్థము—మానవులారా! వచస్యా = వచనముతోను, మఱియు, కామేన =
కామనతోను, కృతః = సిద్ధుడు, పూషా = పుష్టికర్తయునైన యే జగదీశ్వరుడు, లేక

ఆప్పుడు, శురుధః=శీఘ్రముగా దుఃఖములను నివారించునవి, చన్ద్రాగ్రాః = మొదటి నుండియు నానందకరములునైన సాధనములను, నః=మా నిమిత్తము, రాసత్ = ఒసగు నో, ధియమ్ ధియమ్ = ప్రతిబుద్ధిని, లేక కర్మను, ప్రసీషధాతి = ప్రకర్షముగా సిద్ధపఱచునో, సః=అతను శుభ గుణకర్మ స్వభావములను, అభి ఆనత్ = అన్నివైపులనుండి వ్యాప్తుడగును, అర్కమ్ = పూజనీయుడు, పథస్పథః = ప్రతిమార్గముయొక్క, పరి పతిమ్ = స్వామియునైన నయతనిని మేము స్తుతించెదముగాక! ||౪౨||

భావార్థము--మానవులారా! ఏ జగదీశ్వరుడు సకలసుఖముల నిమిత్తమువేదములను ప్రకాశించుటకు, ఏ ఆత్మపురుషుడు చదివించుటకు నిచ్చగించునో, ఎవరు సకలప్రజలకు శ్రేష్ఠమైన బుద్ధిని, ఉత్తమకర్మలను, ఉత్తమ శిక్షను ఒసగుచున్నారో, ఆ సమస్త శ్రేష్ఠమార్గముల స్వామిలను సదా సత్కరించవలయును. ||౪౨|| 1835

1836 త్రిణిత్యస్య మేధాతిథి రృషిః విష్ణుర్దేవతా, నిచ్చగ్ధాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

అథేశ్వర విషయ మాహ. ఈశ్వరుని విషయమిందు చెప్పెను.

త్రిణీ పదా విచక్రమే విష్ణు ర్గోపా అదాభ్యః । అత్తో ధర్మాణి ధారయన్ ||౪౩||

త్రిణీ, పదా, వి, చక్రమే, విష్ణుః, గోపాః, అదాభ్యః, అతః,

ధర్మాణి, ధారయన్.

||౪౩||

పదార్థః-(త్రిణీ)(పదా)పదాని జ్ఞాతుం ప్రాపయితుం వా యోగ్యాని కారణసూక్ష్మ స్థూలరూపాణి (వి)(చక్రమే)విక్రమాతి(విష్ణుః) వేవేష్టి వ్యాప్నోతి చరాచరం జగత్స పరమేశ్వరః (గోపాః)రక్షకః(అదాభ్యః)అహింసకత్వాద్ధయాలః(అతః)అస్మాత్(ధర్మాణి)ధర్మాన్ ధారకాణి పృథివ్యాదీని వా (ధారయన్) ||౪౩|| అన్వయః-హే మనుష్యా యోదాభ్యో గోపా విష్ణు ర్ధర్మాణి ధారయన్నతస్త్రిణీ పదా విచక్రమే స ఏవాస్మాకం పూజనీయోఽస్తి భావార్థః-హే మనుష్యా యేన పరమేశ్వరేణ భూమ్యుత్తరితసూర్యరూపేణ త్రివిధం జగన్నిర్మితం సర్వం (ధ్రియతే) రక్షయతే చ స ఏవోపాసనీయ ఇష్టదేవోఽస్తి ||౪౩||

పదార్థము-మానవులారా! అదాభ్యః=అహింసాధర్మముగలవాడగుటచే దయా శీలుడు, గోపాః=రక్షకుడు, విష్ణుః = చరాచర జగత్తునందు వ్యాపించియున్నవాడు నగునే పరమేశ్వరుడు, ధర్మాణి=పుణ్యరూపకర్మలను, లేక ధారకములగు పృథివ్యాదులను, ధారయన్ =ధరించుచు, అతః=ఇందువలన, త్రిణి=మూడు, పదా=తెలిసికొనదగిన లేక పొందదగిన కారణ, సూక్ష్మస్థూల [రూపములొందు] జగత్తును, విచక్రమే =ఆక్రమించుచు నున్నాడో, అతడే మనకు పూజనీయుడై యున్నాడు. ||౪౩||

భావార్థము-ఓ మానవులారా! ఏ పరమేశ్వరుడు, భూమి, అంతరిక్ష, సూర్య రూపాది త్రివిధ జగత్తులను రచించి, సమస్తమును ధరించి రక్షించెనో, ఆ పరమేశ్వరుడే ఉపాసనా యోగ్యుడు, ఇష్టదైవమునై యున్నాడు. ||౪౩|| 1836

1837 తద్విప్రాస ఇత్యస్య మేధాతిథి రృషిః, విష్ణు ర్దేవతా, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్జః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే ఇందు చెప్పెను.

తద్విప్రాసో విపన్యవో జాగ్రవాన్తః సమిన్ధతే । విష్టో ర్యత్పరమం పదమ్.

తత్, విప్రాసః, విపన్యవః, జాగ్రవాన్త ఇతి జాగ్ర+వాన్తః, సమ్, ఇన్ధతే, విష్టోః, యత్, పరమమ్, పదమ్.

॥౪౪॥

పదార్థము—(తత్)(విప్రాసః)మేధావిసో యోగినః (విపన్యవః)విశేషేణ స్తోతుమర్హా ఈశ్వరస్య వా స్తావకాః (జాగ్రవాన్తః)అవిద్యానిద్రాత ఉత్థాయ జాగరూకాః(సమ్)(ఇన్ధతే)ప్రకాశయన్తి(విష్టోః)సర్వత్రాభివ్యాపకస్య (యత్)(పరమమ్)ప్రకృష్టమ్(పదమ్)ప్రాపణీయం మోక్షప్రదం స్వరూపమ్ ॥౪౪॥ అన్వయః—పే మనుష్యా! యే జాగ్రవాన్తో విపన్యవో విప్రాసో విష్టోర్యత్పరమం పదమన్తి తత్సమిన్ధతే తత్సజ్జేన యాయ మపి తాదృశా భవత ॥౪౪॥ భావార్థము—యే యోగాభ్యాసాదినా శుద్ధాన్తఃకరణాత్మనో ధార్మికాః పురుషార్థినో జనాః సన్తి త వీవ వ్యాపకస్య పరమేశ్వరస్య స్వరూపం జ్ఞాతుం లబ్ధుం చార్హన్తి సేతరే ॥౪౪॥

పదార్థము—ఓ మానవులారా! ఎవరు, జాగ్రవాన్తః=అవిద్యారూప నిద్రనుండి లేచినవారు, విపన్యవః=విశేషముగ స్తుతించదగినవారు, లేక ఈశ్వరుని స్తుతించువారు విప్రాసః = బుద్ధిమంతులునైన ఏ యోగులు, విష్టోః=సర్వవ్యాప్తమగుదైన పరమాత్మ యొక్క, యత్ పరమమ్ పదమ్=ఉత్తమమైనది పొందదగినది మోక్షదాయకమునగు నేస్వరూపమున్నదో, తత్ = దానిని, సమ్ ఇన్ధతే = బాగుగా ప్రకాశితమొనర్చుచున్నారో, వారి సత్సంగముచే మీరును అటులనే కండు.

॥౪౪॥

భావార్థము—యోగాభ్యాసాది సత్కర్మలొనర్చి శుద్ధమనస్సు శుద్ధాత్మగలవారు, ధార్మికులు, పురుషార్థులునగువా రెవరున్నారో, అట్టివారే వ్యాపక పరమేశ్వరుని స్వరూపమును తెలిసికొనుటకు, మరియు నతనిని పొందుటకు యోగులగుచున్నారు. ఇతరులు కాజాలరు.

॥౪౪॥ 1837

1838 ఘృతవతీత్యస్య భరద్వాజ ఋషిః, ద్యావాపృథివ్యా దేవతే, నిచ్చజ్జగతి ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే ఇందు చెప్పెను.

ఘృతవతీ భువనానా మఖిశ్రియోర్వీ ప్రథీవీ మధుదుఘే సుపేక్షసా ।

ద్యావా పృథివీ వరుణస్య ధర్మణా విష్కభితే అజరే భూరి రేతసా ॥౪౫॥

ఘృతవతీ ఇతి ఘృత+వతీ, భువనానామ్, అఖిశ్రియేత్యభి+శ్రియా, ఉర్వీ ఇత్యుర్వీ, ప్రథీవీ ఇతి ప్రథీవీ మధుదుఘే+ఇతి మధు+దుఘే, సుపేక్షసేతి సు+పేక్షసా, ద్యావా పృథివీ+ఇతి ద్యావా పృథివీ, వరుణస్య, ధర్మణా, విష్కభితే ఇతి వి+ష్కభితే, అజరే+ఇత్యజరే, భూరిరేతవేతి భూరి+రేతసా.

॥౪౫॥

పదార్థః—(ఘృతవతీ)ఘృతముదకం బహు విద్యతే యయోస్తే (భువనానామ్) లోకలోకాన్తరాదామ్. (అభిశ్రీయా)అభితః సర్వతః శ్రీః శోభా లక్ష్మీర్భాగ్యాస్తే (ఉర్వి) బహుపదార్థయుక్తే(పృథ్వీ) విస్తీర్ణే(మధుదుఘే)యే మధూదకం ప్రపూరయత స్తే (సువేశసా)శోభనం వేశోరూపం యయోస్తే (ద్యావాపృథివీ)సూర్యభూమీ(వరుణస్య)సర్వేభ్యో వరస్య శ్రేష్ఠస్య జగదీశ్వరస్య (ధర్మణా) ధారణసామర్థ్యేన (విష్కృభితే) విశేషేణ ధృతే దృఢీకృతే (అజరే) స్వస్వరూపేణ జరానాశరహితే (భూరిరేతసా) భూరి బహు రేత ఉదకం యయోర్యా భూరిణి బహూవిరేతాంసి వీర్యాణి యాభ్యాస్తే ||౪౫|| అన్వయః—హేమనుష్యా! యస్య వరుణస్య పరమేశ్వరస్య ధర్మణా మధుదుఘే సువేశసా పృథ్వీ ఉర్వి ఘృతవతీ అజరే భూరిరేతసా భువనానామభిశ్రీయా ద్యావాపృథివీ విష్కృభితే తమేవోపాస్యం యూయం విజానీత ||౪౫|| భావార్థః—మనుష్యైర్యేన పరమేశ్వరేణ ప్రకాశాప్రకాశాత్మకం ద్వివిధం జగన్నిర్మాయ ధృత్వా పాల్యతే స ఏవ సర్వదోపాసనీయోఽస్తి.

||౪౫||

పదార్థము—ఓ మానవులారా! వరుణస్య = సర్వశ్రేష్ఠుడైన యే జగదీశ్వరుని యొక్క, ధర్మణా = ధారణరూప సామర్థ్యమువలన, మధుదుఘే = జలమును పరిపూర్ణ పఱచునవి, సువేశసా = సుందరరూపయుక్తములు, పృథ్వీ = విస్తారయుక్తములు, ఉర్వి = బహుపదార్థములు గలవి, ఘృతవతీ = అధికజలములుగలవి, అజరే = స్వస్వరూపములతో నాశరహితములు, భూరిరేతసా = బహుజలయుక్తములు, లేక అనేక వీర్యములకు, పరాక్రమములకు హేతువులు, భువనానామ్ = లోకలోకాంతరములను, అభిశ్రీయా = సకలదిశలనుండి శోభింపజేయునవియునగు, ద్యావాపృథ్వీ = రవి ధరణులు, విష్కృభితే = విశేషముగ ధరించబడినవో లేక, దృఢపఱచబడియున్నవో, అతడే ఉపాసించ యోగ్యుడని మీరు తెలిసికొనుడు.

||౪౫||

భావార్థము—ఏపరమేశ్వరుడు ప్రకాశాప్రకాశ రూప ద్వివిధ జగత్తులను నిర్మించి ధరించి, పాలించుచున్నాడో, ఆ పరమేశ్వరుడే సర్వదా మానవుల కుపాసించదగినవాడై యున్నాడు.

||౪౫|| 1838

1839 యేన ఇత్యస్య విహస్య ఋషిః, లిక్తోక్తా దేవతాః, భురిక్ త్రిష్టుప్ చంద్రః, దైవతః స్వరః.

అథ రాజధర్మ విషయ మాహ. రాజధర్మ విషయము.

యే నః సప్తత్నా అప తే భవన్తిన్ద్రాగ్నిభ్యా మవ బాధామహే తాన్ ।

వసవో రుద్రా ఆదిత్యా ఉపరిస్పృశం మోగ్రం చేత్తార మధిరాజ మక్రన్ ॥

యే, నః, సప్తత్నా ఇతి సప్తత్నాః, అప, తే, భవన్తు, ఇన్ద్రాగ్నిభ్యామితి న్ద్రాగ్ని + భ్యామ్, అవ, బాధామహే, తాన్, వసవః, రుద్రాః, ఆదిత్యాః, ఉపరిస్పృశ మిత్య పరి + స్పృశమ్, మో, ఉగ్రమ్, చేత్తారమ్, అధిరాజమిత్యధి + రాజమ్, అక్రన్.

||౪౬||

పదార్థః—(యే) (నః) అస్మాకమ్ (సపత్నాః) శత్రవః (అప) దూరికరణే (తే) (భవన్తు) (ఇన్ద్రా) గ్నిభ్యామ్) వాయువిద్యుదస్త్రాభ్యామ్ (అప) (జాధామహే) (తాన్) (వసవః) పృథివ్యాదయః (రుద్రాః) దశ ప్రాణా ఏకాదశ ఆత్మా చ (ఆదిత్యాః) సంవత్సరస్య మాసాః (ఉపరిస్పృశమ్) య ఉపరి స్పృశతి తమ్ (మా) మామ్ (ఉగ్రమ్) తీవ్రస్వభావమ్ (చేత్తారమ్) సత్యానంత్యయోర్యథా వద్విజ్ఞాతారమ్ (అధిరాజమ్) సర్వేషాముపరి రాజానమ్ (అక్రన్) కుర్వన్తు ॥౪౬॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! యే నః సపత్నాః స్యుస్తే ౭ పభవన్తు యథా తాన్వయమిన్ద్రాగ్నిభ్యామపజాధామహే యథా చ వసవో రుద్రా ఆదిత్యా ఉపరిస్పృశ ముగ్రం చేత్తారం మా మామధిరాజ మక్రన్ తథా తాన్ యూయం నివారయత మాం చ సత్కురుత ॥౪౬॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యస్యాపధికారే పృథివ్యాదయః పదార్థాః స్యు స్స ఏవ సర్వేషాముపరి రాజా స్వాత్ యో రాజా భవేత్స శస్త్రాస్త్రైః శత్రూన్నివార్య నిష్కంఠ్యం రాజ్యం కుర్యాత్ ॥౪౬॥

పదార్థము—మానవులారా ! యే నః సపత్నాః = మాయొక్క యే శత్రువులున్నారో, తే = వారు, అప భవన్తు = దూరమగుదురుగాక ! అనగా పరాజయమును పొందుదురుగాక ! ఎటుల, తాన్ = ఆ శత్రువులను మేము, ఇన్ద్రాగ్నిభ్యామ్ = వాయు విద్యుత్తులచే, నిర్మితములై నశస్త్రములతో, అప జాధామహే = పీడింపచేయుదుమో, మఱియు నెటుల, వసవః = పృథివ్యాదివసువులు, రుద్రాః = వదిప్రాణములు, ౧౧ వది ఆత్మ, ఆదిత్యాః = ౧౨ మానములు, ఉపరిస్పృశమ్ = ఉచ్చస్థానమందు కూర్చుండువాడను, ఉగ్రమ్ = తీవ్రస్వభావముగలవాడను, చేత్తారమ్ = సత్యాసత్యములను యథావిధిగా తెలిసికొనువాడనునగు, మా = నన్ను, అధిరాజమ్ = సమర్థునిగను, అధిపతిగను, స్వామిగను, అక్రన్ = చేయునో ఆటులనే, ఆ శత్రువులను మీరు నివారించి, నన్ను సత్కురించుడు. ॥౪౬॥

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. ఎవని యొక్క అధికారమున పృథివ్యాది పదార్థములుండునో, అతడే సమ స్తమునకు రాజగును. ఎవడు రాజగునో అతడు శస్త్రాస్త్రములతో శత్రువులను నివారించి రాజ్యమును నిష్కంఠక మొనర్చవలెను. ॥౪౬॥ 1839

1840 ఆ నాసత్యేత్యస్య హిరణ్యస్తూప ఋషిః, అశ్వినౌ దేవతే, జగతి ఛందః, నిషాదః స్వరః.

అథ కే జగద్ధితై పితౄ ఇత్యాహ.

ఎవరు జగత్తునకు మేలు కలుగ జేయుదురు ?

ఆ నాసత్యా త్రిభి రేకాదశై రిహ దేవేభి ర్భూతం మధుపేయ మశ్వినా ।

ప్రాయు స్తారిషేటం సీరపాఞ్సి మృతతభి సేదతస్వేషో భవతభి సచాభువా.

ఆ, నాసత్యా, త్రిభిరితి త్రి+భిః, ఏకాదశైః, ఇహ, దేవేభిః, యాత్రమ్, మధుపేయమితి మధు+పేయమ్, అశ్వినా, ప్ర, ఆయుః, తారిష్టమ్, నిః, రపాఞ్సి, మృతతమ్, సేదతమ్, ద్వేషః, భవతమ్, సచాభువేతి సచా+భువా. ॥౪౭॥

పదార్థః—(అ)సమస్తాత్ (నాసత్వా)అవిద్యమానాఽ సత్యాచరణా (త్రిభిః) (ఏకాదశైః) త్రయస్త్రింశతా ఇహ (దేవేభిః)దివ్యైః పృథివ్యాదిభిః సహ(యాతమ్)ప్రాప్నుతమ్(మధుపేయమ్) మధురైర్గుణైర్ద్యుక్తం పాశుం యోగ్యమ్ (అశ్వినా)విద్వాంసౌ రాజప్రజాజనౌ (ప్ర) (ఆయుః) జీవనమ్(తారిష్టమ్)వర్ధయతమ్(నిః)నితరామ్(రపాంసి)పాపాని (మృతతమ్)మార్జయతమ్ (సేధ తమ్)గమయతమ్(ద్యేషః) ద్వేషాదిదోషయక్తాన్ ప్రాణినః (భవతమ్)(సచాభువా) యో సత్యేన పురుషార్థేన సహ భవత స్తా. ॥౪౭॥ అన్వయః—హే నాసత్వాఽశ్వినా! యథా యువామిహ త్రిభిరేకాదశైర్దేవేభిః సహ మధుపేయ మాయాతం రపాంసి మృతతం ద్వేషో నిఃసేధతం సచాభువా భవత మాయః ప్రతారిష్టం తథా వయమపి భవేమ. ॥౪౮॥ భావార్థః—త ఏవ జగద్ది తైపిణో యే పృథివ్యాది సృష్టివిద్వాం విజ్ఞానాఽన్యాయాన్ గ్రాహయేయ ర్దోషాన్ దూరికుర్వ్య శ్చిరంజీవనస్య విధానం చ ప్రచారయేయః. ॥౪౯॥

పదార్థము—నాసత్వా=అసత్వాచరణ రహితులైన, అశ్వినా=రాజప్రజలారా! విద్వాంసులారా! ఎట్లు మీ రిరువురు, ఇహ=ఈ లోకమందు, త్రిభిః ఏకాదశైః = ౩౩ ముప్పదిమూడు, దేవేభిః=ఉత్తమపృథివ్యాది (అష్టవసువులు, ప్రాణాది ౧౧ రుద్రులు, ౧౨ మాసములు, విద్యుత్తు, యజ్ఞము.) ౩౩ దేవతలతో, మధుపేయమ్=గుణయుక్తము త్రాగదగినదియునగు ఓషధుల రసమును, ఆ యాతమ్=బాగుగా పొందుదురో, లేక దానినిమిత్తము వచ్చుచుందురో, రపాంసి=పాపములను, మృతతమ్ = శుద్ధమొనర్చు చుందురో, ద్యేషః=ద్వేషాదిదోషయక్త ప్రాణులును, నిః సేధతమ్=ఖండించుదురో, లేక నివారించుదురో, సచాభువా = సత్యమైన పురుషార్థముతో కార్యములందు సం యుక్తులు, భవతమ్=అగుదురో, మఱియు, ఆయుః=జీవనమును, ప్ర తారిష్టమ్ = బాగుగా పెంపొందచేయుదురో, అటులనే మేము నగుదుము గాక. ॥౪౯॥

భావార్థము—ఎవరు పృథివ్యాది సృష్టి విద్యను దెలిసికొని, ఇతరులకు తెలియ చేయుదురో, దోషములను దూరమొనర్చెదరో, అధికకాలము జీవించు విధానమును ప్రచారమొనర్చుచుందురో, వారే జగద్దితైషులు కాగలుగుదురు. ॥౪౯॥ 1840

1841 ఏష వ ఇత్యస్యాగస్త్య ఋషిః, మరుతో దేవతాః, పంక్తిశ్చన్దః, పంచమః స్వరః.

పునర్మనుష్యాః కిం కుర్వ్య రిత్యాహ. మరల ఘానపు లేమి చేయవలయును ?

ఏష వః స్తోమో మరుత ఇయజ్జీ రాన్తార్యస్య మాన్యస్య కారోః ।

ఏషా యాసీష్ట తన్వే వయాం విద్యామేషం వృజనం జీరదానుమ్ ॥౪౮॥

ఏషః, వః, స్తోమః, మరుతః, ఇయమ్, గీః, మాన్తార్యస్య, మాన్యస్య, కారోః, ఆ, ఇషా, యాసీష్ట, తన్వే, వయామ్, విద్యామ్, ఇషమ్, వృజనమ్, జీరదానుమితి జీర+దానుమ్. ॥౪౮॥

పదార్థ—(ఏషః)(వః)యుష్మత్కమ్(స్తోమః)ప్రశంసా(మరుతః) మరణధర్మాణో మనుష్యాః (ఇయమ్)(గీః)సుశీతా వాక్(మాన్తార్యస్య)ప్రళస్తకాధుకస్య శిల్పినః (ఆ)(ఇషా) ఇచ్ఛయాఽ

న్నేన వా నిమిత్తేన(యాసీష్ట)ప్రాపుయాత్ (తస్యే)శరీరాదిరక్షణార్థమ్ (వయామ్) వయసామ మవస్థావతాం ప్రాణినామ్. అత్రాఽఽమి టిలోప శ్చాస్తసః (విద్యామ)లభేమహి (ఇషమ్)విజ్ఞాన మన్నం వా(వృజనమ్)వర్జన్తి దుఃఖాని యేన తదృలమ్(జీరదానుమ్)జీవయతీతి జీరదాను స్తమ్. అన్వయః—హే మరుతో మనుష్యా! మాన్దార్యస్య మాన్యస్య కారో రేష స్తోమ ఇయం చ గిర్వోఽస్తు యూయమిషా వయాం తస్యే ఆజీరదాను మిషం వృజనం చ విద్యామ. || ౪౮ || భావార్థః—మనుష్యై స్సదైవ ప్రళంసనీయాని కర్మాణి సేవిత్వా, శిల్పవిద్యా విదః సత్కృత్య జీవనం బల మైశ్వర్యం చ ప్రాప్తవ్యమ్. || ౪౮ ||

పదార్థము—మరుతః=మరణధర్మముగల మానవులారా! మాన్దార్యస్య=ప్రళస్త కర్మల సేవకుడు, ఉదారచిత్తముగలవాడు, మాన్యస్య=సత్కరించదగినవాడు, కారోః =పురుషార్థియునైన శిల్పియుక్క, ఏషః స్తోమః=ఈ ప్రళంస, మఱియు, ఇయమ్ గీః =ఈ వాణి, వః=మీ కొఱకు ఉపయోగకరమగును గాక ! మీరు, ఇషా=ఇచ్చతో, లేక అన్న నిమిత్తముతో, వయామ్=ఆయువుగల ప్రాణులయొక్క, తస్యే = శరీరా దుల రక్షణకై, ఆ యాసీష్ట=భాగుగా ప్రాప్తమగుచుండుడు. మఱియు మేము, జీర దానుమ్=జీవనమునకు హేతువైన, ఇషమ్=విజ్ఞానమును, లేక అన్నమును, వృజనమ్ =దుఃఖములను వర్జించు బలమును, విద్యామ=పొందెదము గాక ! || ౪౮ ||

భావార్థము—మానవులు సదా ప్రళంసనీయ కర్మలను సేవించియు, శిల్పవిద్యా విద్వాంసులను సత్కరించియు, జీవనమును బలమును, ఐశ్వర్యమును బడయవలెను.

సహస్రోమా ఇత్యస్య ప్రాజాపత్యో యజ్ఞ ఋషః, ఋషియో దేవతాః, త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః, అథ కే ఋషయో భవన్తీత్యాహ. ఎవరు ఋషు లగుచున్నారు ?

సహస్రోమాః సహఛందసః ఆవృతః సహ ప్రమా ఋషయః సప్త దైవ్యాః ।

పూర్వేషాం పన్థా మనుదృశ్య ధీరాః అన్వాలేఖిరే రథ్యో న రశ్మిన్. || ౪౯ ||

సహస్రోమా+ఇతి సహ+స్రోమాః, సహఛందస ఇతి సహ+ఛందసః,

ఆవృత ఇత్య+వృతః సహ ప్రమా ఇతి సహ+ప్రమాః, ఋషయః, సప్త,

దైవ్యాః, పూర్వేషామ్, పన్థామ్, అను దృశ్యేత్యను+దృశ్య, ధీరాః, అన్వాలే

ఖర+ఇత్యను+అలేఖిరే, రథ్యః, న, రశ్మిన్.

|| ౪౯ ||

పదార్థః—(సహస్రోమాః)స్రోమైః శ్లాఘాభి స్సహ వర్తమానా యద్వా సహస్రోమాః కాశ్రు స్తుతయో యేషాన్తే(సహఛందసః)సహ ఛందాంసి వేదాఽద్యయనం సాక్షతస్త్ర్యం సుఖిణో వా యేషాన్తే(ఆవృతః) బ్రహ్మచర్యేణ నకలా విద్యా అధీత్య గురుకులాన్నివృత్య గృహమాగతాః (సహప్రమాః)సహైవ ప్రమా యథార్థం ప్రజ్ఞానం యేషాన్తే (ఋషయః) వేదాదికాస్త్రోక్తవిదః (సప్త) పంచజ్ఞానేర్వియాద్యంతః కరణమాత్మా చ (దైవ్యాః) దేవేషు గుణకర్మస్వభావేషు కుళలాః(పూర్వేషామ్)అతీతానాం విదుషామ్ (పన్థామ్)పథానం మార్గమ్ (అనుదృశ్య) అనుకూ

లేవన దృష్ట్యా(ధీరాః)ధ్యానవస్తో యోగినః (అన్వాలేఖిరే) అనులభస్తే (రథ్యః) రథే సాఘా రథ్యః సారథిః(స)ఇవ(రశ్మిన్)రజ్ఞాన్. ॥౪౯॥ అన్వయః—పే మనుష్యా! యథా సహస్తోమః సహ ఛన్దస ఆవృతః సహప్రమాః సప్త దైవ్యా ధీరా ఋషయో రథ్యో రశ్మిన్నేవ పూర్వేషాం పన్థాన మనుదృశ్యాన్వాలేఖిరే తథా భూత్వా యూయ మప్యాప్తమార్గ మన్వాలభధ్యమ్. ॥౪౯॥ భావార్థః—అత్రోపమావాచక లుప్తోమాలంకారా. యే రాగద్వేషాదిదోషాన్ దూరతస్త్వక్ త్వా పరస్పరస్మిన్ ప్రీతిమస్తో భూత్వా బ్రహ్మచర్యేణ ధర్మానుష్ఠానపురఃసర మఖిలాన్ వేదాన్ విజ్ఞాయ సత్కాఽసత్త్యే వివిచ్య సత్యం లభ్యాఽసత్యం విహాయాప్తభావేన వర్తస్తే తే సుఖీతాః సారథయ ఇవాఽభీష్టం ధర్మం మార్గం గన్తుమర్హన్తి త ఏవర్షి సంజ్ఞాం లభస్తే. ॥౪౯॥

పదార్థము—మానవులారా! ఎట్లు, సహస్తోమః = ప్రశంసలతో గూడినవారు, లేక సమాన శాస్త్రస్తుతులు గలవారు, సహఛన్దసః = వేదాదుల అధ్యయనము లేక స్వాతంత్ర్యము, సుఖభోగము సమానముగ గలవారు, ఆవృతః = బ్రహ్మచర్యముతో సమస్తవిద్యలను చదివి, గురుకులమునుండి తిరిగి ఇంటికివచ్చినవారు, సహప్రమాః = ఇంతేగాక ప్రమాణాది యథార్థ జ్ఞానముగలవారు, సప్త = పంచజ్ఞానేంద్రియములు అంతఃకరణము, అత్మ ఇవి యేడు, దైవ్యాః = ఉత్తమగుణకర్మ స్వభావములలో ప్రవీణులు, ధీరాః = ధ్యానముగల యోగులు, ఋషయః = వేదాది శాస్త్రముల నెఱింగిన వారు, రథ్యః స రశ్మిన్ = సారథి కల్గెపు త్రాళ్లను పట్టుకొనుచున్నటుల, పూర్వేషామ్ = పూర్వ విద్వాంసులయొక్క, పన్థామ్ = మార్గమును, అను దృశ్య అన్వాలేఖిరే = అను కూలముగచూచిన యనంతరము పొందు[అనుసరించు]చున్నారో, మీరును నటులనే యై ఆపుల మార్గమును పొందు[అనుసరించు]డు. ॥౪౯॥

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు ఉపమ వాచక లుప్తోపమాంకారములున్నవి. ఎవరు రాగద్వేషాది దోషములను దూరముగ త్యజించి పరస్పరము ప్రీతి నుంచువారై యుందురో, బ్రహ్మచర్యముతో ధర్మానుష్ఠాన పూర్వకముగా సకల వేదములను దెలిసి కొని సత్కానత్యముల నిశ్చయించి సత్యమును పొందుదురో, అసత్యమును త్యజించి ఆపుల భావముతో వర్తించుదురో, వారు సుఖీత సారథులవలె నభీష్టమైన ధర్మయుక్త మార్గమున పురోగమించుటకు సమర్థులగుచున్నారు. మఱియు వారే ఋషిసంజ్ఞను పొందగలుగుచున్నారు. ॥౪౯॥ 1842

1848 ఆయుష్కమిత్యస్య దక్ష ఋషిః, హిరణ్యస్తేజో దేవతా, భరిగుప్తిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

ఐశ్వర్యము, జయము మొదలగు వానిని సంపాదించు విషయము.

ఆయుష్క్యం వర్చస్యశ్చి రాయస్పోష మాద్భిదమ్ ।

ఇదశి హిరణ్యం వర్చస్వజ్జైత్రాయా వికతాదు మామ్ ॥౫౦॥

ఆయుష్క్యమ్, వర్చస్క్యమ్, రాయః, స్పోషమ్, బాద్భిదమ్, ఇదమ్, హిరణ్యమ్, వర్చస్వజ్, జైత్రాయ, ఆ, వికతాత్, ఈ ఇత్యాః, మామ్. ॥౫౦॥

పదార్థః—(అయుష్యమ్) అయుషే జీవనాయ హితమ్ (వర్చస్వమ్) వర్చ సేఽధ్యయనాయ హితమ్ (రాయః) (పోషమ్) ధనస్య పోషకమ్ (ఔద్భిదమ్) ఉద్భిన్నత్తి దుఃఖాని యేన తదేవ (ఇదమ్) (హిరణ్యమ్) తేజోమయం సువర్ణాదికమ్ (వర్చస్వత్) ప్రశస్తాని వర్చాంస్త్వన్నాని యస్మాత్తత్. (జైత్రాయ) జయాయ (అ) (విశతాత్) సమస్తాత్ విశతు తిష్ఠతు (ఉ) ఏవ (మామ్) ॥౫౦॥ అన్వయః— హే మనుష్యా! య ఔద్భిదమాయుష్యం వర్చస్యం రాయస్సోషం వర్చస్వద్ధిరణ్యం జైత్రాయ మామావిశతాత్తదు యస్మానప్యావిశత్. ॥౫౦॥ భావార్థః—యే మనుష్యా! స్వాత్మవత్సర్వాన్ జానన్తి విద్యద్భిః సహ పరామృశ్య సత్త్వానశ్చే నిర్ణయన్తి తే దీర్ఘమాయుః పూర్ణవిద్యా సమగ్రమైశ్వర్యవిజయం చ ప్రాప్నువన్తి. ॥౫౦॥

పదార్థము—మానవులారా! ఔద్భిదమ్ = దుఃఖనాశకము, అయుష్యమ్ = జీవనమునకు హితకరము, వర్చస్వమ్ = అధ్యయనమున కుపయోగకరము, రాయః పోషమ్ = ధనమును పుష్టిపఱచునది, వర్చస్వత్ = ప్రశస్తములైన అన్నముల హేతువు, [ఇదమ్] హిరణ్యమ్ = తేజస్వరూపమునగునే యీ సువర్ణాదైశ్వర్యము, జైత్రాయ = జయము కలుగుటకై, మామ్ = నన్ను, ఆ విశతాత్ = ఆవేశపఱచునో, అనగా నాదగ్గల స్థిరముగ నుండునో అది మీదగ్గఱకూడ స్థిరముగా నుండుగాక! ॥౫౦॥

భావార్థము—ఏ మానవులు, తమవలె నందఱిని తలచెదరో, విద్వాంసులతో, విచారించి సత్త్వాసత్త్వములను నిర్ణయించుదురో, వారు దీర్ఘాయువును, సమస్త విద్యలను, సమగ్రైశ్వర్యమును, విజయమును పొందుదురు. ॥౫౦॥ 1843

1844 న తదిత్యవ్య దక్ష ఋషిః, హిరణ్యజేతో దేవతా, భురిక్ ఛక్వరి ఛన్దః, దైవతః స్వరః.

అథ బ్రహ్మచర్యప్రశంసా విషయ మాహ. బ్రహ్మచర్య ప్రశంస విషయము.

న తద్రక్షోసి న పిశాచా తరన్తి దేవానా మోజః ప్రథమజః హ్యేతత్ ।

యో బిభర్తి దాక్షయణః హిరణ్యః స దేవేషు కృణుతే దీర్ఘ మాయుః

స మనుష్యేషు కృణుతే దీర్ఘ మాయుః॥

॥౫౧॥

న, తత్, రక్షోసి, న, పిశాచాః, తరన్తి, దేవానామ్, ఓజః, ప్రథమజః మితి ప్రథమ+జమ్, హి, ఏతత్, యః, బిభర్తి, దాక్షయణమ్, హిరణ్యమ్, సః, దేవేషు, కృణుతే, దీర్ఘమ్, ఆయుః, సః, మనుష్యేషు, కృణుతే, దీర్ఘమ్, ఆయుః॥

పదార్థః—(న) (తత్) అధ్యయనం విద్యాప్రాపణమ్ (రక్షాంసి) అన్యాన్ ప్రసిద్ధ్య స్వాత్మాన మేవ యే రక్షన్తి తే (పిశాచాః) యే ప్రాణినాం పేషితం రుధిరాదిమాచామన్తి భక్షయన్తి తే హింసకా మ్లేచ్ఛాచారిణో దుష్టాః (తరన్తి) ఉల్లంఘన్తే (దేవానామ్) విదుషామ్ (ఓజః) బలవరాక్రమః (ప్రథమజమ్) ప్రథమే వయసి బ్రహ్మచర్యాశ్రమే వా జాతమ్ (హి) ఖలు (ఏతత్) (యః) (బిభర్తి) (దాక్షయణమ్) దక్షేణ చతురేణాఽయనం ప్రాపణీయం తదేవ స్వాధ్యక్షే (హిరణ్యమ్) త్యోతి ర్మయమ్ (సః) (దేవేషు) విద్యతు (కృణుతే) (దీర్ఘమ్) అమృమానమ్ (ఆయుః) జీవనమ్ (సః) (మను

ష్యేషు) మననశీలేషు (కృణుతే) కరోతి (దీర్ఘమ్) (ఆయుః) ॥౫౧॥ అస్థ్యాయః—హే మనుష్యా! యద్దే వానాం ప్రథమజ మోజోఽస్తి న తద్రక్షాంసి న పిశాచా స్తరన్తి యో హ్యేతద్దాక్షాయణం హిరణ్యం బిభర్తి స దేవేషు దీర్ఘమాయుః కృణుతే స మనుష్యేషు దీర్ఘమాయుః కృణుతే. భావార్థః యే ప్రథమే వయసి దీర్ఘేణ ధర్మేణ బ్రహ్మచర్యేణ పూర్ణాం విద్యామధీయతేన తేషాం కేచిచ్ఛోరా న దాయభాగినో న తేషాం భారోభవతి య ఏవం విద్వాంసో ధర్మేణ వర్తన్తే తే విద్యత్సు మనుష్యేషు చ దీర్ఘమాయు ర్గర్భ్యా సతతమానందస్త్వన్యా నానందయన్తి చ. ॥౫౧॥

పదార్థము—మానవులారా! దేవానామ్ = విద్వాంసులయొక్క, ప్రథమజమ్ = ప్రథమావస్థయందు, లేక బ్రహ్మచర్యాశ్రమమునం దుత్పన్నమైన, ఓజః = ఏబలము పరాక్రమము ఉన్నదో, తత్ = దానిని, న రక్షాంసి = ఇతరులకు విశేషముగ పీడను కలిగించి స్వరక్షనే యొనర్చుకొనువారు, న పిశాచాః = ప్రాణులయొక్క రుధిరాదు లను త్రాగు హింసకులు, మ్లేచ్ఛాచారులు, దుష్టులు, తరంతి = ఉల్లంఘించజాలరు, యః = ఏ మానవుడు, ఏతత్ దాక్షాయణమ్ = దక్షుడైన కార్యచతురునిచే, పొందదగినది, హిరణ్యమ్ = తేజస్వరూపమునైన ఈ బ్రహ్మచర్యమును, బిభర్తి = ధరించుచున్నాడో, లేక పోషించుచున్నాడో, సః = అతడు, దేవేషు = విద్వాంసులలో దీర్ఘమ్, ఆయుః = దీర్ఘాయువును, కృణుతే = పొందుచున్నాడు, మఱియు, సః = అతడు, మనుష్యేషు = మననశీల మానవులలో, దీర్ఘమ్ ఆయుః = దీర్ఘాయువును, కృణుతే = పొందుచున్నాడు.

భావార్థము—ఎవరు మొదటి వయస్సులో ధర్మయుక్తమైన దీర్ఘ బ్రహ్మచర్యము తో పూర్ణవిద్యను అభ్యసించుచున్నారో, అట్టివారికి దొంగలు, దాయభాగులు ఉండరు, వారికి భారమునుగాదు, ఏ విద్వాంసు లీవిధముగ ధర్మయుక్త కర్మలతో వర్తించుదురో, అట్టివారు విద్వాంసులలోను, మానవులలోను మిగుల గొప్ప ఆయువును పొంది నిరంతరము ఆనందించెదరు, ఇతరుల నానందింప చేయుదురు కూడ. ॥౫౧॥ 1844

1845 యదేత్యన్య దక్ష ఋషిః, హిరణ్యస్తేజో దేవతా, నిచ్చత్ త్రిష్టుప్ చందః, కైవతః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే చెప్పబడినది.

యదాబద్ధన్దాక్షయణా హిరణ్యస్య శతానీకాయ సుమనస్యమానాః ।

తన్మ్ర ఆ బద్ధామి శతశారదా యాయుష్మా జరదష్ట్రీ ర్యథాసమ్ ॥౫౨॥

యత్, ఆ, అబద్ధన్, దాక్షయణా, హిరణ్యమ్, శతానీకాయేతి శత+ అనీకాయ, సుమనస్యమానా ఇతి సు+మనస్యమానాః, తత్, మే, ఆ, బద్ధామి, శతశారదాయేతి శత+శారదాయ, ఆయుష్మాన్, జరదష్ట్రీ రితి జరత్+అష్ట్రీ, యథా, అసమ్.

పదార్థః—(యత్) (ఆ) (అబద్ధమ్) బద్ధీయుః (దాక్షాయణాః) చాతుర్యవిజ్ఞానయుక్తాః (హిరణ్యమ్) సత్యాసత్యప్రకాశం విజ్ఞానమ్ (శతానీకాయ) శతాన్యనీకాని నై నికాని యస్య తస్మై (సుమనస్యమానాః) సుష్టువిచారయన్తః సజ్జనాః (తత్) (మే)మహ్యమ్ (ఆ) (బద్ధామి) (శతశారదాయ) శతం శరదో జీవనాయ (యుష్మాక్) (జరదప్తిః) జరం పూర్ణమాయుర్యాప్తో యః సః (యథా) (అసమ్)భవేయమ్ ॥౫౨॥ అన్వయః—యే దాక్షాయణాః సుమనస్యమానాః శతానీకాయ మే యద్ధిరణ్యమా౭౭బద్ధం తదహం శతశారదాయా౭౭బద్ధామి. మే విద్వాంసో! యథా౭౭హం యుష్మాక్ ప్రాప్య జరదప్తి రసం తథా యూయం మాం ప్రత్యుపదిశత ॥౫౨॥ భావార్థః—ఏకత్ర శతశః సేనా ఏకాత్రైకా విద్యా విజయప్రదా భవతి యే దీర్ఘేణ బ్రహ్మచర్యేణ విద్యదోష్య విద్యాం సుశిక్షాం చ గృహీత్వా తదనుకులా వర్తన్తే తే౭౭ ల్పా౭౭యపః కదాచిన్న జాయన్తే ॥౫౨॥

పదార్థము—దాక్షాయణాః=చాతుర్య విజ్ఞానయుక్తులు, సుమనస్య మానాః=బాగుగా విచారించువారునగు నే సజ్జనులు, శతానీకాయ=వందలకొలది నై నికులుగల, మే=నాకొఱకు, యత్ హిరణ్యమ్=సత్యాసత్యములను తెలియజేయు నే విజ్ఞానమును, ఆ అబద్ధన్=నిబద్ధమొనర్చుదురో, తత్=దానిని నేను, శతశారదాయ=నూరువత్సరములు జీవించుటకై ఆ బద్ధామి=నియతమొనర్చుకొనుచున్నాను. ఓ విద్వాంసులారా! నేను, యుష్మాన్=మిమ్ము పొంది, జరదప్తిః=దీర్ఘాయువును పొందువాడను, అసమ్=కాగలుగునటుల మీరు నాకుపదేశించుడు. ॥౫౨॥

భావార్థము—ఒకవైపున వందలకొలది నై నికులున్నను, విద్యయే రెండవ పక్షమునకు జయము చేకూర్చగలదగుచున్నది. ఎవరు చాలకాలమువరకు బ్రహ్మచర్యమును ధరించి, విద్వాంసులవలన విద్యను, సుశిక్షను గ్రహించి తదనుకులముగా వర్తించుదురో, వారెన్నటికి అల్పాయుష్కులు కాజాలరు. ॥౫౨॥ 1845

1846 ఉత న ఇత్యన్య ఋశిస్య ఋషిః, లిజ్జోక్తా దేవతాః, భురిక్ పంక్తిశ్చన్తః, వజ్రముః స్వరః.

అథ కే సర్వరక్షకాః సస్త్రీత్యాహ. సర్వరక్షకు లెవరు ?

ఉత నో౭౭హి ర్బుధ౭౭యః శృణోత్వజ ఏకపా త్పృథివీ సముద్రః ।

విశ్వే దేవా ఋతావృధో హువానాః స్తుతా మన్తాః కవిశస్త్రా అవన్తు ॥౫౩॥

ఉత, నః, అహిః, బుధ౭౭యః, శృణోతు, అజః, ఏకపాదిత్యేక+పాత్, పృథివీ, సముద్రః, విశ్వే, దేవాః, ఋతావృధః, ఋతవృధ+ఇత్యృత+వృధః, హువానాః, స్తుతాః, మన్తాః, కవిశస్త్రా ఇతి కవి+శస్త్రాః, అవన్తు. ॥౫౩॥

పదార్థః—(ఉత)అపి(నః)అస్మాకం వచాంసి(అహిః) మేఘః (బుధ్యై) బుధ్యే౭౭ సరితే భవః(శృణోతు)(అజః)యో న జాయతే సః(ఏకపాత్) ఏకః పాదో బోధో యస్య సః (పృథివీ) (సముద్రః)అన్తరిక్షమ్(విశ్వే)సర్వే(దేవాః) విద్వాంసః (ఋతావృధః) సత్యస్య వర్తకాః (హువానాః)స్పర్ధమానాః(స్తుతాః)ప్రతిప్రకాశకాః(మన్తాః)విచారసాధకాః(కవిశస్త్రాః) కవిభిర్మేధావిభిః

శస్త్రాః ప్రశంసితాః(అవస్తు)॥౫౩॥ అన్వయః—హే మనుష్యాః! బుద్ధిర్విజ్ఞానాదులను పృథివీ సముద్రశ్రేణివైకపాదతో నః శృణోతు ఋతావృధో హువానా విశ్వే దేవా ఉతాపి కవిశస్త్రాః స్తుతా మంత్రా నోఽస్మానవస్తు ॥౫౩॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా! యథా పృథివ్యాదయః పదార్థా మేఘః పరమేశ్వరశ్చ సర్వాన్ రక్షన్తి తత్రైవ విద్యా విద్వాం సశ్చ సర్వాన్ పాలయన్తి.

॥౫౩॥

పదార్థము—ఓ మానవులారా! బుద్ధ్యః = అంతరిక్షమున జనించు, అహిః = మేఘమువలెను, పృథివీ = భూమివలెను, సముద్రః = అంతరిక్షమువలెను, ఏకపాత్ = ఒకే విధమైన నిశ్చలమైన అవ్యధిచారియైన జ్ఞానముగలవాడు, అజః = ఎప్పుడు పుట్టనివాడు నైన పరమాత్మ, నః = మా వాక్కులను, శ్రుణోతు = వినునుగాక! మఱియు ఋతావృధః = సత్యము నభివృద్ధిపఱచువారు, హువానాః = స్వర్గించువారునగు, విశ్వే దేవాః = సమస్త విద్వాంసులు, ఉత = మఱియు, కవిశస్త్రాః = బుద్ధిమంతులచే ప్రశంసించబడినవి, స్తుతాః = స్తుతిని ప్రకాశింపజేయునవి, మంత్రాః = విచారసాధకములునగు మంత్రములు మమ్ము, అవస్తు = రక్షించును గాక!

॥౫౩॥

భావార్థము—ఈ మంత్రమందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. మానవులారా! ఎట్లు పృథివ్యాది పదార్థములు, మేఘము, పరమేశ్వరుడు సమస్తమును రక్షించుచున్నారో, అటులనే విద్య, విద్వాంసులు సమస్తమును పాలించుచున్నారు.

॥౫౩॥

1847 ఇమేత్యన్య కూర్మగార్హస్థమద ఋషిః, ఆదిత్యా దేవతాః, త్రిష్టుప్ చంద్రః, ధైవతః స్వరః.

అథ వాగ్విషయ మాహ. ఇందు వాక్కు విషయము చెప్పెను.

ఇమా గిర ఆదిత్యేభ్యో ఘృతస్నూః సనాజ్ఞాభ్యో జుహ్వో జుహోమి ।

శ్రుణోతు మిత్రో అర్యమా భగో న స్తువిజాతో వరుణో దక్షో అంశః॥

ఇమాః, గిరః, ఆదిత్యేభ్యః, ఘృతస్నూరితి ఘృత+స్నూః, సనాత్, రాజభ్య ఇతి రాజ+భ్యః, జుహ్వో, జుహోమి, శ్రుణోతు, మిత్రః, అర్యమా, భగః, నః, తువిజాత ఇతి తువి+జాతః, వరుణః, దక్షః, అంశః.

॥౫౪॥

పదార్థః—(ఇమాః)సత్యాః(గిరః)వాచః(ఆదిత్యేభ్యః)తేజస్విభ్యః(ఘృతస్నూః)ఘృతముదకమివ ప్రదీప్తం వ్యవహారం స్నాన్తి శోధయన్తి తాః (సనాత్) నిత్యమ్ (రాజభ్యః) నృపేభ్యః (జుహ్వో)గ్రహణసాధనేన(జుహోమి)ఆదదామి(శ్రుణోతు)(మిత్రః)సఖా(అర్యమా) న్యాయకారి (భగః)బ్రహ్మర్యవాన్(నః)అస్మాకమ్(తువిజాతః)బహుషు ప్రసిద్ధః(వరుణః) శ్రేష్ఠః (దక్షః) చతురః (అంశః) విభాజకః. ॥౫౪॥ అన్వయః—అహ మాదిత్యేభ్యో రాజభ్యో యా ఇమా గిరో జుహ్వో సనాజ్ఞాహోమి తా ఘృతస్నూ ర్నో గిరో మిత్రోఽర్యమా భగ స్తువిజాతో దక్షోఽంశో వరుణశ్చ శ్రుణోతు. ॥౫౪॥ భావార్థః—విద్యార్థిభి రాగ్ ఆచార్యేభ్యః సుఖితా వాచో గృహీతా స్తా అన్య ఆప్తాః శ్రుత్వా సుపరిక్ష్య శిక్షయన్తు.

॥౫౪॥

పదార్థము—నేను, ఆదిత్యేభ్యః = తేజస్సులైన, రాజభ్యః = రాజులనుండి, ఇమాః

గిరః=ఏ యీ సత్యవాక్కులను, జుహో=గ్రహణసాధనముచే, సనాత్ = నిత్యము, జుహోమి = స్వీకరించుచున్నానో, ఘృతసూ=జలమువలె మంచివ్యవహారమును శోధించెడి, నః=మాయొక్క ఆ వాక్కులను, మిత్ర=మిత్రుడు, అర్యమా=న్యాయ కారి, భగః = ఐశ్వర్యవంతుడు, తువిజాతః = అనేకులలో ప్రసిద్ధుడు దక్షః = చతు రుడు, అంశః=విభాగక ర్త మతీయు, వరుణః=శ్రేష్ఠపురుషుడు, శృణోతు=వినునుగాక॥

భావార్థము—విద్యార్థులు ఆచార్యులవలన నే శిక్షిత వాక్కులను గ్రహించిరో వానిని ఆప్తులై న యన్యులు విని, బాగుగా పరీక్షించి శిక్ష గణపవలయును. ॥౫౪॥

1848 సప్తేత్యన్య కణ్య ఋషిః, అధ్యాత్మం ప్రాణా దేవతాః, భురిగ్జగతీ చంద్రః, నిషిదః స్వరః.

అథ శరీరేన్ద్రియ విషయ మాహ. శరీరేన్ద్రియముల విషయము.

సప్త ఋషయః ప్రతిహితాః శరీరే సప్త రక్షన్తి సదమప్రమాదమ్ ।

సప్తాపః స్వపతో లోక మీయు సత్ర జాగృతో అస్వప్నజౌ సత్రసదౌ చ దేవౌ॥

సప్త, ఋషయః, ప్రతిహితా ఇతి ప్రతి+హితా, శరీరే, సప్త, రక్షన్తి, సదమ్, అప్రమాద మిత్యప్ర+మాదమ్, సప్త, ఆపః, స్వపతః, లోకమ్, ఈయుః, తత్ర, జాగృతః, అస్వప్నజౌ విత్యస్వప్న+జౌ, సత్రసదౌ వితి సత్ర +సదౌ, చ, దేవౌ.

॥౫౫॥

పదార్థః—(సప్త)పంచజ్ఞానేన్ద్రియాణి మనో బుద్ధిశ్చ (ఋషయః) విషయప్రాపకాః (ప్రతి హితాః) ప్రతిత్యా ధృతాః (శరీరే) (సప్త) (రక్షన్తి) (సదమ్) సీదన్తి యస్మిన్ సత్త్వ (అప్రమాదమ్) (సప్త) (ఆపః) ఆపువన్తి వ్యాపువన్తి శరీరమిత్యాపః (స్వపతః) శయనం ప్రాప్తస్య (లోకమ్) జీవా త్మానమ్ (ఈయుః) యన్తి (తత్ర) లోకగమనకాలే (జాగృతః) (అస్వప్నజౌ) స్వప్నో న బియతే యయో స్తా (సత్రసదౌ) సతాం జీవాత్మనాం త్రాణం సత్రం తత్ర సీదత స్తా (చ) (దేవౌ) దివ్య స్వరూపా ప్రాణాపానౌ. ॥౫౫॥ అన్వయః—యే సప్తర్షయః శరీరే ప్రతిహితాస్తే ఏవ సప్తాప్రమారం యథా స్యాత్తథా సదం రక్షన్తి తే స్వపతః సప్తాపః లోకమీయుస్తత్రాఽ స్వప్నజౌ సత్రసదౌ చ దేవౌ జాగృతః. ॥౫౫॥ భావార్థః—అస్మిన్ శరీరే స్థిరాణి వ్యాపకాని విషయబోధకాని సా న్తఃకరణాని జ్ఞానేన్ద్రియాణ్యేవ సాతత్త్వేన శరీరం రక్షన్తి. యదా చ జీవః స్వపితి తదా తమేవాశ్రిత్య తమోబలేనా న్తర్ముఖాని తిష్ఠన్తి తాహ్యవిషయం న బోధయన్తి స్వప్నావస్థాయాం చ జీవాత్మరక్షణతత్పరౌ తమోగుణా నభిభూతౌ ప్రాణాపానౌ జాగరణం కుర్యాతే అన్యథా యద్యన్యాయోరపి స్వప్నః స్యాత్తదా తు మరణమేవ సంభావ్యమితి ॥౫౫॥

పదార్థము—సప్త ఋషయః = విషయములను, అనగా శబ్దాదులను ప్రాప్తించ జేయు పంచజ్ఞానేన్ద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి, ఏ యీ సప్తఋషులు, శరీరే=ఈ శరీ రమున, ప్రతిహితాః=ప్రతితితో స్థిరులై యున్నారో, సప్త=ఆ యేడే, అప్రమాదమ్ =ప్రమాదము—పొరపాటు లేకుండ, సదమ్ = నివసించుట కాధారమైన శరీరమును.

రక్షన్తి = రక్షించుచున్నవి, స్వపతః = నిద్రించుచున్న జనులయొక్క, ఆహః = శరీరమున వ్యాప్తములై యున్న, సప్త = వై యేడు, లోకమ్ = జీవాత్మను, ఈర్ష్యుః = పొందుచున్నవి, తత్ర = ఆ లోకమును పొందునమయమున, అస్వప్నశౌ = స్వప్నమెన్నడును కననివి, సత్రసదా = జీవాత్మలను కాపాడునవి, చ = మఱియు; దేవౌ = స్థిరమైన ఉత్తమ గుణములు గలవియునగు ప్రాణాపానములు, జాగృతః = మేలుకొనుచున్నవి. ॥౫౫॥

భావార్థము—ఈ శరీరమున స్థిరములు వ్యాపకములు విషయబోధకములునైన అంతఃకరణసహిత పంచజ్ఞానేంద్రియములే నిరంతరము శరీరమును రక్షించుచున్నవి. మఱియు నెపుడు జీవుడు నిద్రించునో అపు డవి దానిని ఆశ్రయించుకొని తమోగుణ బలముచే నంతర్ముఖములై ఉండుచున్నవి. కాని బాహ్యవిషయములను బోధించవు. మఱియు స్వప్నావస్థలో జీవాత్మ రక్షణతత్పరములై తమోగుణముచే నభిభూతములు కాకుండ ప్రాణాపానములు మేలుకొని ఉండుచున్నవి. అట్లుగాక ప్రాణాపానములు కూడ నిద్రించుచో మరణమే సంభవమగును. ॥౫౫॥ 1848

ఉత్తిష్టేత్యస్య కణ్వ ఋషిః, బ్రహ్మణస్పతి ర్దేవతా, నిచ్చద్ బృహతి ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.

విద్వాన్ కిం కుర్యా దిత్యాహ. విద్వాంసు లేమి చేయవలయును ?

ఉత్తిష్ట బ్రహ్మణస్పతే దేవయన్త స్తేషమహే ।

ఉప ప్రయన్తు మరుతః సుదానవ ఇన్ద్రో ప్రాశూ ర్భవా సచా ॥౫౬॥

ఉత్, తిష్ట, బ్రహ్మణః, పతే, దేవ యన్త ఇతి దేవ+యన్తః, త్వా, ఈమహే, ఉప, ప్ర, యన్తు, మరుతః, సుదానవ+ఇతి సు+దానవః, ఇన్ద్రో, ప్రాశూ, భవ, సచా. ॥౫౬॥

పదార్థః—(ఉత్)(తిష్ట)(బ్రహ్మణః)ధనస్య(పతే)పాలక(దేవయన్తః)దేవాన్ కామయమానాః (త్వా)త్వామ్(ఈమహే)యాచామహే(ఉప) (ప్ర) (యన్తు) ప్రాప్నువన్తు (మరుతః) మనుష్యాః (సుదానవః)కోభనదానాః(ఇన్ద్రో)ఐశ్వర్యకారక!(ప్రాశూ)యః ప్రాశ్నాతి సః(భవ)అత్ర ద్వ్యచో తస్మిన్ ఇతి దీర్ఘః (సచా) సత్యసమవాయేన. ॥౫౬॥ అన్వయః—హే బ్రహ్మణస్పతే ఇన్ద్రో! దేవయన్తో వయం యన్తేషమహే యన్త్వా సుదానవో మరుత ఉప ప్రయన్తు స త్యముత్తిష్ట సచా ప్రాశూ ర్భవ. ॥౫౬॥ భావార్థః—హే విద్వాన్ యే విద్వాం కామయమానఃప్రాప్నువ తిష్ఠేయ స్తేభ్యో విద్యాదానాయ భవానుత్తిష్టతూద్యుక్తో భవతు. ॥౫౬॥

పదార్థము—బ్రహ్మణః పతే = ధనరక్షక! ఇన్ద్రో = ఐశ్వర్యకారకా! విద్వాంసుడా! దేవయన్తః = దివ్యవిద్వాంసులను కోరుచు మేము, త్వా = ఏ నిన్ను, ఈ మహే = యా చించుచున్నామో, ఏ నిన్ను, సుదానవ మరుతః = సుందరదానమొసగు మానవులు, ఉప ప్రయన్తు = సమీపమున ప్రయత్నపూర్వకముగ పొందుదరో. ఆ నీవు, ఉత్ తిష్ట = లేము! మఱియు సచా = సత్యముయొక్క సంబంధముతో, ప్రాశూః = ఉత్తమభోగ మును భోగించువాడవు, భవ = కమ్ము, ॥౫౬॥

భావార్థము—ఓ విద్వాంసుడా ! ఎవరు విద్యను కోరుచున్నవారై నీ యండకు చేరుదురో వారికివిద్యాదానమొనర్చుటకై నీవు సంసిద్ధుడవు కమ్ము. ॥౫౬॥ 1849

1850 ప్రమానమిత్యస్య కణ్వ ఋషిః, బ్రహ్మణస్పతి ర్దేవతా, విరాట్ బృహతి ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః అథేశ్వరవిషయ మాహ. ఈశ్వరుని విషయ మిందు చెప్పెను.

ప్ర నూనం బ్రహ్మణస్పతి ర్మన్త్రం వదత్సృక్ ధ్యమ్ ।

యస్మిన్నిన్ద్రో వరుణో మిత్రో అర్వమా దేవా ఓకాంసి చక్రిరే ॥౫౭॥

ప్ర, నూనమ్, బ్రహ్మణః, పతిః, మన్త్రమ్, వదత్తి, ఉక్ ధ్యమ్, యస్మిన్, ఇన్ద్రః, వరుణః, మిత్రః, అర్వమా, దేవాః, ఓకాంసి, చక్రిరే. ॥౫౭॥

పదార్థః—(ప్ర)(నూనమ్)నిశ్చితమ్(బ్రహ్మణః)వేదవిద్యాయాః(పతిః) పాలకః (మన్త్రమ్) (వదత్తి) (ఉక్ ధ్యమ్) ఉక్త్యమ్ ప్రశంశనీయేషు సాధుమ్ (యస్మిన్)(ఇన్ద్రః) విద్యుత్సూర్యో వా (వరుణః)జలం చన్ద్రో వా(మిత్రః)ప్రాణోఽస్యే వాయవశ్చ (అర్వమా) సూత్రాత్మా (దేవాః) దివ్యగుణాః(ఓకాంసి)నివాసాన్(చక్రిరే)కృతవన్తః సన్తి. ॥౫౭॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! యస్మిన్నిన్ద్రోవరుణో మిత్రోఽర్వమా దేవా ఓకాంసి చక్రిరే, స బ్రహ్మణస్పతిః పరమాత్మార్థ్యం మన్త్రం వేదాఖ్యం నూనం ప్రవదత్తితి విజానీత. ॥౫౭॥ భావార్థః—హే మనుష్యా! యస్మిన్ పరమాత్మని సర్వం జగత్కారణం కార్యం జీవాశ్చ వసన్తి యశ్చ సర్వేషాం జీవానాం హిస సాధకం వేదోపదేశం కృతవానన్తి తమేవ యూయం భజత. ॥౫౭॥

పదార్థము—మానవులారా! యస్మిన్ = ఏ పరమాత్మయందు, ఇన్ద్రః = విద్యుత్తు లేక సూర్యుడు, వరుణః = జలము, లేక చంద్రుడు, మిత్రః = ప్రాణము, అపానాదీతర వాయువులు, అర్వమా = సూత్రాత్మయైన వాయువు, దేవాః = ఉత్తమగుణములు గలిగినవి ఇవియన్నియు, ఓకాంసి = నివాసములను, చక్రిరే = చేసుకొనియున్నవో, బ్రాహ్మణః = వేదవిద్యయొక్క, పతిః = రక్షకుడైన ఆ జగదీశ్వరుడు, ఉక్త్యమ్ = ప్రశంస నీయపదార్థములందు శ్రేష్ఠమైన, మన్త్రమ్ = వేదరూప మంత్రభాగమును, నూనమ్ = నిశ్చయముగ, ప్రవదత్తి = బాగుగా చెప్పుచున్నాడని మీ రెఱుంగుడు. ॥౫౭॥

భావార్థము—మానవులారా! ఏ పరమాత్మయందు కార్యకారణరూప సమస్త జగత్తు, జీవములు నివసించుచున్నవో, ఎవడు సకలజీవులకు హితసాధకమగు వేదోప దేశమొనర్చుచున్నాడో అతనినే మీరు భజించుడు, సేవించుడు. ఉపాసించుడు. ॥౫౭॥

బ్రహ్మణస్పత ఇత్యస్య గృత్యమద ఋషిః, బ్రహ్మణస్పతి ర్దేవతా, నిచృక్ త్రిష్టుప్ ఛన్దః, ధైవతః స్వరః పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల విషయ మయ్యదియే.

బ్రహ్మణస్పతే త్వమస్య యన్తా సూక్తస్య బోధి తనయం చ జిన్వ ।

విశ్వ న్తద్భద్రం యదవన్తి దేవా బృహద్వదేమ విదధే సువీరాః॥

*య ఇమా విశ్వా । విశ్వకర్మా । యో నః పితా । అన్నపతేఽన్నస్య నో దేహి॥

బ్రహ్మణః, పతే, త్వమ్, అస్య, యంతా, సూక్తస్యేతి సు+ఉత్తస్య,
బోధి, తనయమ్, చ, జిన్వ, విశ్వమ్, తత్, భద్రమ్, యత్, అవన్తి, దేవాః
బృహత్, వదేమ విదధే, సువీరా+ఇతి సు+వీరాః. ॥౫౮॥

పదార్థః—(బ్రహ్మణః)బ్రహ్మాణ్యస్య(పతే)రక్షక!(త్వమ్)(అస్య)(యంతా)నియంతా(సూక్తస్య) యుక్త వక్తుమర్హస్య(బోధి)బోధయ(తనయమ్)విద్యాపుత్రమ్(చ)(జిన్వ)ప్రిణీహి(విశ్వమ్)సర్వమ్ (తత్)(భద్రమ్)కల్యాణకరమ్(యత్) (అవన్తి)రక్షస్త్వ్యపదిశన్తి (దేవాః) విద్వాంసః (బృహత్) మహత్ (వదేమ)ఉపదిశేమ(విదధే)విజ్ఞాపనీయే వ్యవహారే(సువీరాః)శోభనాశ్చ తే వీరాశ్చసువీరాః అన్యాయః— పే బ్రహ్మణస్పతే దేవా విదధే యదవన్తి యత్ సువీరా వయం బృహద్వదేమ తస్యాస్య సూక్తస్య త్వం యంతా భవ తనయం చ బోధి తద్భద్రం విశ్వం జిన్వ. భావార్థః— పే జగదీశ్వర! భవానస్మాకం విద్యాయాః సత్యస్య వ్యవహారస్య చ నియంతా భవత్వస్మాకమ పత్యాని విద్యావన్తి కరోతు సర్వం జగద్యథావద్రక్షతు! సర్వత్ర న్యాయ్యం ధర్మం సుశిక్షాం పరస్పరప్రీతిం చ జనయత్ప్రీతి.

పదార్థము—బ్రహ్మణః=బ్రహ్మాండముయొక్క, పతే = రక్షకా! పరమేశ్వరా! దేవాః=విద్వాంసులు, విదధే = ప్రకటించదగిన వ్యవహారమునందు, యత్ = దేనిని రక్షించుచున్నారో, లేక [ఏది] ఉపదేశించుచున్నారో, మఱియు దేనిని, సువీరాః = ఉత్తమ వీరపురుషులమైన మేము, బృహత్=మిగులశ్రేష్ఠమని, వదేమ=చెప్పెదమో, అస్య సూక్తస్య=జాగుగా చెప్పదగిన ఆ యీ వచనమునకు, త్వమ్=నీవు, యంతా= నియమకర్తవుకమ్ము, చ = మఱియు, తనయమ్ = విద్యను శుద్ధముగా విచారించు పుత్రునివంటి ప్రియపురుషునకు, బోధి=బోధించుము మఱియు, తత్ భద్రమ్ విశ్వమ్= కల్యాణకరములైన ఆ సకలజీవులను, జిన్వ=తృప్తపఱచుము. ॥౫౮॥

భావార్థము—జగదీశ్వరా! నీవు మా విద్యను, సత్యవ్యవహారమును నియమము నందుంచువాడవు కమ్ము, మా సంతానమును విద్వాసమన్వితులుగ నొనర్చుము, సర్వ జగత్తును యథావిధిగా రక్షించుము. న్యాయయుక్త ధర్మమును, ఉత్తమశిక్షను, పర స్పరప్రీతిని ఉత్పన్న మొనర్చుము. ॥౫౮॥

*అత్ర పూర్వోక్తమన్తా)ణాం చత్వారి ప్రతీకాని య ఇమా విశ్వా ౧౭. ౧౭ విశ్వకర్మా ౧౧ ౨౬ యో నః పితా ౧౭.౨౭. అన్నపతేఽన్నస్య నో దేహి ౧౧ ౨౩ విశేష కర్మణి కార్యాధ్యం ధృతాని.

అస్మిన్నధ్యాయే మనసో లక్షణం, శిక్షా, విద్యేచ్ఛా, విద్యత్సక్తిః, కన్యాప్రబోధో, విద్యల్లిక్షణం
రక్షాయాచనం, బలైశ్వర్యేచ్ఛా, సోమోపధిలక్షణం, శుభేచ్ఛా, పరిమేశ్వరసూర్యవర్ణనం, స్వరిజ్ఞా,
ప్రాతరుత్థానం, పురుషార్థేనర్థి సిద్ధి ప్రాపణ మిశ్వరస్య జగన్నిర్మాణం, మహారాజవర్ణన మశ్వగుణకథన
మాయుర్వర్ణనం, విద్యప్రాప్తలక్షణ మిశ్వరకృత్యం చోక్త మతోఽస్యాఽధ్యాయార్థస్య పూర్వా
ధ్యాయోక్తార్థేన సమా సక్తి ర్వేద్యా, ॥౫౮

ఈ అధ్యాయమందు మనస్సు లక్షణము, శిక్ష, విద్యేచ్ఛ, విద్వాంసుల సాంగత్యము, కన్యాప్రబో
ధము, చేతనత్వము, విద్వాంసుల లక్షణము, రక్షణకై ప్రార్థన, బలైశ్వర్యేచ్ఛ, సోమోపధి లక్షణము,
శుభకర్మేచ్ఛ, పరిమేశ్వరుని సూర్యుని వర్ణన, స్వరిజ్ఞ, ప్రాతఃకాలమున లేచుట, పురుషార్థముతో
బుద్ధిసిద్ధులను పొందుట. ఈశ్వరుని జగన్నిర్మాణము, మహారాజుల వర్ణన, ఈశ్వరుని[అశ్వ]గుణకథ
నము, ఆయువును వృద్ధిపరచుట, విద్వాంసుల లక్షణము, ప్రాణముల లక్షణము, ఈశ్వరుని రక్షవ్యము
మున్నగు నిషయములు వివరించ బడెను. కావున నీ అధ్యాయము యొక్క అర్థమునకు పూర్వాధ్యాయ
యమునందు చెప్పబడిన అర్థముతో సున్న సంబంధమును ఎరుంగవలయును.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యాణాం శ్రీయత పరమవిదుషాం నిరజానంద
సరస్వతీస్వామినాం శిష్యేణ శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యేణ
శ్రీమద్దయానందసరస్వతీస్వామినా విరచితే సంస్కృతార్య
భాషాభ్యాం విభూషితే సుప్రమాణయుక్తే
యజుర్వేదభాష్యే చతుస్త్రింశో
ఽధ్యాయః సమాప్తి
మగమత్.

కృష్ణా మండలాంతర్గత కుందేరు గ్రామవాస్తవ్యులగు .
పాలిడగు పోషాచలార్య, తదేవమండలాంతర్గత ముదునూరు
గ్రామవాస్తవ్యుడు అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు ఆంధ్రీకరించిన
శ్రీ మద్దయానందసరస్వతీ నిర్మిత యజుర్వేదభాష్యావ్యమందలి ౩౩ వ అధ్యాయము సమాప్తము.

-(ఇతి)-

అథ పంచత్రింశాధ్యాయారమ్భః

—0—

ముప్పదియైదవ అధ్యాయము ప్రారంభము

ఓం విశ్వాని దేవ సవిత ద్ధరి తాని పరాసువ । యద్భద్రం తన్న ఆ సువ ॥౧॥

1852 అపేత్యస్య అదిత్యా దేవా నా ఋషయః, పితరో దేవతాః, పూర్వస్య పిపీలికామధ్యా గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః, ద్యుభిరిత్యుత్తరస్య ప్రాజాపత్యా బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః.

అథ వ్యవహారజీవయోగ్గతి మాహ. వ్యవహారగతి జీవముగతి చెప్పబడెను.

అపేతో యన్తు ప్రణయోఽసుమ్నా దేవపీయవః । అస్య లోకః సుతావతః ।

ద్యుభి రహోభి రక్తుభి ర్వ్యక్తం యమో దదాత్వవసాన మస్మై. ॥౧॥

అప, ఇతః, యన్తు, ప్రణయః, అసుమ్నా, దేవపీయవ ఇతి దేవ+ పీయవః, అస్య, లోకః, సుతావతః, సుతవత ఇతి సుత+వతః, ద్యుభిరితి ద్యుభిః, అహోభిరిత్యహః+భిః, అక్తుభిరిత్యక్తు+భిః, వ్యక్తమితి వి+క్తమ్, యమః, దదాతు, అవసానమిత్యవ+సానమ్, అస్మై. ॥౧॥

పదార్థః—(అప) దూరీకరణే (ఇతః) అస్మాత్ (యన్తు) గచ్ఛన్తు (ప్రణయః) వ్యవహారిణః (అసుమ్నా) అసుఖాని దుఃఖాని సుమ్న మితి సుఖ నా...నిఘం. ౩.౬. (దేవపీయవః) యే దేవానాం విదుషాం దేవప్తారః (అస్య) (లోకః) దర్శనీయః (సుతావతః) ప్రశస్తాని సుతాని వేదవిద్యత్రేపి తాని కర్మాణి యస్య తస్య (ద్యుభిః) ప్రకాశమానైః (అహోభిః) దినైః (అక్తుభిః) రాత్రీభిః (వ్యక్తమ్) ప్రసిద్ధమ్ (యమః) యన్తా (దదాతు) (అవసానమ్) అవకాశమ్ (అస్మై). ॥౧॥ అన్వయః—హే దేవపీయవః పణయోఽసుమ్నాన్యస్యేభ్యో దదతి త ఇతోఽవయన్తు లోకో యమో ద్యుభి రహోభి రక్తుభి రస్య సుతావతో జనస్య సంబద్ధినేఽస్మై వ్యక్తమవసానం దదాతు. ॥౧॥ భావార్థః—య ఆప్తాన్విదుషో ద్విషన్తి తే సద్యో దుఃఖమాప్నువన్తి యే జీవాః శరీరంత్యక్త్యా గచ్ఛన్తి తేభ్యో యథాయోగ్యమవకాశం దత్వా పరమేశ్వరస్తేషాం కర్మానుసారేణ సుఖదుఃఖాని దదాతి ॥౧॥

పదార్థము—దేవపీయవః=విద్వాంసులను దేవించువారగు, ప్రణయః=పవ్యవహారచతురులు ఇతరులకు, అసుమ్నా = దుఃఖములను కలిగించుచున్నారో, వారు, ఇతః=ఇటనుండి, అప యన్తు=తొలగిపోవుదురుగాక! లోకః=చూడతగినవాడు, యమః=సర్వనియంతయునగు పరమాత్మ, ద్యుభిః=ప్రకాశవంతములగు, అహోభిః=దినములతోపాటు, అక్తుభిః=రాత్రులతోపాటు, అస్య సుతావతః=వేదముచేత లేకవిద్వాంసులచేత ప్రేరేపించబడిన ప్రశస్తములగు కర్మలుగల ఈ మానవునికి సంబంధియైన, అస్మై=ఈ మనుష్యునకై, వ్యక్తమ్=ప్రసిద్ధమగు, అవసానమ్=అవకాశమును, దదాతు=ఇచ్చుగాక!

భావార్థము—అప్పులు, సత్యవాదులు, ధర్మాత్ములునగు విద్వాంసులను ద్వేషించు వారు శ్రీఘముగ దుఃఖములను పొందుచున్నారు. శరీరమును త్యజించిపోవు జీవులకై యథా యోగ్యముగ అవకాశమును కల్పించి, వానికర్మలనుబట్టి వరమేశ్వరుడు సుఖ దుఃఖములను ఫలముల నిచ్చుచున్నాడు. ||౧|| 1852

1853 సవితా త యిత్యన్య ఆదిత్యా దేవా ఋషయః, సవితా దేవతా, గాయత్రీ ఛందః, షడ్వింశః స్వరః. పున రిశ్వరక ర్తవ్య విషయ మాహ. ఈశ్వరుని కర్తవ్య విషయము.

సవితా తే శరీరేభ్యః పృథివ్యాం లోక మిచ్ఛతు ।

తస్మై యుజ్యంతా ముస్రియాః.

||౨||

సవితా, తే, శరీరేభ్యః, పృథివ్యామ్, లోకమ్, ఇచ్ఛతు, తస్మై.

యుజ్యంతామ్, ఉస్రియాః.

||౩||

పదార్థః—(సవితా)పరమాత్మా(తే)తవ(శరీరేభ్యః)దేహేభ్యః(పృథివ్యామ్)అస్థి ఋషి భూషం వా(లోకమ్)కర్మానుకూలం సుఖదుఃఖప్రాపకమ్ (ఇచ్ఛతు)(తస్మై)(యుజ్యంతామ్)(ఉస్రియాః) కిరణాః. ఉప్రా ఇతి రశ్మి వా...నిఘం...౧. ౫. ||౨|| అన్వయః—హే జీవ సవితా యస్య తే శరీరేభ్యః పృథివ్యాం లోకమిచ్ఛతు తస్మై తుభ్య ముస్రియా యుజ్యంతామ్. భావార్థః—హే జీవా యో జగదీశ్వరో యుష్మత్వం సుఖమిచ్ఛతి కిరణద్వారా లోకలోకాంతరం ప్రాప్య యతి స ఏవ యుష్మా భి ర్నాయకారి మత్తవ్యః. ||౩||

పదార్థము—ఓ జీవమా ! సవితా=పరమాత్మ, తే = ఏ నీయొక్క, శరీరేభ్యః = జన్మజన్మాంతరముల శరీరములకై, పృథివ్యామ్=అంతరిక్షమున లేక భూమియందు, లోకమ్=కర్మల కనుకూలములగు సుఖదుఃఖముల సాధనము లేక ప్రాప్తిపతేయు స్థానమును, ఇచ్ఛతు=కోరునో, తస్మై = అట్టి నీకై, ఉస్రియాః = ప్రకాశములగు కిరణములు, యుజ్యంతామ్=ఉపయోగకరములగుగాక ! ||౨||

భావార్థము—ఓ జీవులారా ! ఏ జగదీశ్వరుడు నీకై సుఖము కోరుచున్నాడో మఱియు కిరణములద్వారా లోకలోకాంతరములకు చేర్చుచున్నాడో అతనినే మీరు న్యాయకారిగ భావించవలెను. ||౩|| 1853

1854 వాయు రిత్యన్య ఆదిత్యా దేవా వా ఋషయః, సవితా దేవతా, ఉష్ణిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః.

జీవానాం కర్మగతి విషయ మాహ. జీవుల కర్మగతి విషయము.

వాయుః పునాతు సవితా పునాత్వగ్నే ర్భ్రాజసా సూర్యస్య వర్చసా ।

విముచ్యంతా ముస్రియాః.

||౩||

వాయుః, పునాతు, సవితా, పునాతు, అగ్నేః, భ్రాజసా, సూర్యస్య, వర్చసా,

వి, ముచ్యంతామ్, ఉస్రియాః.

॥౩॥

పదార్థః—(వాయుః)(పునాతు)పవిత్రయతు(సవితా)సూర్యః(పునాతు) (అగ్నేః) విద్యుతః (భ్రాజసా)దీప్త్యా (సూర్యస్య) (వర్చసా)ప్రకాశేన(వి) (ముచ్యంతామ్) త్యజ్యంతామ్(ఉస్రియాః) కిరణాః. ॥౩॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! వాయు రగ్నే భ్రాజసా సూర్యస్య వర్చసా యానస్మాన్ పునాతు సవితా పునాతు ఉస్రియా విముచ్యంతామ్. ॥౩॥ భావార్థః—యదా జీవాః శరీరాణి త్యక్త్యా విద్యుతం సూర్యప్రకాశం వాయ్వాదీని చ ప్రాప్య గచ్ఛంతి గర్భం ప్రవిశంతి తదా కిరణాస్తాన్ త్యజంతి. ॥౩॥

పదార్థము—మానవులారా! వాయుః=పవనము, అగ్నేః=విద్యుత్తుయొక్క, భ్రాజసా=దీప్తిచేతను, సూర్యస్య=సూర్యునియొక్క, వర్చసా=తేజస్సుచేతను [ప్ర] మమ్ములను, పునాతు=పవిత్ర మొనర్చునో! సవితా=సూర్యుడు, పునాతు=పవిత్ర మొనర్చునో! [ఆనన్ను]ఉస్రియాః=కిరణములు, ముచ్యంతామ్=విడుచును గాక! ॥౩॥

భావార్థము—జీవములు శరీరమును వదలి విద్యుత్తును, సూర్యప్రకాశమును, వాయ్వాదులను పొంది గర్భములో ప్రవేశించినప్పుడు కిరణములు వానిని త్యజించుచున్నవి.

అశ్వత్థ ఇత్యస్య ఆదిత్యా దేవా ఋషయః, వాయుః సవితా దేవతే, అనుష్టుప్ ఛందః, గాఢారః స్వరః పున ర్మనుష్యైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ. మానవు లేమి చేయవలయును?

అశ్వత్థే వో నిషదనం పర్ణే వో వసతి స్కృతా ।

గోభాజ ఇత్కిలానథ యత్సనవథ పూరుషమ్. ॥౪॥

అశ్వత్థే, వః, నిషదనమ్, నిసదనమితి ని+సదనమ్, పర్ణే, వః, వసతిః, కృతా, గోభాజ ఇతి గో+భాజః, ఇత్, కిల, అనథ, యత్, సనవథ, పూరుషమ్, పూరుషమితి పూరుషమ్. ॥౪॥

పదార్థః—(అశ్వత్థే)శ్వః స్థాస్యతి న స్థాస్యతి వా తస్మిన్ననిత్యే సంసారే (వః) యుష్మాకమ్(నిషదనమ్)స్థాపనమ్(పర్ణే)పర్ణవచనంచలే జీవనే(వః) యుష్మాకమ్(వసతిః) నివసతిః(కృతా) (గోభాజ)యే గాః పృథివీం వాచమిన్ద్రియాణి కిరణాన్ వా భజంతి తే(ఇత్)పవ(కిల)(అనథ) భవథ(యత్)(సనవథ) సేవధ్యమ్(పూరుషమ్)సర్వత్ర పూర్ణం పరమాత్మానమ్. అన్వయః—హే జీవా! యేన జగదీశ్వరేణాశ్వత్థే వో నిషదనం కృతం, పర్ణే వో వసతిః కృతా, యత్పూరుషం కిల సనవథ తేన సహ గోభాజ ఇద్యాయం వ్రయత్సేన ధర్మేననథ. ॥౪॥ భావార్థః—మనుష్యైర్నిత్యే సంసారేన నిత్యాని శరీరాణి పదార్థాంశ్చ ప్రాప్య క్షణభ్రమరే జీవనే ధర్మాచరణేన నిత్యం పరమాత్మాన ముపాస్యాదైత్యపరమాత్మసంయోగజం నిత్యం సుఖం ప్రాపణీయమ్॥౪॥

పదార్థము—జీవులారా! పరమేశ్వరుడు, అశ్వత్థే=రేపు ఉండునో ఉండదో అను అనిత్యసంసారమునందు, వః=మీ యొక్క, నిషదనమ్=స్థానమును ఏర్పాటుచేసెనో, పర్ణే=పత్రసదృశ చంచల జీవనమునందు, వః వసతిః=మీ నివాసము, కృతా=చేసెనో,

యత్ పురుషమ్ = ఏ పరమాత్ముని, కిల = నిశ్చయముగ, సనవథ = సేవించెదహో, అత నితోపాటు, గోభాజః = భూమిని, వాణిని ఇంద్రియములను, కిరణములను సేవించు వారలై మీరు, ఇత్ = నిశ్చయముగ, ప్రయత్నపూర్వకముగ ధర్మమునందు స్థిరముగ, అనథ = ఉండుడు. ||౪||

భావార్థము—అనిత్యసంసారములో అనిత్యములగు శరీరములను, పదార్థములను పొంది, తుణభంగురమగు జీవనములో ధర్మాచరణముచే నిత్యుడగు పరమాత్ముని ఉపాసించి, మానవులు ఆత్మ పరమాత్మల సంయోగజమగు నిత్యసుఖమును పొందవలయును. ||౪|| 1855

సవితేత్యస్యాదిత్యా దేవా వా ఋషయః, వాయుసవితారా దేవతే, అనుష్టుప్ చందః, గాఢారః స్వరః కన్యా కిం కుర్వాదిత్యాహ. కన్య ఏమి చేయవలయును ?

సవితా తే శరీరాణి మాతు రుపస్త ఆ వపతు । తస్మై పృథివి శం భవ. ||౫||

సవితా, తే, శరీరాణి, మాతుః, ఉపస్త+ఇత్యుప+స్థే, ఆ, వపతు, తస్మై, పృథివి, శమ్, భవ. ||౫||

పదార్థః (సవితా) ఉత్పత్తికర్తా పితా (తే) తప (శరీరాణి) ఆశ్రయాన్ (మానుష) అనసినన్యాన్య ప్రదాయాః పృథివ్యాః (ఉపస్తే) సమీపే (ఆ) (వపతు) స్థాపయతు (తస్మై) (సృష్టివి) భూమిపస్పర్శ మానే కన్యే (శమ్) సుఖకారిణీ (భవ). ||౫|| అన్వయః—హే పృథివి! త్వం యదస్మై శరీరాణి మాతు రుపస్తే స పితా ఆ వపతు, సా త్వం తస్మై పితే శమ్భవ. ||౫|| భావార్థః—హే కన్యే! యుష్మాద్విభిషాహాసన్తర మపి జనకస్య జనన్యాశ్చ మధ్యే ప్రీతి రైవ త్యాట్యా కుశ స్థాభ్యామేవ యుష్మాకం శరీరాణి నిర్మితాని పాలితాని చ సన్త్యజ. ||౫||

పదార్థము—పృథివి = భూమివలె సహనశీలవై న కన్యా! తే = ఏ నీయొక్క, శరీరాణి = ఆశ్రయములను, మాతుః = తల్లివలె మాన్యమొసగు పృథివియొక్క, ఉపస్తే = సమీపమున, సవితా = ఉత్పత్తియొనర్చు పిత, ఆ వపతు = స్థాపించునో! ఆ నీవు, తస్మై = ఆ పితకొఱకు, శమ్ = సుఖకారిణివి కమ్ము. ||౫||

భావార్థము—ఓ కన్యలారా! వివాహానంతరముకూడ తల్లిదండ్రులయందు ప్రీతిని వదలకుండుట మీకు యోగ్యము ఏలయన వారిద్దరి వలననే మీ శరీరము లుత్పన్నములై నవి, పోషించబడినవి కనుక... ||౫|| 1856

1857 ప్రజాపతావిత్యస్యాదిత్యా దేవా ఋషయః, ప్రజాపతిర్దేవతా, ఉష్ణిక్ చందః, ఋషభః స్వరః. ఈశ్వరోపాసన విషయ మాహ. ఈశ్వరోపాసన విషయము.

ప్రజాపతౌ త్వా దేవతా యాముపోదకే లోకే నిదధామ్యసౌ
అప నః శోకుచ ద్దమమ్.

ప్రజాపతావితీ ప్రజా+పతౌ, త్వా, దేవతాయామ్, ఉపోదక ఇత్యు ప
+ ఉదకే, లోకే, ని, దధామి, అసౌ, అప, నః, శోశుచత్, అఘమ్. ॥౬॥

పదార్థః—(ప్రజాపతౌ)ప్రజాయాః పాలకే పరమేశ్వరే (త్వా)త్వామ్ (దేవతాయామ్)
పూజనీయాయామ్ (ఉపోదకే)ఉపగతాన్యదకాని యస్మిం స్తస్మిన్ (లోకే)దర్శనీయే(ని)(దధామి)
(అసౌ)(అప)(నః)అస్మాకమ్ (శోశుచత్)భృశం శోషయతు(అఘమ్)పాపమ్. ॥౬॥ అన్వయః—
సౌ జీవ! యోఽసౌ నోఽఘమపశోశుచత్త్వాం ప్రజాపతౌ దేవతాయా ముపోదకే లోకే చ
త్వా నిదధామి. ॥౬॥ భావార్థః—సౌ మనుష్యా! యో జగదీశ్వర ఉపాసితః సన్ పాపా
చరణాత్ పృథక్ కారయతి తస్మిన్నేవ భక్తికరణాయ యుష్మానహం స్థిరీకరోమి యేన న దైవ
యూయం శ్రేష్ఠం సుఖదర్శనం ప్రాప్నుయాత్. ॥౬॥

పదార్థము—ఓ జీవమా! అసౌ = ఏ యీలోకము, నః = మనయొక్క, అఘమ్ =
పాపమును, అప శోశుచత్ = శీఘ్రముగ శోషింపజేయునో, అట్టి, ప్రజాపతౌ = ప్రజా
రక్షకుడు, దేవతాయామ్ = పూజనీయుడునగు పరమేశ్వరునియందును మఱియు, ఉపో
దకే = ఉపగతము, సమీపస్థమునగు ఉదకముగలదియగు, లోకే = దర్శనీయస్థానమందును,
త్వా = నిన్ను, నిదధామి = నిరంతరము ధారణమొనర్చుచున్నాను. ॥౬॥

భావార్థము—మానవులారా! ఉపాసించబడిన భగవంతుడు, మిమ్ము హింసాచర
ణములనుండి వేరుపఱచుచున్నాడు. ఎల్లప్పుడు మీరు శ్రేష్ఠసుఖదర్శనమును పొంద
గలుగుటకై అతనియందే భక్తి నుంచునటుల మిమ్ములను నేను స్థిరమొనర్చుచున్నాను.

1858 పరమిత్యన్య సంకసుక ఋషిః, యమో దేవతా, త్రిష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః.

పున ర్మనుష్యైః కిం క ర్తవ్య మిత్యాహ. మానవు లేమి చేయవలయును ?

పరం మృత్యో అను పరేహి పన్థాం యస్తే అన్య ఇతరో దేవయానాత్ ।

చక్షుష్మతే శృణ్వతే తే బ్రహ్మి మా నః ప్రజామిరిషో మోత వీరాన్ ॥౭॥

పరమ్, మృత్యో+ఇతి మృత్యో, అను, పరా, ఇహి, పన్థామ్, యః, తే,
అన్యః, ఇతరః, దేవయానాదితి దేవ+యానాత్, చక్షుష్మతే, శృణ్వతే, తే,
బ్రహ్మి, మా, నః, ప్రజామితి ప్ర+జామ్, రిరిషః, రిరిష+ఇతి రిరిషః, మా,
ఉత, వీరాన్.

॥౭॥

పదార్థః—(పరమ్)ప్రకృష్టమ్ (మృత్యో)మృత్యుః. అత్ర వ్యత్యయః (అను) (పరా)(ఇహి)
దూరం గచ్ఛతు(పన్థామ్)మార్గమ్(యః)(తే)తవ(అన్యః) (ఇతరః)భిన్నః (దేవయానాత్) దేవా
విద్వాంసో యాన్తి యస్మిం స్తస్మాత్ (చక్షుష్మతే)ప్రశస్తం చక్షు ర్విద్యతే యస్య తస్మై (శృణ్వతే)
యః శృణోతి తస్మై (తే)తుభ్యమ్ (బ్రహ్మి)ఉపదిశామి(మా)(నః) అస్మాకమ్ (ప్రజామ్) (రిరిషః)
హింసాః(మా)(ఉత)అపి(వీరాన్)ప్రాప్తవిద్యాన్ శరీరబలయుక్తాః. ॥౭॥ అన్వయః—సౌ

మనుష్య! యస్తే దేవయానాదితరోఽన్యో మార్గోఽస్తి తం పథానం మృత్యోః సరేహి మృత్యుః
పరైతు యత స్త్వం పరం దేవయాన మన్విహి అతపవ చతుష్కతే శృణ్వతేఽహం తే బ్రహ్మి
యథా మృత్యు ర్మః ప్రజాం న హింస్యాదుతాపి వీరాన్న హన్వాత్తథా త్వం ప్రజాం మా రీరిష
ఉతాపి వీరాన్ వా రీరిషః. ||౭|| ఖావార్థః—మనుష్యైర్యార్యవర్జితవనం తావద్విస్వస్థాగ్గ్రేణ
గత్వా పరమాయుర్బ్రహ్మణ కదాచిద్విసా బ్రహ్మచర్యేణ స్వయంవరం కృత్వాంలౌప్యముః
ప్రజా నోత్పాదనీయా నచై తాసాం బ్రహ్మచర్యానుష్ఠానేన వియోగః కర్తవ్యః. ||౭||

పదార్థము—మానవుడా! తే=నీయొక్క, దేవయానాత్=విద్వాంసులు నడచు
మార్గమునకు, యః ఇతరః అన్యః=భిన్నముగ నే యన్యమార్గమున్నదో, పంథామ్=
ఆ మార్గమునకు, మృత్యో=మృత్యువు, పరా పహి=దురముగ తొలగిపోవును గాక!
కనుక నీవు, పరమ్=ఉత్తమ దేవమార్గమును, అను=అనుకూలముగ పొందుము, ఇందు
వలననే, చతుష్కతే = ఉత్తమ నయనములుగలవాడవు, శృణ్వతే = వినువాడవునగు,
తే=నీకు, బ్రహ్మి=ఉపదేశించుచున్నాను. ఎటుల మృత్యువు, నః=మా ప్రజలను గ్ర
సించదో, మఱియు వీరులనుగూడ మ్రింగదో, అటులనే నీవును, ప్రజామ్=సంతానా
దులను, మా రీరిషః=చంపకుము, విషయాదులతో నశింపజేయకుము, ఉత=మఱియు,
వీరాన్ =విద్యాశరీర బలములతో యుక్తులైన వీరపురుషులను, మా =నశింపజేయుము.

ఖావార్థము—మానవులు జీవితపర్యంతము విద్వాంసుల మార్గమున నడచి, ఉత్త
మాయువును పొందవలయును. బ్రహ్మచర్య మనుష్ఠించక వివాహమాడి అల్పాయువు
లగు బిడ్డలను పుట్టించగూడదు. మఱియు నా సంతానమును బ్రహ్మచర్యానుష్ఠానము
నుండి విముఖులుగ నొనర్చకూడదు. ||౭||

1859 శం వాత ఇత్యన్య ఆదిత్యా దేవా వా ఋషయః, విశ్వేదేవా దేవతాః,

అనుష్టుప్ చందః, గాథారః స్వరః.

సృష్టిస్థాః పదార్థాః కథం మనుష్యాణాం సుఖకారణః స్యు రిత్థ్యాహ.

సృష్టిస్థ పదార్థములు మానవులకెట్లు సుఖకరము లగుచున్నవి?

శం వాతః శబ్దహి తే ఘృణీః శం తే భవన్త్విష్టకాః ।

శం తే భవన్త్వగ్నయః పార్థివాసో మా త్వాభి శూశుచన్. ||౮||

శమ్, వాతః, శమ్, హి, తే, ఘృణీః, శమ్, తే, భవన్తు, ఇష్టరాః, శమ్,

తే, భవన్తు, అగ్నయః, పార్థివాసః, మా, త్వా, అభి, శూశుచన్. ||౮||

పదార్థః—(శమ్)సుఖకరః (వాతః) వాయుః (శమ్) (హి)యతః(తే) (ఘృణీః)రశ్మివాన్
సూర్యః(శమ్)(తే)(భవన్తు)(ఇష్టకాః)వేద్యాం చిత్తాః(శమ్)(తే)(భవన్తు) (అగ్నయః) పాపరాః
(పార్థివాసః)పృథివ్యాం విదితాః(మా)(త్వా)త్వామ్(అభి)(శూశుచన్)భృశం శోకం కుర్ముః||౮||
అన్వయః—హి జీవ! తే వాతః శం భవతు ఘృణీః శం హి భవతు ఇష్టకాస్తే శం భవన్తు పార్థి
వాసోఽగ్నయస్తే శం భవన్త్వైతే త్వామభి శూశుచన్. ||౮|| ఖావార్థః—హి జీవాస్తథైవ
యుష్మాభి ర్గర్భ్యే వ్యవహారే వర్తితవ్యం యథా జీవతాం మృతానాం చ యుష్మాకం సృష్టిస్థా
వాయ్వాదయః పదార్థాః సుఖకరాః స్యుః. ||౮||

పదార్థము—ఓ జీవమా! తే=నీకు, వాతః=వాయువు, శమ్ భవతు = సుఖకర మగునుగాక! ఘృణిః=కిరణయు క్త సూర్యుడు, శమ్ హి=సుఖకారి యగుగాక! ఇష్ట కాః = వేదియందు పేర్చబడిన ఇటుకలు నీకై, శమ్ భవంతు = సుఖదాయకములగు గాక! పార్థివాసః అగ్నయః = పృథివినందు ప్రసిద్ధములైన విద్యుదాద్యగులు, తే= నీకు, శమ్ భవన్తు=కళ్యాణకరములగుగాక! ఇవియన్నియు, త్వా=నిన్ను, మా అభి శూశుచన్ = ఏ వై పునుండియు శోకము గలిగింపజేయునవి కాకుండుగాక! ||౮||

భావార్థము—ఓ జీవులారా! బ్రతికియున్నను, చనిపోయినను సృష్టిలోని వాయ్యాది పదార్థములు మీకు సుఖకరములుగ నుండునటుల ధర్మయుక్త వ్యవహారమున మెలగవలయును. ||౮|| 1859

కల్పనామిత్యస్యాదిత్యా దేవా ఋషయః, విశ్వేదేవా దేవతాః, విరాట్ బృహతీ ఛందః, మధ్యమః స్వరః పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల విషయ మయ్యుదియే.

కల్పన్తా నే దిశ స్తుభ్య మాపః శివతమా స్తుభ్యం భవన్తు సిన్ధవః ।

అన్తరిక్ష శివం తుభ్యం కల్పన్తాం తే దిశః సర్వాః. ||౯||

కల్పన్తామ్, తే, దిశః, తుభ్యమ్, ఆపః, శివతమా ఇతి శివ+తమాః, తుభ్యమ్, భవన్తు, సిన్ధవః, అన్తరిక్షమ్, శివమ్, తుభ్యమ్, కల్పన్తామ్, తే, దిశః, సర్వాః. ||౯||

పదార్థః—(కల్పన్తామ్)సమర్థా భవన్తు(తే)తుభ్యమ్(దిశః)పూర్వాద్యాః(తుభ్యమ్)(ఆపః)ప్రాణా బలాని వా(శివతమాః)అతిశయేన సుఖకరాః(తుభ్యమ్)(భవన్తు)(సిన్ధవః) నద్యః సముద్రా వా(అన్తరిక్షమ్)అకాశమ్(శివమ్)సుఖకరమ్. శివమితి సుఖ నా...నిఘం.౩. ౬.(తుభ్యమ్)(కల్పన్తామ్)(తే)తుభ్యమ్(దిశః)ఐశాన్యాద్యాః(సర్వాః)సమగ్రాః. ||౯|| అన్వయః—హే జీవ! తే దిశశ్శివతమాః కల్పన్తాం తుభ్యమాపః శివతమా భవన్తు తుభ్యం సిన్ధవః శివతమా భవన్తు. తుభ్యం శివమన్తరిక్షం భవతు తే సర్వా దిశః శివతమాః కల్పన్తామ్. ||౯|| భావార్థః—యేఽధర్మం విహాయ సర్వథా ధర్మమాచరన్తి తేభ్యః పృథివ్యాదయః సర్వే సృష్టిస్థాః పదార్థా మంగల కారిణో భవన్తి. ||౯||

పదార్థము—ఓ జీవమా! తే=నీకు, దిశః=పూర్వాది దిక్కులు, శివతమాః = అత్యంతసుఖకరములు లగుటకై, కల్పంతామ్ = సమర్థములగుగాక! తుభ్యమ్ = నీకు, ఆపః = ప్రాణములు లేక జలములు అతిసుఖకరములగుగాక! తుభ్యమ్ = నీకు, సిన్ధవః = నదులు సముద్రములు అతిసుఖప్రదములు, భవన్తు = అగుగాక! మఱియు, తే=నీకు, అంతరిక్షమ్ = అకాశము, శివమ్ = కళ్యాణకరమగుగాక! తే=నీకు, సర్వాః దిశః = ఈశానాది సకల విదిశలు అత్యంత కళ్యాణకరములగుటకై, కల్పంతామ్ = సమర్థములగుగాక!

భావార్థము—అధర్మమును వీడి ధర్మము నన్ని విధముల నాచరించువారికై పృథి వ్యాది సృష్టి పదార్థములన్నియు అత్యంతమంగళకరములు కాగలవు. ||౯|| 1860

1861 అశ్వత్థామీత్యస్య సుచీక ఋషిః, విశ్వేదేవా దేవతాః, నిచృత్రిక్షటుక్ చంద్రః, దైవతః స్వరః.

కే దుఃఖా త్తర స్తీత్యాహ. ఎవరు దుఃఖములనుండి తరించుచున్నారు ?

అశ్వత్థామీ రీయతే సఖి రభధ్వ ముత్తిష్ఠత ప్ర తరతా సఖాయః ।

అత్రా జహీమోఽశివా యే అసన్ శివా న్వయము తరేమాభి వాజాన్ ॥

అశ్వత్థామీ త్యశ్వన్ + వతీ, రీయతే, సమ్, రభధ్వమ్, ఉత్, తిష్ఠత, ప్ర, తరత, సఖాయః, అత్ర, జహీమః, అశివా, యే, అసన్, శివాన్, వయమ్, ఉత్, తరేమ, అభి, వాజాన్.

॥౧౦॥

పదార్థః—(అశ్వత్థామీ)బహవోఽశ్వానో మేఘాః పాషాణా వా విద్యన్తే యస్మాం సృష్టి నద్యాం వా సా(రీయతే)గచ్ఛతి(సమ్)సమ్యక్(రభధ్వమ్)ప్రారమ్భం కురుత(ఉత్)(తిష్ఠత)ఉద్యతా భవత(ప్ర)(తరత)దుఃఖాన్యుల్లంఘయత. అత్ర సంహితాయామితి దీర్ఘః(సఖాయః)సంబంధః సంతః (అత్ర) అస్మిన్ సంసారే సమయే వా. అత్ర నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః(జహీమః)సృజామః (అశివాః) అకల్యాణకరః(యే)(అసన్)సన్తి(శివాన్)సంభకరాన్(వయమ్) (ఉత్) (తరేమ) ఉల్లంఘయేమ (అభి)(వాజాన్)అత్యుత్తమానన్నాది భోగాన్. ॥౧౦॥ అన్వయః—మే సఖాయో! యాః శ్వత్థామీ రీయతే తయా వయం యేఽత్రాశివా అసన్ స్తాన్ జహీమః శివా న్వాజా నభ్యుత్తరేమ తథా యాయం సంరభధ్వ ముత్తిష్ఠత ప్రతరత చ. ॥౧౦॥ భావార్థః—యే నునుష్యా! బృహత్త్యా నౌకయా సముద్రమివాఽశుభాచరణాని దుష్టాంశ్చ తీర్త్వా ప్రయత్నేనోద్యమిసో భూత్వా మజ్జలాన్యాచరేయి స్తే దుఃఖసాగరం సహజతః సన్తరేయః. ॥౧౦॥

పదార్థము—సఖాయః = మిత్రులారా! అశ్వత్థామీ = అనేక మేఘములు లేక ప్రస్థరములు కలిగియున్న సృష్టి, లేక నది ప్రవాహమువలె, రీయతే = నడచుచున్నది. దానితోపాటు వయమ్ = మే మెటుల, అత్ర యే అశివాః అసన్ = ఈ జగత్తునందు లేక ఈకాలమున అకల్యాణకరము లేవియున్నవో వానిని, జహీమః = వదలిపెట్టుచున్నామో, మటియు, శివాన్ = సంభకరములగు, వాజాన్ = అత్యుత్తమములగు అన్నాది భాగములను, అభిఉత్ తరేమ = అన్నివైపులనుండి తరణమొనర్చురమో అసగా భోగించుదుమో అటులనే మీరును, సంరభధ్వమ్ = చక్కగా ఆరంభించుడు; ఉత్తిష్ఠత = ఉద్యమములు గండు, మటియు, ప్రతరత = దుఃఖములను ఉల్లంఘించుడు. ॥౧౦॥

భావార్థము—పెద్ద నౌకతో సముద్రమును దాటుచున్నటుల అశుభాచరణములను, దుష్టజనులను [అతిక్రమించి]దాటి ప్రయత్నపూర్వకముగ పురుషార్థులై మంగళకరములగు ఆచరణము లొనర్చువారు దుఃఖసాగరమును సహజముగ తరించగలరు. ॥

1862 అపాఘమిత్యస్య శుశఃశేవ ఋషిః, ఆపో దేవతాః, విరాడనుష్టుప్ చంద్రః, గాన్ధారః స్వరః.

అథ కే పవిత్రకారకా ఇత్యాహ. ఏ మానవులు పవిత్రకారకులు ?

అపాఘ మప కిల్బిష్ట మప కృత్యా మపో రపః

అపామార్గ త్వమస్మ దప దుఃష్వప్స్వ్యభినువ.

॥౧౧॥

అప, అఘమ్, అప, కిల్విషమ్, అప, కృత్యామ్, అపో+ఇత్యపో, రపః, అపామార్గ, అపమార్గేత్యప+మార్గ, త్వమ్, అస్మత్, అప, దుఃష్వప్స్వ్యమ్, దుఃష్వప్స్వ్యమితి దుః+స్వప్స్వ్యమ్, సువ.

॥౧౧॥

పదార్థః—(అప)దూరీకరణే(అఘమ్) పాపమ్ (అప) (కిల్విషమ్) స్వాస్త్యం మలమ్ (అప) (కృత్యామ్)దుష్క్రియామ్(అపో) దూరీకరణే (రపః) శాస్త్రోద్ధియచాఞ్చల్పజన్యమపరాధమ్ (అపామార్గ)రోగనివారకో౭పామార్గ ఉపధిరివ పాపదూరీక ర్తః(త్వమ్)(అస్మత్)అస్మాకం సకా శాత్(అప)(దుఃష్వప్స్వ్యమ్)దుష్టశ్చాసౌ స్వప్నో నిద్రా చ తస్మిన్ భవమ్(సువ)ప్రేరయ ॥౧౧॥ అన్వయః—హే అపామార్గ!త్వ మస్మదఘ మపసువ కిల్విష మపసువ కృత్యా మపసువ రపో౭పో సువ. దుఃష్వప్స్వ్య మపసువ. ॥౧౧॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలజ్కారః. యథా౭ పామార్గాద్యోషధయో రోగాన్నివార్య ప్రాణినః సుఖయన్తి తథా స్వయం సర్వేభ్యో దోషే భ్యః పృథగ్ భూత్వా౭న్యాయశుభాచరణాత్ పృథక్ కృత్వా యే శుద్ధా భవన్త్యన్యాన్ భావ యన్తి చ త పవ మనుష్యాదీనాం పవిత్రకరాః సన్తి.

॥౧౧॥

పదార్థము—అపామార్గ=అపామార్గ[ఉత్తరేణి]మను ఉపధి రోగమును దూర మొనర్చునటుల పాపములను దూరమొనర్చు సజ్జనపురుషా! త్వమ్ = నీవు, అస్మత్ = మానుండి, అఘమ్ = పాపమును, అప సువ = దూరపఱచుము. కిల్విషమ్ = మనోమాలి న్యమును దూరమొనర్చుము. కృత్యామ్ = దుష్కర్మను, అప = తొలగించుము. రపః = శాస్త్రోద్ధియముల చంచలత్వమును అపరాధమును, అపో = దూరపఱచుము, మఱియు దుఃష్వప్స్వ్యమ్ = చెడునిద్రలందు కలుగు విచారములను, అప = తొలగించుము. ॥౧౧॥

భావార్థము—ఉపమాలంకార మిందున్నది. అపామార్గాద్యోషధులు రోగము లను తొలగించి సకలప్రాణులను సుఖపెట్టుచున్నటుల స్వయముగ సకలదోషముల నుండి వేరై, అన్యులను అశుభాచరణములనుండి తొలగించి తాము శుద్ధులై యితరు లను శుద్ధులుగ నొనర్చువారే మనుష్యాదులను పవిత్రపఱచువారు కాగలుగుదురు. ॥

సుమిత్రీయా న ఇత్యస్యాదిత్యా దేవా ఋషయః, అపో దేవతాః, నిచ్చదనుష్టువ్ చస్తః, ఋషభః, స్వరిః

పున ర్మనుష్యాః కిం కుర్యు రిత్యాహ. మానవు లేమి చేయవలయును ?

సుమిత్రీయా న ఆప ఓషధయః సన్తు దుర్మిత్రీయా స్తస్మై సన్తు ।

యో౭స్మాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్యః.

॥౧౨॥

సుమిత్రీయా+ఇతి సు+మిత్రీయాః, నః, ఆపః, ఓషధయః, సన్తు, దుర్మిత్రీయా ఇతి దుః+మిత్రీయాః, తస్మై సన్తు, యః, అస్మాన్, ద్వేష్టి, యమ్, చ, వయమ్, ద్విష్యః.

॥౧౨॥

పదార్థః—(సుమిత్రియాః) శోభనా మిత్రా ఇవ(నః) అస్త్యభ్యమ్(అపః) ప్రాణా జలాని వా (ఓషధయః) సోమాద్యాః(సస్తు) (దుర్మిత్రియాః) దుర్మిత్రాః శత్రవ ఇవ దుఃఖప్రదాః(అస్మై) (సస్తు) (యః) (అస్మాన్) ధర్మాత్మనః(ద్వేష్టి) అప్రసన్నయతి(యమ్) దుష్టాచారిణమ్(చ) (వయమ్) (ద్విష్టుః) అప్రీతయామః. ||౧౨|| అన్వయః—హే మనుష్యా! యా ఆప ఓషధయో నోఽస్త్యభ్యం సుమిత్రియాః సస్తు తా యుష్మభ్యమపి తాదృశ్యో భవస్తు యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్టుస్తస్మా ఏతా దుర్మిత్రియాః సస్తు. ||౧౨|| భావార్థః—యే రాగద్వేషాదిదోషాన్ విహాయ సర్వేషు స్వాత్మవద్వర్తస్తే తేభ్యో ధర్మాత్మభ్యః సర్వే జలౌషధ్యాదయః పదార్థాః సుఖకరా భవన్తి యే చ స్వాత్మపోషకాః పరద్వేషిణ స్తేభ్యోఽధర్మాత్మభ్యః సర్వ ఏతే దుఃఖగరా భవన్తి మనుష్యైర్ధర్మాత్మభ్యః సహ ప్రీతి ర్దుష్టాత్మభ్యః సహౌప్రీతిశ్చ సతతం కార్యా పరస్తు తేషా మప్యన్తఃకరణేన కల్యాణమేషణీయమ్. ||౧౨||

పదార్థము—మానవులారా! ఆపః = ప్రాణములు లేక జలములు సుతీయు, ఓషధయః = సోమాద్యోష్పధులు, నః = మాకు, సుమిత్రియాః సంతు = సుందరమిత్రులవలె హితకరములగుగాక! మీ కొఱకును అటులే యగుగాక! యః అస్మాన్ ద్వేష్టి = ఎవడు మమ్ములను ద్వేషించుచున్నాడో మతీయు, యమ్ = ఏ దుష్టాచారిని, వయమ్ ద్విష్టుః = మేము అప్రీతి యొనర్చుదుమో, తస్మై = అతని కా పదార్థములు, దుర్మిత్రియాః సంతు = శత్రువులవలె దుఃఖదాయకము లగుగాక! ||౧౨||

భావార్థము— రాగద్వేషాది దోషములను వీడి అందఱితో ఆత్మ సద్భక్తిముగ ప్రవర్తించు ధర్మాత్ములకు ఓషధీజలాది పదార్థములు సుఖకరములగును, స్వాధ్యము నందు ప్రీతి, ఇతరులతో ద్వేషము యొనర్చు అధర్మాత్ములకు ఉక్తపదార్థములన్నియు దుఃఖదాయకములగును. మానవులు ధర్మాత్ములవట్ల ప్రీతి, అధర్మాత్ములయెడ అప్రీతి నిరంతరమొనరించవలయును. అయినను దుష్టులయెడకూడ అంతఃకరణమున కళ్యాణమునే కాంక్షించవలయును. ||౧౨|| 1863

అనడ్వానిత్యస్యాదిత్యా దేవా ఋషయః, కృషీవలా దేవతాః, స్వరాడనుష్టుప్ చన్దః, గాథారః స్వరః కే మనుష్యాః కార్యం సాధ్యం శక్నువన్తిత్యాహ.

ఏ మానవులు కార్యములను సాధించ గలరు ?

అనడ్వాహ మన్వారభామహే సారభేయభి స్వస్తయే ।

స న ఇన్ద్ర ఇవ దేవేభ్యో వహ్నిః సన్తరణో భవ. ||౧౩||

అనడ్వాహమ్, అన్వారభామహ ఇత్యను ఆరభామహే, సారభేయమ్, స్వస్తయే, సః, నః, ఇన్ద్ర ఇవేతీన్ద్రః + ఇవ, దేవేభ్యః, వహ్నిః, సన్తరణ ఇతి సమ్ + తరణః, భవ.

||౧౩||

పదార్థః—(అనడ్వాహమ్) యోఽనాంసి శకటాని వహతి తద్వద్వర్తమానమ్ (అన్వారభామహే)యానాని రచయిత్వా తత్ర స్థాపయేమ(సారభేయమ్)సురభ్యా అపత్యమ్ (స్వస్తయే)

సుఖాయ(సః)(సః)అన్యథ్యమ్(ఇన్ద్ర)ఇవ)విద్యుదివ(దేవేభ్యః)విద్యద్భ్యః(వహ్నిః)సద్యో వోధాగ్నిః
(సన్తరణః)యః సమ్యగధ్వన సారయతి పారం కరోతి సః(భవ)భవతు. అన్యాయః—
హే విద్యున్! యో వహ్ని ర్న్నో దేవేభ్యః సన్తరణో భవతి తం సారభేయమద్వాహ మివ వర్త
మాన మగ్నిం వయం స్వస్తయేఽన్వారభామహే. స తుభ్యం ఇన్ద్ర) ఇవ భవ భవతు. ||౧౩||
భావార్థః—యే మనుష్యా విద్యుదాద్యగ్నివిద్యయా యానాదీని కార్యాణి కర్తుమారభస్తే తే
బలిష్ఠైర్వృషభైః కృషీవలా ఇవ స్వకార్యాణి సాధ్యం శక్నువన్తి విద్యుదివేతస్తతో గన్తున్య.

పదార్థము—విద్యాంసుడా! వహ్నిః=శీఘ్రముగ చేర్పించు నేయగ్ని, సః దేవే
భ్యః=మా విద్యాంసులకై, సంతరణః=చక్కని మార్గములగుండ దాటించునది యగు
చున్నదో, సారభేయమ్=సురభి గోసంతానమగు, అనద్వాహమ్ = బండి మొదలగు
వానిని లాగు వృషభమువలెనున్న ఆ యగ్నితో మేము, స్వస్తయే = సుఖమునకై,
అన్వారభామహే=యానముల నిర్మించి యందు ప్రాణుల ప్రతిష్ఠింపజేతుముగాక!
సః=అది నీకు, ఇంద్ర ఇవ భవ=విద్యుత్తుల్యము అగుగాక! ||౧౩||

భావార్థము—విద్యుదాద్యగ్ని విద్యచే యాన నిర్మాణాదికార్యము లొనర్చు
టకభ్యసించు మానవులతి బలవంతములగు వృషభములతో వ్యవసాయ మొనర్చువారి
వలె కార్యములను సాధించగలుగుచున్నారు. విద్యుదగ్నివలె శీఘ్రముగ నిటునటు
సంచరించగలుగుచున్నారు. ||౧౩|| 1864

ఉద్యయన్తమిత్వస్యాదిత్యా దేవా ఋషయః, సూర్యో దేవతా, విరాడమష్టుప్ శస్త్రః, గాంధారిః స్వరః
కే మోక్ష మధిగచ్ఛన్తీత్యాహ. ఎవరు మోక్షమును పొందుచున్నారు?

ఉద్యయన్తమసస్పరి స్వస్తి పశ్యన్త ఉత్తరమ్ ।

దేవం దేవత్రా సూర్య మగన్త జ్యోతి రుత్తమమ్. ||౧౪||

ఉత్, వయమ్, తమసః, పరి, స్పరితిస్వస్తి, పశ్యన్తః, ఉత్తరమిత్యత్
+తరమ్, దేవమ్, దేవత్రేతి, దేవ+త్రా, సూర్యమ్, అగన్త, జ్యోతిః, ఉత్తమ
మిత్యత్ +తమమ్. ||౧౪||

పదార్థః—(ఉత్)(వయమ్)(తమసః)అన్తకారాత్ (పరి) వర్ణనే (స్వస్తి) స్వప్రకాశమాదిత్యమ్
(పశ్యన్తః)ప్రేక్షమాణాః (ఉత్తరమ్)దుఃఖేభ్య ఉత్తారకం పరత్ర వర్తమానమ్ (దేవమ్)విజయాది
లాభప్రదమ్(దేవత్రా)దేవేషు విద్యుత్సు ప్రకాశమయేషు సూర్యాదిషు వా(సూర్యమ్) అన్తర్యా
మిరూపేణ స్వవ్యాప్త్యా చరాచరాత్మానం పరమాత్మానం (అగన్త)విజానీయామ (జ్యోతిః)
స్వకాశమ్(ఉత్తమమ్)సర్వోత్కృష్టమ్ ||౧౪|| అన్యాయః—హే మనుష్యా!వయం యం తమసస్ప
రం స్పరివ వర్తమానం దేవత్రా దేవం జ్యోతి రుత్తమ ముత్తరం సూర్యం పశ్యన్తః సస్త్ర పర్యు
దగన్త తమేవ యూయమపి సర్వతో విజానీత ||౧౪|| భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమా
లంకారః. హే మనుష్యా! యథా సూర్యం పశ్యన్తో దీప్తాయుషో ధర్మాత్మానో జ్ఞానాః సుఖం
అభస్తే తథైవ ధార్మికా యోగినో మహాదేవం సర్వప్రకాశకం జన్మమృత్యుకేశాదిభ్యః పృథగ్
వర్తమానం సచ్చిదానందస్వరూపం పరమాత్మానం సాక్షాద్విజ్ఞాయ మోక్షమవాప్య సతతమానన్దన్తి

పదార్థము—మానవులారా! తమసః=అంధకారమునకు పరుడు, స్వః=స్వయం ప్రకాశరూపుడగు సూర్యునివలె నున్నవాడు, దేవతా = విద్వాంసులలో, ప్రకాశమయములగు సూర్యాది పదార్థములలో, దేవమ్=విజయాది లాభముల నిచ్చువాడు, జ్యోతిః=స్వయంప్రకాశమయము, ఉత్తమమ్=సర్వోత్తముడు, ఉత్తరమ్=దుఃఖములను తరింపజేయువాడు, సూర్యమ్=అంతర్యామి రూపమున సకల చరాచరములకు స్వామియైన యే పరమాత్మను మేము, పశ్యంతః=జ్ఞానదృష్టితో చూచుచు, పరి ఉత్ అగన్మ=అన్ని విధముల శ్రేష్ఠముగ ఎరుగుదుమో, అతనినే మీరును గుర్తించుడు. ||౧౪

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. మానవులారా! సూర్యుని చూచుచు దీప్తాయుష్మంతులగు ధర్మాత్ములు సుఖమును పొందుచున్నటుల ధర్మస్మైరై న యోగులు మహాదేవుడు, సర్వప్రకాశకుడు, జన్మమృత్యుకేళాదులచే రహితుడు, సచ్చిదానంద స్వరూపుడగు పరమాత్ముని సాక్షాత్తుగా నెఱిగి మోక్షమును పొంది నిరంతరము ఆనందితులగుచున్నారు. ||౧౪|| 1865

1868 ఇమమిత్యన్య సత్కముక ఋషిః, ఈశ్వరో దేవతా, త్రిష్టుప్త్యంతః, ధైవః స్వగః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

ఇమం జీవేభ్యః పరిధిం దధామి మైషాం ను గాదపరో అర్థ మేతమ్ ।

శతం జీవన్తు శరదః పురూచీ రన్త ర్మృత్యుం దధతాం పర్వతేన ||౧౫||

ఇమమ్, జీవేభ్యః, పరిధిమితి పరి+ధిమ్, దధామి, మా, ఏషామ్, ను, గాత్, అపరః, అర్థమ్, ఏతమ్, శతమ్, జీవన్తు, శరదః, పురూచీ, అన్తః, మృత్యుమ్, దధతామ్, పర్వతేన. ||౧౫||

పదార్థః—(ఇమమ్)ప్రత్యక్షమ్ (జీవేభ్యః) ప్రాణధారకేభ్యః స్థావరశరీరేభ్యః (పరిధిమ్) మర్యాదామ్ (దధామి) వ్యవస్థాపయామి (మా) (ఏషామ్) దీవానామ్ (ను) సద్యః (అగాత్) ప్రాప్నుయాత్ (అపరః) అన్యః (అర్థమ్) ద్రవ్యమ్ (ఏతమ్) ప్రాప్తమ్ (శతమ్) (జీవన్తు) (శరదః) (పురూచీ) యాః పురూచీ బహూని వర్షాణ్యుత్పత్తి తాః (అన్తః) మధ్యే (మృత్యుమ్) (దధతామ్) ధారయన్తు (పర్వతేన) జ్ఞానేన బ్రహ్మచర్యాదినా వా ||౧౫|| అన్వయః—అహం పరమేశ్వర ఏషాం జీవానా మేత మర్థ మపరో మా ను గాదితీమం జీవేభ్యః పరిధిం దధామ్యేవ మాచరన్తో భవన్తః పురూచీ శతం శరదో జీవన్తు పర్వతేన మృత్యు మన్త ర్దధతామ్ ||౧౫|| భావార్థః—సా మనుష్యా! యే పరమేశ్వరేణ వ్యవస్థాపితాం ధర్మాచరణం కార్యమధర్మాచరణం త్యాజ్యమితి మర్యాదాం నోల్లిప్తు నేనాన్యాయేన పరపదార్థాన్ని స్వీకుర్యన్తి తేఽరోగాః సన్తశ్చతం వర్షాణి జీవితం శక్నువన్తి సేరర ఈశ్వరాజ్ఞాభక్తైర్రాః. యే పూర్ణేన బ్రహ్మచర్యేణ విద్యా అభివ్యధర్మ మాచరన్తి తాన్మృత్యు ర్మధ్యే నాప్నోతితి ||౧౫||

పదార్థము—పరమేశ్వరుడనైన నేను, ఏషామ్ = ఈ జీవులయొక్క, ఏతమ్ = పరిశ్రమతో సంపాదించిన, అర్థమ్ = ద్రవ్యమును, అపరః = అన్యులెవరు, మా ను గాత్

=తేలికగా కాజేయకూడదు. అని, జీవేభ్యః=జీవులకై, ఇమమ్ పరిధిమ్=ఈ మర్యాదను, కట్టుబాటును ఏర్పాటుచేయుచున్నాను. ఇటు లాచరించుచు మీరు, పురూచీః=చాలాసంవత్సరములకు సంబంధించిన, శతమ్ శరదః=శతశరదృతువులు పూర్తిగ, జీవన్తు=జీవించుడు, వర్వతేన=జ్ఞానముచే లేక బ్రహ్మచర్యాదులచే, మృత్యుమ్=మృత్యువును, అంతః దధతామ్=అణచివేయుడు. దూర మొనర్చుడు. ||౧౫||

భావార్థము—మానవులారా! ధర్మము నాచరించవలయునని, అధర్మము నాచరించకూడదనియు పరమాత్ముడొనర్చిన కట్టుబాటును ఉల్లంఘించనివారు అన్యాయముతో నితరుల పదార్థముల గ్రహించనివారు నీవోగుతై శతవర్షములు జీవించగలుగుదురు. ఈశ్వరాజ్ఞోల్లంఘకులు జీవించజాలరు పూర్ణ బ్రహ్మచర్యముతో విద్య నభ్యసించి ధర్మాచరణ మొనరించువారిని మధ్యలో మృత్యువు సమీపించదు. ||౧౫|| 1866

1867 అగ్న ఇత్యస్యాదిత్యా దేవా ఋషయః, అగ్ని ర్దేవతా, గాయత్రీ ఛందః, షడ్వింశ స్వరః.

కే జనా దీప్తాయుషో భవన్తీత్యాహ. ఏ మానవులు దీప్తాయువును పొందుదురు ?

అగ్న ఆయాంషి పవన ఆ సువోర్త మిషజ్చ నః । ఆరే బాధస్వ దుచ్చునామ్ ॥

అగ్నే, ఆయాంషి, పవనే, ఆ, సువ, ఊర్జమ్, ఇషమ్, చ, నః, ఆరే,

బాధస్వ, దుచ్చునామ్.

||౧౬||

పదార్థః—(అగ్నే) పరమేశ్వర విద్యస్ వా (ఆయాంషి) అన్నాదీని జీవనాని వా. ఆయురిత్యన్న నా... నిఘం. ౧. (పవనే) పవిత్రీకరోషి (ఆ) (సువ) జనయ (ఊర్జమ్) బలమ్ (ఇషమ్) విజ్ఞానమ్ (చ) (నః) అస్మభ్యమ్ (ఆరే) దూరే నిఘే వా (బాధస్వ) (దుచ్చునామ్) దుష్టాః శ్వాన ఇవ వర్తమానాస్తా హింస్యా ప్రాణినః. అత్ర కర్మణి పశ్చి ||౧౬|| అన్వయః—హే అగ్నే! త్వమాయాంషి పవనే న ఊర్జ మిషం చాసువ దుచ్చునా మారే బాధస్వ ||౧౬|| భావార్థః—యే మనుష్యా దుష్టాచరణదుష్టసక్తౌ విహాయ పరమేశ్వరాప్తయోః సేవాం కుర్వన్తి తే ధనధాన్యాయుక్తాః సంతో దీప్తాయుషో భవన్తి. ||౧౬||

పదార్థము—అగ్నే = పరమేశ్వరుడా! లేక విద్వాంసుడా! నీవు, ఆయాంషి = అన్నాదిపదార్థములను, లేక జీవములను, పవనే = పవిత్రమొనర్చుచున్నావు. నః = మాకై, ఊర్జమ్ = బలమును, చ = మరియు, ఇషమ్ = విజ్ఞానమును, ఆ సువ = బాగుగా నుత్పన్న మొనర్చుము, దుచ్చునామ్ = కుక్కవలె దుష్టహింసక ప్రాణులను, దూరే = దూరముగనే గాని, దగ్గరగనే గాని, బాధస్వ = తాడనమొనర్చుము. ||౧౬|| 1867

భావార్థము—దుష్టుల సాంగత్యము, దుష్టాచరణమును వీడి పరమేశ్వరుని, ఆవుడు సత్యవాదియునగు విద్వాంసుని సేవించుమానవులు ధనధాన్యాయుతులై దీప్తాయుష్షంతలుగుదురు. ||౧౬||

1868 ఆయుష్మానిత్యస్య వై భానస ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా, స్వరాటో త్రిష్టుప్ ఛందః, ధైవతః స్వరః.

అథ రాజధర్మ విషయ మాహ. రాజధర్మ విషయము.

ఆయుష్మా నగ్నే హవిషా వృధానో ఘృతప్రతీకో ఘృతయోని రేధి ।
ఘృతం పీత్వా మధు చారు గవ్యం పితేవ పుత్ర మభి రక్షతా దిమాన్తా స్వాహా॥

ఆయుష్మాన్, అగ్నే, హవిషా, వృధానః, ఘృతప్రతీక ఇతి ఘృత+
ప్రతీకః, ఘృతయోని రితి ఘృత+యోనిః, ఏధి, ఘృతమ్, పీత్వా, మధు, చారు,
గవ్యమ్, పితేవేతి పితా+ఇవ, పుత్రమ్, అభి, రక్షతాత్, ఇమాన్, స్వాహా॥౧౭॥

పదార్థః—(ఆయుష్మాన్) జహ్వయ ర్విద్యతే యస్య సః(అగ్నే) అగ్నిరివ వ ర్తమాన రాజః
(హవిషా) ఘృతాదినా (వృధానః) వర్ధమానః. అత్ర బహులం ఛన్దసీతి శానచి శపో లుక్ (ఘృత
ప్రతీకః) యో ఘృత ముదకం ప్రత్యాయయతి సః(ఘృతయోనిః) ఘృతం వ్రదీప్తం తేహి యోనిః
కారణం గృహం వా యస్య సః(ఏధి) భవ (ఘృతమ్) (పీత్వా) (మధు) మధురమ్ (చారు) సుస్తరమ్
(గవ్యమ్) గోర్వికారమ్ (పితేవ) (పుత్రమ్) (అభి) అభిముఖ్యే (రక్షతాత్) రక్ష (ఇమాన్) (స్వాహా)
సత్యయా క్రియయా ॥౧౭॥ అన్వయః—హే అగ్నే! యథా హవిషా వృధానో ఘృతప్రతీ
కో ఘృతయోని రగ్ని ర్యద్యతే తథాఽఽయుష్మాన్ స్వమేధి. మధుచారు గవ్యం ఘృతం పీత్వా
పుత్రం పితేవ స్వాహేమా నభి రక్షతాత్ ॥౧౭॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః.
యథా సూర్యాదిరూపేణాగ్ని ర్భావోభ్యంతరః సక సర్వా రక్షతి తథైవ రాజా సిన్ధుపద్మ
ర్తమానః సక పుత్ర మివేమాః ప్రజాః సతతం రక్షేత్. ॥౧౭॥

పదార్థము—అగ్నే = అగ్నివలెనుండు తేజస్వీ! రాజా! ఎటుల, హవిషా = ఘృతా
దులచే, వృధానః = వృద్ధిజెందినది, ఘృతప్రతీకః = జలమును ప్రసద్ధిపఱచునది. ఘృత
యోనిః = వ్రదీప్తమగు తేజస్సును కారణముగ లేక గృహముగ కలిగియున్నదియు
నగు నగ్ని వృద్ధిజెందునో, అటులనే, ఆయుష్మాన్ = పెద్దవయస్సుగలవాడవై నీవు,
ఏధి = వర్ధిల్లుము. మధు = మధురమును, చారు = సుందరమునునగు, గవ్యమ్ ఘృతమ్ =
గోఘృతమును, పీత్వా = త్రాగి, పుత్రమ్ పితా ఇవ = కొడుకును తండ్రిరక్షించుచున్న
టుల]వలె, స్వాహా = సత్యక్రియతో, ఇమాన్ = ఈ ప్రజాస్థమనుష్యులను, అభి రక్షితాత్ =
అభిముఖ్యుడవై రక్షించుము. ॥౧౭॥

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. సూర్యాదిరూపమున
అగ్ని భావోభ్యంతరమునందుండి అందఱిని రక్షించుచున్నటుల రాజు పితరునివలె
ప్రవర్తించుచు పుత్రసదృశులగు నీప్రజలను నిరంతరము రక్షించవలెను. ॥౧౭॥ 1888

1889 వరీమ ఇత్యన్య భరద్వాజః శిరమృత ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, విరాడనుష్టుప్సంతః, గాథారః స్వరః
పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

పరీమే గామనేషత పర్త్యగ్ని మహృషత ।

దేవేష్వక్రత శ్రవః క ఇమాన్ ॥ ఆ దధర్షతి. ॥౧౮॥

పరి, ఇమే, గామ్, అనేషత, పరి, అగ్నిమ్, అహృషత, దేవేషు,

అక్రమిత, శ్రవః, కః, ఇమాన్, ఆ, దధర్వతి.

॥౧౮॥

పదార్థః—(పరి)సర్వతః(ఇమే)(గామ్) వాణీం పృథివీం వా(అనేషత)(పరి)సర్వతః(అగ్నిమ్)
(అహృషత) హరత (దేవేషు) విద్యత్సు (అకత).కురుత్పు అత్ర మంత్రే ఘనేతి చ్చేర్లుక్ (శ్రవః)
అన్నమ్(కః)(ఇమామ్)(ఆ)(దధర్వతి)ధర్వ యితం శక్నోతి. అత్ర లేటి వ్యత్యయేన క్లుః ॥౧౮॥
అన్వయః—హే రాజజనాః య ఇమే యూయం గాం పర్యనేషతాఽగ్నిం పర్యహృషత. ఏషు
దేవేషు శ్రవోఽక్రతై వం భూతా నిమాన్మవతః క ఆ దధర్వతి ॥౧౮॥ భావార్థః—అత్ర వాచక
లుప్తోపమాలంకారః. యే రాజజనాః పృథివీవద్ధీరా అగ్నివత్తేజస్వినిఽన్నవదాయుష్కరాః
సన్తో ధర్మేణ ప్రజా రక్షన్తి తేఽతులాం రాజశ్రీయ మాపునన్తి ॥౧౮॥

పదార్థము—రాజపురుషులారా! ఇమే=ఈ మీరు, గామ్=వాణిని లేక పృథివిని,
పరి అనేషత=స్వీకరించుడు. అగ్నిమ్=అగ్నిని, పరి అహృషత = అన్నివై పులనుండి
హరించుడు అనగా కార్యమునం దుపయోగించుడు, దేవేషు=ఈ విద్వాంసులయందు,
శ్రవః=అన్నమును, అక్రత=చేయుడు, ఇటుల మెలగు మిమ్ములను, కః = ఎవడు,
ఆ దధర్వతి=గద్దించగలుగును? ॥౧౮॥

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. పృథివివలె ధీరపురు
షులు, అగ్నివలె తేజస్వులు, అన్నమువలె ఆయుర్వర్ధకులు నగుచు ప్రజలను రక్షించు
రాజపురుషులు అతుల రాజ్యలక్ష్మిని పొందుచున్నారు. ॥౧౮॥ 1869

1870 క్రవ్యాదమత్యస్య రమన ఋషిః, అగ్ని ర్దేవతా, త్రిష్టుప్ ఛందః, ఛైవతః స్వరః

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

క్రవ్యాద మగ్నిం ప్ర హిణోమి దూరం యమరాజ్యం గచ్ఛతు రిప్రవాహః ।

ఇహైవాయ మితరో జాతవేదా దేవేభ్యో హవ్యం వహతు ప్రజానన్ ॥౧౯॥

క్రవ్యాదమితి క్రవ్యా+అదమ్, అగ్నిమ్, ప్ర, హిణోమి, దూరమ్,
యమరాజ్యమితి యమరాజ్యమ్, గచ్ఛతు, రిప్రవాహః ఇతి రిప్ర+వాహః,
ఇహ, ఏవ, అయమ్, ఇతరః, జాతవేదా ఇతి జాత+వేదాః, దేవేభ్యః, హవ్యమ్,
వహతు, ప్రజానన్తితి ప్ర+జానన్ ॥౧౯॥

పదార్థః—(క్రవ్యాదమ్)యః క్రవ్యం మాంసమత్తి తమ్ (అగ్నిమ్)అగ్నిమివాఽన్యాన్
పరితాపకమ్ (ప్ర)హిణోమి(గమయామి(దూరమ్)(యమరాజ్యమ్) యమస్య న్యాయాధీశస్య
స్థానమ్(గచ్ఛతు)(రిప్రవాహా)యే రిప్రం పాపం వహన్తి తాన్ (ఇహ) అన్యైః సంసారే (ఏవ)
(అయమ్)(ఇతరః)భిన్నః(జాతవేదాః)జాతప్రజ్ఞానః(దేవేభ్యః)ధార్మికేభ్యో విద్యద్భ్యః (హవ్యమ్)
ఆదాతు మర్హం విజ్ఞానమ్ (వహతు)ప్రాప్తోతు (ప్రజానన్)ప్రకర్తేణ జానన్ సన్ ॥౧౯॥
అన్వయః—ప్రజాన స్సహం క్రవ్యాద మగ్ని మివ వర్తమానం యం దూరం ప్రహిణోమి యాశ్చ
రిప్రవాహాశ్చ దూరం ప్రహిణోమి స యమరాజ్యం గచ్ఛతు తే చ ఇహేతరోఽయం జాతవేదా
దేవేభ్యో హవ్యమేవ వహతు ॥౧౯॥ భావార్థః—అత్ర వాచకలుప్తోపమాలంకారః. హే

న్యాయాశీశాః! యాయం దుష్టాచారిణః సంతాడ్య ప్రాణాదపి వియోజ్య శ్రేష్ఠా సత్కృతేహ సృష్టే సామ్రాజ్యం కురుత. ॥౧౯॥

పదార్థము—ప్రజానన్ = బాగుగ నెఱుగుచున్న నేను, క్రవ్యాదమ్ = పచ్చిమాంసమును తినువాడు, అగ్నిమ్ = అగ్నివలె ఇతరులను తపింపజేయువాడునునై న దుష్టుని, దూరమ్ ప్ర హిణోమి = దూరముగ తఱిమెదను, మఱియు, రిప్రవాహః = పాపభారమును ఎత్తుకొను దుష్టులను దూరమొనర్చుచున్నాను. అతను, మఱియు ఆ పాపులందరు, యమరాజ్యమ్ = న్యాయాధీశుడైన రాజుయొక్క న్యాయాలయమునకు, గచ్ఛతు = పోవుదురు గాక! ఇహ = ఈ జగత్తునందు, ఇతరః అయమ్ జాతవేదాః = ధర్మాత్ముడగు నీ రెండవ విద్వాంసుడు, దేవేభ్యః = ధార్మికవిద్వాంసులను, హవ్యమ్ = గ్రహించదగిన విజ్ఞానమును, ఏవ = అవధారణార్థము, వహతు = లభించును గాక! ॥౧౯॥

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. మీరు దుష్టాచారులను చక్కగా తాడనమొనర్చి, ప్రాణములనుగూడ తొలగించి, శ్రేష్ఠులను సత్కరించి యీ సృష్టియందు సామ్రాజ్యమును, అనగా చక్రవర్తి రాజ్యము నొనర్చుడు. ॥౧౯॥ 1870

1871 వహ వహమిత్యస్యాదిత్యా దేవా ఋషయః,

జాతవేదా దేవతా, స్వరాట్ త్రిష్టుప్ చన్దః, దైవతః స్వరః.

అథ పితృ సేవన విషయ మాహ. పితరులకు సేవచేయు విషయము.

వహ వహం జాతవేదః పితృభ్యో యత్త్రైనాన్వేత్త నిహితా న్పరాకే
మేదసః కుల్యా ఉపతాన్తవన్తు సత్యా ఏషా మూషః సం నమన్తాః స్వాహా॥

వహ, వహమ్, జాతవేద ఇతి జాత+వేదః, పితృభ్య ఇతి పితృ+భ్యః,
యత్ర, ఏనాః, వేత్త, నిహితానితి ని+హితాః, పరాకే, మేదసః, కుల్యాః, ఉప,
తాః, న్నవన్తు, సత్యాః, ఏషామ్, ఆశిష ఇత్యా+శిషః, నమ్, నమన్తామ్, స్వాహా॥

పదార్థః—(వహ)ప్రాప్నుహి(వహమ్) వపన్తి యస్యాం భూమౌ తామ్ (జాతవేదః)జాత ప్రజ్ఞానః(పితృభ్యః) జనకేభ్యో విద్యాశిషాదాత్పభ్యో వా (యత్ర)(ఏనాన్)(వేత్త) బానాసి(నిహితాః)(పరాకే)దూరే (మేదసః)స్నిగ్ధాః(కుల్యాః) జలప్రవాహధారాః (ఉప) (తాః) జనాః (సం నమన్తాః)ప్రాప్నువన్తు (సత్యాః) సత్పు సాధ్వ్యః (ఏషామ్) (ఆశిషః) ఇచ్ఛాః (నమ్) సమ్యక్ (నమన్తామ్)ప్రాప్నువన్తు (స్వాహా)సత్యయా క్రియయా ॥౨౦॥ అన్వయః—హే జాతవేద స్తవం యత్త్రైతాః పరాకే నిహితాః వేత్త తత్ర పితృభ్యో వహం వహ యథా మేదసః కుల్యాస్తానుప్రవన్తు తథా స్వాహౌషా మూషిషః సత్యాః సన్నమన్తామ్ ॥౨౦॥ భావార్థః—

అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యే దూరే స్థితాః పితౄణా విదుషశ్చాహూయ సత్కుర్వన్తి యథా౨౨రామవృషాదీః జలవాయూవర్షయత స్తథైతేమామిచ్ఛా సత్యాః సత్యః సర్వతో వర్షనే.

॥౨౦॥

పదార్థము—జాతవేదః = ఉత్తమజ్ఞానమును పొందినవాడా! నీవు, యత్ర =

ఎక్కడ, పరాకే = దూరముగ, ఏతాన్ నిహితాన్ = ఉన్న యీ పితరులను, వేత్త = ఎటుగుదువో, అక్కడ, పితృభ్యః = జనకులనుండి లేక విద్యాశిక్షాదాతలైన గురువుల నుండి, వసామ్ = వ్యవసాయయోగ్యమైన భూమిని, వహ = పొందుము. ఎటుల, మేద సః = ఉత్తమములైన, కుల్యాః = జలప్రవాహములతో కూడిన నదులు లేక కాలువలు, తాన్ = ఆ సజ్జనులకు, ఉప స్రవంతు = సమీపముగ లభించునో, అటులనే, స్వాహా = సత్యక్రియతో, ఏషామ్ = వీరియొక్క, ఆశిషః = కోరికలు, సత్యాః = సత్యములై, సమ్ నమంతామ్ = చక్కగా లభించునుగాక !

॥౨౦॥

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. దూరముగనున్న పితరులను, విద్వాంసులను ఆహ్వానించి సత్కరించువారికోరికలు సత్యములై, ఆ రామవృక్షములను జలవాయువులు పెంపొందజేయుచున్నటుల అన్నివిధముల పెంపొందును.

1872 స్తోత్రసృష్టి మేధాతిథిరృషిః, పృథివీ దేవతా,

నిచ్చద్ గాయత్రీ, అవన ఇతి ప్రాజాపత్యా గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః,

గృహిణీ కీదృశీ స్యాద్దిత్యాహ. కులీన గృహిణీ ఎటులుండవలయును ?

స్తోనా పృథివి నో భవాన్మత్తరా నివేశనీ ।

యచ్చా నః శర్మ సప్రథాః । అప నః శోశుచద్రఘమ్ ॥౨౧॥

స్తోనా, పృథివి, నః, భవ, అన్మత్తరా, నివేశనీతి ని + వేశనీ, యచ్చ,

నః, శర్మ, సప్రథా ఇతి సప్రథాః, అప, నః, శోశుచత్, అఘమ్. ॥౨౧॥

పదార్థః—(స్తోనా) సుఖకరీ(పృథివి) భూమి రివ వ ర్తమానే(నః)అస్మభ్యమ్ (భవ) (అన్మత్తరా)నిష్కణ్ఠికా (నివేశనీ) నివేశనే యస్యాం సా (యచ్చ) దేహి.అత్ర ద్వ్యచోఽత స్తజ ఇతి దీప్యః (నః)అస్మభ్యమ్(శర్మ)సుఖమ్(సప్రథాః)విస్తీర్ణేన ప్రశంసనేన సహ వ ర్తమానాః(అప)దూరీకరణే (నః)అస్మాకమ్(శోశుచత్)భృశం శోధయతు (అఘమ్) పాపమ్ ॥౨౧॥ అన్వయః—

హే పృథివి భూమి రివ వ ర్తమానే స్త్రీ! త్వం యథాఽన్మత్తరా నివేశనీ భూమిః స్తోనా భవతి తథా నో భవ సప్రథాః సతీ న శ్మర్మ యచ్చ యథా న్యాయేశో నోఽఘమపశోశుచ త్తథాఽపరాధం దూరం గమయ ॥౨౧॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః, యా స్త్రీ

పృథివీవత్ ఉమాశీలా క్రూరతాది దోషరహితా బహుప్రశంసితా అన్యేషామపి దోషనివారికా భవతి నైవ గృహకృత్యే యోగ్యా భవతి. ॥౨౧॥

పదార్థము—పృథివి = భూమివలె నుండు ఉమాశీలవైన పడతీ!నీవు ఎటుల, అన్మత్తరా = కంటకాది రహితము, నివేశనీ = కూర్చొనుట కాధారమునగు భూమి, స్తోనా = సుఖకరమగునో అటుల, నః = మాకు, శర్మ = సుఖమును, యచ్చ = ప్రసాదించుము, న్యాయాధీశుడెటుల, నః అఘమ్ = మా పాపములను, అప శోశుచత్ = శీఘ్రముగ దూరమొనర్చునో లేక శుద్ధమొనర్చునో అటులనే నీవు అపరాధమును దూరమొనర్చుము.

భావార్థము—ఇందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది.పృథివివలె ఉమాశీల, ఓషికగలది, క్రూరత్వాది దోషరహిత, బహుప్రశంసితురాలు, ఇతరుల దోషములను కూడ నివారించునదియునై యుండు స్త్రీయే గృహకార్యములకు యోగ్యురాలగుచున్నది.

॥౨౧॥ 1872

1873 అస్మాదిత్యస్యాదిత్యా దేవా ఋషయః, అగ్ని దేవతా, స్వరాడ్ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః
పున ర్మనుష్యైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ. మానవు లేమి చేయవలయును ?

అస్మాత్త్వమధి జాత్రోఽసి త్వదయం జాయతాం పునః ।

అసౌ స్వర్గాయ లోకాయ స్వాహా.

॥౨౨॥

అస్మాత్, త్వమ్, అధి, జాతః, అసి, త్వత్, అయమ్, జాయతామ్,
పునరితి పునః, అసౌ, స్వర్గాయేతి స్వః+గాయ, లోకాయ, స్వాహా. ॥౨౨॥

పదార్థః—(అస్మాత్)లోకాత్(త్వమ్)(అధి) ఉపరిభావే (జాతః) (అసి) భవతి (త్వత్) తవ
సకాశా దుత్పన్నః(అయమ్)పుత్రః (జాయతామ్)ఉత్పద్యతామ్ (పునః) పశ్యాత్ (అసి) విశేష
నామా(స్వర్గాయ) విశేషసుఖభోగాయ (లోకాయ)ద్రష్టవ్యాయ(స్వాహా)సప్తయూ గ్రియయా
అన్వయః—హే విద్యక!యత స్తవమస్మాల్లోకా దధిజాతోఽసి తస్మాదయం త్వస్మిన్ రసి స్వాహా
స్వర్గాయ లోకాయ జాయతామ్ ॥౨౨॥ భావార్థః—హే మనుష్యా! యుష్మాభి రిహ మనుష్య
శరీరం ధృత్వా విద్యాసుశిక్షాసుశీలధర్మయోగవిజ్ఞానాని సజ్జహ్య ముక్తిసుఖాయ ప్రయతి
తవ్య మిద మేవ మనుష్యజన్మసాఫల్యం వేద్యమితి. ॥౨౨॥

పదార్థము—విద్వాంసుడా! త్వమ్=నీవు, అస్మాత్=ఈలోకముకంటె అనగా
నేటి మానవులకంటె, అధి జాతః అసి=సర్వోపరిగ ప్రసిద్ధుడవై యున్నావు. కావున,
అయమ్=ఈ పుత్రుడు, త్వత్=నీకంటె, పునః=తర్వాత, అసౌ=విశేషనామము
గలవాడై, స్వాహా=సత్యక్రియతో, లోకాయ=చూడదగిన, స్వర్గాయ=విశేష సుఖ
మును భోగించుటకు, జాయతామ్=సమర్థుడగు గాక ! ॥౨౨॥

భావార్థము—మానవులారా! మీ రిచట మానవశరీరమును ధరించి విద్యా సుశిక్ష
లను, సౌశీల్యమును, ధర్మమును, యోగాభ్యాసమును, విజ్ఞానమును చక్కగా గ్రహించి
మోక్షసుఖమునకై ప్రయత్నించుడు. ఇదియే మానవజన్మయొక్క సాఫల్యమని
గ్రహించుడు. ॥౨౨॥ 1873

అస్మిన్నధ్యాయే వ్యవహార జీవగతి జన్మ మృత్యు సత్యాఽఽశీ రగ్ని సత్యీచ్ఛానాం
వ్యాఖ్యానా దేతదధ్యాయోక్తార్థస్య పూర్వాధ్యాయోక్తార్థేన సహ సజ్జతి రస్తీతి వేద్యమ్.

ఈ అధ్యాయమునందు వ్యవహారము, జీవగతి, జన్మము, మృత్యువు, సత్యము, ఆశీర్వాదము,
అగ్ని, సత్యేచ్ఛ మొదలగునవి వ్యాఖ్యానించబడినవగుటచే నీ యధ్యాయమునందు జెప్పబడిన యర్థము
పూర్వాధ్యాయమున చెప్పబడిన యర్థముతో సంగతి కలదని గ్రహించవలయును.

ఇతి శ్రీమత్పురమహంస పరివ్రాజకాచార్యశాం శ్రీమన్మహావిదుషాం విరజానంద

సరస్వతీస్వామినాం శిష్యేణ శ్రీమత్పురమహంస పరివ్రాజకాచార్యేణ

శ్రీమద్దయానంద సరస్వతీ స్వామినా విరచితే సంస్కృతార్థ

భాషాభ్యాం సమన్వితే సుప్రమాణయత్రే

యజుర్వేదభాష్యే పంచత్రింశో

౭ ధ్యాయోఽథ మగమత్.

★

కృష్ణా మండలాంతర్గత కుందేరు గ్రామవాస్తవ్యులగు

పాలెడగు శేషచలార్య, తదేవమండలాంతర్గత ముదునూరు

గ్రామవాస్తవ్యుడు అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు ఆంధ్రీకరించిన

శ్రీ మద్దయానందసరస్వతీ నిర్మిత యజుర్వేదభాషాప్రమండలి ౩౫ వ అధ్యాయము సమాప్తము.

—(ఇతి)—

౩౩

అథ షట్ త్రింశాధ్యాయారమ్భః

—0—

ఇపుడు ముప్పదియారవ అధ్యాయము ప్రారంభించబడుచున్నది

ఓం విశ్వాని దేవ సవిత ధ్విరి తాని పరాసువ । యద్భద్రం తన్న ఆ సువ ॥౧॥

1874 ఋచమిత్యస్య దధ్యక్షాథర్వణ ఋషిః, అగ్ని దేవతా, వంక్తిశ్శస్త్రః, పంచమః స్వరః.

అథ విద్యత్సగ్గేన కిణ్ణాయత ఇత్యాహ. విద్యత్సంగముచే నేమగును ?

ఋచం వాచం ప్ర పద్యే మనో యజ్ఞః ప్ర పద్యే సామ ప్రాణం ప్ర పద్యే
చక్షుః శ్రోత్రం ప్ర పద్యే । వాగోజః సహజో మయి ప్రాణాపానౌ ॥౧॥

ఋచమ్, వాచమ్, ప్ర, పద్యే, మనః, యజ్ఞః, ప్ర, పద్యే, సామ,
ప్రాణమ్, ప్ర, పద్యే, చక్షుః, శ్రోత్రమ్, ప్ర, పద్యే, వాక్, ఓజః, సహ,
ఓజః, మయి, ప్రాణాపానౌ. ॥౧॥

పదార్థః—(ఋచమ్) ప్రశంసనీయ మృగ్వేదమ్ (వాచమ్) వాణీమ్ (ప్ర) (పద్యే) ప్రాప్ను
యామ్ (మనః) మననాత్మకం చిత్తమ్ (యజ్ఞః) యజ్ఞర్వేదమ్ (ప్ర) (పద్యే) సామసామవేదమ్
(ప్రాణమ్) (ప్ర) (పద్యే) (చక్షుః) చక్షే పశ్యతి యేన తత్ (శ్రోత్రమ్) శృణోతి యేన తత్ (ప్ర)
(పద్యే) (వాక్) వాణీ (ఓజః) మానసం బలమ్ (సహ) (ఓజః) శరీరం బలమ్ (మయి) ఆత్మని (ప్రాణా
పానౌ) ప్రాణశ్చాపానశ్చ తావుచ్చాస్యనశ్చాసౌ. ॥౧॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! యథా
మయి ప్రాణాపానౌ దృఢౌ భవేతాం మమ వాగోజః ప్రాప్నుయాత్తయా తాభ్యాం చ
సహజహమోజః ప్రాప్నుయామ్యచం వాచం ప్రపద్యే మనో యజ్ఞః ప్రపద్యే సామ ప్రాణం
ప్రపద్యే చక్షుః శ్రోత్రం ప్రపద్యే తథా యూయ మేతాని ప్రాప్నుత. ॥౧॥ భావార్థః—అత్ర
వాచక లుప్తోపమాలక్ష్యారః. హే విద్వాంసా! యుష్మత్సగ్గేన మమ ఋగివ ప్రశంసనీయో
వాగ్యజురివ మనః సామ ఇవ ప్రాణః సప్తదశతత్వాత్మకం లింగం శరీరశ్చ స్వస్థం నిరుపద్రవం
సమర్థం భవతు. ॥౧॥

పదార్థము—మానవులారా! ఎటుల, మయి = నా యాత్మయందు, ప్రాణాపానౌ
= ప్రాణాపానములు క్రింది మీది శ్వాసలు దృఢములగునో, వాక్ = నా వాణి, ఓజః =
మానసబలమును పొందునో, సహ = ఆవాణితోను, ఆ శ్వాసలతోను నేను, ఓజః = శరీర
బలమును పొందుదునో, ఋచమ్ వాచమ్ = ఋగ్వేదరూపవాక్కును, ప్రపద్యే = పొందు
దునో, మనః = మననమొనర్చు అంతఃకరణముతో తుల్యమగు, యజ్ఞః = యజ్ఞర్వేద
మును, ప్రపద్యే = పొందుదునో, ప్రాణమ్ = ప్రాణక్రియ అనగా యోగాభ్యాసాది
కమగు ఉపాసనకు సాధకమైన, సామ = సామవేదమును, ప్ర పద్యే = పొందుదునో,
చక్షుః = ఉత్తమనేత్రమును, మతీయు, శ్రోత్రమ్ = శ్రేష్ఠకర్ణమును, ప్ర పద్యే = పొందు
దునో, అటులనే మీరును వీనినన్నిటిని పొందుదు. ॥౧॥

భావార్థము—ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. విద్వాంసులారా! మీ సాంగత్యమున ఋగ్వేదసదృశము ప్రశంసనీయమునగు నా వాణి, యజుర్వేదముతో సమానమగు మనస్సు, సామవేదసదృశమగు ప్రాణము, సప్తదశతత్వములతో గూడిన లింగశరీరము, స్వస్థములు సకలోపద్రవములనుండి రహితములునై సమర్థవంతములగును గాక !

॥౧॥ 1874

1875 యస్మై చిద్రమిత్యస్య దధ్యత్తా భర్షణ ఋషిః,

బృహస్పతి దేవతా, నిచ్చత్పక్షి-శ్చన్దః, పశుమః స్వరః.

అభేశ్వరప్రార్థనా విషయ మాహ. ఈశ్వర ప్రార్థనా విషయము.

యస్మై చిద్రం చక్షుషో హృదయస్య మనసో వాతి తృణ్ణం బృహస్పతి ర్మై తద్దధాతు । శం నో భవతు భువనస్య య స్పతిః.

॥౨॥

యత్, మే, చిద్రమ్, చక్షుషః, హృదయస్య, మనసః, వా, అతితృణ్ణ మిత్యతి తృణ్ణమ్, బృహస్పతిః, మే, తత్, దధాతు, శమ్, నః, భవతు, భువనస్య, యః, పతిః.

॥౩॥

పదార్థః—(యత్) (మే) మమ (చిద్రమ్) న్యూనత్వమ్ (చక్షుషః) నేత్రస్య (హృదయస్య) (మనసః) అంతఃకరణస్య (అతితృణ్ణమ్) అతిహింసితం వ్యాకులత్వమ్ (బృహస్పతిః) బృహత్సామాకాశాదీనాం పాలక ఈశ్వరః (మే) మహ్యమ్ (తత్) (దధాతు) పుష్టాతు (శమ్) (నః) అస్మత్స్వమ్ (భవతు) (భువనస్య) భవన్తి భూతాని యస్మై స్తస్య (యః) (పతిః) పాలకః స్వామిశ్వరః. ॥౨॥ అన్వయః—యస్మై చక్షుషో హృదయస్య చిద్రం మనసో వాతితృణ్ణ మస్తి తద్ బృహస్పతి ర్మై దధాతు యో భువనస్య పతి రస్తి స నః శమ్భవతు. ॥౩॥ భావార్థః—సర్వైర్మమైశ్వరః పరమేశ్వరస్యోపాశనయాఽఽజ్ఞాపాలనేన చాహింసాధర్మం స్వీకృత్య జితేంద్రియత్వం సంపాదనీయమ్

పదార్థము—మే చక్షుషః = నా నేత్రముయొక్క, హృదయస్య = అంతఃకరణముయొక్కయు, యత్ చిద్రమ్ = ఏ న్యూనత—లోటు, లేక, మనసః = మనస్సుయొక్క, అతితృణ్ణమ్ = వ్యాకులత్వ మేదియున్నదో, తత్ = దానిని, బృహస్పతిః = గొప్పవియగు ఆకాశాదుల పాలకుడగు పరమేశ్వరుడు, మే = నాకై, దధాతు = పుష్టము—పూర్ణము నొనర్చుగాక ! యః భువనస్య పతిః = సకలసంసారమున కెవడు పతియో, అతడు, నః శమ్ భవతు = మాకు కళ్యాణకరు డగునుగాక !

॥౨॥

భావార్థము—మానవులందరు పరాత్పరుని యుపాసనచేతను, అజ్ఞాపాలనము చేతను అహింసాధర్మమును స్వీకరించి జితేంద్రియత్వమును సంపాదించవలయును. ॥౩॥

1876 భూభువః స్వరీత్యస్య విశ్వామిత్ర ఋషిః, సవితా దేవతా, దైవీ బృహతి

శన్దః, మధ్యమః స్వరః, తత్సవితు రిత్యస్య నిచ్చద్ గాయత్రీ శన్దః, షడ్జః స్వరః.

అభేశ్వరోపాసనా విషయ మాహ. ఈశ్వరోపాసనా విషయము.

భూర్భువః స్వః । తత్సవితు ర్వరేణ్యం భర్గో దేవస్య ధీమహి ।

ధియో యో నః ప్రచోదయాత్.

॥౩॥

భూః, భువః, స్వః, తత్, సవితుః, వరేణ్యమ్, భర్గః, దేవస్య, ధీమహి,
ధియః, యః, నః, ప్రచోదయాదితి ప్ర+చోదయాత్.

॥౩॥

పదార్థః—(భూః)కర్మవిద్యామ్(భువః)ఉపాసనావిద్యామ్(స్వః)జ్ఞానవిద్యామ్ (తత్)ఇన్ని
యై రగ్రాహ్యం పరోక్షమ్(సవితుః)సకలై శ్వర్యప్రదస్యైశ్వరస్య(వరేణ్యమ్)స్వీక ర్తవ్యమ్ (భర్గః)
సర్వదుఃఖప్రణాశకం తేజఃస్వరూపమ్(దేవస్య)కమనీయస్య(ధీమహి) ధ్యాయేమ (ధియః)ప్రజ్ఞాః
(యః)(నః)అస్మాకమ్(ప్రచోదయాత్)ప్రేరయేత్. ॥౩॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! యథా
వయం భూర్భువః స్వ రధిత్య యో నో ధియః ప్రచోదయాత్తస్య దేవస్య సవితు స్తద్వరేణ్యం
భర్గో ధీమహి తథా యూయ మప్రేతద్ధ్యాయత. ॥౩॥ భావార్థ—అత్ర వాచక లుప్తోపమాల
క్షారః. యే మనుష్యాః కర్మోపాసనాజ్ఞానవిద్యాః సంగృహ్యోజ్యలై శ్వర్యయుక్తేన పరమాత్మా
సహ స్వాత్మనో యుజ్జితేదధర్మానైశ్వర్యదుఃఖాని విసూయ ధర్మైశ్వర్యసుఖాని ప్రాప్ను
వన్తి తానస్త్ర్యామి జగదీశ్వరః స్వయం ధర్మానస్థాన మధర్మత్వాగం చ కారయితుం
సదైవేచ్ఛతి.

॥౩॥

పదార్థము—మానవులారా! ఎటుల మేము,భూః=కర్మకాండపు విద్యను, భువః
ఉపాసనాకాండపు విద్యను, మఱియు, స్వః=జ్ఞానకాండపు విద్యను సంగ్రహపూర్వ
కముగ అధ్యయనమొనర్చి, యః నః=ఎవడు మాయొక్క, ధియః=ధారణమొనర్చు
బుద్ధులను, ప్రచోదయాత్=ప్రేరేపించునో, దేవస్య=కామించదగినవాడును,సవితుః
=సమస్తై శ్వర్యమును ఇచ్చువాడునునగు నా పరమేశ్వరునియొక్క, తత్=ఇంద్రియ
ములచే గ్రహించయోగ్యముకానిది, [పరోక్షమైనది, వరేణ్యమ్ = స్వీకరించదగినది]
భర్గః=సకలదుఃఖవినాశకమునగు నా తేజఃస్వరూపమును, ధీమహి=ధ్యానించెదము,
అటులనే మీరును దీనిని ధ్యానించుడు.

భావార్థము—దీనియందు వాచక లుప్తోపమాలంకార మున్నది. ఏ మానవులు
కర్మోపాసనాజ్ఞానవిద్యలను చక్కగాసంగ్రహించి అఖలై శ్వర్యయుక్తుడగు పరమాత్ముని
యందుస్వాత్మను లీనమొనర్చుదురో, అధర్మానై శ్వర్య దుఃఖములు అను మలినములను
దశనమొనర్చి ధర్మైశ్వర్య సుఖములను పొందుచున్నారో,వారిని అంతర్యామి జగదీశ్వ
రుడే స్వయముగ ధర్మానుస్థానమొనరింపజేయుటకు, అధర్మత్వాగ మొనరింపజేయు
టకు సదా వాంఛించును.

॥౩॥ 1878

1877 కయా న ఇత్యస్య వామదేవ ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

కయా నశ్చిత్ర ఆ భువదూతీ స్తదావృధః సఖా । కయా శచిష్టయా వృతా ॥౪॥

కయా, నః, చిత్రః, ఆ, భువత్, ఊతీ, సదావృధ ఇతి సదా+వృధః, సఖా, కయా, శచిష్టయా, వృతా. ॥ ౪ ॥

పదార్థః—(కయా)(నః)అస్మాకమ్(చిత్రః)అద్భుతగుణకర్మస్వభావః పరమేశ్వరః (ఆ)నమస్తాత్(భువత్)భవేత్(ఊతీ)రక్షణాదిక్రియయా. అత్ర తృతీయైకవచనస్య సుపాం సులుగితి పూర్వసవర్ణః(సదావృధః)సదైవవర్తమానః(సఖా)సుహృత్ (కయా)(శచిష్టయా) అతిశయేన శచీ ప్రజ్ఞాతయా (వృతా) వర్తమానయా. ॥౪॥ అన్వయః—న సదావృధ శ్చిత్రో నః కయోతీ సఖా ఆభువత్ కయా వృతా శచిష్టయాఽస్మాన్ శుభేషు గుణకర్మస్వభావేషు ప్రేరయేత్. ॥౪॥ భావార్థః—వయమిదం యథార్థతయా న విజానీమః స ఈశ్వరః కయా యుక్త్యాఽస్మాన్ ప్రేరయతి యస్య సహాయేనైవ వయం ధర్మార్థకామమోక్షాన్ సాధ్యం శక్నుమః. ॥౪॥

పదార్థము—సదావృధః=ఎల్లప్పుడు వృద్ధియగువాడు అనగా నెన్నటికి న్యూనత్వమును పొందనివాడు, చిత్రః = ఆశ్చర్యరూప గుణకర్మస్వభావములచే కూడిన వాడునగు నాపరమేశ్వరుడు, నః=మాయొక్క, కయా ఊతీ=పరక్షణాది క్రియలతో, సఖా ఆ భువత్ =సఖుడగును! మఱియు, కయా వృతా శచిష్టయా =వర్తమానము అత్యంతోత్తమమునగు బుద్ధితో మమ్ము శుభగుణ కర్మస్వభావములందు ప్రేరేపించును!

భావార్థము—ఎవని సహాయముచే మనము ధర్మార్థ కామమోక్షములను సాధించ సమర్థులము కాగలుగుదుమో, ఏయుక్తితో పరమేశ్వరుడు మనలను ప్రేరేపించునో ఈ విషయమును మనము యథార్థరూపముతో నెఱుగజాలము. ॥౪॥ 1877

1878 కప్తేత్యస్య వామదేవ ఋషిః, ఇక్ష్వా దేవతా, నిచ్చనాయత్రీ చంద్రః, షడ్జః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

కస్త్వా సత్యో మదానాం మభిహిష్ఠో మత్సదస్థః । దృఢా చిద్రుజే వసు॥౫॥

కః, త్వా, సత్యః, మదానామ్, మభిహిష్ఠః, మత్సత్, అన్దః, దృఢా, చిత్, ఆరుజ ఇత్యారుజే, వసు. ॥ ౫ ॥

పదార్థః—(కః) సుఖస్వరూపః (త్వా) త్వామ్ (సత్యః) సత్తు పదార్థేషు సాధు రిశ్వరః (మదానామ్) అనన్దానాం మధ్యే (మంహిష్ఠః) అతిశయేన మహితా వృద్ధః (మత్సత్) అనన్దయతి (అన్దః) అన్నాదేః సకాశాత్ (దృఢా) దృఢాని (చిత్) అపి (ఆరుజే) దుఃఖభజ్ఞ కాయ జీవాయ(వసు) వసూని ధనాని. అత్ర సుపాం సు లుగితి జనో లుక్. ॥౫॥ అన్వయః—హే మనుష్యా!మదానాం మంహిష్ఠః కః సత్యః ప్రజాపతి రన్దస స్త్వా మత్సదారుజే శుభ్యం చిత్ దృఢా వసు ప్రయచ్ఛతి. ॥౫॥ భావార్థః—హే మనుష్యా! యోఽన్నాదినా సత్యవిజ్ఞాపనేన చ ధనాని ప్రదాయ సర్వానానన్దయతి తం సుఖస్వరూపం పరమాత్మాన మేవ యూయం నిత్యముపాధ్యమ్. ॥ ౫ ॥

పదార్థము—మానవులారా! మదానామ్ = అనందములమధ్య, మంహిష్ఠః = అత్యంతముగ వృద్ధియైనవాడు, కః = సుఖస్వరూపుడు, సత్యః = విద్యమూలపదార్థము

అందు శ్రేష్ఠతముడు, ప్రజారక్షకుడునగు పరమాత్మ, అంధసః = అన్నాదిపదార్థము లతో, శ్వామ్ = నిన్ను, మత్పత్ = ఆనందితమొనర్చుచున్నాడు. ఆరుజే = దుఃఖనాశకు డవై న నీకొఱకు, చిత్ = కూడ, దృఢా వసు = దృఢమైన ఐశ్వర్యమును ఒనగుచున్నాడు.

భావార్థము—మానవులారా! ఎవడు అన్నాదులచేత, సత్యవిజ్ఞాపనముచేత ధన ములనొసగి యందఱను ఆనందితులుగ చేయుచున్నాడో ఆ సుఖస్వరూపుడగు పర మాత్మునినే మీరు నిత్యముపాసించుడు.

॥౨॥ 1878

అభీ ఘట ఇత్యస్య వామదేవ ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, పాదనిచ్చద్ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

అభీ పు ణః సఖీనా మవితా జరిత్రాణామ్ । శత మ్భవా స్త్యాతిభిః. ॥౬॥

అభీ, సు, నః, సఖీనామ్, అవితా, జరిత్రాణామ్, శతమ్, భవాసి, ఊతిభిః॥

పదార్థః—(అభీ)సర్వతః. అత్ర నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః(సు)శోభ నే(నః)అస్మాకమ్(సఖీనామ్) మిత్రాణామ్(అవితా)రక్షితా(జరిత్రాణామ్) సత్యస్తావకానామ్(శతమ్) అసంఖ్యమ్(భవాసి) భవే(ఊతిభిః)రక్షణాదిభిః. ॥౬॥ అన్వయః—హే జగదీశ్వర! యత స్త్వం శతం దదదక్ష్యా తిభిర్నః సఖీనాం జరిత్రాణామవితా సుభవాసి తస్మాదస్మాభిః సత్కర్తవ్యోఽసి. భావార్థః— హే మనుష్యా! యో రాగద్వేషరహితానా మజాతశత్రుణాం సర్వేషాం సుహృదాం మనుష్యా ణామసంఖ్య మైశ్వర్య మతులం విజ్ఞానం చ ప్రదాయ సర్వతోఽభిరక్షతి తమేవ పరమేశ్వరం నిత్యం సేవధ్యమ్.

॥౬॥

పదార్థము—జగదీశ్వరా! నీవు, శతమ్ = అసంఖైశ్వర్య ప్రదాతుడవగుచు, అభి ఊతిభిః = అన్నివై పులనుండి ప్రవృత్తములగు రక్షాదిక్రియలచే, నః = మా[కు]యొక్క, సఖీనామ్ = మిత్రులకు, జరిత్రాణామ్ = సత్యస్తుతియొనర్చువారలకు, అవితా = రక్షకు డవుగా, సు భవాసి = చక్కగానున్నావు. కనుక నీవు మాకు సత్కరించదగినవాడవు.

భావార్థము—మానవులారా! ఎవడు రాగద్వేషరహితులు, అజాతశత్రువులు, అందఱితో సఖ్యభావము నెఱపువారునగు మనుష్యులకు అసంఖ్యైశ్వర్యమును, అతుల విజ్ఞానమును ప్రదానమొనర్చి అన్నివై పులనుండి అభిరక్షించుచున్నాడో, ఆ పరమేశ్వ రునినే నిత్యము సేవించుడు.

॥౬॥ 1879

కయా త్వమిత్యస్య దధ్యత్ జాభర్వణ ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా, వర్ధమానా గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల విషయ మయ్యదియే.

కయా త్వం న ఊత్యాభి ప్ర మన్దనే వృషన్ । కయా స్తోతృభ్య ఆ భర ॥౭॥

కయా, త్వమ్, నః, ఊత్యా, అభి, ప్ర మన్దనే, వృషన్, కయా,

స్తోతృభ్య ఇతి స్తోతృభ్యః, ఆ, భర.

॥౭॥

పదార్థః—(కయా)(త్వమ్)(నః)అస్మాన్(ఊత్యా) రక్షణాద్యయా క్రియయా (అభి)(ప్ర) (మన్దసే)సర్వత్ర ఆనందయసి(వృషన్)సుఖాభివర్షక(కయా)రిత్యా(స్తోతృభ్యః)ప్రశంసకేభ్యో మనుష్యేభ్యః(అ)(భర). ॥౭॥ అన్వయః—హే వృషస్సీశ్వర! త్వం కయోత్యా నోఽభిప్రమన్దసే కయా స్తోతృభ్యః సుఖ మాభర. ॥౭॥ భావార్థః—హే భగవన్ పరమాత్మన్! యయా యుక్త్యా త్వం ధార్మికానానందయసి తాన్ సర్వతః పాలయసి తాం యుక్తి మస్మాన్ బోధయ. ॥౭॥

పదార్థము—వృషన్ = అన్నిదిక్కులనుండి సుఖవర్షమును వర్షింపజేయు నీశ్వరా త్వమ్ = నీవు, కయా ఊత్యా = ఏ రక్షణాది క్రియలచే, నః అభి ప్రమందసే = అన్ని వైపులనుండి మమ్మానందపఱచుచున్నావు? మఱియు, కయా = ఏరితిగ, స్తోతృభ్యః = నిన్ను ప్రశంసించు మనుష్యులకై సుఖమును, ఆ భర = చక్కగ ధారణమొనర్చెదవు?

భావార్థము—భగవంతుడా! పరమాత్ముడా! ఏ యుక్తిచే నీవు ధర్మాత్ముల నానందితమొనర్చెదవు? వారిని అన్నివిధముల రక్షించెదవు? ఆ యుక్తి మా కెఱుక పఱచుము. ॥౭॥ 1880

1881 ఇన్ద్రో ఇత్యన్య దధ్యజ్జాభర్వణ ఋషిః, ఇన్ద్రో దేవతా,
ద్విపాద్విరాడ్ గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

ఇన్ద్రో విశ్వస్య రాజతి శస్నో అస్తు ద్విపదే శం చతుష్పదే. ॥౮॥

ఇన్ద్రోః, విశ్వస్య, రాజతి, శమ్, నః, అస్తు, ద్విపద ఇతి ద్వి+పదే,
శమ్, చతుష్పదే, చతుః పద ఇతి చతుః+పదే. ॥౮॥

పదార్థః—(ఇన్ద్రోః)విద్యుదివేశ్వరః(విశ్వస్య)సంసారస్య మధ్యే (రాజతి) ప్రకాశతే (శమ్) సుఖమ్(నః)అస్మాకమ్(అస్తు) (ద్విపదే) పుత్రాద్యాయ (శమ్) (చతుష్పదే)గవాద్యాయ. ॥౮॥ అన్వయః—హే జగదీశ్వర! యో భవానిన్ద్రో ఇవ విశ్వస్య రాజతి తస్య భవతః కృపయా నో ద్విపదే శమస్తు నశ్చతుష్పదే శమస్తు. ॥౮॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోఃసమాలంకారః హే జగదీశ్వర! యతో భవాన్ సర్వత్రాఽభిద్యావకః మనుష్యపశ్వాదీనాం సుఖమిచ్ఛ రసి తస్మాత్సర్వై రుపాసనీయోఽసి. ॥౮॥

పదార్థము—జగదీశ్వరా! ఏ నీవు, ఇంద్రః = విద్యుత్తువలె, విశ్వస్య రాజతి = విశ్వమునందు విరాజిల్లుచున్నావో, ఆ నీకృపచే, నః = మాయొక్క, ద్విపదే = పుత్రాదులకు. శమ్ అస్తు = సుఖము చేకూరుగాక! మఱియు మాయొక్క, చతుష్పదే = గవాదులకు, శమ్ = సుఖము కలుగుగాక! ॥౮॥

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. జగదీశ్వరా! నీవు సర్వత్ర అభివ్యాప్తుడవై మనుష్య పశ్వాదుల సుఖమభిలషించెడువాడవై యున్నావు కనుక అందఱికి ఉపాసించదగినవాడవై యున్నావు. ॥౮॥ 1881

1882 శన్న ఇత్యన్య దధ్యన్తజాభర్యణ ఋషిః, మిత్రాదయో

లిక్తోక్తా దేవతాః, నిచ్చదనుష్టుప్ ఛన్దః, గాఢారః స్వరః.

మనుష్యైః స్వాధ్యపరార్థసుఖ మిషితవ్య మిత్యాహ.

మానవులు తమ సుఖముతోపాటు ఇతరుల సుఖమునుకూడ కోరవలయును.

శన్నో మిత్ర శ్శం వరుణః శన్నో భవత్స్వర్యమా ।

శన్న ఇన్ద్రో బృహస్పతిః శన్నో విష్ణు రురుక్రమః. ॥౯॥

శమ్, నః, మిత్రః, శమ్, వరుణః, శమ్, నః, భవతు, అర్యమా, శమ్, నః, ఇన్ద్రః, బృహస్పతిః, శమ్, నః, విష్ణుః, ఉరుక్రమ+ఇతుర్మ+క్రమః॥

పదార్థః—(శమ్)సుఖకారి(నః)అస్మభ్యమ్(మిత్రః)ప్రాణఇవ ప్రియః సఖా(శమ్) (వరుణః) జలమివ శాన్తిప్రదః(శమ్)(నః)అస్మభ్యమ్(భవతు)(అర్యమా)యోఽర్యాన్ మన్యతే స న్యాయా ధీశః(శమ్)(నః)అస్మభ్యమ్ (ఇన్ద్రః) పరమైశ్వర్యవాన్ (బృహస్పతిః) బృహత్స్యా వాచః పాలకో విద్వాన్(శమ్)(నః)అస్మభ్యమ్(విష్ణుః)వ్యాపకేశ్వరః(ఉరుక్రమః)ఉరు బహు క్రమః సంసారరచనాయన్య సః. ॥౯॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! యథా నో మిత్రః శం భవతు వరుణః శమ్భు వత్స్వర్యమా నః శం భవతు ఇన్ద్రో బృహస్పతి ర్మః శమ్భువతు ఉరుక్రమో విష్ణు ర్మః శమ్భువతు తథా యుష్మభ్యమపి భవేత్. ॥౯॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. మనుష్యై ర్యథా స్వాధ్యం సుఖ మేష్టవ్యం తథా పరార్థమపి యథా చ తే స్వయం సత్సజ్జమిచ్ఛేయస్తథా తత్రా తత్రాన్యానపి ప్రేరయేయః. ॥౯॥

పదార్థము—మానవులారా! ఎటుల, నః=మాకు, మిత్రః = ప్రాణతుల్యుడగు ప్రియమిత్రుడు, శమ్ భవతు=సుఖకారియగునో, వరుణః=జలములవలె శాంతినొసగు వాడు, శమ్ = సుఖకరుడగునో, అర్యమా = పదార్థములస్వామి, లేక వైశ్యులను మన్నించు న్యాయాధీశుడు, నః=మాకు, శమ్=సుఖకారియగునో, ఇంద్రః=పరమైశ్వర్యవంతుడు, బృహస్పతిః=పెద్దదైన వేదరూపవాణియొక్క రక్షకుడగు విద్వాంసుడు, నః=మాకు, శమ్=కళ్యాణకరుడగునో, ఉరుక్రమః=సంసారరచనయందు అతి శ్రీఘ్రమైనది, విష్ణుః=వ్యాపకేశ్వరుడు, నః=మాకు. శమ్=కళ్యాణకరుడగునో, అటులనే మీకును నగుగాక! ॥౯॥

భావార్థము—ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. మానవులు తమకెటుల సుఖము నభిలషించెదరో అటులనే పరులకుకూడ, మఱియు వారెటుల తాము సత్సంగమభిలషించెదరో అటులనే యందు అన్యులనుగూడ ప్రేరేపించవలయును, ॥౯॥ 1882

1883 శన్నో వాత ఇత్యన్య దధ్యన్తజాభర్యణ ఋషిః, వాతాదయో

దేవతాః, విరాడనుష్టుప్ ఛన్దః, గాఢారః స్వరః.

పున ర్మనుష్యైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ. మరల మానవు లేమి చేయవలయును?

శన్నో వాతః పవతామ్ శన్నస్తపతు సూర్యః ।

శన్నః కనిక్రదదేవః పర్జన్యో అభి వర్షతు. ॥౧౦॥

శమ్, నః, వాతః, పవతామ్, శమ్, నః, తపతు, సూర్యః, శమ్, నః, కనిక్రదత్, దేవః, పర్జన్యః, అభి, వర్షతు. ॥౧౦॥

పదార్థః—(శమ్) సుఖకారకః (నః) అస్త్వభ్యమ్ (వాతః) పవనః (పవతామ్) చలతు (శమ్) (నః) (తపతు) (సూర్యః) (శమ్) (నః) (కనిక్రదత్) భృశం శబ్దం కుర్వన్ (దేవః) దివ్యగుణయుక్తో విద్యుదాఖ్యః (పర్జన్యః) మేఘః (అభి) అభిముఖ్యే (వర్షతు). ॥౧౦॥ అన్వయః—పాపరమేశ్వర! విద్యున్ వాయుథా వాతో నః శం పవతాం సూర్యో నస్తపతు కనిక్రదదేవో నః శం భవతు. పర్జన్యోఽభి వర్షతు తథాఽస్మాన్ శిక్షయ. ॥౧౦॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. పాపమనుష్యా! యేన ప్రకారేణ వాయుసూర్యవిద్యుస్మేఘాః సర్వేషాం సుఖకరాః స్యుస్తథాఽనుతివృత్త.

॥౧౦॥

పదార్థము—పరమేశ్వరా! లేక విద్వాంసుడా! ఎటుల, వాతః = పవనము, నః శమ్ పవతామ్ = మాకు సుఖకరముగ వీచునో, సూర్యః నః శమ్ తపతు = సూర్యుడు మాకు సుఖకరముగ తపించునో, కనిక్రదత్ = అత్యంతశబ్ద మొనర్చుచున్న, దేవః = ఉత్తమగుణయుక్త విద్యుద్రూపాగ్ని, నః శమ్ = మాకు సుఖకరమైనది యగునో, మఱియు, పర్జన్యః అభి వర్షతు = అన్నివైపులనుండి మేఘము మాకు వర్షించునో, అటువంటిశిక్షను మా కొనగుము.

॥౧౦॥

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. మానవులారా! వాయువు, సూర్యుడు, విద్యుత్తు, మేఘము అందరికి నెటుల సుఖకరములగునో అటుల అనుషానమొనర్చుచుండుడు.

॥౧౦॥ 1893

1884 అహోని శమిశ్యస్య దధ్యత్వాహం యుషిః, లిక్తోక్తా దేవతాః,

అతిశక్వరీ శస్త్రః, పశ్చిమః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

అహోని శం భవన్తు నః శఖి రాత్రీః ప్రతిధీయతామ్ । శన్న

ఇన్ద్రాగ్నీ భవతా మవోభిః శన్న ఇన్ద్రావరుణా రాతహవ్యా ।

శన్న ఇన్ద్రాపూషణా వాజసాతౌ శమిన్ద్రా సోమా సువితాయ శంయోః॥

అహోని, శమ్, భవన్తు, నః, శమ్, రాత్రీః, ప్రతి, ధీయతామ్, శమ్, నః,

ఇన్ద్రాగ్నీ ఇతీన్ద్రాగ్నీ, భవతామ్, అవోభిరిత్యవః+భిః, శమ్, నః, ఇన్ద్రావరుణా,

రాతహవ్యేతి రాత+హవ్యా, శమ్, నః, ఇన్ద్రాపూషణా, వాజసాతావితి వాజ+

సాతౌ, శమ్, ఇన్దాసోమా, సువితాయ, శంయోః.

॥౧౧॥

పదార్థః—(అహోని) దినాని (శమ్) సుఖకారకాణి (భవన్తు) (నః) అస్మభ్యమ్ (శమ్) (రాత్రీః) రాత్రయః (ప్రతి) (ధీయతామ్) ధీయన్తామ్. అత్ర వచనవ్యత్యయేనైకవచనమ్ (శమ్) (నః) అస్మభ్యమ్ (ఇన్దాగ్ని) విద్యుత్సావకౌ (భవతామ్) (అహోభిః) రక్షణాదిభిః సహ (శమ్) (నః) (ఇన్దా) వరుణా విద్యుజ్జలే (రాతహవ్యా) రాతం దత్తం హవ్య మాదాతవ్యం సుఖం యాభ్యాస్తే (శమ్) (నః) (ఇన్దా) పూషణా విద్యుత్పృథివ్యా (వాజసాతౌ) వాజాన్యన్నాని సంభజన్తి యయా తస్యాం యుధి (శమ్) (ఇన్దా) సోమా విద్యుదోషధిగణౌ (సువితాయ) ప్రేరణాయ (శంయోః) సుఖస్య ॥౧౧॥ అన్వయః—హే పరమేశ్వర విద్వన్ వా యథా ౨ వోభిః సహ శంయోః సువితాయ నో ౨ హోని శం భవన్తు రాత్రీ శ్చం ప్రతిధీయతా మిన్దాగ్ని నః శం భవతాం రాతహవ్యా ఇన్దా) వరుణా నః శం భవతాం వాజసాతౌ విన్దా) పూషణా నః శం భవతా మిన్దా) సోమా చ శం భవతాంతథా ౨స్మా ననుశిషేతామ్. ॥౧౧॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా! యదీశ్వరా ప్రవిదుషాం శిషాయాం భవన్తః ప్రవర్తేరం స్తర్హ్యహర్నిశం భూమ్యాదయః సర్వే పదార్థా యుష్మాకం సుఖకరాః స్వః ॥౧౧॥

పదార్థము—పరమేశ్వరా! లేక విద్వాంసుడా! ఎటుల, అహోభిః = రక్షణాదులతో పాటు, శంయోః = సుఖము యొక్క, సువితాయ = ప్రేరణకొఱకు, నః = మా నిమిత్తము, అహోని శమ్ భవంతు = దినములు సుఖకరములగునో, రాత్రీః = రాత్రులు, శమ్ ప్రతి ధీయతామ్ = కళ్యాణమునకై మమ్ము ధారణమొనర్చునో, ఇంద్రాగ్ని = విద్యుత్తు ప్రత్యక్షాగ్ని ఈ రెండు, నః శమ్ భవతామ్ = మాకై సుఖకరములగునో, రాతహవ్యా = గ్రహించదగినవి, సుఖమును లభింపజేయునవియునైన, ఇంద్రావరుణా = విద్యుజ్జలములు, నః శమ్ = మాకు సుఖకరములగునో, వాజసాతౌ = అన్నముల సేవనమునకు హేతువగు సంగ్రామమునందు, ఇంద్రాపూషణా = విద్యుత్తు పృథివిరెండు, నః శమ్ = మాకు సుఖకరములగునో మఱియు, ఇంద్రాసోమా = విద్యుత్తు మఱియు ఓషధులు, శమ్ = సుఖకరములగునో అటులమాకు నీవు అనుకూల శిక్షగఱపుము. ౧౧॥

భావార్థము—ఈ మంత్రమునందు వాచక లుప్తోపమాలంకారమున్నది. మానవులారా! మీరు ఈశ్వరునియొక్కయు, ఆ ప్రవిద్వాంసులయొక్కయు శిక్షణయందు ప్రవృత్తులగుచో భూమ్యాది పదార్థములన్నీ అహర్నిశము మీకు సుఖకరములుకాగలవు.

1885 శన్నో దేవీ రిత్యస్య దధ్యక్షాభర్వణ ఋషిః, ఆపో దేవతాః, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

కీదృశా జనాః సుఖసంపన్నా భవన్తి త్యాహ. ఎట్టి మానవులు సుఖసంయుక్తు లగుదురు ?

శన్నో దేవీ రభిష్టయ ఆపో భవన్తు పీతయే । శంయో రభి స్రవన్తు నః ॥౧౨॥

శమ్, నః, దేవీః, అభిష్టయే, ఆపః, భవన్తు, పీతయే, శంయోః,

అభి, స్రవన్తు, నః.

॥౧౨॥

పదార్థః—(శమ్) (నః) అస్మభ్యమ్ (దేవీః) దివ్యాః (అభిష్టయే) ఇష్టసుఖసిద్ధయే (ఆపః) జలాని (భవన్తు) (పీతయే) పానాయ (శంయోః) సుఖస్య (అభి) సర్వతః (స్రవన్తు) వర్షన్తు (నః) అస్మభ్యమ్ ॥౧౨॥

అన్వయః—పే జగదీశ్వర విద్యవ్యా ! యథాఽభిప్తయే పీతయే దేవీ రాపో నః శం భవన్తు నః శంయో ర్వృష్టి మభిస్రవన్తు తథోపదిశతమ్॥౧౨॥ భావార్థః—యే యజ్ఞాదినా జలాదిపదార్థాన్ శుద్ధాన్ సేవ నై తేషా ముపరి సుఖామృతస్య వృష్టిః సతతం భవతి. ॥౧౨॥

పదార్థము—జగదీశ్వరా! లేక విద్వాంసుడా! ఎటుల, అభిప్తయే = వాంఛిత సుఖ సిద్ధికై, పీతయే = పానమొనర్చుటకు, దేవీః ఆపః = దివ్యములు, ఉత్తములునగు జలములు, నః = మాకు, శమ్ భవంతు = సుఖకరములగునో, నః = మాకు, శంయోః అభిస్రవంతు = సుఖవర్షము అన్నిదిక్కులనుండి వర్షించునో అటుల ఉపదేశించుడు. ॥౧౨॥

భావార్థము—ఏ మానవులు యజ్ఞాదులచే శుద్ధములగు జలాదిపదార్థములను సేవించుచున్నారో వారిమీద సుఖామృత వర్షము నిరంతరము వర్షించును. ॥౧౨॥

సోమేత్యస్య మేధాతిథిర్వృషిః, పృథివీ దేవతా, విపీలికా మధ్యా నిచృగ్గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్విజః స్వరః పతివ్రతా కీదృశీ స్వాదిత్యాహ. వ్రతివ్రతయైన స్త్రీ యెటులుండును ?

సోమనా పృథివి నో భవాన్మక్షరా నివేశనీ । యచ్ఛా నః శర్మ సప్రథాః ॥౧౩॥

సోమనా, పృథివి, నః, భవ, అన్మక్షరా, నివేశనీతి ని + వేశనీ, యచ్ఛా, నః, శర్మ, సప్రథా ఇతి స + ప్రథాః. ॥౧౩॥

పదార్థః—(సోమనా) సుఖకరీ (పృథివి) భూమిః (నః) అన్మక్ష్యమ్ (భవ) భవంతు. అత్ర పృథుప వ్యత్యయః (అన్మక్షరా) కణ్ణకగర్తాదిరహితా (నివేశనీ) యా నిత్యాన్ నివేశయతి సా (యచ్ఛా) దదాతు (నః) అన్మక్ష్యమ్ (శర్మ) గృహమ్ (సప్రథాః) విస్తారేణ సహ వర్తమానాః. అన్వయః—పే పృథివీ వ వర్తమానే స్త్రీ! యథాఽన్మక్షరా నివేశనీ పృథివి నో భవతి తథా వర్షం భవ సా సప్రథా నః శర్మ యచ్ఛేత్తథా సోమనా త్వం నః శర్మ యచ్ఛా. ॥౧౩॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. యథా సర్వేషాం భూతానాం సుఖైశ్వర్యప్రదా స్మృగివీ వర్తతే తతైవ విదుషీ పతివ్రతా స్త్రీ పత్యాదినా మానవప్రదా భవతి. ॥౧౩॥

పదార్థము—పృథివితో సమానముగ ఉమాశీలవైన ఓస్త్రీ! ఎటుల, అన్మక్షరా = కంటకగర్తాది రహితము, నివేశనీ = నిత్యము స్థిరపదార్థముల స్థాపించునదియునగు పృథివీ = భూమి, నః = మాకొఱకు అగుచున్నదో అటులనే నీవును అగుము. ఆ పృథివి, సప్రథాః = విస్తారముతో కూడినదై, నః = మాకు, శర్మ = స్థానమిచ్చుచున్నటుల, సోమనా = సుఖము చేకూర్చు నీవు, నః = మాకు గృహసుఖమును, యచ్ఛా = ఓసగుము,

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. ఎటుల పృథివి సకల ప్రాణులకు సుఖము ఐశ్వర్యము నొసగుచు నున్నదో అటులనే విదుషియైన పతివ్రతయైన స్త్రీ పత్యాదుల కానందము సమకూర్చునది యగుచున్నది. ॥౧౩॥ 1886

1887 ఆప ఇత్యస్య సిద్ధిర్విప ఋషిః, ఆపో దేవతాః, గాయత్రీ ఛన్దః, షడ్విజః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ, మరల నా విషయమే.

అప్తో హి స్థా మయోభువ స్తా న ఊర్జే దధాతన । మహే రణాయ చక్షసే॥

ఆవ, హి, స్థ, మయోభువ ఇతి మయ+భువః, తాః, నః, ఊర్జే, దధాతన, మహే, రణాయ, చక్షసే. ॥౧౪॥

పదార్థః—(ఆవ)జలానీవ శాన్తిశీలా విదుష్యః సత్త్వీయః(హి)యతః(స్థ)భవత.అత్ర సం హితాయా మితి దీర్ఘః(మయోభువః)యా మయః సుఖం భావయన్తి తాః.మయ ఇతి సుఖ నా ...నిఘం ౩.౬.(తాః)(నః)అస్మాన్(ఊర్జే)పరాక్రమాయ బలాయ వా(దధాతన)దరత(మహే) మహాతే(రణాయ)సక్త్యామాయ. రణ ఇతి సక్త్యామ నా...నిఘం. ౨.౧౩.(చక్షుసే)ప్రసిద్ధాయ. అన్వయః—హే ఆవః! స్త్రియో యథా మయోభువ అప్తో హి నో మహే రణాయ చక్షస ఊర్జే దధతు తతై తా యూయం దధాతన ప్రియాః స్థః. ॥౧౪॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోప మాలక్ష్ఠాః యథా సత్యః పతివ్రతాః స్త్రియః సర్వతః సర్వాన్ సుఖయన్తి తతై వ జలాదయః పదార్థాః. సుఖకరాః సన్తితి వేద్యమ్. ॥౧౪॥

పదార్థము—ఆవః=జలములవలె శాంతిశీలలు విదుషీమణులునగు స్త్రియ తల్లు లారా! ఎటుల మయోభువః=సుఖముత్పన్న మొనర్చు జలములు, హి=ఏకారణమున, నః=మమ్ము, మహే రణాయ చక్షసే=గొప్పరణములకై, ఊర్జే=బలపరాక్రమముల కొఱకు ధారణములేక పోషణము ఒనర్చుచున్నవో అటులనే మీరును ధరించుడు. స్థ=ప్రియురాండ్రును గండు ॥౧౪॥

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది, ఎటుల శ్రేష్ఠపతివ్రత స్త్రి లన్ని విధముల నందఱిని సుఖ పెట్టుదురో అటులనే జలాదిపదార్థములు అందఱికి సుఖకరములగునని గ్రహించుడు. ॥౧౫॥ 1887

1888 యో వ ఇత్యస్త్య సిన్ధుద్వీప ఋషిః, అపో దేవతాః, గాయత్రీ చంద్రః, షడ్జః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

యో వః శివతమో రస్త స్తస్య భాజయతేహ నః । ఉశతీ రివ మాతరః ॥౧౫॥

యః, వః, శివతమ ఇతి శివ+తమః, రసః+తస్య, భాజయత.

ఇహ, నః, ఉశతీరివేత్సుశతీః+ఇవ, మాతరః. ॥౧౫॥

పదార్థః—(యః)(వః)యష్టాకమ్(శివతమః) అతిశయేన కల్యాణకరః (రసః)అనన్దపద్యకః స్నేహరూపః (తస్య)రసమ్. అత్ర కర్మణి షష్ఠీ (భాజయత) సేవయత (ఇహ) అస్మిన్జాగతి (నః) అస్మాన్ (ఉశతీరివ) కామయమానా ఇవ. అత్ర వాచ్చన్తసి. ౬. ౧. ౧౦౬. ఇతి పూర్వసవర్ణా దేశః (మాతరః) ॥౧౫॥ అన్వయః—హే సత్ స్త్రియో! యో వః శివతమో రసోఽస్తి తస్యేహ నో మాతరః పుత్రా సుశతీరివ భాజయత. ॥౧౫॥ భావార్థః—యది హోమాదిసాధన పః శుద్ధాక్రియేరస్త్యైతా మాతరోపత్యానీవ పతివ్రతా పతీనివ సర్వాన్ ప్రాణిన సుఖయన్తి. ॥౧౫॥

పదార్థము—శ్రేష్ఠస్త్రిలారా! యః వః శివతమః రసః అస్తి = మీయొక్క అతి శయ కళ్యాణకరము, ఆనందవర్ధకమునగు స్నేహరూప రసమేది యున్నదో, తస్య = దానిని, ఇహ = ఈ జగమునందు, నః = మాకు, ఉశతీ రిష మాతరః = పుత్రులను కోరు మాతలవలె, భాజయత = సేవింపజేయుదు. ||౧౫||

భావార్థము—ఉపమాలంకార మిందున్నది. హోమాదులచే జలములను శుద్ధ ములుగ నొనర్చుచో నవి తల్లులు పిల్లలను, పతివ్రతస్త్రీలు పతులను సుఖపెట్టునటుల సకలప్రాణులను సుఖపెట్టును. ||౧౫|| 1888

1889 తస్మా ఇత్యస్య సింధుద్వీప ఋషిః, ఆపో దేవతాః, గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

తస్మా అరగ్గమామ వో యస్య క్షయాయ జిన్వథ । ఆపో జనయథా చ నః॥

తస్మై, అరమ్, గమామ, వః, యస్య, క్షయాయ, జిన్వథ, ఆపః,

జనయథ, చ, నః.

||౧౬||

పదార్థః—(తస్మై)(అరమ్)అలమ్ (గమామ) ప్రాప్నుయామ (వః) యుష్మాన్ (యస్య) (క్షయాయ) నివాసాయ (జిన్వథ) ప్రిణయథ (ఆపః) జలానీవ (జనయథ) అత్ర సంహితాయా మితి దీప్తిః (చ)(నః) అస్మాన్ ||౧౬|| అన్వయః—హే స్త్రియో! యథా యూయం నోఽస్మావాప ఇవ శాస్తా జ్ఞానయథ తథా వో యుష్మాన్ శాస్తా వయం జనయేమ యూయం యస్య క్షయాయ జిన్వథ తస్మై వయ మర గ్గమామ ||౧౬|| భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. స్త్రీ పురుషైః పరస్పరస్యాఽనన్దాయ జల వత్సరలశయా వర్తిశవ్యం శుభాచరణైః పరస్పర మలంకృతై రేవ భవితవ్యమ్ ||౧౬||

పదార్థము—ఓ స్త్రీలారా! మీ రెటుల, నః = మాకు, ఆపః = జలములవలె శాంత మును, జనయథ = ప్రకటించెదరో అటులనే, వః = మీకును మేము శాంతమును ప్రక టించెదముగాక! చ = మఱియు మీరు, యస్య = ఏ పతియొక్క, క్షయాయ = నివాస మునకై, అతనిని, జిన్వథ = తృప్తిపఱచెదరో, తస్మై = అతనికి మేమును, అరమ్ = పూర్ణసామర్థ్యముక్తులమై, గమామ = లభించెదము ప్రాప్తించెదముగాక! ||౧౬||

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. స్త్రీ పురుషులు పర స్పరానందమునకై జలములవలె సరళముగ ప్రవర్తించవలయును. శుభాచరణములతో పరస్పరము సుశోభితులుగానే ఉండవలయును. ||౧౬|| 1889

1890 ద్వౌరిత్యస్య దధ్యక్షాధర్వణ ఋషిః, ఊశ్వరో దేవతా, ఘృక్ ఛక్వరీ ఛందః, దైవతః స్వరః.

మనుష్యైః కథం ప్రయతితవ్య మిత్యాహ. మానవు లెట్లు ప్రయత్నము చేయవలెను ?

ద్వౌః శాన్తి రన్తరిక్షభి శాన్తిః పృథివీ శాన్తి రాప్తః, శాన్తి రోషధయః శాన్తిః ।

వనస్పతయః శాన్తి ర్విశ్వే దేవాః శాన్తి బ్రహ్మ శాన్తిః సర్వస్య శాన్తిః

శాన్తి రేవ శాన్తిః సా మా శాన్తి రేధి.

॥౧౭॥

ద్యౌః, శాన్తిః, అన్తరిక్షమ్, శాన్తిః, పృథివీ, శాన్తిః, ఆపః, శాన్తిః, ఓషధయః, శాన్తిః, వనస్పతయః, శాన్తిః, విశ్వే, దేవాః, శాన్తిః, బ్రహ్మ, శాన్తిః, సర్వమ్, శాన్తిః, శాన్తిః, ఏవ, శాన్తిః, సా, మా, శాన్తిః, ఏధి.

॥౧౭॥

పదార్థః—(ద్యౌః)ప్రకాశయుక్తః పదార్థః (శాన్తిః) శాన్తికరః (అన్తరిక్షమ్) ఉభయోర్లోకయో ర్మధ్యస్థ మాకాశమ్ (శాన్తిః) (పృథివీ)భూమిః (శాన్తిః) (ఆపః)జలانی ప్రాణా వా (శాన్తిః) (ఓషధయః)సోమద్యాః (శాన్తిః) (వనస్పతయః) వటాదయః (శాన్తిః) (విశ్వే) సర్వే (దేవాః) విద్వాంసః (శాన్తిః) (బ్రహ్మ) పరమేశ్వరో వేదో వా (శాన్తిః) (సర్వమ్) అఖలం వస్తు (శాన్తిః)(శాన్తిః) (ఏవ) (శాన్తిః) (సా)(మా)మామ్(శాన్తిః)(ఏధి) భవతు ॥౧౭॥ అన్యాయః—హే మనుష్యా!యా ద్యౌః శాన్తిరన్తరిక్షం శాన్తిః పృథివీ శాన్తిరాపః శాన్తిరోషధయః శాన్తి ర్వనస్పతయః శాన్తి ర్విశ్వే దేవాః శాన్తిర్బ్రహ్మ శాన్తిః సర్వం శాన్తిః శాన్తిరేవ శాన్తిరైధి సా శాన్తి ర్యుష్మాక మపి ప్రాప్నోతు ॥౧౭॥ భావార్థః—హే మనుష్యా! యథా ప్రకాశాదయః పదార్థాః శాన్తికరాః స్యుస్తథా యూయం ప్రయతధ్వమ్ ॥౧౭॥

పదార్థము—మానవులారా! శాంతిః ద్యౌః = శాంతికరమగు నే ప్రకాశయుక్త పదార్థము, అంతరిక్షమ్ శాంతిః = శాంతికరమగు రెండు లోకముల మధ్యనున్న యే ఆకాశము, పృథివీ శాంతిః = సుఖకరము నిరుపద్రవమునగు నేపృథివీ, ఆపః శాంతిః = శాంతిదములగు నేజలములు లేక ప్రాణములు, ఓషధయః శాంతిః = సుఖములనిచ్చు నే సోమలతా ద్రోవధులు, వనస్పతయః శాంతిః = శాంతికారకములగు వటాది వనస్పతులు, విశ్వేదేవాః శాంతిః = ఉపద్రవ నివారకులగు సకల విద్వాంసులు, బ్రహ్మ శాంతిః = సుఖదుడగు పరమేశ్వరుడు లేక వేదము, సర్వమ్[శాంతిః] = సుఖకరములగు సకలవస్తువులు, శాంతిరేవ శాంతిః = శాంతియే శాంతి, యేది, మా ఏధి = నాకు ప్రాప్తమగునో, సా శాంతిః = ఆ శాంతి, మీకును లభించుగాక ! ॥౧౭॥

భావార్థము—మానవులారా! ప్రకాశాది పదార్థములు శాంతికరములగు నటుల మీరు ప్రయత్నించుడు. ॥౧౭॥ 1890

1891 దృఢ ఇత్యన్య దధ్యజ్ఞాధర్వణ ఋషిః, ఈశ్వరో దేవతా, భుగ్ జగతి ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

అథ కే ధర్మాత్మాన ఇత్యాహ. ఎవరు ధర్మాత్ములు కాగలుగుదురు ?

దృతే దృఢిహ మా మిత్రస్య మా చక్షుషా సర్వాణి భూతాని సమీక్షంతామ్ ।

మిత్రస్యాఽహం చక్షుషా సర్వాణి భూతాని సమీక్షే ।

మిత్రస్య చక్షుషా సమీక్షమహే.

॥౧౮॥

దృతే, దృభిహ, మా, మిత్రస్య, మా, చక్షుషా, సర్వాణి, భూతాని, సమ్, ఈక్షన్తామ్, మిత్రస్య, అహమ్, చక్షుషా, సర్వాణి, భూతాని, సమ్, ఈక్షే, మిత్రస్య, చక్షుషా, సమ్, ఈక్షమహే. ||౧౮||

పదార్థః—(దృతే) అవిద్యాస్థకారనివారక జగదీశ్వర విద్వన్ వా (దృభిహ) దృఢీకురు (మా)మామ్ (మిత్రస్య) సుహృదః (చక్షుషా) దృష్ట్యా (సర్వాణి) (భూతాని) ప్రాణినః (సమ్) (సమ్యక్) (ఈక్షన్తామ్) వేక్షన్తాం పశ్యన్తు(మిత్రస్య) (అహమ్) (చక్షుషా) (సర్వాణి) (భూతాని) (సమ్) (ఈక్షే) పశ్యేయమ్ (మిత్రస్య) (చక్షుషా) (సమ్) (ఈక్షమహే) పశ్యేమ. || ౧౮ || అన్వయః—హే దృతే! యేన సర్వాణి భూతాని మిత్రస్య చక్షుషా మా సమీక్షాన్తా మహం మిత్రస్య చక్షుషా సర్వాణి భూతాని సమీక్షే ఏవం వయం సర్వే పరస్పరాన్ మిత్రస్య చక్షుషా సమీక్షా మహే తత్రాస్మాన్ దృంహ. ||౧౮|| భావార్థః—త ఏవ ధర్మాత్మానో మనుష్యా యే స్యాన్త్య వత్సర్వాన్ ప్రాణినో మన్యేర్న్ కక్చుదపి న ద్విషేయ ర్మిత్రవత్సర్వాన్ సదోపకుర్యు రితి ||

పదార్థము—దృతే=అవిద్యాంధకారమును నివారించు జగదీశ్వరా! లేక విద్యాం సుడా! ఏవిధముగ, సర్వాణి భూతాని=సకలప్రాణులు, మిత్రస్య చక్షుషా = మిత్ర దృష్టితో, మా=నన్ను, సమ్ ఈక్షంతామ్ = చక్కగా చూచునో, అహమ్ = నేను, మిత్రస్య చక్షుషా=మిత్రునిదృష్టితో, సర్వాణి భూతాని = సకలప్రాణులను, సమీక్షే =చక్కగా చూచెదనో, ఈవిధముగ నే మేమందఱము పరస్పరము, మిత్రస్య చక్షుషా =మిత్రదృష్టితో, సమీక్షామహే=చూడగలుగుదుమో అటులే యీ విషయమునందు మమ్ము, దృంహ=దృఢులుగా నొనర్చుము. ||౧౮||

భావార్థము—నావత్సరదృశముగ సంపూర్ణజీవులను భావించి, యెవరిని ద్వేషించ కుండ మిత్రసదృశముగ నందరిని నెల్లప్పుడు సత్కరించువారే ధర్మాత్ములు. ||౧౮||

1892 దృతే దృంహ మేత్యస్య దధ్యక్షాభర్తా ఋషిః, ఈశ్వరో దేవతా, వాదనిచ్చదాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః.

పునర్మనుష్యాః కిం కుర్యు రిత్యాహ. మానవు లేమి చేయవలయును ?

దృతే దృభిహ మా జ్యోక్తే సందృశీ జీవ్యాసం జ్యోక్తే । సందృశీ జీవ్యాసమ్ ||
దృతే, దృభిహ, మా, జ్యోక్, తే, సందృశీతి సమ్ + దృశీ, జీవ్యాసమ్,
జ్యోక్, తే, సందృశీతి సమ్ + దృశీ, జీవ్యాసమ్. ||౧౯||

పదార్థః—(దృతే) సకలమోహోఽవరణవిచ్ఛేదకోపదేశక వా పరమాత్మన్ (దృంహ) (మా) మామ్ (జ్యోక్) నిరస్తరమ్ (తే) తవ (సందృశి) సమ్యక్ దర్శనే (జీవ్యాసమ్) (జ్యోక్) నిరస్తరమ్ (తే) తవ (సందృశి) సమానదర్శనే విషయే (జీవ్యాసమ్). ||౧౯|| అన్వయః—హే దృతే! యేనా ౭హన్తే సందృశి జ్యోక్ జీవ్యాసం తే సందృశి జ్యోక్ జీవ్యాసం తత్ర మా దృంహ. ||౧౯|| భావార్థః—మనుష్యైరిశ్వరాజ్ఞాపాలనేన యుక్తాహరవిహరైశ్చ శతరహస్యాణి జీవనీయమ్ ||౧౯||

పదార్థము—దృతే = సంపూర్ణమోహోవరణమును నాశనమొనరించు ఉపదేశక విద్వాంసుడా ! లేక పరమేశ్వరా ? పరిధముగ నేను, తే సందృశి=నీ దృష్టి సమ్యక్ జ్ఞానములందు, జ్యోక్ = నిరంతరము, జీవానమ్ = జీవించెదనో, తే సందృశి = నీయొక్క సమానదృష్టి విషయమున, జ్యోక్ జీవానమ్ = నిరంతరము జీవనము గడుపుదునో ఆ జీవనవిషయమున, మా = నన్ను, దృంహ = దృఢపఱచుము. ॥౧౯॥

భావార్థము—మానవులు ఈశ్వరాజ్ఞాపాలనము చేతను, యుక్తాహార విహార ములద్వారాను శతవర్షములు జీవించవలయును. ॥౧౯॥ 1892

నమస్తే హరస ఇత్యస్య లోపాముద్రా ఋషిః, అగ్ని దేవతా, భురిగ్ బృహతి ఛందః, మధ్యమః స్వరః
అథేశ్వరోపాసనా విషయ మాహ. ఈశ్వరోపాసనా విషయము.

నమస్తే హరసే శోచిషే నమస్తే అస్త్యర్చిషే ।
అన్యోస్తే అస్మత్తపస్తు హేతయః పావకో అస్మభ్యం శివో భవ॥
నమః, తే, హరసే, శోచిషే, నమః, తే, అస్తు, అర్చిషే, అన్యాన్, తే,
అస్మత్, తపస్తు, హేతయః, పావకః, అస్మభ్యమ్, శివః, భవ. ॥౨౦॥

పదార్థము—(నమః)(తే)తుభ్యమ్(హరసే) హరతి పాపాని తస్మై (శోచిషే) ప్రకాశాయ (నమః)(తే)తుభ్యమ్(హరసే)హరతి పాపాని తస్మై(శోచిషే)ప్రకాశాయ (నమః)(తే) తుభ్యమ్ (అస్తు)(అర్చిషే)స్తుతివిషయాయ(అన్యాన్)(తే)(అస్మత్)(తపస్తు)(హేతయః) వజ్ర ఇవ వ్యవస్థాః (పావకః)పవిత్రకర్తా(అస్మభ్యమ్)(శివః)కల్యాణకారకః(భవ) ॥౨౦॥ అన్వయః—హే భగవన్! హరసే శోచిషే తే నమో అర్చిషే తే నమోస్తు హేతయ స్తేఽస్మదన్యాం స్తపస్తు త్వమస్మభ్యం పావకః శివో భవ. ॥౨౦॥ భావార్థము—హే పరమేశ్వర వయం భవచ్ఛుభగుణ కర్మ స్వభావతుల్యా నస్మద్గుణ కర్మస్వభావాన్ కర్తుం తే నమస్కర్మో నిశ్చిత మిదం జానీమోఽధార్మికాస్తే శాసనాః పీడయంతి ధార్మికాశ్చానందయంతి తస్మాన్మజ్జలస్వరూపం భవంత మేవ వయ ముపాస్మహే. ॥౨౦॥

పదార్థము—భగవంతుడా! ఈశ్వరా! హరసే = పాపహర్తవు, శోచిషే = ప్రకాశకుడవునగు, తే = నీకు, నమః = నమస్కారములు, అర్చిషే తే నమః = స్తుతియొగ్గుడవగు నీకు నమస్కారములు, అస్తు = లభించుగాక! తే = నీయొక్క, హేతయః = వజ్రతుల్యములు స్థిరములునైన వ్యవస్థలు, అస్మత్ అన్యాన్ = మాకు భిన్నులైన అన్యాయకారులగు శత్రువులకు, తపంతు = దుఃఖము కలిగించుగాక! నీవు, అస్మభ్యమ్ = మాకై, పావకః = పవిత్రకర్తవు, శివః = కల్యాణకరుడవు, భవ = కమ్ము. ॥౨౦॥

భావార్థము—పరమేశ్వరా! మేము నీయొక్క శుభగుణ కర్మ స్వభావములకు తుల్యముగ స్వకీయ గుణకర్మ స్వభావములను ఒనర్చుకొనుటకై నీకు నమస్కరించుచున్నామునీ శాసనములు అధర్మాత్ములకు పీడను,ధర్మాత్ముల కానందమును కలిగించునవి యని నిశ్చితముగ మే మెఱుగుదుము.కనుక మంగళస్వరూపుడవగు నిన్నే మేము ఉపాసించుచున్నాము. ॥౨౦॥ 1893

1894 నమస్త ఇత్యన్య దధ్యక్షాభరణ ఋషిః, ఈశ్వరో దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాధారః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

నమస్తే అస్తు విద్యుతే నమస్తే స్తనయిత్నవే ।

నమస్తే భగవన్నస్తు యతః స్వః సమీహసే. ॥౨౦॥

నమః, తే, అస్తు, విద్యుత ఇతి వి+ద్యుతే, నమః, తే, స్తనయిత్నవే, నమః, తే, భగవన్నితి భగ+వన్, అస్తు, యతః, స్వరితి స్వః సమీహస్త ఇతి సమ్+ఈహసే. ॥౨౦॥

పదార్థః—(నమః)(తే)తుభ్యం పరమేశ్వరాయ(అస్తు)(విద్యుతే)విద్యుదివాఽభివ్యాప్తాయ (నమః)(తే)(స్తనయిత్నవే)స్తనయిత్నురివ దుష్టానాం భయంకరాయ(నమః)(తే)(భగవన్)అత్య నైశ్వర్యసమృన్న(అస్తు)(యతః)(స్వః)సుఖదానాయ(సమీహసే)సమ్యక్ చేష్టసే. అన్వయః— హే భగవన్! యతస్త్యమస్తభ్యం స్వః సమీహసే తస్మాద్విద్యుతే తే నమోఽస్తు స్తనయిత్నవే తే నమోఽస్తు సర్వాభిరక్షకాయ తే నమశ్చ సతతం కుర్యామ. ॥౨౦॥ భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. హే మమస్యా! యస్మాదిశ్వరోఽస్తభ్యం సదాఽనన్తాయ సర్వాణి సాధనోపసాధనాని ప్రయచ్ఛతి తస్మాదయ మస్మాభిః సేవ్యోఽస్తి. ॥౨౦॥

పదార్థము—భగవన్ = భగవంతుడా! అనంతైశ్వర్యముక్తా! యతః = ఏకారణ ముచే నీవు మాకు, స్వః = సుఖమునిచ్చుటకై, సమీహసే = చక్కగా చేష్ట యొనర్చు చున్నావో, ఆకారణముచే, విద్యుతే = విద్యుత్తువలె అభివ్యాప్తుడవగు, తే = నీకు, నమః అస్తు = నమస్కారము, స్తనయిత్నవే = అధికతరముగ గర్జించు విద్యుత్తువలె దుర్జనులకు భయముగొలుపు, తే నమః అస్తు = నీకు నమస్కారము, అందఱిని అన్ని విధముల రక్షించువాడవగు, తే నమః అస్తు = నీకు నిరంతరము నమస్కారము. ॥౨౦॥

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. మానవులారా! ఈశ్వరుడు సదా మనకు ఆనందము లభించు నిమిత్తము సకలసాధనోప సాధనముల నొసగు చున్నాడు. కావున మన కతడు సేవనీయుడు. ॥౨౦॥ 1694

యతోయత ఇత్యన్య దధ్యక్షాభరణ ఋషిః, ఈశ్వరో దేవతా, భురిగుణ్ణిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః
పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

యతోయతః సమీహసే తతో నో అభయం కురు ।

శం సః కురు ప్రజాభ్యోఽభయం సః ప్రశుభ్యః. ॥౨౧॥

యతోయత+ఇతి యతః+యతః, సమీహస్త+ఇతి సమ్+ఈహసే,

తతః, సః, అభయమ్, కురు, శమ్, సః, కురు, ప్రజాభ్య ఇతి ప్ర+జాభ్యః,

అభయమ్, నః, పశుభ్య ఇతి పశు+భ్యః.

॥౨౨॥

పదార్థము—(యతోయతః) యస్మాద్యస్మాత్ స్థానాత్ (సమీహసే) సమ్యక్. చేష్ట సే (తతః) తస్మాత్తస్మాత్ (నః) అస్మాన్ (అభయమ్) నిర్భయమ్ (కురు) (శమ్) సుఖమ్ (నః) అస్మాకమ్ (కురు) (ప్రజాభ్యః) (అభయమ్) (నః) అస్మాకమ్ (పశుభ్యః) గవాదిభ్యః. అన్వయము—హే భగవన్నీశ్వర! త్వం కృపాకటాక్షేణ యతోయతః సమీహసే, తతో నోఽభయం కురు, నః ప్రజాభ్యో నః పశుభ్యశ్చ శమభయం చ కురు. ॥౨౨॥ భావార్థము—హే పరమేశ్వర! భవాన్ యతః సర్వాభివ్యాప్తోఽస్తి తస్మాదస్మానన్యాంశ్చ సర్వేషు కాలేషు సర్వేషు దేశేషు సర్వేభ్యః ప్రాణిభ్యో నిర్భయాన్ కరోతు.

పదార్థము—భగవన్నీశ్వరా ! నీవు నీ కృపాకటాక్షముతో, యతోయతః = ఏయే స్థానములనుండి, సమీహసే = చక్కగ చేష్టయొనర్చుచున్నావో, తతః = ఆ యా స్థానములనుండి, అభయమ్ కురు = అభయమొనర్చుము. నః ప్రజాభ్యః = మా ప్రజలకు, నః పశుభ్యః = మాగవాది పశువులకు, శమ్ అభయమ్ కురు = సుఖమును శాంతిని కల్పించుము.

॥౨౨॥

భావార్థము—పరమేశ్వరా! నీవు అంతట అభివ్యాప్తుడవై యున్నావు కనుక సర్వకాలములందు, సకలదేశములందు, సర్వప్రాణులనుండి మమ్ము, ఇతరులను నిర్భయులుగ నొనర్చుము.

॥౨౨॥ 1895

సుమిత్రయేత్యన్య దధ్యక్షాధర్వణ ఋషిః, సోమో దేవతా, విరాడనుష్టుప్ చందః, గాధారః స్వరః.

కథం పదార్థా హితకారిణో భవన్తి త్యాహ. పదార్థము లెట్లు హితకరము లగుచున్నవి?

సుమిత్రీయా న ఆప ఓషధయః సన్తు దుర్మిత్రీయా స్తస్మై సన్తు ।

యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి యశ్చ వయం ద్విష్టుః.

॥౨౩॥

సుమిత్రీయా ఇతి సు+మిత్రీయాః, నః, ఆపః, ఓషధయః, సన్తు, దుర్మిత్రీయా ఇతి, దుః+మిత్రీయాః, తస్మై, సన్తు, యః, అస్మాన్, ద్వేష్టి, యమ్, చ, వయమ్, ద్విష్టుః.

॥౨౩॥

పదార్థము—(సుమిత్రీయాః) శోభనం మిత్రమివ వర్తమానాః (నః) అస్మభ్యమ్ (ఆపః) పాణా జలాని వా (ఓషధయః) యవాద్యాః (సన్తు) (దుర్మిత్రీయాః) శత్రురివ విరుద్ధాః (తస్మై) (సన్తు) (యః) అధర్మి (అస్మాన్) ధార్మికాన్ (ద్వేష్టి) అప్రీతయతి (యమ్) (చ) (వయమ్) (ద్విష్టుః). అన్వయము—హే మనుష్యా! య ఇమా ఆప ఓషధయో నః సుమిత్రీయాః సన్తు తా యోఽస్మాన్ ద్వేష్టి యం చ వయం ద్విష్టుస్తస్మై దుర్మిత్రీయాః సన్తు. ॥౨౩॥ భావార్థము—యథా జితాన్యను కూలాసిద్ధియాణి మిత్రవ ద్ధితకారిణీ భవన్తి తథా జలాదయోఽపి పదార్థా దేశకాలానుకూలేన యథోచితం సేవితా హితకరా విరుద్ధం సేవితాశ్చ శత్రువద్ధుఃఖదా భవన్తి. ॥౨౩॥

పదార్థము—మానవులారా! ఆపః = ఏయో. ప్రాణములు. లేక. జలములు, ఓషధయః = యవాద్యోషధులు, నః = మాకు, సుమిత్రీయాః సంతు = సుందరమిత్రులవలె

నగునో అవి; యో అస్మాన్ దేష్టి = మమ్మెవరు దేవపించుచున్నారో, చ = మఱియు,
యమ్ వయమ్ ద్విష్టుః = ఎవనిని మేము దేవపించెదమో, తస్మై = అతనికి, దుర్మిత్రియాః
సంతు = శత్రుతుల్య విరుద్ధములు అగుగాక! || ౨౩ ||

భావార్థము—జితములు, అనుకూలములునగు నింద్రియము లెట్లు మిత్రతుల్య
ములు హితకరములు నగునో, అటులనే జలాది పదార్థములు దేశకాలానుసారముగ
యథోచితముగ సేవించబడినచో హితకరములుగను, విరుద్ధముగ సేవించబడినచో శత్రు
సదృశ దుఃఖదాయకములుగ నగుచున్నవి. || ౨౩ || 1896

1897 తచ్చతురిత్యస్య దధ్యక్తాభర్వణ ఋషిః, సూర్యో దేవతా,
భురిగ్ బ్రాహ్మ త్రిష్టుప్ చస్తః, దైవతః స్వరః.

అథేశ్వరప్రార్థనా విషయ మాహ. ఈశ్వర ప్రార్థనా విషయము.

తచ్చక్షు రేవహితం పురస్తా చ్చుక్ర ముచ్చరత్ । పశ్యేమ శరదః శతం
జీవేమ శరదః శతమ్ శృణుయామ శరదః శతం ప్ర బ్రవామ శరదః
శత మదీనాః స్యామ శరదః శతం భూయశ్చ శరదః శతాత్. || ౨౪ ||

తత్, చక్షుః, దేవహితమితి దేవ+హితమ్, పురస్తాత్, శుక్రమ్, ఉత్,
చరత్, పశ్యేమ, శరదః, శతమ్, జీవేమ, శరదః, శతమ్, శృణుయామ,
శరదః, శతమ్, ప్ర, బ్రవామ, శరదః, శతమ్, అదీనాః, స్యామ, శరదః,
శతమ్, భూయః, చ, శరదః, శతాత్. || ౨౪ ||

పదార్థః—(తత్)చేతనం బ్రహ్మ (చక్షుః)చక్షు రివ సర్వదర్శకమ్ (దేవహితమ్) దేవేభ్యో
విద్వేభ్యో హితకారి (పురస్తాత్) పూర్వకాలాత్ (శుక్రమ్) శుద్ధమ్ (ఉత్) (చరత్) చరతి సర్వం
జానాతి (పశ్యేమ) (శరదః) (శతమ్) (జీవేమ) ప్రాణాన్ ధారయేమ (శరదః) (శతమ్) (శృణుయామ)
శాస్త్రాణి మజ్జలవచనాని చేతి శేషః (శరదః) (శతమ్) (ప్ర, బ్రవామ) అధ్యాయే మోపదిశేమ వా
(శరదః) (శతమ్) (అదీనాః) దీనతారహితాః (స్యామ) భవేమ (శరదః) (శతమ్) (భూయః) అధికమ్
(చ) సునః (శరదః) శతాత్. || ౨౪ || అన్వయః—హే పరమాత్మన్ ! భవాన్ యదేవహితం
శుక్రం చక్షు రివ వర్తమానం బ్రహ్మ పురస్తాదుచ్చరత్త్వాం శతం శరదః పశ్యేమ శతం శరదో
జీవేమ శతం శరదః శృణుయామ శతం శరదః ప్రబ్రవామ శతం శరదోఽదీనాః స్యామ శతా
చ్చరదో భూయశ్చ పశ్యేమ జీవేమ శృణుయామ ప్రబ్రవామోఽదీనాః స్యామ చ || ౨౪ ||
భావార్థః—హే పరమేశ్వర! భవత్కృపయా భవద్విజ్ఞానేన భవత్సృష్టిం పశ్యంత ఉపయుజ్ఞానాఽ
రోగాః సమాహితాః సన్తో వయం సకలేంద్రియై ర్యుక్తాః శతాద్వైభ్యోఽవ్యధికం జీవేమ సత్య
శాస్త్రాణి భవద్గుణాంశ్చ శృణుయామ వేదాదీ నధ్యాపయేమ సత్యముపదిశేమ కదాచి
తేనాపివస్తునా వినా పరాధీనా న భవేమ సదైవమాత్మవశాః సస్తః సతత మానన్దేమాఽ
న్యాంశ్చానన్ద యేమేతి.

పదార్థము—పరమేశ్వరా! దేవహితమ్=విద్వాంసులకు హితకారివి, శుక్రమ్=శుద్ధుడవు, చతుః=నేత్రమువలె సర్వదర్శకుడవు—సర్వమును చూపించువాడవు, పురస్తాత్=అనాదికాలమునుండి, ఉత్ చరత్=ఉత్కృష్టతతో సకలము నెఱిగినవాడవునై యున్నావు. తత్=అట్టి చేతనబ్రహ్మవై న నిన్ను, శరదః శతమ్=నూరువత్సరముల వరకు, పశ్యేమ=చూచెదముగాక! శతమ్ శరదః జీవేమ=నూరుసంవత్సరములవరకు ప్రాణముల ధరించెదముగాక! శతమ్ శరదః శృణుయామ=శతవర్ష పర్యంతము మంగళ కరములగు శాస్త్రవచనములను విందుముగాక! శతమ్ శరదః ప్రబ్రవామ=శతవర్షములపర్యంతము చదివించెదముగాక! ఉపదేశించెదముగాక! శతమ్ శరదః అదీనాః స్యామ=శతశరదృతువుల పర్యంతము దీనరహితులమై మనెదముగాక! శతాత్ శరదః భూయః=నూరుపండ్లకంటె నెక్కువగ కూడ చూచెదముగాక! జీవించెదము గాక! వినెదముగాక! చదివెదముగాక! ఉపదేశించెదముగాక! దీనరహితులమై మనెదముగాక!

భావార్థము—పరమేశ్వరా! నీ దయవలన, నీ విజ్ఞానమువలన నీ సృష్టిని దర్శించుచు, నీతోకూడినవారమై నీరోగులు, సావధానులమైన మేము సకలేంద్రియ సహితులమై నూఱుసంవత్సరములకంటె నెక్కువ జీవించెదముగాక! సత్యశాస్త్రములను నీ గుణములను వినెదముగాక! వేదాదులను చదివించెదముగాక! సత్యోపదేశ మొనర్చెదముగాక! ఎన్నడు పవస్తువై నా లేకున్నను పరాధీనులము కాకుందుముగాక! సదా స్వతంత్రులమై నిరంతరము ఆనందముల భోగించెదముగాక! ఇతరుల నానందింప జేసెదముగాక!

॥౨౪॥ 1897

అత్ర పరమేశ్వరప్రార్థనం సద్గుణప్రాపణం సర్వేషాం సుఖభానం పరస్పరమిత్రత్వావశ్యక కరణం దినచర్యాశోధనం ధర్మలక్షణ మాయు ర్వర్థనం పరమేశ్వరవిజ్ఞానం చోక్తమత ఏతదర్థస్య పూర్వాధ్యాయోక్తార్థేన సమా సక్తి రస్తీతి వేద్యమ్.

ఈ అధ్యాయమునందు పరమేశ్వర ప్రార్థన, అందఱి సుఖముల విజ్ఞాపనము, పరస్పర మైత్రి యొనర్చు నావశ్యకత, దినచర్య శోధనము, ధర్మలక్షణము, వయస్సును పృథ్వివటనుట, పరమేశ్వరుని నెఱుగుట చెప్పబడినవి. ఇందుచే నీ యధ్యాయార్థమునకు పూర్వాధ్యాయమునందు చెప్పబడిన యర్థముతో సంగతి కలదని గ్రహించవలయును.

❖

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యాణాం శ్రీ మత్పరమవిదుషాం శ్రీ విరజానంద సరస్వతీస్వామినాం శిష్యేణ శ్రీ పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యేణ శ్రీమద్దయానంద సరస్వతీ స్వామినా విరచితే సంస్కృతార్థ భాషాశ్లాఘం సమన్వితే యజుర్వేదభాష్యే పట్ శ్రింశోఽధ్యాయః పూర్తి మగాత్.

❖

కృష్ణా మండలాంతర్గత కుందేరు గ్రామవాస్తవ్యులగు పాలదగు శేషాచలార్య, తదేవమండలాంతర్గత ముదునూరు గ్రామవాస్తవ్యుడు అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు ఆంధ్రీకరించిన శ్రీ మద్దయానందసరస్వతీ నిర్మిత యజుర్వేదభాష్యమందలి ౩౬ వ అధ్యాయము సమాప్తము.

అథ సప్తత్రింశాధ్యాయారమ్భః

—0—

౩౩వ అధ్యాయము ప్రారంభించబడుచున్నది

ఓం విశ్వాని దేవ సవిత ర్దురి తాని పరాసువ । యద్భద్రం తన్న ఆ సువ ॥౧॥

1898 దేవేత్యస్య దధ్యక్షశాఖర్వణ ఋషిః, సవితా దేవతా, నిచ్చదుష్టిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః.

అథ మనుష్యైః కిం క ర్తవ్యమిత్యాహ.

మొదటి మంత్రమందు మానవు లేమి చేయవలయునను విషయము.

దేవస్య త్వా సవితః ప్రస్తవ్దేశ్వినో బ్రాహుభ్యాం పూష్టో

హస్తాభ్యామ్ । ఆ దదే నారసి.

॥౧॥

దేవస్య,త్వా, సవితః, ప్రస్తవ+ఇతి ప్ర+స్తవే, అశ్వినోః, బ్రాహుభ్యామితి

బ్రాహు+భ్యామ్, పూష్టః, హస్తాభ్యామ్, ఆ, దదే, నారిః, అసి.

॥౧॥

పదార్థః—(దేవస్య)సకలసుఖప్రదాతుః(త్వా) త్వామ్(సవితః)జగదుత్పాదకస్య (ప్రస్తవే) ఉత్పన్నే జగతి(అశ్వినోః)అద్యావకోపదేశకయోః(బ్రాహుభ్యామ్)బలవీర్యాభ్యామ్(పూష్టః) పౌషకస్య(హస్తాభ్యామ్)కరాభ్యామ్(ఆ)(దదే)సమస్తాద్ గృహ్లామి(నారిః)నాయకః(అసి) అన్వయః—హే విద్వన్!యత స్త్వం నారి రసి తస్మాత్ సవిత ర్దేవస్య ప్రస్తవేశ్వినో బ్రాహుభ్యాం పూష్టో హస్తాభ్యాం త్వాఽదదే. ॥౧॥ భావార్థ—హే మనుష్యా! యూయం విద్వద్వరాన్ ప్రాప్య సంసేవైత్రతేభ్యో విద్యాశీఘ్రే గృహీత్యాఽత్ర సృష్టే నాయకా భవత.

।౧॥

పదార్థము—విద్వాంసుడా! నీవు, నారిః అసి=నాయకుడవు కావున, సవితః=జగదుత్పాదకుడైన, దేవస్య = సకలసుఖ ప్రదాతయొక్క, ప్రస్తవే = సృష్టియందు, అశ్వినోః=అధ్యాపకునియొక్కయు, ఉపదేశకునియొక్కయు, బ్రాహుభ్యామ్=బల పరాక్రమములచేతను, పూష్టః=పుష్టికర్తయొక్క, హస్తాభ్యామ్=చేతులచేతను, త్వా=నిన్ను, ఆ దదే=చక్కగా గ్రహించుచున్నాను.

॥౧॥

భావార్థము—మానవులారా! మీ రుత్తమ విద్వాంసులజేరి వారినండి విద్యా సుశిక్షల గ్రహించి యీ సృష్టియందు నాయకులు గండు.

॥౧॥ 1898

1899 యుజ్జతే ఇత్యస్య శ్యావాశ్వ ఋషిః, సవితా దేవతా, జగతి ఛన్దః, నిషాదః స్వరః.

అథ యోగాభ్యాస విషయ మాహ. యోగాభ్యాస విషయము.

యుజ్జతే మన ఉత యుజ్జతే ధియో విప్రాయ విప్రస్య బృహతో విప్రశ్చితః ।

వి హోత్రా దధే వయునావిదేక ఇన్మహీ దేవస్య సవితుః పరిష్టుతిః. || ౨ ||

యుజ్జతే, మనః, ఉత, యుజ్జతే, ధియః, విప్రాః, విప్రస్య, బృహతః, విప్రశ్చిత ఇతి విప్రః+చితః, వి, హోత్రాః, దధే, వయునా విత్, వయునవిదితి వయున+విత్, ఏకః, ఇత్, మహీ, దేవస్య, సవితుః, పరిష్టుతిః, పరిస్తుతి రితి పరి+స్తుతిః. || ౨ ||

పదార్థః—(యుజ్జతే) సమాదధతి (మనః) సంకల్పవికల్పాత్మకమ్ (ఉత) అపి (యుజ్జతే) (ధియః) ప్రజ్ఞాః కర్మాణి వా (విప్రాః) వివిధ మేధావ్యాపి నో మేధావినః (విప్రస్య) విశేషేణ సర్వత్ర వ్యాప్తస్య (బృహతః) సర్వేభ్యో మహతః (విప్రశ్చితః) అనన్తవిద్యస్య (వి) (హోత్రాః) యే జుహ్వత్యా దదతి తే (దధే) దధాతి (వయునావిత్) యో వయునాని ప్రజ్ఞానాని వేత్తి సః (ఏకః) అద్వితీయః (ఇత్) ఏవ (మహీ) మహతీ (దేవస్య) సకలజగత్ప్రకాశకస్య (సవితుః) సర్వాన్తర్యామిణః (పరిష్టుతిః) పరితః సర్వతః స్తుతిః ప్రశంసా. || ౨ || అన్వయః—హే మనుష్యా! య ఏకో వయునావిజ్ఞగ దీశ్వరో సర్వం విదధే యస్య సవితు దేవస్యేయం మహీ పరిష్టుతి రస్తి హోత్రా విప్రాయోగినో యస్య బృహతో విప్రశ్చితో విప్రస్య మధ్యే మనో యుజ్జత ఉత ధియో యుజ్జతే తమిదేవ యూయముపాధ్వమ్. భావార్థః—హే మనుష్యా! యో యోగిభి ర్దేయో యస్య ప్రశంసాదృష్టాంతాః సూర్యాదయో వర్తన్తే యః సర్వజ్ఞోఽసహాయః సచ్చిదానందస్వరూపోఽస్తి తస్మై సర్వే ధన్యవాదా దాతుమర్హా వర్తన్తే తమేవేష్టదేవం యూయం మన్యధ్వమ్. || ౨ ||

పదార్థము—మానవులారా ! వయునావిత్ = ఉత్కృష్టజ్ఞానముతో ప్రవీణుడు, ఏకః = అద్వితీయ జగదీశ్వరుడెవడు సకలమును, వి దధే = రచించుచున్నాడో, సవితుః = సర్వాంతర్యామి, దేవస్య = సకలజగత్తును ప్రకాశింపజేయువాడునగు నేయీశ్వరుని యొక్క, మహీ = గొప్పదైన, పరిష్టుతిః = అన్నివైపులనుండి ప్రశంసయున్నదో, హోత్రాః = శుభగుణ గ్రహీతలు, విప్రాః = అనేకవిధముల బుద్ధులతో వ్యాప్తులు, బుద్ధిమంతులునగు యోగులు, బృహతః = అందఱికంటె గొప్పవాడు, విప్రశ్చితః = అనంతవిద్యగలవాడు, విప్రస్య = విశేషించి సర్వత్ర వ్యాప్తుడైన యే పరమేశ్వరుని మధ్య, మనః = సంకల్ప వికల్పరూపములోనున్న మనస్సును, యుంజతే = సమాహిత మొనర్చుచున్నారో, ఉత = మరియు, ధియః = బుద్ధులను లేక కర్మలను, యుంజతే = సంయుక్తపఱచుచున్నారో, ఇత్ = అతనినే మీరు ఉపాసనచేయుచు నుండుడు. || ౨ ||

భావార్థము—మానవులారా! ఎవడు యోగులచే ధ్యానించదగినవాడో, ఎవని ప్రశంసహేతువులగు సూర్యాదులు దృష్టాంతములో, ఎవడు సర్వజ్ఞుడు, అసహాయుడు, సచ్చిదానంద స్వరూపుడైన ఉన్నాడో, ఎవడు అందఱి ధన్యవాదముల కర్తుడో, అతనినే ఇష్టదేవునిగ స్వీకరించుడు. || ౨ || 1899

దేవీత్యస్య దధ్యత్ జాథర్యణ ఋషిః, ద్యావాపృథివ్యా దేవతే, బ్రాహ్మి గాయత్రీ ఛందః, షడ్జః స్వరః
అథ యజ్ఞ విషయ మాహ. యజ్ఞ విషయము.

దేవీ ద్యావాపృథివీ మఖస్య వామద్య శిరో రాధ్యాసం దేవయజనే

పృథివ్యాః । మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్ణే.

॥౩॥

దేవీ ఇతి దేవీ, ద్యావాపృథివీ ఇతి ద్యావా పృథివీ, మఖస్య, వామ్, అద్య, శిరః, రాధ్యాసమ్, దేవయజన ఇతి దేవ+యజనే, పృథివ్యాః, మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్ణే.

॥౩॥

పదార్థము—(దేవీ)దివ్యగుణసమున్నే(ద్యావాపృథివీ) ప్రకాశభూమివద్య ర్తమానే(మఖస్య)యజ్ఞస్య (వామ్)యువయోః(అద్య)ఇదానీమ్(శిరః)ఉత్తమాజ్ఞమ్ (రాధ్యాసమ్) సంసాధయేయమ్ (దేవయజనే) దేవా విద్వాంసో యజన్తి యస్మిన్ స్తస్మిన్ (పృథివ్యాః) భూమేర్మధ్యే (మఖాయ)యజ్ఞాయ(త్వా)త్వామ్(మఖస్య)యజ్ఞస్య(త్వా)(శీర్ష్ణే)ఉత్తమాజ్ఞాయ. ॥౩॥ అన్వయము—దేవీ ద్యావాపృథివ్యధ్యాపికోపదేశికే స్త్రీయా వద్య పృథివ్యా దేవయజనే వాం మఖస్య శిరో రాధ్యాసమ్. మఖస్య శీర్ష్ణే త్వా మఖాయ త్వా రాధ్యాసమ్. ॥౩॥ భావార్థము—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలంకారః. పా పునుష్టా! అత్ర జగతి యథా సూర్యభూమి ఉత్తమాజ్ఞవద్య ర్తే తే తత్రైవ భవంతః సర్వోత్తమా వర్తంతాం యేన సర్వసజ్జత్యధిష్ఠానో యజ్ఞః పూర్ణః స్యాత్ ॥౩॥

పదార్థము—దేవీ = ఉత్తమగుణ సంపన్నలారా ! ద్యావాపృథివీ = ప్రకాశము వలెను, భూమివలెనున్న అధ్యాపికోపదేశికలగు నో స్త్రీలారా! అద్య = నేడు, పృథివ్యాః = భూమండలమున, దేవయజనే = విద్వాంసుల యజ్ఞస్థలములో, వామ్ = మీ యిరువురి యొక్క, మఖస్య శిరః = యజ్ఞపు ఉత్తమావయవమును నేను, రాధ్యాసమ్ = చక్కగా తయారుచేయుదునుగాక ! మఖస్య = యజ్ఞముయొక్క, శీర్ష్ణే = ఉత్తమావయవసన్నిధికై త్వా = నిన్ను మఱియు, మఖాయ = యజ్ఞమునకై, నిన్ను చక్కగా నిద్ద మొనర్చెదను గాక !

॥౩॥

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. మానవులారా ! ఈ జగత్తునందు భూమి సూర్యులు త్తమావయవములవలె నున్నటులుగానే మీరును సర్వ సంగతుల కాశ్రయమగు యజ్ఞము పూర్తియగునటుల అందఱితో ఉత్తమరీతిగ ప్రవర్తించుడు.

॥౩॥ 1900

1901 దేవ్య ఇత్యస్య దధ్యజ్ఞాథర్వణ ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, నిచృత్పంక్తిశ్చన్తః, పఞ్చమః స్వరః.

అథ విదుష్యః స్త్రీయః కీదృశ్యః స్యు రిత్యాహ. విదుషీ స్త్రీ లెటు లుందురు?

దేవ్యో వమ్ర్యో భూతస్య ప్రథమజా మఖస్య వోఽద్య శిరో రాధ్యాసం

దేవయజనే పృథివ్యాః । మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్ణే.

॥౪॥

దేవ్యః, వమ్ర్యః, భూతస్య, ప్రథమజా ఇతి ప్రథమ+జాః, మఖస్య, వః, అద్య, శిరః, రాధ్యాసమ్, దేవయజన ఇతి దేవ+యజనే, పృథివ్యాః,

మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్షే.

॥౪॥

పదార్థము—(దేవ్యః) దేదీప్యమానాః (వప్రమ్యః) అల్పవయస్యః (భూతస్య) ఉత్పన్నస్య (ప్రథమజాః) ప్రథమాజ్ఞాతాః (మఖస్య) యజ్ఞస్య (వః) యుష్మాన్ (అద్య) (శిరః) శిరోవత్ (రాధ్యాసమ్) (దేవయజనే) విదుషాం సజ్గతికరణే (పృథివ్యాః) (మఖాయ) యజ్ఞాయ (త్వా) త్వామ్ (మఖస్య) యజ్ఞస్య నిర్మాపికామ్ (త్వా) త్వామ్ (శీర్షే) శిరోవద్వర్తమానాయ. ॥౪॥ అన్వయః—హే ప్రథమజా వప్రమ్యో దేవ్యో విదుష్యో భూతస్య మఖస్య పృథివ్యా దేవయజనేద్య వః శిరోవదహ మ్రాధ్యాసం మఖస్య త్వా మఖాయ శీర్షే త్వా రాధ్యాసమ్. ॥౪॥ భావార్థము—హే మనుష్యా! యావత్ స్త్రియో విదుష్యో న భవంతి తావదుత్తమాశిజా న వర్తతే. ॥౪॥

పదార్థము—ప్రథమజాః = ముందుపుట్టినవారు, వప్రమ్యః = అల్పవయస్కురాండ్రు, దేవ్యః = తేజస్వీమలు, విదుషీమణులునగు స్త్రిలారా! భూతస్య = ఉత్పన్నము సిద్ధము నైన, మఖస్య = యజ్ఞమునకు సంబంధించిన, పృథివ్యాః దేవయజనే = భూమిమీద, విద్వాంసులు సంగతియొనర్చు స్థానమున, అద్య = నేడు, వః = మిమ్ము, శిరః = శిరస్సు ల్యముగ, రాధ్యాసమ్ = చక్కగ సిద్ధమొనర్చెదనుగాక! మఖస్య = యజ్ఞమును నిర్మించునట్టి, త్వా = నిన్ను, మఱియు, మఖాయ శీర్షే = శిరస్సదృశముగనున్న యజ్ఞమునకై, త్వా = నిన్ను, చక్కగా సంసిద్ధురాలనుగ నొనర్చుదును. ॥౪॥

భావార్థము—మనుష్యులారా! స్త్రిలు విదుషీమణులు కానంతవరకు ఉత్తమ శిక్ష వర్ధిల్లజాలదు. ॥౪॥ 1901

ఇయతీత్యస్య దధ్యత్ జాధర్వణ ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, స్వరాడ్ బ్రాహ్మి గాయత్రీ చన్దః, షడ్విజః పృథః
అథాధ్యాపక విషయ మాహ. అధ్యాపకుని విషయము.

ఇయత్యగ్రే ఆసీన్మఖస్య తేద్య శిరో రాధ్యాసం దేవయజనే

పృథివ్యాః । మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్షే.

॥౫॥

ఇయతి, అగ్రే, ఆసీత్, మఖస్య, తే, అద్య, శిరః, రాధ్యాసమ్, దేవ

యజన్ + ఇతి దేవ + యజనే పృథివ్యాః, మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా శీర్షే ॥

పదార్థము—(ఇయతి) ఏతావతి (అగ్రే) (ఆసీత్) అస్తి (మఖస్య) యజ్ఞస్య (తే) తవ (అద్య) (శిరః) ఉత్తమగుణమ్ (రాధ్యాసమ్) (దేవయజనే) విదుషాం పూజనే (పృథివ్యాః) భూమేః (మఖాయ) సత్తా రాఖాయ (త్వా) (త్వామ్) (మఖస్య) సజ్గతికరణస్య (త్వా) (శీర్షే) ఉత్తమత్వాదయ. అన్వయః—హే విద్యన్నహమగ్రే మఖాయ త్వా మఖస్య శీర్షే త్వా రాధ్యాసమ్. యస్య తే మఖస్య శిర ఆసీత్ తం త్వా మద్య పృథివ్యా ఇయతి దేవయజనే రాధ్యాసమ్. ॥౫॥ భావార్థము—త ఏవాదధ్యాపకాః శ్రేష్ఠాః సంతి యే పృథివ్యా మధ్యే సర్వాన్ సుశిజావిర్యాయుక్తాన్ కర్తుం శక్తువంతి.

॥౫॥

పదార్థము—విద్వాంసుడా! అగ్రే = ముందుగా, మఖాయ = సత్కారరూప యజ్ఞ

మునకై, త్వా=నిన్ను, మఖస్య=సంగతి కరణముయొక్క, శీర్ష్ణే=శ్రేష్ఠత్వముకొఱకు, త్వా=నిన్ను, రాధ్యానమ్=సిద్ధమొనర్చెదనుగాక ! తే మఖస్య శిరః = ఏ నీయొక్క యజ్ఞమునకు ఉత్తమగుణము, ఆసీత్=ఉన్నదో, ఆనిన్ను, అద్య=నేడు, పృథివ్యాః=భూమియొక్క మధ్య, ఇయతి దేవయజనే = ఇంతమంది విద్వాంసుల పూజనమందు చక్కగ తయారుచేయు]దును గాక !

॥౫॥

భావార్థము—భూగోళమున నందఱికి ఉత్తమశిక్ష, ఉత్తమవిద్య గఱపుటకు సమర్థులైన అధ్యాపకులే శ్రేష్ఠులు కాగలరు.

॥౫॥ 1902

1903 ఇన్ద్రస్యేత్యస్య దధ్యత్ తాభర్వణ ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, భురిగతిఃగతి చన్దః, నిపాదః స్వరః.

పున ర్మనుష్యాః కిం కుర్యు రిత్యాహ. మానవు లేమి చేయవలయును?

ఇన్ద్రస్యాజః స్థ మఖస్య వో౭ద్య శిరో రాధ్యానం దేవయజనే

పృథివ్యాః । మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్ణే మఖాయ

త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్ణే మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్ణే. ॥౬॥

ఇన్ద్రస్య, ఓజః, స్థ, మఖస్య, వః, అద్య, శిరః, రాధ్యానమ్, దేవయజన ఇతి దేవ+యజనే, పృథివ్యాః, మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్ణే, మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్ణే, మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్ణే. ॥౬॥

పదార్థః—(ఇన్ద్రస్య)పరమైశ్వర్యయుక్తస్య(ఓజః)పరాక్రమమ్(స్థ)భవత(మఖస్య)యజ్ఞస్య (వః)యుష్మాన్(అద్య)(శిరః)(రాధ్యానమ్)(దేవయజనే)(పృథివ్యాః)భూమేః (మఖాయ) ధార్మికాణాం సత్కారనిమిత్తాయ(త్వా)త్వాం సత్కారమ్(మఖస్య) ప్రియాచరణాఖ్యస్య వ్యవహారస్య(త్వా)త్వామ్(శీర్ష్ణే)శిరః సంబంధి నే వచనే(మఖాయ)శిల్పయజ్ఞవిధానాయ (త్వా)త్వామ్ (మఖస్య) (త్వా) (శీర్ష్ణే) ఉత్తమగుణప్రచారకాయ (మఖాయ) విజ్ఞానోద్భావనాయ (త్వా) (మఖస్య)విద్యాబుద్ధికరస్య వ్యవహారస్య(త్వా)(శీర్ష్ణే). ॥౬॥ అన్వయః—హే మనుష్యా ! యథాహమిన్ద్రస్యాజో రాధ్యానం తథా౭ద్య పృథివ్యా దేవయజనే శిరోవద్ వో రాధ్యానమ్ శీర్ష్ణే మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా రాధ్యానం శీర్ష్ణే మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా రాధ్యానం శీర్ష్ణే మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా రాధ్యానం తథా యూయ మోజస్వినః స్థ. భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలక్ష్కారః. యే మనుష్యా ! ధర్మాణి కర్మాణి కుర్వన్తి తే సర్వేషు శిరోవద్భవన్తి

॥౬॥

పదార్థము—మానవులారా! నేనెటుల, ఇన్ద్రస్య=పరమైశ్వర్యయుక్తుడైన పురుషునియొక్క, ఓజః=పరాక్రమమును, రాధ్యానమ్=సాధించెదనో, అటులనే అద్య=నేడు, పృథివ్యాః దేవయజనే=భూమిమీద విద్వాంసులపూజ జరుగు స్థానమందు, శిరః=ఉత్తమావయవమువలె, వః=మిమ్ము సిద్ధపఱచెదను, శీర్ష్ణే = శిరస్సంబంధమగు, మఖాయ=ధర్మాత్ముల సత్కార నిమిత్తపు వచనమునకై, త్వా=నిన్ను, మఖస్య=ప్రియాచరణరూప వ్యవహారమునకు సంబంధిగ, త్వా=నిన్ను సిద్ధమొనర్చెదను! శీర్ష్ణే

= ఉత్తమగుణముల ప్రచారకమగు, మఖాయ = శిల్పయజ్ఞపు విధానమునకై, త్వా = నిన్ను, మఖస్య = సత్యాచరణరూప వ్యవహారమునకు సంబంధిగా, త్వా = నిన్ను సిద్ధమొనర్చెదను, శీర్ష్టే మఖాయ = ఉత్తమవిజ్ఞానమును ప్రకటించుటకై, త్వా = నిన్ను, మఖస్య = విద్యను వృద్ధిపఱచు వ్యవహారమునకు సంబంధిగా, త్వా = నిన్ను సిద్ధమొనర్చెదను, అటులనే మీరును పరాక్రమవంతులు, స్థ = కండు. ||౬||

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. ధర్మయుక్త కార్యము లొనర్చువారు అందఱికి శిరోమణులు కాగలుగుదురు. ||౬|| 1903

1904 ప్రైత్విత్వస్య కణ్య ఋషిః, ఈశ్వరో దేవతా, నిచృరప్తిశ్చస్త్రః, మధ్యమః స్వరః.

(స్త్రీ) పురుషాః కీదృశాః స్యు రిత్యాహ. (స్త్రీ) పురుషు లెటు లుండవలయును ?

ప్రై తు బ్రహ్మణస్పతిః ప్ర దేవ్యైతు సూన్యతా । అచ్చా వీరన్నర్య
మృజ్ క్తి రాధసన్దేవా యజ్ఞన్నయన్తు నః । మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్టే ।
మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్టే । మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్టే. ||౭||

ప్ర, ఏతు, బ్రహ్మణః, పతిః, ప్ర, దేవీ, ఏతు, సూన్యతా, అచ్చ, వీరమ్,
నర్యమ్, పజ్ క్తిరాధస మితి పజ్ క్తి+రాధసమ్, దేవాః, యజ్ఞమ్. నయన్తు, నః,
మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్టే, మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్టే,
మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్టే. ||౭||

పదార్థః—(ప్ర)(ఏతు) ప్రాప్నోతు (బ్రహ్మణః) ధనస్య (పతిః) పాలకః (ప్ర) (దేవీ) విదుషీ (ఏతు) (సూన్యతా) సత్యభాషణాది సుశీలతాయుక్తా (అచ్చ) అత నిపాతస్య చేతి దీర్ఘః (వీరమ్) సర్వదుఃఖప్రక్షేప్తారమ్ (నర్యమ్) నృషు సాధుమ్ (పంక్తిరాధసమ్) యః పంక్తిః సముదాయాన్ రాధోపి తమ్ (దేవాః) విద్వాంసః (యజ్ఞమ్) సుఖసజ్జమకమ్ (నయన్తు) ప్రాపయన్తు (నః) అస్మాన్ (మఖాయ) విద్యావృద్ధయే (త్వా) త్వామ్ (మఖస్య) సుఖరక్షణస్య (త్వా) (శీర్ష్టే) శిరోవద్వర్త మానాయ (మఖాయ) ధర్మాచరణనిమిత్తాయ (త్వా) (మఖస్య) ధర్మరక్షణస్య (త్వా) (శీర్ష్టే) (మఖాయ) సర్వసుఖకరాయ (త్వా) (మఖస్య) సుఖసర్వకస్య (త్వా) (శీర్ష్టే) ఉత్తమసుఖప్రదాయ. || అన్వయః—పా విద్యన్! యం వీరం నర్యం పంక్తిరాధసం యజ్ఞం దేవా నోఽస్మాన్నయన్తు బ్రహ్మణస్పతిః ప్రైతు సూన్యతా దేవ్యచ్చ ప్రైతు తం మఖాయ త్వా మఖస్య శీర్ష్టే త్వా మఖాయ త్వా మఖస్య శీర్ష్టే త్వా మఖాయ త్వా మఖస్య శీర్ష్టే త్వా వయమాశ్రయేమ. భావార్థః—యే మనుష్యా! యాః స్త్రీయశ్చ స్వయం విద్యాదిగుణాన్ ప్రాప్యాన్యాన్ ప్రాపయ్య విద్యాసుఖధర్మవృద్ధయేఽధికాన్ సుఖితాన్ విదుషః కుర్వన్తి తే తాశ్చ సతత మానన్తన్తి ||౭||

పదార్థము—విద్వాంసుడా! వీరమ్ = సకలదుఃఖములను దూరపఱచువాడు, నర్యమ్ = మనుష్యులలో శ్రేష్ఠుడు, పంక్తిరాధసమ్ = సముదాయములను సంసిద్ధమొనరించువాడు, యజ్ఞమ్ = సుఖప్రాప్తికి పాతువునగు నే మానవునికి, దేవాః = విద్వాం

సులు, నః = మమ్ము, నయంతు = లభింపజేయుదురో, బ్రహ్మణః పతిః = ధనరక్షకుడు, ప్ర పతు = చక్కగా లభించునో, సూన్యతా = సత్యమాడు సుశీలవతి, దేవీ = విదుషీ మహిళ, అచ్చ ప్ర పతు = చక్కగా లభించునో, త్వా = అనిన్ను, మఖాయ = విద్యా వృద్ధికొఱకు, మఖస్య = సుఖరక్షణయొక్క, శీర్ష్టే = ఉత్తమావయవమునకై, త్వా = నిన్ను, మఖాయ = ధర్మాచరణ నిమిత్తము, త్వా = నిన్ను, మఖస్య = ధర్మరక్షణయొక్క, శీర్ష్టే = ఉత్తమావయవమునకై, త్వా = నిన్ను, మఖాయ = సకల సుఖములనొనగూర్చువానికై, త్వా = నిన్ను, మఖస్య = సకల సుఖముల వృద్ధిపఱచువానికి సంబంధియు, శీర్ష్టే = ఉత్తమ సుఖమును నగువానికై, త్వా = నిన్ను ఆశ్రయించెదముగాక!

భావార్థము--ఏ మనుష్యులు, ఏ స్త్రీలు స్వయముగ విద్యాదిగుణములను పొంది ఇతరులకు లభింపజేసి విద్యా సుఖధర్మపు వృద్ధికై యెక్కువమందిని సుశిక్షితులుగ, విద్వాంసులుగ నొనర్చెదరో, వారు, ఆ స్త్రీలు నిరంతర మానందితులుగ నుందురు.

1905 మఖస్యేత్యవ్య దధ్యక్షాథరణ బుషిః, యజ్ఞో దేవతా, స్వరాడతిధృతిశ్చస్త్రః, మధ్యమః స్వరః మనుష్యా విదుషా సహ కథం వర్తేరన్నిత్యాహ.

మానవులు విద్వాంసుల యెడల నెట్లు ప్రవర్తించ వలయును ?

మఖస్య శీరోసి మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్టే । మఖస్య శీరోసి మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్టే । మఖస్య శీరోసి మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్టే । మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్టే ॥

మఖస్య, శీరః, అసి, మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్టే, మఖస్య, శీరః, అసి, మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్టే, మఖస్య, శీరః, అసి, మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్టే, మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్టే, మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్టే.

॥౮॥

పదార్థః--(మఖస్య)బ్రహ్మచర్యాఖ్యస్య (శీరః)మూర్ధేవ(అసి) (మఖాయ) విద్యాగ్రహణా నుష్ఠానాయ (త్వా)(మఖస్య)జ్ఞానస్య (త్వా) (శీర్ష్టే) ఉత్తమవ్యవహారాయ (మఖస్య) మననా ఖ్యస్య(శీరః) ఉత్తమాశ్రవత్ (అసి) (మఖస్య) గార్హస్థ్యవ్యవహారాయ (త్వా) (మఖస్య) (త్వా) (శీర్ష్టే) (మఖస్య) గృహస్య (శీరః) శీరోవత్ (అసి) (మఖాయ) గృహస్థకార్యసజ్జతికరణాయ (త్వా) (మఖస్య) (త్వా) (శీర్ష్టే) (మఖాయ) (త్వా) (మఖస్య) సద్వ్యవహారసిద్ధేః (త్వా) (శీర్ష్టే) శీరో వద్వర్తమానాయ (మఖాయ) యోగాభ్యాసాయ (త్వా) (మఖస్య) సాక్షోపాక్షస్య యోగస్య (త్వా) (శీర్ష్టే) శీరోవత్సరోపరివర్తమానాయ (మఖాయ) ఐశ్వర్యప్రదాయ (త్వా) త్వాహే

(మఖస్య)ఐశ్వర్యప్రదస్య (త్వా) త్వామ్ (మఖస్య) ఐశ్వర్యప్రదస్య (త్వా) (శీర్ష్టే) సర్వో త్కర్తాయ ॥౭॥ అన్వయః—హే ! విద్వాన్ ! యత స్త్వం మఖస్య శిరోఽసి తస్మాన్మఖాయ త్వా మఖస్య శీర్ష్టే త్వా. యత స్త్వం మఖస్య శిరోఽసి తస్మాన్మఖాయ త్వా మఖస్య శీర్ష్టే త్వా. తస్మాన్మఖాయ త్వా మఖస్య శీర్ష్టే త్వా మఖాయ త్వా మఖస్య శీర్ష్టే త్వా మఖాయ త్వా మఖస్య శీర్ష్టే త్వా వయం సేవేమహి ॥౮॥ భావార్థః—యే సత్క్రియాయా ముత్తమాః సన్తి తేఽన్యానపి సత్కారిణో నిర్ణాయ మస్తకవదుత్త మాజ్ఞాభవేయుః ॥౯॥

పదార్థము—విద్వాంసుడా! నీవు, మఖస్య = బ్రహ్మచర్యాశ్రమ యజ్ఞముయొక్క, శిరః అసి = శిరమువంటివాడవు. కావున, మఖాయ = విద్యాగ్రహణా సుప్తానమునకై, త్వా = నిన్ను, మఖస్య = జ్ఞానసంబంధమగు, శీర్ష్టే = ఉత్తమ వ్యవహారమునకై, త్వా నిన్ను;

నీవు, మఖస్య = విచారరూపయజ్ఞమునకు, శిరః అసి = ఉత్తమావయ తుల్యుడవు కావున, మఖాయ = గృహస్థుల వ్యవహారమునకై, త్వా = నిన్ను, మఖస్య = యజ్ఞముయొక్క, శీర్ష్టే = ఉత్తమావయవమునకై, త్వా = నిన్ను,

నీవు, మఖస్య శిరః అసి = గృహాశ్రమమునకు శిరమువంటివాడవు కనుక, మఖాయ = గృహస్థుల కార్యముల సంగతమొనర్చుటకై, త్వా = నిన్ను, మఖస్య శీర్ష్టే = యజ్ఞముయొక్క ఉత్తమ శిరస్సుతో సమానమగు అవయవమునకై, త్వా = నిన్ను సేవించెదముగాక! కనుక, మఖాయ = ఉత్తమవ్యవహార సిద్ధికై, త్వా = నిన్ను, మఖస్య = సద్వ్యవహారసిద్ధికి సంబంధించిన, శీర్ష్టే = ఉత్తమావయవమువలె నుండుటకై, త్వా = నిన్ను, మఖాయ = యోగాభ్యాసమునకై, త్వా = నిన్ను, మఖస్య = సాంగోపాంగ యోగముయొక్క, శీర్ష్టే = సర్వోత్తమ విషయమునకై, త్వా = నిన్ను, మఖాయ = ఐశ్వర్యము నొసగువానికొఱకు, త్వా = నిన్ను, మఖస్య = ఐశ్వర్యమునొసగు, శీర్ష్టే = సర్వోత్తమకార్యమునకై, త్వా = నిన్ను సేవించెదముగాక!

భావార్థము—సత్కరించుటయందు శ్రేష్ఠులగువారు ఇతరులనుగూడ సత్కార మొనర్చువారిగ నొనర్చి మస్తకమువలె ఉత్తమావయవములుగల వారగుదురుగాక!

1906 అశ్వశ్లేశ్వస్య దధ్యచ్ఛాథర్యణ ఋషిః, విద్వాన్ దేవతా,

పూర్వసోత్తరస్య చ అతిశక్వరీ ఛందః, వజ్రముః స్వరః.

కే మనుష్యాః సుఖినో భవన్తీ త్యాహ. ఏ మానవులు సుఖవంతు లగుచున్నారు?

అశ్వస్య త్వా వృష్టః శక్నా ధూపయామి దేవయజనే పృథివ్యాః ।

మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్టే । అశ్వస్య త్వా వృష్టః శక్నా

ధూపయామి దేవయజనే పృథివ్యాః । మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా

శీర్ష్టే । అశ్వస్య త్వా వృష్టః శక్నా ధూపయామి దేవయజనే

ప్రథివ్యాః । మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్ణే । మఖాయ త్వా
మఖస్య త్వా శీర్ష్ణే । మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్ణే ।
మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్ణే. ॥౯॥

అశ్వస్య, త్వా, వృష్ణః, శక్వా, ధూపయామి, దేవయజన ఇతి దేవ+
యజనే, ప్రథివ్యాః, మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్ణే, అశ్వస్య, త్వా,
వృష్ణః, శక్వా, ధూపయామి, దేవ యజన+ఇతి దేవ+యజనే ప్రథివ్యాః,
మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్ణే, అశ్వస్య, త్వా, వృష్ణః, శక్వా, ధూప
యామి, దేవయజన ఇతి దేవ+యజనే, ప్రథివ్యాః, మఖాయ, త్వా, మఖస్య,
త్వా, శీర్ష్ణే, మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్ణే, మఖాయ, త్వా, మఖస్య,
త్వా, శీర్ష్ణే, మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా శీర్ష్ణే. ॥౯॥

పదార్థః—(అశ్వస్య)వహ్నిచేః (త్వా) త్వామ్ (వృష్ణః) బలవతః (శక్వా) శక్వతా దుగ్ధ
వ్లాదినివారణసామర్థ్యేన ధూమాదినా (ధూపయామి) సంతాపయామి (దేవయజనే) విద్యద్య
జనాధికరణే(ప్రథివ్యాః)అంతరిక్షస్య (మఖాయ)వాయుకుద్దికరణాయ(త్వా)(మఖస్య)శోధకస్య
(త్వా)(శీర్ష్ణే) (అశ్వస్య) తురగస్య (త్వా)(వృష్ణః)వేగవతః (శక్వా)శక్వతా (ధూపయామి)
(దేవయజనే)దేవా యజన్తి యస్మిన్ సస్మిన్ (ప్రథివ్యాః) భూమేః (మఖాయ) పృథివ్యాది విజ్ఞా
నాయ(త్వా)(మఖస్య)తత్సబోధస్య(త్వా)(శీర్ష్ణే)(అశ్వస్య)అకుగామినః(త్వా) (వృష్ణః)బలవతః
(శక్వా)శక్వతా (ధూపయామి) (దేవయజనే)విదుషాం పూజనే(ప్రథివ్యాః)భూమేః(మఖాయ)
ఉపయోగాయ(త్వా)(మఖస్య)(త్వా)(శీర్ష్ణే)శిరసే(మఖాయ)(త్వా)(మఖస్య)(త్వా)(శీర్ష్ణే)
(మఖాయ)(త్వా)(మఖస్య)(త్వా)(శీర్ష్ణే)(మఖాయ) (త్వా)(మఖస్య)(త్వా)(శీర్ష్ణే). ॥౯॥
అన్వయః—హే మనుష్య ! యథాఽహం పృథివ్యా దేవయజనే వృష్ణోఽశ్వస్య శక్వా త్వా
మఖాయ త్వా మఖస్య శీర్ష్ణే త్వా ధూపయామి. పృథివ్యా దేవయజనే వృష్ణోఽశ్వస్య శక్వా
త్వా మఖాయ త్వా మఖస్య శీర్ష్ణే త్వా మఖాయ త్వా మఖస్య శీర్ష్ణే త్వా ధూపయామి.
పృథివ్యా దేవయజనే వృష్ణోఽశ్వస్య శక్వా త్వా మఖాయ త్వా మఖస్య శీర్ష్ణే త్వా
మఖాయ త్వా మఖస్య శీర్ష్ణే త్వా మఖాయ త్వా మఖస్య శీర్ష్ణే త్వా ధూపయామి ॥౯॥
భావార్థః—అత్ర పునర్యచనమతిశయిత్వ ద్యోతనార్థమ్. యే మనుష్యా ! రోగాదిక్లేశనివృత్తయే
వహ్నిదీ నృధార్థాన్ సంప్రయంక్షతే తే సుఖినో జాయంతే. ॥౯॥

పదార్థము—మానవుడా ! నేను, పృథివ్యాః దేవయజనే = అంతరిక్షపువిద్యాం
సుల యజ్ఞస్థలములో, వృష్ణః = బలముగల, అశ్వస్య = అగ్నాద్బల, శక్వా =
దుగ్ధంధమును నివారించుటకు సమర్థములగు ధూమాదులచే, త్వా=నిన్ను, మఖాయ
=వాయుకుద్దికై, త్వా=నిన్ను, మఖస్య=శోధకునియొక్క, శీర్ష్ణే = శిరోరోగ
నివృత్తికై, త్వా=నిన్ను, ధూపయామి = చక్కగా తపింపజేయుచున్నాను. పృథి
వ్యాః=పృథివిమధ్య విద్యాంసులయొక్క, దేవయజనే = యజ్ఞస్థలములో వృష్ణః=

వేగవంతమగు, అశ్వస్య=గుఱ్ఱముయొక్క, శక్నా=లదైచే, త్వా=నిన్ను, మఖాయ
=పృథివ్యాదుల జ్ఞానమునకై, త్వా=నిన్ను, మఖస్య=తత్వబోధయొక్క, శీర్ష్ణే
=ఉత్తమావయవమునకై, త్వా=నిన్ను, మఖాయ=యజ్ఞసిద్ధికై, త్వా=నిన్ను,
మఖస్య=యజ్ఞముయొక్క, శీర్ష్ణే=ఉత్తమావయవముయొక్క సిద్ధికోటకు, త్వా
=నిన్ను, ధూపయామి=బాగుగ తపింపజేయుచున్నాను. పృథివ్యాః=భూమిమధ్య,
దేవయజనే=విద్వాంసుల పూజాస్థలమునందు, వృష్టః=బలవంతము, అశ్వస్య=శ్రీఘ
గామియునగు అగ్నియొక్క, శక్నా=తేజముతో, త్వా=నిన్ను, మఖాయ=ఉప
యోగమునకై, త్వా=నిన్ను, మఖస్య=ఉపయుక్తమగు కార్యముయొక్క, శీర్ష్ణే
=ఉత్తమావయవమునకై, త్వా=నిన్ను, మఖాయ=యశస్సుకోటకు, త్వా=నిన్ను,
మఖస్య=యజ్ఞముయొక్క, శీర్ష్ణే=ఉత్తమావయవమునకై, త్వా=నిన్ను, మఖాయ
=యజ్ఞముకోటకు, త్వా=నిన్ను, మఱియు, మఖస్య=యజ్ఞముయొక్క, శీర్ష్ణే=
ఉత్తమావయవమునకై, త్వా=నిన్ను, ధూపయామి=బాగుగ తపింపజేయుచున్నాను.

భావార్థము—ఈ మంత్రమునందు పునరుక్తి ఆధిక్యతా బోధనార్థమున్నది.
రోగాదిక్లేశముల నివృత్తికై అగ్నియై పదార్థములను సంప్రయోగమొనర్చువారు
సుఖవంతులగుదురు. ||౯|| 1908

ఋజవ ఇత్యస్య దధ్యచ్ఛాధర్వణ ఋషిః, విద్వాంసో దేవతాః, స్వరాట్ పంక్తిశ్చన్దః, వజ్రముః స్వరః.

కే మహాద్రాజ్యం ప్రాపుషవన్తిత్యాహ. ఎవరు గొప్ప రాజ్యమును బడయుచున్నారు ?

ఋజవే త్వా సాధవే త్వా సుక్తిత్యై త్వా । మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా
శీర్ష్ణే । మఖాయ త్వా మఖస్య త్వా శీర్ష్ణే । మఖాయ త్వా
మఖస్య త్వా శీర్ష్ణే. ||౧౦||

ఋజవే, త్వా, సాధవే, త్వా, సుక్తిత్యై ఇతి సుక్తిత్యై, త్వా, మఖాయ,
త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్ణే, మఖాయ, త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్ణే, మఖాయ,
త్వా, మఖస్య, త్వా, శీర్ష్ణే. ||౧౦||

పదార్థః—(ఋజవే) సరలాయ (త్వా త్వామ్) (సాధవే) పరోపకారసాధకాయ (త్వా)
(సుక్తిత్యై) ఉత్తమాయై భూమ్యై (త్వా) మఖాయ విదుషాం సత్కారాయ (త్వా) (మఖస్య)
యజ్ఞస్య (త్వా) (శీర్ష్ణే) (మఖాయ) (త్వా) (మఖస్య) (త్వా) (శీర్ష్ణే) (మఖాయ) (త్వా) (మఖస్య)
(త్వా) శీర్ష్ణే. ||౧౦|| అన్వయః—హే విద్వన్ ! ఋజవే త్వా మఖాయ త్వా మఖస్య
శీర్ష్ణే త్వా సాధవే త్వా మఖాయ త్వా మఖస్య శీర్ష్ణే త్వా సుక్తిత్యై త్వా మఖాయ త్వా
మఖస్య శీర్ష్ణే త్వా వయంస్తాపయామః. ||౧౦|| భావార్థః—దేవినయసాధుత్వాభ్యాం
యుక్తాః ప్రయత్నైః సర్వోపకారాభ్యాం యజ్ఞం సాధ్యమన్తి తే మహాద్రాజ్యమాపుషవన్తి. ||౧౦||

పదార్థము—విద్వాంసుడా! ఋజవే = సరళస్వభావము గలవానికై, త్వా=

నిన్ను, మఖాయ = విద్వాంసుల సత్కారముకొఱకై, త్వా = నిన్ను, మఖస్య = యజ్ఞము యొక్క, శీర్షే = ఉత్తమావయవమునకై, త్వా = నిన్ను, సాధవే = పరోపకారమును సాధించువానికొఱకు, త్వా = నిన్ను, మఖాయ = యజ్ఞముకొఱకు, త్వా = నిన్ను, మఖస్య = యజ్ఞముయొక్క, శీర్షే = శిరస్సునకై, త్వా = నిన్ను, సుషితై = ఉత్తమ భూమికై, త్వా = నిన్ను, మఖాయ = యజ్ఞముకొఱకు, త్వా = నిన్ను, మఖస్య = యజ్ఞముయొక్క, శీర్షే = ఉత్తమావయవమునిమిత్తము, త్వా = నిన్ను, మేము స్థాపించుచున్నాము. ॥౧౦॥

భావార్థము—వినయముతో, ఋజుభావముతో కూడినవారై ప్రయత్నపూర్వకముగ సర్వోపకార రూప యజ్ఞమును సాధించువారు గొప్ప రాజ్యమును పొందుచున్నారు. ॥౧౦॥ 1907

1909 యమాయేత్యస్య రధ్యక్తాధర్వణ ఋషిః, సవితా దేవతా, త్రిష్టుప్ చందః, దైవతః స్వరః.

అథ సజ్జనాః కీదృశా భవన్తీత్యాహ. సజ్జను లెటు లుండుచున్నారు ?

యమాయ త్వా మఖాయ త్వా సూర్యస్య త్వా తపసే । దేవస్త్వా సవితా మధ్వానక్తు పృథివ్యాః సభిస్సృశస్పాహి । అర్చిరసి శోచిరసి తపోఽసి॥

యమాయ, త్వా, మఖాయ, త్వా, సూర్యస్య, త్వా, తపసే, దేవః, త్వా, సవితా, మధ్వా. అనక్తు, పృథివ్యాః, సభిస్సృశ ఇతి సమ్+సృశః, పాహి, అర్చిః, అసి, శోచిః, అసి, తపః, అసి. ॥౧౧॥

పదార్థః—(యమాయ)(త్వా)త్వామ్(మఖాయ)న్యాయానుష్ఠానాయ(త్వా) (సూర్యస్య) ప్రేతక స్వేత్వరస్య (త్వా)(తపసే)ధర్మానుష్ఠానాయ (దేవః)దాతా(త్వా)(సవితా)ఐశ్వర్యరక్షా (మధ్వా) మధురేణ (అనక్తు) సంయునక్తు (పృథివ్యాః) భూమే(సంస్పృశః)సమ్యక్ స్పృశ్యాత్ (పాహి)(అర్చిః)ప్రదీప్తిః(అసి)(శోచిః)శోచిరివ పవిత్రః(అసి)(తపః)ధర్మే శ్రమకర్తా(అసి). ॥౧౧॥
అన్వయః—హే విద్వాన్! సవితా దేవో మఖాయ యమాయ త్వా సూర్యస్య తపసే గృహ్లాదు పృథివ్యాస్తా మధ్వానక్తు స త్వంసంస్పృశః పాహి యత స్త్యమర్చిరసి శోచిరసి తపోఽసి తస్మాత్త్వా సత్కుర్యామ. ॥౧౧॥
భావార్థః—యే న్యాయవ్యవహారేణ ప్రదీప్తయశో భవన్తి తే దుఃఖస్పృశ్యాత్ పృథగ్ భూత్వా తేజస్వినో భవన్తి దుష్టాస్పృశితావ్యక్రీష్ణాన్ సుఖయన్తి చ. ॥౧౧॥

పదార్థము—విద్వాంసుడా! సవితా = ఐశ్వర్యకర్తయైన, దేవః = దానశీల పురుషుడు, మఖాయ = న్యాయానుష్ఠానమునకై, యమాయ = నియమమునకై, త్వా = నిన్ను, సూర్యస్య = ప్రేతకుడైన ఈశ్వరసంబంధమైన, తపసే = ధర్మానుష్ఠానమునకై, త్వా = నిన్ను గ్రహించుగాక! పృథివ్యాః = భూమిసంబంధమైన, త్వా = నిన్ను, మధ్వా = మాధుర్యముచే, అనక్తు = సంయుక్తమొనర్చునుగాక! అట్టి నీవు, సంస్పృశః = మంచి

స్వర్గచే, పాహి = రక్షించుము, అర్చిః అసి = నీవు తేజస్వివి, శోచః అసి = అగ్నిజ్వాల వలె పవిత్రుడవు. తపః అసి = ధర్మమునందు శ్రమ యొనర్చువాడవు కనుక త్వా = నిన్ను సత్కరించెదము గాక !

॥౧౦॥

భావార్థము—యథార్థ వ్యవహారముచే ప్రసిద్ధమైన కీర్తిగలవారు దుఃఖస్వర్గము నుండి విముక్తులై, తేజస్వీలగుచున్నారు. వారు దుష్టులకు దుఃఖమును కలిగించి శ్రేష్టులకు సుఖము చేకూర్చుచున్నారు.

॥౧౦॥ 1908

అనా ధృష్టేత్యస్య దధ్యత్ శాభర్యణ ఋషిః, పృథివీ దేవతా, స్వరాడుత్కృతిశ్చన్దః, షడ్జః స్వరః.

పున ర్మనుష్యైః కిం క ర్తవ్య మిత్యాహ. మానవు లేమి చేయవలయును ?

అనాధృష్టా పురస్తాదగ్నేరాధిపత్య ఆయుర్మే దాః । పుత్రవతీ దక్షిణత ఇన్ద్రస్యాఽధిపత్యే ప్రజాం మే దాః । సుషదా పశ్చాద్దేవస్య సవితురాధి పత్యే చక్షుర్మే దాః । అశ్రుతిరు త్తరతో ధాతురాధిపత్యే రాయస్పోషం మే దాః । విధృతిరుపరిష్టాద్బృహస్పతేరాధిపత్య ఓజో మే దాః । విశ్వాభ్యో మా నాష్ట్రాభ్యస్సాహి మనో రశ్వాసి.

॥౧౧॥

అనాధృష్టా, పురస్తాత్, అగ్నేః, ఆధిపత్య ఇత్యాధి+పత్యే, ఆయుఃమే దాః, పుత్రవతీతి పుత్ర+వతీ, దక్షిణతః, ఇన్ద్రస్య, ఆధిపత్య+ఇత్యాధి+పత్యే, ప్రజామితి ప్ర+జామ్, మే, దాః, సుషదా, సుసదేతి సు+సదా, పశ్చాత్, దేవస్య, సవితుః, ఆధిపత్య ఇత్యాధి+పత్యే, చక్షుః, మే, దాః, అశ్రుతిరిత్యా శ్రుతిః, ఉత్తరతః, ధాతుః, ఆధిపత్య ఇత్యాధి+పత్యే, రాయః, పోషమ్, మే, దాః, విధృ తిరితి వి+ధృతిః, ఉపరిష్టాత్, బృహస్పతే, ఆధిపత్య ఇత్యాధి+పత్యే ఓజః, మే, దాః, విశ్వాభ్యః, మా, నాష్ట్రాభ్యః, సాహి, మనో, అశ్వా, అసి. ॥౧౧॥

పదార్థః—(అనాధృష్టా) పరైర్దర్శనరహితా (పురస్తాత్) పూర్వచేశాత్ (అగ్నేః) సావకస్య (ఆధిపత్యే) ఆధిపతేర్భావే (ఆయుః) జీవనప్రదమన్నమ్. ఆయు రిత్యన్న నా...నిఘం. ౧. ౭. (మే) మహ్యమ్ (దాః) దద్యాః (పుత్రవతీ) ప్రశస్తాః పుత్రా విద్యంతే యస్యాః సా (దక్షిణతః) దక్షిణాదే శాత్ (ఇన్ద్రస్య) విద్యుత ఐశ్వర్యస్య వా (ఆధిపత్యే) అధిష్ఠాత్మ్యే (ప్రజామ్) (మే) మహ్యమ్ (దాః) దద్యాః (సుషదా) సుష్టు సీదన్తి యస్యాం సా (పశ్చాత్) పశ్చిమతః (దేవస్య) దేదీప్యమానస్య (సవితుః)

సవిత్సమణ్డలస్య(అధిపత్యే)(చతుః)(మే)మహ్యమ్(దాః)(అశ్రుతిః)సమన్తాచ్ఛవణం యస్యాః సా
(ఉత్తరతః)(ధాతుః) ధర్తుర్వాయోః(అధిపత్యే)(రాయః)ధనస్య(పోషమ్)సృష్టిమ్(మే)(దాః)
(విధృతిః)వివిధా ధారణా యస్యాః సా(ఉపరిష్టాత్)ఉర్వాష్(బృహస్పతేః)బృహతాం పాలకస్య
సూత్రాత్సవః(అధిపత్యే)(ఓజః)బలమ్(మే)(దాః)(విశ్వాభ్యః)సర్వాభ్యః(మా)మామ్(నాస్త్వాభ్యః)
నష్టభ్రష్టస్వభావాభ్యో వ్యభిచారిణీభ్యః (పాహి)(మనోః) అన్తఃకరణస్య (అశ్వా)వ్యాపిణః(అసి)
భవసి. ॥౧౨॥ అన్వయః— పే (స్త్రి) ! త్వమనాధృష్టా సతీ పురస్తాదగ్నేరాధిపత్యే మ
ఆయుర్దాః. పుత్రవతీ సతీ దక్షిణత ఇన్ద్రాస్యాధిపత్యే మే ప్రజాం దాః. సుషదా న(ః) పశ్యాస్సవి
తుర్దేవస్యాధిపత్యే మే చక్షుర్దా అశ్రుతిః సత్కుత్తరతో ధాతురాధిపత్యే మే రాయస్సోషం దాః.
విధృతిః సత్కుపరిష్టాద్ బృహస్పతేరాధిపత్యే మ ఓజోదాః యతో మనోరశ్వాఽసి తస్మాద్విశ్వాభ్యో
నాస్త్వాభ్యో మా పాహి. ॥౧౨॥ భావార్థః—పే మనుష్యా! యథాఽగ్నిర్జీవనం యథా
విద్యుత్ ప్రజాం యథా సవితా దర్శనం ధాతా శ్రియం మహాశయో బలఞ్చ దదాతి తే ప్రేవ
సులక్షణా వత్సీ సర్వాణి సుఖాని ప్రయచ్ఛతి తాం యథావద్రక్షత. ॥౧౨॥

పదార్థము—ఓ (స్త్రి)! నీవు, అనాధృష్టా = ఇతరులకు దుర్దర్శురాలవై, పురస్తాత్
= తూర్పుదిశనుండి, అగ్నేః ఆధిపత్యే = అగ్నియొక్క ఆధిపత్యమున, మే = నాకై,
ఆయుః = జీవనమునకు పేతుభూతమైన అన్నమును, దాః = ఇమ్ము.

పుత్రవతీ = సుపుత్రులుగలదానివై, దక్షిణతః = దక్షిణదేశమునుండి, ఇంద్రస్య
ఆధిపత్యే = విద్యుత్తు లేక ఐశ్వర్యముయొక్క స్వామిత్వమున, మే = నాకై, ప్రజామ్ =
సంతానమును, దాః = ఇమ్ము.

సుషదా = చక్కని స్థితిగలదానవై, పశ్యాత్ = పడమరనుండి, దేవస్య సవితః =
ప్రకాశవంతుడగు సూర్యమండలముయొక్క, ఆధిపత్యే = యాజమాన్యమున, మే =
నాకు, చతుః = నేత్రమును ఇమ్ము.

అశ్రుతిః = చక్కగా పూర్తిగా శ్రవణమొనర్చుదానవై, ఉత్తరతః = ఉత్తరదిశ
నుండి, ధాతుః = ధారణమొనర్చు వాయువుయొక్క, ఆధిపత్యే = యాజమాన్యమున,
మే రాయః పోషమ్ = నాకు ధనపుష్టిని, దాః = ఇమ్ము.

విధృతిః = అనేకవిధముల ధారణావతివై, ఉపరిష్టాత్ = వై నుండి, బృహస్పతేః
= పెద్దపెద్ద పదార్థముల రక్షకమగు సూత్రాత్మయైన వాయువుయొక్క, ఆధిపత్యే
= స్వామిత్వమున, మే ఓజః దాః = నాకు ఓజస్సు నొసగుము.

మనోః = మననశీలమగు అంతఃకరణముయొక్క, అశ్వా అసి = వ్యాపకరాలవు
కనుక, విశ్వాభ్యః = సకల, నాస్త్వాభ్యః = నష్టభ్రష్ట స్వభావవతులగు వ్యభిచారిణీ (స్త్రి)ల
నుండి, మా పాహి = నన్ను రక్షించుము. ॥౧౨॥

భావార్థము—మానవులారా! ఎటుల అగ్ని జీవనమును, ఎటుల విద్యుత్తు ప్రజను,
సూర్యుడెటుల చూచు దృష్టిని, ధారణకర్తయైన ఈశ్వరుడెటుల శోభను, మహాశయు
లెటుల బలమును, ఇచ్చుచున్నారో అటులనే సులక్షణయైన భార్య సకలసుఖము
లను ఇచ్చుచున్నది. ఆమెను యథావతుగా రక్షించుడు. ॥౧౨॥ 1909

1910 స్వాపేత్యస్య దధ్యత్తాభరణ ఋషిః, విద్వాన్ దేవతా, నిచ్చగ్నాయత్రీ చస్తః, షడ్జః స్వరః
పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

స్వాహా మరుద్భిః పరి శ్రీయస్య । దివః సఖిస్సృశస్వాహి మధు మధు మధు॥

స్వాహా, మరుద్భిరితి మరుత్ + భిః, పరి. శ్రీయస్య, దివః, సఖిస్సృశ
ఇతి సమ్ + స్సృశః, పాహి, మధు, మధు, మధు. ॥౧౩॥

పదార్థః—(స్వాహా)సత్యాం క్రియామ్(మరుద్భిః)మనుష్యైః సహ(పరి)సర్వతః(శ్రీయస్య)
సేవస్య. అత్ర వికరణవ్యత్యయేన శ్లోన్ (దివః) ప్రకాశాద్విద్యుతః(సంస్పృశః)యః సంస్పృశతి
తస్మాత్(పాహి)(మధు)కర్మ (మధు) ఉపాసనమ్ (మధు) విజ్ఞానమ్. ॥౧౩॥ అన్వయః—హే
విద్యుత్ స్తవం మరుద్భిః స్వాహా మధు మధు మధు శ్రీయస్య సంస్పృశో దేవోఽస్మాన్ పరి
పాహి. ॥౧౩॥ భావార్థః—యే పూర్వే దైర్విద్యుద్భిః సహ కర్మోపాసనా జ్ఞానవిద్యాం సత్కి
యాం చ గృహీత్వా సేవయే తే సర్వతో రక్షితాః సన్తో మహాదైత్యర్యం ప్రాప్నువన్తి ॥౧౩॥

పదార్థము—విద్వాంసుడా! నీవు, మరుద్భిః=మనుష్యులతోపాటు, స్వాహా=
సత్ క్రియను, మధు=కర్మను, మధు=ఉపాసనను, మధు = విజ్ఞానమును, శ్రీయస్య
=సేవించుము, సంస్పృశః=చక్కగా స్పృశించు, దివః=ప్రకాశరూప విద్యుత్తునుండి
మమ్ము, పరి పాహి=అన్నివైపులనుండి రక్షించుము. ॥౧౩॥

భావార్థము—పూర్వవిద్వాంసులతోపాటు కర్మోపాసనా జ్ఞానవిద్యలను సత్
క్రియను గ్రహించి సేవించువారు అన్నిదిక్కులనుండి సురక్షితులై బృహదైత్యర్యమును
పొందుచున్నారు. ॥౧౩॥ 1910

1911 గర్భకృత్యస్య దధ్యత్తాభరణ ఋషిః, ఈశ్వరో దేవతా, భుగిగనుష్టుప్ చస్తః, గాన్ధారః స్వరః
అథేశ్వరోపాసనా విషయ మాహ. ఈశ్వరోపాసనా విషయము.

గర్భో దేవానాం పితా మతీనాం పతిః ప్రజానామ్ ।

సం దేవో దేవేన సవిత్రా గత సఖిసూర్యేణ రోచతే. ॥౧౪॥

గర్భః, దేవానామ్, పితా, మ + తీనామ్, పతిః, ప్రజానామితి ప్ర + జా

నామ్, సమ్, దేవః, దేవేన, సవిత్రా, గత, సమ్, సూర్యేణ రోచతే. ॥౧౪॥

పదార్థః—(గర్భః)గర్భ ఇవాప్యస్థితః(దేవానామ్)విదుషాం పృథివ్యాదీనాం వా (పితా)
జనక ఇవ(మతీనామ్)మనసశీలానాం మేధావినాం మనుష్యాణామ్ (పతిః)పాలకః (ప్రజానామ్)
ఉత్పన్నానాం పదార్థానామ్(సమ్)ఏకీభావే(దేవః) స్వప్రకాశస్వరూపః(దేవేన)విదుషా(సవిత్రా)
ప్రసవహేతునా (గత)ప్రాప్నుత. అత్ర లోటి శబ్దో లుక్ (సమ్) (సూర్యేణ) ప్రకాశకేన సహ
(రోచతే)ప్రకాశతే. ॥౧౪॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! యో దేవానాం గర్భో మతీనాం
పితా ప్రజానాం పతి దేవః పరమాత్మా సవిత్రా దేవేన సూర్యేణ సహ సంరోచతే తం
యూయం సజ్జగత. ॥౧౪॥ భావార్థః—హే మనుష్యా! యః సర్వేషాం జనకః పితృవత్పా
లకః సూర్యాదీనా మపి ప్రకాశకః సర్వప్రతాఽభివ్యాప్తో జగదీశ్వరోఽస్తి తమేవ పూర్ణం
పరమాత్మానం సదైవోపాసతామ్.

పదార్థము—మానవులారా! దేవానాం=విద్యాంసుల లేక పృథివ్యాది ముప్పది మూడుదేవతలయొక్క, గర్భః=మధ్యస్థితుడు, మతీనాం = మనసశీలురగు బుద్ధిమంతులకు, పితా = పితృతుల్యుడు, ప్రజానామ్ = ఉత్పన్నములైన పదార్థములయొక్క, పతిః=రక్షకుడు, స్వామి, దేవః=స్వయంప్రకాశ స్వరూపుడు నగు నేవరమాత్మ, సవిత్రా=ఉత్పత్తికి హేతువు, దేవేన సూర్యేణ = ప్రకాశకుడునగు విద్యాంసునితో పాటు, సమ్ రోచతే=చక్కగా ప్రకాశితుడగుచున్నాడో అతనిని మీరు, సమ్ గత=బాగుగ లభించుడు, పొందుడు.

॥౧౪॥

భావార్థము—మనుష్యులారా! ఎవడందఱిని సృజించుచున్నాడో, పితృతుల్య రక్షకుడు, ప్రకాశవంతములగు సూర్యాదిపదార్థములకుకూడ ప్రకాశకుడు, సర్వప్ర అభివ్యాజ్యుడునైన ఏ జగదీశ్వరుడున్నాడో ఆ పూర్ణ పరమాత్మనే సర్వదా ఉపాసించుచుండుడు.

సమగ్నిత్యస్య దధ్యక్షశాఖర్వణ ఋషిః, అగ్నిదేవతా, నిచ్చద్ బ్రాహ్మ్యనుష్టుప్ చక్షః, స్వాహాః స్వరః పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

సమగ్నిరగ్నినా గత సం దైవేన సవిత్రా సః సూర్యేణారోచిష్టః ।

స్వాహా సమగ్నిస్తవసా గత సం దైవ్యేన సవిత్రా సః సూర్యేణారూచత॥

సమ్, అగ్నిః, అగ్నినా, గత, సమ్, దైవేన, సవిత్రా, సమ్, సూర్యేణ, అరోచిష్ట, స్వాహా, సమ్, అగ్నిః, తవసా, గత, సమ్, దైవ్యేన, సవిత్రా, సమ్, సూర్యేణ, అరూచత.

॥౧౫॥

పదార్థః—(సమ్)సమ్యక్ (అగ్నిః)ప్రకాశకః (అగ్నినా)స్వయంప్రకాశేన జగదీశ్వరేణ (గత) విజానీత(సమ్)(దైవేన) దేవేన నిర్మితేన(సవిత్రా) ప్రేరకేణ(సమ్) (సూర్యేణ)(అరోచిష్ట)ప్రకాశతే(స్వాహా)సత్యయా క్రియయా(సమ్)(అగ్నిః) (తవసా) ధర్మానుష్ఠానేన(గత)(సమ్)(దైవ్యేన) దేవేషు పృథివ్యాదిషు భవేన(సవిత్రా)ఐశ్వర్యకారకేణ(సమ్)(సూర్యేణ)ప్రేరకేణ(అరూచత) సమ్యక్ ప్రకాశతే. ॥౧౫॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! యోఽగ్నినాఽగ్నిర్దైవేన సవిత్రా సూర్యేణ సహ సమరోచిష్ట తం పరమాత్మానం యూయం స్వాహా సక్లత, యోఽగ్నిర్దైవ్యేన సవిత్రా సూర్యేణ తవసా సమరూచత తం యూయం సక్లత. ॥౧౫॥ భావార్థః—యే మనుష్యా! అగ్నేరగ్నిం సవితః సవితారం సూర్యస్య సూర్యం పరమాత్మానం విజానీయస్తేభ్యోఽభ్యుదయసిః శ్రేయసే సుఖే సమ్యక్ ప్రాప్నుతః ॥౧౫॥

పదార్థము—మానవులారా! అగ్నినా = స్వయంప్రకాశుడగు జగదీశ్వరునిచే, అగ్నిః = ప్రకాశమానమగు నేయగ్ని, దైవేన సవిత్రా సూర్యేణ = ఈశ్వరునిచే రచించబడిన ప్రేరకుడగు సూర్యునితోపాటు, సమ్ అరోచిష్ట=చక్కగా ప్రకాశితమగుచున్నదో, ఆ పరమాత్ముని నీవు, స్వాహా = సత్క్రియచే, సమ్ గత = చక్కగా నెఱుగుము, మఱియు, అగ్నిః=ప్రకాశకుడగు నేఈశ్వరుడు, దైవ్యేన = పృథివ్యాదులందు కలిగిన, సవిత్రా=ఐశ్వర్యకారకము, సూర్యేణ=ప్రేరకమునగు, తవసా=ధర్మానుష్ఠానముతో, సమ్ అరూచత=చక్కగ ప్రకాశితుడగుచున్నాడో, వానిని మీరు, సమ్

(త = చక్కగ పొందుడు.

॥౧౫॥

భావార్థము—ఏ మానవులు అగ్నికగ్ని, ఉత్పాదకుని ఉత్పాదకుడు, సూర్యునికి సూర్యుడునగు పరమాత్ముని విశేషించి ఎఱుగుదురో వారికి ఇహపరలోక సుఖములు సకలగా లభించుచున్నవి.

913 ధర్మేశ్వస్య దధ్యత్ జాభర్వణ ఋషిః, ఈశ్వరో దేవతా, భురిగ్భృహతి ఛన్దః, మధ్యమః స్వరః.
పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

ధర్తా దివో విభాతి తపస స్పృథివ్యాం ధర్తా దేవో
దేవానా మమ ర్త్యస్తపోజాః । వాచ మస్మే ని యచ్ఛ దేవా యువమ్॥
ధర్తా, దివః, వి, భాతి, తపసః, స్పృథివ్యామ్, ధర్తా, దేవః, దేవానామ్,
అమ ర్త్యః, తపోజా ఇతి తపః+జాః, వాచమ్, అస్మే ఇత్యస్మే, ని, యచ్ఛ,
దేవాయువమ్, దేవ యువమితి దేవ+యువమ్. ॥౧౬॥

పదార్థః—(ధర్తా) (దివః) ప్రకాశమయస్య సూర్యాదేః (వి భాతి) విశేషేణ ప్రకాశ తే (తపసః)ప్రతాపకస్య(స్పృథివ్యామ్)అన్తరిక్షే(ధర్తా)దేవః ప్రకాశస్వరూపః (దేవానామ్)స్పృథివ్యా దీనామ్(అమ ర్త్యః)మృత్యుధర్మరహితః(తపోజాః)య స్తపసో జాయతే ప్రకట్యతే సః(వాచమ్) సుశీతాం వాణీమ్(అస్మే)అస్మత్కృష్(ని)నితరామ్(యచ్ఛ)దేహి(దేవాయువమ్) యా దేవాన్ స్పృథివ్యాదీన్ దివ్యగుణాన్విదుషా వా యావయతి తామ్. ॥౧౬॥ అన్వయః—హే విద్వన్! యః స్పృథివ్యాం తపసో దివో ధర్తా య స్తపోజా అమర్త్యో దేవో దేవానాం ధర్తా జగదీశ్వరో విభాతి తద్విజ్ఞానేనాఽస్మే దేవాయువం వాచం నియచ్ఛ. ॥౧౬॥ భావార్థః—హే విద్వాంసో! యః పరమేశ్వరః సర్వేషాం ధర్తా ప్రకాశక స్తపసా విజ్ఞాతవ్యోఽస్మి తజ్ఞాపికాం విద్యా మస్మత్కం దత్త. ॥౧౬॥

పదార్థము—విద్వాంసుడా! స్పృథివ్యామ్=ఆకాశమునందు, తపసః = అందఱిని తపింపజేయువాడు, దివః=ప్రకాశమయ్యుడునగు సూర్యునియొక్క, ధర్తా=ధారణ కర్త, తపోజాః = తపస్సుచే ప్రకటితమగువాడు, అమ ర్త్యః = మరణధర్మరహి తుడు, దేవః = ప్రకాశస్వరూపుడు, దేవానామ్ = స్పృథివ్యాదిత్రయస్త్రింశద్దేవతల యొక్క, ధర్తా=ధారణకర్తయనగు నే జగదీశ్వరుడు, వి భాతి = విశేషించి ప్రకా శించుచున్నాడో, అతని విజ్ఞానముతో, అస్మే=మాకు, దేవాయువమ్=దివ్యగుణములు గల స్పృథివ్యాదులను, లేక విద్వాంసులను సంగతమొనర్చు, వాచమ్=వాణిని, నియచ్ఛ =నిరంతర మొనగుము. ॥౧౬॥

భావార్థము—ఓ విద్వాంసులారా! నమ స్తమునకు ధర్త, ప్రకాశకుడునగు నే పరమేశ్వరుడు తపస్సుచే విశేషించి తెలుసుకొన యోగ్యుడైయున్నాడో అతనిని తెలియజేయు విద్యను మాకొనగుడు. ॥౧౬॥ 1913

1914 అచక్యమిత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, ఈశ్వరో దేవతా, నిచ్చత్రిష్టవ్ ఛన్దః, దైవతః స్వరః.

ఈశ్వరోపాసకాః కీదృశా భవన్తీత్యాహ. ఈశ్వరోపాసకు లెటు లుందురు ?

అపశ్యం గోపామని పద్యమానమా చ వరా చ పథిభి శ్చరన్తమ్ ।

స సద్ధీచీః స విషూచీ వసాన ఆవరీవర్తి భువనేష్వన్తః. ||౧౭||

అపశ్యమ్, గోపామ్, అనిపద్యమాన మిత్యని+పద్యమానమ్, ఆ, చ, వరా, చ, పథిభిరితి పథి+భిః, చరన్తమ్, సః, సద్ధీచీః, సః, విషూచీః, వసానః, ఆ, వరీవర్తి, భువనేషు, అన్త రిత్వన్తః. ||౧౮||

పదార్థః—(అపశ్యమ్)పశ్యేయమ్(గోపామ్)రక్షకమ్(అనిపద్యమానమ్) అనిపద్యమానమచలమ్ (ఆ)(చ)(వరా)(చ)(పథిభిః)జ్ఞానమార్గైః(చరన్తమ్)ప్రాప్నువన్తమ్(సః) (సద్ధీచీః) సహ పర్త మానాః(సః) (విషూచీః) వ్యాప్తాః (వసానః)ఆచ్ఛాదకః(ఆ)(వరీవర్తి)సమస్తాగ్ భృశమాన్యత్రోతి సమస్తాద్వర్తతే వా(భువనేషు)లోకలోకాన్తరేషు(అన్తః)మధ్యే. ||౧౭|| అన్వయః—హే మనుష్యా ! అహం యం పథిభి రాచరన్తం వరాచరన్త మనిపద్యమానం గోపాం జగదీశ్వర మపశ్యం స చ సద్ధీచీః సచ విషూచీ ర్వసానః సన్ భువనేష్వన్త రావరీవర్తి యాయ మపి పశ్యత. ||౧౮|| భావార్థః—యే మనుష్యాః సర్వలోకాభివ్యాపిన్తమన్తర్యామిరూపేణ ప్రాప్త మధార్మికై రవిద్యద్భి రయోగిభి రవిజ్ఞేయం పరమాత్మానం విజ్ఞాయామ్యనా యన్తాతే తే సర్వాన్ ధర్మాన్యన్తాన్ప్రాప్నన్త్య విశుధ్యన్తి. ||౧౯||

పదార్థము—మానవులారా! నేను, పథిభిః=శుద్ధజ్ఞానమార్గములచే, ఆ చరంతమ్=చక్కగా పొందబడుచున్నవాడు, వరా=పరభాగమునందును లభించువాడు, అని పద్యమానమ్=అచలుడు, గోపామ్=రక్షకుడునగు నే జగదీశ్వరుని, అపశ్యమ్=చూచెదనో, స చ=అతనుకూడ, సద్ధీచీః=తోడుండు దిశలను, చ=మఱియు, సః=అతడు, విషూచీః=వ్యాప్తములగు నుపదిశలను, వసానః=ఆచ్ఛాదితమొనర్చువాడునునై, భువనేషు=లోకలోకాంతరములయొక్క, అంతః=మధ్య, ఆ వరీవర్తి=బాగుగా, అందరిని ఆవరణ మొనర్చుచున్నాడు. [సర్వత్ర] విద్యమానుడై ఉండుచున్నాడు. [అతనిని మీరును సాక్షాత్కరించుడు.] ||౧౭||

భావార్థము—న మనుష్యులు సర్వలోకాభివ్యాప్తుడు, అంతర్యామిరూపముగ ప్రాప్తుడు, అధార్మికులకు, అవిద్యాంసులకు, యోగులుకానివారికి అవిజ్ఞేయుడు-తెలియరానివాడునగు పరమాత్ముని తెలుసుకొని, స్వాత్మతో ధ్యానతత్పరులగుచున్నారో వారందరు ధర్మయు క్తమార్గములను పొంది శుద్ధులగుచున్నారు. ||౧౭|| 1914

1915 విశ్వాసామిత్యస్య దధ్యక్షాశాశంస్థా ఋషిః, ఈశ్వరో దేవతా, అత్యప్తిశ్చన్తః, గాఢారః స్వరః. పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

విశ్వాసాం భువాం పతే విశ్వస్య మనసస్పతే విశ్వస్య వచసస్పతే సర్వస్య వచసస్పతే దేవక్రుత్వన్తేవ ఘర్మ దేవో దేవాన్ ప్రాహ్యత్త్ర ప్రావీరసు వాన్తేవవీతయే । మధు మాద్విభ్యాం మధు మాధూచీభ్యామ్. ||౧౮||

విశ్వాసామ్, భువామ్, పతే, విశ్వస్య, మనసః, పతే, విశ్వస్య, వచసః, పతే, సర్వస్య, వచసః, పతే, దేవశ్రుతి దేవ+శ్రుత్, త్వమ్, దేవ, ఘర్మ, దేవః, దేవాన్, పాహి, అత్ర, ప్ర, అవీః, అను, వామ్, దేవవీతయ ఇతి దేవ +వీతయే, మధు, మాధ్వీభ్యామ్ మధు, మాదూచీభ్యామ్.

॥౧౮॥

పదార్థము—(విశ్వాసామ్)సమగ్రాణామ్(భువామ్)పృథివీనామ్(పతే)స్వామిన్(విశ్వస్య)సమగ్రస్య(మనసః)సజ్జ-ల్పవికల్పాదివృత్తియు క్తస్యాస్తకరణస్య(పతే)రక్షక(విశ్వస్య)(వచసః)వేదవాచః(పతే) పాలక (సర్వస్య) అఖలస్య(వచసః)వచనస్య(పతే) రక్షక(దేవశ్రుత్)యో దేవాన్ విదుషః శృణోతి సః(త్వమ్)(దేవ)సర్వసుఖదాతః(ఘర్మ) ప్రదీపక(దేవః) రక్షకః సన్ (దేవాన్) ధార్మికాన్ విదుషః (పాహి) (అత్ర)అపీన్ జగతి(ప్ర) (అవీః)దేహి. అత్ర లోడధే లుజడభావశ్చ (అను)(వామ్)యువాభ్యామ్(దేవవీతయే)దివ్యానాం గుణానాం వ్యాప్తయే(మధు)మధు విజ్ఞానమ్ (మాధ్వీభ్యామ్) మధురాదిగుణయుక్తాభ్యాం విద్యాసుశితాభ్యామ్ (మధు) మధురాదిగుణయుక్తం ధర్మమ్ (మాదూచీభ్యామ్) యో మధువిద్యా మజ్జుత స్తాభ్యామ్. అన్వయః—హే విశ్వాసాం భువాం పతే విశ్వస్య మనసస్పతే విశ్వస్య వచసస్పతే సర్వస్య వచసస్పతే ఘర్మ దేవ జగదీశ్వర! దేవశ్రుద్దేవ స్త్యమత్ర దేవాన్నాహి. మాధ్వీభ్యా సహ మధు ప్రాపి రాధూచీభ్యాం దేవవీతయే దేవాననుపాహీతి. హే అధ్యాపకోపదేశకా! వాం యువాభ్యా మహ మిద ముపదిశేయమ్. ॥౧౮॥ భావార్థము—హే విద్వాంసో! యూయం విశ్వవేదాత్మమనసాం స్వామినం సర్వశ్రోతారం సర్వస్య రక్షితారం పరమాత్మానం విజ్ఞాయ దివ్యం సుఖం ప్రాప్యన్త్యాన్ ప్రాపయత.

॥౧౮॥

పదార్థము—విశ్వాసాం భువామ్ పతే=సకల భువనములస్వామీ! విశ్వస్య మనసః పతే=సంకల్ప వికల్పాది వృత్తులతో కూడియున్న సకలాంతఃకరణముల రక్షకా! విశ్వస్య వచసః పతే=సంపూర్ణవేదవాణి పాలకా! సర్వస్య [వచసః] పతే = సంపూర్ణ వచనమాత్రమునకు రక్షకా! ఘర్మ=ప్రకాశకా!దేవ=సకలసుఖప్రదాతా!జగదీశ్వరా! దేవశ్రుత్=విద్వాంసులను వినువాడవు, దేవః=రక్షకుడవునగు, త్వమ్ = నీవు, అత్ర =ఈ జగత్తులో, దేవాన్ =ధార్మికవిద్వాంసులను, పాహి=రక్షించుము, మాధ్వీభ్యామ్ =మధురాది గుణయుక్తములైన విద్యాసుశితలతో, మధు=మధురవిజ్ఞానమును, ప్ర అవీః=ప్రకర్షముగనిమ్ము, మాదూచీభ్యామ్=విషమును వినాశమొనర్చు మధువిద్యను పొందు అధ్యాపకోపదేశకులతోపాటు, దేవవీతయే=దివ్యగుణముల ప్రాప్తికై విద్వాంసులను, అను = రక్షించుము, అధ్యాపకోపదేశకులారా! ఈ విధముగ, వామ్ = మీ యిరువుర కుపదేశించెదను.

॥౧౮॥

భావార్థము—విద్వాంసులారా! మీరు సమస్త [విద్వాంసులకు] వేదములకు, ఆత్మకు, మనస్సులకు స్వామి, సర్వశ్రోత, సర్వరక్షకుడునగు పరమాత్మను ఎఱిగి ఉత్తమసుఖమును పొంది యితరులకు సుఖము చేకూర్చుము.

॥౧౮॥ 1915

1916 మార్చి 1 తేదీ త్వత్ప్రసాదం బుధిః, ఈశ్వరో దేవతా, విరాడుష్టిక్ ఛన్దః, బుధభిః స్వంః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

హృదే త్వా మనసే త్వా దివే త్వా సూర్యాయ త్వా ।

క్షీర్ధ్వో అధ్వరం దివి దేవేషు ధేహి. ॥౧౯॥

హృదే, త్వా, మనసే, త్వా, దివే, త్వా, సూర్యాయ, త్వా, క్షీర్ధ్వో,
అధ్వరమ్, దివి, దేవేషు, ధేహి. ॥౧౯॥

పదార్థః—(హృదే)హృదయస్య చేతనత్వాయ(త్వా)త్వామ్ (మనసే)విజ్ఞానవశేన ప్రజగ
తాయ(త్వా) (దివే) విద్యాప్రకాశాయ విద్యుద్విద్యాయై వా (త్వా) (సూర్యాయ)సూర్యాది
లోకవిజ్ఞానాయ(త్వా)(క్షీర్ధ్వో)సర్వేభ్య ఉత్కృష్టే(అధ్వరమ్)అహింసామయం యన్లుమ్(దివి)
దివ్యే వ్యవహారే(దేవేషు)విద్యత్సు(ధేహి)ప్రచారయ. ॥౧౯॥ అన్వయః—హే జగదీశ్వర!
యం హృదే త్వా మనసే త్వా దివే త్వా సూర్యాయ త్వా ధ్యాయేమ స క్షీర్ధ్వస్తస్యం దివి
దేవేషు చాధ్వరం ధేహి. ॥౧౯॥ భావార్థః—యే మనుష్యాః! సత్య భావే నాత్మావ్రజంత
శుద్ధయే సృష్టివిద్యాయై చేశ్వర ముపాసతే తాన్ స కృపాలు రీశ్వరో విద్యాధర్మదానేన
సర్వేభ్యో దుఃఖేభ్య ఉద్ధరతి. ॥౧౯॥

పదార్థము—ఓ జగదీశ్వరా! హృదే=హృదయచై తన్యమునకై, త్వా=ఏ నిన్ను,
మనసే=విజ్ఞానవంతమగు అంతఃకరణమునకై, త్వా=ఏ నిన్ను, దివే=విద్యాప్రకాశ
మునకై విద్యుద్విద్యాప్రాప్తికై, త్వా=ఏ నిన్ను, సూర్యాయ=సూర్యాదిలోకముల
జ్ఞానార్థమై, త్వా=ఏ నిన్ను మేము ధ్యానించెదమో, ఆ నీవు, క్షీర్ధ్వో=అన్నిటికంటె
ఉత్కృష్టుడవై, దివి=ఉత్తమవ్యవహారమునందును, దేవేషు=విద్యాంసులలోను, అధ్వ
రమ్=అహింసామయయజ్ఞమును, ధేహి=ప్రచారమొనర్చుము. ॥౧౯॥

భావార్థము—ఏ మనుష్యులు ఆత్మాంతఃకరణముల శుద్ధికోరికును, సృష్టి విద్య
కోరికును ఈశ్వరుని నుపాసించుచున్నారో, ఆ కృపాశులైన పరమేశ్వరుడు విద్యా
ధర్మముల దానములచే సకలదుఃఖములనుండి వారిని ఉద్ధరించుచున్నాడు. ॥౧౯॥

1917 పితా న ఇత్యస్యాథర్వణ ఋషిః, ఈశ్వరో దేవతా, నిచ్చరతిజగతి ఛస్తః, నిపాదః స్తోత్రః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

పితా నోఽసి పితా నో బోధి నమస్తే అస్తు మా మా హింసీః

త్వష్టమస్త స్త్వా సపేమ పుత్రా స్వకూ న్మయి ధేహి ప్రజా

మస్మాసు ధేహ్యరిష్టాహస్సహపత్యా భూయాసమ్.

॥౨౦॥

పితా, నః, అసి, పితా, నః, బోధి, నమః, తే, అస్తు, మా, మా,
హింసీః, త్వష్టమస్త ఇతి త్వష్ట+మస్తః, త్వా, సపేమ, పుత్రాన్, ప్రకూన్,
మయి, ధేహి, ప్రజామితి ప్ర+జామ్, అస్మాసు, ధేహి, అరిష్టా, అహమ్,

సహపత్యేతి సహ+పత్యా, భూయాసమ్.

॥౨౦॥

పదార్థః—(పితా)జనక ఇవ(నః)అస్మాకమ్(అసి)(పితా)రాజేవ పాలకః(నః)అస్మాన్(బోధి) బోధయ(నమః)(తే)తుభ్యమ్ (అస్తు) (మా) నిషేధే(మా) మామ్(హింసీః) హింసయా యుక్తం కుర్యాః (త్వష్ట్రమస్తః)బహవ స్తవ్విష్టారః ప్రకాశాత్మనః పదార్థా విద్యనే యేషు తే (త్వా) త్యామ్ (సపేమ) సంబంధం కుర్యామ (పుత్రాన్) పవిత్రగుణకర్మస్వభావాన్ (పశూన్)గవాదీన్ (మయి)(ధేహి)(ప్రజామ్)రాష్ట్రమ్(అస్మాసు)(ధేహి)(అరిష్టా)అహింసితా(అహమ్)(సహపత్యా) స్వామినా సహ (భూయాసమ్). ॥౨౦॥ అన్వయః—హే జగదీశ్వర! త్వం నః పితాఽసి పితా సన్నోఽస్మాన్ బోధి తే నమోఽస్తు త్వం మా మా హింసీ స్తవ్విష్ట్రమస్తో వయం త్వా సపేమ త్వం పుత్రాన్ పశూన్ మయి ధేహి,అస్మాసు ప్రజాం ధేహి,యతోఽహమ రిష్టా సతీ సహపత్యా భూయాసమ్. ॥౨౦॥ భావార్థః—హే జగదీశ్వర! భవాన్ నోఽస్మాకం పితా స్వామీ బన్ధు ర్మిత్రో రక్షకోఽసి, తస్మాత్త్వాం వయం సతత ముపాస్మహే. హే స్త్రీయో! యాయం పరమాత్మన ఏవోపాసనాం నిత్యం కరుత'యతః సర్వాణి సుఖాని ప్రాప్నుభ. ॥౨౦॥

.. పదార్థము—జగదీశ్వరా! నీవు,నః పితా అసి=మాకు పితృతుల్యుడవు, పితా = రాజసదృశ రక్షకుడవగుచు, నః=మాకు, బోధి=బోధించుము. తే నమః అస్తు=నీకు నమస్కారము. నీవు,మా మా హింసీః=నన్ను హింసాయుక్తునిగ నొనర్చుకుము.త్వష్ట్ర మంతః=అత్యంతస్వచ్ఛప్రకాశకములగు పదార్థములుగల మేము,త్వా=నీతో,సపేమ = సంబంధమొనర్చెదముగాక!నీవు,పుత్రాన్=పవిత్ర గుణకర్మ స్వభావముగల సంతా నమును మఱియు, పశూన్=గవాది పశువులను, మయి=నాయందు, ధేహి=ధరింప జేయుము,మఱియు,అస్మాసు=మా యందు,ప్రజామ్=ప్రజలను, ధేహి=ధారణమొన రించుము ఇటుల, అహమ్=నేను, అరిష్టా = అహింసితురాలనై, సహపత్యా = పతితోపాటు,భూయాసమ్=ఉండగలుగుదును. ॥౨౦॥

భావార్థము—జగదీశ్వరా! నీవు మాతండ్రివి, స్వామివి, బంధువవు, మిత్రుడవు రక్షకుడవునై యున్నావు. కావున నిన్ను మేము సతతము ఉపాసించుచున్నాము. ఓ మహిళలారా ! మీరు పరమేశ్వరుని ఉపాసననే నిత్యమొనర్చుడు. దానివలన సకల సుఖములను పొందగలుగుదురు. ॥౨౦॥ 1917

1918 అహః కేతునా జుషతామ్ సుజ్యోతిర్జ్యోతిషా స్వాహా.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

అహః కేతునా జుషతామ్ సుజ్యోతిర్జ్యోతిషా స్వాహా ।

రాత్రిః కేతునా జుషతామ్ సుజ్యోతిర్జ్యోతిషా స్వాహా. ॥౨౧॥

అహరిత్యహః, కేతునా, జుషతామ్, సుజ్యోతిరితి సు+జ్యోతిః, జ్యోతిషా,

స్వాహా, రాత్రిః, కేతునా, జుషతామ్, సుజ్యోతిరితి సు+జ్యోతిః, జ్యోతిషా, స్వాహా॥

పదార్థః—(అహః)దినమ్(కేతునా)జాగరూకేణ జ్ఞానేన జాగృతావస్థయా(జుషతామ్)సేవ తామ్(సుజ్యోతిః)విద్యాప్రకాశమ్(జ్యోతిషా)సూర్యాదిప్రకాశేన వా ధర్మాదిప్రకాశేన(స్వాహా) సత్యయా క్రియయా(రాత్రిః) (కేతునా) ప్రజ్ఞయా సుకర్మణా వా (జుషతామ్) (సుజ్యోతిః) (జ్యోతిషా) ప్రకాశేన సహ (స్వాహా) సత్యయా వాచా. ॥౨౦॥ అన్వయః—సే విద్యన్ విదుషి స్త్రి! వా భవతి స్వాహా కేతునా జ్యోతిషా చాహః సుజ్యోతిర్భువతాం స్వాహా కేతునా జ్యోతిషా సహ సుజ్యోతి రాత్రి రస్మాన్ జుషతామ్. ॥౨౦॥ భావార్థః—యే స్త్రిపురుషా! దివా స్వాహం రాత్రా వతిజాగరణం విహాయ యుక్తాహారవిహారా ఈశ్వరోపాసనతత్పరా భవే యు స్తా నహర్నిశం సుఖకరం వస్తు ప్రాప్నోతి అతో యథా ప్రజ్ఞా వర్ధేత తథానుష్ఠాతవ్యమితి

పదార్థము—విద్వాంసుడా! లేక విదుషీమణి! నీవు, స్వాహా = సత్యక్రియచే, కేతునా = ఉత్కృటజ్ఞానముచే లేక జాగృదవస్థచే మఱియు, జ్యోతిషా = సూర్యాదుల ప్రకాశముచే లేక ధర్మాదుల ప్రకాశముచే, అహః సుజ్యోతిః = దినమును, విద్యను, జుష తామ్ = సేవించుము. స్వాహా = సత్యవాణితో, కేతునా = బుద్ధిచేత లేక సుందరకర్మచేత, జ్యోతిషా = ప్రకాశముతోపాటు, సుజ్యోతిః = సుందరమైన జ్యోతియు క్తమైన, రాత్రిః = రాత్రి మమ్ము, జుషతామ్ = సేవించుగాక! ॥౨౦॥

భావార్థము—ఏ స్త్రి పురుషులు పగటినిద్ర, రాత్రి జాగరణ త్యజించి యుక్తా హారవిహార మొనర్చువారు, ఈశ్వరోపాసనా తత్పరులు నగుదురో, వారికి అహర్నిశము సుఖకర వస్తువులు లభించును. కావున బుద్ధి వికసించినకొలది అనుష్ఠాన మొనరించ వలయును. ॥౨౦॥ 1918

అత్రేశ్వరస్య యోగినః సూర్యవృథివ్యో ర్యజ్ఞస్య సన్మార్గస్య స్త్రీపత్నీః పితృవద్వర్తమానస్య పరిమేశ్వరస్య చ వర్ణనం యుక్తాహారవిహారస్య చానుష్ఠానము క్తమత ఏతద్ధన్య పూర్వాధ్యాయేన సహ సంగతి రస్తితి వేద్యమ్॥

ఈ యధ్యాయమున యోగులు, సూర్యుడు, వృథివి, యజ్ఞము, సన్మార్గము, స్త్రీ పతులు, పితృ తుల్యుడుగ నున్న పరిమేశ్వరుడు వీరందఱి వర్ణన, యుక్తాహార విహారముల యనుష్ఠానము చెప్పబడి యుండుటచే నీ యధ్యాయోక్తార్థమును పూర్వాధ్యాయోక్త అర్థముతో సంగతి కలదని గ్రహించ వలయును.

❖

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యాణాం పరమవిదుషాం శ్రీ విరజానంద సరస్వతీస్వామినాం శిష్యేణ శ్రీ మత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్యేణ శ్రీమద్దయానంద సరస్వతీ స్వామినా విరచితే సంస్కృతార్థ భాషాభ్యాం విభూషితే సుప్రమాణయుక్తే యజుర్వేదభాష్యే సప్త త్రింశోఽధ్యాయః పూర్తి మగాత్.

❖

కృష్ణా మండలాంతర్గత కుందేరు గ్రామవాస్తవ్యులగు పాలెదగు శేషచలచార్య, తదేవమండలాంతర్గత ముదునూరు గ్రామవాస్తవ్యుడు అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు అంధ్రీకరించిన శ్రీ మద్దయానందసరస్వతీ నిర్మిత యజుర్వేదభాషాభాష్యమందలి ౩౩ వ అధ్యాయము సమాప్తము.

అధ్యాత్మ త్రింశోద్ధ్యాయ ఆరభ్యతే.

(౩౦ వ అధ్యాయము ఆరంభము)

ఓం విశ్వాని దేవ సవితర్దురితాని వరా సువ । యద్భద్రం తన్న ఆ సువ ॥

1919 దేవస్యేత్యస్యాథర్వణ ఋషిః, సవితా దేవతా, నిచ్చత్త్రిష్టుప్ చంద్రః, దైవతః స్వరః.

అథ పత్యా కిం భూతయా భవితవ్య మిత్యాహ

ప్రథమ మంత్రమందు స్త్రీ ఎటులుండవలయునను విషయము వివరించెను.

దేవస్య త్వా సవితుః ప్రసవేశ్వినో రాహుభ్యాం పూష్టో

హస్తాభ్యామ్ । ఆదదేఽదిత్యై రాస్నాఽసి

॥౧॥

దేవస్య, త్వా, సవితుః, ప్రసవ ఇతి ప్ర+సవే, అశ్వినోః, బాహుభ్యామితి

బాహు+భ్యామ్, పూష్టః, హస్తాభ్యామ్, ఆ, దదే, అదిత్యై, రాస్నా, అసి ॥౧॥

పదార్థః—(దేవస్య)కమనీయస్య(త్వా) త్వామ్ (సవితుః) సకలజగదుత్పాదకస్య (ప్రసవే) ఉత్పత్తిధర్మకే(అశ్వినోః) సూర్యాచంద్రమసోః (బాహుభ్యామ్) బలవీర్యాభ్యామివ భుజాభ్యామ్ (పూష్టః)పోషకస్య(హస్తాభ్యామ్) గతిధారణాభ్యామివ కరాభ్యామ్ (ఆ) (దదే) గృహ్ణీయామ్ (అదిత్యై)నాశరహితాయై నీత్యై (రాస్నా) దాత్రి(అసి)భవసి. ॥౧॥ అన్వయః—హే విదుషి! యత స్త్వమదిత్యై రాస్నాసి తస్మాత్సవితుర్దేవస్య ప్రసవేశ్వినోర్బాహుభ్యాం పూష్టో హస్తాభ్యాం త్వాదదే. ॥౧॥ భావార్థః—హే స్త్రీ! యథా సూర్యో భూగోలాన్, ప్రాణః శరీర మధ్యావకోపదేశకా సత్యం గృహ్ణంతి తథైవ త్వామహం గృహ్ణామి. త్వం సతత మనుకూలా సుఖప్రదా చ భవ. ॥౧॥

పదార్థము—ఓ విదుషుమణీ! నీవు, అదిత్యై = నాశరహితమగు నీతికై, రాస్నా అసి = దానశీలవు, కనుక, సవితుః = సకల జగదుత్పాదకుడు, దేవస్య = కామించదగిన వాడునగు పరమేశ్వరుని, ప్రసవే = సృష్టియందు, అశ్వినోః = సూర్యచంద్రులయొక్క, బాహుభ్యామ్ = బలవరాక్రమములవంటి బాహువులచేతను, పూష్టః = పోషకమగు వాయువుయొక్క, హస్తాభ్యామ్ = గమనధారణములవంటి హస్తములచేతను, త్వా ఆదదే = నిన్ను గ్రహించెదను. ॥౧॥

భావార్థము—ఓ(స్త్రీ)! ఎటుల సూర్యుడు భూగోళములను, ప్రాణము శరీరమును, అధ్యావకోపదేశకులు సత్యమును గ్రహించుచున్నారో అటులనే నేను నిన్ను గ్రహించుచున్నాను. నీవు నిరంతరము అనుకూలవతివి, సుఖప్రదవు కమ్ము. ॥౧॥ 1919

1920 ఇద ఇత్యస్యాథర్వణ ఋషిః, సరస్వతీ దేవతా, నిచ్చద్ గాయత్రీ చంద్రః, ఋషిః స్వరః

స్త్రీపురుషౌ కథం వివహేతా మిత్యాహ. స్త్రీ పురుషు లెటుల వివాహము చేసికొనవలయును?

ఇడ ఏహ్యదిత ఏహి సరస్వత్యేహి । అస్తావేహ్యసా వేహ్యస్తావేహి ॥

ఇదే, ఏహి, అదితే, ఏహి, సరస్వతి, ఏహి,
అసౌ, ఏహి, అసౌ, ఏహి, అసౌ, ఏహి

॥౨॥

పదార్థము—(ఇదే) సుశిక్షితావాగవ(ఏహి) ప్రాపుహి (అదితే) అఖండితానందదే(ఏహి) (సరస్వతి) ప్రళస్తవిజ్ఞానయంత్రే(ఏహి) (అసౌ) ఏహి (అసౌ) (ఏహి) (అసౌ) (ఏహి). ॥౨॥ అన్వయము—ఏహి ఇదే! త్వం మామేహి యోఽసౌ త్వాం ప్రాపుయాత్ తమేహి. హే అదితే! స్వం సుఖాన్దితానంద మేహి. యోఽసౌ త్వామఖండితానందం దద్యాత్త మేహి. హే సరస్వతి! త్వం విద్యాంసమేహి యోఽసౌ సుశిక్షకః స్యాత్తమేహి. ॥౨॥ భావార్థము—యదా స్త్రీపురుషౌ వివాహం కర్తు మిచ్ఛేతాం తదా బ్రహ్మచర్యేణ విద్యయా స్త్రీపురుషధర్మాచరణే విదితైవ కుర్యాత్.

పదార్థము—ఇదే = సుశిక్షితవాణికి తుల్యురాలవైన స్త్రీ! నీవు నాకు, ఏహి = ప్రాప్తించుము. అసౌ = ఏ అతడు నీకు లభించునో అతనికి నీవును, ఏహి = లభించు దువు గాక! అదితే = ఓ అదితీ! అఖండితానందము నొనగుదానా! నీవు అఖండితానందమును, ఏహి = పొందుము. అసౌ = ఏ అతడు నీ కఖండితానందము నిచ్చునో అతనిని, ఏహి = చేరుము. సరస్వతి = ప్రళస్త విజ్ఞానవతీ! నీవు విద్యాంసుని, ఏహి = పొందుము, అసౌ = సుశిక్షితుడగు నతనిని, ఏహి = పొందుము. ॥౨॥

భావార్థము—స్త్రీ పురుషులిరువురు వివాహము చేసుకొనదలచినప్పుడు బ్రహ్మచర్యముచేతను, విద్యచేతను స్త్రీ పురుషుల ధర్మాచరణముల నెరిగి యే వివాహ ముండవలయును. ॥౨॥ 1920

1921 ఆదిత్యా ఇత్యస్యాథర్వణ ఋషిః, పూషా దేవతా, భురికోసామ్ని బృహతీ ఛందః, మన్వంతఃస్వరః, స్త్రీయా కిం కార్యమిత్యాహ స్త్రీ ఏమిచేయవలయును?

అదిత్యై రాస్నాసీన్ద్రాజ్యా ఉష్టిషః । పూషాసీ ఘర్మాయ దీప్య ॥౩॥

ఆదిత్యై, రాస్నా, అసి, ఇన్ద్రాజ్యై, ఉష్టిషః, పూషా, అసి, ఘర్మాయ, దీప్య. ॥

పదార్థము—(ఆదిత్యై) నిత్యవిజ్ఞానమ్. అత్ర కర్మణి చతుర్థీ(రాస్నా) దాస్త్రి(అసి)(ఇన్ద్రాజ్యై) పరమేశ్వర్యకారణ్యై రాజనీత్యై(ఉష్టిషః) శిరోవేష్టనమివ(పూషా) భూమిరివ పోషకా(అసి)(ఘర్మాయ) ప్రసిద్ధాప్రసిద్ధమఖప్రదాయ యజ్ఞాయ(దీప్య) దేహి. అత్ర శపో లుక్ ఛందస్యథయథే త్యార్థధాతుకత్వమ్ ॥౩॥ అన్వయము—కన్యే! యా త్వమాదిత్యై రాస్నాసి ఉష్టిష ఇవేన్ద్రాజ్యై పూషాసి. సా త్వం ఘర్మాయ దీప్య ॥౩॥ భావార్థము—అత్ర వాచశ్చ లుప్తోపమాలక్ష్కరః హే! స్త్రీ! యథోష్టిషాదీని వస్త్రాణి సుఖప్రదాని సంతి తథాచత్యై సుఖాని ప్రయచ్చ ॥౩॥

పదార్థము—ఓ కన్యా! ఏ నీవు, అదిత్యై = నిత్యవిజ్ఞానమును, రాస్నా అసి = ఇచ్చుదానవో. ఇంద్రాజ్యై = పరమేశ్వర్యము కలిగించు నీతికొఱకు, ఉష్టిషః = శిరోవేష్టనమగు తలపాగవలె, పూషా అసి = భూమివలె పోషణకర్తృవో! ఆ నీవు, ఘర్మాయ = ప్రసిద్ధాప్రసిద్ధమగు సుఖమునిచ్చు యజ్ఞమునకై, దీప్య = దానమొనర్చుము. ॥౩॥

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. ఓ స్త్రీ! తలపాగ మొదలైన వస్త్రములు సుఖము నిచ్చుచున్నటుల నీవు పతికి సుఖము సమకూర్చుదానవు కమ్ము.

1922 అశ్వీభ్యామిత్యస్యాభరణ ఋషిః, సరస్వతీ దేవతా, ఆర్షి పంక్తిశ్చన్దః, పశ్చాదుః స్వరః
పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

అశ్వీభ్యాం పిన్వస్వ సరస్వత్యై పిన్వస్వేష్టాయ పిన్వస్వ ।

స్వాహేష్టావత్యాహేష్టా వత్యాహేష్టావత్ ॥౪॥

అశ్వీభ్యామ్, పిన్వస్వ, సరస్వత్యై, పిన్వస్వ, ఇష్టాయ, పిన్వస్వ, స్వాహా, ఇష్టావతీష్టా+వత్, స్వాహా, ఇష్టావతీష్టా+వత్, స్వాహా, ఇష్టావతీష్టా+వత్

పదార్థః—(అశ్వీభ్యామ్) చన్ద్రసూర్యాభ్యామ్ (పిన్వస్వ) తృపుషి (సరస్వత్యై) సుశిశితాయై వాచే (పిన్వస్వ)(ఇష్టాయ) పరమైశ్వర్యాయ (పిన్వస్వ)(స్వాహా) సత్యయా క్రియయా (ఇష్టావత్) ఇష్టాం పరమైశ్వర్యం విద్యతే యస్మిన్ తత్ గృహీత్వా (స్వాహా)సత్యయా వాచా (ఇష్టావత్) చేతనాత్మగుణసంయుక్తం శరీరం ప్రాప్య (స్వాహా)(ఇష్టావత్)విద్యుద్వత్ ॥౪॥
అన్వయః—హే! విదుషి స్త్రీ! త్వమిష్టావత్యాహేష్టాభ్యాం పిన్వస్వేష్టావత్యాహేష్టావత్. సరస్వత్యై పిన్వస్వేష్టావత్యాహేష్టాయ పిన్వస్వ ॥౪॥ భావార్థః—యే స్త్రీపురుషా విద్యుదాదివిద్యయైశ్వర్య మున్నయేయ సై సుఖమపి లభేత్.

పదార్థము—ఓ విదుషీమతల్లీ! నీవు, ఇంద్రవత్ = పరమైశ్వర్యము క్త వస్తువును గ్రహించి, స్వాహా=సత్యక్రియచే, అశ్వీభ్యామ్ = సూర్యచంద్రులకొఱకు, పిన్వస్వ=తృపురాలవు కమ్ము. ఇంద్రవత్=చేతన గుణములచే సంయుక్తమైన శరీరమునుపొంది స్వాహా=సత్యవాణిచే, సరస్వత్యై=సుశిశితవాణికొఱకు, పిన్వస్వ=సంతుష్టురాలవు కమ్ము, ఇంద్రవత్=విద్యుద్విద్యను ఎఱిగి, స్వాహా=సత్యముతో, ఇంద్రాయ = పరమోత్తమైశ్వర్యమునకై, పిన్వస్వ=సంతుష్టురాలవు కమ్ము.

భావార్థము—విద్యుదాది విద్యలచే నైశ్వర్యము నున్నతిపఱచు స్త్రీ పురుషులు సుఖమును కూడ పొందగలరు. ॥౪॥ 1922

1923 యస్త ఇత్యన్య దీర్ఘతమా ఋషిః, వాగ్ దేవతా; నిచృదతిజగతి చన్దః; నిషాదః స్వరః,
పునః స్త్రీపురుషౌ కిం కుర్యాతా మిత్యాహ. స్త్రీపురుషు లేమి చేయవలయును?

యస్తే స్తనః శశయో యో మయోభూర్యో రత్నధా వసువిద్యః సుదత్రఃయేన
విత్వా పుష్యసి వార్జాణీ సరస్వతి తమిహ ధాతవేకః । ఉర్వన్తర్రిక్షమస్వేమి ॥

యః, తే, స్తనః, శశయః, యః, మయోభూ రితి మయః+భూః, యః,

రత్నధాఇతిరత్న + ధాః, వసువిదితి వసు + విత్, యః, సుదత్త ఇతి సు + దత్తః,
యేన, విశ్వా, పుష్వసి, వార్యాణి, సరస్వతి, తమ్, ఇహ, ధాతవే, అతరిత్యరః,
ఉరు, అన్తరిక్షమ్, అను, ఏమి.

॥౫॥

పదార్థః—(యః)(తే) తవ (స్తనః) దుగ్ధాధారమశ్లమ్ (శశయః) శేతే యస్మిన్ సః (సః)
(మయోభూః) యో మయః సుఖం భావయతి సః (యః) (రత్నధాః) యో రత్నాని దధాతి
సః (వసువిత్) యో వసుని ధనాని విస్తతి ప్రాప్నోతి సః (యః) (సుదత్తః) శోభనం దత్తం
దానం యన్య సః (యేన) (విశ్వా) సమగ్రాణి (పుష్వసి) (వార్యాణి) పరితుమర్హాణి (సరస్వతి)
బహువిజ్ఞానయుక్తే (తమ్) (ఇహ) అస్మిన్ సంసారే (ధాతవే) ధాతుమ్ (అగః) కుర్యాః (ఉరు)
బహు (అన్తరిక్షమ్) ఆకాశమ్ (అను) (ఏమి) ప్రాప్నోమి ॥౫॥ అన్వయః—‘హే ! సరస్వతి
స్త్రీ! యస్తే శశయః స్తనో యో మయో భూయో రత్నధా తనువిద్యః సుదత్తో యేన విశ్వా
వార్యాణి పుష్వసి తమిహ ధాతవేఽకః తేనాహముర్వస్తరిక్షమన్వేమి ॥౫॥ భావార్థః—
యది స్త్రీ న స్యాత్తర్కి జాలకానాం పాలన మవ్యశక్యం భవేత్ యయా పురుషో బహుసుఖం
యేన స్త్రీ చ పుష్కలం సుఖమాపుయాత్తౌ ద్వావితరేతరం వివహేతామ్. ॥౫॥

పదార్థము—సరస్వతి = బహు విజ్ఞానవతియగు నో స్త్రీ! యః శే శశయః = నీ
యొక్క జాలకుడు నిద్రించుట కాధారము, స్తనః = దుగ్ధాధారమునగు ‘నే’ స్తనము
[న్నదో], మతీయు, యః మయోభూః = సుఖసాధక మేది [ఉన్నదో], యః రత్నధాః
= ఉత్తమగుణముల ధారణకర్త, వసువిత్ = ధనములను పొందువాడు, యః
సుదత్తః = సుందరదానమిచ్చువాడు నగునే పతి [యున్నాడో] యేన = ఎవని ఆశ్ర
యమువలన, విశ్వా వార్యాణి = గ్రహించయోగ్యములగు సకల వస్తువులను, పుష్వసి
= పుష్ట మొనర్చుచున్నావో, తమ్ = అతనిని, [దానిని] ఇహ = ఈ సంసారమున, ఈ
గృహమున, ధాతవే = ధారణ మొనర్చుటకు లేక దుగ్ధసాన మొనరింపజేయుటకు, అకః
= నియమించుము. అతనిచే నేను, ఉరు = అధికతరమగు, అంతరిక్షమ్ = ఆకాశమును,
అన్వేమి = అనుగమించి పొందెదను. ॥౫॥

భావార్థము—స్త్రీ లేనిచో జాలకుల రక్షణ జరుగుటయు కఠినమే యగును. ఏ
స్త్రీతో పురుషు డధిక సుఖమును, పురుషునివలన స్త్రీ అధికతరానందమును పొందు
దురో ఆ యిరువురే పరస్పరము వివాహ మొనర్చుకొనవలయును. ॥౫॥ 1923

1924 గాయత్రమిత్యన్య దీర్ఘతమా ఋషిః, అశ్వినౌ దేవతే, నిచ్చదత్తప్రీత్యన్యః, గాథారః స్వరః

పునః స్త్రీ పురుషయోః కీదృశః సమ్మన్యః స్యాదిత్యాహ ?

స్త్రీ పురుషులయొక్క సంబంధము ఎటు లుండ వలయును ?

గాయత్రం ఛన్దోసి త్రైపుత్రం ఛన్దోసి ద్యావాపృథివీభ్యాన్త్యా పరిగృహ్ణా
మ్యన్తరిక్షేణోపయచ్ఛామి ఇన్ద్రాగ్నినా, మధునః సారమన్యః పుర్మం పాత్ర వసవో
యజత్ర వాట్ స్యాహ్ సూర్యస్య రశ్మయే వృష్టివసయే.

॥౬॥

గాయత్రమ్, ఛన్దః, అసి, త్రైస్తుభమ్, త్రైస్తుభ మితి త్రైస్తుభమ్, ఛన్దః, అసి, ద్యావాపృథివీభ్యామ్, త్వా, పరి, గృహ్లామి, అన్తరిక్షేణ, ఉప, యచ్ఛామి, ఇన్ద్ర, అశ్వినా, మధునః, సారఘస్య, ఘర్మమ్, పాత, వసవః, యజత, వాట్, స్వాహా, సూర్యస్య, రశ్మయే, వృష్టివనయ+ఇతి వృష్టి+వనయే, ||౬||

పదార్థః—(గాయత్రమ్) గాయత్రీ ఛన్దసా ప్రకాశితమ్ (ఛన్దః) స్వతంత్రాహోదకరమివ (అసి)(త్రైస్తుభమ్) త్రిష్టుభా వ్యాఖ్యాతమర్థజాతమ్ (ఛన్దః) స్వతంత్రమివ (అసి) (ద్యావా పృథివీభ్యామ్) సూర్యభూమిభ్యామ్ (త్వా) త్వామ్ (పరి) సర్వతః (గృహ్లామి) స్వీకరోమి (అన్తరిక్షేణ) ఉపకేన సహ ప్రతిజ్ఞాతామ్ (ఉప, యచ్ఛామి) గృహ్లామి (ఇన్ద్ర) పరమైశ్వర్య యుక్త (అశ్వినా) ప్రాణాఽపానావివ కార్యసాధకా (మధునః) మధురాదిగుణయుక్తస్య (సారఘస్య) సారఘాభిర్మధుమక్షికాభిర్నిర్మితస్య (ఘర్మమ్) సుఖవర్జకం యజ్ఞం (పాత) రక్షత (వసవః) పృథివ్యాదయ ఇవ ప్రథమవిద్యాకల్పాః (యజత) సజ్జచ్ఛర్మమ్ (వాట్) సుష్టు (స్వాహా) సత్యయా క్రియయా (సూర్యస్య) (రశ్మయే) శోధనాయ (వృష్టివనయే) వృష్టే సంవి భాజకాయ ||౬|| అన్వయః—హే! ఇన్ద్ర! యథా త్వం గాయత్రం ఛన్ద ఇవ హృద్యాం

స్త్రియం ప్రాప్తవానసి, త్రైస్తుభం ఛన్ద ఇవ ప్రశంసితాం లబ్ధివానసి తథాఽహం త్వా దృష్ట్య ద్యావాపృథివీభ్యామ్ ప్రియాం స్త్రియం పరిగృహ్లాభ్యాన్తరిక్షేణోపయచ్ఛామి. హే అశ్వినా! స్త్రిపురుషా! యువాం తదైవ వర్తే యాథామ్. హే వసవో! విద్వాంసో! యూయం స్వాహా మధునః సారఘస్య ఘర్మాం పాత సూర్యస్య వృష్టివనయే రశ్మయే వాట్ యజత ||౬||

భావార్థః—అత్ర వాచక లుప్తోపమాలజ్కారః యథా శబ్దానామర్థైః సహ వాచ్యవాచక సంబంధః, సూర్యేణ సహ పృథివ్యా రశ్మిభిస్సహ వృష్టేర్వజ్ఞేన సహ యజమానస్యర్విజాచాస్తి తదైవ వివాహితయోః స్త్రిపురుషయోః సమ్మన్దో భవతు. ||౬||

పదార్థము—ఇంద్ర=పరమైశ్వర్యయుక్త పురుషా! ఎటుల నీవు, గాయత్రమ్=గాయత్రీ ఛందస్సుచే ప్రకాశితము, ఛందః=స్వతంత్రము ఆనందకారకమునగు అర్థము వలె హృద్యయగు ప్రియస్త్రిని పొందినవాడవై, అసి=ఉన్నావో, త్రైస్తుభమ్=త్రిష్టుప్చందస్సుచే వ్యాఖ్యానించబడిన, ఛందః అసి=స్వతంత్రార్థమువలె ప్రశంసితు రాలైన పత్నిని పొందినవాడవై యున్నావో, అటుల నేను, త్వా=నిన్నుచూచి, ద్యావాపృథివీభ్యామ్=సూర్యభూములచే నతిశోభాయమానయగు ప్రియురాలిని, పరి గృహ్లామి=అన్నివిధముల స్వీకరించుచున్నాను. మఱియు, అంతరిక్షేణ=చేతితో నీరు తీసుకొని ప్రతిజ్ఞ చేయించబడిన ఆమెను, ఉపగచ్ఛామి=స్త్రి[పత్ని]త్వముతో పాటు గ్రహించుచున్నాను. అశ్వినా=ప్రాణాపానములవలె కార్యసాధకులగునో స్త్రి పురుషులారా! మీ రిరువురు నటులనే ప్రవర్తించుచుండుడు. వసవః=పృథివ్యాదులవలె మొదటితరగతికి జెందిన విద్వాంసులారా! మీరు, స్వాహా=సత్యక్రియచే, మధునః సారఘస్య=మక్షికలు తయారుచేసిన మధురాది గుణయుక్తమైన తేనెను, ఘర్మమ్=సుఖము చేకూర్చు యజ్ఞమును, పాత=రక్షించుడు. సూర్యస్య=సూర్యునియొక్క, వృష్టివనయే=వర్షమును విభజించునట్టి, రశ్మయే=సంశోధకమగు కిరణమునకై, వాట్=చక్కగ, యజత=సంగత మొనర్చుడు. ||౬||

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. ఎటుల శబ్దములకు అర్థములతో వాచ్యవాచక సంబంధము, సూర్యునితో పృథ్వీసంబంధము, కిరణములతో వర్షముయొక్కయు, యజ్ఞముతో యజమానునియొక్కయు ఋత్విజులయొక్కయు సంబంధములున్నవో అటులనే వివాహిత స్త్రీ పురుషుల సంబంధముండవలయును. ౬॥

1925 సముద్రాయేత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, వాతో దేవతా, భురిగష్టిశ్చష్టః, మధ్యమః స్వగః

పునః కృతవివాహా స్త్రీపుంసౌ కిం కుర్యాతా మిత్యాహ

స్త్రీ పురుషులేమి చేయవలయును ?

సముద్రాయ త్వా వాతాయ స్వాహా! సరిరాయ త్వా దాతాయ స్వాహా! అనా
ధృష్యాయ త్వా వాతాయ స్వాహా! అప్రతిధృష్యాయ త్వా వాతాయ స్వాహా! అవ
స్యవే త్వా వాతాయ స్వాహా! అశిమిదాయ త్వా వాతాయ స్వాహా ॥౬॥

సముద్రాయ, త్వా, వాతాయ, స్వాహా, సరిరాయ, త్వా, వాతాయ, స్వాహా,
అనాధృష్యాయ, త్వా, వాతాయ, స్వాహా, అప్రతిధృష్యాయేత్యప్రతి+ధృష్యాయ
త్వా, వాతాయ, స్వాహా, అవస్యవే, త్వా, వాతాయ, స్వాహా, అశిమిదాయేత్యశిమి
+దాయ, త్వా, వాతాయ, స్వాహా. ॥౬॥

పదార్థః—(సముద్రాయ) అన్తరిక్షే గమనాయ (త్వా) త్వామ్ (వాతాయ) వాయు
విద్యాయై వాయోః శోధనాయ వా(స్వాహా) సత్యయా వాచా క్రియయా వా (సరిరాయ)
ఉదకశోధనాయ (త్వా) (వాతాయ) గృహస్థాయ వాయవే (స్వాహా) (అనాధృష్యాయ) భయ
ఘర్షణరాహిత్యాయ (త్వా) (వాతాయ) ఓషధిస్థవాయువిజ్ఞానాయ (స్వాహా) (అప్రతిధృష్యాయ)
అధర్మితుం యోగ్యాన్ ప్రతి పర్తమానాయ (త్వా) (వాతాయ) వాయుపేగగవిజ్ఞానాయ
(స్వాహా) (అవస్యవే) ఆత్మమనోఽవమిచ్చవే (త్వా) (వాతాయ) ప్రాణశక్తివిజ్ఞానాయ (స్వాహా)
(అశిమిదాయ) యదశ్యతే భుజ్యతే తదన్నం తస్మైదతే యస్మిన్ స్తస్మై తి రసాయ (త్వా) (వా
తాయ) ఉదానాయ (స్వాహా) ॥౩॥ అన్వయః—హే! స్త్రీ! పురుష! వాఽహం స్వాహా సము
ద్రాయ వాతాయ త్వా స్వాహా సరిరాయ వాతాయ త్వా స్వాహాఽనాధృష్యాయ వాతాయ
త్వా స్వాహాఽప్రతిధృష్యాయ వాతాయ త్వా స్వాహాఽవస్యవే వాతాయ త్వా స్వాహాఽ
శిమిదాయ వాతాయ త్వోపయచ్ఛామి ॥౩॥ భావార్థః—అత్ర పూర్వస్మాన్మన్తాదుపయచ్ఛా
మితి పదే అనువర్తేతే. కృతవివాహా స్త్రీపురుషౌ సృష్టివిద్యోన్నతయే ప్రయతేయతామ్ ॥౩॥

పదార్థము—ఓ స్త్రీ లేక పురుషుడా! స్వాహా = సత్యక్రియచే, సముద్రాయ =
ఆకాశమునందు నడచుటకై, వాతాయ = వాయువిద్యకొఱకు లేక వాయుశోధనకై,
త్వా = నిన్ను, స్వాహా = సత్యక్రియతో, సరిరాయ = సలిల శోధనమునకై, వాతాయ
= గృహవాయుశోధనార్థము, త్వా = నిన్ను, స్వాహా = సత్యవాణితో, అనాధృష్యాయ

=భయభీతులు లేకుండుటకై, వాతాయై = ఓషధిస్థ వాయువు నెలుగుటకై, త్వా = నిన్ను, స్వాహా = సత్యవాణిచే లేక క్రియచే, అప్రతిధృష్టాయ = భయపెట్టబడుటకు తగనివారలపట్ల మెలగుటకై, వాతాయ = వాయువేగపు గతి నెలుగుటకై, త్వా = నిన్ను, స్వాహా = సత్యక్రియతో, అవస్యవే = స్వరక్షను వాంఛించువానికొఱకు, మఱియు, వాతాయ = ప్రాణశక్తిని విశేషించి నెలుగుటకై, త్వా = నిన్ను, స్వాహా = సత్యక్రియతో, అశిమిదాయ = స్నిగ్ధ రసముగల భోగ్యాన్నమునకై మఱియు వాతాయ = ఉదానవాయువునకై, త్వా = నిన్ను దగ్గరగ స్వీకరించుచున్నాను.

భావార్థము—ఈ మంత్రమునందు పూర్వమంత్రమునుండి(ఉప, యచ్ఛామి) అను పదముల అనువృత్తి వచ్చినది. వివాహిత స్త్రీపురుషులు సృష్టి విద్యయొక్క ఉన్నతికై ప్రయత్న మొనర్చుచుండవలెను.

॥౭॥ 1925

1926 ఇన్స్ట్రాయేత్య స్య దీర్ఘతమా ఋషిః; ఇన్స్టో దేవతా, అష్టిశ్చంద్రః; మధ్యమః స్వరః

పునః స్త్రీ పురుషైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ. స్త్రీ పురుషులేమి చేయవలయును?

ఇన్స్ట్రాయ త్వా వసుమతే రుద్రవతే స్వాహేన్స్ట్రాయ త్వాదిత్యవతే స్వాహేన్స్ట్రాయ త్వాభిమాతిఘ్నే స్వాహా; సవిత్రే త్వ ఋభుమతే విభుమతే వాజవతే స్వాహా బృహస్పతయే త్వా విశ్వదేవ్యావతే స్వాహా

॥౮॥

ఇన్స్ట్రాయ, త్వా, వసుమత ఇతి వసు+మతే, రుద్రవత ఇతి రుద్ర+వతే, స్వాహా, ఇన్స్ట్రాయ, త్వా, ఆదిత్యవత ఇత్యాదిత్య+వతే, స్వాహా, ఇన్స్ట్రాయ, త్వా, అభిమాతిఘ్న ఇత్యభి+మాతిఘ్నే, స్వాహా, సవిత్రే, త్వ, ఋభుమత ఇత్యఋభు+మతే, విభుమత ఇతి విభు+మతే, వాజవత ఇతి వాజ+వతే, స్వాహా, బృహస్పతయే, త్వ, విశ్వదేవ్యావతే, విశ్వదేవ్యవత ఇతి విశ్వ+దేవ్య+వతే, స్వాహా ॥

పదార్థః—(ఇన్స్ట్రాయ) పరమైశ్వర్యాయ (త్వా)త్వాం స్త్రీయం పురుషం వా(వసుమతే) బహుధనయుక్తాయ (రుద్రవతే) బహవో రుద్రాః ప్రాణా విద్యంతే యస్మిన్ స్తస్మై (స్వాహా) సత్యయా వాచా క్రియయా వా (ఇన్స్ట్రాయ) దుఃఖ విదారకాయ (త్వా) (ఆదిత్యవతే) పూర్ణ విద్యాయుక్తపాండిత్యవతే (స్వాహా)(ఇన్స్ట్రాయ)పరమైశ్వర్యప్రదాయ (త్వా)(అభిమాతిఘ్నే) యోఽభిమాతీన్ శత్రూన్ హన్తి తస్మై (స్వాహా) (సవిత్రే) సవిశ్వవిద్యావిదే (త్వా) (ఋభుమతే)బహవ ఋభవో మేధావినో విద్యంతే యస్మిన్ స్తస్మై (విభుమతే) విభవః పదార్థా విదితాయేన తస్మై (వాజవతే) పుష్కలన్నయుక్తాయ (స్వాహా) (బృహస్పతే) బృహత్స్వః వాచః పత్యే (త్వా)(విశ్వదేవ్యావతే)విశ్వాపి దేవ్యాని విద్యంతే యస్మిన్ స్తస్మై (స్వాహా)

॥౮॥

అన్వయః—హే స్త్రీ! పురుష! వాఽహం స్వాహా వసుమత ఇన్స్ట్రాయ త్వా స్వాహాఽఽదిత్యవతే రుద్రవత ఇన్స్ట్రాయ త్వా స్వాహాఽభిమాతిఘ్న ఇన్స్ట్రాయ త్వా స్వాహా సవిత్ర ఋభుమతే

విభుమతే వాజవతే త్వా స్వాహా బృహస్పతయే విశ్వదేవ్యావతే హవిసయచ్చామి || భావార్థ:- అత్రాపుష్పయచ్చామీతి వదే అనువర్తేతే. యే స్త్రీపురుషౌ వసుధి రాదిత్యైరైవ్యర్థమున్న యన్తి తే విఘ్నాన్ హత్వా బుద్ధిమతః సంతానాన్ ప్రాప్య సర్వస్వరక్షాం విధాతుం శక్నువన్తి ||

పదార్థము-ఓ స్త్రీ లేక పురుషుడా! నేను, స్వాహా=సత్యవాణితో, పసుమతే =బహుధనయుక్తము, ఇంద్రాయ = ఉత్తమైశ్వర్యవంతమునగు సంతానమునకై, త్వా=నిన్ను, స్వాహా=ఉత్తమక్రియతో, ఆదిత్యవతే = సమస్తవిద్యల పొండత్వము కలది, రుద్రవతే=అనేకప్రాణముల బలముగలది, ఇంద్రాయ = దుఃఖనాశకమునగు సంతానముకొఱకు, త్వా=నిన్ను, స్వాహా=సత్యవాణితో, అభిమాతిఁగ్ని=శత్రువులను హతమొనర్చునది, ఇంద్రాయ = ఉత్తమైశ్వర్యమొనగునదియునగు సంతానమునకై, త్వా=నిన్ను, స్వాహా=సత్యక్రియతో, సవిత్రే=సూర్యపితృజ్ఞాతము, ఋభుమతే = అనేక బుద్ధిమంతుల స్నేహితము, విభుమతే = ఆకాశాది విభుపదార్థముల నెఱుగునది, వాజవతే=పుష్కలమైన అన్నముగలదియునగు సంతానమునకై, త్వా =నిన్ను, మతీయు, స్వాహా=సత్యవాణితో, బృహస్పతయే=పేదము అను గొప్ప వాణిని రక్షించునది, విశ్వదేవ్యావతే=సమస్తవిద్యాంసులకు హితకరములగు పదార్థములు కలదియునగు సంతానమునకై, త్వా=నిన్ను గ్రహించుచున్నాను. ||౮||

భావార్థము-ఈ మంత్రమునందును (ఉపయచ్చామి) పదముల అనువృత్తి వచ్చినది. ఏ స్త్రీపురుషులు వృధివ్యాధి వసువులచేతను, చైత్రాది మాసములచేతను తమ ఐశ్వర్యమును వృద్ధిపఱచుదురో వారు విఘ్నములను నాశనమొనరించి బుద్ధిమంతులగు సంతానమును పొంది అందఱిని రక్షించుటకు సమర్థులగుదురు. ||౮|| 1926

1927 యమాయేత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, వాయుర్దేవతా, భుక్తిగ్నియస్త్రీ ఛందః, షడ్విః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ, మరల విషయ మయ్యదియే.

యమాయ త్వాగ్గిరస్వతే పితృమతే స్వాహా స్వాహా
ఘర్మాయ స్వాహా ఘర్మః పిత్రే ||౯||
యమాయ, త్వా, అగ్గిరస్వతే, పితృమత ఇతి పితృమతే,
స్వాహా, స్వాహా, ఘర్మాయ, స్వాహా, ఘర్మః, పిత్రే. ||౯||

పదార్థ:-(యమాయ) న్యాయాధికాయ (త్వా)త్వామ్ (అగ్గిరస్వతే) పితృదాదివిద్యా యస్మిన్ విద్యస్తే తస్మై (పితృమతే)పితరః పాలకా విజ్ఞానినో విద్యస్తే యస్మిన్ ప్రస్తే (స్వాహా) (స్వాహా)(ఘర్మాయ) యజ్ఞాయ (స్వాహా)(ఘర్మః)యజ్ఞః (పిత్రే) పాలకాయ ||౯|| అన్వయ:- పే స్త్రీ! పురుష! వా పుర్వోఽహం స్వాహాగ్గిరస్వతే యమాయ పితృమతే స్వాహా ఘర్మాయ స్వాహా పిత్రే త్వోపయచ్చామి ||౯|| భావార్థ:-అత్రోపయచ్చామీతి వదే అనువర్తేతే. యో స్త్రీపురుషౌ ప్రాణవన్నాయం జనకాన్ నిదుషశ్చ సేవేణా తా యజ్ఞవత్సర్వేషాం సుఖకరా స్మాతామ్ ||౯||

పదార్థము—ఓ స్త్రీ లేక పురుషుడా! ఘర్మః=యజ్ఞమువలె ప్రకాశమానుడనగు నేను, స్వాహా=సన్యాసివాణితో, అంగిరస్వతే=విద్యుదాది విద్య నెఱుగునది, యమాయ=న్యాయాధీశము, పితృమతే=రక్షకులగు జ్ఞానులతో కూడినదియు నగు సంతానము కొరకు, స్వాహా=సత్యక్రియతో, ఘర్మాయ=యజ్ఞముకొఱకు, మఱియు, స్వాహా=సత్యక్రియతో, పిత్రే=రక్షకునికొఱకు, త్వా=నిన్ను స్వీకరించుచున్నాను. ॥౯॥

భావార్థము—ఈమంత్రమునందును (ఉప, గచ్ఛామి) పదముల అనువృత్తిజరిగినది. ఏ స్త్రీపురుషుల ప్రాణమువలె న్యాయమును, జనకులను, విద్వాంసులను సేవించుదురో, వారు యజ్ఞమువలె నందఱికి సుఖకరులు అయ్యెదరు. ॥౯॥ 1927

1928 విశ్వా ఇత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, అశ్వినౌ దేవతే, అనుష్టుప్ ఛందః, గాన్ధారః స్వరః, పున రధ్యాపకోపదేశకా కిం కుర్యాతా మిత్యాహ. అధ్యాపకోపదేశకు లేమి చేయవలయును?

విశ్వా ఆశా దక్షిణసద్విశ్వాన్దేవా నయాడిహ ।

స్వాహాకృతస్య ఘర్మస్య మధోః పిబత మశ్వినా ॥౧౦॥

విశ్వాః, ఆశాః, దక్షిణసదితి దక్షిణ+సత్, విశ్వాన్, దేవాన్, అయాట్,

ఇహ, స్వాహాకృతస్యేతిస్వాహా+కృతస్య, ఘర్మస్య, మధోః, పిబతమ్, అశ్వినా॥

పదార్థః—(విశ్వాః) సర్వాః(ఆశాః) దిశః (దక్షిణసత్)యో దక్షిణే దేశే సీదతి (విశ్వాన్) సమగ్రాన్(దేవాన్)కుభాన్ గుణాన్ విదుషో వా (అయాట్) యజేత్సజ్జచ్చేత్ (ఇహ) అస్మిన్ సంసారే (స్వాహాకృతస్య)సత్యక్రియానిష్పన్నస్య (ఘర్మస్య) యజ్ఞస్య (మధోః)మధురాదిగుణ యుక్తస్య(పిబతమ్) (అశ్వినా)అధ్యాపకోపదేశకా ॥౧౦॥ అన్వయః—హే అశ్వినా! యథా యవామిహ స్వాహాకృతస్య ఘర్మస్య మధోరవశిష్టం భాగం పిబతం తథాఽయం దక్షిణసజ్జనో విశ్వా ఆశా విశ్వాన్దేవా నయాట్ సజ్జచ్చేత్ ॥౧౦॥ భావార్థః—యథోపదేశకాధ్యాపకాః శిష్యేర న్నధ్యాపయేయశ్చ తతైవ సర్వే సజ్జహ్ణిష్యుః. ॥౧౦॥

పదార్థము—అశ్వినా=అధ్యాపకోపదేశకులారా! మీరు ఎటుల, ఇహ=ఈ జగత్తులో, స్వాహాకృతస్య=సత్యక్రియతో సిద్ధమొనర్చబడిన, ఘర్మస్య మధోః=మధురాది గుణయుక్తమగు యజ్ఞముయొక్క అవశిష్టభాగమును, పిబతమ్=త్రాగుడు, అటులనే దక్షిణసత్=వేదికి దక్షిణదిశయందు ఆసీనుడగునీ యాచార్యుడు, విశ్వాః ఆశాః=సకలదిక్కులను, విశ్వాన్ దేవాన్=సమస్త ఉత్తమగుణములను, లేక సకల విద్వాంసులను, అయాట్=సంగమొనర్చుచుగాక! సేవించుచుగాక! పూజించుచుగాక!

భావార్థము—ఉపదేశకు డెటుల శిష్యునొసగునో, అధ్యాపకు డెటుల బోధించునో అటులనే అందఱు గ్రహించవలయును. ॥౧౦॥ 1928

1929 దివి ధా ఇత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, విరాడుష్టిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః.

పునః స్త్రీపురుషాః కిం కుర్వ్య రిత్యాహ. స్త్రీపురుషు లేమి చేయవలయును ?

దివి ధా ఇమమ్ యజ్ఞమిమమ్ యజ్ఞం దివి ధాః ।

స్వాహాఽగ్నయే యజ్ఞియాయ శం యజుర్భ్యః ॥౧౧॥

దివి, ధాః, ఇమమ్, యజ్ఞమ్, ఇమమ్, యజ్ఞమ్, దివి, ధాః, స్వాహాః,

అగ్నయే, యజ్ఞియాయ, శమ్, యజుర్భ్య ఇతియజాః + భ్యః ॥౧౧॥

పదార్థము—(దివి)సూర్యాదిప్రకాశే(ధాః)ధేహి(ఇమమ్)గృహోశ్రమ వ్యవహారోపయోగమునకు (యజ్ఞమ్)సజ్జన్తుమర్హః (ఇమమ్) పరమార్థసిద్ధికరం సంన్యాసాశ్రమోపయోగమునకు (యజ్ఞమ్) విద్యత్సంగయుక్తమ్(దివి)విజ్ఞానప్రకాశే(ధాః)ధేహి (స్వాహా) సత్యయా క్రియాయా (అగ్నయే) పావకాయ(యజ్ఞియాయ)యజ్ఞాహ్వాయ(శమ్)సుఖమ్(యజుర్భ్యః)యాజకేభ్యో యజుర్భ్యోనమః గేభ్యో వా. ॥౧౧॥ అన్వయము—హే స్త్రీ! పురుష! వా త్వం యజుర్భ్యః పిబిష్యతామగ్నయే యజ్ఞియాయ దివిమం యజ్ఞం శం ధాః. దివిమం యజ్ఞం శం ధాః ॥౧౧॥ భావార్థము—స్త్రీపురుషా బ్రహ్మచర్యేణాఽఖిలాం విద్యానుశిక్షాం ప్రాప్య వేదరీత్యా కర్మాణ్యనుష్ఠేయన్తి ఽతులం సుఖం లభేరత్ ॥౧౧॥

పదార్థము—ఓ స్త్రీ లేక పురుషుడా! నీవు, యజుర్భ్యః=యజ్ఞమునర్చనచేసి నుండి, లేక యజుర్వేదవిభాగములనుండి, స్వాహా=సత్యక్రియతో, అగ్నయే యజ్ఞియాయ=యజ్ఞకర్తృకర్తృమగు నగ్నికై, దివి=సూర్యాదుల ప్రకాశమున, ఇమమ్ । యజ్ఞమ్ = సంగమొనర్చ దగినదైన గృహోశ్రమవ్యవహారమున కుపయోగపరమగు నీ యజ్ఞమును, శమ్=సుఖముగ, ధాః=ధారణమొనర్చుము. దివి=విజ్ఞానప్రకాశ మునందు, ఇమమ్ యజ్ఞమ్=పరమార్థమునకు సాధకము, సంన్యాసాశ్రమమున కుపయోగము, విద్యాంసుల సంగరూపమునగు నీ యజ్ఞమును సుఖపూర్వకముగ, ధాః=ధారణమొనర్చుము. ॥౧౧॥

భావార్థము—ఏ స్త్రీపురుషులు బ్రహ్మచర్యముతో సమగ్రవిద్యాయుక్తముగు నుత్తమశిక్షను పొంది వేదరీతిగ కర్మల ననుష్ఠించుదురో వారతులసుఖమును పొంద గలరు. ॥౧౧॥ 1820

1880 అశ్వినేత్యస్య దీర్ఘశమా ఋషిః, అశ్వినౌ దేవతే, ఆర్చి పంక్తిశ్చస్తాః, వాచుమః స్వరః.

పున స్త మేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

అశ్వినౌ ఘర్మం పాత్రాభి హర్దాన మహ ర్థివాభి రూతిభిః ।

తన్త్రాయితే నమో ద్యావాపృథివీభ్యామ్. ॥౧౨॥

అశ్వినౌ, ఘర్మమ్, పతిమ్, హర్దానమ్, అహః, దివాభిః, ఊతిభిరిత్యూతి

+భిః, తన్త్రాయితే, నమః, ద్యావాపృథివీభ్యామ్. ॥౧౨॥

పదార్థః—(అశ్వినా) సుశిశితౌ స్త్రీపురుషౌ (ఘర్మమ్) (పాతమ్) రక్షతమ్ (హార్దానమ్); హృదం వనతి సమృజతి యేన తదేవ(అహః) ప్రతిదినమ్(దివాభిః) అహర్నిశవర్తమానాభిః(ఊతిభిః)రక్షాదిభిః(తన్త్రాయితే)తన్త్రాయితే కలాశాస్త్రాయితే అయితుం జ్ఞాతుం ప్రాప్తుం వా శీలం యస్య తస్మై (నమః)అన్నమ్(ద్యావాపృథివీభ్యామ్) సూర్యాస్తరితాభ్యామ్ ॥౧౦॥ అన్వయః—హే అశ్వినా! స్త్రీపురుషౌ! యువామహర్నివాభిరూతిభిస్తన్త్రాయితే హార్దానం ఘర్మం పాతం ద్యావా పృథివీభ్యాం తన్త్రాయితే నమో దత్తమ్ ॥౧౦॥ భావార్థః—యథా భూమిసూర్యౌ సదా పరస్పరోపకారిణౌ సహ వర్తేతే తథా సౌహార్దేన సహితౌ సత్తతం స్త్రీపురుషౌ వర్తేయాతామ్

పదార్థము—అశ్వినా=సుశిశితులగు నో స్త్రీపురుషులారా! మీరు, అహః=ప్రతిదినము, దివాభిః=దివారాత్రములు వర్తమానములై యుండు, ఊతిభిః=రక్షణాది క్రియలతో, తన్త్రాయితే=శిల్పవిద్యాశాస్త్రములను ఎటుగుటకు, పొందుటకు, హార్దానమ్=హృదయమునకుతట్టిన జ్ఞానసంబంధమగు, ఘర్మమ్=యజ్ఞమును, పాతమ్=రక్షించుడు. మఱియు, ద్యావాపృథివీభ్యామ్=సూర్యుడు మఱియు ఆకాశముయొక్క సంబంధముతో శిల్పశాస్త్రజ్ఞుడగు పురుషునికి, నమః=అన్నము నొసగుడు. ॥౧౦॥

భావార్థము—ఎటుల సూర్యుడు, భూమి పరస్పరము ఉపకారకములై కలిసి వర్తమానములై యున్నవో అటులనే మిత్రభావముతో గూడిన వారలై, స్త్రీపురుషులు నిరంతరము ప్రవర్తించవలయును. ॥౧౦॥ 1930

1931 అపాతామిత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, అశ్వినౌ చేవతే, నివదుష్టిక్ చన్దః, ఋషభః స్వరః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

అపాతామిత్యస్య ఘర్మమను ద్యావాపృథివీ

అమఃసాతామ్ । ఇహైవ రాతయః సన్తు

॥౧౩॥

అపాతామ్, అశ్వినా, ఘర్మమ్, అను, ద్యావాపృథివీ ఇతి ద్యావాపృథివీ,

అమఃసాతామ్, ఇహ, ఏవ, రాతయః, సన్తు

॥౧౩॥

పదార్థః—(అపాతామ్)రక్షేతమ్ (అశ్వినా) సురీత్యా వర్తమానౌ స్త్రీపురుషౌ (ఘర్మమ్) గృహోక్రమవ్యవహారానుష్ఠానమ్(అను) సుహృత్(ద్యావాపృథివీ)సూర్య భూమీ ఇవ(అమంసా తామ్)మన్యేతామ్(ఇహ)అస్మిన్నాశ్రమే (ఏవ) (రాతయః) విద్యాదిసుఖదానాని (సన్తు) ॥౧౩॥ అన్వయః—హే అశ్వినా! యువాం వాయు విద్యుతావిన ఘర్మమపాతాం ద్యావాపృథివీ ఇవ ఘర్మమనుష్ఠమంసాతాం యత ఇహ రాతయ ఏవ సన్తు ॥౧౩॥ భావార్థః—అత్ర వాచకలుప్తోప మాలింగారః. యథా వాయువిద్యుతౌ భూమిసూర్యౌ సహ వర్తిత్యానుభాని దత్తస్తదైవ స్త్రీ పురుషౌ ప్రిత్యా సహ వర్తమానౌ సర్వేభ్యోఽతులం సుఖం దద్యాతామ్ ॥౧౩॥

పదార్థము—అశ్వినా=సుందరపద్ధతిలోనున్న స్త్రీపురుషులారా! మీరు వాయు విద్యుత్తులవలె, ఘర్మమ్=గృహోక్రమ వ్యవహారానుష్ఠానమును, అపాతామ్=రక్షించుడు, ద్యావాపృథివీ=సూర్య భూములవలె గృహోక్రమవ్యవహారానుష్ఠానమును, అను అమం

ప్రతిరవేభ్యః = శబ్దమునకు ప్రతిశబ్దమొనర్చువారలకై, స్వాహా = సత్యవాటిని, గ్రాహ్యభ్యః = గర్జించు మేఘములకై, స్వాహా = సత్యక్రియను, ఊర్ధ్వస్థాభ్యః = ఉత్తమకర్మలనలగు పెరిగినవారు, ఘృతపావభ్యః = యజ్ఞముచే లోకమును పవిత్రమొనర్చువారు, పిత్తభ్యః = రక్షకములైన ఋతువులవలె నున్నవారును నగు సజ్జనులకై, స్వాహా = సత్యవాటిని, ద్యావాపృథ్వీభ్యామ్ = సూర్యునికై ఆకాశమునకై, స్వాహా = సత్యక్రియను, విశ్వేభ్యః పృథివ్యాదులకై లేక విద్వాంసులకై, స్వాహా = సత్యక్రియను లేక సత్యవాటిని సదా ప్రయోగించుచుండవలయును. ||౧౦౫||

భావార్థము—స్త్రీపురుషులు సత్యవిజ్ఞానముతో, సత్యక్రియతో అంగవేది భుక్తి మఱియు ఆనందము కలుగునటుల పురుషార్థమునర్చవలయును. ||౧౦౫|| 1032

1234 స్వాహా రుద్రాయేత్యన్య దీర్ఘతమా ఋషిః, రుద్రాదయో
చేవతాః, భురిగతిచ్చతిశ్చన్దః, సద్దేవః స్వమః

పున ర్మనుష్యైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ. మానవు లేమి చేయవలయును ?

స్వాహా రుద్రాయ రుద్రహూతయే స్వాహా సం జ్యోతిషా జ్యోతిః ।
అహః కేతునా జుషతామ్ సుజ్యోతిర్జ్యోతిషా స్వాహా । రాత్రిః కేతునా జుషతామ్
సుజ్యోతిర్జ్యోతిషా స్వాహా, మధు హుతమిన్ద్రితమే అగ్నావశ్యామ తే దేవ ఘర్మ
నమస్తే అస్తు మా మా హి శివీః ||౧౦౬||

స్వాహా, రుద్రాయ, రుద్రహూతయ ఇతి రుద్ర+హూతయే, స్వాహా, సం,
జ్యోతిషా, జ్యోతిః, అహరిత్యహః, కేతునా, జుషతామ్, సుజ్యోతిరితి, సు+
జ్యోతిః, జ్యోతిషా, స్వాహా, రాత్రిః, కేతునా, జుషతామ్, సుజ్యోతిరితి సు+
జ్యోతిః, జ్యోతిషా, స్వాహా, మధు, హుతమ్, ఇన్ద్రితమ ఇన్ద్రిత+తమే, అగ్నా,
అశ్యామ, తే, దేవ, ఘర్మ, నమః, తే, అస్తు, మా, మా, హి శివీః ||౧౦౬||

పదార్థః—(స్వాహా)(రుద్రాయ)జీవాయ(రుద్రహూతయే)రుద్రాః (పాదాః ధీమా హ హూ
య నే స్తూయ వే యేన తస్మై (స్వాహా)(సమ్)(జ్యోతిషా)ప్రకాశేన(జ్యోతిః)ప్రకాశమ్ (అహః)
దినమ్(కేతునా)ప్రజ్ఞాయా. కేతు రితి ప్రజ్ఞా నా...నిఘం ౩౯(జుషతామ్)సేవతామ్ (సుజ్యోతిః)
శోభనం విద్వాదిసర్గుణప్రకాశమ్(జ్యోతిషా) సత్యవిద్యోవదేశరూప్రకాశేన (స్వాహా) (రాత్రిః)
రాత్రిమ్. అత్ర విభక్తివ్యత్యయః (కేతునా)సంకేతరూపవిహీన(జుషతామ్)(సుజ్యోతిః)ధర్మాది
సద్గుణప్రకాశమ్(జ్యోతిషా) మననాదిరూప్రకాశేన (స్వాహా) (మధు)మధురాదిగుణయుక్తం
ఘృతాది (హుతమ్) వహ్నా ప్రక్షిప్తమ్ (ఇన్ద్రితమే) అతిశయేనైశ్వర్యకారకే విద్యుదూపే
(అగ్నా)పావకే(అశ్యామ)ప్రాశ్నాయామ(తే)తుభ్యమ్(దేవ) విద్యో(ఘర్మ)ప్రకాశమాన(నమః)

(తే)(అస్తు)(మా)నిశేధే(మా)మామ్(హింసీః)హింసాస్యః ॥౧౬॥ అన్వయః—హే స్త్రీ! పురుష! వా భవతి భవన్వా! కేతునా రుద్రాయ రుద్రహతయే స్వాహా జ్యోతిషా జ్యోతిః స్వాహా జ్యోతిషా సుజ్యోతి రహః స్వాహా సంజషతామ్. కేతునా జ్యోతిషా సుజ్యోతిః రాత్రీ రాత్రిం స్వాహా జపతామ్. హే దేవ ఘర్మ! యేన త ఇన్ద్రతమేఽగ్నో మధు హార మశ్యామ తే నమోఽస్తు త్వం మా మా హింసీః ॥౧౭॥ భావార్థః—మనుష్యైః ప్రాణానాం జీవనస్య సమా జస్య చ రక్షణాయ విజ్ఞానేన కర్మాణ్యహోరాత్రశ్చ యుక్త్యా సేవనీయః ప్రతిదినం ప్రాతః సాయం కస్తూర్వాదిసుగంధయుక్తం ఘృతం పహ్నా హుత్యా వాయ్వాదిశుద్ధిద్వారా నిత్యం మోదసియమ్.

॥౧౬॥

పదార్థము—ఓ స్త్రీ లేక పురుషుడా! మీరు, కేతునా=బుద్ధితో, రుద్రహతయే =ప్రాణములను లేక జీవులను స్తుతించునదియగు, రుద్రాయ=జీవాత్మకై, స్వాహా =సత్యవాణితో. జ్యోతిషా=ప్రకాశముతోపాటు, జ్యోతిః=ప్రకాశమును, స్వాహా = సత్యక్రియతో, జ్యోతిషా = సత్యవిద్యోపదేశరూపప్రకాశముతోపాటు, సుజ్యోతిః=సుందరవిద్యాది సద్గుణముల ప్రకాశమును, మణియు, అహః=దినమును, స్వాహా =సత్యక్రియచే, సమ్ జపతామ్=చక్కగ సేవించుడు. కేతునా=సౌకేతచిహ్నముతో మణియు జ్యోతిషా=మననాదిప్రకాశముతో, సుజ్యోతిః=ధర్మాది సద్గుణముల ప్రకా శమును, రాత్రిః=రాత్రిని, స్వాహా=సత్యక్రియతో, జపతామ్=సేవించుడు, ఘర్మ= ప్రకాశమానుడా! దేవ=విద్వాంసుడా! దేనిచే, తే=నీకై, ఇంద్రతమే అగ్నో= అతిశయైశ్వర్యమునకు హేతువగు విద్యుగ్రూపాగ్నియందు, హుతమ్ మధు=హుత మొనర్చబడిన మధురాది గుణయుక్తములగు ఘృతాది పదార్థములను నాసికద్వారా, అశ్యామ=లభించునో, తే=అట్టిసికోటకు, నమః అస్తు=నమస్కారము. నీవు, మా మా హింసీః=నన్ను హింసించకుము.

॥౧౬॥

భావార్థము—మానవులు ప్రాణజీవన సమాజముల రక్షణకై విజ్ఞానముతో కర్మను, దివారాత్రములను యుక్తితోను సేవించవలయును. ప్రతిదినము ప్రాతః సాయంకాలములందు కస్తూర్వాది సుగంధితద్రవ్యయుక్త ఘృతమును అగ్నియందు హోమయొనరించి, వాయ్వాదుల శుద్ధిద్వారా నిత్యము ఆనందితులు గావలయును.

1985 అభిమ మిత్యస్య ద్విధమా ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, విశ్వదత్తిశక్యరీ చంద్రః, పశ్చాదుః స్వరః
పునస్తమేవ విషయ మాహ, మరల నావిషయమే.

అభీమం మహిమా దివం విప్రో బభూవ సప్రథాః । ఉత శ్రవసా పృథి
వీఁ సఖి సీదస్వ మహాన్ ॥౨॥ అస్తి రోచస్వ దేవవీతమః । వి ధూమమగ్నో
అరుషం మియేధ్యస్తృజ ప్రశస్త దర్శతమ్

॥౧౭॥

అభి, ఇమమ్, మహిమా, దివమ్, విప్రః, బభూవ, సప్రథా ఇతి సప్ర
థాః, ఉత, శ్రవసా, పృథివీమ్, సమ్, సీదస్వ, మహాన్, అస్తి, రోచస్వ,

దేవవీతమ ఇతి దేవ+వీతముః, వి, ధూమమ్, అగ్నే, అరుషమ్, మియేధ్య, సృజ, వ్యశస్త, దర్శతమ్

॥౧౭॥

పదార్థము—(అభి) ఆభిముఖ్యే (ఇమమ్) (మహిమా) (దివమ్) అవిద్యాగుణప్రకాశమ్ (విప్రః) మేధావి(బహువ)భవతి (సప్రథాః) ముక్తిర్నిత్యాయుక్తః (ఉప) అప్ర(శవసా) శ్రవణేనాఽన్నేన వా (వృక్షిమమ్) భూమిమ్ (సమ్) (సీదస్య) సమగ్రగాన్యః (పహాన్) (అసి) (రోచస్య) అభివృద్ధిః సాతో భవ (దేవ వీతము) యో దేవాన్ దివ్యాన్ గుడాన్ విమహో వేతి వ్యాప్నోతి ప్రాప్నోతి సోఽతిశయితః (వి) (హూమమ్) (అగ్నే) అగ్నిరివ ప్రకాశమాన విద్యన్! (అరుషమ్) అర క్రూపవిశిష్టమ్ (మియేధ్య) దుష్టానాం ప్రతేషణీల! (సృజ) సర్జయ (ప్రశస్త) (దర్శతమ్) దర్శనీయమ్ ॥౧౭॥ అన్వయః—హే ప్రశస్త మియేధ్యాఽగ్నే మహిమా సప్రథా విప్ర స్త్యమిమం దివమభి బహువ. ఉతాపి శ్రవసా పృథివీం సం సీదస్య యతో దేవవీతమో మహానసి తస్మాద్రోచస్వాయదపం ధూమం విసృజ. ॥౧౭॥ భావార్థము—అయమేవ మనుష్యాణాం మహిమా యత్ బ్రహ్మచర్యేణ విద్యాం ప్రాప్య, సర్వత్ర విస్తార్య, శుభానాం గుణానాం ప్రచారం కృత్వా సృష్టివిద్యా మున్నయన్తి. ॥౧౭॥

పదార్థము—ప్రశస్త ప్రశంసలను పొందినవాడా! మియేధ్య=దుష్టులను దూర మొనర్చువాడా! అగ్నే = అగ్నివలె ప్రకాశమానుడా! తేజస్వీ! విద్వాంసుడా! మహిమా = మహాగుణవిశిష్టుడవు, సప్రథాః = ప్రసిద్ధమైన శ్రేష్ఠీర్నిగలవాడవు, విప్రః = బుద్ధిమంతుడవునగు నీవు, ఇమమ్ దివమ్ = ఈ అవిద్యాది గుణముల ప్రకాశముచు, అభి బహువ = తిరస్కృతమొనర్చుచున్నావు. ఉత = మఱియు, అవసా = శ్రవణముచేతగాని, అన్నముచేతగాని, పృథివీమ్ = భూమిమీద. సమ్ సీదస్య = చక్కగా కూర్చొనుము. దేవవీతముః = దివ్యగుణములను లేక విద్వాంసులను అతిశయముగ పొందువాడవు, మహాన్ అసి = మహాత్ముడవు. కనుక, రోచస్య = అన్నివైపులనుండి ప్రసన్నుడవుకమ్ము. అరుషమ్ = ఈషద్రక్తరూప విశిష్టము, దర్శనయోగ్యము నగు, ధూమమ్ = పొగను హోమముద్వారా, విసృజ = విశేషించి పుట్టించుడు. ॥౧౭॥

భావార్థము—“బ్రహ్మచర్యముచే విద్యనుపొంది, సర్వత్ర వ్యాపింపజేసి, శుభగుణముల ప్రచారమొనర్చి, సృష్టివిద్యను వృద్ధిపఱచుచున్నాడు.” ఇదియే మానవులలోనున్న మహిమావిశేషము. ॥౧౭॥ 1915

1916 యాత ఇ త్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, యజ్ఞో దేవతాః ఘరిగాకృతిశ్చస్తాః, పశ్యమః స్వరాః, పునః స్త్రీపురుషాః కిం కుర్వ్య రిత్యాహ, స్త్రీపురుష తేషి చేయవలయుచు ?
యా తే ఘర్మ దివ్యా శుక్ర్యా గాయత్ర్యాఽహచ్చిర్దానే । సా త ఆప్యాయ తాన్నిష్ఠాయతాన్తస్యై తే స్వాహా । యా తే ఘర్మాన్తరిక్షే శుక్ర్యా త్రిష్టుభ్యాగ్ని ధే । సా త ఆప్యాయతాన్నిష్ఠాయతాన్తస్యై తే స్వాహా । యా తే ఘర్మ పృథివ్యాఽశక్ర్యా జగత్యాఽ సదస్యై । సా త ఆప్యాయతాన్నిష్ఠాయతా

త్వస్యే తే స్వాహా

॥౧౮॥

యా, తే, ఘర్మ, దివ్యా, శుక్, యా, గాయత్ర్యామ్, హవిర్ధాన+ఇతి
హవిః+ధానే, సా, తే, ఆప్యాయతామ్, నిః, స్త్రాయతామ్, తస్యే, తే, స్వాహా,
యా, తే, ఘర్మ, అన్తరిక్షే, శుక్, యా, త్రిష్టుభి, త్రిన్తుభీతి త్రి+స్తుభి, ఆగ్ని
ద్రే, సా, తే, ఆ, ప్యాయతామ్, నిః, స్త్రాయతామ్, తస్యే, తే, స్వాహా, యా,
తే, ఘర్మ, పృథివ్యామ్, శుక్, యా, జగత్యామ్, సదస్యా, సా, తే, ఆ,
ప్యాయతామ్, నిః, స్త్రాయతామ్, తస్యే, తే, స్వాహా.

॥౧౮॥

పదార్థము—(యా)(తే)(ఘర్మ)ప్రకాశాత్మన్(దివ్యా)దివ్యము గుణము భవా (శుక్)శోచన్తి
విచారయన్తి యయా సా(యా) (గాయత్ర్యామ్) గాయతో రక్షికాయాం విద్యాయామ్(హవి
ర్ధానే)హవిసం ధారణే(సా)(తే)తవ(ఆ)(ప్యాయతామ్)సర్వతో వర్తతామ్(నిః)నితరామ్(స్త్రా
యతామ్) అప్ర వ్యక్తయేనాత్మ నేపదమ్. సంసారా భవస్తు(తస్యే)(తే)తుభ్యమ్(స్వాహా)ప్రళం
సితా హాన్(యా)(తే)సవ(ఘర్మ)దినమివ విశాలవిద్యా (అన్తరిక్షే) ఆకాశే (శుక్)సూర్యస్యేవ
ప్రదీప్తిః(యా)(త్రిష్టుభి)త్రిష్టున్ నిర్మితైర్దే(ఆగ్నిద్రే)ఆగ్నిధః శరణే(సా)(తే)తవ(ఆ) (ప్యాయ
తామ్)(నిః)(స్త్రాయతామ్)(తస్యే)(తే) (స్వాహా) (యా)(తే)తవ(ఘర్మ)విద్యుతః ప్రకాశ ఇవ
వర్తమాన(పృథివ్యామ్)భూమౌ(శుక్)స్పృడిప్తిః(యా) (జగత్యామ్)జగదన్వితాయాం సృష్టే(సద
స్యా)సదసి సకాయాం భవా(సా) (తవ) (ఆ)(ప్యాయతామ్) (నిః)(స్త్రాయతామ్)(తస్యే)(తే)
(స్వాహా) సన్తవిద్యా అన్యాయః—పేఘర్మ! విద్యన్! విదుషి! వా యా తే గాయత్ర్యాం
హవిర్ధానే శుక్యా చ దివ్యా వర్తతే సా త ఆప్యాయతాం నిష్టాయతాం తస్యే తే స్వాహా
స్యాత్. పేఘర్మ! యా తే అన్తరిక్షే శుక్యా ఆగ్నిద్రే త్రిష్టుభి శుగప్తి సా త ఆప్యాయతాం
నిష్టాయతాం తస్యే తే స్వాహా పేఘర్మ! యా తే పృథివ్యాం యా సదస్యా జగత్యాం
శుగప్తి సా త ఆప్యాయతాం నిష్టాయతాం తస్యే తే స్వాహా భవతు ॥౧౮॥ భావార్థము—
యే స్మిన్పురుషా దివ్యాం క్రియాం శుద్ధాముపాసనాం పవిత్రం విజ్ఞానం చ ప్రాప్య ప్రకాశస్తే
త ఏవ మనుష్యజన్మఫలాపన్నా భవన్తి అన్వానపి తథైవ కుర్ముః.

॥౧౮॥

పదార్థము—ఘర్మ=ప్రకాశస్వరూప విద్యాంసుడా! లేక విదుషీమణి! తే=
నీయొక్క, గాయత్ర్యామ్=చదువువారిని రక్షించు విద్యయందు మణియు, హవిర్ధానే
=హోమ మొనర్చదగు పదార్థములను ధరించుటయందు, యా శుక్=విచారించుటకు
సాధనరూపమగు నేక్రియ యున్నదో మణియు, యా దివ్యా=దివ్యగుణములందు
కలిగిన యేక్రియయున్నదో, సా=అది, తే=నీకు, ఆ ప్యాయతామ్=అన్నివైపుల
నుండి అభివృద్ధి జెందునుగాక! మణియు, నిః స్త్రాయతామ్=నిరంతరము సంయుక్త
మగుగాక! ఘర్మ=దినమువలె ప్రకాశవంతమగు విద్యగలవాడా! లేక మహిళా! తే=
నీయొక్క, అంతరిక్షే=ఆకాశ విషయమునందు, యా శుక్=సూర్యదీప్తివలె విమా
నాదుల గమనక్రియ యేది యున్నదో, మణియు, యా=ఏది, ఆగ్నిద్రే=ఆగ్ని ఆక్ర
యమున. మణియు, త్రిష్టుభి=త్రిష్టుప్తుందస్సు నుండి వెడలు అర్థమునందు నే విచార

రూపక్రియ యున్నదో, సా తే=ఆ నీక్రియ, ఆ ప్యాయతామ్=వృద్ధిజెందుగాక! నిస్త్యా
యతామ్=నిరంతరము సంయుక్తమగుగాక! తస్యై=ఆ క్రియకు, మఱియు, తే=
నీకొఱకు, స్వాహా=సత్యవాణి లభించునుగాక! ఘర్మ=విద్యుత్ప్రకాశమువలెనుండు
పురుషుడా లేక పడతీ! యా పృథివ్యామ్=ఏది భూమిమీదను, యా సదస్యా=ఏది
సభయందును, జగత్యామ్=ఏది చేతనప్రజలతో కూడిన జగత్తునందును, తే=నీయొక్క.
ఏ క్రియ, శుక్=ప్రకాశయుక్తమై యున్నదో, సా తే=ఆ నీక్రియ. ఆ ప్యాయతామ్
=వృద్ధిజెందు గాక! నిస్త్యాయతామ్=నిరంతరము సంబద్ధమైయుండుగాక! తస్యై=ఆ
ఆ క్రియకు, తే=నీకు, స్వాహా=సత్యవాణి యగుగాక! ||౧౦||

భావార్థము—దివ్యక్రియను, శుద్ధమైన ఉపాసనను, పవిత్రవిజ్ఞానమును పొంది
ప్రకాశితులైన స్త్రీపురుషులే మానవజన్మఫలమును పొందువారగుచున్నారు. వారితరు
లనుకూడ నటువంటి వారినిగా నొనర్చవలయును. ||౧౦|| 1980

1987 ఊత్రస్యేత్యన్య దీర్ఘ తమా ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా,

నిచ్చదువరిష్టాదృహతీ చక్షః, మధ్యమః స్వరః,

అథ రాజప్రజే కిం కుర్యాతామిత్యాహ. రాజ. ప్రజలు యేమి చేయవలయును?

ఉత్రస్య త్వా పరస్పాయ బ్రహ్మణస్తన్వం యాహి ।

విశస్త్యా ధర్మణా వయమను క్రామామ సువితాయ నవ్యసే. ||౧౧||

ఉత్రస్య, త్వా, పరస్పాయ, ప్రరఃప్రాయేతి ప్రరః+పాయ, బ్రహ్మణః, తన్వ
మ్, యాహి, విశః, త్వా, ధర్మణా, వయమ్, అను, క్రామామ, సువితాయ, నవ్యసే||

పదార్థః—(ఉత్రస్య) రాజన్యకులస్య రాష్ట్రస్య వా(త్వా)త్వామ్(పరస్పాయ)యేన పరా
నన్యాన్ పాతి తస్మై (బ్రహ్మణః) బ్రహ్మవిదః (తన్వమ్) శరీరమ్(యాహి) (విశః) మనుష్యాది
ప్రజాః. విశ ఇతి మనుష్య నా. నిఘం. ౨. ౩. (త్వా) త్వామ్ (ధర్మణా) ధర్మేణ(వయమ్) (అను)
(క్రామామ)అనుక్రమేణ గచ్ఛేమ(సువితాయ)ఐశ్వర్యప్రాప్తయే(నవ్యసే)అతిశయేన నమనాయ.
అన్వయః—పే రాజన్! రాజ్ఞి! వా త్వం పరస్పాయ ఉత్రస్య బ్రహ్మణస్తాన్వ తన్వం యాహి
యథా వయం నవ్యసే సువితాయ ధర్మణామనుక్రామాయ తత్తేవ ధర్మేణ వర్తమానం త్వా
విశోఽనుగచ్ఛన్తు ||౧౧|| భావార్థః—రాజ్ఞా రాజపురుషైశ్చ ధర్మేణ విదుషః ప్రజాశ్చ సంరక్ష
ణీయాః. ఏవం ప్రజాభి రాజపురుషైశ్చ రాజా సదా సంరక్షణీయ ఏవం న్యాయవినయాభ్యాం
వర్తిత్వా రాజప్రజే నూతనమైశ్వర్య మున్నయేతామ్. ||౧౧||

పదార్థము—ఓ రాజా! లేక ఓ రాణీ! నీవు, పరస్పాయ=ఇతరులను రక్షించు
కర్మకొఱకు, ఉత్రస్య=ఉత్రియకులముయొక్క, లేక రాజ్యముయొక్క, బ్రహ్మణః=
వేదవేత్తయగు బ్రాహ్మణకులమునకు సంబంధివైన, త్వా తన్వమ్=నీయొక్క శరీర
మును, యాహి=రక్షించుము, మేమెటుల, నవ్యసే సువితాయ=నవీనైశ్వర్యప్రాప్తికై,
ధర్మణా=ధర్మముతోపాటు, అనుక్రామామ = అనుకూలముగ నడచెదరో, అటులనే

ధర్మముతోనుండు, తావ=నీకును అనుకూలముగ, విశః=ప్రజలు సంచరించెదగుగాక!

భావార్థము—రాజు, రాజపురుషులు ధర్మముతో విద్వాంసులను ప్రజలను రక్షించ వలయును. అటులనే రాజును సదైవ రక్షించుటయు ప్రజలకు, రాజపురుషులకు తగిన కార్యము. ఈవిధముగ న్యాయ వినయములతోపాటు ప్రవర్తించి రాజు, ప్రజలు నిత్యుపవీనైశ్వర్యములతో నున్నతి పొందుదురు గాక !

॥౧౯॥ 1937

1938 చతుఃస్రక్తిరన్యన్య స్వీన్య శమా ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, నిచృత్తిష్టువ్ శస్త్రః, తైవతః స్వరః, పున ర్మనుష్యాః కిం కుర్యు రిత్యాహ. మానవు లేమి చేయ వలయును?

చతుః స్రక్తిర్నాభి ర్వుతస్య సప్రథాః స నో విశ్వాయుః సప్రథాః స సః సర్వాయుః సప్రథాః అప ద్వేషో అప హ్వరోఽన్యవ్రతస్య సశ్చిమ. ॥౨౦॥

చతుఃస్రక్తి రితి చతుః+స్రక్తిః, నాభిః, ఋతస్య, సప్రథా ఇతి సప్రథాః, సః, సః, విశ్వాయురితి విశ్వ+అయుః, సప్రథా ఇతి స+ప్రథాః, సః, సః, సర్వా యురితి సర్వ+అయుః, సప్రథా+ఇతి స+ప్రథాః, అప, ద్వేషః, అప, హ్వరః, అన్యవ్రతస్యేత్యన్య+వ్రతస్య, సశ్చిమ. ॥౨౦॥

పదార్థః—(చతుఃస్రక్తిః)చతురస్రా(నాభిః)నాభి రివ (ఋతస్య)సత్య స్వరూపస్య(సప్రథాః) విస్తారేణ సహ వర్తమానః (సః) (సః) అస్మాన్ (విశ్వాయుః) సర్వమాయు ర్యన్య (సప్రథాః) విస్తారేణ సహ వర్తమానః (సః) (సః) అస్మాన్ (సర్వాయుః) విస్తారేణ సహ వర్తమానః (సః) (సః) అస్మాన్ (సర్వాయుః) సమృద్ధజీవనమ్ (సప్రథాః) విస్తీర్ణసుఖః (అప) దూషికరణే (ద్వేషః)యే ద్విషన్తి తాన్(అప) (హ్వరః)యే హ్వరన్తి కుటిలం గచ్ఛన్తి తాన్(అన్యవ్రతస్య) అన్యేషాం పాలనే వ్రతం శీలం యన్య తస్య(సశ్చిమ)దూరే ప్రాప్నుయామ గమయేమ చ ॥౨౦॥ అన్వయః—సో మనుష్యా! యథా చతుఃస్రక్తిర్నాభి రివ సప్రథా అన్యవ్రతస్యర్తస్య పరమాత్మ సః సేషం గరోతి స సప్రథః విశ్వాయు ర్నోఽస్మాన్ బోధయతు. స సప్రథాః సర్వాయు ర్నః పర మేశ్వరపిత్యాం గ్రాహయతు. యేన వయం ద్వేషోపసశ్చిమ తథా యూయమపి కురుత ॥౨౦॥ భావార్థః—అప్ర చాచక లుప్తోపమాలక్ష్యరః. సో మనుష్యా! యథా ప్రాప్తరసా నాభి రస మత్పద్య సర్వాన్ శరీరావయవాన్ పుష్టాశి శథా సేవితా విద్వాంస ఉపాసితః పరమేశ్వరకృ ద్వేషం కుటిలతాదిదోషాంశ్చ నివార్య సంవాన్ జీవాన్ సంరక్షతితి మత్వా తేషాం తస్య చ సశ్చం సేవా కార్యా. ॥౨౦॥

పదార్థము—మానవులారా! ఎటుల, చతుఃస్రక్తిః=చతురస్రమగు, నాభిః= నాభివలె, మధ్యమార్గమువలె నిష్పక్షపాతుడు, సప్రథాః=విస్తారముతో నున్నవాడు నగు సత్పురుషుడు, అన్యవ్రతస్య=ఇతర లోకమునంతటిని రక్షించు స్వభావము గల వాడు, ఋతస్య=సత్యస్వరూపుడునగు పరమాత్ముని సేవించునో, స సప్రథాః= విస్తృతకార్యములొనర్చునోడు, విశ్వాయుః=సంపూర్ణాయువుతో కూడిన పురుషుడు, సః=మాకు బోధగణపునో! స సప్రథాః=అధికసుఖ యగునతడు, సర్వాయుః=

నిండుఅయువు కలవాడై, నః = మా కీశ్వరసంబంధమైన విద్యను నేర్పునో! దేని వలన మేము, ద్వేషః = ద్వేషించు శత్రువులను, అప సశ్చిమ = దూరమొనర్చెదమో! హ్వరః = కుటిలాత్ములను, అప = వేరుచేయుదుమో! అటులనే మీరును ఒనర్చుడు.

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకార మిందున్నది. ఓ మానశ్చలారా! రసమును పొందిన నాభి రసమును ఉత్పాదనమొనర్చి శరీరావయవములనన్నిటిని పుష్టమొనర్చునటుల, సేవించబడిన విద్యాంసులు లేక ఉపాసించబడిన పరమేశ్వరుడు ద్వేష కుటిలాత్వాది దోషములను నివృత్తపఱచి సకలజీవముల రక్ష యొనర్చెదరు, ఒనర్చును. అట్టి విద్యాంసులను, అట్టి పరమేశ్వరుని నిరంతరము సేవించవలయును. ||౨౦|| 1988

1989 ఘర్మైతదిత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాఢారాగ స్తోత్రం.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే చెప్పెను.

ఘర్మైతతే పురిషం తేన వర్ధస్య చా చ ప్రియస్య ।

వర్తిషీమహి చ వయమా చ ప్రియీషీమహి.

||౨౦||

ఘర్మ, ఏతత్, తే, పురిషమ్, తేన, వర్ధస్య, చ, ఆ, చ, ప్రియస్య,

వర్తిషీమహి, చ, వయమ్, ఆ, చ, ప్రియీషీమహి.

||౨౦||

పదార్థః—(ఘర్మ) పూజనీయతమః(ఏతత్)(తే)తవ(పురిషమ్)వ్యాసనం పాలనం చా(తేన)(వర్ధస్య)(చ)(ఆ)(చ)(ప్రియస్య) పుషాణ(వర్తిషీమహి)పూర్ణాం వృద్ధిం ప్రాప్నుయామః(చ)(వయమ్)(ఆ)(చ)(ప్రియీషీమహి) సర్వతో వర్ధేమ ||౨౦|| అన్వయః—హే ఘర్మ సర్వః ప్రకాశమయ జగదీశ్వర! విద్యన్! వా యదే తతే పురిషమస్తి తేన త్వం వర్ధస్య చా. న్యాన్ వర్ధయ స్వయమాప్రాయస్యాన్యాంశ్చ పోషయ తవ కృపయా శిఖయా వా యథా పోషయ వర్తిషీమహి తథాచాన్యాన్ వయం వర్ధయేమ యథా చ వయమాప్రియీషీమహి తథా. న్యాన్ సమస్తతః పోషయేమ తథా యూయమపి కురుత ||౨౦|| భావార్థః—అప్ర శ్లేష చాచర లుప్తోపమాలంకారః. హే మనుష్యా! యథేశ్వరేణ సర్వత్రాభివ్యాప్తేన సర్వం రక్ష్యతే బీజ్యతే చ తతైవ వర్ధమానైః పుష్టై రస్మాభిః సర్వే జీవా వర్ధనీయాః పోషణీయాశ్చ. ||౨౦||

పదార్థము—ఘర్మ = అత్యంతపూజనీయా! అన్నివైపులనుండి ప్రకాశమయింపగ నో జగదీశ్వరా! లేక విద్యాంసుడా! తే = నీయొక్క, ఏతత్ పురిషమ్ = ఏ యి వ్యాప్తి లేక పాలనమున్నదో, తేన = దానిచే నీవు, వర్ధస్య = వృద్ధిజెందుము, చ = మఱియు నితరులను వృద్ధిపఱచుము. నీవు స్వయముగ, ఆప్రాయస్య = పుష్టుడవుకమ్మ, చ = మఱియు నితరులను పుష్టులుగ నొనర్చుము. నీ కృపచేతను లేక నీ శిఖణచేతను మేమెటుల, వర్తిషీమహి = పూర్ణవృద్ధిని పొందెదమో, చ = మఱియు నటులనే యితరులను వృద్ధిపఱచెదముగాక! చ = మఱియు మేమెటుల, ఆ ప్రియీషీమహి = అన్నివైపుల నుండి వృద్ధిజెందెదమో అటులనే యితరులను నిరంతరము వృద్ధిపఱచెదముగాక! అటులనే మీరును ఒనర్చుడు.

||౨౦||

భావార్థము—ఈ మంత్రమునందు శ్లేష, వాచక లుప్తోపమాలంకారములున్నవి. మానవులారా! సర్వశ్రా అభివ్యాప్తుడైన యీశ్వరుడు అందరి రక్షణ, పుష్టి ఒనర్చినటులనే వర్తమానులము, పుష్టులము నగు మనకును సకల జీవములు వర్తనీయములు, పోషణీయములు నై యున్నవి. ||౨౦|| 1939

1940 అచిక్రదదత్తస్య దీర్ఘశమా ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, వశోష్టిక్ ఛందః, ఋషభః స్వరః, పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

అచిక్రదదత్తస్య హరిర్మహానిమిత్రో న దర్శతః ।

సూర్యేణ దిద్యుత దుదధి ర్నిధిః. ||౨౧||

అచిక్రదత్, వృషా, హరిః, మహాన్, మిత్రః, న, దర్శతః, సమ్, సూర్యేణ, దిద్యుతత్, ఉదధి రిత్తుద+ధిః, నిధిరితి ని+ధిః. ||౨౨||

పదార్థః—(అచిక్రదత్) శబ్దం కుర్వన్ (వృషా) వర్షకః (హరిః) ఆశుగన్తా సర్వేభ్యో జ్యేష్ఠః (మిత్రః) భా(న)భవ(దర్శతః) ద్రష్టవ్యః (సమ్) సూర్యేణ సవిత్రా (దిద్యుతత్) విద్యోతతే (ఉదధి) ఉదధాని ధియస్తే యస్మిన్ స్తస్మిన్ముద్రో, స్తరితం వా (నిధిః) నిధియస్తే పదార్థా యస్మిన్ సః ॥ అన్వయః—సో మనుష్యా! యో వృషా హరి ర్భవోనచిక్రద నిమిత్రో (న) దర్శతః సూర్యేణ సహ ఉదధి ర్నిధిరివ సందిద్యుతస్య ఏవ విద్యుద్రూపోఽగ్నిః సర్వైః సంప్రయోజ్యః ॥౨౦॥ భావార్థః—అత్రోపమా సూచక లుప్తోపమాలంకారః, సో మనుష్యా! యథా వృషభాస్తరక్తాశ్చ శబ్దాయస్తే, యథా సఖా సఖిన్ ప్రీతయతి అత్రైవ సర్వైర్లోకైః, సహ వర్తమానా విద్యుత్ సర్వాన్ ప్రకాశయతి, తాం విభాసిత. ||౨౧॥

పదార్థము—మానవులారా! వృషా=వర్షమునకు నిమిత్తము, హరి=శీఘ్రముగ నడచునది, మహాన్=అన్నిటికంటె గొప్పది, అచిక్రదత్=శబ్దమొనర్చునదేది, మిత్రః=మిత్రతుల్యముగ, దర్శతః=చూచుటకు యోగ్యమై, సూర్యేణ=సూర్యునితో పాటు, ఉదధినిధిః=పదార్థములుంచబడు నాకాశమునందు, జలముప్రోగగు సముద్రమునందు, సమ్విద్యుతత్ = బాగుగ ప్రకాశిత మగుచున్నదో ఆ విద్యుద్రూపాగ్నిని అందఱు విని యోగించవలయును. ||౨౨॥

భావార్థము—ఈమంత్రమునందు ఉపమా వాచక లుప్తోపమాలంకారములున్నవి. ఓ మానవులారా! ఎద్దులు లేక గుఱ్ఱములు యెటుల శబ్దమొనర్చుచునో, మిత్రుడు మిత్రుల నెటుల తృప్తిపఱచునో, అటులనే సకల లోకములందు వ్యాప్తమైయున్న విద్యుదగ్గి అన్నిటిని ప్రకాశపఱచుచున్నది. దానిని ఎఱుగుడు. ||౨౩॥ 1940

1941 సుమిత్రీయా ఇశ్వస్య దీర్ఘశమా ఋషిః, ఆపో దేవతా, నిచ్చదనుష్టుక్ ఛందః, గాథారః స్వరః. అథ సజ్జన దుర్జన కృత్య మాహ. సజ్జన, దుర్జనుల కృత్యము.

సుమిత్రీయా న ఆప్ర ఓషధయః సస్తు దుర్మిత్రీయా స్తపై శి సస్తు

మిత్త్యత్ + తమమ్.

॥౨౪॥

పదార్థము—(ఉత్తరమ్) (వయమ్) (తమమ్) అన్తకారాత్ (పరి) వర్జనే (స్వః) సుఖమ్ (వశ్యస్తః) (ఉత్తరమ్) పర్వత్యః పదార్థస్య ఉత్తరస్మిన్ వర్తమానమ్ (దేవమ్) దివ్యగుణకర్మస్వభావమ్ (దేవతా) దేవస్య దివ్యస్య పదార్థస్య (సూర్యమ్) సవిశ్రవత్ ప్రకాశమయమ్ (అగస్త్య) (భ్యోతిః) సర్వస్య ప్రకాశః మి (ఉత్తమమ్) సర్వోత్కృష్టమ్ ॥౨౪॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! యథా పయం యం సమసః స్మృత్ వర్తమాన ముత్తరం దేవతా దేవ సుత్తమం భ్యోతిః సూర్యం వశ్యస్తః సస్తః స్వః సుఖం పర్వదగస్త్య ఉత్తరం యూయమపి ప్రాప్నుత ॥౨౪॥ భావార్థః—అగ్ర వాచక లుప్తోప హలంకారః. దేవ మనుష్యా విద్యుదాదివిద్యాం ప్రాప్య పరమాత్మానం సాక్షాత్పశ్యేయమ్ సై సకాశితాః సస్తః సుఖ మవాప్నుయః.

॥౨౪॥

పదార్థము—మానవులారా! వయమ్ = మేమెటుల, తమమ్ = అంధకారమునకు నిన్నముగనున్నవాడు, ఉత్తరమ్ = సకలపదార్థముల కుత్తరభాగమున నున్నవాడు, దేవతా = దివ్యశ్రేష్ఠపదార్థములలో, దేవమ్ = ఉత్తమ గుణకర్మ స్వభావము గలవాడు, ఉత్తమమ్ = సర్వశ్రేష్ఠుడు, భ్యోతిః = సర్వప్రకాశకుడు, సూర్యమ్ = సూర్యునివలె ప్రకాశస్వరూపుడు నగు నీశ్వరుని, వశ్యంతః = జ్ఞానదృష్టితో గాంచుచు, స్వః = సుఖమును, పరి ఉత్ అగస్త్య = అన్నివైపులనుండి ఉత్కృష్టరీతితో పొందెదమో, అటులనే మీరును పొందుడు.

॥౨౪॥

భావార్థము—వాచక లుప్తోపహలంకార మిందున్నది. ప మనుష్యులు విద్యుదాది విద్యలను పొంది పరమాత్ముని సాక్షాత్తుగ దర్శించెదరో వారు ప్రకాశితులై సదా సుఖమును పొందుదురు.

॥౨౪॥ 1942

1948 ఏడవ ఇశ్వరస్య నీర్వతమా ఋషిః, ఈశ్వరో దేవతా, సామ్నీ పంక్తిశ్చస్తః, పశ్చిమః స్వరః, అథాఽగ్నిమిషేణ యోగిశ్చత్య మాహ. అగ్ని మిషతో యోగుల రత్నవృక్షము.

ఏధోఽస్యేధిషీమహి సమిదసి తేజోఽసి తేజో మయి ధేహి. ॥౨౫॥

ఏధః, అసి, ఏధిషీమహి, సమిదితి సమ్ + ఇత్,

అసి, తేజః, అసి, తేజః, మయి, ధేహి.

॥౨౫॥

పదార్థము—(ఏధః) ఇన్ద్రతే ప్రదీపయన్తి తేన తద్వత్ (అసి) (ఏధిషీమహి) సర్వతో వర్ణయేమ (సమిత్) సమ్యక్ ప్రదీప్తేవ (అసి) (తేజః) ప్రకాశమయః (అసి) (తేజః) (మయి) (ధేహి) ॥౨౫॥ అన్వయః—హే పరమేశ్వర! యస్తస్మిన్సద్మానస్మిన్వేధ ఇవ ప్రకాశకోఽసి సమిదివాఽసి తేజో వశ్యర్వవిద్యాదర్శకోఽసి స స్వం మయి తేజో ధేహి భవంతం ప్రాప్య వయ మేధిషీమహి ॥౨౫॥ భావార్థః—హే మనుష్యా! యథేన్ద్రనేన ఘృతేన చాగ్నే ద్వాలా వర్ణతే తత్రైవోపనితేన జగదీశ్వరేణ యోగినామాత్మానః ప్రకాశితా భవన్తి.

॥౨౫॥

పదార్థము—ఓ పరమేశ్వరా! నీవు, ఏధః అసి = ప్రకాశమును కలిగించు ఇంధ

నమువలె మా యాత్మలందు ప్రకాశమొనర్చువాడవు, సమిత్ అసి = సమగ్నదీప్తముగు సమిధ వంటివాడవు, తేజః అసి = ప్రకాశమయమగు విద్యుత్తువలె సకల విద్యులను చూపించువాడవు. అట్టి నీవు, మయి = నాయందు, తేజః = తేజస్సును, ధోహి = ధాన్యము మొనర్చుము. నిన్ను పొంది మేము, ఏధిషీమహి = అన్నివిధముల వృద్ధిపొందుముముగా!

భావార్థము—మానవులారా! ఇంద్రమువలన, ఘృతమువలన అగ్నిజ్వాల వృద్ధి యగుచున్నటుల ఉపాసించబడిన పరమాత్మునివలన యోగుల ఆత్మలు ప్రకాశము లగును. ॥౨౫॥ 1943

1944 యావతీత్యన్య దీర్ఘ తమా ఋషిః, ఇన్దో దేవతా, స్వరాట్ పంక్తిశ్చక్షుః, సందమః స్వ్యాః.

పున ర్విద్వాంసః కిం కుర్య రిత్యాహ. విద్వాంసు లేమి చేయవలయును ?

యావతీ ద్యావా పృథివీ యావచ్చ సప్త సిన్ధవో వితస్థిరే । తావన్తమిన్ద్ర తే గ్రహమూర్ధ్వా గృహ్ణోమ్యక్షితం మయి గృహ్ణోమ్యక్షితమ్. ॥౨౬॥

యావతీ ఇతి యావతీ, ద్యావాపృథివీ ఇతి ద్యావాపృథివీ, యావత్, చ, సప్త, సిన్ధవః, వితస్థిర ఇతి వి+తస్థిరే, తావన్తమ్ ఇన్ద్ర, తే, గ్రహమ్, ఊర్ధ్వా, గృహ్ణోమి, అక్షితమ్, మయి, గృహ్ణోమి, అక్షితమ్. ॥౨౬॥

పదార్థః—(యావతీ) యావత్పరిమాణే (ద్యావాపృథివీ) భూమిసూర్య (యావత్) యావత్ పరిమాణాః (చ) (సప్త) (సిన్ధవః) సముద్రాః (వితస్థిరే) విశేషేణ తిష్ఠన్తి (తావన్తమ్) (ఇన్ద్ర) విద్యుద్భవ వర్తమాన (తే) తవ (గ్రహమ్) గృహ్ణోతి యేన తమ్ (ఊర్ధ్వా) బలేన (గృహ్ణోమి) (అక్షితమ్) ఉచయంత తమ్ (మయి) గృహ్ణోమి (అక్షితమ్) నాశరహితమ్ ॥౨౬॥ అన్వయః—హి ఇన్ద్ర! ఈ యావతీ ద్యావాపృథివీ యావచ్చ సప్త సిన్ధవో వితస్థిరే తావన్త మక్షితం గ్రహమూర్ధ్వాహం గృహ్ణోమి తావన్త మక్షితమహం మయి గృహ్ణోమి ॥౨౬॥ భావార్థః—విద్యుద్భి ర్యావచ్చగ్రం తావన్త్యగ్ని విద్యుదాదిగుణాన్ గృహీత్వాఽక్షయం సుఖ మాప్తవ్యమ్. ॥౨౬॥

పదార్థము—ఇంద్ర = విద్యుత్తువలె నుండు పరమేశ్వరా! తే = నీయొక్క, యావతీ ద్యావాపృథివీ = ఎంత సూర్యుడు, ఎంత భూమి, చ = మరియు, యావత్ సప్తసిన్ధ వః = ఎంత చెద్ద సప్తసముద్రములు, వితస్థిరే = విశేషించి స్థితములై యున్నవో, తావం తమ్ = అంత. అక్షితమ్ = నాశరహితము, గ్రహమ్ = గ్రహణమునకు సాధనరూపము నగు సామర్థ్యమును, ఊర్ధ్వా = బలముతో నేను, గృహ్ణోమి = స్వీకరించుచున్నాను. అటు లనే అంత. అక్షితమ్ = నాశరహిత సామర్థ్యమును నేను, మయి = నాయందు, గృహ్ణోమి = గ్రహించుచున్నాను. ॥౨౬॥

భావార్థము—విద్వాంసులు వీలై నంతవఱకు శక్తికొలది భూమి విద్యుదాదుల గుణములను గ్రహించి అత్యుసుఖమును పొందవలయును. ॥౨౬॥ 1944

1945 మయి తృదిత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, పంక్తి శ్చస్త్రః, పశ్చిమః స్వరః,

అథ మనుష్యాన్ కిం సుఖయతీత్యాహ ॥

మానవుల కే వస్తువులు సుఖ మొసగుచున్నవి ?

మయి తృదిన్ద్రియం బృహన్మయి దక్షో మయి క్రతుః, ఘర్మస్త్రిశుగ్విరాజతి
విరాజా జ్యోతిషా సహ బ్రహ్మణా తేజసా సహ. ॥౨౭॥

మయి, తృత్, ఇన్ద్రియమ్, బృహత్, మయి, దక్షః, మయి, క్రతుః,
ఘర్మః, త్రిశుగితి త్రి+శుక్, వి,రాజతి, విరాజేతి వి+రాజా, జ్యోతిషా,
సహ బ్రహ్మణా, తేజసా, సహ. ॥౨౭॥

పదార్థః—(మయి) ఇన్ద్రే జీవాత్మనీ (తృత్)తత్ (ఇన్ద్రియమ్) మన ఆది (బృహత్)మహత్
(మయి)(దక్షః)బలమ్(మయి)(క్రతుః)ప్రజ్ఞా కర్మ వా(ధర్మః)ప్రతాపో యజ్ఞో వా(త్రిశుక్)త్రిస్రో
మృదుమధ్యస్త్రివా దీప్తయో యస్య సః(విరాజతి)విశేషేణ ప్రకాశతే(విరాజా)విశేషేణ ప్రకా
శేన(జ్యోతిషా)ద్యోతమాసేన(సహ)(బ్రహ్మణా)ధనేన(తేజసా)తీక్షణేన(సహ) ॥౨౭॥ అన్వయః—
‘హే మనుష్యా! యథా విరాజా జ్యోతిషా సహ బ్రహ్మణా తేజసా సహ చ త్రిశుక్ ఘర్మో విరా
జతి తథా మయి బృహత్ తృదిన్ద్రియం మయి దక్షో మయి క్రతు ర్విరాజతి తథా యుష్యాసు
స్వయం విరాజతామ్ ॥౨౭॥ భావార్థః—అత్ర వాచక బుద్ధిపమాలంకారః. ‘హే మనుష్యా! యథా
అగ్నివిద్యుత్సూర్యరూపేణ త్రివిధః ప్రకాశో జగత్ప్రకాశయతి తథోత్తమం బలం కర్మ
ప్రజ్ఞాధర్మసంఘాతం ధనం జితమిన్ద్రియం బృహత్సుఖం ప్రయచ్ఛతి. ॥౨౭॥

పదార్థము—మానవులారా! ఎటుల, విరాజా = విశేషముగ ప్రకాశించునది,
జ్యోతిషా సహ = ప్రదీప్తమగు జ్యోతితోపాటు మఱియు, బ్రహ్మణా తేజసా సహ =
తీక్షణకార్యసాధకమగు ధనముతోపాటు, త్రిశుక్ = కోమల మధ్యమ తీవ్రములగు దీప్తులు
గలదియునగు, ఘర్మః = ప్రతాపము, విరాజతి = విశేషించి ప్రకాశించుచున్నదో, అటు
లనే, మయి = జీవాత్మయైన నాయందు, బృహత్ తృత్ ఇన్ద్రియమ్ = గొప్పవి యగు
మనస్సు మొదలగు ఇన్ద్రియములు, మయి = నాయందు, దక్షః = బలము మఱియు,
మయి = నాయందు, ఋతుః = బుద్ధి లేక కర్మ విశేషించి ప్రకాశితమగుచున్నది. అటు
లనే మీమధ్యకూడ ఇది విశేషించి ప్రకాశితమగుగాక! ॥౨౭॥

భావార్థము—వాచక బుద్ధిపమాలంకార మిందున్నది. మానవులారా! అగ్ని
విద్యుత్తు సూర్యరూపములలో మూడు విధములుగనున్న ప్రకాశము జగత్తును ప్రకాశిత
మొనర్చుచున్నది. అటులనే ఉత్తమబలము, కర్మ, ప్రజ్ఞ, ధర్మసంచితధనము, జితేన్ద్రి
యత్వము, బృహత్సుఖమును ఇచ్చుచున్నవి. ॥౨౭॥ 1945

1948 వయన ఇత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, యజ్ఞో దేవతా, స్వరాడ్ ధృతిశ్చస్త్రః, పశ్చిమః స్వరః,

పున ర్మనుష్యాః కిం కిం కుర్వ్య రిత్యాహ ॥ మానవు లేమేమి చేయవలయును ?

పయసో రేత ఆభృతం తస్య దోహమశీమహ్యత్తరాము త్తరామ్ సమామ్ ।
త్విషః సంవృక్ క్రత్వే దక్షస్య తే సుషుష్టుస్య తే సుషుష్టుగ్నిహతః । ఇన్ద్రోపితస్య
ప్రజాపతిభక్షితస్య మధుమత ఉపహూత ఉపహూతస్య భక్షయామి ॥౨౮॥

పయసః, రేతః, ఆభృతమిత్యా+భృతమ్, తస్య, దోహమ్, అశీమహి
ఉత్తరాము త్తరామిత్వత్తరామ్+ఉత్తరామ్, సమామ్, త్విషః, సంవృగితి సమ్
+వృక్, క్రత్వే, దక్షస్య, తే, సుషుష్టుస్య, సుషుష్టుస్యేతి సు+సుష్టుస్య, తే,
సుషుష్టు, సుషుష్టుతి సు+సుష్టు, అగ్నిహూత+ఇత్యగ్ని+హూతః, ఇన్ద్రోపిత
స్యేతిన్ద్ర+పితస్య, ప్రజాపతిభక్షితస్యేతి ప్రజాపతి+భక్షితస్య, మధుమత ఇతి
మధు+మతః, ఉపహూత ఇత్యుప+హూతః, ఉపహూతస్యేత్యుప+హూ
తస్య, భక్షయామి ॥౨౮॥

పదార్థః—(పయసః) ఉదకస్య దుగ్ధస్య వా (రేతః) పీర్ణమ్ (ఆభృతమ్) సమస్తాః సుష్టు
భృతం వా (తస్య) (దోహమ్) ప్రహరైమ్ (అశీమహి) ప్రాన్నయామ (ఉత్తరాము త్తరామ్)
అగామిసి మాగామిసిమ్ (సమామ్) వేలామ్ (త్విషః) ప్రదిప్తస్య (సంవృక్) యః సంవృక్ సః
(క్రత్వే) ప్రజ్ఞాయై (దక్షస్య) బలస్య (తే) తవ (సుషుష్టుస్య) శోభనం సుష్టుం సుఖం యన్యైః (తే)
తవ (సుషుష్టు) శోభనమఖయక్త ! (అగ్నిహూతః) అగ్నౌ హూతం ప్రక్షిప్తం యేన (ఇన్ద్రోపితస్య)
సూర్యేణ జీవేన వా పితస్య (ప్రజాపతిభక్షితస్య) ప్రజాస్వామినేశ్వరేణ సేవితస్య భక్షితస్య వా
(మధుమతః) మధురాదిగుణయుక్తస్య (ఉపహూతః) ఉప సమీపీ గృతాఽపవీత్యః (ఉపహూ
తస్య) సమీపమాహూతస్య (భక్షయామి) ॥౨౮॥ అన్వయః—హి సుషుష్టు! యథా న్యాయా
యన్య పయసో రేత ఆభృతం తస్య దోహము త్తరాము త్తరామ్ సమామ్ వయమశీమహి సుష్టు
తే క్రత్వే త్విషో దక్షస్య త ఆభృతమశీమహి సుషుష్టుస్యేంద్రపితస్య ప్రజాపతిభక్షితస్యేతి పలు
తస్య మధుమతః పయసో దోహన్ సంవృక్ సన్నపహూతోఽగ్నిహూతోఽహం భక్షయామి ॥
భావార్థః—మనుష్యైః సదా పీర్ణం వర్ధనీయం, విద్యాదిశుభగుణా ధర్మవ్యాః, ప్రతిదినం సుఖం
వర్ధనీయం, యథా స్వస్య సుఖమిచ్ఛేయ సథాఽస్యేషామప్యాయాత్ శేరన్నితి ॥౨౯॥

పదార్థము—సుషుష్టు=శోభనగుణయుక్తా ! ఎటుల నీచే, పయసః=పి బలము
యొక్క లేక పాలయొక్క, రేతః=పరాక్రమము, ఆభృతమ్=పుష్ట మొనర్చబడి
యున్నదో ధారణమొనర్చబడియున్నదో, తస్య దోహమ్=దానియొక్క పూర్ణత్వమును
మఱియు, ఉత్తరాము త్తరామ్ సమామ్=ఉత్తరో త్తరసమయమును, అశీమహి=మేము
పొందెదమో ! తే=ఆ నీయొక్క, క్రత్వే=బుద్ధికొఱకు, త్విషః=ప్రకాశితమగు,
దక్షస్య=బలముయొక్కయు, తే=నీయొక్కయు పుష్టిని లేక ధారణమును పొందు
దుమో ! సుషుష్టుస్య=సుందరము, సుఖదము, ఇంద్రపితస్య=సూర్యుడు లేక జీవము

గ్రహించినది, ప్రజాపతిభక్షితస్య = ప్రజారక్షకుడగు ఈశ్వరుడు సేవించినది, లేక జీవము భుజించినది. ఉపహూతస్య = సమీపమునకు తీసుకరాబడినదియు (మధురము) నగు దుग्ధము లేక జలముయొక్క దోషములను, సంవృక్ = బాగుగవేటు వఱచుచున్న వాడను, ఉపహూతః = సమీపమునకు పిలువబడినవాడను, అగ్నిహుతః = అగ్నియందు హోమమొనర్చువాడను నగు నేను భోజనములేక సేవను ఒనర్చెదనుగాక! ॥౨౮॥

భావార్థము—మనుష్యులకు ఉచితమేమనగ :- సదా వీర్యమును వృద్ధిపఱచవలయును. విద్యాది శుభగుణములను ధరించవలయును. తన సుఖమెటుల వాంఛించునో అటులనే ఇతరులకుకూడ సుఖమును ఆకాంక్షించవలయును. ॥౨౮॥ 1948

ఈ అధ్యాయమునందు ఈ సృష్టియందు శుభగుణ గ్రహణము, స్వపరపోషణము, యజ్ఞముచే లోకస్థ పదార్థభోధనము, నరవృత్ర సుఖప్రాప్తిసాధనము, ధర్మానుష్ఠానము, పుష్టివర్ధనము, ఈశ్వరగుణముల వ్యాఖ్య, అన్నివిధముల బలవృద్ధి, సుఖభోగము చెప్పబడినది. కనుక ఈ అధ్యాయమునందు చెప్పబడిన యర్థమునకు పూర్వాధ్యాయముతో సంగతి కలదని తెలుసుకొనవలయును.

ఇతి శ్రీమత్సరమహాస పరివ్రాజకాచార్యాణాం పరమవిదుషాం శ్రీ విరజానంద
సరస్వతీస్వామినాం శిష్యేణ శ్రీ మద్దయానంద సరస్వతీ స్వామినా నిర్మితే
సంస్కృతార్య భాషాభ్యాం సమన్వితే సుప్రమాణయుక్తే
యజుర్వేదభాష్యేఽష్ట త్రింశోఽధ్యాయః
సమాప్తన మగమత్. ౩౮.

కృష్ణా మండలాంతర్గత కుందేరు గ్రామవాస్తవ్యులగు
పాలడగు కేశాచలార్య, తదేవమండలాంతర్గత ముదునూరు
గ్రామవాస్తవ్యుడు అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు ఆంధ్రీకరించిన
శ్రీ మద్దయానందసరస్వతీ నిర్మిత యజుర్వేదభాషామృతమండలి ౩౮ వ అధ్యాయము సమాప్తము.

అధైకో న చత్వారింశో ఽధ్యాయ ఆరభ్యతే.

(౩౯ వ అధ్యాయము ఆరంభము)

ఓం విశ్వాని దేవ సవితర్దురితాని పరా సువ । యద్భద్రం తన్న ఆ సువ ॥

1947 స్వాహా ప్రాణేశ్వర్య ఇత్యస్త్య దీర్ఘ తమా ఋషిః, ప్రాణాగమో

లింగోక్తా దేవతాః, పక్షి-శృంగ, పశుముః స్వరః,

అథా స్త్రోష్టికర్మ విషయ మాహ. అ స్త్రోష్టికర్మ విషయము చెప్పబడుచున్నది.

స్వాహా ప్రాణేశ్వర్యః సాధిపతికేశ్వర్యః పృథివ్యై స్వాహాఽగ్నేయే స్వాహాఽ-
న్తరిక్షాయ స్వాహా వాయవే స్వాహా దివే స్వాహా సూర్యాయ స్వాహా. ॥౧॥

స్వాహా, ప్రాణేశ్వర్యః సాధిపతికేశ్వర్య ఇతి సాధి+పతికేశ్వర్యః, పృథివ్యై,
స్వాహా, అగ్నేయే, స్వాహా, అన్తరిక్షాయ, స్వాహా, వాయవే, స్వాహా, దివే.
స్వాహా, సూర్యాయ, స్వాహా. ॥౧॥

పదార్థః—(స్వాహా)సత్యా క్రియా (ప్రాణేశ్వర్య) జీవనహేతుభ్యః (పృథివ్యై) అభివృద్ధి
నా జీవేన సహ వర్తమానేభ్యః (పృథివ్యై) భూమ్యై (స్వాహా) సత్యా వాక్ (అగ్నేయే) విశు
కాయ (స్వాహా) (అన్తరిక్షాయ) ఆకాశే గమనాయ (స్వాహా) (వాయవే) వాయుప్రాప్తియై
(స్వాహా) (దివే) విద్యుత్ప్రాప్తయే (స్వాహా) (సూర్యాయ) సవితృప్రాపదాయ (స్వాహా) ॥
అన్వయః—హే మనుష్యా! యుష్మాభిః సాధిపతికేశ్వర్యః ప్రాణేశ్వర్యః స్వాహా, పృథివ్యై స్వాహా,
అగ్నేయే స్వాహాఽన్తరిక్షాయ స్వాహా, వాయవే స్వాహా, దివే స్వాహా, సూర్యాయ స్వాహా గ
యథావత్ సంప్రయోజ్య ॥౧॥ భావార్థః—అస్మిన్నధ్యాయేఽస్త్రోష్టికర్మస్యా స్మరణః

పురుషమేదో దాహకర్మేత్యన్తరంగాన్తరం నామోచ్యతే. యదా కల్పిన్సియేత తదా శరీరభాగి
తుల్యం ఘృతం గృహీత్వా తత్ర ప్రతిప్రస్థమేకరక్తికామాత్రాం గస్తూదీం మూషణవహితం
కేసరం చన్దనాదీని కాష్ఠాని చ యథాయోగ్యం సంభృత్య యావానూర్జ్వలావళిః పురుషస్తా
వదాయామప్రమితాం సార్వత్రిమాన్తమాత్రాముభరిష్టాద్విస్తీర్ణాం శాపద్గభీరాం వినిష్టమాత్రా
మర్యాగేష్టేదీం నిర్మాయాఽదగస్తాదర్థమాత్రాం సమిద్భిః ప్రపూర్య ఉదుపరి శవం నిధాయ సునః
పార్శ్వయో రుపరిష్టాచ్చ సమ్యక్ సమిధః సజ్జిత్య వక్షఃస్థలాదిషు కర్షూరం సంస్థాప్య కర్షూ
రేణ ప్రదీప్తమగ్నిం చితాయాం ప్రవేశ్య యదా ప్రదీప్తోఽగ్నిర్భవేత్తదైతః స్వాహాఽన్తరిక్ష
దధ్యాంస్తై రృత్యైః పునః పునరనువృత్త్యా ఘృతం హుత్వా శవం, సమ్యక్ ప్రదహేయం దీపం

కృతే దాహకానాం యజ్ఞఫలం ప్రాప్నుయాన్న కదాచిచ్ఛవం భూమౌ నిత్యం ర్నారణ్యే న్యజే
యు ర్న జలే నిమజ్జయేయు ర్విదా దాహేన సమ్యగిహ మహత్సావం ప్రాప్నుయుః. కుతః
ప్రేతస్య వికృతస్య శరీరస్య సకాశాదధికదుర్గంధోన్నతేః ప్రాణ్యప్రాణిష్యసంఖ్యరోగప్రాదుర్భా
వాత్తస్మాత్పూర్వోక్తవిధినా శవస్య దాహ ఏవ కృతే భద్రం నాన్యథా ॥౧॥

పదార్థము—మానవులారా! మీరు, సాధిపతి కేభ్యః = ఇంద్రియాదుల కధిపతియగు
 బీవముతో పాటునుండు, ప్రాణేభ్యః = జీవనసదృశ ప్రాణములకు, స్వాహా = సత్యక్రియను,
 పృథివ్యై = భూమికై, స్వాహా = సత్యవాణిని, అగ్నేయై = అగ్నికై, స్వాహా = సత్యక్రియ
 ను, అస్తరిణాయ = కాశమునందు విహరించుటకై, స్వాహా = సత్యవాణిని, వాయవే
 = వాయుప్రాప్తికై, స్వాహా = సత్యక్రియను, దివే = విద్యుత్ప్రాప్తికై, స్వాహా =
 సత్యవాణిని, మరియు, సూర్యాయ = సూర్యమండలప్రాప్తికై, స్వాహా = సత్య
 క్రియను, యథావశమగ సంప్రయోగించుడు, ||౧||

భావార్థము—ఈ అధ్యాయమునందు అంత్యేష్టికర్మ [చెప్పబడినది.] దీనినే నర
 మేధము, పురుషమేధము, దాహకర్మ అనియు నందురు. ఎవరైనా మృతిబొందినప్పుడు
 అతని శరీరభారమునకు సమానముగ నేతిని గ్రహించి, సేరు[౧౦ తులములు]న కొక
 రత్తి[తులములో ౯౬వ వంతు]కస్తూరి, ఒక మాష[తులములో ౧౨వ వంతు]కుంకుమ
 పువ్వు చొప్పునను వీలైనన్ని చందనాదికాష్టములను సమకూర్చవలయును. ఊర్ధ్వ
 బాహుపురుషునియంత బారు, మూడున్నరమూరల వెడల్పు, అంతయే లోతు, క్రింద
 జానెడు వెడల్పు ఉండునట్లు వేదిని రచించి, క్రిందనుండి నగమువరకు సమిధల నింపి
 దానిమీద శవమునుంచి, మరల పార్శ్వములందును, పైనను చక్కగా సమిధల పేర్చి
 వక్షఃస్థలాదులందు కర్పూరమునుంచి, కర్పూరముచే నగ్నిని రాజేసి చితియందు
 చొప్పించి, అగ్ని ప్రదీప్తమైనతర్వాత స్వాహాంతములైన ఈ అధ్యాయస్థ మంత్ర
 ములను అనేకసార్లు అనువృత్తి యొనర్చుచు నేతిని వ్రేల్చి, శవమును చక్కగా
 దహనమొనర్చవలయును. ఇటులొనర్చిన దాహకులకు యజ్ఞఫలము లభించును. శవము
 నెన్నటికి భూమియందు పాతిపెట్టగూడదు. అరణ్యములోను వదలిపెట్టగూడదు. జలము
 లందును వదలకూడదు. దహనము చేయనిచో సంబంధీకులకు మహాపాపము సంభవిం
 చును. ఎందుకనగా:-ప్రేతశరీరమునుండి అధికదుర్గంధము వెలువడుటచే చరాచరజగ
 త్తులో నసంఖ్యరోగము లుత్పన్నమగును. కనుక పూర్వోక్తవిధి ననుసరించి శవమును
 దహనమొనర్చుటలోనే కళ్యాణమున్నది. వేరువిధముగ లేదు. ||౧|| 1947

1948 దిగ్భ్య ఇత్యస్య దీర్ఘశమా ఋషిః, దిగాదయో
 లింగోస్తా దేవతాః, భురిగమష్టుష్ ఛస్తః, గాథారః స్వరః,

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మఱల విషయ మయ్యదియే.

దిగ్భ్యః స్వాహా చన్ద్రాయ స్వాహా నక్షత్రేభ్యః స్వాహాఽద్యుః స్వాహా
 వరుణాయ స్వాహా నాభ్యై స్వాహా పూతాయ స్వాహా. ||౨||

దిగ్భ్య ఇతి దిక్ + భ్యః, స్వాహా, చన్ద్రాయ, స్వాహా, నక్షత్రేభ్యః స్వాహా,
 అద్యు ఇత్యత్ + భ్యః, స్వాహా, వరుణాయ, స్వాహా, నాభ్యై, స్వాహా, పూతాయ, స్వాహా

పదార్థః—(దిగ్భ్యః) దిక్షు హుతద్రవ్యస్య గమనాయ (స్వాహా) (చంద్రాయ) చంద్రలో
కస్య ప్రాప్తయే (స్వాహా) (నక్షత్రేభ్యః) నక్షత్రప్రకాశప్రాప్తయే (స్వాహా) (అద్యభ్యః) అద్య
గమనాయ (స్వాహా) (వరుణాయ) సముద్రాదిషు గమనాయ (స్వాహా) (నాభ్యై) నాభిర్దహనాయ
(స్వాహా) (పూతాయ) పవిత్రకరణాయ (స్వాహా) ॥౨॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! యూయం
శరీరస్య దాహే దిగ్భ్యః స్వాహా చంద్రాయ స్వాహా నక్షత్రేభ్యః స్వాహా అద్యభ్యః స్వాహా వరు
ణాయ స్వాహా నాభ్యై స్వాహా పూతాయ స్వాహా సత్త్వాం క్రియాం సమ్ప్రయిషుః ధర్మే ॥
భావార్థః—మనుష్యాః పూర్వోక్తవిధినా శరీరం దద్ధ్వా సర్వాసు దిక్షు శరీరావయవం వగ్ని
దాహరా గమయేయః ॥౧॥

పదార్థము—మానవులారా ! శరీరమును దహనమొనర్చునప్పుడు, దిగ్భ్యః =
హుతద్రవ్యమును దిశలందు చేర్చుటకై, స్వాహా = సత్యక్రియను, చంద్రాయ = చంద్ర
లోకప్రాప్తికై, స్వాహా = సత్యక్రియను, నక్షత్రేభ్యః = నక్షత్రలోకములప్రకాశప్రాప్తికై,
స్వాహా = సత్యక్రియను, అద్యభ్యః = జలములందు చరించుటకై, స్వాహా = సత్యక్రియను,
వరుణాయ = సముద్రాదులందు పయనించుటకై, స్వాహా = సత్యక్రియను, నాభ్యై =
నాభి దహించుటకై, స్వాహా = సత్యక్రియను, మణియు, పూతాయ = పవిత్రమొనర్చు
టకై, స్వాహా = సత్యక్రియను చక్కగ ప్రయోగించుడు. ॥౧॥

భావార్థము—మానవులు పూర్వోక్తవిధి ననుసరించి శరీరమును దహనమొనర్చి
సకలదిశలందు శరీరావయవములను అగ్ని దాహరా చేర్పించవలయును. ॥౨॥ 1948

1949 వాచ ఇత్యస్య దీప్త తమా ఋషిః, వాగాద యో

లిక్తోక్తా దేవతాః, స్వరాడనుష్టుప్ చస్తః, గాన్ధారః స్వరః,

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నా విషయమే.

వాచే స్వాహా ప్రాణాయ స్వాహా ప్రాణాయ స్వాహా చక్షుషే స్వాహా
చక్షుషే స్వాహా శ్రోత్రాయ స్వాహా శ్రోత్రాయ స్వాహా ॥౩॥

వాచే, స్వాహా, ప్రాణాయ, స్వాహా, ప్రాణాయ, స్వాహా, చక్షుషే,
స్వాహా, చక్షుషే, స్వాహా, శ్రోత్రాయ, స్వాహా, శ్రోత్రాయ, స్వాహా ॥౩॥

పదార్థః—(వాచే) వాగ్వినియహోమాయ (స్వాహా) (ప్రాణాయ) శరీరస్యావయ
వాన్ జగత్ప్రాణే గమనాయ (స్వాహా) (ప్రాణాయ) ధనంజయగమనాయ (స్వాహా) (చక్షుషే)
ఏకస్య చక్షుగ్గోలకస్య దహనాయ (స్వాహా) (చక్షుషే) ఇతరస్య నేత్రగోలకస్య దహనాయ
(స్వాహా) (శ్రోత్రాయ) ఏకస్య శ్రోత్రగోలకస్య విభాగాయ (స్వాహా) (శ్రోత్రాయ) ద్విణియస్య
శ్రోత్రగోలకస్య విభాగాయ స్వాహా ॥౩॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! యూయం మృత
శరీరస్య వాచే స్వాహా ప్రాణాయ స్వాహా ప్రాణాయ స్వాహా చక్షుషే స్వాహా చక్షుషే
స్వాహా శ్రోత్రాయ స్వాహా శ్రోత్రాయ స్వాహాక్తా మృతాహుతి శ్చిరాయాం ప్రక్షిపత ॥౩॥
భావార్థః—యే సుగన్ధియుక్తేన మృతాదినమ్భారేణ మృతం శరీరం దాహయేయ స్తే పుణ్య
భాక్షో జాయన్తే.

పదార్థము—మానవులారా! మీరు చనిపోయిన శరీరము యొక్క, వాచే = వాణీం ద్రియముల సంబంధముగు హోమమునకై, స్వాహా = సుందరహోమమును, ప్రాణాయ = శరీరాపయవములను జగత్తులోని ప్రాణవాయువునందు చేర్చుటకై, స్వాహా = సత్య క్రియను, ప్రాణాయ = ధనంజయవాయువును పొందుటకై, స్వాహా = సత్యక్రియను, చతుష్వి = ఒక నేత్రగోళకమును దహించుటకై, స్వాహా = సుందరాహుతిని, చతుష్వి = ద్వితీయ నయనగోళకమును కాల్చుటకై, స్వాహా = మంచితహుతిని, శ్రోత్రాయ = ఒక చెవి విభాగమునకై, స్వాహా = సుందరాహుతిని, శ్రోత్రాయ = ద్వితీయకర్ణ విభాగ మునకై, స్వాహా = ఈ శబ్దము సుచ్చరించుచు ద్వితీయాహుతి నివ్వవలయును. ||౩||

భావార్థము—మృతశరీరమును ఘృతాది సుగంధయుక్తసామగ్రితో దహనమొన రించువారు పుణ్యభాగులగుచున్నారు. ||౩|| 1949

1950 మనస ఇశ్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, శ్రీ దేవతా, నిచృద్భృహతి ఛర్షః, మధ్యమః స్వరః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

మనసః కామ మాకూటిం వాచః సత్య మశీయ । పశూనామ్ రూపమ స్నస్య రసో యశః శ్రీః శ్రయతాం మయి స్వాహా ||౪||

మనసః, కామమ్, ఆకూటిమిత్యాఽఽకూటిమ్, వాచః, సత్యమ్, అశీయ, పశూనామ్, రూపమ్, అస్నస్య, రసః, యశః, శ్రీః, శ్రయతామ్, మయి, స్వాహా

పదార్థము—(మనసః) అంతఃకరణస్య (కామమ్) ఇచ్ఛాపూర్తిమ్ (ఆకూటిమ్) ఉత్సాహమ్ (వాచః) వాఙ్మాయ (సత్యమ్) సత్తు సాధు వచః (అశీయ) ప్రాప్నుయామ్ (పశూనామ్) గవాదీనామ్ (రూపమ్) సుందరం స్వరూపమ్ (అస్నస్య) అత్తమర్హస్వీదనాదేః (రసః) మధురాదిః (యశః) కీర్తిః (శ్రీః) శోభనైశ్వర్యం చ (శ్రయతామ్) సేవతామ్ (మయి) జీవాత్మని (స్వాహా) సత్యయా క్రియయా ||౪|| అన్వయః—హే మనుష్యా! యదాహం స్వామైవం పూర్వపరోక్షప్రకారేణ మృతాని శరీరాణి దద్ధామనసో వాచశ్చ సత్యం కామ మాకూటిం పశూనాం రూపమ శీయ యథా మయ్యస్నస్య రసో యశః శ్రీః శ్రయతాం తథైవం కృత్వా యూయమేనం ప్రాప్నుత సతా యుష్యాసు శ్రయంతామ్ ||౪|| భావార్థము—అత వాచక లుప్తోపమాలక్ష్యరః. యే మనుష్యా! సువిజ్ఞానోత్సాహ సత్యవచనైర్మృతాని శరీరాణి విధిగా దాహయన్తి తే పశూన్ ప్రజాధనధాన్యాదీని పురుషార్థేన లభ్యంతే. ||౪||

పదార్థము—మనుష్యులారా! ఎటుల నేను, స్వాహా = సత్యక్రియచే ముందువెను కగా చెప్పబడిన యీవిధముగ మృతశరీరములను దహనమొనరించి, మనసః = మనస్సు యొక్క, వాచః = వాక్కుయొక్క, సత్యమ్ కామమ్ = విద్యమానములందు శ్రేష్ఠమైన ఇచ్ఛాపూర్తిని, ఆకూటిమ్ = ఉత్సాహమును, పశూనామ్ = గవాదుల, రూపమ్ = సుందరస్వరూపమును, అశీయ = పొందెదనో, ఎటుల, మయి = జీవాత్మయైన

నాయందు, అన్నస్య=తినదగిన అన్నాదుల, రసః=మధురాదిరసము, యః=ఇది, శ్రిః=శోభ లేక ఐశ్వర్యము, శ్రయతామ్=ఆశ్రయించునో, అటులనే, మీగు మీని పొందుడు. మఱియు నివి మీ యందాశ్రయించును గాక! ||౪||

భావార్థము—వాచక లుప్తోపమాలంకారమిందున్నది. ఏ మానవులు సుందరవిజ్ఞానముతో, ఉత్సాహముతో, సత్వవచనములతో మృతశరీరములను విధిసూక్ష్మతముగ దహనమునర్చుచున్నారో వారు పశువులను, ప్రజలను, ధనధాన్యములను స్వగు షార్థముతో పొందుచున్నారు. ||౪|| 1950

1951 ప్రజాపతి రిత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, ప్రజాపతి ద్వైపతా. శృతిశ్చంద్రిక, నిషాదానాం స్వరూపః.

పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నదే విషయము.

ప్రజాపతిః సమ్ప్రియమాణః సమాప్త సమ్ప్రప్తో వైశ్వదేవః సఖి
సన్నో ఘర్మః ప్రవృక్త స్తేజ ఉద్యత ఆశ్వినః పయస్మానీయమానే పౌష్ణః
విష్వన్దమానే మారుతః క్లథన్. మైత్రః శరసి సంతాయమానే వాయవ్యో హియ
మాణ ఆగ్నేయో హూయమానో వాగ్ముతః ||౫||

ప్రజాపతి రితి ప్రజా+పతిః, సమ్ప్రియమాణ ఇతి సమ్+ప్రియమాణః,
సమాప్తి సమ్+రాప్, సమ్ప్రప్త, ఇతి సమ్+ప్రప్తః, వైశ్వదేవ ఇతి వైశ్వ
+దేవః, సఖినన్న ఇతి సమ్+సన్నః, ఘర్మః, ప్రవృక్త ఇతి ప్ర+వృక్తః,
తేజః, ఉద్యత ఇత్యుత్+యతః, ఆశ్వినః, పయసి, ఆనీయమాన్ ఇత్యా+నీయ
మానే, పౌష్ణః, విష్వన్దమానే, విష్వన్దమాన్ ఇతి వి+ష్వన్దమానే, మారుతః,
క్లథన్, మైత్రః, శరసి, సంతాయమాన్ ఇతి సమ్ తాయమానే, వాయవ్యః,
హియమాణః, ఆగ్నేయః, హూయమానః, వాగ్, ముతః ||౫||

పదార్థః—(ప్రజాపతిః) ప్రజాయాః పాలకో జీవః (సమ్ప్రియమాణః) సమ్ప్రప్త. పోష్య
మాణో భియమాణో వా (సమాప్త) యః సమ్యగ్రాజతే సః (సమ్ప్రప్త) సమ్ప్రప్త. పోష్య
ధృతో వా (వైశ్వదేవః) విశ్వేషాం దేవానాం దివ్యానాం దీవానాం పదార్థానాం హయః
సమ్ప్రప్తి(సంసన్నః) సమ్యక్ గచ్ఛన్ ప్రాప్నువన్ (ఘర్మః) (ప్రవృక్తః) శరీరావృథాభిభూతః
(తేజః) (ఉద్యతః) ఉర్ధ్వం గచ్ఛన్ (ఆశ్వినః) ఆశ్వినోః ప్రాణాపానగత్యో రయం సమ్ప్రప్తి (పయసి)
ఉదకే (ఆనీయమానే) సమంతాత్పాప్తే (పౌష్ణః) పౌష్ణః పృథివ్యా ఆయం సమ్ప్రప్తి (విష్వన్ద
మానే) విశేషేణ సమ్యమానే (మారుతః) మనుష్యదేహా మయమ్ (క్లథన్) హింసాం కుర్వన్

(మైత్రః) మిత్రస్థాయం సమృద్ధి శరసి తదానే (సస్తాశ్యమానే) విస్తాశ్యమానే పాణ్యమానే వా (వాయవ్యం) వాయా భవః (హియమాణం) యో హియతే సః (అగ్నేయః) అగ్నేయతాః (హూయమాణః) శబ్దమాణః (వాక్) యో వనతి సః (హవః) శబ్దః ॥౫॥ అస్థ్యయః-పామనుష్యా! యేనేశ్వరేణ సమృద్ధియమాణః సమాగ్ధే వైశ్వదేవః సంసర్షన్ భుర్వస్తేజః ప్రవృక్ష ఉన్మత ఆశ్రియమానే కయసి పౌష్ట్యే విస్సస్తమానే మారుతః క్షణవైత్త్రయః సస్తాయ్యమానే శరసి వాయవ్యో హియమాణ అగ్నేయో హూయమాణో వాన్మతః ప్రజాపతిః సమృద్ధోఽస్తి తమేన కరమాత్మానం యాయ ముపాన్వయమ్ ॥౬॥ భావార్థః-యదాఽయం దేహం శ్రద్ధక్త్యై సర్వేషు పృథివ్యాది-దాతృషు శ్రమన్ యత్ర కుత్ర ప్రవిశన్ యనప్రవోగవన్ కర్మనుపారేణేశ్వరవ్యవస్థయా జన్మ ప్రాప్నోతి తదైవ సుప్రసిద్ధో భవతి ॥౫॥

పదార్థము-ఓ మనుష్యులారా! ఏ యీశ్వరునిచే, సంఖ్యియమాణః=చక్కగా పోషించబడినది, ధారణమొనరించబడినది, సమాఖ్య=చక్కగా ప్రకాశమానము, వైశ్వదేవః=సకలోత్తమజీవులకు లేక పదార్థములకు సంబంధించినది, సంసర్షః=చక్కగ లభించుచున్నదియు నగు, భుర్వః=ఎండమావసుగనున్న, తేజః=ప్రకాశము, మఱియు, ప్రవృక్షః=శరీరమునుండి వేరై, ఉన్మతః=వైకి వెళ్లుచున్న, అగ్నియః=ప్రాణాపానములకు సంబంధించిన తేజస్సు, అనీయమానే=చక్కగ పొందబడుచున్న, పయసి=జలమునందున్న, పౌష్ట్యః=పృథ్వీసంబంధమైన తేజస్సు, విస్సందమానే=విశేషించి లభించిన సమయమున, మారుతః=మనుష్యదేహసంబంధమైన తేజస్సు, క్షణన్=హింసించుచున్న, మైత్రః=మిత్రమగు ప్రాణమునకు సంబంధించిన తేజస్సు, సంతాయ్యమానే=విస్తరించిన లేక పాలించబడిన, శరసి=చెలుపునందు, వాయవ్యః=వాయు సంబంధమైన తేజస్సు, హియమాణః=హరించబడుచున్న, అగ్నేయః=అగ్ని దేవతా సంబంధమైన తేజస్సు, హూయమాణః=పిలవబడినది, వాక్=మాటలాడునది, హుతః=శబ్దమొనర్చిన[దియునైన] తేజస్సు, ప్రజాపతిః=ప్రజారక్షకమగు జీవము[ఇవి యన్నియు], సంఖ్యతః=చక్కగా పోషించబడి లేక ధారణమొనర్చబడి యున్నవో జగద్రమాత్మచే మీరు ఉపాసించుడు. ॥౬॥

భావార్థము-ఈ జీవము శరీరమును వదిలి, పృథివ్యాది సకల పదార్థములలో శ్రమణమొనర్చుచు ఎక్కడపడితే అక్కడ ప్రవేశించుచు, ఇటునటు పోవుచు, కర్మానుపారముగ ఈశ్వరుని వ్యవస్థచే జన్మ పొందుచున్నది. అప్పుడే మరల ప్రసిద్ధమగుచున్నది.

“1882 సంవత్సరము దీర్ఘ శమా ఋషిః సవితారయో దేవతాః, విరాడ్ ధృతిశృంగః, దైవతః సగరః పునస్తమేవ విషయ మాహ. మరల నావిషయమే.

సప్తైతా ప్రథమేహాన్నగ్నిర్ధితియే వాయుస్తృతియే ఆదిత్య శృతుధే చంద్రమాః పశ్చాదు మఱియః పృథ్వీ మరుతః సప్తమే బృహస్పతిరష్టమే మిత్రో నన్దమే వరుణో దక్షమ ధన్వన్తీ ఏకాదశే, విశ్వే, ధేవా ధన్వన్తీ

సవితా, ప్రథమే, అహన్, అగ్నిః, ద్వితీయే, వాయుః, తృతీయే, ఆదిత్యః, చతుర్థే, చన్ద్రమాః, పంచమే, ఋతుః, షష్ఠే, మరుతః, సప్తమే, బృహస్పతిః, అష్టమే, మిత్రః, నవమే, వరుణః, దశమే, ఇంద్రః, ఏకాదశే, విశ్వేదేవాః, ద్వాదశే

పదార్థః—(సవితా)సూర్యః (ప్రథమే)ఆదిమే(అహన్) దినే (అగ్నిః) వహ్నిః (ద్వితీయే) ద్వయోః పూర్ణే (వాయుః) (తృతీయే) (ఆదిత్యః) (చతుర్థే) (చన్ద్రమాః) (పంచమే) (ఋతుః) (షష్ఠే) (మరుతః) మనుష్యాదయః (సప్తమే) (బృహస్పతిః) బృహతాం పాలకః సూత్రాత్మా (అష్టమే) (మిత్రః) ప్రాణః (నవమే) (వరుణః) ఉదానః (దశమే) (ఇంద్రః) విద్యుత్ (ఏకాదశే) (విశ్వేదేవాః) దివ్యగుణాః (ద్వాదశే) ॥౬॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! అనేన జీవేన ప్రథమేఅహన్ సవితా ద్వితీయేఅగ్నిస్తృతీయే వాయుశ్చతుర్థ ఆదిత్యః పంచమే చన్ద్రమాః షష్ఠ ఋతుః సప్తమే మరుతోఅష్టమే బృహస్పతి ర్నవమే మిత్రో దశమే వరుణ ఏకాదశ ఇంద్రో ద్వాదశేదేవాని విశ్వే దేవాళ్ళ పౌర్వణే ॥౬॥ భావార్థః—హే మనుష్యా! యదేమే జీవాః శరీరం వ్యజన్తి తదా సూర్యప్రకాశాదీన్ పదార్థాన్ ప్రాప్య క్షృత్కాలం క్రమణం కృత్వా స్వకర్మానుయోగేన గర్భాకాయం గత్వా శరీరం ధృత్వా జాయంతే తదైవ పుణ్య పాపకర్మణా సుఖదుఃఖాని ఫలాని భుజ్జితే.

॥౬॥

పదార్థము—ఓ మానవులారా! ఈ జీవమునకు, ప్రథమే అహన్ = శరీరము కల్పించిన మొదటిదినమున, సవితా = సూర్యుడు, ద్వితీయే = రెండవదినమున, అగ్నిః = అగ్ని, తృతీయే = మూడవదినమున, వాయుః = వాయువు, చతుర్థే = నాల్గవదినమున, ఆదిత్యః = మాసము, పంచమే = ఐదవదినమందు, చంద్రమాః = చంద్రుడు, షష్ఠే = ఆరవ దినమందు, ఋతుః = వసంతాది ఋతువులు, సప్తమే మరుతః = ఏడవదినమందు మనుష్యాది ప్రాణులు, అష్టమే బృహస్పతిః = ఎనిమిదవదినమందు గొప్పవానిని రక్షించు సూత్రాత్మ వాయువు, నవమే మిత్రః = తొమ్మిదవ దినమందు ప్రాణము, దశమే వరుణః = పదియవ దినమందు ఉదానము, ఏకాదశే ఇంద్రః = పదునొకండవదినమందు విద్యుత్తు, ద్వాదశే విశ్వేదేవాః = పండ్రెండవ దినమందు సకలోత్తమగుణములు లభించుచున్నవి.

భావార్థము—మానవులారా! ఈజీవములు శరీరములను తల్పించినప్పుడు సూర్య ప్రకాశాది పదార్థములను పొందికొంతకాలము క్రిమణమొనర్చి, స్వకర్మల ననుసరించి, గర్భాకాయములనుపొంది శరీరములను ధరించి ఉత్పన్నమగుచున్నవి. అప్పుడే పుణ్యపాప కర్మలచేత సుఖదుఃఖరూపఫలములను అనుభవించుచున్నవి.

॥౬॥ 1952

1952 ఉగ్రశ్రేణ్యస్య దీర్ఘకమా ఋషిః, మరుతో దేవతా, భుగ్గయత్రీ ఛందః, వక్షః స్వరః.

పునః కే జీవాః కింగుణాః స నీత్యాహ. ఏ జీవము లేగుణములు కలిగియున్నవి ?

ఉగ్రశ్రేణ్యస్య దీర్ఘకమా ఋషిః, మరుతో దేవతా, భుగ్గయత్రీ ఛందః, వక్షః స్వరః.

పునః కే జీవాః కింగుణాః స నీత్యాహ. ఏ జీవము లేగుణములు కలిగియున్నవి ?

భాష్య

ఉగ్రః, చ, భీమః, చ, ధ్వంత ఇతి ధు+అన్తః, చ, ధునిః, చ, సాస
హ్వన్, ససహ్వనితి ససహ్వన్, చ, అభి+యుగ్వేత్యభి యుగ్వా, చ, విక్షిప్త ఇతి
వి+క్షిపః, స్వాహా

॥౭॥

పదార్థము—(ఉగ్రః) శీవస్వభావః (చ) శాన్తః (భీమః) విభేతి యస్మాత్స భయంకరః (చ) నిర్భ
యః (ధ్వంతః) ధ్వంతమస్తకారం ప్రాప్తః (చ) ప్రకాశం గతః (ధునిః) కమ్పమానః (చ) నిష్క
మ్పః (సాసహ్వన్) భృశం సహమానః (చ) అసహమానోవా (అభియుగ్వా) యోజితమతోయుంక్తే
న (స) వియుక్తః (విక్షిపః) యో విక్షిపతి విక్షేపం ప్రాప్నోతి సః (స్వాహా) స్వకీయయా క్రియ
యః ॥౭॥ అన్వయః—సే మనుష్యా! మరణం ప్రాప్తో జీవః స్వాహోగ్రశ్చ భీమశ్చ ధ్వ
స్తశ్చ ధునిశ్చ సాసహ్వంభాభియుగ్వా చ విక్షిపో జాయతే ॥౭॥ ఖావార్థము—పే మనుష్యా!
యే భీమా! పాపాచరణాస్త ఉగ్రా, యే ధర్మాచరణాస్తే శాన్తా, యే భయప్రదాస్తే భీమా,
యే భయం ప్రాప్తోస్తే భీతా యే అభయప్రదాస్తే నిర్భయా యే విద్యాయుక్తాస్తే జ్ఞానకా
రావృతా యే విద్యాంసుః యోగిన్స్తే ప్రకాశయుక్తా యే జితేంద్రియాస్తే చక్షులాః యే
జితేంద్రియాస్తే శ్రవణులాః స్వస్వస్వార్థభలాని సహమానాః సంయుక్తా విక్షేపం ప్రాప్తాః
సప్తేంద్రాన్ ॥౭॥ నిర్వర్ణం భ్రమస్తీతి విజానీత.

॥౭॥

పదార్థము—మనవులారా! మరణమును పొందిన జీవము, స్వాహా=స్వకర్మ
ముచే, ఉగ్రః=శీవస్వభావముగలది, చ=శాంతమైనదియు, భీమః=భయముగొల్పు
నది, చ=నిర్భయమైనదియు, ధ్వంతః=అంధకారమును పొందునది, చ=ప్రకాశమును
పొందునదియు, ధునిః=వణునది, చ=నిష్కంపమైనదియు, సాసహ్వన్=అతిశయ
సహనశీలముగలది, చ=సహనములేనిదియును, అభియుగ్వా=అన్నివిధముల నియమ
ధారి, చ=అన్నిటినుండి వేరుగా నుండునదియు, మతీయు, విక్షిపః=విక్షేపమును
పొందునదియు [నగుచున్నది.]

॥౭॥

ఖావార్థము—మానవులారా! పాపాచరణులైన జీవులు ఉగ్రులుగాను, ధర్మా
త్ములు శాంతులుగను, భయముగొలుపునవి భీమములుగను, భయపడునవి భీతములు
గను, అభయప్రదములు నిర్భయములుగను, అవిద్యాయుక్తములు అంధకారావృతము
లుగను, విద్యాంసులు యోగులునైనవి ప్రకాశయుక్తములుగను, జితేంద్రియములు
కానివి చంచలములుగను, జితేంద్రియములు చంచలతారహితములుగను నై తమతమ
కర్మఫలములను పొందుచు సంయుక్తములు, విక్షేపప్రాప్తములునై యీ జగమున
నిత్యము భ్రమణమొనర్చుచున్నవి. అనియెలుగుడు.

॥౭॥ 1953

1954 అగ్నిమిత్యస్య దీప్యతమా ఋషిః, అగ్నాద్ధయో లిక్తోతా దేవతాః.

నిచ్చదత్యష్టిశ్చస్తః, గాథారః స్వరః

తే జనా ఉభయజన్మనోః సుఖమాప్నువన్తిత్యాహ.

ఏ మానవులు రెండు జన్మలయందు సుఖమును పొందుచున్నారు?

అగ్నిభిః హృదయేనాశశిభిః హృదయాగ్రేణ పశుపతీం కృతన్నహృదయేన భవం యక్ష్మా శర్వం మతస్సాభ్యామీశానం మన్యునా మహాదేవ మన్తః పర్వవ్యేనోగ్రం దేవం వనిష్ఠునా వనిష్ఠహనుః క్షీని కోశ్యాభ్యామ్. ||౨||

అగ్నిమ్, హృదయేన, అశనిమ్, హృదయాగ్రేణేతి హృదయ + అగ్రేణ, పశుపతిమితి పశు + పతిమ్, కృతన్నహృదయేనేతి కృతన్న + హృదయేన, భవమ్, యక్ష్మా, శర్వమ్, మతస్సాభ్యామ్, ఈశానమ్, మన్యునా, మహాదేవమితి మహా + దేవమ్, అన్తః + పర్వవ్యేన, ఉగ్రమ్, దేవమ్, వనిష్ఠునా, వనిష్ఠహనురితి వనిష్ఠ + హనుః, క్షీని, కోశ్యాభ్యామ్. ||౨||

పదార్థః (అగ్నిమ్) పాణిమ్ (హృదయేన) హృదయాగ్రయః పేన (అశనిమ్) విద్యుత్ (హృదయాగ్రేణ) హృదయాగ్ర పురోభాగేన (పశుపతిమ్) పశూనాం పాలకం జగద్ధర్తారం దండం సర్వప్రాణమ్ (కృతన్నహృదయేన) సంపూర్ణహృదయావయవేన (భవమ్) యస్మిన్ శర్వం భవతి తమ్ (యక్ష్మా) య్యేతా శరీరావయవేన (శర్వమ్) విజ్ఞాతామ్ (మతస్సాభ్యామ్) (హృదయపార్శ్వపవయవాభ్యామ్) (ఈశానమ్) సర్వస్య జగతః స్వామిసమ్మన్యునా దిష్టాదారిణః పాపం చ ప్రతి వర్తమానేన క్రోధేన (మహాదేవమ్) మహార్పణా దేవ్య తం మనూర్జ్ఞానం అన్తః పర్వవ్యేన అన్తఃపార్శ్వపవయవావేన (ఉగ్రమ్) తీక్షణస్వభావమ్ (దేవమ్) దేవ్యమానమ్ (వనిష్ఠునా) అంతరిశేషేణ (వనిష్ఠహనుః) వనిష్ఠస్థానికయేన వానపాతో ర్హనురిత హను ర్హస్య తమ్ అత్ర నుపాం ను ముగిప్యమఃస్థానే నుః (క్షీని) జ్ఞానం ప్రాప్తుం యోగ్యం. అత్ర సగ్రిధావోః సృజో దరాది నాభీష్ఠూపసిద్ధిః (కోశ్యాభ్యామ్) కోశ ఉదరే భవాభ్యాం నూనస విజ్ఞాతామ్. ||౨|| అన్యాయః-హే మనుష్యా! యే తే మృతా జీవా హృదయేనాగ్నిం హృదయాగ్రేణాశనిం కృన్నహృదయేన పశుపతిం యక్ష్మా భవం మతస్సాభ్యాం శర్వం మన్యునేశానమన్తపర్వవ్యేన మహాదేవముగ్రం దేవం వనిష్ఠునా వనిష్ఠహనుః కోశ్యాభ్యాం క్షీని ప్రాప్నువన్తి యూయం విజాంతి ||౨|| భావార్థః-యే మనుష్యా సర్వాత్ గైర్ధర్మాచరణం విద్యాగ్రహణం సన్నన్తిం జగదీశ్వరోపాసనం చ కుర్వంతి తే వర్తమానభవిష్యతో ర్హనురోః సర్వాణి ముఖాని ప్రాప్నువన్తి ||౨||

పదార్థము-ఓ మానవులారా! చనిపోయిన జీవము లేవియున్నచో, యవి, హృదయేన = హృదయావయవముతో, అగ్నిమ్ = అగ్నిని, హృదయాగ్రేణ = హృదయముయొక్క పురోభాగముచే, అశనిమ్ = విద్యుత్తును, కృతన్నహృదయేన = హృదయముయొక్క సంపూర్ణావయవముల వలన, పశుపతిమ్ = పశువుల రంజకుడు, జగద్ధారణ మొనర్చువాడు, అందఱికి జీవనపాతువునగు పరమేశ్వరుని, యక్ష్మా = యకృత్తు అను శరీరావయవముచే, భవమ్ = సర్వత్ర యున్న యీశ్వరుని, మతస్సాభ్యామ్ = హృదయముయొక్క రెండువైపుల నున్న అవయవములతో, శర్వమ్ = విజ్ఞానముగల ఈశ్వరుని, మన్యునా = ముష్టాచారవల్ల, మహాదేవమువల్లనుండు క్రోధముచే, ఈశానమ్ = సకలజగత్తునకు సర్వాధిపతియగు అంభువృక్షాదులనుండు ప్రభు యజుర్వేదముచే అవ

యనములలో కలిగిన విజ్ఞానముచే, మహాదేవమ్ = మహాదేవుడు, ఉగ్రమ్ దేవమ్ = ఉగ్రస్వభావము, ప్రకాశవంతుడు నగు నీశ్వరుని, వనిమనా = ఒక ప్రత్యేకమైన ప్రేగుచే, వనిమనాను = అత్యంత వాచనీయమునకు వాచనమునలె మనున గలవానిని, కోశ్యాభ్యామ్ = పాదములలో నుండి నడుమ నుండి పడములచే, శింగిని = తెలుసుకొనదగిన లేక పొందదగిన పస్తువులను పొందుచున్నవి అని మీరెలుగుడు. ||౮||

భావార్థము. — శరీరముయొక్క సకలాంగములచే ధర్మాచరణము విద్యాగ్రహణము, సత్సంగము, జగత్స్వభావసన చేయు మానవులు ఈ జన్మమున, రాబోవు జన్మమున సుఖములను పొందుచున్నారు. ||౮|| 1954

1955 ఉగ్రమిన్ద్రస్య స్త్రిగ్రహ ముపి, ఉగ్రాదయో నిష్క్రేస్తే దేవతాః, భురిగన్ధిశ్చర్మ, మన్యమః స్వరః మనుష్యాః సత్య ముగ్రస్వభావాదీన్ ప్రాప్నువన్తి త్యాహ.

మానవు లట్లు ఉగ్రస్వభావమును పొందుచున్నారు ?

ఉగ్రం లోహితేన మిత్రం సావ్రత్యేన రుద్రం దౌర్వ్యత్యేనేన్ద్రం ప్రక్రిదేన మరుతో బలేన సాధ్యాన్ ముదా భవస్య కణ్ఠ్యం రుద్రస్యాన్తః పార్శ్వం మహాదేవస్య యశ్చచ్ఛర్వస్య వనిఘః పశుపతేః పురీతత్ ||౯||

ఉగ్రం, లోహితేన, మిత్రం, సావ్రత్యేన, రుద్రం, దౌర్వ్యత్యేనేతి దాః + వ్రత్యేన, ఇన్ద్రం, ప్రక్రిదేనేతి ప్ర + క్రిదేన, మరుతః, బలేన, సాధ్యాన్, ప్రముదేతి ప్ర + ముదా, భువస్య, కణ్ఠ్యం, రుద్రస్య, అన్తః + పార్శ్వస్య మిత్యన్తః + పార్శ్వస్య, మహాదేవస్యేతి మహా + దేవస్య, యశ్చత్, శర్వస్య, వనిఘః, పశుపతేరితి పశు + పతేః, పురీతత్, పురితదితి పురి + తత్ ||౯||

పదార్థము. — (ఉగ్రమ్) శీవ్రం గుణమ్ (లోహితేన) శుద్ధేన రక్తేన (మిత్రమ్) ప్రాణమిద సఖాయమ్ (సావ్రత్యేన) ప్రశస్తిత శర్మణా (ఇన్ద్రమ్) సర మైశ్వర్యం విద్యుశం చా (రుద్రమ్) రోదయితారమ్ (దౌర్వ్యత్యేన) దుష్టాచారేణ (ప్రక్రిదేన) (మరుతః) ఉన్మమాన్ మనుష్యాన్ (బలేన) (సాధ్యాన్) సద్గుణ యోగ్యాన్ (ప్రముదా) ప్రకృష్టేన హర్షేణ (భవస్య) యః ప్రశంసితో భవతి తస్య (కణ్ఠ్యమ్) కణ్ఠే భవం స్వరమ్ (రుద్రస్య) యష్టానాం రోదయితః (అన్తః పార్శ్వస్యమ్) అన్తః పార్శ్వేశ్వరవమ్ (మహాదేవస్య) మహతో విభుః (యశ్చత్) హృదయస్థో రోహితః సిద్ధః (శర్వస్య) సుఖప్రాప్తస్య (వనిఘః) అన్త్రవిశేషః. అన్త సు పాం సులుగిత్యమః స్థానే సురాదేశః (పశుపతేః) (పురీతత్) హృదయస్థనాడి ||౯|| అన్వయః. — పా మనుష్యా! గర్భాశయస్థా బీజా బాహ్యే చా లోహితేనోగ్రం సావ్రత్యేన మిత్రం దౌర్వ్యత్యేన రుద్రం ప్రక్రిదేనేన్ద్రం బలేన మరుతః ప్రముదా సాధ్యాన్ భవస్య కణ్ఠ్యం రుద్రస్యాన్తః పార్శ్వస్యం మహాదేవస్యయశ్చచ్ఛర్వస్య వని

ఘః పశుపతేః పురీతత్ ప్రాప్నువన్తి ॥౯॥ భావార్థః—హే మనుష్యా! యథా దేహినో రుధి
రాన్యై రుగ్రాదిన్యథావాచీన్ ప్రాప్నువన్తి తథా గర్భాశయేఽపి లభన్తే ॥౯॥

పదార్థము—మానవులారా! గర్భాశయములోనున్న జీవములు లేక బయట
నున్న జీవులు, లోహితేన=శుద్ధరక్తముచే, ఉగ్రమ్=తీవ్రగుణమును, సాద్రత్యేన=
శ్రేష్ఠకర్మచే, మిత్రమ్=ప్రాణసమప్రియుని, దౌర్వ్యభ్యేన=దుష్టాచరణముచే, రుద్రమ్
=ఏడిపించువానిని, ప్రక్రీడేన ఇంద్రమ్=ఉత్తమక్రీడతో పరమైశ్వర్యమును లేక విద్యు
త్తును, బలేన మరుతః=బలముచే నుత్తమమానవులను, ప్రముదాసాధ్యాన్=ఉత్తమా
నందముతో సాధించదగు పదార్థములను, భవస్య=ప్రళంసను పొందువానియొక్క,
కంఠ్యమ్=కంఠమునందు కలుగు స్వరమును, రుద్రస్య అంశఃపార్శ్వస్యమ్=దుష్టుల నేడి
పించువానియొక్క ప్రక్కలెముకలతో నున్నదానిని, మహాదేవస్య యక్కౌత్=మహా
విద్యాంసునియొక్క హృదయములోనున్న ఎఱ్ఱని పిండమును, శర్వస్య=సమగ్రమును
పొందు మానవునియొక్క, వసిష్ఠః=ఒకానొక ప్రేగును, పశుపతేః పురీతత్=పశు
రక్షకపురుషునియొక్క హృదయనాడిని పొందుచున్నవి. ॥౯॥

భావార్థము—మానవులారా! దేహధారులు రుధిరాదులచే తేజస్సు మొదలగు
స్వభావాదులను పొందుచున్నటులనే గర్భాశయమునందున్నవి కూడ పొందును.

1958 లోమభ్య ఇత్యవ్య ద్విత్వమా ఋషిః, అగ్నిదేవతా, ఆ కృతికృష్ణః, పశుమః స్వరః

మమపైర్వి ర్భస్మాద్రం శరీరం మపైర్వి ర్వాహ్య మిత్యాహ.

మానవులు భస్మమగునంతవరకు శరీరమును మంత్రములతో దహనము చేయవలెను.

లోమభ్యః స్వాహా లోమభ్యః స్వాహా త్వచే స్వాహా త్వచే స్వాహా
లోహితాయ స్వాహా లోహితాయ స్వాహా మేదోభ్యః స్వాహా మేదోభ్యః స్వాహా
మాఙ్గిసేభ్యః స్వాహా మాఙ్గిసేభ్యః స్వాహా స్నావభ్యః స్వాహా స్నావభ్యః
స్వాహాఽస్థభ్యః స్వాహాఽస్థభ్యః స్వాహా మజ్జభ్యః స్వాహా మజ్జభ్యః స్వాహా
రేతసే స్వాహా ప్రాయవే స్వాహా ॥౧౦॥

లోమభ్య ఇతి లోమ+భ్యః, స్వాహా, లోమభ్య ఇతి లోమ+భ్యః, స్వాహా,
త్వచే, స్వాహా, త్వచే, స్వాహా, లోహితాయ, స్వాహా, లోహితాయ, స్వాహా,
మేదోభ్య ఇతి మేదః+భ్యః, స్వాహా, మేదోభ్య ఇతి మేదః+భ్యః, స్వాహా, మా
ఙ్గిసేభ్యః, స్వాహా, మాఙ్గిసేభ్యః, స్వాహా, స్నావభ్య ఇతి స్నావ+భ్యః, స్వాహా

స్నావః క్షయః, స్నావః, అస్తవ్యః క్షయః, స్నావః, అస్తవ్యః
క్షయః, స్నావః, మజ్జవ్యః క్షయః, స్నావః, మజ్జవ్యః క్షయః + మజ్జ
వ్యః, స్నావః, రేతసే, స్నావః, పాయసే, స్నావః
॥౧౦॥

పదార్థము—(లోమభ్యః) త్వగుపరిష్కేభ్యో కాతేభ్యః (స్నావః) (లోమభ్యః) సఖాదిభ్యః (స్నావః)
(త్వచే) శరీరావరణదాహాయ (స్నావః) (వ్యచే) తదంతరావరణదాహాయ (స్నావః) (లోహితాయ)
రక్తాయ (స్నావః) (లోహితాయ) హృదయస్థాయ లోహితపిష్టాయ (స్నావః) (మేదోభ్యః) స్నిగ్ధే
భ్యో ధాతుః కేషేభ్యః (స్నావః) (మేదోభ్యః) సర్వశరీరావయవాన్మీకతేభ్యః (స్నావః) (మాంసే
భ్యః) బహిష్కేభ్యః (స్నావః) (మాంసేభ్యః) శరీరాంతరేభ్యః (స్నావః) (స్నావభ్యః) స్థూలనాడిభ్యః
(స్నావః) (స్నావభ్యః) సూక్ష్మాభ్యః సరాభ్యః (స్నావః) (అస్తభ్యః) శరీరస్థతేజావయవేభ్యః (స్నావః)
(అస్తభ్యః) సూక్ష్మావయవాల్పి రూపేభ్యః (స్నావః) (మజ్జభ్యః) అస్తవ్యైర్గతేభ్యో ధాతుభ్యః
(స్నావః) (మజ్జభ్యః) సదంతరేభ్యః (స్నావః) (రేతసే) పిర్యాయ (స్నావః) (పాయసే) గుహ్యవయ
వదాహాయ (స్నావః) ॥౧౦॥ అన్వయము—మనుష్యైః ప్రవేత్రియాయాం ఘృతాచే ర్లోమభ్యః
స్నావః లోమభ్యః స్నావభ్యః త్వచే స్నావః లోహితాయ స్నావః లోహితాయ స్నావః
మేదోభ్యః స్నావః మేదోభ్యః స్నావః మాంసేభ్యః స్నావః మాంసేభ్యః స్నావః స్నావభ్యః
స్నావః స్నావభ్యః స్నావభ్యః స్నావభ్యః స్నావభ్యః స్నావభ్యః స్నావభ్యః స్నావభ్యః
పాయసే స్నావః సతతం ప్రయోజ్య ॥౧౦॥ భావార్థము—పానములను యావత్లో మనాగ్ని
రభ్యః పీర్ణవర్ణవైస్య తస్మిన్ పీర్ణవర్ణ భస్మ న స్వాతావత్ ఘృతేష్టనాని ప్రక్షిప్త ॥౧౦॥

పదార్థము—మానవులు దాహకర్మ సంస్కారమునందు ఘృతాదులచే, లోమ
భ్యః = త్వక్కుక్కువైననున్న రోముములకై, స్నావః = ఈశబ్దమును, లోమభ్యః స్నావః =
నఖాదులకు స్నావశబ్దమును, త్వచే స్నావః = శరీరస్థ త్వక్కును కాల్చుటకై, త్వచే
= లోపలి త్వక్కును దహనమునరించుటకై, స్నావః, లోహితాయ = రుధిరమును
కాల్చుటకై, స్నావః, లోహితాయ = హృదయస్థ రుధిరపిండమును దహింపజేయు
టకై, స్నావః, మేదోభ్యః = స్నిగ్ధధాతువులను కాల్చుటకై, స్నావః, మేదోభ్యః = శరీ
రావయవములనన్నిటిని ఆర్ద్రమొనరించు భాగములను కాల్చుటకై, స్నావః, మాంసే
భ్యః = బయటి మాంసమును కాల్చుటకు, స్నావః, మాంసేభ్యః = లోపలి మాంసమును
దహింపజేయుటకై, స్నావః, స్నావభ్యః = స్థూలనాడులను కాల్చుటకై, స్నావః;
స్నావభ్యః = సూక్ష్మానాడులను దహనమునరించుటకు, స్నావః; అస్తభ్యః = శరీరస్థ కఠి
నావయవములను కాల్చుటకై, స్నావః; అస్తభ్యః = సూక్ష్మాన్మిరూపావయవములను
కాల్చుటకై, స్నావః; మజ్జభ్యః = ఎముకలలోనుండు ధాతువులకై, స్నావః; మజ్జభ్యః
= తదంతర్గత భాగమును కాల్చుటకై, స్నావః; రేతసే = పీర్ణమును కాల్చుటకై,
స్నావః; మతీయు, పాయసే = గుదావయవమును కాల్చుటకై, స్నావః శబ్దమును
నిరంతరము ప్రయోగించవలయును. ॥౧౦॥

భావార్థము—మానవులారా! లోమము మొదలుకొని పీర్ణమువరకు మృత
శరీరభాగములు భస్మము కాంతవరకు ఘృతమును ఇంధనములను వ్రేల్చుచుండుడు.

1957. ఆయాసా యేత్యన్య దీర్ఘ తమా ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, న్వరాణాం ఐగతి చన్ద్రః, సోమదః న్వరాః

పున ర్మనుష్యైర్వజ్రాన్తరే సుఖార్థం కిం కర్తవ్య మిత్యాభిప్రాయః ?

మానవులు జన్మాంతర సుఖముకొఱకు ఏమి చేయవలయును ?

ఆయాసాయ స్వాహా ప్రాయాసాయ స్వాహా సంయాసాయ స్వాహా
వియాసాయ స్వాహోద్యాసాయ స్వాహా । శుచే స్వాహా శోచతే స్వాహా శోచ
మానాయ స్వాహా శోకాయ స్వాహా ॥౧౧॥

ఆయాసాయే త్యా + యాసాయ, స్వాహా, ప్రాయాసాయ, సంయాసాయేతి
ప్ర + యాసాయ, స్వాహా, సంయాసాయేతి సమ్ + యాసాయ, స్వాహా, వియాసా
యేతి వి + యాసాయ, స్వాహా, ఉద్యాసాయేత్యుత్ + యాసాయ, స్వాహా, శుచే,
స్వాహా, శోచతే, స్వాహా, శోచమానాయ, స్వాహా, శోకాయ, స్వాహా ॥౧౧॥

పదార్థః—(ఆయాసాయ) సమస్తాత్పాప్రణాయ(స్వాహా)(ప్రాయాసాయ)ప్రయాణాయ
(స్వాహా) (సంయాసాయ) సమ్యగ్గమనాయ (స్వాహా) (వియాసాయ) వివిధప్రాప్తయే(స్వాహా)
(ఉద్యాసాయ)ఉద్వేగ మనాయ (స్వాహా) (శుచే) పవిత్రతాయ (స్వాహా) (శోచతే) శుద్ధి యోగ్య
(స్వాహా) (శోచమానాయ) విచారప్రకాశాయ (స్వాహా) (శోకాయ) శోచన్తి మన్సిస్త్యస్తన్తి
(స్వాహా) ॥౧౧॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! యూయ మాయసాయ స్వాహా ప్రాయా
సాయ స్వాహా సంయాసాయ స్వాహా వియాసాయ స్వాహోద్యాసాయ స్వాహా శుచే స్వాహా
శోచతే స్వాహా శోచమానాయ స్వాహా శోకాయ స్వాహా ప్రయుక్తస్త్వమ్ ॥౧౧॥ భావార్థః—
మనుష్యైః పురుషార్థాదిసిద్ధయే సత్యా వాగ్మతిః క్రియా చానుష్ఠేయౌ యేన దేవోన్తరజన్మా
న్తరే చ మజ్జంత స్వాహా ॥౧౧॥

పదార్థము—మానవులారా! మీరు, ఆ యాసాయ = బాగుగా పొందుటకై,
స్వాహా; ప్రాయాసాయ = వెళ్ళుటకై, స్వాహా; సంయాసాయ = బాగుగా నడచుటకై,
స్వాహా; వియాసాయ = వివిధప్రకార వస్తువుల ప్రాప్తికై, స్వాహా; ఉద్యాసాయ =
ఉద్వేగమనమునకై, స్వాహా; శుచే = పవిత్రమునకై, స్వాహా; శోచతే = శుద్ధియొనర్చు
వానికై, స్వాహా; శోచమానాయ = విచార[భావ]ములను ప్రకటించుటకై,
స్వాహా; శోకాయ = శోకించబడుదానికై, స్వాహా శబ్దమును ప్రయోగించుడు ॥౧౧॥

భావార్థము—మానవులు పురుషార్థసిద్ధికై సత్యవాణిని, సత్యమతిని, సత్యక్రియను
అనుష్ఠించవలయును. దానివలన దేహాంతరమున, జన్మాంతరమున మంగళముచేకూరును.

1958 తవత ఇత్యన్య దీర్ఘ తమా ఋషిః, అగ్నిర్దేవతా, త్రిష్టుప్ చన్ద్రః, దైవతః న్వరాః.

పునర్యమన్యైః కైః సాధవైః సుఖం ప్రాప్తవ్య మిత్యాభిప్రాయః ?

మానవు లేసాధనములతో సుఖమును పొందవలయును ?

తపనే స్వాహా తప్యతే స్వాహా తప్యమానాయ స్వాహా తప్తాయ స్వాహా
 ఘర్మాయ స్వాహా నిష్కృత్యై స్వాహా ప్రాయశ్చిత్యై స్వాహా భేషజాయ స్వాహా
 తపనే, స్వాహా, తప్యతే, స్వాహా, తప్యమానాయ, స్వాహా, తప్తాయ,
 స్వాహా, ఘర్మాయ, స్వాహా, నిష్కృత్యై, నిః కృత్యా+ఇతి నిః కృత్యై, స్వాహా,
 ప్రాయశ్చిత్యై, స్వాహా, భేషజాయ, స్వాహా

॥౧౨॥

పదార్థః—(తపనే) ప్రతాపాయ(స్వాహా)(తప్యతే)యస్తాపం ప్రాప్నోతి తస్మై (స్వాహా)
 (తప్యమానాయ)ప్రాప్తతాపాయ(స్వాహా) (తప్తాయ) (స్వాహా) (ఘర్మాయ)దినాయ(స్వాహా)
 (నిష్కృత్యై) నివారణాయ (స్వాహా)(ప్రాయశ్చిత్యై)పాపనివారణాయ(స్వాహా)(భేషజాయ)
 సుఖాయ భేషజ మితి సుఖ నా. నిఘం. ౩.౬. స్వాహా ॥౧౨॥ అన్వయః—మనుష్యై స్వపనే
 స్వాహా తప్యతే స్వాహా తప్యమానాయ స్వాహా తప్తాయ స్వాహా ఘర్మాయ స్వాహా నిష్కృ
 త్యై స్వాహా ప్రాయశ్చిత్యై స్వాహా భేషజాయ స్వాహా చ నిరంతరం ప్రయోక్త వ్యా ॥౧౨॥
 భావార్థః—మనుష్యైః ప్రాణాయామాదిపాధ్యైః సర్వం కిల్బిషం నివార్య సుఖం ప్రాప్తవ్యం
 సాధ్యమితి చ ॥౧౨॥

పదార్థము—మనుష్యులు, తపనే=ప్రతాపమునకై, స్వాహా; తప్యతే=సంతా
 పమును పొందువానికై, స్వాహా; తప్యమానాయ=తాపమును పొందువానికై, స్వాహా
 తప్తాయ=తపించబడినవానికై, స్వాహా; ఘర్మాయ=దినమగుటకు, స్వాహా; నిష్కృత్యై
 = నివారణముకొఱకు, స్వాహా; ప్రాయశ్చిత్యై = పాపనివృత్తికొఱకు, స్వాహా;
 మఱియు, భేషజాయ=సుఖమునకై, 'స్వాహా' శబ్దమును నిరంతరము ప్రయోగించ
 వలయును.

॥౧౨॥

భావార్థము—మానవులు ప్రాణాయామాది సాధనములచే నకల కిల్బిషములను
 నివారించి స్వయముగ సుఖమును పొందవలయును. ఇతరులకుకూడ లభింపజేయ
 వలయును.

॥౧౨॥ 1958

1959 యమా యోగ్యస్య దీర్ఘశమా ఋషిః, అగ్నిష్టోవతా, నిచ్చత్త్రిష్టుచ్చన్తః, దైవతః స్వరః

ఘన రత్నమైత్యైః కిం కర్తవ్య మిత్యాహ. మానవు లేమి చేయవలయును ?

యమాయ స్వాహా అన్తకాయ స్వాహా మృత్యవే స్వాహా బ్రహ్మణే స్వాహా
 బ్రహ్మహత్యాయై స్వాహా విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః స్వాహా ద్యావాపృథివీభ్యాం స్వాహా
 యమాయ, స్వాహా, అన్తకాయ, స్వాహా, మృత్యవే, స్వాహా, బ్రహ్మణే,
 స్వాహా, బ్రహ్మహత్యాయా+ఇతి బ్రహ్మహత్యాయై, స్వాహా, విశ్వేభ్యః, దేవే
 భ్యః, స్వాహా, ద్యావాపృథివీభ్యామ్, స్వాహా.

॥౧౩॥

పదార్థః—(యమాయ)నియంత్రే న్యాయాధీశాయ వాయవే వా (స్వాహా)(అంతాయ) నాశకాయ కాలాయ (స్వాహా)(మృత్యువే)ప్రాణత్యాగకారిణే సమయాయ (స్వాహా)(ప్రాణాయ) బ్రహ్మతమాయ పరమాత్మవే బ్రహ్మవిదుషే వా (స్వాహా) (బ్రహ్మహత్యాయై) బ్రహ్మహత్యే వేది స్యేశ్వరస్య విదుషోవా హనననివారణాయ (స్వాహా) (విశ్వేభ్యః)అభితేభ్యః (దేవేభ్యః)సిద్ధిభ్యో దివ్యేభ్యో జలాదిభ్యో వా (స్వాహా) (ద్యావాపృథివీభ్యామ్) సూర్యభూమిశోధనాయ (స్వాహా) అన్యాయః—పే మనుష్యా యూయం యమాయ స్వాహోఽస్తకాయ స్వాహో మృత్యువే స్వాహో బ్రహ్మణే స్వాహో బ్రహ్మహత్యాయై స్వాహో విశ్వేభ్యో దేవేభ్యః స్వాహో ద్యావా పృథివీభ్యాం స్వాహో చ ప్రయుజ్జేధ్యమ్ ॥౧౩॥ భావార్థః—యే మనుష్యా న్యాయవ్యవస్థాం పాలయంత్యాఽల్పమృత్యుం వినివార్యేశ్వర విదుషః సంసేవ్య బ్రహ్మహత్యాదిదోషాన్నివార్య సిద్ధి విద్యాం విదిత్యాఽస్త్రేష్టిం విదధతి; తే సర్వేషాం మంగలప్రదా ధన్వని సర్వదైవం మృత్యుశరీరం దగ్ధ్య సర్వేషాం సుఖమున్నేయమితి ॥౧౩॥

పదార్థము—మానవులారా! మీరు, యమాయ = నియంతయగు న్యాయాధీశు నకై లేక వాయువునకై, స్వాహా; అంతకాయ = నాశ మొనర్చుకాలమునకై, స్వాహా; మృత్యువే = ప్రాణత్యాగ మొనరింపజేయు సమయమునకు, స్వాహా; బ్రహ్మణే = బ్రహ్మత్వముడు, మిగుల గొప్పవాడునగు పరమాత్మునికై లేక బ్రాహ్మణ విద్వాంసునికై, స్వాహా; బ్రహ్మహత్యాయై = బ్రహ్మ హత్యను అనగా వేద-ఈశ్వర-లేక విద్వాంసుని హత్యను నివారించుటకై, స్వాహా; విశ్వేభ్యః దేవేభ్యః = సమస్త దివ్యగుణయుక్త విద్వాంసులకు లేక జలాది పదార్థములకు, స్వాహా; మణియు, ద్యావాపృథివీభ్యామ్ = సూర్యుని, భూమిని శోధించుటకై, స్వాహా శబ్దమును ప్రయోగించుడు. ॥౧౩॥

భావార్థము—ఏ మానవులు న్యాయవ్యవస్థను పాలించి, అల్పమృత్యువును నివారించి, ఈశ్వరుని విద్వాంసుని సేవించి, బ్రహ్మహత్యాది దోషముల నివారించి, సృష్టి విద్యను గుర్తెరిగి, అంత్రేష్టి[సంస్కార]విధిని ఆచరించుచున్నారో వారు అందఱికి మంగళములు సమకూర్చువారలగుచున్నారు. సకలకాలములం దిటుల మృతకశరీరములను దహనమొనర్చి సర్వసుఖముల నున్నతిపఱచవలయును. ॥౧౩॥ 1959

అత్రాఽస్త్రేష్టికర్మవర్ణనా దేతదగ్రస్య పూర్వాధ్యాయోక్తార్థేన సహ సజ్జతి రస్తీతి వేదికవర్ణనః.

ఈ అధ్యాయములో అంత్రేష్టి కర్మవర్ణన ఉన్నది. కనుక ఈ యధ్యమునకు పూర్వాధ్యాయోక్తార్థమునకు సంబంధము కలదని గ్రహించవలయును.

౧౩ శ్రీమత్పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య - శ్రీ విరజానంద సరస్వతీస్వామీనాం శిష్యేణ శ్రీ మద్దయానంద సరస్వతీ స్వామినా విరచితే యజుర్వేద భాష్యే సంస్కృతార్థ భాషాభ్యాం సమన్వితే సుప్రమాణయుక్తే ఏకోన చత్వారింశతమోఽధ్యాయః పూర్తి మగమన్

కృష్ణా మండలాంతర్గత కుండేరు గ్రామవాస్తవ్యులగు పాలడగు శేషచలాచార్య, తదేవమండలాంతర్గత ముదునూరు

గ్రామవాస్తవ్యుడు అన్నే కేశవార్యశాస్త్రి గురుశిష్యు లిరువురు ఆంధ్రీకరించిన శ్రీ మద్దయానందసరస్వతీ నిర్మిత యజుర్వేదభాషాభ్యాసమందలి ౩౯ వ అధ్యాయము సమాప్తము.

౩౩

అథ చత్వారింశోఽధ్యాయారమ్భః

(౪౦ ప అధ్యాయము ఆరంభము)

ఓం విశ్వాని దేవ సవితరుర్విదాన్ పరా సువ । యద్భద్రం తన్న ఆ సువ ॥

1080 ఈశావాస్య మిత్యస్య దీర్ఘ తమా ఋషిః, ఆత్మా దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, దైవతః స్వరః.

అథ మనుష్యాః పరమాత్మానం విజ్ఞాయ కింకూర్మ్య రిత్త్యాహ.

మానవు లిశ్వరుని ఎఱిగి ఏమి చేయవలెను ?

ఈశా వాస్య మిదః సర్వం యత్కించ జగత్యాం జగత్ ।

తేన త్యక్తేన భుజ్జీతా మా గృధః కస్య స్విద్ధనమ్ ॥ ౧౧ ॥

ఈశా, వాస్యమ్, ఇదమ్, సర్వమ్, యత్, కిమ్, చ, జగత్యామ్, జగత్,

తేన, త్యక్తేన, భుజ్జీతా, మా, గృధః, కస్య, స్విత్, ధనమ్. ॥౧॥

పదార్థః—(ఈశా) ఈశ్వరేణ సకలైశ్వర్యసమున్నేన సర్వశక్తిమతా పరమాత్మనా (వాస్యమ్) ఆచ్ఛాదయింపఁ దయోగ్యం సర్వశోభివ్యాప్తమ్ (ఇదమ్) ప్రకృత్యాది పృథివ్యస్తమ్ (సర్వమ్) అఖలమ్ (యత్) (కిమ్) (చ) (జగత్యామ్) గమ్యమానాయాం సృష్టి (జగత్) మగ్రచ్ఛతి తత్ (తేన) (త్యక్తేన) వర్జితేన తచ్చిత్త రహితేన (భుజ్జీతా) భోగమనుభవే (మా) విషేధే (గృధః) అభికాంక్షః (కస్య) (స్విత్) కస్యాపి స్విది ప్రశ్నే వా (ధనమ్) వస్తుమాత్రమ్ ॥౧॥

అర్థయః—హే మనుష్యా! త్వం యదిదం సర్వం జగత్యాం జగదీశాఽఽవాస్యమస్తి తేన త్యక్తేన భుజ్జీతాః. కిచ్చ కస్య స్విద్ధనం మా గృధః ॥౧॥ భావార్థః—యే మనుష్యా ఈశ్వరాట్ బిభృత్వయ మస్మాన్ సర్వదా సర్వతః పశ్యతి. జగదిద మీశ్వరేణ వ్యాప్తం సర్వత్రైశ్వ రోఽస్తితి వ్యాపక మస్తర్వామిదం నిశ్చిత్య కదాచిద పృన్యాయాచరణేన కస్యాపి కిచ్చిదపి దవ్యం గ్రహీతుం శేష్యాయ స్తే ధార్మికా భూత్యాఽత్ర పరత్రాభ్యుదయ నిఃశ్రేయసే ఫలే ప్రాప్య సదాఽఽనందేయః ॥౧॥

పదార్థము—మానవులారా ! యత్ ఇదమ్ సర్వమ్ = ప్రకృతినుండి పృథివివరకే యీ నమస్తము [ఉన్నదో], జగత్యాం=పొందయోగ్యమగు సృష్టితో, జగత్ = జంగమప్రాణి మాత్రము ఏది యున్నదో ఆ యీ సకలము, ఈశా=సంపూర్ణైశ్వర్య యుక్తుడు సర్వశక్తిమంతుడునగు పరమాత్మకు, వాస్యమ్=ఆచ్ఛాదన యోగ్యము అనగా సకల దిశలనుండి వ్యాప్తయోగ్యమై యున్నది. తేన త్యక్తేన = త్యాగ మొనర్పబడిన ఆ జగత్తుచే, భుంజీతాః=పదార్థములను భోగించుడు. భోగముల ననుభవించుడు. కాని, కస్య స్విత్ ధనమ్ = ఏయితరుని వస్తుమాత్రమును, మా గృధః= అభిలషించుడు.

॥౧॥

భావార్థము—ఈశ్వరునికి భయపడుచు నే మానవులు ఇతడు మనల నన్నిదిక్కుల నుండి సర్వదా విక్షించుచున్నాడు. ఈ జగత్తు ఈశ్వరునిచే వ్యాప్తము. సర్వత్ర ఈశ్వరు

దుండియున్నాడు” అని వ్యాపకుడైన పరమాత్ముని నిశ్చయించుకొని, అన్యాయముచరణముచే ఏ యితరుని ద్రవ్య మే మాత్రము గ్రహించగోరరా; వారు ధర్మాత్ములై ఈ లోక సుఖమును, పరలోకమున ముక్తిరూప సుఖమును పొంది సదా ఆనందముతో నుందురు.

1961 కుర్వన్నిత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, అత్మా దేవతా, భుగిగమష్టుప్ శస్త్రః ప్రవతః స్వగిః.
అథ వై దికకర్మణః ప్రాధాన్య ముచ్యతే. వేదోక్త కర్మయొక్క ఉత్తమత్వము.

కుర్వన్నే వేహ కర్మాణి జిజీవిషేచ్ఛతః సమాః ।

ఏవం త్వయి నాన్యథేతోఽస్తి న కర్మ లిప్యతే నరే. ॥౨॥

కుర్వన్, ఏవ, ఇహ, కర్మాణి, జిజీవిషేత్, శతమ్, సమాః, ఏవమ్,
త్వయి, న, అన్యథా, ఇతః, అస్తి, న, కర్మ, లిప్యతే, నరే. ॥౨॥

పదార్థః—(కుర్వన్) (ఏవ) (ఇహ) అస్మిన్ సంసారే (కర్మాణి) ధర్మాణి పేదోని నిష్కామకృత్యాని (జిజీవిషేత్) జీవిత మిచ్ఛేత్ (శతమ్) (సమాః) సంవత్సరాన (ఏవమ్) అమృతా ప్రకారేణ (త్వయి) (న) నిషేధే (అన్యథా) (ఇతః) అస్మాత్ ప్రకారాత్ (అస్తి) భగవతి (న) నిషేధే (కర్మ) అధర్మ మవై దికం మనోరథసంబద్ధి కర్మ (లిప్యతే) (నరే) నయనగర్భి ॥౨॥ అన్యాయము మనుష్య ఇహ కర్మాణి కుర్వన్నేవ శతం సమా జిజీవిషేదేవం ధర్మేణ భగవతే ప్రవర్తమానే త్వయి నరే న కర్మ లిప్యతే ఇతోఽన్యథా నాస్తి లేపాభావః. ॥౨॥ భావార్థః—మనుష్యా ఆలస్యం వివేచన సర్వస్య ద్రష్టారం న్యాయాధీశం పరమాత్మానం కర్తు మర్హం ఇదాః జ్ఞానం చ మత్వా శుభాని కర్మాణి కుర్వన్తోఽశుభాని త్యజన్తో బ్రహ్మచర్యేణ విద్యాసుఖిణీ ప్రాప్తోష్టే స్థియ నిగ్రహేణ వీర్య మున్నియాల్ప మృత్యుం ఘ్నన్తు. యుక్తావశరవివేచన శశవాని గమాయుః ప్రాప్నువన్తు. యథా యథా మనుష్యాః సుకర్మసు చేష్టన్తే తథా శత్రవ పాపకర్మణో బుద్ధి ర్నివర్తతే, విద్యాయుః సుఖితా చ వర్ధతే ॥౨॥

పదార్థము:—మనుష్యుడు, ఇహ = ఈసంసారమున, కర్మణి = ధర్మయుక్త వేదోక్త నిష్కామకర్మలను, కుర్వన్ ఏవ = చేయుచునే, శతమ్ సమాః = శతవర్షములు, జిజీవిషేత్ = జీవించ వాంఛించవలెను, ఏవమ్ = ఈ విధముగ ధర్మయుక్త కర్మమునందు ప్రవర్తమానుడవైన, త్వయి నరే = వ్యవహారములను నడిపించువాడవు జీవించుటకెచ్చుకుడవు నగు నీ యందు, కర్మ = అధర్మయుక్తము అవై దికమునగు కామ్యకర్మ, న లిప్యతే = లిప్తము కాజాలదు. ఇతః = ఇంతకంటె వేరుగ, న అస్తి = కర్మ అంటుకొనకుండుటకు మార్గము లేదు. ॥౨॥

భావార్థము:—మానవులు ఆలస్యప్రమాదములను వదిలి, ద్రష్ట, న్యాయాధీశుడు నగు పరమాత్మును, చేయదగిన అతని యాజ్ఞను మన్నించి, శుభకార్యముల నొనర్చుచు, అశుభములను త్యజించుచు, బ్రహ్మచర్యముచే విద్యాసుఖితుల పొంది, ఉపశాంతిని గ్రహముచే పరాక్రమమును వృద్ధిపఱచి, అల్పమృత్యువును తొలగించవలయును. యుక్తావశర

విహారములచే శతవర్షముల ఆయువును పొందవలయును, మనుష్యుల లెటుల సుకర్మల యందు చేష్ట యొనర్చెదరో, అటులనే పాపకర్మలనుండి బుద్ధి మఱలును. మఱియు, విద్య, ఆయువు, సౌశీల్యము వృద్ధియగును. ||౨|| 1961

1962 అనుర్యా ఇత్యన్య దీగ్ధతమా ఋషిః, అత్మా దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాథారః స్వరః.

అథాశ్మహాంతారో జనాః కీదృశా ఇత్యాహ.

ఆత్మను హననమొనర్చువారు అనగ ఆత్మను మఱచినవారు ఎటువంటివారు అగుదురు?

అనుర్యా నామ తే లోకా అన్ధేన తమసావృతాః ।

తాన్ స్తే ప్రేత్యాపి గచ్ఛన్తి యే కే చాత్మహన్తౌ జనాః ॥ ॥౩॥

అనుర్యాః, నామ, తే, లోకాః, అన్ధేన, తమసా, ఆవృతా, ఇత్యా+వృతాః, తాన్, తే, ప్రేత్యేతి, ప్ర+ఇత్య, అపి, గచ్ఛన్తి, యే, కే, చ, ఆత్మహన్త. ఇ త్యాత్మ+హన్తః, జనాః. ||౩||

పదార్థః—(అనుర్యాః) అనురాణాం ప్రాణపోషణ తత్పరాణా మవిద్యాదియక్తానా మిమే సమ్మన్తిన ప్రశ్నదృశః పాపకర్మాణః (నామ) ప్రసిద్ధా (తే) (లోకాః) లోకస్తే పశ్యన్తి తే జనాః (అన్ధేన) అన్ధకారరూపేణ (తమసా) అత్యావరకేణ (ఆవృతాః) సమస్తాద్యుక్తా ఆచ్ఛాదితాః (తాన్) దుఃఖాన్తకారావృతాన్ భోగాన్ (తే) (ప్రేత్య) మరణం ప్రాప్య (అపి) జీవన్తోపి (గచ్ఛన్తి) ప్రాప్నువన్తి (యే) (కే) (చ) (ఆత్మహన్త) య ఆత్మానం ఘ్నన్తి తద్విరుద్ధ మాచరన్తి తే (జనాః) మనుష్యాః. ||౩|| అన్వయః—యే లోకా అన్ధేన తమసాఽవృతా యే కే చాత్మహన్తౌ జనాః సన్తి, తేఽనుర్యా నామ, తే ప్రేత్యాపి తాన్ గచ్ఛన్తి. ||౩|| భావార్థః—త ఏవ అనురా దైత్యా రాక్షసాః పిశాచా దుష్టా మనుష్యా య ఆత్మన్యన్యద్ వాచ్యన్యత్ కర్మణ్యన్యదాచరన్తి తే న కదాచి దవిద్యాదుఃఖసాగరాదు స్తీర్యాఽనన్తం ప్రాప్తుం శక్నువన్తి. యే చ యదాత్మనా తన్మనసా, యన్మనసా తద్వాచా, యద్వాచా తత్కర్మణాఽనుభిష్టన్తి, త ఏవ దేవా ఆర్యా సౌభాగ్యవన్తోఽఖిల జగత్పవిత్రయన్త ఇహోముత్రాతులం సుఖ మక్నుతే. ||౩||

పదార్థము:—లోకాః = ఏ చూచువారు, అంధేన తమసా = అంధకారమను జ్ఞానమును ఆవరణమొనరించు నజ్ఞానముచే, ఆవృతాః=అన్నిదిక్కులనుండి ఆవరించ బడియున్నారో వారు, చ=మఱియు, యే కే ఆత్మహన్తః జనాః=ఆత్మకు విరుద్ధ ముగ నాచరణమొనరించు మానవులెవరున్నారో వారును, అనుర్యాః=తనప్రాణపోషణ మందే తత్పరులును, అవిద్యాదిదోషయుక్తులునగు వారి సంబంధీకులై, వారివలె పాప కర్మ లొనరించువారలై, నామ=ప్రసిద్ధులగుచున్నారో. తే=వారు, ప్రేత్య=మర ణించిన తర్వాతను, అపి=జీవించియు, తాన్=దుఃఖములు అజ్ఞానము అను అంధ కారముచే యుక్తములగు నా భోగములను, గచ్ఛంతి=పొందుచున్నారు. ||౩||

భావార్థము:—ఆత్మలోనొకటి భావించుచు, వాణిచే నొకటి యగుచు, పోలొకటి యాచరించు మానవులే అసురులు, దైత్యులు, రాక్షసులు, విశామములైన యున్నారు. వారెన్నడు అవిద్యాంధకారమును తరించి ఆనందమును పొందజాలరు. ఎవరొక్కమనో వాణులచే, కర్మచే విష్కంపములై ఒకేవిధముగ ఆచరించుదురో వారీ దేవతలు, ఆర్షులు, సౌభాగ్యవంతులునై సకల జగత్తును పవిత్రమొనరించుచు నీ లోకమున, విద్యలోని మున అతుల సుఖములను భోగించుచున్నారు.

|| 1962

1963 అనేకదిత్యస్య దీర్ఘకమా ఋషిః, బ్రహ్మ దేవతా, నిచ్చస్మిష్టుమ్ చక్షః, దైవః స్వః కీద్యో జన ఈశ్వరం సాక్షాత్కరోతీత్యాహ. ఎటుసంటివాడు ఈశ్వరుని సాక్షాత్కరించును ?

అనేజదేకం మనసో జవీయో నైనద్దేవా అప్పువస్పూర్వమర్షత్ ।

తద్ధావతోఽన్యనత్యేతి తిష్ఠత్తస్మిన్నసో మాతరిశ్వా దధాతి || ౪ ||

అనేజత్, ఏకమ్, మనసః, జవీయః, న, ఏనత్, దేవాః, అప్పువస్, పూర్వమ్, అర్షత్, తత్, ధావతః, అన్యన్, అతి, ఏతి, తిష్ఠత్, తస్మిన్, అపః, మాతరిశ్వా, దధాతి || ౪ ||

పదార్థము:—(అనేజత్) న ఏజతే కమ్మతే తదచలత్ స్వావస్థాయా శ్చ్యుతిః కమ్మసం తద్ర హితమ్ (ఏకమ్) అద్వితీయం బ్రహ్మ (మనసః) మనోవేగాత్ (జవీయః) అతివేగవం వేగవత్ (న) (ఏనత్) (దేవాః) చక్షురాదీనిన్ద్రియాణి వా (అప్పువస్) ప్రాప్నువన్తి (పూర్వమ్) పురానరం పూర్ణం (అర్షత్) గచ్ఛత్ (ధావతః) విషయాన్ ప్రతి పతతః (అన్యన్) స్వస్వగుః పాద్విలిఖణా స్తనో వాగిన్ద్రియాదీన్ (అతి) ఉల్లంఘనే (ఏతి) ప్రాప్నోతి గచ్ఛతి (తిష్ఠత్) స్వస్వగుః పాద్విలిఖణా సత్ (తస్మిన్) సర్వత్రాఽభివ్యాప్తై (అపః) కర్మ క్రియాం వా (మాతరిశ్వా) మాతర్యవరితే శ్వసీతి ప్రాణాన్తరతి వాయు స్తద్వద్వర్తమానో జీవః (దధాతి) || ౪ || అన్యయః—హి విద్వాంసో మనుష్యా యదేక మనేజ న్మనసో జవీయః పూర్వ మర్షత్ బ్రహ్మైస్తేనద్దేవా నా ప్నువన్తి స్తత్స్వయం తిష్ఠత్ తస్మిన్ స్తవ్యాప్త్యా ధావతోఽన్యనత్యేతి తస్మిన్ స్థితే సర్వత్రాభి వ్యాప్తే మాతరిశ్వా వాయు రివ జీవోఽపి దధాతితి విజానీత || ౪ || భావార్థము:—బ్రాహ్మణ్యోఽనర్హజ్ఞాద్యత్ర యత్ర మనో యాతి, తత్ర తత్ర పురస్తాదేవాఽభివ్యాప్త మగ్రస్థం బ్రహ్మ వర్తతే తద్విజ్ఞానం శుద్ధేన మనసైవ జాయతే. చక్షురాదిభి రవిద్యద్విశ్చ ద్రష్టు మశక్య మస్తి. స్వయం నిశ్చలం సత్సర్వాన్ జీవాన్ నియమేన చాలయతి ధరతి చ తస్మాత్ సూక్ష్మత్వాదపిన్ద్రియత్యా ధార్మికస్య విదుషో యోగిన ఏవ సాక్షాత్కారో భవతి సేవరస్య || ౪ ||

పదార్థము:—విద్వాంసులారా! ఎవడు, ఏకమ్ = అద్వితీయుడై, అనేజత్ = కంపితుడుకాడో, అచలుడో, తన స్థితినుండి తొలగుట కంపనము—దానినుండి రహితుడో, మనసః = మనోవేగముకంటెకూడ, జవీయః = అతివేగవంతుడై, పూర్వమ్ = ఆంధరికంకె ముందుగ, అర్షత్ = నడచుచు అనగా ఎవరై నా ఎక్కడికై నా నడచితిట్లుడో,

అక్కడ ప్రగమముగనే సర్వత్ర వ్రాపిచే చేరియున్న బ్రహ్మయై యున్నాడో, ఏనత్ = అట్లే ఈ పురోక్షపరమాత్మను, దేవాః = చతురాదీంద్రియములు, న ఆపుషన్ = పాండ జాలవు, తత్ = అపరబ్రహ్మ తనంతటతాను, తిష్ఠత్ = స్థిరుడై తన యనంత వ్యాప్తిచే, ధావతిః = విషయములవైపుకు పలుగిడుచున్న, అన్యాన్ = ఆత్మస్వరూపమునకు విల క్తములగు మనోవాదీంద్రియములను, అతి ఏలి = ఉల్లంఘించి పోవుచున్నాడు, తస్మిన్ = సర్వత్ర అభివ్యాప్తుడగు నా యీశ్వరుని స్థిరస్వముతో, మాతరిత్వా = అంతరిక్షమున ప్రాణములను ధరించు వాయువునలెనున్న జీవము, అపః = కర్మను, క్రియను, దధాతి = ధారణమొనర్చుచున్నదని యెరుగుము. ||౪||

భావార్థము—బ్రహ్మయనంతుడగుటచే నెక్కడెక్కడకు మనస్సుపోవుచున్నదో ఆయాతావులందు మొదటినుండియే అభివ్యాప్తుడై, ముందునుండియే స్థిరుడైఉన్నాడు. అతని విజ్ఞానము శుద్ధ మనస్సుతో లభించును. కాని చతురాదీంద్రియములకు దర్శన యోగ్యుడుగాడు. అవిద్యాంసులును గాంచజాలరు. అతడు స్వయముగ నిశ్చయడై సకల జీవులను నియమముతో నడుపుచు, ధారణమొనర్చుచున్నాడు, అతడు ఇతి సూక్ష్ముడు అతీంద్రియుడు అగుటచే ధార్మికుడు విద్యాంసుడునగు యోగికే యతని సాక్షాత్కార జ్ఞానము లభించును. ఇతరులకు లభించజాలదు. ||౪|| 1983

1984 తదేజతి తన్నైజతి తద్దూరే తద్వనికే ।
విదుషాం నికటేవిదుషాం చ బ్రహ్మ దూరేఽస్తి త్యాహ ।

బ్రహ్మ విద్యాంసులకు దగ్గరగును, అవిద్యాంసులకు దూరముగను ఉన్నాడు.

తదేజతి తన్నైజతి తద్దూరే తద్వనికే ।

తదన్తరస్య సర్వస్య తదు సర్వస్యాస్య బాహ్యతః ॥ ||౫||

తత్, ఏజతి, తత్, న, ఏజతి, తత్, దూరే, తత్, ఊఁ ఇత్యాఁ, అన్తికే,

తత్, అన్తః, అన్తః, సర్వస్య, తత్, ఊఁ ఇత్యాఁ, సర్వస్య, అన్తః, బాహ్యతః

వచార్థః—(తత్)(ఏజతి) కమ్మతే చలతి మూఢదృష్ట్యా (తత్)(న)(ఏజతి) కమ్మతే కమ్మతే వా(తత్)(దూరే) అధర్మాత్మభోగ్యేవిద్యుభోగ్యేయోగిభ్యః (తత్)(ఉ)(అన్తికే) ధర్మాత్మానాం విదుషాం యోగినాం సమీపే (తత్) అన్తః ఆఖ్యస్తరే (అన్తః) (సర్వస్య) అఖలస్య జగతో జీవ సమూహస్య వా (తత్)(ఉ)(సర్వస్య) సమగ్రస్య (అన్తః) ప్రత్యక్షాఽప్రత్యక్షాత్మకస్య (బాహ్య తః) బహి రపి వర్తమానః ॥౫|| అన్యాయః—హే మనుష్యా స్తద్భ్రష్టాజతి, తన్నైజతి తద్దూరే తద్వనికే తదస్య సర్వస్యాన్త స్తదు సర్వస్యాన్తస్య బాహ్యతో వర్తత ఇతి నిశ్చినుత. ||౫|| భావార్థః—హే మనుష్యా స్తద్భ్రష్టా మూఢదృష్ట్యా కమ్మత ఇవ తత్వస్యతో వ్యాప కత్వాత్మకాచిన్న చలతి. యే తదాజ్ఞావిరుద్ధా నై ఇత స్తో ధావన్తోఽపి తన్న విజానన్తి. యే చేత్యజ్ఞానుభూతార నై స్వాత్మస్థ మతినికటం బ్రహ్మ ప్రాపునన్తి. యద్రూపౌ సర్వస్య ప్రకృ

త్యాదే రాహ్యోఽభ్యస్తరాఽవయవా నభివ్యాప్య సర్వేషాం జీవానా మస్త్యర్థామి యోగవచనం
సర్వాణి పాపపుణ్యాత్మక కర్మాణి విజానన్ యాథాతథ్యం ఫలం ప్రయచ్ఛ స్థితిః పుణ్యైః
ర్థైయ మస్మాదేవ సర్వై ఛేతవ్య మితి. ॥౫॥

పదార్థము-మానవులారా! తత్ = ఆ పరమాత్మ, ఏజతి = మూర్ఖులదృష్టిలో
చలించుచున్నాడు. కాని, తత్ న ఏజతి = తనస్వరూపముతో చలించువాడుకాడు, చలించు
చడు. తత్ = అతను, దూరే = అధర్మాత్ములకు, అవిద్వాంసులకు, యోగులుకాని గాదికి
దూరము అనగా కొట్లకొలది వర్షములకుకూడ లభించడు కాని, తత్ = అతను, ఉ =
నిశ్చయముగ, అంతికే = ధర్మాత్ములు విద్వాంసులునగు యోగులకు సమీపమున
ఉన్నాడు. తత్ = అతడు, అస్య సర్వస్య = ఈ సకల జగత్తుకు, సర్వజీవములకు, అంశః =
లోపలను ఉ = మరియు, తత్ = అతడు, అస్య సర్వస్య = ప్రత్యక్షా ప్రత్యక్షరూపముతో
నున్న యీ జగత్తుకు, శాహ్యతః = బయటను ఉన్నాడు. ॥౫॥

భావార్థము-మానవులారా! ఆ బ్రహ్మ మూడుని దృష్టిలో కంపించుచున్నట్లు
లుండును. కాని అతడు వ్యాపకుడగుటచే నెన్నడును కంపించడు. అతని యాత్మకు
విరుద్ధముగ సంచరించువారు ఇటునటు పరుగులిడుచు నతనిని ఎరుగజాలరు. ఈశ్వరాత్మ
ల ననుష్ఠించువారు తమ ఆత్మలో స్థితుడు, అతి నికటస్తుడునగు బ్రహ్మను పొందుచు
న్నారు. ఏ పరమాత్మ సర్వ ప్రకృతికి లోపల బయట అవయవములందు వ్యాప్తుడై
అంతర్యామి రూపమున సకలజీవుల పాప పుణ్యకర్మల నన్నిటిని నెఱుగుచు యదార్థ
ఫలము నొసగుచున్నాడో అతడే అందఱికి ధ్యానించతగినవాడు. అందరును అతనికి
భయపడ వలయును. ॥౫॥ 1904

1905 యస్త్యిత్వస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, ఆత్మా దేవతా, నిచృదమఘ్నవ్ చన్దః, గాన్ధారః స్వరః

అభేశ్వర విషయ మాహ. ఈశ్వర విషయము.

యస్తు సర్వాణి భూతాన్యాత్మనేవానువశ్యతి ।

సర్వభూతేషుచాత్మానం తతో న వి చికిత్సతి ॥

॥౬॥

యః, తు, సర్వాణి, భూతాని, ఆత్మన్, ఏవ, అనువశ్యతీత్యను + పశ్యతి,

సర్వభూతేష్వితి సర్వ + భూతేషు, చ, ఆత్మానమ్, తతో, న, వి, చికిత్సతి ॥౬॥

పదార్థః-(యః) విద్వాన్ జనః (తు) పునరర్థే (సర్వాణి) అఖిలాని (భూతాని) ప్రాణ్య
ప్రాణి రూపాణి (ఆత్మన్) పరమాత్మని (ఏవ) అనువశ్యతి) విద్యాధర్మయోగాభ్యాసాన స్తరం
సమీక్షతే (సర్వభూతేషు) సర్వేషు ప్రకృత్యాదిషు (చ) (ఆత్మానమ్) అతతి సర్వత్ర వ్యాప్నోతి
తమ్(తతః) తదనంతరమ్ (న) (వి) చికిత్సతి) సంశయం ప్రాప్నోతి. ॥౬॥ అన్వయః-హే
మనుష్యా! య ఆత్మన్నేవ సర్వాణి భూతాన్యానువశ్యతి, యస్తు సర్వభూతేష్వాత్మానం చ సమీ
క్షతే, స తతో న విచికిత్సతీతి యూయం విజానీత ॥౬॥ భావార్థః-హే మనుష్యా యే సర్వ

పాస్విసం న్యాదుకారిణం సర్వజ్ఞం సనాతనం సర్వాత్మానం సకలస్య ద్రష్టారం పరమాత్మానం
ఏదాత్మా సుఖదుఃఖహానిలాభేషు స్యాత్మవత్సరాణి భూతాని విజ్ఞాయ ధార్మికా జాయంతే
శ ఏవ పూజ్య మగ్నువశీ ||౧||

పదార్థము:-మానవులారా ! యః = ఏ విద్వాంసుడు, ఆత్మన్ = పరమాత్మ
యందే, సర్వాణి భూతాని = ప్రాణ్యప్రాణుల నన్నిటిని, అను పశ్యతి = విద్యాధర్మ
యోగాభ్యాసము లొనర్చిన పిమ్మట ధ్యానదృష్టితో చూచుచున్నాడో, తు = మరియు
సెవడు, సర్వభూతేషు = ప్రకృత్యాది సకలపదార్థములలో, ఆత్మానమ్ = ఆత్మను, చ =
చూడ చూచుచున్నాడో; ఆ విద్వాంసుడు, తతః = తదనంతరము, న విచికిత్సతి =
సంశయమును పొందడని యెఱుగుడు. ||౬||

భావార్థము:-మానవులారా ! ఎవరు సర్వవ్యాపకుడు, సర్వజ్ఞుడు, సనాతనుడు,
అందరి యాత్మలందంతర్యామి, సర్వద్రష్టయునగు పరమాత్మను నెఱిగి, సుఖదుఃఖహాని
లాభములందు తన ఆత్మకువలెనే సకలాత్మలకు అని భావించుచు ధార్మికులగు
చున్నారో, వారే మోక్షమును పొందగలుగుచున్నారు. ||౬|| 1985

1986 యస్మిన్నిత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, ఆత్మా దేవతా, నిచృదనుష్ఠుష్యంతః, గాథారః స్వరః
అథ కేఽవిద్యాది దోషాన్ జహతీ త్యాహ.

ఎవరు అవిద్యాది దోషములను త్యజించుచున్నారు ?

యస్మిన్సర్వాణి భూతాన్యాత్మైవాభూద్విజానతః ।

తత్ర కో మోహః కః శోక ఏకత్వ మను పశ్యతః । ||౭||

యస్మిన్, సర్వాణి, భూతాని, ఆత్మా, ఏవ, అభూత్, విజానత ఇతి వి+
జానతః, తత్ర, కః, మోహః, కః, శోకః, ఏకత్వమిత్యేక+త్వమ్, అనుపశ్యత
ఇత్యనుపశ్యతః ||౭||

పదార్థ:- (యస్మిన్) పరమాత్మని జ్ఞానే విజ్ఞానే ధర్మే వా (సర్వాణి) (భూతాని) (ఆత్మా)
ఆత్మవత్ (ఏవ) (అభూత్) భవన్తి. అత్ర పచనవ్యత్యయేనై కవచనమ్ (విజానతః) విశేషేణ సమీక్ష
మాణస్య (తత్ర) తస్మిన్ పరమాత్మని స్థితస్య (కః) (మోహః) మూఢావస్థా (కః) (శోకః)
పరితాపః (ఏకత్వమ్) పరమాత్మనోఽద్వితీయత్వమ్ (అనుపశ్యతః) అనుకూలేన యోగాభ్యాసేన
సాక్షాద్దృష్టుః ||౭|| అన్వయ:- హే మనుష్యా! యస్మిన్ పరమాత్మని విజానతః సర్వాణి భూతా
నాన్యాత్మైవాభూత్, తత్రైకత్వ మనుపశ్యతో యోగినః శో మోహోఽభూత్కః శోకశ్చ ||౭||
భావార్థ:- యే విద్వాంసః సంన్యాసినః పరమాత్మనా సహ చరితాని ప్రాణిజాతాని స్యాత్మవ
ద్విజానన్తి, యథా స్యాత్మనో హితమిచ్ఛన్తి, తత్రైవ తేషు వర్తన్త. ఏవమేవాఽద్వితీయం పర
మాత్మనః శరణముపాగతాః సన్తి తాన్ మోహశోకలోభాదయో దోషాః కదాచిన్నాపునన్తి
యే చ స్యాత్మానం యథావద్విజ్ఞాయ పరమాత్మానం విదన్తి తే సదా సుఖినో భవన్తి ||౭||

పదార్థము—మానవులారా ! యస్మిన్ = పరమాత్మయందు, ధర్మమగుదు, జ్ఞాన విజ్ఞానములందు, విజానతః = విశేషించి ధ్యానదృష్టితో చూచుచున్నది, సర్వాణి భూతాని = ప్రాణిమాత్రములన్నియు, ఆత్మా ఏవ = తనవలెనే సుఖదుఃఖములు గలవి, అభూత్ = అగుచున్నది. తత్ర = ఆపరమాత్మా దులందు, ఏకత్వము = అట్లుగలయ భావమును, అనుపశ్యతః = అనుకూలమగు యోగాభ్యాసముచే సాక్షాత్తుగ చూచు యోగికి, ఈమోహః = మూఢావస్థ యేమిటి? ఈశోకః = శోక మేమిటి? అనగా నేమియు లేదని భావము.

॥౭॥

భావార్థము—విద్వాంసులైన ఏ సంన్యాసులు పరమాత్మునికి సహచరములగు ప్రాణికోటిని స్వాత్మవత్తుగా నెఱుగుచున్నారో, స్వాత్మహితము నెఱుగి కోరుదురో అటులనే నితరులపట్ల ప్రవర్తించుచున్నారో; ఒకడు, అద్వితీయుడునగు పరమాత్ముని శరణమును పొందుదురో, వారికి మోహశోకలోభాదిదోషములు ఎన్నటికి కలుగవు. ఎవరు స్వాత్మను యథావత్తుగ నెఱిగి పరమాత్ముని ఎఱుగుచున్నారో వారు సదా సుఖులు అగుచున్నారు.

॥౭॥ 1988

1987 న పర్యగాదిత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, ఆత్మా దేవతా, స్వరాద్ జగతి చందః, నిహదః స్వరః.

పునః పరమేశ్వరః కీర్త్యక ఇత్యాహ. పరమేశ్వరు డెట్టివాడు ?

స పర్యగాచ్చక్ర మక్రాయ మవ్రణ మస్నావిరళి కుద్ధ మపాపవిద్ధమ్ ।
కవి ర్మనీషీ పరిభూః స్వయమ్భూ యథాతథ్యతోఽర్థాన్ వ్యదధాచ్ఛక్వ
తీభ్యః సమాభ్యః

॥౮॥

సః, పరి, అగ్రాత్, కుక్రమ్, అక్రాయమ్, అవ్రణమ్, అస్నావిరమ్,
కుద్ధమ్, అపాపవిద్ధమిత్యపాప+విద్ధమ్, కవిః, మనీషీ, పరిభూరితి పరి+భూః,
స్వయమ్భూరితి స్వయమ్+భూః, యథాతథ్యత ఇతి యథా+తథ్యతః, అర్థాన్,
వి, అదధాత్, శాశ్వతీభ్యః, సమాభ్యః

॥౮॥

పదార్థః—(సః)పరమాత్మా(పరి)సర్వతః(అగ్రాత్)వ్యాప్తోఽస్తి(కుక్రమ్)అశుభరం సర్వశ త్తి మత్(అక్రాయమ్)స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరరహితమ్(అవ్రణమ్)అచ్ఛిద్రమచ్ఛేద్యమ్(అస్నావిరమ్) నాడ్యాదిసంబంధ బంధరహితమ్ (కుద్ధమ్) అవిద్యాదిదోషరహితత్వాత్పదా పవిత్రమ్ (అపాపవిద్ధమ్) యత్ పాపయు క్తం పాపకారి పాపప్రియం కదాచిన్న భవతి తత్(కవిః)సర్వజ్ఞః(మనీషీ)సర్వేషాం జీవానాం మనోవృత్తీనాం వేత్తా (పరిభూః) యే దుష్టాన్ పాపినః పరిభవతి తిరస్కరోతి సః (స్వయమ్భూః) అనాదిస్వరూపో యస్య సంయోగేనోత్పత్తిర్యయోగేన వినాశో మూఢాపితౄణా గర్భానాం జన్మపృథ్వికయాచ న విద్యతే(యథాతథ్యతః) యథార్థతయా (అర్థాన్)వేదద్వారా

సర్వాన్ సదాభిప్రాయాన్ (ప) విశేషణః (అదధాత) విధత్తే (కాశ్వతీభ్యః) సనాతనీభ్యోఽనాదిస్వరూపాభ్యః
స్వస్వరూపే. తిపిసాశ్చరీయాతాభ్యః (సమాభ్యః) ప్రజాభ్యః ॥౮॥ అన్వయః—హే మనుష్యా!
యదప్రసాదే శుక్ర మేకం ముప్రణ మసేవిరం శుద్ధమపాపవిద్ధం పర్యగా ద్యః కవి ర్మనీషీః
పరిధూః స్వస్వరూపాభ్యః సదాభిప్రాయాన్ కాశ్వతీభ్యః సమాభ్యో యథాతథ్యతోఽర్థాన్ వ్యదధాత్స
ఏవ సమస్తాని గుపాసనీయః ॥౯॥ భావార్థః—హే మనుష్యా! యద్యచ స్తశక్తిమదజం నిరస్తరం
సదా ముత్తం న్యాయకారి నిర్మలం సర్వజ్ఞం సర్వస్వసాక్షి నియంత్ర అనాదిస్వరూపం బ్రహ్మ
కల్పాదౌ బీజీభ్యః స్వీకృత్య ద్విదైః శబ్దార్థసమ్మవవిజ్ఞాపికాం విద్యాం నోపదిశేత్తర్హి కోఽపి
విద్యాన్న భవేత్, స చ ధర్మార్థకామమోక్షఫలం ప్రాప్తుం శక్నుయాత్ తస్మాదిదమేవ
సదైవోపాద్యమే. ॥౯॥

పదార్థము—మానవులారా! ఏ బ్రహ్మ, శుక్రమ్ = శీఘ్రకారి, సర్వశక్తిమంతుడు,
అకాయమ్ = స్థూలసూక్ష్మకారణ శరీరములు లేనివాడు, అవ్రణమ్ = చంద్రరహితుడు,
ఛేదింసదగనివాడు, అస్సావిరమ్ = నాడిమొదలై న బంధనములచే రహితుడు, శుద్ధమ్ =
అవిద్యాదిదోషములచే రహితుడగుటచే సదా పవిత్రుడు, మఱియు, అపాపవిద్ధమ్ = పాప
యుక్తుడుగ గాని, పాపకారిగ గాని, పాపప్రియుడుగ గాని, ఎన్నటికి కానివాడు,
పరితగాత్ = అన్నివైపులనుండి వ్యాప్తుడై యున్నవాడు, కవిః = సర్వజ్ఞుడు, మనీషీ =
సకలజీవుల మనోవృత్తులను ఎరిగినవాడు, పరిభూః = దుష్టులగు పాపులను తిరస్కరించు
వాడు, మఱియు, స్వయంభూః = అనాది స్వరూపుడు, సంయోగముచే నుత్పత్తి,
వియోగముచే వినాశము, మాతాపితరుల గర్భవాసము, జన్మవృద్ధి మరణములు మొ॥
లేని వాడునగు నే పరమాత్మ, కాశ్వతీభ్యః = సనాతములు అనాది స్వరూపులు, స్వ
స్వరూపముచే నుత్పత్తి వినాశరహితులునగు, సమాభ్యః = ప్రజలకు, యథాతథ్యతః =
యదార్థభావముతో, అర్థాన్ = వేదముద్వారా సకల పదార్థములను, వ్యదధాత్ = విశే
షించి నిర్మించుచున్నాడో, ఆ పరమాత్మయే మీయందరికి ఉపాసించ యోగ్యుడు. ॥౮॥

భావార్థము—మానవులారా! అనంతుడు, శక్తిమంతుడు, అజన్మ, సదా ముక్తుడు,
న్యాయకారి, నిర్మలుడు, సర్వజ్ఞుడు, సర్వసాక్షి, నియంత, అనాది స్వరూపుడునగు
బ్రహ్మకల్పారంభములో జీవులకు తానుచెప్పిన వేదములద్వారా శబ్దార్థములను, వాని
సంబంధములను తెలియజేయు నుపదేశమొనర్చక పోయినచో నెవరు విద్వాంసులు
కాజాలక పోవుటయేగాక ధర్మార్థకామమోక్షముల ఫలములను భోగించు సమర్థులును
కాజాలక పోవువారు. కావున నా బ్రహ్మనే సదైవ ఉపాసించుడు. ॥౮॥ 1987

1988 అన్తస్తమ ఇత్యన్య దీర్ఘకమా ఋషిః, ఆత్మా దేవతా, అనుష్టుప్ చందః గాన్ధారిః స్వరః.

కే జనా అన్తస్తమః ప్రాప్నువన్తి త్యాహ. ఏ మానవు లన్తకారమును పొందుదురు ?

అన్తస్తమః ప్రవిశన్తి యేఽసమ్మాత్తి ముపాసతే ।

తతో భూయ ఇవ తే తమో య ఉ సమ్మాత్యాన్రతాః ॥ ౯౯ ॥

అన్తమ్, తమః, ప్ర, విశన్తి, యే, అసమ్మాత్తి మిత్యసమ్ + భూతిమ్, ఉపా

సత ఇత్యుప్+అసతే, తతః, భూయ ఇవేతి భూయః+ఇవ, తే, తమః, యే, ఊఁ ఇత్యుఁ, సమ్భూత్యామితి సమ్+భూత్యామ్, రతాః ॥౯॥

పదార్థః—(అన్యమ్)అవరకమ్(తమః) అన్యకారమ్(ప్ర)ప్రకర్షణ(వికృష్టి) (యే) (అసమ్భూత్యామ్) అనాద్యుత్పన్నం ప్రకృత్యాఖ్యం సత్వరజ స్తమోగుణమయం జడం వస్తు(ఉపాసతే)ఉపాస్యభావముగా జానన్తి(తతః)తస్మాత్(భూయ ఇవ)అధికమివ(తే) (తమః) అవిద్యామయ మన్తకారమ్(యే)(ఉ) వితర్కేణ సహ (సంభూత్యామ్) మహదాదిస్వరూపేణ పరిణామయం సృష్టి (రతాః) (యే) రమన్తే తే ॥౯॥ అన్వయః—యే పరమేశ్వరం విహాయాననరుగ్భిః సుపాసత తే సత్తమః ప్రవిశన్తి యే సమ్భూత్యాం రతా స్త ఉ తతో భూయ ఇవ తమః ప్రవిశన్తి ॥౯॥ భావార్థః—యే జనాః సకలజడజగతోనాది నిత్యం కారణ ముపాస్యభావం స్వీకర్తున్తి. తే అవిద్యాం ప్రాప్య సదా క్లిశ్యన్తి యే చ తస్మాత్కారణా దుత్పన్నం పృథివ్యాదిస్థూలం సూక్ష్మం కార్య కారణాఖ్య మనిత్యం సంయోగజన్యం కార్యం జగదిష్ట ముపాస్యం మన్తన్తే తే గాఢా మవిద్యాం ప్రాప్యాధికతరం క్లిశ్యన్తి తస్మాత్సచ్చిదానన్దస్వరూపం పరమాత్మన పేరి సర్వే సదోపాసీరన్. ॥౯॥

పదార్థము—యే=ఎవరు పరమేశ్వరుని తృణించి, అసంభూత్యే=అనాది, అనుత్పన్నము, సత్త్వరజ స్తమో గుణమయమునగు ప్రకృతిరూప జడవస్తువును, ఉపాసతే=ఉపాస్యభావముతో భావించుచున్నారో, వారు, అంధమ్ తమః=అవరణమునర్చు అంధకారమును, ప్రవిశంతి=నిస్సందేహముగా పొందుచున్నారు. యే=ఎవరు, సంభూత్యామ్=మహత్తత్వాది స్వరూపమున పరిణామముజేరిన సృష్టిలో, రతాః=రమించుదురో, తే=వారు, ఉ=వితర్కముతోపాటు, తతః భూయ ఇవ=దానికంటె నధికముగ నుండునట్టి, తమః=అవిద్యారూపాంధకారమును పొందుచున్నారు. ॥౯॥

భావార్థము :-ఏ మానవులు సకల జడజగత్తునకు అనాదియు, నిత్యమునగు కారణమును ఉపాస్యవస్తువుగ స్వీకరించెదరో వారవిద్యను పొంది ఎల్లప్పుడు క్లేశములను పొందుదురు, ఎవరు ఆకారణప్రకృతినుండి పుట్టిన పృథివ్యాదిస్థూలము, సూక్ష్మము, కార్య కారణాఖ్యము, అనిత్యము సంయోగజన్యమునగు కార్యజగత్తును ఇష్టమైన ఉపాస్యముగ భావించుదురో వారు గాఢమైన అవిద్యను పొంది అధికముగ క్లేశములను పొందుదురు. కావున సచ్చిదానంద స్వరూపుడగు పరమాత్మునినే అందరు సదా ఉపాసించవలయును.

1989 అన్యదిత్యన్య దీర్ఘకమా ఋషిః, ఆత్మా దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాథారః స్వరః. పున ర్మనుష్యాః కిం కుర్తు రిత్యాహ. మానవు లేమి యొనర్చవలెను ?

అన్యదేవాహుః సమ్భవాదన్యదాహు రసమ్భవాత్ ।
ఇతి శుక్రమ ధీరాణాం యే న స్తద్విచచక్షిరే ॥ ౧౦॥

అన్యత్, ఏవ, ఆహుః, సమ్భవాదితి సమ్+భవాత్, అన్యత్, ఆహుః, అసమ్భవాదిత్యసమ్+భవాత్, ఇతి, శుక్రమ, ధీరాణామ్, యే, న, తత్, విచ

చక్షిర ఇతి వి + చచక్షిరే.

॥౧౦॥

పదార్థః—(అన్యత్) కార్యభంగం వా(విన)(ఆపలు)కథయన్తి (సమృద్ధాత్) సంయోగజన్యాత్ కార్యాత్ (అన్యత్) భిన్నమ్ (అపలు) కథయన్తి (అసమృద్ధాత్) అనుస్పన్నాత్కారణాత్ (ఇతి) అనేన ప్రకారేణ (శుశ్రుమ) శృణోమః (ధీరాణాం) మేధావినాం విదుషాం యోగినామ్ (యే) (సః) అస్మాన్ ప్రతి (హితే) సయోగి విచచక్షిరే (విచచక్షిరే) వ్యాచక్షతే. ॥౧౦॥ అన్వయః—హే మనుష్యా! యథా వయం ధీరాణాం సకాశా ద్యన్వహః శుశ్రుమ యే న స్తద్విచచక్షిరే తే వృథా చన్యదేవాపలు రసవృథా దన్యదాపలు రితి యూయ మపి శృణుత. ॥౧౦॥ భావార్థః—హే మనుష్యా! యథా విద్వాంసః కార్యాత్కారణా ద్యన్వతో భిన్నమిన్నం వక్ష్యమాణ ముప గారం గృణోన్తి గ్రాహయన్తి, తద్గుణాన్ విజ్ఞాయ విజ్ఞాయన్త్యేవ మేవ యూయ మపి నిశ్చినుత.

పదార్థము—మానవులారా! ఎటుల మేము, ధీరాణామ్ = మేధావులు యోగులు సగు విద్వాంసులనుండి యే వచనములను, శుశ్రును = వినుచున్నామో. యే = ఎవ్వారు, సః విచచక్షిరే = మాకు వ్యాఖ్యాన పూర్వకముగ చెప్పుచున్నారో, వారు, సంభవాత్ = సంయోగ జన్యకార్యమునుండి, అన్యత్ ఏవ అహుః = వేటొక కార్యమును లేక కలమును చెప్పుచున్నారు, అసంభవాత్ = ఉత్పన్నముకాని కారణమునుండి, అన్యత్ అహుః = ఇంకొకటి చెప్పుచున్నారు, ఇతి = ఈ పివయమును మీరును ఎఱుగుడు. ॥౧౦॥

భావార్థము—ఓ మానవులారా! విద్వాంసు లెటుల కార్య కారణ రూపవస్తువు నుండి వేర్వేరు వక్ష్యమాణోపకారముల గ్రహింపగలుగుచున్నారో, మఱియు గ్రహింపజేయుచున్నారో అటులనే ఆ కార్యకారణముల గుణములను నెఱుగుచు తెలిపి గింప జేయుచున్నారో. అటులనే మీరును నిశ్చయమొనర్చుడు. ॥౧౦॥ 1969

1970 సమూహి మిత్యన్య దీర్ఘ తమా ఋషిః, ఆత్మా దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాన్ధారః స్వరః.

పున ర్మనమైష్టః కార్యకారణభ్యాం కిం కిం సాధనీయ మిత్యాహ.

మానవులు కార్యకారణములచే నేమేమి సాధించవలయును ?

సమూహిం చ వినాశం చ య స్తద్వేదోభయభి సహ ।

వినాశేన మృత్యుం తీర్త్వా సమూహ్యామృత మశ్నుతే ॥ ॥౧౧॥

సమూహి మితి సమ్ + భూతిమ్, చ, వినాశమితి వి + నాశమ్, చ, యః,

తత్, వేద, ఉభయమ్, సహ, వినాశేనేతి వినాశేన, మృత్యుమ్, తీర్త్వా, సమూహ్యేతి సమ్ + భూత్యా, అమృతమ్, అశ్నుతే. ॥౧౧॥

పదార్థః—(సమూహిమ్) సమృద్ధాన్తి యస్యాం తాం కార్యాభ్యాం సృష్టిమ్ (చ) తస్యా గుణ కర్మస్వభావాన్ (వినాశమ్) వినశ్యన్త్యదృశ్యాః పదార్థా భవన్తి యస్మిన్ (చ) తద్గుణకర్మస్వభావాన్ (యః) (తత్) (వేద) జానాతి (ఉభయమ్) కార్యకారణస్వరూపం జగత్ (సహ) (వినాశేన) నిత్యస్వరూపేణ విజ్ఞాతేన కారణేన సహ (మృత్యుమ్) శరీరవియోగజన్యం దుఃఖమ్ (తీర్త్వా)

ఉల్లస్థి (సమ్భూత్యా) శరీరేన్ద్రియాన్తఃకరణరూప యోత్సన్నయా కాన్యమనఃకా ధర్మేన్ద్రి ప్రవర్తయిత్ర్యా సృష్ట్యా(అమృతమ్)మోక్షమ్ (అశ్నుతే) ప్రాప్నోతి. ||౧౧|| అన్వయము—నా మనుష్యాః! యో విద్యాన్ సమ్భూతిం చ వినాశం చ సహోభయం చ ద్విధం న వినాశేన నా మృత్యుర తీర్త్యా సమ్భూత్యా సహౌమృత మశ్నుతే ||౧౧|| భావార్థము—హి మనుష్యా! కార్య కారణాభ్యో వస్తునీ నిరర్థకే న ప్రజీస్తు కార్యకారణయో గుణకర్మస్వభావాన్ పిచిత్వా ధర్మాదిమోక్షసాధనేషు సంప్రయోజ్య స్వాత్మకార్యకారణయో ర్విజ్ఞానం నిష్కల్మషం మృత్యు భయం త్యక్త్యా మోక్షసిద్ధిం సమ్పాదయతేతి కార్యకారణాభ్యా మన్యదేవ ఫలం నిష్పాదనీయం. మితి. అనయో ర్నిషేధో హి పరమేశ్వరస్థాన ఉపాసనాప్రకరణే వేదితవ్యం. ||౧౧||

పదార్థము—మానవులారా! యః=ఏ విద్వాంసుడు, సంభూతిమ్=కల పదార్థములుత్పన్నమగు కార్యరూప సృష్టిని, చ=మఱియు, దాని గుణకర్మస్వభావములను, మఱియు, వినాశమ్=పదార్థములన్నియు నశించగ నేర్పడు కారణరూప బిగ్గర్లను, చ=దానియొక్క గుణకర్మ స్వభావములను, ఉభయమ్ తత్=కార్యకారణ రూపములగు నా రెంటినీ, సహ=ఒకేసారి, వేద=ఎరుగుచున్నాడో, ఆ విద్వాంసుడు, వినాశేన=నిత్యస్వరూపము నెఱుగబడినదియు నగు కారణముచే, మృత్యుమ్=శరీరమును వదలు దుఃఖమును, తీర్త్యా=తరించి, సంభూత్యా=శరీరేంద్రియాంశః కరణరూపమున ఉత్పన్నమైన కార్యరూపధర్మమునందు ప్రవృత్తమొనర్చు సృష్టిచే, అమృతమ్=మోక్ష సుఖమును, అశ్నుతే=పొందుచున్నాడు! ||౧౧||

భావార్థము—మానవులారా! కార్యకారణ రూపవస్తువులు నిరర్థకములుగావు. కాని కార్యకారణముల గుణకర్మ స్వభావములను తెలుసుకొని, ధర్మాది మోక్షసాధనములందు వినియోగించి, స్వాత్మయొక్క కార్యకారణముల నిత్యత్వమును తెలుసుకొని, మరణ భయమును త్యజించి మోక్షమును సాధించుడు. ఇటుల కార్యకారణములచే నెఱుఁగఁబడినవి నే సాధించవలయును. కాని పరమేశ్వరుని స్థానమున, ఉపాసనాప్రకరణమున నీ కార్యకారణములను నిషేధించవలయును. ||౧౧|| 1970

1971 అన్తస్తమ ఇత్యన్య దీర్ఘ తమా ఋషిః, ఆత్మా దేవతా, నిచ్చదనుష్టుప్ చంద్రః, గాన్ధారః స్వరః. అథ విద్యావిద్యోపాసన ఫల మాహా. విద్య-అవిద్యల ఉపాసనచే కలుగు ఫలము.

అన్తస్తమః ప్ర ఏకన్త్రి యేవిద్యా ముపాసతే ।
తతో భూయ ఇవ తే తమో యఉ విద్యాయాకరతాః. ||౧౨||
అన్తమ్, తమః, ప్ర, ఏకన్త్రి, యే, అవిద్యామ్, ఉపాసత ఇత్యుప్+అసతే, తతః, భూయ ఇవేతి భూయః+ఇవ, తే, తమః, యే, ఉకాకరత్యాక, విద్యా యామ్, రతాః. ||౧౨||

పదార్థము—(అన్తమ్)దృష్ట్యావరకమ్(తమః)గాఢ మజ్జాకమ్(ప్ర)(ఏకన్త్రి)(యే)(అవిద్యామ్) అవిద్యాకుచిదుఃఖావాత్మము నిత్యకుచిదుఃఖాత్మభూతి రవిద్యోక్తి భూతిగాదిగుణరహితం వస్తు కాశ్య

కారణాన్వయం జడం పరమేశ్వరాద్భిన్నమ్ (ఉపాసతే) అన్యస్య ని (తతః) (భూయ ఇవ) అధికమివ (తే) (సము) అన్యస్యమ్ (సము) వివేకవచనమనానాః (౬) (విద్యానూమ్) శబ్దార్థసమ్మన్వవిజ్ఞానమాత్రే అవైదికే ఆచరణ (రతాః) రమమాణాః ॥౧౭॥ అన్వయః--యే మనుష్యా అవిద్యా ముపాసతే తే వ్రతము ప్రవేశిస్తే, యే విద్యాయాం రతాస్తే ఉపాసతో భూయ ఇవ తమః ప్రవేశిస్తే ॥౧౭॥ భావార్థః--అన్యోమాన్యకారణం, యద్యచ్ఛ్రవణం జ్ఞానాదిగుణయుక్తం వస్తు తత్ జ్ఞానం, యద విద్యాయాం ఉపజ్జయం, యచ్చ తేనం బ్రహ్మ విద్యదాత్మస్వరూపం వా తదుపాసనీయం సేవ నీయం చ, యదతో భిన్నం తస్మిన్ పాసనీయం కిన్మాపక ర్తవ్యమ్. యే మనుష్యా అవిద్యాస్మితా రాగద్వేషాభినివేతై, క్షేత్ర రుక్తాస్తే పరమేశ్వరం విహాయాతో భిన్నం జడం వస్తూపాస్య మహతి దుఃఖసాగరే మజ్జంతి. యే చ శబ్దార్థాన్వయమాత్రం సంస్కృతమధీశ్వర సత్యభాషణ పక్ష పాతరహిత న్యాయాచరణాఖ్యం ధర్మం నాచరన్త్యభిమానాదూఢాః సన్తో విద్యాం తిరస్కృత్యావిద్యామేవ మన్యస్తే తే చాపధికతమని దుఃఖార్థవే సతతం పీడితా జాయంతే. ॥౧౭॥

పదార్థము--యే = ఏ మానవులు, అవిద్యామ్ = అనిత్యమును నిత్యమని, అశుచిని శుచియని, దుఃఖమును సుఖమని, అనాత్మములగు శరీరాదులను ఆత్మబుద్ధి రూప ములని భావించుట అవిద్య ; దానిని అనగా జ్ఞానాదిగుణ రహితమును, కారణరూప మును, పరమేశ్వర భిన్నమునగు జడవస్తువును, ఉపాసతే = ఉపాసించెదరో వారు, అంధమ్ తమః = దృష్టిని నిరోధించు సంధకారమును మఱియు అత్యంత అజ్ఞానమును, ప్ర విశంతి = పొందుచున్నాడు. యే = ఏ పండితమృన్ములు, విద్యానూమ్ = కేవలము శబ్దార్థములను, కాని సంబంధముల నెఱుగుట యను అవైదికాచరణమునందే, రతాః = రమించుచుండు, తే ఉ = వారుకూడ నిశ్చయముగ, తతః భూయ ఇవ = దాని కంటె నధికతరమగు ఘోరతమాంధకారమున ప్రవేశించెదరు. ॥౧౭॥

భావార్థము--ఉపమాంశం కార మిందున్నది. జ్ఞానాది గుణయుక్తము చేతనము జ్ఞాత, అవిద్యారూపవస్తువు జ్ఞేయము [తెలుసుకోదగినది]; చేతనమగు బ్రహ్మ ఉపాస నీయుడు, లేక చేతనమైన విద్యాంసుని ఆత్మ సేవించదగినది. తద్భిన్నమైనది ఉపకారము పొందదగినదే కాని ఉపాసనీయముగాదు. ఏ మానవులు అవిద్యా అస్మిత, రాగద్వేష అభినివేషములను క్లేశములచే కూడియున్నారో వారు పరమేశ్వరుని వదలి, దానికి భిన్నమగు జడవస్తువును ఉపాసించి, మహాదుఃఖసాగరమున మునిగిపోవుదురు. మఱియు నెవరు శబ్దార్థముల అన్వయమాత్రమెఱుగునంతటి సంస్కృతమునే చదివి, సత్యభాషణము, పక్షపాతరహితమునగు న్యాయాచరణరూప ధర్మమును ఆచరించరో, ఎవరు అభిమానాదూఢులై విద్యను తిరస్కరించి అవిద్యనే స్వీకరించుదురో వారు అత్యంత తమోగుణరూప దుఃఖసాగరమున నిరంతరము పీడితులగుచుందురు. ॥౧౭॥ 1971

1972 అన్యధీత్యస్య దీప్యతమా ఋషిః, ఆత్మా దేవతా, అనుష్టుప్ చందః, గాథారః స్మరః.
అథ జడచేతనయో ర్విభాగ మాహ. జడచేతనముల భేదము చెప్పబడుచున్నది.

అన్యదేవాహం ద్విద్యాయా అన్యదాహం దవిద్యాయాః
ఇతి శుక్రుర్ముహూర్తాం యే వ స్తద్వివచయిరే. ॥౧౭౩॥

అన్యత్, ఏవ, అహుః, విద్యాయాః, అన్యత్, అహుః, అవిద్యాయాః, ఇతి,
శుశ్రుమ, ధీరాణామ్, యే, నః, తత్, విచచక్షిర ఇతి వి+చచక్షిరే. ||౧౩||

పదార్థః—(అన్యత్) అన్యదేవ కార్యం ఫలం వా (ఏవ) (అహుః) కార్యమితి (విద్యాయాః) పూర్వోక్తాయాః (అన్యత్) (అహుః) అవిద్యాయాః పూర్వమస్తేన ప్రతిపాదితాయాః (ఇతి) (శుశ్రుమ) శ్రుతవంతః (ధీరాణామ్) అత్యజ్ఞానాం వినుషాం సకాశాన్ (యే) (నః) అన్యస్యే (తత్) విద్యావిద్యాజం ఫలం ద్వయోః స్వరూపం వా (విచచక్షిరే) వ్యాఖ్యానితం ||౧౩||
అన్వయః—హే మనుష్యా! యే విద్వాంసో నో విచచక్షిరే విద్యాయా అన్యదాహుః రవిద్యాయా అన్యదేవావల రితి తేషాం ధీరాణాం తద్వచః వయం శుశ్రుమేతి విజానీమ. ||౧౩|| భావార్థః—
జ్ఞానాదిగుణయక్తస్య చేతనస్య సకాశాద్య ఉపయోగో భవించు యోగోగ్గ, న స అజ్ఞాన యక్తస్య జడస్య సకాశాత్, యచ్చ జడత్వోయోజనం సిద్ధతి స తచ్చేన నాదితి వైష్ణవోగ్గమువైస్య ర్విద్యత్సజ్జేన విజ్ఞానేన యోగేన ధర్మాచరణేన చానయో ర్వివేకం వ్యాఖ్యేతయో రు. యోగః కర్తవ్యః ||౧౩||

పదార్థము—మానవులారా! ఏ విద్వాంసులు, నః=మాకు, విద్యాయాః అన్యత్ అహుః=పూర్వోక్త విద్యకు అన్యకార్యము లేక ఫలము అని చెప్పుదురో, అవిద్యాయాః అన్యత్ అహుః=పూర్వమంత్రమునందు ప్రతిపాదించబడిన యవిద్యకు నేటు ఫలమని చెప్పుదురో, విచచక్షిరే=వ్యాఖ్యాపూర్వకముగ చెప్పుచుండిరో, ధీరాణామ్=అత్యజ్ఞానులగు నా విద్వాంసులనుండి, తత్=ఆ వచనమును మీము, శుశ్రుమ=వినుచుంటిమని యెఱుగుదు. ||౧౩||

భావార్థము—జ్ఞానాదిగుణములుగల చేతనమువలన కాగలుగు ఉపయోగము అజ్ఞానయక్తమగు జడమువలన నెన్నటికి కాజాలదు. నుఱియు జడమువలన సిద్ధించు ప్రయోజనము చేతనమువలనను కాజాలదు. మానవులందరు విద్వాంసుల సాంగత్యముచే యోగవిజ్ఞానములచే, ధర్మాచరణముచే, నీ రెంటి వివేకమును నెఱిగి రెంటితో నుపయోగమును పొందవలయును. ||౧౩|| 1972

1973 విద్యామిత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, ఆత్మా దేవతా, స్వరాదుష్టిక్ శస్త్రః, ఋషభః స్వపః.

పున స్తమేవ విషయ మాహ. మరల విషయ మయ్యుదియే.

విద్యాం చావిద్యాం చ యస్తద్వేదోభయళి సహ ।
అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా విద్యయామృత మశ్నుతే ||౧౪||

విద్యామ్, చ, అవిద్యామ్, చ, యః, తత్, వేద, ఉభయమ్, సహ, అవిద్యయా, మృత్యుమ్, తీర్త్వా, విద్యయా, అమృతమ్, అశ్నుతే. ||౧౪||

పదార్థః—(విద్యామ్) పూర్వోక్తామ్ (చ) తత్సమృన్ధి సాధనోపసాధనమ్ (అవిద్యామ్) ప్రతిపాదిత పూర్వామ్ (చ) ఏతదుపయోగి సాధనకలాపమ్ (యః) (తత్) (వేద) విజానీత(ఉభయమ్) (సహ)

(అవిద్యాయా) శరీరాది జడేన పదార్థ సముహేన కృతేన పురుషార్థేన (మృత్యుమ్) మరణదుఃఖ భయమ్ (తీర్త్యా) ఉల్లంఘ్య (విద్యయా) అత్యుత్తమాంతః కరణ సంయోగ ధర్మజనితన యదార్థ దర్శనేన (అమృతమ్) నాశరహితం స్వస్వరూపం పరమాత్మానం వా (అశ్నుతే) || ౧౪ || అన్వయః— యో విద్యాన్ విద్యాం చావిద్యాం చ తదుభయం సహ వేద సోవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్యా విద్యయాఽమృత మశ్నుతే. || ౧౪ || భావార్థః—యే మనుష్యా విద్యావైవిధ్య స్వరూపతో విజ్ఞాయాఽనయో ర్జడచేతనో సాధకౌ పరేత ఇతి నిశ్చిత్య సర్వం శరీరాదుజడం చేతనమాత్మా నం చ ధర్మార్థకామ మోక్షసిద్ధయే సమైవ సంప్రయుజ్జాతే తే లౌకికం దుఃఖం విహాయ పార మార్థికుః సుఖం ప్రాప్నునన్తి. యది జడం ప్రకృత్యాదికారణం శరీరాదికార్యం వా న స్యాత్త్వస్తి పరమేశ్వరో జగదుద్భుత్తిం, జీవా కర్మోపాసనే జ్ఞానం చ కర్తుం కథం శక్నుయాత్తస్మాన్న కేవలేన జడేన, న చ కేవలేన చేతనేనాథవా న కేవలేన కర్మణా, న కేవలేన జ్ఞానేన చ కల్పిదపి ధర్మాదిసిద్ధిం కర్తుం సమర్థో భవతి.

|| ౧౪ ||

పదార్థము—యః=ఏ విద్వాంసుడు, విద్యామ్=పూర్వోక్త విద్యను, చ= మఱియు దానికి సంబంధించిన సాధనోపసాధనములను, అవిద్యామ్ = పూర్వవర్ణిత అవిద్యను, చ=మఱియు దానికుపయుక్తమగు సాధనసమూహమును మఱియు, తత్ ఉభయమ్=ధ్యాన గమ్యములగు నా ఉభయ మర్థములను, సహ వేద = ఒకేసారి యెఱుగుచున్నాడో, అరదు, అవిద్యయా=శరీరాది జడపదార్థ సమూహముతోచేయ బడిన పురుషార్థమువలన, మృత్యుమ్=మరణదుఃఖపు భయమును, తీర్త్యా=ఉల్లంఘించి, విద్యయా=అత్యుత్తమాంతఃకరణముల సంయోగ ధర్మముచే కలిగిన యధార్థదర్శనమును విద్యచే, అమృతమ్=నాశరహితమగు తన స్వరూపమును, లేక పరమాత్మను, అశ్నుతే= పొందుచున్నాడు.

|| ౧౪ ||

భావార్థము—ఏ మానవులు విద్యావిద్యలను వాని స్వరూపముతో నెఱిగి, యీ రెంటికి జడచేతనములు సాధకములుగ నున్నవని నిశ్చయించుకొని, శరీరాదిజడ పదార్థముల నన్నిటిని, చేతనమగు నాత్మను - ధర్మార్థకామ మోక్షసిద్ధికై కలిపి తోడుగ వినియోగించుదురో, వారు లౌకికదుఃఖమును వదలి పారమార్థిక సుఖమును పొందుదురు. జడప్రకృతిరూపకారణము, శరీరాదికార్యములేనిచో పరమేశ్వరుడు జగదుద్భుత్తిని, జీవుడు కర్మోపాసనాజ్ఞానము చేయుట కెటుల శక్తివంతులయ్యెదరు? కావున కేవలము జడముచే గాని, కేవలము చేతనముచే గాని, కేవలము కర్మచే గాని, కేవలము జ్ఞానముచే గాని ధర్మాదిపదార్థములను సాధించుట కెవడును సమర్థుడు కాజాలడు || ౧౪ || 1974

1974 వాయు రిశ్యస్య కిర్ణశమా ఋషిః, ఆత్మా దేవతా, స్వరాడుష్టిక్ ఛన్దః, ఋషభః స్వరః అథ దేహోస్తే కిం కార్య మిత్యాహ. దేహోస్త సమయమున ఏమిచేయవలయును?

వాయు రనిల ముమృత మథేదం భస్మాన్తల్లి శరీరమ్ ।
 ఓఓమ్ ప్రతో స్మర క్లిబే స్మర కృతల్లి స్మర ॥ || ౧౫ ||
 వాయుః, అనిలమ్, అమృతమ్, అథ, ఇదమ్, భస్మాన్తమితి భస్మ+అన్త

మ్, శరీరమ్, ఓఽమ్, క్రతో ఇతి క్రతో, స్మర, క్లిజే, స్మర, కృతమ్, స్మర.

పదార్థః—(వాయుః) ధనంజయాదిరూపః (అనిలమ్) కారణరూపః వాయుమ్ (అమృతమ్) నాశరహితం కారణమ్ (అథ) (ఇదమ్) (భస్మాన్తమ్) భస్మ అస్తే యస్య తత్ (శరీరమ్) యచ్ఛి ర్యతే హింస్యతే తదాశ్రయమ్ (ఓఽమ్) ఏతన్నామ వాచ్య మిశ్వరమ్ (క్రతో) యః క్రతో జీవ స్తత్సముద్ధౌ (స్మర) పర్యాతోచయ (క్లిజే) స్వసామర్థ్యాయ (స్మర) (కృతమ్) యదనుష్ఠితమ్ (స్మర) తత్ ||౧౫|| అన్వయః—హే క్రతో ! త్వం శరీరత్యాగసమయే (ఓఽమ్) స్మర క్లిజే

పరమాత్మానం స్వ స్వరూపం చ స్మర. కృతం స్మర. అత్ర స్థో వాయు రనిల మనిలోఽమృతం ధరతి. అథేదం శరీరం భస్మాన్తం భవతీతి విజానీత ||౧౫|| భావార్థః—మనుష్యై ర్యథా మృత్యు సమయే చిత్తవృత్తి ర్జ్ఞాయతే శరీరాదాత్మనః పృథగ్భావశ్చ భవతి తథైవేదానీమపి నిత్యాయమ్. ఏవచ్ఛరీరస్య భస్మాన్తా క్రియా కార్యా నాతో దహనాత్పరః కల్పింసంస్కారః కర్తవ్యో వర్త మాన సమయ ఏకస్య పరమేశ్వరస్యైవాజ్ఞాపాలన ముపాసనం స్వసామర్థ్యార్థం శ్రేష్ఠ కార్యమ్, కృతం కర్మ విఫలం న భవతీతి మత్వా ధర్మే రుచి రధర్మేఽప్రీతిశ్చ కర్తవ్య ||౧౫||

పదార్థము—క్రతో=కర్మ యొనరించు జీవమా ! నీవు శరీరమును ప్రియించు సమయమున, ఓఽమ్ స్మర=ఓమీనామ వాచ్యుడగు నీశ్వరుని స్మరించుము, క్లిజే స్మర =స్వసామర్థ్యముకొనుటకు పరమాత్మ స్వరూపమును, స్వస్వరూపమును స్మరించుము. కృతమ్ స్మర=చేసినదానిని స్మరించుము. ఇక్కడనున్న, వాయుః=ధనంజయాది రూప వాయువు, అనిలమ్=కారణరూపవాయువును; ఆ కారణరూపవాయువు, అమృ తమ్=అవినాశియగు కారణమును ధరించుచున్నది. అథ=తదనంతరము, ఇదమ్ శరీ రమ్=నశ్వరము సుఖాదులకాశ్రయము నగు నీ శరీరము, భస్మాన్తమ్=చివరకు భస్మము అగునది యని యెఱుగుము. ||౧౫||

భావార్థము—మృత్యుసమయమున చిత్తవృత్తి యెటులుండునో మఱియు శరీ రమునుండి జత్మ ఎటుల వేఱు గావలసియున్నదో అవిధమును యుష్మదును ఎఱుగవల యును. ఈ శరీరమునకు భస్మ మొనరించునంతవరకే కార్య మొనర్పవలయును. కాల్పిన తర్వాత శరీరమున కే సంస్కారము చేయగూడదు. బ్రతికియుండగ ఏకేశ్వరోపాసన, అతని ఆజ్ఞాపాలనము, స్వసామర్థ్యవర్ధనము చేయుచుండవలయును. చేసినవని విఫలము —నిష్ఫలము కాబోదని విశ్వసించి ధర్మము నందఱిరుచి, అధర్మమునందు అప్రీతియు నుండువలయును. ||౧౫|| 1074

1975 అగ్నే నయేత్యస్య దీర్ఘతమా ఋషిః, ఆత్మా కేవలా, నిచృత్రిష్టుశ్చక్షుః, తై వతః స్వరః ఈశ్వరః కానమగృహ్లాంతి త్యాహ. ఈశ్వరు డే. మానవులపై దయ చూపును ?

అగ్నే నయ స్తుపథా రాయే అస్మాన్విశ్వాని దేవ వయునాని విద్వాన్ ।

యుయోధ్యస్మజ్జుహురాణ మేనో భూయిష్ఠాం తే సమ ఉక్తిం విధేమ ॥

అగ్నే, నయ, స్తుపథేతి స్తు+పథా, రాయే, అస్మాన్, విశ్వాని, దేవ, వయు నాని, విద్వాన్, యుయోధి, అన్మత్, జుహురాణమ్, ఏనః, భూయిష్ఠామ్, తే.

నమ ఉక్తి మితి నమః+ఉక్తిమ్, విధేమ.

॥౧౬॥

పదార్థః—(అగ్నే) స్వప్రకాశ స్వరూప! కరుణామయ! జగదీశ్వర! (నయ)గమయ(సుపథా) ధర్మ్యణ మార్గేణ(రాయే) విజ్ఞానాయ ధనాయ వసుమఖాయ (అస్మాన్)జీవాన్(విశ్వాని) అణలాని (దేవ) దివ్యస్వరూప (వయునాని) ప్రళస్యాని ప్రజ్ఞానాని. వయున మితి ప్రళస్య నా...ని ఘం. ౩.౮. ప్రజ్ఞా నామసు...నిఘం. ౩.౯. (విద్వాన్) యః సర్వం వేత్తి సః (యుయోధి) పృథక్కురు(అస్మత్)అస్మాకం సకాశాత్(జుహురాణమ్)కౌటిల్యమ్(ఏనః)పాపాచరణమ్(భూయిష్ఠామ్) బహుతమామ్ (తే)తుభ్యమ్(నమఉక్తిమ్) సత్కారపురఃసరాం ప్రళంసామ్ (విధేమ) పరిచరేమ.

॥౧౬॥ అన్వయః—పాదేనాగ్నే! పరమేశ్వర! యతో వయం తే భూయిష్ఠాం నమ ఉక్తిం విధేమ శపాద్విద్వాం స్త్యమస్తజ్జుహురాణ మేనో యుయోధ్యస్మాన్ రాయే సుపథా విశ్వాని వయునాని నయ ప్రాపయ. ॥౧౬॥ భావార్థః—యే సత్యభావేన పరమేశ్వర ముపాసతే యథాసామర్థ్యం తదజ్ఞాం పాలయన్తి సర్వోపరి సత్కర్తవ్యం పరమాత్మానం మన్వస్తే తాన్ దయాలు రీశ్వరః పాపాచరణ మార్గాత్ పృథక్కుత్య ధర్మ్యమార్గే చాలయిత్వా విజ్ఞానం దత్వా ధర్మార్థకామమోక్షాన్ సాధ్యం సమర్థాన్ కరోతి తస్మాత్ సర్వ ఏక మద్వితీయ మీశ్వరం విహాయ కన్యపుష్పాసనం కదాచిన్దైవ రుద్ర్యః ॥౧౬॥

పదార్థము—దేవ=ద్వివ్యస్వరూపా! అగ్నే = ప్రకాశ స్వరూపా! కరుణామయా! జగదీశ్వరా! మేము, తే = నీకు, భూయిష్ఠామ్ = అత్యధికముగా, నమ ఉక్తిమ్విధేమ=సత్కార పూర్వకముగ ప్రళంసించెదము-సేవించెదము.కనుక,విద్వాన్ = సర్వజ్ఞుడవైన నీవు, అస్మత్ = మానుండి కౌటిల్యమును, ఏనః=పాపాచరణమును, యుయోధి = వేరుపఱచుము, అస్మాన్ =జీవులమగు మమ్ము, రాయే=విజ్ఞానధనము కొఱకు ధనముచే కలుగు సుఖముకొఱకు, సుపథా=ధర్మానుకూలమార్గమున [నడిపించుము]; ధనముచే, విశ్వాని వయునాని=[మాకు]సకలప్రళస్తజ్జానములను, నయ=లభింపజేయుము. ॥౧౬॥

భావార్థము—ఎవడు సత్యభావముతో పరమేశ్వరు ముపాసించెదరో, యథాశక్తి యతని, యజ్ఞును పాలించెదరో, మఱియు సర్వోపరిసత్కారమునకు యోగ్యునిగ పరమాత్మను భావించుచున్నారో, వారిని దయాళువగు నీశ్వరుడు పాపాచరణ మార్గము నుండి వేరుపఱచి, ధర్మయుక్త మార్గమున నడిపించి, విజ్ఞానమిచ్చి ధర్మార్థకామ మోక్షములను సాధించుటకు సమర్థులుగ నొనర్చుచున్నాడు. కనుక అద్వితీయుడగు నీశ్వరుని దక్క నితరుని నెన్నటికి ఉపాసించకూడదు. ॥౧౬॥ 197॥

1978 హిరణ్యయేనేత్యస్య దీర్ఘశమా ఋషి, అత్మా దేవతా, అనుష్టుప్ ఛందః, గాన్ధారః స్వరః.

అథాస్త్రే మనుష్యా నిశ్వర ఉపదిశతి.

అంతమున మానవుల కీశ్వరు డుపదేశించుచున్నాడు.

హిరణ్యయేన పాత్రేణ సత్యస్యాపహితం ముఖమ్ ।

యోఽసావాదిత్యే పురుషః స్తోఽసా వహమ్ । ఓ३మ్ ఖం బ్రహ్మ ॥౧౭॥

మ్, శరీరమ్, ఓఽమ్, క్రతో ఇతి క్రతో, స్మర, క్లిబే, స్మర, కృతమ్, స్మర.

పదార్థః—(వాయుః) ధనంజయాదిరూపః (అనిలమ్) కారణరూపం వాయుమ్ (అమృతమ్) నాశరహితం కారణమ్ (అథ) (ఇదమ్) (భస్మాంతమ్) భస్మ అస్తే యస్య తత్ (శరీరమ్) యచ్చి ర్యతే హింస్యతే తదాశ్రయమ్ (ఓఽమ్) ఏతన్నామ వాచ్య మిశ్వరమ్ (క్రతో) యః కర్తాతి తేవ స్తత్సమ్మృద్ధో (స్మర) పర్యాలోచయ (క్లిబే) స్వసామర్థ్యాయ (స్మర) (కృతమ్) యనినాస్తితమ్ (స్మర) తత్ ॥౧౫॥ అన్వయః—హే క్రతో ! త్వం శరీరత్యాగసమయే (ఓఽమ్) స్మర క్లిబే

పరమాత్మానం స్వ స్వరూపం చ స్మర. కృతం స్మర. అత్ర స్తో వాయు రనిల మనిలోఽమృతం ధరతి. అథేదం శరీరం భస్మాంతం భవతీతి విజానీత ॥౧౫॥ భావార్థః—మనుష్యై ర్యగా మృత్యు సమయే చిత్తవృత్తి ర్జాయతే శరీరాదాత్మనః పృథగావశ్య భవతి తథైవేదానీవని చిత్తాయమ్. ఏవచ్చరీరస్య భస్మాంతా క్రియా కార్యా నాతో దహనాత్పరః కల్పింసంస్కారః కర్తవ్యో చర్త మాన సమయ ఏకస్య పరమేశ్వరవైవాజ్ఞాపాలన ముపాసనం స్వసామర్థ్యవర్ధన శ్రౌణవ కార్యమ్. కృతం కర్మ విఫలం న భవతీతి మత్వా ధర్మే రుచి రధర్మేఽప్రీతిశ్చ కర్తవ్యం ॥౧౫॥

పదార్థము—క్రతో=కర్మ యెనరించు జీవమా ! నీవు శరీరమును త్యజించు సమయమున, ఓఽమ్ స్మర=ఓమ్నామ వాచ్యుడగు నీశ్వరుని స్మరించుము, క్లిబే స్మర =స్వసామర్థ్యముకొఱకు పరమాత్మ స్వరూపమును, స్వస్వరూపమును స్మరించుము. కృతమ్ స్మర=చేసినదానిని స్మరించుము. ఇక్కడనున్న, వాయుః=ధనంజయాది రూప వాయువు, అనిలమ్=కారణరూపవాయువును; ఆ కారణరూపవాయువు, అమృ తమ్=అవినాశియగు కారణమును ధరించుచున్నది. అథ=తదనంతరము, ఇదమ్ శరీ రమ్=నశ్వరము సుఖాదులకాశ్రయము నగు నీ శరీరము, భస్మాంతమ్=చివరకు భస్మము అగునది యని యెఱుగుము. ॥౧౫॥

భావార్థము—మృత్యుసమయమున చిత్తవృత్తి యెటులుండునో మఱియు శరీ రమునుండి ఆత్మ ఎటుల వేటు గావలసియున్నదో ఆవిధమును యిప్పుడును ఎఱుగవల యును. ఈ శరీరమునకు భస్మ మొనరించునంతవరకే కార్యమొనర్చవలయును. కాల్పిన తర్వాత శరీరమున కే సంస్కారము చేయగూడదు. బ్రతికియుండగ ఏకేశ్వరోపాసన, అతని ఆజ్ఞాపాలనము, స్వసామర్థ్యవర్ధనము చేయుచుండవలయును. చేసినదని విఫలము —నిష్ఫలము కాబోదని విశ్వసించి ధర్మము నందఖించి, అధర్మమునందు అప్రీతియు నుండువలయును. ॥౧౫॥ 1074

1975 అగ్నే నయేత్యస్య దీర్ఘకమా ఋషిః, అత్మా దేవతా, నిచృత్రిష్టుస్సప్తః, దై వతః స్వరః ఈశ్వరః కాననుగృహ్ణోతి త్యాహ. ఈశ్వరు డే మానవులపై దయ చూపును ?

అగ్నే నయ స్తుపథా రాయే అస్మా న్విశ్వాని దేవ వయునాని విద్వాన్ । యయోద్ధ్యస్మజ్జుహురాణ మేనో భూయిష్ఠాం తే నమ ఉక్తిం విధేమ ॥

అగ్నే, నయ, స్తుపథేతి స్తు+పథా, రాయే, అస్మాన్, విశ్వాని, దేవ, వయు నాని, విద్వాన్, యయోధి, అన్మత్, జుహురాణమ్, ఏనః, భూయిష్ఠామ్, తే.

నమః ఉక్తి మితి నమః+ఉక్తిమ్, విధేమ.

॥౧౬॥

పదార్థః—(అగ్నే) స్వప్రకాశ స్వరూప! కరుణామయ! జగదీశ్వర! (నయ)గమయ(సుపథా) ధర్మ్యణ మార్గేణ(రాయే) విజ్ఞానాయ ధనాయ వసుసుఖాయ (అస్మాన్)జీవాన్(విశ్వాని) అఖలాని (దేవ) దివ్యస్వరూప (వయనాని) ప్రశస్యాని ప్రజ్ఞానాని. వయన మితి ప్రశస్య నా...ని ఘం. ౩.౮. ప్రజ్ఞా నామసు...నిఘం. ౩.౯. (విద్వాన్) యః సర్వం వేత్తి సః (యుయోధి) పృథగ్గురు(అన్యత్)అస్మాకం సకాశాత్(జుహురాణమ్)కౌటిల్యమ్(ఏనః)పాపాచరణమ్(భూయిష్ఠామ్) జుహుశమామ్ (తే)శుభ్యమ్(నమః ఉక్తిమ్) సత్కారపూరితరాం ప్రశంసామ్ (విధేమ) పరిచరేమ.

॥౧౬॥ అన్వయః—హేదేవాగ్నే! పరమేశ్వర! యతో వయం తే భూయిష్ఠాం నమః ఉక్తిం విధేమ ఇస్మద్విద్వాం స్తవమస్తజ్జుహురాణ మేనో యుయోధ్యస్మిన్ రాయే సుపథా విశ్వాని వయనాని నయ ప్రాపయ. ॥౧౬॥ భావార్థః—యే సత్యభావేన పరమేశ్వర ముపాసతే యథాసామర్థ్యం తదాజ్ఞాం పాలయన్తి సర్వోపరి సత్కర్తవ్యం పరమాత్మానం మన్వంతే తాన్ దయాలు రీశ్వరః పాపాచరణ మార్గాత్ పృథగ్గుర్యధర్మ్యమార్గే చాలయిత్వా విజ్ఞానం దత్వా ధర్మార్థకామమోక్షాన్ సాధ్యం సమర్థాన్ కరోతి తస్మాత్ సర్వ ఏవ మద్వితీయ మీశ్వరం విహాయ కస్యిచ్ఛిపాసనం కదాచిన్నైవ రుద్యుః ॥౧౬॥

పదార్థము—దేవ=ద్వివ్యస్వరూప! అగ్నే = ప్రకాశ స్వరూప! కరుణామయ! జగదీశ్వర! మేము, తే = నీకు, భూయిష్ఠామ్ = అత్యధికముగా, నమః ఉక్తిమ్ విధేమ = సత్కార పూర్వకముగ ప్రశంసించెదము-సేవించెదము. కనుక, విద్వాన్ = పరజ్ఞుడవైన నీవు, అన్యత్ = మానుండి కౌటిల్యమును, ఏనః = పాపాచరణమును, యుయోధి = వేరుపఱచుము, అస్మాన్ = జీవులమగు మమ్ము, రాయే = విజ్ఞానధనము కొఱకు ధనముచే కలుగు సుఖముకొఱకు, సుపథా = ధర్మానుకూలమార్గమున [నడిపించుము]. ధనముచే, విశ్వాని వయనాని = [మాకు] సకల ప్రశస్తజ్ఞానములను, నయ = లభింపజేయుము. ॥౧౬॥

భావార్థము—ఎవరు సత్యభావముతో పరమేశ్వరు నుపాసించెదరో, యథాశక్తి యతని యాజ్ఞ ను పాలించెదరో, మఱియు సర్వోపరి సత్కారమునకు యోగ్యునిగ పరమాత్మను భావించుచున్నారో, వారిని దయాళువగు నీశ్వరుడు పాపాచరణ మార్గము నుండి వేరుపఱచి, ధర్మయుక్త మార్గమున నడిపించి, విజ్ఞానమిచ్చి, ధర్మార్థకామ మోక్షములను సాధించుటకు సమర్థులుగ నొనర్చుచున్నాడు. కనుక అద్వితీయుడగు నీశ్వరుని దక్క నితరుని నెన్నటికి ఉపాసించకూడదు. ॥౧౬॥ 197॥

1978 హిరణ్మయేశ్వర్య దీర్ఘ తమా ఋషి, అత్మా దేవతా, అమృతమ్ శస్త్రం, గాఢారః స్వరః.

అథాస్తే మనుష్యా నీశ్వర ఉపదిశతి.

అంతమున మానవుల కీశ్వరు డుపదేశించుచున్నాడు.

హిరణ్మయేన పాత్రేణ సత్యస్యాపిహితం ముఖమ్ ।

యోఽసావాదిత్యే పురుషః స్తోఽసా వహమ్ । ఓకమ్ ఖం బ్రహ్మ ॥౧౭॥

హిరణ్మయేన, పాత్రేణ, సత్యస్య, అపిహితమిత్యపి హితమ్, ఘృతమ్, యః, అసౌ, అదిత్యే, పురుషః, సః, అసౌ, అహమ్, ఓమ్, భుమ్, బ్రహ్మ.

పదార్థః—(హిరణ్మయేన)జ్యోతిర్మయేన (పాత్రేణ)రక్షతేణ (సత్యస్య) అవినాశినః యథా ర్థస్య కారణస్య (అపిహితమ్) ఆచ్ఛాదితమ్ (ముఖమ్) ముఖవదు త్తమాద్భుమ్ (యః) (అసౌ) (అదిత్యే) ప్రాణే సూర్యమణ్డలే వా (పురుషః) పూర్ణః పరమాత్మా (సః) (అసౌ) (అహమ్) (ఓమ్) యోజనాంతి సకలం జగత్తదాభ్యా ఖమ్, ఆకాశవదే వ్యాపకమ్ (బ్రహ్మ) సర్వేభ్యో గుణకర్మ స్వగుణతో బృహత్ ||౧౭|| అన్వయః—హే మనుష్యా! దేవస హిరణ్మయేన పాత్రేణ మాయా సత్యస్య పిహితం ముఖం వికాశ్యతే యోజనావాదిత్యే పురుషోఽస్తి సోఽసావనం ఖమ్నో వర్జ్యసిద్ధిమితి విజానీత. ||౧౭|| భావార్థః—సర్వాన్మనుష్యాన్ ప్రతీక్ష్య రక్షదశితః. హే మనుష్యా! యోజనామత్రాస్మి స ఏవాన్యత్ర సూర్యాదౌ యోజన్యత్ర సూర్యాదౌ వర్జ్య స ఏవాన్యత్రాఽస్మి. సర్వత్ర పరిపూర్ణః ఖవద్యావకో న మత్తః కిచ్చదన్యద్ బృహదహమ్మేవ సర్వభ్యో మహానస్మి మదీయం సులక్షణపుత్రవత్ ప్రాణప్రియం నిజస్య నామోఽమితి వర్తతే. యో మమ ప్రేమ సత్త్వాచరణ భావభ్యాం శరణం గచ్ఛతి. తస్మాత్సర్వామి రూపిణాహం మవిద్యాం వినాశ్య తదాత్మానం ప్రకాశ్య శుభగుణకర్మస్వభావం కృత్వా సన్యస్వరూపావరణం స్థాపయిత్వా శుద్ధం యోగజం విజ్ఞానం దత్వా సర్వేభ్యో దుఃఖేభ్యః పృథక్పృథక్ మోక్షసుఖం ప్రాపయామిత్తోఽమ్. ||౧౭||

పదార్థము—మానవులారా! హిరణ్మయేన=జ్యోతిః స్వరూపుడను, పాత్రేణ=రక్షకుడను నగు నే నాచేత, సత్యస్య=అవినాశియు యథార్థమునగు కారణము యొక్క, అపిహితమ్=ఆచ్ఛాదితము, ముఖమ్=ముఖములగు నుత్తమాంగము ప్రకాశ మొనర్చబడుచున్నదో, అదిత్యే=ప్రాణమునందు లేక సూర్యమండలము నందు, యః ఆసౌ పురుషః=పూర్ణుడైన ఏ యీ, పరమాత్మయున్నాడో, సః=అశదే, అసౌ అహమ్=పరోక్షుడనగు నేను. ఆ నేను, ఖమ్=ఆకాశమువలె వ్యాపకుడను, బ్రహ్మ=గుణకర్మ స్వరూపములచే అందరికంటె నధికుడను, ఓమ్=సకల రక్షకుడనునై యున్నాను. అట్టి నాయొక్క నామము “ఓమ్” అని గ్రహించుడు. ||౧౭||

భావార్థము — సకలమానవుల కీశ్వరుడిటుల ఉపదేశించుచున్నాడు — ఓ మానవులారా! ఏనేనిచటయున్నానో, ఆ నేనే అన్యత్ర సూర్యాదులందును; అన్యత్ర సూర్యాదులందున్న నేనే ఇచటను ఉన్నాను. సర్వత్ర పరిపూర్ణుడనై ఆకాశమువలె వ్యాపకుడనై యున్నాను. నాకంటె నేదియు గొప్పది లేదు. నేనే సకలముకంటె మహాంతుడను. సులక్షణుడైన పుత్రునివలె ప్రాణప్రియమైన నా నిజ నామము ఓమ్ అయి యున్నది. ఎవడు ప్రేమసత్త్వాచరణ భావములతో నాశరణము జొచ్చునో, నేను అంతర్యామిరూపమున అతని యవిద్యను వినాశమొనర్చి, ఆ యాత్మను ప్రకాశింపజేసి, శుభగుణకర్మ స్వభావయుక్తముగ నొనర్చి, సత్య స్వరూపావరణమును స్థిరముగ స్థాపింపజేసి, శుద్ధమైన యోగవిజ్ఞానము నిచ్చి, సకల దుఃఖముల నుండి వేలువఱచి, మోక్షసుఖమును లభింపజేయుచున్నాను. ఇతోఽమ్. ||౧౭|| 1976

అశ్వరగుణవర్ణన మధర్మశాస్త్రగోపదేశః సర్వదా సత్కర్మానుష్ఠానా వశ్యకత్వ మధర్మా చరణనిష్ఠా పరమేశ్వరసాగ్రితీమాక్షస్వరూపవర్ణనం విదుషా జ్ఞేయత్వ మవిదుషా మవిజ్ఞేయత్వం సర్వ త్రాశ్యభావే నాహింసాధర్మపాలనం తేన మోహశోకాదిశ్యాగ ఈశ్వరస్య జన్మాది దోషరాహిత్యం వేద విద్యోపదేశనం కార్యకారణాత్మకస్య జడస్యోపాసన నిషేధ స్తాత్వాం కార్యకారణాత్వాం మృత్యుం నివార్య మోక్షనిర్దికరణం జడవస్తున ఉపాసన నిషేధ శ్చేతనోపాసన విధి స్తదుభయ స్వరూప విజ్ఞానాః-౨వశ్యకత్వం శరీరస్వభావ వర్ణనం సమాధినా పరమేశ్వర మాత్మని నిధాయ శరీరత్యాగ రరణం శరీరదాహాదూర్ధ్వ మన్యక్రియానుష్ఠాన నిషేధో-౨ధర్మత్యాగాయ ధర్మవర్ణనాయ పరమేశ్వర ప్రార్థన మీశ్వర స్వరూప వర్ణనం సర్వేభ్యో నామభ్య ఓఽమిత్యస్య ప్రాధాన్యప్రతిపాదనం చ కృతమత ఎవదర్థస్య పూర్వాధ్యాయోక్తార్థేన సహ సజ్జతి ర స్తీతి వేద్యమ్.

ఈ యధ్యాయమునందు ఈశ్వర గుణవర్ణనము, అధర్మ త్యాగోపదేశము, సర్వదా సత్కర్మానుష్ఠానావశ్యకత, అధర్మాచరణనింద, పరమేశ్వరుని అతీసుాత్మ స్వరూప నిర్ణయము, విద్వాంసులకు జ్ఞేయముగను, అవిద్వాంసులకు అజ్ఞేయముగ నుండుట, సర్వత్ర ఆత్మభావముతో మెలగి అహింసాధర్మమును రక్షించుట, దానిచేత మోహ శోకాదుల వీడుట, ఈశ్వరునికి జన్మాది దోషములు లేకుండుట, వేద విద్యోప దేశము, కార్యకారణరూపమున నున్న జడజగత్తుయొక్క ఉపాసనానిషేధము, ఆ కార్య కారణములచే మృత్యువును నివారణ మొనర్చి మోక్షాదులను సాధించుట, జడవస్తూ పాసనానిషేధము, చేతనోపాసనావిధి, ఆ జడచేతనముల రెంటిని నెఱుగు నవసరము, శరీరస్వభావ వర్ణనము, సమాధిద్వారా పరమేశ్వరుని తనయాత్మయందు ధరించి శరీర మును వదలుట, శరీరదాహము తర్వాత ఇతరక్రియల అనుష్ఠానమును నిషేధించుట, అధర్మ త్యాగమునకై, ధర్మమును వృద్ధిపఱచుటకై పరమేశ్వరుని ప్రార్థన, ఈశ్వర స్వరూప వర్ణన, సకల నామములలో ఓఽమ్ నామముయొక్క శ్రేష్ఠత్వము ప్రతి పాదించబడినవి.

॥౧౭॥

కావున ఈ యధ్యాయమున చెప్పిన అర్థమునకు పూర్వాధ్యాయమున చెప్పబడిన అర్థముతో సంగతి కలదని యెఱుగవలయును.

ఇతి శ్రీమత్పరమ హంస పరివ్రాజ కాచార్యాణాం శ్రీపరమ విదుషాం విరజానంద సరస్వతీ స్వామినాం శిష్యేణ శ్రీమద్దయానంద సరస్వతీ స్వామినా నిర్మితే సంస్కృతార్య భాషాత్వాం సమన్వితే సుప్రమాణయ్యుక్తే యజుర్వేదభాష్యే చత్వారింశ త మో-౨ధ్యాయః సమాప్తః. సమాప్తశ్చాయం గ్రంథ ఇతి.

మార్గశీర్ష శృష్ట ౧ శనౌ, సంవత్ ౧౯౩౯
[౧౮౦౪ కా. శ. చిత్రభాను 1882 క్రీ. శ. ౫౭ ద. శ.] లో సమాప్తమైనది.
వైశాఖ శుక్ల ౧౧ శని సంవత్ ౧౯౪౬
[౧౮౧౧ విరోధి 1889 క్రీ. శ. ౬౫ ద. శ.] లో ముద్రణము స మాప్తమైనది.

యజుర్వేదములో నేమున్నది ?

ఆరుగ్గలారా !

ఆర్య సమాజాన్ని స్థాపించిన మహర్షి దయానంద సరస్వతి సమాజనిరూపణార్థము "నేగము సమస్త సత్య విద్యల పుస్తకమనియు, దానిని చదువుట, చదివించుట, వినుట, వినుపించుట ఆరుగ్గలందఱికి వంశ ధర్మమని" నిర్దేశించి యుండుటయేగాక వేదములకు సత్య ఖాష్యము ప్రాసాదముగ తిమిరమును పటాపంచ లొనర్చెను.

యజుర్వేదమున కాయన యొనర్చిన ఖాష్యమే యియ్యది.

ఇందు ఆయన (౧) వ్రతి మంత్ర మునకు అక్కడిరక్కడే దేవతను, ఋషిని, ఛందస్సును, స్వరమును నిర్దేశించి యుండెను. ఇంత సరళముగ మరే ఖాష్యకారుడును సూచించి యుండలేదు.

(౨) ఆ యా మంత్రము నందే విషయము గలదో. వ్రతించోట ముందుగ నిర్దేశించెను.

(౩) పద విభాగము అనే పద పాఠము నిచ్చెను.

(౪) సంస్కృతంలో I. ముందు వ్రతి పదార్థము. II. అన్వయము, III. ఖాష్యము, ఆరునెలల సంస్కృతం చదివిన వారికై నా తేలికగ అర్థమగు నంతటి సరళముగ వ్రాసెను.

(౫) మంత్రము లందలి అలంకారములను సూచించెను. దానికి తెలుగులో వ్రతి పదార్థ తాత్పర్యములు మేనునువదించి వ్రాయుచున్నాము. ఇటుల వైదిక సాహిత్యములోనే గాక ఆంధ్ర భాషలో కూడ సమూహ గ్రంథముగ నలరారునదై యున్నది యియ్యది.

మహర్షి వ్రతి అధ్యాయాంతమున అందుగల విషయముల సూచిక ఇచ్చి యుండెను. ౪౦ అధ్యాయములలో నున్న ఆ యా విషయములను క్రోడీకరించి ఆకారాద్విక్రమముగ నిట పొందు పఱచుచున్నాను. వ్రతి అధ్యాయాంతమునందు "నిందు తెప్పరికడ యర్థమునకు పూర్వోక్తాధ్యాయార్థమునకు సంబంధమున్నదని" ఆయన నిర్దేశించి యుండెను. కనుక నవిన పాఠకులకు, పాఠ్యాధ్యాయ పరులకు జ్ఞానువులకు నిది యత్యంతోపయుక్తము కాగలదు.

అంతఃకరణ చతుష్టయ లక్షణము 3.

అంత్యేష్టి కర్మవర్ణనము 39.

అగ్ని గుణకర్మల 22. అగ్ని గుణ నిరూపణము 27.

అగ్ని గుణముల వర్ణన 25.

అగ్ని గుణ వర్ణనము 21, 38

అగ్ని జలముల గుణవర్ణనము 4.

అగ్ని నిరూపణము 28, 29. అగ్ని ప్రళయ 27

అగ్ని యందు హోమ మొనర్పుట 2.

అగ్ని యన నీశ్వర భౌతికాగ్నులు 3.

అగ్ని యొక్క దూతకార్యము 2.

అగ్ని వ్యాఖ్యానము 35.

అగ్ని స్వభావార్థ వ్రతి పాదనము 3.

అగ్ని స్వరూప కథనము 3.

అగ్ని హోత్ర మంత్రముల ప్రకాశనము 3.

అగ్ని హోత్రాది యజ్ఞ వర్ణనము 3.

అగ్నియది పదార్థకథనము 28.

అగ్నియది పదార్థములను యానము లందువయో

అగ్నియదులతో యజ్ఞ సిద్ధి 5. గించుట 2.

అతనిని () ప్రార్థించుట 7.

అధర్మ త్యాగమునకు... అశ్వం ప్రార్థన 40.

అధర్మ త్యాగోప దేశము 4.

అధర్మనింద 40. అధ్యయనాధ్యాపనములు 5.

అధ్యాపకోప దేశక నిరూపణము 29.

అధ్యాత్రధ్యాపకుల రీతి 7.

అనిష్ట నివారణము 27. అన్న గుణవర్ణనము 38.

అభయ వర్ణనము 20

అల్పమృత్యు నివారణము 27.

అవిద్యాంశుల అక్షయత్వము 40.

అశ్వ గుణముల వర్ణన 25.

అశ్వ నిరూపణము 29, అశ్వ కిక్ 25.

అశ్వగుణ వర్ణనము 33. 34.
 అశ్వముల వర్ణనము 21.
 అహర్నిశముల గుణవర్ణన 33.
 ఆత్మ జ్ఞానము 25.
 ఆత్మ భావముతో నహింసా ధర్మపాలనము 40.
 ఆత్మయందు మనః ప్రవృత్తి 7.
 ఆత్మ యొక్క రర్మ 7.
 ఆత్మేంద్రియాదుల శుద్ధి 2.
 ఆధారాధేయ కథనము 27.
 ఆయుర్వర్ణనము 34, 36.
 ఆయుర్వృద్ధి 22. ఆశీర్వాద వర్ణనము 35.
 ఇంద్రగుణ వర్ణనము 33
 ఇంద్ర మరుత్కృత్యములు 3
 ఈశ్వర కృత్యములు 34
 ఈశ్వరగుణ వర్ణనము 16, 27, 31, 33, 37
 ఈశ్వరగుణ వ్యాఖ్య 38; ఈశ్వర ప్రార్థన 4
 ఈశ్వర ప్రార్థనోపాసనలు-ఫలితములు 3
 ఈశ్వర వర్ణనము 37
 ఈశ్వర విద్యర్థుణ్ణి వర్ణనము 5
 ఈశ్వర విద్వాంసుల ప్రవర్తనము-వారి
 ఈశ్వర వ్యవహారము 18. లక్షణములు 5
 ఈశ్వర సభావతుల కార్యనిధి 5
 ఈశ్వరి సభావతుల స్వరూప కార్యముల వర్ణన 5
 ఈశ్వర సూర్యకర్మల వివరణము 5
 ఈశ్వర సూర్యాదుల గుణవర్ణనము 4
 ఈశ్వరి స్వభావ నిరూపణము 3
 ఈశ్వర స్వరూప వర్ణనము 40
 ఈశ్వరాదుల పదార్థ విద్యావర్ణనము 17
 ఈశ్వరుని ఏమేమి చుట్టించవలయును? 6
 ఈశ్వరుని గుణములు 28
 ఈశ్వరుని బగన్నిర్మాతృత్వము 34
 ఈశ్వరుని జన్మాది దోషరూపితృత్వము 40
 ఈశ్వరునియందు ప్రీతి కలిగియుండుట 2
 ఈశ్వరోపాసకుని కువచేశము 7
 ఈశ్వరోపాసకుని గుణప్రకాశనము 5
 (ఈశ్వరోపాసనము) 5 ఈశ్వరోపాస్థానము 3
 ఉత్తమ యానవర్ణనము 33
 ఉత్తమ స్థానమునందుండుట 28
 ఉత్తమోత్తమ పదార్థముల స్వీకరించుట 2
 ఉత్సాహుల ప్రాప్తి 4 ఋతువుల వర్ణనము 21

ఋతు స్వభావ వర్ణన 3 ఐశ్వర్యగుణ వర్ణనము 33
 ఐశ్వర్యవర్ణనము 27
 కన్యలకు ప్రబోధము 34 కారణవర్ణనము 27
 కార్యకారణములచే మృత్యు నివారణము... 40
 కార్యకారణాత్మక జడోపాసనా నిషేధము 40
 క్రీమిపీటక గుణవర్ణనము 24
 కృషికర్మ 12; ఋత్రియగుణ వర్ణనము 20
 గణిత విద్యావర్ణనము 17. 18
 గాయత్రి అర్థము 22
 గాయత్రి మంత్రార్థ ప్రతిపాదనము 3
 గురువు శిష్యుని చేరదీసి విద్యగణపుట 6
 గురు శిష్యుల పరస్పర ప్రవృత్తి 7
 గురు శిష్యుల పరస్పర వ్యవహారము 6
 గృహధ్వార నిరూపణము 29
 గృహ నిరూపణము 29; గృహవర్ణనము 21
 గృహస్థ ధర్మసేవనమునై బ్రహ్మచారిణి
 బ్రహ్మచారిని స్వీకరించుట 6
 గృహస్థుల కర్తవ్యములు 11; గృహస్థుల కర్మలు 2
 గృహశ్రమ ధర్మవర్ణనము 8
 గృహశ్రమ వర్ణనము 17
 గృహశ్రమ వ్యవహార వర్ణనము 20
 గృహశ్రమావశ్య కాన్తస్థాన లక్షణములు 3
 గ్రహణదాన వ్యవహార కరణములు
 సత్యముతో నొనర్చుట 3
 గ్రీష్మర్తువర్ణన 14 చేతనోపాసనావిధి 40
 చోరాదుల నివారణము 4
 జగదుత్పత్తిలో నెన్ని కారణములున్నవి? 7
 జడచేతనా వస్తు స్వభావమావ విజ్ఞానావశ్యకత 40
 జడవస్తూపాసనా నిషేధము 40
 జన్మమరణ చ్యాఖ్యానము 35
 జలజంతువుల గుణవర్ణన 24
 జీవగుణ వర్ణనము 16; జీవన వృద్ధి 27
 జీవముగతి 35 జీవులైన ఈశ్వరోపచేశము 7
 జ్ఞానాధి యోగ్యాఖ్యాన మొనర్చవలయును 7
 జ్ఞానుల రక్షణ 29
 తల్లిదండ్రుల తల్లి విద్యల కర్తవ్యములు 6
 దంపతుల వ్యవహారములు 6
 దినచర్యా శోధనము 33 దివ్యబుద్ధి ప్రాప్తి 4
 దుష్టత్యాగము-విద్యవృత్తిగ కరణావశ్యకత 5
 దుష్టదోష నివృత్తినిష్ఠము 6; దుష్ట నివారణము 2

కేవలగుణ వర్ణనము 20
 దోష నివృత్తి 1; ద్వేషత్యాగము 2
 ధనప్రాప్తి 25; ధనప్రాప్తి సాధనము 82
 ధనాదుల వృద్ధి వర్ణనము 20
 ధనోపయోగము 27
 ధర్మమార్గమున ప్రచారమొనర్చుట 4
 ధర్మముచే నాయువుగ్రహణము 3
 ధర్మలక్షణము 36
 ధర్మాంగాంగి వర్ణనము 20
 ధర్మానుకూల ప్రజాపాలనము 1
 ధర్మానుష్ఠానము 38
 ధర్మానుష్ఠానమున నిర్భయత్వము 1
 ధర్మోచ్ఛ 25
 నిత్యమధ్యయన మొనరించు విషయము 7
 నిత్యోపాసన 3
 న్యాయాధీశుడు ప్రజలను రక్షించు పద్ధతి 7
 పరమాత్మ మహిమ 23
 పరమేశ్వర నిరూపణము 26
 పరమేశ్వర ప్రాప్తి సాధనము 32
 పరమేశ్వర ప్రార్థన 36 పరమేశ్వర విజ్ఞానము 37
 పరమేశ్వర సూర్య వర్ణనము 34
 పరమేశ్వర సూర్యుని గుణప్రకాశము 4
 పరమేశ్వర స్వరూప వర్ణనము 30
 పరమేశ్వరుని అతి సూక్ష్మ స్వరూప వర్ణనము 40
 పరమేశ్వరుని ప్రార్థన 25
 పరస్పర ప్రసంగము 5
 పరస్పర మిత్రత్వావశ్యకత 36
 పరస్పర రక్షణ 27 పరస్పర సాంగత్యము 20
 పరిక్షక గుణవర్ణనము 33
 పరిక్షించి సేనావతిని నియమించుట 7
 పరోపకారమునకై ప్రయత్నము 1
 పశుగుణ నిరూపణము 29
 పశుపక్షుల గుణములు 24
 పశ్వాది ప్రాణుల శిఖారక్షణములు 25
 పాపనివర్తనము 3
 విత్పశుల్య పరమాత్ముని వర్ణనము 37
 విత్పశునైవసము 2, పునర్జన్మ కథనము 4
 పురుషకర్మ 12, పురుషార్థ గ్రహణము 2
 పురుషార్థ కరణావశ్యకత 3

పురుషార్థ ఫలవర్ణనము 26
 పురుషార్థముచే బుద్ధిసిద్ధులను పొందుట 34
 పురుషార్థ మొనర్చుట 1
 పురుషార్థ సంధానము 2
 పురోహితుని కర్తవ్యములు 11
 పుష్టి వర్ణనము 38
 పూర్ణ విద్వాంసునికి సభాపతి యధికారమిచ్చుట 7
 పృథివీశ్రమణము లక్షణము 3
 పృథివీ వర్ణనము 37 [పొందుట 2
 పృథివ్యాదివర్తకములతో నుపయోగము
 ప్రజలకు రాజాశ్రయము
 ప్రజలకు సభాపతి ప్రేరణ 6
 ప్రజలచే సభాపతి ఉత్కర్షించబడుట 6
 ప్రజలయెడ సభాపతి ప్రవర్తన 7
 ప్రజలు స్వీకరించదగిన సభాపతి లక్షణము 8
 ప్రజాకర్తవ్యములు 11
 ప్రజాకర్మ 12
 ప్రజారక్షకుని గుణవర్ణనము 20
 ప్రజా రాజనీతి పరస్పర ప్రశ్నికాగణము 6
 ప్రజ్ఞాప్రాపణము 25
 ప్రప్రథమ సిద్ధపురుషునికి ఈశ్వరోపదేశము 7
 ప్రకృత వర్తకములు 29; ప్రశోన్నిత్వములు 23
 ప్రసన్నతా సంపాదనము 27; ప్రాణ లక్షణము 34
 ప్రాణాపాన నిరూపణము 29
 ప్రాణాపానముల క్రియా నిరూపణము 5
 ప్రాణోదాన గుణవర్ణన 33
 ప్రాతరుక్థానము 34; అగ్నేశ్వర్యోచ్ఛ 34
 బహుధన ధారణము 27
 బాహ్యభ్యంతర వ్యవహారము 7
 బుద్ధిగుణ వర్ణనము 33
 బుద్ధిప్రాప్తి సాధనము 32
 బ్రహ్మచర్య సేవన పద్ధతి 7
 బ్రాహ్మణ గుణవర్ణనము 20
 భౌతికాగ్నిర్థ వర్ణనము 8
 మనస్సుయొక్క లక్షణము 34
 మనుజులలో పరస్పర ప్రేమ క్షనము 8
 మహారాజ వర్ణనము 34
 మూతాపితరులను పుత్రాదుల యనుకరణము 4
 మిత్రత్వ మొనర్చుట 4 మిత్ర రక్షణ 27

యజుర్వేదములో నేమున్నది ?

మిత్ర విశ్వాసము 27

మాదువందల యెండ్లు తీవించుట 3

మేఘవర్షనము 17 మోహశోకాది త్యాగము 40

యజ్ఞ కరణము 27

యజ్ఞక్రియా ఫలమును తెలుసుకొనుట 1

యజ్ఞగుణ వర్ణనము 4 యజ్ఞ నిరూపణము 28

యజ్ఞ పూర్వావశ్యకత 3

యజ్ఞ ప్రశంస 25 యజ్ఞ ఫల ప్రకాశనము 3

యజ్ఞ ఫల వ్యాప్తి సాధనములు 2

యజ్ఞ ఫలము 4 యజ్ఞము 8

యజ్ఞముచే జగత్పదార్థముల శోధనము 38

యజ్ఞము వలననిద్ది 5

యజ్ఞ వర్ణనము 37 యజ్ఞ వివరణము 5

యజ్ఞ వ్యాఖ్య 4. 23, 28

యజ్ఞసిద్ధికై విద్యా సంగ్రహణము 5

యజ్ఞ స్వరూప సంపాదనము 5

యజ్ఞ పుత్రద్రవ్యము ముల్లోకములకు చేరును 2

యజ్ఞానుష్ఠానము 4. 5. 6

యజ్ఞానుష్ఠాన విద్యావిధానము 5

యథా కృత్య వర్ణనము 16

యుక్తాహార విహారములు 27 యుద్ధకరణము 4

యుద్ధ కృత్య నిరూపణము 6

యుద్ధమండనోన్యత్ర ప్రవర్తన ప్రకారము 6

యుద్ధమున శత్రువులను జయించుట 2

యోగ ప్రశంస 25

యోగభ్యాస మొనర్చువారి ప్రవర్తన 7

యోగాభ్యాసి లక్షణము 7 యోగాభ్యాస

యోగముచే సంతోకరణ శుద్ధి 7 [లక్షణము 7

యోగి వర్ణనము 38 రక్షణకై ప్రార్థన 34

రాజకృత్య వర్ణనము 30, రాజ ధర్మ వర్ణన 9

రాజ పురుషుల సభానదుల కృత్యములు 7

రాజ ప్రజల కర్మాదుల వర్ణనము 18

రాజ ప్రజల పరస్పర కర్తవ్యము 6

రాజ ప్రజల సత్కారము 7

రాజ ప్రజా గుణవర్ణనము 21, 33

రాజ ప్రజా ధర్మము 10

రాజ ప్రజా వర్ణనము 20

రాజ కర్తవ్యము 7; రాజ కర్మ 12

రాజ గుణ వర్ణనము 31, 33

రాజసకీర్షిరోపదేశము; (కర్తవ్యమును గుఱించి)

రాజ సుపదేశము 7

రాజ ప్రజల కృత్యములు 6

రాజ ప్రజా సభాపతుల కర్తవ్యము 8

రాజుల కర్తవ్యము 7

రాజ్య ప్రబంధ మొనర్చుట 6

రాజ్య వర్ణనము 27 [కార్యములు 6

రాజ్యాభిషేక పూర్వకముగ శిక్ష రాజ్య

రాత్రిందివ నిరూపణము 27

రుద్ర శక్తార్థ ప్రతిపాదనము 3

రేఖాగణితాదుల వర్ణన 23

వరుణగుణ వర్ణనము 21, 33. లక్ష్మీవర్ణన 33

వర్షర్తు వర్ణన 14 వసంతర్తు వర్ణన 14

వాణిగుణ ప్రతిపాదనము 28

వాణి నిరూపణము 29 వాణి వర్ణన 21

వాణి విద్యుత్తుల వ్యాఖ్య 4

వాయుగుణ వర్ణనము 27, 33

వాయు వర్ణనము 18

వాయుగ్నాన్యదుల పరస్పరసమ్మేళనము 2

విఘ్న నివారణము 29

విద్యాధనవర్ణనము 27 విద్యను విస్తరింపజేయుట]

విద్యా విద్వాంసుల వ్యాప్తినిరూపణము 5

విద్యేచ్ఛ 33 విద్యోన్నతి నొనరించుట 7

విద్యిత్రాప్తి సాధనము 32

విద్యత్సత్సంగము 34 విద్యద్గుణ వర్ణన 5

విద్యన్నిరూపణము 27, 29

విద్యల్లక్షణము 6, 34

విద్వాంసుని కర్తవ్య కర్మము 7

విద్వాంసుని గుణవర్ణనము 21. 33

విద్వాంసుని జ్ఞేయత్వము 40

విద్వాంసుని పరమాత్ముని ప్రార్థన 5

విద్వాంసుల వాశ్రయించుట 27

విద్వాంసుల ప్రశంస 28; విద్వాంసుల వర్ణన 3

విద్వాంసుల సాంగత్యము 4

విభు వ్యాప్తి నిరూపణము 5

విష్ణువు యొక్క పరమ పదవర్ణనము 6

వీరపురుష గుణవర్ణనము 18

వీరయోధుల నుత్సాహపఱచుట 6

వీర్యరక్షణ 27

వృష్టి పవిత్రతా సంపాదనము 4

వేదప్రకాశము 2 వేద విద్యోపదేశము 40

సామంత్యము నంటికి...

వేద శాస్త్రము (శ్రీ)

వేదాధ్యయన శ్రవణాధికారములు 28

వేదాధ్యయన నాధ్యాపకములచే నకల

వేది నిర్మాణము 2 [విద్యాగ్రహణము 1

వైశ్వానరగుణ వర్ణనము 38

శత్రునివారణము 2 శత్రు నివృత్తి 1

శత్రుసేనాపరాజయము 29; శరదృశు వర్ణన 14

శరీరదహనానంతరము అన్యక్రియల నిషేధము 40

శరీర స్వభావ వర్ణనము 40

శస్త్రాస్త్ర నిరూపణము 29; శస్త్రాస్త్రపదేశము 28

శిక్ష 34; శిల్పము 21; శిల్పవిద్య 4

శిల్ప విద్యాస్తతి 4

శిల్ప నిరూపణము 29; శిశువు వర్ణన 14

శుద్ధ కర్మానుష్ఠానము 1

శుద్ధి కరణము; 27 శుద్ధిక్త ప్రయత్నము 1

శుభ కర్మవాంఛ 34 [గుణకథనము 5

శూరవీరుల కృత్యములు 27 శూరవీరుల

శూరవీరుల యుద్ధానుష్ఠానము 7

శోభా (శ్రీ) నిరూపణము 28

షడ్భుతువుల వర్ణన 14; సంగర యోధవర్ణన 6

సకల వస్తుశోధన విధానము 22

సత్కర్మానుష్ఠానము 27

సత్య నిరూపణము 28; సత్య ప్రశంస 27

సత్య వ్యాఖ్యానము 35

సత్యవ్రతధారణము 4 సత్యవ్రతవర్ణనము 20

సత్యా చరణము 2; సత్యేచ్ఛా వ్యాఖ్యానము 35

సద్గుణ ప్రాపణము 38; సద్గుణ విస్తారము 2

సద్గుణ స్వీకారము 27; సద్గుణేచ్ఛ 27

సన్మార్గ వర్ణనము 37

సభాధ్యక్షుడు ఈశ్వరోపాసన యుత్సరంతుట 8

సభాధ్యక్షుని కర్తవ్యములు 11

సభాధ్యక్షుని క్రియ 7; సభాధ్యక్షుల కార్యము 8

సభాపతికి ప్రజల ఉపదేశములు 8; [సలయము 8

సభాపత్యాదుల పత్నులు ఏమేమి చేయ

సమాధిద్వారా బరమేశ్వరుని ధ్యానించుచు శరీర

పరిస్థితుల గుణవర్ణన 24 [త్యాగ వర్ణనము 40

సర్వతః సుఖప్రాప్తి సాధనము 38

సర్వతో బలవృద్ధి 38; సర్వత్రక్తి కరణము 27

సర్వదా సత్కర్మానుష్ఠానము 40

సర్వనామములందు సీంనామ ప్రాశస్త్యము 40

సర్వప్రాణుల సుఖభావము 38

సర్వమిత్రత్వము 1 సర్వ రక్షణము 2

సర్వవిద్యల నిమిత్తమైన హాని 5

సవితా సభాధ్యక్షుల కర్మల ఉపదేశము 8

సాంసారిక పదార్థముల గుణవర్ణన 25

సామగ్రి ధారణము 2

సుందర గృహ నిర్మాణము 28

సుఖభోగము 38 సుఖములను పొందుట 38

సువాగ్గ్రహణము 27

సూర్యకిరణముల కార్యవర్ణన 3

సూర్య గుణవర్ణనము 4, 38

సూర్య వర్ణనము 17, 37

సూర్యసభాధ్యక్షుల గుణాధి గణనము 5

సృష్టిగుణము 23 సృష్టి గుణవర్ణనము 31

సృష్టినుండి ఉపకారము పొందుట 5

సృష్టి పదార్థముల ప్రశంస 28

సృష్టియందు శుభగుణ గృహణము 38

సృష్టివృత్తి 5

సృష్టి పకార గ్రహణము 38

సేనలలో నుండు పురుషుల కర్తవ్యము 7

సేనాధ్యక్షుని కర్తవ్యములు 11

సేనాపతి కర్మ 7 సేన 38

సోమాది పదార్థముల గుణవర్ణనము 18

సోమోపధి తక్షణము 34

స్త్రీకర్మ 12; స్త్రీ గుణవర్ణనము 20

స్త్రీ పురుష గుణవర్ణనము 28

స్త్రీ పురుషుల పరస్పర ప్రవర్తన 8

స్వపరపోషణము 38

స్వయంభూతాస్థానము 2 స్వరక్ష 34

స్వనైస్య సంగ రక్షణము 28

స్వాంగరక్షణము 25 స్వాత్మపాలనము 27

స్వామిత్య ప్రతిపాదనము 27

స్వామి సేవకుల కృత్యము 7

హోతృ కర్తవ్యములు 28

హోతృ గుణవర్ణనము 21, 28

హోమ మొనర్చుచిన ద్రవ్యఫలవర్ణన 8

హేమంతుర్తు వర్ణన 14

శమిశోమ.

